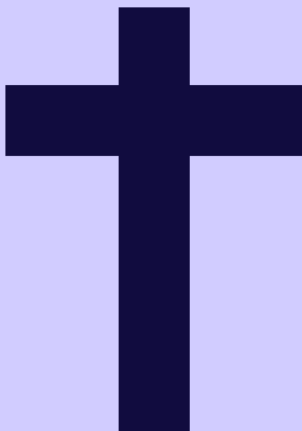

Anutu Täjo Man

The New Testament and portions of the Old Testament in the
Tuma-Irumu Language of Papua New Guinea

Anutu Täŋo Man
The New Testament and portions of the Old Testament in the
Tuma-Irumu Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen na sampela Olpela Testamen long long
tokples Tuma-Irumu long Niugini

copyright © 1997, 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Tuma-Irumu

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-09-20

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
914cbf46-f59a-54d1-b209-0f763534edb5

Contents

Ahäkahäk	1
Yämagurani	79
Bämop Äma Epän	89
Namba	92
Baga Man	95
Josua	103
Rut	105
1 Samuel	110
2 Samuel	111
1 King	113
2 King	119
1 Stori	121
Jop	122
Sam	123
Sindaun	275
Saveman	277
Aisaia	278
Jeremaia	303
Krai	312
Esekiel	313
Hosea	317
Joel	319
Amos	321
Jona	325
Maika	329
Habakuk	331
Sefanaia	332
Sekaraia	333
Malakai	335
Matiyu	338
Mak	407
Luk	446
Jon	517
Aposoro	568
Rom	637
1 Korin	671
2 Korin	701
Galesia	721
Efesus	732
Pilipai	743
Kolosi	751
1 Tesalonaika	758

2 Tesalonaika	764
1 Timoti	768
2 Timoti	777
Taitus	784
Piremon	788
Hibru	790
Jems	814
1 Pita	823
2 Pita	832
1 Jon	838
2 Jon	846
3 Jon	847
Jut	848
Kwawak Iwoṅārewani	851

(Stat)
Ahäkahäk
Anututä yäput peñpäj imaka imaka täñpäj peñkuko,
ba ämawebe inita yämagutta tawañ peñkuko unitäño
manbiñam

Anututä kunum kome pewän ahäj Kumäno unitäño manbiñam

¹Yäput peñpäj Anututä kunum kenta kome pewän ahäj Kumän. ²Täñpäkañ kome u täñkuräk-kuräk ikek, jopitä parirän bipmäñ uranitä uwäk täñkuk. Täñpäj gwägu pähap terak uwä Anutu täño Munapiktä punin jop kuñatkuk.

³*Täñpäkañ Anututä yäjnkuk; Yäjewän! Yäwänä yäjñnkuk. ⁴Yäjñjirän Anututä peñyäjñek u kawän tägañkuk. Kawän tägawäpäj bipmäñ urani ba peñyäjñek yäpmäj daniñpäj inigän inigän yepmañkuk. ⁵Ude yäpmäj daniñpäj peñyäjñek täño wäpi Kepma yäj iwetkuk. Täñkañ bipmäñ urani täño wäpi Bipani yäj iwetkuk. Eruk, kome bipmäñpäj yäjñjirän edap kubä u täreñnkuk.

⁶*Edap kubä u täreñjirän, eruk Anututä yäjnkuk; Ume bämopiken бага kubä ahäjñpäj ume yäpmäj daniwän! ⁷Ude yäwänä ume bämopiken бага kubä ahäjñpäj ume yäpmäj daniñkuk. Yäpmäj daniñpäj punin kubä täñkuko gubam. Täñkañ kome terak umeinik. Ude täñjirän punin inigän, komen inigän täñkuk. ⁸Ude ahäjñjirän Anututä бага unitäño wäpi Kunum yäj iwetkuk. Eruk, kome äneñji bipmäñpäj yäjñjirän edap yarä u täreñnkuk.

⁹Edap yarä u täreñjirän, eruk Anututä yäjnkuk; Kunum gämoriken ume kubäkengän it moreñjirä kome kawuki ahäwän! Ude yäwänä ahäjñnkuk. ¹⁰Täñpäjñä Anututä kome kawuki täño wäpi Kome yäj iwetkuk. Täñpäjñ ume kubäkengän it moreñkuño unitäño wäpi Gwägu Pähap yäj iwetkuk. Ude ahäjñjirän Anututä kawän tägañkuk.

¹¹Ude täñkañ Anututä yäjnkuk; Imaka yeri-yeri kome terak tädorut! Ketem mujipi nitek mebäri mebäri ba päya mujipi nitek mebäri mebäri tädorut! Ude yäwänä udegän ahäjñkuñ. ¹²Kometä towiñjirä ketem mujipi nitek doni iniken iniken terak, ba päya mujipi nitek doni iniken iniken terak ahäjñkuñ. Ahäwäkañ Anututä yabäwän tägañkuñ. ¹³Eruk, kome äneñji bipmäñpäj yäjñjirän edap yaräkubä u täreñnkuk.

¹⁴Edap yaräkubä u täreñjirän, eruk Anututä yäjnkuk; Kunum terak kepma ba bipani yäpmäj danikta topän ahäwut! Unitä iwän kadäni, edap kadäni, orekirit kadäni api yäjñahäk täneñ. ¹⁵Täñpäjñ kunum täño topän u ahäjñpäj kometa peñyäjñek imut. Yäwänä udegän ahäjñnkuk. ¹⁶Anututä ude yäjñpäj topän pähap yarä pewän ahäjñ Kumän. Kubä tañji uwä kepma watäni itta, kubä täpuri uwä bipani watäni itta u yepmañkuk. Täñkañ guk bok pewän ahäjñkuñ. ¹⁷⁻¹⁸Pewän ahäjñkuño uwä kometa peñyäjñek imikta, bipani

kepmata watäni itta, ba bipmäñ urani ba peñyäjek yäpmäñ danikta u Anututä kunum gänañ yepmañkuk. Ude yepmañpäñ Anututä yabäwän tägañkuñ. ¹⁹ Eruk, kome äneñi bipmäñpäñ yäñeñirän edap yaräbok-yaräbok u täreñkuk.

²⁰ Edap yaräbok-yaräbok u täreñirän, eruk Anututä yäñkuk; Ume gänañ tom bumtainik, jirañ ahäwut! Täñkañ barak punin terak piäñ kuñarut! Ude yäwänä udegän ahäñkuñ. ²¹ Anututä gwägu tom tañi pähap ba imaka kuñat-kuñat ikek mebäri mebäri, wareñ täñpani mebäri mebäri gwägu gänañ kuñat täkañ, ba barak mebäri mebäri pewän ahäñkuñ. Pewän ahäñkuño u yabäwän tägañkuñ. ²² Täñpäkañ Anututä man yeri nikek ñode yäwetkuk; In bäyañ weñpäñ gwägu tokñewut, ba barak imaka, bäyañ weñpäñ kome tokñewut! ²³ Eruk, äneñi bipmäñpäñ yäñeñirän edap ket kukñi kudup u täreñkuk.

²⁴ Edap ket kukñi kudup u täreñirän Anututä yäñkuk; Kome terak tom ñode ahäñpäñ ini-ini bäyañ wewut; Tom yepmäñ towikta yäwani ba tom ägwäri ba gämok kejima mebäri mebäri udegän bäyañ wewut! Ude yäwänä udegän ahäñkuñ. ²⁵ Anututä tom ägwäri ba yepmäñ towikta yäwani mebäri mebäri ba gämok gwakgwak mebäri mebäri ude u pewän ahäwäpäñ yabäwän tägañkuñ.

²⁶ *Ude täñkañ Anututä yäñkuk; Eruk, ninin bumik äma pena ahäwut yäk. Ude täñitna äma unitä gwägu tom ba barak ba tom yepmäñ towikta yäwani ba kome terak irojäñ kuñarani, u kuduñtagän kañ yabäñ yäwarut. ²⁷ *Ude yäñpäñ Anututä ini bumik äma pewän ahäñkuñ. Ämani peñ webe peñ täñkuk. ²⁸ Täñpäñ man yeri nikek ñode yäwetkuk; Intä kome mähem täñpäñ bäyañ wewäpäñ kome tokñewut. Täñpäñ tom gwägu gänañ nanik ba barak ba imaka imaka kome terak kuñarani u kuduñtagän kañ yabäñ yäwarut. ²⁹ Anututä ude yäñpäñ yäwetkuk; Ketem imaka yeri nikek kudup ba päya mujipi näñpani kudup u nakjinta peñ tamitat. ³⁰ Täñpäñ tom kejima, barak kejima ba imaka gwakgwak kome terak kuñarani unitä nakta tokän peyat.

³¹ Täñpäkañ Anututä imaka kudup täñpewän ahäñkuño u yabäwän tägagämäninik täñkuñ. Eruk, kome äneñi bipmäñpäñ yäñeñirän edap 6 u täreñkuk.

2

¹ Eruk, kunum kome yarä ukät äboriye pähap pewän ahäñ moreñkuño unitäño manbiñam uba. ² * * Täñpäkañ edap 7 uken Anututä piäni täñkuko u täreñirän edap uken itpäñ-nadäktä orek itkuk. ³ Anututä edap 7 u ini kon täñ imiñpäñ ini pärik, kudupi api irek yäñ yäñkuk. Imaka kudup ahäñ morewäpäñ itpäñ-nadäk täñpa yäñpäñ orek itkuko unita edap u ini pärik, kudupi peñkuk.

Adam kenta Iv täño manbiñam

⁴⁻⁵ Nowä kunum kome pewän ahäñkuño unitäño manbiñam. Yawe Anututä kunum kome pewän ahäñkuño kadäni uken päya ba ketem imaka mebäri mebäri kome terak nämo ahäwani. Yawe Anututä iwän takta nämo nadäñ

* 1:26: 1Ko 11:7 * 1:27: Mat 19:4; Mak 10:6; Stt 5:1-2 * 2:2: Hib 4:4,10 * 2:2: Kis 20:11

imiņkuk. Ba piāni tākta āma kubā nāmo itkuk. ⁶ Tāņpākaņ woņ taņi kome gānaņ naniktā ahāņpāņ kome pāhapta ume imiņkuk. ⁷ * Tāņpākaņ Yawe Anututā komepāņ āma kubā gatāņpāņ iņami gānaņ irit tāņo woņ piāņ iwatkuk. Piāņ iwat-pewān āpmonjirān āma u imaka irit ikek ahāņkuk. ⁸ Ude tāņpāņ Yawe Anututā edap abani kāda ketem piā kubā Iden komeken tāņkuk. Piā u tāņpāņ āma gatāņkuko u Iden piā uken teņkuk. ⁹ * Teņpāņ Yawe Anututā pāya mebāri mebāri kaņgārip ikekāt mujipi ātu tāga nakta bok pewān ahāņkuņ. Tāņkaņ piā u bāmopiken pāya kubā wāpi Irit pāya, kubāwā wāpi Waki ba Tāga tāņo Mebāri Nadāwani pāyatā itkumān.

¹⁰ Tāņpākaņ Iden kome bāmopiken naniktā ume taņi kubā piāta gakņi imikta kuņkuk. Kuņkaņ yāpmāņ daniņpāņ ume yarābok-yarābok ini-ini kuņkuņ. ¹¹ Ume kubā wāpi Pison, unitā Havila kome kudupken kuņat moreņkuk. Kome uken gol mobā kome gānaņ itkuk. ¹² (Gol mobā uken nanik gwāki ārowani. Tāņpāņ ukengān pāya kubā umumi kābāņi sākgāmān ikek itkuk, ba mobā kaņgārip ikek wāpi Kanilian imaka itkuk.) ¹³ Tāņpākaņ ume kubā wāpi Gihon, unitā Kus komeken kuņat moreņkuk. ¹⁴ Tāņ, ume kubā wāpi uwā Taigris. Unitā Asiria kome edap abani kāda u kuņkuk. Tāņ, ume kubā wāpi Yufretis.

¹⁵ Tāņpākaņ Yawe Anututā āma gatāņkuko u yāpmāņpāņ Iden piā uken piā tākta, ba watāni irekta teņkuk. ¹⁶ Teņkaņ āma u man kehāromi ņode iwetkuk; Gāk piā ņo gānaņ pāya mujipi nīkek it yāpmāņ kukaņ unitāņo mujipi tāga api nāņpen. ¹⁷ Upāņkaņ Waki ba Tāga tāņo Mebāri Nadāwani pāya unitāņo mujipi nāmoinik nāņpen! U naņpāņā kumākinik api tāņpen. U jop nāmo gāwetat yāņ iwetkuk.

¹⁸ Tāņpākaņ Yawe Anututā yāņkuk; Āma u inigān irirān nāmo tāgatak. Ini bumikgān not tāņkentāki kubā gatāwa!

¹⁹ Eruk, Yawe Anutu u tom mebāri mebāri, barak punin nanik komepāņ tāņkuko u kudup āma unitā wāp yāmikta iņamiken yāpmāņ ābuk. Yāpmāņ ābāņirān āma unitā yabāņpāņ wāp ini-ini yāmiņkuk. Wāpi yāmiņkuko uwā wāpi ubayāņ. ²⁰ Āma unitā ude tāņkuko uwā tom yepmāņ towikta yāwani, barak ba tom āgwāri u kuduptagānta wāpi yāmiņkuk.

Ude tāņkuko upāņkaņ tāņkentāki ini bumik kubā nāmo kaņ-ahāņkuk. ²¹ Unita Yawe Anututā āma u tāņpewān dāpmon patguņ taņjirān āma unitāņo jārapi kujat kubā dātpāņ toharipāņ āneņi tāņpipiņkuk. ²² Ude tāņkaņ Yawe Anututā jārapi kujat yāpuko upāņ webe kubā tāņpāņ āma uken imagut yāpmāņ kuņkuk.

²³ Imagut yāpmāņ kuņjirān āma unitā kaņpāņ yāņkuk;

Wisik! ņowā kujatnek kubāgān, tohatnek kubāgān.

ņowā āmaken nanik yāpani unita wāpi webe yāņ api iwetneņ.

²⁴ * Eruk mebāri unita āmatā miņi nani yepmaņpeņ webeni kentāņirān gupi tohari kubāgān api tādeņ.

²⁵ Tāņpākaņ yanāpi yarā u morāņ bok itpāņ māyākkāt nāmo itkumān.

3

Ābek ora waņkumāno unitāņo manbiņam

¹ * Eruk, Yawe Anutu u tom āgwāri pewān ahāņkuņo upāņkaņ gāmok tāņo yāņikņat mantā ārokinik tāņpāņ tom pāke u yārepmitkuk. Tāņpākaņ gāmok u

* **2:7:** 1Ko 15:45   * **2:9:** Rev 2:7, 22:2,14   * **2:24:** Mat 19:5; Mak 10:7-8; 1Ko 6:16; Efe 5:31

* **3:1:** Rev 12:9, 20:2

webe ḥode iwet yabāḥkuk; Anututā piā gānaḥ pāya kuduḥtagān mujiḥi nāmo nakta tāwetkuk ba jide? ² Yāḥirān webetā gāmok u iwetkuk; Nek piā gānaḥ pāya kuduḥtagān tāno mujiḥi tāga nādeḥ yāḥ niwetkuk yāk. ³ Tāḥ, pāya kubā piā bāmopiken itak unitāḥo mujiḥi uwā Anututā inḥta ba nakta yājiwātḥkuk. Ude tāḥpāḥ kumākinik api tādeḥ yāḥ niwetkuk yāk. ⁴ Yāwānā gāmoktā webe iwetkuk; Ude nāmo! Nāmo api kumdeḥ! ⁵ U Imata, Anututā ḥode nadāḥpāḥ tāwetkuk; Ek mujiḥi u naḥirān dapunḥek ijiwān kwāpāḥ ek Anutu ini bumik tāḥpāḥ kādet tāga ba waki unitāḥo mebari api nadāwān tāreḥeḥ yāḥ nadāḥkuk yāk.

⁶ Gāmoktā ude iwerānpāḥ webetā pāya u kaḥpāḥ ḥode nadāḥkuk; Pāya unitāḥo mujiḥi kaḥgārip ikek. U tāga nāḥpet. U naḥpāḥ nadāk-nadāk kaḥ-ahāk ikek yāḥ nadāḥpāḥ gārip i nadāḥkuk. Ude nadāḥpāḥ mujiḥi u dātpāḥ naḥkaḥā morāki āpita imān naḥkuk. ⁷ Naḥpāḥā yarā u nadāk-nadāki pirāreḥirān morāḥ kuḥatḥkumāno u kawān tāreḥkuḥ. Unita gup i tāḥpipikta pāḥām taḥi ātu yāpḥmāḥkaḥ bipumān.

⁸ Tāḥkumāno kome komkom tāḥirān Yawe Anututā piā gānaḥ kuḥarirān yanāpi yarā u māmāni nadāḥkumān. Nadāḥpāḥā umuntaḥpāḥ pāya jopāniken kābop itḥkumān. ⁹ Kābop irirān Yawe Anututā āma unita gera yāḥkuk; Adam, gāk de? ¹⁰ Yāḥirān iwetkuk; Nāk gākā piā gānaḥ kādet kuḥariri māmāka nadāḥpāḥ morāḥ kuḥatāt unita umuntaḥpāḥ kābop itat yāk. ¹¹ Yāwānā Anututā iwetkuk; Morāḥ kuḥatān u netā gāwerak? Gāk pāya mujiḥi nāḥpentawā yāḥ gāwetkuro u kubā nan ba? ¹² Ude yāwānā āma unitā yāḥkuk; Ude nāmo! Webe nākkāt itta namiḥkuno unitā pāya mujiḥi u namān nat yāk.

¹³ * Ude yāḥirān Yawe Anututā webe iwetkuk; Imata ude tān? Ude yāwānā webe unitā iwetkuk; Nāk nāmo! Gāmoktā yāḥnākḥat-pewān nat yāk. ¹⁴ Yāwānkaḥ Yawe Anututā gāmok u ḥode iwetkuk; Gāk ude tāno unita tom towiwani ba āgwāri pāke u tāga bumik irirā, tagwān gākā terakḥān peyat. Gāk kome terak iroḥḥi kuḥatpāḥ kāpāpok naḥ yāpḥmāḥ api kwen. ¹⁵ * Tāḥpāḥ gākkāt webekāt iwan pāḥap tāḥ yāpḥmāḥ api kudeḥ. Gākḥo kodakikayekāt webe tāno kodakiniyekāt iwan pāḥap api tāḥ yāpḥmāḥ kuneḥ. Tāḥpāḥ ukāt nanik kubātā gwākka api yeḥ jakḥirek. Tāḥirān kowatawā kuroḥniken api iwen yāk.

¹⁶ Ude yāḥpāḥ Anututā webe uwā ḥode iwetkuk; Nanak kok itkaḥ kuḥariri komi bumta api gamet. Tāḥira komi nadāḥpāḥ nanak api bāyawen. Tāḥpāḥ āpkata gārip i nadāḥjiri, unitā intājukun api it gamek yāk.

¹⁷ * Ude yāḥpāḥ Adam ḥode iwetkuk; Gāk webe tāno man buramiḥpāḥ pāya mujiḥi nāmo nakta gāwetkuro u nano unita kome terak tagwān peyat. Gāk komi piā tārek-tāreki nāmo api nadāwen. Komi piā tāḥpāḥ ketemkā api yabāḥ ahāwen. ¹⁸ Tāḥjiri dārāk-dārāk ba muḥ waki ātu piākaken kurāk ahāḥjirā uken nanik ketem naḥpāḥ kaḥ kuḥat! ¹⁹ Komi nadāḥpāḥ woḥ imātpāḥ ketem u mujiḥi naḥ yāpḥmāḥ kuḥtāḥgān kumāḥpāḥ gāk kome gānaḥ āneḥi āyāḥutpeḥ api āpḥmoḥpen, gāk komepāḥ tāḥpani unita. Gāk komepāḥ tāḥpanigān unita kumāḥpāḥā kome gānaḥ āneḥi api āpḥmoḥpen.

²⁰ Eruk, Adam webeni unitā āmawebe kuduḥtagān tāno miḥi intājukun yāput peḥkuk. Unita Adamtā webeni wāpi Iv yāḥ iwetkuk.

²¹ Tāḥpākaḥ Yawe Anututā tom gupipāḥ tekta bipḥmāḥpāḥ Adamkāt webenikātta tāḥ yāmiḥkuk. ²² * Tāḥpāḥ Yawe Anututā ḥode yāḥkuk; Apiḥo

* 3:13: 2Ko 11:3; 1Ti 2:14 * 3:15: Rev 12:17 * 3:17: Hib 6:8 * 3:22: Rev 22:14

āma ŋo ninin bumik āworetak. Waki ba tāga unitāŋo mebāri nadāwani. Unita āma u Irit pāya unitāŋo mujipi yāpmāŋpāŋ nakta бага peŋ imine. U naŋpāŋ paot-paori nāmo irek. ²³ Ude yāŋpāŋ Yawe Anututā Adam yanāpi Iden piāken itkumānopāŋ yāwat kireŋkuk. Yāwat kireŋpāŋ bibikpāŋ Adam gatāŋkuko unita bibik inġit-inġit epān tāŋpāŋ naŋpeŋ kuŋatta yepmaŋkuk. ²⁴ Ude yāwat kireŋpewān kuŋirān, Anututā aŋero ātu ba, pāip pāraŋi, kādāp mebet ikek āyāŋutpāŋ āyāŋutpāŋ tāŋpani Iden piā yāmaniken yepmaŋkuk. Ude tāŋpāŋ Irit pāya tāŋo kāderi tāŋpipiŋkuk.

4

Kein kenta Abel tāŋo manbijam

¹ Tāŋpākaŋ Adamtā webeni Ivkāt yanāpi tāŋpāŋ kuŋarirān nanak kok itpāŋ nanak wāpi Kein bāyaŋkuk. Bāyaŋpāŋ yāŋkuk; Yawetā tāŋkentāŋ namiŋirān nanak kubā bāyatat yāk. ² Tāŋpāŋ māden monāni Abel bāyaŋkuk. Bāyaŋkuko tāgaŋpāŋ Abeltā sipsip watā āma ude kuŋat tāŋkukonik. Tāŋ Keintā ketem piā tāk tāŋkukonik. ³ Tāŋpāŋ ittāŋgān kepma kubāta Keintā piāniken nanik ketem ātu yāpmāŋ ābāŋpāŋ Anututa biŋam peŋkuk. ⁴ * Tāŋirān Abeltā udegān tom intājukun ahāwani uken nanik ātu dāpmāŋpāŋ madāŋpāŋ gakŋi yāpmāŋ ābā Anututa biŋam peŋkuk. Tāŋirān, Yawetā Abel ini ba tom peŋkuko unita nadāŋirān tāga tāŋkuk. ⁵ Tāŋ Kein ini ba ketem yāpuko unitawā nadāŋirān gāripi nāmo tāŋkuk. Anututā ude nadāŋirān Keintā bānepi wawāpāŋ iŋami dapun āpuiŋkuk.

⁶⁻⁷ Ude tāŋirān Yawetā Kein iwetkuk; Imata bānepka wawāpāŋ āpuitan? Gāk kudān siwoŋi tāŋpeŋ kuŋariri uyaku not api tāŋ gamet. Upāŋkaŋ kādet tāga nāmo iwareno uwā wakitā kābop itpāŋ gāk gabāŋ gāwarek. Waki uwā gepmāŋjitta gāripi nadātak upāŋkaŋ gāk kehārom tanpāŋ kaŋ irepmit.

⁸ * Eruk, Anututā ude iwerānā Keintā monāni Abel iwetkuk; Nek piāken kuda yāŋ yāwānā piāken kuŋkumān. Kuŋpāŋā Keintā monāni Abel inġitpāŋ kumāŋ-kumāŋ utkuk. ⁹ Tāŋirān Yawetā Kein ŋode iwetkuk; Monāka Abel de? Iwerānā Keintā iwetkuk; Nāk nāmo nadātat. Nāk notnapak tāŋo watā āma ba? ¹⁰ * Yāwānā Yawetā iwetkuk; Gāk imapāŋ tān? Monāka tāŋo nāgāt kome terak piwān kuŋo unitā nākken gera yāŋirān nadātat yāk. ¹¹ Unita tagwān gākā terak pewa ārotak. Tāŋpāŋ kome ŋo meni aŋeŋirān monāka tāŋo nāgāt ketkaken nanik yāpmāŋpāŋ nako uken nanikpāŋ yāŋ-gāwatat. ¹² Eruk apiŋonitā pāŋku ketem piā tāŋiri ketem bureni ket nāmo api ahāneŋ. Tāŋkaŋ gāhā kuŋat-kuŋatgān api tāŋpen.

¹³ Yāwānā Keintā Yawe iwetkuk; Kowata namitan u bārāpiinik. Nākā u tāga kotanaŋi nāmo. ¹⁴ Gāk apiŋo piā tāŋpāŋ nakna komeken nanik yāŋ-nāwatan unita nāk iŋamkaken nanik api paoret. Paot pāŋku uken irit api tāŋtāŋ kuŋaret. Tāŋjira, āma kubātā nabāŋ ahāŋpāŋ kumāŋ-kumāŋ api nurek yāk.

¹⁵ Yāwānā Yawetā iwetkuk; Ude nāmo! Āma kubātā Kein utpāŋ kowata ārowaniinik api yāpek yāk. Ude yāŋpāŋ āma kubātā Kein kaŋ-ahāŋpāŋ kumāŋ-kumāŋ nāmo urekta Yawetā Kein gupi terak wāren tāŋkuk. ¹⁶ Ude tāŋpāŋ Keintā Yawe iŋamiken nanik āmet pāŋku kome kubā wāpi Kuŋat-kuŋatgān uken itkuk. Kome u edap ābani kāda, Iden kome gāgāniken itak.

* 4:4: Hib 11:4 * 4:8: Mat 23:35; Luk 11:51; 1Jo 3:12 * 4:10: Hib 12:24

¹⁷ Tänpäkan Keintä webeni yäpmpän kuŋattängän webeni nanak kok itkuk. Nanak kok itpäŋ nanaki Enok bäyanjuk. Kadäni uken Keintä yotpärare kodaki kubä täŋ irirän nanaki ahänjukko unita yotpärare u wäpi Enok yän iwetkuk. ¹⁸ Tänpäkan Enok u täganpäŋ nanak kubä wäpi Irat bäyanjuk. Tänpän Irattä nanaki wäpi Mehujael bäyanjuk. Täŋkan Mehujaeltä Metusael bäyanjuk. Täŋkan Metusaeltä Lamek bäyanjuk.

¹⁹⁻²⁰ Tänpäkan Lamek uwä webe gwaräp yäpuk, kubä wäpi Ada, kubä wäpi Sira. Täŋkan Adatä nanaki Jabal bäyanjuk. Jabal uwä äma bipiken yottaba gänaŋ itkan tom towik täkan unitä intäjukun täŋkuk. ²¹ Täŋ monäni wäpi Jubal u kap tektek täŋo tuŋum mebäri mebäri u yäput peŋkuk. ²² Eruk, Lamek täŋo webeni kubä wäpi Sira unitä nanak kubä bäyanpäŋ wäpi Tubalkein yän iwetkuk. Äma unitä kome änek-änek täŋo tuŋum ainpän täŋpani unitäŋo intäjukun täŋkuk. Tubalkein unitäŋo wanori wäpi Nama. ²³ Tänpäkan kadäni kubä Lamektä webeniyat ŋode yäwetkuk; Webenayat Ada, Sira, ek juku peŋpäŋ näŋŋo man ŋo nadäwun.

Äma kubätä äbä nägät nuränkan näkä akuŋpäŋ kowata kumäŋ-kumäŋ utkut. Ba äma gubaŋi kubätä komi namiŋkuko unita kowata utpewa kumbuk.

²⁴ * Äma kubätä Kein utpäŋä, kowata taŋi käwep nadäwek.

Upänkan äma kubätä näk nutpäŋä, kowata ärowaniinik api imet.

²⁵ Tänpäkan Adamä webenikät kuŋatgän nanak kok äneŋi itkuk. Nanak kok itpäŋ nanak kubä bäyanpäŋ ŋode yänpäŋ wäpi Set iwetkuk; Keintä Abel utkuko unitäŋo komenita Anututä nadän namiŋirän nanak kubä ahän namitak yäk. ²⁶ Eruk Set uwä täganpäŋ nanak kubä bäyanpäŋ wäpi Enos yän iwetkuk.

Tänpäkan kadäni ukengän ämawebetä Anutu wäpi yänpäŋ kuŋat-kuŋat uken yäput peŋkuŋ.

5

Adam äboriye täŋo wäpi tawaŋ

¹ * Adam äboriye täŋo wäpi tawaŋ ŋode kudän täwani;

Anututä ämawebe pewän ahänkuŋo uwä Anutu ini bumik gatänjuk. ² * Ämani bok webe bok gatänpäŋ man yeri nitek yäwetpäŋ wäpi taŋi Äma yän yäwetkuk.

³ Tänpän Adamtä obaŋ 130 irirän nanaki gweki wäpi Set ahänjuk. Set u nani ini inami dapun bumik ahänjuk. ⁴⁻⁵ Set ahäwänkan, nani Adam äneŋi obaŋ 800 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmpän kuŋirä obaŋ 930 ude täreŋirän kumbuk. ⁶ Adam nanaki Set unitä obaŋ 105 täreŋirän nanaki tuäni wäpi Enos ahänjuk. ⁷⁻⁸ Nanaki Enos u ahäwänkan, nani Set uwä äneŋi obaŋ 807 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmpän kuŋirä obaŋ 912 ude täreŋirän kumbuk.

⁹ Tänpän Enos unitä obaŋ 90 täreŋirän nanaki tuäni wäpi Kenan ahänjuk. ¹⁰⁻¹¹ Kenan u ahäwänkan nani Enos uwä äneŋi obaŋ 815 u bämopiken äperiye nanak ätu ahän yäpmpän kuŋirä obaŋ 905 ude täreŋirän kumbuk.

¹² Tänpän Kenan unitä obaŋ 70 täreŋirän, nanaki tuäni wäpi Mahalalel ahänjuk. ¹³⁻¹⁴ Mahalalel u ahäwänkan nani Kenan uwä äneŋi obaŋ 840 u

* **4:24:** Mat 18:22   * **5:1:** Stt 1:27-28   * **5:2:** Mat 19:4; Mak 10:6

bämopiken äperiye nanak ätu ahäj yäpmäj kuñirä obaņ 910 ude täreñirän kumbuk.

¹⁵ Täñpäj Mahalalel unitä obaņ 65 täreñirän, nanaki wäpi Jaret ahäjkuuk. ¹⁶⁻¹⁷ Jaret u ahäwänkaņ nani Mahalalel uwä äneņi obaņ 830 u bämopiken äperiye nanak ätu ahäj yäpmäj kuñirä obaņ 895 ude täreñirän kumbuk.

¹⁸ Täñpäj Jaret unitä obaņ 162 täreñirän, nanaki tuäni wäpi Enok ahäjkuuk. ¹⁹⁻²⁰ Enok u ahäwänkaņ nani Jaret uwä äneņi obaņ 800 u bämopiken äperiye nanak ätu ahäj yäpmäj kuñirä obaņ 962 ude täreñirän kumbuk.

²¹ Täñpäj Enok unitä obaņ 65 täreñirän, nanaki tuäni wäpi Metusela ahäjkuuk. ²²⁻²³ Metusela u ahäwänkaņ Enoktä Anutukät kentäñpäj obaņ 300 u bämopiken äperiye nanak ätu ahäj yäpmäj kuñirä obaņ 365 ude täreñirän kumbuk. ²⁴ * Enok uwä Anutukät kentäñpäj kuñatänggän paotkuk. Paotkuko uwä Anututä ini komegup ikek imagtukuk.

²⁵ Täñpäj Metusela unitä obaņ 187 it yäpmäj äronjirän nanaki tuäni Lamek ahäjkuuk. ²⁶⁻²⁷ Lamek u ahäwänkaņ nani Metusela uwä äneņi obaņ 782 u bämopiken äperiye nanak ätu ahäj yäpmäj kuñirä obaņ 969 ude täreñirän kumbuk.

²⁸ Täñpäj Lamek unitä obaņ 182 täreñirän nanaki tuäni ahäjkuuk. ²⁹ Nanaki tuäni ahäjirän wäpi Noa yäj iwetpäj ñode yäjkuuk; Anututä kome terak tagwän peñkuko unita komi piä, butewaki piä pähap täñpäj kuñaritna nanak ñonitä api ninij kawatäwek yäk. ³⁰⁻³¹ Noa u ahäwänkaņ Lamek uwä äneņi obaņ 595 u bämopiken äperiye nanak ätu ahäj yäpmäj kuñirä obaņ 777 ude täreñirän kumbuk.

³² Täñpäj Noa unitä obaņ 500 täreñirän nanaki yaräkubä ahäjkuu. Kubä wäpi Siem, kubäwä Ham, kubäwä Jafet.

6

Anututä ämawebe täño irit kuñat-kuñat kañjirän wakiinik täñkuuk

¹⁻² * Eruk ämatä kome terak mäyar ahäj yäpmäj äbuu. Täñkaņ äperiye bäyañkuņo u Anutu täño nanakiyetä injami dapun yabängärip täñpäjä iniken iniken gäripi terak webeniyeta yäpuu. ³ Täñjirä, Yawetä yäjkuuk; Ämawebe u paotpaot ikek yäk. Kadäni käronjita nämo api täñkentän yämet yäk. Näkño Munapiktä ämaken nämo it yäpmäj äronjirän obaņ 120 udegän itpäñ api kumneñ yäj yäjkuuk.

⁴ * Täñpäkaņ Anutu täño nanakiyetä komen äma täño äperiye ukät nädapi täñjirä nanakiye ahäjkuu. Uwä äbot biani, inide kubä, ämik täkta kehäromi nikek. Ämawebetä äbot unitäño kudän pähap kañpäj biñam pähap yäk täñkuuñonik. Täñpäj wäpi Nefirim yäj yäwet täñkuuñonik. U kadäni uken, ba kämi imaka, kome terak it täñkuuñonik.

⁵ * Täñpäj ämatä kome terak wakiinik mebäri mebäri täñjit bänepiken nanik nadäk-nadäk wakigän nadäj yäpmäj äbäjirä Yawetä yabäñpäj-nadäjkuuk. ⁶ Yabäñpäj-nadäjkaņ imata ämawebe u gatäñpäj kome terak peñkut yäj nadäjpäj bänepiken jägämiinik nadäjkuuk. ⁷ Jägämi nadäjpäj yäjkuuk; Äma näkña kome terak pewa ahäjkuu u kuduhtagän kome terak nanik kañ awähut morewa! yäk. Bänepna jägämi täyak unita ämawebe ukät tom ba gwak

* **5:24:** Hib 11:5; Jud 14   * **6:1-2:** Jop 1:6, 2:1   * **6:4:** Nam 13:33   * **6:5:** Mat 24:37; Luk 17:26; 1Pi 3:20

ba barak bok, kuduptagän api däpmäj morewet yäj yäjkkuk. ⁸ Tänpäkañ Yawetä Noata nadänjirän täganjuk.

Noa täño manbijam

⁹* Tänpäkañ Noa täño manbijam ñode; Noa uwä siwonji kuñat täñkuñonik. Ämawebe ätu päke u bämopiken, Noa-tägän kuräki, momini nämo, kuñat täñkukonik. Täñkañ Anutukät kentäppäj kuñat täñkukonik. ¹⁰ Tänpäkañ unitäño nanaki yarä kubä. Kubä wäpi Siem, kubä Ham, kubä Jafet.

¹¹ Eruk, komen äma kudup Anutu injamiken wañ moreñirä kome terak ämik kädet mebäri mebäri bumta tokñejjuk. ¹² Tokñejirän Anututä kome kañirän wakiwakitä komen äma täño irit kuñatkuñari u tänpän wakinik täñjuk. ¹³ Tänpän wakinik täñjirän Anututä Noa ñode iwetkuk; Näk komen äma api däpmäj paoret. Unitäño ämik kädettä kome terak tokñetak unita däpmäj paorayäj. Näk bureni yäyat, ämawebe bok kome bok api awähuret. ¹⁴ Ude tänpayäj täro unita gäk päya kehäromi kehäromi madänpäj upäj gäpe kubä kañ tä. Tänpäj gäpe gänañ täñkireki täñkireñpäj täñkireñpäj kañ pe yäk. Tänpäj gupiken kukñi kukñi nämäkpäj kañ urumäñpipi. ¹⁵ Tänpäj ñode kañ tä; Järäpita 140 mita, keräpinita 23 mita, käroñnita 13 mita ude kañ tä. ¹⁶ Täñkañ puñji peñpäj, järäpi täñpipiñ yäpmäj äroñjiri mäñit kädetta bägup jopi haf mita ude piri gämoriken jop kañ irän. Tänpäj järäpi bämopiken yäma kubä kañ tä. Tänpäj bukä yarä punin täñkañ kubä gänañ umude kañ tä.

¹⁷ Anututä ude yänpäj iwetkuk; Nadätan? Näk kome terak, ämawebe ba imaka irit kuñat-kuñat ikek kudup däpmäj morewa yänpäj ume gwägu tanji api pewa ahäwek. Tänpäkañ imaka kudup kome terak itkañ u api paotnej. ¹⁸ Upäñkañ gäkkät topmäk-topmäk kubägän täñjira gäpe gänañ äroñpäj api iren. Täñkañ u gäkñagän nämo. Gäk ba nanakaye webeka ba äbekaye uwä gäkkät gäpe gänañ äro api itnej. ¹⁹⁻²⁰ Tänpäj tom mebäri mebäri kudup yarä-yarä, ämani webeni gäkken äbänjirä gäpe gänañ kañ yepmañ. Barak mebäri mebäri, tom mebäri mebäri, gämok mebäri mebäri ba gwakgwak mebäri mebäri u yarä-yarä gäkkät bok nämo paotnejta äroñpäj kañ irut. ²¹ Ketem mebäri mebäri in ba barak tom unita nak täkañ u kämi nakta yäpmänpäj gäpe gänañ pewi ärowut yäk.

²²* Tänpäkañ Noatä Anututä man iwetkuko udegän buraminpäj täñ moreñjuk.

7

Noatä tom mebäri mebäri yämagutkuk

¹ Eruk Yawetä Noa ñode iwetkuk; Gäk äma äbot ño bämopiken siwonji kuñariri gabäwa tägatak unita gäkkät äbotkaye in kudup gäpe gänañ äroñ morewut! ² Gäpe gänañ ärowayäjä tom nakta nämo yäjiwäranı mebäri mebäri ämani 7, webeni 7 ude kañ yäpmäj äro. Ba tom nämo nakta yäjiwäranı mebäri mebäri ämani yarä webeni yarä kañ yäpmäj äro. ³ Täñkañ barak mebäri mebäri udegän, ämani 7 webeni 7 ude yäpmänpäj pewi gäkkät bok gäpe gänañ kañ äroñ morewut. Imaka mebäri mebäri irit kuñat-kuñat ikektä nämo paotnejta ude kañ tä. ⁴ Kepma 7 täreñjirän näkä yäjira iwän pähap api tawek. Kome terak iwän täñ yäpmäj kuñtäyon kepma bipani 40 ude api tärewek. Iwän ude täñjirän imaka irit kuñat-kuñat ikek kome terak pewa ahäjkuño u kuduptagän api däpmäj morewet.

* 6:9: 2Pi 2:5 * 6:22: Hib 11:7

⁵ Ude iweränkaŋ Noa Yawetä man iwetkuko uwä buraminpāŋ täŋ moreŋkuk.

⁶ Täŋpänkaŋ Noa täŋo obaŋ 600 ude täreŋjirän gwägu pähap kome terak tokŋeŋkuk. ⁷* Täŋjirän Noa ume tokŋeŋkuko u irepmitta webeni nanakiye ba äbekiye kudup yāŋ-yäkŋat yāpmāŋ gāpe gānaŋ äroŋ moreŋkuŋ. ⁸⁻⁹ Täŋjirän tom nakta nämo yājiwārani ba nämo nakta yājiwārani ba barak, gāmok, gwakgwak imaka mebäri mebäri ämani bok webeni bok Noaken äbuŋ. Äbāŋjirä Anututä Noa iwetkuko udegän yāŋ-yäkŋat yāpmāŋ gāpe gānaŋ äroŋkuk.

Kome terak gwägu pähap tokŋeŋkuk

¹⁰ Gāpe gānaŋ ärowäkaŋ kepma 7 täreŋjirän kome terak gwägu pähap tokŋeŋkuk.

¹¹* Noa täŋo obaŋ 600 unitäŋo komepak yarä kepma 17 kadäni uken gwägu pähap kome gānaŋ naniktä ume dapuri uken bārāreŋ ahāŋjirä kunum gānaŋ nanik iwän pähap taŋkuk. ¹² Taŋ yāpmāŋ kuŋtäyon kepma bipani 40 ude täreŋkuk.

¹³ Täŋpākaŋ kepma iwän pähap yäput peŋpāŋ taŋkuko ugän Noa, webeni nanakiye Siem, Ham, Jafet ukät webeniyekät kudup gāpe gānaŋ äroŋkuŋ. ¹⁴ Täŋpāŋ tom ägwäri ba yepmāŋ towiwani mebäri mebäri ba gāmok gwakgwak mebäri mebäri ba barak mebäri mebäri ba imaka piri nitek u kudup-tagän bok äro itkuŋ. ¹⁵ Bureni, imaka irit kuŋat-kuŋat ikek mebäri mebäri kudup, yarä-yarä Noaken äbāŋpāŋ gāpe gānaŋ äroŋkuŋ. ¹⁶ Anututä Noa iwetkuko udegän äroŋ moreŋkuŋ. Ämani bok, webeni bok äroŋkuŋ. Äroŋ moreŋjirä Yawetä gāpe täŋo yāma täŋpipiŋpāŋ täŋkehärom taŋkuk.

¹⁷ Täŋpänkaŋ kepma 40 udetä gwägu kome terak tokŋeŋ yāpmāŋ äroŋjirän gāpe u punin oraŋ yāpmāŋ äroŋkuk. ¹⁸ Bureni, kome terak ume umuri pähap tokŋeŋjirän gāpetä gwägu terak kuŋ abāŋ täŋkuk. ¹⁹ Gwägu uwä kome terak bumta tokŋeŋpāŋ pom kārōŋi kārōŋi kuduptagän umetä uwäk täŋkuk. ²⁰ Ume gwägutä pom miŋgupi 7 mita ude irepmitkuk. ²¹ Ude täŋpāŋ imaka kome terak itkuŋo u kuduptagän paot moreŋkuŋ. Barak, tom yepmāŋ towiwani ba ägwäri, gwak, gāmok ba ämawebe u kuduptagän kumāŋ moreŋkuŋ. ²² Yarägän nämo paotkuŋ. Nämo, imaka mänit yāpmäk-yāpmäk ikek kuduptagän-inik kome terak kuŋarani u paotkuŋ. ²³ Bureni, Anututä imaka irit kuŋat-kuŋat ikek kome terak irani kuduptagän, äma ba tom, gwak kejima, barak u kudup awähutkuk. Noakät gāpe gānaŋ itkuŋo ugānpāŋ yepmaŋkuk.

²⁴ Täŋpākaŋ ume gwägu pähap kome punin terak tokŋeŋ irirän kepma 150 ude täreŋkuk.

8

Ume gwägutä wädāŋ äpāŋjirän kome keke yāŋkuk

¹ Täŋpākaŋ Anututä Noakät tom ägwäri ba towiwani päke ukät gāpe gānaŋ itkuŋo unita kudup nadāŋ yāmiŋkuk. Nadāŋ yāmiŋpāŋ mänit pähap iniŋ kireŋpewän piāŋjirän gwägu pähap äpuk. ² Täŋpāŋ ume bian kome gānaŋ nanik abuŋo u kawuk taŋkuŋ. Ba iwän taŋkuko u imaka, dākŋeŋkuk. ³⁻⁴ Täŋpāŋ gwägu taŋi u äneŋi kwikinik kwikinik wädāŋ äpmonkuk. Kepma 150 ude täreŋjirän ume gwägutä ätu wädāŋ äpmonjirän gāpe u Ararat Pom terak dāpän yewäpāŋ itkuk. Kadäni gāpetä pom terak itkuko u komepak 7 unitäŋo kepma

* 7:7: Mat 24:38-39; Luk 17:27 * 7:11: 2Pi 3:6

17. ⁵ Irirän ume gwägu pen wädäj äpmonjirän komepak 10 unitäño kepma 1 kadäni uken pom miñgupi kwawak pat yäpmäj kuñkuñ.

⁶ Eruk äneñi kepma 40 ude tärenjirän Noatä gäpe täño mäniñ kädät bian täñkuko u dätük. ⁷ Dätpäñ Noa barak kubä yägu bumik pewän uken-uken piäj kuñat irirän ume gwägu kawuk tañkuk. ⁸ Täñpakaan Noatä kome terak ume itak ba nämo itak yäj kañpäñ nadäktä känäram kubä tewän kuñkuk. ⁹ Tewän päñku känäram u mañira yäñkañ gwägu pen parirän täñpän wañkuñ. Täñpän wawäpäñ äneñi äyäjutpeñ Noaken äbuk. Äbäñirän Noatä ket ke-warirän keru terak mañitkuk. Mañiränkañ yäpmäj gäpe gänäñ äbuk.

¹⁰ Täñpäj kepma 7 itkañ känäram u äneñi tewän kuñkuk. ¹¹ Tewän yäpmäj päñku kuñattängän bipäda äneñi äyäjutpeñ äbäñirän kañkuk; Olip päya pähämi kodaki kubä meniken irirän kañkuk. Ude kañpäñä Noatä ñode nadäñkuk; Ume wädäj äpmonjirän kome kwawak itak yäj nadäñkuk. ¹² Täñpäj kepma 7 itkañ känäram u äneñi tewän kuñkuk. Eruk tewän kuñkuko uwä äneñi nämo äbuk.

¹³ Noa obañ 601 unitäño komepak kubä täño kepma 1 täñjirän kome terak ume kawuk tañkuk. Täñpäj Noatä gäpe täño medäj dära mutpäñ kañkuk; Kome terak ume kawuk tañjirän. ¹⁴ Ätukät itpäñä komepak yarä unitäño kepma 27 täñjirän okä kudup kawuktañ moreñpäñ patkuk.

¹⁵ Kometä ude kawuk tañjirän Anututä Noa iwetkuk; ¹⁶ Gäk, webeka ba nanakaye äbekaye gäpe gänäñ naniktä yäman aput. ¹⁷ Tom, barak, gämok, gwakgwak u imaka yepmañpi äput. Yepmañpi äpäñpäñ bäyañ weñpäñ kome tokñewut yäk.

¹⁸ Ude iwerirän Noakät webeni nanakiye äbekiye äpuñ. ¹⁹ Ba tom kome terak kuñarani kudup, barak, gämok, gwakgwak u kudu ptagän gäpe gänäñ naniktä äbot ini-ini täwanñ äpuñ.

²⁰ Äpäñ moreñpäñä Noatä Yawe iniñ oretta mobä bukä kubä täñpäj tom ba barak nakta nämo yäjiwäranu kudup ukät nanik ätu yäpmäjpäñ iñiñ imiñkuk. ²¹ Iñiñ imiñjirän Yawetä kábäñi säkgämän nadäñpäñ bänepitä ñode nadäñkuk; Ämata yäñpäñ kome terak tagwän wari nämo api täñpet. Äma nanakinik kentä bänep nadäk-nadäki wakigän api täñ yäpmäj kuñatneño upäñkañ täñkuro udegän näk imaka imaka kuñat-kuñat ikek kudu ptagän äneñi nämoinik api dätet.

²² Nämo!

Kome täño kadäni it yäpmäj ärowayäj täyak udegän piñpäñ naknak, mäniñ ba komi, iwän ba edap kadäni, kepma bipani u pen api it yäpmäj ärowek.

9

Anututä Noakät topmäk-topmäk täñkuk

¹ * Täñpäj Anututä Noakät nanakiye man yeri nitek ñode yäwetkuk; In nanak weñbäyak täñjirä kome kañ tokñewän. ² Täñpakaan tom ägwäri, barak, gämok gwakgwak kome terak kuñat täkañ u ba gwägu tom u kudu ptagän in ketjinken peyat. Ude täñjira inta umun pähap nadäñpäñ api kuñatneñ. ³ Imaka irit kuñat-kuñat ikek u nakta tamitat. Bian tokän peñ taminkuro udegän apiño imaka imaka kudup nakta tamitat.

* 9:1: Stt 1:28

4* Upāṅkaṅjä tom nägäri nämo piwä kwani u nämo näneṅ, nägät u irit täṅo kehäromi nikek unita. 5 Nadäkaṅ? Nägät pikpik täṅo kowata u näkä api däpmäṅ tärewet. Äma kubätä noripak kubä ureko uwä kowata näkä bureni-inik api täṅpet. Ba tom kubätä äma kubä ureko uwä kowata udegän näkä api däpmäṅ tärewet.

6* U imata, äma kubä täṅo inṅam dapun nämo.

Anutu näkṅa bumik täṅpani unita äma kubätä noripak kubä utpewän nägäri piwän kuneṅo unitäṅo kowata äma-tägän udegän äma u utpewän nägäri api piwän kuneṅ.

7* Täṅpakaṅ Noa, intäwä yeri nikek täṅpāṅ bāyaṅ weṅjirä kome kaṅ tokṅewän.

8 Anututä ude yāṅpāṅ Noakät nanakiye ṅode yāwetgän täṅkuk; 9 Näkä apiṅo in ba yerijiyekät bok, topmāk-topmāk täyat. 10 Täṅpāṅ imaka kome terak irit kuṅat-kuṅat ikek inkät penta gāpe gānaṅ naniktä āpuṅo, barak, tom ägwäri ba yepmāṅ towiwani u kudup inkät topmāk-topmāk täyat yäk. 11 Näk inkät topmāk-topmāk täyat uwä ume putputtä imaka kome terak kuṅat täkaṅ ba kome ini äneṅji nämoinik api awähuret.

12 Anututä ude yāṅpāṅ äneṅji kubä ṅode yāwetgän täṅkuk; Näk inkät imaka kuṅat-kuṅat ikek kuduṅtagän inkät bok it täkaṅ, ba imaka kuduṅtagän kämi ahäkta yāwanikät bok, topmāk-topmāk täyat unitäṅo kudän ṅode; 13 Näkṅo gämok wära kudän gubam terak peyat. Peyat u kaṅkaṅ topmāk-topmāk komekät täṅkuro unita kaṅ juku piwut. 14-15 Näkä täṅpewa gubam gwägätpāṅ gämok wära ahāṅjirän näkä inkät ba imaka irit kuṅat-kuṅat ikek mebäri mebäri ukät topmāk-topmāk täṅkuro u api nadāwet. Nadāṅjira ume putputtä kome terak imaka irit ikek kudup wari nämo api däpek. 16 Täṅpāṅ gubam terak gämok wära parirän kaṅpāṅ kome terak imaka irit kuṅat-kuṅat ikek inkät topmāk-topmāk tärek-täreki nämo täṅkuro u api nadāwet. 17 Anututä ude yāṅpāṅ Noa ṅode iwetkuk; Kome terak imaka irit kuṅat-kuṅat ikek in kuduṅtagänta topmāk-topmāk täyat unitäṅo kudän u api kak täneṅ.

Noa nanakiye täṅo manbiṅam

18 Noa nanakiye gāpe gānaṅ naniktä āpuṅo unitäṅo wāpi Siem, Ham, Jafet. Täṅkaṅ Ham uwä Kenan täṅo nani. 19 Noa nanakiye yarākubä uken naniktä komeṅ äma äbori äbori ahāṅ patpat täṅpāṅ komeṅ komeṅ it yāpmāṅ kuṅkuṅ.

20 Noa uwä ketem piä täkta, äma ude itkuk. Täṅpāṅ Noa u yāput peṅpāṅ päya kubä wāpi wain, u piä täṅkuk. 21 Täṅpakaṅ kämiwä wain ume yāpmāṅpāṅ naṅkaṅ täṅguṅguṅ täṅpāṅ yottaba gānaṅ morāṅ patkuk. 22 Morāṅ parirän Kenan täṅo nani Ham unitä nani Noa morāṅ parirän kaṅpāṅ noripakiyat āpmo biṅam yāwetkuk. 23 Yāweränkaṅ Siem kenta Jafet tek kubä yāpmāṅpāṅ mädeni käda ämetpāṅ yāpmāṅkaṅ nan morāṅ parirän käde yāṅ nadāṅpāṅ mäde kädagän päro ämet imiṅkumän.

24 Täṅpāṅ Noa u waintä urirän patkuk kädagän akuṅpāṅ nanaki gweki Hamtä imaka täṅ imiṅkuko unita nadāṅpāṅ ṅode yāṅkuk;

25 Tagwäntä Kenan terak kaṅ ärowän!

U äpani-inik itkaṅ noriye täṅo piä täṅ yämiktagän.

26 Ude yāṅpāṅ äneṅji ṅode yäkgän täṅkuk;

Yawe, Siem täṅo Anutu u iniṅ oretna!

Täṅkaṅ Kenan u Siem täṅo piä täṅ imiktagän.

* 9:4: Stt 17:10-14; Wkp 19:26; Lo 12:16,23, 15:23

* 9:6: Stt 1:26; Kis 20:13

* 9:7: Stt 1:28

²⁷ Tänpäkaŋ Anututä Jafet täŋkentäŋ imiŋirän komeŋi taŋigän kaŋ pipiyäwän. Täŋirän Jafet täŋo yeriniyekät Siem täŋo yeriniye bok kaŋ irut. Tänpäkaŋ Kenan täŋo uwä piä täŋ imiktagän.

²⁸ Tänpäkaŋ gwägu pähaptä paorirän Noa uwä äneŋi obaŋ 350 ude it yäpmäŋ kuŋkuk. ²⁹ Kuŋjarirän obaŋ 950 ude täreŋirän kumbuk.

10

Noa äbeki oraniye täŋo manbiŋam

¹ Gwägu pähaptä paoränkaŋ u punin terak Noa nanakiye Siem, Ham, Jafet unitäŋo nanakiye ahänkuŋ. Äma yaräkubä unitäŋo manbiŋam ŋode;

² Jafet täŋo nanakiye wäpi ŋode; Gome, Magok, Madai, Javan, Tubal, Mesek ba Tiras.

³ Gome täŋo nanakiye wäpi ŋode; Askenas, Rifat, Togama.

⁴ Javan täŋo nanakiye wäpi Elisa, Tasis. Täŋkaŋ ämawebe Saipras kenta Dodan komeken nanik u imaka, Javantä äbotken nanik. ⁵ Täŋkaŋ äbot u bäyaŋ weŋirä äbot mäyap ahän yäpmäŋ kuŋkuŋ. Äbot mäyap unitäŋo komeŋi ba mani kotäk inigän inigän. U ini buap-buap gwägu dubiniken ba kome kubäkubä gwägu bämoŋiken ittäŋ kuŋkuŋ.

⁶ Ham täŋo nanakiye wäpi ŋode; Kus, Isip, Libia, Kenan.

⁷ Kus täŋo nanakiye wäpi ŋode; Seba, Havila, Sapta, Rama, Sapteka. Rama uwä nanakiyat wäpi Seba kenta Dedan.

⁸ Kus uwä Nimrot täŋo nani. Nimrot u tägaŋpärŋ äma kehäromi, wäpi biŋam nikek täŋkuk. ⁹ Yawetä täŋkentäŋ imiŋirän tom däpmäkta intäjukun ämata itkuk. Mebäri unita äma kehäromi ätuta U Nimrot bumik, Yawetä täŋkentäŋ imiŋirän tom däpami ärowani itkuko u yäŋ yäwet täkaŋ.

¹⁰ Täŋpärŋ Nimrot unitä Babilonia kome taŋiken yotpärare mäyap täŋkuk. Intäjukunä yotpärare ŋode täŋkuk; Babel, Ereka, Akat, Kalne. ¹¹ Eruk, Babilonia kome peŋpeŋ Asiria komeken kuŋkuk. Kome uken yotpärare wäpi Ninive, Rehobot, Kala, Resen täŋkuk. ¹² Resen yotpärare uwä Ninive Kala yotpärare bämoŋiken itak. U yotpärare pähap.

¹³ Isip täŋo yeri äbot-äbot ŋode ahänkuŋ; Lidia nanik, Anam nanik, Lehap nanik, Naptu nanik, ¹⁴ Patarus nanik, Kaslu nanik, Krit nanik. Krit naniktä Filistia nanik ahän patpat täŋkuŋ.

¹⁵⁻¹⁸ Kenan nanaki wäpi Saidon intäjukun ahänkuŋ. Saidon ahänkuko u punin terak Kenan täŋo yeri äbot ätu wäpi ŋode ahänkuŋ; Hit, Jebus, Amo, Gilgas, Hivi, Alka, Sini, Alvat, Semar, Hamat. Äbot ude ahän yäpmäŋ kuŋkuŋ.

Kadäni u punin terak Kenan nanakiye täŋo äbori äbori uken-uken kuŋtäŋpä kuŋkuŋ. ¹⁹ Kuŋtäŋpä kuŋkuŋo unita Kenan nanakiye äbori äboritä kome taŋi tokneŋ moreŋkuŋ. Kome taŋi täŋpärŋ Saidon kometä päŋku kome ban ätu unitäŋo бага terak täreŋkuk. Kome ban u wäpi ŋode; Geral, Gasa, Sodom, Gomora, Atma, Seboim, Lasa u täreŋkuk.

²⁰ Eruk tawaŋ it yäpmäŋ äbäkaŋ u Ham nanakiye. Unitäŋo buap, mani kotäk, komeŋi, äbori u wäpi wäpi terak tawaŋ pewani.

²¹ Jafet monäni wäpi Siem u imaka, nanakiye ätu ahänkuŋ. Siem u Ebe nanakiye täŋo orani.

²² Siem nanakiye wäpi ŋode; Elam, Asu, Apaksat, Lidia, Aram.

²³ Aram nanakiye uwä ŋode; Us, Hul, Geta, Mas.

²⁴ Apaksat uwä Sela täŋo nani. Selawä, Ebe täŋo nani.

²⁵ Ebe tãño nanaki yarã ahãnkumãn. Kubã wãpi Pelek. Unitãño kadãnikenãmawebetã äma äbot-äbotta kome yãpmãñ daniñkuño unita nanitã wãpi Pelek yãñ iwetkuk. Monãni wãpi Joktan.

²⁶⁻²⁹ Joktan unitãño nanakiye wãpi ñode; Almodat, Selep, Hasamawet, Jera, Hadoram, Usal, Dikla, Obal, Abimael, Seba, Ofi, Havila ba Jobap. Äma u kudup Joktan nanakiye.

³⁰ Siem äboriye unitãño kome pom-pom ikek, edap dapuri abani kåda itkuk. Mesa kome yãput peñpãñ pãñku Sefa tãretak. ³¹ Tawan it yãpmãñ abãkañ u Siem nanakiye. Unitãño buap, mani kotãk, komeni, äbori u wãpi wãpi terak tawan pewani.

³² Äma tawan it yãpmãñ äpãkañ ño u Noa nanakiye äbori äbori ahãñkuño udegãn. Gwãgu pähap paotkuko u punin terak äbot u naniktã äbori äbori ba kome deken deken kuñtãñpã kuñkuñ.

11

Man kotãk yãpmãñ daniwani tãño manbiñam

¹ Kadãni ukenãmawebe komeni komeni man kotãk kubãgãn yãk tãñkuñonik. Ba imaka wãpi wãpi uwã kudup kubãgãn yãk tãñkuñonik. ² Tãñpãñãmawebe kome dapuri äpmonpanikentã bãyan weñtãñ äbãñkã awañ kubã wãpi Babilonia kome ahãñpãñ uken yotpãrare tãñpãñ itkuñ.

³ Tãñpãñã yot tãna yãñkañ yãñpãñ-nadãk ñode tãñkuñ; Eruk, gãñpãñ tãñpena kwãkã yãwãkañ kãdãpken iññpena kehãrom tawut yãk. Ba gãñ kehãrom tãwani yãpurãrãtpãñ dãpmãñ gatãkta kome yãpmãki kome gãnañ nanik upãñ kañ dãpmãñ gatãna yãk. Ude tãñkuño uwã äma kome ätuken naniktã yot mobãpãñ tãk tãñkuño u nãmo tãñkuñ. Ba mobã yãpurãrãtpãñ dãpmãñ gatãkta gãñpãñ tãk tãñkuño u nãmo tãñkuñ. ⁴ Tãñpãkañ äma unitã yãñpãñ-nadãk ñode tãñkuñ; Eruk yotpãrare tañi kubã tãna. Tãñkañ yotpãrare u bãmopiken yot kãronji kubã yãpurãrãtpãñ tãñtãñ äronjitna miñgupitã kunum kañ yãpurãn! Ude tãñitna wãpnin biñam nitek itpãñ komeni komeni kuñtãna kuneñtawã yãk.

⁵ Ude yãñpãñ yotpãrare pähap ba yot kãronji u tãñ irirã Yawetã yabãwayãñ äpuk. ⁶ Pãpã yabãñpãñ Yawetã yãñkuk; Bureni, ñowã äma äbot kubãgãn, mani kotãk kubãgãn unita yot kãronji ño tãñpãñã mãden imaka imaka tãna yãñkañ tagãgãn api tãneñ. ⁷ Eruk, nin äpmonpãñ man kubãgãn yãk takãñ u awãhutpena manta tãñgunuñ kañ tañput yãk.

⁸ Yawetã ude yãñpãñ äma äbot pähap u yãpmãñ daniñpãñ yepmanpãñ yotpãrare pähap tãñ itkuño u peñpeñ komeni komeni kuñtãñpã kuñkuñ. ⁹ Tãñpãkañ Yawetã kome uken mani kotãk kubãgãn yãpmãñ daniñpewãn imãtpeñ komeni komeni kuñ moreñkuño unita kome, yot kãronji tãñkuño unitãño wãpi Babel yãñ iwetkuk. Babel mebãri u yãñuruk-uruk pähap.

Siem nanakiye tãño wãpi tawan

¹⁰ Siem tãño äbekiye oraniye tãño manbiñam ñode;

Gwãgu pähap paorãnkañ obañ yarã tãreñirãn Siem uwã obañ 100 tãñkuk. Obañ 100 tãñirãn unitãño nanaki tuãni Apaksat ahãñkuk. ¹¹ Apaksat ahãwãnkañ obañ 500 it yãpmãñ äronjirãn u bãmopiken äperiye nanak ätu ahãñkuñ.

¹² Apaksat uwã obañ 35 tãreñirãn nanaki tuãni Sela ahãñkuk. ¹³ Sela ahãwãnkañ Apaksat u obañ 403 it yãpmãñ äronjirãn u bãmopiken äperiye nanak ätu ahãñkuñ.

14 Sela uwä obaņ 30 täreņirän nanaki tuäni Ebe ahäņkuk. 15 Ebe u ahäwänkaņ Sela u obaņ 403 it yäpmäņ äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahäņkuņ.

16 Ebe uwä obaņ 34 täreņirän nanaki tuäni Pelek ahäņkuk. 17 Pelek ahäwänkaņ Ebe u obaņ 430 it yäpmäņ äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahäņkuņ.

18 Pelek uwä obaņ 30 täreņirän nanaki tuäni Reu ahäņkuk. 19 Reu ahäwänkaņ Pelek u obaņ 209 it yäpmäņ äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahäņkuņ.

20 Reu uwä obaņ 32 täreņirän nanaki tuäni Seruk ahäņkuk. 21 Seruk ahäwänkaņ Reu u obaņ 207 it yäpmäņ äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahäņkuņ.

22 Seruk uwä obaņ 30 täreņirän nanaki tuäni Naho ahäņkuk. 23 Naho ahäwänkaņ Seruk u obaņ 200 it yäpmäņ äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahäņkuņ.

24 Naho uwä obaņ 29 täreņirän nanaki tuäni Tera ahäņkuk. 25 Tera ahäwänkaņ Naho u obaņ 119 it yäpmäņ äronjirän u bämopiken äperiye nanak ätu ahäņkuņ.

26 Tera uwä obaņ 70 täreņirän nanakiye ņode ahäņkuņ; Abram, Naho, Haran. 27 Eruk Tera täņo manbiņam ņode; Tera nanakiye Abram, Naho, Haran ahäņkuņ. Täņpäņ Haran täņo nanaki Lot ahäņkuk. 28 Haran nani wäpi Tera u pen irirän Haran uwä ini ahäwani yotpärare wäpi Ur uken kumbuk. Ur u Kaldia komeken itak. 29 Täņpäņ Abram kenta Naho webe yäpumän. Abram webeni wäpi Sarai yäpuk. Täņpäņ Naho webeni wäpi Milka yäpuk. Naho webeni u Haran täņo äperi. Haran uwä äperiyat Milka kenta Iska. 30 Täņpäņ Abram webeni Sarai aruņ itkuk.

31 Täņpäņ Teratä nanaki Abram, Abram webeni wäpi Sarai, orani Haran täņo nanaki wäpi Lot, u kudup yäņ-yäkņat yäpmäņ Kenan komeken kuņkuņ. Kome it täņkuņo u wäpi Ur, Kaldia kome bämopiken itak u peņpeņ kädet moräki yäput peņkuņ. Kuņkä kädet bämopiken Haran komeken ahäņpäņ itkuņ.

32 Täņpäkaņ Tera u obaņ 205 it yäpmäņ äronpäņ Haran komeken kumbuk.

12

Anututä Abram inita biņam yäpmäņ danijuk

1 * Eruk Yawetä Abram ņode iwetkuk; Gäk komeka, notkaye, äbotkaye u yepmaņiri kome gäwoņärewayäņ täyat uken päņku kaņ it.

2 Täņpäņ näkä iron täņ gaminjira äbotkayetä äbot pähap api itneņ. Ude täņ gaminjira gäkä wäpka biņam ikek itkaņ ämawebe mäyap api täņkentäņ yämen.

3 * Äma iron täņ gaminayäņ täkaņ uwä näkä udegän iron api täņ yämet. Täņ kubätä gäk waki täņ gameko uwä näkä udegän waki api täņ imet. Täņpäkaņ gäkä terak ämawebe äbori äbori komeni komeni kuduptagäntä iron pähap api yäpneņ.

4-5 Eruk Abram obaņ 75 täreņirän Yawetä iwetkuko ude man buramiņpäņ komeni wäpi Haran peņpeņ kuņkuk. Inigän nämo kuņkuk. Webeni Saraikät gweki täņo nanaki Lot ba piä ämaniye tuņumi Haran itkaņ yäpuņo päke u kudup yäņ-butuwänkaņ Kenan kome taņi u kuna yäņpäņ komeni Haran peņpeņ kuņkuņ. Kädet karonji kuņtäņgän kome taņi Kenan uken ahäņkuņ.

* 12:1: Apos 7:2-3; Hib 11:8 * 12:3: Gal 3:8

6-7 * Abram Kenan kome kuñtängän kome täpuri kubä wäpi Sekem uken ahäñkuñ. Kome uken päya tañi kubä äma kubä wäpi Moretä bian piwani itak. Kadäni uken ämawebe Kenantä äbotken nanik uken itkuñopäñ Yawetä Abram ahäñ imiñpäñ iwetkuk; Nanakjiye ba äbekjiye orajiyeta kome ño api yämet yäk. Man ude iwetkuko unita Abramtä Yaweta yäñpäñ mobä bukä kubä täñkuk, Yawetä ahäñ imiñkuko unita.

8 Ude täñpäñ Sekem kome u peñpeñ äneñi kuñtängän edaptä äbani käda pom u dubiniken yottaba täñpäñ itkuk. Betel kome edaptä äpmonñpani käda, Ai kome edaptä äbani käda u bämpiken itkuk. Täñpäñ kome uken Yaweta yäñpäñ mobä bukä kubä täñpäñ Yaweken yäñapiñkuk. 9 Täñpäñ äneñi akumañ Negev komeken kuñkuk.

Abram Isip komeken kuñkuk

10 Eruk kadäni uken kome Abramtä itkukken uwä nakta jop itkuñ. Ketem nämoinik unita Isip komeken itpäñ-nadäktä kuñkuk. 11-12 Eruk Isip kome keräp tañpäñ webeni Sarai ñode iwetkuk; Nadätat yäk. Gäk webe säkgämän gabätat unita Isip ämatä gabäñpäñ api yäneñ; Ai, ño webeni yäñ nadäñkañä näk kumäñ-kumäñ nutkañ gäk api gabäñ koreneñ. 13 * Ude api yäneño unita ñode kañ yäwet; Näk unitäño wanori yäñ kañ yäwet yäk. Gäk ude yäweriwä gäka yäñpäñ näk nabäñ koreñpäñ täga käwep api täñ namineñ yäk.

14 Ude yäñpäñ kuñtängän Abram Isip komeken ahäñkuk. Ahäñirän Isip ämatä Sarai u säkgämäninik kañkañ kañgärip täñkuñ. 15 Täñpäkañ Isip täño intäjukun äma Fero unitäño piä ämaniye ätutä Sarai u kañkañ päñku Fero biñam iwetkuñ. Ude iweräwä Ferotä yäwerän Sarai imagut yäpmäñ Ferotä ini yotken äronkuñ. 16 Ferotä yotken äronjirän kañpäñ Saraita yäñpäñ Ferotä Abram iron täñ imiñkuk. Sipsip, bulimakau, donki ämani webeni, epän ämawebekät kamel ätu ude imiñkuk.

17 Upäñkañ Abram webeni Saraita yäñpäñ Yawetä Ferokät äboriye käyäm wakiwaki pewän ahäñ yämiñkuñ. 18 Ude ahäñ yämiñjirän Ferotä Abramta yäñpewän äbänpäñ ñode iwetkuk; Wa! Abram, jide täñ namin? Ño webena yäñ imata nämö näwetkun? 19 Imata ño wanotna yäñ näwetpewi webenata yäput? Eruk, webeka ño imagut yäpmäñ ku! 20 Täñpäñä Ferotä piä ämaniye yäwet-pewän äbä Abram iwetkuñ; Webeka tuñumka kudup yäñporiñ yäpmäñ ku! yäñ iwetkuñ. Iweräwä kuñkuñ.

13

Abram Lot ini-ini kuñkumän

1 Täñpäñ Abramtä webeni, Lot ba tuñumi kudup yäñ-butuwänkañ Isip kome peñpeñ Negev komeken äneñi äronkuñ. 2 (Abram u Isip kome itkukken tom toiwani, golkät siliwa monen mäyap yäpmäñpäñ tuñum äma täñkuk.)

3-4 Eruk, Negev kome u peñpeñ kuñtängän Betel kome bian itkukken u ahäñpäñ itkuk. Betel kome, Ai kome bämpiken bian yottaba täñpäñ mobä bukä täñkukken u kuñpäñä Yawe iniñ oretkuk.

5 Täñpäkañ Lot Abramkät kuñatkumäno u imaka, sipsip, bulimakau ba yot tom gupipäñ täñpani mäyap it imiñkuñ. 6 Täñpäñ Abram kenta Lot bok ude irirän yawakiye mäyapinik ahäñirä tomtä nakta ketemta wäyäkñeñkuño unita bok itnañi nämö täñkuk. 7 Ude täñpäñ Abram täño piä ämaniyekät Lot täño piä

* 12:6-7: Apos 7:5; Gal 3:16 * 12:13: Stt 20:2, 26:7

ämانيye bä mopiken yäñwawak pewä ahäjkuk. (Täñpäkañ kadäni uken Kenan täño äboriyekät Peres täño äboriyetä kome mähem täñpäñ itkuñ.)

⁸ Yäñwawak yäñtäko Abramtä Lot ñode iwetkuk; Nek ba piä ämaniye bä mopininken ämik man ahäjrän nämo tägatä. Nek yanani. ⁹ Eruk käyan? Kome pähap pätak u! Unita yäpmäñ danida yäk. Gäkä bure käda kwayäñ nadäwiwä näkä käpmäk käda api yäpet. Täñ gäkä käpmäk käda kwayäñ nadäwiwä näkä bure käda api yäpet yäk.

¹⁰ * Eruk Lot dapun ijinpewän kwäpäñ Jodan awañ pähap, ume täga nitek. Kome uwä Iden piä Yawetä piwani ude bumik, ba Isip kome täga, Soa kome käda itak u bumik. (Kadäni uwä Yawetä Sodom Gomora yotpärare u nämo däpukken Jodan kometä ude itkuk.) ¹¹ Täñpäñ Lottä Jodan awañ päke u inita korekta yäñkuk. Ude yäñpäñ edap äbani käda u kuñkuk. Ude täñkuko uwä Abram kenta Lot ini-ini päñku itkumän. ¹² Täñpäkañ Abram Kenan komeken pen irirän Lottä Jodan kome täño yotpärare itkuño u kubäwä wäpi Sodom u dubiniken kuñpäñ yot täñpäñ itkuk. ¹³ Sodom uwä mähemiwä wakiinik. Imaka Yawetä momi yäñ nadäñkuko u bumta täñtän kuñat täñkuñonik.

¹⁴ Eruk Lot Abram tenpen kuñirän Yawetä Abram ñode iwetkuk; Gäk bä mop ño itkañ kome ño ijin pärewat. ¹⁵ * Kome kudup käyan u gäka ba gäknjo äbotkaye mäden ahänayäñ täño unita binjam. ¹⁶ Näkä yäñpewa äbotkaye keñken jirañ ude api ahäneñ. Äma kubätä keñken jirañ täga daniweko uwä äbotkaye mäden ahänayäñ täño u imaka, täga daniwek. Upänkañ täga nämo, u jirañinik api ahäneñ. ¹⁷ Eruk akumañ päñku kudup yabäñ yäwattän ku. Kome päke ño gäkagän ganiñ kiretat yäk.

¹⁸ Yawetä Abram ude iweränkañ tuñumi kuduptagän yäpmänkañ kuñtäñgän Hebron kome päya äma kubä wäpi Mamretä piwani u dubiniken päñku ugän itkuk. Päñku u itkañ Yaweta yäñpäñ mobä bukä kubä täñkuk.

14

Iwantä Abram gweki täño nanaki Lot topmäñpäñ yäpmän kuñkuñ

¹⁻⁷ Kadäni uken äma Sodom, Gomora, Atma, Seboim ba Soa komeken naniktä Elam kome täño intäjukun äma wäpi Kedolaomi unitäño gämoriken obañ 12 ude it yäpmän äbänkä eruk obañ 13 uken ganani pähap nadäñpäñ intäjukun ämaniye wäpi Bela, Bisa, Sinap ba Semebetä bänep kubägän täñpäñ Kedolaomi, komi piä täñ yämiñkuko ukät ämik pewä ahäkta yäñpäñ-nadäñkuñ.

Ude täñirä obañ 14 uken Kedolaomi, Elam kome täño intäjukun äma unitä kome ätu täño intäjukun ämakät äboriyeta gera yäñpewä ämikken täñkentän imikta äbuñ. Täñkentän imikta äbuño u Babilonia, Elasa ba Goim kome unitäño intäjukun äma wäpi Amrafel, Ariok, Tidal. Eruk intäjukun äma ukät äboriye äbäkan pengän kome ätukät ämik täñpäñ kehäromini yäpmän äpuñ. Äma äbot-äbot kehäromini yäpmän äpuño u wäpi Refa, Sus, Em, Hol. Täñkañ kome ñodeken ämik täñkuñ; Asterot-Kanaim, Ham, Save-Kiriataim, ba Sei kome täño pomkentä päñku Elparan, kome jopi dubiniken itak u. Täñpäkañ äbot ätu u kehäromini yäpmän äpäñkañ eruk äyänut päñku Enmispat kome, wäpi kubä Kades u kuñkuñ. Kuñpäñ uken Amalek äbot kuduptagän däpmänpäñ yäwat kireñkuñ. Ude täñkañ Amo äbotken nanik Hasason-Tama komeken irani u däpuñ.

* 13:10: Stt 2:10 * 13:15: Apos 7:5

8-9 Eruk ude tājirā Sodom, Gomora, Atma, Seboim ba Soa kome tājo intājukun āmaniyekāt āboriyetā Sidim Awaņ, Kumbani Gwāgu dubiniken itak u kuņpāj Kedolaomi, Tidal, Amrafel ba Ariok ukāt āmik pewā ahāņkuņ. Āmik pewā ahāņkuko uwā kome 5 tājo intājukun āmatā kome 4 tājo intājukun āmakāt āmik pewā ahāņkuņ.

10 Tājņpākaņ Sidim Awaņ uken gwāgu kāroņi okā nābā nīkek bumta itkuņ. Tāņkaņ iwaniyetā Sodom Gomora tājo āma ārowanikāt āboriye kudup yāwat kireņirā metāņpeņ kuņpāj ātu okā gwāgu u gānaņ āpmonņpāņ paotkuņ. Tājirā ātu metāņpeņ pāņku pom terak āroņpāj kābop itkuņ. 11 Ude tājirā iwaniye kome 4 uken nanik unitā Sodom, Gomora yotpārare uken pāņku u nanik tājo tuņum ketem kudup yāyomāgatkun. 12 Abram gweki tājo nanaki Lot Sodom yotpārare itkuko u imaka, injtpāj tuņumi bok yāpmāj kuņkuņ.

13 Āmik tājirā Sodom nanik kubātā metāņpeņ pāņku Abram u imaka ahāņkuko unitājo biņam iwetkuk. (Abram unita āma ātutā Hibru ābotken nanik yāņ yāk tājņkuņonik. U pāya āma kubā wāpi Mamretā bian piwani u dubiniken it tājņkukonik. Mamre uwā Amotā ābotken nanik. Unitājo noripakiyat Eskol kenta Ane. Āma yarākubā ukāt Abramkāt bānep kubāgān tājņpāj itkuņ.)

Abramtā Lot iwan keriken nanik imagutkuk

14 Eruk, Abramtā nanaki topmāņpāj yāpmāj kuņkuņo unitājo manbiņam nadāņpāj ņode tājņkuk; Inikāt nanik āmik tājņpāj nadāwani āmaniye yarāgān 318 ude yāmagutkuk. Yāmagurāņpāj iwan yāwat yāpmāj kuņtāņgān Dan yotpārareken ahāņkuņ. 15 Ahāņpāj bipani ugān Abramtā āmaniye yāpmāj daniņpāj ini ābot-ābot yepmaņpāj yāwerān pāņku iwaniye ahāņ yāmiņkuņ. Ahāņ yāmiņpāj dāpmāņpāj yāwat kireņtāņ kuņtāņgān Hoba yotpārare Damaskus guno kāda uken ahāņkuņ. 16 Uken ahāņpāj tuņum iwantā yāyomāgat yāpmāj kuņkuņo u kuduņtagān āneņi yāpuņ. Tājņpāj Abram gweki tājo nanaki Lotkāt Lot tājo tuņum, ukāt webe ba āmawebe ātu iwantā kubota tājkuņo u āneņi yāmagutkuņ.

17 Tājņkaņ Abram Elam tājo intājukun āma Kedolaomi ukāt intājukun āma noriye dāpmāņpāj yāwat kirewā kuņjirā eruk āyāņutpāj komeniken kuņkuk. Kuņjirān Sodom tājo intājukun āma Abram kāwayāņ Save Awaņ komeken ahāņ imiņkuk. (Save Awaņ kome u wāpi kubā Intājukun Āma Tājo Awaņ.)

18 * Tājņpākaņ Salem tājo intājukun āma wāpi Melkisedek u imaka, ābā Abram ahāņ imiņkuk. (Melkisedek uwā Anutu Ārowaniinik unitājo bāmop āma epān tāk tājņkukonik.) Eruk, ahāņ imiņpāj kārāga kenta wain ume Abramtā imiņkuk. 19 Imiņpāj kon man ņode iwetkuk;

Abram, Anutu Ārowaniinik kunum bibik gatāwanitā imaka tāgatāga tāj gamiton!

20 Tājņkaņ Anutu Ārowaniiniktā iwankaye ketkaken yepmaņkuko unita wāpi iniņ orets!

Ude iwerānā Abramtā tuņum iwan keriken nanik yāyomāgatkuko ukāt nanik ātu buņāt imiņkuk.

21 Ude tāj imiņkaņ ātu nanak kuņjirān Sodom tājo intājukun āmatā Abram ahāņ imiņpāj ņode iwetkuk; Āmawebenaye nomāgatkunjo u āneņi naniņ kire. Tāj, tuņumā gākņata it gamikot yāk. 22-23 Yāņirān Abramtā Sodom tājo

* 14:18: Hib 7:1-10

intäjukun äma u iwetkuk; Yawe Anutu Ärowaniinik, kunum kome täñkuko u wäpi terak man kehäromi ñode gäwetat; Näk tuñum täpuri-inik u ba u ketkaken nanik kubä nämoinik yäpayäj. Imata, gäkä ñode yäwenta; Näkä Abramta tuñum mäyap iminjira tuñum äma täñkuk yäj yäwenta yäk. ²⁴ Täñpäkañ ketemka täpuri ämanayetä kädet minjin naño unita täga nañ yäj nadäsi yäk. Ba äma näkkät ämikka kuñkumäño wäpi Ane, Eskol, Mamre, tuñum unitä täga yäpnañ nadäj yäminjiri yäput yäk.

15

Anututä Abramkät topmäk-topmäk kubägän täñkuk

¹ Ude täñpäj mäden Yawe täño mani kotäktä Abram ayäbu ahäj iminjpäñ iwetkuk;

Abram, umun täwentawä!

Näkñagän gäkño kurepä ude api it yäpmäj ärowet!

Täñkañ näkñawä gwäki ärowani ude api it gamet.

² Yäwänä Abramtä iwetkuk; Ekäni Yawe, gäk imatäken kubä namayäj yäjpäñ yäyan? Näk kadäni käronji it yäpmäj äbätat upañkañ nanakna kubä nämö. Näkño kome ba tuñum piä ämana Damaskus komeken nanik wäpi Eliesä unita biñam api täneñ yäk. ³ Nadätan? Gäk nanak kubä nämö naminjkun! Unita epän ämana kubätä näkño kome ba tuñum api korewek yäk.

⁴ Ude yäwänä Yawe täño mani kotäktä ñode ahäj iminjuk; Äma wäpi yäyan unitä gäkño kome ba tuñum nämö api korewek. Nämö, gäkñaken nanaka ahäwayäj täyak unitä gäkño tuñum api korewek. ⁵ * Ude iwetpäñä yäjikñat päñku yäman umu ñode iwetkuk; Gäk dorañpäñ kunum terak ijñepewi ärowän. Ijñepewi ärowänpäj guk täga daninañ täñpawä, eruk dani! Ude yäjpäñ iwetkuk; Nanakaye ahänayäj täño yabätan udegän api ahäj yäpmäj kunenñ yäk.

⁶ * Täñpäkañ Abram Yawetä iwetkuko u nadäkinik täñkuko unita äma siwonji yäj yäntären iminjuk.

⁷ Täñkañ ñode iwetgän täñkuk; Näk Yawe, kome ño ganiñ kirewa gäkñata biñam täkta Ur yotpärare Kaldia komeken nanik gämagut yäpmäj äburo u.

⁸ Ude iweränkañ Abramtä iwetkuk; Ekäni Yawe, jide täñpäj kome ño näkä bureni korewetta yäj nadäwet?

⁹ Yäwänä ñode iwetkuk; Bulimakau gubañi kubä, meme kubä ukät sipsip ämani kubä, obañ yaräkubä tärewani ukät känäram kubä notek kubä u yäpmäj näkken äbi. ¹⁰ Ude yäwänä Abram udegän täñkuk. Yäpmäj päñku kwäk duñpäñ kukñi ini terak, kukñi ini terak tawañ peñkuk. Barakä kumän ikek peñkuk, kwäk nämö duñkuk. ¹¹ Ude peñjirän barak tañi ätutä tom madäj peñkuko u näñayäj äpäñjirä Abramtä täñ-yäwatuk.

¹² * Eruk edap äpmonpayäj täñjirän Abram patguñgun täñjirän bipmäj urani umuri pähap kubätä uwäk täñkuk. ¹³ * Täñpäkañ Yawetä Abram iwetkuk;

Bureni-inik gäwera nadä; Kämiwä, äbotkaye kämi ahänayäj täkañ uwä kome kudupiken päñku irirä kome unitäño mähemtä komi piäken api yepmanenñ. Obañ 400 udetä komi piäken itkañ äma kerä terak komi bumta api nadäneñ.

¹⁴ * Upañkañ komi piä täñ yäminayäj täño unita kowata näkä api yämet. Täñpäkañ kämiwä äbotkaye komi piäken nanikpäñ tuñum ärowani nitek api

* 15:5: Rom 4:18; Hib 11:12 * 15:6: Rom 4:3; Gal 3:6; Jem 2:23 * 15:12: Jop 4:13,14 * 15:13:

Kis 1:1-14; Apos 7:6 * 15:14: Kis 12:40-41; Apos 7:7

āpamaŋ kuneŋ. ¹⁵ Gākŋa uyaku tāgawani tāŋpāŋ kumāŋpāŋ ābekaye oraŋkaye tāŋo itpāŋ-nadāk komeken api āpmaŋpen yāk. ¹⁶ Tāŋpāŋ Amo tāŋo āboriye unitāŋo waki-wakini yāpurārātpāŋ yāpurārātpāŋ tāŋ yāpmāŋ āroŋjirā obaŋ 400 humik tārewānkaŋ Amo āboriye dāpmāŋpāŋ yāwat kireŋjira ābotkaye āneŋi āyāŋutpeŋ api āmneŋ yāk.

¹⁷ Yawetā ude iwerirān kome dapuri āpmaŋpāŋ bipmāŋ urirān kādāp gāyākkāt topān mebet ahāŋpāŋ tom duŋpāŋ peŋkuko u kukŋi kukŋi irirān bāmopgān kuŋkumān. ¹⁸⁻²¹ * Kepma ukengān Yawetā Abramkāt topmāk-topmāk tāŋpāŋ iwetkuk; Kome ŋo gākŋo ābotkayeta yāmikta yāŋkehārom tāyat. Kome uwā Isip tāŋo ume wāpi Nail unitā pāŋku Yufretis ume u tāretak. U Ken, Kenas, Katmon, Hiit, Peres, Refaim, Amo, Kenan, Gilgas, Jebus unitāŋo komeni gākŋo ābotkayeta api yāmet.

16

Abramtā Haga webenita yāpuk

¹ Tāŋpākaŋ Abram tāŋo webeni Sarai u nanak kubā nāmo bāyaŋkuk. Tāŋjirān Sarai tāŋo piā watā webe Isip nanik kubā itkuko u wāpi Haga. ² Irirān Saraitā Abram ŋode iwetkuk; Nadātan, Yawetā nadāŋjirān āruŋ itat unita watā piā webena ukāt pātkon. Parirān webe uterak nanak ātu kāwep ahāŋ nimek yāk. Ude iwerānā Abramtā Sarai tāŋo man buramiŋkuk. ³ Eruk, Abramtā Kenan komeken obaŋ 10 ude irān tāreŋjirān, Saraitā Isip nanik watā piā webeni wāpi Haga u api Abram webenita iniŋ kireŋkuk. ⁴ Iniŋ kirewān bok parirān nanak kok itkuk. Tāŋpāŋ Haga nanak kok itat yāŋ nadāŋpāŋ Saraita nadāwān āpani tāŋkuk. ⁵ Ude tāŋkuko unita Saraitā āpi Abram ŋode iwetkuk; Nākā māyāk nadātat uwā gāka biŋam tāyak yāk. Nākā watā webena gamiŋpāŋ kupāŋka terak peŋkut. Tāŋpāŋ unita Hagatā nanak kok itat yāŋ nadāŋpāŋ nākā nadāŋjirān āpani tāyak yāk. Unita gākkāt nek bāmopneken man pātak u Yawe ini-tāgān yāpmāŋ daniwān yāk.

⁶ Ude yāwānā Abramtā iwetkuk; Ude nāmo! Piā watā webe u māhemi gākā tāyan. Unita u ba u tāŋ ima yāŋpāŋā tāga api tāŋ imen yāk. Yāwānā Saraitā Hagata iwan tāŋ imiŋtāyon metāŋpeŋ kuŋkuk.

⁷ Haga metāŋpeŋ pāŋku Su kādet kuŋtāŋgān kome āma nāmo iraniken ume tāpuri kubāken ahāŋpāŋ itkuk. Uken irirān Yawe tāŋo aŋero ahāŋ imiŋkuk.

⁸ Ahāŋ imiŋpāŋā ŋode iwetkuk; Haga, Sarai tāŋo watā webe, gāk de naniktā ābātan? Ba de kwayāŋ? Yāwānā Hagatā iwetkuk; Intājukun webe Sarai kaŋumuntaŋ ābātāt yāk.

⁹ Ude iwerānā Yawe tāŋo aŋero unitā ŋode iwetkuk; Gāk intājukun webeka āneŋi kuŋkaŋ mani kaŋ burami yāk. ¹⁰ Nadātan? Nākā tāŋpewa gākŋo ābekaye oraŋkaye bumta, āmatā daninaŋi nāmo ude api ahāneŋ yāk. ¹¹ Ude yāŋpāŋ Yawe tāŋo aŋero unitā ŋode iwetgān tāŋkuk; Nadātan? Gāk nanak kok itan. Nanak āmani u bāyaŋpāŋā wāpi Ismael kaŋ iwet, Yawetā konām butewakī tāŋjiri nadāŋkuko unita yāk.

¹² Tāgaŋpāŋ tom āgwāri udewani api irek yāk.

Nanaka uwā āmata iwan tāŋ yāmiŋjirān āmatā udegān api tāŋ imineŋ.

Noriye kuduŋtagānta iwan tāŋ yāmiŋtāŋ api kuŋarek yāk.

¹³ Ude iwetkuko unita Haga bānepitā ŋode nadāŋkuk; Nabāŋpāŋ-nadāwani unitā tāwako ahāŋ namiŋjirān karo unita Yawe tāŋo wāpi ŋode iwetat; Gāk

* 15:18-21: Apos 7:5

Yawe nabänpäj-nadawani u yäk. ¹⁴ Mebäri unita ume terak itkuko u wäpi ñode yäk täkañ; Irit mähe mi nabänpäj-nadawani unitäño ume dapuri. Ume u Kades yotpärare, Beret yotpärare bämpiken pen itak.

¹⁵ * Eruk, kadäni tärenjirän Hagatä Abramta nanak kubä bäyañ imiñkuk. Bäyawänä Abramtä nanak wäpi Ismael yäñ iwetkuk. ¹⁶ Tänpäkañ Abram täño obañ 86 tärenjirän Hagatä nanaki Ismael bäyañ imiñkuk.

17

Anututä Abramkät topmäk-topmäk täñkuko unitäño kudän

¹ Abramtä täño obañ 99 tärenjirän Yawetä ahäñ imiñpäj ñode iwetkuk; Näk Anutu kehäromi mähe mi yäk. Gäk gämotnaken itkañ siwonjigän kuñat täyi yäk.

² Täñiri näkä gäkkät topmäk-topmäk tänpäj äbotkaye mäyap api pewa ahäñ gaminen.

³ Ude iweränä Abramtä inämi kome terak yäpän äpmonpäpäj parirän Anututä iwetkuk; ⁴ Nadätan? Näk gäkkät topmäk-topmäk täyat uwä ñodeta; Gäk äma äbori äbori unitäño nani api tänpen. ⁵ * Täñkañ wäpka Abram uwä wari nämo api gäweret. Nämo, gäk äma äbori äbori unitäño nani yäñ nadäñ gamiñjira kuñarayäñ täno unita wäpka Abraham api gäweret yäk. ⁶ Täñkañ näkä tänpewa nanakaye mäyapinik api ahänen. Ahänpänjä ätutäwä intäjukun äma irit piä api tänen. Nanakaye mäyap ahänayäñ täño unitä äbori äbori kome ni kome ni api it yäpmäj kunen. ⁷ * Topmäk-topmäk gäkkät täyat ñonitä gäk ba nanakayetä äbotkentä äbekiye oraniyeken tärek-täreki nämo, api pat yäpmäj kwek. Täñirän nähä gäka ba äbekaye orañkaye kämi-kämi ahänayäñ täñkañ unitäño Anutu api iret yäk. ⁸ * Apiño Kenan komeken itan ñowä äbani ude itan upañkañ kome ño gäk ba äbekaye orañkaye kämi-kämi ahänayäñ täkañ unitä mähe mi tärek-täreki nämo tänenä api taniñ kirewet. Tänpäj äbotkaye unitäño Anutu api iret yäk.

⁹ Ude iwetpäñ Anututä Abraham ñode iwetgän täñkuk; Gähäwä topmäk-topmäk gäkkät täyat unitäño käderi iwat yäpmäj kañ kuñat. Täñiri äbekaye orañkaye kämi ahänayäñ täkañ u udegän kañ iwat täñput. ¹⁰⁻¹³ * Topmäk-topmäkna täño kudän ñode; Nanak ämani ahänpäj kepmä 8 ude tärenjirän gupi moräk madäj yämik tänen. Nanak ämani kuduptagän apiñotä kämi ahänayäñ täño uwä udegän kañ täk täñput. Inä ude tänyäñ täño uwä näkä gäkkät topmäk-topmäk unitäño kudän ude api irek. Tänpäkañ nanakayetagän nämo yäyat. Gäkño piä ämakaye täño nanak ba kome kubäken nanik monenpäñ suwawani unitäño nanakiye udegän gupi moräk madäj yäminen. Täñkañ topmäk-topmäk näkä inkät täyat uwä tärek-täreki nämo api it yäpmäj ärowek. ¹⁴ Tänpäkañ äma kubä gupi moräk nämo madäweko uwä äma uwä äboriken nanik iwat kirewäkañ inigän api kuñarek, äma uwä näkño topmäk-topmäk yäpmäj däknewayäñ täko unita.

¹⁵ Ude yänpäj Anututä Abraham äneni kubä ñode iwetgän täñkuk; Webeka Saraita gäwera; U wäpi Sarai yäñ nämo api iweren. Nämo, Sara yäñ kañ iwet.

¹⁶ Bureni-inik, näkä iron täñ imiñjira Saratä koki itpäñ nanak kubä api bäyañ gamek. Saraken nanik äma äbori äbori api ahänen. Ba uken nanikgän ätu uwä äbot täño intäjukun äma api ahäñ yäpmäj kunen.

¹⁷ Anututä ude iweränä Abraham kome terak inämi yäpän äpmonpäpäj patkañ äräpi nadänpäj ñode nadäñkuk; Wära! Äma kubä obañ 100 tärewani

* 16:15: Gal 4:22   * 17:5: Rom 4:17   * 17:7: Luk 1:55   * 17:8: Apos 7:5   * 17:10-13: Apos 7:8; Rom 4:11

näk udewanitä nanak kubä täga pewän ahäwek? Ba webena Sara obañ 90 tärewänkañ nanak kubä täga bäyawek? Nämoinik! ¹⁸ Ude nadāñpāñ Anutu iwetkuk; Nanakna Ismael bian bāyañkuro unitä gākño iron terak täga itnañj nāmo?

¹⁹ Yāwānā Anututä iwetkuk; Ude upāñkañ webeka Saratä nanak kubä bāyañ gamänkañ wäpi Aisak yāñ kañ iwet. Ahāñpāñ tägawänkañ ukät topmäk-topmäkna api täñpet. Täñpāñ äboriyekät udegän, topmäk-topmäk uwä tärek-täreki nāmo api it yāpmāñ kwet. ²⁰ Täñ Ismaelta yāno u nadāñ gamiñpāñ iron täñ imiñpewa äboriye māyap api ahāñ imineñ. Täñpāñ nanakiye 12tä wäpi biñam ikek itkañ yabāñ yāwat piä api täneñ. Täñkañ näkä täñkentāñ imiñjira nanaki ahāñ yāpmāñ kuñtäko äbot tañj kubä api täñpek. ²¹ Upāñkañ Ismael ukät topmäk-topmäkna nāmo api täñpet. Nanaka Aisak ukät uyaku api täñpet. Täñkañ nanak uwä Saratä obañ kubä gunonita api bāyañ gamek yäk. ²² Eruk, Anutu Abrahamkät man yāñtäreñpāñ Abraham teñpeñ äronjuk.

²³ Teñpeñ äronkuko kepma ugän Abrahamtä Anutu täño man buramiñpāñ nanaki Ismael gupi moräk madāñ imiñjuk. Nanaki Ismaelkät piä ämaniye inikät irani ba kubäken nanik suwawani u ämani kudup gupi moräk madāñ yämiñjuk. ²⁴ Täñpākañ Abraham ini uwä obañ 99 tärewänkañ gupi moräk madāñ imiñkuñ. ²⁵ Täñ nanaki Ismael uwä obañ 13 täreñjirän nanitä gupi moräk madāñ imiñjuk. ²⁶ Bureni, kepma ugän, Abrahamkät nanaki Ismael gupi moräk madāñ yämiñkuñ. ²⁷ Täñkañ Abraham täño piä ämaniye, ini ugän bāyawani ba kome kubäken nanik monenpāñ suwawani u imaka, kuduptagän gupi moräk madāñ yämiñkuñ.

18

Anututä Abraham ahāñ imiñjuk

¹ Kadāni uken Abrahamtä päya, äma kubä wäpi Mamre unitä piwani u dubiniken it täñjukonik. Täñpāñ kadāni kubä, kepma bāmopiken Abraham yottaba yāman mañit irirän Yawetä ahāñ imiñjuk. ² * Abraham mañit ittāngän ijiwän kwäpāñ yabāñjuk; Äma yaräkubä inamiken kāroñ wädāñ irirä. Yabāñpāñ dubiniken bārāneñ kuñkañ orañ yämikta gwājiñ äpmonpāñ yāwetkuk; ³ Ärowaninaye, in näka täga nadāñ namiñpāñä piä ämajin näk, nāmo närepmiteñ yäk. ⁴ Näkä yāñpewa ume yāpmāñ äbāpāñ kuroñjin ärutkañ päya ño äyünken itpāñ-nadäk täkot. ⁵ Täñjirä ketem ätu tama nañ täpäneñkañ kuna yāñpāñä kukot yäk. Näkä yotken äbāño unita nadāñ namiñjirä ude täñkentāñ tama! Yāwānā iwetkuñ; Täga, yāyan ude täyi yäk.

⁶ Täga yāñ iweräkañ Abrahamtä yot gānañ äro webeni Sara iwetkuk; Eruk, plaua ätu bumik gwetkañ awähutpāñ kārāga säkgämän ätu bārāneñ ijiñ yämisi yäk. ⁷ Iwetpāñä Abraham bārāneñ pāñku bulimakau nanaki säkgämän kubä yāpmāñ pāñku piä ämani kubäta imänkañ bārāñek madāñpāñ ijiñjuk. ⁸ Täñjirän bulimakau nonoñ umeni ba gākñikät bulimakau madāñpāñ ijiko u penta yāpmāñ päbä yämiñjuk. Yämän nañ irirä iniwä päya äyünken kāroñ wädāñ itkuk.

⁹ Kāroñ wädāñjirän iwet yabāñkuñ; Webeka Sara de? Yāwāwä yāwetkuk; Yot gānañ itak yäk. ¹⁰ * Yāñjirän Yawetä iwetkuk; Apiño kadāni itkamāñ ñodeken obañ kubä gunonita näk äneñj api äbet. Äneñj äbāñjira Saratä nanak kubä api bäyawek yäk. Täñpākañ Sara äma itkuño u mädeniken yot yämaken itkañ

* 18:2: Hib 13:2 * 18:10: Rom 9:9

man yāņkuņo u nadāņkuk. ¹¹ Abraham kenta Sara uwā tągawaniinik tājrkumān. Tāņpāņ Saratā nanak bāyanaņi nāmo tāņkuk. ¹² * Unita Saratā ņode nadāņpāņ māgayāņkuk; Nāk gupna tepmom ikek. Āpna u imaka, tągawanigān unita bok patpāņ jide tāņpāņ gāripi nadāwet?

¹³ Sara ude nadāņirān Yawetā Abraham ņode iwet yabāņkuk; Sara imata nāk webe pāhap tāyat ņopāņ nanak tāga nāmo bāyawet yāņ nadāņkaņ māgayātak? ¹⁴ * Yawetā imaka u ba u kubā tāņpayāņā tāga nāmo tāņpān waneņ. Nāmoinik! Obaņ kubā gunonita, kadāni gāweraro udeken āneņi ābāņira Sara nanak api bāyawek. ¹⁵ Yawetā ude yāņirān Sara umuntāņpāņ āwo yāņpāņ yāņkuk; Nāk nāmo māgayāt yāk. Yāwānā iwetkuk; Māgayānopāņ jop yāyan yāk.

Abrahamtā Sodom yotpārareta Anutuken konām butewaki tāņkuk

¹⁶ Āma yarākubā Abrahamkāt itkuņo u akumaņ kuna yāņkaņ Sodom yotpārare etā pāpmo kaņkuņ. Tāņirā Abrahamtā kādet miņin yepmaņpa kut yāņkaņ bok kuņkuņ. ¹⁷ Kuņkaņ Yawe nadāk-nadāki-ken ņode nadāņkuk; Jide tākta nadātat uwā Abrahamta kābop nāmo peņ imet. ¹⁸ Nadāņ imiņira Abraham tāņo oraniyetā bureni-inik ābot taņi ba kehāromi nīkek api tāneņ. U wāpi terak tāņkentāņ yāmiņpewa āmawebe kuduptagān uken-uken nanik iron pāhap api ahāņ yāmineņ. ¹⁹ Abrahamtā nanakiye ba oraniye ābekiye nākņo kādet yāwoņāreņpewān nākņo man buramiņpāņ kuņat-kuņat siwoņi iwatpāņ tāneņta unita nāk Abraham nākņata yāpmāņ daniņkut. Ude tāņirā nāk Yawetā imaka Abrahamta biņam yāņkehārom taņpāņ iwetkuro unitāņo bureni nāk tāga api pewa ahāņ imineņ yāk.

²⁰⁻²¹ Ude nadāņpāņ Yawetā Abraham iwetkuk; Sodom Gomora yotpārareken nanik tāņo irit kuņatkuņari wakiinik tāņpewā jukunaken yāņkuruk-kuruk bumta ahātak unita yabāņpāņ-nadākta kwa yāk. Yāņkuruk-kuruk nadātat uwā bureni ba jop kāwep yāk.

²² Tāņpāņ āma yarā u Abraham teņpeņ Sodom kāda kuņkumānopāņ Abraham Yawekāt itkumān. ²³⁻²⁴ Ittāņgān Abrahamtā Yawe iņamiken kuņpāņ butewaki man ņode iwetkuk; Bureni? Gāk āma waki ba āma siwoņi bok api dāpmāņ paoren? ņode tāga nāmo tāņpen? Āmawebe siwoņi kuņarani 50 ude itneņo uwā yotpārare kudup tāņpi waneņtawā. Āma siwoņi kuņarani 50 unita yāņpāņ pāke u tāga nāmo yabāņ korewen? ²⁵ Āmawebe siwoņi bok waki tāņpani bok dāpayāņ tāno uwā imaka tānaņi nāmopāņ tāņpen. Gākņo mebārika nadātat. Gākā āma waki tāņpani ba āma siwoņi kuņarani yāpmāņ daniņpāņ kudān siwoņi tāk tāyan unita āma tāga ba waki bok u dāpnaņi nāmo yāk.

²⁶ Yāwānā Yawetā iwetkuk; Sodom āmawebe siwoņi kuņarani 50 ude yabāņpāņā unita yāņpāņ āmawebe kudup api yepmaņpet yāk. ²⁷⁻²⁸ Yāwānā Abrahamtā iwetkuk; O Ekāni, gāk ārowani. Nāk āma āpani upāņkaņ nāk nāmo māyāk taņkaņ āneņi gāwetat. Nāk 50ta yāropāņ siwoņi āma 45 ude itneņowā gāk tāga yepmaņpen? Yāwānā Yawetā iwetkuk; Āmawebe siwoņi 45 ude yabāņpāņā yotpārare u nāmo yāpa waneņ. ²⁹ Ude yāwānā Abrahamtā āneņi iwetgān tāņkuk; Āmawebe 40gān ude yabāņpāņ dāpen ba? Yāwānā iwetkuk; Eruk āmawebe 40 unita yāņpāņ kudup yabā kātāwet yāk. ³⁰ Iwerānā Abrahamtā yāņkuk; O Ekāni āneņi gāwetat unita nāmo nebewen! Āmawebe siwoņi kuņarani 30gān ude irāwā jide api tāņpen? Api dāpen ba nāmo api

* 18:12: 1Pi 3:6 * 18:14: Luk 1:37

däpen? Yäwänä Yawetä iwetkuk; Ämawebe siwoŋi kuŋarani 30 unita yänpäj nämo api däpet yäk.

³¹ Yäwänä äneŋi Abrahamtä iwetgän täŋkuk; O Ekäni, näk nämo mäyäk taŋkaŋ äneŋi gäwetat. Ämawebe siwoŋi 20gän itneŋo uwä däpen ba nämo däpen? Yäwänä Ekänitä iwetkuk; Ämawebe 20 ude itneŋo unita yänpäj kudup yepmaŋpet yäk.

³² Ude yäwänä Abrahamtä yäŋkuk; O Ekäni, nämo nebewen! Kubäkät yäwayäj; E, ämawebe 10gän iräwä jide täŋpen? Yäwänä Ekänitä yäŋkuk; Ämawebe siwoŋi kuŋarani 10 ude iräwä yotpärare u nanik kuduptagän api yabäj korewet yäk.

³³ Eruk Yawetä Abrahamkät ude yäwän tärewän kuŋirän Abraham äneŋi äyäjutpäj yotken kuŋkuk.

19

Sodom naniktä wakiwaki täk täŋkuŋo unitäŋo manbiŋam

¹ Eruk bipäda ugän Lottä Sodom yotpärare täŋo kädet moräkiken irirän aŋero yarä ukeŋo ahäj imiŋkumän. Ahäj imiŋirän yabäjpäŋ päŋku injami yäpän äpmonpöpäj yäniŋ oretkuk. Yäniŋ oretpäj yäŋkuk; ² Arowaninayat, näkä yotken äbäjirän täŋkentäj tama! Näk kuroŋjek ärutpäj bipani ŋo itpäj pätna yäŋewänkaŋ kaŋ kun yäk. Ude yäwänä iwetkumän; Nämo, yotpärare täŋo käbeyä bägupken jop pätdayäj yäk.

³ Jop uken pätdayäj yäwänä man kehäromigän yäŋtäyon Lottä yotken kuŋkuŋ. Kuŋpäŋ yot gänaŋ äro irirän Lottä käräga yiskät nämo awähurani u ba ketem tägatäga ätukät ijin yämän naŋkuŋ. ⁴ Naŋkaŋ dāpmon pätnayäj täŋirä Sodom nanik äma ekäni gubaŋi päke u kudup Lot täŋo yot u it äyäjutkuk. ⁵ It äyäjutpäj Lot gera täŋpāj iwetkuŋ; Äma yarä gäkken äbämāno ukeŋo de itkamän? Äma yarä u yäj-yäkŋat yäpmaŋ ninken äbi yäk. Yarä u yäpmaŋ ninken äbikaŋ yäjitna yäj nadäkamaŋ yäk.

⁶ Ude yäwäwä man yäna yäŋkaŋ Lot yäman äpmonpāj yäma ukät yäwatkuk. ⁷ Yäma ukät yäwatpāj yäwetkuk; O notnaye, wakiwaki tänayāj nadäkaŋ u nämo täneŋ yäk. ⁸ Nämo, näk äpetnayat gubaŋi yarä ŋo ämakät nämo pärani unita yarä u yäpmaŋ äbä tamakaŋ ukät jide tänayāj nadäkaŋ uwä täkot yäk. Täŋ äma yarä ban naniktä näkken äbumāno uwä näkä watāni it yāmitat unita waki täŋ yāmineŋo!

⁹ Ude yäwänä iwetkuŋ; Keweŋ nimi! Gäk kome mähem nämo unita kädet udewanita gäkä man täga nämo niweren yäk. Nadätan? Yarä unita täŋ yäminayāj takamaŋ uwä irepmitpāj gäka waki-inikinik api täŋ gamine! yäk. Ude yänpāj Lot pimiŋ iwat-pewä kwänpāj yäma dāpmaŋ erānayāj täŋkuŋ.

¹⁰ Täŋirä äma yarä yot gänaŋ itkumāno u bārāŋeŋ pābā yāma dātpāj Lot kerigän iŋitkaŋ wādāj yäpmaŋ yot gänaŋ ärowänkaŋ yāma ukātkumän. ¹¹ * Täŋpāj äma yarä unitä tänpewän äma yāman itkuŋo uwä dapuri bipmaŋ utkuŋ, äma ekāni bok, gubaŋi bok. Dapuri bipmaŋ urāpāj yāmata puŋ ijin kuŋ.

Lotkät äboriye Sodom yotpärare peŋpeŋ kuŋkuŋ

¹² Eruk äma yarä unitä Lot iwetkumän; Gäk nanakaye äpetkaye yepmaŋkaye ba nägät moräkaye ätu yotpärare ŋoken iräwä kuduptagän yäwetpāj

* 19:11: 2Kin 6:18

yāmagurikaŋ yotpārare ŋo peŋpeŋ kut yāk. ¹³ Nek yotpārare ŋo dāpmāŋ moredayāŋ nadākamāk. Yotpārare ŋonitāŋo waki mebāri mebāritā yāŋkuruk-kuruk pāhap ude Yawe jukuniken āpmonkuko unita peŋ niwet-pewān yotpārare ŋo dāpmāŋ morekta ābumāk yāk.

¹⁴ Lottā man iwetkumāno u nadāŋpāŋ pāŋku yepmaniyat, āperiyatta iwoyāwani u yāwetkuk; Oi, bārāŋeŋ! Yawetā kome ŋo dāpmāŋ morewayāŋ tāyak yāk. Yāwerānkaŋ Lot jop yāŋnikŋatak yāŋ nadāŋkaŋ mani nāmo buramiŋkumān.

¹⁵ Eruk yāŋewānā tamimaŋ bipani aŋero yarā ukeŋonitā Lot peŋ iwetkumān; Bārāŋeŋ bārāŋeŋ! yāk. Webeka ba āpetkayat ŋo yāŋ-yākŋat yāpmāŋ ku yāk. Ude tāŋpayāŋ tāno uyaku inā yotpārare ŋokāt bok nāmo paotnayāŋ yāk.

¹⁶⁻¹⁷ * Tāŋpākaŋ Lot kwikinik kwikinik tāŋjirān Yawetā butewaki nadāŋ yāmiŋpāŋ aŋero ukeŋo yāwet-pewān nādamiŋi-nani kerigān yepmāŋitpāŋ yāŋ-yākŋat yāpmāŋ yotpārare gāgāniken kuŋpāŋ aŋero kubātā yāwetkuk; Bārāŋekinik kukot! Āyāŋutpāŋ ijik ba awaŋ uken itpāŋ-nadāk nāmo tāneŋ. Bārāŋeŋ kumaŋ pom uduken kaŋ kut. Uyaku nāmo api kumneŋ yāk.

¹⁸ Ude iwerānā Lottā yāŋkuk; Ārowanina, ude nāmo! yāk. Ude tāga nāmo tāŋpet. ¹⁹ Gāk iron taŋi tāŋpāŋ oraŋ namiŋjirān nāmo kumaro upāŋkaŋ pom udu baninik itkaŋ unita waki ahāwayāŋ tāyak unita pom uken nāmo ahāŋkaŋ bāmopiken paoret yāk. ²⁰ Yotpārare tāpuri udu ka! U tāpuri, ei yāŋ? U uyaku tuān bumik yāk. Uken nepmaŋpi yāpmāŋ kwayāŋ tāro uyaku nāmo paoret yāk.

²¹⁻²² Ude yāwānā iwetkuk; Eruk yāyan unita tāga nadātāt yāk. Yotpārare gākā yāyan u nāmo dāpayāŋ upāŋkaŋ bārāŋeŋ metāŋpeŋ kut yāk. Yotpārare uken ahāwikaŋ uyaku kome ŋo tāga tāŋpa wanayāŋ yāk.

(Yotpārare u Lottā tāpuri yāŋ yāŋkuko unita wāpi Soa yāŋ yāk tākaŋ. Soa u nininken man terak tāpuri.)

²³ Kuŋtāyon edap dapuri ābāŋjirān Lot yotpārare tāpuri Soa uken ahāŋkuk. ²⁴⁻²⁵ * Ahāŋjirān Yawetā tāŋpewān iwān kādākut mebet ikek Sodom Gomora yotpārare terak āpuk. Iwān kādākut mebet ikek āpuko u Sodom Gomora nanik ba awaŋ pāhap uken nanik āmawebe ba ketem imaka imaka u kudup ijiŋ moreŋkuk. ²⁶ * Tāŋjirān Lot webeni kuŋtāŋgān āneŋi āyāŋutpāŋ Sodom yotpārare kaŋpāŋā bewe āworeŋkuk.

²⁷⁻²⁸ Tāŋpākaŋ patkuko kome yāŋe-yāŋeta Abraham akumaŋ kumaŋ pāŋku kome bian Anutu ināmiken itkukken uken ahāŋkuk. Pāŋku ahāŋpāŋ kaŋkuk; Sodom Gomora ba kome awaŋ pāhap uwā gupe kādāp mebet ikek bumik akuŋjirān.

²⁹ Yawetā Sodom Gomora awaŋ pāhap Lottā iraniken u nanik kudup dāpmāŋ moreŋkuko upāŋkaŋ Abrahamta nadāŋpāŋ Lot uken nanik imagut yāpmāŋ kuŋkuk.

Lot kenta āperiyat tāŋo manbiŋam

³⁰ Tāŋpāŋ Lot u Soa yotpārare tāpuri uken itta umuntaŋpāŋ āperiyat yāwān yāpmāŋ pomken kuŋkaŋ mobā kāwut kubāken it tāŋkuŋonik. ³¹⁻³² Eruk kadāni kubāken Lot āperi mokitā wenāni iwetkuk; E, nek tāŋo nannek tāgawani tāyak yāk. Tāŋjirān āmawebe komeŋi komeŋitā tāk tākaŋ ude āma nek yāpmāŋpāŋ

* **19:16-17:** 2Pi 2:7   * **19:24-25:** Mat 10:15, 11:23-24; Luk 10:12, 17:29; 2Pi 2:6; Jud 7   * **19:26:** Luk 17:32

nektä nanak bäyakta nämoinik itkaṅ unita wain mujipi tāṅo ume tākätpäṅ nanta imida nanpäṅ tāṅguṅ tawānpäṅ ukät patkaṅ nanak kok ikek kaṅ itda. Ude tāṅitda nan tāṅo nāgät moräk api it yäpmāṅ ärowek yäk.

³³ Eruk bipani ugān wain ume imān nanpäṅ tāṅguṅ takinik tāṅpāṅ nāmo nadāṅjirān äperi moki nanikät patkumān.

³⁴ Tāṅpāṅ äneṅi patkuṅo yāṅewānkaṅ mokitā wenāni iwetkuk. Näkkät uku kwep bipani päramäko u yäk. Unita apiṅo äneṅi wain ume imida nanjirān gäkkät bipani kaṅ parun yäk. Ude tāṅpāṅ uyaku nek bok nannektä nanak kaṅ nimān yäk. ³⁵ Eruk bipani ugān nanita wain ume imān nanpäṅ tāṅguṅ takinik tāṅpāṅ nāmo nadāṅjirān äperi wenānikät patkumān.

³⁶ Tāṅpāṅ Lot äperiyat nanikät ude tāṅpāṅ nanak kok itkumān. ³⁷ Ittāṅgān mokitā nāmo ämani bäyaṅpāṅ wāpi Moap yāṅ iwetkuk. Apiṅo Moap äbot itkaṅ uwä Moap, Lot äperi mokitā bäyaṅkuko u tāṅo orani pähap. ³⁸ Tāṅpākaṅ wenānitä udegān nanak ämani bäyaṅpāṅ wāpi Benami yāṅ iwetkuk. Apiṅo Amon äbot itkaṅ uwä Benami, Lot äperi wenānitä bäyaṅkuko u tāṅo orani pähap.

20

Abraham kenta Abimelek tāṅo manbiṅam

¹ Abrahamtä Mamre kome peṅpeṅ kome tarji kubä wāpi Negev uken kuṅkuk. Negev kome u Kades Su kome bāmopiken uken. Tāṅpāṅ Abrahamtä yotpärare kubä wāpi Gera uken itkuk. ² * Itkaṅ webeni Sarata u wanotna yāṅ yāṅkuk. Biṅam u nadāṅpāṅ Gera yotpärare tāṅo intājukun äma Abimelektä yāṅpewān Sara yāṅikṅat yäpmāṅ päṅku imä webenita yäpuk.

³ Tāṅpānkaṅ bipani kubāken Anututä Abimelek dāpmonken ahāṅ imiṅpāṅ iwetkuk; Gäk webe ṅo äpi nīkekpāṅ gākṅata yāpuno unita kumbayāṅ yäk. ⁴ Ude iwerānā Abimelektä iwetkuk; Nāk Sarakät bok nāmo päramäk. Ekānina, nāk äma siwoṅji! Unita näkkät äbotnayekät nāmo nidāpen yäk. ⁵ Abrahamtä initägān wanotna yāṅ yāṅjirān webeni Saratä Abrahamta udegān wanotna yāṅ yāṅkuk yäk. Nāk bānep siwoṅjina terak tāṅkuro unita nākken waki kubä nāmo pätak yäk.

⁶ Yāwerānā Yawetä iwetkuk; Bānep siwoṅji terak tāṅkuno u bureni nadātat. Unita webe u injirenta бага peṅ gamiṅpāṅ tāṅkentāṅ gamiṅjira waki kubä nāmo tāṅkun yäk. ⁷ Eruk, gäk webe u äpiken iniṅkire. Abraham uwä profet kubä unita gāka yāṅpāṅ nākken yāṅapiṅjirān gäk nāmo api kumben. Tāṅ webeni nāmo imayāṅ tāno uwä gäk ba äbotkaye bureni-inik api kumāṅ moreneṅ.

⁸ Eruk patkuṅo kome api yāṅeṅjirān Abimelek akuṅpāṅ piä ämaniye änok yepmaṅpāṅ man dāpmonken nadāṅkuko u yāwerirān umun pähap nadāṅkuṅ. ⁹ Ude tāṅkaṅ Abimelektä Abraham yāṅpewān äbānkaṅ ṅode iwet yābāṅkuk; Gäk jide tāṅ nimiṅkun? Nāk waki kubä jide tāṅ gamiṅkutta kowata komi nāk ba äbotnaye terak peṅ nimiṅkun? Ude uwä nāmo tānaṅjipāṅ tāṅkun yäk. ¹⁰ Gäk jide nadāṅpāṅ ude uwä tāṅkun?

¹¹ Ude yāwānā Abrahamtä iwetkuk; Kome ṅo naniktä Anutu nämoinik oraṅ imik tākaṅ unita webena yāṅ yāwawä api nutneṅ yāṅ nadāṅpāṅ ude tāṅkut yäk. ¹² Etāṅ, u bureni wanotna yäk. U nannek kubāgān upāṅkaṅ meṅnek inigān inigān. Upāṅkaṅ webenata yäput yäk.

¹³ Tāṅpākaṅ Anututä näwet-pewān nana tāṅo yotpärare peṅpāṅ kome kudupiken äba yāṅpāṅ Sara iwetkut; Kome uken ba uken kuṅpāṅä nadāṅ

* 20:2: Stt 12:13, 26:7

namikinik tänpänjä njo wanotna yän kaj yawet tä yän iwetkut. ¹⁴ Ude iwerirän Abimelektä sipsip, bulimakau ba piä ämawebe yäpmpänpän Abrahamta binjam iniñ kireñkuk. Tänpän webeni Sara bok iniñ kireñkuk. ¹⁵ Iniñ kireñpän Abraham iwetkuk; Nadätan! Injamkaken komena pat kuyak njo gäk uken ba uken ira yänpänjä täga api iren yäk.

¹⁶ Ude yänpänjä Sara njo iwetkuk; Äbotkayetä nadän gaminjirä mäyäk nadäweno udeta ba gabänpän gäk webe siwonji yän nadän gaminenta wanotka Abrahamta siliwa moner 1,000 ude imitat yäk.

¹⁷⁻¹⁸ Tänpäkan Abimelektä Sara webenita yäpuko kadäni uken Anututä Sarata yänpän Abimelek webeni ba piä webeniye nanak nämo bäyakta kädet täppipin yämiñkuk. Äruñ itnenä nadän yämiñkuko uwä Abrahamtä Sara äneni yäpmpänpän Anutuken yänpiñirän nanak bäyakta kädet äneni pen yämiñkuk.

21

Aisak ahäñkuk

¹⁻² * Kadäni uken Yawetä ini bian yänkehäromtak man yänkuko uterakgän Sarata iron täñ iminirän nanak itpäñ Abraham tagawani täñirän nanak bäyan iminçkuk. Anututä kadäni uken api bäyawañ yän bian yänkehärom täñkuko kadäni ukengän bäyançkuk. ³ Tänpäkan nanak Saratä bäyan iminçkuko u Abrahamtä wäpi Aisak iwetkuk. ⁴ * Aisak ahänpän kepma 8 tärenjirän Abraham u Anututä man iwetkuko u iwatpäñ Aisak u gupi moräk madän iminçkuk. ⁵ Tänpäkan Abraham obañ 100 tärenjirän nanaki Aisak u ahänçkuk. ⁶ Ahänjirän Saratä njo yänçkuk; Anututä kädet täwit naminçkuko unita bumta oretat yäk. Kubätä nadänpänjä bok api oretde. ⁷ Ude yänpän yäkgän njo täñkuk; Netätä Abraham Saratä nanak kubäta nonon api imek yän iwerän? Täga nämo, upänkan Abraham tagawaniinik täñirän nanak kubä bäyan imitat yäk.

Abrahamtä Ismael iwat kireñkuk

⁸ Eruk, nanak u täganpän nonon pençkuko kepma uken Abrahamtä äñnak-äñnak pähap täñkuk. ⁹⁻¹⁰ * Tänpäkan kadäni kubäken nanak Isip webe Hagatä Abrahamtä bäyan iminçkuko u Aisakkät täñoret täñ irirän Saratä yabänpän Abraham iwetkuk; Gäk piä webe ukät nanaki bok yawat kire! yäk. Piä webe u täño nanakikät nanakna Aisak, yarä unitä gäkñjo tuñum bok nämoinik api koredeñ yäk. Nanakna Aisak unitägän gäkñjo tuñum api korewek yäk.

¹¹ Saratä ude yänjirän Abraham jägämi nadänçkuk, Ismael imaka, u unitäño nanakigän unita. ¹² * Jägämi nadänjirän Anututä Abraham njo iwetkuk; Nanaka ba piä webeka unita nadäwätäk nämo täñpen yäk. Saratä man gäwerako u burami yäk. U imata? Aisak täño nanakiye-tägän wäpka binjam u terak api pat yäpman äroweko unita yäk. ¹³ Upänkan näkä täñpewa piä webeka täño nanaki uterak äma äbot pähap kubä api ahänen. Ismael u gäkñjo nanakgän unita api nadän imet yäk.

¹⁴ Eruk patkuko yänjirän Abraham akuman ketemkät ume ehät täñtuñum tänpän Haga täño piriken penkan nanaki iniñ kireñpän yawet-pewän kuñkumän. Kuñtängän Beseba kome äma nämo iraniken uken täñguñguñ täñtän kuñatcumän. ¹⁵⁻¹⁶ Kuñattakon umetä paorirän nanaki päya äyünken

* **21:1-2:** Hib 11:11   * **21:4:** Stt 17:12; Apos 7:8   * **21:9-10:** Gal 4:29-30   * **21:12:** Rom 9:7; Hib 11:18

tewän irirän nanaki kañjirän kumäkta bitnäñpäj inigän ban bumik päñku itkuk. Päñku itkañ butewaki nadäñpäj konäm kotkuk.

17 Täñpākañ nanaki imaka, konām korirän Anutu nadāñkuk. Nadāñjirän Anutu täño añero kunum gānañ itkañ Hagata gera ñode yāñkuk; Jide ahāñ gamāñpāj kotan? Umuntāweno! Anututā nanaka pat itkañ kotak u nadātak yāk. 18 Akumañ päñku nanaka yāpmāñ akuñpāj iniñ bitnä. Nadātan? Nākā täñpewa nanak uterak äbot pähap api ahāneñ yāk.

19 Täñpāj Anututā nadāñ imāñpāj dapun iñjñpewän kwāpāj ume dapuri kubā kañkuk. Ude kañpāj päñku ume ehät piwän tokñewānkañ yāpmāñ päñku nanaki towiñkuk.

20 Täñpākañ Anututā nanak u watāni irirän tägañkuk. Kome jopi uken it yāpmāñ kuñpāj tom dāpmäkta mebäri kudup nadāñkuk. 21 Täñkañ kome jopi wāpi Paran u irirän miñjitā Isip webe kubā yāpmāñpāj imiñkuk.

Abraham kenta Abimelek bānep kubāgān täñkumān

22* Kadāni uken Abimelek ba komi āmaniye täño watā āma wāpi Fikol ukāt päñku Abraham iwetkumān; Imaka u ba u tak täyan uwā Anututā täñkentāñ gamiñjirän tak täyan yāk. 23 Unita nāk ba nanaknaye ba nanaknaye täño nanakiye jop kubā nāmo yāñ-yākñarenta apiño kome ñokengān Anutu wāpi yāñpāj yāñkehāromtañ nimi yāk. Gāk kome māhemi nāmo itan unita nākā iron täñ gamik täyat udegān gākā nāka ba āmawebe ño nanikta iron täñ nimik täyi yāk. 24 Ude iweränā Abrahamtä ñode iwetkuk; Nāwetan ude yāñkehārom täyat yāk.

25 Ude yāñpāj Abrahamtä Abimelek ñode yāñahāñpāj iwetkuk; Nadātan? Gākño piā āmakayetā ume nakta awañ āneñpani kubā niyomāgatkuñ yāk.

26 Iweränā Abimelektā iwetkuk; Āma netā ude täñ gamiñkuñjo u nāk nāmo nadātat yāk. Bian man täpuri kubā nāmo nāweriri nadāñkuropāj apiñogān yāñjiri nadātat yāk. 27 Ude iwerānkañ Abrahamtä sipsip ba bulimakau māyap Abimelektā buñāt imāñpāj bānep kubāgān täñkumān. 28 Täñpāj Abrahamtä sipsip nanaki, webeni 7 ude yāpmāñ daniñpāj inigän yepmañkuk. 29 Yepmañjirän Abimelektā yabāñpāj yāñkuk; Ima mebārita sipsip webeni 7 ño yāpmāñ daniñ? 30 Yāñjirän iwetkuk; Nākā ume awañ āneñkuro nākñaken yāñ nadāñpāj sipsip webeni 7 gamitat ño yāpmāñkañ bureni yāñ nadāwen yāk.

31 Täñpākañ Abraham kenta Abimelek kome uken bānep kubāgān täñkumāno unita kome u wāpi Beseba yāñ iwetkuñ.

32 Eruk bānep kubāgān täñpāj itkañ Abimelekkāt komi āmaniye täño watā āma Fikol ukāt Filistia komeken āneñi kuñkumān. 33 Kuñjirän Abrahamtä päya kubā Beseba komeken piñkuk. Täñpāj ukengān Ekāni Yawe Tārektāreki Nāmo u iniñ oretkuk. 34 Ude täñpāj Abrahamtä Filistia kome uken kadāni kāroñi itkuk.

22

Abrahamken täñyabāk ahāñkuk

1* It yāpmāñ kuñtāngān Anututā Abraham iwet yabāñkuk; Abraham! Yāwānā yāñkuk; Ei! Nāk ño yāk. 2 Yāwānā iwetkuk; Gāk nanaka kubāgān, gāripi nadāñpāj orañ imik täyan u imagut yāpmāñ Moria komeken u. Kuñpāj pom kubā gāwoñārewapāj uken Aisak utpāj ārawata kañ iñjñ nam

* 21:22: Stt 26:26 * 22:1: Hib 11:17-19

yäk. ³ Eruk patkuko kome ket nämo yäñerirän Abrahamtä akuñpäj doñkini kädet kukta ket utkuk. Täñpäjä Aisakkät piä ämani yarä yämagurän yäpmäj kuñkuñ. Ärawa ijikta kädäp duñpäj däkäñkuko u imaka yäpmäñpäj Anututä kome iwetkukken ukäda kuñkuñ. ⁴ Kuñtäko kepma yaräkubä täñerirän kome yäñkuko bankentä kañkuk. ⁵ U kañpäj piä ämaniyat yäwetkuk; Ek ño doñki watäni irirän Aisakkät nek udu päjku Anutu iniñ oretkañ ämdayäj yäk.

⁶ Ude yäñpäj Abrahamtä kädäp Aisakta imän yäpänkañ kädäp moräkkät mujuk imaka bok yäpmäñkañ kuñkumän. ⁷ Kuñtäñgän Aisaktä nan yäj iweränä Abrahamtä iwetkuk; Nanakna, ima? Ude yäwänä Aisaktä iwetkuk; Nan, kädäp moräk ba kädäp yäpmäñkamäk ño. Täñkañ ärawa täkta tom de? ⁸ Yäwänä Abrahamtä iwetkuk; Nanakna, Anututä ini-tägän tom ärawa täkta biñam pewän ahäwayäj yäk. Ude iweränkañ kuñkumän.

⁹ * Kuñtäñgän Abraham Anututä kome yäñkukken ahäñpäj mobä bukä kubä täñpäj kädäp uterak penkuk. Kädäp penpäjä Aisak inñitpäj pädä täñkañ kädäp-bukä mobä bukä terak penkuko u terak punin teñkuk. ¹⁰⁻¹¹ Punin teñpäj mujuk yäpmäj akuñpäj nanaki urayäj täñirän Yawe täño añero kunum gänañ itkañ gera yäñpäj iwetkuk; Abraham! Abraham! yäj yäñirän Abrahamtä yäñkuk; Ei, näk ño yäk. ¹² Yäwänä añerotä iwetkuk; Nanaka ño u ba u täñ imeno! Gäk nanaka kubägäninik näka namikta nämo iyap tañiri gabäñpäj gäk Anutu u umuri yäj nadäñpäj orañ naminñpäj kuñat täyan yäj nadätat yäk. ¹³ Ude iwerirän Abrahamtä dapun ijiwän kwäpäj kañkuk; Sipsip ämani kubä yen obättä joñanigän wabiwänkañ irirän kañkuk. Irirän kañpäj päjku sipsip u yäpmäñpäj nanaki komenita Anututa ärawa täñ ima yäñpäj ijin iminñkuk. ¹⁴ Täñpäkañ Abrahamtä kome u wäpi Yawetä Api Täñkentäj Namek yäj iwetkuk. Unita apiño Yawe iniken pomi terak api täñkentäj nimek yäj pen yäk täkañ.

¹⁵⁻¹⁷ * Täñpäkañ Yawe täño añerotä Abrahamta gera äneñi yäñkuk. Yawe näkä ñode yäyat yäk. Gäk nanaka kubägän nämo iyap tano unita täñkentäj gaminñpewa kunum terak guk mäyapinik itkañ ude, ba gwägu gägäniken mobä jirañ ude orañkayetä api ahäneñ. Täñkañ orañkayetä iwan täño yotpärare inita api koreneñ yäk. ¹⁸ * Ba orañkaye terak näkä nadäj yäminñpewa äma äbot uken-uken nanik kuduptagäntä iron pähap api yäpneñ yäk. U imata, gäk näkño man buramik täyan unita. Man yäyat ño Yawe näkña wäpna terak yäñkehärom täyat yäk.

¹⁹ Ude täñpäj Aisak yanani äneñi päjku piä ämaniyat yämaguränkañ Beseba komeken penta kuñkuñ. Täñpäkañ Abraham kome uken pen it yäpmäj kuñkuk.

²⁰⁻²³ It yäpmäj kuñtäyon kadäni kubäken Abraham manbiñam ñode iwetkuñ; Monäka Naho unitäño webeni Milkatä nanaki ñode bäyañ iminñkuk; Usi intäjukun, eruk mäden Busi, Kemuel (u Aram täño nani), Keset, Haso, Pildas, Jitlap, Betuel yäk. Täñpäkañ Betueltä Rebeka bäyañkuk. ²⁴ Täñ Naho täño webeni kubäwä wäpi Reumatä nanak ätu bäyañkuko wäpiwä ñode; Teba, Gaham, Tahas, Maka.

23

Abrahamtä äma kumbani änekta kome suwañkuk

* **22:9:** Jem 2:21   * **22:15-17:** Hib 6:13-14; Hib 11:12   * **22:18:** Apos 3:25

1 Tājpākaŋ Sara obaŋ 127 tārewānkaŋ kumbuk. 2 Yotpārare Hebron, Kenan komeken kumbuk. Kumāŋirān Abrahamtā paŋku konām butewaki tāŋ imiŋkuk. 3 Abraham konām kottāŋgān eruk akumaŋ Hit āboriyetā itkuŋken u kuŋpāŋ yāwetkuk; 4* Nāk kome māhem nāmo, āma ābanitā in bāmopjinken it tāyat unita in webena kumbuko u ānekta kome kubā nāwoŋārewākaŋ monē tamayaŋ yāk.

5-6 Yāwerirān Hit āmatā iwetkuŋ; Ārowaninin, juku peŋiri gāweritna nadā; Nin gāka āma ekāni pāhap yāŋ nadāŋ gamik tākamāŋ unita nintāŋo āma kumbani ānekta awaŋ āneŋpani kubā kawī gāriŋ tawānā upāŋ tāga gamine yāk. Ninken nanik kubātā iyap tānaŋi nāmo yāk. Uken ba uken ba webeka kumbuko u tāga api āneŋpen yāk. 7 Yāŋirā Abrahamtā Hit āma gwājiŋ āpmonŋ yāmiŋpāŋ yāwetkuk; 8-9 Intā webena komejinken āneŋpetta bureni nadāŋ namiŋpāŋā ŋode tāŋ namikot; Mobā awaŋ wāpi Makpela upāŋ yāpayaŋ nadātāt unita kome u māhemi nāka biŋam iwerirā naniŋ kirewānkaŋ api suwawet yāk. Mobā awaŋ uwā māhemi Efron, Soha tāŋo nanaki u. Awaŋ uwā unitāŋo kome morākiken itak yāk. Inamjinken mobā awaŋ u gwāki māhemitā yāwānkaŋ uteragān api imet yāk. Ude tāŋ namiŋirā webena bāmopjinken api āneŋpet yāk. 10-11 Tājpākaŋ Efron ini bok itkaŋ yāŋirān nadāŋkuk. Nadāŋpāŋ noriye kābeyā tāŋkuŋken ābā itkuŋo unitā nadāŋirā Abraham iwetkuk; Ārowanina, yāyan ude nāmo yāk. Nākā nadātāt ude gāwera. Kome ukāda gāka biŋam ganiŋ kiretat. Mobā awaŋ āma kumbani ānekta biŋam ukāt kome u kāda bok jop ganiŋ kiretat yāk. Notnaye itkaŋ ŋo kudup inamiken ganiŋ kiretat yāk. Gāka biŋam tāyak unita webeka u kaŋ āneŋ yāk.

12-13 Iwerānkaŋ Abrahamtā kome u nanik gwājiŋ āpmonŋ yāmikgān tāŋpāŋ āmawebe itkuŋo u nadāŋirā Efron ŋode iwetkuk; Ude nāmo, nākā nadātāt ude gāwera nadāsi; Kome u jop naminanŋi nāmo. Kome gwākita gama yāp māŋiri webenawā api āneŋpet yāk. 14 Iwerānā Efrontā yāŋkuk; 15 Ārowanina, kome yāyan unitāŋo gwāki siliwa monēŋ 400 peyat yāk. Imata man wari yāde? Webeka yāp māŋi pāŋku u āneŋ yāk. 16 Iwerirān Abrahamtā tāga yāŋ nadāŋpāŋā gwāki Hit āmawebetā nadāŋirā yāŋkuko ude yāp māŋi daniŋpāŋ imiŋkuk. Kome māhem tāŋo siliwa monēŋ tāŋo bārāpini kaŋpāŋ nadāwani uterak siliwa monēŋ 400 ude yāp māŋi daniŋpāŋ imiŋkuk.

17-19 Eruk, monēŋ imānpāŋ Hit āmawebe kābeyā tāŋkuŋken ābā itkuŋo u inamiken Abrahamta biŋam kome Makpela, Mamre kome kāda yāŋkuko u iniŋ kireŋkuk. Kome, pāya ba awaŋ āma kumbani pekta biŋam āneŋpani u kudup iniŋ kireŋkuk. Tājpākaŋ Abrahamtā mobā awaŋ suwaŋkuk-ken webeni Sara u āneŋkuk. Kome uwā Kenan kome bāmopiken itkuk.

20 Ude tāŋkuŋo uwā Hit kome māhemitā kome ba awaŋ uwā Abrahamta biŋam yāŋtāreŋ imiŋpāŋ iniŋ kireŋkuk.

24

Abraham Aisakta webe kubā kaŋ-ahāŋkuk

1 Abraham kadāni kāroŋi it yāp māŋi āroŋtāŋgān tāgawani tāŋkuk. Imaka imaka tāŋkuko uwā Yawetā iron tāŋ imiŋirān sākgāmān ahāŋkuŋ. 2-4 Tāgawani taŋpāŋ kadāni kubāken Abrahamtā piā watā āmani intājukun tāŋpani, tuŋumi kuduptagānta watā irani u ŋode iwetkuk; Ketka gāyeknaken peŋpāŋ Yawe, kunum tāŋo Anutu ba kome tāŋo Anutu u inamiken

* 23:4: Hib 11:9,13; Apos 7:16

yāñkehāromtak man ñode näwet; Nanakata Kenan webe, kome itkamāñ ñoken nanik kubā nāmoinik kañ-ahāñ imet yāñ näwet! Gäk Aisakta webe kañ-ahāñ imayāñ nadāñpāñā nākñja komeken kuñkañ nākño äbotken nanik webe kubā kañ yāpmāñ imi. ⁵ Ude yāwānā piā watā āmanitā iwetkuk; Webetā näkkāt ño äbäkta gāripi nāmo nadāwānā jide kañ tāñpet? Nanaka kome ño peñpeñ komekaken kāwep api imagut yāpmāñ kwet?

⁶ Yāwānā iwetkuk; Nāmo! Nanakna u komenaken nāmoinik imagut yāpmāñ kwen! ⁷ Kunum tāño Anutu Yawetā nākñja kome kujatna ba nanatā äbot bāmopiken nanikpāñ nāmagut yāpmāñ äbāñpāñ man kehāromi ñode näwetkuk; Yerikayeta kome itan ño bureni api yāmet yāñ näwetkuk. Unita nanaknata webe kubā nākñja komeken nanikpāñ kañ-ahāñ imayāñ tāñjiri Yawetā añeroni iwerāñ pāñku intājukun kuñ gamiñpāñ api tāñkentāñ gamek yāk. ⁸ Webe kañ-ahāwayāñ tāno unitā gäkkāt äyāñutpeñ äbäkta gāripi nāmo nadāwānā eruk yāñkehāromtak man näwetan unita nadāwātāk nāmo tāñpen. Upāñkañ ñode nadā! Nanakna komenaken nāmoinik imagut yāpmāñ kwen! ⁹ Ude yāwāñ nadāñpāñā piā watā āmani uwā kerī, mähemi Abraham gāyēkiken peñkañ man iwetkuko u tākta yāñkehārom tāñkuk.

¹⁰⁻¹¹ Ude yāñkañ piā watā āmani uwā mähemi Abraham tāño kamel ätu itkunjo ukāt nanik 10 yāmagutkuk. Tāñpāñ mähemi tāño tuñum imaka tāgatāga mebāri mebāri kobet tāñ yāpmāñ kuñkuk. Tuñum ude tāñpāñ yāpmāñ kuñtāñgāñ Mesopotemia komeken Naho tāño yotpārare kerāp tāñpāñ ume nāñpaniken ahāñkuk. Ahāñpāñ itpāñ kamel yāwerāñ gukuri imāpmok tāñkuñ. U bipāda ahāñkuk, webe u nanik tāño ume gwetgwet kadāni bumik tāñjirāñ. ¹² Tāñkañ piā watā āma unitā Anutuken ñode yāñapiñkuk; O Yawe, mähemna Abraham tāño Anutu, gäk apiño Abrahamta yāñpāñ iron tāñ imiñpāñ tāñkentāñ namiñjiri piā tāga tāñpa. ¹³ Nāka nabā! Nāk ume dapuriken ño irira kome ño nanik tāño webe gubanji umeta äbākañ yāk. ¹⁴ Ñode irira webe gubanji kubā äbāñpāñ ume gwet nami nāñpayāñ iwerapāñ ñode näwerāñ; Ño nanjiri kamelkayeta gwet yāma nanput yāñ. Ude yāwayāñ tāko webe u uwā piā āmaka Aisakta biñam iwoyāñkun yāñ nadāwayāñ yāk. Ude näwerāñā mähemna Abrahamta iron tāñ imitan yāñ nadāwayāñ yāk.

¹⁵ Man ude Anutu nāmo iwet moreñjirāñ uterakgāñ Rebekatā ume gwetta ume kābot buramiñ yāpmāñ äbuk. Webe uwā Milka nanaki Betuel unitāño äperi. Milka uwā Abraham monāni Naho tāño webeni. ¹⁶⁻¹⁷ Tāñpākañ Rebeka uwā iñami dapun säkgāmāñ. Webe gubanji, āmakāt nāmo pārani ba kuñarani. Webe unitā ume dapuriken äpmo ume gwetkañ āneñi äbāñjirāñ piā watā āma unitā dubiniken bārāñeñ kuñpāñ iwetkuk; Nadāñ namiñjiri ume kābotken ño ätu nāñpa yāk. ¹⁸ Ude iwerāñā Rebekatā ume kābot u piriken nanik yāpmāñ äpāñpāñ iwoñāreñpāñ iwetkuk; Ekānina ño nanj yāk. ¹⁹ Nanpikañ kamelkayeta udegāñ gwetpāñ yāmiñjira nanpā koki tāñput yāk. ²⁰ Ude yāñpāñ ume kābotken nanik kamelta gāpe gānañ bārāñeñ piwāñ äpmonkuñ. Piwāñ äpmonpākañ āneñi bārāñeñ pāñku ume ätukāt gwet yāpmāñ äbuk. Ude tāñtāyon kamel 10 u ume nanpā tāgañkuñ. ²¹ Ude tāñ irirāñ Yawetā nadāñ imiñpāñ piāni tāño bureni webe ño terak pewāñ ahātak ba nāmo yāñ u kañpāñ nadākta piā āma unitā webe u ket tāñpāñ kañiwat itkuk. ²² Eruk, kameltā ume nanj morewākañ piā āma uwā iñami epmäget tāñ imiñpāñ siworok yarā kerī kukñi kukñi peñ imiñkuk. Epmäget uwā golpāñ tāñpani, gwāki tāñpāñ peñ imiñkuk. ²³ Peñ imiñpāñ iwet yabāñkuk; E nanka wāpi netā? Tāñkañ ninā intā yotken tāga pātñayāñ? ²⁴⁻²⁵ Ude iwerāñā iwetkuk; Nana wāpi Betuel, Naho kenta

Milka tājo nanaki yāk. Ninkāt tāga pātnayāṅ. Tāṅkaṅ nintā yotken ketem kamelkayetā naktā māyap itkaṅ ba unitā dāpmon patta bāgup tāga itkaṅ yāk.

²⁶⁻²⁷ Yāwānkaṅ piā watā āmatā gwājīṅ āpmonpāṅ Yawe iniṅ oretpāṅ yāṅkuk; Māhemna Abraham tājo Anutu Yawe u wāpi yāpmāṅ akutat yāk. Anutu uwā māhemna Abrahamta nadāṅ imiṅpāṅ bānep iron tāṅpāṅ yāṅkehāromtak man yāṅkuko unitāṅo bureni nāmo iyap taṅkuko unita iniṅ oretat yāk. Tāṅkaṅ nāka imaka, nadāṅ namitak. Yawe u kādet siwoṅi nāmagut pābā nepmanpāṅ māhemna tājo nāgāt morāktā yotken ahātat yāk.

²⁸ Tāṅpākaṅ webe gubaṅi uwā bārāṅeṅ pāṅku miṅitā yotken ahāṅpāṅ āmawebe itkuṅo u ume terak imaka ahāṅkuko u manbiṅam kudup yāwetkuk.

²⁹⁻³⁰ Iwerirān Rebeka wanori wāpi Laban unitā epmāget iṅamiken ba siworok keriken u yabāṅkaṅ manbiṅam yāṅkuko u nadāṅpāṅ bārāṅeṅ kumaṅ Abraham tājo piā watā āma ukāt piā āma kamelkāt ume terak iruṅi ārutta ahāṅkuk. ³¹ Yabāṅ ahāṅpāṅ iwetkuk; Anututā iron tāṅ gamani gāk ābikaṅ kuna yāk. Yotpārare gāṅāniken ṅo imata itan? Nāk gāka ba kamelkayeta irit patpat kome ket urat yāk.

³² Ude yāṅpāṅ āma ukāt kamelniye yāmagut yāpmāṅ Rebeka miṅitā yotken kuṅkuk. Kuṅkaṅ kamel terak nanik tuṅum ketāreṅpāṅ peṅkaṅ kamelta ketem yāmān naṅ irirā āma yarā u yot gānaṅ āroṅkumān. Āroṅpāṅ Abraham tājo piā watā āma ukāt piā āmaniye bok ābuṅo unita kuroṅi ārutta ahāṅkuk. ³³ Ude tāṅkaṅ ketem peṅ yāmiṅkuṅ. Peṅ yāmiṅirā Abraham tājo piā watā āmatā yāṅkuk; Nadāṅ namiṅirā man nadātāt u yāwa tārewānkaṅ ketem kāmi nāṅpayāṅ yāk. Yāwānā Labantā iwetkuk; Yāyan ude tā yāk.

³⁴ Yāwānā watā āma unitā yāṅkuk; Nāk Abraham tājo piā āma yāk. ³⁵ Yawetā māhemna Abrahamta iron pāhap tāṅ imiṅkuko unita tuṅum āma tāyak yāk. Sipsip, bulimakau, siliwa ba gol moneṅ, piā āma, piā webe, kamel, donki ude imani. ³⁶ Tāṅpākaṅ māhemna tājo webeni Sara uwā webe pāhap terak nanak kubā bāyaṅ imiṅkuk. Bāyaṅ imān tāgawānkaṅ Abrahamtā tuṅumi kuduṅtagān nanakita āriwān āpmon imiṅkuk. ³⁷ Tāṅpāṅ māhemnatā mani buramikta man kehāromi nāwet-pewān yāṅkehārom taṅkut yāk. Ṅode tāṅpen yāṅ nāwetkuk; Gāk nanaknata webe kubā Kenan kome it tāyat ṅoken nanik nāmo yāpmāṅ imen yāṅ nāwetkuk. ³⁸ Nanatā komeken nākṅa ābotken kuṅkaṅ nanaknata webe uken nanikgānpāṅ kaṅ yāpmāṅ imi. Ude nāwetkuk. ³⁹ Ude nāwerirān māhemna ṅode iwetkut; Webe unitā ṅo ābāktā gāripi nāmo nadāwānā jide api tāṅpet? yāṅ iwetkut. ⁴⁰ Ude iwerawā kowata ṅode nāwetkuk; Yawe iṅamiken it yāpmāṅ ābāk tāyat unitā aṅero kubā peṅ iwet-pewān gākkāt itpāṅ tāṅkentāṅ gamiṅirān piā gamitāt ṅo unitāṅo bureni api ahāwek yāṅ nāwetkuk. Gāk nākṅa kome kujat nanatā koṅken nanik nanaknata webe kubā api yāpmāṅ imen yāṅ nāwetkuk. ⁴¹ Nākṅo ābotken naniktā webe kubā nanaknata nāmo gamāwā, eruk, yāṅkehārom tāyan unita nadāwātāk nāmo tāṅpen yāṅ nāwetkuk.

⁴² Tāṅpākaṅ apiṅo ume dapuriken ahāṅpāṅ Anutu ṅode iwerat; Yawe, māhemna Abraham tājo Anutu, piā tāṅpayāṅ ābātāt unita gāk tāṅkentāṅ namiṅiri bureni tāga ahāwayāṅ? ⁴³⁻⁴⁴ Ume dapuriken ṅo irira webe gubaṅi kubātā ābāṅpāṅ ume tāpuri gwet nami nāṅpayāṅ iwerapāṅ ṅode nāwerān; Ṅo naṅiri kamelkayeta gwet yamayāṅ. Ude yāwayāṅ tāko webe uwā māhemna tājo nanaki unita biṅam, Yawetā iwoyāṅkuko u yāṅ nadāwayāṅ yāk. ⁴⁵⁻⁴⁶ Eruk, bānepnatā ude nāmo yāṅtāreṅira uterakṅān Rebekatā ume kābot buramiṅ pābā ume dapuriken ahāṅpāṅ ume gwerak. Tāṅirān ṅode iwerat; Ume nami nāṅpa yāṅ iwerira uterakṅān ume kābot piriken nanik yāpmāṅ āpāṅpāṅ ume

gwetpāṅ nāwerak; Nanjiri kamelkayeta udegān gwet yāmayāṅ yāk. Ude yāṅ nadāṅjā ume gwet namān nanjira kamelta udegān gwet yāmān nanj. ⁴⁷ Ude tāṅpānā iwerat; Gāk netā tāṅjo āperi? Ude yāwawā nāwerak; Nāk Naho Milka nanaki Betuel unitāṅjo āperi yāk. Ude nāwerānā epmāget iṅamiken peṅpāṅ siworok keru kukṅi kukṅi peṅ imit. ⁴⁸ Ude tāṅpāṅ gwājiṅ āpmonṅpāṅ Yawe inij orerat yāk. Bureni, māhemna tāṅjo Anutu Yawetā monāni tāṅjo ābeki nanakita webe biṅam yāpmākta kādet tāga terak nāmagutkuko unita wāpi yāpmāṅ akut! ⁴⁹ Eruk nāwerut; In māhemnata nadāṅ imikinik tāṅpāṅ iron tāṅ imikta nadākaṅ ba nāmo? Nāmo yāṅ nadāṅpāṅjā nāwerākaṅ u ba u api tāṅpet yāk.

⁵⁰ Ude yāwerānkaṅ Labankāt nani Betueltā iwetkumān; Njowā Yawe tāṅjo kudān unita nektā u ba u yānaṅi nāmo yāk. ⁵¹ Rebeka iṅamkaken itak ṅo. Māhemka tāṅjo nanakita webe biṅam Yawetā yāṅkuko udegān tāṅpāṅ kaṅ imagut yāk. ⁵² Ude yāṅjirā nadāṅpāṅ Abraham tāṅjo piā watā āmatā Yawe gwājiṅ āpmonṅ imiṅkuk. ⁵³ Ude tāṅpāṅ epmāget siliwa golpāṅ tāṅpani, tek kejima Rebekata imiṅkuk. Tāṅpāṅ tuṅum gwāki ārowani ātu uwā Rebeka miṅji wanorita yāmiṅkuk. ⁵⁴ Yāmānkaṅ Abraham tāṅjo piā watā āma ukāt āma ātu bok ābuṅo u ketem ume yāmān nanṅpāṅ ugān patkuṅ. Patkuṅjo yāṅewānā yāwetkuk; Nepmanṅpākaṅ māhemnaken kwa yāk.

⁵⁵ Ude yāwānā miṅji wanoritā yāṅkumān; Webe gubaṅi uwā kepma 10 ude bumik ninkāt itkaṅ kaṅ kut yāk. ⁵⁶ Yāwawā piā watā āma unitā yāwetkuk; Nabā kātāwā kwa yāk. Yawetā tāga tāṅ namiṅjirān piāna tāṅjo bureni ahāṅjirān imata nepmāṅitkamān? Māhemnaken nabā kātāwā kwa yāk. ⁵⁷ Ude yāwānā iwetkumān; Eruk webe gubaṅi u imagutpāṅ iwetpāṅ-nadāna yāk. ⁵⁸ Ude yāṅpāṅ yāṅpewān ābāṅjirān Rebeka iwet yabāṅkumān; Gāk āma ṅokāt kukta nadātan? Iwerānā Ei, nāk kwayāṅ nadātāt yāṅ yāwetkuk. ⁵⁹⁻⁶⁰ Ei yāṅ yāwānā miṅji wanoritā Rebekakāt iniken watā irani webe ba Abraham tāṅjo piā watā āma ukāt yepmanṅpān kunayāṅ tāṅjirā Rebekata kon man ṅode iwetkumān; O wanotnin, gāk ābot pāḥap tāṅjo miṅji tāyi.

Tāṅjiri ābotkayetā iwaniye yāwat kireṅpāṅ kome māhemi tākot!

⁶¹ Ude iwerākaṅ Rebekakāt piā webeniyetā tuṅum tāṅpāṅ kamel terak ārowākaṅ piā āma unitā yāṅ-yākṅat yāpmāṅ kuṅkuṅ.

⁶² Tāṅpākaṅ kadāni uken Aisak ume kubā wāpi Irit Māhemitā Nabāk Tāyak u peṅpeṅ Negev kome pāṅku it tāṅkukonik. ⁶³ Eruk kadāni kubāta bipāda itpāṅ-nadākta piāken kuṅkuko ittāṅgān dapun iṅṅpewān kwāpāṅ kamel ābāṅjirā yabāṅkuk. ⁶⁴ Tāṅjirān Rebekatā udegān dapun iṅṅpewān kwāpāṅ Aisak kaṅkuk. Kaṅpāṅ kamel terak naniktā āpmonṅpāṅ piā āma ṅode iwet yabāṅkuk; Āma piāken naniktā ābātak u netā? ⁶⁵ Ude yāwānā piā watā āmatā iwetkuk; U māhemna ubayāṅ yāk. Ude yāṅjirān iṅami dapun peṅpipikta tek wādāṅ pewān āroṅkuk. ⁶⁶ Tāṅpāṅ dubiniken ahāṅpāṅ itpāṅ piā āmanitā imaka imaka tāṅkuko u Aisak biṅam iwetkuk. ⁶⁷ Iwerānā tārewānkaṅ Aisaktā Rebeka imagut yāpmāṅ miṅji Saratā yotken yāpmāṅ āroṅpāṅ webenita yāpmāṅpāṅ nadāṅ imikinik tāṅ imiṅjirān it tāṅkumānonik. Ude tāṅpāṅ miṅji kumāṅjirān butewaki nadāṅpeṅ kuṅatkuko u paotkuk.

25

Abraham tāṅjo nanakiye ātu

- ¹ Saratā kumbānkaṅ Abraham āneṅji webe kubā yāpuk, wāpi Ketura.
- ² Unitāwā nanak ṅode bāyaṅ yepmanṅkuk; Simran, Joksan, Medan, Midian,

Isbak, Sua. ³ Joksan uwä Seba kenta Dedan unitäño nani. Täñkañ Dedan uwä äma äbot ñode täño orani; Asu, Letus, Leum. ⁴ Täñkañ Midian täño nanakiye ñodetä ahäñkuñ; Efa, Efe, Hanok, Abida, Elda. Äma u kudup u Ketura täño oraniye.

⁵ Täñpäkañ Abraham uwä monerñ tuñumi kuduypatgän Aisakta biñam bunät imiñkuk. ⁶ Upäñkañ kodak pen itpäñ webeniye ätu unitäño nanakiyeta tuñum ätu yäminpäñ nanakna Aisakkät nämo itnerñ yäñpäñ edap äbani käda yäwerän kuñ moreñkuñ.

Abraham kumbuk

⁷⁻⁸ Abraham u it yäpmäñ äronjtäyon tägawaniinik täñpäñ obañ 175 ude tärewänkañ kumbuk. Kumbänkañ äneñkuñ. ⁹ Nanakiyat Aisak, Ismael unitä Makpela awañken äneñkumän. Awañ uwä Hit äma Soha nanaki Efron unitäño piä Mamre udude käda itkuk. ¹⁰ * Piä u Abrahamtä bian Hit nanikpäñ suwañpäñ webeni Sara äneñpani-kengän äneñkumän. ¹¹ Täñpäkañ Abraham kumäjirän Anututä nanaki Aisakta iron pähap täñ imiñkuk. Aisak uwä ume awañ kubä wäpi Irit Mähemitä Nabäk Täyak u dubiniken it täñkukonik.

Ismael täño oraniye

¹²⁻¹³ Eruk Abraham nanaki Ismael, Sara täño watä piä webe Isip nanik wäpi Haga unitä bäyañ imiñkuko unitäño nanakiye wäpi tawañ ñode; Tuäni Nebaiot, monäni Keda, gweki Atbel, awäni Mipsam. ¹⁴⁻¹⁵ U punin terak Misma, Duma, Masa, Hadat, Tema, Jetu, Nafis, Kedema. ¹⁶ Ismael täño nanakiye 12 unitä äma äbot 12 unitäño oraniye pähap ude täñkuñ. Äma äbot 12 unitäño yottabatä ittätñ kuñkuño u yotpärare wäpi udegän yäñ-daniñkuñ. ¹⁷ Eruk Ismael it yäpmäñ äronjtängän obañ 137 ude täreñjirän kumbänkañ äneñkuñ. ¹⁸ Ismael oraniye täño irit kome uwä Havila kenta Su kome u bämpiken, u Isip kome täño edaptä äbani kädätä päñku Asiria baganiken it yäpmäñ kuñkuñonik. Täñkañ Ismael oraniye täño äbot unitä Abraham täño nanakiye ätukät not nämo täñpäñ inigän inigän it täñkuñonik.

Jekop kenta Iso täño manbiñam

¹⁹⁻²⁰ Täñpäkañ Abraham täño nanaki Aisak unitäño manbiñam ñode; Aisak u obañ 40 ude täreñjirän Betuel täño äperi Rebeka webenita yäpuk. Betuel u Aramtä äbotken nanik Mesopotemia kome mähemi. Rebeka wanoriwä Laban.

²¹ Rebeka äruñ ittäyon äpi Aisaktä webenita yäñpäñ Yaweken yäñpik man yäwän nadäñ imiñjirän Rebekatä nanak kok itkuk. ²² Nanaki yarä nitek minj koki gänañ patkañ kowat ämiwän täñkumän. Täñjirän minjitä yäñkuk; Wäral Imata näkä terak ude ahäñ namitak? Ude nadäñpäñ Yawe iwet yabäñkuk. ²³ * Iwet yabäwänä Yawetä iwetkuk; Äma äbot yarä kokka gänañ itkamän. Äbot yarä gäkken naniktä ahäñpäñä ini äbot-äbot api itnerñ. Äbot kubä täño kehäromitä kubä täño api irepmirek. Intäjukun naniktä mäden nanikta watä piä api täñpek yäk.

²⁴ Täñkañ nanak ahäk-ahäk kadäni täñjirän eruk, gwabäyak ahäñkumän. ²⁵ Intäjukun ahäñkuko u gupi gämäni täñkañ pujiñ-pujiñ ikek, tom pujiñ ude bumik unita wäpi Iso yäñ iwetkuñ. (Ninin man terak Iso uwä pujiñ yot.) ²⁶ Täñ mäden ahäñkukotä tuäni Iso täño mämeki injitañ ahäñkuk, u wäpi Jekop yäñ iwetkuñ. (Jekop u ninin man terak mämeki injirani. Täñkañ Isrel

* 25:10: Stt 23:3-16 * 25:23: Rom 9:12

naniktä man wärani yänkaŋ äma jop man yäwanita mämeki inirani yäj yäwet täŋkuŋonik.)

Aisak u obaŋ 60 ude täreŋirän nanakiyat uwä ahänkumän.

²⁷ Täŋpakaŋ nanaki yarä ahänkumäno u tägaŋpäj Isotä äwanken kuŋatpäj tom däpämäta mebäri nadänkuk. Ude täŋirän Jekop uwä kwikinik irani, yotkengän irani. ²⁸ Täŋpakaŋ nani Aisak u tom ägwäri täŋo toharita gäripi nadänkuko unita gäripini Iso terak patkuk. Upäjkaŋ miŋi Rebekatä Jekopta gäripi nadäj imiŋkuk.

²⁹⁻³⁰ Eruk kadäni kubäken Jekop käpek gämäni käbot ijiŋ irirän Iso bipiken naniktä äbänpäj nakta wakiinik inkuŋ. Äbänpäj Jekop iwetkuk; Bäraŋeŋ, imaka gämäni ijitan u ätu nami näŋpa. Nakta bumta nekaŋ! yäk. Mebäri unita wäpi kubä Edom yäj iwerani. (Niniŋ man terak Edom u imaka gämäni.)

³¹ Ude iweränä Jekoptä ŋode iwetkuk; Gäk intäjukun ahäwani täŋo tuŋum yäpämäta biŋam wäp u naniŋ kirewikaŋ uyaku yäk. ³² Yäwänä Isotä man kowata ŋode iwetkuk; Eruk yäk. Wäpna biŋam unitä täŋkentäk jidewani api namek? Nämo! Nakta kumäkinik täyat yäk. ³³* Ude yänirän Jekoptä iwetkuk; Naniŋ kirekta yänkehäromtaŋ nam! Ude yäwänä Isotä intäjukun ahäwani täŋo tuŋum yäpämäta biŋamta yänkehärom taŋpäj Jekopta iniŋ kireŋkuk. ³⁴ Iniŋ kireŋirän Jekoptä Isota kärägakät käpek gämäni ijiŋkuko u imiŋkuk. Imän naŋkaŋ kuŋkuk. Bureni, Isotä intäjukun ahäwani täŋo tuŋum yäpämäta biŋam wäpi unita nadäwän mewuni täŋkuk.

26

Aisak täŋo manbiŋam

¹ Kadäni uken nakta jop irit äneŋi ahänkuk. Bianä Abraham täŋo kadäniken kubä ahänkuk. Täŋ äneŋi ahätak ŋowä Aisaktä Filistia äbot täŋo intäjukun äma wäpi Abimelek, Gera yotpärareken irirän päŋku ahäj imiŋkuk. ² Täŋpakaŋ Yawetä Aisak ahäj imiŋpäj ŋode iwetkuk; Isip komeken nämo kwen. Näkä kome kubä gäwoŋärewakaŋ uken päŋku kaŋ it yäk. ³* Kome uken ätu iriri näkä gäckät itpäj api täŋkentäj gamet. Täŋkentäj gamiŋpäj gäk ba nanakaye oraŋkayeta kome kudup u api tamet. Bureni, yänkehäromtak man nanka Abraham iwetkuro u api täŋkehärom tawet yäk. ⁴ Näkä täŋpewa oraŋkayetä nanak bäyaŋ weŋirä kunum terak guk itkaŋ ude bumta api ahäneŋ. Äbekaye oraŋkaye äbot u terak ämawebe äbot komeni komeni kuduŋta iron pähap api täŋ yämet. ⁵ U Abrahamtä näkŋo бага man ba jukumanna u kudup nadänpäj buramiŋ moreŋkuko unita ude uwä api täŋpet yäk. ⁶ Yawetä ude iweränkaŋ Aisak Gera yotpärare uken it yäpämäŋ äroŋkuk.

⁷* Irirän kome u naniktä webenita iwet yabäk täŋirä Aisaktä yäwetkuk; U wanotna yäk. Webena yäj yäwetta umuntaŋkuk. Man bureni yäwawä ŋo naniktä Rebeka inami dapun säkgämän u kaŋgärip täŋpäj näk api nutneŋ yäj nadänkuk. ⁸ Eruk uken kadäni käroŋi ittängän kadäni kubäken Aisaktä webeni Rebekakät täŋoret täŋirän Abimelek, Pirstia täŋo intäjukun ämatä ini yotken itkaŋ dapun pärewat täŋpäj yabänkuk. ⁹ Yabänpäj Aisak yänpewän äbänirän iwetkuk; Nadätat! Rebeka u webeka yäk. U wanotna yäj imata yänkuŋ? Yänirän Aisaktä yänkuk; Bureni, näk Rebeka inami dapun täga u kaŋpäj nutneŋ yäj nadänpäj ude yänkut yäk. ¹⁰ Yänirän Abimelektä iwetkuk;

* 25:33: Hib 12:16 * 26:3: Stt 22:16-18 * 26:7: Stt 12:13, 20:2

Wa! Umuri pāhap tājkuŋ yāk. Āmanaye kubätä webeka Rebekakät patkumän yāwänä momi pāhap nintä terak pätek yāk. ¹¹ Ude yāŋpāŋ āmawebeniye ŋode yāwetkuk; Kubätä āma ŋo ba webenita imaka waki kubä tāj yāmayāŋ tāko uwä kumäk-kumäkta biŋam api tājpek yāk.

¹² Tājpkāŋ Aisaktä kome uken ketem piä tājkuŋ. Tājirän Yawetä iron tāj iminjirän obaŋ ugän ketem bumtainik ahāj imiŋkuŋ. ¹³⁻¹⁴ Aisak uwä sipsip bulimakau ba piä watä āmaniye ahāj bumbum tājirä tuŋum āma pāhap tājkuŋ. Ude tājirän Filistia āmatä kaŋpāj nadāwāwak tāj imiŋkuŋ. ¹⁵ Nadāwāwak tāj imiŋpāj ume awaŋ bian nani Abrahamtä itkaŋ piä āmaniye yāwerän āneŋpani u Filistia āmatä kome āneŋi kudup yejāmbuŋ.

¹⁶ Ude tājirä Abimelektä Aisak ŋode iwetkuk; Gäk nin nirepmitpāj āma kehäromi nīkek itan unita nipmaŋpeŋ kome kubäken ku yāk. ¹⁷ Ude yāwänkaŋ Aisak Gera kome pipiyāwani pāhapken āpmonpāj yottaba tājnpāj kome uken kadāni kārōŋi bumik itkuk. ¹⁸ Tājpkāŋ ume awaŋ Abrahamtä irirän āneŋpani Filistia āmatä Abraham kumāŋirän yejāmbuŋo u āneŋi āneŋtāj kuŋkuk. Ude tājnpāj ume awaŋ unitāŋo wāpi wāpi nanitä yāwani udegän yāŋtāj kuŋkuk. ¹⁹ Tāj Aisak tājŋo piä watä āmaniyetä ume dapuri kudupi kubä kome āneŋpāj kaŋ-ahājkuŋ. ²⁰ Kaŋ-ahājirä Gera kome tājŋo sipsip watä āmatä Aisak tājŋo sipsip watä āmakät yāŋawätpāj yājkuŋ; Ume ŋo nin tājŋo yāk. Yāŋawätkuŋo unita Aisaktä ume awaŋ uwä wāpi Esek yāj iwetkuk. (Ninin man terak Esek uwä yāŋawät-awät.) ²¹ Ude tājirä āneŋi ume awaŋ kubä ānekgän tājkuŋopāj unita āneŋi yāŋawätgän tājkuŋ. Āneŋi yāŋawätgän tājkuŋo unita wāpi Sitna yāj iwetkuk. (Ninin man terak Sitna u iwan tāktāk.) ²² Ude tājirä kome u peŋpeŋ pājku ume awaŋ āneŋi kubä āneŋkuk. Ume unita man nāmo ahājkuŋ. Man nāmo ahāwānpāj Aisaktä yājkuŋ; Yawetä kome taŋi ŋo namiŋjirän nanak bāyaŋ weŋpāj api itne yāj yājnpāj ume awaŋ u wāpi Kome Taŋi yāj iwetkuk.

²³ Eruk, Aisak kome uken naniktä Beseba komeken pājku ahājkuŋ. ²⁴ Pājku ahājirän bipani ugän Yawetä ahāj imiŋpāj iwetkuk; Nāk nanka Abraham tājŋo Anutu. Nāk gākkät api itdero unita nāmo umuntāwen yāk. Piä āmana Abrahamta yājnpāj nāk gākkät itkaŋ tājŋkentāj gamiŋpāj ābekaye oraŋkaye māyap api pewa ahāneŋ. ²⁵ Yawetä ude iwerirän Aisaktä mobä bukä kubä tājnpāj Yawe iniŋ oretkuk. Ude tājnpāj yottaba kome uken tājirän piä āmaniyetä ume awaŋ kubä āneŋkuŋ.

Aisak Abimelekkät bānep kubägän tājkuŋmān

²⁶ * Kadāni kubäken kome uken nanik tājŋo intājukun āma Abimelek ukät watä āma wāpi Ahusat ba komi āmaniye tājŋo intājukun āma wāpi Fikol u Gera komeken naniktä ābä Aisak ahāj imiŋkuŋ. ²⁷ Ahāj iminjirä Aisaktä yāwetkuk; Imata nākken ābākaŋ? Iwan tāj namiŋpāj nāwat kireŋpewä kome ŋoken āburopāj imata ābākaŋ? ²⁸⁻²⁹ Ude yāwänä Gera naniktä yājkuŋ; Nin Yawetä gākkät it tājkuŋ u kakinik tājkuŋmāŋo unita bāmopiniken yājkehāromtak man kubä peŋpāj gākkät bānep kubägän tānayāj nadākamāj yāk. Nintä gāka waki kubä nāmo tāj gamiŋpāj bātaki terak gepmanapāj ŋoken ābun. Ābājiri Yawetä tājŋkentāj gamiŋkuk. Unita gāk udegän, waki kubä nāmo tāj nimenta bānep kubägän kaŋ tāna yāk.

³⁰ Ude yājirä Aisaktä āŋnak-āŋnak pāhap tāj yāmān naŋkuŋ. ³¹ Naŋpāj patkuŋo yāŋewänä bānep kubägän itta Aisakkät āma ābuŋo u yājkehāromtak

* 26:26: Stt 21:22

man yäjkuŋ. Ude täŋkaŋ Aisaktä bänep kwini terak yepmaŋpän kuŋkuŋ. ³² Eruk, edap ugän Aisak täŋo piä ämaniye äbä ume awaŋ äneŋkuŋo unita Aisak biŋam ŋode iwetkuŋ; Nin ume kaŋ-ahäkamaŋ yäj iwetkuŋ. ³³ Iwerirä ume awaŋ unitäŋo wäpi Seba yäj iwetkuk. Unita yotpärare unitäŋo wäpi Be-seba yäj iwetkuŋo unitä pen itak. (Ninin man terak Beseba u Yäjkehäromtak Man.)

³⁴ Täŋpakaŋ Iso obaŋ 40 ude täreŋirän Hit nanik kubä wäpi Beri unitäŋo äperi Judit webenita yäpuk. Täŋpäj Hit nanik kubä wäpi Elon unitäŋo äperi Basemat u bok yäpuk. ³⁵ Täŋpakaŋ webe yarä Isotä yäpuko unitä Aisak yanäpita goret täŋ yämiŋirän bänepitä jägämi pähap nadäk täŋkumänonik.

27

Jekoptä nani täŋikŋat-pewän kon man imiŋkuk

¹ Täŋpakaŋ Aisak u it yäpmäj äronpäj äma tägawani täŋpäj dapuri waŋirän imaka imaka ket nämo yabäŋkuk. Eruk, kadäni uken nanaki tuäni Iso yäjpewän äbänpäj Nanakna! yäj yäwänä Näk ŋo yäj iwetkuk. ² Iweränä nani Aisaktä iwetkuk; Nadätan? Näk äma tägawani täyat. Äma tägawani täŋpäj kumäk-kumäkna kadäni u nämo nadätat. ³ Unita äpa kuwek yäpmäj päŋku bipiken tom kubä kaŋ ut nam. ⁴ Utpäjä ketem näkŋa gäripi nadäk täyat ude kaŋ ijin nami näŋpa. Naŋ paotpäjä näk nämo kumäŋkaŋ kon manna kaŋ gäwera tärewän yäk. ⁵⁻⁶ Eruk Aisak nanaki Isokät man yäjpäj-nadäk ude täŋirän Rebekatä juku peŋpäj nadäŋkuk. Nadäŋpäjä Iso tomta bipiken kuŋirän Rebekatä nanaki Jekop iwetkuk; Ai, nadätan? Nankatä tuäka ŋode iwerirän nadätat yäk. ⁷ Gäk tom kubä yäpmäj päbä ketem gäripi nikek ijin namiŋiri Yawe iŋamiken kon manna gäwetkaŋ kaŋ kumba yäj iwetak. ⁸ Ude iwetak unita nanakna, näkä man gäwera nadäŋpäjä burami. ⁹ Gäk ŋodetä kuŋkaŋ meme gubaŋi säkgämän yarä yäpmäj äbi. Yäpmäj äbäŋiri nankata ketem ini gäripi nadäk täyak u ijin imayäj yäk. ¹⁰ Ijin imakaŋ yäpmäj nankaken yäpmäj ärowipäj naŋkaŋä gäkpäj kon mani gäwetkaŋ kaŋ kumbän yäk.

¹¹ Ude iwerirän Jekoptä miŋi Rebeka iwetkuk; Ude täga upäŋkaŋ Iso u pujiŋ yot, nähä dudumi yäk. ¹² Nanatä nepmäŋitpäj nadäwektagän yäk. Ude täŋpero uwä gäk täŋikŋarani äma yäj näwetpäj kon manta kowata tagwän man näwerek yäk. ¹³ Yäŋirän miŋitä iwetkuk; Nanakna, ude nämo! Tagwän man uwä näkä terak kaŋ ärowän yäk. Gähäwä manna buramiŋpäj imaka unita gäwetat u päŋku yäpmäj äbi yäk. ¹⁴ Ude iweränkaŋ Jekop päŋku meme yäpmäŋpäj miŋita imiŋkuk. Imänkaŋä miŋitä ketem nanitä gäripi nadäk täŋkuko ude ijin imiŋkuk. ¹⁵ Ude täŋkaŋ nanaki tuäni täŋo tek täga kubä eni gänaŋ itkuko u yäpmäŋpäj Jekopta täŋ imiŋkuk. ¹⁶ Täŋ imiŋpäj tom däpuko unitäŋo pujiŋ yäpmäŋpäj kerä kotäki dudumi uwä uwäk täŋkuk. ¹⁷ Uwäk täŋ imiŋpäjä tom ba käräga gäripi nikek ijin kuko u imiŋkuk. ¹⁸ Imänkaŋ ketem u yäpmäŋkaŋ naniken kuŋpäj iwetkuk; Nan yäk. Yäwänä iwetkuk; Nanakna, gäk netä? ¹⁹ Yäwänä Jekoptä nani iwetkuk; Näk nanaka tuäka, Iso yäk. Man näwerano u täŋ moretat. Gäk akuŋpäj itkaŋ ketem yäpmäj äbätat ŋo naŋkaŋ kon man näwet yäk.

²⁰ Yäwänä Aisaktä nanaki iwetkuk; Nanakna, jide täŋpäj tom u bäräŋekinik kaŋ-ahätan? Yäwänä ŋode iwetkuk; Yawe, gäkŋo Anutu unitä näwoŋärewänkaŋ kaŋ-ahätat yäk. ²¹ Ude yäwänä Aisaktä iwetkuk; Nanakna,

äbikaŋ gäk nanakna Iso yäj siwoŋi nadäkta gepmäŋjit nadäwa. ²² Ude yäwänä Jekoptä nani dubiniken kuŋjirän injit nadäŋkuk. Injit nadäŋpäj yäjŋkuk; Manka kotäk nadäŋjira Jekop täŋo man kotäk bumik täyak upäjŋkaŋ ketka gepmäŋjitpäj nadäwa Iso täŋo bumik täyak yäk.

²³ Ude yäjpäj keru Iso täŋo bumik pujiŋi nikek yäj nadäŋpäj nämo kaŋkuko unita kon imayäj nadäŋpäj yäjyabäk ŋode täŋkuk; ²⁴ Gäk bureni nanakna Iso ba? Yäwänä Jekoptä yäjŋkuk; Näk ubayäj. ²⁵ Näk ubayäj yäj yäwänä nanitä iwetkuk; Nanakna, tom ketem ijiwani u yäpmäj äbi naŋpäjä kon manna gäwerayäj yäk. Ude iwerirän Jekoptä ketem u yäpmäjpäj imän naŋkuk. Täŋpäj wain ume bok imän naŋkuk. ²⁶ Naŋ paotpäjä nani Aisaktä ŋode iwetkuk; Nanakna, dubinaken äbäŋpäj bumumnaken neŋpäj naniŋ oret yäk. ²⁷ * Ude iweränä Jekop nani dubiniken kuŋpäj iniŋ oretpäj nani bumumiken iŋkuk. Täŋjirän teki kábäj nadäŋpäj kon man ŋode iwetkuk; Nanakna täŋo gupi kábäj u äwan täŋo kábäj bumik, säkgämän, Yawetä gäripi nikek peŋkuko u bumik yäk.

²⁸ Anututä guk näburum ba kome täŋo gakŋi gamiŋjirän säguom ba wain ahäj bumbum täkot.

²⁹ * Äma komeni komenitä oraŋ gamiŋpäj piä täŋ gamik täkot.

Täŋjirä notkayeta intäjukun täŋ yämisi.

Ba meŋka täŋo äbotken naniktä oraŋ gamik täkot.

Täŋkaŋ kubätä tagwän man gäweränä unita kowata tagwän man u terak äroton.

Ba kubätä ganiŋ orerirän kowata udegän ahäj imiton.

Iso, nantä kon man näwerän yäjkaŋ butewaki man iwetkuk

³⁰ Aisaktä Jekop kon man ude iweränkaŋ Jekoptä nani mäden täŋ imiŋjirän uterakgän tuäni Iso bipiken naniktä äbuk. ³¹ Äbäŋpäj ketem gäripi nikek Jekoptä ijiŋkuko udegän ijiŋpäj naniken yäpmäj äbäŋpäj iwetkuk; Nan, akuŋpäj itkaŋ ketem yäpmäj äbätat ŋo naŋpäj kon manna näwet yäk.

³² Iweränä Aisaktä iwetkuk; Gäk netä? Iweränä Näk nanaka tuäka Iso yäj iwetkuk. ³³ Iwerirän Aisaktä bärom pähap täŋpäj yäjŋkuk; Netä unitä tom utpäj ijiŋ päbä namän nat? Gäk api äbäŋjiri tom ketem u naŋpäj kon manna iwera tärek. Kon manna imiro uwä bureni yäpmäŋtak, jopi nämo api täŋpek yäk.

³⁴ Aisaktä ude iwerirän Isotä konäm kotpäj jäpi nadäŋkaŋ nani iwetkuk; Nan! Kon manna näka udegän näwet yäk. ³⁵ Yäwänä iwetkuk; Monäkatä yäjnäŋjatpäj kon manna gäka biŋam u gomägarak yäk. ³⁶ * Ude iweränä Isotä yäjŋkuk; Wa! Wäpi Jekop yäj iwerani uku ubayäj! Kadäni yarä yäjnäŋjarani täyak. Kubäwä intäjukun ahäk-ahäk täŋo tuŋum yäpmäkta biŋam wäp uwä nomägatkuk yäk. Täŋpakaŋ apiŋowä nana täŋo kon man näka namikta yäwani nomägatak yäk. Ude yäjpäj yäjŋkuk; Näka biŋam kon man kubä itak ba nämo?

³⁷ Ude yäwänä Aisaktä nanaki Iso iwetkuk; Nadätan? Ude täŋ imiro uterak monäkatä intäjukun api täŋ gamek. Ba noriye kuduptagäntä watä piä api täŋ imineŋ. Ba säguom ba wain umetä ahäj bumbum api täŋ imineŋ. Unita nanakna, jide täŋpäj imaka de nanikpäj gamet? ³⁸ * Ude yäwänä Isotä iwetkuk; O nana, kon manna kubägän paorako uba? Näk imaka, kon man näwet yäk. Ude yäjpäj konäm kähän yäjpäj kotkuk.

* 27:27: Hib 11:20 * 27:29: Stt 12:3 * 27:36: Stt 25:29-34 * 27:38: Hib 12:17

39* Konäm korirän Aisaktä iwetkuk;
Guk näburumtä nämo api täñkentän gamek.
Ba kome gakñi nämoken api kuñaren.

40* Bureni, gäk ämik täñpän ketem api kañ-ahäwen.

Täñkañ gäk monäkata watä piä api täñ imen.

Upänkañ gäk piä täñ imikta gañani nadäñpänä ärowani täñ imiñpän
kañumuntañ api kwen.

41 Täñpäkañ Isowä nanitä kon mani Jekopta imiñkuko unita yänñpän kok-
wawak nadän yäpmän kuñatkuk. Täñpän bänepitä ñode nadänkuk; Nana täño
kumäk-kumäki keräp täyak. Kumäñirän butewaki nadäwa täreñirän monäna
Jekop kumän-kumän api uret yäk.

42 Eruk Rebekatä nanaki tuänitä man yänkuko u biñam nadäñpänä Jekop
yänñewän äbänkañ ñode iwetkuk; Nadätan? Tuäka Iso uwä bänepitä kowata
däpmän tärekta nadäñpän gäk kumän-kumän gutta nadäñpeñ kuñatak yäk.

43 Unita nanakna, gäk akumañ ämetpeñ wanotna Labantä itakken Aran
yotpärareken ku! Gäwetat udegän pengän iwat. 44 Wanotna ukät kadäni
keräpigän iriri tuäka täño kokwawak u kañ bam tawän. 45 Bam tañirän imaka
täñ imiñkuno unita täñguñ tañirän man pewakañ kañ äbi. Imata kepma
kubägän tabän äwaräkuk täñira nanaknyat bok paotden?

Jekop ämetpeñ kuñkuk

46 Täñpäkañ Rebekatä äpi Aisak ñode iwetkuk; Yäke! Näk Iso täño webeniyat
Hit äbotken nanik unita bitnäkinik täyat yäk. Jekoptä udegän kome ño nanik,
Hit webe udewani kubä yäpeko uwä kañ kumba yän api nadäwet!

28

1 Rebekatä man ude iwetkuko unita Aisaktä Jekop yänñewän päbä kon man
äneñi iwetpän man kehäromi ñode iwetkuk; Gäk Kenan kome ño nanik webe
kubä nämoinik yäpen yäk. 2 Unita akumañ Mesopotemia komeken meñka
täño nani Betuel uken ku. Uken meñka täño wanori Laban unitäño äperi
kubä webekata kañ yäpmän. 3 Ude täñjiri Anutu Kehäromi Mähemitä täñkentän
gamiñirän nanakaye mäyap ahäkot. Nanakaye mäyap ahäñirä gäk äbot mäyap
täño nani ude isi. 4* Anutä Abraham täñkentän imiñkuko gäk ba äbekaye
orañkaye udegän täñkentän tamiñirän kome ño kañ kore. Kome ñowä Anutä
Abrahamta iniñ kireñkuko upänkañ apiño gäk kome mähem bureni nämo,
äbani ude itan. 5 Man ude yänñpän Aisaktä Jekop tewän yäpmän Mesopotemia
komeken äwäñi Labanken kuñkuk. Laban uwä Betuel, Aramtä äbotken nanik
unitäño nanaki ba Rebeka wanori, Jekop kenta Iso täño miñi u.

Isotä webe kubäkät yäpuk

6-7 Täñpäkañ Isotä biñam ñode nadänkuk; Nantä Jekop kon man iwetpän
Kenan webe yäpmäkta yäjiwätpäñ webe yäpmäkta Mesopotemia komeken
kukta peñ iwetkuk. Biñam ude nadäñpän pen ñode nadäkgän täñkuk; Peñ
iwerirän Jekoptä miñi nani täño man buramiñpän Mesopotemia komeken
kuñkuk. 8 Isotä biñam ude nadäñpän bänepiken ñode nadänkuk; Nana Aisaktä
webe Kenan nanik yäpuro unita nadäwän täga nämo täk täyak yän nadänkuk.
9 Ude nadäñpän päñku Abraham nanaki kubä Ismael unitäño äperi kubä wäpi

* 27:39: Hib 11:20 * 27:40: Stt 36:8; 2Kin 8:20 * 28:4: Stt 17:4-8

Mahalat, Nebaiot täño wanori u webenita yäpuk. Yäpmänpäj webeniyat itkumänkengän tewän yaräkubä täñkuñ.

Jekoptä kunum täño terak kañkuk

¹⁰ Täñpäkañ Jekoptä Beseba kome peñpeñ Haran yotpärareken kuñkuk. ¹¹ Kuñtäyon edap äpmonjirän kädet bämopiken döpmon pärayäj täñkuk. Kome uken mobä mäyap itkuño u kubä yäpmänpäj kunowäta peñpäñ patkuk. ¹² * Patpäñ döpmonken, terak kubä moräki kome terak, moräki kunum gänañ yäputpäñ irän kañkuk. Terak u terak Anutu täño aņerotä äroñ äpäñ täñjirä yabäñkuk. ¹³ * Ude täñjirä Yawetä terak moräkiken unu itkañ yäñkuk; Näk Yawe, orañka Abraham ba nanka Aisak täño Anutu. Kome pätan ño gäk ba äbotkayeta api taniñ kirewet. ¹⁴ * Äbotkayetä ahäj bumbum täñtäko kome terak keñkeñ jirañ pätkañ ude api ahäneñ. Täñpäñ kome kukñi kukñi umude ba unude api tokñeñ yäpmäj kuneñ. Täñjirä gäk ba äbekaye orañkaye terak ämawebe komeni komeni u kuduhtagänta iron pähap api täñ yämet. ¹⁵ Nadätan? Näk gäkkät itkañ kome kuñarayäj täno udegän watäni api it gamet. Täñpäñ gämagut yäpmäj äbäñjira kome ñoken äneñi api äben. Näk nämo gepmañpäñ gäkkät irira imaka imaka api gamet yäj yäñkehärom tañkuro u api ahäj morewek yäj iwetkuk.

¹⁶ Ude iweränkañ Jekoptä akuñpäñ ñode nadäñkuk; Wära! Näk jop pätat yäj nadäropäj Yawetä kome ño it-inik täyak yäk. ¹⁷ Ude nadäñpäñ umuntañpäñ yäñkuk; Kome ño umuri-inik. Burení-inik, ñowä Anutu täño irit kome. Eruk kunum täño yäma ño yäk.

¹⁸ Eruk kome yäñeñburu tañjirän Jekop akuñpäñ mobä kunowäta peñ patkuko u yäpmäj akuñpäñ kämi kañpäñ nadäktä käroñ yäputkuk. Täñpäñ Anututa biñam täkta olip gakñi umeni piñ ibatkuk. ¹⁹ Gakñi piñ ibatpäñä kome u wäpi kodaki Betel yäj iwetkuk. (Ninin man terak Betel u Anutu täño yot.) Kome unitäño wäpi biani Lus yäj iwerani.

²⁰⁻²¹ Ude täñpäñ Jekoptä ñode yäñkehärom tañkuk; Anutu gäkä näkkät itkañ kädet kuñarayäj täro uken nabäj näwatpäñ ketem ba tek pewi ahäj namiñjirän nanatä yotken äneñi säkgämän äbäñpäñä eruk Yawe gäka näkño Anutu yäj api nadäj gamet. ²² Eruk mobä yäputat ñonitä Anutu ganiñoret bägup api irek yäk. Täñkañ imaka imaka namayäj täyan u kuduhtagän yäpmäj daniñpäñ moräki gäka api gamik täñpet yäk.

29

Jekop äwäñi Labanken ahäñkuk

¹ Täñpäkañ Jekop kuñtängän ämawebe edap äbani käda itkuñken uken ahäñkuk. ² Ahäñpäñ dapuri ijiwän kwäpäñ ume awañ kubä kañkuk. Uken sip-sip äbot yaräkubä yabäñkuk. Kome mähemitä awañ uken yawakiye yepmäj towik täñkuñonik. Täñkañ ume awañ unitäño meni mobä pähap kubäpäñ täñpipiwani. ³ Mähemiyetä sipsipta ume gwet yäminayäj nadäñpäñä mobä uwä kireñ täbot-pewä kuñjirän ume gwetpäñ sipsip yepmäj towik täñkuñonik. Yepmäj towiñ moreñpäñä mobä u yäpmänpäj äneñi komeniken täñpipik täñkuñonik. ⁴ Eruk, Jekoptä sipsip watä äma uwä ñode yäwet yabäñkuk; Notnaye, in de nanik? Yäwänä iwetkuñ; Nin Haran nanik yäk. ⁵ Ude iwerirä yäwet yabäñkuk; In Naho orani wäpi Laban u nadäkañ? Yäwänä Ei,

* 28:12: Jon 1:51 * 28:13: Stt 13:14-15 * 28:14: Stt 12:3, 22:18

u nadäkamäj yäk. ⁶ Nadäkamäj yäj iweräwä yäwetkuk; U täga itak? Yäwänä iwetkuj; Ei, itak yäk. Äperi Resel sipsip yämagut yäpmäj äbätak udu käyan? ⁷ Ude yäwäwä Jekoptä yäjuk; Ai! Sipsip yotken yepmakta kadäni nämo täyak. No kepma yäk. Unita ume gwetpäj yepmäj towinjpäy yämagut yäpmäj ketemi nänpäniken äneji yepmananji yäk. ⁸ Ude yäwänä iwetkuj; Ude nämo. Yawak äbot äbäj morewäkanj uyaku ume awanjeni tänpipiwani mobä kirej täbotpena kunjirän sipsip kudup ume yepmäj towinyäj yäk.

⁹ Man ude yänpäj-nadäk täj irirä Reseltä nani täno sipsip yämagut yäpmäj äbuk, u sipsip watä webe ude itkuko unita. ¹⁰ Eruk, Jekop Reseltä äwäj Laban täno sipsip yämagut yäpmäj äbäjirän kanpäj päñku awanjeni täno mobä kirej täbotkuk. Mobä kirej täbot-pewän kunjirän Laban täno sipsip ume yepmäj towinjuk. ¹¹ Ude tänpäj Jekoptä Resel bumumiken injpäy konäm bumta kotkuk. ¹² Konäm ude kotpäj itkanj Resel iwetkuk; Näk nanka täno nägät moräk, Rebeka täno nanaki yäk. Ude iwerirän Resel kunjpäy nani manbijam u iwetkuk.

¹³ Päñku iweränä Labantä wanori täno nanaki Jekop unitäno bijam nadänpäj bäränej päñku bäyan iminjpäy bumumiken injuk. Tänpäj imagut yäpmäj yoriken äronjuk. Äro itkanj Jekoptä manbijam kuduptagän Laban iwetkuk. ¹⁴ Iwet morewänä Labantä iwetkuk; Bureni, gäk näkno nägät moräkna yäk.

Jekoptä Lea kenta Resel webeniyatta yäpuk

Eruk Jekop komepak kubä irirän Labantä iwetkuk; ¹⁵ Gäk nägät moräkna itan upänkanj imata piä jop api täj naminj iren? Gwäki jide yäpayäj nadätan? ¹⁶ Tänpäkanj Laban äperiyatä yarä, moki wäpi Lea, wenäni wäpi Resel. ¹⁷ Lea u dapuri waki. Täj Resel uwä injami dapun säkgämän, gäripi nizek. ¹⁸ Jekoptä Reselta gäripiinik nadänjukko unita äwäni iwetkuk; Näk oban 7 ude piä täj gaminjira äpetka wenäka Resel u kanj nam yäk.

¹⁹ Ude iweränä äwäjitä yäjuk; Täga yäk. Äma kudupita iminjira waki täjpek. Gäka gamayäj täro uyaku täga api täjpek yäk. Unita näkkät no kanj itda. ²⁰ Ude yäjirän Jekoptä Reselta nadänpäj oban 7 äwäjita piä täj iminj yäpmäj äronjuk. Upänkanj Reselta gäripi nadänjukko unita oban 7 unita nadäjirän kepma yarägän bumik täjuk. ²¹ Eruk oban 7 tärenjirän Jekoptä äwäni iwetkuk; Kadänina täretak unita webena Resel namikanj kunjatkäda yäk. ²² Ude yäwänä Labantä äñnak-äñnak pähap täjkanj kome mähem kuduptagän yämagutkuk. ²³ Äñnak-äñnak pähap täjkanj bipani ugän Labantä äperi moki Lea uwä Jekopken tewänkanj bok patkumän. ²⁴ (Labantä piä watä webe Silpa Leata piä watä täj imikta iminjuk.)

²⁵ Eruk patkumäno yänejirän Jekoptä Lea kanpäj kijnjuk. Kanpäj äwäj Laban päñku iwetkuk; Ai, ima kudän täj namitan? Näk Reselta nadänpäj piä täj gaminjuk yäk. Imata no äwä täj näkätan? ²⁶ Yäwänä iwetkuk; Kome no nanik täno kädet uwä moki jop irirän wenänitä jukun äma yäpnanji nämo yäk. ²⁷ Unita gäk mokikät kunjirän yanäpi täno oretoret äñnak-äñnak kepma 7 ude tärenjirän wenäni api gamet yäk. Upänkanj webe unita gwäki uwä äneji oban 7 ude piä kanj täj nam yäk. ²⁸ Labantä Jekop ude iwetkuko udegän täjuk. Leakät yanäpi täjnkumäno unitäno oretoret äñnak-äñnak tärenjirän Labantä äperi Resel webenita iminjuk. ²⁹ Tänpäj Reselta watä epän täj imikta webe kubä wäpi Bilha iminjuk. ³⁰ Täjkanj Jekop Reselkät patpäj unita gäripi nadänjukko u webeni Lea pengän yäpuko unita nadänjukko u irepmitkuk.

Tānpākaŋ Jekop Labanta piä tāj imiŋ yāpmāŋ āronjirān obaŋ āneŋi 7 ude tāreŋkuk.

Jekop nanakiye ahāŋkuŋ

³¹ Tānpākaŋ Yawe Jekoptä Leata gāripi nāmo nadāŋ imiŋjirān kaŋpāŋä Lea nanak bāyakta nadāŋ imiŋjirān Resel āruŋ itkuk. ³² Tānpāŋ Leatä nanak kok itpāŋ bāyaŋkuko u wāpi Ruben yāŋ iwetkuk. Nōde nadāŋpāŋ Ruben yāŋ iwetkuk; Anututä butewakina kaŋpāŋ nadāk tānpāŋ tāŋkentāŋ namitak yāk. Nanak bāyaŋ imitat unita āpnatä gāripi bureni kāwep api nadāŋ namek yāk. ³³ Ude tāŋkaŋ it yāpmāŋ āronpāŋ āneŋi nanak kubākāt bāyaŋkuk. Bāyaŋpāŋ yāŋkuk; Āpnatä gaŋani nadāŋ namiŋjirān Anututä nadāŋ namiŋpāŋ āneŋi nanak kubä ŋo namitak yāk. Mebāri unita wāpi Simeon yāŋ iwetkuk. ³⁴ Ude tāŋkaŋ it yāpmāŋ āronpāŋä āneŋi nanak kok itpāŋ kubä bāyaŋpāŋ yāŋkuk; Eruk, nāk nanak yarākubä bāyaŋ imitat unita āpnatä nāka gāripi bureni api nadāwek yāk. Mebāri unita wāpi Livai yāŋ iwetkuk. ³⁵ Tānpāŋ āneŋi it yāpmāŋ āronpāŋän nanak kok itpāŋ bāyaŋpāŋä yāŋkuk; Apiŋo Anutu iniŋ oretat yāk. Ude yāŋpāŋ wāpi Juda yāŋ iwetkuk. Tāŋkaŋ āneŋi nanak kubä bārāŋeŋ nāmo bāyaŋkuk.

30

¹ Tānpākaŋ Resel āruŋ itpāŋ Jekopta nanak kubä nāmo bāyaŋ imiŋkuk. Iniken mebāri ude nadāŋpāŋ moki Leata nadāwāwak tāj imiŋpāŋ Jekop ŋode iwetkuk; Nāka nanak kubä kaŋ nam! Nāmo namiwä api kumbet yāk. ² Ude yāŋjirān Jekoptä jāpi nadāŋ imiŋpāŋ iwetkuk; Anututä nadāŋ gamiŋpāŋ nanak nāmo gamiŋjirān nākä u irepmitpāŋ nanak tāga gamet? ³ Ude iwerānā Reseltä yāŋkuk; Nō watä piä webena Bilha. Ukāt patpāŋ nanak bāyaŋjirān nāka biŋam tāŋpākaŋ nanak tāŋo miŋi kaŋ ahāwa yāk. ⁴ Reseltä ude yāŋpāŋ piä watä webe Bilha imān Jekopkāt patkumän. ⁵ Patkumāno Bilhatä nanak kok itpāŋ Jekopta nanak kubä bāyaŋ imiŋkuk. ⁶ Bāyaŋjirān Reseltä yāŋkuk; Anututä tāŋkentāŋ namikta nadāwān tāgawāpāŋ manna nadāŋpāŋ nanak kubä namitak yāk. Mebāri unita wāpi Dan yāŋ iwetkuk. ⁷ Tānpākaŋ Resel tāŋo watä piä webe āneŋi nanak kok itpāŋ Jekopta nanak kubä bāyaŋjirān yarä ude tāŋkuk. ⁸ Tāŋkaŋ Reseltä yāŋkuk; Moknakāt āmiŋtāŋän eruk irepmitat uba yāk. Ude yāŋpāŋ nanak wāpi Naptali yāŋ iwetkuk.

⁹ Tānpākaŋ Leatä nanak bāyak-bāyak kadānini paotak yāŋ nadāŋpāŋä watä piä webeni Silpa Jekop webenita iniŋ kireŋkuk. ¹⁰ Iniŋ kirewānkaŋ Silpatä Jekopta nanak kubä bāyaŋ imiŋkuk. ¹¹ Bāyaŋ imiŋjirān Lea wisikna yāŋ nadāŋpāŋ wāpi Gat yāŋ iwetkuk. ¹² Eruk, it yāpmāŋ āronpāŋ Silpatä Jekopta āneŋi nanak kubä bāyaŋjirān yarä ude tāŋkuk. ¹³ Tāŋjirān Leatä ŋode yāŋkuk; Nāk bumta oretat unita notnaye ātutä nāka oretoret tāŋpani yāŋ api nāwetneŋ yāk. Ude yāŋpāŋ nanak u wāpi Ase yāŋ iwetkuk.

¹⁴ Tānpākaŋ wit bureni dāpmāk-dāpmāk kadāniken Lea tāŋo nanaki tuāni Rubentä piāken kuŋkaŋ päya pähām nanak itta nāŋpani u ātu yabāŋ ahāŋkuk. Yabāŋ ahāŋpāŋ yāpmāŋkaŋ miŋi Leaken yāpmāŋ kuŋkuk. Yāpmāŋ päŋku imānkaŋ Reseltä u kaŋpāŋ Lea iwetkuk; Ai, päya pähām nanak itta nāŋpani nanakatä yāpmāŋ ābuko u ātu tāga namayāŋ? ¹⁵ Iwerānā Leatä iwetkuk; Āpna nomāgatkuno unita nadāwi pidām tawānpāŋ päya pähām nanak itta nāŋpani nanaknatä yāpmāŋ ābuko u imaka, nomāgarayāŋ tāyan? Yāwānā Reseltä

iwetkuk; Eruk, päya päham yäpman gaminjuko u namiwä apiño bipani gäk äpnakat täga patdayän yäk. Ude yäwänä Leatä nadän iminjuk.

¹⁶Nadän iminjpanä bipäda Jekop piäken naniktä äbänirän Leatä panjku kädet minin ahän iminjpan iwetkuk; Apiño gäk näkkät pädayän yäk. Nanakna täjo päya päham nanak itta nänpäni upän gäk suwatat yäk. Yäwänkan bipani uken bok patkumän. ¹⁷Tänpakan Anututä Lea nadän iminjirän nanak kok itpän Jekopta nanak kubä bäyan iminjirän nanakiye 5 ude itkuñ. ¹⁸Bäyanpan yänjuk; Näk watä piä webena äpnata iminjuro unita kowata Anututä nanak kubä namitak yäk. Ude yänpan nanak u iniken man terak wäpi Isaka yän iwetkuk.

¹⁹Eruk ude täjkan it yäpman äronjirän Leatä nanak kok itpän Jekopta nanak kubä bäyan iminjirän nanakiye 6 ude itkuñ. ²⁰Bäyanpan yänjuk; Anututä iron täga täj naminjirän äpnata nanak 6 ude bäyan iminjuk yäk. Unita näk api oran namek yäk. Ude yänpan nanak u iniken man terak wäpi Sebulun yän iwetkuk. ²¹Eruk it yäpman ärontängän äperi kubä bäyanjuko u wäpi Daina yän iwetkuk.

²²Ude ahän morenjirä Anutu Reseltä yänapik man yänjuk u nadän iminjirän äruñ iranitä nanak kok itkuk. ²³Nanak kok itpanä nanak kubä bäyanpan yänjuk; Äruñ itpän mäyak nadänjuro uwä Anututä nomägatak yäk. ²⁴Eruk, Anututä nanak äneji kubä kan namän! yän yänpan nanak u wäpi Josep yän iwetkuk.

Jekop tuñum äma täjuk

²⁵Reseltä Josep bäyawänkan Jekoptä äwäni Laban iwetkuk; Komenaken kwayän nadätat unita nabä kätäwi kwa yäk. ²⁶Webenayat nanaknayeta nadänpan watä piä täj gaminjuro unita naninj kirewipän yämagut yäpman kwa yäk. Piä jide täj gaminjuro uwä gäkña nadätan yäk. ²⁷Ude iweränä äwänitä iwetkuk; Ude nämo. Nöde gäwera nadäsi. Näk kären nöde kanjut; Yawetä gäka yänpan iron tanj täj naminjuk. ²⁸Unita piäka täjo gwäki ude nämo yän nadänpan yäwikanj api gamet yäk. ²⁹Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Näk piä tanj täj gaminjuro u kanpan nadätan? Gäkño bulimakau sipsip yabän yäwarira jide ahänkuño u gäkña nadätan yäk. ³⁰Näkä nämo äbutken ähan yarägän bumik itkuñopän apiñowä ahän bumbum täj gamikan. Näk piä täj gaminjira Yawetä gäk täjken täj gaminj yäpman äbatak yäk. Unita kadäni njoken näjnaken äbotnayeta piä täj yäminpan täjken täj yämayän nadätat.

³¹Ude yäwänä äwänitä iwetkuk; Unita kowata jide api täj gamet? Ude yäwänä Jekoptä iwetkuk; Gäk imaka kubä nämo namen yäk. Näk bänepnaken man pätak u gäwera nadänjiri täga täjpeko uwä gäkño sipsip meme äneji watäni api iret yäk. ³²Uwä nöde; Näk apiño tom äbori äbori yänpän sipsip kudäri ba yäput-toroktorok ikek, sipsip nanaki kubiri ba meme nanaki yäput-toroktorok ikek u kudup yäpman danjpan inigän yepmanpayän yäk. Tom yarägän udewanita piä täj gamik täyat unitäno gwäki api yäpet yäk. ³³Ude tänjira kudän siwonj täyak ba siwonj nämo täyak yän täga api kanpan nadäwen. Gäk piä täk täyat unitäno gwäki siwonj yäpman tak yän kanpan nadäwayän äbänpanä meme yäput-toroktorok ikek nämo, ba sipsip nanaki kubiri nämo, näkño äbotken irirä yänpän kubota täyak yän kan nadäk tä yäk.

³⁴Ude yäwänä äwänitä yänjuk; Yäyan u täga. Ude kan ahäwan yäk. ³⁵Ude yänpan äwäni Labantä kepma ugän meme ämani jaum ba yäput-toroktorok ikek, meme webeni yäput-toroktorok ikek ba puñi bämop uken paki, ba sipsip nanaki kubiri u kudup nanakiyetä watäni itneñta yäpman danjpan

yepmanjuk. ³⁶ Ude tānpāj Jekop penpen kepma yarākubā ujeta kuṅtāngān kome ban kubāken ahāṅjuk. Ahānpāj u irirān Jekoptā āwāṅi tāṅo meme sipsip ātuta watāni itkuk.

³⁷ Eruk Jekoptā pāya mebāri yarākubā unitāṅo karāni kodaki tokātpāj gupi uken-uken tātuṅ āyāṅtuk. Uken-uken tātuwānkaṅ bānepi paki kwawak ahānpāj kudān ikek tāṅkuṅ. ³⁸⁻³⁹ Tānpāj pāya karāni tātuṅkuko u yāpmānpāj sipsip memetā u kaṅkaṅ ume kaṅ naṅput yānpāj ume nāṅpaniken penjuk. Eruk sipsip memetā webeniye yāwatnayāṅ ābānpājā ume naṅpāj pāya karānitā inamiken irirān webeni yāwarāntāk tāṅkuṅ. Ude tānpāj nanak bāyaṅkuṅo u pāya karāni udewanigān kudān-kudān nīkek ahāṅkuṅ. ⁴⁰ Nanak ahāṅkuṅo u yāpmāj daniṅpāj inigān yepmanjuk. Yepmanpājā sipsip meme biani uwā Laban tāṅo sipsip meme kudān-kudān nīkek itkuṅ kāda ukāda kowat yābāwān tāṅput yānpāj yepmanpāj itkuṅ. Ude tānpāj sipsip meme inita yāwani yāpmānpāj inigān yepmanjuk. Ude tānpāj yepmanpāj Laban tāṅo inigān inita yāwani inigān itkuṅ. ⁴¹ Kadāni kadāni meme sipsip gupi tāgatā inīken tāṅirā Jekoptā pāya karāni ukeṅo āneṅi yāpmānpāj ume nāṅpaniken penjuk. Ude tāṅirān meme sipsip pāya karāni u kaṅkaṅ webeni yāwarāntāk tāṅkuṅonik. ⁴² Upāṅkaṅ meme sipsip gupi waki uwā pāya karānīken nāmo yepmak tāṅkukonik. Ude tāṅirān meme sipsip gupi waki Labantagān itkuṅ. Meme sipsip gupi tāgatāga u Jekop tāṅo biṅamgān tāṅkuṅ. ⁴³ Ude tāṅ yāpmāj kuṅtāngān Jekoptā tuṅum āma tāṅkuk. Meme sipsip bumta, piā watā webe bok āma bok ba kamel doṅki nīkek itkuk.

31

Jekoptā āwāṅi Laban kaṅmuntāṅ metāṅpen kuṅkuṅ

¹ Jekoptā kādet ude tāṅ yāpmāj ābāntāyon Laban tāṅo nanakīyetā kaṅpāj yāṅkuṅ; Jekoptā nan tāṅiṅatpāj nan tāṅo tuṅum kudup yāyomāgatak. Tuṅum āma tāyak uwā nan tāṅo tuṅum terak tāyak yāk. Man ude yāṅirā Jekoptā nadāṅjuk. ² Tānpāj ṅode imaka kaṅpāj nadāṅjuk; Āwo apiṅo not sākgāmān nāmo tāṅ namik tāyak uwā bian nāmo tāṅ namik tāṅkukopāj udewā tāyak yāk. ³ Ude nadāṅirān Yawetā Jekop iwetkuk; Gāk āneṅi āyāṅputpen nankaye nāgāt morākkayētā kome kujatken kaṅ ku! Kuṅiri watā api it gamet yāk.

⁴ Anututā ude iwetkuko unita Jekoptā webeniyat Resel kenta Lea ṅode yāwetkuk; Nāk tom epānaken kuṅira ek ātu itkaṅ kaṅ ābun yāk. Eruk man ude yāwetpāj kuṅirān ātu itkaṅā yarā uwā pāṅku ahāj imiṅkumān. ⁵ Ahāj imānā yāwetkuk; Nāk ṅode kāyat yāk. Nanjek u bian not tāṅ namiṅpāj kuṅatukuko udegān apiṅo nāmo tāṅ namitak. Upāṅkaṅ nana tāṅo Anututā nāk tāṅkentāṅ namik tāyak yāk. ⁶ Nāk nanjekta watā piā kehāromi tākinik tāṅ yāpmāj ābāk tāyat u nadākamān, ei yāṅ? ⁷ Ude tāk tāyat upāṅkaṅ nanjektā piā tāṅ imik tāyat unitāṅo gwāki namikta yāṅnāṅat yāpmāj ābāṅirān kadāni 10 tāreṅjuk. Upāṅkaṅ nanjektā waki ude tāṅ namayāṅ tāṅirān Anututā ukātpipik ṅode tāṅ imik tāṅkukonik; ⁸ Nanjektā tom yāput-toroktorok ikek piā gwākita kaṅ yāpmāj yāṅ nāwerirān eruk Anututā nadāṅirān tom miṅitā nanaki yāput-toroktorok ikekgān bāyaṅkuṅ. Tāṅ tom gwārārek kudān ikek gākṅata yāpmāj yāṅ nāwerirān eruk Anututā nadāṅirān tom miṅitā nanaki gwārārek kudān nīkekgān bāyaṅkuṅ yāk. ⁹ Ude tāṅ yāpmāj ābātāngān Anututā nanjek tāṅo tom kudup yomāgatpāj nākṅata biṅam naniṅ kireṅjuk yāk.

10 Ude yänpäj ɲode yäwetkuk; Kadäni kubä yawaktä iniken täjirä dāpmonken ɲode täjikut; Kadäni uken meme ämanitä webeni yäwatkuŋo uwä yäput-toroktorok, gwärärek kudän ikek yäk. 11 Tänpäj Anutu täŋo aŋerotä dāpmonken ɲode näwetkuk; Jekop! yäk. Jekop yäj yäwänä Itat ɲo yäj iniŋ yäjikut. 12 Yäwawä näwetkuk; U yabä! yäk. Meme ämanitä webeni yäwatkaŋ u yäput-toroktorok, gwärärek kudän ikekgän yäk. Äwäŋka Labantä yängäkŋat yäpmäj äbuko u kak täyat unita nadäŋjira udewä ahäkaŋ yäk. 13 * Tänpäj nadätan? Gäk Betel komeken näka yänpäj mobä änok kubä buŋätkaŋ oliŋ gakŋj uterak piŋ ibatpäj yäjkehäromtak man yäjkun. Eruk, kome uken iriri ahäj gamiŋkuro uwä Anutu näk ɲo yäk. Unita akuŋkaŋ äyäjutpeŋ kome kujatkaken kaŋ ku yäk. Man ude näwetkuk.

14 Eruk, ude yäweränä webeniyattä iwetkumän; Nanta butewaki nämo nadäkamäk yäk. Neka biŋam tuŋum kubä nämo iwoyäj nimiŋkuk. 15 Nan uwä äbani bumik nibäk täyak yäk. Gäkken monej yäpmäkta ninij kireŋkuk. Upäjkaŋ monej yäpuko uwä kudup naŋkuko unita imata ɲo itde? 16 Ude yänpäj yäjikumän; Anututä nannek täŋo tuŋum kuduŋtagän yomägarirän nin ba nanakniye ninta biŋam täyak yäk. Unita Anututä gäwetak ude kaŋ tä yäk.

17 Ude yäwänä Jekop komeniken äneŋi kukta tuŋum tänpäj webeniye nanakiye kamel terak yepmaŋkuk. 18 Ude tänpäj sipsip, bulimakau, tuŋum ba imaka kudup Mesopotemia komeken irirän ahäj imiŋkuŋo u yäpmäjpäŋ Kenan komeken nani Äisaktä itkukken kwa yänpäj kuŋkuk.

19 Akumaŋ kunayäj täŋkuŋo kadäni uken tuŋum ɲode täjkuŋ; Labantä sipsip pujiŋi madäwa yäjkaŋ kuŋirän Resel nanitä yotken äronpäj nani täŋo äboriyeta watä irani yäwik kubo tänpäj yäpmäj äpämaŋ kuŋkuk. 20 Täŋ Jekoptäwä äwäŋi Laban, Aramtä äbotken nanik u täjikiŋatpeŋ nämo iwerän nadäŋjirän kuŋkuk. 21 Eruk tuŋum ude täŋ paotpäŋä tuŋumi kuduŋtagän kobet täŋ yäpmäj Yufretis ume weŋpeŋ Gileat pom käda kuŋkuŋ.

Labantä Jekop iwat yäpmäj kuŋkuk

22 Jekop kuŋirän kepma yaräkubä tärewänkaŋ Jekoptä metänpäj kuŋkuko unita manbiŋam Laban iwetkuŋ. 23-25 Eruk manbiŋam u nadänpäjä ämaniye yämaguränkaŋ Jekop iwat yäpmäj kuŋtäyon kepma 7 tärewänkaŋ Gireat pom Jekoptä ahänpäj yottaba tänpäj itkuko u ahäkta keräp taŋkuŋ. Uken ahänpäj Laban ba ämaniye yottaba tänpäj patkuŋ. Parirä Anututä Laban dāpmonken ɲode iwetkuk; Laban! Gäk Jekop man kädäp ikek kubä iwerentawä! yäk.

26 Patkuŋo yäjewänkaŋ Labantä Jekop ahäj imiŋpäŋä iwetkuk; Ima kudän täŋ namitan? Imata jop täŋnäŋatpäj iwan täŋ gamapäj bumik äpetnayät nomägatpäj yäpmäj äbätan? 27 Yäjahänpäj näwetkuno uyaku kap tenpäj gepmana yäpmäj äbim yäk. 28 Näk äpetnayät oranaye nämo yäniŋ orerira yämagut yäpmäj äbän. Gäk guŋ kudän täŋ yäk. 29 Näk gäk gutnaŋipäj nanka täŋo Anututä bipani dāpmonken ɲode näwetpäj naniŋ bitnäŋ; Gäk Jekop man kädäp ikek kubä iwerentawä yäj näwetkuk. 30 Gäk komekata nadäwätäk tänpäj ämetpeŋ äbäno uwä täga upäjkaŋ näkŋo äbotnayeta watä irani yäwik imata kubo tänpäj yäpmäj äbän?

31 Ude yäjirän Jekoptä Laban man kowata ɲode iwetkuk; Gäka umuntaŋkuro uwä ɲodeta; Gäkä äpetkayat nomägaren yäj yänpäj unita nämo gäwetkaŋ äbämäj yäk. 32 Upäjkaŋ itkamäj ɲo kubätä yäkken yäwikka u kaŋ-ahäwayäj täno uwä äma ba webe u kumäkta biŋam tänpän. Ämaniye

* 31:13: Stt 28:18-22

injamiken tunjum päke yäpman kuŋatat ŋo gākŋata biŋam kubā kanpänjä kan yäpman yäk. Jekop uwä webeni Reseltä yäwik kubo täŋkuko u nāmo nadänkan man kehāromi u yänjuk.

³³ Eruk, Laban Jekoptä yottaba gānanj āronpänj yäwik ukeŋonita kawān wawāpän, Leatä yottaba gānanj āronpänj udegān kawān waŋkuŋ. Täŋpänj piä watä webe yarä unitä yottaba gānanj udegān kawān waŋkuŋ. Ude täŋkan kumanj Reseltä yottaba gānanj āronjuk. ³⁴ Reseltä yäwik kubo täŋkuko ukeŋo kamel täŋo yäk tunjum pewani u gānanj kābop daiŋkukopänj uterak maŋjirirān Labantä yottaba u gānanj wäyäkŋewān waŋkuŋ. ³⁵ Ude täŋkanj Reseltä nani iwetkuk; Nana, gäk näka kokwawak nadāweno. Näk täga nāmo akwayänj. Webetä nininken käyām ahänj namitak unita täga nāmo akwayänj yäk. Iwerānkanj nanitä pänku yot kudup gānanj yäwikta wäyäkŋewān waŋkuŋ.

³⁶ Ude täŋjirān Jekoptä koki wawāpänj Laban ŋode kanj yänjuk; Oi! Näk waki jide täŋ gamiŋkuro unita tom bumik nurayänj nāwarān täyan? ³⁷ Gäkä näkŋo tunjum päke ŋo yabāwi tärekanj. Unita gäkä imaka kubä gākŋopänj näk ba äbotnaye ŋo bāmopninken käyan u täŋpāwä notniye täŋo injamiken kwawak pewipänj kankanj nek täŋo mebäri kanj yäpmanj daniwut! ³⁸ Näk gäka watä piä täŋ gamiŋjira obanj 20 ude täreŋjuk. Kadāni u bāmopiken gākŋo yāwakaye watāni ket irira sipsip ba meme nanaki kubä nāmo dätät mankuŋ. Ba gākŋo sipsip äbotken nanik sipsip āmani kubä nāmo utpänj nanjut yäk. ³⁹ Ba tom ägwāritä gākŋo sipsip yewa gānanj āronpänj sipsip kubä utpänj nanpänä näkŋakenpänj komenita peŋ gamiŋkut. Täŋkanj kepma ba bipani kubāta gākŋo sipsip kubä kubo täŋkuŋo unita komenita näkŋakenpänj gamikta näwet täŋkunonik. ⁴⁰ Näk gākŋo sipsipta watä irira edaptä bumta nek täŋkukonik. Bipaniwä mänit nadänpänj dāpmon säkgāmān nāmo pat täŋkuronik yäk. ⁴¹ Näk komi piä ude gäka obanj 20 täŋkut. Obanj 14 äpetkayatta nadänpänj watä piä täŋ gamiŋkut. Ba obanj 6 äneŋi tom ätu näka biŋam täneŋta watāni it gamiŋkut. Täŋpänj kadāni u bāmopiken piä täŋ gamiŋkuro unitāŋo gwäki namikta täŋnäkŋariri kadāni 10 ude täŋkuk. ⁴² Gäk ude täŋ namiŋkuno upänkanj nana täŋo Anututä näka watä it namiŋkuk. Anutu uwä orana Abraham ba nana Aisak unitāŋo Anutu pähap. Anututä näka watä nāmo itkuk yāwänä jopinik nepmaŋpi äbätet. Upänkanj Anututä butewaki terak komi piä täŋ yäpmanj äburo u kanpänj imaka kubä näka nāmo täŋ namenta dāpmonken man kehāromi gāwetkuko u yäk.

Laban Jekoptä bānep kubägän täŋkumān

⁴³ Jekoptä man ude yāwänä Labantä iwetkuk; Webekayat ŋowä äpetnayat, ba nanakaye ŋowä näkŋaken äbeknaye oranaye. Ba tom kuduptagän päke ŋo u imaka, näkŋakengän. Imaka kuduptagän injamnaken itkanj ŋowä näkŋakengän. Upänkanj apiŋowä jide täŋpänj äpetnayat ba äbeknaye oranaye äneŋi yäpet? U täga nāmo. ⁴⁴ Unita nek bānep kubägän täda yäk. Täŋpänj bānep kubägän täkamäk ŋonita nāmo guŋj tädeŋta mobä änok kubä ŋo peda yäk.

⁴⁵ Man ude yāwänkanj Jekoptä mobä kārōŋi kubä yäpmanpänj siwoŋ yäputkuk. ⁴⁶ Täŋpänjä noriye yāwet-pewān mobä u dubiniken ketem nanjuŋ. ⁴⁷ Täŋpänkanj Labantä mobä änok peŋkumāno iniken Mesopotemia man terak wäpi Jega-Sahaduta yänj iwetkuk. Täŋpänj Jekop uwä iniken Hibru man terak wäpi Galet yänj iwetkuk. (Ninin man terak “nāmo guŋtakta”.)

⁴⁸ Tānpāņ Labantā Mobā ānok pekamāk ŋo kaņpāņ bānep kubāgān tākamāk unita nāmo api guņ tāde yāņ Jekop iwetkuko mebāri unita mobā ānok unitāņo wāpi Galet yāņ iwetkumān. ⁴⁹ Tāņā Labantā kome u wāpi kubā Mispa iwetkuko uwā man ŋode yāņkuko unita; Yawetā gāk gākŋagān, nāk nākŋagān kuņaritda nek nibāņpāņ nadāwān. ⁵⁰ Tāņpākaņ Labantā Jekop āneņi kubā ŋode iwetkuk; Gāk āpetnayatta gaņani nadāņpāņ komi yāmeno, ba nākā nāmo nadāņira webe kodaki ātu yāpeno uwā ŋodeta ket nadāwen; Anutu nibātak yāņ nadāwen yāk. ⁵¹⁻⁵² Mobā kāroņi yāputat ŋo ba mobā ānok bāmopnekken peyat ŋo ka! Nōwā kaņpeņ kuņatpāņā bānep kubāgān tākamāk ŋonita nāmo api guņ tāde yāk. Nāk ŋo irepmitpāņ nāmo guret. Gāk udegān, ŋo irepmitpāņ nāmo nuren. ⁵³ Tānpāņ gāk ba nāk bānep kubāgān tākamāk ŋopāņ irepmitdawā Anutu, Abraham kenta Naho tāņo Anutu unitā kowata kaņ nimān yāk.

Ude yāwānkaņ Jekoptā Anutu, nani Aisaktā gāmoriķen kuņarani unitāņo wāpi terak yāņkehārom taņkuk. ⁵⁴ Tānpāņ Anutu iniņ oretta pom terak āroņpāņ gupe ijiņ ima yāņpāņ tom kubā utpāņ ijiņ imiņkuk. Ude tānpāņ āboriyekāt ketem bok nāna yāņkaņ yāmagutkuk. Yāmagurānpāņ ketem naņkaņ pom terak ini ugān patkuņ. ⁵⁵ Patkuņo yāņewānā Laban akuņpāņ āperiyat, oraniye ābekiye yeņpāņ yāniņ oretpāņ kon man yāwetkaņ komeniķen āyāņutpeņ kuņkuk.

32

Jekop tuāni Iso kaņ-ahāņkuk

¹ Eruk Jekop kome u peņpeņ kuņirān Anutu tāņo aņero ātutā kādet miņin ahāņ imiņkuņ. ² Ahāņ imiņirā yabāņpāņā nadāņkuk; Wa! Nōwā Anutu tāņo ābot yāk. Ude yāņpāņ unita kome u wāpi Mahanaim yāņ iwetkuk.

³ Kadāni uķen Jekop tāņo tuāni Iso Sei kome, wāpi kubā Idom uķen itkuk. Irirān Jekoptā tuāna uķen itak yāņ nadāņpāņ watā āma yāwet-pewān intājukun kuņkuņ. ⁴ Kunayāņ tāņirā yāwetkuk; In ekānina Iso ŋode iwerut yāk. Watā piā āmaka Jekoptā ŋode yāyak; Nāk kome ban pāņku āwāņnek Labankāt kadāni kāroņi it yāpmāņ ābut. ⁵ It yāpmāņ ābāņkā sipsip, bulimakau, donķi, watā āmawebe it namikaņ. Unita ekānina, gāk not tāņ nam yāņ nadāņpāņ manbiņam ŋo gāka pewa ārekaņ yāk. Jekoptā manbiņam ude pewān kuņkuņ.

⁶ Watā piā āmaniyetā manbiņam ude yāpmāņ kuņkuņotā āneņi āyāņutpeņ ābāņpāņ Jekop ŋode iwetkuņ; Niņ tuāka Iso kaņ-ahāņkumāņ yāk. Unitā gāk gabāņ ahāwayāņ nadāņpāņ āmaniye 400 yāmagurān ābāņ itkaņ yāk. ⁷ Ude iwerākaņ Jekop umun pāhap nadāņpāņ nadāwātāk tāņkuko unita āmaniye, sipsip, bulimakau, kamel kudup yāpmāņ daniņpewān ābot yarā tāņkuņ. ⁸ U ŋode nadāņpāņ yāpmāņ daniņkuk; Isotā ābāņpāņ ānok kubā nidāpānā ānok kubātā api āmetpeņ kuņeņ yāk.

⁹ Ude nadāņpāņ Jekoptā Anutu yāņapik man terak ŋode iwetkuk; O Anutu, orana Abrahamkāt nana Aisak tāņo Anutu! Gāk ŋode nāwetkun; Gāk komekaken ba notkaye itkaņken āyāņutpeņ kuņiri api tāņkentāņ gamet. Man ude nāwetkun. ¹⁰ Nāk piā āmaka tāga nāmo upāņkaņ nadāņ namikiņik tāņpāņ bānep iron tāņ namiņ yāpmāņ ābāk tāyan. Bianā āhottaba-gāņpāņ yāpmāņkaņ Jodan ume weņpeņ kuņkut. Apiņowā nāk ābot taņi yarā ŋo nikek ābātāt yāk. ¹¹ Unita gāk tāņkentāņ namiņiri tuāna Isotā nurektawā. Tuānatā ābāņpāņ nākņa ba nanak nādamiņi nidāpek yāņpāņ umuntāyat yāk. ¹² * Gāk bian ŋode

* 32:12: Stt 22:17

nāwetkuno āneŋi nadāsi; Nāk bānep tāga nadāŋ gamiŋpāŋ nanakaye pewa gwāgu pomiken mobā jiraŋ māyap, daninaŋi nāmo itkaŋ ude api ahāneŋ. Ude nāwetkun yāk.

¹³ Eruk, patkuko yānewānā Jekoptā akuŋpāŋ tuāni Iso iron imikta tuŋumi pāke uken nanik ātu iwoyāŋ imiŋkuk. Tuŋum irona iwoyāŋ imiŋkuko uwā ŋode; ¹⁴⁻¹⁵ Meme webeni 200, āmani 20, sipsip webeni 200, āmani 20, kamel webeni nanakiye nikek 30, bulimakau webeni 40, āmani 10, doŋki webeni 20, āmani 10 ude iwoyāŋ imiŋkuk. ¹⁶ Iwoyāŋ imiŋpāŋā memeta watā āma kubā peŋkuk, sipsipta kubā, kamelta kubā, bulimakauta kubā, doŋkita kubā. Ude yepmaŋpāŋ watā āma u ŋode yāwetkuk; Intājukun kut yāk. Nāk māden tāwarayāŋ. Upāŋkaŋ ānok kubāgān kuneŋo. Banban kut yāk.

¹⁷⁻¹⁸ Eruk kunayāŋ tāŋjirā Jekoptā watā āma intājukun kwayāŋ tāŋkuko u iwetkuk; Gāk kuŋjiri tuāna Isotā gabāŋ ahāŋpāŋ gāwet yabāk ŋode api tāŋpek; In netā tāŋo watā āma? De kukaŋ? Tom ābot ŋo māhemi netā? yāŋ gāwerirān ŋode kaŋ iwet; Nōwā watā āmaka Jekop, unitāŋo yāk. Tom ābot ŋo ekānini gāka iron tākta pewān ābākaŋ. Tāŋkaŋ monāka māden nāwatak yāŋ kaŋ iwet.

¹⁹⁻²⁰ Ude iwetkaŋ piā watā āma māden kunayāŋ tāŋkuŋo u man piā watā āma intājukun iwetkuko udegān ŋode yāwetkuk; In Iso kaŋ-ahāŋpāŋā āma intājukun kuyak u iweraro udegān kaŋ iwerut yāk. Watā āmaka niwatak yāŋ ude iwetneŋ yāk. Tāŋpākaŋ Jekoptā ŋode nadāŋkuk; Nāk tom ābot ŋo irona intājukun pewa kuŋjirā tuāna Iso nāka bānep waki nadātak u peŋpāŋ kowat kawān tāŋpāŋā not kāwep tāŋ namek yāk. ²¹ Ude nadāŋpāŋ tom ābot ukeŋo intājukun pewān kuŋjirā bipani ini ugān patkuk.

Jekop Anutukāt āmik tāŋkumān

²² Eruk bipani bāmopiken Jekoptā akuŋpāŋ webeniyatkāt watā webeni yarā ukāt nanakiye 11 ude yāmagut yāpmāŋ pāŋku Jakob ume pipiyāwaniken weŋkuŋ. ²³ Weŋpeŋ kuŋ moreŋjirā Jekoptā tuŋumi pāke u kudup ume ani kukŋi udude pewān kuŋkuŋ. ²⁴* Pewān kuŋ moreŋjirā ume ani kukŋi ŋo kāda inigān itkuk. U irirān āma kubātā ahāŋ imānkaŋ āmiŋtākon kome yāŋeŋburuburu tāŋkuk. ²⁵ Āmiŋtāngān āma Jekop ahāŋ imiŋkuko u Jekop tāŋo kehāromini tāga nāmo yāpmāŋ āpayāŋ yāŋ nadāŋpāŋ keritā Jekop jopānikengān iŋjirirān jopāni jok tādotkuk. ²⁶ Tādorirān āma unitā Jekop iwetkuk; Kome yānewayāŋ tāyak unita nabā kātāwi kwa! yāk. Yāwānā Jekoptā kowata ŋode iwetkuk; Ude nāmo! Gāk kon man kubā nāwerikaŋ uyaku gabā kātāwayāŋ yāk.

²⁷ Yāwānā iwetkuk; Wāpka netā? Yāwānā Nāk wāpna Jekop yāŋ iwetkuk. ²⁸* Jekop yāŋ iwerānā āma unitā yāŋkuk; Gāk Anutukāt ba āma ātukāt āmiŋpāŋ gākāgān yārepmitan unita gāk wāpka Jekop peŋpāŋ wāpka kodaki Isrel yāŋ gāwetat. (Ninin man terak Isrel uwā Anutukāt āmiŋkumān) ²⁹* Wāpi kodaki Isrel yāŋ iwerānā Jekoptā yāŋkuk; Eruk, gākŋo wāpka tāga nāwerayāŋ? Yāwānā iwetkuk; Imata wāpna nadāwayāŋ yāyan? Ude yāŋpāŋ kon man kubā iwetpeŋ kuŋkuk.

³⁰ Kuŋjirān Jekoptā nadāŋkuk; Wāra! Nāk Anutu iŋami dapun karo unita nutnaŋipāŋ nabāŋ orerak yāk. Nāk Anutu iŋami dapun kat yāŋ nadāŋkuko unita kome u iniken man terak wāpi Peniel yāŋ iwetkuk. ³¹ Tāŋpāŋ tami- maŋ edap dapuri abāŋjirān Jekop Peniel kome u peŋpeŋ kuŋkuk. Peŋpeŋ kuŋkukopāŋkaŋ kuron sākgāmān nāmo yeŋtāŋ kuŋkuk. Jopāni jok tādotkuko unita tāŋāro pāreŋtāŋ kuŋkuk.

* **32:24:** Hos 12:3-4   * **32:28:** Stt 35:10   * **32:29:** Het 13:17-18

³² Tāḡpākaḡ mebāri unita kadāni ukentā pābā apīḡo Juda āmawebetā tom tohari jopāni jokken nanik nāmo nak tākaḡ, Jekop jopānikengān iḡirirān jopāni jok tādotkuko unita.

33

Jekop tuāni Isokāt abā peronḡkumān

¹ Eruk Jekop tāḡāro pārentāḡ kuḡtāḡḡān Iso, āmaniye 400 udekāt ābāḡirā yabāḡkuk. Eruk yabāḡpāḡ Jekoptā nanakiye yāpmāḡ danīpāḡ webeni Resel kenta Leata, ba watā webeni yarā unita yāmiḡkuk. ² Ude tāḡpāḡ watā webe yarā ukāt nanakiye intājukun yepmaḡpān kwāwā nanaki ātukāt Leakāt u mādeniken yepmaḡpān kuḡkuḡ. Yepmaḡpān kuḡirā nanaki Josepkāt Resel mādeninik yepmaḡpān kuḡkumān. ³ Tuḡum ude tāḡpāḡ ini intājukuninik kuḡirān iwatkun. Intājukuninik pāḡku tuāni kaḡkaḡ oraḡ imikta kadāni 7 ude iḡami yāpān āpmonpāpāḡ patkaḡ akuk tāḡtāḡ kuḡkuk.

⁴ Tāḡtāḡ kuḡirān tuāni Isotā kaḡpāḡā bārāḡeḡ ābā bāyaḡ imiḡpāḡ iḡpāḡ iniḡ oretkuk. Ude tāḡpānkaḡ konām kotkumān. ⁵ Tāḡpāḡ Isotā Jekop webeniyekāt nanakiye yabāḡpāḡ Jekop iwetkuk; Ai! Webe nanak pāke ḡo netāḡo? Yāwānā Jekoptā iwetkuk; Anututā watā āmaka nāka iron tāḡ namiḡirān imaka pāke yabātan ḡo ahāḡ namiḡkuḡ. ⁶ Ude yāwānkaḡ watā webe yarā u nanakiye yāḡ-yāḡḡat yāpmāḡ Iso dubiniken kuḡpāḡ gukut imāpmok tāḡkuḡ. ⁷ Tāḡirā Lea nanakiyekāt ābāḡpāḡ udegān tāḡkuḡ. Mādeninik Resel nanaki Josepkāt ābāḡpāḡ udegān gukut imāpmok tāḡkumān.

⁸ Tāḡirā Isotā iwetkuk, Ai, tom ābot intājukun yāpmāḡ ābāḡirā yabāro u imata? Yāḡirān Jekoptā iwetkuk; Ekānina, gāk bānep tāḡa nadāḡ nami yāḡpāḡ pewa ābāḡo u! yāk. ⁹ Ude iwerānā Isotā yāḡkuk; Monāna waki! Nāḡḡo tuḡum māyapinik it namikaḡ unita tuḡum u gākḡata yāpmāḡsi! ¹⁰ Yāwānā Jekoptā yāḡkuk; Ude nāmo! Gāk bānep paki nadāḡ namiḡpāḡā tuḡum gamitat u gākḡata biḡam yāpmāḡ yāk. Gāk gabāḡpāḡ tāḡagāmān nadātat. Gāk not tāḡ namitan unita iḡamka gabāḡira Anutu iḡami bumik tāyak yāk. ¹¹ Ude yāḡpāḡ āneḡi gwāk pimiḡpāḡ iwetḡān tāḡkuk; Tuḡum gamiro u gākḡata yāpmāḡ yāk. Anututā tāḡkentāḡ namiḡirān imaka tāpuri kubāta nāmo wāyāḡḡek tāyat. Ude peḡ iwettāyon Isotā tuḡum u yāpuk.

¹² Yāpmāḡpāḡ Isotā yāḡkuk; Eruk kuna! Nākā jukun kuḡira nāwarut yāk. ¹³ Yāwānā Jekoptā iwetkuk; Ekānina, gāk nadātan? Nanaknaye bārāḡeḡ kukta kehāromini nāmo. Ba sipsip bulimakau nanakiye nikek unita imaka, nadāwātāk tāyat. Bārāḡeḡ jide tāḡpāḡ kuḡeḡ? Bārāḡeḡ kuḡpāḡā nanakiye kuduptagān kumneḡ yāk. ¹⁴ Unita gākā jukun Idom kome pāḡku ninta itsāmāḡiri nāk māden tomkāt nanaknaye-kāt nin kwikinik āreḡpāḡ api gabāḡ ahāne. ¹⁵ Ude yāwānā Isotā iwetkuk; Eruk, tāḡkentāḡ tamikta āmanaye ātu gākken yepmaḡpakaḡ tāmagut yāpmāḡ kunayāḡ yāk. Yāwānā Jekoptā iwetkuk; Iron taḡi tāyan upāḡkaḡ man yāyan ude nāmo. Jop waki, nāka bānep tāḡa nadāḡpeḡ kweno uwā tāḡa yāk.

¹⁶ Eruk man yāwān tārewānpāḡ Iso uwā iniken kome wāpi Idom kepma ugān āneḡi kuḡkuk. ¹⁷ Idom kome kuḡkukopāḡ Jekop uwā Sukot komeken pāḡku itkuk. Kome uken inita yottaba kubā tāḡit, tomta yottaba ātu tāḡit tāḡkuk. Pāḡku yottaba tāḡpāḡ itkuko unita iniken man terak kome u wāpi Sukot yāḡ iwetkuk. ¹⁸ Eruk, Mesopotemia kome peḡpeḡ ābuko, Sukot kome uken ātu it yāpmāḡ kuḡtāḡḡān eruk akumaḡ pāḡku Kenan kome Sekem tāḡo yotpārare wāpi Salem uken ahāḡpāḡ u dubiniken kome yāpmāḡpāḡ itkuk.

19* Kome yäpmänpäj itkuko unitäño mähemitä kome gwäkita siliwa monerña iwetkuk. Iwerä udegän yämiñkuk. Kome mähemi uwä Hamo täño nanakiye. Hamo uwä Sekem täño nani. 20 Tänpäkañ Jekop kome uken mobä bukä kubä tänpäj Anutu inin oretta tom uterak däpmänpäj ijik täñkukonik. Ude täñkañ wäpi “Anutu, Isrel täño Anutu” yäj iwetkuk. Iniken man terak wäpi “El, Elohe Isrel” yäj iwetkuk.

34

Sekemtä Daina iwarän täñkuk

1 Eruk, kepma kubäta Jekop kenta Lea äperi wäpi Daina uwä webe kome uken nanik ätukät itpäñ-nadäk täñpayäj kuñkuk. 2 Kuñirän äma kubä wäpi Sekem unitä Daina u kañgärip täñpäñ iwarän täñpäñ inñitpäñ waki täñ imiñkuk. Sekem nani wäpi Hamo uwä Hivitä äbotken nanik, kome unitäño intäjukun äma itkuk. 3 Tänpäkañ Sekemtä Daina waki täñ imiñpäñ eruk webe unita gäripi nadänpäj näñjata kañ yäpa yäñkañ man gäripi nikek ätu iwetkuk. 4 Ude täñpäñ päñku nani Hamo ñode iwetkuk; Nan! Webe gubañ ño näka biñam yäpmäj nam yäk.

5 Tänpäkañ Sekemtä Daina waki täñ imiñkuko manbiñam u Jekoptä nadäñkañ itkukonik. Nanakiye tomta watä itta kuñ moreñkuño unita ini äbäkañ manbiñam u yäwera yäñpäñ itsämbuk. 6 Nanakiyeta itsämäj irirän Sekem nani Hamo uwä äbuko Jekopkät man yäñpäñ-nadäk täñ itkumän. 7 Man nämo yäñtärenñirän Daina wanoriye tom piäken naniktä yoriken äbänpäj biñam u nadäñkuñ. Sekemtä Daina waki täñ imiñkuk yäj nadänpäj Isrel ämawebe ninta mäyäk pähap täñ nimitak yäj nadäñkuñ. Imaka tänanji nämopäj täñkuko unita bänepi utpäñ kokwawak tanji pähap nadäñkuñ.

8-9 Kokwawak nadäj irirä Hamotä Jekopkät nanakiye ñode yäwetkuk; Nanakna Sekem uwä äpetka yäpmäkta gäripiinik nadätak yäk. Iniken gärip u iwatpäñ gäwet yabätat yäk. Jide nadätan? Täga api yäpek ba nämo? Eruk, bänep kubägän pedayäj tämäko uyaku kämiwä nanakniye äpetniye kowat wapiwän täga api täneñ. 10 Kowat wapiwän täñpäñ in nintä komeken ño penta kañ itna yäk. Ude täñpäñ itkañ intä ninken tuñum suwañ namiñ gamiñ täga api täne yäk. Ba nintäño kome ätu imaka, injinta täga api yäpneñ.

11 Sekem nanitä ude yäwänä Sekem ini uwä Daina nani wanoriye ñode yäwetkuk; Intä ei yäj yäwäwä imaka kubä injin gäripi nadänayäj täño ugänpäj api tamet yäk. 12 Ba monerñ udepäj nimi yäj näweräwä täga api tamet yäk. Upäñkañ webe ño iwoyäj namiñirä näka biñam ude täñpäñ yäk. 13 Sekemtä ude yäwänä Jekop nanakiyeta Wanotninta imaka mäyäk ikek täñ imiñkuko unita jop yäj-yäñkatna yäñpäñ Sekemkät nani ñode yäwetkuñ; 14 Ude nämo yäk. Nin wanotnin uwä äma gupi moräk nämo madäwaniken täga nämo tena kwek yäk. Ude täkta mäyäk ikek yäk. 15 Upäñkañ in äma kuduptagän gupjin moräk madänpäj nin bumik äworeneño uyaku täga api nadäj tamine yäk. 16 Nintä kädet pekamäj u bureni iwaräwä eruk inkät bänep kubägän täñpäñ äbot kubägän ude itkañ kowat wapiwän täga api täñ yäpmäj kune. 17 Täñ gupjin moräk madäkta täwetkamäj u nämo täñpäwä nin kome ño penpäñ wanotnin u yäñikñat yäpmäj api kune yäk.

18 Ude yäjirä Hamokät nanaki Sekemtä nadäwän tägañkuñ. 19 Nadäwän tägawäpäñ Sekem Jekop äperi yäpmäkta gäripiinik nadäñkuko unita man Jekop

* 33:19: Jos 24:32; Jon 4:5

nanakiyetä yäwetkuŋo u bäräŋeŋ buramiŋkuk. (Sekemtawä iniken äboriyetä nadäwä ärowani täk täŋkuŋ.) ²⁰ Eruk, Sekemkät nani Hamotä yotpärare u täŋo käbeyä komeken päŋku äma uken nanikkät käbeyä täŋpäh man ŋode yäwetkumän; ²¹ Nadäkaŋ? Jekopkät äboriye uwä ämawebe täga. Ba komenin imaka, taŋi unita nadäh yämiŋitna kome ŋo yäpmähpäh itkaŋ suwaŋ namiŋ gamiŋ täŋit kowat wapiwän täŋpäh api täk täne yäk. ²² Upähkaŋ nintä täkinik täŋput yäh nadäkaŋ uwä ämani nin kuduptagän gupnin moräk madänero uyaku penta ŋogän itta täga api nadäneŋ. ²³ Täŋkaŋ äbot kubägän itpäh sipsip, bulimakau ba tuŋumi päke u ninta biŋam api täneŋo unita penta kaŋ itna yäh nadäh yäminal ²⁴ Ude yäweränä yotpärare u nanik ämawebe kuduptagäntä Sekem yanani täŋo man unita nadäwä tägaŋkuŋ. Nadäwä tägawähpäh ämani kuduptagän gupi moräk madähkuŋ.

²⁵⁻²⁶ Eruk, gupi moräk madähkuŋo kepma yaräkubä ude täreŋirän unitäŋo komi nämo paorirä Daina wanoriat, Simeon kenta Livai, yarä unitä ämik täkta päip yäpmähpäh käbop peŋkaŋ äma täga dapun jop tänyäkŋatkaŋ yotpärare u kuŋatkumäno u naniktä yabähpäh-nadäk nämo täŋkuŋ. Yabähpäh-nadäk nämo täŋirä Simeon kenta Livai ämik pewän ahähkuŋ. Ämik täŋpäh Sekem yanani ba ämaniye kudup kumäh-kumäh däpumän. Däpmähpäh Daina Sekemtä yäpukopäh imagut yäpmäh kuŋkumän. ²⁷ Ude täŋpeŋ kuŋirän noriye ätu mäden yäwatkuŋo unitäwä wanori waki täŋ imiŋkuko unita kowata däpmäh tärekta yotpärare u kuŋpäh äma däpumäno u yapmittäh kuŋpäh tuŋum tägatäga inita koreŋkuŋ. ²⁸⁻²⁹ Uwä sipsip, bulimakau, doŋki ba webeniye nanakiye ba imaka tägatäga yori gänaŋ ba piäniken itkuŋo u kuduptagän porinŋkuŋ.

³⁰ Ude täŋirän nani Jekoptä biŋam nadähpäh kikiŋutpäh Simeon kenta Livai yäwetkuk; Wa! Ek ämawebe ŋo nanik inamiken näk wäpna täŋpän wakaŋ yäk. Ektä ude täŋirän Kenantä äbotken nanik ba Perestä äbotken nanik ba äbot kuduptagän näka gaŋani pähap api nadäh namineŋ. Näkä äbotken äma mäyap nämo ŋo unita äma äbori äbori unitä yäh-akuŋpähä nin nädamiŋi-nani kumän api nidäpneŋ yäk. ³¹ Nanitä ude yäwerirän nanakiyat unitä Jekop kowata man ŋode iwetkumän; Umun man täga niwetan upähkaŋ wanotnin kubokäret webe bumik waki täŋ imiŋkuko u täga nadätan ba?

35

Jekop Betel komeken äneŋi kuŋkuk

¹ * Kome uken ittähgän Anututä Jekop ŋode iwetkuk; Gäk Betel komeken kuŋpäh kome kaŋ yäpmähpäh it yäk. Kome uken Anutu näk naniŋ oretta mobä bukä kubä kaŋ tä. Nähä Anutu gäk tuäka Isota umuntaŋ päŋku pariri ahäh gamiŋkuro u yäk.

² Anututä ude iweränä Jekoptä webeniyaŋt äperiye nanakkät piä ämawebeniye kudup yähpähä yepmaŋpäh ŋode yäwetkuk; Bämopjinken yäwikta anutunin yäh nadäk täkaŋ u ureŋ täŋpäh kwähpäh bänepjin ket utpäh tekjin imaka, ärutpak täwanipäh wädäwä ärokot yäk. ³ Nadäkaŋ, nin Betel komeken api kune yäk. Näk butewaki nadäwätäk terak kuŋarira Anutu kädet miŋin ahäh namiŋkuko u iniŋ oretta mobä bukä kubä uken api täŋpet yäk. Anutu unitä uken-uken kuŋatkutken u täŋkentäh namiŋirän kuŋatkut yäk. ⁴ Ude yäweränkaŋ guŋ äbot täŋo yäwik yäpmäh kuŋatkuŋo u ba jukuwabik imaka

* 35:1: Stt 28:11-17

kudup Jekopta iminjirä Sekem täño kome u gägäniken kupähä päya kubä mebariken awañ äneñpäñ yejämbuk. ⁵ Ude täñpeñ kuñirä Anututä ämawebe yotpärare kukñi kukñi itkunjo unita umun pähap pewän ahäj yäminjirän Jekop nanakiye däpmäkta nämo yäwarän täñkuñ.

⁶ Eruk kuñtängän Jekopkät äboriye Kenan komeken kome täpuri wäpi Lus, wäpi kubä Betel uken ahäjkuñ. ⁷ Uken Jekoptä mobä bukä kubä täñpäñ wäpi Betel Kome Täño Anutu yäj iwetkuk. Tuänita umuntanpeñ kuñirän Anututä Betel kome uken ahäj iminjukoko unita wäpi ude yäjkuñ.

⁸ Uken ittängän Rebeka täño watä piä webe wäpi Debora u kome uken kumäjirän Betel kome gägäni kupähä päya mebariken äneñkuñ. Päya kupähä u mebariken Konäm Butewaki Kome yäj iwetkuk.

Anututä Jekop wäpi kodaki Isrel yäj iwetkuk

⁹ Täñpäkan Jekoptä Mesopotemia komeken naniktä äbäñpäñ itkukoko kadäni uken Anututä äneñ ahäj iminjpäñ kon man ñode iwetkuk; ¹⁰ * Gäk wäpka Jekop upäjkan wäpka Jekop wari nämo gäwetpäñ wäpka kodaki Isrel yäj api gäwetneñ. Ude yäñpäñ Anututä wäpi Isrel yäj iwetkuk. ¹¹ * Täñpäñ iwetkuk; Nadätan, näk Anutu kehäromi mähegi. Gäk nanak bäyan wek täñpäñ ahäj bumbum täñjiri äbot kubägän nämo, äma äbot ini-ini api ahäj yäpmäj kuneñ. Ba gäkä äbotken nanik intäjukun äma imaka, api ahäneñ. Ahäjirä gäk orani pähap api iren yäk. ¹² Täñpäkan Abraham Aisakta kome yäniñ kireñkuro u gäka biñam api ganiñ kirewet. Täñkan äbekaye orañkaye kämi ahänayäj täkan unita biñam imaka, api yäniñ kirewet yäk. ¹³ Eruk, Anututä ude yäñpäñ Jekop teñpeñ kuñkuñ.

¹⁴ * Täñpäkan Jekop Anututä man iwetkukken mobä käroni kubä kämi kanpäñ nadäkta yäputkuk. Täñpäñ Anututa biñam täkta wain ume piñ ibatpäñ olip gakñi imaka piñ ibatkuñ. ¹⁵ Ude täñpäñ Anututä Jekop man iwetkukoko kome u täño wäpi Betel yäj iwetkuk.

Resel kumbuk

¹⁶ Eruk Efrata kome kuna yäñpäñ Betel kome u peñpeñ kuñkuñ. Kuñtängän kädet bämpiken Resel nanak bäyawayäj komi nadäñkukopäj nanak bäräñeñ nämo ahäjkuñ. ¹⁷ Komi tañi ude nadäj irirän täñkentäki kubätä ñode iwetkuk; Umuntäweno! Nanak ämani äneñi kubä ahätäk yäk. ¹⁸ Eruk nanak kwawak ahäwänkan miñi Resel kumbayäj täñpäñ nanaki wäpi Benoni yäj iwetpäñ pengän kumbuk. Täñpäkan Benoni yäj iwetkukopäj kumäjirän nanitä nanaki uwä wäpi Benjamin yäj iwetkuk. (Ninin man terak Benoni uwä Komi piäna täño nanak. Täñ Benjamin uwä Nanakna bänepnaken nanik.)

¹⁹ Eruk, Resel kumbänkan Efrata kome nämo ahäjkan kome bämpiken, kädet gägäniken äneñkuñ. Efrata uwä apiño wäpi Betlehem yäj yäk täkamäj. ²⁰ Resel äneñpäñ awañ terak mobä käroni kubä, kämi kanpäñ nadäkta äneñkuñ. Äneñkuko apiño pen itak. ²¹ Eruk Jekop kome u peñpeñ kome täpuri wäpi Mikita-Ede u irepmitpäñ ätukät kuñpäñ yottaba täñpäñ itkunjo. ²² * Uken itkan Jekop nanaki tuäni wäpi Rubentä nani täño watä piä webe kubä wäpi Bilha ukät päñku parirän nanitä biñam nadäñpäñ kokwawak tañi nadäj iminjkuñ.

Jekop nanakiye täño manbiñam

* 35:10: Stt 32:28 * 35:11: Stt 17:4-8 * 35:14: Stt 28:18-19 * 35:22: Stt 49:4

²³ Jekop täño nanakiye 12. Webeni Leatä bāyaŋkuko uwä ñode; Ruben u intājukun nanik. Mādenä Simeon, Livai, Juda, Isaka, Sebulun unitä ahāŋkuŋ. ²⁴ Täñ webeni Reseltäwä Josep kenta Benjamin bāyaŋkuk. ²⁵ Täñkaŋ Resel täño watä piä webe Bilha u nanakiyat Dan kenta Naptali. ²⁶ Täñ Lea täño watä piä webe wäpi Silpa uwä nanakiyat Gat kenta Ase. Jekop nanakiye uwä Mesopotemia komeken ahāŋkuŋ.

Jekop nani Aisak kumbuk

²⁷ * Täñpäñ Jekop, nani käwa yāñpäñ Mikita-Ede kome peñpeñ Mamre kome, nani Aisaktä itkukken u kuŋkuk. Mamre kome u Hebron yotpārare u dubiniken itkuk. Hebron wäpi kubä Kiriāt-Aba, Abraham kenta Aisaktä bian itkumāno u. ²⁸⁻²⁹ Aisak tågawaniinik täñjirān obaŋ 180 ude täreñjirān kumbuk. Kumāñjirān nanakiyat Iso kenta Jekoptä äneñkumān.

36

Iso nanakiye täño manbiñam

¹ Iso, wäpi kubä Idom, unitäño manbiñam ñode; ² * Webeniye Kenan komeken nanik ñode yāpuk; Kubäwä Elon täño äperi Ada. Elon uwä Hit äbotken nanik. Kubäwä Ana täño äperi Oholibama. Ana uwä Sibeon nanaki, Hivi äbotken nanik. ³ * Webeni kubäwä Ismael äperi wäpi Basemat yāpuk. Basemat uwä Nebaiot täño noripak. ⁴ Täñkaŋ Iso webeni Ada uwä nanaki kubägän wäpi Erifas bāyaŋkuk. Täñ webeni Basemat uwä nanaki kubägän wäpi Ruel bāyaŋkuk. ⁵ E, webeni Oholibama uwä nanakiye Jeus, Jalam, Kora bāyaŋkuk. Täñpäkaŋ Iso nanakiye wäpi tawaŋ danikamāñ uwä Kenan komeken itkaŋ ahāŋkuŋ.

⁶⁻⁷ Täñpäkaŋ Jekop tuāni Isokät Kenan kome u bok itdeñta nadāwän kome taŋi nämo täñkuk. Äboriye ba yawakiye mäyap unita jide täñpäñ ketem ninekta ba yawaktä nakta yabāñ ahāde yāñ nadāñkumān. Ude nadāñpäñ eruk Isotä monāni Jekop kakätāñpeñ kome kubāken kwa yāñpäñ webeniye nanakiye piä ämawebeniye yawakiye ba tuñumi Kenan kome itkaŋ yāpuko u kuduptagän kome ban kubāken kuŋkuk. ⁸ Kuñtāñgän Idom kome pom-pomken ahāñpäñ kome u yāpmāñpäñ itkuk.

⁹ Iso uwä Idom äma äbot kome uken ahāñkuño unitäño orani itkuk. Nanakiye oraniye täño wäpi tawaŋ ñode; ¹⁰ Iso webeni wäpi Ada unitä nanak Erifas bāyaŋkuk. Täñ webeni kubäwä wäpi Basemat unitä nanaki Ruel bāyaŋkuk. ¹¹ Eruk, nanaki Erifas unitäño nanakiye 5 ude ahāñkuŋ. Nanakiye 5 ahāñkuŋ u wäpi ñode; Teman, Oma, Sefo, Gatam, Kenas. ¹² Täñ Erifas webeni burenitä nanak 5 ude bāyaŋkuk. Täñkaŋ watä piä webeni wäpi Timna yanäpi täñpäñ nanak Amalek bāyaŋkumān. Nanak uwä Iso webeni Ada unitäño oraniye.

¹³ Täñ Iso nanaki Ruel unitäño nanakiye yarābok-yarābok ñode; Nahat, Sera, Sama, Misa. U uwä Iso webeni Basemat unitäño oraniye.

¹⁴ E, Iso webeni māden yāpuko uwä Oholibama. Oholibama uwä Ana täño äperi, Sibeon täño äbeki. Oholibama unitäño nanakiye uwä Jeus, Jalam, Kora.

¹⁵⁻¹⁶ Täñpäkaŋ Iso täño oraniye ätu äboriye täño äma ekānita itkuk. Äma ekāni itkuño uwä wäpi tawaŋ ñode; Iso nanaki tuāni Erifas unitäño nanakiye äma

ekänita itkuŋo u wäpi Teman, Oma, Sefo, Kenas, Kora, Gatam, Amalek. U uwä Iso webeni Ada täŋo oraniye.

¹⁷ Täŋ Iso nanaki Ruel unitäŋo nanakiye äboriye täŋo äma ekänita itkuŋo u wäpi Nahat, Sera, Sama, Misa. U uwä Iso webeni Basemat täŋo oraniye.

¹⁸ E, Iso webeni Oholibama unitäŋo nanakiye äboriye täŋo äma ekänita itkuŋo uwä wäpi Jeus, Jalam, Kora. U uwä Iso webeni Oholibama, Ana äperi unitäŋo oraniye.

¹⁹ Täŋpākaŋ wäpi tawaŋ it yäpmaŋ äpākaŋ uwä Iso, wäpi kubä Edom, unitäŋo nanakiye oraniye äma ekäni itkuŋ.

Sei oraniye täŋo manbiŋam

²⁰⁻²¹ Täŋpāŋ Sei, Ho äbotken nanik, unitäŋo nanakiye Idom komeken itkaŋ ahäŋkuŋo u wäpi ŋode; Lotan, Sobal, Sibeon, Ana, Dison, Ese, Disan. Sei täŋo nanakiye u Ho äboriye täŋo äma ekänita itkuŋ. ²² Täŋkaŋ Lotan nanakiyat Hori, Heman. (Timna, Iso täŋo watä piä webeni uwä Lotan täŋo wanori.) ²³ Täŋkaŋ Sobal nanakiye ŋode; Alvan, Manahat, Ebal, Sefo, Onam.

²⁴ Täŋkaŋ Sibeon nanakiyat Aia, Ana. Ana uwä kome äma nämo iraniken itkaŋ nani täŋo doŋkinyeta watä it täŋkukken u ume komi nitek kome gānaŋ nanik äbāŋirān intäjukun kaŋ-ahäŋkuk. ²⁵ Täŋpākaŋ Anatä nanak yarä bäyaŋkuk. Nanaki Dison, äperi Oholibama. ²⁶ Dison nanakiye ŋode; Hemdan, Esban, Itran, Keran. ²⁷ Täŋ Ese nanakiye ŋode; Bilhan, Savan, Akan. ²⁸ E, Disan nanakiyat Us, Aran.

²⁹⁻³⁰ Täŋpākaŋ Ho äboriye täŋo äma ekäni ŋode itkuŋ; Lotan, Sobal, Sibeon, Ana, Dison, Ese, Disan. Äma uwä äma äbori äbori Idom komeken ittäŋ kuŋkuŋo unitäŋo äma ekäni.

Idom kome äma äbori äbori unitäŋo intäjukun äma wäpi tawaŋ

³¹ Täŋpākaŋ Isrel ämawebetä intäjukun äma kubä nämo yäpmaŋirä Idom ämawebe täŋo intäjukun äma mäyap ŋode it yäpmaŋ äbuŋ; ³² Intäjukunä Beho nanaki wäpi Bela, u Idom komeken yabāŋ yawat piä täŋkuk. Äma u Dinhaba yotpārareken nanik. ³³ Eruk, Belatä it yäpmaŋ äroŋpāŋ kumäŋirān Sera täŋo nanaki wäpi Jobaptä komeni yäpmaŋpāŋ intäjukun ämata itkuk. Äma unitäŋo komeni Bosra. ³⁴ Eruk Jobaptä it yäpmaŋ äroŋpāŋ kumäŋirān Husamtä komenita itkuk. Husam uwä Teman komeken nanik.

³⁵ Eruk Husamtä it yäpmaŋ äroŋpāŋ kumäŋirān Bedat nanaki wäpi Hadattä intäjukun ämata itkuk. Hadat uwä Moap komeken ämik täŋpāŋ Midian kome täŋo komi äma kehäromini yäpmaŋ äpuk. Hadat uwä yotpārareni Avit. ³⁶ Eruk Hadattä it yäpmaŋ äroŋpāŋ kumäŋirān Samlatä komeni yäpuk. Samla uwä Masreka komeken nanik. ³⁷ Eruk Samlatä it yäpmaŋ äroŋpāŋ kumäŋirān Saultä komenita itkuk. Uwä Rehobot yotpārare, Yufretis ume ani kukŋi uken nanik. ³⁸ Eruk Saultä kumäŋirān Akbo nanaki Balhanantä komeni yäpuk. ³⁹ Balhanantä it yäpmaŋ äroŋpāŋ kumäŋirān Hadattä komeni yäpuk. Äma uwä Pau yotpārareken nanik. Webeniwä Matret äperi wäpi Mehetabel. Matret uwä Mesahap äperi.

⁴⁰⁻⁴³ Iso äboriye täŋo äma ekäni ekäni wäpi ŋode; Timna, Alva, Jetet, Oholibama, Ela, Pinon, Kenas, Teman, Mipsa, Makdiel, Iram. U uwä Idom nanik ämawebe äbori äbori unitäŋo äma ekäni. Täŋpākaŋ wäpi Idom uwä Iso täŋo wäpi kubä. Isotä orani pähap itkuko unita kome u ba ämawebe äbot u wäpi Idom yäpuŋ. Äbot kubägān nämo itkuŋ. Äbori äbori itkuŋo u kome ini-ini

yäpuŋ. Kome u ini-ini yäpmänpäj äma ekäni wäpi tawanŋ it yäpmäj äpäkaŋ ŋo äbori äbori unitäŋo äma ekänita itkuŋ.

37

Josepkät noriye täŋo manbiŋam

¹ Tänpäkaŋ Jekop, nanitä bian itkukken, Kenan komeken u itkuk. ² Eruk Jekop nanakiye täŋo manbiŋam u ŋode; Nanaki kubä wäpi Josep u gubaŋi, obaŋi 17 ude. Uwä noriyekät sipsip kenta memeta watäni ittäj kuŋat täŋkuŋonik. Noriye uwä nani täŋo watä piä webe Bilha kenta Silpa unitäŋo nanakiye. Täŋkaŋ Josep uwä noriyetä kädet wakiwaki täŋpeŋ kuŋat täŋkuŋo u yabäŋpäj päŋku nani Jekop manbiŋam iwet täŋkukonik.

³ Tänpäkaŋ nani tägawaniinik täŋjirän Josep ahäŋkuko unita nanitä Josepta gäripiinik nadäk täŋkukonik. Unita tek säkgämän käronŋi kubä, keru käronŋipäj bipmäj imiŋkuk. ⁴ Tänpäkaŋ noriyetä ŋode kaŋpäj nadäŋkuŋ; Nanitä Josepta gäripi nadäŋ imiŋkuko u ninta nadäŋ nimik täyak u irepmitak yäj kaŋpäj nadäŋkuŋ. Ude kaŋpäj nadäŋpäjä Josepta gaŋani pähap nadäŋ imiŋkuŋ. Kokwawak iŋam dapun iŋiŋpäj man täga kubä nämo iwet täŋkuŋonik. ⁵⁻⁷ Kokwawak ude nadäŋ imiŋpäj kuŋarirä eruk bipani kubä Joseptä dāpmonken täŋkuk. Tänpän yäŋeŋjirän dāpmonken kaŋkuko u ŋode yāwetkuk; Nākä dāpmonken karo u yāŋahāwa nadāwut yāk. Nin kuduptagän piä gānaŋ itkaŋ tepāraŋ ätu pādä täŋ iramāŋonik yāk. Tāmāŋopāŋkaŋ nākä pādä tāro uwä akuŋpāj kārōŋ wādāŋ irak yāk. Täŋjirän intä täŋo unitāwā nākä tāro u it äyāŋutpāj gukut imāpmok täŋ imiŋjirä yabät yāk. Dāpmonken karo ubayāj yāk. Ude yāwerirän nadāŋpāj noriyetä gaŋani nadäŋ imiŋkuŋo u irepmitpāj gaŋaniinik nadäŋ imiŋkuŋ.

⁸ Ude yāwānā noriyetä iwetkuŋ; Gäk ninta intājukun äma api iret yāj nadātan? Bure? Ude iwetpāj dāpmonken kaŋkuko u ba man yāk täŋkuko u nadāŋpāj kokwawak taŋi pähap nadäŋ imiŋkuŋ. ⁹ Eruk bipani kubāta dāpmonken āneŋi kubä kaŋkuk. Kaŋpāj noriye ŋode yāwetkuk; Dāpmonken karo u ŋode yabät yāk. Edap dapuri, komepakkät guk 11 ude iŋamnaken gukut imāpmok täŋ namiŋjirä yabät yāk.

¹⁰ Eruk noriye ude yāwetkaŋ nani imaka, päŋku iwetgän täŋkuk. Iweränā nanitä kaŋ-yāŋpāj ŋode iwetkuk; Wa! Dāpmonken jidewaniŋpāj täŋ! Gäk meŋka notkayekät nintä iŋamkaken gukut imāpmok kaŋ täŋ namut yāj nadātan? ¹¹ * Tänpäkaŋ Josep noriyetä kokwawak nadäŋ imik täŋkuŋo upāŋkaŋ nani Jekop uwä nanakitä man yāŋkuko u kudup nadāŋpāj iyap täŋkuk.

Noriyetä Josep ämata ininŋ kireŋpāj gwäki yäpuŋ

¹²⁻¹³ Eruk kadāni kubä Josep noriye Seken komeken sipsipta watäni itta kuŋkuŋo irirä nani Jekoptä Josep iwetkuk; Notkaye sipsipta watäni itnayāj Sekem komeken kuŋkuŋo itkaŋ yāk. Gepmaŋpa yäpmāj notkayeken kwayāj unita tuŋum täyi yāk. Yāwānā Joseptä Täga, kwayāj yāj iwetkuk. ¹⁴ Yāwānā nanitä iwetkuk; Gäk kome udeken kuŋkaŋ notkaye ba tom imaka, säkgämän itkaŋ ba, goret itkaŋ yāj kaŋ yabä yāk. Kudup yabāŋpāj-nadāŋkaŋ äbā manbiŋam kaŋ näweri nadāwa yāk. Jekoptä ude iwetpāj Hebron awaŋ u nanik nanaki Josep tewän yäpmāj kuŋkuk. Eruk Josep kumaŋ Sekem komeken ahäŋkuk.

* 37:11: Apos 7:9

15 Sekem komeken ahānpāḡā noriyeta wāyākḡeḡtāḡ kumān kuḡaḡ moreḡkuk. Kuḡattāḡḡān āma kubā ahāḡ imānā iwetkuk; Gāk imata wāyākḡetan? 16 Iwerānā Joseptā iwetkuk; Nāk notnaye yawakiyeta watāni itkaḡ unita wāyākḡetat yāk. Gāk uken itkaḡ yaḡ nadātan? 17 Iwerānā āma unitā iwetkuk; Notkaye kome ḡo peḡpeḡ kuḡkuḡ yāk. Uwā kome ḡo peḡpeḡ Dotan komeken kuna yaḡirā nadāḡkut yāk. Ude iwerānā eruk Josep noriye yabāḡ ahākta kuḡtāḡḡān Dotan komeken ahāḡkuk. 18 Ahānpāḡ ban uduken kuḡ irirān noriyetā kaḡpāḡ kumāḡ-kumāḡ utta ḡode yaḡkuḡ; 19 Wisiknin! Āma dāpmonken kāwani ukeḡo ābātak udu yāk. 20 Eruk, iḡitpāḡ kumāḡ-kumāḡ utpāḡ ume awaḡ kubā ḡānaḡ pena āpmonpān yāk. Utnakaḡ dāpmonken kak tāḡkuko u jide tāḡpāḡ bureni api ahāneḡ? Ude tāḡkaḡ pāḡku nan ḡode kaḡ yāḡikḡatna; Tom āḡwāri kubātā utpāḡ naḡkuḡ yaḡ kaḡ iwetna yāk.

21 Eruk noriyetā ude yaḡirā tuāni Rubentā nadānpāḡ Josep tāḡkentāḡpāḡ tewa yāpmāḡ nanken kaḡ kwān yaḡ nadānpāḡ man ḡode yāwetkuk; Kumāḡ-kumāḡ utnero! 22 Ba nāḡāt iminero. Josep jop iḡitpāḡ kome jopi ḡoken ume awaḡ kubā ḡānaḡ tena āpmonpān yāk. Uwā yabāḡ paotpāḡ Josep āneḡi yāpmāḡpāḡ nanken kaḡ tewa kwān yaḡ nadānpāḡ man ude yāwetkuk. 23 Ude yāwerān nadānpāḡ irirā Josep, noriye dubiniken ābāḡirān iḡitpāḡ tek kerī kāroḡi tāḡkuko u weḡ tāḡpā kuḡ imiḡkuḡ. 24 Weḡ tāḡpā kuḡ imiḡirā iḡit yāpmāḡ pāḡku ume awaḡ ḡānaḡ tewa yāpmāḡ āpmo itkuḡ. Awaḡ uwā kawuki, umeni nāmo. 25 Ude tāḡkaḡ pāḡku maḡit itpāḡ ketem naḡkuḡ. Ketem naḡ itkaḡ Ismael ābotken nanik ātu Gileat komeken naniktā Isip kunayāḡ ābāḡirā bankentā yabāḡkuḡ. Āma ābuḡo unitāḡo kamel terak imaka ḡaripi ba kābāḡi sāḡḡāmān nīkek Isip komeken Isip naniktā yāmiḡpāḡ ḡwāki yāpmākta bumta peḡpāḡ yāpmāḡkaḡ ābuḡ. Ismael ābot uwā wāpi kubā Midian.

26 Ismael ābot wāpi kubā Midian u ābāḡirā yabāḡpāḡ Josep noripak kubā wāpi Judatā noriye ātu ḡode yāwetkuk; Notnīpak utpāḡ kābop penayāḡ tākamāḡ u kowata imatāken upāḡ api yāpne? 27 Unita utnero. Ismael ābot ābākaḡ unita yāmiḡpāḡ ḡwāki yāpna yāk. Ude tānayāḡ tākamāḡ unitā tāḡa bumik. Josep uwā notnīpak, nāḡāt morāk kubāḡān yāk. Judatā ude yāwerānā noriye ātu u nadāwā tāḡaḡkuḡ. 28 * Ude yaḡ irirā Midian moneḡ tuḡum āma u dubiniken ābuḡ. Ābāḡirā noriyetā Josep awaḡ ḡānaḡ nanik wādāḡ yāpmāḡ ābuḡ. Ude tāḡkaḡ Ismael ābot unita yāmiḡkuḡ. Yāmāwā Josep ḡwākita siliwa moneḡ 20 ude yāmiḡkuḡ. Yāmiḡpāḡ yāḡikḡat yāpmāḡ Isip komeken kuḡkuḡ.

29 Ude tāḡirā eruk Ruben māden ābā awaḡ ḡānaḡ Josepta kāwān wawākaḡ butewaki taḡiḡinik nadānpāḡ konām kotpāḡ teki weḡ-gajāhutkuk. 30 Ude tāḡpāḡ pāḡku noriye yāwetkuk; Nanak u awaḡ ḡānaḡ nāmo itak yāk. Unita nāk jide tāḡpayāḡ? 31 Ude yaḡirān noriye ātutā pāḡku meme ḡubaḡi kubā utpāḡ Josep tāḡo tek kāroḡi uterak nanitā kakta nāḡāri dāpā jīḡkuḡ. 32 Dāpā jīwāpāḡ yāpmāḡkaḡ nani iwōḡāreka enīken kuḡkuḡ. Pāḡku nani ahāḡ imiḡpāḡ tek kerī kāroḡi, meme nāḡāri nīkek u iwōḡāreḡpāḡ ḡode iwetkuḡ; Nan, ḡo ka! ḡo Josep tāḡo tek ba? 33 Ude iwet yabāḡirā nanitā kaḡpāḡ yāḡkuk; Wāra! ḡo bureni nanakna Josep tāḡo tek yāk. Tom āḡwāri kubātā utpāḡ nak yaḡ nadātat yāk. 34 Jekop ude yāḡpāḡ butewaki taḡi nadānpāḡ inīken teki weḡ-gajāhut maḡpān kuḡkuḡ. Weḡ-gajāhut maḡpān kwākaḡ tek wakiwaki yāpmāḡpāḡ tāḡkuk. Tāḡpāḡ nanaki Josepta yāḡpāḡ kadāni kāroḡi konām butewaki tāḡ

* 37:28: Apos 7:9

itkuk. ³⁵Ude täñirän nanakiye äperiye kuduhtagän nanitä itkukken ugän äbän moreñkuñ. Äbänpän nani inin bitnänayän nadänkuñopän konäm butewaki pekta nämö nadänkuk. Täñpän yänkuk; Nämö! Konäm kot yäpmän kuñtängän kumänpän nanaknatä kukken ugän api iwaret yäk.

³⁶Täñpäkan Isip kome uken Midian nanik ukeñonitä gwäki yäpmäkta Josep Potifata iminñkuñ. Potifa uwä Isip kome täño intäjukun äma Fero unitäño täñkentäki kubä, komi äma Fero täño enj watä itkunjo unitäño äma ärowani.

38

Juda kenta Tama täño manbinjam

¹Kadäni uken Juda, noriye yepmañpeñ päñku äma kubä wäpi Hira ukät itta Adulam yotpärareken kuñkuk. ²⁻³Pänku ittängän webe guban kubä kañgärip täñpän webenita yäpuk. Webe uwä nani wäpi Sua, Kenan komeken nanik. Eruk yanäpi täñpän bok ittängän webeni nanak kok itpäñ nanaki tuäni bäyañkuk. Bäyawänpän nani Judatä wäpi Era yän iwetkuk. ⁴Täñpän ittän kuñtängän webeni äneñi koki itpäñ monäni bäyañkuk. Bäyañpän wäpi Onan yän iwetkuk. ⁵Täñpän ätu it yäpmän kuñtängän nanak kok äneñi itpäñ nanak gweki bäyañpän wäpi Sela yän iwetkuk. Sela uwä Kesip yotpärareken ahänkuk.

⁶Eruk Judatä nanaki tuäni Erata webe kubä iwoyän iminñkuko uwä wäpi Tama. ⁷Täñpäkan Era u kädet goret-goret kuñarirän Yawetä kawän nämö tägawäpän kumän-kumän utkuk. ⁸Ude täñirän Judatä nanaki monäni Onan iwetkuk; Tuäkatä nanak kubä nämö bäyañkañ kumänñtak unita gäkä nin täño kädet u iwatpäñ webeni kajat gäkä koreñpän tuäkata nanak kañ bäyañ imi yäk.

⁹Nanitä ude iwetkukopän monänitä ñode juku piñkuk; Näk tuäna webeni kajat yäpayañ täyat uwä nanak bäyañirän ämawebetä U gäkñaken nanak nämö yän api näwetneñ. U tuäka kumbuko u täño binjam yän api yäneñ yän nadänkuk. Ude nadänpän eruk bok pat täñkumänken nanak kok irektawä yän nadänpän ibini jopiken piak täñkukonik. Ude täñtän kuñkuko unita tuänita binjam nanak kubä nämö ahänkuk. ¹⁰Onantä ude täk täñkuko uwä Yawetä kawän täga nämö täñpänpän u imaka, kumän-kumän utkuk. ¹¹Urirän kañpänä Judatä äbeki Tama ñode iwetkuk; Nankaken kañ ku! yäk. Pänku iriri gwekna Sela unitä tägañpän webe yäpnañi ude täñirän äneñi äyänjutpeñ näknen ño kañ äbi yäk. Judatä tuäke monäke webe yäpmänpän kumbumäno udegän yäpmänpän kumäkän täñpek yän nadänpän äbeki iwet-pewän naniken kuñkuk.

¹²Ude iwet-pewän kuñirän it yäpmän äronñängän Juda webeni (u Sua äperi) kumbuk. Kumbänpän äneñkañ kupämta irän täreñirän eruk kepma kubäta noripaki Adulam yotpärareken nanik wäpi Hira u imaguränkañ Timna komeken piä ämaniyetä sipsip puñji madän itkuñken u kuñkumän. ¹³Kome uken ahänpän irirän äma kubätä Tama iwetkuk; Nadätan? Orañka sipsip puñji madäwayän Timna komeken kuñkuk yäk. ¹⁴Ude iwerirän Tamatä nadänkuk; Orana Juda, nanaki gweki wäpi Sela u tägatak upänkañ näka binjam nämö inin kiretak yän nadänkuko unita ñode täñkuk; Tek webe kajattä täñpeñ kuñarani u yänopmännpän tek kudupi kubä täñpän ämatä nämö kañpän nadäkta inami dapun uwäk täñpipiñkuk. Ude täñkañ Judatä Temna kädet ño äbayañ nadänpänä päñku Enaim yotpärare kädet moräkiken manjit itkukonik.

¹⁵⁻¹⁶Eruk Judatä kuñtängän webe u kädet minin manjit irirän kañpän ñode nadänkuk; Webe ño tektä inami dapun täñpipiñkuko unita kubökäret webe

kāwep yāŋ nadāŋkuk. Ņo ābekna yāŋ nāmo nadāŋkuk. Tāŋpāŋ dubiniken kuŋpāŋā iwetkuk; Nadāŋ namiŋiri nek bok pātdayāŋ yāk. Iwerānā webe unitā man ŋode iwetkuk; Bok pātdayāŋ nāwetan unita imapāŋ namayāŋ? ¹⁷Yāwānā Judatā iwetkuk; Nadāwātāk tāŋpeno yāk. Kowatawā meme gubaŋi kubāpāŋ pewa ābayāŋ yāŋ iwetkuk. Yāwānā iwetkuk; U tāga upāŋkaŋ imaka kubā namikan uyaku u kaŋpāŋ meme bureni api namen yāŋ nadāwayāŋ. Meme u bureni namiwā tuŋum ŋo āneŋi api gamet yāk. ¹⁸Yāwānā Judatā iwetkuk; Kaŋpāŋ nadākta imatākenpāŋ gamet? Yāwānā iwetkuk; Imaka kubā gākŋa wāpka kudān nīkek ukāt āhottaba iŋitan u bok nam! Ude iwerānā mani buramiŋpāŋ yāŋkuko udegān tāŋkuk. Tāŋpāŋ eruk bok parirān webe u nanak kok itkuk. ¹⁹Tāŋpāŋkaŋ Tama yotken pāŋku tek iŋami dapun tāŋpipiŋkuko u yāŋopmāŋpāŋ penpāŋ tek webe kajattā tāŋpani upāŋ āneŋi tāŋpāŋ itkuk.

²⁰⁻²¹ Tāŋpākaŋ Judatā iniken tuŋumi ātu webe unita imiŋkuko ukeŋo āneŋi yāpayāŋ nadāŋpāŋ noripak Hira u meme gubaŋi kubā imiŋkaŋ webe unita imikta peŋ iwet-pewān kuŋkuk. Peŋ iwet-pewān pāŋku webe unita wāyākŋewān wawāpāŋ āma ātu Enaim yotpārare u nanik ŋode yāwet yabāŋkuk; Kubokāret webe kādet miŋin maŋit irani u de itak? Yāwānā iwetkuk; Kubokāret webe udewani ŋo nāmo yāŋ iwetkuŋ. ²²Ude iwerirā Hira āneŋi āyāŋutpeŋ Judaken kuŋkuk. Kuŋpāŋ iwetkuk; Webe ŋokeŋo nāmo kaŋ-ahātāt yāk. Webe udewani kome ŋoken kubā nāmo itak yāŋ nāwetkuŋ.

²³Ude iwerān nadāŋpāŋ Judatā yāŋkuk; Tāga yāk. Nāk nadāwātāk nāmo tāyat. Tuŋum imiŋkuro uwā inita biŋam tāyak. Webe unita wari nāmo wāyākŋewen. Pen wāyākŋeŋtāŋ kuŋaritada āmawebetā api nibāŋ māgayāneŋ. Meme gubaŋi u webe unita imikta yāwanipāŋ wāyākŋewi wakaŋ unita tāga, ini jop kaŋ irān yāk.

²⁴Tāŋpākaŋ it yāpmāŋ āroŋtāŋgān komepak yarākubā tāreŋirān āma ātutā ābāŋpāŋ Juda iwetkuŋ; Ābeka Tama ukeŋowā kubokāretta kuŋattāŋgān nanak kok ikek irirān kākamāŋ yāk. Ude iwerāwā kokwawak pāhap nadāŋkuk. Tāŋpāŋ yāŋkuk; Pāŋku iŋit yāpmāŋ pāŋku kādāp gānaŋ pewa ijiputpeŋ kwān! yāk. ²⁵Ude yāwerānā pengān iŋit yāpmāŋ yāman āpāŋirā webe ŋokeŋo orani man ŋode iwetkuk; Nabāwut! Nanak kok itat ŋo netāŋo? Imaka wāpi kudān nīkek ba āhottaba iŋitat ŋonitā āma unitāŋo yāŋ yāŋahāwayāŋ yāk. ²⁶Tamatā ude yāwānā Judatā imaka imaka imiŋkuko u yabāŋpāŋ ŋode yāŋkuk; Wāra! Webe ŋonitāŋo momi nāmo. Nākā goret tāŋkut! Nāk nanakna Sela tāgawānkaŋ webe ŋonita iniŋ kirekta yāwanipāŋkaŋ nāmo iniŋ kireŋkuro unita udewā tāŋkuk yāk. Ude yāŋpāŋ eruk webe ukāt bok wari nāmo patkumān.

²⁷⁻²⁸ Tāŋpāŋ ātu it yāpmāŋ āroŋpāŋ webe u nanak kok itkuko u bāyawayāŋ tāŋirān webe tāŋkentāŋ imikta ābuko unitā kaŋpāŋ nadāŋkaŋ iwetkuk; Nanak kokkaken ŋo nanak yarātā itkamān yāk. Ude iwerirān nanak kubātā jukun kerī pewān kwawak ahāŋirān tek morāk gāmāni kubā yāpmāŋpāŋ keriken topuk. Tāŋpāŋ yāŋkuk; Nanak ŋonitā jukun ahātāk yāk. ²⁹Ude yāwānā nanak u kerī āneŋi wādāŋ yāpmāŋ āroŋkuk. Tāŋirān noripak kubā kābop itkuko unitā jukun ahāŋkuk. Tāŋirān watā webe unitā kaŋpāŋ yāŋkuk; Wa! Baga imata yeŋ weŋpāŋ intājukun ahātān? Baga yeŋ weŋpāŋ intājukun ahāŋkuko unita iniken man terak wāpi Peres yāŋ iwetkuŋ. ³⁰Tāŋ noripak kubā tek gāmāni topuko u māden ahāŋkuk. Ahāŋirān wāpi Sera yāŋ iwetkuŋ.

1 Tãñpãkañ Ismael naniktã Josep u Isip komeken yãñkñat yãpmãñ kuñjãrãn Isip tãño intãjukun äma unitãño tãñkentãki kubã wãpi Potifa unitã monen yãminpãñ Josep watã piã jop tãñ imekta imagutkuk. Potifa uwã Isip kome tãño intãjukun äma wãpi Fero unitãño watã ämata itkuk. Tãñkañ komi äma tãño intãjukun äma ude itkuk. 2 * Eruk, Anutu Josepkãt irirãn Potifa tãño eni gãnañ watã piã tãñ yãpmãñ kuñkuko u tãñjirãn bureni säkgãmãn ahãñkuñ. 3 Ude tãñ irirãn Potifatã kanpãñ nadãñkuk; U Yawetã bok itkañ kehãromi imik tãyak unita imaka imaka tãk tãyak u kudup säkgãmãn ahãk tãkañ yãk. 4 Ude kanpãñ nadãwãn tãgawãpãñ enjini ba tuñumi pãke u yabãñ yãwatta tenjuk. 5 Tãñjirãn Yawetã Josepta yãñpãñ iron tañ tãñjirãn Potifa tãño äbot, tuñumi ba epãni kudup säkgãmãninik ahãñkuñ. 6 Yawetã ude tãñjirãn Potifatã Josep imaka imaka pãke u yabãñ yãwatta iniñ kireñkuk. Iniñ kireñpãñ ini uwã imaka kubãta nadãwãtãk nãmo tãñkuk. Ketemgãn nañkañ nadãwãtãk ikekãt nãmo it tãñkukonik.

Josep komi yotken tenkuñ

Tãñpãkañ Josep uwã gupi ba inami dapun säkgãmãn. 7 Unita kadãni kãronj nãmo itkañ Potifa webenitã Josep u kanãarip tãñpãñ iwetkuk; Bok pãtda yãk. 8-9 Ude iwerãnã Josep bitnãñpãñ yãñkuk; Imata nãk kãdet waki udewani tãñpet? Ño yabã; Tuñum pãke itkañ ñonitãño mãhemitã watãni itta nepmanjuk. Watãni irira ini uwã imaka kubãta nadãwãtãk nãmo tãk tãyak. U eni ño watãni itta wãpi biñam iniken bumik naminpãñ imaka kubãta nãmo nanin bitnãñkuk. Upãñkañ imaka kubãtagãn nanin bitnãñkuk, uwã gãk yãk. Unita imata nãk kãdet waki udewani tãñpãñ Anutuken momi tãñpet? 10 Ude iwerirãn gwãk pimipãñ kadãni kadãni pen iwet yabãk tãk tãñkukopãñ Joseptã nãmoinik nadãñ iminpãñ bok patta ba dubiniken kukta bitnãk tãñkukonik.

11 Tãñpãkañ kepma kubãta piã äma kudup kuñ moreñjirã Josep piã tãñpayãñ yot gãnañ ãronjuk. 12 ãronjirãn webe unitã iwatpãñ tekigãn injipãñ wãdãñkañ iwetkuk; Eruk, apinjo bok pãtdayãñ yãk. Tãñjirãn Josep umuntãñpãñ teki punin nanik u webe kerit terak yãñopmãñpãñ penpen yãman umu äpãmañ kuñkuk. 13-14 Äpãmañ kuñjirãn webe u Josep tãño tek ñokenjo injit itkañ piã äma ätuta gera yãñkuk; Oi! Äbã ño kawut! Hibru äma äpnãtã nintã yotken imagut yãpmãñ äbuko ukenonitã mãyãk nimitak yãk. Nãkã dãpmon patpat bãgupken äbã nepmãñirayãñ tãñjirãn kãhãn yãyat yãk. 15 Kãhãn yãñira metãñpen kuyak! Tãñkañ teki gupi terak nanik ño yãñopmãñpãñ ketna terak penpen kuyak ño kawut! yãk.

16 Ude tãñpãñ tek u pen injitkañ irirãn äpi Potifatã yoriken äbãnã Josep tãño tek u iwonãrenjuk. 17 Iwonãrenpãñ manbiñam piã äma ätu yãwetkuko udegãn äpi iwetgãn tãñkuk; Gãkã äma imagut yãpmãñ äbuno ukenowã nãkã dãpmon patpat bãgupken äbãñpãñ mãyãk namik yãk. 18 Ude tãñjirãn nãkã kãhãn yãñpewa kikñutpãñ teki penpen yãman äpãmañ kuk yãk.

19 Potifa, webenitã jop manman ude iwerirãn nadãñpãñ kokwawak pãhap nadãñkuk. 20 Tãñpãñ komi äma yãwerãn Josep injipãñ Fero tãño komi yotken tenkuñ. 21 * Eruk Josep komi yotken tenkuko irirãn Yawetã orakorak tãñ iminirãn komi yot tãño watã äma intãjukun tãñpanitã Josep kanpãñ nadãwãn äma tãga tãñkuk. 22 Ude kanpãñ nadãñkañ Joseptã äma komi yot gãnañ irani u ba epãn u gãnañ tãkta yãwani u kudup yabãñ yãwatta tenjuk. 23 Tãñpãkañ

* 39:2: Apos 7:9 * 39:21: Apos 7:9

Yawetä Josep täñkentäñ imiñpäñ watä ämata tenjirän piä täñkuko u tägagän ahäñ moreñirä intäjukun äma unitä kañpäñ nadäwätäk kubä nämo täñkuk.

40

Joseptä dāpmonken täño mebäri yāñahāñkuk

¹ It yāpmāñ äronñängän kadäni kubäken Isip täño intäjukun ämata wain ume piñ imik täñpani ukät käräga ijiñpäñ imik täñpani, äma yarä unitä piä goret täñkumän. ²⁻³ Piä goret täñjirän Ferotä nadäwän wawäkañ komi yot kubä, komi äma täño watä intäjukun täñpanitä watäni it täñkuko uken yepmanñpäñ itkumän. Komi yot uwä Josep pewä itkukken ukengän äma yarä u päñku yepmanñkuñ. ⁴⁻⁵ Täñkañ komi yot watä ämatä äma yarä unita watä irekta Josep iwoyāñkuk. Eruk komi yotken kadäni käronji it yāpmāñ äronñpäñ bipani kubäken äma yarä unitä dāpmonken kañkumäno uwä mebäri inigän inigän yabāñkumän.

⁶ Patkumäno yāñewānkañ Joseptä äma yarä unitä itkumänken äronñpäñ nadäwätäk täñ irirän yabāñkuk. ⁷ Yabāñpäñ yāwetkuk; Oi, ek imata nadäwätäk täñ itkamän? ⁸ Yāweränä iwetkumän; Nek dāpmonken tämäko unita mebäri netä niwerek yāñpäñ nadäwätäk täñ itkamäk yäk. Ude iweränä Joseptä yāwetkuk; Nadäwun! Dāpmonken täño mebäri nadäk-nadäk u Anutu täño epän unita näwerun! ⁹ Ude yāweränä äma Ferota wain ume piñ imik täñpani unitä dāpmonken täñkuko unitäño manbiñam ñode iwetkuk; Näk ñode kañkut yäk. Näk kañ-iwarira wain päya kubä tädotpäñ äronñkuk. ¹⁰ Täñpäñ unitäño kånani yaräkubä äronñpäñ irori täñkuk. Irori täñpäñ bureni ahāñpäñ gämāneñkuñ yäk. ¹¹ Bureni gämāneñirä näk Fero täño ume ehät ketna kukñitä inñitkañ ketna kukñitä wain bureni inñitpäñ täkätpewa umeni ehät gāñāñ äpmonñkuñ. Äpmonñkañ Ferota imiñkut yäk.

¹² Ude yāñjirän Joseptä iwetkuk; Mebäri ñode gāwera yäk. Kånani yaräkubä uwä edap yaräkubä ude itta kañkun. ¹³ Edap yaräkubä täreñirän Ferotä gāmāgut päñku piäkaken äneñi api gepmanñpek. Täñpäkañ gäk bian wain umeni piñ imik täñkuno äneñi udegän api piñ imik täñpen yäk. ¹⁴ Ude täñpäñ bānep täga terak kuñatpäñ näka butewaki nadāñpäñ Fero iwerikañ yot ño peñpeñ kañ kwa! ¹⁵ Nadātan? Näk Kenan komeken nanik kubota nämagut pābā kome ñoken komi piä täkta nepmanñkuñ. Täñkuñopāñ waki kubä nämo täñjira jop nadāñ komi yot ñoken nepmanñkuñ!

¹⁶ Joseptä ude yāñjirän äma Ferota käräga ijiñpäñ imik täñpani unitä Joseptä noripaki u dāpmonken täño mebäri täga yāñahāñpäñ iwetak yāñ nadāñpäñ ñode iwetkuk; Näk dāpmonken udegän kañkut yäk. Uwä ñode; Näk käräga basket yaräkubä gwāknaken peñpäñ yāpmāñ kuñatkut. ¹⁷ Yāpmāñ kuñarira basket punin u gānañ Ferota biñam käräga gāripi mebäri mebäri irirä baraktä äbāñpäñ nañ paotkuñ yäk.

¹⁸ Ude iwerirän Joseptä man kowata ñode iwetkuk; Mebäri ñode gāwera; Basket yaräkubä uwä edap yaräkubä ude itta kañkun. ¹⁹ Edap yaräkubä täreñirän Ferotä yāniñ kireñpewän kotākka madāñ täkñeñpäñ gupka päya terak wabiñirä baraktä api nañ paotneñ. ²⁰ Joseptä ude yāweränkañ edap yaräkubä täreñirän Fero iniken ahāk-ahāk kadäni täñjirän äñnak-äñnak pähap täñpa yāñkañ piä ämaniye intäjukun täñpani yāmagutkuk. Ude täñpäñ äma Ferota wain ume piñ imik täñpani ukät äma Ferota käräga ijiñpäñ imik täñpani yarä u komi yot gānañ nanik bok yāmagutkuk. ²¹ Yāmagutpäñ äma wainta mebäri nadāwani uwä piä bian täñpani äneñi täñpekta inñi kireñkuk. ²² Upāñkañ

käräga ijin imani äma uwä Joseptä iwetkuko udegän kotäki madäñ tākñeñpän gupi päya terak wabiñkun.

²³ Ferotä ude täñpänkañ wainta mebäri nadäwani äma unitä Josepta juku nämo penpäñ guñ tarpäñ itkuk.

41

Ferotä dāpmonken kubä täñkuk

¹⁻² Eruk it yäpmäñ ärontäko obañ yarä täreñirän Ferotä dāpmonken ñode täñkuk; Fero ini Nail ume dubiniken käron itkañ bulimakau 7 gupi täga Nail ume gānañ naniktä abāñpāñ tepārañ nañ irirä yabāñkuk. ³⁻⁴ Bulimakau 7 ude abākañ bulimakau 7 äneñi abuño uwä kujarigān, intājukun ahāñkuño udewani nämo. Unitä abāmañ noriyetä itkuñken u kuñkuñ. Kuñpāñä noriye gupi täga uwä nañpāñ kāmā äpmonkuñ. Eruk Fero ude kañpāñ kikuñtuk. ⁵ Kikuñtkañ äneñi patpāñ dāpmonken äneñi kubä ñode täñkuk; Säguom kubä tädotpāñ äronirän kañkuk. Uterak bureni 7 tañi, tägatä ahāñkuñ. ⁶ Eruk u punin terak äneñi kubä tädotpāñ äronkuko uwä bureni 7 mäniñ kädäp ikektä dāpani pogopigān ude ahāñkuñ. ⁷ Täñpākañ bureni pogopigān unitä bureni täga uwä kudup kāmā äpmonkuñ. Kāmā äpmonirä kañpāñ Fero äneñi kikuñtuk. Kikuñtpāñ ño dāpmonken täyat yāñ nadāñkuk.

⁸ * Patkuko yāñewänä Ferotä dāpmonken täñkuko unita nadāwätäk pähap täñpāñ ämaniye nadäk-nadäk ikekkät kären käwani äma u kudup yāmagut päbä yepmañkuk. Yepmañpān irirä dāpmonken täñkuko yāwetpāñ unitāño mebärita yāwet yabāñkuk. Yāwet yabāñirän dāpmonken täño mebäri kubä nämo yāñahāñpāñ iwetkuñ.

⁹ Täñpākañ äma Ferota wain ume piñ imik täñpani unitä Fero ñode iwetkuk; Wära! Näk apiño momina kubä nadätat u yāñahāñpāñ gāwera yäk. ¹⁰ Gäk piä ämakayat neкта nadāwāwak täñ nimiñpāñ äma käräga ijinpāñ gamik täñpani ukät nek komi yot kubä, komi äma täño watä intājukun täñpanitä watäni it täñkuko uken niñmañkun. ¹¹ Komi yotken niñmañkuno kadāni uken bi-pani kubäkengān nek dāpmonken bok täñkumäko uwä mebäri inigān inigān. ¹² Täñpāñ kadāni uken Hibru äma gubañi kubä komi yot täño intājukun äma unitāño watä piä täñ imani itkuko unitä dāpmonken täñkumäko u iwetdapāñ mebäri ini-ini niwetkuk. ¹³ Mebäri niwetkuko udegän ahāñ nimiñkuk; Näk nämagut päbä piānaken äneñi nepmañkun. Täñ, äma gāka käräga ijinpāñ gamik täñpani uwä päya terak wabiñkun yäk.

¹⁴ Ude iwerirän Ferotä komi äma pen yāwet-pewän Josep bārāñeñ imagut yäpmāñ abuñ. Imagut yäpmāñ abāñpāñä gwäki genji puññ bok madāñ imiñpāñ tek kodaki täñ imiñkañ Fero inamiken yāñikñat yäpmāñ kuñkuñ. ¹⁵ Yāñikñat yäpmāñ kwāwä Ferotä Josep ñode iwetkuk; Nadātan? Näk bipani dāpmonken täñkuro unitāño mebäri nadäkta yāwet yabāwapāñ kubätä dāpmonken täño mebäri nämo näwerak yäk. Täñkañ gāka ñode yāñirä nadät; Gäk dāpmonken täñpāñ gāwerirä mebäri yāñahāñpāñ yāwet täyan. U bureni ba? ¹⁶ Ude iwerirän Joseptä Fero man kowata ñode iwetkuk; Näkña-tägān täga nämo täppet. Mebäri nadāwayāñ täyan uwä Anututä gāwerayāñ yäk.

¹⁷⁻¹⁸ Ude iweränä Ferotä Josep iwetkuk; Näk dāpmonken ñode täñkut. Näk Nail ume dubiniken käron wädāñ itkañ bulimakau 7 gupi täga Nail ume gānañ naniktä abāñpāñ tepārañ nañ irirä yabāñkut. ¹⁹ Bulimakau 7 ude

* 41:8. Dan 2:2

intājukun abākaŋ uterak āneŋi 7 ude abuŋo uwā kujarigān, Isip komeken nākā nāmo yabāwani. ²⁰ Bulimakau kujarigān unitā abāmaŋ noriyetā itkuŋken kuŋkuŋ. Kuŋpāŋā noriye gupi tāga uwā nanpāŋ kāmā āpmonkuŋ. ²¹ Nanpāŋ kāmā āpmonkuŋopāŋ ude tāŋkuŋ yāŋ nāmo yabāŋpāŋ-nadāwen. Nāmo, koki nāmo tokŋeŋpāŋ irani udegān itkuŋ. Dāpmonken ude tāŋpāŋ kikuŋjutkut yāk.

²² Kikuŋputpāŋ akuŋkaŋ āneŋi patpāŋ dāpmonken ŋode tāŋkut; Sāguom kubā tādotpāŋ āronjirān kaŋkut. Uterak bureni 7 taŋi, tāgatā ahāŋkuŋ. ²³ U punin terak āneŋi kubā tādotpāŋ āronkuko uwā bureni 7 mānit kādāp ikektā dāpani pogopigān ude ahāŋkuŋ. ²⁴ Tāŋpākaŋ bureni pogopigān unitā bureni tāga uwā kudup kāmā āpmonkuŋ. Dāpmonken ude tāŋkut yāk. Dāpmonken ude tāŋkuro unita kāren kāwani āmatā mebāri nāwerut yāŋkaŋ yāwerakaŋ mebārita tāŋguŋ taŋkuŋ yāk.

²⁵ Ude iwerānā Joseptā Fero ŋode iwetkuk; Dāpmonken yarā tāŋkuno unitāŋo mebāri kubāgān. Anututā kudān kubā pewān ahānayāŋ tākaŋ unita kwawak gāwoŋāreŋkuk. ²⁶ Bulimakau 7 gupi tāga dāpmonken yabāŋkuno uwā obaŋ 7 ude itta tāyak. Ba sāguom bureni tāga nīkek 7 yabāŋkuno uwā udegān obaŋ 7gān. Dāpmonken yarā unitāŋo mebāri kubāgān. ²⁷ Tāŋ bulimakau 7 gupi kujarigān, tohari nāmo uwā obaŋ 7 nakta jop itnayāŋ tāmāŋo unitāŋo wārani. Ba sāguom bureni mānit kādāp ikektā dāpani pogopigān ahāŋjirā yabāŋkuno u imaka, udegān. ²⁸ Unita nadāsi! Gāwetat ŋo bureni api ahāwek. Anututā pewān ahānayāŋ tāŋo uwā gāwoŋāreŋkuko u yāk. ²⁹ Nadātan? Isip kome pāhap ŋoken obaŋ 7 u gānaŋ ketem ahāŋ bumbum api tāneŋ. ³⁰⁻³¹ Upāŋkaŋ kadāni tāga u tāreŋjirān u punin terak nakta jop irit obaŋ āneŋi 7 api it yāpmāŋ āroneŋ. Kadāni uken nakta jop irit wakiinik ahāŋjirān sākgāmān itkuŋo unita guŋ takinik api tāneŋ. Bureni, kome ŋo api waŋ morewek. ³² Unita Fero, gāk ŋode nadāsi; Dāpmonken kadāni yarā tāŋkuno u mebāri kubāgān tāŋkuno uwā mebāri ŋodeta; Anututā imaka u bureni api pewa ahāneŋ yāŋ nadāk peyak. Tāŋkaŋ imaka u ahākta kadāni kerāpi tāyak yāk.

³³ Ude yāŋpāŋ Joseptā Fero ŋode iwetgān tāŋkuk; Eruk, gāk āma nadāk-nadāki tāga kubā iwoyāŋpāŋ Isip kome pāhap u kudup watāni irekta epān kaŋ imi yāk. ³⁴ Ude tāŋpāŋ kaŋiwat āma ātu yepmaŋpipāŋ obaŋ 7, tāŋ-bumbum kadāni ahāwayāŋ tāko u gānaŋ ketem ahāŋjirā āma unitā ketem morāki gapmanta biŋam yāpmāŋpāŋ kāmita kaŋ pek tāŋput yāk. ³⁵ Kaŋiwat āma uwā kadāni tāga uken ketem kāmi nakta u yāpmāŋ daninayāŋ tāŋo uwā kudup yotpārare kubākubā tāŋo ketem pewani yot gānaŋ pewa kuŋjirā watāni kaŋ irut yāk. Tāŋpākaŋ Fero, epān uwā gākŋa wāpka terak kaŋ tāŋput. ³⁶ Ketem penayāŋ tāŋo uwā nakta jop irit obaŋ 7 ahāwayāŋ tāko unita biŋam kaŋ pewut. Ude tānayāŋ tākaŋ uwā nakta jop irit kadāni uken kubātā nāmo api kumbek.

Ferotā Josep watā āma ārowani ude teŋkuk

³⁷ Ude iwerānā Ferokāt piā āmaniye Joseptā man yāŋkuko u nadāwā tāgaŋkuŋ. ³⁸ Nadāwā tāgawāpāŋ Ferotā piā āmaniye ŋode yāwetkuk; Nin āma Josep udewani, Anutu tāŋo Munapik ikek, netāpāŋ api kaŋ-ahāne? Imata āma kubāta wāyākŋene? ³⁹ Ude yāŋpāŋ Josep iwetkuk; Bureni, man niwetan u Anututā yāŋahāŋpāŋ gāwetak. Unita āma nadāk-nadāk ikek gāk ŋodewani kubā nāmo itak yāk. ⁴⁰ * Unita gākā nākŋo kome pāhap ŋo watā irenta gepmaŋtat yāk. Gāk man yāŋjiri āmawebeŋaye kudup gākŋo man api buraminen.

* 41:40: Apos 7:10

Tāḡpākaḡ āma kubātā gārepmiṡnaḡi nāmo. Nāmo, nākāgān gākḡo ārowani api iret yāḡ iwetkuk.

41 Ferotā ude yāḡpāḡ ḡode iwetgān tāḡkuk; Eruk, Isip kome pāhap tāḡo watā āma ārowani gepmaḡtat yāk. 42* Ude iwetpāḡ siworok kerī nanakiken pewani Fero ini wārani nīkek u kerīken nanīk ketāreḡpāḡ Josep kerī nanakiken peḡ imiḡkuk. Tāḡpāḡ tek sākgāmān wādāwān āroḡ imiḡpāḡā meran kubā golpāḡ tāḡpani meran tāḡ imiḡkuk. 43 Ude tāḡpāḡ Ferotā Josep ḡode iwetkuk; Gāk nākḡo āpani ude itan unita nākḡo karis namba 2 hostā wādāwani uterak kuḡḡat tāyi! Uterak kuḡariri āma ātutā intājukun kuḡpāḡ ḡode api yāwettāḡ kuḡeḡ; Gukut imāpmok tāḡ imut! yāḡ ude api yāwettāḡ kuḡeḡ yāk. Ude tāḡkuko uwā Ferotā Josep Isip tāḡo watā āma pāhap teḡkuk.

44 Ude yāḡpāḡ Josep āneḡi ḡode iwetgān tāḡkuk; Nāk Isip tāḡo intājukun āma itat upāḡkaḡ gākā nāmo nadāḡ yāmiḡiri Isip komeken āma kubātā ini nadāḡpāḡ imaka kubā tāga nāmo api tāḡpek. Gākā nadāḡiri uyaku tāga api tāḡpek yāk. 45 Tāḡpāḡ Ferotā wāpi kodaki Safenat-Panea yāḡ iwetkuk. Wāpi kodaki iwetkaḡā eruk webenita Heriopolis yotpārare tāḡo bāmop āma wāpi Potifera unitāḡo āperi wāpi Asenat u imiḡkuk. Tāḡpākaḡ Joseptā Isip kome pāhap tāḡo watā āma intājukunta itkuk.

46 Josep uwā obaḡ 30 ude tāreḡirān Ferotā Isip kome kaḡiwat piā u tākta iniḡ kireḡkuk. Tāḡirān Josep Fero teḡpeḡ pāḡku Isip kome kudup kaḡiwat piā tāḡtāḡ kuḡatuk. 47 Ude tāḡpāḡ kuḡarirān Isip komeken obaḡ 7 ketem ahāḡ bumbum tāḡkuḡ. 48 Tāḡkaḡ obaḡ 7 u gānaḡ ketem kāmi nakta u kudup yotpārare kubākubā tāḡo ketem pewani yot gānaḡ pewā kuḡ moreḡkuḡ. Ketem kāmita peḡkuḡo uwā yotpārare kubākubā epān inīken inīken u gānaḡ nanīk. 49 Joseptā ude tākta yāwettāḡ kuḡarirān ketem tā yot tokḡeḡpāḡ jiraḡ ude patkuḡ, āmatā tāga daninaḡi nāmo tāḡpākaḡ ketem danīk-danīk epān u peḡkuk.

50 Tāḡkaḡ nakta jop irit kadāni u nāmo ahāḡirān Josep webeni Asenat uwā nanaki yarā bāyaḡkuk. 51 Nanaki tuānitā ahāḡirān Joseptā ḡode yāḡkuk; Anututā tāḡkentāḡ namīḡirān notnaye meḡna nanata nadāwātāk tāḡkuro u tāretak, ba komi nadāḡ yāpmāḡ āburo u tāretak. Unita nanakna tuā ḡo wāpi Manase yāḡ iwetat. 52 Tāḡpāḡ nanaki monānitā ahāḡirān ḡode yāḡkuk; Komi piāna kome ḡoken Anututā nanaknaye namitak unita wāpi Efraim yāḡ iwetat yāk.

53 Tāḡpākaḡ Isip komeken ketem ahāḡ bumbum obaḡ 7 u tāreḡkuk. 54* Tārewānkaḡ nakta jop irit obaḡ 7 Joseptā bian yāḡkuko u ahāḡkuk. Ude ahāḡirān kome pāke uken ketem nāmo upāḡkaḡ Isip komeken ketem tāga naḡpāḡ itkuḡ. 55* Eruk nakta jop irit u wakiinīk tāḡirān Isip āmawebetā nakta Ferotā ketem yāmiḡka yāḡapiḡkuḡ. Yāḡapiḡirā Ferotā ḡode yāwetkuk; In Josepken kwākāḡ unitā yāwānkaḡ uterakgān kaḡ tāḡput yāk.

56 Tāḡpākaḡ nakta jop irit u wakiinīk tāḡpāḡ Isip kome u kudup pat yāpmāḡ kuḡkuk. Ude ahāḡirān Joseptā ketem yot it yāpmāḡ kuḡkuḡo u dāt yāmiḡirān Isip āmawebetā suwaḡpāḡ nak tāḡkuḡonīk. 57 Tāḡkaḡ kome ātuken udegān, nakta jop irit waki ahāḡirān āmawebe uken nanīk-nanīktā ābāḡpāḡ Josepken yāḡapiwāpāḡ nadāḡ yāmiḡirān ketem suwaḡkuḡ.

* 41:42: Dan 5:29 * 41:54: Apos 7:11 * 41:55: Jon 2:5

42

Josep tājo noriyetā Isip komeken ketemta kuṅkuṅ

¹ Kenan komeken nakta jop udegān itkaṅ Jekoptā manbiṅam ṅode nadāṅkuk; Isip komeken ketem suwaṅpāṅ-nak tāṅ itkaṅ. Ude nadāṅpāṅ nanakiye yāwetkuk; In imata jop itkaṅ kowat kawān tāṅ itkaṅ? ² * Isip komeken ketem itkaṅ yāṅ nadātat unita uken kuṅpāṅ ketem suwaṅpāṅ yāpmāṅ ābut, jop itpāṅ nakta kumnetā!

³ Nanitā ude yāṅpāṅ yāwet-pewān Josep noriye 10 udetā ketem suwanayāṅ Isip komeken kuṅkuṅ. ⁴ Upāṅkaṅ Jekoptā Josep noripaki māden nanik-inik wāpi Benjamin u noriyekāt kukta yājiwātuk. Kādet miṅin kuṅtāṅgān bārāpi kubā ahāṅ imek yāṅ nadāṅpāṅ iyap taṅkuk. ⁵ Tāṅkaṅ Jekop tājo nanakiye uwā Kenan kome māhemkāt penta kuṅkuṅ, nakta jop irit Kenan komeken imaka, ahāṅkuko unita.

⁶ Tāṅpākaṅ Joseptā Isip kome tājo watā āma pāhap itkaṅ, āmawebe uken-uken nanika ketem yāmiṅirān suwaṅkuṅ. Ude tāṅ irirān Josep noriye ukeṅo pāṅku ahāṅ imiṅpāṅ gwājiṅ āpmon imiṅkuṅ. ⁷ Tāṅirā Joseptā noriye yabāṅpāṅ-nadāṅkukopāṅ mebārini nāmo yāṅahāṅpāṅ yāwetkaṅ man kādāp ikek ṅode yāwet yabāṅkuk; In de naniktā ābākaṅ? Ude yāwānā iwetkuṅ; Ketem suwanayāṅ Kenan komeken naniktā ābākamāṅ yāk. ⁸ Joseptā notnaye yāṅ nadāṅkukopāṅ kowata nāmo kaṅpāṅ nadāṅkuṅ. ⁹ * Tāṅpāṅ Joseptā dāpmonken bian tāṅkuko unita juku piṅpāṅ ṅode yāwetkuk; Nadātat! In nintājo iwaniyetā nibāṅpāṅ nadāk tānayāṅ ābākaṅ. In ninkāt āmik tākta nadāṅpāṅ kome kubā de uken watāni nāmo itak yāṅ kaṅpāṅ nadāk tānayāṅ ābākaṅ. Ude nibāṅpāṅ nadāṅkaṅ komejinken kuṅpāṅā intājukun āmajiye ṅode api yāwetneṅ; Uken ba uken watāni nāmo itkaṅ yāṅ api yāwetneṅ!

¹⁰ Ude yāwerānā noriyetā yāṅkuṅ; Ārowanina, ude nāmo! Watā āmakaye ninā, ketem suwakta ābākamāṅ. ¹¹ Nin āma kubā tājo nanakiyegān. Ninā jop man nāmo yāwani. Yāyan udetā nāmo ābākamāṅ yāk. ¹² Iwerāwā yāwetkuk; Jop man yākaṅ! Nintājo iwantā nibāṅpāṅ nadāk tāna yāṅpāṅ ābākaṅ yāk. ¹³ Yāwānā iwetkuṅ; Yāke, ude nāmo! Nin ninin buap 12 ude ahāṅkumāṅ, āma kubā tājo nanagān, Kenan komeken irani. Tāṅkaṅ nintājo māden nanik kubā naninkāt itkamān. Tāṅ notninpak kubā paotkuk yāk.

¹⁴ Ude yāṅirā Joseptā yāwetkuk; Ude nāmo. Nāk bian tāweraro ude; In nintājo iwaniyetā nibāṅpāṅ nadāk tānayāṅ ābāṅ ṅo unita mebāri kwawak ahātak. ¹⁵ Nāk Fero tājo wāpi terak man kehāromi ṅode tāwetat; Intājo notjinpak māden nanikjin unitā kome ṅo nāmo ābeko uwā in kome ṅo naniktā āneṅi āyāṅutpeṅ komejinken nāmo api kuneṅ yāk. ¹⁶ Unita notjinpak kubā peṅ iwet-pewā pāṅku notjinpak nanikāt itkamān u imagurānkaṅ ābun! In ātuwā komi yotken irirā man yākaṅ u jop ba bureni yāṅ api kaṅpāṅ nadāwet. Notjinpak nāmo ahāwānā in jop man yāwani, nintājo iwantā nibāṅpāṅ nadākta ābākaṅ yāṅ bureni-inik api nadāwet yāk. ¹⁷ Ude yāṅpāṅ komi yotken yepmaṅirān edap yārākubā ude tāreṅkuk.

¹⁸⁻¹⁹ Edap yārākubā tārewākaṅ Joseptā ṅode yāwetkuk; Nadākaṅ? Nāk Anutu u umuri yāṅ nadāṅpāṅ kuṅat tāyat yāk. Unita nākā tepmaṅpa kukta nadāṅpāṅā ṅode kaṅ tāṅput; In āma tāga siwoṅi kuṅatkaṅ u tāṅpāwā, notjinpak kubāgāṅpāṅ tewa komi yot gānaṅ irirān in ātuwā ketem tama yāpmāṅ pāṅku māhemjiye ketemta jopinik itkaṅ unita yāmut yāk. ²⁰ Yāmiṅkaṅ notjinpak

māden nanik uwā imagut yāpmāḡ ābut. Intā ude tāḡpāwā in man bureni nāwetkaḡ yāḡ nadāḡpāḡ kumāḡ-kumāḡ nāmo api tadāpet yāk. Joseptā ude yāwerānā yāḡkuko udegān tākta nadāḡkuḡ. ²¹ Tāḡkaḡ ini-tāḡān nāwetḡawet tāḡpāḡ yāḡkuḡ; Bureni! Māden naniknin waki tāḡ imiḡkumāḡḡo unita kowata umuri pāhap ḡo ahāḡ nimitak yāk. U konām butewaki tāḡ nimiḡirān mani nadāḡpāḡ kowata nāmo tāḡkentāḡ imiḡkumāḡḡo unita kudān umuri ḡo kowata ahāḡ nimitak yāk. ²² * Ude yāḡpāḡ Rubentā yāwetkuḡ; Nāk tāwetkuro uwā! Notninpak u waki tāḡ imineḡḡo yāḡ tāwerakaḡ nāmo nadāḡ namiḡkuḡḡo unita kumāk-kumāki tāḡḡo kowata ahāḡ nimitak ḡo yāk.

²³ Joseptā noriye tāḡḡo man nadāḡkukopāḡ man yāwerayāḡ nadāḡkaḡ man yāpmāḡ āyāḡurani āma iwerirān āma unitā man yāpmāḡ āyāḡutpāḡ yāwetkuko unita noriyetā nin tāḡḡo man nāmo nadātak yāḡ nadāḡkuḡ. ²⁴ Ude tāḡpāḡ inigān pāḡku konām kotkuk. Konām korān tāḡawākaḡ āneḡi ābāḡpāḡ noriyetā kaḡirā Simeon inḡitpāḡ keriyat pādāt tāḡkuk. ²⁵ Ude tāḡkaḡ piā āmaniye yāwet-pewān ketem ini yākken-yākken daiḡ yāmiḡkuḡ. Yākken daiwā tokḡewāpāḡ uterak moneḡ ketem u suwakta yāpmāḡ ābuḡḡo u āneḡi daiḡ yāmiḡkuḡ. Ude tāḡpāḡ kādetta dākum yāmikta yāwetkuk. Yāwerirān udegān tāḡkuḡ.

²⁶ Ude tāḡpākaḡ Josep noriye ketem suwaḡkuḡḡo u doḡki terak peḡpāḡ yāpmāḡ kuḡkuḡ. ²⁷ Kuḡtāḡḡān kome bipāḡpāḡ patkuḡken noripak kubātā doḡkinita ketem imayāḡ nadāḡpāḡ iniken yāk meni pitpāḡ kaḡkuḡ; Moneḡ ketem suwaḡkuko u yāk meniken irirān. ²⁸ Kaḡpāḡ noriye yāwetkuḡ; Nākḡḡo moneḡ āneḡi peḡ namiḡkuḡḡo yāk meniken itak ḡo yāk. Ude nadāḡpāḡ nadāwātāk pāhap tāḡpāḡ yāḡpāḡ-nadāk ḡode tāḡkuḡ; Nin kādet siwoḡi tāḡāḡopāḡkaḡ mebari imata Anututā bārāpi ḡo pewān ahāḡ nimitak yāk?

Josep noriye nani Jekopken āneḡi kuḡkuḡ

²⁹ Parā yāḡewānkaḡ kuḡtāḡḡān Kenan komeken ahāḡpāḡ nani Jekop manbiḡam kuduptagān iwet moreḡkuḡ. ³⁰ Manbiḡam ḡode iwetkuḡ; Isip kome unitāḡḡo āma ārowanitā man kādāp ikek ḡode niwetkuḡ; In iwan tāḡ nimitka ābākaḡ yāḡ niwetkuḡ. ³¹⁻³² Ude niwerānā ḡode iwetkumāḡ; Nin āma tāḡa, ninin buap 12, nanin kubāḡān. Ninkāt nanik kubā-tāḡān paotkuk. Tāḡ māden nanik-inikā naninkāt komeḡin Kenan u itkamān yāḡ iwetkumāḡ. ³³ Ude iwetnawā kowata ḡode niwetkuḡ; In āma tāḡa ba waki yāḡ nadākta ḡode tāḡirā kaḡ nadāwa; Inkāt nanik kubā ḡogān irirān in ātuwā māhemijiye nakta jop itkaḡ unita ketem yāpmāḡ pāḡku kaḡ yāmut yāk. ³⁴ āneḡi ābāḡpāḡ māden nanikjin imagurākaḡ kaḡ ābut yāk. Intā ude tāḡpāwā In āma tāḡa yāḡ api nadāwet. In āma tāḡa yāḡ nadāḡ tamiḡpāḡ notḡinpak ḡo taniḡ kirewapāḡ in kome ḡoken ketem suwakta tāḡa ābāḡkaḡ kuk api tāneḡ yāk. Man ude niwetkuḡ.

³⁵ Nani manbiḡam ude iwetkaḡā ketem yākken nanik ketem pewaniken āreḡpā kuḡkuḡ. Ude tāḡpāḡā moneḡ ketem suwakta yāmani ukeḡḡo kuduptagān yāk meniken yabāḡ ahāḡkuḡ. Moneḡ u yabāḡpāḡ nani ba nanakiye kudup umun pāhap tāḡkuḡ. ³⁶ Moneḡ yabāḡpāḡ nani Jekoptā ḡode yāwetkuḡ; In ude tāḡpāḡ nanaknaye kudup nomāgatnayāḡ. Josep paotkuk, udegān Simeon ḡo nāmo itak. Tāḡpāḡ Benjamin imaka, nomāgatnayāḡ tākaḡ uwā butewaki pāhap u nākāḡān api nadāwet yāk. ³⁷ Ude yāḡirān Rubentā nani iwetkuḡ; Nāk Benjamin āneḡi nāmo yāpmāḡ ābawā unita kowata nanaknayat

* 42:22: Stt 37:21-22

bok kaŋ dāpmāŋ yāk. Unita Benjamin nāk ketna terak pe. Nākā āneŋi tāga api yāpmāŋ ābāŋ gamet yāk.

³⁸ Ude iwerānā Jekoptā yāŋkuk; Nanakna ŋo inkāt nāmoinik api kwek! Bianinitā kumbukopāŋ inigān it namitak. In kādet miŋin kuŋtāngān umuri kubā ahāŋ tamiŋirān nanakna Benjamin ŋo kāwep kumbek. Ude ahāweko uwā intā tāŋpewā āma tāgawani nāk kumbet yāk.

43

Josep noriye Isip komeken āneŋi kuŋkuŋ

¹ Tāŋpākaŋ nakta jop irit uwā Kenan komeken pen wakiinik itkuk. ² Ude irirān Isip komeken nanik ketem yāpmāŋ ābuŋo uwā naŋpā paorirān Jekoptā ŋode yāwetkuk; In ninta ketem suwakta āneŋi kaŋ kut yāk. ³ Ude yāŋirān Judatā nani iwetkuk; Nan, nadātan? Isip tāŋo intājukun āma unitā man kehāromi ŋode niwetkuk; In māden nanikjinkāt bok nāmo ābāwā nāk nāmo api tabāwet yāk. Injingān ābāŋkaŋ iŋamnaken nāmoinik api ahāneŋ yāŋ ude niwetkuk. ⁴ Unita nan, gākā Benjamin bok kukta nininŋ kireweno uwā tāga pāŋku ketem api suwane yāk. ⁵ Upāŋkaŋ iyap tawiwā nāmo api kune, āma unitā ŋode yāŋkuko unita; Injingān nāmoinik āmneŋ yāk. Notjinpakkāt bok nāmo ābāwā nāmo api nadāŋ tamet yāŋ niwetkuk.

⁶ Judatā ude yāwānā nani Jekoptā yāwetkuk; In Benjamin tāŋo manbiŋam āma u imata iwetkuŋ? Ude tāŋkuŋo uwā komi namikaŋ yāk. ⁷ Yāwānā nanakiyetā iwetkuŋ; Āma unitā yāŋyabāk māyap ŋode niwetkuk; Nanjin kumbuk ba itak? Ba notjinpak māden nanik kubā itak? Yāŋyabāk ude niwerirān itkamāŋ ude manbiŋam iwetkumāŋ. Ude iweritna kowata ude api niwerek yāŋ nāmo nadāŋkaŋ iwet moreŋkumāŋ.

⁸ Ude yāŋpāŋ Judatā nani iwetkuk; Benjamin nāka naniŋ kirewipāŋ aku- maŋ kuna yāk. Ude tāŋpeno uyaku gāk ba nintāŋo webe nanak kudup nakta nāmo api kumne. ⁹ Tāŋkaŋ ŋode yāŋkehārom tāyat; Nākŋa Benjaminata watāni api iret. Tāŋ āneŋi nāmo imagut yāpmāŋ ābawā unitāŋo momi nāka biŋam irirān kome terak it yāpmāŋ kuŋira api tārewek yāk. ¹⁰ Eruk kuna! Kadāni kāroŋi jop itkamāŋ. Yāŋ-nadāwātāk nāmo tāŋkumāŋ yāwānāku Isip kome kuŋkaŋ ābāk kadāni yarā uku tānam yāk.

¹¹ Yāŋirān nanitā yāwetkuk; Yāyan ude tānaŋi tāŋpāwā in kuna yāŋpāŋ imaka gāripi nitek kome ŋo nanik upāŋ yākjinken daiŋpāŋ yāpmāŋ kaŋ kut yāk. Pāya mujipi nāŋpani, pāya umumi kābāŋi nitek ba kāhārāp umeni nāŋpani, imaka udewani ātu ironjinta yāpmāŋ pāŋku āma unita kaŋ imut! ¹² Tāŋpāŋ moner taŋi yāpmāŋkaŋ kut yāk, moner kodaki bok bian ketem yāk meniken daiŋkaŋ tamiŋkuŋo u bok. Tāŋguŋ taŋpāŋ tamiŋkuŋ kāwep yāk. ¹³ Ude tāŋkaŋ Benjamin imagurākaŋ āma ukenā kut! yāk. ¹⁴ Intā kuŋirā Anutu Kehāromi māhemitā tāŋkentāŋ tamiŋirān notjinpak Simeon ba Benjamin ŋo bok tepmanpānkaŋ kaŋ ābut. Tāŋ nanaknaye paot namikta biŋam tāŋpāwā ini kaŋ paot namut!

¹⁵ Ude yāwānkaŋ eruk nanakiyetā iron tāŋo tuŋum, moner kodaki ba biani bok yāpmāŋkaŋ Benjamin imagurākaŋ Isip komeken kumaŋ pāŋku Josep ahāŋ imiŋkuŋ. ¹⁶ Ude tāŋirā Joseptā Benjamin kaŋpāŋ yori watā āma iwetkuk; Āma ābākaŋ u yāŋ-yākŋat yāpmāŋ pāŋku yotna gānaŋ yepmaŋ yāk. Ude tāŋkaŋ tom kubā utpāŋ ijiwut. Ijiwāpāŋ kepma āma ukāt ketem bok nānayāŋ yāk.

17 Ude iweränkaŋ yänkuko udegän iwatpäŋ Joseptä yotken yämagut päŋku yämaken yepmaŋkuk.

18 Joseptä ini yotken yämagut yäpmäŋ kuŋjirän noriyetä bumta umuntaŋpäŋ yänkuŋ; Wära! Intäjukun äbumäŋo ugän yäkninken monerj äneŋi daiŋ niniŋkuŋo unita käwep ŋo niŋmaŋkaŋ yäk. Nin yot ŋo iritna äbä nidäpmaŋpäŋ doŋkinin niyomägatpäŋ komi piäniken api niŋmanerj yäk.

19 Ude yänpäŋ Joseptä yot yämaken ahäŋpäŋ itkaŋ yot watä äma u ŋode iwetkuŋ; 20-21 Nadätan? Nin bian ketem suwakta äbumäŋopäŋ ninin komeken äneŋi kuŋtänğän kädet miŋin patkumäŋken yäk gänaŋ nin kubäkubä täŋo monerj kudup irirä yabänkumäŋ. Ude täŋkumäŋopäŋ monerj u äneŋi yäpmäŋ äbäkamäŋ yäk. 22 Ba ugän nämo, monerj kodaki, ketem äneŋi suwakta yäpmäŋ äbäkamäŋ. Monerj biäni u netä daiŋ niniŋkuŋo u nämo nadäkamäŋ yäk.

23 Ude yäwäwä yäwetkuk; Umuntäneŋo! Anutuŋin, Nanjin täŋo Anutu unitä yäkjinken daiŋ tamiŋkuk yän nadäwut! Näk monerjin uku täga yäput yäk. Ude yänkaŋ päŋku Simeon komi yot gänaŋ nanik imagut yäpmäŋ noriyetä itkuŋken äpuk. 24 Imagut yäpmäŋ äpäŋpäŋä noriye kudup Joseptä ini yot gänaŋ yän-yäkŋat yäpmäŋ äroŋpäŋ ume gwet yämiŋjirän kuroŋi ärutkuŋ. Ume gwet yämiŋkaŋ doŋkinita imaka, ketem yämiŋkuk. 25 Ude täŋkaŋ Joseptä ketem bok nakta kepma äbayän yän ude nadäŋpäŋ ironta tuŋum yäpmäŋ äbuŋo u täŋtuŋum täŋkuŋ.

26 Ude täŋ irirä Joseptä äbänä iron tuŋumi yäpmäŋ äbuŋo u injamiken peŋkuŋ. Peŋpäŋ gwäjiŋ äpmonj imiŋkuŋ. 27 Gwäjiŋ äpmonj imiŋjirä Joseptä yäwetkuk; Ai, näwerut! Nanjin tägawanita näwetkuŋo ukeŋo apiŋo jide itak? Täga itak ba kumbaku? 28 Yäwänä yänkuŋ; Piä ämaka nanin u täga itak yäk. Ude yänpäŋ kukuri imäpmok täŋpäŋ gwäjiŋ äpmonj imiŋkuŋ. 29 Gwäjiŋ äpmonj imiŋkaŋ akurjirä iniken monäni Benjamin u kaŋpäŋ yänkuk; Notjinpak nanjinkät irirän näwetkuŋo ukeŋo ŋo? Ude yänpäŋ Benjamin iwetkuk; Nanakna, Anututä täŋkentän gamiton! yäk. 30 Ude iwetpäŋ iniken monäni kaŋkuko unita butewaki nadäŋpäŋ konäm korayän uruŋ käda bäräŋerj päŋku kotkuk. 31 Konäm korän tärewäpäŋ injami dapun umetä ärutpäŋ kehärom täŋpäŋ äneŋi noriye dubiniken kuŋkuk. Noriye dubiniken kuŋpäŋ watä äma iwetkuk; Ketem gwet nimi! yäk.

32 Ude iweränä watä äma unitä ketem ini äbot-äbot peŋ yämiŋkuk. Josepta inigän, Josep noriyeta inigän, eruk Josep täŋo piä ämaniye, Isip nanik unita inigän peŋkuk. Isip naniktä Hibru ämakät ketem penta nakta taräki nadäk täŋkuŋo unita udewä täŋkuk. 33 Josep inigän irirän noriye Josep injamiken inigän tawaŋ terak tuänitä it päŋku mäden nanik Benjaminen täreŋkuk. Ude itkaŋ Joseptäk kowat kawän täŋ itkaŋ nadäwä inide kubä täŋkuŋ. 34 Ude irirä watä äma unitä ketem gäripi niuke Josep inita pewani yäpmäŋpäŋ yämiŋkuk. Ude täŋpäŋ noriyeta kubäkubä yämiŋkaŋ Benjaminä mäyap peŋ imiŋkuk. Eruk, ketem nanpäŋ ume komi bok nanpäŋ kuduŋtagän oretoret täŋkuŋ.

44

Joseptä noriye täŋyäkŋarani täŋkuk

1 Komeniken äneŋi kunayän täŋjirä Joseptä yot watä irani ŋode iwetkuk; Gäk äma ŋonita ketem mäyap, ini yäpnaŋi uterakğän yäkiken gwet yämi yäk. Ude täŋpäŋä iniken iniken monerj ketem suwakta yäpmäŋ äbuŋo u udegän ini yäkken-yäkken meniken äneŋi daiŋ yämi. 2 Täŋpäŋ näkŋaken ume gwet näŋpani siliwapäŋ täŋpani u mäden naniki täŋo yäk meniken peŋkaŋ ketem

tāŋo monerŋ bok daiŋ imi yāk. Joseptā watā āma iwet-pewān udegān tāŋ moreŋkuk. ³ Tāŋpāŋ patkuŋo yāŋewānā eruk noriye u, doŋki tuŋumikāt yepmaŋpān yāpmāŋ kuŋkuŋ. ⁴⁻⁵ Yotpārare peŋpeŋ ban nāmo kuŋirā Joseptā yot watā āmani iwetkuk; Eruk, gāk yāwat yāpmāŋ ku! Pāŋku yabāŋpāŋ ŋode yāwet; Imaka umuri pāhap tākaŋ yāŋ pāŋku yāwet. Tāga tāŋ tamānkaŋ kowata imata waki tāŋ imiŋpāŋ ume gwet nāŋpani siliwapāŋ tāŋpani u kubota yāpmaŋ? Ārowaninatā ukengān ume nak tāyak. U it imiŋirān dāpmonken tāŋo mebāri yāŋahāk tāyak. Ude tāŋirā wakiinik tāyak! yāŋ yāwet yāk.

⁶ Man ude iwetpāŋ peŋ iwet-pewān pāŋku yabāŋ ahāŋpāŋ Joseptā yāŋkuko udegān yāwetkuk. ⁷ Ude yāwerānkaŋ kowata ŋode iwetkuŋ; Ārowaninin! Man ude imata niwetan? Nin kudān udewani nāmo tāk tākamāŋ. ⁸ Nin bian ketem yāk meniken monerŋ yabāŋ ahāŋkumāŋo u Kenan komeken nanik āneŋi yāpmāŋ ābumāŋ. Unita imata āma ārowanika tāŋo monerŋ tuŋum kubota yāpne? ⁹ Unita tuŋum u ninken nanik kubā tāŋo yāk gānaŋ kaŋ-ahāwiwā kumākta biŋam kaŋ tāŋpān! Tāŋpānkaŋ nin ātu gāka komi piā api tāne yāk. ¹⁰ Yāwāwā yāwetkuk; Yākaŋ ude kaŋ ahāwān! Ume gwet nāŋpani ukeŋo kubātā yākken kaŋ-ahāwawā āma unitāgān nākŋo watā piā api tāŋpek. Ātu uwā yepmaŋpa jop api kuneŋ yāk.

¹¹ Ude yāwānā yāki bārāneŋ yāpmāŋpāŋ komeŋ peŋpāŋ meni kudup pitkuŋ. ¹² Meni kudup pitkaŋ irirā Josep tāŋo watā āma unitā yāk kubā kubāken duiŋ ijiŋkuk. Tuāniken jukun yāput peŋkaŋ yabāŋtāŋ pāŋku māden nanik Benjamintā yākken ume gwet nāŋpani ukeŋo bureni kaŋ-ahāŋkuk. ¹³ Kaŋ-ahāwānā umuri pāhap nadāŋpāŋ teki weŋpāŋ tuŋum ketem tāŋ butuŋpāŋ doŋki terak peŋpāŋ āyāŋutpeŋ yotpārareken āneŋi kuŋkuŋ.

¹⁴⁻¹⁵ Kuŋpāŋā Josep yoriken pen irirān Judakāt noriyekāt yori gānaŋ āroŋpāŋ Josep gwājiŋ āpmoŋ imiŋirā yāwetkuk; Wa! In kudān ude imata tākaŋ? Āma nāk ŋodewanitā kāren tāŋpāŋ intāŋo mebāri kābop irani tāga kaŋpāŋ nadāwek yāŋ nāmo nadāŋkuŋ? ¹⁶ Yāwānā Judatā yāŋkuk; Yāke, ima maŋpāŋ gāwetne? Anututā nintāŋo mebāri kwawak peyak unita jide gāweritna nadāwi tāgawek? Nadātan? Notninpak māden nanik unitāŋo yāk meniken ume gwet nāŋpani kaŋ-ahātak unitāgān nāmo, nin kumāntagān gāka watā piā api tāŋ gamine.

¹⁷ Ude iwerāwā Joseptā yāŋkuk; Ude nāmo! Yāk meniken ume gwet nāŋpani kaŋ-ahātak unitāgān nāka watā piā api tāŋ namek. In ātuwā sākgāmān kumaŋ nanjinken kukot! ¹⁸⁻²⁰ Yāwānā Judatā Josep iwetkuk; Ārowanina! Nadāŋ namiŋiri man gāwerira kokwawak nadāŋ nameno yāk. Gāk Fero bumikgān itan unita kadāni kubā ābāŋitna ŋode niwetkun; Nanjin itak? Ba notjinpak kubā itak? yāŋ ude niweriri ŋode gāwetkumāŋ; Ei, nanin itak. Tāŋkaŋ māden naniknin kubātā itak. Uwā nanin tāgawani irirān ahāŋkuk. Tāŋ iniken tuāni uwā kumbuk. Miŋitā nanak yarābok ugān bāyaŋ yepmaŋkukopāŋ kubā-tāgān itak. Unita nanintā māden nanik unita gāripi taŋi nadāk tāyak. ²¹⁻²² Ude gāweritna ŋode niwetkun; In u imagut yāpmāŋ nākken ābāŋirā api kāwet yāŋ niweriri ŋode gāwetkumāŋ; Nanak unitā nani teŋpeŋ kunaŋi nāmo. Teŋpeŋ kuŋirān nani butewakita kumbek. ²³ Ude gāweritna niwetkun; Māden nanikjin u nāmo imagut yāpmāŋ ābāŋpāŋā nāk āneŋi nāmo api nadāŋ tamet! ²⁴ Man ude yāŋiri nintā kuŋpāŋ watā piā āmaka nanin gākŋo manbiŋam iwetkumāŋ.

25 Iweritna nanintä Ketem suwakta äneji kut! yäj niwetkuk. 26 Ketem suwakta äneji kut yäj niwerirän iwetkumäj; Täga nämo api kune yäk. Benjamin bok kunayäj täkamäj uyaku täga api kune. Benjaminkät bok nämo kunero uwä Isip kometa watäni pähap itak unitä täga nämo api nadäj nimek. 27-28 Ude iwetnapäj nanintä niwetkuk; Webenatä nanakna yarä ugän bäyäj naminjuko u nadäkan? Kubätä waki nepmaj paotkuk. Tom ägwäritä käwep utpäñ nan paotkukopäj nämo kak täyat yäk. 29 We! Nanakna mäden nanik-inik ño nomägatnayäj täkan? In kädet miñin kuñtäñgän umuri kubä ahäj tamijirän nanakna Benjamin ño käwep kumbek. Ude ahäweko uwä intä täñpewä äma tägawani näk api kumbet yäj niwetkuk.

30-31 Nanin uwä man ude niwetkuko unita notninpak mäden nanik ño täga nämo tenpej kune yäk. Nanintä notninpak mäden nanik ñonita gäripi tanji nadäk täyak unita watä piä ämakaye nintä tenpej kunero uwä nanintä inamita wäyäkñewän wawäpäñ api kumbek. Kumäjirän momi nintä yäpne yäk. 32 Näk notnapak mäden nanik ño nan inamiken äneji yäpmäj kwetta man kehäromi ñode iwetkut; Näkña Benjaminta watäni api ired. U äneji nämo imagut yäpmäj äbero uwä unitäño momi näka biñam irirän kome terak it yäpmäj kuñira api tärewek yäj iwetkut. 33 Unita ärowanina, nadäj namipäj notnapak mäden nanik ñonita kowata näkä itpäñ gäkño watä piä täñ gaminjira noriyekät kañ kut! yäk. 34 Niningän täga nämo api kune. Butewaki ärowani pähap udewani nana terak ahäjirän kakta nämo nekan yäk.

45

Joseptä iniken mebäri yäwetkuk

1 * Noriyetä ude yäjirä Joseptä piä ämaniye itkuño u yabäñpäñ inamiken koret yäj nadäñpäñ ñode yäjkkuk; In kuduhtagän äpämaj kut! yäk. Ude yäjirän äpämaj kuñirä Joseptä noriye mebärini yäjähäñpäñ yäwetkuk. 2 Ude täñpäñ konäm mabiñ kot täñirän piä ämaniye yäman itkuño u nadäñpäñ Ferotä yotken biñam man tewän kuñkuñ. 3 Täñkañ Joseptä noriye ñode yäwetkuk; Näk notjinpak Josep! Nana itak? Ude yäwerän nadäñpäñ noriyetä bumta umuntañpäñ kowata man nämo iwetkuñ.

4 Umuntañ irirä Joseptä noriye yäwetkuk; In tuän ñogän äbut yäk. Yäwetpewän dubiniken äbäjirä ñode yäwetkuk; Näk mäden nanikjin Josep yäk. Intä gwäki yäpmäkta Isip komeken nepmajpä äburo u näk ño! yäk. 5 Nadäwätäk täneño. In monej yäpmäñpäñ kome ñoken naniñ kireñkuño unita injinta kokwawak nämo nadäneñ. Ämawebetä kumneñ yäñpäñ Anututä ini nadäñpäñ nepmajpäñ äbut yäk. 6 Apiño nakta jop irit ahäjirän obañ yarä täretak. Piä kodakiken yänat täktäk kadäni nämo keräp täyak. Unita jop it yäpmäj äronayäj täkamäj u obañ 5 ude äneji it yäpmäj api äronej yäk. 7 In ba äbotjiye paotneñ yäñpäñ Anututä intäjukun nepmajpäñ äbut yäk. Anututä näkä täñkentäj tamikta ude täñkuko uwä ini pärik kubä täñkuk yäk. 8 U nadäkan? Intä nämo nepmajpä äbut. Nämo, Anututä ini-tägän nepmajpäñ äburo unita Fero nadäj imijirän Ferotä iniken yot watä ba Isip täño watä äma ärowani iretta nepmajkuk yäk.

9 * Ude yäñpäñ yäjkkuk; Eruk, inä bäräñej kuñkañ nana manbiñam ñode kañ iwerut; Nanaka Joseptä gäka man ñode yäjkkuk; Anututä Isip kome pähap unita äma ärowani nepmajkuk. Unita kadäni käronj nämo iren. Bäräñej

* 45:1: Apos 7:13 * 45:9: Apos 7:14

näkken kaŋ äbi yäj iwerut. ¹⁰ Äbikaŋ Gosen komeken tuän ugän api tep-
maŋpet. Äbayän täno u gäkŋagän nämo. Nanakaye, äbekaye, oraŋkaye,
yawakaye it tamikaŋ u kudup yämagurikaŋ kaŋ äbut yäj iwerut. ¹¹ Nadäkaŋ?
Nakta jop irit uwä pen it yäpmän kuŋjirän obaŋ 5 ude api tärewek. Unita
in uken irirä näkä tabän täwarira gäk ba äbotkaye yawakaye nakta nämo api
kumneŋ.

¹² Näkŋo mebari apiŋo nadäkaŋ. Dapunjintä nabänjirä näkŋaken monäna
Benjamin imaka, udegän nabätak yäk. ¹³ Näk Isip komeken piä ärowani tänpän
itat unitäŋo manbiŋam bok, imaka imaka yabänpän-nadäk täkaŋ unitäŋo
manbiŋam nana kaŋ iwerut! Ude tänpän bäräneŋ kaŋ imagut yäpmän
äbut. ¹⁴ Ude yäwetpän monänikäť kowat bäyaŋ imän tänpän korän kotkumän.
¹⁵ Konäm korit-korit pänku noriye ätuwä bäyaŋ yämiŋpän bumumiken yenpän
konäm kot yebatkuk.

¹⁶ Ude täŋ irirä äma kubätä Ferotä yotken kuŋpän Ferokät ämaniye man-
biŋam ŋode yäwetkuk; Josep noriye äbäkaŋ yäk. Yäwerirän bänep täga
nadänkuŋ. ¹⁷⁻¹⁸ Ude tänpänä Ferotä Josep iwetkuk; Notkaye ŋode yäwet yäk.
In doŋki terak tuŋum ketemjin penpän Kenan komejinken äyänutpen kuŋpän
nanjin ba webe nanakiye yämaguräkaŋ näkken kaŋ äbut! Tänpäkaŋ kome
täga taniŋ kirewapän Isip komeken ketem ahän bumbum päťak ŋo naŋpän
kaŋ irut yäk. ¹⁹ Ferotä ude yänpän ŋode yäkgän täŋkuk; ŋode yäwet yäk. In
webejiye nanakiyeta nadänpän Isip komeken nanik karis tomtä wädäwani
ätu kaŋ yäpmän kut. Täŋkaŋ nanjin bok kaŋ imagurut! yäk. ²⁰ Ude täŋkaŋ
imaka tuŋum yot gänaŋ nanik unita nadäwätäk täneŋtäwä. Isip komeken
tuŋum udewanigän tägatäga itkaŋ u api tamine yäk.

²¹ Ferotä man iwetkuko u Joseptä noriye yäwetpän karis tomtä wädäwani
ätu ba ketem kädet miŋin nakta yämiŋkuk. ²² Täŋkaŋ noriye ätuta tek kubäkubä
dän yämiŋkuk. Ude tänpänä Benjaminä tek säkgämän 5 ude imiŋpän uterak
moneŋ taŋi siliwa moneŋ 300 ude imiŋkuk. ²³ Täŋkaŋ nanitawä doŋki 10
terak Isip kome täŋo tuŋum gäripi nikek ätu penkuk. Tänpän äneŋi doŋki
webeni 10 uterak ketem ätu nanita biŋam naŋtäŋ Isip komeken äbekta penpän
pen yäwet-pewän kuŋkuŋ. ²⁴ Pen yäwet-pewän kunayän tänjirä ŋode yäwetkuk;
In kuŋtäŋgän kädet miŋin yänawät-awät nämo täneŋ yäk.

²⁵ Ude yäwet-pewän Isip kome penpen kumaŋ pänku Kenan komeken nani
Jekop ahän imiŋkuŋ. ²⁶ Ahän imiŋpän manbiŋam ŋode iwetkuŋ; Nanaka Josep
itak! yäk. Unitä Isip kome pähap unitäŋo äma ärowani itak. Ude yänjirä Jekoptä
man iwetkuŋo u nadänpän kikuŋutpän nadäwän bureni nämo tänpäpän jop
yabän itkuk. ²⁷ Nadäwän bureni nämo tänpäkaŋ Joseptä man yäwetkuko
udegän iwet moreŋkuŋ. Tänpän karis tomtä wädäwani Joseptä nanita biŋam
pewän kuŋkuŋo u yabänpän bäneptä oretoret nadänkuk. ²⁸ Ude tänpän yänkuk;
Täga. Nanakna Josep itak unita näk nämo kaŋkaŋ kumbero udeta eruk pänku
kaŋ käwa! yäk.

46

Jekop Kenan kome penpen Isip komeken kuŋkuŋ

¹ Ude yänpän Jekoptä imaka imaka kuduptagän kobet tänpän pänku Beseba
komeken ahänpän nani Aisak täŋo Anutu inin oretta tom kubä utpän ijin
imiŋkuk. ² Ude tänjirän Anututä däpmonken ŋode iwetkuk; Jekop! Jekop!
Yäwänä Jekoptä yänkuk; Näk ŋo yäk. ³ Yäwänä yänkuk; Näk nanka Aisak täŋo

Anututä nadäŋ gamitat unita Isip komeken kukta umuntäweno. Uken uyaku gepmaŋpa nanak wenbäyäk täŋiri äbotkaye taŋi api ahäŋ yäpmäŋ kunëŋ. ⁴ Näk gäckät bok Isip komeken api kude yäk. Täŋpākaŋ ittāŋgān uken nanikpāŋ äneŋi api gāmaguret. Täŋkaŋ nanaka Joseptä watä it gamiŋ yäpmäŋ kunjirān api kumben yäk.

⁵ Anututä ude iweränkaŋ Jekoptä Beseba kome pena yäŋ yäŋirān nanakiyetä nani ba webeniye nanak kudup karis tomtä wädāwani Ferotä pewän äbuŋo uterak yepmaŋpä äronkuŋ. ⁶⁻⁷ * Kenan komeken itkaŋ tuŋum päke yäpuŋo ukät yawakiye kudup bok yāmagut yäpmäŋ kuŋkä Isip komeken ahäŋkuŋ. Jekoptä äperiye nanakiye äbekiye oraniye u kudup Isip komeken yāmagut yäpmäŋ kuŋkuk.

Jekop nanakiye oraniye wäpi tawaŋ

⁸ Nowä Jekop nanakiye oraniye Isip komeken kuŋkuŋo unitäŋo wäpi tawaŋ. Täŋkaŋ webeni kubä wäpi Leatä nanakiye ŋode bäyaŋ imiŋkuk; Nanaki tuäni Ruben. ⁹ Ruben nanakiye Hanok, Palu, Hesron, Kami. ¹⁰ Täŋ nanaki kubä wäpi Simeon. Unitäŋo nanakiye ŋode; Jemuel, Jamin, Ohat, Jakin, Soha, Saul. (Saul uwä, Simeon webeni Kenan komeken nanik yäpuko unitä bäyaŋkuk.) ¹¹ Täŋ nanaki kubäwä wäpi Livai. Unitäŋo nanakiye ŋode; Geson, Kohat, Merari. ¹² Täŋ nanaki kubäwä wäpi Juda. Unitäŋo nanakiye ŋode; Era, Onan, Sela, Peres, Sera. (Era kenta Onan u Kenan komeken kumbumän.) Peres uwä nanakiyat Hesron, Hamul. ¹³ Täŋ nanaki kubäwä wäpi Isaka. Isaka täŋo nanakiye ŋode; Tola, Puva, Iop, Simron. ¹⁴ Täŋ nanaki kubäwä wäpi Sebulun, unitäŋo nanakiye ŋode; Seret, Elon, Jalel. ¹⁵ Nanakiye u Leatä Mesopotemia komeken Jekopta bäyaŋ imiŋkuk. Äperi kubä wäpi Daina kome ugān ahäŋkuk. Äperi nanakiye ba oraniye kuduptagān 33 ude. Uwä Leatä bäyawani.

¹⁶ Eruk, Jekop webeni kubä wäpi Silpatä nanakiye bäyaŋkuko uwä ŋode; Kubäwä Gat. Gat nanakiye Sefon, Hagi, Suni, Esbon, Eri, Arodī, Areli. ¹⁷ Täŋ nanaki kubä Ase. Unitäŋo nanakiye ŋode; Imna, Isva, Isvi, Beria. Äperi kubägān wäpi Sera. Beriawä nanakiyat Hebe kenta Malkiel. ¹⁸ Nanakiye oraniye uwä Silpatä tawaŋken ahäŋkuŋ. Silpa uwä Lea täŋo watä piä webe, nani Labantä imiŋkuko u. Nanakiye oraniye 16 ude ahäŋkuŋ.

¹⁹ Täŋpākaŋ Jekop webeni Reseltä nanakiyat Josep kenta Benjamin bäyaŋkuk. ²⁰ * Joseptä Isip komeken webeni wäpi Asenat yäpmäŋirān nanakiyat Manase kenta Efraim bäyaŋkuk. Webeni uwä Potifera, Heliopilis kome täŋo bāmop äma, unitäŋo äperi.

²¹ Täŋ Benjamin täŋo nanakiye ŋode; Bela, Beke, Asbel, Gera, Naman, Ehi, Ros, Mupim, Hupim, At. ²² Jekop webeni Reseltä nanak ude bäyaŋ imiŋkuk. Nanakiye, oraniye 14 ude Reseltä tawaŋken nanik.

²³ Täŋpākaŋ Jekop webeni kubä wäpi Bilhatä nanakiye ŋode bäyaŋkuk; Kubäwä Dan. Dan nanaki kubägān wäpi Husim. ²⁴ Täŋ nanaki kubä Naptali. Unitäŋo nanakiye ŋode; Jasel, Guni, Jese, Silem. ²⁵ Nanakiye oraniye 7 u Bilhatä tawaŋken nanik Jekopta biŋam bäyawani. Bilha uwä Resel täŋo watä piä webe, nani Labantä imiŋkuko u. ²⁶ Eruk ämawebe Jekoptä äbotken ahāwani Isip komeken kuŋkuŋo u kuduptagān 66 ude. (Nanakiye täŋo webeniye u nämo daniŋkaŋ 66 ude ahäŋkuŋ.) ²⁷ * Joseptä Isip komeken irirān nanak

* 46:6-7: Apos 7:15 * 46:20: Stt 41:50-52 * 46:27: Apos 7:14

yarä ahänjkumäno u bok daniñpänjekop äboriye Isip komeken itkuño u 70 ude itkuñ.

Jekop Isip komeken pänku ahänjkuk

²⁸⁻²⁹ Täñpänjekoptä Gosen komeken kwa yänpän nanaki Juda intäjukun Josepken iwet-pewän kuñkuk. Pänku Josep iweränkanj karis hostä wädäwani kubä tuñum täñpän uterak nani imagutta Gosen komeken kuñkuk. Josep pänku nani Jekop kan-ahänpän bayañ imiñpän kadäni käronji kot ibat itkuk. ³⁰ Konäm kot ibattäyon Jekoptä nanaki Josep iwetkuk; Eruk, injamka dapun gabänpän itan yän nadätat unita kumäkta pidäm täyat yäk.

³¹ Ude iwerirän Joseptä noriyekät nani pähap ñode yäwetkuk; Näk pänku Fero man ñode iwerayän; Notnaye ba nana täño äboriye Kenan komeken iranitä näkken äbakan. ³² Äbot uwä sipsipta watäni itkanj bulimakau piä bok täk täkanj. Yawakiye, tuñumi kuduptagän yäpmän äbuñ. Näk Fero man ude iwerayän yäk. ³³⁻³⁴ Unita nadäwut! Ferotä yän-tämagut pänku tepmanpän In ima piä täk täkanj? yän täwet yabänjirän ñode kanj iwerut; Watä piä ämakaye nin nanak täpuriken sipsip yawakta watäni itkumänonitä it yäpmän äbäkamän, oraniyetä täñpani udegän. In man ude iweräwä Ferotä nadäwän taräki täñjirän kome gägäni kubä wäpi Gosen uken api tepmanpek. Isip naniktä piä ude täñpanita taräki nadäk täkanj unita yäk.

47

Jekoptä Fero ahänj imiñkuk

¹ Eruk Joseptä man ude yäwet paotpänjä Fero ken kuñpän iwetkuk; Nana, notnaye, yawak ba tuñumi u kudup yäpmänpän Kenan komeni peñpeñ äbuño Gosen komeken itkanj yäk. ² Ude iwetkanj noriye 5 udepän Fero injamiken yepmanjuk. ³ Yepmanjirän Ferotä Josep noriye ñode yäwet yabänjuk; E! In ima piä täk täkanj? Ude yäweränä yänkuñ; Watä piä ämakaye nin yawak sipsip watäni it takamän, oraniyetä täñpani udegän yäk. ⁴ Nin kome ñoken itpäñ-nadäktä äbumän. Kenan komeninken nakta jop irit pähap ahänjkuko unita yawakninta ketem kubä nämo itkuñ. Unita gäkä nadänj nimiñjiri Gosen komeken api itne yäk.

⁵⁻⁶ Ude yäwänä Ferotä Josep iwetkuk; Nankakät notkaye gäkken täga äbuñ yäk. Nadätan? Isip kome pähap ño gäk ketka terak itak. Unita nankakät notkaye Gosen kome tägaken yepmanpipänj itkot. Uken itkanj äbotkaye ukät nanik kubä äma nadäk-nadäk ikek u täñpawä yepmanpipän näknjo yawak-nayeta watäni kanj irän yäk.

⁷ Ferotä ude yäweränkanj Joseptä nani imagut yäpmänj Fero ken kuñkuk. Pänku ahänj imiñpänjekoptä Fero kon man iwetkuk. ⁸ Kon man iweränä Ferotä iwet yabänjuk; Gänjo obañ jide? ⁹ Yäwänä Jekoptä iwetkuk; Kome terak ittän kuñatkuro uwä obañ 130 ude tärenjuk. Kadäni keräpi u komi butewaki nikek itkut. Upänkanj nanaye oranayetä kome terak itpäñ-nadäk kadäni käronji täñkuño udegän nämo kanj-ahätat. ¹⁰ Ude yänpän kon man iwetpeñ kuñkuk.

¹¹ Täñpakanj Ferotä man yänjkuko ude Joseptä noriyekät nanita Isip kome kuñji inita binjam yänj kirenjuk. Kome u tägagämän, Rameses yotpäre kädä yepmanpän itkuñ. ¹² Josep ude täñpän nani ba noriye ba noriye täño webeniye nanakiye yawakiyeta ketem yämiñjuk. Uwä nanakiye jide itkuño u terak ketem yämiñjuk.

Joseptä Isip kome watäni itkuk

¹³ Tänpäkañ komeni komeni nakta jop irit ahäntäñ kuñtäyoñ Isip kome ba Kenan kome mäheñi bok, nakta bumta yeñkuñ. ¹⁴ Ude ahänjirän ämawebe u naniktä äbä ketem gwäkita moneñ peñkuñ. Peñirä Joseptä moneñ u kudup yäpmanñpänj Ferotä yotken kubäkengän peñkuk. ¹⁵ U punin terak, eruk Isip ba Kenan komeken moneñ paotkuk. Moneñ paorirän kome mäheñtä äbänpänj Josep iwetkuñ; Gäk ketem jop nimi. Ketem nämo niniñpänj nibäj äwaräkuk täñjiri dapunkaken kumnayän. Nintäño moneñ kudup paotkuko ubayän yäk.

¹⁶ Ude yäwäwä Joseptä yäwetkuk; Moneñjin paoräwä yawakjiye kañ yäpmanñ äbut! Yäpmanñ äbänjirä unita kowata ketem api tamet yäk. ¹⁷ Ude yänjirän yawakiye ketem gwäkita yäpmanñ äbuñ. Hos, sipsip, meme, bulimakau, doñki kuduptagän yäpmanñ äbänjirä kowata Joseptä ketem yämiñkuk. Ude täñ yäpmanñ kuñtäko obañ u tärenjäk. ¹⁸ Obañ u tärenjirän obañ äneñi kubä keräp täñjirän Josepen äbänpänj iwetkuñ; Ärowaninin, imata jop man gäwetne? Nin täño moneñ kudup paotkuñ, ba tom imaka, u Gäka biñamgän täñ moreñkuñ. Unita ninin ba komeñin ugänpänj täga ganiñ kirene. ¹⁹ Täñkañ injamkaken imata ninin ba komeñin bok jop paotneñ? Ude nämo! Gäk nin ba komeñin suwanñpänj ketem nimikañ komeñin Ferotä inita biñam täñjirän nininä Ferota watä piä kañ täñ imina. Kumänpänj paoritna kometa jop päreko udeta ketem yeri niniñjiri yeri piñpänj nanñpänj nämo api kumne.

²⁰ Ude iweräkañ Joseptä Isip kome kudup Ferota biñam suwanñkuk. Ketem kubä nämo irirän unita ämawebe Isip komeken nanik kuduptagän ini komeñ komeñ ketem gwäkita Ferota biñam iniñ kireñkuñ. ²¹ Ude täñjirä Joseptä Isip kome kukñi kukñi umude unude äma itkuño u kuduptagän Ferota watä piä täkta biñam yämagutkuk. ²² Kome päke u suwanñkañ bämoñ äma täño kome ugänpänj nämo suwanñkuk. Ferotä bämoñ äma piäni gwäkita ketem yämik täñkuko unita komeñi nämo yäpuk.

²³ Ude tänpänj Joseptä ämawebe ñode yäwetkuk; Näk apiño injin ba komeñin suwawapänj Ferota biñam täkañ unita ketem yeri ño yäpmanñ päñku piwut! yäk. ²⁴ Ketem piwäpänj bureni ahänjirä äbot 5 ude kañ pewut. Eruk, ketem äbot 4 uwä in ba webejiye nanakjiyetä nakta ba yerita peñkañ äbot kubäwä Ferota biñam kañ pewut yäk. ²⁵ Ude yäweränä ämawebetä iwetkuñ; Gäkä täñkentänj niniñjiri nämo kumbumänjo unita nibäwi tägawäpänj Fero täño watä piä kañ täna yäk.

²⁶ Ude tänpänj Joseptä Isip kometa kädet ñode pewän ahänjkuko pen itak; Ketem piäken nanik äbot 5 ude peñkañ äbot 4 piä mäheñi inita biñam. Täñ äbot kubäwä Ferota biñam. Tänpäkañ bämoñ äma täño komewä Ferotä nämo suwanñkuk.

Jekop täño kumäk-kumäk kadäni keräp täñkuk

²⁷ Isrel ämatä Gosen kome mähem ude tänpänj irirä äperiye nanakiye mäyap ahänjkuño udegän tuñum ahäj bumbum täñkuñ. ²⁸ Tänpäkañ Jekop Gosen komeken obañ 17 it yäpmanñ äronjirän iniken obañ 147 tärenjkuk. ²⁹ * Eruk, kumäk-kumäk kadänini keräp täñjirän nanaki Josep yän-imagutpänj ñode iwetkuk; Näka gäripi nadänpänjä orañ naniñpänj ketka gäyeknaken peñkañ gupna Isip komeken nämo api äneñpet yän yänkehäromtä. ³⁰ Isip nanik nämagut päñku nanaye oranaye äneñpani-kengän kañ nepmanñ yäk. Yäwänä Joseptä iwetkuk; Yäyan ude api täñpet yäk. ³¹ Yäyan ude api täñpet yän

* 47:29: Stt 49:29-32, 50:6

iwerrän Jekoptyä yänkkuk; Man yäyan u bureni yänkehäromtä! yäk. Ude iwerränä Joseptyä yänkehäromtak man iwetkuk. Iwerän tärenjirän ähottaba injtkan gwäjin äpmonkan Anutu iniñ oretuk.

48

Jekoptyä Josep nanakiyat kon man yäwetkuk

¹ It yäpmäj ärontängän Josep manbinam ñode iwetkuñ; Nanka käyam täyak yäk. Ude iwerrän Joseptyä nanakiyat Manase Efraim yämagurän yäpmäj oranitä yotken kuñkuñ. ² Pänku ahäjirä äma kubätä Jekop iwetkuk; Nanaka äbätäk yäk. Ude iwerrän nadän moreñ aku itkuk. ³ * Täñpäj Josep iwetkuk; Nadätan? Anutu Kehäromi Mähemitä Lus yotpärare Kenan komeken bian ahäj namiñpäj ñode näwetkuk; ⁴ Näkä nadän gaminjira äpetkaye nanakaye, äbekaye, orañkaye mäyap ahäj bumbum api täneñ. Täñpäkan gäk äma mäyap täño nani pähap täñjiri äbotkayeta kome ño yämiñjira inita binam yäpmäjpäj kome ño mähemi api täneñ. Anututä ude näwetkuk. ⁵ Näk Isip komeken nämo äbäjira nanakayat Isip komeken ahänkumäno uwä näka binam! yäk. Efraim, Manase uwä nanaknyat Ruben kenta Simeontä it namikamän ude itdenja yäwani yäk. ⁶ Täñ äpetkaye nanakaye mäden ahänayäj täño unitä gäkñata binam kan täñput yäk. Mäden ahänayäj täño uwä tuäni monäni yarä u wäpi terak kome mähemi api täneñ. ⁷ * Näk Mesopotemia komeken naniktä äbäjira Efrata yotpärare keräp täñjirän Kenan komekengän webena Reseltä kädet miñin kumbuk. Kumäjirän butewaki nadäjpäj äneñkut. (Apinowä Efrata yotpärare u wäpi Betlehem yäj iwet täkan.)

⁸ Eruk Jekoptyä Josep nanakiyat yabäjpäj iwet yabänkkuk; Ai! Nanak ño netä täño? ⁹ Yäwänä Joseptyä nanitä nani iwetkuk; Nanaknyat kome ño irira Anututä namiñkuko u yarä ñobayäj yäk. Yäwänä Jekoptyä yänkkuk; Yepmanñpi dubinaken äbänkan kon man yäwera yäk. ¹⁰ Jekop tagawani täñjirän dapuri wanñuño unita oraniyat ket nämo yabäjpäj-nadänkkuk. Ude täñkan Joseptyä nanakiyat orani dubiniken yepmanñirän bäyan yämiñpäj bumumiken yeñkuk.

¹¹ Ude täñpäj Josep ñode iwetkuk; Näk äneñi nämo api gabäwet yäj nadänkuropäñ Anututä nadäjirän gäk nanakayatkät bok tabätat. ¹² Ude iwerrän Joseptyä nanakiyat orani bakäniken nanik pudätpäj yepmanñan irirän injami kome terak yäpän äpmonkuñ. ¹³ Ude täñpäj Jekop kerä käpmäk käda nanaki monäni Efraim teñkuk. Täñpäj kerä bure käda nanaki tuäni Manase teñkuk. ¹⁴ Joseptyä ude yepmanñirän Jekoptyä kerä bure käda tuäni Manase gwäkiken penañpäj kerä kowat irepmirän kerä bure käda monäni Efraim gwäkiken peñkuk. Penñpäj kerä käpmäk käda Manase gwäkiken peñkuk. ¹⁵ Ude täñpäj nanaki Josep kon man ñode iwetkuk;

Nana Aisak ba orana Abraham, Anututä yabäj yäwarirän injamiken kuñatkumän. Anutu unitägän näka watäni itkukotä itak. Unitä nanak yarä ño kon täñ yämän.

¹⁶ Täñkan Anjero, komi butewaki mebäri mebäri uken nanikpäñ nämagutkuko unitä nanak yarä ño kon täñ yämiñjirän näkño wäpnatä yarä ñoniterak pat yäpmäj kuyon, ba nana Aisak, orana Abraham unitäño wäpitä bok. Anututä nadän yämiñjirän nanak yarä ñonitä nanak weñbäyak täñjirän kome terak ahäj bumbum kan täñput.

* 48:3: Stt 28:13-14 * 48:7: Stt 35:16-19

17 Kon man ude yäj paorirän nanitä kerī bure kāda Efraim gwäkiken peŋkuko unita Joseptä kawän nämo tägawäpäŋ nani kerī bure kāda yäpmäŋkaŋ Efraim gwäkiken nanik Manase gwäkiken pewayäj yäpuk. 18 Ude täŋpäŋ yäjku; Nan! Ude nämo. Nanak ŋonitä intäjukun nanik unita ketka bure kāda ŋo tuä gwäkiken pe! 19 Yäwänä Jekoptä Josep täŋo man utpäŋ yäjku; Näk nadäwa tärewäkaŋ ude täyat yäk. Manase u äma wäpi biŋam ikek itpäŋ kuŋarirän oraniye mäyap api ahäneŋ. Upäŋkaŋ monänitä irepmitpäŋ nanakiye oraniye äma äbot pähap täŋpäŋ api itneŋ. 20 * Ude yäŋpäŋ kepma ugän kon man äneŋi kubä ŋode yäkgän täŋku; Kämi-kämi Isrel ämawebetä äma kubä kon man iwerayäj nadäŋpäŋä ek wäpjek terak wohutpäŋ ŋode api yäneŋ; Anututä Efraim Manase täŋkentäj yämiŋkuko gäk udegän täŋ gamiton! Jekoptä ude yäŋpäŋ monäni Efraim intäjukun peŋpäŋ tuäni Manase mäden teŋku.

21 Jekoptä ude täŋpäŋ nanaki Josep ŋode iwetku; Nadätan? Näk kumbayäj täyat upäŋkaŋ Anututä gäkkät itpäŋ kämiwä tämagut yäpmäŋ orajiyetä kome kujatken äneŋi api kwek yäk. 22 Täŋpäkaŋ Amo ämawebe äbot däp್ಮäŋpäŋ yäwat kireŋpäŋ komeŋi wäpi Sekem yäyomägakuro u notkaye ätuta biŋam nämo, gäka biŋam ganiŋ kiretat yäk.

49

Jekoptä nanakiye imaka kämi ahäj yämikta yäwetku

1 Jekop nanakiye yäŋpäbä kubäkengän yepmaŋpäŋ imaka kämi ahäj yämayäj täŋkuko u kudup ŋode yäwetku; 2 Nanaknaye, in ket nadäwut! Nanjin näkä man täwerayäj täyat u yäpmäŋpäŋ nadäk-nadäkjin-ken pekot. 3 Eruk, nanakna tuäna Ruben, gabäŋpäŋ kehäromtak täyat! Näk gubanji itkaŋ intäjukun gäk bäyaŋkut. Bäyawakaŋ ämawebetä nabäŋjirä näk äma bureni kehäromina nitek ahäŋkut. Gäkŋo kehäromikatä notkaye ätu yärepmit morek täyak. 4 Upäŋkaŋ gäkŋo irit kuŋat-kuŋat uwä umetä wakiinik tokätpäŋ päna täk täyak udewani. Gäk näka nämo nadäj namiŋpäŋ watä webena kubä yäjikŋatpäŋ däpmon bok patkumäno unita näk mäyäk nadäŋkut. Mebäri unita gäk notkaye täŋo intäjukun äma nämoinik api iren yäk. 5 Jekoptä Ruben man ude iwet moreŋpäŋ eruk nanakiyat Simeon kenta Livai ŋode yäwetku; Ek mebärijek kubägän. Ek ämik täŋo tuŋum yäpmäŋ kuŋatpäŋ ämik täk takamän. 6 Unita näk ekkät itpäŋ-nadäk penta täga nämo täne yäk. Ek äma däp್ಮakta man yäŋpäŋ-nadäk takamän unita. Ek kokwawak täŋpäŋ äma bäräŋek däp್ಮäk takamän. Ba gäripita tom päriki jop-nadäj däp್ಮäj tokät takamän yäk. Kädet wakiwaki udewani täk takamän. 7 Ek kokwawak wakiinik nadäŋpäŋ täŋpeŋ kuŋat takamän unita injek terak bäräpi ŋode api kotaden; Näkä ek ba nanak pewän ahänayäj täkaŋ u täwat kireŋpewa päŋku Isrel äma äbot ätu gänaŋ kubäkubä api ittäj kuneŋ. Äbot kubägän nämo api itneŋ yäk.

8 Jekoptä man ude yäwetpäŋ nanaki Juda ŋode iwetku; Juda, notkayetä wäpka biŋam yäpmäŋ akuŋpäŋ punin api peney yäk. Ba iwankayetä gutna yäŋkaŋ api täŋburut täneŋ. Täŋjirä gäkägän yepmäŋitpäŋ ureŋ täŋpi kuk api täpen. Gäk ude täŋiri notkayetä api gwäjiŋ äpmon gamineŋ yäk. 9 * Gäk laion gubanji udewani. Laion u kepma tom däp್ಮäj nanŋtäŋ kuŋattängän kome biŋmäŋjirän äneŋi äyäjutpeŋ däpmon patpat bägupken kuŋkaŋ parirän tom kubätä äbä täga nämo täŋjikŋareko udegän ämawebe kudup gäka api umuntak täneŋ. 10 Juda, gäkŋo äbotken nanik äma yabäj yäwat piä täkta api ahäj yäpmäŋ

kunenĵ. Bureni, oranĵkaye ahānayāĵ tākaĵ unitā intāĵukun āma ude itkaĵ yabāĵ yāwat piā tāĵirā āma ābot komeni komenitā ābā gwāĵiĵ āpmonĵ yāmiĵpāĵ tuĵum api buĵāt yāmik tāneĵ. ¹¹ Juda uwā wāpi biĵam ikek it tāyak. Unitāĵo wain piāni taĵi pāhap unita doĵkinatā bureni nāneĵ yāĵ yāĵpāĵ nadāwātāk nāmo tāĵkaĵ wain pāya terakĵān topmāk tāyak. Ba āma jopitā tek umepāĵ ārut tākaĵ ude nāmo. Āma unitā monēĵ ikek unita wain umeniĵānpāĵ tek ārut tāyak. ¹² Umeta iwāwā wain umeniĵānpāĵ nāĵtāyon dapuri gāmānek tāyak. Ba bulimakau nonoĵi tākātĵpāĵ nak tāyak unita meni kuĵat kurāki pakiinik tāk tākaĵ. Bureni! Juda uwā jāwāri nāmo, āma ini pārik kubā api irek.

¹³ Eruk, Jekoptā Judata man ude yāĵpāĵ nanaki Sebulun ĵode iwetkuk; Sebulun, gāk gwāgu taĵi gāgāniken api iren yāk. Kome irayāĵ tāyan u sākgāmān, gāpe taĵi taĵitā ābā tāga itneĵ yāk. Gwāgu pomi terak gākā irayāĵ tāyanken unitā pāĵku Saidon kome unitāĵo kome māhemi ude api iren yāk. ¹⁴ Ude yāĵpāĵ nanaki Isaka ĵode iwetkuk; Isaka, gākāwā doĵki kehāromi kubā. Tuĵum bārāpi bārāpi mādeka terak peĵirā kādet kuĵatta bitnāĵpāĵ jop uken maĵit itan yāk. ¹⁵ Upāĵkaĵ komeka ba irit bāgup tāga kubā kaĵpāĵ piā tāga tāĵpen. Āma tāĵo watā piā āma ude api tāk tāĵpen yāĵ iwetkuk.

¹⁶ Jekoptā Isaka man ude iwetpāĵ nanaki Dan ĵode iwetkuk; Dan, gāhāwā intāĵukun āmatā itkaĵ āmawebe ābotkaye api yabāĵ yāwaren, notkayetā iniken āboriye yabāĵ yāwat tākaĵ ude yāk. ¹⁷ Nanakna, ude irayāĵ tāyan upāĵkaĵ gāk gāmok komi kubā, kādet jāmjām pārani ude api iren. Gāmok jāmjām irirā hos kubatā ābānā māmekiken iĵpewān hostā kikuĵpāĵ āma uterak maĵirani u api kwarut maĵpān kunenĵ. Gāk udewani yāk.

¹⁸ Jekoptā man ude yāĵ moreĵpāĵ ĵode yāĵkuk; Yawe, gākĵo tāĵkentāk piā kehāromi nikek ahāwayāĵ tāko unita itsāmāntat! yāk. ¹⁹ Eruk ude yāĵpāĵ nanaki Gat ĵode iwetkuk; Kadāni ātuken kubo āma ātutā gāk ba ābotkayekāt āmik api pewā ahāk tāneĵ yāk. Upāĵkaĵā in kehārom taĵpāĵ api yāwat kirek tāneĵ yāk.

²⁰ Ude yāĵpāĵ yāĵkuk; Nanakna Ase, gāhāwā kome tāgaken itkaĵ piā tāĵpayāĵ tāyan u ketem tāgatāga ahāĵ bumbum api tāneĵ yāk. Ketem ahānayāĵ tākaĵ uwā sākgāmān, āma wāpi nikektā yabāĵgārip tāĵpāĵ api nak tāneĵ yāk.

²¹ Ude yāĵpāĵ nanaki Naptali iwetkuk; Gāk meme āgwāri bumik. Uwā iniken gāripi terak kuĵatkaĵ nanak sākgāmān bāyak tākaĵ udewani yāk.

²² Jekop ude yāĵpāĵ eruk nanaki Josep ĵode iwetkuk; Josep, gāk wain pāya tāga muĵipi bumta pewā wādāk tākaĵ udewani yāk. Pāya uwā ume gāgāniken itkaĵ kubirigān āroĵirān momitā bumta iriĵ wādāk tāyak. ²³ Gāk ittāĵ kuĵariri āma komi gāka kokwawak nadānpāĵ gabāĵ ahāĵpāĵ āpatā gamneĵ yāk. ²⁴ Tāĵirā gākā ehutpāĵ āpa gwāĵiĵpāĵ pāra nāmo api yamben yāk. Ketka kuĵat kehāromi tāĵpayāĵ tāko uwā nanka Jekop tāĵo Anutu kehāromi māhemi, unitā tāĵkentāĵ gamiĵirān kehāromi nikek api iren yāk. Anutu uwā Isrel tāĵo Watā Pāhap ba Isrel tāĵo Mobā Kuĵat, unitāĵo kehāromitā api tāĵkentāĵ gamek yāk. ²⁵ Bureni, nanka tāĵo Anutu unitāgān tāĵkentāĵ gamik tāyak. Anutu kehāromi māhemi uwā iron mebāri mebāri ĵode pewān ahāĵ gamik tākaĵ; Iwān punin nanik ba ume kome gānaĵ nanik, ba nanakaye māyap, ba yawakaye imaka māyap. Iron ude pewān ahāĵ gamik tākaĵ. ²⁶ Nanka nākĵo kon man terak iron ahāĵ gamayāĵ tāyak uwā buĵāt yāpmāĵ ārok tāyon pom biani biani u kaĵ yārepmirān. Ba iron u imaka sākgāmān oranayetā bian yāpuĵo u imaka,

kañ yärepmirän yäk. Täñpän Josep, gäk yäpmän danipñan notkaye yärepmitpän wäpka biñam ikek itan unita iron pähap yäyat ño gäka terak kañ äron morewut yäk.

²⁷ Jekoptä Josep man ude iwetpän nanaki Benjamin ñode iwetkuk; Gäk an komi tom däpmänpän näñpani kubä udewani yäk. Tamimanä tom ätu däpmänpän pengän kudup nak täyak. Täñpän bipäda ätu däpmänpän nanñkañ ätu däkumta pek täyak.

²⁸ Eruk, Jekop täño nanakiye uwä ini äbot-äbot ittän kuñkuño u Isrel kome täño äma äbot 12 udetä itkuñ. Jekop nanakiye 12 u kubäkubä täño mebäriyiye yabänpän-nadäk täñpän uterakgän kon man yäwetkuko u äbä täretak ño.

Jekop kumbänpän äneñkuño unitäño manbiñam

²⁹⁻³⁰ * Jekop nanakiye man ude yäwet paotpänä ini kumäkta manbiñam ñode yäwetkuk; Näk kumbani notnayetä itkanñen u kukta keräp täyak yän nadätat. Näk kumänjira kome nanaye oranaye äneñkuñken kañ äneñput yäk. Kome u Kenan komeken, kome täpuri wäpi Makpela, Mamre kome edap abani käda uken itak yäk. U äma Hit nanik wäpi Efron unitäño piä tobät gägäniken itak, kome orana Abrahamtä ini ba äboriye äneneña suwanñkuko u yäk. ³¹ * Kome uken äbekna orana Abraham yanäpi äneñkuñ. Täñpän meñna nana Aisak yanäpi pähap u imaka ugän äneñkuñ. Webena Lea imaka u äneñkut yäk. ³² Kome ba awañ uwä Abrahamtä Hit nanik täñopän suwanñkuk. Näk u kañ äneñput. ³³ * Eruk Jekop nanakiye man ude yäwet moreñpän patpänä eruk kuroñi mugwäjinpän waki kumbuk.

50

¹ Eruk nani kumbuko parirän Josep nani bäyan iminpän konäm butewaki täñpän inamiken inñkuk. ² Ude täñpän itkan eruk mäden Josep nani täño komegup bäräñen nämo paranpän kehäromigän pen irekta yänpän Isip täño äma nadäwani ätu ñode yäwetkuk; In imaka käbänji säkgämän nïkek u yäpmän päbä nana gupi terak ño kañ ärut imut yäk. ³ Ude yäweränä äma u Isip äma ätutä kumänjirä täk täñkuño u Jekoptä kumbänä udegän gupiken ärut imik täñ yäpmän kuñ irirä kepma 40 ude tärenñkuk. Eruk ude täñ moreñpän Isip nanik ämawebe Jekopta konäm butewaki täñ yäpmän kuñirä kepma 70 ude tärenñkuk.

⁴ Konäm butewaki täñ yäpmän kwä tärenñirän Joseptä Fero täño watä piä ämaniye ñode yäwetkuk; In näka gäripi nadäkan u täñpawä man yäyat ño yäpmän pänku Fero ñode iwerut; ⁵ * Nana täño kumäk-kumäki kadäni keräp tanñirän man kehäromi kubä ñode näweränpän yänkehärom tanñkut; Näkä kumbawä Kenan komeken kome muni kubä näkña kumänjira äneneña suwanñkutken ukengän kañ äneñ yäk. Nana ude näwetkuko unita Fero gäk nepmanñpi pänku nana kome uken äneñkan äneñi äyäjutpen ño api äbet yäk.

⁶ Ude yänñirän Ferotä nadänpän kowata man Josepken ñode tewän kuñkuk; Gäk pänku nankatä man gäwerirän yänkehärom tanñkuno udegän täñkan äneñi kañ äbi yäk. ⁷ Ude iwerirän Josep pänku nani Kenan kome uken äneñkuk. Jekop änekta kuñkuño u Fero täño äma wäpi nïkek ba äma ekäni ekäni ba Isip kome täño intäjukun äma kuduptagän Josepkät bok kuñkuñ. ⁸ Josep webeni nanakiye ba noriye kuduptagän ba Jekop täño äboriye kuduptagän kuñkuñ. Ironji täpuri täpuri ukät sipsip, bulimakau unitägän Gosen kome uken itkuñ.

* 49:29-30: Stt 23:3-20 * 49:31: Stt 25:9-10, 35:29 * 49:33: Apos 7:15 * 50:5: Stt 47:29-31

9 Täñä äma ätu karis hostä wädäwani uterak ba hos terak Josepkät penta kuñkuñ. Äma äbot kuñkuño u kubägän nämo. Ämawebe bumta akuñ kirenkañ Jekop äneka kuñkuñ.

10 Eruk kuñtäñgän Atat kome wit gupi tätuwani bägupken Jodan ume ani kukñj udude uken ahäñkuñ. Eruk uken ahäñpähä konäm butewaki pähap täñkuñ. Ude täñpäh itkañ Josep u täñbute-bute täñpäh konäm butewaki täñ yäpmäh kuñjirän kepma 7 ude täreñkuk. 11 Konäm butewaki täñ irirä Kenan ämawebe tä yabähñpäh man ñode yähkuñ; U yabäwut! Isip naniktä konäm butewaki tañ pähap, kadäni käronji täñ yäpmäh äbäkañ yäk. Ude yähkuño unita kome u wäpi Abel-Misraim yäh yäk täkañ. Wäpi u mebäri Isip nanik täño butewaki pähap.

12-13* Jekop nanakiye ude täñkuño uwä nani täño man buraminpäh Kenan kome uken äneñkuñ. Kome nani äneñkuñken u wäpi Makpela, Mamre kome dubiniken, kome Abrahamtä bian äma kubä Hit nanik wäpi Efron unita moneñ iminpäh kome u inita yäpukken u. 14 Täñpähäñ Josep nani Jekop u äneñpäh yejämähñpäh peñkañ mäden nanakiye, noriye, wanoriye, piä ämaniyebok kuñkuño u kudup äneñi äyähjutpeñ Isip komeken kuñkuñ.

Noriyetä Josepta umuntanñkuñ

15 Eruk nani äneñpeñ äbä komeniken itkañ noriyetä yähkuñ; Eruk apiño jide itkamäh? Josep ninta kokwawak pen nadähñpäh yäwänäku imaka goret täñ iminñkumähño unita kowata udegän täñ nimitek yäk. 16 Ude yähñpäh man ñode pewä yäpmäh Josepen kuñkuk; Kadäni nanka nämo kumähñkañ man ñode niwetkuk; 17 In goret täñkuñ. Notjinpak Josepta waki täñ iminñkuño unita Josepen päñku ñode iwerut; Ninä waki täñ gaminñkumähño unita kowata nämo täñ nimen. Momi täñkumähño u peñ nimisi yäk. Unita Josep, nin nanka täño Anutu unitäño piä ämaniyetä ñode gäwetkamäh; Nantä man ude niwetkuko unita butewaki nadähñ niminpäh mominin nämo yäpmäh kuñaren yäk. Yähjirä Joseptä nadähñpäh konäm kotkuk.

18 Josep ude täñjirän noriye dubiniken äbähñpäh inami yäpä äpmonpäh patkañ ñode iwetkuñ; Nin apiño gäkño watä piä äma ude itkamäh yäk. 19 Yähjirä Joseptä yäwetkuk; In näka umuntäneñtawä yäk. Näk Anutu täño bägup yäpmähñpäh Anutu bumik täga nämo iret. 20 In bian näk yäpäwakta man yähñpäh-nadäk täñkuño upähkañ Anututä waki u yäpmäh äyähjutpäh imaka täga kubä ñode pewän ahähñkuk; Ämawebe mäyaptä nakta jop itpäh kumnanji upähkañ Anututä intäño waki yäpmäh äyähjutpäh näkä terak täñkentäk pähap pewän ahähñjirän näkä in täñkentäh tamitat ño. 21 Unita in nadäwätäk täneñtawä. Näk täñkentäh taminjira in ba nanakjiye täga api itneñ yäk. Josep noriye man säkgämän ude yäwettäyon noriye umun pähap nadähñkuño u paotkuk.

Josep kumbuko unitäño manbiñjam

22 Eruk Josep täño kumäk-kumäki kadäni keräh täñjirän Jekop täño äboriye ukät Isip kome it yäpmäh kuñjirän obañ 110 täreñjirän kumbuk. Unitäño manbiñjam ñode; 23 Josep nämo kumähñkañ nanaki monäni wäpi Efraim unitäño nanakiye oraniye yabähñkuk. Ba kodak irirän nanaki tuäni wäpi Manase unitä nanaki kubä wäpi Maki bäyähñkuk. Eruk Maki unitäño nanakiye ahähñjirä Joseptä inita iwoyähñpäh watäni it yäminñkuk.

* 50:12-13: Apos 7:16

²⁴ Eruk Joseptä kumbayän nadänkan noriye yänpübä yepmanpäy node yäwetkuk; Eruk näk kumbayän täropänkan Anututä ini inta watä api it tamek yäk. Tänpän in yän-täkjat yäpmän kome no kakätänpey kome kubäken api tepmanpek. Kome u Anututä Abraham, Aisak kenta Jekopta bureni api tamet yän yäwetkukken u api yän-täkjat päñku api tepmanpek yäk. ²⁵ * Man ude yänpäy noriye node yäwetkuk; In node täneñta yänkehärom tawut. Anututä tämagurirän Isip kome no peñpey kunayän tänpänä näk kumbayän täro u näkno kujatna imaka, yäpmänkan kan kut yäk. Ude yäwerirän yänkehärom tanñkuñ.

²⁶ Tänpäkan Josep obañ 110 tärenjirän Isip komeken kumbuk. Kumbänkan Isip nanik täño äma nadäwani ätutä komegup nämo parawekta imaka käbänji täga nitek gupi terak ärutkan bokis gänañ peñpäy äneñkuñ.

---

* **50:25:** Kis 13:19; Jos 24:32; Hib 11:22

(Kisim Bek)
Yämagurani
Anututä ämawebeniye Isip komi piäken nanik
imagutkuko unitäŋo manbiŋam

3

Yämagurani 3:1-15

Yawetä Moses epän man iwetkuk

1 Mosestä yepmani wäpi Jetro, unitäŋo yawakiyeta watä it yämik täŋkukonik. Jetro uwä Midian nanik täŋo bämop äma. Täŋpakaŋ kepma kubäta yawak kome kawuki kukŋi udude yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ päŋku Yawe täŋo pom, wäpi Horep u ahäŋkuk. 2* Ahäŋpäŋ irirän Yawe täŋo aŋero päya keräpi pähämi gänaŋ itkaŋ kädäp mebet ude ahäŋ imiŋkuk. Ude ahäŋ imiŋirän Mosestä kaŋkuk; Päya u mebet abukopäŋ nämo ijiputkuk. 3 Ude kaŋpäŋ ŋode nadäŋkuk; Inide kubä ahätak yäk. Päŋku imata nämo ijiputak yäŋ kaŋpäŋ nadäwa yäk.

4 Ude yäŋpäŋ imaka u kaŋpäŋ nadäkta kuŋkuk. Kwänä Yawetä kaŋpäŋ päya u pähämi gänaŋ naniktä Mosesta gera ŋode yäŋkuk; Moses! Ude yäŋirän Mosestä yäŋkuk; Näk ŋo yäk. 5 Ude yäwänkaŋ Yawetä iwetkuk; Tuän äbeno! Kome itanken u kudupi unita kuroŋka ärärani yäŋopmäŋpäŋ pe yäk. 6 Ude yäŋpäŋ ŋode iwetgän täŋkuk; Näk nanka täŋo Anutu, Abraham, Aisak, Jekop täŋo Anutu yäk. Ude yäwänä Mosestä Yawe kakta umuntaŋpäŋ injami dapun täŋpipiŋkuk.

7 Täŋpänkaŋ Yawetä ŋode yäŋkuk; Äma äbotnaye Isip komeken butewaki terak itkaŋ u yabäŋpäŋ-nadäŋkut yäk. Isip naniktä komi epän yämiŋirä konäm butewaki terak gera yäŋirä nadäŋpäŋ komi nadäkaŋ unita nadäwätäk täyat yäk. 8 Unita Isip äma keriken nanik yämagut yäpmäŋ päŋku kome säkgämäninik, gakŋi taŋi nikekken yepmakta äpätat ŋo yäk. Kome uken yepmaŋpayäŋ täyat uwä Kenan, Hit, Amo, Peres, Hivi ba Jebus äbot unitäŋo kome yäk. 9 Nadätan? Ŋowä Isrel äbot unitäŋo konäm butewaki nadäŋpäŋ Isip ämatä waki täŋ yämik täkaŋ u käyat. 10 Unita gäk akumaŋ ku. Isrel ämawebenaye, näkŋo äbot u Isip komeken nanik yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ äbäka Feroken ku yäŋ peŋ gäwetat.

11 Anututä ude iweränä Moses ŋode iwetkuk; Täga nämo yäk. Näk ŋodewanitä jide täŋpäŋ Feroken päŋku Isrel ämawebe Isip komeken nanik yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ äbet? 12 Yäwänä Anututä iwetkuk; Näk gäkkät api itde yäk. Täŋpakaŋ imaka ŋode ahäŋirän kaŋpäŋ Anutu näkŋa gepmaŋpa kuyan yäŋ api nadäwen; Gäkä Isrel ämawebe Isip komeken nanik yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ pom ŋoken äbä itkaŋ Anutu näk api nanij oretneŋ.

13* Anututä ude yäwänä Mosestä ŋode iwetkuk; Upäŋkaŋ näkä päŋku Isrel ämawebeken ahäŋpäŋ Nanjiye täŋo Anututä peŋ näwet-pewän äbätat yäŋ yäwerayäŋ täro uwä ŋode käwep api näwetneŋ; Eruk niwet! Anutu u wäpi netä? Ude yäŋirä jide api yäweret? 14* Yäwänä Anututä iwetkuk; NÄK ITKURONITÄ

* 3:2: Apos 7:30-34 * 3:13: Kis 6:2-3 * 3:14: Rev 1:4,8

ITAT. Unita Isrel äbot ñode kañ yäwet; Wäpi Näk ITAT unitä inken näwet-pewän äbätat. ¹⁵ Ude yāñpāñ ñode iwetgän täñkuk; Gäk pāñku Isrel ämawebe ño kañ yäwet; Yawe, Abraham täño Anutu, Aisak täño Anutu ba Jekop täño Anutu unitä inken näwet-pewän äbätat. Wäpna Yawe uwä wäpna tärek-täreki nämö api irek. Äbot kodakitä kodaki wäpna Yawe u pen api yāñ yāpmāñ kuney.

6

Yāmagurani 6:1-13

Anututä ämawebeniye komi piäken nanik yāmagutta yāñkuk

¹ Täñpākañ Yawetä Moses ñode iwetkuk; Eruk, Isip nanik täño intäjukun ämata jide täñ imayāñ nadätat u täñjira api käwen. Näñaken kehäromina terak intäjukun äma u täñpewa Isrel ämawebenaye yabä kätāñpewän api kuney. Bureni, u komi mebäri mebäri terak peñ iwerira täwat kireñpewän Isip kome peñpeñ api kuney. ² * Ude yāñpāñ Anututä Moses ñode iwetgän täñkuk; Nadätan? Näk Yawe. ³ Näkä orajiye Abraham, Aisak, Jekop uken ahāñ yāmiñjira Anutu kehäromi mäheми yāñ nabāñpāñ-nadäk täñkuñonik. Täñpākañ wäpna kudupi Yawe uwä nämö yäwet täñkuronik. ⁴ Täñkañ orajiye ukät topmäk-topmäk täñpāñ Kanan kome, äma äbani ude itkuño u inita biñam yāñiñ kirekta yāñkehärom täñkut. ⁵ Täñpākañ Isip naniktä Isrel ämawebe komi piäken yepmañpāpāñ itkañ yāñkähän-kähän yāñkuño unita nadāñ yāmiñpāñ topmäk-topmäk orajiyekät täñkuro u juku piñkut. ⁶ Unita Moses, gäkä Isrel ämawebe manna ño kañ yäwet; Näk Yawe. Näk Isip komeken nanik tämagutpāñ unitä komi bārāpi tamik täkañ u gānañ nanik ketāreñpāñ tepmañpa api kuney. Täñpākañ jop nämö api tämaguret. Nämö, kehäromina terak Isip ämawebeta komi mebäri kubä yāmiñkañ in api tämaguret. ⁷ Ude täñkañ in täñpewa näñaken ämawebenaye ude irirä näkña Anutujin api iret. Ude täñjira api nadāneñ; Yawe Anutunin ñowä Isip kome komi piäken nanik yāñ-nimagurani u yāñ api nadāwä täreneñ. ⁸ Ude täñkañ yāñ-täkñat yāpmāñ kome, orajiye Abraham, Aisak, Jekopta yāmikta yāñkehärom täñkutken kuñkañ kome u injinta biñam api taniñ kirewet. Yawe näkä ude yāñkehärom täyat. ⁹ Täñpākañ Mosestä man u Isrel ämawebe yāweränkañ upāñkañ nämö nadāñ imiñkuñ. Imata, Isip kome itkañ komi piä mebäri kubä täk täñkuño unitä nadäk-nadäki täñkuräk täñpāñ peñkuk.

¹⁰ Täñpāñ Yawetä Moses ñode iwetgän täñkuk; ¹¹ Gäk pāñku Isip nanik täño intäjukun äma u ñode kañ iwet; Fero, gäkä Isrel ämawebe yabäkätāñ-pewi komeka ño peñpeñ kut! yāñ kañ iwet. ¹² Ude iweränä Mosestä iwetkuk; Täga yāyan. Upāñkañ näk mena bārāpi. Isrel ämawebe näkño man nämö nadāñ namik täkañ upāñ Isip täño intäjukun äma u iwerawä näkño manna jide ude nadāwek? ¹³ Mosestä Yawe ude iweränkañ upāñkañ Yawetä Moses kenta Aron ñode peñ yäwetkuk; Ek Isrel ämawebe ba Isip nanik täño intäjukun ämaken kuñkañ Isrel ämawebe Isip komeken nanik yāmagut yāpmāñ äpāmañ kañ kun yäk.

12

Yāmagurani 12:1-14

Pasova orekirit yāput-pekpək täño mebäri ño

* 6:2; Stt 17:1, 28:3, 35:11; Kis 3:13-15

1 * Isip kome irirän Yawetä Moses kenta Aron ñode yäwetkuk; 2 Komepak itkañ ñowä obañ kodaki kodaki täño yäput-pekpek komepak ude api irek.

3 Unita Isrel ämawebe kuduhtagän jukuman ñode yäwerun; Komepak ñonitäño kepma 10 uken äma kubäkubä ini nädamiñi-nani inita iwoyäñpäj sipsip nanaki kubäkubä kañ yäput. 4 Täñ nädamiñi-nani kubätä tom u niningän täga nämö nañ paotne yäj nadäñpäjä eruk nädamiñi-nani ätu dubiniken irani yämaguräkañ ukät bok täñiron tañpäj kañ nañput. Nädamiñi-nani iniken namba terak ba ini kubäkubä täga nänäñj uterak kañ täñiron tañpäj nañjä kañ paorän. 5 Sipsip ba meme u tagagän. Täñ u kubä iwoyänayäj täkañ uwä ämani, obañ kubä tärewani, gupi kuräki, paräm-paräm nikek nämö. 6 Eruk tom u watäni it yäpmäj kuñjä komepak unitäño kepma 14 uken kome bipayäj täñirän Isrel äbot kudup äbäñpäj tom u kañ däpmäj yäpmäj kut. 7 Ude täñkañ nägäri ätu yäpmäñpäj yot itpäj tom nänayäj täño unitäño yäma kukñj kukñjäkä gwäkiken kañ äurut.

8 Eruk bipani ugän tom u kädäpken iñjkañ käräga yiskät nämö awähurani ba tokän jägämi ukät kañ nañput. 9 Tom tohari kodaki ba käbotken ijiwani uwä nämö näneñ. Nämö, tom u kumän ikek kädäpken iñjpäj näneñ, gwäki, keru kuroñj ba koki täpun-täpun u kudup iñjpäj nañ paotneñ. 10 Nañkañ ätu däkumta nämö peneñ. Nañpäj ätu pewä itneño uwä kome yäñeñirän kädäpken kudup pewä päñku iñjpäj jñ paotneñ. 11 Äñnak-äñnak uwä näkä in tärepmäpäj Isip nanik däpayäj täyat unitäño äñnak-äñnak. Unita tom u näna yäñpäjä ämetpeñ kukta pidäm tañpäj tuñum ñode täñput; Tek yamäñpäj kuroñjin ärärani täñkañ ähottaba ketjinken kañ injirut. Ude täñkañ tom u bäräñeñ kañ nañ paorut.

12 Ude täñjä bipani ugän näkä Isip kome päke u kuñkañ ämani nanak intäjukun ahäwani, äma täño ba tom täño bok kudup däpmäj morewayäj. Ude täñpayäj täyat uwä Yawe näkña kuñatkañ Isip nanik täño anutu jopi-jopi kudup yäratpäj yepmañpayäj. 13 Täñpäkañ nägät yäma terak ärutnayäj täkañ uwä näkä ñode kañpäj nadäktä; Isrel nanik yot ño gänañ itkañ. Nägät ude yabäñpäjä yot u yärepmäpäj Isip nanikgänpäj täñpa wawäkañ in tepmañpa säkgämän itnayäj. 14 * Unita kepma uwä Yawe näkä piä tañj jide täñ tamñkuro unita juku piñpäj naniñ oretta orekirit kepma kubä api irek. Intäño yeri ahäñpäj ahäk täñ yäpmäj kunayäj täkañ unitä orekirit kadäni uwä kañpäj nadäñpäj piä jide täñkuro u pen api juku pik täneñ.

15

Yämagurani 15:1-11

Moses täño oretoret kap

1 * Täñpäkañ Moseskät Isrel ämawebe äbottä Yawe iniñoret kap ñode teñkuñ; Wisikinik! Yawe uwä ämikken intäjukuninik itkuko unita kap teñ imina! Unitä Isip nanik täño komi ämakät unitäño hos gwägu gänañ yäpmäj äreyäñpewän äpmonkuñ.

2 * Yawe uwä näkño kehäromina. Uwä iwan keru terak nanik nämagutkuk. Unita juku piñpäj oretoret täñpäj kap tek täyat.

* 12:1: Wkp 23:5; Nam 9:1-5, 28:16; Lo 16:1-2 * 12:14: Kis 23:15, 34:18; Wkp 23:6-8; Nam 28:17-25; Lo 16:3-8 * 15:1: Rev 15:3 * 15:2: Sam 118:14; Ais 12:2

- Bureni, uwā nana tāŋo Anutuni, ba nākŋo Anutuna unita iniŋ oretpāŋ wāpi yāpmāŋ akuwa!
- ³ Yawe uwā āma komi. Wāpi uwā Yawe.
- ⁴ Uwā Fero tāŋo komi āmaniyekāt karis uterak āmik tāŋtāŋ kuŋatkuŋo u bok gwāgu gānaŋ yāpmāŋ āreyānpewān āpmonkuŋ. Tāŋkentākiye tāgatāga u imaka, ume nanpāŋ kumbunŋ.
- ⁵ Kumānpāŋ mobā ude, baninik umu āpmonpākaŋ gwāgutā uwāk tāŋpāŋ itkuk.
- ⁶ Bureni Yawe, ketka bure kāda kehāromi nikektā iwan dāpmāŋ imāriri kāna inide kubā tāŋkuk.
- ⁷ Gākā āma iwan tāŋ gamiŋkuŋo u kehāromika pāhap yāwoŋāreŋpāŋ yeŋtāŋpi kuŋkuŋ.
- Iwankayewā teparaŋ ijin paot tākaŋ ude gākŋo kokwawak kādāp mebet udewani tā ijin paotpāŋ abuniġān peŋkuk.
- ⁸ Tāŋpāŋ gāk kokwawakka tāŋo woŋ taŋi pāhap piāŋ iwariri gwāgu tokŋeŋ yāpmāŋ āroŋpāŋ yewa ude kukŋi kukŋi āro kehārom taŋpāŋ itkuk.
- ⁹ Tāŋpākaŋ iwankayetā siwani yāŋkaŋ ŋode yāŋkuŋ; Yāwat kireŋkā yārepmitpāŋ api dāpne yāk. Dāpmāŋpāŋ unitāŋo tuŋumi yāpmāŋ daniŋpāŋ nininta yāpmāŋjitna tāpuri kubā nāmo api irek yāk. Wisikinik! Pāip wādāŋpāŋ madāŋ jukut-jukut tāŋitna api paotneŋ yāk.
- ¹⁰ Ude yāŋkuŋo upāŋkaŋ Yawe gākā piāŋ yāwariri gwāgu gānaŋ āpmon morewākaŋ gwāgutā kudup uwāk tāŋkuk. Dāpmāŋjiri ain kujat ude gwāgu gānaŋ kudup baninik umu āpmonkuŋ.
- ¹¹ Unita Yawe, anutu jopi bāmopiken gāk udewani kubā nāmoinik itak. Gāk kudupi ārowaniinik. Gākŋo peŋyāŋekka uwā inipārik kubā. Kudān kudupi tāk tāyan uwā kubātā udegān tāga tānaŋi nāmo!

16

Yāmagurani 16:1-15

Isrel āmawebe tā ketemta yāŋapinkuŋ

¹ Isrel ābot pāke u kuduhtagān Elim kome peŋpeŋ kuŋtāŋgān kome jopi kubā wāpi Sen ahāŋkuŋ. Sen uwā Elim Sinai kome u bāmopiken. U Isip peŋpeŋ ābuŋo komepak 2 kepma 15 tāreŋirān Sen kome u ahāŋkuŋ. ² Kome jopi uken ahāŋpāŋā āmawebe ābot pāke u Moses kenta Aronken ketemta yāŋpāŋ yāŋarahutpāŋ ŋode yāwetkuŋ; ³ Nin ŋode nadākamāŋ; Yawetā Isip komeken itkumāŋken ugān nidāpuko uyaku! Bian Isip itkumāŋo uwā tom ketem nininken gārip terak ijinpāŋ nak tāŋkumāŋonik yāk. Tāŋpākaŋ ektā nin kudup nakta tāŋpā wawāpāŋ kaŋ kumbut yāŋ nadāŋpāŋ kome jopi ketemi nāmoken ŋo yāŋnikŋat yāpmāŋ ābumān ba?

⁴ * Ude yāŋirā nadāŋpāŋ Yawetā Moses ŋode iwetkuk; Isrel āmawebe ŋode yāwet; Kunum gānaŋ nanik ketem tāŋpewa iwān ude api maŋ tamineŋ. Maŋirā kepma kubākubā āmawebe ini-ini pāŋku kepma kubā unitāŋogān kaŋ yāpmāk tāŋput. Kādet ude terak tāŋpāŋ-yabāŋira āmawebe u nākŋo man u buramiŋpāŋ api iwatneŋ ba nāmo? ⁵ Tāŋkaŋ kepma 1tā pāŋku 5 ude tāŋtāŋ kuŋtāŋgān kepma 6 ukenā kepma yarā tāŋo biŋam kaŋ yāpmāk tāŋput yāk.

* 16:4: Jon 6:31

⁶ Eruk ude yäwänä Moses kenta Arontä Isrel ämawebe kudup ñode yäwetkumän; Apiño bipäda ñode api kanpän nadänej; Yawetä ini Isip nanik tämagut yäpmän äbuk. ⁷ Täñ kwep tamimanjä Yawe täño peñyänjek pähap, kehäromi nikek api känej. U yänkubit-kubit man iwetkuño u nadätak. Bureni, nekpän nämo niwetkuñ, Yawe inipän iwetkuñ. Nekä unitäño man buramik ämaniyatgän. ⁸ Ude yänpän Mosestä äneñi ñode yäwetgän täñkuk; Yawetä yänkubit-kubit manjin nadänj tamiko unita ini tom bipäda-bipäda tamiñkañ tami tamiwä ketem injinken gärip terak näneñta api tamik täñpek. Nadäkañ? Äma jopi nekken yänkubit-kubit yäkañ uwä Yawetä inita täñ imik täkañ. ⁹ Ude yäwetpän Mosestä Aron iwetkuk; Yawetä äma äbot päke ñonitäño yänkubit-kubiri nadätak unita yänpewi äbä Yawe ini injamiken kubäkengän irut.

¹⁰ Eruk Aron Mosestä iwetkuko udegän ämawebe yäwerän äyänutpän kome jopiken dapun tänpän kankuñ; Yawe täño peñyänjek pähap pit kubägan gubam terak ahänjirän. ¹¹ Ahänpän Yawetä Moses ñode iwetkuk; ¹² Ämawebe ñonitäño yänkubit-kubiri uku nadänj yämit. Unita ñode yäwet; Bipäda-bipäda tom api näneñ. Täñ tami tamiwä ketem iniken gärip terak api yäpmänpän nak täneñ. Ude täñkañ mebari ñode uwä api nadäwä tunneñ; Näk uwä Yawe Anutuni bureni.

¹³ Eruk bipädawä barak täpuri täpuri kome itkuñken ugän tokneñpän yejamänpän kämän patkuñ. Täñ tamiwä guk näburum kome itkuñken u itkuñ. ¹⁴ Täñpakañ guk näburum unitä keke yänjiräwä komenita imaka kubä ketem kokok-kokok bumik unitä pat yäpmän kuñkuñ. ¹⁵ * Parirä Isrel ämawebetä yabänpänjä mebari nämo nadänkuño unita ini-tägän näwetgäwet tänpän yänkuñ; U imatäken? Ude yänjirä Mosestä yäwetkuk; U ketem, Yawetä ini intä nakta tamitak yäk.

19

Yämagurani 19:1-25

Isrel ämawebe Sinai pom gämoriken äbä itkuñ

¹⁻² Eruk Isip kome peñpeñ äbänjirä komepak 3 täñkuko unitäño kepma intäjukunkenä Isrel ämawebe Refidim kome peñpeñ Sinai pom ukäda kome kawukiken päbä Sinai pom gämoriken yottaba tänpän itkuñ. ³ Täñjirä Moses Anutukät man yänpän-nadäk täda yänpän pom u äronkuk.

Yawe pom uterak itkañ Mosesta gera terak ñode iwetkuk; Jekop täño oraniye, Isrel äbot u ñode kañ yäwet; ⁴ Yawetä ñode yäyak; Isip ämawebeta kudän jide täñ yämiñjira kanpän nadänkuño u nadäkañ. Ba siän tañi tañitä nanaki piri terak kotanj yäpmän kuñat täkañ ude in watä säkgämän it tamiñpän Isip kome uken nanik yän-täknat yäpmän näkña dubinaken äbä tepmanñkuro u imaka, nadäkañ. ⁵ ** Unita in apiño näkño topmäk-topmäk manna u kehäromi injitpän iwat täkañ u täñpawä näkñata iwoyäwani ämawebenaye äbot ude api itneñ. Kome pähap päke u uwä näkñogän upänkañ u bämopiken inä näkñaken äbotinik api itneñ. ⁶ * Ba inä kudupi äbot, bämop äma piä täñpani ämawebenaye ude api itneñ. Isrel ämawebe man ude kañ yäwet. ⁷ Yawetä man ude iwet morewänkañ Moses pom u peñpeñ äpä Isrel ämawebe täño intäjukun ämaniye yänpäbä yepmankañ Yawetä jukuman iwetkuko u kudup yäwetkuk. ⁸ Yäwerirän ämawebe kuduhtagantä ei-gera yänpän yänkuñ; Yawetä yänkuko

* 16:15: 1Ko 10:3 * 19:5: Lo 4:20, 7:6, 14:2, 26:18; Tai 2:14 * 19:5: 1Pi 2:9 * 19:6: Rev 1:6, 5:10

udegän iwatpāj kudup api täne yäk. Ude yāwāwā Mosestä ämawebe täņo man u yāpmāj pājku Yawe iwetkuk.

⁹ Iweränä Yawetä Moses ŋode iwetkuk; Moses, gäk nadātan? Näk gubam tāboritā uwāk täņ naminjirän gäkken äbāņpāj man yāņpāj-nadāk täņitda ämawebe kaņ nadāwut. Ude tänayāj täņo uyaku kadāni kadāni gākā man yāņiri bureni yāņ api nadāk täneņ. ¹⁰ Ude yāņpāj Moses äneņi ŋode iwetkuk; Gäk äpmonkaņ ämawebe yāwerikaņ apiņokāt kwepkāt kudupi itpāj näk naniņ oretta ini gupi ba teki imaka, kaņ ärutpak taņpāj täņtuņum tawut. ¹¹ Ude täņkaņä kepma yarākubā unitawā pidām taņpāj kaņ irut. Imata, kepma unitawā näk Sinai pom terak äpä irira ämawebe api nabāneņ. ¹² * Täņpākaņ ämawebetä näk dubinaken nämo ämneņta бага pom mebāriken kaņ peņ äyāņut. Baga u äma kubätä nämoinik kejapek. Nämo, pom terak nämo äronēņ, ba dubiniken imaka, nämo kuneņ. Täņ kubätä pom u yewänä kumāj-kumāj kaņ urut. ¹³ Äma udewani ketjintä nämo injtpāj utneņ. Nämo, mobā ba bohamtä bankentä kaņ utpewā kumbän. Äma ba tomta bok yāyat. Kädet uterakgän kaņ däput. Täņpākaņ womat māmā nadāņkaņ ugän ämawebe pom terak täga api äronēņ. ¹⁴ Yawetä ude iweränkaņ Moses pom terak äpäņpāj ämawebe Anutu injamiken kudupi itneņta yāwetpāj yāwoņärek täņpākaņ pājku teki ärutpak taņkuņ. ¹⁵ Täņpāj yāwetkuk; Kepma yarāta tuņum täņ yāpmāj kuņpāj kepma 3 uken jop kaņ itsāmbut. Täņkaņ apiņokāt kwep uwā äma kubätä webenikāt bok nämo pädeņ.

¹⁶ * * Eruk kepma yarā tärewänkaņ kubā täņo tamimaņ pom terak gubam gwägätpāj yāpä iromāj täņjirän u gānaņ womat māmā pähap ahāņjirän nadāņpāj ämawebe kuduptagän pom dubiniken itkuņo u nadāņpāj umuntaņkaņ dädāri kwaiņkuņ. ¹⁷ Ude täņjirä Mosestä Anutu kakta ämawebe yāņ-yākjat yāpmāj pājku pom gāmoriken yepmaņpän itkuņ. ¹⁸ Eruk Yawetä pom uterak kädāp mebet gānaņ äpäņjirän gupetä pom u kumän uwāktāj kāmān patkuņ. Gupe uwā kädāp pähap täņo gupe ude äronjirän pom u bumta kwaiņkuk. ¹⁹ Täņjirän womat māmā täņitä taņi pähap yāņkuk. Ude täņjirän Mosestä Anutu man iwerirän Anututä kowata iromāj māmā terak iniņ yāņkuk. ²⁰ Ude täņkaņ Yawe uwā päpä Sinai pom u miņgupi terak itkaņ Mosestä ärokta gera yāņkuk. Gera yāņpewän Moses äronjuk. ²¹ Ärowänä Yawetä iwetkuk; Gäk äneņi äpmonkaņ ämawebe jukuman kehāromi ŋode yāwet; Kubätä näk nabākta бага nämoinik irepmirek. Ude täņpājä mäyaptä api paotneņ. ²² Nadātan? Bāmpo äma ätu Yawe näk dubinaken äbāk täkaņ u imaka, injamnaken kudupi itta tuņum täneņ. Nämo täņpāwā kowata api yāmet yäk. ²³ Yawetä ude yāwänä Mosestä kowata ŋode iwetkuk; Gākņa jukuman kehāromi niwetkuno unita ämawebe ŋo täga nämo ämneņ. Pom unita nadāna kudupiinik täņpājä бага peņ äyāņutta gākā niwetkun yäk.

²⁴ Ude iweränä Yawetä iwetkuk; Täga. Gäk äpmonkaņ Aron imagurikaņ äbun. Täņpākaņ bāmpo ämakāt ämawebeniye kubätä бага u irepmitpeņ pom terak nämo ämneņ. Täņ ude täņpāwā kowata api yāmet yäk. ²⁵ Mosestä man u nadāņpājä äpmo ämawebeken man Yawetä iwetkuko u kudup yāņahāņpāj yāwetkuk.

20

Yāmagurani 20:1-26

Baga man 10

- 1 Tānpākaŋ Anututā man ŋode kudup yāŋahānpāŋ yāŋkuk;
 2 Nāk Yawe Anutujin. Nākā Isip komeken komi epān keriken nanik ketārenpāŋ tāmagutkut.
 3 Urita in nāk kubāgān nāwat tākot. Imaka ātuta nadāŋirā anutu ude nāmo tāŋpek.
 4-5 * * Imaka kubā tāŋo mājoni tāŋkaŋ nāmo inin oretneŋ, imaka kunum terak, ba kome terak ba gwāgu gānaŋ uken nanik kubā tāŋo mājoni tāŋkaŋ gwājin āpmon iminpāŋ nāmo inin oretneŋ. Nāmo inin, Yawe Anutujin nākā imaka kubātā nākŋo kome yāpmākta bitnākinik tāyat. Nadākaŋ, āmawebe nāka bitnāk tākaŋ unitāŋo momi tāŋo kowata nanakiye ba ābekiye oraniye kāmi ahāŋ yāpmāŋ āronayāŋ tākaŋ uterak api dāpmāŋ tārewet.
 6 Tāŋ āmawebe bānepitā nākken penpāŋ manna buramik tākaŋ u māyapinikta nadāŋ yāminpāŋ sākgāmān tāŋ yāmik tāyat.
 7 * Tāŋkaŋ Yawe Anutujin wāpi nāmo tāŋpā wanēŋ. Wāpi tāŋpā wanayāŋ tāŋo uwā mankenta biŋam api tāneŋ.
 8 * Tānpākaŋ Sabat u pewā kudupi kaŋ irān.
 9 * Tāŋkaŋ epān tāŋ pāŋku kepma 6 uken kaŋ tāŋtārewut.
 10 Upāŋkaŋ kepma namba 7 uwā Yawe Anutukatā orek itta yāpmāŋ daniwani. Unita kepma uken epān kubā nāmo tāneŋ. In ba nanakiye āpetjiye, watā āmawebejiye, ba yawakiye, ba āma kudupitā intā komeken itneŋo u epān nāmo tāneŋ.
 11 * Yawe uwā kepma 6 epān tāŋpāŋ kunum bibik ba gwāgu pāhap, ba imaka u gānaŋ ba uterak pātkaŋ u kudup pewān ahāŋkuŋ. Tāŋpāŋ kepma 7 uken itpāŋ-nadāk tāŋkuk. Urita Yawe uwā Sabat unita kon tāŋpāŋ kudupi yāŋkuk.
 12 * Tānpākaŋ menjiye nanjiye oraŋ yāmik tākot. Ude tāŋpāŋ Yawe Anutujin nākā kome tamayāŋ tāyat uken kadāni kāroŋi api it yāpmāŋ āroneŋ.
 13 * Tāŋkaŋ āma kumāŋ-kumāŋ nāmo dāpneŋ.
 14 * Nādapi in kubokāret nāmo tāneŋ.
 15 * Kubota nāmo tāneŋ.
 16 * Notjiye jop manman terak manken nāmo yepmanēŋ.
 17 * Āma kubā tāŋo eŋi, webeni, epān āmawebeniye ba yawakiye ba tuŋumi ātu yabāŋgārip nāmo tāneŋ.
 18 * Eruk āmawebetā yāpā iromāŋ tāŋirān u gānaŋ womat māmā yāŋirān nadāŋpāŋ kaŋkuŋ; Gupe pāhaptā pom u uwāk tāŋirān. Ude kaŋpāŋ bumta umuntaŋpāŋ kwaiŋpāŋ pom u dubiniken nāmo itkuŋ. Ban itkuŋ. ¹⁹ Ban itkaŋ Moses iwetkuŋ; Gākŋa niwet yāk. Anututā ini niwerirān nadāŋpāŋ kumne yāŋpāŋ umuntākamāŋ yāk. ²⁰ Ude yāŋirā Mosestā yāwetkuk; Umuntāneŋtawā.

* **20:4-5:** Kis 34:17; Wkp 19:4, 26:1; Lo 4:15-18, 27:15 * **20:4-5:** Kis 34:6-7; Nam 14:18; Lo 7:9-10

* **20:7:** Wkp 19:12 * **20:8:** Kis 16:23-30, 31:12-14 * **20:9:** Kis 23:12, 31:15, 34:21, 35:2; Wkp

23:3 * **20:11:** Stt 2:1-3; Kis 31:17 * **20:12:** Lo 27:16; Mat 15:4, 19:19; Mak 7:10, 10:19; Luk 18:20;

Efe 6:2, 3 * **20:13:** Stt 9:6; Wkp 24:17; Mat 5:21, 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9; Jem 2:11

* **20:14:** Wkp 20:10; Mat 5:27, 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9; Jem 2:11 * **20:15:** Wkp

19:11; Mat 19:18; Mak 10:19; Luk 18:20; Rom 13:9 * **20:16:** Kis 23:1; Mat 19:18; Mak 10:19; Luk

18:20 * **20:17:** Rom 7:7, 13:9 * **20:18:** Hib 12:18-19

Anututä in mani buraminpāḡ gāmorikengān itpeḡ kuḡatkaḡ momi wari nāmo tāneḡta tāḡpāḡ-tabākta äbātak. ²¹ Ude yāwetkuko upāḡkaḡ āmawebe ban pen irirä Moses inigān Anututä itkukken gupe kubiri päḡap u dubiniken kuḡkuk.

²² Tāḡpākaḡ Yawetä Isrel āmawebe yāwetta Moses ḡode iwetkuk; Yawetä ḡode yāyak yāḡ kaḡ yāwet. Nāk kunum gānaḡ itkaḡ inkāt man yāḡpāḡ-nadāk tāḡkumāḡo u kaḡpāḡ nadāḡkuḡ. ²³ Unita nadāwut. Inä gol ba siliwapaḡ anutu jopi tāḡpāḡ nāmo yāniḡ oretneḡ. Nāmo, nāk kubāgān naniḡ oretneḡ. ²⁴ Unita nāk naniḡ oretta bukä kubä komepāḡ tāneḡ. Tāḡkaḡ uterak ārawa tāḡ namikta sipsip bulimakau dāpmāḡpāḡ iḡiḡpewā jibutpeḡ kunenḡ. Ba nākkāt āmawebe inkāt bānep kubāgān itta ude tāneḡ. Tāḡkaḡ nāk naniḡ oretta bāḡup kubākubä iwoyāwayāḡ yāyatken nāk naniḡ orerirä äbā iron api tāḡ tamet. ²⁵ * Tāḡ nāk naniḡ oretta bukä mobāpāḡ tāḡpāḡä mobä āmatä madāwanipāḡ nāmo yāpmāḡpāḡ tāneḡ. Nāmo, mobä ain kuḡat piä tāḡpanipāḡ madānayāḡ tāḡo uwä nāk inḡamenaken mobä u nākḡo piä tākta kudupi nāmo irek, jiraḡ ude tāḡpek. ²⁶ Tāḡpākaḡ ḡode imaka nāmo tāneḡ; Bukä kāroḡi boham, punininik nāmo tāneḡ. Ude tāḡpāḡ u āroḡpāḡ iron namikta terak imaka tāḡkaḡ u terak āroḡjirä äwāḡjiḡin kāneḡta.

24

Yāmagurani 24:1-18

Yawetä āmawebeniyeḡkāt topmāk-topmāk tāḡkuk

¹ Yawetä Moses ḡode iwetkuk; Gäk, Aron, Nadap, Abihu-kāt Isrel äbot tāḡo āma ekāni ekāni ätu, 70 ude yāmagurikaḡ nākä itatken pom terak ḡo abut. Tāḡkaḡ dubina-ken-inik nāmo ämneḡ. Nāmo banban itkaḡ gwājiḡ äpmonpāḡ naniḡ oretneḡ. ² Tāḡkaḡ Moses, gākāgān dubinaken tāga äben. Äma ätu u dubinaken nāmoinik ämneḡ. Ba āmawebe imaka, pom mebāriken umugān itneḡ.

³ Ude iweränä Moses u āmawebe itkuḡken u pāḡku Yawe tāḡo meni jiap ba бага man u kudup yāwerirān ei-gera tāḡpāḡ yāḡkuḡ; Yawetä man yāḡkuko u kudup api tāḡ morene yāḡ yāḡkuḡ. ⁴ Ude yāḡjirä Mosestā Yawe tāḡo man u kudup kudān tāḡ moreḡkuk.

Ude tāḡpāḡ eruk tamimaḡ yāḡe-yāḡeta Mosestā pom mebāriken kuḡkaḡ Yawe iniḡ oretta mobä bukä kubä tāḡkuk. Ude tāḡpāḡ mobä kāroḡi 12 yāpmāḡpāḡ Isrel äbot 12 unita iwoyāḡpāḡ äneḡpāḡ pek tāḡkuk. ⁵ Ude tāḡpāḡ Isrel āma gubaḡi ätu peḡ yāwet-pewān Yawe iniḡ oretta tom ätu dāpmāḡ iḡiḡkuḡ. Tāḡpāḡ Isrel āmawebetä Anutukāt bānep kubāgān itta bulimakau gubaḡi ätu dāpmāḡpāḡ iḡiḡgān tāḡkuḡ. ⁶ Ude tāḡjirä Moses tom unitāḡo nāgāri yāpmāḡpāḡ ätu gāpeken piḡkaḡ ätu uwä mobä bukä terak kwarut ibatkuk. ⁷ Ude tāḡkaḡ topmāk-topmāk tāḡo man kudān, kudān tāḡkuko u yāpmāḡpāḡ āmawebeta daniḡ yāmān nadāḡkuḡ. Tāḡjirān yāḡkuḡ; Yawetä man yāḡkuko u kudup kaḡ buraminpāḡ tāna yāk.

⁸ * Ude yāḡjirä Mosestā nāgāt unitāḡo morāki yāpmāḡpāḡ āmawebe terak kwarut yabatkaḡ yāḡkuk; Nāgāt ḡonitā topmāk-topmāk Yawetä inkāt tāḡkuko u tāḡkehārom tāyak. Tāḡkaḡ topmāk-topmāk uwä бага man kudup apiḡo tamitak uterak yengāmā pewani yāk.

* **20:25:** Lo 27:5-7; Jos 8:31 * **24:8:** Mat 26:28; Mak 14:24; Luk 22:20; 1Ko 11:25; Hib 9:19-20, 10:29

⁹ Tānpākaŋ Moses, Aron ba Nadap kenta Abihu ukät Isrel tāŋo āma ekāni ekāni 70 ukät pom terak āroŋkuŋ. ¹⁰ Āro Isrel äbot tāŋo Anutu kaŋkuŋ. Tāŋkaŋ kuroŋitā yeŋ irani mobä gwäki ārowani, kunum udewani, kwawani pähap. ¹¹ U Anutu kaŋkuŋo upāŋkaŋ Anututä Isrel tāŋo intäjukun āma u nämo däpuk. Nämo, u Anutu iŋamiken itpāŋ ukengän ketem ume naŋkuŋ.

Moses Sinai pom terak āroŋkuk

¹² Eruk ude tāŋkaŋ Yawetä Moses iwetkuk; Gäk näkä itatken pom terak ŋo äbāŋkaŋ dubinaken it. Äbä iriri näkä бага manna kudup āmawebe yāwetpāŋ yāwoŋäreŋiri nadāŋpāŋ iwatta u mobä pipiyāwani yarä terak kudän tāŋkuro u gamayāŋ. ¹³ Ude iwerirän Moseskät piä āmani Josuakät tunum tānpānkaŋ Moses uwä Anutu tāŋo pom terak āroŋkuk. ¹⁴ Ārowayāŋ tāŋkaŋ āma ekāni ekāni itkuŋo u man ŋode yāwetkuk; Inä kome itkamāŋken ŋogän itkaŋ nehta itsāmāŋkot. Nadākaŋ? Aron kenta Hur itkamän unita bāmopjinken duŋwewek ahāwāwä āma yarä uken kwākaŋ unitä api ket utdeŋ.

¹⁵ Mosestä ude yāwet paotpāŋä Sinai pom terak āroŋirän gubamtä pom u uwäk tāŋkuk. ¹⁶⁻¹⁷ Tāŋirän Yawe tāŋo peŋyāŋeki kehāromiiniiktä pom terak ahāŋkuk. Ahāŋirän Isrel āmawebetä Yawe tāŋo peŋyāŋeki u bankentä kaŋkuŋo u kädäp mebet pom terak ijinirän yāŋ kaŋkuŋ. Tāŋkaŋ gubamtä pom u uwäk tāŋirän kepma 6 ude tāreŋkuk. Tānpākaŋ kepma 7 unitawä Yawe gubam bāmopiken naniktä Mosesta gera yāŋkuk. ¹⁸* Mosesta gera yāŋpewän Moses gubam gānaŋän pom miŋgupi terak āroŋkuk. Āro u kepma bipani 40 ude itkuk.

32

Yāmagurani 32:1-14

Bulimakau wārani golpāŋ tāŋkuŋ

¹* Moses pom terak kadāni kārōŋi irirän āmawebe nadāwätäk tāŋpāŋ pāŋku Aron it gwājipāŋ ŋode iwetkuŋ; Moses, Isip komeken nanik nimagurani u jide ahāŋ imitak u nämo nadākamāŋ unita gäk anutu kubä intäjukun it nimipāŋ nimagutta tāŋ nimi. ² Ude iweräwä Arontä ŋode yāwetkuk; Eruk, webejiye ba äpetjiye nanakjiye tāŋo jukuwabik golpāŋ tāŋpani u yāpmāŋ äbut. ³ Ude yāweränä āmawebe kudup jukuwabiki ketāreŋpāŋ Aronken yāpmāŋ kuŋkuŋ. ⁴* Yāpmāŋ pāŋku imāwä kädäpken ijinpewän murākaŋ upāŋ yāpmāŋpāŋ bulimakau nanaki wārani kubä tāŋkuk. Tāŋpāŋ iŋamiken peŋirän āmawebe unitä ŋode yāŋkuŋ; Isrel āmawebe, ŋo kawut! Ŋowä Isip komeken nanik nimagurani anutunin uba yäk.

⁵ Ude yāŋirä Arontä kaŋpāŋ bulimakau dubiniken mobä bukä kubä tāŋpāŋ ŋode yāwetkuk; Kwep āŋnak-āŋnak pähap tāŋpāŋ Yawe api inin oretne yäk. ⁶* Eruk patkuŋo kome ket nämo yāŋeŋirän āmawebetä tom yāpmāŋ äbāŋpāŋ ätu gupe kābāŋi nikek ijikta dāpmāŋit, ätu dāpmāŋpāŋ Bānep Kubāgän Tāŋpāŋ Itta āŋnak-āŋnak tāŋkuŋ. Ude tāŋpāŋ maŋit itkaŋ ketem ume pähap naŋkaŋ eruk akupāŋ tāŋoret wakiwaki tāŋkuŋ.

⁷ Ude tāŋ irirä Yawetä Moses iwetkuk; Āmawebe Isip komeken nanik yāmagutkuno u kudän waki mebāri mebāri tāŋ itkaŋ unita bārāŋek āpmo yabä! ⁸ Āmawebe uwä kadāni kārōŋi nämo itkaŋ kädet iwatta yāwetpāŋ

* 24:18: Lo 9:9 * 32:1: Apos 7:40 * 32:4: 1Kin 12:28; Apos 7:41 * 32:6: 1Ko 10:7

yāwoŋärenkuro u māde ut imiŋpāŋ anutu jopi bulimakau wārani kubā tājkuŋ. U gwājijŋ āpmoŋ imiŋpāŋ tom dāpmāŋpāŋ ijiŋ imiŋkaŋ ŋode yākaŋ; Isrel āmawebe, ŋowā Isip komeken nanik nimagurani anutunin yāk.

⁹ Yawetā ude yāŋpāŋ Moses ŋode iwetgān tājkuŋ; Āmawebe ŋonitāŋo mebāri nadātat. Uwā gwāki kehāromi. ¹⁰ Unita nabā kātāŋjiri kokwawakna pāhaptā āmawebe Isip komeken nanik yāmagutkuno uterak kaŋ ārowān. Āmawebe u kumāŋ-kumāŋ dāpmākta nadātat yāk. Ude tājkaŋ gāk ba ābekaye oraŋkayeta nadāŋ tamiŋjira ābot taŋi pāhap kubā api itneŋ.

¹¹ * Ude yāŋjirān Mosestā Yawe Anutuni butewaki man ŋode iwetkuk; O Yawe, kokwawakatā āmawebekaye imata jop tājpan wanēŋ. Āmawebe uwā kehāromika pāhap terak Isip komeken nanik yāmagutkun. ¹² U tāŋpi wawāwā Isip naniktā ŋode api yāneŋ; U ka! Anutunitā tāŋyākŋarani terak yāmagutpāŋ pom terak kumāŋ-kumāŋ dāpmāŋjira kuduptagān paotiniŋ kaŋ tāŋput yāŋ nadāŋpāŋ yāŋ-yākŋat yāpmāŋ kuŋkuk yāŋ api yāneŋ. Ude yāŋjirā nāmo api tāgawek. Unita Yawe, kokwawakka pāhap uwā kaŋ pe. Nadāk iŋitan u māde ut imiŋpāŋ āmawebekaye nāmo tāŋpi wanēŋ. ¹³ * Watā āmakaye biani Abraham, Aisak ba Jekop unita juku pi. Ba gākŋa wāpka terak yāŋkehāromtak man ŋode yāwetkuno unita imaka, juku pi; Nākā nadāŋ tamiŋjira ābekaye oraŋkaye māden ahānayāŋ tākaŋ uwā guk jiraŋ ude api ahāneŋ. Ude tāŋpāŋ ābekjiye orajiyeta kome pāke ŋo yāpmākta iwoyāŋ yāmiŋkuro u yāmiŋjira inita biŋam tārek-tāreki nāmo api irek. ¹⁴ Mosestā ude iwerānā Yawe nadāk iŋitkuko u māde ut imiŋpāŋ tāŋpāwak āmawebeniyekeken pewān ahākta yāŋkuko u nāmo tāŋkuk.

34

Yāmagurani 34:5-9

Yawetā iniken wāpi ba mebāriŋi yāŋahāŋkuk

⁵ Eruk Yawe gubamtā uwāk tāwānkaŋ Mosestā itkukken u āpāŋpāŋ iniken wāpi Yawe yāŋ yāŋahāŋkuk. ⁶ * Ude tāŋpāŋ Moses iŋami kāda kuŋpāŋ ŋode yāŋahāŋpāŋ iwetkuk; Nāk Yawe! Nāk butewaki ba orakorak māhemi, kokwawak bārāŋeŋ nāmo tāk tāyat. Iron kādet nākken tokŋek pat tāyak. Ba āmawebe nadāŋ yāmikiniŋ tāŋpāŋ nāmoiniŋ yepmak tāyat. ⁷ Nāk āmawebenaye ābot bumta itkūŋotā ahāŋ yāpmāŋ kunayāŋ tākaŋ unita iron pāhap tāŋ yāmiŋkurotā pen api tāŋ yāmet. Unitāŋo momi wakiwaki ba peŋawāki peŋ yāmik tāyat. Tāŋ āmawebe nāk māde ut namiŋpāŋ iniken nadāk iwatpāŋ kuŋat tākaŋ u nāmo yabāŋ koreŋpāŋ kowata yāmik tāyat. Tāŋkaŋ ābekiye oraniye māden ahānayāŋ tākaŋ unita imaka, naniye tāŋo wakinita yāŋpāŋ kowata api yāmet.

⁸ Yawetā ude yāwānā Moses uterakgān Anutu iŋamiken yāpān āpmoŋpāpāŋ iniŋ oretkuk. ⁹ Tāŋpāŋ yāŋkuk; Yawe, gāk nāka nadāwi tāga tāŋpāwā eruk gāk ninkāt bok kaŋ it yāpmāŋ kuna! Āmawebe ŋowā gwāki kehāromi, peŋawāk mebāri mebāri tāŋ gamik tākaŋ upāŋkaŋ waki, momi peŋawāknin peŋ nimiŋpāŋ gākŋata biŋam kaŋ nimagut.

* **32:11:** Nam 14:13-19   * **32:13:** Stt 22:16-17, 17:8   * **34:6:** Kis 20:5-6; Nam 14:18; Lo 5:9-10, 7:9-10

(Wok Pris)
Bämop Äma Epän
Irit kuŋat-kuŋatta ba Anutu iniŋ oret-oretta jukuman
16

Bämop Äma Epän 16:1-34

Momi ärutta kowata

¹⁻² *Bianiinik Yawe Anututä Moses ŋode iwetkuk; Bämop äma intäjukun täŋpani wäpi Aron ŋode iwet; Yawe näkä gubam kubätä uwäk täŋirän äpä momi pekpek täŋo bägup topmäk-topmäk gäpe u täpani terak itak uken ahäk täyat. Topmäk-topmäk gäpe uwä näkŋo yot gānaŋ bägup kudupitä kudupiinik, bagata tek pewä wädäwani u mädeni kāda itak. Näkä u it täyat unita jukuman kehäromi gāwetat; Gäk bägup uken jop nämo ärowen. Nämo, kepma näk nadäŋ tamik täyatken ugān täga ärowen. Täŋ gākŋaken gärip terak äronpāŋä kumbenta. ³ *Eruk bägup kudupitä kudupiinik u ärokärok kadāniken ärowayāŋ nadānpāŋä intäjukunä gākŋaken momikata yāŋpāŋ bulimakau kubä utpāŋ iŋiŋkaŋ sipsip āmani kubä näk naniŋ oretta ärawata ude uren.

⁴ Ude täŋkaŋ ume ärutpāŋ tek mebäri kubä ŋode täŋpen; Nep täŋpāŋ tek kāronŋi wädäwi äronen. U täŋpāŋ pionŋa tek säkgāmān kubä yaben. Ude täŋpāŋ tek moräkpāŋ gwäkkaken gwäpäta ude pädä täwen. ⁵ Tuŋum ude täŋiri Isrel āmawebe äbottä sipsip āmani kubäkät meme āmani yarä u yāpmāŋ äbä gamineŋ. Täŋpākaŋ meme uwä momi ärutta kowata api dāpen. Täŋpāŋ sipsip āmani uwä näk naniŋ oretta ärawata ude uren.

⁶ Täŋkaŋ bulimakau āmani kubä gākŋaken momita yāŋpāŋ ba ini äbot täŋo momita kowata utpāŋ iŋiwen. ⁷ Ude täŋpāŋ meme yarä uwä yāpmāŋpāŋ yottaba Yawe näkä it täyat u yāmabamken kwen. ⁸ Ude täŋiri Yawe näkä ŋode api gāwoŋārewet; Meme depāŋ näk naniŋ oretta api uren, ba depāŋ kome kawukiken iniŋ kireŋpewi kukta biŋam api täŋpek. ⁹⁻¹¹ ...

¹² Gäk alta terak kädāp iŋiwani uken nanik kädāp pärin kābot gānaŋ penpāŋ, ukät imaka keŋkeŋi gupe kābāŋi säkgāmān pewä ahäkta yāwani u bok porinpāŋ yāpmāŋkaŋ Bägup kudupitä kudupiinikken ärowen. ¹³ Kuŋkaŋ imaka keŋkeŋi u kädāp pärin terak äreŋ täŋpi äpmonirä gupe kābāŋi säkgāmāntä topmäk-topmäk gäpe momi pekpek bägup ikek u uwäk täŋpāŋ irek. Ude nämo täŋpayāŋ täno uwä ini ugān api kumben. ¹⁴ Ude täŋkaŋä ketka nanaki kubätä bulimakau täŋo nägäri gānaŋ yāputkaŋ momi pekpek bägup, topmäk-topmäk gāpeni gāpāniken itak uterak kwarut ibat. Ude täŋkaŋ nägät ätu kadāni ⁷ ude topmäk-topmäk gäpe täŋo iŋamiken kwarut ibat.

¹⁵⁻¹⁷ *Meme Yawe näk naniŋ oretta iwoyāwani u utpāŋ unitāŋo nägäri Bägup kudupitä kudupiinikken bulimakau täŋo nägäripāŋ täno udegān kwarut täŋpi kut. Täŋpāŋ nägät ätu näkŋo yottaba terak imaka, kwarut täŋpi kuneŋ. Nadātan, gäk kubä-tägān näkŋo yottabaken ärokta ganiŋ kiretat. Täŋpākaŋ Bägup kudupitä kudupiinikken u penpāŋ äpāŋpāŋä alta ainpāŋ täŋpani u iŋamnaken kurāki itta bulimakau ukät meme unitāŋo nägäri ätu yāpmāŋpāŋ kāwuri kukŋi kukŋi kudup äuren. Ude täŋkaŋ alta u terak ketka nanaki

kubätä kadäni 7 ude nägät kwawut ibaren. Ude täjiri alta uwä injamnaken kuräkiinik api irek. ¹⁸⁻¹⁹ ...

Meme nämo urani

²⁰⁻²¹ Meme nämo urani u yänjikjat yäpmäj yottaba dubiniken äben. Ude täjpäj ketka yarä, bok gwäki terak penpäj ämawebe täño momi kuduhtagän yänjahäwen. Ude tänkaj äma kubä iwoyäwikan unitä meme u yänjikjat yäpmäj kome kawukiken kwek. Ude yänjikjat yäpmäj kuñirän ämawebe täño momi u kotapäj yäpmäj kwek. ²² Tänpäkan meme uwä kome kawuki bämopikeninik kaj tewän kwän.

²³ * Ude täj paotpäjä, Aron gäk näkño yottabaken äronpäj ume ärutkaj, bämop äma täño tek äneji tänkaj, tek Bägup kudupitä kudupiinikken tänkaj ärono u ini ugän pe. Ude tänkaj yäman äpänpäj sipsip ämani näk naniñ oretta iwoyäwani u utpäj ijiwen. Tom unitäño gakñiwä alta ainpäj täjpani uterak ijiniri gupetä äronirän kankej gäripi nadäwet. ²⁴⁻²⁵ ... ²⁶ Tänpäkan äma meme yänjikjat yäpmäj kweko u äbänpäjä ini gupi ba teki kudup ärut kireñkanä eruk yotpärareken kämi ärowek. ²⁷ * Tänpäkan äma kubätä bulimakau kenta meme gupi tohari kokkok itneño u yäpmäj äpämaj päñku yotpärare gägäniken pewän ijinenej. Ude tänkaj äma uwä gupi teki kudup ärutpäj tek kodaki tänkaj äneji yotpärare gänaj täga äbek. ²⁸ ...

²⁹ * Nadätan? Kepma uken ämawebe kuduptä ketem kubä nämoinik näneñ. Ude tänayäj täño unitäwä ñode api näwonjärewek; Ämawebe u mominita mäyäk bureni-inik nadänpäj nak jop itkaj. Kepma u uwä orekirit kepma bureni kaj ahäwän. Kubätä piä kubä nämo täñpek. ³⁰⁻³³ ... ³⁴ Eruk, obañi obañi kepma ñodeken Isrel ämawebetä orekirit käbeyä tänpäj näkä momini pen yämetta kädet takaj ñodegän kaj ahäk tänpän.

19

Bämop Äma Epän 19:1-2, 15-18

Kudupi ba siwonji irit täño jukuman

¹⁻² * Yawetä Moses ñode iwetkuk; Gäk Isrel ämawebe kudup ñode kaj yawet; Yawe Anutujin näk kudupi itat unita in udegän kudupigän itpäj kuñatkot.

¹⁵ * Äma kubä täño man epänken itpäj kädet siwonji terak man u säkgämän kaj yänket urut. Man epän uken äma jäwäri jop nadäj man orañ yäminej. Ba äma wäpi biñam ikeкта udegän, nämo umuntäneñ. Nämo, täktäki terak, siwonjigän yäpmäj daninej. ¹⁶ Ba in notjiye ätukät päñku ittäj kuñkaj äma ätuta jop manman terak yänpäj-yabäj yawat nämo täneñ. Ba ätutä äma kubä wakiinik täñkuk yänkaj man epänken teñirä gäk waki u nämo täñkuk yän nadänpäjä u gäarak itpäj täñkentäj imen. Man kum itpäj yabäj äwaräkuk täjiri jop nadäj kumäj-kumäj utneñta. U imata, näk Yawe it tamitat ubayäj.

¹⁷ * Tänpäkan notkapak kubätä waki täj gameko unita kokwawak nämo yäpmäj kuñaren. Nämo, injek-tägän yänket urun. Unitäño momi juku piñpäj gäk imaka, momi täñpenta. ¹⁸ * Ba notkapak kubätä gäkken goret täj

* **16:23:** Ese 44:19 * **16:27:** Hib 13:11 * **16:29:** Wkp 23:26-32; Nam 29:7-11 * **19:1-2:** Wkp 11:44-45; 1Pi 1:16 * **19:15:** Kis 23:6-8; Lo 16:19 * **19:17:** Mat 18:15 * **19:18:** Mat 5:43, 19:19, 22:39; Mak 12:31; Luk 10:27; Rom 13:9; Gal 5:14; Jem 2:8

gamiñjirän kokwawak terak kowata nämo täñ imen. Nämo, gäknata nadäk täyan udegän notkayeta nadäwen. U imata, näk Yawe it tamitat ubayäñ.

Namba Isrel ämawebe kome jopiken kuŋat täŋkuŋonik

6

Namba 6:22-27

Ekänitä iron ŋode api täŋ tamek

²² Yawetä Moses ŋode iwetkuk; ²³ Aronkät nanakiye ŋode kaŋ yawet; Isrel ämawebe kon man tägagämän kubä yawetnayän nadänpänjä, man ŋode yawetneŋ;

²⁴ Yawetä kon täŋ tamiŋpän tabän täwat täyon.

²⁵ Yawe injami dapuntä peŋyänneŋ tamiŋpän oraŋ tamiton.

²⁶ Yawe u äyüŋ täŋ tamiŋpän bätaki tamiton.

²⁷ Eruk, Isrel ämawebe man täga ude yawetnayän täŋo uwä näkŋo wäpna terak yänjirä näkä ämawebe u iron api täŋ yämik täŋpet.

11

Namba 11:4-6, 10-30

Moses äma ekäni 70 ude iwoyänjuk

⁴ Ämawebe kome ätuken nanik Isrel äbotkät bok kuŋkuŋo unitä ketem Isip komeken itkaŋ nak täŋkuŋo u äneŋi nakta gäripi pähap nadänkuŋ. Täŋjirä Isrel ämatä udegän, yänkubit-kubit yänpän ŋode yänkuŋ; Nin imaka, tom nakta nadäkamän upänkaŋ de yäpmanpän näne! ⁵ Isip kome itkaŋ gwägu tom jop yäpmanpän nak täŋkumänö unita juku pikamän. Uken kimun, kwäne ba anion mebäri mebäri nak täŋkumänönik yäk. ⁶ Upänkaŋ waki, ketem täga udewanita guŋ täkamän. Mana ŋogänpän naŋ itkamän! U gaŋani pähap yäk.

... ¹⁰ Ämawebe päke u ini yämaken-yämaken itkaŋ gaŋani man ude yän irirä Mosestä nadänjuk. Täŋpäkaŋ Yawetä kokwawak bumta nadänjirän Moses nadäwätäk pähap täŋjuk. ¹¹ Nadäwätäk täŋpän Yawe iwet yabänjuk; Epän ämaka näkä terak imata bäräpi ŋo kotaŋ namitan? Näk jide upän täŋjira nabäwi wawäpän ämawebe gaŋani ŋonita yabän yawatta nepmankun? ¹² Jide? Ämawebe ŋo näkä täŋpewa ahänkuŋ? Ba näkä bäyaŋkut? Nämö! Täŋpän ima unita miŋiyetä ironjiniye watä it yämik täkaŋ ude ämawebe ŋo bäyaŋ yämiŋ yäpman pänku kome oraniyeta yämikta yänkehärom täŋkunken yepmakta näwetkun? ¹³ Ämawebe ŋo tomta kot näwatkaŋ. Wa! Ämawebe päke ŋo yepmän towikta tom de nanik yäpet? ¹⁴ Näkŋagän ämawebe päke ŋo täga nämö watäni iret. Näk täga nämö, u bäräpiinik. ¹⁵ Bäräpi ude pen namikta nadänpänjä eruk butewaki nadän namiŋpän pengän nutpewi kumba! Uyaku bäräpi u wari nämö kaŋ kotowa!

¹⁶ Moses ude yänjirän Yawetä ŋode iwetkuk; Eruk, Isrel ämawebe täŋo äma ekäni 70 ude yabän ahä yäk. Äma uwä intäjukun äma wäpi nikek irirä yabäk täyan upän yän-yäkŋat yäpman näkŋa käbeyä enjiken äbä gäkŋakät bok kaŋ irut. ¹⁷ Täŋjiri näkä äpakaŋ gäkkät man yänpän-nadäk api täde. Ude täŋpän Munapik gäkä terak itak unitäŋo moräki yäpmanpän Munapik äma unita imaka, api

yämet. Tänpäkan äma unitä gäk tänkentäwäkan Isrel ämawebe täño bäräpi gäckät bok kan kotawut. Ude tänjirä gäknagän nämo api kotawen.

¹⁸ Eruk, ämawebe ño yäwet; Kwepta yänpän injamaken siwonji itta бага mantä yäyak ude täntuñum täkot. Kwep uwä tom api nänen yäk. Inä ñode yänkan konäm kähän yänkubit-kubit yänkuño u Yawetä nadän tamiñkuk; Tom depän näne? Isip itkumäño u tägagan itkumäñonik yän yänjirä Yawetä nadän tamiñpän tom u tamänkan api nänen! ¹⁹ Tom uwä kepma kubä ba yarä ba 5 ba 10 ba 20 udetä nämo api nänen. ²⁰ Nämo, tomgän nan yäpmän kuñkä ganani pähap nadänpän taräki yän api yänen. Imata, komepak kubäta tomgänpän nan yäpmän kunayän täkan unita ude api yänen. Inä Yawe, bämopjinken it täyak u mäde ut imiñpän ñode yänpän-kanjwat täñkuñ; Imata Isip kome kakätänpen äbumäñonik? yäk. Kädet ude täñkuño unita kowata ude api ahän tametak. ²¹ Yawetä Moses ude iweränä Mosestä kowata ñode iwetkuk; Yawe nadätan? Ämawebe äbot pähap 600 tausen udepän watäni it täyat ñonita tom depän komepak kubäta täga api yäpmän towiwen yän näwetan? ²² Bulimakau sipsip päke u kudup däpmänpän nanpän nadäwä täganen? Ba gwägu tom gwägu pähap gänan it täkan päke u kudup nanpän täga nadänen? Nämo! ²³ Ude yäwänä Yawetä Moses kowata ñode iwetkuk; Näkño kehärominata nadänjiri äpami täyak? Ude täga nämo tänpək yän nadätan? Ude nadätan u tänpäwä ätu nanak itkan kehäromina itak ba nämo yän bureni kanpän nadäwayän.

²⁴ Mosestä man u nadänkan yäman äpmonpän Yawetä iwetkuko u ämawebe yäwetkuk. Yäwetpän äma ekäni 70 u yänpabä kubäkengän yepmanpän yäwerän käbeyä eni u it gwäñiñkuñ. ²⁵ Ude irirä Yawetä gubam gänan äpä Moseskät yänpän-nadäk tänpän Munapik Moses terak itkuko unitäño moräki yäpmänpän Munapik äma ekäni 70 uterak pen yämiñkuk. Tänpäkan Munapiktä magärirän kadäni keräpigän man inipärik kubä, Anutu täño meni jinom yäpmänpän yäwanitä-yän yänkuñ. ²⁶ Tänpäkan äma yarä wäpi Eldat kenta Medattä eni bägupken ugän itkumän. Yarä uwä äma 70 yäpmän daniñkuko ukät nanik upänkan bok nämo kuñkuñ. Nämo kuñkumäno upänkan Munapiktä uterak imaka, magärirän ini eni bägupken ugän itkan Anutu täño meni jinomken nanik man yäpmänpän yänahäkumän.

²⁷ Ude yänjirän nadänpän äma guban kubätä bäränen pänku Moses ñode iwetkuk; Eldat kenta Medat eni bägupken itkan Anutu täño meni jinom yäpmänpän yänahäkamän yäk. ²⁸ Ude iwerirän Josua, Nun täño nanaki, Moseskät itkumäno u imaka, nadänkuk. Josua uwä Moses tänkentän imikta gubaniken umunitä bok kuñatcumäno u. Eruk nadänpän Josuatä Moses iwetkuk; Ekänina, äma yarä u yäniñ bitnä! yäk. ²⁹ Upänkan Mosestä man kowata ñode iwetkuk; Gäk äma ätutä näkño bägup yäpmäktä nadäwätäk täyan? Nadäwätäk täñpeno! Näkño gärip uwä ñode; Yawetä ämawebeniye kuduptagänta iniken Munapik yämiñjirän meni jinom yäpmänpän profettä-yän kan yänahawut! ³⁰ Mosestä ude yän paoränkan Isrel täño äma ekäni 70 äbuño ukät Moses ini, äneni eni bägupiken kuñkuñ.

21

Namba 21:4-9

Ainpän gämok mäjoni tänpäni

4-5 * * Mosestä Isrel äbot yän-yäkñat yäpmän Ho pom tenpen Idom kome

* 21:4-5: Lo 2:1 * 21:4-5: 1Ko 10:9; Sam 68:6, 78:19

uruŋi kädagän kuna yänpän Gwägu Gämäni kädet iwat yäpmän Akaba kome kăda kuŋkuŋ. Kädet kăronŋi pähap kuŋatkă Isrel ämawebetă gaŋani nadänpän Anutukăt Mosesta kokwawak tänpän yänkuŋ; Imata Isip komeken tăga itkumänöpän yännikŋat yäpmän kome jopiken äbänjirän kumnayän tăkamän ŋo? Ŋoken ketem bureni ba ume nămo! Täŋkaŋ ketem jopi mana ŋogänpän naŋkă wakiinik nadăkamän! yăk.

⁶ Ude yänjiră Yawetă gămok waki Isrel ämawebe bämopiken yäninŋ kirenjirän ämawebe yerppewă mäyap kumbuŋ. ⁷ * Ude tänjiră ämawebetă Mosesken äbă iwetkuŋ; Nină Yawe ba găka yänwawak man yänkumänŋo u momi täŋkumän yăk. Unita Yaweken yänŋapik man yänjiri gămok waki nin bämopninken itkaŋ u pewän paorut yăk. Ude yänjiră Mosestă ämawebe u täŋkentăkta yänŋapik man yänkuk.

⁸ Yänŋapik man ude yänjirän Yawetă nadänpän Moses ŋode iwetkuk; Gămok măjoni kubă täŋkaŋ päya kujat kăronŋi kubă terak kaŋ wabi. Ude tänjiri äma gămoktă yewani kubătă gămok măjoni u kaŋpänă kumneŋtawă, kodak kaŋ irut! ⁹ * Ude iweränă Mosestă gămok măjoni ainpän tänpän päya kujat terak wabiŋkuk. Ude tänjirän äma ätu gămoktă yek täŋkuŋo uwă ainpän gămok măjoni täŋpani u kaŋkaŋ tăgaŋkuŋ.

---

* 21:7: Sam 78:34

* 21:9: 2Kin 18:4; Ais 45:2; Jon 3:14, 12:32; Rom 8:3; 2Ko 5:21; Hib 12:2

(Lo)
Baga Man
Mosestä Isrel ämawebe Anutu täño бага man mebäri
mebäri yäwetkuk

4

Baga Man 4:1-9, 32-40

Baga man u buramikta yäwani

¹ Eruk, Mosestä Isrel ämawebe ñode yäwetkuk; In бага man ba man kädet ätu täwetpäñ täwoñärewayäñ täyat u ket nadäwut. Baga man u iwatpäñä säkgämän itpäñ äma ätu täño kome orajiye täño Anutu Yawetä tamayäñ täyak u päñku injinta täga api koreneñ. ²* Täñpäkañ бага man täwoñärewayäñ täyatken uken man kodaki kubä nämo yäpurärätneñ ba man kubä nämo awähutneñ. Nämo, Yawe Anutujin täño man kädet tamayäñ täyat ugänpäñ kañ iwat täñput.

³* Täñpäkañ Yawetä Peo pom terak ämawebe kome uken anutu jopi Bal u iniñ orerani kudup täñpäñ wañkuño u injin dapunjintä kañpäñ nadäñkuño u. ⁴* Täñ in ätu Yawe Anutujin unita gäripi nadäñpäñ iwarän täñkuño u bok nämo paotkuñ. Nämo, in itkuñotä pen itkañ ño yäk.

⁵ Näk Yawe Anutunatä man kädet täwetpäñ täwoñäreka näwetkuko u kudup täwetpäñ täwoñäreñkut. Unita kome injinta koreñpäñ itta yäwani uken päñku itpäñä бага man u kudup buramiñpäñ kañ iwat täñput. ⁶ U kudup säkgämän iwatnayäñ täño unitä ämawebe äbot ätuta ñode api yäwoñäreneñ; Nadäk-nadäki nikek, nadäk kädet täga iwat täkañ yäñ api yäwoñäreneñ. Ämawebe uwä бага man päke ñonitäño biñam nadäñpäñ ñode api yäneñ; Bureni-inik, äma äbot uwä nin nirepmiñpäñ nadäk-nadäki nikek, man kädet täga iwat täkañ yäñ api yäneñ. ⁷ Unita intä ämawebe äbot ätuta ñode nadäwut; U kehäromi nikek upäñkañ anutu kubätä täñkentäñ yämikta dubiniken nämo it täyak, nin täño Yawe Anutunintä dubininken itkañ yäñapik mannin nadäñ nimik täyak ude.

⁸ Ba äma äbot ätuwä бага man ba man kädet siwoñi apiño näkä täwetpäñ täwoñärewayäñ täyat udewani nikek nämo. Nämo, Isrel nanik inä äma äbot päke u yärepmitkañ.

⁹ Upäñkañ imaka dapunjintä kañkuño u guñ täneñta ket nadäñ täpäneñpäñ bäneñjinken peñpäñ iyap tañpäñ kuñat täkot. Täñpäñ ironjiyiye ba unitäño nanakiye ahänayäñ täkañ, imaka unita yäwetpäñ yäwoñärekañ kañ yäpmäñ kut.

...

Yawe uwä Anutunin bureni

³² Jide nadäkañ? Imaka umuri pähap ahäñkuko udewani kubä bian ahäñkuk? Ba manbiñam udewani kubä äma kubätä bian nadäñkuk ba? Bian, inä nämo ahäñjirä, Anututä yäput peñpäñ äma kome terak peñkuko unitä päbä apiño itkamäñ unita yäñpäñ yäñpäñ-nadäk täñpäñ udewani kubä bureni käwen? Ba komeni komeni kudup kwenopäñkañ imaka udewani

* **4:2:** Rev 22:18-19 * **4:3:** Nam 25:1-9 * **4:4:** Lo 10:20; Rut 1:16; Sam 68:3

täno biŋam kubä yäjirä nadäwen? Nämotä nämoinik! ³³ Jide? Intä nadänkaŋ pengän nämo kumbuŋo ude, äma kubätä anutu kubä täno kotäk kädäp mebet gänaŋ ahänjirän nadänkaŋ pengän nämo kumbani, udewani kubä itak? Nämoinik. ³⁴ Ba Yawe Anutujintä Isip komeken irirä täŋ tamiŋkuko udegän anutu kubätä kehärom taŋpän pänku ämawebe äbot, äbot kubä gänaŋ nanik wädän tädotpän yäpmän pänku inita biŋam yepmaŋpani udewani kubä itak? Nämoinik. Yawe Anutujintä dapunjin terak kehäromini kwawak ŋode pewän ahänkuk; In tämagutta Isip nanik-ken käyäm waki mebäri mebäri ba ämik pähap ba kudän kudupi umuri umuri pewän ahän yämiŋkuk.

³⁵ * Yawetä ude täŋkuko uwä intä ŋode kaŋpän nadäkta; Yawe Anutu u kubä ugän. Udewani kubä nämo itak. Nämoinik. ³⁶ In täwetpän täwoŋärewayän nadäppän unita nadän tamiŋjirän mani kotäk kunum gänaŋ naniktä ini yäjirän nadänkuŋ. Täŋkaŋ kome terakä nadän tamiŋjirän iniken kudupi kädäp meberi dapunjintä kaŋirä kädäp mebet u gänaŋ naniktä man täwetkuk. ³⁷ U orajiyeta nadän yämikinik täŋkuko unita in iwoyäppän tepmaŋpän inita biŋam itkaŋ kehäromini pähap terak Isip komeken nanik in yän-täkŋat yäpmän äbuk. ³⁸ Yän-täkŋat yäpmän äbänkaŋ ämawebe äbot kehäromi nitek däpmänpän yawat kirek täŋtän äbuk. Ude täŋtän äbuko uwä äma äbot unitäŋo kome inta taniŋ kirekta nadäppän täŋkuk. Èruk, kome uwä inta biŋam pen itak ŋo.

³⁹ Unita ŋodeta nämoinik täŋguŋ täneŋ; Yawe uwä kunum gänaŋ ba kome terak Anutu it moretak. Anutu udewani kubä nämo itak. ⁴⁰ Unita in Anutu unitäŋo jukumani apiŋo tamitat u kudup buramiŋpän iwat moreneŋ. Ude tänayän täno uyaku in ba äbekjiye orajiyete ahän yäpmän kunayän takaan u kome Yawe Anutujintä tärek-täreki nämo itta taniŋ kirewani ŋoken kadäni karoni säkgämän api it yäpmän kuneŋ.

5

Baga Man 5:12-15

Sabat orekiritta man

¹² * In Sabat orekirit Sabat u pewä kudupi kaŋ irän, Yawe Anutukatä peŋ täwetkuko udegän. ¹³ * Täŋkaŋ epän täŋ pänku kepma 6 uken kaŋ täŋtärewut. ¹⁴ Upänkaŋ kepma 7 uken Yawe Anutukata yänpän orek itta yän-kirewani. Unita kepma uken epän kubä nämoinik täneŋ. In ba äpetjiye nanakjiye ba watä ämawebejiye, ba yawakjiye, bulimakau kome äneŋ tamani, ba doŋki tuŋum yäpmän tamani, ba äma kudupi in bämoŋjinken it takaan in kudup kepma uken epän peŋpän orek kaŋ it täŋput. ¹⁵ Täŋkaŋ in Isip komeken äma täno komi epän täŋ irirä Yawe Anutujin uwä kerä kehärominitä uken nanikpän tämagutkuko unita juku piwut. Yawe Anutujintä ude täŋ tamiŋkuko unita Sabat kadäniken orek itta peŋ täwetkuk.

6

Baga Man 6:1-9

Yawe Anutujin nadän imikinik täneŋ

¹ Mosestä Isrel ämawebe ŋode yäwetkuk; Yän yäpmän äbäro uwä бага man, jukuman ba man kädet ätu Yawe Anutujintä näkä täwetpän täwoŋärekta peŋ

* **4:35:** Sam 58:11, 83:18; Ais 45:5,22; Mak 12:32; 1Jo 5:20 * **5:12:** Kis 16:23-30, 31:12-14 * **5:13:** Kis 23:12, 31:15, 34:21, 35:2; Wkp 23:3

näwetkuk. Baga man uwä kome kwep-yänjen korenayän täkanjen u itkan iwatta. ² Täñkanj бага man u mebäri ñodeta tamitak; Kadäni kadäni in ba nanakjiye ba unitäño nanakiye ahänayän täkanj uwä Yawe Anutujinta umuri nadäñpäñ бага man ba jukuman tamitat ño iwatnayän täño uyaku kome terak kadäni kåröñi api it yäpmän åroneñ. ³ Unita Isrel åmawebe in бага man u nadän däminik täñpäñ kanj iwarut. Ude tänayän tämånjo uwä kome tägagämän. gakñi gäripi nitek orajiye täño Anutu Yawetä tamikta yänkehårom tanjukko uken säkgämän itkanj nanak weñbåyak täñ yäpmän kuñtäñgän åbot kehåromi nitek api itneñ.

⁴ * Täñpåkån Isrel åmawebe, in juku penpäñ nadåwut; Yawe u kubä-tågän Anutunin itak. ⁵ * Unita in bånepjin, mäjojin ba kehåromijin kuduptagän Yawe Anutujinta kireñ imik täkot. ⁶ * Ude täñkanj apiño man täwetpäñ täwonjårek täyat ño yäpmänpäñ bånepjinken penpäñ yäpmän kuñat täkot. ⁷ Ba åpetjiye nanakjiye kwikinik yotjinken itnayän täkanjen ba kådet kuñatnayän täkanjen ba pätnayän täkanjen ba epän tänayän täkanjen Yawe täño man u yåwetpäñ yåwonjårek kanj täk täñput. ⁸ Täñpåkån unita juku pintän kuñatta ketjinken ba damajinken däpmän gatäñpäñ pewä kanj irän. ⁹ Täñkanj yämajin terak ba yotjin täño bek terak kanj kudän täwut.

10

Baga Man 10:12-22

Yawe gåmoriken kuñatneñ

¹² Eruk Isrel åmawebe, Yawe Anutujintä intä kådet ñode täñpen kuñatneñta pen täwet täyak; Yawe Anutujin unita umuri nadäñpäñ gåmorikengän kuñatpäñ mani kådet kudup buramineñ. Täñpäñ gäripi nadän iminpäñ bånep nadäk-nadåkjin mäjojin kudup Yawe Anutujinken penpäñ watä piä täñ imineñ. ¹³ Täñkanj бага mani apiño täwetpäñ täwonjåretat u kudup nadäñpäñ iwatneñ. Nadåkanj? Baga man uwä in täñkentän tamikta biñam.

¹⁴ Kunum kudup kwawani ba kåbopi punininik unu u Yawe Anutujin täño. Täñ imaka kome terak it täkanj ba kome ini imaka, Anututä måhemi täyak. ¹⁵ Bureni, Yawe uwä årowani ini pärik kubä upånkanj bånepi nadäk-nadåki orajiye terak penpäñ nadän yåmikinik täñpäñ åma åbori åbori päke u yårepmitpäñ inpäñ inita biñam iwoyånppän tepmanjukko unitä pen ude itkanj. ¹⁶ Unita inä årowani kådet penpäñ Yawe täño mangän iwatta bånep pewut. ¹⁷ * U imata, Yawe Anutujin uwä anutu jopi, ba imaka kehåromi nitek u kudup yårepmit täyak. Uwä årowani ini pärik kubä irirän imaka kuduptagäntä Yawe unita nadåwä umuri täñpöpän gåmorikengän kuñatneñ. Yawe uwä åmawebeta nadänjirän årowani åpani ude nåmo täk täyak, ba åma kubätä nadän namän yånppän bånepi täga nåmo åriwek. ¹⁸ Täñpåkån webe kajari ba nanak kodånjani jirañken yepmanjani u ba åma kudupi in båmopjinken it täkanj u täñkentän yåminpäñ tek kenta ketem yåmik täyak. ¹⁹ Ude täk täyak unita in imaka, åma åbani unita nadän yåmikinik täneñ. U imata, bian in imaka, Isip komeken åbani ude it täñkuñonik.

²⁰ Täñpåkån in Yawe Anutujinta umuri nadän iminpäñ u kubågän inin oretpen kuñatneñ. Täñpäñ uken tuben kuñpäñ yänkehåromtak man yånayän

* **6:4:** Mak 12:29   * **6:5:** Mat 22:37; Mak 12:30; Luk 10:27   * **6:6:** Sam 58:11, 83:18; Ais 45:5,22; Mak 12:32; Ijo 5:20   * **10:17:** 1Ti 6:15; Rev 17:14, 19:16; Apos 10:34; Rom 2:11; Gal 2:6; Efe 6:9

takaŋ u wäpi terakgän kaŋ yäk täŋput. ²¹ Uwä Anutujin unita wäpi iniŋ orerut. Imaka umuri umuri pewän ahäŋ tamiŋkuko u dapunjintä yabäŋpän-nadäŋkuŋ. ²² * Äbekjiye orajiyetä Isip komeken kuŋkuŋo uwä ämawebe 70tägän kuŋkuŋ. Täŋpäkaŋ Yawe Anutujintä täŋkentäŋ-pewän apiŋo in bumta itkaŋ, guk jiraŋ kunum terak itkaŋ ude.

11

Baga Man 11:18-21, 26-28

Yawe gämoriken itpeŋ kuŋat-kuŋatta man

¹⁸ Mosestä Isrel ämawebe ñode yäwetgän täŋkuk; Apiŋo man täwetpän täwoŋäreŋ täyat ño yäpmäŋpän bänepjinken peŋpän yäpmäŋ kuŋat täkot. Täŋpäkaŋ unita nadäŋpän kuŋatta ketjinken ba damajinken däpmäŋ gatäŋpän pewä kaŋ irän. ¹⁹ Ba äpetjiye nanakjiye kwikinik yotjinken itnayäŋ täkaŋken ba kädet kuŋatnayäŋ täkaŋken ba itpäŋ-nadäk tänayäŋ täkaŋken ba epän tänayäŋ täkaŋken man u yäwetpän täwoŋäreŋ kaŋ täk täŋput. ²⁰ Täŋkaŋ yämajin terak ba yotjin täŋo bek terak kaŋ kudän täwut. ²¹ Ude tänayäŋ täŋo uwä in ba äpetjiye nanakjiye kome Yawe Anutujintä orajiyeta yämikta yänkehärom taŋkuko ñoken kadäni käroŋi api it yäpmäŋ kuŋeŋ. Kome kenta kunumtä it yäpmäŋ kudayäŋ takamän ude api it yäpmäŋ kuŋeŋ.

...
²⁶ Nadäkaŋ? Apiŋo kädet yarä intä yäpmäŋ daniŋpän kubä iwatneŋtä täwetpän täwoŋärewayäŋ; Kädet kubäwä Anututä säkgämän täŋ tamikta. Täŋ kubäwä in täŋpawakta kädet. ²⁷ Säkgämän täŋ tamikta yäyak uwä Yawe Anutujin täŋo jukuman kädet apiŋo täwerayäŋ täyat u buramiŋpän iwatnayäŋ täŋo uyaku ude api tamek. ²⁸ Täŋ, in täŋpawakta yäyak uwä Yawe Anutujin täŋo jukuman u mäde utpäŋ injinken gärip iwatpän anutu jopi-jopi bian nämo yäniŋ oretkuŋo uken kunayäŋ täŋo uwä Anututä inken täŋpawak u api pewän ahäwek.

18

Baga Man 18:9-22

Guy äbot täŋo täktäk u nämoinek yäwatneŋ

⁹ Täŋpäkaŋ Mosestä ñode yäwetgän täŋkuk; In Anututä kome tamayäŋ täyakken u kuŋpän ämawebe u nanik täŋo täktäk taräki u nämo yäwatneŋ. ¹⁰⁻¹¹ * * Täŋpän inkät nanik kubätä anutu jopita yäŋpän äperi ba nanaki kubä utpäŋ ärawata kädäp nämo pewä ijiŋeŋ. Ba inken nanik kubätä wäbät man yäkyäk, kären yäwat-yawat, käbopi kädet iwat-iwat, ba kon täktäk kädet nämoinek iwarek. Ba kubätä äma kumbani mäjokät man yäŋpän-nadäk nämo täpeŋ. ¹² Äma kädet udewani iwat täkaŋ uwä Yawetä yabäwän taräkinik täk täkaŋ. Kome korenayäŋ täkaŋ unitäŋo kome mähemtä kädet udewani täk täkaŋ unita Yawe Anutujintä api däpmäŋ yäwat kireŋpewän kuŋeŋ. ¹³ * Täŋpäkaŋ inä Yawe Anutujin inamiken siwoŋigän kuŋat täneŋ.

Anututä profet pewän äbäŋtä yänkehärom taŋkuk

* **10:22:** Stt 15:5, 22:17, 46:27 * **18:10-11:** Sam 106:36-38; Apos 18:9 * **18:10-11:** Wkp 19:31

* **18:13:** Stt 6:9, 17:1; Sam 37:37; Mat 5:48

14 Tānkaŋ Mosestä āneŋi kubā ŋode yāwetkuk; Kome pāŋku yāpnayāŋ tākaŋken u naniktā kābopi kādet iwāt-iwāt ba kāren yāwat-yāwat tāk tākaŋ. Upānkaŋ Yawe Anutujintā intā kādet ude tākta yājiwātinik tāk tāyak. 15 * Tānkaŋ Yawe Anutujintā inken nanik kubā profet nākŋa bumikgān kubā api iwoyāwek. Tānpānkaŋ unitāŋo manipāŋ kaŋ buramik tāŋput. 16 Nadākaŋ? Sinai pom mebāriken ābot kubāgān itkaŋ Yawe Anutujin ŋode iwetkuŋ; Gākŋo manka kotāk wari nadānektawā, ba gākŋo kādāp mebet pāhap wari kānektawā yāŋ iwetkuŋ. Ude iwetkuŋo uwā kumnek yāŋ yāŋpāŋ yājiwātkuŋ. Ude yānpāŋ profet kubāta iwet yabāŋkuŋ.

17 Tāŋirā Yawetā tāga nāwet yabākaŋ yāŋ nāwetkuk. 18 Ude yāŋpāŋ ŋode nāwetgān tāŋkuk; Tāŋkentāŋ yāmikta ini ābotken nanik profet kubā gāk ude-wanigān api iwoyāwet yāk. Tāŋkaŋ manna biŋam meniken api pewet. Ude tāŋira āma unitā man iwerayāŋ tāyat u kudup āmawebe api yāwet tāŋpek. 19 * Tāŋpākaŋ āma, profet unitāŋo man wāpna terak yāŋahāŋirān nāmo nadānayāŋ tāŋo uwā nākŋa kowata api yāŋtāreŋ yāmet. 20 Upānkaŋ profet kubā nāk wāpna terak wohutpāŋ man kubā nākken nāmo yāpani yāŋahāwayāŋ tāko uwā kumākta biŋam. Ba profet kubātā anutu jopi kubā tāŋo wāpi terak yāŋahāwayāŋ tāko u imaka, kumākgān api tāŋpek.

21 Tāŋpākaŋ ŋode kāwep api nadāneŋ; Profet ŋo Yawe tāŋo man bureni nāmo yāŋahātak yāŋ jide ude nadāna tāreneŋ yāŋ nadāneŋ. 22 Eruk ŋode nadāwut; Profet kubātā nāk wāpna terak man yāŋirān bureni nāmo ahāŋirān kaŋpāŋ ŋode nadāneŋ; Man uwā Anututā nāmo yāŋkuk. Profet u iniken nadākken nanik man yāŋkuk yāŋ nadāneŋ. Tāŋpāŋ āma unita umun tāneŋtawā.

26

Baga Man 26:5-11

Anututa iron pekpek tāŋo man

5 Mosestä Isrel āmawebe ŋode yāwetkuk; Iron Yawe tāŋo bukā dubiniken peŋkaŋ Yawe Anutujin iŋamiken ŋode yāŋahāneŋ; Nanin, Aram komeni kujat peŋpeŋ komeni komeni kuŋat tāpātek tāŋtāŋ kuŋatkā āboriye māyap nāmo ukāt Isip komeken āpmonkuŋ. Āpmo ittāŋgān māyap weŋ bāyanpāŋ āma ābot taŋi kehāromi nitek ude ahāŋpāŋ itkumāŋ. 6 Iritna Isip āmatā waki tāŋ nimirāŋ komi epānken nipmaŋkuŋ. 7 Ude tāŋ nimirā Yawe, naniye tāŋo Anutu uken butewaki terak gera yāŋitna Yawe uwā nadāŋpāŋ komi butewaki ba komi epān terak itkumāŋo u nibāŋpāŋ nadāŋkuk. 8 Nibāŋpāŋ nadāŋkaŋ keru kehāromitā Isip nanik nimagutta kudān kudupi mebāri mebāri pewān ahāwāpāŋ Isip komeken imaka umuri umuri tāŋkuk. 9 Nimagut yāpmāŋ ābā kome tāgagāmān, gākŋi gāripi nitekken ŋo nipmaŋkuk. 10 * Yawe, ude tāŋkuno unita kome nimirāŋ ŋoken ketem intājukun ahāwani iŋamkaken yāpmāŋ ābātā ŋo yāŋ kaŋ iwerut.

Ude yāŋkaŋ eruk ketem irona pewani u Yawe Anutujin iŋamiken peŋpāŋ gwāŋiŋ āpmon imut. 11 * Ude tāŋpāŋ in ba Livaitā ābotken nanik ukāt āma ban nanik inkāt bok it tākaŋ, imaka tāgatāga Yawe Anutujintā tamik tāyak unita yāŋpāŋ oretoret tāŋpāŋ itneŋ.

* 18:15: Jon 1:45; Apos 3:22, 7:37; Hib 1:1-2 * 18:19: Apos 3:23 * 26:10: Sam 22:27-29, 86:9, 95:6; Rom 12:1; 1Ko 10:31 * 26:11: Sam 63:5; 1Ti 6:17-18

30

*Baga Man 30:1-20**Bänepi sukurenjirä Yawetä api täñkentän yämek*

¹ Mosestä Isrel ämawebe ñode yäwetkuk; Imaka täwet yäpmän äbätat ñowä ahän taminpäñ Yawe Anutujintä peñawäkjinta yäñpäñ tadäpmäñpäñ täwat kireñpewän äma äbori äbori bämopiken itnayän täño uken itkan apiño kon man ba tagwän man täwetpäñ täwoñärek täyat unita api juku pineñ. ²⁻³ Täñpäkan injin ba nanakjiye Yawe Anutujinken äyäjutpäñ nadäk bänepjin kuduptä apiño mani täwetpäñ täwoñärek täyat u buraminayän täño uwä Yawe Anutujintä butewaki nadän taminpäñ äma äbori äbori bämopiken yän-tawat-pewän kuñkuño uken nanik äneñi tämagut päbä iritjin yäpän tagawäpäñ bian säkgämän itkuño udegän api itneñ. ⁴ Yawe Anutujintä kome moräki moräkiken tadäpmäñpäñ täwat kireñpewän kuñkuño täñpäwä u nanik yän-butuñpäñ äneñi tämagut yäpän päbä komejinken api tepmañpek. ⁵ Bureni, kome nanjiyetä yäpmäñpäñ itkuño uken tepmanjirän injinta api koreneñ. Ude täñjirä Anututä täñpewän nanjiyetä täñpani udegän yärepmitpäñ täñbumbum pähap terak itkan ahän bumbum api täneñ.

⁶ Täñpäñ Yawe Anutujin uwä injinta ba nanakjiyeta bänepjin täñpidäm tañ taminjirän bänep nadäk-nadäkjin kudup ukengän api penen. Ude täñ tamayän täko uwä kome uken täga api itneñ. ⁷ Ude täñpäñ Yawe Anutujintä tagwän man kudup u iwanjiye inta nadäwäwak täñ taminpäñ tadäpmäk täñpani u terak api buramin yämek. ⁸ Ude täñjirän inäwä Yawe gämoriken äneñi kuñatpäñ näkä бага mani apiño täwetpäñ täwoñärek täyat u kudup buraminpäñ api yäpmän kuñatneñ. ⁹⁻¹⁰ Täñpäñ inä Yawe Anutujin täño бага man ba yänkehäromtak mani Baga Man Kudän Täwani ño gänäñ kudän täwani pätak u nadäñpäñ buramik täñpäñ äneñi bänep nadäk-nadäkjin kuduptagän Yawe Anutujin-ken-gän pewä pärayän täko uwä Anutujintä täñkentän taminjirän imaka imaka ketjintä tänayän täkan u ba nanakjiye ba yawakjiye ba ketem epänjin kudup ahän bumbum api täñ yäpmän kwek. Bureni, Yawetä nanjiyeta gäripi nadän yämik täñkuko udegän inta gäripi äneñi nadän taminjirän täñbumbum terak api itneñ.

¹¹ Nadäkan? Baga man apiño täwetpäñ täwoñärek täyat u bäräpi nämo. Intä täga buraminpäñ tänanji. ¹² * Uwä kunum gänäñ iränpäñ uyaku ñode yäneñ; Netätä päro yäpmän äpä nimänkan nadäñpäñ buramine? Upänkan ude nämo! ¹³ Ba gwägu udude käda nämo itak unita ñode nämo yäneñ; Netätä gämö irepmi päñku yäpmän äbä nimänkan nadäñpäñ buramik täne? ¹⁴ Nämooinik. Baga man uwä dubinjin-ken-inik itak. In nadäñpäñ buramik täneñta u mejinken ba bänepjinken pewani pätak u.

¹⁵ * Nadäkan? Näk apiño imaka gäripi nikek ba irit bureni täwoñäretat. Upänkan kukñiwä täktäk waki ba kumän-kumän kädet imaka, bok täwetpäñ täwoñäretat. ¹⁶ * In Yawe Anutujin bänepjintä injitnik täñkan kädet peñ tamani siwonigän iwatpäñ бага man, mani kädet ba yänkehäromtak mani nadäñpäñ buraminayän täño uwä irit säkgämän ahän bumbum täñpäñ äbot tañi pähap api täneñ. Täñkan kome korenayän täkan uken päñku irirä Yawe Anutujintä iron tañi api täñ tamek.

* **30:12:** Rom 10:6-8   * **30:15:** Jon 3:16; 1Jo 5:12   * **30:16:** 1Ko 7:19; 1Jo 5:2,3

17-18 Upänkañ bänepjintä Yawe mäde ut imiñkañ mani utpäñ bänep nadäk-nadäkin anutu jopiken penpäñ yäniñ oretkañ unita watä epän tänayäñ täño uwä in kuduptagän api paot moreneñ. Näk apiño man ude täwetat. In Jodan ume irepmitpäñ kome korenayäñ täkañken uken kadäni käronji nämo api itneñ. ¹⁹Näk apiño kunum bibik yarä u injamiken irit ba kumäj-kumäj, kon man ba tagwän man unitäño kädet kawä tärekta mebäri täwetpäñ täwoñäreñ täyat. Unita in injin ba nanakjiye kuduptagän irit täño kädet iwatta nadäk kañ pewut. ²⁰* Ude täñkañ Yawe Anutujin bänepjintä nadäñ imikinik täñpäñ mani buramiñpäñ ugän kañ yäpmäj wädäwut. Nadäkañ? Yawe uwä iritjin bureni unita ude tänayäñ täño uwä Yawetä orajin pähap Abraham Aisak ba Jekop unita kome yämikta yäñtäreñkuko uken kadäni käronji api it yäpmäj kuneñ.

32

Baga Man 32:36-39

Anutu jopitä täga nämo täñkentäñ niminen

³⁶* Yawetä ämawebeniye kehäromini paoräpäñ mäyap nämo, yarägän irirä yabänkañ butewaki nadäñ yämiñpäñ u gärah itpäñ api täñkentäñ yämek. ³⁷Ude täñpäñ ñode api yäwet yabäwek; Näwerut! Intäño anutu jopi täñkentäñ tamikta yäpmäj wädäñkuño u de? ³⁸Inä anutu jopi unita nañimik yämiñirä tom gakñi ba wain ume nañkuñ. Eruk, anutu jopi unitä akuñpäñ täñkentäñ tamiñpäñ iwan täño kädet täñpipiñ tamiñirä käwa!

³⁹* Nämoinek! In man ño nadäwä tärewut; Yawe näk kubägän itat. Näk mädenaken anutu kubä nämo itak. Näkñaken gärip terak äma kumäk täkañ, ba näkñaken nadäk terak äma kodakigän it täkañ. Täñkañ näkägän äma yäpa wawäpäñ äneñi näkägän yäpa-tägak täkañ. Ude täk täyat uwä äma kubätä näkño kädet täga nämo täñpipiwek.

34

Baga Man 34:1-12

Moses kumbuk

¹Mosetä Moap awañ penpen Jeriko yotpärare kukñi Nebo pom terak äromañ eruk Pisga pom terak äronjuk. Äro irirän Yawetä Gileat kome unitä päñku kome tärek-tärek wäpi Dan u kudup iwoñäreñjuk. ²Iwoñäreñpäñ Naptali kome, ba Efraim Manase äbot täño kome ba Juda äbot täño kome it päñku Mediterenian gwägu pähap täretak u kudup iwoñäreñ moreñjuk. ³Ukät Negev kome jopi ba Jodan awañ, Soa yotpäraretä päñku Jeriko täretak u kudup kañ moreñjuk. Jeriko uwä bihä päya komeñi yäñ iwerani. ⁴* Ude iwoñäreñpäñä Yawetä ñode iwetkuk; Näk kome ño Abraham, Aisak, Jekopta yämikta yäñkehärom täñpäñ ñode yäwetkut; Kome uwä intäño äbekjiye orajiyeta api yäniñ kirewet yäñ yäwetkut. Eruk, näk nadäñ gamiñira dapunka-tägän kome ño käyan. Upänkañ bureni nämo api kwen.

⁵Yawetä ude iweränpäñ ätu itkañ Yawe täño epän äma Moses uwä Moap kome uken kumbuk, Yawetä iwetkuko udegän. ⁶Kumäjirän Yawetä Moap kome Betpeo yotpärare kukñi käda awañ uken äneñjuk. Täñpäkañ kadäni unitä it yäpmäj äbäkamäñken ñoken äma kubätä Moses äneñkuko u nämo

* **30:20:** Stt 12:7, 26:3, 28:13   * **32:36:** Sam 135:14   * **32:39:** Ais 45:5, 22; Jon 8:24; Rev 1:18

* **34:4:** Stt 12:7, 26:3, 28:13

kanjuḡ. ⁷ Täḡkaḡ Moses dapuri nämo bipmäḡ urirän ba kehäromini nämo paorirän obaḡ 120 ude täreḡirän kumbuk. ⁸ Kumäḡirän Isrel ämawebe Moap awaḡ uken itkaḡ Mosesta konäm butewaki täḡ yäpmäḡ kuḡirä kepma 30 ude täreḡirän peḡkuḡ.

⁹ Täḡpäkaḡ komeni yäpmäkta Mosestä Nun täḡo nanaki wäpi Josua iwoyänkuko unita Anututä Josuata nadäk taḡi imiḡkuk. Unita Isrel ämawebe Josua täḡo man buramiḡpäḡ imaka kudup Yawetä Moses yäḡtäreḡ imiḡkuko udegän täḡkuḡ.

^{10*} Täḡpäkaḡ kadäni unitä it yäpmäḡ äbäkamäḡken Isrel ämawebe bämopiken profet kubä Moses udewani kubä nämo itkuk. Moses kenta Yawe uwä kowat kawän täḡpäḡ yäḡpäḡ-nadäk täk täḡkumänonik. ¹¹ Ba Yawetä Moses uwä iwet-pewän Isip komeken päḡku kudän kudupi mebäri mebäri Ferokät epän ämaniye ba Isip nanik kuduptä kanpäḡ nadäk täkta täḡkuk. ¹² Ba Isrel ämawebe injamiken kudän kudupi kehäromi nitek Mosestä kwawak pewän ahäḡirä kanjuḡo u äneḡi profet kubätä nämo täḡkuk.

---

* 34:10: Kis 33:11

Josua Isrel ämawebetä kome iwoyän yämani u korenjukun

24

Josua 24:1-2, 14-24

Ämawebe Yawe iwatta yänkehärom tanjukun

¹ Eruk Josuatä Isrel ämawebe yänpäbä Sekem komeken kubäkengän yepmanjuk. Tänkañ äma ekäni ekäni ba intäjukun äma ba man yäpmäj daniwani äma imaka, yänpäbä yepmanpänkan Anutu injamiken itkun. ^{2*} Ude irirä Josuatä ñode yäwetkuk; Yawe, Isrel täño Anututä ñode yäyak; Bianinik Abrahamkät Naho täño nani wäpi Tera ukät orajjiye ätu Yufretis ume ani kukñi udude itkan anutu jopi-jopi yäniñ oret täñkujonik.

... ^{14*} Tänpäkan Josuatä man u yän paotpäñ ñode yäwetgän täñkuk; Eruk, Yawetagän umuntapän iniken kädet iwattagän bänepjin nadäk-nadäkjin kubägän pewut. Tänkaj anutu jopi-jopi äbekjiye orajjiyetä Yufretis ume ani kukñi udude itkan yäniñ oret täñkuño ba Isip komeken itkan gwäjiñ äpmon yämik täñkuño u ureñ tänpä kwäpäñ Yawe täño gämorikengän it täkot. ¹⁵ Täñ Yawe täño gämorikengän kuñatta gäripi nämo nadäppänä ket nadawut; Apiño netä gämoriken api itne yän siwonji yawut. Äbekjiye orajjiyetä ume udude käda itkan anutu jopi yäniñ oret täñkuño u ba Amo ämawebe, komeni korenpäñ itkanjen ñonitänjo anutu jopi u gämoriken api itneñ? Upänkañ näkñata ñode yäyat; Näkñä ba webena nanaknaye ninäwä Yawe gämorikengän itkan watä piä unitagän api täñ imine.

¹⁶ Josuatä ude yäweränä ämawebe päke unitä yänjuk; Nämo! Ninä Yawe mäde ut iminpäñ anutu jopi-jopi gämoriken nämoinik api itne. ¹⁷ Yawe Anutunin ini uwä nin ba äbekniye oraniye Isip kome komi epänken nanik nimagutpäñ kudän kudupi pähap täñirän dapunintä kanikumäj. Tänkaj äma ätutä komeken kadäni käronji kuñatkumäjken u Yawetä watä säkgämän it niminjuk. ¹⁸ Ude täñkañ Yawetä Amo nanik ba kome ätu täño kome mähem yawat kirenpäñ komeni niminjuk. Unita nin imaka, Yawe gämoriken itkan unita watä piä api täñ imine, u nintänjo Anutu unita.

^{19*} Ude yänirä Josuatä yäwetkuk; Inä Yawe gämoriken jop täga nämo api itneñ. Anutu uwä siwonji kudupiinik. U ämawebeniyeätä anutu ätu nadän yämikta bitnäkinik täk täyak. Ude tänayän täño uwä peñawäkjin täño momi täga nämo api peñ tamek yäk. ²⁰ Nadäkan? Täga täñ tamik täyak upänkañ Yawe mäde ut iminkañ kome ätu täño anutu jopi yäwatnayän täño uwä Yawe uwä äyänjutpäñ in tänpän wawäpäñ api tadäpmäj morewek yäk.

²¹ Ude yäweränä ämawebetä Josua ñode iwetkuk; Nämoinik! Ninä Yawe gämorikengän itkan unita watä piä api täñ imine. ²² Ude yäwäwä Josuatä yäwetkuk; Injin-tägän yänahänpäñ Yawe gämoriken itta yänkehäromtak man yäkan. Ude yäweränä yänjuk; Ei, ninin yäkamäj ude!

* **24:2:** Stt 11:27 * **24:14:** Stt 17:1; Kis 20:3-4; Sam 111:10; Apos 9:31; Efe 6:24; Plp 1:10 * **24:19:** Mat 6:24; Luk 14:25-33

²³* Tänpäkan Josuatä änerji ñode yäwetgän täñkuk; Ude yäkan unita äma ätu täño anutu jopi in bämopjinken itkan u ureñ tänpä kwäpäñ bänepjin Isrel täño Anutu Yawe unitagän inñ kirewut. ²⁴ Ude yäweränä ämawebe päke unitä Josua iwetkun; Nin Yawe Anutunin unitäño gämorikengän itkan mani api buramine yäk.

---

* **24:23:** 1Ko 10:20-21; Hib 12:28-29

Rut

Webe kubä Moap komeken nanik unitäŋo manbiŋam

Yanäbeki Naomi kenta Rut täŋo manbiŋam

1-2 Bian yäpmäŋ daniwani ämatä Isrel ämawebe yabäŋ yawat täŋkuŋo kadäni ugän ketemta jop itkuŋ.

Irirä äma kubä wäpi Elimelek, Efrata äbotken nanik Betlehem yotpärare Juda komeken it täŋkuko unitä webeni Naomikät nanakiyat Malon kenta Kilion yämaguränkaŋ Moap komeken itpäŋ-nadäktä kuŋkuŋ. ³ Pänku ittängän Elimelek kumbänkaŋ webeni Naomi nanakiyat ukät itkuŋ. ⁴⁻⁵ Itkaŋ nanak yarä u webe yarä Moap komeken nanik wäpi Opa kenta Rutpäŋ yäpumän. Yäpmäŋpäŋ itkaŋ obaŋ 10 täreŋirän Malon kenta Kilion bok kumäŋirän Naomi inigän, äpi nanakiye nämotä itkuk.

⁶ Naomi ittängän nadänkkuk; Juda komeken Yawetä ämawebeniye täŋkentän yämikta täŋ-bumbum pewän ahäkaŋ yäŋ nadänpäŋ äbekiyat yäwerän bok kukta tuŋum täŋkuŋ. ⁷ Täŋpäŋ äbekiyatkät kome it täŋkuŋo u peŋpeŋ Juda kädet moräki yäput peŋpäŋ kuŋkuŋ. ⁸ Kuŋtängän Naomitä äbekiyat ŋode yäwetkuk; Ektä näk ba äpjekyat kumbumäno unita watä it nimik täŋkumäno udegän Yawetä ekta watä it tamiŋirän päŋku menjyekat-kät irun. ⁹ Täŋpäŋ Yawetä täŋkentän tamiŋirän äma yarä äneŋi kaŋ yäpmänkaŋ irun. Ude yäwetpäŋ kowat bäyaŋ imän täŋpäŋ konäm bumta kotkuŋ. ¹⁰ Konäm kotpäŋ ŋode iwetkumän; Ude nämo! Nek gäkkät mähemkayeken u bok api kune yäk.

¹¹ Ude yäwänä Naomitä äneŋi yäwetgän täŋkuk; Äbeknayat, äyänutpeŋ notjiyeken kun. Mebäri imata näk näwatta nadäkamän? Näkä jide täŋpäŋ nanak ätu bäyawakaŋ api yäpdeŋ? ¹²⁻¹³ Ude täga nämo. Näk webe pähap täyat. Äma äneŋi täga nämo api yäpet unita kun. Ba äma apiŋogän yäpmäŋpäŋ nanak pengän bäyawero u yäpmäktä kadäni käroŋi täga nämo itsämdeŋ. Kadäni käroŋi irän wawäpäŋ äma ätupäŋ yäpdeŋ yäŋ nadätat. Äbeknayat, butewaki pähap. Yawetä mäde ut namitak unita butewaki ärowani nadäŋ tamitap.

¹⁴ Ude yäweränä Rut kenta Opa konäm äneŋi kotkumän. Kotpäŋ Opa äbeki bäyaŋ imiŋpäŋ teŋpeŋ kuŋirän Rut kukta bänepi bitnäkinik täŋpäŋ Naomikät itta nadänkkuk. ¹⁵ Ude täŋpänä Naomitä Rut iwetkuk; U ka! Gwaräpka noriyeken ba anutuniyeken kuyak. U iwat yäk. ¹⁶ Ude yäwänä Ruttä iwetkuk; Nämo, näk gäkkät bok kudayän. Näkä gäk gepmaŋpeŋ kukta man näwereno. Gäkä deken kwayäŋ täno u näk bok api kude yäk. Gäk de irayäŋ täno u bok api itde. Gäkŋo notkaye u näkŋo notnaye ude api itneŋ. Ba gäkŋo Anutu u imaka, näkŋo Anutu ude api irek. ¹⁷ Gäkä kome deken kumbipäŋ änenayän täŋo uwä näk kome ugän api äneneŋ. Imaka kubätä nek bämopnekken madäŋ täkŋewektawä. Kumäk-kumäk kubä-tägän api madäŋ täkŋewek. Bureni-inik yäyat. Näkä man yäyat ŋo kudup nämo iwarawä Yawetä kowata wakiŋinik kaŋ namän. ¹⁸ Naomitä Rut man kehäromi ude yänirän nadänpäŋ teŋpäŋ kukta man kubä äneŋi nämo yänkkuk. ¹⁹ Ude täŋpäŋ bok kumaŋ Betlehem yotpärareken kuŋkumän. Eruk kumaŋ Betlehem yotpärareken ahänirän kome u nanik webetä bumta kikuŋtupäŋ yänkuŋ; ŋo Naomi ini ba? ²⁰ Ude yäwäwä Naomitä yäwetkuk; Wäpna Naomi yäŋ nämo näwetneŋ. Unitäŋo mebäri uwä säkgämän. Upänkaŋ kehäromi mähemitä mäde ut namiŋkuko unita wäpna

säkgämän yäj nāmo nāwetneḡo. Mara yāj nāwerut. Unitāḡo mebāri jāgāmi yāk. ²¹ Kome ḡo peḡpeḡ kuḡkuro ugānā tuḡum webe bumiktā kuḡkut. Upāḡkaḡ apinḡo Yawetā jopi jāwāriinik irira nāmāgūt yāpmāḡ ābātak. Ude tāḡirān mebāri imata Naomi, webe säkgāmān yāj nāwetneḡ. Kehāromi māhemi unitā yājpewān nāk wakinik tāḡkut.

²² Eruk, manbiḡam ḡo Naomitā ābeki Rut Moap komeken nanik imāgurānkaḡ Moap kome peḡpeḡ Betlehem yotpārareken wit madāk-madāk kadāniken ahāḡkumāno unifāḡo manbiḡam.

2

Ruttā Boastā piāken piā tāḡkuk

¹ Betlehem kome uken Naomi āpi kumbuko unitāḡo nāgāt morāk kubā wāpi Boas unitā itkuk. Boas uwā Elimelektā ābotken nanik, āma ekāni kubā, tuḡum āma. ^{2*} Tāḡpākaḡ keḡma kubā Ruttā ābeki Naomi ḡode iwetkuk; Nadāḡ namiḡiri āma kubātā piāken kuḡkaḡ piā āma wit madāḡtāḡ kuḡirā ātu jop māḡpani u kaḡ yāpa yāk. āma kubātā nadāḡ namānā unitā piāken api tāḡpet yāk. Ruttā ude iwerānā Naomitā iwetkuk; ābekna, yāyan ude tā yāk. ³ Ude yāwānā eruk Rut piā kubāken kuḡpāḡ piā āmatā wit madāḡtāḡ kuḡirā māḡpani u yāpmāḡtāḡ yāwatkuk. Piā ude tāḡkuko uwā Boas, Elimelek tāḡo nāgāt morāk kubā unitā piāken tāḡkuk.

⁴ Piā tāḡ irirān Boas Betlehem yotpārare peḡpeḡ piāniken ābāḡpāḡ piā āmaniye yabāḡpāḡ ḡode yāwetkuk; Yawetā inkāt iton. Ude yāwānā kowata ḡode iwetkuḡ; Yawetā kon tāḡ gamiton yāk.

⁵ Tāḡpāḡ Boastā piā āma tāḡo intājukun āma ḡode iwet yabāḡkuk; Webe gubanḡ u netātā ābotken nanik? ⁶ Yāwānā iwetkuk; U kome kubāken nanik, ābeki Naomikāt Moap komeken naniktā ābumān yāk. ⁷ Webe unitā ḡode nāwerak; Nadāḡ namiḡiri piā āmakaye yāwarān tāḡpāḡ wit pewā māḡpani kaḡ yāpa yāj nāwerak. Ude nāwerānpāḡ tāga yāwapāḡ piā tamimāḡ yāpūt peḡpāḡ tāḡ yāpmāḡ ābāko apinḡogān itpāḡ-nadāk tāyak u yāk.

⁸ Ude iwerānkaḡ Boastā pāḡku Rut iwetkuk; āpetna, man kubā gāwera nadā yāk. āma kubātā piāken wit yāpmākta kwentawā. Nākā piāken ḡogān webe kwayak ḡokāt kaḡ tāk tāḡput. ⁹ Webe u wit madāḡirā yabāḡkaḡ ugān yāwarān tāk tāyi. Nadātan? Nāk piā āmanaye gāk waki nāmo tāḡ gamineḡta yājiwāt man uku yāwerat. Tāḡpāḡ umeta gewāwā ume kābotken gwetpāḡ peḡo u tāga api nāḡpen yāk.

¹⁰ Boastā ude iwerānā Ruttā Boas dubiniken ināmi kome terak yāpān āpmonpāpāḡ iwetkuk; Nāk kome kubāken nanikpāḡ mebāri imata nadāḡ namiḡpāḡ oraḡ namitan? ¹¹ Ude iwerānā Boastā ḡode iwetkuk; āpkātā kumāḡirān ābekka Naomita tāḡkentāk mebāri mebāri tāḡ iminḡkuno unitāḡo manbiḡam yājirā kudup nadāḡkut. Gāk kome kujatka bā meḡkaye nankaye yepmaḡpeḡ ābot kudupi gānaḡ itta ābuno u nadāḡ gamitat. ¹² Unita Yawe, Isrel tāḡo Anututā watā it gamekta dubiniken ābuno unitā imaka tāga tāḡkuno unita gwāki tāgagāmān kubā gamiton.

¹³ Ude yāwānā Ruttā ḡode iwetkuk; O intājukun āmana, nāk piā watā webekayetā itkaḡ ude nāmo itat upāḡkaḡ oraḡ namiḡpāḡ man kwini nāweriri bānepna pidām tāyak yāk.

* 2:2: Wkp 19:9-10; Lo 24:19

14 Tānpākaŋ ketem naknak kadāniken Boastā Rut ŋode iwetgān tāŋkuk; Ābā kārāga kubā yāpmānpāŋ wain ume gānaŋ yāputpāŋ naŋ. Ude iwerānā Ruttā wit madāwani āmawebekāt bok maŋitkuŋ. Maŋit irirān Boastā wit mujipi ijiŋkuko u imān naŋpāŋ koki tāŋpāpāŋ morāki pewān itkuŋ. 15-16 Ketem naŋ paotpāŋ akumaŋ pāŋku wit māŋpani āneŋi butuŋkuk. Ude tāŋ irirān Boastā piā āmani ŋode iwetkuk; Nadāŋ imiŋirā nāmo yāpnaŋiken, wit pādā tāwani bāmopiken māŋpani kaŋ yāpān. Ba ugān nāmo, madāk-madāk kadāniken ātu yāpmāŋ dākŋeŋpāŋ pewā maŋ imiŋirā kaŋ yāpān. Ude tāŋirān nāmo ibeneŋ.

17 Tānpākaŋ Rut piā tāŋ yāpmāŋ kuŋtāyon edap dapuri āpmoŋkuk. Ude tāŋpāŋ wit kujari yāpuko u dāpmāŋ-pewā bureni tāreŋirā taŋi, 10 kilos ude ahāŋkuk. 18 Ude tāŋpāŋ yāpmāŋ pāŋku wit bureni yāpuko ukāt ketem naŋkaŋ morāki peŋkuko u ābeki Naomi iwoŋāreŋkuk. 19 Iwoŋāreŋirān Naomitā Rut ŋode iwetkuk; Yāke, gāk netā piāken piā tāŋpāŋ wit ŋo yāpmāŋ ābātan? Anututā āma nadāŋ gamiko u sākgāmān tāŋ imiton. Ude yāwānā Ruttā iwetkuk; Nāk piā uwā āma kubā wāpi Boas unitā piāken tāt yāk.

20 * Ude iwerānā Naomitā yāŋkuk; Yawetā Boas kon tāŋ imiton! Yawe uwā āma kumbani ba kodak irani watāni itta yāŋkehāromtak man yāwani u nāmo irepmit tāyak. Ude yāŋpāŋ ŋode iwetgān tāŋkuk; Nadātan? Āma uwā nintāŋo nāgāt morāk bureni, watā it nimikta yāwani yāk. 21 Yāwānā Ruttā iwetkuk; Āneŋi man tāga kubā ŋode nāwetkuk yāk. Gāk piā watā webenayekāt itpāŋ piā tāŋ yāpmāŋ kuŋjiri wit madāk-madāk kadāni kaŋ tārewān. 22 Ude iwerānā Naomitā ŋode iwetkuk; Ābekna, u tāga gāwerak yāk. Piā watā webeniyekāt piā tānayaŋ tāŋo u tāgagāmān. Kubātā piāken kweno uwā piā āmaniyetā waki tāŋ gamineŋ! yāk.

23 Tānpākaŋ Ruttā Boas tāŋo piā webeniyekāt piā tāŋ yāpmāŋ kuŋjirā wit madāk-madāk kadāni tāreŋkuk. Tāreŋirān ābekikāt pen it yāpmāŋ āroŋkumān.

3

Rut āma kubā kaŋ-ahāŋkuk

1 Eruk ittāŋgān Naomitā ābeki Rut ŋode iwetkuk; Gākā sākgāmān irenta āma kubā kaŋ-ahāŋ gaminaŋi yāk. 2 Ŋode nadāsi; Boas, watā piā webeniyē piā bok tāŋkuŋo u nāgāt morāknin yāk. U apiŋo bipāda wit bureni yāpmākta kujari madāŋkuŋo u dāpmāŋ kākārayāŋ yāk. 3 Unita gāk ume ārutpāŋ tek sākgāmān tāŋkaŋ imaka kābāŋi nikek gupka terak ārutpāŋ Boastā piā tāŋpayāŋ tāyakken kuŋpāŋ iŋamiken kwawak nāmo ahāŋ imen. Nāmo, kābop iriri unitā epān tāŋpān tārewāpāŋ ketem ume kaŋ naŋ paorān. 4 Tāŋkaŋ dāpmon pārayāŋ tāŋirān unitā pārayāŋ tāko u ket kaŋ kaŋpāŋ nadā. Tāŋpāŋ dāpmon patguŋ taŋirān pāŋku tek āmet pārayāŋ tāko u yāpmāŋ akuŋpāŋ kuroŋi kāda kaŋ pat. Pariri unitā kikuŋpāŋ imaka gākā tānaŋi u api gāwerek. 5 Naomitā ude iwerānā Ruttā iwetkuk; Tāga, nāwetan ude api tāŋpet yāk.

6 Ude yāŋkaŋ Ruttā wit dāpmāŋ kākārani bāgupken pāŋku ābekitā piā man iwetkuko u kudup tāŋkuk. 7 Boas ketem ume naŋpāŋ bānep oretoret terak itpāŋā dāpmona iŋpewā pāŋku wit bureni ānok itkuŋken u patkuk. Parirān Rut yeŋ-yeŋ pāŋku Boas tāŋo tek yāpmāŋ akuŋpāŋ kuroŋiken patkuk. 8 Ude parirān Boas bipani bāmopiinik kikuŋpāŋ āyāŋpāŋ kaŋkuk; Webe kubā kuroŋi kāda parirān! 9 Kaŋpāŋ iwetkuk; Gāk netā? yāk. Yāwānā iwetkuk; Nāk Rut, piā webeka yāk. Gāk Elimelek tāŋo nāgāt morāk, nāk watā it namikta

* 2:20: Wkp 25:25

yāwani. Unita nāk webekata kaŋ nāmagut yāk. ¹⁰ Ude iweränä Boastä ñode iwetkuk; Äpetna, Yawetä kon täŋ gamiton! Kudän täyan ño imaka täga äbekkata täŋ imiŋkuno u irepmiŋpäŋ täyan. Äma gubaŋi, tuŋum ikek ba tuŋumi nāmo u kubä täga yāpnaŋi upāŋkaŋ nāmo, äbekka täŋo nägät moräk näkken äbätan. ¹¹ Unita äpetna, umuntāwentawä. Imaka kubäta näwet yabāwayāŋ täyan uwä api täŋkentāŋ gamet yāk. U imata, yotpārare ño nanik kudup u mebārika nadākaŋ. Gäk webe täga. ¹² * Täŋpākaŋ näkä gäk watä it gamikta yāwani yāŋ näwetan u man bureni upāŋkaŋ näk gägāni bumik. Nägät moräk bureniwä äma kubä itak. ¹³ Unita ño pariri kome yāñewākaŋ näkä tami pāŋku äma u iwet yabāwa gäka watä itta täga yāwänä täga. Täŋ täga nāmo yāwänä eruk, näkŋa watäka api it gamet. Yawe irit mähemi u wāpi terak ude yāŋkehārom täyat. Eruk päsi yāk.

¹⁴ Ude täŋpāŋ Boas kuroŋiken parirän kome yāŋeŋ buruburu täŋirän akwākaŋ Boastä iwetkuk; Ämawebetä gäk ño pāran yāŋ nadāneŋo unita kome ket nāmo yāŋeŋirän kuyi yāk. ¹⁵ Kwayāŋ täŋirän Boastä ñode iwetgān täŋkuk; Tekka punin nanik yāŋopmāŋpāŋ ño iri yāk. Iwerän ude täŋpānā wit bureni tek terak äreŋpān kuŋirän 20 kilos ude täŋkuk. Täŋpākaŋ Rut täŋkentāŋpāŋ wit uwäk u pudātpāŋ piri terak peŋkuk. Piri terak pewākaŋ yotpārareken kuŋkuk. ¹⁶ Kumaŋ pāŋku Naomi ahāŋ imiŋirän äbeki u ñode iwet yabāŋkuk; Äbekna, kädet jide ahāŋ gamik? yāk. Ude iweränä Ruttä imaka Boastä täŋ imiŋkuko u kudup iwetkuk. ¹⁷ Iwetpāŋ yāŋkuk; Äma unitä äbekkaken ketāŋ täga nāmo kwen yāŋ näwetpāŋ wit ño namān yāpmāŋ äbätat yāk.

¹⁸ Ude iweränä Naomitä iwetkuk; Eruk äbekna, nadāŋit nadāŋit isi yāk. Imaka bureni ahāŋirän kaŋ kädä. Nadātan, Boas imaka täŋpayāŋ gāwerako unita nāmo maŋirän äpmonayāŋ.

4

Boastä Rut webenita yāpuk

¹ Eruk, Boastä käbeyä bägup, yotpārare täŋo yāmabamken pāŋku maŋiŋpāŋ itkaŋ Elimelek täŋo mäden naniki Boastä Rut iwetkuko u äbāŋirän kaŋkuk. Kaŋpāŋ iwetkuk; Notnapak, äbikaŋ bok itda yāk. Ude iweränä pāŋku Boastä itkukken maŋiŋkuk. ² Täŋpāŋä Boastä yotpārare täŋo äma ekāni 10 udetā man pewān kwākaŋ äma ekāni ekāni äbuŋ. Äbāwä yāwerän bok maŋiŋkuŋ. ³ Maŋiŋ irirä noripaki u ñode iwetkuk; Nadātan? Naomi Moap kome peŋpeŋ äbuko uwä monēŋ yāpayāŋ notnekpak Elimelek täŋo kome kujat u äma kubäta imikta nadātak yāk. ⁴ Unita ñode gāwetta nadātat; Kome u suwawayāŋ nadāŋpāŋä äma ekāni ekāni itkaŋ ño iŋamiken yāŋtäre. Täŋ nāmo yāpayāŋ nadāŋpāŋä siwoŋi yä. U imata, kome u gākä mähemi tänaŋi bumik, näkä jukun “ei” täga nāmo yāwet yāk. Ude iweränä äma unitä täga, api suwawet yāŋ yāŋkuk.

⁵ Ude yāwänä Boastä iwetkuk; Nadātan? Kome u Naomi keriken suwaŋpāŋä Moap nanik webe kajat Rut u imaka, webekata yāpnaŋi yāk. Ude täŋiri notnekpak kumbuko unitāŋo wāpi nāmo api paorek. Nāmo, kome kujari u äbekiye oraniye ahānayāŋ täkaŋ unita biŋamgān api it yāpmāŋ ärowek yāk. ⁶ Ude iweränä noripaki u ñode iwetkuk; Bureni, kome kujat u näkä mähemi tänaŋi upāŋkaŋ näkä suwawero uwä kome u näkŋaken nanaknayeta biŋam nāmo api ireko unita täga nāmo yāpayāŋ. Unita gākŋata biŋam yāk.

* 3:12: Rut 2:20

7 * Kadäni uken Isrel naniktä ñode täk täñkukonik; Äma kubätä kubä täño tuñum kubä suwaweko ba äma yarätä tuñumi kowat imän tädeño u täñkehärom takta tuñum unitäño mähemitä kuroñi ärärani yäñopmäñpäñ äma tuñum yäpeko unita imek. Ude täñjirä piä u täretak yäñ nadäk täñkuñonik.

8 Mebäri unita äma noripak unitä kome kujat u Boas gäñjata suwa yäñ ude iwetpäñä kuroñi ärärani yäñopmäñpäñ imiñkuk. 9 Ude täñjirän Boastä äma ekäni ekäni ukät ämawebe päke itkuño u ñode yäwetkuk; Eruk nabäñjirä in injamjinken Elimelek-kät nanakiyat Kilion kenta Malon unitäño tuñum Naomitä inigän yäpmäñ kuñatkuko u apiño näkä suwanpäñ mähe mi täyat yäk. 10 * Ba ugän nämo. Malon täño webe kajat Rut, Moap nanik u imaka, webenata imagutat. Ude täñjira notninpak kumbuko unitäño wäpi yotpärareni ñoken nämo api paorek. Nämo, kome kujari u äbekiye oraniye ahänayäñ täkan unita biñam api it yäpmäñ ärowek yäk. In injamjinken kudän ño täyat.

11 * Ude yäwerirä äma ekäni ekäni ukät ämawebe päke itkuño u ei-gera yäñpäñ yäñkuñ; Täñjiri gabäñpäñ-nadäkamäñ. Unita Yawetä webeka täñkentäñ imiñjirän Resel kenta Lea, Isrel äbot nintäño äbeknin pähap yarä ude äworeñpäñ nanak mäyap kañ bäyañ gamän. Ude täñjirän gäñjawä Efrata äbot täño tuñum äma kubä täñpäñ Bethlehem yotpärareken wäp biñam ärowani nitek kañ it. 12 * Täñkañ Yawetä ekta nanak mäyap tamiñjirän Juda kenta Tama täño nanaki Peres unitäño äbot pähap udegän kañ ahäwut.

Boas täño nanak ba oraniyeta man

13 Täñpäkañ Boastä Rut webenita yäpuk. Täñjirän Yawetä nadäñ imiñjirän nanak kok itpäñ nanak ämani kubä bäyañkuk. 14 Bäyañjirän kome u nanik webetä Naomi ñode iwetkuñ; Yawe täño wäpi iniñ oretna! Unitä watä it gamikta oranika kubä gamitak yäk. Nanak unitä Isrel ämawebe bämopiken wäp biñam ärowani nitek iton. 15 Nadätan? Äbekka Ruttä gäka gäripi nadäñ gamikinik täñpäñ täñkentäk tañi täñ gamik täyak uwä nanak 7tä täñkentäñ gamineño u irepmetak. Unita nanak apiño bäyatak unitä webe pähap täñjiri täñpidäm-pidäm täñ gamiñpäñ watä säkgämän api it gamek yäk. 16 Ude iweräwä Naomitä nanaki bäyañ imiñpäñ ini bäyawani bumik watäni it imik täñkukonik. 17 Täñpäkañ webe kome u naniktä nanak u wäpi Obet yäñ iwetkuñ. Ude yäñpäñ yäñkuñ; Wisiknin! Naomitä nanak kubä yäpmäñtak! Täñpäkañ Obet uwä Jesi täño nani. Täñ Jesi uwä Devit täño nani.

18-22 Eruk ñowä Perestä äbotken nanik täño wäp tawañ; Peres uwä Hesron täño nani. Hesron uwä Ram täño nani. Ram uwä Aminadap täño nani. Aminadap uwä Nason täño nani. Nason uwä Salmon täño nani. Salmon uwä Boas täño nani. Boas uwä Obet täño nani. Obet uwä Jesi täño nani. Täñpäkañ Jesi uwä Devit täño nani. Ugän.

* 4:7: Lo 25:9 * 4:10: Lo 25:5-6 * 4:11: Stt 29:31 * 4:12: Stt 38:27-30

1 Samuel

Profet Samuel kenta intäjukun äma Saul unitäjo manbiñam

3

1 Samuel 3:1-10

Yawetä Samuelta gera yäjkkuk

¹ Äma gubanji Samuel Yawe täjo epän täk täjkkuko u Elitä watäni irirän täk täjkkukonik. Kadäni uken Yawe täjo man kotäktä Isrel ämawebeken mäyap nämo ahäjkkuk. Ba ayäbu terak imaka, kadäni mäyap nämo ahäj yämijkkuk.

² Täjppäkan kadäni uken Eli täjo dapuri wanjirän dapuri itpipiwayäj täjkkuk. Eruk bipani kubäken Eli uwä Yawe täjo kudupi yot gänañ ini päraniken patkkuk. ³ Parirän Samuel uwä Anutu täjo topmäk-topmäk unitäjo gäpe pewaniken kudupi yot gänañ u patkkuk. Kome nämo yäjnerirän Anutu täjo topän u pen ijin itkkuk. ⁴ Eruk Yawetä Samuelta gera yäjkkuk. Gera yäjirän ñode yäjkkuk; Ei, näk itat ño! yäk. ⁵ Ude yäjppäj bäräjnej päñku Eli iwetkkuk; Näka gera yäjppewi äbätat yäk. Ude yäjirän Elitä iwetkkuk; Näk gäka gera nämo yät. Äneji kuñkan päsi yäk. Ude iweränä päñku patkkuk. ⁶ Eruk, äneji päñku parirän Yawetä Samuel! yäj gera yäjkkuk. Ude yäjirän nadäjppäj Samueltä akumañ Eliken äneji kuñpäj iwetkkuk; Näka äneji yäjppewi äbätat yäk. Yäjirän Elitä iwetkkuk; Nanakna, gäka gera nämo yät. Päñku äneji pat.

⁷ Täjppäkan Samuel uwä Yawe täjo kotäk nämo nadäk täjkkuko unita Yawetä gera yäjirän nadäj urukuruk täjkkuk. ⁸ Eruk, Yawetä Samuelta gera äneji yäjirän kadäni yäräkubä täjkkuk. Yäjirän Samuel äneji akumañ Eliken kuñpäj iwetkkuk; Näka gera yäjppewi äbätat yäk. Täjppäkan Elitä ñode nadäwän tumbuj; Yawetä ini yäyak yäj nadäjkkuk. ⁹ Ude nadäjppäj Samuel iwetkkuk; Äneji päñku pariri gera äneji yäwänä kan iwet; Yawe, näwet. Epän ämaka jopi näk man jide näwerayäj täyan unita juku päram täyat. Ude iweränä Samuel päñku patkkuk.

¹⁰ Päñku parirän Yawetä äbä dubiniken itkan gera pengän kadäni yäräkubä yäjkkuko udegän yäjkkuk; Samuel! Yäjirän Samueltä yäjkkuk; Näwet! Epän ämaka jopi näk man jide näwerayäj täyan unita juku päram täyat.

2 Samuel

Intäjukun Äma Devit unitäño Manbiñam

11

2 Samuel 11:26-27

Devit äma kubä täño webeni kubo täwänpäj Profet Natantä kañ-yäjkkuk

²⁶ Uria webenitä äpi u kumäñtak yäj biñam nadäñkañ konäm butewaki täñkkuk. ²⁷ Täñpäj kupämta it yäpmäj kuñtäyon tärenjirän Devittä epän ämaniye yäwet-pewän yäjikñat yäpmäj enjini gänañ pewä Devittä webenita yäpuk. Yäpänkañ nanak ämani kubä bäyañ imiñkkuk. Devittä kudän ude täñjirän Yawetä kawän nämo tägañkkuk.

12

2 Samuel 12:1-15

¹* Täñpäkañ Yawetä Natan Devitken iwerän kuñkkuk. Päñku ñode iwetkkuk; Yotpärare kubäken äma yarä itkumän. Kubäwä tuñum äma, kubäwä äma jäwäri. ² Tuñum äma uwä sipsip bulimakau bumta it imiñkuñ. ³ Täñ äma jäwäri uwä sipsip webeni tepi kubägän nanakipäj, moneñ peñpäj yäpuko unitägän itkuk. Täñpäj watäni irirän inikät nanakiyekät bok pat täñkuñ. Ketem mähemitä nak täñkkuko ugänpäj moräki nak täñkkuk. Ba mähemitä ume gwetpäj nak täñkkuko ugänpäj nak täñkkuk. Täñpäj däpmon patpat uwä, kupäñkengän pat täñkkuk. U iniken äperi ude it imiñkkuk.

⁴ Täñpäkañ tuñum äma uken noripaki kubä kome kubäken nanik äbänjirän, tuñum äma u iniken sipsip ba bulimakau kubä yäpmäñpäj äma unita ijin imikta bitnäñpäj äma jäwäri unitäño sipsip webeni tepi kubägän u päñku yäpmäñpäj noripaki äbuko unita utpäñ ijin imiñkkuk.

⁵ Devit man ude nadäñpäj tuñum äma unita koki wawäpäj Natan iwetkkuk; Yawe irit mähemi täño wäpi terak ñode yäjkehärom täyat; Äma kudän ño täñkkuko u kumäkta biñam! ⁶ Täñpäj äma jäwärita butewaki nämo nadäñ imiñpäj imaka ude täñ imiñkkuko unita kubätagän kowata sipsip yaräbok-yaräbok kañ imän yäk.

⁷ Ude iweränä Natantä Devit ñode iwetkkuk; Äma uwä gäk ubayäj! Yawe, Isrel ämawebe täño Anutu unitä ñode yäyak; Näk Isrel äbot täño intäjukun äma ude gepmanpäj ume gakñi piñ gäbatkut. Ba Soltä iwan täñ gamiñjirän u keriken nanik yomägakut yäk. ⁸ Täñpäj Sol täño tuñumi gamiñkut, ba unitäño webeniye gamiñ moreñkut. Täñpäj Isrel ba Juda äbot gäkä intäjukun it yämikta ketka terak yepmankut. Täñkañ imaka u ba unitä gäripka nämo däpmäj tärenkkuk yäwänä ätukät yäpurärätpäj gamam. ⁹ Unita gäk imata Yawe näkño man nadäwi äpani täñpöpäj imaka näkä nadäwa waki täk täyak u täñkun? Gäk Uria Hitai nanik u kumäj-kumäj utkun. Amon äma äbot keriken peñjiri Uria urirä webeni yäpmäjiri webeka ude täñkkuk. ¹⁰ Unita ket nadäsi. Gäk näka nadäwi äpani täñpöpäj Hitai äma Uria unitäño webeni gäkñata korenkuno unita nägät moräkayetä ämik terak äpi kumäk tänen.

* 12:1: Sam 51

¹¹ * Tānpāṅ Yawetä ḥode yāyak; Nadātan? Gäkḥa äbotken naniktä iwan api tāṅ gamineṅ. Ba dapunka terak webekaye yāpmānpāṅ nāgät moräkka kubäta imiṅjira kepma käron webekayekät api pätnē. ¹² Imaka u käbop tāṅkunopāṅ näkäwä kwawa pähap Isrel äbot iṅamiken api tāṅpet.

¹³ Ude yāwänä Devittä Natan ḥode iwetkuk; Näk waki tāṅkuro uwä Yaweken momi tāṅkut. Ude yāwänä Natantä iwetkuk; Yawetä momika peyak. Gäk nämo api kumben. ¹⁴ Upāṅkaṅ gäḥa imaka ude tānpāṅ Yawe tāṅo iwaniyetä wäpi iniṅ täwetta täwit yämiṅkuno unita ironḥi bäyaṅkumäno u api kumbek.

¹⁵ Tānpäkaṅ Natantä man ude iwet moreṅpeṅ eniniken kuṅjirän eruk Yawetä nadäṅjirän nanak Uria tāṅo webenitä Devitta bäyaṅ imiṅkuko u käyäm waki kubä tāṅkuk.

---

* 12:11: 2Sml 16:22

1 King

Isrel äbot täņo manbiņam ätu

3

1 King 3:1-15

Solomontä nadäk-nadäk tägata Anutuken yäņapiņkuk

¹ Eruk Solomon uwä Isip nanik täņo intäjukun äma ukät bänep kubägän itta nadäņpāņ unitäņo äperi webenita yäpuk. Yäpmäņpāņ imagut yäpmäņ Devit Täņo Yotpärareken kuņkuk. Webeni u irirän Solomontä iniken yori, kudupi yot ba Jerusalem täņo yewa pähap täņkuk. ² Bian Isrel äbottä Yawe iniņ oretta yot siwoņi kubä nämo täņkuņ. Nämo, u Anutu iniņ oretta mobä bukä uken-uken täjtāņ kwaniken uken ärawa täjtāņ kuk täņkuņonik. ³ Täņpākaņ Solomon uwä Yaweta gäripiinik nadāņ imiņpāņ unitäņo kädēt tägatağa nani Devittä iwatpāņ täņkaņ iwet täņkuko udegän täņkuk. Ude täņkukopāņkaņ Yaweta ärawa täņ imayāņ nadäņpāņä tom dāpmäņpāņ mobä bukä uken-uken täjtāņ kwani uken ijiņ imiņpāņ iniņ orettāņ kuk täņkukonik.

⁴ Täņpākaņ kadäni kubäta Yaweta ärawa täņ ima yäņpāņ Gibeon komeken kuņkuk. Kome uken mobä bukä intäjukunta ude itkuk. Uken kadäni kadäni kuk täņkuko tom mäyapinik, 1,000 udepāņ dāpmäņpāņ mobä bukäken ijik täņkukonik. ⁵ Eruk bipani ugän Yawetä dāpmonken ahāņ imiņpāņ ņode iwetkuk; Gäk imaka kubäta gäripi nadäņpāņ näwet yabāņiri api gamet yäk.

⁶ Ude iweränä Solomontä kowata ņode iwetkuk; Epän ämaka Devit, nana u gäk bureni-inik gäwarän täņkaņ kudän siwoņi täņpāņ bänep paki terak kuņatkuko unita gäk nadāņ imikinik täņ imiņkun. Täņpāņ apiņo udegän kumbukopāņ ironka terak nadāņ imikinik täņpāņ unita komeni ämawebeniye yabāņ yäwatta nanaki näk iwoyāņkun. ⁷ O Yawe Anutuna, gäk nana Devit täņo kome yäpmäkta epän ämaka näkpāņ iwoyāņkun. Upāņkaņ näk gubanjiğän unita yabāņ yäwat piä täkta mebäri nämo nadäwa tärekaņ. ⁸ Unita ämawebe äbotkaye daninaņi nämo, gäkņata biņam iwoyāņkuno ņo jide täņpāņ yabāņ yäwaret? ⁹ Täga nämo unita nadäk-nadäk täga ämawebe u yabāņ yäwatta kaņ nam. Nadäk-nadäk u namiņiri uterak imaka täga ba waki u täga api yäpmäņ daniņpāņ nadäwet. Ude nämo täņpiwä netätä ämawebekaye äbot pähap ņo watäni täga it yämek?

¹⁰ Ude yäņirän Ekänitä Solomon täņo yäņyabäk man unita nadäwän säkgämän tägaņkun. ¹¹ Nadäwän tägawäpāņ ņode iwetkuk; Ämawebekaye kudän siwoņi terak yabāņ yäwarayāņ nadäņpāņ imaka täga ba waki yäpmäņ daniņpāņ nadäkta nadäk tägata näwet yabātan uwä tägağämän kubä ude näwet yabātan. Gäkņata yäņpāņ kome terak kadäni karoni itta, ba moneņ tuņum terak itta, ba iwankaye täņpāwakta nämo näwet yabāno u täga tän. ¹² Unita imaka täga unita näwet yabāno u bureni-inik api gamet. Nadäk täga, äpmonpaniinik gamayāņ täyat uwä nadäk-nadäk äma ätu bian itkuņo ba api ahāneņo u yärepmitpāņ gäk inipärik kubä api iren. ¹³ Täņ, imaka ätuta nämo näwet yabāno u imaka, bok api gamet. Kome terak irayāņ täyan ude wäp biņam ärowani ba moneņ tuņum pähap, intäjukun äma ätutä yäpmäk täkaņ u irepmitpāņ api yäpen. ¹⁴ Täņkaņ gäk näkņo gärip iwatpāņ näkņo jukuman ba

baga man kudup buramiŋpāŋ, nanka Devittä täŋkuko ude täŋpayāŋ täno uwä nadāŋ gamiŋjira kome terak kadāni kārōŋi api iren.

¹⁵ Täŋpākaŋ Solomon man u nadāŋpāŋ dāpmon pat itkuko u akuŋpāŋ-nadāŋkuk; U dāpmonken täyat yäk. Eruk ude yāŋpāŋ, kumaŋ pāŋku Jerusalem ahāŋpāŋ Yawe täŋo Topmāk-Topmāk Gäpe dubiniken itpāŋ Yaweta bānep kubāgān irit täŋo iron peŋpāŋ tom dāpmāŋpāŋ ārawa täŋ imiŋkuk. Ude täŋkaŋ iniken epān āmanijeta āŋnak-āŋnak pähap täŋ yāmiŋkuk.

8

1 King 8:22-43

Solomontä kudupi yot täŋkuko u Anututa biŋam pekta yāŋapik man yāŋkuk

²² Täŋpākaŋ Isrel äbot Solomon kaŋ iwarirä Yawe täŋo bukä iŋamiken itkaŋ keritä kunum terak ket kewatkuk. ²³* Täŋpāŋ ŋode yāŋkuk;

O Yawe, Isrel āmawebe täŋo Anutu, kunum gānaŋ ba kome terak gäk ude-wani kubä nāmoinik itak. Gäkä watä āmakaye gākagān bānep peŋpāŋ iŋamkaken kuŋat täkaŋ unita bānep iron täŋ yāmikta yāŋkehārom taŋkuno u nāmo wārāmut täyan.

²⁴ Gäk nana Devit, watä āmaka u täkta yāŋkehārom taŋpāŋ iwetkuno u bureni täyan ŋo. Bian mekatä yāŋkunopāŋ apiŋo ketkatä bureni pewi ahatak.

²⁵* Eruk Yawe, Isrel āmawebe täŋo Anutu, gākŋo watä āmaka nana Devitta yāŋkehāromtak man ŋo iwetkuno u bureni kaŋ pewi ahāwān. Gäk ŋode iwetkun; Devit gäkä näk iŋamnaken irit kuŋat-kuŋatkata watä itpāŋ siwoŋi kuŋatkuno nanakayetä udegān kuŋatnayāŋ täkaŋ uwä nadāŋ gamiŋjira gäkä äbotken nanik āma kubätä Isrel täŋo intājukun āma ude itta nāmo api wäyäkŋek täneŋ.

²⁶ Unita Isrel täŋo Anutu, gäk nana Devit, watä āmaka u man iwetkuno udegān yāŋjiri kaŋ kehārom tawān.

²⁷* Upāŋkaŋ Anutu, jide? Gäk kome terak täga iren? Bureni-inik, kunum pähap päke u gäkä itnaŋi bumik nāmo, täpuri täŋjirān gäk udewanitä näkä yot ŋo täŋ gamiŋkuro uken jide ude itpāŋ-nadāk täŋpen?

²⁸ O Yawe Anutuna, watä āmaka näk apiŋo gäk iŋamkaken butewaki gera yāyat ŋo juku peŋpāŋ yāŋapik manna nadāŋ nami.

²⁹* Gäkä yot ŋonita ŋode yāŋkun; U wāpna täŋo irit bāgup kaŋ täŋpān yāŋ yāŋkuno unita gäk kepma bipani udegān yot ŋoken dapun iŋiŋpewi āpāk täyon. Ude täŋjiri watä āmaka näkä iŋamna yot ŋo iwōŋāreŋkaŋ yāŋapik man yäk täŋjira nadāŋ namik täyi.

³⁰* Bureni Anutu, watä āmaka näk ba Isrel äbotkayekät nintä iŋamnin yot ŋo iwōŋāreŋkaŋ yāŋapik man yāŋitna, irit bāgupkaken kunum gānaŋ itkaŋ yāŋapik mannin nadāŋpāŋ mominin kaŋ peŋ nimik tä.

³¹⁻³² Täŋpākaŋ āma kubätä noripakita waki kubä täŋ imiŋjirān peŋ iwerirä noripaki unitä yot ŋoken äbä gākŋo bukä iŋamiken itkaŋ gäkä noripakita kowata imikta gāwerayāŋ täŋpānān eruk gäk kunum gānaŋ itkaŋ

* **8:23:** Sam 35:10, 86:8, 89:6,8   * **8:25:** 1Kin 2:4; Luk 1:68-72   * **8:27:** Jon 1:15; Apos 17:24; 2Ko 6:16   * **8:29:** Lo 12:11   * **8:30:** Sam 103:3; Mat 6:12

äma yarä unitäño mani nadänpäj yäpmäj danik epän tänpäj äma momi tänpäni täktäki terak kowata kañ imi.

Tänpäkañä äma momini nämo unita gäk momika nämo yäj yäntäreñ iminjiri kañ kwän. Ude täñ iminjiri äma u waki kubä nämo täñkuk yäj api nadäneñ.

33-34 Tänpäkañ Isrel äbotkayetä gäkken momi täñjirä gäkä iwaniye nadäj yäminjiri äbotkaye täño kehäromi yäpmäj äpäñirä bänepi äyänutpäñ gäk wäpka äneñi yänpäj yot ñoken gwäjijit äpmon gaminpäñ gäkken yäñapinayäj tänpäwä kunum gänañ itkañ mani nadäj yäminpäñ wakini kañ ärut yämi. Täñ iwantä ini komeken yäj-yäkñat yäpmäj kuneño u tänpäwä gäkä kome äbekiye oraniyeta yäniñ kireñkuno uken äneñi yäj-yäkñat yäpmäj kañ äbi.

35-36 Tänpäkañ ämawebekayetä gäkken momi täñjirä gäkä kunum täño yäma yäpuriri iwän nämo täñjirän nadäwä tumbäpäñ Yawetä bäräpi ño nimittak yäj nadäneñ. Ude nadänpäj injami yot ño iwonjäreñpäñ wäpka äneñi yänpäj yäñapinayäj tänpäwä kunum gänañ itkañ watä ämakaye Isrel ämawebe unitäño momi kañ peñ yämi. Momini peñ yäminpäñ kädet täga iwatta yäwetpäñ yäwonjäreñkañ nadäjiri kome inita yäniñ kireñkuno uken iwän äneñi kañ tawän.

37-38 * Tänpäkañ komeninken nakta jop irit ba käyäm pähap ahäjirän, ba epänken ketem täño iwantä ahänpäj ketem tänpä wañirä, ba käpuktä ahänpäj ketem pähämi kudup nañ päräk täñjirä, ba iwaniyetä yotpärare it gwäjijit, imaka umuri ba käyäm udewanitä ahäjirän Isrel ämawebekaye ukät nanik ätutä bänep nadäj bäräp tänpäj yäñapik man terak yot ñoken kerä api kewatneñ.

39 * Ude täñjirä kunum gänañ irit bägupkaken itkañ mani nadäj yäminpäñ momini peñ yäminkañ täktäki kudup uterak kowata kañ täñ yämi. U imata, gäk kubä-tägän äma kuduptagän täño bänepi kawä tärek täkañ.

40 Ude täñjiri kome gäkä äbekiye oraniyeta yäniñ kirewani uken itkañ gäka umuri pähap nadänpäj gämotkakengän api it yäpmäj äroneñ.

41-42 Tänpäkañ ämatä wäpka pähap ba kehäromika pähap unitäño biñam api nadäneñ. Tänpäj äma kudupi kubä Isrel äbotkaye nintä äbotken nämo ahäwanitä kome banken nanik wäpka biñamkata yänpäj yot ñoken äbä yäñapik-apik epän api tänpäk.

43 * Ude täñjirän gäk kunum gänañ irit bägupkaken itkañ mani nadäj iminjirän imaka u ba unita yäñapinjirän kañ nadäj imik tä. Gäk ude täñjiri äma äbori äbori komeñi komeñi it yäpmäj kukañ unitä wäpka biñam nadänpäj gäka umun pähap nadänpäj api kuñatneñ, Isrel äbotkaye nintä täk täkamäj udegän. Tänpäj yot täñ gaminjkuro ñoken wäpka biñam itak yäj api nadäneñ.

17

1 King 17:7-24

* 8:37-38: Sam 91:15, 32:3-4, 42:11; Rom 7:24

* 8:39: Hib 4:12; Rev 22:12

* 8:43: Sam 86:9, 102:15; Rev 11:5

Elaijatä webe kajat kubä täñkentäj iminjuk

7 Kome uken iwän kadäni käronji nämo täñkuko unita ume täpuri wäpi Kerit u kawuk täñjuk. 8 Kawuk täñjirän Yawetä Elaija ñode iwetkuk; 9* Bäräñej päñku Sarefat yotpärare, Saidon komeken ahäñpäj u kañ it yäk. Uken webe kajat kubä gäka watä irekta iwetkut. 10 Ude iwerirän Elaija akumañ Sarefat kuñjuk. Kumañ päñku Sarefat täño yämabamken ahäñpäj kañjuk; Webe kajat kubä kädäp butuñ irirän. Ude täñjirän kañpäj gera täñpäj ñode iwetkuk; Ume täga gwetpäj yäpmäj äbä namayäj? Umeta nekanj yäk. 11 Ude iweränä ume gwet imayäj kuñjirän Elaijatä äneñi gera täñpäj iwetkuk; Käräga imaka, bok täga yäpmäj äben?

12 Ude iweränä webe unitä iwetkuk; Anutuka, Yawe irit mäheми wäpi terak bureni gäwetat; Käräga nämo yäk. Ba plaua kenta ume gakñi käräga ijikta miyäkğän itkamän yäk. Kädäp bututat ño yäpmäj päñku u ijinpäj ironinakat ninek nädayäj. Ugänpäj nanpäj api kumde yäk. 13 Ude yäwänä Elaijatä iwetkuk; Nadäwätäk täñpeno yäk. Enjiken päñku yäyan ude tä. Täñkañ plaua ba ume gakñi täpuri itak upäj käräga täpuri näka jukun ijin nam. Näka jukun ijin namiñkañ injekta mäden kañ iji. 14 Nadätan? Yawe, Isrel nanik täño Anututä ñode yäyak; Plaua käbotken u bäräñej nämo api paorek. Ba ume gakñi käbot imaka, bäräñej nämo api paorek. Nämo, u pen it yäpmäj kuñjirän Yawetä täñpewän kome ñoken iwän äneñi api tawek yäk.

15 Elaijatä ude iweränä webe u Elaijatä iwetkuko udegän täñjuk. Täñjirän kepma kubäkubä Elaija-kät yamiñi u ketem täga nak täñkuñ. 16 U imata, plaua ba ume gakñi käbot uwä nämo paotkumän, Yawetä Elaija iwetkuko udegän.

17 Eruk ätu nanak itpäj webe unitäño nanaki käyäm täñjuk. Käyäm tañi täñtäj kuñtängän kumbuk. 18 Täñjirän miñitä Elaija ñode iwetkuk; Wäral! Anutu täño epän äma gäkä waki nadäj namiñpäj ude täñ namitan? Ba momina kwawak peñ namiñpäj näkño nanakna utta äbun ba? 19 Ude iweränä Elaijatä iwetkuk; Ironi u nam. Ude yäwänä ironi kumbani u imän bäyan imin yäpmäj yot täñkireki punin unu Elaijatä ini pat täñkukken uken äronpäj bukä terak tewän patkuk. 20 Tewän parirän butewaki terak Yawe ñode iwetkuk; O Yawe Anutuna, webe kajat ño watä säkgämän it namik täyak. Unita imata bäräpi iminpäj ironini yomägatan? 21* Ude yäñpäj ironi uterak kadäni yaräkubä ude akuñkañ pat täñpäj Yaweken ñode yäñapiñjuk; O Yawe Anutuna, nadäj iminiri ironi ño äneñi kodak tawän! yäk.

22 Ude yäñjirän Yawetä ironi u nadäj iminirän äneñi kodak täñjuk. 23* Kodak tawänä Elaijatä ironi ñokeno pudät päpmo miñita iminñkañ iwetkuk; Ño ka yäk. Ironika kodak täyak ño yäk. 24 Yäwänä miñitä Elaija iwetkuk; Eruk apinjo bureni nadätat. Gäk Anutu täño epän äma kubä itkañ Yawe täño man yäñahäk täyan uwä bureniğän yäk täyan yäk.

19*1 King 19:1-21**Elaija umuntañpäj Sinai pomken metäñpeñ kuñjuk*

1 Eruk intäjukun äma wäpi Ahabtä yotken äneñi äbäñpäj webeni Jesebel Elaijatä anutu jopi Bal unitäño profet kudup kumäj-kumäj däpuko unita ba imaka ätu täk täñkuko unitäño manbiñam kudup iwetkuk. 2 Iwerän nadäñpäj

* 17:9: Luk 4:25-26 * 17:21: 2Kin 4:34-35 * 17:23: Luk 7:15; Apos 9:41; Hib 11:35

Jesebeltä Elaijata jukuman ñode tewän kuñkuñ; Gäkä profet däpuno udegän api guret yäk. Kwep kadäni ini ñodetagän näkä gäk nämo gurawä anutu ätutä näkñapäj kañ nurut.

3-4 * Eruk Elaija man u nadäñpäj iniken gupita umuntanpäj metäñpeñ kuñkuk. Täñpäj epän ämani imaka imaguränkañ päñku Juda kome Beseba yotpärareken ahänkumän. Täñkañ epän ämani yotpärare uken tenkañ iniwä kome ämatä nämo iraniken kepma kubä ude kuñkuk. Kuman päñku päya kubä täño äyünken mañit itpäñ Yaweken yäñapik man ñode yänkuk; Yawe, bäräpi ñodewani wari ahäj namikta nämo nekañ. Unita nutpewi kumba! Näk äbeknaye oranaye udewanigän, äma täga nämo. 5 * Ude yänpäj päya mebariken ugän däpmon patkuk.

Parirän aņero kubä pit kubägän ahänpäj init täñpäj iwetkuk; Akuñkañ nañ yäk. 6 Iwerän kikñutpäñ dapun ijiwän kwäpäñ yabänkuk; Gwäki penjuk käda käräga ijiwani kubäkät ume käbotkät irirän. Ude yabänpäj yäpmänpäj nañkañ äneñi päñku däpmon patkuk.

7 Parirän Yawe täño aņerotä äneñi äbä yäwän kikñurapäj ñode iwetkuk; Oi, akuñkañ nañ yäk. Ketem nämo nañpäjä kädet käreñi täga nämo kwen yäk. 8 Ude iwerirän päñaku nañpäj kehäromi yäpmänkañ kuñkuk. Kepma bipani 40 ude kuñtängän Sinai pom wäpi kubä Horep uken ahänkuk. Pom uwä Anutu täño pom.

Yawetä Elaija ahäj iminjkuk

9 Kuñtängän Horep mobä käwut kubä kañ-ahänpäj uken itkuk. Irirän eruk Yawetä ñode iwetkuk; Elaija, ima mebarita ño äbäno itan? 10 * Yäñirän Elaijata iwetkuk; Näk Yawe Anutu kehäromi mähe mi wäpi yäpmän kuñatta bänepna kädäp ijiñirän it yäpmän äbätat. U ñodeta, Isrel äma äbottä gäckät topmäk-topmäk kubägän täñpani u mäde utkañ gäk ganiñ oretta bukä täñpani däpmän äreyänkuñ. Täñkañ profetkaye kumän-kumän däpuñ. Täñirä näk kubä-tägän waki irira näk imaka nutnayäj epäni täñ itkañ.

11 * Elaijata ude yäwänä Yawetä iwetkuk; Gäk äpämañ päñku pom terak äronpäj Yawe näk inamnaken it. Ude iweränä pengän mäñit pähaptä jukun piänpewän pom ba mobä tokät täñpä kuñkuñ. Täñpakañ Yawe imaka umuri u gänañ nämo äbuk. Täñkañ mäñit irepmirirän kenäj kwaiñirän u gänañ imaka, Yawe nämo itkuk. 12 Kenäj bitnäñirän kädäp mebet pähaptä ahänkuk. Upänkañ Yawe kädäp mebet u gänañ imaka, nämo itkuk. Kädäp mebet ahänpäj irepmirirän jiap man kubä ahänkuk. 13 Ahänñirän Elaijata u nadäñpäj inami dapun iniken tektä täñpiñpäj mobä käwut yämaken päpmo wädäj itkuk. Irirän man kotäk kubä ahänkuko uwä ñode iwet yabäkgän täñkuk; Elaija, ima mebarita ño äbäno itan? 14 * Yäwänä Elaijata iwetkuk; Näk Yawe Anutu kehäromi mähe mi wäpi yäpmän kuñatta bänepna kädäp ijiñirän it yäpmän äbätat. U ñodeta, Isrel äma äbottä gäckät topmäk-topmäk kubägän täñpani u mäde utkañ gäk ganiñ oretta bukä täñpani däpmän äreyänkuñ. Täñkañ profetkaye kumän-kumän däpuñ. Täñirä näk kubä-tägän waki irira näk imaka nutnayäj epän täñ itkañ.

15 * Ude yäwänä Yawetä ñode iwetkuk; Gäk äneñi äyänutpeñ kome jopi Damaskus yotpärare ukäda itak u kañ ku. Täñpäj yotpärare uken äma kubä

* 19:3-4: Jna 4:3 * 19:5: Hib 1:14, 13:5 * 19:10: Rom 11:3 * 19:11: Jop 38:1; 2Pi 1:17-18

* 19:14: Rom 11:2-4 * 19:15: 2Kin 8:7-13

wäpi Hasael u kaŋ-ahäŋpäh ume gakŋi piŋ ibariri Siria nanikta intäjukun äma kaŋ täŋpän. ¹⁶* Ude täŋpäh äneŋi äma kubä wäpi Jehu, Nimsi täŋo nanaki u imaka kaŋ-ahäŋpäh ume gakŋi piŋ ibariri Isrel äma äbotta intäjukun äma kaŋ täŋpän. Ba Elisa, Safat täŋo nanaki, Abel-Mehola komeken nanik u kaŋ-ahäŋpäh ume gakŋi piŋ ibariri gäkŋo hägup yäpmähpäh profet kämi itta kaŋ täŋpän. ¹⁷ Täŋpäkaŋ äma ätu Hasael täŋo ämikta metänayäh täŋo uwä Jehutä kaŋ däpän. Ba äma ätu Jehutä nidäpek yähpäh metäwäwä Elisatä kaŋ däpän. ¹⁸* Upähkaŋ nähä Isrel ämawebe 7 tausen ude, anutu jopi Bal nämo gwähin äpmon imani ba gerji nämo darani u täŋkentäh yämiŋira api itneŋ.

Elisatä Elaija iwarän täŋkuk

¹⁹ Yawetä ude iweränä Elaija akumaŋ päŋku Safat nanaki Elisa u kaŋ-ahäŋkuk. Elisa u äma ätukät bulimakau 24 ude yäpmäh kuŋatpäh kome dukduk epän täŋ itkun. Täŋirä Elisa ini uwä iniken bulimakau yarä u yäpmäh kuŋarirän Elaijatä ahäh imiŋkuk. Ahäh imiŋpäh Elaijatä teki punin nanik yähopmähpäh Elisata ämet imiŋkuk. ²⁰ Täŋirän Elisa bulimakau epän täŋ imiŋkuŋo yabä kätähpeŋ Elaija bärähneŋ iwatpäh iwetkuk; Jop waki nadäh namiŋiri päŋku meŋna nana yepmaŋpeŋ kukta butewaki man yäwetkaŋ kaŋ gäwara. Ude yäwänä Elaijatä ŋode iwetkuk; Täga, kuyi. Nämo ganiŋ bitnätat yäk.

²¹ Ude iweränä Elisa uwä äyähutpeŋ päŋku bulimakau epän täŋ imani u datäreŋpäh däpuk. Täŋpäh päya kujat bulimakautä kome duŋ imani ugähpäh kädäpta yäpmähpäh bulimakau uwä ijiŋpäh ämawebeta yämän naŋkuŋ. Ude täŋpäh Elaija iwarän täŋpäh watä epän täŋ imiŋkuk.

---

* **19:16:** 2Kin 9:1-6   * **19:18:** Kis 20:5; Rom 11:4-5

2 King Isrel äbot yarä uwä wañ moreñkuñ

2

2 King 2:1-12

Anututä Elaija kunum gānañ yāpmāñ kuñkuk

¹ Tāñpākañ Yawetä Elaija mänit pähap unitä äyāñuttāñ äbayāñ täyak uterak kunum gānañ pudät yāpmāñ ärokta kadāni kerāp tañjirān Elaija kenta Elisa Gilgal yotpārare penpen kuñkumän. ² Kuñtāngān Elaijatä Elisa iwetkuk; Yawetä Betel yotpārare kukta näwerako unita gāk ño isi yäk. Ude iweränä Elisatä yāñkuk; Ude nämo! Nāk gāk nadāñ gamikinik täyat unita Yawe irit mähemi wāpi terak bureni-inik ñode gāwetat; Nāk bok kudayāñ. Ude yāwänä Betel yotpārareken bok kuñkumän.

³ Tāñpākañ profet äbot Betel itkuño unitä yabāñ ahāñpāñ Elisa iwetkuñ; Yawetä gākño intājukun ämaka apiño gomāgarayāñ täyak u nadātan? Ude yāwāwä Elisatä yāwetkuk; Ei, nāk nadātat upāñkañ unita wari yāneño yäk.

⁴ Eruk, pāñku Betel itpāñä Elaijatä Elisa iwetkuk; Yawetä Jeriko yotpārare kukta näwerako unita gāk ño isi yäk. Ude iweränkañ Elisatä yāñkuk; Ude nämo! Nāk gāk nadāñ gamikinik täyat unita Yawe irit mähemi wāpi terak bureni-inik ñode gāwetat; Nāk bok kudayāñ. Ude iweränä Jeriko yotpārare bok kuñkumän.

⁵ Kuñjirān profet äbot Jeriko itkuño unitä yabāñ ahāñpāñ Elisa iwetkuñ; Yawetä gākño intājukun ämaka apiño gomāgarayāñ täyak u nadātan? Ude yāwāwä Elisatä yāwetkuk; Ei, nāk nadātat upāñkañ unita wari yāneño yäk.

⁶ Eruk, pāñku Jeriko itpāñä Elaijatä Elisa iwetgān tāñkuk; Yawetä Jodan kome kukta näwerako unita gāk ño isi yäk. Ude iweränkañ Elisatä yāñkuk; Ude nämo! Nāk gāk nadāñ gamikinik täyat unita Yawe irit mähemi wāpi terak bureni-inik gāwetat; Nāk bok kudayāñ. Ude iweränä bok kuñkumän.

⁷ Eruk profet äbot uken nanik profet 50 unitä yāwat yāpmāñ kuñkuñ. Tāñpākañ Elaija kenta Elisa kumañ pāñku Jodan ume gāgāniken ahāñpāñ irirān profet 50 uwä banban itkañ yabāñ yāwat itkuñ. ⁸ Tāñjirä Elaija tek kārōñj punin nanik yāñopmāñpāñ gwājñkuk. Gwājñkañ ume urirān umetä dākñeñpāñ kukñi kukñi kuñjirān yarä uwä kome jopi parirān kuñkumän.

⁹ * Kumañ ume kukñi udude kuñpāñä Elaijatä Elisa iwetkuk; Yawetä nāk nämo yāpmāñjirān näkä jide kubä tāñ gamikta nadāñpāñä näwet yäk. Ude iweränä Elisatä iwetkuk; Anututä epān tākta kehāromi gamiñkuko u tañigān bunjät namiñjiri komeka kañ yāpayāñ nadātat yäk. ¹⁰ Ude yāwänä Elaijatä iwetkuk; Gākä man yāyan unita nadāñjira bārāpi täyak yäk. Upāñkañ Yawetä nämagurirān nabāñpāñä imaka yāyan u api yāpen yäk. Tāñ nämo nabāñjiri nämaguränä, nämo api yāpen.

¹¹ Yāñpāñ-nadāk ude tāñtāñ kuñtāngān pit kubāgān karis kubä ba hos kädāp mebet ikektä ahāñpāñ äma yarä u bāmopiken kuñkañ Elaija mänit pähap äyāñuttāñ äbuko u terak imagut yāpmāñ kunum gānañ äronkuñ. ¹² * Elisatä imaka u kañpāñ gera yāñkuk; Nana, nana! Isrel tāño hos ba karis terak kwani

* 2:9: Lo 21:17 * 2:12: 2Kin 13:14

äma! yäk. Ude yänpäj Elisatä Elaija wari nämo kaŋkuk. Tänpäj butewaki nadänpäj iniken tek weŋ-gajähutkuk.

1 Stori

Isrel äbot täño manbiñam ätu

29

1 Stori 29:10-18

Devittä Yawe inij oretkuk

¹⁰ Devittä käbeyä inamiken Yawe ñode iwetpäñ inij oretkuk;

- O Yawe, oranin Isrel täño Anutu, gäkken ganij oretoret tärek-täreki nämo it täyon. ¹¹ * Gäk kunum gänañ ba kome terak, wäp biñam, kehäromi, peñyäneñek, ba epmäget kudän kuduhtagän gäkñata biñamgän täkañ. Gäk imaka kuduhtagän yabäñ yäwatta biñam, ba imaka kuduhtagänta intäjukun it yämik täyan.
- ¹² * Täñpäkañ ahäñ bumbum ba wäp biñam gäkken nanik äbäk täyak. Täñkañ gäk imaka kuduhtagän täño ärowani. Ämawebe kuduhta wäp biñam ba kehäromi yämikta gäk ketkaken kehäromi itak.
- ¹³ Unita Anutunin, gäka bänep täga nadäñ gamiñpäñ wäpka biñam säkgämän yäpmäñ akukamäñ.
- ¹⁴ * Täñpäkañ iron tañi pähap pekamäñ ñonita nadäwätäk täyat. Mebäri imata gäkä näk ba ämawebenaye äpami ñonita nadäñ nimiñiri iron tañiimik ño pekamäñ? Näk nadätat, imaka imaka kuduhtagän yäpmäñ kuñat takamäñ uwä gäkkengän äbäñ morek täkañ. Unita iron gamikamäñ ñowä gäk ketkaken naniktä äbanigän.
- ¹⁵ * Naniye oraniyetä kome terak kadäni keräpigän it täñkuño udegän, gäkä nibäñiri kome mähem ude nämo, kome terak itpäñ-nadäknin keräpigän ude täk täkañ. Kome terak irit kuñat-kuñatnin uwä imaka bäräñeñ ahäñpäñ paot täkañ ude bumik. Nin kumäñ-kumäñ täga nämo irepmitne.
- ¹⁶ Unita Yawe Anutunin, wäpka kudupita kudupi yot kubä täneta täñ-bumbum pekamäñ ñowä gäk ketkaken naniktä äbanigän. U kudup gäkñogän.
- ¹⁷ Täñkañ Anutu, näk ñode nadäk täyat; Gäk äma bänepnin nibäñpäñ nadäwanitä äma imaka u ba u täñpayäñ nadäñpäñ täñyäkñarani terak nämo, kudän siwonji terakgän täk täkañ udewanita gäripi nadäk täyan. Unita bänepna siwonji terak, ba äma kubätä peñ näwerirän nämo, näkñaken gärip terak imaka ño peñ gamitat. Täñpäkañ ämawebekaye ño imaka, iniken gärip terak iron bunät gamiñirä yabäñpäñ oretoret tañi nadätat.
- ¹⁸ Unita Yawe, oraniye Abraham, Aisak, Jekop täño Anutu, ämawebekaye iron kädet täggämän täkañ ño nämo paorekta nadäñ yämiñiri bänepi täño gäripini pen kañ it yäpmäñ kwän. Ba täñkentäñ yämiñiri bänepi gäkkengän peñpäñ kañ kuñat yäpmäñ kut.

* **29:11:** 1Ti 1:17, 6:15; Jud 4:10-11, 5:12 * **29:12:** Lo 11:18; Mat 28:18; Efe 3:16,20; 1Ko 1:11-12 * **29:14:** 1Ko 15:10; 2Ko 3:5, 12:9-11; Jem 1:7 * **29:15:** Sam 119:19; Hib 11:14-16; 1Pi 2:11; Jem 4:14

Jop

Äma täga kubä wäpi Jop uwä komi butewaki nadäŋkuk

38

Jop 38:1-11

Yawetä Jop iwet yabäk täŋkuk

- ¹* Täŋpäkaŋ Yawetä mänit ibäm gänaŋ Jop kowata ŋode iwet yabäŋkuk;
- ² Wa! Gäk äma jidewanitä näkŋo nadäk tawaŋta nadäwätäk täyan? Nadäŋ guŋguŋ täk täyan unita unitäŋo mebäri yäŋahätan?
- ³ Unita, gäk äma bureni itan u täŋpäwä akwikaŋ gäwet yabäk täŋira kowata kaŋ näwet.
- ⁴* Eruk, gäk de kuŋariri kome pähap täŋo jäwäri peŋkut? Nadäwi tärewäwä kaŋ näwet!
- ⁵ Ba ŋode käwep nadätan? Kome unitäŋo taŋini netätä nadäwän tärewäpäŋ uterakgän täŋpäŋ peŋkuk? Ba netätä käroŋini kawän täreŋkuk?
- ⁶⁻⁷ Ba netätä kome täŋo beki äneŋirän guktä kaŋpäŋ meni kubägän peŋpäŋ kap teŋkuŋ? Ba netätä mobä pähap kome mebäriken peŋirän aŋerotä kaŋpäŋ oretoret terak gera yäŋkuŋ?
- ⁸* Ba gwägu pähaptä kome täŋo koki gänaŋ nanik dätpeŋ äbäŋirän netätä äneŋi nämo äpmokta yäma ukätkuk?
- ⁹ Nadätan? Kadäni uken gwägu pähap uwä gubam kubiri kubiripäŋ tektä-yäŋ uwäk täŋkut.
- ¹⁰ Täŋkaŋ gwägu täŋo bagani peŋ yämiŋpäŋ yäma ukät iwatpäŋ täŋ-täpäneŋpäŋ peŋkut.
- ¹¹ Täŋpäŋä ŋode iwetkut; Ärowani täŋkaŋ tokätpäŋ бага irepmitpeŋ ŋo käda nämo äben yäŋ iwetkut.

* **38:1:** Mat 15:14; Rom 1:22; 1Ti 1:7, 6:4; 2Pi 2:12

* **38:4:** Stt 1:1; Hib 1:2,10

* **38:8:** Jer 5:22

Sam Juda nanik täņo kap buk

1

Äma täga ba äma waki täņo kädet

- 1 * Äma kubätä äma wakiwaki täņo man nämo buramiwayäj täyak uwä bänep oretoret terak api kuņarek.
Äma unitä kädet äma wakiwakitä iwat täkaņ u nämo iwat täyak. Ba äma Anututa yänärok man yäk täkaņ udewanikät itpäņ yänpäņ-nadäk nämo täk täyak.
- 2 * Äma unitä Ekäni täņo man ba kädet siwoņita gäripi-inik nadäk täyak. Gäripiinik nadäņpäņ unita kepma bipani nadäk-nadäk epän täk täyak.
- 3 * Äma uwä päya ämatä ume pomi terak piwani ude bumik. U kehäromigän it täkaņ. Pahämi kubirigän itkaņ bureni kadäni terakgän pat täkaņ. Imaka imaka äma unitä täņpeko uwä kudup tägagän ahäneņ.
- 4 Täņpäkaņ äma waki täņpani uwä udewani nämo. U pen nämo api itneņ. Nämo, u täpun-täpun mänittä piäņ äreyäj täņpän kuk täkaņ ude bumik.
- 5 Unita Anututä äma wakita komi yämayäj täyak u täga nämo api irepmiteņ. Täņpäņ äma udewaniwä äma täga bämopiken itpäņ Anutu nämo api iniņ oretneņ. Nämoink!
- 6 * Täņpäkaņ äma Anutu täņo man iwat täkaņ, äma udewani Anututä oraņ yämiņpäņ watä it yämik täyak. Täņ, äma waki täņpani kuduhtagän api pewän paotneņ.

2

Kome täņo intäjukun ämatä inita nadäwä ärowani nämo täneņ

- 1 * Guņ ämawebetä imata ärowani täkta gäripi nadäk täkaņ? Ba imata kädet wakiwaki täkta man yänpäņ-nadäk jop täk täkaņ?
- 2 Kome täņo intäjukun äma uken-uken nanik imaka, ämik tänayäj tuņum täkaņ. Täņpäņ Anutu ini ba äma Anututä intäjukun-inik itta iwoyäjkuکو u wäpi yäpmäj äpäkta käbeyä täņpäņ man yänpäņ-nadäk täkaņ.
- 3 Man yänpäņ-nadäk täņpäņ ñode yäkaņ; Yarä unitä topmäņpäņ ini gämoriken nipmaņkumän yäk. Unita ketnin pädat täņkumäno u yäpmäj däkneņ täna kwäpäņ nininken gärip terak itna yäk.
- 4 * Komen ämatä ude yänirä Ekänitä kunum gänaņ itkaņ yabäj mägayänpäņ sära yäwet täyak.
- 5 Täņkaņ koki wawäpäņ jukuman kehäromi yäwerirän bumta umuntaņpäņ kwaik täkaņ.

---

* **1:1:** Sam 26:4; Snd 14:15; Jer 15:17   * **1:2:** Jos 1:8; Sam 119:1, 119:35, 119:47, 119:92   * **1:3:** Ais 3:10; Jer 17:8; Ese 47:12   * **1:6:** Jon 10:14; 2Ti 2:19   * **2:1:** Sam 46:6; Apos 4:25-26   * **2:4:** Sam 37:13, 59:8; Snd 1:26

- 6 Koki wawäpäj ñode yäwet täyak; Wa! Äma intäjukun itta yäwani iwoyänjkuro u näkja tenjkuro itak yäk. U pom kudupina wäpi Saion uken tenjkuro intäjukun-inik itak yäk. U nadäj imut!
- 7* Täjpäkañ intäjukun äma Ekänitä iwoyänpäj tenjkuro unitä ñode yäyak; Eruk ämawebeñaye, man Ekänitä kwawak yänjahänjkuro u täwera nadäwut. Ekäni uwä ñode näwetkuk; Gäk näkño nanakna. Apiño näkä gäkño nanka ude itat yäk.
- 8* Täjpäj ñode näwetgän täjkuk; Gäk näwerikañ guñ ämawebe gäkña-tägän watä it yämenta api ganiñ kirewet yäk.
- 9* Ude täjira gämotnaken kañ irut yänpäj pärip-pärip kehäromi injitkañ äma komitä-yän intäjukun api it yämen yäk.
Bureni, ämatä käbotinik däpmäj kärapmit täkañ ude gäk pärip-päriptä guñ ämawebe api däpmäj kärapmiren. Ekäninata man ude näwetkuk.
- 10 Unita kome täño intäjukun äma in, ba äma wäpi nikek in, jukuñin penpäj man täwerayäj täyat ñonita ket nadäkot.
- 11* In Ekänita umuntañpäj gämori-kengän it täkot.
- 12* Nadäkañ? Anutu täño nanakitä äma wakita kokwawak bäräñeñ täk täyak unita kumäj-kumäj nidäpek yänpäj kañ orañ imut.
- Täjpäkañ ämawebe Anututä watä it nimän yänpäj dubiniken kuk täkañ uwä Ekäni täño oretoret terak it täkañ.

3

Tamimañ täño yänpajik man kubä

- Kap ñowä Devittä nanaki tuäni Apsalom kañ-umuntañ kuñatkañ tenjkuk.
- 1* Ekäni, iwanaye bumta ahänkañ näk täjpä wanayäj täkañ.
- 2 Täjkañ yänärok ñode näwet täkañ; Anututä täga nämo täjkentäj gamek.
- 3* Ude näwet täkañ upänkañ Anutu gäk näkño kurepäna ude itan. Gäkña-tägän täjpewi iwanaye yärepmit täyat.
Anutuna tägagämän, gäk bänep nadäj bäräpna täjpidäm tañ naminjpäñ nepmañpi iwan injamiken bätakigän it täyat.
- 4* Nadäkañ? Ekänitä täjkentäj namän yänpäj gera yänira iniken pom kudupi terak itkañ gerana nadäj namik täyak.
- 5 Unitä watä it namik täyak unita bipani däpmon patguñguñ täjtängän akuk täyat.
- 6* Iwanaye bumta näk it gwäjik täkañ upänkañ nämo umuntak täyat.
- 7* Ekäni, gäkä iwanaye däpmäk täyan. Täjkañ äma waki u meni däpmäj tokäriri näk nutta täjpä wak täkañ. Unita Ekäni Anutuna, täj naminjuno udegän, gäk äbä iwan kerit terak nanik nämagut!

* **2:7:** Apos 13:33; Hib 1:5, 5:5   * **2:8:** Sam 72:8; Dan 7:13-14; Jon 17:4-5   * **2:9:** Sam 89:23;
Rev 2:26-27, 12:5, 19:15   * **2:11:** Plp 2:12; Hib 12:28   * **2:12:** Jon 5:23; 1Pi 2:6   * **3:1:** 2Sml
15:13-17:22   * **3:3:** Sam 62:7   * **3:4:** Sam 4:3, 43:3   * **3:6:** Sam 23:4, 27:3, 118:10-13   * **3:7:**
Jop 16:10; Sam 22:21, 57:4, 58:6

- 8 * Ekäni gäk kubä-tägän ämawebekaye täga täñkentäj yämen. Unita Ekäni, ämawebekaye watä säkgämän it yämi.

4

Bipani kubäken Devittä kehäromi yäpmäkta yäñapik man yäñjuk

- 1 * Siwoñj Anutuna, gäkken yäñapiñira nadäj namisi. Bian bänep nadäj bäräpna ketären naminjkuno unita apiño gerana nadäñpäj orañ nami.
- 2 Ämawebe, in kadäni jidegän wäpna yäpmäj äpäkta piäni täk täkañ u api peney? Ba imaka jopi-jopi yäpmäj kuñat täkañ ba jopman nadäkta gäripi pähap nadäk täkañ u kadäni jidegän api peney?
- 3 * Node nadäkot; Ämawebe Ekäni täño gämoriken kuñat täkañ u inita biñam iwoyäk täyak. Unita näkä gera yäñira nadäj namik täyak.
- 4 * Unita ämawebe, in kujatjin kwaiwäpäj momi täktäk kädet pewut. Täñkañ däpmon patpat kadäniken kwikinik patpäj man täwetat ñonita juku pik täkot.
- 5 * Täñkañ inä Ekänita nadäj imikinik täñpäj ärawa täktäk kädet ini gäripi nadäk täyak ude täñ imik täkot.
- 6 * Ekäni, ämawebe mäyaptä gäkken gera jop ñode yäk täkañ; Iron täñ nimi! Nadäj nimeno uyaku oretoret täga täne yäñ yäk täkañ.
- 7 * Ketem piäniken ahäj bumbum täñirä äma unitä oretoret nadäk täkañ. Upäñkañ Ekäni, oretoret nadäk täkañ u jopigän. Bänep oretoret gäkä namik täyan u tanj pähap. Bänepna täñpidäm tanj naminjiri oretoret bumta nadäk täyat.
- 8 * Ekäni gäkña-tägän watä it naminjiri säkgämän it täyat. Unita imaka kubäta nämo umuntañkañ däpmon bäräñjek-inik päñku säkgämän patgunñun täk täyat.

5

Anututä watä it imikta äma kubätä yäñapiñjuk

- 1 O Ekäni, näk komi nadäñpäj yäñkähän-kähän yäñira juku peñpäj nadäj namisi.
- 2 * Anutu intäjukun ämana, juku peñpäj täñkentäkta konäm kotat ño nadäj nam.
- 3 * Ekäni, tami tami gäkken yäñapik man yäk täyat. Edap dapuritä abäñjirän näk gäkken yäñapik man kehäromigän yäñpäj gäkä kowata jide näwoñärewayäj täyan unita dapun täk täyat.
- 4 Anutu, anutu jopi ätu kudän wakita gäripi nadäk täkañ upäñkañ gäk anutu udewani nämo. Nämoinik, äma waki täñpanitä gäk dubikaken täga nämo itneñ.

* **3:8:** Sam 28:8, 29:11   * **4:1:** Sam 17:6, 18:6, 18:18-19   * **4:3:** Sam 6:8-9, 50:5, 135:4   * **4:4:** Sam 77:6, 119:11; Efe 4:26   * **4:5:** Lo 33:19; Sam 51:19, 62:8   * **4:6:** Nam 6:26; Jop 7:7, 9:25
 * **4:7:** Sam 97:11-12, 119:14, 119:72   * **4:8:** Jop 11:19; Sam 16:9   * **5:2:** Sam 3:4, 65:2   * **5:3:** Sam 30:5, 88:13, 130:6

- 5* Ba äma inita nadäwä ärowani täjpani uwä injamkaken täga nämo itneŋ. Äma waki täjpani udewanita gaŋani pähap nadäk täyan.
- 6* Täjkaŋ äma jop manman yäwanita täjpwak täj yämik täyan. Ba äma iwan täjpäj kumäj-kumäj däpanikät äma täjyäkŋarani täjpanita wakiinik nadäk täyan.
- 7* Upäjkaŋ gäk näka butewaki pähap nadäj namik täyan unita gäkŋo kudupi yotken täga api ärowet. Äronpäj ganiŋ oretta gukut imäpmok api täjpet.
- 8* O Anutu, iwanaye bumta itkaŋ unita näkŋo irit kuŋat-kuŋatnata watä it namiŋiri gäkŋo kädet siwoŋi kaŋ iwara. Kädet näkä iwatta nadäwikaŋ pätak u näwoŋäre.
- 9* Näkŋo iwanayetä man bureni kubä nämoinik yäk täkaŋ. Uwä äma täjpä waktagän nadäk täkaŋ. Unitäŋo meni jinom uwä säkgämän, gakŋi nikektä äma täjyäkŋatpäj kumäj-kumäj kädetken yämagut täkaŋ.
- 10* Unita Anutu, manken yepmaŋpäj komi piä kaŋ yämi. Täjiri iniken nadäk tawaŋ wakiwakitä äyäjutpäj kaŋ täjpä wawut. Ärowani täj gamiŋpäj momi bumta täk täkaŋ unita injamkaken nämo itta kaŋ yäwat-kire!
- 11* Täjpkäŋ ämawebe nadäj gamiŋirä watä it yämik täyan uwä oretoret täk täkot. Bänep täga nadäjpäj oretoret kap kadäni kadäni tek täkot. Ude täjirä watä säkgämän it yämik täyi. U imata, ämawebe uwä gäka gäripi pähap nadäj gamiŋpäj gäka yäjpäŋ oretoret bureni täk täkaŋ.
- 12* Bureni Ekäni, äma gäkŋo man bureni iwaräntäk täkaŋ unita kudän säkgämän täj yämik täyan. Nadäj yämik täyan unitä kurepätä-yäj watä bureni it yämik täyak.

6

Äma bäräpiken irani täjŋo yäjapik man

- 1* O Ekäni, mominata yäjpäŋ kokwawak nadäjkaŋ nämo nebewen, ba momina täjŋo kowata nämo namen.
- 2* Ekäni, kehäromina paotinik täyak unita butewaki nadäj namiŋpäj kehäromi äneŋi nam.
- 3* Bänepnaken nadäj bäräp pähap ahätak upäjkaŋ Ekäni, gäk bäräneŋ nämo täjŋkentäj namitan. Unita jidegän api nadäj namen?
- 4-5* Nutpewi kumbero uwä täga nämo ganiŋ oreret. Äma kumbanitä nämo nadäj gamik täkaŋ. Udewaniwä gäk täga nämo ganiŋ oretneŋ. Unita Ekäni, päbä bäräpi terak nanik nämagut. Gäk butewaki mäheми unita nadäj namiŋpäj kumäj-kumäj dubiniken nanik nämagutsi.

* 5:5: Hab 1:13 * 5:6: Sam 55:23; Rev 21:8 * 5:7: 1Kin 8:29-30; Sam 132:7, 138:2 * 5:8: Sam 24:4-5, 27:11 * 5:9: Sam 62:4; Luk 11:44; Rom 3:13 * 5:10: 2Sml 15:31, 17:14, 17:23 * 5:11: Ais 65:13 * 5:12: Sam 115:13 * 6:1: Sam 38:1; Jer 10:24 * 6:2: Sam 41:4; Hos 6:1 * 6:3: Sam 90:13 * 6:4-5: Sam 88:11, 118:17; Ais 38:18

- 6 Konäm kot yäpmäj äbänjtäyiwa kehäromina kudup paotak. Tänpäj bipani bipani dapunna konäm pitotä ämetpärani tekna ba gwäk kunowäna näbätak täyak.
- 7* Iwanaye mäyap unita konäm pen kot täyat. Konäm kottäyiwa dapunna pom tokñewäkañ dapun täga nämo ijik täyat.
- 8* Tägagämän! Ekänitä konäm korira nadätak. Unita äma wakiwaki tänpäni in kewerñ namut!
- 9 Täñkentäktä gera yäk täyat u nadäj namitak. Bureni, yäñpajira täñkentäj namik täyak.
- 10 Unita nadätat; Iwanaye bäräpi pähap gänañ itkañ umun bumta api täneñ. Tänpäj mäyäk pähap nadänpäj nepmañkañ täñguñ-gurap täñtäj api ämetpeñ kuneñ.

7

Äma ño bäräpi nadäñkañ Anutuken gera yäñkuk

- 1* Ekäni Anutuna, iwanaye yabäj umuntarñ gäkken käbop itta ärek täyat. Täñkentäj namiñiri äma näk kumäj-kumäj nutnayäj näwarän täkañ uwä nutneñtäwä.
- 2 Täñ ämatä täñkentäj namikta nämo iräwä, iwanayetä tom ägwäri ude wädäj gärepmäj päñku gupna api yäpmäj däkneneñ.
- 3-4* * O Ekäni Anutuna, näk kudän waki kubä nämo täñkut yäj nadätat. Upäñkañ näkken kudän waki ätu itneño, ba not kubäta täñpäwak täñpero, ba notnapak täñ-ikñatpäñ man uterak yäñmañpa äroweko, ba jop nadäj iwanaye täñpäwak täñpero u täñpäwä, eruk ñode täga täñpen;
- 5 Iwanaye jop yabäjiri näwarän täñpäñ kañ nepmäñjirut! Nut-mañpä äpmonjapäj kumäj-kumäj täga api nutneñ. Täñpäñ gupna kome terak jop uken täga api pewä pärek.
- 6* Upäñkañ näk ude nämo täñpäni unita Anutu, gäk kokwawak pähap nadäñkañ akuñpäñ iwanaye nutnayäj piä bumta täkañ u däpmäñpäñ yawat-kire!
Imata, gäkäwä kudän siwonjitağän nadäk täyan unita äbä täñkentäj namisi.
- 7* Ude täñpäñ punin unu itkañ ämawebe kuduhtagän yäweri gämotkaken irirä yabäj yäwasi.
- 8* Gähäwä ämawebe kuduhtagän täño kudän yäpmäj daniwani unita Ekäni, iwanaye inamiken näka äma siwoñi yäj näwet!
Imata, näk waki täñjira kowata yäpmäkta yäwani nämo yäj nadätan unita.
- 9* Anutu, gäk äma siwoñi pähap. Gäk äma täño nadäk-nadäk ba gäripini kudup nadäwi tärek täkañ.
Unita gäk äma waki täño kudän waki kudup kañ pewi paorut. Täñkañ äma siwonjita gwäki täga kañ yämi.

* 6:7: Jop 17:7; Sam 38:10; Kra 5:17 * 6:8: Sam 119:115; Mat 7:23; Luk 13:27 * 7:1: Sam 31:1, 31:15, 71:1 * 7:3-4: 1Sml 24:11 * 7:3-4: 1Sml 24:7, 26:7; Sam 109:4-5 * 7:6: Sam 35:23, 94:2, 138:7 * 7:7: Sam 22:27 * 7:8: Sam 26:1, 43:1, 98:9 * 7:9: Sam 34:21, 40:2, 94:23; Rev 2:23

- 10 * Ämawebe, in nadäkan? Anutu u näkno watä ämana. Äma unitäno man buramik täkan u tänkentän yämik täyak.
- 11 * Anutu uwä man yäpmän daniwani tägagämän. U äma wakiwaki nämo yabän oretpäñ kowata yäpmäkta biñam yäntären yämik täyak.
- 12 * Tänpäkan äma waki u kudän waki nämo penayän täno uwä Anututä päip boham täno meni api wädäwek. U äpa topmäñkan gwäjikta pidäm täyak.
- 13 * Tänpän ämik täno tuñum komi komi u yäpmänpän kuwek kädäp mebet ikek äma u yamäkta täntuñum täyak.
- 14 * Eruk, äma waki unita nadäwut. U kudän waki täkta tawan pek täkan. Täñkan täñkñarani kudän mebari mebari wari wari täk täkan.
- 15 * Uwä äma ätuta buñep täk täkan. Upänkan buñep iniken unitä api äyänutpäñ yepmäñjrek.
- 16 * U udegän, kudän waki iniken unitägän äyänutpäñ ini terak täñpawak api pewän ahäneñ.
- 17 U kawut! Anutu u siwonj pähap unita bänep täga iwet täyat. Tänpän Ekäni Anutu ärowani unitäno wäpi biñam kap terak iniñoret täyat.

8

Anutu ima mebärita komen äma nin nadän nimik täyak?

- 1 * Ekäni Mähemnin, wäpka biñam gäripi gakñi nikektä kome kuduhtagän intäjukun itak!
- Wäpka biñam ärowani unita kunum gänañ naniktä gäk ganiñoret täkan.
- 2 * Tänpäkan iwankayetä mäyäk nadäwut yänpän nanak pakikät ironiñoni yäwetpäñ yäwoñarek täñiri kap terak ganiñoret täkan. Tenjirä iwankayetä nadänpän umuntanpäñ man kum api itneñ.
- 3 * Tänpäkan Ekäni, näk kunum terak dapun tänpän imaka säkgämän ketkatä täñ penkuno, komepak ba guk komeniken yepmañkuno u yabän yäwatpäñ nadäwätäk ñode täk täyat;
- 4 * Anutu, imata gäk äma mewuni ninta nadäwi ärowani täk täkan? Imata ämawebe watä säkgämän it nimik täyan?
- 5 Nin äpani ude itnañpäñ wäpnin biñam epmäget kudän nitek ude nipmañkun. Bureni, imaka päke u kudup yärepmitpäñ gäkña bumik nipmañkun.
- 6 * Ude täñkan imaka kudup ketkatä täñ-pen-kuno u yabän yäwatta nipmañkun. Ude täñiri imaka kudup u gämotninken itkan.
- 7-8 Yawakkät tom ägwäri, barak ba imaka imaka gwägu pähap gänañ komeni komeni kuñat täkan u kuduhtagän äma gämoriken yepmañkunotä itkan.
- 9 Unita Ekäni Mähemnin, wäpka biñam gäripi gakñi nikektä kome kuduhtagän intäjukun itak!

* 7:10: Sam 18:2, 18:30, 97:10-11 * 7:11: Sam 50:6, 90:9 * 7:12: Lo 32:41-42 * 7:13: Sam 18:14, 45:5 * 7:14: Jop 15:35; Ais 59:4; Jem 1:15 * 7:15: Sam 57:6 * 7:16: Sam 140:9-11 * 8:1: Sam 113:4, 148:13 * 8:2: Sam 44:16; Mat 21:16; 1Ko 1:27 * 8:3: Sam 111:2 * 8:4: Jop 7:17-18; Sam 144:3; Hib 2:6-8 * 8:6: Stt 1:26-28; 1Ko 15:27; Efe 1:22; Hib 2:8

9

Anutu täŋo kudän siwoŋi unita bänep täga man

- 1 Ekäni, bänep nadäk-nadäkna kuduptä api ganiŋoret täŋpet. Täŋpän näk ämawebe gäkä piä tägagämän täk täyan unita api yäwet täŋpet.
- 2 * Täŋkaŋ Anutu ärowani, näkä nadäŋ gamiŋpän oretoret kap tenpän wäpka biŋam api yäpmän ärok täŋpet.
- 3 Gäkä täŋkentän namikta äbänjiri iwanayetä gabän umuntaŋ metänpeŋ kuk täkaŋ. Metänpeŋ kuŋkä maŋ-däpmaŋpän kumäk täkaŋ.
- 4 Täŋpakaŋ yäpmän danik piä täk täyan uwä siwoŋigän täk täyan. Täŋkaŋ näkŋo manna yäpmän daninpän momika nämo yän yäntären namiŋkun.
- 5 * Gäk guŋ äbot äbori äbori nämo nadäŋ gamik täkaŋ u yebeŋpän äma waki-waki u kumän däpmaŋ moreŋkun. Täŋjiri ämawebetä äma udewanita api guŋ täneŋ.
- 6 Bureni, iwaniye waŋkuŋo ubayän. Inide ude api itneŋ. Gäk unitäŋo yotpärare yäpi waŋkuŋo unita ämawebetä kome unita täŋguŋ taŋpän nämoinik api nadäneŋ.
- 7 * Täŋpakaŋ Ekäni uwä intäjukun äma inide api it yäpmän ärowek. Uwä intäjukun-inik itkaŋ ämawebe yäpmän danikta pidäm täyak.
- 8 * Täŋpän kudän siwoŋi terak api yäpmän daniwek. Ude täŋkaŋ ämawebe kuduptagän iniken nadäk siwoŋi terak api yabän yäwarek.
- 9 * Ekäni uwä eŋi kehäromi kubä ude itak. Iwantä äma kubäta täŋpawak tänpänä, äma u Ekäniken päŋku täga irek.
Ba bäräpi kadänikenä Anutuken käbop täga päŋku irek.
- 10 * O Ekäni, äma gäk gabän tarek täkaŋ u kubä mäde nämoinik ut imiŋkuno unita ämawebe mebarika nadäwä tärek täkaŋ uwä gäkä terakgän api yeŋgämä penep.
- 11 * Unita ämawebe, in Ekäni, Saion yotpärareken intäjukun itkaŋ yabän yäwat piä täk täyak u wäpi biŋami iniŋoret täkot!
Epän pähap täk täyak unita ämawebe komeni komeni yäŋahänpän yäwet täkot.
- 12 * Bureni, Ekäni uwä äma komi nadäk täkaŋ unitäŋo konäm gerata juku penpän nadäŋ yämik täyak. Ude täŋpän äma netätä komi u yämik täkaŋ unita kowata täŋpawak täŋ yämik täyak.
- 13 Unita Ekäni, näka waki, butewaki nadäŋ namisi. Iwantä komi ba bäräpi namikaŋ ŋo yabä!
Kumän-kumän dubiniken itat ŋo nämaguri äneŋi täga kaŋ ira!
- 14 * Ude täŋpayän täno uwä näk päŋku Jerusalem nanik ämawebe inamiken itkaŋ wäpka api ganiŋ oreret!
Ba waki keriken nanik nämagurayän täyan unita oretoret pähap nadänpän wäpka api yäpmän ärowet.

* 9:2: Sam 5:11, 83:18 * 9:5: Lo 9:14; Snd 10:7 * 9:7: Sam 102:12, 102:26; Hib 1:11 * 9:8: Sam 96:13, 98:9 * 9:9: Sam 37:39, 46:1, 91:2 * 9:10: Lo 31:6-8; Sam 37:25, 70:4, 91:14 * 9:11: Sam 107:22 * 9:12: 2Sml 4:11; Sam 9:18, 10:17, 22:24, 37:25; Ais 49:14-15; Hib 13:5 * 9:14: Sam 13:5, 20:5, 35:9

- 15 * Tänpäkaŋ äma guŋ äbotken naniktä nintä ärikta awaŋ äneŋkuŋo upäŋkaŋ ini-tägän awaŋi gänaŋ äriŋkuŋ.
Nin nipmäŋitta buŋep täŋkuŋo upäŋkaŋ buŋep iniken unitä yepmäŋitkuk.
- 16 * Bureni-inik, Ekänitä äma täŋo täktäki, kudän siwoŋi terak yäpmäŋ daniŋpäŋ kowata yämik täyak. Täŋirän äma waki uwä iniken kudän wakitä äyäŋutpäŋ täŋpawak täŋ yämik täkaŋ.
- 17 * Äma waki komeni komeni Anututa nadäŋ äwaräkuk täk täkaŋ unitäŋo komeŋiwä kumbani kome ubayäŋ.
- 18 * Tänpäkaŋ ämawebe tuŋumi nämo, täŋbute-bute täŋpaniwä Ekänitä jop yabäŋ äwaräkuk nämo täk täyak.
Nämo, äma bäräpi nikek udewani bureni-inik api täŋkentäŋ yämek.
- 19 Unita Ekäni, äbi! Äbä jop yabäŋiri komeŋ ämatä ärowani täŋ gamineŋtawä!
Äma nämo nadäŋ gamik täkaŋ u kudup yepmaŋpikaŋ gäkŋo man piäken kaŋ irut. Täŋpäŋ unitäŋo täktäki kaŋ yäpmäŋ dani.
- 20 * Ekäni, ude täŋiri kaŋ umuntäwut. Kehäromika ude yäwoŋäreŋiri inita nadäwä äpani-inik kaŋ täŋput.

10

Äma waki täŋpani u Anututä kehäromini täga yäpmäŋ äpek

- 1 Ekäni, komi butewaki ahäŋ namiŋirän gäk imata nepmaŋpeŋ päŋku käbop itan?
- 2 * Ekäni, äma waki täŋpanita nadä! U ärowani täŋpäŋ äma jopi jäwäri iwan täŋ yämiŋpäŋ däpmäŋpäŋ yawat-kirek täkaŋ u nämo nadätan?
- 3 * Äma waki täŋpani uwä iniken bänepi täŋo gäripi ugän iwatpäŋ ärowani täk täkaŋ. Moneŋ tuŋumta nadäŋgärip täŋpäŋ Ekäni mäde ut imik täkaŋ.
- 4 * Äma udewanitä nin ärowani yäŋpäŋ Anututa nämoinik nadäŋ imik täkaŋ. Nämo, Anututa nadäwä nämo itak bumik yäŋ nadäk täkaŋ.
- 5 * Täŋpäŋ äma udewani tuŋum pähap ikek itkaŋ kome terak säkgämän it täkaŋ. Upäŋkaŋ Anutu, äma uwä inita nadäwä ärowani täŋpöpäŋ gäkŋo бага manta nadäwä äpani täk täkaŋ ba iwaniyeta udegän yäŋärok yäwet täkaŋ.
- 6 * Täŋpäŋ bänepitä ŋode nadäk täkaŋ; Imaka kubätä nin täga nämo täŋpän wanep. Nin tägagän api itne yäŋ nadäk täkaŋ.
- 7 * Äma udewani uwä meniken äma tagwän man yäwet-yäwet unitägän abämaŋ kuk täkaŋ. Meberitä jop manman, umun man ba täŋpawak man yäk täkaŋ.
- 8-9 * Täŋpäŋ kädet moräkken käbop itpäŋ äma siwoŋi ba äma kehäromini nämo, jop nadäŋ däpmäk täkaŋ, aŋ komitä käbop itpäŋ tom däpmäk täkaŋ ude.

* **9:15:** Sam 7:15, 94:23; Snd 5:22, 26:27   * **9:16:** Kis 14:31; Snd 5:22   * **9:17:** Jop 8:13; Sam 50:22   * **9:18:** Sam 12:5; Snd 23:18, 24:14   * **9:20:** Sam 62:9; Ais 31:3; Ese 28:2   * **10:2:** Sam 7:16, 9:15; Snd 5:22   * **10:3:** Sam 94:4; Rom 1:32   * **10:4:** Sam 14:1-2, 53:1   * **10:5:** Sam 12:5; Ais 26:11   * **10:6:** Ais 56:12; Rev 18:7   * **10:7:** Jop 20:12; Sam 12:2; Rom 3:14   * **10:8-9:** Sam 17:11   * **10:8-9:** Sam 17:12

- 10 Äma wakiinik täņpani uwä äma jäwäri u jiraņ yäņ nadäņkaņ yeņ yawat päpmo yepmaņpäņ ärowani täņ yämik täkaņ.
- 11 * Täņkaņ bänepitä ñode yäk täkaņ; Anutu u ninta guņ taņpäņ dapuri täņpipik täņkuko unita nin nämo nibäk täyak yäk.
- 12 O Ekäni, gäk akuņpäņ äma waki täņpani unita kowata yämi! Täņkaņ äma kehäromi paorani ninta guņ täwentawä!
- 13 Anutu, äma waki täņpani imata gäk ganiņ wärät täkaņ? Ñode uwä jop nadäk täkaņ; Kowata nämo api nimek!
- 14 * Upäņkaņ Ekäni, gäk äma kädet waki täņpani u yabäk täyan. Äma udewanitä komi nimiņirä nibäņ äwaräkuk nämo täk täyan.
Unita äma kehäromini nämo, gäkä täņkentäņ nimi yäņpäņ gäkgän gabäņ tarek täkaņ. U imata, gäk kubä-tägän äma jopi jäwäri täņkentäņ yämik täyan.
- 15 Unita Ekäni, gäkä äma waki täņpani täņo kehäromi yäyomägatpäņ kowata komi kaņ yämi!
- 16 * Ekäni gäk intäjukun-inik it yäpmäņ päņku pen api it yäpmäņ ärowen, paot-paotka nämo.
Unita äma gäka nämo nadäņ gamik täkaņ u yawat kireņpewi kaņ kuņtäņpä kut!
- 17 * Ekäni, gäk äma jäwäri täņo yäņapik man nadäņ yämiņpäņ bänepi täņ-täpäneņ yämiņiri säkgämän api itneņ.
- 18 * O Ekäni, ironi kodäņanikät äma bäräpi nadäwani unitäņo yäņapik man nadäņ yämiņpäņ komi nadäk täkaņ u dätäreņ yämik täyi.
Ude täņiri komen ämata äneņi nämo api umuntäneņ!

11

Äma kubätä Anututa nadäkinik täņkuk

- 1-2 * * Umuri kubä ahäņ namiņirän Ekänitä watä it namän yäņpäņ uken kuk täyat.
Unita notnapak, imata guņtä-yäņ ñode näwetan? Ai! Metäņpeņ ku! Äma waki täņpanitä äma siwoņi däpmäkta bipmäņ uraniken käbop itkaņ kuwek gwäjikaņ u nämo yabätan? Gäk barak umuritä-yäņ metäņpeņ pom udu ku! yäņ man ude imata näwetan?
- 3 * Yäke! Äma kuduņtagäntä kädet siwoņi mäde ut imäwä äma siwoņi jide täneņ? Käwep api metäņpeņ kuņeņ.
- 4 * Upäņkaņ nähä nämo api metäņpeņ kwet! Nämo, Anutu ini kudupi tähaken itkaņ dapun täņ itak.
Kunum gänaņ maņitkaņ intäjukun-inik it nimiņpäņ äma täņo täktäki u kuduņtagän yabäņpäņ-nadäk täyak.

* **10:11:** Jop 22:13; Sam 94:7; Ese 9:9   * **10:14:** Sam 68:5; 2Ti 1:12; 1Pi 4:19   * **10:16:** Sam 145:13; Jer 10:10; Dan 4:34; 1Ti 1:17   * **10:17:** Kis 22:23; Sam 9:12   * **10:18:** Sam 82:3; Ais 11:4
* **11:1-2:** Sam 2:12, 121:1   * **11:1-2:** Sam 7:12, 37:14, 64:3-4   * **11:3:** Sam 87:1, 119:152   * **11:4:** Mai 1:2; Mat 5:34

- 5* Ekäni ini äma siwoŋi ba äma waki täŋpani yäpmaŋ danipäŋ äma бага mani nämo buramik täkaŋ unita kokwawak pähap api pewän ahäŋ yämek.
- 6* Ude täŋpäŋ kädäp mebet komigämän upäŋ piŋ yabat-pewän komi bumta api nadäneŋ. U imata, kowata udewani yäpmaŋta biŋam täkaŋ ubayäŋ.
- 7* Täŋpakaŋ Ekäni ini uwä siwoŋi unita äma siwoŋi kuŋaranita gäripi nadäk täyak.
Äma Ekäni täjo meni jinom iwatpäŋ kuŋat täkaŋ uwä Ekäni iŋami api käneŋ.

12

Äma kubä Anututä täŋkentäŋ imikta yäŋpik man yäŋkuk

- 1* Ekäni, äma siwoŋi kubä nämo inik itak. Ba äma man bureni yäwani kudup paotkaŋ unita äbä täŋkentäŋ nimisi!
- 2* Ämawebe kuduptagäntä noriye bänepi ärikta jop täŋyäkŋarani täk täkaŋ.
- 3* Unita Ekäni, gäk äma ätu jop yäŋ-yäkŋatpäŋ waki kädet terak yämagut täkaŋ ba ärowani täk täkaŋ uwä meni teŋpipiŋ yämi!
- 4* Äma udewanitä ŋode yäk täkaŋ; Nin äma ätu jop yäŋ-yäkŋatpäŋ imaka yäpmaŋta gäripi nadäk täkamäŋ u täga api yäpne.
Ba man yänayäŋ nadäŋpäŋä udegän täga api yäk täne yäk. Ude täŋitna äma kubätä täga nämo ninin bitnäwek yäŋ yäk täkaŋ.
- 5* Ude yäk täkaŋ upäŋkaŋ Ekänitä ini ŋode yäyak; Eruk täga! Näk ärewayäŋ!
Ämatä äma jäwäri yäpmaŋ äpäŋpäŋ komi piä yämiŋirä yäŋkähän-kähän yäŋ itkaŋ u nadätat.
Äreŋpäŋ säkgämän itta gäripi nadäk täkaŋ u täŋkentäŋ yämiŋira udegän api itneŋ yäk.
- 6* Ämawebe, in nadäkaŋ? Ekänitä täŋkentäŋ nimikta man kehäromi yäŋkuko uwä man bureni-inik yäŋkuk. Man yäk täyak u siliwa mobä kädäpken iŋipewä kodaki paki-inik äworek täkaŋ udewani.
- 7* Unita Ekäni, watä säkgämän kadäni kadäni it nimiŋiri iwantä nidäpneŋtäwä.
- 8* U imata, äma waki bämoŋiken itkamäŋ. U kudup kädet wakita tägagämän yäŋ nadäk täkaŋ.

13

Äma kubä Anututä äneŋi nadäŋ imikta yäŋpik man yäŋkuk

- 1* Ekäni, kadäni jidegän äneŋi api nadäŋ namen? Gäk näka mäde kadäni käroŋi api ut namen ba? Kadäni jidegän nadäŋ namiŋiri iŋamka äneŋi api gabäwet?
- 2* Kadäni jidegän bäräpina ŋo api ketäreŋ namen? Butewaki pähap nadäŋ itat ŋo kepma bipani jide nadäŋ yäpmaŋ kuŋira api paot namek? Kadäni jidegän täŋkentäŋ namiŋiri iwanaye gämoriken nämo api iret?

* 11:5: Stt 22:1; Sam 34:19; Jem 1:12 * 11:6: Sam 75:8; Jer 4:11-12; Ese 38:22 * 11:7: Sam 7:9-11, 16:11, 33:5 * 12:1: Ais 57:1; Mai 7:2 * 12:2: Sam 41:6; Jer 9:8; Rom 16:18 * 12:5: Sam 10:18, 34:6, 35:10; Ais 33:10 * 12:6: Sam 119:140; Snd 30:5 * 12:7: Sam 37:28, 97:10 * 12:8: Sam 55:10-11 * 13:1: Jop 13:24; Sam 88:14; Ais 59:2

- 3 * Ekäni, gäk näkŋo Anutuna unita yäŋpapak manna ŋo nadäŋ namiŋpäŋ butewaki nadäŋ nami. Täŋpäŋ kehäromi namiŋiri nämo api paoret.
- 4 * Iwanaye yabä kätäŋiri nintä irepmitkamäŋ yäŋpäŋ nabäwä maŋ parira oretoret nämo täneŋ.
- 5 Upäŋkaŋ ude nämo! Gäk nadäŋ namikinik täk täyan unita nadäkinik täyat. Butewaki nadäŋpäŋ täŋkentäŋ namayäŋ täyan unita oretoret täŋ gamit.
- 6 * Bureni Ekäni, gäk näka säkgämän täŋ namiŋ yäpmäŋ äbuno unita kap teŋpäŋ wäpka api ganiŋ oreret.

14

Äma waki täŋo täktäk

- 1 * Äma Anutu nämo itak yäŋ yäk täkaŋ uwä guŋ bureni-inik! Äma udewani bänepi kábäŋ täwani. U kudän waki mebäri mebäri täk täkaŋ. Kubätä kudän täga kubä nämoinik täk täyak.
- 2 * Nadäkaŋ? Ekänitä kunum terak ununitä etä päpä dapun pärewat täk täyak. U äma nadäwä tumbäpäŋ Anutu kaŋ-ahäktä piäni täŋpani udewani ätu itkaŋ ba nämo yäŋ nadäŋpäŋ yabäŋ ahäktä dapun pärewat täk täyak.
- 3 * Upäŋkaŋ nämo, kudup u kädet siwoŋi irepmit moreŋpäŋ kädet waki täŋpanigän. Uken nanik kubätä kudän täga kubä nämo täk täyak. Nämoinik.
- 4 * Unita Ekänitä ŋode yäyak; Jide? Ämawebe u nadäk-nadäki nämo? U jop orek patkaŋ näkŋo ämawebenaye uken tänyäkŋatpäŋ kubota täŋ yämik täkaŋ. Ude täŋkaŋ näkken yäŋpapak man kubä nämoinik yäk täkaŋ.
- 5 Upäŋkaŋ Anututä ämawebeniye ukät itkentäk-inik täyak unita äma waki täŋpani unita imaka umuri-inik kubä api ahäŋ yämek.
- 6 * Äma waki uwä äma äpani jopi täŋo piä tawaŋ kaŋkaŋ yäniŋ wärät täkaŋ. Upäŋkaŋ Ekäni uwä äma äpanita watä it yämik täyak.
- 7 * Eruk, Isrel ämawebe täŋkentäŋ yämikta Ekänitä äma kubä Saion nanik kaŋ pewän äbän yäŋ nadätat. Ekänitä ude täŋirän äneŋi säkgämän itnayäŋ täkamäŋken uken oretoret pähap api nadäne!

15

Kädet siwoŋi Anututä gäripi nadäk täyak

- 1 * Ekäni, kudupi yotkaken äma jidewanitä täga ärowek? Ba kudupi yotpärarekaken äma jidewanitä kadäni käroŋi täga it yäpmäŋ ärowek?
- 2 * Eruk, nadätat, äma ŋodewanitä Anutu injamiken täga it yäpmäŋ ärowek; Äma, Anutu täŋo manta gäripi nadäŋpäŋ kädet siwoŋigän iwarani u. Ba äma kadäni kadäni man bureniŋän yäk täŋpani u.

* 13:3: Jem 4:15 * 13:4: Sam 25:2, 35:19, 38:16 * 13:6: Sam 116:7, 119:17 * 14:1: Sam 10:4, 53:1 * 14:2: Sam 33:13, 102:19 * 14:3: Rom 3:10-12 * 14:4: Ais 64:7; Jer 10:25; Amo 8:4 * 14:6: Sam 9:9, 142:5 * 14:7: Jop 42:10; Sam 53:6, 126:1 * 15:1: Sam 23:6, 24:3, 27:4, 61:4 * 15:2: Ais 33:15; Sek 8:16; Efe 4:25

- 3* Äma udewanitä noriye täño wäpi jop man terak nämo yäpmanj äpek. Ba noriyeta imaka wakiwaki nämo täñ yämek. Ba äboriye bämopiken yäj-yäkjarani man kubä nämoinik yäwek.
Anututä äma udewanita gäripi nadäk täyak.
- 4* Äma udewanitä äma wakiwaki täñpanita gäripi nämo nadäk täyak. Nämöl Ämawebe Anutu täño kädet siwonji iwat täkanj unitagän oranj yämik täyak. Äma udewanitä imaka api täñpet yäj yäwani ugän iwatpänj täk täyak. Iniken mani u iwatpänj täñjirän bäräpi mebäri mebäri ahäj imäpänj waweko upänkanj gwäk pimiñpänj mani ugän iwatpänj täñpek.
- 5* Äma udewanitä kädet siwonji ñode täk täyak; Äma ätuta monerj yämiñkanj yäwerek; Kowata kämi kanj namut yäk. Eruk ude yäwerekopänj kowata imikimik kadänikenä jide yämeko udegän yäpek, u irepmiñpänj nämo. Täñpänj äma udewanitä man käbeyäken man bureniñgän yäwek. Täñpakanj äma ätuwä noriye manken yepmakta jop manman yäk täkanj. Upänkanj äma siwonjitä kädet udewaniwä nämoinik täñpek.

In nadakanj? Äma kädet tägatäga udewani iwat täkanj uwä paot-paotta biñam nämo täkanj.

16

Äma kubätä Anututa nadäj imikinik täk täyak

- 1* Anutu, näk nadäj gamikinik täk täyat unita gäk watä säkgämän it namik täyi!
- 2 Näk Ekäni ñode iwetkut; Ekäni, gäk näkño intäjukun ämana. Imaka tägatäga näkken itkanj u gäkño ketka terak nanik-tägän äbäk täkanj yäj iwetkut.
- 3* Ämawebe Ekänita nadäkinik täk täkanj udewaniäkät itta gäripi nadäk täyat.
- 4* Upänkanj ämawebe mäjo wära nadäj yämik täkanj uwä komi api nadänerj. Nähä mäjo wärata ärawa nämoinik api täñ yämet. Ba wäpi menaken nämo api irek. Nämoinik!
- 5* Imaka imaka päke itkanj ñonitä näka watä nämo it namik täkanj. Ekäni, gäk kubä-tägän watä it namik täyan. Täñpakanj imaka imakata wäyäkñek täyat uwä gäkägän namik täyan.
- 6* Gäk watä säkgämän it naminiñiri näk kome terak ño gäripi nikek it yäpmanj äbätat. Näk imaka kubäta nämo wäyäkñek täyat.
- 7* Unita Ekänina wäpi biñam yäpmanj akutat. Imata, uwä kädet siwonji kuñatta nepmänjit näwat täyak. Täñpänj bipani imaka, Ekänitä nadäk-nadäk siwonji näwetpänj näwonjärekk täk täyak.

* **15:3:** Kis 23:1; Sam 28:3, 50:20 * **15:4:** Jos 9:18-20; Het 11:35; Apos 28:10 * **15:5:** Lo 16:19; Ese 18:8 * **16:1:** Sam 7:1, 17:8 * **16:3:** Sam 101:6, 119:63 * **16:4:** Jos 23:7; Sam 32:10, 106:37-38 * **16:5:** Sam 23:5, 119:57, 125:3; Kra 3:24 * **16:6:** Jer 3:19 * **16:7:** Sam 73:24, 77:6

- 8* Täjpäkañ Ekäni tañpäñ nämo kuñat täyat. Nämo, Ekäni uwä dubi-naken it täyak unita imaka kubätä täñyäkñat-pewän umuntañpäñ täga nämo kwaiwet.
- 9* Unita bänepna pidäm tañirän oretoret pähap nadäk täyat. Täñkañ imaka kubäta nämo inik umuntak täyat.
- 10* Täjpäkañ Ekäni, gäk watä säkgämän it namik täyan. Ude täñiri näk kumäñ-kumäñ komeken nämo api kwet. Gäkño piä ämaka täga näk, nabäñ äwaräkuk täñiri kumäñpäñ jop nämo api parawet.
- 11** Täñkañ gäkña-tägän kädet gäripi nadäk täyan u näwoñärek täyan. Täñiri gäk dubikaken itkañ bänep oretoret terak kuñat täyat uwä tärek-täreki nämo!

17

Äma kubä Anututä watä it namän yäñpäñ gera yäñkuk

- 1 Ekäni, gäkken gera yäñira nadäñ kädet siwoñi iwat täyat unita nadäñ bäräpna gäkken yäpmäñ äbäñira täñkentäñ nami. Gäk yäñgäkñatta nämo yäyat unita yäñapik manna ño nadäñ namisi.
- 2 Näk nadätat, dapunka pärañi-inik unita kudän siwoñi u kudup kañpäñ nadäwi tärek täkañ. Unita iwan inamiken äma siwoñi yäñ api yäñtäreñ namen.
- 3* Bänep nadäk-nadäkna kudup kawi tärek täyak. Bipani bipani nabäñpäñ-nadäk täyanken nadäk waki kubä nämo kañ-ahäk täyan. Imata, näk man waki, äma ätutä yäk täkañ ude nämo yäk täyat.
- 4 Gäkño man ugänpäñ buramiñpäñ äma täjpäwak kädet kudän unita mäde ut imik täyat.
- 5* Gäkño kädet siwoñi nämo irepmitpäñ wari wari ugän iwat täyat.
- 6 O Anutu, gäkken yäñapiñira nadäñ namik täyan. Unita apiño gäkken gera yäkgän täñira juku peñpäñ nadäñ namisi.
- 7* Dubikaken irira iwanayeta yäñpäñ watä säkgämän it namik täyan unita Anutu, nadäñ namikinik täk täyan u kwawak pewi ahäwäpäñ iwan keriken nanik nämagut.
- 8-9* Dapunka mujipta watäni it täyan udegän näka watä it namisi. Äma waki täñpanitä näk nutta itgwäñineño udetä nämagut päñku jirokka gäriñ käbop nepmañsi.
- 10* Äma ude wani äma ätuta butewaki nämo nadäñ yämik täkañ. Meni jinomkenä gup yäpmäñ ärokärok man unitägän abäk täkañ.
- 11 U näwarän täñkä nabäñ ahäñpäñ nutta yewa täkañ. Ude täñkañ näk täjpäwakta pidäm tañpäñ itkañ.
- 12 Äñ ägwäri tom yenayäñ pidäm tañpäñ it täkañ ude näk neñpäñ kwinit äwatta nabäñ nawat itkañ.

* 16:8: Sam 27:8, 73:23 * 16:9: Sam 13:5, 30:12, 108:1 * 16:10: Sam 49:15, 86:13; Apos 13:35
 * 16:11: Sam 36:7-8, 43:4 * 16:11: Apos 2:25-28 * 17:3: Sam 16:7; Sek 13:9; Mal 3:2-3; 1Pi 1:7
 * 17:5: Sam 119:133 * 17:7: Sam 31:21 * 17:8-9: Lo 32:10; Sam 91:1, 91:4; Sek 2:8; Mat 23:37
 * 17:10: 1Sml 2:3; Jop 15:27; Sam 73:7

- 13 Unita Ekäni, äbi! Äbä täñkentäñ namiñpäñ iwanaye däp್ಮäñ yäwat kireñpäñ unitäño kehäromini yäp್ಮäñ äpäsi. Päip bohanka u yäp್ಮäñ päbä ämik täñpäñ äma waki keriken nanik nämagut.
- 14 Bureni Ekäni, äma kome terak ño imaka täpuri kubäta nämö wäyäkñek täkañ u keriken nanik nämagut. Komi piä yämikta yäwani yäñ yämiñkuno u yäniñ kiresi. Komi piä uwä yeritä yerita pen kañ yäniñ kire!
- 15 * Täñpäkañ nähä waki nämö täñpani unita kämi gäckät kowat kawän bureni api täde. Täñkañ däp್ಮon terak naniktä akuñpäñ dubinaken itan yäñ nadäñpäñ bänep oretoret pähap tokñek api nadäk täñpet.

18

Devittä iwaniye yärepmitpäñ oretoret täñkuk

Ekänitä Devit, Sol ba iwaniye ätu kerit terak nanik imaguränpäñ kap ño teñkuk.

- 1 O Ekäni, gäk näkño kehäromina unita gäka gäripi pähap inide kubä nadätat!
- 2 * Gäk näkño watä ämana, mobä yewa ude it namitan. Bureni, Anutunatä ude täñkentäñ namiñirän gupna koreñpäñ säkgämän it täyat. U kurepä ude itpipiñ namik täyak. Unitä itkentäñ namiñirän iwantä täga nämö nutneñ.
- 3 Näk Ekäniken gera yäñira nadäñ namiñpäñ iwan keriken nanik nämagut täyak. Unita Ekäni iniñ orera!
- 4 * Kumäñ-kumäñ täño yentä kwasikotpäñ nepmañkuñ. Täñpäwak täño kehäromitä näk uwäk täñpäñ nepmañkuk.
- 5 Bureni, kumbani kome täño yentä pädat täñpäñ nepmäñ irirän awañtä näk nepmäñjitta buñepta-yäñ itsämbuk.
- 6 * Upäñkañ bäräpina u gänañ Ekäni Anutuna uken täñkentäktä gera yäñkut. Täñkentäktä ude yäñira ini kudupi yotken itkañ gera kotäkna ba konäm butewakina nadäñ namiñkuk.
- 7 Nadäñ namiñirän kome bärom täñpäñ kwaiñkuk. Jop puningän nämö, mebäriken umu imaka, kwaiñkuk. U imata, Anututä iwanayeta kokwawak nadäñirän ude uwä ahäñkuk.
- 8 Injami gäriñ gänañ nanik gupe yäñ täñpäñ äpuñ. Täñpäñ meni gänañ nanik täñpäwak kädäp mebet gäyek ikek añeñ täñpäñ abuñ.
- 9 Ude täñkañ kunum yäp್ಮäñ weñpewän kukñi kukñi kuñirän gubam kubiri pähap terak yeñtäñ äpuk.
- 10 * U imaka kunum gänañ nanik piri nitek uterak mañitkañ ukeñode äpuk. U bäräñek-inik äpuk, mäniñ täño piri mämä terak yäñ.
- 11 U biñpäñ uraniñ tek ude uwäk täñkuk. Gubam tobori ume nitek it gwäjiñ imiñkuñ.
- 12 Kädet täwit imikta yäpätä gubam kubiri u gänañ madäñ kireñtäñ äbäñirän mim ba kädäp mebet kome terak mañkuñ.
- 13 Täñpäkañ Ekänitä iromañtä-yäñ kunum gänañ kärkeñeñirän Ekäni Ärowani-inik unitäño man kotäk nadäñkuñ.
- 14 Täñkañ äñini yäpä ude, gwäjiñ täñpäñ äbäñirä iwaniye ämet täñpä kuñkuñ.

* 17:15: Sam 4:6-7, 16:11; 1Jo 3:2 * 18:2: Hib 2:13 * 18:4: Sam 116:3 * 18:6: Jna 2:5-7

* 18:10: Sam 104:3

- 15 Ekäni kokwawak tänpän iwaniye yabän yänpän yabän käraknekkuk-ken gwägu pähap kawuk tanjirän kome mebäri kwawak patkuk.
- 16 Ude tänpän Ekänitä punin unu naniktä näk nepmäñitta kewatpän ume gwägu käronjiken nanik wädänpän nepmankkuk.
- 17 Bureni, äma näka kokwawak tänpäni, kehäromini näkä yärepmitnañi nämo u keriken nanik nämagutkuk.
- 18 Iwanaye u bäräpi terak irira äbä nutnayän tänjirä Ekänitä itpipiñ naminkuk.
- 19 * Wakiken-inik itkuro upänkañ bänepna gämäni-inik yän nadänpän unita wakiken nanik nämagutkuk.
- 20 * Ekänitä näk kädet siwoñi täk täyat unita gwäki säkgämän namik täyak. Näk momina nämo unita iron täñ namik täyak.
- 21 Näk Ekäni Anutuna unita mäde nämo ut imiñpän unitäño бага mani buramiñpän iwat täyat.
- 22 Baga mani kudup iwatpän unitäño man käderi kubäta peñawäk nämo täk täyat.
- 23 U injamiken momina nitek nämo it täyat. Waki kubä tänpet yänpän nadäñit nadäñit kuñat täyat.
- 24 * Injamiken näk momina nämo, siwoñi kuräki-inik kuñat täyat unita gwäki säkgämän udegän namik täyak.
- 25 * Unita Ekäni, ñode nadätat; Äma nadän gamikinik tänpän nämo gepmak täkañ unita kowata udegän nadän yämiñpän orañ yämik täyan. Tänpän äma siwoñi kuñat täkañ unita kudän siwoñigän täñ yämik täyan.
- 26 Tänpän äma bänep paki kuräki-inik kuñat täkañ unita kudän tägagän täñ yämik täyan. Täñkañ äma waki täk täkañ unita iwan täñ yämik täyan.
- 27 * Täñpäkañ ämawebe äpäni kuñat täkañ u täñkentän yämik täyan. Täñkañ äma inita nadäwä ärowani täñpäpän kuñat täkañ u mäyäk yämik täyan.
- 28 * O Ekäni, bipmäñ urani näk uwäktän äyänjutak u iwat kirekta topän ijiñ-yäñeñ namik täyan.
- 29 Bureni, kehäromi namiñiri iwanaye täga däpmänpän yawat kirewet. Ba unitäño kehäromi täga yäpmän äpet.
- 30 * Unita ämawebe, ñode yänjira nadäwut; Yawe Anutu ñowä täktäki säkgämän, man yäk täyak u bureniñän ahäk täkañ. Uwä äma watä it nimän yän nadänpän uken kuk täkañ unita kurepä ude it yämik täyak.
- 31 * Ekäni kubä unitägän Anutu. Ba Anutu unitägän nin gäarak itpäñ täñkentän nimik täyak.
- 32 * Anutu unitägän kehäromi namik täyak, ba kädet kuñat-kuñatnaken watä säkgämän it namik täyak.
- 33 * U tägaken ba genjiken kuñatta kuroñna täñpidäm tañ namiñirän kwamäktä-yän pidämiñgän kuñat täyat.

* **18:19:** Sam 31:8, 118:5   * **18:20:** 1Sml 24:19   * **18:24:** 1Sml 26:23   * **18:25:** Sam 25:10, 31:23, 37:28, 40:11, 89:24   * **18:27:** Sam 101:5; Snd 6:17   * **18:28:** Jop 29:3   * **18:30:** Sam 17:7, 119:140; Dan 4:37   * **18:31:** Lo 32:31, 32:39; 1Sml 2:2; Ais 45:5   * **18:32:** Sam 91:2   * **18:33:** Lo 32:13; Hab 3:19

- 34 Tāṅkaṅ ämik tākta tāṅpāṅ-nāwoṅārek täyak unita ämik kadāniken äpa kehāromi täga gwājiwet.
- 35 Ekāni, watä it naminpāṅ wakiken nanik nāmagut täyan. Ketka kehāromitā mehamtāṅ naminpāṅ watä it naminjiri säkgāmān, wāpna biṅam nikek it täyat.
- 36 * Gäk kädet säkgāmān täwit naminjiri kuṅat täyatken yewa kwāpāṅ nāmo maṅnut tākaṅ.
- 37 Nāmo, iwanaye gwäk piminpāṅ yāwat kireṅkā yepmāṅitpāṅ dāpmāṅ-āṅan tāṅkaṅ it täyat.
- 38 Tāṅkaṅ akukta nāmo, bumta dāpmāṅpāṅ yepmaṅpa gāmotnaken it tākaṅ.
- 39 Bureni Ekāni, gäk ämik tākta kehāromi naminjiri iwanaye täṅo kehāromi yāpmāṅ āpāṅ morek täyat.
- 40 Ba gākä tāṅpewi iwanaye näka umuntaṅpāṅ metāṅpeṅ kuṅtāṅpā kuk tākaṅ. Bureni, äma kokwawak täṅ namik tākaṅ u tāṅpawak tākaṅ.
- 41 Ude tāṅjira tāṅkentākta konām gera täk tākaṅ upāṅkaṅ kubätä nāmo tāṅkentāṅ yämik täyak. Ba Ekāniken gera yäk tākaṅ upāṅkaṅ kowata nāmo yāniṅ-yäk täyak.
- 42 Nāmo, näk yeṅ kokoyāṅ-pewa keṅkeṅ āworeṅirä mänittä piāṅ āreyāṅ tāṅpān kuk tākaṅ. Ba okä kädetken nanik ude äma u terak yeṅtāṅ kuk täyat.
- 43 Bureni Ekāni, äma äbot peṅawäk tāṅpani u keriken nanik nāmagutpāṅ guṅ äbot yabāṅ yāwatta iwoyāṅpāṅ nepmaṅkun. Ude tāṅjiri äma bian nāmo nadāṅkuro u apiṅo näkṅo watä piä āmanaye ude itkaṅ.
- 44-45 Tāṅpāṅ man yāṅjira äma kubāken naniktä umuntaṅpāṅ kwaiṅkaṅ kābop irani uken nanik kwawakgān ahāṅkaṅ gwājin āpmon namik tākaṅ. Ude tāṅkaṅ manna buramik tākaṅ.
- 46 Unita ṅode yāwa; Ekāni itak! Tāṅkentākna iniṅ orerut! Anutu waki keriken nanik nāmagurani unitāṅo biṅam yāṅahāwut!
- 47 * U imata, iwanaye yārepmitta kehāromi namik täyak. Tāṅpāṅ äma äbori äbori täṅo kehāromi yāpmāṅ āpāṅpāṅ gāmotna-kengān yepmak täyak.
- 48 Bureni Ekāni, iwanaye yārepmitta kehāromi namik täyan. Tāṅkaṅ watä it naminjiri tāṅpāwak äma komi komitā nāmo nut tākaṅ.
- 49 * Unita äma äbori äbori bāmopiken kap terak yāṅ-teṅpāṅ api ganiṅoret tāṅpet.
- 50 U imata, Anututä Devit näk, intājukun āmani itta iwoyāṅkuk. U kehāromi naminjirān iwanaye kudup yārepmitt morek täyat. U kadāni kadāni nadāṅ namikinik täk täyak. Ba kämiwä yerinayeta udegān tärek-tāreki nāmo api nadāṅ yämik tāṅpek.

19

Anutu täṅo ket kudān ba meni jinom täṅo biṅam man

- 1 * Kunumtā Anutu täṅo wāpi biṅam jidewani yāṅ u kwawak pewān ahāk tākaṅ! Imaka imaka kudup kunum terak naniktä kerit kudān säkgāmān-inik u kwawak niwoṅārek tākaṅ!

- 2 * Kepma kubäkubätä yäpurärätpäj yäpurärätpäj pen yäñahäk täyak. Ba bipanitä udegän täk täyak.
- 3 Bipani kepma yarä uwä man yäkyähta meni nämotä man kwawak yäjirän jukunintä nämö nadäk täkamäj.
- 4 * Upäjkañ biñam man yäjnewän komeni komeni, yotpärare kubäkubä kuñ morek täyak.

Täjpäkañ kunum terak Anututä eñi kubä edap dapurita täñ imiñkuk.

- 5 Täjkkuko unita edap dapuritä ñode täk täyak; Äma gubañi kubätä webeni käwayäj oretoret terak eñi gänañ naniktä äpämäñ kweko ude abäk täyak. Ba äma kubä närepmirek gärepmirek-ken bäräñekta pidämtak täyak ude täk täyak.
- 6 * Edap dapuri u pom kukñi käda naniktä abämäñ kumañ kukñi udude äpmok täyak. Imaka kubätä unitäño ägonita käbop täga nämö irek.
- 7 * Täjpäkañ Ekäni täño бага man uwä siwoñi-inik. Unitä bänep nadäk-nadäknin täñ-kodaktak täyak. Täjkañ Ekäni täño man unita nadäñitna bureni-inik täk täyak. Unitäño man kubä pära nämö täk täyak. Unitä äma nadäk-nadäki täpuri unita nadäk-nadäk tañi Anutuken nanikpäñ yämik täyak.
- 8 * Täjirän Ekänitä man tägagämän u yäjpäñ niwoñärek täñirän oretoret täk täkamäj. Täjkañ Ekäni täño man kädet u kudupi säkgämän-inik unita ämawebe nadäk-nadäki täñpirärek tak täyak.
- 9 * Täjpäkañ Ekäni orañ imikimik kädet u kädet säkgämän. U tärek-täreki nämö it täyak. Täjpäñ Ekänitä ini kädet nintä iwatpäñ täkta yäjpäñ niwet täyak u siwoñi bureni-inik.
- 10 * Ekäni täño man u gol säkgämän-inik u irepmitak unita man unita gäripi pähap nadäk täkäna! Uwä gäripi-inik, tom gakñi täño gäripini irepmit moretak.
- 11 * Bureni Ekäni, gäkño man u jukuman täga niwet täyak. Ämawebe u buramiñpäñ iwat täkañ uwä kowata täga ahäj yämik täkañ.
- 12 * Upäjkañ Ekäni, äma kubätä iniken momi kuduptagän täga nämö kañpäñ nadäwän täreneñ. Unita momi ätu käbop itkañ unita nämö nadätat u ärut nami!
- 13 * Ärut namiñpäñ watä it namiñiri momi nadäj parit wari täñpetawä! Ude nämö täñ namiwä momi unitä intäjukun täñ namiñirän unita watä piä täñ imetta! Unita watä ude it namiñiri siwoñi-inik itkañ gäk mäde ut gamettawä.
- 14 * Täjpäkañ Ekäni gäk käbop irit mobä käwutna, ba täñkentäk ämana bureni! Unita näkño gäripna tañi uwä ñode yäñahätat; Mena jinom, nadäk-nadäkna kañ kawi tägawut yäj nadäk täyak.

* 19:2: Sam 74:16, 139:12 * 19:4: Rom 10:18 * 19:6: Sam 113:3 * 19:7: Sam 119:130
 * 19:8: Sam 12:6, 36:9, 119:128 * 19:9: Sam 119:138, 119:142 * 19:10: Sam 119:72, 119:103,
 119:127 * 19:11: Sam 17:4 * 19:12: Sam 40:12, 51:1-2, 90:8 * 19:13: Sam 18:32, 25:11,
 119:133 * 19:14: Sam 18:2, 31:5, 104:34

20

Äma kubätä intäjukun ämata yänpäj Anutuken gera yäjuk

- 1 Intäjukun ämanin, gäk bäräpi terak irayäj täno uwä, Ekäni, Jekop täno Anututä täñkentäj gaminpäñ watä it gamik täyon!
- 2 Anutu u Saion komeken itak. Itkañ ini täha gänañ nanik täñkentäk täga ganiñ kirek täyon.
- 3 Iniñ oretta gupe kábäñi nikek ijiñ imayäj täno ba bänep tägata bänep iron peñ imayäj täno unita gäripi nadäj gamik täyon.
- 4 * Imaka imaka bänepkatä gäripi pähap nadäk täyan u ganiñ kirek täyon. Ba täñkentäj gaminjirän nadäk-tawañ pewayäj täno u bureni säkgämän kañ ahäwän!
- 5 * Ude täñkentäj gaminjirän iwan täño kehäromi yäpmäj äpayäj täno uken nin oretoret pähap tänpäj Anutunin api iniñ oretne! Tänpäkañ Ekäni tä yänpäk manka kudup nadäj gamik täyon.
- 6 Eruk, näk nadätat! Ekäni tä intäjukun äma ini iwoyäjpäñ tewani u täñkentäj imik täyak. U kunum gänañ itkañ yänpäk mani nadäj imik täyak. Täñkañ kerä kehäromitä täñkentäj iminjirän iwaniye täño kehäromi yäpmäj äpäk täyak.
- 7 * Tänpäkañ äma ätu ämik täño tuñum kehäromi kehäromi unitagän nadäkinik kehäromi täk täkañ. Upäñkañ ninä Ekäni Anutunin unitäño kehäromita nadäkinik täk täkamäj.
- 8 Äma udewani täño kehäromi kudup paoräkañ api mañ-patäbotneñ. Upäñkañ ninä akuñpäñ kehärom tañpäñ api it yäpmäj kune.
- 9 Ekäni, gäkken gera yänayäj täkamäjken uken nadäj niminjpäñ intäjukun ämanin täñkentäj iminjiri iwaniye täño kehäromi kudup kañ yäpmäj äpäñ morewän!

21

Isrel täño intäjukun ämatä Ekäni wäpi iniñ oretkuk

- 1 Ekäni, intäjukun ämata kehäromi iminjiri iwaniye täño kehäromi yäpmäj äpäñ moreñkuko unita oretoret täk täyak.
- 2 Imaka bänepitä gäripi pähap nadäjpäñ unita gäkken yänpäñkuko u iminjkun.
- 3 Gäk not täñ iminjpäñ iron tañi täñ iminjkun. Täñkañ wäpi biñam kwawak niwoñärektä gwäpä golpäñ tänpäni päñ ähäät iminjkun.
- 4 * U irit käronji itta gäkken yänpäñkuko u nadäj iminjiri udegän kadäni käronji it yäpmäj abukotä pen api it yäpmäj ärowek.
- 5 Täñkentäj iminjiri iwan täño kehäromi yäpmäj äpuko unita wäpi biñam ikektä tañi itak. Wäpi biñamkät kehäromi u gäkña iminjkun.
- 6 * Gäk iron pähap täñ imik täyan u paot-paori nämo, pen api it yäpmäj ärowek. Ba dubiniken iriri unita oretoret pähap täk täyak.
- 7 * O Ekäni tänpämöre mähehi, intäjukun äma u gäka nadäkinik täk täyak. Gäk nadäj imikinik täk täyan unita kehäromigän api irek.

* 20:4: Sam 21:2   * 20:5: Sam 9:14, 60:4   * 20:7: Sam 33:16-17; Snd 21:31; Ais 31:1   * 21:4: Sam 61:5-6, 91:16   * 21:6: Sam 16:11, 45:7; Apos 2:28   * 21:7: Sam 16:8

- 8 Ude tãŋkaŋ iwankaye kokwawak nadãŋ gamani u kuduŋtagãn yãpmãŋ äpãŋpãŋ gãkŋja gãmotka-kengãn api yepmaŋpen.
- 9 * Tãŋpãkaŋ Ekãni, gãkã kwawak ahãwayãŋ täyanken uken kãdãp mebet taŋjitã imaka imaka ijinŋpewã paot tãkaŋ ude iwan u kudup api dãpmãŋ paoren. Bureni, kokwawak taŋi nadãŋ yãmiŋpãŋ dãpmãŋpãŋ kãdãptã kudup ijinŋpewi api paotneŋ.
- 10 Tãŋiri unitãŋo yeri kubã nãmo api irek. Nãmo, u kuduŋtagãn api dãpmãŋ morewen.
- 11 * Äma udewanitã waki tãŋ gamikta yãŋpãŋ-nadãk tãk tãkaŋ upãŋkaŋ tãga nãmo täneŋ.
- 12 Nãmo, kuwek gwãjinŋpewi yãwarirãn api metãŋpenŋ kuneŋ.
- 13 O Ekãni, gãk kehãromika nitek unita wãpka biŋam kap terak ganiŋoret yãpmãŋ api kune!

22

Äma kubã komi nadãŋpãŋ Anutuken konãm gera tãŋkuk

- 1 * Anutuna, Anutuna, imata nepmaŋtan? Imata ban itkaŋ konãm kãhãnna nãmo nadãŋ namitan?
- 2 * Wãra! Anutuna, nãk kepma konãm kãhãn yãŋjira kowata nãmo naniŋ yãk täyan. Ba bipani udegãn ehutpãŋ gãkken gera yãŋjira nãmo nadãŋ namik täyan.
- 3 Upãŋkaŋ nãk nadãtat; Gãk Anutu kudupi intãjukun iriri Isrel naniktã gãk wãpka yãpmãŋ akuk tãkaŋ.
- 4 * Tãŋpãŋ bian äbekniye oraniyetã irit kuŋat-kuŋari gãk ketka terak penpen kuŋarirã tãŋkentãŋ yãmik tãŋkunonik.
- 5 Uwã gãkken yãŋapiŋirã iwan keriken nanik yãmagut tãŋkunonik. Tãŋiri gãka nadãkinik tãŋ gamiŋirã nadãkiniki jopi nãmo tãŋkuk.
- 6 * Upãŋkaŋ nãhã imaka jopi ude. Nãk äma nãmo! Ämawebetã nabãŋjirã äpani tãŋpãkaŋ yãŋãrok nãwerit iŋam tãŋ namiŋjit tãk tãkaŋ.
- 7 * Tãŋpãŋ nabãŋ mägayãŋjit mebet ogãt nãreŋjit tãk tãkaŋ.
- 8 * Tãŋpãŋ sära ŋode nãwet tãkaŋ; Ekãniken gera yãŋjiri kãwep tãŋkentãŋ gamayãŋ yãk. Gãka gãripi nadãŋpãŋã imata nãmo gãmagut täyak? Man ude nãwet tãkaŋ.
- 9 * Anutu, gãkã bian meŋ koki gãnaŋ nanik tãŋpewi ahãŋkut. Nãk nonoŋ naŋ parira gãkã tãŋkentãŋ namiŋkun.
- 10 * Gãk nãkŋo Anutu. Gãka nadãkinik tãk täyat uwã meŋtã bãyaŋpãŋ nepmaŋkukken unitã pen it yãpmãŋ äbãtat ŋo.
- 11 * Unita apiŋo nepmaŋpentawã! Bãrãpi ahãŋ namitak ŋonita nãk tãŋkentãkta kubã nãmo! Unita gãk ban nepmaŋpenŋ kweno.

* 21:9: Sam 18:8; Ais 26:11; Mal 4:1 * 21:11: Sam 2:1 * 22:1: Sam 10:1; Mat 27:46; Mak 15:34
 * 22:2: Sam 42:3, 88:1 * 22:4: Sam 78:53, 107:6 * 22:6: Jop 25:6; Sam 31:11; Ais 41:14, 49:7
 * 22:7: Ais 53:3; Mat 27:39; Mak 15:29; Luk 23:35 * 22:8: Mat 27:43 * 22:9: Sam 71:5-6
 * 22:10: Ais 46:3, 49:1 * 22:11: 2Kin 14:26; Sam 72:12; Ais 63:5

- 12 Iwantä bulimakau komitä äma yawat-kirek täkan ude nawat-kirek täkan. Burimäkau kehäromi Basan komeken nanik udewanitä-yän näk yewa täk täkan.
- 13 An komitä tom yenayän yabän käraknejpän meni anek täkan ude iwantä näk ude nenayän täk täkan.
- 14 * Tänpäkan kehäromina kudup paotak, ume piwä kwäkan kome terak pänku paot täkan ude. Tänpän kujatna kudup gapun täkan. Ba nadäk-nadäkna tom gakni kädäpken pewäkan mutpänpä paot täkan ude täyak.
- 15 * Tänpän kotäkna kawuk tawäkan mebetna dārawān täkan. Gäk nabän näwaräkuk tänjiri kumbayän täyat.
- 16 Tänpän waki tänpäni äbot pähaptä bipmän gwäjinpänpän antä tom yek täkan ude gupna nenpänpän yäpmän dāknek täkan.
- 17 Tänpäkan kujatna kwawak parirä nabänkan oretoret täk täkan.
- 18 * Ba näkno tek inita yäpmäta närepmirek-gärepmirek ude täk täkan.
- 19 * Unita Ekäni, nepmanpep ban kweno. Tänkentän namik täyan udegän apinö bārānep abänkan tänkentän nam!
- 20 Gäk änepi nämaguriri nutna yäkpat tänpä wawut! Gäk tänkentän namiñiri äma an bumik nowä kumän-kumän nutnepo.
- 21 * Näk an ägwäri keriken nanik yäyomägariri tom ägwäri yek täkan ude näk nekta tänpä wawut! Tänpäkan bulimakau ägwäri itkan no jonanitä näputnepo, Ekäni näk nämagut.
- 22 * Ude tänpikan manbinam gäkä tänpä namik täyan u notnaye api yäweret. Tänpän gäk ganiñ oretta äbot kubägän itkan näk gäkno wäpka binam api yäpmän akwet.
- 23 Eruk näk node yäyat; Anutu täno äbot tänpäni in Anutu wäpi yäpmän akuwut! Jekop täno äboriye in Ekäni oran imikot! Bureni, Isrel äbot in, gwäjin äpmon imut!
- 24 * U imata, Anutu uwä äma jäwärita mäde nämo ut yämik täyak. Unitänö komi nadäwätäkita nadäniran jopi nämo täk täyak. Nämo inik! U yänapinirä nadän yäminpänpän dubiniken äbäk täyak.
- 25 * Unita Ekäni, ämawebekayetä ganiñ oretta käbeyä tänjirä gäkno täktäkkata yänpän käbeyä inamiken api ganiñoret tänpet. Bureni, oran gamikta gupe käbäni nikek ijin gamikta yänkehärom tanкуро u ämawebe gäka umuntak täkan u inamiken api tänpä-tärewek.
- 26 * Kadäni uken äma jäwäri imaka, nan toknek api tänep. Ba ämawebe Ekäni dubiniken kuk täkan uwä wäpi api inin oretnep. Eruk, ude tänpän tärek-täreki nämo säkgämän it yäpmän ärok täkot!
- 27 * Tänpäkan ämawebe komeni komeni Ekänita nadänpän äyänjutpep gämoriken api kuñ morenep. Kuñ morenpän api ininoret tänep.

* 22:14: Sam 73:26; Dan 5:6 * 22:15: Sam 38:10 * 22:18: Mat 27:35; Mak 15:24; Luk 23:34; Jon 19:24 * 22:19: Sam 22:11, 70:5 * 22:21: Sam 34:4, 118:5 * 22:22: Sam 40:10; Hib 2:12
 * 22:24: Sam 31:22, 69:17, 69:33; Hib 5:7 * 22:25: Sam 35:18, 40:9-10, 61:8 * 22:26: Sam 40:16, 69:32 * 22:27: Sam 2:8, 82:8, 86:9

- 28 * U imata, Ekäni uwä ämawebe komeni komeni kuduhtagän intäjukun it yämiñpäj yabäj yawat täyak.
- 29 * Äma inita nadäjirä ärowani täñpanitä kukut imäpmok täñpäj Anutu api iniñ oretneñ. Bureni, komen ämawebe kumäjñpäj parakta yäwani u kuduhtagäntä Ekäni api orañ imineñ.
- 30 * Täñkañ ämawebe mäden ahänayäj täkañ uwä Ekänita watä piä api täñ imineñ. Ude täñkañ yeriniye ahänayäj täkañ unita Ekäni täño täktäkita yäjahäjñpäj api yäwet täneñ.
- 31 * Bureni, ämawebe nämo ahäwani uwä kämi ahäjirä Ekänitä ämawebeniye waki keriken nanik yämagurani unita yäjñpäj-yäwoñärek api täneñ.

23

Ekäni täño iron säkgämän

- 1 * Ämatä sipsip watä it yämik täkañ udegän, Uraktä näka watä säkgämän it namik täyak. Unita näk imaka kubäta wäyäkñek piä nämo täk täyat.
- 2 * Täñpäkañ näk yäjñäkñat päñku nepmañpän ume dapuriken näñpakañ eruk äneñi nämagut päñku äyujken nepmañpän kwinigän itpäñ-nadäk täk täyat.
- 3 * Ude täñkañ irit kuñat-kuñatna täñ-kehäromtak täyak. Täñpäj iniken wäpi täga terak kädet siwoñi-kengän nämagut yäpmäj kuk täyak.
- 4 * Ekäni, kumäj-kumäj täño bipmäj uranitä uwäk täñpäj nepmäñirayäj täko upañkañ umuri udewanita nämo umuntäwet. Imata, gäk näkkät bok itkañ kadä ba käyöp iniriri gabäjñpäj nämo umuntak täyat.
- 5 * Ude täñkañ näk nepmäj towikta ketem tuñum täñpäj nämaguriri iwanaye jop nabäk täkañ. Ude täñkañ nämagut päñku dubikaken nepmañpäj täñ-bumbum pewi ahäj namik täkañ.
- 6 * Ekäni, gäk irit kuñat-kuñatnaken watä säkgämän it namiñpäj bänep iron täñ namik täyan.
Unita gäripi pähap tärek-täreki nämo, nadäk täyat. Ba näk gäkkät bok pen api it yäpmäj ärode.

24

Anututä äma jidewanita gäripi nadäk täyak?

- 1 * Kome pähap ukät ämawebe ba imaka kome terak itkañ u kuduhtagän Anututä mähemi-inik täyak.
- 2 * Anutu unitägän kome u gwägu pähap terak peñpäj täñ-kehärom tañkuk.
- 3 * Unita äma jidewanitä Anutu unitäño kudupi pom terak täga äroneñ? Ba äma jidewanitä kudupi yoriken täga äroñpäj iniñ oretneñ?

* 22:28: Sam 47:7-8; Sek 14:9 * 22:29: Sam 89:48; Ais 10:16 * 22:30: Sam 102:18, 102:28
 * 22:31: Sam 71:18, 78:6 * 23:1: Sam 34:9-10; Ais 40:11; Jon 10:11; 1Pi 2:25 * 23:2: Sam 36:8,
 65:11-13; Ese 34:14; Rev 7:17 * 23:3: Sam 5:8, 19:7, 85:13 * 23:4: Sam 16:8, 27:1; Ais 43:2; Mai
 7:14 * 23:5: Sam 78:19, 92:10; Luk 7:46 * 23:6: Sam 25:7, 25:10, 27:4-6; 2Ko 5:1 * 24:1: Kis
 19:5; Lo 10:14; Sam 50:12; 1Ko 10:26 * 24:2: Sam 104:5, 136:6; 2Pi 3:5 * 24:3: Sam 15:1

- 4* Ämawebe ɲodewani; Äma keritä kudän waki nämo täk täkaŋ u, ba äma bänepi kuräki-inik u. Ba äma bänep nadäk-nadäki mäjo wära terak nämo pek täkaŋ u, ba äma imaka udewani täŋo wäpi yäŋpäh jop manman nämo yäk täkaŋ u.
- 5 Ekänitä ämawebe udewanita nadäh yämiŋpäh iron säkgämän api täŋ yämek. Bureni-inik, yämagurani Anutu unitä Siwoŋi ämawebenaye yäh api yäwerek.
- 6* Täŋpäkaŋ ämawebe udewaniwä gwäk pimiŋpäh Jekop täŋo Anutu iwarän täŋpäh täŋkentäktä Anutu ukengän kaŋ-tarek täkaŋ.
- 7* Unita Jerusalem täŋo yämabam biani biani, in kewej imiŋirä penyähjek pähap täŋo intäjukun äma ärowani-inik u kaŋ ärowän!
- 8 Täŋpäkaŋ penyähjek täŋo intäjukun äma uwä netä? Uwä Ekäni kehäromi mähe mi, iwan täŋo kehäromi yäpmäh äpani ubayäh! Äma unitägän penyähjek pähap täŋo intäjukun äma itak.
- 9 Unita äneŋi täwera! Jerusalem täŋo yäma biani biani, in kewej imiŋirä penyähjek pähap täŋo intäjukun äma ärowani-inik u kaŋ ärowän!
- 10 Täŋpäkaŋ penyähjek täŋo intäjukun äma uwä netä? Uwä Ekäni kehäromi mähe mi ubayäh! Äma unitägän penyähjek pähap täŋo intäjukun äma itak. Bureni-inik!

25

Devit täŋo yäŋpik man kubä

- 1* Ekäni, yäŋpik man gäwerayäh äbätat!
- 2* Gäk Anutuna unita näk gäkagän nadäkinik täk täyat. Gäk täŋkentäh nam! Nabäh äwaräkuk täŋiri iwantä kehäromina yäpmäh äpähpäh yähärok näwerirä mäyäk nadäwetawä.
- 3* Täŋpäkaŋ näk ɲode nadätat; Äma gäkä terak yeŋgämä pek täkaŋ u yabäh äwaräkuk täŋiri nadäkiniki jopi nämo täŋpek. Nämo inik, äma gäka bitnäc täkaŋ unitägän komi nadähpäh mäyäk api nadäneŋ.
- 4* Unita Anutu, gäk nadäk-nadäk siwoŋjika näwetpäh näwoŋärek täŋiri gäkŋo kädet täga u nadäwa tärewut.
- 5* Täŋpäh nämagurani Anutu, gäkŋo man bureni pätak u näwetpäh näwoŋäreŋiri kädet siwoŋi u kaŋ iwara. O Ekäni, näk gäka nämo guŋ täŋpäh gepmäŋit-inik täŋpäh kuŋat täyat.
- 6-7* Ekäni, ironka ba butewaki kädetka bian täŋkunoniktä täŋ yäpmäh äbätan unita nadähpäh näk gubaŋiken kädet wakiwaki täŋkuro u peŋ namisi. Gäk kudän täga ba iron mähe mi unita nadäh namisi!
- 8* Ämawebe, in nadäkaŋ? Ekäni uwä tägagämän, siwoŋi-inik itak. Unitä äma momi täŋpani kädet siwoŋi iwatta yäwetpäh yäwoŋärek täk täyak.

* 24:4: Sam 15:4; Ais 33:15-16; Mat 5:8; 1Ti 2:8 * 24:6: Sam 27:8, 105:4 * 24:7: Ais 26:2; Hag 2:7; Mal 3:1; 1Ko 2:8 * 25:1: Sam 86:4, 143:8 * 25:2: Sam 31:1, 41:11 * 25:3: Ais 21:2, 49:23; Hab 1:13 * 25:4: Sam 27:11, 86:11 * 25:5: Sam 40:1, 43:3, 79:9 * 25:6-7: Sam 98:3, 103:17 * 25:6-7: Jop 13:26; Sam 31:19, 51:1 * 25:8: Sam 32:8, 86:5, 92:15

- 9 * Ba äma gämori-kengän kuṇaṭ täkaṇ u kädet ini gäripi nadäk täyak ude yäwoṇäreḱ täyak.
- 10 * Bureni, ämawebe topmäḱ-topmäḱ kubägän Anututä pewän ahänḱuko u ba mani biṇam buramiṇpäṇ iwät täkaṇ unita nadäṇ yämik-inik täḱ täyak. Anutu uwä nadäk-nadäk yarä nikeḱ nämo täḱ täyak, nadänḱuko udegän pen api nadäṇ yäpmäṇ ärowek.
- 11 * Ekäni, momina mäyap upänḱaṇ wäpka biṇamta yänpäṇ peṇ namisi.
- 12 Tänḱpäkaṇ ämawebe Ekäni täṇo mani buramik täkaṇ, ämawebe u Ekänitä kädet siwoṇi iwatta u yäwoṇäreḱ täyak. Yäwoṇärenḱirän ugän iwät täkaṇ.
- 13 * Äma udewani säḱgämän it täkaṇ. Ba unitäṇo nanakiye imaka, kome terak täga api itneṇ.
- 14 * Bureni-inik! Ekänitä ämawebe mani buramik täkaṇ u not säḱgämän täṇ yämik täyak. Tänḱpäṇ topmäḱ-topmäḱ kubägän bian pewän ahänḱuko unitäṇo meḱäri kudup yäwetpäṇ yäwoṇäreḱ täḱ täyak.
- 15 * Tänḱentänḱ namikta Anutu-kengän gera yäk täyat. Tänḱira umuri u ba u keru terak nanik yäyomäḱat täyak.
- 16 * Unita Anutu, gäk näḱken äbänḱpäṇ täṇḱentänḱ namisi. Gäk ban iriri näḱḱaḱän itpäṇ ḱehäromi nikeḱ nämo nadätat.
- 17 * Unita gäk nadäṇ bäräpna yäpmäṇ ḱeweṇ namiṇjiri bänepnatä ḱwikinik kaṇ irän. Tänḱentänḱ namiṇjiri bäräpitaḱ ḱehäromina yäpmäṇ äpäk-inik nämo täṇpek.
- 18 * Bureni Anutu, komi nadäwätäkna yäpmäṇ ḱeweṇ namiṇpäṇ momina kudup peṇ namisi.
- 19 * Ekäni, iwanaye mäyap u yabätan? Unitä ḱokwawak pähap jop nadäṇ-nadänḱ namik täkaṇ.
- 20 Tänḱpäkaṇ gäk näḱḱo watä ämana unita näḱ nämagutpäṇ watä säḱgämän it namiṇjiri iwantä nurirä mäyäk yäpettäwä.
- 21 * Näḱ nadäṇ gamikinik täḱ täyat unita gäkä nadäṇ namiṇpäṇ kädet ba nadäk-nadäkna siwoṇi unita yänpäṇ ḱadäni ḱadäni watä säḱgämän it namiṇjiri wawetawä.
- 22 * Tänḱpäkaṇ Ekäni, gäk äbotḱaye Isrel, bäräpi meḱäri meḱäri gänäṇ nanikpäṇ wädänḱ tädotpäṇ yepmaṇḱi säḱgämän kaṇ irut.

26

Äma siwoṇi kubä täṇo yänḱapik man

- 1 * Näḱ kudän täga täḱ täyat upänḱaṇ iwanayetä yänḱärok näwet täkaṇ. Unita Ekäni, iwanaye injamiken gäkäwä äma siwoṇi yänḱ kaṇ näwet! Näḱ ḱäkagän nadäṇ gamikinik täḱ täyat.

* 25:9: Sam 23:3, 27:11 * 25:10: Sam 40:11, 103:18 * 25:11: Kis 34:9; Sam 79:9 * 25:13: Sam 69:36; Snd 1:33; Jer 23:6 * 25:14: Stt 17:1; Jop 29:4; Snd 3:32 * 25:15: Sam 123:2, 124:7 * 25:16: Sam 69:16, 143:4 * 25:17: Sam 40:12, 107:6 * 25:18: Sam 31:7, 103:3 * 25:19: Sam 3:1-2, 9:13 * 25:21: Sam 41:12 * 25:22: Sam 130:8 * 26:1: 2Kin 20:3; Sam 28:7; Snd 20:7

- 2 * Ekäni, man yäkyäk ba täktäkna kuduhtagän siwoŋi itak yäj nadäkta nabäŋpäŋ-nadäk täyi. Täŋpäŋ bänep nadäk-nadäkna jide itak yäj nadäkta yäpmäj danisi.
- 3 * Ekäni, gäk näka iron pähap täŋ namiŋpäŋ kadäni kadäni kädet siwoŋi näwoŋäreka täyan. Gäk intäjukun it namiŋpäŋ nämo nepmak täyan.
- 4 * Täŋpäkaŋ Anutu, gäk näkŋo mebärina nadätan. Näk äma waki täŋpanikäk nämo kuŋat täkamäj. Ba äma jop manman yäwanikäk nämo it täkamäj.
- 5 * Bureni, näk äma goret täŋpanikäk itpäŋ yäŋpäŋ-nadäkta gäripi nämo nadäk täyat. Äma udewani mäde ut yämik täyat.
- 6 * Ekäni, bänepna, täktäkna siwoŋi yäj gäwoŋäreka ketna ärutpäŋ gäkŋo eŋi gänaŋ alta dubiniken ganiŋ oretkaŋ teŋ gwäjik täyat.
- 7 Näk ude täŋ gamiŋpäŋ kap kubä bänep täga man gäwetta teŋpäŋ täktäkka säkgämän u ämawebe yäwetpäŋ yäwoŋäreka täk täyat.
- 8 Ekäni, eŋi gäkä it täyanken wäpka biŋam kwawak itak. Eŋi unita gäripi taŋi nadäk täyat.
- 9 * Unita Anutu, näk äma waki täŋpani ba ämawebe kumäj-kumäj däpani ukät bok nämo nidäpen!
- 10 * Äma udewani kädet wakiwaki pen täk täkaŋ. Moner yäpmäkta kädet waki mebäri mebäri täkta nämo umuntak täkaŋ.
- 11 Upäŋkaŋ Ekäni, nähä kädet udewani täga nämo täŋpet. Näk gäkŋo kädet siwoŋi ugän iwat täyat unita näk nadäj namiŋpäŋ gäkŋata biŋam nämagut.
- 12 * Wisikna! Näk bägup tägaken itat yäj nadätat. Imaka kubätä näk täga nämo täŋpän waner.
Unita Anutu, ämawebe gäk ganiŋoret käbeyä täŋ irirä wäpka biŋam api yäŋahäk täŋpet.

27

Äma kubätä nadäkiniki yäŋahäŋkuk

- 1 * Ekäni uwä näkŋo peŋyänjekna. Unitägän täŋkentäj namiŋpäŋ watä it namik täyak. Unita netäta umuntäwet?
- 2 * Anututä täŋkentäj namiŋirän äma wakiwakitä gupna awähutta täŋpäwak täkaŋ. Ba iwantä näka kokwawak nadäŋpäŋ nutna yäŋkaŋ äbä Anutu kaŋ-umuntaŋ ämetpeŋ päŋku yewä kwäpäŋ maŋdäpmäk täkaŋ.
- 3 * Nadäkaŋ? Irit kuŋat-kuŋatna Anutu-kengän pek täyat unita iwan äma äbot pähaptä nutna yäŋkaŋ näk it gwäjineŋo upäŋkaŋ nämo umuntäwet. Nämoinik!

* **26:2:** Sam 17:3, 139:23; Sek 13:9 * **26:3:** 2Kin 20:3 * **26:4:** Sam 1:1; Jer 15:17 * **26:5:** Sam 1:1, 31:6, 139:21-22 * **26:6:** Sam 73:13; 1Ti 2:8 * **26:9:** 1Sml 25:29; Sam 28:3 * **26:10:** Lo 16:19; 1Sml 8:3; Ais 33:15 * **26:12:** Sam 22:22, 27:11, 40:2, 107:32 * **27:1:** Sam 118:14; Ais 33:2, 60:20; Mai 7:8 * **27:2:** Sam 9:3, 14:4 * **27:3:** Jop 4:6; Sam 3:6

- 4 * Nāk Anutuken imaka kubätagän yäñapiñkut. Ñode täñ namikta gäripi-inik nadäñpäñ yäñapiñkut; Anutu, gäk nadäñ namiñiri gäkña eñi-kengän ittängän kañ paora. Eñikaken itkañ dapun täñpäñ gabängärip tāk täyiwa.
- 5 * Nāk ñode nadätat; Kadäni waki ahäñ namayäñ täyak upäñkañ Anututä yäñnäkñat päñku tähani gänañ nepmañpäñ yäma ukätpäñ watä säkgämän api it namek. Ude täñjirän nāk tägagän api iret.
- 6 * Watä säkgämän it namiñirän iwan nāk it gwäjinayäñ täkañ u yärepmitpäñ kehäromini api yäpmäñ äpet. Täñpäñ bänep pidäm nadäñpäñ orañ imiñpäñ Anututä ini eñi gänañ kap terak wäpi biñam api yäpmäñ akwet.
- 7 * O Ekäni, nākä gäkken gera yäwayäñ täyatken u butewaki nadäñ namiñkañ täñkentäñ nam.
- 8 * Näkken äbi yäñ näwetkuno udegän Ekäni, gäk ganiñ oretta äretat.
- 9 * Äreñira näka käbop nämo iren. O Anutu, nāk piä ämaka unita täñkentäñ nam! Näka kokwawak nadäñ namiñpäñ nämo näwat kirewen. Nämo nepmañpen ba mäde nämo ut namen. Kadäni kadäni täñkentäñ namik täñkuno udegän täñkentäñ namik täyi.
- 10 * Meñnaye nanayetä mäde ut namineño upäñkañ Ekäni gähä täga nabäñ näwaren.
- 11 * Unita Ekäni, imaka kañ tä yäñ nadätan udegän näwoñäreñiri kañ täñpa. Iwanaye mäyap itkañ unita kädet kukñi kädagän kañ yäñnäkñat yäpmäñ ku.
- 12 * Ekäni, iwan yabäñ äwaräkuk täñiri nāk nämo nepmäñitneñ. Iwan uwä näka jop manman yäñit umun man näwerit tāk täkañ.
- 13 * Bureni-inik nadätat! Itkañ kämi Ekänitä ämawebeniye täñkentäñ yämiñjirän api yabäwet.
- 14 * Unita ämawebenaye, ñode täwera nadäwut; In Anututa nadäkinik täñpäñ Anututä ini täñkentäñ tamekta kañ itsämbut. Nadäwätäk pähap nämo täneñ. Nämoinik! Kehärom tañpäñ kañ irut.

28

Äma kubätä bäräpi gänañ itkañ Anutuken gera yäñjuk

- 1 * Täñkentäkna bureni Anutu, gäkä täñkentäñ nami yäñpäñ yäñapitat. Gera yäñjira nadäñ namisi. Gäk gerana nämo nadäñ namiwä nāk äma kumäñpeñ kwani ude äworewayäñ.
- 2 * Nāk täñkentäñ nami yäñpäñ kudupi yotka käda ketna yaräbok kewatat. Täñpäñ yäñapiñjira manna kotäk nadäñ namisi!

* 27:4: Sam 18:6, 23:6, 90:17 * 27:5: Sam 17:8, 31:20, 40:2, 50:15 * 27:6: Sam 3:3, 107:22
 * 27:7: Sam 4:3, 13:3, 61:1 * 27:8: Sam 34:4, 105:4; Amo 5:6 * 27:9: Sam 6:1, 40:17, 69:17,
 94:14 * 27:10: Ais 40:11, 49:15; Jon 16:32; 2Ti 4:16-18 * 27:11: Sam 5:8, 25:4, 86:11 * 27:12:
 Lo 19:18; Mat 26:60; Apos 9:1 * 27:13: Sam 31:19; Jer 11:19 * 27:14: Sam 62:5; Snd 20:22; Ais
 25:9 * 28:1: Sam 83:1, 88:4, 143:7 * 28:2: Sam 5:7, 138:2

- 3 * Anutu, näk äma waki-waki-kät bok nämo niwat kirewen. Äma waki udeyani uwä noriyeta menitâ not täñ yämik täkañ upäñkañ bänepitâ nadâwâwak yäpmäñ kuñat täkañ.
- 4 * Unita Ekäni, kädet waki täñkuñjo u kowata udegän kañ yämi.
- 5 * Gäk piä tägatäga täk täyan upäñkañ äma udeyanitâ gäka mäde ut gamik täkañ. Unita nadätat, äma udeyani uwä kumän api däpmäñ morewen!
- 6 Bänep täga pähap! Näk Ekäniken yäñapik man yäñira nadäñ naminjkuko unita ämawebenaye, Ekäni wäpi ininjo ret täkot!
- 7 * Ekäni uwä näkjo kehäromina. U kurepäna. Bänep nadäk-nadäkna u terak peñ moretat. U täñkentäñ namik täyak.
Unita bänep tägagämän nadäñpän kap terak wäpi yäpmäñ akutat ño!
- 8 Ekäni uwä kehäromi-inik. Unitâ iniken ämaniyeta kehäromi yämiñpän inita iwoyäwani näk watâ it namik täyak.
- 9 * Täñpäkañ Anutu, ämawebekaye waki keriken nanik ketäreñ yepmañ. Täñkañ gäkñata iwoyäwani ämawebekayeta nadäñ yämiñpän watâ säkgämän kadäni kadäni kañ it yämi.

29

Iwän mänittä Anutu täño kehäromini kwawak pewän ahäk täkañ

- 1 * Ei! Kunum gänañ it täkañ in Anutu gämoriken itkañ wäpi yäpmäñ akuwut! Anutu-tägän kehäromi nikek unita wäpi biñamta ba kehärominita yäñpän oretoret täñput.
- 2 * Anutu u kudupi inipärik kubä itak unita gwäjiñ äpmon iminpän wäpi biñam ininjo orerut!
- 3 Gwägu pähap u punin terak iromäñ pähap yäñirän äma komeni komenitâ nadäk täkañ. U Anutu täño gera mämä.
- 4 Bureni! Anutu uwä kehäromini nikek. Gerani u yäñirän komen ämawebetâ nadâwä kehäromi ini pärik kubä täk täkañ.
- 5 Täñpäkañ mänit piäñirän puamäk täk täkañ uwä Anutu täño mämä. Anutu täño mämä unitâ Lebanon komeken päya tañi tañi tokät tänpä kuk täkañ.
- 6 Unitâ kârak yäñirän Lebanon kome täño pomtâ oretoret nadäñpän piän äronkañ mak, bulimakau nanakitâ täk täkañ ude täk täkañ.
- 7-8 Bureni, Ekänitâ kârak yäñirän yäpä kwinit täyak. U kârak yäñirän kome kawuki wäpi Kades unitâ kwaik täyak.
- 9 Ekänitâ gera yäñirän tomtâ nanaki bäyak täkañ. Ba gera yäñpewän päya pähämi äreyän kuk täkañ.
Ude täñirän Ekäni täño kudupi yot gänañ ämawebeniyetâ ñode yäk täkañ; Ekäni täño wäpi biñam tañi kañ täñpän! yäk.
- 10 * Ekäni u ume ba gwägu pähap yäñpewän tokñeñkañ äneñi wädän äpmok

* 28:3: Sam 26:9, 55:21; Jer 9:8 * 28:4: 2Ti 4:14; Rev 18:6, 22:12 * 28:5: Jop 34:27; Ais 5:12

* 28:7: Sam 13:5, 18:2, 22:4 * 28:9: 1Kin 8:51-53; Sam 78:1 * 29:1: Sam 96:7-9 * 29:2:

2Sto 20:21 * 29:10: Stt 6:17; Jop 38:8, 38:25; Sam 28:8

täkaŋ. Täŋpäkaŋ Ekäni u intäjukun-inik, paot-paori nämo it täyak.

- 11 Täŋkaŋ ämawebenijeta kehäromi yämiŋpäŋ nadäŋ yämiŋirän säkgämän it täkaŋ.

30

Kumäŋ-kumäŋken nanik wädäŋ tädotpäŋ niŋmaŋpani täŋo bänep täga kap

- 1 Ekäni, näk käyäm täŋpäŋ kumnaŋi upäŋkaŋ gäkä äneŋi nämagutkuno unita ganiŋ oretat! Gäkä täŋkentäŋ namiŋjiri iwanaye yäŋärok nämo näwetkuŋ.
- 2 * O Ekäni Urakna, näk gäkä täŋkentäŋ nam yäŋpäŋ yäŋapiŋira bäräpi ahäŋ namiŋkuko u ketäreŋ namiŋkun.
- 3 * Näk kumäŋ-kumäŋta biŋam täŋkuropäŋ äneŋi wädäŋ tädotpäŋ nepmaŋkun. Näk kumbani äworeŋpäŋ patkuropäŋ kumbaniken nanik äneŋi nämagutkun.
- 4 * Ai! Ekäni täŋo ämawebeniye, in oretoret täŋpäŋ wäpi biŋam yäpmäŋ akuwut! Ekäniitä imaka imaka täk täŋkuko unita nadäkinik täŋpäŋ wäpi kudupi iniŋ orerut!
- 5 * Uraknin uwä kokwawak kadäni käronjita nämo nadäk täyak. Täŋ, iron täŋ nimik täyak uwä paot-paori nämo. Täŋpäkaŋ konäm butewaki kadäni keräpitaŋän täŋkaŋ butewaki paoränkaŋ äneŋi oretoret täk täkamäŋ.
- 6 * Täŋpäkaŋ näk säkgämän itkutken uken ŋode nadäŋkut; Imaka kubätä täga nämo nepmäŋirek. Kehäromina nitek pen api iret yäŋ nadäŋkut.
- 7 Ekäni, kadäni uken näk pom ude, iŋamkaken kehäromi nitek itku. Upäŋkaŋ gäk nabäŋ umuntaŋ kuŋjiri umuntä kehäromina yäpmäŋ äpuk.
- 8 Ekäni, näk umun ude nadäŋkaŋ, gäkä butewaki nadäŋ nam yäŋpäŋ, gäkken yäŋapiŋkut.
- 9 Näk ŋode gäwetkut; Näk kumäŋpäŋ äneŋi kome äworeŋjira nämo tägawek. Nämoinik! Ba äma kumbaniitä wäpka biŋam täga nämo yäpmäŋ akwek. Ba äma kumbaniitä gäkŋo täktäkka täŋo biŋam täga nämo yäŋahäwek yäŋ gäwetkut.
- 10 Unita Ekäni, näk gäkken yäŋapiŋira butewaki äneŋi nadäŋpäŋ täŋkentäŋ nam!
- 11 * Eruk, käyäm täŋkaŋ butewaki nadäŋ bäräp täŋkuro u ketäreŋ namiŋpewi oretoret kap teyat ŋo! Butewaki pähap nadäŋkuro u yäpmäŋ kewen namiŋpäŋ bänep oretoret peŋ namiŋkun.
- 12 Unita manikum nämoinik api iret. Näk wari wari wäpka biŋam api yäŋahäk täŋpet!

31

Iwantä nidäpnayäŋ täŋirä Ekäniitä api täŋkentäŋ nimek

* **30:2:** Sam 6:2, 88:13, 103:3   * **30:3:** Sam 28:1, 86:13   * **30:4:** Kis 3:15; Sam 135:13, 149:1
 * **30:5:** Sam 103:9; Ais 26:20; 2Ko 4:17   * **30:6:** Jop 29:18; Sam 10:6, 62:2, 62:6   * **30:11:** Sav 3:4; Ais 20:2; Jer 31:13

- 1 * Ekäni gäkä käbop nepmanj yänpäj dubikaken äretat. Gäk täj kentäj naminpäj iwan yabäj äwaräkuk täjiri nämo nutneņ. Gäk kudän siwonj-inik täjpani unita täjpewi iwantä nurirä mäyäk yäpettawä!
- 2 * Täjnpäj gäk nadäj naminpäj bäräjek nämagut. Gäk mobä käwutna, watä ämana unita käbop nepmanjiri iwantä nutneņtawä.
- 3 * Watä ämana gäkä wäpka biņamta yänpäj nämagut yäpmäj kädet tägaken ku!
- 4 Ekäni, iwantä näk nepmäjitta buņep täkaņ. Unita nabäj näwariri jibi kubä yäpettawä! Gäk kubä-tägän watä ämana kehäromi.
- 5 * Ekäni Anutuna, man bureni täjō mähemi, bänep nadäk-nadäkna ba irit kuņat-kuņatna gäk-kengän peņjira näk nämagut.
- 6 Gäk ämawebe ätutä mäjo wära yäniņ oret täkaņ unita bitnäk täyan. Upäjkaņ näk gäka nadäj gamikinik täyat.
- 7 Gäk nadäj namikinik täk täyan unita oretoret täyat. Näk bäräpi täjira nabäjnpäj bäräpina dätäreņ naminkun. Komi nadäjira nabäjnpäj komina utpewi maņkuk.
- 8 * Iwan yabäj äwaräkuk täjiri komi piäken nämo nepmankuņ. Nämo. Watä säkgämän it naminjiri tägagän itat.
- 9 Ekäni, gäk butewaki nadäj nam. Näk bäräpi kotatat. Näk konäm kottäyiwa dapunna pomi tokņekaņ. Täjnpäkaņ kujatna imaka, kudup kwitakaņ.
- 10 * Bänep nadäj bäräpnatä irit kuņat-kuņatna urayäj täyak. Täjirän konäm kotkä kadäni käroņi nämo iret yäj nadätat. Bäräpinatä kehäromina yäpmäj äpäņpewän paotak. Täjirän kujatna imaka, kudup kwitakaņ.
- 11 Kehäromina nitek nämo ude irira iwanayetä yäjärok man näwet täkaņ. Notnaye imaka, iņam täj namik täkaņ. Täjnpäj täj kentäj namanitä näka gaņa taņpäj nabä-kätäkaņ.
- 12 * Täjirä ämawebe näka guņ täkaņ, äma kubäpäņ äneņpäņ täjguņ taņpäj it täkaņ ude. Näk käbot awäram jiraņken maņpä kuk täkaņ udewani.
- 13 * Täjnpäj iwan mäyaptä yänpäj-nabäj näwat täjirä nadäk täyat. Näk nutta man yänpäj-nadäk täj it waki täj naminayäj yäj it täjpewä bumta umuntak täyat.
- 14 Upäjkaņ gäk näkņō Anutuna bureni-inik yänpäj-nadäj gamikinik täk täyat.
- 15 Näk gäk ketka terakgän it täyat unita iwan nepmäjitnayäj näwat-kirek täkaņ uken nanik nämagut.
- 16 * Gäkņō piä ämaka näk, iron täj nami. Gäk iron mähemi unita äneņi nämagut.
- 17 * Ekäni, näk gäka gera yäyat unita täj kentäj nam. Gäk iwan yabäj äwaräkuk täjiri näkņō kehäromina nämo yäpmäj äpneņ. Upäjkaņ äma waki ini wawut! Ini kumäjnpäj kumäk-inik täjput!
- 18 * Äma udewanitä ärowani täjnpäj yäjärok man ñode yäk täkaņ; Äma siwonji kuņarani u äma waki yäj yäwetpäņ yebek täkaņ.

* 31:1: Sam 22:5, 71:1; Ais 49:23 * 31:2: Sam 71:2 * 31:3: Sam 18:2, 23:3, 25:11 * 31:5: Luk 23:46; Apos 7:59 * 31:8: Sam 18:19 * 31:10: Sam 32:3, 102:3 * 31:12: Sam 88:4-5 * 31:13: Jer 6:25, 20:3, 20:10; Mat 27:1 * 31:16: Nam 6:25-26; Sam 4:6, 67:1 * 31:17: 1Sml 2:9; Sam 25:2, 115:17 * 31:18: 1Sml 2:3; Sam 12:3; Jud 15

Unita Anutu, äma udewani täño meni täñpipi.

- 19 * Anutu, ämawebe gäka nadäñ gamikinik täñpeñ kuñat täkañ unita iron säkgämän-inik täñ yämik täyan. Ämawebe gäkä terak tubeñ kuk täkañ u watä kehäromi it yämik täyan. Ude täñjiri ämawebe komeni komenitä kañpäñ nadäk täkañ.
- 20 * Täñpakañ ämawebekaye u iwantä täñpawak täñ yämينةñ yäñpäñ dubikaken käböp yepmak täyan. Täñjiri iwantä komi yämikta täñpä wak täkañ. Ba äma waki täño mäyäk mantä täga nämo yäpmäñ äpäk täkañ.
- 21 * Unita näk Ekäni iniñ orera! Iwantä yotpärarena däpmäñ eränayäñ täñjirä Ekäni uwä iron pähap täñ namiñkuk.
- 22 * Bureni! Näk komi nadäñkañ gäk käwep nepmañkun yäñ nadäñkuropäñ konäm butewaki täñjira nadäñpäñ täñkentäñ namiñkun.
- 23 Ekäni, gäk ude täñ namiñkuno unita ämawebe ñode yäwera; Ekäni täño äboriye in uwä Ekänita gäripi-inik nadäk täkot! U ämawebe mani buramik täkañ u watä säkgämän it yämik täyak. Upäñkañ äma inita nadäwä ärowani täk täkañ unita kowata yämik täyak.
- 24 * Unita ämawebe Ekäni nadäñ imikinik täk täkañ, in kuduptagän Ekäni itak yäñpäñ kehäromigän it täkot. Täñpäñ imaka umuritä ahäñ tamäñjirä bätakigän kuñat täkot!

32

Momi ärutärut uwä imaka tägagämän kubä

- 1 * Anututä äma kubä täño momi peñ imiñjirän säkgämän it täyak.
- 2 * * Bureni, ämawebe Anututä momini ärut yämiñpäñ momijin nämo yäñ yäwet täyak uwä säkgämän it täkañ. Ämawebe udewani Ekäni täñjikjarani äneñi nämo täk täkañ.
- 3 * Bureni Anutu, momina gäkken nämo yäñahäñkañ käböp peñpäñ kepma bipani konäm kotkä gupna kudup putäreñkuk.
- 4 Kadäni uken kepma bipani bänepna sukurekta komi namiñjiri kehäromina kudup paotkuk, edap tañi ijiñpäñ kome kawuktak täyak ude.
- 5 * Täñpäñ kämi ñode nadäñkut; Näk momina Anutuken yäñahäwa! Ude nadäñpäñ momina kwawakgän peñpäñ yäñahäñjira waki täñkuro unitäño momi ärut namiñkun.
- 6 * Mebäri unita ämawebe gäkño manka buramik täkañ u kudup bäräpi ahäñ yämawä gäkken bäräñeñ kañ yäñapiwut! Täñjirä bäräpi tañi-inik, umetä tokätpäñ äma yäpmäñ kuk täkañ ude täñpäñ nämo api däpek.

* 31:19: Ais 64:4; 1Ko 2:9 * 31:20: Jop 5:21; Sam 27:5, 32:7 * 31:21: 1Sml 23:7; Sam 17:7

* 31:22: Ais 38:11-12; Jna 2:4 * 31:24: Sam 27:14 * 32:1: Sam 85:2, 103:3 * 32:2: Jon

1:47; 2Ko 5:19 * 32:2: Rom 4:7-8 * 32:3: Sam 31:10, 38:8, 39:2-3 * 32:5: Wkp 26:40; 2Sml

12:13; Jop 31:33; Sam 103:12; 1Jo 1:9 * 32:6: Sam 46:1-3, 69:1, 69:13

- 7* Bureni Anutu, näk imaka kubäta umuntanpänj gäkken päñku käböp täga ired. Bureni, gäkä watä it naminjiri bäräpitä näk nämo yäpmänj äpäk täkañ. Wakiken nanik nämagut täyan unita näk ganiñ oretta kap tanjgän tek täyat.
- 8* Täñpäkañ Ekänitä ñode näwetkuk; Kädet iwarayänj täyan u näkä nadäk-nadäk siwonjgän gamiñpänj api gabänj gäwaret yäk.
- 9 Unita gäk hos kenta but ude nämo äworewen yäk. Yarä uwä nadäk-nadäki nämo yäk. U yen topmänpänj wädawikañ manka buramiñpänj gäkken ämdeñ yäk. Täñpäkañ gäkä udegän nämo äworewen yänj näwetkuk.
- 10 * Ämawebe, näkä ñode täwera nadäwut; Äma kädet wakiwaki täk täkañ udewani terak bäräpi mebäri mebäri ahänj yämik täkañ. Upänjkañ ämawebe Anututa nadänj imikinik täk täkañ u säkgämän yabän yäwat täyak.
- 11* Unita ämawebe siwonj, in bänep täga nadäk täkot! Täñpänj imaka imaka täñ tamiñkuko unita oretoret täk täkot!
In ämawebe bänep sukurewani kudup, Anutu inamiken kap tenpänj gera terak oretoret täk täkot!

33

Anutu iniñoret-oret kap kubä

- 1 Ämawebe siwonj kuñarani, in oretoret täñpänj Anutu kap iniñ ubiñ tewut. Jop manman nämo yäwani intä iniñoret kap tenj iminirä tägawek.
- 2 Unita wagäm utpäñ wäpi biñam iniñ orerut!
- 3 Wagäm bigonj säkgämän utpäñ kap kodaki kubä oretoret terak tenj imut!
- 4 Anutu täño man u bureni-inik. Ba imaka täk täyak uwä tägagän täk täyak. Goret kubä nämo täk täyak.
- 5* Unitä kudän siwonjitagän gäripi nadäk täyak. Täñkañ unitäño butewakitä kome pähap ño terak tokñek täyak. Uwä nämo paot täyak.
- 6* Täñpäkañ Anututä man yänjirän kunum, edap dapuri, komepak ba guk u kuduhtagän ahänjukunj.
- 7* U man yänjirän ume kubäkengän äbä gwägu tanj ahänjuk. Ahänpänj mani buramiñkañ bagani nämo irepmiñpänj ini iraniken ugän it täyak.
- 8-9* Unita ämawebe komeni komeni, in Anututa nadäwä umuri kubä täñpäpänj iniñ orerut! Iniñ oretpäñ mani buramiwut!
- 10* Täñpänj ñode nadäwut; Ekäni u intäjukun itak. Komen ämatä ude api täne täne yänj man topmäk täkañ upänjkañ Anututä nadänjirän imaka u bureni täga nämo täk täkañ. U täna yäknjat täñpä wak täkañ.

* 32:7: Het 5:1-31; Sam 31:20, 91:1, 121:7 * 32:8: Sam 25:8, 33:18 * 32:10: Sam 16:4; Snd 13:21; Rom 2:9 * 32:11: Sam 7:10, 64:10, 97:12 * 33:5: Sam 11:7, 37:28, 119:64 * 33:6: Stt 1:6, 2:1; Sam 104:30; Hib 11:3 * 33:7: Kis 15:8; Jos 3:16; Sam 78:13 * 33:8-9: Sam 148:5 * 33:10: Sam 2:1-3; Ais 8:10, 19:3

- 11* Täjpäkaŋ Anutu ini, ude api täjpet yäŋ nadäk täyak uwä bureniġän pewän ahäk täkaŋ. Nadäk-nadäki kubä jop nämoinik kuk täyak, ba nämo api kwek.
- 12* Unita äma äbot Anutu Bureni unitagän nadäk täkaŋ u oretoret terak kuŋat täkaŋ. Ämawebe inita biŋam iwoyäwani uwä bänep pidäm terak it täkaŋ.
- 13-14 * * Täjpäkaŋ Ekäni uwä kunum gänaŋ intäjukun-inik itkaŋ ämawebe kuduŋtagän kome terak kuŋarirä yabäŋ yäwat itak.
- 15* Anututä ini-tägän ämawebe täŋo nadäk-nadäki pewän ahäŋkuŋo unita mebärinin nadäŋ morek täyak.
- 16-17 * * Täjpäkaŋ kome täŋo intäjukun ämatä ini-ini ŋode nadäk täkaŋ; Nin täŋo komi äma mäyap-inik itkaŋ unita iwan täŋo kehäromini täga yäpmäŋ äpne.
Ba ŋode nadäk täkaŋ; Nin täŋo ämik tuŋum u kehäromi nitek unita nin intäjukun itkamäŋ yäŋ nadäk täkaŋ.
Upäŋkaŋ täga nämo! Ämik täŋo tuŋum unitäŋo kehäromi terak säkgämän nämo itneŋ. Nämoinik!
- 18* Täŋ ämawebe Ekäni täŋo mani buramik täkaŋ ba unitäŋo iron paot-paori nämo u terak yeŋgämä pewäpäŋ it täkaŋ uwä Ekänitä watä it yämiŋirän säkgämän kuŋat täkaŋ.
- 19* Ekänitä ini täŋkentäŋ yämiŋirän käyäm ba imaka umuri kubätä bäräŋeŋ nämo däpmäk täyak.
- 20* Unita Ekäni kubä unitägän täŋkentäŋ nimikta itsämäk täkamäŋ. Ekänitä ini-tägän täga täŋkentäŋ nimek. Uwä nintäŋo ukätpipik kurepä.
U watä it nimiŋirän säkgämän it täkamäŋ.
- 21 Unita Ekänitagän gäripi pähap nadäk täkamäŋ. Unitäŋo wäpi kudupi terakgän tubeŋ kuŋpäŋ it täkamäŋ.
- 22 O Ekäni, nin irit kuŋat-kuŋatnin gäkä terakgän peŋpäŋ täŋkentäktä itsämäŋitna gäkŋo ironka pähap paot-paori nämotä nintä terak äroton!

34

Ekäni täŋo ironi tägata kap tewani

Kadäni kubä Devittä nepmaŋpäŋ kwa yäŋkaŋ iwani Abimilek iŋamiken guŋ ude äworeŋirän Abimilektä kakätäŋ-pewän kuŋkuk. Täŋirän Devittä kap ŋo teŋkuk.

- 1** Näk kadäni kadäni Ekäni wäpi biŋam yäpmäŋ akuk täyiwa!
- 2 Imaka täga täŋ namik täyak unita nadäŋpäŋ iniŋoret täyat. Ude täŋira ämawebe nadäwätäk ikektä näkŋo man u nadäŋkaŋ bänep oretoret täkot.

* **33:11:** Jop 23:13; Sam 40:5; Snd 19:21; Ais 55:8 * **33:12:** Lo 7:6; Sam 28:9, 144:15 * **33:13-14:** Jop 28:24; Sam 11:4, 14:2 * **33:13-14:** 1Kin 8:39, 8:43; Sam 102:19 * **33:15:** 2Sto 16:9; Jop 10:8; Sam 119:73 * **33:16-17:** Sam 44:6, 60:11 * **33:16-17:** Sam 20:7, 147:10; Snd 21:31 * **33:18:** Jop 36:7; Sam 32:8-10; IPI 3:12 * **33:19:** Jop 5:20; Sam 37:19; Apos 12:11 * **33:20:** Sam 62:1, 115:9; Ais 8:17 * **34:1:** 1Sml 21:13-15 * **34:1:** Efe 5:20; 1Te 5:18; 2Te 1:3, 2:13

- 3 * Ai! In äbäkaŋ Ekäni täŋo wäpi biŋam bok yäŋahäŋjitna nadäwut! Täŋpän penta iniŋ oretna!
- 4 * In nadäwut! Näk Ekänitä täŋkentäŋ namikta yäŋapiŋira nadäŋ namiŋkuk. Täŋpän umun mebäri mebäri nadäk täŋkuro u iwat kireŋirän bänep kwini terak bätakigän itkut.
- 5 Unita nadäkot; In nadäŋ bäräp täŋpän Ekäniken täŋkentäktä yäŋapinayäŋ täŋo uwä bänep oretoret pähap api nadäneŋ. U imata, Ekänitä inta nämo bitnäk täyak unita.
- 6 * Täŋpäkaŋ äma jopi jäwäritä Ekäniken gera yäŋirä nadäŋpän täŋkentäŋ yämik täyak.
- 7 * Bureni! Ämawebe Ekänita nadäŋ imikinik täk täkaŋ u Ekäni täŋo aŋerotä dubiniken itpäŋ täŋkentäŋ yämik täkaŋ.
- 8 * Ekäni uwä tägagämän-inik. Unita ketem kudupi kubä nabäŋ nadäwä gäripi täk täkaŋ udegän Ekäni dubiniken kuŋkaŋ täŋpän-kawut. Ude tänayän täŋo uwä Ekäni uwä gäripi-inik yäŋ api nadäneŋ!
- 9 * Täŋpäkaŋ Ekäni täŋo äboriye, in gämori-kengän itkaŋ imaka kubäta nämo api wäyäkŋeneŋ.
- 10 * Tom ägwäri uwä nakta kadäni kubäkubä wäyäkŋewä waneŋo upänkaŋ ämawebe Ekänigän iwat täkaŋ u imaka täga kubäta nämo wäyäkŋek täkaŋ.
- 11 Unita nanaknaye, in äbä dubinaken itpäŋ Ekäni wäpi biŋam oraŋ imikta täwetpäŋ täwoŋärewayäŋ täyat ŋo ket nadäwut.
- 12 Uwä ŋode; In säkgämän itkaŋ oretoret terak kaŋ it yäpmäŋ ärona yäŋ nadäkaŋ?
- 13 * Eruk ŋode täŋput! In jop manman ba man kábäŋi kubä nämo yäneŋ. Nämo inik!
- 14 * In kädet waki u mäde ut imiŋpän kädet täga ugän kaŋ iwarut. Täŋpän kädet täga u kaŋ-ahäŋpän ämawebe ätukät bänep kubägän kaŋ täŋput. Gwäk pimiŋpän kädet tägatäga u kudup kaŋ iwarut.
- 15 * U imata, Ekänitä ämawebe siwoŋi yabäŋ yäwatpäŋ yäŋapik man yäk täkaŋ u nadäŋ yämik täyak.
- 16 * * Täŋ äma Ekäni täŋo mani nämo buramiwani uwä mäde ut yämik täyak. Mäde ut yämiŋirän äma udewani kumäŋirä ämawebetä waki täŋpani unita bäräneŋ guŋ taŋpän äneŋi täga nämo api juku pinenŋ.
- 17 * Unita äneŋi täwera nadäwut; Ämawebe siwoŋitä Ekäniken yäŋapiŋirä nadäŋ yämik täyak. Nadäŋ yämiŋpän täŋkentäŋ yämiŋirän bäräpi kubätä kehäromini nämo yäpmäŋ äpäk täyak.

* 34:3: Sam 69:30; Luk 1:46 * 34:4: Sam 18:6; Mat 7:7; Luk 11:9 * 34:6: Sam 3:4, 34:17-19

* 34:7: 2Kin 6:17; Dan 6:22; Sek 9:8; Hib 1:14 * 34:8: Sam 2:12; 1Pi 2:3 * 34:9: Sam 31:23

* 34:10: Jop 4:10-11; Sam 84:11 * 34:13: 1Pi 2:22 * 34:14: Ais 1:16-17; Rom 12:18; Hib 12:14

* 34:15: Jop 36:7; Sam 34:6, 34:17 * 34:16: Snd 10:7; Jer 44:11; Amo 9:4 * 34:16: 1Pi 3:10-12

* 34:17: Sam 34:6, 34:15, 34:19, 145:19-20

- 18 * Nāk bureni tāwetat. Ekāni uwā āmawebe nadāwātāk ikek u dubiniken it yāmik tāyak.
Ba āmawebe butewaki pāhap terak it tākaŋ u oraŋ yāmiŋpāŋ bānepi tāŋpidām taŋ yāmik tāyak.
- 19 * Bureni, bārāpi mebāri mebāri uwā āmawebe siwoŋi kuŋaraniken ahāŋ yāmik tākaŋ upāŋkaŋ Ekānitā tāŋkentāŋ yāmiŋpāŋ bārāpi u ketāreŋ yāmik tāyak.
- 20 * Tāŋpāŋ watā it yāmiŋirān kujari kubā nāmo tokāt tākaŋ.
- 21 Tāŋpākaŋ imaka wakiwakitā āma waki tāŋpani kumāŋ-kumāŋ api dāpneŋ.
Tāŋ āmawebe, āma nadākinik tāŋpanita iwan tāŋ yāmik tākaŋ uwā Ekānitā komi api yāmek.
- 22 * Tāŋpākaŋ Ekānitā watā piā āmawebeniye watā it yāmiŋirān sākgāmān it tākaŋ. Tāŋpāŋ āmawebe nadākiniki u terakgān pek tākaŋ uwā paot-paotta biŋam nāmo api tāneŋ. Nāmoinik.

35

Āma kubā Anututā tāŋkentāŋ namān yāŋpāŋ yāŋpaŋiŋkuk

- 1 Ekāni, āma iwan tāŋ namik tākaŋ u iwan tāŋ yāmisi. Ba āma nākkāt āmik tāk tākamāŋ ukāt āmik udegān tākot!
- 2 Kurepākāt kupāŋtek yāpmāŋkaŋ tāŋkentāŋ namikta ābāsi.
- 3 Tāŋpāŋ āma nāwat kirek tākaŋ u kadā bohamka yāwoŋāresi. Tāŋkaŋ bānepna kwiniŋān itta api tāŋkentāŋ gamet yāŋ nāwet.
- 4 * Tāŋpākaŋ āma nāk nutpewā kumākta yāŋpāŋ-nadāk tāŋpāŋ nāwat-kirek tākaŋ u āmikken kehāromini paorāpāŋ māyāk nadāŋpāŋ āneŋi āyāŋutpāŋ metāŋpeŋ kaŋ kut!
- 5 Ekāni tāŋo aŋerotā yāwat kireŋirān tāpun-tāpun mānittā piāŋ āreyāŋ tāŋpān kuk tākaŋ ude kaŋ āworewut.
- 6 Metāŋpeŋ kuŋirā kāderi bipmāŋ urani tāŋpāŋ itārop kaŋ tāŋpān. Tāŋirān Ekāni tāŋo aŋerotā kaŋ dāpān!
- 7 Mebāri nāmo nāka buŋep pek tākaŋ. U nepmāŋitta awaŋ kāroŋi kādetnaken ānek tākaŋ.
- 8 Unita nāmo nadāŋirā tāŋpāwaktā kaŋ ahāŋ yāmān. Tāŋkaŋ buŋepi iniken unitā yepmāŋ irirān kaŋ wawut!
- 9 Ude tāŋirā Ekānita yāŋpāŋ oretoret api tāŋpet, tāŋkentāŋ namayāŋ tāyak unita.
- 10 Bānep nadāk-nadākna kuduptā Ekāni ŋode api iweret; Gāk bumik āma kubā nāmo itak. Āma kwini āma kehāromi nīkektā dāpneŋ yāŋpāŋ tāŋkentāŋ yāmik tāyan.
Ba āma jāwāri āma tuŋum ikektā tāŋyākŋatneŋta watā it yāmik tāyan.
- 11 Āma waki tāŋpani manken nepmaŋpāŋ waki ude tāŋpani yāŋ jop nākŋat tākaŋ.

* 34:18: Sam 51:17; Ais 57:15, 66:2 * 34:19: Snd 24:16; 2Ti 3:11-12 * 34:20: Jon 19:36
* 34:22: 2Sml 4:9; 1Kin 1:29; Sam 103:4 * 35:4: Sam 40:14, 70:2, 129:5

- 12 * Tānpān taktākna tīgata kowata waki namik tākaŋ. Ude tānjirā netātā tāŋkentān namek yān nadāŋkaŋ nadān bārāp bumta tāk tāyat.
- 13-14 * Upānkaŋ kadāni unitā kāyām tānjirāwā, butewaki tek tānpān nakjop it tānkuronik. Ude tānkaŋ notnapak burenita yān gwājijŋ āpmonpān Ekānitā tāŋkentān yāmikta gera yāk tānkuronik.
Ba āma kubā miŋitā kumānjirān konām butewaki tānpeko ude tāk tāŋkut.
- 15 Tānpākaŋ kadāni nākā bārāpi gānaŋ irira wisik-inik yān yānpān nāk it gwājijpān yānjārok nāwet tānkuŋonik. Āma kome kubāken nanik u nutpān nutgān tāk tāŋkuŋ.
- 16 Ba āma wakitā guŋ yāniŋ wārātpān ibeneŋo ude nebenpān naniŋ wārāt tākaŋ.
- 17 Unita Ekāni jop yabān āwarākuk tāk tāyan u jidegān api pewen? Bārāneŋ ābā aŋ āgwāri nutnayān tākaŋ ŋoken nanik nāmagut!
- 18 Ude tānjiri āmawebekaye kābeyā tānjirā iŋamiken bānep tāga man kwawakgān gāwetpān api ganiŋ oreret.
- 19 * Tānpākaŋ iwanaye jop manman yāwani u yabān āwarākuk tānjiri nāk nārepmiŋpān wisik-inik, kehāromini yāpmān āpakamān yān nāmo nāwetneŋ.
Ba jop yabānjiri āma jop nadān kokwawak tān namik tākaŋ u komi namiŋpān yānjārok nāmo nāwetneŋ.
- 20 Āma udewani uwā kwini man nāmo yāk tākaŋ. Nāmo, u āma kwini terak kuŋjaranita jop manman mebāri mebāri pewā ahāk tākaŋ.
- 21 Tānkaŋ, ude tānjiri gabāmāŋo yān jop yānjānkaŋatpān wohut-wohut man bumta yāk tākaŋ.
- 22 Ude tānjirā upānkaŋ Ekāni, kaŋpān nadāno unita man kum nāmo iren. Ekāni, nāk nabān umuntaŋ pāŋku ban nāmo iren.
- 23 Nāmo! Kikŋutpān ijiwā kwāpān nabā! Ābā nāk gārak itkaŋ iwanaye nāka āma tāga yān yāwet!
- 24 * Ekāni, gāk siwoŋi-inik unita nāka momini nāmo yān kaŋ yāwet. Ude tānjiri iwanaye yānjārok nāmo nāwetneŋ.
- 25 Yabān āwarākuk tānjiri nāka ŋode nāmo yāneŋ; Tāgagāmān! U paotak!
- 26 Eruk, āma komi nadātāt ŋonita yānjārok nāwet tākaŋ u kehāromini kudup paorirā tāngun tānpān kaŋ irut!
Ba āma nāka nadāwā āpani tānpāpān inita nadāwā ārowani tāk tākaŋ uwā wāpi biŋam paorirān māyāk pāhap kaŋ nadāwut.
- 27 Tānpākaŋ Ekāni, gāk tāŋkentān namiŋjiri āmawebe nāka āma siwoŋi yān nadākinik tāk tākaŋ u oretoret gera wari wari ŋode kaŋ yāwut;
Ekāni wāpi biŋam punin-inik it tāyon! Epān āmani ŋonitā sākgāmān irirān gāripi nadāk tāyak.
- 28 * Ude yānjirā nāk imaka, taktākka siwoŋi unitāŋo biŋam api yāŋahāwet. Tānkaŋ yāŋetak bipmāntak wāpka biŋam api ganiŋoret tāŋpet.

36

Āma waki tāŋo mebārikāt Anutu tāŋo bānep iron

* **35:12:** Sam 38:20; Jer 18:20; Jon 10:32   * **35:13-14:** Jop 30:25; Mat 10:13; Luk 10:6   * **35:19:** Sam 69:5; Jon 15:25   * **35:24:** Sam 26:1, 43:1   * **35:28:** Sam 51:14, 71:15, 71:24

- 1 * Momitā äma waki bänepiken tokņek pat tākaņ. Momi unitā peņ yāwerirā Anututa nämo umuntaņkaņ mäde ut imikinik tāk tākaņ.
- 2 Bänepitā täņyäkņarirän inita nadāwā ärowani täņpāpāņ ņode nadāk tākaņ; Wakinin kābop itak. Anututā unita yāņpāņ manken tāga nämo nip-manņek! yāņ nadāk tākaņ.
- 3 Meni jinomken man, nadāk ba tāktāk waki unitägän abāk tākaņ. Unita jop manmangän yäk tākaņ. Imaka tāga tākta nadāk tawaņ siwoņi kubā nämo pek tākaņ.
- 4 Nämo, dāpmon patpari-kenā kädet waki tākta nadāk tawaņ pek tākaņ. Imaka tāga täpuri-inik kubā nämo täņkaņ waki tāktāk kädet unita mäde nämo inik ut imik tākaņ.
- 5 * Täņpākaņ Ekäni, gākā ninta butewaki nadāņ nimik täyan u kəroņi boham, kunum yāpureko ude bumik. Gäk ninta nadākinik täņ nimik täyan u ärowani.
- 6 Imaka imaka tägagän tāk täyan u yabāņpāņ-nadāņitna inide kubā tāk täyak. Gākā piä siwoņi tāk täyan uwā ämatā nadāwā tärenaņi nämo. Äma ba imaka tom tom gākägän yabāņ yāwat täyan.
- 7 * Anutu gākā komen äma ninta watā it nimik täyan unita gākā gäripi pähap inide kubā nadāk tākamāņ. Watā it nimik täyan uwā baraktā nanaki uwijij pat tākaņ ude täņ nimik täyan.
- 8 * Ketem tägatāga gäripi nitek kawutkaken nanikpāņ nimik täyan. Nadāņ nimiņiri gākņo ume gäripi nitek u nak tākamāņ.
- 9 * Irit kuņat-kuņat täņo mähemi u gäk kubägän. Gäk peņyāņekka bänepninken peņyāņeņ nimiņiri kwawakgän it tākamāņ.
- 10 Unita ämawebe gākā nadāņ gamikinik tāk tākaņ unita bänep iron pen täņ nimiņ yāpmāņ kwen.
- 11 Täņpāņ äma ärowani täņpani yabāņ äwarākuk täņiri näk nämo yeņ jakņitneņ. Ba waki täņpani yabāņ äwarākuk täņiri näk nämo yokut täreneņ.
- 12 Wisik! Äma waki täņpani akukta nämo, maņ-däpaniken ugän pätkañ. U kaņpāņ nadāwut!

37

Äma waki ba äma tägatā gwäki yāpmäk-yāpmäk täņo manbijam

- 1 * Notnapak, äma wakiwaki täņo tāktākita yāņpāņ nadāwätäk nämo täņpen. Ba äma unitäņo tuņumita nadāņ gärip täņpāņ kokwawak nämo täņpen.
- 2 * Äma udewaniwä piä täņpāņ pewä muyeņ bäräneņ kubitak tākaņ ude api paotpeņ kuneņ.
- 3 Unita gäk nadāwätäk nämo täņpāņ Ekänitagän nadākinik täņpāņ kudän tāga ugän täņpeņ kuņat täyi. Ude täņpayāņ täno uyaku kome yāņ gamaniken u säkgämän api iren.
- 4 * Täņpākaņ oretoret bureni kaņ-ahäkta Ekäniken kuņiri ini bänep nadāk-nadākka täņo gäripi api dāpmāņ tären gamek.

* 36:1: Rom 3:18 * 36:5: Sam 57:10, 108:4 * 36:7: Rut 2:12; Sam 17:8, 31:19, 91:4 * 36:8: Jop 20:17; Sam 16:11; Rev 22:1 * 36:9: Jer 2:13; Jon 4:10, 4:14; 1Pi 2:9 * 37:1: Sam 73:3; Snd 23:17, 24:1, 24:19 * 37:2: Sam 90:5-6 * 37:4: Ais 58:14

- 5 * Irit kuṇat-kuṇatka kudup Ekānita iniṅ kireṅpāṅ nadākinik tāṅ imiṅjiri api tāṅkentāṅ gamek.
- 6 * Ude tāṅjiri Ekānita tāktākka tāga u tāṅpewān edap tāṅo penyāṅjekitā sākgāmān iṅik tāyak ude āmawebe iṅamiken api iṅiṅ-yāṅewek. Tāṅkaṅ Ekānita āmawebe kwawak ṅode api yāwoṅārewek; Āma ṅowā iṅamnaken siwoṅj-inik itak.
- 7 * Unita āma kādet waki iwatpāṅ tuṅum āma tāk tākaṅ udegān itta nadāwātāk nāmo tāṅpen. Nāmo, Ekānita tāṅkentāṅ gamikta dapun tāṅpāṅ kwikinik iren.
- 8 * Nadāwātāk tāṅpāṅ kokwawak tāktāk kādet u māde ut imi. Kādet udewani uwā bārāpi pewā ahāk-ahāk kādet.
- 9 * Nadātan? Āmawebe Ekānita nadākinik tāk tākaṅ unitāwā kome yāṅ yāmani u api koreṅpāṅ itneṅ. Tāṅpākaṅ waki tāṅpaniwā Anututā yāwat kireṅpewān api apāmaṅ kuṅeṅ.
- 10 * Yāwat kireṅpewān apāmaṅ kuṅpāṅā api paot tāṅpā kuṅeṅ. Tāṅjirā yabāṅ ahākta wāyākṅewayāṅ tāno upāṅkaṅ tāga nāmo api yabāṅ ahāwen.
- 11 * Nāmo! Āmawebe inita nadāwā āpani tāṅpani uwā tāṅ-bumbum kome iwoyāṅ yāmani u koreṅpāṅ irit gapuni terak itkaṅ oretoret api tāneṅ.
- 12 Bureni, āma wakiwaki tāṅpanitā āma siwoṅjita kokwawak tāṅ yāmiṅpāṅ tāṅpāwakta nadāk tākaṅ.
- 13 Upāṅkaṅ Ekānita āma udewanita yāṅārok yāwet tāyak. Imata, itkaṅ nāmo, api waṅ moreneṅ yāṅ nadāk tāyak.
- 14 Āma āpani jāwāri u siwoṅj upāṅkaṅ āma wakiwaki tāṅpanitā āma dāpmākta āpa kuwek gwāṅiṅjit pāip boham wepmārit tāk tākaṅ.
- 15 Ude tāk tākaṅ upāṅkaṅ pāip boham iniken unitāgān āyāṅutpāṅ ini api yāput tāneṅ. Tāṅkaṅ āpa kuweki uwā Anututā api ubiṅ jukut tāṅpān kuṅeṅ.
- 16 * Tāṅpākaṅ āma tāgatāga tuṅum tāpuri pat yāmitak unitā āma waki tāṅo tuṅum pāke itkaṅ unitāṅo kehāromi Anutu iṅamiken kudup yārepmiak.
- 17 Imata, Ekānita ini āma waki tāṅpani tāṅo kehāromi yāyomāgatpāṅ āma tāgata watā api it yāmek.
- 18 Bureni, Ekānita āmawebe mani buramiṅpāṅ iwat tākaṅ u watā sākgāmān it yāmiṅpāṅ kome iwoyāṅ yāmani u inita biṅam yāniṅ kirewānpāṅ uken tārek-tāreki nāmo api itneṅ.
- 19 Tāṅkaṅ āma udewaniwā kadāni waki ābāṅjirān tāgagān api itneṅ. Ba tagwān irit ahāwayāṅ tāyakken imaka, ketem tokṅek api nāneṅ.
- 20 Upāṅkaṅ āma waki tāṅpani uwā Ekāni tāṅo iwan itkaṅ unita api kumneṅ. Pāya irori kadāni kerāpitagān ahāṅpāṅ paot tākaṅ ude, ba gupetā ābutkuk tākaṅ ude api paotpeṅ kuṅeṅ.
- 21 Āma waki tāṅpani uwā āma tāṅo tuṅum yāpmāṅkaṅ kowata āneṅi bārāṅeṅ nāmo yāmik tākaṅ. Upāṅkaṅ āma tāga uwā iron sākgāmān tāṅpāṅ tuṅumi āmata ṅo yāmiṅ-yāmiṅ tāk tākaṅ.

* 37:5: Snd 16:3; Mat 6:25; Luk 12:22; 1Pi 5:7 * 37:6: Jop 11:17; Mai 7:9 * 37:7: Sam 62:1; Ais 30:15; Jer 12:1 * 37:8: Sam 73:3; Efe 4:26 * 37:9: Jop 27:13-14; Ais 57:13 * 37:10: Jop 20:9; Hib 10:36-37 * 37:11: Mat 5:5 * 37:16: Snd 15:16, 16:8; 1Ti 6:6

- 22 Tāḥpākaḥ āmawebe Ekāni tāḡo iron ikek unitāwā kome yāḡ yāmani u api koreḥpāḡ itneḡ. Tāḡ āma Ekāni tāḡo kokwawak terak it tākaḡ uwā yāwat kireḥpewān api kuḡtāḡpā kuneḡ.
- 23* Tāḡkaḡ Ekānitā āma kubā tāḡo irit kuḡat-kuḡari kaḡpāḡ ḡāripi nadāḡpāḡā irit kuḡat-kuḡari kādet u tāḡ-kehāromtaḡ imik tāyak.
- 24 Ude tāḡirān āma udewani yewān kuneḡo uwā tāḡa nāmo maḡutneḡ. Nāmo, Ekānitā tāḡkentāḡ imiḡirān yeḡ tāpāneḡpāḡ irek.
- 25* Eruk, ḡode nadāwut; Kadāni kāroḡi it yāpmāḡ ābāḡkā āma tāḡawani tāyatken ḡo bāmopiken Anututā āma siwoḡita māde ut yāmiḡirān nanakiye nakta yāḡapik-apik kubā nāmo tāḡirā yabāḡ yāpmāḡ ābāt.
- 26 Nāmo, āma tāḡa udewani kadāni kadāni āma tāḡkentāḡ yāmikta iron tāḡatāḡa jop tāḡ yāmik tākaḡ. Tāḡkaḡ āperiye nanakiyetā tāḡa kuḡarirā miḡiye naniyetā yabāḡpāḡ oretoret api tāk tāneḡ.
- 27 Unita notnapak, kādet waki tākta māde ut imiḡpāḡ kādet tāḡa ugān kaḡ tā. Ude tāḡiri kāmiwā ḡāḡḡo yerikaye uwā kome iwoyāwaniken ugān sāḡḡāmān api itneḡ.
- 28* Imata, Ekāni uwā āmawebeḡiye kudān tāḡa tāḡpāḡ nadāḡ imikinik tāk tākaḡ u māde nāmo ut yāmik tāyak. Nāmo, u yabāḡ yāwat piā tārek-tāreki nāmo tāḡ yāmik tāyak. Tāḡpākaḡ waki tāḡpani ini ba unitāḡo yeriniye uwā yāwat kireḥpewān api kuneḡ.
- 29 Tāḡ āmawebe siwoḡitā kome yāḡ yāmani u koreḥpāḡ uken tārek-tāreki nāmo api itneḡ.
- 30 Tāḡpākaḡ āma siwoḡi tāḡo meni jinomkenā man sāḡḡāmān sāḡḡāmān Anutuken nanik unitāḡān ahāk tākaḡ. Mani unitā āmawebe tāḡkentāḡ yāmik tāyak.
- 31* Āma udewani Anutuni tāḡo бага man bānepiken inḡit-inik tāḡpeḡ kuḡat tākaḡ uwā nāmo kakātāk tākaḡ.
- 32 Tāḡ āma waki tāḡpani uwā āma tāḡa dāpmākta yabāḡ yāwat piā tāk tākaḡ.
- 33 Upāḡkaḡ Ekānitā āma tāḡa uwā yabā kātāḡirān iwaniyetā kehāromini tāḡa nāmo yāpmāḡ āpneḡ, ba manken tāḡa nāmo yepmaneḡ.
- 34 Unita Ekānitā tāḡkentāḡ gamikta unitāḡo man kādet u kudup iwatkaḡ dapun tāyi. Ude tāḡiri oraḡ gamiḡpāḡ kome iwoyāwani u ganiḡ kireḥpāḡ iwankaye dapunka terak yāwat kireḥpewān kuḡirā api yabāwen.
- 35* Eruk, āma kubāta ḡode tāwera nadāwut; Āma waki kubā itkuko u āmawebeta komi yāmik tāḡkuk. U āma kehāromini nikek, pāya taḡi, mābi ude.
- 36 Upāḡkaḡ māden, āma unitā iraniken u kuḡpāḡ ini ba tuḡumi nāmo irirān kaḡkut. Kaḡ-ahāwayāḡ wāyākḡeḡkuro upāḡkaḡ tāḡa nāmo kaḡ-ahāḡkut. U paotkuk.
- 37* Tāḡ āma tāḡa siwoḡi kuḡarani unita nadāwut; Āma bānep kwini terak kuḡarani tāḡo yeriniye uwā māyap.

* 37:23: 1Sml 2:9; Snd 16:9 * 37:25: Sam 37:28, 59:15, 109:10 * 37:28: Sam 11:7; Snd 2:22; Ais 14:20 * 37:31: Lo 6:6; Sam 40:8, 119:98; Ais 51:7 * 37:35: Jop 5:3 * 37:37: Ais 32:17, 57:2

- 38 Tāḡpākaḡ momi tāḡpani uwā paotpāḡ paot-inik api tāneḡ. Ba yeriniye imaka, kudup api awāhutneḡ.
- 39 Upāḡkaḡ bārāpi kadāniken Ekānitā āma siwoḡi tāḡkentāḡ yāmiḡpāḡ watā it yāmik tāyak.
- 40 * Āma udewanitā waki mebāri mebārīta umuntaḡpāḡ kābop nīpmaḡpān yāḡpāḡ Ekāniken kuk tākaḡ unita āma waki tāḡpani keriken nanik yāyomāgatpāḡ watā it yāmik tāyak.

38

Āma kubā bārāpiken itkaḡ Anutuken yāḡapiḡkuk

- 1 O Anutu, kokwawak nadāḡkaḡ nāmo nebewen, ba momina tāḡo kowata nāmo namen.
- 2 Gāk kuwektā-yāḡ namāk tāyan. Tāḡpāḡ nut-maḡpi kome terak āpmok tāyat.
- 3 * Gākā nadāḡ waḡ namiḡiri kāyām taḡi tāyat. Tāḡpāḡ momi tāḡkuro unita gupnaken kehāromi nīkek nāmo nadāk tāyat.
- 4 * Momina unitā uwāk ude tāḡpāḡ nepmak tāyak. Tāḡirān tuḡum bārāpi kubā, buramināḡi nāmo, ude bumik yāpmāḡ kuḡat tāyat.
- 5 Gupnaken womāntā tabā tāḡkaḡ kābāḡi bumta piāk tākaḡ. Nākḡa kudān goret tāḡkuro unita udewā ahāḡirān tarāki-inik tāk tākaḡ.
- 6 Bānepnaken bārāpi bumta parirā nadāḡira wakiinik tāk tāyak. Ude tāḡkaḡ kepma kāroḡ butewaki nadāḡpāḡ konām kottāḡ kuḡat tāyat.
- 7 Tāḡpāḡ gupna kādāptā-yāḡ ijiḡirān kāyām pāhap tāk tāyat.
- 8 Komi taḡi nadāḡkaḡ goret-goret itat, imaka taḡi kubātā yeḡ nepmāḡitpāḡ irirān bumik.
- 9 * O Ekāni, gāk nākḡo nadāḡ ḡariḡna u nadātan, ba bānepnatā yāḡkāhān-kāhān tāyak u imaka, nadātan.
- 10 Bānepnatā tuḡtuḡ yāpurirān kehāromina kudup paot-inik tāyak. Ude tāḡirān dapunna imaka, sāḡḡāmān nāmo ijtak.
- 11 Ude tāḡira notnaye jibinata yāḡpāḡ dubinaken ābākta bitnāk-inik tāk tākaḡ. Ba meḡ nan ba notnaye wanotnaye imaka, nabāḡ umuntaḡpāḡ pāḡku ban it tākaḡ.
- 12 Tāḡpākaḡ āmatā nāk nutpāḡ waki tāḡ namikta man yāḡpāḡ-nadāk tāk tākaḡ. Tāḡpāḡ waki tāḡ namikta juku piḡtāḡ kuḡat tākaḡ. Ude tāḡkaḡ nāk nutta buḡeḡ tāk tākaḡ.
- 13 Tāḡirā nāhāwā guḡ ude āworeḡpāḡ man yāk tākaḡ u nāmo nadāk tāyat. Tāḡpāḡ man waki yāk tākaḡ uwā kowata tāḡa nāmo yāk tāyat.
- 14 Butewaki! Nāk man nāmo yāwani, ba man nāmo nadāwani ude āworeḡpāḡ man kum it tāyat.
- 15 Upāḡkaḡ Ekāni, gāk yāpmāḡ wādāḡpāḡ itat. Tāḡpāḡ Ekāni Anutuna, nāk nadātat; Gākā nadāḡ namiḡpāḡ api tāḡkentāḡ namen.
- 16 Unita iwanaye joḡ yabāḡiri nāk komi nadāḡpāḡ goret irira nabāḡpāḡ wisik-inik yāḡ nāwetneḡtawā.
- 17 U imata, komi pen nadāḡ itkaḡ wakīnik tāḡpayāḡ kerāp tāyat.

* 37:40: 1Sto 5:20; Ais 31:5; Dan 3:17, 3:28, 6:23 * 38:3: Jop 33:19; Sam 32:4, 102:10; Ais 1:6

* 38:4: Esr 9:6; Sam 40:12 * 38:9: Sam 6:6, 10:17, 102:5

- 18* Tänpäkaŋ Anutu, momi täŋkuro unita nadäwätäk pähap tänpäj injamkaken kwawak yäŋahäk täyat.
- 19 Täŋ iwanaye bumta-inik uwä kehäromi nikekgän itkaŋ jop nadäj kokwawak nadäj namik täkaŋ.
- 20 Näk kudän siwoŋi täŋjira äma unitä iwan täŋ namik täkaŋ. Äma udewaniwä kudän tägata kowata wäkigän täk täkaŋ.
- 21* Unita Ekäni, mäde ut namentawä! Ban nämo iren!
- 22 Gäk Ekäni, wakiken nanik wädäj tädotpäj nepmanpani unita bäräŋeŋ täŋkentäj namisi!

39

Devittä mominita nadäj bäräp täŋkuk

- 1* Näk ŋode yäŋkehärom taŋkut; Irit kuŋat-kuŋatnata watä ket api iret. Tänpäj mebetnatä momiken nepmanpekta watä imaka, api iret. Unita äma waki dubinaken irirä man kubä nämo api yäwet.
- 2 Ude yäŋkuro unita bäräpi ŋo ahäj namiŋjirän man kum-inik itkut. Man täpuri kubä, waki ba täga nämo yäŋkuro upäŋkaŋ nadäj bäräpna taŋi täŋkuk.
- 3 Tänpäj nadäwätäk unitä bänepnaken agekotkuk. Nadäwätäkgän täŋkä bäräpi bumta kaŋ-ahäjkuro unita ŋode yäŋkut;
- 4* Ekäni, kome terak ŋo kadäni jide api it yäpmäj ärowet? Ba jidegän api kumbet? Iritna jidegän api täreweko unitäŋo kadäni näwet!
- 5* Butewaki! Kome terak itta kadäni keräpitaŋ tänpäj nepmankun! Kodak irayäj täyat u kaŋjiri imaka jopi ude täyak. Bureni, äma kuduptagän itkaŋ u me woŋ bumik, kadäni keräpi-inik itta yäwani.
- 6 Ba wärani, edap ägonitä ahäjpäŋ paot täkaŋ u irepmitpäŋ nämo. Tänpäkaŋ äma piä täk täkaŋ u imaka kehäromi kubä nämo pewä ahäk täkaŋ. Monəŋ tuŋum pewä ahäk täkaŋ u netätä api koreneŋ yäj nämo nadäk täkaŋ.
- 7 Unita Ekäni, imatäken kubäta itsämbet? Gäk kubä-tägän täga täŋkentäj nameno unita gakaŋän itsäməŋtat.
- 8 Unita momi täk täyatken unitäŋo kowata yäpnaŋiken nanik nämagusi. Ba yabäj äwaräkuk täŋjiri äma gäka nämo nadäj gamanitä yäŋärok näwetneŋtäwä.
- 9 Nämo, gäŋa täŋpewi komi ŋo nadätat unita man kum irayäj. Man täpuri kubä nämoinik yäwayäj.
- 10 Unita komi piä wari namentawä! Nut yäpmäj äbəŋjiri kumbayäj täyat!
- 11 Gäkŋo mebärika nadätat. Gäk momi täŋo kowata äma yabäj yänpäj komi piä yämik täyan. Ba imaka unita gäripi nadäk täkaŋ u gwaktä tek nänpä tumäk täkaŋ ude täŋpiwak täkaŋ. Bureni, ämawä me woŋ bumik, kadäni keräpi-inik itta yäwani.
- 12 Unita Ekäni, juku peŋpäŋ butewaki gera ba yäŋapik manna nadäj namisi. Tänpäj konäm korira nabəŋpäŋ äbä nanij kawat tä.

* 38:18: Sam 32:5; 2Ko 7:9-10 * 38:21: Sam 22:19, 35:22 * 39:1: Sam 141:3; Kol 4:5; Jem 3:2

* 39:4: Sam 90:12 * 39:5: Sam 62:9, 90:4, 144:4

Näk äbeknaye oranaye udegän kome terak ʎo gäkkät kadäni keräpitagän itta iwoyänkun.

13 Eruk nabä kätänjiri oretoret ätu täñkañ kañ kunj kewewa!

40

Anutu wäpi iniñoret kap kubä

1 Näk Ekäniken gera yänkañ täñkentän namikta kwikinik itkut. Irira butewaki nadän naminpäñ gera yänkuro u nadän naminjuk.

2 * Nähä äma kubä awañ käroni kubä gänañ käbop itkañ kumbeko ude. Ude irira Ekänitä nabänpäñ awañ gänañ nanik wädänpäñ nepmanjuk.

Ba näk äma kubä okä nabä gänañ äpmonpäñ ireko ude irira Ekänitä wädänpäñ kome tägaken nepmanpäñ äneñi täga kunjatkut.

3 * Eruk, ude täñpäñ kap kodaki kubä nadäk-nadäkna-ken pewän ahänkuñ. Uwä Anutunin wäpi biñam iniñ oretta.

Kap u teñira nabänpäñ ämawebe mäyaptä Anutu täño kehäromita nadawä inide kubä täñpäñ Ekänitä nadäkinik api täneñ.

4 * In nadäkañ? Ämawebe Ekäni terak yeñgämä pek täkañ uwä Ekäni täño iron nikek. Äma udewanitä äma ärowani täño kädet nämo yäwat täkañ.

Ba Ekäni mäde ut iminpäñ mäjo wära nämo yänin oret täkañ. Nämoinik!

5 * O Anutu Ekänina, gäk piä tägatäga täñpäñ täñkentän nimirkun. Äma gäk udewani kubä nämo itak! Gäkägän intäjukun itan!

Täñkentäk bumta täñ nimikta nadäk tawañ pek täyan unita täga nämo yäwetpäñ yäwoñärewa täreneñ. Nämoinik! Täñkentäk nimik täyan uwä bumta-inik, daninañi nämo.

6 * Anutu, gäk ganiñ oretta tom däpmänpäñ ijik täkamän unita nämo gek täkañ. Ba gupe käbäñi nitek mominin ärutta ijik täkamän udewanitä nadäwi ärowani nämo täk täkañ.

Upänkañ näk gäkñata biñam iwoyänpäñ manka nadäkta jukuna biori tumbun. Täñpäñ gäkä nadäk-nadäk naminjiri manka buramik täyat.

7 * Eruk Anutu, näk äretat. Man näka bian kudän täñkuño udegän iwatpäñ äretat.

8 * Anutuna, kädet gäkä gäripi nadäk täyan näk kädet udegän täkta gäripi nadätat. Gäñjo kädet siwoñi u nadäk-nadäkna-ken pätak.

9-10 * Unita Ekäni, näk man kum nämo itkañ käbeyäken ämawebekaye gäkñjo bänep irona ʎode pen api yänahänpäñ yäwet täñpet;

Ekäninintä nadän nimikinik täñpäñ wakiken nanik wädän tädotpäñ nip-mak täyak yän api yäwet täñpet. Täñpäñ manka täktäkka täño biñam käbop nämo pek täyat.

Ironka pähap ba imaka bureniñän täk täyan u ämawebe yäwet täyat.

* 40:2: Sam 27:5, 69:2; Jer 38:6, 38:10-13 * 40:3: Sam 32:7, 33:3, 64:9 * 40:4: Sam 84:12, 125:5

* 40:5: Sam 71:15, 139:17-18; Ais 55:8-9 * 40:6: Ais 1:11; Jer 6:20; Mai 6:6-8 * 40:7: Hib 10:5-7

* 40:8: Sam 37:31; 2Ko 3:3 * 40:9-10: Sam 89:1; Apos 20:20, 20:27

- 11 Unita Ekäni, näka nadäŋ namisi! Gäk butewakika käbop nämo pewen. Nämo, nadäŋ namiŋiri ironka ba manka burenitä watä säkgämän it namiton.
- 12 * Bäräpi mebäri mebäri ahäŋ namik täkaŋ, u daninaŋi nämo. Täŋpäkaŋ momi täk täŋkuro unitä kehäromina yäpmäŋ äpäkaŋ. Bäräpi u ba u yärepmitta kädetta wäyäkŋewa wakaŋ. Momina mäyap iniktä gwäkna pujiŋ itkaŋ u yärepmitkaŋ. Unita umun terak itat.
- 13 Unita Ekäni, bäräŋeŋ abä täŋkentäŋ namisi!
- 14 Äma nutnayäŋ täkaŋ u kehäromini yäpmäŋ äpäŋpäŋ nadäk-nadäki täŋpewi guŋtaŋirä mäyäk tawut. Mäyäk taŋpäŋ nabä-kätäŋpeŋ kut!
- 15 Äma yäŋärok man näwet täkaŋ u meni täŋpipiŋpäŋ yawat kireŋiri mäyäk nadäwut.
- 16 Täŋpäkaŋ Ekäni, ämawebe gäk gäwaräntäk täkaŋ u oretoret täk täkot! Imata, gäkŋa waki keriken nanik wädäŋ tädotpäŋ yepmaŋkuno unita gäka gäripi pähap nadäk täkaŋ. Täŋpäŋ kadäni kadäni ŋode yäk täkot; Ekäni uwä wäpi biŋam ikek kaŋ irän!
- 17 O Ekäni, nähä waki, kehäromina nitek nämo. Upäŋkaŋ nadäŋ namisi. Gäk kubä-tägän näkŋo täŋkentäknä ba yäpätägak ämana. O Anutuna, bäräŋeŋ abä täŋkentäŋ namisi!

41

Devittä käyäm täŋpäŋ yäŋapik man yäŋkuk

- 1 * Äma, äma jäwärita nadäŋ yämik täkaŋ uwä Anutu täŋo oretoret terak kuŋat täkaŋ. Udewanitä bäräpi kaŋ-ahänayäŋ täkaŋ uwä Ekänitä api täŋkentäŋ yämek.
- 2 * Bureni, Ekänitä watä it yämiŋpäŋ irit kuŋat-kuŋari api täŋ-mehamtaŋ yämek. Täŋpäŋ äma udewani täŋpewän komeniken oretoret terak api itneŋ. Irirä yabä kätäŋirän iwaniyetä kehäromini täga nämo api yäpmäŋ äpneŋ.
- 3 Täŋpäŋ käyäm täŋirä Ekänitä täŋkentäŋ yämiŋirän gupi äneŋi api koreneŋ.
- 4 Täŋpäkaŋ nähä Ekäni ŋode iwetkut; Ekäni, näk gäkken momi täŋkut. Upäŋkaŋ butewaki nadäŋ namiŋpäŋ nepmaŋpi tägasiwa.
- 5 Iwanayetä käyäm täŋira nabäŋpäŋ man jägämi näwet täkaŋ. Uwä näkä kumäŋira wäpita kaŋ guŋ täna yäŋ nadäk täkaŋ.
- 6 Täŋpäŋ äma u nabänayäŋ äbäk täkaŋ u jop gupi-tägän äbäk täkaŋ. U näka waki ude itak yäŋ yäŋpäŋ yäŋtäŋ kukta jop nabänayäŋ äbäk täkaŋ.
- 7 Äma kokwawak täŋ namik täkaŋ uwä näka waki ude ahäŋ imitak yäŋpäŋ yäŋjiap-jiap yäŋtäŋ kuk täkaŋ.
- 8 Näka ŋode yäk täkaŋ; Wiisik! U käyäm wakiinik kubä täŋkaŋ kumäkta biŋam täyak. U täga nämo api tägawek yäŋ yäk täkaŋ.
- 9 * Butewaki! Notnapak bureni, nadäŋ imikinik täŋpäŋ ketem namiŋ-gamiŋ täŋpäŋ nak takamäk u imaka, näka iwan täŋ namik täyak.

* **40:12:** Sam 18:5, 38:4, 65:3   * **41:1:** Snd 14:21   * **41:2:** Sam 27:12   * **41:9:** 2Sml 15:12; Sam 55:12-13, 55:20; Jer 20:10; Mat 26:23; Mak 14:20; Luk 22:21; Jon 13:18

- 10 Unita Ekäni, butewaki nadäñ naminpäñ nepmanpi täganpäñ iwanayeta kowata api yämet.
- 11 Ude täñkentäñ naminjiri iwantä nämo närepmiräwä ñode api nadäwet; Anutu, gäk näka bänep täga nadäñ namitan yäñ api nadäwet.
- 12 Näk kudän tägagän täk täyat unita orañ naminpäñ inamkaken kwawakgän nepmanj iriri tärek-täreki nämo api iret.
- 13 * Unita ämawebe, Ekäni, Isrel täño Anutu u iniñoret täkäna! U tärek-täreki nämo iniñoret täkäna! Burenitä bureni-inik!

42

Äma kubätä Anutu dubiniken kukta gäripi nadätak

- 1 * Anutu, tomtä umeta yek täkañ ude, näk gäka udegän nek täkañ.
- 2 * Anutu, Anutu irit mäheми, bänepnatä gäka nek täkañ unita kadäni jidegän gäkkät man yäñpäñ-nadäktä kañ ärewet?
- 3 * Kepma bipani butewaki nadäñpäñ konämna pitotä ketemna ude täk täyak. Kepma käroñ yäñärok ñode näwet täkañ; Anutuka de? Imata nämo täñkentäñ gamik täyak? yäñ näwet täkañ.
- 4 * Näk komi nadäñpäñ imaka ñode juku pik täyat u yäñahäñira bänepna pidäm tawän!
Bian näk komenaken itkañ ämawebe tawañ käroñ näkä jukun yäñ-yäkñat yäpmäñ oretoret terak Anutu täño kudupi yot gänañ ärok täñkumäñonik. Äroñkañä Anututa oretoret kap teñ imiñitna unitä täñpidäm tañ nimik täñkukonik.
- 5 * Yäke! Butewaki imata nadätat? Bänepna imata jägäm täyak? Ude nämo! Näk ñode täñpet yäñ nadätat; Näk Anutu tubeñ kuñkañ pen api iniñoret täñpet! Imata, Ekänina uwä nämagurani ämana bureni!
- 6 Näk komenata nadäwätäk täñ itat. Upäñkañ Anutu, ban kome ño Jodan ume dapuri kädakät pom yarä Hemon kenta Misa ñoken itkañ gäka nadäñ gamayäñ.
- 7 * Wära! Ume damuntä gwägu gänañ äpmoñirän gwägutä gera yäñ itak. Wära! Waki nadätat! Täñpäik-päikkatä näk yejämäñ moretak.
- 8 * Upäñkañ ude nämo! Kepma kepma Ekänitä butewaki nadäñ namik täyak. Ude täñjirän bipani bipani Anutu iniñoret kapnatä mena-kengän it täyak.
Kap teñkañ Anutuna, irit kuñat-kuñatna täño mäheми uken yäñapik täyat.
- 9 Täñpäñ kadäni kadäni Anutu, mobä kujatna ñode iwet täyat; Imata näka guñtak täyan? Imata iwan yabäñ äwaräkuk täñjiri komi namik täkañ?
- 10 Kadäni kadäni iwantä sära ñode näwet täkañ; Anutuka de? Man ude näwet täkañ u äpa kuwektä-yäñ namäk täkañ.

* 41:13: Sam 106:48 * 42:1: Sam 119:131 * 42:2: Sam 42:11, 43:5, 63:1, 143:6; Jer 10:10; Dan 6:26; Mat 26:63; Rom 9:26 * 42:3: Sam 80:5 * 42:4: 1Sml 1:15; Jop 30:16; Sam 95:2, 100:4; Ais 30:29 * 42:5: Sam 9:1, 38:6; Mat 26:38 * 42:7: Sam 69:1-2, 88:7; Jna 2:3 * 42:8: Sam 16:7, 57:3, 63:6, 149:5

- 11 Yäke! Butewaki imata nadätat? Bänepna imata jägäm täyak? Ude nämo! Näk ñode täñpet yäj nadätat; Näk Anutu tubeñ kuñkañ pen api iniñoret täñpet! Imata, Ekänina uwä nämagurani ämana bureni!

43

Äma kubätä iwan it gwäñjirä Ekäniken yäjapirjuk

- 1 * Anutu, äma mäde ut gamik täkañ u wäpna yäpmäj äpnayäj täkañ. Unita gäkä näk gäarak itkañ jop man yäwani unitäño mani utpäñ ñode yäwet; U siwoñji kuñat täyak.
- 2 Anutu, gäk näkño kehäromina ude itan upañkañ imata mäde ut namitan? Iwantä kehäromina yäpmäj äpäñirä wakiinik nadätat.
- 3 * Unita Anutu, kädetka bureni näwojäre! Topänka peñyäreñ namiñiri akuñpäñ kädet täga iwat yäpmäj Saion Pom terak, itanken u kañ ärewa.
- 4 Ude täñ namiñiri eñjikaken äroñpäñ gäk ganiñ orerayäj kudupi bukäkaken kwa. Bureni, Anutuna, gäk dubikaken kwa.
Gäk bänepna täppidäm täñ namiñiri oretoret pähap nadäk täyat unita Anutu Anutuna, wagäm utpäñ api ganiñ oreret.
- 5 Yäke! Butewaki imata nadätat? Bänepna imata jägäm täyak? Ude nämo! Näk ñode täñpet yäj nadätat; Näk Anutu tubeñ kuñkañ pen api iniñoret täñpet! Imata, Ekänina uwä nämagurani ämana bureni-inik!

44

Isrel ämawebetä Anututä watä it yämekta yäjapirjuk

- 1 * O Anutu, äbekniye oraniyeta imaka tägatäga bian-inik täñ yämiñkuno unitäño biñam ñode niwerirä ninin nadäñkumäj.
- 2 * Kome iwoyäj yämani uken nanik guñ äbot komi yämiñpäñ yawat kireñpäñ ämawebekaye gäkñaken unita yäniñ kireñkun. Yäniñ kireñjiri täñ-bumbumka u koreñjuk.
- 3 * Ämawebekaye u iniken kadä boham ba iniken kehäromi terak kome u nanik ämawebe nämo däpmäj yawat kireñjuk. Nämo, gäkño kehäromika terak yengämä pewäpäñ täñjuk. Ba gäkä nadäj yämik-inik täñpäñ dubiniken itkentäj yämiñpäñ kehäromi yämiñjiri täñjuk.
- 4 Gäk intäjukun ämana ba Anutuna bureni. Isrel äbot nintäño iwaniye yärepmitta kädet peñ nimiñkun.
- 5 Täñkañ gäkä täñkentäj nimiñjiri täño kehäromi yäpmäj äpäk täkamäj.
- 6 * Unita näk äpa kuwekna ba päip boham unitä api täñkentäj namineñ yäj nämo nadäk täyat.
- 7 Nämo, gäkña-tägän täñkentäj nimiñpäñ iwaniye kokwawak nadäj nimik täkañ u däpmäj yawat kireñpäñ u keriken nanik yäyomägatpäñ nipmak täyan.
- 8 Unita gäkño wäpka yäpmäj akuñpäñ bänep täga man tärek-täreki nämo api gäwet täne.

* 43:1: 1Sml 24:15; Sam 5:6, 26:1, 38:12 * 43:3: Sam 36:9 * 44:1: Kis 12:26-27; Sam 78:3
* 44:2: Sam 78:55, 80:8 * 44:3: Lo 8:17; Jos 24:12 * 44:6: Sam 33:16; Hos 1:7

- 9 Upañkaŋ waki, apiŋode nibä kätanjiri iwaniyetä ämikken nirepmit täkaŋ. Komi ämaniye nämo itkentäj yämik täyan.
- 10 Ude täjiri iwaniye yabäj umuntaŋ metäjpeŋ kuŋitna nintäŋo tuŋum korek täkaŋ.
- 11 Nibä kätanjiri sipsip däpماك täkaŋ ude iwaniyetä nin mäyap nidäpuŋ. Ude täjiri ämatä komeken kubäkubä kuŋ täna kuŋkuŋ.
- 12 Ämawebekaye ninta nadäjiri äpani-inik täŋpöpäj nin iwaniyeta jop yäniŋ kireŋkun.
- 13 Gäk kudän nintä terak pewi ahäj nimiŋkuŋo u kaŋpäj, äma nintä äbotken nanik nämo unitä yäjärok niwetpäj yäjpäj-nibäj mägayäk täk täkaŋ.
- 14 Täŋpewi imaka jopi ude äworeŋitna guŋ äbotken naniktä yäjpäj-nibäj niwat täkaŋ.
- 15-16 Iwanaye ba äma näka kokwawak täk täkaŋ unitä yäjärok ude yäjirä mäyäk pähap nadäjpäj umuri nadäk täyat.
- 17 Jide? Gäka guŋ taŋpäj gäkkät topmak-topmak kubägän täŋpani u irepmit-napäj imaka waki ude pewi ahäj nimitak? Nämo, nin ude nämo täŋkumäj.
- 18 * Gäk gepmaŋpäj бага mankata mäde nämo utkumäj.
- 19 * Upañkaŋ gäkä niŋmaŋpikaŋ nin täŋkentäknin nämo, tom ägwäri bä mopiken itkamäj. Ba biŋmäŋurani pähap gänaŋ ude itkamäj.
- 20-21 * Nin Anutunin bureni gäk ganiŋ oretta bitnäŋpäj kome kubä täŋo anutu jopi-jopi nadäj yämiŋkumäŋo yäwänäku uwä gäku bian nibäj ahäwim. Imata, gäk bänep nadäk-nadäknin käbop itkaŋ u kudup nibäwi tärek täyak unita. Upañkaŋ ude nämo täŋkumäj!
- 22 * Nin gäkŋo ämawebekaye itkamäj unita yäjpäj kadäni kadäni ninken nanik mäyap nidäpماك täkaŋ. Ba nibäjirä sipsip nakta däpماك täkaŋ ude itkamäj.
- 23 * Unita Ekäni ijiwi kut! Imata dupiŋkaŋ itan? Mäde wari nämo ut nimen. Aku!
- 24 Ninta imata käbop it nimitan? Komi bäräpi gänaŋ itkamäj ŋonita ninta nämo guŋ täwen.
- 25 Yäke! Däpמאŋ jakŋitpäj niŋmaŋpä kumbanitä-yäj kome terak pätkamäj.
- 26 Unita äbä täŋkentäj nimisi! Gäk nadäj nimikinik täk täyan udegän waki keriken itkamäj ŋo nimagutsi!

45

Äma ekäni kubätä webe yäpמאŋirän iniŋ oretoret kap tewani

Kora täŋo nanakiyetä intäjukun ämata gäripi pähap nadäjpäj kap ŋo teŋkuŋ.

- 1 Man säkgämän säkgämän nadäk-nadäkna-ken tokŋek parirän intäjukun äma u iniŋ ubiŋpäj tewayäj. Äma meni pidämitä man säkgämän yäjähäk täkaŋ ude menatä äma ekäni u ŋode iniŋ ubiŋ tekta pidäm täyat;

* 44:18: Jop 23:11 * 44:19: Sam 23:4 * 44:20-21: Sam 139:1; Jer 17:10 * 44:22: Rom 8:36

* 44:23: Sam 35:23, 78:65

- 2 Gäk äma säkgämän, man yäkyäkka imaka, gäripi nikek. Äma gäk udewani kubä nämo itak. Bureni, Anututä iron täj gamiņkukotä pen api täj gamiņ yäpmäj ärowek.
- 3 Gäk intäjukun äma kehäromi pähap, wäpka biņam ärowani-inik. Unita kehäromika niwojäreka päip bohamka iņitpäj isi!
- 4 Kehäromika nikek unitä iwan täjō kehäromi yäpmäj äpäk täyi. Täjpäj man bureni ba kudän siwoņi unitägän irun yäjpäj täj-mehamtak täyi. Kehäromikatä ämik täjpäj iwan däpmäjirän kaņpäj umun pähap täk täkot!
- 5 Täjkaņ tenäj kuwek-kuwekkawä päraņi-inik. U iwankaye yabä-tumäkta nikek. Täjiri äma äbori äbori gabäjpäj gämotka-kengän maņ pat täkaņ.
- 6 * Bureni Anutu, gäk intäjukun-inik itkunonitä api it yäpmäj ärowen. Kaņiwat piäka u kudän siwoņi terakgän täk täyan.
- 7 * * Gäk kädet wakita taräki nadäjpäj kädet siwoņitagän gäripi nadäk täyan. Unita Anutukatä ini gäkä kaņiwat piä täkta iwoyäņkuk. Piä ude täkta iwoyäņkuko unita notkaye yärepmiņpäj oretoret pähap nadäk täyan.
- 8 Gäkņo tek karoņi kudup kábäņi säkgämän-inik, jiä däropä kábäņ ikek bumik. Ba intäjukun äma ätutä gäkä eņiken abä kap tenkaņ ganiņoret täkaņ.
- 9 Täjpäkaņ äma jopi täjō äperiyetä watä nämo it gamik täkaņ. Nämo, kome ätu täjō intäjukun äma täjō äperiyē unitä gäkä eņiken itkaņ watä it gamik täkaņ. Täjpäkaņ webekawä omäk meran säkgämän täjpäj dubikaken it täyak. Omäk meran uwä gol mobä säkgämän-inik, Opia komeken nanik upäj täjpani.
- 10 Eruk webeni, gäka ŋode yäņira nadä; Gäk komekaken nanik ämawebe ba nägät moräkaye mäde ut yämiņpäj unita juku kubä nämo pewen.
- 11 Ude täjiri intäjukun ämakatä gabäņgärip täjpäj gäka webe säkgämän yäņ api gäwerek. Täj äpka uwä ekänika unita mani buramiwen.
- 12 Täjpäkaņ Tire komeken ban naniktä äbä bänep tägata iron api täj gamineņ, ba tuņum ämatä gäk ganiņ oretta api ämneņ.
- 13-14 Eruk ämawebe, nadäkot! Intäjukun ämajin täjō webeni uwä ini eņi gänaņ säkgämän, kaņgärip ikek ude itak. Teki uwä golkät bok täjpani, unita ägo-ägo weņirän intäjukun äma dubiniken yäņikņat yäpmäj kukaņ. Kuņirä webe gubaņ noriye imaka, iwarän täjirä ugän yäņ-yäkņat yäpmäj kukaņ.
- 15 U kudup, bänep täga pähap nadäjpäj oretoret terak intäjukun äma täjō eņi pähap gänaņ kumaņ ärokaņ.
- 16 Täjpäkaņ intäjukun ämana, gäka ŋode yäyat; Gäkņo nanak ämani mäyap ahäjpäj gäk ba oraņkaye täjō kome yäpmäjpäj intäjukun äma udegän api itneņ. Täjirä ämawebe komeņi komeņi yabäj yäwatta wäpi biņam ärowani api yämen.
- 17 * Täjpäkaņ nähä ätu mäden ahänayäj täkaņ unitä nadäjpäj kuņatneņta kap ŋo tenira wäpka biņamtä punin api kuņarek. Ude täjira ämawebe kuduptä wäpka biņam u tärek-täreki nämo api ganiņoret täneņ.

* 45:6: Sam 93:2, 98:9 * 45:7: Sam 11:7 * 45:7: Hib 1:8-9 * 45:17: Sam 138:4; Mal 1:11

46

Anutu u ninkät itkamäj

- 1* Anutu u nintäño äyuyñnin ba nintäño kehärominin. Bäräpi gänäñ tññkentäj nimikta pidämtak täyak.
- 2 Unita nin imaka kubäta nämoinik umuntäne. Nämoinik! Kenäj kwainjirän kome kwähärep duneño uwä täga. Ba pom gwägu bämpoken duñpeñ äpmonerño u imaka täga. Nämö api umuntäne.
- 3* Ba gwägu pähap mämä tañi yäñpäj tokätpäj porärak pakipaki tññpek. Täñjirän pom tañi tañi wareñ täneño upäjkañ imata umuntäne? Ninä nämoinik api umuntäne!
- 4* U imata, Anutu täño yotpärare bämpoken ume tañi kubätä pätak. Ume unita ämawebe oretoret pähap nadäk täkañ. Yotpärare u kudupi-inik, Anutu ärowani täño irit bägup.
- 5* Uken Anututä it täyak unita nämö api wawek. Nämoinik, kepma bipani Anututä watä api it imik tññpek.
- 6* Bureni, Anutu u kehäromi-inik. Unita ämä äbori äbori umun pähap nadäñpäj kujari kwaik täkañ. Täñjirä Anututä kärak yäñjirän kometä ume bumik äworewek!
- 7 Upäjkañ ninäwä nämö api umuntäne. Nämö, Ekäni kehäromi mäheми u ninkät it täkamäj. Bäräpi kubätä ahäwänä Oranin Jekop täño Anutuken käböp täga api itne.
- 8 Ai, ämawebe in äbut! Äbäñpäj Ekänitä piä täk tññkuko u ño kawut! Imaka imaka täk tññkuko u yabäñpäj jäkjäk yamäñpäj nadäwä inide kubä täk täyon!
- 9 Ekäni uwä komeñi komeñi täño ämik däpmäj täkñek täyak. Täñpäj äpa kuwek yäpmäñpäj tokät jukutpäñ kurepä kädäp gänäñ ureñ tññpän äpmok täkañ.
- 10* Unita Ekänitä ñode yäyak; Kwikinik itkañ näka ñode nabäñpäj-nadäwut; Näk Anutu bureni-inik. Näk intäjukun irira ämawebe komeñi komeñi ittäj kukañ u gämotna-kengän it täkañ.
Kome kuduptagän täño Ekäni-inik u näk! yäk.
- 11 Unita ämawebe, in ñode nadäwut! Ekäni kehäromi mäheми, u ninkät it täkamäj. Bureni, bäräpi kubätä ahäwänä Oranin Jekop täño Anutuken käböp täga itne.

47

Anutu u ämä komeñi komeñi täño ekäni pähap

- 1 Ämawebe kuduptagän kap teñkañ ketjin utpäñ oretoret täk täkot! Täñkañ oretoret gera terak Anutu iniñ orerut!
- 2 Ekäni ärowani pähap uwä ini pärik-inik kubä itak. Kehäromini uwä umuri pähap. Uwä kome pähap ñonitäño Ekäni ärowani-inik.

* 46:1: Sam 62:7-8, 91:2, 142:5   * 46:3: Sam 93:3-4; Jer 5:22; Mat 7:25   * 46:4: Sam 48:1, 48:8

* 46:5: Jol 2:27; Sef 3:15; Sek 8:3   * 46:6: Jos 2:9, 2:24; Sam 2:1   * 46:10: Lo 4:35; 1Kin 18:36-39;

Ais 2:11, 2:17

- 3 Uwä täñkentäñ nimiñpäñ guñ ämawebe äbori äbori unitäño kehäromini yäpmäñ äpäñpäñ gämotninken yepmañkuk. Täñkañ komeni ninta ninin kireñkuk.
- 4 Täñpäkañ bian Anututä ini kome u iwoyäppäñ nimiñkuko unita ñode nadäkamäñ; Jekop täño äboriye ninta nadäñ nimikinik täk täyak.
- 5 Ai, nadäwut! Anututä mañirani bägupken äronkuko itak. Äro irirän ämawebetä bänep pidäm oretoret kap womat mämä terak teñkuñ.
- 6 Eruk! Unita nadäñpäñ in imaka, Anututa oretoret kap teñ imut! Teñkañ inin orerut! Ekäni pähapnin oretoret kap teñ imut.
Änerji täwetat; Inin orerut!
- 7 Anutu uwä kome pähap ñonitäño Ekäni ärowani itak unita oretoret kap teñ imut!
- 8 Anutu ärowani pähap unitä mañirani bägup kudupiken mañitkañ ämawebe komeni komeni intäjukun-inik it yämiñpäñ yabäñ yawat täyak.
- 9 Täñjirän guñ ämawebe äbori äbori täño ärowaniniyekät Abraham täño Anutu unitäño äbot ninkät käbeyä täk takamäñ. U imata, kome täño intäjukun äma kudup u Anutu gämori-kengän itkañ.
Anutu unitäño kehärominitä päke u yärepmit moretak! U intäjukuntä intäjuninik itak.

48

Anutu täño yotpärare wäpi Jerusalem unita oretoret kap

- 1 Ekäni uwä wäpi biñam ärowani nitek. Unitäño yotpärare wäpi Jerusalem u pom kudupi kubä terak itak. Unita yotpärare uken äronpäñ wäpi biñam yäpmäñ akuna!
- 2 * Saion Pom kudupi uwä käronji boham, tägagämän-inik, kañoret ikek. Ämawebe kome pähap ño nanik kuduhtagantä Anutu täño pom u kañpäñ oretoret täk takañ.
Täñpäkañ Ekäni Ärowani unitäño yotpärare pom u terak itak.
- 3 Anutu uwä kudupi yotpärare u bämpiken itkañ ämik kadäniken ämawebe uken naniktä yewa kehäromi täñ yämik täyak.
- 4 Bian kome ätu täño intäjukun ämatä Saion ämawebekät ämik tänayäñ yotpärare u dubiniken äbuñ.
- 5 Äbäñkañ yotpärare kudupi u kañpäñ jäkjäk yamäñpäñ umuntañkañ metäñpeñ kuñkuñ.
- 6 * Umuntañkuño uwä komi webetä nanak bäyanayäñ nadäk takañ ude nadäñpäñ kujari kwainkuñ.
- 7 Ämik tänayäñ gäpe tañi tañi pähap terak äbuño u gäkä mänit pähap inin kireñpewi gäpe uwä yäpmäñ kärapmit täñpän kuñkuñ.
- 8 Täñpäkañ bianä, Anutu täño täktäki kehäromi nitek unitäño manbiñamgän nadäk täñkumäñonik. Upäñkañ apiño dapunintä kañpäñ nadäk takamäñ.

* 48:2: Mat 5:35   * 48:6: Kis 15:15; Hos 13:13

Ekäni uwä iniken yotpärare ɲo watäni säkgämän irirän kehäromigän pen api it yäpmäj ärowek. Yotpärare uwä Ekäninin, Anutu kehäromi mähemitä iniken.

- 9 O Anutu, kudupi yotka gänaɲ äronpäj ironka tärek-täreki nämo unitäɲo mebarita yäjpäɲ-nadäk täk täkamäj.
- 10 Wäpka biɲam komeni komeni kuɲ moreɲkuko unita ämawebe komeni komenitä udegän ganiɲoret täkaɲ. Täɲpäɲ yabäj yawat piä täk täyan uwä nadäk-nadäk siwoɲi terakgän täk täyan.
- 11 Gäk ämawebe täɲo irit kuɲat-kuɲari u siwoɲigän yäpmäj danik täyan unita ämawebe Saion yotpärareken nanik ba yotpärare taɲi täpuri Juda komeken it yäpmäj kukaɲ u nanik kudup, oretoret täk täkaɲ.
- 12-13 Eruk, Anutu täɲo ämawebe, in Anutu täɲo kehäromini kaɲpäj nadäna yäjpäɲä ɲode kaɲ täɲput; Jerusalem yotpärare gägäniken kuɲat äyäjutpäɲ yewa kehäromikä t ämik täɲo tuɲum tuɲum ukät yabäjpäɲ-nadäwut.
Yabäjpäɲ-nadänayäj täɲo unitäɲo biɲam uwä nanakjiye orajiye mäden ahänayäj täkaɲ u ɲode kaɲ yäwerut;
- 14 * Anutu unitägän nibäj niwat täyak. U nintäɲo Anutu, paot-paori nämo. Täɲpakaɲ unitä kadäni kadäni api niɲmäɲit niwarek.

49

Moneɲ tuɲumta nadäwätäk täneɲtawä

- 1 Äma äbot, kome terak it yäpmäj kukaɲ in kudup man ɲo nadäwut.
- 2 Äma wäpjin biɲam nikek ba wäpjin nämo, äma moneɲ ikek ba äma jäwäri, in kuduɲtagän man täwerayäj täyat ɲo juku peɲpäɲ nadäwut.
- 3 Man kädet siwoɲi kubä nadätat u intä nadäneɲta yäjahäwayäj.
- 4 Man siwoɲi u man wärani terak täwerayäj. Täwet paotpäɲä man wärani unitäɲo mebari kap terak api yäjahäwet.
- 5-6 * Imata äma waki-wakita umuntäwet? Äma uwä moneɲta nadäkinik täk täkaɲ. U näk moneɲ ikek yäjkaɲ iniken wäpi biɲam yäpmäj akuk täkaɲ. Täɲpakaɲ äma waki udewanitä näk it gwäjinpäj nutnayäj täk täkaɲ. Upäjkaɲ, äma udewanita imata umuntäwet?
- 7 * Moneɲi päke unitä nämo api täɲkentäj yämek. Nämoinik! Nin nadäkamäj; Äma kubätä iniken gupi moneɲpäɲ täga nämo suwawek. Nämo, äma kubätä irit kehäromi kaɲ-ahäwa yäjpäɲ Anututa moneɲ peɲ imikimik kädet nämo pätak.
- 8 * Nämoinik, äma täɲo gwäki suwak-suwak ärowani pähap. U moneɲ taɲi peneɲo upäjkaɲ bäräneɲ täga nämo pewä tägawek.
- 9 Moneɲ terak äma kubätä irit kehäromi täga nämo kaɲ-ahäwek. Nämo, äma kuduɲtagän paot-paotta biɲam.
- 10 Bureni nadäkamäj. Äma kuduɲtagän kumäk täkaɲ. Äma nadäk-nadäk ikek kumäk täkaɲ.

* 48:14: Ais 58:11 * 49:5-6: Jop 31:24; Sam 52:7; Mak 10:24 * 49:7: Jop 36:18-19 * 49:8: Sam 16:10, 22:29, 89:48

- Ba guŋ ämakät äma kädet goret-goret täjpani u imaka, kumäk täkaŋ. Kumäjpäŋ monenji peŋirä äma ätutä yäpmäk täkaŋ.
- 11 Bianä, äma udewani komeni nikek. Upäŋkaŋ apiŋo kubäpäŋ äneŋirä kome ukengän paot-paori nämo api itneŋ.
- 12 Äma täŋo wäpi biŋamtä kumäk-kumäkita kädet nämo api täjpiŋ yämek. Nämoinek! Tomtä kumäk täkaŋ udegän api kumneŋ.
- 13 Kumäk-kumäk kädet uwä, äma inita nadäkinik täjpäŋ täga itkamäŋ yäŋ nadäk täkaŋ uken api ahäŋ yämek. U kawut!
- 14 Äma udewani uwä tom udegän, kumäk-kumäk ikek. Kumäŋirä kumäŋ-kumäŋtä watä ämani ude api täjpek. Äma äneŋpaniken äpmonjirä gupi bäräneŋ paraŋirä ämawebe siwoŋitä Wi! api yäwatneŋ.
- 15* Täjpäkaŋ nähä Uraktä nämagutpäŋ kumäŋ-kumäŋ täŋo kehäromiken nanik api wädäŋ tädotpäŋ nepmaŋpek.
- 16 Unita nadäkot! Äma monenjuŋum ikek ba enji säkgämän nikek, udewanita ninin jide täjpäŋ äma ude kaŋ äworene yäŋ nadäwätäk nämo täneŋ.
- 17* Nämoinek! Äma udewani kämi kumäŋkaŋ juŋumi u yäpmäŋkaŋ täga nämo api kuneŋ. Ba wäpi biŋamikät bok nämo api kuneŋ.
- 18 Täjpäŋ äma udewani kodak itkaŋ kome täŋo juŋumta gäripi nadäjpäŋ Anutu täŋo iron terak itkamäŋ yäŋ nadäk täkaŋ. Säkgämän irirä äma ätutä wäpi biŋam yäpmäŋ akuk täkaŋ.
- 19 Upäŋkaŋ äma udewani kumäŋkaŋ, bian äbekiye oraniyetä kumäŋpeŋ päŋku biŋmäŋ urani gänaŋ itkuŋken ugän api yäwatneŋ.
- 20 Bureni-inik! Äma monenjuŋum ikek upäkaŋ nadäk-nadäki nämotä irit kehäromita biŋam nämo api täneŋ. Uwä tomtä kumäjpäŋ parak täkaŋ udewani.

50

Anututä ämawebe täŋo täktäki yäpmäŋ danik täyak

- 1 Ai! Ämawebe in nadäwut! Anutu ärowani, Ekäninin unitä man yäwayäŋ täyak. U ämawebe komeni komeni päke unita gera yäyak.
- 2 Anutu täŋo peŋyäŋek kudän Jerusalem yotpärare säkgämän uken naniktä kwawakinik teŋ yäŋetak. U kawut!
- 3 Bureni! Anutunin kehäromi nikek u man yäwayäŋ äbätäk. Kädäp mebettä intäjukun kuŋjirän iwän mäniŋ itgwäŋjirän äbätäk.
- 4-5 Anututä ämawebeniye täŋo kudän yäpmäŋ daniwayäŋ yäjpäŋ kunum kenta kometa gera ŋode yäyak; Ek äbä ämawebe naniŋ oret täkaŋ u kudup-tagän yämagut päbä inŋamnaken yepmaŋpun yäk. Ämawebe uwä näkkät topmäk-topmäk kubägän täjpäŋ täj-kehäromtakta tom däpmäjpäŋ ijiŋ namiŋkuŋo u yäk. Eruk, ude täjpankaŋ man piä täjira kaŋ nabäwut yäk.
- 6* Anututä ude yäŋjirän kunumtä kwawak ŋode yäŋhäk täyak; Anutu ini uwä man yäpmäŋ daniwani äma siwoŋi-inik. Jop man kubä nämo yäk täyak.

* 49:15: Sam 16:10-11, 73:24; Hos 13:14

* 49:17: Sam 17:14; 1Ti 6:7

* 50:6: Sam 75:7, 97:6

- 7 Eruk, Anututä ämawebeniye ñode yäwetak; Isrel ämawebenaye, juku penkañ nadäwut! Anutu bureni-inik, intäño Anutujin näkña in manken tepmanpayañ yäk.
- 8 Tom kábäñi nikek ijiñ namik täkañ unita nämö tebetat yäk. Nämö, kadäni kadäni in tom kábäñi nikek ijiñ namik täkañ yäk.
- 9 Upañkañ ñode täwera nadäwut; Näk bulimakau ba memeta nämö wäyäkñek täyat yäk.
- 10-11 Nämoinik, tom ägwäri bipiken itkañ, ba bulimakau pomken itkañ, barak ba gwakgwak imaka u kuduhtagän näkñogän yäk.
- 12 * Nakta newäwä inken nämö yäñapiwet yäk. Nämoinik, kome pähap ba imaka imaka u terak itkañ u mäheми näk yäk.
- 13 Näk inipärik kubä. Tom koyani ba nägäri nämö nak täyat yäk.
- 14 Täñpäkañ naniñ oretoret kädet bureni gäripi näkä nadäk täyat uwä ñode; In naniñ oretpäñ bänep täga man yäk täkot. Uwä ärawa bureni ude api täñ namineñ.
Täñpäñ Anutu ärowani näka bänep täga täñ namikta yäk täñkuño uwä bureni täñ namineñ!
- 15 * In ude täneño uwä bäräpi kubä inken ahäwänä näkken gera yäñirä näkä in täñkentäk-inik api täñpet. Täñpakañ in wäpna biñam punin api yäpmäñ akuneñ yäk.
- 16 Täñpäkañ Anututä äma waki täñpani man ñode yäwetak; In jop, mejin-tägän näkño бага man ba topmäk-topmäk kubägän u yäjahäk täkañ. Täñjirä nadäwa siwoñi nämö täk täkañ.
- 17 * Täñpäñ näkä in yäpä tägakta bitnäñkañ kadäni kadäni näkño man ut täkañ.
- 18 In kubo äma yabäñkañ ukät not täñpen kuñat täkañ. Yabäñirä intäño notjiye ude äworek täkañ.
Ba ämawebe kubökäretta täñpani ba nädapitä duñ-wenpäñ ini-ini iranikät not täñ yämiñpäñ kuñat täkañ.
- 19 In mejinta watä nämö itkañ man jop manman ba man wakiwaki yäk täkañ.
- 20 Täñkañ notjiye manken yepmanjit yäñpäñ-yabäñ yäwarit täk täkañ.
- 21 * Intä ude täñjirä näkä jop dapun tabäñpäñ man kubä nämö yäk täyat. Ude täñjira intä Anutu u nin bumik yäñ nadäk täkañ.
Upañkañ nämoinik! Apiño tebenpäñ manken kwawak tepmanpayañ.
- 22 Unita ämawebe näka mäde ut namik täkañ, in ñode nadäwut; In itkañ ude pen udegän itpäñä api wañ moreneñ.
Täñkañ äma kubätä in täga nämö api täñkentäñ tamek.
- 23 * Täñpäkañ bänep täga man näwet-näwet unita gäripi nadäk täyat. Unita nadäwa ärawa bureni ude täk täkañ.
Ämawebe ude täñ namiñkañ näkño man buramik täkañ uwä bureni-inik api yämaguret.

* 50:12: Sam 24:1; 1Ko 10:26 * 50:15: Sam 91:15, 107:6, 107:13, 107:19; Sek 13:9 * 50:17: Neh 9:26; Rom 2:21-22 * 50:21: Sam 90:8; Ais 55:8-9, 57:11; Rom 2:4 * 50:23: Sam 27:6

51

Wakini yāḡahāk-ahāk

Devit Basiba kubo tāḡirān Natantā kaḡ-yāḡkuko unita nadāḡpāḡ man ḡo kudān tāḡkuk.

- 1 * * Anutu, gāk butewaki māhemi unita nāka butewaki nadāḡ namisi. Butewaki nadāḡ namiḡpāḡ wakina kudup ketāreḡ nami.
- 2 * Ude tāḡkaḡ wakiwakina ārut paktaḡ nami.
- 3 * Anutu, momi āma nāk, wakina unita nadāwātāk tāḡpāḡ kuḡat tāyat.
- 4 * Momina uwā āmaken nāmo, gākkengān tāḡkut. Imaka u tāḡjira gākā nabāḡjiri tarāki tāḡkuk.
Unita iḡam man nāwetkuno u bureniḡān nāwetkun. Ba tāktākna yāpmāḡ daniḡkuno u siwoḡḡān yāpmāḡ daniḡkun.
- 5 * Wāra! Kādet wakina ḡowā kādet kodaki nāmo tāyat. Nāmo! Nāk meḡnatā momikāt bok bāyaḡpāḡ nepmaḡkuk.
Tāḡpānkaḡ momi tāḡpani pen udegān it yāpmāḡ ābātāt.
- 6 * Anutu, gāk nākā jop manman yākta gāripi nāmo nadāk tāyan unita gākḡaken nadāk-nadāk bureni nāwoḡāre.
- 7 * Tāḡpāḡ gāk momina ketāreḡ namiḡjiri pakigān-inik ira.
- 8 * Bureni Anutu, bārāpi pāhap namiḡkuno u ketāreḡ namiḡpāḡ bānep oretoret peḡ nami.
- 9 * Momi tāḡkuro u ārut paktaḡ namiḡpāḡ momina unita kaḡ tāḡḡuḡta!
- 10 * O Anutu, gāk bānep pakigān pewi ahāḡ namikot. Bānepna tāḡ kodaktaḡ namiḡjiri gākgānpāḡ kaḡ gāwarāntāwa!
- 11 * Iḡamkaken nanik nāwat kireweno, Anutu. Ba gākḡaken Munapikka nomāgareno!
- 12 * Bian gākḡata biḡam nāmaguriri bānep oretoret nadāḡkuro u, apiḡo bānep oretoret udegān tāḡ namisi yāḡ nadātāt!
Gākḡo man iwatta gāripi pewi ahāḡ namānkaḡ gākā mehamtāḡ namiḡjiri man u buramiwa.
- 13 * Ude tāḡ namiḡjiri peḡawāk āma gākḡo kādet siwoḡi api yāwoḡārewet. Tāḡjira momi āma udewanitā bānepi api sukureneḡ.
- 14 * Anutu, yāpātāgāk āmana, nāk kumākta biḡam tāyat upāḡkaḡ nāk kumāḡ-kumāḡ nāmo nuren. Ude tāḡpayāḡ tāno uwā bānep oretoret terak gākḡo kudān siwoḡi u pen api yāḡahāk tāḡpet.
- 15 * Ekāni, mena jinom tāḡpidām taḡjiri wāpka biḡam yāḡahāḡpāḡ ganiḡ orera!

* 51:1: 2Sml 12:1-15 * 51:1: Sam 109:26; Ais 43:25; Apos 3:19; Kol 2:14 * 51:2: Ais 1:16; Jer 4:14; Hib 9:14 * 51:3: Ais 59:12 * 51:4: 2Sml 12:13; Luk 15:21; Rom 3:4 * 51:5: Jop 15:14; Efe 2:3 * 51:6: Sam 15:2; Snd 2:6; Jem 1:5 * 51:7: Nam 19:18; Ais 1:18; Hib 9:19 * 51:8: Sam 35:10; Ais 35:10; Jol 1:16 * 51:9: Jer 16:17 * 51:10: Sam 78:37; Mat 5:8; Apos 15:9; Efe 2:10 * 51:11: 2Kin 13:23; Ais 63:10-11; Jer 7:15 * 51:12: Sam 13:5 * 51:13: Sam 22:27; Apos 9:21-22 * 51:14: 2Sml 12:9; Sam 35:28, 71:15 * 51:15: Kis 4:15; Sam 9:14

- 16 * Nadätat! Anutu, oraŋ gamikta gupe kabäŋi nitek ijin gamik-gamikta bitnäk täyan. Unita gäripi nadäwipäŋ uyaku ijin gamitet.
- 17 * Upäŋkaŋ oraŋ gamik-gamik kädet gäkä gäripi nadäk täyan uwä ŋode; Äma manka buramiŋpäŋ gämotkaken kuŋat täkaŋ unita gäripi nadäk täyan. Näk nadätat, gäk äma iniken momita nadäŋ bäräp täŋpäŋ inita nadäwä äpani täk täkaŋ äma udewanita mäde nämo ut yämik täyan.
- 18 Anutu, gäkŋaken gärip iwatpäŋ ämawebe Jerusalem nanik täŋkentäŋ yämiŋiri säkgämän kaŋ irut. Täŋpäŋ Jerusalem täŋo yewa pähap äneŋi täŋkodak täŋpäŋ kaŋ pe!
- 19 Ude täŋiri ämatä gupe kabäŋi nitek ijin gamiŋirä gäripi taŋi api nadäwen.

52

Nin ima terak yengämina pek täkaŋ?

Devit täŋo iwan kubätä päŋku Sol, Devit Ahimalektä yotken kabop itak yäŋ iwetkuko unita nadäŋpäŋ Devittä kap ŋo teŋkuk.

- 1 * Äma kehäromi gäk, imata täktäcka wakita yäŋbiŋam-biŋam yäŋtäŋ kuŋat täyan? Anutu iŋamiken mäyäk tänaŋipäŋ imata wakika unita biŋam wari wari yäŋtäŋ kuŋat täyan?
- 2 * Gäk äma täŋpawakta nadäk tawaŋ pek täyan. Meka jinom päraŋi-inik, mujuk päraŋ bumik. Jop manman kädet mebäri mebäri pewä ahäcta nadäk täyan.
- 3 Kudän tägata nadäwi äpani täŋpäpäŋ waki täcta gäripi nadäk täyan. Ba jop manmanta nadäwi ärowani täŋpäpäŋ man burenita gaŋani nadäk täyan.
- 4 Jop manman yäwani gäk, ämawebe meka jinomtä komi yämikta gäripi pähap nadäk täyan.
- 5 Unita Anututä gäka komi gamayäŋ täyak u tärek-täreki nämo. U eŋikaken nanik u wädäŋ maŋpän kuŋiri äma itnayäŋ täkaŋ u wari nämo api nadäŋ gamineŋ.
- 6 Anututä ude täŋirän äma siwoŋi kuŋaranitä u kaŋpäŋ api umuntäneŋ. Täŋpäŋ gabäŋ mägayäŋpäŋ ŋode api yäneŋ;
- 7 * U kawut! Äma ŋowä säkgämän itta Anutu terak nämo yengämän pek täŋkukonik. Nämo, moneŋ tuŋumna pähaptä täga täŋkentäŋ namineŋ yäŋ nadäŋpäŋ säkgämän itta waki mebäri mebäri ehutpäŋ täk täŋkukonik.

- 8 Täŋpäkaŋ nähä olip päya säkgämän Anutu täŋo eŋi dubiniken ärowani ude bumik itat. Täŋpäŋ unitäŋo iron tärek-täreki nämo uterak yengäma pewäpäŋ it täyat.
- 9 Unita Anutu, imaka täŋ namik täyan unita bänep täga man api gäwet yäpmäŋ ärowet.
Täŋpäŋ ämawebekaye iŋamiken gäk tägagämän yäŋ yäŋahäŋpäŋ api yäwet täŋpet.

53

Äma waki täŋo täktäk

* 51:16: Sam 40:6   * 51:17: Sam 34:18   * 52:1: 1Sml 22:9-10   * 52:2: Sam 50:19, 59:7, 64:3
* 52:7: Sam 49:6

- 1 * Äma Anutu nämo itak yäj yäk täkaŋ uwä guŋ bureni-inik! Äma udewani bänepi käbäj täwani. U kudän waki mebäri mebäri täk täkaŋ. Kubätä kudän täga kubä nämoink täk täyak.
- 2 * *Nadäkaŋ? Anututä kunum terak ununitä etä päpä dapun pärewat täk täyak. U äma nadäk-nadäk täga nitek näk naniŋ orerani udewani ätu itkaŋ ba yäj nadäŋpäj yabäj ahähta dapun pärewat täk täyak.
- 3 Upäjkaŋ nämo, kudup u kädet siwoŋi irepmiŋ moreŋpäj kädet waki täŋpanigän. Uken nanik kubätä kudän täga kubä nämoink täk täyak.
- 4 Unita Anututä ŋode yäyak; Jide? Ämawebe udewani uwä nadäk-nadäki nämo ba? U näkŋo ämawebenaye uken täŋyäkŋatpäj kubota pidämigän täŋ yämik täkaŋ. Ude täŋkaŋ näkken yäŋapik man kubä nämoink yäk täkaŋ.
- 5 Upäjkaŋ umuri pähap kubä api nadäneŋ. Bian umun udewani kubä nämoink nadäŋkuŋ. Anututä ämawebeniye täŋo iwan kudup däpmäjpäj kujari api ureŋ täŋpän kuneŋ. Bureni, Anututä mäde ut yämiŋkuko unita Isreltä iwaniye u täŋpäwakinik api täŋ yämineŋ.
- 6 Eruk, Anututä Isrel ämawebe täŋkentäj yämikta äma kubä Saion nanik pewän äbän yäj nadätat. Anututä ude täŋirän äneŋi säkgämän itnayäj täkaŋ unita oretoret pähap api nadäneŋ!

54

Devittä Anutuken täŋkentähta yäŋapiŋkuk

Sifa nanik ätutä päŋku Sol, Dedit nintä komeken käbop käwep itak yäj iwetkuŋo unita nadäŋpäj Devittä kap ŋo tenjuk.

- 1 * Anutu, kehäromika terak iwan keriken nanik nämagutpäj nepmaŋpi äneŋi säkgämän kaŋ kuŋara.
- 2 Gäkken yäŋapiŋjira juku peŋpäj nadäj namisi.
- 3 Äma komi komi ba peŋawäk täŋpanitä näk kumäj-kumäj nutnayäj äbäkaŋ. Äma udewanitä Anututa nadäŋjirä jopi täk täyak.
- 4 Täŋpäkaŋ Anutu iniwä täŋkentäj namik täyak. Intäjukun ämanatä watä säkgämän it namiŋirän täga it täyat.
- 5 Nämo nepmak täyak unita iwan komitä näka täŋ namik täkaŋ ugänpäj Uraktä äyäjutpäj kowata udegän yämiŋirän paot-inik api täneŋ.
- 6 O Ekäni, gäk tägagämän unita bänep täga man gäwetpäj iron kowata täŋ gamayäj nadätat.
- 7 * O Ekäni, gäk täŋkentäj namiŋiri bäräpi yabäj ahäŋkuro u kudup paot moreŋkuŋ. Täŋpäj yabäjjira gäkä iwanaye kuduŋtagän däpmäj moreŋkun.

55

Äma kubä noripakitä iwan täŋ imänkaŋ yäŋapik man yäjkuŋ

* 53:1: Sam 10:4, 14:1   * 53:2: 2Sto 15:2, 19:3; Sam 33:13   * 53:2: Rom 3:10-12   * 54:1: 1Sml 23:19, 26:1   * 54:7: Sam 59:10

- 1 O Anutu, yäñapik mannata juku peñpäj nadä. Butewaki terak gäwet yabäñjira mäde nämo ut namen!
- 2 Nämo, juku peñpäj kowata näwet. Imata, nadäwätäknatä kehäromina kudup yäpmäj äpätak.
- 3 Iwanayetä umun man näwerirä bumta umuntañ itat. Äma waki täñpani uwä näka gañjani nadäñpäj kokwawak nadäj namik täkañ unita nadäj bäräp tañj täyat.
- 4-5 * Bänepnatä komi inide kubä nadätat. Kujatna bumta kwaiwäkañ umun pähap nadätat ñonitä täga nurek yäj nadätat.
- 6 * Unita ñode nadätat; Näk pitna nitek täñpän yäwänäku barak ude orek itta piäj päñku kubäken itet.
- 7 Ban kubäken-inik piäj päñku kome ämani nämoken täha bägup täñpäj itet.
- 8 Ude täñkañ umuri ahäj namitak ñonita uken käbop itet.
- 9 Unita intäjukun ämana bureni, iwanaye täño man yäkyäki täñ-kuruktañ yämi. Imata, yotpärare tañiken ämatä ämik kowata kowata täñkañ ut täpätet mämä bumta täñirä yabätat.
- 10 U kepma bipani yotpärare u yewa täñpäj it gwäñjkañ ämik ba kubota kudän bumta pewä ahäñpäj tokneñ pätak.
- 11 Täñpäkañ waki kädet mehäri mehäritä uken-uken kudup ahäj pätak. Yotpärare gänañ kädet täpuri täpuriken täñyäkñat-yäkñat ba komi jop nadäj yämik-yämik kädettä udegän pätak.
- 12 Butewaki pähap! Iwan kubätä yäjärok ude näwet täñpän yäwänäku täga bumik nadätet. Ba kubäken nanik kubätä näka ude täñ namän yäwänäku käbop päñku täga itet.
- 13 * Upäñkañ waki, notnapak bureni-inik, imaka imaka bokgän täñpani gäkä ude täñ namitan!
- 14 Nek inam kowat-kawän täñpäj man yäñpäj-nadäk säkgämän täñkañ Anutu inij oretta kudupi yotken bokgän kuk täñkumäko upäj udewä täyan.
- 15 Unita iwanaye täño kadänini nämo täreñjirän kañ paorut! Ba kodak itpäñ kumbani komeken kañ äpmonput! Imata, kudän wakiwakitä äma udewanikät kentäñpäj it-inik täk täkañ.
- 16 Upäñkañ näk Ekäni Anutuken gera yäjira api täñkentäj namek.
- 17 * Tamiman ba kepma bipani bäräpinata nadäñpäj yäñapik-apik gerana uken pewa äronjirän api nadäj namek.
- 18 Ude täñkañ ämik pähap gänañ iwanaye mäyapkat ämik tänayäj täkamäñken uken nanik äneñi säkgämän nämagut yäpmäj api äbek.
- 19 Bureni, Anutu intäjukun itpäñ kañiwat piä ärowani täñ yäpmäj äbukotä itak, pen api it yäpmäj äroweko unitä yäñapik manna nadäj namiñpäj iwanaye komi piäken api yepmañpek. Imata, äma uwä Anututa nämo umuntañkañ kädet wakita mäde utta bitnäk täkañ.
- 20 Täñpäkañ notnapak iwan täñ namani unitä yäjkehäromtak mani irepmitpäñ noriye mäyapta iwan täñ yämik täyak.

* 55:4-5: Sam 18:4-5, 116:3 * 55:6: Jop 3:13 * 55:13: 2Sml 15:12; Sam 41:9 * 55:17: Sam 92:2; Apos 10:3, 10:30

- 21* Menitā gakņi ārut namik tāyak upāņkaņ bānepitā nāka kokwawak namik tāyak. Mani sākgāmān, gakņi nīkek upāņkaņ pāip pāraņi udewani.
- 22* Unita āmawebenaye, ņode tāwera nadāwut; Ekānitā āma siwoņi yabāņ āwarākuk tāņirān iwaniyetā tāga nāmo yārepmītenē. Unita nadāņ bārāpjin kudup Ekānikengān peņirā api tāņkentāņ tamek.
- 23 Tāņpākaņ Anutu, gāk āma kumāņ-kumāņ dāpani ba jop manman yāwani unitāņo irit kuņat-kuņari kudup nāmo tāreņirān yāņ-yākņat yāpmāņ pāņku ini awaņ gānaņ api yepmaņpen. Tāņ nāhā gāka nadāņ gamikinik pen api tāņ yāpmāņ ārowet.

56

Devittā Anututa nadāņ imikinik tāņpāņ yāņpik man ņo yāņkuk

Filistia naniktā Devit Gat komeken iņitkuņo unita nadāņpāņ kap ņo teņkuk.

- 1* O Anutu, iwanaye jop nadāņ komi wari wari namik tākaņ unita butewaki nadāņ namiņpāņ tāņkentāņ namisi!
- 2 Yāņetak bipmāņtak iwanaye nutnayāņ tāk tākaņ. Iwanaye u yarāgān nāmo, māyap-inik.
- 3* Ude tāņirā umuntaņpāņ, Ekāni ārowani, gākā terak tubeņ kuņpāņ it tāyat.
- 4* Bureni, Anutu terak tubeņ kuņpāņā nāmo umuntak tāyat. Nāmo, tāņkentāņ namikta yāņkehāromtak man yāņkuko u juku piņpāņ iniņoret tāyat. Ude tāņira āmatā imaka kubā tāņ namikta nāmo umuntak tāyat.
- 5 Tāņpākaņ kepma kepma iwanayetā bārāpi mebāri mebāri namik tākaņ. U tāga kubā tāņ namikta nāmo nadāk tākaņ. Nāmo, waki tāņ namiktagān yāņpāņ-nadāk tāk tākaņ.
- 6 U kubākengān pāņku kābop itpāņ nāk nutta yāņpāņ-nadāk tāņkaņ nabāņ nāwat tākaņ.
- 7 Unita Anutu, wakinita kowata komi piāken yepmaņ! Yabāņ koreweno! Kokwawakka terak kehāromini dāpmāņ tokāt yāmi.
- 8 Nāk bārāpi gānaņ jide itat u kudup nadāņ namitan. Ba konāmna pito jide māņkaņ u kudup daniņpāņ nadāk tāyan. Bureni, u kudup tawaņ terak kudān tāk tāyan.
- 9* Unita Anutu, gākken gera yāwayāņ tāyatken nadāņ namiņiri iwanaye nabāņ umuntaņpāņ āneņi āyāņutpeņ api kuneņ. Ude tāņiri ņode kaņpāņ api nadāwet; Anutu nāk gārak itak yāņ api nadāwet.
- 10 Ekāni uwā tāņkentāņ namikta yāņkehāromtak man yāņkuko u juku piņpāņ iniņoret tāyat.
- 11* Ude tāņpāņ Anutu terak tubeņ kuņpāņā nāmo umuntak tāyat. Bureni, āmatā imaka kubā tāņ namikta nāmo umuntak tāyat.
- 12 Unita Anutu, imaka gamikta yāņkehārom taņkuro u bureni api gamet. Uwā bānep tāga man yāņpāņ api gamet.

* 55:21: Sam 12:2, 28:3, 59:7; Snd 5:3-4 * 55:22: Sam 15:5, 37:5; 1Pi 5:7 * 56:1: 1Sml 21:13-15

* 56:3: 1Sml 30:6; 2Sto 20:3 * 56:4: Sam 118:6; Ais 31:3; Hib 13:6 * 56:9: Sam 56:4; Rom 8:31

* 56:11: Sam 56:4

13 U imata, nāk awaŋ pomiken nanik nāmagutkuno unita. Eruk, apiŋo Anutu iŋamiken irit tāŋo penjyāŋek gānaŋ itat.

57

Āma kubā Anutuken tāŋkentāk yāpmākta gera yāŋkuk

Devittā Solta umuntaŋpāŋ metāŋpenj pāŋku mobā kāwut kubā gānaŋ kābop itkukken uken kap ŋo tenjuk.

1 * * O Anutu, nāk watā it nami yāŋpāŋ dubikaken āretat unita butewaki nadāŋ namisi. Jirokaken āyuŋ tāŋ namiŋ yāpmāŋ kuŋjiri imaka umuri nāk tāŋpāwakta itak ŋo kaŋ paoran!

2 * Nāk Anutu tāŋpāmōrek māhemiken tāŋkentāk yāpmākta gera yāyat. Anutu u tāŋkentāŋ namiŋjirān imaka kubāta nāmo wāyākŋek tāyat.

3 Unita nadātat; Anututā nāka nadāŋ namikinik tāŋpāŋ nāmo nepmak tāyak. Nāmo! U kunum gānaŋ itkaŋ nākŋo yāŋpik manna nadāŋpāŋ wakiken nanik api nāmagurek. Nāmagutpāŋ iwanaye tāŋo kehāromi api yāpmāŋ āpek.

4 * Aŋ āgwāri, āma yeŋpāŋ nāŋpanitā-yāŋ nāk it gwājikaŋ. Meni uwā pāraŋi-inik, tenāŋ kenta boham udewani. Tāŋkaŋ meberi uwā pāip pāraŋi ude.

5 Unita Anutu, wāpka biŋam ārowani kwawak pewi kunum gānaŋ ba kōmeni kōmeni ahāŋjirān āmawebe kuduŋtagān kaŋ kaŋpāŋ nadāwut.

6 Nadātan? Iwantā nāk nepmāŋjitta buŋep nākā kādetken tāŋpāŋ penkuŋo unita nadāŋ bārāptā nākŋo kehāromina kudup yāpmāŋ āpatak. Tāŋpākaŋ wisik! Nāk nepmāŋjitta buŋep tāŋkuŋo unitā āyāŋutpāŋ ini yepmāŋjitikul!

7 * O Anutu, bānepnatā gāka nadākinik kehāromi tāŋ gamitat unita kap terak ganiŋoret tāyiwal!

8 Eruk bānepna, pidām tāyi! Tāŋkaŋ wagām gita in udegān, kap tekta pidām tākot! Pidām taŋpāŋ kōme nāmo yāŋjirān kap tena!

9 Ekāni, wāpka kābop nāmo api pewet! Nāmo, āmawebe gāka nāmo nadāk tākaŋ u bāmopiken bānep tāga terak wāpka biŋam api ganiŋ oreret.

10 * Tāŋpākaŋ Anutu, gākā ninta butewaki nadāŋ nimik tāyan u kāroŋi boham, kunum yāpureko ude bumik. Tāŋkaŋ ninta nadāŋ nimikinik tāk tāyan u ārowani.

11 Unita Anutu, wāpka biŋam ārowani kwawak pewi kunum gānaŋ ba kōmeni kōmeni ahāŋjirān āmawebe kuduŋtagān kaŋ kaŋpāŋ nadāwut!

58

Anututā āma waki tāŋpanita kowata yāmikta yāŋpik man

1 Intājukun āma, in man yāpmāŋ danik piā tāk tākaŋ u siwoŋi tāk tākaŋ ba nāmo? Tāŋkaŋ man siwoŋi bureniŋan yāk tākaŋ ba nāmo?

2 Nāmōinik! Waki jide tākta nadāk tākaŋ ugānpāŋ tāk tākaŋ. Ude tāŋkaŋ āmata kōmi jop nadāŋ bumta yāmik tākaŋ.

* 57:1: 1Sm1 22:1, 24:3 * 57:1: Sam 56:1, 63:7; Ais 26:20 * 57:2: Sam 38:8 * 57:4: Sam 55:21, 64:3; Snd 30:14 * 57:7: Sam 108:1 * 57:10: Sam 36:5, 103:11, 108:4

- 3 Äma waki udewani goretgän kuŋat täkaŋ. Uwä jop manman yäkyäk kädet pengän ahäŋpäŋ yäwanitä yäntäŋ äbäk täkaŋ.
- 4 Meni jinom u komi, gämok komi täŋo meni ude. Ba jukuni pik täŋpani.
- 5 U but ägwäri bumik. Mähemitä man yäŋirän täga nämo nadäwek. Iniken gärip terakgän kuŋarek.
- 6 Eruk Anutu, aŋ komi umuri ŋonitäŋo meni däpmäŋ tokät täŋpi kut.
- 7 Ude täŋiri ume madäŋpewä kuk täkaŋ ude kuŋpäŋ paot-inik kaŋ täŋput. Ba mup kädet miŋin ämatä yeŋ gatäk täkaŋ ude yeŋ gatäwut.
- 8 * U gatäk-kubit yeŋ kokoyäŋ täŋpä kuk täkaŋ ude yeŋ kokoyäwut. Ba nanak paki meŋ koki gänaŋ kumäŋkaŋ ahäŋpäŋ dupik ikek pat täkaŋ ude kaŋ äworewut.
- 9 Ba mup däpmäŋ täkŋek täkaŋ ude nämo nadäŋirä bäräŋek-inik kaŋ däpmäŋ täkŋeŋ täŋpä kut. Bureni, Anututä iniken kokwawaki pähap terak pen irirä api piäŋ äreyäŋ täŋpän kuŋeŋ.
- 10 Täŋpäkaŋ waki täŋpanitä komi nadäŋirä äma siwoŋitä yabäŋkaŋ oretoret api täneŋ. Täŋpäŋ waki täŋpani täŋo nägät gwägu ude tokŋeŋirän äma siwoŋi kuroŋitä api yeŋ weneŋ.
- 11 * Ude ahäŋirän ämawebe ätutä api yäneŋ; Siwoŋi ämawebe gwäki täga bureni-inik yäpmäk täkaŋ.
Apiŋo nadäkamäŋ; Anutu kubä unitägän ämawebe kuduptagän kädet siwoŋi terakgän yäpmäŋ danik täyak. Ude api yäneŋ.

59

Iwantä utnayäŋ jämjäm parirä Devittä Anutuken gera yäŋjuk

Soltä komi ämaniye ätu Devit kumäŋ-kumäŋ utta yäwerän päŋku yot yämaken jämjäm patkuŋo unita nadäŋpäŋ kap ŋo teŋkuk.

- 1 * Anutuna, watä it naminpäŋ iwan nutnayäŋ wari wari äbäk täkaŋ unita itpipiŋ namisi.
- 2 Äma wakiinik, äma kumäŋ-kumäŋ däpani u bämopiken nanik nämagusi!
- 3 U yabä! Äma komi komi u änok kubägän itpäŋ näk nutta itsämäŋkaŋ u. Uwä näkä momi ba goret kubä täŋkuro unita nämo.
- 4 Nämo! Ekäni, näk waki kubä nämo täŋira näk nutta bäräŋeŋ äbäkaŋ.
- 5 Unita Ekäni Anutu ärowani, gäk kikuŋtupäŋ bäräŋeŋ äbä täŋkentäŋ namisi. Isrel täŋo Anutu gäk äbä äma waki täŋ namik täkaŋ u kaŋ yabäŋpäŋ-nadä!
Ude täŋkaŋ guŋ äbot, äbori äboriken nanik äma wakiinik täŋpani ŋo komi yämiŋkaŋ nämo yabäŋ korewen.
- 6 Äma uwä biŋani biŋani aŋtä-yäŋ yäŋgera-gera yäŋkaŋ yotpärare gänaŋ käbop käbop kuŋat täkaŋ.
- 7 Man komi komi ba yäŋärok man yäk täkaŋ unita juku penpäŋ nadäsi. Meni jinom uwä päraŋi-inik, päip bumik.
Täŋkaŋ äma kubä nämo nibäŋpäŋ nadätak yäŋ nadäk täkaŋ.
- 8 Upäŋkaŋ nämo! Ekäni gäk guŋ äbot u yäŋärok yäwetpäŋ yabäŋ mägayäk täyan.

* 58:8: Jop 3:16 * 58:11: Sam 67:4, 92:7 * 59:1: 1Sml 19:11

- 9* Ude täñjiri unita kehäromikata nadäkinik täyat. O Anutu, gäk käbop irit mobä käwutna.
- 10 Ämawebe, in nadäkan? Anutuna uwä nadäj namikinik täñpäj dubinaken äbä it naminjirän iwanaye täño kehäromini api yäpmäj äpäñ morewet.
- 11 Täñpäkanj Anutu, kumäj-kumäj bäräñeñ nämo däpen. Ude täñpayäj täno uwä ämawebenayetä gäkño kehäromikata bäräñeñ guñ täneñta.
Unita Ekäni watä ämanin, kehäromika terak kehäromini yäpmäj äpäñpäñ jop yawat kireñpewi kanj kuñtäñpä kut.
- 12 Äma uwä meni jinomken, man yäkyäkiken u momi täktäk täño man ugänpäj yäk täkanj unita ärowani kudän unitä äyäjutpäñ buñepta-yäj yepmäñiton.
- 13 Täñpäkanj man wakiwaki ba jop manman yäk täkanj unita yäñpäñ kokwawakka terak kumän-inik kanj täñpi wawut.
Ude täñjiri ämawebe kudup ñode api nadäneñ; Anututä Isrel ämawebe uwä yabäj yawat täyak.
Täñpäj ugän nämo. Kome pähap pat yäpmäj kuyak u kudup kanjwat täyak yäj api nadäneñ.
- 14 Iwanaye uwä bipani bipani aña-tä-yäj yäñgera-gera yäñkanj yotpärare gänañ käbop käbop kuñat täkanj.
- 15 U aña-tä ketem nañpäñ nämo tokñewäpäñ iñjñtäñ kuñat täkanj ude kuñatkanj nakta yewäpäñ yäñkähän-kähän yäñtäñ kuñat täkanj.
- 16* Täñpäkanj nähä kehäromikata yäñpäñ kap terak ganiñ ubiñ api tek täñpet. Tamimañ tamimañ näka nadäj namikinik täk täyan unita nadäñpäñ kap kwawakgän api tek täñpet.
U imata, gäk käbop irit mobä käwutna ude it namik täyan. Ba bäräpi kadäniken äyuj täñ namik täyan.
- 17* Unita Anutu itkentäkna, gäk wäpka api ganiñoret täñpet. Gäk käbop irit mobä käwutna unita.
Anutu, gäk nadäj namikinik täñpani Anutuna.

60

Juda ämawebe Ekänitä äneñi yämagutta gera yäñkuñ

- 1* Anutu, gäk mäde ut niniñpäñ kehärominin kudup yäpmäj äpäñ moretan. Gäk kokwawak nadäj niniñkunopäj añaño äneñi nimagut.
- 2 Gäkä ude täñ niniñkuno uwä täñpewi kome kwainpäñ kudup duñ-weko ude bumik. Unita äneñi yäpi tägawut!
- 3 Ämawebekaye ninta bäräpi tanj niniñjiri, ämatä wain ume nañpäñ täñguñguñ täk täkanj ude täñtäñ kuñatkamäj.
- 4* Upäñkanj ämawebe gäk gämotkaken kuñat täkanj unitä kakta kudän kubä kwawak peñkun. U kanpäñ nadäñpäñ iwan yärepmitpäñ gäkken säkgämän itta bäräñeñ päñku dubinaken irut yäñpäñ ude täñkun.

* 59:9: Sam 9:9, 18:17   * 59:16: 2Sml 22:3; Sam 46:1, 88:13   * 59:17: Sam 59:9-10   * 60:1: 2Sml 8:13; 1Sto 18:12   * 60:4: Ais 5:26, 11:10-12

- 5 Unita yänpäpik mannin nadäŋ nimiŋpäŋ ketka kehäromitä täŋkentäŋ nimi. Ude täŋjiri ämawebe gäkŋa gäripi nadäŋ nimik täyan nin säkgämän kaŋ itna.
- 6 Anutu ini eŋiken itkaŋ ŋode yäŋkuk; Iwan täŋo kehäromi kudup yäpmäŋ äpäŋ moreŋpäŋ oretoret terak ŋode api täŋpet; Sekem kenta Sukot kome yäpmäŋ daniŋpäŋ ämawebenayeta api yämet yäk.
- 7 Täŋpäŋ ugän nämo. Gileat Manase kome u imaka, näkŋo. Täŋkaŋ Efraim kome u näkŋo kurepä ude, ba Juda kome u kehäromina kwawak pewä ahäwani yäk.
- 8 Täŋpakaŋ Moap kenta Idom kometä watä piä täŋ namik täkaŋ. Täŋkaŋ Filistia nanik täŋo kehäromini yäpmäŋ äpäŋpäŋ oretoret täyat yäk.
- 9 Eruk Anutu, netätä yotpärare yewa kehäromi niked, Idom komeken itak uken ämik täkta nämagut yäpmäŋ kwek?
- 10 Nämo! Gäk mäde ut nimiŋkuno unita jop itkamäŋ. Gäk imata nintäŋo komi ämakät ämikken bok kukta gaŋa täk täyan?
- 11 * Eruk Anutu, gäk täŋkentäŋ nimiŋjiri uyaku iwan täga däpmäŋpäŋ yäwat kirene. Ämatä täŋkentäk täk täkaŋ u jopi, kehäromini nämo.
- 12 Unita nadäkamäŋ! Anutu, gäkkät bok uyaku iwan täŋo kehäromini täga api yäpmäŋ äpne!

61

Anututä watä it imikta yänpäpik man yäwani

- 1 O Anutu, näk gäkken gera yäŋjira nadäŋ nami! Ba yänpäpik mannata juku peyi.
- 2 * Komena peŋpeŋ päŋku kome gägäni käda itpäŋ nadäŋ bäräp täyat. Unita gäkä täŋkentäŋ nam yäŋ nadäŋpäŋ gäkken gera yäyat. Gäkä äbä nämagut päŋku pom migupi terak ude bumik nepmaŋjiri iwantä näk täŋpä wanetawä.
- 3 * O Anutu gäk kubä-tägän watä säkgämän it namik täyan. Ba gäk kubä-tägän yewa kehäromi täŋ namiŋjiri iwantä täga nämo nutneŋ.
- 4 * Unita gäk nadäŋ namiŋjiri dubikaken tärek-täreki nämo kaŋ it yäpmäŋ ärowa. Barak miŋitä nanaki piri gänaŋ uyij-piŋitpäŋ pat täkaŋ ude täŋ nam.
- 5 O Anutu, imaka imaka täkta gäkken yäŋkehäromtak man yäŋjira nadäŋkun. Täŋpäŋ ämawebe gäk ganiŋoret täkaŋ unita imaka imaka yämikta yäŋkehäromtak man yäŋkuno udegän näka imaka, namiŋkun.
- 6 Unita Anutu, intäjukun äma täŋkentäŋ imiŋjiri kome terak ŋo kadäni käronj kaŋ it yäpmäŋ ärowän.
- 7 Uwä gäk iŋamkaken irit bägupiken kehäromigän kaŋ irän. Täŋpäŋ iron gäkä nanik unitä täŋkentäŋ imiŋjirän kaŋ kuŋarän. Ba watä it imiŋpäŋ nämo tewen.
- 8 * Ude täŋjiri yäŋkehäromtak man yäŋkuro uwä nämo api guŋ täwet. Täŋkaŋ kepma kepma kap terak wäpka api ganiŋoret täŋpet.

* **60:11:** Sam 118:8, 146:3   * **61:2:** Sam 18:2, 42:6, 77:3, 94:22   * **61:3:** Snd 18:10   * **61:4:** Sam 17:8, 27:4, 91:4   * **61:8:** Sam 56:12

62

Anutu kubä unitägän nintäŋo watä äma bureni

- 1 * Tärkentärŋ namikta Anutu unitagän kwikinik itsämäk täyat. U kubä terakgän yengäma pek täkaŋ.
- 2 * U kubä-tägän nabäŋ näwatpäŋ wakiken nanik nämagut täyak. U näk gäarak irirän iwanayetä näk täga nämö api närepmitneŋ.
- 3 Eruk iwanaye, in ŋode yänjira kowata näwerä nadäwa; Näk nutta wari wari api täk täneŋ ba? Näk kehäromina nitek nämö, yewa yeŋ wewani udewani unita näk täŋpawakta täk täkaŋ u jidegän api peneneŋ? Kowata näwerut!
- 4 Ämawebe nanin oret täkaŋ upärkaŋ inä wäpna biŋam yäpmärŋ äpäktagän nadäk täkaŋ. Täŋpäŋ jop yännäktäta gäripi nadäk täkaŋ.
Tärkaŋ mejintäwä man säkgämän näwet täkaŋ upärkaŋ bänepjin-täwä ini kaŋ wawän yäŋ nadäk täkaŋ.
- 5 * Upärkaŋ jop uken! Anutu kubä uterakgän yengäma pek täkaŋ. U kubä-tägän tärkentärŋ namikta itsämäk täyat.
- 6 U kubä-tägän nabäŋ näwatpäŋ wakiken nanik nämagut täyak. U näk gäarak irirän iwanayetä näk täga nämö api närepmitneŋ.
- 7 * Täŋpäŋ Anutu unitägän täga api nämagurek, ba wäp biŋam api namek yän nadäŋpäŋ it täyat. U kubä-tägän watä kehäromi it namirpäŋ käbop nepmak täyak.
- 8 * Unita ämawebenaye, kadäni kadäni Anutu terakgän yengämä pek täkot. U käbop irit mobä käwutnin unita nadäŋ bäräpjin u ba u kudup yänhäŋpäŋ iwet täkot.
- 9 Täŋpäkaŋ ämawä imaka jopi, me woŋ bumik. Äpani ba ärowani u kubägän, jopigän. Anutu inamiken imaka bäräpi-inik nämö, pidämi-inik, ehät woŋ ude bumik.
- 10 * Unita moneŋ tuŋum terak nadäk kehäromi nämö peneneŋ. Äma tänyäkŋatpäŋ tuŋumi nämö kubo täneŋ.
Nämö, kädet udewani terak imaka bureni kubä nämö api kaŋ-ahäneŋ. Ba moneŋ tuŋumjin taŋi pat tamineŋo upärkaŋ uniterak nämö yengämä pewäpäŋ itneŋ.
- 11 Ude nämö! Anututä man ŋode yäkgän täŋirän nadäŋkut; Kehäromi mähe mi u Anutu näkŋa itat yäk.
- 12 * Bureni Ekäni, nadäŋ nimikinik täk täyan uwä siwoŋi uterakgän. Gäkŋa-tägän ämawebe kudup täktäki terak gwäki kowata yämik täyan.

63

Äma kubätä Anutu dubiniken itta gäripi nadätak

Devit Juda kome kawukiken kuŋatkaŋ kap ŋo teŋjuk.

- 1 * * Anutu, gäk näkŋo Anutu. Kägakän gäripi nadäk täyat. Näk dubikaken itta

* 62:1: Sam 37:39, 59:9 * 62:2: Sam 62:6, 89:26 * 62:5: Sam 62:1 * 62:7: Sam 46:1, 85:9

* 62:8: 1Sml 1:15; Sam 52:8; Ais 26:4 * 62:10: Ais 61:8; Ese 22:29; Luk 12:15; 1Ti 6:10 * 62:12:

Jop 34:11; Sam 103:8; Jer 17:10; Mat 16:27; Rom 2:6; 1Ko 3:8; Rev 2:23 * 63:1: 1Sml 23:14 * 63:1: Sam 42:2, 84:2, 143:6

bänepnatä etä itak.

Äma kome kawukiken kuŋatkaŋ umeta wakiinik yek täkaŋ, näk gäka udegän nadäk täyat.

² Nadäŋ namiŋiri kudupi yotken äronpäŋ gäk gabäwa! Äronjira kehäromika ba wäpka biŋam säkgämän kaŋ näwoŋjäre!

³ Anutu, gäkä iron täŋ namik täyan unitä kome terak irit täŋo gäripi u irepmit täyak. Ude täŋ namik täyan unita ganiŋ oretat.

⁴ Täŋkaŋ kome ŋo terak irayäŋ täyat udegän ganiŋ orettängän api paoret. Ba ketna yäpmäŋ akuŋpäŋ gäkkengän yäŋapik man api yäk täŋpet.

⁵ Anutu, gäk mäjona towiŋiri säkgämän it täyat, ämatä ketem gäripi nitek naŋkaŋ it täkaŋ ude. Unita oretoret täŋpäŋ menatä kap terak api ganiŋoret täŋpet.

⁶* Bipani, patpat bägupunaken kadäni käronji gäka nadäŋ gamiŋkaŋ pat täyat.

⁷* Bureni Anutu, gäk täŋkentäkna. Unita gäkä nabäŋ näwariri jirokka gänaŋ oretoret kap teŋpäŋ pat täyat.

⁸* Näk gäk tubeŋ kuŋjira ketka bure kädatä täŋ-mehamtaŋ namik täyan.

⁹ Ude täŋkentäŋ namik täyan unita äma ätutä nutnayäŋ täkaŋ unita näk ŋode nadätat; Äma udewani täŋpä wawäpäŋ kumäŋ-kumäŋ komeken api äpmoner!

¹⁰ Bureni, ämik ahäŋirän iwanaye u paorirä aŋ ägwäritä tohari api naŋ paotneŋ.

¹¹* Täŋpäkaŋ Juda täŋo intäjukun äma näk, Anututa bänep täga api nadäŋ yäpmäŋ ärowet. Täŋjira äma Anutu täŋo wäpi terakgän it täkaŋ, u kuduŋtagäntä Anutu api iniŋ oretneŋ.

Täŋ Anututä jop manman yäwani unitäŋo meni täŋpipiŋirän mankuninik api itneŋ.

64

Devit Anututä watä it namän yäŋpäŋ yäŋapiŋkuk

¹ Eruk Anutu, näk bäräpi terak itat unita butewaki gerana ŋo nadäŋ nami! Iwanayeta bumta umuntak täyat unita watä it namiŋiri paoretawä.

² Äma wakiwaki komi namikta änok änok kuŋatkaŋ yäŋpäŋ-nadäk täk täkaŋ unita itpipiŋ namisi.

³ Äma uwä meberi päraŋi-inik, päip wädäwani ude. Man yäk täkaŋ u tenäŋ ukeŋo ude namäkta gwäjik täkaŋ.

⁴ U jop manman yäkta mäyökkät nämo pidämigän yäŋtäŋ kuŋat täkaŋ. U yäŋpäŋ-yabäŋ yäwat man terak äma täga täŋpäwakta bätakigän nadäk täkaŋ.

⁵* Waki täkta täŋkentäk-kentäk terak täk täkaŋ. Täŋpäŋ äma yepmäŋjitta buŋep udeken udeken kaŋ täna yäŋ yäŋpäŋ-nadäŋpäŋ ŋode yäk täkaŋ; Täŋjitna ämatä täga nämo nibäneŋ yäk.

* **63:6:** Sam 42:8, 119:55, 149:5   * **63:7:** Sam 61:4   * **63:8:** Ais 26:9   * **63:11:** Lo 6:13; Ais 45:23   * **64:5:** Sam 10:11, 59:7; Snd 1:11

- 6 Bureni, waki täkta yänpäj-nadänpäj ɲode yäk täkaŋ; Tawaŋ pekamaŋ ɲo säkgämän täkamäŋ yäk. Ämatä wärämutnaŋi nämo yäŋ yäk täkaŋ.
Yäke! Äma täŋo bänep nadäk-nadäkken waki pätaŋ u nadäwä tärenaŋi nämo!
- 7 Upäŋkaŋ äma udewaniwä Anututä tenänpäj yamaŋirän jibi bäräŋeŋ api yäpneŋ.
- 8 Meni jinom komi unita yänpäj tänpän waŋirä äma u yabäŋkaŋ wisik yäŋ api yäneŋ.
- 9 Ude täŋirän kaŋkaŋ ämawebe kuduŋtagäntä umuntaŋpäj Anutu täŋo täktäki unita pen juku piŋpäj biŋami api yäntäŋ kuneŋ.
- 10 * Bureni-inik, Anututä ude täŋirän ämawebe siwoŋitä kaŋkaŋ oretoret tänpäŋ säkgämän itta uken api kuneŋ.
Täŋkaŋ ämawebe tägatäga u Anutu api iniŋoret täneŋ!

65

Anututa oretoret tänpäj bänep täga man iwetkuŋ

- 1 Anutu, nin pomka wäpi Saion u äroŋpäj wäpka ganiŋ oretpäŋ imaka imaka täŋ gamikta yäŋkehäromtak man yäŋkumäŋo u nämowä nämo api täne.
- 2 Gäk komen äma nintäŋo yäŋapik man nadäŋ nimik täyan unita ämawebe kuduŋtagän ganiŋ oretta gäkkengän äpi ärenek.
- 3 Täŋkaŋ momininta nadänpäj mäyäk nadäwätäk pähap täk täkamäŋ upäŋkaŋ Anutu gäkä mominin peŋ nimik täyan.
- 4 * Bureni Anutu, äma gäknä iwoyänpäj eŋikaken yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ kuk täyan, äma udewani oretoret terak kuŋat täkaŋ.
Imata, kudupi yotka u gänaŋ imaka gäripi mebäri mebäri itkaŋ u nimik täyan unita.
- 5 Anutu, nin gäkken yäŋapiŋitna gäknä-tägän äneŋi nimagut täyan. Täŋiri säkgämän it täkamäŋ. Imaka imaka täŋ nimik täyan unita nadäna gäripi inide kubä täk täkaŋ.
Gäk ude täk täyan unita ämawebe komeni komeni, tuän ba gwägu pähap udude käda itkaŋ u gäk nadäŋ gamikinik täk täkaŋ.
- 6 Ekäni, gäk kehäromika nikek. Unita gäkä tänpewi pom pähap-pähap ahäntäŋ kuŋkuŋo itkaŋ.
- 7 Gäk kubä-tägän gwägu pähap tänpewi mäniŋ paoränkaŋ kwikinikgän it täyak. Udegän, komen ämawebe täŋo ämik täŋ-urukuruk unitäŋo kehäromini yäpmäŋ äpäk täyan.
- 8 Tänpäkaŋ nin-tägän nämo ganiŋoret täkamäŋ. Nämo, ämawebe komeni komeni, edap äbäk täyak käda ba äpmok täyak käda u kudän kudupi täk täyan unita nadäwätäk pähap täk täkamäŋ.
Tänpäj gäk wäpka biŋam kap terak ganiŋoret täkamäŋ.
- 9 * Anutu, gäk kometa watäni säkgämän itpäŋ iwän iweri taŋirän kome gäknä nikek täk täyak.

* 64:10: Sam 32:11, 58:10, 68:3   * 65:4: Sam 33:12, 36:8, 84:4   * 65:9: Lo 32:2; Sam 46:4, 72:6, 104:13, 104:24, 147:8, 147:14

Gäkä komeni komeni ume kuduhtagän peŋkuno u nämo kumäŋjirä ketem säkgämän ahäk täkaŋ. Gäkŋa täŋpewi ahäk täkaŋ.

¹⁰ Bureni, gäkä iwän yänpewi taŋjirän piä gänaŋ kome näbäni täŋjirän ketem säkgämän ahäk täkaŋ.

¹¹ Gäk kome nadäŋ imiŋjiri kome uken ketem ahäŋ bumbum täk täkaŋ.

¹²⁻¹³ Ude täŋjiri kome kawukiken upäŋkaŋ ketem säkgämän ahäŋjirä pom terak sipsip imaka, ahäŋ bumbum täk täkaŋ.

Täŋpakaŋ pom ba imaka imaka kuduhtagän gäka oretoret pähap nadäŋpäŋ kap tek täkaŋ.

66

Uraktä imaka imaka tägagän täk täyak

¹ * Äma ba imaka kome terak kuŋat täkaŋ, in kuduhtagän bänep oretoret gera terak Anutu iniŋ orerut!

² Wäpi biŋam yäpmäŋ akuŋpäŋ kap teŋ imut! Iniŋ oretoret kap tek-inik täŋ imut.

³ Täŋpäŋ Anutu ŋode iwerut; Imaka täk täyan uwä tägagämän-inik! Kehäromikatä täŋpewän iwankaye gämotkaken maŋ-patäbot täkaŋ.

⁴ * Ämawebe kuduhtagän oraŋ gamik täkaŋ. Oraŋ gamiŋpäŋ wäpka biŋam yäpmäŋ akuk täkaŋ.

⁵ * Ämawebe, in äbut! Äbäŋkaŋ Anututä imaka imaka täk täŋkuko unitäŋo biŋami nadäwut. Äbä imaka kudupi, ämawebe bä mopiken täŋkuko unitäŋo manbiŋam nadäwut.

⁶ * Anutu uwä ŋode täŋkuk; Ume taŋi täŋpewän däkŋeŋpeŋ kukŋi kukŋi kuŋjirän kome kawuk taŋjirän kädet patkuk. Kädet parirän ämawebe kuroŋitä bä mopgän yeŋtäŋ kuŋkuŋ.

Anututä ude täŋ yämiŋkuko u juku piŋpäŋ oretoret pähap nadäkot!

⁷ Anutu uwä intäjukun itkaŋ kehäromini terak kaŋjwat piäni täk täyak. Täŋkaŋ guŋ äbottä peŋawäk täŋ namineŋ yäŋ nadäŋpäŋ yabäŋ yawat täyak.

⁸ Unita ämawebe, in Uraknin u iniŋ orerut! Wäpi biŋam yäpmäŋ akukta kap taŋjigän teŋjirä ätutä nadäwut!

⁹ * Imata, Anutu unitä watä kehäromi it nimiŋjirän kadäni käroŋi it yäpmäŋ äbäkamäŋ. Watä kehäromi it nimiŋjirän iwantä kehärominin täga nämo yäpmäŋ äpneŋ.

¹⁰ * Anutu, gäk täŋyabäkken niŋmaŋkun. Upäŋkaŋ täŋyabäk uken jop nämo niŋmaŋkun. U nintäŋo irit kuŋat-kuŋatnin yäpä tägakta niŋmaŋkun.

¹¹ Gäk niŋbäŋ äwaräkuk täŋjiri buŋepta niŋmäŋjitkuk. Täŋpäŋ bäräpi taŋi nintä terak kotaŋ niwatkun.

¹² Gäk niŋbäŋ äwaräkuk täŋjiri ämatä yeŋ niwat päpmo niŋmaŋkuŋ. Gäk nadäŋjiri ume ba kädäp gänaŋ niŋmaŋpä äpmoŋkumän.

Ude täŋkuŋopäŋ gäkä wädäŋ päbä kome säkgämän-ken niŋmaŋkun.

* **66:1:** Sam 100:1 * **66:4:** Sam 67:3, 96:1-2, 117:1 * **66:5:** Sam 46:8 * **66:6:** Kis 14:21; Jos 3:14-17 * **66:9:** Sam 121:3 * **66:10:** Sam 17:3; Ais 48:10; Sek 13:9; 1Pi 1:6-7

- 13-14 Tāḥpākaḥ Anutu, bian bārāpi ahāḥ namiḥirān u ba u api tāḥpet yāḥpāḥ yāḥkehārom taḥkuro unita nāmo guḥ tāyat.
Nāmo, ganiḥ oretta ḥode api tāḥpet; Kudupi yotken ābā tom api ijiḥ gamet.
- 15 Tom gupi taḥi, sipsip, bulimakau ba meme āmanipāḥ api ijiḥ gamet.
- 16 Eruk, āmawebe Anutu oraḥ imik tākaḥ, in kudup ābākaḥ imaka imaka Uḥraktā tāḥkentāḥ namik tāḥkuko unita yāḥira nadāwut.
- 17 Bian gera yāḥira nadāḥ namiḥkuko unita kap terak wāpi biḥam yāpmāḥ akuḥkut.
- 18* Tāḥpāḥ kādet waki tākta gāripi nadāḥkaḥ Anutuken gera yāḥkut yāwānāku nāmo nadāḥ namān.
- 19* Upāḥkaḥ, bureni-inik! Nākḥo yāḥapik manna nadāḥ namiḥkuk.
- 20 Unita Anutu iniḥ orerut! Imata, nākḥo yāḥapik geranata māde nāmo utkuk. Tāḥpākaḥ butewaki nadāḥ namiḥpāḥ nāmo nepmaḥkuk.

67

Anututa bānep tāga kap tewani

- 1* Anutu, gāk butewaki nadāḥ nimiḥpāḥ iron tāḥ nimi. Ude tāḥ nimiḥiri sākgāmān kaḥ itna!
- 2 Ude tāḥiri komen āma ābori āboritā gākḥo ironka ba yāpātāgak piāka u kudup kaḥ kawā tārewut.
- 3 Anutu, gāk ude tāḥiri āma ābot kuduḥtagān uken-uken naniktā bānep tāga nadāḥpāḥ kaḥ ganiḥ orerut.
- 4* Tāḥpākaḥ āma mebāri mebāritā bānep tāga nadāḥpāḥ oretoret kap terak kaḥ ganiḥ orerut.
Imata, gākā āma ābot tāḥo mani ba nadāk-nadāki kādet siwonji terak yāpmāḥ danik tāyan. Ba komen āma uken-uken nanik kādet tāgaken yāmagut yāpmāḥ kuk tāyan.
- 5 Unita Anutu, āma uken-uken naniktā Anutu gāk kaḥ ganiḥ orerut. āma ābori ābori kuduḥtagāntā wāpka yāpmāḥ akuk tākot!
- 6* Ai, āmawebe, in nadākaḥ? Anutu tāḥo iron pāhap terak kometā ketem bureni nimik tāyak.
Anutunin, Anutu Bureni-inik uwā iron pāhap tāḥ nimik tāyak.
- 7 Bureni! Anututā iron tāḥ nimik tāyak unita āmawebe it yāpmāḥ pāḥku kome tārek-tārekken itkaḥ in kuduḥtagān Ekāni oraḥ imut!

68

Isrel āmawebe Anututā tāḥkentāḥ yāmiḥkuko unita oretoret kap tewani

- 1 Anutu, bārāḥeḥ akuḥpāḥ iwankaye kokwawak nadāḥ gamik tākaḥ u dāpmāḥ yāwat-kireḥ-pewi kuḥtāḥpā kut!

* 66:18: Ais 1:15; Jon 9:31; Jem 4:3 * 66:19: Sam 116:1-2 * 67:1: Nam 6:25; Sam 31:16, 119:135
* 67:4: Sam 96:10, 96:13, 98:9 * 67:6: Wkp 26:4; Sam 85:12

- 2 Mänittä gupe piäj iwat-pewän paotpeŋ kuk täkaŋ ude dämpmäŋ yäwat kireŋpewi kut. Ba tom gakŋi kädäpken ijiŋpewä mutpäŋ ume äworeŋpäŋ paot täkaŋ ude, wakiwaki täŋpani Anututä äbäŋirän udegän kaŋ täŋput!
- 3 Täŋpäkaŋ äma siwoŋitä Anutu iŋamiken ŋode kaŋ täŋput; Bänep täga nadäppäŋ oretoret gera kaŋ yäk täŋput!
- 4 Anututa kap teŋ imiŋpäŋ wäpi punin-inik pewut! Gubam terak äbatak unita kädet ket ut imikot! U wäpi Ekäni, iŋamiken oretoret täŋput!
- 5* Anutu u kudupi yoriken itkaŋ nanak kodäŋa ba webe kajatta watä it yämik täyak.
- 6* Äma noriye näkota eŋi yämiŋpäŋ komi eŋiken nanik yäniŋ kireŋpewän äpämaŋ päŋku oretoret terak it täkaŋ. Täŋ peŋawäk täŋpani yäwat kireŋpewän kome kekekiken ittäŋ kuŋat täkaŋ.
- 7-8* O Anutu, ämawebekaye yämaguri yäpmäŋ kome kawukiken kuŋat täŋkuŋo kadäni uken kome u kwiŋirän kunum gänaŋ nanik iwän taŋi taŋkuk. Imata, Isrel nanik täŋo Anutu, Sainai pomken kehäromini kwawak yäwoŋäreŋkuko u äbäŋirän ude täŋkuk.
- 9 Täŋpäkaŋ kome iwoyäh yämiŋkuno u gakŋi nämo irirän iwän yäŋpewi taŋirän kome uken gakŋi taŋi äneŋi täŋkuk.
- 10* Täŋjiri ämawebekaye yotpärare u täŋpäŋ irirä ämawebe jäwäri unita iron täŋpäŋ yepmäŋ towiŋkun.
- 11 Ekänitä peŋ yäwerirän webetä manbiŋam ŋo yäpmäŋ kuŋatkuŋ;
- 12 Iwaniye täŋo komi ämakät intäjukun ämaniye ämet täŋpä kuŋkuŋ. Ude täŋirä webe täha-kengän itkuŋo u iwan täŋo tuŋum yäyomägatkuŋo u yäpmäŋ danipäŋ yäpuŋ.
- 13 Tuŋum säkgämän säkgämän yäpuŋo ätu ŋode; Barak wärani siliwapäŋ uwäk täwani. Täŋkaŋ piritawä gol säkgämän-inikpäŋ täŋpani. Täŋ, in ätu imata ämik kadäniken yawakkät käbop jop itkuŋ?
- 14 Täŋpäkaŋ Anutu kehäromi mäheimitä kome ätu täŋo intäjukun äma Salmon pomken yäwat kireŋ täŋpän kuŋtäŋpä kuŋirä mim täŋpewän pom uken bumta maŋkuŋ.
- 15 Wära! Basan pom pähap u jidewani? Pom äroŋkaŋ äpmok täŋpani mäyap-inik.
- 16 Upäŋkaŋ Basan pom taŋi, gäk imata Saion pom Anututä ini itta iwoyähkuko unita iŋam täŋ imitan? Nämo nadätan? Ekäni uken tärek-täreki nämo api irek!
- 17 Ekänitä komi ämaniye mäyap-jiraŋkät Sainai pomken naniktä äbämaŋ kudupi yori gänaŋ äroŋkuk.
- 18* U iwaniye yentä topmäŋpäŋ wädäŋ yäpmäŋ punin unu äroŋkuk. Täŋirän uken äma peŋawäk täŋ imanitä gämoriken itpäŋ tuŋum imiŋkuŋ. Täŋpäkaŋ Ekänitä ukengän api irek.

* 68:5: Sam 10:14, 10:18, 146:9 * 68:6: 1Sml 2:5; Sam 107:10, 107:34; Apos 12:6 * 68:7-8: Kis 19:18 * 68:10: Lo 26:5, 26:9; Sam 74:19 * 68:18: Efe 4:8

- 19 * Unita Ekäni iniñ oretna! U bäräpinin kepma kepma ketären nimiñpäñ tärkentär nimik täyak unita.
- 20 * Anutunin uwä waki keriken nanik nimagurani Anutu u. U Ekäni, nintäño Ekäninin kumärñ-kumärñ-ken nanik nimagurani.
- 21 Anututä iwaniye, gwäk pimiñpäñ momi kädet iwarani unitäño gwäki bureni-inik api däpmärñ kokoyäwek.
- 22-23 Unita Ekänitä ñode niwetkuk; Intä iwanjiye däpmärñpäñ unitäño nägäri terak yenätär kukta, ba anjijetä unitäño nägäri nanpä koki täkta inken yämagut yäpmärñ api äbet. Ukäda-käda nanik, Basan pomken nanik ba gwägu mebäriken nanik iwanjiye kudup u gämoñjinken yäpmärñ päbä api yepmañpet yän niwetkuk.
- 24 O Anutu, u bureni-inik tärnkun. Gäk iwankaye täño kehäromi yäpmärñ äpäkinik tärnkun. Ude tärnkuno unita ämawebe kuduhtagän gabärñirä oretoret terak kudupi yotka gänarñ ärotan.
- 25 Äronjiri kap menitä yärñ-tewani intäjukun kukan. Kuñirä wagäm mämä mebäri mebäri tärñpani u mäden äbäkan. Tärñirä u bämoñpikenä webe gubarñi wagäm täpuri täpuri uttärñ kukan.
- 26 Tärñirä kap ñode tekamärñ; Ämawebeniye täño käbeyäken Anutu iniñ oretna! Jekop täño äbotken nanik nin, Ekäni iniñ oretna!
- 27 Tärñpäñ tawan terak kudupi yotken ñode ärokamärñ; Bejamin täño äbot täpuri unitä jukun kukan. Tärñpäkan u mädeniken Juda äbot täño äma ekäni ekäni. U mädenikenä Sebulun kenta Naptali äbot täño äma ekäni ekäni.
- 28 Unita Anutu, gäkño kehäromika bian niwonjäre k tärnkuno udegän kwawak pewi ahärñirän kan känä!
- 29 Jerusalem täño kudupi yotka unita yärñpäñ komeni komeni täño intäjukun ämatä gämotkaken itpäñ tuñum gamik täkan.
- 30 Eruk Anutu, iwanka Isip, tom ägwäritä-yärñ komi täyak u ibe! Ba guñ äbot kehäromi kehäromi u yebe! Ba äbot ämik täkta gäripi nadäk täkan u yawat kiren tärñpi ini-ini kuñtäñpä kut! Ude täntäyi gämotka-kengän päbä gwäñjñ äpmon gamiñpäñ siliwa moneñ tuñumi kan ganiñ kirewut!
- 31 Bureni, Isip nanik täño intäjukun ämatä iniken piä ämaniye Anutu gwäñjñ äpmon imikta api yepmañpäñ kuneñ. Ba Itiopia naniktä äbä ket kewatpäñ Anutu bureniken yärñapik man api yäner.
- 32 Unita kome terak äbori äbori Anututa iniñoret kap teñ imik täkot!
- 33 Ekänitä kunum ini bian pewän ahäwani uterak kuñ äbäk tärñ itak unita iniñ orerut! Tärñkan kehäromigän kärakñerñirän juku penpäñ nadawut!
- 34 Anutu uwä Isrel äbotta intäjukun tärñ yämitak. Tärñkan kehäromini kunum terak kwawak pewän ahäk täyak. Unita ämawebe nin imaka, Anutu unitäño kehäromi u kwawak yärñahäk täkana!
- 35 Isrel täño Anutu kudupi yoriken nanik äpätak u kawut! U umuri pähap, inide kubä! Tärñpäkan ini uwä ämawebeniye tä kehäromi yämik täyak. Unita Anutunin u iniñ oretna!

* 68:19: Sam 55:22, 65:5; Ais 46:4

* 68:20: Lo 32:39; Sam 49:15, 56:13, 106:43

69

Äma kubätä täj kentäñ namän yäñpäj Anutuken gera yäñkuk

- 1 * Anutu, täj kentäñ namisi! Ume tokñeñ yäpmäj äbäñpäj kotäknaken itak.
- 2 * Näk gwägu gänañ äpmonjira umetä tokñeñpäj nut mañpän äpmotat. Yeñ-täpäneñpäj itta bägupta wäyäkñetat.
- 3 Anutu, gera yäñtäyiwa kotäkna kawuk tawäpäj kehäromi nämo nadätat. Täñpäj dapunna imaka, Anutu gäka dapun käron täñtäyiwa dapunna komi nekañ.
- 4 Täñpäkañ imaka kubä nämo täñjira, äma mäyapiniktä jop nadäj kokwawak täñ namik täkañ. Äma uwä kehäromi nikektä jop näkñatpäj nutnayäj täk täkañ. Imaka kubä nämo kubo täñkuro upäñkañ äneñji nimi yäj näwet täkañ.
- 5 Anutu, gäk näkño mebärina bureni nadätan. Momi kubäkubä täk täyat uwä iñamkaken kwawak itak.
- 6 Ekäni kehäromi mäheми, Isrel täño Anutu, näk nabäj äwaräkuk täñjiri näkä kädet waki ätu täñjira ämawebe gäk nadäj gamik täkañ unitä näka yäñpäj mäyäk nämo yäpneñ.
- 7 Nadätan? Näk nadäj gamik täyat unita äma ätutä yäjärok man näwet täkañ. Näwerirä mäyäk nadäk täyat.
- 8 Näkñaken notnayetä nabäñjirä jirañ udewani täyat. Ba näkñaken mähemnaye imaka, eroni nabäk täkañ.
- 9 * Upäñkañ Anutu, gäkño eñita yäñpäj bänepnä kädäp ijik täyak. Unita ämawebetä gäka yäjärok yäjirä yäjärokitä näkä terak ärok täyak.
- 10 Täñpäj gäk ganiñ oretta ketem nakta jop irira ämawebetä yäjärok näwet täkañ.
- 11 Ba butewaki nadäñpäj tek waki peñpäj äpani kuñarira nabäj mägayäk täkañ.
- 12 Ba ugän nämo, ämatä kädet miñin käbeyä täñpäj näk yäñpäj-nabäj näwat täk täkañ. Täñjirä äma ärowani, wain ume nañpäj täñguñguñ täñpanitä kap naniñ ubiñ tek täkañ.
- 13 Upäñkañ jop uken! Näk yäñapik manna Ekäni gäkken pewa ärek täyak. O Anutu, gäkño iron tokñekinik pat täyak unita kadäni uken ba uken nadäwi tagawänä kañ nadäj nami!
- 14 Täñkentäñ namiñjiri okä näbä gänañ äpmonjettawä. Iwanken nanik ba ume gwäguken nanik wädäj tädotpäj nepmañsi!
- 15 Ekäni, näk nabäj äwaräkuk täñjiri umetä tokätpäj uwäk täwektawä. Bureni, watä it namiñjiri iwantä kehäromina yäpmäj äpäñjirä awañ gänañ äpmonjettawä.
- 16 O Ekäni, bänep ironka ärowani unita nadäj nami. Gäk kadäni kadäni butewaki nadäj namik täyan udegän täñkentäñ nami.
- 17 Piä ämaka näka bitnäñpäj käbop nämo iren. Näk bäräpi tañi-inik nadätat unita näkño yäñapik gera bäräñeñ nadäj nam!

* 69:1: Sam 69:2, 69:14-15; Jna 2:5 * 69:2: Sam 40:2 * 69:9: Jon 2:17; Rom 15:3

- 18 Ekäni, dubinaken äbäjpäj näh iwan keriken nanik yäyomägat!
- 19 Ekäni, mäyäk nadäk täyat uwä nadätan, ba näh man waki näwetpäj wäpna yäpmäj äpäk täkañ uwä nadätan.
- 20 * Yäjärok näwet täkañ unita bänepnaken butewaki pähap nadäk täyat. Täjira kehäromina paotak. Ätutä butewaki nadäj namut yäjpäñ dapun täjpa wañkuñ. Ba naniñ kämäta äma kubä nämo kañ-ahäjkut.
- 21 * Täjpäj nakta neñirä täñ-näkñatpäj näh täjpäwakta ketem wakipäj namiñkuñ. Täñkañ umeta neñirä ume jägämi namiñkuñ.
- 22 * Unita ñode nadätat; Äma u ketem nak-nakiken ketem oretoret terak nañirä unitä äyäjutpäj kowata kañ täjpä wawut! Täñkañ Anututa ärawa täñ imiñirä unitä äyäjutpäj buñep ude äworeñpäñ kañ däpän!
- 23 Ekäni, dapuri yäpuri-tumbut. Täñkañ mädeni kujat imaka, yäpi wawut!
- 24 Täjpäj kokwawakka äma udewani terak kwawak pewi ahäwäpäñ komi nadäjpäñ kañ paorut!
- 25 * Paorirä komeni u jop kañ parän! Äma kubä nämoinik kañ-korewen, kuduhtagän kañ däpmäj more!
- 26 U imata, äma udewaniä äma gäkä momita kowata komi yämani unita yäpurätpäj komi yämikgän täjpäj yäjärok yäwet täkañ.
- 27 Unita Anutu, äma udewani täño momi täpuri kubäta nämoinik guñ täwen. Ba imaka täga kubä nämoinik täñ yämen.
- 28 * Täjpäj irit kehäromi täño wäp tawañken wäpi itkañ u awähutpäj uken nanik äma kubä nähjata biñam täkañ yäj kubä nämo yäwen.
- 29 Yäke! Komi häräpi nadäjira unitäño butewakitä nutak. Unita Anutu nämagutpäj yäpi-tägañ namut!
- 30 Täjiri wäpka pähap kap terak api ganiñ oreret. Täñkañ bänep täga nadäjpäñ unitäño biñam api yäjähäk täjpet.
- 31 Ude täjira Ekänitä gäripi api nadäj namek. U bulimakaupäj gupe ijin imero u irepmiñpäñ täjpek.
- 32 Ude täjira ämawebe häräpi kotañkañ itkañ unitä kañpäñ oretoret api täneñ. Bureni, ämawebe Anutu iniñoret täkañ u bänep nadäk-nadäki äneñi api täñ-kehärom täneñ.
- 33 U imata, Ekänitä äma jopi jäwäri täño gera nadäj yämik täyak. Ba iniken ämawebeniye iwantä yepmäñitpäj komi enjiken yepmañkuño itkañ unita nämo guñtak täyak.
- 34 Unita kunum, kome, gwägu ba gwägu tom imaka imaka gwägu gänañ itkañ in kuduhtagän Anutu wäpi yäpmäj akuwut!
- 35 Nadäkañ? Anutu u Jerusalem täñkentäj imiñpäñ iwan däpmäj yawat kireñirän äneñi gupi koreñpäñ api irek. Ba Juda täño yotpärare ätu iwantä täjpä wawani u imaka, äneñi täñkodak täjpäñ api pewek. Ude täñirän ämawebeniye komeni äneñi koreñpäñ uken säkgämän api itneñ.

* 69:20: Jop 16:2; Sam 142:4; Ais 63:5 * 69:21: Mat 27:48; Mak 15:36; Luk 23:26; Jon 19:28-29

* 69:22: Rom 11:9-10 * 69:25: Apos 1:20 * 69:28: Kis 32:32; Rev 3:5, 13:8, 17:8

36 Təŋpəŋ watä piä ämaniye unitäŋo yeriniyetä ahəŋpəŋ kome ugən koreŋpəŋ api it yəpməŋ kunəŋ. Bureni, ämawebe Anututa gəripi nadəŋ imik təkaŋ u kome uken api it yəpməŋ kunəŋ.

70

Bärəŋeŋ äbä tən̄kentəŋ namisi!

- 1 * Anutu, bärəŋeŋ äbä tən̄kentəŋ namisi!
- 2 Äma nutnayəŋ təkaŋ u kehäromini yəpməŋ äpəŋpəŋ nadäk-nadäki tən̄pi gun̄taŋirä mäyäk tawut. Mäyäk taŋpəŋ nabä-kätəŋpeŋ kut!
- 3 Äma yəŋärok man näwet təkaŋ u meni tən̄pipiŋpəŋ yəwat kireŋjiri mäyäk tawut.
- 4 Tən̄pəkaŋ ämawebe gäk gəwarəntäk təkaŋ u oretoret tək təkot! Anutu, gäk waki keriken nanik wädəŋ tädətpəŋ yepmaŋkuno unita gäka gəripi pähap nadäk təkaŋ.
Tən̄pəŋ kadäni kadäni ŋode yäk təkot; Anutu u wäpi biŋam ikek kaŋ irän!
- 5 O Anutu, nähä waki kehäromina nitek nämo unita bärəŋeŋ äbi! Gäk kubä-tägän näkŋo tən̄kentäk ba yəpätägak ämana.
O Anutuna, bärəŋeŋ äbä tən̄kentəŋ namisi!

71

Äma tägawani kubä tən̄jo yəŋapik man

- 1 * Ekänina, watä it namiŋjiri iwantä näk täga nämo tən̄pə waneŋ. Gäk iwan yabəŋ äwaräkuk tən̄jiri mäyäk nämo namineŋ.
- 2 Täktäkka u siwoŋi-inik unita tən̄kentəŋ namiŋpəŋ iwan keriken nanik yäyomägasi! Gäkken yəŋapiŋjira nadəŋ namisi.
- 3 * Gäk yewa ba eŋi kehäromi ude it namik täyan. It namiŋjiri näk u gənaŋ äroŋpəŋ iwan yabəŋ umuntaŋ pən̄ku käbop irira watä säkgämän it namik täyan.
- 4 Anutuna, äma waki keriken nanik wädəŋ tädətpəŋ nepmaŋsi. Nadätan? Iwantä kehäromi-inik tən̄pəŋ nepmäŋitnayəŋ təkaŋ.
- 5 Unita Anutu Ekänina, gäk kubä-tägän irit kuŋat-kuŋatnata watä täga iren yəŋ nadäkinik täyat. Näk iron̄jiken umunitä gäka nadäkinik tən̄ yəpməŋ äbätat.
- 6 Bureni! Gäk ketka terakgän it täyat. Näk nanak paki ahəŋkutken unitä apiŋo nepməŋ towiŋ yəpməŋ äbätan. Unita näk wäpka biŋam kadäni kadäni ganiŋoret täyat.
- 7 Anutu, gäk watä kehäromi it namiŋ yəpməŋ abuno unita ämawebe mäyaptä irit kuŋat-kuŋatna täga u kaŋpəŋ nadəŋpəŋ gäk Anutu udewani yəŋ nadäwä tärek tən̄kuŋ.
- 8 Tən̄pəŋ kepma kepma, tamimaŋtä pən̄ku bipäda menatä wäpka biŋam ärowani u ganiŋoret täyat.
- 9 * Unita tägawani tən̄pəŋ kehäromina nämo itatken ŋoken mäde ut namiŋpəŋ nämo nepmaŋpen.

* 70:1: Sam 40:17, 141:1   * 71:1: Sam 31:1-3   * 71:3: Sam 18:2, 42:8, 90:1, 91:9   * 71:9: Sam 92:14; Ais 46:4

- 10 Nāmo, iwantä näk nutta käbeyä täñpäj man yäñpäj-nadäk täk täkañ.
- 11 Täñpäj ñode yäk täkañ; Eruk! Iwat kireñpäj injitna yäk. Anututä mäde ut iminjirän u täñkentäj imikta äma kubä nämo itak yäj yäk täkañ.
- 12 * Unita Anutuna, nabä kätäñpäj gäkñagän päñku nämo iren. Nāmo, täñkentäj namikta bäräñej äbi!
- 13 Ude täñjiri äma iwan täñ namik täkañ u komi nadäñpäj mäyäk pähap nadäk täkot. Täñkañ iwaniyetä däpmäj yäwat kireñjirä paot-inik kañ täñput.
- 14* Upäñkañ nähä gäkä täñkentäj namenta nadäkinik täñpäj api itsämbet. Ude täñkañ wäpka biñam wari wari api ganiñoret yäpmäj ärowet.
- 15 Täñpäj säkgämän täñkentäj namik täyan unita yäñpäj biñam api yäk täñpet. Täktäkka täga u kumän nadäwa-tärenäñi nämo upäñkañ, jop uken, kepma kepma unitäño biñam api yäñahäk täñpet.
- 16 Ekäni Anutuna, kehäromika u nadäñpäj wäpka api yäpmäj akuk täñpet. Täñpäj manbiñam ñodegän api yäñahäwet; Ekäni-tägän äma siwoñi-inik itak yäj ude api yäñahäk täñpet.
- 17 Anutu, näk ironjiken umunitä apiño näwetpäj näwoñärek täñ yäpmäj äbätan. Unita imaka tägatäga täk täyan u yäñahäj yäpmäj äburotä pen yäñahäk täyat.
- 18* Unita Anutu, apiño tägawani täñpäj gwäkna pujiñ paki tädotak ñoken nämo nabä-kätäwen! Nāmo, watä pen it naminjiri gäkño kehäromika pähap unita yäñpäj ämawebe mäden ahänayäj täkañ u yäñahäñpäj api yäwet täñpet.
- 19 U imata, Ekäni, kudänka siwoñi u käroñi boham, kunum yäpureko ude bumik. Gäk imaka umuri kudupi kudupi täñ yäpmäj äbun. Komen äma gäk udewani kubä nämo itak. Nāmo inik, gäkägän kudup yärepmit moretan.
- 20 Gäk komi bäräpi mebäri mebäri naminjkuno upäñkañ nadätat; Äneñi api täñ-kehäromtañ namen. Kumbani ude iraropäj äneñi nämagutan.
- 21 Ude täñpäj wäp biñam bian yäpuro u irepmitpäj namitan. Täñkañ komi bäräpi gänañ irira äneñi api nanij kawat täwen.
- 22 O Anutuna, täñkentäj namikta yäñkehärom tañkuno udegän iwatpäj täñkentäj namik täyan unita Isrel täño kudupi äma gäk wagäm utpäj wäpka yäpmäj akuñpäj api ganiñ ubiñ tewet.
- 23 Bänep oretoret pähap nadäñpäj bumta api teñ gärepet. Bänep nadäk-nadäkna ba guña kudup mäba ärowäpäj api tek täñpet. Gäk wakiken nanik nämagutkuno unita yäñpäj ude api täñpet.
- 24 Bureni, kepma kepma täktäkka siwoñi unita yäñpäj ämawebe yäñahäñpäj api yäwet täñpet. Imata, ämatä näk täñpä wanayäj täñkuño upäñkañ gäkä unitäño kehäromi yäpmäj äpäñjiri mäyäk bumta nadäñkuñ.

72

Intäjukun ämata yäñpäj yäjku

- 1 O Anutu, gäkä nintäño intäjukun äma gäkñaken kudän siwoñi ugänpäj täñpäj-iwoñäre. Täñjiri yäpmäj danik-danik piä siwoñigän kañ täñpän.

* 71:12: Sam 22:11, 38:21-22, 70:5 * 71:14: Sam 130:7 * 71:18: Sam 22:31, 78:4-6

- 2 Ba ämawebekaye kudän siwonji terak yabän yäwatpäñ äma jäwäri kañ täñkentän yämän.
- 3 Täñpäñ kadäni irayän täyakken ämawebeniye piä tänayän täkañken imaka ahän bumbum api täneñ. Ude täñjirä ämawebe u kädet siwonjika ugän api iwatneñ.
- 4 Täñpäkañ intäjukun äma unitä äma jäwäri täño bäräpi api täñpidäm tañ yämek. Ba ämatä tuñumta wäyäkñek täkañ u api täñkentän yämek. Täñ, ämatä noriye täñpäwak täkañ udewanita kowata api yämek.
- 5 Täñpäkañ intäjukun äma u kome terak irayän täyak uwä edap ba komepaktä ijin yäpmän kudayän tämäno udegän api irek.
- 6 Unitäño täktäki säkgämän-inik api ahäwek, iwäntä piä gänañ mañjirän ketem säkgämän ahäk täkañ ude.
- 7 Ba kadäni yabän yäwat piä täñpayän täyakken u äma siwonjigän kuñaranitä säkgämän api itneñ. Ba komepaktä ijin yäpmän kwayän täyak udegän täñ-bumbum terak api it yäpmän äroneñ.
- 8 * Täñpäkañ kome yabän yäwat täyak u gwägu pähap ño kädätä päñku ban udude pätak ude. Komeni täño бага uwä ume wäpi Yufretis u yäput-peñkañä komeni komeni api kuñ morewek.
- 9 Täñpäkañ ämawebe komeni komenitä api orañ imineñ. Ba iwaniye kudup gämori-kengän api mañ uyineñ.
- 10 Täñpäñ intäjukun äma u ärowani-inik irirän guñ ämawebe täño intäjukun äma Spen kome, Itiopia kome ba Arebia komeken naniktä päbä iron täñ iminpäñ takis monëñ kañ imut.
- 11 Bureni, kome kudup täño intäjukun ämatä api gwäjin äpmon imineñ. Ba äma äbori äboritä watä piä api täñ imineñ.
- 12-14* Täñpäkañ äma jäwäri ba äma kehäromini nämotä yäñapiñirä api täñkentän yämek. Ba ämawebe äma ätutä täñkentän yäminañi nämo unitä gera yäñjirä api täñkentän yämek. Äma udewanita gäripi nadäk täyak unita äma wakitä däpnayän täñjirä äneñi api yämagurek.
- 15 Intäjukun äma u kadäni käronji kañ irän! Täñpäkañ Arebia kome täño äma ekäni ekänitä gämoriken kuñatpäñ gol monëñ pähap kañ imut! Täñpäñ ämawebeniyeä Anutu täñkentän imän yän nadäñpäñ yäñapik man yäñjirä Anututä api täñkentän imik täñpek.
- 16 Intäjukun äma unitä kome kañ iwarirän saguom ba ketem ätutä ämawebe täño piäken kañ ahäwut, Lebanon komeken ahäk täkañ ude. Täñpäkañ muptä piäken tädot täkañ udegän ämawebe kome uken ahän bumbum kañ täñput!
- 17 * Täñpäkañ intäjukun äma täño wäpi binamä edaptä pen ijin yäpmän kuk täyak ude kañ it yäpmän kwän.

* 72:8: Sek 9:10 * 72:12-14: Sam 116:15 * 72:17: Stt 22:18; Jer 4:2; Luk 1:48

Tänpäkaŋ ämawebe äbori äboritâ u wäpi terak täŋ bumbum pähap terak kaŋ irut. Itkaŋ wäpi biŋam yäpmäŋ akuŋpäŋ iniŋoret-oret epän tärek-täreki nämo kaŋ täk täŋput.

18 Tänpäkaŋ ämawebe komeni komenitâ Ekäni Anutu, Isrel täŋo Anutu u wäpi biŋam kaŋ iniŋoret täŋput.

Unitägän kudän kudupi ini pärik kubâ täk täyak.

19 Wäpi biŋam säkgämän u pen oraŋ imik täkot. Wäpi biŋamtâ komeni komeni kaŋ tokŋeŋ morewän! Burenitâ bureni-inik!

20 Devit, Jesi täŋo nanaki, unitäŋo yäŋapik kap teŋirän kudän täk täŋkuŋo u kudup äbâ tärekaŋ ŋo. Ugän.

73

Äma kubâ nadäkiniki täŋo mebäri yäŋahäŋkuk

1 Näk bureni ŋode nadätat; Anututâ Isrel ämawebeta säkgämän täŋ yämik täyak. U ämawebe bänep nadäk-nadäki kuräki säkgämän unita nadäŋ yämik-inik täyak.

2-3 * Upäŋkaŋ Anutu, nadäkinikna pära pewa putäreŋkuk. Äma waki-waki täŋpanitâ säkgämän itkaŋ tuŋum pähap ikek kuŋarirâ yabäŋpäŋ-nadäŋkaŋ näkŋata jop waki ŋode nadäŋkut; Udegän itet yäŋ nadäŋkut.

4 ŋode yabäŋpäŋ-nadäk täyat; Äma udewani bäräpi nämo nadäk täkaŋ ba käyäm nämo kaŋ-ahäk täkaŋ.

5 Kome täŋo bäräpi ninta ahäŋ nimik täkaŋ uwä äma udewanita nämo ahäŋ yämik täkaŋ.

6 Tänpäkaŋ iniken täktäki waki u käbop nämo peŋpäŋ gup yäpmäŋ ärokärok kudän ba ämata komi jop nadäŋ yämik-yämik kädet iwarän täŋpäŋ täk täkaŋ u kwawakgän täk täkaŋ.

7 Bänep nadäk-nadäki-ken wakitâ tokŋek patkaŋ abämaŋ kuk täkaŋ. Tänpäkaŋ waki ätu täkta nadäk-nadäki-ken ini yäŋpäŋ-nadäk wari wari täk täkaŋ.

8 Ude täŋkaŋ äma ätu yäŋärok yäwetpäŋ kokwawak man yäwetgän täk täkaŋ. U ärowani kudän täŋpäŋ äma ätu komi yämikta umun man yäwet täkaŋ.

9 Täŋkaŋ Anutu kunum gänaŋ itak unita man waki yäk täkaŋ. Ba iniken wäpi yäpmäŋ akuŋpäŋ ämawebe komeni komenitâ nintäŋo gärip ugän iwarut yäŋpäŋ peŋ yäwet täkaŋ.

10 Yäke! Ude täŋjirâ unita Anutu täŋo ämawebe ätutäwä gäripi nadäŋpäŋ man yäk täkaŋ unita nadäwä bureni täŋpäpäŋ yäwarän täk täkaŋ.

11 Täŋjirâ äma waki unitâ ŋode yäk täkaŋ; Anutu ärowani täŋpämörek mähemitâ nintäŋo wakinin u yabäŋ ahäkta kädet kubâ nämo pat imitak.

12 Wära! Äma waki täŋpani täŋo mebäri udegän pätak! Tuŋum mäyap pat yämiŋirâ upäŋkaŋ äneŋi ätukät yäpmäkta piäni täkgän täk täkaŋ.

13 Butewaki! Siwoŋi kädet kuŋatpäŋ momi täŋpet yäŋpäŋ näkŋatta watâ itpeŋ kuŋat täyat u jide? Jopi täyak ba?

14 Anutu, ude bumik täŋpapäŋ yäŋ ukeŋode kadäni kadäni kepma bipani komi mebäri kubâ namik täyan.

* 73:2-3: Sam 37:1; Jer 12:1

- 15 Upäñkañ ude nadäwero! Anutu, äma waki täñpanitä yäñärok gäwet täñkuño udegän yäwero uwä ämawebekaye-kät nanik kubä bumik nämo iret. Nämo, äma waki udewanigän äworewet!
- 16 Täñpākañ bārāpi ñonitāño mebāri nadāwa tārewut yāñpāñ piāni täñkuropāñ mebāri tāga nämo kañ-ahāñkut.
- 17 * Ude täñkä eruk, pāñku kudupi yotka gānañ āronpāñä eruk nadāwa tāreñkuk. Äma waki terak kämi jide api ahāwek yāñ u nadāwa tāreñkuk.
- 18 Bureni, äma waki udewani yāniñ kirewikañ itārop yewä kwāpāñ mañdāpmäk-inik täñpāñ api wañ moreneñ!
- 19 Mañdāpnayāñ tākañ uwä komi piä umuri kubäkengän api itneñ. Ude täñpāñ pit kubägän api kumāñ moreneñ.
- 20 Uwä ämatä bīpani dāpmonken täñpāñ pewä kwākañ tamimañ pāñaku täñguñtañ it tākañ ude bumik. Bureni Ekāni, gākä äbāñiri äma udewani api paotpeñ kuney.
- 21-22 Täñpākañ äma udewanita yāñpāñ bānepnatä nadāwa jägām tawāpāñ kadāni uken gākño mebārika tāga nämo nadāwa tāreñkuñ. Nämo, iñamkaken kudān jide täñkuro u tomtä-yāñ guñ ude kuñatkut.
- 23 Upäñkañ apino näk gākkät it-inik täñjira gākä ketnagän nepmāñit näwariri it täyat.
- 24 * Ude täñkañ juku-mankatä näk jide itpāñ kuñaretta näwetpāñ näwoñärek täk täyan. Ude täñ yāpmāñ kuñkä mäden nämagutpāñ epmāgetka kudān api meran täñ namen.
- 25 * O Ekāni, näka watä itta kunum gānañ gāk udewani kubä nämo itak. Nämoinik. Gāk kubägän it namitan unita gāka gāripi inide kubä nadäk täyat. Unita kome täño tuñumta imata gāripi nadāwet?
- 26 * Nämoinik! Gup nadäk-nadākna täño kehāromi paoreko upäñkañ Anutu gāk näkño kehāromina. Gāk näkkät tärek-täreki nämo it-inik api täñpen.
- 27 Täñpākañ ämawebe gāka mäde ut gamik tākañ u kudup paot-inik api täneñ. Ba äma gāk gabāñ umuntañpāñ iniken gārip terak kuñarani u kudup api täñpi waneñ.
- 28 * Upäñkañ tägagāmān-inik! Nähä gāk dubikaken itat unita säkgāmān itat. Anutu Ekānina, gāk näkño yewana unita imaka täñ naminikuno unita nadāñpāñ u kudup kwawakgän yāñahāwayāñ!

74

Anututä Isrel äbot äneñi täñkentāñ yāmikta yāñapik man yāwani

- 1 O Anutu, imata nipmañpi kodāñani ñode itkamāñ? Ämawebekaye ninta kokwawak pen api nadāñ yāpmāñ ārowen ba?
- 2 Ämawebekaye gākñata biñam bian iwoyāñpāñ komi piāken nanik nimagut yāpmāñ äpāmañ kuñkuno ninta äneñi nadāñ nimen. Ba Saion Pomka ño terak gākña bian bāmopninken irani unita nadāwen.
- 3 Komeka biani täñpāwawani ño pärewatkañ ka! Iwaniyetä kudupi yot gānañ nanik imaka imaka kudup täñpä wañkuñ.

* 73:17: Sam 27:4, 37:38, 77:13 * 73:24: Sam 48:14, 49:15, 58:11 * 73:25: Sam 16:2 * 73:26: Sam 16:5, 40:12, 84:2 * 73:28: Sam 14:6, 40:5; Hib 10:22; Jem 4:8

- 4 Anutu, iwankayetä yärepmitkamäj yänpäj kudupi yot gänaŋ oretoret gera mämä tänpäj eŋi ŋo ninta biŋam täyak yänpäj wären täŋkuŋ.
- 5-6 Ämatä bipiken päya madäk täkaŋ ude kudupi yot gänaŋ päya kujat säkgämän säkgämän painpäj tänpäni u kudup gwem kujat ba pinigonŋtä dämpäj äreyäj tänpä kuŋkuŋ.
- 7 Kudupi yotka u ude tänpä wawäpäj kädap pewä ijinirän inamkaken gäk ganiŋ oretta biŋam täha nämo täŋkuk.
- 8 Ämawebekaye nin tänpäwakinik tänayäj nadänpäj komeninken ŋoken ganiŋ oretta bägup kudup pewä ijin paotkuŋ.
- 9 Ude täjirä apiŋo kudän kudupi kubä nämo täjiri kak täkamäj. Ba meka jinom yänahäwani äma u kudup paotkuŋ. Unita bäräpi ŋo udeken api paorek yäj äma kubätä nämo nadätak.
- 10 Iwantä gäkŋo wäpka yänpäj gabäj mägayäk täjirä kadäni jide api täŋpek? Wäpka biŋamta yäjärok man yäjirä tärek-täreki nämo api pärek ba?
- 11 Anutu, imata nin täŋkentäj nimikta bitnäk täyan? Imata jop nadäj itkentäj nimik täyan?
- 12 Tänpäkaŋ näk nadätat; Gäk nintäŋo intäjukun äma ude yäput peŋpäj it nimiŋ yäpmäj äbun. Ude täŋkaŋ kadäni mäyap iwan keriken nanik nimagut täŋkun.
- 13-14 * * Kehäromika terak gwägu dämpäj täkŋeŋpäj gwägu gämok pähap wäpi Levitan unitäŋo gwäki dämpäj kokoyänpäj gupi madäj jukutpäj kome kawukiken nanik tomta yepmäj towiŋkun.
- 15 Ude täŋkaŋ ume dapuri täwitpewi ume äpuŋ. Täŋkaŋ ume taŋi taŋi täŋpewi kawuktaŋ yäpmäj kuŋkuŋ.
- 16 * Gäkŋa-tägän kepma bipani yäŋpewi ahäŋkumän. Tänpäj edap kenta komepak komeniken yepmaŋkun.
- 17 * Täŋkaŋ kome pähap ŋonitäŋo бага kukŋi kukŋi täŋ-kehärom taŋpäj peŋkun. Tänpäj iwän edap täŋo kadäni yäpmäj daniŋpäj peŋkun.
- 18 Tänpäkaŋ Ekäni, iwankaye gäka gaŋani pähap nadänpäj Anutu bureni yäj nämo nadäj gamiŋpäj gabäj mägayäk täkaŋ. Unita nadänpäj kowata yämen.
- 19 Tänpäj ämawebekaye täŋkentäki nämo, iwan täŋo komi piä terak itkaŋ u nämo nibä-kätäwen.
- 20 Nämo, topmäk-topmäk kubägän ninkät bian täŋkuno unita äneŋi juku pi! Imata, kome ŋo täŋo käwuri kukŋi kukŋiken äma komi nimikta käbop ittäj kukaŋ.
- 21 Unita iwan yabä-kätäjiri mäyäk nämo nimineŋ. Nämo, täŋkentäj nimiŋiri äma jopi jäwäri mewuni nin wäpka kaŋ ganiŋ oretna!
- 22 Eruk Anutu, bäräŋeŋ akuŋpäj iwankaye yabäj yäjiri goret täkamäj yäj nadäwut. Äma udewani nämo nadäj gamiŋkaŋ kepma käroŋ gäk gabäj mägayäktagän nadäk täkaŋ u nadä!
- 23 Täŋkaŋ iwankaye u kokwawak tänpäj yäŋgera-gera wari wari yäk täkaŋ unita nämo guŋ täwen! Nämo, komi kaŋ yämi.

* 74:13-14: Kis 14:21 * 74:13-14: Jop 41:1; Sam 104:26; Ais 27:1 * 74:16: Stt 1:14 * 74:17: Stt 8:22; Apos 17:26

75

Anutu uwä ämawebe täño täktäki yäpmäj daniwani

- ¹ Bänep täga, Anutu, bänep täga gäkagän nadäj gamikamäj! Imaka säkgämän säkgämän, ba kudän kudupi kudupi täñ yäpmäj äbuno unitäño biñam yañahäk täkamäj.
- ² Anutu, gäkä ñode yänkun; Yäpmäj danik-danik epän täkta kadäni kubä iwoyänpäj penkuro itak. Kadäni uken kudän siwonji terak ämawebe uwä api yäpmäj daniwet.
- ³ Täñpäkañ imaka imaka kome terak it täkañ ba kome ini bärom täñpeko upänkañ Anutu näkä meham täñjira api kehärom täneñ.
- ⁴⁻⁵ Näk äma waki täñpani gup yäpmäj ärokärok kädet penpäj injinken kehäromita nadäwä ärowani nämo täñpek yän yäwet täyat yäk. Anututä ude yänkuk.
- ⁶ Nadäkañ, kome äma uken-uken nanik kubätä äma kubäta wäp biñam bureni yämik-yämik uwä täga nämo täñpek.
- ⁷ * Nämo, u Anutu ini kubä unitägän ämawebe yäpmäj daniñpäj ätu kowata waki yäpmäkta biñam yepmañkañ ätu wäpi biñam yäpmäkta biñam yepmak täyak.
- ⁸ Imata, Ekänitä ini kokwawaki umuri pähap, ume komi nikek bumik gäpe nikek inñitak. Täñpäj u piwän kuñjirän äma waki täñpanitä kudup api nañ paotneñ. Kubätä nämoinik api irepmirek.
- ⁹ Täñ nähä Isrel täño Anutu unitäño täktäkita wari wari api yäñahäk täñpet. Ba kap terak inñj oretta nämoinik api gaña täwet.
- ¹⁰ Nämo, Anutu u waki täñpani täño kehäromi api pewän paotneñ. Täñkañ äma siwonji täño kehäromi ätukät api yäpurärärek.

76

Anututä ämikken ämawebeniye täñkentäj yämiñkuk

- ¹ Juda naniktä Anutu täño mebäri nadäkañ. Ba Isrel nanik imaka, wäpi orañ imik täkañ.
- ² Anutu täño eñini Jerusalem itak. Saion pom terak it täyak.
- ³ Kome uken itkan iwan ämik tänayäj äbuño unitäño äpa kuwek, kurepä, käda bohäm u kudup ubiñ-jukutkuk.
- ⁴ O Anutu, gäka nadäjira epmäget kudän inipärik-inik kubä täk täyak. Ba täktäkka täño mebäri ärowani inipärik kubä, pom käronji käronjiken tom ahäj bumbum täk täkañ u kudup yärepmiit moretak.
- ⁵ Iwan täño komi äma uwä kehäromi nikek upänkañ gäkä däpmänpäj tuñumi kudup yäyomägakun. Täñjiri kumänpäj däpmon patguñ-guñ ude täñ itkan.
U ka! Kehäromini ba nadäk-nadäki u jopigän.
- ⁶ Jekop täño Anutu, däpayäj täñyäkñariri komi ämakät hosniye pajin kumäj mañkuñ.
- ⁷ Bureni Ekäni, äma kuduptagän gäka umuntak täkañ. Kokwawak täñjiri kubätä inamkaken täga nämo kehärom tañpäj irek.

* 75:7: 1Sml 2:7; Sam 50:6, 147:6; Dan 2:21

- 8 Gäk kunum gänäŋ itkaŋ iwanta kowata ude yäŋtäreŋ yämiŋjiri ämawebe komeni komeni umuntaŋpäŋ man kum itkuŋ.
- 9 Kowata yäŋtäreŋ yämiŋkuno uwä ämawebe iwan keriken irani u kudup yämagutta yäŋkun.
- 10 * Bureni Ekäni, äma ätutä kokwawak täŋpäŋ ämik täneŋo upäŋkaŋ kowata yämiŋjiri ämawebe nadäwä täga täŋpöpäŋ ganiŋoret täkaŋ. Täŋjirä äma ämikken kehärom taŋpäŋ it täkaŋ uwä api ganiŋoret täneŋ.
- 11 Unita ämawebe, Ekäni Anutujinta täŋ imikta bian yäŋkehärom taŋkuŋo u inita täŋ imineŋ. Täŋpäŋ äma äbot tuän tuän itkaŋ in, iron yäpmäŋ äbäŋpäŋ kaŋ imut. U imata, Anutu unitagän umuntänaŋi.
- 12 Bureni, Anutu u äma wäpi biŋam ikek täŋo wäpi yäpmäŋ äpäk täyak. Ba intäjukun äma ärowani ärowani täŋpewän bumta umuntak täkaŋ.

77

Äma ŋo bäräpi ahäŋ imiŋjirän Anutuken gera yäŋjuk

- 1 * Anutuken konäm butewaki gera yäk täyat. Gera yäŋjira nadäŋ namik täyak.
- 2 Bäräpi kadäniken Ekäniken yäŋapik täyat. Bipani käroŋ yäŋapik man yäk täyatken uken ketna yäpmäŋ akuŋkaŋ Ekäni iwet täyat. Upäŋkaŋ bänepna nämo pidämtak täyak.
- 3 Ude täŋkaŋ Anutu täŋo täktäkita nadäŋpäŋ bäräpi nadäk täyat. Unita juku piŋjira nadäŋ bäräp ahäŋ namik täyak.
- 4 Unitä täŋpewän bipani bipani däpmon kubä nämo pat täyat. Nadäwätäk taŋi täŋpäŋ man kubä täga nämo yäwet yäŋ nadäk täyat.
- 5 Ude täŋkaŋ bian täga itkutken unita juku pik täyat.
- 6 * Bipani käroŋ nadäk-nadäk pähap täŋpäŋ näkŋaken bänepna ŋode iwet yabäk täyat;
- 7 Jide? Ekänitä ninta mäde pen api ut nimek? Ninta gäripi äneŋi nämo api nadäŋ nimek?
- 8 Nadäŋ nimikinik täk täŋkuko u nibä-katäŋkuko ugän? Ba yäŋkehäromtak mani wari nämo käwep api iwarek?
- 9 Orakoraki pewän paotkuko ubayäŋ? Kokwawakitä orakoraki komeni yäpuk ba?
- 10 Ude nadäŋpäŋ yäŋkut; Imaka ŋonita nadäŋjira bänepnaken däpmäŋ päretak; Anututä kadäni käroŋi kehäromini näwoŋäreŋ yäpmäŋ äbukopäŋ apiŋo de itak?
- 11 Täŋpakaŋ ude nämo! Ekäni, imaka säkgämän säkgämän, ba kudän kudupi kudupi bian täŋkuno unita äneŋi juku piwa!
- 12 Imaka tägatäga kehäromi niekek täŋ yäpmäŋ äbuno unita nadäk-nadäk epän kaŋ täk täŋpa!
- 13 Bureni Anutu, imaka imaka täk täyan u kumän kudupi siwoŋi-inik. Anutu kehäromi niekek gäk udewani kubä nämo itak.
- 14 Kudän kudupi pewä ahäwani Anutu u gäk kubägän. Kehäromika ärowani guŋ äbot bämopiken pewi ahäŋjirän kaŋpäŋ nadäŋkuŋ.

* 76:10: Kis 18:11; Sam 65:7 * 77:1: Sam 3:4, 142:1 * 77:6: Sam 4:4, 42:8

- 15 Ketka kehäromikatä ämawebekaye, Jekop kenta Josep täño äboriye u komi epänken nanik yämagutkun.
- 16 Täñpåkaj ume gwägu pähaptä Anutu gäk gabänkaj umuntañpäj bärom-bärom täñkuk.
- 17 Yäñpewi gubam gwägäriän yäpä iromäj iwän bukña täñkuk.
- 18 Iromäj täñpewi yäñpäñ-wädäj iwarirän yäpä kwiniñpäñ penyänjeñirän komeni komeni kwawakgän itkuñ. Ude täñjirän kome kwaiñkuk.
- 19 Anutu, gäk gwägu käronji boham u bämopiken kädet täwitkun. Täñkuno upänkaj kuroñka bäräm äma kubätä täga nämo kanjuk.
- 20 Ude täñkaj ämawebekaye yawak ude irirä yäñ-yämagutkun. U Moses kenta Arontä watä it yämiñirän yämagut päñku tägaken yepmanjukun.

78

Anututä ämawebeniye Isip komeken nanik yämagutkun

- 1 Eruk ämawebenaye, in näkño jukuman ño nadäwut. Juku säkgämän penpäñ man täwerayäj täyat ño nadäwut!
- 2 * Jukuman ño man wärani terak täwerayäj. Imaka bian ahäwani mebäri nikek unita täwerayäj.
- 3 Bian oraniyetä yäñpäñ niwerirä nadänkumäño nadäk-nadäknin-ken pätak u tärewayäj.
- 4 Man ño nanakniye ahänayäj täkaj unita käbop nämo pen yämine. Nämoinek! Ekäni u imaka säkgämän säkgämän täñkuk. Unita yäwetpäñ yäwoñärek täñjitna epän kehäromi kehäromi täk täñkuko u ba kudän kudupi täñkuko unita kan nadäwä tärewut.
- 5 Ekäni u Jekop täño oraniye, Isrel ämawebe it yäpmäj äbäkamäj nintä iwatta бага mani bian penjuk. Täñpäñ oraniye man kehäromigän ñode yäwetkuk; In näkño бага man ño nanakjiye yäwetpäñ yäwoñärek kan täk täñput yäj yäñkuk.
- 6 Ude tänayäj täño uyaku yerijiye mäden ahänayäj täkaj unitä yäñpäñ-nadäk pen api täk täneñ. Ude täñkaj unitäño yeri ahänayäj täkaj unitä udegän api yäwetpäñ yäwoñäreneñ.
- 7 Ude tänayäj täño uwä äbot u imaka, Anututa nadäkinik täñ imiñ yäpmäj kuñpäñ kudän kudupi täñkuko unita nämo api guñ täneñ. Ba бага mani u api buramik täneñ.
- 8 Baga mani buramiñpäjä oraniyetä täñkuño ude nämo api täneñ. Oraniye uwä Anutu täño manta nadäkinik nämo täñpäñ bänepitä Anutu injit-inik nämo täñkuñ. Täñpäñ Anutu mäde ut imiñjukun.
- 9 Bian uken Efraim äbot unitäño komi äma uwä äpa kuwek yäpmäj kuñat täñkuño upänkaj ämik ahäñirän umuntañpäj ämetkuñ.
- 10 U Anutukät topmäk-topmäk täñpani unita nadäj äwaräkuk täñpäñ бага mani iwatta bitnäñkuñ.
- 11 Ba imaka kudän kudupi injamiken täñkuko unita guñ tak-inik täñkuñ.
- 12 * Ekänitä Isip täño kome kubä wäpi Soan uken kudän kudupi oraniye naniye ñode täñpäñ yäwoñäreñkuk;
- 13 * U gwägu tanj däpmäj täkñewänkaj kukñi kukñi kuñirän Isrel ämawebe bämopgän yäñ-yäkñat yäpmäj kuñkuk.

- 14 * Yäj-yäkñat yäpmäj kuñpäñä kepmawä gubam kubä iwerän kädet yäwoñärektä intäjukun kuñjirän iwatkun. Täj bipaniwä kädäp täjno penjyäñeki ägonitä udegän intäjukun kuñjirän iwatkun.
- 15 * Täjpäkañ kome kawukiinikken mobä yäpurän tumäjirän ume gänañ umu nanik bumta abäjirä nanjuk.
- 16 Bureni, mobä jopi täjpewän ume dapuri abani ude täñkuk. Ude täñjirän ume tañi ahäñkuk.
- 17 Ekäni ärowani pähaptä iron ude täñ yämiñkukopäj kome kawuki uken ehutpäñ ärowani kudän pen ñode täñ imiñkun;
- 18 * Anutu iyapi yäj nadänpäj yäjikñatpäñ kakta ketem gäripi nitek ätukät nimi yäj pen iwetkun.
- 19 Ude täjpäj Anutu yäjärok ñode iwetkun; Anutu kome kawuki ñodeken ketem täga käwep pewän ahäwäpäñ nimek? Ba täga nämo käwep! yäk.
- 20 Bureni, pengänä mobä yäpurän tumäjirän ume uken nanik abuk yäk. Upäjkañ jide? Tom ketem udegän niminañi nämo käwep? yäk.
- 21 Yäjärok ude yäjirä Ekänitä mani u nadänpäj kokwawak tañi täjpäj Jekop täjno äbot uken kädäp mebet iniñ kireñpewän äpuk.
- 22 U imata, ämawebe uwä Anututa nadäkinik nämo täñkun. Ude täñkañ Anutu ninta nadäkinik täjpäj täñkentäj nimik täyak yäj nadäwä bureni nämo täñkuk.
- 23 Ude täñkuño upäjkañ Anututä kunum iwerän añeñkuk.
- 24 * Añeñjirän kunum gänañ nanik ketem inide kubä pewän mañjirä yäpmäjpäñ nanjuk.
- 25 Ketem nanjukno u ketem tägagämän, añero täjno ketem bumikpäñ nanjuk. Anututä iron täñ yämiñkuko u nanpäñ koki täñkun.
- 26-27 Ude täjpäj mäni pähap kubä iwerän piäñkuk. Piäjirän ämawebetä itkunken u barak punin nanik päke uwä iwan ude bumik pewän mañkun. Barak uwä bumta, mobä jirañ ude.
- 28 Täjpäkañ u kome jopiken nämo pewän mañkun. Nämo! Ämawebetä yottaba täjpäj itkunken ugän pewän mañkun.
- 29 Eruk, ude täjpäkañ ämawebetä barak päke u nañ tokneñkun. Bureni, imaka Anutuken yäpmäkta yäjapiñkuño u yäniñ kireñ yämiñkuk.
- 30-31 Ude täñkentäj yämiñkukopäj momi kädet nämo penjuk. Unita ketem u pen nañ irirä Anututä kokwawak nadäj yämiñpäñ Isrel äma gubañi gubañi kehäromi nitek u pit kubägän däpmäj moreñkuk.
- 32 Upäjkañ momi pen täñ yäpmäj kunjuk. Anutu kudän kudupi päke täñ yäpmäj äbuko unita nadäkinik nämo täñkun.
- 33 Nadäkinik nämo täñkuño unita ehät woñ pit kubägän abäjpäñ paot täkañ ude Ekänitä imaka umuri kubä pewän ahäjirän uterak pit kubägän kumäj moreñkun.
- 34 Eruk Anututä ätuniye ude däpmäj paorirän yabäjpäñ ätu bänepi äyäjutpäñ Ekäni äneñi iwatta bänep pek täñkun.

* 78:14: Kis 13:21-22 * 78:15: Kis 17:1-7; Nam 20:2-13 * 78:18: Kis 16:2-15; Nam 11:4-23, 11:31-35 * 78:24: Jon 6:31

- 35* Täppäj nadäjkuŋ; Ekäni uwä nintäŋo mobä kujat kehäromi ude it nimitak. Unitägän wakiken nanik nimagut täyak.
- 36 Ude nadäjkuŋo upäjkaŋ bänep äyäjüt-äyäjüt man yäjkuŋo u jop yäjikŋatkuŋ. Man yäkyäki täktäki u jopigän, bureni nämo.
- 37* Ekänikät topmäk-topmäk täŋpani u nadäj äwaräkuk täppäj mani nämo buramiŋkuŋ.
- 38 Ude täŋkuŋo upäjkaŋ Anututä kudup nämo däpmäj moreŋkuk. Nämo, oraŋ yämiŋpäŋ momini peŋ yämiŋkuk. Kokwawak taŋi täga täŋ yäminajipäj kadäni kadäni kokwawaki pewän maŋpäpäj ähan täŋ yämik täŋkuk.
- 39* U imata, ämawebe unitäŋo mebärini ŋode nadäjkuŋ; Uwä ämawebe jopigän, kadäni karonji itta yäwani nämo. Mänittä abämaŋ paotpeŋ kuk täyak udewani.
- 40 Wära, kome kawukiken peŋawäk wari wari täŋ imiŋirä nadäwän jägämi täk täŋkuk!
- 41 Isrel täŋo Kudupi Anutu u kadäni kadäni täŋikŋat-ikŋat kädet mäyap täŋ imiŋirä komi nadäk täŋkuk.
- 42 Uwä iniken kehäromini terak iwan keriken nanik bian yämagutkuko unita juku kubä nämo peŋkuŋ.
- 43 Nämo, Isip kome Soan käda uken kudän kudupi ŋode täŋkuko unita nadäwä ärowani nämo täŋkuk.
- 44* Kome uken Anututä ume yäjpewän nägät äworeŋirän Isip nanik täga nämo naŋkuŋ.
- 45* Ba gäbäräm bipi ätu yäniŋ kirewänkaŋ abä äma gupi tätuŋ naŋkuŋ. Ude täŋpäŋä wirit udegän yäniŋ kirewänkaŋ äbä imaka imakani kudup täŋpä waŋ yämiŋkuŋ.
- 46* Täppäkaŋ kapukbam mebäri mebäri ketemi epäni täŋpäwakta yäniŋ kireŋkuk.
- 47* Ude täŋpäŋä mimitä maŋpäŋ wain päya ba ketemi epän kudup täŋpäŋ waŋkuŋ.
- 48 Ba ugän nämo, mim kenta yäpätä yawakiye kudup udegän däpmäj moreŋkuk.
- 49 Yäke! Anututä kokwawak wakiinik täŋpäŋ aŋero täŋpäwak pewä ahäwani u yäniŋ kireŋkuk.
- 50 Kokwawaki kwawak yäwoŋäreka kädet täwitpäŋ ämawebe yabäj äwaräkuk kubä nämo täŋkuk. Nämo, käyäm wakitä mäyap däpmäj moreŋkuk.
- 51* Ekänitä ude täŋpäŋä Isip nanik täŋo nanak ämani intäjukun ahäwani kudup däpmäj paotkuk.
- 52* Täŋ iniken ämawebeniye yawak ude kome kawukiken kädet yäwoŋäreŋpäŋ yämagutkuk.
- 53* Yämagut päŋku yepmaŋpäŋ umunkät nämo, säkgämän itkuŋ. Täŋpäkaŋ iwaniye uwä gwägutä uwäk täŋpäŋ däpmäj moreŋkuk.

* 78:35: Kis 15:13; Lo 7:8; Ais 41:14, 63:9 * 78:37: Apos 8:21 * 78:39: Sam 103:14-16; Jon 3:6-8; Jem 4:14 * 78:44: Kis 7:17-21 * 78:45: Kis 8:1-6, 8:20-24 * 78:46: Kis 10:12-15 * 78:47: Kis 9:22-25 * 78:51: Kis 12:29 * 78:52: Kis 13:17-22 * 78:53: Kis 14:26-28

- 54 * Eruk, yāḡ-yākḡat yāpmāḡ kuḡtāḡḡān iniken kudupi kome dubinken ahāḡkuḡ. Tāḡkaḡ kome uwā iniken kehāromi terak āmawebenijeta yāmikta ḡode tāḡkuk;
- 55 * Kome u māhemiye yāwat kireḡpāḡ iniken āmawebenijeta yāpmāḡ danīḡpāḡ yāmiḡtāḡ kuḡkuk. Ude tāḡpāḡkaḡ Isrel ābori ābori enḡ tāḡpāḡ ittāḡ kuḡkuḡ.
- 56 * Anututā ude tāḡ yāmiḡkuko upāḡkaḡ Isrel āmawebetā Anutu ārowani unita tāḡiḡḡarani tāḡpāḡ peḡawāk tāḡ imiḡkuḡ. U jukumani kubā nāmoinik iwatkuḡ.
- 57 Kudān waki oraniyetā bian tāḡkuḡo udegān iwatpāḡ nadāḡ imikinik nāmo tāḡ imiḡkuḡ. Uwā āḡin gwājiwani gwājiwākaḡ siwoḡi nāmo kweko ude bumik.
- 58-59 Uwā anutu jopi yāniḡ oretta kome iwoyāḡpāḡ peḡkaḡ u kuk tāḡkuḡonik. Ude tāḡirā Anututā yabāḡpāḡ nāk nadāḡ namināḡi jidepāḡ tākaḡ yāḡ nadāḡpāḡ kokwawak tāḡ yāmik tāḡkuk.
Ude tāḡpāḡ Isrel ābot u māde ut yāmik-inik tāḡkuk.
- 60 * Tāḡpāḡ Silo komeken yottaba Anutu burenitā bāmopiken itta yāwerān tāḡ imiḡkuḡo u Anutu uken āneḡi itta nadāk kubā nāmo peḡkuk.
- 61 * Ude tāḡkaḡ iwan yāniḡ kireḡirān topmāk-topmāk tāḡo kudupi gāpe yottaba u gānaḡ itkuko u yāyomāgatkuḡ. Gāpe u terak Anutu tāḡo kehāromi ba peḡyāḡeki kwawak kak tāḡkuḡonik.
- 62 Ude tāḡkaḡ āmawebenijeta kokwawak nadāḡpāḡ iwaniye yāniḡ kireḡirān dāpuḡ.
- 63 Kadāni uken Isrel tāḡo āma gubaḡi āmik pāhap gānaḡ kumbuḡ. Kumāḡirā webetā āma deken yāpne yāḡ yāḡpāḡ jop itkuḡ.
- 64 Kadāni ugān bāmop āmaniye udegān dāpākaḡ webeniye konām kotkāt nāmo, jop kawuk tāḡpāḡ itkuḡ.
- 65 Eruk ude tāḡtāḡ ābāḡkā Ekāni dāpmon terak naniktā-yāḡ akuḡkuk. U āma wain ume naḡkaḡ tāḡḡuḡuḡ tāḡpāḡ pārekoḡpāḡ kikḡutpāḡ akuḡpāḡ kārak yāweko ude bumik tāḡkuk.
- 66 Ude akuḡpāḡ iwaniye dāpmāḡpāḡ pimiḡ yāwat kireḡirān māyāk tārek-tāreki nāmo nadāḡpāḡ āmik āneḡi tākta nāmo nadāḡkuḡ.
- 67 Ude tāḡkaḡ Josep tāḡo oraniye ābot unita māde ut yāmiḡpāḡ, Efraim tāḡo āboriye imaka, nāmo iwoyāḡkuk.
- 68 Tāḡ Juda tāḡo oraniye ābot u iwoyāḡkuk. Tāḡkaḡ Saion pom, Juda tāḡo komeken itkuko unita imaka, gāriḡi nadāk tāḡkuko unita iwoyāḡkuk.
- 69 Tāḡkaḡ pom uken kudupi yori, pom kāroḡi ude punin unu tāḡkuk. Tāḡpāḡ kehāromi-inik tāḡkuk, kome pāhap tāḡpāḡ peḡkuko inide it tāyak ude bumik tāḡkuk.
- 70-71 * Tāḡpākaḡ Juda ābot uken nanik epān watā āmani Devit epāni tākta iwoyāḡkuk.
U sipsip watā epān āma ude iraniken nanik imagutpāḡ Isrel āmawebe ekāni ba tāpuriḡa watā irekta iwoyāḡkuk.

* 78:54: Kis 15:17; Jos 3:14-17 * 78:55: Jos 11:16-23 * 78:56: Het 2:11-15 * 78:60: Jos 18:1; Jer 7:12-14, 26:6 * 78:61: 1Sml 4:4-22 * 78:70-71: 1Sml 16:11-12; 2Sml 7:8; 1Sto 17:7

- 72 * Ude iwoyänpäj tenjirän Devit iniken epän unitagän nadänpäj ämawebenyeta watä säkgämän it yämik täjkuk. Eruk unita Devit uwä Isrel äbot täjo watä äma tägagämän-inik ude itkuk.

79

Anututä iwan keriken nanik yämagutta yänapikun

- 1 * O Anutu, guñ äbottä gäkno kome inita korenayäj äbujo itkañ, u yabätan? U kudupi yotka täjpä wanjirä imaka jopi äworetak. Ude täjkañ Jerusalem yotpärare imaka, täjpewä wanj moretak.
- 2 Ämawebekaye, epän watä ämakaye u däpmänpäj yepmanjirä siäj ba tom ägwäritä nañ-irähut täkañ.
- 3 Ude täjkañ ämawebekaye jopjop däpmänjirä unitäjo nägäri umeyäwa tägata kweko ude Jerusalem yotpärare bämopiken tokneñjuk. Täjpäkañ u äneka äma kubä nämo itkuk. U kumän paotkuñ.
- 4 Täjpäkañ guñ äbot kukñi kukñi iranitä yäjärok niwetpäñ nibäj mägayäkuñ.
- 5 * Unita Ekäni, jide? Ninta kokwawak pen api täjpen? Ba kokwawakka u kädäptä-yäj pen api ijiñ yäpmäj kwek?
- 6 Kokwawakka u ninta nämo, äbori äbori gäk nämo ganiñoret täkañ ba gäkken yänapik man nämo yäk täkañ unita täj yämisi.
- 7 Äma äbot unitä gäkno ämawebekaye däpmäj-pewä kubäpäñ komeka u täjpä wanjuñ.
- 8 * Äbekniye oraniyetä bian momi täjkuño unita yäjpäñ komi epän nämo nimen. Nämo, bänep nadäk-nadäknin putärewani ninta butewaki nadäj nimisi.
- 9 * O Anutu, täjkentäj nimiñpäñ iwan keriken nimagusi. Ude täjpäñ wäpka biñamta yäjpäñ mominin peñ nimisi.
- 10 Guñ äbottä Anutujin de yäj niwerirä tägawek? Ude nämo, unita Anutu, guñ äbottä epän watä ämakaye täjo nägäri piwä kuñkuño unita kowata komi yämiñjiri kañ yabäna!
- 11 Täjkañ notniye komi eniken yepmankuño yäjkähän-kähän yäj itkañ u nadäj yämiñpäñ kehäromika ärowani terak äma kumäka biñam yäjtärewani u yäniñ kirenpewi äpämañ kut.
- 12 O Ekäni, guñ äbot uken-uken nanik yäjärok gäwet täjkuño unita kowata kwini nämo täj yämen. Nämo, täj gamiñkuño u irepmitpäñ wakiinik täj yämen.
- 13 Ude täjiri ämawebekaye nin, yawakaye ude itkañ bänep täga man tärek-täreki nämo gäwetpäñ ganiñ oretoret api täj yäpmäj kune.

80

Isrel ämawebe Anututä täjkentäj yämikta yänapik man yäjkuñ

- 1 * Anutu, Isrel täjo watä äma, gäk nadäj nimisi! Gäk Josep täjo äbot nin, yawak ude watä it nimik täyan. Gäk anjero täjo intäjukun äma iriri it gwäjik täkañ.

* 78:72: 1Kin 9:4 * 79:1: 2Kin 25:8-10; 2Sto 36:17-19; Jer 52:12-14 * 79:5: Sam 85:5; Ese 38:19
* 79:8: Sam 106:6; Ais 64:9 * 79:9: 2Sto 14:11; Sam 25:11, 31:3 * 80:1: Kis 25:22

- 2 Unita gäk kehäromika oraniye Efraim, Benjamin kenta Manase tãño äbot ninken kwawak pewi ahäwän! Äbä kehäromika nimiñpãñ tãñkentãñ nimi!
- 3 Anutu, gäk äneñi nimagut yãpmãñ dubikaken ku. Butewaki nadãñ nimiñpãñ tãñkentãñ nimiñiri paotnetawä!
- 4 O Anutu kehäromi mähemi, äbotkaye nintã gækken yãjapiñitna kokwawak nadãñ nimiñkã kadãni jidegãñ api pewen?
- 5 Gãkã ude tãñiri konãmpãñ ketem ude nañ itkamãñ.
- 6 Tãñpãkañ iwaniyetã kukñi kukñi itkañ yabãñ äwarãkuk tãñiri nidãpmãñpãñ nintãño kome korenayãñ tãkañ.
Tãñpãñ yãñãrok niwetpãñ nibãñ mägayãk tãkañ.
- 7 Unita Anutu kehäromi mähemi, gäk äneñi nimagut yãpmãñ dubikaken ku. Butewaki nadãñ nimiñpãñ tãñkentãñ nimiñiri paotnetawä!
- 8* Ekãni, bian gäk äbekniye oraniye, wain yeri kubã ude, Isip komeken nanik yãpmãñ pãbã kome kubãken piwayãñ yãnpãñ äma kome uken nanik yãwat kireñkun. Tãñpãñ wain yeri uwã kome u piñkun.
- 9 Tãñpãñ yeri u pikta komeñi ket tãñpãñ piñkun. Tãñpikañ jãwãri äpmonpãñ tañi-inik tãñpãñ kome tañi iriñ wãdãñ yãpmãñ kuñkuk.
- 10 Tãñpãñ wain pãya unitãño momitã pom ba pãya tañi tañi pãke itkuño u kudup äyuñ tãñ yãmiñkuk.
- 11 Tãñpãkañ momini uwã kumañ pãñku gwãgu tañi wãpi Mediterenian unitã pãñku Yufretis umeken täreñkuk.
- 12 Upãñ gäk imata wain epãñ tãño yewa u dãpmãñ wenkun? Tãñkunopãñ ämawebe kãdet miñin kuñat tãkañ unitã bureni kubota tãk tãkañ.
- 13 Tãñpãkañ but ägwãritã jãwãri metãñ gwãjik tãkañ. Tãñirã tom ägwãritã mujipi nak tãkañ.
- 14 Unita Anutu kehäromi mähemi, gãkã ninta äneñi nadãñpãñ kunum terak ununitã dapun tãñpãñ nibãñ niwat. Tãñpãñ wain pãyaka nin tãñkentãñ nimi.
- 15 Ninãwã wain pãya gubañi gãkã tãñpewi kehärom tañkuko udewani. Gãkã yeri u ketka kehäromitã piñkun. Tãñkuno unita tãñkentãñ nimik täyi.
- 16 Upãñkañ wain pãyaka uwã madãñpãñ kãdãp ijiwani. Unita iwaniye yabãñ yãñiri paot-inik tãñput!
- 17 O Anutu, ämawebe ninã gãkñata biñam iwoyãñkuno u tãñkentãñ nimiñpãñ äneñi nibãñ niwat täyi. Ba kehäromi äneñi nimik täyi.
- 18 Ude tãñ nimiñiri nin ärowani tãñpãñ manka äneñi nãmo api irepmitne.
Tãñkañ wãpka biñam api ganiñ oretne.
- 19 Unita Anutu kehäromi mähemi, gäk äneñi nimagut yãpmãñ dubikaken ku. Butewaki nadãñ nimiñpãñ tãñkentãñ nimiñiri paotnetawä!

81

Kadãni pãhap kubãken kap tekta jukuman yãñkuk

* 80:8: Ais 5:1-7

- 1 Anutu u kehärominin. Unita bänep oretoret kap teŋ imina. Jekop täŋo Anutu u kap gera terak teŋ imut.
- 2 Oretoret kap yäput pena yänpänjä wagäm utkaŋ gita kurere bok utpän iniŋoret kap teŋ imut.
- 3 * Täŋpän komepak api äbänjirän womat kaŋ piäwut, ba komepak bämop taŋjirän orekirit kadäni uken womat piänpän kap kaŋ teŋ imut.
- 4 Isrel äbottä kap ude tekta бага pätak. Jekop täŋo Anututä man u yänkehärom taŋkuk.
- 5 Anututä ämawebe Isip komeken nanik yämagutkuko kadäni uken man u Josep iwetpän iwonaŋrek taŋkuk.
- Täŋpakaŋ näk man kotäk kudupi kubä ŋode ahänjirän nadänkut;
- 6 Pitjin terak bäräpi patkuko u ketären taŋin kut yäk. Ba komi epänjin täŋo tuŋum u täyomägatpän peŋ taŋin kut yäk.
- 7 * Täŋpakaŋ intä komi nadänpän gera yänjirä nadänpän täŋkentän taŋin kut yäk. Iromän mämä ganaŋ käbop itpän nadän taŋin kut yäk.
Täŋpän komi ganaŋ nanik tämagut yäpmän äbätängän Meriba ume terak täŋyabäkken tepmaŋkut.
- 8 Unita Isrel ämawebe äbotnaye, in jukuman täwerayän nadätat ŋo ket nadänayän ba nämo?
- 9 * In mäjo wära nadän yämiŋpän nämoinik yäpmän kuŋatneŋ yäk. Ba guŋ äma täŋo yäwik nämo gwäjin äpmon yämineŋ.
- 10 * Nadäkaŋ? Näk Ekäni, intäŋo Anutu bureni-inik. Isip komeken nanik tämagut yäpmän äburo u yäk. Unita in mejin aŋejirä ketem tepmän towiwa.
- 11 Ude yänkuro upän ämawebenayetä mäde ut namiŋpän näkŋo man unita juku nämo peŋkuŋ.
- 12 * Ude täŋjirä yabän äwaräkuk täŋjira iniken nadäk-nadäk terak kädet waki-waki iwatkuŋ.
- 13 Butewaki! Ämawebenaye, jide? In näkŋo man ŋo juku peŋpän nadänaŋi. Isrel äbotnaye, in näkŋo kädet iwatnaŋi.
- 14 Ude täŋjirä uyaku iwanjiye täŋo kehäromi yäpmän äpätet. Ba ketnatä iwanjiye däpmän paotet.
- 15 Ude täŋjira iwanjiye, näka bitnäk täkaŋ uwä näka umuntaŋpän gwäjin äpmon namikäneŋ. Täŋpakaŋ komi epän tärek-täreki nämo yämitet yäk.
- 16 Upänkaŋ ämawebenaye, näk inta ketem säkgämän säkgämän tamakaŋ naŋ tokŋewut yän nadätat.

82

Anutu u intäjukun-inik itak

* 81:3: Nam 10:10 * 81:7: Kis 17:7; Nam 20:13 * 81:9: Kis 20:2-3; Lo 5:6-7, 32:12; Sam 44:20; Ais 43:12 * 81:10: Kis 20:2; Sam 37:4, 107:9 * 81:12: Jop 8:4; Apos 7:42; Rom 1:24-26

- 1 Anututä äma ekäni ekäni unita gera yänpewän äbänpäpän käbeyä tänjirä Anututä ini käbeyä täno intäjukun äma itak.
Intäjukun itkaŋ käbeyäken äma itkaŋ uwä ɲode yabäŋ yäyak;
- 2 In goret täk täkaŋ yäk. In man käbeyäken äma kädet goret tänpanita in täga täkaŋ yäŋ yäwet täkaŋ.
Ba inä yabäŋ äwaräkuk tänjirä äma wäpi biŋam ikektä äma äpani täno wäpi yäpmän äpäk täkaŋ yäk. Kädet u jidegän api penen?
- 3-4 Unita in kädet täga ɲodepän kaŋ tänpüt; Man käbeyäken äma jopi jäwäri ba ironji kodäŋa udewani yäŋkentän yämineŋ.
Tänpän ämawebe guŋ ba ini gupi täga nämo täŋkentänaŋi udewanita kädet siwoŋi täŋ yämineŋ yäk.
Tänpän ämatä äma udewani komi epän täŋ yäminayän täkaŋ uwä kaŋ yäniŋ bitnäwut.
- 5* Inä guŋ, nadäk-nadäkjin nämo! Injin bipmän urani gänaŋ kuŋatpän ämawebe kädet siwoŋi nämo yäwoŋärek täkaŋ.
- 6* Näk bian ɲode täwetkut; Inä anutu bumik, Anutu ärowani täno nanakiye itkaŋ yäŋ täwetkut.
- 7 Ude täwetkuro upän apiŋo ɲode täwera nadäwut! Inä kodak nämo api itneŋ yäk.
In äma mewunitä kumäk täkaŋ udegän api kumneŋ! Ba intäjukun äma ätutä kumäk täkaŋ udegän kumänpän paot-inik api täneŋ yäk.
- 8 Anutu, bureni yäyan! Gäk akuŋpän kome terak yäntärek epän tä! Äma äbori äbori kudupitagän u gäkŋo biŋam.

83

Isrel täno iwaniyetä paotta Asapatä yäŋapik man ɲo yäŋkuk

- 1 O Anutu, man kum nämo iren. Ba kubäkengän kwikinik nämo iren.
- 2 Iwankaye yabäsi! Äma Gäka gaŋani pähap nadän gamik täkaŋ u ärowani täŋ gamikaŋ.
- 3 Guŋ äma u ämawebekaye watä it yämik täyan u däpmäkta man käbop käbop yänpän-nadän itkaŋ.
- 4 Tänpän ɲode yäkaŋ; Eruk, Isrel äbot u wari nämo itta däpmän morena. Ude täŋitna wäpi paotpän paot-inik kaŋ tänpän.
- 5 Anutu, gäk tänpäwakta guŋ äma äbori äbori ɲodetä bänep kubägän täkaŋ;
- 6 Idom kenta Ismael nanik, Moap kenta Hakri nanik,
- 7 ba Gebal, Amonkät Amalek nanik, ba Filistia kenta Tire nanik.
- 8 Tänpän Siria nanik, äbot kehäromi Lot täno oraniye täŋkentän yämiŋkuŋo u imaka, yäpurärätgän täŋkuŋ.
- 9* Äma äbori äbori u gäk tänpäwakta bänep kubägän pekaŋ unita Midian nanikta bian jide täŋ yämiŋkuno ude täŋ yämen. Ba Kison umeken Sisera kenta Jabinta jide täŋ yämiŋkuno udegän täŋ yämen.
- 10 Äma uwä Endo komeken däpmän-pewi kumänpän kome äworeŋkuŋo u.

* 82:5: Sam 11:3, 75:3   * 82:6: Jon 10:34   * 83:9: Het 4:6-22, 7:1-23

- 11 * Tānpākaŋ Orep kenta Septa jide tāŋ yāmiŋkuno u intājukun āmaniyeta udegān tāŋ yāmen.
Ba Sepa kenta Salmuna tānpāwak tāŋ yāmiŋkuno u āma ārowaniniyeta udegān tāŋ yāmen.
- 12 Āma uwā ŋode yāŋkuŋo unita tānpāwak tāŋ yāmiŋkun; Anutu tāŋo kome u nininta api korene yāŋ yāŋkuŋ.
- 13 O Anutu, iwaniye u tāŋpewi mānittä keŋkeŋ jiraŋ kenta tāpun-tāpun piāŋ āreyāŋ tānpān kuk tākaŋ ude kaŋ tāŋput.
- 14-15 Tānpāŋ kādāptā pom terak tepāraŋ pit kubāgān ijiŋ paoreko ude tāŋ yāmen.
Tānpāŋ yāpā iromāŋ mānitka terak yāwat kireŋ tāŋpi kuŋtāŋpā kuney.
- 16 Ude tānpāŋ kehāromika kaŋpāŋ nadāwā tārehta māyāk pāhap yāmen.
- 17 Ude tāŋjiri kehāromini paorāpāŋ gāka tārek-tāreki nāmo umuntāneŋ. Tānpāŋ māyāki pen pat yāmiŋirān kaŋ kumbut.
- 18 * O Ekāni, kwawak yāwoŋāreŋjiri ŋode kaŋpāŋ nadāwā tārewut; Gāk kubā-tāgān Ekāni, kome pāhap ŋo kaŋiwatta kehāromi ārowani pat gamitak.

84

Kora nanakiyetā Anutu tāŋo enjita gāripi nadānpāŋ kap ŋo teŋkuŋ

- 1 O Ekāni ārowani, kudupi yotkata gāripi inide kubā nadātat!
- 2 * U gānaŋ Ekāni iŋamkaken itta bānepna kādāp ijik tāyak u inipārik kubā.
Bānep nadāk-nadākna gupna kuduptā Anutu irit māhemi u oretoret kap yāŋteŋ inijoret tāyiwa.
- 3 Barak imaka, enjikata gāripi nadāk tākaŋ. Kurasisiptā gāripi nadānpāŋ tāhani kudupi yotka piriken tāk tākaŋ.
Ekāni ārowani Anutuna, barak ātu imaka, bāgup sākgāmān yāŋkaŋ enjini tānpāŋ kudupi bukāka dubiniken mujipi pek tākaŋ.
- 4 Bureni, āmawebe kudupi yotkaken itkaŋ kap terak wari wari ganiŋoret tākaŋ uwā gākŋo oretoret terak it tākaŋ.
- 5 * Ba āmawebe kehāromi yāpmākta gākkengān kuk tākaŋ u imaka, oretoret terak it tākaŋ.
Āmawebe udewani ganiŋ oretta Saion pom terak ārokta pidāmtak tākaŋ.
- 6 Āroŋtāŋgān āmawebe tāga u kome kawuki kubā wāpi Baka u irepmirirā iwān sākgāmān taŋjirān ume dapuri abāŋpāŋ gwāgu tokŋeŋ yāpmāŋ kuk tākaŋ.
- 7 * Ude ahāŋjirān kaŋkaŋ oretoret tānpāŋ Saion pom kaŋ-ahākta ehutpāŋ kuŋkā nāmo gaŋatak tākaŋ.
Nāmo, u anutu jopi-jopi kudup yārepmirani Anutu bureni u Saion pom terak api kāneŋo unita.
- 8 Ekāni Anutu ārowani, Jekop tāŋo Anutu, juku peŋpāŋ yāŋapik mannata nadāsi!
- 9 O Anutu, intājukun āmanin iwoyāŋkuno u iron tāŋ imisi.

* 83:11: Het 7:25, 8:12 * 83:18: Kis 6:3; Sam 59:13, 92:8 * 84:2: Sam 42:2, 63:1 * 84:5: Sam 81:1, 86:11, 122:1; Jer 31:6 * 84:7: Sam 42:2; Ais 40:31; Jon 1:16; 2Ko 3:18

- 10* Tānpāṅ ṅode yāwa; Kudupi yotkata gāripi pāhap nadātāt. Kepma kubā uken irero uwā kepma māyap uken-uken ittāṅ kwero u irepmitpāṅ iret.
 Āma ātutā āma waki tāṅo tāha sākgāmān sākgāmān gānaṅ itta gāripi nadāk tākaṅ upāṅkaṅ nāhā āma jopigān itkaṅ Anutuna tāṅo eṅi yāma tāṅo watā ude irero unita nadāṅira inide kubā tāṅpek.
- 11* U imata, Ekāni uwā watā it nimiṅpāṅ intājukun tāṅ nimik tāyak. U kudān tāgatāga terak iron tāṅ nimiṅpāṅ oraṅ nimik tāyak.
 U āma siwoṅi kuṅaranita imaka tāga yāmikta nāmo bitnāk tāyak.
- 12 Bureni-inik! Ekāni ārowani, āmawebe gāka nadākinik tāṅpāṅ gākā terak yengāmā pek tākaṅ uwā oretoret terak it tākaṅ.

85

Ekānitā āboriye watā it yāmekta yāṅapik man yāṅjuk

- 1 Ekāni, komeka ba Isrel āmawebekaye ninta iron tāṅ nimiṅiri āneṅi sākgāmān itkumāṅ.
- 2 Gāk āmawebekaye nintāṅo mominin peṅ nimiṅpāṅ waki tāk tāṅkumāṅo unitāṅo kowata awāhutkun.
- 3 Kokwawak ninta nadāṅ nimiṅkuno upāṅkaṅ peṅ nimiṅkun. Nidāpnaṅipāṅ kokwawakka āneṅi māde kāda peṅkun.
- 4 Unita Ekāni, waki keriken nimagurani, āneṅi gākṅata biṅam nimagusi. Butewaki Anutu, gāk ninta nadāwāwak wari tāṅ nimentawā.
- 5 Ekāni, ninta kokwawak pen api tāṅpen? Ba gākṅo nadāwāwakka pen api it yāpmāṅ ārowek ba?
- 6* Ude nāmo! Gāk tāṅkentāṅ nimiṅpāṅ irit kuṅat-kuṅat sākgāmān āneṅi nimiṅiri āmawebekaye nin oretoret tāṅpāṅ kaṅ ganiṅoret tāna.
- 7 O Ekāni, bānep ironka āneṅi niwoṅāreṅpāṅ waki keriken nanik wādāṅ tādotpāṅ tāgaken nipmaṅiri sākgāmān kaṅ itna.
- 8 Ai, āmawebenaye, nin kādet waki bian tāk tāṅkumāṅo u āneṅi tāk tānetawā. Nadākaṅ? Āmawebe iniṅoret tākaṅ uwā Ekānitā irit sākgāmān yāmiṅpāṅ ābot kubāgān yepmak tāyak.
 Mebāri unita Ekāni Anututā man yāṅahāṅirān nāk api nadāk tāṅpet.
- 9 Bureni! Āmawebe Anutu oraṅ imik tākaṅ u inita biṅam yāpmākta nāmo bitnāk tāyak. Nāmoinik.
 U nin āneṅi nimagutpāṅ Anutu ini ninkāt penta itkaṅ komeninken sākgāmān api itne.
- 10 Tānpāṅ kadāni uken Anututā nadāṅ yāmik-inik tāṅirān āmawebeniyetā bānep nadāk-nadāk Anutu-kengān api peneṅ.
 Ba Anututā iniken kādet siwoṅi āmawebeniye bāmopiken pewān ahāṅirān sākgāmān, ābot kubāgān api itneṅ.
- 11 Bureni! Kome terak Anutu tāṅo āmawebeniyetā Anutu nadāṅ imikinik tāṅirā Anututā kāderi siwoṅi api yāwetpāṅ yāwoṅārewek.
- 12 Ude tāṅṅaṅ iron tāṅ nimiṅirān imaka imaka imaka tānayāṅ tākamāṅ u kudup sākgāmān ahāṅirā epāninken ketem ahāṅ bumbum api tāneṅ.

* 84:10: 1Sto 23:5; Sam 27:4

* 84:11: Sam 34:10, 85:9; Ais 60:19-20; Mal 4:2

* 85:6: Hab 3:2

13 Təŋpəkaŋ Anutu təŋo kädət siwoŋitə intəjukun kuŋkaŋ Ekäni təŋo äbäkäbäk kädət api təwirek.

86

Äma kubätä Anutu təŋkentəŋ namän yəŋpəŋ yəŋapıŋkuk

- 1 Ekäni, äma mewuni näka butewaki nadəŋ namiŋpəŋ təŋkentəŋ nam!
- 2 Nadäk-nadəkna kudup gäkkengän peŋpəŋ watä epän ämaka ude itat unita watä säkgämän it namiŋiri wawetawä.
- 3 Ekäni, kepma kəroŋ gäkken gera yəŋtäyiwa butewaki nadəŋ namiŋpəŋ geranata juku peyi.
- 4 Gäkgän ganiŋoret täyat unita nadəŋ namiŋpəŋ təŋpewi bänepnaken oretoret pəhap kaŋ nadäwa.
- 5 * Ekäni, gäk orakorak mähemi unita mominin peŋ nimik täyan. Ämawebe gäkken təŋkentäk yəpmäta gera yäk täkaŋ u gäripi pəhap nadəŋ yämik täyan.
- 6 Unita Ekäni, näkŋo yəŋapik manta juku peyi. Näk gäkä butewaki nadəŋ nami yəŋ yəŋpəŋ gera yäyat u nadəŋ nam.
- 7 * Näk nadätat, gäkken gera yəwayəŋ täyat u api nadəŋ namen unita bäräpi kaŋ-ahəwayəŋ täyatken gäkken gera api yäk təŋpet.
- 8 * O Ekäni, gäk udeyani Anutu kubä nämo itak. Gäkägän kuduptagän yärepmitan. Təŋpəŋ gäkä epän täga täk täyan u udegän kubä nämo täk täkaŋ.
- 9 * Guŋ äbot təŋpəŋ yepmaŋkuno u kudup abä gäk gämotkaken gwäjiŋ äpmoŋ gamiŋpəŋ wäpka api ganiŋoret täneŋ.
- 10 * U imata, Ekäni gäk kubä-tägän imaka kudupi kudupi täk täyan. Gäk kubä-tägän Anutu bureni-inik.
- 11 * Unita Ekäni, gäk kädetka näwoŋäreŋiri manka bureniğän iwat täyiwa! Ket näwoŋäreŋiri gäkagän nadəŋ gamiŋpəŋ ganiŋoret täyiwa!
- 12 Ekäni Anutuna, näk bänepna gupna kuduptagäntä api ganiŋoret təŋpet. Təŋpəŋ wäpka biŋam api oraŋ gamiŋ yəpməŋ ärowet.
- 13 Gäk butewaki taŋi nadəŋ namik täyan. Kumäta biŋam təŋkuropəŋ wädəŋ tädotpəŋ nepmaŋkun.
- 14 Anutu, äma inita nadäwä ärowani təŋpani ätutä mäde ut namik täkaŋ. Uwa gäkŋo manka utpəŋ nämoinik iwat täkaŋ. Təŋpəŋ näka butewaki nämo nadəŋ namiŋpəŋ käbeyä təŋpəŋ näk nut-tagän maŋ yəŋpəŋ-nadäk täkaŋ.
- 15 Upəŋkaŋ Ekäni, gäk butewaki ba iron mähemi, kokwawak bärəŋeŋ nämo täk täyan. Gäk ämawebekayeta gäripi-inik nadäk täyan. Təŋpəŋ nämo niŋmak täyan.

* **86:5:** Neh 9:17; Sam 25:8; Jol 2:13; Jna 4:2 * **86:7:** Sam 17:6, 50:15, 77:2 * **86:8:** Lo 3:24; 2Sml 7:22; Jer 10:6 * **86:9:** Sam 66:4; Ais 66:23; Rev 15:4 * **86:10:** Sam 72:18; Ais 44:6-8; Mak 12:29 * **86:11:** Sam 25:5; Jer 32:39

- 16 Unita äneñi nadäñ naminpäñ butewaki nadäñ nam. Piä ämaka näk kehäromi namisi. Piä watä webeka nanaki näk täñkentäñ nami!
- 17 Näka not täñ namik täyan unitäño bureni kwawak peñiri käwayäñ nadätat. Ude täñiri kañpäñ iwanaye imaka, Ekänitä täñkentäñ imik täyak yäñpäñ kañ mäyäk tawut!

87

Saion uwä äma äbori äbori täño yotpärare täga bureni-inik

- 1 Ekänitä pom kudupi terak yotpäareni wäpi Saion täñpäñ peñkuk.
- 2 Täñpäñ Isrel täño kome ätuta gäripi nadäk täyak u irepmiñpäñ Saion yotpäareta gäripi ini pärik kubä nadäk täyak.
- 3 Unita Anutu täño yotpärare, gäk juku peñkañ Anututä gäka man tägatäga ñode yäyak u nadä;
- 4 Kome näkño man buramik täkañ unitäño wäpi tawañ api täñpet. U täñpayäñ täyatken uken guñ kome, Isip kenta Babilon täño wäpi imaka, bok api kudän täwet. Ba Saion itta biñam wäpi kudän täwayäñ täyatken uken guñ kome Filistia, Tire ba Itiopia nanik imaka, bok api kudän täwet.
- 5 Kadäni uken Saiontä ñode api yäneñ; Komeni komeni ämawebe täño eñi meñ bureni täyak. Täñpäñ Anutu täñpämorek mähemitä ini täñ-kehärom täñpäñ api pewek.
- 6 Täñpäñ Saion täño kome mähem bureni-inik täño wäpi tawañ kudän täwayäñ täyakken uken ämawebe komeni komeni nanik täño wäpi u kudup u gänañ api pewek.
- 7 Ude täñjirän ämawebe uwä kap teñ oretoret bumta täñpäñ ñode api yäneñ; Saion kome ñowä iron kädet mebäri mebäri pewä ahäñ nimani unitäño dapuri bureni-inik!

88

Äma kubä komi butewaki terak itpäñ Anutuken gera yäñkuk

- 1 Ekäni Anutu täñkentäkna, kepma bipani konäm butewaki terak gäkken gera yäk täyat.
- 2 Unita yäñapik manna terak gera yäyat ño nadäñpäñ täñkentäñ nami.
- 3 Bäräpi mebäri mebäri näkä terak äronjirä kumäñ-kumäñ dubiniken itat.
- 4 Ämatä näka nadäñjirä kumäñpäñ awañ gänañ pat täkañ ude täyak, kehäromina kudup paotkañ unita.
- 5 Näk kumbani ude nepmanpäkañ it täyat. Ba ämikken däpmäñ-pewä kumbani, awañ gänañ pat täkañ udewani itat. Ba äma gäkä unita guñ tak-inik täñpäñ nämo täñkentäñ yämeno ude bumik itat.
- 6 Nähä awañ käronji-inik bipmäñ urani gänañ mebäri-ken-inik umu mañpi äpmonpero ude itat ño!
- 7 Kokwawakkatä näk kudup uwäk täñpäñ yejämäñtak.
- 8 Gäkä nadäñjiri notnayetä nabäñpäñ-nadäñjirä imaka taräki täñpäpäñ nabäñkañ umuntak täkañ.
Näk yewa kehäromi täga nämo abämañ kunañi, udewani gänañ itat.
- 9 Täñpäñ dapunna gäyamigän iññ itat. Ude itkañ, Ekäni, kepma kepma ketna kewatpäñ yäñapik man terak gäkken gera yäk täyat.

- 10 Jide? Kumbanitä kakta kudän kudupi pewi ahäk täkañ? Nämo! Ba ude täñjiri kumbanitä akuñpäj wäpka yäjñpäj ganiñoret täkañ? Nämo, u täga nämo täneñ!
- 11 Kumbani komeken naniktä gäkä nadäj nimikinik täñpäj nämo nipmak täyan unitäño biñam yäjñahäk täkañ? Nämo, u täga nämo täneñ!
- 12 Bipmäj urani kome uken kudän kudupi kak täkañ? Nämo! Ba peñpäj guñ tañpäj irani kome udeken naniktä gäkño bänep iron täga kañpäj nadäk täkañ? Nämotä nämoinek!
- 13 Unita Ekäni, jop kumbero udetä täñkentäkta gera yäyat. Tamimañ tamimañ gäkken gera yäk täyat.
- 14 Täñjira imata nämo nadäj namik täyan? Ba Ekäni, imata mäde ut namik täyan?
- 15 Näk gubañiken umunitä komi namiñ yäpmäj äbäjiri kumäj-kumäj dubiniken it täyat. Komi unitä kehäromina kudup näyomägatak.
- 16 Näk nutta kädet mebäri mebäri terak nepmañpi wak täyat. Gäkño kokwawakka wakiinik unitä näk däpmäj jakñitpäj nepmañtak.
- 17 Komi u kepma käron näk itgwäjñpäj umetä tokätkañ täk täkañ ude yewa täñpäj nepmak täyak.
- 18 Täñpäj notnaye-inik u imaka, täñpewi nabä-kätäjirä bipmäj urani-tägän näkño notnapak bureni ude itak.

89

Ekänitä ämawebeniye nadäj yämik-inik täk täyak

- 1 * * O Ekäni, wari wari nadäj nimik täyan unita juku piñpäj kap api tek täñpet. Ba nämo nibä-kätäk täyan unitäño manbiñam pen api yäjñahäk täñpet.
- 2 Imata, nadäj nimikinik täk täyan uwä nämo api paorek yäj nadäk täyat. Ba kunum inide it täyak udegän nämoinek api nibä-katäweno unita nadäkinik täñpäj api yäjñahäk täñpet.
- 3 Ekäni, gäk man ñode yäjñkun; Äma iwoyäjñkuro Devit ukät topmäk-topmäk kubägän täñpäj ñode yäjñkehärom tañkut; Äma kubätä äbotken naniktä intäjjukun äma nämo api irek.
- 4 * Nämo, intäjjukun ämata gäkä äbotken nanik-tägän api ahäj yäpmäj ärok täneñ yäj yäjñkun.
- 5 Ekäni, kunumtä ini ba imaka u terak it täkañ unitä gäkño täktäkka tägagämän unita kap terak ganiñ ubiñ tek täkañ.
Ba nadäj nimikinik täk täyan unita yäjñpäj añero kudupitä kap teñpäj wäpka yäpmäj akuk täkañ.
- 6 * Kunum gänañ kudupi añero ba imaka kubä gäk udewani nämo itak.
- 7 Bureni, kudupi añerotä Anutu kañpäj nadäwä inipärik kubä, kehäromi nikek täñpäj umuntak täkañ.
- 8 Unita Ekäni Anutu kehäromi mähemi, gäka imaka kehäromi kubä terak utpäñ täga nämo yäwet. Nämoinik, gäk kehäromi-inik, ba manka kudup iwatinik täk täyan.

* 89:1: 1Kin 4:31 * 89:1: Sam 101:1 * 89:4: 2Sml 7:12-16; 1Sto 17:11-14; Sam 132:11; Apos 2:30 * 89:6: Sam 40:5, 86:8, 113:5

- 9 Gwägu pähap gäk kubä-tägän kanjwat täyan. Ba gwägu tokärrirän gäk kubä-tägän täga iniñ bitnäwen.
- 10 Gäk kubä-tägän Isip täño kehäromi kudup yomägappäñ kehäromikatä iwankaye ätu kudup däpmäñpäñ yawat kireñkun.
- 11 * Kunum u mähe mi gäk, ba kome imaka. Kunum kenta kome gäkägän täñ yepmañkun.
- 12 Kome moräki moräki, unudetä umude gäkä täñkun. Unita pom tañj yarä wäpi Tabo kenta Hemon unitä oretoret terak ganiñoret täkamän.
- 13 O Ekäni, gäk ärowani, kehäromi-inik.
- 14 Kanjwat epän täk täyan uwä kudän siwoñi terakgän täk täyan. Nadäñ yämik-inik täño mähe mi gäk.
Ba yäñkehäromtak man siwoñi iwarani u mähe mi gäk.
- 15 Unita Ekäni, ämawebe kap terak ganiñoret täkañ ba orakorakka täño penyäñek gänañ kuñat täkañ uwä oretoret pähap nadäk täkañ.
- 16 Gäka juku piñpäñ kepma käroñ bänep oretoret terak it täkañ. Täppäñ iron täñ yämik täyan unita nadäñpäñ wäpka biñam yäpmäñ ärok täkañ.
- 17 Ämawebe unitäño kehäromi u gäk. Ba unitäño epmäget kudän u gäk. Bureni Anutu, gäk orañ niniñiri iwaniye yärepmit morek täkamäñ.
- 18 Ekäni, Isrel ämawebe täño Anutu kudupi gäkä watä ämanin iwoyäñkuno unitä intäjukun it nimik täyak.
- 19 Anutu, bian-inik, gäk ayäbu terak epän ämakaye täga ñode yäwetkun; Näk komi äma kubä kañ-ahäñpäñ kehäromi imiñkut. Äma u ämawebenaye bämo piken iwoyäñpäñ intäjukun äma ude teñkut.
- 20 * Äma uwä epän ämana Devit. U intäjukun it tamikta olip umeni piñ ibatpäñ iwoyäñpäñ teñkut.
- 21 Unita kehäromi imiñira kehäromigän api it yäpmäñ ärowek.
- 22 Ude irirän iwaniyetä ämik täñpäñ kehäromini täga nämo api yäpmäñ äpneñ, ba äma wakitä täga nämo api irepmitneñ.
- 23 Nämo inik, iwaniye näkña-tägän api yeñ jakñiret. Äma iwan täñ iminayäñ täkañ upäñ api däpet.
- 24 Täñpäñ nadäñ imikinik täñpäñ nämo inik api kakätäwet. Nämo, wäpna terak kehäromigän itkan iwaniye api yärepmit morek.
- 25 Täñpäñ täñkentäñ imiñira kome tañj pähap, gwägu wäpi Mediterenian unitä päñku ume wäpi Yufretis u inita koreñpäñ api kanjiwarek.
- 26 Ude täñ imiñira ñode api näwerek; Gäk näkño nanna ba Anutuna. Gäk watä ämana kehäromi pähap, mobä ude. Watä it naniñiri säkgämän it täyat.
- 27 * Yäñirän gäk nanakna intäjukun nanik yäñ iwetpäñ intäjukun äma wäpi biñam ärowani nitek ude teñira wäpi biñamtä kome täño intäjukun äma päke u kudup api yärepmirek.
- 28 Topmäk-topmäk kubägän ukät täñkuro ba ude api täñ gamet yäñ yäñkehärom tañkuro u nämo api guñ täwet. Nämo, u pen api nadäñ yäpmäñ kuñaret.
- 29 Ude täñpäñ näkä täñpewa kunumtä inide itpäñ nämo paot täyak udegän Isrel täño intäjukun ämawä, unitä äbotken nanik-tägän api ahäñ yäpmäñ ärok täneñ.

* 89:11: 1Sto 29:11; Sam 24:1-2, 50:12 * 89:20: 1Sml 13:14, 16:12; Apos 13:22 * 89:27: Rev 1:5

- 30-32 Təppäkaŋ unitäŋo äboriye ahänayäŋ täkaŋ u бага manna nämo buramiŋpäŋ man kädetna mäde ut iminayäŋ täkaŋ uwä momini unita kowata yämiŋjira komi api nadäneŋ.
- 33 Upäŋkaŋ Devit ba nanakiye oraniye nämo inik api yabäŋ kätäwet. Yäŋ-kehäromtak man iwetkuro u nämo api irepmiret. Nämo! Pen nadäŋ imikinik api täk täŋpet.
- 34* Bureni-inik! Topmäk-topmäk ukät täŋkuro u nämo api madäŋ täkŋewet ba manna täpuri-inik kubä nämo inik api irepmiret.
- 35 Wäpna kudupi u terak bureni-inik ŋode yäyat; Devit jopman kubä nämo iwetku ba nämo inik api iweret.
- 36 Nämo, äboriye pen api weŋ bäyanenŋ. Näk mehamtäŋ imiŋjira edaptä iŋiŋ yäpmäŋ kwayäŋ täyak udegän kaŋiwat epänitä pen api it yäpmäŋ ärowek.
- 37 Ba komepaktä inide peŋyäŋek täyak udegän it yäpmäŋ äronjirä ämawebetä ŋode api nadäneŋ; U ka! Komepak inide it täyak ude, Anututä mani nämo guŋ täŋpäŋ kehäromigän iwat täyak.
- 38 Ekäni, ude yäŋkuno upäŋkaŋ apiŋo intäjukun ämaka iwoyäŋkuno unita kokwawak nadäŋ imitan. Täŋpäŋ mäde ut imiŋpäŋ itan.
- 39 Täŋpäŋ topmäk-topmäk kehäromi epän ämaka ukät täŋkuno u madäŋ täkŋeŋpäŋ gwäpäni säkgämän yäpmäŋpäŋ okä näbä gänäŋ maŋpi-äpmokaŋ.
- 40 Täŋpäŋ yotpärareni täŋo yewa kehäromi pähap u wärämütkun.
- 41 Wärämuriri äma kuŋ-äbäŋ täk täkaŋ uwä tuŋumi kubotäŋ imiŋpäŋ kaŋ-mägayäk täkaŋ.
- 42 Yäniŋ kireŋjiri iwaniyetä kehäromini yäpmäŋ äpäŋpäŋ oretoret bumta nadäk täkaŋ.
- 43 Ämik täŋpäŋ gäk täŋpewi ämik täŋo tuŋumitä nämo täŋkentäŋ imiŋjirä iwaniyetä irepmitkuŋ.
- 44 Gäk wäpi biŋam yomägatpäŋ gwäpäni säkgämän u jop maŋpi kuŋkuŋ.
- 45 Ude täŋjiri kadäni nämo täreŋjirän äma tägawani, kehäromi nizek nämo, bäräŋeŋ äworetak. Täŋpäŋ mäyäk pähap nadätak.
- 46 Ekäni, butewaki. Käbop pen api iren? Ba kokwawakka kädäptä ijik täyak ude pen api täŋpen.
- 47 Näkŋo mebarinata guŋ täwentawä. Kome terak iritna u keräpigän. Nin kudup kumäk-kumäk ikek täŋ nipmaŋkun.
- 48 Netätä nämo kumäŋpäŋ kadäni käronji irek? Äma kubätä kehäromigän itkaŋ awarŋ gänäŋ täga nämo äpmonŋpek? Nämo inik.
- 49 O Ekäni, bian nadäŋ nimikinik täŋkuno u de pewi kukaŋ? Täŋpäŋ yäŋkehäromtak man Devit iwetkuno unita jide nadätan?
- 50 Guŋ ämatä epän watä ämaka näka yäŋärok näwet täkaŋ unita nadäŋ äwaräkuk nämo täŋpen. Nämo, kowata yämen!
- 51 Ekäni, nadä! Intäjukun ämaka näk iwoyäŋkuno u kome deken deken kuŋarira guŋ ämatä sära man näwet täkaŋ u nadätan?
- 52 Eruk, Ekäni wäpi biŋam tärek-täreki nämo iniŋoret täkäna!

* 89:34: Nam 23:19; Lo 7:9; Jer 33:20-21

90

Anutu u pen api it yäpmäj ärowek, täj ninä paotpaotnin ikek

Anututa nadäkinik täjpani Mosestä yäjapik man ɲo yäjuk

- 1* Ekäni, gäk eñinin bureni ude bian itkunonitā pen it yäpmäj äbātan.
- 2* Kunum kenta kome nämo pewi ahäjirän gäk Anutu itkun. Gäk Anutu pengän itkunonitā pen api it yäpmäj ärowen. Paotpaotka nämo.
- 3 Gäk äma ɲode yäwet täyan; In äneñi kome äworewut. Ude yäjpäñ äma täjnewi kome äworek täkañ.
- 4* Täjpäkañ kadäni käronji pähap, obañ 1,000 ude u nadäjiri kepma kubägän ude täk täyak. Däpmon paritna bipani kubä ahäjpäñ paot täyak ude bumik.
- 5 Täjpäkañ ume tokätpäñ äma kumäj-kumäj däpmäjpäñ yäpmäj kuk täyak gäk äma täjo irit ude täjnewi paot täkañ.
Täjiri ämatā kome terak kadäni keräpi ayäbu täk täkamäj ude it täkamäj.
Ba wädantä bäräñej ärok täkañ ude it täkamäj.
- 6 Tamimañ mänit säkgämän yäpmäjpäñ itkañ kome ijinirän bipäda bäräñej kubitak täkañ. Äma uwä udewanigän.
- 7 Täjpäkañ gäkɲo kokwawaktä nidäpmäk täyak. Ba gäkɲo bänep wakwakta bumta umuntak täkamäj.
- 8 Imaka wakiwaki käbop ba kwawak täk täkamäj u gäkä kwawakgän penpäñ yabäk täyan.
- 9 Kokwawak nadäj niniñiri nin kome terak ahäj paot täk täkamäj. Täjpäkañ nin kähän yäjpäñ paot täkamäj.
- 10 Nin kadäni käronji nämo it täkamäj. Obañ 70 ude nämo itkañ paot täkamäj. Ba kehäromigän pen itpäñä obañ 80 täga käwep kañ-ahäne.
- 11 Ekäni, kokwawakka täjo kehäromi kudup niwoñärewi yäwänäku äma kubätä täga nämo itek. Ba umun pähap jidewanipäj nadäkkäne?
- 12 * Unita gäk kwawak niwoñärenjiri kome terak irit kuñat-kuñatnin u keräpigän it täkamäj yäj mebäri nadäna tumbut.
Ket ude nadäna tumbäpäñ nininta nadäna äpani täjpäpäñ gäkken nanik nadäk-nadäk säkgämän u terakgän kañ kuñatna.
- 13 * O Ekäni, gäkɲo kokwawak jidegän api paorek? Ba gäk jidegän äneñi äyäjutpäñ epän ämakaye ninta butewaki api nadäj nimen?
- 14 Täjpäkañ gäk tamimañ tamimañ ironka pähap iritninken pewi tokñejirän bänep oretoret nadäjpäñ ganiñoret kap tek täkana.
- 15 Nin kadäni käronji-inik bäräpigän nadäj yäpmäj äbumäj. Eruk apiño gäk bänep oretoret tañi nimisi, obañ jide bäräpi niniñ yäpmäj äbuno udegän.
- 16 Kehäromika terak imaka tägatäga täk täyan u epän ämakaye niwoñäre. Täjpäñ ironjiniye ba oraniye ahänayäj täkañ uwä udegän kañ yäwoñäre.

- 17 * Täppäkaŋ Ekäni Anutunin, konkka pähaptä nintä terak äronjirän imaka imaka tänayäŋ täkamäŋ unitäŋo bureni kwawak kaŋ ahäwut.

91

Anututä ninta watä säkgämän it nimik täyak

- 1 * Äma kubätä iwantä nutneŋ yäŋpärj Anutu ärowani-inik dubiniken kuŋjirän käbop tewek.
- 2 * Täppärj Ekäni ñode iwerek; Näk käbop irit bägupkaken äreŋjira watä it namik täyan yäk.
Anutuna, näk nadäŋ gamikinik täk täyat yäŋ iwerek.
- 3 * Bureni-inik, Anututä watä kehäromi it gamiŋjirän, imaka käbop itak unitä gäk nämo täppän waneŋ. Ba käyäm wakitä gepmäŋirekta api täŋkentäŋ gamek.
- 4 * Anututä säkgämän uwäk täppärj api gepmaŋpek, baraktä nanaki uyiŋpiŋit pat täkaŋ ude. Näk watä it gamik täyat yäŋ yäk täyak uwä bureni-inik täk täyak.
Unita gäk Ekänikäŋ iriri ämatä ämik täŋo kurepä tageŋpärj it täkaŋ ude Ekänitä ude api täŋ gamek.
- 5 * Anututä watä it gamiŋjirän gäk bipani imaka umuri kubäta nämo umuntäwen. Ba kepma imaka kubä gäkä terak bäräŋeŋ-inik äronpärj täppän waneŋ yäŋpärj nämo umuntäwen.
- 6 * Täppäkaŋ gäk käyäm taŋi ba imaka wakitä kepma ba bipani ahäŋ namineŋ yäŋpärj nämo umuntäwen.
- 7 * Äma mäyapiniktä dubikaken kumäŋjirä näk udegän kumbet yäŋ nämo nadäwen.
- 8 * Nämo! Gäk säkgämän api iren. Täppäkaŋ äma waki täŋpani u kowata Anututä kwawak yämiŋjirän api yabäwen.
- 9 Ekäni u gäka watä kehäromi-inik it täyak. Anutu ärowani uken päŋku imaka wakita käbop it täyan.
- 10 U iriri imaka wakitä gäkä terak nämo api ahäwek. Ba käyäm wakitä gäkä eŋi gänaŋ nämo api ärowek.
- 11-12 * * Anututä aŋeroniye watä it gamikta yepmaŋkuko unitä api oraŋpärj gepmaneŋ. Ude täŋjirä kuroŋka ba gukutka nämo api pimiŋ tädoren.
- 13 * Täppäkaŋ gäk aŋ komi ba gämok täga api yeŋ yepmäŋiren.
- 14 * Täppärj Anututä ñode yäŋkuk; Ämawebe näka gäripi nadäk täkaŋ uwä api täŋkentäŋ yämet yäk.
Ba ämawebe nadäŋ namikinik täk täkaŋ uwä watä it yämet yäk.
- 15 * Äma udewani näkken gera yänayäŋ täkaŋ uwä api nadäŋ yämet yäk.
Täppäkaŋ bäräpi ahäŋ yämiŋjirä näk täŋkentäŋ yämiŋpärj wäpi biŋam ikek api yepmaŋpet yäk.

* **90:17:** Sam 27:4; Ais 26:12   * **91:1:** Sam 31:20, 121:5; Ais 25:4, 32:2   * **91:2:** Sam 14:6, 18:2, 56:4; Jer 16:19   * **91:3:** 1Kin 8:37; Sam 124:7; Snd 6:5   * **91:4:** Sam 36:7, 40:11, 63:7; Ais 51:16   * **91:5:** Jop 5:19-23; Sam 23:4, 27:1, 64:4   * **91:6:** 2Kin 19:35; Jop 5:22   * **91:7:** Jos 14:10
* **91:8:** Sam 37:34, 58:10   * **91:11-12:** Sam 34:7; Mat 4:6; Luk 4:10   * **91:11-12:** Mat 4:6; Luk 4:11   * **91:13:** Het 14:6; Dan 6:22; Luk 10:19   * **91:14:** Sam 9:10, 59:1, 145:20   * **91:15:** 1Sm 2:30; Jop 12:4; Jon 12:26

- 16 Tānpākaŋ nākā kome terak irit kuŋat-kuŋari yāpurārāt-pewa api kāronŋtaŋ yāmek yāk.
Ude tānjira āma u ŋode api yāneŋ; Uraknin u tāŋkentāknin bureni yāŋ api yāneŋ.

92

Anutu tāŋo irona bānep tāga kap tewani

Juda naniktā kap ŋo Sabat kadāni kubākubāken tek tāŋkuŋonik.

- 1 Ekāni, gāk ārowani pāhap. Gāka bānep tāga man gāwetpāŋ ganiŋ orerira bānepna pidāmtak tāyak.
- 2 Tāŋpāŋ iron tāŋ namik tāyan unita tami tami yāŋahāŋit watā sākgāmān it namik tāyan unita bipani bipani yāŋahāŋira bānepna pidāmtak tāyak.
- 3 Unita nāk gita utpāŋ gāk wāpka yāpmāŋ akuk tāyiwa.
- 4 O Ekāni, gāk epān tājiri kaŋpāŋ bānepna tāgak tāyak. Ba ketka kudān kaŋpāŋ oretoret kap tek tāyat.
- 5 * Gāk nadāk-nadākka ārowani-inik. Tāŋpāŋ epān tāk tāyan u imaka, ārowani-inik.
- 6 Tājiri āma bānep nadāk-nadāki nāmotā gākŋo tāktākkata tāŋguŋtak tākaŋ. Ba āma nāmo nadāŋ tumbani, guŋ udewanitā tāga nāmo nadāŋ gamik tākaŋ.
- 7 Āma kādet waki tāŋpani udewanitā nāmo nadāŋ gamik tākaŋ upāŋkaŋ wādantā tāgak tākaŋ ude tāgaŋpāŋ imaka imaka yāpmāk tākaŋ.
Ude tāk tākaŋ upāŋ kāmiwā kudup api waŋ moreneŋ.
- 8 Imata, Ekāni gāk intājukun-inik, paot-paotka nāmo it tāyan unita.
- 9 Ekāni, āma udewani unita ŋode nadākamāŋ; Āma waki tāŋpanitā tāga nāmo api itneŋ. Nāmoinik! Gāka iwan tāŋ gamik tākaŋ uwā kudup api dāpmāŋ morewen.
- 10 Tānpākaŋ gākā kehārominawā bulimakau āgwāri tāŋo kehāromi ude peŋ namiŋkun. Ude tāŋpāŋ nadāŋ namiŋpāŋ ume kābāŋi nikek ārut namiŋkun.
- 11 Tāŋpāŋ tāŋkentāŋ namiŋjiri iwanaye kumān waŋ moreŋjirā yabātat. Ba āma waki tāŋpanitā kāhān yāŋjirā nadātat.
- 12 * Tānpākaŋ āmawebe siwoŋi kuŋaraniwā agāba pāyani ārok tākaŋ udewani. Ba pāya kāronjītā āromaŋ kuk tākaŋ ude sākgāmān api it yāpmāŋ āroneŋ yāk.
- 13 * Uwā pāya Ekāni tāŋo eŋi yāmaken piwani, sākgāmān, kehāromi nikek udewani.
- 14 * Āma udewani uwā nadākiniki kodakigān pen api it yāpmāŋ kwek. Uwā pāya biani-pāŋkaŋ kodakigān itkaŋ bureni sākgāmān pat tākaŋ ude bumik.

* 92:5: Sam 139:17; Ais 28:29, 55:8-9; Rom 11:33-34 * 92:12: Sam 1:3, 52:8; Ais 65:22; Hos 14:5-6

* 92:13: Sam 100:4, 135:2 * 92:14: Sam 1:3; Jon 15:2

- 15 Unita ḥode api yājahāneḥ; Ekāni u tāgagāmān yāk. Nin kehāromigān tāḥkentāḥ nimik tāyak yāk.
Uken kādet goret kubā nāmo kak tākamāḥ. Nāmoinik!

93

Anutu ārowani-inik itak

- 1 Ekāni uwā intājukun-inik itak. Uwā ekāni ārowani. Wāpi biḥam sākgāmāntā teki ude it tāyak.
Tāḥkaḥ piḥon yamāk tākaḥ ude kehārominipāḥ yamāk tāyak. U komeni komeni tāḥmeham tāḥpāḥ pewān wareḥi nāmo it tāyak.
- 2 * Ekāni, gāk bian kome ḥoken imaka kubā nāmo itkukken intājukun itkun.
Tāḥkaḥ bian umuken intājukun itkunonitā paot-paori nāmo intājukun it yāpmāḥ ābātan.
- 3-4 Tāḥpākaḥ kome terak imaka imaka kehāromi nitek itkaḥ uwā gākā yāreḥmitan. Gwāgu kāronḥi boham uwā māmā taḥi yāk tāyak.
Ba gwāgutā taḥi tokātpāḥ māmā pāhap yāk tāyak upāḥkaḥ Ekāni, gākḥo kehāromika uwā ārowani pāhap.
Gākḥo kehāromikatā imaka imaka kuduḥtagān yāreḥmitak.
- 5 * Ekāni, gākḥo man kādet u kehāromigān, paot-paori nāmo. Ba gākḥo kome uwā kudupi-inik itkukoniktā api it yāpmāḥ ārowek!

94

Anutu-tāgān yāpmāḥ daniwani āma ude itak

- 1 * Ekāni, gāk āma wakita kowata yāmani Anutu. Unita apiḥo kokwawakka kwawak pewi ahāḥirān kāwā!
- 2 Gāk āmawebe kuduḥtagān tāḥo tāktāki yāpmāḥ daniwani Anutu. Unita bārāḥeḥ pābā āma gup yāpmāḥ ārokārok tāḥḥpani komi yāḥnaḥi u yāmi!
- 3 * O Ekāni, āma wakiwaki tāḥḥpanitā wakinita yāḥpāḥ oretoret tāḥ yāpmāḥ kuḥirā kadāni jidegān api tārewek? Kowata jidegān api yāmen?
- 4 Āma udewanitā tāḥpāwak kudānita gupi yāpmāḥ āronḥpāḥ inita biḥam wari wari yāk tākaḥ.
- 5 Āma udewani āmawebe gākḥata biḥam iwoyāḥkuno u komi bumta yāmiḥpāḥ yeḥ dāpmāk tākaḥ.
- 6 U webe kajat ba nanak kodāḥḥani dāpmāḥ-pewā kumāk tākaḥ. Ba kubāken nanik ninkāt bok irani unita udegān jop nadāḥ dāpmāk tākaḥ.
- 7 Ude tāḥkaḥ ḥode yāk tākaḥ; Kudān ude tāk tāmaḥ uwā kābop tāk tāmamāḥ. Ekāni, Isrel tāḥo Anutu u nāmo nibāḥpāḥ nadāk tāyak yāk.
- 8 Āma tāḥpāwak tāḥḥpani in ude yāk tākaḥ upāḥkaḥ jidegān api nadāwā tāreḥeḥ? Inā guḥ bureni-inik!

* 93:2: Sam 45:6, 90:2; Kra 5:19 * 93:5: Sam 19:7, 29:2, 96:9; 1Ko 3:17 * 94:1: Ais 35:4; Nah 1:2; Rom 12:19 * 94:3: Jop 20:5; Sam 13:2

- 9 * Man ude yäk täkan uwä yänaŋi nämopäŋ yäk täkaŋ. Anutu, jukunin dapunin täŋkuko u täga nämo tabäŋpäŋ nadäwek? U siwoŋi tabäŋpäŋ-nadäk tayak!
- 10 * U guŋ äbotta komi yämik täyak unita inta komi udegän täga api tamek. U ämawebe kuduptagän täŋo yäŋpäŋ-yäwoŋäreŋ äma unita nadäk-nadäki nämo yäŋ nämo nadäneŋ.
- 11 * Nämo! Anututä äma täŋo nadäk-nadäki kudup yabäŋpäŋ-nadäk täyak. Nadäk jide pewä ahäk täkaŋ u jopigän yäŋ nadäk täyak.
- 12 * Täŋpäkaŋ Ekäni, äma gäkä jukuman yäwetpäŋ yäwoŋäreŋ täŋiri buramik täkaŋ u gäkŋo oretoret terakgän kuŋat täkaŋ.
- 13 Gäk bäräpi ketäreŋ yämiŋiri gup gapun gapun terakgän it täkaŋ. Ude it yäpmäŋ kuŋirä äma waki täŋpani awaŋ gänaŋ äpmonirä kaŋ yabäwut!
- 14 * Unita bureni-inik nadätat, Ekäni gäkä ämawebe gäkŋata biŋam iwoyäŋkuno u nämoinik api yabä-kätäwen.
- 15 Nämo, äma waki täŋpani unitä ämawebe täŋo man goret yäpmäŋ danik täkaŋ u gäkä täŋpewi siwoŋi api ahäwek. Ude täŋiri äma siwoŋi siwoŋitä kädet u api täŋ-kehärom täneŋ.
- 16 Ämawebe, yäŋyabäk ŋode täwet yabäwa; Netätä äma wakiwaki täŋpani iŋamiken näk gäraŋ itkuk? Ba näkŋo man netätä yäŋkentäŋ namiŋkuk?
- 17 Unita man ŋode täwera nadäwut; Ekänitä täŋkentäŋ namiŋkuk! Nämo täŋkentäŋ namiŋkuk yäwänäku näk bäräreŋ kumäŋpeŋ päŋku kum irit komeken iram.
- 18 * Yäke! Näk maŋ nutnayäŋ täkaŋ! yäŋ yäŋkut. Upäŋkaŋ nämo! Ekäni, butewakika tärek-täreki nämo u terak oraŋ namiŋiri nämo maŋ nutkuŋ.
- 19 Nadäwätäk bäräpi mebäri mebäri ahäŋ namiŋirä upäkaŋ gäkä naniŋ kawat täŋiri oretoret terak kuŋat täyat.
- 20 Ekäni, näk nadätat. Gäk äma ekäni ekäni waki täŋpanikät epän bok nämo täk täkaŋ. Äma udewaniwä kudän wakita siwoŋigän yäŋ yäk täkaŋ.
- 21 Ude täŋkaŋ ämawebe siwoŋita komi yämikta tawaŋ penpäŋ äma momini nämo, jop nadäŋ kumäkta yäniŋ kirek täkaŋ.
- 22 * Upäŋkaŋ Ekäni Anutunatä äma waki iŋamiken näk gäraŋ itpäŋ täŋkentäŋ namik täyak.
- 23 Täŋkaŋ Ekäni Anutunintä äma waki mominita yäŋpäŋ komi yämiŋpäŋ kudup api täŋpän waneŋ.

95

Iniŋoret mankäŋ jukuman

- 1 Ämawebe, in äbut! Äbäkaŋ Anututa iniŋoret kap teŋ imina! Anutu u watä it nimiŋkaŋ umuri-ken nanik nimagut täyak unita iniŋ oretna!
- 2 Iŋamiken ahäŋpäŋ bänep täga kap iniŋ ubiŋ tena!

* 94:9: Kis 4:11; Snd 20:12 * 94:10: Jop 35:11; Sam 44:2; Ais 28:26 * 94:11: Jop 11:11; 1Ko 3:20

* 94:12: Jop 5:17; Snd 3:11; 1Ko 11:32; Hib 12:5 * 94:14: 1Sml 12:22; Rom 11:1-2 * 94:18: Sam

38:16 * 94:22: Sam 59:9, 62:2, 62:6

- 3 Nadäkan? Ekäni u Anutu pähap. Uwä wäbät ba imaka anutu yäj yäwet täkan u kudup intäjukun-inik it yämik täyak.
- 4 Ume kubat ba pom käronji käronji kuduhtagän u Ekäni täjoniktä itkan.
- 5 Ini-tägän kome ba gwägu pähap yäjirän ahänkuño unita mähe mi bureni-inik itak.
- 6 Unita in äbut! Ekäni nin kudup täjppäj-nipmanpani u dubiniken äbäjppäj gwäjij äpmonppäj iniñ oretna!
- 7 * * Uwä nintäjo Anutu itkan yawakiye ude iritna nibäj niwatppäj ketem nipmäj towik täyak.
- 8 * * Unita Ekänitä ñode niwerirän nadäna; Äbekjiye orajiyetä bian Meriba Masa komeken näkño man bitnäppäj ärowani täk täjkuño u in udegän nämo täneñ.
- Apiño näkño man nadäj parit ärowani nämoinik täneñ yäk.
- 9 Nämo! Näk imaka tägatäga täjira yabäjkuño upäjkan äbekjiye orajiyetä uwä mäde ut namikinik täjkuñ.
- 10 * Ude täj naminjirä kokwawak nadäj yäpmäj kuñira obañ 40 ude täreñkuk. Täjppäj yäjkut; Näka nadäkinik nämo täj naminppäj näkño kädet iwatta bitnäk täkan.
- 11 * Unita kokna wawäppäj man kehäromi ñode yäjkut; Äbot uwä äbä orek näkkät nämoinik api itneñ.

96

Anutu uwä intäjukun-inik itkan komen ämawebe yabäj yäwet täyak

- 1 Komen ämawebe kuduhtagän, nin Ekänita kap kodaki kubä teñ imina!
- 2 Ekänita kap teñ iminppäj wäpi iniñ oretna! Täjppäj yäpätägak epän täjkuko unitäjo manbiñam kepma kepma ämawebe kap terak yäwet täkäna!
- 3 Bureni! Wäpi biñam ärowani ba kudän kudupi täk täyak unitäjo manbiñam ämawebe komeni komeni yäjahäjppäj yäwetna!
- 4-5 Imaka imaka ämawebe komeni komenitä nadäj yämik täkan uwä jopigän. Upäjkan Ekäni ini-tägän kunumkät imaka imaka punin itkan u täjppäj peñkuk.
- Bureni! Ekäni u wäpi biñam ikek unita unitäjo wäpi biñamä yäpmäj akuñppäj punin unu pena!
- Täj, wäbät nämo nadäj yämine. Nämoinik! Ekänitagän umuntak täkäna!
- 6 Ekäni uwä wäpi biñam pähap ikek unitä Intäjukun Äma itak. Ba iniken eñjini udegän, kehäromi, epmäget tägagämän ikek.
- 7 * Unita äma äbori äbori, in kuduhtagän Ekäni iniñ orerut! Ekänitä iniken täktäki ba kehärominita yäjppäj wäpi biñam yäpmäj akukot!
- 8 Wäpi biñam iniñ oretkan imaka kubä Ekäni iniñ oretta pewani yäpmäj iniken eñj gänañ ärowut!
- 9 * Nadäkan? Ekäni u kudupitä kudupi-inik unita ämawebe komeni komeni

* 95:7: Sam 80:1, 100:3   * 95:7: Hib 3:15, 4:7   * 95:8: Nam 14:22; Lo 6:16   * 95:8: Kis 17:1-7; Nam 20:2-13   * 95:10: Hib 3:7-11   * 95:11: Nam 14:20-23; Lo 1:34-36, 12:9-10; Hib 4:3-5

* 96:7: Sam 29:1-2   * 96:9: 2Sto 20:21; Sam 33:8, 93:5, 114:7

Anututa nadänpäj kwainej.

- 10 * Tänpäkañ Anutu täño ämawebe, in äma äbori äbori ñode kañ yäwerut; Ekäni uwä intäjukun itkañ kome täñ-kehärom tañkuk. Tänpäkañ kometä säkgämän itpäñ wareñi nämo pat täyak.
Tänpäkañ kämi Ekänitä iniken nadäk-nadäk siwoñi terak äma äbori äbori yäpmäj daniñpäñ api yabäj yäwarek. Ude kañ yäwerut!
- 11 Ai! Kunum ba kome, ek oretoret täkon! Tänpäj gwägu pähap, gäk ba imaka imaka gäk gänañ kuñat täkañ in gera mämä täñput!
- 12 Epän, inkät ketem in gänañ itkañ u kudup Ekäni iniñ orerut! Tänpäkañ Anutu inamikenä päya bipiken päke itkañ u kuduhtagän kap tenpäñ oretoret kañ täñput!
- 13 * U imata, Ekäni uwä äbayäj täyak. Äbäñpäñä ämawebe komeni komeni iniken nadäk-nadäk siwoñi terak yabäj yäwatpäñ man bureni terak api yäpmäj daniwek.

97

Ekäni uwä kañiwat epän ärowani täñpani

- 1 Ekänitä intäjukun-inik itak. Unita kome tañi, ba kome täpuri täpuri gwägu bämpiken itkañ, in bänep täga nadäj imiñpäñ oretoret täkot.
- 2 Ekäni uwä kudupi-inik. Gubam kenta bipmäj uranitä kumän uwäk täñ paot täyak. Täñkañ unitä ämawebe yabäj yäwat epän säkgämän siwoñi täk täyak.
- 3 Tänpäkañ uwä jop nämo kuñat täyak. Nämoinik, kädäp mebet täñpewän intäjukun kuñkañ iwaniye ijin paot täyak.
- 4 Ekäni Anututä yäñpewän yäpä kwiniñirän kome yäñek täyak. Ude ahäñirän kometä kañkañ kwaik täyak.
- 5 Anutu uwä kome pähap täño intäjukun. U äbäñirän kome pähap ño kokoyäk täyak.
- 6 Kunum ba imaka imaka u terak it täkañ unitä Anutu kudän siwoñi täk täyak unitäño manbiñam pewä ahäk täkañ. Täñjirä ämawebe u kañpäñ nadäk täkañ.
- 7 * Unita ämawebe anutu jopi-jopi yäniñ oret täkañ uwä bumta mäyäk tänañi. Anutuniye u tägagämän yäñ yäk täkañ.
Upäñkañ nämo! Anutu jopi-jopi kuduhtagän u Ekäni iniñ oretñañpäñ.
- 8 Anutu, yäpmäj danik-danik epän täk täyan u siwoñi unita ämawebe kudup-tagän Saion yotpärareken nanik ba Juda komeken nanik bänep täga pähap nadänpäj oretoret pähap täk täkañ.
- 9 * Ekäni, gäk ekäni ärowani. Gäkä kome pähap ño watä it täyan. Gäk wäpka ärowani pähap. Imaka kome terak ba anutu jopi-jopi kumän yärepmitan.
- 10 Tänpäkañ Anututä ämawebe imaka waki-wakita taräki nadäk täkañ unita gäripi nadäj yämik täyak.

* 96:10: Sam 9:8, 67:4, 93:1, 98:9 * 96:13: Sam 98:9 * 97:7: Kis 20:4; Lo 5:8, 27:15; Jer 10:14; Hib 1:6; Jem 2:19 * 97:9: Kis 18:11; Sam 83:18, 95:3, 96:4

Täñpäj ämawebeniye watä säkgämän it yämiñpäj äma wakiwaki kerä terak nanik yämagut täyak.

11 Bureni, ämawebe kudän täga täñpani u Anututä penjyäñek bänepiken penjirän oretoret terak it täkañ.

12 Ai! Ämawebe siwoñi kuñat täkañ, in Ekänijin unita yäñpäj bänepjinken oretoret pähap nadäk täkot!

Piä tañi täk täyak u nadäñpäj iniñ oretkañ U äma kudupi-inik yäj nadäk täkot!

98

Anutu ärowani uwä kehäromi ba kudän siwoñi mähemä

1* Ekänitä imaka mebäri mebäri tägagämän pewän ahäj nimiñkuño unita kap kodaki kodaki terak iniñoret täkäna!

Ekäninin u siwoñi, kehäromini terak iwaniye kudup täño kehäromini yäpmäj äpuk.

2 Ekänitä ämawebeniye iwan keriken nanikpäj yämagurirän ämawebe komeni komenitä kehäromini kwawakinik kañpäj nadäñkuñ.

Ude täñirän kudän siwoñi-inik täk täyak yäj kañpäj nadäwä tärenkuñ.

3* Isrel ämawebeta watä pen api it yämet yäj bian yäjkuo u nadäñpäj ämawebeniye nämo yepmañkuk.

Täñirän ämawebe komeni komeni naniktä täktäki u kañpäj nadäñpäj yäjkuñ; Anutu u ämawebeniye iwan kerä terak nanikpäj yämagutkuk yäk.

4 Unita ämawebe in kuduptagän kome terak itkañ, in Ekäni iniñoret kap tenpäj wäpi yäpmäj akuk täkot!

5-6 Ude täñpäj bigoñ utpäj iniñoret kap tenjit womat piäjñit, uhuwep bok piäk täkot yäk. Bänep tägagämän nadäñpäj Ekäni ärowani gera terak iniñoret täkot!

7 Ai! Gwägu tañi, tom gäk gänañ itkañ u ba kome ba ämawebe, in kuduptagän Ekäni wäpi yäpmäj akuk täkot!

8 Ume, in mämä tañi yäk täkot! Pom, in imaka udegän, Ekäni injamiken oretoret täñpäj kap tek täkot!

9 U imata, uwä Anutu Bureni-iniktä äbäñpäj yabäj yawat epän säkgämän siwoñi täñkañ iniken nadäk-nadäk siwoñi terak ämawebe api yäpmäj daniweko unita!

99

Anutu intäjukun-inik itak

1* Ekäni u intäjukun-inik itak. Añero kerä kukñi kukñi irirä u bämopiken maññit itak.

Unita ämawebe uken-uken nanik kañpäj nadäñpäj umuntañpäj kwaik täkot!

2 Ekäni uwä Jerusalem yotpärareken itkañ wäpi biñam ärowani nikek it täyak. Itkañ ämawebe äbori äbori komeni komeni intäjukun it yämik täyak.

* 98:1: Kis 15:6; Sam 33:3, 40:5; Ais 52:10

* 98:3: Sam 22:27; Luk 1:54, 1:72

* 99:1: Kis 25:22

- ³ Bureni! Ekäni u kudupi unita ämawebe päke u Ekäni intäjukun-inik itak yän nadäk täkot. Ude nadänpäj wäpi biñam yäpmäj akuk täkot!
- ⁴ Intäjukun ämanin, gäk kehäromika nitek itkañ kädet siwoñitagän gäripi nadäk täyan. Ekäni, bureni, gäk Isrel ämawebe nin kädet siwoñi niwoñäreñjiri ugän iwat täkamäj.
Niwoñäreñjiri ämawebe ätu nämo tänyäkñat täkamäj. Nämo, kudän täga-tägagän yäwoñäreñk täkamäj.
- ⁵ Unita ämawebe, Ekänijin wäpi yäpmäj akuk täkot! U Anutujin bureni. U kudupi-inik unita dubiniken kuñpäj wäpi iniñoret täkot!
- ⁶ Nadäkañ? Moses kenta Aron uwä Ekäni unitäño bämop äma ude itkumän. Ba Samuel u imaka, Anutu iniñ orerani äma kubä.
Äma uwä Ekäniken yäñapiñirä nadäj yämik täñkukonik.
- ⁷ * Täñpakañ Ekäni uwä gubam gänañ itkañ бага man yämiñkuk. Yämänkañ бага man u kudup iwatkuñ.
- ⁸ * Ekäni Anutunin, gäk ämawebekaye täño yäñapik man u nadäj yämik täñkun. Gäk gäkña-tägän ämawebekaye ñode yäwoñäreñkun; Gäk momini peñ yämani Anutu.
Momini peñ yämik täñkuno upäñkañ wakini u yäp-siwoñakta komi yämik täñkun.
- ⁹ Unita ämawebe, Ekäni Anutunin wäpi yäpmäj akuk täkäna! Täñpäj unitäño pom kudupiken kuñpäj gwäjij äpmon imiñpäj iniñoret täkäna.
U imata, Ekäni Anutunin u kudupitä kudupi-inik itak.

100

Ämawebe, in äbä Anutu iniñ orerut!

- ¹ Ämawebe uken-uken nanik, in kuduptagän oretoret gera terak Anutu iniñoret täkot!
- ² Täñpäj Anutu täño epän bänep pidäm terak täñpäj kap teñpäj injamiken kwawak äbut.
- ³ * Ekäni uwä Anutu itak u nadäwut! Keri terak ahäñkumäño unita mäheminin ude itak. Täñpakañ ninä unitäño ämawebeniye.
Täñkañ ninä yawakiye unita nibäj niwat täyak.
- ⁴ Eruk ämawebe, in kap teñpäj iniñ orepñäj Ekäni täño yotpärareken äbut!
Täñpäj bänep täga man iwetpäj wäpi yäpmäj akuwut!
- ⁵ * Imata, Ekäni uwä tagagämän. Bänep ironi paot-paori nämo. Watä säkgämän pen api it nimiñ yäpmäj ärowek.

101

Devittä intäjukun äma itkañ siwoñi kuñatta Ekäni iwetkuk

* **99:7:** Kis 33:9   * **99:8:** Nam 14:20; Lo 9:20; Jer 46:28; Sef 3:7   * **100:3:** Sam 79:13, 95:7; Ese 34:30-31; Efe 2:10   * **100:5:** 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 106:1, 107:1, 118:1, 136:1; Jer 33:11

- 1 Ekäni, gäkä nadäkta kap yäj-tewayäj täyat ñowä siwonji kuñatta ba gäkgänpäj gäwaräntäkta tewayäj.
- 2 Näk siwonjigän kuñatta nadänjit nadänjit api kuñarero unita gäk näkken jidegän api äben? Täñkañ ämawebenaye yabäj yawat täyat uwä bänep kuräki terak täk täyat.
- 3 * Täñkañ kudän wakita not nämoinik api täñpet. Ba äma Anutu mäde ut imik täkañ unitäño täktäkita taräki nadänpäj unita ukät itpäñ-nadäk kubä nämoinik api täñpet.
- 4 Näk täñyäkñarani kudän ba kudän waki ätu täño täktäkta bänep nämö api pewet.
- 5 * Täñkañ äma yäñpäñ-yabäj yawat täñpani u api yawat kirewet. Ba äma inita nadäwä ärowani täñpäpäj gup yäpmäj ärokärok täñpani u nämö api yabäj korewet.
- 6 * Täñpäkañ ämawebe nadäk kubägän peñpäñ Anutu unitagän nadäj imikinik tänpäj kuñat täkañ u not täñ yämiñpäñ api yämaguret. Ba nadäj yämiñjira äma kudän siwonjigän täñpanitä watä epän api täñ naminej.
- 7 * Upäñkañ jop manman yäwani ba täñyäkñarani täñpanitä dubinaken täga nämö api itnej.
- 8 Nämö, kepma kepma äma waki täñpani Ekäni täño yotpärareken ba komenin kudupken nanik api däpmäj yawat kirek täñpet.

102

Äma nadäj bäräp terak irani täño yäñapik man

Kap ñowä äma kubä nadäj bäräp terak irirän kehäromini kudup paoräpäñ itkañ nadäj bäräpi u Ekäni yäñahäñpäñ iwetkuk.

- 1 O Ekäni, yäñapik manna ño nadäj nami. Gäkä täñkentäj nami yäñpäñ gera ño yäyat.
- 2 Bäräpi tañ kañ-ahäñpäñ nadäj bäräp terak irira näka mäde nämö ut namen. Nämö, gera yäjira nadänpäj bäräñej täñkentäj nam.
- 3 Näkño iritna gupe kadäni keräpitañ äronpäñ abutkuk täkañ ude. Täñpäñ gupna kädäp ijitak, kädäp gäyek ude.
- 4 Muyeñ päripmäñpäñ pewä kubitak täkañ ude wani bumik itpäñ ketem nakta bänep kubä nämö nadätat.
- 5 Yäke! Gupna nämö, kujatna-tägän itkañ yäñkähän-kähän yäj itat.
- 6 Näk kwäwukbam kome jopiken inigän it täkañ ude itat.
- 7 Ba barak kubä inigän-inik päya moräk terak ireko ude. Däpmon bureni nämö pat täyat.
- 8 Butewaki, kepma käron iwantä nebenpäñ yäñärok bumta näwet täkañ. Täñkañ wäpna täktäk waki terak peñkentänpäj yäk täkañ.
- 9-10 O Ekäni, gäk näka kokwawak nadäj namitan unita ketemta waki, kädäkutpäñ nak täyat. Täñkañ konämna pitopäj umeta ude nak täyat. Näk jirañ moräk ude ureñpäñ mañpi kukañ.

* **101:3:** Lo 15:9; Sam 5:5, 40:4 * **101:5:** Sam 18:27, 50:20; Jer 9:4 * **101:6:** Sam 119:1 * **101:7:** Sam 43:1, 52:2-5

- 11 Nāk kadāni kāronji kome terak nāmo api iret yāḡ nadātat. Mup dāpmāḡ pewanitā bārāḡeḡ kubitak tākaḡ udewani.
- 12 O Ekāni, gāk intājukun itkaḡ kaḡiwat epānka tārek-tāreki nāmo tāk tāyan. Unita wāpka biḡamtā udegān api it yāpmāḡ ārowek.
- 13 Tāḡpākaḡ Jerusalem āmawebeta oraḡ yāmiḡpāḡ tāḡkentāḡ yāmikta kadāni ahātak ubayāḡ. Unita butewaki nadāḡ nimḡiḡpāḡ ābā tāḡkentāḡ nimisi.
- 14 Butewaki, Jerusalem yotpārare yāpāwawani upāḡkaḡ epān āmakaye nintā unita gāripi pen nadākamāḡ. U tāḡo morāk-morāki yabāḡkaḡ butewaki taḡi nadāk tākamāḡ.
- 15-16 Upāḡkaḡ Ekānitā Jerusalem u āneḡi yāpmāḡ akuḡpāḡ uterak kehāromini kwawak pewān ahāḡirān api kāneḡ. Kaḡpāḡ āmawebe ābori āboritā Ekānita umuntaḡpāḡ intājukun āmaniye gāmori-kengān itpāḡ api oraḡ imineḡ.
- 17 Tāḡpākaḡ kadāni uken āma jāwāritā Ekāniken yāḡapiḡirā nāmo gaḡa taḡpāḡ api nadāḡ yāmek.
- 18 Eruk Ekānitā imaka tāḡkuko ḡonitāḡo manbiḡam kaḡ kudān tāwut. Ude tānayāḡ tāməḡo uyaku oraniye māden ahānayāḡ tākaḡ unitā kaḡpāḡ nadāḡpāḡ Ekāni ḡode api yāḡ-iniḡ oretneḡ;
- 19 Ekāni ini iraniken punin unu itkaḡ kome terak iḡiḡpewān āpuk.
- 20 Ude tāḡpāḡ nadāḡkuk; Āboriye komi eḡiken irani, kumākta biḡam tāḡkuḡo u komi nadāḡkaḡ yāḡkāhān-kāhān yāḡirā. Ude nadāḡpāḡ āpāmaḡ kukta yāniḡ kireḡkuk.
- 21 Unita Ekāni tāḡo wāpi u Saion pom terak Jerusalem yotpārareken api iniḡ oretneḡ.
- 22 Kadāni ugān āma ābori ābori ābā kubākengān api itneḡ. Tāḡpāḡ intājukun āmaniye ba āboriye kudup u Ekānitagān watā epān api tāḡ imineḡ.
- 23 Tāḡpākaḡ irit kuḡat-kuḡatna bāmopiken Ekānitā kehāromina tāḡpān wawāpāḡ nepmaḡkuk.
- 24 * Unita ḡode iwetkut; Anutuna, gāk itkunotā it yāpmāḡ ābātan. Api it yāpmāḡ ārowen. Nāk tāgawani nāmo tāḡira gāk nāk bārāḡeḡ nāmo nāmāḡuren!
- 25 * Anutu, bian-inik kome ḡo gākā tāḡkun. Tāḡpāḡ kunum peḡpāḡ imaka imaka kudup peḡ moreḡkun, kome terak ba kunum gānaḡ.
- 26 Imaka imaka kehāromi u kudup api paot moreneḡo upāḡkaḡ gāk pen api iren, paot-paotka nāmo. Tāḡiri imaka kunum ba kome terak peḡkuno uwā āmatā tek tāḡ yāpmāḡ kuḡarirā wek tākaḡ udegān api tāneḡ. Tāḡpāḡ āmatā tek biani maḡpākuk tākaḡ gāk udegān tāḡpewi āmawebe paot tākaḡ. Ude tāk tāyan unita āmawebe kadāni kāronji nāmo it tākaḡ.
- 27-28 * Anutu, gāk itan ude pen api ireno unita nanakniyeta watā it yāmiḡiri sākgāmān api itneḡ. Tāḡkaḡ unitāḡo nanakiye udegān, gākḡata biḡamgān api itneḡ.

103

Anutu iron māhemi-inik iniḡ oretoret kap

* 102:24: Jop 36:26; Sam 90:2; Ais 38:10; Hab 1:12   * 102:25: Hib 1:10-12   * 102:27-28: Ais 43:10; Mal 3:6; Jem 1:17

- 1 Näk Ekäni täŋo wäpi biŋam u yäpmäŋ akuk täyiwa! Bureni! Gupna, nadäk-nadäkna u kuduptä Ekäni täŋo wäpi kudupi u iniŋoret täŋpa!
- 2 Ekänitä iron täŋ namik täyak unita guŋ täwetta yäŋpäŋ wäpi biŋam yäpmäŋ akuk täyiwa!
- 3 * Ekäni unitä momina kudup peŋ namiŋ morek täyak. Täŋpäŋ käyämna imaka, kudup nepmaŋpän tägak täyat.
- 4 * Ekänitä täŋkentäŋ namiŋirän nämo paot täyat. Bureni! Iron pähap näkä terak buŋät täyak.
- 5 * Imaka imaka gakiŋi gäripi nikek namik täyak unitä tokŋek itkaŋ yäŋ nadäk täyat.
Täŋpäŋ gupna kwitaŋirä kehäromi namiŋirän gubaŋi äneŋi äworeŋpäŋ pidämigän kuŋat täyat, siäŋtä kuŋat täkaŋ ude bumik.
- 6 Ekäni u kudän siwoŋi terak ämawebe yabäŋ yawat täyak. Äma ätu iwantä kädet waki täŋ yämik täkaŋ, äma udewani täŋkentäŋ yämik täyak.
- 7 Täŋpäkaŋ bian, Anututä imaka imaka täŋpayäŋ nadäŋkuko u kudup Moses iwet moreŋkuk. Ba imaka imaka ämatä täga tänaŋi nämo u täŋirän Isrel ämawebetä yabäŋpäŋ-nadäŋkuŋ.
- 8 * Bureni! Ekäni uwä butewaki ba iron pähap täŋ nimik täyak. U komen äma ninta kokwawak bäräŋeŋ nämo täk täyak.
Nämo, iniken bänepi dätpäŋ nimik täyak.
- 9 U ninta kokwawak jop nadäŋ nämo täk täyak. Ba kokwawaki kadäni käroŋi nämo yäpmäŋ kuŋat täyak.
- 10 * Täŋpäkaŋ momininta ba wakiwakininta kowata taŋi niminaŋipäŋ nämo nimik täyak. Nämoinik!
- 11 * Ekäni uwä äma oraŋ imik täkaŋ udewanita butewaki pähap nadäŋ yämik-inik täk täyak, kunum kenta kome u taŋi pähap ude.
- 12 * Täŋpäkaŋ mominin yäpmäŋpäŋ ban-inik maŋpän kuk täkaŋ uwä edap dapuri äbani kädatä äpmok täyak käda u ban-inik itkamän ude.
- 13 * Ba naniyetä ironiniyeta nadäŋ yämik-inik täk täkaŋ udegän Ekänitä ämawebe oraŋ imik täkamäŋ, ninta nadäŋ nimikinik täk täyak.
- 14 * Ekäni u nintäŋo mebärinin nadätak. Ninä kehärominin nikek nämo, ninä komepäŋ gatäwanigän.
- 15 * Iritninä muŋ ba irori udewani.
- 16 Mänittä piäŋirän irori u bäräŋeŋ paotpeŋ kuk täkaŋ. Kokoki kubä nämo irek.
- 17 * Upäŋkaŋ äma Anututa nadäŋ imikinik täk täkaŋ unita iron pen api täŋ yämiŋ yäpmäŋ ärowek. Ba nanakiyetä oraniye terak pen api täŋ yäpmäŋ ärowek.

* **103:3:** Ais 33:24; Jer 17:14 * **103:4:** Sam 34:22, 56:13 * **103:5:** Ais 40:31 * **103:8:** Jem 5:11
 * **103:10:** Esr 9:13 * **103:11:** Sam 57:10; Efe 3:18 * **103:12:** Ais 43:25; Mai 7:18 * **103:13:**
 Mal 3:17 * **103:14:** Stt 3:19; Sam 78:39; Sav 12:7 * **103:15:** Jop 14:1-2; Jem 1:10-11; 1Pi 1:24
 * **103:17:** Luk 1:50

- 18 Bureni, Ekäni täño man kädet bian yämiñkuko u iwarani, ba unitäño jukuman buramiwani udewanita butewaki pen api nadäñ yämiñ yäpmäñ ärowek.
- 19 Ekäni uwä kunum gänañ intäjukun-inik itak. Itpäñ imaka imaka kunum gänañ ba kome terak unitäño mäheми pähap itak.
- 20 Unita Ekäni täño añero, in wäpi biñam yäpmäñ akuwut! In Ekäni täño man buramik äma kehäromi niked ude itkañ unita manita juku pekot!
- 21 Täñpäkañ Ekäni täño komi äma kunum gänañ itkañ, in udegän, wäpi biñam iniñ orerut. Inä epän ämaniye unita mani buramiwut!
- 22 Bureni! Imaka imaka komeni komeni Anututä pewän ahäñkuño in kudup-tagän Ekäni iniñ orerut. Ekänitä deken deken tabäñ täwat täyakken uken iniñ orerut.

Ba näk udegän, gupna, nadäk-nadäkna kuduptä Ekäni täño wäpi biñam yäpmäñ akuk täyiwal!

104

Anutu imaka kuduptagän pewän ahäwani u iniñ oretnal!

- 1 Bänep nadäk-nadäkna Ekäni iniñ orera!
O Ekäni Anutuna, gäk ärowani pähap. Gäk intäjukun-inik itkañ epmäget kudän säkgämän-inikkatä uwäktäñ gamiñjirän itan.
- 2 * Penyärejeka pähappäñ tek ude yamäk täyan. Täñpäñ kunum terak guk kejimi ämatä tek iriñ wädäñpäñ pek täkañ ude peñkuno itkañ.
- 3 * Täñkañ irit bägupka ume punin itak u terak täñkun. Täñpäkañ gubam terak mañjiri mänittä yäpmäñ kuñat täyak.
- 4 * Ude täñkañ yäñjiri mänittä gäkño meka jinom komeni komeni yäpmäñ kuñat täyak, ba yäpäta epän ämakaye ude itak.
- 5 Täñpäkañ kome pähap ño täñ-kehärom täñpäñ peñkuno iniken beki terak wareñi nämo it täyak.
- 6 Kome täñ-kehärom täñpäñ peñkañ gwägu täñpäñ pewi kome pähap ba pom imaka, kudup yejamäñpäñ peñkuk.
- 7 Ude täñkunopäñ mäden man kehäromi, iromäñ ude yäñjiri gwägu ämetkuk.
- 8 Gwägu pähap uwä pom kakätäñpäñ wädäñ äpä kubari yäñ imiñkunken ugän itkuk.
- 9 * Ude täñkuno unita бага peñ imiñkuno u täga nämo wärämut täyak. Ude täñkuno unita gwägutä kome äneñi kudup nämo api yejambek.
- 10 Täñpäkañ gäkña-tägän täñpewi ume ini kubat-kubatken äpämañ päñku pom mebariken ämiñkañ kubägän kukañ.
- 11 Täñjirä tom ägwäri mebari mebari u nañpäñ kotäki irok tawäpäñ it täkañ.
- 12 Ba baraktä ume pomi terak nanik päya uniterak eñini täñpäñ itkañ iniken manman yäk täkañ.
- 13 Täñpäkañ kunum gänañ nanik iwän yäñjiri tak täyak. Iwän täñpäñ kometa gäkñi tokñek-inik imik täyak.

* 104:2: Ais 40:22; Dan 7:9 * 104:3: Sam 18:10 * 104:4: Hib 1:7 * 104:9: Jer 5:22

- 14 Ude täjiri ketem tomtä nakta ba ämatä piŋpäŋ nakta ahäŋ bumbum täk täkaŋ.
- 15 Bureni Ekäni, gäk wain ume nimiŋiri naŋpäŋ oretoret täk täkamäŋ. Ba orip gakiŋi iŋamninken äruirita ägo weŋirä kuŋatta nimik täyan. Täŋpäŋ gupnin täŋ-kehärom takta ketem nimik täyan.
- 16 Täŋpakaŋ Ekäni, nadäŋiri gäkŋaken päya taŋi taŋi Lebanon komeken itkaŋ u iwäntä gakiŋi säkgämän yämik täyak.
- 17 Ude täjirä barak mebäri mebäritä päya uterak enjini täŋpäŋ it täkaŋ.
- 18 Täŋpakaŋ tom taŋi taŋi pom käronji terak kuŋarirä täpuri täpuri ätutäwä mobä gänaŋ pat täkaŋ.
- 19 Täŋpäŋ komepak täŋpäŋ peŋkuno unitä imaka imaka täŋo ahäk-ahäk unitäŋo kadäni wädäŋ yäpmäŋ äbäk täyak.
Täŋpakaŋ edap uwä käderi iwatpäŋ kadäni udeken äpmok täyat yäŋ nadatak.
- 20 Yäŋpewi edap äpmonjirän bipmäŋurani äbäk täyak. Ude täjirän tom bipani kuŋarani u kuŋat täkaŋ.
- 21 Aŋ ägwäri tomta wäyäkŋeŋkaŋ gera yäŋtäŋ kuŋat täkaŋ. U, Anutu gäkä nimi yäŋkaŋ gabäŋ tarek täkaŋ.
- 22 Eruk edap abäŋjirän patpat bägupi, gänaŋken äneŋi äpmok täkaŋ.
- 23 Ude täjirä ämawä akumaŋ epäniken päŋku epän täŋ yäpmäŋ kuŋirä edap äpmok täyak.
- 24 O Ekäni, gäk imaka mebäri mebäri pewi ahäŋkuŋo u daninaŋi nämo. Nadäwi tärewäpäŋ täŋ moreŋkun. Kome ŋo terak ketka kudäntä tokŋeŋ moreŋkuko pätak.
- 25 Täŋpakaŋ gwägu pähap ŋode yäwa; U pipiyäwani pähap. U gänaŋ tom ba imaka imaka täga daninaŋi nämotä pätkäŋ.
- 26* U terak ämatä gäpe yäpmäŋ kuŋat täkaŋ. Ba tom pähap kubä wäpi Levitan täŋpäŋ yepmaŋkuno u gänaŋ täŋoret täk täkaŋ.
- 27 Imaka imaka irit ikek kuduptä gäkä ketem nimi yäŋkaŋ gabäŋ tarek täkaŋ.
- 28 Täŋpakaŋ gäkŋa-tägän ketem yämi naŋpä koki täk täkaŋ.
- 29 Upäŋkaŋ gäkä mäde ut yämiŋiri umuntak täkaŋ. Gäk irit kuŋat-kuŋari yäyomägariri kumäŋpäŋ kome äworek täkaŋ.
- 30 Täŋpakaŋ gäk meka woŋ piäŋ yäwariri komenita ätu kodaki ahäk täkaŋ. Täjiri imaka imaka kome terak kodaki ahäk täkaŋ.
- 31 Unita ŋode yäwa; Ekäni täŋo wäpi biŋam ba peŋyäŋeki u paot-paori nämo it täyon! Täŋpakaŋ Ekäni iniken ket kudän unita kaŋpäŋ kaŋgärip täk täyon.
- 32 Ekäni uwä kehäromi pähap ikek. Kome jop kaŋjirän kwaik täyak. Ba keritä pom jop tensumurirän gupe ärok täkaŋ.
- 33 Unita irayäŋ täyat udegän Ekäni täŋo täktäki tägata yäŋpäŋ kap api teŋ imik täŋpet.
Bureni, it yäpmäŋ kwayäŋ täyat udegän kap teŋpäŋ Anutu api iniŋoret täŋpet.

* 104:26: Jop 41:1; Sam 74:14; Ais 27:1

- ³⁴ Tənpəŋ imaka təga-təgatagən yənpəŋ-nadək tənjira Anututä kawän təgawut yəŋ nadək təyat. U imata, näk Ekäninata yənpəŋ oretoret pähap nadək təyat.
- ³⁵ Upəŋkaŋ Ekäni, gäk äma momi tənpani kudup kaŋ däpməŋ! Äma waki tənpani kudup paorut yəŋ nadätat!
Eruk, Bänep nadäk-nadäknatä Anutu inin orera!
Tənjira, ämawebe in kuduptagən Ekäni udegən inin orerut!

105

Anututä Isrel ämawebeken yäpätägak epän tənjuk

- ¹⁻² Eruk, Ekäni tənjo ämawebe, Anutu-kengən bänep təga man iverit tənKentəŋ nimikta yəŋapik tək təkäna!
Uwä wäpi biŋam ikek unita epän pähap tənjukko unitəŋo manbiŋam ämawebe komeni komeni kaŋ yəŋahəŋpəŋ yəwetna. Tənpəŋ kap tənəpəŋ wäpi kaŋ yəpməŋ akuna.
- ³ Nin unitəŋo ämawebe itkaməŋ unita oretoret terak kuŋat təkäna. Bureni! Ämawebe Anutuken yəŋapik təkaməŋ nin, oretoret tək təkäna!
- ⁴ Tənpəŋ Anutu dubini-kengən kuŋitna tənKentəŋ nimik təyon. Ba kehäromi yəpna yənpəŋä ukengən yəŋapik təkäna.
- ⁵⁻⁶ Isrel ämawebe, in nadäkan? Inä Anutu tənjo epän ämaniyat wäpi Abraham kenta Jekop unitəŋo oraniye. Inä Anututä inita biŋam iwoyäwani. Unita kudən kudupi Anututä mani tənjukko unita nadäneŋ. Ba äma wakita komi yämik tənjukko unita juku pineŋ.
- ⁷ Ekäni uwä Anutunin. Unitəŋo бага man uwä kome äma uken-uken naniktä buramikta yəwani.
- ⁸ Ninkät topmäk-topmäk kubägən penjukko u paot-paori nämo. Ba imaka imaka api tən tamet yəŋ yəŋjukko u kadäni kadäni yeritə yeri ahänayəŋ təkəŋ udegən iwətpəŋ api tən nimek.
- ⁹ * Topmäk-topmäk kubägən uwä bian oranin Abraham kenta Aisakkät tənkuŋ. Yəŋ-kehäromtak man yəŋjukko u nämoinik api irepmirek.
- ¹⁰ * Tənpəŋ man ugənpəŋ Jekop iwetgən tənjuk. Bureni, topmäk-topmäk Isrel äbotkät tənjukko uwä itkukonitə itak.
- ¹¹ Tənpəŋ man kehäromi yəwetkuko uwä ŋode; Kenan kome taniŋ kirewayəŋ təyat u gäk ba oranəkaye mäden ahänayəŋ təkəŋ inta biŋam api tənpek yäk.
- ¹² Tənpəkəŋ äbekniye oraniye bian äbot tənji nämo, təpuri. Uwä komeni nämo ude kome ŋoken itkəŋ.
- ¹³ Kome kubäkengən irəpmok-inik nämo tənkuŋ. Nämo, ämatä komeken itpəŋ wärämüt tənəŋ kuŋatkuŋ.
- ¹⁴ * Ude tənkuŋo upəŋkaŋ Ekänitə yabəŋ äwaräkuk tənjinän ämatə nämo tənəpə wəŋkuŋ. Nämo, ämawebeniye yənpəŋ intəjukon äma ittəŋ kuŋkuŋo u jukuman kehäromi ŋode yəwetkuk;

* 105:9: Stt 12:7, 17:8, 26:3 * 105:10: Stt 28:13 * 105:14: Stt 20:3-7

- 15 Ämawebe näkŋata biŋam iwoyäwani unita waki kubä täŋ yämikta nämoinik nadäneŋ yäk. Ba näkŋo man yäŋahäwani ämanayeta udegän nämö täŋ yämineŋ yäŋ yäwetkuk.
- 16 * Eruk, it yäpmäŋ kuŋtäko Ekänitä nadäŋirän kome uken nakta jop irit kadäni ahäŋkuk. Ketem päke u kudup pewän paotkuŋ.
- 17 * Ude täŋkaŋ Josep iniŋ kireŋpewän intäjukun Isip komeken päŋku itkireŋkuk. U noriyetä gwäki yäpmäkta nadäŋpäŋ epän watä äma jopi ude itta ämata yäniŋ kireŋkuŋ.
- 18 * Eruk, imagut yäpmäŋ kuŋpäŋä komi eŋiken teŋpäŋ yen kehäromitä kuroŋiken topmäŋkaŋ kotäkikenä udegän imaka bäräpi kubäpäŋ topmäŋpäŋ tewä wädäŋkuk.
- 19 Komi eŋiken ugän it yäpmäŋ kuŋtäyon imaka ahäkta Ekänitä iwerirän yäŋahäŋkuko u ahäŋirän kaŋpäŋ nadäŋkuŋ. Kaŋpäŋ nadäŋpäŋ Josep täŋo man u bureni yäŋ nadäŋkuŋ.
- 20 * Eruk, Isip täŋo intäjukun ämatä ude nadäŋpäŋä äma kubä iwerän päŋku Josep komi eŋiken nanik iniŋ kireŋpewän äpämaŋ kuŋkuk.
- 21 * Ude täŋpäŋä intäjukun äma u Josep tuŋum ba imaka imakani kudup unita watä it yämikta wäp imiŋkuk.
- 22 Ba ugän nämö. Iniken noriye Joseptä iniken gärip terak yabäŋ yäwatta kehäromi imaka imiŋkuk. Ba unitäŋo nadäk-nadäk ämaniye yäwetpäŋ yäwoŋäreкта wäp imiŋkuk.
- 23 * Eruk, u punin terak, Jekoptä Isip komeken päŋku itkuk.
- 24 * U irirän Ekänitä nadäŋ imiŋirän äboriyeken yeriniye ahäŋ bumbum täŋkuŋ. Ahäŋ bumbum täŋpäŋ unitäŋo kehäromitä iwaniye täŋo kehäromi yärepmitkuŋ.
- 25 Täŋpäkaŋ Ekänitä Isip nanik täŋpewän epän watä ämawebeniye unita kok-wawak täŋ yämiŋpäŋ komi yämikta kädetta yäŋpäŋ-nadäk täŋkuŋ.
- 26 * Eruk ude täŋkaŋ mäden Ekänitä epän watä ämani yarä iwoyäŋpäŋ yep-manjuko Moses kenta Aron yäniŋ kireŋpewän Isip äbumän.
- 27 Äbäŋpäŋ Isip ämawebe bämopiken Anutu täŋo kudän kudupi ŋode pewän ahäŋkuŋ;
- 28 * Anututä yäŋirän biŋmäŋ uranitä kome pähap u kudup uwäk täŋpäŋ peŋkuk. Upäŋkaŋ Isip nanik u Anututä Moses meniken man yäŋahäŋkuko u kudup bitnäŋkuŋ.
- 29 * Ude täŋkuŋo unita äneŋi ume täŋpewän nägät äworeŋirän ume gänaŋ nanik tom kudup kumäŋ moreŋkuŋ.
- 30 * Ude täŋkaŋ äneŋi kubä ŋode täŋkuk; Yäŋirän wirit ahäŋ bumbum täŋpäŋ kome päke u kudup tokŋeŋpäŋ patkaŋ, intäjukun äma täŋo patpat bägupken udegän tokŋeŋpäŋ patkuŋ.
- 31 * Eruk Ekänitä äneŋi yäŋirän gäbäräm kenta nämäk-nämäk pädä nitek ahäŋ patpäŋ komeŋi komeŋi kudup tokŋeŋ moreŋkuŋ.

* 105:16: Stt 41:53-57   * 105:17: Stt 37:28, 45:5   * 105:18: Stt 39:20-40:23   * 105:20: Stt 41:14
 * 105:21: Stt 41:39-41   * 105:23: Stt 46:6, 47:11   * 105:24: Kis 1:7-14   * 105:26: Kis 3:1-4:17
 * 105:28: Kis 10:21-23   * 105:29: Kis 7:17-21   * 105:30: Kis 8:1-6   * 105:31: Kis 8:16-17, 8:20-24

- 32 * Ude tãṅkaṅ Ekänitã nadãṅirãn iwãn bureni nãmo taṅkaṅ yãpã kwiririrãn mim-tãgãn maṅkuṅ.
- 33 Mimitã maṅpãṅ wain pãya ba ketemi epãn kudup tãṅpãn wawãpãṅ yãpãtã pãya ijij-gariṅpãṅ peṅkuṅ.
- 34 * Äneṅi yãkgãn tãṅjirãn kãpukbam daninãṅi nãmo, bumta ahãṅkuṅ.
- 35 Ahãṅ patpãṅ gwaktã imaka pãhãmi nitek kudup naṅ moreṅkuṅ. Ba Isip naniktã ketem piwani imaka, pãhãmi kudup naṅkuṅ.
- 36 * Ude tãṅtãṅ kuṅtãṅgãn Ekänitã Isip nanik tãṅo nanak ämani intãjukun nanik u kudup dãpmãṅ moreṅkuṅ.
- 37 * Eruk, ude tãṅkaṅ Isrel ämawebe Isip nanik tãṅo siliwa gol monẽṅ bumta yãpãkaṅ Ekänitã watãni itpãṅ Isip komeken nanik yãmagut yãpmãṅ äpãmaṅ kuṅkuṅ. Tãṅjirãn kubãtã bãrãpi kubã nãmo kaṅ-ahãṅkuṅ.
- 38 Tãṅpãkaṅ Isip nanik Isrel nanikta umuntaṅkuṅo unita yepmaṅpeṅ kuṅjirã oretoret tãṅkuṅ.
- 39 * Tãṅpãkaṅ ämawebeniye kuṅjirã Ekänitã nadãṅirãn gubamtã äyũṅ tãṅ yãmikta gwãki terak itkuk. Tãṅpãkaṅ bipani penyãṅek yãmikta kãdãp mebet peṅkuṅ.
- 40 * Ude tãṅkaṅ ketemta yãṅapiṅjirã barak ätu yãmiṅjirãn nak tãṅkuṅ. Ba kãrãga kunum gãnaṅ nanik yãmiṅjirãn naṅ tokṅek tãk tãṅkuṅ.
- 41 * Tãṅpãkaṅ mobã kubã yãṅjirãn imãrãnkaṅ ume u gãnaṅ naniktã äpãṅjirãn naṅkuṅ. Kome kawuki umeni nãmo upãṅkaṅ mobã gãnaṅ nanik yãṅjirãn äpuko unitã tãṅkentãṅ yãmiṅkuṅ.
- 42 Imaka pãke ude tãṅ yãmiṅkuko uwã bian epãn watã ämani Abraham ukãt yãṅkehãromtak man yãṅkuko u iwatkaṅ tãṅkuṅ.
- 43 Bureni, ämawebeniye inita biṅam iwoyãwani u yãṅ-yãkṅat yãpmãṅ kuṅjirãn teṅ oretoret terak kuṅkuṅ.
- 44 * Yãṅ-yãkṅat yãpmãṅ kuṅpãṅ äbot ätu tãṅo kome yãniṅ kirowãn koreṅkuṅ. Kome äma ätutã ket urani koreṅpãṅ itkũṅ.
- 45 Tãṅpãkaṅ tãṅkentãk taṅi tãṅ yãmiṅ yãpmãṅ äbuko u jop nãmo tãṅ yãmiṅkuṅ. Nãmo, u jukumani ba бага mani u kudup buramiṅpãṅ kuṅatneṅta tãṅ yãmiṅkuṅ.
Unita Ekãni wãpi inij orerut!

106

Isrel naniktã momini yãṅahãṅkuṅ

- 1 * Ekãni wãpi inij oretna! U säkgãmãn tãṅ nimik täyak unita bãneṅ tãga nadãṅ imik tãkãna! Nadãṅ nimikinik tãk täyak uwã tärek-tãreki nãmo.
- 2 Imaka imaka taṅi taṅi tãk täyak unitãṅo mebãri netãtã kudup tãga yãṅahãwek? Ba netãtã inij orerãn tärewek? Nãmoinik!
- 3 Ämawebe mani buramiṅpãṅ kãdet siwoṅjigãn kuṅat tãkaṅ uwã Ekãni tãṅo oretoret terak kuṅat tãkaṅ.

* 105:32: Kis 9:22-25 * 105:34: Kis 10:12-15 * 105:36: Kis 12:29 * 105:37: Kis 12:33-36

* 105:39: Kis 13:21-22 * 105:40: Kis 16:2-15 * 105:41: Kis 17:1-7; Nam 20:2-13 * 105:44:

Jos 11:16-23 * 106:1: 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5

- 4 Unita Ekäni, ämawebekaye täñkentäj yämiñpäñ iwan keriken nanik yämagurayäj täyanken uken näk imaka, bok kañ nimagut!
- 5 Ude täñjiri ämawebekayetä äneñi täñ-bumbum terak irirä yabäñpäñ oretoret bok kañ täna. Ude täñjiri ketka kudänkaye nintä gäka gäripi inide kubä nadäk täkäna!
- 6 Butewaki, äbekniye oranijetä momi täñkuño nin udegän täñkumäj. Täñpäwak mebäri mebäri täñkumäj.
- 7* Äbekniye oranije Isip komeken itkunjo u Anutu täño kudän tägatäga kañpäñ nadäñkañ upäñkañ unita nadäwä äpani täñkuk. Nadäñ yämik-inik täñpäñ täñkentäk mebäri mebäri täñ yämiñkuko upäñkañ guñ tañpäñ Gwägu Gämäniken peñawäk täñ imiñkuñ.
- 8 Ude täñkuño upäñkañ yäñkehäromtak mani iwatpäñ kehäromini ärowani u kwawak yäwoñäreka ñode täñkentäj yämiñkuk;
- 9* U Gwägu Gämäni peñ iwerirän däkñeñpäñ kukñi kukñi kuñjirän kädet parirän ämawebeniye kome terak yeñtäj kuñkuñ.
- 10 Ude täñkañ äma komi yämani, iwaniye u keriken nanik yämagut yäpmäj äpämañ kuñkuk.
- 11 Ude täñpäñ iwaniye uwä täñpewän umetä kudup däpmäj moreñkuk, kubätä nämo itkuk.
- 12* Ude täñjirän ämawebenijetä kañpäñ yäñkehäromtak mani unita nadäwä bureni täñpöpäj kap terak iniñ oretkuñ.
- 13 Upäñkañ täñ yämiñkuko unita bäräñeñ guñ tañpäñ jukumani nadäkta juku kubä nämo peñkuñ.
- 14* Nämo, kome jopiken kuñatkä ketem mebäri kubä nakta wakiinik kubä nadäñpäñ Anutu jop nadäñ peñ iwetkuñ.
- 15 Täñjirä imatäkenta nadäñpäñ yäñapiñkuño u bureni yämiñkuko upäñkañ käyäm waki kubä bok bämopiken pewän ahäñkuñ.
- 16* Kome jopiken u ittäj kuñattängän Isrel äbotken nanik ätutä Moses ba Ekäni täño epän watä äma kudupi wäpi Aron, yarä unita kokwawak nadäñ yämiñkuñ.
- 17 Täñjirä kome añeñjirän Datankät Abiram ini ba äboriye kudup kome gänañ äpmonjirä kome äneñi ämiñ pipiñkuk.
- 18 Ude täñjirä kädäp mebettä päpä äma yarä unitäño iwaräntäkiye wakiwaki täñpani u kudup ijiñ moreñkuk.
- 19* Eruk, ittäj kuñtängän Sainai pom mebäriken bulimakau wärani kubä golphäñ täñpani täñkuñ. Täñpäñ peñkañ unita gwäjin äpmon imik täñkuñ.
- 20 U Anutu wäpi biñam ärowani nikek mäde ut imiñpäñ u komenita tom muyeñ näñpani u peñpäñ wäpi iniñoret täñkuñ.
- 21 Ude täñkuño uwä Anutu Isip komeken iwaniye keriken nanik yämagutta kudän kehäromi mebäri mebäri täñkuko unita guñ tañpäñ ude täñkuñ.
- 22 U kawut! Imaka kudupi kudupi Isip kome täñkuko ba imaka ämatä nämo tänañi Gwägu Gämäniken täñkuko unita nadäna inide kubä täñpän!

* 106:7: Kis 14:10-12 * 106:9: Kis 14:21-31 * 106:12: Kis 15:1-21 * 106:14: Nam 11:4-34

* 106:16: Nam 16:1-35 * 106:19: Kis 32:1-14

- 23 Tānpākaŋ Anutu āmawebeniye kudup tānpān wanayāŋ yāŋirān epān watā āmani Moses unitā āmawebeniye gārak itpāŋ Anutu tāŋo kokwawaki ukāt-pipinirān nāmo dāpuk.
- 24 * It yāpmāŋ kuŋtāŋgān Anutu tāŋo yāŋkehāromtak man yāŋkuko unita nadāwā bureni nāmo tānpāpāŋ kome sākgāmān Anututā yāniŋ kirekta yāŋkuko u korekta bitnāŋkuŋ.
- 25 Bitnānpāŋ eŋi jopikengān itkaŋ Ekāni tāŋo manta juku kubā nāmo peŋkaŋ iniken gārip iwatpāŋ yāŋuruk-uruk man bumta yāŋkuŋ.
- 26 Ude tāŋirā Ekānitā jukuman kehāromi ŋode yāwetkuk; Kome jopiken tānpewa in api paotneŋ yāk.
- 27 * Yerijiye yāpmāŋ daniŋpāŋ yepmaŋpa guŋ ābotken kukŋi kāda pāŋku api kumāŋ tānpā kunerŋ yāŋ yāwetkuk.
- 28 * Eruk ittāŋ kuŋtāŋgān Peo komeken Anutu tāŋo ābottā guŋ ābot tāŋo anutu jopi kubā wāpi Bal u iniŋ oretta biŋam tāŋkuŋ. Tānpāŋ anutu jopi, iriri nāmo, u iniŋ oretta tom iŋiwani u nak tāŋkuŋ.
- 29 Ude tānpewā Ekāni tāŋo kokwawaki bumta ahāwānpāŋ nadāŋirān āmawebe bāmopiken kāyām wakiinik kubā weŋ patkuk.
- 30 Ude ahāŋirān Finiastā kaŋpāŋ nadānpāŋ āmawebe momi tāŋkuŋo u komi yāmiŋirān eruk Anututā kāyām waki u tānpewān paotkuk.
- 31 Finiastā ude tāŋkuko uwā Anututā kawān tāgawāpāŋ āma siwoŋi yāŋ pen, paot-paori nāmo api nadāŋ yāpmāŋ ārowek.
- 32 * Tānpākaŋ Meriba ume dapuriken āmawebe āneŋi waki tāŋirā Anututā kokwawak āneŋi nadāŋ yāmiŋkuk.
- 33 Tāŋirān Moses nadāŋ bārāp terak itpāŋ bānepi jāgām tawāpāŋ man jopjop māyap yāŋkuk.
- 34 * Eruk kome Anututā iwoyāŋ yāmani uken ahāŋkuŋo upāŋkaŋ Anututā kome u nanik guŋ āmawebe pāke u dāpmākta yāwetkuko udegān nāmo tāŋkuŋ.
- 35 Nāmo, yabāŋ koreŋpāŋ āmawebe u nanikkāt kowat-yāpān tānpāŋ guŋ ābot tāŋo kādet wakiwaki u iwarān tāŋkuŋ.
- 36 Anutu tāŋo āmawebeniye unitāgān kome unitāŋo mājo wāra nadāŋ yāmiŋpāŋ gwāŋiŋ āpmoŋ yāmiŋkuŋ. Nadāŋ yāmiŋkuŋo unita waŋ moreŋpāŋ ŋode tāk tāŋkuŋ;
- 37 * Iniken āperiye nanak ātu dāpmāŋpāŋ Kenan nanik tāŋo anutu jopi unita ārawa ude tāŋ yāmik tāŋkuŋ.
- 38 * U āperiye nanak waki kubā nāmo tāŋirā jop nadāŋ dāpmāŋirā nāgāritā kome u Anutu iŋamiken tānpān waŋkuŋ.
- 39 Tānpākaŋ iniken tāktāki unitā ini imaka, Anutu iŋamiken tarāki-inik ude itkuŋ. Ude tāŋkuŋo unitāwā Anutukāt bānep kubāgān nāmo tāŋkuŋ. Nāmo, iniken gārip iwarān tāŋkuŋ.
- 40 * Ude tāŋirā Ekānitā iniken āmawebeniye unita gaŋani pāhap nadāŋpāŋ

* **106:24:** Nam 14:1-35   * **106:27:** Wkp 26:33   * **106:28:** Nam 25:1-13   * **106:32:** Nam 20:2-13   * **106:34:** Het 2:1-3, 3:5-6   * **106:37:** 2Kin 17:17   * **106:38:** Nam 35:33   * **106:40:** Het 2:14-18

kokwawak täj yämiŋkuk.

- 41 Ude täjpäŋ Anututä ini nadäŋpäŋ ämawebeniye yabä-kätäŋirän guŋ ämawebetä äbä intäjukun täj yämiŋirä gämoriken kuŋatkuŋ.
- 42 Täjirä iwaniyetä komi epän mebäri kubä täj yämiŋkuŋ.
- 43 Täjpäkaŋ kadäni kadäni Ekänitä ämawebeniye wakiken nanik yämagut täjirän upäŋkaŋ waki täkta gwäk pimiŋpäŋ äpmok-inik täk täjkuŋ.
- 44 Ude täk täjkuŋo upäŋkaŋ Ekänitä konäm butewakini nadäŋ yämik täjkuŋ.
- 45 Butewaki nadäŋ yämiŋpäŋ topmäk-topmäk kubägän ämawebeniye kät bian täjkuko u juku piŋpäŋ nadäŋ yämik-inik täjpäŋ jop yabäŋ oretkuŋ.
- 46 Yabäŋ oretkaŋ äma komi epän yämani u täjpewän ämawebeniye gämoriken itkuŋo unita butewaki nadäŋ yämiŋkuŋ.
- 47 Eruk Ekäni Anutunin, ude täjkuŋo unita nin udegän täjkentäŋ nimiŋpäŋ guŋ äbot täjo komi epänken itkamäŋken ŋo nanik äneŋi nimagut yäpmäŋ äpämaŋ kuyi! Ude täjiri bänep täga nadäŋ gamiŋpäŋ wäpka kudupi u täga api ganiŋoret täne.
- 48 Eruk ämawebe, Ekäni, Isrel täjo Anutu u iniŋ oretna! Apiŋotä tärek-täreki nämo pen inide iniŋoret täkäna!
Unita kudup ŋode yäna; U Burenä. Ekäni wäpi iniŋ oretna!

107

Anututä komi epänken nanik yämagutkuko unita oretoret kap tewani

- 1 * Ekäni iniŋ orerut! Uwä täj-bumbum mäheimi-inik. Unitä iron täj nimik täyak uwä paot-paori nämo patkukotä pätak.
- 2 Ekänitä komi epänken nanik tämagurani in kudup Ekäni iniŋoret man ude kaŋ yäwut.
- 3 Ekäni uwä ämawebe komeni komeni kuŋtäŋpä kuŋkuŋo u äneŋi yämagutpäŋ kubäkengän yepmaŋkuko unita yäŋpäŋ ude kaŋ yäwut!
- 4 Komeni komeni kuŋtäŋpä kuŋkuŋo uken nanik ätutä kome kawuki bämopiken kuŋatkaŋ yotpärare kubäken päŋku itta kädetta ŋoba kuna-kuna täŋtäŋ kuŋatkuŋ.
- 5 U ketem ba umeta bumta yewäkaŋ ŋoken kumne yäŋ nadäŋkuŋ.
- 6 Komi bäräpi u gänaŋ itkaŋ Ekäniken gera yäŋirä ketäreŋ yämiŋkuk.
- 7 Ketäreŋ yämiŋpäŋ yämagut yäpmäŋ yotpärare eŋi täga täjpäŋ itnaŋiken u ahäŋkuŋ.
- 8 Unita ämawebe u Ekäni täjo iron tärek-täreki nämo unita yäŋpäŋ bänep täga pähap nadäŋ imik täkot. Ekäni uwä komen äma täjkentäk säkgämän täj yämik täyak.
- 9 * U äma umeta yeŋirä ume yepmäŋ towiwän naŋpäŋ täga it täkaŋ. Ba äma nakta yek täkaŋ u ketem tägatäga yepmäŋ towiwän naŋ tokŋeŋpäŋ it täkaŋ.
- 10 * Eruk, ämawebe kuŋtäŋpä kuŋkuŋo u ätutäwä yen terak komi eŋiken bipmäŋ urani gänaŋ itkaŋ komi bumta nadäk täjkuŋonik.

* **107:1:** 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 118:1, 136:1; Jer 33:11 * **107:9:** Sam 34:10; Luk 1:53 * **107:10:** Jop 36:8; Ais 9:2, 42:16; Luk 1:79

- 11 U imata, Anutu ärowani unitäro manta mäde ut iminjpäŋ iniken gärip iwarani unita.
- 12 Ude täŋkuŋo unita Ekänitä komi epän pähapken yepmaŋkuk. Ude yepmaŋirän kehäromini paoräkaŋ kwaŋŋ äronŋtäŋ kuŋatkuŋ. Täŋkentäŋ yämikta äma kubä nämo itkuk.
- 13 Komi epänken ude itkaŋ Ekäniken konäm butewaki gera yäŋkuŋ. Yäŋirä nadäŋ yämiŋpäŋ komi butewaki nadäŋkuŋo u ketäreŋ yämiŋpäŋ yämagutkuk.
- 14 * Bureni, u bipmäŋ urani pähap gänaŋ nanikpäŋ yen yäpmäŋ däkräŋpäŋ yämagutkuk.
- 15 Unita ämawebe u Ekäni täŋo iron tärek-täreki nämo unita yänpäŋ bänep täga pähap nadäŋ imik täkot. Ekäni uwä komen äma täŋkentäk säkgämän täŋ yämik täyak.
- 16 U komi epän täŋo yewa kehäromi yeŋ wek täyak. Ba komi eŋi täŋo eŋi kujari däpmäŋ jukut täyak.
- 17 Eruk, ämawebe kuŋtäppä kuŋkuŋo u ätutäwä guŋ ude äworeŋpäŋ Anututa mäde ut imiŋkuŋ. Ude täŋpäŋ momi kädet mebäri mebäri täŋkuŋo unita käyäm waki kubäken yepmaŋkuk.
- 18 Täppäŋ käyämtä täppewän ketem nakta kudup bitnäppäŋ pära kumäk täŋkuŋ.
- 19 Wakiinik ude itkaŋ Ekäniken gera yäŋirä ŋode täŋkentäŋ yämiŋkuk;
- 20 U meni jinomtä yäpän tägawäpäŋ yepmaŋkuk. Awaŋ pomi terak nanikpäŋ yämagutkuk.
- 21 Unita ämawebe u Ekäni täŋo iron tärek-täreki nämo unita yänpäŋ bänep täga pähap nadäŋ imik täkot. Ekäni uwä komen äma täŋkentäk säkgämän täŋ yämik täyak.
- 22 Bänep täga nadäŋ imiŋpäŋ ärawa täŋ imiŋpäŋ bänep oretoret kap terak kudän täga täŋ yämiŋkuko unita yänpäŋ teŋ imik täkot.
- 23 Eruk, ämawebe kuŋtäppä kuŋkuŋo u ätutäwä monen epän täkta gäpe terak gwägu pähap terak kuŋatkuŋ.
- 24 Gwägu terak kuŋarirä Ekänitä kudän kudupi ätu pewän ahäŋirä ŋode kaŋpäŋ nadäk täŋkuŋ;
- 25 Ekänitä yäŋirän mäniŋ pähap kubä piäppäŋ gwägu täppewän tokätkuk.
- 26 Gwägutä tokätpäŋ gäpe pudät maŋpän äronkaŋ mak täŋkuk. Ude täŋirän äma gäpe terak kuŋatkuŋo unitä kumne yäŋ nadänpäŋ bumta umuntaŋkuŋ.
- 27 Umuntaŋpäŋ täŋguŋguŋ täŋkaŋ gäpetä säkgämän kukta nadäk täga kubä nämo yäpuŋ.
- 28 Ude täŋpäŋ imaka umuri pähap u gänaŋ itpäŋ Ekäniken gera yäŋirä täŋkentäŋ yämiŋpäŋ bäräpi u ketäreŋ yämiŋkuk.
- 29 Täŋpäŋ Ekänitä äneŋi yäŋirän mäniŋ pähap u paorirän gwägu wareŋi nämo patkuk.
- 30 Eruk gwägu wareŋi nämo parirän kaŋpäŋ bänep oretoret pähap täŋkuŋ. Ude täŋirä Ekänitä yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ päŋku kome kunayäŋ nadäŋkuŋken u yepmaŋkuk.

* 107:14: Sam 68:6, 146:7; Apos 12:7

- 31 Unita ämawebe u Ekäni täño iron tärek-täreki nämo unita yäppän bänep täga pähap nadän imik täkot. Ekäni uwä komen äma täñkentäk säkgämän täñ yämik täyak.
- 32 Unita Anutu täño ämawebekät käbeyä täppän Ekäni wäpi pähap yäppän punin unuken kañ yäpmän akuwut! Ba äma ekäni ekäni täño käbeyäken udegän Ekäni wäpi biñam yäppän kañ orañ imik täñput.
- 33 Täñpäkañ Ekänitä kome täga täñpewän ume täpuri ba tañ kawuk tañirä kome kekeki patkuk.
- 34 Täñpän ketem pikpik komeken täñpewän mobä gäjäräk ikek patkuk. Imata, ämawebe kome uken iranitä kudän waki mebäri mebäri täñkuño unita ude täñkuk.
- 35 Ekänitä ude täñkuko upänkañ kome kawukiken yäñpewän ume äpäñit, gwägu parit täñkuk.
- 36 Ude täñkañ ämawebe nakta jop irani u yepmañpankañ kome uken yotpärare täppän itkuñ.
- 37 Eruk yotpärare täppän itpäñä ketem piñit wain päya piñit täppän pewä bureni bumta ahäñkuñ.
- 38 Ekänitä iron täñ yämiñirän nanak wenbäyak täñkuñ. Ba yawakiye imaka, bumta wenbäyañkuñ.
- 39 Täñpäkañ kehäromi nitek ude kadäni käronjita nämo itkuñ. Nämo, iwantä abäppänä komi epän ba butewaki terak yepmañirä ämawebe jopi ude itkuñ.
- 40 Bureni, Ekäni uwä äma wäp biñam ärowani nitek täño wäpi biñam yäpmän äpani. Äma udewani yawat kireñirän kome jopiken kuñtäñpä kuk täñkuñ.
- 41 Upänkañ äma jäwäri komi butewaki gänañ nanik täñken täppän yepmañkañ iron täñ yämiñirän nanakiye sipsiptä nanak wenbäyak täk täkañ ude bumta ahäñkuñ.
- 42 Anututä ude täñirän ämawebe siwonjitä kañpäñ bänep täga nadäk täkañ. Täñ äma wakitä kañpäñ jop, man kum it täkañ.
- 43 Unita äma nadäk-nadäk ikek in Ekäni täño kudän päke u kañpäñ nadäwä tärewut. Kañpäñ nadäwä tärewäpäñ Ekäni täño iron pähap unita yäppän-nadäk kañ täñpeñ kuñarut.

108

Iwantä nidäpnej yäppän Devittä Anutuken gera yäñkuk

- 1 O Anutu, bänepnatä gäka nadäkinik kehäromi täñ gamitat unita kap terak ganiñoret täyiwa!
- 2 Eruk, bänepna pidäm täyi! Udegän, wagäm gita in kap tekta pidäm täkot! Pidäm tañpäñ kap terjitna kome yäñewän!
- 3 Ekäni, wäpka käbop nämo api pewet! Nämo, ämawebe gäka nämo nadäk täkañ u bämpoken bänep täga terak wäpka biñam api ganiñ oreret.
- 4 Täñpäkañ Anutu, gäkä ninta butewaki nadän nimik täyan u käronji boham, kunum irepmireko ude bumik. Täñkañ ninta nadän nimikinik täk täyan u ärowani.

- ⁵ Unita Anutu, wäpka biñam ärowani kwawak pewi kunum gänäñ ba komeni komeni ahäñirän ämawebe kuduaptagäntä kañ kañpäñ nadäwut!
- ⁶ Täñpäñ ninta nadäñ nimikinik täk täyan unita yäñapik manna nadäñ namiñpäñ ketka kehäromitä täñkentäñ nimi. Ude täñjiri säkgämän kañ itna.
- ⁷ Anutu ini eniken itkañ ñode yäñkuk; Iwan täño kehäromi kudup yäpmäñ äpäñ moreñpäñ oretoret terak ñode api täñpet; Sekem kenta Sukot kome yäpmäñ daniñpäñ ämawebenayeta api yämet yäk.
- ⁸ Täñpäñ ugän nämo. Gileat Manase kome u imaka, näkño. Täñkañ Efraim kome u näkño kurepä ude, ba Juda kome u kehäromina kwawak pewä ahäwani yäk.
- ⁹ Täñpäkañ Moap kenta Idom kometä watä epän täñ namik täkañ. Täñkañ Filistia nanik täño kehäromini yäpmäñ äpäñpäñ oretoret täyat yäk.
- ¹⁰ Eruk Anutu, netätä yotpärare yewa kehäromi nitek, Idom komeken itak uken ämik täkta nämagut yäpmäñ kwek?
- ¹¹ Nämo! Gäk mäde ut nimiñkuno unita jop itkamäñ. Gäk nintäño komi ämakät ämikken bok täga nämo api kuneñ ba?
- ¹² Eruk Anutu, gäk täñkentäñ nimiñjiri uyaku iwan täga däpmäñpäñ yäwat kirene. Ämatä täñkentäk täk täkañ u jopi, kehäromini nämo.
- ¹³ Unita nadäkamäñ! Anutu, gäkkät bok uyaku iwan täño kehäromini täga api yäpmäñ äpne!

109

Äma kubätä Anutuken butewaki man ño yäñkuk

- ¹ Anutu, näk ganiñoret täyat unita nadäñ äwaräkuk nämo täñpen.
- ² Nämo, äma wakiwaki täñpani ba jop manman yäwanitä näk jop man näkñatpäñ nut täkañ.
- ³ Mehärini nämo, man waki näwetpäñ jop nepmäñit täkañ.
- ⁴ Not täñ yämiñpäñ täñkentäñ yämikta yäñapik man yäk täyat upäñkañ naniñ wärät täkañ.
- ⁵ Täñkañ not täñ yämiñpäñ täñkentäñ yämiñjira unitä kowata kokwawak nadäñ namiñpäñ waki täñ namik täkañ.
- ⁶ Unita Anutu, iwannaye u man käbeyäken yepmanpäñ mani nadäkta äma waki kubä iwoyäñpäñ kañ te! Bureni, inikäť nanik kubätä mani kotäk yäpmäñ daniñpäñ kañ iniñ wärärän.
- ⁷ Täñpäñ mani yäpmäñ daniñpäñ äma ño waki täñpani yäñ kañ yabäñ-ahäwän. Täñkañ yäñapik man terak yäñkjarani yäk täkañ unita imaka, wakigän yäñ kañ yäwän.
- ^{8*} Ude täñjirän irit kuñat-kuñari udegän bäräñeñ kañ paorän! Paorirän monerñ tuñumi äma kubätä ahäñpäñ kañ korewän yäñ nadätat.
- ⁹ Paorirän äperiye anak kodäñani kañ irut. Ba webeni imaka udegän, webe kajat, täkentäki nämo kañ irän.

* 109:8: Apos 1:20

- 10 Nanakiye kome kujari nāmo ude itkaŋ ariŋ täpätäk täntäŋ kaŋ kuŋarut! Ude täntäŋ kuŋarirä tähani wärämutpäŋ kaŋ yawat kirenj pewäkut!
- 11 Täŋpäh äma kubäken naniktä äma unitäŋo komeni ba monej tuŋumi komi epän täŋpäh yäpani u kudup kaŋ yomägarut yäh nadätat!
- 12 Täŋpähäŋ kubätä not täŋ imiŋpäh äperiye nanak kodäŋani unita watä irektawä yäh nadätat.
- 13 Täŋpäh yeriniye mäden ahänaŋäŋ täkaŋ u kudup kaŋ kumbut yäh nadätat. Täŋirä wäpitä paot-inik kaŋ täŋpäh!
- 14 Täŋpähäŋ äbekiye oraniye täŋo kudän wakiwaki unita Ekänitä pen juku piŋpäh miŋi täŋo momini peŋ imektawä.
- 15 Ude täŋkaŋ ämawebetä äbot unitäŋo wäpita guŋ tak-inik täŋirä upähkaŋ Ekänitä momini pen nadäh yäpmäh kaŋ kuŋarän yäh nadätat.
- 16 Iwana uwä orakorak kädet täpuri kubä nämoinik täŋkuk. Nämo, u äma jopi jäwäri, täŋkentäkiye nämo u komi jop nadäh yämiŋpäh däpmäkgän täk täŋkuk.
- 17 U täŋpähäŋ man yäkta gäripi nadähkuko unita äyähutpäŋ ini kaŋ täŋpäh wawut. Ba iron kädet täkta gaŋani nadähkuko unita kubätä iron nämo täŋ imek.
- 18 Täŋpähäŋ man u tek gupi terakgän irani ude täŋkuk. Unita täŋpähäŋ man u ini gupi kujari gänaŋ kudup umetä-yäh äpmonjäh tokŋeŋ morewut!
- 19 Ba tektä-yäh täktäki waki unitä gupi kudup uwäk täŋpipiŋpäh, pionjäh yäh puŋ topmähkaŋ pen it täyon.
- 20 Unita Ekäni, iwanaye man waki näk peŋkentähpäh näwet täkaŋ unita yäyat udegän täŋ yämi.
- 21 Ude täŋkaŋ Ekäni Anutuna gäkŋa wäpka biŋam täga unita yähpäh täŋkentäh nam. Täŋpäh säkgämän nadäh namikinik täk täyan unita iwan keru terak nanik nämagut.
- 22 Butewaki! Näk täŋkentäkna nämo, jopi. Nadäh-bäräpnatä bänepnaken komi, womäntä yäh neyak.
- 23 Edap äpmonjäh edap ägoniken wärana paot täyak ude paoret yäh nadätat. Mänittä gwakgwak piäh äreyäh täŋpäh kuk täkaŋ ude täŋpet.
- 24 Butewaki nadähpäh ketem bitnäŋkuro unita gupna kudup putärewäkaŋ kehäromina nämo, kujatna kwini unitägän itat.
- 25* Ude irira iwanayetä nabähkaŋ nabäh mägayähpäh yähärok näwet täkaŋ.
- 26 O Ekäni Anutuna, täŋkentäh nam! Butewakika tärek-täreki nämo unita nämagut.
- 27 Ude täŋjiri iwanayetä ŋode kaŋpäh nadäwut; Ekäni uwä täŋkentäki bureni.
- 28 Unitä täŋpähäŋ man näwetneŋo upähkaŋ gäkä iron api täŋ namen. Komi jop namani u täŋpewi mäyäk täŋirä näk epän watä ämaka oretoret kaŋ täŋpa.
- 29 Äneŋi yäkgän ŋode täyat; Mäyäktä iwanaye tek ämet päranipäh yäh kumän kaŋ uwäk täwut!

* 109:25: Mat 27:39; Mak 15:29

- 30-31 Ekänitā āma tāṅkentāki nāmo itkentāṅ yāmiṅpāṅ āma wakitā kumākta biṅam yāntāreṅ yāmiṅjirā tāṅkentāṅ yāmik tāyak.
Unita, Anutu tāṅo āmawebe kābeyā tāṅjirā u bāmopiken itpāṅ bānep tāga pāhap nadāṅpāṅ menatā Ekāni bumta api iniṅoret tāṅpet.

110

Anututā Intājukun āmani man ḡo iwetkuk

- 1 * Ekänitā intājukun āma ekānina ḡode iwetkuk; Ketna bure kāda maṅjiriri iwankaye gāmotkaken yepmaṅjira kaṅ yabā! Ude iwetkuk.
2 Nadātan? Yawetā Saion pom terak itkaṅ komeni komeni yabāṅ yāwatta wāp biṅam gamiṅpāṅ ḡode api gāwerek;
Iwankayeta intājukun tāṅ yāmiṅpāṅ kaṅ yabāṅ yāwat.
3 Tāṅpākaṅ iwankayekāt āmik tānayāṅ tākaṅken āmawebekayetā tāṅkentāṅ gamikta gupi api yāniṅ kireneṅ.
Tāṅkaṅ tamimaṅ tamimaṅ nāburum yabāk tākamāṅ ude āma gubaṅikayetā dubikaken ude api gāwarān tāneṅ.
4 * Yawetā ḡode yāṅkehārom taṅkuko u āneṅi nāmo api wārāmurek; Gāk bāmop āma tārek-tāreki nāmo api iren, bāmop āma biani kubā wāpi Melkisedektā itkuko ude.
5 Eruk, ḡode nadā; Ekāni u bure kāda itkentāṅ gamiṅkaṅ kokwawak tāṅpāṅjā kome ātu tāṅo intājukun āma tāṅo kehāromi api yāpmāṅ āpek.
6 Ba guṅ ābottā kowata yāpmākta yāntāreṅ yāmiṅpāṅ āmikken bumta dāpmāṅjirān ini ugān api kumāṅ maneṅ.
Bureni, komeni komeni tāṅo intājukun āmaniye tāṅo kehāromi u kudup api yāpmāṅ āpek.
7 Upāṅkaṅ intājukun āmana gāk, ume kādet miṅṅin sākgāmān naṅ tāpāneṅpāṅ iwan tāṅo kehāromi kudup yāpmāṅ āpāṅ moreṅpāṅ oretoret terak tāpāneṅpāṅ api iren.

111

Anutu tāṅo ironita yāṅpāṅ iniṅ oretna

- 1 Eruk, Ekāni wāpi iniṅ oretna!
Anutu tāṅo āmawebeniye tāga u kābeyā tāṅjirā nāk bāmopiken itkaṅ bānepna gupna nadāk-nadākna kuduptagān Anutu bānep tāga man iwet tāyiwa!
2 Ekāni u epān tāgagāmān tāk tāyak. Tāṅjirān āmawebe epāni unita gāripi nadāk tākaṅ uwā Anutu tāṅo tāktākita juku piṅtāṅ kuṅat tākaṅ.
3 Bureni-inik! Epān Anututā tāk tāyak u tāgagāmān-inik. Unita nadāwa inide kubā tāk tāyak. Tāṅkaṅ kudān siwoṅjini uwā paot-paori nāmo. U pen api it yāpmāṅ ārowek.
4 Kudān kudupi Ekänitā tāk tāyak u inide kubā tāk tāyak. Unita bārāneṅ nāmo guṅtak tākamāṅ. U butewaki pāhap nadāṅ nimiṅpāṅ iron tāṅ nimik tāyak.

* **110:1**: Mat 22:44; Mak 12:36; Luk 20:42-43; Apos 2:34-35; 1Ko 15:25; Efe 1:20-22; Kol 3:1; Hib 1:13, 8:1, 10:12-13 * **110:4**: Hib 5:6, 6:20, 7:17, 7:21

- 5 Ämawebe oraŋ imik täkaŋ u Ekänitä ketem yepmäŋ towik täyak. Ba topmäk-topmäk ninkät täŋkuko unita nämo guŋtak täyak. Nämo inik!
- 6 Täŋpäkaŋ äbot ätu täŋo kome, iniken ämawebeniyea yäniŋ kireŋkuko uwä iniken kehäromini kwawak pewän ahäŋkuk.
- 7 Bureni-inik! Imaka u ba u täk täyak uwä kädet siwoŋi terakgän täk täyak. Man kädet ba jukuman niwet täyak u kuduptagän täga täŋkentäŋ nimek.
Man jopi kubä nämo niwet täyak!
- 8 Ba unitäŋo бага man kubä nämo inik api paorek. Nämo, uwä kudup siwoŋigän peŋkuko unitä pen api it yäpmäŋ ärowek.
- 9 Täŋpäkaŋ Ekäni u ämawebeniye nin komi epänken nanik nimagutpäŋ ninkät topmäk-topmäk täga, tärek-täreki nämo täŋkuk.
Unita ŋode yäna; Anutu u kudupi, tägämän-inik.
- 10 * Unitä ämawebe, in ŋode nadäwut; Äma kubä nadäk-nadäk ikek ude kaŋ irayäŋ nadäŋpäŋä, eruk, Ekänita umuntaŋpäŋ oraŋ imek.
Bureni, ämawebe Ekäni täŋo man buramik täkaŋ uwä nadäk-nadäk täga nimek.

Unita Ekäni wäpi iniŋ orepäŋ pen iniŋoret täkäna!

112

Anutu oraŋ imanitä säkgämän-inik api itneŋ

- 1 Ekäni wäpi yäpmäŋ akuna! Äma Anutu oraŋ imik täkaŋ uwä Ekäni täŋo oretoret terak kuŋat täkaŋ. Äma udewanitä Anutu täŋo man buramakta gäripi nadäk täkaŋ.
- 2 Äma udewani täŋo äbekiye oraniyetä kome terak kehäromigän api itneŋ. Siwoŋi äma täŋo nanakiyetä Anutu täŋo täŋkentäk ikek api itneŋ.
- 3 Äma udewani täŋo äboriyeken iron pähap ahäŋ bumbum api täŋ yämek. Täŋpäŋ tärek-täreki nämo, säkgämän pen api irek.
- 4 * Jop manman nämo yäwani ämata bipmäŋurani gänaŋ peŋyäŋek pähap api ahäŋ yämek. Täŋpäkaŋ äma siwoŋi, bänep iron täŋpani ba äma ätuta täŋkentäŋ yämani unita peŋyäŋek api ahäŋ yämek.
- 5-6 Äma noriyeta butewaki nadäŋ yämik täkaŋ uwä säkgämän kuŋat täkaŋ. Täŋpäŋ äma moneŋ epän siwoŋigän, täŋyäkŋarani nimek nämo täk täkaŋ uwä oretoret terak kuŋat täkaŋ.
Äma udewani täŋo kehäromi pen api irek. Äma mäden ahänayäŋ täkaŋ unitä wäpi biŋam pen api yäŋ yäpmäŋ äronenŋ.
- 7 * Äma udewanitä bäräpi kukŋi käda ahäŋirän nadäŋpäŋ nämo umuntak täkaŋ. Bänepitä Ekäni kwasikotpäŋ unita nämo kwitak täkaŋ.
- 8 Äma udewanitä bätakigän kuŋatpäŋ imaka kubäta nämo umuntak täkaŋ. Ittäŋgän iwaniye iŋamiken kehärom taŋpäŋ bäri kap api tenenŋ.
- 9 * Äma udewani jopi jäwärita butewaki nadäŋ yämiŋpäŋ iron täŋ yämik täkaŋ. Kädet siwoŋini u paot-paori nämo api irek.

* **111:10:** Jop 28:28; Snd 1:7, 9:10   * **112:4:** Jop 11:17; Sam 97:11   * **112:7:** Sam 57:7, 64:10

* **112:9:** 2Ko 9:9

Unita ämatä wäpi biŋam api yäŋahäj yäpmäj kunerŋ.

- ¹⁰ Täjnpäkaŋ äma wakitä u kaŋkaŋ kokwawak nadäk täkaŋ upäjkaŋ gupi pewä putäreŋirän meni nänäm tawäpäŋ ämik täkta täjnpäwak täkaŋ.
Täjnpäj imaka täga kämi yäpmäkta itsämäk täkaŋ uwä bureni nämö yäpmäk täkaŋ.

113

Imaka imaka täga täj nimik täyak unita Anutu ininoret täkäna!

- ¹ Ekäni ininoret täkäna!

Ekäni täŋo epän watä ämaniye nin u wäpi ininoret täkäna! Äneŋi yäwal
Ekäni wäpi yäpmäj akuna!

- ² Yäjetak bipmäjtak tärek-täreki nämö ininoret täkäna!

- ³ Ämawebe kukŋi kukŋi nanik in imaka, kudup Ekäni wäpi ininoret täkot!

- ⁴ Ekänitä ämawebe komeni komenita intäjukun-inik it nimik täyak. Wäpi biŋamtä imaka imaka kome terak ba kunum gänaŋ itkaŋ u kumän yärepmatak.

- ⁵ Ekäninin Anutu udewani kubä nämö itak! Nämoinik, Ekäninin u punin-inik unu it täyak.

- ⁶ Bureni, u punin-inik unu it täyak upäjkaŋ kunum kenta kome unita nadäjnpäj etä päpä yabäj yäwat täyak.

- ⁷⁻⁸ Ekäninin kudän tägagämän täk täyak. U äma äpani-inik, jopi jäwäri täŋkentäj yämiŋpäj yepmaŋpän äma wäpi biŋam ikekkät kentäjnpäj it täkaŋ.

- ⁹ Täjnpäkaŋ webe äruf iranita nadäj yämiŋirän nanak bäyaŋkaŋ oretoret pähap nadäk täkaŋ.

Unita Ekäni ininoret täkäna!

114

Ekänitä ämawebenyeken kudän kudupi pewän ahäjkuŋ

- ¹⁻² * Kadäni Isrel nanik Jekop täŋo äbot unitä Isip komeken nanik äpämaŋ kuŋkuŋo uken, Juda äbot u Ekäni täŋo kudupi ämawebe ude äworeŋkuŋ. Bureni, kadäni ugän Isrel ämawebetä Ekänitä inita biŋam täŋkuŋ.

- ³ * Kadäni uken Gwägu Gämänitä Ekäni kaŋ-umuntaŋ ämetpeŋ kuŋkuk. Ba kadäni kubä Jodan ume imaka, bitnänpäj itkuk.

- ⁴ Täjkaŋ pom taŋi taŋi oretoret täjnpäj memetä-yäj tubupentäj kuŋirä, täpuri täpuriwä udegän sipsiptä-yäj tubupentäj kuŋkuŋ.

- ⁵ Eruk näwerut; Gwägu, gäk imapäj kaŋkaŋ metäjpeŋ kuŋkun? Ba Jodan ume, gäk ima mebärita äpäkta bitnänpäj itkun?

- ⁶ E, pom taŋi taŋi, in ima mebärita memetä-yäj tubupentäj kuŋkuŋ? Ba täpuri täpuri in udegän, imapäj kaŋkaŋ sipsiptä-yäj tubupentäj kuŋkuŋ?

- ⁷ Ai, kome pähap, Yawe, Jekop täŋo Anututä äbäjirän kaŋkaŋ injamiken bäromtä!

* 114:1-2: Kis 12:51 * 114:3: Kis 14:21; Jos 3:16

8 * Imata, Ekäni uwä yänpewän mobä kehäromi kubätä imärirän ume gwägu ahäjkuk. Ba yänpewän genji kawukiken ume dapuri äpuk.

115

Anutu bureni u kubägän itak

- 1 Ekäni, nintäjo wäpnin biñam punin nämo irek. Nämo, nin täga nämo! Gäkñaken wäpka biñam penyänek ikek unitägän punin kwawakinik it täyon, gäk nadäñ nimikinik täñpäj nämo nipmak täyan unita.
- 2 Guñ äbottä sära man ñode imata niwet täkañ; Anutuñin u de itak?
- 3 U nämo nadäkañ? Nin täjo Anutu u kunum gänañ kehäromi nitek itak. U itkañ imaka kubä täñpayäj nadäñpäjä u bureniğän täk täyak.
- 4 * Täñ äma unitäjo anutuwä siliwa kenta gol mobäpäñ keritä inñitpäñ puñ gatäñpäñ pek täkañ.
- 5 U meni nitek täk täkañ upäñkañ meni man täga nämo yäneñ. Ba dapuri nitek täk täkañ upäñkañ dapuri wareñ täga nämo täneñ.
- 6 Ba jukuni nitek täk täkañ upäñkañ man täga nämo nadäneñ. Ba inñami nitek täk täkañ upäñkañ imaka kubä täga nämo piäj nadäneñ.
- 7 Keri nitek täk täkañ upäñkañ keru wareñ täñpäj imaka kubä täga nämo inñitneñ. U kuroñi nitek täk täkañ upäñkañ kädet täga nämo kuneñ. Ba wareñ täñpäj mämä täga nämo täneñ.
- 8 Unita äma imaka udewani täñpani, ba äma unita nadäñ yämik-inik täk täkañ u imaka, imaka wärani täñpäj nadäñ yäminejo udewaniğän api äworeneñ!
- 9 Eruk, Isrel ämawebe, Ekänijin täñkentäj tamiñpäñ watä it tamik täyak unitagän nadäñ imikinik täñput.
- 10 Anutu täjo bämop äma, in udeğän täñkentäj tamiñpäñ watä it tamik täyak unita Ekäni unitagän nadäñ imut.
- 11 Bureni, ämawebe Anutu bureni u inñj orerani in kudup Ekäni täñkentäj tamiñpäñ watä it tamik täyak unitagän nadäkinik täñput.
- 12 Ekäni u ninta nämoinik guñtak täyak. Nämo, u Isrel ämawebe ba Anutu täjo bämop äma ninta nadäñ nimikinik täñpäj iron pen api täñ nimik täñpek.
- 13 * Anutu u ämawebe kuduhtagän, äpani ba ärowani inñjoret täkañ unita iron api täñ yämek.
- 14-15 Ekäni kunum kenta kome pewän ahäwani unitä yeri kon täñ tamiton. Kon täñjirän nanak weñ bäyak pen kañ täñ yäpmäj kut! Ba nadäñ tamiñjirän nanakjiyetä udeğän kañ täñ yäpmäj kut!
- 16 Täñpäkañ kunum uwä Ekänitä inita biñam. Täñ kome uwä ninta ninñj kireñkuk.
- 17-18 Unita ämawebe kodak irani nin, Ekänita bänep täga tärek-täreki nämo nadäñ imik täkäna. U imata, kumäñpeñ päñku kum irit komeken naniktä Ekäni täga nämo inñj oretneñ.
Eruk, Ekäni wäpi inñj oretna!

* **114:8:** Kis 17:1-7; Nam 20:2-13

* **115:4:** Sam 135:15-18; Jer 10:5; Rev 9:20

* **115:13:** Rev

11:18, 19:5

116

Ekänita bänep täga kap tewani

- 1 Ekäni täñkentäñ nam yäñpäñ gera butewaki terak yäñjira nadäñ namik täyak unita Ekänita gäripi pähap nadätat.
- 2 * Näkño gerata juku pek täyak unita näk it yäpmäñ kwayäñ täyat ude Anutu iniñoret yäpmäñ kañ kwa.
- 3-4 * Näk pära kumäñpäñ unita bumta umuntañkut. Kadäni uken Ekänita gera yäñpäñ ñode yäñkut; Ekäni, butewaki nadäñ namiñpäñ täñkentäñ nam! yäñ yäñkut.
- 5 Ekäni uwä ninta bänep täga nadäñ nimiñpäñ täñkentäñ nimik täyak ba butewaki nadäñ nimik täyak.
- 6 Bureni! Äma ätu ini täga nämo täñkentänañi uwä Ekänitä täñkentäñ yämik täyak. Näk ude itkuro upäñkañ täñkentäñ namiñkuk.
- 7 Täñpäñ Ekänitä näk nabäñ näwatpäñ täñkentäñ namiñkuko unita apiño imaka kubäta nadäwätäk nämo täk täyat.
- 8 Näk konäm kottäyiwa Ekäni gäkä naniñ bitnäñpäñ konämna pito ärut namiñpäñ nepmäñit näwatkun.
Näk kumbayäñ täñkuropäñ Anutu gäkä täñkentäñ namiñkun.
- 9 Unita näk kome terak irayäñ täyat uwä Ekänikätk bok api it yäpmäñ kuñatde.
- 10 * Näk bumta wayat yäñ nadäñkuro upäñkañ Ekäni jop waki nadäñ imiñkut.
- 11 Täñpäñ näk äma täño manta nadäwa bureni nämo täñpäkañ Anutugän nadäñ imiñkut.
- 12 Ekänitä säkgämän täñ namiñ yäpmäñ äbuko unita kowata jide api täñ imet?
- 13-14 Näk nadätat! Ude api täñ gamet yäñ yäñkehärom tañkuro unita ämawebe kudup injamiken ñode täga api täñpet;
Anututa iron imikta wain ume gäripi nitek inita biñam kañ piñ ima, Ekänitä nämagutkuko unita kowata.
Ude täñkañ Ekäniken yäñapik man api yäwet.
- 15 * Täñpäkañ Ekänitä ämawebeniya nadäwän ärowani täk täkañ. U kubätä kumäñjirän nadäwän jopi nämo täk täyak.
- 16 Unita Ekäni, ñode gäwera; Näk gäkño epän ämaka ude kuñat täyat, meñnatä kuñat täñkuko ude.
Näk yentä topmäñpäñ nepmañkuñopäñ gäkä pit namiñkun.
- 17 Unita näk gäkä bänep tägata iron täñ gamiñpäñ api ganiñ oreret.
- 18 Täñpäñ näk ude api täñ gamet yäñ gäwetkuro ude ämawebekaye injamiken api täñ gamet.
- 19 Ekäni, näk täñpayäñ täyat u Jerusalem kudupi yotkaken api täñ gamet.

Unita Ekäni wäpi yäpmäñ akukot!

117

Äma uken-uken nanik Ekäni wäpi iniñoret täkot!

* 116:2: Sam 17:6, 40:1 * 116:3-4: Sam 18:4-6 * 116:10: 2Ko 4:13 * 116:15: Sam 72:14

- 1 * Äma äbori äbori, in Ekäni iniñ orerut! Ämawebe kuduþtagän in wäpi biñam yäpmäj akuwut!
- 2 Ekänitä ninta gäripi pähap nadäñpäñ wari wari nadäñ nimikinik täk täyak. Unita iniken yäjñkehäromtak man bian yäjñkuko udegän iwatpäñ nämoinik api nipmañpek.

Unita ämawebe kuduþtagän Ekäni wäpi iniñoret täkäna!

118

Anututä täñkentäj yämñkuko unita nadäñpäñ bänep täga man yäjñkuñ

- 1 * Ekäni nadäñ nimik täyak unita bänep täga man iwet täkäna. Bänep iron tärek-täreki nämö täñ nimik täyak.
- 2 Unita Isrel ämawebe ñode yäkot; Bänep iron tärek-täreki nämö täñ nimik täyak!
- 3 Anutu täño bämop äma udegän ñode yäkot; Bänep iron tärek-täreki nämö täñ nimik täyak!
- 4 Ämawebe Anutu täño man buramik täk täkañ unitä ñode yäk täkot; Bänep iron tärek-täreki nämö täñ nimik täyak!
- 5 * Näkä bäräpi tañj kotañpäñ Ekänitä gera yäjñkut. Gera yäjñira nadäñpäñ Ekäni uwä bäräpina ketärenñ namiñirän pidäm tañkut.
- 6 * Ekäni uwä näkkät irirän nämö api umuntäwet. Nämö, ämatä imaka kubä täñ namikta nämö umuntak täyat.
- 7 Ekäni näkkät it täkamäk. Täñkañ ini täñkentäj namik täyak unita kämi iwanaye däpmäjirän api yabäwet.
- 8 Buren! Äma täño täktäki-tagän nadäñjitna ärowani nämö täñpäpäñ Anututagän nadäñ imikinik täñpeñ kuñatneño u tägagämän.
- 9 Komen äma täño täñkentäk u äpanigän. Ekäni täño täñkentäk u ärowani.
- 10 Unita iwan mäyaptä it gwäjññ namiñkuñopäj Ekäni täño wäpi terak kehäromini yäpmäj äput.
- 11 Näk it gwäjññkuñopäj Ekäni täño kehäromi terak däput.
- 12 Iwanayetä nämäk-nämäktä nintä terak bipmäk täkañ ude täñkuño upäjñkañ däpmäj-pewa kumbuñ, kädäptä tepärañ bärärenñ ijiñ paot täkañ ude. Ekäni täño kehäromi terak däpmäj moreñkut.
- 13 Ämik pähap täñpäñ nepmäñjitpäñ nutnayäj täñirä Ekänitä täñkentäj namiñirän nämö nutkuñ.
- 14 * Buren! Ekänitä kehäromi pähap namiñpäñ täñkentäj namik täyak. U wakiken nanik nämagutkuk.
- 15 Täñpäñ unita Anutu täño ämawebe tähaniken iniñoret kap tenjit gera ñode yäk täkañ;
Anutu täño kehäromitä epän kehäromi-inik täk täyak! yäk.
- 16 Ekäni täño kehäromitä täñkentäj nimiñirän iwan täño kehäromi yäpmäj äpumäj.

* **117:1:** Rom 15:11 * **118:1:** 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 136:1; Jer 33:11 * **118:5:** Sam 18:19, 120:1 * **118:6:** Sam 56:4, 56:11; Ais 51:12; Hib 13:6 * **118:14:** Kis 15:2; Ais 12:2

- 17 Nāk pengān ḥode nāmo api kumbet. Nāmo! Nāk kodak itkaḥ Ekāni tāḡo tāktāki unitāḡo manbiḡam api yāḡahāk tāḡpet.
- 18 Bureni, Ekāni uwā kumāḡ-kumāḡ nutta bitnāḡpāḡ nāk yāpā-siwonḡakta komigān namiḡkuk.
- 19 Unita kudupi yot yāma dāt namiḡjirā āro Anutu wāpi yāpmāḡ akwa!
- 20 Ḥo ḡowā Ekāni tāḡo yāma, āmawebe siwonḡi kuḡjarani unitāḡān tāḡa āroneḡ.
- 21 Ekāni, gāk nākḡo yāḡapik man nadāḡ namiḡpāḡ tāḡkentāḡ namiḡjiri sākgāmān it tāyat. Unita ganiḡ oretat!
- 22 * * Bek enḡi tāḡpani āmatā kawā wawāpāḡ gāḡāniken maḡpā kuḡkuḡo unitā enḡi tāḡo bek bāmopi ude itak.
- 23 Imaka uwā Ekāni ini-tāḡān tāḡjirān kaḡpāḡ gāripi pāhap nadākamaḡ.
- 24 Tāḡpāḡ kadāni ḡowā Ekānitā peḡ nimiḡkuk. Unita oretoret tāḡpāḡ bānep tāḡagāmān nadāna!
- 25 * Ekāni, gāk tāḡkentāḡ nimi. O Ekāni, tāḡpewi bureni sākgāmān ahāḡ nimān!
- 26 * Anutu, āma gākḡaken wāpka terak ābayāḡ tāyak uwā kaḡ oraḡ imi. Tāḡjiri nin udegān kudupi yot gānaḡ āronḡpāḡ wāpka api yāpmāḡ akune.
- 27 Ekāni ini-tāḡān Anutu bureni! Ini-tāḡān ninta watā sākgāmān it nimik tāyak. Unita pāya pāhām kehap tāḡpāḡ alta teḡ āyāḡut tākot.
- 28 Gāk Anutuna! Bānep tāḡa man gāwetat. Gāk Anutuna! Gākḡo wāpka yāpmāḡ akutat.
- 29 Eruk āmawebe ḡode nadākot; Ekānitā ninta gāripi nadāḡpāḡ iron tāḡ nimik tāyak u paot-paori nāmo unita bānep tāḡa man iwet tākot.

119

Anutu tāḡo man u tāḡagāmān-inik

- 1 * Āma kādet siwonḡigān sākgāmān kuḡat tākaḡ uwā Ekāni tāḡo oretoret terak it tākaḡ. Āma udewaniwā Ekāni tāḡo man buramiwani āma.
- 2 Āma Ekāni tāḡo kādet siwonḡi iwat tākaḡ, āma udewani Ekāni tāḡo oretoret terak it tākaḡ.
Ekāni tāḡo kādet u iwatta gāripi pāhap nadāḡpāḡ ehutpāḡ iwat tākaḡ.
- 3 Bureni-inik, āma udewani kādet waki iwatta bitnāḡpāḡ Ekāni tāḡo kādet siwonḡi ugān iwat tākaḡ.
- 4 Anutu, gāk man kādetka siwonḡi u kudup niwetpāḡ ḡode yāḡkun; Watāni itpāḡ nākḡaken kādet siwonḡi ugān kaḡ iwarut yāḡ niwetkun.
- 5 Unita Anutu, nāk gākḡo man kādet siwonḡi u iwatta gāripi pāhap nadāk tāyat udegān wari wari kaḡ iwat tāḡpa yāḡ nadātat!
- 6 Bureni, gākḡo jukuman kuduptagānta ket nadāḡpāḡ kuḡjarayāḡ tāyat uwā momi tāḡpāḡ nāmo api māyāk tāwet.
- 7 Ekāni, kadāni gākḡo man kādet siwonḡi yāḡpāḡ-nadāk tāḡpayāḡ tāyatken uken bānepna sākgāmān paki-inik api irek.

* **118:22:** Luk 20:17; Apos 4:11; 1Pi 2:7 * **118:22:** Mat 21:42; Mak 12:10-11 * **118:25:** Mat 21:9; Mak 11:9; Jon 12:13 * **118:26:** Mat 21:9, 23:39; Mak 11:9; Luk 13:35, 19:38; Jon 12:13 * **119:1:** Sam 128:1

Ude täñkañ gäñño wäpka biñam api yäpmäñ akuk täñpet.

8 Näk gäñño irit kädetka kudup iwatta nadätat unita nämo nepmanpen.

Anutu täño jukuman buramiwani äma täño manbiñam

9 Äma gubanji näk jide täñpänj kädet siwoñigän täga kuñaret? Näk gäñño man iwarero uyaku äma siwoñi ude iret.

10 * Unita Anutu, näk gäñño kädet u iwatta gäripi pähap nadäñpänj ehutpäñj iwat täyat.

Gäkä täñkentänj namiñjiri kädet siwoñita nämo bitnäñpänj ugän api iwaret.

11 Näk gäkken momi täñpetawä yäñpänj gäkä nanik man ugänpäñj bänepnaken pek täyat.

12 Ekäni, kädetka siwoñi näwetpäñj näwoñärekk täñjiri ugän iwatpäñj wäpka biñam kañ ganiñj orera.

13 Näk kädet kuduptagän yäñahäñpänj niwetkuno u ämawebe kudup yäñahäñpänj yäwet täyat.

14 Ämatä monerj tuñumta gäripi pähap nadäk täkañ u irepmitpäñj näk gäñño man iwatta gäripi udegän nadäk täyat.

15 Gäñño manka juku piñpäñj manka kädet siwoñi u yäñpäñj-nadäk täk täyat.

16 * Anutu, gäñño kädet siwoñi iwatta gäripi nadäñpänj gäñño mankata nämo api guñj täwet.

Ekäni täño man kädetta gäripi nadäñjuk

17 Unita Ekäni, epän watä ämaka näka täñkentäk säkgämän täñj namiñjiri säkgämän itpäñj gäñño mangän kañ iwara.

18 Bänepna täño dapuri birik ärut täñpi kuñjirä ijiwa-kwäpäñj man bureni gäripi nikek gäñño man kudän terak pätkañj u kudup nadäwa tärewut.

19 Näk kome ño terak kadäni käroñji itta biñam yäwani nämo unita gäñjaken man kädet u näka käböp nämo peñj namen. Nämo!

20 Näk gäñño manka biñam u kepma kepma yäñpänj-nadäk täñpänj iwatta bänepnatä kädäp ijik täyak.

21 Ekäni, näk nadätat. Äma inita nadäwä ärowani täñpäpäñj manka mäde ut imik täkañj u yebeñpäñj mäde ut yämiñjiri paotta biñam täk täkañj.

22 Täñpäkañj näk gäñño man buramiñpäñj iwat täyat unita äma udewani yabänj äwaräkuk täñjiri yäñärok ba mäde kända man wari nämo näwetneñj.

23 Bureni Ekäni, äma wäpi biñam ikektä käbeyä täñpänj näk wäpna yäpmäñj äpäkta yäñpänj-nadäk täk täkañj upañkañj epän watä ämaka näk gäñño jukuman ehutpäñj yäñpänj-nadäk api täk täñpet.

24 Imata, gäñño jukuman unitä bänepna täñpidäm tañpäñj kädet näwoñärekk täyak.

Anutu täño бага man ehutpäñj iwatuk

25 Wära! Iwanayetä näk nutpäñj näwat kireñpewä kehäromina kudup paotak unita gäk bian näwetkuno ude täñkentänj namiñpäñj kehäromi äneñj namisi.

* 119:10: Sam 119:2, 119:21, 119:118, 119:145

* 119:16: Sam 119:35, 119:70, 119:92-93, 119:174

- 26 Irit kuṇat-kuṇatna tāḡo mebāri kudup yāḡahāṇpāḡ ḡāwerira kowata nāwetkun.
Unita apīḡo ḡākṇaken man kādet u nāwetpāḡ nāwoḡāresi!
- 27 Tāḡpāḡ nadāk-nadākna tāḡpewi pirāreḡjirān ḡākḡo jukuman nadāwa tārewākāḡ kudān kudupī tāḡkuno unita kaḡ juku piwa.
- 28 Wāra! Butewakitā nutpewān kumbet yāḡ nadātat unita nāwetkuno udegān kehāromi āneḡi namisi.
- 29 Tāḡpākāḡ bānepnatā tāḡ-nākṇat-pewān kādet wakiwaki tāḡpetta yāḡpāḡ бага penḡkireḡpāḡ yewa tāḡ namisi.
Tāḡpāḡ bānep tāḡa nadāḡ namīḡpāḡ бага manka nāwetpāḡ nāwoḡārek tāyi.
- 30 Imata, nāk ḡākḡo kādet bureni iwatta iwoyāḡpāḡ yāḡkehārom taḡkut. Ude tāḡkaḡ man kādetka wari wari pen juku piḡpāḡ kuṇat tāyat.
- 31 O Ekāni, nāk juku-manka iḡit-inik tāḡpāḡ yāpmāḡ kuṇat tāyat unita yabāḡ āwarākuk tāḡjiri iwantā māyāk nāmo namineḡ!
- 32 * Eruk, wisik-inik! Bānepna tāḡpidām taḡ namik tāyan unita ḡākḡo бага man kādetka ugānpāḡ kaḡ iwat tāḡpa!

Nadāk-nadāk yāpmākta Anutuken yāḡapiḡkuk

- 33 Ekāni, бага man kādetka ket nāwoḡāreḡjiri nāk kādet u pen iwat yāpmāḡ āroḡtāḡḡān kaḡ kumba!
- 34 * Nadāk-nadāk tāḡkentāḡ namīḡjiri бага manka buramīḡpāḡ kaḡ yāpmāḡ kuḡjara.
Gupna bānepna bok kaḡ yāpmāḡ kuḡjara!
- 35 Ekāni, бага manka kādetkaken yāḡnākṇat yāpmāḡ ku. Imata, u iwat tāyatken uken bānep oretoret nadāk tāyat.
- 36 * Unita bānepna tāḡpidām taḡjiri moneḡ wādāk-wādāk tāḡo ḡāriḡ māde ut imīḡpāḡ ḡākḡo бага man iwattagān ḡāriḡi kaḡ nadāk tāḡpa!
- 37 Dapunna teḡ-pīḡiwayāḡ tāyan uyakuwā imaka jopi-jopita yabāḡḡāriḡ nāmo api tāḡpet.
Ude tāḡkaḡ nāwetkuno udegān iritnata watā sāḡḡāmān it namisi.
- 38 Anutu, āmawebe nadāḡ gamik tākaḡ u tāḡkentāḡ yāmikta yāḡkehārom taḡkun.
Eruk, epān āmaka nākken udegān pewi kaḡ ahāḡ namān.
- 39 Iwantā māyāk man nāwetta umuntāyat unita nadāḡ namīḡjiri kaḡ nāreḡmirān.
- 40 O Ekāni, бага manka ba juku-manka iwatta ḡāriḡi pāhap nadātat unita ḡākṇaken nadāk siwoḡi terak iwatpāḡ irit sāḡḡāmān u namisi.

Anutu tāḡo man yengāmān pewāpāḡ kuṇatku

- 41 Tāḡkaḡ Ekāni, ḡāk iron māhemi unita ironka u kwawak nāwoḡāreḡpāḡ nāwetkuno udegān wakiken nanik tāḡken tāḡpāḡ kaḡ nāmagut.
- 42 * Ude tāḡ namīḡjiri āma yāḡārok nāwet tākaḡ unitāḡo man tāḡa uret. Imata, ḡākḡo manta nadākinik tāyat unita.

* **119:32:** 1Kin 4:29; Ais 60:5; 2Ko 6:11-13 * **119:34:** Sam 119:73; Snd 2:6; Jem 1:5 * **119:36:** Mak 7:21-22; 1Ti 6:10-11; Hib 13:5 * **119:42:** Sam 102:8, 119:39; Snd 27:11

- 43 O Ekäni, mena täjpidäm tañjiri manka bureni u yäñahäk täyiwa.
Imata, kehäromi kubäken nämo yäpmäk täyat, gäkñjo man terakgän
yäpmäk täyat.
- 44 Unita gäkñjo jukuman u tärek-täreki nämo buramiñpäñ api iwat täñpet.
- 45 Bureni, gäkñjo jukuman iwatta nadäk täyat unita iwanayetä täga nämo api
topmäñpäñ nepmäñitnej.
Nämo, bätakigän api kuñaret.

- 46 Täñpäkañ kome täñjo intäjukun äma inamiken gäkñjo jukuman api yäñahäk
täñpet.
Ude täñjira manna u utpäñ mäyäk täga nämo api namineñ.
- 47 * U imata, gäkñjo mankata gäripi pähap nadäñpäñ buramiñjira bänepnatä
pidämtak täyak.
- 48 Ekäni, man kädetkata gäripi nadäk täyat unita nadäñjira ärowani täñpäpäñ
yäñpäñ-nadäk täk täyat.

Anutu täñjo бага манта надәвән bureni kubä täñjuk

- 49 Ekäni, yäñkehäromtak man bian epän watä ämaka näk näwetkuno u nadäñpäñ
täñkentäj nam.
Man näwetkuno unitä bänepna täñ-kehäromtak täyak.
- 50 Bäräpi kadäniken man unitä bänep kwini pewän ahäj namik täkañ ba iritna
täñ-mehamtak täyak.
- 51 Täñpäkañ butewaki pähap! Äma ärowanitä yäñärok man bumta näwet täkañ.
Upäñkañ näk gäkñjo man unitagän gwäk pimiñpäñ manka ugänpäñ iwat
täyat.
- 52 Ekäni, бага manka bianiiniik uterak kehäromi yäpmäk täyat unita u pen
juku pik täyat.
- 53 Unita äma wakiwakitä gäkñjo бага man u pekinik täñjirä yabäñpäñ bänepna
täñpäwak täkañ.
- 54 Täñpäkañ uken-uken ittäj kuñat täyatken gäkñjo бага манта gäripi
nadäñpäñ unita kap ganiñ ubiñ tentäj kuñat täyat.
- 55 Ekäni, bipani bipani näk gäka juku pik täyat. Täñkañ бага manka u nämo
api pewet. Nämoiniik!
- 56 Бага manka wari wari iwat täyat unitä bänepnaken oretoret pewän ahäk
täkañ.

Anutu täñjo бага man iwatta gäripi nadäñjuk

- 57 * Ekäni, gäk it namitan unita imaka gäripi nikek äneñi kubäta nämo
wäyäkñjek täyat.
Mebäri unita gäkñjo man kädet kudup iwatta nadäñpäñ yäñkehärom
täñkut.
- 58 Täñpäkañ Ekäni, gäk bian täñkentäj namikta yäñkehäromtak man yäñkun.
Unita gäkñjo man u nadäñpäñ täñkentäj namikta bänep nadäk-nadäkna
kudup gäkagän ganiñ kiretat.
- 59 * Näk irit kuñat-kuñatna täñjo mebäri kudup nadäwa-tärewäpäñ apiñjo gäkñjo
man buramiñpäñ iwatta bänep peyat.

* 119:47: Sam 119:16, 119:97, 119:127, 119:159 * 119:57: Sam 16:5 * 119:59: Mak 14:72; Luk 15:17

- 60 Unita gäkŋo jukuman iwatta kämi kaŋ yänkaŋ nämo itsämäj yäpämäj kwet. Nāmo, pengān yāput peyat ŋo.
- 61 Bureni, āma wakitā nāk nutta nadāŋpāj buŋep tājkuŋo upāŋkaŋ nāk bānepna āreyāwāpāj gäkŋo jukuman unita nāmo guŋ tāyat.
- 62 Nāmoinik, gäkŋo бага manka siwoŋi unita nadāŋpāj ganiŋ oretta bipani bāmop-inik akuk tāyat.
- 63 Ba āmawebe gāk oraŋ gamiŋpāj juku-manka iwat tākaŋ ukāt not tāŋpāj kuŋat tākamāj.
- 64 Bureni Ekāni, kome ŋo terak ironka tokneŋ pātak. Unita man kādetka tāŋo mebāri nāwetpāj nāwoŋāreŋiri kaŋ nadāwa tārewut!

Ekāni tāŋo бага mantā tāga tāŋkentāj nimek

- 65 Ekāni, tāŋkentāj namikta yāŋkuno u iwatpāj epān āmaka nāka sākgāmān tāŋ namik tāyan.
- 66 Nāk бага manka nadākinik tāyat unita nadāk-nadāk tāga namiŋiri бага man tāŋo mebāri kaŋ nadāwa tārewut.
- 67* Tāŋpākaŋ bian goret kuŋatkuro unita yāpā-siwoŋtakta komi namiŋkun. Ude tāŋiri eruk apiŋo gäkŋo man buramitat.
- 68 O Ekāni, tāŋkentāj namik tāyan u tāgagāmān. Gāk orakorak tāŋo māhemi bureni. Unita gākŋaken man kādetka tāŋo mebāri nāwetpāj nāwoŋārek tāyi.
- 69 Āma ārowani nāka jop manman yāk tākaŋ upāŋkaŋ bānep nadāk-nadākna kudup gākŋo juku-manka uterakgān pek tāyat.
- 70 Tāŋpāj āma ārowani uwā bānep nadāk-nadāki kumbani upāŋkaŋ nāhā juku-manka unita gāripi pāhap nadāk tāyat.
- 71 Tāŋpākaŋ nadātāt; Komi nadāŋ itkuro u tāŋkentāj namiŋkuk. Unitā bānepna yāpāmāj sukureŋpewān bānep nadāk-nadākna pewa бага manka terakgān kuyak.
- 72 Unita Ekāni, apiŋo ŋode yāyat; Baga man mekatā pewi ahāwani unita nadāwa sākgāmān-inik tāyak, moneŋ tunum pāhapta gāripi nadāk tākaŋ u irepmit moretak!

Anutu tāŋo бага man u siwoŋi-inik

- 73 Ekāni, gākŋa ketkatā puŋ gatāŋpāj nepmaŋkuno unita nadāk-nadāk namiŋiri juku-manka unita yāŋpāj-nadāk tāk tāyiwa!
- 74 Tāŋira āmawebe gāk oraŋ gamik tākaŋ u nāk nabāŋpāj ŋode nadāk tākot; Āma ŋo Ekāni tāŋo jukumanta nadākiniki kehāromi uterak pek tāyak! Ude nadāŋpāj oretoret tāk tākot.
- 75 Ekāni, nāk bureni ŋode nadātāt; Nāk yāpā-siwoŋtakta komi namiŋkuno uwā nadāŋ namikinik tāŋpāj unita namiŋkun. Tāŋpākaŋ gäkŋo man kādet uwā siwoŋi-inik.
- 76 Eruk, watā epān āmaka nāk tāŋkentāj namikta bian yāŋkuno u iwatpāj ironka paot-paori nāmo u pewi ahāŋ namiŋiri butewaki nadāwātāk terak itat ŋo tāŋ-kehāromtaŋ nami.
- 77 Nāk gākŋo бага manta gāripi nadāk tāyat unita butewaki nadāŋ namiŋiri āneŋi sākgāmān kaŋ ira.

* 119:67: Sam 119:71; Jer 31:18; Hib 12:10-11

- 78 Tāṅpākaṅ āma inita nadāwā ārowani tāṅpanitā jop manman terak manken nepmak tākaṅ.
Ude tāk tākaṅ unita māyāk kaṅ yāput! Upāṅkaṅ nāhā gākṅo jukuman unita pen juku piṅpāṅ api kuṅaret.
- 79 Tāṅjira āmawebe gāk oraṅ gaminpāṅ gākṅo jukuman nadāk tākaṅ unitāgān nākken ābākaṅ bok kaṅ itna.
- 80 Tāṅpākaṅ Ekāni, gāriṅpa ṅode pātak; Injamkaken tāktākna terak māyāk yāpettawā yāṅpāṅ gākṅo jukuman kudup siwoṅigān iwatta nadātat.

Wakiken nanik imagutta Anutuken gera yāṅjuk

- 81 Ekāni, gākā tāṅkentāṅ namikta itsāmāṅ yāpmāṅ ābāṅjira kehāromina paorānkaṅ kehāromina nitek nāmo itat.
Upāṅkaṅ man bian yāṅkuno u bureni api tāṅpen yāṅ nadākinik tāyat.
- 82 Tāṅpākaṅ man yāṅkuno u bureni jidegān iwatpāṅ bānepna tāṅpidām tāwayāṅ? U kakta dapun tāṅ yāpmāṅ ābāṅjira dapunna komi nekaṅ.
- 83 Nāk imaka wawāpāṅ maṅpākuk tākaṅ ude itat upāṅkaṅ gākṅo juku-manka unita nāmo guṅtak tāyat.
- 84 Wāra! Piā watā āmaka bārāpi terak it yāpmāṅ ābātat ṅo āneṅi udegān kepma bīpani jide api iret?
Ba āma komi namik tākaṅ unita kowata jidegān api tāṅ yāmen?
- 85 Nadātan? Āma inita nadāwā ārowani tāṅpani, gākṅo бага manta māde ut imik tākaṅ u nāk tāṅpāwakta nākā kādetken awaṅ ānek tākaṅ.
- 86-87 U jop nadāṅ komi namik tākaṅ unita tāṅkentāṅ nam! Āma udewanitā nuttāko paotnaṅipāṅ itat.
Tāṅpākaṅ juku-manka kudup u siwoṅi tāgagān, āmatā nadāṅpāṅ iyap taṅpāṅ yāpmāṅ kuṅatnaṅigān.
Tāṅpāṅ komi butewaki terak itat upāṅkaṅ juku-manka unita māde nāmo utat.
- 88 Unita ironka tārek-tāreki nāmo unita yāṅpāṅ iritna tāṅmeham taṅjiri juku-manka, mekatā yāṅjiri ahāwani u kudup kaṅ iwara.

Anutu tāṅo бага man unita nadākinik tāṅjuk

- 89* O Ekāni, gākṅo manka u kunum gānaṅ, kehāromi tārek-tāreki nāmo pātak.
- 90 Ironkatā kodakitā kodaki api it yāpmāṅ kwek. Kome pāhap ṅo inide itta tāṅ-kehārom taṅpāṅ peṅkuno wareṅi nāmo it tāyak.
- 91 Imaka imaka kuduptagān u gākṅo man buramiwanitā itkaṅ unita gākṅo meka jinom terakgān it yāpmāṅ ābāṅ itkaṅ.
- 92 Tāṅpākaṅ gākṅo бага manka unita gāripi nāmo nadāṅkut yāwānāku komi namīṅkuno unitā nutpewān paoram.
- 93 Upāṅkaṅ nāmo! Gāk juku-manka terak iritna tāṅ-mehamtaṅ namīṅkuno unita juku-manka unita wari nāmo api guṅ tāwet.
- 94 O Ekāni, nāk gākṅjata biṅam itpāṅ gākṅo juku-manka kadāni kadāni iwatta ehutpāṅ epāni tāk tāyat unita wakiken nanik nāmagut.
- 95 Nadātan? Āma waki kābop itkaṅ nāk nutta tāṅtuṅum tākaṅ. Upāṅkaṅ nāk nadāwātāk nāmo tāṅpāṅ gākṅo jukumanta yāṅpāṅ-nadāk pen tāk tāyat.
- 96 Tāṅpākaṅ ṅode yabāṅpāṅ-nadāk tāyat; Imaka kome ṅo terak tāga yāṅ yāk tākamāṅ u kudup api paot moreneṅ.

* 119:89: Ais 40:8; 1Pi 1:25

Təŋ gəkŋo man u imaka bureni-inik, tərek-təreki nāmo, inide itta yāwani.

Anutu təŋo бага mantä äma ŋo nadäk-nadäk säkgämän imiŋkuk

- 97 Wisikna! Gəkŋo manta gäripi pähap nadäk täyat. Təŋpəŋ unita kepma bipani yəŋpəŋ-nadäk tək täyat.
- 98 Jukumanka u wari wari yəŋpəŋ-nadäk tək täyat unita nadäk-nadäkna uwä iwanaye təŋo nadäk-nadäki yärepmetak.
- 99 Ba ugän nāmo. Man kädetka unitagän juku piŋpəŋ kuŋat täyat unita nadäk täga iŋitat uwä yəŋpəŋ-nəwoŋärek təŋpani ämanaye unitəŋo nadäk yärepmitpəŋ iŋitat.
- 100 Ba бага manka u buramik täyat unita nadäk-nadäk äma ekäni ekänitä nadäk täkaŋ u näkä yärepmitpəŋ nadäk täyat.
- 101 * Təŋpəkaŋ gəkŋo juku-manka kubä irepmiret yəŋ nadəŋpəŋ kädet waki-waki u kudup yabəŋ umuntaŋpəŋ kukŋi kädagän yärepmit täyat.
- 102 Ekäni, gəkŋa-tägän meka jinom unita yəŋpəŋ-nəwoŋärek tək täyan unita nāmo guŋ taŋpəŋ irepmit täyat.
- 103 * Yäke! Gəkŋo jukuman unita nadäwa gäripi pähap, inide kubä tək täkaŋ, imaka gakŋi nıkek nakta gäripi nadäk täyat unitəŋo gäripi irepmetak.
- 104 Burenitä bureni-inik, gəkŋo mantä nadäk-nadäk kädet säkgämän nəwoŋärek täyak unita waki kädet kudupta taräki nadäk täyat.

Ekäni təŋo jukumantä peŋyäjek ude täyak

- 105 * Ekäni, gəkŋo meka jinom u kädet kuŋat-kuŋatna təŋo topän ude təŋ namitak. Təŋkaŋ kädetnaken peŋyäjəŋ namitak.
- 106 Unita man kädetka siwoŋi u iwatta iŋamkaken yəŋkehäromtak man yəŋkuro udegän api təŋpet.
- 107 Upəŋkaŋ Ekäni, bäräpi taŋitä näk nepməŋitak unita gəkŋa yəŋkuno ude iritna äneŋi təŋ-kehäromtaŋ namisi.
- 108 Təŋpəkaŋ gupe kəbäŋi nıkek ude, ganiŋoret man pewa-ärek täkaŋ unita gäripi nadəŋ namisi.
Ude nadəŋ namiŋkaŋ gəkŋaken manka u säkgämän nəwetpəŋ nəwoŋärek tək täyi.
- 109 Näk kadäni kadäni kuməŋ-kuməŋ dubiniken it täyat upəŋkaŋ gəkŋo juku-manka unita nāmo guŋtak täyat.
- 110 Äma wakitä näk nepməŋitita buŋep tək täkaŋ upəŋkaŋ näk gəkŋo man kädetka u peŋpəŋ näkŋaken gärip terak nāmo iwat täyat.
- 111 Nämoinik, gəkŋo juku-mankatä bänep oretoret pewän ahəŋ namik täkaŋ. Unita iyap taŋpəŋ tərek-təreki nāmo api iwat təŋpet.
- 112 * Təŋpəŋ gəkŋo man kädetka u iwatta nadäk kehäromi peyat. U iwat yəpməŋ kuŋtəŋgän kaŋ kumba!

Ekäni təŋo man kädəritä watä it nimik täyak

- 113 Ekäni, äma gək gəwarəntäktä bänep yarä pek täkaŋ unita gaŋani pähap nadəŋkaŋ gəkŋo juku-manka unitawä gäripi nadäk täyat.

* **119:101:** Snd 1:15 * **119:103:** Sam 19:10; Snd 8:11 * **119:105:** Snd 6:23 * **119:112:** Sam 119:33, 119:36

- 114* U imata, gäk näkŋo kurepäna ba mobä käwutna, iwantä nutnayäŋ täŋirä kăbop iretta.
Täŋpăkaŋ man bian yăŋkuno u bureni iwatpăŋ api täŋpen yăŋ nadăkinik täyat.
- 115 Ai! Waki täŋpani in nabă kătăŋpeŋ kut! Năk Anutuna tăŋo jukumani iwarayăŋ nadătat!
- 116 Eruk Anutu, năkŋo iritna tăŋ-kehăromtakta man kehăromi yăŋkuno u juku piŋpăŋ udegăn kaŋ tă.
Ude tăŋiri uyaku năkŋo nadăkinikna kehăromigăn itkaŋ бага manka pen tăga api iwarăn tăwet.
- 117 Unita mehamtăŋ namiŋiri bărăpi gănaŋ nămo api paoret. Ude tăŋiri jukumanka wari wari api nadăŋ gamet.
- 118 O Ekăni, năk nadătat. Găk âmawebe găkŋo jukuman iwatta bitnăk tăkaŋ unita măde ut yămik tăyan.
Ude tăŋiri tăŋyăkŋarani tăktăki kădet u jopi ude api tăŋpek.
- 119 Tăŋpăŋ, găk âmawebe udeyani kudup jiraŋ ude bumik ureŋ tăŋpi kuk tăkaŋ. Tăŋpăkaŋ năhă găkŋo manta gărapi păhap nadăk täyat.
- 120 O Ekăni, găkŋo tăktăkka inipărik unita nadăwa umuri tăŋpăpăŋ kujat kwaik tăk täyat. Ba găkŋo man kădetka unita nadăwa umuri tăk tăkaŋ.

Anutu tăŋo jukuman iwarani

- 121 O Ekăni, năk kădet tăga siwoŋi iwat täyat unita nabăŋ âwarăkuk tăŋiri iwantă năk nămo tăŋpă wanep!
- 122 Ekăni, năk epăn wată âmaka unita api tăŋkentăŋ gamet yăŋ năwet. Tăŋkentăŋ namiŋiri âma inita nadăwă ârowani tăŋpanită bărăpi namineŋtawă.
- 123 Wăra! Găk bian tăŋkentăŋ namikta siwoŋi năwetkuno ude tăŋkentăŋ nami yăŋpăŋ dapun tăŋ yăpmăŋ âbăŋira dapunna komi nekaŋ.
- 124 Unita Ekăni, butewakika paot-paori nămo unita nadăŋ namisi! Tăŋkaŋ găkŋaken juku-manka u năwetpăŋ năwoŋărek tăyi.
- 125 Năk epăn wată âmaka itat unita găkŋo meka jinom u nadăwa-tărekta nadăk-nadăk namisi.
- 126 Ekăni, âmawebe găkŋo бага man irepmiit tăkaŋ u yabătan? Eruk, găk bărăŋepŋ akuŋpăŋ kowata yăwoŋăre!
- 127-128 Năk kădet wakiwaki âma udewanită iwat tăkaŋ unita tarăki-inik nadăk täyat.
U imata, găkŋo juku-manka unita gărapi păhap nadăk täyat, âmată gol monep săkgămăn-inik unita gărapi nadăk tăkaŋ u irepmiitpăŋ nadăk täyat.
Ba găkŋo бага manka u kudup iwat täyat.

Anutu tăŋo kădet iwatta gărapi nadăŋkuk

- 129 Ekăni, găkŋo man uwă săkgămăn unita buramiŋpăŋ kuŋat täyat.
- 130* Âma kubătă găkŋo man bănepiken peŋpăŋ kuŋarayăŋ tăko uwă bănepiken peŋyăŋek api irek.
Ba guŋ âma kubătă găkŋo man yăŋpăŋ-nadăk tăŋpayăŋ tăko uwă nadăk-nadăk ikek api kuŋarek.

* 119:114: Sam 32:7, 91:1 * 119:130: Sam 19:7; Snd 1:4

- 131 Tānpākaŋ Ekāni, nāk gākŋo бага манта гärip-i-inik nadäk täyat. U iwatta mena bānepna pidāmtak tākamān.
- 132 Unita Ekāni, āmawebe nadāŋ gamikinik tānpanita nadāŋ yāmik täyan udegān, nāk nabānpāŋ butewaki nadāŋ namisi.
- 133 Tāŋkaŋ gākŋo mankatā kädet näwoŋäreŋirān momitā näka intājukun nämo tāŋ namek.
- 134 Tānpākaŋ Ekāni, tāŋkentāŋ namiŋiri āmatā näka tānpāwak tāneŋtawā. Ude tāŋ namiŋiri manka kaŋ buramik tāŋpa.
- 135 * Gäk dubinaken itkaŋ säkgāmān tāŋ namiŋpāŋ gākŋaken kädet siwoŋika kudup kaŋ näwetpāŋ näwoŋäre.
- 136 Tānpākaŋ Ekāni, āmawebe mäyaptā gākŋo man nämo iwat tākaŋ unita konāmna pito ume dapuriken āpāk täyak ude mak täyak.

Anutu tāŋo jukuman u siwoŋi-inik

- 137 O Ekāni, kudān siwoŋi säkgāmān tāŋo mähemi u gäk. Tānpākaŋ gākŋo meka jinom kudup u udewanigān, siwoŋi säkgāmān.
- 138 Bureni, jukuman bian pewi ahāŋkuŋo u kudup siwoŋi tāgagān, āmatā nadānpāŋ iyap taŋpāŋ yāpmāŋ kuŋatneŋtagān.
- 139 Upāŋkaŋ iwanayetā бага manka u mäde ut imik tākaŋ unita bānepna kädāp ude ijik täyak.
- 140 Ekāni, yāŋkehāromtak manka u pära nämo ahäk täyak. Burenigān ahäk täyak.
Unita epān watā āmaka näkä manka unita gärip-i-inik nadäk täyat.
- 141 Tānpāŋ āmatā näka nadāwā āpani, jiraŋ ude tāk tākaŋ upāŋkaŋ meka jinomta nämo gaŋatak täyat.
- 142 U imata, kudān siwoŋi säkgāmān säkgāmān tāk täyan u pen udegān api tāŋ yāpmāŋ āroweno unita.
Tānpākaŋ бага manka u burenigān ahāŋ yāpmāŋ kukta yāwani.
- 143 Bureni, komi epān gānaŋ itat, upāŋkaŋ juku-manka unitā bānepna tāŋpidām taŋirān oretoret nadäk täyat.
- 144 Tānpākaŋ бага manka uwā siwoŋi tārek-tāreki nämo. Unita Ekāni, nadäk-nadäk namiŋiri säkgāmān kaŋ it yāpmāŋ ārowa!

Wakiken nanik imagutta Anutuken yāŋapiŋkuk

- 145 Bānep nadäk-nadākna kudup gākken peŋpāŋ gera yāyat. Unita Ekāni, nadāŋ namiŋiri juku-manka kudup kaŋ buramiwa!
- 146 Gākken gera yāŋira wakiken nanik nāmagut. Nāmaguriri бага manka kudup u kaŋ iwara.
- 147 Tānpāŋ gākŋo manka unitā bureni ahāwekta nadākinik täyat unita kome ket nämo yāŋeŋirān akuŋpāŋ tāŋkentāŋ namikta gākken gera yäk täyat.
- 148 Tāŋkaŋ gākŋo manka yāŋpāŋ-nadäk tāŋpayāŋ nadānpāŋ bipani kāroŋ päke u kodakgān it täyat.
- 149 Ekāni, ironka tārek-tāreki nämo unita nadāŋ namisi. Tānpāŋ butewakika kwawak näwoŋäreŋpāŋ iritna tāŋ-kehāromtaŋ namisi.
- 150 Nadātan? Āma komi epān namik tākaŋ u dubinaken itkaŋ. Āma uwā gākŋo jukuman iwatta bitnäk-i-inik tāk tākaŋ.

* 119:135: Sam 4:6, 119:12, 119:26

- 151 Tǎnpǎkaŋ Ekāni, gāk imaka, nāk dubinaken itgān tāyan. Tǎnpǎŋ gākŋo бага manka u kehāromigān pen itta yǎŋkehārom tāwani.
- 152 Bian gākŋo juku-mankata yǎnpǎŋ-nadāk ŋode tǎŋkut; U tārek-tāreki nāmo itta pewi ahǎŋkuŋ.

Wakiken nanik imagutta Anutuken gera yǎŋkuk

- 153 Ekāni, nāk gākŋo juku-mankata nadǎŋ āwarākuk nāmo tāk tāyat unita komi bārāpi gānaŋ itat ŋo nabǎŋpǎŋ-nadǎŋkaŋ tǎŋkentǎŋ namisi.
- 154 Bian yǎŋkehārom taŋkuno ude iwanaye iŋamiken nāk gārak itpǎŋ tǎŋkentǎŋ namīŋiri iwan nabā-kātǎŋpeŋ kut.
- 155 Āma waki tǎŋpani u gākŋo juku-manka nāmo buramik tākaŋ unita gākŋata biŋam tāga nāmo api yāmaguren.
- 156 Upǎŋkaŋ Ekāni, nǎhǎ tǎŋkentǎŋ nam! Butewakika u ārowani patak unita yǎŋkuno udegān wakiken nanik nāmagut.
- 157 Iwan māyap nāk tǎnpǎwakta it gwǎŋiŋ namikaŋ upǎŋkaŋ gākŋo man kādetka bureni u nāmoinik irepmiit tāyat.
- 158 Tǎŋ Isrel āmawebe ātu gākŋo manta nadǎŋ parit tāk tākaŋ unita kokwawak nadǎŋ yāmik tāyat.
- 159 Tǎnpǎkaŋ Ekāni, gākŋo meka jinomta gārīpi pǎhap nadāk tāyat u nabǎŋpǎŋ-nadāsi.
U nabǎŋpǎŋ-nadǎŋkaŋ ironka tārek-tāreki nāmo unita iritna tǎŋ-kehāromtaŋ namisi.
- 160 * Ekāni, бага manka u bureniḡān ahǎŋ yǎpmǎŋ kukta yāwani. Manka siwoŋi u kudup tārek-tāreki nāmo.

Anutu tāŋo бага man iwatta gārīpi-inik nadǎŋkuk

- 161 O Ekāni, āma wāpi ārowani nīkek ātu jop nadǎŋ nāk tǎnpǎwak tākaŋ upǎŋkaŋ nāk juku-manka unita nadāwa umuri tǎnpǎpǎŋ oraŋ imik tāyat.
- 162 Tǎnpǎŋ kudān tāgatāga tākta yǎŋkehārom taŋkuno unita nadǎŋkaŋ oretoret pǎhap nadāk tāyat.
Āma kubātā monerŋ taŋi māmāram yǎpmǎŋkaŋ oretoret nadāweko ude nadāk tāyat.
- 163 Tǎnpǎkaŋ jop-manmanta tarāki-inik nadǎŋkaŋ gākŋo man kādetkata gārīpi-inik nadātat.
- 164 Unita kepma kubā gānaŋ kadāni 7 ude бага manka siwoŋi unita yǎnpǎŋ ganiŋoret tāyat.
- 165 * Burenitā bureni-inik! Āmawebe gākŋo manta gārīpi nadǎŋpǎŋ iwat tākaŋ unitawā watā it yāmiŋiri bānep kwini terakgān it tākaŋ imaka kubā tǎnpewān bānep nadāk-nadāki tāga nāmo putārewek.
- 166 Unita Ekāni, gāk kubā-tāgān wakiken nanik nāmagutta itsāmāŋtat. Itsāmāŋkaŋ gākŋo бага manka u iwarāntāk tāyat.
- 167 Tǎnpǎkaŋ āneŋi ŋode yākgān tāyat; Jukumanka unita gārīpi-inik nadǎŋpǎŋ iwat-inik tāk tāyat.
- 168 Bureni, gāk nākŋo irit kuŋatna u kudup nabǎŋpǎŋ-nadāwi-tārek tākaŋ unita meka jinom kudup buramik tāyat.

Anututā tǎŋkentǎŋ imikta yǎŋapiŋkuk

- 169 Ekäni, gäkken gera yäyat ɲo nadäɲ namisi. Nadäɲ namiɲpäj bian yäjkuɲo udegän nadäk-nadäk täga näwetpäj näwoɲärek täyi.
- 170 Yäjapik manna ɲo injamkaken ärenjirän yäjkehäromtak manka u iwatpäj wakiken nanik nämagusi.
- 171 Ude täjiri menatä gäk ganiɲoret täyiwa! Imata, gäk juku-manka kudup u säkgämän näwetpäj näwoɲärek täk täyan unita yäjpäj.
- 172 * Mena täjpidäm täjiri gäkɲo manka kädet unita nadäɲpäj kap ganiɲ ubiɲpäj tenjäɲ kuɲat täyiwa, manka kudup u säkgämän siwoɲigän unita.
- 173 Näk gäkɲo man kädetka bureni iwatta yäjkehärom täjkuɲo unita täjkentäj namikta pidämtak täyi.
- 174 O Ekäni, gäkä täjkentäj namikta dapun käroɲ täj itat ɲo. Ba gäkɲo manta bänep täga pähap nadäk täyat.
- 175 Unita Ekäni, iritna täj-mehamtaɲ namiɲiri wäpka biɲam oraɲ gamik täyiwa. Ude täjira manka kuduptä täj-mehamtaɲ namik täyan.
- 176 * Näk yawak ägwän täjpeɲ kwani udewani unita gäk epän watä ämaka näka wäyäkɲeɲpäj nabäj ahäsi.
Imata, näk gäkɲo juku-manka iwatta epäni kehäromi täk täyat.

120

Äma kubä Anutuken täjkentäka yäjapinjuk

Anutu iniɲ oretoret käbeyä yäput pekta kap ɲo tek täjkuɲonik.

- 1* Bian, komi butewaki terak itkaɲ Ekäni, gäkken yäjapinjira nadäɲ namiɲkun.
- 2 Unita apiɲo udegän jop manman yäwani ba täjyäkɲarani äma bä mopiken nanik nämagusi!
- 3 Ai, jop manman yäwani in, Anututä jide api täj tamek? Ba komi epän jidewani upäj api tamek?
- 4 Komi epän ɲodewaniɲpäj api tamek; Komi äma täjo päip bohamtä api tapmaɲpek. Ba kädäp mebetpäj intä terak api piɲ täbarek.
- 5 Wära! Äma waki täjpani, inta gaɲani pähap nadätat! In bä mopjinken itkaɲ gaɲani nadätat u Mesek kome ba Keda ämawebe bä mopiken itkaɲ nadäwero ude.
- 6 Bänep kwini terak itta gäripi nämo nadäk täkaɲ u bä mopiken kadäni käroɲi it yäpmäj äbut. Unita kaɲ pewa yäj nadätat.
- 7 Imata, bänep kwini itta man yäjira unitäwä ämik mangän yäk täkaɲ.

121

Ekäni u watä ämanin tägagämän

Anutu iniɲ oretoret käbeyä yäput pekta kap ɲo tek täjkuɲonik.

- 1* Näk pom täni täni udu terak dapun käroɲ täj itat upäjkaɲ täjkentäkna dekaɲen naniktä äbäjkaɲ täjkentäj namayäj?
- 2* Eruk näk nadätat, Ekäni kunum kenta kome täj-peɲkuko unitägän api täjkentäj namek.

* 119:172: Sam 51:14, 119:138 * 119:176: Ais 53:6; Jer 50:6; Mat 18:12; Luk 15:4 * 120:1: Sam 118:5; Jna 2:2 * 121:1: Sam 87:1, 123:1 * 121:2: Sam 115:15, 124:8

- 3* Nadātan? Ekāni unitā gabāṅ āwarākuk tāṅjirān nāmo maṅgurek. Nāmo, watā āmaka u dāpmon nāmo pat tāyak.
- 4 Bureni-inik, Isrel tāṅo watā āma unitā kodakigān itpāṅ watā sākgāmān it gamik tāyak.
- 5-6* U dubikaken itkaṅ watā it gamiṅpāṅ āyuṅka ude it gamik tāyak. Ude it gamiṅjirān kepma edaptā tāga nāmo gurek ba bipani komepaktā gāk tāga nāmo tāṅpān wanēṅ.
- 7* Tāṅpākaṅ Ekāni u gabāṅ gāwatkaṅ imaka umuri pāhapken wādāṅ tādotpāṅ gepmaṅpān sākgāmān api iren.
- 8* Tāṅpāṅ tāha peṅpeṅ deken kwenopāṅ āneṅi tāhaken ābeno uwā Ekānitā watā it gamiṅjirān umun terak nāmo api iren. Tāṅpākaṅ apiṅogān nāmo gabāṅ gāwarek. Nāmo, watā kadāni nāmo, api it gamik tāṅpek.

122

Jerusalem āmawebe oretoret terak it tākaṅ

Anutu iniṅ oretoret kābeyā yāput pekta kap ṅo tek tāṅkuṅonik.

- 1* Ekāni tāṅo kudupi yotken ārona yāṅ nāwerirā bumta oretkut!
- 2 Eruk, ahākamāṅ, Jerusalem tāṅo yewa gānaṅ itkamāṅ ṅo.
- 3 Tāṅpākaṅ Jerusalem u yotpārare tāgagāmān-inik. Tāṅkodak tarṅkuṅo unita kehāromigān, kaṅoret ikek itak.
- 4 Uken Isrel āmawebe kuduptagān Anutu tāṅo jukuman iwatpāṅ iniṅ oretta ārok tākaṅ.
- 5 Ba uken Isrel tāṅo intājukun āmaniye itkaṅ āmawebeniye tāṅo man epān tāk tākaṅ.
- 6 Unita Jerusalem komeken iranitā sākgāmān irut yāṅpāṅ Ekāniken ṅode yāṅapitat; Ekāni, tāṅkentāṅ yāmiṅjiri āmawebe Jerusalem yotpārareta gāripi nadāk tākaṅ u tāgagān kaṅ irut!
- 7 Ude yāṅapiṅjira Jerusalem āmawebetā kwini terak irirā watā āmaniye imaka, sākgāmān kaṅ irut.
- 8 Tāṅpākaṅ māhemnayeta yāṅpāṅ āneṅi ṅode yākgān tāṅpa; Jerusalem āmawebe sākgāmān, kwini terak it tākot!
- 9 Ba Ekāni Anutunin tāṅo kudupi yotta yāṅpāṅ ṅode yāyat; Tāgagān it tāyon.

123

Anututagān dapun ijik tākāna!

Anutu iniṅ oretoret kābeyā yāput pekta kap ṅo tek tāṅkuṅonik.

- 1* Ekāni, ijiṅpewa kunum gākā itkaṅ kaṅiwat epān tāk tāyanken ārotak.
- 2* Tāṅpākaṅ Ekāni Anutunin, watā epān āma jopitā epān māhemi terak it tākaṅ, ba watā epān webetā intājukun webeni tāṅo kehāromi terak it tākaṅ, nin udegān gākagān dapun kāronṅ pen api tāṅ yāpmāṅ kune.

* **121:3:** Sam 41:2, 66:9, 127:1 * **121:5-6:** Ais 49:10; Rev 7:16 * **121:7:** Sam 91:10-12 * **121:8:**

Sam 113:2, 115:18 * **122:1:** Ais 2:3; Sek 8:21 * **123:1:** Sam 121:1 * **123:2:** Sam 25:15; Mal 1:6

Ude tãj yãpmãj kuŋtãkãna, eruk butewaki api nadãj nimen.

- ³ Unita Ekãni, butewaki bãrãŋeŋ nadãj nimisi. Imata, ãma wakitã waki tãj nimik tãkaŋ unita gaŋani nadãkamãj.
- ⁴ Ba tuŋum ãmatã yãŋãrok bumta niwet yãpmãj ãbãŋirã ãneŋi udegãn nadãkta nãmo nikaŋ.
Ba ãma gup yãpmãj ãrokãrok tãŋpanitã komi epãn nimiŋpãj sãra niwet yãpmãj ãbãŋirã gaŋani nadãkamãj.
Unita Ekãni, butewaki nadãj nimiŋpãj tãŋkentãj nimisi.

124

Anutu uwã ãmawebeniye tãŋo tãŋkentãk

Anutu iniŋ oretoret kãbeyã yãput pekta kap ŋo tek tãŋkuŋonik.

- ¹ Ekãnitã nãmo tãŋkentãj nimiŋkuk yãwãnã jide tãnam? Isrel ãmawebe, in yãŋyabãk ŋonikta kowata yãwut!
- ²⁻³ Bian ãmatã kokwawak nadãj nimiŋpãj ninkãt ãmik tãŋkuŋ. Tãŋkuŋopãj Ekãnitã nãmo tãŋkentãj nimiŋkuk yãwãnã iwantã kudup nidãpãm.
- ⁴⁻⁵ Umetã tokãtpãj nidãpmãnpãj yejãmak tãkaŋ ude tãnaŋipãj nãmo tãŋkuk!
- ⁶ Unita nin Ekãnita bãnep tãga nadãŋpãj iniŋoret tãkãna! Tãŋpãkaŋ iwan yabãj ãwarãkuk tãŋjirãn nãmo nidãpuŋ.
- ⁷ ãmatã buŋep tãŋpãkaŋ barak yepmãŋirãkaŋ ehutpãj buŋep dãrãmutpeŋ kuk tãkaŋ nin udegãn tãŋkumãj. Buŋep uwã dãkŋeŋkuk.
Tãŋpãkaŋ ninã apiŋo buŋep terak nãmo itkamãj.
- ⁸ Ekãni, kunum kenta kome pewãn ahãŋkuŋo uniktã ini-tãgãn tãŋkentãj nimik tãyak!

125

Anututã ãmawebeniye ãyur tãj yãmik tãyak

Anutu iniŋ oretoret kãbeyã yãput pekta kap ŋo tek tãŋkuŋonik.

- ¹ ãmawebe Ekãni terakgãn yeŋgãmã pek tãkaŋ uwã Saion pomtã kehãromi-inik it tãyak ude bumik it tãkaŋ.
Bãrãpi mebãri mebãri ahãŋjirã kwaiŋpãj tãga nãmo tokãt manep.
- ² * Tãŋpãkaŋ pomtã Jerusalem yotpãrare it gwãjikaŋ ude, Ekãnitã ãmawebeniye ta rek-tãreki nãmo ude yewa tãŋpãj tãŋkentãj yãmik tãyak.
- ³ Nãk ŋode nadãtat; Waki tãŋpanitã siwoŋi ãmawebe tãŋo komeken watã wari nãmo api itneŋ. Ude tãnayãŋ tãŋo uwã kãmiwã siwoŋi ãmawebe ini imaka, kãderi waki iwatpãj waki tãneŋ.
- ⁴ Unita Ekãni, ãma tãga, gãkŋo man buramik tãk tãkaŋ unita sãkgãmãn tãj yãmisi.
- ⁵ Tãŋpãkaŋ waki tãŋpanita kowata komi yãmiŋpãŋã ãma ãtu gãkŋo ãbot tãŋpanipãj gabã-kãtãŋpãj mãde ut gamik tãkaŋ u imaka, kowata komi yãmisi.

* 125:2: Sam 121:8; Sek 2:5

Eruk, Isrel ämawebe säkgämän kaŋ irut!

126

Isrel ämawebetä Anututä täŋkentäŋ yämikta gera yänkuŋ

Anutu iniŋ oretoret käbeyä yäput pekta kap ƚo tek täŋkuŋonik.

- 1* Ekänitä komi epänken nanikpäŋ yännikŋat yäpmäŋ Jerusalem yotpärareken äneŋi äbänjirän ayäbu täkamäŋ yän nadänkumäŋ.
- 2 Äneŋi abänkaŋ gäripi nadänpän mägayäk oretoret kap tenkumäŋ. Täŋitna ämawebe Anututa nämo nadän imanitä nibänpän yänkuŋ;
Ekäninitä Isrel ämawebeta täŋkentäk taŋi täŋ yämikta yän yänkuŋ.
- 3 Bureni, Ekäni uwä täŋkentäk pähap täŋ nimiŋkuko unita bänep täga nadän imiŋkumäŋ.
- 4 Unita Ekäni, gäkä bian ude täŋ nimiŋkuno udegän komeninken äneŋi kaŋ yännikŋat yäpmäŋ ku!
Ude täŋpayän täyan uwä ƚode bumik; Kome kawukiken ume kubat kawuk tak-inik täŋpanipän yänpewi iwän taŋjirän kubat kawuk täwani u ume äneŋi äpäc täkaŋ ude bumik.
- 5* Unita nadäkamäŋ; Äma kubätä apiŋo konäm butewaki terak ketem yeri piweko upänkaŋ oretoret terak ketem bureni ahänjirän pugerek.
- 6 Bureni, webe kubätä nadäwätäk terak yänat täŋpeko upänkaŋ bureni ahänjirän kap tenpän oretoret terak ketem uwä enjiken yäpmäŋ äbek.

127

Imaka u ba u tänyän yänpänä Anutu täŋo kehäromini ba nadäk-nadäki terakgän täne

Anutu iniŋ oretoret käbeyä yäput pekta kap ƚo tek täŋkuŋonik.

- 1* Äma kubätä eni kubä täŋpayän nadänpänä Ekänita nämo nadänpän täŋpayän täko uwä täŋpän Anutu iŋamiken jopi api täŋpek.
Ba udegän, ämatä Ekäni täŋo nadäk-nadäki terak äboriyeta watä nämo itnayän täŋo uwä äma unitäŋo watä epän u jopigän api täŋpek.
- 2 Ba udegän, gäk kome ket nämo yänjenjirän akumaŋ päŋku epän täŋ dämiŋ yäpmäŋ kuŋjiri kome bipek.
Ude täŋpayän täno upänkaŋ Ekäni nämo nadän imiŋkaŋ jop täŋpayän täno uwä epän u Anutu iŋamiken jopi api täŋpek.
Unita nadäkaŋ? Ekänitä ini ämawebeniye bureni uwä yabän yäwatpän imaka imaka täŋkentän yämiŋjirän bipani säkgämän pat täkaŋ.
- 3 Täŋpakaŋ nanak bäyak täkaŋ uwä Ekäni täŋo iron. Ba nanakiye uwä Anutu täŋo kon pähap.
- 4 E, äma gubaŋi itkaŋ nanakiye mäyap bäyak täkaŋ uwä äma unitäŋo kehäromi. Ironjironji uwä tägaŋpän watä säkgämän api it imineŋ.
- 5 Bureni, äma udewani uwä oretoret pähap terak it täkaŋ. Täŋpakaŋ iwaniyetä man epänken yepmanjirä kehärom taŋpän täga yärepmitneŋ.

* 126:1: Apos 12:9 * 126:5: Jer 31:9 * 127:1: Sam 121:4, 107:1, 118:1, 136:1; Jer 33:11

128

Irit kuṅat-kuṅat säkgämän unitäṅo mebäri

Anutu iniṅ oretoret käbeyä yäput pekta kap ṅo tek täṅkuṅonik.

- 1 Ämawebe Ekäni täṅo man buraminṅpäṅ nadäkinik täṅpeṅ kuṅat täkaṅ äma udewani uwä Ekäni täṅo oretoret terak it täkaṅ.
- 2 Gäk äma udewanitä epän täṅiri bureni ahäṅ gaminayäṅ täkaṅ uwä iritka säkgämän api meham täwek.
- 3 Yen tägatä mujipi bumta pewän wädäk täkaṅ ude webekata nanak mäyap api bäyaṅ gamek. Ba nanakayeta gewet gukṅitä it gwäjik täkaṅ ude api täneṅ.
- 4 Bureni-inik, äma Ekäni täṅo mani buraminayäṅ täṅo uwä irit kuṅat-kuṅariken imaka tägatäga udewani api ahäṅ yämineṅ.
- 5 Eruk, Ekäni Saion pom terak it täyak unitä iron täṅ tamiton. Ude täṅirän komejin Jerusalem uwä säkgämän kaṅ it yäpmäṅ ärowän.
- 6 Ba in kadäni käroṅi säkgämän itkaṅ orajiye ahäṅirä kaṅ yabäwut. Unita Isrel ämawebe inä bänep kwini terakgän kaṅ it yäpmäṅ ärowut.

129

Isrel ämawebetä Ekänitä iwanīye täṅpāwakta yāṅapīṅkuṅ

Anutu iniṅ oretoret käbeyä yäput pekta kap ṅo tek täṅkuṅonik.

- 1 Isrel, gäk äbot yäput peṅpāṅ ahäṅkunken iwankayeta komi gamiṅ yäpmäṅ äbuṅo unitäṅo manbinam ṅode yäṅahä;
- 2 Äbot täpuri ude it yäpmäṅ äbäṅjira iwanayeta komi epän jop nadäṅ namiṅkuṅ. Upäṅkaṅ nämo närepmiṅkuṅ!
- 3 U pärip-päripta mädenaken nutpāṅ nepmanṅpä gupna terak bäräm bäräm bumta patkuṅ.
- 4 Ude täṅ namiṅkuṅo upäṅkaṅ Ekäni siwoṅi täktäk kädet mähemī unitä komi epän uken nanik nämagutkuk.
- 5 Unita Saion kometa kokwawak nadäk täkaṅ uwä Ekänitä kaṅ däpmäṅ yäwat kirewän!
- 6 U muyenṅ kome kawukiken ahäṅkaṅ kawuk taṅpāṅ paot täkaṅ ude kaṅ äworewut.
- 7 U epäni nämo, jiraṅ ude. Unita ini kubäkubä jop kaṅ parawut.
- 8 Täṅirä ämatä yärepmiṅ kuṅ äbäk täṅkaṅ yabäṅpāṅ kubätä ṅode nämo api yäwek; Ekäni wäpi terak kwikinik irirä Ekänitä iron täṅ tamiton yäṅ nämo api yäwetneṅ. Nämoinik!

130

Äma kubätä Anutu butewaki nadäṅ nami yāṅpāṅ yāṅapik man ṅo yāṅjuk

Anutu iniṅ oretoret käbeyä yäput pekta kap ṅo tek täṅkuṅonik.

- 1* Ekäni, näk bäräpi pähap nadäṅpāṅ täṅkentäktä gäkken gera yäyat.
- 2 O Ekäni, gera yäṅjira nadäṅ namiṅpāṅ täṅkentäṅ namisi.

* 130:1 Kra 3:55; Jna 2:2

- 3 * Ekäni, gäk mominin terak nidäpmäk täñpi yäwänä netä itek? Nin kudup paotnam.
- 4 * Upäñkañ, gäk mominin peñ nimik täyan unita gäkña gämotka-kengän kañ it täna.
- 5 * Näk Ekänitä täñkentäñ namän yäñpäj kwikinik it täyat. Näk unitäño mantagän nadäkinik täyat. Unitägän bänepna täñkentäñ namik täyak.
- 6 * Äma epän kubä täñpa yäñpäj kome bäräñeñ yäñewi täñpayäj nadäk täkañ ude, näk Anutu bäräñeñ abä täñkentäñ namän yäñpäj itsämäj itat.
- 7 Unita Isrel ämawebe, nadäk-nadäknin Anutu-kengän kañ pena. Ekäni u iron tärek-täreki nämo täñ nimik täyak ba waki keriken nanik nimagutta pidämtak täyak.
- 8 * Täñpakañ mominin terak kumäk-kumäkta biñam tänañpäj Anututä ämawebeniye nintäño mominin kudup peñ moreñpäj api nimagurek.

131

Ekäni terakgän yeñgämina pewäpäj it tākāna

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- 1 O Ekäni, näk gup yäpmäj ärokärok nämo tāk täyat. Ba näkñata nadäñjira ärowani nämo tāk täyak.
Nadäk-nadäkna ärowani nitek itta ba imaka näkä täga nämo nadäwa tärenañi unita nadäwätäk wakiinik nämo tāk täyat.
- 2 Ude nämo. Imaka jide pat namitak unita täga nadätat. Nanak pakitä miñjiye bakani terak nadäwätäkkät nämo, gup gapun gapun pat täkañ ude, bänepnaken ude nadätat.
- 3 Unita Isrel ämawebe, tärek-täreki nämo Ekäni terakgän yeñgämä pewäpäj it tākot!

132

Saion pom täño yäñapik man kap

Anutu iniñ oretoret käbeyä yäput pekta kap ño tek täñkuñonik.

- 1 Ekäni, Devittä gäka yäñpäj komi epän gānañ itkuko unita nämo guñ täwen.
- 2 Täñkañ Isrel täño Anutu kehäromi gäka täñ gamikta yäñkehäromtak man yäñkuko u imaka, juku piwen.
- 3-5 Devit uwä yäñkehärom tañpäj ñode yäñkuk; Näk eñiken ba dāpmon pat-patken bäräñeñ nämo api kwet. Nämo, Ekäni, Isrel täño Anutu kehäromi unitä itta kome täñ-kerutpāj peñkañ uyaku eñiken pāñku orek itpāj dāpmon täga api päret.
- 6 * * Eruk, Betlehem yotpärareken itkañ topmāk-topmāk täño kudupi gāpe u itak yāñ manbiñam nadāñkumāj. Nadāñkañ pāñku Ja komeken bureni kañ-ahāñkumāj.
- 7 Kañ-ahāñpājñä yāñkumāj; Ekäni täño eñiken kuñpāj ini irani gāmoriken gwājijñ-āpmonñ imina!

* 130:3: Sam 143:2; Rom 3:20, 3:23-24

* 130:4: Jer 33:8-9

* 130:5: Sam 33:20, 40:1; Ais 8:17, 30:18

* 130:6: Sam 63:6, 119:147

* 130:8: Mat 1:21; Tai 2:14

* 132:6: 1Sml 7:1-2; 1Sto 13:5

* 132:6: 2Sto 6:41-42

- 8 Eruk Ekäni, kudupi yotka njoken tärek-täreki nämo itta äbi! Tänpänj topmäk-topmäk täno gäpe, kehäromika täno wärani, ukät bok kanj äbi!
- 9 Äbänjiri bämop ämakayetä kudän siwonjigän kanj tak tänpjut. Ude tänjirä ämawebekayetä oretoret gera kanj yäk tänpjut.
- 10 Ekäni, gäk intäjukun äma itta iwoyäwani Devit u imaka kubä tänj imikta yänjkehäromtak man yänjkun. Unita epän ämaka u mäde nämo ut imen.
- 11 * Yänj-kehäromtak man iwetkuno u bureni-inik api tänj gamet yänj yänjkun. Gäk njode iwetkun; Gäkno yeriken nanik kubä gäkä kumänjiri mädekaken intäjukun äma itkanj kanjwat epän täkta api iwoyäwet.
- 12 Tänpäkanj yerikaye unitä topmäk-topmäk kubägän inkät tänjuro u mäde nämo ut iminjänj бага man yämäyänj täyat u buraminjänj yäpmänj kuñatnayänj täno uwä, unitäno yeritä yeri intäjukun äma itta ude api ahänj yäpmänj kuk täneñ.
- 13 Nadäkanj? Ekänitä Saion yotpärare inita biñam iwoyänjänj njode yänjkuk;
- 14 Yotpärare njowä näkä tärek-täreki nämo itkanj kanjwat epän täkta gäripi nadätat.
- 15 Saion yotpärare njoken itkanj unitäno ämawebeniye tänj-bumbum terak api yepmänj towiwet. Tänpänj äma jäwäri bämopiken it täkanj u imaka, ketem yepmänj towinjira nanjpä tokñewäpäñ oretoret api tak täneñ.
- 16 Ude täñkanj bämop ämaniye täno epäni tänj-mehamtañ yäminjira ämawebeniye tä kanjpäñ nadänkanj kap teñpäñ oretoret gera mämä api täneñ.
- 17 * Tänpäkanj kome njoken Devit täno orani kubä intäjukun äma ärowani-inik ude api pewa ahäwek. Äma uwä näkña iwoyäwani. Kanjwat epän täñpayänj täyak u täñpewa tärek-täreki nämo pen inide api tänj yäpmänj ärowek.
- 18 Täñkanj iwaniye täñpewa mäyäk tañi nadänjirä upänkanj kanjwat epän täñpayänj täyak uwä wawaki nämo, säkgämän api it yäpmänj ärowek.

133

Bänep kubägän irit kädet u imaka säkgämän

Anutu ininj oretoret käbeyä yäput pekta kap no tek täñkuñonik.

- 1* Anutu täno ämawebeniye bänep kubägän terak it täkanj uwä imaka säkgämän, gäripi niked kubä.
- 2 Bänep kubägän irit kädet u orip gakñi säkgämän Anutu täno bämop äma Aron täno gwäkiken piñ ibarirä injami dapunken yawat iminj äpamanj kotäkiken äpuño udewani.
- 3 Ba uwä guk näburum Hemon pom terak säkgämän mak täkanj u Saion pom terak mäneño ude.
U imata, Saion pom uken Ekänitä irit paot-paori nämo täno ironi nimikta yänjkehärom tañkuko unita.

134

Anutu wäpi biñam ininjoret täkäna

Anutu ininj oretoret käbeyä yäput pekta kap no tek täñkuñonik.

* 132:11: 2Sml 7:12-16; 1Sto 17:11-14; Sam 89:4-5; Apos 2:30 * 132:17: 1Kin 11:36 * 133:1: Stt 13:8

- 1 Ekäni täño epän watä ämawebeniye in kudup äbut! Äbäñpäj Ekäni u iniñ orerut!
Bureni, bipani Ekäni täño kudupi yotken epän täk täkañ in udegän kañ täk täñput.
- 2 Kudupi yot gänañ ketjin kewatpäj yäñpajik man yäñpäj Ekäni iniñ orerut!
- 3 Ude täñjirä Ekäni kunum kenta kome pewän ahäwani unitä Saion pom terak itkañ iron täñ tamiton!

135

Anutu iniñoret kap tewani

- 1 Ekäni wäpi iniñ orerut!

Ekäni täño epän ämaniye, in wäpi biñam yäpmäj akuwut!

- 2-3 Täñpäkañ ämawebe Ekäni täño kudupi yot unita watä it täkañ, in wäpi biñam yäñpäj iniñ orerut.
Imata, Ekäni uwä kädet tägatäga niwoñarek täyak ba täktäki unita kap terak wäpi iniñ orerut!
- 4 Bureni-inik! Ekänitä Jekop täño äboriye, Isrel ämawebe äbot nin, inita biñam iwoyäñpäj nipmanjuk.
- 5 Unita näk nadätat; Ekäninin uwä ärowani pähap, imaka imaka komen ämawebetä yäniñ oret täkañ ba unita umuntak täkañ u kudup yärepmit moretak.
- 6 Ekänitä ini imaka kubä kunum gänañ ba kome terak, gwägu gänañ ba gwägu mebäriken ban umu täñpayäj nadäñpäjä u bureni täk täyak.
- 7 Ba nadäñjirän gubam gwägätpäj yäpä kwinirirän mänit pähap u gänañ naniktä äbäk täyak.
- 8* Täñpäkañ Isip komeken äma ba tom nanaki ämani intäjukun nanik kudup däpmäj moreñjuk.
- 9* Täñpäj Isip kome unitäño intäjukun äma ukät epän ämaniyeta komi yämikta Ekänitä kudän kudupi mebäri mebäri pewän ahäñkuñ.
- 10 Eruk ude täñkañ ämawebe komeni komeni täño intäjukun äma u kumäj-kumäj däpmäñpäj ämawebeniye täño kehäromini yäpmäj äpuk.
- 11* Amo kome täño intäjukun äma wäpi Sihon u ba Basan kome täño intäjukun äma wäpi Oki u imaka kumäj-kumäj däpuk.
Täñpäj udegän Kenan kome täño intäjukun ämaniye kudup däpmäj moreñjuk.
- 12 Täñkañ intäjukun äma unitäño kome yäpmäj daniñpäj Isrel ämawebeniye yäniñ kireñjuk.
- 13 Unita Ekäni, wäpka biñamä pen api it yäpmäj ärowek. Äronjirän ämawebe mäden ahäj yäpmäj kunayäj täkañ u gäkagän pen api nadäneñ.
- 14 Ude täñjirä Ekäni gäkä ämawebekayeta butewaki nadäj yämiñpäj watä säkgämän api it yämen.
- 15* Täñpäkañ in ket nadäwut; Anutu kome kukñi kända naniktä yäniñ oret täkañ

* 135:8: Kis 12:29 * 135:9: Kis 7:14–10:29 * 135:11: Nam 21:21-35; Jos 12:7-24 * 135:15: Sam 115:4-8; Rev 9:20

uwä anutu jopigän, äma keritä siliwa ba goräpäj täñpani.

- 16 Uwä meni nitek upäjkañ man täga nämo yäneñ. Ba dapuri nitek upäjkañ imaka imaka täga nämo yabäneñ.
- 17 Ba jukuni nitek upäjkañ man täga nämo nadäneñ. Ba tämanitä mänit täga nämo yäpneñ.
- 18 Täñpäkañ äma yäwik udewani yäniñ oret täkañ uwä ini yäwik udegän kañ äworewut!
- 19 Eruk, Isrel täño oraniye in Ekäni wäpi punin unu pewut! Ba Anutu täño bämop äma in imaka, wäpi iniñ orerut.
- 20 Ba kudupi yot täño epän äma, in udegän, Ekäni wäpi yäpmäj akuwut! Täñpäkañ ämawebe Anutu bureni iniñoret täkañ, in kuduptagän Ekäni wäpi biñam yäpmäj akuwut!
- 21 Täñjä Jerusalem ämawebe, Ekänitä ini irit bägupken, Saion pom terak äronpäñ iniñ orerut. Imata, Anutu uwä ärowani-inik.

Unita äneñi yäwa, Ekäni wäpi iniñ orerut!

136

Anututa bänep täga kap tewani

- 1* Ekäni u täñkentäk säkgämän täñ nimik täyak unita bänep täga pähap nadäj imina!
Imata, unitäño ironi u tärek-täreki nämo patkukotä pätak, api pat yäpmäj ärowek.
- 2 Anutu intäjukun-inik itak unita bänep täga nadäj imina!
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 3 Ekäni ärowani intäjukun-inik itak u iniñ oretna!
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 4 U kubä-tägän kudän kudupi ini pärik kubä pewän ahäk täkañ.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 5* U iniken nadäk-nadäk terak kunum pewän ahäjkuñ.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 6* Täñkañ komewä ume tañi pähap u bämopiken täñpäñ peñkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 7* Ude täñkañ edap dapuri kenta komepak täñpäñ yepmañkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 8 Edap dapuriwä kepmata watäni itta teñkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 9 Täñ, komepak kenta gukä bipanita watä itta yepmañkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 10* Ekäni unitä Isip nanik täño nanak ämani intäjukun ahäwani u däpmäj moreñkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 11* Täñkañ Isrel äbot Isip nanik yäj-yäkñat yäpmäj äpämañ kuñkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.

* **136:1:** 1Sto 16:34; 2Sto 5:13, 7:3; Esr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 118:1; Jer 33:11 * **136:5:** Stt 1:1 * **136:6:** Stt 1:2 * **136:7:** Stt 1:16 * **136:10:** Kis 12:29 * **136:11:** Kis 12:51

- 12 Iniken kehäromi terak keritä ude uwä täñkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 13* Täñkañ Gwägu Gämäni bämopgän däp್ಮာ် တံၵ်းကုၵ်.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 14 Ude täñkañ ämawebeniye bämop ugän yämagut yäp್ಮာ် ကုၵ်ပံၵ်း သံၵ်းဂံၵ်းယဲပမာ်ကုၵ်.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 15 Täñpákañ Isip nanik täño intäjukun äma ba komi ämaniye u täñpewän ume gänañ äp്മာ် moreၵ်ကုၵ်.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 16* Täñkañ ämawebeniye kome kawukiken yäñ-yäñkat yäp്മာ် ကုၵ်ကုၵ်.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 17 U kome ätu täño intäjukun äma kehäromi kehäromi däp്മာ် moreၵ်ကုၵ်.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 18 Bureni, u intäjukun ämaniye wäpi biñam ikek däp്മာ်ကွံၵ်း တံၵ်းကုၵ်.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 19* Amo nanik täño intäjukun äma wäpi Sihon u kumäñ-kumäñ utkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 20* Ba Basan nanik täño intäjukun äma wäpi Oki u kumäñ-kumäñ utkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 21 Ude täñkañ komeni kujat u ämawebeniye ta yäññ kireၵ်ကုၵ်.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 22 Kome u Isrel ämawebe, epän ämaniye unita yämiၵ်ကုၵ်.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 23 Täñpákañ iwantä ämikken nirepmirirä nibäñ äwaräkkuk nämo täñkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 24 Nämo, u iwan keru terak nanik nimagutkuk.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 25 Ekäni uwä imaka irit ikek päke u kudupta ketem yep്മာ် towik täyak.
Unitäño ironi u tärek-täreki nämo.
- 26 Unita Kunum täño Anutu unita bänep täga man iwet täkana!
Imata, unitäño ironi u tärek-täreki nämo patkukonitä pätak, api pat yäp്മာ် ärowek.

137

Isrel naniktä äma täño komeken itkan butewaki kap teñkuñ

- 1* Babilon ume pomiken mañitkañ komeñin kujat Saionta juku piñpän konäm bumta kot täñkumäñjonik.
- 2 Päya ume pomiken itkuño u terak wagämnin wabiñkañ äneñi nämo utkumäñ.
- 3 Iwan niñpämñitpän komeñiken yäññikñat yäp്മာ် ကုၵ်ကုၵ် unitä kap gäripi nikek teñirä oretoret nadäna yäñ niwet täñkuñ. Saion kome täño kap kubä teñ nimut yäñ niwet täñkuñ.

* 136:13: Kis 14:21-29 * 136:16: Kis 13:18, 15:22 * 136:19: Nam 21:21-30 * 136:20: Nam 21:31-35 * 137:1: Neh 1:4

- 4 Upäñkañ jide? Ban kome kubäken itkañ Ekäni täño kap kubä täga tene?
Nämoinik!
- 5 O komenin Jerusalem, Gäka juku pikamäj. Gäka guñ tänero uwä ketnin
gapun tawäpäñ wagäm wari nämo api utne!
- 6 Ba Gäka nadäjitna Gäripi pähap nämo täñpeko uwä kotäknin wawäkañ kap
wari nämo yäñpäñ tene!
- 7 Unita Ekäni, Idom naniktä Babilon äma täñken täñpäñ päñku Jerusalem täñpä
wañkuño unita nämo guñ täwen. Iwaniye unitä ñode yäñkuñ; Yotpärare
ño däpmäj äreyäj täna kut! Täñjitna mobä kubätä kubä terak itneñtawä!
- 8 * Eruk Babilon nanik, in umuntäkot! In api wañ moreneñ. Bureni, äma
kowata tamayäj täyak uwä äma täga, Ekäni täño oretoret terak api
kuñjarek.
- 9 Äma unitä intäño nanak paki yäpmäñpäñ mobä terak kañ däpmäñtaräk
tawän!

138

Anutu täño irona kap tewani

- 1 Ekäni, Gäk ganiñ oretta bänepna kehäromi-inik peyat. Täñpäñ urak kome
terak nanik u inamiken Gäk ganiñoret kap api tek täñpet.
- 2 Täñkañ kudupi yotka itak Käda inamna dapun ukäda iñjkañ api orañ gamet.
Ekäni, Gäk näka nadäj namik täyan unita, ba iron täñ namik täyan unita
bänep täga man api Gäweret.
Gäk wäpka biñam ba mankatä intäjukun-inik it täyak.
- 3 Täñpäkañ kadäni kubä näkä yäñapik man yäñkuro u nadäj namiñkun. Täñpäñ
Gäkñaken kehäromika namiñpäñ bänepna täñ-kehäromtañ namiñkun.
- 4 Ekäni, kome täño intäjukun äma kuduhtagän Gäkño manbiñam nadäj
moreñkuñ. Nadäj moreñkuño unita wäpka biñam kañ yäpmäj akuwut!
- 5 Gäkño täktäkka ba epmäget penyäjek pähap unita kap teñ gamik täkot.
- 6 * Ekäni Gäk intäjukun ärowani it täyan unita ämawebe inita nadäwä äpani täk
täkañ uwä yabäj yawat täyan.
Upäñkañ ämawebe inita nadäwä ärowani täk täkañ unita mäde ut yämik
täyan.
- 7 * O Ekäni, bäräpi mebäri mebäri ahäj namiñirä watä it namik täyan.
Täñpäkañ iwantä kokwawak nadäj namiñirä Gäkä däpmäj yawat
kireñpäñ kehäromika terak nämagut täyan.
- 8 Ekäni, Gäk täñkentäk epän bumta täñ namik täyan. O Ekäni, ironka paot-paori
nämo pätak.
Unita Gäkñaken ketka kudän nin nämo nipmañpen.

139

Anututä nintäño mebärinin nadäwän tärek täkañ

- 1 * Ekäni, Gäk näk ket-inik nabäñpäñ-nadäjkañ mebärina kudup nadäwi tärek
täkañ.

* 137:8: Rev 18:6 * 138:6: Ais 57:15; Jem 4:6; 1Pi 5:5 * 138:7: Sam 23:3-4 * 139:1: Sam
17:3; Jer 12:3

- 2* Irit kujat-kujatnaken imaka imaka tāk täyat u kudup nabäjpäñ-nadäk täyan.
Banken itkañ näkño nadäk-nadäkna kudup kañpäñ nadäwi tärekañ.
- 3* Piä tāk täyatken ba orek it täyatken kudup nabäjpäñ-nadäk täyan.
- 4* Man jide yäwayäñ nadäk täyatken gäkä jukun nabäjpäñ-nadäwikañ mäden yäk täyat.
- 5 Gäk intäjukun mäden it namirkañ ketkatä orañ namikinik tāk täyan.
- 6 Yäke! Gäkä näkño mebärina nadäwi tärek täkañ u äpmonpani-inik. Unita nadäwa ärowani inipärik kubä tāk täyak.
- 7* Unita Munapikka u penpäñ deken päñku kábop täga iret? Ba gabäñ paot päñku kábop deken täga iret? Nämoinik!
- 8 Kunum gänañ ärowero uwä gäk u iren. Kumbanitä yotpärareken kwayäñ täro uwä u imaka, iren.
- 9-10 Ba ban-inik, edap dapuritä itkañ abäk täyakken ukäda kwayäñ täro uwä gäk näk yäñ-nämagutta u itgän täñpen.
Ba edap dapuritä äpmonpäñ it täyakken ukäda päñku irayäñ täro uwä gäk näk täñkentäñ namikta ukäda itgän täñpen.
- 11-12* Täñpäkañ bipmäñ urani iwera kábop nepmañpek, ba penyänjek iwera bipmäñ urani äworeñpäñ uwäktäñ nameko upäñkañ gäkä bipmäñ urani kañiri bipmäñ urani bureni nämö tāk täyak.
Ba bipani uwä kañiri kepma ude tāk täyak. Unita bipani kepma uwä gäkä kañiri kepmagän it täyak.
- 13 O Ekäni, meñ koki gänañ gupna täño moräki moräki kudup täñ moreñkun.
- 14 Gäk näk inide kubä kábop säkgämän-inik kubä täñpäñ nepmañkuno unita ganiñ oretat.
Bänepnatä bureni-inik ñode nadätat; Imaka kudup u udegän kañkorek ikek täñpäñ penkun.
- 15* Gäk nabäñiri näk meñ koki gänañ kábop kujatna tohatna nämö tänañipäñ kwikinik yäpurärätpäñ tägañ itkut.
- 16 Näk nämö ahäñjira gäkä jukun nabäñkun. Ba nämö ahäñjira kome terak jide api irero unitäño kadäni u kudup intäjukun tawañ pen namirkañ.
- 17 Anutu, nadäk-nadäkka mäyap. Näk jide täñpäñ daniñpäñ nadäwa täreneñ. Täga nämö!
- 18 Näkä u daniwero uwä mobä jirañ irepmitneñ, unita täga nämö daniwa täreneñ! Täñpäkañ däpmon terak nanik akuñpäñ gäkkät bok pen it täkamäk.
- 19 Yäke! Anutu, gäk äma waki täñpani däpmäñ yäñ nadätat! Täñjiri ämata komi jop nadäñ yämik täkañ u nabä-kätäwut!
- 20 Äma udewani gäka man waki yäk täkañ. Ba wäpka ganiñ wärät täkañ.
- 21 O Ekäni, äma gäka kokwawak nadäñ gamik täkañ unita näk udegän kokwawak nadäñ yämik täyat.
Ba äma peñawäk täñ gamik täkañ unita taräki pähap nadäk täyat.
- 22 Bänep nadäk-nadäkna ba gupna kuduptä äma udewanita gañjani pähap nadäk täyat. U yabäñjira iwanaye bureni ude tāk täkañ.

* 139:2: 2Kin 19:27; Mat 9:4; Jon 2:24-25 * 139:3: Sam 17:3; Jer 12:3 * 139:4: Hib 4:13

* 139:7: Jer 23:24; Jna 1:3 * 139:11-12: Jop 34:22; Dan 2:22; Hib 4:13 * 139:15: Jop 10:8-9;

- 23 * O Anutu, bänep nadäk-nadäkna ket täjppäj yäpmäj daniŋppäj nadä.
 24 * Ude täjkaŋ nadäk waki ätu näk gänaŋ itneŋta epän täjppäj yabäj ahä. Täjppäkaŋ irit kehäromi täjŋ kädetken yäjnäkŋat yäpmäj ku!

140

Devittä Anututä watäni säkgämän it imikta yäjŋariŋkuk

- 1 O Ekäni, äma waki ba äma komi komitä nutneŋta itkentäŋ namisi.
 2 Äma udewani waki täkta däpmona nämo yek täkaŋ. Ba yäjawät-awät kädet pewä ahäkta gäripigän täk täkaŋ.
 3 * Meni jinom u päraŋi-inik, gämok komi täjŋo meni bumik. Man yäkyäki u komigämän, gämok äma däpami udewani bumik.
 4 Unita Ekäni, äma wakitä nepmäjitenŋta watä it namik täyi. Äma u näk täjppäwakta nadäk tawaŋ pek täkaŋ unita itpipiŋ namisi.
 5 Äma uwä inita nadäwä ärowani täjppäpäj kädetnaken näka buŋep täk täkaŋ.
 6 Täjppäkaŋ Ekäni ŋode iwet täyat; Näkŋo Anutu uwä gäk kubägän. Unita Ekäni, täjŋkentäkta butewaki gera yäyat ŋo nadäj namisi.
 7 Yawe Ekänina, itkentäkna bureni, gäkä ämikken watä kehäromi it namiŋkun.
 8 Unita Yawe, apiŋo äma waki u nämo nadäj yämen. Yabäj äwaräkuk täjiri täjppäwaki unitäjo bureni nämo kaŋ-ahäneŋ.
 9 Ba yabäj äwaräkuk täjiri iwanayetä ämikken närepmitpäj kehäromina yäpmäj äpneŋtawä. Nämo, täjŋpewi täjppäwaki näka täk täkaŋ u äyäjutpäj ini terak kaŋ ärowän.
 10 Täjkaŋ kädäp gäyek komigämän äma uterakgän kaŋ maŋpän! Täjppäj ureŋ täjppä awaŋ käronŋi gänaŋ, äneŋi nämo abäkta, kaŋ äpmonŋut.
 11 Ba äma jop manman terak äma manken yepmak täkaŋ unitä imaka bureni kubä kaŋ-ahäneŋtawä. Nämo, täjppäwaktä äma komi komi uterak äronpäj kaŋ täjppän wawut!
 12 Täjppäkaŋ Yawe, äma jopi jäwäri itkentäppäj äma wakitä täjyäkŋatneŋo udetä watä it yämik täyan.
 13 Unita ämawebe siwonŋitä dubikaken itpäj wäpka bureni-inik api ganiŋoret täneŋ.

141

Devittä yäjŋapik man ŋo bipani kubä yäjŋuk

- 1 O Ekäni, täjŋkentäkta gäkken gera yäyat ŋo nadäj namiŋpäj bäräneŋ täjŋkentäŋ nam.
 2 * Täjppäj yäjŋapik manna ŋonita nadäjiri gupe kábäŋi nizek gäkken ärowani ude täyon. Täjkaŋ ketna kewatat ŋonita nadäjiri gäk ganiŋ oretta bipani täjŋo ärawa säkgämän ude täyon.
 3 * Eruk Ekäni, man waki kubä yäwetta mena jinomta watä ket it namik täyi.
 4 * Ba waki täkta gäripi nadäppäj äma waki täjŋpanikät bok kuŋatneta бага peŋkireŋ namisi. Ude täjiri udewani täjŋo kap teŋ oretoret äjnak-äjnakken bok nämo api itne.

* 139:23: Jop 31:6; Sam 26:2 * 139:24: Sam 5:8, 143:10 * 140:3: Rom 3:13 * 141:2: Rev 5:8 * 141:3: Sam 34:13; Jem 1:26, 3:8 * 141:4: Snd 23:6

- 5 Tānpäkaŋ äma täga kubätä kädet siwoŋi näwoŋäreкта nabäŋ yāŋpāŋ komi namīŋirān nadāŋjira täga tāŋpek. Upāŋkaŋ äma waki tāŋpanitā nanīŋ orerirā täga nämo nadāŋ yāmet.
Nāmo, nāk unitāŋo tāktāki wakitā paorut yāŋpāŋ unita yāŋapik man yāk täyat.
- 6 Tānpäkaŋ kudān wakita kowatawā iwantā äma udewani tāŋo intājukun äma geŋiken ureŋ tāŋpā kunayāŋ tākaŋken uken ämawebetā kaŋpāŋ näka ŋode api nadāneŋ; Unitāŋo meni jinom u bureni yāŋ api nadāneŋ.
- 7 Äma udewani kumāŋjirā ämatā kādāp tāpuri tāpuri duŋ-jukut tākaŋ ude kujari awaŋ gāgāniken ude api tāŋjirāhutneŋ.
- 8* Tānpäkaŋ Yawe Ekānina, nähä dapunna gākkengān api pewa äreneŋ. Iwanta kābop itta gākken ärek täyat unita nabā-kātāŋjiri nämo kumbet.
- 9 Nāmo, iwanayetā buŋep tāŋ namik tākaŋ uterak ärowetta nepmāŋjit näwasi.
- 10 Ude tāŋjiri nāk gupna koreŋ kuŋarira buŋepi terak äma waki unitā ini täga äroneŋ.

142

Äma kubätä Anututä watä it namän yāŋpāŋ yāŋapīŋkuk

Devit mobä käwut gānaŋ kābop itkaŋ Anutuken yāŋapīŋkuk.

- 1* Nāk butewaki terak Anutuken gera yāŋ itat ŋo. Tāŋkentāŋ namän yāŋpāŋ gera yāŋ itat.
- 2 Nāk nadāwätäkna yāŋahāŋpāŋ iwet it täyat.
- 3* Jide tāŋpāŋ ŋoba ŋo tāŋpet yāŋpāŋ peŋpeŋ kwayāŋ nadāŋjira Anututä nadāwätäkna yāpmāŋ äpāŋpāŋ ude kaŋ tā yāŋ kädet täwit namik täyak.
Wāra, wāra! Kädet kuŋat täyatken ämatā nāk nepmāŋjitta yen kädetken pek tākaŋ.
- 4* Tāŋjirā nāk dapun tāŋpāŋ tāŋkentäkna kubā nämo kaŋ-ahätat. Nākä säkgāmān itta bāgup kubā nämo inik itak.
Ude irira äma kubätä butewaki nämo nadāŋ namitak.
- 5 Tānpäkaŋ Ekāni, gākken tāŋkentäkta gera ŋode yāyat; Gāk kubā-tāgān watä it namik täyan.
Gāripna kudup gākä terakgān peyat.
- 6 Unita gerana ŋo nadāŋpāŋ tāŋkentāŋ nami. Nāk kehāromina nämo. Äma näwat kirekaŋ u kehāromina kudup yāpmāŋ äpnayāŋ tākaŋ.
- 7* Nāk bārāpiken itat ŋo tāŋpidām taŋ nami. Ude tāŋ namīŋjiri uyaku ämawebekayetä u kaŋpāŋ nadāŋpāŋ äbā irirā nāk iŋamiken wāpka biŋam api gāniŋ oreret.

143

Devittä kumāŋ-kumāŋ nutneŋ yāŋpāŋ Anutuken gera yāŋkuk

- 1 Ekāni gāk yāŋapik geranata juku peŋpāŋ nadāŋ nami. Gāk iron mähemi, äma siwoŋi-inik unita butewaki nadāŋ nam.

* **141:8:** 2Sto 20:12; Sam 25:15, 123:1-2 * **142:1:** 1Sml 22:1, 24:3 * **142:3:** Sam 77:3, 140:5, 143:4 * **142:4:** Jop 11:20; Sam 88:8, 88:18 * **142:7:** Sam 13:6, 143:11, 146:7

- 2* Täppäkaŋ Ekäni, epän ämaka näk, näkŋata nadäŋjira momi äma täyat upäŋkaŋ manken nämo nepmaŋpen.
Nadätan, kome ŋo terak dapunkaken äma siwoŋi-inik kubä nämo itak.
- 3 Ekäni, iwanayetä näwat kireŋpäŋ näkŋo kehäromina yäpmäŋ äpäk-inik täkaŋ.
Täppäkaŋ kome bipmäŋ uraniken nepmaŋpä äma bian kumbanitä pat täkaŋ ude pat täyat.
- 4 Ude täppäŋ nadäk-nadäkna wakiinik täppäŋ umun terak itat.
- 5* Täŋkaŋ, kadäni bian itkutken upäŋ nadätat. Imaka tägatäga täŋkuno ba imaka imaka pewi ahäŋkuŋo u juku piyat.
- 6 Täppäŋ gäkken yäŋapik man yäŋjira mäjonatä gäka gäripi pähap nadäk täyak, ämatä kotäki kawuk taŋjirä ume nänayäŋ nadäk täkaŋ ude.
- 7 Unita Ekäni, kehäromina paotak unita gäk nadäŋ nami. Nepmaŋpi kumäŋpäŋ äma kumbani nämo äworewet!
- 8* Näk gäka nadäŋ gamikinik täk täyat unita tami tami ironka kädet näwetpäŋ näwoŋärek täyi.
Täŋjiri näk gäkkengän yäŋapik täyat unita kädet siwoŋigän näwoŋärenjiri iwat täyiwa.
- 9 Ekäni, näk gäkä watä it nam yäŋ yäŋpäŋ gäkken äretat unita iwan keriken itat ŋo nämagut.
- 10* Gäk näkŋo Anutu unita gäkŋaken gärip iwaretta näwetpäŋ näwoŋärek täyi.
Ude täŋjiri gäkŋo Munapikkatä kädet bähatgän nämagut yäpmäŋ kukta gäripi pähap nadätat.
- 11 Unita Ekäni, gäkŋa yäŋkuno ude äneŋi nämagut. Gäk Ekäni siwoŋi pähap unita bäräpi mebäri mebäri ahäŋ naminayäŋ täkaŋ u keriken nanik kaŋ nämagut.
- 12 Näk gäkŋo epän ämaka unita ironka pähap terak iwanaye ba äma näk täŋpawak täkaŋ u kudup kumäŋ-kumäŋ däpmäŋ.

144

Oretoret ba yäŋapik man kap

- 1 Ekäni u watä äma bureni unita iniŋoret man unitagän yäŋ imik täkäna! U ämik täkta täppäŋ-näwoŋärek täyak unita ämik gänaŋ pidämigän kuŋat täyat.
- 2 U watä it namiŋpäŋ iwan iŋamiken näk gäraŋ it täyak. U wakiken nanik nämagutpäŋ äyuŋna ude it namik täyak. Unitägän watä it namikta nadäkinik täŋ imik täyat.
U guŋ äbot, äbori äbori täŋo kehäromini yäpmäŋ äpäŋpäŋ gämotnaken yepmak täyak.
- 3* Täppäŋ Ekäni, imata gäk äma mewuni ninta nadäwi ärowani täk täkaŋ?
Imata ämawebe watä säkgämän it nimik täyan?

* 143:2: Rom 3:20; Gal 2:16 * 143:5: Sam 77:5, 77:10-11 * 143:8: Sam 5:8, 25:1, 46:5

* 143:10: Sam 31:14, 119:12, 139:24 * 144:3: Jop 7:17-18; Sam 8:4

- 4 Nin kuduhtagän u me won udegän bumik, kadäni keräpi-inik itta yäwani. Ba kome terak itnayän täkamän uwä wärani edap ägoniken ahänpän paot täkañ ude.
- 5 Upänkañ Ekäni, kunum duñ weñpewi aņeņpeñ kukñi kukñi kuñjirän kañ äpi. Täñkañ pom jop tensumuriri gupe pähap bäräñeñ kañ äbän.
- 6 Täñpäñ iwankaye yawat kireñpewi kuñtäñpä kukta äñin gwäjik täkañ ude täñpewi yäpä joñani karoñ ude äbäton.
- 7 Ude täñkañ punin unu naniktä näk nepmäñitta kewatpäñ ume gwägu karoñiken nanik wädäñpäñ nepmañsi.
Täñpäñ iwan kome kubäken nanik täño keriken nanik nämagusi.
- 8 Äma uwä man bureni nämoinik yäk täkañ. Nämo, Anutu injamiken man bureni yäkamän yän yänkañ man jop manman yäk täkañ.
- 9 Täñpäkañ Anutu, näk wagäm utpäñ kap kodaki terak api ganiñoret täñpet.
- 10 U imata, gäk intäjukun ämakaye ämikken täñmeham tañ yämiñiri iwaniye yärepmi täkañ. Täñkañ epän watä ämaka Devit näk iwan keriken nanik nämagut täyan.
- 11 Unita apiño udegän täñ namisi. Itpipiñ namiñiri iwanaye komi komitä nutneñtäwä. Täñpäñ iwan kome kubäken nanik täño keriken nanik nämagusi.
Äma uwä man bureni nämoinik yäk täkañ. Nämo, Anutu injamiken man bureni yäkamän yän yänkañ man jop manman yäk täkañ.
- 12 Eruk Anutu näkño gäripna ñode yänahäwa; Nanakniye gubañiken kehäromigän, päya kehäromitä it täkañ ude it täkot.
Täñpäkañ äpetniye siwonj säkgämän, intäjukun äma täño eñi bek säkgämän säkgämänpäñ täñpani ude it täkot.
- 13 Täñpäñ ketem mebäri mebäri epäninken ahäj bumbum täk täkot. Ba yawakniye yewa gänañ nanak bäyañ-wek bumta täk täkot.
- 14 Täñpäñ bulimakau nanak bäyañ-wek täñjirä ätu täñguräj täñpäñ nämo paotneñ. Ba yotpärareken konäm butewaki kähän nämo ahäwek.
- 15* Äma äbot, imaka udewani ahäj yämik täkañ uwä, Ekäni täño oretoret terak kuñat täkañ. Bureni, ämawebe Anutunita Yawe yän nadäj imik täkañ uwä oretoret bureni terak it täkañ.

145

Anutu iniñ oretta kap tewani

- 1 Anutu, intäjukun ämana, gäk wäpka pen api yänahäj yäpmäj äroñ iret.
- 2 Kepma kepma wäpka biñam bänep täga terak api ganiñoret täñpet. Bänep täga terak pen ude api ganiñoret yäpmäj ärok täñpet.
- 3 Ekäni uwä wäpi biñam ikek unita wäpi biñam pen ude iniñoret täkana!
Wäpi biñam ärowani pähap unita jide täñpäñ mebärini nadäna täreñeñ?
Nämoinik! Nin täño nadäk-nadäknin uwä keräpigän.
- 4 Upänkañ meñ nantä iroñjiniye gäkño täktäkka yänahänpän api yäwet täneñ.
Epän pähap täñkuno unitäño manbiñam api yäwet täneñ.

* 144:15: Sam 33:12

- 5 Bureni! Ämawebetä Anutu intäjukun äma kehäromi nikek ude itak yäj api yäjähäk täneŋ. Täŋjirä näk imaka, gäkŋo epän täga unitagän api nadäk täŋpet.
- 6 Täŋpăkaŋ ämawebetä kehäromika terak epän tāk täyan unitäŋo manbiŋam api yäneŋ. Ude täŋjirä näkŋawä wăpka biŋam păhap u api yäjähăwet.
- 7 Unita gākă kudän tăgagămän, ba iron tāk täyan unita kap terak api ganiŋ oretne.
- 8* Kap ŋode api tene; Ekäni uwä ninta nadäkinik täŋ nimiŋpăŋ iron täŋ nimik täyak. Täŋkaŋ butewaki nadäŋ nimiŋpăŋ kokwawak bărăŋek nămo nadäk täyak.
- 9 Ekäni uwä ämawebe kuduptagän säkgămän täŋ yämik täyak. Imaka kudup pewän ahăŋkuŋo unita nadäkinik tāk täyak. Kap ude api tene.
- 10 Ekäni, ämawebekaye nin kap u teŋitna imaka imaka kudup peŋkuno unitä nadăŋpăŋ wăpka biŋam api yăpmăŋ akuk täneŋ. Täŋpăkaŋ ämawebekayetä bănep tăga man api găwet täne.
- 11 Täŋpăŋ kaŋiwat epänka biŋam ikek unitäŋo manbiŋam api yäjähăne. Ba kehäromikata udegän api yäjähăŋ yăpmăŋ kune.
- 12 Ude täŋitna epän kehäromi nikek tāk täyan unitäŋo manbiŋam ämawebe komeni komeni kuduptă kaŋ nadăwut! Kaŋiwat epänka tăŋo peŋyăŋek epmăget ikek unita tăŋguŋ täneŋtawă!
- 13 Kaŋiwat epän tāk täyan uwä nămoinik api paorek. Gäk kaŋiwat epän äma intäjukun tărek-tărekka nămo api it yămiŋ yăpmăŋ ärowen. Ekäni gäkŋo man uwä jopi nămo. Ba tăktăkka kudup kudări säkgămän.
- 14 Äma bărăpi kaŋ-ahăk tăkaŋ u tăŋkentăŋ yămiŋit, äma kehäromini paorani tăŋ-kehäromtaŋ yămiŋit tāk täyan.
- 15 Ekäni, imaka imaka irit ikek nakta yewăkaŋ găkken gabăŋ tareŋjiră ketem ini tăga nănaŋi u yämik täyan.
- 16 Täŋpăkaŋ ketem imaka yămi naŋpăŋ säkgămän it tăkaŋ.
- 17 Nadăkaŋ? Ekänită imaka imaka siwonŋigän tāk täyak. Imaka imaka peŋkuko u kudup ironi terakgän yabăŋ yăwat täyak.
- 18 Ämawebe Anutuken bănep kubăgän peŋpăŋ gera yăk tăkaŋ unita nadăŋ yămiŋpăŋ dubiniken it yämik täyak.
- 19 Ba ämawebe oraŋ imik tăkaŋ unită imaka kubăta yăŋpik man yăŋjiră yämik täyak. Ba gera kotăki nadăŋpăŋ imaka umuri gănaŋ nanik wădăŋ tădotpăŋ yepmak täyak.
- 20 Täŋpăŋ ämawebe Anututa gărapi-inik nadăŋ imik tăkaŋ unita wată säkgămän it yämik täyak. Upăŋkaŋ äma wakiwăki tăŋpani kudup api dăpek.
- 21 Täŋpăkaŋ näk menată Ekäni tăŋo biŋami yäjähăk tăyiwa! Ba ämawebe komeni komeni kuduptagântă wăpi kudupi tărek-tăreki nămo u kaŋ yäjähăŋ yăpmăŋ ärowut!

* 145:8: Nam 14:18; Sam 103:8

1 Anutu wäpi iniñ orerut!

Täñpäkañ näk imaka, bänepna gupna, nadäk-nadäkna kuduptä Anutu wäpi biñam yäpmäñ akusiwa!

2 Kome terak irayäñ täyat ude Anutuna täño wäpi biñam kap terak api iniñoret yäpmäñ kwet.

3 Ämawebe, in ñode nadäwut; Kome täño intäjukun ämatä täñkentäk bureni täga nämo tamek.

Unita komen äma udewanita nadäkinik nämo täneñ.

4 Nadäkañ? Komen ämatä kumäñpäñ kome äneñi äworek täkañ. Kumäñpäñ imaka imaka api täñpet yäñ yäwani u täga nämo täk täkañ.

5 Upäñkañ äma kubätä oranin Jekop täño Anutu kwasikotpäñ kuñarayäñ täko uwä bänep oretoret terak irek.

Äma udewani uwä Anututä ini täñkentäñ yämek.

6 * Anutu uwä kunum kenta kome, ba gwägu pähap ba imaka imaka itkañ u pewän ahäñkuñ.

Ba imaka u ba u api täñ tamet yäñ yäk täyak u bureniñän täñ nimik täyak.

7 Täñpäñ ämawebe iwan gämoriken it täkañ, u ba ketemta wäyäkñek täkañ, u ba komi epän gänañ it täkañ uwä Ekäni täñkentäñ yämik täyak.

8 Täñpäñ ñode imaka täk täyak; Äma dapuri tumbani yäpäñ tägañpewän äneñi dapun ijik täkañ. Ba äma bäräpi kotak täkañ unitäño bäräpi ketäreñ yämik täyak.

Bureni! Ekäni uwä iniken äbot siwonjita gäripi-inik nadäñpäñ täñkentäñ yämik täyak.

9 Täñpäñ äma komeni nämo, webe kajat ba ironji kodäña unita butewaki nadäñ yämiñpäñ watä säkgämän it yämik täyak.

Upäñkañ äma waki täñpani unitäño kehäromini kumän yäpmäñ äpäk täyak.

10 Bureni! Ekäni uwä intäjukun-inik pen api it yäpmäñ ärowek! Saion ämawebe, in ñode nadäwut; Ekäniñin uwä paot-paori nämo api irek.

Unita Ekäni täño wäpi biñam punin yäpmäñ akuwut!

147

Ekäni käbop nämo itak

1 Ekäni iniñ oretna!

Anutunin kap terak iniñ oreritna bänepninken oretoret ahäk täyak, ba wäpi yäpmäñ akuñjitna tägak täyak.

2 Nadäkañ? Ekäni tä Jerusalem äneñi täñkodak täñpäñ ämawebeniye iwantä yämagut yäpmäñ kwani äneñi yämagut yäpmäñ abätak.

3 * Ämawebe nadäñ bäräp terak irani u täñpidäm tañ yämiñpäñ jibi meni uwäktäñ yämik täyak.

4 * Täñpäkañ guk päke u ini nadäñkuko udegän ahäñjirä wäpi ini-ini yämiñkuk.

* **146:6:** Sam 115:15, 117:2; Apos 4:24, 14:15

* **147:3:** Sam 51:17; Ais 57:15, 61:1; Luk 4:18

* **147:4:** Stt 15:5; Ais 40:26

- 5 Bureni, Ekäninin unitäjo wäpi biñam ärowani, ba kehäromini u tañi. Täñkañ nadäk-nadäki u käronji boham, nintä kañpäñ nadäna tärenañi nämo.
- 6 Uwä äma äpani jopi-inik u kehäromi yämiñpäñ täñ-mehamtañ yämik täyak. Täñkañ äma waki täño kehäromini yäyomägatpäñ kome terak yerj täreñ täñpäñ kuk täkañ.
- 7 Unita bänep täga nadäñpäñ kap terak Ekäni wäpi iniñ oretna! Wagäm utpäñ Anutunin u iniñ ubiñ tena.
- 8 Imata, u gubam täñpewän ahäk täkañ. Täñpäñ kome towikta iwän yäñpewän tañirän pom terak muyeñ mebäri mebäri ahäk täkañ.
- 9 Täñkañ tomta ketem yepmäñ towik täyak. Ba barak nanak imaka, kähän yäñirä yepmäñ towik täyak.
- 10 * Nadäkañ? Hos ba komi äma ba imaka kome täño kehäromi nikekta ämatä nadäñirä ärowani täk täkañ udewanita Ekänitä oretoret nämo täk täyak. Nämoinik!
- 11 Ämawebe Ekäni initagän umuntañpäñ nadäñ imikinik täk täkañ, ba bänep ironi terak yeñgämä pewäpäñ it täkañ unita oretoret täk täyak.
- 12 Unita Jerusalem ämawebe, in Ekäni iniñ orerut. Uwä Anutuñin unita wäpi yäpmäñ akuwut.
- 13 Ekäni uwä yotpärarejin täño watä kehäromi itkañ iron pähap täñ tamik täyak.
- 14 Ekäni uwä nadäñ tamiñirän in säkgämän, bänep kwini terak irirä Ekänitä epänjinken täñpewän ketem ahäñ bumbum täk täkañ.
- 15 Täñpäkañ Ekäni unitägän kome pähap päke ñonitäño mähem i itak unita man yäñirän kometä mani buramik täyak.
- 16 Man yäñirän gubam gwägäriñ iwän mänit täk täyak.
- 17 Peñ iwerirän kome mäniri-inik täñpäpäñ ämawebe bärom bumta täk täkañ.
- 18 Täñpäkañ man äneñ yäñirän kome tägañpäñ edap säkgämän ijik täyak.
- 19 Eruk, Ekäni unitägän Isrel ämawebe not täñ yämiñpäñ iniken kädet kuroñ yäwoñäreñpäñ бага mani yäwetpäñ yäwoñäreñkuk.
- 20 Täñpäkañ äma äbot ätuta nämo, Isrel ämawebe intagän man käderi täwoñäreñkuk, äma ätu uwä guñ itkañ.

Unita Ekäni iniñ oretna!

148

Imaka kuduptagän Anutu wäpi biñam iniñ oretta yäwani

- 1 Ekäni wäpi yäpmäñ akuwut!
Kunum gänañ nanik in kuduptagän Ekäni wäpi yäpmäñ akuwut.
- 2 Añero äboriye in kuduptagän Ekäni iniñ orerut. Ba kunum gänañ nanik ämik ämaniye in imaka, Ekäni iniñ orerut!
- 3 Edap dapuri kenta komepak ek imaka Ekäni wäpi iniñ orerun! Ba guk tañi ijij-yäñek täkañ in kudup Ekäni iniñ orerut!
- 4 Kunum ban-inik unu gäk, ba ume gäk gänañ nanik, in Ekäni wäpi iniñ orerut.
- 5 Bureni! Ekänitä ini yäñirän imaka imaka u ahäñkuñotä itkañ unita u kuduptagän Ekäni wäpi iniñoret täkot.

* 147:10: Sam 33:16-18; Hos 1:7

- 6 * Ekänitā ini yāñirān kāderi peñ yāmiñkuko u paot-paori nāmo yāwat tākañ. Kāderi u tāga nāmo yārepmitneñ.
- 7 Eruk, kome terak nanik in kuduptagān Ekāni iniñ orerut. Ume tom tañjikāt imaka imaka u gwāgu mebāriken ban umu itkañ in,
- 8 Ba yāpā iromāñ, iwānkāt mim, ba mānit tañi in kudup Ekāni tāño man buramik tākañ, wāpi biñam iniñ orerut.
- 9-10 Pom tañi ba tāpuri, pāya piwani ba bipiken nanik, tom towiwani ba āgwāri, gāmok, gejirañ ba barak, in kudup Ekāni wāpi yāpmāñ akuwut.
- 11 Tāñpākañ komeni komeni tāño intājukun āmakāt āmawebejiye, gapman ba āma wāpi nitek, in imaka, Ekāni iniñ orerut.
- 12 Ba āmawebe gubañi, āmawebe ekāni, ba ironjironji, in kuduptagān Ekāni wāpi biñam yāpmāñ akuwut!
- 13 Bureni-inik, in kudup Ekāni wāpi iniñ orerut. Ekāni tāño wāpi biñamtā āmawebe tāño wāp biñam pāke u kudup yārepmi morek tāyak. Epmāget peñyāñek kudānitā imaka kome kenta kunum gānañ itkañ unitāño yārepmi morekinik tāyak!
- 14 Tāñpākañ Ekāni u Isrel āmawebeta gāripi nadāñ yāmiñpāñ kehāromi yāmiñirān unita iniken kudupi āmawebeniye uwā Ekāni wāpi iniñoret tākañ.
Ekāni wāpi yāpmāñ akuwut!

149

Isrel tāño Anutu iniñ orerut!

- 1 Ekāni wāpi yāpmāñ akuwut!
Āmawebeniye, in kābeyā tāñpāñ iniñoret kap kodaki kubā teñ imut!
- 2 Isrel āmawebe, Anututā gatāñpāñ tepmañkuko unita bānep tāga nadāñ imut!
Jerusalem yotpārareken nanik inā intājukun āmajin Ekāni unita oretoret tāñ imut!
- 3 Tāñpākañ in jop nāmo itneñ. Gukut tokātpāñ wāpi yāpmāñ akukta wagām ba gita utpāñ iniñoret kap teñ imut.
- 4 In nadākañ? Ekānitā āmawebeniye nadāñirān tāgak tāyak. Tāñpākañ āmawebe inita nadāwā āpani tāk tākañ u tāñkentāñ yāmik tāyak.
- 5 * Unita āmawebe Ekāni iniñoret tākañ in bānep oretoret tāk tākot. Ba patpat bāgupjinken udegān oretoret kap teñ imik tākot.
- 6 Tāñpākañ āmik tāño tuñum inñitpāñ gera terak wāpi biñam yāpmāñ akuwut!
- 7 Ude tāñpāñ iwanjiye tāño momi kowata api dāpmāñ tāreñeñ.
- 8 Ba iwan tāño ekāni ekāni ba intājukun āmaniye yen kehāromipāñ topmāñpāñ api yepmaneñ.
- 9 Ude tāñirā Anututā man bian yāñkuko u iwanjiyeken bureni api ahāwek.
Unita āmawebeniye, in Anutu iniñ orerirā wāpi biñam ārowani tāk tāyak.
Eruk, Ekāni wāpi yāpmāñ akuwut!

* 148:6: Jop 38:33; Jer 33:20, 33:25 * 149:5: Jop 35:10

150

Kap teŋkaŋ Anutu iniŋ oretna!

¹ Anutu wäpi yäpmäŋ akuwut!

Kudupi yori gānaŋ wäpi yäpmäŋ akukot. Ba kehäromi pähap ikek kunum gānaŋ itak ununita iniŋ orerut!

² Epän taŋi tāk täŋkuko unita oraŋ imina! U intäjukun äma pähap, wäpi biŋam ärowani niked u iniŋ oretna!

³ Täŋpäŋ womat piäŋpäŋ uterak wäpi yäpmäŋ akuna! Ba gita utpäŋ uterak iniŋ oretna!

⁴ Täŋpäŋ wagäm utpäŋ kap teŋpäŋ gukut tokätpäŋ iniŋ oretna! Uhuwep piäŋkaŋ u kotäk terak wäpi yäpmäŋ akuna!

⁵ Päräpäräp täŋpäŋ dāpāyäk ärena kwäpäŋ Anutu iniŋ oretna! Täŋpäŋ päräpäräp dāpāyäk māmā taŋigän täŋpäŋ Anutu kunum gānaŋ unu iniŋ oretna!

⁶ Kome terak imaka imaka irit kuŋat-kuŋat ikek in kuduŋtagän Ekäni wäpi yäpmäŋ akuwut!
Ekäni wäpi yäpmäŋ akuwut!

Sindaun Jukuman täga mebäri mebäri

8

Sindaun 8:22-31

Imaka imaka nämo ahäjirä nadäk-nadäk tägatä intäjukun ahäjnkuk

- 22* Yäput peņpäj Yawetä imaka kuduhtagän nämo ahäjirä näk jukun täņpän nepmaņkuk.
- 23* Bianiinik, kome ba imaka kubä nämo peņkaņä näk jukun iwoyäjpäņ nepmaņkuk.
- 24 Gwägu pähap ba ume dapuri kubä nämo ahäjirä näk jukun täņpäj nepmaņkuk.
- 25-26 Pom taņi ba täpuri bägupiken nämo irirä näk bäyaņpäņ nepmaņkuk. Bureni, näk jukun nepmaņkaņ mädenaken kome ba äwan täņpäj peņkuk.
- 27 Ba kadäni kunum kenta kome yäpurärätpäj yepmaņkuko u näk imaka irira täņkuk.
- 28 Täņpäkaņ gubam komeniken punin yepmaņpäņ kome terak ume dapuri täwit-pewän umetä äbäjpäņ kome tokņeņ moreņkuko uken imaka, näk uku itkut.
- 29 Näk ahäjnkuro irira kometä itta bagani peņ imiņkuk, ba gwägutä бага peņ imani nämo irepmirekta yäņtäreņ imiņkuk.
- 30* Täņpäkaņ näk kadäni kadäni Anutu dubiniken epän täņo watä äma ude oretoret terak itkaņ bänep täga nadäj imiņira täga nadäj namiņkuk.
- 31 Bureni, kome päke u täņpäj peņkuko unita oretoret täņkut, ba ämawebe täņpäj yepmaņkuko unita udegän gäripi nadäjkut.

9

Sindaun 9:1-12

Nadäk-nadäk tägatä ämawebeta gera yäyak

- 1 Nadäk siwoņi tägatä bek kehäromi 7 ude painpäj uterak yori säkgämän täņpäj peņkuk.
- 2 Ude täņpäj tom däpmäņpäņ ijinjit wain ume täņpewän gäripi nikek ahäwänkaņ ketem nakta täņtuņum täņkuk.
- 3 Ude täņpäj epän watä webeniye yäwet-pewän päņku yotpärare bämpiken gera ŋode yäņkuņ;
- 4 Oi, ämawebe nadäk-nadäkjin siwoņi kubägän nämo, in näkä yotken äbut.
- 5* Äbäņkaņ ketem ume säkgämän näkä täņtuņum täyat u naņput!
- 6 Täņguņguņ kädetjin u peņpäj irit täga kaņ yäput. Täņkaņ nadäk-nadäk täga täņo kädet kaņ iwarut.

Äma mebäri yarä täņo man

- 7 Äma inita nadäņirän ärowani täņpani yäpi siwoņtäwa yäņpäņ man yäweno uwä ganiņ wäräre. U udegän, äma waki kubä ibeweno uwä nägät gurek.

* **8:22:** Rev 3:14 * **8:23:** Jon 17:24; Efe 1:10-11 * **8:30:** Mat 17:5; Jon 1:1-3,18 * **9:5:** Sam 22:26,29; Ais 55:1-3; Jon 6:27

- 8 Unita äma inita nadäñjirän ärowani täñpani yäpi siwoñtak man nämo iweren.
U imata, äma uwä gäka gañani nadäñ gamek.
Täñ äma nadäk-nadäki täga kubä yäpi siwoñtak man iwereno uwä gäka nadäñ
gamikinik täñpek.
- 9 Äma nadäk-nadäk täga nitek yäwetpäñ yäwoñärek täñpeno uwä nadäk-nadäki
yäpurärätpäñ nadäk-nadäk säkgämän ikek irek.
Bureni, gäk äma siwoñi kubäta nadäk imeno uwä nadäk-nadäki yäpurärätpäñ
ätukät yäpek.
- 10* Nadäkañ? Nadäk-nadäk täga nitek irayäñ nadäñpäñä eruk Yawe u umuri
yäñ nadäñpäñ gämoriken kuñaren.
Bureni, nadäk-nadäk täga yäpayäñ nadäñpäñä Kudupi Äma unitäño mebäri
nadäkta piäni täñpen.
- 11 Nadäk-nadäk täga unitä täñkentäñ gaminjirän kadäni käroni api it yäpmäñ
ärowen.
- 12 Täñpäkañ nadäk-nadäk täga udewani nitek itpäñ kuñareno uwä nadäk-
nadäk unitä api täñkentäñ gamek. Täñ yäñärok man yäñpäñ kuñarani
ude ireno uwä gäkña täñpi waneñ.

25

Sindaun 25:6-7

Gupjin jop nämo yäpmäñ äronetj

- 6* Gäk intäjukun äma inamiken gup yäpmäñ ärokärok nämo täñpen. Ba gäkñata
näk äma ekäni itat yäñ jop nämo nadäwen.
- 7* Ude täñpeno uwä intäjukun ämatä äma ekäni kubä inamiken mäyäk man
gäwerekta.
Täñ kädet tägawä ñode; Gäkñawä äpani ude iriri intäjukun ämatä ini dubiniken
itta gämagureko u uyaku tägawek.

* 9:10: Sam 111:10; Mat 11:27; Jon 17:3; 1Jo 5:20
18:14; 1Pi 5:5

* 25:6: Sam 131:1

* 25:7: Luk 14:8-10,

Saveman

Äma nadäk-nadäk ikek kubä Anututa nadäŋ imikinik täŋkuk

Saveman 1:2, 2:18-26

Komi piä täk täkamäŋ uwä mebäri nikek nämo

² Manbiŋam yäwani ämatä man ŋode yäyak; Jopigän! yäk. Jopigän! Imaka imaka pat yäpmäŋ kuyak u jopigän, mebäri nikek nämo.

2

Saveman 2:18-26

¹⁸ Näk epän pähap täŋpäŋ imaka yabäŋ ahäk täyat uwä ŋode yäŋpäŋ-nadäŋjira bureni kubä nämo täŋkuk; Näk kumäŋjira äma näk komena yäpayäŋ täko uwä tuŋumna ŋo kudup api korewek. ¹⁹ Täŋ äma uwä nadäk-nadäk ikek api irek ba guŋ pähap api ireko u netä nadätäk? Nadäk-nadäk ikek ba guŋ pähap api irek yäŋ nämo nadätat upäŋkaŋ jop waki äma unitä imaka päke u kome terak nadäk-nadäkna ikek itkaŋ epän täŋ dämiŋpäŋ yabäŋ ahäŋkuro u jop api yäpek. Unita nadäŋjira jopi kubä täyak! ²⁰ Näk ude yäŋpäŋ epän kädäp ikek täŋ yäpmäŋ äburo unita butewaki tarji nadäŋkut. ²¹ ŋode kak täkamäŋ; Nin nadäk-nadäk epän täŋpäŋ äma nadäwanitä-yäŋ epän täŋ yäpmäŋ kuŋjitna bureni ahäŋjirän kumäk täkamäŋ. Kumäŋjitna äma ätu epän unita nämo täŋpanitä jop korek täkaŋ. Unita nadäŋjira jopi täk täyak, ba nadäŋjira nämo tägak täyak. ²² Ninä kome terak epän komi pähap, nadäwätäk terak täk täkamäŋ. Täŋpakaŋ unitäŋo bureni imatäken kubä ahäŋ nimik täyak? ²³ * Nämo! Imaka täk täkamäŋ unitä kadäni kadäni butewaki ba jägämi nimik täyak. Täŋjirän bipaniwä däpmon säkgämän nämo pat täkamäŋ. Ude täk täkamäŋ u imaka, bureni nämo, jopigän.

²⁴ * Mebäri ude pätak unita äma nin ŋode tänaŋi; Epän täk täkamäŋ unita gäripi nadäŋpäŋ unitäŋo bureni naŋjitna tägak täyon. Näk ude nadäŋpäŋ kukŋini ŋode nadäwa täreŋkuŋ; Gäripi u imaka, Anutuken nanik-tägän äbäk täyak. ²⁵ Ude nämo parän yäwänäku jide täŋpäŋ ume ba ketem naŋpäŋ imaka ätuta gäripi nadäk täkäne? ²⁶ * Ämawebe Anututä yabäwän tägak täkaŋ uwä nadäk-nadäk ba nadäwä tärek ba oretoret täŋ yämik täyak. Täŋ momi ämata nadäŋ yämiŋpewän epän pähap täŋjirä bureni täŋbumbum ahäŋjirä äma Anututä gäripi nadäŋ yämik täyak unita yäniŋ kirek täkaŋ. Unita imaka, nadäŋjira kudup jopigän täk täyak. Uwä ämatä mäniŋ keritä iŋjitna yäkŋat täŋpawak täkaŋ udegän.

* **2:23:** Sam 90:10,15, 77:2-4, 127:2; Apos 14:22

* **2:24:** Luk 12:19; Apos 14:7; 1Ko 15:32; 1Ti 6:17

* **2:26:** Rom 2:5-11, 14:17-18; Gal 6:8; Jem 3:17

Aisaia

Kadäni wakiken Profet kubätä Anutu täño manbiñam yähähñkuk

2

Aisaia 2:1-5

Yawetä kome terak bänep kwini api pewän ahänej

¹ Aisaia, Emos täño nanakitä Juda kome ba Jerusalem yotpärareken api ahäwek yäh ñode kañpäh nadähñkuk; ² * Kämi-kämi imaka ñode api ahäwek; Yawe täño pomtä pom ätu bämopiken intäjukuninik api irek. Täñkañ pom uterak kudupi yottä api irek.

Ude irirän äma äbori äbori mäyaptä uken api äbäh itneñ.

³ * Äbähpäh ñode api yänej; Äbakañ Yawe täño pom ño terak äronpäh Jekop täño Anutu unitäño kudupi yotken ärona.

Äronjitna kudän ini gäripi nadäk täyak u niwetpäh niwonjärenjirän kädet nintä täkta iwoyähñkuko u kañ iwatna.

U imata, Yawe täño mantä Jerusalem u ahähkañ api wen yäpmäh kweko unita.

⁴ * Unitä äma äbori äbori täño duñwewek man yäpän siwon tawäpäh äbot kubägän irit api pewän ahänej.

Ude täñjirän ämik täño tunjom däpmäh kwäkwä yähpewä imaka epän täga tänañi nikek api ahänej.

Ude täñkañ äbot kubätä äbot kubäta iwan wari nämo api tänej. Ba ämik täkta yähpäh-nadäk täktäk kädet wari nämo api tänej.

⁵ * Eruk, Jekop täño äboriye, in äbakañ Yawe täño penyähnek gänañ itpäh kuñjatna!

5

Aisaia 5:1-7

Wain epänta man wärani

¹ * Yäke! In nadähjirä notnapak tägagämän kubäta kap tewa. Kap uwä wain epänita yähpäh yäh-tewayäh. Notnapak tägagämän unitä pom kubä terak, kome gakñi säkgämäninik uken wain epän täñkuk.

² U kome duñpäh mobä jirañ-jirañ kudup täñjureñ täñpän kwäpäh wain yet tägatäga piñkuk. Ude täñkañ iwanta yähpäh wain epän unita watä itta epän bämopiken yot käronji kubä täñkuk. Ude täñkañ wain mujipi yeñ käkärirän ume ahäkta awañ kubä äneñkuk. Ude täñ paotkañ mujipi säkgämän wädähjirä yabäkta nadähkañ itsämbuk. Upähkañ mujipi waki jägämi-tägän wädähñkuñ.

³ Unita notnapak unitä ñode yähñkuk; Eruk, Juda ba Jerusalem ämawebe, in näwerut. Netätä goret täyak? Näkña ba wain epän piñkuro u? ⁴ Näk nadätat, näk wain mujipi säkgämän ahäkta epäni säkgämän täñkut. Ude täñkuropäh

* **2:2:** Sam 86:9; Ais 11:10, 49:6; Rev 11:15, 21:10   * **2:3:** Sam 25:8-9; Luk 11:28; Jem 1:25; Apos 13:46-48   * **2:4:** Sam 96:13; Jon 16:8-11; Apos 17:31   * **2:5:** Ais 50:10, 60:1; Luk 1:79; Jon 12:35-36; Efe 5:8; Rev 21:24   * **5:1:** Mat 21:33; Mak 12:1; Luk 20:9

mebäri imata wain mujipi waki jägämi täkañ? Imaka kubä nämo täñkuro unita ude täkañ ba?

⁵ Unita apiño wain epäna unita jide täñpayäñ täyat u kwawak täwet ahäwayäñ; Näk wain epän unitäño yewa wärämurakañ tom ägwäritä äpmonkañ yeñ gatäñpäñ api näneñ. ⁶ Ude täñkañ epän kome u täñpa wawäpäñ pewa kohoräk dääräk-dääräk bipi api tädotpeñ kwek. Tädorirä täñkerut-kerut epän wari nämo api täñpet. Ba iwän kome uken takta api iniñ bitnäwet yäk. Notnapaktä ude yäñkuk.

⁷ Eruk unitäño mebäri ñode; Isrel ba Juda ämawebe uwä Yawe kehäromi mäheми täño wain yeri piñkuko udewani. U gäripi nadäñpäñ watäni säkgämän it täñkukonik. Ämawebe kudän siwoñi täñirä yabäka gäripi nadäk täñkukonik. Ba äma ätu orañ yämiñpäñ täñkentäk-kentäk täñ yämiñirä yabäka nadäk täñkukonik. Upäñ nämo! U kudän wakiinik täk täñkuñonik. Uwä äma ätu komi yämiñpäñ yäniñ wärätpäñ iwan täñ yämiñkuñ.

6

Aisaia 6:1-13

Anututä Aisaia epän man iwetkuk

¹* Intäjukun äma wäpi Usiatä kumbuko obañ uken kañkut; Ekäni äma ärowani täño manjirani bägup säkgämän terak wäpi biñam ärowani nitek manjit irirän kañkut. Täñpäkañ teki käroñi unitä kudupi yot kudup tokñeñpäñ itkuk.

² Itkuko u punin terakä añero mäyaptä piäñ kuñatkuñ. Añero kubäkubä piri 6 nitek. Täñpäñ piri yarätä iñami dapun peñpipiñkuñ. Täñ, piri yarätäwä kuroñiyat uwäk täñpipiñkuñ. Täñ, piri yarätäwä piäñ kuñatta. ³* Piäñ kuñatkañ man näwetgäwet ñode täñkuñ;

Yawe Kehäromi mäheми uwä kudupitä kudupitä kudupiinik!
Unitäño peñyäheki ba epmägettä komeñi komeñi it tokñetak.

⁴* Täñpäkañ añero unitäño gera mämä ahäñirän kudupi yot unitäño mobätä kwaiñkuñ. Täñkañ gupetä yot tokñeñkuk. ⁵* Ude ahäñirän gera ñode yäñkut; Butewaki! Näk paorayäñ täyat! Näk mena jinom waki, ba äbotnaye imaka, meni jinom wakigän. Wära! Dapunatä intäjukun äma Yawe kehäromi mäheми u käyat unita jide täñpäñ api iret!

⁶* Ude yäñira añero kubätä kädäp gäyek bukäken nanik kätupmäñpäñ yäpmäñ piäñ näkken äbuk. ⁷ Äbäñpäñ kädäp gäyek u mena jinomken yäputpäñ yäñkuk; Ño ka yäk. Kädäp gäyek ñowä meka jinom terak irirän momika kewenirän unitäño kowata täretak uba!

⁸* Ude näweränkañ Yawetä ñode yäñirän nadäñkut; Netäpäñ api iwera kwek? Ba netä manbiñaminñ api yäpmäñ kuñ nimek? Ude yäñirän nadäñpäñ yäñkut; Näkä täga kwet! Näkpäñ nepmanpi kwa yäñ iwetkuk. ⁹* Ude yäwawä näwetkuk; Pänku äma äbot ño ñode kañ yäwet; Jukuñin täwä api nadäneño upäñkañ bänepiñtä nämo api nadäwä täreneñ. Dapunjintä api iñineño upäñkañ nämo api kawä täreneñ.

¹⁰ Yawetä ude näwetpäñ ñode näwetgän täñkuk;

* **6:1:** Kis 24:10; Mat 25:31; Jon 1:18; 1Ti 6:16; Rev 4:10, 7:15 * **6:3:** Kis 15:11; Rev 4:8 * **6:4:**

Rev 15:8 * **6:5:** Luk 5:8; Rev 1:16-17; Jem 3:2 * **6:6:** Ais 53:5; Hib 9:14; 1Jo 1:7, 2:1-2; Mat 3:11

* **6:8:** Mat 28:19-20; Apos 22:28, 26:16-17, 20:24; Efe 3:8 * **6:9:** Mat 13:14-15; Mak 4:12; Luk 8:10;

Jon 12:40; Apos 28:26-27

Gäkä ude yäwetpäñ ämawebe äbot ño bänepi täñpewi guñ tawut. Ba täñpewi jukuni pik täñpakaan dapuri täñpipi.

Ude nämo täñpayän täyan uwä dapuritä imaka api kañ-däkñeneñ ba jukunitä api nadäwä tumneñ, ba bänepitä nadäkinik täñpäñ näkken äneñi äbänjirä yäpa tagawäpäñ yepmanpero udetä.

11 Ude näweränä iwetkut; Yawe, man u kadäni jide ude api yän yäpmän ärowet? Ude yäwawä näwetkuk;

Yän yäpmän kuñ itkañ imaka ñode ahäwayän täko unita itsämbeñ; Yotpärare it yäpmän kukañ uwä wañpäñ parirä ämawebe u irani yawat kireñpewä api kuñtäñpä kuneñ. Ba unitäño ketem epäni ba imakaniye u kudup paotnik api täneñ.

12 Bureni, Yawe näkä ämawebe u kuduhtagän yawat kireñpewa yotpäarani peñpeñ kuñ moreñjirä komeni ude bumik nämo, jopitä jopiinik api pärek.

13 Kokoki irayän täko u kudup api pewä paotneñ. Upänkañ päya madäwanitä käririn tañpeñ ärok täkañ ude api ahäwek. Ämawebe kuduhtagän api paotneño upänkañ näkño äbot kodaki kudupi kubä api ahäneñ.

7

Aisaia 7:10-17

Anututä intäjukun äma wäpi Ahas kudän kudupi kubä iwonjäreñkuk

10 Eruk, Aisaia tä Yawe täño meni jinom yäpmänpäñ Juda täño intäjukun äma wäpi Ahas ñode iwetgän täñkuk;

11 Gäkä kudän kudupi kubä gäwonjäreka Yawe Anutuka iwet yabä. Kudän jide käwayän nadätan u gäkñaken gärip iwet yabä. Kumbani komeken ban umuken naniktä kudän kubä ahänjirän kakta nadätan, ba kunum gänañ naniktä ahänjirän kakta nadätan ba deken naniktä ahänjirän kakta gäripi nadätan u imaka, tagagän. Yawe iwet yabänjiri ini api gäwonjärewek.

12 Ude yäwänä Ahastä yänkuk; Näk ude nämo täñpayän. Yawetä mebärini kwawak pewän ahäwut yän jop nämo peñ iwerayän. 13 Ahastä ude yäwänä Aisaia tä kowata ñode iwetkuk; Wa! Devit täño orani, gäk juku peñpäñ nadäsi. Bitnätan uwä Anutu täño man utan ubayän. Utan unitä gañani namitak uwä imaka täpuri bumik. Upänkañ Anututä gañani udegän nadäkta nadäwätäk täpuri nämo täyan ba jide? 14* Eruk, kudän kudupita iwet yabäkta bitnätan upänkañ Ekänitä ini kudän kubä api gäwonjärewek. Kudän uwä ñode; Webe gubañ, ämakät nämo pärani kubätä nanak kok itpäñ nanak ämani kubä bäyawayän täko unitäño wäpi Imanuel yän api iwetneñ. 15 Täñpakaan nanak unitä tagañpäñ waki ba täga täño mebäri nadäwän tärewäwä kähäräp umenikät bulimakau täño nonoñpäñ api näñpek. 16 Upänkañ kadäni u nämo ahänjirän ñode api ahäwek; Kome yarä täño intäjukun ämata bumta umuntak täyan, unitäño kome uwä ämani nämo, jop api pärek.

17 Kadäni uken Yawetä in bämopjinken kadäni waki kubä api pewän ahäneñ. Intäjukun äma gäkña ba nägät moräkaye ba ämawebekaye watä it yämik täyan u kudup terak api ahän tamek. Bian Isrel kenta Juda duñ-werñpäñ ämik täñpäñ inigän inigän yäpmän daniñpäñ itkuño unitäño bäräpi irepmiñpäñ api ahäwek. Bureni, kadäni uken Yawetä Asiria kome täño intäjukun äma komigämän ukät komi ämaniye inken api imagut yäpmän äbek.

* 7:14: Mat 1:23

9

*Aisaia 9:1-7**Intäjukun äma säkgämäninik kubä api ahäweko unitäño manbinjam*

1 *Bian Yawetä Naptali kenta Sebulun täño kome tänpän wawäpän yepmanpän mäyäk pähap nadänkuñ. Ude tänkukopän kadäni kubä ahäwayän täyakken kome ukäda, Mediterenian gwägu pähaptä pänku Jodan ume kukñi udude, ba Galili kome, äma äbanitä it täkanjen u imaka, wäpi binjam yäpmanjirä kadäni waki irit u api paorek.

2* Ämawebe bipmän urani gänañ kuñat yäpmanjirä äbuño upänkanj penyänjek pähap kubä kanjuñ. Kumäkta binjam itkuñopän apiño penyänjektä penyänjen yämik täyak.

3 Bureni Ekäni, bänepi tänpidäm täñiri oretoret terak it täkanj. Ude täñ yämiñkuno unita bänep täga pähap nadän gamik täkanj, nak täñ-tägawani kadäniken yäpmanpän oretoret täk täkanj ude, ba kome kubäkät ämik tänpän tuñumi yäyomägatpän oretoret terak inita yäpmäk täkanj ude.

4-5 Tänpän ñode täñ yämiñkuno unita oretoret täñkuñ; Gäk iwaniye täño kehäromi yäpmanjirä äpun, iwaniye äbot Midian nanik unitäño kehäromi bian yäpmanjirä äpuno ude.

Ba iwaniyetä komi piä pähap yämiñjirä äneñi yämagutkuno unita. Täñkanj iwaniye täño ämik tuñum, ämawebekaye täño nägät ikek u kudup kädäp api pewi ijinej.

Ude täñiri ämawebekaye-ken säkgämän irit kadäni api ahänj yämek.

6 U imata, nanak paki kubä, nininken nanak ude ninta nimani. Nanak u ninta intäjukun itkanj api nibän niwarek. Ude täñjirän wäpi mebäri mebäri ñode api iwetneñ;

Nadäk-nadäk Tägagämän Nimani,

ba Anutu Pähap,

ba Nanin Tärektäreki Nämo,

ba Kwini Terak Irit täño Intäjukun Äma yänj api iwetneñ.

7 *Tänpäkanj intäjukun ämanin u Devit täño komeni yäpmanpän itkanj ämawebeniye api yabän yäwarek.

Täñkanj intäjukun itpän kehäromini täñ ahänjirän yabän yäwat yewani gänañ ämawebeniye oretoret tänpän bätaki terakgän api itneñ.

Täñkanj nadäwä äpani täktäk ba täñyäkñarani kädet terak nämo, kudän siwonj terakgän yengämän pewäpän kanjwat piäni paot-paori nämo, pen api täñ yäpmanjirä ärowek.

Bureni-inik, Yawe Kehäromi mähemitä ämawebeniye nadän yämikinik täk täyak unita nadäk kehäromi peyak uwä bureniñgän api ahäwek.

11

*Aisaia 11:1-10**Intäjukun äma kodaki api ahäwek*

1 * Jesi täño äbot u päya madäwani täño doni ude itkanj upänkanj uken nanik kärük kodaki kubä imätpän api ahäwek.

* 9:1: Mat 4:15 * 9:2: Mat 4:16; Luk 1:79 * 9:7: Sam 72:11; Luk 1:32; 1Ko 15:24-28; Hib 1:8

* 11:1: Rev 5:5, 22:16

- 2 Äma u terak Yawe täño Munapiktä uwäk täñ imiñkañ nadäk-nadäk täga, ba ämawebeniye yabäj yäwatta kehäromi ba nadäk-nadäk api daiwän tokñej imek.
Daiwän tokñej imiñirän Yawe täño gärip u nadäwän tärewäpäñ gämoriken itpäñ api orañ imek.
- 3 Uwä Yawe gämorikengän itpäñ kuñatta gäripi api nadäwek.
Täñkañ man epän täñpayäj täyak uwä dapuritä äma täño gupi kak täyak uterak nämo api täñpek. Ba äma ätutä man yäjirä jukunitä nadäk täyak uterakgän nämo api täñpek. Nämo, kädet siwoñi iwatpäñ man epän u täñpäñ api yäpmäj daniwek.
- 4 * Ude täñpäñ kudän siwoñi terak äma jäwäri täño nadäj bäräpi api yäpmäj daniwek. Ba äma täñkentäki nämo u gäarak api irek.
Täj, meni komigämäntä momi ämata komi api yämek. Ba yäjtäreñ yämiñirän äma waki täñpanitä api kumneñ.
- 5 * Bureni, ämawebeniye nadäj yämiñpäñ kädet siwoñi uterak api yabäj yäwarek.
- 6 * Täñkañ kadäni uken añ ägwärikät sipsip nanaki bok täga api itneñ. Ba pusi ägwäri wäpi lepattä meme nanakikät dämpom bok täga api pätnen.
Bureni, bulimakau nanakikät laion nanaki ketem bok nañpäñ täga api kuñatneñ.
Täjirä äma nanaktä watäni api it yämineñ.
- 7 Ba bulimakau kenta bea ketem bok nañirä nanakiye imaka, dämpom bok säkgämän api pätnen.
Täjirä laion komitä bulimakautä-yäj muyeñ api näneñ.
- 8 Täñ nanak pakitäwä gämok komi täño awañ meni dubinken täñoret täga api täneñ.
- 9 * Bureni, Anutu täño kudupi pom terak imaka komi ba täñpäwak ikek kubä nämo api irek.
Täñkañ gwägu pähap tokñeñpäñ pat yäpmäj kuyak ude kome terak imaka kuduhtagäntä Yaweta api nadäneñ.
- 10 * Täñpäkañ kadäni Yawetä iwoyäñkuko uken Jesi äbotken intäjukun äma kodaki irayäj täko unitä äma äbori äborita wärani säkgämän ude it yämiñirän yotpärareniken äbä gämoriken itkañ wäpi biñam api orañ imineñ.

12

Aisaia 12:1-6

Bänep täga kap

- 1 * Kadäni kubä ahäwayäj täyak uken Isrel äbottä kap ñode api tenen;
Yawe, nin ganiñ oretkamäj. Imata, gäk kokwawak nadäj nimiñkuno upäñkañ u penpäñ bänepnin täñpidäm tañ nimiñiri täga itkamäj.
- 2 * Unita bureni nadäñpäñ yäjahäkamäj; Anutu uwä nimagurani ämanin bureni. U tuben kuñpäñ nämo api umuntäne.
Bureni, Yawe unitägän kehäromi nimiñirän oretoret terakgän it takamäj.
Anutu unitägän wakiken nanik nimagut täyak.

* 11:4: 2Te 2:8 * 11:5: Efe 6:14 * 11:6: Ais 65:25 * 11:9: Ais 65:25; Hab 2:14 * 11:10: Rom 15:12 * 12:1: Ais 14:2; Sam 118:14 * 12:2: Kis 15:2; Mat 21:21-23; Rom 1:16; Rev 7:10

- 3* Anutu uwä ume dapuri paotpaot ikek nämo. Täñkentäj nimän yäjkañ uken kunejo uwä nañkañ oretoret tañi api täneñ.
- 4* Täñpäkañ kadäni uken ñode api yäneñ;
 Oi, ämawebe, Yawe bänep täga man iwetpäñ täñkentäktä unitagän gera yäneñ.
 Ude täñkañ päñku ämawebe komeni komeni Yawetä kudän täk täyak unita biñam kañ yäwerut.
- Täñkañ ñode kañ yäwerut; Yawe uwä wäpi biñam ärowani!
- 5 Bureni, imaka säkgämän gäripi nitek Yawetä täk täyak unita yäñpäñ inin ubiñ tewut. Teñirä unitäño wäpi biñam komeni komeni kudup kuñ moreton!
- 6 Eruk, Saion nanik ämawebe, in oretoret gera terak kap tewut. U imata, Isrel ämawebe intäño Anutu kudupi uwä ärowaniinik. Uwä ämawebeniye bämopiken it täyak.

25

Aisaia 25:6-9

Ekänitä kumäj-kumäj täño kehäromi api däpmäj tärewek

- 6* Täñpäkañ Saion pom ño terak Yawe kehäromi mähemitä ämawebe komeni komeni yepmäñ towikta äñnak-äñnak pähap api täñpek.
 Äñnak-äñnak u gänäñ tom ketem säkgämän, ba wain ume gäripi nitek äñnak-äñnak upäj api täñpek.
- 7* Täñkañ pom ñoken Yawetä kumäj-kumäj täño tek kehäromi ämawebe äbori äbori kuduptagän uwäk täyak uwä api däpmäjpäñ weñ-gajähut täñpän kuneñ.
- 8* Bureni, kumäj-kumäj unitäño kehäromi utpewän paotnik api täñpek.
 Yawe Ärowani uwä ämawebe kuduptagän konämi dok api ärut yämek. Täñpäñ ämawebeniye komeni komeni unitäño mäyäk butewakini api wärämüt yämek.

Yawetä ude yäjkehärom täyak.

- 9* Kadäni uken ñode api yäneñ; U kawut! Anutunintä ude uwä täyak!
 Unita nadäkinik täñ imiñitna wakiken nanik nimagutkuk.
 Bureni, Yawe u tubeñ kuñitna jopi nämo täñkuk. Nämo, u täñkentäj nimiñkuko unita oretoret pähap täna!

35

Aisaia 35

Anutu täño ämawebeniye tä oretoret bumta api täneñ

- 1-2 Kome jopi kawukitä oretoret api täñpek. Bureni, kome waki unitäkañ kämiwä gäripi nitek api ahäwek, Lebanon täño pom terak ba Kamel kenta Saron awañken imaka imaka säkgämän ahäk täkañ ude bumik.
 Täñkañ oretoret täñpäñ kap bumta api tewek. Ude ahäjirän ämawebe Yawe Anutu täño kehäromi, wäp biñam ba epmäget api käneñ.

* 12:3: Ais 49:10, 53:1-3 * 12:4: Kis 34:5-7; Sam 22:31, 71:16-18, 105:1; Plp 2:9-11 * 25:6: Mat 22:1-10 * 25:7: Mat 27:51; 2Ko 3:13-18; Efe 3:5-6, 4:18; Hib 9:24, 10:19-21 * 25:8: 1Ko 15:26,54; Hib 2:14-15; Rev 7:17, 20:14, 21:4 * 25:9: Sam 37:5-7, 62:1

- ³ Unita äma kehäromini nämo ba äma kujari kwaiwani manbiñam u yäwetpäñ bänepi kañ täñkehäromtañ yämik täñput.
- ⁴ * Täñkañ äma täñjumun-umun täñpani ñode yäwet täkot; Kwainenjo! Kehärom täñpäñ itkot.
- Nadäkañ? Anutuñin äneñi äbänkañ iwanjiye kokwawak nadäñ yämiñpäñ komi piä api yämek. Täñkañ inä api tämagurek.
- ⁵ * Täñpäkañ kadäni uken dapuri tumbanitä dapun api ijineñ, ba man nämo nadäwanitä api nadäneñ.
- ⁶ Kuroñi wakitä pidäm tawäpäñ tubupentäñ api kuñatneñ. Ba meberi bäräpitä man gera yäñpäñ oretoret kap api tenenñ. Täñpäkañ kome kawukiken ume dapuritä ahänkañ kome jopiken kudup api kuñatneñ.
- ⁷ Bureni, kome kekeki, tom ägwäri-tägän iraniken ume gwägu tokneñpäñ wädan ahäñ bumbum api täneñ.
- ⁸ * Täñpäkañ uken kädet tañi kubä api pärek. Kädet uwä wäpi Kudupi Kädet yäñ api yäneñ. Äma bänepi nämo ket urani ba guñ kädet wakiwaki täñpanitä kädet u nämoinik api iwatneñ.
- ⁹ Ämawebe kädet u iwatnayäñ täkañ uwä laion ba iwan ätu nämo api yabäneñ. Nämo, ämawebe wakiken nanik yämagurani unitägän kädet uken kuñ-äbäñ api täneñ.
- ¹⁰ * Bureni, ämawebe Yawetä inita biñam suwawanitä komeniken äneñi kukta kädet u oretoret terak api iwat yäpmäñ äroneñ.
- Kap teñtäñ äronätängän Saion api kañ-ahäneñ.
- Täñkañ uken butewaki nadäwätäk paotiniñ täñpänkañ oretoretä oretoret pähap api täñ yäpmäñ äroneñ.

40

Aisaia 40:1-11

Bänep pidämtak man

- ¹ Anutujintä ñode yäyak;
- Ämawebenaye konäm butewaki terak itkañ u päñku bänepi täñpidäm täñpäñ yäniñ käwat.
- ² Jerusalem nanik kwini man ñode yäwet; Komi piä nadäñ yäpmäñ äbuño u paotak. Momijin täño kowata nadäwä tärekañ. Ekänitä momijin peñ tamitak yäñ yäwet.
- ³ * * Täñpäkañ äma kubätä gera ñode yäyak; Kome ämani nämoken Yawe Anutunintä äbäktä kädet täwitpäñ kañ yäpä-siwontañ imut!
- ⁴ Ume kubat kudup yejämbut ba pom kudup äneñpewä mañpäpäñ uterakgän pekot. Täñpäñ kome äpmonkañ-ärok täñpewä uterakgän kañ irut.
- ⁵ Ude täñjirä Yawe täño kehäromi ba peñyänektä kwawak ahänjirän ämawebe kuduhtagän api kañpäñ nadäneñ. Man ño Yawetä ini yäñkuk.
- ⁶ * Täñpäkañ äma kubätä ñode näwetkuk; Gera terak yänahä! Yäwänä ñode iwet yabänkut; Man jidepäñ yänahäwet?

* **35:4:** Hib 12:4-13   * **35:5:** Ese 29:6-7; Mat 11:5; Luk 7:22   * **35:8:** Hib 10:20-23; Efe 2:10; 1Te 4:7; 2Ti 1:9; Tai 2:11-14   * **35:10:** Rev 7:9, 14:1-4, 15:2-4, 19:7   * **40:3:** Mat 3:3; Mak 1:3; Jon 1:23

* **40:3:** Luk 3:4-6   * **40:6:** Jem 1:10-11; 1Pi 1:24-25

- Yāwawā ṇode yāṇahā yāṅ nāwetkuk; Äma kuduptagän u mup ude yäk. U kadäni keräpigän mup irori ude it tākaṅ yäk.
- 7 Yawetä meni woṅ piäṅirän mup kubit tak tākaṅ ba irori tāṅo kaṅgäripi u paot tākaṅ. U udegän ämatä kadäni kəronṅi nāmo it tākaṅ yäk.
- 8 Bureni-inik, mup kubit tak tākaṅ ba irori tāṅo kaṅgäripi u paot tākaṅ upāṅ Anutunin tāṅo manā tārek-tāreki nāmo api irek.
- 9 Unita Jerusalem, gäk pom kəronṅi kubä terak aroṅpāṅ manbiṅam tāgagämän u gera terak yāṇahā. Juda kome tāpuri tāpuri uken umunkät nāmo kwawakinik ṇode yāṇahāṅpāṅ yāwet; Ṇo kawut; Anutuṅin äbatak!
- 10 * Man u bureni-inik. Ekäni Ärowanitä kehäromi nitek äbatak. Äbāṅpāṅ intäjukun itkaṅ kehäromi u terak ämawebe kuduptagän yabāṅ yāwat piä tāk täyak. Täṅkaṅ ṇo kawut! Äbāṅirän ämawebe waki keriken nanik yāmaguranitä iwāt yāpmāṅ äbākaṅ.
- 11 * Täṅpākaṅ Ekäni unitä yawakiye watä säkgämän ṇode it yämik täyak; Sipsip nanaki ude bāyaṅ yämik täyak. Ba miṅiye kwini terak yabāṅ yāwarirän kuṅat tākaṅ.

42

Aisaia 42:1-9

Ekäni tāṅo epän äma unitāṅo manbiṅam

- 1 * Yawetä ṇode yāyak;
 Ṇowä epän ämanata näkṅa iwoyāṅkut yäk. Ṇowä näkṅaken bānepna gämäni. U täṅkehäromtaṅ imik täyat. Uterak Munapikna peṅ ima täṅkentāṅ imiṅirän ämawebe Anutu tāṅo äbot nāmo täṅpani kuduptagän näkṅo kädət siwoṅi iwatta yāwetpāṅ yāwoṅärek api täṅpek.
- 2 * Uwä yāṅawät-awät nāmo api täṅpek ba nāmo api yabāṅ kərakṅewek. Ba mani kotäk kädət miṅin-miṅin gera yāṅpāṅ-yäk täṅirän nāmo api nadäneṅ.
- 3 Bānep kwini terak api kuṅarek. Uwä tepəraṅ kujat pidämi kubä nāmo tokärek ba kädäp tāpuri ijiṅirän nāmo dāpän kumneṅ. Täṅpākaṅ epäni täṅ yāpmāṅ kuṅirän kädət siwoṅi säkgämän api ahāṅ morewewek.
- 4 U epäni bānep bārāp terak nāmo api täṅpek. Ba bānepi nāmo putārewāpāṅ täktäk siwoṅi kome terak api täṅkehärom täwek. Täṅpāṅ ämawebe äbot nāmo täṅpani kuduptagän bānepi unitāṅo man kädət terakgän api wohutneṅ yäk.
- 5 * Yawe Anututä ṇode yāyak;
 Näk kunum täṅpāṅ pewa pipiyāṅpāṅ patkuk. Ba kome imaka, täṅpāṅ pewa pipiyāṅpāṅ parirän imaka imaka u terak itkaṅ u kudup näkä täṅpāṅ yepmaṅkut. Näkägän ämawebe kuduptagän kome pähap uterak kuṅat tākaṅ unita mānit irit ikek piāṅ yāwat täyat.
- 6 * Eruk, imaka udewani täṅpani näkä ṇode yāyat; Yawe näkä kudupi iritna kwawak pewi ahäkta yāṅ-gāmagutkut. Täṅpāṅ ketka gepmāṅitpāṅ watäni api it gamet.

* **40:10:** Ais 62:11; Rev 22:12 * **40:11:** Ese 34:15; Jon 10:11 * **42:1:** Mat 3:17, 17:5; Mak 1:11; Luk 3:22, 9:35 * **42:2:** Mat 12:18-21 * **42:5:** Sam 24:1-2, 102:25; Apos 17:24-25 * **42:6:** Ais 49:6; Luk 2:32; Apos 13:47, 26:23

Gäkä terak ämawebe komeni komenikät topmäk-topmäk kubägän api täñpet.
Ba näkä täñpewa guñ ämawebe täño topän api iren.

7 Dapun tumäk täñpewi dapun api ijineñ. Ba ämawebe bipmän urani täño topmäk-topmäk terak it täkan u pit yämiñpäñ api yepmanpi kuneñ.

8 Näkñawä Yawe, wäpna ude. Wäpna biñam äma kubäta biñam täkta nämö nadätat. Ba naniñ oretoret u kudup näka biñamgän. Ämawebetä anutu jopi kubä iniñ oretta bitnätat.

9 U kawut! Man bian yäñkuro u bureni nikek täñkuk. Täñpakan ñowä imaka kämi ahäkta yäwanipäñ täwetat. Imaka kodaki u nämö ahäñirä unitäño mani intäjukun täwera nadakan.

Aisaia 42:10-21

Anutu iniñ oretoret kap kubä

10 Ämawebe äbori äbori, in Yawe iniñ oretta kap kodaki kubä teñ imut!
Ba gwägu terak kuñ äbäk täk täkan in uwä udegän, wäpi yäpmän akuwut!
Ba tom gwägu gänäñ it täkan in imaka, wäpi iniñ orerut!

Täñkan ämawebe kome käwuri käwuri nanik, in udegän, kap kodaki Yaweta teñ imut! 11 Täñkan kome kawuki ini ba ämawebe yotpärare kome kawukiken ittän kuk täkan, Keda kome ba Sela yotpärareken nanik in Anutu wäpi iniñ orerut.

In pom terak-terak äronkan oretoret terak gera mämä täkot!

12 Täñkan ämawebe kome täpuri täpuri gwägu gänäñ ittän kuk täkan unitä Yawe wäpi biñam yäñahäñpäñ yäñ-iniñoret täkot.

13 Eruk u kawut! Yawe uwä komi äma kehäromi ude, ämik täkta akutak. Akunpäñ ämik täkta pidäm tañkan ämik gera yäyak. Täñkan kehäromini jide u iwaniye kwawak yäwoñärek täyak.

Ekänitä ämawebeniye täñkentäkta yäñkehäromtak man yäñjuk

14 Ekänitä ñode yäyak;

Kadäni käronji kokwawakna käbop penpäñ kwikinik, mankum it täyat yäk.
Upänkan apiño gera kähän, webe nanak bäyanayän yäñkan kähän yäk täkan ude yäwayän yäk. Näk jop itkuropan apiño epän täñpayän kehäromi yäpmäñtat yäk.

15 Näk pom tañi ba täpuri u kudup api pen awähuret yäk. Täñkan päya ba mup kudup täñpewa api kubit täneñ. Täñkan ume tañi ba gwägu u kudup täñpewa api kawuk täneñ.

16 * Täñpakan ämawebenaye yämagut yäpmän kädet bian nämö äbaniken api äbet. Apiño dapuri tumbani bipmän urani itkan upänkan bipmän urani iwat kireñpäñ penyänek api yämet yäk. Täñkan kädet goreri yäpa-siwontawakan ämawebenaye ugän api kuneñ. Yäñkehäromtak man yäyat ño bureniñgän api täñpet yäk.

17 * Upänkan ämawebe nadäk-nadäki yäwik terak pek täkan u yäwat kireñjira mäyäk pähap mät nadäneñ.

18 Täñpakan Ekänitä ñode yäyak; Isrel ämawebe inä guñ bumik, ba dapunjin tumbaniinik yäk. Unita jukujin pik dätpän man nadäwut. Ba dapun ijiwä kut.

* 42:16: Luk 1:78-79; Efe 5:8; Rom 5:8-10, 8:29-31; 1Pi 1:3-5

* 42:17: Kis 32:4,8; Sam 97:7

- 19 Inä Yawe näkŋo watä epän täj namirpän näkŋo manbirŋam yäjahäkta iwoyänkut. Upänkaŋ inä guŋ bumik, ba dapunjin tumbani, äma guŋ ba dapuri tumbani u yärepmitpän guŋinik, dapunjin tumbaniinik yäk.
- 20 Man yäkyäkna kädet ba täktäkna kädet kaŋpän nadänkuŋo upänkaŋ man yänkut ba imaka täŋkuro u ket kaŋpän nadäk nämo täŋkuŋ.
- 21 Nadäkaŋ? Yawe näka siwoŋi kudupi yän nadäneŋta бага manna u epmäget ba birŋam ikek pehta gäripi nadänpän perjukut.

43

Aisaia 43:16-21

Anututä imaka kodaki kubä api täŋpek

- 16 Yawetä ŋode yäyak;
Bian näkä gwägu taŋi bämopiken kädet täwitkut.
- 17 Ude täŋpän iwan komi äma ba unitäŋo hos karis tänyäkŋatpewa kädet u iwat yäpmän äbänkä waŋpän paotinik täŋkuŋ.
Paotpän äneŋi nämo akuŋkuŋ. Uwä ämatä topän däpä kumäk täkaŋ ude bäräŋeŋ paotkuŋ.
- 18 Ude täŋkuro unita ŋode täwetat;
Imaka bian ahänkuko unita nämo nadäneŋ. Ba imaka bianita nämo juku pinenŋ.
- 19 * Nadäkaŋ? Näkä imaka kodaki kubä pewa ahäwayän täyak. Eruk, ahätak ŋo nämo kaŋpän nadäkaŋ? Näkä kome jopiken kädet täwitat. Ba kome kawukiken ume pewa ahäkaŋ.
- 20-21 * Näk ume kome kawukiken pewa ahäk täkaŋ unita tom ägwäri, aŋ ba gwektä naniŋ oret täkaŋ.
Ba äma äbotnaye näkŋata birŋam itneŋta iwoyänpän yepmanŋkuro u näkŋo wäpna yäpmän akuŋpän kwawak pewut yänpän ume yepmän towik täyat.

44

Aisaia 44:6-8

Yawe bureni kubä-tägän itak

- 6 * Yawe kehäromi mäheŋi, Isrel täŋo intäjukun äma ba täŋkentäki pähap unitä ŋode yäyak;
Näkägän intäjukuninik ba mädeninik itat.
Anutu kubä nämo itak. Anutu bureni-inik u näk kubägän yäk.
- 7 * Jide? Näk udewani kubä itak ba? Itak u täŋpawä ini-tägän ini kwawak niwoŋäreŋirän kaŋpän nadäna.
Ba imaka bianinik ahäwani, yäput pektä it yäpmän äbätak unitäŋo mebäri, ba imaka kämi ahänayän täkaŋ unitäŋo mebäri imaka, yäjahänirän kaŋ nadäna.
- 8 * Upänkaŋ ude nämo! Ämawebenaye, in umuntanpän kujat kwaik täneŋo!
Imaka kämi ahäkta bianiinik täwetkuro u bureni ahänirän kaŋpän nadänkuŋo unita birŋami api yäjahäneŋ.

* 43:19: Rev 21:5 * 43:20-21: Luk 1:74-75; 1Ko 6:19, 10:31; Efe 1:5-6; Kol 1:16 * 44:6: Ais 48:12; Rev 1:17, 22:13 * 44:7: Stt 17:7-8 * 44:8: Apos 1:8, 14:15, 17:23-31

Unita jide nadakan? Anutu nak ndewani kubä itak? Nämo, nak kubä nämo itak yan nadatat. Nak kubä-tägan intäjo mobä kujat kehäromigän, intä yengämä pekta itak.

45

Aisaia 45:1-7

Anututä guj äbot kubä täjo intäjukun äma u piä man iwetkuk

¹ Yawetä Sairus intäjukun äma itkan ämikken äma äbori äbori täjo kehäromi yäpmäj äpäka iwoyänjuk. Täñkan intäjukun äma ätu täjo wäpi biñam awähutta Sairus iniñ kireñpäj yotpärare kubäkubä täjo yämabam dat imik täyak. Unita Yawetä Sairus ñode iwetak;

² Näk intäjukun kuñkan kädet api täwit gamet. Näk pom däpmäj kokoyäñpäj täñdudumtak täñtär kuñira kädet api pärek. Täñkan yämabam täñkehärom takta ain kehäromipäj meham tak täkan u api däpmäj äreyän täñpa kunej. ³ Ude täñkan iwan äma unitäjo monej tuñum täga ämatä nämo yäpnariken käbop pewani u yäpmäjñpäj api gamet. Täñira api nadäwen; Näkägän Yawe. Isrel täjo Anutu wäpka yäñpäj gämagutkuro ubayäj.

⁴ Nadätan? Piä ämana Isrel, näñjata biñam iwoyänjukuro u täñkentäktä gäk iwoyänpäj yäj-gämagutkut. Gäk näka nämo nadäk täyan upäj näñja-tägan iwoyänpäj wäp biñam täñ gamiñkut. ⁵ Bureni, nak kubä-tägan Yawe. Anutu kubä nämo itak. Gäk näka nämo nadäk täyan upäj näkägän kehäromi gamik täyat.

⁶ Ude täñ gamik täyat uwä mebari ñodeta; Ämawebe edap dapuri äbani käda ba äpmonpani käda ba kukñi kukñi u kuduptä ñode nadäneñta; Anutu kubä nämo itak. Yawe Anutu nak kubägän. ⁷ Näkägän yäjira penyäjek ba bipmäj urani ahäk takamän. Ba näkägän kadäni täga ba kadäni waki u yäjira ahäk täyak. Yawe näkägän imaka u kudup täñpewa ahäk täkan.

...

Aisaia 45:20-25

Ämawebe kuduptagän Ekäni gämoriken api itnej

²⁰ Yawetä ñode yäyak; Ämawebe äbori äbori ämik gänañ nämo kumbani in kudup näkño man piäken äbä irut. In anutu jopi päya kujatpäj paiwani yäpmäj kuñat täkan. Täñkan anutu täga nämo täñkentäj taminanji uken yäjapik täkan. Inä guj bureni-inik! ²¹ Unita äbänkan injin kubäkubä mebarijin inamnaken kwawak yäjahäwut. Täñkan injin-tägan näwetgäwet täñpäj kawut; Anutu jidewanitä imaka apiñ ahäkän unita bian ude api ahäwek yäj yänjuk? Uwä Yawe näkägän yäjahänjuk. Näk ämawebenaye waki keriken nanik bureni yämagurani Anutu siwoñi ubayäj.

²² * Unita komen ämawebe kuduptagän in näkken äbäj moreñjä yäpätagak piä täñ tama! Nadakan? Näkägän Anutu bureni. Näk udewani kubä nämo itak. ²³ * Näkña wäpna terak mena kudupi siwoñitä yäjkehäromtak man yänjukuro u nämooinik api awähuret. Näk ñode yänjuk; Komen ämawebe kudup näkkengän äbänpäj gukut imäpmok api täñ namineñ. Näkägän nadäj namiñpäj kuñatta api yäjkehärom täneñ. ²⁴ * Täñkan uwä näka ñode api yäneñ; Yawe-tägan täñkentäj nimiñpäj kehäromi nimiñjäñ iwan täjo kehäromi

* 45:22: Nam 21:8-9; Jon 3:13-16, 6:40; Hib 12:2 * 45:23: Rom 14:11; Plp 2:10-11 * 45:24: 1Ko 1:30

yäpmän äpäk täkamäŋ. Upänkaŋ ämawebe näka gaŋani nadäk täkaŋ uwä mäyäk taŋi api yäpneŋ.

²⁵ Tänpäkaŋ Jekop täŋo äboriye uwä Yaweken irit täga kaŋ-ahänpän yän-iniŋ oretoret api täneŋ.

49

Aisaia 49:1-18

Anutu täŋo piä watä äma

1* Oi, ämawebe komeni komeni, in juku peŋirä man kubä ŋode täwera nadäwut; Näk nämo ahänjira Yawetä näkä watä epän täŋ imikta iwoyänjuk. Täŋkaŋ meŋ koki gänaŋ irira wäpna namiŋjuk.

2* Tänpäkaŋ Ekäni uwä näk mani yänhäkta mena wädäwän päraŋiiniik täŋirän keritä watä it namiŋjuk.

Ba epäni täkta näk tenäŋ päraŋ ude kahätpäŋ yäkiken daiŋpäŋ ämetkuk.

3 Ude tänpäŋ näwetkuk; Isrel, gäk nadätan? Gäk näkŋo watä epän ämana yäk. Gäk näkŋo epän täŋiri ämawebetä näkŋo peŋyänek ba kehäromina kwawak api kaŋpäŋ nadäneŋ yäk.

4 Ude yänjirän näk iwetkuk; Yawe, ude nämo kak täyat. Näk epän taŋi täŋjira bureni udewani kubä nämo ahänjuk.

Epän täntän kuŋtäyiwa kehäromina kudup paoränpäŋ jopi täŋjuk yän iwetkut. Upänkaŋ jop uken. Nadäwätäk nämo täk täyat. Nämo, Yawetä ini epäna u kaŋpäŋ nadänpäŋ uterak kowata api namek yän nadätat.

5 U imata, Yawetä ini watä piä täŋ imikta gupna meŋ koki gänaŋ tänpäŋ peŋjuk. Näk tänpäŋ peŋkuko uwä Isrel ämawebe, Jekop täŋo äboriye u äneŋi yämagut päŋku Yawe gämoriken yepmakta täŋjuk. Täŋkaŋ iniwä nadän namikinik täŋirän kehäromi uken nanik yäpmäk täyat.

6* Tänpäkaŋ Yawetä ŋode näwetkuk; Jekop täŋo äboriye, Isrel ämawebe yarägän nämo paotkuŋo u näkŋa dubinaken äneŋi yämagut yäpmän äbäk-äbäk u epän pidämi bumik yäk.

Täŋ epän taŋi kubä ŋode gamikgän api täŋpet yäk. Gäk guŋ ämawebe äbotta peŋyänek api yämen. Ude täŋpayän täno uwä näkŋaken äbäk-äbäk kädet uwä ämawebe komeni komenitä api nadäwä tumneŋ.

Anututä ämawebeniyea butewaki nadän yämiŋpäŋ äneŋi api yäpän täganeŋ

7 Yawe täŋo epän ämani uwä äma ekäni ekäni gämoriken itkaŋ watä piä täŋ yämik täyak. Täŋjirän ämawebe komeni komenitä iwan täŋ imik täkaŋ. Upänkaŋ Yawe, Isrel täŋo Anutu Kudupi ba Yäpätägak Äma bureni unitä ŋode iwetak; Intäjukun ämatä gabänkaŋ ganiŋ oretta api akuneŋ. Ba äma ekänitä gwäjiŋ äpmonpäŋ api ganiŋ oretneŋ.

U imata, Yawetä epän ämani gäk iwoyänpäŋ gepmaŋkuko unita. Täŋkaŋ Isrel täŋo Anutu Kudupitä yänkehäromtak man yäk täyak u nämo wärämüt täyak. Nämo, u bureni gän täk täyak.

8* Tänpäkaŋ Yawetä ämawebeniye ŋode yäwetgän täyak;

Orakorak kadäninaken api nadän tamet, ba yäpätägak-tägak kadäninaken api täŋkentän tamet. Näk watä säkgämän it tamiŋpäŋ intä terak ämawebe komeni komeni ukät topmäk-topmäk kubägän api täŋpet.

* 49:1: Jer 1:5 * 49:2: Hib 4:12; Rev 1:16 * 49:6: Ais 42:6; Luk 2:32; Apos 13:47, 26:23 * 49:8: 2Ko 6:2

Näkä komejin iwantä täñpä wawäpäñ peñkuño u yäpa tågawäpäñ nadäñ tamiñjira äneñi api koreneñ.

⁹ Täñkañ ämawebe komi yotken irani yäniñ kireñpewa api äpämañ kunen. Ba ämawebe bipmäñ urani gänañ irani u api yäweret; Peñjäñekken äbut!

Ude yäwerira äbäñpäñ sipsip pom terak muyeñ säkgämän nañpäñ it täkañ ude api itneñ.

¹⁰ * Uwä ume ketemta wari nämo api yeneñ. Täñkañ edap ba mäniñ kädäp ikektä wakiinik wari nämo api yewek.

Nämo, nadäñ yämikinik täñpani ämatä yämagut päñku ume dapuri tågaken api yepmañpek.

¹¹ Täñpäkañ pom näkña yäñjira ahäñkuño u yäpmäñ äreyäñpäñ täñ-budäniñpäñ pewa ämawebenayeta kädet pähap api pat yämek.

¹² Ude täñjira ämawebenaye kome ban it täkañken naniktä api ämneñ. Uwä edap äbani käda ba kukñi kukñi naniktä api ämneñ. Ätuwä Aswan yotpärare, Isip komeken naniktä api ämneñ.

¹³ Unita kunum, gäk oretoret kap teyi! Ba kome, gäk imaka, oretoret gera yäyi! Ba pom, in imaka, oretoret kap yäñ-tekot!

Imata, Yawe uwä ämawebeniye komi piäken iranita butewaki nadäñ yämiñpäñ api yäniñ bitnäwek.

¹⁴ Upäñkañ Jerusalem ämawebetä ñode yäñkuñ;

Yawetä mäde utpäñ ninta guñtakinik täyak yäk.

¹⁵ Ude yäñjira Yawetä kowata ñode yäwetak; Jide? Meñ kubätä iniken nanaki nonoñi nañpäñ tågawani kubäta kañäwaräkuk täñpäñ täga guñ täwek?

Meñ ätutä ude käwep täneño upäñkañ näk inta ude täga nämo inik täñ tamet.

¹⁶ Jerusalem, näk gäka täga nämo api guñ täwet. Nämo, gäkño wäpka ketna bänepiken kudän täñkuro u kañ itat.

¹⁷ Nadätan? Nanakaye äneñi äbäñjira äma täñpä wañkuño u gabä kätäñpeñ api metäñpeñ kunen.

¹⁸ Unita dapun pärewat täñpäñ yabäsi! Nanakaye ukäda-käda naniktä äbä peroñpäñ gäkken ämnayäj.

Yawe Irit mähe mi näkä bureni ñode gäwetat; Ämawebekayeta gäripi pähap nadäñpäñ oretoret api täñpen, webe kubätä äpikät kentäñpäñ itdayäj nadäñkañ oretoret nadäñpäñ tek säkgämän täñpeko ude.

50

Aisaia 50:4-11

Anutu täjo watä äma uwä man buramik täñpani

⁴ Ekäni Yawetä äma kehäromini paorani täñ-mehantañ yämetta näwetpäñ näwoñäreñpäñ mena täñpidäm tañkuk. Ba unitä tamimañ tamimañ man näwet täyak unita gäripi nadäkta bänepna täñpidäm tak täyak.

⁵ Täñkañ Ekäni Yawetä nadäk-nadäk namik täyak unita näk ärowani kudän täñpäñ mäde nämo ut imik täyat.

* **49:10:** Rev 7:16-17

- 6 * Tänpäkan jop yabähira ämatä iwänaptä päripmänpäj gejna pujiñ injitpäñ dätkuñ. Ba man waki näwetpäñ iwit inamna dapunken ut näbatnayäj täñjä inamna dapun nämo penjipiñkut.
- 7 Tänpäkan Ekänina Yawetä täñkentäj namik täyak unita man waki näwet täkan unitä täga nämo nurek.
Nämoinik! Näk kehärom tänpäj epäna täk täyat. Näk ñode nadäk täyat; Epän täk täyat unita mäyäk täga nämo api yäpet.
- 8 * Anutu dubinaken itak unitä näka api yäwek; Äma ño goret kubä nämo tänpäni yäj api yäwek.
Anututä näka ude yäwayäj täyak unita äma kubätä manken nepmanpayäj nadäweko uwä, eruk, ini nepmanpänkanj Yawe inamiken bok kanj itda!
- 9 Ekäni Yawetä ini täñkentäj namik täyak unita netätä näka goret tänpäni äma yäj täga yäwek? Nämoinik, äma näka jop manman näweranitä warpäñ tek gwaktä nañ-äreyäj tänpä kuk täkanj ude api täneñ.
- 10 Unita ämawebe Yawe gämoriken kuñatpäñ watä ämani näkño man buramik täkanj in uwä nämo umuntäneñ. Bipmäñ urani pähap gänañ kuñatnayäj täño upänkanj nadäk-nadäkjin kudup Yawe terak penjeñ kuñat täkot. Bureni, Anutujin terak yeñgämä pewäpäñ itkot.
- 11 Täñ ämawebe in Yaweta nadäj imikinik nämo täñkanj bipmäñ uraniken kädet kanjeñ kukta injin-tägän topän ijin-yäñek täkanj uwä, eruk gwäk pimiñpäñ ugän iwat täkot.
Upänkanj intä kome päñku itnayäj täkanj u Yawetä iwoyäj tamiñkuko uwä komi paot-paori nämo täño bägup.

52

Aisaia 52

Jerusalem wanjukopäj Yawetä yäpäñ tägañjuk

- 1 * Eruk, Anutu täño kudupi yotpärare Jerusalem, gäk aku! Akuñpäñ täñkehärom tänpäj itkanj epmäget säkgämän säkgämän tek ude wädäwi ärowut.
Nadätan? Guñ äbot, Anutu täño бага man nämo iwarani u gäk tänpäwakta gäkño yewa gänañ äneñi nämoinik api äroneñ.
- 2 Unita täñbute-bute penpäñ kugun däpmäj äreyänpäj äneñi intäjukun kanj it. Tänpäj iwan täño yen kehäromi kotäkaken topäni u piräreñpäñ äneñi säkgämän kanj it.
- 3 Unita Yawetä ñode yäyak; Ämatä in nämo suwanpäñ komi piäken tepmakta jop yäj-täkñat yäpmäj kuñkuñ. Eruk udegän, komi piäken nanik äneñi tämagurayäj täyat u moneñ nämo penpäñ api tämaguret.
- 4 Täñkanj ämawebenaye Isip komeken itta pengän äpmonkuño uwä iniken gärip terak äpmonkuñ. Tänpäkanj kämiwä Asiria naniktä päbä yepmäñitpäñ yämagut yäpmäj päñku komi piäken jepmankuñ.
- 5 * Tänpäkanj apiñode Babilontä udegän täñ yämitak. Ämawebenaye nämo suwanpäñ komi piäken yepmakta yäj-yäkñat yäpmäj kuñkuñ.

* 50:6: Mat 26:67; Mak 14:65   * 50:8: Rom 8:33-34   * 52:1: Rev 21:2,27   * 52:5: Rom 2:24

Komi piäken yepmankañ intäjukun it yämiñpäñ sära man yäwet täkañ. Bureni, kepma kepma wäpna yäpmäñ äpäc täkañ.

6 Unita kadäni näkä iwoyäwayäñ täyatken uken ämawebenaye iwan keriken nanik yämagurira ñode api yäneñ;

Bureni, Yawetä ude api täñpet yäñ yäñkuko u bureni ahätak yäñ api nadäneñ. Ude nadäwä tumbäpäñ Anutu u bureni yäñ api nadäneñ.

Ämawebe kuduptagäntä Anutu täño kehäromi kwawak api käneñ

7* Äma manbiñam tägagämän yäpmäñ äbäk täkañ unitäño kuroñi säkgämän yäñ yäwut!

Biñam man tägagämän yäpmäñ äbäk täkañ uwä ñode; Saion pomken irani, Anutu täño bäneñ kwini inken pätak. U wakiken nanik tämagut täyak. Bureni, Anutujin uwä intäjukuninik itak!

8 Oi! Juku peñpäñ nadäwut; Watä ämajiyetä bäneñ oretoret terak gera pähap yäñ irirä. Äma uwä ini dapuritä Ekäni Saion pom äneñi äbäñirän api käneñ.

9 Unita Jerusalem yotpärare, gäk wañpäñ pat yäpmäñ äbätan upäñkañ oretoret pähap nadäñpäñ kap inigän kubä te!

U imata, Yawetä Jerusalem ämawebe butewaki täñkuñopäñ wakiken nanik yämagurirän butewakini paotkuk.

10 Bureni-inik, Yawetä ämawebe komeni komeni injamikenä iniken kehäromini kudupi kwawak api yäwoñärewek.

Täñjirän ämawebe uken-uken nanik u kuduptä Anutunin täño yäpätägak epän api kañpäñ nadäneñ.

Anutu täño epän ämatä komi bäräpi terak äroñkuk

11* Eruk, Babilon kome peñpeñ kut! Täñkañ kudupi yot täño tunjum yäpmäñ kunayäñ täkañ in kudupiinik itkot. Imaka nämo initta yäjiwäranani u nämo inik inñitneñ.

12 Täñpäkañ äpämañ kunayäñ täkañ uwä kikñutpäñ bäräñeñ terak, äbekjiye orajiyetä bian iwan yabäñ umuntan Isip nanik äpämañ kuñkuño ude nämo api kuneñ. Nämo, Yawe, Isrel täño Anututä intäjukun mäden täñ tamñpäñ api tämagut yäpmäñ kwek.

13 Nadäkañ? Epän ämanatä epäni täñpayäñ täyak u täñjirän bureni api ahäwek. Ude täñjirän wäpi yäpmäñ akuñpäñ inñi orerirä wäp biñam ärowani api yäpek.

14 Upäñkañ unitäño injami dapun ba gupi uwä wawani, äma bumik nämo. Unita äma mäyaptä kawä inide kubä täñkuñ.

15* Täñpäkañ äma mäyaptä kawä waki täñkuño udegän äma äbori äboritä epänita nadäwä ärowani api täneñ. Ba kome täño äma ärowanitä kañpäñ jäkjäk yamäñpäñ mankum api itneñ.

U imata, dapuritä imaka kudupi ude api kawä täreneñ, ba man kudupi ude api nadäwä täreneñ.

53

Aisaia 53

* 52:7: Ais 40:9, 61:1; Luk 2:10; Rom 10:15; Efe 6:15

* 52:11: 2Ko 6:17

* 52:15: Rom 15:21

- 1 * Təŋpəkaŋ manbiŋam jukunin gənaŋ əpmonŋkuko u netətə nadəkinik təŋkuk?
Ba Yawe təŋo kudən kudupi netətə kawən təreŋkuk?
- 2 Təŋpəkaŋ Yawetə nadəŋ imiŋirən iŋami terak pəya dətəki ude, ba kome kawukiken mujipitə jəwəri əpmonŋpəŋ kəruki tədorani ude ahəŋkuk.
Upəŋkaŋ u nintə kaŋgərip tənektə iŋami dapun səkgəmən ude uwə nəmo ahəŋkuk. Jide təŋpəŋ təktəki təga kubə təŋirən unitə gəripi nadənam?
- 3 Nəmo, əmatə u kaŋpəŋ eroni nadəŋpəŋ məde ut imiŋkuŋ. Uwə komi bərəpi gənaŋ kuŋatpəŋ butewaki təŋo mebəri kawən təreŋkuŋ.
U əma waki yəŋ yəŋpəŋ kakta bitnəŋkuməŋ. Ba əma əpaniiniik yəŋ yəŋpəŋ nadəŋ əwarəkuk təŋkuməŋ.
- 4 * Upəŋkaŋ uwə nintəŋo butewakinin buramiŋpəŋ nintəŋo komi bərəpinin kotaŋkuk. Ude təŋirən kaŋpəŋ nintə sərə man ŋode yəŋkuməŋ; Wisik, Anututə mominitə yəŋpəŋ kowata imitak.
- 5 * Təŋpəkaŋ nintəŋo peŋawəkninta yəŋpəŋ nəgət piŋkuk. Ba nintəŋo gwəjiwanita yəŋpəŋ dəpməŋ kəkətkuŋ.
Ba momi təŋo kowata uterak əroŋkuko unitə niŋmaŋpən təgaŋkuməŋ. Təŋpəkaŋ unitəŋo jibi unitə nintəŋo jibi təŋpewən təgaŋkuk.
- 6 * Təŋpəkaŋ nin kuduŋtagən yawak peŋawək təŋpani ude itkaŋ nininken gərip terak kuŋatkuŋ.
Təŋitna Yawetə mominin təŋo kowata ninin yəpnaŋi u terak buŋətkuk.
- 7 * * U komi bərəpi imiŋkuŋo upəŋkaŋ ini yəpməŋ əpəŋpəŋ man kubə nəmo yəŋkuk. Uwə sipsip gubaŋi utta yəpməŋ kuk təkaŋ ude yəŋikŋət yəpməŋ kuŋkuŋ.
Ba pujiŋi madəŋ yəmiŋirə man nəmo yək təkaŋ ude mankum itkuk.
- 8 Uwə jop ikŋatpəŋ manken teŋpəŋ kuməkta yəŋtəreŋ imiŋkaŋ yəpməŋ pəŋku utkuŋ.
Təŋpəkaŋ noriye bok kuŋatkuŋo uken nanik kubətə ŋode nəmo nadəwən tumbuŋ; Nintəŋo peŋawəkninta yəŋpəŋ utkuŋ.
Ba nəkŋo əbot təŋo momitə kome terak irit kuŋatkuŋari dəpməŋ təkŋeŋkuŋ yəŋ nəmoinik nadəwən təreŋkuŋ.
- 9 * Uwə əmatə komi yəmani nəmo, ba yəŋ-yəkŋarani man nəmo yəwani upəŋkaŋ əma waki-waki-kət ənektə yəŋtəreŋkuŋ. U kuməŋirən tuŋum əma təŋo awaŋken əneŋkuŋ.
- 10 Upəŋkaŋ Yawetə ini nadəŋ imiŋirən dəpməŋ kəkərirə komi nadəŋkuk. Bureni, Yawetə nadəŋirən nintəŋo momi tərewektə əma u iniken gupipəŋ ərawa ude təŋkuk.
Ude təŋkuko unitə kadəni kəroŋi api irek. Itkaŋ kodakiniye ahəŋirə api yabəwek. Ba Yawe təŋo nadək tawaŋ u iwatpəŋ təŋirən bureni api ahəwek.
- 11 Təŋpəkaŋ Yawetə ŋode yəyak; Bənepitə komi butewaki nadəwayəŋ təko unitəŋo bureni ahəŋirən oretoret api nadəwek.
Təŋkaŋ epən əmana siwoŋi u nadək-nadək itə əma məyap təŋkentəŋ yəmiŋirən iŋamnaken siwoŋi api itneŋ. Ba waki-wakini əma unitə api kotawek.

* 53:1: Jon 12:38; Rom 10:16 * 53:4: Mat 8:17 * 53:5: 1Pi 2:24 * 53:6: 1Pi 2:25 * 53:7: Rev 5:6 * 53:7: Apos 8:32-33 * 53:9: 1Pi 2:22

12* **Mebäri unita äma wäpi ärowani bämopiken näk wäp biñam ärowani api imet.** Ude täñjira äma kehäromitä ämikken iwan täño kehäromi yäpmäj äpäñpäj tuñjumi yäyomägatkañ yäpmäj daninpäñ epän ämanata moräki api imineñ.

U imata, u äma inamiken äma wakiwaki täñpani ude äworeñpäj iniken irit inin kireñpäj kumbuk. Burenì, ude täñkuko uwä äma mäyap täño momi kotañkuk. Ba waki täñpani täñkentäj yämikta yäñpapak man yäñkuk.

55

Aisaia 55:1-11

Ekäni täño iron pähap

1* **Yawetä ñode yäyak;**

Eruk, umeta kotäkjin kawuktak täkañ in äbäkañ ume gwet tama nañput! Ba monenjin nämo kuñat täkañ inäwä äbänkañ ketem näkken yäpmänkañ nañput yäk.

Tänkañ äbänkañ ume gäripi nikek, gwäki nämo ño yäpmänkañ nañput yäk.

2* **Imata ketem bureni näмота monen pek täkañ? Ba nañpäj koki nämo täñpanita komi piä imata täk täkañ?**

Ude nämo, näkño man buraminpäñ näkä täwet täyat ude tänayäj täño uyaku ketem tägagämänik kubä tamiñjira nañpä tokñekinik api täneñ.

3* **Unita ämawebenaye, nadäwut.** Näkken ämnyäj täkañ u säkgämän api itneñ. Äbänjirä inkät topmäk-topmäk, tärek-täreki nämo api täñpet.

Tänkañ Devitta nadäj imikinik täñkuro udegän inta nadäj tamikinik api täñpet.

4 **Tänpäkañ Devit uwä äma komeni komeni u yabäj yäwatta kehäromi ba wäpi iminñkut.** Ude täñpäj uterak ämawebe u kehäromina kwawak yäwoñäreñkut.

5 **Täj epän udewanigän inta tamayäj yäk.** Inä ämawebe äbori äbori, komeni komeniken man pewä kuñjirä inken api ämneñ.

Bian intä unita nämo nadäwani ba unitä inta nämo nadäwani upänkañ inken bäräñeñinik api ämneñ.

Imata, Ekäni Anutuñin, Isrel äbot intäño Anutu kudupi näkä täñpewa u bureni-inik api ahäwek. Täñkañ näk wäpjin biñam api tamet.

6* **Eruk, apiño Yawe tuängän itpäñ inta itsämänñtak unita inä äyäjutpäñ Yaweken gera yäñpäj dubiniken kut.**

7 **Ämawebe waki täñpani, kädet waki u peñpäj äneñi täkta nämoinik nadäñpäj äneñi Anutuken kuk täkot.**

Nadäkañ? Anutu uwä ämawebe iniken äyäjutpeñ äbäk täkañ unita orañ yämiñpäj momi peñ yämikta gäripi nadäk täyak.

8 **Tänpäkañ Yawetä ñode yäyak; Näkño nadäk-nadäkna u intäño ude nämo.** Ba näkño täktäkna inigän inigäninik, intäño ude nämo.

* **53:12:** Mak 15:28; Luk 22:37 * **55:1:** Sam 42:2, 63:1; Jon 4:10-14, 7:37-38; Rev 21:6, 22:17

* **55:2:** Mat 15:9; Rom 9:31, 10:2-3; Plp 3:7; Hib 13:9; Rom 10:17; Sam 22:26 * **55:3:** Mat 11:28; Jon

6:37; Apos 13:34 * **55:6:** Sam 14:2, 27:8; 2Ko 6:1-2; Hib 2:3

- 9 * Kunumtä kome kakätäppäj punininik itak udegän näkņo täktäkna ba nadäk-nadäknatä intäņo irepmitinik täyak yäk.
- 10 * Täppäj näkņo manna uwä iwän ude. Iwäntä tanķaņ äneņi äyänņutpeņ näkņaken jop nāmo abäk täyak. Nāmo, u kometa ume imiņirān kome terak ketem säkgāmān ahäk tākaņ yäk. Ahāņirā āmatā ātu yāpmāņpāj naņķaņ ātu yerita pek tākaņ.
- 11 * Eruk, mena jinom udegän, u kwekopāj näkņaken jop täga nāmo äbek. Nāmo, näkņo manna u piä ude täppāj yāņ nadäk pek täyat u pära nāmo täk täyak. Nāmo, u kuņpāj näkņaken gāriņa u dāpmāj tärek täyak.

56

Aisaia 56:1-8

Anututä ämawebe gägāni api yāmagurek

- 1 Yawetä ämawebeniye ņode yāwetak;
Näk täņķentāņ tamiņpāj tāmāgurayāņ täyat u kadāni kerāp täyak unita in kudān siwoņi täņpeņ kuņat täkot. Ba āma ātu oraņ yāmiņpāj täņķentäk-kentäk täņ yāmik täkot.
- 2 * Nadākaņ? Āma ude täk tākaņ, ba Sabat orekiritta nadāņirā ārowani täk tākaņ, ba waki täkta nāmo pidāmtak tākaņ, āma udewani näkņo oretoret terak it tākaņ.
- 3 * Täņpākaņ ämawebe kome kukņi kāda nanik Yawe täņo ämawebe yāpurārätpāj bok it tākaņ uwä ņode nāmo yāneņ; Yawetä nin iniken ämawebeniyeķät iniņ oretta yājiwät täyak yāņ nāmo nadāneņ.
Ba āma yabāni dāranitā imaka, ņode nāmo nadāneņ; Nanakna nāmo unita wāpna biņam ikek nāmo, päya kubit tāwani ude itat unita Yawetä iniken ämawebeniyeķät säkgāmān itta yājiwät täyak yāņ nāmo nadāneņ. Nāmo!
- 4 Yawetä āma udewani ņode yāwetak; In Sabat orekiritta nadāņirā ārowani täņpāj kudān näkä gāripi nadäk täyat u iwatkaņ topmāk-topmākna täņo man gwäk pimiņpāj iwatnayāņ täņo uwä inta ņode api täņ tamet;
- 5 Nadāņ tamiņpāj näkņo yotken wāp biņam säkgāmān api tamet. Wāp biņam tamiņira ämawebenaye bāmopiken penta täga api it yāpmāj āroneņ. Burenī, wāpjin biņamtä ämawebe nanakiye nikek täņo wāpi biņam api yārepmirek.
- 6 Ude yāņķaņ Yawetä ņode yāyak;
Ämawebe kome kukņi kāda nanik ämawebenaye yāpurārätpāj bok itkaņ näka nadāņ namikinik täņķaņ näk gāmotnaken itkaņ watā piä täņ namik tākaņ, ba Sabat orekirit kadānita nadāņirā ārowani täņpāpāj topmāk-topmāk täņo man iwat tākaņ in uwä oretoret täkot.
- 7 * Imata, näkņa tāmāgut yāpmāj Saion pomnaken api kwet. Täņpāj yāņapik yotnaken tepmaņpāj oretoret api tamet. Ude täņira naniņ oretta bukānaken ārawa täņ namiņirā kaņpāj gāripi nadāņpāj api nadāņ tamik täņpet yäk.

* 55:9: Rom 11:34-36 * 55:10: 2Ko 9:10 * 55:11: Mat 24:35; Luk 8:11-16; Rom 10:17 * 56:2: Ais 55:7; Sam 1:1, 24:4-6, 85:9; Jer 7:3-10; Mat 3:2; Luk 11:28; Jon 7:17; Rom 10:6-10; Rev 22:14 * 56:3: Mat 8:10-11; Apos 8:27, 10:1-2, 13:47-48; Rom 2:10-11; Efe 2:12; 1Jo 3:1; Rev 3:12 * 56:7: Mat 21:13; Mak 11:17; Luk 19:46

Unita nadäkaŋ? Näkŋo kudupi yot uwä ämawebe komeni komeni kuduŋta äbä itpän yänapik man yän naminenŋta api irek.

8 * Tänpäkaŋ Ekäni Yawe ärowani, Isrel ämawebeniye iwan täŋo komi piäken nanik äneri yämagut päbä komeniken yepmaŋkuko unitä ŋode yänkehärom taŋkuk; Äma gägäni ätu ämawebenaye ukät bok itta yämagut päbä api yepmaŋpet yäk.

57

Aisaia 57:15-21

Anututä ämawebeniye täŋo momi api peŋ yämek

15 * Anututä ŋode yäyak;

Näk intäjukun ba ärowaniinik api it yäpmän ärowet. Wäpna kudupi mähehi.

Näk kunum punin terak kudupi yotpärareken it täyat upänkaŋ ämawebe mominita nadäwä waki tänpäkaŋ inita nadäwä äpani täk täkaŋ uken bok it täyat.

Näk äma bänepi yäpmän äpani u yäpmän akuk täyat. Ba äma mominita nadäwä waki täŋpani bänepi täŋpidäm tak täyat.

16 Yänpän-yebek ba kokwawak man kadäni käronŋita nämo api yäweret. Nämo, ude täŋpayän täro uwä ämawebe irit yämiŋkuro u täŋpewa paotneŋ.

17 Ämawebenaye u monen tuŋumta ämäŋi täktäk unitä momi pähap täŋkuko unita näkä kokwawak pähap nadänpän däput. Näk mäde ut yämiŋpän däpuro upänkaŋ uwä nämo nadänkaŋ ehutpän iniken gärip pen iwatkuŋ.

18 Ude täŋirä yabäk täyat upänkaŋ api yäpa täganeŋ. Ude täŋpän yän-yäkŋat päŋku ämawebe butewaki terak kuŋarani u bänepi api täŋpa gapun täneŋ.

19 * Bureni, äma banken ba tuän it täkaŋ uken kwini bureni api ahän morewek. Täŋkaŋ näkä api yepmaŋpa täganeŋ. Yawe näkŋa ude yäyat.

20 Tänpäkaŋ äma waki täŋpani uwä gwägutä tokät täyak udewani. U kwikinik täga nämo itneŋ. Nämo, gwägutä okä näbä ba jiraŋ ureŋ päŋku gägäniken pek täyak ude kudän wakiwaki wari täk täkaŋ.

21 * Unita waki täŋpaniken säkgämän irit nämo api ahäwek. Yawe näkä ude yäyat.

58

Aisaia 58:1-9

Anutu iniŋ oretoret kädet bureni

1 Ekänitä ŋode yäyak;

Kotäkka pewi maŋpöpän nämo yäwen. Gera taŋigän, womat mämä ude yänpän ämawebenaye, Jekop täŋo äbotken nanik momi ba kädet wakini unita kaŋ yäwet.

2 Uwä ŋode näwet täkaŋ; Nin kepma kepma gäk ganiŋoret täkamän. Ba gäkŋo kädetka täga nadäna tärewöpän u iwatta gäripi pähap nadäk täkamän yän yäk täkaŋ.

* 56:8: Jon 10:16 * 57:15: Sam 51:17, 113:4-6, 138:6; Rev 15:4 * 57:19: Mäk 16:15; Apos 2:39;

Efe 2:17 * 57:21: Ais 48:22

Ba näkä бага man siwoŋi yäwoŋäreкта näwet yabäk täk täkaŋ. Ba gäk dubikaken kukta gärip pähap nadäk täkamäŋ yäŋ yäk täkaŋ. Upäŋkaŋ jop manman yäk täkaŋ.

³ U ŋode näwet täkaŋ; Ekäni, gäk ganiŋ oretta nakta jop it täkamäŋ upäŋkaŋ imata nämo nibäk täyan? Ba ninin yäpmäŋ äpäŋpäŋ kuŋaritna gäk imata nämo nadäŋ nimik täyan?

Ude yäŋirä näkä kowata ŋode yäwetkut; Ude nämo. In naniŋ orerit injinken gäripjin iwatpäŋ täŋit täk täkaŋ yäk. Ba epän ämajiyeta komi yämik täkaŋ yäk.

⁴ Naniŋ oretta yäk täkaŋ upäŋkaŋ täktäkjin u inipärik. U ŋode; Man wärät-wärät täŋpäŋ ketjin mugwäŋiŋpäŋ notjiye däpmaäk täkaŋ. Ude täŋkaŋ näkken yäŋapik man yäŋirä täga nämo api nadäŋ tamet.

⁵ Jide? Näk naniŋ oretoret kädet iwat täkaŋ uwä nadäŋ nimik täyak yäŋ nadäk täkaŋ?

Tek wakiwaki täŋkaŋ butewaki injam dapun ijiŋpeŋ kuŋaritna Yawetä bänep täga nadäŋ nimän yäŋ nadäk täkaŋ? Kudän udewani uwä naniŋ oretoret kädet bureni yäŋ nadäk täkaŋ?

Nämoinik! Kudän udewanita gäripi nämo nadäk täyat.

⁶ * Täŋ näkä kudän ŋodewanita nadäŋira naniŋ oretoret kädet bureni täk täyak; Äma, äma ätu täŋo komi piä terak it täkaŋ unitäŋo bäräpi ketäreŋ yämiŋpäŋ kädet tägatäga täŋ yämik täkot.

⁷ * Ba äma nakta yeŋirä ketem yämik täkot. Ba äma jäwäri, patpat bägupta wäyäkŋek täkaŋ udewani yämagut yäpmäŋ injin yotken ärok täkot. Ba äma teki nämota tek yämik täkot. Ba nägät moräkjiyetä bäräpi kaŋ-ahäŋirä mäde nämo ut yämineŋ.

⁸ * Täŋ intä kudän udewani näkä gäripi nadäk täyat u tänayäŋ täŋo uwä näkä bäräpijin bäräŋek api datäreŋ tamet, tamimanäŋ täŋo peŋyäŋektä bipani täŋo bipmäŋ urani iwat kirek täyak ude. Ude täŋira säkgämän api itneŋ. Täŋkaŋ Anutujin siwoŋitä intäjukun api täŋ tamek, ba Yawejin täŋo kehäromitä mädejinken watä api it tamek. ⁹ * Täŋpakaŋ intä näkken yäŋapik man yänayäŋ täkaŋ uwä api nadäŋ tamet. Inä ämata komi yämik-yämik, ba wäpi yäpmäŋ äpäk-äpäk ba yäŋärok man yäwet-yäwet kädet u mäde ut yäminayäŋ täŋo uwä ude api täŋ tamet yäk.

60

Aisaia 60:1-6

Jerusalemtä Anutu täŋo peŋyäŋek terak säkgämän api irek

¹ Ekänitä Jerusalem ŋode iwetak; Gäkŋo peŋyäŋek äbäŋ gamitak! Yawe täŋo peŋyäŋek säkgämäntä gäkä terak ijiŋ-yäŋetak unita akuŋpäŋ edap dapuri ude ijiŋ-yäŋe! ² U ka! Gubam kubiritä äbori äbori komeni komeni uwäk täŋirän bipmäŋ urani pähap gänaŋ itkaŋ. Upäŋkaŋ Yawetä gäkä terak ijiŋ-yäŋek täyak. Ba iniken ägonitä uwäktäŋ gamik täyak. ³ * Täŋirän ämawebe komeni komenitä

* **58:6:** Mat 25:34-40; Jem 1:27, 2:15-16; 1Jo 3:17-18 * **58:7:** Mat 25:35 * **58:8:** Sam 112:4; Apos 10:31,35 * **58:9:** Sam 34:15 * **60:3:** Sam 67:1-4; Ais 2:2-5; Rev 21:24

gäkŋo penjäreŋek kaŋpärj gäkken api ämneŋ. Bureni, edap dapuritä pom terak tädoreko udegän penjäreŋjiri kome unitäŋo intäjukun ämatä akumaŋ gäkken api ämneŋ.

⁴ Eruk, ijiwi kwäpärj yabärj äyähut tä; Ämawebekaye uken-uken kuŋtärjpä kuŋkuŋo u äneŋi äbäkaŋ. Nanakaye ban naniktä äbäkaŋ. Ba äpetkaye imaka, buramiŋ yäpärj äbäkaŋ. ⁵ Ude äbärjirä yabärjkaŋ bänepka gupka kuduptä oretoret pähap api nadäwen. Täŋpärj kadäni ugän gäpe taŋi taŋi gwägu pähap terak kuŋaranitä kome banken nanik tuŋum säkgämän säkgämän yäpärj gäkken api ämneŋ. ⁶ Täŋkaŋ Midian Efa komeken nanik kamel mäyaptä äbä gäkken api it tokŋeneŋ. Ba Siba nanik ämawebe gol ba imaka käbärj säkgämän nikekärj yäpärj äbärjpäŋ Yawe täŋo wäpi biŋam api iniŋ oretneŋ.

61

Aisaia 61

Manbiŋam tägagämän kubä

¹ * Yawetä näk äma jopi jäwäri manbiŋam tägagämän yähähärjpäŋ yäwetta iwoyärjpäŋ olip gäkŋi piŋ näbatkuko unita ŋode nadätat; Ekäni Yawe täŋo Munapiktä näk magätak. Täŋpärj Yawe uwä ŋode täkta nepmaŋpän kuŋkut; Ämawebe butewaki nadäwätäk terak kuŋarani u bänepi yäpätägakta, ba äma komi piä terak irani ŋode yäwetta; Anututä täŋkentärj tamiŋjirän jop api äpämaŋ kuneŋ. ² * Ba ŋode yähähärjpäŋ yäwetta nepmaŋpän kuŋkut; Yawe Anututä ämawebeniye oraŋ yämiŋpäŋ iwaniye däpärkäta kadäni ahätak. Täŋkaŋ ämawebe täŋbute täŋtärj kuŋarani u yäniŋ kawataкта naniŋ kireŋkuk. ³ Bureni, Saion ämawebe konäm butewaki terak itkaŋ u täŋkentärj yämiŋjira butewakini paoränkaŋ oretoret api täneŋ. Ba täŋkentärj yämiŋjira butewaki kap penjärj oretoret kap api tenen. Täŋkaŋ ämawebe uwä päya kehäromi Yawetä ini piwani bumik api itneŋ. Uwä kehäromigän itkaŋ kudän siwoŋi täpneŋ api kuŋatneŋ. Ude täŋpeŋ kuŋatnayärj täŋo uwä Anutu täŋo mebäri säkgämän kwawak irirä api iniŋ oretneŋ.

⁴ Täŋpärj ämawebe inä yot yäpärj äreyäwani u äneŋi api täŋkodak utneŋ. Ba yotpärare waŋkuŋo u äneŋi kome ket utpäŋ api yäpätäganen. ⁵ Täŋkaŋ äma ban naniktä äbä yawakjiye watäni api it yämineŋ. Ba äma kome kubäken naniktä äbärjpäŋ ketem epänkät wain epänjin api täŋ tamineŋ. ⁶ * Täŋpärj kadäni uken irit mebäri kubä api itneŋ. Inta Yawe täŋo bämoŋ äma, ba Anutu täŋo watä äma yäh ude api täwetneŋ. Täŋkaŋ äma äbot komeŋi komeŋi täŋo tuŋum terak itkaŋ monen tuŋum unita biŋam api yäneŋ.

⁷ * Täŋpärj mäyäk terak itkuŋo upärjkaŋ komejinken äneŋi itkaŋ bian itkuŋo u irepmitpäŋ ahärj bumbum terak api itneŋ. Bureni, jiraŋ ude itkuŋo upärjkaŋ oretoret tärek-täreki nämo api täneŋ.

⁸ U imata, Yawe näkä kudän siwoŋita gäripi nadäk täyat. Iwantä ämawebenaye täŋyäkŋarani täŋpärj imakani kubota täŋ yämiŋkuŋo unita gaŋani pähap nadäk täyat. Unita yähkehärom taŋkuro udegän ämawebenayeta gwäki täga yämiŋpäŋ ukät topmäk-topmäk tärek-täreki nämo api täŋpet. ⁹ Ude täŋ yämiŋjira äma komeŋi komeŋitä kodakiniye täŋo biŋam api nadäneŋ. Bureni,

* **61:1:** Mat 11:5; Luk 7:22   * **61:2:** Mat 5:4; Luk 4:18-19   * **61:6:** Kis 19:6; Rom 12:1; 1Pi 2:5,9;
Rev 1:6   * **61:7:** Sam 16:11; 2Te 2:16

ämawebe komeni komeni äbotnaye u yabäñpäj-nadänayäj täkañ uwä ñode api yäneñ; Äma äbot ño Yawetä iron tañj täñ yämani yäk.

Säkgämän irit bureni api ahäwek

10 * Täñpäkañ Jerusalemtä ñode yäyak; Yaweta gäripi pähap nadäk täyat. Bänepnatä Anutunata oretoret täñ imik täyat. U imata, u nämagutkuko unita. Unitäño täktäki siwonjitä tek säkgämän ude täñ namik täyak. Ba unitäño täñkentäktä ämawebe kodakitä epnayäj tek epmäget säkgämän täk täkañ ude täñ namik täyak. 11 Bureni, kome terak päya dätkäki imätpäj kärük abäk täkañ, ba epänken ketem tokän kärük tädot täkañ udegän Yawe ärowani täño meni jinom terak kudupi irit säkgämän api ahäneñ. Täñpäkañ äma äbori äbori injamiken iniñ oretoret api ahäwek.

62

Aisaia 62:1-12

Jerusalemtä wäp kodaki api yäpek

1 Jerusalem, gäk nadätan? Näkä mankum nämo api iret. Nämo, gäka yäñpäj ehutpäñ yäñapiñtäyiwa Ekänitä täñkentäj gamiñjirän irit säkgämäntä gäkä terak kwawakinik kañ ahäwän, kome dapuritä tamiman penjyäjek täyak ude, ba bipmäñ urani gänañ topäntä ijin-yäjek täkañ ude.

2 Anututä ude täñkentäj gamiñjirän ämawebe komeni komenitä äneñj kodak tañpäj iriri api gabäneñ. Ba unitäño intäjukun ämatä gäkñjo epmäget kudän kakiniñ api täneñ. Täñpäkañ Yawetä wäpka kodaki kubä gäweränkañ ugänpäj api gäwet täneñ.

3 Bureni, Yawe Anutukatä gäk gabäñgärip api täñpek, ämatä porak gwäki ba notek merärokita gäripi nadäk täkañ ude.

4 * Kadäni uken wäpka Eñj Sinsim yäj wari nämo api gäwetneñ, ba Kome Waki Kawuki yäj wari nämo api gäwetneñ. Nämo, wäpka kodaki kubä ñode api gäwetneñ;

Anututä gäripi pähap nadäj gamik täyak.

Ba kubä ñode api gäwetneñ;

Äpi nikek.

U imata, Yawetä gabäñpäj gäripi pähap api nadäj gamek, ba komekawä webenita ude äneñj api yäpek.

5 Äma gubañjitä webe gubañj, ämakät nämo pärani ukät epmäñpäj bok itdeño udegän äma gäk täñpäj gepmañkuko unitä gäk webenita api yäpek.

Ude täñpäj äma gubañjitä webeni kodaki kañpäj gäripi pähap nadäj imik täyak udegän Anutukatä gabäñpäj gäripi pähap api nadäj gamek.

6 Eruk, Jerusalem yewa watäni itta äma yepmañkuro u kepma ba bipani meni nämo täñpipineñ. Äbot täñpani in Yawetä täñkentäj tamikta gera yäk täkañ in itpäñ-nadäk nämo täñpäj gera pen yäjirä inta nämo api guñ täwek.

7 Gera ehuranigän yäjirä Jerusalem äneñj täñkehärom tañjirän ämawebe äbori äbori injamiken intäjukuninik ude irirän kañkañ biñam kañ yäwut.

* 61:10: Rom 5:10; Plp 3:9; Rev 7:14 * 62:4: 1Pi 2:10; Jon 3:29; 2Ko 11:2; Efe 5:25-27

- ⁸ U imata, Yawetä yänkehäromtak man ñode yänkuko uwä keru kehäromitä bureni api pewän ahäwek; Ketem piäjinken nanik iwan yabän äwaräkuk täñjira wari nämo päbä api yäpnej. Ba äma ban nanik udegän, yabän äwaräkuk täñjira wain ume injin täñpani wari nämo päbä api yäpnej.
- ⁹ Nämo, ketem piñkuño unitäño bureni u injin nañpäñ Yawe näkño wäpna biñam api yäpmän akuneñ. Ba wain piä täñpäñ watäni it täñkuño u imaka, injin wain ume täkätpäñ näkño kudupi yot gänäñ naniñ oretta api näneñ.

Yäpätägak äma bureni äbätak!

¹⁰ Unita ämawebe Jerusalem täño yewa gänäñ itkañ in kudup akumañ gägäniken kut. Kuñpäñ ämawebe ämnayän täkañ unita kädet yäpä-tägawut. Kubat-kubat yejämäñpäñ mobä kädet miñin pätkañ u kudup yäpmän kewewut. Ude täñjirä ämawebe komeni komenitä ñode api kañpäñ nadäneñ; Yawetä ämawebeniye äneñi yämagurayän täyak yän api nadäneñ.

¹¹ *Nadäkañ? Yawe uwä yänahäk man ñode pewän komeni komeni kuñat moreñkuk; Saion ämawebe ñode kañ yäwerut; Tämagutta yäwani u äbätak. Täñkañ ämawebe iwan keru terak nanik yäyomägakuko u bok yäpmän äbätak! ¹² Eruk ämawebe unita Kudupi Ämawebe, Yawetä iwan keriken nanik yämagurani yän api yäwetneñ. Täñpäkañ Jerusalem, wäpka ñode api gäwetneñ; Yotpärare gäripi pähap, ba Yotpärare Yawetä äneñi päbä irani yän api gäwetneñ.

63

Aisaia 63:7-10

Anututä Isrel ämawebe nadän yämikinik täñkuko unitäño manbiñam

- ⁷ Yäke! Yawe täño orakoraki säkgämän unitäño mebäri yänahawayän. Ba unitäño täktäki täga unita yänpäñ wäpi yäpmän akwayän. Yawe uwä Isrel ämawebe ninta butewaki nadän nimiñpäñ nadän nimikinik täk täyak. Täñkañ imaka säkgämän säkgämän mäyap täñ nimik täyak.
- ⁸⁻⁹ Nadäkañ? Yawetä ñode yänkuk; Äbot ñowä näkñaken äbot. Ämawebe uwä täñnäkañpäñ mäde nämo api ut namineñ. Yawetä ude yänpäñ komi bäräpiken nanik yämagutkuk. Komi bäräpi nadänkuño u komi bäräpi bok nadänkuñ. Ba täñkentän yämiñkuko uwä añero ini dubiniken irani unitä bumik täñkentän yämiñkuk. Uwä nadän yämikinik täñkañ butewaki nadän yämiñpäñ wädän tädotpäñ yepmañkuk. Ude täñkañ kadäni käreñi boham watäni säkgämän itpäñ yämagut yäpmän kuñatkuk.
- ¹⁰ * Ude täñkuko upänkañ peñawäk kädet terak Kudupi Munapikita bäräpi imiñkuñ. Ude täñjirä Yawetä ini-tägän iwani däkñeñpäñ äboriyekät ämik täñkuñ.

66

Aisaia 66:10-14

Jerusalemtä irit säkgämän api kañ-ahäwek

* **62:11:** Ais 40:10; Rom 10:11-13; Rev 22:12   * **63:10:** Apos 7:51; Efe 4:30

10 Ämawebe Jerusalemta gäripi nadäk täkañ in Jerusalem kome mähemkät oretoret täñput.

Ba Jerusalemta butewaki nadäñ imik täkañ in bänep täga penta nadäwut.

11* U imata, Jerusalem unitä nonoñi säkgämän tepmäñ towiñirän nañ tokñek api täneñ. Täñirän täñ-bumbumita gäripi pähap api nadäneñ.

12 U imata, Yawetä ñode yäyak; Nadäkañ? Näkä yäwakañ ahäñ bumbumtä ume pähaptä-yäñ Jerusalem kome uken tärek-täreki nämo api abäñ irek. Ba äma äbori äbori täño tuñum täñ-bumbumtä ume tokät täkañ ude api täñ imek.

Täñpäkañ äperiye nanakiye ude itkañ Jerusalem täño nonoñi nañirä miñiye naniyetä äperiye nanak bäyañ yepmäñitpäñ mañpä ärowäkañ yenñdatnäñ-datnäñ täk täkañ Jerusalemtä inta ude api täñ tamek.

13 Bureni, miñiyetä nanakiye yäniñ kämät täkañ ude Yawe näkä api taniñ kawat täwet. Täñira Jerusalem uken kwiniñän api itneñ.

14 Täñpäkañ u kañpäñ bäneppintä oretoret api täñpek. Täñirän gupjintä wädan gwijikitä-yäñ api kehäromtak täneñ.

Täñpäkañ ñode nadäwut; Yawe näkä täktäkna kehäromi uwä watä ämanaye inta kwawak api täwoñärewet. Täñ iwanayetawä kokwawakna pähap api yäwoñärewet.

Aisaia 66:15-24

15 U kawut! Yawe uwä kädäp mebet ikek äbätak. Uwä äma kokwawak nadäñ yämik täyak u komi yämikta iwän mäniñ terak bumik pit kubägän äbätak.

16 Ämawebe komeni komeni kowata yäpmäkta biñam täkañ uwä Yawetä kädäp mebet kenta päiptä däpmäñirän mäyaptä api kumneñ.

Ämawebe komeni komenitä Anutu gämoriken api itneñ

17 Täñpäkañ Yawe näkä ñode yäyat; Ämawebe anutu jopi yäniñ oretta kudupi itnayäñ nadäñpäñ kon täk täkañ u, ba nañ yämikiye yäniñ oretta piä tobätken kuk täkañ ba ämawebe but tetnañ tohari ba ketem ätu näkä taräki yäñ nadäk täyat u nak täkañ uwä, ämawebe udewani täño paotpaori kadäni keräp täyak.

18 Näk unitäño bänep nadäk-nadäki ba täktäki u yabäñpäñ-nadäk täyat. Unita ärewayäñ täyat uwä ämawebe äbori äbori man kotäk mebäri mebäri yäñbutuñ päbä yepmañpa näkño kehäromina penyäjek ikek u api käneñ. 19 Ude täñpäñ bämpiken kehäromina kwawak api pewa ahäwek. Täñkañ ämawebe ätu yabäñ korewayäñ täyat u äma äbori äboriken api yepmañpa kuneñ. Yepmañpa ätu Tasis yotpärareken api kuneñ. Täñ ätu Libia äbot ba Lidia äbot, äpa gwäjiñka mebäri nadäwani uken api kuneñ. Täñ ätuwä Tubal kome, ba Grik kome api kuneñ. Bureni, uwä kome ban, wäpna biñam nämo nadäwani ba epmäget kudän ba penyäjekna nämo kañpäñ nadäwaniken api kuneñ. Päñku äma äbori äbori u bämpiken näkño wäpna biñam ärowani u api yäñahäneñ. 20 Täñkañ notkaye komeni komeni it täkañ u yämagut yäpmäñ kudupi pomna Jerusalem yotpärareken itak uken iron Yawe näkä täñ namikta ude api ämneñ. U hos, doñki, kamel ba karis mebäri mebäri uterak api ämneñ. Yämagut yäpmäñ ämnyäñ täkañ uwä Isrel ämawebetä ketem, käbot ärutpak täwani gänañ penpäñ irona Yawe näkño kudupi yotken yäpmäñ ärok täkañ ude bumik api täneñ.

21 Ude täñirä uken nanik ätu bämpo äma ude itta api yepmañpet, ba ätutä Livai täño äbot yäpurärätpäñ kudupi yotken piä täkta iwoyäñpäñ api yepmañpet yäk.

* 66:11: Sam 19:10, 119:18; Jon 6:53; 1Pi 2:2

22 * Tänpäkaŋ Yawe näkä ɲode yäkgän täyat; Kunum ba kome kodaki tänpayäŋ täyat unitä inamnaken pen api it yäpmäŋ kudenjo udegän wäpjin biŋam ba äpetjiye nanakjiye kämi ahänayäŋ täkaŋ u pen api it yäpmäŋ äronëŋ yäk. 23 Tänpäkaŋ Komepak Kodakitä Komepak Kodaki, ba Sabat Kadänitä Sabat Kadäni ämawebe äbori äboritä äbä Yawe näka api gwäjiŋ äpmonëŋ namik täneŋ. 24 * Täŋkaŋ äpämaŋ kuŋpäŋ ämawebe peŋawäk täŋ namani u kumäŋpäŋ parirä api yabäneŋ. Ämawebe u gupi gänaŋ yamun tärek-täreki nämotä naŋ eräŋjirä kädäp mebet tärek-täreki nämotä gupi api ijiŋ yäpmäŋ ärowek. Täŋjirä ämawebe komeni komenitä yabäŋjirä taräki kubä api täneŋ.

---

* 66:22: Ais 65:17; 2Pi 3:13; Rev 21:1 * 66:24: Mak 9:48; 1Te 2:15-16; Rev 14:10-11, 19:17-21

Jeremaia

Isrel ämawebetä Anutu täño man nämo buraminayän täño uwä iwantä päbä api yämagut yäpmanj kunen

Jeremaia 1:4-10

Ekänitä Jeremaia profet epän täkta iwoyänjuk

⁴ Yawe täño mantä jukunaken ñode äpmonjuk;

⁵ *Gäk menka koki gänañ nämo gepmanpa ahäniri nadän gaminjut. Ba menka koki gänañ naniktä kwawak nämo ahäniri gäk iwoyänpäñ näkño mena jinom yäpmanpäñ äma äbori äbori uken yänahäkta gepmanjut.

⁶ *Yawetä ude näweränä iwetkut; Ekäni Yawe ärowani, ude nämo! Näk äma gubanigän yäk. Upän gäkño man jide tänpän api yänahäwet. Mena bäräpi.

⁷ Näkä Yawe ude iwetkuro upänkañ ñode näwetkuk; Näk gubanigän yän nämo yäwen. Nämo, äma äbot u ba u gäwetpewa kwayän täyanken u kuñkañ man gäwerayän täyat ugänpäñ api yänahänpäñ yäweren. ⁸ *Nadätan? Yawe näkä ñode yänkehärom täyat; Näkä gäkkät itkañ watä säkgämän api it gamero unita ämawebe unita nämo umuntäwen.

⁹ *Ude näwetkan Yawetä keru jinomnaken penpäñ näwetkuk; Eruk, näknaken man mekaken peyat. ¹⁰ U ka! Apiño näk äma äbori äbori ba unitäño intäjukun ämaniye intäjukun it yämikta kehäromi gamitat. Kehäromi unitä äma äbot ätu api täñpi wanen. Täñ äbot ätu kehäromi uterak yäpi tägañirä kehäromigän api itnen.

7

Jeremaia 7:1-15

Anutu täño yotta jukuman

¹ Yaweken nanik man ñode Jeremaia jukuniken äpmonjuk;

² Gäk päñku Yawe täño yot yämaken itkañ man ñode yänahänpäñ kañ yäwet; Juda ämawebe Yawe iniñ oretta ño äbäk täkañ in Yawe täño man ño nadäwut.

³ Yawe Kehäromi mäheми, Isrel täño Anututä ñode yäyak; In irit kuñat-kuñat ba täktäkjin yäpmanj äyänutpewä tägawän. Ude tänayän täño uyaku kome ñoken

pen itneñta api nadän tamet. ⁴ * In jop manman ñode yänpäñ uterak nämo yäpmanj wädänen; Säkgämän itkamän! Ñowä Yawe täño kudupi yot, ñowä Yawe täño kudupi yot, ñowä Yawe täño kudupi yot!

⁵ Ude nämo! Inä bureni-inik irit ba täktäkjin yäpmanj äyänutpewä tägawänpäñ äbotkayekät kudän siwonigän kowata kowata täñpen kuñatnen.

⁶ Ba äma ban nanik inkät irani, ironj kodänani, webe kajat, udewani ärowani nämo täñ yämineñ, ba äma momini nämo, kumän-kumän nämo dänpen, ba anutu jopi bänepjin täñpäwak täkañ u

nämo nadän yämineñ. ⁷ Ude tänayän täño uyaku kome orajiyetä tärek-täreki nämo itta bian yäniñ kireñkuro ño in pen it yäpmanj kukta api nadän tamet.

⁸ Upänkañ nadäkañ? In man bureni nämo, jop manman pähap terak yäpmanj wädäk täkañ. Jide? Ude täñkañ bureni kañ-ahäk täkañ? Nämo!

* **1:5:** Sam 71:5-6; Rom 8:29; Gal 1:15-16 * **1:6:** Kis 6:12 * **1:8:** Mat 10:26; Luk 12:4; 2Ti 4:18

* **1:9:** Ais 49:2; Mat 10:19; Luk 2:15, 12:12 * **7:4:** 7:8,10,11; Luk 3:8

⁹ Inä kubota täk täkaŋ, äma kumäŋ-kumäŋ däpämäk täkaŋ, kubokäret kädet iwat täkaŋ, ba jop manman terak wohutpäŋ yänkehäromtak man yäk täkaŋ. Täŋpäŋ anutu jopi Balta gupe käbäŋi nitek ijiŋ imik täkaŋ, ba anutu jopi ätu bian nämo yäpämäŋ kuŋarani u iwat täkaŋ. ¹⁰ Eruk jide? Kudän waki näkä taräki nadäk täyat u täŋkaŋ näkä yotken wäpna itakken ŋo äbäŋpäŋ iŋamnaken itpäŋ ŋode yäk täkaŋ uwä täga ba?; Yot ŋonitä äyuj täŋ niminjiŋän iŋamnaken säkgämän itkamäŋ! ¹¹ * Jide? Yot ŋo gänaŋ näkŋo man pätak u intä nadäŋirä kubo äma ätu täŋo käbop irit bägup ude äworetak ba? Nämo, Yawe näkä tabäŋpäŋ-nadäk täŋ yäpämäŋ äbut!

¹² * Eruk, Silo komeken imaka täŋkuro u kuŋkaŋ kaŋ kawut. Yotpärare unitä jukun naniŋ oretta wäpna peŋkuro upäŋkaŋ Isrel ämawebeenaye täŋo waki unita yäŋpäŋ kome u täŋpa waŋkuŋ. Unita juku piwut! ¹³ Inä wakiwaki u pen täŋ irirä Yawe näkä jukuman wari wari täwet yäpämäŋ äburo upäŋkaŋ nämo nadäŋ namiŋkuŋ. Näk inken gera yänkuro upäŋkaŋ naniŋ yäkta bitnäŋkuŋ. ¹⁴ Unita Silo yotpärareken täŋpäwak täŋkuro, yot näkŋo wäpna nitek ŋo udegän api täŋpet. Bureni, kudupi yot näkä äbekjiye orajiye ba inta tamani unita nadäŋirä ärowani täk täkaŋ u, Silo yotpärareken täŋkuro udegän api täŋpet. ¹⁵ Näkä iŋamnaken nanik api däpämäŋpäŋ täwat kirewet, Efraim äbot notjiye kudup täŋ yämiŋkuro udegän.

11

Jeremaia 11:18-20

Jeremaia kumäŋ-kumäŋ utta man topuŋ

¹⁸ Ämatä näk täŋpäwakta man yäŋpäŋ-nadäk täŋkuŋo unitäŋo biŋam Yawetä näwet ahäŋirän nadäŋkut.

¹⁹ Bureni, näk tom bätaki udewani, ämatä däpnayäŋ yäŋ-yäkŋat yäpämäŋ kuk täkaŋ ude. Näk nutta yäŋpäŋ-nadäk täkaŋ yäŋ nämo yabäŋpäŋ-nadäŋkut. Uwä ŋode yänkuŋ; Eruk päya mujipi nitek kaŋ madäna! yäk. Madäŋpena paotinik täŋirän ämatä unita kaŋ guŋ tawut!

²⁰ Näka ude yänkuŋo upäŋkaŋ Yawe kehäromi mähe mi, gäk ämawebe täŋo bänepi nadäk-nadäki bok täŋpäŋ-yabäŋkaŋ kudän siwonji terak yäpämäŋ danik täyan. Unita bäräpi ŋo gäk ketka terak peŋjira kokwawakka äma uterak pewi äronjiŋä kaŋ yabäwa.

15

Jeremaia 15:15-21

Yawetä Jeremaia bänepi täŋkehärom takta man iwetkuk

¹⁵ * Täŋpäkaŋ Jeremaia näkä Yawe ŋode iwetkut;

Yawe, gäk näkŋo bäräpina nadätan unita nadäŋ namiŋpäŋ täŋkentäŋ namisi. Täŋkaŋ äma näk täŋpäwak täŋ itkaŋ ŋonita kowata komi yämiŋ. Yabäŋ äwaräkuk täŋjiri näk kumäŋ-kumäŋ nämo nutneŋ. Nadätan? Näk gäkŋo epän täŋjira iwan u täŋ namik täkaŋ. ¹⁶ * Kadäni kadäni man näwet täŋkuno u yäpämäŋpäŋ iyap taŋkut, ämatä ketem yäpämäŋpäŋ nak täkaŋ ude. Täŋjira manka

* **7:11:** Mat 21:13; Mak 11:17; Luk 19:46   * **7:12:** Jos 18:1; Sam 78:60; Jer 26:6   * **15:15:** Mat 5:11-12, 10:22, 19:29; Rom 12:19; 2Ti 4:14; 1Pi 4:14-16   * **15:16:** Sam 19:10, 119:72, 97, 103

unitä bänep oretoret taŋi pewän ahän naminjuk. U imata, näk Yawe Anutu kehäromi mähe mi gäknjata biŋam itat unita.

¹⁷ Näk äma käbeyä täŋkaŋ man jopi-jopi yänkaŋ yänpäŋ-mägayäk täntäŋ kuk täkaŋ udewani kät itpäŋ oretoret nämo täk täyat. Nämo, gäk man näwet täyan unita juku piŋpäŋ äma waki täŋpanita kokwawak taŋi nadänkaŋ näkŋa pärik it täyat. ¹⁸ Upänkaŋ komi imata wari wari nadän itat? Komi nadätat uwä paräm bänepnaken tokŋetak u mebäri imata u bäräŋeŋ nämo tägak täyak? Gäk ume äpä kum täŋpani ude täŋnäknaren, ume säkgämän näŋpa yäknjat päŋku ume kawuk täwanipäŋ käwa wanepo ude?

¹⁹ Ude yänjira Yawetä kowata ŋode näwetkuk; Gäk näkken äneŋi äbänjiri gämagutpäŋ gepmanpa piä watä ämana ude äneŋi täga api iren. Täŋkaŋ man jopjop yäkyäk kädet u peŋpäŋ man täga mebäri nikel ugänpäŋ yänahawayän täyan uwä näkŋo mena jinom yäpmänpäŋ bumik api iren. Ude täŋjiri ämawebe gabänkaŋ api gäwarän täneŋ, gäkä ämawebe nämo api yäwarän täwen. ²⁰ Ude täŋjiri gäk näkŋa täŋpewa ämawebe u iŋamiken yewa kehäromi, ainpäŋ täŋpani ude api iren. Näkŋa watä säkgämän it gamiŋjira ämawebe u iwan täŋ gamiŋpäŋ täga nämo api yäpmän äneŋ. ²¹ Nämo, näkä äma waki täŋpani, butewaki bänep nadäk-nadäki-kät nämo kuŋat täkaŋ unitäŋo keriken nanik wädän tädotpäŋ api gepmanpet. Yawe näkä ude yänkehärom täyat.

17

Jeremaia 17:5-8

Man wakikät man täga

⁵* Yawetä ŋode yäyak;

Äma ŋodewani uwä wakita biŋam; Äma Yawe näk mäde ut namiŋpäŋ noriyeta nadän yämikinik täŋpäŋ uterak tuben kuk täkaŋ, ba äma täŋo kehäromita nadänjirä ärowani täk täkaŋ.

⁶ Äma uwä päya kome waki, gakŋini nämoken gämäneŋ ärok täkaŋ udewani. Uwä imaka täga ahänayän täkaŋ uwä nämo api yabäneŋ.

Nämo, uwä kome kawukiinik, ämatä itpäŋ-nadäk nämo täŋpaniken jäwäriğan api itneŋ.

⁷* Upänkaŋ ämawebe Yawe näk nadän namikinik täŋpäŋ näkä terak tuben kuk täkaŋ uwä säkgämän itkaŋ.

⁸* Äma udewani uwä päya ume pomi terak piwani ude. Unitäŋo jäwäri pewä yäpmän ume gänäŋ äpmok täkaŋ unita edap dapuri taŋi ijiweko upänkaŋ nämo umuntäneŋ.

Nämo, uwä kubirigän pen ärok täkaŋ. Täŋpäkaŋ iwän kadäni käroni nämo taweko upänkaŋ nadäwätäk nämo täk täkaŋ. Nämo, unitäŋo bureni uwä pen yäpurärätpäŋ pat täkaŋ.

20

Jeremaia 20:7-13

Jeremiatä Anutu bänep nadän bäräpi yänahänpäŋ iwetkuk

* **17:5:** Sam 62:9, 118:8; Hib 3:12   * **17:7:** Sam 25:2, 34:8, 146:5; Ais 50:7; Rom 10:11; 1Pi 2:6

* **17:8:** Sam 1:3, 92:12

⁷ O Yawe, gäkä yäñnäkñatpewi gäknjo man u nadäñpäj piä ämaka ude itkut. Kehäromika uwä näknjo kehäromi irepmetak unita gäknjo piä man namijnkuno u täga nämö irepmitkut. Täñkuropanj apiño ämawebe yänjårok näwetpäj kepma kepma yänpäj-nabäj mägayäk bumta täñ itkanj. ⁸ Man kwini kubä nämö yänjahäk täyat. Kadäni kadäni gäknjo meka jinom yäpmänpäj täñpäwak ba komi ahäycta mangänpäj yänjahäk täyat. O Yawe, gäknjo manbinjam ude yänjahäk täyat unita ämawebetä u nadänkanj mäyäk namijnpäj kadäni kadäni naninj täwet täkanj.

⁹ * Täñpäkanj gäknjo man yänjahäcta bitnäñpäj mäde ut gamikta nadäk täyatken gäknjo manbinjamta nadäk täyat unitäwä bänepna kujatnaken kädäp mebettä-yän ijin yäpmänj kuk täyak. Täñjirän manbinjam u käbop penpäj täga nämö yänjahäcta pipiri pähap tak täyat upänkanj täga nämö. ¹⁰ Täñpäkanj äma mäyaptä jiap terakñode yänjirä nadäk täyat; Jeremaia uwä umun mangän wari yäk täyak. Unita apiñogän manken tena! Ude yänjirä notnaye bok kuñaranitä imaka, wakitä näkä terak ahänpäj täñpäwakta dapun täñ itkanj ñode yäk täkanj; Täga käwep täñjiktapena manpäj man yäk täyak unita kowata komi kanj imina.

¹¹ * Ude yäk täkanj upänkanj Yawe, gäk täñkentänj namikta komi äma kehäromigämän udewani it namitan. Unita äma komi namik täkanj uwä näk täñpäwakta api täñpä wanenj. Täñpä wawäpänj mäyäk yäpnayänj täño uwä ämatä täga nämö api guñ tänenj. U pen yänpäj-nadäk api täk tänenj. ¹² Unita Yawe kehäromi mähem, gäk ketka terak bänep nadänj häräpna ño peyat. Gäk äma siwonj täño bänep nadäk-nadäki kanpäj nadänpäj yäpmänj danik täñpani unita ämawebe waki uken täñpäwakka pewi ahänj yäminjirän kanj kanpäj nadäwa.

¹³ Yäke! Yaweta oretoret kap tenj imijnpäj wäpi binjam punin pena. U imata, äma jäwäri äma waki täño keriken nanik wädänj tädotpäj yepmak täyak unita.

23

Jeremaia 23:1-6

Intäjukun äma täga kubä api ahäwek

¹ * Yawetä ñode yäyak; Wa! Juda äbotken nanik yawak ämawebenayeta watä irani uwä api wanj morenenj! Watä äma uwä ämawebenaye däpmänpäj yawat kireñpewä ämetpenj kuñtäñpä kuk täkanj unita.

² Unita Isrel täño Anutu Yawe unitä yawakiye täño watä ämata ñode yäyak; Yawe näkä bureni ñode yänjahänpäj täwetat; Inä yawaknayeta watä säkgämän nämö itkanj täñganja-ganja täñjirä eruk ämet täñpä kuñkuño unita waki ude täñkuño unita näkä kowata komi piä api tamet. ³ Ude täñkuñopänj yawaknaye komeni komeni täñpewa kuñtäñpä kuñpäj kumänj moreñkuño kokoki ittänj kukanj u näknja änenj yämagut päbä ini yewaken äbot kubägän api yepmanpet. Ude täñpäkanj yeriniye ahänj bumbum api tänenj. ⁴ * Ude täñjirä watä äma yabänj ahänpäj yepmanpa watäni säkgämän it yäminjirä umunkät nämö kuñjarirä uken nanik kubätä jop nämö api paorek. Yawe näkä ude yänjkehärom täyat.

⁵ Täñpäkanj Yawe näkä änenj ñode yäkgän täñpa; Äma siwonj kubä Devittä äbotken nanik iwoyänpäj tewa kwawak ahäwekta kadäni kubä iwoyänjkuro

* **20:9:** Luk 9:62; Apos 4:20, 17:16; 1Ko 9:16-17; 2Ko 5:13-15 * **20:11:** 2Ti 4:17 * **23:1:** Mat 23:13-15, 15:14; Luk 11:46; Jon 10:10; 1Ti 6:5; 2Pi 2:1 * **23:4:** Sam 78:72; Apos 20:28-29; 1Pi 5:1-4; Jon 10:27-30

itak. Äma unitä intäjukun äma ude itkañ nadäk kädet siwoñi täga terak ämawebe api yämagurek. ^{6*} Täñpakañ unitäño kadäniken Juda äbottä säkgämän irirä Isrel ämawebe bänep kwini terak api itneñ. Täñkañ unitäño wäpi ñode api yäwetneñ; Yawe siwoñi irit kuñat-kuñat täño mähemnin bureni-inik.

Jeremaia 23:23-29

Man jopi ba Anutu täño man bureni unita man

²³ Yawe näkä ñode yäyat; Jide? Näk Anutu tuängän irani yäj nadäkañ? Nämo, näk banken imaka, it täyat. Näk uken-uken kudup it täyat. ^{24*} Täñpäj äma kubätä kome kubäken käbop ireko uwä näk täga nämo kañ-ahäwek yäj nadäkañ? Ude nämo, näk kunum kenta kome käwuri käwuriken kudup it morek täyat.

²⁵ Nadäkañ? Profet näk wäpna terak u ba u api ahäwek yäj yäk täkañ upäñkañ jop man yäk täkañ. U dämpmonken kañkumäj yäj yäk täkañ. Upäñkañ nämo, näk jop man yäk täkañ u nadäk täyat. ²⁶ Profet u man jop man iniken nadäkken nanik yäpmañpäñ yäñahäñirä näkño ämawebenaye jop yäj-yäkñat täkañ u jidegän api peney? ²⁷ Uwä imaka dämpmonken kañpäñ näwetgäwet täñpäñ ämawebenayeken yäñahäñpäñ ñode nadäk täkañ; Ude täñitna ämawebetä Anutu mäde kañ ut imut, äbekiye oraniyetä mäde ut imiñpäñ anutu jopi Bal u iniñ oret täñkuño udegän yäj nadäk täkañ.

^{28*} Unita profet kubätä imaka dämpmonken käweko uwä ñode yäñahäwek; U dämpmonkengän kat, u bureni nämo käwep yäj yänañi. Täñ profet kubä näkño man bureni mena jinomken nanik yäpeko uwä näkño man u nadäk kubäkät nämo awähutpäñ bureniğän yäñahäwek. Unita jide nadäkañ? Rais gupi pidämi u nañpä tägawek, ba rais bureni nañpä tägawek? ^{29*} Yawe näkä ñode täwera nadäwut; Näkño man bureni uwä kädäp mebet bumik, ba noñ-gemäntä mobä dämpmäñ kokoyäk täkañ ude bumik yäk.

24

Jeremaia 24:1-10

Wama waki ba täga unitäño man wärani

^{1*} Täñpakañ Babilon nanik täño intäjukun äma Nebukatnesatä Juda ämawebe iwan täñ yämiñpäñ Jerusalem nanikpäñ yäj-yäkñat yäpmañ Babilon kuñkuk.

U Jehoiakim täño nanaki wäpi Jekonaia, Juda nanik täño intäjukun äma ukät Juda nanik täño äma ekäni ekäni ba äma keritä imaka imaka täkta mebäri nadäwani u kudup Babilon komeken yäj-yäkñat yäpmañ kuñkuk. Eruk u punin terak Yawetä Jeremaia näk dämpmonken ñode näwoñärenjuk; Wama mujip yäk yarä Yawe täño kudupi yot yämaken irirän yabäñkut. ² Yäk kubäwä wama mujipi täga. Täñ yäk kubäwä mujipi waki, ämatä täga nänañi nämo.

³ Yawetä ude näwoñärenpäñ eruk näwet yabäñkut; Jeremaia, imatäkenpäñ käyan? Ude näweränä ñode iwetkut; Wama mujipipäñ yabätat yäk. Mujipi täga uwä tägagämän. Täñ waki uwä wakiinik, ämatä täga nänañi nämo.

⁴ Ude iwerawä Yawetä näwetkut; ⁵ Yawe, Isrel täño Anutu näkä ñode yäyat; Wama mujip täga ude wani ätuwä Juda nanik ätu yawat kireñpewa Babilon kuñkuño unita nadäwa täga täkañ. ⁶ Ämawebe unita watä säkgämän it yämiñpäñ

* **23:6:** Jer 33:14-16 * **23:24:** Stt 16:13; Sam 139:7-16 * **23:28:** 1Ko 3:12-13, 4:2; 2Ko 2:17; Hib 4:12 * **23:29:** Luk 24:32; Apos 2:37; 2Ko 2:16, 10:4-5 * **24:1:** 2Kin 24:12-16; 2Sto 36:10

āneņi yāmagut yāpmāņ kome ņoken api ābet. Ude tāņkaņ nāmo api tāņpa waneņ. Nāmo, nāk api tāņkentāņ yāmet. Yabāņ yāwarira ini ugān sākgāmān api itneņ. Āneņi nāmo api yāwat kirewet. ⁷ * Tāņkaņ bānepitā nāk āneņi nepmāņitpāņ unita nāka Yawe, Anutu bureni yāņ nadākta bānep nadāk-nadāki kodaki api kireņ yāmet. Ude tāņira uwā nākņo āmawebe ude irirā nākā unitāņo Anutuni api it yāmet.

⁸ Tāņpākaņ wama mujipi waki, āmatā tāga nānaņi nāmo ude wani ureņ tāņpā kuk tākaņ udegān nākā Juda tāņo intājukun āma Sedekaia ukāt tāņkentākiye ba Jerusalem nanik ini komeni kujatken pen it tākaņ unita udegān api tāņ yāmet yāk. Āma u Isip komeken itkaņ ba komeniken ņo itkaņ u kudup waki pentagān api tāņ yāmet. ⁹ Ude tāņ yāmiņpāņ yāwat kireņpewa komeni komeni kuņtāņpā kunayāņ tākaņken āmawebetā unitāņo biņam nadāņpāņ unita nadāwā tarākiinik tāņpāpāņ sāra yāwetpāņ api yāniņ wārātneņ. ¹⁰ Tāņkaņ yāņpewa nakta jop itpāņ kumāņit, kāyām wakitā tāņpān wawāpāņ kumāņirā iwantā pābā dāpmākgān api tāneņ. Ude tāņ yāpmāņ kuņ irira āmawebe ābot uwā kome ābekiye oraniye ba inita yāniņ kirewani uken kudup api paot moreneņ.

26

Jeremaia 26:1-16

Jeremaia kumāņ-kumāņ utta yāņkuņ

¹⁻² * Jehoiakim, Josaiā tāņo nanakitā Juda tāņo intājukun āma ude yāput peņpāņ api irirān kadāni uken Yawetā Jeremaia ņode iwetkuk; Yawe nākā ņode peņ gāwetat; Gāk kumaņ pāņku kudupi yot tāņo kābeyā bāgupken itkaņ Juda tāņo yotpārare uken-uken naniktā naniņoret kābeyāta u ābāk tākaņ u man yāwetta peņ gāwetkuro u kudup yāņahāņpāņ kaņ yāwet. Man u kubā kābop nāmo pewen. ³ Man u kudup yāņahāņiri āmawebe u nadāņpāņ iyap taņpāņ bānep āyāņutpāņ tāktāki waki u peņ moreneņ kāwep. Ude bureni tānayāņ tāņo tāņpāwā peņawākita yāņpāņ tāņpāwak tāņ yāmikta man bian yāņkuro u peņpāņ bureni nāmo api tāņpet.

⁴ Eruk, Yawetā āmawebe man ņode kaņ yāwet yāņ nāwetkuk; Yawe nākā in ņode peņ gāwetat; In nākņo man u nadāņpāņ бага jukuman nīkek tamiņkuro u kaņ iwarān tāwut. ⁵ Tāņkaņ profet piā āmanaye, wari wari yāniņ kireņpewa āreņpāņ man yāņahāk tākaņ upāņkaņ in unitāņo man u nāmo nadāņpāņ iwatkuņ. Tāņ apinowā mani nadāņ imiņpāņ kaņ buramiwut. ⁶ * Ude nāmo tānayāņ tāņo uwā kudupi yot ņo api tāņpa waneņ, bian Silo komeken naniņ oretoret kābeyā bāgup tāņpa waņkuņo ude. Ude tāņira āma ābori āboritā man waki yānayāņ nadāņpāņ kome ņonitāņo wāpi api yāneņ.

⁷ Eruk Jeremaia tā Yawe tāņo yot gānaņ man u yāņahāņirān bāmop āma, ba profet ātukāt āmawebe kuduptagāntā nadāņkuņ. ⁸ Tāņkaņ man kudup Yawetā u yāņahākta iwetkuko udegān yāņahāņ morewānā bāmop āma, profet ba āmawebe kudup akuņ kireņpāņ iņitpāņ yāņkuņ; Gāk apiņo kumākinik tāņpayāņ! yāk. ⁹ Gāk Yawe tāņo wāpi terak imata yot ņo Silotā waņkuko udegān api wawek yāņ yāk tāyan? Ba imata yotpārare ņo waņpāņ āmawebe kuduptagān api paotneņ yāņ yāņahāk tāyan? Ude yāņpāņ Yawe tāņo yot gānaņ u Jeremaia it gwāiņkuņ.

* **24:7:** 31:33-34; Lo 30:2-4; Rom 6:17; Hib 8:10   * **26:1-2:** 2Kin 23:36-24:6; 2Sto 36:5-7   * **26:6:** Jos 18:1; Sam 78:60; Jer 7:12-14

¹⁰ Eruk Juda nanik tãño äma ekãni ekãnitã biñam nadãppãñ intãjukun äma tãño yot gãnañ naniktã äpãppãñ pãñku Yawe tãño yot gãnañ äronppãñ yot unitãño yãma kubã wãpi Yãma Kodaki uken kãbeyã tãkta mañitpãñ itkun.

¹¹ Mañit irirã bãmop äma ba profettã äma ekãni ekãni ukãt ämawebe kudup-tagãn itkuño u ñode yãwetkuñ; Äma ño yotpãrare ño wakta yãñahãñirãn nadãk tãkañ. Unita kumãkta biñam tãppãn! yãk.

¹² Ude yãwãwã Jeremaiatã ämawebe kuduptagãn ñode yãwetkuk; Yawe ini yot ba yotpãrare ñonitãño man yãñahãñira intã nadãkta peñ nãwet-pewãn äbut.

¹³ Unita ñodetã irit ba tãktãkjin yãpã-tãgawãpãñ Yawe Anutuñin tãño man buramĩppãñ kuñarut. Ude tãnayãñ tãño uyaku Yawetã kokwawaki peñpãñ tãñpãwak ahãñ tamikta yãñkuko u nãmo api pewãn ahãwek. ¹⁴ Tãñ nãhã ketjin terak itat. Unita imaka u ba u tãñ namikta nadãwã siwonj tãñpãwã udegãn kañ tãñ namut. ¹⁵ Upãñkañ nadãkinik ñode tãñput; Nãk kumãñ-kumãñ nutnayãñ tãño uwã äma momina nãmo nãkño nãgãttã in ba yotpãrare ñoken ba ämawebe uken it tãkañ u terak api ärowek. U imata, Yawetã ini man pãke ño yãñahãppãñ tãwerira intã nadãkta nepmañpãn yãpmãñ äbut.

¹⁶ Jeremaia man ude yãwãnã äma ekãni ekãni ukãt ämawebe kuduptã bãmop ämakãt profet ñode yãwetkuñ; Äma ño kumãkta biñam tãnañi nãmo! Uwã Yawe Anutunin tãño wãpi terak man u niwet yãpmãñ äbãtak yãk.

28

Jeremaia 28:1-9

Jeremaiatã profet jopi Hanania jukuman iwetkuk

¹ * Juda tãño intãjukun äma Sedekaia u obañ 4 komepak 5 ude intãjukun äma piã wãp yãpmãñpãñ irirãn, eruk obañ u gãnañ profet kubã Gibeon yotpãrareken nanik wãpi Hanania, Asu tãño nanaki unitã man kubã nãwetkuk. Nãk kudupi yot gãnañ, bãmop äma ba ämawebe inamiken irira ñode nãwetkuk;

² Yawe kehãromi mãhemi, Isrel tãño Anutu u ñode yãñkuk; Babilon tãño intãjukun äma unitãño kehãromini uwã yãpmãñ äpãkinik tãñkuro unita komi piãjin u api tãrewek. ³ Obañ yarã nãmo tãrenjirãn kudupi yot tãño tuñum säkgãmãn Babilon tãño intãjukun äma wãpi Nebukatnesatã kubo tãñpãñ komeniken yãpmãñ kuñkuko u äneñi api yãpmãñ äbet. ⁴ Juda tãño intãjukun äma wãpi Jekonaia, Jehoiakim tãño nanaki ukãt Juda ämawebe kuduptagãn iwantã Babilon kome yãpmãñ kuñkuño u imaka, yãñ-yãkñat yãpmãñ api äbet. Bureni, Babilon tãño intãjukun äma unitãño kehãromi yãpmãñ äpãkinik api tãñpet. Yawe nãkã ude yãñkehãrom tãyat.

⁵ Eruk, Hananiatã man ude yãñirãn nadãppãñ profet Jeremaiatã Yawe tãño yot gãnañ bãmop äma ba ämawebe kudup itkuño u inamiken ñode yãñkuk;

⁶ Tãgagãmãn yãyan yãk. Yawetã yãyan udegãn kañ pewãn ahãwut. Kudupi yot tãño tuñum, ba ämawebe Babilon naniktã yãñ-yãkñat yãpmãñ komeniken kuñkuño u äneñi kañ yãpmãñ äbãn yãñ nadãtat. ⁷ Upãñkañ apiño gãkña ba ämawebe kudup nãkã man kubã yãwayãñ tãyat ño juku peñpãñ nadãkot! ⁸ Nãk ba in nãmo iritna profet bian itkuñonitã it yãpmãñ äbãkañ u profet man ñode yãñkuñ; Ämik, tagwãn irit ba kãyam wakiinik unitã ahãñkañ ämawebe komeni komeni ba äbot kehãromi nïkek mãyap api tãñpãn waneñ yãñ yãñkuñ. ⁹ Tãñ profet kubãtã säkgãmãn irit tãño profet man yãweko uwã imaka unita yãweko

* 28:1: 2Kin 24:18-20; 2Sto 36:11-13

u bureni ahäñirän uyaku ñode täga yäne; U profet bureni, Yawetä pewän äbani. Nämo täñpawä, nämo!

31

Jeremaia 31:7-13, 31-34

Anututä ämawebeniye api täñkentäj yämek

⁷ Yawetä ñode yäyak;

Isrel äbotta yäñpäj oretoret kap tek täkot. Anutu injamiken Isrel äbot uwä äma äbori äbori päke u yärepmitak.

Unita gera terak nanij oretpäñ ñode yäk täkot; O Yawe, Isrel ämawebe kokoki yarägäntä mäde nämo ut gaminjuño u täñkentäj yämi yäj yäk täkot.

⁸ Bureni, Anutu näkä ämawebenaye kome unude käda iwantä yäpmäj kuñkuño uken nanik ba komeni komeni kuñtäñpä kuñkuño uken nanik äneñi api yäj-yäkñat yäpmäj äbet.

U kuduptagän, äma äbot pähap api yämaguret. Äma dapuri tumbani, kwäyähäneñ täñpani, webe koki nitek ba nanak bäyanayäj täjubik täkañ u imaka api yämaguret.

⁹ Ämawebe uwä oretoret täñpäj konäm kottäj api ämneñ. Ba näkken yäñapik man yäñtäj api ämneñ.

Bureni, näk Isrel ämawebe täño nani ude irira uwä nanakna tuäna ude irirä näk kädet bähatgän ume säkgämän dubiniken yäj-yäkñat yäpmäj äbäñira jibi kubä nämo api yäpneñ.

Anutu täño ämawebetä säkgämän api itneñ

¹⁰ Äma äbori äbori in juku säkgämän peñkañ Yawe täño man täwerayäj täyat ño ket nadäwut. Nadäñpäj udegän yäñahäñirä ämawebe gwägu pähap udude käda itkañ u imaka, nadäwut.

Isrel ämawebenaye yawat kireñpewa uken-uken kuñtäñpä kuñkuño uwä äneñi yäj-yäkñat yäpmäj äbä äbot kubägän yepmañpäñ watä säkgämän api it yämet, sipisip watä ämatä täk täkañ ude.

¹¹ Bureni, Yawe näkä Jepok täño äboriye iwan kehäromi keriken itkañ u epän tañi täñpäj näkñata äneñi api yäpet.

¹² Ude täñira Saion pom terak päro itkañ oretoret tañi, gera mämä terak api täñ itneñ. Täñkañ imaka imaka Yawe näkä ñode buñät yämayäj täyat unita oretoret u api täneñ;

Ketem, wain umekät olip gakñi, sipisip ba bulimakau u kudup näkä api yämet. Ude täñ yäminjira epäniken yänattä ume säkgämän wädäñkañ gäripi nitek ärok täkañ ude api täneñ. Täñkañ täñbute-bute wari nämo api täneñ.

¹³ Täñpäkañ kadäni uken webe gubanitä kap teñkañ oretoret api täneñ. Täñjirä äma gubanji ba tägawani u imaka, udegän api täneñ. Näkä konäm butewakini yäpmäj kewenpäñ oretoret, bänep pidäm api pewa ahäj yämineñ.

...

Topmäk-topmäk mebäri kubä

³¹* Yawetä ñode yäñkuk;

* **31:31:** Mat 26:28; Mak 14:24; Luk 22:20; 1Ko 11:25; 2Ko 3:6

Kadäni kubä iwoyänkut. Kadäni uken ämawebe Isrel äbotken nanik ba Juda äbotken nanik ukät topmäk-topmäk kodaki api pewa ahäneñ.

32 Täjnpäkañ topmäk-topmäk pewa ahänayän täkañ uwä biani ude nämo.

Biani uwä äbekiye oraniye Isip komeken nanik kerigän yepmäñjipän yämagut yäpmän äburo ugän täñkut.

Ude täñkuro upänkañ topmäk-topmäk unitäño man käderi u nämo iwatkuñ. Näk äpi ude it yämiñkuropäñ näka bitnäñkuñ. Näk Yawetä man ude yäyat!

33* Eruk, kämi Isrel ämawebekät topmäk-topmäk mebäri kubä ñode api täñpet; Man kädetna siwoñi u nadäk-nadäki-ken peñ yämiñpäñ bänepiken kehäromigän api kudän täwet.

Ude täñkañ näk Anutuni ude irira u ämawebenaye api itneñ.

34* Täjnpäkañ ämawebe kuduptagän, äpani ba ärowanitä Yawe näkño mebärina api nadäwä täreneño unita äma kubätä noriye äwänjiye ñode nämo api yäwetpäñ yäwoñäreneñ; Yawe täño mebärinita nadäwut.

Täjnpäkañ ämawebe unitäño wakini peñ moreñpäñ mominita guñ takinik api täñpet yäk. Yawe näkä ude yänkehärom täyat.

33

Jeremaia 33:14-16

Devittä äbotken nanik intäjukun äma kubä api ahäwek

14* Yawetä ñode yänkuk;

Isrel ba Juda äbotta iron täñ yämikta yänkehäromtak man bian yänkuro unitäño bureni pewa ahäkta kadäni ahäwayän täyak. 15 Kadäni uken näkä Devittä äbotken nanik äma siwoñi kubä api pewa ahäwek, kärük kodaki imätpäñ abäk täkañ ude. Täñkañ äma unitä ämawebe kudän siwoñi terak api yämagurek. 16 Täjnpäkañ unitäño kadäniken Juda äbottä säkgämän irirä Isrel ämawebe bänep kwini terak api itneñ. Täñkañ unitäño wäpi ñode api yäwetneñ; Yawe siwoñi irit kuñat-kuñat täño mähemnin bureni-inik.

* 31:33: Hib 8:8-12, 10:16

* 31:34: Hib 8:8-12; Hib 10:17

* 33:14: Jer 23:5-6

Krai Isrel naniktä Jerusalemta yänpäñ butewaki kap tewani

3

Krai 3:22-33

Yawe täño iron u ini pärik kubä

- 22 Yawe täño orakoraki u tanji pähap, ba butewaki nadäñ nimik täyak uwä paot-paori nämo.
- 23 Ironi uwä kome yäñek täyak ude kodakitä kodaki ahäñ nimik täyak. Bureni Yawe, nadäñ nimikinik täk täyan uwä ärowani pähap.
- 24 Unita bänepnatä ñode yäyat; Yawe unitägän gäripna däpmäñ tärek täyak unita ini täñkentäñ namikta api itsämäk täñpet.
- 25 Bureni-inik! Ämawebe Yawe terak yengämä pewäpäñ mani kotäk iwatta bänep pek täkañ unita bänep oretoret pewän ahäñ yämik täkañ.
- 26 Unita äma kubätä Yawe täño yäpätägak epänita kwikinik itsämbayäñ täko uwä täga.
- 27 Ba äma kubätä gubañiniken bäräpi kotawayäñ täko, u imaka tägagän.
- 28 Yawetä bäräpi piri terak peñ imiñirän kehärom tanpäñ inigän mancum kwikinik kañ irän.
- 29 Yawetä käwep api täñkentäñ namek yäñpäñ inita nadäwän äpani täñpöpäñ injami dapun kädäkut gänañ yäpän äpmonen.
- 30 Kwikinik itpäñ äma kubätä urayäñ täñirän bumumi iniñ kirewän kañ urän. Urirän mäyäk pähap u kañ kotawän.
- 31 U imata, Ekänitä äma yabä kätäkinik täga nämo täñpek.
- 32 Nämo, iron käderi ärowani pat imitak unita äma kubäta komi butewaki imiñkañ upäñkañ api orañ imek.
- 33 Täñpäkañ komen ämawebeta komi bäräpi yämikta gäripni nämo nadäk täyak. U jop nadäñ komi butewaki nämo yämik täyak.

Esekiel

Isrel ämawebe ämatä komeken irirä Profet Esekieltä Anutu täño manbiñam yäwetkuk

2

Esekiel 2:1-5

Anutu täño meni jinom yäñahāwani kubä

¹ Täñpäkañ Yawetä ñode näwetkuk;

Äma täño nanak, gäk akuñpäñ iriri man kubä gäwerayäj yäk. ² Ude näweränä Munapiktä näk magätpäñ yäpmäj päñaku nepmanpäñ karonj itkañ Anututä man ñode yäjirän nadäjkut; ³ Äma täño nanak, Isrel äbotken gäwera api kwen. Äbot uwä peñawäk täñpanitä mäde ut namiñkuñ. Ämawebe apiño itkañ u äbekiye oraniyetä man bitnäk täñ yäpmäj äbuño udegän ärowani pen täñ namik täkañ. ⁴ Uwä gwäki kehäromi, manna nämoinik buramik täkañ. Unita Ekäni Yawe ärowani näkä man gäwerayäj täyat udegän kañ yäwet yäk.

⁵ Täñpäkañ uwä äbot ärowaniinik unita yäweriri nadäñpäñ nämo käwep api nadäj gamineño upäñkañ ñode api nadäwä tumneñ; Profet bureni kubätä bämopninken itkañ man niwetkuk yäj api nadäneñ.

17

Esekiel 17:22-24

Anututä Isrel ämawebe täñkentäj yämikta yäjjuk

²² Ekäni Yawe ärowani näkä ñode yäyat;

Näkñawä bänäm päya kubä kärkeinik tokätpäñ api piwet. U käruki kwini punin unu nanik tokätpäñ pom tañi karonj täño miñgupi terak api piwet. ²³ Bureni, Isrel kome täño pom karonj terak api piwet. Piñira säkgämäninik äronpäñ momi tañi täñpäñ mujipi täñwädäk-wädäk api täneñ. Ude irirän barak mebäri mebäri päya uterak bukäni täñpäñ äyuj api itneñ. ²⁴ * Täñpäkañ päya äwanken it yäpmäj kukañ unitä näkä ñode api nadäwä tumneñ; Yawe näkä päya karonj karonj madäñpewa manirä päya keräpi täñpewa api karonj täneñ. Ba päya pähämi obät ikek täñpewa api kubit täneñ. Täñkañ päya kubit täwani täñpewa pähämi obät api täneñ. Yawe näkä yäyat ude api täñpet yäk.

18

Esekiel 18:1-4, 19-32

Ämawebe täño bänepi uwä Anututa biñam

¹ Yawe täño meni jinomtä jukunaken ñode äpmonjuk; ² Ämawebetä Isrel äbotta yäñpäñ man wäranı ñode yäk täkañ uwä goret yäk täkañ;

Naniyetä imaka jägämi nañirä nanakiyetä meni jiwät täkañ.

³ Ude nämo! Ekäni Yawe näkä bureni-inik ñode gäwetat; Isrel ämawebetä man ude wari nämo api yäneñ. ⁴ * U imata, ämawebe täño bänepi kuduhtagän uwä

* **17:24:** Sam 75:6-7; Luk 1:52-53; 1Ko 1:27-28

* **18:4:** Rom 6:23; Gal 3:22

näkņogān. Nan ba nanaki tāņo bok u nākņogān. Unita ņode nadāwut; Āma momi tāņpeko āma u ini-tāgān uyaku api kumbek, nanaki nāmo.

...¹⁹ Tāņpākaņ imata ņode nāwet tākaņ? Nanitā momi tāņpeko unitāņo kowata imata nanaki terak bok nāmo ārowek? Ude nāmo. Bureni ņode tāwetat; Nanakitā kudān siwoņi tāņpāņ nākņo man kudup buramikta ket tāņpāņ kuņat tāņpeko unita kodak irek. ²⁰* Āneņi ņode gāwetgān tāņpa; Āma momi tāņpeko āma u ini-tāgān uyaku api kumbek. Nanitā momi tāņpeko unitāņo kowata nani terak bok nāmo ārowek. Ba nanakitā momi tāņpeko unitāņo kowata nani terak bok nāmo ārowek. Nāmo, āma siwoņi tāņo siwoņi kuņat-kuņattā inamnake api tāņkentāņ imek. Tāņ āma waki tāņo wakinitā manken api tewek.

²¹* Tāņpākaņ bureni ņode tāwetat; Āma waki kubātā momi kādet māde ut imiņkaņ nākņo man kudup buramiņpāņ kudān siwoņi terak kuņarayāņ tāko uwā kodakigān api irek, nāmo api kumbek. ²² Momi ātu bian tāņkuko unita nāk api guņ tāwet. Tāņ imaka siwoņi tāņpayāņ tāko unita yāņpāņ kodak api irek. ²³* Jide? Ekāni Yawe nākā āma waki kumāņjirā gāripi nadāwet? Nāmo! Momi tāņpanitā momi kādet māde ut imiņjirā irit sākgāmān yāpmākta gāripi nadāk tāyat.

²⁴* Tāņ āma siwoņi kuņarani kubātā siwoņi kuņat-kuņat kādet peņpāņ kudān tarāki, āma wakitā tāk tākaņ u tāņpayāņ tāko uwā tāga api irek? Nāmo inik. Imaka tāgatāga bian tāk tāņkuko unita kubā nāmo api juku piwet. U tāņnākņarani tāņpāņ momi kādet iwatak unita u kaņ kumbān.

²⁵ Upāņkaņ ņode yāk tākaņ; Ekānitā kudān ude tāk tāyak uwā siwoņi nāmo! yāņ yāk tākaņ. Unita Isrel āmawebe in man tāwerayāņ tāyat ņo juku peņpāņ nadāwut. Intā nākņo kudān unita siwoņi nāmo yāņ yāk tākaņ? Nāmo, kudān injinken uyaku siwoņi bureni nāmowā! ²⁶ Āma siwoņi kubātā kādet tāga peņpāņ kādet waki tāņpāņ kumbeko uwā, wakini unita yāņpāņ kumbek. ²⁷ Tāņpākaņ āma waki kubātā momi kādet peņpāņ kādet siwoņi iwarayāņ tāko uwā nāmo api kumbek. Nāmo, u sākgāmān api irek. ²⁸ Āma uwā tāktāki kawān siwoņi nāmo tāņpāpāņ kādet waki u peņpāņ unita nāmo api kumbek. Nāmo, u api irek. ²⁹ Nāk kādet u iwarira Isrel āmawebe intā ņode yāk tākaņ; Ekāni tāņo kādet u siwoņi nāmo yāņ yāk tākaņ. Upāņkaņ ude nāmo! Kudān injinken uyaku siwoņi bureni nāmowā!

³⁰ Eruk, Ekāni Yawe ārowani nākā Isrel āmawebe inā ņode tāwerayāņ; In, injin kubākubā tāņo tāktākjin terak api yāpmāņ daniwet. Unita bānep āyāņutpāņ waki kādetjin u māde ut yāmut. Ude tānayāņ tāņo uyaku momijintā in nāmo api tāņpān wanēņ. ³¹ O Isrel āmawebe, in mebāri imata kumākta gāripi nadākaņ? Ude nāmo. Tāktākjin waki tāņ itkaņ u kudup peņ moreņkaņ bānep kodaki ba nadāk-nadāk kodaki kaņ yāput. ³² Ekāni Yawe ārowani nākā ņode tāwetat; In kubātā kumākta nāmo nekaņ unita momi kādet māde ut imiņjirā nadāņ tamiņjira sākgāmān kaņ irut.

33

Esekiel 33:7-9

* **18:20:** Hib 9:28; 1Pi 2:24; Rom 2:6-9; Rev 22:14-15 * **18:21:** Ais 55:7; Apos 3:19, 26:18-20; 1Ti 1:13-16; Jem 4:8-10 * **18:23:** Sam 147:11; Luk 15:4-7,10,22-24,32; 1Ti 2:4; 2Pi 3:9 * **18:24:** Mat 13:20-21; Jon 6:66-70; Gal 5:7; Hib 6:4-6, 10:26-31,38-39; 2Jo 1:8

Momi äma yäpä-siwonjtakta man

⁷ Yawetä Esekiel ñode iwetkuk; Komen äma, Isrel ämawebe watäni itta iwoyänpän gepmanjtat. Unita ämawebe unita umun man yäwerayän yännpän gäk gäwerakan gäkä yänahänpän kan yäwet. ^{8*} Unita äma waki tänpäni kubä bureni api kumben yän iwerakan gäkä äma u waki kädet u pekta jukuman nämo iweriri momini nitek kumbayän täko uwä näk gäkä goret tänpewi kumänjtak yän gäwetpän manken api gepmanjpet. ⁹ Täñ äma udewani wakini mäde utta jukuman iwerikan nadän parit momi kädet gwäk pimijnän täñtän kuñtängän momini nitek api kumbek. Tänpäkan gäk täga api iren.

34

Esekiel 34:11-16, 23-24

Ekäni ini uwä yawak täño watä äma tägagämän

¹¹ Ekäni Yawe ärowani näkä ñode täwetat; Näkña yawaknaye wäyäkñepän yämagutkan watäni säkgämän api it yämet. ¹² Yawak täño watä ämatä yawakiye inigän inigän kwani yämagut päbä kubägän yepmanpän watäni it täkan udegän api täñpet. Yawaknaye kadäni wakiken iwantä däpman yäwat kirenpewä kuñtänpä kuñkuño uken nanik äneñi yabän ahänpän kudup api yämaguret. ¹³ U ämatä komeken nanik yämagutpän yän-yäkñat yäpman ini komen Isrel uken äneñi api äbet. Ude tänpän pom terak-terak ba ume dubiniken ba kome täga ätuken yän-yäkñat yäpman kuñkan äbäk täñjira ketem säkgämän nanpän api itneñ. ¹⁴ Watäni it yämiñjira Isrel täño pom ba awañ muyej iraniken kuñatpän säkgämän api itneñ. ¹⁵ Täñjirä näkña-tägän yawaknaye unita watäni itkan yämagut yäpman päñku yepmanpa kome tägaken itpän-nadäk api täneñ. Ekäni Yawe ärowani näkä ude yänkehärom täyat.

^{16*} Tänpäkan yawak ätutä paotpen kunayän täño uwä wäyäkñepän yabän ahänpän äneñi api yämagut yäpman äbet. Täñkan jibi yäpmanpän womän tokñewani uwä api uwäktän yämet. Ba käyäm ikek imaka, watä piä täñ yämiñjira api täganeñ. Täñ yawak gupi täñi täñi ba kehäromi nitek uwä api täñpa waney. U imata, näk kädet siwonjigän tänpän yawaknaye watäni it täyat unita.

*** ²³ Täñkan yawaknaye u watäni itta intäjukun äma kubä piä ämana Devit udewani iwoyänpän teñjira yawak unita watäni säkgämän api irek. ^{24*} Täñjirän Yawe näkña unitäño Anutuni api it yämet. Ude irira intäjukun äma piä ämana Devit udewani äpi yabän yäwarek. Näkña ude yänkehärom täyat.

37

Esekiel 37:1-14

Äma kujat jirañ yabäwani

¹ Yawetä nepmänitpän Munapikitä yännäknat päñku awañ kubä, äma kujat bumta parirä u bämopiken nepmanjuk.

² U yännäknat yäpman kujat jirañ u gänäñ kuñ-äbän täñjirän ñode kanjut; Kujari jirañ kawukiinik awañ pähap u unitägän yenpän itkuk. ^{3*} Ude yabänjira

* **33:8:** Apos 20:26-27; 1Ti 5:22 * **34:16:** Sam 23, 119:176; Ais 40:11; Mak 2:11; Luk 15:4-6; Jon 10:11,16; Apos 2:21 * **34:24:** Ais 9:6-7; Mai 5:2-5; Mat 28:18; Luk 1:23; Apos 5:31; 1Ko 15:25; Hib 13:20; 1Pi 2:25, 5:4; Rev 22:16 * **37:3:** Jon 5:21; Apos 26:8; Rom 4:17; 2Ko 1:9; Hib 11:19

Yawetä näwet yabäñkuk; Äma täño nanak, jide nadätan? Äma kujari ño äneñi irit täga yäpneñ? Yäwänä iwetkut; O Ekäni Yawe ärowani, gäkña-tägän nadätan.

⁴*Ude yäwawä Yawetä näwetkuk; Gäk kujat jirañ ñonita manna biñam ñode yäwet; Äma kujat kawuki in, Yawe täño man ño nadäwut! ⁵*Ekäni Yawe ärowanitä äma kujari in ñode täwetak; Nadäkan? Näk woñ piäñpewa in gänañ äpmonpäkan irit api yäpneñ. ⁶Bureni, näk tohatjin penpäñ gupjin api uwäktäñ tamet. Ude täñkan woñ piäñpewa in gänañ äpmonpäkan unitäwä irit api tamek. Ude täñira näkawä U Yawe yäñ api nadäwä täreneñ.

⁷Eruk Yawetä man näwetkuko udegän yäñahäñpäñ yäwet ittängän nadäñkut; Äma kujat mämä täñirä. Täñpäkan yabäñira kujari-tägän ini yäpurärätkuñ. ⁸Täñpäñ yabäñkut; Toharitä kujari terak ärowäkan gupi uwäk täñ yämiñkuk. Upäñkan irit täño mäniñ nämo yäpuñ.

⁹Ude yabäñira Anututä näwetkuk; Äma täño nanak, mena yäpmäñpäñ mäniñ ñode iwet; Ekäni Yawe ärowanitä ñode gäwetak; Ukädatä-ukädatä äbäñkan äma kumbani ño irit yäpmäkta woñ piäñ yäwat. ¹⁰*Eruk, Yawetä man näwetkuko udegän yäñahäñpäñ iwerira mäniñtä äma u gänañ äpmonpäkan irit ikek täñpäñ akuñpäñ itkun. Itkuño uwä äma äbot pähap ude täñkuñ.

¹¹Täñpäkan Yawetä man ñode näwetkuk; Äma täño nanak, äma kujari yabäno uwä Isrel äbot päke ude bumik. Isrel äbottä ñode yäk täkan; Kujatnin kawuk tawäpäñ ude itnayäñ nadäñkumäño u bureni nämo ahäñkuk. Säkgämän iritnin paotak uba yäñ yäk täkan. ¹²Ude yäk täkan unita mena yäpmäñpäñ ñode yäñahäñpäñ kan yäwet; Ekäni Yawe ärowanitä ñode yäyak; Ämawebenaye, nadäkan? Näk in yäwa kikuñutpäñ awañ gänañ nanik akuñirä komejinken Isrel äneñi yäñ-täkñat päñku api tepmañpet. ¹³*Ude täñ tamiñira ämawebenaye intä näkawä Yawe yäñ api nadäwä täreneñ. ¹⁴*Täñpäkan Munapikna in gänañ pewa äpmonpäkan irit tamiñirän komejin kujatken api tepmañpet. Ude ahäñirän Yawe näkä manna biñam yäñkuroniktä bureni pewä ahatak yäñ api nadäneñ. Yawe näkä man ude yäyat.

* **37:4:** Ais 42:18; Jon 5:25,28-29; Rom 10:13-15 * **37:5:** Stt 2:7; Sam 104:28-29; Jon 20:22; Rom 8:2; Efe 2:5 * **37:10:** Rev 11:11 * **37:13:** Sam 126:2-3 * **37:14:** Jol 2:28-29; Sek 12:10; Rom 8:11; 1Ko 15:45; Tai 3:5-6

Hosea Isrel äbot uwä kubokäret webe bumik

5

Hosea 5:15

Isrel ämawebe bänepi bureni nämo sukurenkuñ

15* Yawetä ñode yänkkuk;

Näk ämawebenaye mäde ut yämiñpäñ komenaken kuñjira momini täño kowata nadäwä tärewäkan äyänutpäñ näkä täñkentäñ yämikta kan wäyäkñewut. U komi nadänpäñ näkken äneñi äbäktä piäni kan täñput. Ude täñpäpäñ uyaku äneñi dubiniken kwet.

6

Hosea 6:1-6

1 Upänkan ñode jop yäk täkan; Yäke! Nin Yawe dubiniken äneñi kuna yäk. Uwä nin nidäpmäñpäñ täñpän wanñuño upänkan nadäkamäñ; U jibi meni äneñi api uwäktäñ nimek yäk. 2 Bureni, kepma yarä ba yaräkubä täreñjirän unitä api nipmanpäñ tägane. Ude täñjirän ukät äneñi bänep kubägän täñpäñ api it yäpmäñ ärone yäk. 3 Eruk, Yawe nadäñ imina. Unitäño mebäri ket nadäktä epäni gwäk pimäñpäñ täna! Ude täñitna kome dapuritä tamimañ tamimañ bureni api äbäk täñpek yän nadäk täkamäñ, ba iwäntä iwän kadäniken bureni tak täyak yän nadäk täkamäñ udegän Yawetä bureni api ahäñ nimek yän nadäkamäñ.

4 Ämawebetä ude yänjirä Yawetä ñode yäwetkuk; Wära! Isrel äbot, jide api täñ tamet? Ba Juda äbot, in imaka, jide api täñ tamet? Näkä gäripi nadäñ namik täkan uwä tamimañ täño gubamtä ahäñpäñ bäräñeñ äbutkuk täkan ude. Ba guk näburum edaptä äbä täpuri injirän paot täkan ude. 5 Mebäri unita näkä profetnaye ätu peñ yäwerira inken päñku mena jinom yänahäñpäñ täwetkuño unitä in tadäpmäñpäñ madäñ jukut-jukut ude täñkuk. Bureni, täwetpäñ yäpä-siwonñtak mannatä ahäñ tamäñpäñ kädet näkä gäripi nadäk täyat u yän-kwawatañ tamäñkuk, yäpätä kwinitpäñ penyänek täyak ude. 6* Nadäkan? Näk gupe kábäñi nikek ijin namikta nämo nadätat. Nämo, intä ämawebeta nadäñ yämikinik täñpeñ kuñatta nadäk täyat. Ba tom madäñpäñ ijin namikta nämo, Anutu näkño mebäri nadäwä tärekta nadäk täyat.

11

Hosea 11:1-4, 8-9

Anututä ämawebeniye nadäñ yämikinik täk täyak

1* Yawe näkä ñode yäyat; Isrel u nanak täpuri irirän gäripi nadäñ iminñkut. Nanakna u Isip kome irirän gera yänjira äneñi äyänutpeñ äbuk. 2* Upänkan näkä dubinaken äbut yänpäñ gera ehutpäñ yänjira ämawebe unitä ehutpäñ mäde ut namäñkuñ. Ämawebenaye uwä anutu jopi Bal ba anutu jopi ätuta ärawa

* **5:15:** Lo 30:1-3; Sam 50:15, 83:16; Luk 13:25   * **6:6:** Sam 50:8-13; Ais 58:6; Mat 5:7, 9:13, 12:7; 1Jo 2:3, 3:6   * **11:1:** Kis 4:22; Mat 2:15   * **11:2:** Luk 13:34; Jon 3:19; Apos 7:51; 2Ko 2:15-16

tänpäñ gupe käbäñi nitek ijin imik täñkuñonik. ³ Butewaki, Isrel ämawebe u näkña-tägän ini kuñatta tänpäñ yäwoñärek täñkut, ba bäyañ yäpmäñitpäñ yäpmäñ kuñatkut. Ude tänpäñ watä säkgämän it yämiñkuropäñ u näkä täyat yäñ nämo nadäñkuñ. ⁴ * Näk gäripi nadäñ yämiñpäñ orañpäñ yäñ-yäkñat yäpmäñ päbä gämotnaken yepmañpäñ yäniñ oretkañ ketem säkgämän yepmäñ towiñkut.

... ⁸ * O Isrel, jide tänpäñ mäde api ut tamet? Ba jide tänpäñ api tabä kätäwet? Ude täga nämo! Atma kenta Seboim nanik däpmäñ moreñkuro udegän inta täga nämo api täñpet. Imata, inta gäripi pähap nadätat unita ude täkta bitnätat. ⁹ Näk inta kokwawak tañi nadäk täyat upäñkañ uterak kowata nämo api tamet. Nämo, Isrel ämawebe in äneñi nämo api tadäpmäñ paoret. U imata, näkño kudän uwä äma täño kudän udewanigän nämo. Nämo, näk Anutu, Kudupi Äma bämoñjinken irani u. Täktäkna u inigän kubä. Unita kokwawak terak inken nämo api ärewet.

* **11:4:** Mat 11:29-30; Jon 6:32-58, 12:32; Rom 2:4, 11:22; 2Ko 5:14
1:7; Sam 106:45; Jer 3:12

* **11:8:** Lo 29:23; 2Pi 2:6; Jud

Joel

Anututä Juda äbotta komi yämikta man

2

Joel 2:12-19

Bäneppin äyäjurut

¹²* Yawetä ñode yäyak; Yäke, in ñodetä nak jop itkañ konäm butewaki täñpärñ bäneppin yäpmärñ äyäjutinik täñpeñ näkken äneñi äbut. ¹³* Momijinta nadäwä wakiinik bureni täñpärwä tekjin jop nämo wenğaräneñ. Nämo, bäneppinpäñ weñ äreyäwut! Ude täñpärñ Yawe Anutujinken äneñi kut. Nadäkañ? Yawe uwä orakorak, butewaki mäheми. Kokwawak bärärneñ nämo nadäk täyak. U iniken ämawebenyeta nadärñ yämikinik täk täyak. Täñkañ bäräpi yämikta bitnäk täyak. ¹⁴ Unita uken äneñi kut. Uken kuñjirä kokwawak nadärñ tamik täyak u peñpäñ butewaki nadärñ tamiñpäñ iron tañi käwep api tamek. Ude täñ tamayärñ täyak uwä ketem ba wain ume kañ-ahäñpäñ Yawe Anutujinta iron ude täga api peñ imineñ.

¹⁵ Unita momijinta yäñpäñ käbeyä kudupi täñpärñ nak jop itta Saion pom terak womat piäwut. ¹⁶ Täñpärñ ämawebe yäñpäbä kubäkengän yepmanpäñ Anutu gwäjin äpmon imikta yäñahäñpäñ yäwerut. Ämawebe ekäni ba ironironi, ba nanak paki nononken irani u kudup käbeyäken ahäñpäñ itneñ. Ba yanäpi kodaki imaka, eñini peñpeñ äbä bok irut. ¹⁷ Äbä irirä bämop äma, Yawe inamiken watä epän täk täkañ u kudupi yot täño yäma ba bukä u bämopiken konäm butewaki täñpäñ yäñapik man ñode yäneñ; O Yawe, gäk äma äbotkaye ninta butewaki nadärñ nimi.

Nibä kätärñiri äma komeni komenitä nibäwä jirañ ude täñpärpäñ yäñärok niwetpäñ nibän mägayäñpäñ ñode nämo niwetneñ; Anutujin de?

¹⁸ Ude tänayärñ täño uwä Yawetä komenita nadäwätäk täñpärñ ämawebenyeta butewaki api nadärñ yämek. ¹⁹ Butewaki nadärñ yämiñpäñ ñode api yäwerek; Eruk, ketem, wain ume ba olip gakñi bumta tama nañ tokñek api täneñ yäk. Näk tabä kätärñira äma komeni komeni u bämopiken kuñjarirä äneñi nämoinik api taniñ wärätneñ.

Joel 2:28-32

Yawe täño kadäni pähap

²⁸* Anututä ñode yäyak; Kämiwä Munapikna ämawebe kuduptagänta kireñ yämiñjira kudän mebäri mebäri api pewä ahäneñ yäk.

Äpetjiye nanakjiyetä näkño mena jinom yäpmärñpäñ api yäñahäk täneñ.

Ba äma tägawanitä näkño kudän däpmonken api yabäk täneñ.

Ba äma gubanjiyetä däpmonken kudän kudupi api käneñ.

²⁹ Bureni, kadäni uken näkñaken Munapik äma täño piä watä ämawebe terak imaka, api piñ yäbaret yäk.

* **2:12:** Jna 3:5-8; Apos 26:20; Jem 4:8-9   * **2:13:** Sam 51:17, 86:15, 145:7-9; Jna 4:2; Mat 5:3-4, 6:16-18; Rom 2:4; Efe 2:4   * **2:28:** Jon 7:38-39; Apos 2:2-4,16-18,33, 10:44-47

30 Təŋkaŋ keŋma u nāmo ahəŋirən intəjukun kaŋpəŋ nadakta nək kudən kudupi mebəri mebəri kunum gənaŋ ba kome terak api pewa ahəneŋ yək.

Nəgət, kədəp mebet, ba gupe pəhap api ahəneŋ yək.

31 Yawe təŋo kadəni umuri pəhap u nāmo ahəŋirən edaptə bipməŋ urani api təŋpek. Ba komepaktə nəgətgəmən ude api peŋyəŋewek.

32 * Təŋpəkaŋ kadəni uken əmawebe Yawetə təŋkentəŋ yəmikta gera yənayəŋ təŋo u kudup api yəmagurek.

Burenı, Yawetə ŋode yəŋkuko udegən api ahəwek; Jerusalem əmawebe ətu uwə səkgəmən itta iwoyəŋkuro unita nāmo api paotneŋ.

---

* 2:32: Sam 50:15; Apos 2:21, 15:17; Rom 10:11-14

Amos

Anutu Isrel ämawebetä momi kädet pekta iwetkuk

3

Amos 3:1-8

Yawetä Isrel ämawebe komi piä yämayäj täyak u mebäri nitek

¹ Amostä ñode yäjnkuk; Isrel ämawebe Yawetä Isip nanik tämagut yäpmäj äbani in man Yawetä täwetak ño juku peñpäñ nadäwut. Uwä ñode yäyak;

² * Äma äbot komeni komeni u bämopiken nanik ingänpäj näknata biñam itta iwoyänpäj watä säkgämän it tamik täyat.

Mebäri unita momijin kudupta yänpäj kowatawä komi piäken api tepmanpet.

³ Jide? Äma yarätä bok jop täga kuñatdeñ? Nämo, man yänpäj-nadäk täñkañ uyaku kuñatdeñ.

⁴ Ba laion, bipiken tom kubä nämo ureko uwä kähän imata yäwek?

Ba laion guban; ini mobä käwutken itpäñ imata gera jop yäwek? Nämo, tom kubä nañkañ uyaku gera täga yäwek.

⁵ Ba jide, äma kubätä barak käderiken barak yepmäñitta gämam umumi nämo peweko uwä barak jide täñpäñ inirek? Nämo!

Ba tom kubä buñep terak nämo äronjirän kaik jide täñpäñ akwek? Nämo, tom kubä äroweko uyaku kaik täga akwek.

⁶ U udegän, yotpärare kubäken ämik täño womat mämä nadäñpäñ ämawebe nämo umuntäneñ ba?

Ba yotpärare kubäken kadäni waki ahäweko uwä jide nadäneñ? Uwä ñode nadäneñ; Waki ahätak ñowä mebäri nitek. Yawetä pewän ahätak yän nadäneñ.

⁷ * Unita bureni-inik ñode nadäwut; Ekäni Yawe ärowanitä imaka kubä täñpayäj nadäñpäñä profet piä ämaniye u jukun yäwerän nadäñjirä täk täyak.

⁸ * Äma kubä laiontä gera yäjirän nadäñpäñ nämo umuntäwek? Eruk, u udegän Ekäni Yawe ärowanitä äma kubäta man imeko uwä äma u jide täñpäñ man u yäjahäkta meni täñpipiwek? U täga nämo!

5

Amos 5:6-27

Yawetä ämawebeniye kudän goret kuñarani yabäj yäjnkuk

⁶ * Eruk, Isrel ämawebe, in Yawe täño gämoriken kut! Ude tänayäj täño uwä täga api itneñ. Täñ, ude nämo tänayäj täño uwä Yawetä kädäp ude Isrel ämawebe intä terak äpäñkañ in kuduptagän api ijin morewek.

Täjirän inken nanik kubätä kädäp u täga nämo api döpän kumneñ. ⁷ Inä waki ñode täk takan; Inä kudän siworji yäpmäj äyäjutpäñ äma jopi u täñkentäj

* **3:2:** Kis 19:5-6; Lo 10:15; Mat 11:20-24; Rom 2:9; 1Pi 4:17
Rev 1:19 * **3:8:** Jer 20:9; Apos 4:20, 5:29; 1Ko 9:16; Rev 5:5

* **3:7:** Stt 18:17; Sam 25:14; Jon 15:15;
* **5:6:** Lo 30:6,10; Ais 55:6-7; Hib 12:9

yäminap̄p̄aṅ komi epänken yepmak täkaṅ. Bureni, inä kudän siwoṅi u jiraṅta maṅp̄a kuṅkuṅ.

⁸ Nadäkaṅ? Äma guk mebäri mebäri, ini äbot-äbot täṅ yepmaṅkuko, ba bipmāṅ urani täṅpewän yāṅek täyak, ba kepma täṅpewän bipmāk täyak, ba gwāgu pähap yāṅpewän äbä kome terak piwän kuk täkaṅ unitāṅo wāpi uwā Yawe näk. ⁹ Näkä äma kehäromi nitek ba unitāṅo yotp̄arare kehäromi uken täṅp̄awak pewa ahäk täkaṅ. Unita waki täṅpani in juku pewut.

¹⁰ * Inä äma man käbeyäken man bureni yāṅahäk täkaṅ unita gaṅani nadäk täkaṅ. Ba man yāpmāṅ daniwani äma siwoṅita nadāwāwak täk täkaṅ. ¹¹ Äma jopi jäwäri yeṅ maṅp̄a äp̄monp̄akaṅ unitāṅo tuṅumi jop yāyomāgat täkaṅ. Unita yot kehäromi säkgāmān, mobāp̄aṅ täṅkuṅo upāṅkaṅ inä u gānaṅ nämo api itneṅ. Ba wain epän säkgāmān piṅkuṅo upāṅkaṅ unitāṅo bureni nämoinik api näneṅ. ¹² U imata, näk momijin waki mäyap yabāṅp̄aṅ-nadäk täyat.

In äma siwoṅita waki täṅ yämik täkaṅ. Ba intä epän waki täkta ämatä moner tamik täkaṅ. Täṅkaṅ man käbeyäken yāṅ-yāṅjarani man yāṅirä äma jopi jäwäri jiraṅta yepmak täkaṅ. ¹³ Ude täṅirä ämawebe nadäk-nadäk täga nitekta kwikinik mankum it täkaṅ, kadäni wakiken itkaṅ unita.

¹⁴ * Eruk, kädet wakiwaki nämo, kädet täga kaṅ iwarut! Ude iwatnayāṅ täṅo uwā säkgāmān api itneṅ. Bureni, ude täṅirä Yawe Anutu kehäromi mähemitä inkät it-inik api täṅpek, yäk täkaṅ ude. ¹⁵ * Unita kudän wakita taräki nadāṅkaṅ kudän täga ṅodeta gäripi nadäk täkot; Man käbeyäken yāṅ-yāṅjarani man terak man epän nämo täṅp̄a waneṅ. Ude tänayāṅ täkaṅ uwā Yawe Anutu kehäromi mähemitä äbot nanak yarägān ṅonita butewaki käwep api nadāṅ tamek.

¹⁶⁻¹⁷ Unita Ekäni Yawe kehäromi mähemi näkä ṅode yäyat; In kudän waki ude täk täkaṅ unita kowata täṅp̄awakta ärewayāṅ. Ude täṅpakaṅ yotp̄arare täṅo kädetken konām kähän bumta api ahāwek. Wära wära yāṅp̄aṅ äma yotp̄arare gägāniken naniktä päbä äma kumbanita täṅkentāṅ yāmiṅp̄aṅ butewaki kap yāntekta gera yāṅpewaṅ api ämneṅ. Ba äma wain epänken itnayāṅ täkaṅ u imaka, konām wakikinik api kotneṅ. Yawe näkä ude yāṅkehärom täyat.

¹⁸ * Yäke! In Yawe täṅo kadäni pähap u bārāṅeṅ ahāwän yāṅ yāṅkaṅ gäripi pähap yāṅ nadäk täkaṅ upāṅkaṅ butewaki pähap! Kadäni uken imatäken täga kubä api yāpneṅ? Nämo! Kadäni u peṅyāṅek kadäni nämo, u bipmāṅ urani kadäni api ahāṅ tamek. ¹⁹ Kadäni uwā äma kubätä laion kaṅmuntāṅ kuyat yāṅṅat kumaṅ bea pähap kubä kaṅ-ahāweko ude! Ba äma kubä enjinken äroṅp̄aṅ maṅitkaṅ kerī dāpi terak peyat yāṅṅat gāmok kubä injirān iweko ude! ²⁰ * Bureni, Yawe täṅo kadäni unitä bipmāṅ urani api wädāṅ yāpmāṅ äbek, peṅyāṅek kubä nämo api ahāwek.

²¹ * Täṅp̄akaṅ Yawe näkä ṅode täwetgān täyat; Näk naniṅ oretta käbeyä täṅp̄aṅ äṅnak-äṅnak täk täkaṅ unita taräki nadäk täyat. U gaṅani pähap! ²² * Täṅkaṅ iron täṅp̄aṅ tom ketem ijiṅ naminayāṅ täkaṅ upāṅkaṅ täga nämo api nadāṅ tamet. Ba naniṅ oretta tom gupi taṅi taṅip̄aṅ naminayāṅ täṅo upāṅkaṅ yabāwa wakigān api täneṅ. ²³ Täṅkaṅ wagām utp̄aṅ oretoret kap teṅ namik täkaṅ u nadäkta gaṅa tak täyat. ²⁴ Täṅp̄akaṅ gäripi nadätat uwā ämawebeken

* **5:10:** Snd 9:7-8; Jon 3:20, 8:46-47, 15:19,23 * **5:14:** Sam 34:12-16; Jer 7:4; Mat 6:33, 2:7; Plp 4:8

* **5:15:** Sam 34:14, 119:104; Rom 12:9; 1Te 5:21-22; 3Jo 1:11 * **5:18:** 2Pi 3:10 * **5:20:** Mat 22:13;

Jud 1:13; Rev 16:10 * **5:21:** Mat 23:14 * **5:22:** Sam 50:8-13; Mai 6:7

kädet siwoŋi täŋpäj kudän tägatäga täŋpeŋ kuŋjarirä unitä ume nämo kawuk taŋkaŋ pen äpäk täkaŋ ude kaŋ pat tamän.

²⁵ Isrel ämawebe, obaŋ 40 unita näk inkät kome kawukiken bok kuŋatku mäŋken nanij oretta tom ketem ijij namut yäŋpäj nämo täwetkut. ²⁶ Täŋpäkaŋ apiŋo inä näk nabä kätäŋpäj anutuŋin jopi wäpi Sakutu intäjukun ämanin yäj yäkaŋ unitäŋo wärani, ba guk wärani wäpi Kaiwan anutunin yäj yäk täkaŋ u yänij oret täkaŋ unita ŋode täwetat; ²⁷ In Damaskus kome ukäda kome kubä täŋo gämoriken itkaŋ komi piä täkta tämagut yäpmäj kwayäj täyatken eruk, anutu jopijin u bok yäpmäŋkaŋ kaŋ kut! Yawe, wäpna kubä kehäromi mähe mi näkä ude yäyat.

6

Amos 6:1-7

Täga itkamäj yäj jop nämo nadäneŋ

¹ * Butewaki pähap! Ämawebe Jerusalem yotpärareken irit säkgämän terak it täkaŋ in api waŋ moreneŋ! Ba Samaria pom terak itkaŋ imaka kubätä nin nämo api täŋpä waneŋ yäj nadäk täkaŋ in imaka, api waŋ moreneŋ. Ba Isrel äma wäp biŋam nikek, in imaka api waŋ moreneŋ. In täŋo kome u kome päke u bämopiken intäjukun itak, ba Isrel ämawebe täŋkentäk yäpmäkta in tabäj tarek täkaŋ upäŋkaŋ inä api waŋ moreneŋ.

² Eruk, in päŋku Kalne yotpärare kaŋ kawut. Kaŋpäj unitä päŋku Hamat yotpärare pähap u kaŋ kawut. Kaŋpäj unitä päŋku Get yotpärare, Filistia komeken itak u kaŋ kawut. Jide, ämawebe äbot uwä in tärepmiŋpäj siwoŋi kuŋat täkaŋ ba? Ba unitäŋo kome intäŋo yärepmiŋkuk?

³ * Butewaki! Täŋpawak kadäni ninken täga nämo api ahäwek yäj nadäk täkaŋ. Upäŋkaŋ imaka wakiwaki täk täkaŋ unitä kadäni umuri pähap kubä api imagut yäpmäj äbek. ⁴ In tuŋum ämawebe itkaŋ dämpon patpat bukä säkgämän säkgämän terak pat täkaŋ, ba sipsip bulimakau gakŋi nikekpäj käroŋ nak täkaŋ. Unita in ket nadäwut. Inä api waŋ moreneŋ. ⁵ In orek patpat täŋpäj kap mebäri mebäri tehta gäripi nadäŋpäj Devittä teŋkuko udegän tena yäŋpäj gita utpäŋ kap teŋ ubik täk täkaŋ. ⁶ In wain ume bumta naŋkaŋ gupjin ägo wabikta gakŋi käbäŋi säkgämän nikekpäj ärut täkaŋ. Wära! Ude täŋkaŋ Isrel notjiye päke u waŋpäj itkaŋ unita butewaki kubä nämo nadäk täkaŋ. ⁷ Unita iwantä äbä Isrel ämawebe kome kudupiken täŋtäkŋat yäpmäj kunayäj täkaŋ uwä intä intäjukun api kuneŋ. Ude täŋpäj äŋnak-äŋnak pähap ba orek patpatjin uwä api paorek.

7

Amos 7:10-17

Profet ude itta Ekänitä iwoyäŋpäj teŋkuk

¹⁰ Täŋpäkaŋ Betel kome täŋo bämop äma wäpi Amasiatä Isrel täŋo intäjukun äma Jeroboamta man ŋode pewän kuŋkuk;

Amos uwä Isrel äma bämopiken itkaŋ gäk iwan täŋ gamikta äma bänepi yäpmäj ärokärok täk täyak. Täŋjirän kome mähe mtä unitäŋo mani nadäŋpäj nadäwätäk pähap täk täkaŋ yäk. ¹¹ Amostä ŋode yäk täyak yäk; Jeroboamtä

* **6:1:** Jer 5:5; Luk 6:24-25, 12:17-20; Jem 5:5; 1Pi 5:7

* **6:3:** 5:18; Mat 24:48; 1Te 5:3; 2Pi 3:4; Rev

18:17

ämik terak api kumbek. Ba iwan ämatä Isrel äma komeniken nanik yämagutpäñ kome banken komi epän api yämineñ yäñ yäk täyak.

¹² Amasia ude yäñpäñ päñku Amos ñode peñ iwetkuk; Profet, gäk ähan peñpeñ Juda komekaken ku! Uken kuñkañ profet epän täñpäñ moner kañ-ahä! ¹³ Betel kome ñoken intäjukun ämanin uwä Anutu iniñ orerani. Täñkañ kudupi yot ñowä Isrel äbot täño kudupi yot. Unita Betel kome ñoken profet man wari nämo yäwen.

¹⁴ Amasiatä ude iweränä Amostä man kowata ñode iwetkuk; Näk profet ätu ude nämo yäk. Ba profet täño nanaki nämo. Nämo, näk sipsip täño watä äma ude irit, ba päya piwanita watä äma itkut. ¹⁵ Ude irira Yawetä sipsip täño watä ämatä epänken nanik yäñ-nämagutpäñ ñode näwetkuk; Gäk kuñkañ Isrel ämawebenaye näkño mena jinom yäpmäñpäñ kañ yäñahäñpäñ yäwet. Yawetä ude näwetkuk yäk.

¹⁶ Täñkañ Amasia, Yawetä gäwerayäñ täyak u ket nadä. Gäk Isrel täño äbot u Yawe täño man yäñahäñpäñ yäweretta naniñ bitnäk täyan. ¹⁷ Unita Yawetä ñode yäyak; Nadätan? Webekatä monerji epän kubokäret webe ude äworeñpäñ yotpärare bämopiken api täñtäñ kuñarek. Ba äpetkaye nanakaye ämikken api kumäñ moreneñ. Täñpäkañ komekawä iwantä yäpmäñ daniñpäñ api yäpneñ. Ba gäkñawä guñ äbot bämopiken api kumben. Täñkañ Isrel ämawebe komeniken nanik yämagutpäñ ämatä komeken ban itkañ unitäño komi epän api tänen.

8

Amos 8:4-7

Isrel ämawebe täño kudän waki ätu

⁴ In ätutä äma jopi, tuñumi nämo, yer täñpä kuk täkañ ba kome ñonitäño äma jäwäri däpmäñ paotta piäni täk täkañ in ket nadäwut. ⁵ Inä ñode yäk täkañ;

Anutu iniñoret-oret kadäni bäräñer tärewänkañ ketem tuñum namiñ-gamiñ kañ täna. Yäke, Sabat kadäni ño jidegän tärewänpäñ ketem maketken api pene? Inä ude yäñpäñ namiñ gamiñ täk täkañ uwä tuñum täño gwäki jop yäpmäñ äronpäñ tuñum yämik täkañ u täñyäkñatpäñ ähan yämik täkañ, yäminañi ude nämo.

⁶ Täñkañ ketem ämatä moner peñpäñ yäpmäkta pek täkañ uwä waki bok täga bok täñ-awähutpäñ pek täkañ. Täñpäkañ kädet waki ñode imaka, täk täkañ; Äma jopi jäwäri imaka täpuri, kuroñi ärärani ude, gwäki nämo, inken jop yäpeko uwä, eruk inä tuñum jop yäpeko unitäño gwäki yäpmäkta äma jäwäri u inñpäñ moner nimän yäñpäñ äma kubäta iniñ kireneñ, watä piäni täñ imekta.

⁷ Ude täk täkañ unita Yawe, Isrel nanik täño Anututä ñode yäñkehärom täyak; Näk Isrel ämawebe intäño waki udewanita nämoink api täñgunj täwet.

Jona

Profet kubä Anutu täño man buramikta bitnäñkuk

Yawetä Jona piä man iweränkañ ämetpeñ kuñkuk

1 *Yawetä Jona, Amitai täño nanaki ñode iwetkuk; 2 Eruk gäk yotpärare pähap wäpi Ninive uken ku yäk. Kuñat-kuñari gwäjiwani wakiinik yabäñpän-nadäk täñkuro unita päñku kome mähem man kehäromi, komigämän kañ yawet yäk. 3 *Anututä Jona man ude iweränkañ Jonatä Yawe täño man bitnäñpeñ ämetkuk. Ämetpeñ gäpe terak Tasis yotpärareken kwa yäñpänä Jopa yotpärare gwägu dubiniken kuñkuk. Uken gäpe kubä Tasis komeken kwayäñ täñjirän kañ-ahäñkuk. Kañ-ahäñpänä Yawe kañumuntañ käbop irayäñ nadäñkañ Tasis kwayäñ gäpe suwañpeñ äronkuk.

4 Eruk äronpeñ kuñjirän Yawetä mänit pähap peñ iwet-pewän piäñjirän gwägu wakiinik täñkuk. Wakiinik täñpän gäpe imarayän täñkuk. 5 Imarayän täñjirän gäpe täño piä äma umuntañpän anutu iniken iniken uken gera yäñkuñ. Täñpän gäpetä pidäm tawän yäñpänä tuñum ätu gwägu gänañ ureñ täñpä äpmonkuñ. Ude täñ irirä Jona uwä gäpe miyäkiken äpmo däpmon patguñ täñkuk.

6 Patguñ täñjirän gäpe täño mähemitä äpmonpän Jona kañpän ñode iwetkuk; Gäk mebari jideta däpmon ño pat itan? Eruk aku! Gäkño anutuken gera yäl! Yäñjiri butewaki käwep nadäñ niminpäñ täñkentän niminjirän nämo paotne yäk. 7 Ude yäñjirän gäpe täño piä ämatä yäñpän-nadäk täñpän yäñkuñ; Eruk, netä täño mebarita imaka umuri pähap ño ahän nimitak yän kañ-ahäkta kären täñpän käna yäk. Ude yäñpän kären täñjirä Jonaken ahäñkuk.

8 Jonaken ahäñjirän kañpän ñode iwetkuñ; Gäk niwet yäk. Imaka ño netä täño mebari terak ahän nimitak? Gäk ima piä täk täyan? Gäk de naniktä äbätan? Gäk komeka de nanik? Ba netä täño äma äbotken nanik? 9 Yäñjirä yawetkuk; Näk Hibru äma yäk. Yawe Anutu kunum gänañ nanik kome gwägu pähap yäwän ahäñkuño u orañ imik täyat yäk.

10 Ude yäñpän Yawe kañumuntañ ämetkut yän yäweränä äma gäpe gänañ itkuño unitä umun pähap täñpän iwetkuñ; Yäke! Gäk umuri udewani imata täñkun? 11 Täñkañ gwägu wakiinik täñpewän äneñi iwet yabäñkuñ; Jide täñ gaminapän gwägutä wareñi nämo pärek? 12 Yäwäwä Jonatä yawetkuk; Näk yäpmäñpän gwägu gänañ mañpä äpmonjira uyaku gwägu wareñi nämo pärek yäk. Nadätat, gwägu wakiinik täyak u näka yäñpän täyak yäk.

13 Ude yäweränkañ Jona täño man nämo buraminpäñ gäpe gwägu gägäni käda kwän yäñpän keritä bumta täñ-iwatkuñ. Täñ-iwatkuño upänkañ gwägu wakiinik-inik täñkuko unita täñpä wañkuñ. 14 Täñpä wañtäko Yaweken butewaki gera ñode yäñkuñ; O Yawe, äma ño gwägu gänañ mäna äpmonjirän, gäk mebari injinken itak yän niwetkañ nibän äwaräkuk täñjiri nämo paotne! Yawe, gäkña nadäñpän täñkañ nintä terak nämo yäwen yäk. 15 Täñpän äma unitä Jona yäpmäñpän gwägu gänañ mañpä äpmonjirän gwägu wareñi nämo patkuk. 16 Täñjirän äma itkuño unitä Yaweta bumta umuntañpän bänep täñkwitakta

* 1:1: 2Kin 14:25   * 1:3: 1Jo 4:2; Jer 20:7-9; Luk 9:62; 1Ko 9:16

gupe kábäni nikek ijin iminpäŋ Yaweta watä piä täŋ iminenŋta yänkehärom tanŋkuŋ.

¹⁷ *Täŋpákaŋ Yawetä gwägu tom taŋi páhap kubä iniŋ kireŋpewän Jona kámän äpmonŋkuŋ. Kámän äpmonŋirä Jona gwägu tom páhap u koki gánaŋ kepma bipani yaräkubä ude patkuk.

2

Jonatä Anutu man iwerirän nadäŋ iminŋkuk

¹ Jona tom koki gánaŋ patkaŋ Yawe Anutuni yänapik man terak ŋode iwetkuk;

² Näk komi piäken patpäŋ Yawe gäkken gera yänjira naniŋ yänkun.

Paotpaot komeken patkaŋ täŋkentäŋ nam yänpäŋ gera yänjira nadäŋ namiŋkun yäk.

³ Imata, gäk gwägu páhap gánaŋ pudät mabi baninik, gwägu mebäriken umu äpmonŋkuro unita.

Täŋpäŋ gäkŋo gwägu páhaptä näk uwäktäŋ namiŋpäŋ gwägutä taŋi tokätpäŋ nut mabän äpmonŋkut yäk.

⁴ Ude ahäŋ namänpäŋ ŋode nadäŋkut; Näk inŋamka dapunken nanik näwat kireŋkuno upänkaŋ ŋode nadätat; Gäkŋo kudupi yotkaken äneŋi api ärowet.

⁵ Ume páhaptä uwäk täŋpipinpäŋ nepmaŋpäŋ paorayäŋ täŋkut. Gwägutä näk it gwäjinpäŋ gwägu yenitä gwäknaken kwasikotkuŋ.

⁶ Näk gwägu gánaŋ kome mebäriken äpmonŋpäŋ äpmokinik täŋkut.

Äpmonŋpäŋ ukädagän itnaŋipäŋ Yawe Anutuna, gäk komi piäken nanikpäŋ wädäŋ tädotpäŋ nepmaŋpi pen api iret yäk.

⁷ Iritna jirupmirayäŋ täŋirän Yawe, gäka nadäŋpäŋ gerana gäkŋo kudupi yotkaken ahäŋkuk.

⁸ * Täŋpákaŋ ämawebe yäwik pukpuki oraŋ yämik täkaŋ uwä gäka nadäŋ gamikinik tänaŋipäŋ mäde ut gamik täkaŋ.

⁹ Täŋ nähä bänepnatä kap teŋoret gaminpäŋ ärawa api täŋ gamet. Täŋpäŋ yänkehäromtak man gäwetkuro u täkinik api täŋpet.

Yäke! Paotpaotken nanikpäŋ yämagurani mäheŋi u Yawe ubayäŋ!

¹⁰ Täŋpákaŋ Yawetä gwägu tom iwet-pewän gwägu tomtä Jona gwägu gägäniken aŋeŋ maŋpäŋ kuŋkuk.

3

Ninive kome mäheŋitä bänepi äyänutkuŋ

¹ Täŋpákaŋ Yawetä Jona äneŋi ŋode iwetkuk;

² Eruk, gäk Ninive yotpärareken ku yäk. Kuŋkaŋ manbiŋam gäwerayäŋ täyat u kaŋ yäwet. ³ Ude yänjirän Jonatä mani buraminpäŋ Ninive yotpärareken kuŋkuk. Ninive uwä yotpärare taŋiŋinik, kukŋi ŋonitä kukŋi udude kweno uwä edap yaräkubä tärewek. ⁴ * Eruk, Jona yotpärare gägäniken yäput peŋpäŋ kepma kubä kuŋpäŋ yotpärare bämopiken itkaŋ gera terak ŋode yänjahänkuk; Edap 40 ude täreŋirän Ninive yotpärare api peŋ awähurek! yäk.

⁵ Jonatä ude yänjirän eruk, Ninive mäheŋitä Anutu täŋo man nadäwä bureni täŋkuk. Nadäwä bureni täŋpápäŋ mominita nadäwätäk täŋpäŋ, nak

* 1:17: Jon 4:6; Mat 12:40, 16:14; Luk 11:30

* 2:8: Sam 31:6

* 3:4: Mat 12:41; Luk 11:32

jop irit kadäni peñpäj tek waki-wakipäj täñkuñ. Ekäni ironji kudup udegän täñkuñ. ⁶Täjirä Ninive nanik täño intäjukun ämatä biñam u nadäñkañ akuñpäj tek täga yäñopmäñpäj peñpäj tek waki-wakipäj täñpäj päñku kädäkut gänañ manjit itkuk.

⁷Täñkañ Ninive ämawebe kuduhtagäntä nadäkta manbiñam ñode pewän kuñkuk; Intäjukun ämakät epän ämaniyetä ñode peñ täwetkañ, Kubätä ketem kubä nämoinik näñpek. Äma ba yawak, ketem ume nämoinik näneñ yäk.

⁸Nämo! Äma ba yawak imaka, tek waki-wakipäj täñput. Täñpäj ämawebe kuduhtagäntä Anutuken yäñapik man kehäromi yäneñ. Täñpäj kuñat-kuñari waki u ba ämik täktäk täk täkañ u penen! yäk. ⁹Ude täjirä Anututä butewaki käwep nadäj niminpäñ ninta kokwawak nadätäk u peñirän nämo paotne yäk.

¹⁰Täñpäkañ manbiñam pewän kuñkuko u nadäñpäj buraminpäñ ämawebe kudup wakiwaki mäde ut iminirä Anututä yabäñkuk. Yabäñpäjä nadäk injtkuko u yäpmäj äyäjutpäñ kowata pewän ahäj yämikta nadäñkuko u peñkuk.

4

Anututä Jona bänep äyäjutta man iwetkuk

¹Anututä ude täjirän Jona u kawän nämo tägawäpäñ kokwawak tañi nadäñkuk.

²* Kokwawak nadäñpäj yäñapik man terak Yawe ñode iwetkuk; Yawe, jide? Näk komenaken itkañ gäk ude api täñpen yäj nämo yäñkut? Bureni, ude api täñpen yäj nadäñkuro unita Tasis komeken ämetpeñ kuñkut yäk. Mebärika ñode nadäñkut; Gäk Anutu orakorak mähehi. Gäk bänep ironka nitek. Kokwawakka bäräñek nämo ahäk täyak. Butewaki nadäk-nadäkka u ärowani. Täñpäj bänepka äyäjutpäñ äma täño momi peñ yämikta pidäm tak täyan. ³* Unita Yawe, gäk nabä kätäjiri kañ kumba yäk. Näk kumäkta gäripi nadäñkañ, itta gañani nadätat yäk.

⁴* Ude yäwänä Yawetä ñode iwetkuk; Kokwawak nadätan u täga täyan? Nämo! ⁵Yawetä ude iweränkañ Jona yotpärare gägäniken edaptä abani kada kuñkuk. Ukäda päñku yottaba kubä täñpäj äyäjken manjit itkuk. Yotpärare u jide ahäj imän kawa yäñkañ itkuk. ⁶Irirän Yawe Anututä nadäñirän päya keräpi kubä tädotpäñ bäräñek tägañkuk, u Jonata äyuj täñ iminpäñ edap täño komi yäpmäj äpäkta. Täñirän Jonatä päya unita gäripi pähap nadäñkuk. ⁷Täñpäkañ patkuko yäñejirän tamimañ Anututä gwak kubä iwet-pewän äbäñpäj päya u mebäri näñ täkñepewän kubit tañkuk. ⁸Eruk edap bämop tawänä Anututä nadäñirän manit kädäp ikek piäñkuk. Piäñirän edaptä Jona gwäkiken inñewän kehäromini paorirän ini kumba yäj nadäñpäj yäñkuk; Näk itta gañani nadäñpäj kumäkta täga nadätat yäk.

⁹Ude yäwänä Anututä iwetkuk; Gäk päyata kokwawak nadätan u täga täyan? Ude yäwänä Jonatä yäñkuk; Ei, kokna wañirä tägatäk! Kokwawak tañi nadäk täyat unita kumäkta gäripi nadätat yäk.

¹⁰Yäwänä Yawetä kowata ñode iwetkuk; Gäk päya unita piäni kubä nämo täñkun yäk. Ba watäni iriri nämo äronñpäj tägañkuk. Päya u bipani kubäken ahäñkañ bipani kubäken paorako unita imata butewaki nadäj imitan?

¹¹* Täñ nähä Ninive yotpärare pähap unita butewaki täga nämo nadäwet?

* **4:2:** Kis 34:6   * **4:3:** 1Kin 19:4   * **4:4:** Mat 20:11-15   * **4:11:** Sam 145:8-9,15-16; Mat 18:33; Luk 15:29-32

Yotpärare uken ämawebe 120 tausen ude bumik it täkaŋ. U kädet täga iwatta gunṭak täkaŋ. Ba yawak imaka bumta itkaŋ. Urita imata butewaki täga nämo nadäŋ yämet?

Maika Asiria naniktä Juda ämawebe komi piäken api yepmanpek

5

Maika 5:2-5

Intäjukun äma kubätä Betlehem komeken api ahäwek

²* Yawetä ñode yäyak;

Betlehem Efrata, gäk Juda kome täño yotpärare päke unitäño täpuri ude itan. Upänkañ inken intäjukun äma pähap kubä api ahäwek. Ahäñpän näknaken äbot, Isrel ämawebe u näkño wäpna terak api yabäj yawarek. Äma unitäño oraniye uwä bianinik umu ahäñkuñotä ahäj yäpmäj äbäkañ. ³* Unita Yawetä Isrel äbot iwan kerä terak yepmanpän it yäpmäj kuñtäko webe kubä Ekänitä iwoyänkuko unitä nanak api bäyawek. Kadäni uken intäjukun äma unitäño noriye ätu ämatä komeken komi epän terak itkuño u äbäñpän Isrel noriyekät äneñi kubäkengän api itneñ. ⁴* Täñpakañ intäjukun äma unitä yawakiye Yawe Anutuni täño kehäromi ba wäpi ba epmäget kudäni uterak watä kehäromi api it yämek. Watä it yämiñirän säkgämän api itneñ. Täñkañ äma unitäño kehäromi ba wäp biñam ärowanitä komeni komeni api kuñ morewek. ⁵* Ude täñkañ bänep kwini täño mäheñi ude api it yämek.

6

Maika 6:1-8

Yawetä Isrel ämawebe manken yepmanpek

¹ Yawetä man yäyak ño juku peñpän nadäwut! Näkä in manken tepmanjat ñowä mebariñiñ yänähäñpän näwerirä pom imaka, nadäwut! ² Oi pom, in ba kome täño meham kehäromi tärek-täreki nämo it täkañ in juku peñpän Yawetä Isrel ämawebe manken yepmanpän man piä täñpayäj täyak ño nadäwut.

³* Yawe näkä ñode täwet yabätat; Ämawebenaye, näkä goret jide täñ taminkut? Ba bäräpi jide u pewa ahäj taminkuk? Unita kowata näwerut! ⁴* Näkägän Isip kome, komi piäken nanik in wädäj tädotpän tämagut yäpmäj äbut. Kädet täwojäreñpän yäj-täkñat yäpmäj äbäka Moses kenta Aronkät Miriam upäj iwoyänpän yepmankut. ⁵* O ämawebenaye, Moap nanik täño intäjukun äma wäpi Balak unitä waki täñ tamikta nadäk tawañ peñkuko unita juku piwut. Ude täñ tamikta nadäk tawañ peñirän Beo täño nanaki Balam unitä Balak iwetkuko unita imaka, nadäwut. Ba bämop äma ätu topmäk-topmäk täño gäpe Gilgal yotpärare yäpmäj kuna yäñpän Sitim kome peñpeñ kuñtänğän ume tañi kubäken ahäñirä kudän näkä pewa ahäñkuño unita juku piwut. Imaka udewanita juku pinayäj täño uyaku injin täñkentäj tamikta jide täñ taminkuro u api nadäñpän yäpmäj kuñatneñ.

* **5:2:** Mat 2:6; Jon 7:42   * **5:3:** Mat 12:50; Rom 9:23-28, 11:5   * **5:4:** Ais 40:11, 49:9-10; Ese 34:23-24; Jon 10:24; Sam 45:6; Mat 25:1; Efe 1:13   * **5:5:** Ais 9:6; Luk 2:14; Jon 14:23; Efe 2:14-17
* **6:3:** Sam 50:7, 81:8,13; Rom 3:4-5, 3:19   * **6:4:** Kis 4:10-16, 12:50-51, 15:20   * **6:5:** Nam 22:2-24:25; Jos 3:1-4:19

Kudän Yawetä gäripi nadäk täyak unita man

- ⁶ Yawe Anutu kunum gänaŋ nanik u iniŋ oretta äbäŋpärj ä matäken upärj täga yäpmärjkaŋ äbet?
 Bulimakau nanaki säkgämäninik upärj yäpmärj päbä irona ude täga ijin imet?
- ⁷ Ba sipsip ämani tausen mäyapinik injamiken yäpmärj äbäŋjira gäripi nadäwek ba nämo?
 Ba olip gakŋi käbot tausen mäyapinik udepärj yäpmärj äbäŋjira Yawetä unita gäripi nadäwek ba nämo?
 Ba nanakna intäjukun nanik mominata kowata utpärj iniŋ kirewero uwä injamiken tägawek?
- ^{8*} Ude nämo! Yawetä kädet täga nintä täkta uku bian niwetpärj niwoŋärenjuk.
 Unita kädet ugänpärj täkta nadäk täyak. Kädet u ŋode;
 Ämata kudän siwoŋi täŋ yämiŋkaŋ orakorak kädet iwatpärj nininta nadäna äpani täŋpärj Anutunin gämoriken kuŋatpärj ukät bänep kubägän itne.

---

* **6:8:** Stt 18:9; Sam 73:28, 37:26; Ais 58:6-9; Hos 6:6; Efe 4:32; Jem 4:6-10; 1Pi 5:6

Habakuk Bäräpi gänäj iritta man

Habakuk 1:1-3, 2:1-4

Ämawebe siwoŋi uwä nadäkinik terak it täkaŋ

¹ Man ɲo Yawetä profet Habakukta imaka kubä dāpmonken bumik ude imiŋkuk;

² Yawe, näk kadäni käroŋi gäkken gera yäk täyat u kadäni jidegän nadäŋ namiŋpäŋ nin api täŋkentäŋ nimen? Täŋiri imaka waki ahätak u nin nämo täŋpän waneŋ. ³* Näk bäräpi ämawebe äbotken ahäŋirän wari kakta nämo nekaŋ. Unita mebäri imata iwan yabäŋ äwaräkuk täŋiri ämawebe äbot ɲo täŋpä wakaŋ? Komeni komeni ɲo yabäŋira iwantä ämawebe äbot täŋpä wawäpäŋ tuŋumi bok täŋpä wakaŋ. Täŋpäŋ yäŋarahut-ärahut ba ämik bumta täŋ itkaŋ.

2

¹ Näk nadäwätäkna Yawe iwetkuro unita kowata nadäkta yot käroŋi, iwantä äbäŋirän yabäkta punin unu äro itkut. Äro itkaŋ kowata nadäŋkaŋ kaŋ iwera yäŋpäŋ itsämbut. ² Täŋjira Yawetä näwetkuk; Näkä man dāpmonken gäwerayäŋ täyat u mobä kwäkä yäwani ätu yäpmäŋkaŋ uterak säkgämän kudän täŋpäŋ peŋjiri äma kubätä daniwayäŋ nadäŋpäŋä bäräŋeŋ täga kaŋpäŋ api daniwek. ³* Unita jop kudän täŋpäŋ peyi. Imaka ahäwayäŋ täko unitäŋo kadäni nämo keräp täyak. Upäŋkaŋ kadäni käroŋi nämo iriri kudän gäwoŋärewayäŋ nadätat u api ahäwek. Bäräŋeŋ nämo ahätak yäŋ nadäweno upäŋkaŋ muni kubägän iriri api ahäwek. ⁴* Man u ɲode; Äma näk mäde ut namiŋpäŋ kädet waki mebäri mebäri täk täkaŋ u nämo api itneŋ. Täŋ äma siwoŋiwä nadäkinikitä täŋkentäŋ yämiŋirän api itneŋ.

* **1:3:** Mat 10:16; 2Pi 2:8
Gal 3:11; Hib 10:38

* **2:3:** Apos 1:7; 2Te 2:6-8; Jem 5:7-8; Hib 10:36-37

* **2:4:** Rom 1:17;

Sefanaia

Anutu täño man piä tärek-täreki unita man

3

Sefanaia 3:14-18

Oretoret täño kap kubä

- ¹⁴ Oi Isrel ämawebe, Jerusalem täño äperiye, in gera yänpän oretoret terak kap tewut. Bänep täga nadänpän oretoret bumta-inik tänpüt.
- ¹⁵ U imata, Yawetä komi tamiñ yäpmän äbuko eruk apiño nadän tama yänpän intäño iwan kudup däpmänpän yäwat kiretak. Nadäkan? Isrel täño intäjukun äma bureni, Yawe uwä inkät it täyak unita in imaka kubäta wari nämo api umuntäneñ.
- ¹⁶ Tänpäkan kadäni uken Jerusalem ämawebe ñode api yäwetneñ; Imaka kubäta nämo umuntänpän bänepjin nämo pewä putäreneñ.
- ¹⁷ * Nämo! Yawe Anutujin inkät itkan kehärominitä täñkentän tamiñpän iwan keriken nanik bureni api tämagurek. Unitä inta gäripi pähap nadän tamiñpän iritjin api täñ-kodaktan tamek. Täñkan inta oretoret tänpän kap api taniñ ubiñ tewek, ämawebetä orekirit kadäniken oretoret täk takan ude.
- ¹⁸ Tänpäkan Yawetä ñode täwetak; Näkä taniñ kawa tänpän komejinken äneñi api yän-täkñat yäpmän äbet. Ude täñjira iwan inamiken mäyäk nadänkuño u api paorek.

---

* **3:17:** Sam 24:8-10; Ais 9:6, 12:2; Hib 7:25; Sam 147:11, 149:4; Ais 62:4-5; Luk 15:5-6, 23-24; Jon 13:1

Sekaraia Ämawebe **bänepi tänpidäm takta man**

9

Sekaraia 9:9-12

Bänep kwini mähe mi äbätak!

9* Yawetä ñode yäyak;

Eruk Jerusalem nanik ämawebe, in bumta oretpäñ oretoret gera yäwut!

Intäjukun ämajin inken äbänjirän kawut!

U kudän siwoñi ba ämawebe yäpätägakta kehäromi nitek äbänjirän tamitak.

U bänep kwini tänpänitä doñki nanak terak manjtkañ äbätak.

10* Unita nadäkot! Iwantä Jerusalem yotpärareken ämik tuñum inkät ämik pewä ahäktä yäpmänjirän äbuño u näkä api pewa paotneñ. Bureni, ämik täño hos, karis ba äpa kuwek u kudup api paotneñ.

Ude täñjira intäjukun ämajin uwä äma äbori äboriken bänep kwini terak irit täño manbinam yänjähänpäñ api yäwerek.

Täñpäkänjirän kome yabänjirän yäwat täyak u gwägu pähap ño kädätä päñku ban udude pätak ude. Komeni täño бага uwä ume wäpi Yufretis u yäput-peñkänjirän komeni komeni api kuñ morewek.

11* Täñpäkänjirän Yawetä äneñi ñode yäkgän täyak; Juda äma intäño orajiyekät topmäk-topmäk kubä täñkuro u tom däpmänjirän unitäño nägäri terak täñkehäromi täwani.

Topmäk-topmäk unita yänjirän komi piä, kome kawuki umeni nämo ñoken nanik pit tamänjirän taniñ kireñpewa api peñpeñ kunen.

12 Näk ude täñkentänjirän tamikta yänjira bänepjin pidäm täkänjirän unita kome, komi piä täk täkänjirän u peñpäñ komejin kujatken äneñi kuñkänjirän säkgämänjirän kan irut.

In komi piä täñjirän täñjirän upänjirän kowata täga tamayänjirän täyat uwä komi apinjo nadäkänjirän u irepmitpäñ kowata säkgämänjiräninik api tamet.

12

Sekaraia 12:7-10

Yawetä Jerusalem nanik iwan keriken api yomägarek

7 Yawetä ñode yäyak;

Yawe näkä Juda nanikta kehäromi yäpmäktä intäjukun api täñkentänjirän yämet.

Täñjira Devit täño äboriye wäp binjam ba Jerusalem nanik täño wäp binjamtä

Juda nanik täño nämo api yärepmirek. ⁸ Täñpäkänjirän kadäni uken Yawe näkä

Jerusalem nanik api täñkentänjirän yämet. Täñjira ämawebe kehäromini nämotä

Devit kehäromi nitek itkuko ude api itneñ. Täñpänjirän Devit täño äboriyetä

Jerusalem nanikta intäjukun api täñjirän yämineñ, Yawe täño anjero ba Anututä

ini täñjirän yämeko ude. ⁹ Täñkänjirän kadäni uken näkä äma äbori äbori Jerusalem

täñpawakta äbäk täkänjirän uwä api däpmänjirän morewet.

* **9:9:** Ais 9:6-7; Jer 23:5-6; Mat 1:21, 21:5; Rom 3:24-26; Jon 12:14-16 * **9:10:** Apos 10:36; Rom 15:9-13; 2Ko 5:18; Efe 2:13-17; Rev 11:15 * **9:11:** Mat 26:28; 1Ko 11:25; Hib 9:14-26

¹⁰* Täjpäkan Dedit täño äboriye ba Jerusalem ämawebe näkä orakorak kädet ba yänpik man yäkyäk kädet iwatta kehäromi api piñ yäbaret. Ude täñira äma yäput pewä kumbuko u kanpäñ konäm butewaki jägämi pähap api täñ imineñ, miñiye naniyetä nanakiye tepi ba intäjukun naniktä kumbänkan täneño ude.

---

* **12:10:** Jol 2:28; Apos 10:45; Tai 3:5; Rom 8:15,26; Mat 24:30; Jon 19:37; Rev 1:7; Hib 12:2

Malakai

Anututagän nadäŋ imikinik täneŋta man

2

Malakai 2:1-10

Yawetä bämop äma jukuman yawetkuk

¹ Yawe kehäromi mähemitä bämop äma ŋode yawetkuk; Man kehäromi yawayäŋ täyat uwä intä nadäktä. ² * Piä täk täkaŋ u kudup terak wäpna biŋam punin peney. Manna nämo nadäŋ namiŋpäŋ ärowani täŋ naminayäŋ täŋo uwä in api täŋpa waneŋ. Ba iron, täŋ-mehamtaŋ tamikta yäpmäk täkaŋ u imaka, api täŋpa waneŋ. Bureni, manna nadäŋ äwaräkuk täŋkuŋo unita imaka tägajin uku täŋpa waŋkuŋ! ³ Unita nanakjiyeta komi api yämet. Ba tom ärawata ijin namani täŋo kok yäpmäŋpäŋ iŋamjin dapunken api wopet. Ude täŋ tamiŋjira kokjiraŋ ukät in bok api täŋureŋ täŋpä kuneŋ. ⁴ * Ude täŋ tamiŋjira ŋode api nadäneŋ; Man kehäromi niwetkuko u Yawe kehäromi mähemitä ini bämop äma wäpi Livaikät topmäk-topmäk bian täŋkuko u nämo wärämuppäŋ irepmitneta niwetkuk yäŋ nadäneŋ.

⁵ * Topmäk-topmäk Livaikät täŋkuro uterak irit käroŋi säkgämän itta yäŋtäreŋ imiŋkut. Ude yäŋtäreŋ imiŋkuro unita gämotnakengän itpäŋ naniŋ oretta yäwani. U bureni, gämotnakengän itpäŋ oraŋ namiŋpäŋ kuŋatkuk. ⁶ U ämawebe kädet siwoŋi täŋpeŋ kuŋattagän yawetpäŋ yawoŋäreŋkuk. Täŋkaŋ kädet waki täkta kubä nämo yawetpäŋ yawoŋäreŋkuk. Ude täŋkuko unita näkkät bänep kubägän itpäŋ siwoŋi kuŋatkaŋ ämawebe mäyap kädet waki mäde ut yämikta täŋkentäŋ yämiŋkuk. ⁷ * U imata, bämop äma täŋo piä uwä ämawebe näkŋo mebäri siwoŋi nadäwä tumäktä yawetpäŋ yawoŋäreŋ täneŋ. Uwä Yawe kehäromi mäheŋi näkŋo man yäŋahäwani äma unita ämawebetä näkŋo gärip kaŋpäŋ nadäktä bämop äma uken kuneŋ.

⁸ * Upäŋkaŋ bämop äma apiŋo nanik in uwä näkŋo kädet siwoŋi u irepmit morekaŋ. Täŋkaŋ nadäk mebäri mebäri terak yawetpäŋ yawoŋäreŋ täŋjirä ämawebe mäyaptä kädet siwoŋi nämo iwatkaŋ. Bureni-inik, orajin Livaikät topmäk-topmäk täŋkuro u wärämuppäŋ irepmit morekaŋ. Yawe kehäromi mäheŋi näkä ude yäyat. ⁹ In näkŋo man nämo buramik täkaŋ. Täŋkaŋ ämawebenaye yawetpäŋ yawoŋäreŋ täk täkaŋken uken ŋode täk täkaŋ; Ätu gäraŋ itkaŋ ätuwä yabäŋ yäk täkaŋ. Ude täk täkaŋ unita näkä Isrel äbot u täŋpewa inta nadäwä äpani täŋpöpäŋ mäde api ut tamineŋ.

¹⁰ Nadäkaŋ? Nin kuduptagän nanin kubägän. Anutu täŋpäŋ nipmanpani kubä ugän. Upäŋ jide unita notniyekät kowat nadäŋ imän tänaŋjipäŋ nadäŋ äwaräkuk täk takamäŋ? Ude täk takamäŋ uwä topmäk-topmäk Anututä oraniyekät täŋkuko u wärämuppäŋ irepmit takamäŋ.

3

Malakai 3:1-5

---

* **2:2:** Sam 81:11-12   * **2:4:** Nam 3:11-13   * **2:5:** Nam 25:12   * **2:7:** 2Ti 2:24-25; 2Ko 5:20;
1Te 4:8   * **2:8:** Mat 15:2-5, 18:7; Luk 11:46; Rom 2:19-24, 14:21; Tai 2:8

Kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp täyak

1* Yawe Kehäromi mähe mi näkä ñode yäyat;

Näkño kädet täwitta yäñahäwani ämana kubä intäjukun api tewa kwek yäk. Kuñjirän pit kubägän Ekäni unita wäyäkñek täkañ uwä iniken kudupi yotken api kwek. Bureni, topmäk-topmäk kubägän unitäño yäñahäwani äma, unita gäripi pähap nadäk täkañ unitä bureni api ahäwek yäk.

2* Upäñkañ äbayäñ täyak kadäni uken netätä kehärom tanpän unitäño man epän täga api irepmirek? Ba netätä täpäneñpän injamiken täga api irek? Nämo, kädäp komi, gol kenta siliwa ijiwani udewanitä-yäñ api äbek. Ba sop kehäromi niked, tek garok bäräñej yäwat kirewani udewanitä api äbek. 3* Uwä Anutu täño bämop äma yäpmän danikta kädäp komi nikedtä siliwa gol ijinpewä jirañ inigän kuk täkañ udegän api yäpmän daniwek. Yäpmän daniñpän äma siwonjgän itpän bänep siwonji terak Yawe näka ärawa api täñ namineñ. 4 Ude täñjirä Juda ba Jerusalem naniktä ärawa täñ naminjirä käwa api tagawek, bian täk täñpani ude.

5* Täñpän Yawe Kehäromi mähemitä ñode yäkgän täyat; In yäpmän danikta api ärewet yäk. Ärenpän äma näka nämo umuntanpän äma yärat-yärat täk täkañ, ba kubokäret täk täkañ, ba man käbeyäken jopman yäk täkañ, ba epän ämaniye gwäki säkgämän nämo yämik täkañ, ba webe kajat ba ironji kodäñani täñyäkñarani täk täkañ, ba äma äbanita waki täñ yämik täkañ u kudup bäräñej api yäpmän daniwet yäk.

4

Malakai 4:1-6

Yawe täño kadäni pähap api ahäwek

1* Yawe kehäromi mähemitä ñode yäyak;

Kepma pähap kubä bureni-inik api ahäwek. Kepma uken ämawebe inita nadäñjirä ärowani täñpanikät wakiwaki täñpani unitä mup kubit täwani ude äworeñjirä kädäptä kudup api ijin paotneñ. Kokoki täpuri kubä nämo api itneñ. 2* Täñ, näk wäpna biñam orañ namik täkañ inken näkño yäp-pä-siwontak piä kehäromitä edap dapuritä-yäñ abäñ taminiñpän yäpätägañ tamek. Ude täñ taminiñrän oretoret bumta, bulimakau nanakitä yewa gänañ naniktä äpämañ pänku täñoret täk täkañ ude api täneñ. 3* Kadäni piä ude täñpayän täyatken inä äma wakiwaki yärepmitpän kugun ude parirä uterak yeñtäñ kuñ äbäk api täneñ. Yawe kehäromi mähe mi näkä ude yänkehärom täyat.

4 Unita in näkño бага man, piä ämana Mosesta Sinai pom terak imiñkuro unita nämo guñ täneñ. Man imiñkuro u Isrel ämawebe in kuduptagantä iwatneñta imiñkut.

5* Täñpäkañ Yawe näkño kadäni umuri pähap unitä nämo ahäñjirän intäjukunä profet Elaija api taniñ kirewet. 6 Elaija u taniñ kireñjira nädanani

* 3:1: Mat 11:10; Mak 1:2; Luk 1:76, 7:27 * 3:2: Mat 3:7-12, 21:41-44, 23:13; Luk 7:23, 21:36; Hib 10:28-29, 12:25; Rev 1:7; Rev 6:17; 1Ko 3:13-15 * 3:3: Luk 3:16; Efe 5:26-27; Tai 2:14; Hib 12:10; 1Pi 1:7, 4:12-13; Jon 4:24; Rom 12:1; Plp 2:17; 2Ti 4:6; Hib 13:15-16; 1Pi 2:9; Rev 5:10 * 3:5: Sam 50:3-6; Hib 10:30-31; Jem 5:8-9; Jud 1:14-15; 1Ko 6:9-10; 1Te 4:6; Hib 13:4; Rev 21:8, 22:15 * 4:1: Sam 21:9; Mal 3:2; Mat 3:12; 2Te 1:8; 2Pi 3:7 * 4:2: Sam 85:9; Ais 50:10; Luk 1:50; Rev 11:18 * 4:3: Rom 16:20; Rev 11:15, 14:20 * 4:5: Mat 11:14, 17:10-13; Mak 9:11-13; Luk 1:17; Jon 1:21

täŋo kokwawak yäpän-siwon tawäpäŋ api yepmaŋpek. Ude täŋkentäŋ tamikta nadäk nämo peyat yäwänäku äbä komejin täŋpa wakkäneŋ.

Matiyu

Matiyutä Juda ämawebeta yänpän Jesu täño manbiñam ño kudän täñkuk

Jesu täño oraniye wäpi tawan

Luk 3:23-38

¹ * Man pätkañ ñowä Jesu Kristo oraniye täño wäpi tawan. Tänpän Jesu täño orani pähap u wäpi Abraham, bian-inik itkuko u. Tänpän Abraham täño yeri ahän yäpmän abänkä uterak orani kubä wäpi Devit ahänkuk. Tänpän Devit täño yeri ahän yäpmän abänkä u punin terak Jesu ahänkuk. ² Eruk Jesu täño oraniye tawan ahän yäpmän äbuño unitäño manbiñam u ñode;

Intäjukun-inik Abrahamtä nanaki Aisak bäyanjuk.

Tänpän Aisaktä Jekop bäyanjuk.

Jekoptä Judakät noriye ätu bäyanjuk.

³ * Judatä Peres-kät Sera bäyanjuk. Yarä unitäño miñi wäpi Tama.

Tänpän Perestä Esron bäyanjuk.

Esrontä Ram bäyanjuk.

⁴ Ramtä Aminadap bäyanjuk.

Tänpän Aminadaptä Nason bäyanjuk.

Nasontä Salmon bäyanjuk.

⁵ * Salmontä Boas bäyanjuk. Boas täño miñi Rahap.

Tänpän Boastä nanaki Obet bäyanjuk. Obet täño miñi u Rut.

Obettä Jesi bäyanjuk.

⁶ * Jesitä Devit bäyanjuk. Devit u Juda täño intäjukun äma itkuk.

Tänpän Devit täño nanaki Solomon. Solomon u miñi Devittä Uria webeni yomägaktkuko unitä bäyanjuk.

⁷ Tänpän Solomontä Rehoboam bäyanjuk.

Rehoboamtä Abiya bäyanjuk.

Abiyatä Asa bäyanjuk.

⁸ Tänpän Asatä Jehosofat bäyanjuk.

Jehosofattä Jehoram bäyanjuk.

Jehoramtä Usia bäyanjuk.

⁹ Tänpän Usiatä Jotam bäyanjuk.

Jotamtä Ahas bäyanjuk.

Ahasä Hesekia bäyanjuk.

¹⁰ Tänpän Hesekiatä Manase bäyanjuk.

Manasetä Emon bäyanjuk.

Emontä Josaia bäyanjuk.

¹¹ * Tänpän Josaiatä Jehokin-kät noriye bäyanjuk. Uwä Babilon ämatä Juda ämawebe yämagut päñku Babilon komeken yepmanpäñ komi epänken yepmankuño kadäni uken ahänkuñ.

¹² * Tänpän komi epänken pen irirä Jehokintä Sealtiel bäyanjuk.

Sealtieltä Serubabel bäyanjuk.

13 Serubabeltä Abiut bäyaŋkuk.

Abiuttä Eliakim bäyaŋkuk.

Eliakimtä Aso bäyaŋkuk.

14 Täŋpäj Asotä Sadok bäyaŋkuk.

Sadoktä Akim bäyaŋkuk.

Akimtä Eliut bäyaŋkuk.

15 Eliuttä Eleasa bäyaŋkuk.

Eleasatä Matan bäyaŋkuk.

Matantä Jekop bäyaŋkuk.

16 Jekoptä Josep bäyaŋkuk.

Josep uwä Maria Jesu bäyaŋkuko unitäŋo äpi.

Täŋkaŋ Jesu uwä Kristo, Anutu täŋo iwoyäwani äma u.

17 Nöde ahäj yäpmäj äbuŋ; Abrahamtä nanaki bäyawänä nanaki unitä nan täŋpäj nanak bäyaŋkuk. Pen udegän udegän täŋ yäpmäj abäŋtäko Devit ahäjirän kadäni 14 ude täŋkuk. Täŋpäkaŋ Devittä nanaki bäyawänä nanaki unitä nan täŋpäj nanak bäyaŋkuk. Pen udetä udegän täŋ yäpmäj abäŋtäko kadäni Babilon komeken komi epän yämikta yämagut yäpmäj kuŋirä kadäni äneŋi 14 ude täŋkuk. Kadäni uken yäput peŋpäj nantä nanak bäyawänä nanaki unitä nan täŋkuk. Pen udetä udegän täŋ yäpmäj abäŋtäko kadäni äneŋi 14 ude täreŋirän Kristo, Anutu täŋo iwoyäwani ahäjkuŋ.

Mariatä Jesu Kristo bäyaŋkuk

Luk 2:1-7

18* Jesu, Anutu täŋo iwoyäwani Kristo ahäjkuŋko unitäŋo mebäri ŋode pätak; Miŋi Maria u Josepta biŋam iwoyäwakaŋ inigän inigän kuŋjarirän Munapiktä ini kudän täŋpewän Maria nanak kok irirän kaŋpäj nadäjkuŋ. 19 Ude ahäjirän äpi Josep u äma siwoŋi kuŋatkuŋko unita webeni Maria nanak kok ikek irirän kaŋpäj kaŋ pewa yäjkaŋ ŋode nadäjkuŋ; Kwawak yäjahäwapaŋ mäyäk nadäweko unita käbop kaŋ pewa yäk. 20 Josep ude täŋpayäj nadäpäj kuŋjarirän, Ekäni täŋo aŋero kubätä döpmonken ahäj imiŋpäj ŋode iwetkuŋ; Gäk Devit täŋo äbotken naniktä webeka Maria yäpmäkta nadäwätäk nämo täŋpen yäk. Nanak kok itak uwä Munapiktä ini kudän täŋpewän ahätak. 21* Nanak bäyawayäj täko uwä ämani api bäyawek. Bäyaŋirän wäpi Jesu yäj kaŋ iwet. Täŋpäkaŋ wäp Jesu u mebäri ŋode; Unitä iniken äboriye momi täŋo topmäk-topmäkken nanik ketäreŋpäj api yepmaŋpek yäk. 22 Täŋkaŋ imaka kudup ahäjkuŋo u Ekänitä nadäjirän man profet biani kubätä ŋode yäjkuŋko u bureni ahäjkuŋ;

23* Webe guban, ämakät nämo pärani kubätä nanak kok itpäŋ bäyawayäj täko unitäŋo wäpi “Immanuel” yäj api iwetneŋ.

Täŋkaŋ wäpi “Immanuel” unitäŋo mebäri uwä Anutu ninken itak. 24 Täŋpäkaŋ Joseptä man u nadäpäj kikuŋpäj aku Anutu täŋo aŋerotä man iwetkuŋko u buramiŋpäj Maria webenita yäpuk. 25* Webenita yäpukopäj bok nämo pat yäpmäj kuŋirän nanak u ahäjkuŋ. Nanak u ahäjirän Joseptä wäpi “Jesu” yäj iwetkuŋ.

2

Guŋ äbotken nanik ätu Jesu känäyäj äbuŋ

* 1:18: Luk 1:27,35 * 1:21: Luk 1:31, 2:21 * 1:23: Ais 7:14 * 1:25: Luk 2:7,21

¹ Eruk Mariatä Jesu Judia kome, Betlehem yotpärare-ken bäyanjuk. Äma ekäni wäpi Herot Juda ämawebe yabäj yawat täñkuko kadäni ugän bäyanjuk. Bäyawänkanj ätu itpäñ äma guk täño kuñat-kuñat yabäñpäñ-nadäwani ätu edap dapuri äbani käda naniktä Jerusalem äbuñ. ² * Äbä ämawebe ñode yawet yabäjkuñ; Nanak paki Juda ämawebe yabäj yawarayäj täyak u de? Nin komenin-ken udu itkanj nanak paki u ahäjirän guk tañi ahäjñkuko u kanjpäñ nadäñpäñ akumañ iwat yäpmäj äbäkamäj. Nanak paki u kanjpäñ iniñ oret-nayäj äbäkamäj yäk. ³ Ude yäjirä Herottä nadäñkanj kikiñutpäñ nadäwätäk pähap täñkuk. Ba Jerusalem nanik ämawebe kudup manbiñam u nadäñpäñ nadäwätäk udegän täñkuñ. ⁴ Herottä nadäwätäk täñpäñ Juda ämawebe täño bämop äma intäjukun täñpani-kät Baga man yawonjärewni äma kumän-tagän yäj-päbä yepmanpäñ yawet yabäjkuñ; E, Anutu täño iwoyäwani Kristo yäj yäk täkanj u kome de ahäktä yäwani? ⁵ Ude yawet yabäjirän iwetkuñ; U Judia kome Betlehem yotpärare-ken api ahäwek yäj yäk täkamäj yäk. Anututä Kristo uken api ahäwek yäj yäjñkuko u profet kubätä ñode kudän täñkuk;

6* Ai! Ämawebe Juda kome Betlehem yotpärare-ken nanik, in ñode nämo nadänej; Nin kome jopi-ken itkamäj. Bämopin-ken äma ekäni kubä nämo itak, ba bian nämo itkuk yäj nämo nadänej.

Nämoinik! Inken intäjukun äma pähap kubä api ahäwek. Ahäjñpäñ näññaken äbot, Isrel ämawebe u api yabäj yawarek. Mai 5:2

⁷ Täñpäñ Herottä man u nadäñpäñ nadäwätäk täñpäñ äma nadäk-nadäk ikek edap dapuri äbani käda äbuño ukenjo yäj-päbä inigän yepmanpäñ yawetkuk; Guk tañi kanjkanj äbäkamäj yäj näwetkuño ukenjo kadäni jidegän ahäjirän kanjkuñ? ⁸ Ude yäwänä kowata iwerä nadäñpäñä jop ñode yawetpäñ penj yawetkuk; In päñku ehutpäñ yäj-wäyäkñejñpäñ nanak paki u kanj-ahäjñpäñ änej päbä kanj näwerä nadäwa. Ude täñpäkanj näk imaka, päñku api iniñ oretet yäk. ⁹⁻¹⁰ Ude yaweränkanj kuñkuñ. Kumañ päñku guk tañi ini komeken kanjkuño u änej kanjkuñ. Kanjpäñ oretoret pähap nadäñkuñ. Täñpäkanj guk u intäjukun kuñirän kanjñ iwetkuñ. Kanjñ iwarirä guk uwä yot nanak yamiñitä patkumäno u punin terak itkuk. ¹¹ * Täñpäkanj yot gänäñ äronjpäñ Maria nanakikät irirän yabäñpäñ gukut imäpmok täñpäñ nanaki u iniñ oretkuñ. Ude täñpäñ tunum tägatäga, gol ba imaka käbäñi tägatäga gwäki ärowani penjpäñ yäpmäj äbuño upäj penj imiñkuñ. ¹² Ude täñkanj parirä Ekänitä dämponken yaweränkanj yäjewänä Herot irepmitpenj käbop kukñi kädagän kumañ ini komeken kuñkuñ.

Jesu nadämiñi nani Isip komeken kuñkuñ

¹³ Eruk äma nadäk-nadäk ikek ukenjo äyäjñutpenj ini komeken kuñirä Ekäni täño anjero kubätä Josep dämponken ahäj imiñpäñ iwetkuk; Josep, gäk ño irentawä. Akuñkanj nanak yamiñi yäj-yäkñat yäpmäj metäjñpenj päñku Isip komeken ahäjñpäñ itkanj näñño manta juku päram kanj täñpun yäk. Nadätan? Herottä nanak paki ño utta nadäñkanj kädetta wäyäkñetak. ¹⁴ Anjerotä ude iweränä akuñpäñä nanak yamiñi yäj-yäkñat yäpmäj bipanigän Isip komeken metäjñpenj kuñkuk. ¹⁵ * Päñku uken ittäj kuñirän Herot kumbuk. Täñpäkanj

* 2:2: Nam 24:17 * 2:6: Mai 5:2; Jon 7:42 * 2:11: Sam 72:10-15; Ais 60:6 * 2:15: Hos 11:1

imaka ahāṅkuko unita profet kubätä bian, Anutu tāṅo meni jinom yāpmāṅpāṅ ḡode kudān tāṅkuk;
 Nanakna Isip komeken irirān gera yāṅjira āneṅi āyāṅutpeṅ ābuk.
 Profettā man kudān tāṅkuko u kāmi ude bureni api ahāwek yāṅ nadāṅpāṅ yāṅkuk.

Herottā nanak paki āmani kudup dāpuk

¹⁶ Tāṅpākaṅ āma nadāk-nadāk ikek ukeṅo Herot tāṅḡikṅatpeṅ kuṅḡirā nadāṅpāṅ kokwawak pāhap nadāṅkuk. Kokwawak nadāṅkuko unita komi āmaniye peṅ yāwet-pewān Betlehem ba kome gāgāni gāgāni uken nanik nanak āmani obaṅ yarā nāmo tārewani kudup kumāṅ-kumāṅ dāpmāṅ moreṅkuṅ. Āma nadāk-nadāk ikek ukeṅonitā guk taṅi u kadāni uken ahāṅkuk yāṅ iwetkuṅo kadāni u nadāṅ iwatpāṅ nanak āmani obaṅ yarā nāmo tārewani ugānpāṅ kumāṅ-kumāṅ dāpuṅ. ¹⁷ Herottā ude tāṅkuko unita man profet Jeremaiaatā ḡode kudān tāṅkuko u bureni ahāṅkuk;

¹⁸ * *Betlehem dubini-ken Rama komeken Isrel webe kubätä konām butewaki jāgāmi-inik yāṅḡirān nadāṅkuṅ.*
Nanakiye kumbuṅo unita konām kāhān yāṅḡirān inḡ bitnāna yāṅkaṅ tāṅpā waṅkuṅ. *Jer 31:15*

Jesu nādamiṅi nani āneṅi ini komeken ābuṅ

¹⁹ Tāṅpākaṅ Josep Isip komeken pen irirān Herottā kumbānā Ekāni tāṅo aṅero kubätä dāpmonken ahāṅ imiṅpāṅ iwetkuk; ²⁰ * Josep, āma nanak ḡo urayāṅ yāṅkuko ukeṅo kumbuk. Unita gāk akuṅkaṅ nanak yamiṅi ḡo yāṅ-yāṅḡat yāpmāṅ Isrel komeken ku yāk. ²¹ Ude iwerānā Josep ironi yamiṅi yāmagurān yāpmāṅ Isrel komeken kuṅkuṅ. ²²⁻²³ * Kuṅpāṅā nadāṅkuk; Herottā kumbānkaṅ nanaki wāpi Akelaustā Judia nanikta intājukun tāṅpāṅ itkuko unita Josep uken kwayāṅ umuntaṅkuk. Tāṅpāṅ Anututā dāpmonken jukuman ātukāt iwerānā kukṅi kādagān kumaṅ Galili komeken kuṅkaṅ Nasaret yotpārare-ken yot tāṅpāṅ itkuṅ. Tāṅpāṅ Jesuta profet ātutā bian yāṅkuṅo u bureni ahāṅkuk. ḡode yāṅkuṅ;
 Āma ḡo Nasaret nanik yāṅ api iwetneṅ.

3

Jontā Anutu tāṅo manbiṅam yāṅahāṅkuk
Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28

¹ Eruk kadāni uken ume ārut yāmani āma wāpi Jontā kome jopi Judia tāṅo kome bāmopi-ken u pāṅku itkuk. Itkaṅ manbiṅam yāṅahāk-ahāk epān tāṅ itkuk. ² * Tāṅpāṅ manbiṅam ḡode yāṅahāk tāṅkuk; Kadāni ḡo Anututā intājukun itkaṅ yabāṅ yāwat epān bureni tāṅ yāmayāṅ tāko u kerāp tāyak unita bāneṅpin sukureṅpāṅ kādet wakiwaki tāk tākaṅ u kumān peṅ morewut! yāk. ³ * Tāṅpākaṅ bianā profet Aisaiatā Anutu meni-ken yāpmāṅpāṅ Jontā yāṅpāṅ man ḡode kudān tāṅkuk;

Āma kubätä kome jopi-ken pāṅku itkaṅ gera ḡode yāṅ itak;
Ekānitā ābākta kādet tāwirut!

* **2:18:** Jer 31:15; Stt 35:19   * **2:20:** Kis 4:19   * **2:22-23:** Luk 2:39; Ais 11:1, 53:2; Jon 1:46
 * **3:2:** Mat 4:17; Mak 1:15   * **3:3:** Ais 40:3

Irit kuŋat-kuŋatjin kaŋ täŋsiwoŋ tawut!

Ais 40:3

Aisaiatä man ude kudän täŋkuk.

4* Täŋpakaŋ Jon uwä tektawä but kubä wäpi kameri unitäŋo pujiŋipäŋ täŋpani upäŋ täŋkaŋä piontawä but gupipäŋ täŋpani upäŋ yamäŋ täpäneŋpäŋ kuŋat täŋkukonik. Täŋkaŋ ketemtawä käpukbam-kät kähäräp umeni bipiken nanik ugänpäŋ nak täŋkukonik. 5 Ude täŋkaŋ manbiŋam u yänjahäŋirän ämawebe Jerusalem yotpärare ba Judia kome ba Jodan ume kukŋi kukŋi uken naniktä bumta äbä ahäŋ imiŋpäŋ manbiŋam nadäŋkuŋ. 6 Manbiŋam nadäŋpäŋ wakini yänjahäŋirä Jontä Jodan ume gänaŋ yän-yäkŋat päpmo ärut yämik täŋkuk.

7* Ude täŋkaŋ Parisi äma ätu ba Satyusi äbotken nanik ätu Jontä ume ärut nimän yänkaŋ uken äbäŋirä yabäŋkuk. Yabäŋpäŋ Jontä yäwetkuk; Wa! In bäneŋjin nämo sukurenkaŋ äbäkaŋ. In gämoktä äbotken nanik! Anututä intäŋo momita kokwawak nadäŋkaŋ tadäpayäŋ täko unita umuntaŋkaŋ gupjin-tägän äbäkaŋ? 8 Inä bäneŋjin bureni-inik sukurenpäŋ äma bänepi sukurewani täŋo kudän kaŋ pewä ahäwut! 9* Nöde nämo nadäneŋ; Bäneŋnin täga. Nin oranin pähap Abrahamtä äbotken nanik unita Anututa biŋam itkamäŋ yän nämo nadäneŋ. Nämo! Anututä Abraham täŋo äboriye ätu ahäwut yän nadäŋpägä möbä jopi ŋopäŋ täga täŋpewän ahäneŋ! yäk.

10* Upäŋkaŋ man ŋode nadäwut; Äma kubä päya mujipi pogopigän wädäwani madäka pinigoŋ ket utak. Päya, mujipi pogopigän wädäk täkaŋ u kudup madäŋpäŋ ureŋ täŋpän kädäpta biŋam api kuŋeŋ yäk.

11* Näkä ume ärut tamik täyat unitäŋo mebäri ŋode; In wakiwaki täk täkaŋ u kumän peŋ moreŋpäŋ bäneŋjin sukurenpäŋ irit kuŋat-kuŋat siwoŋi täŋpeŋ kuŋatta ume ärut tamik täyat. Täŋpakaŋ äma kubä wäpi biŋam ikek mäden näwatak. Unitäŋo kehärominitä näkŋo kehäromina irepmitak. Näk äpani-inik unita u dubini-ken näk itnaŋi nämo. Näk ume-inikpäŋ ärut tamitat. Upäŋkaŋ äma unitäwä Anutu täŋo Munapik ba kädäp mebetpäŋ bok api ärut tamek yäk.

12* Äma ekäni uwä ämawebe yäpmäŋ danik epän täkta äbayän täyak. Yäpmäŋ danik epän u man wäranı ŋode bumik api täŋpek; Wit mujipi-kät gupi kubä-kengän itkaŋ u yäpmäŋ danipäŋ mujipi bureni inita yot kubäken peŋkaŋä gupi kädäp kumäk-kumäki nämoken api ureŋ täŋpän äpmoner yäk. Jontä man ude yäwetkuk.

Jontä Jesu ume ärut imiŋkuk

Mak 1:9-11; Luk 3:21-22

13 Täŋpäŋ Jontä ämawebe ume ärut yämiŋ irirän Jesu Jontä ärut namän yänkaŋ Galili komeken naniktä abämaŋ Jodan ume, Jontä itkuk-ken u äbuk. Äbäŋpäŋ Jon iwetkuk; Näka ume ärut nami yäk. 14 Ude yäwänä Jontä iwetkuk; Ude nämo! Gäkä näka uyaku täga ärut namen. Imata gäkä ärut nami yän näwetan? 15 Yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni yäyan upäŋkaŋ apiŋo gäkä täga ärut namayäŋ. Nek Anututä nadäŋpäŋ kädet peŋkuko ugänpäŋ iwatde yäk. Ude iweränä Jontä mani buramiŋpäŋ ume ärut imiŋkuk.

16* Ärut imänkaŋ ume gänaŋ naniktä abä itpäŋ uterakgän kaŋkuk; Kunum aŋeŋirän Anutu täŋo Munapiktä känäram ude äpäŋkaŋ gwäki terak maŋirayäŋ

* 3:4: 2Kin 1:8 * 3:7: Mat 12:34, 23:33 * 3:9: Jon 8:33,39; Rom 2:28-29; Rom 4:12 * 3:10: Mat 7:19; Luk 13:6-9 * 3:11: Jon 1:26-27,33; Apos 1:5 * 3:12: Mat 13:30 * 3:16: Jon 1:32

tāṅkuk. ¹⁷ * Tāṅjirān Anutu kunum gānaṅ gera kubā ṅode yāṅkuk; ṅowā nāṅṅaken bānepna gāmāni yāk. U kaṅpāṅ gāripi pāhap nadāk tāyat. Man ude yāṅkuk.

4

Satantā Jesu yāṅ-ikṅatkuk Mak 1:12-13; Luk 4:1-13

¹ * Jontā Jesu ume ārut imān tāreṅjirān Satantā Jesu tāṅyabākta Munapiktā yāṅikṅat yāpmāṅ kome jopi-ken pāṅku teṅkuk. ² * Kome jopi-ken tewānkaṅ ketem kubā nāmo naṅkaṅ keṅma bipani 40 ude itkuk. Ketem kubā nāmo naṅkaṅ it yāpmāṅ kuṅtāyon nakta wakiinik kubā iṅkuṅ. ³ Ude tāṅjirān Satantā ahāṅ imiṅpāṅā iwetkuk; Gāk Anutu tāṅo nanak bureni-inik tāṅpāwā mobā itkaṅ ṅo yāweri ketem āworewākaṅ naṅ yāk. ⁴ * Yāwānā Jesutā iwetkuk; Ude nāmo tāṅpayāṅ. Anutu tāṅo man kudān terak man ṅode pātak; Āma kubātā ketem-tagān tāga nāmo irek. Anutu tāṅo man kumān nadāṅpāṅ bānepi-ken peṅpāṅ kuṅareko uyaku tāga yāk.

⁵⁻⁶ Ude yāwānā Satantā yāṅikṅat yāpmāṅ Jerusalem kuṅpāṅ kudupi yot medāp terak pāro punin-inik unu teṅkaṅ iwetkuk; Anutu tāṅo man ṅode kudān tāwani;

*Anututā aṅeroniye watā it gamikta yepmaṅkuko unitā api oranpāṅ gepmaney.
Tāṅpākaṅ kuroṅka ba gukutka nāmo api pimiṅ tādoren. Sam 91:11,12*

Man ude pātak unita gāk Anutu tāṅo nanak bureni-inik tāṅpāwā man u nadāṅpāṅ punin ṅonitā komen umu tubāpe! yāk. ⁷ * Ude iwerānā Jesutā yāṅkuk; Nāk ude nāmo tāṅpayāṅ. Anutu tāṅo manbiṅam terak man kubā ṅode pātak; Gāk Ekāni Anutuka mebārika kwawak pewi ahāwut yāṅ jop nāmo peṅ iweren yāk.

⁸ Yāwānā Satantā Jesu pom kāroṅi kubāken yāṅikṅat yāpmāṅ pāro itkaṅ komeni komeni āma ābori ābori u ba unitāṅo tuṅum pāhap gāripi mebāri mebāri u iwonṅareṅkaṅ ṅode iwetkuk; ⁹ Gāk gukut imāpmok tāṅ namiṅpāṅ naniṅ oreriri imaka pāke yabātan ṅowā tāga ganiṅ kirewet yāk. ¹⁰ * Ude iwerānā Jesutā iwetkuk; Satan, gāk nabā kātāṅpeṅ ku! Anutu tāṅo man ṅode kudān tāwani; Ekāni Anutuṅin u kubāgān iniṅ oretneṅ. Unitagān watā epān tāṅ imineṅ. Man ude pātak. ¹¹ * Eruk Jesutā Satan ude iwerānā teṅpeṅ kuṅjirān Anutu tāṅo aṅeroniyetā ābā tāṅkentāṅ imiṅkuṅ.

Jesu Galili komeken epān yāput peṅpāṅ tāṅkuk Mak 1:14-20; Luk 4:14-15, 5:1-11

¹² * Tāṅpākaṅ Jon komi yot gānaṅ tewā irirān Jesutā biṅam nadāṅpāṅ āyāṅutpeṅ Galili komeken kuṅkuk. ¹³ * Pāṅku ini yotpārare Nasaret u ittāṅgān eruk peṅpeṅ Kapeneam kuṅkuk. Kapeneam uwā Galili gwāgu dubini-ken itkuk. Kome u Sebulun kenta Naptali ābekiye oraniye tāṅo kome. Ukāda pāṅku itkuk. ¹⁴ Jesutā kome u kuṅatkuko unita bian profet Aisaiatā man ṅode kudān tāṅkuko u bureni ahāṅkuk;

* **3:17:** Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18, 17:5; Luk 9:35 * **4:1:** Hib 2:18, 4:15 * **4:2:** Kis 34:28; Stt 3:1-7 * **4:4:** Lo 8:3 * **4:7:** Lo 6:16 * **4:10:** Lo 6:13 * **4:11:** Hib 1:6,14 * **4:12:** Mak 6:17; Luk 3:19-20 * **4:13:** Jon 2:12

15 *Ai! In ämawebe Sebulun Naptalitä komeken nanik! Komejin Jodan ume udude kâda Galili gwägu dubini-ken itak. Inä äma jopi, guj äbotken nanik.*

16 *Upänkañ bipmäñ urani-ken it täkañ u in penjyänek pähap api käneñ.*

Kumbani komeken bumik it täkañ, nadäk-nadäkjin nämö pirärewani, inta penjyänek pähap kubä ahäj tamayäj täyak. *Ais 9:1,2*

Aisaiatä man ude kudän täñkuko u bureni ahäjñkuk.

17 * Täñpäñ Jesutä Kapeneam yotpärare-ken kuñkuko kadäni uken manbiñam yänahäk epän yäput penpäñ ñode yänahäñpäñ yäwetkuk; Bänepjin sukurenpäñ siwoñjigän kuñjarut. Anututä intäjukun itkañ äboriye yabäj yäwatinik täñpayäj täyak u keräp täyak yäk.

Jesutä iwaräntäkiye ätu yämagutkuk

Mak 1:16-20

18 Kepma kubäken Jesu Galili gwägu pomi terak kuñattängän yabäjñkuk; Äma yarä iniyat tuäni Saimon wäpi kubä Pita kenta monäni Andru gwägu tom yäpdayäj tom wädäwani yäk manpäñ äpmonjirä yabäjñkuk. Äma yarä uwä moner epänta gwägu tom yäpmäk täñkumänonik. **19** * Yäk manpäñ äpmonj irirän Jesutä yabäjñpäñ yäwetkuk; Eruk! Epän u penkañ näk näwarun! Näk näwarirän gwägu tom yäpmäk takamän udegän ämawebe Anutu iwatta yäpmäk-yäpmäk epän api tamet yäk. **20** * Yäweränä uterakgän epäni u penpen iwatkumän. **21** Eruk, ätukät kuñpäñä Sebedi nanakiyat wäpi Jems kenta Jon nani Sebedi-kät gäpe terak itkañ yäk tarji gwägu tom yäpani u ket ut irirä yabäjñkuk. **22** Yabäjñpäñä näk näwarun yäj yäwerirän uterakgän nani gäpe terak ugän irirän tenpen Jesu iwatkumän.

Jesutä ämawebe käyäm ikek yäpäñ tägañkuñ

23 * Täñpäñ Jesutä kome Galili dubini-ken itkuño u kudup kuñat moreñpäñ ämawebe käyäm mebari mebari nikek yäpäñ tägañjit, käbeyä yot gänañ äronpäñ man yäwerit täñ yäpmäj kuñkuk. Manbiñam Täga ñode yänahäñtän kuñatkuñ; Anututä intäjukun itkañ äboriye yabäj yäwatinik täñpayäj täyak u ahätak yäk. **24** * Ude yäwerirän biñami Siria komeken kuñat moreñjirän nadäjkuñ. Nadäjpäñä ämawebe käyäm mebari mebari nikek, gup kähän nadäwani, äma mäjotä magärani, äma kwäyähäneñ täñpani, kumäj-däpurek täñpani ba käyäm mebari mebari täñpani u kudup noriyetä yäj-yäkñat yäpmäj äbänjirä Jesutä yäpäñ tägañkuñ. **25** * Täñpänkañ äma äbot pähap kome uken-uken naniktä iwarän täñkuñ. Ämawebe Galili komeken nanik, Dekapolis komeken nanik, Judia komeken nanik, ba Jodan ume pomi terak naniktä äbä Jesu iwarän täñkuñ.

5

Jesutä pom terak päro man kudupi kubä yäwetkuk

Luk 6:20-26

1-2 Jesutä ämawebe äbot päke iwatkunjo u yabäjñpäñ pom keräpi kubä terak äro manjipäj irirän iwaräntäkiye uwä dubini-ken tuägän äbä iräwä Jesutä manbiñam ñode yäwetpäñ yäwoñjärek täñkuk;

* **4:17:** Mat 3:2   * **4:19:** Luk 5:1-11; Mat 13:47   * **4:20:** Mat 19:27   * **4:23:** Mak 1:39; Mat 9:35; Apos 10:38   * **4:24:** Mak 6:55   * **4:25:** Mak 3:7-8

- 3* Äma ini bänepitä näk momi äma äpani-inik yäj nadäk täkañ uwä säkgämän itkañ.
Bureni! Äma udewani uwä Anututä yabäj yäwat täyak.
- 4* Täñpäkañ äma iniken mominita nadäwä waki täñpäpäñ konäm butewaki terak kuñat täkañ uwä säkgämän itkañ.
Bureni! Anututä ini bänepi api täñpidäm tañ yämek.
- 5* Ba äma bänep kwini terak kuñat täkañ uwä säkgämän itkañ.
Bureni! Äma udewanita Anututä kome pähap ɲo inita biñam api yäniñ kirewek.
- 6* Täñpäñ äma irit kuñat-kuñat siwoñji u iwatta gäripi-inik nadäñpäñ ehutpäñ täk täkañ uwä säkgämän itkañ.
Bureni! Anututä äma udewani täño gäripini uwä api däpmäj täreñ yämek.
- 7* Täñpäkañ äma noriyeta butewaki nadäj yämik täkañ uwä säkgämän itkañ.
Bureni! Anututä äma udewanita butewaki udegän api nadäj yämek.
- 8* Ba äma bänep nadäk-nadäk imaka täga täktagän nadäñpeñ kuñat täkañ uwä säkgämän itkañ.
Bureni! Äma udewani uwä Anutu api kañ-ahäneñ.
- 9* Täñpäñ äma ämik ba duñwekwek däpmäj täkñek täkañ uwä säkgämän itkañ.
Bureni! Anututä äma udewani Näkño ironjinaye yäj api yäwerek.
- 10* Ba äma Anutu täño kädet siwoñji iwarirä äma ätutä iwan täñ yämik täkañ uwä säkgämän itkañ.
Bureni! Äma udewani uwä Anututä yabäj yäwat täyak.
- 11-12** Täñpäkañ intä näk nadäj namikinik täñjirä ämawebetä man jop yäj-täkñatpäñ, man wakiwaki täwetpäñ täwat kireñjit api täneñ. Upäñkañ ude täñjirä nadäwätäk nämo täneñ. Nämo, in säkgämän itkañ. Nadäkañ? Bäpäpi udewani intagän nämo täñ tamik täkañ. Profet biani itkuño unita udegän täñ yämiñkuñ. Täñpäkañ in kunum gänañ kowata täga api yäpneño unita bänep täga nadäñpäñ oretoret terak kuñat täkot!

Inä ämawebe täño pañ kenta topän ude itkañ

Mak 9:50, 4:21; Luk 14:34-35, 8:16, 11:33

13 Täñpäkañ Anutu täño ämawebeniye intä, ämawebe päke u bämpo-ken pañ gäripi nikek ude kañ kuñarut. Täñpäkañ gäripi paoreko uwä jide täñpena äneñji gäripi ahäwek? Nämo, pañ gäripi nikek nämo uwä mañpä kuñjirä ämawebetä yeñ awähutneñ. Unita pañ gäripi nikek ude kañ kuñarut!

14-15** Ba kubä pen ɲode; Topäntä tañji ijinpäñ ägoni säkgämän penyäjek täkañ. In-täño irit kuñat-kuñatjin udegän. Äma kubätä topän ijinpäñ käbop imata pewek? Ude nämo, ijinpäñ kwawak peñjirän ägonitä kädet-ken peñyäjneñjirän ämawebetä kwawakgän kañtäñ kuñatneñ. Ba yotpärare tañji kubä pom terak ireko uwä käbop täga irek? Nämo, kwawakinik irirän ämawebe bankentä täga käneñ. 16* Täñpäñ in, irit kuñat-kuñatjin udegän. Anutu täño penyäjek kudän bänepjin-ken itak u täñpewä kwawak irirän kädet siwoñji

* 5:3: Ais 57:15 * 5:4: Ais 61:2-3; Rev 7:17 * 5:5: Sam 37:11 * 5:6: Ais 55:1-2 * 5:7: Jem 2:13 * 5:8: Sam 24:3-4; Sam 51:10, 73:1 * 5:9: 1Jo 3:2-3 * 5:10: Hib 12:4; 1Pi 3:14 * 5:11-12: 1Pi 4:14; Jem 1:2 * 5:11-12: 2Sto 36:16; Apos 7:52; Hib 11:32-38; Jem 5:10 * 5:14-15: Jon 8:12, 9:5 * 5:14-15: Mak 4:21; Luk 8:16, 11:33 * 5:16: Efe 5:8-9; 1Pi 2:12

kuɲarirä ämawebetä tabänpäj oretoret tänpäj Anutuɲin kunum gänaɲ nanik u iniɲoret täneɲ.

Jesu Anutu täño man biani wärämutta nämö äpuk

17 * Jesutä ude yänpäjä äneɲi ɲode yäɲkuk; In Anutu täño бага man ba profet biani täño yäwetpäj yäwoɲäreɲ man tänpäni u näkä däpmäj täkɲekta äpuk yäj nämö nadäneɲ. Näk u däpmäj täkɲekta nämö äput. Nämö, u täɲkehärom taɲpewa bureni kwawak kaɲ ahäwän yänpäj äput. 18 * Unita näk bureni täwetat; Baga man u bäräɲeɲ nämö api paorek. Imaka u ba u ahäkta yäwani Anutu täño man terak kudän täɲkuɲo u bureni ahäwäkaɲ kunum kenta kometä paorirän uyaku Baga man u api paorek.

19 * Unita äma kubätä бага man täpuri-inik kubä irepmitpäj ätu kädet udegän kaɲ iwarut yäj yänpäj-yäwoɲäreɲ tänpayäj täyak uwä Anutu täño kaɲiwat yewa gänaɲ wäpi biɲam nikektä nämö api irek. Täɲ, äma kubätä бага man u buramiɲpäj ätu kädet udegän kaɲ iwarut yäj yänpäj-yäwoɲäreɲ tänpayäj täyak uwä Anutu täño kaɲiwat yewa gänaɲ wäpi biɲam nikektä api irek. 20 Unita ɲode täwera nadäwut; Baga man yäwoɲäreɲwani äma ba Parisi ämatä ɲode yäk täkaɲ; Bureni, nin Anutu täño Baga man iwatpäj siwoɲi kuɲat täkamäj yäk. Ude yäk täkaɲ upäɲkaɲ in u yärepmitpäj Anutu täño gärip ugän kaɲ iwarut. Ude nämö tänaɲäj täkaɲ uwä Anutu täño kaɲiwat yewa gänaɲ nämö api äroneɲ.

Kokwawak nadäɲpeɲ kuɲat-kuɲatta man

Luk 12:57-59

21 * Jesutä ude yänpäj äneɲi ɲode yäɲkuk; Anututä äbekjiye orajiye bian ɲode yäwetkuk; Äma kubä kumäj-kumäj nämö uren. Äma kubä kumäj-kumäj urayäj täyan uwä manken api iren yäk. 22 * Man ude yäwetkuko upäɲkaɲ apiɲo näkä ɲode täwetat; Äma kubätä noripakita kokwawak nadäɲpeɲ kuɲarayäj täyak uwä manken api irek. Ba äma kubätä noripaki man waki mäyäk ikek iwerayäj täyak uwä man käbeyä-ken api irek. Ba äma kubätä noripakita kokwawak nadäɲpäj iniɲ wärät man iwerayäj täyak uwä geɲi kädäp mebet ikek unita biɲam api täɲpek.

23-24 * Unita ket ɲode nadäkot; Kadäni kubä gäk Anututa iron täɲ ima yänpäjä ɲode käwep nadäwen; Näk imaka kubä täɲkuro unita notnapak näka kokwawak nadatak. Ude nadäɲpäjä imaka Anututa imikta yäwani u pewi irirän äneɲi äyähutpeɲ päɲku notkapak kokwawak nadäɲ gameko uwä yähähänpäj yänpak taɲkaɲ eruk äneɲi äyähut päɲku imaka u Anututa täga imen.

25 * Ba notkapak kubätä iwan täɲ gamiɲpäj manken gepmaɲpayäj yäɲirän nadäɲpäjä manken nämö ahäɲkaɲ päɲku notkapak-kät yänpäj-nadäɲpäj bäneɲ kubägän tädeɲ. Ude nämö täɲkaɲ notkapaktä jukun päɲku gäkɲo mebarika yähähäwänkaɲ gäk mäden kwiwä man nadäwanitä komi äma yäniɲ kireɲpewän gepmäɲit päɲku komi yotken gepmaneɲ. 26 Näk bureni täwetat. Gäk notkapakta momi täɲ imeno u nämö täreɲirän gäk jop täga nämö ganiɲ kirewä äpämaɲ kwen. Nämö, gäk notkapakta momi täɲ imeno u suwawi

* 5:17: Mat 3:15; Rom 3:31, 10:4 * 5:18: Luk 16:17, 21:33 * 5:19: Jem 2:10 * 5:21: Kis 20:13; Kis 21:12; Wkp 24:17; Lo 5:17 * 5:22: 1Jo 3:15 * 5:23-24: Mak 11:25 * 5:25: Mat 6:14-15; Mat 18:34-35

tärewänkaŋ uyaku ganiŋ kireŋpewä äpämaŋ kwen! Upänkaŋ jide tänpän moneŋ yäpmanŋkaŋ suwawi tärewäpäŋ äpämaŋ kwen?

27 * Jesutä man ude yäwetpän äneŋi ŋode yäkgän täŋkuk; Anututä äbekjiye orajiye bian ŋode yäwetkuk; In kubokäret nämo täneŋ yäk. 28 * Man ude yäwetkuko upänkaŋ apiŋo näkä ŋode täwetat; Äma kubätä webe kubä kaŋgärip tänpän ukät päde yän bänepi-ken ude nadäweko uwä kubokäret täyak uba. 29 * Unita dapunka kubätä waki täŋo buŋep-ken gepmanpayän tänpänä dapunka u dätpäŋ maŋpi kuneŋ. Dapunka bok yäpmanŋ kuŋatkaŋ geŋi-ken äpmonpenta. 30 * Ba ketka kubätä waki täŋo buŋep-ken gepmanpayän tänpänä ketka u madän täkŋepän maŋpi kuneŋ! Gupka kumän nikek yäpmanŋ kuŋatpän waŋpän geŋi-ken äpmonpenta.

Nädapitä duŋwek täkaŋ unitäŋo man

Mat 19:9; Mak 10:1-12; Luk 16:18

31 * Jesutä man ude yäwetpän äneŋi pen ŋode yäwetkuk; Mosestä äbekjiye orajiye bian ŋode yäwetkuk; Äma kubätä webeni pewayän nadänpänä webena peyat yän man kudän kwawak ude tänpän imeko uyaku täga yänjwat-pewän kwek yäk. 32 In man ude nadäk täkaŋ upänkaŋä apiŋo näkä ŋode täwetat; Äma kubätä webenitä äma kubäkät momi nämo tänpkopän jop nadän yänjwat-pewän päŋku äma kubä yäpeko uwä webe u kubokäret täŋpek. Täŋkaŋ äma kodaki yäpeko u imaka, kubokäret täŋpek.

Yän-kehäromtak man yäkta man

33 * Jesutä ude yäwetpän äneŋi man kubä pen ŋode yänahänpän yäwetkuk; Baga man kubä bian ŋode kudän täwani in nadäk täkaŋ; Gäk yänkehäromtak man jop nämo yäwen. Yän-kehäromtak man u Anutu inamiken yäwani unita udegän bureni tänpän yäk. 34 * In-täŋo бага man terak ude itak upänkaŋä apiŋo näkä ŋode täwetat; In yänkehäromtak man yäna yänpänä imaka kubä wäpi terak utpän nämo yäneŋ. Kunum wäpi terak utpän yänkehäromtak man nämo yäneŋ. Kunum uwä Anutu täŋo irit bägup unita. 35 * Ba kome wäpi terak utpän yänkehäromtak man nämo yäneŋ. Kome u imaka, Anutu täŋogän. Ba kudupi yotpärare Jerusalem wäpi terak utpän yänkehäromtak man nämo yäneŋ. U Kaŋjwat Äma intäjukun tänpäni, Anutu täŋo yotpärare unita. 36 Ba gwäkjin kujat terak wohutpän nämo yäneŋ. Imata, maŋjin u kehäromi nikek nämo. Jide? In gwäkjin pujiŋ paki kubä iwerä kubiri täga äworewek? Ba gwäkjin pujiŋ kubiri kubä iwerä paki täga äworewek? Nämo inik, in ämagän! 37 * Unita äma kubätä man yäweno u bureni ba bureni nämo yän nadäkta gäwet yabänjirän gäk “Bureni” yän yänpänä “Ei”-gän iweren. Ba “Bureni nämo” yän yänpänä “Nämo”-gän iweren. Man keräpi yarä ugän yäwen. Upänkaŋ gäk imaka kubä täŋo wäpi terak wohutpän yäweno uwä Satantä pewän ahänjirän yäwen.

Wakita kowata kowata nämo täneŋ

Luk 6:27-36

* 5:27: Kis 20:14; Lo 5:18 * 5:28: 2Pi 2:14 * 5:29: Mat 18:9; Mak 9:47; Kol 3:5 * 5:30: Mat 18:8; Mak 9:43 * 5:31: Lo 24:1-4; Mak 10:4; 1Ko 7:10-11 * 5:33: Kis 20:7; Wkp 19:12; Nam 30:2; Lo 23:21 * 5:34: Ais 66:1; Jem 5:12; Mat 23:22; Apos 7:49 * 5:35: Sam 48:2; Ais 66:1 * 5:37: Jem 5:12

38 * Jesutä man ude yäwetpärj äneñi kubä ñode yäwetkuk; Baga man kubä bian ñode kudän täwani in nadäk täkañ; Kubätä dapunka yäpurän tumbäwä kowata udegän täñ imen. Ba kubätä meka kujat däpmäj tokäränä kowata udegän däpmäj tokät imen yäk. 39 * In man ude nadäk täkañ upärñkañ apiño näkä ñode täwetat; Äma kubätä waki täñ gamänä kowata waki nämo täñ imen. Unita äma kubätä bumumka kukñi kända guränä kukñi iniñ kirewen. 40 * Ba äma kubätä gäka kokwawak nadäñpärj manken gepmanpärj gäkño tek punin nanik gomägaränä gänañ nanik bok iniñ kirewi yäpek. 41 Ba äma kubätä täñkentäj päñku tuän uduken nepmanñkañ äbi yäj gäweränä täñkentäj päñku ban uduken tenñkañ äben. 42 Ba äma kubätä imaka kubäta yäñapiwänä imen. Ba äma kubätä gäkño imaka kubä yäpmäj päñku täñkañ api gamet yäj gäweränä iniñ kirewen.

43 * Jesutä ude yäñpärj man kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Man kubä ñode yäwani u nadäkinik täkañ; Notjiyeta bänep iron täñ yämiñkañ äma iwan täñ tamik täkañ unita mäde ut yämineñ. 44 * Man ude nadäkañ upärñkañ näkä apiño ñode täwera nadäwut; Äma iwan täñ tamik täkañ unita bänep iron täñ yämineñ. Ba äma nadäkinikñinta yäñpärj komi tamik täkañ unita Anututä täñkentäj yämikta Anutu-ken yäñapineñ. 45 * In ude täneño uyaku Nanjin kunum gänañ nanik täño nanakiye bureni-inik api itneñ. Täñpakañ mebari imata äma waki ba äma täga bok iron täñ yämineñ? Uwä ñode; Nanjin unitä yäñpewän edaptä äma waki ba äma tägata bok penyäñeñ yämik täyak. Ba Anututä nadäj yämiñirän äma siwoñi-ken ba äma goret kuñarani-ken iwän tak täyak. 46 Täñpakañ äma gäka bänep iron kowata täñ gamik täkañ äma unitagän bänep iron kowata yämeno uwä Anututä gäk äma täga yäj nämo gäwerek. Nämo, äma wakiwakitä noriyeta udegän bänep iron täñ yämik täkañ. 47 Ba guñ ämawebetä ämawebe ini gäripi nadäk täkañ unitagän bänep iron täga täñ yämik täkañ. Täñ, inä kädet ude nämo täneñ. In notjiye-tagän iron täñ yämineño uwä injinta nadäwä täga nämo täneñ. Äma kowata nämo täñ tamanita iron täñ yämineño uyaku! 48 * In nadäkañ? Kunum gänañ Nanjintä kädet ude iwät täyak. Uwä kädet tagagän täk täyak unita nanakiye inä udegän kädet tagagän kañ täk täñput!

6

Äma jäwäri täñkentäj yämikta man

1 * Jesutä ude yäñpärj ñode yäwetkuk; In ket nadäñkañ kuñat täkot. Imaka täga kubä täñpa yäñpärj ñode nämo nadäñpärj täñpen; Kwawak täñira ämawebetä nabäñpärj wäpna yäpmäj akut yäj nadäñkañ nämo täñpen. In ude tänayäj täkañ uwä kunum gänañ Nanjintä gwäki täga nämo api tamek. 2 Unita gäk äma kubä täñkentäj ima yäñpärj eruk ämawebetä nabäwut yäj nadäñkañ inamiken kwawak nämo täñpen. Äma yäj-yäkñaranitä kudupi yot gänañ ba kädet miñin täk täkañ ude nämo täñpen. Äma udewaniwä ämawebetä nibäñpärj wäpnin biñam yäpmäj akut yäj nadäñkañ täk täkañ. Näk bureni täwetat. Äma udewani gwäki yäpmäjirä täretak ubayäj! 3 * Unita gäk äma kubä täñkentäj

* 5:38: Kis 21:24; Wkp 24:20; Lo 19:21 * 5:39: Wkp 19:18; Jon 18:22-23 * 5:40: 1Ko 6:7

* 5:43: Wkp 19:18 * 5:44: Kis 23:4-5; Luk 23:34; Apos 7:60; Rom 12:14,20 * 5:45: Efe 5:1

* 5:48: Wkp 19:2; Lo 18:13 * 6:1: Mat 23:5 * 6:3: Mat 25:37-40

ima yānpāñā kābop-inik, notkapak kubā dubika-ken ireko unitā gabānpāñ-nadāñirān nāmo. ⁴ Ude tāñiri Nanka, imaka kābop tāñiri kanpāñ nadāk tāyak unitā gwāki api gamek.

Anutu-ken yāñapik man yākyāk tāño kāderi

Luk 11:2-4

⁵ * Jesutā man ude yānpāñ man kubā pen ñode yākgān tāñkuk; In Anutu-ken yāñapina yānpāñā āma yāñ-yāknarani tāk tākañ ude nāmo tāneñ. Yāñ-yāknarani āma uwā kudupi yot gānañ ba kādet miñin itkañ Anutu-ken yāñapik man kāronji boham yākta gāripi nadāk tākañ. Āmawebetā nibāwut yāñkañ udewā tāk tākañ. Nāk bureni tāwetat. Āmawebetā āma udewani yabāñirā gwāki yāpā tāretak ubayāñ! ⁶ * Unita Anutu-ken yāñapiwa yānpāñā gākña yot gānañ pāro yāma yāputpāñ itkañ Nanka kābop it tāyak ukāt man yānpāñ-nadāk tādeñ. Ude tāñiri Nanka imaka kābop kanpāñ nadāk tāyak unitā gwāki api gamek.

⁷ * Ba in Anutu-ken yāñapina yānpāñā guñ āmatā tāk tākañ ude nāmo tāneñ. Guñ āma uwā anutunita man kāronji, mebārini nāmo yāñiwat yāpmāñ kuk tākañ. Kāronji ude yāñ yāpmāñ kuñitna uyaku anutunintā kāwep nadāñ nimek yāñ nadāk tākañ. ⁸ * Upāñkañ inā ude nāmo tāneñ. In imaka imakata wāyākñepāñ Anutu Nanjinken yāñapinayāñ nadāñirā Nanjin uku tabāñpāñ-nadāk tāyak. Unita imata man kāronji mebārini nāmo yāñiwat yāpmāñ kuneñ? Nanjin uwā tāñkentāñ tamikta gāripi nadāk tāyak. ⁹ * Unita Anutu-ken yāñapinayāñ nadāñpāñā man siwoñi ñode yāneñ;

Kunum gānañ Nanin tañi,
Gāk wāpka inipārik kubā pat tāyon.

¹⁰ * Ābāñpāñ bānepi bānepi, komeni komeni Ekāni tāñ nimi.

Kunum gānañ gākken man buramik pātak, kome terak ninken udegān man buramik pat tāyon.

¹¹ Kadāni ñonitāño ketem nimisi.

¹² * Nin notniye tāño momi pek tākamāñ, gāk udegān mominin peñ nimisi.

¹³ * Tāñyabāk-ken nāmo nipmanpen.

Wakiken nanik wādāñ tādotpāñ nipmanpsi.

¹⁴ * Ude yānpāñ yāñkuk; Āma kubātā waki tāñ gaminirān, waki tāñ gameko u peñ imiñkañ nāmo yāpmāñ kuñariwā Nanka kunum gānañ naniktā udegān gākño wakika api peñ gamek. ¹⁵ Upāñkañ āma kubātā waki tāñ gaminirān waki tāñ gameko u nāmo peñ imiñkañ yāpmāñ kuñariwā Nankatā udegān gākño waki nāmo api peñ gamek.

Nakta jop iritta man

¹⁶ * In kadāni ātu Anutu iniñ oretta nakta jop itna yānpāñā butewaki inam dapun nāmo ijiñkañ kuñatneñ, yāñ-yāknarani āmatā tāk tākañ ude. Āma udewani uwā āmawebetā nibāñpāñ in āma kādet tāga tāñpani yāñ nadāwut yāñkañ inam dapun butewaki ijiñkañ kuñat tākañ. Nāk bureni tāwetat. Āma udewani gwāki yāpmāñirā tāretak ubayāñ! ¹⁷ Upāñkañ inā, Anutu iniñ oretta nakta jop itna yānpāñā ume ārutpāñ gwākjin puññ tāñket utkañ kuñatneñ.

* **6:5:** Mat 23:5; Luk 18:10-14 * **6:6:** 2Kin 4:33 * **6:7:** Ais 1:15; 1Kin 18:26-29 * **6:8:** Mat

6:32 * **6:9:** Jon 17:6 * **6:10:** Mat 7:21, 26:39; Luk 22:42 * **6:12:** Mat 6:14-15; Mat 18:21-35

* **6:13:** Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18; 1Sto 29:11-13 * **6:14:** Mak 11:25-26

* **6:16:** Ais 58:5-9

18 Ude tãnjirã ämawebetã in Anutu ininj oretta nakta jop kuñatkañ yãñ tabãñpãñ nãmo nadãnenj. Nanjin kãbop it tãyak unitãgãñ tabãñpãñ-nadãk tãñpek. Nanjin uwã imaka kãbop tãnjirã tabãñpãñ-nadãk tãyak unitã gwãkiwã api tamek.

Tuñum burenita man

Luk 12:33-34

19* Jesutã man ude yãñpãñ änenj kubã pen ñode yãkgãñ tãñkuk; In kome terak ño imaka tãgatãga yãpmãkta nadãwãtãk nãmo tãnenj. Kome tãño tuñum u kehãromi nãmo. Äpusit ba gwakgwaktã nak tãkañ ba gãmãnenj ärok tãkañ. Ba kubo ämatã yot dãpmãñ äreyãñpãñ kubo tãnenj. 20* Unita kunum tãño tuñum yãpmãkta epãni tãñpenj kanj kuñarut. Kunum tãño tuñum nãmo wak tãkañ. Äpusit ba gwakgwak u nãmo nak tãkañ ba u nãmo gãmãnenj ärok tãkañ. Kunum tãño tuñum uwã kubo ämatã tãga nãmo dãpmãñ äreyãñpãñ yãpnenj. 21 Bureni-inik, imatãken tuñumta nadãwi ärowani tãñpeko uwã bãnep nadãk-nadãkka uterãgãñ penpãñ kuñaren.

22 In nadãkañ? Dapunjin u gupjin tãño topãñ. Dapunjintã tãga ijinenj uwã gupjin imaka, penyãñek ikek irirãñ kãdet siwonj tãga kuñatnenj. 23 Tãñ, dapunjin waneño uwã jide tãñpãñ imaka imaka tãga kanpãñ tãñpenj kuñatnenj? Nãmo, gupjin bipmãñ urani gãnañ irek. Tãñpãkanj penyãñek bãnepjin-ken itak unitã bipmãñ urani tãñpeko uwã bipmãñ urani pãhap gãnañ api itnenj.

Gup tãño tuñumta nadãwãtãk nãmo tãnenj

Luk 16:13, 12:22-31

24 Äma kubã-tãgãñ äma ekãni yarãta watã epãñ tãga nãmo tãñ yãmek. Nãmo, u kubãta gãripi nadãñkañ kubãta gañani nadãwek. Ba kubã tãño epãñ tãñkañ kubãta mãde ut imek. In udegãñ, bãnep nadãk-nadãkjin Anutu terak ba monenj tuñum terak bok tãga nãmo penpenj kuñatnenj.

25* Unita ñode tãwetat; In gupjinta nadãwãtãk ñode nãmo tãnenj; Ketem depãñ nãñpet? Ba tek depãñ tãñpãñ kuñaret? yãñ nãmo nadãnenj. Nãmo, ketem ba tek uwã bureni nãmo. Uwã irit kuñat-kuñatjin tãño tãñkentãk morãkigãñ. Unita bãnep nadãk-nadãkjin imaka bureni terak penenj. 26* In imata Anutu u watã säkgãmãñ nãmo kãwep it nimek yãñ nadãk tãkañ? Eruk, in barakta yabãñpãñ-nadãwut! U ketem nãmo pinpãñ puget tãkañ ba pugetpãñ kãmita nãmo pek tãkañ. Upãñkañ Nanjin kunum gãnañ naniktã yabãñ yãwatpãñ yepmãñ towik tãyak. Imaka äpani ude wani yabãñ yãwatpãñ yepmãñ towik tãyak u tãñpãñã imata äma inta udegãñ nãmo tabãñ tãwatpãñ tepmãñ towiwek? 27 Nadãwãtãkjintã kome terak iritjin tãga wãdãwãñ kãronj tãwek? Nãmo inik!

28 Unita gupjin tãño tuñumta imata nadãwãtãk tãk tãkañ? Pãya irori bipiken it tãkañ unita yabãñpãñ-nadãwut! U inita tekta epãni nãmo tãk tãkañ upãñkañ yabãñgãrip ikek. 29* Bureni, imaka kubã tãño kangãriptã pãya irori unitãño kangãrip u tãga nãmo irepmirek. Unitãño yabãñgãriptã intãjukun äma biani Solomon unitãño monenj tuñum ba tek säkgãmãñ kangãrip ikek pãke u yãrepmiit tãyak. 30 U uwã Anututã ini tek gãripi nikek ude pãya irori jopi unita uwãktãñ yãmik tãyak. Tãñpãkañ u kadãni kerãpigãñ itpãñ paot tãkañ. Apiño ahãnenjopãñ kwep ude änenj tãrenj mãnenj. Eruk, pãya irori unita yabãñ yãwat

* 6:19: Jem 5:1-3 * 6:20: Mat 19:21; Luk 18:22; Kol 3:1-2 * 6:25: Plp 4:6; 1Ti 6:6-8; Hib 13:5; 1Pi 5:7 * 6:26: Mat 10:29-31; Luk 12:6-7 * 6:29: 1Kin 10; 2Sto 9

täyak upäj imata inta udegän täga nämö tabäj täwatpäj tamek? U bureni tamek! Unita imata nadäkinikjin Anutu-ken kumän nämö pek täkañ?

³¹ Unita ketem ba ume deken yäpmanpāj nāne yāñkañ nadāwätäk nämö täneñ. Ba tek deken yäpmanpāj täne yāñkañ nadāwätäk nämö täneñ. ³² * Nämoinik! U guñ ämatä bānep nadäk-nadäki udewani terakgän pek täkañ. Täñ, inä imaka udewanita nadāwätäk pähap nämö täneñ. Nämö, nanjintä in imaka udewanita wäyäkñek täkañ yāj tabājpāj-nadäk täyak unita api täñkentāj tamek. ³³ * Unita inä imaka kubäta nadāwä intäjukun nämö täñpek. Nämö, Anututä intäjukun it tamiñpāj tabāj täwatta ba unitäño kädet siwoñi u iwatta unitagän gäripi-inik nadājpāj epāni tāk tākot. Ude täñjirä uyaku ketem tuñumta wäyäkñek epän tänayāj täkañ u api taniñ kirewek. ³⁴ * Unita kwep täño irit kuñat-kuñat jidewani api itneñ yāj nadāñkañ nadāwätäk nämö täneñ. Kwep yāñen täño bāräpi ini irirä apiño täño unitagän nadāwätäk täneñ.

7

Äma yāñpāj-yabāj yāwat nämö täneñ

Luk 6:37-38,41-42

¹⁻² * * Jesutä man äneñi kubä pen ñode yāwetkuk; In äma kubä yāñpāj-kañiwat nämö täneñ, Anututä in udegän yäpman daniwekta nadāñkañ. In nadākañ? In ämawebeta jide nadājpāj kuñatnayāj täkañ uterakgän Anututä inta api nadāj tamek.

³⁻⁴ Unita gäk imata täpun-täpun tañi dapunka-ken itak u nämö kañpāj nadāñkañ notkapak kubä dapuri-ken täpun-täpun täpuri itak u kañpāj yokut gamayāj iwet täyan? Täpuntäpun gäkña dapunka-ken itak u imata nämö kañpāj nadäk täyan? ⁵ Gäk yāj-yäkñarani äma! Intäjukunä gäkña dapunka-ken täpun-täpun tañi itak u yokutkañ uyaku dapun täga ijinpāj kañpāj notkapak dapuri-ken täpun-täpun u täga yokut imen! ⁶ * Ude yāñpāj yāwetkuk; Äma Anututa gäripi nämö nadäk täkañ unita Anutu täño man kudupi u jop nämö yāwetneñ. Äñtä äma yek täkañ udegän äma udewani uwä Anutu täño man unita bitnäjpāj taniñ wärätneñ. Bureni, äma udewani uwä but bumik. Buttä it täkañ-ken tuñumka täga kubä jop nadāj täga mañpi kuney? Nämö, buttä tuñumka u yeñ gatäñtāj kuñkañ abäk täneñ. Äma uwä udegän täneñ yäk.

Anutu-ken yāñapiñtäko api nadāj tamek

Luk 11:9-13

⁷ * Jesutä man ude yāñpāj yāwetkuk; In Anutu-ken imaka kubäta yāñapiñirä api nadāj tamek. Uwä äma kubätä wäyäkñek epän täñ yäpman kuñtāngän kañ-ahäweko ude. Ba kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput yäpman kuñjirän yäma dät imeko ude. ⁸ * Näk bureni täwetat. Äma kubätä yāñapik epän täñpājä bureni api yäpek, äma kubätä wäyäkñek epän täñ yäpman kuñtāngän bureni kañ-ahäweko ude. Ba kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput irirän Anututä nadāj imiñpāj yäma dät imeko ude.

⁹ Eruk, jide nadākañ? Nanakka kubätä ketemta yāñjirän mobä täga imen? Nämö! ¹⁰ Ba tomta yāñapiñirän gämokpāj täga imen? Nämoinik! ¹¹ * Inä äma

* **6:32:** Mat 6:8   * **6:33:** 1Kin 3:13-14; Sam 37:4,25; Rom 14:17   * **6:34:** Kis 16:4,19; Mat 6:11
 * **7:1-2:** Rom 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12   * **7:1-2:** Mak 4:24   * **7:6:** Mat 10:11   * **7:7:** Mak 11:24; Jon 14:13, 15:7; Jon 16:23-24   * **7:8:** Jem 1:5; 1Jo 3:22; 1Jo 5:14-15   * **7:11:** Jem 1:17

waki upänkan nanakjiyeta imaka tägatäga yämik täkan. Unita n̄ode nadawut; Kunum gānañ Nanjin iron mähemi itak uken yāñapiñirā imaka tägatäga imata täga nāmo tamek? Nāmo, u gāripi nadāñ tamīñpāñ bureni-inik tamek yāñ tāwetat!

¹²* Unita n̄ode tāwetat; Kädet āma ātutā tāñ nimut yāñ nadāk täkan in udegāñ tāñ yāmineñ. Man tāpuri unitāwā man profet bianitā yāñahāwani u ba бага man Mosestā yāñahāwani u kumāñ uwāk täyak.

Kunum kädēt u tāpuri

Luk 13:24

¹³* In kunum kädēt iwatta yāma tāpuri-ken kañ ārowut. Kumāñ-kumāñ kädēt u tarji ba yāmani udegāñ u tarjiğāñ. Kädet tarji uken āmawebe māyaptā kuñ ābāñ tāk täkan. ¹⁴* Tāñpākañ irit kehāromi tāño yāma uwā tāpuri ba kädēri udegāñ gākñi. Kädet uwā āmawebe kubākubā-tāgāñ iwat täkan.

Pāya wakitā mujipi nāñpani tāga nāmo wādāwek

Luk 6:43-44

¹⁵* In nadākañ? Āma ātu Anutu tāño man yāñahāk täkan upänkan āmawebe tāñyākñatna yāñkan Anutu tāño man siworji nāmo yāñahāk täkan. Āma ude-wanita ket nadāñkan kuñatneñ. Āma uwā bānep ārik-ārik man tāwet täkan upänkan bānepi-ken nadāk wakiwaki yāpmāñ kuñat täkan. ¹⁶* Unitāño irit kuñat-kuñariken bureni jide pewā ahāk täkan u yabāñpāñ-nadāñkan mebārini tāga nadāneñ. Uwā pāya ude. Bārop terak wama mujip tāga nāmo wādāneñ ba gupmom yen terak wāyāñ tāga nāmo wādāneñ. ¹⁷Nāmo, pāya mebāri tāga terak bureni gāripi nīkek wādāneñ. Tāñ, pāya mebāri wakitā mujipi nāñpani nāmo wādāneñ. ¹⁸Pāya mujipi nāñpani terak bureni waki wādākta kädēri nāmo pātak. Ba pāya mujipi nāmo nāñpani terak bureni nāñpani uwā tāga nāmo wādāneñ. ¹⁹* Tāñpākañ pāya, bureni goret pewā ahāk täkan uwā madāñpāñ kādāp pewā ijik täkan. ²⁰* U udegāñ, āma Anutu tāño man jopjop yāñahāwani unitāño mebārini nadāna yāñpāñā irit kuñat-kuñari upāñ yabāñpāñ-nadāneñ.

Jesutā āmawebeniye burenita yāwetkuk

Luk 13:25-27, 6:47-49

²¹* Unita n̄ode tāwera nadawut; Āma māyaptā nāka Ekānina yāñ nāwet täkan upänkan u kuduptagāñ Anutu tāño kañiwat yewa gānañ nāmo api āroneñ. Nāmo! Nana kunum gānañ unitāño mani buramik täkan āmawebe unitāgāñ api āroneñ. ²²Āma māyaptā kadāni pāhapken n̄ode api nāwetneñ; Ai! Ekāni! Gākño biñam man āmawebe yāñahāñpāñ yāwetkumāñ. Ba gāk wāpka terak kudāñ kudupi mebāri mebāri tāñit mājo yāwat kireñit tāñkumāñ. ²³* Man ude yāñirā nākā n̄ode api yāweret; Wakiwaki tāñpani in kewewut! Nāk inta nāmo nadātat!

²⁴Eruk, āmawebe man tāwet täyat n̄o buramīñpāñ iwatnayāñ tāño uwā āma yot tākta mebāri nadākinik tāñpani ude-wani bumik. Kadāni kubā āma nadāk-nadāk ikek ude-wani kubātā yori mobā kehāromi terak tāñpek. ²⁵Tāñpekopāñ iwāñ mānit tāñjirāñ ume tokātkañ gwāgu tokñewek. Tāñpākañ yot uwā mobā kehāromi terak tāñpani unita nāmo wārāmurek. ²⁶Eruk kadāni kubā āma guñ

* **7:12:** Mat 22:39-40; Luk 6:31; Rom 13:8-10 * **7:13:** Jon 10:7,9 * **7:14:** Apos 14:22 * **7:15:** Mat 24:4,24; Apos 20:29; 2Pi 2:1 * **7:16:** Gal 5:19-22; Jem 3:12 * **7:19:** Mat 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 * **7:20:** Mat 12:33 * **7:21:** Luk 6:46; Mat 21:31; Rom 2:13; Jem 1:22,25 * **7:23:** Sam 6:8; Mat 10:33, 25:41; Mat 13:41-42; 2Ti 2:19

udewanitä yori mobä jiraŋ terak täŋpek. ²⁷ Täŋpekopäŋ iwän mänit täŋjirän ume tokätkaŋ gwägu pähap tokŋewek. Ude täŋpän yot uwä äneŋ kwinit täŋpän kuneŋ. Bureni, u paot-inik täŋpek! Täŋpakaŋ ämawebe näkŋo man täwet täyat ŋo nadänkaŋ nämo buramiŋpän iwatnayän täŋo uwä äma yot täkta mebäri nämo nadäwani, guŋ udewani.

²⁸ Täŋpakaŋ Jesutä man päke u yän moreŋjirän ämawebe dubini-ken itkuŋo u man u nadänpän nadäwätäk pähap täŋkuŋ. ²⁹* Node nadänkuŋ; Baga man yäwoŋärewani ämatä man yänpän-yäwoŋäreŋ tak täkaŋ ude bumik nämo yäyak yäk. Äma ŋowä man mähemitä ini yäyak yän nadänkuŋ.

8

Jesutä äma kubä paräm ikeŋ yäpän tägaŋkuk

Mak 1:40-45; Luk 5:12-16

¹ Eruk, Jesutä pom terak naniktä äpäŋjirän ämawebe äbot pähap unitä iwatkuŋ. ² Täŋjirä äma kubä gisik paräm ikeŋ unitä Jesuken kuŋpän gukut imäpмок täŋpän iwetkuk; Ekäni, gäk täŋkentän namayän nadänpänä näk täga nepmanŋi kudupi iret yän nadätat. ³ Ude yäwänä Jesutä keru gupi terak penpän yänkuk; Täga täŋkentän gamayän. Paräm ŋo paorut! yäk. Ude yäwänä uterakgän gisik paräm u paorirä gupi tägawänpän säkgämän itkuk. ⁴* Jesutä ude täŋ imiŋpän iwetkuk; Gäk imaka täŋ gamität ŋonitäŋo manbiŋam äma nämo yäweren. Nämo, gäk päŋku gupka Anutu täŋo bämop äma iwonäre. Ude täŋpän äneŋi säkgämän itta Moses täŋo бага man iwatpän gupe kábäŋi nikek iŋjiri ämawebetä paräm tägakaŋ yän api gabänpän-nadäwä täreŋeŋ yäk.

Jesutä epän watä äma kubä yäpän tägaŋkuk

Luk 7:1-10

⁵* Eruk Jesu Kapeneam yotpärare-ken kumaŋ äronjirän komi äma kubätä Jesuken ahänpän butewaki man ŋode iwetkuk; ⁶ Ärowanina! Epän watä ämana komi pähap nadänpän kwäyähäneŋ täŋpän yotken pätak yäk. ⁷⁻⁸ Yäwänä iwetkuk; Näkä äreŋkaŋä yäpa täganayän yäk. Ude iweränä komi äma unitä ŋode iwetkuk; Ärowanina, näk äma täga uyaku yotna-ken täga kwen. Unita gäk ŋogän itkaŋä mangän yänjiri kaŋ tägawän! ⁹ Ude täga täŋ namen yän nadätat. Imata, näk udegän, intäjukun ämanaye täŋo gämori-ken itkaŋ mani buramik täyat. Ba näk gämotna-ken komi ämanaye ätu itkaŋ. U kubäpän, Ku! yän iwerawä, man buramiŋpän kwek. Ba kubä, Äbi! yän iwerawä, äbek. Ba epän watä ämana kubä, Epän ŋo tä! yän iwerawä u täŋpek yäk.

¹⁰* Man ude yänjirän Jesutä nadäwän inide kubä täŋpänpän ämawebe iwarän täŋkuŋo u ŋode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. Näk äma nadäkinik ärowani ŋodewani Isrel komeken nanik kubä nämo kaŋpän nadäk täyat! ¹¹* Unita ŋode täwetat; Ämawebe mäyap guŋ äbotken nanik uken-uken naniktä abänpän Juda täŋo oraniye Abraham, Aisak, Jekop ukät Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ ärawa pähapken bok api itneŋ. ¹²* Upänkaŋ Juda ämawebe ätu Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ äronaŋpän Anututä yäwat kireŋpewän bipmäŋ urani gänaŋ äpmonkaŋ konäm butewaki täŋkaŋ meni api jiwätpeŋ itneŋ. ¹³ Ude yänpän komi äma u iwetkuk; Gäk kuyi. Nadäkinikka täŋo bureni ahän

* **7:29:** Mak 1:22; Luk 4:32; Jon 7:46 * **8:4:** Wkp 14:1-32; Mat 9:30; Mak 7:36; Luk 17:14 * **8:5:** Jon 4:47 * **8:10:** Mat 15:28 * **8:11:** Sam 107:3; Luk 13:29 * **8:12:** Mat 22:13, 25:30; Luk 13:28

gamayäj. Ude iwerirän uterakgän komi äma täño epän watä äma uwä tägaŋkuk.

Jesutä ämawebe mäyap yäpän tägaŋkuŋ
Mak 1:29-34; Luk 4:38-41

¹⁴* Ude täŋkaŋä Jesu Pitatä yot gänaŋ äronpän kaŋkuk; Pita yepmani webe uwä gup kädäp käyäm täŋkaŋ parirän. ¹⁵ Kaŋpän Jesutä kerigän injirän käyäm u paotkuk. Täjirän webe uwä akuŋpän Jesuta ketem gwet imiŋkuk.

¹⁶ Täŋpakaŋ bipäda ugän ämawebe mäjotä magärani mäyap yän-yäkŋat yäpmäj Jesuken äbuŋ. Äbä irirä, Jesutä mäjo peŋ yäwet-pewän ämawebe yabä kätänpeŋ kuk täŋkuŋ. Käyäm ikek imaka, kudup yäpän tägaŋkuŋ. ¹⁷ Ude täjirän profet Aisaiatä bian man ŋode kudän täŋkuko u bureni ahäŋkuk; *Nintäño käyäm-käyäm ba komi komi kumän niyomägatpän yäpmäj kuŋkuk.* *Ais 53:4*

Jesu iwat-iwat täño man
Luk 9:57-62

¹⁸ Eruk, ämawebe mäyap unitä Jesu itgwäjinirä yabänpän iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; Eruk, gwägu kukŋi udude käda kuna! yäk. ¹⁹ Ude yäweränä Baga man yäwoŋärewni äma kubätä abänpänä Jesu iwetkuk; Yänpän-yäwoŋärek äma, gäkä deken kwayäj yäniwä näk imaka, api gäwarän täwet yäk. ²⁰* Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Ket nadäwi pewakaŋ näwaren. Imata, tom ägwäri u patpat bägupi nitek. Barak udegän, bukäni nitek. Upänkaŋ Äma Bureni-inik iwarayän yän yäyan uwä patpat bägupta wäyäkŋek täyak.

²¹* Ude yänirän iwarän täwani kubätä Jesu iwetkuk; Ekäni, nadän namiŋiri näk päŋku nana kumbänpän äneŋkaŋ mäden kaŋ gäwara yäk. ²² Yäwänä iwetkuk; Ude nämo! Näk näwarän täjiri, kumbanitä kumbani noriye kaŋ äneŋput.

Jesutä gwägu kenta mäniŋ yäniŋ bitnäŋkuk
Mak 4:35-41; Luk 8:23-25

²³ Eruk man ude yän paotpänä Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äronpeŋ gwägu kukŋi udude käda kuna yänkaŋ kuŋkuŋ. ²⁴* Kuŋtäko pengän mäniŋ pähap piänirän gwägutä taŋi tokätpän gäpe gänaŋ äpmonkuk. ²⁵ Jesu uwä gäpe mädeni käda parirän iwaräntäkiyetä yäwä kikuŋuränpän iwetkuŋ; Wära! Ekäni, täŋkentän nimiwä! Gwägu gänaŋ äpmonayän täkamän ŋo! yäk. ²⁶* Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Imata umuntäkaŋ? Nadäkinikjin äreyäwani! Imata bänepjin bäräŋeŋ putärekaŋ? Ude yäwetkaŋ akuŋpän mäniŋ pähap ba gwägu tokätkuko u yabän yänpän yäniŋ bitnäŋpewän kwikinik itkumän.

²⁷ Ude täjirän kaŋpän iwaräntäkiyetä nadäwätäk pähap täŋpän yänkuŋ; Wära! Äma ŋo jidewani? Mäniŋ kenta gwägutä mani buramikamän ŋo! yän yänkuŋ.

Jesutä äma mäjotä magärani yäpän tägaŋkuŋ
Mak 5:1-17; Luk 8:26-37

²⁸ Eruk kuŋtängän gwägu kukŋi udude käda Gadara komeken ahäŋkuŋ. Kome uken äma mäjotä magärani yarä, äma kumbani äneŋpani-ken it täŋkumänonik. Unitä komita täjirän ämawebe umuntankaŋ uruŋ kädagän

* **8:14:** 1Ko 9:5 * **8:20:** 2Ko 8:9 * **8:21:** 1Kin 19:20; Jon 5:25 * **8:24:** Sam 4:8 * **8:26:** Mat 14:31, 16:8; Sam 89:9

yärepmitpeŋ kuŋ abäŋ täk täŋkuŋonik. ²⁹ * Eruk yarä unitä Jesu kaŋpäj bäräŋeŋ päŋku ahäŋ imiŋpäj kähän yäŋpäj ŋode yäŋkumän; Ee! Anutu täŋo ironi gäk jide täŋ nimayäj abätan? Gäk kadäninin nämo täreŋirän komi nimayäj ba abätan?

³⁰⁻³¹ Ude yäŋpäj ban uduken but äbot pähap itkaŋ ketem naŋ irirä yabäŋkumän. Yabäwänä mäjo, äma yarä u magärani unitä Jesu butewaki man ŋode iwetkuŋ; But äbot itkaŋ udu yabätan? Niwat kirewayäj yäŋpäjä niwat kireŋpewi jopi-ken kunero. Niweri päŋku but äbot itkaŋ udu gänaŋ äpmona yäk. ³² Ude yäwänä Jesutä peŋ yäwetkuŋ; Eruk kut! Yäwänä äma yarä u yabä kätäŋpeŋ kumaŋ but gänaŋ äpmonkuŋ. But u gänaŋ äpmonpäkaŋ but päke unitä bäräŋeŋ kumaŋ geŋi äriŋpeŋ gwägu gänaŋ äpmonpäŋ kumaŋ moreŋkuŋ.

³³ Ude täŋirä äma but watäni irani uwä metäŋpeŋ kumaŋ yotpäre-ken päŋku imaka umuri ahäŋkuko unitäŋo biŋami yäwetkuŋ. ³⁴ Yäweräkaŋ ämawebe päke u Jesu kakta yotpäre uken naniktä äbuŋ. Eruk äbä kaŋpäjä Jesu butewaki nadäŋ nimiŋpäj kome ŋo peŋpeŋ ku! yäj iwetkuŋ.

9

Jesutä äma kubä yäpän tägaŋkuk

Mak 2:1-12; Luk 5:17-26

¹ * Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äroŋpeŋ gwägu kukŋi udude käda ini yotpäre-ken kuŋkuŋ. ² Kumaŋ päŋku yotpäre-ken ahäŋirä äma ätutä kwäyähäneŋ täŋpani kubä gäraŋ täŋ yäpmäj Jesutä itkuk-ken äbuŋ. Yäpmäj äbäŋirä Jesutä äma u nadäkiniki näkken pekaŋ yäj nadäŋpäjä kwäyähäneŋ täŋpani u ŋode iwetkuŋ; Nanakna, umuntäweno. Momika paotkaŋ!

³ Jesutä man ude yäŋirän Baga man yäwoŋärewani äma ätu uken itkuŋo unitä nadäŋpäj yäŋpäj-nadäk ŋode täŋkuŋ; Wa! Äma ŋonitä man Anututä yänaŋpäj yäyak yäk. ⁴ * Ude yäŋirä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabäŋpäj ŋode yäwetkuŋ; Bäneŋin-ken imata nadäk waki u nadäkaŋ? ⁵ Äma ŋo man jide iwerira bureni kwawak ahäŋirän känayäj? Momika peŋ gamitat yäj iweret ba Akumaŋ ku yäj iweret? ⁶ * Eruk, in Äma Bureni-inik-ken momi peŋ yämik täŋo kehäromi itak yäj nadäkta ŋode täŋira kawut. Ude yäŋpäj äma kwäyähäneŋ täŋpani u iwetkuŋ; Aku! Patpat bägupka yäpmäŋkaŋ yotka-ken kuyi! ⁷ Ude iweränä äma u akumaŋ yori-ken kuŋkuk. ⁸ Kuŋirän ämawebe päke unitä u kaŋpäj jäkjak yäŋpäj Anututä kehäromi udewani äma keru terak peŋ yämiŋkuko unitä wäpi yäpmäj akuŋpäj iniŋ oretkuŋ.

Jesutä Matiyo ini iwaräntäktä imagutkuk

Mak 2:13-17; Luk 5:27-32

⁹ Jesutä Kapeneam yotpäre peŋpeŋ kuŋtäŋgän Matiyo kaŋkuk. Matiyo uwä takis moner yäpmäk-yäpmäk täŋo yot gänaŋ irirän kaŋpäj iwetkuŋ; Gäk u peŋpäj näk näwat! yäk. Iweränä uterakgän mani buramiŋpäj akumaŋ iwatkuk. ¹⁰ Täŋpäj Jesu-kät ketem bok näna yäŋpäj ini yot gänaŋ yäŋiktät yäpmäj äroŋkuk. Ude täŋirän takis moner yäpani ämakät waki täŋpani yäj yäwerani äma ba Jesu iwaräntäkiye ukät penta itpäŋ ketem naŋkuŋ. ¹¹ * Naŋ irirä Parisi äma ätutä yabäŋpäj Jesu täŋo iwaräntäkiye ŋode yäwetkuŋ; Ai! Yäwoŋärewani ämajin u imata takis moner yäpani ba äma wakiwaki täŋpani-kät penta itpäŋ ketem näyak?

* **8:29:** Mak 1:24; Luk 4:34,41   * **9:1:** Mat 4:13   * **9:4:** Mat 12:25; Luk 9:47; Jon 2:25   * **9:6:**

Jon 17:2, 5:8   * **9:11:** Luk 15:2, 19:7

12 Man ude yäjirä Jesutä nadäppäj ñode yäwetkuk; Yäpätägak ämatä äma tågaken epän nämo tåk täkañ. Käyäm ikek-kengän tåk täkañ. 13* Anututä bian ñode yäjkkuk; Imaka imaka näk nanin oretta pek täkañ unita gäripi nämo nadäk täyat yäk. Ämawebe bänep iron kädet iwat täkañ unita uyaku gäripi-inik nadäk täyat. Eruk, in kuñkañ man yäjkkuko unitäño mebari kañ nadäwä tärewut. Äma inita näk äma siwonji yäj nadäk täkañ unita nämo äput. Ämawebe inita näk momi täñpani yäj nadäk täkañ unita yäjppäj äput.

Nakta jop itta Jesu iwet yabäjkuñ

Mak 2:18-22; Luk 5:33-39

14* Kadäni uken Jon ume ärut yämani unitäño iwaräntäkiye ätutä Jesutä itkuk-ken äbäppäj iwet yabäjkuñ; Ninkät Parisi ämatä Anutu nadäj iminppäj kadäni ätuta nakta jop it tåkamäj. Upäjkañ gäkño gäwaräntäkaye udegän nämo tåk täkañ yäk. Imata kadäni kadäni ketem nak-nakgän tåk täkañ? Anututa nämo nadäj iminkañ udewä tåk täkañ ba? 15* Ude yäjirä Jesutä man wärani ñode yäwetkuk; Äma ätu noripaki wäpi biñam ikek kubäkät oretoret terak kuñatkañ imata butewaki nadäppäj nakta jop itneñ? Nämo inik! Täñpakañ iwantä päbä äma uwä init yäpmäj kuñjirä uyaku noriyetä wäyäkñewä wawäppäj butewaki nadäppäj nakta jop itneñ yäk.

16* Jesutä ude yäjppäj iniken man kudupi-kät Parisi äma täño man ukät bok nämo awähutneñ yäjppäj man wärani yarä ñode yäwetkuk; Äma kubätä tek wewani bipa yäjkañ tek moräk kodakipäj tek wewani uterak täga nämo peñpäj bipex. Ude täñkañä tek u ärunänä tek kodaki unitä täpuri täñpänä biani yäpmäj däkñewek. 17 Udegän, äma kubätä wain umeni api täñpanipäj käbot tom gupipäj täñpani biani kubä gänañ täga nämo piwek. Ude täñpänä wain umeni api täñpani unitäño kehäromitä täñpewän tom gupi käbot biani kehäromi nämo u tumäppäj wain umeni ba käbori u bok jop awähutneñ. Unita wain umeni api täñpanipäj käbot kodaki kehäromi gänañ piweko uyaku täga yäk.

Jesutä webe yarä yäpän tägañkuñ

Mak 5:21-43; Luk 8:40-56

18 Jesutä man ude yäj irirän käbeyä yot täño watä äma kubä wäpi Jairas unitä ahäñpäj Jesu kañpäj gämori-ken gukut imäpmok täñpäj ñode iwetkuk; Äpetna apigän kumäñtak yäk. Unita gäkä päñku ketkatä injiriri äneñi kodak täñpäj akwän! 19 Ude iwetpäj imagurän yäpmäj kuñjirän iwaräntäkiye imaka yäwatkuñ.

20-21* Kuñjirä webe kubä käyäm mebari kubä nikek itkuk. Webe unitä nägät piñ yäpmäj kuñjirän obañ 12 ude täñkkuk. Webe unitä Jesu mädeni-ken iwatpäj Jesu täño tekgän injirira käyämna paorän yäjkañ päñku mädeni-ken tekgän injittuk. 22 Ude injirirän Jesu äyäjutpäj webe u kañpäj ñode iwetkuk; Wanotna! Bänepka-ken oretoret pähap nadäsi! Nadäkinikka näkken peyan unitä gäk yäpän tägatan yäk. Ude iweränä webe unitäño käyami paotkuk.

23-24* Ude täñkañ kuñtängän Jairastä yotken ahäñpäj nadäñkkuk. Yäñtäbätet yäjppäj konäm butewaki pähap täñit äma ätu butewaki kap uhuwep terak piäjit täñjirä yabäjppäj Jesutä yäwetkuk; Peñpeñ akumañ kut! Webe gubañ

* 9:13: Mat 12:7; Hos 6:6 * 9:14: Luk 18:12 * 9:15: Jon 3:29 * 9:16: Jon 1:17 * 9:20-21: Mat 14:36 * 9:23-24: Jon 11:11

u nāmo kumak. Jop dāpmon pātak yāk. Yāwānā kaŋ-māgayāŋkuŋ. ²⁵ Ude tāŋpākaŋ yāŋ-yāwat-pewān kudup akumaŋ kuŋirā webe gubaŋ unitā itkuk-ken uken āroŋkuk. Āroŋpāŋā kerigān iŋirirān akuŋkuk. ²⁶ Tāŋpānkaŋ unitāŋo biŋamā komeŋi komeŋi kuŋat moreŋkuk.

Jesutā āmawebe ātukāt yāpān tāgaŋkuŋ

²⁷ * Jesu yotpārare u peŋpeŋ kuŋirān āma dapuri tumbani yarātā gera ŋode yāŋtāŋ iwatkumān; Devit orani! Butewaki nadāŋ niniŋpāŋ tāŋkentāŋ nimi! yāk. ²⁸ Yāwān nadāŋkaŋ Jesu yot kubā gānaŋ āroŋkuk. Āro irirān āma yarā unitā ābānā Jesutā yāwet yabāŋkuk; Dapunjek yāpā tāgakta kehāromi pat namitak u nadākinik tākamān? Yāwerānā iwetkumān; Ei, nadākinik tākamāk.

²⁹ * Yāwānā dapuri-ken yepmāŋitpāŋ yāwetkuk; Nadākinikjek tāŋo bureni ahāŋ tamān! ³⁰ * Ude yāŋirān dapuri ijiwān kuŋkuŋ. Dapuri ijiwān kuŋirā Jesutā yāniŋ bitnāŋpāŋ yāwetkuk; Tāŋ tamitāt ŋonita āma kubā iwetdeŋtawā! ³¹ Ude yāwetpāŋ yāniŋ bitnāŋkuko upāŋkaŋ mani nāmo buramiŋkaŋ manbiŋam u yāŋahāŋpewān yāpmāŋ komeŋi komeŋi kuŋatkuŋ.

³² Ude tāŋpāŋ yepmaŋpān āma yarā u kuŋirān āma ātutā āma mājotā magāt-pewān man nāmo yāwani kubā Jesuken yāŋ yāpmāŋ ābuŋ. ³³ * Ābāŋirā Jesutā mājo āma magārani u iwāt kireŋ imānkaŋ āma u man yāŋkuk. Āma unitā man yāŋirān āmawebe pāke itkūŋo u kaŋkaŋ kerī iŋpāŋ yāŋkuŋ; Imaka ŋodewani Isrel komeken nāmo ahāŋirān kaŋpāŋ nadāwani yāk. ³⁴ * Āmawebetā ude yāŋirā Parisi āmatā ŋode yāŋkuŋ; U uwā mājo tāŋo intājukun āmatā kehāromi imiŋirān mājo yāwat kirek tāyak! yāk.

Jesutā āmawebe yabāŋpāŋ butewaki nadāŋkuk

³⁵ * Tāŋpāŋ Jesu yotpārare taŋi tāpuri kudup kuŋatkuŋ. Kuŋatkaŋ kābeyā yot ini-ini āroŋpāŋ Anututā intājukun it yāmiŋirān gāmoriken irit tāŋo Manbiŋam Tāga u yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋit, parām kāyām mebāri mebāri nikek yāpān tāgaŋit tāŋkuk. ³⁶ * Ude tāŋkaŋ āmawebe pāke u yabāŋpāŋ butewaki nadāŋkuk. Āmawebe uwā nanak kodāŋani bumik, kehāromini nāmo, nadāwātāk terak kuŋarirā yabāŋkuk. ³⁷ * Yabāŋpāŋ iwarāntākiye ŋode yāwetkuk; Epān taŋi kubā ahāŋ nimiŋirān kāyat yāk. Epān it yāpmāŋ kukaŋ-ken uken ketem ahāŋ bumbum tākaŋ. Upāŋkaŋ ketem u yāpmākta epān āma yarāgān. ³⁸ Unita epān māhemi-ken yāŋapiŋirā ketem gāmāneŋ itkaŋ u yāpmākta epān āma ātukāt kaŋ pewān ābut.

10

Jesu iwarāntākiye tāŋo wāpi tawaŋ

Mak 3:13-19; Luk 6:12-16

¹ * Jesutā iwarāntākiye 12 u yāŋ-yāktat pābā kubā-kengān yepmaŋpāŋ mājo yāwat kirekta ba kāyām parām mebāri mebāri nikek yāpā tāgakta kehāromi yāmiŋkuk. ²⁻⁴ Iwarāntākiye 12 unitāŋo wāpi tawaŋ ŋode;

Kubā Saimon, wāpi kubā Pita.

Kubā Andru, Saimon monāni u.

Yarāwā Jems kenta Jon, Sebedi nanakiyat u.

* **9:27:** Mat 20:29-34 * **9:29:** Mat 8:13 * **9:30:** Mat 8:4 * **9:33:** Mak 2:12 * **9:34:** Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * **9:35:** Mat 4:23; Mak 1:39 * **9:36:** Mat 14:14; Nam 27:17; 1Kin 22:17; Ese 34:5 * **9:37:** Sek 10:2; Mak 6:34; Luk 10:2 * **10:1:** Mak 6:7; Luk 9:1

Kubä Filip.
 Kubä Batorom.
 Kubä Tomas.
 Kubä Matiyu, takis monej yäpani u.
 Kubä Jems, Alfias nanaki.
 Kubä Tadius.
 Kubä Saimon Selot.
 Kubä Judas, Kariot komeken nanik, Jesu iwan keri terak penkuko u.

Jesutä iwaräntäkiye epän man yäwetkuk

Mak 6:7-13; Luk 9:1-6

⁵ * Ude tänpäj Jesutä äma 12 u epän man ñode yäwetkañ yäniñ kireñpewän kuñkuñ; In kuñkañ guñ ämawebe äbotken ba Samaria yotpärare it yäpmäj kukañ-ken u kuñeñtawä. ⁶⁻⁸ * * Isrel äma äbot kodäñani bumik, watä ämani nämo, itkañ ukengän kuñkañ man ñode yäñahäñpäj kañ yäwerut; Nadäwut! Anututä intäjukun itkañ yabäj yäwat epän täñpayäj täko u keräp täyak. Ude yäwerit, käyäm niked yepmañpä tägañit, paräm mebäri mebäri niked komi nadäj itkañ u yäpä tägañit, mäjo yäwat kireñit ba äma kumbani yäpmäj päñaku yepmañit kañ täk täñput. Epän u täkta kehäromi jop tamitat, gwäki nämo unita in udegän täñkentäk epän u gwäki nämo, jop kañ täñtäj kut. ⁹⁻¹⁰ *
 * Kuroñjin ärärani ba ähottaba nämo yäpneñ. Monej nämo yäpmäj kuñeñ, yäk imaka nämo yäpneñ. Ba tek yarä niked nämo yäpneñ, gupjin terak itkañ unitagän kañ kut. U imata, epän tänayäj täño unitäño kowata täga täñkentäj taminäñi.

¹¹ In yotpärare kubäken ahäñirä äma kubätä yori-ken yäj-täkñat yäpmäj ärowänä ugän itpäñ epän täñ paotpäñ kome kubäken kañ kut. ¹² * Tänpäkañ äma kubä täño yot gänañ äroñkañä yot mäheми u ñode kañ iwerut; Anutu täño bänep iron gäkken pat täyon! ¹³ Ude iwerirä not täñ tamiñirän intäño man unitä uken bureni api ahäj imek. Upäñkañä not nämo täñ tamiñirän man iwetnayäj täkañ unitä uken bureni nämo api ahäwek. ¹⁴ * Äma kubä ba ämawebe yotpärare kubäken naniktä not nämo täñ tamiñirä ba intäño manta gaña tawäwä mäde ut yämiñpeñ kañ kut! Tänpäkañ ämawebe uken naniktä momi nininken pätak yäj nadäkta kugun kuroñjin terak nanik pewä mañpäpeñ kañ kut. ¹⁵ * Näk bureni täwetat. Kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ämawebe yotpärare udewani-ken naniktä kowata Sodom Gomora naniktä yäpnayäj täño u irepmitpäñ ärowani pähap api yäpneñ.

Bäräpi mebäri mebäri api ahäneñ

Mak 13:9-13; Luk 21:12-17

¹⁶ * Ude yänpäj yäñkuk; In nadäkañ? Iwan bämopi-ken taniñ kiretat yäk. Añ komitä but nanak däpmäñpäj nak täkañ in udegän api tadäpmäñpäj näneñ. Unita in ket kañiwatpäñ nadäñit kañ kuñarut. Upäñkañ bänep kwini terak kuñatpäñ waki kubä täkta nämo nadäneñ. ¹⁷ * Bureni, in watäni ket itpäñ kañ kuñarut! Äma ätutä manken tepmañit käbeyä yot gänañ kadätä api tadäpneñ. ¹⁸ * Ba ugän nämo, näka nadäkinik täk täkañ unita tämagut

* **10:5:** Apos 13:46 * **10:6-8:** Jer 50:6; Mat 15:24 * **10:6-8:** Apos 20:33 * **10:9-10:** Luk 10:4

* **10:9-10:** Nam 18:31; Luk 10:7; 1Ko 9:14; 1Ti 5:18 * **10:12:** Luk 10:5-6 * **10:14:** Luk 10:10-12;

Apos 13:51, 18:6 * **10:15:** Mat 11:24; Jud 7 * **10:16:** Luk 10:3; Jon 10:12; Apos 20:29; Rom 16:19

* **10:17:** Mak 13:9-11; Luk 12:11-12; Luk 21:12-15 * **10:18:** Apos 25:23, 27-24

pänku kome täño kanjwat äma ba intäjukun äma injamiken api tepmanej. Tepmanpöpän intäjukun äma u ba ämawebe guñ äbotken nanik u näkño manbiñam api yäwetnej. ¹⁹ Kadäni uken yän-täkñat yäpmän manken kuñirä man jide yäwetnayäj nadänkañ nadäwätäk nämö tänej. Kadäni uken man ahäj tamiñirän nadänpäj ugänpäj yäwetnej. ²⁰ * Täñkañ man yänayäj täño uwä injinken man nämö, u Nanjin täño Munapiktä bänepjin-ken penjirän api yäjahänej.

²¹ * Täñpäkañ kadäni uken ämatä ñode api tänej; Tuänitä monäni iwan keriken penjirän kumäj-kumäj api utnej. Ba naniyetä nanakiye udegän api tänej. Ba äperiye nanakiyetä miñiye naniye iwan täñ yämiñpäj manken yepmanirä kumäj-kumäj api däpnej. ²² * Täñpäkañ in näka nadäkinik täñpäj näwat täkañ unita ämawebe mäyaptä inta kokwawak api nadäj tamineñ. Upänkañ äma kubätä gwäk pimiñpäj näkño man nämö penjkañ yäpmän kuñarayäj täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkñata biñam api yäpet. ²³ * Täñpäj yotpärare kubäken kuñirä tadäpmanpäj täwatkirek täñpäwä yotpärare kubäken metäñpeñ kuneñ. Näk bureni täwetat. Isrel kome pat yäpmän kuyak u nämö kuñarä tärenjirän Äma Bureni-inik api ahäwek yäk.

²⁴ * Ude yänpäj yänku; Jide nadäkañ? Netätä intäjukun itak? Yäwoñärek ämatä intäjukun itak ba nanakiyetä intäjukun itkañ? Bureni, yäwoñärek ämatä intäjukun itak! Ba netätä intäjukun itak? Epän mähemitä intäjukun itak ba epän ämaniyetä intäjukun itkañ? Bureni, epän mähemitä intäjukun itak. ²⁵ * Unita yäwoñärek ämata waki täñ imineño uwä, nanakiyeta udegän täñ yämiñirä ñode nadänej; Täga! Ekäninin udegän äworekamäj yän nadäne. Täñpäkañ Bilisibap yän näwetkuño unita imata näwaräntäknaye in man waki nämö api täwetnej? Nämö, u man wakiinik api täwetnej yäk.

Netäta umuntäne?

Luk 12:2-7

²⁶ * Unita in äma udewanita nämö umuntanjan näkño man kwawak yäjahänej. Imaka täñ-yejambani pätak u wari nämö api pärek. Anututä api täñkwawa täwek. Ba imaka käböp itak u wari nämö api irek. Kwawak api pewek. ²⁷ Jiap man niningän itkañ täwet täyat u äma äbot gänañ kwawakgän kañ yäjahäwut! ²⁸ * In ämata nämö umuntänej. Äma uwä gupjingän täga awähutnej, upänkañ mäjoiñ utta api täñpä waneñ. Unita in Anutu kubä unitagän umuntänej. Unitä uyaku äma täño gupi bok, mäjoni bok täga awähurek. ²⁹ Bureni täwetat; Ämata nämö umuntänej. Anututä watä säkgämän it tamik täyak. Unita pakup barakta nadäwut. Barak u äpani-inik, biñami nitek nämö upänkañ Nanjintä udewanita ket yabäj yawat täyak. Kuñat-kuñari ba kumäk-kumäki yabänpäj-nadäk täyak. ³⁰⁻³¹ * Upänkañ Anututä inta gäripi nadäk täyak uwä pakup barakta nadäk täyak u irepmitak unita täga nämö tepmanpek. Gwäkjin puñin jide itkañ u kudup nadäk täyak. Unita imaka kubäta nämö umuntänej.

Jesu wäpi yäjahäkta nämö umuntänej

Luk 12:51-53, 14:26-27

* **10:20:** Jon 14:26; 1Ko 2:4   * **10:21:** Mai 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16   * **10:22:** Mat 24:9,13; Mak 13:13; Luk 21:17; Jon 5:18-21   * **10:23:** Mat 16:28   * **10:24:** Luk 6:40; Jon 13:16, 15:20   * **10:25:** Mat 9:34, 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15   * **10:26:** Mak 4:22; Luk 8:17   * **10:28:** Jem 4:12   * **10:30-31:** Mat 6:26, 12:12

³² Man ude yāppāṅ āneṅi ṅode yāṅkuk; Āma kubātā āmawebe iṅamiken nāk Jesuta nadākinik tāṅ imitat yāṅ yāwayāṅ tāko uwā nākā udegān Nana kunum gānaṅ nanik u iṅamiken āma uwā nākṅata biṅam yāpmāṅtat yāṅ api yāṅahāwet.

³³ * Tāṅ, āma kubātā āmawebeta umuntaṅpāṅ nāk Jesuta nāmo nadātāt yāṅ yāwayāṅ tāko uwā nākā udegān Nana kunum gānaṅ nanik u iṅamiken āma ṅonita nāmo nadātāt yāṅ api iweret.

³⁴ In nākā ṅode nāmo nadāneṅ; Uwā kome terak bānep kwini pewān ahākta āpuk yāṅ nāmo nadāneṅ. Nāk bānep kwini pewa ahākta nāmo āput. Nāmo inik! Nāk komen āmawebe bāmopi-ken duṅ-wewek pewa ahākta āput. ³⁵⁻³⁶ Nāk āmawebe yāpmāṅ danikta āpuro unita man ṅode profet biani kubātā kudān tāṅkuko u bureni api ahāwek;

Yanani yarā duṅ-wewek api tādeṅ, ba yamiṅi yarā udegān api duṅ-wedeṅ.

Ba yanābeki yarā duṅ-wewek api tādeṅ.

Ba āma kubā iniken noriyeiniktā iwan api tāṅ imineṅ.

Mai 7:6

³⁷ * Ba āma kubāwā miṅi nanita gāripi taṅi nadāṅ yāmiṅkaṅ nākā tāpuri nadāṅ namayāṅ tāko uwā āma udewani nākā biṅam nāmo api tāṅpek. Tāṅpākaṅ meṅ ba nan kubātā āperiye nanakiyeta gāripi taṅi nadāṅ yāmiṅkaṅ nākā tāpuri nadāṅ namayāṅ tāko uwā nākā biṅam nāmo api tāṅpek. ³⁸ * Ba kubātā nākā komi pāya kwakāp terak nadāwayāṅ tāro udegān nadākta umuntaṅpāṅ nāmo nāwarayāṅ tāko uwā nākā biṅam nāmo api tāṅpek. ³⁹ Ba kubātā kome terak irit kuṅat-kuṅatta gāripi nadāṅpāṅ nadākinik tāṅpeṅ kuṅarayāṅ tāko uwā irit kehāromi nāmo api kaṅ-ahāwek. Tāṅ, kubātā nākā nadākinik tāṅ namiṅpāṅ kome ṅonitāṅo irit kuṅat-kuṅat māde ut imayāṅ tāko uwā irit kehāromi api yāpek.

⁴⁰ * Tāṅpākaṅ āma kubātā oraṅ tamayāṅ tāko uwā nāk udegān api oraṅ namek. Ba nāk oraṅ namayāṅ tāko uwā nāk naniṅ kireṅkuko u udegān api oraṅ imek. ⁴¹ Tāṅkaṅ kubātā Anutu tāṅo man yāṅahāwani āma kubātā nadāṅ imayāṅ tāko uwā gwāki Anutu tāṅo man yāṅahāwani āmatā yāpmāk tākaṅ udegān api yāpek. Tāṅpākaṅ āma kubātā āma siwoṅi kuṅarani kubā kaṅ-ahāppāṅ ṅode nadāwek; A! Āma uwā siwoṅi kuṅarani unita tāṅkentāṅ ima yāṅ nadāwek. Āma ude nadāwayāṅ tāko uwā gwāki āma unitā yāpayāṅ tāko udegān api yāpek. ⁴² * Nāk bureni tāwetat. Āma kubātā nāwarāntāknaye āpani-inik kubā kaṅ-ahāppāṅ U Jesu tāṅo iwarāntāki kubā yāṅ yāṅpāṅ ume gwetpāṅ imayāṅ tāko uwā gwāki tāga api yāpek.

11

Jontā Jesu tāṅo mebāri nadākta man pewān kuṅkuṅ

Luk 7:18-35

¹ Jesutā iwarāntākiye 12 epān man ude yāwerān tāreṅirān kome u peṅpeṅ Anutu tāṅo man yāwetpāṅ yāwoṅārek tāṅpayāṅ yotpārare ātu tuān ittāṅ kuṅkuṅ-ken uken kuṅkuk. ² * Kuṅirān Jon ume ārut yāmani uwā komi yotken itkaṅ Jesutā epān tāk tāṅkuko u biṅam nadāṅkuk. Biṅam u nadāṅpāṅ iniken iwarāntākiye yāwet-pewān pāṅku Jesu iwet yabāk ṅode tāṅkuṅ; ³ * Ābākta biṅam yāwani uwā gāk ṅo ba? Ba kubātā itsāmne? yāk. ⁴ Ude iwet yabāwāwā Jesutā

* **10:33:** Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12

* **10:37:** Lo 33:9

* **10:38:** Mat 16:24-25; Mak 8:34-35;

Luk 9:23-24; Luk 17:33; Jon 12:25

* **10:40:** Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20

* **10:42:** Mat 25:40

* **11:2:** Mat 14:3

* **11:3:** Mal 3:1

ηode yāwetkuk; Inā äyāñutpāj pājku imaka nadāñit kañit tākañ ηo, unitāño manbiñam pājku Jon kañ iwerut. ⁵ * Äma dapuri tumbani äneñi ijiwā kuk tākañ. Kwāyähāneñ tājpani äneñi tāgañpeñ kuñat tākañ. Parām wakiwaki tokñewani tāgañpāj gupi dudum tak tākañ. Ba jukuni tāñguñ tāwani nadāwā tumāk tākañ, ba kumbani kodak tañpāj akumañ kuk tākañ. Ba äma jäwāri-jäwāri Manbiñam Täga u yāwera nadāk tākañ. ⁶ * Ba äneñi kubā ηode kañ iwerut; Äma näka yāñpāj nadākiniki nämo pewā putārek tākañ uwā bānep oretoret terak kuñat tākañ yāk.

⁷ * Ude yāwerānkañ Jon tāño iwarāntākiye u äneñi äyāñutpeñ kuñirā Jesutā ämawebe äbot päke u Jon tāño tāktāki ba kuñat-kuñarita manbiñam ηode yāwetkuk; Jon kome jopi-ken irirān kānayāj nadāñpāj kuñkuño u äma jidewani-pāj kānayāj kuñkuñ? Pidām eñini bumik, mänittā piāñpewān wareñ-wareñ tāk tākañ, äma udewani kānayāj kuñkuñ? ⁸ Ba ima kānayāj kuñkuñ? Äma tek säkgāmān tājpani kāwep? Ude nämo! Äma udewani uwā äma wāpi nikektā yot gānañ it tākañ. ⁹ * Unita näwerut! Äma jidewani u kānayāj kuñkuñ? Profet kubā kāwep kānayāj kuñkuñ? Bureni, profet kubā kañkuño upāñkañ Jon uwā profet inipärik kubā. ¹⁰ * Tāñkañ Anutu tāño man ηode kudān tāwani uwā Jonta kudān tāwani;

Nākño biñam yāñahāwani äma kubā ηo yāk.

Intājukun kādet tāwit gamikta api ininñ kirewet yāk.

Mal 3:1

¹¹ Unita näk bureni tāwetat; Jon tāño wāpi biñamtā äma it yāpmāj äbuño unitāño wāpi biñam yārepmi moretak. Upāñkañ ämawebe äpani Anututā intājukun it yāmiñpāj yabāj yāwat tāyak unitāño wāpi biñamtā Jon tāño wāpi biñam irepmi tak. ¹² * Jon intājukun äbā Anututā yabāj yāwat epān tāk tāyak unitāño manbiñam yāñahāj yāpmāj äbuk. Apiño udegān nähā manbiñam ugāñpāj yāñahāk tāyat. Upāñkañ äma waki ätutā mannata bitñāñpāj Anutu tāño kañiwat yewa gānañ äronpāj itta kādet ukāt-pipinayāj tāk tākañ. ¹³ Moses ba Profet biani kuduptā manbiñam ηode yāñahāj yāpmāj äbuñ; Anutu tāño iwoyāwani äma ahāñpāj Anutu tāño yabāj yāwat epān api yāput pewek yāk. Manbiñam u yāñahāj yāpmāj abāñtāko Jonken tāreñkuk. ¹⁴ * Ba man kubā ηode yāñahājkuñ; Profet kubā Elaija udewani api ahāwek! yāñ yāñkuñ. Unita näk man tāwetat ηo nadākinik tājput! Profet Elaijatā äbākta yāñkuño uku Jon äbātak ηo. ¹⁵ Äma jukuni nikektā nākño man ηo ket nadāwut! yāk.

¹⁶ Ämawebe äbot itkañ ηonita jide yāwet? Uwā ironñroni tāñoret bägup-ken itkañ kowat yāwān ηode tāk tākañ ude bumik;

¹⁷ Niwerā oretoret kap teñitna gukut nämo tokāt tāñkuñ.

Ba niwerā butewaki kap teñitna, konām nämo kotkuñ yāñ yāk tākañ.

Tāñpākañ in uwā udewani, nadāk siwonji kubāgān nämo peñkañ ηode tāñkuñ;

¹⁸ * Jon uwā äbāñkañ ketem äma ätutā nak tākañ ude nämo nañkuk ba wain ume imaka, nämo nañkuk. Tāñirān intā kañpāj yāñkuñ; U mäjotā kotawani!

¹⁹ * Tāñ, Äma Bureni-iniktā äbāñpāj ketem nañit wain ume nañit tāñkuk. Tāñirān intā kañpāj yāñkuñ; Äma ηo kawut! Nak ämāj tājpani! yāk. Uwā äma waki-waki-kāt takis monen yāpani tāño noripaki! yāñ yāñkuñ. Upāñkañ

* **11:5:** Ais 35:5-6; Ais 61:1   * **11:6:** Mat 13:57, 26:31   * **11:7:** Mat 3:5   * **11:9:** Luk 1:76

* **11:10:** Mak 1:2; Jon 3:28   * **11:12:** Luk 16:16   * **11:14:** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13

* **11:18:** Mat 3:4   * **11:19:** Mat 9:14

in nāmo nadāwā tumbakaŋ ude yāk tākaŋ. Āma yarā unitā Anutu tāŋo nadāk-nadāk siwoŋi iwatpāŋ tāk tākamān. Tāŋpakaŋ nadāk-nadāk u iwatpāŋ tāktāki siwoŋitā Anutu tāŋo nadāk-nadāk kwawak pewān ahāŋirān āmawebetā kaŋpāŋ nadāwā bureni api tāneŋ yāk.

Bānepi nāmo sukurewanita umun man

Luk 10:13-15

²⁰ Kadāni uken Jesutā yotpārare ātuken epān tāŋit kudān kudupi imaka tāŋit tāŋ yāpmāŋ ābāŋirān kaŋpāŋ bānepi nāmo sukurenkuŋo unita yabāŋ yāŋpāŋ ŋode yāŋkuk; ²¹ * Wa! Korasin nanik in, ba Betsaida nanik in komi api nadāneŋ! Inken kudān kudupi tāk tāŋkuro udegān Tire Sidon āmawebe, Anututa nāmo nadāwani u ahāŋ yāmiŋkuk yāwānāku mominita yāŋpāŋ konām butewaki tāŋpāŋ bānepi bian sukurewām! ²² * Unita bureni ŋode tāwera nadāwut; Āmawebe yāpmāŋ danik-danik kadāni pāhapken Tire ba Sidon āmawebe kowata ahāŋ yāmayāŋ tāko u irepmitpāŋ inā ārowani-inik api kaŋ-ahāneŋ! ²³ * Tāŋ, Kapeneam nanik inā, Anututā kunum gānaŋ api yāŋnikŋat yāpmāŋ ārowek yāŋ nadākaŋ? Wāra! Nāmoinik! In kumāŋ-kumāŋ komeken api āpmoŋ moreneŋ. Nākā kudān kudupi inken tāk tāŋkuro u Sodom komeken ahāŋkuk yāwānāku āmawebe momini peŋirā Anututā kome nāmo awāhurān. Nāmo, pen kadāni kāroŋi it yāpmāŋ kuk tāyek. ²⁴ * Unita Juda āma in ŋode tāwera nadāwut; Kowata yāpmāk-yāpmāk kadāni-ken āmawebe yotpārare udewani-ken naniktā kowata waki ārowani api yāpneŋ. In Sodom naniktā yāpnayāŋ tāŋo u irepmitpāŋ ārowani pāhap api yāpneŋ.

Nākken ābāŋpāŋ itpāŋ-nadāk kaŋ tāŋput

Luk 10:21-22

²⁵ * Kadāni uken Jesutā nani ŋode iwetkuk; Nana, kunum kenta kome tāŋo māhemi gāka bānep tāga nadāŋ gamitat. Imata, gāk manka biŋam tāŋo mebāri āma kome tāŋo nadāk-nadāk ārowani nikekta kābop peŋ yāmik tāyan. Tāŋ, āma āpanita tāŋ-kwawataŋ yāmik tāyan. ²⁶ Nan, gākŋa ude kaŋ ahāwān yāŋ nadāŋkuno udegān ahātak yāk.

²⁷ * Ude yāŋpāŋ āmawebe pāke u ŋode yāwetkuk; Nana uwā imaka kumān-tāgān nāk ketna terak peŋ moreŋkuk. Tāŋpakaŋ āma kubātā Anutu tāŋo nanaki nāka tāga nāmo nadāwān tārek tākaŋ. Nāmo, Nana kubā-tāgān mebārina nadāwān tārek tākaŋ. Ba āma kubātā ini Nana tāŋo mebāri u nāmo nadātak. Nāmo, nanaki nākŋa-tāgān nadātat. Tāŋ, Nanaki nākā āma ātuta Nana tāŋo mebāri yāwoŋārewayāŋ yāŋpāŋ yāwoŋāreŋira Nana tāŋo mebāri tāga nadāneŋ.

²⁸ * Jesutā ude yāŋpāŋ āneŋi ŋode yāwetkuk; Āmawebe in bārāpi kotaŋkaŋ nadāwātāk pāhap tāk tākaŋ uwā nāk-kengān ābut! Nākken ābāŋirā bārāpi ketāreŋ tamīŋira itpāŋ-nadāk tākot. ²⁹⁻³⁰ * * Nākken ābāŋkaŋ epān tamakaŋ u bok tāŋpāŋ uyaku nākŋo mebārina nadāwā tārenayāŋ. Nāk orakorak māhemi, nāk bānep kwini ba āpani kuŋat tāyat. Nākken ābāŋpāŋ nadāwātāk ikek nāmo api kuŋatneŋ. Bureni, epān ketjin-ken pek tāyat u pipiri nāmo yāk.

* **11:21:** Jna 3:6 * **11:22:** Ais 23; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4 * **11:23:** Ais 14:13-15; Stt 19:24-28 * **11:24:** Mat 10:15; Luk 10:12 * **11:25:** 1Ko 1:26-29 * **11:27:** Mat 28:18; Jon 3:35, 17:2; Plp 2:9; Jon 1:18, 10:15 * **11:28:** Jer 31:25 * **11:29-30:** Jer 6:16 * **11:29-30:** 1Jo 5:3

12

Jesu uwä Sabat täŋo mähe
Mak 2:23–3:6; Luk 6:1–11

1 * Eruk Sabat kadäni kubäken Jesu inikät iwaräntäkiye säguom epän gänaŋ kuŋatkuŋ. Kuŋattängän iwaräntäkiyetä nakta yewäwä säguom wenpän naŋkuŋ. 2 * Wenpän naŋirä Parisi äma ätutä u yabänpän Jesu iwetkuŋ; U kawut! Orekirit kadäni-ken gäwaräntäkayetä epän täkaŋ uwä nämo tänaŋipän täkaŋ. U nintäŋo бага man irepmitpän täkaŋ yäk.

3 * Iweräwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Ude nämo! Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpän täŋkuŋo unitäŋo manbiŋam Anutu täŋo man terak nämo daniŋpän nadäk täkaŋ? 4 * Uwä ŋode täŋkuŋ; Devit u noriye-kät Anutu täŋo yot gänaŋ äronpän käräga kudupi yän yäwani u yäpmanpän naŋkaŋ noriyeta imaka, yämän naŋkuŋ. Täŋkaŋ käräga uwä bämop äma-tägän nänaŋipän naŋkuŋ. Äma jopitä udewani nakta yäjiwäranä upänkaŋ Devit u noriye-kät naŋkuŋ. 5 * Tänpän in Baga man terak kudän täwani ŋode imaka nämo daniŋpän nadäk täkaŋ ba? Bämop äma uwä Sabatken kadäni kadäni kudupi yot gänaŋ äronpän Sabat täŋo бага irepmitpän epän täk täkaŋ. Baga irepmit täkaŋ upänkaŋ waki täk täkaŋ yän nämo yäwet täkaŋ.

6 * Unita näkä ŋode täwera nadäwut; Injamjin-ken itat ŋonitä kudupi yot irepmitat. 7 * Anututä man kubä yänkuko uwä ŋode kudän täwani; *Gupe ijik-ijik näk nanin oretta pek täkaŋ unita gäripi nämo nadäk täyat.*

Ämawebetä bänep iron kädet iwarirä unita uyaku gäripi-inik nadäk täyat. Hos 6:6

In man u nadänpän yäwänäku näwaräntäknaye momini nämo ŋo man nämo yäweräm. 8 * Nadäkaŋ? Äma Bureni-inik uwä Sabat täŋo mähe.

Jesutä Sabat kubäken äma kubä yäpän tägaŋkuŋ

9-10 * Ude yänpän peŋpeŋ kumaŋ käbeyä yot gänaŋ äronpän äma kubä kerä kukŋi täŋgurän täwani uken irirän kaŋkuk. Kawänä Juda täŋo ekäni ätutä Jesu u goret kubä tänpän kaŋpän manken tena yänkaŋ iwet yabäŋkuŋ; Sabat kadäni-ken äma kubätä käyäm ikek yäpän täganeŋo u бага irepmirek ba nämo irepmirek? 11 * Ude yänirä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Jide? Inken nanik kubätä yawaki tepi kubätä awaŋ gänaŋ äpmonjirän Sabat unita yänpän kaŋäwaräkuk täŋpek? Nämo, topmänpän wädäwek! 12 Täŋkaŋ yawak uwä imaka jopi udewani. Äma uyaku bureni. Unita Sabat kadäni-ken täŋkentäk epän uwä täga täŋpen.

13 Ude yänpän äma kerä täŋgurän täwani u iwetkuk; Ketka täŋ-siwonŋa! yäk. Ude iweränä kerä täŋ-siwon täŋjirän tägaŋpän kerä kukŋi täga udegän itkuk. 14 * Täŋjirän Parisi ämatä u kaŋpänä peŋpeŋ päŋku käbeyä tänpän Jesu kaŋ utna yän yänpän man topuŋ.

15 * Tänpäkaŋ Jesu Baga man nadäwanitä man topuŋo u nadänpän kome u peŋpeŋ kubäken kuŋkuk. Kuŋjirän ämawebe mäyap iwarän täŋkuŋo u gänaŋ käyäm ikek u kudup yäpän tägaŋkuŋ. 16 * Ude tänpän ämawebe päke unitä

* 12:1: Lo 23:25 * 12:2: Kis 20:10 * 12:3: 1Sml 21:1-6 * 12:4: Wkp 24:5-9 * 12:5: Nam 28:9-10 * 12:6: Mat 12:41-42; Luk 11:31-32 * 12:7: Hos 6:6; Mat 9:13 * 12:8: Mat 8:20 * 12:9-10: Luk 14:3 * 12:11: Luk 14:5 * 12:14: Jon 5:16 * 12:15: Mak 3:7-10 * 12:16: Mat 8:4; Mak 3:12

mehärini yäjahäkta yäjiwät-inik täñkuk. ¹⁷ Ude täñjirän Profet Aisaiatä man bian ñode kudän täñkuko u bureni ahäñkuk;

¹⁸ * *Nowä epän ämanata näkña iwoyäñkut yäk.*

Nowä näñjaken bänepna gämäni. U kanpäñ gäripi nadäk täyat.

Uterak Munapikna peñ ima täñkentäñ imiñirän ämawebe Anutu täño äbot nämo täñpani kuduptagän näkño kädet siwonji iwatta yäwetpäñ yäwoñärek api täñpek.

¹⁹ *Uwä yäñawät-awät ba yabäñ käräkñek nämo api täñpek. Ba mani kotäk kädet miñin-miñin gera yäñpäñ yäk täñjirän nämo api nadäneñ.*

²⁰ *Bänep kwini terak api kuñarek.*

Uwä tepärañ kujat pidämi kubä nämo tokärek ba kädäp täpuri iñjirän nämo däpän kumneñ.

Täñpäkañ epäni täñ yäpmäñ kuñirän kädet siwonji säkqämän api ahäñ morewek.

²¹ *Täñpäñ ämawebe äbot nämo täñpani kuduptagän bänepi wäpi biñam terakgän api wohutneñ yäk.* *Ais 42:1-4*

Jesu mäjotä magärirän epän täk täyak yäñ iwetkuñ

Mak 3:22-30; Luk 11:14-26, 12:10

²² * Täñpäkañ kadäni uken äma kubä mäjotä magärani kubä Jesuken yäpmäñ äbuñ. Äma uwä mäjotä magärirän dapuri tumbänpäñ guñ tañkuk. Guñ tañpäñ man imaka, nämo yäk täñkukonik. Eruk äma upäñ Jesuken yäpmäñ äbäkañ yäpän tägañ-pewän dapun iñjit man yäñit täñkuk. ²³ Ude täñjirän ämawebe päke itkunjo u kanpäñ kikiñtupäñ jäkjäk yäñkuñ. Täñpäñ yäñkuñ; Wära! Devit täño orani äbäkta yäñkuñjo ukeño ño käwep yäk.

²⁴ * Ude yäñirä Parisi ämatä nadäppäñ ñode yäñkuñ; Jop yäkañ! Mäjo täño äma ekäni wäpi Bilisibap unitä magärirän mäjo yawat kirek täyak! yäk.

²⁵ Ude yäñirä Jesutä bänepi-ken yabäñpäñ-nadäñkañ yäwetkuk; Man wärani kubä täwera nadäwut; Äbot kubätä duñ-wewek täñpäñä kehäromi itneñ ba nämo? Nämo! Ba yotpärare kubätä duñ-wewek täñpäwä tägawek ba nämo? Ba ini buaptä duñ-wewek täñpäñ ämik täñpäwä tägawek? Nämo inik! ²⁶ Unita ñode täwetat; Satantä iniken ämaniye yawat kirewoko uwä jide täñpäñ Satan täño äbot kehäromi nikek irek? U täga nämo irek! ²⁷ Intä Näkä Satan täño kehäromi terak mäjo yawat kirek täyat yäñ näwetkañ upäñkañ näkä ude bureni täyat u täñpäwä intäño ämajiyetä netä wäpi terak mäjo yawat kirek täkañ? Satan täño wäpi terak yawat kirek täkañ yäñ täga nämo yäneño unita jop täñ-näkñatkañ unitäño mebari kwawak ahätak! ²⁸ * Näk Anutu täño Munapiktä täñkentäñ namiñirän täk täyat unita ñode nadäneñ; Anututä intäjukun it yämiñirän gämoriken irit täño bureni inken ahätak ño.

²⁹ * Näk Satan täño kehäromi yäpmäñ äpäk täyat unitäño man wärani kubä ñode täwera nadäwut; Äma komi kubä yori gänañ irirän äma kubätä siwani yäñkañ päro tuñumi täga yomägarek? Nämo! Äma komi u bäyañ injtpäñ yentä keru kuroñi pädat täñpäñ peñkañ uyaku tuñumi täga yomägarek.

³⁰ * Nadäkañ? Äma not nämo täñ namik täkañ uwä iwan täñ namik täkañ. Ba äma näkño epänta watä nämo it täkañ uwä epäna yäpäwak täkañ. ³¹ * Unita

* **12:18:** Mat 3:17   * **12:22:** Mat 9:32-33   * **12:24:** Mat 9:34, 10:25   * **12:28:** Apos 10:38; 1Jo 3:8
 * **12:29:** Ais 49:24; 1Jo 4:4   * **12:30:** Mak 9:40; Luk 9:50   * **12:31:** 1Ti 1:13; Hib 6:4-6, 10:26

ηode tāwera nadāwut; Waki mebāri mebāri ba yāñārok man mebāri mebāri nāk nāwet tākaŋ unitāŋo momi u tāga penanji. Upāñkaŋ āma kubātā Kudupi Munapikta man waki ba yāñārok man iwereko uwā momi u penanji nāmo. ³² Bureni, āma kubātā Āma Bureni-inikta yāñārok man yāwayāŋ tāko uwā momini u tāga ārut imek. Tāŋ, āma kubātā Kudupi Munapikta yāñārok man yāwayāŋ tāko uwā momini nāmo inik api ārut imek. Nāmo, u pen api pat imek yāk.

Mankatā bānepka-ken jide pātak u yāñahātak

³³ * Tāñpāŋ Jesutā āneŋi ηode yākgān tāŋkuk; In pāya kubāta tāga yāŋ nadāñpāŋā burenita udegān tāga yāŋ nadāneŋ. Ba pāya kubāta waki yāŋ nadāñpāŋ burenita udegān waki yāŋ nadāneŋ. Pāya tāŋo mujipi kaŋpāŋ nadāñpāŋ pāya uwā tāga ba waki yāŋ nadāneŋ. ³⁴ * Wa! Gāmok tāŋo ābotken nanik in jide tāñpāŋ man tāga kubā yāneŋ? Nāmo, nadāk, āma bānepi-ken pat tāyak u meni-ken kwawak pewā ahāk tākaŋ. ³⁵ Āma tāga tāŋpani u bānepi-ken nadāk tāgatāga unitā irit kuŋat-kuŋariken kādet tāga pewā ahāk tākaŋ. Tāŋ, āma waki tāŋpani u bānepi-ken nadāk wakiwaki unitā irit kuŋat-kuŋariken kādet waki pewā ahāk tākaŋ. ³⁶ Upāñkaŋ nāk ηode tāwera nadāwut; Āmawebe yāpmāŋ danik-danik kadāni pāhapken man waki mebāri mebāri bian yāŋ yāpmāŋ ābuŋo unita yāñpāŋ Anututā manken api tepmaŋpek. ³⁷ In kome terak kuŋatkaŋ man yāŋ yāpmāŋ kunayāŋ tāŋo uwā Anututā nadāwān tāga ba waki api tāneŋ. Waki tāñpānā manken api tepmaŋpek. Tāga tāñpānā Anututā api tāmagurek yāk.

Kudān kudupi kānayāŋ yāñkuŋ

Mak 8:11-12; Luk 11:29-32

³⁸ * Jesutā man ude yāwerānā Parisi āmakāt Baga man yāwoŋārewani āma ātu itkuŋo unitā Jesu man kowata ηode iwetkuŋ; Yāñpāŋ-yāwoŋārewani! Kudān kudupi kubā mebārika kaŋpāŋ nadākta tāŋiri kāna! yāk.

³⁹ * Ude yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Wa! Waki tāŋpani āmawebe ābot intā kudān kudupi kubā kakta nāwet yabākaŋ? Upāñkaŋ kudān kudupi mebāri kubā nāmo tāŋjira kānayāŋ! Ŋodegān api kāneŋ; Kudān bian profet Jona terak ahāŋkuko udegān ahāŋjirān api kāneŋ. ⁴⁰ * Jona uwā kepma bipani yarākubā gwāgu tom pāhap koki gānaŋ patkuk. Udegān Āma Bureni-inik uwā kepma bipani yarākubā kome gānaŋ api pārek. ⁴¹ * Tāñpākaŋ āmawebe Ninive yotpārare-ken naniktā udegān, kowata yāpmāk-yāpmāk kadāni-ken inkāt bok api itneŋ. Āmawebe uwā intāŋo momijin kwawak api pewā ahāneŋ. U jop nāmo, Jonatā man yāwerān Ninive āmawebetā nadāñpāŋ bānepi sukurenkuŋ. Upāñkaŋ āma Jonatā tāŋkuko u irepmitak uwā itat ŋo!

⁴² * Ba kowata yāpmāk-yāpmāk kadāni-ken kome umude kāda nanik tāŋo intājukun webe unitā inkāt Anutu injamiken bok itkaŋ momijin kwawak api pewān ahāneŋ. Webe unitā Juda tāŋo intājukun āma Solomon unitāŋo nadāk-nadāk ārowani yāñahāŋjirān nadākta gāripi nadāŋkuko unita kome ban naniktā kādet kāronji-inik ābuk. Tāñpākaŋ āma Solomontā tāŋkuko u irepmitak uwā itat ŋo!

* **12:33:** Mat 7:16-20 * **12:34:** Mat 3:7, 15:18; Mat 23:33; Luk 3:7 * **12:38:** Mat 16:1; Luk 11:16;

Jon 6:30; 1Ko 1:22 * **12:39:** Mat 16:4 * **12:40:** Jna 1:17 * **12:41:** Jna 3:5 * **12:42:** Mat 12:6; 1Kin 10:1-10

*Ämawebe äbot u wanj morenkuj**Luk 11:24-26*

⁴³ Tänpäj Jesutä man änenji kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma äbot ñowä ñode bumik. Mäjo äma magäranı kubätä äma u kakätänpej päñku kome kuräki-ken irit bägup kodakita wäyäknejtän kuñareko upänkañ nämo kañ-ahäwek. ⁴⁴ Nämo kañ-ahänpäjä yäwek; Bian itkut-ken äyänutpej kwa yäj yäwek. Ude yänpäj äyänutpej päñku käwek; Irit bägup biani uwä ärutpäj ket urani, mähe mi nämo. ⁴⁵ * Ude kañpäjä noriye 7 ini bumik nämo, wakiinik, yämaguränkañ äbä ukengän itneñ. Tänpäkañ äma uwä pengän-inik waki irekopäj mäden waki inikinik tänpäj irek yäk. Eruk, äma äbot waki ño äbot udegän api itneñ.

*Jesu täño nägät moräk u netä?**Mak 3:31-35; Luk 8:19-21*

⁴⁶ * Tänpäj Jesu man pen yäwet irirän miñi-kät noriye man iwetnayäj äbä yäman umu itsämbuñ. ⁴⁷ Täñirä äma kubätä Jesu iwetkuk; Ai! Meñka notkaye man gäwetnayäj yäman itkañ gumo yäk. ⁴⁸ Yäwänä Jesutä ñode yänkuk; Meñna netä? Ba notnaye u netä? ⁴⁹ Ude yänpäj iwaräntäkiyetä itkuñ-ken u käda ketsiwonj tänpäj yänkuk; Yabäwut! Näkño meñnaye notnaye ño! ⁵⁰ * Ämawebe Nana kunum gänañ nanik täño man buramik täkañ uwä näkño meñnaye notnaye ba wanotnaye bureni yäk.

13*Mujiipi pikpik täño man wärani**Mak 4:1-9; Luk 8:4-8*

¹ Kepma ukengän Jesu yot gänañ naniktä äpämañ päñku gwägu gägäni-ken mañit itkuk. ² * Mañit irirän ämawebe äbot pähap ahänpäj tokñewä yabänpäjä gäpe terak äronkuk. Äro gäpe terak irirän ämawebe bumta gwägu pomi terak itkuñ. ³ Irirä man wärani mebäri mebäri yäwetkuk. Yäwetkañ man wärani kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma kubätä ketem mujiipi pikta epäni-ken päñku mujiipi täñ-irähuttäj kwek. ⁴ Täñ-irähuttäj kuñirän mujiipi ätu kädet miñin mäneñ. Kädet miñin mäneño uwä baraktä yabäj ahänpäj nañ paotneñ. ⁵⁻⁶ Täñkañ mujiipi ätuwä kome tañi nämo, gänañ umu mobä, uterak mañ tädotneñ. Kome u pidämigän, gänañ umu mobä unita jäwäri punin itkañ bäräñeñ tädotneñ. Bäräñeñ tädotneño upänkañ edaptä yeñpewän kubit täneñ. ⁷ Täñ, mujiipi ätuwä mup waki gänañ mäneñ. Mup waki gänañ mañirä mup waki unitä äronpäj uwäk täñpipiñ-pewä wanpäj bureni nämo pätnen. ⁸ Tänpäkañ mujiipi ätuwä kome gakñi nikekken mäneño uwä täga äroneñ. Äronpäj bureni ätu ähan pätnen. Ätuwä tañi bumik pätnen. Täñ, ätuwä bumta pätnen.

⁹ Jesutä ude yänpäj yänkuk; Äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut!

*Jesu imata man wärani yänpäj-yäwoñäre k täñkuk?**Mak 4:10-12; Luk 8:9-10*

¹⁰ Jesutä ude yäwänä iwaräntäkiyetä ñode iwet yabänkuñ; Imata man wärani terak yäwet täyan? ¹¹ Yäwäwä ñode yäwetkuk; Anututä intäjukun itkañ yabäj yäwet epän täk täyak unitäño manbiñam käbop irani u injingän nadäkta yäwani unita in-gänpäj täwetat. Äma ätukät nadäkta nämo. ¹² * Unita ket ñode täwera

* **12:45:** 2Pi 2:20 * **12:46:** Mat 13:55 * **12:50:** Jon 15:14; Rom 8:29 * **13:2:** Luk 5:1-3

* **13:12:** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18, 19:26

nadawut; Äma kubätä imaka Anututä imani u yäpmanj kuñarayänj täko uwä yäpurärätpänj bumta imikta yäwani. Täñ, äma ätuwä nin imaka udeyani niked yän nadäk täkanj upänkanj nämo! Täñpäkanj imaka injtkamänj yän jop nadäk täkanj uwä yäyomägatta yäwani. ^{13*} Mebäri unitagän man wärani terak yänpänj-yäwoñäreke täyat. Man wärani terak yäwetpewa dapuritä känayänj täño upänkanj nämo api kawä tärewek. Ba jukunitä nadänayänj täño upänkanj mebäri nämo api nadäwä tumneñ. ^{14*} Man täwetat ño man profet biani Aisaiatä ñode kudän täwani udegän;

Jukujin täwä api nadäneño upänkanj bänepjintä nämo api nadäwä täreneñ.

Dapunjintä api ijineño upänkanj nämo api kawä täreneñ.

¹⁵ Ämawebe äbot ño bänepi nämo imärani. *Jukuni pik täñpani ba dapurita pimij ijiwani.*

Bänepi sukurenjirä uyaku yäpa tägawäpänj yepmanjam.

Upänkanj ude täneñtawä yänkanj näkä täñpewa dapuritä nämo kawä tärek täkanj ba jukunitä nämo nadäwä tärek täkanj, ba bänepitä nadäkinik nämo täk täkanj.

Ais 6:9,10

^{16*} Aisaiatä äma äbot ñonita ude yänkuko upänkanj Anututä nadänj tamijnirän inä dapunjintä kawä tärek täkanj ba jukujintä nadäwä tärek täkanj. ¹⁷ Näk bureni täwetat. Anutu täño kehäromi kak täkanj uwä profet biani ba äma siwoñi kuñarani mäyaptä u kakta gäripi nadäk täñkuño upänkanj nämo kak täñkuñ. Ba manbiñam apiño intä nadäk täkanj ño nadäkta gäripi nadäk täñkuño upänkanj nämo nadäk täñkuñ.

Mujiipi pikpik täño man wärani unitäño mebäri

Mak 4:14-20; Luk 8:11-15

¹⁸ Eruk notnaye, mujiipi pikpik täño man wärani täwetkuro unitäño mebäri täwerayänj. ¹⁹ Mujiipi täñ-irähuttänj kuñjirän kädet minjin mäneño u jidewani? Mujiipi uwä ñode; Äma kubätä Anutu täño yewa gänäñ ärokärok täño man nämo nadäwän tumbeko uwä äma wakitä bänepi-ken mujiipi piwani u yomägat yäpmanj kwek. ²⁰ Täñ, mujiipi kome pidämi, gänäñ umu mobä uterak mäneño u jidewani? Uwä ñode; Äma kubätä näkño manbiñam kudupi nadänpänj ukengän gäripi nadänpänj yäpmanj kuñjarek. ²¹ Upänkanj bänepi-ken jäwäri nämo täñpani unita kadäni keräpigän irek. Täñpäkanj näkño manta yänpänj ämatä yänärok man iwerit iwan täñ iminjit täñpawä, nadäkiniki bäräñej putärewek.

^{22*} Täñ, mujiipi mup waki gänäñ mäneño u jidewani? U äma kubätä näkño man kudupi u nadänpänj bänepi-ken dainpänj yäpmanj kuñjareko uwä kome täño tuñumta nadäwätäk täñpänj monenj tuñum täñbumbum unitäño gäriptä täñjiktäpewä näkño man kudupi u utpewän kumänjirän bureni nämo täñpek. ²³ Täñ, mujiipi kome gäkñiken piweko u jidewani? Uwä ñode; Äma kubätä näkño man kudupi nadänpänj bänepi-ken peñpänj täñkehärom tanpänj yäpmanj kuñjarek. Täñpäkanj äma ätuken bureni ähan pätnen. Ätukenä tanj bumik pätnen. Täñ, ätukenä bumta pätnen.

Mup waki täño man wärani

²⁴ Ude yäwet paotpänj äneñi man wärani kubä pen ñode yäwetkuk; Äbot Anututä intäjukun it yäminpänj yabänj yäwarayänj täyak uwä ñode bumik; Äma kubätä ketem mujiipänj yäpmanj päñku epäni-ken piwek. ²⁵ Ketem mujiipi

* **13:13:** Lo 29:4 * **13:14:** Jon 12:40; Apos 28:26-27 * **13:16:** Luk 10:23-24 * **13:22:** Mat 6:19-34; Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10,17

piŋkaŋ päŋku parirän bipani ugän iwanitä epän uken päŋku mup mujip, ketem mujipi epän mähemitä piweko ukengän täŋ-irähuttäŋ kwek. ²⁶ Ude täŋpeŋ kuŋjirän mujipitä imätpäŋ kärük äbäŋirä mup mujip waki iwantä täŋ-irähuttäŋ kweko u bok tädotneŋ. ²⁷ Tädorirä epän watä ämaniyetä u yabäŋpäŋ epän mähe mi iwetneŋ; E! Gäk epänka-ken ketem mujipi tägagänpäŋ piŋkun yäk. Piŋkunopäŋ mup waki äbäkaŋ u jide täŋpäŋ bok ärokaŋ? ²⁸ Yäwäwä yäwerek; Uwä iwan kubätä piŋkukotä ärokaŋ. Yäwänä iwetneŋ; Mup waki u nintä dätnə? ²⁹ Yäwäwä epän mähemitä yäwerek; Nämö! In mup waki dätna yäkŋat ketem mujipi piwani u bok dätnəŋta yäk. ³⁰ * Ketem mujipi piwani bok mup waki ini bok kaŋ ärowut. Äroŋjirä ketem bureni yäpŋäk-yäpŋäk kadäni-ken ketem bureni yäpani äma yäweraŋ yäpŋäŋ daniŋpäŋ mup waki däpŋäŋpäŋ kädäp gänaŋ pewä ijwäkaŋ ketem bureni nakta yäwani ugänpäŋ yotna gänaŋ kaŋ pewut yäŋ yäwerek.

Äbot Anututä yabäŋ yäwat täyak u jidewani?

Mak 4:30-32; Luk 13:18-19

³¹ Ude yäŋpäŋ man wärani kubä pen ŋode yäŋkuk; Äbot Anututä intäjukun it yämiŋpäŋ yabäŋ yäwat täyak u päya mujipi kubä wäpi mastat udewani. Ämatä mastat mujipi uwä epänken pik täkaŋ. ³² Mujipi u täpuri, päya mujipi ätu täŋo gämori-ken itkaŋ. Upäŋkaŋ tädotpäŋ äroŋkaŋ tokän ätu yärepmit täkaŋ, päya bumik ärok täkaŋ. Äroŋpäŋ taŋi täŋpäŋ pähämi obät täk täkaŋ. U momi terak baraktä yori täk täkaŋ.

³³ Ude yäŋpäŋ yäŋkuk; Man wärani kubä ŋode. Äbot Anututä yabäŋ yäwat täyak u yis udewani. Webe kubätä käräga täŋpa yäŋkaŋ yis täpuri yäpŋäŋpäŋ parawa taŋi-kät awähurek. Ude täŋjirän yistä parawa kudup gänaŋ kuŋatkaŋ epäni täŋpek.

³⁴ Jesutä man yäwet täŋkuko uwä man wäranigän yäwet täŋkuk. Man kwawak kubä nämö yäŋähäŋpäŋ yäwet täŋkukonik. ³⁵ Ude täŋjirän profet kubätä man ŋode yäŋkuko u bureni ahäŋkuk;

Näk ämawebe man yäweraŋnä nadäŋpäŋä man wäranigän api yäk täŋpet.

Man käbop kome ahäŋkuk-ken unitä it yäpŋäŋ äbuko uwä api yäŋähäwet. Sam 78:2

Mup waki täŋo man wärani unitäŋo mebäri

³⁶ Ude yäŋpäŋ eruk Jesutä äma yepmanpäŋ kuŋ moreŋirä yot gänaŋ äroŋkuk. Pärö irirän iwaräntäkiyetä iwet yabäŋkuŋ; E! Saguom epän gänaŋ iwantä mup mujip täŋ-irähuttäŋ kuŋkuko unita mebäri yäŋähäwi nadäna yäk.

³⁷ Ude iweräwä yäŋkuk; Äma säguom mujipi piŋkuko uwä Äma Bureni-inik. ³⁸ * Epäni uwä kome pähap ŋo. Ketem mujipi piŋkuko uwä ämawebe Anututä yabäŋ yäwat täyak. Täŋ, mup waki uwä äma waki Satan täŋo äboriye. ³⁹ Ba iwanä, epänken mup waki piŋkuko u Satan. Saguom yäpŋäk-yäpŋäk kadäni uwä tärek-tärek kadäni pähap. Täŋpakaŋ ketem bureni yäpani äma uwä Anutu täŋo aŋeroniye.

⁴⁰ * Mup waki dätpäŋ kädäp-ken pewä kuŋkuŋo uwä tärek-tärek kadäni-ken ude api ahäwek. ⁴¹⁻⁴² * * Kadäni uken Äma Bureni-iniktä aŋeroniye yäweraŋ päŋku komeŋi komeŋi ämawebe yabäŋ yäwat täyak u yäpŋäŋ

* **13:30:** Mat 3:12 * **13:38:** 1Ko 3:9 * **13:40:** Mat 7:16; Jon 15:6 * **13:41-42:** Mat 24:31; Mat 25:31-46; Mak 13:27 * **13:41-42:** Mat 8:12

daniñpāñ āmawebe kādet siwoñi yāpāwak tāñpani ba āmawebe wakiwaki tāñpani yāpmāñpāñ kādāp pāhap gānañ yepmañpā api āpmonēñ. Uken konām butewaki pāhap tāñpāñ meni api jiwātpeñ itneñ. ⁴³ * Tāñpākañ āmawebe Anututā inita yāpmāñ daniwayāñ tāyak uwā yewani gānañ itkañ kudān siwoñi tāñ yāpmāñ ābuño unitā edap ude api ijiñ-yāñeneñ. Eruk, āma jukuni nīkektā nākño man ño ket nadāwut!

Tuñum sākgāmān kañ-ahāwani tāño man wārani

⁴⁴ * Jesutā man ude yāñpāñ man wārani kubā pen ñode yākgān tāñkuk; Āma ātu Anutu tāño yewa gānañ ārokta gāripi-inik nadāk tākañ uwā ñode bumik; Kadāni kubā āma kubātā epān tobāt kubāken kuñatkañ tuñum sākgāmān kubā āmatā bian-inik pewani u kañ-ahāwek. Kañ-ahāñpāñ yāwek; Wisikna! Nākñata korewayāñ nadātat yāk. Jīde tāñpāñ yāpet? Ude yāñpāñ tuñum u yāpmāñkañ kome ini ukengān āneñi kābop pewek. Eruk peñkañ pāñku iniken tuñum kuduptagān āmata yāmiñpāñ monēñ yāpek. Monēñ yāpmāñkañ kome, tuñum sākgāmān kañ-ahāweko u inita suwañkañ tuñum uwā yāpek.

Omāk tāgagāmān kubā tāño man wārani

⁴⁵ Jesutā ude yāñpāñ man wārani kubā pen ñode yāwetgān tāñkuk; Eruk, āma ātu Anutu tāño yewa gānañ ārokta gāripi-inik nadāk tākañ uwā ñode bumik; Āma kubātā omāk tāgatāga yāpmākta wāyākñek epān tāñpek. ⁴⁶ Kadāni kubāken āma uwā omāk tāgagāmān-inik kubā kañ-ahāwek. Ude kañpāñ nadāñkañ pāñku iniken tuñum kudup āmata yāmiñpāñ monēñ yāpmāñkañ pāñku omāk tāgagāmān-inik u suwawek.

Yāk gwāgu tom yāpani tāño man wārani

⁴⁷ Jesutā ude yāñpāñ man wārani kubā pen ñode yāwetgān tāñkuk; Anututā āmawebe intājukun it yāmiñpāñ yabāñ yāwarayāñ tāyak uwā ñode bumik; Āmatā yāk gwāgu tom yāpani pewā gwāgu gānañ āpmonjirān gwāgu tom mebāri mebāri u gānañ āpmonēñ. ⁴⁸ * Āpmonpāñ tokñeñjirā gāgāni-ken wādāñ-pewā ābāñjirān tom yāpmāñ daniñpāñ gwāgu tom nāñpani gāpe-ken sākgāmān peñkañ waki, nāmo nāñpani āneñi ureñ tāñpā gwāgu gānañ āpmonēñ. ⁴⁹⁻⁵⁰ * Tārektārek kadāni-ken ude api ahāwek. Uken Anutu tāño añeroniyetā kome ni kome ni kuñatpāñ āmawebe yāpmāñ daniñpāñ āma siwoñi kuñarani inigān peñkañ āma wakiwaki tāñpani kādāp pāhap gānañ ureñ tāñpā api āpmonēñ. Uken konām butewaki pāhap tāñpāñ meni api jiwātpeñ itneñ.

⁵¹ Jesutā ude yāñpāñ iwarāntākiye yāwet yabāñkuk; In man wārani yāro u mebāri nadāwā tumāñkañ? Yāwānā yāñkuñ; Nadāna tumāñkañ yāk. ⁵² Ude yāñjirā yāwetkuk; Inā Anutu tāño man yāñpāñ-yāwoñārek āma ude itkañ. Anututā yabāñ yāwat epān tāk tāyak unitāño man kādetta mebāri nadāk tākañ unita in yot māhemi kubā ude wani. Yot māhemi uwā yori gānañ āronpāñ tuñum kāwut-ken nanik tuñum biani bok kodaki bok yāpmāñpāñ ābot kubā-kengān pewek. Tāñpākañ in udegān, Anutu tāño man biani nadāñit, apiño Anutu tāño man kādet kodaki tāwetpāñ tāwoñāretat u nadāñit tāk tākañ.

Nasaret āmawebetā Jesu māde ut imiñkuñ
Mak 6:1-6; Luk 4:22-30

* **13:43:** Dan 12:3   * **13:44:** Mat 19:29; Luk 14:33; Plp 3:7   * **13:48:** Mat 22:9-10   * **13:49-50:** Mat 13:42; Luk 13:28

53 * Jesu u man wārani mebāri mebāri yāŋkā yāŋ paotpāŋ yotpārare u penpeŋ kuŋkuk. 54 * Kumaŋ pāŋku ini yotpārare-ken ahāŋpāŋ kābeyā yot gānaŋ āronpāŋ Anutu tāŋo man yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋirān āmawebetā nadāwā inde kubā tāŋpāpāŋ yāŋkuŋ; Nadāk-nadāk pāhap ba kudān kudupi tākta kehāromi u de yāpuk? 55 * Unitāŋo mebāri nadākamāŋ. U āma jopi, yot tāŋpani tāŋo nanak yāk. Miŋi wāpi nadākamāŋ, u Maria. Noriye imaka, nadākamāŋ, u Jems, Joses, Saimon kenta Judas yāk. 56 Ba wanoriye ninkāt penta it tākamāŋ ŋo. Upāŋkaŋ imaka kudān kudupi tākta kehāromi ba nadāk-nadāk pāhap u de yāpuk? 57 * Ude yāŋpāŋ nadāwā waŋkuŋ. Ude tāŋirā Jesutā yāwetkuk; Komeni komeni āmawebe Anutu tāŋo epān āma oraŋ yāmik tākaŋ upāŋkaŋ ini komeken nanik ba noriye miŋiye naniye u bitnāk tākaŋ.

58 Tāŋpākaŋ āmawebe kome u naniktā Jesuta nadākinik nāmo tāŋkaŋ bitnāwāpāŋ kome uken kudān kudupi māyap nāmo tāŋkuk.

14

Jon ume ārut yāmani kumāŋ-kumāŋ utkuŋ

Mak 6:14-29; Luk 3:19-20, 9:7-9

¹ Kadāni uken Galili kome tāŋo āma ekāni wāpi Herot unitā Jesu tāŋo biŋam nadāŋkuk. ² Nadāŋpāŋ epān āmaniye ŋode yāwetkuk; Uwā Jon ume ārut yāmani bian kumāŋ-kumāŋ utkuropāŋ āneŋi kāwep akuŋkuko unita kehāromi nitek kuŋatak yāk.

3-4 * * Herottā Jon u bian kumāŋ-kumāŋ utkuko unitāŋo manbiŋam ŋode; Bian Herot uwā noripaki Filip tāŋo webeni wāpi Herodias yomāgatukuk. Ude tāŋirān Jontā iwetkuk; Ai! Notkapak webeni yomāgatan u goret tāyan yāŋ iwerānpāŋ Herottā kokwawak nadāŋpāŋ epān āmaniye yāwerān keru kuroŋi padāt tāŋpāŋ pāŋku komi yot gānaŋ teŋkuŋ. ⁵ * Herottā Jon kumāŋ-kumāŋ urayāŋ nadāŋkukopāŋ āmawebetā Jon u āma tāga, profet kubā yāŋ nadāŋkuŋo unita umuntaŋpāŋ nāmo utkuk.

⁶ Tāŋkukopāŋ Herot iniken ahāk-ahāk kadāni tāŋirān āŋnak-āŋnak tāŋpa yāŋpāŋ āma wāpi biŋam ikek uken-uken nanik yāmagutkuk. Yāmagut pābā yepmaŋpān irirā Herodias tāŋo āperitā āma wāpi biŋam ikek itkuŋo u iŋamiken kap, kuroŋ tāŋpāŋ teŋirān kaŋkuŋ. Kaŋpāŋ gāripi nadāŋpāŋ Herottā webe gubaŋ u man kehāromi ŋode iwetkuk; ⁷ Bureni gāwetat. Nākken imaka it namikaŋ u kubā nam yāŋ yāwiwā api ganiŋ kirewet yāk. ⁸ Ude yāŋirān webe gubaŋ uwā miŋitā peŋ iwerirān ŋode yāŋkuk; Gāk Jon kotāki madāŋ tākŋeŋpāŋ gwāki gāpe gānaŋ peŋkaŋ pengān namikaŋ wisik yāŋ kaŋ yāwal yāk. ⁹⁻¹¹ Ude yāŋirān Herottā nadāwātāk tāŋkuk. Upāŋkaŋ Anutu iŋamiken ba āma itkuŋo u iŋamiken yāŋkehārom taŋkuko unita epān āmaniye yāwet-pewān pāŋku Jon komi yot gānaŋ irirān kotāki madāŋ tākŋeŋpāŋ gāpe gānaŋ peŋpāŋ yāpmāŋ pābā imiŋkuŋ. Imākaŋ webe gubaŋ unitā miŋi Herodiasta imiŋkuk. ¹² Tāŋpākaŋ Jon u kotāki madāŋkuŋ-ken u parirān iwarāntākiyetā pābā yāpmāŋ pāŋku āneŋkuŋ. Āneŋkaŋ pāŋku Jesu manbiŋam iwetkuŋ.

Jesutā āma 5,000ta ketem yepmāŋ towiŋkuk

Mak 6:31-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13

* 13:53: Mat 7:28 * 13:54: Jon 7:15 * 13:55: Jon 6:42 * 13:57: Jon 4:44 * 14:3-4: Mat 11:2 * 14:3-4: Wkp 18:16; Wkp 20:21 * 14:5: Mat 21:26

13 Jesutä Jon kotäki madäñkuño unitäño manbiñam nadäñkañ gäpe gänañ äronpänä kome kubäken äma nämo irani-ken inipärik irayän nadänpän kuñkuk. Kuñirän ämawebe Jesu ude kuk yän nadäñkañ ämawebe uken-uken nanik yotpäreñi penpeñ Jesutä irayän kuñkuk-ken u pänku it kireñkuñ. 14 * Täñirä kome uken ahäñpän gäpe terak naniktä äp ämawebe äbot pähap u yabäñpän butewaki nadän yämiñkuk. Täñkañ käyäm paräm ikek yäpän tägañ moreñkuñ.

15 Ude täñ irirän kome bipänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Ño jopi-ken itkamän. Iritna kome bipayän täyak. Unita ämawebe ño yepmanñpi ini komen komeñ kuñpän ketem yäpmäñpän nañput yäk. 16 Ude yäwäwä Jesutä yänkuñ; A! Imata kut yän yäwetkañ? Injin yepmän towiwurä! 17 Ude yäweränä yänkuñ; Ninä kāräga 5kät gwägu tom yarä-gänpän inñtkamän yäk.

18 Ude iweräwä Jesutä yäwetkuñ; U näka namut yäk. 19 * Ude yänpän ämawebe yäwet-pewän wädan gänañ mañit yäpmän kuñkuñ. Täñirä kāräga 5 u ba gwägu tom yarä u yäpmäñpän kunum terak doränpän ketemta Anutu bänep täga man iwetkuk. Bänep täga man iwetkañ ketem u tokätpän yäpmän daniñpän iwaräntäkiyeta yämiñkuk. Yämänkañ unitä yäpmäñpän ämawebe päke unita yämiñtän kuñkuñ. 20 * Täñpäkañ ämawebe kudup nañpä koki täñpäpän ätu jop penkuñ. Täñpäkañ jop patkuño u yäpmäñpän yäk 12 ude daiwä tokñeñkuñ. 21 Ämawebe Jesutä yepmän towiñkuko uwä 5,000 ude. Täñpäkañ u äma ekäni-gänpän daniwani, webe ironji-kät nämo.

Jesutä gwägu terak yeñtän kuñkuk
Mak 6:45-56; Jon 6:16-21

22-23 * Eruk, Jesutä iwaräntäkiye yäniñ kireñpewän gäpe terak äromañ gwägu udude käda intäjukun kuñkuñ. Kuñirä Jesutä ämawebe yepmanpäñ kuñ moreñirä Jesu inigän pom terak äronpän nani-kät man yänpän-nadäk täñkumän. Ude täñ irirän kome bipmäñirän Jesu inigän-inik itkuk. 24 Täñpän kañkuk; Gäpe iwaräntäkiyetä yäpmän kuñkuño u kumañ gwägu bämopi-ken ahäñkuk. Ahäñirän gäpetä kwayän täñkuk käda mäniñ tañi pähaptä äbuk. Täñirän gwägutä tañi tokätpän gäpe gänañ äpmonpayän täñkuk. Ude täñirän kuna yäkñat pipiri pähap täñkuñ.

25-26 * Bipani karon pipiri pähap ude täñ irirä kome yäñeñkuñ. Yäñewänä iwaräntäkiye pen ude täñ irirä Jesutä yabäñpän gwägu terak yeñtän kuñirän bankentä kañpän yänkuñ; Yäke-e! Mäjo kubä äbatak! yän yänpän kähän yänkuñ. 27 Ude yänirä Jesutä yäniñ bitnäñpän yäwetkuñ; Umuntäneño. Näkña äretat yäk. 28 Ude yäwänä Pitatä nadänpän iwetkuk; Ekänina! Gäkña äbäñpänä yäwikañ näk gwägu terak gäkä äbätan udegän ärewa! yäk. 29 * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Äbiwä! yäk. Äbi yän iweränkañ Pitatä gäpe terak naniktä äpämañ gwägu terak yeñtän Jesutä itkuk-ken kuñkuk. 30 Yeñtän kuñtängän mäniñ pähap piänirän gwägu tokärän kañkañ umuntanpäñ gwägu gänañ äpmonpayän täñkuk. Täñpän gera yänkuñ; Wära! Ekäni gäk nepmäñit yäk. 31 * Yäwänä uteragän Jesutä kerä inñtpän iwetkuk; Gäk nadäk-nadäkka äreyäwani! Imata bänep yarä nitek peyan?

* 14:14: Mat 9:36 * 14:19: Mat 15:35-39; Mak 8:6-10 * 14:20: 2Kin 4:44 * 14:22-23: Luk 6:12, 9:28 * 14:25-26: Luk 24:37 * 14:29: Jon 21:7 * 14:31: Mat 8:26

32 Ude iwetpāj injirānkaṅā gāpe terak āronjirān mānit u bitnāṅkuk. 33 * Tānjirān āma gāpe terak itkuṅo unitā Jesu gāmori-ken gukut imāpmok tāṅpāj inij oretkuṅ. Tāṅpāj ṅode iwetkuṅ; Gāk Anutu tāṅo ironj bureni-inik! yāk.

34 Eruk ude tāṅpāj gwāgu irepmitpāj Genesaret kome gwāgu gāgāni-ken ahāṅkuṅ. 35 Ahāṅpāj irirā āmawebe ātu Jesu kaṅpāj nadāṅpāj man pewā yāpmāj yotpārare it yāpmāj kuṅkuṅo ude kuṅatuk. Kuṅarirān āmawebe kāyām ikek yāṅ-yākṅat yāpmāj Jesuken ābuṅ. 36 * Ābāṅpāj Jesu butewakī man ṅode iwetkuṅ; Nadāṅ yāmiṅiri tekka morākigān injirā kāyāmi paorut yāṅ iwetkuṅ. Ude iwerā nadāṅ yāmiṅirān kāyām ikek teki morākigān injitkuṅo u kudup tāgaṅ moreṅkuṅ.

15

Ketemtā bānepnin nāmo tāṅpān wak tākaṅ

Mak 7:1-23

1 Kadāni uken Jerusalem yotpārare-ken nanik Parisi ba Baga man yāwoṅārewani āma ātutā Jesuken ahāṅpāj ṅode iwet yabāṅkuṅ; 2 * Gāwarāntākaye imata oraniye tāṅo man kādet irepmit tākaṅ? U ketem nāna yāṅpāj kerī nāmo ārutkaṅ jop yāpmāṅpāj nak tākaṅ yāk.

3 Ude yāwāwā Jesutā kowata ṅode yāwetkuk; In imata orajiye tāṅo man kādet iwatpāj Anutu tāṅo бага man irepmit tākaṅ? 4 * Anututā bian ṅode yāṅkuk; Gāk meṅka nanka oraṅ yāmen. Ba kubā ṅode; Āma kubātā miṅi nani yebewānā kumāṅ-kumāṅ utneṅ. 5 Inā man bureni u nadākaṅ upāṅkaṅ u māde ut imiṅpāj ṅode yāk tākaṅ; Āma kubātā imaka tāga kubāta miṅi nani tāṅkentāṅ yāmikta yāwekopāj ṅode yāwerek; ṅo ekta tamiṅaṅipāj ek jop irirān Anututā biṅam peyat yāṅ yāwerek. Wa! Miṅi nani nāmo nadāṅ yāmiṅpāj ude yāweko uwā in tāga tāyan yāṅ iwetneṅ. 6 In ude tāṅpāj Anutu tāṅo man yāpmāj āpāṅkaṅ injinken man meham tāk tākaṅ. 7 Jop manman yāwani inta profet biāni kubā wāpi Aisaia unitā man Anututā nadāk-nadāki-ken penjirān ṅode yāṅkuko uwā bureni ahātak;

8-9 *Āma ābot ṅo menitā nāk nanij oret tākaṅ upāṅkaṅ bānepitā nāka bitnāk tākaṅ.*

Āma tāṅo бага mangān iwat tākaṅ unita nanij orerirā nāk nāmo nadāṅ yāmik tāyat. *Ais 29:13*

10 Jesutā man ude yāṅpāj āmawebe ātu yāṅ yāṅ-yākṅat pābā yepmanpāj yāwetkuk; Man ket ṅode tāwera nadāwā tārewut; 11 * Imaka mejin gānaṅ āpmok tākaṅ unitā bānepjin nāmo tāṅpānwak tākaṅ. Imaka bānepjin-ken naniktā ābāmaṅ mejin-ken ābāk tāyak unitā tāṅpewān bānepjin wak tākaṅ. 12 Ude yāwānā iwarāntākiyetā dubini-ken kuṅpāj iwetkuṅ; Gāk nadātan? Gāk man u yāṅiri Parisi āmatā nadāṅpāj gāka kokwawak nadākaṅ yāk.

13 Ude yāṅirā Jesutā yāṅkuk; Pāya kudup Nana kunum gānaṅ naniktā nāmo piṅkuko uwā dāyamāṅpāj api buṅārek. 14 * In Parisi āma māde ut yāmik tākot. Uwā dapuri tumbanitā noriye dapuri tumbani kādet yāwoṅārek tākaṅ. Upāṅkaṅ āma dapuri tumbani yarātā kerī kowat injirān tāṅkaṅā kuṅtāṅgān awaṅ gānaṅ bok āpmodeṅ yāk. 15 Jesutā ude yāwānā Pitatā iwetkuk; Gāk man wārani niwetan unitāṅo mebāri yāwi nadāna yāk.

* 14:33: Mak 4:39 * 14:36: Mat 9:20-21; Mak 5:27-28; Luk 8:44 * 15:2: Luk 11:38 * 15:4: Kis 20:12; Kis 21:17; Lo 5:16 * 15:11: Mat 12:34 * 15:14: Mat 23:16,24; Luk 6:39; Rom 2:19

16 Yäwänä Jesutä yäjñuk; Ai! In udegän, man yäjira nämo nadäwä tumäk täkañ. 17 Mebäri ñode nämo käwep nadäk täkañ; Mejintä imaka nañirä kokjin gänañ päpmo ini irani-ken itkañä käderi-kengän äpämañ kuk täkañ. 18 Täñpakañ imaka waki bänepjintä nadäk täkañ unitä bänepjin täñpänwak täkañ. 19* Äma bänepitä imaka wakiwaki ñode pewän ahäk täkañ; Nadäwäwak, ämik, kubokäret, kubo, äma yäniñ wärät man, ba jop manman. 20 Imaka udewanitä Anutu iñamiken tänpewän wak täyak yäk. Täñpakañ ketjin nämo ärutkañ ketem piñitpäñ nak täkañ unitä bänepjin nämo täñpänwak täkañ yäk.

Kenan webe kubätä Jesuta nadäkinik täñ imiñjuk

Mak 7:24-30

21 Jesutä ude yäjñpäñ kome u peñpeñ Kenan kome, yotpärare yarä wäpi Tire kenta Sidon itkumän-ken ukäda kuñjuk. 22 Päñku irirän guñ äbotken nanik webe kubä, kome uken nanik unitä päbä Jesuta gera ñode yäjñuk; Ekäni! Gäk Devit täño oranitä näka butewaki nadäñ nam! Näkño äpetnawä mäjo kubätä kotawänkañ komi pähap nadäñ it täyak yäk. 23 Ude yäwänä Jesutä nadäñpäñ man kowata kubä nämo iwetkuk. Ude täñjirän iwaräntäkiyetä Jesu dubini-ken kuñpäñ iwetkuñ; Gäk webe ño yäj iwatpewi kwän! U yäj-urukuruk yäñtän niwatak yäk.

24* Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Anutu Nantä näk Isrel äma äbot, peñ awähutpeñ kuñarani, ugänpäñ täñkentäktä näwerän äput yäk. 25 Täñpakañ webe u ehutpäñ äbä Jesu dubini-ken gukut imäpmok täñpäñ yäjñuk; Ekäni, gäk jop waki täñkentän nam! 26 Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nanak täño ketem yäyomägatpäñ aña yämiwä nämo tägawek. 27 Ude iweränä webe unitä iwetkuk; Bureni yäyan upäñkañ aña mähemiyetä ketem nañkañ kokoki pewä mañirä jop waki nak täkañ yäk. 28* Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wanotna, nadäkinikka tañi! Unita näwet yabätan udegän täñ gamitat. Ude yäjirän uterakgän äperi tägañjuk.

Jesutä ämawebe käyäm ikek mäyap yäpäñ tägañkuñ

Mak 7:31-37

29* Ude täñpäñ Jesu kome u peñpeñ Galili gwägu-ken päñku pom kubä terak päro mañit itkuk. 30 Mañit irirän ämawebe bumta Jesu känäyäj äbuñ. U käyäm mebäri mebäri ñode täñpani yäj-yäkñat yäpmäj äbä Jesu dubini-ken yepmañkuñ; Kuroñi waki, dapuri tumbani, kwäyähäneñ täñpani ba man nämo yäwani ba käyäm ikek ätu Jesu dubini-ken yäpmäj äbäjirä Jesutä kudup yäpäñ tägañkuñ. 31* Yäpäñ tägawäpäñ yepmañpäñ man nämo yäwanitä man yäjñkuñ. Ba kwäyähäneñ täñpanitä kädet ini kuñatkuñ. Täñpäñ äma kehäromini nämotä kehäromi yäpuñ. Ba dapuri tumbanitä dapun ijiñkuñ. Ude täñpakañ ämawebe päke unitä yabäñpäñ jäkjäk yäjñpäñ nadäwätäk pähap täñkuñ. Ude täñpäñ Isrel nanik täño Anutu bumta iniñ oretkuñ.

Jesutä äma 4,000ta ketem yepmäñ towiñjuk

Mak 8:1-10

32* Täñpakañ Jesu uwä iwaräntäkiye yäj-yäkñat päbä yepmañpäñ yäwetkuk; Näk ämawebe päke ñonita butewaki nadätat. Ninkät kepma yaräkubä it yäpmäj abäñkä nakta bumta yekañ. Täñjirä jop yepmana päñku kädet miñin nakta kumneñ yäjñpäñ nadäwätäk täyap yäk. 33 Ude yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ;

* 15:19: Stt 8:21; Mat 12:34 * 15:24: Mat 10:6 * 15:28: Mat 8:10,13 * 15:29: Mak 7:31

* 15:31: Mak 7:37 * 15:32: Mat 14:14

Kome jopi-ken ñodeken ketem deken yäpmanjapän äma äbot pähap ñodewani yepmänj towina nanj tokñenen? ³⁴ Ude iweräwä Jesutä yäwet yabänjuk; Injinken däkum jide itkanj? Yäwänä iwetkuñ; Käräga 7kät gwägu tom yarä yäk.

³⁵ Ude iwerä nadänkanj ämawebe päke u yäwet-pewän manj yäpmanj kuñkuñ.

³⁶ Ude täñjirä käräga 7 ukät gwägu tom yarä u yäpmanjapän Anutu-ken bänep täga man yänjapän iwaräntäkiyeta yämiñkuk. Yämankanj unitä yäpmanj daniñpän ämawebe päke unita yämiñ yäpmanj kuñkuñ. ³⁷ Yämakanä ämawebe päke u nanjpä koki täñjapän ätu jop penjkuñ. Jop patkuño u yäpmanjapän yäk

7 ude daiwä tokñenkuñ. ³⁸ Täñjapän äma ketem nanjkuño u 4,000 udetä nanjkuñ. Webe ironj-kät nämo daniwani. ³⁹ Eruk ude täñkanj ämawebe u yepmanjapän kuñjirä Jesu ini uwä gäpe terak äromanj kuñtängän Magadan komeken ahänjuk.

16

Kudän kudupi kakta äneñi yänkuñ

Mak 8:11-13; Luk 11:29, 12:54-56

¹ * Eruk Magadan komeken ahänjapän irirän Parisi ämakät äma Satyusi äbotken nanik ätutä äbänjapän Jesutä goret kubä täñpän kanjapän manken kanj tenayänj nadänjapän penj iwetkuñ; Ai! Gäk kudän kudupi kubä täñjiri kanjapän Anututä gepmanjapän äpun yänj nadäna! yäk. ² Ude yäwäwä yäwetkuk; In kome täno kudän ñode yabänjapän-nadäk täkanj; Bipäda kome gämäni ijinirän kwep edap api ijiwek yänj yäk täkanj. ³ Ba yänjewanj tamimanj gubam kubiri gwägäriñän iwän täñj tawayänj yänj yäk täkanj. Täñjapän in kome täno kudän jopi udewani yabänjapän-nadäk täkanj upänkanj näk kudän kudupi täñ yäpmanj äburo unitäño mebäri imata nämo kanjapän nadäk täkanj? ⁴ * In nadäkanj? Waki täñpani ämawebe äbot intä kudän kudupi yabäktä näwet yabäk täkanj. Upänkanj kudän kudupi mebäri kubä nämo täñjira känayänj! Nämo, kudän bian profet Jona terak ahänjuk udegän ahänjirän api käneñ.

Äma täño nadäk wakita dapun ket täk täkot

Mak 8:14-21

⁵ Täñpänj iwaräntäkiye käräga däkum guñ täñpänj penjpenj Jesu-kät gäpe terak äronjpenj gwägu kukñi udude käda kuñkuñ. ⁶ * Pänku itkanj Jesutä yäwetkuk; In Parisi ämakät Satyusi äbotken nanik täño yista ket nadänjapän kanj kuñarut!

⁷ Ude yäwänä iwaräntäkiyeta näwetgäwet ñode täñpänj yänkuñ; Yista yäyak u imata yäyak? Käräga guñ täñpänj penjpenj äbämänjo unita käwep nadänjapän niwetak yäk.

⁸ Man ude yänjirä Jesutä nadänjapän yäwetkuk; Wa! Nadäkinikjin kwini. In imata käräga penjpenj äbänjo unita man yänjapän-nadäk täkanj? Unita nämo yäyat.

⁹ * Näkä imaka bian täñkuro unita täñguñ täkanj ba? In imata guñ täñpänj näwetgäwet täkanj? Näk käräga 5 upänj äma 5,000 ketem yepmänj towiwa nanjpä

tägawäpänj ketem jop patkuño u yäk jide daiwä tokñenkuñ? ¹⁰ * Ba käräga 7 upänj äma 4,000 yepmänj towinjira nanjpä koki täñjapänj ketem jop patkuño u yäk jide daiwä tokñenkuñ?

¹¹ Unita in imata nämo nadäwä tärekanj? Näk yis yäro uwä kärägata nämo täwetat. Parisi ämakät Satyusi äbotken nanik täño kädet kuñat-kuñatta yänjapänj yis terak utpäñ täwetat. Äma u nämo yäwarän täneñ

* **16:1:** Mat 12:38; Luk 11:16   * **16:4:** Mat 12:39; Luk 11:29   * **16:6:** Luk 12:1   * **16:9:** Mat

14:17-21   * **16:10:** Mat 15:34-38

yänpäj man u täwetat. Unitäño nadäk-nadäk waki unita ket kanjwatpäj kan kuñarut yäj ude nadänpäj täwetat. ¹² Man ude yäweränkañ eruk nadäwä tärewäpäj yänkuñ; Bureni! Yis, käräga-kät awähurani unita nämo niwetak. Parisi ämakät Satyusi äbot täño man yäkyäki ba kädet kuñat-kuñarita ket kanjwatpäj kan kuñarut yäj yänpäj niwetak yäk.

Pitatä Jesu täño mebäri yäñahäjkuk

Mak 8:27-30; Luk 9:22-27

¹³ Jesutä ude yänpäj iwaräntäkiye yäj-yäkñat yäpmäj Sisaria Pilipai komeken kuñkuk. Kuñtängän Jesutä kädet miñin iwaräntäkiye ñode yäwet yabäñkuk; Ämawebetä Äma Bureni-inikta netä yäj iwet täkañ? ¹⁴ * Yäwänä iwetkuñ; Ätutäwä Jon, ume ärut yämani yäj yäk täkañ. Ba ätutäwä profet biani Elaija yäj yäk täkañ. Täñ, ätutäwä Jeremaia ba profet biani ätu uken nanik kubä yäj yäk täkañ yäk.

¹⁵ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Täñpäkañ injinä näkawä netä yäj yäk täkañ? ¹⁶ * Yäwänä Saimon-Pita unitä iwetkuk; Gäk Kristo, Anutu Irit Mähemi unitäño nanaki yäj iwetkuk. ¹⁷ * Yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Saimon, Jona täño nanaki, Gäka gäripi nadätat! Nadäk-nadäkka uwä ämaken naniktä nämo ahätak. Nana kunum Gänañ naniktä yänkwawa täñ gamitak. ¹⁸ * Ude yänpäj iwetkuk; Bureni ñode Gäwera nadä; Wäpka Pita yäj Gäwet täkañ u mebäri mobä unita Gäkä terak äbotnaye yepmañpa kehäromi irirä äma waki täño kehäromitä nämo api däpek. ¹⁹ * Täñpäñ näk Anutu täño kanjwat yewa unitäño yäma dārani täño ki api gamet. Ude täñkañ Gäkä imaka kubä kome terak nämo yäniñ kireñjiri Anututä kunum Gänañ udegän nämo api yäniñ kirewek. Täñ, Gäkä imaka kubä kome terak yäniñ kireñjiri Anututä kunum Gänañ udegän api yäniñ kirewek yäk. ²⁰ * Ude yänpäj iwaräntäkiye yäjiwät man kehäromi ñode yäwetkuk; Intä näka Anutu täño iwoyäwani äma Kristo yäj ämawebe nämoinek yäwetneñ.

Jesutä näk api kumbet yäj yäñkuk

Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27

²¹ Kadäni uken Jesutä yäput penpäñ imaka ahäj imikta yäj imani unita iwaräntäkiye yäwetkuk; Näk komi pähap api nadäwet. Täñpäkañ Juda täño äma ekäni ba bämop äma intäjukun täñpani-kät Baga man yäwoñärewani ämatä mäde api ut namineñ. Täñkañ nutpäñ änenayäj täñopäj kepma yaräkubä tärenjirän kodak tañpäñ äneñi api akwet.

²² Ude yäweränä Pitatä Jesu inipärik yäjikñat päñku ibenpäñ yäñkuk; Ekäni, Anututä täñkentäj gaminjirän imaka udewani nämoinek api ahäj gamek yäk. ²³ Yäwänä äyänutpäñ Pita ñode iwetkuk; Satan, Gäk kewe! Gäk kädet täñpipiñ nameno! Nabä kätäppeñ ku! Gäk man yäyan uwä Anutu-ken nanikpäñ nämo yäyan. Uwä äma Gäkñaken mangänpäj näwetan yäj iwetkuk.

²⁴ * Täñpäkañ Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Äma kubätä näk näwarayäj nadänpäjä iniken bänep nadäk-nadäki mäde ut imiñpäñ bäräpi näkä kotawayäj täyat udegän päya kwakäpi buramiñkañ gwäk pimiñpäñ kan näwarän.

* **16:14:** Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 * **16:16:** Jon 6:69 * **16:17:** Mat 17:5; Gal 1:15-16

* **16:18:** Jon 1:42; Efe 2:20 * **16:19:** Mat 18:18; Jon 20:23 * **16:20:** Mat 17:9; Mak 9:9 * **16:24:**

Mat 10:38; Luk 14:27

25 * Täppäkan, äma kubätä säkgämän kan irayän nadänkan iniken irit kuñat-kuñarita iyap tanpänä u api paorek. Upänkan äma kubätä näka yänpän irit kuñat-kuñari iniñ kirewayän täko uwä irit täga api kan-ahäwek. 26 * Täñ, äma kubätä kome täño imaka kudup peñ bāyānpän yāpmän kuñarayän täko uwä kumāñirän imaka imakani unitä irit kehäromi kakta täga nämo api täñkentän imineñ. Unita irit kehäromi kan-ahäkta imatäkenpäñ täga suwawek? Nämoinik!

27 * Jesutä ude yänpän äneñi ñode yänkuk; Äma Bureni-inikä nani täño epmäget kudän ikek kudupi añeroniye-kät api äpneñ. Äpänpän ämawebe kuduptagän kädet jide jide tänpän kuñat täkan uterakgän kowata api yämek.

28 Näk bureni täwera nadäwut; Itkan ño inken nanik ätu nämo kumāñirä Äma Bureni-inik intäjukun äma täño kudän ikek äpäñirän api kanpäñ nadäneñ yän yäwetkuk.

17

Jesu gupi inide kubä ahänkuk

Mak 9:2-13; Luk 9:28-36

1 Eruk Jesu kepma 6 ude it yäpmän kuñtängän Pitakät noripakiyat Jems Jon u yän-yänkat yäpmän pom kubä terak äronkuk. Uken päro inigän itkuñ. 2 * Itpän kanirä Jesu gupi inide kubä ahänkuk. Inami dapuntä edap dapuri täño peñyänek ude äworenkuk. Teki imaka paki inikinik tänpän ägo wenkuk. 3 Ude ahänjirän yabänkuñ; Profet bian iranä yarä, Moses kenta Elaija inami terak ini ugän ahänpän itkumän. 4 Yarä uwä ahänpän Jesu-kät man yänpän-nadäk täñirä Pitatä Jesu iwetkuk; Ekäni, itkamän ñonita oretoret takamän yäk. Unita gäkä yäwikan yottaba yaräkubä kan tänpa yäk. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elaijata kubä yäk.

5 * Ude yän irirän pengän gubam peñyänek ikek kubätä äpä uwäk tänpän yepmankuk. Uwäk tänpän yepmanjirän gubam gänar man kubä ñode ahänkuk; Ñowä näkño nanakna bureni-inik. U kanpäñ gäripi-inik nadäk täyat unita in unitäño man kan buramik tänpüt yän yäwetkuk. 6 Eruk iwaräntäkiye yaräkubä unitä man u nadänpän umuntankan kome terak päñku inami yäpä äpmonpäpän patkan bumta kwainkuñ. 7 Ude täñirä Jesu dubini-ken kuñpäñ yepmäñit tänpän yäwetkuk; In umuntäneño! Akuwut! 8 Yäwänä iwaräntäkiye u dapuri jiwä kwäpäñ Jesu inigän irirän kankuñ. 9 * Ude täñkan pom terak naniktä äpäñit äpäñit Jesutä jukuman ñode yäwetkuk; Imaka kudupi kakan unitäño manbinjam äma ätu pengän nämo yäwetneñ. Äma Bureni-inik kumbani-ken naniktä kodak tanpäñ akwänkan kan yäwerut yäk.

10 * Ude yäweränä iwaräntäkiyetä iwet yabänkuñ; Baga man yäwonärewani äma imata ñode yäk täkan? Elaijata jukun ahäwänkan Anutu täño iwoyäwani äma Kristo u mäden api ahäwek.

11 Iweräwä Jesutä kowata ñode yänkuk; Elaijata jukun ahäwänkan Kristo mäden api ahäwek yän yäk täkan u täga yäk täkan. Unita bureni ñode täwetat; Elaija uku ahänkuk. Ahänpän Kristo ahäwayän täko unita kädet täwit iminjuñ.

12 * Ahänpän irirän nämo kanpäñ nadänkan kudän waki mäyap täñ iminjuñ.

* 16:25: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * 16:26: Mat 4:8-9 * 16:27: Mat 25:31; Sam 62:12; Snd 24:12; Rom 2:6; Rev 22:12 * 17:2: 2Pi 1:16-18 * 17:5: Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22; Lo 18:15 * 17:9: Mat 16:20 * 17:10: Mal 4:5 * 17:12: Mat 11:14, 14:10

Täjkuŋo Äma Bureni-inikta udegän komi mäyap api täj iminej. ¹³ * Jesutä ude yäweränkaŋ nadäwä tumbuŋ; Elaijata yäyak uwä Jon ume ärut yämanita yäyak yäj nadäŋkuŋ.

Iwaräntäkiyetä täjpä waŋkuŋ

Mak 9:14-29; Luk 9:37-42

¹⁴ Eruk pom terak naniktä äpäŋpäj ämawebe itkuŋ-ken u ahäjirä äma kubätä päbä Jesu dubini-ken gwäjij äpmonpäj iwetkuk; ¹⁵ Ekäni, gäk nanaknata butewaki nadäŋ imi yäk. U tängunŋuŋ taŋpäj maŋ-patäbotkaŋ kädäp gänaŋ ba ume gänaŋ äpmok täyak. ¹⁶ Ude täjirän nanakna yäpmäj gäwaräntäkaye-ken äbäjira yäpna tägawut yäjkaŋ täjpä waŋ yäk. ¹⁷ * Yäwänä Jesutä gaŋani nadäŋpäj ŋode yäjkuŋ; Wa! In bänepjin gwäjij ärowani. Nadäkinikjin nämo! Jidegän api nadäwä tumneŋ? Äma in udewani-kät wari kuŋatta nämo nekaŋ! Ude yäjpäj äma u iwetkuk; Eruk ironji uwä yäpmäj äbi! ¹⁸ Ude yäwänä ironji u yäpmäj äbäjirän mäjo ibenpewän nanak u kakätäŋpeŋ kuŋkuŋ. Kakätäŋpeŋ kuŋirän tägaŋpäj itkuk.

¹⁹ * Täjirän iwaräntäkiyetä Jesu inigän irirän iwet yabäjkuŋ; Nin imata mäjo u iwat kirekta täna wawäpäj pemäj? ²⁰⁻²¹ * Yäwäwä yäwetkuk; Nadäkinikjin täpuri-inik unita täjpä waŋ yäk. Näk bureni täwetat; Nadäkinik bureni u imaka kubä kehäromi nikek. Nadäkinikjin bureni, bak mujip udewani täpuri ireko uwä pom ŋo ŋode iwetneŋ; Wädäj udu ku! Iweräwä man buramiŋpäj täga wädäj kwek. Nadäkinikjin täpuri it tameko uwä imaka kubä täjpwäwä bureni nämowä nämo ahäwek.

²² * Jesutä ude yäwetpäj päŋku Galili komeken iwaräntäkiye-kät käbeyä täjpäŋ yäwetkuk; Kadäni käronji nämo iritna äma kubätä Äma Bureni-inik jop nadäj äma keru terak api pewek. ²³ Peŋirän kumäj-kumäj utpäj äneŋirä kepma yäräkubä täreŋirän api akwek yäk. Ude yäwän nadäŋpäj iwaräntäkiye butewaki pähap nadäjkuŋ.

Jesu takis monej pekta manbijam yäwetkuk

²⁴ * Täjpäŋ äyäjutpeŋ Kapeneam yotpärare-ken kuŋirä kudupi yot täŋkentäktä takis monej yäpani äma ätutä äbäpäj Pita ŋode iwet yabäjkuŋ; Täwoŋäreke ämajintä kudupi yot täŋo takis monej pek täyak ba nämo pek täyak? ²⁵ Yäwäwä Pitatä yäwetkuk; U pek täyak! yäk. Ude yäjpäj yot Jesutä itkuk-ken u äronpäj man nämo iwerirän Jesutä Pita pengän iwet yabäjkuŋ; Saimon, gäk jide nadätan? Kome täŋo intäjukun ämatä iniken epän täŋkentäktä takis monej yäpmäk täkaŋ u netä keru-ken nanik yäpmäk täkaŋ? Iniken mähemiyeken nanik bok yäpmäk täkaŋ ba ämawebe gägäni täŋo-gänpäj yäpmäk täkaŋ? Jide nadätan?

²⁶ Yäwänä Pitatä iwetkuk; Ämawebe gägäni täŋo-gänpäj yäpmäk täkaŋ, iniken mähemiyeken nanik nämo yäpmäk täkaŋ yäk. Pitatä ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga yäyan, iniken mähemiyeku uwä takis monej nämo pek täkaŋ. U jop it täkaŋ. ²⁷ Upäŋkaŋ ninta nadäwä wak täŋ nimineŋo udeta gwägu-ken kuŋkaŋ gwägu tom kubä pengän wabiwayäj täyan u wädäŋpäj yäpmäŋkaŋ meni yäpmäj äneŋpäj monej kubä kaŋpäj ninek-tagän yäjpäŋ monej u takis yäpani äma unita kaŋ yämi.

* **17:13:** Luk 1:17   * **17:17:** Lo 32:5,20; Jon 14:9   * **17:19:** Mat 10:1   * **17:20-21:** Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2   * **17:22:** Mat 16:21   * **17:24:** Kis 30:13; Kis 38:26

18

In nanak täpuri ude bumik kuñatnej
Mak 9:33-37; Luk 9:46-48

1 * Kepma uken Jesu täño iwaräntäkiyetä Jesuken kuñpäñ ñode iwet yabäñkuñ; Anutu täño kañiwat yewa gänañ netätä intäjukun täñpäñ itak? 2 Eruk ude yäñirä Jesutä nanak täpuri kubä yäppewän äbänpäñ bämopi-ken tenjuk. 3 * Tenpäñ ñode yäwetkuk; Näk bureni täwetat. In injinta nadäwä äpani täñpäpäñ nanak täpuri ñodewani bumik nämo kuñatnayäñ täkan uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ nämoink api äroneñ. 4 Täñpäkan äma kubätä iniken gupi ba nadäk-nadäki yäpmäñ äpäñpäñ nanak täpuri bämopjin-ken itak ñodewani bumik kuñarayäñ täyak uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ intäjukun äma ude täñpäñ api irek.

5 * Täñkan äneñi ñode yäwetgän täñkuk; In nadäkan? Äma kubätä näka nadäñpäñ nanak täpuri ñodewani kubäta orañ imayäñ täyak uwä näka udegän api orañ namek. 6 * Upäñkan äma kubätä nanak ñodewani nadäkiniki näkken pek täkan u yäñ-yäkñat-pewän momi täneño uwä äma udewaniwä Anututä kowata wakitä wakiinik api imek, ämatä mobä bärüm kotäkiken topmäñpäñ ume gänañ mañpä äpmoneño u irepmirek.

7 Wära! Komen äma inta butewaki nadätat. Imata, äma waki ätutä täñ-täkñat-pewä inken nanik mäyap api wañ moreneñ. Bureni, täñyäkñarani äma udewani itkan, upäñkan jide täñpäñ kowata api irepmitten? 8 * Unita ketka ba kuroñkatä wakiken gepmañpayäñ täñpäñä u madäñ täkñepäñ kan mañpi kut yäk. Irit kehäromi kan-ahäwayäñ nadäñpäñä jop kwäyähäneñ täñpäñ kan it. Ude nämo täñkan ketka kuroñka bok yäpmäñ kuñarayäñ täno uwä kädäp pähap gänañ api äpmoñpen! 9 Ba dapunkatä wakiken gepmañpayäñ täñpäñä dapunka dätpäñ kan mañpi kut. Irit kehäromi kan-ahäwayäñ nadäñpäñä ude täñkan dapunka tumbani kan kuñat. Dapunka bok ijinñkan kuñatpäñä geñi täño kädäp pähap gänañ api äpmoñpen.

Yawak kubä paotkuko unitäño man wärani

Luk 15:3-7

10-11 * * Man ude yäñpäñ äneñi pen ñode yäwetgän täñkuk; Inä kwikinik kuñatpäñ ironi täpuri täpuri ñonita nadäñirä äpani nämo täneñ. Näk unita ñode täwera nadäwut; Nanak täpuri täpuri u Anutu dapuri-ken äpani nämo kuñat täkan. Nämo, u añeroniye nikek. Añero kunum gänañ Nana-kät bok itkan unitä watäni it yämik täkan.

12 In jide nadäk täkan? Äma kubä yawakiye 100 uken nanik kubä-tägän paoreko uwä ini paorän yäñ täga yäwek? Nämoink, yawaki 99 u yepmañkan yawak paotpeñ kweko unita päñku wäyäkñewek. 13 Näk bureni täwetat. Äma uwä wäyäkñenjä kan-ahäñpäñä oretoret 99 itneño unita nämo täñpek. Nämo, paotpeñ kwanipäñ kan-ahäweko unita oretoret pähap täñpek. 14 Täñpäkan Nanjin kunum gänañ naniktä ämawebe äpani ukenonita udegän nadäk täyak. Kubätä paotta nämo nadäk täyak.

Momi täñpani yäpätagakta man
Luk 17:3

* 18:1: Luk 22:24 * 18:3: Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17 * 18:5: Mat 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 * 18:6: Luk 17:1-2 * 18:8: Mat 5:29-30 * 18:10-11: Hib 1:14 * 18:10-11: Luk 19:10

15 * Jesutä ude yänpäj yänjuk; Notkapak kubätä waki täj gaminjirän gäk kuŋkaŋ äma ukät injekgän itpäj waki täj gameko u kwikinik yäj paiden. Täŋkaŋ man yäwi gäkno man buramiwänä äneji not täjpen kuŋatden. 16 * Upänkaŋ gäkno manta bitnawänä äma kubä ba yarä yamagurikaŋ ukät bok yänpäj yäp-siwon tawäpäj tenej. Ude tänejo uyaku nadäj gamek. 17 * Tänpäkaŋ äma yaräkubä intäjo manta bitnawänä äbot täjpani täjo käbeyä-ken täga tenej. Ba äbot täjpani käbeyä täjo man unita udegän bitnawänä äma u mäde ut iminjirä guj äma, ba takis monen yäpani ude kuŋarek.

18 * Näk bureni täwetat. In imaka kubä kome terak nämo yäniŋ kirenjirä Anututä kunum gänaŋ udegän nämo api yäniŋ kirewek. Ba in kome terak yäniŋ kirenjirä Anututä kunum gänaŋ udegän api yäniŋ kirewek. 19-20 * * Ba äneji ŋode täwetgän täjpa nadawut; Äma yarä ba yaräkubätä näka yänpäj käbeyä täjirä näk u bämopi-ken api ired. Unita inken nanik yarätä imaka kubäta bänep kubägän peŋpäj Anutu-ken yäŋapijirän kunum gänaŋ Nanatä nadäj yämiŋpäj mani api buramiwek.

Momi pekpek täjo man

Luk 17:3-4

21 Jesutä man ude yänjirän Pitatä iwetkuk; Ekäni! Notnapak kubätä waki täj namik täjirän momini u kadäni kadäni peŋ iminj yäpmäj kuŋtäyiwä kadäni 7 ude täreŋirän äneji wari peŋ imettawä? 22 * Pitatä ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Ude nämo. Gäk notkapak täjo momini kadäni kubä ba yarätägän ude nämo peŋ imen. Pen waki udegän täj gaminj yäpmäj äronjirän gäk pen wakini pekpek kaŋ täj yäpmäj ku.

23 Täjpäj man yänjukko unita man wärani kubä ŋode yäwetkuk; Ämawebe Anututä intäjukun it yämiŋpäj yabäj yawat täyak uwä ŋode bumik; Kome kubäken intäjukun äma kubä irek. Täjpäkaŋ epän ämawebeniye mäyaptä äma uken nanik tuŋum jop yäpmäŋkaŋ gwäki nämo pek täneŋ. 24 Eruk kadäni kubä intäjukun äma u tuŋum jop yäpani unitäjo gwäki yäpa yänkaŋ ämawebe kubäkubäken gwäki yäpek. Yäpmäjtäj kuŋtängän epän ämani kubä kaŋ-ahäwek. Äma u tuŋum jop yäpeko unitäjo gwäki ärowani-inik. 25 Unita äma u gwäki taŋi päke u jide täjpäj pewa täreŋen yäj nadäjpäj mähemi iwerek. Iwerirän mähemi unitä ŋode yäwek; Imaka imaka it gamikaŋ u ba webe nanakaye kuduptagän ämata yäniŋ kirenjpäj gwäki yäpmäŋkaŋ kaŋ nam yäj iwerek. 26 Ude iwerirän inita butewaki nadäjpäj mähemi dubini-ken kuŋpäj gukut imäpmok täjpäj butewaki man ŋode yäwek; Butewaki nadäj namiŋpäj kwikinik iriri kaŋ-ahänkaŋ waki kaŋ gama yäk. 27 Iwerirän mähemi u butewaki nadäj imiŋpäj momini kudup peŋ moreŋ imiŋkaŋ jop tewän kwek.

28 Eruk, tewän päjku noripak kubätä äma uken gwäki täpuri 100 kina ude nämo imeko unita kaŋ-ahänpäj kotäkigän injitkaŋ näkno monen ukeŋo nam yäj iwerek. 29 Ude täjirän noripak u inita butewaki nadänkaŋ gwäjij äpmonpäj ŋode iwerek; Butewaki! Kwikinik iriri kaŋ-ahänkaŋ api gamet yäj iwerek. Ude iweränä yäwek; 30 Kämi kaŋ gamayäj näwetan upänkaŋ nämoinik yäk. Ude yänpäj injit yäpmäj päjku komi yot gänaŋ teŋkaŋ iwerek; Monen nami täreŋirän api gäbä kätawä äpämaŋ kwen yäj iwerek. 31 Ude täjirän

* 18:15: Wkp 19:17; Luk 17:3; Gal 6:1 * 18:16: Lo 19:15; Jon 8:17 * 18:17: 1Ko 5:13 * 18:18: Mat 16:19; Jon 20:23 * 18:19-20: Mak 11:24; Jon 15:7 * 18:19-20: Mat 28:20; Jon 14:23 * 18:22: Luk 17:4

noriye epän penta täjpani unitä kaŋkaŋ kokwawak nadäjpäŋ päŋku ekänini-ken manbiŋam u iwetneŋ.

³² Ude iweräwä äma ekäni unitä nadäjpäŋ epän äma unita yänpewän äbänpäŋ iwerek; Wa! Gäk äma wakiinik yäk. Gäk näkken momi täjknopäŋ butewaki man näweriri näk gäkŋo momika kumän peŋ gamiŋkut yäk. ³³ Näkä ude täj gamiŋkupäŋ gäk imata notkapakta udegän nämo täj imitan? ³⁴ * Ude yäjpäŋ kokwawak taŋi nadäŋ imiŋpäŋ komi äma keru terak peŋkaŋ yäwerek; Äma ŋo komi imiŋ yäpmäŋ kuŋirä näkken tuŋum yäpuko unitäŋo gwäki namänkaŋ kaŋ kakätäwut yäŋ yäwerek.

³⁵ * Jesutä man wärani ude yäjpäŋ yäwetkuk; Nana kunum gänaŋ naniktä inta udegän api täj tamek. In mejin-tägän nämo yäneŋ. Bäneŋjin nadäk-nadäkin kuduptä notjiye täŋo wakini nämo peŋ yämiŋpäŋä komi api nadäneŋ.

19

Ämatä webeniye yäŋyawat täkaŋ unitäŋo manbiŋam

Mak 10:1-12; Luk 16:18

¹ Eruk Jesutä man ude yäŋ paotpäŋ Galili kome peŋpeŋ Judia kome Jodan ume kukŋi udude käda kuŋkuk. ² Uken kuŋirän ämawebe mäyap pähap iwarän täjirä käyäm mebäri mebäri yäpän tägaŋ yämiŋkuk. ³ * Täŋ irirän Parisi äma ätutä ahäŋ imiŋpäŋ täŋ-ikjatpena man kubä goret yäwänkaŋ manken tenayäŋ nadäjpäŋ man kubä ŋode iwetkuŋ; Ai! Gäk jide nadätan? Äma kubä täŋo webenitä kädet mebäri mebäri u ba u täjirän webeni u yäŋ iwareko uwä täga ba wäki?

⁴ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Wära! Mosestä man kudän täjnkuko u nämo daniŋpäŋ nadäk täkaŋ? Man kubä ŋode kudän täjnkuk; Anututä imaka imaka pewän ahäŋ moreŋirä äma bok, webe bok täŋ yepmaŋkuk. ⁵ * Täjpäŋ ŋode yäŋkuk; Ämatä miŋi nani yabä kätäjpäŋ webeni-kät epmäjpäŋ irirän tohari gupi kubägän api tädeŋ. ⁶ Mebäri unita yanäpi u inigän inigän nämo irani. U Anututä gupi tohari kubägän itdenŋa yepmaŋpanipäŋ ämatä täga nämo yäpmäŋ danineŋ.

⁷ * Yäŋirän Parisi ämatä iwetkuŋ; Ude yäyan upäŋkaŋ imata Mosestä manbiŋam kubä ŋode niwetkuk? Gäk webeka pewayäŋ nadäjpäŋä webekata yäŋiwat-iwat man kudän keräpi kubä täjpäŋ imiŋkaŋ kaŋ yäŋiwat yäŋ yäŋkuk. ⁸ Ude yäŋirä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Manbiŋam u jop nämo täwetkuk. In Anutu täŋo man irepmitkaŋ injinken gäripiŋin terak kuŋat täkaŋ unita webejiye täga api yäŋ-yäwatneŋ yäŋ yäŋkuk. Upäŋkaŋ pengän Anututä kädet ude täkta yäŋiwätuk. ⁹ * Näk ŋode täwera nadäwut; Äma kubätä webenitä äma kubäkät momi nämo täjpekopäŋ jop nadäŋ yäŋiwatpäŋ webe kubä yäpeko uwä kubökäret ude täjpek.

¹⁰ * Eruk ude yäŋirän iwaräntäkiyetä iwetkuŋ; Wära! Nädapi irit kuŋatkuŋatta ude niwetan unita webe netätä yäpek? ¹¹ Yäŋirä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Ämawebe mäyaptä man u nadäwä bäräp täkaŋ upäŋkaŋ Anututä täjkentäŋ yämiŋirän ämawebe ätutä man u täga iwatneŋ. ¹² In nadäkaŋ? Äma ätu webe täga nämo yäpneŋ. Imata, miŋijetä inide bäyaŋ yepmak täkaŋ. Äma

* **18:34:** Mat 5:25-26 * **18:35:** Mat 6:15; Mak 11:25; Efe 4:32; Kol 3:13 * **19:3:** Mat 16:1

* **19:4:** Stt 1:27, 5:2 * **19:5:** Stt 2:24; Efe 5:31 * **19:7:** Lo 24:1-4; Mat 5:31 * **19:9:** Mat 5:32;

1Ko 7:10-11 * **19:10:** 1Ko 7:1-2,7-9

udewaniwä webe yäpmäkta gäripi nämo nadäk täkañ. Täñ, äma ätu yabäni dārani unita webe täga nämo yäpneñ. Ba äma ätuwä Anutu täño epänta yänpäñ webe nämo yäpmäk täkañ. Upäñkañ äma kubä, webe yäpmäkta käderi pat imänä, eruk yanäpi täktäk täño man täweraro u buramiwek.

Ironjironji näkken äbut!

Mak 10:13-16; Luk 18:15-17

¹³ Kadäni uken ämawebe ätutä nanakiye Jesutä keru gupi terak penkañ nani-ken täñkentäñ yämikta yäñapik man yäwän yänpäñ Jesuken yäñ yäpmäñ äbuñ. Yäñ yäñjat yäpmäñ äbäñirä iwaräntäkiyetä yabäñ yänpäñ yäwetkuñ; Nanakjiye yäpmäñ ämneño! Kut! yäñ yäwetkuñ. ¹⁴ * Yäñirä Jesutä nadänpäñ yäñkuk; Yäwat kireneño! Yabä kätäwä ironjironji näkken yäpmäñ äbäk täkot yäk. Nämo yäjiwätneñ. Ämawebe ironjironji ñodewani äworenpäñ kuñat täkañ uwä Anututä bureni yabäñ yäwat täyak. ¹⁵ Eruk Jesutä man ude yänpäñ keru gupi terak penkuk. Ude täñpän tärewäkañ kome u penpeñ kuñkuk.

Äma gubañi tuñum mähemitä Jesuken äbuk

Mak 10:17-31; Luk 18:18-30

¹⁶ Täñpäkañ äma kubä Jesu ahäñ imiñpäñ iwetkuk; Yäwoñärewni, näk täga jide u täñkañ irit kehäromi kañ yäpet? ¹⁷ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk imaka tägata imata näwet yabätan? Imaka täga u mähemi Anutu ini. Täñ, irit kehäromi yäpayäñ nadänpäñä Anututä kädet pewani u iwarayäñ täno uyaku api kañ-ahäwen.

¹⁸ * Yäwänä äma unitä yäñkuk; Kädet jidewanita yäyan? Yäwänä Jesutä yäñkuk; Gäk äma kumäñ-kumäñ nämo uren, kubokäret nämo täñpen, kubota nämo täñpen, äma kubä manken teñkañ jop manman nämo iñjaren. ¹⁹ * Ba gäk meñka nanka orañ yämen. Täñkañ gäkñata nadäk täyan udegän notkapakta nadänpäñ iron täñ imen. ²⁰ Ude iweränä yäñkuk; Näk kädet näwetan u kudup iwat yäpmäñ äbätat. Upäñkañ imaka ätu jide upäñ täñkañ irit tägawä kañ yäpet?

²¹ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Siwoñi-inik kañ ira yäñ nadänpäñä ñode kañ tä; Moneñ tuñum ba imaka it gamikañ u kudup ämata yäniñ kirenpäñ moneñ yäpmäñkañ ämawebe jäwärita kañ yämiñ more. Ude täñpayäñ täno uyaku kunum gänañ tuñum tägagämän api korewen. Eruk, ude täñ moreñkañ äbä näk kañ näwat! ²² Täñpäkañ äma gubañi unitä man ude nadänpäñ moneñ tuñum päke unita bänepitä nadäñ bäräp tañi täñtäñ kuñkuk.

²³ Kuñirän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Näk bureni-inik täwetat; Moneñ ämatä Anutu gämori-ken itkañ unitäño kañiwat yewa gänañ ärokta api täñburut täneñ. ²⁴ Unita jide nadäkañ? Tom pähap kubä wäpi kameri u gänañ täpuri-ken täga ärowek? Nämo, u käjiñ täwek. Tuñum äma udegän, Anututä intäjukun it yämiñpäñ yabäñ yäwatta api täñburut täneñ. ²⁵ Jesutä ude yäwänä iwaräntäkiyetä bumta kikuñtupäñ yäñkuñ; Wära! Anututä äma moneñ ikek bäräneñ nämo api yämagurek yäñ yäyan upäñ äma jopi nin ñodewani jide täñpäñ irit kehäromi api kañ-ahäne? ²⁶ * Ude yäwäwä Jesutä yabänpäñ yäwetkuk; Ämatä ini-tägän täga nämo äronen. Upäñkañ ämatä ini täga nämo tänañi u kudup Anututä täga täñpek.

* **19:14:** Mat 18:2-3 * **19:17:** Wkp 18:5; Luk 10:28 * **19:18:** Kis 20:12-16; Lo 5:16-20 * **19:19:** Wkp 19:18 * **19:21:** Mat 6:20; Luk 12:33; Apos 2:45; Apos 4:34-37 * **19:26:** Stt 18:14; Jop 42:2

²⁷ Ude yäjirän nadäjpäj Pitatä kowata man ñode iwetkuk; Nibä yäk. Nin imaka imaka kudup pej moreñkañ gäk gäwarän täkamäj ñonita kowata jide api yäpne? ²⁸* Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni täwetat; Anututä täñpewän kome ba imaka imaka äneñi kodak tänayäj täkañ-ken uken Äma Bureni-iniktä wäpi biñam ikek itkañ imaka imaka api yabäj yäwarek. Täñpəkañ in näk näwaräntäk täkañ u imaka, näk dubina-ken itkañ Isrel äbot 12 unitäjo intäjukun äma ude api itneñ. ²⁹* Täñpəñ äma kubätä näk näwarayäj nadäjpəñ noriye wanoriye, miñiye naniye, ironiñiye ba imaka kuduptagän peñkañ näk näwarayäj täko uwä imaka peñkuko u yärepmitpəñ kowata tägagämän api kañ-ahäwek. Täñpəñ irit kehäromi imaka, api yäpek. ³⁰* Upəñkañ äma apiño wäpi biñam ikek intäjukun itkañ u mäyaptä mäde kăda kwăkañ ämawebe apiño äpami itkañ unitä wäpi biñam ikek intäjukun api itneñ yäj yäwetkuk.

20

Äma wain epän täñpani täjo man wärani

¹* Anututä intäjukun itkañ yabäj yäwat epän täk täyak uwä ñode bumik; Epän mäheми kubätä tamimañ bipani akuñpəñ wain epäna kañ täñ namut yäj yäñpəñ äma ätu yämagurayäj kwek. ² Kuñkañ äma jop irani ätu yabäj ahäjpəñ yäwarek; Ai! In näkño wain epän täñ namiñirä gwăki K20 K20 tamayäj yäk. Ude yäweränkañ äma unitä nadäwä täga täñpəpəñ wain epän mäheми u iwatneñ. ³⁻⁴ Eruk 9'kirok täñjirän äneñi pəñku äma mäyap namiñ-gamiñ bägup-ken jop irirä yabəñpəñ ñode yäwarek; Ai, in pəñku wain epän täñ namiñirä näk gwăki tamayäj yäk. ⁵ Yäwerän nadäñkañ wain epäni-ken kunen. Eruk kepma kubä ugän äma mäyap, tamimañ yämagurek, kepma yämagurek, bipäda yämagurek. ⁶ Ätu itkañ kome bipayäj täñjirän äneñi pəñku äma jop irani ätu irirä yabəñpəñ yäwarek; In kepma kəron pəke ño ima täñ irirä kome bipmäñtak? ⁷ Yäwänä iwetneñ; Äma kubätä epän täñ imikta nämo nimagurako unita jop iraməñonik yäk. Yäwäwä yäwarek; Pəñku wain epäna täñ namut yäk. Ude yäweränkañ kunen.

⁸* Epän mähemitä ude täñjirän kome bipmäñjirän watä ämani kubä iwerek; Gäk epän äma apiño yämaguraro u yäj-päbä kubä-kengän yepmanpəñ epän täkañ unitäño gwăki yämi yäk. Täñpəñ epän äma mäden yämaguraro unita yämiñ pəñku äma pengän yämaguraro unita yämi tärewut yäk. ⁹ Ude täñkañ eruk mäden yäj-yäkñat yäpməñ äbeko unitä jukun K20 K20 yäpneñ. ¹⁰ Eruk, K20 K20 yämän yäpməñirä intäjukun yämagureko unitä kañpəñ ñode nadäneñ; Tägagämän! yäk. Nintawä wädäj pəro punin kăda käwep nimek yäj nadäneñ. Ude nadäñjirä watä äma unitä mäden ämneño unita yämeko uterakgän intäjukun ämneño unita udegän yämek. ¹¹⁻¹² Ude yämän kañpəñjä epän mäheми yäñpəñ-kañiwat täñpəñ iwetneñ; Ai! Mäden äbəño uwä epän jop inangän iwəñareñ yäk. Nin uwä tamimañ naniktä epän komi nadäñpəñ täñ yäpməñ äbəñitna bipmäñtak. Taməñopəñ imata gwăki mäden äbəño ukät bok uterakgän nimitan? ¹³ Ude iwerirä epän mähemitä epän äma u kubä ñode iwerek; Notnapak yäk. Näkä gäk nämo täñpa wakañ. Näk gwăki K20 K20 ude api tamet yäj täwerat. Täwerira täga yäj näweran yäk. ¹⁴ Unita gwăki tamitat udegän yäpməñkañ kukot. Näkñawä in intäjukun äbəño-kät mäden äbəño ukät

* **19:28:** Mat 25:31; Luk 22:30; Rev 3:21 * **19:29:** Hib 10:34 * **19:30:** Mat 20:16; Luk 13:30

* **20:1:** Mat 21:33 * **20:8:** Wkp 19:13; Lo 24:15

gwäki kubägän tamikta nadätat yäk. ¹⁵ Tuñum näkña-kenpäñ ude ba ude täñpa yänkañ täga nämo täñpet? Näk iron täga täropäñ imata bänepjin täñpä wakan? yän yäwerek.

¹⁶ * Jesutä man wärani ude yänpäñ yänkuk; Unita ämawebe apiño mäden itkañ unitä intäjukun api itneñ. Ba ämawebe apiño intäjukun itkañ unitä mäden api itneñ.

Jesutä ini kumäkta man äneñi yänjuk

Mak 11:11-24; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹⁷ Jesu uwä Jerusalem yotpärare-ken ärowa yänkañ iwaräntäkiye 12 ugänpäñ yämagurän yäpmäñ inigän kuñkuñ. Täñkañ kädet kuñit kuñit ñode yäwetkuk;

¹⁸ * Ket nadäwut yäk. Nin kuñtängän Jerusalem yotpärare api ahäne. Ahäñpäñä Äma Bureni-inik uwä Baga man yäwonärewani ba bämop äma intäjukun täñpani täño kerit terak äronjirän kumäkta man api topneñ. ¹⁹ Täñpäñ äma guñ äbotken nanik unita iniñ kireñjirä yänärok man iwerit, kañ-mägayäñit täñpäñ pärip-päriptä utpäñ päya kwakäp terak api utpewä kumbek. Kumbänpäñ äneñirä edap yaräkubä täreñjirän api akwek.

Jems kenta Jontä intäjukun itta yänjukmäñ

Mak 10:35-45

²⁰ Kadäni uken Sebedi webenitä Jesuken imaka kubäta yänapiwa yänkañ nanakiyat wäpi Jems kenta Jon yän-yäkñat yäpmäñ päñku Jesu injamiken gwäñiñ äpmonpäñ itkuk. Täñjirän Jesutä iwetkuk; ²¹ * Jide näwerayän äbätan? Yäwänä yänkuk; Gäkä yäwikañ wäpka biñam ikek irayän täno uken nanaknayat ño dubika-ken kubätä käpmäk käda, kubätä bure käda kañ irun yäk. Ude täñpäñ wäpi biñam ikek gäkkät bok kañ irut yäk. ²² * Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; In mebäri nämo nadänkañ yäkañ. Ume komi nitek näkä näñpayän täyat u ek udegän täga api näden?

Yäwänä Jems kenta Jontä iwetkumän; Täga api näde! yäk.

²³ Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; Bureni yäkamän. Komi nadäwayän täyat u in udegän api nadäden. Upänkañ näk jrapna kukñi kukñi itdayän yäkamän unita näkä täwetnañi nämo. Nanatä iwoyänkuko unitägän jrapna kukñi kukñi bok api itneñ. ²⁴ Ude yäwänkañ iwaräntäkiye 10 unitä man u nadänpäñ noripak yarä unita nadäwäwak täñ yämiñkuñ.

²⁵ * Täñpäkañ Jesutä iwaräntäkiye yänpewän äbäpäñ ñode yäwetkuk; In nadäkañ? Guñ äbot täño intäjukun ämatä ämawebeniye ärowani täñ yämikta gäripi nadäk täkañ. Ba unitäño äma ekäni ekänitä ämawebe epän ämaniye ude yäpmäñ kuñat täkañ. ²⁶⁻²⁷ * Upänkañ inä ude nämo täneñ. Inken nanik kubätä intäjukun irayän nadäñpäñä eruk, kowata yäpmäkta nämo nadänpäñ intäño watä epän äma jopigän ude täñpeñ kuñarek. Intäjukun irayän nadäñpäñä noriye täño gämori-ken kuñatpäñ unitäño watä äma ude irek. ²⁸ * Imata, Äma Bureni-inik uwä udegän, ämawebe täño watä äma ude irekta äpuk. Uwä ämawebetä watä epän täñ imikta nämo äpuk. Nämo! U gupi iniñ kirenpäñ kumänjirän ämawebe mäyap wakiken nanik ketäreñpäñ inita biñam yäpayän äpuk.

* **20:16:** Mat 19:30; Mak 10:31; Luk 13:30 * **20:18:** Mat 16:21; Mat 17:22-23 * **20:21:** Mat 19:28; Luk 22:30 * **20:22:** Mat 26:39; Jon 18:11 * **20:25:** Luk 22:25-26 * **20:26-27:** Mat 23:11; Mak 9:35; Luk 9:48 * **20:28:** Luk 22:27; Plp 2:7; 1Ti 2:6

Äma dapuri tumbani yarä äneji dapun iijnikumän

Mak 10:46-52; Luk 18:35-43

²⁹ Jesu iwaräntäkiye-kät Jeriko yotpärare penpen kuñirä ämawebe bumta yäwatkuñ. ³⁰* Täñpäkañ äma dapuri tumbani yarä uwä kädet miñin itkañ Jesu äbätak yäj yäwä nadäñpäñ gera tañi ñode yäjkumän; Ekäni, Devit täño orani, butewaki nadäñ nimi! yäk. ³¹ Ude yäjirän ämatä yabäj yäjpäñ Wari yädeño! yäj yäwetkuñ. Yäniñ bitnäñkuño upäjkañ gwäk pimiñpäñ gera pen yäjkumän; Ekäni, Devit täño orani, nekta butewaki nadäñ nimi yäk.

³² Eruk ude yäntäkon Jesu kädet miñin itkañ yäjpewän dubini-ken äbäjirän yäwetkuk; Ima täñ nimän yäjpäñ näkken gera yäkamän? ³³ Yäwänä ñode iwetkumän; Ekäni, dapunek yäpi tägañirä ijida kut yäjpäñ yäkamäk yäk.

³⁴ Ude yäwänä Jesutä butewaki nadäñ yämiñpäñ dapuri-ken yepmäñirirän uteragän dapun iijnpäñ Jesu iwarän täñkumän.

21

Jesutä Äma Ekäni ude Jerusalem yotpärare-ken äronjuk

Mak 11:1-10; Luk 19:29-38; Jon 12:12-19

¹ Kuñtäñgän Jerusalem yotpärare keräp tañpäñ Olip pom mebäri-ken yotpärare täpuri kubä wäpi Betefage uken ahäjkuñ. Uken ahäjpäñ itpäñä Jesutä iwaräntäki yarä ñode yäwetpäñ pen yäwet-pewän kuñkumän; ² Ek yotpärare täpuri udu käkamän uken kuñkañ donki nanak yamiñi topmäk terak itkamän u yabäjpäñ pitpäñ wädäj yäpmäj äbun. ³* Ektä ude täñjirän äma kubätä täwet yabäk täñpäñä ñode kañ iwerun; Ekänitä donki ñonita yäwänpäj äbä pitkamäk yäj kañ iwerun. Ude iweränkañ taniñ kirewayäj yäk.

⁴ Täñpäkañ donki topmäk terak irirän Jesuta pitkumäno u jop nämo. Profet biani kubätä ñode yäjpäñ kudän täñkuko udegän ahäjjuk;

⁵* *Päjku Jerusalem nanik ämawebe ñode yäwerut;*

Kawut! Ekänijin inken api äbek. U bänep kwini täñpanitä donki nanak terak mañitkañ api äbek yäj kañ yäwerut. *Sek 9:9*

⁶⁻⁷ Täñpäñ iwaräntäki yarä u Jesutä man yäwetkuko udegän donki nanak yamiñi u pitpäñ yäj-yäkñat yäpmäj äbäjkañ iniken tek punin nanik yäjopmäñpäñ donki terak iriñ imänkañ Jesu uterak äro mañitkuk. ⁸* Täñjirän ämawebe uken nanik mäyaptä teki kädet miñin iriñ wädäj yäpmäj kuñkuñ. Ba ätutä päya päham tokätpäj kädet miñin udegän pen wädäj yäpmäj kuñkuñ. ⁹ Ude täñkañ ämawebe ätu intäjukun, ätu mäden kuñkuño u gera ñode yäjkuñ; Wisikinik! Ekäni wäpi terak äbätak ñonita iniñ oretna! Anutu ärowani kunum gänañ itak u iniñ oretna! yäk.

¹⁰ Yäjirä Jesu Jerusalem yotpärare uken äronjirän ämawebe u naniktä yäntäbäteke yäjkuñ. Täñpäñ yäjkuñ; Wära! Äma äbätak ño netä? ¹¹* Yäwäwä ämawebe Jesu-kät bok äbuño unitä yäwetkuñ; In nämo nadäkañ? Ñowä profet Jesu yäk. U Nasaret yotpärare, Galili komeken ahäwani yäj yäwetkuñ.

Jesu kudupi yot gänañ äronjuk

Mak 11:11-24; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹² Täñkañ Jesutä kudupi yot gänañ äronpäñ yabäjjuk; Ämatä monen ba barak imaka imaka kowat imän täñ irirä. Yabäjpäñ yawat kireñpäñ bukäni

* **20:30:** Mat 9:27, 15:22   * **21:3:** Mat 26:18   * **21:5:** Sek 9:9   * **21:8:** 2Kin 9:13   * **21:11:** Mat 21:46

imaka, dāpmān āreyān tānpān kuŋ yāmiŋkuŋ. ^{13*} Tānpān yāwetkuk; Anutu tānjo man ŋode kudān tāwani; Nākŋo Yotta nadānjirā yāŋapik man yot ude tānpek. Upānkaŋ intā ŋode tānjirā kubo āma tānjo kābop irit bāgup ude āworetak!

¹⁴ Ude yāwetkaŋ Jesu kudupi yot gānaŋ irirān āma dapuri tumbani ba kwāyāhāneŋ tānpāni māyap Jesutā itkuk-ken u yāŋ-yākŋat yāpmān ābānjirā yepmanpān tāgaŋkuŋ. ¹⁵ Ude tānjirān ironjironji kudupi yot gānaŋ itkuŋo unitā kaŋpān gera ŋode yāŋ itkuŋ; Devit orani ābān nimitak ŋonita oretoret tān imina! yāŋ yāŋ itkuŋ. Tānpākaŋ ironjironjitā Jesu wāpi biŋam yāpmān akuŋjirā nadānpān bāmop āma intājukun tānpāni-kāt Baga man yāwoŋārewani āma ātu ukāt nadāwā waŋkuŋ. Ba kudān tāgatāga Jesutā tānjkuko u kaŋpān nadāwāwak tān imiŋkuŋ.

¹⁶ Nadāwāwak tān imiŋpān Jesu iwetkuŋ; Ironjironji gāka man yākaŋ u nadātan? Iwerāwā Jesutā yāwetkuk; Ei, nadātat yāk. Tān, in man ŋode kudān tāwani u nāmo danipān nadāk tākaŋ ba?

Ironjironji ba nanak tāpuri-inik nonoŋ-ken nanik tānjo bānepi tānpiidām taŋ yāmiŋjiri gāk gaŋiŋoret man yākaŋ yāk.

Sam 8:2

¹⁷ Jesutā ude yāwetpān māde ut yāmiŋpān Jerusalem yotpārare peŋpeŋ pāŋku Betani yotpārare-ken ahānjirān kome bipānpān u patkuk.

Nadākinik bureni u kehāromi nikek

Mak 11:12-14,20-24

¹⁸⁻¹⁹ * Patkuko yānewānā Jesu akumaŋ Jerusalem yotpārare-ken āneŋ kuŋkuk. Kuŋtāyon nakta iwākaŋ wama pāya kubā, mujipi nāmo, pāhāmi-tāgān irirā kādet miŋin kaŋkuk. Kaŋpān wama u ŋode iwetkuk; Gāk terak mujipka kubā māden nāmo ahāwek! Yāwānā uterakgān wama uwā gāmāneŋ āronkuk. ²⁰ Tānpākaŋ iwarāntākiyetā u kaŋpān keru inpān yāŋkuŋ; Wāra! Wama ŋowā jide tānpān bārāŋek-inik gāmāneŋ ārotak?

²¹ * Yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Nāk bureni tāwetat. In bānep yarā nikek nāmo peŋpān nadākinikjin Anutu-kengān penayān tākaŋ uwā wamata tāro udegān tāga tāneŋ. Tānpān ugān nāmo. In Anutu nadān imikinik tānpān pom gudo ŋode tāga iwetneŋ; Pom, gāk tokātpeŋ gwāgu gānaŋ āpmo yāŋ iwerāwā manjin api buramiwek. ²² * Tānpākaŋ nadākinikjin nikek kuŋatpān imaka u ba u unita yāŋapiŋirā api tamek.

Jesu kehāromini tānjo mebārta iwet yabāŋkuŋ

²³ * Jesutā kudupi yot gānaŋ āronpān man yānpān yāwoŋārek tān irirān Baga man yāwoŋārewani āmakāt Juda tānjo watā āma ātutā ahān imiŋpān iwetkuŋ; Ai! Gāk imaka tāk tāyan ŋo netātā gāwerirān tāk tāyan? ²⁴ Ude iwerāwā Jesutā kowata ŋode yāwetkuk; Nāk man kubāgān-inik tāwet yabāwa nāwerirā nākā udegān netā nāwerān imaka tāk tāyat u kowata tāwerayān. ²⁵ Eruk nāwerut! Jontā ume ārut yāmik tānjkuko u netā iwerānkaŋ ume ārut yāmik tānjkukonik? Anututā iwerānkaŋ tānjkuk ba ini nadānpān tāk tānjkukonik? Ude yāwet yabāwānā jide yāne yāŋ nadānpān yānpān-nadāk ŋode tānkuŋ; Nin Anututā iwerān tānjkuk yāŋ yānawā Jesutā ŋode niwerayān; A! Upān imata mani nāmo nadānkuŋ? yāŋ niwerayān yāk. ²⁶ * Tān, Jon uwā ini nadānpān tānjkuk yāŋ yānawā āmawebetā Jon uwā profet kubā yāŋ nadānpān ninta kokwawak nadān nimineŋ yāk.

* **21:13:** Ais 56:7; Jer 7:11 * **21:18-19:** Luk 13:6 * **21:21:** Mat 17:20; Luk 17:6; 1Ko 13:2; Jon 14:12 * **21:22:** Mat 7:7-11; Mat 18:19; Jon 14:13-14 * **21:23:** Jon 2:18 * **21:26:** Mat 14:5, 21:46

²⁷ Nadäŋ-bäräp yarä nitek ude täŋpän Jesu iwetkuŋ; Nin nämo nadäkamän yäk. Yäwäwä yäwetkuŋ; Eruk, ude yäkaŋ unita näk udegän netätä näwerirän täk täyat unitäŋo mebari nämo täwerayän.

Tuäke monäke täŋo manbijam

²⁸⁻³⁰ * Jesutä man ude yäŋpän äneŋi ŋode yäwetkuŋ; Man wärani kubä täwera ket nadäwut; Tuäke monäke it täŋkumānonik. Nanitä nanaki tuäni ŋode iwetkuŋ; Tuä, gäk kuŋkaŋ wain epän täŋ namisi yäk. Iweränä yäŋkuk; Nan, täga täŋpayän yäk. Täga täŋpayän yäŋkukopän peŋawäk täŋpeŋ epän nämo täŋkuk. Täŋirän ätu itpän nanitä monäni man udegän iwetkuŋ. Iweränä yäŋkuk; Nämo täŋpayän! yäk. Nämo täŋpayän iwetkukopän mäden bänepi sukurenpän päŋku epän täŋkuk. ³¹ Jesutä man wärani u yäwet paotpän yäwetkuŋ; In jide nadäkaŋ? Nanak netätä nan täŋo man buramiŋkuk? Yäwänä iwetkuŋ; Nanaki monänitä buramiŋkuk yäk.

Yäwäwä Jesutä yäwetkuŋ; Näk bureni täwetat. Ämawebe wakiwaki täŋpani, takis monen yäpani äma ba kädet miŋin webe udewanitä in tärepmiŋpän Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ intäjukun api äroneŋ. ³² * Jontä ahäŋpän siwoŋi kuŋat-kuŋat täŋo kädet täwoŋäreŋirän inä unitäŋo man nadäka bitnäwäkaŋ takis monen yäpani äma ba kädet miŋin webetä nadäŋpän bänepi sukurenkuŋ. Ude täŋirä yabäŋkuŋo upäŋkaŋ gwäkjin nämo imätkuŋ. Man Jontä yäŋkuko u nämo nadäŋ imiŋpän bänepiŋ nämo sukurenkuŋ.

Wain epän täŋo watä äma waki

Mak 12:1-12; Luk 20:9-19

³³ * Jesutä ude yäŋpän yäwetkuŋ; Näk man wärani kubä täwera nadäwut; Äma ekäni kubätä kome kubäken wain epän täŋ moreŋpän yewa täŋ-äyänjrek. Täŋpän wain mujiŋi yeŋ yäwatpän umeni yäpmäka komeni täŋkaŋ watä ämata yot kubä täŋ yämek. Ude täŋ moreŋpän wain epän u kaŋiwatta äma ätu yepmaŋpän irirä kome ban kubäken kwek. ³⁴ Kwekopän mujiŋi yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp täŋirän mujiŋi ätu inita ketpän yäpmän imiŋ äbäka epän ämaniye yäwerän kuneŋ. ³⁵ * Kuŋirä wain epän watä äma unitä äma u yepmäŋitpän däpneŋ; Kubä inŋitpän päripneŋ, kubäwä kumän-kumän utneŋ, kubäwä mobätä utneŋ. ³⁶ Täŋirä wain epän mähemitä nadäŋpän äneŋi epän ämaniye mäyap yäwerän kuŋirä udegän yepmäŋitpän däpneŋ. ³⁷ Eruk mäden-inik ŋode nadäwek; Nanakna bureni-inikä päŋku yäwänä oraŋ imiŋpän mani api buramiŋ yäk. Ude nadäŋpän iniken nanaki iwerän kwek. ³⁸ * Eruk kwänkaŋ wain epän täŋo watä äma unitä nanaki-inik u kaŋpän yäŋpän-nadäk ŋode täneŋ; Unitä epän ŋo mäheŋi api täŋpek yäk. Unita uritna epän ŋo ninta biŋam kaŋ täŋpän! ³⁹ * Ude yäŋpänä iwat kireŋpewä yewa gägäni-ken kuŋirän kumän-kumän utneŋ. ⁴⁰ Jesutä man wärani ude yäŋpän ŋode yäwetkuŋ; Jide nadäkaŋ? Epän mähemitä kuŋpän watä äma u kowata jide täŋ yämek?

⁴¹ Yäwänä bämop äma ba Juda täŋo watä äma uken itkuŋo unitä iwetkuŋ; Imaka waki-waki täŋkuŋo unita udegän kowata waki täŋ yämiŋirän paotneŋ yäk. Täŋpän watä äma biani yäwat kireŋpän komeni-ken watä äma tägäŋpän yepmaŋirän unitä kadäni kadäni wain mujiŋi yäpmän imik täneŋ yäk.

* **21:28-30:** Luk 15:11 * **21:32:** Luk 3:12; Luk 7:29-30 * **21:33:** Ais 5:1-2; Mat 25:14 * **21:35:** Mat 22:6 * **21:38:** Mat 27:18 * **21:39:** Hib 13:12

42 * Yäwawä Jesutä ñode yäwetkuk; Anutu täño man ñode kudän täwani u nämo danijpäñ nadäk täkan?

Äma yot täñpanitä bek kubä kawä wawäpäñ penjkuño unitä bek bämopi ude itak.

Anututä ude täñpewän ahäjirän kanjitna gäripi nikek täyak. Sam 118:22

43 Unita ñode täwera nadäwut; Inä wain epän watä äma waki ukeño ude-wani. Unita Anutu täño kanjiwat yewa gänañ ärokta kädet täñpipiñ täwatkan äma äbot kudupi kubä Anutu täño gärip terak kuñatnayän täkan unita kädet api penj yämek. 44 * Bek bämopi täweraro uterak äma kubätä manpäñä bumta api urek. Ba bek unitä äma kubä terak manpäñä äma u api däpmäj jakñirek yäk. 45 Jesutä man wärani ude yäjirän bämop ämakät Parisi äma unitä nadäwä tärewäpäñ yänkuñ; 46 * Bureni! Man wärani wain epän terak utpäñ yäyak u ninta yäyak! Ude yäñpäñ injitpäñ utnayän nadänkuñopän ämawebeta umuntanpäñ penjkuñ.

22

Äñnak-äñnak pähap kubä täño man wärani

Luk 14:16-24

1 Jesutä man wärani kubä pen ñode yäwetkuk; 2-3 Anututä intäjukun itkan yabän yawat epän täk täyak uwä ñode bumik; Äma ekäni kubä täño nanaki webeni-kät keräntäk tädayän täñjirän u iniñ oretta äñnak-äñnak pähap täñpayän tuñum täñpek. Tuñum täñ itkan ämawebe ätu ninkät bok kan nänayän nadänpäñ kadäni udeken api näne yän man pewän kuneñ. Eruk, äñnak-äñnakta tuñum täñ paotpäñ epän ämaniye yäwerän ämawebe yämagutta kuneñ. Päñku yäwetneño upänkanä äbäкта bitnäneñ.

4 * Bitnäñjirä biñami nadänpäñ äneñi epän ämaniye ätu ñode yäwerek; In kuñkan äma bitnäñkan itkan u ñode yäwerut; Äbut! yäk. Äma ekäni u äñnak-äñnakta tuñum täñ moretak. Bulimäkau ba tom ätu däpmänpäñ penj tamitak yäk. Äñnak-äñnak mähemitä man ude yäweränkan kuneñ. 5 Eruk epän ämaniye u päñku yäwetneño upänkan nämo nadän yämineñ. Täñpäñ ini-ini kuñtäñpä kuneñ. Kubäwä ketem epäni-ken kwek. Kubäwä monen epäni-ken kwek.

6 * Ätuwä epän äma u yepmäñitpäñ komi yämiñpäñ kumän-kumän däpneñ. 7 Täñjirä äma ekäni unitä biñam nadänpäñ kokwawak tañi täñpäñ komi ämaniye yäwet-pewän päñku äma kumän-kumän däpani u yori nikek wärämutpäñ äma u kudup däpmäj paotneñ.

8 Täñpäkan mäden äma ekäni unitä epän ämaniye ätu yäwerek; Tom ketem yäpmänpäñ pero ño jop itkan yäk. Äma pengän man pewa kuñkuño u nämo ämñayän. Äñnak-äñnak täyat ño äma udewanita biñam nämo täyat yäk. 9 Unita in päñku kädet moräk-ken ämawebe ittän kukan u yämagut yäpmän äbäkan ketem penta kan näna! yäk. 10 Eruk man ude yäwet-pewän päñku kädet miñin ba itpäñ-nadäk täñpani-ken ämawebe jopi täga ba waki bok yämagut päbä yepmanpä yot äñnak-äñnak täneñ-ken u tokneñ moreneñ.

11 Ämawebe ude tokneñ moreñpäñ irirä äma ekäni uwä u yabäwayän yot u gänañ äronpäñ käwek; Äma kubä kadäni unitäño tek nämo täñkan äbeko irirän. 12 Kanñan iwerek; Notnapak! Gäk imata kadäni ñonitänño tek nämo täñkan äbäno ño manjit itan? Ude yäwänä man kowata kubä nämo iwerek. 13 *

* 21:42: Apos 4:11; Rom 9:33; 1Pi 2:6-8 * 21:44: Dan 2:44-45 * 21:46: Mat 21:26 * 22:4: Mat 21:36 * 22:6: Mat 21:35 * 22:13: Mat 8:12, 25:30; Luk 13:28

Täppänkaŋ äma ekäni unitä epän ämaniye ätu yäwerek; Äma ŋo inŋitpäŋ yentä keru kuroŋi pädät täppäŋ bipmäŋ urani gänaŋ maŋpä kut! yäk. Bipmäŋ urani gänaŋ u itkaŋ konäm butewaki terak meni kaŋ jiwätpen it yäpmäŋ ärowän yäk.

¹⁴ Jesutä man wärani u yäŋ paotpäŋ ŋode yäwetkuk; Bureni täwera. Anutu täŋo mantä ämawebe mäyap yämagut täyak upänkaŋ yarä-gänpäŋ inita biŋam api yäpek.

Takis moneŋ pene ba nämo pene?

Mak 12:13-17; Luk 20:20-26

¹⁵⁻¹⁶ * Parisi ämatä man Jesutä yäŋkuko u nadäppäŋ Jesu kakätäŋpen päŋku inigän itkaŋ käbeyä täŋkuŋ. Täppäŋ Jesutä man goret kubä yäwän kaŋpäŋ manken tena yäŋkaŋ noriye ätukät Herot täŋo ämaniye ätukät yäwet-pewä Jesuken kuŋkuŋ. Päŋku ahäŋ imiŋpäŋ bänep ärik-ärik man ŋode iwetkuŋ; Yäwoŋärewani äma, nin gäkŋo mebäri nadäkamäŋ yäk. Gäk jopman nämo yäk täyan. Ämata nadäwätäk nämo täppäŋ man bureniŋän yäk täyan yäk. Gäk äma ärowani äpani nämo yäpmäŋ daniŋpäŋ kuduŋtagän Anutu täŋo kädet siwoŋigän niwetpäŋ niwoŋärek täk täyan. ¹⁷ Unita niwari nadäna; Nin Juda naniktä Rom gapmanta takis moneŋ imikta nintäŋo бага mantä yäjiwät täyak ba nämo?

¹⁸ Yäwäwä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabäŋpäŋ-nadäŋkaŋ yäwetkuk; Wa! In äma jop manman yäwani. Imata jopman yäŋnäŋkatkaŋ? ¹⁹ Eruk, moneŋ kubä namä käwa yäk. Yäwänä moneŋ kubä imiŋkuŋ. ²⁰ Täŋirä yäwet yabäŋkuk; Moneŋ ŋo terak netä täŋo inami dapun ba wäpitä itak? ²¹ * Yäwänä iwetkuŋ; Rom gapman täŋo intäjukun äma Sisa unitäŋotä itak yäk. Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Eruk ket ŋode nadäwut; In imaka Rom gapmanta imikta yäwani u inita kaŋ imut. Täŋ, imaka imaka Anututa imikta yäwani u Anututa kaŋ imut yäk. ²² Ude yäwänkaŋ kikuŋtupäŋ nadäwätäk täppäŋä kuŋtäŋpä kuŋkuŋ.

Kumbani-ken nanik akukakuk täŋo man

Mak 12:18-27; Luk 20:27-40

²³ * Kepma ugän äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuŋ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yäŋ nadäk täŋkuŋonik.)

²⁴ * Eruk abäŋpäŋ Jesu ŋode iwet yabäŋkuŋ; Yäwoŋärewani äma, Mosestä ninta man kudän ŋode täŋ nimiŋkuk; Äma kubätä webe yäpmäŋpäŋ komenita yeri kubä nämo bäyankaŋ kumäŋirän monänitä webeni kajat yäpmäŋpäŋ tuänita biŋam yeri bäyan imek yäŋ yäŋkuk. ²⁵ U nadäŋiri manbiŋam kubä ŋode gäwetna nadä; Bianä ini buap 7 itkuŋo uwä tuänitä webe kubä yäpmäŋpäŋ yeri kubä nämo peŋkaŋ kumbuk. ²⁶ Täŋirän monänitä webe ugänpäŋ yäpuk. Yäpmäŋpäŋ udegän yeri kubä nämo peŋkaŋ kumbuk. Kumäŋirän gwekitä webe ugänpäŋ koreŋpäŋ udegän yeri kubä nämo peŋkaŋ kumbuk. Kumäŋirän awänitä webe kajat ini ugänpäŋ yäpuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpäŋ yäpmäŋpäŋ yeri kubä nämo peŋkaŋ kumän-tagän kumbuk. ²⁷ Täŋkaŋ äpiyetä kumäŋirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. ²⁸ Eruk, kumbanitä akukakuk kadäni webe uwä netäta biŋam api täŋpek? yäŋ iwetkuŋ.

²⁹ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; In Anutu täŋo man kudän täwani ba Anutu täŋo kehäromita guŋ takinik täk täkaŋ. Mebäri unita in nadäk-nadäk goret nadäkaŋ! ³⁰ Ittäŋgän kumbani-ken naniktä akuŋpäŋ ämawebe u nädapi nämo api täneŋ. Äŋero kunum gänaŋ itkaŋ uwä webe yäpmäk-yäpmäk nämo täk täkaŋ ude ämawebe jop api itneŋ.

* 22:15-16: Mak 3:6 * 22:21: Rom 13:7 * 22:23: Apos 23:8 * 22:24: Lo 25:5

³¹ Kumbani-ken naniktä akukakukta yäkañ unita ñode täwetat; Mosestä man bian kudän täñkuko u nämo daninpäñ nadäk täkañ ba? ³² * Anututä Moses ñode iwetkuk; Näk Abraham, Aisak, Jekop täño Anututä itat yäñ yänjuk. Anututä ude iwetkuko unita ñode nadäwut; Anutu u kumbani täño Anutu nämo. Uwä kodak irani täño Anutu. Unita inä amatä kumänpeñ u kädagän kuk täkañ yäñ yäk täkañ uwä goret-inik yäk täkañ.

³³ Jesutä man ude yänjirän ämawebe päke itkuño unitä nadänkañ kikuñtupäñ nadäwätäk pähap täñkuñ.

Baga man jide unitä intäjukun itak?

Mak 12:28-31; Luk 10:25-28

³⁴ Jesutä man ude yäweränä Satyusi äma unitä manta wäyäkñepäñ kuñjirä Parisi amatä biñam u nadänpäñ ämaniye yänporin yäpmäñ Jesutä itkuk-ken u ahän iminjuñ. ³⁵ Ahän iminpäñ noripak kubä, Baga manta mebäri nadäwani u imaka, penta itkuñ. ³⁶ Äma unitä Jesu ñode iwet yabänjuk; Yäwoñärewani äma, Anututä man kädet peñ nimirä kuko u jide unitä intäjukun itak?

³⁷⁻³⁸ * Iweränä Jesutä kowata ñode iwetkuk; Man intäjukun itak uwä ñode; Gäk Ekäni Anutukata gäripi-inik nadäwen. Bänepka, gupka, nadäk-nadäkka kumän-tagän Anutu-kengän pewen. ³⁹ * Ba kubä ñode; Gäkñata nadäk täyan udegän notkayeta nadän yämen. ⁴⁰ * Man yarä ñonitä man Mosestä kudän täwani ukät profet bianitä kudän täwani unitäño doni ude itkamän.

Jesu ini-tägän Kristota yäwet yabänjuk

Mak 12:35-37; Luk 20:41-44

⁴¹ Täñpakañ Parisi äma Jesu-kät pen irirä Jesutä ñode yäwet yabänjuk; ⁴² * In Anutu täño iwoyäwani Kristo unita jide nadäkañ? U netä täño orani? Yäweränä iwetkuñ; Kristo u Devit täño orani yäñ nadäk täkamän yäk.

⁴³ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo. Inä Kristo u Devit täño orani jopi kubä, komen ämagän yäñ yäk täkañ upänkañ Devit imata Ekänina yäñ iwetkuk? Anutu täño Munapiktä nadäk-nadäk imänkañ Devittä ñode yänjuk; ⁴⁴ *Ekäni Anututä Ekänina ñode iwerirän nadänkut;*

Gäk dubina-ken äbä mañjiriri wäpka biñam gaminjan iwankaye yäpmänpäñ gämotka-kengän api yepmañpet yäk. *Sam 110:1*

⁴⁵ Eruk u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yäñ yänjuk unita imata Kristo u Devit täño orani jopi kubä yäñ yäk täkañ?

⁴⁶ Jesutä ude yäwän nadänpäñ Parisi amatä kowata man kubä täga nämo iwetne yäñ nadänkuñ. Ba Jesu täño kehäromi täga nämo yäpmän äpne yäñ nadänpäñ man wari nämo iwetkuñ.

23

Watä äma täño irit kuñat-kuñatta yäwetkuk

Mak 12:38-39; Luk 11:43,46, 20:45-46

¹ Jesu Parisi ämakät man yäñ moreñpäñ iwaräntäkiye-kät ämawebe päke itkuño u ñode yäwetkuk; ² In nadäkañ? Parisi ämakät Baga man yäwoñärewani amatä in kädet Mosestä pewani unita täga täwet täkañ. ³ * Ude täwerirä man u nadänpäñ kan buramik täñput. Upänkañ täktäki uwä täga nämo. Ude kañ

* 22:32: Kis 3:6; Mat 8:11 * 22:37-38: Lo 6:5 * 22:39: Wkp 19:18 * 22:40: Mat 7:12; Rom 13:10; Gal 5:14 * 22:42: Jon 7:42 * 22:43: Mat 26:64 * 23:3: Mal 2:7-8

tānpūt yāŋ tāwet tākaŋ upāŋkaŋ ini uwā nāmo tāk tākaŋ. Unita watā āmajin ātutā tāŋpeŋ kuŋat tākaŋ in udegān nāmo tāneŋ. ⁴Ude tāk tākot yāŋ tāwet tākaŋ uwā yāk tuŋum bārāpitā kehāromijin yāpmāŋ āpāk tāyak ude bumik. Ude tāŋ tamik tākaŋ upāŋkaŋ ini uwā bārāpi udewani kubā nāmo buramik tākaŋ.

⁵ * Ude yāŋpāŋ yāwetkuk; Watā āma udewanitā kādet mebāri mebāri tāk tākaŋ. Āmawebetā nibāŋpāŋ siwoŋi kuŋarani yāŋ nadāwut yāŋkaŋ ŋode tāk tākaŋ; Anutu tāŋo man mujipi ātu pipa terak kudān tāŋpāŋ uwāk tāŋkaŋ yentā topmāŋpāŋ damani-ken peŋpāŋ pādāt tāk tākaŋ. Tāpuri-inik, āma ātutā tāk tākaŋ ude nāmo tāk tākaŋ. Nāmo, taŋi tāk tākaŋ! Ba tek tāk tākaŋ uwā, āma ātutā kerāpi tāk tākaŋ udewani nāmo. Kāroŋipāŋ tāŋkaŋ āmawebetā nibāwut yāŋkaŋ imaka yabāŋgārip ikek tek terak topā wādāk tākaŋ. ⁶ * Ba āŋnak-āŋnak taŋi tāktāk kadāni-ken intājukun, āmawebe iŋamiken it tākaŋ. Tāŋpāŋ kābeyā yot gānaŋ āroŋpāŋ udegān tāk tākaŋ. ⁷ Ba āmawebetā oraŋ nimiŋpāŋ wāpjin biŋam ikek yāŋ niwerut yāŋkaŋ āmawebe iŋamiken kwawak kuŋat tākaŋ.

⁸ Tāŋ, inā kudān udewani nāmo tāneŋ. Āma wāpi biŋam ikek ude nāmo kuŋatneŋ. Unita āma kubātā Ekānina yāŋ gāwerānā kaŋ inin bitnā. In injin buap. Kubātā ātuta intājukun nāmo irek. Ekānijin kubā-tāgān itak. ⁹ Tāŋpākaŋ kome terak ŋo in āma kubāta gāk nintāŋo intājukun āma yāŋpāŋ Nanin yāŋ nāmo iwetneŋ. ¹⁰ Nāmo, Kristo unitāgān Ekāni it tamitak. ¹¹ * Tāŋ, notjinpak kubātā watā epān tāŋ tamayāŋ tāyak, āma u uwā Anutu iŋamiken intājukun-inik itak. ¹² * Tāŋpāŋ āma kubātā ini wāpi biŋam yāpmāŋ ārowayāŋ tāko uwā Anututā wāpi biŋam api yāpmāŋ āpek. Tāŋ, āma kubātā inita nadāwān āpani tāŋpānpāŋ kuŋarayāŋ tāko uwā Anututā api oraŋ imek yāk.

Jesutā Parisi āma jukuman yāwetkuk

Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52, 20:47

¹³ Jesutā ude yāŋpāŋ Parisi āma Baga man yāwoŋārewani āmakāt man kādāp ikek ŋode yāwetkuk; Wa! In kudup api waŋ moreneŋ! In jopman yāŋkaŋ tāŋyākŋarani tāk tākaŋ. In Anututā intājukun it tamikta bitnāŋpāŋ mani nāmo buramik tākaŋ. Ude tāŋirā āmawebe Anutu tāŋo kādet siwoŋi iwatta kādet tāŋpipiŋ yāmiŋpewā Anutu tāŋo kaŋiwat yewa gānaŋ tāga nāmo ārok tākaŋ. [¹⁴ Wa! In kudup api waŋ moreneŋ! Tāŋyākŋarani āma intā webe kajattā yot gānaŋ āroŋkaŋ tuŋumi yāyomāgat tākaŋ. Ude tāŋkaŋ māyāk nāmo nadāŋkaŋ Anutu-ken yāŋapik man kāroŋi jop yāk tākaŋ.]

¹⁵ Wa! Tāŋyākŋarani āma in kudup api waŋ moreneŋ! In āmawebetā kādet nintā tāk tākamāŋ ugān iwarut yāŋkaŋ yāwettāŋ komeni komeni tuān ba ban kuŋat tākaŋ. Tāŋirā āma kubātā intāŋo kādet u iwarayāŋ tāyak uwā in bumigān geŋita biŋam ude api tāŋpek.

¹⁶ * Jesutā ude yāŋpāŋ āneŋi yākgān tāŋkuk; Wa! In kudup api waŋ moreneŋ! Tāŋyākŋarani āma intā āma dapuri tumbani ude bumik kuŋat tākaŋ. Dapunjin tumbani intā āmawebetā kādet tāga nāmo yāwoŋāreŋeŋ. In Anutu tāŋo mebārini nāmo nadāŋkaŋ imaka tāpuri tāpuri unita nadāwā ārowani tāŋpākaŋ imaka bureni taŋi unita nadāwā āpani tāk tākaŋ. Tāŋkaŋ in āmawebe man goret ŋode yāwet tākaŋ; Āma kubātā man yāweko u yāŋkehārom takta kudupi yot tāŋo wāpi terak wohureko uwā jopi yāŋ yāk tākaŋ. Upāŋkaŋ āma unitā tuŋum tāpuri tāpuri sākgāmān kudupi yot gānaŋ itkaŋ uterak wohureko

* **23:5:** Mat 6:1; Kis 13:9; Lo 6:8; Nam 15:38-39 * **23:6:** Mat 6:5; Luk 14:7 * **23:11:** Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 * **23:12:** Jop 22:29; Snd 29:23; Ese 21:26; Luk 14:11, 18:14 * **23:16:** Mat 15:14

uyaku, bureni yäj yäk täkañ. ¹⁷ In ude goret yäk täkañ! Imatäken unitä bureni täyak? Tuñum täpuri täpuri kudupi yot gänañ itkañ u, ba kudupi yot ini? Tuñum unitä bureni nämo täyak. U yot gänañ jop itkañ yot unitä bureni! yäk.

¹⁸ Ba kubä pen ñode yäk täkañ; Äma kubätä man yäweko u yäjkehärom takta, imaka alta terak pek täkañ u wäpi terak wohureko uwä jopi yäj yäk täkañ. Täñpäkañ äma unitä imaka bänep tägata pewani uterak wohureko uyaku bureni yäj yäk täkañ. ¹⁹ In ude goret yäk täkañ. Imatäken unitä bureni täyak? Imaka alta terak pek täkañ u, ba alta ini? Iron pek täkañ u ini-tägän bureni nämo. Alta unitä bureni täyak unita imaka uterak peweno uwä bureni täñpek. ²⁰ Alta uwä imaka alta terak itkañ u kumän-tagän uwäk täyak unita alta unitäwä bureni täyak.

²¹ Täñ, kudupi yot uwä yot ini ukät kudupi yot täño mäheми Anutu u bok uwäk täyak. ²² * Ba äma kubätä kunum yäñpäñ u wäpi terak man wohureko uwä kunum uterak nämo wohurek. Kunum uwä Anutu täño irit bägup unita Anutu täño wäpi uterak man wohurek.

²³ * Jesutä ude yäwetpäñ äneñi ñode yäwetgän täñkuk; Wa! In kudup api wañ moreneñ! Täñyäkñarani äma intä Nin Anutu täño kädet siwoñi iwat takamäj yäj yäñpäñ бага man täpuri täpuri iwatpäñ ñode täk täkañ; Imaka tokän täpuri täpuri yäpmäj daniñpäñ moräki Anututa biñam pek täkañ. Ude täk täkañ upäñkañ Anutu täño man bureni pähap päke ñodewani yärepmit täkañ; Äma täñyäkñarani nämo täñpen. Bänep kwini iron kädet täñpen kuñaren. Ba, ämawebeta nadäkinik täñpen kuñaren. In kädet udewani-kät бага täpuri täpuri iwat täkañ u bok iwaräpäñ uyaku tägawek.

²⁴ Dapunjin tumbani intä бага täpuri täpuri iwatpäñ man tañi irepmitpen kuñat täkañ u ñode bumik täk täkañ; Äma kubätä ume näñpa yäjkañ täpun-täpun yäpmäj täñpäñ kwäpäñ tom tañi kubä nämo kañkañ ukät bok kämän kuneño in ude täk täkañ.

²⁵ * Wa! Parisi ämakät Baga man yäwoñärewni äma in kumän api wañ moreneñ. Täñyäkñarani äma intä ketem peñ-nakjin gupigän ärut täkañ upäñkañ bäneñjin-ken imaka waki kubota ba kome täño kañgärip upäj nämo ärut täñpä kuk täkañ. ²⁶ Dapunjin tumbani! Inä gänañ umu jukun ärutpewä pak tañirä eruk gupjin uwä kuräki api itneñ.

²⁷ * Wa! Täñyäkñarani äma in kumän api wañ moreneñ. Kuñat-kuñatjin u ämatä äma kubä äneñpäñ punin simen täk täkañ ude bumik. Simen u säkgämän käweno upäñkañ gänañ umu kumbani täño kujari ba imaka taräki taräki unitä itkañ. ²⁸ * Täñkañ in udewanigän. Ämatä tabäk täkañ uwä täga upäñkañ bäneñjin-kenä täñyäkñarani kädet waki mebäri mebäri unitä itkañ.

²⁹ Wa! Parisi ämakät Baga man yäwoñärewni äma in kumän api wañ moreneñ. Täñyäkñarani äma intä profet biani äneñpani-ken säkgämän ket ut täkañ. Ba äma siwoñi kuñarani äneñpani-ken imaka, mebäri ket ut täkañ. ³⁰ Täñkañ in ñode yäk täkañ; Oraniyetä bian itkuño ude itkamäj yäwänäku profet nämo däpmäk täkäne yäj yäk täkañ. ³¹ * Ude yäk täkañ upäñkañ jopman yäk täkañ. Kudän täk täkañ unitä ñode niwoñärek täyak; In profet däpuño

* 23:22: Ais 66:1; Mat 5:34

* 23:23: Wkp 27:30; Mai 6:8

* 23:25: Mak 7:4

* 23:27: Apos

23:3 * 23:28: Luk 16:15

* 23:31: Apos 7:52

unitaŋo oraniye unita mebarijin kubägan. ³² Unita kädet waki orajiyetä täñkuŋo inä udegän api täñ täreneŋ.

³³ * Gämok täño äbot in kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken käbop de päñku api itneŋ? Nämo! Momijin unita geñi-ken api äpmonen. ³⁴ * In nadäkaŋ? Näkä profet ba siwoŋi äma peñ yäwetpewa äbänjirä in ukät nanik ätu api däpmäñ täppä kuneŋ. Ba ätu uwä komi api yämineŋ. Ätu uwä päya kwakäp terak api däpneŋ. Täñ ätu uwä käbeyä yotken pärip-päriptä däpmäñpän yawat kirek api täneŋ. ³⁵ * Ude täñjirä ämawebe siwoŋi däpmäñ yäpmäñ äbuŋo u kudupta intä kowata api yäpneŋ. Bian-inik äma siwoŋi kubä wäpi Abel uterak ämik yäput peñpän däpmäñ yäpmäñ äbäntäko Berekia nanaki Sekaraia intä kudupi yot täño alta dubini-ken urirä täreñkuk. ³⁶ Unita apiño bureni ñode täwera nadäwut; Ämik ahäj yäpmäñ äbuŋo unita kowata in itkaŋ ñonitä api yäpneŋ.

Jesutä Jerusalem ämawebeta butewaki nadänjuk

Luk 13:34-35

³⁷ * O Jerusalem ämawebenaye! In imata profet däpmäñpän epän ämanaye täñkentäñ tamikta pewa äbuŋo u mobätä kumäñ-kumäñ däpmäk täkaŋ? Baraktä nanakiye uyiñeŋ pat täkaŋ ude näkä in uyiñeŋ patta bitnäñ yäpmäñ äbuŋ. ³⁸ * Unita Anututä tabä kätänjirän watä ämajiye nämo, jop api itneŋ. ³⁹ * In nadäwut! Äneñi nämo nabänkaŋ it yäpmäñ äronätängän Anutu wäpi terak abätak unita iniñ oretna yän yänayän täño ugän api nabäneŋ.

24

Kudupi yot api däpmäñ äreyäneŋ yän yänjuk

Mak 13; Luk 21:5-36

¹ Eruk Jesu kudupi yot gänaŋ naniktä äpämaŋ kuñjirän iwaräntäkiyetä kudupi yot pähap kañkaŋ biñam yänpän Jesu iwönäreñkuŋ. ² * Ude täñjirä Jesutä yäwetkuk; Ket nadäkot! Kudupi yot ño kañgärip täkaŋ upänkaŋ mädenä api tokät mänpek. Mobä uterak-terak itkaŋ uwä api eräj mäneŋ. ³ Ude yäweränkaŋ kumaŋ päñku Olip pom terak äronpän mañit itpän iwaräntäkiyetä inigän iwet yabänkuŋ; Yäno ukeñowä jidegän api ahäwek? Ba gäkño äbäkäbäk kadäni ba kome täño tärek-tärek kadäni keräp täñjirän kudän jide ahänjirän api käne?

⁴ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; Bänepjin peñ awähutneŋta ket kañiwatpän kuñatneŋ. ⁵ * Äma mäyaptä ahänpän näk wäpna yänpän Anutu täño iwoyäwani Kristo u näk yän jopman api täwetneŋ. Ude yän-täkjarirä ämawebe mäyaptä nadäwä bureni api täneŋ. ⁶ Kadäni uken ämik mämä ba ämik biñam nadänkaŋ Wära! Kadäni täretak yän nadänkaŋ nämo kikiñutneŋ. Kudän ude ahäktä yäwani upänkaŋ kadäni bäräneŋ-inik nämo api tärewek. ⁷ * Nämo, kome tañi täpuri kowat ämiwän api täneŋ. Täñpän kadäni uken nakta jop irit imaka api ahäwek. Ba kenäj komeni komeni api kwaiwek. ⁸ Upänkaŋ kudän uwä bäräpi bureni ahänayän täño unitaŋo wärani. Bureni kämi api ahäwek.

⁹ * Kadäni uken näka yänpän ämawebetä iwan täñ tamiñpän manken tepmañit, komi tamiñit, kumäñ-kumäñ tadäpmäñit api täneŋ. ¹⁰ Ude täñ tamiñjirä

* **23:33:** Mat 3:7, 12:34; Luk 3:7 * **23:34:** 1Te 2:15; Mat 10:23 * **23:35:** Stt 4:8; Hib 11:4; 2Sto 24:20-21 * **23:37:** Apos 7:59; 1Te 2:15 * **23:38:** 1Kin 9:7-8; Jer 12:7, 22:5 * **23:39:** Sam 118:26; Mat 21:9 * **24:2:** Luk 19:44 * **24:5:** Mat 24:23-24; Apos 5:36-37; 1Jo 2:18 * **24:7:** 2Sto 15:6; Ais 19:2 * **24:9:** Mat 10:22; Jon 15:18

äbot täjpani ämawebe mäyaptä nadäkiniki pewä putärewäkan iwan kowata kowata api täneŋ. ¹¹ * Täjpäŋ profet jopi-jopi mäyap ahäŋpäŋ täjyäkŋarani täjirä ämawebe mäyaptä mäde api ut namineŋ. ¹² Täjpäŋ kädet wakiwaki ahäŋ yäpmäŋ kuŋjirän äma täŋo bänep iron api paorek. ¹³ * Upäŋkaŋ äma kubätä gwäk pimiŋpäŋ näkŋo man nämo peŋkaŋ yäpmäŋ kuŋarayäŋ täko uwä tärek-tärek kadäni-ken näkŋata biŋam api yäpet. ¹⁴ * Täjpäkaŋ Anutu täŋo kaŋiwat yewa gänaŋ ärokärok unitäŋo manbiŋam yäwetpäŋ yäwoŋärek täjtäŋ kuŋjirä ämawebe kudup komeni komeni itkaŋ unitä nadäŋ morenjirä kadäni uken uyaku kadäni pähap api ahäwek.

Imaka wakiinik kubä api ahäwek
Mak 13:14-23; Luk 21:20-24

¹⁵ * Jesutä ude yäŋpäŋ kubä pen ŋode yäwetkuk; Bianä profet kubä wäpi Danieltä imaka taräki waki kubä peŋawähut ikeкта yäŋkuk. Imaka yäŋkuko u Anutu täŋo kudupi yot gänaŋ irirän api käneŋ yäk. (Äma man ŋo kaŋpäŋjä mebäri ket nadäkot.) ¹⁶ Täjpäkaŋ kadäni u ahäwänä ämawebe Judia komeken nanik u bäräŋeŋ akumaŋ kome ŋo peŋpeŋ banken kaŋ kut. ¹⁷ * Äma kubätä yot yäman irayäŋ täko uwä tuŋumi yäpmäktä yot gänaŋ nämo ärowek. Nämo, jop kaŋ metäŋpeŋ kwän! ¹⁸ Ba äma kubä ketem epänken irayäŋ täko uwä äneŋi äyänutpeŋ päŋku mäniŋ sioŋ ba ämetpat tek nämo yäpek. Nämo, jop kaŋ metäŋpeŋ kwän! ¹⁹ Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironji paki nikel u bäräpi-inik api nadäneŋ! ²⁰ Unita in Ekäniken yäŋapiŋjirä ämetpeŋ kukkuk kadäni u mäniŋ kadäni-ken ba Sabat kadäni-ken ahäwektawä! ²¹ * Bureni, imaka ahäwayäŋ täyak uwä umuri pähap. Anututä pengän kunum kenta kome pewän ahäŋkumän-ken umunitä päbä apiŋo umuri pähap udewani kubä nämo ahäŋkuk. Ba udewanitä äneŋi nämo api ahäwek. ²² Ekänitä kadäni u keräpigän nämo däpmäŋ täkŋeŋkuk yäwänäku äma kubätä nämoinek itek. Upäŋkaŋ Anututä ämawebe inita iwoyäŋkuko unita butewaki nadäŋpäŋ kadäni keräpigän api däpmäŋ täkŋewek.

²³ * Kadäni ukenä ämatä Kristo udu ahätak! ba ŋo ahätak! yäŋ täwerirä unita nadäŋjirä bureni nämo täjpek. ²⁴ * Imata, kadäni uken äma mäyaptä jop manman yäŋ-täkŋatpäŋ näk Kristo ba profet kubä yäŋ api yäneŋ. Äma udewanitä kudän kudupi mebäri mebäri api täneŋ. Ämawebe Anututä inita yäpmäŋ daniwani unitäŋo bänepi peŋ awähutna yäŋkaŋ käderi paränä epän pähap ude api täneŋ. ²⁵ Täjkaŋ imaka udewani nämo ahäŋjirän intäjukun täwetat.

²⁶ * Täjpäŋ äma kubätä Kristo u kome jopi kubäken itak yäŋ täwerirän in uken nämo kuneŋ. Ba kubätä Kristo u yot gänaŋ itak ŋo yäŋ täwerirän u nadäŋ imineŋtawä. ²⁷ * In nadäkaŋ? Yäpä kwirinirän äma deken deken kwawak kak täkaŋ udegän Äma Bureni-iniktä ahäŋjirän ämawebe kuduŋtagän uken-uken naniktä kwawak api käneŋ. ²⁸ * Tom kubä kumäŋkaŋ parirän baraktä u näna yäŋkaŋ punin unu änok piäŋ kuŋjarirä u yabäŋpäŋ-nadäk täkaŋ. Udegän, kudän täwetat udewani kaŋpäŋjä Äma Bureni-inik ahätak yäŋ api nadäneŋ.

* **24:11:** Mat 24:5,24; 1Jo 4:1   * **24:13:** Mat 10:22   * **24:14:** Mat 10:18, 28:19   * **24:15:** Dan 9:27, 11:31; Dan 12:11   * **24:17:** Luk 17:31   * **24:21:** Dan 12:1; Jol 2:2; Rev 7:14   * **24:23:** Mat 24:5,11   * **24:24:** Lo 13:1-3; 2Te 2:8-9; Rev 13:13-14   * **24:26:** Luk 17:23-24   * **24:27:** Mat 24:37-39   * **24:28:** Luk 17:37

29* Imaka umuri umuri u ahäjpän paorirän uterakgän n̄ode api ahäwek; *Edap täño penyäñektä nämö ijñirän, komepak udegän api bipmäñ urek.*

Täjirän guk api täreñ mäneñ.

Ude ahäjirän imaka kehäromi n̄ikek kunum gänañ it täkañ u kudup wareñ api täñ moreneñ. *Ais 13:10, 34:4*

30* Ude ahäj irirä kudän kudupi kubä kunum gänañ ahäjirän kañpäñ Äma Bureni-inik äbäj itak yäj api nadäneñ. Ude nadäjpän ämawebe kudup-tagän konäm butewaki api täneñ. Täñirä Äma Bureni-inik uwä gubam terak, kehäromi ba epmäget kudän ikek äbäjirän ämawebe api käneñ. 31* Kañ-yäpurirä äma unitä womat tañ piänkañ añero peñ yäwet-pewän päñku ämawebe inita iwoyäwani kome kukñi kukñi, umude ba unude uken nanik api yämagutneñ.

32 Jesutä ude yäjpän man kubä pen n̄ode yäwetkuk; Man wärani kubä wama päya terak utpäñ täwera nadäwä tumbut. Wamatä dätäki pirirän kañpäñ edap kadäni keräp täyak yäj nadäk täkañ. 33 Unita udegän, in imaka imaka api ahäneñ yäj täwetat unitä ahäjirä yabäjpän tärek-tärek kadäni keräp täyak yäj api nadäneñ. 34* Näk bureni täwetat. Ämawebe apiño itkañ unitä kodak irirä imaka yäyat u api ahäj moreneñ. 35* Täñpäkañ kunum kenta kome u bok api paotdeño upäñkañ mena jinom u nämoinik api paorek.

Jesu u äneñi jidegän api äbek?

Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36

36* Äma Bureni-inik äneñi äbayäj täyak unitäño kadäni äma kubätä nämö nadätak. Añero kunum gänañ itkañ u imaka, nämö nadäkañ. Ba Anutu täño Nanak u imaka, nämö nadätak. Nanitä ini-tägän nadätak. 37* Täñkañ Äma Bureni-iniktä äneñi äbayäj täyak-ken uwä Noa täño kadäni-ken ämawebetä täñuruk-uruk täñkuño udegän api täneñ. 38 Kadäni uken gwägu nämö tokñeñirän ämawebetä nin täga itkamäj yäj nadänkañ ketem naknak, kädet kuñat-kuñat, nädapi täktäk täñ yäpmäj kuñirä Noa gäpe gänañ äronjuk. 39* Nin täga itkamäj yäj nadänkañ ude täñ irirä gwägu tañ pähap tokñeñpäñ ämawebe päke u däpmäj moreñkuk. Täñpäkañ ämawebe udegän täñuruk-uruk täñ irirä Äma Bureni-inik api äbek. 40 Kadäni uken äma yarä epän täñ irirän kubä yäpmänkañ kubä ugän api tewek. 41 Ba webe yaräwä ketem äñnañ irirän kubäwä yäpmänkañ kubä ugän api tewek.

42* Unita in ket täjpän kañiwatpäñ kuñarut. In Ekäni udeken api äbek yäj nämö nadäkañ. 43* In mehäri n̄ode nadäwut; Täha kubä mähemitä bipani uken kubo äma api äbek yäj, ude nadäjpän pidäm tañpäñ irirän kubo äma u yot gänañ täga nämö ärowek. 44 Eruk ude bumik, in udegän Ekänijintä kepma ba kadäni uken api äbek yäj nämö nadäkañ-ken uken api äbeko unita pidäm tañpäñ itkot.

45 Jesutä ude yäjpän ämawebetä udegän täneñ yäjpän man wärani kubä n̄ode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä epän watä ämaniye-kät nanik kubäta epän man n̄ode iwerek; Näk kome kubäken kwayäj unita epän watä ämanaye u watäni itpäñ ketem kadäni-kengän kañ yepmäñ towi yäj iwerek. Eruk, epän watä

* 24:29: Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2Pi 3:10 * 24:30: Rev 6:12-13; Sek 12:10; Rev 1:7; Dan 7:13 * 24:31: Ais 27:13; 1Ko 15:52; 1Te 4:16 * 24:34: Mat 16:28 * 24:35: Mat 5:18 * 24:36: Apos 1:7; 1Te 5:1-2 * 24:37: Stt 6:5-8 * 24:39: Stt 7:21-23; 2Pi 3:6 * 24:42: Mat 25:13 * 24:43: Luk 12:39-40; Rev 16:15

äma u kudän jide täñpeko unita watä äma nadäk-nadäk ikek, man buramik ikek yäj iwerek? ⁴⁶ Epän watä äma u, yäj imani ude täñpäj irirän ekänini äneñi äyäjutpeñ äbek. Äbäñpäj epän watä äma u orañ imek. ⁴⁷ * Näk bureni täwetat. Ekäninitä orañ imiñpäj tuñumi kuduptagän watäni it imekta iniñ kirewek. ⁴⁸⁻⁴⁹ Täñ, epän watä äma u goret täñpeko uwä ñode nadäwek; A! Ekäninawä ñodetä nämo api äbek! Ittäñgän kämiiniñ api äbek yäj nadäwek. Ude nadäñpäj epän watä noriye wanoriye ätu däpmäñpäj yawat kirenjit, ba täñgunğunğ ume nañkañ täñgunğ tañpäj irek. ⁵⁰⁻⁵¹ * Ude täñkañ ekäninita gunğ tañpäj irirän ekänitä kadäni ukengän äbek. Äbäñpäj waki täñ irirän kanpäj epän watä äma u utkañ madäñ jukutpäj täñyäkñarani ämatä kumäñpeñ päñku irani-ken mañpän kuneñ. Ukät itkañ komi nadäñpäj konäm butewaki täñkañ meni jiwätpeñ itneñ yäk.

25

Webe gubañi 10 unitäño manbijam

¹ * Jesutä ude yäjpäj pen ñode yäwetgän täñkuk; Tärektärek kadäni uken Anututä yabäj yawat epän täñpayäj täyak u ñode bumik; Webe gubañi 10 udetä ñode täneñ; Äma ekänini kädet miñin imagutta kuneñ. ² Webe ätu nämo nadäwä tumbani, ätuwä nadäwä tumbani. ³ Nämo nadäwä tumbani webe 5 unitä topän umeni paorirä piñpäj ijikta nämo nadäneñ. ⁴ Täñ, nadäwä tumbani webe 5 uwä topän umeni kädet miñin paorirä piñpäj ijikta nadäñpäj yäpneñ. ⁵ Täñpäkañ äma ekänini uwä bäräñeñ nämo äbäñirän irä wawapäñ gurän täñpäj däpmon patneñ.

⁶ Parirä bipani bämopi-inik äma kubätä gera ñode yäwek; Ekänijin äbatak! Eruk, akumañ päñku imagurut! yäk. ⁷ Yäwänä webe gubañ uwä kudup kikuñutpäj päñaku topäni yäpneñ. ⁸ Täñpäkañ nämo nadäwä tumbani webe 5 unitä webe 5 nadäwä tumbäpäj umeni yäpneño uwä ñode yäwetneñ; Nin täño topän ijinapäj kumäñkañ yäk. Unita intä umeni ätu piñ nimut yäk. ⁹ Yäjirä webe nadäwä tumbani unitä yäwetneñ; Nämo, imata ude täne? Ume yäpmäj äbämäño unitä nin kudup täga nämo täñkentäj nimek yäk. Injin kuñkañ gwäki peñpäj kodaki yäput yäk.

¹⁰ Ude yäwäwä topän umeni suwanayäj kuñirä äma ekäni u ahäñpäj webe gubañ 5 nadäwä tubani u yäj-yäkñat yäpmäj kwek. Kumañ yotpärare-ken ahäñpäj yot gänañ äro yäma ukätpäñ ketem nañ itneñ. ¹¹ * Ketem ude nañ irirä nämo nadäwä tumbani webe 5 u äbäñpäj yäman umu itpäñ yäneñ; Ekäni, yäma dat nimi yäk. ¹² * Yäwäwä äma ekäni unitä yäwerek; Bureni täwetat! Inta nämo nadätat yäk.

¹³ * Jesutä ude yäjpäj ämawebe ñode yäwetkuk; Unita in udegän, täñpidäm-pidäm tañkañ kañ kuñarut. Imata, Ekäni udeken api äbek yäj kadäni nämo nadäkañ.

Äma moneñ uwäk yämani unitäño manbijam

Luk 19:12-27

¹⁴ * Jesutä ude yäjkañ äneñi Anututä yabäj yawat epän täk täyak u jidewani yäj nadäkta man wärani kubä pen ñode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä kome

* **24:47:** Mat 25:21,23   * **24:50-51:** Mat 8:12   * **25:1:** Rev 19:7; Luk 12:35   * **25:11:** Luk 13:25-27   * **25:12:** Mat 7:23   * **25:13:** Mat 24:42   * **25:14:** Mak 13:34

banken kwa yajkaŋ watä ämaniye yarakubä yäj-yäkjat päbä moneŋi watäni it imineŋta yäpmäj daniŋpäŋ yämek. ¹⁵* Ude täŋpäŋ epän täktäki täŋo kehäromi pat yämeko udegän nadäŋjit watä ämani kubäta moneŋ uwäk 5 imek. Äneŋi kubäta yarä imek. Täŋ, kubäta kubägän imek. Moneŋ uwäk ude yämiŋkaŋ kwek. ¹⁶ Kweko kuŋarirän watä ämani kubä moneŋ uwäk 5 imeko uwä bäräneŋ päŋku epäni kehäromi täŋpäŋ moneŋ uwäk 5 imeko udegän äneŋi uwäk 5 ude yabäj ahäwek. ¹⁷ Ba noripaki kubä uwä yarä imeko udegän epäni kehäromi täŋjirän äneŋi uwäk yarä kaŋ-ahäwek. ¹⁸ Täŋ, uwäk kubägän moneŋ mähemitä imeko u yäpmäj päŋku awaŋ äneŋpäŋ kome gänaŋ peŋpäŋ yejämbe.

¹⁹ Ude täŋjirä äma ekäni u kadäni käroŋi ittäj kuŋattängän äneŋi äbek. Äbäŋpäŋ watä ämaniye yarakubä u äbot kubägän yeŋmaŋpäŋ moneŋi yämeko unita yäwet yabäwek. ²⁰ Täŋpänä äma moneŋ uwäk 5 imeko unita moneŋ uwäk 5 kodaki yäpeko ukät bok peŋpäŋ yäwek; Ekänina, gäk moneŋ uwäk 5 namiŋkuno ukeŋo epäni täŋtäyiwa äneŋi uwäk 5 ahäŋkuŋo u ŋo yäk. ²¹* Yäwänä ekäni unita iwerek; Tägagämän yäk. Gäk man buramik täŋpäŋ epän säkgämän täŋkun. Gäk imaka jopita watäni itkuno unita näkä imaka bureni unita watä itta api gepmaŋpet yäk. Unita apiŋo gäk näkkät itpäŋ oretoret terak itda yäk.

²² Ude yäwänä watä ämani kubä moneŋ uwäk yarä imeko unita iwerek; Ekänina, gäk moneŋ uwäk yaräbok namiŋkun. U näkä epäni kehäromi täŋjira äneŋi uwäk yarakät ahäŋkumän yäk. ²³ Yäwänä ekänitä iwerek; Watä ämana tägagämän! Manna buramiwani, gäk imaka jopita watäni itkuno unita imaka bureni unita watä itta gepmaŋtat yäk. Unita apiŋo gäk näkkät itpäŋ oretoret terak kaŋ it yäpmäj äroda yäk.

²⁴⁻²⁵ Yäwänä mäden moneŋ uwäk kubägän imeko unita iwerek; Ekänina, mebarika nadätat yäk. Gäk äma komi. Äma ätutä epän täk täkaŋ unitäŋo bureni ahäŋjirä gäkä yäpmäk täyan yäj nadäŋpäŋ umuntaŋkut. Unita näk moneŋ uwäk kubägän namiŋkuno u awaŋ äneŋpäŋ peŋkuro u yäpmäj äbätat ŋo! yäk. ²⁶ Ude yäwänä äma ekäni unita iwerek; Wa! Gäk epän ämana waki, orek pärani yäk. Gäk näkä äma udewani yäj nadäŋkaŋ imata näkŋo moneŋ jop peŋkun? ²⁷ Gäk ŋode tänaŋi täŋkun; Näkŋo moneŋ gamiŋkuro u moneŋ äma kerit terak peŋjiri uyaku täŋpewä taŋi ahäŋjirän äbäŋkaŋ yäpmäŋtet yäk.

²⁸ Ude yäŋpäŋ epän ämaniye ätu yäwerek; In moneŋ uwäk yomägatpäŋ uwäk 10 yäpmäj kuŋatak unita imut yäk. ²⁹* Nadäkaŋ? Äma kubätä imaka imani u yäpmäj kuŋarayäj täko uwä ätukät bumta-inik buŋät imikta yäwani. Täŋ, äma ätuwä nin imaka udewani nikek yäj nadäk täkaŋ upäŋkaŋ nämo! Imaka iŋitkamäj yäj jop nadäk täkaŋ uwä yäyomägatta yäwani. ³⁰* Ude yäŋpäŋ ekäni unita yäwek; Watä ämana gaŋani ŋo bipmäŋ urani gänaŋ pudät maŋpät äpmonpän yäk. Uken konäm kähän yäj jiwätpeŋ irän yäk.

Äma Bureni-iniktä ämawebe api yäpmäj daniwek

³¹* Täŋpäŋ Äma Bureni-iniktä kunum täŋo epmäget kudän nikek aŋeroniye-kät äbäŋpäŋ intäjukun äma ärowani pähap wäpi biŋam ikek api irek. ³²* Täŋjirän ämawebe komeŋi komeŋi uken naniktä päbä u iŋamiken api itneŋ. Äbä

* 25:15: Rom 12:6 * 25:21: Mat 24:45-47; Luk 16:10 * 25:29: Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18

* 25:30: Mat 8:12 * 25:31: Mat 16:27, 19:28; Rev 20:11-13 * 25:32: Rom 14:10; Ese 34:17

irəkanj yəpmənj danınpənj äbot yarə api yepmanjek, sipsip watä ämatä sipsip meme yəpmənj danik täkanj ude. ³³ Tənpənj äma wakiwaki kerı käpmäk kədə yepmanpənj äma tägatäga kerı bure kədə api yepmanjek.

³⁴ Ude tənkanj intäjukun äma unitä ämawebe kerı bure kədə itnayənj tənjo uwä api yäwerek; Nana inta nadənj tamitak unita näkken äbut yäk. Äbənkanj kome säkgämän Anututä bian-inik kunum kenta kome pewän ahäwəpənj inta bınam kome iwoyənkuko njo korewut yənj api yäwerek. ³⁵ * Näk nakta neñirä nepmənj towıñkuñ, ba umeta neñirä ume gwet naminñkuñ. Ba näk äma kudupi ude kuñarira nämagut yəpmənj yotjin-ken kuñkuñ. ³⁶ Ba morənj irira tek tən naminñkuñ. Ba käyäm tənjira watä it naminñkuñ. Ba komi yot gənanj irira nabənj tareñkuñ yäk.

³⁷ Ude yäweränä ämawebe täga unitä kowata njo de api iwetneñ; Ekäni, jidegän uken nakta geñirä gepmənj towıñkumənj? Ba umeta geñirä jidegän uken ume gwet gamıñkumənj? ³⁸ Ba gäk jidegän äma kudupi ude äbənjiri gəmagut yəpmənj yotnin-ken kuñkumənj? Ba jidegän morənj iriri tek tən gamıñkumənj? ³⁹ Ba jidegän käyäm tənjiri watä it gamıñkumənj? Ba komi yotken iriri gabənj gəwat epän jidegän uken tən gamıñkumənj?

⁴⁰ * Ude iweräwä intäjukun äma unitä kowata njo de api yäwerek; Näk bureni täwetat. Imaka ude ämawebenaye äpani njo kubäta tən imik tənkuñjo u näka tən namik tənkuñ yäk.

⁴¹ * Tənjä ämawebe kerı käpmäk kədə itnayənj tənjo uwä njo de api yäwerek; Kewewut! Kädəp äbot Anututä äma waki Satan-kät epän ämaniye-kätta yənpənj penkuko uken äpmo api itneñ yäk. ⁴² Imata, in njo de tən naminñkuñjo unita; Näk nakta neñirä ketem nämo naminñkuñ. Umeta neñirä ume nämo gwet naminñkuñ. ⁴³ Näk äma kudupi ude kuñarira yotjin-ken nämo yənj-yäkñat yəpmənj kuñkuñ. Ba morənj irira tek nämo tən naminñkuñ. Käyäm tənjira watä nämo it naminñkuñ. Ba komi yot gənanj irira nämo nabənj näwatkuñ.

⁴⁴ Ude yäweränä ämawebe waki unitä kowata njo de api iwetneñ; Ekäni, jidegän uken nakta geñirä nämo gepmənj towıñkumənj? Ba umeta geñirä jidegän uken ume nämo gwet gamıñkumənj? Gäk äma kudupi ude äbənjiri jidegän nämo gəmagut yəpmənj yotnin-ken kuñkumənj? Ba jidegän morənj iriri tek nämo tən gamıñkumənj? Käyäm tənjiri jidegän uken watä epän nämo tən gamıñkumənj? Ba komi yotken iriri jidegän gabənj gəwat epän nämo tən gamıñkumənj?

⁴⁵ Ude iweräwä intäjukun äma unitä njo de api yäwerek; Näk bureni täwetat. Imaka ude ämawebenaye äpani njo kubäta nämo tən imik tənkuñjo u näka tən namik tənkuñ. ⁴⁶ * Unita ämawebe u komi tärek-täreki nämoken api yepmanpən äpmoneñ. Tənkanj ämawebe täga uwä irit kome säkgämän paot-paori nämoken api yepmanjek.

26

Jesu utta man topuñ

Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53

* 25:35: Ais 58:7 * 25:40: Snd 19:17; Mat 10:42, 18:5; Mak 9:41 * 25:41: Mat 7:23; Rev 20:10

* 25:46: Dan 12:2; Jon 5:29

1-2 * Eruk, Jesutä man kudup yawet morenpäj iwaräntäkiye ñode yawetkuk; In nadäkan? Yäjnen uwä Pasova Orekirit kadäni. Kepma uken Äma Bureni-inik uwä iwaniye keru terak pewäkan iwaniyetä päya kwakäp terak api untenj.

3 Tänpäkan bämop äma intäjukun tänpäni-kät Juda täño ekäni ekäni ätutä bämop äma intäjukun tänpäni wäpi Kaifastä yotken käbeyä täñkuñ. 4 Käbeyä tänpäj Jesu käbop injpäj utta man topuñ. 5 Ude tänpäj yäjkuñ; Nämö yäk. Orekirit kadäni-ken tänpäna ämik pähap ahäwek yäk.

Webe kubätä Jesu ume käbäni tägapäj ärut iminjuk

Mak 14:3-9; Jon 12:1-8

6 Tänpäkan Jesu Betani yotpärare-ken itkuk. Itkan Saimon gisik paräm ikek yäj iwerani unitä yotken äronpäj ketem bok nañkumän. 7 * Ketem nañ irirän webe kubätä ume käbäni säkgämän u gwäki ärowani penpäj yäpuko upäj yäpmäj abuk. Yäpmäj päbä Jesu ketem nañ irirän gwäki-ken kudup piñ ibatkuk.

8 Ude täñjirän iwaräntäkiye bok itkuño u kañkan kokwawak nadänpäj yäjpäj-nadäk ñode täñkuñ; Wa! Mebäri imata moneñ pähap ño jop awähutak? 9 Ume u ämata yäminpäj moneñ täñ yäpmäjkan äma jäwärita yäminjirän uyaku këna tägatek yäk.

10 Ude yäjirä Jesutä bäräjnej yabänpäj-nadänpäj yawetkuk; In webe ño imata ibekan? U iron säkgämän kubä täñ namitak. 11 * Äma jäwäri inkät wari wari pen irirä iron täñ yämına yäjpäj kan täñ yämut! Upäjkan näk inkät wari nämö api itne. 12 Näk kumbapäj api änenenjo unita awañken kukta gupna ume käbäni niked u ärut namitak. 13 Näk bureni täwetat. Manna biñam Täga komeni komeni yäjahäj yäpmäj kunayäj täño udegän webe ñonitä täñ namitak unitäño manbiñam bok api yäj yäpmäj kuneñ. Ude täñjirä ämawebetä webe ñonita nämö api guñ tänen yäk.

Judas Jesuta iwan täñ iminjuk

Mak 14:10-11; Luk 22:3-6

14-15 * * Tänpäkan iwaräntäki kubä wäpi Judas-Kariot unitä Jesu iwan keru terak kan pewa yäjkan bämop äma intäjukun tänpänitä itkuñ-ken päñku ñode yawetkuk; Näk Jesu ketjin-ken pewawä moneñ jide api naminen? Yäwänä siliwa moneñ 30 ude iminjkuñ. 16 Imäkan Judastä päñku iwan keru terak kan pewa yäj nadänpäj Jesu iwaräntäj yäpmäj kuñatkuk.

Pasova Orekirit täño ketem nañkuñ

Mak 14:12-21; Luk 22:7-14,21-23; Jon 13:21-30

17 * Tänpäkan orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämö awähurani täño äñnak-äñnak u yäput penkuñ. Kadäni ukengän iwaräntäkiyetä Jesu päñku ñode iwetkuñ; Nin apiño yot deken päñku Pasova täño imaka imaka u täñtuñum täne?

18 * Yäwawä Jesutä yawetkuk; In yotpärare-ken äronpäj äma kädet moräk-ken itak u kañpäj ñode iwerut; Yäwoñärewani äma ñode yäyak. Kadänina keräp täyak unita gäkä yotken näkkät näwaräntäknaye-kät Pasova täño ketem nänetä nadätat. 19 Ude yäweränkan iwaräntäkiye Jesutä man yäjku udegän päñku yot mähemu u iwetkan Pasova täñtuñum täñkuñ.

* 26:1-2: Kis 12:1-27; Mat 20:18 * 26:7: Luk 7:37-38 * 26:11: Lo 15:11 * 26:14-15: Jon 11:57 * 26:14-15: Sek 11:12 * 26:17: Kis 12:14-20 * 26:18: Mat 21:3

²⁰ Ude tãñkañ kome bipmãñirãn Jesu iwarãntãkiye 12 u yãmagurãn pãñku yot uken itpãñ Pasova ketem nanñkuñ. ²¹ Nañ ittãngãn Jesutã man ñode yãwetkuk; Nãk bureni tãwetat. Inkãt nanik kubãtã iwan tãñ namayãñ yãk. ²² Ude yãñirãn nadãñpãñã butewaki nadãñpãñ ini-ini iwet yabãñkuñ; Ekãni, nãka yãyan?

²³ * Ude yãñtãko Jesutã yãwetkuk; Åma nãkkãt kãrãga gãpe kubãgãn nãkamãk ñonitã iwan kerik-ken nepmanpayãñ. ²⁴ Nadãkañ? Åma Bureni-inik uwã kãdet yãñ imani udegãn api iwarek. Upãñkañ åma iwan kerik terak nepmanpayãñ tãyak u kowata jidewani kubã api yãpek? Uwã komi umuri kubã api yãpek yãk.

²⁵ Ude yãñirãn Judas, Jesu iwan kerik terak pewayãñ tãñkuko unitã Jesu iwetkuk; Yãwoñãrewani åma, nãka ba yãyan? Yãwãnã iwetkuk; Gãk ubayãñ yãk.

Bãnep kubãgãn åñnak-åñnak yãput penñkuk

Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1Ko 11:23-25

²⁶ * Eruk ketem nañ irirã Jesutã kãrãga kubã yãpmãñkañ Anutu bãnep tãga man iwetkañ tokãt jukutpãñ iwarãntãkiye tã ñode yãwetpãñ yãmiñtãñ kuñkuk; Ño yãpmãñpãñ nanñput. Ñowã nãkño gupna yãk. ²⁷ Ude yãñpãñ wain ume yãpmãñkañ Anutu bãnep tãga man iwetpãñ iwarãntãkiye ñode yãwetpãñ yãmiñtãñ kuñkuk; In kudup ño nanñput. ²⁸ * Ñowã nãkño nãgãtna, Anututã åmawebe-kãt topmãk-topmãk tãyak u tãñkehãrom takta. Tãñpãñ åmawebe mãyap tãño momi awãhuretta yãñpãñ nãgãtna piwayãñ tãyat. ²⁹ Nãk bureni tãwetat. Wain ume åneñi nãmo nanñkañ it yãpmãñ kuñtãngãn Nana tãño yewa gãnañ åronñkañ wain ume mebãri kubã inkãt bok api nãne yãk. ³⁰ * Ude yãwerãnkañ kap kubã tenpãñ yot penpen kumañ Olip Pom terak åronñkuñ.

Pitatã wãpna kãbop api pewek yãñ yãñkuk

Mak 14:27-31; Luk 22:31-34,40-46; Jon 13:36-38

³¹ * Åronit åronit Jesutã yãwetkuk; Bipani ñogãn in kuduptagãn nãka mãde ut naminpãñ åmetpen kuñtãñpã kunayãñ. Ude tãñirã Anutu tãño man ñode kudãn tãwani u bureni ahãwayãñ; Nãk sipsip tãño watã åma urira sipsip api kuñtãñpã kuneñ yãk. *Sek 13:7*

³² * Upãñkañ kumbani-ken nanik åneñi akuñpãñ Galili komeken nãka jukun pãñku api it kirewet. ³³ Yãwãnã Pitatã iwetkuk; Åtutã gãka mãde kãwep api ut gamineñ, upãñkañ nãk ude nãmo api tãñpet yãk. ³⁴ * Ude yãwãnã Jesutã iwetkuk; Bureni gãwera. Apiño bipani purup gera nãmo yãñirãn gãkã kadãni yarãkubã ude wãpna kãbop pewayãñ.

³⁵ * Ude yãwãnã Pitatã gwãk kwainpãñ man kehãromigãn ñode yãñkuk; Nãmo! Gãk gutpãñ nãk bok nutta yãwãwã wãpka kãbop nãmo api pewet yãk. Ude yãwãnkañ noriyetã udegãn yãñkuñ.

Jesu inigãn pãñku yãñapik man yãñkuk

Mak 14:32-42; Luk 22:39-46

³⁶ Tãñpãñ Jesu iwarãntãkiye-kãt kuñtãngãn Getsemane epãn tobãtken ahãñpãñ yãwetkuk; In ñode irirã nãk pãñku yãñapik man yãwayãñ yãk. ³⁷ Ude yãwetkañã Pitakãt Sebedi tãño nanakiyat Jems kenta Jon, ugãnpãñ yãmagurãnkañ kuñkuñ. Kuñtãngãn nadãwãn umuri pãhap tãñpãnpãñ åma

* **26:23:** Sam 41:9 * **26:26:** Mat 14:19 * **26:28:** Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16

* **26:30:** Luk 22:39; Jon 18:1 * **26:31:** Sek 13:7 * **26:32:** Mat 28:7,16 * **26:34:** Mat 26:69-75

* **26:35:** Mat 26:56

yarākubā u yāwetkuk; ³⁸ * Bānepna-ken butewaki nadāwātāk pāhap ahān namitak unitā nurek yān nadātat. Unita in nōgān kodak itkañ nabān nāwatkot.

³⁹ * Ude yānpān ātu nanak kuñpānā kukut imāpmok tānpān yānpik man nōde yānkuk; Nana, tānañi tānpāwā nadāñiri komi bārāpi nadāwayān tāyat u nārepmirān. Ude upānkañ nākño nadāk nāmo, gākño mantā kehārom tawān.

⁴⁰ Ude yānpān āma yarākubā unitā itkuñ-ken āyāgutpeñ kuñpān yabāwān dāpmon pat itkuñ. Dāpmon parirā yabānpān Pita iwetkuk; In imata dāpmon pat itkañ? In kadāni kerāpi nākkāt kodak tāga nāmo itneñ? ⁴¹ * Tāñyabāk-ken kwitanenja ket nadānpān yānpik man yān itkot. Bānepjintā nāk nāwatta pidām tākañ upānkañ kehāromijin nāmo yāk.

⁴² Ude yāwetkañ āneñi pānku nani nōde iwetkuk; Nana, komi nadātat nō tāga nāmo nārepmitnañi tānpāwā jop waki nadān naminjiri komi nō nadāwa tāreñirān gākño mantā kehārom tawān yāk.

⁴³ Man ude yān paotpān āyāgut pābā āma yarākubā u dāpmon pen parirā yabānkuk. ⁴⁴ * Ude yabānkañ āneñi pānku yānpik man yānkuko udegān yāñirān kadāni yarākubā tānkuk. ⁴⁵ Ude tānkañ iwarāntākiyetā patkuñ-ken u kuñpān yāwetkuk; Ai! In dāpmon pen pat itkañ? Kadāni tāretak! Āma Bureni-inik uwā momi āma kerī terak ārokārok kadāni kerāp tāyak nō. ⁴⁶ * Unita akwāpān pānku yabān ahāna! Āma iwan kerī-ken nepmakta yāwani uwāku ābātak nō yāk.

Iwantā Jesu injtkuñ

Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:3-11

⁴⁷ Jesu man ude yāwet irirān iwarāntākiye 12 u kubā wāpi Judas u pengān ahān yāmiñkuk. Iwan āma māyap kadā boham ikek penta ābuñ. Iwan āma uwā bāmop āma intājukun tānpāni ba Juda tāño āma ekāni ekāni unitā peñ yāwetpewā ābuñ. ⁴⁸ Intājukunā Judastā man kādet nōde yāwetkuk; Nākā pānku āma u bayān imiñpān inin orerirā nabānkañ upān kañ injirut yān yāwetkuk. ⁴⁹ Eruk Jesu ahān imiñpān iwetkuk; Yāwoñārewani āmana! Ude yānpān bayān imiñpān inin oretkuk.

⁵⁰ Judastā ude tāñirān Jesutā iwetkuk; Notnapak, epān tānpayān nadānpēñ ābātan ude tāyi! Yāwānā iwantā ābuñowā injtpān kerigān topuñ. ⁵¹ * Ude tāñirā iwarāntāki kubātā pāipi pion gānañ nanik wādāwān kwāpānā bāmop āma unitāño watā āmani kubā ura yākñat jukuni painkuk. ⁵² * Ude tānpānā Jesutā iwetkuk; Ai! Pāipka pe! Āma kubātā āmik tāñpeko uwā kowata udegān utneñ. ⁵³ Nōdetā nāmo nadātan? Nanaken gera yāñira anjeroniye māyap peñ yāwetpewān ābā tāga tāñkentāñ naminēñ. ⁵⁴ Upānkañ tāñkentāñ naminēño uwā Anutu tāño man kudān tāwani u jide tānpān bureni ahāwek?

⁵⁵ * Ude iwetpānā Jesutā komi āma ābuño u yāwetkuk; Jide? Intā nabāwā kubo āma āmik tānpāni ude tānpapān kadā boham ikek nutnayān ābākañ? Nāk kepmani kepmani kudupi yot gānañ āronkañ inkāt āmawebe Anutu tāño man yāwetpān yāwoñārek tāk tāñkut-ken ugān imata nāmo nepmāñitkuñ? ⁵⁶ * Upānkañ in nōde tāñ naminjirā Anutu tāño manbiñam terak profet bianitā nāka man kudān tāñkuño u bureni ahāwān! Ude yāwānkañ iwarāntākiye kudup Jesu kakātānpēñ kuñtānpā kuñkuñ.

* **26:38:** Jon 12:27 * **26:39:** Hib 5:7-8; Mat 6:10 * **26:41:** Mat 6:13; Hib 2:14, 4:15 * **26:44:** 2Ko 12:8 * **26:46:** Jon 14:31 * **26:51:** Jon 18:26 * **26:52:** Stt 9:6; Rev 13:10 * **26:55:** Luk 19:47, 21:37 * **26:56:** Mat 26:31

*Jesu manken tenjuk**Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:12-14,19-24*

⁵⁷ Täppäkanj komi äma unitä Jesu imagut yäpmanj bämop äma intäjukun tänpäni wäpi Kaifas unitä yotken kunjkuj. Yot uken kunjpäj Baga man yäwonaREWANI ämakät Juda täno äma ekäni ekäni kuduptagän kubäken ugän itkuj. ⁵⁸ Irirä Pita mädegän käbop itpäj-yabäk täptäj kumanj yot unitäno yewa gänañ äronjuk. Äronpäjä Jesu jide täj iminayänj yäj yabänpäj-nadäktä yot täno watä ämakät bok manjtkuj.

⁵⁹ Täppäkanj Baga man yäwonaREWANI ämakät Juda täno äma ekäni ekäni u kuduptagän itpäj Jesu kumän-kumän utna yänkanj Jesu jop ikjatta jop man-man ätuta wäyäkneñkuj. ⁶⁰⁻⁶¹ * Ude tänjirä äma mäyaptä Jesu imaka wakiwaki ude täk tänjukonik yäj jopman ude yänkujo upänkanj Jesuken imaka goret kubä nämo kanpäj nadänkuj. Tänjirä äma yarätä äbänpäj yänkumän; Äma nowä ñode yänjirän nadänkumäk yäk. U näk kudupi yot wäramutkanj kepma yaräkuäb-tagän äneñi täga tänpet yäj yänjirän nadänkumäk yäk.

⁶² Ude yäwerirä bämop äma intäjukun tänpäni unitä akuñpäj Jesu iwet yabänjuk; Man kowata kubä nämo yäwerayänj? Äma päke ño gäka man yäkanj ño nadäwi jide täyak? ⁶³ * Yänjirän Jesutä kowata nämo yänjuk. Man nämo yänkanj kum irirän intäjukun äma unitä äneñi iwet yabänjuk; Anutu Bureni kehäromi u wäpi terak yänkehärom tänpäj niwet! Äma Anututä ämawebeniye täñkentäktä iwoyäwani Kristo u gäk ba nämo? Gäk Anutu täno Nanaki ba nämo?

⁶⁴ * Yäwänä yänjuk; Yäyan ubayänj. Unita näk bureni täwetat; Äma Bureni-iniktä Anutu ärowani täno keru bure käda ittängän kunum gänañ gubam terak äbänjirän api käneñ. ⁶⁵⁻⁶⁶ * * Ude yäwänä bämop äma intäjukun tänpäni u nadäwän wawäpäñ iniken tek weñ-gäjähutpäñ yänjuk; Mangämän imata wari yäne? Anutu yänärok man iwetak unita in jide nadäkanj? Yäwänä äma päke itkujo unitä kumän-tagän ñode yänkuj; U kumäktä biñam täyak! yäk.

⁶⁷⁻⁶⁸ * Ude yäwäkanj ätutäwä iwit ut ibarirä ätutäwä dapuri tänpipinjanj keru mugwäjinpäñ utkuj. Ätutäwä keru pipiyänpäñ bumumi-ken utkanj yänärok man ñode iwetkuj; Gäk profet unita äma gutak unitäno wäpi niwet! yäk.

*Pitatä Jesu wäpi käbop penjuk**Mak 14:66-72; Luk 22:54-62; Jon 18:15-18,25-27*

⁶⁹ Täppäkanj Pita yäman umu, man yot yewa gänañ manjirirän yot unitäno watä webe kubätä ahänj iminpäñ iwetkuj; Ai! Jesu Galili komeken nanik ukät kunjarani kubä gäk yäk. ⁷⁰ Yäwänä yänjuk; Gäk man jide yäyan? Yänjiri guñ täyat yäk. ⁷¹ Ude yänkanj äpämanj kwayänj tänjirän yäma-ken webe kubätä kanpäñ äma itkujo u yäwetkuj; Äma ño Jesu Nasaret nanik täno äbotken nanik kubä yäk. ⁷² Yäwänä äneñi äwo yänjuk.

⁷³ Eruk ätu itpäjä äma itkujo unitä iwetkuj; Nadäkamänj! Gäk äbot uken nanik yäk. Galili man kotäk terak yäk täyan unita nadäkamänj yäk. ⁷⁴ Ude yäwäwä Pitatä yänjuk; Anutu wäpi terak bureni-inik täwetat! Äma wäpi yäkanj u nämoinik nadätat. Jop man yäwawä Anututä kowata namän yäk. Ude yänjirän pengän purup gera yänjuk. ⁷⁵ * Yänjirän Pita u Jesutä man ñode

* **26:60-61:** Jon 2:19-21 * **26:63:** Ais 53:7; Mat 27:12 * **26:64:** Sam 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30

* **26:65-66:** Apos 14:14; Mat 9:3; Jon 10:33 * **26:65-66:** Wkp 24:16; Jon 19:7 * **26:67-68:** Ais

50:6, 53:5 * **26:75:** Mat 26:34

iwetkuko u nadāwān tāreṅkuk; Purup man nāmo yāṅirān gāk kadāni yarākubā nākṅo wāpna kābop pewayāṅ yāk. Man u juku piṅpāṅ bānepi-ken jāgāmi pāhap nadāṅpāṅ āpāmaṅ pāṅku konām bumta kotkuk.

27

Judas kotāki topuk

¹ Eruk, kome yāṅeṅ pak taṅirān bāmop āmakāt Juda tāṅo ekāni ekāni kuduṅtagān kubā-kengān itkaṅ Jesu utpewā kumbekta yāṅkehārom taṅkuṅ.

² Ude yāṅpāṅ kerī pādāt tāṅpāṅ yāpmāṅ pāṅku Pailat kerī terak peṅkuṅ. (Pailat uwā Rom gapmantā iwerirān Juda āmawebe yabāṅ yāwarani.)

³ * Tāṅirā Jesu kumāṅ-kumāṅ utneṅta yāniṅ kireṅkuko u nadāṅpāṅ āma iwan kerī-ken pewani Judas ini tāṅkuko unita waki nadāṅkuk. Ini tāṅkuko unita waki nadāṅpāṅ siliwa monēṅ 30 ude yāpuko u porīṅ yāpmāṅ āma ekāni ekāniken āneṅi kuṅkuk. ⁴ Pāṅku yāwetkuk; Nāk jopman yāṅpāṅ āma siwōṅi kubā kumākta taniṅ kireṅkuro unita nadāṅira jāgāmi tāyak yāk. Yāwānā iwetkuṅ; Ninken imata yāyan? Gākṅa tāṅkuno yāk.

⁵ Ude iwerāwā Judastā monēṅ u kudupi yot gānaṅ ureṅ tāṅpān āronkuṅ. Tāṅpāṅ yepmaṅpeṅ kotāki topayāṅ kuṅkuk.

⁶ Kuṅirān bāmop āma ekāni ekānitā monēṅ kudupi yot gānaṅ ureṅ tāṅpān āronkuṅo u butuṅpāṅ kubā-kengān peṅpāṅ yāṅkuṅ; Monēṅ ṅo āma tāṅo nāgāt suwawani unita monēṅ ṅopāṅ Anututa biṅam kudupi yotken pekta бага mantā yājiwāt tāyak yāk. ⁷ Ude yāṅpāṅ man yāṅtāṅ kuṅtāṅgān bānep kubāgān tāṅpāṅ ṅode yāṅkuṅ; Monēṅ ṅowā āma kubā wāpi Pota unitāṅo epān tobāt kaṅ suwana yāk. Tāṅpāṅ kome suwaṅkuṅo u āma kome kubāken nanik Jerusalem ābāṅpāṅ kumāṅirā āneneṅta iwoyāṅpāṅ peṅkuṅ. ⁸ Mebāri unita kome u wāpi “Nāgāt Kome” yāṅ yāk tākaṅ.

⁹⁻¹⁰ * Ude tāṅkuṅo unita man kudān profet Jeremiaiātā bian ṅode kudān tāwani u bureni ahāṅkuk; Juda āmawebetā āma unita nadāwā āpani tāṅirā monēṅ gwāki tāpuri siliwa monēṅ 30 udegān peṅkuṅ. Ekānitā nāwetkuko udegān monēṅ upāṅ Pota tāṅo epān tobāt suwaṅkuṅ.

Pailattā Jesu iwet yabāk tāṅkuk

Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38

¹¹ Jesu Pailat iṅamiken irirān Pailattā ṅode iwet yabāṅkuk; Gāk Juda tāṅo intājukun āma ba? Yāwānā Jesutā iwetkuk; Yāyan uba yāk. ¹² * Tāṅpākaṅ bāmop āma intājukun tāṅpani-kāt āma ekāni ekānitā Jesu yāṅpāṅ-kaṅiwat man māyap yāṅkuṅo upāṅkaṅ Jesutā man kowata kubā nāmo yāwetkuk. ¹³ Jesu man nāmo yāṅkaṅ irirān Pailattā āneṅi iwetkuk; Man mebāri mebāri gākā terak wohutkaṅ ṅonita kowata imata nāmo yāyan? ¹⁴ * Ude yāwānā Jesu man kubā nāmo iniṅ yāṅkaṅ kum irirān Pailattā nadāwātāk taṅi tāṅkuk.

Pailattā Jesu kumbān yāṅpāṅ yāniṅ kireṅkuk

Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Jon 18:39-19:16

¹⁵ Tāṅpākaṅ Pasova Orekirit kadāni-ken Rom gapman tāṅo watā āmatā ṅode tāk tākaṅonik; Āmawebetā āma komi yot gānaṅ irani kubāta gāripi nadāṅpāṅ Rom gapman tāṅo watā āma iwerāwā āma ugānpāṅ dāt imān yāpmāṅ kuk tāṅpani. ¹⁶ Eruk, kadāni uken āma waki kubā wāpi Barabas u komi yot

* 27:3: Mat 26:14-15 * 27:9-10: Sek 11:12-13 * 27:12: Ais 53:7; Mat 26:63 * 27:14: Jon 19:9

ganaŋ irani. ¹⁷ Täŋpän ämawebe Pailattä yot yäma-ken käbeyä täŋpän irirä yäwet yabänkuk; Netäpän dät ima äpämaŋ kwek? Barabas ba Jesu, Kristo yän iwerani u? ¹⁸ * (Man ude yäwetkuko uwä Pailattä ñode nadänpän yäwetkuk; Juda äma ekäni ekänitä Jesuta kokwawak nadänkuŋo unita Jesu näkken pewä äbuk yän nadänkuk.)

¹⁹ Täŋpakan Pailattä man epän täŋ irirän webenitä manbiŋam kubä ñode pewän yäpmän äbuk; Äma siwonji unita imaka kubä täŋ iminaŋi nämo yäk. Näk bipani däpmonken äma unitagän yänpän nadäwätäk pähap tät yäk.

²⁰ Pailattä manbiŋam ude nadänkukopän bämop äma intäjukun täŋpani-kät Juda täŋo äma ekäni ekäni unitä ämawebe päke u yäwetkuŋ; Pailattä täwet yabäk täŋpänä ñode kaŋ yäwut; Barabas pit imiŋ pewi kuŋirän Jesupän kumäkta kaŋ tewi yäpmän äpän yäk. ²¹ Eruk Pailattä ämawebe päke u yäwet yabänkuk; Netäpän pit imiŋpewa jop äpämaŋ kwek? Ude yänjirän gera terak yänkuŋ; Barabas u! yäk. ²² Yäwäwä yäwetkuk; Täŋ, Jesu, Kristo yän iwerani unitawä jide täŋpet? Ude yäwet yabäwänä yänkuŋ; Päya kwakäp terak utpewä kumbän! yäk.

²³ Ude yäwäwä Pailattä yänkuŋ; Waki kubä jide täŋkukta? Ude yäwänä ämawebe päke unitä gera taŋi terak ñode yäkgän täŋkuŋ; Päya kwakäp terak kaŋ kumbän! ²⁴ * Ude yän ittänğän Pailattä nadänkuk; Näkño man kumän yäpmän äpäkaŋ yäk. Pen yänğäyiwa ämik pähap ahäwek yäk. Ude nadänpänä ume yäpmänpän ämawebe injamiken keru ärutpäŋä yänkuŋ; Äma ñonitä kumabayän täyak uwä momi näkño nämo. Momi injinta biŋam yäk.

²⁵ * Ude yäwänä ämawebe päke unitä yänkuŋ; Jop uken yäk. Kowata ba momi u ninkät nintäŋo nanakta biŋam kaŋ täŋpän! ²⁶ Ude yäwäkaŋ Pailattä Barabas jop tewän äpämaŋ kuŋirän Jesu kadätä päripmänpän päya kwakäp terak utpewä kumäkta komi ämata yämän yäpmän kuŋkuŋ.

Jesu utpäŋ täŋjirek-irek täŋkuŋ

Mak 15:16-20; Jon 19:2-3

²⁷⁻²⁸ * Yämän yäpmän kuŋpänä Pailat täŋo komi ämatä Jesu yänjikŋät yäpmän komi äma täŋo yot ganaŋ äronpän komi äma ätuta yänpewä äbuŋ. Äbänpänä Jesu it gwäjinpän teki yänopmän imiŋpänä tek gwagäri intäjukun ämatä täk täkaŋ udewani täŋ imiŋkuŋ. ²⁹ Ude täŋ imiŋpän gupmom yen kedon täŋpän gwäki-ken ahät imiŋkuŋ. Täŋpän iwänap kujat, intäjukun ämatä injit täkaŋ udewani kubä imä keru bure käda injitkuk. Ude täŋ imiŋpänä sära man iwetpäŋ yänkuŋ; Juda täŋo intäjukun äma, gäk ganiŋ oretkamän! yäk. ³⁰ * Täŋpän iwit ut ibatpäŋ iwänap kujat imä injitkuko ugänpän yäpmänpän gwäki-ken ut täŋkuŋ. ³¹ Täŋjirek-irek ude täŋ imiŋ paotpäŋä tek gwagäri ñokeŋo yänopmän imiŋpän tek iniken upän äneŋi täŋ imiŋkuŋ. Ude täŋ imiŋpänä, eruk päya kwakäp terak utnayän imagut yäpmän kuŋkuŋ.

Jesu päya kwakäp terak utkuŋ

Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

³² Imagut yäpmän kuŋpänä äma kubä Sairini komeken nanik wäpi Sai-mon kaŋ-ahänpänä komi ämatä peŋ iwetpewä Jesu täŋo päya kwakäp bu-ramiwänkaŋ penta kuŋkuŋ. ³³ Kuŋtängän kome kubä wäpi Golgota uken

* **27:18:** Jon 11:47-48; Jon 12:19   * **27:24:** Lo 21:6-9; Mat 27:4   * **27:25:** Mat 23:35; Apos 5:28

* **27:27-28:** Luk 23:11   * **27:30:** Ais 50:6

ahänkuŋ. (Golgota u ninin man terak gwäki kokäp.) ³⁴* Uken ahänpänjä eruk, Jesu gupi kwitawän yänpän wain ume jägämi iminŋkuŋ. Imäkaŋ bitnäŋkuk. ³⁵* Imä bitnäwänä komi ämatä teki yänopmäŋ iminpän päya kwakäp terak utkuŋ. Täŋkaŋ teki yäpmäkta komi ämatä närepmirek gärepmirek täŋkuŋ. ³⁶ Ude täŋkaŋ maŋit itkaŋ kaŋiwat itkuŋonik. ³⁷ Täŋpakaŋ Jesu gwäki-ken punin käda man kudän ŋode kudän täŋkuŋ;

Ŋowä JESU, JUDA Ämawebe TÄŋo INTÄjukun Äma.

³⁸* Täŋpakaŋ kubo äma yarä, kubä kukŋi kubä kukŋi yepmaŋpän bok däpuŋ.

³⁹⁻⁴⁰* * Ude täŋkaŋ ämawebe kuŋkaŋ äbäk täŋkuŋo unitä yänärok iwetpän ketsiwon täŋpän yänkuŋ; A! Gäk ŋonitä kudupi yot wäramutkaŋ kepma yaräkubätä äneŋi apı täŋpet yän yänkuŋ yäk. Unita gäk Anutu täŋo nanak bureni täŋpawä päya kwakäp terak naniktä ketärenpän äpiwä!

⁴¹⁻⁴²* Ude yänjä rä bämop äma ba Baga man yäwoŋärewni ämakät äma ekäni ekänitä udegän täŋ-irenpän näwetgäwet täŋpän yänkuŋ; Äma ŋowä äma ätu täga täŋkentän yämik täŋkukopän ini gupi täŋkentäktawä täŋpän wakaŋ yäk. Ämawebetä äma ŋonita U Isrel ämawebe täŋo intäjukun äma yän yäk täkaŋ. Intäjukun äma bureni täŋpänä päya kwakäp terak naniktä äpäŋirän kaŋkaŋ nadäkinik täŋ iminawä! ⁴³* U Anutu terak yeŋgäma pek täkaŋ yän yäk täyak, ba Näk Anutu täŋo nanaki yän yäk täyak unita itpän käna yäk. Anututä käwep täŋkentän imek yäk. ⁴⁴ Täŋpakaŋ äma waki täŋpani yarä, kukŋi kukŋi däpuŋo unitä yänärok man udegän iwetkumän.

Jesu kumbuk

Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30

⁴⁵ Täŋpän kome kepma bämopi-inik uken edap dapuri kumbuk. Kumänjäran kome kudup bipmäŋ urani it yäpmän kuŋjäran 3'kirok täŋkuk. ⁴⁶* Täŋpän 3'kirok ude täŋjäran Jesutä iniken man terak gera taŋi ŋode yänkuk; Eli, Eli, lema sabaktani? (U ninin man terak Anutuna, Anutuna imata nepmaŋtan?) ⁴⁷ Ude yänjäran äma kaŋ itkuŋo unitä nadänpän yänkuŋ; Nadäwut! Elaijata gera yäyak yäk. ⁴⁸* Ude yänjä rä äma kubätä bäräŋen pänku imaka kubä bima yabut bumik yäpmänpän wain ume jägämi gänaŋ yäputpän jikon terak pädat täŋkaŋ Jesuta iminjäran noriye ätutä iwetkuŋ; ⁴⁹ Pewut! Jop itpän käna. Elaijata bureni päbä ketärewayän käwep yäk.

⁵⁰ Ude täŋjä rä Jesu äneŋi gera taŋi yänpän kumbuk. ⁵¹* Kumänjäran kudupi yot gänaŋ tek taŋi bagata pewä wädäwani u punin ununitä komen umu ini wewän tärenkuŋ. Täŋjäran kome imaka, kwaiŋjäran mobä imät täŋpä kuŋkuŋ. ⁵² Ba äma äneŋpani awaŋtä udegän tumän eränjä rä äma mäyap Anututa nadän iminpän kumbanitä kodak taŋkuŋ. ⁵³ Kodak täŋpän itkaŋ eruk mäden Jesu ini kumbani-ken nanik äneŋi akuŋjäran ämawebe kodak taŋkuŋo u awaŋ peŋpeŋ akumaŋ Jerusalem yotpärare-ken äronjä rä ämawebe mäyaptä yabänkuŋ.

⁵⁴ Kome kwaiŋkuko ba imaka imaka ahänkuko u kaŋpän komi äma täŋo intäjukun ämakät komi ämaniye Jesu kaŋ itkuŋo unitä umuntaŋpän bärom täŋpän yänkuŋ; Wära! Ŋowä Anutu täŋo nanak bureni-inik! yäk.

* **27:34:** Sam 69:21   * **27:35:** Sam 22:18   * **27:38:** Ais 53:12   * **27:39-40:** Sam 22:7; Sam 109:25   * **27:39-40:** Mat 26:61; Jon 2:19   * **27:41-42:** Jon 11:50   * **27:43:** Sam 22:8   * **27:46:** Sam 22:1   * **27:48:** Sam 69:21   * **27:51:** Kis 26:31-33; Hib 10:19-20

⁵⁵ * Tänpäkan Jesu kumbukowä webe mäyap ban itkan kanju. Webe uwä Jesu Galili komeken naniktä iwarän tänpän tänkentäk epän täj iminj yäpmän äbuju u. ⁵⁶ * Webe kwayak uken nanik ätu wäpi ñode; Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria u Jems kenta Josep täjo minji, ba Sebedi täjo webeni, Jems kenta Jon täjo minji u.

Jesu äneñkuñ

Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42

⁵⁷ Tänpän bipäda ugän äma tunjum mähe mi kubä Arimatea komeken nanik wäpi Josep u Jerusalem äbuk. Äma uwä Jesu täjo manta gäripi nadäwani. ⁵⁸ * Eruk Jerusalem äbuko Pailat-ken päñku Jesu täjo komegup yäpmän päñku äneñpayän iwet yabänjuk. Iwet yabänjirän Pailattä nadäwän tagawäpän komi äma yäwet-pewän päñku Jesu täjo komegup ketärenpäñ iminju. ⁵⁹ Täñjirä Josep Jesu täjo komegup u yäpmänpäñ tek paki säkgämän ärurani kubäpäñ uwäk tänpän yäpmän kuñkuk. ⁶⁰ * Yäpmän päñku mobä awañ inita äneñpani u gänañ peñkuk. Awañ gänañ peñpäñ mobä tañi kubä pimiñ iwet-pewän päñku mobä awañ meni uwä yäput pipinjuk. Ude täñkan kuñkuk. ⁶¹ Tänpäkan Jesu mobä awañ gänañ peñkuko u Maria Makdala ukät wahupi-kät kan iwarirän Jesu äneñjuk.

⁶² Eruk päñku patkuño kome yäñewänä Sarare-ken bämop äma intäjukun täñpani-kät Parisi äma ätukät Pailat-ken kuñkuñ. ⁶³ * Kuñpäñ iwetkuñ; Ekäninin, man kubä nadämäjo u gäwetna; Jop man yäwani ukeño kodak itkan ñode yänjuk; Näk kumänkan edap yaräkubä täreñjirän kodak tänpän api akwet yäk. ⁶⁴ Ude yänjukko unita komi äma yäweri päñku awañ meni-ken watäni ketinik irirä edap yaräkubä kan tärewän yän yänjuk. Iwaräntäkiyetä päñku komegup yäpmän metäñpeñ kuñkan kumbani-ken naniktä akuñjuk yän ämawebe jopman yäñatneñta! Jop man bian yäwani uterakgän komegup u kubotän yäpmän kuñjirä bureni yän nadänekta yäk. Udetä nadäwätäk tänpän gäwetkamän yäk.

⁶⁵ Iweräwä Pailattä ñode yäwetkuk; Täga yäk. Komi äma yäniñ kiretat u yän yänjat päñku injin nadäkan ude yäweräkan awañ meni watäni ket kan irut. ⁶⁶ * Ude yäweränkanä komi ämakät penta päñku awañ meni ket tänpän täñpipinpäñ komi ämatä watäni itkuñ.

28

Jesu akuñjuk

Mak 16:1-10; Luk 24:1-10; Jon 20:1-18

¹ Tänpäkan Juda täjo Sabat kadäni täreñjirän Sande tamiinik Maria Makdala komeken nanik ukät wahupi Maria Jesu awañ gänañ äneñkuño u käda yänkan kuñkumän. ² Tänpäkan kadäni ukengän kon pähap kwaitjirän Ekäni täjo anjero kubätä kunum gänañ naniktä äpäñpäñ mobä awañ meni-ken täñpipiwani u yäpmän kewenpewän päñku parirän uterak mañitkuk. ³ * Gupi injami dapun yäpätä kwinit täkan ude. Teki u paki-inik. ⁴ Täñjirän komi äma u kanpäñ umun pähap nadänpän kwaitjipän kumän mañpäñ pattän kuñkuñ.

⁵ Täñjirä webe yarä unitä ahäwänä anjerotä yäwetkuk; Ek umuntädeño yäk. Näk nadätat, Jesu päya kwakäp terak utkuño u kädayän äbäkamän

* **27:55:** Luk 8:2-3   * **27:56:** Mat 20:20   * **27:58:** Lo 21:22-23   * **27:60:** Ais 53:9   * **27:63:** Mat 12:40, 16:21; Jon 2:19-21   * **27:66:** Dan 6:17   * **28:3:** Mat 17:2; Apos 1:10

yäk. ⁶ * Upäjkanj ɲo nāmo itak. U man bian tāwetkuko udegän akumañ kuk. Ek abäjkanj patpat bāgupi ɲo kawun yäk. ⁷ * Täñkanj bārāñej kuñkanj iwarāntākiye ɲode yāwerun; Jesu uwā kumbani-ken naniktā akumañ kuk. Akumañ päñku Galili komeken intājukun it kireñjirān päñku uken kañ kawut! yāñ yāwerun. Añerotā ude yāwetkanj yāñkuk; Man tāwetat uba yäk.

⁸ Täñpākanj webe yarā uwā umuntañkumāno upājkanj awañ peñpeñ kuñkanj oretoret terak iwarāntākiye yāwetdayāñ bārāñej kuñkumān. ⁹ Kuñjirān kādet miñin Jesutā pengān ahāj yāmiñpāj tamimañ yāñ yāwetkuk. Tamimañ yāñ yāwerānā gukut imāpmok täñpāj kuroñi iñitpāj iniñ oretkumān. ¹⁰ * Ude täñpākanj Jesutā yāwetkuk; Ek umuntādeñjo! Kuñkanj notnaye yāwerān päñku Galili komeken kañ nabāwut yäk.

Komi āmatā bāmop āma manbiñam yāwetkuñ

¹¹ Webe yarā u kuñjirān komi āma awañ watāni itkuño u ātutā bārāñej kumañ päñku yotpārare-ken āronpāj imaka umuri ahājnkuko unitāño biñam bāmop āma yāwetkuñ. ¹² Yāwerākanjā bāmop āmakāt Juda tāño ekāni ekānitā kābeyā täñpāj man yāñpāj-nadāk täñpāj komi āma awañ watāni itkuño unita monēñ tañi yāmiñkuñ. ¹³ * Yāmiñkanj yāwetkuñ; In ɲode kañ yāwerut yäk. Bipani nin dāpmon paritna Jesutā iniken iwarāntākiyetā pābā komegup kubo täñpāj yāpmāj kuñ yāñ kañ yāwerut. ¹⁴ Pailattā jopman u nadāñpāj goret kubā tāñ nimek yāñ nāmo umuntāñej. Nāmo, nintā tāga api iniñ bitnāne yäk. ¹⁵ Ude yāñpāj yāwerā komi āma uwā monēñ u yāpmāñpāj man yāwetkuño u buramiñkuñ. Täñkuño unita jopman u Juda āmawebe-ken patkuko unitā pen patak.

Jesutā iwarāntākiye man yāwetkuk

Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23

¹⁶ * Täñpākanj Jesu iniken iwarāntākiye 11 uwā Galili komeken pom kubā Jesutā ini bian yāwetkuko u āronkuñ. ¹⁷ Āronpāj Jesu ini kañpāj ukengān gwājijñ āpmon imiñpāj iniñ oretkuñ. Upājkanj ātutāwā bāñep yarā täñpāj U Jesu nāmo kāwep yāñ nadāñkuñ. ¹⁸ * Täñjirā Jesutā dubini-ken ābāñpāj ɲode yāwetkuk; Anututā kehāromi kuduptagān, kunum tāño ba kome tāño, nāka namiñ moreñkuk yäk. ¹⁹ * Unita in komeni komeni kuñkanj āma ābori ābori nāwarāntāknaye ude kañ tāñ yepmañput. Nāk nāwarāntāknaye täñpākanj Nan ba Nanaki ba Kudupi Munapik u wāpi terak ume kañ ārut yāmut. ²⁰ * Täñpāj man tāwetpāj tāwoñjārek täñkuro u kudup yāwetpāj yāwoñjāñejirā kañ buramiñ morewut. Bureni ɲode tāwera nadāwut; Nāk edapi edapi inkāt irira kome ɲonitāño kadāni api tārewek yäk.

* **28:6:** Mat 12:40, 16:21   * **28:7:** Mat 26:32   * **28:10:** Hib 2:11   * **28:13:** Mat 27:64   * **28:16:** Mat 26:32; Mat 28:7,10   * **28:18:** Dan 7:14; Jon 13:3; Efe 1:20-22   * **28:19:** Mak 16:15-16; Apos 1:8, 8:16, 19:5; Rom 6:3; 1Ko 1:13, 10:2; Gal 3:27   * **28:20:** Apos 18:20; Jon 14:23

Mak Maktä Jesu u kehäromini inigän kubä yän niwoṅäreкта manbiṅam ṅo kudän täṅkuk

Jontä Jesuta kädet täwitkuk

¹ Jesu Kristo u Anutu täṅo Nanaki. Unitäṅo Manbiṅam Täga yäput peṅpän ahänkuko u ṅode; ² *Bianä Anutu täṅo profet kubä wäpi Aisaiatä manbiṅam kubä ṅode kudän täṅkuk;

Näkṅo biṅam yänahäwani äma kubä ṅo.

U intäjukun kädet täwit gamikta api inij kirewet yäk.

Mal 3:1

³ Üwä kome jopi-ken pänku itkaṅ ṅode api yäwek;

Ekänitä äbäкта kädet kaṅ täwirut!

Irit kuṅat-kuṅatjin kaṅ täṅsiwoṅ tawut!

Ais 40:3

⁴ *Eruk, man Aisaiatä kudän täṅkuko udegän Jontä ṅode täṅkuk. Kome jopi-ken pänku itkaṅ ämawebeta ume ärut yämipän man ṅode yänahänjit täṅkuk; In bänepjin sukurewäkaṅ ume ärut tamiṅira Anututä momijin api peṅ tamek yäk. ⁵ Ude yäwerirän ämawebe mäyap Judia komeken nanik ba Jerusalem yotpärare-ken naniktä Jontä itkuk-ken u pänku wakini yänahänjirä Jontä Jodan ume gänaṅ yän-yäkṅat päpmo ärut yämik täṅkuk. ⁶ *Tänpakaṅ Jon uwä tektawä but kubä wäpi kameri unitäṅo pujiṅipän täṅpani upän täṅkaṅä piontäwä but gupipän täṅpani upän yamän täpäneṅpän kuṅat täṅkukonik. Täṅpän ketemtawä kápukbam-kät kähäräp umeni bipiken nanik ugänpän nak täṅkukonik. ⁷ *Ude täṅkaṅ manbiṅam ṅode yänahäk täṅkuk; Äma kubä biṅam ikek mäden näwatak yäk. Unitäṅo kehäromitä näkṅo kehäromina irepmitak. Näk äpani-inik unita u dubini-ken näk nämo itnaṅi. ⁸ Nadäkaṅ? Näk ume-inikpän ärut tamitat. Täṅpakaṅ äma mäden näwatak unitäwä Anutu täṅo Munapikpän api uwäktänj tamek yäk.

Jontä Jesu ume ärut imiṅkuk

Mat 3:13-17; Luk 3:21-22

⁹ Kadäni uken Jesutä Galili kome Nasaret yotpärare u peṅpeṅ abänjirän Jontä Jodan ume gänaṅ yänikṅat päpmo ärut imiṅkuk. ¹⁰ Ärut imänkaṅ Jesu ume gägäni-ken äbänpän kaṅkuk; Kunum aṅejirän Anutu täṅo Munapiktä imaka känaräm bumik unitä äpäṅkaṅ gwäki terak maṅjirayän täṅkuk. ¹¹ *Ude täṅjirän kunum gänaṅ nanik gera kubä ṅode ahänkuk; Gäk näkṅaken bänepna gämäni-inik yäk. Gäk gabänkaṅ gäripi pähap nadäk täyat yän yänkuk. ¹²⁻¹³ *Ude yänjirän uterakgän Munapiktä inij kireṅpewän Jesu kome jopi-ken, tom ägwäritä kuṅarani-ken pänku itkuk. Uken kepma 40 ude irirän Satantä yänikṅat täṅkukonik. Ude täṅkuko upänkaṅ Anutu täṅo aṅerotä täṅkentänj imiṅjirä it yäpmänj kuṅkuk.

Jesutä äma yaräbok-yaräbok yämagutkuk

Mat 4:12-17; Luk 4:14-15

---

* **1:2:** Mat 11:10   * **1:4:** Apos 13:24, 19:4   * **1:6:** 2Kin 1:8; Mat 11:8   * **1:7:** Apos 13:25
* **1:11:** Sam 2:7; Ais 42:1; Mat 12:18; Mak 9:7   * **1:12-13:** Sam 91:11-13

14 *Eruk, Jon komi yotken tewä irirän kadäni uken Jesu Galili komeken kuŋkuk. Pänku Anutu täŋo Manbiŋam Täga yänhähänpän ämawebe ŋode yäwetkuk; 15 *Kadäni ahätak yän yäwetkuk. Anututä intäjukun itkaŋ yabän yawat epän täŋpayän täyak u tuän keräp täyak! Unita bänepjin sukurenpän Anutu täŋo Manbiŋam Täga uwä nadänpän bänepjin-ken penpän kaŋ yäpmän kuŋarut!

16 Ude yäwetpän Jesutä Galili gwägu pomi terak kuŋattängän yabänkuk; Saimon-kät noripaki Andrutä yäk taŋi, gwägu tom yäpani u gwägu gänaŋ maŋpän äpmon irirän yabänkuk. Äma yarä uwä monen epänta gwägu tom yäpmäk täŋkumänonik. 17 *Yäk maŋpän äpmon irirän Jesutä yäwetkuk; Eruk! Epän u penkaŋ näk näwarun! Näk näwarirän gwägu tom yäpmäk täkamän udegän ämawebe Anutu iwatta yäpmäk-yäpmäk epän api tamet yäk. 18 Yäweränä uterakgän epäni u penpen iwatkumän. 19 Iwaränkaŋ ätukät kuŋpänä Sebedi täŋo nanaki yarä wäpi Jems kenta Jon u gäpe terak itkaŋ yäk taŋi, gwägu tom yäpani u ket täŋ irirän yabänkuk. 20 Yabänpän pengän yarä unita gera yänjirän nani Sebedi-kät epän ämaniye gäpe terak itkuŋo u yepmaŋpen Jesu iwatkumän.

Jesutä mäjo äma magärani kubä iwat kirenjuk

Luk 4:31-37

21-22 **Eruk ude täŋpän penta kuŋtängän Kapeneam yotpärare-ken ahänkuŋ. Uken Sabat kadäni täŋjirän Jesu Juda täŋo käbeyä yot gänaŋ äronpän manbiŋam yäwetpän yäwoŋjäreŋkuk. Täŋjirän ämawebe kikuŋutpän nadäwä kudupi kubä täŋkuk. Ude täŋpän ŋode nadänkuŋ; Baga man yäwoŋjärewani ämatä man yänpän-yäwoŋjärek täk täkaŋ ude bumik nämo yäk. Äma ŋowä man mähemitä yäyak yän nadänkuŋ. 23 Täŋpakaŋ kadäni ukengän mäjo wakitä magärani kubä käbeyä yot gänaŋ penta itkuŋo unitä kähän yänkaŋ ŋode yänkuk; 24 *Jesu, Nasaret nanik, gäk jide täŋ nimayän äbätan? Nidäpayän äbätan? Gäka nadäkamän. Gäk Anutu täŋo Kudupi Äma u! yäk.

25 Yäwänä Jesutä kaŋ-yänpän ŋode iwetkuk; Bitnä! yäk. Äma ŋo kakätänpen ku! 26 *Ude iweränä mäjotä äma uwä injtpän kwaiŋkaŋ kähän yänpän kakätänpen kuŋkuk.

27 Täŋjirän ämawebe u kaŋkaŋ nadäwätäk pähap täŋpän ini-tägän näwetgäwet täŋpän yänkuŋ; Wära! U imataken? Man kudupi kehäromi nikek yäyak! Unitä man yänjirän mäjo mani buramik täkaŋ. Äma jopitä ude täga tänaŋi nämo yäk. 28 *Ude yänpän Jesu täŋo biŋam u häräneŋ Galili kome uken-uken yänpän-nadäntän kuŋkuŋ.

Jesutä ämawebe mäyap yäpän tägaŋkuŋ

Mat 8:14-15; Luk 4:38-39

29 Täŋpakaŋ Jesu uwä Jems kenta Jon-kät käbeyä yot penpen Andru kenta Saimontä yotken kuŋkuŋ. 30 Kuŋpän Jesu yot gänaŋ äronjirän Saimon kenta Andrutä Saimon yepmani webe gup kädäp käyäm täŋkaŋ patkuko unita iwatkumän. 31 Iweränkaŋ päŋku kerigän injtpän yäpmän akunjuk. Ude täŋjirän uterakgän käyäm u paoränkaŋ päŋku ketem gwet yämiŋkuk.

* 1:14: Mak 6:17 * 1:15: Mat 3:2; Gal 4:4 * 1:17: Mat 13:47; Luk 5:1-11 * 1:21-22: Mat 4:13 * 1:21-22: Mat 7:28-29 * 1:24: Mak 5:7 * 1:26: Mak 9:26 * 1:28: Mat 4:24

³² Eruk kome bipmānjirān āma kāyām ikek ba āma mājotā magārani u yāṅ-yākṅat yāpmāṅ Jesuken ābuṅ. ³³ Yāṅ-yākṅat yāpmāṅ ābāṅpāṅ āmawebe yotpārare uken nanik kudup bumik yot yāma-ken itkuṅ. ³⁴ *Ābā irirā Jesutā āmawebe kāyām mebāri mebāri nikek yāpān tāgaṅit mājotā magārani yāwat kirenjit tāṅkuk. Ude tāṅkaṅ mājo u Jesu tāṅo mebāri nadāṅkuṅo unita man yākta yāniṅ bitnāṅkuk.

Jesu nani-kāt inigān man yāṅkumān

Luk 4:42-44

³⁵ *Ude tāṅkaṅ patkuko kome ket nāmo yāṅejirān Jesu akumaṅ yot peṅpeṅ uruṅ kāda pāṅku nani-kāt man yāṅkumān. ³⁶⁻³⁷ Yāṅ irirān Saimon-kāt noriye ātutā Jesuta wāyākṅeṅtāṅ pāṅku kaṅ-ahāṅpāṅ iwetkuṅ; E! Gāk imata ṅo itan? Āmawebe kudup gāka wāyākṅeṅ itkaṅ! ³⁸ Ude iwerāwā ṅode yāwetkuk; Nin yotpārare kukṅi kukṅi it yāpmāṅ kukaṅ-ken u kāda kuna! Uken kuṅkaṅ Anutu tāṅo man yāṅahāṅpāṅ kaṅ yāwet tāṅpa. Nāk epān u tākta ābut. ³⁹ *Ude yāṅpāṅ Galili komeken yotpārare kubākubā tāṅo kābeyā yot gānaṅ āronpāṅ man yāwerit mājo yāwat kirenjit tāṅkuk.

Jesutā āma gisik parām ikek yāpān tāgaṅkuṅ

Mat 8:1-4; Luk 5:12-16

⁴⁰ Tāṅpākaṅ kadāni kubā āma kubā gisik parām ikektā Jesuken kuṅpāṅ gukut imāpmok tāṅpāṅ butewakī terak ṅode iwetkuk; Gāk tāṅkentāṅ namayāṅ nadāṅpāṅjā nāk tāga nepmaṅṅi kudupi iret yāṅ nadātat. ⁴¹ Ude yāwānā Jesutā āma u kaṅpāṅ butewakī pāhap nadāṅ imiṅpāṅ kerī gupi terak peṅkaṅ iwetkuk; Tāga tāṅkentāṅ gamayāṅ. Eruk, parām ṅo paorut! ⁴² Ude yāwānā uterakān parām u paorirā sākgāmān itkuk.

⁴³⁻⁴⁴ *Tāṅpāṅ Jesutā āma u man kehāromi ṅode iwetkuk; Tāṅ gamitat ṅonita āmawebe biṅam nāmo yāweren. Gāk pāṅku gupka bāmop āma iwonjāre. Ude tāṅpāṅ āneṅi sākgāmān itta Moses tāṅo бага man iwatpāṅ gupe kābāṅi nikek ijiṅiri āmawebetā parām tāgakaṅ yāṅ api nadāwā tāreneṅ. Jesutā ude yāṅpāṅ iwet-pewān kuṅkuk. ⁴⁵ Pāṅku Jesutā iwetkuko ude nāmo tāṅkuk. Nāmo, Jesutā gupi yāpān tāgaṅkuṅo unitagān āmawebe kumān yāṅahāṅpāṅ yāwettāṅ kuṅkuk. Ude tāṅjirān kaṅpāṅ Jesu yotpārare bāmopi-ken kwawak tāga nāmo kwet yāṅ nadāṅkuk. Ude nadāṅpāṅ kukṅi kāda, āma māyap nāmo irani-ken kuṅat tāṅkuk. Āma māyap nāmo irani-ken kuṅatkuṅopāṅ āmawebe uken-uken naniktā ehutpāṅ pen iwarān tāk tāṅkuṅonik.

2

Jesutā āma kubā yāpān tāgaṅkuṅ

¹⁻² Eruk kepma yarāgān itpāṅ Jesu āneṅi Kapeneam yotpārare-ken kuṅjirān āmawebetā Jesu ābāko ude itak yāṅ nadāṅpāṅjā yot itkuṅ-ken u ābā bumta tokṅeṅpāṅ yāman imaka, it tokṅeṅpāṅ bāgup kubā nāmo peṅkuṅ. Bumta tokṅeṅpāṅ irirā Jesutā Anutu tāṅo manbiṅam yāwetkuk. ³ Tāṅkaṅ āma kwāyāhāneṅ tāṅpani kubā āma yarābok-yarāboktā gāraṅ tāṅpāṅ Jesuken yāpmāṅ ābuṅ. Tāṅpāṅ noriye ātu tāṅkentākta penta ābuṅ. ⁴ Yāpmāṅ ābāṅpāṅ yabāṅkuṅ; Āmawebe kātum-kātum irirā. Ude yabāṅpāṅjā Jesu dubini-ken pekta kādetta wāyākṅewā wawāpāṅ yot medāp terak punin yāpmāṅ āronkuṅ. Punin

* **1:34:** Mak 3:11-12 * **1:35:** Mat 14:23; Mak 6:46 * **1:39:** Mat 4:23, 9:35 * **1:43-44:** Mak 3:12, 7:36; Wkp 14:1-32

päro medäp äriwä tumbäpäñ äma kwäyähäneñ täñpani u gärañ ikek tewä äpmonkuk. ⁵* Ude täñjirä Jesutä nadäkiniki yabäñpäñ äma kwäyähäneñ täñpani u iwetkuk; Notnapak, gäkño momika peñ gamitat!

⁶⁻⁷* Ude yänjirän Baga man yäwoñärewani äma ätu penta itkuño unitä ñode nadäñkuñ; Ai, äma ño imata ude yäyak? Anututa yänjaroñ man yäyak yäk. Äma kubätä äma täño momi penañi nämo. Anutu-tägän momi peñ yämik täyak yän nadäñkuñ.

⁸ Ude nadänjirä Jesutä Ude nadäkan yän nadäñpäñ ñode yäwetkuk; Imata ude nadäkan? ⁹ Äma ño man jide iwerira bureni kwawak ahänjirän känayän?; Momika peñ gamitat yän iweret ba Akumañ ku yän iweret? ¹⁰⁻¹¹ Eruk, in kome terak ño Äma Bureni-inik-ken momi peñ yämik täño kehäromi itak yän nadäkta ñode täñjira kawut. Ude yänpäñ äma kwäyähäneñ täñpani u iwetkuk; Näk ñode peñ gäwetat; Aku! Patpat bägupka yäpmänkan yotka-ken kuyi! ¹²* Ude iwerirän ämawebe itkuño u inamiken akumañ patpat bägupi yäpmänkan kuñkuk. Täñjirän ämawebetä kanpäñ nadäwä inide kubä täñkuk. Täñpäñ yänkuñ; Wära! Imaka kudupi kubä käkamän! Kudän ñodewani bian kubä nämo kak täñkumänjonik. Ude yänpäñ Anutu inin oretkuñ.

Jesu Livai imagutkuk

Mat 9:9-13; Luk 5:27-32

¹³ Ude täñpäñ Jesu Kapeneam yotpärare peñpeñ äneñi Galili gwägu u gägäni-ken kuñkuk. Päñku irirän ämawebe mäyaptä ahän iminpäñ it gwäjin kuñ. It gwäjinjirä Anutu täño manbinam yäwetpäñ yäwoñäreñ täñkuk. ¹⁴* Yäwetpäñ yäwoñäreñ täytän kuñattängän Alfias nanaki wäpi Livai u takis moneñ yäpmäk-yäpmäk täñ irirän Jesutä kanpäñ iwetkuk; Gäk akumañ näk näwat yäk. Ude iweränä Livai mani buraminpäñ epäni u peñpeñ akumañ iwatkuñ.

¹⁵ Eruk kumañ päñku Jesu Livaitä yotken äronpäñ Livaikät ketem bok nan kumän. Jesu täño iwaräntäkiye-kät äma takis moneñ yäpani ätu ba äma waki täñpani yän yäwerani mäyap Jesu iwat täñkuño u ketem penta nan kuñ.

¹⁶* Ketem nan irirä Baga man yäwoñärewani äma ätu Parisi äma äbotken nanik äbä yabäwä siwoñi nämo täñpäpäñ Jesu täño iwaräntäkiye ñode yäwetkuñ; E! Jesu imata takis moneñ yäpani äma ba äma waki täñpani-kät bok itpäñ ketem näkan?

¹⁷ Man ude yänjirä Jesutä nadäñpäñ yäwetkuk; Äma kubä näk käyäm nämo yän nadäñpäñä yäpätägak ämaken nämo kwek. Täñ, äma kubä näk käyäm täyat yän nadäweko unitä uyaku yäpätägak ämaken kwek yäk. Näk epän udewani täkta äput. Näk äma inita siwoñi yän yäk täkan unita nämo äput. Nämo, äma inita näk momi täñpani yän nadäñpäñ äpani-inik kuñat täkan äma udewanita yänpäñ äput.

Nakta jop itta Jesu iwet yabänkuñ

Mat 9:14-17

¹⁸ Täñpäkan kepmä uken Jon ume ärut yämani unitäño iwaräntäkiye ba Parisi äma ätukät бага man iwatpäñ nakta jop itkuñ. Ude täñjirä äma ätutä Jesu päñku ñode iwetkuñ; Jon täño iwaräntäkiye ba Parisi äma täño yäwaräntäkiye u бага iwatpäñ nakta jop it täkan. Täñ, gäkño gäwaräntäkaye imata nakta jop udegän nämo it täkan?

* 2:5: Luk 7:48 * 2:6-7: Ais 43:25; Ijo 1:9 * 2:12: Mat 9:33 * 2:14: Jon 1:43 * 2:16: Mat 11:19; Luk 15:1-2

¹⁹ Iweräwä Jesutä kowata man wärani kubä ñode yäwetkuk; Äma ätu noripaki wäpi biñam ikek kubäkät oretoret terak kuñatkañ imata butewaki nadäñpäj nakta jop itneñ? Nämoinik! ²⁰ Täñpakañ iwantä päbä äma u injit yäpmäj kuñirä uyaku noriyetä wäyäkñewä wawäpäñ butewaki nadäñpäj nakta jop itneñ.

²¹ Jesutä ude yäñpäj iniken man kudupi-kät Parisi äma täño man ukät bok nämo awähutneñ yäj nadäñpäj man wärani yarä yäwetkuk. Kubä ñode; Äma kubätä tek wewani bipa yäñkañ tek moräki kodakipäj tek wewani biani terak täga nämo penpäj bipek yäk. Ude täñpeko uwä tek kodaki unitä täñpewän tek biani u tañi wewek. ²² Ude yäñpäj äneñi man wärani kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma kubätä wain umeni api täñpanipäj käbot tom gupipäj täñpani biani kubä gänañ täga nämo piwek. Ude täñpänä wain umeni api täñpani unitäño kehärominitä täñpewän käbot biani kehäromi nämo u tumäñpäj wain umeni ba käbori u bok jop awähutneñ. Ude täga nämo täñpek. Wain umeni api täñpanipäj käbot kodaki kehäromi gänañ piweko uyaku täga.

Jesu u Sabat täño mähe mi
Mat 12:1-8; Luk 6:1-5

²³ Eruk Juda täño Orekirit kadäni kubäken Jesu iwaräntäkiye-kät säguom epän bämopi-ken kuñatkuñ. Kuñattängän iwaräntäkiyetä säguom ätu wenpäj yäpuñ. ²⁴ * Wenpäj yäpmäjirä Parisi äma ätutä Jesu ñode iwetkuñ; U yabä! Orekirit kadäni-ken epän ude täkta yäjiwäranu ukenopäj ude imata täkañ?

²⁵ * Ude iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Ude nämo! Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpäñ täñkuño unitäño manbiñam Anutu täño man terak nämo daniñpäj nadäk täkañ? ²⁶ * Manbiñam u ñode pätak; Bian-inik Devit noriye-kät Anutu täño yot gänañ äronpäjä käräga Anututa pewanipäj yäpmäjpäñ nañkañ noriyeta imaka yämän nañkuñ. Bämop äma intäjukun täñpani wäpi Abiata kadäni unitä itkuk-ken uken ude uwä täñkuk.

²⁷ * Ude yäwetpäj ñode yäwetgän täñkuk; Orekirit kadäni uwä Anututä ämawebe täñkentäkta penkuk. Kadäni uwä ämawebeta bäräpi yämikta nämo. ²⁸ In nadäkañ? Äma Bureni-inik u imaka kuduptagän ba Sabat täño mähe mi bok.

3

Jesu epän Sabat kubäken täñkuk
Mat 12:9-14; Luk 6:6-11

¹ Kadäni kubä Jesutä Juda täño käbeyä yot kubä gänañ äronpäjä äma kerikwäyähäneñ täñpani kubä irirän kañkuk. ² Kepma u Sabat unita Parisi ämatä Jesu jide täñpäj manken kañ tene yäj nadäñpäj Jesu ket täñpäj kañiwat itkun. Jesutä äma kerikwäyähäneñ täñpani ñokenowä Sabat kadäni ño käwep yäpän täganeñ yäj nadäñpäj unita. ³ Ude kañ iwarirä Jesutä kerikwäyähäneñ täñpani u ñode iwetkuk; Ämawebe päke ño gabäjirä aku!

⁴ * Ude iweränkañ akuñpäj irirän Jesutä Parisi äma yäwet yabäñkuk; In jide nadäkañ? Orekirit kadäni-ken kädet jidewani uwä täga täne? Kädet täga täne ba kädet waki täne? Ba äma käyäm ikekta jide täñ yämine? Täñkentäj yämine

* **2:24:** Lo 23:25 * **2:25:** 1Sml 21:1-6 * **2:26:** Wkp 24:5-9 * **2:27:** Lo 5:14 * **3:4:** Luk 14:3

ba nämo täñkentäñ yämiñitna ini kumneñ? Ude yäweränä kowata man nämo yänkañ kum itkuñ.

5 * Ude täñpawä Jesutä bänepi nämo imärani yabäñpän-nadawän nämo tägawapän koki täñpän wan kuñ. Koki täñpän wawapän äma keru kwäyähaneñ täñpani uwä iwetkuk; Ketka piräreñpän yäpi-siwon tawut! Ude iweränä keru piräreñpän yäpän-siwon tañkuñ. 6 * Eruk, ude täñjirän Parisi ämatä kañpän Jesu jide täñpän kañ utne yän nadäñpän gapman täño intäjukun äma wäpi Herot unitäño äbotkät päñku käbeyä täñpän yänpän-nadäk täñkuñ.

Ämawebe mäyaptä Jesu iwarän täñkuñ

7-8 * Ude täñkañ kome u peñpeñ Jesutä iwaräntäkiye yäwän yäpmän Galili gwägu-ken kuñkuñ. Kuñjirä ämawebe bumta yäwatkuñ. Kome mäyap ñode u naniktä yäwatkuñ; Galili kome, Jerusalem yotpärare, Judia kome, Idumea kome, kome Jodan ume udude käda itkañ, Tire yotpärare, Sidon yotpärare, kome uken naniktä Jesutä imaka imaka täk täñkuko biñami u nadäñpän Jesutä itkuk-ken ukengän tokneñ moreñkuñ. 9-10 * * Ämawebe käyäm ikek mäyap yäpän tägañkuño unita äma käyäm mebari mebari niktä Jesu gupi inñitnayän nadäñpän noriye dumän yäwat yäpmän Jesutä itkuk-ken äbuñ. Äbä bumta tokñewäwä Jesu ämawebetä uyin-kätupneñ yän nadäñpänä iwaräntäkiye gäpe täpuri kubä yäpmän päbä tuän pekot yän yäwetkuk. 11 * Täñpän kadäni kadäni äma mäjotä magäranitä Jesu kañpän mäjo uwä kome terak inñami yäpä äpmonpäpän kähän yänpän ñode yäk täñkuñonik; Gäk Anutu täño nanaki yäk. 12 * Ude yäwäwä Jesutä iniken mebari yänahäkta yäjiwät-inik täñkuñ.

Jesutä iwaräntäkiye 12 ude yämagutkuk

Mat 10:1-4; Luk 6:12-16

13 Ude yänpän pom kubäken äronpän Jesutä äma ini bänepitä nadäñkuko u yänpewän äbuñ. 14-15 Ude täñpän äma 12 ude yänpewän äbuño u Jesu inikät kuñatta ba Anutu täño man kudupi yänahänjit, kehäromini peñ yämiñirän mäjotä äma magäranu yäwat kireñjit täkta yäpmän daniñkuk. 16 * Äma 12 uwä wäpi ñode; Kubä Saimon. Jesutä wäpi kodaki Pita yän iwetkuk. 17 * Yaräwä Sebedi täño nanakiyat wäpi Jems kenta Jon. Yarä unita iniken man terak wäpi Boaneges yän yäwetkuk. U ninin man terak Iromän. 18 Täñä ätu täño wäpi Andru, Filip, Batorom, Matiyu, Tomas. Kubäwä Alfias täño nanaki wäpi Jems. Kubä wäpi Tadius. Kubä wäpi Saimon Selot. 19 Kubä Judas, Kariot komeken nanik. Äma unitä Jesu iwan keru terak peñkuk.

Jesu mäjotä magärirän epän täyak yän iwetkuñ

Mat 12:24-32; Luk 11:14-23, 12:10

20 Eruk iwaräntäkiye ude iwoyänpän yepmañkañ Jesu yotken kuñkuk. Kuñkukopän ämawebe bumta äbuño unita Jesu ini ba iwaräntäkiye jide täñpän ketem nañpäm! 21 * Ude täñjirä Jesu täño noriyetä biñam u nadäñpän, Eruk! Jesu nadäk-nadäki paotak yänpän imagutnayän Jesutä itkuk-ken äbuñ.

* 3:5: Jon 11:33 * 3:6: Mat 22:15-16 * 3:7-8: Mat 4:25 * 3:9-10: Mak 4:1; Luk 5:1-3

* 3:9-10: Mat 14:36 * 3:11: Luk 4:41 * 3:12: Mak 1:34 * 3:16: Jon 1:42 * 3:17: Luk

9:54 * 3:21: Jon 10:20

22* Täppäkanj äma Baga man yäwoñärewani Jerusalem yotpärare-ken naniktä äbuñ. Äbäppäj ñode yänkuñ; Mäjo täño äma ärowani wäpi Bilisibap unitä Jesu magärirän unitäño kehäromi terak mäjo yawat kirek täyak! yäk.

23-25 Täppäj man yänkuño Jesutä u nadäppäj ämawebe yäj-päbä yepmanpäñ man wärani terak ñode yäwetkuk; Satantä iniken äboriye täga yawat kirewek? Nämoinek! Ba äma äbot kubätä kowat ämiwän täneño uwä jide täppäj kehäromi irek? Bureni, ini buap-tägän ämineño uwä kehäromini paorek. 26 Täppäj udegän Satantä iniken äboriye däpmäppäj yawat kireweko uwä kehäromi täga yäpneñ? Nämoinek! Satan ini paot-inik täñpek. 27 Ude yäppäj yäwetkuk; Äma komi kubätä iniken yot gänañ irirän äma kubätä siwani yänkanj päro tuñumi täga yomägarek? Nämo! Äma komi u bäyañ injtpäj yentä keru kuroñi pädat täppäj penkanj uyaku tuñumi täga yomägarek. 28 Unita ket täwera nadawut; Waki mebäri mebäri ba Anututa yänärok man yäkyäk unitäño momi u täga penañ. 29 Upänkanj äma kubätä Anutu täño Munapikta yänärok man yäwayäj täko uwä momini uwä tärek-täreki nämo pen api pärek yäk. Anututä momini uwä täga penañ nämo. 30 Äma ekäni ekänitä Gäk mäjäotä magäränkanj unitäño kehäromi terak täk täyan yäj iwetkuño unita Jesutä ude yäwetkuk.

Jesu täño miñje noriye u netä?

Mat 12:46-50; Luk 8:19-21

31* Man ude yäj irirän miñi noriye-kät Jesutä itkuk-ken u ahäñkuñ. Ahäppäj yäman umu itkanj Jesutä yäman äpäñ yäj nadäppäj äma kubä iwerä äronjuk. 32 Äronpäñ Jesu äma hämopi-ken irirän kanpäñ ñode iwetkuk; Ai! Meñka notkaye yäman itkanj gäka yäkanj yäk. 33 Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Meñnaye notnaye bureni-inik u netä? 34 Ude yäppäj ämawebe it gwäñjkuño u yabäppäj yänkuk; Meñnaye, notnaye bureni ño! 35 Ämawebe Anutu täño man buramik täkanj uwä näkño meñnaye, notnaye, wanotnaye bureni-inik.

4

Mujiipi pikpik täño man wärani

Mat 13:1-9; Luk 8:4-8

1* Jesutä äneñi Galili gwägu gägäni-ken äpmonpäñ ämawebe man yäwetpäñ yäwoñärek täñjuk. Täñ irirän ämawebe mäyap äbä itgwäñjpewä Jesu uwä gäpe terak punin äro manjit itkanj ämawebe gwägu gägäni-ken it yäpmäj kwäkanj Jesutä manbinjam yäwetpäñ yäwoñärek täñjuk. 2* Täppäj man wärani mäyap yäwetpäñä kubä pen ñode yäwetkuk; 3 Juku penpäñ man wärani täwerayäj täyat ño ket nadawut! Äma kubätä ketem mujiipi pikta epäni-ken päñku mujiipi täñ-irähuttäj kwek. 4 Täñ-irähuttäj kuñjirän mujiipi ätu kädät miñjin mäneñ. Kädät miñjin mäneño uwä baraktä yabäj ahäppäj nanj paotneñ. 5 Täñkanj mujiipi ätuwä kome tanj nämo, gänañ umu mobä, uterak manj tädotneñ. 6 Kome u pidämigän, gänañ umu mobä unita jäwäri punin itkanj bäräneñ tädotneñ. Bäräneñ tädotneño upänkanj edaptä yeñpewän kubit täneñ. 7 Täñ, mujiipi ätuwä mup waki gänañ mäneñ. Mup gänañ manjirä mup waki unitä äronpäñ uwäk täñpipiñ-pewä wanpäñ bureni nämo pätnen. 8 Täppäkanj mujiipi ätuwä kome gakñi nikekken mäneño uwä täga äroneñ. Äronpäñ bureni ätu ähan pätnen. Ätuwä tanj bumik pätnen. Täñ, ätuwä bumta pätnen.

* 3:22: Mat 9:34, 10:25 * 3:31: Mak 6:3; Jon 2:12; Apos 1:14 * 4:1: Mak 3:7-9; Luk 5:1-3

* 4:2: Mat 13:34; Mak 4:33-34

⁹ Man ude yānpāṅ yāṅkuk; Äma jukuni nikektä näkṅo man ṅo ket nadāwut!

¹⁰ Tänpäkaṅ ämawebe ätu kuṅ moreṅirä Jesu iniken iwaräntäkiye-kät noriye ätukät man wārani yāwetkuko unitāṅo mebārta iwet yabāṅkuṅ. ¹¹ Iwet yabāwāwā yāṅkuk; Anututä intājukun itkaṅ yabāṅ yāwat epān tāk täyak unitāṅo manbiṅam kābop irani injingān nadākta yāwani unita in-gānpāṅ täwetat. Upāṅkaṅ ämawebe päke u nāmo nadāwā tumāk tākaṅ unita u man wāranigān yāṅ nadāk tākaṅ. ¹² * Man unitagān profet kubätä bian ṅode kudān täṅkuk;

Jukujin täwä api nadāneṅo upāṅkaṅ bānepjintä nāmo api nadāwā täreneṅ.

Ba dapunjintäwä api kāneṅo upāṅkaṅ nāmo api kawä täreneṅ.

Upāṅkaṅ nadāwā tärewāpāṅ bānepi nāmo sukurek tākaṅ unita Anututä mo-
mini nāmo peṅ yāmik täyak yāk. Ais

6:9,10

¹³ Jesutä ude yānpāṅ yāṅkuk; Man wārani täweraro unitāṅo mebāri nadākaṅ ba nāmo? In mebāri nāmo nadāwā tumāṅirä man wārani ätu yāwawā jide tänpāṅ nadāwā täreneṅ? ¹⁴ Man wārani täweraro unitāṅo mebāri ṅode; Äma näkṅo man kudupi yāṅahāk tākaṅ uwä äma mujipi täṅ-irähuttāṅ kweko ude-
wani. ¹⁵ Täṅä ämawebe ätu näkṅo man kudupi nadānpāṅ bānepi-ken peṅirä Satantä yāyomāgat täyak uwä mujipi kādet miṅin pewān mäneṅo ude-
wani. ¹⁶ Tänpāṅ ämawebe ätu näkṅo man kudupi pengān nadāṅkaṅ gāripi nadāk tākaṅ uwä mujipi kome pidāmi, gānaṅ umu mobä uterak piweko ude-
wani.

¹⁷ * Unita ämawebe ude-
wani uwä näkṅo man bānepi-ken jäwāri ket nāmo āpmonṅpani unita man u kadāni kerāpigān yāpmāṅ kuṅatneṅ. Bārāpi kubä ba näkṅo man yāṅahāṅirä yāṅārok man yāwerit iwan täṅ yāmiṅjit tänpāwä kwitaṅpāṅ näkṅo man kudupi u bārāṅeṅ peṅeṅ. ¹⁸⁻¹⁹ * Täṅä ämawebe ätu näkṅo man kudupi nadāk tākaṅ upāṅkaṅ nadāṅ bārāp ba moneṅ wādāk-
wādākta ämāṅi täktāk ba tuṅum imaka imakata yabāṅgāriṅ täṅirä unitä näkṅo man utpewä kumāṅirān näkṅo man jopi täṅpek. Uwä mup wakiwaki gānaṅ mäneṅo ude-
wani. ²⁰ Tänpäkaṅ ämawebe ätu näkṅo man kudupi nadāṅkaṅ bānepi-ken peṅpāṅ kehāromi yāpmāṅ kuṅat tākaṅ uwä mujipi kome gākṅi terak piweko u bureni āhan ba taṅi bumik ba bumta ahāneṅo ude-
wani.

Topān uwä kwawak pewān ijikta yāwani

Luk 8:16-18

²¹ * Jesutä manbiṅam u yāṅ paotpāṅjä āneṅi yāwetkuk; Äma kubätä topān ijiṅpāṅ kābot gānaṅ ba kāwut-ken pewek? Nāmoinik! Kwawakgān pewānkaṅ ijiṅ-yāṅewek. ²² * Bureni! Imaka imaka apiṅo kābop itkaṅ uwä mäden kwawak ahāṅirä api yabāṅpāṅ-nadāneṅ. Ba imaka imaka ämatä yejämāk tākaṅ uwä āneṅpāṅ kwawak api peṅeṅ. ²³ Unita äma jukuni nikektä näkṅo man ṅo ket nadāwut!

²⁴ * Man täwet täyat uwä ket nadāk täkot. In näkṅo man kudupi nadāṅ namiṅpāṅ nadāk-nadākjin-ken āhan peṅpāṅ nadāneṅo uwä Anututä ätukät yāpurārät tamiṅirān taṅi nadāneṅ. ²⁵ * Unita in ṅode nadāwut; Äma kubätä imaka imani u yāpmāṅ kuṅarayāṅ täko uwä imaka imani uwä yāpurārät-pāṅ bumta imikta yāwani. Upāṅkaṅ äma kubätä imaka imani u nāmo yāpmāṅ kuṅarayāṅ täko uwä imaka imani u āneṅi yomāgatta yāwani.

* **4:12:** Jon 12:40; Apos 28:26-27   * **4:17:** Mat 26:31   * **4:18-19:** Mat 19:23-24   * **4:21:** Mat 5:15   * **4:22:** Mat 10:26; Luk 12:2   * **4:24:** Mat 7:2   * **4:25:** Mat 13:12

Mujiipi tädöt täkaŋ unitäŋo man wärani

²⁶ Ude yäŋpäj äneŋi man wärani kubä ñode yäwetkuk; Man wärani kubä ñode täwera nadäwut; Äbot Anututä yabäj yäwat täyak uwä ñodewani; Äma kubätä mujipi epäni-ken piŋtäŋ kwek. ²⁷* Piŋ moreŋkaŋ kuŋjirän bipani kepma yarä-yarä itpäj mebäri nämo kaŋpäj nadäŋjirän kärük imätpäj amneŋ. ²⁸ Kometä ini-tägän gakiŋi yämiŋjirän tädötpäj pähämi pitpäj äronpäj bureni pätnen. ²⁹* Eruk bureni patpäj tägaŋjirä pugerek. Täŋpakaŋ äbot Anututä yabäj yäwat täyak u dedewani.

Mastat mujiipi täŋo man wärani

Mat 13:31-32; Luk 13:18-19

³⁰ Jesutä ude yäŋpäj yäwetkuk; Man wärani jide u täwerira Anutu täŋo yabäj yäwat epän unitäŋo mebärita nadäwä täreneŋ? Eruk, kubä ñode; Äbot Anututä yabäj yäwat täyak u ñodewani; ³¹⁻³² Päya kubä wäpi mastat unitäŋo mujipi täpuri-inik, päya ätu täŋo mujipi gämori-ken itkaŋ. Upäŋkaŋ mujipi u piweno uwä tädötpäŋä taŋi täŋpäj pähämi obät täŋpek. Obät täŋjirän barak u gänaŋ äyuŋ säkgämän itneŋ.

³³ Täŋpakaŋ Jesutä ämawebe täŋo nadäk-nadäki yabäŋpäj-nadäŋkaŋ nadäk-nadäkitä täga iŋitnaŋi udegän Anutu täŋo manbiŋam man wärani terakgän yäwet täŋkukonik. ³⁴ Man mebäri kwawak nämo yäwetkaŋ man wärani terakgän yäwet täŋkukonik. Täŋpakaŋ man mebäri uwä iwaräntäkiye-kät inigän itkaŋ yäwet täŋkukonik.

Mänittä Jesu täŋo mani buramiŋkuk

Mat 8:23-27; Luk 8:22-25

³⁵ Eruk kepma ukengän kome bipmäŋjirän Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Gwägu kukŋi udude käda kuna yäk. ³⁶ Yäweränä iwaräntäkiyetä ämawebe Jesu kakta äbuŋo päke u yepmaŋpeŋ gäpe Jesutä itkuk-ken u gänaŋ ärowäkaŋ penta kuŋkuŋ. Kuŋjirä ämawebe ätu gäpe ätu yäpmaŋkaŋ mäden yäwatkuŋ. ³⁷⁻³⁸ Eruk, Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak kuŋtäŋgän Jesu däpmona iwäwä gäpe mädeni käda gwäkita kunowä peŋpäj uterak däpmon patguŋ-guŋ täŋkuk. Parirän mänit pähap piäŋjirän gwägu tokätkuk. Tokätpäj gäpe gänaŋ äpmonjirän gäpetä gwägu gänaŋ äpmonpayäŋ täŋkuk. Ude täŋpänä iwaräntäkiyetä Jesu yäwä kikuŋuränpäj iwetkuŋ; Ai! Yäwonjärewani, gwägu gänaŋ äpmonayäŋ takamäŋ ño yäk. Gwägutä nidäpayäŋ täyak ño. Gäk ninta butewaki nämo nadätan? ³⁹ Iwaräntäkiyetä ude iweräwä eruk, Jesutä akuŋpäj mänit kaŋ-yäŋpäj gwägu ñode iwetkuk; Bitnäŋpäj kwikinik isi! yäk. Yäweränä mänit kenta gwägu bitnäŋpäj wareŋ mämäni nämo itkumän. ⁴⁰ Ude täŋpäj Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Imata umuntäkaŋ? Nadäkinikjin näkken nämo peŋpäj umuntäkaŋ ba?

⁴¹ Täŋpakaŋ Jesutä mänit kenta gwägu yäniŋ bitnäŋkuko u kaŋpäj umun pähap nadäpäj ini-tägän näwetgäwet täŋpäj yäŋkuŋ; Wa! Äma ño jidewani! Äma jopi kubätä ude täga tänaŋi nämo. Upäŋkaŋ äma ñonitä mänit kenta gwägu man yäwerirän mani buramikamän! yäk.

5

Äma mäjotä magät-pewän täŋguŋguŋ täŋpani

Mat 8:28-34; Luk 8:26-39

* 4:27: Jem 5:7 * 4:29: Jol 3:13; Rev 14:15

¹ Eruk kumanj pänku gwägu kukñi udude kāda Gerasa komeken ahänkuñ.
² * Ahänpän Jesu gäpe terak naniktä äpäñirän äma mäjotä magärani kubä, äma kumbani äneñpani-ken naniktä ahän yämiñkuk. ³⁻⁴ Äma u noriyetä inñitna yänkanj kadäni kadäni keru kuroñi yen kehäromipän pädat täwakanj yäpmanj däñjek täñkukonik. Uwä äma kubätä unitäño kehäromi yäpmanj äpnanj nämo, kehäromigämän. ⁵ Täñpän kepma bipani mobä gänañ ba pom terak-terak kuñjatkanj mobä yäpmanj gupi awähutkanj kähän yäñtäñ kuñjat täñkukonik.

⁶ Kuñattängän Jesu ban udu irirän kanjanj bäräñej dubini-ken pänku gukut imäpмок täñkuk. ⁷⁻⁸ * Ude täñirän Jesutä iwetkuk; Mäjo, gäk äma ño kakätänpeñ ku! yäk. Ude iweränä äma u kähän pähap yäñpän ñode yänkuk; Jesu, Anutu Ärowani täño nanaki, gäk jide täñ namayän äbätan? Anutu inamiken komi epän nämo gamayän yän näweri nadäwa!

⁹ Yänñirän Jesutä iwet yabänkuk; Wäpka netä? Iweränä yänkuk; Nin mäjo mäyaptä äma ño terak itkamän unita wäpnin Mäyap yän niwet täkanj yäk. ¹⁰ Ude yäñpän butewaki terak wari wari iwetkuñ; Kome itkamän ñoken nanik niwat kireweno! yäk.

¹¹ Man ude yäñtängän pom kubä tuän itkuko uken but äbot pähap ketem nanj irirä yabänkuñ. ¹² Yabänpän Jesu butewaki terak iwetkuñ; But äbot udu yabätan? Niwat kireñpewi uterak ärona yäk. ¹³ Yänñirä Jesutä yäniñ kireñpewän mäjotä äma kakätänpeñ kumanj but uterak äronkuñ. Äronñirä but 2,000 udetä bäräñej kumanj pänku genji-ken äriñpän gwägu gänañ äpmonj päñ ume nanj päñ kumbunj.

¹⁴ Ude täññirä äma but watäni iranitä yabänpän ämetpeñ pänku ämawebe yotpärare ba deken deken ittän kuñkuño u manbiñam u yäwetkuñ. Yäweräkanj umuri ahänkuko u kāna yänkanj kuñkuñ. ¹⁵ Kumanj pänku Jesuken ahänpän kanjuñ. Äma mäjo mäyaptä magärani u tek yamak ikek, nadäwän tumbäpän Jesu dubini-ken kwikinik manjit irirän. U kanj päñ äma päke äbuño uwä umuntanjuñ. ¹⁶ Täñpän äma kanj päñ nadänkuño unitä äma mäjotä magärani u ba but genji-ken äriñpän kumbunjo unitäño manbiñam yäwetkuñ. ¹⁷ Man u nadän moreñpänjä Jesu iwetkuñ; Gäk nintäño kome ño penpeñ ku! yän iwetkuñ.

¹⁸ Ude iweräwä Jesu gäpe terak ärowayän täññirän äma mäjo yawat kireñ imiñkuko unitä Jesu iwetkuk; Nadän namiñjiri bok kuda! yäk. ¹⁹ Iweränä Jesutä iwetkuk; Nämo! Gäk komeka-ken ku! Pänku menkaye notkaye Ekänitä täñkentäk ba iron ude täñ namitak yän biñam kanj yäwet. ²⁰ * Iweränä äma u mani buramiñpän kuñkuk. Kuñpänjä Jesutä täñ imiñkuko unita ämawebe yotpärare kubäkubä manbiñam u yäweränkanj yänkuñ; Wära! Imaka kudupipän nadäkamanj yäk.

Jesutä webe yarä yäpän täganjuñ

Mat 9:18-26; Luk 8:40-56

²¹⁻²³ * Täñpän Jesutä Gerasa kome penpeñ gäpe terak äromanj gwägu kukñi ñode kāda äbuk. Äbänkanj ämawebe bumta itgwäñinjuñ. Täñpän ätu nanak irirän käbeyä yot täño watä äma kubä wäpi Jairas unitä ahänpän Jesu kanj päñ gämori-ken inami yäpän äpmonj päpän butewaki terak ñode iwetkuk; Näñño äpetna kumbayän täyak unita gäk päbä yäpä tägakta ketka uterak täga pewayän? Ude

* 5:2: Mak 1:23 * 5:7-8: Mak 1:24 * 5:20: Mat 4:25; Mak 7:31 * 5:21-23: Mat 8:3; Mak 7:32

tänpayäj täno uyaku nämo api kumbek yäk. ²⁴ Ude iwetpäj imaguränkan bok kuñkumän. Kuñjirän ämawebe mäyap täkñun nikek iwatkuñ. ²⁵⁻²⁶ Iwarirä webe kubä käyäm ikek ämawebe bämopi-ken itkuk. Webe u komepak käyäm kadäni kadäni täñ yäpmäj kuñtäyon obaņ 12 ude täreñkuk. U yäpätägak äma mäyaptä tänpäna tägawän yäñkañ epän täñ yäpmäj kuñjirä komi pähap nadäñkañ moneni jop ahäwut yäpmäj äbäj itkuk. Täñkañ käyämi nämo paotkan wakiini täñkuk. ²⁷⁻²⁸ * Ude täñkañ webe unitä Jesu täño manbiñam nadäñpäjä ämawebe päke u gänañ päñku Jesu täño tekgän injirira käyämna paoran yäñkañ päñku mädeni-ken tekgän injitkuk. ²⁹ Ude injirirän uterakgän nägät kawuk tänpäj gupi-ken komi nadäñkuko u paotkuk.

³⁰ * Täñjirän kadäni ukengän Jesu kehäromini ätu äma kubä terak kuñtäñjirän nadäñkuk. Nadäñpäj äyäjutpäj yäwetkuk; Näkño tek netätä injitak? ³¹ Yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Etäj, ämawebe mäyap dumäj gawatkañ u nämo yabätan? Imata netätä nepmäñitak yäj yäyan? ³² Yäjirä Jesutä u netätä näkño tek injitak yäñpäj äyäjutpäj yabäj äyäjutkuk. ³³ Yabäj äyäjurirän webe ukeño Näkä täyat yäñpäj umun pähap nadäñpäj äbä Jesu gämori-ken injami yäpän äpmonpöpäj mebarini yäñahäñpäj iwetkuk. ³⁴ * Iwerirän Jesutä iwetkuk; Äpetna, näka nadäj namikinik täyan unita gepmañpa tägatan. Päñku tägañpäj säkgämän kañ it!

³⁵ Man ude iwerirän äma ätu käbeyä yot täño watä äma wäpi Jairas unitä yotken naniktä abäñpäj Jairas iwetkuñ; Äpetka kumak yäk. Kumakopäj imata Jesu jop yäjikñat yäpmäj kwayäj? ³⁶ Yäwawä Jesutä man yäñkuño u nadäñpäj Jairas iwetkuk; Umuntäweno! Nadäk-nadäkka näkagän kehäromi peyi!

³⁷ Ude yäñpäj ämawebe päke itkuño unita yäjiwätpäj äma yaräkubä Pita, Jems-kät Jems noripaki Jon ugänpäj yämagut yäpmäj kuñkuk. ³⁸ Yämagut yäpmäj kuñtängän Jairas täño yotken ahäñpäj yabäñkuñ; Yäntäbätet yäñpäj konäm butewaki pähap täñ irirä. ³⁹ Ude yabäñkañ yot gänañ äronpäj yäwetkuk; Mebari imata yäntäbätek yäñpäj konäm butewaki ño täñ itkañ yäk? Webe gubañ ño nämo kumak. Däpmon pat itak. ⁴⁰ * Ude yäwänä kañ-mägayäñkuñ. Kañ-mägayäwawä yäj-yawat-pewän yäman äpämañ kuñjirä webe gubañ kumbuko unitäño miñi nani-kät iwaräntäkiye yaräkubä ukät webe gubañ kumbanitä patkuk-ken u äronkuñ. ⁴¹ * Äronpäjä webe kumbani u kerigän injitpäj iniken man terak ñode iwetkuk; Webe gubañ, aku! (U iniken man terak Talita kumi yäj iwetkuk.) ⁴² Ude yäjirän uterakgän webe gubañ uwä akumañ kuñatkuk. (Webe gubañ unitäño obaņ 12 ude.) Täñjirän kañpäj miñi nani-kät iwaräntäkiye yaräkubä u keru injkuñ. ⁴³ * Tänpäj Jesutä manbiñam u nämo yäñahäneñ yäñpäj webe gubañ u miñi nani-kät iwaräntäkiye yaräkubä u yäwetpäj yäñiñ bitnäñkuk. Yäñiñ bitnäñpäj ketem imä nanpäñ yäj yäwetkuk.

6

Nasaret naniktä Jesu mäde ut iminjkuñ

Mat 13:53-58; Luk 4:16-30

¹ Jesu iwaräntäkiye-kät yotpärare u peñpeñ Jesutä ini yotpärare-ken kuñkuñ.
² * Päñku irirä Juda täño Orekirit kadäni täñjirän käbeyä yot gänañ äronpäj

* 5:27-28: Mat 14:36 * 5:30: Luk 6:19 * 5:34: Mak 10:52; Luk 7:50, 17:19 * 5:40: Jon 11:11 * 5:41: Luk 7:14 * 5:43: Mak 1:44, 7:36 * 6:2: Jon 7:15

Anutu tãjo manbiŋam yãnahãppãj yãwetkuk. Yãwerirãn nadãjkaŋ mãyaptã nadãwãtãk taŋi tãŋpãj yãŋkuŋ; Åma ŋo nadãk-nadãk pãhap ŋowã de yãpuk? Ba imaka imaka åmatã tãga tãnanã nãmpãj tãk tãyak u kehãromi netã imiŋkuk? ^{3*} Åma ŋo yot tãŋpanigãn ŋo yãk. U Maria tãjo nanakigãn. Noriye Jems, Joses, Juda kenta Saimon u nadãkamãj yãk. Ba wanoriye ninkãt penta it tãkamãj ŋo yãk. Ude yãŋpãj Jesuta nadãwã wakŋkuŋ.

^{4*} Tãŋirã Jesutã yãwetkuk; Komeni komeni åmawebe Anutu tãjo epãn åma oraŋ yãmik tãkaŋ upãŋkaŋ ini komeken nanik ba noriye miŋiye naniye u bitnãk tãkaŋ yãk. ⁵ Eruk, ini yotpãrare-ken naniktã mãde ude ut imiŋpewã Jesutã kudãn kudupi ŋoken tãga nãmo tãŋpet yãŋ nadãŋkuk. Åma kãyãm ikek yarã-gãnpãj keritã yepmãŋit-pewãn tãgaŋkuŋ. ⁶ Tãŋpãkaŋ åmawebe nadãk-nadãkitã kehãromi nãmo nadãj imiŋkuŋo unita nadãwãn tãga nãmo tãŋkuŋ.

Jesutã iwarãntãkiye epãn man yãwetkuk

Mat 10:5-15; Luk 9:1-6

Eruk yotpãrare it yãpmãj kuŋkuŋo udegãn pãŋku Anutu tãjo manbiŋam yãwetpãj yãwoŋãrek tãŋtãj kuŋkuk. ^{7-9*} Tãŋtãj kuŋtãŋgãn iwarãntãkiye 12 yãŋpãbã yepmanpãj yarã-yarã yãpmãj danipãj mãjo yãwat kirekta kehãromi yãmiŋpãj jukuman ŋode yãwetkuk; In imaka kubã nãmo yãpmãjkaŋ kunej. Yãk, ketem, monej imaka nãmo yãpneŋ. Åhottaba-kãt kuroŋjin årãrani ugãnpãj kaŋ yãput. Ba tek gupjin terak itkaŋ unitagãn kaŋ kut. ¹⁰ Pãjku kome kubãken ahãŋpãj åma kubãtã yori-ken yãŋ-tãkŋat yãpmãj årowãnã ugãn itpãj epãn tãŋ paotkaŋ kome kubãken kaŋ kut. ^{11*} Tãŋ, kome kubãken ahãŋirã not nãmo tãŋ tamipãj manjin bitnãwãwã mãde kaŋ ut yãmut. Mãde ut yãmiŋpãj kugun kuroŋjin-ken nanik pewã manpãpeŋ kaŋ kut. Ude tãŋirã tabãŋpãj kaŋ umuntawut!

¹² Jesutã jukuman ude yãwetpãj yãniŋ kireŋpewãn pãjku åmawebe bãnepi sukurekta manbiŋam yãwetkuŋ. ^{13*} Ude tãŋit mãjo åma magãrani bumta yãwat kireŋit, kãyãm ikek mãyap ume gakŋi årut yãmiŋpewã tãgaŋit tãŋkuŋ.

Herottã Jon utpewãn kumbuk

Mat 14:1-2; Luk 3:19-20, 9:7-9

^{14*} Eruk, Jesu ba iwarãntãkiyetã yãpãtãgak epãn tãŋ yãpmãj kuŋtãko åmawebetã nadãŋpãj biŋam pãhap yãŋirã Herottã nadãŋkuk. Man mebãri mebãri ŋode yãk tãŋkuŋonik. Åtutã ŋode yãk tãŋkuŋonik; U Jon ume årut yãmani åma u kumbani-ken naniktã akuŋkuko unita kehãromini nitek yãŋ yãŋkuŋ. ¹⁵ Åtu tãwã Åma u Elaija yãŋ yãŋkuŋ. Ba åtu tãwã Åma u Anutu tãjo man yãnahãwani åma kubã bian itkuŋo udewani yãŋ yãŋkuŋ. ¹⁶ Yãntãko Herottã nadãŋpãŋã yãŋkuk; Ude nãmo! yãk. Jon kotãki madãŋkuro ukeŋonitã åneŋi akuŋkuk! yãk.

^{17-18*} Herottã man yãŋkuko unitãjo manbiŋam ŋode; Bian Herottã yãŋpewãn komi åmatã Jon iŋitpãj keritã kuroŋi pãdãt tãŋpãj komi yotken teŋkuŋ. Mebãri ŋodeta; Herottã monãni Filip unitãjo webeni wãpi Herodias yomãgatpãj inita yãpuko unita Jontã kadãni kadãni ŋode iwet tãŋkukonik; Gãk monãka Filip tãjo webeni yomãgatkuŋo uwã бага man irepmitpãj tãŋkun yãk. ¹⁹⁻²⁰ Ude iwet tãŋkuko unita Filip webeni Herodias uwã Jonta kokwawak

* 6:3: Jon 6:42 * 6:4: Jon 4:44 * 6:7-9: Luk 10:1 * 6:11: Apos 13:51 * 6:13: Jem 5:14

* 6:14: Mat 16:14; Mak 8:28 * 6:17-18: Wkp 18:16

nadāŋ imiŋpāŋ utta kādetta wāyākŋek tāŋkukonik. Tāŋirān Herottā ini uwā Jon uwā Anutu tāŋo kādet siwoŋi iwarani āma yāŋpāŋ watāni it imik tāŋkukonik. Unita Jontā man yāŋirān nadāwān inide kubā tāŋpāpāŋ nadāwātāk tāŋkaŋ Jon tāŋo man nadākta gāripi nadāk tāŋkukonik.

²¹ Eruk Herodiastā Jon utta kādetta wāyākŋentāŋ kuŋtāyon kādet ŋode ahāŋkuk; Herottā ini ahāwani kadāni-ken āma ārowani ba iwan tāŋo watā āma ba Galili kome tāŋo ekāni ekāni yāŋpābā yepmanpāŋ āŋnak-āŋnak pāhap tāŋ yāmiŋkuk. ²²⁻²³ * Ude tāŋ yāmān naŋ irirā Herodias āperi yāŋpewān pāŋku āma ketem naŋ itkuŋo u iŋamiken itpāŋ kap kuroŋ tāŋkuk. Kap kuroŋ tāŋ irirān Herot ini ba āmaniye-kāt kaŋgārip tāŋkuŋ. Kaŋgārip tāŋpāŋ Herottā āma ārowani itkuŋo u iŋamiken webe uwā yāŋkehāromtak man ŋode iwetkuk; Gāk imaka jopi u ba u unita yāwiwā gamayāŋ yāk. Ba tuŋumna ba kome kaŋiwat tāyat unita yāwiwā yāpmāŋ daniŋpāŋ morāki gamayāŋ yāk. ²⁴ Webe uwā man u nadāŋpāŋ yāman āpmonpāŋ miŋi iwet yabāŋkuk; Meŋ, nāk imatākenta yāweret? Yāwānā miŋitā iwetkuk; Kuŋkaŋ Jon, ume ārut yāmani unitāŋo gwākita yāwet yāk.

²⁵ Ude iwerānkaŋ āperi bārāŋeŋ pāŋku intājukun āma u iwetkuk; Gāk Jon, ume ārut yāmani unitāŋo kotāki madāŋ tākŋeŋpāŋ gwāki gāpe gānaŋ peŋkaŋ ābā nam yāk. ²⁶ Yāŋirān Herot butewaki pāhap nadāŋkuk. Bute-waki nadāŋkukopāŋ āma ārowani iŋamiken ba noriye iŋamiken man kehāromi yāŋkuko u nadāŋpāŋ nāka nadāŋirā āpani tāŋpek yāŋpāŋ nadāŋ imiŋkuk. ²⁷⁻²⁸ Nadāŋ imiŋpāŋ bārāŋeŋ Jon kotāki madāŋ tākŋeŋpāŋ gwāki yāpmāŋ ābākta komi āma kubā iwerān kuŋkuk. Komi āma unitā komi yot gānaŋ āroŋpāŋ Jon u kotāki madāŋ tākŋeŋpāŋ gāpe gānaŋ peŋpāŋ yāpmāŋ pābā Herodias āperita imiŋkuk. Imānkaŋ webe gubanji unitā miŋiken yāpmāŋ kuŋkuk. ²⁹ Ude tāŋirā Jon tāŋo iwarāntākiyetā biŋam u nadāŋpāŋ Jon gupi yāpmāŋ pāŋku awaŋ ānenkuŋ. Ugān.

Jesutā āma 5,000 ketem yepmāŋ towiŋkuk

Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13

³⁰ * Tāŋpākaŋ Jesutā iwarāntākiye yāwerān kuŋtāŋpā kuŋkuŋo u āneŋi āyāŋutpeŋ Jesuken pābā manbiŋam āmawebe yāŋpāŋ-yāwoŋārek tāŋkuŋo u ba imaka imaka tāŋtāŋ kuŋatkuŋo unitāŋo manbiŋam iwetkuŋ. ³¹ * Tāŋirā āmawebe māyap Jesu kāna yāŋkaŋ kuŋkaŋ ābāk tāŋkuŋ. Unita jide tāŋpāŋ ketem nāne yāŋpāŋ iwarāntākiye ŋode yāwetkuk; Pāŋku kome āma nāmo itkaŋ-ken itpāŋ-nadāk tāna yāk. ³² Ude yāŋkaŋ kuna yāŋpeŋ gāpe terak āroŋpāŋ āma nāmo itkuŋ-ken u kuŋkuŋ. ³³ Kuŋirā āmawebe māyaptā yabāŋpāŋ-nadāk tāŋkaŋ komeni komeni akuŋ kireŋpāŋ intājukun pāŋku kome Jesu-kāt iwarāntākiyetā itpāŋ-nadāk tānayāŋ yāŋkuŋ-ken u it kireŋkuŋ.

³⁴ * Eruk Jesutā gwāgu gāgāni-ken udu ahāŋpāŋ gāpe terak naniktā āpāŋpāŋ āmawebe ābot pāhap yabāŋkuk. Yabāŋpāŋ ironji kodāŋatā butewaki tāŋtāŋ kuŋat tākaŋ ude bumik tāŋ irirā yabāŋpāŋ butewaki nadāŋ yāmiŋkuk. Ude nadāŋpāŋ pengān Anutu tāŋo kādet mebāri mebārita yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋkuk.

³⁵ * Ude tāŋ irirān kome dapuri āpmonpayāŋ tāŋkuk. Tāŋirān iwarāntākiyetā pāŋku Jesu iwetkuŋ; Kome ŋo gāgāni-ken iritna kome bipayāŋ tāyak. ³⁶ Unita āmawebe yāwetpewi pāŋku yotpārare it yāpmāŋ kukaŋ-ken uken pāŋku ketem

* 6:22-23: Est 5:3,6,7:2 * 6:30: Luk 10:17 * 6:31: Mak 3:20 * 6:34: Mat 9:36 * 6:35:

ini-ini gwäki penpäñ yäpmäñpäñ nanput yäj iwetkuñ. ³⁷ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; Intä täga nämo yämineñ? Ude yäweränä yänkuñ; Jide täñpäñ yämine? Moner tanjipän uyaku ämawebe päke ñonita ketemä yämine yäk. Upänkan moner tani de yäpmäñpäñ ämawebe mäyap ño yepmäñ towinayän?

³⁸ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Päñku ämawebe yäwet yabäwut. Iniken däkum jideka itkan? Ude yäwänä päñku yabäñpäñ-nadänkan äbä iwetkuñ; Käräga 5kät gwägu tom yarä ude itkan yäk. ³⁹⁻⁴⁰ Ude yäwäwä Jesutä yäwet-pewän ämawebe kome terak äbot-äbot mañiräntän yäpmäñ kuñkuñ. Äbot ätu 100, äbot ätu 50 ude mañiräntän yäpmäñ kuñkuñ. ⁴¹* Eruk mañiräntän yäpmäñ kuñirä Jesu käräga 5 ukät gwägu tom yarä ukät yäpmänkan kunum terak dorapän Anutu-ken bänep täga man iwetkuk. Iwetpäñ käräga tokätpän iwaräntäkiyeta yämänkan unitäwä ämawebe bumta päke unita yäminjätän kuñkuñ. Täñpäñä gwägu tom udegän täñkuk. ⁴²⁻⁴³ Ude täñkan ämawebe päke unita nanpä koki täñpäpän ätu jop penkuñ. Täñpakan jop patkuño u iwaräntäkiyeta yäpmäñpäñ yäk 12 ude daiwä tokneñkuñ. ⁴⁴ Ämawebe Jesutä yepmäñ towinukko uwä 5,000 ude. Täñpakan u äma ekäni-gänpäñ daniwani, webe ironji-kät nämo.

Jesu gwägu terak yentän kuñkuk
Mat 14:22-23; Jon 6:16-21

⁴⁵ Täñpakan pengän Jesutä iwaräntäkiye yäwet-pewän gäpe terak äromañ gwägu gägäni kukñi udude käda Betsaida kome käda intäjukun kuñkuñ. Kuñirä Jesutä ämawebe päke u yäwerän kuñtäñpä kuñkuñ. ⁴⁶* Ämawebe kuñtäñpä kuñirä Jesu iniwä nani-kät man yädayän pom terak äronkuk.

⁴⁷ Äronkuko ittängän kome bipmäñ uränkan gäpe iwaräntäkiyeta yäpmäñ kuñkuño u gwägu bämöpi-ken kuñirä Jesu inigän pom terak itkan yabänkuk. ⁴⁸ Iwän mänit tani pähap piänjirän iwaräntäkiyeta gäpe täñpena kwän yänkan pipiri kubä täñ irirä. Eruk tamiman barak nämo mañirirä Jesu uwä iwaräntäkiyeta itkuñ-ken uken kwa yänpäñ gwägu terak yentän kuñkuk. Gwägu terak yentän kuman päñku iwaräntäkiye dubini-ken ahän yäminjirän kankuñ. ⁴⁹⁻⁵⁰* Kanpäñä mäjo kubätä äbätak yänkan umun pähap nadänpäñ kähän yänkuñ. Kähän yänjirä Jesutä pengän yäwetkuk; Umuntäneño, näñja äretat yäk.

⁵¹⁻⁵²* * Ude yänpäñ gäpe iwaräntäkiyeta itkuño uterak äronpäñ bok irirä iwän mänit bitnäñkuk. Iwän mänit bitnäñjirän nadäwä umuri pähap kubä täñkuk. Imata, Jesutä ketem yäpmäñ daniñpäñ ämawebeta yäminjirän kankuño upänkan Jesu täño mebäri ket nämo nadänkuño unita nadäk-nadäki-ken nadäwä nämo tärenkuk.

Jesutä käyäm ikek mäyap yäpän täganjuñ
Mat 14:34-36

⁵³ Jesutä gäpe terak ärowänkan penta kuñtängän Genesaret komeken ahänkuñ. Ahänpäñä gäpe täño yen yäpmäñ päñku päya kujat terak topmäñpäñ penkuñ. ⁵⁴⁻⁵⁵ Penpäñ kunayän täñjirä ämawebetä Jesu kanpäñ nadänkan päñku yotpärare Genesaret kome kädata ittän kuñkuño u biñam yäweräkan ämawebe käyäm ikek gäran täñpäñ yäpmäñ Jesutä itkuk-ken ugän iwatkuñ. ⁵⁶* Täñpäñ yotpärare tani ba täpuri ba tobät yotken epän täñtän kuñjirän ämawebe

* **6:41:** Mak 7:34   * **6:46:** Luk 5:16, 6:12; Luk 9:28   * **6:49-50:** Luk 24:37   * **6:51-52:** Mak 4:39   * **6:51-52:** Mak 8:17   * **6:56:** Mat 14:36

käyäm ikek kwawakgän yepmanpäj Jesu butewaki man ñode iwetkuñ; Nadäj yämiñiri tekka moräkigän injirirä käyami paorut yäj iwetkuñ. Ude iwerä nadäj yämiñirän käyäm ikek teki moräkigän injtkuño u kudup tägan moreñkuñ.

7

Äbek ora täño man Mat 15:1-9

1 Parisi äma ätukät Baga man yäwoñärewani äma ätu Jerusalem naniktä äbäñpäj Jesuken ahäñpäj itkuñ. ² * Täñpäj yabäñkuñ; Jesu täño iwaräntäkiyetä Parisi äma täño бага man pewani u nämo iwatpäj keru nämo ärutkañ ketem jop yäpñpäj nanñkuñ. Ude täñjirä yabäwä siwoñi nämo täñkuñ. Bänepi täñpä wakan yäj nadäñkuñ. ³ Unitäño mebäri ñode; Parisi ämakät Juda nanik ämawebe kudup keru ärutkañ-gän ketem nak täñkuñonik. Uwä äbekiye oraniye täño бага man buramiñpäj ude täk täñkuñonik. ⁴ * Ba käbeyäken naniktä äbäñpäj ketem näna yäñpänä keru ärutkañ uyaku täga näneñ. Täñkañ gäpe, käbot ba imaka imaka ärut täñkuñonik. Ude nämo tänawä bänepnin yäpna waneñ yäj nadäk täñkuñonik. Täñpäj imaka imaka mebäri mebäri äbekiye oraniyetä pewani ugän iwatpäj täk täñkuñonik.

⁵ Mebäri unita nadäñpäj Parisi ämakät Baga man yäwoñärewani ämatä Jesu ñode iwet yabäñkuñ; Gäwaräntäkaye imata intäño äbekniye oraniye täño бага man u nämo iwat täkañ? Keru nämo ärutkañ imata ketem jop nak täkañ? Ude täk täkañ uwä bänepi täñpäwäk täkañ yäk.

⁶⁻⁷ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Jop manman yäwani inta profet biani kubä wäpi Aisaia unitä man Anututä nadäk-nadäki-ken penjirän ñode yäñkuko uwä büreni ahätäk;

Äma äbot ño menitä näk naniñ oret täkañ upäñkañ bänepitä näka bitnäk täkañ.

Äma täño бага mangän iwat täkañ unita naniñ orerirä näk nämo nadäj yämik täyat yäk. *Ais 29:13*

⁸ In Anutu täño бага man penjpäñ komeñ äma täño бага man buramiñpäj kuñat täkañ.

⁹ Ude yäñpäj yäwetkuk; In Anutu täño man weñkireñpäj injinken nadäk-nadäk kädet ugänpäj iwat täkañ. U siwoñi yäj nadäk täkañ upäñkañ näkä nadäwa siwoñi nämo täk täyak. Unita kädet edewanigän kubä ñode täwera mebärjin nadäwut. ¹⁰ * Orajin pähap Moses bian jukuman ñode yäñkuk; Gäk meñka nanka orañ yämen. Ba kubä ñode; Äma kubätä miñi nani yebewänä kumäj-kumäj utneñ yäj yäñkuk. ¹¹ Eruk, in man u nadäkañ upäñkañ mäde ut imiñpäj ñode yäk täkañ; Äma kubätä imaka täga kubäta miñi nani täñkentäj yämikta yäwekopäj ñode yäwerek; Njo ekta tamiñajpäñ ek jop irirän Anututa biñam peyat yäj yäwerek. Wa! Miñi nani nämo nadäj yämiñpäj ude yäweko uwä in täga täyan yäj iwetneñ. ¹² Meñnan tuñum upäj täñkentäj yämiñaj nämo yäj iwetneñ. ¹³ Jesutä ude yäwetpäj yäñkuk; In ude täk täkañ uwä Anutu täño man u weñkireñpäj injinken man ugänpäj iwat täkañ. Täñpäkañ ugän nämo. Imaka ätu udegän täk täkañ yäj yäwetkuk.

Imatäkentä bänepnin täga täñpän waneñ? Mat 15:10-20

* **7:2:** Luk 11:38   * **7:4:** Mat 23:25   * **7:6-7:** Ais 29:13   * **7:10:** Kis 20:12; Kis 21:17; Lo 5:16

14 Jesutä ude yänpäj ämawebe äneji yänpäbä äbot kubägän yepmanpäj yäwetkuk; In juku peñirä man kubä täwera nadäwut; 15 * Imaka nänpänitä bänepjin nämo tänpäwak täkañ. Imaka bänepjin-ken nanik äbäk täyak unitägän bänepjin tänpäwak täkañ. 16 Äma jukuni nikektä näkño man ño ket nadäwut!

17 Eruk ude yänpäj ämawebe yepmanpeñ yot gänañ äronjuk. Äronjirän iwaräntäkiyetä man wärani yäjukuko unita iwet yabäjkuñ. 18 Iwet yabäwä yäwetkuk; Ai! In nadäk-nadäkjin nämo ba? Mebäri ñodeta nämo nadäkañ? Imaka kokjin gänañ äpmok täyak unitä bänepjin imata tänpän waneñ? 19 Ketem nak täkañ unitä bänepjin-ken nämo äpmok täkañ. Uwä päpmo ini iraniken itkañ kädere-kengän äpämañ kuk täkañ yäj yäwetkuk. Ude yäwetkuko uwä ketem ätu Juda naniktä yäjiwäranu u kuduptagän Jesutä tägagän yäj yäjku.

20 Ude yänpäj kubä pen ñode yäwetkuk; Imaka waki bänepjin-ken naniktägän äbäk täkañ unitä Anutu injamiken tänpewä waki täk täkañ. 21-22 Äma bänepi-ken naniktä imaka äbäk täkañ u ñode; Nadäwäwak, kubokäret, kubota, äma kumäj-kumäj däpmäk, webe yäpmanpäj pek, yabängärip, bänep iyap, jop yäkñat-yäkñat, kokwawak yäpmanj kuñat-kuñat, me yäkyäk, yänpäj-yabäj yäwat, ärowani täktäk, Anututa nadäwä äpani täktäk. 23 Imaka wakiwaki udewani äma ini bänepi-ken naniktä ahänpäj tänpewä wak täkañ. Täñirä Anututä yabäwän wakiinik kubä täk täkañ.

Webe kubätä Jesuta nadäkinik täñ iminjuk

Mat 15:21-28

24 Eruk Jesu kome u peñpeñ Tire komeken kuñjuk. Päjku ahänpäj ämatä nabäneñ yäj nadänpäj yot kubä gänañ käbop äronjuk. Käbop äronjukopäj jide tänpäj käbop-inik irän? 25-26 Yot gänañ äro irirän pengän webe kubätä Jesu äbäk yäj yäjirä nadäjku. Webe uwä guñ äbotken nanik, kome kubä wäpi Siria Ponika uken nanik. Eruk webe unitä Jesu äbäk yäj yäjirä nadänpäj äperi mäjotä magätkuko unita yänpäj bäräneñ päñku Jesu gämori-ken injami yäpän äpmonpäj patkuk. Ude täñkañ konäm butewaki tänpäj iwetkuk; O Jesu, mäjo äpetna magärako u iweri kañ kwän yäk. 27 Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nanak täño ketem yäyomägatpäj anja yämiwä nämo tägawek. Ironjironjita yämina nanpä koki tänpäkañ uyaku yäk. 28 Ude yäwänä webe unitä man kowata ñode iwetkuk; Ekäni, bureni yäyan upäjkañ an uwä ironjitä ketem nankañ kokoki pewä manjirä upäj jop waki nak täkañ yäk.

29 Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Täga yäyan unita nadäj gamitat. Eruk täga, kuyi! Mäjo äpetka kakätäyak yäk. 30 Ude iweränkañ kumañ komeni-ken ahänpäj päñku ini yotken äronpäj kañjuk; Äperi mäjo kakätäñpeñ kuñjirän kwikinik patkuk.

Jesutä äma guñ kubä yäpän tägañjuk

31 * Tänpäkañ Jesu uwä Tire kome peñpeñ Sidon kome irepmitpäj päbä Galili gwägu käda Dekapolis kome ahäjku. 32 Ahäjjirän äma guñ kubä, man nämo nadäwani ba man yäkyäkta meberi bäräpi, u imagut yäpman Jesuken ahänpäj butewaki man ñode iwetkuñ; Jesu, ketka äma ño terak pe! yäk. 33 * Ude iwerä nadänpäj Jesutä äma uwä ketwära täñirepewän päñku inigän iränkañ keru nanakitä jukuni-ken peñjuk. Tänpäj iwit keru-ken utpäjä meberiken injtkuk. 34 * Ude tänpäj kunum terak ijñepewän ärowäpäj äma

* 7:15: Apos 10:14-15 * 7:31: Mat 15:29-31 * 7:33: Mak 5:23; Luk 4:40, 13:13 * 7:34: Mak 6:41; Jon 11:41

unita butewaki pähap nadänpän jäkjäk yänpän iwetkuk; Nadäwi tumbut! (U iniken man terak Epata! yän iwetkuk.) ³⁵ Ude yäwänä uteragän jukunitä nadäwän tumbäpän meberi imaka pidäm tanjirän man säkgämän yänjuk. ³⁶ * Tänjirän Jesu ämawebetä manbijam u nämo yänahänej yänpän yäjiwätkuk. Yäjiwätkuko upänkan man nämo buramiñkuñ. Nämo, u ehutpän yänahäntän kuñkuñ. ³⁷ * Ude yänahänjirä ämawebe bijam u nadänkuño unitä yänkuñ; Wära! Imaka imaka täk täyak u kudup tagagän täk täyak! yäk. Äma man nämo yäwani täñpewän man yäk täkan ba man nämo nadäwani imaka täñpewän man nadäk täkan. U inide kubä! yän yänkuñ.

8

Jesutä ämawebe 4,000 ketem yepmäñ towinjuk

Mat 15:32-39

¹⁻² * Kadäni ukengän ämawebe äbot pähap Jesuken äneñi tokneñpän nakta jop irirä iwaräntäkiye yäñpewän äbäpän yäwetkuk; Ämawebe ño ninkät kepma yaräkubä it yäpmän äbänkä nakta bumta yenjirä yabänpän butewaki nadätat.

³ Jop yepmana päñku kädet miñin nakta kumenñ. Ätu ban naniktä äbuñ yäk.

⁴ Ude yäweränä iwaräntäkiyetä iwetkuñ; Kome jopi-ken ñodeken ketem deken nanikpän yäpmänpän äma äbot ñodewanita yämine? ⁵ Yäwäwä yäwetkuk; Inken käräga jidetä itkan? Yäweränä iwetkuñ; 7tägän itkan yäk. ⁶ Ude iwerä nadänkan Jesutä ämawebe yäwet-pewän kome terak manit yäpmän kuñkuñ. Täñkan käräga 7 ñokeño yäpmänpän Ekäni bänep täga man iwetkan tokätpäñ iwaräntäkiyetä yämiñjuk. Yämänkanjä iwaräntäkiyetä ämawebe päke unita yämiñ yäpmän kuñkuñ. ⁷ Täñkan gwägu tom yarägän itkuño u udegän Ekäni bänep täga man iwetkan yäpmän daniñpän iwaräntäkiyetä yämänkan ämawebeta yämiñkuñ. ⁸ Yämä äma 4,000 bumik itkuño u nanpän koki täñkuñ. Nanpä tagawäpän ketem ätu jop patkuño uwä iwaräntäkiyetä yäpmänpän yäk 7 ude daiwä tokneñkuñ. ⁹ Ude täñkan ämawebe u yäwet-pewän ini komen komen kuñtäñpä kuñkuñ. ¹⁰ Kuñ moreñjirä Jesu iwaräntäkiye-kät gäpe terak äronpeñ päñku Dalmanuta komeken uken ahänkuñ.

¹¹ * Uken ahänpän irirä Parisi äma ätu Jesuken äbänpän manken tena yänkan yänjabäk kehäromigän iwetpän ñode iwet yabänkuñ; Ai! Kudän kudupi kubä täñjiri kanpän Anututä gepmanpän äpun yän nadäna! ¹² * Iwerirä Jesutä gañani nadänpän yäwetkuk; Äma udewani imata kudän kudupi täñjiri känäyän yänkan nadäk täkan? Näk bureni täwetat. Näk kudän kudupi kubä nämoinik täwoñärewayän! ¹³ Ude yänpänjä yepmanpeñ iwaräntäkiye yän-yäkñat yäpmän gäpe terak äromañ gwägu ani kukñi udude käda äronkuñ.

Parisi äma täño kudäni u yis udewani

Mat 16:5-12

¹⁴ Täñpäkan iwaräntäkiyetä guñ täñpän käräga däkum mäyap nämo yäpuñ. Gäpe terak kubägän itkuko ugänpän yäpuñ. ¹⁵ * Eruk kuñtängän Jesutä man ñode yäwetkuk; In Parisi ämakät Herot täño yis unita ket nadänpän kan kuñjarut! ¹⁶ Yäweränä iwaräntäkiyetä ini-tägän näwetgäwet täñpän yänkuñ; Kärägata guñ täñpeñ äbämäño unita käwep nadänpän niwetak yäk. ¹⁷ * Man ude yänjirä Jesutä nadänpän yäwetkuk; Kärägata guñ täñpeñ äbänpän imata

* 7:36: Mak 1:43-45 * 7:37: Ais 35:5 * 8:1-2: Mak 6:34-44 * 8:11: Mat 12:38 * 8:12:

Luk 11:29 * 8:15: Luk 12:1 * 8:17: Mak 6:52

yəppəŋ-nadək təkaŋ? Wari wari təwet yəpməŋ əbək təyat u mebəri nāmo nadəkaŋ? Bənəpjin nāmo pirəreyətək? ¹⁸* Dapunjın tumbani ba jukujintā nāmo nadək təkaŋ? Təŋə ketem yepməŋ towiŋkuro u yabəŋpəŋ-nadək təŋpəŋ guŋ taŋkuŋ? ¹⁹* Kərəga 5 yəpməŋ daniŋpəŋ əma 5,000ta yəmiŋjira kokoki itgān təŋkuŋo u yək jide daiŋkuŋ? Yəwerān 12 yəŋ iwetkuŋ. ²⁰* Ba kərəga 7 yəpməŋ daniŋpəŋ əma 4,000 yepməŋ towiŋjira kokoki itgān təŋkuŋo u yək jide daiŋkuŋ? Ude yəwānā 7 yəŋ iwetkuŋ. ²¹ Yəwāwā yəwetkuk; Upəŋ imata nāmo nadəwā tuməŋkaŋ?

Jesutā dapuri tumbani kubā yəpən təgaŋkuk

²² Ude yəwerānkaŋ gwəgu terak kuŋtəŋgān Betsaida komeken ahəŋkuŋ. Ahəŋjirā uken əma ətutā noripak dapuri tumbani yəŋikŋət yəpməŋ Jesuken kuŋkuŋ. Pəŋku dubini-ken ahəŋpəŋə Jesutā kerī dapuri waki terak penjirān təgawān yəŋpəŋ butewaki man iwetkuŋ. ²³ Eruk ude iwerirā Jesutā əma uwā iŋitpəŋ yəŋikŋət yəpməŋ yotpərəre gəgāni-ken kuŋkuk. Pəŋku dapuri-ken iwit utpəŋ keritā gupi terak penpəŋ iwetkuk; Imaka kubā kəyan ba nāmo? ²⁴ Iwerānā yəŋkuk; Ai, əma yabətət upəŋkaŋ u wəranigān, pəya ude bumik yabətət. Ket nāmo yabətət yək. ²⁵ Ude yəwānā Jesutā kerī dapuri-ken əneŋi penjirān eruk dapun səkəməŋ ijiwān kuŋkuŋ. Ijiwān kwəpəŋ imaka kudup kwawəkān yabəŋkuk. ²⁶* Ude təŋpənā Jesutā iwetkuk; Gəkŋə yotken siwəŋi kuyi. Yotpərəre-ken əroweno.

Pitatā Jesu təŋo mebəri yəŋahəŋkuk

Mat 16:13-20; Luk 9:18-21

²⁷ Ude təŋkaŋ Jesu iwarəntəkiye-kət Sisaria Pilipai komeken kuŋkuŋ. Kuŋtəŋgān iwarəntəkiye ŋode yəwet yabəŋkuk; Əmawebetā nəka netā yəŋ nəwet təkaŋ? ²⁸* Yəwānā iwetkuŋ; Ətutəwā Jon ume ərut yəmani yəŋ yək təkaŋ. Ba ətutəwā gək profet biani Elaija yəŋ yək təkaŋ. Təŋ, ətutəwā profet bian itkuŋo uken nanik kubā yəŋ yək təkaŋ. ²⁹* Ude yəwāwā Jesutā yəwetkuk; Təŋpəkaŋ injinā nəkawā netā yəŋ yək təkaŋ? Yəwānā Pitatā iwetkuk; Gək Kristo, Anututā bian nin təŋkentəŋ nimikta iwoyəwani u yək. ³⁰ Ude yəwānā Jesutā iniken mebəri əma ətu nəmoinik yəwetneŋ yəŋpəŋ yəniŋ bitnəŋkuk.

Jesu ini kuməkta yəŋahəŋpəŋ yəwetkuk

Mat 16:21-28; Luk 9:22-27

³¹ Kadāni uken Jesutā yəput penpəŋ man ŋode yəŋahəŋpəŋ yəwetkuk; Əma Bureni-inik uwā komi məyap api nadəwek. Təŋpəkaŋ Judā təŋo əma ekāni, ba bəmop əma intəjukun təŋpani-kət Baga man yəwəŋərewani əma unitā Əma Bureni-inik məde ut imiŋpəŋ kuməŋ-kuməŋ api utneŋ. Təŋkaŋ utpəŋ ənenayəŋ təŋopəŋ kepma yarəkubā təreŋjirān əneŋi api akwek. ³² Man u yəŋkwawa tawəŋkaŋ Pitatā inigān yəŋikŋət yəpməŋ pəŋku ibeŋkuk. ³³ Təŋpənā Jesutā əyənupəŋ iwarəntəkiye yabəŋpəŋ Pita iwetkuk; Satan, gək kewe! Gək man nadətan uwā Anutu-ken nanik nāmo. Uwā əma təŋo nadək-nadəkəŋ.

³⁴* Jesutā ude yəŋpəŋ əmawebe pəke u itkuŋo ukət iwarəntəkiye yəŋpewān əbəpəŋ ŋode yəwetkuk; Əma kubətā nək nəwarayəŋ nadəŋpəŋə iniken bənəp nadək-nadəkə məde ut imiŋpəŋ bərəpi nəkə kotawayəŋ təyat udegān pəya

* **8:18:** Jer 5:21; Mak 4:12; Apos 28:26 * **8:19:** Mak 6:41-44 * **8:20:** Mak 8:6-9 * **8:26:** Mak 7:36 * **8:28:** Mak 6:15 * **8:29:** Jon 6:68-69; Mak 9:9 * **8:34:** Mat 10:38-39

kwakäpi buramınkañ gwäk pimiñpän kañ näwarän. ³⁵ Täñpäkañ äma kubätä iniken irit kuñat-kuñarita iyap tañpänä u api paorek. Upänkañ äma kubätä näka yänpän iniken irit kuñat-kuñari iniñ kireñpän näkño Manbiñam Täga yäpmän kuñarayän täko uwä irit kehäromi api kañ-ahäwek. ³⁶ Täñ, äma kubätä kome täño imaka kudup pen bāyanpän yäpmän kuñattängän paot-paotta biñam täñpeko uwä tägawek? ³⁷ Äma udewani Anutu mäde ut imiñpän kuñarayän täko uwä irit kehäromi yäpmäka kädetta api wäyäkñewek. ³⁸ * Nadäkañ? Äma Bureni-iniktä nani täño tunum epmäget kudän ikek kudupi aneroniye-kät api åpneñ, Kadäni uken äma kubätä äma änok gwäjiwani, Anutu täño man penawäk täk täñpani ño bämopi-ken itpän wäpna ba manna biñam mäde ut imayän täko uwä, Äma Bureni-inik uwä udegän äma unita mäde api ut imek.

9

¹ * Jesutä ude yänpän kubä pen ñode yäwetgän täñkuk; Näk bureni täwetat. Itkañ ño inken nanik ätu nämo kumänirä Anututä intäjukun it yämiñirän gämoriken irit täño kehäromini kwawak ahäjirän api käneñ.

Jesu mebärini kwawak pewän ahäjkuñ

Mat 17:1-13; Luk 9:28-36

²⁻³ Eruk ittän kuñtängän kepma 6 täreñirän Pita, Jems, Jon yämagurän yäpmän pom karoni kubä terak inigän päro itkuñ. Äro u irirä Jesu terak inipärik kubä ahäjkuñ. Teki paki-inikinik täñpän ägo wenkuk, äma kubätä tek äruränkañ ude tänañi bumik nämo. ⁴ Jesu terak ude ahäjirän yabäjkuñ; Profet biani yarä Moses kenta Elaija ini ugän injami terak ahäj yämiñpän Jesu-kät man yänpän-nadäk täñkuñ. ⁵⁻⁶ Täñirä yabäjnpän iwaräntäkiyetä umun pähap nadäñpän Pitatä man jide yäwet yän nadäñpän ñode yänkuk; Ärowani, itkamän ñonita oretoret täkamän yäk. Unita yottaba yaräkubä täñ tamina. Gäka kubä, Mosesta kubä, Elaijata kubä yäk. ⁷ * Ude yäwänä gubamtä äpä uwäk täñpän yepmañirän u gänäñ man kubä ñode ahäjkuñ; Ñowä näkño ironjina tägagämän. U kañpän gäripi nadäk täyat unita in unitäño man kañ buramik täñput yän yäwetkuk. ⁸ Man kotäk ude nadäjirä pit kubägän profet biani yarä u paoränkañ Jesu inigän irirän kañkuñ. ⁹ * Täñpän pom itkuñ-ken u naniktä äpäñit äpäñit Jesutä jukuman ñode yäwetkuk; Imaka kaño unitäño manbiñam äma nämo yäwerirä Äma Bureni-inik kumbani-ken naniktä kañ akwän. ¹⁰ Ude yäweränkañ iwaräntäkiye yaräkubä u man u yäpmänpän bänepi-ken penpän man yänpän-nadäk ñode täñkuñ; Kumbani-ken naniktä akukakuk u imatäken man? yän yänkuñ.

¹¹ Ude yänpän Jesu ñode iwet yabäjkuñ; Baga man yäwoñärewani ämatä Elaijata jukun api ahäwek yän imata yäk täkañ? ¹²⁻¹³ * * Iweräwä Jesutä yäwetkuk; Elaija uwä bureni intäjukun ahäjnpän Anutu täño iwoyäwani äma unita tunum täñkuk. Unita bureni ñode täwetat; Elaijata yänkuño uku äbuk. Äbänpän irirän imaka täñ iminayän nadänkuño udegän täñ imiñkuñ. Imaka täñ imikta yäwani Anutu täño man bian kudän täwani udegän täñ imiñkuñ. Täñkañ Anutu täño man terak Äma Bureni-inikta mäde ut imiñirä komi komi mäyap api nadäwek yän yäwani, man u bureni api ahäwek.

* **8:38:** Mat 10:33 * **9:1:** Mak 13:30 * **9:7:** Mat 3:17; 2Pi 1:17-18; Lo 18:15; Apos 3:22 * **9:9:** Mat 12:16; Mak 8:30 * **9:12-13:** Mal 4:5; Sam 22:1-18; Ais 53:3 * **9:12-13:** Mat 11:14

Mäjo kubä iwat kirekta tänpä wanju

Mat 17:14-22; Luk 9:37-43

¹⁴ Tänpän pom terak naniktä äpaman iwaräntäkiye ätu itkuñ-ken ahänpän yabänkuñ; Äma bumta it gwäjinpän irirä Baga man yäwonjärewni äma ätu iwaräntäkiye-kät yänjarahut irirä yabänkuñ. ¹⁵ Tänjirä äma päke u Jesu äbänjirän kanpän nadäwä inipärik kubä tänpäpän päñku bäränej ahän iminpän inin oretkuñ. ¹⁶ Ahän imäwä Jesutä yäwetkuk; Imatäkenta yänawät itkan? ¹⁷ Yäwänä ämawebe u itkuño uken nanik kubätä iwetkuk; Yäwonjärewni äma, nanakna mäjäotä magät-pewän man nämo yäk täyak uwä gäkken imagut yäpmän äbätat yäk. ¹⁸ Mäjo unitä kadäni kadäni nanakna kehäromi initpän kome terak pudät manpän kuk täkan. Tänjirän jep yänutpän meni yenjätät täyak. Täñkan keru kuroñ ba gupi kudup gigenepän pat täyak yäk. Ude täk täyak upän gäwaräntäkayetä mäjo u iwat kirewut yän yäwerakan tänpä wakan.

¹⁹ Yäwänä Jesutä ganani nadänpän yänjuk; Wa! Äma in udewani-kät wari kuñatta nämo nekan! In nadäkinikjin nämo! Näk inkät kadäni jide it yäpmän äbätat? Jidegän api nadäwä tumnej? Eruk, ironji u yäpmän äbut. ²⁰ Ude yäweränä ironji u Jesuken yäpmän äbänjirä mäjäotä Jesu kanpän u terakgän ironji u ut manpän kome terak man-patäbotpän meniken jep yänjuk. ²¹ Tänpänkan Jesutä ironji nani iwetkuk; Imaka ño jidegän ahän iminju? Iweränä yänjuk; Ironji täpuri-ken yäput peñkuk yäk. ²² Kadäni kadäni mäjo ñonitä ironji ño kumbän yänpän u manpän kädäp gänañ äpmonit ume gänañ äpmonit täk täyak. Unita kehäromika nitek tänpäwä neka butewaki nadän niminpän täñkentän nimi yäk. ²³ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata kehäromika nitek yän näwetan? Äma nadäkinik ikek kuñat täkan uwä imaka kudup täga täñ morenej. ²⁴ * Yäwänkan uterakgän ironji nanitä kikuñutpän iwetkuk; Näk nadäkinik täyat upänkan nadäkinikna kwini yäk. Gäkä nadäkinikna täñ-kehäromtan nami.

²⁵ Yänjirän ämawebe päke u bäränej äbänjirä yabänkan Jesutä mäjo u kan-yänpän iwetkuk; Näk ñode peñ gäwetat; Gäk ironji ño meni jukuni täñpipinjkuno u kakätänpeñ ku! Äneñi nämoinik magären! ²⁶ * Ude iwerirän mäjäotä kähän täñgän yänpän ironji u wädän manpän päñku kumbanitä-yän patkuk. Ude täñpewän parirän mäjo kakätänpeñ kuñkuk. Kuñjirän ämawebe mäyaptä ironji u kumäñtak yän yänkuñ. ²⁷ Ude yänjirä Jesutä ironji u kerigän init yäpmän akuñpän tewän karon itkuk. ²⁸ Ude täñkan Jesu yot gänañ äronjirän iwaräntäkiyetä inigän iwet yabänkuñ; Nin imata mäjo iwat kirenayän yänjat täñburent tamän? ²⁹ Yäwäwä yäwetkuk; Mäjo udewani uwä jop täga nämo iwat kirewen. Nakta jop itkan Anutu-ken yänpik man yäkyäk kädät uterakgän uyaku täga iwat kirewen.

Jesu ini kumänpän akukta äneñi yäwetkuk

Mat 17:22-23; Luk 9:43-45

³⁰ * Ude täñkan Jesutä iwaräntäkiye man yäwetpän yäwonjärewa yänpän kome itkuño u peñpeñ ämawebe yabän paotpeñ Galili kome irepmitpeñ kuñkuñ. ³¹ * Yabän paotpeñ päñku Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetpän yäwonjäreñ täñjuk; Äma kubätä Äma Bureni-inik uwä iwan keru terak peñjirän utpewä kumänpän kepma yaräkubä patpän api akwek yän yäwetkuk. ³² * Ude

* 9:23: Mat 21:21; Mak 11:23 * 9:24: Luk 17:5 * 9:26: Mak 1:26 * 9:30: Jon 7:1 * 9:31:

Mak 8:31; Mak 10:32-34 * 9:32: Luk 9:45, 18:34

yäweränä man yäwetkuko unita nämo nadäwä tärewäpäñ mebari nadäkta iwet yabäkta umuntan̄kuñ.

Wäp biñam ikek iritta man

Mat 18:1-5; Luk 9:46-48

³³ Kumañ päñku Kapeneam yotpärare-ken ahänkuñ. Ahänpäñ yot gänañ äronkañ iwaräntäkiye ñode yäwet yabänkuñ; Kädet miñin ima man yäntän abän? ³⁴ Yäñirän ini bämopi-ken netätä intäjukun-inik itak yän yänpäñ-nadäk täñ itkuño unita mäyäk nadänpäñ kowata nämo iwetkuñ.

³⁵ * Eruk Jesu mañitpäñ iwaräntäkiye 12 u yän-päbä yepmañpäñ yäwetkuk; Gäk intäjukun äma irayän nadänpäñä notkaye päke unitäño äpani-inik itpäñ epän täñ yämen. ³⁶⁻³⁷ * Ude yänpäñ ironi kubä injit yäpmän päbä ämawebe itkuño u bämopi-ken teñkuk. Teñpäñ ironi u bäyan iminpäñ iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Äma kubätä näka nadänpäñ ironi ñodewani orañ yämayän täko uwä näk udegän api orañ namek. Ba näk orañ namayän täko uwä näk nanin kireñkuko u udegän api orañ imek.

Nadäkinik täñpäwakta man

Mat 18:6-9; Luk 9:49-50, 17:1-2

³⁸ * Täñpäkañ Jontä Jesu iwetkuk; Ärowani, nin äma kudupi kubätä gäk wäpka terak mäjo yäwat kireñirän kañkumän. Kañpäñ nintä äbotken nanik nämo yän nadänpäñ inin bitnäñkumän yäk. ³⁹ * Yäwänä Jesutä yänkuñ; Imata inin bitnäñkuñ? Äma kubätä wäpna terak kudän kudupi kubä täñpeko uwä udewanitä jide täñpäñ näka man wakiwaki yäneñ? ⁴⁰ * Nämo, äma epänin nämo täñpäwak täkañ äma unita täñkentäknin yän nadäne. ⁴¹ * Unita bureni täwera nadäwut; Äma kubätä inta Kristo täño ämaniye yän nadänpäñ täñkentän tamedko uwä äma udewani kowata täga gwäki ärowani api yäpneñ.

⁴² Täñpäkañ äma kubätä ironi ñodewani nadäkiniki näkken pek täkañ u yän-yäkñat-pewän momi täneño uwä äma udewaniwä Anututä kowata wakitä wakiinik api imek, ämatä mobä bärum kotäkiken topmäñpäñ ume gänañ mañpä äpmonenjo u irepmirek. ⁴³ * Unita ketkatä waki täño buñep-ken gepmañpayän täñpänä u madän täkñewen. Gäk ketka yaräbok yäpmän kuñatpäñ geñi waki täño kädäp pähap gänañ äpmonpet yän nadänpäñ jop kwäyähäneñ täñpäñ itkañ irit kehäromi kañ yäpmän. [⁴⁴ Geñi wakiken yamun äma tohari nakta itkañ u nämo paot täkañ ba kädäp kumäk-kumäki nämo yäk.]

⁴⁵ Täñpäñ kuroñkatä waki täño buñep-ken gepmañpayän täñpänä u madän täkñewen. Gäk kuroñka bok kuñatpäñ geñi wakiken äpmonpet yän nadänpäñ jop kwäyähäneñ täñpäñ irit kehäromi kañ yäpmän. [⁴⁶ Geñi wakiken yamun äma tohari nakta itkañ u nämo paot täkañ ba kädäp kumäk-kumäki nämo.]

⁴⁷ * Ba dapunkatä waki täño buñep-ken gepmañpayän täñpänä dätpän mañpi kuneñ. Dapunka bok ijin yäpmän kuñatpäñ geñi wakiken äpmonpet yän nadänpäñ kukñi dätpän mañpi kwäpäñ kukñi-tägän ijinpeñ kuñatkañ irit kehäromi kañ yäpmän. ⁴⁸ Geñi wakiken yamun äma tohari nakta itkañ u nämo paot täkañ ba kädäp kumäk-kumäki nämo.

* **9:35:** Luk 22:24; Mat 20:25-27; Mak 10:43-44 * **9:36-37:** Mat 10:40 * **9:38:** Nam 11:27-29

* **9:39:** 1Ko 12:3 * **9:40:** Mat 12:30; Luk 11:23 * **9:41:** Mat 10:42 * **9:43:** Mat 5:30 * **9:47:**

49 Nadäkan? Ämawebe kuduptagän kädap mebet api ahäj yämek. Ba solpan täjö jägämi api nadäner. 50* Pañ uwä imaka tägagämän upañkan unitäjö gäripi paoränkan jide tänpewi äneni ahäwek? Pañ uwä gäripi nıkek udegän irit kuñat-kuñatjin gäripi nıkek ahäwänpäj notjiye-kät säkgämän itnej.

10

Nädapitä duñ-wewek täjö man

Mat 19:1-12; Luk 16:18

1 Jesutä Kapeneam kome penpen kuñtängän Judia komeken Jodan ume udude käda ahäjku. Päjku u irirän äma bumta ukädatä-ukädatä äbuñ. Äbäwä täk täñkuko udegän man yäwetpäj yäwoñärek täñkuk. 2 Yäwetpäj yäwoñärek täñ irirän Parisi äma ätutä äbänpäj Jesu yäjikñatta ñode iwet yabäjkuñ; Nintäjö бага man kudän täwanitä jide yäyak? Äma kubätä webeni yäjıwareko uwä tägawek ba nämo? 3 Yäwäwä yäwetkuk; Orajın pähap Moses uwä unita yäjpäj бага man jide täwetkuk? 4* Yäweränä iwetkuñ; Mosestä ñode niwetkuk; Äma kubätä webeni yäjıwarayäj nadänpäjä webena yäjıwatat ubayäj yäj kudän tänpäj iminjan uyaku täga yäj-ıwarek yäj niwetkuk.

5* Yäwäwä yäwetkuk; Moses uwä gwäkjin täpäni pähap unita бага man u kudän täñ tamiñkuk yäk. 6 Upañkan bian-inik yäput penpäj Anututä ämawebe pewän ahäjkuñ-ken äma bok, webe bok täñ yepmanjuk. 7-8* Mebäri uterak ämatä minji nani yabä kätänpäj webeni-kät epmänpäj irirän tohari gupi kubägän api täppek yäk. Man ude pätak unita yanäpi u yarä nıkek nämo. U kubägän tänpäj itkamän yäk. 9 Anututä kubägän topmänpäj yepmanjukko uwä ämatä täga nämo yäpmäj daninen yäk.

10 Ude yäwet paotpäj iwaräntäkiye-kät yotken kuñkuñ. Kuñpäj iwaräntäkiye Jesutä man yäjku unitäjö mebäri nadäka iwet yabäjkuñ. 11* Iwet yabäjirä Jesutä mebäri ñode yäwetkuk; Äma kubätä webeni yäjıwatpäj kubä yäpeko uwä kubokäret kädet täyak ubayäj. 12 Ba webenitä äpi kakätänpäj kubä yäpeko uwä udegän kubokäret kädet täyak ubayäj.

Jesutä ironjironjita nadäj yämikinik täñkuk

Mat 19:13-15; Luk 18:15-17

13 Tänpäj ämawebetä nanakiye Jesuken yämagut yäpmäj äbuñ, Jesutä kerı gupi terak pewän yäjpäj. Yäpmäj äbäjirä iwaräntäkiyetä yabäj yäjkuñ. 14 Ude täñirä Jesu koki wawäpäj yäwetkuk; In yabä kätäwä ironjironji näkken äbut. Nämo yäjıwätnej. Ämawebe ironjironji ñodewani äworenpäj kuñat täkan uwä Anututä bureni yabäj yawat täyak. 15* Unita näk bureni-inik täwetat; Anututä intäjukun it tamiñpäj tabäj täwatta ironjironjitä nadäk täkan ude nämo nadänayäj täjö uwä nämoinik api tabäj täwarek yäk. 16 Ude yäwetpäj ironjironji yäpmäj äbuñ u bäyan yämıñpäj kerı kubäkubä terak penkan Anututä watäni it yämikta yäjapik man yäj yämıñkuk.

Äma tuñum mähemitä Jesuken äbuk

Mat 19:16-30; Luk 18:18-30

17 Jesu akuman kwayäj täñirän äma kubätä bäränej päñku ahäj iminjuk. Ahäj iminpäj gukut imäpmok tänpäj iwetkuk; Yäwoñärewani äma siwonji, näk

* 9:50: Mat 5:13; Luk 14:34; Kol 4:6 * 10:4: Lo 24:1-4; Mat 5:31 * 10:5: Stt 1:27, 5:2 * 10:7-8: Stt 2:24; Efe 5:31 * 10:11: Mat 5:32 * 10:15: Mat 18:3

kädet jide u iwatpäj irit kehäromi kañ yäpet? ¹⁸ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata äma siwoñi yäj näwetan? Anutu kubä ugän siwoñi yäk. ¹⁹ * Gäk Anutu täño бага man ñode nadätan; Gäk äma kumäj-kumäj nämö uren, kubokäret nämö täñpen, kubota nämö täñpen, jopman nämö yäwen, äma täñyäkñatpäj imaka kubä jop nämö yäpen, meñka nanka oran yämen yäk. ²⁰ Ude iweränä äma unitä kowata iwetkuk; Yäwoñärewani äma, näk kädet näwetan u kudup ironjken umunitä pen iwat yäpmäj äbätat yäk.

²¹ * Ude iwerirän Jesutä kañpäj butewaki nadäj imiñpäj iwetkuk; Imaka kubägän nämö täñkun. Gäk kuñkañ tuñumka kudup yäniñ kireñpäj moner yäpmäjkanjä äma jäwärita kañ yämi. Ude täñpayäj täno uwä kunum gänañ tuñum tägagämän api korewen yäk. Eruk ude täñ moreñkañ äbä näk kañ näwat! ²² Jesutä ude iweränkañ moner tuñum päke unita bänepitä nadäj bäräp tani täñtäj kuñkuk.

²³ * Kuñirän Jesutä iwaräntäkiye yabäñpäj yäwetkuk; Tuñum ämatä Anutu gämori-ken itkañ unitäño kañiwat yewa gänañ ärokta täñburut täk täkañ yäk. ²⁴ Yäweränä iwaräntäkiyetä man u nadäñpäjä kikuñpäj nadäwätäk täñ irirä Jesutä äneñi yäwetkuk; Nanaknaye, äma udewani Anutu täño kañiwat yewa gänañ ärokta pipiri-inik täk täkañ yäk. ²⁵ In jide nadäkañ? Tom pähap kubä wäpi kameri u gänañ täpuri-ken täga ärowek? Nämö, u käjiñ täwek yäk. Tuñum äma udegän, Anututä intäjukun it yämiñpäj yabäj yäwatta api täñburut täneñ yäk. ²⁶ Ude yäñirän iwaräntäkiyetä bumta kikuñpäj ini-tägän yäjkuñ; Wära! Anututä äma moner ikek bäräñeñ nämö api yämagurek yäj yäyan upäj äma jopi nin ñodewani jide täñpäj irit kehäromi api kañ-ahäne? ²⁷ Ude yäwäwä Jesutä yabäñpäj yäwetkuk; Ämatä ini-tägän täga nämö äroneñ. Upäjkañ ämatä ini täga nämö tänañi u kudup Anututä täga täñpek yäk.

²⁸ Man ude nadäñpäj Pitatä Jesu iwetkuk; Nibä yäk. Nin imaka imkanin kudup mäde ut yämiñpäj gäk gäwatkumäño ño yäk. ²⁹⁻³⁰ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni täwetat. Äma kubätä näka ba näkño Manbiñam Tägata nadäñpäj yotpärare peñpäj ba wanoriye noriye, miñjiye naniye, nanakiye ba epäni kudup peñpäj näkño epän täñ yäpmäj kuñarayäj täko uwä kowata Anututä imaka imaka tägagämän api imek yäk. Ude täñpayäj täko uwä kome terak irirän Anututä yotpärare, noriye wanoriye, miñjiye nanakiye ba epäni täñ bumbum pewän ahäj imineñ. Täñkañ kadäni pähapken irit kehäromi api kañ-ahäwek yäk. Upäjkañ äma näwarayäj täko uwä kome terak ño äma ätutä komi mebäri mebäri api imineñ. ³¹ * Ude yäñpäj yäwetkuk; Äma apiño wäpi biñam ikek intäjukun itkañ u mäyaptä mäde käda kwäkän ämawebe apiño äpanti itkañ unitä wäpi biñam ikek intäjukun api itneñ yäj yäwetkuk.

Jesu ini kumäkta manbiñam äneñi yäwetkuk

Mat 20:17-19; Luk 18:31-34

³² * Eruk Jesu Jerusalem yotpärare-ken ärowayäj nadäñpäj iwaräntäkiye yäwänkañ penta äronkuñ. Äronpäj Jesu intäjukun kuñirän iwaräntäkiye mäden iwatkañ nadäwätäk pähap täñkuñ. Täñirä ämawebe ätu yäwatkuño u bumta umuntankuñ. Eruk, bian täk täñkuko udegän Jesutä iwaräntäkiye 12 inigän yäj-yäkñat päñku ini terak imaka kämi api ahäj imeko unita man ñode yäwetkuk; ³³⁻³⁴ Ket nadäwut! Nin kuñtängän Jerusalem yotpärare api

* **10:19:** Kis 20:12-17; Lo 5:16-20; Lo 24:14; Jem 5:4

Mak 4:19; 1Ti 6:17 * **10:31:** Mat 20:16; Luk 13:30

* **10:21:** Mat 10:38; Mak 8:34

* **10:32:** Mak 8:31, 9:31

* **10:23:**

ahäne. Ahänpänjä Äma Bureni-inik uwä Baga man yäwoŋärewani ba bämop äma intäjukun tänpäni täno keru terak äronjirän kumäkta man api topneŋ yäk. Tänpän äma guŋ äbotken nanik unita iniŋ kireŋjirä yänjårok man iwerit, kaŋ-mågayänit tänpän pärip-päriptä utpäŋ kumän-kumän api utneŋ. Utpewä kumbänpäŋ äneŋpakaŋ edap yaräkubä täreŋjirän api akwek yäk.

Jems kenta Jontä wäpi biŋam yäpmäkta nadänjkumän

Mat 20:20-28

³⁵ Tänpän Sebedi täno nanakiyat Jems kenta Jontä Jesu päŋku iwetkumän; Ärowani, nek imaka kubäta yänpapidayän nadänpeŋ äbåkamäk yäk. ³⁶ Yäwänä yäwetkuk; Jide täŋ nimän yän nadåkamän? ³⁷ Yäwänä äma yarä unitä iwetkumän; Gäk kämi ekäni ärowani epmäget ikek tänpän iriri nek kubätä jårapka bure käda kubätä jårapka käpmäk käda wäpnek biŋam nitek kaŋ itda yäk. ³⁸ * Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; Ek mebäri ket nämo nadänkaŋ yåkamän yäk. Ume jägämi näkä nänpayän täyat u ek udegän täga api nädeŋ? Ba ume kädäp ikek ärurayän täyat uwä ek udegän täga api ärutdeŋ? ³⁹ * Ude yäwet yabäwänä yänjkumän; E, nek ude täga api tädek yäk. Yäwänä Jesutä ŋode yäwetkuk; Bureni, ume jägämi nänpayän täro uwä api nädeŋ. Ba ume kädäp ikek ärurayän täro uwä api ärutdeŋ yäk. ⁴⁰ Upänkaŋ näk jårapna kukŋi kukŋi itdayän näwetkamän unita näkä täwetnaŋi nämo. U äma Anututä bägup u itta iwoyäwani unitägan api itneŋ yäk.

⁴¹ Jems kenta Jontä ude yänjirän iwaräntåkiye ätutä nadäwä waŋkuŋ. ⁴² * Tänpäkaŋ Jesutä iwaräntåkiye yänpewän äbäpän ŋode yäwetkuk; In nadåkaŋ? Guŋ äbot täno intäjukun ämatä ämawebeniye ärowani täŋ yämikta gäripi nadäk täkaŋ. Ba unitäno äma ekäni ekänitä ämawebe epän ämaniye ude yäpman kuŋat täkaŋ. ⁴³⁻⁴⁴ * Upänkaŋ inä ude nämo täneŋ yäk. Inken nanik kubätä intäjukun irayän nadänpänä eruk, kowata yäpmäkta nämo nadänpän intäno watä epän ude tänpen kuŋarek. Intäjukun irayän nadänpänä inita nadäwän äpanti tänpänkaŋ noriye täno gämori-ken kuŋatpäŋ unitäno watä epän äma ude irek yäk. ⁴⁵ * Imata, Äma Bureni-inik uwä udegän, ämawebe täno watä epän äma ude irekta äpuk. Uwä ämawebetä watä epän täŋ imikta nämo äpuk. Nämo! U gupi iniŋ kireŋpän kumänjirän ämawebe mäyap wakiken nanik ketäreŋpäŋ inita biŋam yäpayän äpuk.

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägaŋkuk

Mat 20:29-34; Luk 18:35-43

⁴⁶ Kuŋtängän Jesu iwaräntåkiye-kät Jeriko yotpärare-ken ahänkuŋ. Ahänpän u irepmitpeŋ kuŋjirä mädeni-ken ämawebe mäyaptä yäwatkuŋ. Kuŋtängän kädet moråki-ken äma jäwäri dapuri tumbani kubä itkuko u wäpi Batimeus, Timeus täno nanaki. Äma uwä kädet gägäni-ken itkaŋ monenta yänpän ittängän nadänjkuk; ⁴⁷ * Jesu Nasaret nanik äbåtak yän yänjirä. Ude nadänpänä gera taŋi ŋode yänjkuk; Jesu, Devit täno orani, butewaki nadän nam! yäk. ⁴⁸ Ude iwerirän ämawebe mäyaptä iniŋ bitnänpän iwetkuŋ; Kum isi. Man yäwenol! Yänjirä gwäk pimiŋpäŋ ehuranigän yänjkuk; Jesu, Devit täno orani, butewaki nadän nam! yäk. ⁴⁹ Yänjirän Jesutä nadänpän uterakgän täpäneŋ itpäŋ yänjkuk; Iwet-pewä äbän! yäk. Ude yäwänä dapuri tumbani unita gera yänpän

* **10:38:** Mak 14:36; Luk 12:50 * **10:39:** Apos 12:2; Rev 1:9 * **10:42:** Luk 22:25-26 * **10:43-44:** Mat 23:11; Mak 9:35 * **10:45:** 1Ti 2:5-6 * **10:47:** Mat 9:27, 15:22

iwetkuṅ; Bānep tāga nadāṅpāṅ aku! yāk. Jesu gāka yāyak! ⁵⁰ Eruk, ude yāwāwā tek punin nanik yāṅopmāṅ maṅpān kwāpeṅ bārāṅeṅ akumaṅ Jesuken ābuk. ⁵¹ Ude tāṅpānā Jesutā iwetkuk; Ima tāṅ namān yāṅpāṅ nāka gera yāyan? Ude iwerānā dapuri tumbani unitā yāṅkuk; O Yāwoṅārewani āma, nāk dapun āneṅi ijikta nadātat yāk. ⁵² * Yāwānā Jesutā iwetkuk; Tāga, kuyi! Bānepkatā nadāṅ namikinik tāyan unita tāgatan yāk. Iwerirān uterakgān dapun āneṅi ijiwān kwāpāṅ Jesu iwarān tāṅkuk.

11

Jesu doṅki terak Jerusalem āroṅkuk *Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19*

¹ Kuṅtāṅgān Jerusalem yotpārare kerāp taṅpāṅ pom kubā wāpi Olip u dubini-ken yotpārare tāpuri yarā wāpi Betefage kenta Betani uken ahāṅkuṅ. Ahāṅpāṅā Jesutā iwarāntāki yarā intājukun peṅ yāwetpāṅ yāwetkuk; ² Ek yotpārare udu kun yāk. Pāṅku doṅki kādet morāki-ken topmāk terak itak u kawun. Doṅki uwā gubaṅi, nāmo tāṅbātak tāwani. U kaṅpāṅ pitpāṅ yāpmāṅ ābun. ³ Pirirān āma kubātā tabāṅpāṅ U imata yāpmāṅkamān? yāṅ tāwerānā ṅode kaṅ iwerun; Ekānitā ṅopāṅ epān kubā tāṅpayāṅ nadātak. U tāṅpān tāreṅirān āneṅi bārāṅeṅ pewān ābayāṅ yāṅ kaṅ iwerun.

⁴ Jesutā ude yāwerānkaṅ āma yarā uwā kuṅpāṅ doṅki gubaṅi yot yāman kādet morāki-ken topmāk terak irirān kaṅpāṅ pitkumān. ⁵ Pirirān āma ātutā yabāṅpāṅ yāṅkuṅ; E, u imata yāpmāṅkamān? ⁶ Ude yāwerāwā āma yarā unitā Jesutā man yāwetkuko udegān yāwerirān nadāwā tārewāpāṅ Doṅki u yāpmāṅ kun! yāṅ yāwetkuṅ. ⁷ Ude yāṅirā doṅki uwā Jesuken yāpmāṅ kuṅkumān. Yāpmāṅ pāṅku Jesuken ahāṅ imiṅpāṅ tek punin nanik yāṅopmāṅpāṅ doṅki terak peṅkumān. Peṅirān Jesutā āro uterak maṅitkuk. ⁸ Āro doṅki terak maṅirirān āmawebe māyaptā tek iniken iniken yāṅopmāṅpāṅ kādet-ken peṅirā ātutā pāya pāhām tokātpāṅ udegān kādet-ken peṅ wādāṅ yāpmāṅ kuṅkuṅ. ⁹⁻¹⁰ Ude tāṅkaṅ āmawebe māden ba intājukun kuṅkuṅo u gera ṅode yāṅkuṅ; Wisikinik! Ekāni wāpi terak ābātak ṅonita iniṅ oretna!

Kaṅiwat epān oranin pāhap Devittā tāṅkuko u āneṅi ahātak unita iniṅ oretna!

Anutu ārowani kunum gānaṅ itak u iniṅ oretna!

¹¹ Eruk, ude tāṅ imiṅirā kumaṅ Jerusalem āroṅpāṅ Jesu kudupi yot gānaṅ āroṅkuk. Āroṅpāṅ imaka imaka kuduptagān yabāṅpāṅ-nadāk tāṅ irirān kome bipān taṅirān āpāmaṅ iwarāntākiye 12 u yāmagut yāpmāṅ Betani yotpārare-ken kuṅkuk.

Jesutā wama pāya kubā tagwān man iwetkuk *Mat 21:18-19*

¹² Eruk patkuṅo yāṅewānā Betani peṅpeṅ āpāmaṅ kuṅirā Jesu nakta iṅkuṅ. ¹³ * Nakta iwākaṅ ijiṅpewān kwāpāṅ wama pāya kubā pāhāmi yabāṅkaṅ mujipi nikek kāwep yāṅkaṅ wāyākṅewān waṅkuṅ. Mujipi ahāk-ahāk kadāni nāmo unita pāhāmigān itkuk. ¹⁴ * Ude kaṅpāṅ pāya u ṅode iwetkuk; Āmatā gākṅo mujipka nāna yāṅkaṅ api tāṅpā waneṅ! Man ude yāṅirān iwarāntākiye nadāṅkuṅ.

* 10:52: Mak 5:34 * 11:13: Luk 13:6 * 11:14: Mak 11:20

Jesu kudupi yot gānaŋ āronŋkuk
Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22

¹⁵ Ude tāŋkaŋ kumaŋ Jerusalem ahāŋpāŋā Jesutā kudupi yot gānaŋ āronŋpāŋ yabāŋkuk; Āmatā moneŋ ba barak imaka imaka kowat imān tāŋirā. Yabāŋpāŋ yāwat kireŋpāŋ bukāni imaka, dāpmāŋ āreyāŋ tāŋpān kuŋ yāmiŋkuŋ. ¹⁶ Ude tāŋpāŋ kudupi yot gānaŋ epān udewani āneŋi tāneŋtawā yāŋpāŋ yāniŋ bitnāŋkuk. ¹⁷ Tāŋpāŋā āmawebe ŋode yāwetpāŋ yāwoŋāreŋkuk; Anutu tāŋo man kubā ŋode kudān tāwani; Yotna uwā āmawebe ābori āboritā nākken yāŋapik man yākta api irek. *Ais 56:7* Upāŋkaŋ intā ŋode tāŋirā kubo āma tāŋo kābop irit bāgup ude āworetak yāk. *Jer 7:11*

¹⁸ * Tāŋpākaŋ bāmop āma ba Baga man yāwoŋārewani āma Jesutā ude tāŋkuko unitāŋo manbiŋam nadāŋpāŋ ŋode yāŋpāŋ-nadāŋkuŋ; Jesu u jide tāŋpāŋ ut-pena kaŋ paorek? Āmawebe pāke u Jesu tāŋo manta gāripi nadāk tāŋkuŋo unita Jesuta umuntaŋpāŋ man ude yāŋpāŋ-nadāŋkuŋ.

¹⁹ Tāŋpākaŋ kome bipānā Jesu iwarāntākiye-kāt Jerusalem peŋpeŋ kuŋkuŋ.

Jide tāŋpāŋ yāŋapik man tāŋo bureni yāpne?

Mat 21:20-22

²⁰ * Eruk kuŋtāŋgān patkuŋo yāŋewānā akumaŋ kuŋpāŋā wama pāya Jesutā tagwān man iwetkuko uwā kaŋkuŋ; Pāhāmi kujari kuduptagān kubit taŋ tewā āpukopāŋ kaŋkuŋ. ²¹ Kaŋpāŋ Jesutā wama pāya man iwetkuko Pitatā u juku piŋpāŋ yāŋkuk; Ārowani, pāya ukeŋonita ka! Tagwān man iwetkuno ukeŋo kubit taŋkuko itak ŋo yāk.

²² Yāŋirān Jesutā ŋode yāwetkuk; Nadāwut! In Anutu nadāŋ imikinik tāŋpāŋ kuŋat tākot! ²³ * Nāk bureni tāwetat. Āma kubātā bānep yarā nāmo peŋkaŋ bureni-inik api ahāwek yāŋ nadāŋpāŋ Pom udu akumaŋ gwāgu gānaŋ tubāpeŋpāŋ āpmo! yāŋ iwereko uwā bureni ahāwek.

²⁴ * Unita ŋode tāwetat; In imaka u ba u unita Anutu-ken yāŋapinayāŋ tāŋo uwā imaka u yāpmāŋkamāŋ ubayāŋ nadākinik ude tāŋpāwā bureni api ahāŋ tamek. ²⁵ * Unita Anutu-ken yāŋapik man yānāyāŋ nadāŋpāŋā āma kubā tāŋo momi yāpmāŋ kuŋatpāŋā kaŋ pek tāŋput! Ude tāŋirā Nanjin kunum gānaŋ naniktā udegān intāŋo momi api peŋ tamek. [²⁶ Upāŋkaŋ in āma tāŋo momi yāpmāŋ kuŋarāwā Nanjin kunum gānaŋ naniktā udegān intāŋo momi pen api yāpmāŋ kuŋarek yāŋ yāwetkuk.]

Jesu netātā iwerānpāŋ epāni tāk tāyak?

Mat 21:23-27; Luk 20:1-8

²⁷ Eruk man yāŋ paotpāŋ Jesu iwarāntākiye-kāt āneŋi Jerusalem kuŋkuŋ. Pāŋku ahāŋpāŋ Jesu kudupi yotken āronŋpāŋ kuŋarirān bāmop āma, Baga man yāwoŋārewani āma ba Juda nanik tāŋo ekāni ekāni ātutā ahāŋ imiŋpāŋ iwetkuŋ; ²⁸ Ai! Gāk imaka tāk tāyan ŋo netātā gāwerirān tāk tāyan? ²⁹ Ude iwerāwā Jesutā kowata ŋode yāwetkuk; Nāk man kubāgān-inik tāwet yabāwa nāwerirā nākā udegān netā nāwerān imaka tāk tāyat u kowata tāwerayāŋ. ³⁰ Eruk, Jontā ume ārut yāmiŋkuko u netā iwerānkaŋ ume ārut yāmiŋkuk? Anututā iwerānkaŋ tāŋkuk ba ini nadāŋpāŋ tāŋkuk? Unita yāwā nadāwā!

³¹ Ude yāwerānā āma ābot unita jide yāne yāŋ nadāŋpāŋ ini-tāgān yāŋpāŋ-nadāk tāŋkuŋ; Nin Anututā iwerān tāŋkuk yāŋ yānawā Jesutā ŋode niwerayāŋ;

A! Upäj imata mani nämo nadänkuŋ? yäj niwerayäj yäk. ³² Täj, Jon uwä ini nadänpäj täŋkuk yäj yänawä ämawebe man bumta niwetnayäj. (Uwä ämawebeta umuntaŋkuŋ. Ämawebetä Jonta Anutu täŋo manbiŋam yäjahäwani äma kubä yäj nadänkuŋo unita.)

³³ Nadän-bäräp yarä nitek ude tänpäj Jesu iwetkuŋ; Nin nämo nadäkamäj yäk. Yäwawä yäwetkuk; Eruk, ude yäkaŋ unita näk udegän netätä näwerirän tāk täyat unitäŋo mebäri nämo täwerayäj.

12

Wain epän täŋo watä äma waki

Mat 21:33-46; Luk 20:9-19

¹ * Jesutä ude yänpäj yäput peŋpäj man wärani ŋode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä kome kubäken wain epän täŋ morenpäj yewa täŋ-äyänurek. Tänpäj wain mujipi yeŋ yäwatpäj umeni yäpmäkta komeni täŋkaŋ watä ämata yot kubä täŋ imek. Ude täŋ morenpäj wain epän u watäni itta äma ätu yepmaŋkaŋ kome ban kubäken kwek. ² Kwekopäj mujipi yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp taŋirän mujipi ätu inita ketpäj yäpmäj imiŋ äbäkta epän ämani kubä iwerän kwek. ³ Kuŋirän wain epän watä äma unitä äma u kaŋpäjä utpäj iwat kireŋpewä äneŋi ketäj kwek. ⁴ Täppäj wain epän mähemitä nadänpäj äneŋi epän ämani kubä iwerän kwek. Iwerän kuŋirän iŋitkaŋ gwäki däpmäj kārāpmitpāj waki tāŋ imineŋ. ⁵ Ude täŋirä äneŋi kubä iwerän kugkän täŋpek. Iwerän kuŋirän kumäj-kumäj utneŋ. Täŋirä wain epän mähemitä peŋ kubäkubä yäwerän kuŋirä ätu uwä däpmäŋpāj yepmaŋpä kuneŋ, ätu uwä kumäj-kumäj däpmäk täneŋ.

⁶ * Eruk, yepmaŋpän kuŋ moreŋtäko iniken nanaki-inik unitägän iränä upäj iwerän kwek. Näkŋaken nanakna ŋonitā kwänā oraŋ imiŋpāj mani api buramineŋ yäk. ⁷ Eruk, nanaki-iniktā kwänā wain epän täŋo watä äma unitä nanaki-inik u kaŋpājä yänpāj-nadäk ŋode täneŋ; Unitä epän ŋo mähemī api täŋpek yäk. Unita uritna epän ŋo ninta biŋam kaŋ täppän! yäj yäneŋ. ⁸ * Ude yänpāj iŋitpāj kumāj-kumāj utpāj gupi wain epän gägāni kāda maŋpā kuneŋ.

⁹ Jesutä man wärani ude yänpāj ŋode yäwetkuk; Epän mähemitä watä äma u kowata jide api täŋ yämek? ŋode api täŋpek; Kuŋpājä wain epän watä it täŋkuŋo u däpmāj morenpājä watä äma kodaki yepmaŋpek yäk. ¹⁰ Anutu täŋo man ŋode kudän täwani u nämo daniŋpāj nadäk tākaj?

Äma yot täŋpanitā bek kubä kawä wawāpāj peŋkuŋo unitä bek bāmopi ude itak.

¹¹ Anututä ude täŋpewän ahäŋirän kaŋpāj gäripi pähap nadäkamäj yäk. *Sam 118:22,23*

¹² Jesutä ude yäŋirän Juda täŋo intäjukun ämatä nadänkuŋ; Jesu ninta yänpāj man wärani u yäyak. Ude nadänpāj iŋitnayäj täŋkuŋo upänkaŋ ämawebetä Jesuta gäripi nadäk täŋkuŋo unita umuntaŋpāj Jesu kakätäŋpeŋ kuŋkuŋ.

Ämatä Jesu takis monēŋta iwet yabāŋkuŋ

Mat 22:15-22; Luk 20:20-26

¹³ * Kuŋpāj Parisi ämakät äma Herot täŋo äbotken nanik ätu Jesu täŋo mani nadäkta yäwerä kuŋkuŋ. Jesutä man goret yäwän nadänkaŋ uterak kaŋ iŋitna

* 12:1: Ais 5:1-2 * 12:6: Mat 3:17 * 12:8: Hib 13:12 * 12:13: Mak 3:6

yänkaŋ kuŋkuŋ. ¹⁴ Ude nadäŋpän Jesu kaŋ-ahänpän bänep ärik-ärik man ñode iwetkuŋ; Yäwoŋärewani äma, nin gäkŋo mebäri nadäkamän. Gäk jopman nämo yäk täyan. Ämata nadäwätäk nämo täŋpän man bureniŋän yäk täyan. Gäk äma ärowani äpani nämo yäpman daniŋpän kuduptaŋän Anutu täŋo kädet siwoŋiŋän niwetpän niwoŋärek täk täyan. Unita niweri nadäna; Nin Juda naniktä Rom gapmanta takis monen imikta nintäŋo бага mantä yäjiwät täyak ba nämo? ¹⁵ Imik tākāna ba imik tānero? Ude iwerirä Jesutä jopman täŋo mebäri nadäwän tärewäpän yäwetkuk; In imata jopman näkŋatkaŋ? Eruk monen kubä yäpman päbä namä käwa. ¹⁶ Yäweränä monen kubä imiŋkuŋ. Imiŋirä kaŋpän yäwetkuk; Monen ño terak netä täŋo iŋami dapun ba wäpitä itak? Ude yäwerirän yänkuŋ; Rom gapman täŋo intäjukun äma Sisa unitäŋotä itak yäk. ¹⁷ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Eruk ket ñode nadäwut; In imaka Rom gapmanta imikta yäwani u inita kaŋ imut. Täŋ, imaka imaka Anututa imikta yäwani u Anututa kaŋ imut yäk. Ude yäwänkaŋ kikuŋtän nadäwätäk pähap täŋkuŋ.

Kumbani-ken nanik akukakuk täŋo man

Mat 22:23-33; Luk 20:27-40

¹⁸ * Kepma ugän äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuŋ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yän nadäk täŋkuŋonik.) Äbänpän ñode iwetkuŋ; ¹⁹ * Yäwoŋärewani äma, Mosestä ninta man kudän ñode täŋ nimiŋkuk; Äma kubätä webe yäpmanpän komenita yeri kubä nämo bäyankaŋ kumänirän monänitä webeni kajat yäpmanpän tuänita biŋam yeri bäyan imek yän yänkuk. ²⁰⁻²² Täŋpakaŋ bianä ini buap 7 itkuŋowä tuätä webe kubä yäpmanpän yeri kubä nämo penkaŋ kumbuk. Täŋirän monänitä webe ugänpän yäpuk. Yäpmanpän udegän yeri kubä nämo penkaŋ kumbuk. Kumänirän gwekitä webe ugänpän koreŋpän udegän yeri kubä nämo penkaŋ kumbuk. Kumänirän awänitä webe kajat ini ugänpän yäpuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpän yäpmanpän yeri kubä nämo penkaŋ kumän-tagän kumbuŋ. Äpiyetä kumänirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. ²³ Eruk kumbanitä akukakuk kadäni pähapken webe uwä netäta biŋam api täŋpek? yän iwetkuŋ.

²⁴ Ude iwerirä Jesutä yäwetkuk; In nadäk-nadäk goret nadäkaŋ u mebäri ñodeta; In Anutu täŋo man kudän täwani ba Anutu täŋo kehäromita guŋ takinik täk täkaŋ unita yäk. ²⁵ Ittäŋän kumbani-ken naniktä akuŋpän ämawebe u nädapi nämo api tänen yäk. Anjero kunum gänaŋ itkaŋ uwä webe yäpmanpän yäpmanpän nämo täk täkaŋ ude ämawebe jop api itnen yäk. ²⁶ * Kumbani-ken nanik akukakukta yäkaŋ unita täwera nadäwut; Mosestä man bian kudän täŋkuko uterak ñode nämo daniŋpän nadäk täkaŋ ba? Mosestä päya terak mebet täŋirän kaŋkaŋ u dubini-ken kuŋirän Anututä iwetkuk; Näk Anutu, Abraham, Aisak, Jekop unitä naniŋ orerani yän iwetkuk. ²⁷ Anututä ude iwetkuko unita ñode nadäwut; Anutu u äma kodak irani täŋo Anutu, kumbani täŋo nämo. Ämatä kumänpän paot-inik täk täkaŋ yän nadäk täkaŋ u goret-inik nadäk täkaŋ! yäk.

Baga man intäjukun-inik täŋo man

Mat 22:34-40; Luk 10:25-28

* **12:17:** Rom 13:7   * **12:18:** Apos 23:8   * **12:19:** Lo 25:5   * **12:26:** Kis 3:2,6

28 * Tänpäj Baga man yäwoŋärewani äma kubätä äbänpäj Jesu-kät Satyusi äma ukät man yänpäj-nadäk täŋ itkuŋo u nadäŋkuk. Jesutä Satyusi man kowata tägagän yäwet irirän nadänpäjä Jesu iwet yabäŋkuk; A, бага man jidetä intäjukun-inik täyak? 29 * Ude yäwänä Jesutä ŋode iwetkuk; Baga man intäjukun itak uwä ŋode; Juda ämawebe juku peŋpäj nadäkot! Ekäni Anutunin u Ekäni bureni kubägän. 30 Unita Ekäni Anutukata gäripi-inik nadäwen. Bänepka, gupka, nadäk-nadäkka kumän-tagän Anutu-ken pewen yäk. 31 * E kubä ŋode; Gäkŋata nadäk täyan udegän notkayeta nadäŋ yämen. Baga man kubätä yarä ŋo nämoinik yärepmitak yäk. 32 Ude yäjirän Parisi äma unitä yäŋkuk; Yäwoŋärewani äma, gäk yäjiri nadäwa siwoŋi täyak yäk. Bureni yäyan. Anutu u Ekäni bureni kubägän, u udewani kubä nämo itak yäk. 33 * U bänepka nadäk-nadäkka ba kehäromika kudup imen ba gäkŋata nadäk täyan udegän notkapakta bänep iron täŋ imeno unitä Anutu iniŋ oretta äŋnak-äŋnak gäripi nitek mebäri mebäri yärepmit morekamän yäk. 34 Ude yäjirän Jesutä nadäwän siwoŋi täjirän iwetkuk; Gäk Anutu täŋo kaŋiwat yewa dubini-ken itan yäj gabänpäj-nadätat yäk. Täŋpakaŋ kadäni uken ämatä Jesu iwet yabäk ätukät täkta umuntaŋpäj peŋkuŋ.

Jesu ini Kristo unita yäwet yabäŋkuk

Mat 22:41-46; Luk 20:41-44

35 Kadäni kubä Jesutä kudupi yot gänaŋ ämawebe yänpäj-yäwoŋäreŋ täŋ itkaŋ ŋode yäwet yabäŋkuk; Imata Baga man yäwoŋärewani ämatä Kristota Devit täŋo nanaki kubä, komen ämagän yäj yäk täkaŋ? 36 Anutu täŋo Munapiktä nadäk-nadäk imänkaŋ Devittä ŋode yäŋkuk; Ekäni Anututä Ekänina ŋode iwetkuk;

Gäk dubina-ken äbä maŋiriri wäpka biŋam gamiŋkaŋ iwankaye yäpmaŋpäj gämotka-kengän api yepmaŋpet yäk. *Sam 110:1*

37 Eruk, u kawut! Devit ini uwä Kristota Ekänina yäj yäŋkuko unita imata Kristo u Devit täŋo orani jopi kubä yäj yäk täkaŋ? Jesutä man ude yäjirän ämawebe äbot päke u gäripi-inik nadäŋkuŋ.

38 Tänpäj äneŋi ŋode yänpäj-yäwoŋäreŋkuk; Baga man yäwoŋärewani ämata ket nadänpäj kuŋatkot! Äma uwä ämawebetä nibänpäj biŋam yäwut yäj nadänpäj tek säkgämän käroni täŋkaŋ ämawebe iŋami-kengän kuŋat täkaŋ. 39 Käbeyä yot gänaŋ äma ekäni täŋo bägup-ken maŋit täkaŋ, intäjukun itta. Ba äŋnak-äŋnak taŋi täktäk kadäni-ken bägup udewani-kengän intäjukun itnayäj nadäk täkaŋ. 40 Äma udewanitä webe kajattä yot gänaŋ äronpäj tuŋumi yäyomägat täkaŋ. Ba ämawebetä nibäwut yäŋkaŋ yäŋapik man käroni boham yäj yäpmaŋ kuk täkaŋ. Ude täk täkaŋ unita kämi kowata bäräpi ärowani api yäpneŋ yäk.

Webe kajat kubätä monerji kudup peŋkuk

Luk 21:1-4

41 * Kudupi yot gänaŋ äronkaŋ Jesu monerj pewani-ken kukŋi käda itkaŋ yabäj yäwat irirän ämawebe äbä monerj pewä äpmok täŋkuŋ. Täŋkaŋ äma tuŋum ikek mäyaptä äbänpäj monerj pähap pewä äpmok täŋkuŋ. 42 Täjirä webe kajat jopi jäwäri kubä unitä äbä monerj gämäni täpuri yarä pewän äpmonkumän.

* 12:28: Luk 10:25-28 * 12:29: Lo 6:4-5 * 12:31: Wkp 19:18 * 12:33: Lo 4:35; Ais 45:21; 1Sml 15:22; Hos 6:6 * 12:41: 2Kin 12:9

43 * Ude täñjirän Jesutä webe kajat u kanpän iwaräntäkiye yän-päbä yepmanpän yäwetkuk; Näk bureni täwetat yäk. Webe kajat jopi jäwäri ñonitā monē peyak uwā ätu pähaptä pekañ ño yärepmitak yäk. 44 Ämawebe päke u monē bureni pat yäminjirā uken nanik yarā-gänpän pekañ yäk. Täñ, webe kajat ñowā ude nämo täyak. Nämo, täpuri injirako uwā kudup penkañ jopi-inik itak yäk.

13

Kudupi yot api täñpä wanen

Mat 24:1-28; Luk 21:5-24

1 Ude täñpän Jesutä kudupi yot gānañ naniktā äpämañ kuñjirän iwaräntäki kubätā iwetkuk; Ärowani, udu yabā! Mobā yot pähap-pähap udu säkgämän täñpani yäk. 2 * Ude yāwänā Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Ket nadäkot. Yot pähap u yabängärip täkañ upänkañ mädenā api tokāt mäneñ. Mobā uterak terak itkañ uwā api erāñ mäneñ.

3 Eruk kuñtängän Jesu iwaräntäkiye-kät pom kubā wäpi Olip uterak äronpän itpän kudupi yot ban udu irirän kanpän Pita, Jems, Jon, Andrutā inigän Jesu ñode iwet yabänkuñ; 4 Yāno ukeño jidegän api ahäwek? Ba man yāno bureni ahāwayän täñjirän kudän jidewani ahänjirän api käne? 5 Ude yāwāwā Jesutä yäwetkuk; Ämatā jop yän-täkñatneñta ket nadänkañ kuñat täkot yäk. 6 Äma mäyaptā äbänkañ näk wäpna terak ñode api yāneñ; Näk Anutu täño iwoyāwani ubayän yän api yāneñ. Ude yänjirā ämawebe mäyaptā nadän yäminpän api yāwarän täneñ. 7 Kadāni uken ämik mämā ba ämik täño manbinam nadänkañ Wära! Kadāni täretak yän nadänkañ nämo kikkutneñ. Kudän ude ahäkta yāwani upänkañ kadāni bäräneñ-inik nämo api tärewek yäk. 8 * Kome tañi täpuri kowat äniwän api täneñ. Täñpän kadāni uken nakta jop irit imaka api ahäwek. Ba kenänj komeñi komeñi api kwaiwek. Kudän u uwā bäräpi bureni ahānayän täño unitäño wārani. Bureni u kämi api ahäwek yäk.

9 * Unita in nadän täpäneñpän kuñat täkot. Ämatā manken tepmanjit, käbeyā yotken kadätā tadäpmänjit api täneñ yäk. Ba ugän nämo. In näka yänpän tämagut päñku kome täño kañiwat äma ba intäjukun äma injamiken api tepmaneñ. Täñjirā kadāni uken intā näkño man u yänahänpän yäwetneñta yāwani. 10 Täñpākañ kadāni tärek-tärek nämo ahänjirän intäjukunā näkño Manbinam Täga yänahänjirā ämawebe komeñi komeñi kañ nadāwut. 11 * Täñpän tämagut päñku manken tepmanayän täñjirā uken man jide yäwetnayän yänpän nadāwätäk nämo täneñ. Nämo, kadāni uken man ahän taminjirā nadänpän ugänpän yäwetneñ. Man u yänayän täño u injinjen man nämo. Uwā Munapiktā bänepjin-ken peñjirän api yänahäneñ yäk.

12 * Täñpän kadāni uken ämatā ñode api täneñ; Tuänitā monāni iwan keriken peñjirän kumän-kumän api utneñ. Ba naniyetā nanakiye udegän api täneñ. Ba äperiye nanaktā minjiye naniye iwan täñ yäminpän manken yepmanjirā kumän-kumän api däpneñ. 13 * Täñpākañ näka yänpän ämawebe mäyaptā iwan api täñ tamineñ. Upänkañ äma kubätā gwäk pimänpän näkño man nämo peñpän yäpmän kuñarayän täko uwā tärek-tärek kadāni-ken näkñata binam api yäpet yäk.

* 12:43: 2Ko 8:12 * 13:2: Luk 19:44 * 13:8: Ais 19:2; 2Sto 15:6 * 13:9: Mat 10:17-20

* 13:11: Luk 12:11-12 * 13:12: Mat 10:21 * 13:13: Mat 10:22; Jon 15:21

14 * Man ɲo daniɲpɲɛn ket ɲode nadawä tärewut; Kämiwä, imaka taräki waki kubä penjawähut ikektä nämö itnanjiken irirän api käneɲ. Kanɲpɲɛ ämawebe Judia komeken nanik u bäräneɲ akumaɲ kome ɲo penɲen banken kan kut. 15 * Äma kubätä yot yäman irayäɲ täko uwä tuɲumi yäpmäkta yot gänaɲ nämö ärowek. Nämö, jop kan metäɲpen kwän. 16 Ba äma kubä ketem epänken irayäɲ täko uwä äneɲi äyänutpen pɲɲku mänit siot ba ämetpat tek nämö yäpek. Nämö, jop kan metäɲpen kwän. 17 * Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironɲi paki nitek u bäräpi-inik api nadäneɲ! 18 Unita in Ekäniken yänapiɲirä ämetpen kukkuk kadäni u mänit kadäni-ken ahäwektawä! 19 * Bureni, imaka ahäwayäɲ täyak uwä umuri pähap! Anututä pengän kunum kenta kome pewän ahänkumän-ken umunitä päbä apiɲo u bämpi-ken imaka umuri pähap udewani kubä nämö ahänkuk. Ba udewanitä äneɲi nämö api ahäwek. 20 Ekänitä kadäni u keräpigän nämö däpmäɲ täkɲekuk yäwänäku äma kubätä nämoinik itek. Upänkan Ekänitä ämawebe inita biɲam iwoyänkuko unita butewaki nadäɲpɲɛn kadäni keräpigän api däpmäɲ täkɲewek.

21 Kadäni ukenä ämatä Kristo udu ahätak! Ba ɲo ahätak! yäɲ täwerirä unita nadäɲirä bureni nämö täɲpek. 22 * Imata, kadäni uken äma mäyaptä jop manman yäɲ-täkɲatpɲɛn Näk Kristo ba profet kubä yäɲ api yäneɲ. Äma udewanitä kudän kudupi mebäri mebäri api täneɲ. Ämawebe Anututä inita yäpmäɲ daniwani unitäɲo bänepi pen awähutna yänkan käderi paränä epän pähap ude api täneɲ. 23 Täɲkan imaka udewani nämö ahänjirän intäjukun täwetat unita nadäɲ täpäneɲpɲɛn kuɲat täkot!

Äma Bureni-inik äneɲi api äbek
Mat 24:29-35; Luk 21:25-33

24-25 * Imaka umuri umuri u ahänpɲɛn paorirän mädeni-ken ɲode api ahäwek; Edap täɲo penyänektä nämö iɲjirän, emak udegän api bipmäɲ urek.

Tänjirän, guk api täreɲ mäneɲ.

Ude ahänjirän imaka kehäromi nitek kunum gänaɲ it täkan u wareɲ api täɲ moreneɲ.

Ais 13:10, 34-4

26 Eruk, kadäni uken Äma Bureni-inik uwä gubam terak, kehäromi pähap ba epmäget kudän ikek äbänjirän ämawebe api käneɲ. 27 * Kadäni ugän anjeroniye pen yäwet-pewän pɲɲku ämawebe inita iwoyäwani kome kukɲi kukɲi, umude ba unude uken nanik api yämagutneɲ.

28 Jesutä ude yänpɲɛn äneɲi ɲode yänkuk; Man wärani kubä wama päya terak utpɲɛ täwera nadawä tumbut. Wamatä dätäki pirirän kanɲpɲɛn edap kadäni keräp täyak yäɲ nadäk täkan. 29 Unita udegän in imaka imaka api ahäneɲ yäɲ täwetat unitä ahänjirä yabänpɲɛn tärek-tärek kadäni keräp täyak yäɲ api nadäneɲ. 30 Näk bureni täwetat. Ämawebe apiɲo itkan unitä kodak irirä imaka yäyat u api ahänjirä moreneɲ. 31 Täɲpakan kunum kenta kome u bok api paotdeɲo upänkan mena jinom u nämoinik api paorek.

Kepma ba kadäni nämö nadäkamäɲ
Mat 24:36-44

32 Imaka täwetat ɲo äma kubätä kadäni uken, kepma ba bipani uken api ahäwek yäɲ nämoinik nadatak. Kunum gänaɲ anjero imaka nämö nadakan yäk.

* 13:14: Dan 9:27, 11:31; Dan 12:11 * 13:15: Luk 17:31 * 13:17: Luk 23:29 * 13:19: Dan 12:1; Jol 2:2; Rev 7:14 * 13:22: Lo 13:1-3; Rev 13:13 * 13:24-25: Rev 8:12 * 13:27: Mat 13:41

Ba Anutu tãjo Nanaki u imaka, nãmo nadãtak. Nanitã ini-tãgãn nadãtak. ³³ Kadãni nãmo nadãkaŋ unita bãnepjinta watãni itpãŋ kuŋat tãkot. In imaka u kadãni udeken api ahãwek yãŋ nãmo nadãkaŋ unita. ³⁴ * Kadãni uwã man wãrani kubã ñode bumik; Åma kubã kome kubãken kwa yãŋkaŋã watã åmaniye imaka tuŋumi watãni itneŋta epãn man yãwerek. Ude yãwetpãŋ yot yãma tãjo watã åma iwerek; Watã säkgãmãn kaŋ it yãk.

³⁵ * Unita inã udegãn, watãni säkgãmãn itpeŋ kuŋatneŋ. In yot tãjo mãhemitã åneŋi åbãkãbãk kadãni uwã nãmo nadãkaŋ. Bipãda ba bipani bãmop ba yãŋe-yãŋeta ba tamimaŋ-inik kadãni uken ba uken api åbek yãŋ nãmo nadãkaŋ. ³⁶ Bãrãŋek-inik åbãŋpãŋ dãpmon parirã tabãwekta. ³⁷ Unita in ba åmawebe kudup ñode tãwetat; Dapun ijinpãŋ kodakgãn itkot, dãpmon nãmo pãtneŋ! yãk.

14

Juda åmatã Jesu utta man topuŋ *Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53*

¹ * Tãŋpãkaŋ kepma yarã kerãp taŋjirãn Juda tãjo orekirit pãhap kadãni kubã wãpi Pasova ba Kãrãga yiskãt nãmo awãhurani åŋnak-åŋnak kadãni tãŋkuk. Tãŋjirãn bãmop åma intãjukun tãŋpani-kãt Baga man yãwoŋãrewani åma åtutã Jesu kãbop iŋitpãŋ utna yãŋkaŋ kãdetta wãyãkŋeŋkuŋ. ² Ñode nadãŋkuŋ; Åmawebe bumta itkaŋ ñonitã nadãwã tãga nãmo tãŋpãpãŋ peŋawãk tãneŋ yãŋpãŋ unita orekirit kadãni uken tãnetawã yãŋ nadãŋkuŋ.

Webe kubãtã Jesuta iron tãŋ imiŋkuk *Mat 26:6-13; Jon 12:1-8*

³ * Tãŋpãkaŋ Jesu Betani yotpãrare-ken itkuk. Itkaŋ Saimon, gisik parãm ikek yãŋ iwerani unitã yotken åroŋpãŋ ketem bok nanjukmãn. Ketem naŋ irirãn webe kubãtã ume kãbãŋi säkgãmãn u gwãki taŋi peŋpãŋ yãpanipãŋ yãpmãŋ åbuk. Yãpmãŋ åbãŋpãŋ Jesu gwãki-ken piŋ ibatkuk.

⁴ Ude tãŋjirãn åma åtu itkuŋo unitã kaŋpãŋ kokwawak nadãŋpãŋ yãŋpãŋ-nadãk ñode tãŋkuŋ; E! Ima mebãrita imaka gwãki pãhap peŋpãŋ yãpani ñowã jop ureŋ tãŋpãn kukaŋ? ⁵ Åmatã ume u suwaŋpãŋ siliwa moner taŋi gamãkaŋ åma jãwãrita yãminaŋi. Ude yãŋpãŋ webe u bumta kaŋ-yãŋkuŋ.

⁶ Kaŋ-yãŋ irirã Jesutã ñode yãwetkuk; Kakãtãwut! yãk. Imata bãrãpi imikaŋ? U iron inipãrik kubã tãŋ namitak yãk. ⁷ * Åma jãwãri inkãt wari wari irirã iron tãŋ yãmina yãŋpãŋã kaŋ tãŋ yãmut! Upãŋkaŋ nãk inkãt pen nãmo api itne. ⁸ * Webe ño iron tãŋ namayãŋ nadãŋpãŋ ini tãŋ naminaŋi ude tãyak. Nãk ånenayãŋ tãkaŋ unita awaŋken kukta gupna ume kãbãŋi gãripi nitek ño årut namitak yãk. ⁹ Nãk bureni tãwetat. Manna biŋam Tãga komeni komeni yãŋahãŋ yãpmãŋ kunayãŋ tãjo udegãn webe ñonitã tãŋ namitak unitãjo manbiŋam bok api yãŋahãŋ yãpmãŋ kuneŋ. Ude tãŋjirã åmawebetã webe ñonita nãmo api guŋ tãneŋ yãk.

Jesu iwarãntãkiye-kãt Pasova ketem nanjukuŋ *Mat 26:14-30; Luk 22:3-20; Jon 13:21-30*

¹⁰ Tãŋpãkaŋ iwarãntãkiye 12 u bãmopi-ken nanik kubã wãpi Judas Kariot unitã Jesu iwan kerit terak kaŋ pewa yãŋ nadãŋkaŋ bãmop åma intãjukun

* **13:34:** Mat 25:14   * **13:35:** Luk 12:38   * **14:1:** Mak 11:18   * **14:3:** Luk 7:37-38   * **14:7:**

tānpanitā itkuṅ-ken u pānku yāwetkuk. ¹¹ Ude tānjirān bānep tāga nadānpāṅ moneṅ api gamine yāṅ iwetkuṅ. Judastā u nadānpāṅ pānku iwan kerī terak kaṅ pewa yānkaṅ Jesu iwarāntāṅ yāpmāṅ kuṅatkuṅ.

¹² * Tānpākaṅ kārāga yiskāt nāmo awāhurani tāṅo āṅnak-āṅnak kadāni yāput penkuṅ. Kadāni ukengān Juda āmawebe Anututā ābekiye oraniye bian tāṅkentāṅ yāmiṅkuko u nadākta nādamiṅi-nani kubākubātā sipsip nanaki ini-ini idēpmāk tānkuṅonik. Eruk kadāni ugān Jesu iwarāntākiyetā iwet yabānkuṅ; Yot deken pānku Pasova tāṅo imaka imaka u tāntuṅum tāne? ¹³ Yāwāwā Jesutā āma yarā man ṅode yāwetpāṅ pen yāwet-pewān kuṅkumān; Yotpārare bāmopi-ken kuṅjirān āma kubā ume kābot ikek ukāt ābā peronpāṅā u kaṅ iwarun! ¹⁴ Iwat yāpmāṅ kumaṅ āma unitā yot ārowayāṅ tākken u āronpāṅ yot māhemi ṅode kaṅ iwerun; Yāwonārewani āma ṅode yāyak; Bāgup nāwarāntāknaye-kāt Pasova ketem āṅnak-āṅnakta de? yānkaṅ iwerun. ¹⁵ Ude iwerānkaṅ yot gānaṅ bāgup tāṅi punin unu ketem āṅnak-āṅnak tānpani tuṅum ikek tāwonārewānkaṅ Pasova ketem tāntuṅum tākon.

¹⁶ Eruk Jesutā ude yāwerānā yarā uwā yotpārare-ken āronpāṅ Jesutā yāṅkuko udegān kaṅ-ahānpāṅ Pasova ketem tāntuṅum tānkuṅmān. ¹⁷ Eruk kome bipmāṅjirān Jesu iwarāntākiye 12 ukāt tuṅum tānkuṅmān-ken u kuṅkuṅ. ¹⁸ * Kumaṅ yot gānaṅ āro ketem naṅ itkaṅ Jesutā yāwetkuk; Nāk bureni tāwetat. In ketem penta nākamāṅ ṅo kubātā nāk iwan kerī terak nepmaṅpayāṅ yāk. ¹⁹ Ude yānjirān nadānpāṅā butewaki nadānpāṅ ini-ini iwet yabānkuṅ; Ekāni, nāka yāyan? ²⁰ Ude yāṅtāko Jesutā yāwetkuk; In nāwarāntāknaye 12 inken nanik kubā. Āma nākkāt kārāga gāpe kubāgān nākamāk ṅonitā api tāṅpek. ²¹ Nadākaṅ? Āma Bureni-inik uwā kādet yāṅ imani udegān api iwarek. Upānkaṅ āma iwan kerī terak nepmaṅpayāṅ tāyak u kowata jidewani kubā api yāpek? Uwā komi umuri kubā api yāpek yāk.

²² Eruk ketem naṅ jirirā Jesutā kārāga kubā yāpmānkaṅ Anutu bānep tāga man iwetkaṅ tokāt jukutpāṅ iwarāntākiyeta ṅode yāwetpāṅ yāmiṅtāṅ kuṅkuṅ; ṅo yāpmānpāṅ naṅput. ṅowā nākṅo tohatna yāk. ²³ Ude yānpāṅ wain ume yāpmānkaṅ Anutu bānep tāga man iwetpāṅ yāmān kudup naṅkuṅ.

²⁴ * Yāmān naṅjirā yāwetkuk; ṅowā nākṅo nāgātna. Anututā āmawebe-kāt topmāk-topmāk tāyak u tāṅkehārom takta nāgātna piwayāṅ tāyat. Āmawebe māyapta yānpāṅ piwayāṅ tāyat. ²⁵ Nāk bureni tāwetat. Wain ume āneṅi nāmo naṅkaṅ it yāpmāṅ kuṅtāṅgān Anutu tāṅo kaṅjwat yewa gānaṅ āronkaṅ wain ume mebāri kubā api nāṅpet. ²⁶ Ude yāwerānkaṅ kap kubā tenpāṅ yot u penpen kumaṅ Olip Pom terak āronkuṅ.

Pitatā wāpna kābop api pewek yāṅ yānkuṅ

Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38

²⁷ * Āronit āronit Jesutā yāwetkuk; In kuduptagāntā nabāṅ umuntaṅ api kuṅtāṅpā kuney. Ude tānjirā Anutu tāṅo man kudān tāwani ṅode pātak u bureni ahāwayāṅ;

Nāk sipsip tāṅo watā āma urira sipsip api kuṅtāṅpā kuney.

Sek 13:7

²⁸ * Upānkaṅ kumbani-ken nanik āneṅi akuṅpāṅ Galili komeken nākā jukun pānku api itkirowet. ²⁹ Yāwānā Pitatā iwetkuk; Ātutā gāka mādē kāwep api ut gamineṅ upānkaṅ nāk ude nāmo api tāṅpet yāk. ³⁰ Ude yāwānā Jesutā

* 14:12: Kis 12:6, 14:20

* 14:18: Sam 41:9

* 14:24: Sek 9:11; Jer 31:31-34; 1Ko 10:16; Hib 9:20

* 14:27: Mak 14:50

* 14:28: Mat 28:16; Mak 16:7

iwetkuk; Bureni gäwera; Apiño bipani purup gera kadäni yarä nämö yäjirän gäkä kadäni yaräkubä ude wäpna käbop pewayäj. ³¹* Ude yäwänä Pitatä gwäk kwaiñpäñ man kehäromigän yäjnkuk; Nämö! Gäk gutpäñ näk bok nutta yäwawä wäpka käbop nämö api pewet yäk. Ude yäwänkañ noriyetä udegän yäjnkuj.

Jesutä Getsemane päñku nani-ken yäjnapinjnkuk

Mat 26:36-46; Luk 22:39-46

³²* Kuñtängän Getsemane epän tobätken ahäñpäñ Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Nöde irirä näk päñku yäjnapik man yäwayäj yäk. ³³ Ude yäjnkaj ätu yepmanpäñ irirä Pita Jems Jon ugäñpäñ yämaguränkañ kuñkuñ. Kuñtängän Jesu nadäwän umuri pähap täñpöpäj yäjnkuk; ³⁴* Bänepna-ken butewaki nadäwätäk pähap ahäj namitak unitä nurek yäj nadätat. Unita in ñogän kodak itkañ nabäj näwatkot yäk. ³⁵ Ude yäjñpeñ ätu nanak kuñpäjä bäräpi nadäñpäñ kome terak manpäñ ärmonpöpäj komi nadäjnkuko u nanatä nadäj namiñirän paorän yäjñpäñ ñode yäjnapinjnkuk; ³⁶* O nan, gäk imaka kubä täñpayäj nämö bäräp tak täyan. Unita komi bäräpi nadäwayäj täyat u ketären namisi. Upäjnkaj näkño nadäk nämö, gäkñaken nadäktä kañ ahäwän.

³⁷ Ude yäjñpäñ äma yaräkubä unitä itkuñ-ken äyäjñutpeñ kuñpäj yabäwän dämpon pat itkuñ. Dämpon parirä yabäñpäñ Pita iwetkuk; Saimon! Gäk imata dämpon pat itan? Gäk kadäni keräpi näkkät kodak täga nämö iren? ³⁸* Täñyabäk-ken kwitanenña ket nadäñpäñ yäjnapik man yäj itkot. Bänepjintä näk näwatta pidäm täkañ upäjnkaj kehäromijin nämö yäk.

³⁹ Ude yäwetkanä äneji kuñpäj yäjnapik man yäjnkuko udegän yäjnkuk.

⁴⁰ Yäjnapik man ude yäj paotpäñ äbäñpäñ yabäjnkuk; Dämponta yewäpäñ pat irirä. Abä yabäwänä mäyäk tañpäñ man kubä nämö iwetkuñ. ⁴¹ Eruk Jesu äneji kuñpäj täñkuko udegän täñkañ äbäñpäñ yäwetkuk; Ai! In dämpon pen pat itkañ? Kadäni täretak! Äma Bureni-inik uwä momi äma keru terak ärokärok kadäni keräp täyak ño. ⁴² Akwäpäñ päñku yabäj ahäna! Äma iwan keru-ken nepmaktä yäwani äbätak ño yäk.

Komi ämatä Jesu injitkuñ

Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12

⁴³ Jesu man ude yäjirän pengän iwaräntäkiye 12 u kubä wäpi Judas u ahäj yämiñnkuk. Komi äma, kadä boham ikek Judas-kät penta äbuñ. Komi äma uwä bämop äma, Baga man yäwoñärewani äma ba Juda täño ekäni ekäni ätu unitä yäwet-pewä äbuñ.

⁴⁴ Intäjukunä Judastä man kädet ñode yäwetkuk; Näkä päñku äma u genji dara nabäjnkaj upäj kañ injirut yäk. ⁴⁵ Eruk Jesu ahäj imiñpäñ iwetkuk; Yäwoñärewani ämana! Ude yäjñpäñ genji datkuk. ⁴⁶ Eruk, ude täñpän kañpäjä injitpäñ kerigän topuñ. ⁴⁷ Ude täñjirä iwaräntäki kubätä päipi pion gänañ nanik wädäwän kwäpäñä bämop äma unitäño watä ämani kubä ura yäkñat jukuni painjuk.

⁴⁸ Täñpänä Jesutä komi äma äbuño u yäwetkuk; Jide? Intä nabäwä näk kubo äma ämik täñpani ude täñpöpäj kadä boham ikek nutnayäj äbäkañ? ⁴⁹* Näk kepmani kepmani kudupi yot gänañ äronkañ inkät ämawebe Anutu täño man täwetpäñ täwoñärek täk täñkut-ken ugän imata nämö nepmäñjitkuñ? Upäjnkaj

* **14:31:** Jon 11:16 * **14:32:** Jon 18:1 * **14:34:** Jon 12:27 * **14:36:** Rom 8:15; Gal 4:6; Mak 10:38; Jon 6:38 * **14:38:** Luk 11:4 * **14:49:** Luk 19:47, 21:37; Jon 18:20

täga! Ude täj naminirä Anutu täjo man terak näka man kudän pätak u bureni ahäwän. ⁵⁰ Ude yänirän iwaräntäkiye kudup kañ-umuntañ kuñtäppä kuñkuñ.

⁵¹⁻⁵² Täjpäkanä äma gubañi kubä tek yabuko unitä Jesu iwatkuk. Iwarirän komi ämatä injtnayän täjirä tek yabuko u pitpäñ penpen morän metänpän kuñkuk.

Jesu manken tenkuñ

Mat 26:57-68; Luk 22:54-71; Jon 18:13-24

⁵³ Täjpäkanñ Jesu imagut yäpmän bämop äma intäjukun iranitä yotken kuñkuñ. Yot uken bämop äma, ba Juda täjo ekäni ekäni ba Baga man yäwoñärewani äma u kudup kubä-kengän ugän itkuñ. ⁵⁴ Yäpmän kuñjirä Pita mädengän yäwatpäñ yot unitäjo yewa gänañ äronñkuk. Äronpäñä komi äma ukät bok itpäñ kädäp äñäriñ itkuñ. ⁵⁵ Täjpäkanñ Baga man yäwoñärewani ämakät Juda täjo äma ekäni ekäni u kuduptagän itpäñ Jesu kumän-kumän utna yänkañ Jesu jop ikñatta jop manman ätuta wäyäkñenkuñ. Upänkañ Jesuken imaka goret kubä nämo kañpäñ nadänkuñ. ⁵⁶ Täjpäkanñ äma mäyaptä Jesu imaka wakiwaki ude täk täñkukonik yän jop manman ude yänkuñ. Jop manman mäyap ude yänkuñopän man mebäri inigän inigän yänkuño unita man uterakgän nämo ahänñkuk. ⁵⁷⁻⁵⁸ * Yäntäko äma ätutä akuñpäñ jopman ñode yänkuñ; Nin Jesu u man ñode yänirän nadänkumän; Näk kudupi yot äma keritä täjpani ño wärämutpäñ kepma yaräkubätagän äneñi udewanigän äma keritä nämo täjpani kubä api täjpet yäk. ⁵⁹ Man yänkuño u ini-ini yänjirä mebäri kubägän nämo täñkuk.

⁶⁰ Täjpäkanñ bämop äma intäjukun täjpani unitä akuñpäñä Jesu iwet yabänñkuk; Man kowata nämo yäwerayän? Äma päke ño gäka man yäkañ ño nadäwi jide täyak? ⁶¹ * Yänirän Jesutä man kubä nämo yänñkuk. Man nämo yänkañ kum irirän intäjukun ämatä äneñi iwet yabäkgän täñkuk; Äma Anututä ämawebeniye täñkentäktä iwoyäwani Kristo uwä gäk? Anutu iniñoret täkamän unitäjo nanaki gäk?

⁶² Yäwänä yänñkuk; Yäyan ubayän. Näk bureni täwetat. Äma Bureni-iniktä Anutu ärowani täjo kerä bure kädä ittängän kunum gänañ gubam terak äbänjirän api kañ-yäputneñ yäk. ⁶³ Ude yänirän eruk, intäjukun äma u nadäwän wawäpäñ iniken tek weñ-gäjähutpäñ yänñkuk; Mangämän imata wari yäne? ⁶⁴ * Anutu yänjäk man iwetak unita in jide nadäkan? Yäwänä kuduptagän ñode yänkuñ; U kumäkta biñam täyak yäk. ⁶⁵ Ude yäwäwä äma ätutä iwit ut ibatkuñ, ätutäwä dapuri täjpiñpäñ kerä mugwäjinpäñ utkañ iwetkuñ; Gäk profet unita äma gutak unitäjo wäpi niwet! yäk. Ude täjirä komi ämatä injitpäñ kerä pipiyänpän injami dapun-ken utkuñ.

Pitatä Jesu wäpi käbop penñkuk

Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27

⁶⁶ Täjpäkanñ Pita yäman umu irirän bämop äma intäjukunta irani unitäjo watä webe kubä äbänpäñ kañkuk; ⁶⁷ Pita kädäp äñäriñ irirän. Kañpäñ ket täjnpän kañ-yäpmän äronkañ-äpäc täjnpän iwetkuk; Jesu Nasaret komeken nanik ukät kuñarani kubä gäk yäk. ⁶⁸ Yäwänä yänñkuk; Gäk man jide yäyan? Yänjiri guñ täyat yäk. Ude yänpäñ yäma-ken äpmonñkuk. ⁶⁹ Äpmonjirän watä webe unitä kañpäñ äma itkuño u yäwetkuk; Äma ño Jesu täjo äbotken nanik yäk.

* 14:57-58: Jon 2:19-21

* 14:61: Mak 15:5; Luk 23:9

* 14:64: Jon 19:7

70 Yāwānā āneŋi āwo yāŋkuk. Eruk ātu itpāŋā āmawebe itkuŋo unitā iwetkuŋ; Nadākamāŋ! Gāk ābot uken nanik. Gāk Galili āma! yāk. ⁷¹ Iwerāwā Pitatā yāwetkuk; Anutu wāpi terak bureni-inik tāwetat! Āma wāpi yākaŋ u nāmoinik kak tāyat! Nāk jopman yāwawā Anututā kowata namān yāk.

⁷² * Ude yāŋirān uterakgān puruptā gera yāŋirān kadāni yarā tāŋkuk. Tāŋpākaŋ Pitatā nadāwān tumbāpāŋ Jesutā man ŋode iwetkuko u nadāŋkuk; Puruptā gera yarā nāmo yāŋirān nāka āwo kadāni yarākubā ude api yāwen. Ude nadāŋkaŋ nadāwān āgekorāpāŋ konām bumta kotkuk.

15

Jesu Pailat kerik-ken peŋkuŋ

Mat 27:1-2,11-26; Luk 23:1-5; Jon 18:28-38

¹ * Tāŋpāŋ tamimaŋ bipaniinik bāmop āmakāt Parisi āma ba āma ekāni ekāni u kuduptagān kābeyā tāŋpāŋ Jesu utta tawaŋ peŋkuŋ. Ude tāŋkaŋ eruk, Jesu kerik pādāt tāŋpāŋ yāpmāŋ pāŋku Pailat kerik terak teŋkuŋ. ² Teŋirā Pailattā Jesu iwet yabāŋkuk; Gāk Juda tāŋo āma ārowani ba? Yāwānā yāŋkuk; Yāyan uba yāk. ³ Tāŋkaŋ bāmop āma intājukun tāŋpani Jesuta yāŋpāŋ-kaŋiwat man māyap yāŋkuŋ. ⁴ Ude yāŋirā Pailattā Jesu āneŋi iwetkuk; Āma pāke ŋonitā gāka man māyap yāŋirā imata kowata nāmo yāyan? ⁵ * Ude iwerānā Jesu kowata nāmo yāŋku. Kowata nāmo yāŋkaŋ man kum irirān Pailattā nadāwātāk taŋi tāŋkuk.

⁶ Tāŋpākaŋ Pasova Orekirit Kadāni udeken Pailattā kādet ŋode tāk tāŋkukonik; Juda āmawebetā komi yotken irani kubāta nadāŋpāŋ Pailat iwerirā nadāŋ yāmiŋpāŋ āma u yāniŋ kireŋpewān kuk tāŋkuŋonik. ⁷ Kadāni ugān āma kubā wāpi Barabas u noriye ātukāt komi yotken itkuŋ. Āma uwā Rom gapmanta kokwawak nadāŋpāŋ āmik pewā ahāwāpāŋ āma kubā kumāŋ-kumāŋ utkuŋo unita gapmanta komi yotken yepmaŋkuŋ. ⁸ Tāŋpākaŋ Juda āmawebetā Pasova Orekirit Kadāni ātuken tāk tāŋkuko udegān tāŋpāŋ yāŋ nadāŋpāŋ pābā Pailattā yāma-ken kābeyā tāŋpāŋ itkuŋ. ⁹ Irirā Pailattā yāwet yabāŋkuk; Juda āma intāŋo intājukun āma ŋo pitpāŋ tewa kwān? ¹⁰ (Man ude yāwetkuko uwā Pailattā ŋode nadāŋpāŋ yāwetkuk; Juda āma ekāni ekānitā Jesuta kokwawak nadāŋkuŋo unita Jesu nākken pewā ābuk yāŋ nadāŋkuk.)

¹¹ * Tāŋpākaŋ Pailattā Jesu tewa kwān yāŋ yāŋkuko upāŋkaŋ bāmop āma unitāwā āmawebe pāke u peŋ yāwet-yāwet tāŋtāko yāŋkuŋ; Barabaspaŋ tewi ābāŋ nimān! ¹² Ude yāŋirā Pailattā āneŋi yāwet yabāŋkuk; Yākaŋ unita Juda tāŋo Intājukun Āma yāŋ iwet tākaŋ ŋowā jide tāŋ imet? ¹³ Yāwānā āma pāke unitā gera pāhap ŋode yāŋkuŋ; Pāya kwakāp terak kaŋ kumbān! ¹⁴ Yāwāwā yāwetkuk; Waki kubā jide tāŋkukta? Ude yāwerākaŋ ehutpāŋ gera kehāromigān yāŋpāŋ iwetkuŋ; Pāya kwakāp terak kaŋ kumbān! ¹⁵ Ude yāwākaŋ āmawebe bānepi yāpmāŋ āpākta Pailattā Barabas jop tewān āpāmaŋ kuŋirān Jesu kadātā pāripmāŋpāŋ pāya kwakāp terak utpewā kumākta komi āmata yāmān yāpmāŋ kuŋkuŋ.

Jesu yāŋārok man iwetkuŋ

Mat 27:27-31; Jon 19:2-3

¹⁶ Yāniŋ kirewānpāŋ Pailat tāŋo komi āmatā Jesu yot gānaŋ nanik yāpmāŋ āpāmaŋ pāŋku yot māde kāda komi āma tāŋo yewa gānaŋ āronpāŋ noriye ātuta

* 14:72: Mak 14:30 * 15:1: Luk 22:66 * 15:5: Ais 53:7; Mak 14:61 * 15:11: Apos 3:13-14

gera yānpewā äbuñ. ¹⁷ Yānpewā äbākañ tek gwagäri intäjukun ämatä tāk tākañ udewani tāj imiñpāñä intäjukun tāño gwäpāta gupmom yenpāñ kedonj tānpāñ gwäki-ken ähäť imiñkuñ. ¹⁸ Ude tānpāñ sära man iwetpāñ yāñkuñ; Juda tāño intäjukun äma, ganiñ oretkamāñ! yäk. ¹⁹ Tānpāñ pärip-päriptä gwäki-ken urit iwit uwanj ibarit tāk tāñkuñ. Tānpāñ gukut imāpmok tāj imiñpāñ jop iniñ oretkamāñ yāñkañ tāñkuñ. ²⁰ Tāñirek-irek ude tāj imiñ paotpāñä intäjukun äma tāño tek yāñopmāñ imiñpāñ tek iniken upāñ äneñi tāj imiñkuñ. Ude tāj imiñpāñ, eruk päya kwakāp terak utnayāñ imagut yāpmāñ kuñkuñ.

Jesu päya kwakāp terak utkuñ

Mat 27:32-34; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27

²¹ * Eruk, yāñikñat yāpmāñ kuñpāñä äma kubä wāpi Saimon u epāniken naniktä äbätāngāñ äbä peronkuñ. Uwā Sairini komeken nanik, Aleksada kenta Rufus unitāño nani. Äbä peronpāñä penj iwet-pewā Jesu tāño päya kwakāp buramiwānkañ penta kuñkuñ. ²² Kuñtāngāñ kome kubä wāpi Golgota, u ninin man terak gwäki kokāp, u ahāñkuñ. ²³ Ahāñpāñä eruk Jesuta wain umekāt päya umumi kubä ukāt awāhutpāñ Jesu gupi kwitawāñ yāñpāñ imiñkuñ. Imāwā bitnāñjuk. ²⁴ * Tāñirä komi ämatä teki yāñopmāñ imiñpāñ päya kwakāp terak utkuñ. Päya kwakāp terak utpāñä Jesu tāño teki yāpmākta komi ämatä närepmirek gārepmirek tāñkuñ.

²⁵ Tānpāñ 9'kirok tāñirāñ utkuñ. ²⁶ Tāñpākañ Jesu gwäki-ken punin kāda man kudāñ ñode kudāñ tāñkuñ;

ÑowÄ JESU, JUDA Ämawebe TÄño
INTÄjukun Äma.

²⁷ Tāñpākañ kubo äma yarä, kubä kukñi kubä kukñi yepmanpāñ bok dāpuñ. [

²⁸ * Ude tāñirä Anutu tāño man ñode kudāñ täwanitä bureni ahāñjuk; Kawä äma waki tāñpani tāñjuk.] ²⁹⁻³⁰ * Tāñpākañ ämawebe kuñkañ äbäk tāñkuño unitä yāñärok man iwetpāñ ketsiwonj tānpāñ yāñkuñ; A! Gäk ñonitä kudupi yot wärämupāñ kepma yarākubäta äneñi api tāñpet yāñ yāñkuño udegāñ gupka tāñkentānpāñ päya kwakāp terak naniktä äpiwä!

³¹ Ude yāñirä bāmop äma ba Baga man yāwonjärewni äma unitä udegāñ tāj-irenpāñ näwetgäwet tānpāñ yāñkuñ; Äma ñowä äma ätu täga tāñkentāñ yämik tāñkukopāñ ini gupi tāñkentäkta tānpāñ wakanj yäk. ³² Ñowä Anutu tāño iwoyāwani Kristo, Isrel tāño Intäjukun Äma itak u tāñpāwä päya kwakāp terak naniktä äpāñirāñ kanjañ nadäkinik tāj iminawä! yāñ yāñkuñ. Tāñpākañ äma yarä dāpmāñpāñ kukñi kukñi yepmankuño unitä udegāñ yāñärok iwetkumāñ.

Jesu kumbuk

Mat 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30

³³ * Tānpāñ kome kepma bāmopi-inik uken kome dapuri kumbuk. Kumāñirāñ kome kudup bipmāñ utpāñ patpāñ it yāpmāñ kuñirāñ 3'kirok tāñjuk. ³⁴ * Tānpāñ 3'kirok ude tāñirāñ Jesutä iniken man terak gera tanji ñode yāñjuk; Elai, Elai, lema sabaktani? U ninin man terak Anutuna, Anutuna imata nepmanñan? ³⁵ Ude yāñirāñ äma kañ itkuño unitä nadānpāñ yāñkuñ; Nadāwut! Elaijata gera yāyak yäk. ³⁶ * Yāñirāñ nadānpāñ äma kubätä bärāñej

* 15:21: Rom 16:13 * 15:24: Sam 22:18 * 15:28: Ais 53:12 * 15:29-30: Sam 22:7; Sam 109:25; Mak 14:58 * 15:33: Amo 8:9 * 15:34: Sam 22:1 * 15:36: Sam 69:21

päŋku imaka kubä bima yabut bumik yäpämäŋpäŋ wain ume jägämi gänaŋ yäputpäŋ jikon terak pädat täŋpän Jesuta imiŋpäŋ noriye yäwetkuk; Pewut! Jop itpäŋ kána. Elaijata bureni päbä ketärewayän käwep yäk.

³⁷ Ude täŋirä Jesu äneŋi gera taŋi yäŋpäŋ kumbuk.

³⁸ Kumäŋirän kudupi yot gänaŋ tek taŋi bagata pewä wädäwani u punin ununitä komen umu ini wewän täreŋkuŋ. ³⁹ Täŋpän Jesutä kumäŋirän komi äma täŋo watä äma unitä dubini-ken itkaŋ kawän inide kubä täŋpäpäŋ yänkuŋ; Bureni-inik, äma ŋowä Anutu täŋo Nanaki!

⁴⁰ * Täŋpakaŋ webe ätu ban itkaŋ Jesu kumäŋirän kaŋkuŋ. Ukät nanik ätu täŋo wäpi ŋode; Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria, Jems gubaŋi kenta Joseš täŋo miŋi u, ba Salome ukät penta itkuŋ. ⁴¹ Webe u kuduŋtagän Galili komeken naniktä Jesu iwarän täŋpän watä epän täŋ imiŋ yäpämäŋ äbäk täŋkuŋonik. Täŋkaŋ ugän nämo, webe ätu Jesu-kät Jerusalem yotpärare-ken penta äroŋkuŋo u imaka, äbä itpäŋ kaŋkuŋ.

Jesu äneŋkuŋ

Mat 27:57-61; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42

⁴²⁻⁴³ Sabat keräp taŋirän eruk bipäda Juda täŋo äma ekäni kubä wäpi Josep u äbuk. U komeni Arimatea. Uwä Anututä intäjukun itkaŋ yabän yäwat piäni kwawak ahäŋirän kakta itsämäŋtän kuŋat täŋkukonik. Eruk, äma unitä Pailat-ken umunkät nämo, bätakigän kuŋpän Jesu täŋo gupi awaŋ gänaŋ äneŋta iwet yabänkuŋ. ⁴⁴ Täŋirän Pailattä yänkuŋ; Wa! Imata bäräŋeŋ kumäŋtak yän nadäŋpän komi äma täŋo intäjukun äma yäpewän äbänä iwet yabänkuŋ; Jesu bureni kumak? ⁴⁵ Äma unitä bureni kumak yän yäwänä Joseptä Jesu gupi äneŋta nadän imiŋkuŋ. ⁴⁶ Nadän imiŋirän Joseptä päŋku tek paki suwaŋpän, Jesu täŋo gupi päya kwakäp terak nanik ketären päpä tek yäpuko unitä uwäk täŋkuŋ. Ude täŋpän mobä awaŋ kodaki kubä äma kumbani pekta biŋam äneŋpani u gänaŋ peŋkuŋ. Peŋpänä mobä kubä pimiŋ iwet-pewän päŋku mobä awaŋ meni uwä yäput pipiŋkuŋ. ⁴⁷ Äneŋirän Maria Makdala komeken nanik ukät wahupi Maria Joseš täŋo miŋi, yarä u kaŋkumän.

16

Jesutä äneŋi akuŋkuko unitäŋo manbiŋam

Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10

¹ Täŋpakaŋ Juda täŋo Sabat täreŋirän Maria Makdala komeken nanik, wahupi Maria Jems täŋo miŋi ba webe kubä wäpi Salome unitä Jesu täŋo gupi ärut imikta gakaŋi mebäri mebäri kábäŋi taŋatäga u suwaŋpän tuŋum täŋkaŋ itkuŋ. ² Eruk Sande tamimaŋ kome ket nämo yäŋeŋirän tuŋum ukeŋo yäpämäŋ Jesu täŋo gupi peŋkuŋ-ken uken kuŋkuŋ. ³⁻⁴ Kuŋit kuŋit yäŋpän-nadäk ŋode täŋtän kuŋkuŋ; Mobä, awaŋ meni täŋppiwiwani u netätä yäpämäŋ kewen nimayän? Ude yäŋpän dapun täŋpän kaŋkuŋ; Mobä pähap uwä yäpämäŋ kewenkuŋo mobä awaŋ meni tumäŋirän. ⁵ Eruk ude kaŋkaŋ äroŋpän kaŋkuŋ; Äma gubaŋi kubä tek paki nikek awaŋ käwuri bure käda maŋit irirän. Kaŋpän umuntaŋpän bumta kwaiŋkuŋ.

⁶ Kwaiŋirä yäwetkuk; Umuntäneŋo. In Jesu Nasaret nanik päya kwakäp terak utkuŋo ukeŋo känäyän äbäkaŋ? U ŋo nämo itak yäk. Akumaŋ kuk! Patpat bägupigän ŋo kawut! ⁷ * Unita in päŋku Pita ba iwaräntäkiye ätu biŋam

* **15:40:** Luk 8:2-3   * **16:7:** Mat 26:32; Mak 14:28

ɲode yäwerut; Jesu uwä Galili komeken intäjukun it kirewayäj ƚuk. U päƚku kawut, täwetkuko ude. ⁸ Ude yäweränkaƚ webe yaräkuä uwä umun pähap täƚkaƚ awaƚken naniktä metäƚpeƚ kwaiƚtäƚ kuƚkuƚ. Bumta umuntaƚkuƚo unita imaka kaƚkuƚo u ämawebe nämo yäwettäj kuƚkuƚ.

Jesu noriye wanoriye ahäj yämiƚkuƚ

Mat 28:9-10; Jon 20:11-18

[⁹ * Jesu uwä Sande tamimaƚ kumbani-ken naniktä akumaƚ päƚku Maria Makdala nanik, bian mäjo 7tä magärani Jesutä ini yäwat kireƚ imiƚkuko u ahäj imiƚkuƚ. ¹⁰⁻¹¹ * Ahäj imiƚirän webe uwä päƚku äma Jesu-kät kuƚarani konäm butewaki täƚ irirä yabäƚpäƚ Jesu u nämo kumbuk, kodak irirän kat yäj yäweränkaƚ nadäwä bureni nämo täƚkuƚ.

¹²⁻¹³ Eruk kadäni kubä äma yarä yotpärare peƚpeƚ kädet miƚin kuƚirän Jesutä gupi inigän kubä äworeƚkaƚ ahäj yämiƚkuƚ. Ahäj yämänkaƚ äma yarä unitä äyäjutpeƚ päƚku noriye ätu yäweränkaƚ udegän nadäwä bureni nämo täƚkuƚ.

¹⁴ * Eruk, u punin terak iwaräntäkiye 11 u yot kubäken ketem naƚ irirä ahäj yämiƚpäƚ ɲode yäwetpäƚ yabäj yäjkuƚ; Imata nadäkinikjin nämo itkaƚ? Ba imata notjiye ätu kodak irira nabäƚpäƚ biƚam täwetkuƚo u nadäwä bureni nämo täkaƚ? ¹⁵ * Ude yäjpäƚ yäwetkuƚ; In komeni komeni kuƚkaƚ ämawebe it yäpmäj kukaƚ udegän Manbiƚam Täga u kaƚ yäwettäj kut. ¹⁶ * Äma kubätä näk nadäj namikinik täƚpäƚ näk wäpna terak ume ärurayäj täko uwä Anututa biƚam api täƚpek. Täƚ, äma kubätä nadäj namikinik nämo täƚpayäj täko uwä Anututä geƚita biƚam api tewek. ¹⁷ * Ämawebe nadäj namikinik täƚpäƚ kuƚatnayäj täkaƚ unita kehäromi yämiƚira näk wäpna terak kudän ɲode api täneƚ; Mäjo api yäwat kireneƚ, ba man kotäk kudupi kudupi terak api yäneƚ, ¹⁸ * ba gämok keritä api yepmäƚitneƚ, ba ume waki nanirä unitä nämo api däpek, ba äma käyam ikek keritä gupi-ken injirirä api täganen.]

Jesu kunum gänaƚ äroƚkuƚ

Luk 24:50-53; Apos 1:9-11

¹⁹ * Eruk Ekäni Jesutä man ude yäwet moreƚpäƚ irirän Anututä imagut yäpmäj kunum gänaƚ äroƚkuƚ. Äroƚkuko uken Anutu keru bure käda itkukotä itak. ²⁰ * Äroƚirän iwaräntäkiye komeni komeni kuƚ moreƚpäƚ mani biƚam yäjahäj yäpmäj kuƚkuƚ. Täƚirä Ekänitä bämopi-ken itpäƚ epäni täkta täƚkentäj yämiƚit mani biƚam u täƚkehärom takta kudän kudupi ämawebeniye-ken pewän ahäjkuƚ.]

* **16:9:** Luk 8:2 * **16:10-11:** Mat 28:10 * **16:14:** 1Ko 15:5 * **16:15:** Apos 1:8 * **16:16:** Apos 2:38 * **16:17:** Apos 2:4; Apos 8:7, 10:46 * **16:18:** Luk 10:19; Apos 28:3-6 * **16:19:** Apos 2:33-34 * **16:20:** Apos 14:3; Hib 2:3-4

Luk

Luktä guŋ äbot ämawebeta yänpäj Jesu täŋo manbiŋam ŋo kudän täŋkuk

Luk imata manbiŋam ŋo kudän täŋkuk?

1* Eruk, äma ärowani Tiofilus, man ŋo gäwera nadä;

Äma mäyaptä imaka imaka Anutuä nin bämopnin-ken pewän ahäŋkuŋo unitäŋo manbiŋam kudän täkta piäni taŋi täŋ yäpmäj äbuŋ. 2* Imaka bian ahäŋirä ini dapuritä kaŋpäŋ nadäŋkuŋo u ba apiŋo ahäŋ yäpmäj äbäkaŋ ugänpäj kudän täŋkuŋ. Äma uwä Anutu täŋo manbiŋam yäŋahäk-ahäk piä täŋkaŋ manbiŋam ŋowä nimiŋkuŋ. 3-4 Täŋpäkaŋ näk imaka, kadäni käroni manbiŋam ŋo yäput pektä päŋku tärek-tärek u kuduŋtagänta ket nadäwa yäŋkaŋ yäŋyabäk piä täŋ yäpmäj abut. Unita äma ärowanina Tiofilus, gäkä manbiŋam gäwerani u bureni-inik yäŋ nadäkta imaka imaka ahäŋkuŋo unitäŋo manbiŋam siwoŋi kudän täŋpäj gäkken pewa ärekta nadäk penkut. Eruk manbiŋam uwä ŋode;

Aŋero kubätä Sekaraia ahäŋ imiŋkuk

5* Herottä Judia kome täŋo intäjukun äma itkuk-ken uken bämop äma kubä itkuk, u wäpi Sekaraia. Äma uwä bämop äma biani wäpi Abiya unitä äbotken nanik. Täŋpäkaŋ webeni Elisabet imaka, bämop äma äbot kubäken nanik. 6 Täŋkaŋ yanäpi yarä uwä Anutu inamiken siwoŋi kuŋat täŋkumänonik. Täŋkaŋ Anutu täŋo бага man ba jukuman kuduŋtagän iwat moreŋpäj waki kubä nämo täk täŋkumänonik. 7 Upäŋkaŋ nanakiye nämo. Elisabet aruŋ it yäpmäj äbäŋkä tägawani webe pähap täŋkumän.

8 Täŋpäkaŋ kadäni kubä, Sekaraia täŋo äbottä Anutu inamiken bämop äma piä täkta kadäni ahäŋkuk. 9* U bämop ämatä täk täŋkuŋo ude piä yäpmäj daninpäŋ Sekaraia tä kudupi eŋi gänaŋ Anutu inamiken gupe käbäŋi nikek ijiŋ imikta ahäŋkuk.

10 Eruk, gupe käbäŋi nikek ijik-ijik kadäni ahäŋirän ämawebe mäyaptä äbäŋkaŋ kudupi eŋi yämän umu itkaŋ Anutu-ken yäŋapik man yäŋ itkuŋ. 11 Yäŋapik man yäŋ irirä kudupi eŋi gänaŋ Sekaraia gupe käbäŋi nikek ijiŋ ittäŋgän kaŋkuk; Ekäni täŋo aŋero kubätä gupe käbäŋi nikek ijiwani täŋo käwuri bure käda ahäŋpäj irirän. 12 Kaŋkaŋ kikuŋutpäŋ bumta umuntaŋkuk. 13 Ude täŋpänä aŋero unitä iwetkuk; Sekaraia, gäk umuntäweno. Anutu gäkŋo yäŋapik man nadäŋ gamitak yäk. Unita webeka Elisabet uwä nanak ämani kubä api bäyawek. Bäyawänkaŋ wäpi Jon yäŋ, kaŋ iwet. 14 Täŋpäj nanak unita bänep täga nadäŋpäj oretoret api täŋpen. Ba unitä ahäŋirän ämawebe mäyaptä bänep täga nadäŋpäj oretoret udegän api täneŋ yäk.

15* Imata, nanaka unitä tägaŋpäj Ekäni inamiken wäpi biŋam ikek api irek. Täŋkaŋ wain ume ba täŋguŋguŋ ume ätu nämoinik api nak täŋpek. Täŋkaŋ ahäwayäŋ täyak-ken unitä it yäpmäj ärowayäŋ täkken Kudupi Munapiktä uwäktäŋ imiŋirän api irek. 16 Täŋpäkaŋ unitä Isrel ämawebe Anutu mäde ut

* 1:1: Apos 1:1   * 1:2: Jon 15:27   * 1:5: 1Sto 24:10   * 1:9: Kis 30:7   * 1:15: Nam 6:3

imiŋkuŋo u mäyap bänepi yäpmäŋ sukurenpäŋ yepmanpäŋ Anutu Ekänini-ken äneŋi api kunerj. ^{17*} Bureni, kuŋat-kuŋari ba kehäromini Profet Elaijata täŋpeŋ kuŋatkuko udegän api täk täŋpek. Ekänita intäjukun kuŋkaŋ nädanani täŋo kokwawak yäpän-siwonj tawäpäŋ yepmanjit, ba äma man bitnäk täk täkaŋ unitäŋo bänepi yäpmäŋ sukurenpäŋ yepmanpäŋ äma siwonji täŋo kädet kuroŋgän api iwat täneŋ. Ude täŋpayäŋ täko uwä Ekänita watä piä täŋ imikta ämawebe äbot ket utpäŋ yepmak täŋtäŋ api kwek yäk.

^{18*} Eruk, aŋerotä man ude iweränä, Sekaraiatä kowata ŋode iwetkuk; Man yäyan u jide täŋpäŋ bureni yäŋ nadäwet? Näk tägawani-inik ŋo, ba webena imaka, webe pähap ŋo! ^{19*} Ude yäwänä aŋerotä iwetkuk; Näk wäpna Gabriel, Anutu inamiken it täyat unita jopman nämo gäweret yäk. Nämo, manbiŋam täga ŋo gäwetta Anututä ini naniŋ kirenpewän äbätat. ^{20*} Gäk nadätan? Näkŋo man nämo nadäŋ namitan unita meka bäräp tawäpäŋ man kum api iren. Ude täŋkaŋ it yäpmäŋ kuŋjiri manbiŋam gäwetat ŋonitä ahäwänkaŋ man äneŋi api yäwen. Manbiŋam yäyat ŋowä kadäni yäŋ imani-ken uken bureni api ahäwek yäk.

²¹ Täŋpäkaŋ ämawebe Sekaraiata yäŋkaŋ yäman umu irä wawäwä nadäwätäk täŋpäŋ yäŋkuŋ; Kudupi eŋi gänaŋ uken imatäken kubätä ahäŋjirän Sekaraia kadäni käronji ŋowä itak? ²² Ude yäŋjirä yäman äpähpäŋ ämawebe man kubä nämoinik yäwetkuk. Meni bäräp tawäpäŋ man kum itkuko unita keritägän wärani täŋyäreŋkuk. Täŋpänä ämawebetä nadäŋkuŋ; Imaka kudupi kubä kudupi eŋi gänaŋ kaŋkaŋ käwep äpätak yäk.

²³ Eruk mäden, Sekaraia täŋo piä u täŋpän tärewäkaŋ komeni-ken kuŋkuk. ²⁴ Päŋku irirän Elisabet nanak kok itkuk. Nanak kok itkaŋ eŋi gänaŋgän it yäpmäŋ kuŋjirän komepak 5 ude täreŋkuk. ^{25*} Täŋpäkaŋ Elisabet nanak kok itat yäŋ nadäŋpäŋ yäŋkuk; Ekänitä iron u täŋ namitak! Apiŋo Ekänitä oraŋ naniŋjirän näkŋo mäyäkna ämawebe inamiken paotak yäk.

Aŋerotä Maria ahäŋ imiŋkuk

²⁶ Elisabettä nanak kok ikek it yäpmäŋ kuŋtängän komepak 6 täreŋjirän, eruk kadäni uken Anututä aŋero Gabriel u peŋ iwet-pewän yäpmäŋ yotpärare kubä Galili komeken wäpi Nasaret uken kuŋkuk. ^{27*} Webe gubaŋ kubä äma kubä wäpi Josep unita yäŋkaŋ iwoyänkuŋo webe uken kuŋkuk. Josep uwä Devittä äbotken nanik. Täŋkaŋ webe gubaŋ iwoyän imiŋkuŋo u wäpiwä Maria. ²⁸ Eruk, Gabrieltä webe uken kuŋpäŋ iwetkuk; Kepma yäk. Gäk nadätan? Ekäni Anutu gäkkät itpäŋ iron täŋ gamitak. ²⁹ Ude iweränä Mariatä man u nadäŋkaŋ kikiŋutpäŋ yäŋkuk; Yäke! Man kubä ŋo jidewanipäŋ nadätat? ³⁰ Yäwänä aŋerotä iwetkuk; Maria, gäk umuntäwenol! Anututä ini nadäŋ gamitak. ^{31*} Nadätan? Gäk nanak kok itpäŋ nanak ämani kubä api bäyawan yäk. Bäyaŋpäŋ wäpiwä Jesu yäŋ api iweren. ³² U äma ekäni kubä ude irirän ŋode api iwetneŋ; U Anutu Arowani Bureni unitäŋo Nanaki yäŋ api iwetneŋ. Täŋpäkaŋ Anututä intäjukun ämata api tewek, orani Devittä itkuko ude. ^{33*} Unitä Jekop täŋo äbotken nanik ämawebeta intäjukun äma ude tärek-täreki nämo api irek yäk. Täŋpäkaŋ yabäŋ yäwat piä täŋpayäŋ täko uwä paot-paori nämo api täŋpek.

* **1:17:** Mal 3:1, 4:5-6; Mat 17:11-13 * **1:18:** Stt 18:11 * **1:19:** Dan 8:16, 9:21; Hib 1:14 * **1:20:** Luk 1:45 * **1:25:** Stt 30:23 * **1:27:** Mat 1:16,18; Luk 2:5 * **1:31:** Ais 7:14; Mat 1:21-23 * **1:33:** Dan 7:14; Mai 4:7

34 Eruk, Mariatä u nadäppänjä aņero ŋode iwetkuk; Man yäyan u jide ude api ahäwek? Näk äpna nämo ŋo! 35* Mariatä ude yäwänä aņero unitä iwetkuk; Kudupi Munapiktä gäk terak äronjirän Anutu Ärowani Bureni-inik unitäno kehärominitä gäk kumän api uwäk täwek yäk. Unita nanak kudupi bäyawayän täno uwä Anutu täno Nanaki yäj api iwetneņ. 36 Unita ket nadä! Notkapak Elisabet webe pähap täņkuko upäņkaņ apiņo koki itak yäk. Bian aruņ yäj iwerani upäņkaņ apiņo nanak kok itpäj it yäpmäj äbäņjirän komepak 6 täretak. 37* Nadätan? Anututä imaka kubä täņpayäj nadäppäj uwä bureni-inik täņpek. 38 Aņerotä man ude iweränä Mariatä yäjku; Eruk, bureni! Näk Ekäni täno piä watä webegän. Unita imaka kubä täņ namayäj nadäppäjjä, yäyan ude kaņ täņ namän. Mariatä aņero man ude iweränkaņ teņpeņ kuņkuk.

Mariatä Elisabet käwayäj kuņkuk

39 Kuņjirän Maria akumaņ bäräneņ kumaņ Judia kome pom itkuņ-ken yotpärare kubä uken kuņkuk. 40 Kumaņ päņku uken ahäņkaņ Sekaraiatä eņi gänaņ äronpänjä Elisabet iniņ oretkuk. 41* Ude täņjirän nanak Elisabet koki gänaņ itkuko unitä kikuņtpäj wareņ täņkuk. Ude täņpänkaņä Elisabet uwä Kudupi Munapiktä uwäk täņpäj itkuk. 42* Täņjirän Elisabet oretoret man terak ŋode yäjku; Maria! Anututä gäka iron täņ gamiko uwä webe ätu täno yärepmitak yäk. Ba nanak gäk kokka gänaņ itak u imaka udegän, Anututä iron taņi täņ imani. 43 Näk jidewani unita Ekänina täno miņi gäk nabäwa yäjkaņ äbätan? 44 Nadätan? Gäkä naniņ oreriri nanak kokna-ken itak ŋo täga nadäppäj uterakgän kikuņtpäj wareņ täk! 45* Gäk Ekäni täno biņam man gäwetkuko unitä bureni api ahäwek yäj nadäkinik täņkuno unita Ekäni täno oretoret terak itan yäk. Elisabettä ude yäjku.

Mariatä Ekäni wäpi iniņ oretkuk

46* Täņpäj Mariatä yäjku;
Bänepnatä Ekäni wäpi yäpmäj akutat!
47 Täņjira mäjonatäwä Anutu wakiken nanik nämagurani ämana u iniņ oretak.
48* Näk piä watä webeni jopi upäņkaņ iron täņ namiņkuk. Apiņo ba kämi-kämi ämawebe kuduptä ŋode api näwetneņ; Anututä iron taņi täņ gamani.
49 Anutu Kehäromitä imaka taņi kubä täņ namiņkuko unita ude api näwetneņ. Unita wäpi biņam kudupi-inik itak yäj yäwa!
50* Näk nadätat, Anutu täno bänep iron pähap uwä äma mani buramiņpäj gämori-kengän kuņat täkaņ unita biņam.
Ba unitäno nanakiye täno nanakiye tawaņ uteraktä pen udegän api kwek.
51* Keritä piä kehäromi udegän täk täyak. Äma bänepitä inita nadäwä ärowani täņpani u yäwat kireņpewän uken-uken kuņtäņpä kuk täkaņ.
52* Unitä intäjukun äma kehäromi täno wäpi biņam ärowani u yäpmäj päpä peņpäj äma jopi äpani täno wäpi biņam yäpmäj akuk täyak.
53* Täņkaņ äma jäwärita imaka tägatäga daiņ yämiņkaņ äma tuņum mäyap ikek uwä yäwat kireņpewän ketäņ kuk täkaņ.

* 1:35: Mat 1:20 * 1:37: Stt 18:14 * 1:41: Luk 1:15 * 1:42: Lo 28:4 * 1:45: Luk 1:20
* 1:46: 1Sml 2:1-10 * 1:48: Luk 1:25, 11:27 * 1:50: Sam 103:13,17 * 1:51: 2Sml 22:28
* 1:52: Jop 12:19, 5:11; Sam 147:6 * 1:53: 1Sml 2:5; Sam 34:10; Sam 107:9

54* Täppäkaŋ piä ämaniye Isrel nanik u täŋkentäŋ yämiŋ yäpmäŋ äbuk. Täŋkuko udegän butewaki pen nadäŋ yämik täyak.

55* Ba oraniyeta ude api täŋ yämet yäŋ yäwetkuko udegän Abrahamkät unitäŋo äboriye mäden ahäŋ yäpmäŋ äbuŋo unita butewaki tärek-täreki nämo nadäŋ yämik täyak.

56 Mariatä kap ude teŋkaŋ Elisabet-kät it yäpmäŋ kuŋjirän komepak yaräkubä ude täreŋkuŋ. Tärewäkaŋ Maria äneŋi komeni-ken kuŋjuk.

Jon ume ärut yämani täŋo manbiŋam

57 Eruk ittängän Elisabet nanak ämani bäyaŋkuk. 58 Bäyaŋjirän mäheмиye ba noriye wanoriye ini u nanik unitä Ekänitä iron täŋ imiŋkuko biŋam u nadäŋpähä oretoret pähap täŋ imiŋkuŋ. 59* Eruk kepma 8 ude täŋjirän äma ekäni ekäni ätu nanak u gupi moräk madäŋkaŋ nani wäp Sekaraia udegän iwetna yäŋkaŋ äbuŋ. 60* Äbä nani wäpi yäŋjirä miŋjitä yäŋkuk; U nämo yäk. Wäpi Jon yäŋ iwetnayäŋ. 61 Miŋjitä ude yäwänä äma päke unitä iwetkuŋ; Gäkä äbotken nanik wäp udewani kubä nämo itak yäk. 62 Ude yäŋkaŋ nanitä nanaki wäpi jide yäŋ iwerayäŋ yäŋ nadäŋkaŋ ketwära-wära täŋjireŋkuŋ.

63 Täŋpawä Sekaraiatä kudän täŋpani täŋo tuŋumta yäwet yabäŋkuk. Eruk, u yäpmäŋpähä äma päke itkuŋo u iŋamiken ŋode kudän täŋkuk; Ŋo wäpiwä Jon. Ude kudän täŋjirän kaŋkaŋ nadäwätäk täŋkuŋ. 64 Eruk, uterakgän Sekaraia meni bäräp tawäpäŋ man kum itkuko ukeŋowä meni äneŋi pidäm täŋkuk. Ude täŋkaŋä man yäŋpähä Anutu wäpi bumta iniŋ oretkuk. 65 Ude täŋjirän noriye wanoriye ini u nanik u kaŋkaŋ umuntaŋkuŋ. Umuntaŋkaŋ kudän mebäri mebäri ahäŋjirän kaŋkuŋo unitäŋo manbiŋam Judia kome täpuri täpuri kudup u pewä kuŋat moreŋkuk. 66 Kuŋat moreŋjirän ämawebe manbiŋam u nadäŋkuŋo u kudup bänepi-ken nadäwätäk täŋpähä yäŋkuŋ; Kämi-kämi nanak uwä kädet kuroŋ jide ude api iwarek? Ekäni täŋo kehäromi ukät itkamän yäŋ nadäŋpähä unita man udewä yäŋkuŋ.

Sekaraia oretoret täŋpähä kap teŋkuk

67 Täŋpäkaŋ Jon täŋo nani Sekaraia uwä Kudupi Munapiktä uwäk tawänkaŋ Anutu täŋo manbiŋam yäŋahäŋpähä ŋode yäŋkuk;

68* Isrel ämawebe täŋo Ekäni Anututä nin ŋo nadäŋ nimiŋpähä wakiken nanik nimagutak. Unita wäpi yäpmäŋ akuna!

69* Iniken piä watä ämani Devit, unitä äbotken nanik äma kehäromi kubä nin nimagutta pewän ahätak.

70 Bian-inik profet jukuman yäwerän yäŋahäk täŋkuŋo udegän ahätak.

71* Anututä ŋode yäŋkehärom täŋkuk; Näk ämawebenaye iwan keriken nanikpähä api yäyomägaret yäk.

Äma nadäwäwak täŋ yämik täkaŋ u keriken nanikpähä api yäyomägaret yäŋ yäŋkuk.

72* Unita ini-tägän äbekniye oraniyeta butewaki nadäŋ yämiŋpähä täŋkentäŋ yämiŋkuk.

Ba topmäk-topmäk kubägän bian pewän ahäŋkuko uterak nadäŋ iwatpähä bureni ahätak ŋo.

* 1:54: Ais 41:8; Sam 98:3 * 1:55: Mai 7:20; Stt 17:7, 18:18; Stt 22:17 * 1:59: Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21 * 1:60: Luk 1:13 * 1:68: Sam 41:13; Sam 72:18; Sam 106:48; Luk 7:16 * 1:69: Sam 18:2 * 1:71: Sam 106:10 * 1:72: Stt 17:7; Wkp 26:42; Sam 105:8-9; Sam 106:45

- 73-74 * Bian oranin pähap Abraham yäjkehäromtak man iwetkuko ude apiño ninta täyak.
Ba nintä umunkät umunkät nämo kuñatpäj iniken piä u täneta yäjpäñ iwan keriken nanik api tämaguret yäj yäjkkuko u täyak ŋo.
- 75 * Unita yäjkkuko udegän, kadäni kadäni säkgämän kuñatpäjä iniken piä ugänpäj injipäj täñpäj injamiken kädet siwonjigän api kuñatne.
- 76 * Täñ, nanakna, gäkä jukun kuñkañ Ekäni täño kädet api täwireno unita gäka Anutu Ārowani Bureni-inik unitäño profet yäj api gäwetneñ.
- 77 * Ekäni uwä ämawebe niye täño waki-wakini ärut täñpän kwäpäñ inita biñam yämagurayäj täko unita yäjpäñ-yäwonjärekk täñtäj kuñiri api nadäneñ.
- 78 * Bureni! Anutunin, ironi pähap pätak unita ŋode api täñpek; Kunum gänäñ täño penyäjek u api inij kireñpewän äpäñ nimek.
- 79 * Penyäjek uwä ämawebe bipmäñ urani-ken itkañ kumäkta umuntañ itkañ unita api penyäjneñ yämek.
- Penyäjek unitä nintäño kädet kuroñnin nipmäñit niwarirän bänep kwini kädet iwatpäj kuñatneta yäwani.
- Jon täño nani Sekaraiatä man ude yäwän täreñkuk.
- 80 * Täñpäkañ nanak uwä bänep nadäk-nadäk ba gupi bok tägañkuk. Täñkañ kome jopi-ken it yäpmäj kuñtängän Isrel ämawebe injamiken kwawak ahänpäj Anutu täño man yäjahänpäj yäwet täñkkukonik.

2

Jesu nanaktä ahäñkuko unitäño manbiñam *Mat 18:1-25*

¹ Kadäni ukengän äma kubä wäpi Sisa Ogastastä Rom täño intäjukun äma itkuk. Unitä ämawebe kome ni kome ni Rom gapmantä yabäj yäwarani unita jukuman ŋode pewän yäpmäj kuñatkuk; Ämawebe päke u wäpi kuduaptagän gapman täño wäp kudän tawañ terak api peñ moreneñ yäk. ² (Piä udewani bian kubä nämo täñkuñ. Äma ekäni kubä wäpi Kwirinus u Siria komeken kañiwat piä täñjirän yäput peñkuñ.) ³ Eruk, ude nadänpäj ämawebe kuduaptagän wäpi kudän täkta kome ini ahäwani-kengän kuñ moreñkuñ.

⁴ Kuñirä Josep uwä Galili kome Nasaret yotpärare-ken u itkukopäj peñpeñ Judia kome Betlehem yotpärare uken kuñkuk. Uwä orani Devittä yotpärare-ken kuñkuk. ⁵ * U kwayänpäjä webeni biñam yäj imani Maria u nanak kok ikek wäpi kudän bok täkta imaguränkañ kuñkumän. ⁶ Kumañ päñku kome uken ahänpäj ittängän nanak bäyawayäj keräp tañkuk. ⁷ * Täñpäkañ eñi äma ban naniktä pätnenja täñpani u tokneñ moreñkuño unita bägupta wäyäkneñpäñ bulimakautä eñiken päro itkumän. Päro u itkañ nanaki tuäni bäyañkuk. Bäyañkañ tektä uwäk täñpäj bulimakautä ketem näñpani gäpe gänäñ pewän patkuk.

Añerotä sipsip watä äma ahäj yämiñkuñ

* **1:73-74:** Stt 22:16-17; Mai 7:20 * **1:75:** Tai 2:12-14 * **1:76:** Ais 40:3; Mal 3:1; Mat 3:3 * **1:77:** Jer 31:34 * **1:78:** Ais 60:1-2 * **1:79:** Ais 9:2, 58:8; Mat 4:16 * **1:80:** Luk 2:40; Mat 3:1 * **2:5:** Luk 1:27 * **2:7:** Mat 1:25

8 Tãñpãkañ bipani ugãn yotpãrare u gãgãni-ken ãma ãtu sipsipta watãni itkuñonik. 9 Irirã Ekãni tãño añero kubãtã ahãñ yãmiñkuk. Ahãñ yãmiñjirãn Ekãni tãño penjãñek ãgonitã penjãñenjirãn bumta umuntañkuñ. 10 Umuntañjirã añerotã yãwetkuk; E, in umuntãneñ! Nãk manbiñam tãga kubã yãpmãñ abãtã yãk. Manbiñam tãgagãmãn tãwerayãñ tãyat ñonitãño bureni uwã ãma kuduptagãn tãñkentãñ yãmikta biñam! Tãñkentãñ yãmiñjirãn oretoret pãhap api tãneñ yãk. 11 Apiño edap ñogãn ãmawebe paot-paotta biñam tãñpani wãdãñ tãdotpãñ yepmakta yãwani u Devit tãño yotpãrare-ken ahãtak. Uwã Anututã iwoyãwani Ekãni Kristo! 12 Unita ket tãwera nadãwut; In nanak paki tekpãñ uwãk tãwani bulimakau tãño gãpe gãnañ parirãn kañpãñã yãñjirãn nadãñkumãño ukeño u yãñ kañ nadãwut yãk.

13 Yãwãnkañã ulerakgãn kunum gãnañ nanik añero ãbot tawañ kãron ahãñpãñ noripak-kãt ñode yãñpãñ Anutu inij oretkuñ;

14* Kunum gãnañ unu Anutu inij oretna!

Kome terak ãmawebe Anututã ini yabãngãrip tãk tãyak-ken bãtaki pewãn ahãtak.

Sipsip watã ãmatã Jesu nanak ahãñ imiñkuñ

15 Añerotã man ude yãñ paotpãñ penjpenj kunum gãnañ ãronjirã sipsip watã ãma ukeñonitã nãwetgãwet tãñpãñ yãñkuñ; Eruk kuna! yãk. Betlehem pãñku imaka kubã ahãñjirãn Ekãnitã niwerako u kãna! 16* Ude yãñpãñ bãrãñenj pãñku Maria Josep yabãñ ahãñpãñ nanak paki gãpe gãnañ patkuko u imaka, kañkuñ. 17 Kañpãñ nanak unitãño manbiñam añerotã yãwerãn nadãñkuño u yãwetkuñ. 18 Yãwerirã ãmawebe itkuño u nadãñpãñ jãkjãk yambuñ. 19* Tãñ, Mariatãwã man u nadãñpãñ iyap tãñpãñ yãpmãñ kuñatkuk. 20 Tãñpãkañ sipsip watã ãmatã imaka kañpãñ nadãk tãñkuño unita Anutu inij orettãñ ãneñji piãni-ken kuñkuñ. Man añerotã yãwetkuko udegãn kañkuño unita.

Simeontã Jesu kañkuk

21* Eruk, nanak paki u kepma 8 uken gupi morãk madãñpãñ wãpi Jesu yãñ iwetkuñ. Wãpi Jesu uwã, Maria nanak kok nãmo irirãn añero kubãtã ahãñ imiñpãñ wãpi iwetkuko u. 22* Tãñpãkañ Mosestã bian kãdet webe nanak bãyañpãñ ini ba nanak paki u Anutu injamiken kurãki itta бага man terak kudãn tãñkuk. Eruk, kãdet u iwatpãñ Maria kenta Joseptã Jesu nanak Anututa biñam imikta yãñikñat yãpmãñ Jerusalem ãronkumãn. 23* Ude tãñkumãno uwã Ekãni tãño бага man ñode kudãn tãwani u iwatpãñ tãñkumãn; Nanakjiye intãjukun nanik u Anututa biñam kañ inij kirewut yãñ kudãn tãwani. 24* Ba Ekãni tãño бага man kubã pen ñode nadãñkumãn; In Anutu injamiken kurãki itta barak wãpi kãnarãm yarãpãñ yãpmãñpãñ Anututa ijin imut yãk. Ba kãnarãm nãmo irãnã barak wãpi yãgu udewani yarãpãñ ijin imut. Eruk, бага man unita nadãñpãñ Jerusalem itkañ udegãn tãñkumãn.

25* Eruk kadãni uken ãma kubã wãpi Simeon Jerusalem yotpãrare-ken itkuk. Uwã ãma siwoñi, Anutu kadãni kadãni inij orerani. ãma unitã Anututã Isrel ãmawebeta tãñkentãñ yãmik-yãmik kadãnita itsãmãñpãñ kuñarani. Tãñjirãn Munapiktã bãnepi-ken itpãñ man ñode iwetkuk; 26 Gãk nãmo kumãñjiri Ekãni Kristo Anututã bian iwoyãñkuko u ahãñjirãn api kãwen yãñ iwetkuk.

* 2:14: Luk 19:38 * 2:16: Luk 2:10-12 * 2:19: Luk 2:51 * 2:21: Luk 1:31,59 * 2:22: Wkp 12:1-8 * 2:23: Kis 13:2,12,15 * 2:24: Wkp 12:8 * 2:25: Ais 40:1, 49:13

27-28 Tänpäj Munapiktä iwet-pewän kudupi eni gänañ äronjuk. Äro irirän Maria kenta Joseptä Juda täño бага man iwatpäñ Jesu nanak yäpmäj äbumän. Täñjirän Simeontä nanak u kanpäñ bäyañ iminpäñ Anutu ñode yäñpäñ inin oretkuk;

29 Ekäni pähap! Man näwetkuno ude bureni pewi ahäj namitak unita piä ämaka näk ño nabä kätäwipäj oretoret terak kwa.

30 * Apinjo dapunatä gäkken nanik ämawebe wakiken nanik yämagutta yäwani u käyat.

31 Äma uwä ämawebe komeni komenitä kakta pewi ahätak.

32 * Unitä ämawebe guñ äbotken nanik unita penyäñej yäminjirän gäkñjo kädet siwoñi api kanpäñ nadäñej.

Ba uterak Juda ämawebekayetä wäp biñam api yäpñej.

33 Simeontä nanak ahäjnkuko unita man ude yäñjirän miñi nanitä nadäwätäk täñkumän. 34 * Ude täñjirän Simeontä Anutu täño wäpi terak man täga yäwetkanj Maria ñode iwetkuk; Gäk nadätan? Nanak ño terak Juda ämawebetä äbot yarä yäpmäj danikta iwoyöwani yäk. Ätutä paot-paotta biñam, ätutäwä irit kehäromita biñam yäk. Nanak ñowä Anutu täño бага ude api irek. Ämawebe mäyaptä kanjirä äpami täñjirän mäde api ut imineñ. 35 Äma mäde ut iminayäj täño unitäño nadäk-nadäk waki u kwawak api pewä ahäñej. Täñkanj komi iminjirä gäkñjawä bäñepkatä jägämi-inik api nadäwen, mujuktä gupka awähurirän nadäweno ude yäk.

Webe pähap kubätä Jesu kanjuk

36 Eruk, Fanuel täño äperi, Asetä äbotken nanik kubä wäpi Ana. Ana u äma yäpmäñpäñ äpikät ittäj kuñtängän obañ 7 täreñjirän äpi kumbuk. 37 * Äpitä kumäñjirän webe kajat it yäpmäj kuñjirän obañ 84 täreñjuk. Webe unitä kepma bipani kudupi yot-kengän itkanj Anutu inin oretta nakta jop itpäñ yäñapik man yäk täñkukonik. 38 * Täñpakanj Jesu nädaminji nani kudupi eni gänañ irirä Anatä päñku ahäj yäminpäñ Anutu bäñep täga man iwetkuk. Ude täñpäñ Jesu nanak unita ämawebe mäyap Anututä Jerusalem ämawebe iwan keriken nanik ketärektä itsämäj itkuño u manbiñam ñode yäñahäñpäñ yäwetkuk; Äma intä itsämäj itkanj u ñobayäj!

39 * Simeon kenta Anatä man ude yäwän täreñjirän Jesu miñi nani u бага man patkuko iwarän täreñjirän äyäjutpeñ Jesu nanak imagut yäpmäj Gañli kome iniken yotpärare Nasaret u kuñkumän. 40 * Päñku u irirä Anututä nanak uwä orañ iminjirän gupi tägañpäñ säkgämän itkuk. Itkanj nadäk-nadäk tägagämän, Anutu-ken nanik initpäñ kuñatkuk.

Jesu ätu tägañpäñä kudupi yotken kuñjuk

41 * Täñpakanj Jesu miñi nani Pasova orekirit täkta Jerusalem yotpärarenen kuk täñkumänonik. 42 Eruk Jesu obañ 12 ude täñjirän miñi nanitä Jesu imaguränkanj täk täñkumäno udegän täkta Jerusalem penta kuñkuñ. 43 * Päñku Pasova täñpä täreñjirän Jesu Jerusalem pen irirän miñi nani Jesu noriyekät käwep kukanj yäj nadäñkanj äñeñi äyäjutpeñ komeni-ken kuñkumän. 44 Jesu-kät penta kukamäj yäj nadäñkanj kepma kubä kuñjarän bipuk.

* 2:30: Ais 52:10; Luk 3:6; Tai 2:11 * 2:32: Ais 42:6, 49:6; Ais 52:10 * 2:34: Ais 8:14; Mat 21:42; 1Ko 1:23; 1Pi 2:8 * 2:37: 1Ti 5:5 * 2:38: Ais 52:9 * 2:39: Mat 2:23 * 2:40: Luk 1:80, 2:52
* 2:41: Kis 12:24-27; Kis 23:14-17; Lo 16:1-8 * 2:43: Kis 12:18

Kome bipmānjirān miŋji nanitā Jesuta noriye pāke u gānaŋ wāyāknejtāŋ kuŋatkumān. ⁴⁵ Wāyāknewān wawāpāŋ āneŋji āyāŋutpeŋ Jerusalem kuŋkumān. ⁴⁶ Jerusalem kuŋkaŋ wāyāknejtāŋ kuŋarirān kepma yarākubā tāreŋjirān kudupi eŋji gānaŋ āronpāŋ kaŋkumān. Jesu Baga man yāwoŋārewani āma u bāmopi-ken itkaŋ man yānjirā nadānjit, yāwet yabāk tāŋjit tāŋ itkukonik. ⁴⁷ Tāŋpāŋ āma ekāni ekāni kudupi eŋji gānaŋ itkuŋo u Jesutā yāwet yabāk tāŋkuko u ba kowata man yāwetkuko u kaŋpāŋ nadākaŋ kikuŋutpāŋ nadāwātāk tāŋkuŋ. ⁴⁸ Tāŋpākaŋ Jesu ude tāŋ irirān miŋji nanitā kaŋ-ahāŋpāŋ udegān kikuŋutkumān. Tāŋpāŋ miŋjitā iwetkuk; Nanakna, imata nāmo niwatpāŋ bārāpi nimitan? Nankakāt nek gāka nadāwātāk taŋji tāŋpāŋ wāyākneŋek piā tāŋ yāpmāŋ ābākamāk ŋo yāk.

⁴⁹ * Yānjirān kowata ŋode iwetkuk; Nāka imata wāyākneŋkamān? Nāk Nana tāŋo piā tākta yāwani yāŋ nāmo nadākamān? ⁵⁰ Ude yāwerirān miŋji nani Jesutā man yāwetkuko u mebāri nāmo nadāwān tāreŋkuŋ.

⁵¹ * Eruk, ude tāŋpāŋ Jesu akumaŋ miŋji nani-kāt penta Nasaret kuŋkuŋ. Pāŋku Nasaret komeken itkaŋ miŋji nani tāŋo man kudup buramik tāŋkuk. Upāŋkaŋ imaka Jesutā Jerusalem itkaŋ yāŋkuko ba tāŋkuko unita miŋjitā nadāŋpāŋ iyap taŋpāŋ yāpmāŋ kuŋatkuk. ⁵² * Tāŋpākaŋ Jesu nadāk-nadāki bok gupi bok taŋji tāgaŋkuk. Tāgaŋjirān Anutu ba āmawebe imaka, kaŋjirā āma tāgāmān tāŋkuk.

3

Jontā Jesu tāŋo kādet tāwitkuk

Mat 3:1-12; Mak 1:1-8; Jon 1:19-28

¹ Tāŋpāŋ kadāni uken Rom nanik tāŋo intājukun āma wāpi Taiberius-Sisa u Rom ba kome ātu tāŋo āmawebe yabāŋ yāwat piā tāŋ yāpmāŋ kuŋjirān obaŋ 15 ude tāreŋkuk. Kadāni ukengān Sisa tāŋo piā āmaniye Isrel kome tāŋo kome tāpuri tāpuri ŋode yabāŋ yāwat tāŋkuŋ; Pontius-Pailattā Judia kome kaŋjwat tāŋkuk. Herottā Galili kome kaŋjwat tāŋkuk. Herot tāŋo monāni Filiptā Ituria kenta Trakonitis kome yabāŋ yāwat tāŋkuk. Lisinias tāwā Abilene kome kaŋjwat tāŋkuk. ² * Tāŋpāŋ Anas kenta Kaifastā bāmop āma intājukun tāŋpani ude irirān kadāni uken Jon, Sekaraia tāŋo nanaki u kome jopi-ken it tāŋkukonik. Uken ittāŋ kuŋjirān Anututā jukuman iwetkuk. ³ * Iwerānkaŋ Jontā kome Jodan kome gāgāni gāgāni ittāŋ kuŋkuŋ-ken u kuŋatkaŋ manbiŋam ŋode yāŋahāŋpāŋ yāwettāŋ kuŋkuk; Irit kuŋat-kuŋatjin wakiwaki unita māde ut yāmiŋjirā nāk ume ārut tamiŋjira Anututā wakijin peŋ tamayāŋ yāk.

⁴ Jontā ude tāŋjirān man kudān ŋode, profet Aisaiatā bian kudān tāŋkuko u bureni ahāŋkuk;

Āma kubātā kome jopi-ken pāŋku itkaŋ gera ŋode api yāŋ irek;

Ekānitā ābākta kādet tāwirut! Irit kuŋat-kuŋatjin kaŋ tāŋ-siwon tawut!

⁵ Kome āpmonpani ba pom tāpuri ba taŋji āneŋpāŋ yāpā tāgakot.

Kādet gwājiŋ ārowani ba kādet goreri u ket ut yāpmāŋ kukot!

⁶ Ude tāŋjirā Anututā waki kerik-ken nanik yāmagut-yāmagut piā tāk tāyak uwā āmawebe kudup api kaŋpāŋ nadāneŋ. *Ais 40:3-5*

* 2:49: Jon 2:16 * 2:51: Luk 2:19 * 2:52: 1Sml 2:26; Snd 3:4; Luk 1:80 * 3:2: Luk 1:80

* 3:3: Apos 13:24, 19:4

7* Tãñpãkan ämawebe mäyaptä ume ärut nimän yãñkan Jonken äbuñ. Äbãñirã Jontã ñode yãwetkuk; Wa! In gãmoktä äbotken nanik yãk. In bãnepjin nãmo sukurenjan äbãkan? In Anututã intãño momita kokwawak nadãñkan tadãpayãñ tãko unita irepmittayãñ äbãkan ba? 8* Inã bãnepjin bureni-inik sukurenpan äma bãnepi sukurewani tãño kudãn kan pewã ahãwut! Nin bãnepnin tãga, oranin pãhap Abrahamtä äbotken nanik unita Anututa biñam itkamãñ yãñ bãrãñej nãmo nadãñej. Nãmo, Anututã Abraham tãño äboriye ätu ahãwut yãñ nadãñpãñã mobã jopi ñopãñ tãga tãñpewãn ahãñej! 9* Upãñkan man ñode nadãwut; Äma kubã päya mujipi pogopigãn wãdãwani madãkta pinigoñ ket uritak. Unitã päya, mujipi pogopigãn wãdãk tãkan u kudup madãñpãñ ureñ tãñpãn kãdãpta biñam api kunej yãk.

10 Jontã ude yãwerãn nadãñpãñã ämawebe itkuño unitã kowata ñode iwet yabãñkuñ; Ude yãyan unita jide tãñe? 11 Ude iwet yabãwã Jontã äñej ñode yãwetkuk; Äma kubãtä tek yarã nitek it imãnã yãpmãñ danipãñ kubãwã äma teki nãmota imek. Ketem imaka udegãn tãñpek yãk.

12* Tãñpãñ takis monej yãpani äma ätutã Jontã ume ärut nimän yãñkan äbãñpãñ Jon iwetkuñ; Yãwoñãrewani äma, nin jide tãñe? 13 Yãwãwã yãwetkuk; Ämawebe-ken takis monej pekta yãwani ude u irepmittãñ nãmo yãpñej yãk.

14 Ude yãwerirãn komi äma ätutã udegãn iwet yabãñkuñ; E ninã jide? Yãwãwã yãwetkuk; Ämawebe tãñyãkñatpena monej ätukãt nimut yãñkan nãmo tãñej yãk. Ba ämawebe jopman yãñ-yãkñatpãñ manken nãmo yepmanej. Ba piã tãk tãkan unitãño gwãki tãpuri tamik tãkan unita nadãwãtãk nãmo tãñej. Bãnep tãgagãn nadãk tãñej.

15 Jontã man ude yãñirãn ämawebetã kikkutpãñ bãnepi kãdãp jiwãpãñ nadãwãtãk tãñpãñ ñode yãñkuñ; Bureni! Man yãñirãn nadãñjitna inide kubã tãkan yãk. Nowã Anutu tãño iwoyãwani Kristo kãwep? 16* Ude yãñirã nadãñpãñ Jontã ñode yãwetkuk; Ude nãmo! Äma kubã wãpi biñam ikek mãden nãwatak. Unitãño kehãrominitã nãkño kehãromina irepmittak. Nãk äpani-inik. U dubini-ken nãk tãga itnañi nãmo. Nãk ume-inikpãñ ärut tamitat. Upãñkan äma mãden äbãtak unitãwã Anutu tãño Munapik ba kãdãp mebetpãñ bok api ärut tamek yãk.

17 Äma ekãni uwã ämawebe yãpmãñ danik piã tãkta api äbek. Yãpmãñ danik piã u man wãrani ñode bumik api tãñpek; Wit mujipi-kãt gupi kubã-kengãn itkãñ u yãpmãñ danipãñ mujipi bureni inita eni kubãken penkanã gupi kãdãp kumãk-kumãki nãmoken api ureñ tãñpãn äpmonej. 18 Ude yãñpãñ ämawebetã bãnepi sukurekta jukuman yãwerit Manbiñam Tãga u yãwet tãñkuk.

19* Jontã ämawebe jopita man ude yãwetkan intãjukun äma Herot imaka, kan-yãñkuk. Imata, Herot uwã monãni tãño webeni wãpi Herodias u yomãgatpãñ webenita yãpuko unita. Ba imaka wakiwaki mäyap tãk tãñkuko unita yãñpãñ kan-yãñkuk. 20 Jontã Herot kan-yãñkuko unita Herottã bãnepi wawãpãñ imaka wakiinik kubã ñode tãñkuk; Jon u yãpmãñpãñ komi eniken tãñkuk.

*Jontã Jesu ume ärut imiñkuk
Mat 3:13-17; Mak 1:9-11*

* 3:7: Mat 12:34, 23:33   * 3:8: Jon 8:33,39   * 3:9: Mat 7:19   * 3:12: Luk 7:29   * 3:16:
Apos 13:25   * 3:19: Mat 14:3-4; Mak 6:17-18

21-22 * Jontä ämawebe ume ärut yämiŋ irirän Jesu imaka, äbänä Jontä Jesu udegän ärut imiŋkuk. Täŋirän Jesutä Nani-ken yäŋapiŋ irirän kunum aŋeŋirän Anutu täŋo Munapiktä kănarâm ude päpä Jesu gwăki terak maŋitkuk. Täŋirän Anutu kunum gănaŋ naniktä gera ŋode yäŋkuk; Găk năkŋaken bănepna gămăni-inik yăk. Găk gabăŋkaŋ găripi pähap nadăk täyat. Man ude yäŋkuk.

Jesu täŋo oraniye wăpi tawan

Mat 1:1-17

23 * Täŋpăŋ Jesutä obaŋ 30 ude bumik täŋkaŋä yăŋpăŋ-yăwoŋărek piăni yăput peŋpăŋ täŋkuk. Täŋirän ämawebetä Jesu uwă Josep täŋo nanaki yăŋ nadăk täŋkuŋonik. Täŋpăkaŋ Josep uwă Heli täŋo nanaki.

24 Heli uwă Matat-2 täŋo nanaki.

Matat-2 uwă Livai-2 täŋo nanaki.

Livai-2 uwă Melki-2 täŋo nanaki.

Melki-2 uwă Janai täŋo nanaki.

Janai uwă Josep-2 täŋo nanaki.

25 Josep-2 uwă Matatias-2 täŋo nanaki.

Matatias-2 uwă Amos täŋo nanaki.

Amos uwă Nahum täŋo nanaki.

Nahum uwă Esli täŋo nanaki.

Esli uwă Nagai täŋo nanaki.

26 Nagai uwă Mat täŋo nanaki.

Mat uwă Matatias-1 täŋo nanaki.

Matatias-1 uwă Semen täŋo nanaki.

Semen uwă Josek täŋo nanaki.

Josek uwă Joda täŋo nanaki.

27 * Joda uwă Joanan täŋo nanaki.

Joanan uwă Resa täŋo nanaki.

Resa uwă Serubabel täŋo nanaki.

Serubabel uwă Serati täŋo nanaki.

Serati uwă Neri täŋo nanaki.

28 Neri uwă Melki-1 täŋo nanaki.

Melki-1 uwă Adi täŋo nanaki.

Adi uwă Kosam täŋo nanaki.

Kosam uwă Elmadam täŋo nanaki.

Elmadam uwă Era täŋo nanaki.

29 Era uwă Josua täŋo nanaki.

Josua uwă Eliesa täŋo nanaki.

Eliesa uwă Jorim täŋo nanaki.

Jorim uwă Matat-1 täŋo nanaki.

Matat-1 uwă Livai-1 täŋo nanaki.

30 Livai-1 uwă Simeon täŋo nanaki.

Simeon uwă Juda täŋo nanaki.

Juda uwă Josep-1 täŋo nanaki.

Josep-1 uwă Jonam täŋo nanaki.

Jonam uwă Eliakim täŋo nanaki.

31 * Eliakim uwă Melea täŋo nanaki.

* 3:21-22: Jon 1:32; Mat 17:5; Luk 9:35   * 3:23: Luk 4:22; Jon 6:42   * 3:27: 1Sto 3:17,19; Esr 3:2

* 3:31: 2Sml 5:14

Melea uwä Mena täño nanaki.
 Mena uwä Matata täño nanaki.
 Matata uwä Natan täño nanaki.
 Natan uwä Devit täño nanaki.

³² * Devit uwä Jesi täño nanaki.

Jesi uwä Obet täño nanaki.
 Obet uwä Boas täño nanaki.
 Boas uwä Salmon täño nanaki.
 Salmon uwä Nason täño nanaki.

³³ * Nason uwä Aminadap täño nanaki.

Aminadap uwä Atmin täño nanaki.
 Atmin uwä Ani täño nanaki.
 Ani uwä Esron täño nanaki.

Esron uwä Peres täño nanaki.

Peres uwä Juda täño nanaki.

³⁴ Juda uwä Jekop täño nanaki.

Jekop uwä Aisak täño nanaki.
 Aisak uwä Abraham täño nanaki.
 Abraham uwä Tera täño nanaki.
 Tera uwä Naho täño nanaki.

³⁵ Naho uwä Seruk täño nanaki.

Seruk uwä Reu täño nanaki.

Reu uwä Pelek täño nanaki.

Pelek uwä Ebe täño nanaki.

Ebe uwä Serari täño nanaki.

³⁶ * Serari uwä Kainan täño nanaki.

Kainan uwä Apaksat täño nanaki.

Apaksat uwä Sem täño nanaki.

Sem uwä Noa täño nanaki.

Noa uwä Lamek täño nanaki.

³⁷ Lamek uwä Metusela täño nanaki.

Metusela uwä Enok täño nanaki.

Enok uwä Jaret täño nanaki.

Jaret uwä Mahalel täño nanaki.

Mahalel uwä Kenan täño nanaki.

³⁸ * Kenan uwä Enos täño nanaki.

Enos uwä Set täño nanaki.

Set uwä Adam täño nanaki.

Adam uwä Anutu täño nanaki.

4

Satantä Jesu yäj-ikŋatuk

Mak 1:12-13; Mat 4:1-11

¹ Jesu, Kudupi Munapiktä bänepi-ken tokneŋ parirän Jodan umeken naniktä äyäjutpeŋ abuk. Äbänjirän Munapik unitä yäjikŋat yäpmäj päŋku kome jopi-ken teŋkuk. ² Uken tewänkaŋ Satantä tänyabäk täŋ yäpmäj kuŋjirän

* **3:32:** 1Sml 16:1-13; Rut 4:17-22 * **3:33:** Stt 29:35 * **3:36:** Stt 11:10-26 * **3:38:** Stt 4:25-5:32

kepma 40 tärenkuk. Kadäni u bämopi-ken Jesu ketem kubä nämö nanjkuko unita kepma 40 ude irän tärenjirän nakta bumta inkuḡ. ³ Täñjirän Satantä iwetkuk; Gäk Anutu täño nanaki bureni-inik täñpawä möbä itak ḡo iweri ketem äworewänkaḡ nanḡ! ^{4*} Yäwänä iwetkuk; Ude nämö täñpayäḡ yäk. Anutu täño man kudän terak man ḡode pätak; Äma kubätä ketem-tagän täga nämö irek.

⁵ Jesutä ude iweränä Satantä pom käronḡi kubä terak yänḡikḡat päro komeni komeni kudup pit kubägän täñpewän Jesu inamiken ahänjirä yabänkuk. ^{6*} Täñkaḡ iwetkuk; Imaka imaka kehäromi ba tuḡum tägatäga nitek yabätan u näñjata biḡam yänḡpän namani unita netä kubäta imayän nadänḡpän täga imet yäk. ⁷ Unita gäkä näñḡo wäpna yäpmän akuḡpän nanin oreriwä imaka päke ḡo kudup gäkḡata biḡam täga ganin kirewet. ^{8*} Ude iweränkaḡ Jesutä iwetkuk; Anutu täño man kudän terak man kubä ḡode pätak yäk. Ekäni Anutujin u kubägän inin oretneḡ. Unitagän watä piä täñ imineḡ. Man ude pätak.

⁹⁻¹¹ Ude iweränkaḡ Satantä äneḡi yänḡikḡat yäpmän Jerusalem kuḡpän kudupi enḡi medäp terak päro punin-inik unu teñkaḡ iwetkuk; Anutu täño man ḡode kudän täwani; Anututä anḡeroniye watä it gamikta yepmaḡkuko unitä api oraḡpän gepmaneḡ.

Tänḡpakan kuroḡka ba gukutka nämö api pimiḡ tädoren yäk.

Sam

91:11,12

Man ude pätak unita gäk Anutu täño nanaki-inik bureni täñpawä man u nadänḡpän punin ḡonitä komen umu tubäpe! ^{12*} Ude iweränä Jesutä yänḡkuk; Näk ude nämö täñpayäḡ yäk. Anutu täño manbiḡam terak man kubä ḡode pätak; Ekäni Anutuka mebärika kwawak pewi ahäwut yän jop nämö peḡ iweren. ^{13*} Täñpakaḡ Satantä Jesu kädet mebäri mebäri terak täñ-ikḡatpän teñpeḡ kuḡkuk. Kuḡkaḡ äneḡi täñḡikḡatta kadäni täga kubäta itsämbuk.

Jesu Galili komeken piä yäput peḡkuk

Mat 4:1-11; Mak 1:12-13

¹⁴ Eruk Satan Jesu kakätänḡeḡ kuḡjirän Munapiktä kehäromi iminḡirän Galili komeken kuḡkuk. Täñpakaḡ imaka täk täñkuko u biḡami Galili kome kuḡat moreḡkuk. ¹⁵ Täñkaḡ Jesu uwä Juda täño käbeyä enḡi gänḡ äronkaḡ ämawebe yäwetpän yäwonärek täñkuk. Täñjirän nadänkaḡ wäpi biḡam yänḡpän ininoret täñkuḡ.

¹⁶ Eruk, kepma kubäta Jesu iniken komeni wäpi Nasaret u kuḡkuk. Kuḡpän Sabat kadäni-ken täk täñkuko udegän Juda täño käbeyä enḡi gänḡ äronkuk. Äro ittänḡän manbiḡam kudän täwani daniwa yänkaḡ akuḡkuk. ¹⁷ Akwänä manbiḡam profet Aisaiatä kudän täwani upän imäkaḡ piräreyänḡtän kuḡtänḡän man kudän täwani kubä ḡode kaḡpän daniḡkuk;

¹⁸ Näk Manbiḡam Täga äma jopi jäwäri yänḡahänḡpän yäwetta Anututä ini nanin kireḡkuk.

Unita Ekäni täño Munapik näkkät itkamäk.

Äma mominitä topmänḡpän yepmänḡirani u pit yämikta nanin kireḡkuk.

Ba dapuri tumbani dapuri yäpä tägakta nanin kireḡpewän äbut.

Äma komi piäken irani u yänin kireḡpewa kukta nanin kireḡpewän äbut.

¹⁹ Ba Ekänitä ämawebeta bänep iron api täñ yämek u kadäni yänḡahäktä nanin kireḡkuk. *Ais 61:1,2*

* 4:4: Lo 8:3 * 4:6: Mat 28:18 * 4:8: Lo 6:13-14 * 4:12: Lo 6:16; 1Ko 10:9 * 4:13: Hib 2:18, 4:15

20 Jesutä man ude daniņ paotpär buk ŋokeno äneni kedon täņpän yämiņkaņ maņitkuk. Ude täņirän ämawebe käbeyä eni gänaņ päke itkuņo u Jesu-gänpän kaņ-yäputkuņ. 21 Kaņ-yäput irirä yäwetkuk; In nadäkaņ? Manbiņam daniņira nadäkaņ ŋo apiņo inamjin-ken bureni ahätak ŋo!

Nasaret ämawebetä Jesu mäde ut imiņkuņ

Mat 13:53; Mak 6:1-6; Luk 4:15-30

22* Jesutä man ude yäwerirän ämawebe päke itkuņo unitä man säkgämän yänkuko u nadänpän jäkjäk yamänpän oraņ imiņkuņ. Ude täņkuņo upänkaņ man ŋode yänkuņ; Yäke! Man yäkyäki ba täktäki täga upänkaņ ŋowä Josep täņo nanäki!

23* Ude yänirä Jesutä nadänpän kowata ŋode yäwetkuk; Ude yäkaņ upänkaņ intäņo mebäri nadätat. Inä sära man ŋode api näwetneņ; Gäk yäpätägak äma unita gäkņa-tägän gupka täga yäpi täganeņ. Kudän mebäri mebäri Kapeneam komeken täņiri biņamka nadänkumäņo ude komeka kujat-ken ŋo udegän täņiri kaņ gabäna! Ude api näwetneņ yäk. 24* Ude yänpän yänkuk; Näk bureni täwetat. Ini komeken naniktä Anutu täņo biņam yänahäwani äma täņo manita bitnäk täkaņ. 25* Unita ŋode bureni nadäwä tumbut; Anutu täņo manbiņam yänahäwani profet Elaijata bian itkuko uken webe kajat mäyap Isrel komeken it täkaņonik. Kadäni uken obaņ yarakubä komepak 6 udetä iwän kubä nämo täņirän kome uken naniktä nakta jop-inik itkuņ. 26* Ude itkuņo upänkaņ Anututä Elaija Isrel webe kajat täņkentäktä nämo peņ iwet-pewän kuņkuk. Nämo, guņ kome wäpi Sidon unitäņo yotpärare kubä wäpi Sarefat uken peņ iwet-pewän päņku webe kajat guņ äbot uken nanik kubä täņkentän imiņkuņ. 27* Täņpän udegän, Profet Elaijata itkuko uken ämawebe gisik paräm ikek mäyap Isrel komeken itkuņ. Upänkaņä Anutu täņo piä äma unitä Isrel komeken nanik kubä nämo yäpän tägaņkuņ. Nämo, u guņ kome wäpi Siria uken nanik kubä wäpi Neman ugänpän yäpän tägaņkuņ.

28 Jesutä man ude yänirän äma käbeyä eni gänaņ itkuņo unitä nadänpän bänepi waņkuņ. 29 Bänepi wawäpän Jesu init yäpmän äpamaņ päņku yotpärare gägäni-ken teņkuņ. Yotpärare u geņi pom terak itkuko unita geņi-ken tena äpmonpän yänkaņ täņkuņ. 30 Ude täņirä Jesu uwä täņyäkņatpeņ ämawebe bämopi-ken yärepmitepeņ kuņkuk.

Mäjetä äma kubä magätkuk

Mak 1:21-28

31* Ude täņpeņ kumaņ Galili kome täņo yotpärare kubä wäpi Kapeneam u kuņkuk. Eruk, Sabat kadäni-ken ämawebe yäwetpän yäwoņäreķ täņirän kaņpän nadänpän yänkuņ; 32* Yäke! Äma ŋowä man mähemitä ini yäyak yäk. 33* Täņpäkaņ käbeyä eni uken äma Satan täņo mäjo kubätä magärani kubä itkaņ gera pähap terak ŋode yänkuk; 34* Wa! Jesu Nasaret nanik, gäk jide täņ nimayän äbätan? Nidäpayän äbätan ba? Gäka nadäkamaņ, gäk Anutu täņo Kudupi äma u yäk.

35 Yänirän Jesutä ŋode kaņ-yänkuk; Bitnä! Äma ŋo kakätänpeņ ku! yän iwetkuk. Ude iwerirän uterakgän ämawebe inamiken äma u mäjo wakitä pudät

* 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42 * 4:23: Mat 4:13; Jon 2:12 * 4:24: Jon 4:44 * 4:25: 1Kin 17:1,7; 1Kin 18:1 * 4:26: 1Kin 17:8-16 * 4:27: 2Kin 5:1-14 * 4:31: Luk 4:23 * 4:32: Mat 7:28-29; Jon 7:46 * 4:33: Mat 8:29; Luk 8:28 * 4:34: Jon 6:69

manpän kome terak kuŋkuko upänkaŋ gupi-ken jibi kubä nämo iminpäŋ kakätänpeŋ kuŋkuk.

³⁶ Ude täŋpän kaŋkaŋ ämawebe päke u kikuŋtpän man näwetgäwet ñode täŋkuŋ; Wära! Äma ño jidewanitä man yänjirän mäjo mani buraminpäŋ metänpeŋ kukaŋ? Mani kehäromi nitek yän yänkuŋ. ³⁷ Täŋpakaŋ Jesu täŋo biŋamitä kome u kuŋat moreŋkuk.

Jesutä ämawebe mäyap yäpän tägaŋkuŋ

Mat 8:14-17; Mak 1:29-34

³⁸ Täŋpän Jesu käbeyä eni u peŋpeŋ kumaŋ Saimontä eniken kuŋkuk. Kuŋkuko Saimon webeni täŋo miŋi gup kädäp kädäp käyäm täŋkaŋ parirän täŋkentän imikta iwetkuŋ. ³⁹ Iwerä päŋku webe u dubini-ken itpäŋ käyäm u kaŋ-yänkuŋ. Kaŋ-yänjirän gup kädäp kädäp nadänkuko u paoränkaŋ akuŋpäŋ ketem gwet yämiŋkuk.

⁴⁰ Eruk, kome bipmäŋjirän kome uken nanik noriye käyäm ikek yän-yäkŋat yäpman Jesu-kenğan äbuŋ. Käyäm mebäri mebäri täŋjirä Jesutä keru gupi terak peŋtäŋ kuŋjirän tägaŋ moreŋkuŋ. ⁴¹ * Täŋpän äma mäjotä mağarani mäyap imaka, yäpän tägaŋkuŋ. Täŋjirän mäjo uwä ämawebe yabä-kätänkaŋ Jesu gera terak ñode iwet täŋkuŋ; Gäka nadäkamän. Gäk Anutu täŋo Nanaki-inik yäk. Yäwawä Jesutä yabän yänpäŋ Mejin täŋpipiwut! yän yäwet täŋkuk. Imata, Äma ño Kristo ubayän yän nadänkuŋo unita ude yäwetkuk.

⁴² Eruk patkuko yänjirän kome u peŋpeŋ inigän irayän nadänpäŋ kome äma nämo irani-ken kuŋkuk. Kuŋjirän ämawebe u nanik Jesuta wäyäkŋeŋtäŋ kuŋtänğan kaŋ-ahänpäŋä kome kubäken kukta iniŋ bitnäŋkuŋ. ⁴³ * Ude täŋjirä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo! Nana täŋo Manbiŋam Täga u kome ñonitagän nämo. Kome ätuta bok yäk. Anututä intäjukun itkaŋ yabän yawat piä täk täyak unitäŋo manbiŋam api yäwet täŋpet. Mebäri unitagän nanin kirenkuk.

⁴⁴ * Jesutä ude yänpäŋ kome u peŋpeŋ Judia komeken nanik täŋo käbeyä eni gänaŋ Nani täŋo manbiŋam yänhäntän kuŋatkuk.

5

Jesu iwaräntäkiye ätu yämagutkuk

Mat 4:18-22; Mak 1:16-20

¹ * Eruk kepma kubäken Jesu Galili gwägu gägäni-ken irirän ämawebe mäyap Anutu täŋo manbiŋam nadänayän äbä it gwäjinkuŋ. ² It gwäjinirä gäpe täpuri yarä gwägu gägäni-ken irirän yabänkuk. Gäpe u mäheŋi gäpe terak naniktä äpamaŋ gwägu tom yäpani yäk ärutpäŋ yäpätägaŋ itkuŋ. ³ Yäpätägaŋ irirä Jesutä gäpe u yabänpäŋä kumaŋ Saimon täŋo gäpe uterak äronkuk. Äronpäŋ Saimon iwetkuk; Äbi yäk. Gäpe täŋpewi kome peŋpeŋ gwägu terak ätu nanak kwän yäk. Ude iweränä Saimontä gäpe täŋpewän ätu nanak kuŋjirän Jesu gäpe terak maŋitkaŋ ämawebe gwägu gägäni-ken itkuŋo u Anutu täŋo man yäwetpäŋ yäwoŋäreŋkuk.

⁴ Eruk yäwetpäŋ yäwoŋäreŋk täŋ paotpäŋä Saimon iwetkuk; Gäpe täŋpewi gwägu bäŋmopi-ken kwän yäk. Täŋkaŋ yäk, gwägu tom yäpani u gwägu gänaŋ pewi äpmonpäkaŋ gwägu tom mäyap yäpayän yäk. ⁵ * Ude yäwänä Saimontä ñode iwetkuk; Yäwoŋäreŋani äma, nin bipani käron pipiri pähap tämäŋopän

* **4:41:** Mat 8:29; Mak 3:11-12

* **4:43:** Luk 8:1

* **4:44:** Mat 4:23

* **5:1:** Mat 13:1-2; Mak

3:9-10, 4:1 * **5:5:** Jon 21:3-8

gwägu tom kubä nämo yäpmanäj. Upänkañ gäkä yäyan unita udegän täga tänpayäj yäk. ⁶ Ude yänpäj Jesutä yänkuko udegän Saimon-kät noriye iwatpän täñkuñ. Tänpäj gwägu tom mäyap-inik äpmonjirä yäk däkñenañi täñkuñ. ⁷ Yäk däkñenañi täñjirä wädawä wanjäko noriye gäpe kubä terak itkuño u ketwära tänyärenkuñ. Ketwära tänyärenpewä noriye ätu u äbä täñkentäj yämiñkuñ. Tänpäkañ gwägu tom u yäpmänpäj gäpe yarä u pewä tokñejirän gäpetä gwägu gänañ äpmodayäj täñkumän. ⁸⁻⁹ Ude täñjirän äma unitä gwägu tom päke u yabänpäj umun nadawätäk pähap täñkuñ. Nadawätäk tänpäj Saimon-Pita unitä Jesu gämori-ken gukut imäpmok tänpäj yänkuk; Ekäni! Gäk nepmanpeñ ku! Näk waki tänpäni ñodewani imata gäkkät kuñatde? yäk.

¹⁰ * Yäjirän Jems kenta Jon, Saimon-kät piä bok tänpäni u imaka, umun nadawätäk täñkumän. Yarä uwä Sebedi nanakiyat.

Täñjirä Jesutä Saimon iwetkuk; Gäk umun nadawätäk tänpäno. Gäk kämi uwä, ämawebe gwägu tom yäpmanñan udegän api yämaguren yäk. ¹¹ * Ude iweränkañ gäpe yarä u äneñi tänpewä gwägu gägäni-ken kuñkumän. Tänpäkañ äma gwägu tom yäpni u Jesu iwatna yänpäj iniken tuñum tuñumi päke u tänpäpäreyañwäkañ Jesu iwarän täñkuñ.

Jesutä äma gisik paräm ikek yäpän tägañkuk

Mat 8:1-4; Mak 1:44-45

¹² Kadäni kubä Jesutä yotpärare kubäken päñku itkuk. Yotpärare uken äma kubä gisik paräm ikektä itkuk. Paräm unitä äma u gupi kudup yäpän wanñuñ. Eruk, äma paräm ikek unitä Jesu kanpäñ äbä dubini-ken kome terak yäpän äpmonpöpäj patkañ butewaki man ñode iwetkuk; Ekäni, täñkentäj nam yäk. Gäk täñkentäj namayäj nadänpänjä näk täga nepmanpi kudupi iret yäj nadätat. ¹³ Ude yäwanä Jesutä iwetkuk; Täga täñkentäj gamayäj yäk. Paräm ño paorut! Ude yänpäj keru gupi terak penjirän uterakgän paräm paorirä gupi tagawänpäj säkgämän itkuk. ¹⁴ * Ude tänpäj Jesutä äma u ñode peñ iwetkuk; Gäk imaka täñ gamitat ñonitäño manbiñam äma nämo yäweren. Nämo, gäk päñku gupka bämop äma iwonäre yäk. Ude tänpäj äneñi säkgämän itta Moses täño бага man iwatpän gupe kabäñi niked iñjiri ämawebetä paräm tagakañ yäj api nadawä täreneñ.

¹⁵ Tänpäkañ imaka tagatäga Jesutä täk täñkuko unitäño manbiñam yänpäj-nadäk täñjirä komeni komeni kudup weñ parayäj täñkuk. Tokñewayäj täñjirän ämawebetä nadänpäj Jesutä man yäjirän nadäkta ba käyam ikek yäpä tagakta Jesuken äbäk täñkuñ. ¹⁶ * Kadäni kadäni ude täñjirä kadäni ätuken Jesutä ämawebe u yabäj paot päñku inigän itpäñ nani-ken yäñpik man yäk täñkukonik.

Kuroñi kwäyähäneñ tänpäni unitäño manbiñam

Mat 9:1-8; Mak 2:1-12

¹⁷ Eruk kepma kubäken Jesutä ämawebe man yäwetpäñ yäwonäreñ täñ itkuk. Ude täñ irirän Parisi äma ba Baga man yäwonäreñwani äma, Galili komeken nanikkät Judia kome ba Jerusalem yotpärare-ken naniktä äbänpäj ämawebe bämopi-ken penta itkuñ. Ude irirä Ekäni täño kehäromitä Jesu täñkentäj iminjirän käyam ikeken yäpätägak piä täñkuk. ¹⁸⁻¹⁹ Ude täñ irirän äma kubä kuroñi kwäyähäneñ tänpäni gärañ tänpäj yäpmanñ äbuñ. Yäpmanñ äbamañ Jesu dubini-ken yäpmanñ kunayäj nadänkuño upänkañ äma mäyaptä

* 5:10: Mat 13:47 * 5:11: Mat 19:27 * 5:14: Wkp 14:1-32 * 5:16: Mak 1:35

itpipingewä tänpä wawäpäñ Jesutä itkuk-ken enji medäp terak äronpäñ medäp päñ-kireñkuñ. Päñ-kireñpäñ äma kuroñi kwäyähäñeñ tänpäni u yen terak pewä yäpmäñ äma bämopi-ken Jesutä itkuk-ken äpmonkuk. ²⁰* Täñjirä Jesutä kwäyähäñeñ tänpäni täño noriye unitäño nadäkiniki yabänpäñ-nadänkañ äma kwäyähäñeñ tänpäni u ñode iwetkuk; Notnapak, momika paotkañ yäk.

²¹* Jesutä man ude yäjirän Baga man yäwoñärewani ämakät Parisi ämatä bänepi-ken ñode nadänkuñ; Wära! Äma ño netä? U Anututa yäjärok man yäyak yäk. Momi pekpek piä u Anutu-tägän täk täyak. ²² Ude nadänjirä Jesutä nadäk-nadäki-ken yabänpäñ ñode yäwetkuk; Nadäk udewani imata nadäkañ? ²³ Äma ño man jide iwerirä bureni kwawak ahäjirän känayäñ? Momika peñ gamitat yäj iweret ba Akumañ ku yäj iweret? ²⁴* Eruk, intä Äma Bureni-inik-ken momi peñ yämik täño kehäromi itak yäj nadäkta ñode täñjira kawut. Ude yäjpäñ äma kuroñi kwäyähäñeñ tänpäni u iwetkuk; Näk peñ gäwetat; Akuñkañ patpat bägupka yäpmänkañ enjika-ken kuyi! yäk.

²⁵ Ude iweränkañ uteräkän äma unitä ämawebe injamiken akumañ teki irin patkuko u yäpmänkañ Anutu inin orettän enjini-ken kuñkuk. ²⁶ Ude täñjirän kañpäñ ämawebe päke itkunjo unitä nadawä inide kubä tänpäpäñ Anutu inin oretpäñ yänkuñ; Apiño imaka kudupi käkamän! yäj yänkuñ.

Jesutä Livai inikät kuñatta imagutkuk

Mat 9:9-13; Mak 2:13-17

²⁷ Jesutä enji u gänañ naniktä äpämañ päñku takis monen yäpäni äma kubä wäpi Livai monen pewani enjiken irirän kañpäñ ñode iwetkuk; Äbä näk näwat! ²⁸ Ude iweränä Livaitä Jesu iwaräntäktä imaka tuñum tuñumi kudup peñ morenpäñ Jesu iwatkuk. ²⁹ Tänpäñ Jesu inin orerayän yäjpäñ äñnak-äñnak pähap täñtuñum tänpäñ ini enji gänañ yäjñkat yäpmäñ äronkuk. Yäjñkat yäpmäñ äronjirän takis monen yäpäni noriye mäyapkä äma ätukät penta itpäñ ketem nankuñ. ³⁰* Ketem nañ irirä Parisi äma ba Baga man yäwoñärewani noriye ätutä yabawä täga nämo tänpäpäñ Jesu täño iwaräntäkiye ñode yäwetkuñ; Ai! Imata in takis monen yäpäni ba äma waki tänpäni ämakät penta itpäñ ketem nak täkañ?

³¹ Man ude yäjirä Jesutä nadänpäñ ñode yäwetkuk; Yäpätagak ämatä äma tagaken piä nämo täk täkañ. Käyäm ikek-kengän täk täkañ yäk. ³² Äma inita näk äma siwoñi yäj nadäk täkañ u yämagutta nämo äput. Ämawebe inita näk momi tänpäni yäj nadäk täkañ unitä bänepi kañ sukurewut yäjpäñ äput yäk.

Nakta jop itta Jesu iwet yabänkuñ

Mat 9:14-17; Mak 2:18-22

³³ Jesutä man ude yäjirän iwetkuñ; Jon täño iwaräntäkiye ba Parisi täño iwaräntäkiyetä Anutu nadän iminpäñ kadäni ätuta nakta jop it täkamän yäk. Upänkañ gäkño gäwaräntäkaye udegän nämo täk täkañ. Imata Anutu nämo nadän iminpäñ kadäni kadäni ketem nak-nakgän täk täkañ? ³⁴* Ude yäjirä man wärani ñode yäwetkuk; Äma ätu noripaki wäpi biñam ikek kubäkät oretoret terak kuñatkañ imata butewaki nadänpäñ nakta jop itneñ? Nämo! ³⁵ Iwantä päbä äma uwä init yäpmän kuñjirä uyaku noriyetä wäyäkñewä wawäpäñ butewaki nadänpäñ nakta jop täga itneñ yäk.

* **5:20:** Luk 7:48 * **5:21:** Luk 7:49; Ais 43:25 * **5:24:** Jon 5:8 * **5:30:** Luk 15:1-2 * **5:34:** Jon 3:29

³⁶ Ude yänpän man wärani terak ñode yän kwawa tañkuk; Jide? Äma kubätä tek wewani bipa yänkañ tek kodaki wenpän tek wewani terak penpän bipek? Ude nämo! Ude tänpoko uwä tek kodaki u tänpän yäpän waneñ yäk. Imata, tek moräk kodaki uwä tek biani udewanigän nämo. ³⁷ Täñkañ udegän, äma kubätä wain täño umeni api täñpanipän käbot tom gupipän täñpani biani kubä gänañ nämo piwek. Nämo, wain umeni api täñpani unitä tokneñ äronpewän käbot biani u wenjran wain ume ba käbot u bok jop awähutneñ yäk. ³⁸ Wain ume api täñpanipän käbot kodaki kehäromi gänañ piweko uyaku täga. ³⁹ Ba äma kubätä wain ume biani nankañ kodakita gäripi nämo nadänpän yäwek; Biani uwä täganik yäk.

6

Jesu uwä Sabat täño mäheми *Mat 12:1-8; Mak 2:23-28*

¹ * Eruk Sabat kadäni kubäken Jesu iwaräntäkiye-kät wit piä gänañ kuñatkuñ. Kuñattängän iwaräntäkiyetä nakta yewäwä wit mujip yäpmänpän gupi pañgupmäñ tänpä kwäpän nankuñ. ² * Yäpmänpän nanjirä Parisi äma ätutä u yabänpän-nadäwä siwonji nämo tänpäkañ yäwetkuñ; Wa! Imata ude täkañ? Orekirit kadäni-ken piä ude täkañ uwä Moses täño бага man irepmiñpän täkañ yäk.

³ * Ude yäwäwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Bian oranin Devit u noriye-kät nakta yewäpän täñkuño unitäño manbiñam nämo daniñpän nadäk täkañ? ⁴ * Devit uwä ñode täñkuk; Noriye-kät Anutu täño eni gänañ äronpän käräga kudupi yän yäwani yäpmänpän nankañ noriyeta imaka, yämän nankuñ. Moses täño бага man terakä käräga uwä bä mop äma-tägän nänäñi upänkañ nankuñ yäk. ⁵ Ude yänpän ñode yäwetkuk; Äma Bureni-inik uwä Sabat täño mäheми.

Jesutä äma kerі waki kubä yäpän tägañkuk *Mat 12:9-14; Mak 3:1-6*

⁶ Eruk Sabat kadäni kubätawä käbeyä eni gänañ äronpän Jesutä man yäwetpän yäwonjäreñ täñ itkuk. Uken äma kubä kerі bure käda täñgurän täwani unitä itkuk. ⁷ * Tänpäkañ Baga man yäwonjärewani ämakät Parisi äma ätukät Jesutä yäpätägak piä Sabat kadäni ñoken täñpek ba nämo käwep täñpek yänkañ kañiwat itkuñ. Jesutä goret tänpänpän manken tekta kädetta wäyäkneñkuñ. ⁸ * Ude täñ irirä Jesu Parisi äma ba Baga man yäwonjärewani u nadäk-nadäki-ken yabänpän-nadänkañ äma kerі täñgurän täwani u iwetkuk; Gäk akuñkañ ämawebe inäminen ño it yäk. Yäwänä udegän täñkuk. ⁹ Tänpänkañ Jesutä ämawebe päke u ñode yäwet yabänkuk; In jide nadäkañ? Sabat kadäni-ken kädet täga tänañi ba kädet waki tänañi? Äma täñkentän yäminañi ba äma yäpä wanañi? ¹⁰ Ude yänpän ämawebe päke u yabän äyänutpän äma kerі waki u iwetkuk; Ketka täñ-siwonja! Ude iweränä udegän täñjirän kerі täñgurän täwani u tägañkuk.

¹¹ Ude täñjirän kanpän Parisi ämakät Baga man yäwonjärewani äma unitä Jesuta kokwawak pähap kubä nadänpän ini-tägän näwetgäwet tänpän jide ude täñ imine? yän yänkuñ.

* 6:1: Lo 23:25 * 6:2: Jon 5:10 * 6:3: 1Sml 21:1-6 * 6:4: Wkp 24:5-9 * 6:7: Luk 14:1

* 6:8: Luk 5:22, 9:47

*Jesutä iwaräntäkiye 12 yämagutkuk**Mat 10:1-4; Mak 3:13-19*

¹² Kadäni kubäken Jesu Nani Anutu-ken yänapik man yäwayäj pom kubä terak äronjuk. Äronpäñ bipani käron päke u man yänpäñ-nadäk täñirän kome yäñeñkuk. ¹³ * Yäñeñirän äma iwaräntäk täñkuño u yäñpabä yepmañkan inikä kuñatta 12 udegänpäñ yäpmäj daniñpäñ yepmañkuk. Täñkan wäpi Aposoro yäj yäwetkuk. Aposoro u mebäri piä man yäwetpäñ yepmañpā kwani. ¹⁴⁻¹⁶ Äma u yäpmäj daniñkuko kubä wäpi Saimon yäj iwerani upäjkan Jesutä wäpi Pita yäj iwetkuk. Ätuwä wäpi ñode;

Kubä Andru, Saimon täño noripaki.

Iniyat yarä Jems kenta Jon.

Kubä Filip. Kubäwä Batorom.

Kubä Matiyu. Kubä Tomas.

Kubä Alfias täño nanaki wäpi Jems.

Kubä Saimon. Saimon uwä Rom gapman, Juda äbot yabäj yäwatkuko unita kokwawak nadäñpäñ kuñarani.

Kubä Jems täño nanaki Judas.

Kubä Judas, Kariot komeken nanik, Jesu iwan keri terak penjukko u.

*Irit ba paot-paotta man**Mat 5:1-12*

¹⁷⁻¹⁸ Ude täñpäñ Jesu-kät iwaräntäkiye 12 yäpmäj daniñkuko ukät pom terak nanik äpäñpäñ kome awañken ämawebe äbot Jesuta nadäj imanitä itkuñken uken ahäñpäñ penta itkuñ. Äbot u Jesutä man yäñirän nadänayäj, ba yäpätägak piä täñ nimän yäñpäñ Judia komeken nanik, Jerusalem yotpärareken nanik, ba Tire kenta Sidon gwägu pomi terak naniktä ukengän äbuñ. Äbäñirä Jesutä äma mäjo wakitä magärani yawat kireñ yämiñpäñ yäpätägak piä täñ yämiñkuk. ¹⁹ Jesu täño kehäromitä ämawebe käyäm ikek ba mäjotä magärani u kumän yäpän tägan yämiñkuko unita ämawebe päke unitä Jesu täño kehäromi ninken äbän yäj nadäñkan Jesu gupi inñitnayäj täñkuñ. ²⁰ Ude täñ irirä Jesutä iwaräntäkiye yabäñpäñ ñode yäwetkuk; In ätu jopi jäwäri it täkan uwä säkgämän itkan.

Anututä ini tabäj täwat täyak.

²¹ * Täñpakan in apiño ketem burenita tek täkan uwä säkgämän itkan.

Kämiwä Anututä ini tepmäj towiwän api nañ tokñeneñ.

Ba in apiño konäm butewaki terak it täkan uwä säkgämän itkan.

Kämiwä nadäj häräpjin kudup paorakan bänepjin pidäm tawäpäñ mägayäk api täneñ.

²² * Äma Bureni-inikta yäñpäñ ämatä inta kokwawak tañ pähap nadäñpäñ api täwat kireneñ. Ba taniñ täwetpäñ äma waki yäj api täwetneñ. Ude täñ tamäwä säkgämän itkamäj yäj kan nadäwut.

²³ Ude täñ taminayäj täkan-ken uken bänep täga nadäñpäñ oretoret pähap kan täñput. Imata, gwäki kunum gänañ it tamitak u tañ pähap. In nadakan? Bian äbekjiye orajiyetä profet biani biani unita udegän täñ yämik täñkuñonik yäk.

²⁴ * Täñpakan, in äma moneñ tuñum ikek uwä umuntäkot!

Irit säkgämän uku itkan ubayäj.

* 6:13: Jon 6:70

* 6:21: Rev 7:16-17; Sam 126:5-6; Ais 61:3

* 6:22: Jon 15:19, 16:2

* 6:24:

25 Ba in apiŋo naŋ tokŋek tāk tākaŋ uwā umuntākot!

Kāmiwā nakta api tenēŋ.

Ba in apiŋo bānep tāga terak it tākaŋ in umuntākot!

Kāmiwā konām butewaki terak api itneŋ.

26 Ba in āmawebetā intāno wāpjin biŋam yāpmāŋ akunpāŋ āma tāga yāŋ tāwet tākaŋ uwā umuntākot! Bian ābekiye oraniyetā profet jop manman yāwanita udegān tāŋ yāmik tāŋkuŋonik yāk.

Iwankayeta not tāŋ yāmen

Mat 5:38-48, 7:1-5

27 Jesutā man ude yāwetpāŋ āneŋi kubā ŋode yāŋkuk. Man tāwera nadāŋ itkaŋ ŋo, in ŋode tāwera nadāwut; Āma iwan tāŋ tamik tākaŋ unita bānep iron tāŋ yāmineŋ. Tāŋpāŋ āma inta kokwawak nadāŋ tamik tākaŋ unita not tāŋ yāmineŋ. 28 Ba āma man wakiwaki tāwet tākaŋ unita kowata man sākgāmān yāwetneŋ. Ba wāpjin yāpāwak tākaŋ unita nadāŋpāŋ tāŋkentāŋ yāmikta Anutu-ken yāŋapik tākot yāk. 29 Tāŋ, āma kubātā bumumka kukŋi gurānā kukŋi bok inīŋ kireŋjiri gurek. Ba āma kubātā gākŋo siot punin nanik gomāgarānā gānaŋ nanik bok inīŋ kirewen. 30 Ba āma kubātā imaka kubāta yāŋapiwānā imaka u imen. Ba kubātā imaka kubā gomāgareko uwā āneŋi gamikta gwāk pimiŋpāŋ nāmo yāŋapiwen. 31* Nāmo, in ŋode nadāŋpeŋ kuŋatneŋ; Kudān ātutā tāŋ nimut yāŋ nadāk tākaŋ in udegān tāŋ yāmineŋ.

32 In āma iron tāŋ tamik tākaŋ unitagān iron tāŋ yāmineŋo unitāŋo kowata jide yāpneŋ? Nāmo yāpneŋ! Āma wakitā noriye waki tāŋpanita iron udegān tāŋ yāmik tākaŋ yāk. 33 Ba in āma tāga tāŋ tamik tākaŋ unitagān kowata tāŋ yāmineŋo unitāŋo kowata jide yāpneŋ? Nāmo! Āma wakitā noriye waki tāŋpanita kudān udegān tāk tākaŋ. 34 Ba in āma ātuta kowata kaŋ namān yāŋ nadāŋkaŋ imaka yāmineŋo unitāŋo gwāki kowata jide yāpneŋ? Nāmoinik! Āma wakitā kowata uterakgān yāpmākta noriye waki tāŋpanita iron tāŋ yāmik tākaŋ!

35* Upāŋkaŋ inā iwanjijeta iron tāŋ yāmineŋ. Kowata tamikta nāmo nadāneŋopāŋ imaka kubāta yāŋapiwāwā jop yāniŋ kireneŋ yāk. In ude tāneŋo uyaku kowata sākgāmān api yāpneŋ ba Anutu Ārowani Pāhap unitāŋo nanakiye ude api itneŋ. U Imata? Anutu u āmatā bānep tāga nāmo nadāŋ imik tākaŋ upāŋkaŋ unita iron tāŋ yāmik tāyak. Ba āma waki tāŋpanita iron udegān tāŋ yāmik tāyak yāk. 36 Unita in āma ātuta butewaki nadāŋ yāmineŋ, Nanjintā butewaki nadāŋ yāmik tāyak udegān.

Kubātā iniken mebārta nadāwek

Mat 7:1-5

37* Nāk āma siwonji yāŋ nadāŋpāŋ āma kubā nāmo yāŋpāŋ-kaŋiwat tāneŋ. Ba āma kubāta gāk kowata yāpmākta biŋamgān yāŋ nāmo iwetneŋ. Anututā inta udegān tāŋ tamekta ket nadāneŋ yāk. Āma kubātā waki tāŋ tamiŋirān kowata waki imikta nāmo nadāneŋo uwā Anututā udegān intāŋo momijin peŋ tamek.

38* Tāŋpākaŋ āmata bānep iron tāŋ yāmiŋirā Anututā inta udegān bānep iron tāŋ tamek. Upāŋkaŋ intā tāŋ yāmineŋo u irepmitpāŋ bumta buŋāt tamek. In nadākaŋ? In āmawebeta jide nadāŋpāŋ kuŋatnayāŋ tākaŋ uterakgān Anututā inta api nadāŋ tamek.

* 6:31: Mat 7:12   * 6:35: Wkp 25:35-36   * 6:37: Mat 6:14   * 6:38: Mak 4:24

39 * Unita yǎnpǎŋ Jesutǎ iwarǎntǎkiye man wǎrani ŋode yǎwetkuk; Äma dapuri tumbani kubǎtǎ noripak dapuri tumbani u kǎdet tǎga iwonǎrewek? Nǎmo, yarǎ u kuŋtǎŋgǎn geŋi bok ǎrideŋ yǎk. 40 * Unita in ŋode nadǎkot; Ironǎi kubǎtǎ yǎnpǎŋ-yǎwonǎrek ämani irepmitnaŋi nǎmo. Ironǎi u nadǎk-nadǎk piǎ tǎŋ yǎpmǎŋ kuŋtǎŋgǎn nadǎwǎn tǎrewǎkaŋ uyaku yǎnpǎŋ-yǎwonǎrek äma udegǎnǎ äworewek yǎk.

41-42 Tǎŋpǎkaŋ gǎk imata pǎya awǎram dapunka-ken itak u nǎmo kaŋpǎŋ nadǎŋkaŋ notkapak kubǎ dapuri-ken tǎpun-tǎpun tǎpuri itak u kaŋpǎŋ yokut gama yǎŋ iwet tǎyan? Pǎya awǎram gǎkŋa dapunka-ken itak u imata nǎmo kaŋpǎŋ nadǎk tǎyan? Gǎk yǎŋ-yǎkŋarani äma! Intǎjukunǎ, gǎkŋa dapunka-ken pǎya äwaram itak u yokutkaŋ uyaku dapunka tǎga iŋiŋpǎŋ kaŋpǎŋ notkapak dapuri-ken tǎpun-tǎpun u tǎga yokut imen! yǎk.

Pǎya tǎŋo mebǎri

Mat 7:16-20, 12:33-35

43 Jesutǎ ude yǎnpǎŋ man wǎrani äneŋi kubǎ ŋode yǎkgǎn tǎŋkuk; Nin nadǎkamǎŋ; Pǎya mebǎri tǎga terak, bureni waki tǎga nǎmo wǎdǎneŋ. Ba pǎya mebǎri waki terak bureni tǎga gǎripi niked, tǎga nǎmo wǎdǎneŋ. 44 Bureni, pǎya terak mujiŋi parirǎ yabǎŋpǎŋ-nadǎŋkaŋ pǎya unitǎŋo mebǎri nadǎk tǎkamǎŋ. Unita kohorǎk yen terak wama mujiŋi nǎmo kǎwen. Ba dǎrǎk-dǎrǎk terak yen mujiŋi nǎmo wǎdǎk tǎkaŋ. 45 Eruk äma tǎŋo irit kuŋat-kuŋattǎ udegǎn, äma u bǎneŋi-ken jide pǎtak u kwawak pewǎ ahǎk tǎkaŋ. Nadǎk äma bǎneŋi-ken pat tǎyak u meni-ken kwawak pewǎ ahǎk tǎkaŋ yǎk. Äma tǎga tǎŋpani u bǎneŋi-ken nadǎk tǎgatǎga unitǎ irit kuŋat-kuŋariken kǎdet tǎga pewǎ ahǎk tǎkaŋ. Tǎŋ, äma waki tǎŋpani u bǎneŋi-ken nadǎk wakiwaki unitǎ irit kuŋat-kuŋariken kǎdet waki pewǎ ahǎk tǎkaŋ yǎk.

Enji tǎktǎk tǎŋo man

Mat 7:24-27

46 * Jesutǎ man ude yǎnpǎŋ äneŋi kubǎ ŋode yǎkgǎn tǎŋkuk; In imata nǎkŋo man nǎmo buramiŋpǎŋ iwatkaŋ wari wari wǎpna Ekǎni yǎŋ yǎk tǎkaŋ? 47 Eruk, äma nǎkken itpǎŋ nǎkŋo man nadǎŋpǎŋ buramiŋpǎŋ iwat tǎkaŋ unitǎ man wǎrani ŋode tǎwera nadǎwut; 48 Uwǎ äma kubǎ enji kehǎromi kubǎ tǎŋpeko udewani. Äma u enji tǎŋpa yǎnpǎŋ bek kǎronǎgǎn äneŋpǎŋ yǎpurǎ-sinsik tǎŋpek. Ude tǎŋpǎŋ enji tǎŋ morewekopǎŋ iwǎn kadǎni tǎŋpek. Tǎŋpǎŋ iwǎn mǎnit tǎŋi tǎŋirǎn enji u kehǎrom tǎŋpǎŋ irek. Imata, enji sǎkgǎmǎn-inik tǎŋpeko unitǎ. 49 Tǎŋpǎkaŋ äma kubǎ nǎkŋo man nadǎŋpǎŋ nǎmo iwarayǎŋ tǎko uwǎ äma enji kehǎromi nǎmo tǎŋpeko udewani. Äma u enji tǎŋpa yǎnpǎŋ bek kehǎromipǎŋ nǎmo tǎŋpek. Bek jopjop äneŋpǎŋ tǎŋpek. Tǎŋpekopǎŋ iwǎn mǎnitta äbǎŋpǎŋ enji u kwinit tǎŋpǎn kwǎkaŋ paotpǎŋ paot-inik tǎŋpek yǎk.

7

Komi äma kubǎtǎ Jesuta nadǎkinik tǎŋkuk

Mat 8:5-13

1 Jesutǎ ämawebe man ude yǎwet paotpǎŋǎ äyǎŋutpeŋ Kapeneam yotpǎrareken kuŋkuk. 2-3 Uken komi äma tǎŋo intǎjukun äma kubǎ itkuk. Unitǎŋo piǎ watǎ äma kubǎ kǎyǎm tǎŋi tǎŋkuk. Tǎŋirǎn komi äma unitǎ piǎ watǎ ämanita gǎriŋi tǎŋi nadǎŋkuko unitǎ Jesu ude tǎk tǎyak yǎŋ biŋam nadǎŋpǎŋǎ

* 6:39: Mat 15:14   * 6:40: Mat 10:24-25   * 6:46: Mal 1:6; Mat 7:21

Juda tãŋo ekãni ätu yãwet-pewãn Jesuken kuŋkuŋ. Jesutã piã ämani u yãpãn tãgawut yãŋpãŋ yãwet-pewãn kuŋkuŋ. ⁴⁻⁵Yãwet-pewãn pãŋku Jesuken ahãŋpãŋã butewaki man terak ñode iwetkuŋ; Gãk nadãtan? Äma uwã Juda äma ninta nadãŋ nimikinik tãŋpãŋ kãbeyã eni kubã tãŋ niminukuk yãk. U äma tãga unitã gãk mani nadãŋ imen yãk.

⁶⁻⁷Man ude iwerirã Jesu akumaŋ äma äbuŋo ukãt penta kuŋkuŋ. Kumaŋ pãŋku eniken kerãp taŋirã komi äma unitã noriye ätu yãwerãn Jesuken kuŋpãŋ iwetkuŋ; Ekãni, gãk ude iriri notninpaktã man niwerako u gãwetnayãŋ yãk. Nãk äma tãga uyaku enjina-ken äben. Upãŋkaŋ gãk mangãn yãŋjiri nãkŋo piã watã ämana tãgawãn yãk. ⁸Ude tãga tãŋ namen yãŋ nadãtat yãk. Imata, nãk udegãn, intãjukun ämanaye tãŋo gãmori-ken itkaŋ mani buramik täyat. Ba nãk gãmotna-ken komi ämanaye ätu itkaŋ. U kubãpãŋ, Ku! yãŋ iwerawã, manna buraminpãŋ kwek yãk. Ba kubã, Äbi! yãŋ iwerawã, äbek. Ba piã watã ämana kubã, Piã ño tã! yãŋ iwerawã u tãŋpek yãk. Eruk, man notninpaktã niwerako u gãwetkamãŋ uba.

⁹Jesutã man ude nadãŋpãŋ nadãkinikita nadãwãn inipãrik kubã tãŋpãpãŋ äyãŋjutpãŋ ämawebe äbot iwarãn tãŋkuŋo u ñode yãwetkuk; Nãk bureni täwetat. Isrel äbot in bãmopjin-ken nanik äma nadãkiniki ärowani udewani kubã nãmo kaŋpãŋ nadãk täyat!

¹⁰Jesutã ude yãwãnkaŋ komi äma tãŋo noriye Jesuken äbuŋo u äneŋi äyãŋjutper pãŋku eniken äronpãŋ kãyãm tãŋkuko u säkgãmãn irirãn kaŋkuŋ.

Jesutã nanak kubã tãŋpewãn kodak taŋkuk

¹¹Tãŋpãŋ kepma kubãken Jesu yotpãrare kubã wãpi Nen uken kuŋkuk. Iwarãntãkiye-kãt ämawebe äbot päke ukãt penta kuŋkuŋ. ¹²Eruk, yotpãrare-ken kerãp taŋpãŋ kaŋkuŋ, äma kumbani kubã buramin yãpmãŋ äbãŋjirã. Äma kumbuko u webe kajat kubã tãŋo nanaki tepi kubãgãn-inik. Äpi imaka, bian kumbuk. Tãŋpãkaŋ webe kajat u ämawebe äbot yotpãrare uken nanikkãt penta äbuŋ. ¹³* Äbãŋjirã Jesutã webe kajat u kaŋpãŋ butewaki nadãŋ iminpãŋ iwetkuk; Konãm butewaki tãŋpeno! ¹⁴* Ude iwetpãŋ dubini-ken kuŋpãŋ keritã gãraŋ ugãn injukuk. Jesutã ude injirãnã äma kumbani buraminkuŋo u kãrongãn wãdãŋ itkuŋ. Kãrongãn ude wãdãŋ irirã Jesutã kumbani u iwetkuk; Nanakna, aku! yãk. ¹⁵* Nanakna, Aku yãŋ iwerãnã kumbanitã kodak taŋpãŋ akuŋpãŋ manman yãŋkuk. Ude yãŋjirãn Jesutã nanak u minji-kãt kuŋatdenãta inin kirenjukuk.

¹⁶* Ude tãŋjirãn äma itkuŋo unitã kaŋpãŋ nadãwã inide kubã tãŋpãpãŋ Anutu inin oretkuŋ. Inin oretpãŋ ñode yãŋkuŋ; Bureni! Profet ärowani kubã nin bãmopnin-ken ahãŋkuko itak! Anutu ini ämawebeniye tãŋkentãkta äbãtak ño! yãk.

¹⁷Tãŋpãkaŋ Jesutã tãŋkuko u biŋamiwã Judia kome ba kome gãgãni gãgãni it yãpmãŋ kuŋkuŋo uken kuŋ moreŋkuk.

Jontã Jesu tãŋo mebãri nadãkta man pewãn kuŋkuŋ

Mat 11:2-19

¹⁸Jon komi eniken irirãn iniken iwarãntãkiyetã pãbã kudãn kudupi Jesutã tãk tãŋkuko unitãŋo biŋam iwetkuŋ. ¹⁹Iwerirã iwarãntãki yarã yãwetkuk; Pãŋku Ekãni ñode iwet yabãwun; Äbãkta biŋam yãwani u gãk ño? Ba kubãta

* **7:13:** Luk 8:52   * **7:14:** Luk 8:54   * **7:15:** 1Kin 17:23; 2Kin 4:36   * **7:16:** Luk 1:68, 19:44

itsämne? ²⁰⁻²¹ Ude yäwet-pewän iwaräntäki yarä u Jesuken kuñpäj kanġumän; Jesu uwä äma käyäm ikek yäpän täganġit, äma mäjo wäratä magäranġi mäjo yäwat kireñġit, dapuri tumbani yäpän täganġit täñ irirän. Kanġpäj Jesu iwetkumän; Jon ume ärut yämanitä ñode yäñpäj peñ niwet-pewän äbäkamäk yäk. Mesaia, äbäka biñam yäwani u gäk? Ba kubäta itsämne?

²² * Ude iweränä Jesutä Jon täño iwaräntäki yarä u kowata ñode yäwetkuk; Ek äneñi kuñkañ imaka nadäñġit kanġit täkamän ño, unitäño manbiñam päñku Jon kanġ iwerun. Äma dapuri tumbani äneñi ijiwä kuk täkañ. Kwäyähäneñ täñpani äneñi täganġpeñ kuñat täkañ. Paräm wakiwaki nikek täganġpäj gupi dudum tak täkañ yäk. Ba jukuni täñguñ täwani nadäwä tumäk täkañ, ba kumbani kodak täñpäj akumañ kuk täkañ. Täñpäkañ äma jäwäri-jäwäri Manbiñam Täga u yäwera nadäk täkañ yäk. ²³ * Ba äneñi kubä ñode kanġ iwerun; Äma näka yäñpäj nadäkiniki nämo pewä putärek täkañ uwä säkgämän it täkañ yäk.

²⁴ Jon täño iwaräntäki yarä uwä ude yäwerän kuñirän Jesutä ämawebe äbot itkuño u Jon täño täktäki ba kuñat-kuñarita manbiñam ñode yäwetkuk; Jon kome jopi-ken irirän känäyäj nadäñpäj kuñkuño u äma jidewanipäj känäyäj kuñkuñ? Pidäm eñġi bumik, mänittä piäñpewän wareñ-wareñ täk täkañ äma udewanipäj känäyäj kuñkuñ? ²⁵ Ba ima känäyäj kuñkuñ? Äma tek säkgämän täñpani ba? Ude nämo! Äma udewani ba tuñum nikek uwä äma wäpi nikektä eñġi gänañ it täkañ. ²⁶ * Unita näwerut! Äma jidewani u känäyäj kuñkuñ? Profet kubäpäj känäyäj kuñkuñ? Bureni, profet kubä kanġkuño upäj Jon uwä profet inipärik kubä yäk. ²⁷ Täñkañ Anutu täño man ñode kudän täwani uwä Jonta kudän täwani; Näñño biñam yäñahäwani äma kubä ño.

Intäjukun kädet täwit gamikta api inġi kirewet.

Mal 3:1

²⁸ Unita näk ñode täwetat; Jon täño wäpi biñamtä äma it yäpmäj äbuño unitäño wäpi biñam yärepmit moretak. Upäñkañ ämawebe äpani Anututä intäjukun it yämiñpäj yabäj yäwat täyak unitäño wäpi biñamtä Jon täño wäpi biñam irepmitak.

²⁹ * Täñpäkañ Jesutä man ude yäñahäñirän nadäñpäj ämawebe jopi-kät äma wakiwaki takis moneñ yäpani unitä ñode nadäñkuñ; Man säkgämän yäyak yäk. Nin ño ñonitä Anutu täño man kädet siwoñi iwat-iwatta gäripi nadäk täkamäj yäj nadäñkuñ. Äma udewaniwä bian Jonken kuñirä ume ärut yämani. ³⁰ * Täñ, Parisi ämakät Baga manta mebäri nadäwani ämatä Jontä ume ärut yämikta bitnäñkuñ. Ude täñkuño uwä Anututä kädet täga iwatta peñ yämiñkuko u mäde ut imiñkuñ.

³¹ Täñpäkañ Jesutä yäñkuk; Ämawebe kome ño terak itkanġi ñonita jide yäwet? U imatäken udewani? ³² Uwä ironġi täñoret bägup-ken itkanġi udewani. Ironġironġi uwä gera kowat yäwän ñode täk täkañ; Niwerä oretoret kap teñġitna gukut nämo tokät täñkuñ.

Ba niwerä butewaki kap teñġitna, konäm nämo kotkuñ yäj yäk täkañ. Täñpäkañ in uwä udewani, nadäk siwoñi kubägän nämo peñkañ ñode täñkuñ; ³³ Jon ume ärut yämanitä äbäñkañ ketem äma ätutä nak täkañ ude nämo nañkuk ba wain ume imaka nämo nañkuk. Täñirän intä kanġpäj yäñkuñ; U mäjotä kotawani! yäk. ³⁴ * Täñ, Äma Bureni-iniktä äbäñpäj ketem nañġit wain ume

* **7:22:** Ais 35:5-6 * **7:23:** Ais 61:1; Luk 4:18 * **7:26:** Luk 1:76 * **7:29:** Luk 3:12 * **7:30:** Mat 21:32 * **7:34:** Luk 15:2

nanjit tånjuk. Tånjirån intä kanpån yånjuk; Äma ño kawut! Nak ämäñ tånpani yäk. Uwä äma waki-waki-kät takis moneñ yäpani tånjo noripaki! yån yånjuk.
³⁵ Upånkan in nämo nadäwä tumbäkan ude yäk tåkan. Äma äbot yarä unitä Anutu tånjo nadäk-nadäk siwonji iwatpån tåk tåkamån. Tånþakan nadäk-nadäk u iwatpån täktäki siwonjitä Anutu tånjo nadäk-nadäk kwawak pewån ahånjirån ämawebetä kanpån nadäwä bureni täneñ yäk.

Webe kubätä Jesu kuroñi ärutkuk

³⁶* Tånþakan Parisi äma kubä wäpi Saimon unitä Jesu-kät ketem bok nakta imagutkuk. Imagut yäpmån þånku tewån ketem nädayån manjuk. ³⁷* Manjit irirån kome u nanik webe waki tånpani kubätä Jesu u Parisi äma kubätä enjken ärotak yån þiñam nadånjuk. Þiñam nadånþån ume käbånji säkgämån nikek gwäki ärowani u yäpmånkan enji Jesutä itkuk-ken u åronjuk. ³⁸ Åronþån Jesu kuroñi käda þånku itkan konäm kot itkuk. Konäm kot irirån konämi pitotä Jesu kuroñi terak manjuk. Konämi pitotä manjirä gwäki puñþån ärut imiñpewån kohoyånjuk. Ude tånþån orañ imikta kuroñi-ken indat-nañdat-nañ tånþån ume käbånji nikek u ärut imiñjuk. ³⁹ Ude tån irirån Parisi äma Jesu imagutkuko unitä kanþån ñode nadånjuk; Jesu ño profet bureni yäwänä webe ñowä waki tånpani yån nadäwån täreteck yäk.

⁴⁰ Parisitä ude nadånjirån Jesutä iwetkuk; Saimon yäk. Näk man kubä gäwera nadä. Yäwänä Saimontä yånjuk; Yäwonjärewani, yäwi nadäwa yäk. ⁴¹ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Man wårani kubä gäwera nadä; Moneñ äma kubätä äma yaräta moneñ, kowata kämi kanþan kan dämpån tärewun yånþån yämiñjuk. Kubäta moneñ 500 ude imiñjuk. Tån, kubätawä moneñ 50 ude imiñjuk. ⁴² Kowata imik-imik kadäni-ken monenja wäyäkñenjirån momini peñ yämiñjuk. Eruk, ude tånjirån äma yarä uken nanik netä unitä bänep täga pähap nadånjuk yån nadätan? ⁴³ Yäwänä Saimontä kowata ñode iwetkuk; Äma moneñ tanji yäpuko unitä yäk. Yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Gäk täga yäyan yäk. ⁴⁴* Ude yånþån äyånþupån webe u kanþån Saimon iwetkuk; Webe ño käyan? Näk gäkä enji gånaj äbånjira ume kuroñna ärutta nämo piñ namin yäk. Tånopån webe ñonitä konämi pitopån kuroñna ärutkan gwäki puñþån tånkohoyäk. ⁴⁵ Ba orañ namikta bumumnaken nämo nen. Tånopån webe ñonitä orañ namikta pengån äba irat-ken ukentä kuroñna-ken neñdat-nañdat-nañ täyak. ⁴⁶* Tånþån gäk gakñi gwäkna-ken nämo äruranopån webe ñonitä kuroñna-ken ume käbånji nikek ño piñ äwatak. ⁴⁷ Unita ñode gäwetat. Webe ño momini tanji peñ imani unita näka gäripi pähap nadånþån bänep iron tanji ño tån namitak. Upånkan äma mominita nadånjirån äpani tånpani udewani tånjo momi peñ imero uwä näka gäripi ähan nadäwek yäk.

⁴⁸* Jesutä ude yånþån webe u ñode iwetkuk; Momika peñ gamitat. ⁴⁹ Ude yäwänä äma ketem bok nañ itkunjo unitä näwetgäwet ñode tånjuk; Wära! Äma ño jidewani unitä äma tånjo momi menitä yånþån ärut täyak? ⁵⁰* Ude yånjirä Jesutä webe u iwetkuk; Nadån namikinik täyan unitä momi tånjo kowata-ken nanik gämagutak yäk. Unita bänep oretoret terak kunjat täyi.

* 7:36: Luk 11:37 * 7:37: Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

* 7:44: Stt 18:4 * 7:46: Sam 23:5

* 7:48: Luk 5:20-21 * 7:50: Luk 8:48, 17:19; Luk 18:42

8

Jesu tãño äbot

1* Eruk, patkuño yãnewãnkãñ Jesutã yotpãrare tanji tãpuri kuñatkañ Anututã intãjukun itkañ yabãñ yãwat piã tãk tãyak unitãño Manbiñam Tãga yãwetpãñ yãwoñãrek tãñtãñ kuñatku. Ude tãñirãn ämawebe ñodetã iwarãn tãñkuñ; Iwarãntãkiye 12 ukãt webe ätu. 2* Webe u bian mãjotã magãrirã Jesutã mãjo u yãwat kireñ yãmani, ba kãyãmi yãpãn tãgañ yãmani. Webe kwayak ukãt nanik kubã wãpi Maria, Makdala komeken nanik. Jesutã bian webe uterak nanik mãjo wãra 7 yãwat kireñ imiñkuk. 3 Tãñ, webe kubãwã wãpi Joana, Kusa tãño webeni. (Kusa u Herot tãño tãñkentãk äma kubã.) Kubãwã wãpi Susana. Webe yarãkubã ukãt webe ätu bok kuñatkuñ. Webe kwayak uwã iniken monenpãñ Jesu-kãt iwarãntãkiye tãñkentãñ yãmik tãñkuñonik.

*Mujiipi pikpik tãño man wãrani**Mat 13:1-9; Mak 4:1-9*

4 Tãñpãkañ ämawebe uken-uken nanik Jesutã itkuk-kengãn äbãñ moreñpãñ irirã yabãñpãñ man wãrani kubã ñode yãwetkuk; 5 Äma kubãtã ketem mujiipi piwa yãñpãñ piãni-ken kwek. Kuñpãñ mujiipi tãñ-irãhuttãñ kwek. Tãñ-irãhuttãñ kuñirãn mujiipi ätu kãdet miñjin mãneñ. Kãdet miñjin mãneño u ämatã kuñ äbãñ tãñkañ yenñ gatãneñ. Tãñpãkañ mujiipi ätuwã baraktã nãneñ. 6 Tãñkañ mujiipi ätuwã mobã terak mãneñ. Mobã terak mañpãñ tãdotneño upãñkañ kome umeni nãmo unita kubit tãneñ. 7 Tãñ, mujiipi ätuwã mup gãnañ mãneñ. Mup gãnañ mañirã mup waki unitã äronpãñ yãwarã kuneñ. 8 Tãñpãkañ mujiipi ätuwã kome tãgaken mãneñ. Kome tãgaken mãneño u tãdotpãñ bureni säkgãmãn mãyap-inik pãtneñ.

Jesutã man ude yãñpãñ gera terak ñode yãñkuk; Äma jukuni nikektã nãkño man ño ket nadãwut!

*Jesu imata man wãrani terak yãk tãyak?**Mat 13:10-23; Mak 4:10-20*

9 Tãñpãkañ Jesutã man wãrani yãñkuko unita iwarãntãkijetã mebãrita iwet yabãñkuñ. 10 Iwet yabãñirã yãwetkuk; Anututã intãjukun itkañ yabãñ yãwat piã tãk tãyak unitãño manbiñam kãbop irani injingãn nadãkta yãwani unita ingãnpãñ tãwetat, äma ätukãt nadãkta nãmo. Unita man wãrani terakgãn yãwet tãyat yãk. Man wãrani terak yãwetpewa;

Dapuritã kãnayãñ tãño upãñkañ tãga nãmo api kawã tãrewek.

Ba jukunitã nadãnayãñ tãño upãñkañ mebãri tãga nãmo api nadãwã tumbek. *Ais 6:9*

11* Ude yãñpãñ yãwetkuk; Mujiipi pikpik tãño manbiñam tãweraro u mebãri ñode; Mujiipi uwã Anutu tãño man ude. 12 Tãñ, mujiipi kãdet miñjin mãneño u ñode; Äma Anutu tãño manbiñam nadãñpãñ yãpmãñ kuñjarirã Satantã bãnepi-ken nanik yãyomãgat tãyak u. Satantã ñode nadãñpãñ tãk tãyak; Anutu tãño man bãnepi-ken iyap tanpãñ yãpmãñ kuñatpãñ Anututa biñam tãneñ yãñ nadãñpãñ yãyomãgat tãyak. 13 Tãñ, mujiipi mobã kujat terak mãneño u ñode; Äma Anutu tãño man nadãñpãñ gãripi nadãneñopãñ bãnepi-ken jãwãri nãmo äpmonpani. Unita nadãkiniki kadãni kerãpi-tagãn yãpmãñ kuñatpãñ tãnyabãkken Anututa mãde ut imik tãkañ. 14 Tãñ, mujiipi ätu mup gãnañ

* 8:1: Luk 4:43   * 8:2: Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49   * 8:11: 1Pi 1:23

māneŋo u ŋode; Äma Anutu täŋo man nadäk täkaŋ upäŋkaŋ kome täŋo monerŋ tuŋumta nadäwätäk ba nadäŋ gärip unitä Anutu täŋo man utpewä kumänjirän kuŋat-kuŋariken bureni nämo ahäk täyak. ¹⁵ Täŋpakaŋ mujipi kome tägaken māneŋo u ŋode; Äma Anutu täŋo manbiŋam nadäŋpäŋ bänepi-ken kehāromi iŋitpäŋ mani buramiŋpäŋ yäpmäŋ kuŋarirä irit kuŋat-kuŋariken bureni ahäk täkaŋ yäk.

Penyäjek täŋo manbiŋam

Mak 4:21-25

¹⁶* Jesutä man wārani āneŋi kubä ŋode yāwetgän täŋkuk; Äma kubätä topän iŋiŋpäŋ käbot gānaŋ ba bukä gāmori-ken käböŋ täga pewek? Nāmoinik! Topän uwä kwawak pewän eni gānaŋ peŋ-yāŋerirän āmatä imaka imaka täga kāneŋ.

¹⁷* In nadākaŋ? Imaka imaka apiŋo käböŋ itkaŋ u māden Anututä kwawak api pewän ahāneŋ. Bureni, imaka täŋ-yejāmbani pätak u warī nämo api pärek. Nāmo, u täŋkwawa taŋjirän api kaŋpäŋ nadāneŋ. ¹⁸* Unita jukujin-tägän nadāneŋo udeta in Anutu täŋo manta juku peŋpäŋ ket nadäk täkot. Imata, āma kubätä imaka Anututä imani u yāpmäŋ kuŋarayāŋ täko uwä ātukät buŋät imikta yāwani. Täŋ, āma ātuwä nin imaka udewani nīkek yāŋ nadäk täkaŋ upäŋkaŋ nämo! Täŋpakaŋ imaka iŋitkamäŋ yāŋ jop nadäk täkaŋ uwä yāyomāgatta yāwani.

Jesu täŋo nägāt moräk u netä?

Mat 12:46-50; Mak 3:31-35

¹⁹ Jesutä man ude yāŋ irirän miŋi-kāt noriye kānayaŋ ābuŋ. Upäŋkaŋ āmawebe päke itkuŋo unitä Jesu kumān itgwājiriä dubini-ken kukta täŋpā waŋkuŋ. ²⁰ Täŋjirä āma ātutä yabāŋkaŋ Jesu ŋode iwetkuŋ; Meŋka-kāt notkaye gabānayaŋ ābāŋo yāman umu itkaŋ yäk. ²¹ Ude iwerāwä Jesutä kowata ŋode yāwetkuk; Ämawebe Anutu täŋo manbiŋam nadäŋpäŋ iwarāntäk täkaŋ uwä näkŋo meŋnaye notnaye bureni!

Jesutä ibām gwāgu yāniŋ bitnäŋkuk

Mat 8:23-27; Mak 4:35-41

²² Eruk, kadāni kubāta Jesutä iwarāntäkiye yāwetkuk; Gwāgu kukŋi udude kāda kuna yäk. Ude yāŋpäŋ gāpe kubä terak āronpeŋ kuŋkuŋ. ²³ Eruk gwāgu terak kuŋtāngän Jesu dāpmon patkuk. Parirän mānit pähap piāŋjirän gwāgu tokātpäŋ gāpe gānaŋ āpmon tokŋeŋjirän gāpe nīkek gwāgu gānaŋ āpmonayāŋ täŋkuŋ. ²⁴ Täŋjirän Jesu yāwä kīkjurānpäŋ iwetkuŋ; Ai! Ekāni! Paotnayaŋ tākamāŋ ŋo! yäk. Ude iwerāwä Jesutä akuŋpäŋ mānit kenta gwāgu yabāŋ yāŋkuk. Yabāŋ yāŋjirän uterakgän mānit bitnäŋjirän gwāgu kwikinik patkuk. ²⁵ Täŋjirän Jesutä iwarāntäkiye yāwetkuk; Nadākinikjin de?

Ude yāŋjirän iwarāntäkiye umuntaŋkaŋ nadāwätäk täŋpäŋ näwetgāwet ŋode täŋkuŋ; Wāra! Äma ŋo jidewani unita mānit kenta gwāgu mani ŋo buramikamān? yāŋ yāŋkuŋ.

Mājo wāra but gānaŋ āpmonkuŋ

Mat 8:28-34; Mak 5:1-20

²⁶ Eruk Jesutä gwāgu kenta mānit yāniŋ bitnāwānkaŋ Galili kome u peŋpeŋ gwāgu terak kuŋtāngän gwāgu kukŋi udude kāda Gerasa kome ahāŋkuŋ. ²⁷ Ahāŋpäŋ Jesu gāpe terak naniktä maŋatpeŋ kuŋjirän kome uken nanik āma

* **8:16:** Mat 5:15; Luk 11:33   * **8:17:** Mat 10:26; Luk 12:2   * **8:18:** Mat 25:29; Luk 19:26

mäjo mäyaptä magärani kubätä ahäj iminjkuk. Äma uwä kadäni käronji-inik enji gänañ nämo pat täñkukonik. Däpmon pat täñkuko uwä mobä kawut, äma kumbani äneñpani-ken u tek moräj pat täñkukonik.

²⁸⁻²⁹ Pattäj kuñattängän eruk Jesu kanpänä kähän yäjkan gämori-ken mañpatäbotkuk. Ude täñjirän Jesutä mäjo uwä yäwetkuk; Äma ño kakätäjpeñ kut yäk. Ude yäwerirän mäjo äma magätkuño unitä Jesu iwetkuñ; Jesu, Anutu Ärowani täño nanaki, gäk jide täñ nimayän äbätan? Komi nimeno! yäj iwetkuñ. Täñpäkan mäjo uwä kadäni kadäni äma u injitpäñ kwaik täñjirä äma ätutä injitpäñ yen kehäromitä keru kuroñi pädat täk täñkuñonik. Ude täk täñkuño upäjkan mäjotä täñpewä äma u yen yäpmäj däñpeñ täñpän kwäpeñ kome äma nämo irani-ken kuñat täñkukonik.

³⁰ Täñpäkan Jesutä äma u iwet yabäjnkuk; Wäpka netä? Iwet yabäwän iwetkuk; Wäpna “Äbot pähap” yäk. (Mäjo mäyaptä magätkuño unita wäpna Äbot pähap yäj iwetkuñ.) ³¹ Ude yäwänä mäjo unitä Jesu butewaki terak ñode iwetkuñ; Gäk niwat kireñpewi awañ käronji, bipmäj urani gänañ äpmonektawä! yäk. ³²⁻³³ But äbot pom terak udu yabätan? Gäk nibä-kätäwi but u gänañ äpmona! Ude yäwäwä Jesutä nadäj yämiñjirän mäjo uwä äma u kakätäjpeñ päñku but gänañ äpmonkuñ. But gänañ äpmonpäkan bäräjpeñ kumañ gwägu gänañ äpmonkan ume nañpäñ kumbuñ.

³⁴ Ude täñjirä äma but watäni iranitä yabäjpeñ bäräjpeñ päñku ämawebe yotpärare täñi täpuri it yäpmäj kuñkuño u nanik manbiñam yäwetkuñ.

³⁵ Yäweräkan ninin kana yäjkan Jesutä itkuk-ken äbäj moreñkuñ. Äbäjpeñ kanjuñ; Äma mäjotä magärani u tek yamäk ikek, nadäwän tumbäpäñ Jesu dubini-ken kwikinik mañit irirän. Mäjotä kakätäjpeñ kuñkuño unita. Mañit irirän kanpän äma päke äbuño u umuntanjuñ. ³⁶ Täñjirä imaka ahäjirän kanpän nadänkuño unitä mäjotä magäranipän yäpän täganjkuko unitäño manbiñam yäwetkuñ. ³⁷⁻³⁸ Manbiñam u nadäjpeñ ämawebe Gerasa kome u nanik umuntanpäñ Jesu komenin ño peñpeñ ku! yäj iwetkuñ. Ude iweräwä Jesu kome u peñpeñ Galili kome gwägu udude käda kwayäj täñjirän äma yäpän täganjuño unitä Jesu iwetkuk; Nadäj namiñjiri bok kuda! yäk. ³⁹ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Nämo yäk. Komeka-ken kuñkan imaka Anututä täñ gamitak unitäño biñam kan yäwet! Ude iwerirän äma u äyäjutpeñ komeni-ken päñku Jesutä täñkentäj iminjkuko unitäño manbiñam yäwettäj kuñatkuñ.

Jesutä webe yarä yäpän täganjuñ

Mat 9:18-26; Mak 5:21-43

⁴⁰ Eruk, Jesu Galili komeken äneñi kuñjirän ämawebe päke Jesuta itsämbuño unitä kanpän inij oretkuñ. ⁴¹ Ude täñjirä kome unitäño käbeyä enji täño watä äma kubä wäpi Jairas unitä Jesu ahäj iminjkuk. Ahäj iminpäñ Jesu gämori-ken gukut imäpmok täñpäñ Jesutä enina-ken kwän yäjpeñ butewaki man iwetkuk. ⁴² Imata, äperi tepi kubägän obañ 12 ude itkan käyäm täñpäñ kumbayän täñkuko unita.

Eruk, Jesu Jairas täño man buraminpäñ enjini-ken kwayäj kädet miñin kuñjirän ämawebe buminik unitä yewa täñkan iwarantäj yäpmäj kuñkuñ. ⁴³ Ämawebe u bämoni-ken webe kubä käyäm mebari kubä nikek itkuk. Webe unitä nägät piñ yäpmäj kuñjirän obañ 12 ude täñkuñ. Käyäm waki u yäpätägakta yäpätägak ämaken kuñ äbäk täñkan moneni kudup jop awähutkuk. Täga nämo yäpä täganjuñ. ⁴⁴ Ude täñpän wawäpäñ eruk webe unitä Jesu mädeni-ken äbäjpeñ tekigän injitkuk. Jesu täño teki injirirän uterakgän täganpäñ nägät piñ

yäpmañ äbuko u kawuk tañkuk. ⁴⁵ Täñjirän Jesutä nadäñpäj yäñkuk; Ai! Netätä nepmäñjitak?

Ude yäñjirän äma päke u äwo yäwäkañ Pitatä ñode iwetkuk; Ekäni, ämawebe päke ñonitä dumäj gäwatkañ ño nämo nadätan?

⁴⁶ Pitatä ude iweränä Jesutä yäñkuk; Ude nämo! Äma kubätä nepmäñjirän kehäromina ätu kuñjirän nadätat yäk. ⁴⁷ Ude yäwänä webe u mebarina kañ-ahätak yäñpäj päbä Jesu gämori-ken gukut imäpmok täñpäj kwaitpäj itkuk. Itkañ ämawebe päke u injamiken Jesu täño tek injirirän käyami uterakgän paotkuko unitäño mebari yäñahäñkuk. ⁴⁸ * Yäñahäñjirän Jesutä iwetkuk; Wanotna, nadäkinikka näkken peyan unitä gäk yäpän tägatan. Unita bänep kwini terak kuyi yäk.

⁴⁹ Jesutä man ude yäñjirän käbeyä eni täño watä äma unitä enjiken nanik äma kubä äbä Jairas u iwetkuk; Äpetka kumäntak unita imata yäwoñärewani äma jop yäñkijat yäpmañ äben? ⁵⁰ Ude yäñjirän Jesutä nadäñpäj Jairas iwetkuk; Nadäwatak täñpeno! Nadäkinikka näkagän peñjiri äpetka tägawayäj yäk.

⁵¹ Ude yäñpäj Jairastä enjiken kuñkuñ. Kuñpäj äma päke u yäniñ bitnäñpäj yepmañpän yäman ude irirä iwaräntäkiye yaräkubä Pita, Jon, Jems ukät ironji kumbuko unitäño miñi nani ugänpäj yämaguränkañ eni gänañ äronkuñ. ⁵² * Ämawebe päke konäm yäñtäbätek täñ itkuño u yäwetkuk; Konäm wari kotneño. Ironji u nämo kumak. Jop däpmon pätak yäk. ⁵³ Yäwänä kumakopäj jop yäyan yäñpäj kañ-mägayäñkuñ. ⁵⁴ * Täñpäkañ Jesu eni gänañ äronpäj ironji u kerigän injipäj iwetkuk; Äpetna, aku! ⁵⁵ Ude yäwänä uterakgän kehäromini äneñi äpmonjirän kodak täñpäj akuñkuk. Kodak täñpäj akuñjirän Jesutä miñi nani yäwetkuk; Ketem imän nanpän! ⁵⁶ * Yäweränä miñi nani uwä nadäwän inide kubä täñkuko unita Jesutä imaka ahäñkuko u yäñahäktä yäniñ bitnäñkuk.

9

Jesutä iwaräntäkiye 12 u piä man yäwetkuk

Mat 10:5-15; Mak 6:7-13

¹ Eruk, Jesutä iwaräntäkiye 12 u yäñpäbä dubini-ken yepmañkuk. Yepmañpäj käyäm wakiwaki yäpä tägañit, mäjo äma magarani yawat kirekta kehäromi ba wäpi biñam yämiñkuk. ²⁻³ Yämiñkañ Anututä intäjukun it yämiñjirän gämori-ken irit täño man yäwetta ba äma käyäm ikek yäpä tägakta man ñode yäwetpäj yäniñ kireñpewän kuñkuñ; In ähottaba, ketem, moneñ ba yäk yäpmañkañ nämo kuneñ. Ba tek yarä nitek nämo yäpneñ yäk. ⁴ * Kuñkañ yotpärare kubäken ahäñjirä eni tamäwä ugän kañ irut. Eruk, yotpärare uken piä täñ paotpäj eni u peñpeñ kome kubäken kañ kut. ⁵ * Upäñkañ yotpärare kubäken not nämo täñ tamäwä ñode kañ täñput; Yotpärare u mäde ut imiñpäj kugun kuronjin-ken nanik yeñ ärähut täñpä kañ kut. Ude täñjirä äma kome uken naniktä tabäñpäj goret täñ yämikamäj yäj api nadäneñ yäk.

⁶ Jesutä jukuman ude yäweränkañ kädät yäput peñpäj kuñkuñ. Kuñkañ yotpärare it yäpmañ kuñkuño uken Manbiñam Täga u yäñahäñit, käyäm ikek yäpä tägañit täñtän kuñatkuñ.

Herottä Jesu täño biñam nadäñkuk

Mat 14:1-2; Mak 6:14-16

* **8:48:** Luk 7:50 * **8:52:** Luk 7:13 * **8:54:** Luk 7:14 * **8:56:** Mak 7:36; Luk 5:14 * **9:4:** Luk 10:4-11 * **9:5:** Luk 10:11

7 * Tänpäkañ Judia kome täño kañiwat äma wäpi Herottä imaka imaka ahäñkuño unitäño manbiñam nadänpäñ nadäwän nämo tärenkuk. U imata, äma ätutä ñode yäñirä nadäñkuk; U Jon, ume ärut yämanitä kumbani-ken naniktä kodak tañpeñ akuñkuko unitä piä u täk täyak. 8 Ba äma ätutä ñode yäñkuñ; Ude nämo, uwä profet biani Elaijatä kumbani-ken nanik akuñkuko unitä piä u täyak yäk. 9 * Tänpäkañ Herottä man mäyap ikek u nadänpäñ nadäwätäk tänpäñ yäñkuk; Jon u näkä bian kotäki madäñ täkñeñkuro unitä jide tänpäñ piä täyak? Netätä täñirän mani biñam nadätat? Ude yänpäñ Jesu kañpäñ nadäwa yäñkañ kädetta wäyäkñeñkuk.

Jesutä äma 5,000 ketem yepmäñ towiñkuk
Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15

10 Eruk, iwaräntäkiye piä man yäwet-pewän kuñkuño u täñ paotpäñä, äyähutpeñ äbänpäñ piä mehäri mehäri täñkuño u biñam iweräkañ Jesu iwaräntäkiye-kät inigän itnayäñ yäñ-yäkñat yäpmäñ Betsaida komeken kuñkuk. 11 Käbop kuñkuñopäñ ämawebetä u käda kuyak yäñ nadänpäñ iwarän täñkuñ. Iwarän täñirä yabänpäñ Jesutä yäniñ oretpäñ Anututä intäjukun it yämiñirän gämoriken irit täño manbiñam yäwerit, äma käyäm ikek yäpä tägañit täñkuk.

12 Eruk, kome bipayäñ täñirän iwaräntäkiye 12 u Jesu äbä iwetkuñ; Kome ño ketemi nämoken itkamäñ. Unita gäk yäwerikañ yotpärare ittäñ kukañken u kuñkañ ketem yabäñ ahänpäñ nañkañ parut yäk. 13 Ude yäñirä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo! Injin yepmäñ towiwurä! Yäwänä iwetkuñ; Yäke! Nintäño käräga 5kät gwägu tom yarä-tägän itkañ ño yäk. Jide? Nin yotpärareken kuñpäñ äma äbot päke ñonita ketem suwakta nadänpäñ yäyan? 14 (Äma äbot päke u 5,000 ude bumik unita nadäwätäk tänpäñ yäñkuñ.)

Yäñirä Jesutä yäwetkuk; Äma äbot ño yäwerä äbot 50-50 ude mañit yäpmäñ kut yäk.

15 Yäwänä yäñkuko udegän yäweräkañ mañit yäpmäñ kuñkuñ. 16 Mañiräntäñ yäpmäñ kwäkañ Jesutä käräga 5 ukät gwägu tom yarä u yäpmänpäñ kunum terak doränpäñ ketemta Anutu bänep täga man iwetkuk. Tänpäñ ketem u tokät jukutpäñ iwaräntäkiyeta yämänkañ äbot itkuño udegän yämiñtäñ kuñkuñ. 17 Yämiñirä kuduptagän ketem u nañpä koki tänpäpäñ ätu jop peñkuñ. Tänpäkañ jop patkuño u yäpmänpäñ yäk 12 ude daiwä tokñeñkuñ.

Pitatä Jesu täño mehäri yäñahäñkuk
Mat 16:13-28; Mak 8:27-31

18 Tänpäñ kadäni kubäta Jesu inigän itpäñ nani man iwet irirän iwaräntäkiye päbä dubini-ken kubä-kengän itkuñ. Irirä Jesutä ñode yäwet yabäñkuk; Ämatä näka netä yäñ yäk täkañ? 19 * Yäwänä iwetkuñ; Ätutäwä Jon, ume ärut yämani yäñ gäwet täkañ yäk. Ba ätutäwä Elaija yäñ gäwet täkañ. Ba ätutäwä profet biani uken nanik kubätä kodak tañkuk yäñ gäwet täkañ. 20 * Ude yäwäwä ñode yäwetkuk; Tänpäkañ injinä näkawä netä yäñ yäk täkañ? Yäwänä Pitatä iwetkuk; Gäk Anutu-ken nanik Kristo, Isrel ämawebe täño täñkentäk bureni u yäk.

21 Ude yäwänä Jesutä äma ätu nämoinik yäwetneñ yänpäñ yäniñ bitnänpäñ ñode yäwetkuk; 22 * Äma Bureni-inik uwä ittäñ kuñtängän yäñ imani ude, komi pähap api nadäwek yäk. Tänpäkañ Juda täño äma ekäni ba bämpop äma intäjukun

* 9:7: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19   * 9:9: Luk 23:8   * 9:19: Luk 9:7-8   * 9:20: Jon 6:68-69

* 9:22: Luk 9:44; Luk 18:32-33

tānpāni-kāt Baga man yāwōnjārewani āmatā māde api ut iminej. Tānpānj Āma Bureni-inik uwā urā kumbānpānj ānenayānj tānpōpānj kepma yarākubā tārenjirān kodak tānpānj api akwek.

23 * Jesutā ude yānpānj man kubā njode yāwetgān tānkuk; Āma kubātā nāwarayānj nadānpānjā iniken bānep nadāk-nadāki māde ut imiņpānj bārāpi nākā kotawayānj tāyat udegān kepma kepma gwāk pimiņpānj kaņ nāwarān yāk. 24 * Tānpākaņ, āma kubātā sākgāmān itta nadānpānj iniken irit kuņat-kuņarita iyap tānpānjā u api paorek. Upāņkaņ āma kubātā nākā yānpānj irit kuņat-kuņari iniņ kirewayānj tāko uwā irit tāga api kaņ-ahāwek. 25 Tāņ, āma kubātā kome tāņo imaka kudup peņ bāyaņpānj yāpmāņ kuņarayānj tāko uwā kumānjirān imaka imaka yāpmāņ kuņarayānj tāko unitā tāga nāmo api tāņkentānj iminej. 26 * In nadākaņ? Āma kubātā nākā ba man nākā yāņahāk tāyat unita yānpānj māyāk tānpānj nākā bitnāwayānj tāko uwā āma udewanita Āma Bureni-inik nākā udegān api bitnāwet. Kadāni nākņaken epmāget kudān ikek ba Nana tāņo ba kudupi aņero tāņo peņyāņek kudān ikek aņeņi ahāwayānj tāro kadāni uken āma udewani tāņo wāpi yāņahākta api māyāk tāwet. 27 Nāk bureni tāwera nadāwut; Itkaņ nj inken nanik ātu nāmo kumāņkaņ Anututā intājukun itkaņ yabānj yāwat piāni kwawak ahānjirān api kāneņ yāk.

Jesu gupi inide kubā ahāņkuk

Mat 17:1-8; Mak 9:2-8

28 Jesutā man ude yāwerānkaņ kepma 8 ude tārenjirān nani-kāt man yādayānj Pita Jems Jon yāmagurān yāpmāņ pom kubā terak āroņkuņ. 29 Pāro u itkaņ nani-kāt man yāņ irirān Jesu iņami dapun inide kubā ahāņkuk. Ahānjirān teki imaka, paki-inikinik, yāpā kwinit tāyak ude peņyāņeņkuk. 30-31 * Ude tānjirān Profet bian irani yarā ahāņkumān. Kubā Moses, kubāwā Elaija, Anutu tāņo peņyāņek ikei inu ugān ahāņpānj itkaņ Jesu-kāt man yānpānj-nadāk tāņkuņ. Jesu Jerusalem yotpārare-ken api urā kumbek yāņ man ude yānpānj-nadāk tāņ itkuņonik. 32 * Ude tāņ irirā Pita noriye-kāt dāpmonta gurān tāņ ittāngān kikņutpānj Jesu iņami dapun peņyāņek ikek irirān kaņkuņ. Profet yarā Jesu-kāt itkuņo u imaka, yabāņkuņ. 33 Tānpānj āma yarā u kudayānj tānjirān Pitatā mebāri nāmo nadāwān tārewākaņ jop njode yāņkuk; Ekānina, itkamāņ njonita oretoret tākamāņ yāk. Unita yottaba yarākubā tāņ tamina. Gāka kubā, Mosesta kubā, Elaijata kubā yāk.

34 Pitatā man ude yānjirān gubamtā āpā uwāk tānpānj yepmaņjirān Pita Jems Jontā bumta umuntaņkuņ. 35 * Umuntaņ irirā gubam gānaņ man kubā njode ahāņkuk; Nōwā nanakna, nākņa iwoyāņkuro unita mani buramik tākot! 36 Man kotāk ude ahāwān tārenjirān Jesu inigān irirān kaņkuņ. Tānpākaņ Pita Jems Jon imaka ahānjirān kaņkuņo unitāņo manbiņam yāņahāņtāņ kukta nāmo nadāņkuņ.

Jesutā nanak kubā yāpān tāgaņkuk

Mat 17:14-21; Mak 9:14-29

37 Eruk patkuņo yāņewānā, Jesu iwarāntākiye Pita Jems Jon-kāt pom terak naniktā āpuņ. Āpāņtāngān āmawebe ābot pāhap u yabāņ ahāņkuņ. 38 Tānpākaņ āmawebe ābot u gānaņ nanik kubātā Jesuken gera njode yāņkuk; Yāwōnjārewani

* 9:23: Mat 10:38; Luk 14:27 * 9:24: Mat 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * 9:26: Mat 10:33; Luk 12:9; 2Ti 2:12 * 9:30-31: Luk 9:22, 13:33 * 9:32: Jon 1:14; 2Pi 1:16-18 * 9:35: Luk 3:22

äma! Gäk manna buramiñpäñ nanakna tepi kubägan ño täga täñkentäñ imayäñ? ³⁹ Mäjo kubätä magäriñ uterakgän kähän yäk täyak. Ba pudät mañpäñ kome terak patäbottäñ kuñatkañ meni-ken jep yäñut täyak yäk. Täñkañ mäjo uwä kadäni kadäni komi imiñpäñ bäräñeñ nämo kakätäñpeñ kuk täyak. ⁴⁰ Unita näk gäwaräntäkaye mäjo u iwat kirewut yäñ yäwera piä täñkuño upäñkañ iwat kirena yäkñat täñpä wañkuñ yäk.

⁴¹ Ude iweriñ Jesutä ñode yäñkuk; Wa! In bänepjin gwäñiñ ärowani. Nadäkinikjin nämo! Jidegän api nadäwä tumneñ? Äma in udewani-kät wari kuñatta nämo nekañ! Ude yäñpäñ äma u iwetkuk; Eruk, nanaka yäpmäñ äbi! ⁴² Ude iweränä nanitä nanaki yäpmäñ äbäñirän mäjo unitä nanak u pudät mañpäñ kome terak patäbottäñ kuñatkuk. Ude täñirän Jesutä mäjo u kañ-yäñirän mäjotä nanak u kakätäñpeñ kuñkuk. Kuñirän säkgämän iränä äneñi nani-ken teñkuk. ⁴³ Ude täñirän ämawebe itkuño unitä Anutu täño kehäromi u kañpäñ kikuñtupäñ-nadäwätäk pähap täñkuñ.

Täñpäkañ ämawebetä imaka imaka tägagämän Jesutä täk täñkuko unita pen nadäwätäk täñ irirä Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; ⁴⁴ * Man täwerayäñ täyat ño juku peñpäñ nadäkot; Inkät nanik kubätä Äma Bureni-inik iwan kerä terak tewayäñ kadäni keräpi täyak. ⁴⁵ * Ude yäweriñ mebäri nämo nadäwä täreñkuñ. Nadäk-nadäki uwäk ikek pen itkuko unita mebärita iwet yabänayäñ täñkuño upäñkañ umuntañpäñ nämo iwet yabäñkuñ.

Netätä intäjukun api irek?

Mat 18:1-5; Mak 9:33-40

⁴⁶ * Eruk kepma kubä, iwaräntäkiyetä nin-ken nanik netätä intäjukun-inik api irek yäñ yäñpäñ yäñärahutkuñ. ⁴⁷⁻⁴⁸ * Täñirä Jesutä nadäk-nadäki yabäñpäñ-nadäñkañ nanak täpuri kubä yäñ-päbä dubini-ken teñpäñ yäwetkuk; Äma kubätä näka yäñpäñ nanak täpuri ñodewani kubä orañ imayäñ täko uwä näka udegän api orañ namek. Täñpäñ äma näk orañ namayäñ täko uwä äma näk naniñ kireñkuko u udegän api orañ imek. Imata, in bämopjin-ken nanik kubätä äpanti-inik ude kuñatpäñä äma uwä intäjukun ude itak yäk.

⁴⁹ Jesutä ude yäweränä Jontä ñode iwetkuk; Ekäni! Äma kubätä wäpka terak mäjo äma magärani yawat kireñirän kañkumäñ yäk. Kañkumäñopäñ nintäño äbotken nanik nämo unita iniñ bitnäñkumäñ yäk. ⁵⁰ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata iniñ bitnäñkuñ? Äma iwan nämo täñ tamani uwä notjinpak täñkentäñ tamani ubayäñ yäk.

Samaria naniktä Jesu mäde ut imiñkuñ

⁵¹ * Jesu kunum gänañ äneñi ärokta kadäni keräp täñirän Jerusalem kukta nadäk kehäromi peñpäñ kuñkuk. ⁵² Täñkañ äma ätu yäwerän intäjukun kuñkuñ. Jesu ño api äbek yäñ man ude yäwetta kuñkuñ. Eruk, äma unitä Samaria yotpärare-ken ahäñpäñ Jesuta tuñum täkot yäñ yäwetkuñ. ⁵³ * Yäweräkañ Jesu uwä Jerusalem api kwek yäñ nadäñkuño unita äbäñirän nämo nadäñ imiñkuñ. ⁵⁴ * Samaria naniktä ude täñirä Jems kenta Jon, kädet waki u kañpäñ Jesu iwetkumän; Ekäni, gäkä nadäñiri yädakañ kunum gänañ nanik kädäptä päpä

* 9:44: Luk 9:22 * 9:45: Luk 18:34 * 9:46: Luk 22:24 * 9:47-48: Mat 10:40 * 9:50: Mat 12:30; Luk 11:23 * 9:51: Mak 10:32 * 9:53: Jon 4:9 * 9:54: 2Kin 1:9-16

äma äbot ño kañ ijin paorut yäk. ⁵⁵⁻⁵⁶ Ude iweränkañ Jesutä iwaräntäkiye yebewänkañ kome u penpen kubäken kuñkuñ.

Jesu iwat-iwat täño man

Mat 8:19-22

⁵⁷ Eruk kuñtäñgän kädēt miñin, äma kubätä Jesu ñode iwetkuk; Gäk deken kwayäñ yäjiri näk imaka, api gäwarän täwet yäk. ⁵⁸ Ude iweränä Jesutä iwetkuk; Ket nadäwi pewäkañ näwaren. Imata, tom ägwäri u patpat bägup ikek. Barak udegän, bukäni nieke. Upänkañ Äma Bureni-inik iwarayän yäyan uwä patpat bägupi nämo yäk. ⁵⁹ Ude yänpäj äma kubä kañ-ahänpäj iwetkuk; Gäk abä näk näwat yäk. Yäwänä äma unitä ñode iwetkuk; Ekäni, nadäj namiñiri nana kumbänpäj äneñkañ mäden kañ gäwara yäk. ⁶⁰ Yäwänä iwetkuk; Ude nämo! Näk näwarän täñiri kumbanitä kumbani noriye kañ äneñput yäk. Gähä kuñkañ Anututä intäjukun itkañ yabäj yäwat piä täk täyak unitäño manbiñam yäñahänpäj yäwettäj kañ kuñat. ⁶¹ * Ude iweränä äneñi äma kubätä Jesu ñode iwetkuk; Ekäni, näk gäk gäwatta gäripi nadätat yäk. Upäj, nadäj namiñiri pengän päñku webena nanaknaye yäwet yabäwa täga yäj yäwäwä api äbet yäk. ⁶² Yäwänä Jesutä iwetkuk; Ude nämo, äma kubätä imaka kubä täñpayäj nadänpäj nadäk-nadäki piä unitagän pewek. Äma ätu nadäk-nadäk jopjop pek täkañ uwä intäjukun äma Anutu unita watä piä täga tänañi nämo yäk.

10

Jesutä äma 72 piä man yäwetkuk

Mat 9:37-38, 10:7-16, 11:20-24

¹ * Eruk, ätukät itpäñ u mädeni-ken Ekänitä äma 72 ude piä täkta iwoyänjuk. Iwoyänpäj yarä-yarä yäpmäj daniñpäj komeni komeni ini mäden kuñarayäj nadänjukko udegän kuñatta yepmanpän kuñkuñ. ² * Täñkañ jukuman ñode yäwetkañ yepmanpän kuñkuñ; Piä tanji kubä ahäj nimiñirän käyat. Piä it yäpmäj kukañ-ken uken ketem ahäj bumbum täkañ. Upänkañ ketem u yäpmäkta piä äma yarägän. Unita piä mäheми-ken yäñapiñirä ketem gämäneñ itkañ u yäpmäkta piä äma ätukät kañ pewän äbut yäk. ³ * Eruk, man kubä ñode täwerakan kukot; Näk piä pidämi-ken nämo tepmanjat. Nämo, in yawak ude äma äbot añ komi udewani gänañ tepmanjat. ⁴ * Täñkañ monen, yäk kuratäk, kuroñjin ärärani yäpmänkañ nämo kunen. Nämo, in piä man täwetat-ken u kuñkañ äma ätu kädēt miñin yabäj ahänpäj ukät man yänpäj-nadäk nämo täneñ. Siwoñi piä man täwetat-ken uken kañ kut.

⁵ Täñpakan enji äronayäj täkañ-ken u äronpäj pengän ñode kañ yäwut; Ämawebe enji ño gänañ irani, Anutu täño bänep pidämtä intä terak äroton! ⁶ Ude yäjirä enji u gänañ nanik kubätä bänep pidäm udewanita gäripi nadäwana irayäj täko täñpänä manjin täño burenitä uterak api ärowek. Upänkañ äma udewani kubä nämo iränä bänep pidäm man u äyänutpen injin terak äneñi api ärowek. ⁷ * Nadäk-nadäk täga nieke unitäño enji-kengän irirä enji mähemitä äñiron täñ tamänä täga api yäpmänpäj näneñ. Imata, piä ämatä piä täk täkañ unitäño gwäki täga yäpnañi. Täñkañ enji äronkañ äpäc nämo täneñ.

⁸ * Täñpakan kome u penpen kubäken kuñirä kome mähemitä tämagut päñku

* **9:61:** 1Kin 19:20 * **10:1:** Mak 6:7 * **10:2:** Mat 9:37-38; Jon 4:35 * **10:3:** Mat 10:16

* **10:4:** Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5; 2Kin 4:29 * **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18 * **10:8:** 1Ko

ketem tamawä u kaŋ naŋput. ⁹ Täŋkaŋ kome uken nanik äma käyäm ikek kaŋ yäpä tägawut. Ude täŋkaŋ ŋode kaŋ yäwerut; In bämoŋjin-ken Anututä intäjukun it tamiŋpäŋ tabäŋ tawat piä kehäromi niked täŋpayäŋ täyak u tuän keräp täyak yäŋ kaŋ yäwerut. ¹⁰⁻¹¹ * Upäŋkaŋ yotpärare kubäken kuŋjäkä kome mähehtë nämo tämagurawä yotpärare bämoŋji-ken kuŋkaŋ täpun-täpun kuroŋjin-ken nanik inamiken yeŋ arahutkaŋ ŋode kaŋ yäwerut; Ŋo kawut! Täpuntaŋpun kome ŋo nanik däpmän äreyäŋpena maŋ injin terak äneŋi kukaŋ! Ude yäwetkaŋ ŋode yäwetgän kaŋ täŋput; Ket ŋode nadäkot! Anututä intäjukun it tamiŋpäŋ tabäŋ tawat piä täŋpayäŋ täyak u keräp täyak! yäŋ kaŋ yäwerut. ¹² * U imata, kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken ämawebe yotpärare uken naniktä kowata wakiinik, Sodom naniktä yäpnayäŋ täŋo u irepmiŋpäŋ ärowani pähap api yäpneŋ.

Ämawebe bänepi nämo sukurewanita man

Mat 11:20-24

¹³ * Wa! Korasin nanik in, ba Betsaida nanik in komi api nadäneŋ! Inken kudän kudupi mäyap täk täŋkuro udegän Tire Sidon ämawebe, Anututa nämo nadäwani u ahäŋ yämiŋkuk yäwänäku mominita yäŋpäŋ konäm butewaki täŋpäŋ bänepi bian sukurewäm! ¹⁴ Unita ŋode nadäwut; Ämawebe yäpmäŋ danik-danik kadäni pähapken Tire ba Sidon ämawebe kowata ahäŋ yämayaŋ täko u irepmiŋpäŋ inä ärowani-inik api kaŋ-ahäneŋ! ¹⁵ Täŋ, Kapeneam nanik inä, Anututä kunum gänaŋ api yäŋnikŋat yäpmäŋ ärowek yäŋ nadäkaŋ? Wära! Nämo inik! In kumäŋ-kumäŋ komeken api äpmoŋ moreneŋ.

¹⁶ * Jesutä man ude yäŋpäŋ iwaräntäkiye ŋode yäwetkuk; Äma kubätä intäŋo manta gäripi nadäwayäŋ täko uwä näkŋo mannata udegän api nadäwek yäk. Täŋ, äma kubätä mäde ut tamayaŋ täko uwä näka udegän mäde api ut namek. Ba äma mäde ut naminayaŋ täŋo uwä Äma naniŋ kireŋpewän äpuro unita udegän mäde api ut imineŋ yäk.

Äma 72 ukerjo äneŋi äbuŋ

¹⁷ Eruk, äma 72 Jesutä peŋ yäwet-pewän kuŋkuŋo u piä täŋ paotkaŋ bänep oretoret terak äneŋi äbä Jesu iwetkuŋ; Ekäni, nin gäkŋo wäpka biŋam yäŋjahäŋtäŋ kuŋitna Satan täŋo mäjo wära mannin buraminäŋi nämoŋpäŋ mannin buramiŋkuŋ yäk. ¹⁸ * Ude iwerawä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Buren! In ude täŋjäkä Satan kunum gänaŋ nanik, yäpä ude, kehäromini paoränkaŋ kome terak maŋ parirän kaŋkut. ¹⁹ * Imata, näk kehäromi tamiŋkut. Kehäromi tamiŋkuro uwä in imaka meni komi, gämok kenta bam udewani yeŋ jakŋitta, ba iwanjin Satan unitäŋo kehäromi irepmiŋ moreneŋta tamiŋkut. Unita imaka kubätä in nämo täŋpän waŋkuŋ ba nämo api täŋpän waneŋ. ²⁰ * Upäŋkaŋ mäjo wäratä manjin buramik täkaŋ unitagän oretoret nämo täneŋ. Nämo, Anututä inta nadäŋpäŋ wäpjin ini irani-ken kudän täŋkuko unita oretoret pähap nadäneŋ yäk.

Jesutä Nani bänep täga man iwetkuk

Mat 11:25-27, 13:16-17

²¹ Ude yäwänkaŋ Kudupi Munapiktä bänepi täŋpidäm taŋjäŋ Jesutä oretoret pähap täŋkuk. Oretoret täŋpäŋ nani iwetkuk; Nan, kunum kenta kome

* **10:10-11:** Apos 13:51, 18:6   * **10:12:** Stt 19:24-25; Mat 10:15, 11:24   * **10:13:** Mat 11:21-23

* **10:16:** Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23   * **10:18:** Jon 12:31; Rev 12:8-9   * **10:19:** Sam 91:13; Mak

16:18   * **10:20:** Mat 7:22; Kis 32:32; Plp 4:3; Rev 3:5

täjo mähe mi, näk bänep täga nadäñ gamitat. Imata, gäk manka biñam täjo mebari äma kome täjo nadäk-nadäk ärowani nizekta käbop peñ yämik täyan. Täñ, äma äpanita täñ-kwawatan yämik täyan. Bureni Nan, gäkña ude kañ ahäwän yäj nadäñkuno udegän ahätak yäk.

22 * Ude yäñpäj ämawebe päke u ñode yäwetkuk; Nana uwä imaka kumän-tagän ketna terak peñ moreñkuk. Täñpakañ äma kubätä Anutu täjo nanaki näka täga nämo nadäwän täreneñ. Nana kubä-tägän mebarina nadäwän täretak. Ba äma kubätä ini Nana täjo mebari u nämo nadätak. Nämo, nanaki näkña-tägän nadätat. Täñ, Nanaki näkä äma ätuta Nana täjo mebari yäwoñärewayäj yäñpäjä yäwoñäreñira Nana täjo mebari täga nadäneñ.

23 * Ude yäñpäj iwaräntäkiye yämagut päñku inigän yepmanpäj yäwetkuk; Nadäkañ? Anututä nadäñ tamiñirän yabäñpäj-nadäk täkañ unita oretoret pähap nadäk täkot! 24 * Imata, Anutu täjo kehäromi kak täkañ uwä profet ba intäjukun äma bian itkuño u kakta gäripi nadäk täñkuño upäjkañ nämo kak täñkuñ. Ba manbiñam apiño intä nadäk täkañ ño nadäkta gäripi nadäk täñkuño upäjkañ nämo nadäk täñkuñ yäk.

Samaria nanik äma täga kubä täjo manbiñam

25 * Jesutä ude yäwän tärewäkañ Baga manta mebari nadäwani äma kubätä Jesu man goret kubä yäwän nadäwa yäñkañ Jesu dubini-ken äbäñpäj iwetkuk; Yäwoñärewani äma, kädet jidewanipäj iwatpäj irit kehäromi u api kañ-ahäwet?

26 Ude yäwänä Jesutä kowata ñode iwetkuk; Mosestä Baga man bian kudän täwani uterak man jide daniñpäj nadäk täyan? 27 * Iweränä iwetkuk; Ñode daniñpäj nadäk täyat; Gäk Ekäni Anutukata gäripi-inik nadäwen. Bänepka, gupka, nadäk-nadäkka kumän-tagän Anutu-ken pewen. E kubä ñode; Gäkñata nadäk täyan udegän notkaye ätuta nadäñ yämen yäk.

28 * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni näwetan. Man yarä u iwatpäjä irit kehäromi u api kañ-ahäwen yäk. 29 Ude iweränä äma uwä Jesutä näka äma nadäk-nadäk ikek yäj nadäwän yäj nadäñkañ Jesu ñode iwet yabäñkuk; Baga mantä notkaye ätu yäj yäyak u netäta yäyak?

30 Yäwänä Jesutä kowata man wäranä kubä ñode iwetkuk; Äma kubä Jeriko kome kwayäj nadäñpäj Jerusalem peñpeñ kädet miñingän kuñirän kubo äma ätutä kañ-ahäneñ. Kañ-ahäñpäj teki weñ täñpä kwäpäñ pärip-päriptä päripmäñtäko kumäj-däpurek täñpek. Täñirän yäpmäñpäj kädet miñin peñpeñ kuneñ. 31 Kädet miñin pewä parirän bä mop äma kubätä äbä kañpäj kukñi kädagän irepmitpeñ kwek. 32 Kuñirän Juda täjo äma ekäni kubätä äbä äma u dapuri-tägän kañkañ udegän irepmitpeñ kukñi kädagän kwek. Nämo täñkentäj imek. 33 Kuñirän eruk, äma Samaria nanik kubätä kädet ugän iwat yäpmäj äbäñpäj äma u käwek. Kañpäj butewaki pähap nadäñpäj dubini-ken äbek. 34 Äbä jibi meni-ken wain ume kenta olip gäkñipäj ärut imiñkañ uwäktäj imek. Uwäktäj imiñkañ pudätpäñ iniken donki terak peñpäj yäñikñat yäpmäj kuñtängän eñi kubä, äma ban naniktä patta täñpani-ken tewän parirän bipani watäni irän yäñewek. 35 Yäñewänä eñi täjo watä äma unita siliwa moner yarä imiñkañ iwerek; Äma ñonita watäni säkgämän isi. Moner gamitat ño paoränä äbä äneñi ätukät api gamet yäj iwerek.

* 10:22: Jon 3:35, 10:15 * 10:23: Mat 13:16-17 * 10:24: 1Pi 1:10 * 10:25: Mat 22:35-40; Luk 18:18 * 10:27: Lo 6:5; Wkp 19:18 * 10:28: Wkp 18:5; Rom 10:5; Gal 3:12

³⁶ Eruk, Jesutä manbiñam u yäj moreñpäj Baga manta mebäri nadäwani äma u ñode iwet yabäjku; Äma yaräkubä unita jide nadätan? Äma jibi nitek unita netätä noripak bureni ude täñpek? ³⁷ Ude iwerirän iwetku; Äma täñkentäj imeko unitä noripak bureni-inik täñpek yäk. Yäwänä Jesutä iwetku; Bureni yäyan unita gäk kuñkañ kädet udegän kañ iwat!

Jesu Mata kenta Mariakät itpäj-nadäk täñku

³⁸ Kadäni kubä Jesu iwaräntäkiye-kät kuñtängän, webe kubä wäpi Mata unitä komeken ahäjku. Uken ahäjirä Matatä ini enjiken Jesu yäjikjat yäpmäj aroñku. ³⁹ * Äro itkañ Jesutä manbiñam yäjahäwayäj täñirän Mata täño noripak Maria u nadäwayäj yäjkañ äbä Jesu dubini-ken mañitpäj manbiñam nadäj itku. ⁴⁰ Maria manbiñam nadäj irirän noripaktä u kañpäj piä tañ inigän täñ itkuko unita bänepi wañku. Bänepi wawäkañ äbä Jesu iwetku; Ekäni, butewaki nämo nadäj namitan? Notnapak ño nabä kätäñpen äbäko ño irirän näkñagän piä tañ täyat. Iweri täñkentäj namän! yäk.

⁴¹ Matatä ude yäwänä Ekänitä kowata ñode iwetku; O Mata, gäk imaka imaka ñonita imata nadäwätäk pähap täyan? ⁴² * Imaka bureni kubätagän nadäwen. Notkapak Maria ñowä imaka bureni unita nadäwän tärewäpäj täyak. Täñpakañ imaka bureni ñowä kubätä täga nämo yomägarek.

11

Yäjapik man yäkyäk täño käderi

Mat 6:9-15, 7:7-11

¹ * Eruk kadäni kubä Jesu kome kubäken itkañ nani-kät man yäj itkumän. Yäwän täreñirän iwaräntäkiye ukät nanik kubätä iwetku; Ekäni, Anutu-ken yäjapik man yäkyäk täño käderi niwetpäj niwoñare yäk. Bian, Jontä iniken iwaräntäkiye yäwetpäj yäwoñareñkuko ude. ² Ude iweränä Jesutä yäwetku; In Anutu-ken yäjapik man yänayäj yäjpäñä man ñode yäner; Nan, wäpka kudupi inipärik kubä pat täyon.

Äbäñpäj bänepi bänepi, komeni komeni Ekäni täñ nimi.

³ Kepma kubäkubä täño ketem nimik täyi.

⁴ Ämatä waki täñ nimik täkañ unitäño momini pen yämik takamäj unita gäk udegän nintäño mominin pen nimik täyi.

Tänyabäk-ken nämo nipmanpen.

⁵ Ude yäjpäñ man wärani ñode yäwetku; In bämopjin-ken nanik kubätä ketemta wäyäkñepäj bipani bämop noripak kubätä enjiken kwek. Kuñpäj noripak u ñode iwerek; Notnapak, ketem ätu täñkentäj nam. ⁶ Notnapak kubä, ban naniktä äbäjirän ketem imapäj imet yäjpäñ gäkken yäjapitat. ⁷ Ude iweränä enji mähemitä iwerek; Imata dämpom wewe täñ namitan? Yäma ukätpäñ nanaknaye-kät dämpom pätkamäj ño yäk. Näk täga nämo akuñpäj ketem yäpmäj gamayäj. ⁸ * Eruk, Jesutä man wärani u yäwetpäj yäjku; Pengänä enji mähemi u noripak täñkentäktä nämo nadäweko upäjkañ ehuranigän yäjapiñtäyon gañani nadäñpäj nadäj imek. ⁹ Unita ñode täwera nadäwut; In Anutu-ken imaka kubäta yäjapiñirä api nadäj tamek. Uwä äma kubätä wäyäkñek piä täñ yäpmäj kuñtängän kañ-ahäweko ude. Ba kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput yäpmäj kuñirän yäma dät imeko ude. ¹⁰ Unita näk

* 10:39: Jon 11:1, 12:2-3 * 10:42: Mat 6:33 * 11:1: Luk 5:33 * 11:8: Luk 18:5

bureni täwetat! Äma kubätä yänpäpik piä tänpänä bureni api yäpek, äma kubätä wäyäkñek piä täñ yäpmän kuñtäñgän bureni kañ-ahäweko ude. Ba kubätä yäma-ken kwäpkwäp yäput irirän Anututä nadäñ imiñpän yäma dät imeko ude.

¹¹ Eruk, jide nadäkañ? Nanakka kubätä ketemta yäñirän nani gäkä möbä kubä täga imen? Nämoink! Ba tomta yänpäñirän gämokpäñ täga imen? Nämoink! ¹² Ba purup mujipta yäñirän bampän täga imen? Nämoink! ¹³ Inä äma waki upänkañ nanakjiyeta imaka tägatäga yämik täkañ. Unita ñode nadäwut; Kunum gänañ Nanjin iron mähemi itak uken Kudupi Munapikta yänpäñirä imata nämo tamek? Nämo, u bureni-inik tamek yäñ täwetat!

Jesu jop manman iwetkuñ
Mat 12:22-30; Mak 3:20-27

¹⁴ Kadäni kubäken Jesutä äma mäjotä magärani kubä mäjo iwat kireñ imiñkuk. Mäjo unitä magät-pewän äma u man nämo yäk täñkukopän Jesutä mäjo u iwat kireñirän äma u man äneñi yäñkuk. Man yäñirän ämawebetä kikiñtupän nadäwätäk pähap täñkuñ. ¹⁵ * Upänkañ äma ätutä Jesuta ñode yäñkuñ; Ude nämo! Äma uwä mäjo täño äma ärowani wäpi Bilisibap unitä kehäromi imiñirän mäjo yäwat kirek täyak yäk.

¹⁶ * Täñpäkañ ämatä Jesu täñikñatta kunum täño kudän kudupi kubä pewi ahäwut yäñ iwetkuñ. ¹⁷ Ude täñirä Jesutä nadäk-nadäki täño mebäri nadäwän tärewäpäñ man wärani ñode yäwetkuk; Ude nämo! Kome kubä-tägän ämik pewä ahäwäpäñ kowat ämiwän täñirä kehäromini paorek yäk. Ba udegän buap kubätä kowat ämiwän täñirä kehäromini paorek. ¹⁸ Unita Satantä iniken ämaniye yäwat kireñirän jide tänpän Satan täño äbot kehäromi irek? U täga nämo! Inä näk Bilisibap täño kehäromi terak mäjo yäwat kirek täyat yäñ näwet täkañ. ¹⁹ Upänkañ ude bureni täyat u täñpäwä ämajiyetä netä wäpi terak mäjo yäwat kirek täkañ? Satan täño wäpi terak yäwat kirek takamän yäñ nämo yäneño unitä jop täñ-näkñatkañ unitäño mebäri kwawak ahäwek! ²⁰ * Upänkañ ñode nadäwut! Näk Anutu täño kehäromi terak mäjo yäwat kirek täyat ude bureni täñpäwä ñode nadäneñ; Anututä intäjukun irit piä kehäromi nitek tak täyak unitäño bureni inken ahätak ño.

²¹ Unita man wärani kubä täwera nadäwut; Äma kehäromi kubätä Kadä boham inñitkañ enjinita watä ireko uwä tuñumi enji gänañ säkgämän itneñ. ²² * Upänkañ äma kubä kehäromini tañi pähap ikek unitä äbäñpänä ñode täñpek; Enji mähemitä kadä boham inñitat yäñ nadäweko u yomägatpäñ tuñumi enji gänañ itneño u yäpmänkañ noriyeta yäpmän daniñpän yämek.

²³ * Eruk unita ñode täwera nadäwut; Äma not nämo täñ namik täkañ uwä näka iwan täñ namik täkañ. Ba äma näkño piäta watä nämo it täkañ uwä piäna yäpäwak täkañ yäk.

²⁴ Täñpäkañ äma äbot ñowä ñode bumik; Mäjo äma magärani kubätä äma u kakätäñpeñ päñku kome kuräki-ken irit bägup kodakita wäyäkñeñtäñ kuñarek. Wäyäkñeñtäñ kuñareko upänkañ nämo kañ-ahäwek. Nämo kañ-ahäñpänä bian irani-ken äyänutpeñ kwa yäñ nadäwek. ²⁵ Ude nadäñpän äyänutpeñ päñku käwek; Irit bägup biani uwä ärutpäñ ket urani. ²⁶ * Ude kañpänä noriye 7 ini bumik nämo, wakiinik, yämaguränkan äbä ukengän itneñ. Täñpäkañ äma uwä pengän-inik waki irekopän mäden waki-inikinik täñpän irek yäk.

* **11:15:** Mat 9:34, 10:25 * **11:16:** Mat 12:38 * **11:20:** Kis 8:19 * **11:22:** Kol 2:15 * **11:23:** Luk 9:50 * **11:26:** Jon 5:14

27* Man ude yäj irirän ämawebe päke itkunjo u bämopi-ken webe kubätä gera terak Jesu ñode iwetkuk; Yäke! Gäk bäyanpäñ nononj gepmäñ towiñkuko uwä Anutu täño oretoret terak kuñarani! yäk. 28* Ude iweränä Jesutä yäjku; Ude nämo! Ämawebe Anutu täño man nadänpäñ iyap tanpäñ yäpmäñ kuñat täkañ unitä uyaku Anutu täño oretoret terak kuñarani bureni yäk.

Kudän kudupi kakta Jesu iwet yabäjkuñ

Mat 12:38-42, 5:15, 6:22-23; Mak 8:12

29* Ämawebe mäyap äbä Jesu it gwäñjirä man ñode yäwetkuk; Wa! Waki täñpani ämawebe äbot intä kudän kudupi kubä kakta näwet yabäkañ. Upäñkañ in näkä kudän kudupi mebäri kubä nämo täñira api käneñ. Kudän bian Jona terak ahäjku udegän ahäjirän api käneñ. 30 Jona terak imaka ahäjku unitä ämawebe Ninive komeken nanik ñode yäwoñärenku; Jona uwä Anutu-ken nanik. Udegän, Äma Bureni-inik terak imaka ahäwayäj täyak unitä äma äbot in ño ñode api täwoñärewek; Äma Bureni-inik uwä Anutu-ken nanik.

31* Upäñkañ intä näka Anutu-ken nanik yäj nämo nadäkañ. Unita kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken Siba kome täño intäjukun webe unitä inkät Anutu iñamiken bok itkañ momijin kwawak api pewän ahäneñ. Webe unitä Juda täño intäjukun äma Solomon unitäño nadäk-nadäk siwoñi yäjahäjirän nadäka gäripi nadäjku unita kome ban naniktä kädet käroñi-inik äbuk. Täñ äma Solomontä täk täñkuko u irepmittak uwä itat ño! Upäñkañ imata nämo nadäj namik täkañ? 32* Täñpäkañ ämawebe Ninive yotpärare-ken naniktä udegän, kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni-ken inkät bok itkañ intäño momijin kwawak api pewä ahäneñ. Imata, Jonatä man yäwerän Ninive ämawebetä nadänpäñ bänepi sukureñku. Täñ äma Jonatä täñkuko u irepmittak uwä itat ño! Upäñkañ bänepjin imata nämo sukurekañ?

Äbot täñpani uwä topän ude

Mat 5:15, 6:22-33

33* Jesutä man ude yäjpäñ man wärani kubä ñode yäwetkuk; Äma kubätä topän iñjipäñ käwut-ken käbop nämo pewek. Ba topän iñjipäñ käbotpäñ nämo ähäät yejämbek. Ude nämo! Topän u iñjipäñ kwawak peñirän ämawebe äma unitä enjiken abänpäñ peñyäjneñirän imaka imaka täga yabäneñ. 34 Udegän, dapunjin uwä gupjin täño topän. Dapunjintä täga ijineño uwä gupjin imaka, peñyäjek ikek irirän kädet siwoñi täga kuñatneñ. Täñ, dapunjin waneño uwä jide täñpäñ imaka imaka täga kañpäñ täñpeñ kuñatneñ? Nämo, gupjin bipmäñ urani gänañ ireko ubayäj. 35 Unita peñyäjek bänepjin-ken itak unitä bipmäñ urani täñpeko ujeta watäni itpäñ kuñat täkot. 36 Täñkañ gup nadäk-nadäkjintä bipmäñ urani nämo, peñyäjek ikekän irirän irit kuñat-kuñatjin kuduaptägän peñyäjek ikek api itneñ, topäntä peñyäjneñ tamik täyak ude.

Anutu täño man gup-tägän nämo yäpmäñ kuñaren

Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47

37-38* Jesutä man ude yäj moreñirän, Parisi äma kubätä ketem bok nakta Jesu enjini-ken yäjkiñat yäpmäñ äroñku. Eni gänañ äro mañitpäñä kerä nämo ärutkañ ketem nañku. Täñirän Parisi äma unitä kañpäñ nadawän nämo tägawäpäñ nadawätäk ñode täñku; Imata nintäño бага irepmittapñ kerä nämo

* 11:27: Luk 1:28,42,48 * 11:28: Luk 8:15,21 * 11:29: Mat 16:4 * 11:31: 1Kin 10:1-10

* 11:32: Jna 3:5-10 * 11:33: Mak 4:21; Luk 8:16 * 11:37-38: Luk 7:36, 14:1

äurutkañ ketem näyak yäk. ³⁹* Nadäwätäk ude täñ irirän Jesutä ñode iwetkuk; Parisi äma in бага iwatpäñ ketem peñ-nakjin gupigän ärut täkañ. Ude täñpäñ Anutu inamiken bänep nadäk-nadäknin täga yäñ nadäk täkañ. Upäñkañ nämöl Bänepjin-ken moner tuñumta nadäwätäk, ba imaka wakiwakitä tokñerñkuko pätak. ⁴⁰ Inä guñ bureni! Anututä gupjin bänepjin bok täñkuk yäñ nadäk täkot. ⁴¹ Unita äma jäwärita bänep iron täñ yämineño uyaku gupjin bänepjin bok, Anutu inamiken pakigän itdeñ.

⁴² Wa! Parisi äma in umun terak kuñat täkot! In бага man iwatpäñ piäjin-ken nanik tokän jopi mebäri mebäri unitäño moräki Anututa biñam pek täkañ. Upäñkañ bänepjin-ken Anutu nadäñ imikinik nämö täk täkañ, ba bänep iron kädet nämö iwat täkañ. Unita бага man iwatpäñä bänep nadäk-nadäknin bok peneno uyaku tägawek. ⁴³ Jesutä ude yäñpäñ kubä ñode yäwetgän täñkuk; Wa! Parisi äma in umun terak kuñat täkot! In käbeyä enjiken intäjukun ämatä bägup-ken itta nadäk täkañ. Ba kädet miñin, ämawebe jopitä taniñ oretta gäripi nadäk täkañ. ⁴⁴ Upäñkañ inä äma kumbani, kome gänañ käbop käbäñtañ irirä ämawebe punin guno nämö nadäwä tumbäkañ kuñ äbäk täk täkañ udewani.

⁴⁵ Jesutä man ude yäñirän Baga manta mebäri nadäwani äma kubätä iwetkuk; Ai! Yäwoñärewani äma, gäk Parisi ämata man kehäromi ude yäwetan uwä nin udegän yäñärok man niwetan! yäk. ⁴⁶ Ude yäwänä Jesutä kowata man ñode iwetkuk; Wa! Baga manta mebäri nadäwani äma in imaka, umun terak kuñat täkot! Baga man bäräpi bäräpi ämawebe terak peñkañ injin ketäñ kuñat täkañ. ⁴⁷ Wa! In komi api nadäneñ! In äbekjiye orajiye udewanigän. Unitä Anutu täño profet biani däpmäñpäñ änek täñkuñ. Profet äneñkuño awañ meni-ken in epmäget tägatäga piñpäñ mebäri säkgämän täk täkañ. ⁴⁸ Upäñkañ in kädet ude täk täkañ unitä ñode niwoñärek täyak; Orajiyetä profet däpmäñpäñ äneñpani-ken piä täk täkañ. ⁴⁹ Unita Anutu nadäk-nadäk mähemitä man kubä ñode yäñahäñkuk; Näk inken profet ba piä ämanaye yäniñ kireñpewa äreñjirä ätu kumäñ-kumäñ däpmäñit, ätu däpmäñpäñ waki täñ yämiñit api täneñ yäñ yäñkuk. Eruk, man bian yäñkuko u bureni ahätäk ño. ⁵⁰ Unita bureni ñode täwetat; Äma ahäk-ahäk kadäni-ken yäput peñpäñ profet däpmäñ yäpmäñ äbuño unitäño momini ämawebe kudup apiño itkañ ño intä terak ärotak. ⁵¹ Ämik uwä bian-inik Abeltä nägäri piwän kuñkuño uken yäput peñpäñ ämiñ yäpmäñ äbäñkä Sekaraia kudupi enji gänañ alta mebäri-ken utpäñ peñkuñ. Unita äneñi täwetgän täyat; Ämik täñ yäpmäñ äbuño unitäño momi intä terak ärotak.

⁵² Wa! Baga man yäwoñärewani äma in komi api nadäneñ. In ämawebetä iritta biñam täkta Anutu täño man yäwetpäñ yäwoñäreñäñipäñ Anutu täño man mebäri bureni nadäkta kädet täñpipiñ yämik täkañ. Injin iritta biñam nämö täñpäñ udegän ämawebetä u täkta kädet täñpipiñ yämik täkañ.

⁵³⁻⁵⁴* Eruk, Jesutä man ude yäñ paotpeñ kuñirän Baga man yäwoñärewani ämakät Parisi ämatä Jesu man ätu goret yäwän nadäna yäñkañ iwet yabäk pähap täñjit, yäñpäñ-kañiwarit bumta täñkuñ.

12

*Parisi täño täñyäkñarani kudänta man
Mat 10:19-33*

* 11:39: Mat 15:2 * 11:53-54: Luk 20:20

¹ Ämawebe bumini Jesuken dubini-ken päda nitek äbä itkuñ. Äbä irirä Jesutä iwaräntäkiye jukun ñode yäwetkuk; Ket nadäkot! yäk. Parisi äma täño yista ket nadäppäj kañ kuñarut. Irit kuñat-kuñariken kudän gupi-tägän täk täkañ ude in udegän täneño udetä yäppäj yäyat. ² * Upäñkañ imaka täñ-yejëmbani pätak u wari nämo api pärek. Nämo kwawakgän api irek. Ba imaka käbop itak u wari nämo api irek. Nämo, u kwawakgän api irek. ³ Bipmäñurani gänañ man yänayäj täkañ uwä kepma pähapken kwawakgän api nadäneñ. Ba eni gänañ jiap man yänayäj täkañ uwä kami gera terak yäjirä api nadäneñ.

Netäta täga umuntäne?

Mat 10:28-31

⁴ Jesutä iwaräntäkiye ude yäwetpäñ ämawebe päke u ñode yäwetkuk; Notnaye, ñode täwera nadäwut; Ämata nämo umuntäneñ. Nämo, äma u komegupgän däpmañkañ mäjojin däpmäkta api tänpä waneñ. ⁵ Upäñkañ ñode täwetat; Äma kubätägän täga umuntäneñ. Äma unitä tadäpmañpäñ genji wakiken ureñ tänpän ärponeño udetä umuntak täkot yäppäj täwetat.

⁶ In nadäkañ? Barak täpuri kubä wäpi pakup u imaka jopi kubä. Unitäño gwäki täga nämo yäpen. Upäñkañ Anututä udewanita ket yabäj yäwat täyak. ⁷ * Tänpäj Anututä inta gäripi nadäk täyak uwä pakup barakta nadäk täyak u irepmitak unita nämoinik api tepmañpek. Gwäkjin pujiñ jide itkañ u kudup daniwän tärewäkañ itak. Unitä imaka kubäta nämo umuntäneñ yäk.

Jesu iwatta nämo mäyäk täneñ

Mat 10:32-33, 12:32, 10:19-20

⁸ Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä ämawebe inamiken Näk Jesuta nadäj imikinik täk täyat yäj yäjähawayäj täko uwä, Äma Bureni-inik näkä udegän äma unita Anutu täño ajero inamiken ñode api yäjähäwet; Äma uwä näkñata biñam yäpmañtat yäj api yäjähäwet. ⁹ * Täñ, äma kubä ämawebeta umuntapäj Näk Jesuta nämo nadätat yäj yäwayäj täko uwä, näkä udegän äma unita Anutu täño ajero inamiken ñode api yäwet; Äma ñonita nämo nadätat yäj api yäwet.

¹⁰ Tänpäkañ äma kubätä Äma Bureni-inikta yäjärok man yäwayäj täko uwä momini u täga api peñ imek. Täñ, äma kubätä Kudupi Munapikta yäjärok man yäwayäj täko uwä momini nämoinik api peñ imek.

¹¹ * In ket nadäwut! Ämatä manken tepmanayäj käbeyä eni gänañ yäj-täkñat yäpmañ ärönpäj äma ekäni ekäni inamiken api tepmaneñ. Ude täñjirä man jide yäne yäj nadäwätäk nämo täneñ. ¹² Nämo, kadäni uken manta wäyäkñejirä Kudupi Munapiktä ñode yäwut yäj täwerirä man ugänpäj api yäjähäneñ.

Moneñ tuñumta bänep iyap nämo täneñ

¹³ Jesutä man ude yäjirän ämawebe päke u bämopi-ken nanik kubätä Jesu ñode iwetkuk; Yäwonjärewani äma, tuäna iweriri tuñum nantä peñ nimiñkañ kumbuko u yäpmañ daniñpäñ näka moräki kañ namän yäk. ¹⁴ Yäwänä Jesutä ñode iwetkuk; Näk tuñum yäpmañ daniwani äma uyaku, ude täñpet yäk. ¹⁵ * Ude yäppäj man ñode yäwetkuk; Tuñum pähap yäpmañtä nadäneño udetä

* 12:2: Mat 16:6; Luk 8:17   * 12:7: Luk 12:24, 21:18; Apos 27:34   * 12:9: Luk 9:26   * 12:11: Mak 13:11; Luk 21:12-15   * 12:15: 1Ti 6:9-10

watäni itpen kuñatnen. Tuñum päke unitä iritjin täño meham bureni nämö täyak.

¹⁶ Jesutä man ude yänpän man wärani kubä ñode yäwetkuk; Moneñ äma kubätä piäni-ken ketem piweko u bureni ahänñ bumbum täneñ. ¹⁷ Täñirä ñode nadäwek; Jide täñpet? Ketem bureni bumta ahäkan ño degän kan pewet? yänñ nadäwek. ¹⁸ Ude nadänpän yäwek; A! nadätat. Ketem pekkep enjina biani wärämupänñ kodaki tanjigän tänpänñ ketem ba tuñumna u gänäñ kan pewa! yäk. ¹⁹ Ude täñkanñ ñode täga nadäwet yäk. Ketem kämita pewayänñ täro uyaku piä äneñi kubä nämö tänpänñ oretoret terak ketem ume tägatäga nanñkanñ säkgämän api it yäpmänñ ärowet yänñ nadäwek.

²⁰ Ude nadäñirän Anututä ñode iwerek; Gäk guñ bureni! Bipani ñogän iritka gomägarayänñ yäk. Tänpakanñ nadäk tawanñ peyan u kubäta biñam kan tänpänñ yänñ iwerek. ²¹ * Unita ñode täwera nadäwut; Äma kubätä Anutu täño tuñumta nadäwätäk nämö tänpänññ kome täño tuñum penñ bäyanñ yäpmänñ kuñarayänñ täko uwä udegän api ahänñ imek yäk.

Kome terak irit tägata nadäwätäk nämö täneñ

Mat 6:25-34

²² Unita yänpänñ Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetgän täñkuk; In guñjinta nadäwätäk ñode nämö täneñ; Ketem depänñ näñpet? Ba tek depänñ tänpänñ kuñaret? yänñ nämö nadäneñ. ²³ Nämö, ketem ba tek u bureni nämö. Uwä irit kuñat-kuñatjin täño täñkentäk moräkigän. Unita bänep nadäk-nadäkjin imaka bureni terak penenñ. ²⁴ * In imata Anutu u watä säkgämän nämö käwep it nimek yänñ nadäk täkanñ? Eruk, in barakta yabänpänñ-nadäwut! U ketem nämö piñpänñ puget nak täkanñ, ba nanñpänñ kämita nämö pek täkanñ. Upänñkanñ Anututä ketem yepmänñ towik täyak. Tänpakanñ inä barak yärepmitkanñ unita in nadäwätäk nämö täneñ. ²⁵ Jide? Nadäwätäkjintä kome terak iritjin täga wädäwän karonñ täwek? Nämoinik! ²⁶ Nadäwätäkjintä imaka täpuri udewani täga nämö täñpeko unita imata ketem tuñumta nadäwätäk pähap täk täkanñ? Nadäwätäk nämö täneñ. Anututä ini api täñkentänñ tamek.

²⁷ Täñkanñ päya irorita yabänpänñ-nadäwut. U inita tekta piäni nämö täk täkanñ upänñkanñ yabängärip ikek. Unitäño yabängäriptä intäjukun äma biani Solomon unitäño moneñ tuñum ba tek säkgämän kangärip ikek päke u yärepmit täyak. ²⁸ Tänpänñ päya irori uwä kadäni keräpigän itpänñ paot täkanñ. Apiño ahäneñopänñ kwep ude äneñi täreñ mäneñ. Upänñkanñ Anututä kangärip ikek pewän ahäk täkanñ. Ude täk täyak upänñ imata tek täga nämö pewän ahänñ nimek yänñ nadäk täkanñ? Wa! In nadäkinikjin äreyäwani! ²⁹ Unita ketem ba ume deken yäpmänñpänñ näne yänñkanñ nadäwätäk nämö täneñ. Ba tek deken yäpmänñpänñ täne yänñkanñ nadäwätäk nämö täneñ. ³⁰ Nämoinik! U guñ ämatä bänep nadäk-nadäki udewani terakgän pek täkanñ. Täñ, inä imaka udewanita nadäwätäk pähap nämö täneñ. Nämö, nanñjintä in imaka udewanita wäyäkñek täkanñ yänñ tabänpänñ-nadäk täyak unita api täñkentänñ tamek. ³¹ Unita Anututä intäjukun it tamänpänñ tabänñ täwatta unitagän gäripi-inik nadäñpenñ piäni täk täkot. Ude täñirä uyaku ketem tuñumta wäyäkñek piä tänanäññ täkanñ u api taninñ kirewek.

³² * Unita yawaknaye, in nämö umuntäneñ. Nanñjintä tämagutpänñ intäjukun it tamänpänñ tabänñ täwatta gäripi nadätäk. ³³ * Unita in tuñumjin äma jopita

* **12:21:** Mat 6:19-20 * **12:24:** Sam 147:9; Luk 12:7 * **12:32:** Luk 22:29; Rev 1:6 * **12:33:** Luk 18:22

yäniñ kirewut. Ude täñkañ kunum täño tuñum wawaki nämo, ba paot-paori nämo pätak ugänpäñ kañ korewut. Tuñum uwä ämatä kubo tänañi nämo ba gwaktä nañpä tumnañi nämo. ³⁴ Nadäkañ? Imataken tuñumta nadäwi ärowani täñpeko uwä bänep nadäk-nadäkka uterakgän penjpäñ kuñaren.

Bänep kodaki itta man

Mat 24:42-51; Mak 13:33-36

³⁵ * Jesutä man ude yäwetpäñ äneñi ñode yäwetkuk; In tuñum täkot! Piä täño tek täñpäñ topän ijiñ-yäñeñkañ itkot. ³⁶ * Piä watä äma tägatä intäjukun ämanitä äbäka tuñum täñpäñ itsämäk täkañ ude täñpäñ itkot. Intäjukun ämani uwä kome kubäken kwekotä äneñi äbäñpäñ yäma-ken kwäpkwäp yäpurirän piä watä ämaniye täga u äbä yäma bäräñeñ dät imineñ. ³⁷ * Bureni, piä watä ämaniyetä täñpidäm täñpäñ irirä äbä yabäñ ahäñpäñä täga nadäñ yämek. Bänep täga nadäñpäñ piä täño tek yamäñkañ piä watä ämaniye ñode yäwerek; Eruk näkño kome yäpmäñpäñ manjit yäpmäñ kuñirä näkä ketem tepmäñ towiwayäñ yäk. ³⁸ Äma ekäni u bipani bämop ba yäñe-yäñeta äbäñpäñ däpmon nämo pätnoño uwä yabäwän tägainik täñpek.

³⁹ * In mebäri ñode nadäwut; Eñi kubä mähemitä bipani uken kubo äma api äbek yäj, ude nadäñpäñ pidäm täñpäñ irirän kubo äma u eñi gänañ täga nämo ärowek. ⁴⁰ Eruk ude bumik, in udegän Ekänijintä kepma ba kadäni uken api äbek yäj nämo nadäkañ-ken uken api äbeko unita pidäm täñpäñ itkot.

Piä äma täga u jidewani?

Mat 24:45-51

⁴¹ Jesutä manbiñam u yäwet paoränä Pitatä ñode iwet yabäñkuk; Ekäni yäk. Gäk man wärani yäyan ñowä, nintagän ba kudup pähapta yäyan? ⁴² Ude iwet yabäñirän Jesutä man wärani kubä ñode yäwetgän täñkuk; Äma ekäni kubätä piä watä ämaniye-kät nanik kubätä piä man ñode iwerek; Näk kome kubäken kwayäñ. Kuñarira piä watä ämanaye u watäni itpäñ ketem kadäni-kengän kañ yepmäñ towik täyi yäj iwerek. Eruk, piä watä äma u kudän jide täñpeko unita watä äma nadäk-nadäkka täga ba man buramiwani äma yäj iwerek? ⁴³ Uwä ñode; Piä watä äma u, yäj imani ude täñpäñ irirän ekänini äneñi äyäjutpeñ äbek. Äbäñpäñ piä watä äma u kañpäñ orañ imek. ⁴⁴ * Näk bureni täwetat. Ekäninitä orañ iminpäñ tuñumi kuduhtagän watäni it imekta iniñ kirewew yäk.

⁴⁵ Täñ, piä watä äma u goret täñpeko uwä ñode nadäwek; A! Ekäninawä ñodetä nämo api äbek! Ittängän kämiinik api äbek yäj nadäwek. Ude nadäñpäñ piä watä äma noriye wanoriye ätu däpmanpäñ yäwat kireñit, ba täñguñguñ ume nañit täñkañ täñguñ täñpäñ irek. ⁴⁶ Ude täñkañ ekäninita guñ täñpäñ irirän ekänitä kadäni ukengän äbek. Äbäñpäñ wakä täñ irirän kañpäñ piä watä äma u utkañ madäñ jukutpäñ äma nadäkinik nämo täñpanitä päñku irani-ken manpäñ kuneñ yäk.

⁴⁷ * Unita bureni-inik täwera nadäwut; Piä watä äma kubätä ekänini täño man uwäku nadäweko upäñkañ man bitnäk täñpeko uwä ekäninitä bumta urek. ⁴⁸ Täñ, piä watä äma u ekänini täño man nämo nadäñkañ peñawäk täñpeñ kuñareko uwä ähan urek. Täñpäkañ äma kubätawä imaka imaka mäyap

* **12:35:** Kis 12:11; Mat 25:1-13   * **12:36:** 1Pi 1:13; Mak 13:33-36   * **12:37:** Jon 13:4   * **12:39:** Mat 24:43-44; 1Te 5:2   * **12:44:** Mat 25:21,23   * **12:47:** Jem 4:17

iniñ kirewani äma udewaniwä kowatawä piäni tañj pewän ahäjrän Anututä kawän tägawek. Ba kubä u piä wäp ärowani yäpanitä kowatawä gwäk pimiñpäñ piäni täñjirän tägawek.

Jesu duñ-wewek pewän ahäkta äpuk

Mat 10:34-36, 5:25-26, 16:1-4; Mak 8:11-13

⁴⁹ Jesutä ude yäñpäñ äneñi ñode yäñkuk; Näk kome terak kädäp pewä ijineñta äput yäk. Täñkañ pengän ijinani. ⁵⁰ * Upäñkañ näk ume inide kubä, komi nikek äruretta yäñ namani. Ume u äruura täreñjirän nadäñ bäräp nadätat ño api tärewek.

⁵¹ * In näka ñode nämo nadäneñ; U kome terak bänep kwini pewa ahäkta äpuk yäñ nämo nadäneñ. Nämo, näk komen ämawebe bämpo-ken duñ-wewek pewa ahäkta äput. ⁵² Apiñotä it yäpmäñ äronayäñ takamäñ-ken u ñode api ahäwek; Nädamiñi-nani 5 u bämpo-ken duñ-weñjira kukñi yarä, kukñi yarakubä ude api ahäwek. ⁵³ * Ba wäpna terak ini yanani yarätä duñ-wewek täñpäñ nani ini, nanaki ini ude api itdeñ. Ba wäpna terak yamiñi yarätä duñ-weñpäñ miñi ini, äperi ini api itdeñ. Ba yanäbeki yarätä duñ-wewek täñpäñ ini-ini api itdeñ.

Kadäni täño kudän yäpmäñ danik täkot

⁵⁴ Jesutä man ude yäwetpäñ ämawebe päke itkuño u ñode yäwetkuk; In gubam wärämäñjirän kañpäñ iwän tawayäñ yäñ nadäk täkañ. Ude nadäñjirä ätu itpäñä bureni ahäk täyak yäk. ⁵⁵ Ba mänittä piäñpewän gubam kewenñirän kañpäñ ñode yäk täkañ; Edap ijiwayäñ. Yäñjirä udegän ahäk täyak. ⁵⁶ Wära! Jop manman yäwani in uwä äbäñ kubit unitäño mebäri nadäk täkañ upäñkañ kadäni ñonitäño mebäri imata nämo nadäwä täretak?

⁵⁷ Injin imata kädet gwäjiwani u ba, siwoñi u kawä tärewäpäñ nämo yäpmäñ danik täkañ? ⁵⁸ Äma kubätä manken gepmañpayäñ nadäñpäñ kuñareko uwä kädet miñjin kuñit kuñit kokwawaki yäpmäñ äpäkta yäñpäñ-nadäk tädeñ. Ude nämo täñjiri iwanka unitä manken gepmañjirän man yäpmäñ daniwanitä nadäñpäñ komi ämani peñ iwet-pewän komi eñiken gepmañpek. ⁵⁹ Näk bureni täwetat. Komi eñiken u gepmañpeko uwä jop täga nämo äpämañ kwen. Momi täñpeno unitäño kowata kudup-inik peñkañ uyaku äpämañ kwen.

13

Bänep äyänut-äyänutta man

¹ Kadäni uken äma ätu Jesu-kät itkuño unitä Jesu manbiñam ñode iwetkuñ; Man ñonita jide nadätan? Galili nanik ämawebe ätu Anutu iniñ oretta tom däpmäñpäñ iñj imin irirä Pailattä yäñpewän ämawebe u kumäñ-kumäñ däpuñ yäk. ² * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Galili ämawebe uken umuri pähap ahäñ yämiñkuko u ima mebärita ahäñ yämiñkuk? Momini uwä ätu täño momini yärepmitkuko unita ahäñ yämiñkuk yäñ nadäk täkañ? ³ * Nämoinik! Upäñkañ inä bäneppin nämo sukurenayäñ täño uwä udegän api paot moreneñ. ⁴ Täñ, äma 18 ude Siloam komeken mobä eñitä tokätpäñ mañ kumäñ-kumäñ däpuko unita jide yäne? Momini uwä Jerusalem ämawebe ätu täño momini yärepmitkuko unita umuri u ahäñ yämiñkuk yäñ nadäkañ? ⁵ Nämoinik! Upäñkañ inä bäneppin nämo sukurenayäñ täño uwä udegän api paot moreneñ.

* 12:50: Mak 10:38-39 * 12:51: Mat 26:38; Jon 12:27 * 12:53: Mai 7:6 * 13:2: Jon 9:2

* 13:3: Sam 7:12

6-7 * * Tänpäj Jesutä wama päyata man wärani ɲode yäjku; Äma kubätä piäni-ken wama päya piwän äronpäñ tågawek. Täganpäñ päya unitäño mujipitä ahäwut yänpäj watäni irekopäñ mujipi nämo ahäjirä piä watä äma iwerek; Näk päya ɲonitäño mujipita wäyäkñeñ yäpmäj äbäjira obaɲ yaräkubä täreñirän ätu nämo yabäj ahätat yäk. Unita madäj maɲpi kut! Päya ɲo jopnadäj piä bämopi-ken irektawä! yäj iwerek. 8* Iweränä piä watä äma unitä iwerek; Ärowanina, nämo! yäk. Obaɲ ɲonitawä ini kaɲ irän. Näk mebäri tänpäj däpuk äriwa äronjirä mujipi api ahäneɲ ba nämo ahäneɲ u kaɲpäñ nadäkta yäk. 9 Bureni paränä ini kaɲ irän. Täñ, nämo paränä kaɲ madäwa yäk.

Jesutä Sabatken webe kubä yäpän täganjuk

10 Eruk, Sabat kadäni kubäken Jesu käbeyä eñi gänaɲ äronpäñ ämawebe Anutu täño man yäwetpäñ yäwönärek täñ itkuk. 11 Tänpäkaɲ webe mäjäotä magärani kubä u imaka bok itkuj. Mäjäotä webe u magärirän obaɲ 18 ude it yäpmäj äbuk. It yäpmäj äbäjirän mädeni mugetkuko unita siwoɲ täga nämo kuɲat täñkukonik. 12 Eruk Jesutä webe u irirän kaɲpäñ iwerän dubini-ken äbänä iwetkuk; Wanotna, käyäm waki gäkä terak itak ɲo apiño paotak! 13 Ude yäjkaɲ keritä gupi terak peñirän uteräkän siwoɲi itpäñ Anutu wäpi biɲam yänpäj iniɲ oretkuj.

14* Tänpäkaɲ Jesutä Sabat kadäni-ken webe u yäpän täganjuɲo unita käbeyä eñi täño watä äma unitä kaɲpäñ bänepi waɲkuɲ. Bänepi wawäpäñ ämawebe yäwetkuk; Ai! Piä täktäk kadäni kepma 6tä itkaɲ yäk. Unita käyäm yäpän tägan nimän yäj nadänpäjä piä täktäk kadäni-kengän kaɲ äbut. Sabat kadäni-ken käyäm yäpä tägakta nämo ämneɲ yäk.

15* Ude yäwänä Ekänitä bänepi wawäkaɲ kowata ɲode iwetkuk; Wa! In ämawebe täñkentäktä wäp biɲam yäpuɲo upäñkaɲ u bureni nämo täk täkaɲ. In täñyäkɲarani äma! In Sabat kadäni-ken yawakjijeta butewaki nadäj yämiñpäñ yen pit yämiñkaɲ yäj-yäkɲat yäpmäj ume ketem nakta kuk täkaɲ. Upäñkaɲ yawakjijeta nadäk täkaɲ ude webe ɲonita butewaki udegän imata nämo nadäj imikaɲ? 16* Webe ɲowä Abrahamtä äbotken nanik. Satantä obaɲ 18 udetä topmäñpäñ komi imiɲ yäpmäj äbuk. Unita Sabat kadäni-ken webe mäjäotä magärani pit imitat ɲonita jide nadäkaɲ? U siwoɲi nämo yäj ba nadäkaɲ? 17 Ude yäjirän äma yänpäj-kaɲiwatkuɲo u mäyäk nadäñkuɲ. Tänpäkaɲ ämawebe päke u Jesutä imaka tägatäga täñ yämiñkuko unita gäripi pähap nadänpäj iniɲ oretkuj.

Anutu täño äbot u jidewani?

Mat 13:31-33; Mak 4:30-32

18 Tänpäkaɲ Jesutä yäwetkuk; Jide yäwa? Äbot Anututä intäjukun it yämiñkaɲ yabäj yäwat täyak u imatäken udewani? 19 Uwä päya mujipi kubä wäpi Mastat udewani. Äma kubätä mastat mujipi yäpmäñpäñ piäni-ken piwän äronpäñ pähämi obät täneɲ. Pähämi obät täñirä baraktä eñini päya u momi terak täneɲ. 20 Ude yänpäj äneɲi ɲode yäwetgän täñkuk; Ba Anututä intäjukun itkaɲ yabäj yäwat piä täk täyak u jidewani? 21 Uwä yis udewani. Webe kubätä käräga täñpä yäjkaɲ yis täpuri yäpmäñpäñ parawa taɲi-kät awähurek. Ude täñirän yistä parawa kudup gänaɲ kuɲatkaɲ piäni täñpek.

* 13:6-7: Mat 21:19 * 13:6-7: Luk 3:9 * 13:8: 2Pi 3:9,15 * 13:14: Kis 20:9-10; Lo 5:13-14; Luk 6:7; Jon 5:16 * 13:15: Luk 14:5 * 13:16: Luk 19:9

*Yäma täpuri täño man**Mat 7:13-14,21-23*

²² Eruk Jesutä Jerusalem yotpärare kwa yänkañ yotpärare tanj täpuri manbiñam yäwetpäñ yäwoñärek täñtäñ kuñkuk. ²³ Manbiñam yänahäñtäñ kuñjirän äma kubätä ñode iwet yabänkuk; Ekäni! Gäkjide nadätan? Anutu uwä ämawebe inita biñam jidepäñ api yäpek? Mäyap api yäpek ba yarägan? Ude iweränä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; ²⁴ * Bureni täwetat, ämawebe mäyaptä yäma täpuriken ärokta api täñpä waneño unita in yäma täpuri u ärokta piäni gwäk pimiñpäñ täneñ. ²⁵ * In nadäkan? Enj mähemitä yäma u api ukärek. Ude täñjirän in yäma-ken itkañ gera ñode api yäneñ; Ekäni! Yäma ño dat nimiwä! Ude yäwäwä api täwerek; Näk inta nämo nadätat. In de naniktä abäkan? ²⁶ Ude yäwänä intä ñode api iwetneñ; Nin bian gäkkät ketem bok näk täñkumäño ukeño. Gäk komenin-ken man niwetpäñ niwoñärek täñkuno ukeño yäk. ²⁷ * Ude iwetnayän täño upänkañ äneñj ñode api täwerek; Inta nämo nadätat, ba u naniktä äbäkan yän nämo nadätat. Unita wakiwaki täñpani in kewewut!

²⁸ * Inä yewa kemat käda mañpä kunayän täkañ-ken u itkañ Abraham, Aisak, Jekop-kät profet biani kudup Anutu täño yabän yäwat yewa gänañ irirä api yabäneñ. Yabänkañ konäm butewaki täñpäñ komi nadänkañ mejin api jiwätpeñ itneñ. ²⁹ * Täñpäkañ ämawebe edap dapuri äbäk täyak käda ba äpmok täyak käda ba kukñj kukñj uken naniktä api ämneñ. Äbänpäñ Anututä yewa gänañ äronpäñ äñnak-äñnak pähap uken ketem api näneñ. ³⁰ * In nadäkan? Kadäni uken ämawebe wäpi biñam ikek itkañ u äpani api itneñ. Täñ, äpani itkañ u uwä wäpi biñam ikek api itneñ.

*Jesu Jerusalem yotpärare-ken api kumbek**Mat 23:37-39*

³¹ Kadäni ukengän Parisi ätutä äbänpäñ Jesu iwetkuñ; Kome ño penpeñ kome ätuken ku! Herot gäk kumän-kumän gutta nadätak yäk. ³² Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; Kuñkañ an ägwäri Herot u ñode iwerä nadäwän. Näk apinokät kwep uwä mäjo äma magärani u yäwat kireñit ba äma käyäm ikek yäpa tägañ yämiñit api täñpet yän iwerut. Täñkañ apinjo ba kwep yänjen piäna täñ yäpmän kuñjira kepma yaräkubä uken api tärewek yän iwerut. ³³ Kepma kepma piä gwäk pimiñpäñ täñtäñ api kwet. U imata, profet kubä kome kubäken irirän täga nämo utpewä kumbek. Nämo, Jerusalem yotpärare-ken uyaku täga utpewä kumbek.

³⁴ Jesutä ude yänpäñ yänkuk; O Jerusalem ämawebenaye! In imata profet däpmänpäñ piä ämanaye täñkentän tamikta pewa äbuño u mobätä kumän-kumän däpmäk täkañ? Baraktä nanakiye uyiñjeñ pat täkañ ude näkä in uyiñjeñ patta bitnäñ yäpmän äbuñ. ³⁵ Unita Anututä tabä kätänjirän watäjin nämo, jop api itneñ. Eruk nadäwut! Äneñj nämo nabänkañ it yäpmän ärontängän Anutu wäpi terak abätak unita inin oretna! Yän yänayän täño ugän api nabäneñ.

14*Jesu Parisi kubä täño enjiken itkuk*

* **13:24:** Plp 3:12 * **13:25:** Mat 25:10-12 * **13:27:** Sam 6:8 * **13:28:** Mat 8:11-12 * **13:29:** Sam 107:3; Luk 14:15 * **13:30:** Mat 19:30

1 * Sabat kubäken Jesu Parisi äma ätukät ketem bok nakta Parisi äma wäpi nিকে kubätä enjiken äronjuk. Äro irirän äma itkuño u ket kanjwatkuñ. 2 Ket kanjwat irirä, äma gupi tokneñ ärowani kubä yänjikñat yäpmäj Jesu dubiniken äbä teñkuñ. 3 * Teñirä Jesutä kanpäj Parisi ämakät Baga manta mebäri nadäwani äma ñode yäwet yabänjuk; Baga mantä jide niwetak? Sabat kadäniken äma käyäm ikek täga yäpa täganen ba nämo? 4 Ude yäweränä kowata man kubä nämo yänjuk. Man kum irirä Jesutä äma u injipäj yäpän tägawäpäj tewän kuñjuk. 5 * Tewän kuñirän äma itkuño u yäwetjuk; Näka goret täyak yäj nadäkañ? In kubä täño nanak ba yawakjin kubätä Sabat kadäniken awañ gänäñ äpmonpeko uwä butewaki nämo nadäneñ? Nämo, butewaki nadänpäj bäräneñ päñku wädänpäj tenen. 6 * Yäweränä kowata iwetta manta wäyäkñewä wawäpäj man nämo iniñ yänjuk.

Gäkñata nadäwi ärowani nämo täñpek

7 * Eruk ätu itpäñ yabänjuk; Äma ätu, ketem bok nakta äbä inita nin äma ekäni yäj nadänpäj, bägup äma wäpi biñam ikektä manjirani-ken äro manjitkuñ. Manjirä yabänpäj Jesutä manbiñam ñode yäwetjuk; 8 * Äma kubätä äñnak-äñnak pähap täñpäj gämaguränä äma ekänitä manjirani-ken päro nämo manjiren. Äñnak-äñnak mähemitä äma wäpi biñam ärowani nিকে imaguränä gäk jide täñpen? 9 Gäk äma ekänitä manjirani-ken manjiriri äñnak-äñnak mähemitä päbä gäwerek; Ai, akwikan, ekäni ñonitä bägup täga ño manjirän yäj gäwerek. Ude gäweränä päñku bägup jopi-ken manjitkan mäyäk pähap nadäwen. 10 Unita äma kubätä ketem bok nädayäj nadänpäj gämaguränä bägup jopi-ken manjiren. Ude täñjiri äma unitä gäwerek; Notnapak, abä bägup säkgämän peñ gamitaten ño manjit yäj gäwerek. Ude täñjiri ämawebe ätutä gabänpäj wäpka biñam punin yäpmäj akunen. 11 * Näk ñode täwera nadäwut; Äma kubätä ini wäpi biñam yäpmäj ärowayäj täko uwä Anututä wäpi biñam api yäpmäj äpek. Täñ, äma kubätä inita nadäwän äpani täñpänpäñ kuñarayäj täko uwä Anututä api oran imek.

12 Jesutä ude yänpäj äma yänjikñat yäpmäj äronkuko u ñode iwetjuk; Gäk äñnak-äñnak kubä täñkan gäkñaken wanotkaye notkaye niminikaye ba komeka-ken nanik äma wäpi biñam ikek nämo yäñpewi ämneñ. Ude täñpeno uwä kowata gäka udegän täneñ. Kowata udegän täñ gaminjirä tärewek. 13 * Unita äñnak-äñnak täñpänpäñ äma äpani, keru kuroñi gwäjiwani, dapuri tumbani, äma jäwäri ugänpäj yän-yäkñat päbä yepmäj towiwen. 14 * Äma jopi jäwäri udewanitä kowata täga nämo täñ gamineñ, upänkan Anututä ini api ganiñ orek. Kowata uwä äma siwonjitä akukakuk kadäni-ken api yäpen.

Äñnak-äñnak pähapta bitnäñkuñ

Mat 22:1-10

15 * Jesutä man ude yänjirän äma ketem bok nañ itkuño u kubätä Jesu iwetjuk; Bureni yäk. Anutu täño kanjwat yewa gänäñ ketem nänayäj täkan udewanitä säkgämän api itneñ yäk. 16 Yäwänä Jesutä manbiñam kubä ñode iwetjuk; Äma kubätä äñnak-äñnak tañi kubä täñpayäj täñtuñum täñpäj äma bumta äbähta man pewän kuñarek. 17 Täñpäj imaka imaka täñket tañ

* 14:1: Luk 11:37 * 14:3: Luk 6:9 * 14:5: Mat 12:11; Luk 13:15 * 14:6: Mat 22:46 * 14:7:

Mat 23:6 * 14:8: Snd 25:6-7 * 14:11: Mat 23:12; Luk 18:14 * 14:13: Lo 14:29 * 14:14:

Jon 5:29 * 14:15: Luk 13:29

morenpäj watä ämani kubä ñode iwerek; Päjku äma näkño gera nadäjkuño u ñode yäweri äbut; Ketem kudup ijinpäj täñtuñum täwani unita kuna yäj yäwet.

18 Eruk päjku yäweränä bitnäppäj wohut-wohut man iwetneñ. Äma kubätäwä ñode iwerek; Näk kome kubä näkñata yäpetta gwäki peñkut yäk. U kakta kuyat yäk. Unita ekänikatä näka nadäwän waki nämo täñpek yäk. 19 Täñ kubätäwä iwerek; Näk bulimakwa 10 suwanjuro u päjku yäj-yäkñat yäpmäj päbä kehäromini yabäñpäj-nadäkta piäken yepmanpayäj yäk. Unita ekänikatä näka nämo nadäwän waneñ yäk. 20* Ba kubätäwä iwerek; Näk webe kubä api yäput. Unita nämo ärewayäj yäk. 21 Ude yäjñirä watä ämani uwä äneñi äyäjutpeñ päjku ekänini manbiñam iwerek. Iwerän nadäjkañ bänepi wawäpäj watä ämani äneñi ñode iwet-pewän kwek; Gäk bäräñeñ kuñkañ yotpärare täño kädet täpuri täpuri-ken ämawebe jäwäri, keru kuroñi gwäjiwani, dapuri tumbani kuduptagän yäj-yäkñat yäpmäj äbi yäk. 22 Ude iweränä watä ämanitä udegän täñkañ äma ekänini u iwerek; Ekäni yäk. Näwero udegän tät. Täro upäjkañ enji ketem nänayäj täkañ-ken bägup ätu jop itkañ yäk. 23 Yäweränä iwerek; Eruk, äneñi kuñkañ kädet täpuri täpuri it yäpmäj kukañken udegän kuñatkañ ämawebe kudup yäjporiñ yäpmäj äbi. Näkño enji ämawebetä toknewän yäj nadätat yäk. 24 Näk bureni gäwera; Ämawebe pengän man pewa kuñarirän nadäjkuño unitä näkkät ketem nämoinik api näne yäk.

Jesu iwat-iwatta jukuman
Mat 10:37-38

25 Täñpäj äma äbot pähaptä Jesu iwarän täñjirä äyäjutpäj ñode yäwetkuk; 26* Äma kubätä näkkät kuñatta nadäjkañ upäjkañ miñi nani ba webe nanak ba noriye wanoriye unita mäde nämo ut yämayäj täko uwä näkño notnapak bureni täga nämo irek. Ba iniken irit kuñat-kuñarita mäde nämo ut imayäj täko uwä näkkät bok täga nämo kuñatde. 27* Ba kubätä näkä päya kwaköp terak komi nadäwayäj täro udegän nadäkta umuntañkañ näwarayäj täko uwä näwaräntäkna bureni täga nämo api irek.

28 Bureni! Äma kubätä enji kehäromi kubä täñpa yäjkañ pengänä monenji daninpäj monen upäj enji täga tänañi ba nämo tänañi yäj nadäwek. 29 Ude nämo täñkañä enji yäput peñjirän monenji paoränpäj pewän jop pärek. Täñjirän ämawebetä enji päraiki u kañpäj yäjñpäj kañ-mägayäk täñpäj yäñeñ; 30 U kawut! Enji ño täñpayäj yäjñpäj ba täñkukopäj pewän päraiki-tägän ño pätak! yäk.

31 Ba kome kubä täño intäjukun ämakät kubä täño intäjukun ämakät ämik täda yäjkañ intäjukun äma u pengän kañpäj nadäk piä ñode täñpek; Kome kubä unitäño äboriye täñi, 20 tausen ude yäk. Näkño 10 tausen-gän. Jide täñpäj näkño äbottä iwan äbot täñi u dämpneñ yäj kañpäj nadäk piä ude täñpek. 32 Ude täñpäj iwan täga nämo dämpänpäj yawat kirewet yäj nadäwek. Ude nadäjñpäj noriye ätu kome unitäño intäjukun äma täño bänepi yäpmäj äpäkta yäwet-pewän kuneñ yäk. 33 Jesutä man wärani u yäj paotpäj ñode yäwetkuk; Udegän, äma kubätä näk näwara yäjñpäj bäräñeñ-inik nämo näwerek. Nämo äma u imaka imakani kudup nämo peñ moreñkañ näk näwarayäj täko uwä näkño näwaräntäkna bureni nämoinik api täñpek.

Pañ gäripi nikey ude kuñatneñ
Mat 5:13; Mak 9:50

* 14:20: 1Ko 7:33 * 14:26: Luk 18:29 * 14:27: Luk 9:23

³⁴ Jesutä ude yänpän man wärani kubä ñode yäwetkuk; Pañ u gäripi kehäromi nitek. Upänkañ gäripi paoreko uwä jide tänpena äneñi gäripi ahäwek? Täga nämö! U imaka jopi kubä ude irek. ³⁵ Piäni nämö ude irek. U jop ureñ täna kunen.
Unita äma jukuni nitektä näkño man ño ket nadäwut!

15

Sipsip kubä paotkuko unitäño manbiñam *Mat 18:12-14*

¹ Kepma kubäken äma takis moneñ yäpani ätu ba äma waki tänpäni yän yäwerani ätukät Jesutä man yänjirän nadänayän äbuñ. ² * Ude tänjirä Parisi ämakät Baga man yäwoñärewani äma ätu u itkuño unitä yänpän-kañiwat man ñode yänkuñ; U kawut! Äma ñowä waki tänpäni not täñ yämiñpän ketem bok nak täkañ yäk.

³ Ude yäwäwä Jesutä man wärani kubä ñode yäwetkuk; ⁴ * Inkät nanik kubä täño sipsip äbot 100 ude itneño upän kubätä paoränä jide tänpök? Äma u sipsip 99 säkgämän itneñ u bägup tägaken yepmankañ kubä paoreko unita wäyäkñentän kuñarek. ⁵⁻⁶ Kuñatkä kañ-ahänpänjä oretoret terak yäpmanñan buramiñ yäpmanñ eniken kwek. Eniken kuñpänjä noriye yänpäbä kubä-kengän yepmanñan yäwerek; Wisikna! Näkño yawak kubä paorakopän kañ-ahänpän yäpmanñ äbatat unita oretoret täna! yän yäwerek. ⁷ Näk bureni täwetat. Udegän, momi äma kubätä bänepi sukurewayän täko uwä kunum gänäñ ununitä oretoret bumta api tañ imineñ. Täñ, ämawebe mäyap Siwoñi yänkañ bänepi sukurekta nämö nadäk täkañ unita oretoret nämö api täneñ.

⁸ Jesutä ude yänpän man wärani kubä ñode yänkuk; Webe kubätä moneñ kujari 10 ude yäpmanñ kuñarirän moneñ kujari kubätä paoreko uwä jide tänpök? Webe u topän iñipän eni gänäñ imaka imaka ket däpmän äreyänpän wäyäkñentängän kañ-ahäwek. ⁹ Kañ-ahänpänjä webe unitä noriye yänpäbä kubä-kengän yepmanñan yäwerek; Wisikna! Moneña kubä paorakopän kañ-ahätat yäk. Unita oretoret täna yän yäwerek. ¹⁰ Jesutä ude yänpän ñode yäwetkuk; Udegän, momi äma kubätä bänepi sukurewayän täko uwä, kunum gänäñ oretoret pähap api ahäwek.

Nanaki kubätä paotkuko unitäño manbiñam

¹¹ Jesutä man wärani ude yänpän man wärani äneñi kubä ñode yäwetgän tänkuk; Äma kubä täño nanaki yarä. ¹² Unitä ittängän nanaki monänitä nani iwerek; Nan, gäkä kumäjiri moneñ tuñum näkñata biñam yäpmahta yäwani u nam! yäk. Ude iweränä nanitä tuñum yäpmanñ daniñpän yämek. ¹³ * Täñjirän nanaki monäni uwä kepma yarägän itkañ moneñ tuñum nanitä imeko u yäpmanñan komeni penpen kwek. Kumañ pañku kome ban kubäken ahäwek. Uken ahänpän imaka imaka yabänggärip ikek unita moneñi kudup ureñ tänpän kunen. ¹⁴ Ureñ tänpän kuñirä kadäni ugän kome uken nakta jop irit ahäwek. Ude täñjirän monä uwä jop irek. ¹⁵ Jop itkañ piä tänpayän kome mähem kubä ireko uken kwek. Kwänä äma unitä towik watäni itta iwerän kwek. ¹⁶ * Tänpän ketem kubä nämö iminjirä nakta bumta iwäwä towik täño ketem nänpayän nadäwek. ¹⁷ Tänpän inita näk goret täñ yäpmanñ äbatat yän nadäwätäk täñkañ bänepitä ñode nadäwek; Nana täño piä ämaniye kumän-tagän

* 15:2: Luk 5:30 * 15:4: Ese 34:11,16; Luk 19:10 * 15:13: Snd 29:3 * 15:16: Snd 23:21

ketem bumta naŋ irirä näk nakta jop ŋo itat. ¹⁸ * Unita näk komena-ken kuŋkaŋ nana ahän iminpäŋ ŋode kaŋ iwera; Nan, näk waki täŋjira mominatä Anutu-ken ba gäkken wakiinik täyak. ¹⁹ Unita gäk ironjina yän näwerentawä yäk. Näk jop waki, piä ämaka kubä ude nadän namiŋiri kaŋ ira yäk. Man ude api iweret yän nadäwek. ²⁰ Eruk, ude nadäŋpäŋ akumaŋ äneŋi nani-ken kwek.

Kuŋtäŋgän eruk, kädet moräk-ken äbänjirän nanitä käwek. Kaŋpäŋ butewaki nadäŋpäŋ bäräneŋ päŋku bäyaŋ iminpäŋ geŋi darek. ²¹ Täŋpänjä nanakitä ŋode iwerek; Nan, näk waki täŋjira mominatä Anutu-ken ba gäkken wakiinik täyak yäk. Unita gäk ironjina yän näwerentawä. ²² Ude iweränkaŋ nanitä piä ämaniyeta gera yäwek; In tek tägagämän kubä bäräneŋ yäpmän päbä täŋ imut! yäk. Ba siworok kerik-ken täŋ iminpäŋ kuroŋi ärarani peŋ imut! yäk. ²³ Ude täŋkaŋ päŋku bulimakau nanaki säkgämän ukeŋopäŋ yäpmänkaŋ utpäŋ ijinŋkaŋ naŋpäŋ oretoret täna! ²⁴ * Imata, nanakna ŋowä kumbukopäŋ äneŋi äbätäk yäk. Paotkukopäŋ äneŋi ahätäk. Ude yäweränkaŋ ärawa pähap yäput peŋpäŋ täneŋ.

²⁵ Ude täŋ irirä nanaki tuäni piäken kuŋareko unitä äyänutpeŋ eŋi mäde käda äbänkaŋ kap oretoret mämä nadäwek. ²⁶ Nadäŋpäŋ piä äma kubä yänpewän äbänkaŋ iwet yabäwek; U ima mämä? ²⁷ * Yäwänä iwerek; Monäka yotpärareken äneŋi äbätäk unita nanjektä yänpewän bulimakau nanaki säkgämän ukeŋopäŋ madäŋpäŋ ijikamän yäk. ²⁸ Ude iweränä nanaki tuänitä bänepi täŋpän wawäpäŋ eŋi gänaŋ ärokta bitnäwek. Ude täŋjirän nanitä yäman äpä eŋi gänaŋ ärokta butewaki terak ehutpäŋ iwet yabäwek. ²⁹ Iwet yabäwänä nanaki tuänitä iwerek; Gäk nadätan? Näk obaŋ jide u piä täŋ gamin yäpmän äbänpäŋ manka kubä nämo ut täyat. Täŋkaŋ gäk meme nanaki täpuri kubä nami notnayekät naŋpäŋ oretoret nämo täŋkumän yäk. ³⁰ Upänkaŋ nanaka monäka gäŋko moner tuŋum webe jopjop kuŋaranita kudup ureŋ täŋpän kuŋkuŋ! Udewanitä äbänjirän gäkä yänpewi bulimakau nanaki säkgämän kubä utpäŋ ijin imikaŋ yäk.

³¹ Yäwänä nanitä iwerek; Nanakna! Gäk kadäni kadäni näkkät it yäpmän äbäk täkamäk. Imaka kuduŋtagän itkaŋ uwä nekta biŋam it morekaŋ yäk. ³² Upänkaŋ monäkawä kumbukopäŋ äneŋi kodak täyak yäk. Uwä ägwän takinik täŋkukopäŋ äneŋi ahätäk. Unita oretoret ŋowä täga täkamän yäk.

16

Tuŋum täŋo watä äma waki unitäŋo man

¹ Jesutä ude yänpäŋ iwaräntäkiye man wärani kubä ŋode yäwetkuk; Kadäni kubäken tuŋum äma kubätä moner tuŋumi watäni itta watä äma kubä iwoyänpäŋ tewek. Teweko kadäni käroŋi it yäpmän äbätänŋän moner äma unitäŋo piä watä äma ätutä päbä iwetneŋ; Ekäni yäk. Äma moner tuŋumka watäni itta iwoyänpäŋ teŋkuno ukeŋo gäŋko moner moräki inita yäpmäk täyak yän iwetneŋ. ² Ude iwetpeŋ kuŋjirä mebäri nadäwayän piä mähemitä watä äma u iwet-pewän äbänä iwerek; Näk gäŋko manbiŋam waki u nadät yäk. Gäk udewanitä näkŋo tuŋum watä täga nämo iren yäk. Unita piä täŋ namik täŋkuno unitäŋo man kudän täŋpän yäpmän äbikaŋ käwayän yäk. ³ Ude yäwänä watä äma u kuŋkaŋ bänepitä ŋode nadäwek; Wära! Piä täŋkuro unitäŋo mähemitä näwat kirewayän täyak yäk. Ekäninatä piä watä äma kubä

* 15:18: Sam 51:4; Jer 3:12-13 * 15:24: Efe 2:1,5,5:14 * 15:27: Luk 15:2

yäpmanjirän jide api tannpet? Piä tänpän yanat pikpikta ganani nadatat. Ba amaken ketemta yanapikta mayak nadatat yak. ⁴ Ude yanpanä node nadawek; Eruk, nadatat! Piä penjira kome mahem atutä näka täga nadannpan käwep enjinen yanänaknat yäpman kukta nadak kubä nadatat. Eruk node kan tannpa!

⁵ Ude yanpan ämawebe ekänini täno tunum jop yäpmanpan kowata api imine yan yaneno u yan-yaknat yäpman päbä yepmanpek. Tänpän intajukun äbeko u node iwet yabawek; Ekänina täno imaka jop yapuno u gäkken jide itak? ⁶ Yawänä iwerek; Tom uwak tanj 100 ude yak. Yawänä node iwerek; Eruk pipa no yäpmanpanä 100 u awahutkan 50 kudän tä yak. ⁷ Ude yanpan kubä iwet yabawek; Ekänina täno imaka jop yapuno u gäkken jide itak? Yawänä iwerek; Rais bek 100 yak. Yawänä node iwerek; Eruk, gak pipa no yäpmanpanä 100 u awahutkan 80 kudän tä yak. ⁸ * Tänpän piä watä goret tänpäni unitä udegän tänpän kunjirän ekäninitä manbijam nadannpan bänepi-ken node nadawek; Piä watä amana u goret tänpäno upänkan ini gupi tänpentakta nadak kubä yäpmanpan tänpük yan nadawek. Ude nadannpan ininj orek. Jesutä manbijam ude yanpan yawetkuk; Bureni! Amawebe kome täno nadak-nadak yäpman kunjat takan uwä kome täno imaka imaka takta gäripi nadannpan kehäromigän tak takan. Ude tänpän kunjat takan uwä nadak-nadak nitek tänpän noriye-kät kowat tänpän mebari mebari tak takan. Upänkan penyanjek täno nanakiye intä notjiye-kät kädet täga ude nämo tak takan.

⁹ * Unita in udegän, amawebetä not tänpän nimut yan nadannpanä kome täno moner tunum pat tamikan u yaninj kirenenj. Ude tänyän täno uyaku kome täno moner tunum yäpman kunjat-kunjat kadäni tärenjirän amawebe uwä irit kehäromi täno enjiken oranj tämpän api tämagutnenj. ¹⁰ * Äma kubätä imaka täpurita watä täga ireko uwä, udegän imaka tänpäni watä säkgämän irek. Tänpän, äma kubätä imaka täpurita kädet siwonj terak watä nämo ireko uwä imaka tänpäni udegän watä säkgämän nämo irek. ¹¹ In kome täno moner tunum jopi watäni täga nämo itpan yäpman kunjarirä netätä imaka bureni tamek? ¹² Ba äma kubä täno tunum watäni säkgämän täga nämo itpan yäpman kunjarirä netätä injinta bijam yawäni u api tamek?

¹³ * Nadakanj? Watä äma kubä-tägän äma ekäni yaräta watä piä täga nämo tänpän yämek. Nämo, u kubä gäripi nadannpan kubäta ganani nadawek. Ba kubä tänpän piä tänpän kubäta mäde ut imek. In udegän, bänep nadak-nadakjin Anutu terak ba moner tunum terak bok täga nämo injitpan kunjatnenj.

¹⁴ * Jesutä man ude yanj irirän Parisi äma ätu moner tunumtä nadän gärip tänpän kunjatkuño unitä nadannpan kan-mägayänkuñ. ¹⁵ * Kan-mägayawäwä Jesutä node yawetkuk; Amawebetä siwonj yan nibawut yanpan in kädet mebari mebari tak takan. Upänkan Anututä mebarin tabannpan-nadatak. Nadakanj? Imaka amatä yabänjirä gäripi nitek tak takan uwä Anututä yabänjirän taräki tak täyak.

Anutu täno man nämo api paorek

Mat 11:12-13, 5:18; Mak 10:11-12

¹⁶ * Eruk Mosestä бага man kudän täwani ba man kudän profet bianitä kudän täwani unitä yanpäbä Jonken tärenjuk. Jon-ken yaput penpan Anutu

* **16:8:** Efe 5:8; 1Te 5:5   * **16:9:** Mat 6:20; Luk 14:14   * **16:10:** Luk 19:17-26   * **16:13:** Mat 6:24   * **16:14:** Mat 23:14   * **16:15:** Mat 23:28; Luk 18:9-14; Snd 6:16-17   * **16:16:** Mat 11:12-13

täno kañiwat piä unitäno Manbiñam Täga yäj-kwawatañ yäpmäj kukañ. Eruk ämawebetä u nadänpäj Anutu täno kañiwat yewa gänañ äronpäj itta piä kehäromi täkañ. ^{17*} Upäjkañ ñode nämo nadänej; Man kudän Mosestä kudän täwani ba Profet bianitä kudän täwani u buraminektawä yäj nämo nadänej. Nämoink! Baga man kudän täwani unitäno moräki täpuri nanak nämoink api paorek. Kunum kenta kome täga api paotdeño upäjkañ Baga man u nämoink api paorek.

Nädapitä duñ-wewek täno man

Mat 5:31-32, 19:9; Mak 10:11-12

¹⁸ Ñode nadäwut; Äma kubätä webeni peñpäj kubä yäpeko uwä kubokäret kädet täñpek. Ba äma kubätä webe, äpitä bian iwat kirewani yäpeko uwä, udegän kubokäret kädet täñpek.

Tuñum äma kenta Lasarus täno manbiñam

¹⁹ Jesutä ude yänpäj manbiñam kubä ñode yäwetgän täñkuk; Tuñum äma kubä irek. U tek säkgämän säkgämän täñkañ ketem imaka, tägatäga nak täñpek. ²⁰ Täñpakañ kadäni uken, äma jopi jäwäri-inik kubä wäpi Lasarus u gupi kudup paräm nikektä irek. Irirän Lasarus u noriyetä tami tami yäjikñat päñku tuñum äma unitä eni yäman tek täñpek. ^{21*} Ketem kokoki tuñum äma unitä nañpäj ureñ täñpän kwani u nañpayäj nadänpäj noriye yäwetpewän päñku tek täñpek. U irirän añtä äbä paräm gupi-ken äjipmätäj äronkañ äpäk tänej. ²² Ude täñ yäpmäj kuñtängän kumbuk. Kumäñirän Anutu täno añerotä bäränej äbä pudät yäpmäj kunum gänañ Abraham dubini-ken päñku teñkuñ. Tewä irirän tuñum äma u imaka, kumbuk. ²³ Kumbänkañ änejkuñ. Änejpakañ geñi wakiinik u kuñkuk. Uken itkañ komi pähap nadäj itkañ dapun täñpäj Lasarus Abraham dubini-ken irirän kañkuk. ²⁴ Kañpäj gera terak ñode yäjkuñ; Nana Abraham, butewaki nadäj namiñpäj Lasarus peñ iwetpewi äpä kerä ume gänañ peñkañ damana-ken äruirän gupna bam tawän yäk. Näk kädap gänañ itkañ komi pähap nadäj itat ño!

²⁵ Butewaki man ude yäwänä Abrahamtä iwetkuk; Nanakna, bian täk täñkuno ukeño nämo nadätan? Gäk kome terak tuñum säkgämän säkgämän yäpmäjiri Lasarus imaka wakiwakigän yäpani yäk. Unita apiñowä Lasarus oretoret terak ño irirän gähä komi nadäj itan u yäk. ²⁶ Täñpakañ geñi waki kubä ek bämopjek-ken itak. Äma kubätä täñkentäj gamikta u täga nämo keñapmäjpeñ kwek yäk. Ba gäkä itan-ken u nanik kubätä nektä itkamäk-ken ño täga nämo äbek yäk.

²⁷⁻²⁸ Ude iweränä tuñum äma unitä yäjkuñ; Ude yäyan unita notnaye 5 kome terak kodak itkañ u näkä komi nadäj itat-ken ño nämo äbäktä, Lasarus peñ iwetpewi päñku umun man yäwerän yäk. ²⁹ Ude yäwänä Abrahamtä iwetkuk; Ude nämo. Notkaye uwä Moses täno бага man ba man profettä kudän täwani täga daniñpäj nadänej. Man u daniñpäj nadäñkañ kädet siwonj kañ iwarut yäk. ³⁰ Yäwänä tuñum äma unitä iwetkuk; Nana Abraham, ude nämo! Äma kubätä kumbani-ken naniktä akumañ äbän kañpäj uyaku bänepi sukurenej yäk. ^{31*} Ude yäwänä ñode iwetkuk; Nämo. Notkayetä Moses ba profet täno man nämo iwat täkañ unita äma kumbani kubä kodak täñpäj äbänä udegän mani nämo buramineñ yäk.

* 16:17: Mat 5:18 * 16:21: Mat 15:27 * 16:31: Jon 11:44-48

17

*Momi täktäk ba momi pekpekta man**Mat 18:6-7,21-22; Mak 9:42*

¹⁻² Jesutä man ude yänpäj iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; In momi kädet paotak yäj nämo nadänej. Nämo inik! Tänyabäk mebari meberitä tänpewä ämawebetä momi pen api täk tänej. Upänkañ äma kubätä ämawebe kehäromini nämo ñodewanita momi kädet tänpäj yäwojäreke tänpäjä ket nadänpäj kuñarek. Äma udewanitä kowata tañi inik api yäpek, ämatä mobä bärüm kotäkiken topmänpäj ume gänañ manpä äpmonenjo u irepmirek.

³ * Unita ket nadänpäj kuñat täkot! Notkapak kubätä goret kubä tänpänä päñku jukuman kehäromi iweren. Iwerikañ bänep sukurenpäñ momini pewänä gäk imaka, momini pen imen. ⁴ Täñ, kepma kubäken kadäni 7 goret täñ gamiñkañ kadäni 7 momina pen nami yäj äbä gäweränä gäk udegän momini pen imik tänpäj.

⁵ * Ude yäweränä eruk, iwaräntäkiye 12 unitä Jesu ñode iwetkuj; Ekäni, ude yäyan unita nadäkiniknin yäpuräräri tañi tänpüt! yäk. ⁶ * Yäwäwä Ekänitä yäwetkuk; Nadäkiniknin yäpuräräri tañi tänpüt yäj näwetkañ unita ñode täwetat; Nadäkinikjin täpurigän, päya mujipi täpuri udewanigän tänpäwä in päya tañi käkamäj ño gäkña jäwän dätpeñ päñku gwägu gänañ äpmo yäj iweräwä manjin buramiwek.

Piä watä äma täga ude kuñaren

⁷ Ñonita jide nadäkañ? Äma kubä täño piä watä äma kubätä mähe mi täño piäken piä tañi tänppek. Eruk bipäda, piä täñ paotpäñ enjiken äneñi kweko uwä ekäninitä ñode täga iwerek ba täga nämo iwerek? Notnapak, äbikañ ketem bok näda yäj täga iwerek? ⁸ Ude täga nämo iwerek. Nämo, piä watä äma u ñode iwerek; Intäjukunä näka ketem iññpäñ gwet nami nañira gäkñata kämi nañ yäj iwerek. ⁹ Bureni, piä watä äma kubätä piä yäj imani uterakgän tänppeko uwä piä unita mähemitä imata inij orerek? ¹⁰ Unita in udegän, piä Anututä yäñtamani udegän tänpäjä imata bänep täga man niwerän yäj nadänej? Nämo, in ñode nadänej; Imaka tañi kubä nämo täkamäj. Nin piä watä ämani äpani jopigäntä piä yäj nimani ugän täkamäj unita imata bänep täga man niwerek? yäj nadänej.

Jesutä äma 10 ude yäpän tägañkuñ

¹¹⁻¹² * Tänpäj Jesu Jerusalem kädet kuñtängän Samaria Galili kome baganiken yotpärare täpuri kubäken ahäñkuk. Kome uken äma 10 ude yabäj ahäñkuk. Yabäj ahäwänkañ dubini-ken nämo äbuñ. U paräm waki, gisik paräm nikek unita. ¹³ * Eruk ban itkañ gera ñode yäñkuñ; Jesu! Ekäni! Butewaki nadänpäj täñkentäj nimi yäk. ¹⁴ * Ude yäj irirä yabänpäj yäwetkuk; In päñku bämop äma kubäken ahäñ imäkañ gupjin yabäwän. Ude yäwet-pewän kuñtängän kädet minin paräm u paoräkañ gupi säkgämän ahäñkuñ. ¹⁵ Ude ahäñ yämän kañpäñä kubäwä äneñi äyänutpeñ Anutu gera terak inij orettäj Jesuken kuñkuk. ¹⁶ Kuñpäñä Jesu dubini-ken injami yäpän äpmonpäpäj bänep täga man iwetkuk. Äma uwä Samaria komeken nanik, Juda äbotken nanik nämo. ¹⁷ Ude täñirän Jesutä yäñkuk; Näk äma 10 ude yäpa tägaño upäj 9 u de itkañ? ¹⁸ Jide

* **17:3:** Mat 18:15 * **17:5:** Mak 9:24 * **17:6:** Mat 17:20, 21:21 * **17:11-12:** Luk 9:51-52; Luk 13:22 * **17:13:** Wkp 13:45-46 * **17:14:** Wkp 14:2-3; Luk 5:14

täppäj äma gägäni ñonitã-gän Anutu bãnep täga man iwetta äbãtak? ¹⁹* Ude yãppäj äma u iwetkuk; Täga. Akumañ kuyi! Nadãñ namikinik täyan unita tägatan.

Anutu täjo kehãromi kwawak api ahãwek

Mat 24:23-28,37-41

²⁰* Kadãni uken Parisi äma ätutã äbã Jesu ñode iwet yabãñkuñ; Anutu täjo kañiwat piã kehãromi nïkek jidegãn api ahãwek? Ude iwet yabãwãwã Jesutã yãwetkuk; Bureni, kañiwat piãni api ahãwek upãñkañ dapunjintã nõmo api kãneñ. ²¹* Dapunjintã kañpãñ äbãtak ño yãñ nõmo api yãneñ, ba itak udu yãñ nõmo api yãneñ. Nãmo, Anututã intãjukun itkañ yabãñ yãwat piãni bãmopjin-ken täñ itak.

²² Ude yãppäj iwarãntãkiye yãwetkuk; In nadãkan? Kãmiwã ñode api nadãneñ; Wãra! Nin jop-inik itkamãñ. Jide täppäj kepma kubãtagãn Äma Bureni-inik-kãt äneñi bok itne? yãñ api nadãneñ. Upãñkañ nõmo. ²³* Ämawebetã ñode api täwetneñ; Kawut! Itak udu yãñ api täwetneñ. Ba, tuãñ itak ño yãñ api täwetneñ. Ude täwerirã u bureni yãkañ yãñ nadãppäj mani buraminãkañ nãka nõmo wãyãkñeneñ. ²⁴ U imata, Äma Bureni-inik äbayãñ täyak uwã yãpã kwinirirãn kome kumãn-tagãn penyãñek täyak ude, kwawakinik ahãñirãn api kãneñ. ²⁵* Upãñkañ intãjukunã, ämawebe ñonitã mãde ut iminirã Äma Bureni-inik uwã komi pãhap api nadãwek. ²⁶ Eruk, Äma Bureni-iniktã äneñi äbayãñ täyak-ken uwã Noã täjo kadãni-ken ämawebetã täñguruk-uruk täñkuño udegãn api täneñ. ²⁷ Kadãni uken ämawebetã Nin täga itkamãñ yãñ nadãñkañ ketem naknak, kãdet kuñat-kuñat, nãdapi täktãk täñ yãpmãñ kuñirã Noã gãpe gãnañ äronkuk. Äronirãn gwãgu tañ pãhap tokñeñpãñ ämawebe pãke u dãpmãñ moreñkuk. Ämawebe udegãn täñguruk-uruk täñ irirã Äma Bureni-inik api äpek. ²⁸⁻²⁹* Ba kadãni Lottã itkuk-ken u imaka. Ämawebe ketem naknak, yãnat täktãk, tuñum suwak-suwak, eñi täktãk täñ irirã Lot Sodom yotpãrare u peñpeñ kuñkuk. Peñpeñ kuñirãn kãdãp mebet-kãt mobã kãdãp ikektã iwãñ tak täyak ude mañpãñ ämawebe täñguruk-uruk täñ itkuño u kumãn-tagãn dãpuk. ³⁰ Kãdet u ahãñkuko udegãn Äma Bureni-iniktã äbayãñ täyak-ken api ahãwek.

³¹* Kadãni uken äma kubãtã yãman irirãn Jesutã äbãñirãn kañpãñ tuñumi yãpmãkta eñi gãnañ nõmo ärowek. Nãmo, jop kañ metãñpeñ kwãñ! Ba kubãtã piãken irayãñ täko uwã eñiken äneñi nõmo kwek. Nãmo, jop kañ metãñpeñ kwãñ. ³² Lot webenita juku piwut! ³³* Nãk bureni täwera nadãwut; Äma kubãtã iniken irit kuñat-kuñarita iyap tañpãñã irit kehãromi nõmo api korewek. Upãñkañ kubãtã irit kuñat-kuñarita mãde ut imayãñ täko uwã irit täga u api yãpek. ³⁴ Kadãni nãkã äneñi äbayãñ täyat-ken uken ñode api ahãwek; Äma yarã, bok pat ittãngãn kubãwã paotpeñ kuñirãn kubãwã api irek. ³⁵ Ba webe yarãwã ketem äñnañ ittãngãn kubãwã paotpeñ kuñirãn kubãwã ugãñ api irek. [³⁶ Ba äma yarã piãken irirãn kubãwã paotpeñ kuñirãn kubãwã ugãñ api irek.]

³⁷* Man ude yãñtãreñirãn iwarãntãkïyetã iwet yabãñkuñ; Yãyan u de api ahãwek? Yãwãwã yãwetkuk; Tom kubã kumãñkañ parirãn baraktã u nãna

* **17:19:** Luk 7:50 * **17:20:** Jon 3:3, 18:36 * **17:21:** Mak 13:21 * **17:23:** Luk 21:8 * **17:25:** Luk 9:22 * **17:28-29:** Stt 18:20; Stt 19:25 * **17:31:** Stt 19:17,26; Mat 24:17-18 * **17:33:** Luk 9:24 * **17:37:** Jop 39:30

yänkañ punin unu änok piäj kuñarirä u yabäppäj-nadäk täkañ. Eruk udegän, kudän täwetat udewani kañpäñä Jesu ahätak yäj api nadänej.

18

Anutu-ken yäjapijitna nadäj nimik täyak

1 * Täppäj ämawebetä nadäppäj Anutu-ken yäjapik man pengän pengän yänkañ nämo gaña täneñta Jesutä man wärani ñode yäwetkuk; 2 Yotpärare kubäken man yäpmäj daniwani äma kubä irek. Äma unitä Anutu nämo orañ imiñpäñ ämawebeta udegän nämo orañ yämik täñpek. 3 Täñjirän yotpärare ukengän webe kajat kubä unitä kadäni kadäni äma ukengän äbäj tarek täñpek. Äbäppäj ñode iwet täñpek; Äma kubätä iwan bumta täñ namik täyak yäk. Unita manken kuñkañ näk gäarak itpäñ kañ täñkentäj nam. 4-5 * Ude iweränä pengänä man yäpmäj daniwani äma uwä webe kajat u täñkentäj imikta gaña täwek. Gaña täweko upänkañ mäden ñode nadäwek; Näk Anutu ba ämata nämo nadäj yämik täyat upänkañ webe kajat ñonitä pipiri nabäj tarek täyak yäk. Unita manken kuñkañ täñkentäj ima. Ude nämo täñpawä pen api nabäj tarewek. Ude täñjirän gañani kubä api nadäwet yäk.

6 Ekänitä man wärani ude yäwetpäñ yäjku; Eruk, in man yäpmäj daniwani äma waki unitä man yäweko unita nadäwä tumbut. 7 Anutu täño ämawebeniye kadäni kadäni butewaki man terak yäjapik täkañ. Ude täñjirä Anututä waki kubä nämo täñ yämek. Nämo, yäjapik man yäk täkañ u nadäppäj nadäj yämikinik täk täyak. 8 Näk bureni-inik täwetat! Anututä ämawebeniye bäräñej-inik api täñkentäj yämek. Upänkañ kämi, Äma Bureni-iniktä äbayäj täko kadäni uken ämawebe nadäkinik ikek irirä api yabäwek ba nämo?

Anutu iñamiken netätä siwoñi itak?

9 Täppäkañ kome uken äma ätu inita nadäwä ärowani täñjirä nin äma siwoñi yäj nadänkañ äma ätuta nadäwä äpami täñkuñ. Äma udewanitä nadäkta Jesutä man wärani terak ñode yäwetkuk; 10 Kepma kubäta äma yarätä Anutu-ken yäjapik man yädayäj kudupi eñi gänañ ärodeñ. Kubä u Parisi äma, kubä takis monej yäpami äma. Unitä ñode tädeñ; 11 * Parisi äma uwä inigän päñku käron itkañ inita Anutu ñode iwerek; Anutu, näk äma ätu waki täk täkañ udewani nämo unita bänep täga man gäwetat. Äma ätuwä kubota täk täkañ. Ba kädet wakiwaki, kubokäret udewani täk täkañ. Täñ nähä äma takis monej yäpami bok itkamäk ñodewani nämo yäk. 12 * Nämo, Sande kubäkubäta kepma yarä ude nadäj gamikta nakta jop it täyat. Ba бага man iwatpäñ monej ba ketem yäpmäk täyat uken nanik moräki gäka gamik täyat yäk.

13 * Täppäkañ takis monej yäpami äma uwä eñi käwüriken itkañ kunum gänañ iñjepewän ärokta mäyäk nadäwek. Ba inita nadäwän waki täñpärpäñ kupäñi weñkañ Yäke! Yäke! yäppäj yäjapik man ñode yäwek; Anutu, näk äma waki täñpami unita bänep wakwak nadäj namitan u täñpi bam tawänkañ butewaki nadäj nami! yäj yäwek. 14 * Eruk, näk ñode täwetat; Äma takis monej yäpami unitawä Anututä äma siwoñi yäj iwerirän eñini-ken kwek. Täñ, Parisi äma unitawä nämo. In nadäkañ? Äma kubätä ini wäpi biñam yäpmäj

* 18:1: Rom 12:12; Kol 4:2; 1Te 5:17 * 18:4-5: Luk 11:7-8 * 18:11: Luk 16:15 * 18:12: Ais 58:2-3; Stt 14:20; Mat 23:23 * 18:13: Sam 51:1 * 18:14: Mat 23:12

arowayän täko uwä Anututä wäpi biñam api yäpmäj äpek. Täñ, äma kubätä inita nadäwän äpani täñpänpäñ kuñarayän täko uwä Anututä api orañ imek.

Ironjironji Jesuken yäpmäj äbuñ

Mat 19:13-15; Mak 10:13-16

¹⁵ Täñpäkañ ämawebe ätutä iniken nanak paki Jesutä keru gupi terak pewän yäñpän yän-yäkñat yäpmäj äbuñ. Yäpmäj äbänjirä iwaräntäkiyetä yabäñpän yabän yänkuñ. ¹⁶ Ude täñjirä Jesutä ironjironji kumän yäñpewän äbäpän iwaräntäkiye yäwetkuk; Yabä kätawä ironjironji näkken yäpmäj äbäk täkot. Nämö yäjiwätneñ. Ämawebe ironjironji ñodewani äworenpäñ kuñat täkañ uwä Anututä intäjukun it yämiñpän yabän yäwat täyak. ¹⁷ * Unita näk bureni-inik täwetat; In ironji ironjitä nadän namik täkañ udegän Anututä intäjukun it tamikta nämö nadän iminayän täño uwä nämoinik api tabän täwerek.

Tuñum äma kubä täño manbiñam

Mat 19:16-30; Mak 10:17-31

¹⁸ * Täñpän Juda täño äma ekäni kubätä Jesu ahän imiñpän ñode iwetkuk; Yäwoñärewani äma täga, Näk jide u täñkañ irit kehäromi u kañ yäpet? ¹⁹ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk imata äma täga yän näwetan? Äma täga uwä Anutu kubä ugän. ²⁰ * Täñkañ, irit kehäromi yäpayän nadäñpänjä Anututä kädet pewani nadätan ugän iwarayän täno uyaku api kañ-ahäwen. Uwä ñode; Gäk äma kumäj-kumäj nämö uren, kubokäret nämö täñpen, kubota nämö täñpen, äma kubä manken teñkañ jop manman nämö ikñaren, gäk meñka nanka orañ yämiñpän mani buramik täñpen. ²¹ Jesutä ude iweränä yänkuñ; Näk kädet näwetan u kudup ironjiken umunitä pen iwat yäpmäj äbätat yäk.

²² Ude iwerän nadäñpän Jesutä iwetkuk; Imaka kubägän nämö tän. Irit täga kañ-ahäwayän nadäñpänjä ñode kañ tä; Moneñ tuñum it gamikañ u kudup ämata yäniñ kireñpän moneñ yäpmäjkañ ämawebe jäwärita kañ yämiñ more. Ude täñpayän täno uyaku kunum gänañ imaka tagatäga u api korewen. Eruk, ude täñ moreñkañä äbä näk kañ näwat! ²³ Äma unitä man ude nadäñpän moneñ tuñum päke unita bänepitä nadän bäräp täñpän butewaki injam dapun iññpeñ kuñkuk.

²⁴ Kuñjirän Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Moneñ ämatä Anutu gämori-ken itkañ unitäño kañiwat yewa gänañ ärokta api täñburut täneñ. ²⁵ In jide nadäkañ? Tom pähap kubä wäpi kameri unitä gänañ täpuri-ken täga ärowek? Nämö, u käññ täwek. Tuñum äma udegän, Anututä intäjukun it yämiñpän yabän yäwatta api täñburut täneñ. ²⁶ Jesutä ude yänjirän nadäñpän ämawebe bumtä kikitpän yänkuñ; Yäke! Anututä äma moneñ ikek bäräñeñ nämö api yämagureko u täñpawä äma jopi nin ñodewani jide täñpän irit kehäromi api kañ-ahäne? ²⁷ * Ude yäwawä Jesutä yabänpän yäwetkuk; Imaka ämatä ini täga nämö tänañ uwä Anututä täga täñpek.

²⁸ Ude yänjirän nadäñpän Pitatä iwetkuk; Nibä yäk. Nin imaka imaka kudup peñ moreñkañ gäk gäwarän täkamäj ñonita kowata jide api yäpne? ²⁹⁻³⁰ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni täwetat; Äma kubätä näka yäñpän noriye wanoriye, miñjiye naniye, ironjiniye ba imaka kuduhtagän peñkañ näk näwarayän täko uwä imaka peñkuko u irepmitpän irit kuñat-kuñariken

* **18:17:** Mat 18:3   * **18:18:** Luk 10:25   * **18:20:** Kis 20:12-16; Lo 5:17-20   * **18:27:** Mak 14:36

kowata tägagämän u kaŋ ahäkta pära nämo api täŋpek. Täŋkaŋ kumäŋpäjä irit kehäromi api kaŋ-ahäwek.

Jesu ini kumäkta äneŋi yäŋkuk
Mat 20:17-19; Mak 10:32-34

³¹ * Eruk, man ude yäŋ paotpäŋ iwaräntäkiye 12 u inigän yäŋpabä yepmaŋpäj yäwetkuk; Ket nadäwut. Nin kuŋtängän Jerusalem yotpärareken api ahäne. Ahäŋpäjä bian profettä Äma Bureni-inikta manbiŋam kudän täwani uwä kome uken bureni api ahäwek. ³² * Äma Bureni-inik uwä guŋ äma keri terak pewäkaŋ unitä yäŋärok man iwetkaŋ waki täŋ imiŋpäj, iwit api ut ibatneŋ. ³³ Ude täŋkaŋ päripmäŋpäj kumäŋ-kumäŋ api utpewä kumbek. Ude tänyäŋ täŋopäj kepma yaräkubä täreŋirän kumbani-ken naniktä äneŋi kodak taŋpäj api akumaŋ kwek. ³⁴ * Jesutä ude yäŋirän mebäri käbop itkuko unita iwaräntäkiyetä nämoinik nadäwä täreŋkuŋ.

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägaŋkuk
Mat 20:29-34; Mak 10:46-52

³⁵ Kuŋtängän Jeriko yotpärare dubini-ken ahäŋpäj kaŋkuŋ. Äma kubä dapuri tumbani, kädet miŋin maŋit itkaŋ ämawebe-ken moneŋta ketkewat itkuk. ³⁶ Ude täŋ ittängän ämawebe Jesu iwarän täŋkuŋo täŋo mämäni nadäŋpäj yäŋkuk; U imatäken? ³⁷ Ude yäwänä ämawebe ätutä iwetkuŋ; Jesu Nasaret nanik ukät äbäŋkaŋ täkamäŋ yäk. ³⁸ * Ude iweräwä äma dapuri tumbani u gera ŋode yäŋkuk; Jesu, Devit orani, butewaki nadäŋ nami! yäk. ³⁹ Ude yäŋirän ämawebe intäjukun äbuŋo unitä kaŋ-yäŋpäj iwetkuŋ; Wari yäweno! Ude iwerirä nämo nadäŋ yämiŋpäj gera äneŋi taŋigän ŋode yäkgän täŋkuk; Devit orani, täŋkentäŋ nami! ⁴⁰ Yäŋirän Jesutä nadäŋpäj yäŋkuk; Äma u yäŋikŋat yäpmän äbut. Ude yäwänä yäŋikŋat yäpmän äbämaŋ Jesu dubini-ken äbäwä iwet yabäŋkuk; ⁴¹ Ima täŋ namän yäŋpäj näkken gera yäyan? Yäwänä iwetkuk; Äma ärowanina, näk dapun äneŋi ijiwa kunayäŋ nadätat yäk. ⁴² * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Eruk, ijiwi kurä! Nadäŋ namikinik täyan unitä täŋpewän tägatan. ⁴³ Yäŋirän uteragän äma u ijiwän kwäpäj Anutu-ken bänep täga man iwetpäj Jesu iwarän täŋkuk. Ude täŋirän ämawebe äbot päke unitä u kaŋpäj Anutu wäpi iniŋ oretkuŋ.

19

Sakius täŋo manbiŋam

¹ Täŋpäkaŋ Jesu Jeriko yotpärare bämopi-ken kuŋkuk. ² Kuŋirän yotpärare uken takis moneŋ yäpami täŋo intäjukun äma kubä wäpi Sakius itkuk. Sakius uwä moneŋ nani. ³ Unitä Jesu u netä yäŋ ket kaŋpäj nadäwa yäŋkaŋ kuŋkuk. Kuŋkuko upäŋkaŋ ämawebe äbot mäyap iwatkuŋo unita Sakius Jesu detäde käwet yäŋkaŋ täŋpän waŋkuŋ. Imata, u äma keräpi-inik unita. ⁴ Ude täŋpän wawäwä intäjukun bäräŋeŋ kumaŋ päŋku päya käroni kubä kädet miŋin itkuko uterak äronkuk. Päro itkaŋ Jesu äbän käwayäŋ yäŋkaŋ dapun täŋ itkukonik. ⁵ Täŋ irirän Jesu u äbä doraŋpäj kaŋpäj iwetkuk; Sakius! Gäk bäräŋeŋ äpi. Näk apiŋo gäkä eŋiken bok itdayäŋ yäk.

* **18:31:** Luk 24:44 * **18:32:** Luk 9:22,44 * **18:34:** Mak 9:32 * **18:38:** Mat 15:22 * **18:42:** Luk 7:50

⁶ Ude iweränkañ Sakius bänepi-ken oretoret pähap nadänkañ bäräñeñ äpä Jesu imaguränkañ eñini-ken kuñkumän. ⁷ * Ude täñjirän ämawebe päke unitä u kawä siwonji nämo täñpärpäñ man yänpän-nadäk ñode täñkuñ; U kawut! Imata äma waki täñpani-kät ketem näda yänkañ kuyak? ⁸ * Ude yänkuño upänkañ Sakiustä eñiniken kuñpänä Sakiustä Ekäni ñode iwetkuk; Ekäni näk bureni gäwetat. Imaka monen tuñumna kumän yäpmän daniñpän bämogän penkañä moräki äma jäwärita yämayän. Täñ, moräki uwä äma jop yän-yänkatpän tuñumi kubota täñ yämik täñkuro unita kowata u irepmiñpän tanjigän yämiñtän kwayän yäk.

⁹ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Bureni! Apiño ämawebe äbot eñi ñoken Anututä yäpätagak piä täñ yämitak. Imata, äma ño imaka, Abraham täño nanak bureni-inik täyak yäk. ¹⁰ * Täñpäkañ Äma Bureni-inik uwä äma ñodewani paot-paotta biñam-ken nanik yabän ahänpän yämagutta äpuk.

Piä watä äma yaräkubä unitäño manbiñam

Mat 25:14-30

¹¹ * Eruk, Jeriko yotpärare penpen kädet miñin kuñtängän Jerusalem keräp tanjuñ. Täñpäkañ ämawebe ätutä ñode nadänkuñ; Eruk, Anututä intäjukun itkañ yabän yäwat piäni kehäromi niked kwawak pewä ahäkta keräp täyak yän nadänkuñ. Ude nadänkuño unita Jesutä man wärani kubä ñode yäwetkuk; ¹² * Äma wäpi biñam ikek kubätä nadäk tawan ñode pewek; Kome ban kubäken kwapän intäjukun ämata kañ nepmanput. Intäjukun ämata nepmanpäkañ äneñi äbä ämawebenaye kañ yabän yäwara yän nadäwek. ¹³ Eruk, kwayän nadänpän piä watä ämaniye 10 ude yämagut päbä yepmanpän monen uwäk kubäkubä yäpmän daniñpän yämek. Yäpmän daniñpän yämiñkañ yäwerek; Monen ñowä piä täñpän moräki ätukät yäpmänirä näk äneñi api äbet yäk. ¹⁴ * Ude yänpen kwekopän ämawebe äbot komeni-ken naniktä äma unita gañani pähap nadänpän noriye ätu yepmanpä pänku yäwetnen; Nin äma ñonitä intäjukun it nimikta bitnäkamän yäk. ¹⁵ Ude yäneñopänkañ ehutpän intäjukun ämata tewä irek. Intäjukun äma ude tewäkañ ittängän äneñi ini komen äbänpän yäwek; Piä watä ämanaye monen uwäk kubäkubä yämiñkuro ukeñonita yänpewä äbut yäk. Näk monen yämiñkuro upän piä täñpän moräki jide yabän ahänkuño u kanpän nadäwayän yän yäwek.

¹⁶ Eruk, kubätä jukun äbänpän iwerek; Ekänina, monen uwäk kubägän namiñkuno ukeñopän piäni täñjira uwäk 10 ude ahänkuñ. ¹⁷ * Yänjirän intäjukun äma unitä iwerek; Täga yäk. Gäk piä säkgämän täñkun. Imaka täpuri unita watä säkgämän it täyan unita apiño näkño yotpärare 10 unitäño watä ämata gepmanjat yäk. ¹⁸ Täñpäkañä kubätä äbänpän iwerek; Ekäni, monen uwäk kubägän namiñkuno ukeñopän piäni täñjira uwäk 5 ude ahänkuñ yäk. ¹⁹ Yänjirän intäjukun äma unitä iwerek; Täga. Apiño näkño yotpärare 5 unitäño watä ämata gepmanjat yän iwerek.

²⁰ Täñpäkañ kubätä äbänpänä iwerek; Ekäni, monen uwäk kubä namiñkuno ukeño uwäk täñpän penkañ itkuko äneñi yäpmän äbätat ño yäk. ²¹ Imata, näk gäkño mebarika ñode nadänpän umuntanjut; Gäk äma komi yän nadänkut. Gäk äma täño imaka tuñum yäyomägat täyan. Ba ketem äma kubätä piwani

* 19:7: Luk 15:2 * 19:8: Kis 22:1; Nam 5:6-7 * 19:9: Apos 16:31; Luk 13:16 * 19:10:

Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15 * 19:11: Mat 25:14-30 * 19:12: Mak 13:34 * 19:14: Jon 1:11

* 19:17: Luk 16:10

pugetpäñ nak täyan unita Gäka umuntanpäñ monen uwäk käbop u penjkt yäk. ²² Ude iweränä intäjukun äma unitä iwerek; Gäk piä watä äma wakiinik! Unita gäkjaken man unitä äyäjutpäñ manken gepmanpayäj yäk. Buren! Gäk näka äma komi yäj yäyan. Ba äma täño imaka tunjum yäyomägat täyan yäj näwetan. Ba ketem äma kubätä piwani puget täyan yäj yäyan. ²³ Yäyan ude bureni täñpäwä imata näkño monen, monen enjiken nämo penkun? Ude täñkuno yäwänaku äbäñpäñä monen u yäpmänkañ moräki ätukät yäpmänjet yäk.

²⁴ Ude yäñpäñ äma tuän itneño u yäwerek; Monen uwäk kubägän u yomägatpäñ äma monen uwäk 10 yäpuko ñonita imut yäk. ²⁵ Ude yäwänä iwetnen; Ekäni! Äma ño monen uwäk uku yäpuko ño yäk. ²⁶ * Ude yäwäwä äma unitä yäwerek; Juku penkañ ket nadäwut! Äma kubätä imaka imani u yäpmän kuñarayäj täko uwä ätukät buñät imikta yäwani. Täñ, äma ätuwä nin imaka udewani nitek yäj nadäk täkañ upänkañ nämo! Imaka injtkamäj yäj jop nadäk täkañ uwä yäyomägatta yäwani. ²⁷ Ude yäñpäñ yäwek; Eruk, äma näkä intäjukun äma it yämikta bitnäñkuño u kumän yäñporin päbä injamna-ken ño yepmanpäñ kumän-kumäj däput yäj yäwek.

Ämawebetä Jesu orañ iminjirä Jerusalem äronjuk
Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19

²⁸ Jesutä man wärani ude yäj paoränkañ kuñtängän Jerusalem yotpärare keräp tañpäñ Olip pom mebäri-ken yotpärare täpuri yarä wäpi Betefage kenta Betani uken ahänkuñ. ²⁹ Päñku uken itkañ Jesutä iwaräntäki yarä ñode yäwetpäñ pen yäwet-pewän kuñkumän; ³⁰ Ek yotpärare täpuri udu kuñkañ donki nanaki kubä, ämatä nämo täñbätak täwani, topmäk terak itak u kañpäñ pitpäñ wädäj yäpmäj äbun. ³¹ Ude täñjirän äma kubätä täwet yabäk täñpäñä ñode kañ iwerun; Ekänitä donki ñonita yäwänpäñ äbä pitkamäk yäj kañ iwerun.

³² * Ude yäwet-pewän kuñpäñä iwaräntäkiyat uwä Jesutä man yäwetkuko udegän donki nanaki u kañ-ahänkumän. ³³ Kañ-ahäñpäñ yen pit irirän donki u mähemitä ñode yäwet yabänkuk; Imata donki uwä yen pit imikamän? ³⁴ Ude yäwänä yarä unitä iwetkumän; Ekänitä ñopäj piä kubä täñpayäj nadatak yäk. ³⁵ Ude iwetkañ donki u pitpäñ yäpmäj Jesuken kuñkumän. Yäpmäj kuñpäñä teki punin nanik yäñopmähñpäñ donki mädeni terak irinkañ Jesu kerigän injit iwarirä päro mañjtkuk. ³⁶ * Mañjtkañ kuñjirän ämawebe Jesu iwarän täñkuño unitä teki punin nanik yäñopmähñpäñ kädet minin irin wädäj yäpmäj kuñjirä Jesu uterak kuñkuk.

³⁷ Kuñtängän Olip pom gämori-ken ahäñpäñ Jerusalem keräp tañkuñ. Jerusalem keräp tañpäñä ämawebe Jesu iwarän täñkuño u oretoret pähap nadänkuñ. Jesutä kudän kudupi mebäri täñjirän kak täñkuño unita nadäñpäñ Anutu gera terak ininj oretkuñ. Anutu ininj oretkañ ñode yänkuñ; ³⁸ * Ininj oretna! Intäjukun ämanin Ekäni wäpi terak äbätak ñonita Anututä iron täñ imän!

Sam 118:26

Anutu ninta bänep täga nadäj nimitak unita Anutu ärowani kunum gänañ itak u wäpi biñam yäpmäj akuna! yäj yänkuñ.

³⁹ Ude yäñjirä Parisi äma ätu ämawebe u gänañ itkuño unitä nadäñpäñ Jesu iwetkuñ; E! Yäwoñärewani äma! Gäwaräntäkaye ño yabäj yäñpewi bitnäwut! yäk. ⁴⁰ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Nämo! Näk bureni täwetat. Näkä

* 19:26: Mat 13:12; Luk 8:18 * 19:32: Luk 22:13 * 19:36: 2Kin 9:13 * 19:38: Luk 2:14

näwärantäknaye ɲo yäniɲ bitnäwawä mobä ɲonitä gera terak api naniɲ oretneɲ!

Jesu Jerusalem kaɲpäj konäm kotkuk

⁴¹ * Ude yäɲpäj kuɲtäɲgän Jerusalem yotpärare dubiniken ahäɲkuk. Ahäɲpäj Jerusalem kaɲpäjä konäm kotkuk. ⁴² * Konäm kotpäj yäɲkuk; Yäkena! Jerusalem ämawebenaye! Kwinigän irit täɲo mebäri apiɲo täga nadänaɲi upäɲkaɲ nämo nadäwä tärek täkaɲ. Nämo, uwä käbop it tamitak unita nämo kaɲpäj nadäkaɲ. ⁴³ Täɲpäkaɲ kämi, kadäni kubäken umuri ɲode api ahäwek; Iwankayetä yewa tädotpäj ämik täkta it gwäjiɲpäj api itneɲ. Ude täɲirä inä täga nämo api ämetpeɲ kuneɲ. ⁴⁴* Nämo! Yewa däpmäj äreyäɲpäj in ba intäɲo nanak kudup api täɲpä waneɲ. Ba intäɲo eni taɲi taɲi u kudup api däpmäj eräj täɲpä kuneɲ. Bureni! Anutu täɲkentäj tamikta äbuko u mebäriɲi nämo kaɲpäj nadäɲpäj mäde ut imikaɲ unita bäräpi umuri pähap u api ahäɲ tamek.

⁴⁵⁻⁴⁶ Eruk, Jesutä kudupi eni gänaɲ äronpäj yabäɲkuk; Ämawebetä imaka imaka suwan namiɲ gamiɲ täɲ irirä. Yabäɲpäj yäwat kireɲpäj ɲode yäwetkuk; Eni ɲonita ɲode kudän täwani pätak; Näɲo eni uwä yäɲapik man eni ude irek yäk. Upäɲkaɲ intä ɲode täɲirä kubo äma täɲo käbop irit bägup ude äworetak.

⁴⁷⁻⁴⁸ * * Eruk kepma kepma Jesu kudupi eni gänaɲ äronpäj man yäwetpäj yäwoɲäreɲ täɲkuk. Ude täɲirän bä mop ämakät Baga man yäwoɲäre wani ba Juda täɲo äma ekäni ekäni tä Jesu kumäj-kumäj utta kädetta wäyäkɲeɲkuɲo upäɲkaɲ täɲpä waɲkuɲ. Imata, ämawebe kuduptagän Jesu täɲo manita gäripi nadäɲpäj äbä itgwäjik täɲkuɲo unita.

20

Jesu netä täɲo kehäromi terak piä täɲkuk?

Mat 21:23-27; Mak 11:27-33

¹ Kepma kubäta Jesu kudupi eni gänaɲ äronpäj ämawebe Manbiɲam Täga u yäɲahäɲpäj yäwetpäj yäwoɲäreɲ täɲkuk. Yäwetpäj yäwoɲäreɲ täɲ irirän bä mop äma intäjukun täɲpani ätu, ba Baga man yäwoɲäre wani äma ätukät Juda täɲo äma ekäni ekäni ätutä man iwetnayäj dubini-ken äbuɲ. ² Äbäɲpäj iwetkuɲ; E! Gäk imaka täk täyan ɲo netätä gäwerirän täk täyan? ³ Iweräwä Jesutä man kowata ɲode yäwetkuk; Eruk näk udegän, man kubä täwerira kowata näwerut! ⁴ Jontä ume ärut yämik täɲkuko uwä nadäk-nadäk Anutu-ken yäpmäɲkaɲ täk täɲkukonik ba ini nadäɲpäj täk täɲkukonik?

⁵ Ude yäwet yabäwänä jide yäne yäɲ nadäɲpäj yäɲpäj-nadäk ɲode täɲkuɲ; Nintä Anutu-ken nanik yäpmäɲkaɲ täɲkuk yäɲ yänawä Jesutä ɲode niwerayäj; Upäɲ imata mani nämo nadäɲkuɲ? yäɲ niwerayäj yäk. ⁶ Täɲä Jon uwä ini nadäɲpäj täɲkuk yäɲ yänawä ämawebetä ninta kokwawak nadäɲpäj mobätä kumäj-kumäj nidäpnayäj yäk. Jon uwä profet kubä, Anutu-ken nanik yäɲ nadäk täkaɲ unita ude täga nämo yäne yäk.

⁷ Nadäɲ-bäräp ude täɲpäj Jesu iwetkuɲ; Ninä Jontä ume ärut yämik täɲkuko unitäɲo mebäri nämo nadäkamäj yäk. ⁸ Yäwäwä yäwetkuk; Eruk, näk udegän netätä näwerirän täk täyat unitäɲo mebäri nämo täwerayäj.

* **19:41:** Jon 11:35 * **19:42:** Ais 6:9-10; Mat 13:14; Rom 11:8 * **19:44:** Luk 21:6, 1:68

* **19:47-48:** Luk 21:37, 22:53; Jon 18:20 * **19:47-48:** Mat 21:46; Mak 14:1-2; Luk 20:19

Wain piä watä äma waki täjo manbijam

Mat 21:33-46; Mak 12:1-12

⁹ * Jesutä ude yänpäj man wärani ñode yäwetkuk; Äma ekäni kubätä kome kubäken wain piä kubä täppek. Tänpäj penkañ wain piä u watäni itta äma ätu yepmankañ kome ban kubäken päñku kadäni käroni-inik irek. ¹⁰ * Päñku irirän wain mujipi yäpmäk-yäpmäk kadäni keräp tañirän mujipi ätu inita ketpäj yäpmäj imiñ äbäka äma kubä iwerän kwek. Eruk kumañ päñku wain piäken ahäwänä wain piä watä äma unitä äma u injipäj päripmänpäj tewä äneñi ketäj kwek. ¹¹ Ketäj päñku piä mäheми-ken ahäwänä kañpäj äneñi äma kubä iwerän kwek. Kwänä wain piä watä äma unitä äma u injipäj päripmänpäj waki täñ imiñpäñ tewä u imaka, ketäj kwek. ¹² Piä watä ämatä ude tänpäwä piä mähemitä äneñi äma kubä iwerän kwek. Kwänä äma u utpewä kumäj-däpurek täñirän yewa gägäni-ken mañpä kunej.

¹³ Piä äma ätu däpämäntäko piä mähemitä jide tänpet yäh nadänpäj ñode nadäwek; Nanakna bureni-inik ñonitä päñku yäwänä bureni yäh nadänpäj mani käwep buramineñ yäk. Ude nadänpäj iniken nanaki iwerän kwek. ¹⁴ Eruk kwänä wain piä täjo watä äma unitäjo nanaki-inik u kañpäj yänpäj-nadäk ñode täneñ; Nanaki ñonitä piä ño mäheми api täñpek yäk. Unita uritna piä ño ninta biñam kañ tänpän yäk. ¹⁵ Ude yänpäjä iwat kireñpewä yewa gägäni-ken kuñjirän injipäj kumäj-kumäj utnej.

Eruk Jesutä manbijam ude yäh paotpäñ ämawebe päke itkuño u yäwetkuk; Jide nadäkañ? Piä mähemitä kuñpäj watä äma u kowata jide täñ yämek? ¹⁶ U ñode täñ yämek; Piä mähemitä äbänpäj watä äma biani kumäj-kumäj däpmänpäj watä äma kodaki yepmañpek. Ude yäweränä ämawebe päke itkuño unitä nadänpäj iwetkuñ; Ude ahäwektawä!

¹⁷ Ude iweräwä Jesutä dapun kehäromigän yabänpäj ñode yäwetkuk; Eruk, Anutu täjo man ñode kudän täwani unitäjo mebari jide?

Äma eñi täñpanitä bek kubä kawä wawäpäñ penkuño unitä bek bämopi ude itak yäk. *Sam 118:22*

¹⁸ * Unita ñode täwera nadäwut; Bek bämopi uterak äma kubätä mañpäñä bumta api urek. Ba bek unitä äma kubä terak mañpäñä äma u kumäj-kumäj api däpämäñ jakñirek. ¹⁹ * Jesutä man wärani ude yähjirän bämop äma ba Baga man yäwoñärewani äma unitä nadäwä tärewäpäñ yähkuñ; Bureni! Man wärani wain piä terak utpäñ yäyak u ninta yäyak yäk. Ude yänpäj pengän injipäj manken tenayäj nadäñkuñopäj ämawebeta umuntañpäñ penkuñ.

Jesu takis money pekta iwet yabäñkuñ

Mat 22:15-22; Mak 12:13-17

²⁰ * Tänpäj Jesu injitta kädetta wäyäkneñpäñ iwaräntäj yäpmäj kuñatkuñ. Täñkañ äma ätu Jesu man goret yähjirän kañpäj injipäj gapman kerik-ken pekta yäniñ kireñpewä kuñkuñ. Eruk äma unitä Jesutä ninta äma täñyäkñarani nämo yäh nadäwekta yänpäj äma täga inam dapun äworeñpäñ päñku ahäj imiñkuñ. ²¹ Ahäj imiñpäñ Jesu ñode iwetkuñ; Yäwoñärewani äma! Nin nadäkamäj, gäk äma siwoñi. Imaka imaka yähjiri bureniñgän ahäk täkañ. Anutu täjo kädet siwoñigän niwetpäñ näwoñärek täk täyan. Ba man yäk täyan uwä äma wäpi biñam ärowani ba äpani unita umun nämo täñkañ niwet täyan. ²² Ude täk täyan

* **20:9:** Ais 5:1 * **20:10:** 2Sto 36:15-16 * **20:18:** Ais 8:14-15 * **20:19:** Luk 19:47-48 * **20:20:** Luk 11:54

unita nin Juda naniktä Rom gapmanta takis monej täga imik täkamäj ba nämo, unitäjo mebari niweri nadäna.

²³ Yäwawä Jesutä yäj-yäkjarani täjo mebari yabänpäj-nadänkañ yäwetkuk; ²⁴ Monej kubä namä käwa yäk. Yäwänä monej kubä iminjuj. Imäwä ñode yäwet yabänkuk; Monej ño terak netä täjo injami dapun ba wäpitä itak? Yäwänä iwetkuj; Rom gapman täjo intäjukun äma Sisa unitänotä itak yäk. ²⁵ Yäwawä Jesutä yäwetkuk; Eruk ket ñode nadäwut. In imaka imaka Rom gapmanta imikta yäwani u inita kañ imut. Täñ, imaka imaka Anututa imikta yäwani u Anututa kañ imut. ²⁶ Ude yäwänkañ kikuñutpäñ-nadäwätäk täñpäñ kum itkuj. Ämawebe injamiken Jesutä goret kubä nämo yäwän kañpäñ injitta täñpä wawäpäñ jop itkuj.

Kumbani-ken naniktä akukakukta man

Mat 22:23-33; Mak 12:18-27

²⁷ Ude täñkañ kujirä äma ätu Satyusi äbotken naniktä Jesuken äbuñ. (Satyusi äma uwä kumbani-ken nanik akukakuk nämo pätak yäj nadäk täñkuñonik.) ²⁸ Eruk abäñpäñ Jesu ñode iwet yabänkuñ; Yäwoñärewani äma, Mosestä ninta man kudän ñode täñ nimiruk; Äma kubätä webe yäpmäñpäñ komenita yeri kubä nämo bäyañkañ kumänjirän monänitä webeni kajat yäpmäñpäñ tuänita biñam yeri bäyañ imek yän yänkuk. ²⁹ U nadänjiri manbiñam kubä ñode gäwetna nadä; Bianä ini buap 7 itkuñowä tuänitä webe kubä yäpmäñpäñ yeri kubä nämo penkañ kumbuk. ³⁰ Täñjirän monänitä webe ugänpäñ yäpuk. Yäpmäñpäñ udegän yeri kubä nämo penkañ kumbuk. ³¹ Kumänjirän gwekitä webe ugänpäñ koreñpäñ udegän yeri kubä nämo penkañ kumbuk. Udegän udegän buap 7 uwä webe ugänpäñ yäpmäñpäñ yeri kubä nämo penkañ kumän-tagän kumbuñ. ³² Äpiye 7tä kumänjirä webeni kajat udegän mäden kumbuk. ³³ Eruk, kumbanitä akukakuk kadäni-ken webe uwä netäta biñam api täñpek? yäj iwetkuj.

³⁴ Ude iweräwä Jesutä yäwetkuk; In nadäkañ? Ämawebe Nädapi täktäk uwä kome terak ño täk täkañ. ³⁵ Upänkañ kadäni pähapken ämawebe kumbani-ken naniktä akukta biñam u Anututä yäpmäj akwayäj täyak-ken uken nädapi täktäk äneñi nämo api täneñ. ³⁶ * Kadäni uken äma wari nämo api kumneñ, añerotä kumäk-kumäki nämo itkañ udegän. U kumbani-ken nanik akunayäj täkañ unitä Anutu täjo ironjiniye ude äworeñpäñ api itneñ.

³⁷ Kumbani-ken naniktä akukakukta yäkañ unita ñode täwera nadäwut; Mosestä man kudän täñ nimiruko uterak kumbani-ken nanik akukakuk u imaka bureni yäj niwetpäñ niwoñärek täk täyak. Mosestä päya kädäp mebet ikek unitäjo manbiñam kudän täñpäñ ñode imaka kudän täñkuk; Ekäni u Abraham, Aisak, Jekop täño Anututä itak yäj yänkuk. ³⁸ * Man ude yänkuko unitä ñode niwoñäretak; Anututä nadäwän ämawebe kuduñtagän, kumbani ba kodaki bok u irit ikek täkañ. Unita ñode täga yäne; Anutu u kumbani täjo Anutu nämo. Uwä kodak irani täjo Anutu.

³⁹ Jesutä ude yäwerirän Baga man yäwoñärewani äma ätutä iwetkuj; Yäwoñärewani äma, kowata täga niwetan yäk. ⁴⁰ Täñpäñ äneñi iwet yabäktä umunñtäñpäñ penkuñ.

Jesu ini-tägän Kristo u netä yäj yänkuk

Mat 22:41-46; Mak 12:35-37

* **20:36:** 1Jo 3:1-2 * **20:38:** Rom 14:8-9

⁴¹ Tānpākaŋ Jesutā āmawebe ŋode yāwet yabāŋkuk; Man goret ŋode imata yāk tākaŋ? Kristo u Devit tāŋo nanaki, komen āmagān yāŋ yāk tākaŋ. Upāŋkaŋ ude nāmo! ⁴² Devit ini uwā Sam kubā terak ŋode kudān tāŋkuk;

Ekāni Anututā Ekānina ŋode iwerirān nadāŋkut;

⁴³ Gāk dubina-ken ābā maŋiriri wāpka biŋam gamiŋkaŋ iwankaye yāpmāŋpāŋ gāmotka-kengān api yepmaŋpet yāk. *Sam 110:1*

⁴⁴ Eruk, u kawut! Devit ini uwā Kristota Ekānina yāŋ yāŋkuko unita jide tānpāŋ Kristo u Devit tāŋo orani jopi kubā yāŋ yāk tākaŋ?

Baga man yāwoŋārewani tāŋo tāktākta yāŋkuk

Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54

⁴⁵ Āmawebe u Jesu tāŋo man u nadāŋ irirā iwarāntākiye ŋode yāwetkuk;

⁴⁶ In Baga man yāwoŋārewani āmatā kuŋat tākaŋ ude nāmo kuŋatneŋ. Uwā āmawebetā nibāŋpāŋ wāpi biŋam ikekyāŋ niwerut yāŋkaŋ tek kāroŋi sākgāmān wādāwā ārowākaŋ āmawebe iŋamiken kuŋat tākaŋ. Ba kādet miŋin kuŋarirā āmawebetā yabāŋpāŋ yāniŋ oretta gāripi nadāk tākaŋ. Tāŋkaŋ kābeyā eni gānaŋ ba āŋnak-āŋnak pāhap tāk tākaŋ-ken āroŋpāŋ āma ārowanitā irani-ken itta gāripi nadāk tākaŋ. ⁴⁷ Āma udewani uwā webe kajattā eni gānaŋ āroŋkaŋ tuŋumi yāyomāgat tākaŋ. Ba āmawebetā nibāŋpāŋ āma siwoŋi yāŋ niwerut yāŋkaŋ yāŋpik man kāroŋi boham yāk tākaŋ. Āma udewani uwā Anututā kowata waki taŋi-inik api yāmek.

21

Anututa moner pekpek kādet bureni u jide?

Mak 12:41-44

¹ Jesutā ude yāŋkaŋ irirān āmawebe moner ikekyāŋ pābā moner i kudupi eni tāŋo moner kābot-ken peŋ irirā yabāŋkuk. ² Yabāŋ irirān webe kajat kubā moner tepi kubāgānpāŋ ābā kābot gānaŋ pewān āpmonkuŋ. Pewān āpmonjirān kaŋpāŋ Jesutā āmawebe yāwetkuk; ³⁻⁴ * Nāk bureni tāwetat; Webe kajat jāwāri ŋonitā peyak uwā ātu pāhaptā pekaŋ u yārepmiŋtak. Ātuwā moner taŋi it yāmikaŋ uken nanik tāpurigān pekaŋ. Upāŋkaŋ webe ŋonitā peyak uwā tāpuri it imiŋkuko udegān, kudup peŋpāŋ jāwāri-inik itak.

Kudupi eni uwā api tokāt maŋpek

⁵ Tānpākaŋ iwarāntākiyetā kudupi eni sākgāmān u kaŋkaŋ yāŋkuŋ; Sākgāmān! Moner Anututa biŋam pewani upāŋ tuŋum gāripi nikek yāpmāŋkaŋ mobā sākgāmān ukāt bok kudupi eni tāŋkuŋ yāk. ⁶ * Yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Imaka sākgāmān kākaŋ uduwā mādenā api tokāt maŋpek. Mobā uterak-terak itkaŋ uwā api erāŋ māneŋ. ⁷ Yāwānā iwarāntākiye ātutā iwetkuŋ; Yāwoŋārewani āma, yāyan uwā jidegān api ahāwek? Kudān jidewani ahāŋ nimiŋirān api kaŋpāŋ nadāne? ⁸ Yāwāwā yāwetkuk; Āmatā tāŋ-tāŋkatneŋo unita ket nadāŋkaŋ itkot. Āma māyaptā nāk wāpna terak man ŋode api tāwetneŋ; Nāk Jesu yāk. Ba kadāni pāhap tuān ābātak yāŋ api tāwetneŋ yāk. Upāŋkaŋ man u nadāŋ yāmineŋtawā. ⁹ Ba āmik pāhap-pāhap ahākaŋ yāŋ tāwetnayāŋ tākaŋ unita nāmo umuntāneŋ. Imaka umuri pāhap u intājukun ahānayāŋ tāŋopāŋkaŋ nākŋo ābākābāk kadāni uwā bārāneŋ nāmo api ahāwek.

¹⁰ Tāŋkaŋ kubā ŋode yāwetgān tāŋkuk; Bureni, kome kubātā kubākāt āmik pāhap api tāneŋ. Ba āma ānok kubātā kubākāt āmik api tāneŋ. ¹¹ Kadāni

* **21:3-4:** 2Ko 8:12 * **21:6:** Luk 19:44

uken kenäj tañj api kwaiwek. Ba kome ätuken nakta jop api itneñ ba käyäm wakiwaki api ahäj yämineñ. Ba kudän kudupi umuri pähap mebäri mebäri kunum terak ahäjirä api yabäneñ. ¹² Täñpakañ imaka umuri pähap u nämo ahäjirä ämatä tepmäñjtpäj kädet wakiwaki api täñ tamineñ. Goret täkañ yäñpäj käbeyä eni täño äma ekäni ekäni injamiken tepmanpakañ manjin api yäpmäj danineñ. Täñpäj komi eni gänañ api tepmanej. Ba kome täño intäjukun ämakät gapman ämatä intäño mebäri nadäkta api täwet yabäneñ. Bureni, näka nadäj namikinik täñpeñ kuñatnayäj täño unita udewä api täñ tamineñ. ¹³ Kädet udewani täwoñärenayäj täño uwä in näkño wäpna biñam api yäñahäneñ. ¹⁴ * Täñpakañ bäräpi u nämo ahäj taminjirän intäjukunä manken itnayäj täkamäj uwä man jide api yäne yäj nadäwätäk nämo täneñ. ¹⁵ * Nämo, kadäni uken näkña-tägän mejin api täñpidäm täwet ba nadäk-nadäk api tamet. Ude täñ taminjira iwanjijetä man yäñahänayäj täkañ u nadäjkañ yäpmäj äpna yäñjat api täñpä waney. ¹⁶ * Kadäni uken nanjiye menjiye ba notjiye äwänjiye ba äma ätu unita iwan api täñ tamineñ. Ba in ätu kumäj-kumäj api tadäpneñ. ¹⁷ In näkño wäpna biñam yäpmäj kuñatnayäj täkañ unita komi api tamineñ. ¹⁸ * Ude täñ taminayäj täkañ upäñkañ gupjin moräk täpuri kubä nämo api paorek. ¹⁹ * Nadäk-nadäkjin näkken kehäromi peñ yäpmäj kuñatnayäj täkañ uwä säkgämän api itneñ.

Jesutä Jerusalem api wawek yäj yäjguk

²⁰ Upäñkañ guñ äbot täño komi ämatä päbä Jerusalem yotpärare ño it gwäjinjirä ñode yabäñpäj-nadäneñ; Kome ño apiño wawayäj yäj nadäneñ. ²¹ Kadäni ugän ämawebe yotpärare ini ño irani in akumañ kañ kut. Täñpäj ämawebe Judia komeken nanik u imaka, bäräreñ akumañ kome ño peñpeñ banken kañ kut. Täñkañ kome kukñi käda nanik Jerusalem amneñtawä! ²² * Nadäkañ? Komi bäräpi u ahäjirän kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni Anutu täño man terak bian kudän täwani u bureni-inik api ahäwek. ²³ * Butewaki! Webe nanak kok ikek ba ironji paki nikek u bäräpi-inik api nadäneñ! Ekänitä kokwawak nadäjirän imaka umuri pähap kome ñonitäño ämawebe terak api ahäwek. ²⁴ * Täñpakañ kadäni uken ätuwä ämikken mujuk terak api kumneñ. Ätuwä guñ äbotken naniktä yämagut päñku ini irani-ken yepmanpäj komi piä api yämineñ. Guñ äbot unitä Jerusalem yotpärare ño täñpä wawäpäj inita biñam yäpmänpäj kadäni karonji it yäpmäj äronjirä kadäni Anututä nadätaken api tärewek.

Jesu täño äbäk-äbäka man

Mat 24:29-35; Mak 13:24-31

²⁵ * Eruk, kadäni uken edap dapuri ba komepak ba guktä inide kubä api ahäneñ. Kome terak gwägu pähaptä mämä pähap täñjirän ämawebe api umuntäneñ. Umuntanpäj jide täne yäj api nadäneñ. ²⁶ Täñpäj edap, komepak guktä waren täñjirä kome terak ño jide ahätak yäj nadäñpäj bumta api umuntäneñ. ²⁷ * Täñuruk-uruk ude ahäjirän Äma Bureni-inik uwä gubam terak kehäromi epmäget kudän nikek abäjirän api käneñ. ²⁸ * Unita umuri

* **21:14:** Luk 12:11-12 * **21:15:** Apos 6:10 * **21:16:** Mat 10:21-22 * **21:18:** 1Sml 14:45;

Luk 12:7 * **21:19:** Hib 10:36 * **21:22:** Lo 32:35; Jer 5:29, 46:10; Hos 9:7 * **21:23:** 1Ko

7:26 * **21:24:** Esr 9:7; Sam 79:1; Ais 63:18; Rom 11:25; Rev 11:2 * **21:25:** Sam 46:2-3; Sam 65:7-8

* **21:27:** Dan 7:13; Mat 26:64; Rev 1:7 * **21:28:** Rom 13:11

unitä ahäj tamiñirän nämo umuntäneñ. Nämo, bänepjin pidäm tawäpäñ ñode kañ nadäwut; Eruk, Anututä waki ñoken nanik nimagurayäj keräp täyak yäj kañ nadäwut.

²⁹ Man u yäwetpäñ manbiñam kubä ñode yäwetkuk; Wama päya ño ba päya ätu täño mebari yabähpäñ-nadäwut. ³⁰ Dätäkita ahäjirä Soropek kadäni keräp täyak yäj nadäk täkañ. ³¹ Eruk, udegän imaka umuri u ahänayäj täkañ u yabähpäñ Anututä intäjukun itkañ yabäh yäwat piä kehäromi täñpayäj täyak u tuän keräp täyak yäj api nadäneñ. ³² Näk bureni täwetat; Ämawebe apiño itkañ u kudup nämo kumäjirä imaka yäyat u api ahäj moreneñ. ³³* Täñpäkañ kunum kenta kome u bok api paotdeño upäjkañ mena jinom u nämoinik api paorek.

Ket nadähpäñ itneñ

³⁴* Unita in ket nadäñkañ itkot! In ketem ume naknak unitagän kadäni nämo irepmittenñ. Ba imaka guptagän nadäwätäk nämo täneñ. Ude tänyäjñ täño uwä nadäk-nadäkjin unitagän api penenñ. Ude täñpäñ tuñum nämo täñkañ irirä kadäni pähap api ahäj tamek. ³⁵ Kadäni pähap u buñepta tom pit kubägän däpmäk täkañ udegän ämawebe kudup api ahäj yämek. ³⁶* Unita ket täñpäñ nadähjit nadähjit kañ kuñarut. Ba imaka umuri pähap u ahäj taminayäj täkañ u gänäñ kehärom tañpäñ itta Ekäniken yäjapik täkot. Ude täñpäñ it yäpmäj kuñtängän Äma Bureni-inik injamiken api ahäneñ.

³⁷* Täñpäkañ kepma kepma kudupi yotken Jesutä ämawebe yäwetpäñ yäwoñäre k tak täñkukonik. Täñkañ bipani bipani uwä yepmañpeñ päñku pom kubä wäpi Olip uken äro it täñkukonik. ³⁸ U irän täreñirän tamimañ-inik apämañ päñku kudupi yotken it täñkukonik. U irirän ämawebetä mani biñam nadäkta äbäk täñkuñonik.

22

Satantä Judas bänepi-ken äpmonjuk

Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53

¹ Täñpäñ orekirit kadäni kubä wäpi Pasova ba Käräga yiskät nämo awähurani täño äñnak-äñnak kadäni keräp tañkuk. ²* Täñkañ bämop äma ätukät Baga man yäwoñärewani ämatä jide täñpäñ Jesu utpena kañ paorek yähpäñ kädetta wäyäkñeñkuño upäjkañ ämawebeta umuntañkuñ.

³⁻⁴* Ude täñ yäpmäj kuñirä Satantä Jesu iniken iwaräntäki kubä wäpi Judas, Kariot komeken nanik, u bänepi-ken äpmonjuk. Bänepi-ken äpmonpäñkañ Judastä Jesu bämop äma intäjukun täñpani ba kudupi eñi täño watä äma u keriken pekta päñku man yäwetkuk. ⁵ Yäwerän nadähpäñ bänep täga pähap nadäh imiñpäñ kowata gwäki imikta yäntäreñkuñ. ⁶ Yäntäreñ imäwä Judas täga nadähkañ ämawebe kañpäñ nadäk nämo täñjirä kähop iwan keriken terak kañ pewa yähpäñ Jesu iwaräntäj yäpmäj kuñatkuñ.

Pasova ketem nakta tuñum täñkuñ

Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30

⁷* Täñpäkañ Käräga yiskät nämo awähurani täño äñnak-äñnak kadäni yäput peñkuñ. Orekirit kadäni udeken Juda ämatä Pasova orekirit kadäni täño

* **21:33:** Luk 16:17 * **21:34:** Mat 24:48-50; Mak 4:19; Luk 17:27; 1Te 5:3 * **21:36:** Mak 13:33; Rev 6:17 * **21:37:** Luk 19:47 * **22:2:** Luk 20:19 * **22:3-4:** Jon 13:2,27 * **22:7:** Kis 12:1-27

mebäri nadänpäj yawak gubanĵi däp mänpäj dubik täņkuņonik. ⁸ Eruk, kädet u iwatpäj Jesutä Pita kenta Jon űode yäwetpäj peņ yäwet-pewän kuņkumän; Ek kuņkaņ Pasova täņo tom ketem täņ tuņum täkon. Täņirän nintä ärenakaņ kaņ näna. ⁹ Yäwänä yarä unitä űode iwetkumän; Eņi deken päņku Pasova täņo ketem täņtuņum tädayäj?

¹⁰ Yäwänä Jesutä yäwetkuk; Ek yotpärare-ken äronkaņ äma kubä ume käbot ikek kaņpäņä äma u iwat yäpmäj kuņjirän eņi kubä gänaņ ärowänä ugän kaņ iwarun. ¹¹ Äronpäņä eņi mähe mi űode kaņ iwerun; Yäjpäņ-yäwonäre k ämatä űode yäyak; Eņi deken näkkät näwaräntäknaye-kät Pasova täņo ketem nänayäj? ¹² Ude iweränkaņ eņi däpän taņi, äņnak-äņnak täņo tuņum ikek kubä täwonärewänkaņ Pasova täņo ketem uken kaņ täņtuņum tawun.

¹³ * Jesutä ude yäweränkaņ Pita kenta Jon päņku yäjku udegän kaņ-ahänpäj Pasova täņo ketem täņtuņum taņ itkumän.

Ekäni täņo äņnak-äņnak unitäņo man

Mat 26:47-56; Mak 14:2-26; Jon 18:3-11

¹⁴ Eruk kadäni ahäņirän Jesu iwaräntäkiye ätu yäwän yäpmäj päro eņi u gänaņ maņitkaņ ketem u penta naņkuņ. ¹⁵ Ketem naņ itkaņ Jesutä űode yäwetkuk; Komi nadäwayäj täyat u keräp täyak unita Pasova äņnak-äņnak űowä inkät bok nakta gäripi taņi nadäj yäpmäj kuņatkut. ¹⁶ * Näk bureni täwetat. Näk Pasova ketem inkät äneņi nämo naņkaņ it yäpmäj kuņtäņgän Anututä intäjukun itkaņ ämawebeniye yabäj yäwarayäj täyak-ken uken Pasova täņo mebäri kwawak api ahäwek.

¹⁷ Ude yänpäj wain ume yäp mänpäj Anutu-ken bänep täga man yäjpäņ űode yäwetpäj yämiņkuk; In kuduptagän űo yäp mänpäj naņput. ¹⁸ Näk wain ume äneņi nämo naņira Anututä intäjukun itkaņ yabäj yäwat piäni kehäromi täņpayäj täyak u kwawak api pewän ahäwek.

¹⁹ * Jesutä ude yänpäj käräga kubä yäp mäņkaņ Anutu bänep täga man iwetkaņ tokät jukutpäj iwaräntäkiyeta űode yäwetpäj yämiņtäņ kuņkuk; űowä näkņo gupna. U inta yänpäj taņiņ kirewani. űo naņkaņ näka nadäņpeņ kaņ kuņat täņput. ²⁰ Eruk ketem naņ paotpäj Jesutä wain ume yäp mänpäj udegän yämiņpäņ yäjku; űowä Anututä ämawebe-kät topmäk-topmäk kodaki täyak u täņkehärom takta. Topmäk-topmäk kodaki uwä nägätna inta yänpäj piwayäj täyat uterak wohutak.

²¹ * Ude yänpäj yäjku; In nadäkaņ? Äma näkkät käräga gäpe kubägän näkamäk űonitä iwan kerik-ken nepmaņpayäj. ²² Äma Bureni-inik uwä kädet yäj imani udegän api iwarek. Upäņkaņä äma iwan kerik terak nepmaņpayäj täyak u kowata jide kubä api yäpek? ²³ Ude yäwän nadäņkaņ iwaräntäkiyeta inä näwetgäwet űode täņku; Ninken nanik netätä ude api täņpek? yäj yäjku.

Intäjukun irit täņo man

Mat 20:25-28; Mak 10:42-45

²⁴ * Täņpäņ iwaräntäkiye uwä ninken nanik netä intäjukun itak yänpäj man wärat-wärat täņku. ²⁵ * Täņirä Jesutä űode yäwetkuk; In nadäkaņ? Kome terak nanik intäjukun ämatä ämawebeta ärowani täņ yämik täkaņ. Täņkaņ inita űode yäk täkaņ; Nin ämawebe täņo täņkentäk bureni yäj yäk täkaņ. ²⁶ * Upäņkaņ

* 22:13: Luk 19:32 * 22:16: Luk 13:29 * 22:19: Luk 24:30 * 22:21: Sam 41:9; Jon 13:21-22

* 22:24: Luk 9:46 * 22:25: Mat 20:25-27; Mak 10:42-45 * 22:26: Mat 23:11; Mak 9:35

inken ude nāmo ahāwek. Inken nanik kubätä äma ekāni ude itpānjā intāņo māden nanik ude kuņarek. Ba in kubätä intājukun itpānjā eruk noriye tāņo watā äma jopi ude kuņarek. ²⁷ * Eruk, unita jide nadākaņ? Netätä ärowani itak? Äma wāpi nikek jop ittāņgān ketem nak tākaņ unitā ärowani ba, watā äma ketem ijik-ijik tāk tākaņ unitā ärowani? Jop itkaņ nak tākaņ inā unitā ärowani yāņ nadāk tākaņ. Tāņ, nāhā ude nāmo tāk tāyat. Nākā in bāmopjin-ken watā äma jopi ude kuņat tāyat.

²⁸ Tāņpākaņ bārāpi mebāri mebāri ahāņ namik tākaņ uwā inā nāmo nabākātāk tākaņ. ²⁹ * Tāņirā nanatā nāk intājukun itkaņ kaņiwat piā kehāromi tākta wāp namin̄kuko udegān in nākkāt bok kaņiwat piā u tākta wāp biņam tamitat. ³⁰ * Ude tāņ tamitat unita intājukun irayāņ tāyat-ken uken nākkāt bok bāgup kubā-kengān ketem penta api nak tāne. Ba Isrel ābot 12 unitāņo intājukun äma api itneņ.

Jesu Pitatā nāka äwo api yāwek yāņ yāņkuk

Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38

³¹ * Jesutā ude yāņpāņ Saimon iwetkuk; Saimon, Satantā in tāņpāņ-tabāwayāņ yāyak. Ämatā wit mujipi-kāt gupi yāpmāņ danik tākaņ ude tāņpayāņ nadātak. ³² * Unita Saimon nanakna, nadākinikka paorānpāņ bānepka gapun tāwek yāņpāņ gāka Nanaken yāņapik man yāt. Ude tāro unita gāk āneņi nākken ābayāņ tāyan-ken uken Anutu tāņo man kādet notkaye yāwet tāpānek kaņ tā.

³³ * Ude yāwānā Pitatā ņode iwetkuk; Ekāni gākā komi eņiken iriwā nāk komi eņiken bok itta pidām tāyat. Ba gāk gutpāņ nāk imaka nutta yāwāwā api pidām tāwet. ³⁴ Yāwānā Jesutā iwetkuk; Pita, ņode gāwera nadā. Apiņo bipani purup gera nāmo yāņirān gākā kadāni yarākubā wāpna kābop pewayāņ.

³⁵ * Ude yāņpāņ yāwetkuk; Nākā moneņ, kuroņjin ārārani ba yākta yājiwātpāņ jop taniņ kireņpewa kuņkuņ-ken uken imaka kubāta wāyākneņkuņ ba nāmo? Yāwānā Nāmo yāņ iwetkuņ. ³⁶ * Yāņirā Jesutā man kubā ņode yāwetgān tāņkuk; Eruk apiņo-ken kubätä moneņ it imānā yāpmāņkaņ kuņaton. Ba kubätä yāk kubā it imānā udegān tageņkaņ kuņaton. Ba kubā tāņo kadā ämik tākta nāmo it imānā iniken teki punin nanik yāņopmāņpāņ ämata yāmin̄pāņ moneņ yāpmāņkaņ kadā kubā suwatōn. ³⁷ * U imata, Anutu tāņo man ņode kudān tāwani; Kubo ämata tāņ yāmik tākaņ ude tāņ imiņkuņ. Eruk, man uwā nākken bureni-inik ahākta yāwani. Nāka man yāwani uwā kudup bureni ahāwayāņ. ³⁸ Jesutā ude yāwerānā iwetkuņ; Ekāni, ņo ka! Kadā yarā in̄itkamāņ ņo! Yāwāwā yāņkuk; Täga, man u pewut! yāk.

Olip pomken Jesu nani-ken yāņapiņkuk

Mat 26:36-46; Mak 14:32-42

³⁹⁻⁴⁰ * Tāņpāņ Jesu bipani bipani tāk tāņkuko udegān yotpārare peņpeņ Olip pomken āroņirān iwarāntākiye iwatkuņ. Bāgup it tāņkuk-ken u ahānpāņ iwarāntākiye ņode yāwetkuk; In tāņyabāk-ken kwitanen̄ta Anutu-ken yāņapik man yāwut.

⁴¹ Eruk Jesu inigān ātukāt kuņpāņā gukut imāpmok tāņpāņ yāņapik man ņode yāņkuk; ⁴² * Nana, täga yāņ nadāņpāņā gāk nadāņ namin̄jiri komi nadāwayāņ

* 22:27: Jon 13:12-15 * 22:29: Luk 12:32 * 22:30: Mat 19:28 * 22:31: 2Ko 2:11 * 22:32: Jon 17:11,15,20; Sam 51:13 * 22:33: Luk 22:54 * 22:35: Luk 9:3, 10:4 * 22:36: Luk 22:49
* 22:37: Ais 53:12; Luk 22:52 * 22:39-40: Luk 21:37; Jon 18:1 * 22:42: Mat 6:10

täyat u kan närepmirän. Upänkan näkno nadäk nämö, gäkaken nadäk kan ahawän. ⁴³ Ude yänirän kunum gānañ nanik añero kubätä päpä tñkentāñ imiñkuk. ⁴⁴ Täñpānkan bānepitā komi pähap nadāñkan gwāk pimiñpāñ yāñapik man kehāromigāñ yāñirāñ woñ bumta imātkuko uwā nāgāt bumik unitā kome terak mankuñ. ⁴⁵ Täñpāñ yāñapik man yāñtāngāñ akumañ iwarāntākiyetā itkuñ-ken u kuñpāñ yabāñkuk; Butewaki nadāñ bārāp tāñpāñ pat irirā. ⁴⁶ Pat irirā ābā yabāñpāñ yāwetkuk; In imata dāpmon pat itkan? Täñyabāk-ken kwitanenña akuñpāñ yāñapik man yāwut!

Judastā Jesu iwan kerī terak teñkuk
Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:3-11

⁴⁷ Täñpāñ Jesutā man ude yāñ irirāñ iwarāntākiye uken nanik kubā wāpi Judas unitā āma ābot yāñ-yāñkat yāpmāñ ābāñkan Judas ini Jesu bayāñ imiñpāñ iniñ orerayāñ nadāñkan dubini-ken ābuk. ⁴⁸ Ābānā Jesutā iwetkuk; Judas, gāk Āma Bureni-inik iwan kerī terak tewa yāñpāñ naniñ oretan? ⁴⁹ * Täñpānkan iwarāntākiye Jesu-kāt penta itkuño unitā iwan päke u yabāñpāñ Jesu iwetkuñ; Ekāni, iwan ño kadätä dāpna? ⁵⁰ Ude yāñpāñ iwarāntāki kubätä bāmop āma kubā tāño watā āma kubā ura yāñkat jukuni bure kādapāñ painkuk.

⁵¹ Täñirāñ Jesutā kanpāñ yāñkuk; Ai! Ude tāñpeno! Ude yāñpāñ āma u jukuni yāpmāñpāñ āneñi irani ude peñ imiñkuk. ⁵² * Tāñkan bāmop āma, Juda tāño āma ekāni ekāni-kāt kudupi eni tāño komi āma Jesu initta ābuño u Jesutā ñode yāwetkuk; Intā nabāwā nāk kubo āma āmik tāñpani ude tāñpapāñ kadā boham nitek nutnayāñ ābākan? ⁵³ Nāk kepmani kepmani kudupi eni gānañ āronkan inkāt āmawebe Anutu tāño man yāwetpāñ yāwoñārek tāk tāñkut-ken ugāñ nämö nepmāñitkuño u. Upāñkan intā piājin tākta kadāni ahātak. Uwā bipmāñ urani tāño kehāromi ubayāñ!

Pitatā Jesu wāpi kābop peñkuk

Mat 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Jon 18:12-18,25-27

⁵⁴ * Ude tāñpāñ Jesu init yāpmāñ bāmop āma intājukun tāñpanitā eni gānañ āronkuñ. Tāñirā Pita uwā bankentā yabāñit yabāñit yāwatkuk. ⁵⁵ Täñirāñ komi āma yewa gānañ āro kādāp ijiñpāñ āñāriñ irirā Pita imaka, āro bāmopi-ken itpāñ kādāp penta āñāriñ itkuñ. ⁵⁶ * Āñāriñ irirā eni unitāño watā webe kubätä ket tāñpāñ kanpāñ yāñkuk; Āma ukāt kuñarani kubā ño yāk.

⁵⁷ Yāwānā Pitatā yāñkuk; Wanotna, nāk āma u nämö kak täyat yāk. ⁵⁸ Ude yāñpāñ ātu irirāñ āma kubätä kanpāñ yāñkuk; Bureni, gāk unitā ābotken nanik yāk. Yāwānā Pitatā yāñkuk; Notnapak, jop yāyan yāk. Nāk nämö! ⁵⁹ Täñirāñ māden āma kubätä ābāñpāñ kehāromigāñ ñode yāñkuk; Ai! yāk. Āma ño bureni-inik ukāt kuñarani. Uwā Galili āmagāñ yāk.

⁶⁰ Yāwānā Pitatā yāñkuk; Notnapak, gāk man ño yāñiri tāñguñ täyat yāk. Yāñirāñ uteragāñ puruptā gera yāñkuk. ⁶¹ * Täñpākan Ekānitā āyāñutpāñ Pitaken dapun tāñirāñ Pitawā Ekānitā man ñode iwetkuko u nadāwāñ pewaykuñ; Purup man nämö yāñirāñ gāk kadāni yarākubā nākno wāpna kābop tēwāyāñ yāk. ⁶² Man u juku piñpāñ bānepi-ken jāgāmi pähap nadāñpāñ āpāmañ pāñku konām bumta kotkuk.

* **22:49:** Luk 22:36   * **22:52:** Luk 22:37; Jon 7:30, 8:20; Kol 1:13   * **22:54:** Sam 31:11; Luk 22:33

* **22:56:** Apos 4:13   * **22:61:** Luk 22:34

Jesuta waki mebäri mebäri täj iminḵuḵ

Mat 26:67-68; Mak 14:53-65; Jon 18:19-24

⁶³⁻⁶⁴ Tänpäkaḵ äma Jesu kaḵ gwäjiḵ itkuḵo u sära man iwetpāḵ iḵami dapun tektä tänpipiḵkaḵ utpāḵ iwetkuḵ; Gäk profet unita äma gutak unitäḵo wäpi niwet! yäk. ⁶⁵ Täḵkaḵ ugän nämo. Yäḵärok man wakiwaki imaka, bumta iwetkuḵ.

⁶⁶ Ude täḵirä kome yäḵeḵirän äma ekäni ekäni, bä mop äma intäjukun täḵpani-kät Baga man yäwoḵäremani äma kudup man käbeyä täḵpāḵ Jesu yäḵikḵat yäpmāḵ äronpāḵ man ḵode iwetkuḵ; ⁶⁷ * Gäk Kristo täḵpāwä yäḵahāḵpāḵ niwet yäk. Yäwäwä yäwetkuḵ; Näk Kristo yäḵ täwerawä täga nämo nadāḵ naminayāḵ.

⁶⁸ Ba täwet yabäk täḵira kukḵini täga nämo näwetnayāḵ. ⁶⁹ * Upāḵkaḵ ḵode täwera nadāwut; Apinḵo yäput penpāḵ Äma Bureni-inik uwä Anutu kehäromi mäḵemi keru bure käda itpāḵ tärek-täreki nämo api it yäpmāḵ ärowek.

⁷⁰ * Ude yäwän nadāḵpāḵ kuduḵtagän ḵode iwetkuḵ; Gäk Äma Bureni-inik u? Yäwäwä yäḵkuk; Yäkaḵ ubayāḵ. ⁷¹ Yäwänä yäḵkuḵ; Imata mangämän wari yäne? Ḷo ini menitä yäḵirän nadākamāḵ uba yäk.

23

Jesu Pailat ba Herot iḵamiken itkuk

Mat 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38

¹ Eruk, käbeyä täḵ itkuḵo u kuduḵtagän akuḵ-kireḵpāḵ Jesu yäḵikḵat yäpmāḵ pāḵku Pailat iḵamiken teḵkuḵ. ² * Uken pāḵku itpāḵ ḵode yäḵpāḵ manken teḵkuḵ; Äma ḵonitāḵo mebäri ḵode pätak; Äma ḵo nin täḵo ämawebeniye nadāk-nadāki täḵkurāk tak täyak. Täḵkaḵ Rom täḵo intäjukun äma Sisa unita takis monē penētawä yäḵ yäḵiwät tak täyak yäk. Täḵkaḵä inita ḵode yäk täyak, Näk äbäkta yäwani Kristo u, intäjukun äma kubä yäḵ yäk täyak. ³ * Ude yäwäwä Pailattä Jesu iwet yabāḵkuk; Gäk Juda täḵo intäjukun äma ba? Yäwänä Jesutä iwetkuḵ; Yäyan ubayāḵ. ⁴ Yäwänä Pailattä bä mop äma ba äma äbot itkuḵo u kudup ḵode yäwetkuḵ; Näk äma ḵonitāḵo momita wäyäkḵewa wakaḵ yäk.

⁵ Pailattä ude yäwetkuko upāḵkaḵ kehärom täḵpāḵ yäḵkuḵ; Ude nämo! U äma yäḵ-yäkḵarirän manitä nintä komeḵ ahāḵ moretak yäk. U Galili kome-kentä yäput penpāḵ täḵ yäpmāḵ äbāḵ täyon Judia komeken ḵo udegän ahätak yäk.

⁶ Ude yäwäwä Pailattä äneḵi yäwet yabāḵkuk; Äma ḵo Galili komeken nanik ba? ⁷ * U Galili komeken nanik bureni täḵpänä, eruk, näkä unitāḵo mebäri nadākta nämo yäwani. U kome Herottä yabāḵ yawat täyak u nanik unita Herottä man piäken kwän yäk. Tänpäkaḵ kadäni uken Herot Jerusalem yotpärare-ken itkuko unita Jesu Herotken tewän kuḵkuk. ⁸ * Täḵirän Herot uwä Jesu kaḵpāḵ bänep täga nadāḵkuk. U Jesu täḵo biḵam mäyap nadāk täḵkuko unita u kakta gäripi nadāḵ yäpmāḵ äbuk. Imata Jesutä kudän kudupi kubä täḵirän käwayāḵ gäripi nadāḵkuk. ⁹ Täḵpāḵ Jesu man mebäri mebäri iwet yabāḵirän kowata man kubä nämo iwetkuḵ. ¹⁰ Man kum irirän Baga man nadāwani ämakät bä mop äma intäjukun täḵpani uken itkuḵo u nadāḵkaḵ Jesu terak man mebäri mebäri wohutpāḵ gera terak yäput iwetkuḵ. ¹¹ Täḵirä Herot-kät komi ämatä Jesuta waki täḵ iminḵpāḵ sära man iwetkuḵ. Ude täḵkaḵ

* 22:67: Jon 3:12, 8:45; Jon 10:24 * 22:69: Apos 7:56 * 22:70: Luk 4:3,9 * 23:2: Luk 20:25

* 23:3: 1Ti 6:13 * 23:7: Luk 3:1 * 23:8: Luk 9:9

äma ekäni täño tek täñ iminpäñ Pailat-ken äneñi yänikñat yäpämäñ kuñkuñ. ¹² Täñpäkañ kadäni ukengän Pailat kenta Herot not täñpäñ bänep kubägän penkumän. Bian ini-ini itkumänopäñ kadäni ugän not täñkumän.

Jesu kumäñ-kumäñ utta Pailattä yäñtäreñkuk

Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:39-19:16

¹³ Täñpäñ Pailat uwä Juda täño äma ekäni ekäni-kät bämop äma intäjukun täñpani ba ämawebe päke itkuño u yäñpewän dubini-kengän äbuñ. ¹⁴ Täñpäñ ñode yäwetkuk; In äma ño ämawebe yäñ-yäkñarani täk täyak yäñ yäñpäñ näkken yäpämäñ äbäñ yäk. Upäñkañ näkä in inamjin-ken mebäritä iwet yabätken momini kubä nämo kañ-ahätat yäk. ¹⁵ Täñkañ Herot udegän, mominita wäyäkñewän wawäpäñ ninken äneñi tewän äbätak yäk. Unita jide? Momi kubä nämo täñkukopäñ imata jop kumäñ-kumäñ utnek? ¹⁶⁻¹⁷ Eruk, komi äma yäwera iwänaptä jop päripäkañ pit ima yäk. ¹⁸ Ämawebetä ude nadäñpäñ kuduaptagän bänepi wawäpäñ gera ñode yäñkuñ; U paorän! U paoränkañ Barabaspäñ pit nimi! yäñ yäñkuñ. ¹⁹ Barabas uwä noriye-kät yotpärare bämopi-ken ämik pewä ahäwäpäñ äma kubä kumäñ-kumäñ utpewän komi eniken teñkuñ.

²⁰ Täñpäkañ Pailattä Jesu pit imayäñ nadäñkuko unita ämawebe päke u yäwetkuk. ²¹ Yäweränä äneñi gera kehäromigän yäñkuñ; Päya kwakäp terak kumäñ-kumäñ ut! ²² Yäñirä Pailattä äneñi yäwet yabäk ñode täñkuk; Waki kubä jide täñkukta? Näk nadäñjira momi nitek bumik nämo täyak. Unita komi äma yäniñ kirewa iwänap-tägän päripäkañ kañ tewa yäpämäñ kwän yäk.

²³⁻²⁴ Ude yäwänä mani utpäñ kuduaptagän gera täñpäñ ñode yäñkuñ; Päya kwakäp terak kumbän! yäk. Gera tañi pen yäñtäñ kuñtäko Pailattä iniken gärip iwarut yäñpäñ yäñtäreñ yämiñkuk. ²⁵ Täñkañ mani buraminpäñ äma ämik pewän ahäwänpäñ äma kubä kumäñ-kumäñ urani wäpi Barabas u pit iminpäñ yäniñ kireñkuk. Täñpäñ Jesu uwä kumäkta yäñtäreñpäñ komi ämata yämiñkuk.

Jesu päya kwakäp terak utpewä kumbuk

Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27

²⁶ Täñpäkañ komi ämatä Jesu yänikñat yäpämäñ kuñtäñgän kädet miñin äma kubä kañ-ahäñkuñ. Äma uwä wäpi Saimon, Sairini yotpärare-ken nanik. Uwä piäken naniktä äbäñirän kañpäñ Jesu täño päya kwakäp piriken pewä buramiñkañ Jesu mädengän iwatkuk.

²⁷ Täñpäkañ ämawebe äbot pähaptä iwatkun. Iwarän täñkañ webe ätu konäm butewaki täñtäñ iwatkun. ²⁸ Konäm kottäñ iwarirä Jesutä äyänutpäñ yabäñpäñ ñode yäwetkuk; Jerusalem webe kwayak, in näka kotneño. Nämo, injinta ba äpetjiye nanakta korut. ^{29*} In nadäkañ? Kadäni keräp tañjirän webe nanak bäyawanitä ñode api yäneñ; Äruñ kuñatnañi takamäñonik yäk.

³⁰ Täñkañ pom käronji tokät päbä nin yejämbut!

Ba geñi kwähärepe duñpäñ nin yäpämäñ päñku gänañ umu yejämbut! yäk.

Hos 10:8

^{31*} Upäñkañ kadäni täga bumik-ken ude yänayäñ täño uwä kadäni wakikenä jide api yäneñ?

³² Täñpäkañ waki täñpani yaräkät Jesu-kät penta däpnayäñ yäñ-yäkñat yäpämäñ kuñkuñ. ³³ Yäñ-yäkñat yäpämäñ kome kubä wäpi Gwäki Kokäp uken kuñkuñ. Uken ahäñpäñä Jesu päya kwakäp terak utkuñ. Ba waki täñpani yarä,

* 23:29: Luk 21:23; Rev 6:16 * 23:31: 1Pi 4:17

kubä kukņi kubä kukņi yepmanpāņ bok dāpuņ. ³⁴* Tāņpākaņ Jesutā yāņapik man ņode yāņkuk; Nan! Waki tāņ namikaņ ņo nāmo nadāņkaņ tākaņ unita momini peņ yāmi. Yāņjirān komi āma teki yāpmākta nārepmirek gārepmirek tāņkuņ. ³⁵* Tāņpāņ āmawebe bumta ini ugān itpāņ yabāņjirā Juda tāņo āma ekāni ekānitā Jesu sāra ņode iwetkuņ; Āma ņowā ābākta yāwani Kristo tāņpāwā iniken gupi tāņkentāwānā. U āmagān tāņkentāņ yāmik tāņkukopāņ iniken gupi tāņkentāktawā tāņpān wakaņ yāk.

³⁶* Yāņjirā komi āmatā udegān Jesu yāņārok man iwetkaņ dubini-ken ābāņpāņ wain ume jāgāmi iminayāņ tāņkuņ. ³⁷ Tāņpāņ yāņkuņ; Gāk Juda āma tāņo intājukun āma bureni u tāņpāwā gākņa gupka tāņkentāwā yāk. ³⁸ Tāņpāņ Jesu gwāki punin kādawā man kudān ņode kudān tāņkuņ;

ņowā JUDA Āmawebe TĀŅO INTĀJUKUN ĀMA.

³⁹ Ude tāņjirā waki tāņpani yarā u kubātā pāya kwakāp terak itkaņ Jesu yāņārok man ņode iwetkuk; Gāk Kristo tāņpāwā gākņa gupka tāņkentāņpāņ nek imaka, tāņkentāņ nimi! yāk. ⁴⁰ Ude yāwānā noripaki kubātā ibeņpāņ ņode iwetkuk; Nek penta nidāpmākta biņam yāwanipāņ, gāk man ude yāyan uwā Anututa nāmo umuntāyan? ⁴¹ Nek momineкта tāga nidāpmāņkaņ. Upāņ āma ņowā momi kubā nāmo tāņkukopāņ jop utkaņ yāk. ⁴²* Ude yāņkaņ yāņkuk; Jesu, gāk intājukun itkaņ wāpka biņam ikek irayāņ tāyan-ken uken nāka kaņ nadāņ nam yāk. ⁴³ Yāwānā Jesutā iwetkuk; Nāk bureni gāwera; Apinogān nākkāt irit bāgup tāgaken bok itdayāņ yāk.

Jesu kumbuk

Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30

⁴⁴⁻⁴⁵* * Tāņpāņ kome kepma bāmopi tāņjirān kome dapuri kumbuk. Kumāņjirān kome kudup bipmāņ utpāņ it yāpmāņ kuņjirān 3'kirok tāņkuk. Tāņjirān kudupi eņi gānaņ tek taņi bagata pewā wādāwani u punin ununitā komen umu ini wewān tāreņkuņ. ⁴⁶* Tāņjirān Jesutā gera yāņpāņ yāņkuk; Nan! Kehāromina ketka-ken peyat! Ude yāņpāņ kumbuk.

⁴⁷ Tāņjirān komi āma kubā watāni itkuko unitā u kaņpāņ nadāņkaņ Anutu inin oretpāņ yāņkuk; Bureni-inik! Āma ņo momini nāmo.

⁴⁸* Tāņpākaņ āmawebe ātu kaņ itkuņo unitā imaka ahāņkuko u kaņpāņ butewaki nadāņpāņ kupāņi weņpeņ eņini-ken kuņtāņpā kuņkuņ. ⁴⁹* Tāņpākaņ Jesuta not tāņ imik tāņkuņo u ba, Galili komeken nanik webe ātu iwat yāpmāņ ābuņo u imaka banken itkaņ imaka ahāņkuņo u kaņpāņ nadāk tāņkuņ.

Jesu āneņkuņ

Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42

⁵⁰ Tāņpākaņ āma kubā ukāt penta itkuņo wāpi Josep. Āma uwā Judia komeken yotpārare kubā wāpi Arimatea uken nanik. Uwā Juda tāņo āma ekāni ekāni unitā ābotken nanik. U āma tāga, Anututa nadāņ iminpeņ kuņjarani.

⁵¹* Tāņpākaņ noriyetā Jesu man iwetpāņ iwan kerik-ken peņjirā nadāwān nāmo tāgaņkuk. Nāmo, u Anututā intājukun itkaņ yabāņ yāwat piāni kwawak ahāņjirān kakta itsāmāntāņ kuņat tāņkukonik. ⁵² Eruk, āma unitā Pailat-ken pāņku Jesu tāņo komegup yāpayāņ iwet yabāņkuk. ⁵³ Iwerān nadāņ imānkaņ

* **23:34:** Ais 53:12; Mat 5:44; Apos 7:60; Sam 22:18 * **23:35:** Sam 22:7-8 * **23:36:** Sam 69:21

* **23:42:** Mat 16:28 * **23:44-45:** Amo 8:9 * **23:44-45:** Kis 36:35 * **23:46:** Sam 31:5; Apos

7:59 * **23:48:** Luk 18:13 * **23:49:** Sam 38:11, 88:8; Luk 8:2-3 * **23:51:** Luk 2:25,38

päya kwakäp terak nanik ketärenpäñ tek pakitä uwäktän-awatpäñ yäpmän päñku mobä kawut awañ komegup äneka biñam yäwani uken peñkuk. Mobä kawut uwä bian äma kumbani kubä nämö pewani, kudupi-inik itkuko uken Jesu täñö komegup peñkuk. ⁵⁴ Kepma uwä Fraide, Sabat täñö tunjum täktäk kadäni udeken Jesu äneñkuñ.

⁵⁵ * Täñpakan webe ätu Jesukät Galili komeken naniktä bok äbuño u Josep iwat yäpmän päñku kañirä komegup awañ gänañ äneñkuk. Kañirä äneñpakan eniken äyäjutpeñ päñku imaka imaka ume kábäñi nitek täñtunjum täñpäñ peñkuñ. ⁵⁶ * Ude täñkan Sabat unita Moses täñö бага man iwatpäñ itpäñ-nadäk täñkuñ.

24

Jesu kumbani-ken naniktä akumañ kuñkuk *Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10*

¹ Täñpakan Sande tamimañ-inik webe ukeño imaka kábäñi tägatäga täñtunjum täñpäñ peñkuño u yäpmänkan Jesu äneñkuñ-ken kuñkuñ. ² Päñku ahäñpäñ kankuñ; Mobä pähap u yäpmän kewenkuño parirän. ³⁻⁴ * Ude täñpakan Jesu äneñkuñ-ken äronpäñ Jesu täñö komegupa wäyäkñewä wawäkan nadäwätäk täñ irirä äma yarä teki paki-inik unitä pit kubägän dubini-ken ahäñpäñ itkumän. ⁵ * Täñjirän webe kwayak unitä bumta umuntanpäñ inami komen yäpä äpmonpäpäñ patkuñ. Parirä äma yarä unitä yäwetkumän; In kumbani komeken ño imata kodak iranita wäyäkñeñ itkan? ⁶ * U ño nämö itak, akumañ kuk yäk. Galili komeken itkan man ñode täwetkuko unita guñ tankuñ? ⁷ Uwä ñode täwetkuk; Äma Bureni-inikä, äma waki täñpami kerik-ken pewakan päya kwakäp terak utpäñ äneñpakan kepma yaräkubä täreñjirän Anututä äneñi yäpmän päñaku api tewek yäñ täwetkuk. ⁸ Ude yäñjirän webe kwayak u nadäñpäñ yäñkuñ; Bureni, nadäkamäñ! yäk.

⁹ Ude yäñpäñ awañ u peñpeñ päñku iwaräntäkiye 11 ukät ämawebe ätukät biñami yäwetkuñ. ¹⁰⁻¹¹ * Webe kwayak u wäpiwä Maria Makdala komeken nanik, kubä wäpi Joana, kubawä Maria wahupi Jems täñö miñi ukät webe ätu bok kuñatkuñ. Täñpäñ webe kwayak unitä iwaräntäkiye ukeño man-biñam yäwerirä mani nadäñjirä jopi ude täñpapäñ nadäwä bureni nämö täñkuk. ¹² Upänkan Pitatä akumañ awañken bäräñeñ päñku awañ gänañ umu okärenpäñ tek Jesu gupi uwäk täñpäñ äneñkuño ugänpäñ kankuñ. Ude kanpäñ nadäwätäk pähap täñtän äneñi kuñkuk.

Jesu Emeus kädet-ken kanjukmän

¹³ Täñpäñ kepma ukengän iwaräntäki yarätä Emeus yotpärare-ken kuñkumän. Emeus u Jerusalem yotpärare dubini-ken itkuk, 10 kilomitas ude. ¹⁴ Kädet kuñit kuñit imaka Jesuken ahäñkuko unita man yäñpäñ-nadäk täñtän kuñkumän. ¹⁵ * Yäñpäñ-nadäk täñtän kuñjirän Jesu ini äma yarä u dubini-ken ahäwänkan penta kuñkuñ. ¹⁶ Täñpakan äma yarä u Jesu kanjukmäno upänkan u Jesu yäñ siwonji nämö kawän täreñkuñ. ¹⁷ Ude täñjirän Jesutä yäwet yabänkuk; Ek imatäken manpäñ yäñpäñ-nadäk täñtän kuñatkamän? Yäwänä äma yarä uwä päñku täpäneñpäñ itpäñ butewaki inami dapun ijinjukmän. ¹⁸ Täñkan äma

* **23:55:** Luk 23:49   * **23:56:** Kis 20:10; Lo 5:14   * **24:3-4:** Apos 1:10   * **24:5:** Luk 2:9
* **24:6:** Luk 9:22, 17:25   * **24:10-11:** Luk 8:2-3   * **24:15:** Mat 18:20

yarä u kubä wäpi Kliopas unitä iwetkuk; Gäk kome kubäken nanik käwep unita Jerusalem yotpärare-ken kudän ahänjkuko u nämo kanpän nadänkun.

19 * Yäwänä Jesutä yäwetkuk; Imatäkenta yäkämän? Yäwänä yarä unitä iwetkumän; Jesu Nasaret yotpärare-ken nanik unitäno manbiñam yäk. U profet pähap. U Anutu ba ämawebe inamiken imaka kehäromi nikek yänpän-täk täj yäpman äbäk täñkukoni yäk. 20 Upänkañä nintäno äma ekäni ekäni-kät hämop äma intäjukun täñpani unitä kumäkta yäntären imiñpän manken tenpän päya kwakäp terak utpewä kumbuk. 21 * Unitä Isrel äbot nin Rom gapman täno kerik-ken nanikpäñ nimagutta yäwani yän nadänjkumäñopän u kawut, utpewä kumäñirän edap yaräkubä täretak no yäk. 22 * Täñpakan apiño tamiman ninken nanik webe ätutä manbiñam inide kubä niwerañ yäk. 23 Uwä taminik Jesu äneñkuñ-ken kuñpän Jesu täno komegupta kawä wañ yäk. Täñkañ äneñi äyäjutpen päbä no de niwerañ; Anero yarätä ahän nimiñpän Jesu kodak tañpen akuman kuk yän niweramän yäk. 24 * Eruk man u nadänpän nininken äbotken nanik ätutä awañken päñku webetä yänno udegän kañ yäk. Upänkañ Jesu nämo kañ-ahän.

25 Man ude iweränä Jesutä yäwetkuk; Yäke! Inä guñ bureni-inik! Profettä man yänpän kudän täñkuño u in imata täñguñ tañpän bänep nadäwätäk täñpän nadäkinik nämo täkañ? 26 * Profettä no de yänkuñ; Kristo u komi mebäri mebäri nadänpän kumäkta yäwani. Komi u nadänkañ eruk, epmäget penyänek ikek kunum gänañ api ärowek yän yänkuñ. 27 * Jesutä ude yänpän man kudup inita, Moses ba profet mäden ahäwanitä Anutu täno man terak kudän täñkuño unitäno mebäri kudup yänkwawa tañ yämiñkuk.

28 Eruk, kuñtängän Emeus yotpärare keräp tañkuñ. Täñpän Jesutä yotpärare u irepmitpen kwayän täñkuk. 29 Ude täñpänä äma yarä unitä iwetkumän; Kweno yäk. Kome bipayän unita nekkät penta no gän itna yäk. Ude iwerän nadän yämänkañ eni gänañ penta päro itkuñ.

30 * Äronpän ketem nänayän mañitkuñ. Mañit itkañ Jesutä käräga kubä yäpmanpäñ tokätkañ Anutu bänep täga man iwetpän äma yarä unita yämiñkuk.

31 Ude täñpänkañ Anututä nadän yämiñirän eruk U Jesu yän kawän tärenkuñ. Kawän tärewäkañ uterakgän Jesu ini ugän paotkuk. 32 Täñpänkañ yarä u ini-tägän näwetgäwet täñpän yänkumän; Bureni! yäk. Kädet miñin man täno mebäri yänahänpän niwerirän man gäripi nikek u nadänpän bänepnektä pidäm tako ukeño!

33 Ude yänpän uterakgän akuman Jerusalem yotpärare-ken äyäjutpen kuñkumän. Päñku ahänpän yabänjkumän; Jesutä iniken iwaräntäkiye 11 uwä noriye ätukät änok kubägän irirä. Yabäwänä iwaräntäkiye itkuño unitä no de yäwetkuñ; 34 * Ekäni awañ gänañ naniktä bureni akuk! yäk. U Saimon kädet miñin ahän imik yäk. 35 Täñpakan yarä unitä udegän kädet miñin ahän yämänkañ eni gänañ päro käräga tokätpän yämän nañkañ kawän tärenkuño manbiñam upän yäwetkumän.

Jesutä iwaräntäkiye ahän yämiñkuk

Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23; Apos 1:6-8

* 24:19: Mat 21:11 * 24:21: Luk 2:38, 19:11; Apos 1:6 * 24:22: Luk 24:1-11 * 24:24: Jon 20:3-10 * 24:26: Luk 9:22, 24:44 * 24:27: Sam 22:1-21; Ais 53; Jon 13:31; Apos 3:13 * 24:30: Luk 22:19 * 24:34: 1Ko 15:4-5

36 * Eruk Jesutä täŋkuko unita manbiŋam yäŋpäh-nadäk täŋ irirä bämopi-ken ini ugän ahäh yämiŋpäh yäwetkuk; Bänep kwini terak itkot! yäk. 37 * Yäweränkaŋ iwaräntäkiyetä kaŋpäh kwaiŋpäh yäŋkuŋ; Wära! Mäjo kubä äbätak ŋo! yäk. 38 Ude yäwäwä yäwetkuk; In imata kikäŋutpäh bänep yarä-yarä pekaŋ? 39 Ŋowä näkŋa-inik äbätat. In ketna kuroŋna-ken ŋo nepmäŋit näwatpäh nabäŋpäh nadäkinik täŋput. Mäjo uwä gupi tohari nitek nämo. Täŋ, nähä gupna tohatna nitek ŋo yäk.

40 Man ude yäwetpäh kerä kuroŋi-ken jibi me u yäwoŋäreŋkuk. 41 * Yäwoŋärewän kaŋpäh bänepi tägaŋkuŋ. Täŋpakaŋ ŋo Jesu ini yäŋ ketinik nämo nadäwä täreŋkuŋ. Ude täŋpakaŋ yäwet yabäŋkuk; Inken ketem ätu itkaŋ? 42 Ude yäweränä gwägu tom ijiwani kubä imiŋkuŋ. 43 Imiŋkaŋ kaŋ irirä, eruk naŋkuk.

44 * Naŋpäh yäŋkuk; Näk inkät itkaŋ man täwet yäpmäh äburo ukeŋo nadäkaŋ? Näk ŋode täwetkuk; Man näka Moses täŋo бага man kudän täwani terak, ba profet täŋo man kudän terak ba Sam terak kudän täwani u kudup udegän ahäh morekta yäwani yäŋ täwetkuk. 45 * Ude yäwetkaŋ Anutu täŋo man mebäri nadäkta nadäk-nadäki täŋkwawa täŋ yämiŋkuk. 46 Täŋkaŋ ŋode yäwetgän täŋkuk; Anutu täŋo man kudän terak ŋode kudän täwani; Kristo u komi nadäŋpäh kumäŋkaŋ kepma yarä täreŋjirän kubäta kumbani-ken naniktä api akwek. 47-48 * * Täŋkaŋ komeni komeni ämawebe yäwetpäh yäwoŋärek täŋpewä bänepi sukureŋirä Anututä Kristo unitäŋo wäpi terak wakini api peŋ moreŋ yämek yäŋ ude kudän täwani. Eruk nanaknaye, inä ude täkta yäwani. Unita Jerusalem yotpärare-ken yäput peŋpäh kaŋ täŋtäŋ kut. 49 * Täŋpakaŋ nanatä imaka injinta biŋam yäwani u iniŋ kireŋpewa api äpäh tamek. Unita in kome ŋo nämo peŋpeŋ kuneŋ. Ŋogän itsämäh irirä kunum täŋo kehäromi tama yäpmähkaŋ kaŋ kut yäk.

Jesu kunum gänaŋ äroŋkuk
Mak 16:19-20; Apos 1:9-11

50 Man ude yäwetkaŋ eruk yäŋ-yäkŋat päŋku Betani yotpärare gägäniken itkaŋ kerä yäpmäh akuŋpäh Anututä iron täŋ yämikta man yäwetkuk. 51 Man täga u pen yäwerit yäwerit kome käkätäŋirän Anututä imagut yäpmäh kunum gänaŋ äroŋkuk. 52 * Täŋjirän iwaräntäkiyetä Jesu iniŋ oretkaŋ bänep oretoret pähap terak Jerusalem yotpärare-ken äneŋ kuŋkuŋ. 53 Kuŋpäh kadäni kadäni kudupi enj gänäŋgän itkaŋ Anutu iniŋ oret täŋkuŋ.

* 24:36: 1Ko 15:5 * 24:37: Mat 14:26 * 24:41: Jon 21:5 * 24:44: Luk 9:22 * 24:45: Luk 24:27 * 24:47-48: 1Ti 3:16 * 24:47-48: Jon 15:27; Apos 1:8 * 24:49: Jon 14:16, 15:26; Jon 16:7; Apos 1:4 * 24:52: Jon 14:28, 16:22

Jon

Jontä Jesu uwä Anutu täño nanaki yäj niwoñärekta manbiñam ño kudän täñjuk

Jesu u Anutu täño Manbiñam

¹* Manbiñam U mebäri-ken-inik yäput peñpäñ it yäpmäj äbukotä itak. Uwä Anutu-kät itkumänöpäj u ini-tägän Anutu. ² U yäput peñpäñ Anutu-kät it yäpmäj äbukotä itak. ³* Manbiñam U Anutu-kät ket kubägän täñpäñ imaka kuduptagän pewän ahänkuñ. Ukät nämowä imaka kubä nämö ahäwän. ⁴* Uwä irit täño mähemi unitä ämawebeta peñyäjñ yämik täyak. ⁵* Täñpäkañ peñyäjñeki unitä bipmäj urani-ken peñyäjñerän bipmäj uranitä peñyäjñeki u döpän kumna yäjkañ täñpäñ wak täkañ.

Ämatä Jesu not nämö täñ imiñkuñ

⁶⁻⁷* Äma kubä wäpi Jon. Unitä peñyäjñeki unitäño manbiñam yäjahäjñirän nadäjñpäñ ämawebe kuduptagän nadäkinik täneñta Anututä iniñ kireñjuk. ⁸* Jon ini uwä peñyäjñeki mähemi nämö. U peñyäjñeki mähemi täño manbiñam yäjahäkta äbuk. ⁹* Täñpäkañ peñyäjñeki mähemi bureni uwä ämawebe komeni komeni peñyäjñeki yämik täyak unitä kome terak ahäkta keräp täñjuk.

¹⁰* Eruk peñyäjñeki uwä komeni ämawebe bämopi-ken ahäjñpäñ itkuk. Täñpäkañ ämawebe u ini-tägän pewän ahänkuñöpäj ämawebe uwä mebärini nämö kañpäñ nadäjñkuñ. ¹¹ Ini äbotken ahänjukko upäjkañ äbot unitä not nämö täñ imiñkuñ. ¹²* Täñ, ämawebe ätu not täñ imiñpäñ nadäkinik täñ imiñkuñ unita Anutu täño äperiye nanak itneñta kädet peñ yämiñjuk. ¹³* Täñpäkañ äperiye nanak ahänkuño uwä ämatä ahäk täkamäj ude nämö ahäwani. Ba nädapitä nanak ahäkta epän täktäk kädet-ken nämö ahäwani. Uwä Anututä ini-tägän bäyañ yepmanñpani.

¹⁴* Eruk, Manbiñam u äma äworeñpäñ bämopnin-ken ahäjñpäñ ninkät penta it täñkumäjñonik. Ahäjñpäñ irirän wäpi biñam kehäromi nikek kañpäñ nadäjñkumäj. Uwä Anutu täño nanaki-inik kubägän unita wäpi biñam u yäpuk. Uwä orakorak mähemi ba man bureni täño mähemi ahäjñpäñ irirän kañpäñ nadäjñkumäj. ¹⁵* Täñpäkañ äma unitäño mebärini Jontä gera terak ñode yäjahäjñjuk; Näk äma unita ñode täwerat; Näkä jukun ahänjukuro upäjkañ äma u näk närepmiñtak. Imata, näk nämö ahäjñira äma u it yäpmäj äbukotä itak yäj yäjñjuk.

¹⁶* Bureni! Manbiñam uwä orakorak mähemi. Unita nin kuduptagän imaka imaka gäripi nikek unitä käwut-ken nanik iron wari wari täñ nimik täyak. ¹⁷* Täñpäkañ bian Anututä Moses kerä terak бага man peñ nimik. Täñ, orakorak ba man bureni uwä Jesu Kristoken naniktä ahäjñ nimik.

* **1:1:** Jon 17:5; 1Jo 1:1-2; Rev 19:13   * **1:3:** 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2   * **1:4:** Jon 5:26   * **1:5:** Jon 3:19   * **1:6-7:** Mat 3:1; Luk 1:13-17,76   * **1:8:** Jon 1:20   * **1:9:** Jon 8:12; 1Jo 2:8   * **1:10:** Jon 1:3, 17:25   * **1:12:** Gal 3:26   * **1:13:** Jon 3:3-6; Jem 1:18; 1Pi 1:23   * **1:14:** Ais 60:1-2; Gal 4:4; Plp 2:7; Hib 2:14; Luk 9:32; Jon 2:11   * **1:15:** Jon 1:27,30; Mat 3:11   * **1:16:** Kol 2:10   * **1:17:** Kis 34:28; Rom 6:14, 10:4

18* Ba ugän nämo. Äma kubätä Anutu nämoinik kaŋkuk. Upäŋkaŋ Anutu täŋo nanaki bureni kubä-tägän nani dubini-ken it täyak unitä äpäŋpäŋ Anutu täŋo mebäri kwawak pewän ahäj niminŋkuk.

Jontä iniken mebäri yäwetkuk

Mat 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17

19 Täŋpakaŋ Jerusalem yotpärare-ken nanik Juda äma ekäni ekänitä bämop ämakät kudupi eni täŋo watä äma ätu yäniŋ kireŋpewä Jonken kuŋkuŋ. Päŋku Jon ŋode iwet yabäŋkuŋ; Gäk netä? 20* Yäwäwä Jontä mebärini käbop kubä nämo peŋpäŋ ŋode yäŋahäŋpäŋ yäwetkuk; Näk Kristo, Anututä bian iwoyäwani u nämo! 21* Yäwänä iwetkuŋ; Etäj, gäk netä? Gäk Elaija ba? Yäwäwä yäwetkuk; Näk u nämo! yäk. Yäwänä iwetkuŋ; A, Gäk profet, Anututä api taniŋ kirewet yäŋ yäŋkuko u? Yäwäwä yäwetkuk; Näk profet u nämo yäk. 22 Jontä ude yäwänä iwetkuŋ; Eruk bureni niwet! Gäk netä? Päŋku äma niwet-pewä äbämäŋo u jide yäwetnayäŋ?

23* Ude yäwäwä Jontä profet biani wäpi Aisaia u meni-ken yäpmäŋpäŋ ŋode yäwetkuk; Näk äma kubä, kome jopi-ken itkaŋ gera ŋode yäŋ irani; Ekäni täŋo kädet täwitpäŋ kaŋ yäpā-siwonŋtaŋ imut! yäk. *Ais 40:3*

24-25* Täŋpakaŋ äma Jonken äbuŋo uwä äma Parisi äma ätu bok itkuŋo unitä äneŋi iwet yabäkgän täŋpäŋ yäŋkuŋ; Näk Kristo nämo, Näk Elaija nämo ba Näk profet nämo yäŋ niwetan upäŋkaŋ imata äma ume ärut yämik täyan? 26 Yäwäwä Jontä ŋode yäwetkuk; Näkä äma umegän ärut yämik täyat. Upäŋkaŋ äma kubä bämopjin-ken itak ŋo, u inä nämo kaŋpäŋ nadäk takaŋ yäk. 27* Äma uwä mäden näwatta yäwani. Upäŋkaŋ näk närepmiŋpäŋ intäjukun it namitak unita äpani näk ŋodewanitä u dubini-ken itnaŋi nämo.

28* Imaka ahäŋkuko u Betani yotpärare, Jodan ume udude käda täŋkuŋ. Jontä kome uken itkaŋ ämawebe ume ärut yämik täŋkuk.

Jontä Jesu täŋo mebäri yäwetkuk

29* Patkuŋo yäŋewänä Jesu Jonken kuŋirän bankentä kaŋkaŋ Jontä ämawebe ŋode yäwetkuk; Udu kawut! yäk. Anutu täŋo tom bätaki äbätak! Ämawebe komeni komeni täŋo momi u äma uterak äronirän kotatak. 30* Äma unita ŋode täwerat; Mäden äbätak unitä näk närepmiŋpäŋ intäjukun it namitak. Imata, äma u näk nämo ahäŋjira it yäpmäŋ äbukotä itak yäŋ täwerat. 31 Täŋpäŋ näkŋa imaka, äma u nämo kaŋkut. Upäŋkaŋ Isrel ämawebe intä äma unitäŋo mebäri kämi nadäkta näk intäjukun äbä ume ärut tamik täŋkut.

32* Jontä ude yäŋpäŋ yäwetgän täŋkuk; Näk bian Munapiktä känaräm ude äpäŋkaŋ uterak maŋiŋpäŋ irirän kaŋkut yäk. 33* Täŋpakaŋ näkŋa bian Kristo nämo käwa täreŋirä Anutu, ume ärut yämik-yämik epän yäŋ naminŋkuko ugän ŋode näwetkuk; Munapiktä äpā gwäki terak irirän api käwen yäk. Äma unitä ämawebe Munapikpäŋ api uwäktäŋ yämek yäŋ näwetkuk. 34* Näwetkuko udegän kaŋkuro unita ŋode yäŋahäŋpäŋ täwet täyat; Äma uwä Anutu täŋo nanaki bureni-inik.

* 1:18: Kis 33:20; Jon 6:46; 1Ti 6:16; 1Jo 4:12; Mat 11:27 * 1:20: Jon 3:28 * 1:21: Lo 18:15,18; Mat 11:14; Jon 6:14, 7:40 * 1:23: Ais 40:3 * 1:24-25: Mat 21:25; Jon 1:33 * 1:27: Jon 1:15; Apos 13:25 * 1:28: Mat 3:6; Jon 10:40 * 1:29: Ais 53:6-7; Jon 1:40; 1Pi 1:18-19 * 1:30: Jon 1:15 * 1:32: Mat 3:16 * 1:33: Luk 3:2-3 * 1:34: Mat 3:17, 17:5; Mat 27:54

Äma ätutä Jesu kaŋ-ahäŋkuŋ

³⁵⁻³⁶ * Patkuŋo yäŋewänä Jon-kät iniken iwaräntäki yarä kome ini ugän irirä Jesutä äbämaŋ yärepmitpeŋ kuŋirän kaŋpän iwaräntäki yarä u yäwetkuk; Eruk kawun! Anutu täŋo tom bätaki kuyak u yäk. ³⁷ Yäwerirän yarä u man u nadäppän Jon teŋpeŋ mädeŋän Jesu iwatkumän. ³⁸ Iwarirän Jesutä äyäjutpän yabäŋpän yäŋkuk; Ek imata äbäkamän? Yäwänä iwetkumän; Yäwoŋärewani äma! Gäk enji de it täyan? (Yäwoŋärewani äma u iniken man terak Rabai yän iwetkumän.) ³⁹ Yäwänä Jesutä yäwetkuk; Äbäŋkaŋ kawun! yäk. Yäwänä yarä uwä iwatkumän. Eruk 4'kirok bipäda enjiken ahäŋpän kaŋpänä kepma ugän Jesutä it täŋkuk-ken ugän penta itkuŋ.

⁴⁰ * Äma yarä, Jon täŋo man nadäppän Jesu iwatkumäno u kubä wäpi Andru, Saimon-Pita unitäŋo monäni u. ⁴¹ * Eruk Andru u bäräŋeŋ päŋku tuäni Saimon ahäŋ imiŋpän iwetkuk; Nek Mesaia käkamak yäk. (Mesaia u mebäri Kristo, Anututä iwoyäwani.) ⁴² * Ude yäŋpän Andru u tuäni Saimon yänikiŋat yäpmän Jesuken kuŋkuk. Kuŋirän Jesutä Saimon kaŋpän iwetkuk; Gäk Saimon, Jon täŋo nanaki. Upänkaŋ gäk wäpka Kefas yän gäwetat yäk. (Kefas u ninin man terak mobä.)

⁴³ * Eruk, patkuŋo yäŋewänä Jesu Galili komeken kwa yäŋpänä äma kubä wäpi Filip kaŋ-ahäŋpän iwetkuk; Gäk näwat! yäk. ⁴⁴ Filip uwä Andru kenta Pita täŋo yotpärare wäpi Betsaida, u nanik. ⁴⁵ * Eruk, Filiptä noripak kubä wäpi Nataniel kaŋ-ahäŋpän iwetkuk; Mosestä бага man terak kudän täwani, ba profet ätutä kudän täŋpän Äma kubä api ahäwek yän yäwani ukeŋo nadätan? Nin äma u kaŋ-ahäkamän. Uwä Jesu, Josep täŋo nanaki, Nasaret yotpärare-ken nanik u yäk.

⁴⁶ * Iweränä Natanieltä man kowata ŋode iwetkuk; Kome täpuri Nasaret udewani-ken nanik imaka täga kubä täga ahäwek? Nämoink! Ude yäwänä Filiptä iwetkuk; Päŋku ka! yäk. ⁴⁷ Ude iweränä Natanieltä päŋku Jesuken ahäŋirän kaŋpän Jesutä yäŋkuk; Äma ŋowä Isrel äma mebäri kubä yäk. Bänepi-ken jopman kubä nämo itak. ⁴⁸ * Ude yäŋirän Natanieltä Jesu iwetkuk; Gäk jide täŋpän näka nadätan? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Filiptä näka nämo gäwerirän wama äyünken iriri gabät yäk. ⁴⁹ * Yäwänä Natanieltä ŋode iwetkuk; Yäke! Yäwoŋärewani äma, gäk Anutu täŋo nanaki, Isrel äma nintäŋo intäjukun äma yäk. ⁵⁰ Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wama mebäri-ken iriri gabät yän gäwerapän nadän namikinik täyan? Nadätan, kaŋpän nadäk täyan ŋo täpuri yäk. Kämi, imaka bureni pähap ahäŋirä api kaŋ yäpmän kwen yäk. ⁵¹ * Ude yäŋpän äma päke u ŋode yäwetkuk; Näk bureni ŋode täwera nadäwut; In kunum aŋeŋirän Anutu täŋo aŋeroniyetä Äma Bureni-inik terak äronkaŋ äpäk täŋirä api yabäneŋ yäk.

2

Jesu kudän kudupi yäput peŋkuk

* **1:35-36:** Jon 1:29   * **1:40:** Mat 4:18-20   * **1:41:** 1Sm1 2:10; Sam 2:2; Jon 4:25   * **1:42:** Mat 16:18; Mak 3:16   * **1:43:** Mat 8:22; Mak 2:14   * **1:45:** Lo 18:18; Ais 7:14, 9:6; Jer 23:5; Ese 34:23
* **1:46:** Jon 7:41,52   * **1:48:** Sam 32:2   * **1:49:** Mat 14:33, 16:16; Mat 27:42; Mak 3:11   * **1:51:** Stt 28:12

1 * Kepma yarä tärenjirän Galili kome, yotpärare kubä wäpi Kana uken yanäpi yarä keräntäk tänjirän äñnak-äñnak täñkuñ. Jesu täño miñi imaka, penta itkañ äñnañkuñ. 2 Täñpäñ äñnak-äñnak täño mähemitä Jesu-kät iwaräntäkiyeta yäñpewän äbäkañ bok itpäñ nañkuñ. 3 Näñtäko wain ume paoränkañ miñitä Jesu iwetkuk; E, wain ume paotak yäk. 4 * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Imata peñ näwetan? Näñño kadäni nämo ahätak yäk. 5 * Ude yäwänä Jesu täño miñitä eñi unitäño epän watä äma yäwetkuk; Imaka kubäta täwerirän udegän kañ täñput yäk.

6 * Täñpäkañ eñi uken ume käbot mobäpäñ täñpani tañi-inik 6 ude itkuñ. Käbot kubä uken ume gwereno uwä 100 litas ude bumik täñpek. Juda ämatä бага man iwatkañ ume ärutna yäñpäñ ume käbot udewani-ken gwerani. 7 Eruk Jesutä epän watä äma yäwetkuk; Käbot ño gänañ ume piwä tokñewut yäk. Yäwänä udegän täñkuñ. 8 Ude täñpawä yäwetkuk; Eruk, käbot-ken nanik ume ätu gwet päñku äñnak-äñnak mähemita imut yäk. Ude yäwänä udegän täñkuñ. 9 Täñkañ äñnak-äñnak mähemi uwä ume u nañ yabäwän wain ume täñkuk. Wain ume u Jesutä täñpewän ahäñkuk yäñ nämo nadäñkuk. (Upäñkañ eñi epän watä äma u ini nadäñkuñ.) Mähemi uwä ume nañpäñ-nadäñkañ yanäpi keräntäk täñkumäno u äpita yäñpewän äbuk. 10 Yäñpewän äbänä iwetkuk; E! yäk. Äma ätutä äñnak-äñnakken wain ume gäripi nikek ñodewaniwä intäjukun piñ yämik täkañ yäk. Täñpäñ ämawebetä näñtäñgän täñguñ täñpäñ wain ume gäripi nämo upäñ yämik täkañ yäk. Ude täk täkañ upäñkañ gähä wain ume gäripi nikek ñowä käbop pewi irakopäñ paot-paotta pewi ahätak yäk.

11 * Jesu kudän kudupi intäjukun uwä Galili kome Kana yotpärare-ken täñkuk. Kadäni uken Jesu kehäromini ba wäpi biñam kwawak pewän ahäñjirän iwaräntäkiyetä kañpäñ nadäkinik täñ imiñkuñ.

Kudupi eñi u kudupi kañ irän

Mat 21:12-13; Mak 11:15-18; Luk 19:45-46

12 * Täñpäkañ Kana yotpärare peñpeñ Jesu ini ba miñi noriye-kät, iwaräntäkiye penta Kapeneam yotpärareken kuñkuñ. Päñku uken kepma yarägän itkuñ. 13 * Itkañ Juda täño orekirit kadäni kubä wäpi Pasova u keräp tañkuko unita Jesu Jerusalem äronkuk. 14 Päre kudupi eñi moräki-ken yabäñkuk; Äma ätuwä Anututa gupe käbäñi nikek iñiñ imikta sipsip, bulimakau, barak namiñ-gamiñ täñit moner imaka, namiñ-gamiñ täñ irirä. 15 Ude täñ irirä Jesutä yabäñpäñ yen yäpmäñkañ irin utpäñ äma u ba tom bok däpmäñpäñ yawat kireñpewän äpämañ kuñkuñ. Äpämañ kuñjirä moner käbot yäpmäñ äreyäñ täñpän kuñkuñ. 16 * Täñpäñ äma barak suwan itkuño u ñode yäwetkuk; Imaka ño yäpmäñ kut! yäk. In mäyäkjin nämo! Nana täño kudupi eñiken imaka jopi ño täñjirä tuñum eñi nämo täñpek yäk. 17 * Jesutä ude täñjirän iwaräntäkiyetä man kubä Anutu täño man ñode kudän täwani u juku piñkuñ; Gäkño eñi säkgämän irekta bänepna kädäp ijik täyak.

18 Jesutä ude täñjirän kañpäñ Juda äma ekäni ekänitä kokwawak nadäñkañ iwetkuñ; Netä gäweränpäñ ude täyan? Gäk ude täkta kehäromi pat gamitak yäñ nadäkta kudän kudupi kubä niwonjärewi këna! yäk. 19 * Yäwawä yäwetkuk;

* 2:1: Jon 1:43 * 2:4: Mat 12:48; Jon 19:26 * 2:5: Jon 7:30, 8:20 * 2:6: Mak 7:3-4 * 2:11: Luk 9:32; Jon 1:14, 4:54; Jon 11:40 * 2:12: Mat 4:13 * 2:13: Kis 12:1-27; Jon 6:4, 11:55 * 2:16: Luk 2:49 * 2:17: Sam 69:9 * 2:19: Mat 21:23, 26:61; Mat 27:40; Apos 6:14

Intä kudupi eni ʎo kwimirakaŋ näkä edap yaräkubä-tagän täŋpäj äneŋi api täŋ morewet yäk. ²⁰ Ude yäwänä yäŋkuŋ; Wa! Oranijetä kudupi eni ʎo obaŋ 46 ude täŋ yäpmäj ärontäŋgän täŋ moreŋkuŋ! Upäŋkaŋ gäkä edap yaräkubätagän täŋ morekta yäyan? yäj iwetkuŋ. ²¹ * Jesutä iniken gupita juku piŋkaŋ kudupi eni terak yäŋkuk. ²² * Täŋpakaŋ mäden, Jesutä kumäŋpäj akuŋirän iwaräntäkiyetä man u nadäwä tumbuŋ. Nadäwä tumbäpäj man Jesutä yäŋkuko u ba Anutu täŋo man kudän täwani u nadäwä bureni täŋkuŋ.

²³ * Täŋpakaŋ Jesu Pasova orekirit kadäni uken Jerusalem yotpärareken itkaŋ kudän kudupi mäyap täŋkuk. Täŋirän äma mäyaptä nadäkinik täŋ imiŋkuŋ. ²⁴ Upäŋkaŋ äma kudup täŋo bänepi yabäŋpäj-nadäwani unita mebäriŋi kudup nämo yäŋahäŋpäj yäwetkuk. ²⁵ * Imata, Jesu ini uwä äma bänepi yabäŋpäj-nadäk täŋpani unita äma bänepi-ken jide pätak u kudup yabäŋpäj-nadäŋkuk. Uwä bänep kakkak mäheŋi unita kubätä iwetnaŋi nämo.

3

Nikodemus täŋo manbijam

¹ * Kome uken Parisi äma kubä wäpi Nikodemus. Nikodemus uwä Juda äma ekäni kubä. ² * Eruk bipani kubä Nikodemus päŋku Jesu ahäj imiŋpäj iwetkuk; Yäwoŋärewani äma, gäk yäŋpäj-yäwoŋärek äma Anutu-ken naniktä äbun yäj nadäkamäj. Anutu-ken naniktä nämo äbun yäwänäku kudän kudupi täk täyan u täga nämo täk täyen yäk.

³ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni gäwera; Äma kubätä ahäk-ahäk kodaki nämo ahäwayäj täko uwä Anututä intäjukun itkaŋ yabäj yäwat epän kehäromi täk täyak unitäŋo mebäriŋi täga nämo kaŋpäj nadäwän tärewek.

⁴ Jesutä ude yäwänä Nikodemus kikuŋutpäj iwetkuk; Ude nämo! Äma tagawanitä jide täŋpäj nanak paki ude äneŋi äworewek? Äma kubätä nanak paki äworeŋpäj miŋi koki gänaŋ ahäwänkaŋ äneŋi miŋitä täga bäyanaŋi nämo! yäk.

⁵ * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk bureni gäwetat. Äma kubätä ume terak ba Munapik terak äneŋi kodaki nämo ahäwayäj täko uwä Anututä intäjukun itkaŋ nämo api kaŋiwarek. ⁶ * Äma miŋi koki gänaŋ ahäwani uwä kome täŋo nadäk-nadäk uterakgän kuŋat täkaŋ. Täŋ, Kudupi Munapiktä äma kubä täŋo nadäk-nadäki täŋkodak täwayäj täko uwä Munapiktä iniken nadäk-nadäk terak api kuŋarek. ⁷ Näk kodaki ahäwen yäj gäwetat u nadäŋpäj nämo kikuŋuren.

⁸ * Ahäkahäk kodaki Munapiktä pewän ahäk täkaŋ uwä mäniŋ ude bumik. Mäniŋ uwä iniken gärip terak piäk täyak. Imaka imaka yepmäŋit täŋirän yabäk täkamäj, upäŋkaŋ de ahäŋkaŋä de päŋku paotak yäj nämo kak täkamäj. Täŋpakaŋ Munapik udegän, ini uwä kwawak nämo kak täkamäj. Upäŋkaŋ äma Munapik täŋo irit kodaki nikek uterak Munapik täŋo piäni ahäŋirän kak täkamäj yäk.

⁹ Jesutä ude yäwänä Nikodemustä iwetkuk; Yäka! Näk jide täŋpäj unitäŋo mebäri nadäwa täreneŋ? ¹⁰ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk Juda täŋo yäŋpäj-yäwoŋärek äma ʎonitä man ʎonita imata täŋguŋ täyan? ¹¹ * Näk bureni

* 2:21: 1Ko 6:19 * 2:22: Luk 24:6-8; Jon 12:16, 14:26 * 2:23: Jon 7:31 * 2:25: Mak 2:8

* 3:1: Jon 7:50, 19:39 * 3:2: Mat 22:16; Jon 9:16 * 3:3: Mat 18:3; 1Pi 1:23 * 3:5: Ese

36:25-27; Tai 3:5 * 3:6: Sam 51:5; Jon 1:13 * 3:8: Sav 11:5 * 3:11: Jon 3:32, 8:26

gäwera; Imaka nadäk täkamäj ba kaŋpäŋ nadäk täk täkamäj udegän Juda äma in täwetpäŋ täwoŋärek täk täkamäj. Upäŋkaŋ in nintäŋo manta bitnäk täkaŋ. ^{12*} Imaka komen äma terak ahäk täkaŋ unita täwerira nadäwä bureni nämo täk täkaŋ unita imaka kunum gänaŋ ahäk täkaŋ unita täwerawä jide täŋpäŋ nadäwä bureni täŋpek? ^{13*} Kome terak nanik äma kubätä kunum gänaŋ nämo äronkuko unita kunum gänaŋ ahäk täkaŋ uwä äma kubä-tägän yabäŋpäŋ-nadäk täyak. Uwä Äma Bureni-inik, kunum gänaŋ nanik äpuko u kubä unitägän kunum täŋo mebäri nadatak.

^{14*} Mosestä bian-inik kome jopi-ken gämok jikontä yokut iwat yäpmäj äronpäŋ ämawebe inamiken kwawak peŋkuko udegän Äma Bureni-inik uwä yäpmäj äro punin kwawak pekta yäwani. ^{15*} Ude täŋirä äma kubätä Äma Bureni-inik unitä täga täŋkentäj namek yäj nadäkinik ude täŋpayäj täko uwä irit kehäromi api kaŋ-ahäwek. ^{16*} Anututä komen ämawebeta nadäj yämik-inik täjukuko unita nanaki tepi kubägän u tewän äpuk. Ude täŋkuko unita ämatä u nadäj iminpäŋ kuŋatnayäj täkaŋ uwä paot-inik nämo api täneŋ. Nämo, u irit kehäromi api kaŋ-ahäneŋ. ^{17*} Anutu uwä Nanakna komen ämawebe manken kaŋ yepmaŋpäŋ yäŋpäŋ nämo tewän äpuk. Nämo, u komen ämawebe yäpän tägakta yäŋpäŋ nanaki kubägän-inik uwä inin kireŋkuk. ^{18*} Unita äma kubätä Anutu täŋo nanaki u nadäj imikinin täŋpayäj täko uwä manken itta biŋam nämo. Täŋ, äma kubätä nadäj imikinin nämo täŋpayäj täko uwä manken itta biŋam. Imata, nadäkiniki Anutu täŋo Nanaki kubägän unita nämo täk täyak unita.

^{19-20**} Manken irit täŋo mebäri ŋode pätak; Peŋyäjek pähap Anutu-ken naniktä kome terak ŋo äpätak. Upäŋkaŋ komen äma kuŋat-kuŋari waki unita peŋyäjekta bitnäŋkaŋ bipmäj uranita gäripi nadäk täkaŋ. Kädet wakini täŋo mebäri kwawak pewä ahäkta umuntak täkaŋ unita peŋyäjek gänaŋ nämo ärok täkaŋ. ²¹ Täŋ, äma kubätä kädet bureni iwarayäj täko uwä peŋyäjek u gänaŋ itta nämo api bitnäwek. Nämo, äma udewanitä peŋyäjek gänaŋ irirä ämawebe ätutä ŋode api yabäŋpäŋ-nadäneŋ; Bureni! Äma unitäŋo täktäki uwä Anutu täŋo mangän iwatpäŋ täk täkaŋ yäj api nadäneŋ.

Jontä Jesu täŋo mebäri yäjkwawa taŋkuk

^{22*} Jesutä man ude yäj paotpäŋä iwaräntäkiye yämagut yäpmäj Jerusalem yotpärare peŋpeŋ Judia gägäni käda kuŋkuŋ. Päŋku itkaŋ ämawebe ume ärut yämiŋ itkuk. ²³ Ude täŋ irirän kadäni ugän Jon imaka, kome kubäken ämawebe ärut yämiŋ itkuk. Aenon kome, Salim yotpärare dubini-ken uken täŋkuk, ume taŋi kubä u itkuko unita. ^{24*} (Kadäni uken Jon komi eŋiken nämo teŋirä epän u täŋkuk.)

²⁵ Täŋpäkaŋ Juda äma ekäni kubätä äbäŋpäŋ Jon täŋo iwaräntäkiye-kät Anutu inamiken kuräki itta ume ärutärut täŋo käderita man wärät-wärät täŋkuŋ. ^{26*} Ude täŋkaŋ Jon täŋo iwaräntäkiyetä kuŋpäŋ Jon ŋode iwetkuŋ; Yäwoŋärewani äma, äma gäkkät Jodan udude käda itkaŋ unitäŋo mebäri

* **3:12:** Luk 22:67   * **3:13:** Snd 30:4; Rom 10:6   * **3:14:** Nam 21:9; Jon 8:28, 12:32   * **3:15:** Jon 20:31   * **3:16:** Jon 3:36, 10:28; Rom 5:8, 8:32; 1Jo 4:9-10   * **3:17:** Luk 19:10; Jon 5:22, 12:47; Apos 17:31   * **3:18:** Jon 3:36, 5:24   * **3:19-20:** Jon 1:5,9, 8:12   * **3:19-20:** Efe 5:11-13   * **3:22:** Jon 4:1-2   * **3:24:** Mat 4:12   * **3:26:** Jon 1:26-34

niwetkuno äma ukenjo nadätan? Ämawebe mäyaptä äma uken kuñirä ume ärut yämiñ itak yäk.

27 * Ude yäwäwä Jontä yäwetkuk; Nadäkañ? Kunum mähemitä äma kubäkubäta epän nimik täyak. Nimiñirän epän nininta biñam nimanı ugänpäj iwatpäj täk takamäj yäk. 28 * Näk ñode täwetkuro upäj imata täñguñ takañ? Näk näknjata Kristo nämo yäj täwetkut. Näk Kristota kädet täwit imiktagän Anututä naniñ kireñkuk yäk. 29 * Jontä ude yäñpäj ñode yäwetgän täñkuk; In ñode nämo nadäkañ? Äma kubäta webe yäj imineño uwä webe uwä äma ukengän kwek. Täñpäkañ äma unitäño noripakitä biñam nadänpäj täñkentäj imiñpäj bänep täga pähap nadäj imek. Eruk, näk äma unitäño noripaki ude. Ämawebetä notnapak Jesu ukengän kukañ unita bänep täga nadäj imitat. 30 Unita näk ñode nadätat; Notnapak täño wäpitä äronjirän näkño wäpnatä kañ äpän yäk.

Äma kubä kunum gänañ naniktä äpuk

31 * Jontä ude yäñpäj yäwetkuk; Äma kunum gänañ naniktä äpuko uwä äma kuduhtagän yärepmitpäj intäjukun-inik itak. Täñpäkañ nähä kome äma. Näk imaka imaka kome terak itkañ unitäño mebärigän nadäwa tärekañ. Täñ, äma kunum gänañ naniktä äpuko unitä uyaku imaka kuduhtagän nadäwän tärekañ. 32 * Äma unitä imaka kañpäj nadäk täyak udegän yäñahäk täyak. Upäjkañ ämatä u nadäkta bitnäk takañ. 33 Täñ, äma kubätä man u nadänpäj buramiwayäj täko unitäño nadäk-nadäki-ken ñode pätak; Anutu u imaka bureniğän täk täyak ba yäk täyak. 34 * Imata, äma Anututä ini tewän äpuko u Anutu täño man yäñahäk täyak. Anututä ini unita Munapik täño kehäromi tokñek-inik peñ imiñkuk.

35 * Täñpäkañ Nani uwä Nanakita gäripi-inik nadäñpäj kome terak ba kunum gänañ imaka imaka kuduhtagän täño mähemi pähap teñkuk. 36 * Unita äma kubätä Nanaki unita nadäj imikinik täñpayäj täko uwä irit kehäromi nıkek api irek. Upäjkañ äma kubätä Nanaki täño man nämo buramiwayäj täko uwä irit kehäromi nämoinik api kañ-ahäwek. Nämo, Anutu täño kokwawaktä äma udewani terak pen api it yäpmäj ärowek yäk.

4

Jesu Samaria webe kubäkät man yäñkumän

1 * Kadäni uken Parisi ämatä manbiñam ñode nadäñkuñ; Jesu uwä ämawebe mäyap ume ärut yämik täyak, Jontä täk täñkuko u irepmitpäj täyak. 2 (Täñ bureni uwä Jesu ini ämawebe ume nämo ärut yämiñkuk. Iwaräntäkiye yäwerän unitä ärut yämik täñkuñ.) Täñpäkañ Jesutä Parisi äma Jesu epän ude täyak yäj yäñpäj-nadäk täñkuño manbiñam u nadäñkuk. 3 Manbiñam u nadänpäj Judia kome u peñpeñ Galili komeken äneñi äyäjutpeñ kuñkuk. 4 Galili kädet u iwat yäpmäj kuñtängän Samaria kome käda ahäñkuk. 5 * Kuñtängän Samaria kome täño yotpärare täpuri kubä wäpi Sika uken ahäñkuk. (Yotpärare u kome Jekoptä bian-inik nanaki Josepta iniñ kireñkuko u dubini-ken itkuk.) 6 Jesutä kädet

* 3:27: Jon 19:11; 1Ko 4:7; Hib 5:4 * 3:28: Jon 1:20,23; Mat 11:10 * 3:29: Mat 9:15 * 3:31: Jon 8:23; 1Jo 4:5 * 3:32: Jon 3:11 * 3:34: Jon 1:32 * 3:35: Mat 11:27; Jon 5:20, 10:17 * 3:36: Jon 3:16-18; 1Jo 5:12; Luk 3:7 * 4:1: Jon 3:22,26 * 4:5: Luk 9:52; Stt 33:19; Jos 24:32

käronji kuñtängän kepma bämopi täñirän gaña tañpäj ume awaņ Jekoptä bianinik äneņpani u kaņ-ahäñpäj dubini-ken maņit itkuk.

7-8 Täñpäj Jesu täņo iwaräntäkiye ketem suwanayäj yotpärare bämopiken kuñkuņopäj Jesu inigän uken irirän Samaria nanik webe kubä ume gwerayäj äbuk. Äbäñirän Jesutä kaņpäj iwetkuk; Gäk ume ätu gwet nam yäk. 9* Ume gwet nam yäj iwerirän webe unitä kikñutpäj yäjñkuk; Gäk Juda ämatä näk Samaria webeken imata umeta yäyan? (Juda naniktä Samaria nanikkät not nämo täñpeņ kuñat täñkuņo unita webe unitä Jesu ude iwetkuk.)

10* Webe unitä ude iwerirän Jesutä iwetkuk; Gäk Anutu täņo iron täņo mebäri nämo nadätan, ba umeta gäwero näkņo mebäri u imaka, nämo nadätan. Nadäwi tärewän yäwänäku, irit kehäromi täņo umeta näwet yabäñjiri gamitet yäk. 11* Yäwänä webe unitä iwetkuk; Wanotna, irit kehäromi täņo umeta yäyan u depäj yäpen? Ume awaņ ño käronji-inik unita ume gweranika nämo uwä jide täñpäj gweren? 12* Nadätan? Oranin biani Jekoptä awaņ käronji ño äneñkuk. Täñpakan ini ba äbekiye oraniye, yawakiye ume ñogänpäj naņ yäpmäj äbuñ yäk. Gäkä Jekop irepmitpäj ume kodaki kubä kaņ-ahäwayäj yäyan?

13 Yäwänä Jesutä iwetkuk; Äma ume ño nak täkaņ uwä nañjirä umeta pen yek täkaņ. 14* Upäñkaņ äma ätu ume näkä yäyat u yäma nänayäj täņo uwä umeta wari nämo api yeneņ. Ume uwä nañjirä bänepi-ken ume dapuri ude ahäñjirän äma uwä irit kehäromi nitek api itneņ yäk. 15 Jesutä ude yäwänä webe unitä iwetkuk; Wära! Notnapak, ume yäyan u nami nañpäj umeta wari neneñtäwä! Ba umeta ño äbäk täyat uwä kaņ pewa! yäk.

16 Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Eruk, gäk päñku äpka yäwi äbun yäk. 17 Yäwänä iwetkuk; Näk äpna nämo yäk. Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk äpna nämo yäj bureni näwetan. 18 Upäñkaņ gäk äpkaye 5 ude yäpmäñkaņ yepmaņpi kuk täñkuņo u. Täñkaņ apiņo äma bok it täkamän uwä äpka bureni nämo. Unita bureni näwetan yäk.

19* Jesutä ude yäwänä webe unitä yäjñkuk; Bureni! Gäk profet kubätä yäyan yäk. 20* E, pom itkamäk-ken ño oraniyetä Anutu iniñoret yäpmäj äbuñ yäk. Täñ, Juda äma inä ñode niwet täkaņ; Jerusalem komeken Ekäni wäpi iniñoret tänaņi yäk. 21 Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wanotna, gäwera nadä. Kadäni keräp tañjirän in pom ñoken ba Jerusalem yotpärare-ken Anutu Nan wari nämo api iniñ oretneņ. 22* Nämo, Samaria ämawebe intä Anutu täņo mebäri ket nämo nadäñkaņ iniñoret täkaņ. Täñ, Juda ämawebe ninä mebäri nadäna täreñjirä iniñoret täkamäj. Nadätan? Anututa biñam täktäk kädet u Juda äbot bämopi-ken ahäñkuk. 23 Kadäni keräp tañjirän Anutu iniñoret-oret kädet kodaki api ahäwek. Kadäni ugän kome uken ba uken täne yäj nadäwätäk nämo api täneņ. Nämoinek! Kadäni uken ämawebe Anutu bureni iniñ oretnayäj täņo unitä ñode api täneņ; Nan täņo man bureni iwatpäj Kudupi Munapik täņo kehäromi terak api iniñ oretneņ. Kädet u iwatta kadäni ahätak uba. Anutu Nantä ämawebetä kädet ude iwatpäj kaņ naniñ orerut yäj gäripi nadäk täyak. 24* Nadätan? Anutu uwä äma ude nämo. Anutu ini munapik unita äma kubätä iniñ orerayäj täko uwä iniken nadäk terak täga nämo iniñ orerek. Nämoinek,

* 4:9: Esr 4:1-5; Esr 9:1-10:44; Luk 9:52-53 * 4:10: Jon 4:26 * 4:11: Jon 7:37-38; Rev 21:6

* 4:12: Jon 8:53 * 4:14: Jon 6:35 * 4:19: Jon 7:40, 9:17; 1Ko 14:24-25 * 4:20: Lo 12:5-14;

Sam 122:1-5 * 4:22: 2Kin 17:29-41; Ais 2:3; Rom 9:4-5 * 4:24: 2Ko 3:17; Rom 12:1; Plp 3:3

man bureni-inik bänepi-ken parirän Kudupi Munapik täjo kehäromi terak Anutu iniñ orerek yäk.

25 * Ude yäwänä webe unitä Jesu ñode iwetkuk; Ude käwep. Upänkañ näk ñode nadätat; Mesaia, Kristo yäj yäwani unitä ahänpäj imaka kudup niwetpäj niwoñarek api täñpek yäk. 26 * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Etäj, uwäku näk ñobayäj yäk. 27 Ude iwerän tärenjirän iwaräntäkiye äbuñ. Äbänpäj Jesu webe ukät man yäñpäj-nadäk täñjirän yabäñpäj-nadäwätäk täñkuñ. Nadäwätäk täñkuñopäj imatäkenta iwetan, ba jideta iwetan yäj nämö iwet yabäñkuñ.

28 Täñpäkañ webe u ume käbot kämän paräpeñ yotpärare-ken bäräñeñ päñku ämawebe ñode yäwetkuk; 29 In äbäñkañ äma kubäta kawut! yäk. Unitä kädet bian täñ yäpmäj äburo u yäñahäj moretak. U Kristo käwep! 30 Yäweränkañ ämawebe yotpärare uken nanik Jesutä itkuk-ken ugän äbuñ.

31 Webe uwä kuñkuko yotpärare-ken irirän iwaräntäkiyetä äbänpäj Jesu peñ iwetkuñ; Yäwoñärewni äma, ketem ätu näñä! yäk. 32 Ude yäwäwä Jesutä yäñkuñ; Ude nämö! Näñjo ketem mebäri kubä intä nämoinik nadäkañ u it namitak. 33 Ude yäwän nadänpäj ini-tägän näwetgäwet ñode täñkuñ; Ima ketemta yäyak? Äma kubäta ketem ätu käwep imän nakta yäyak yäk. 34 * Ude yäñjirä Jesutä yäwetkuk; Näñjo ketem bureni uwä ñode; Äma nepmanpäñ äpuro unitäño nadäk iwatta, ba epän man näwetkuko u täñpa tärekta gäripi nadätat yäk. 35 * Täñpäkañ intä ñode nadäkañ; Ketem puget-puget kadäni nämö ahätak. Komepak 4 ude tärenjirän uyaku ketem bureni täga api yäpne yäj nadäkañ, ei yäj? Upänkañ epän pähap ño dapun iññpäj ket yabäwut! Ketem bureni pugetta biñam täkañ. 36 Äma ketem täñ-tägäñjirä pugerani u epän täño gwäki yäpmänpäj ketem puget itak. Ketem uwä irit kehäromita biñam puget peyak. Ude täñjirän äma ketem piwani ukät ketem bureni pugerani yarä u bok oretoret täga tädeñ. 37 Unita man kubä ñode yäk täkañ u bureni yäk täkañ; Äma kubäta ketem yeri piwekopäj kubäta pugerek. 38 Nadäkañ? In näkä ketem äma kubäta piwani u pugetta tepmanpa kuñkuñ. Ketem u intä nämö piñkuñ. Äma ätutä piñkuñopäj intä pugetpäj gwäki yäpmäk täkañ yäk.

Samaria ämawebe mäyaptä nadäkinik täñkuñ

39 Täñpäkañ Samaria ämawebe yotpärare uken nanik mäyaptä Jesuta nadäj imikiniñ täñkuñ. Imata, webe ukenonitä biñami ñode yäweränpäj; Jesutä imaka bian täñ yäpmäj äburo u kumän yäñahäj moreñkuk. 40 Biñam u nadäñkañ Jesuken kuñpäj man kehäromi ñode iwetkuñ; Gäk kwentawä yäk. Ninkät ño kañ it täna. Iweräwä Jesutä mani buramiñpäj kome uken kepma yarä itkuk. 41 U itkañ manbiñam ätu yäwerirän nadänpäj äma mäyaptä nadäkinik täñ imiñkuñ. 42 * Ude täñpäj webe ukeño iwetkuñ; Pengän mani biñam niwetkuno u nadänpäj nadäkinik jop täñkumäj yäk. Upänkañ apiñowä ini-tägän dubinin-ken äbä yäñahäjñirän kañpäj nadäkinik täkamäj. Apiño bureni kañpäj nadäkamäj; Äma ñowä ämawebe komeni komeni waki keriken nanikpäj yäpmäkta biñam iwoyäwani bureni yäk.

Jesutä äma ekäni kubä täño nanaki yäpän tägañkuk

* 4:25: Jon 1:41   * 4:26: Mak 14:61-62; Jon 9:37   * 4:34: Jon 6:38, 17:4   * 4:35: Luk 10:2
* 4:42: 1jo 4:14

43 * Eruk kepma yarä irän tärenjirän Jesu Samaria kome u penpen Galili komeken kuŋkuk. 44 * (Bian Jesutä ini kome unita yäppän ñode yänkuk; Profet uwä ini kome kujat-ken wäpi biŋam nämo itak.) 45 * Eruk, kumaŋ pänku Galili komeken ähäñirän ämawebe uken naniktä not täñ imiñpän iniñ oretkuñ. Jerusalem yotpärare, Pasova kadäni-ken Jesutä imaka imaka burenigän täñirän kañkuño unita Jesuta nadäñirä ärowani täñkuk.

46 * Täñpakañ Galili kome yotpärare kubä wäpi Kana, bian Jesutä ume jopi täñpewän wain ume äworenkuko uken kuŋkuk. Kome ukenä äma ekäni kubätä itkuk. Unitäño nanaki Kapeneam yotpärare-ken käyäm tañi täñ itkukonik.

47 * Eruk, äma u Jesu Judia kome penpen Galili komeken äbäñirän biŋam nadäñpän Jesutä itkuk-ken kuŋkuk. Kuñpän butewaki man ñode iwetkuk; Jesu, gäk äbä nanakna kumbayän täñ itak u täga yäpi täganayän? 48 * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Wa! In imata kudän kudupi täñirän kañpän nadäñpän uyaku nadäkinik täne yän nadäk täkañ? 49 Jesutä ude yäwänä äma ekäni unitä iwetkuk; Ekäni, nanakna kumbayän. Bäräñeñ äbi! yäk. 50 * Yäwänä Jesutä iwetkuk; Enjiken kuyi. Nanakna nämo kumbayän yäk. Yäwänä nadäwän bureni täñpöpän enjini-ken kuŋkuk. 51 Kuñtängän kadet miñin epän watä ämaniye ätukät äbä peronpän iwetkuñ; Nanakka nämo kumak. Tägañpän itak yäk. 52 Ude yäwäwä yäwet yabänkuk; Kadäni jideken tägak? Yäwänä iwetkuñ; Kwep, 1'kirok bipäda gupi bamtañ yäpmän kuñirä tägañkuk yän iwetkuñ. 53 * Yänjirä nanitä ñode nadäñkuk; Bureni! Kwep bipäda 1'kirokken ugän Jesutä Nanakka nämo kumbayän yän näwetkuk. Ude nadäñkuko unita nädaminji-nani kumän-tagän Jesuta nadäkinik täñ imiñkuñ.

54 * Täñpakañ Jesu Judia komeken penpen Galili kome äbuko u punin terak kudän kudupi mäyap täñkuk. Upänkañ äma ekäni unitäño nanaki yäpän tägañkuño unitäwä kadäni yarä ude täñkuk.

5

Jesutä Betsaida gwägu-ken äma kubä yäpän tägañkuk

1 Eruk Juda nanik täño orekirit kadäni keräp tañirän Jesu Jerusalem yotpärare-ken äronkuk. 2 Täñpakañ Jerusalem yewa pähap gänañ gwägu kubä wäpi Betsaida, yäma kubä wäpi Yawak täño Yäma u dubini-ken itkuk. Gwägu u gägäni-ken äyuntä täñpani enji 5 udetä it äyänutkuñ. 3 Gwägu u dubini-ken äma käyäm ikek ba dapuri tumbani, kwäyähäñeñ ba nägäri kawuk täwani mäyap it täñkuñonik. [U imata, gwägutä wareñ täñpän käna yänkañ itsämäk täñkuñonik. 4 Kadäni ätu Ekäni täño añero kubätä äbä täñpewän gwägu wareñ täñirän äma kubätä jukun tärop tañpen äpmok täñkukonik. Ude täñpän äma intäjukun tärop tañpen äpmok täñkuko uwä käyäm tägañpen kuk täñkukonik.] 5 Ude täñ yäpmän kuñirä äma kubäwä pen pat it täñkukonik. Äma u käyäm täñ yäpmän äronjirän obañ 38 ude tärenkuk. 6 Eruk, Jesutä äma u kañpän kadäni käronji pat yäpmän äbätäk yän nadäñkuk. Ude nadäñpän iwet yabänkuk; Gäk tägawayän nadätan? 7 Yäwänä äma kwäyähäñeñ täñpani unitä iwetkuk; Ekäni, äma netä it nameko unitä gwägu wareñ täñirän bäräñeñ nepmañpän äpmonpam? Näkña äpmonpayän täñjira ämatä bäräñeñ närepmiñpen äpmok täkañ yäk. 8 * Yäwänä

* 4:43: Jon 4:40 * 4:44: Mat 13:57 * 4:45: Jon 2:23 * 4:46: Jon 2:1-11 * 4:47: Mat 8:5-6

* 4:48: Jon 2:18; 1Ko 1:22 * 4:50: Mat 8:13; Mak 7:29 * 4:53: Apos 16:14-15,31 * 4:54:

Jesutä ñode iwetkuk; Eruk, gäk aku! Iriñ patka ba ämet patka yäpmanñkan ku! yäk. ⁹ Yäwänä uterakgän gupi tägawäpäñ akuñpäñ teki peñ bëyan yäpmanñ kuñkuk. Täñpakañ kepma uwä Sabat kadäni. ¹⁰ * Unita Juda äma ekäni ätutä äma yäpän täganñkuño u ñode iwetkuñ; Wa! Apinjo Sabat kadäni-ken tekka peñ bëyan yäpmanñ kuñjatan ujeta yäjiwäranil yäk.

¹¹ Ude iweräwä äma unitä yäwetkuk; Äma nepmanñpän tägatat unitä irin patka ba ämet patka yäpmanñkan ku yäj näwet-pewän täyat. ¹² Yäwänä iwetkuñ; Äma gäwerän äbätan u wäpi netä? ¹³ Ude iwet yabäwäwä guñ tanjuk, Jesu uwä äma päke itkuño u bämopi-ken paotpeñ kuñkuko unita. ¹⁴ * Eruk kämi, Jesutä äma u kudupi enji gänäñ kan-ahäñpäñ jukuman ñode iwetkuk; Gäk gupka täganñkuño u käyan? Eruk, imaka bäräpi udewani äneñi nämo ahäj gamekta momi wari nämo täñpen yäk. ¹⁵ Ude iweränkanj äma u Jesu kawän tärewäpäñ päñku Juda äma ekäni ekäni u ñode yäwetkuk; Äma nepmanñpän täganjkuro uwä wäpi Jesu yäj yäwetkuk.

¹⁶ * Täñpakañ Jesu uwä Sabat kadäni-ken epän udewani täk täñkuko unita Juda äma ekäni ekänitä iwan täñ iminñkuñ. ¹⁷ * Täñjirä Jesutä ñode yäwetkuk; Nanatä epän täk täyak uwä itpäñ-nadäki nämo. Näk imaka, udegän täk täyat. ¹⁸ * Ude yäjirän Juda ämatä nadäwä wawäpäñ Jesu utta kädetta wäyäkñeñkuñ. Imata, Jesu u Sabat täño бага man irepmiit täñkukonik. Ba ugän nämo, u Anututa Nana yäj yäjnkuko unita ini Anutu ude äworek täñkukonik.

Jesutä irit bureni pewän ahäk täkanj

¹⁹ * Täñpakañ Jesutä ñode yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; Nanaki uwä iniken gäripi terak imaka kubä täga nämo täk täyak. Nanitä täñpän kanñkanj uterakgän täk täyak yäk. Ba Nanitä täk täyak udegän Nanaki täk täyak. ²⁰ * Täñpäñ Nani uwä Nanakita gäripi pähap nadäj imik täyak. Gäripi pähap nadäj iminñirän epän täk täyak udegän iwonjarek täyak. Upänkanj epän ño täñjira kak täkanj ugän nämo. In nadäwätäk pähap täñput yäñpäñ Nanatä imaka ärowani pähap näwonjärewän täñjira api kanj-däkñeneñ. ²¹ * Nanatä äma kumbani-ken nanik yäpmanñ aku kuñat-kuñat kodaki kuñarekta yepmak täyak. Udegän Nanakitä äma u ba u irit bureni yäma yäñpäñ api yämek. ²² * Täñpakañ Nani uwä äma kowata manken nämo yepmak täyak. Nämooinik, epän uwä Nanaki kerit terak peñkuk. ²³ * Epän ude täkta wäpi biñam iminñkuño unita ämawebetä Nani orañ imik täkanj udegän Nanaki api orañ imineñ. Täñpakañ äma kubätä Nanaki nämo orañ imayäj täyak uwä Nani, Nanaki ininñ kireñkuko u nämo orañ imik täyak ubayäj.

²⁴ * Unita näk bureni-inik täwera nadäwut; Äma näkño man nadäñpäñ iyap täñpäñ, äma naniñ kireñkuko unita nadäj imikinik täk täkanj uwä irit kehäromita biñam täkanj. Äma udewani uwä kowata mankenta biñam nämo. Nämo, uwä kumäj-kumäj täño kädet mäde ut iminñpäñ irit kehäromita biñam täkanj. ²⁵ * Näk bureni-inik täwera nadäwut; Kadäni kubä keräp täyak! Kadäni uken äma kumäj-kumäj täño kädet-ken kuñarani kubätä Anutu Nanaki täño

* **5:10:** Jon 9:14; Neh 13:19; Jer 17:21; Luk 13:14 * **5:14:** Jon 8:11 * **5:16:** Mat 12:14 * **5:17:** Jon 9:4 * **5:18:** Mat 26:4; Jon 7:1,30; Jon 10:30,33 * **5:19:** Jon 5:30, 8:28 * **5:20:** Jon 3:35 * **5:21:** Rom 4:17; Efe 2:5; Jon 11:25 * **5:22:** Jon 3:17, 5:27; Jon 9:39; Apos 10:42 * **5:23:** Plp 2:10-11; 1Jo 2:23 * **5:24:** Jon 3:15-18; Jon 8:51; 1Jo 3:14 * **5:25:** Mat 8:22; Efe 2:5-6

man nadäj imayäj täko uwä kodak tãppäj kuŋat-kuŋat kodaki nïkek api kuŋarek. Tãppäkaŋ kadäni uwä ahätak ƚobayãñ! ²⁶ Nan uwä kuŋat-kuŋat kodaki täŋo mäheŋi. Tãŋkaŋ Nanaki udegãn kuŋat-kuŋat kodaki täŋo mäheŋi täppëkta iniŋ kireŋkuk. ²⁷* Tãppäkaŋ nanaki uwä Äma Bureni-inik itak unita Nanitä äma kowata manken yepmakta yäj imani. ²⁸ Tãŋkaŋ man yäyat ƚo nadãppäj nadãwätäk nämo täneŋ. Kadäni kubä pewani itak. Kadäni uken äma kumaŋjirä awaŋ äneŋpanitä Nanaki täŋo man kotäk api nadäneŋ. ²⁹* Unitäŋo man kotäk nadãppäj awaŋ gãnaŋ nanik api ämeŋ. Tãppäj irit kuŋat-kuŋat säkgãmãn kuŋaranitä irit kehãromita biŋam api akuneŋ. Täŋ, irit kuŋat-kuŋari wakitä kowata manken itta api akuneŋ. ³⁰* Näk näkŋaken nadäk-nadäk terak epãn täktäk täŋo kädet nämo pätak. Nan täŋo meni jinom ugãnpäj iwatpäj äma kowata biŋam yãntãreŋ yãmik täyat. Unita man epãn täk täyat u siwoŋigãn täk täyat yäk.

Anututä Nanaki täŋo mebãri kwawak pek täyak

³¹* Tãppäkaŋ näkŋa mebãrina yãŋahãwero uwä ämatä nadãwã bureni nämo täneŋ. ³²* Mebãrina uwä kubätä yãŋahäk täyak. Äma unitä mebãrina yãŋahãŋirãn bureni täk täyak yãŋ nadãtat. ³³ In Jon iwet yabäk täŋjirä näkŋo mebãrina bureni yãŋahãŋkuk. ³⁴* Upãŋkaŋ komen ämatä mebãrina yãŋahãkta nadãwa ärowani nämo täk täkaŋ. Nämo, in mebãrina nadãppäj kuŋat-kuŋat kodaki täŋo kädet kaŋ iwarut yãŋpäj Jontä näka yãŋahãŋkuko udegãn täwetat. ³⁵ Jon uwä bãmoŋjin-ken topãn ude peŋyãreŋ tamĩkuk. Täŋjirãn in kadäni kerãpi-tagãn kaŋpäj gãripi nadãŋkuŋ.

³⁶* Tãppäkaŋ Jon uwä näkŋo mebãrina täga yãŋahãŋkuko upãŋkaŋ imaka kubätä mebãrina kwawakinik pewãn ahäk täyak. Nadãkaŋ? Nantä epãn man näwetkuk. Epãn täk täyat unitä mebãrina kwawak ƚode pewãn ahäk täkaŋ; Nanatä näwerãn äput. ³⁷* Ba Nan naniŋ kireŋkuko u imaka, mebãrina yãŋahãŋkuk. Inã unitäŋo meni-ken man nämo nadäk täkaŋ ba mäjoni udegãn nämo kak täkaŋ. ³⁸* Inã äma Nantä iniŋ kireŋkuko unitäŋo man mäde ut imik täkaŋ unita mani biŋam bãneŋjin-ken täga nämo irek. ³⁹* In irit kehãromi kaŋ-ahaŋa yãŋpäj Anutu täŋo man kudãn täwani danĩŋpäj nadäk bumta täk täkaŋ. Eruk, man kudãn täwani unitä näkŋo mebãrina yãŋahãk täyak! ⁴⁰ Upãŋkaŋ in irit mäheŋi näkken irit kehãromi yãpmãkta bitnäk täkaŋ.

⁴¹ Näk komen äma in udewanitä wãpna yãpmãŋ akukta nämo nadãtat. ⁴² Nämo, intãŋo mebãri nadãkinik täyat. Bãneŋjin Anutu-ken nämo pek täkaŋ. ⁴³* Näk Nan täŋo wãpi terak äburo upãŋkaŋ in näka not nämo täŋ namik täkaŋ. Täŋ, äma kubätä iniken gãripi terak äbãŋjirãn u not täŋ imiŋpäj mani nadäj imik täkaŋ. U inide kubä! ⁴⁴* Injin-tãgãn kowat yãniŋ oretta gãripi nadãŋkaŋ Anututä nintãŋo irit kuŋat-kuŋatta jide nadäk täyak yãŋ nadãwätäk kubä nämo täk täkaŋ. Unita jide täppäj näka not täppäj nadãkinik api täŋ namineŋ? Täga nämo!

⁴⁵* Upãŋkaŋ in näka ƚode nämo nadäneŋ; Unitä Nanken täktãknin täŋo mebãri kãwep api yãŋahãŋ nimek yãŋ nämo nadäneŋ. Ude nämo! Mosestä ini

* **5:27:** Jon 1:4, 5:22   * **5:29:** Dan 12:2; Mat 16:27; Jon 6:40; Apos 24:15   * **5:30:** Jon 5:19, 6:38
 * **5:31:** Jon 8:13-14   * **5:32:** Jon 5:36-37; 1Jo 5:9   * **5:34:** Jon 1:19-34; Jon 3:27-30   * **5:36:** Jon 3:2; Jon 10:25,38; Jon 14:11   * **5:37:** Mat 3:17; Jon 5:32, 8:18   * **5:38:** Jon 6:29   * **5:39:** Luk 24:27,44; Apos 13:27; 2Ti 3:15-17; 1Pi 1:10-11   * **5:43:** Mat 24:5   * **5:44:** Jon 12:43   * **5:45:** Lo 31:26-27

Anutu-ken täktäkjin täño mebari api yäjahäwek. In Moses wäpi terak kunum gänañ api ärone yän nadäk täkañ upañkañ nämo! ^{46*} Nadäkañ? Mosestä man kudän täñkuko u näka kudän täñkuk. Unita inä unitäño man nadäwä bureni täñpän yäwänäku näka udegän nadäwä bureni täkäneñ. ^{47*} Täñpakañ Moses täño man kudänta bitnäk täkañ unita näkño man jide täñpän nadäkinik api täneñ?

6

Jesutä ämawebe 5,000 ketem yepmäñ towinjkuk

Mat 14:13-21; Mak 6:32-44; Luk 9:10-17

¹ Jesutä man ude yän paotpänä Galili gwägu (wäpi kubä Taibirias), u udude käda kuñkuk. ² Kuñjirän ämawebe mäyaptä Jesu iwarän täñkuñ, Jesutä käyäm ikek yäpän täganirä yabäñkuño unita. ³ Eruk, kadäni uken Jesutä iwaräntäkiye yän-yäkñat yäpmän pom kubä terak äro itkuñ. ^{4*} Kadäni uwä Juda täño orekirit kadäni wäpi Pasova keräp täñjirän. ⁵ Täñpakañ pom uterak äro ittängän yabäñkuk; Ämawebe äbot päke u äbänirä yabäñpän Jesutä Filip ñode iwet yabäñkuk; Filip, ämawebe päke ño yepmäñ towikta ketem imapän yepmäñ towinayän? ⁶ Ini ude api täñpet yän nadäñkañ Filip nadäkiniki kehäromi jide patkuko u yäwän kañpän nadäkta iwet yabäñkuk.

⁷ Ude iweränä Filiptä ñode iwetkuk; Äma ño yepmäñ towikta monen täñpän ketem suwanpäñ yäminero upañkañ nämo nanpä tagawek yäk. ⁸ Ude yäwänä iwaräntäki kubä wäpi Andru, Saimon täño monäni unitä yänjkuk; ⁹ Ironji kubä gwägu tom täpuri yarä, käräga 5 ude yäpmän kuñjarirän käyat yäk. Udewaniñpän ämawebe päke u jide täñpän yepmäñ towine? ¹⁰ Ude yäwänä Jesutä yäwetkuk; In ämawebe yäwerä manjirän täwut yäk. Ude yäweränä ämawebe yäwerä wädan terak manjirän täñkuñ. Äma ekänigän 5,000 ude bumik unitä manjirän täñkuñ, webe ironji penta itkuño ukät nämo daniwani. ¹¹ Eruk, Jesutä käräga u yäpmänpäñ Nani bänep täga man iwetpäñ ämawebe manjirän täñkuño unita yäpmän daninpäñ iniken gärip terak yäwäpäñ yämiñtäñ kuñkuk. Ude täñpän gwägu tom yäpmänpäñ udegän yämiñtäñ kuñkuk. ¹² Yäminjirän nabä tagawäpäñ Jesutä iwaräntäkiye ñode yäwetkuk; Nänpani moräki moräki patpäñ waneño unita butuwut yäk. ¹³ Ude yäweränä käräga 5 nankuño unitäño moräk-moräk butunpäñ yäk 12 daiwä tokneñkuñ.

^{14*} Täñpakañ Jesutä kudän kudupi ude täñpän kañpän ämawebetä yänkuñ; Wära! Ño profet pähap kome terak ahäkta yäwani ukenowä ñobayän! yäk. ^{15*} Ude yänpäñ itgwäjinpäñ Jesu initpäñ intäjukun äma it yämekta initnayän täñjirä yabän umuntan inigän pom terak äronjkuk.

Jesu gwägu terak yentän kuñkuk

Mat 14:22-27; Mak 6:45-52

¹⁶ Eruk, bipäda ugän Jesu iniken iwaräntäkiyetä Jesu tenpeñ Galili gwägu pomi-ken äpmonkuñ. ¹⁷ Äpmo Jesuta irä wawäpäñ Kapeneam yotpärareken äyänjutpeñ kuna yänkañ gäpe terak äronpeñ kuñkuñ. U bipani kuñkuñ. ¹⁸ Kuñjirä mäniñ kehäromi piänjirän gwägu täñi tokätkuk. ¹⁹ Ude täñjirän ehutpäñ gwägu bämopi-ken kuñjirä Jesu gwägu terak yentän äbuk. Yentän äbamañ iwaräntäkiyetä itkuñ-ken äbänjirän kañpän umun pähap täñkuñ. ²⁰ Ude täñjirä

* **5:46:** Lo 18:15; Apos 3:22 * **5:47:** Luk 16:31 * **6:4:** Jon 2:13 * **6:14:** Lo 18:15; Jon 5:46

* **6:15:** Jon 18:36; Mat 14:23

gera täppän yäwetkuk; No näkña äretat. Umuntänejo! ²¹ Ude yäwän nadäppänjä bänep pidäm terak Jesu tänkentäppän gäpe terak tenjirä kome kukta nadänkuñken uken pengän ahänkuñ.

Ämatä Jesu yäjärok man iwetkuj

²² Täppäkan ämawebe päke u gwägu udude parä yäñenkuk. Parä yäjewänä ñode yänkuñ; Gäpe kubä-tägän irirän kañkumäñopän Jesu u iwaräntäkiye-kät nämo kuñjirän kañkumäj yäk. Iwaräntäkiye inigän kuñkuñ yäj nadänkuñ. Ude nadäppän Taibiras komeken nanik täño gäpe ätu Ekänitä yepmäñ towiñkuk-ken irirä yabänkuñ. ²³⁻²⁴ * Täppäkan kome uken Jesu inita ba iwaräntäkiyeta wäyäkñewä wawäpän gäpe uterak äronpän Kapeneam komeken wäyäkñentäj kuñkuñ.

Jesu ini uwä ketem bureni

²⁵ Wäyäkñentäj kuñtängän kañ-ahänpänjä iwet yabänkuñ; Yäwoñärewani äma, gäk jidegän äbän? ²⁶ * Yäwäwä ñode yäwetkuk; Näk bureni-inik täwera nadäwut; Näk kudän kudupi täppewa ahänjirän kak täkan unita nämo! Ketem tepmäñ towiñjira nañ tokñek täñkuñjo unita näka wäyäkñekañ. ²⁷ * Inä epän bureni täk täkot. Kome täño ketem, paot-paori nitek unita nämo yäyat. Nämo, irit kehäromi täño ketem paot-paori nitek nämo, unita piäni täk täkot. Ketem uwä Äma Bureni-iniktä täga tamek, Anutu Nantä wäpi biñam imiñkuko unita yäk.

²⁸ Ude yäweränä kowata ñode iwetkuj; Nin jide täppän imaka Anututä gäripi nadäk täyak u täne? ²⁹ * Ude iweräwä Jesutä ñode yäwetkuk; Anututä epän intä täkta nadäk täyak u ñode; Iwerän äpuko unita nadäkinik täñ imineñ. Anutu täño gärip ude yäk. ³⁰ * Ude yäwänä kowata ñode iwetkuj; Kudän kudupi jidewani kubä täñjiri gabäppän nadäkinik täñ gamine? Imatäken kubä täñjiri gabäppän-nadänayäj? ³¹ * Nadätan? Äbekniye oraniyetä kome jopi-ken kuñjarirä Anututä ini ketem kubä wäpi mana yepmäñ towiñkuk yäk. Unita Anutu täño man ñode kudän täwani; Anututä ketem kunum gänañ nanik yepmäñ towiñkuk. Eruk, kudän kudupi kubä udewani täñjiri kañpän nadänayäj?

³² Ude yäwäwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Näk man bureni täwera nadäwut; Kunum gänañ nanik ketem uwä Mosestä nämo pewän ahän tamiñkuñ. Nämo inik, Nantä kunum gänañ nanik ketem bureni tamik täyak. ³³ Ketem bureni uwä äma kubä yäk. Kunum gänañ naniktä äpäppän kome ämawebeta irit kodaki pewän ahäj yämik täyak unitä Anutu-ken nanik ketem bureni täyak yäk. ³⁴ * Yäwänä iwetkuj; Ekäni, gäk ketem yäyan u kadäni kadäni nimik täyi! yäj iwetkuj.

³⁵ * Ude yäwäwä yäwetkuk; Irit kehäromi täño ketem näkña ño. Äma näkken äbäk täkan uwä naktä wari nämo api yeneñ. Ba äma nadän namikinik täk täkan uwä umeta äneñi nämo api yeneñ. ³⁶ * Näk man täweraro ukeñjo; Nähä nabäk täkan upäñkan nadän namikinik nämo täk täkan. ³⁷ * Täñ, Nantä ämawebe näka biñam yäpmäj daniñpän namik täyak u kuduptägän näkken api

* **6:23-24:** Jon 6:11   * **6:26:** Jon 6:11-12   * **6:27:** Jon 4:14; Jon 6:48-58   * **6:29:** 1Jo 3:23

* **6:30:** Mat 16:1; Jon 2:18   * **6:31:** Kis 16:14-15; Nam 11:7-9; Sam 78:24   * **6:34:** Jon 4:15

* **6:35:** Jon 4:14; Jon 6:48-58   * **6:36:** Jon 20:29   * **6:37:** Jon 17:6-8; Mat 11:28

ämneŋ. Äbäŋirä nämoinik api yawat kirewet. ^{38*} Kunum gänaŋ naniktä äpuro u näkŋaken gärip iwatta nämo äput. Nämoinik, Nan täŋo gäripgän iwatta äput. ^{39*} Täŋkaŋ unitäŋo gärip uwä ŋode; Ämawebe Nantä namik täyak u kubätä paorek yäŋpän-yabäŋ yawat epän täntängän kadäni pähapken kumbani-ken nanikpän yäpmän päŋaku api yepmaŋpet. ^{40*} Unita äma Anutu täŋo Nanaki u tumberŋ kuŋkaŋ nadäŋ imikinik täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam api täneŋ. Äma udewani uwä kadäni pähapken täŋpewa api kodak täneŋ. Nana täŋo nadäk u ude yäŋ yäwetkuk.

Jesu u irit kehäromi täŋo ketem

⁴¹ Yäŋirän nadäŋpän Jesu u kunum gänaŋ nanik ketem u näk yäŋ yäŋkuko unita Juda äma ekäni ätutä man yäŋburu-buru yäŋkuŋ. ^{42*} Man yäŋburu-buru yäŋpän yäŋkuŋ; Jesu u äma jopi kubä yäk. U Maria Josep täŋo nanaki. U ninä yabäŋpän-nadäk täkamän. Upän imata näk kunum gänaŋ naniktä äput yäŋ yäk täyak?

⁴³ Ude yäŋirä nadäŋpän Jesutä yäwetkuk; In unita nadäwäwak täneŋo. ^{44*} Äma kubä ini-tägän näkken ämnaŋi nämo. Nan naniŋ kireŋpewän äpuro unitägän wädäŋpewän näkken äbäkäbäk kädet u itak. Äma udewani u kadäni pähapken täŋpewa api kodak täneŋ. ^{45*} Täŋpakaŋ profet bianitä ŋode kudän täwani pätak; Anututä ini ämawebe kudup yäwetpän yäwoŋäreŋk api täŋpek. Unita Nantä iwetpän iwoŋäreŋirän nadäweko unitä näkken äbek. ^{46*} Täŋkaŋ äma kubätä Nan u nämo kaŋkuk. Anutu-ken naniktä äpani u kubä-tägän kaŋkuk. ^{47*} Unita näk bureni-inik täwera nadäwut; Äma näka nadäkinik täŋ namik täkaŋ unitä irit kehäromita biŋam api täneŋ. ^{48*} Täŋpän irit täŋo ketem u näkŋa ŋo. ⁴⁹ Bureni, bian äbekjiye orajiye u kome jopi-ken mana naŋkuŋo upäŋkaŋ kumän täŋpä kuŋkuŋ. ⁵⁰ Täŋ, kunum gänaŋ ketem äpuko u iŋamjinken itak ŋo. Äma kubätä ketem u naŋpänä nämo api kumbek. ⁵¹ Irit kehäromi täŋo ketem kunum gänaŋ naniktä äpani u näkŋa! Unita äma kubätä ketem ŋo naŋpänä nämo kumänkaŋ pen api it yäpmän ärowek. Täŋpakaŋ ketem uwä tohatna. Komen ämawebetä irit kehäromi yäpneŋta u api taniŋ kirewet yäk. ⁵² Ude yäŋirän nadäŋpän Juda äma ekäni ekäni ini-tägän man wärät-wärät täŋpän yäŋkuŋ; U jide täŋpän tohari nimän näne?

⁵³ Ude yäwäwä Jesutä ŋode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut; In Äma Bureni-inik täŋo tohari nägäri nämo nänayän täŋo uwä irit kehäromita biŋam nämo api täneŋ. ⁵⁴ Täŋ, äma tohatna nägätna nak täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam täŋpän paot-paori nämo api it yäpmän äroneŋ. Täŋpakaŋ kadäni pähapken äma udewaniwä näkä täŋpewa api kodak täneŋ. ⁵⁵ U imata, tohatnatä ketem bureni-inik täyak unita. Ba nägätna udegän ume bureni-inik täyak. ⁵⁶ Äma näkŋo tohatna nägätna nak täkaŋ uwä näkkät kowat kwasikorän täk täkamän. ^{57*} Täŋpakaŋ Irit täŋo mäheŋi Nantä naniŋ kireŋpewän äpuro unita Nanta biŋam it täyat yäk. Näk imaka, irit mäheŋi unita äma näk nak täkaŋ uwä irit kehäromita biŋam api täneŋ. ⁵⁸ Ketem bureni kunum gänaŋ nanik äpuko uwä ubayän. Ketem wäpi mana äbekniye oraniyetä naŋkuŋo udewani nämo. Äbekniye oraniye uwä ketem u naŋkuŋo upäŋkaŋ kumän

* **6:38:** Mat 26:39; Jon 4:34   * **6:39:** Jon 10:28-29; Jon 17:12   * **6:40:** Jon 11:24   * **6:42:** Mat 13:55
 * **6:44:** Jon 6:65   * **6:45:** Ais 54:13   * **6:46:** Jon 1:18   * **6:47:** Jon 3:15-16   * **6:48:** Jon 6:31,58
 * **6:57:** Jon 15:4-5; 1Jo 3:24

tānpā kuṅkuṅ. Tāṅ, āma ketem ṅo nak tākaṅ uwā tārek-tāreki nāmo api it yāpmāṅ āroneṅ.

⁵⁹ Jesutā man ṅo Kapeneam yotpārare-ken kābeyā eṅi gānaṅ yāwetpāṅ yāwoṅārek tāṅkuk.

Āma māyaptā Jesu kaṅmuntāṅ kuṅkuṅ

⁶⁰ Man ude yāṅirān āma Jesu iwarāntāk tāṅkuṅo ukāt nanik māyaptā nadāṅpāṅ yāṅkuṅ; Wāra, man ṅo nadāna siwoṅi nāmo tāyak. Man udewani netātā nadāwān bureni tāṅpek? ⁶¹ Yāṅgaṅa gaṅa yāṅkuṅo u Jesutā yabāṅpāṅ-nadāṅpāṅ ṅode yāwetkuk; Man ṅo nadāṅirā waki tāyak? ⁶² * E tāṅ, Āma Bureni-inik u bian irani-ken āneṅi āroṅirān kaṅpāṅā jide api nadāneṅ? ⁶³ * In ṅode nāmo kāwep nadākaṅ; Kome guptā irit kodaki tāga pewā ahānaṅi nāmo. Nāmo, irit kodaki pewā ahāk-ahāk uwā Kudupi Munapik tāṅo epān. Nākā man tāwetat ṅowā Kudupi Munapik tāṅo irit kodaki nikek unita āma kubātā man u nadākinik tāṅpayāṅ tāko uwā irit kodaki u nikek api kuṅarek yāk. ⁶⁴ * Upāṅkaṅ inken nanik ātutāwā man tāwetat ṅo nadāṅirā bureni nāmo tāyak. (Jesu u āma netā unitā nāka api bitnāneṅ yāṅ uku intājukun yabāṅpāṅ-nadāṅkuk. Udegān, āma netātā iwan kerī-ken api nepmaṅpek yāṅ uku kaṅpāṅ nadāṅkuk.) ⁶⁵ * Ude yāṅpāṅ yāṅkuk; Mebāri unita yāṅpāṅ ṅode tāwetkut; Āma kubā Nantā bānepi nāmo tāṅpidām tāṅ imiṅirān āma u nākken tāga āmnaṅi nāmo.

⁶⁶ Man yāwa ude tāreṅirān kādāni ugān āmawebe iwarān tāṅkuṅo u ātutā gaṅa taṅpāṅ teṅpeṅ kuṅkuṅ. ⁶⁷ Teṅpeṅ kuṅirā Jesutā iwarāntākiye 12 u ṅode yāwetkuk; In imaka, nepmaṅpeṅ kunayāṅ kāwep nadākaṅ? ⁶⁸ Ude yāwānā Saimon-Pita unitā kowata ṅode iwetkuk; Ekāni! Gāk gepmaṅpeṅ netāken kune? Gāk kubā-tāgān irit kehāromi tāṅo man yāpmāṅ kuṅat tāyan yāk. ⁶⁹ * Tāṅiri nin nadāṅ gamikinik tāṅpāṅ ṅode nadākamaṅ; Anutu tāṅo Kudupi Āma uwā gāk ubayāṅ.

⁷⁰ Ude yāwānā Jesutā yāwetkuk; Nāk in 12 nākṅata biṅam yāpmāṅ daniṅkut. Upāṅkaṅ inken nanik kubātā satan āworetak yāk. ⁷¹ Man uwā Saimon Kariot komeken nanik unitāṅo nanaki wāpi Judas unita yāṅpāṅ yāṅkuk. Judas uwā iwarāntākiye 12 ukāt nanik kubā upāṅkaṅ mādenā, Jesuta māde ut imiṅkuk.

7

Orekirit kādāni kubāken Jesu Jerusalem kuṅkuṅ

¹ * Ātu itpāṅ Jesu Galili kome kāda kuṅatkuko upāṅkaṅ Judia kome kāda kuṅatta bitnāṅkuk. U imata, Juda āma ekānitā utpewā kumākta itsāmbuṅ.

² * Tāṅpākaṅ orekirit kubā wāpi Yottaba tāṅo Ārawa Tāktāk kādāni kerāp taṅkuk. ³ Tāṅirān noriyetā Jesu man ṅode iwetkuṅ; Gāk kome ṅo peṅpeṅ Judia komeken kuṅkaṅ kudān kudupi tāṅiri gāwarāntākayetā kaṅ gabāṅpāṅ-nadāwut. ⁴ Nadātan, āma kubātā mebārīna kwawak ahāwān yāṅpāṅ epān kābop tāga nāmo tāṅpek. Kudān kudupi bureni tāk tāyan u tāṅpāwā āmawebe ābot pāhap iṅamiken kwawak tāṅiri kaṅ gabāṅpāṅ-nadāwut yāṅ iwetkuṅ. ⁵ * (Butewaki, nāgāt morākiyetā Jesuta nadākinik nāmo tāṅ imiṅkuṅo unita man ṅo iwetkuṅ.)

* **6:62:** Jon 3:13; Apos 1:9-11   * **6:63:** 2Ko 3:6   * **6:64:** Jon 13:11   * **6:65:** Jon 6:44   * **6:69:** Mat 14:33, 16:16; Mak 1:24; Jon 1:49   * **7:1:** Jon 5:18   * **7:2:** Wkp 23:34   * **7:5:** Mat 13:55; Apos 1:14

6 * Noriyetä ude iweräwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Ude nämo! In täño kudän uwä mebäri nitek nämo unita kadäni kadäni tagagän täk täkañ. Upänkañ näkño kadäni nämo ahätak. 7 * Komen ämawebetä inta iwan täga nämo täñ taminej. Upänkañ nähä komen äma täño irit kuñat-kuñari waki u yänjahänpän kwawak pek täyat unita iwan täñ namik täkañ. 8 Unita in ärawa unita kut. Kadänina nämo keräp täyak unita apiño nämo kwayän yäk. 9-10 Ude yänpän Galili kome ini ugän irirän noriyetä kuñkuñ. Eruk ätu itpäñ Jesu mäden ämawebe yabañ paotpän inigän uruñ kadagän kuñkuk. 11 * Täñpäkañ ärawa bägup-ken Juda äma ekäni ekänitä Jesuta Äma u de yän yänkañ yän-wäyäknejtän kuñatkuñ.

12 Ude täñirä ämawebe jopi päke unitä näwetgäwet täñirä ätutäwä ñode yänkuñ; Äma uwä täga yäk. Yänirä ätutäwä yänkuñ; Nämo, ämawebe jop manman yän-yäkñat täyak yäk. 13 * Man ude yänkuño upänkañ Juda äma ekäni ekänita umuntanpäñ kwawak nämo yänjahänkuñ.

Jesutä ämawebe yäwetpäñ yäwoñärek täñkuk

14 Täñpäkañ orekirit u kadäni bämopi-ken Jesutä kudupi eni gänañ äronpäñ yäwetpäñ yäwoñärek täñkuk. 15 * Ude täñirän Juda äma ekäni ekänitä nadänpäñ jäkjäk yämänpäñ yänkuñ; Äma ñowä nintäño nadäk-nadäk eniken nämo ärowani upänkañ nadäk-nadäk ärowani ño de yäpuk? 16 * Ude yänirä Jesutä ñode yäwetkuk; Näk man mebäri täwetpäñ täwoñärek täyat uwä näkñaken nämo. Anutu, nanij kireñkuko uken nanik. 17 Äma kubätä Anutu täño gärip iwatta bänep peweko uwä man yäk täyat u Anutu ba näkñaken manpäñ yäk täyat yän yäpmäj daniñpäñ nadäwek. 18 * In nadäkañ? Äma kubätä inita nadänpäñ man yäweko uwä gup yäpmäj ärokärok kädet iwarek. Täñ, äma kubätä epän mähem i täño wäpi yäpmäj akukta nadänpäñ man yäweko uwä man bureni yäwek. U jopman kubä nämo yäwek. 19 * Mosestä бага man bian tamiñkuko upänkañ inkät nanik kubätä man u nämo buramik täkañ. In imata näk nutta yäk täkañ?

20 * Ude yänirän ämawebe päke unitä yänkuñ; Netä gurayän yäk täyak? Gäk mäjo wäratä bänepka peñ awähutak yäk. 21 * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk kudän kudupi kubägän Sabat kadäni-ken täñkuro unita nadäwätäk pähap täkañ. 22 * Unita ñode täwera nadäwut; Moses ba Moses täño oraniyetä nanakjiye gupi moräk madäneñta yänñäreñ tamiñkuk. Eruk nanak paki kubä täño gupi moräki madäk-madäk kadäni Sabat ahänjirän бага irepmitne yänpäñ nämo madäk täkañ ba? 23 * Nämo! In Sabat kadänita nadäwätäk nämo täñpäñ gupi madäk täk täkañ uwä! Bureni, in Moses täño man buramiñpäñ Sabat kadäni-ken nanak paki täño gupi moräk täga madän yämik täkañ. Täñpäkañ näk äma kubä täño gupi kuduptagän yäpa tägañirä imata nebek täkañ? 24 * Jop dapun-tägän kak täkañ unita jop manman kubä nämo näwetneñ. Nadäwä tärewäpäñ man bureniñän näwetneñ.

Jesu u Anutu-ken naniktä äpuk

* 7:6: Jon 2:4 * 7:7: Jon 15:18 * 7:11: Jon 11:56 * 7:13: Jon 9:22, 12:42; Jon 19:38, 20:19
 * 7:15: Mat 13:54; Luk 2:47 * 7:16: Jon 12:49, 14:10 * 7:18: Jon 5:44, 8:50 * 7:19: Apos
 7:53; Rom 2:21-24 * 7:20: Jon 8:48,52; Jon 10:20 * 7:21: Jon 5:16 * 7:22: Wkp 12:3; Stt
 17:9-13 * 7:23: Jon 5:8-10,16 * 7:24: Wkp 19:15; Ais 11:3-4; Jon 8:15

25 * Täppäkan Jerusalem ämawebe ätutä yänkuñ; Jide? Äma ekäni ekänitä äma utpewä kumäkta yäk täkan uwä ño ba? 26 Ño kawut! U man kwawakgän yänahänjtän kuñatak ño yäk. Yänahänjtän kuñarirän imata nämo inin bitnäkan? Nintäño äma ekäni ekänitä U Kristo yän bureni käwep nadäkan. 27 * Upänkan ninä ñode nadakamän, äma ño Kristo nämo yäk. Yotpärare u nanik yän nadakamän. Täñ, Kristo burenitä äbänjirän yotpärare uken naniktä äbatak yän nämo api nadäne yäk.

28-29 * Täppäkan Jesu kudupi eni gänañ itkan ämawebe päke u manbijam yäwetpäñ yäwonjärekk täppän man kubä gera terak ñode yänkuk; Bureni, in näka nadäkan. Ba uken naniktä äbuk yän nadäkan. Upänkan ñode täwera nadäwut; Näk näknaken gärip terak nämo äbät. Anutu Nan, imaka burenigän täñpani, unitä naniñ kireñpewän äput. In Nan uwä nämo nadäkan. Täñ, nähä ukät ittängän naniñ kireñpewän äpuro unita näk u nadätat yäk.

30 * Jesutä man ude yänjirän ämawebe ätutä injipän manken tenayän täñkuñ. Täppäkan kadänini nämo keräp täñkuko unita täppä wawäpäñ peñkuñ. 31 * Täñ, ämawebe jopi mäyaptä Jesuta nadän imikinik täñpäñ ñode yänkuñ; Kristo äbäkta iwoyäwani unitä äbänpäñä kudän kudupi äma ñonitä täk täyak u irepmitpäñ täga api täñpek ba? Nämo!

Juda ämatä Jesu injitnayän täñkuñ

32 Ämawebetä man ude yänjirä Parisi äma ätutä nadänkuñ. Nadänpäñ bä mop äma intäjukun täñpani ätukät yänpäñ-nadäk täñpäñ Jesu injitta komi äma peñ yäwet-pewä kuñkuñ. 33 * Täppäkan Jesutä ämawebe päke u yäwetkuk; Kadäni keräpigän inkät itkan äneñi äyänutpeñ äma naniñ kireñpewän äbutken api kwet. 34 * Täñjira in näka bumta wäyäkñenayän täño upänkan nämo api nabän ahäneñ. Ba kome näkä päñku irayän tätken u in täga nämo api kunen.

35 Ude yäweränä, Juda äma ekäni ekäni ini-tägän näwetgäwet täñpäñ yänkuñ; Äma ño de kuñjirän unita api wäyäkñena waneñ? Juda äma notniye ätu Grik kome itkan-ken u käwep api kweko unita yäyak. Uken kuñpäñ ämawebe u nanik käwep yäwetpäñ yäwonjärekk api täñpek yäk. 36 Wära! Mebäri jideta man ñodewä yäk täyak; In näka wäyäkñenayän täño upänkan nämo api nabän ahäneñ. In kome näkä päñku irayän tätken u täga nämo api kunen yäk.

Kudupi Munapik u ume dapuri udewani

37 * Täppäkan Juda täño orekirit kadäni u irä tärenayän käbeyä pähap täñjirä Jesutä ämawebe bä mop-ken akuñpäñ man kubä gera terak ñode yäwetkuk; Äma kubätä umeta iwäwä näkken äbänkan kan nanpäñ! 38 * Anutu täño mantä yäyak ude; Äma näk nadän namikinik täk täkan uwä irit kodaki täño ume bänepi-ken nanik ume dapuri abäkabäk täk täkan ude api äbän irek. 39 * Jesutä man ude yänkuko uwä Kudupi Munapikta yänkuk. Kudupi Munapik u ämawebe Jesuta nadän imikinik täñpani unitä yäpmäkta yäwani upänkan kadäni uken Jesu kunum gänañ nämo äronkuko unita Kudupi Munapik nämo äpuk.

* 7:25: Jon 5:18 * 7:27: Jon 7:41, 9:29 * 7:28-29: Mat 11:27; Jon 8:55 * 7:30: Jon 7:44, 8:20; Jon 13:1 * 7:31: Jon 2:23, 8:30; Jon 10:42, 11:45; Jon 12:11,42 * 7:33: Jon 13:33 * 7:34: Jon 8:21, 13:36; Jon 17:24 * 7:37: Wkp 23:36; Ais 55:1; Jon 4:10,14 * 7:38: Ais 58:11; Sek 14:8 * 7:39: Jon 16:7, 20:22; Apos 2:4

40 * Jesutä man yäk täñkuko u ämawebe ätutä nadänpäj yäjkuñ; Bureni-inik, äma ño Profet ahäkta yäwani ubayäj yäk. 41 * Yäjirä ätutäwä yäjkuñ; Nämö, uwä Kristo bureni yäk. Täñpakaan ätutäwä yäjkuñ; Ño Kristo nämö. Kristo u Galili komeken nämö api ahäwek. 42 * Anutu täño man kudäntä ñode yäyak; Kristo u Betlehem yotpärare-ken Devittä äbotken ahäkta yäwani yäk. 43 * Äma päke unitä man wärät-wärät ude täñpäj duñ-weñkuñ. 44 * Täñ, ätutäwä Jesu inñitpäñ komi enjiken tenayäj nadänkuño upänkañ äma kubätä Jesu nämö inñitkuk.

Juda äma ekänitä Jesuta nadäkinik nämö täñkuñ

45 * Täñpakaan komi äma Jesu inñitnayäj Jesuken kuñkuño uwä äneñj äyäjutpeñ bämop äma intäjukun täñpani ätukät Parisi ämaken penta kuñkuñ. Kuñjirä yäwetkuñ; In imata Jesu nämö inñitpäñ yäpmäj äbakaan? 46 * Ude yäwäwä komi ämatä kowata ñode yäwetkuñ; Jesutä man yäk täyak u inipärik kubä. Bian äma kubätä man ude nämö yäk täñpani yäk. 47 Ude yäwäwä Parisi ämatä yäwetkuñ; Wa! In imaka, Jesutä bänepjin yäj-täkñat täyak? 48 * Unita in jide nadäkan? Parisi äma ba intäjukun äma ninkät nanik netä kubätä äma unita gäripi nadätak? Nämoinik! 49 Upänkañ ämawebe äbot päke ñonitä бага man nämö nadänpäj Anutu injamiken wañ moreñkañ genjita biñam takañ yäk.

50 * Ude yäjirä Parisi äma noripaki kubä wäpi Nikodemus, bian Jesu-kät yäñpäj-nadäk täñkumäno unitä yäwetkuk; 51 * E, nintäjno бага man terak jide pätak? Äma kubä waki ude täyak yäj nämö nadänkañ manken jop täga tene? Nämoinik! Imaka täñpeko unitäjno mebarini yäjahawän kañpäj nadänpäj uyaku manken täga tene yäk. 52 * Ude yäwän nadänpäj noriyetä sära ñode iwetkuñ; Gäk imaka, Galili komeken nanik ba? Anutu täño man ket daniñpäj nadänkañ ñode nadäwen; Galili komeken profet kubä ahänañj nämö yäk. 53 Ude yäñpäj-nadänkañ enjini-ken kuñtäñpä kuñkuñ.

8

Webe waki täñpani kubä Jesuken yäpmäj kuñkuñ

1 * Eruk Jesutä Olip pomken äronpäñ u patkuk. 2 Patkuko yäjñejirän tamiman-inik u naniktä äpamañ kudupi yotken äronjirän ämawebe bumta it gwäjñkuñ. Itgwäjñjirä Jesutä manñitpäñ manbiñam yäwetpäñ yäwoñäreñk täñkuk. 3 Täñjirän Baga man yäwoñärewni ämakät Parisi ämatä webe äpi nikek kubä kubokäret täñjirän kañ-ahänkuño u yäpmäj Jesuken kuñpäj ämawebe bämopi-ken pimñ iwetkuñ. 4 Täñpäj Jesu iwetkuñ; Yäwoñärewni äma, webe ñonitä äma kubäkät kubokäret täñjirän kañ-ahänkumäj. 5 * Moses täño бага mantä webe ñodewanita mobätä kumäj-kumäj däpmahta yäwani yäk. Unita gäkä jide yäwayäj? 6 * Jop Jesu iwet yabäjñirä Jesutä man goret ba jide kubä yäwän kañpäj buñep-ken kañ pena yäñpäj Jesu iwet yabäk täñkuñ.

Yäwäwä Jesu gwäjñj äpmonpäñ kome terak keritä kudän täñkuk. 7 * Ude täñjirän iwet yabäk pen täñ irirä Jesu dorañpäj yabäjñpäj ñode yäwetkuk; Inken

* 7:40: Jon 6:14 * 7:41: Jon 1:46, 4:29 * 7:42: Sam 89:3-4; Mai 5:2; Mat 2:5-6 * 7:43: Jon 9:16 * 7:44: Jon 7:30 * 7:45: Jon 7:32 * 7:46: Mak 1:22 * 7:48: Jon 12:42 * 7:50: Jon 3:1-2 * 7:51: Lo 1:16 * 7:52: Jon 7:41-42 * 8:1: Luk 21:37 * 8:5: Wkp 20:10; Lo 22:22-24 * 8:6: Mat 22:15 * 8:7: Lo 17:7

nanik kubätä momini nämö tänpäwä unitä jukun mobätä uränkaŋ urut yäk. ⁸ Ude yänpärj äneŋi gwäŋiŋ äpmonpärj kudän täŋkuk. ⁹ * Man ude yänirän nadänpärj äma intäjukun ämaniyetä kwä yabänkaŋ yabänit yabänit kubäkubä kudupkuŋ moreŋkuŋ. Kuŋ moreŋirä webe uwä Jesu dubini-ken inigän itkuk. ¹⁰ Irirän Jesutä doränpärj kaŋpärj iwet yabänkuk; Wanotna, äma manken gepmanayän täŋo u de? Äma kubätä yänitärek man nämö gäwerak? ¹¹ * Yäwänä webe unitä Nämö yän yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk udegän, yänitärek man nämö gäwerayän. Gäk jop päŋku itkaŋä waki äneŋi nämö tänpen yäk.

Jesutä iniken mebärini yänhäŋpärj yäwetkuk

¹² * Eruk ittängän kadäni kubä Jesutä ämawebe man ŋode yäwetkuk; Näk komen ämawebe intäŋo topän. Unita äma kubätä näk näwarayän täko uwä bipmäŋ urani gänaŋ nämoinik api kuŋarek. Uwä irit kehäromi täŋo penyänek terak api kuŋarek yäk. ¹³ Man ude yänirän Parisi ämatä nadänpärj ŋode iwetkuŋ; Jop manman yäyan yäk. Eruk ŋo gäkŋa-tägän mebärika yänhäŋatan unita nadänjitna bureni nämö täyak yäk.

¹⁴ * Yäwäwä Jesutä ŋode yäwetkuk; Ude nämö. Näkŋata siwonji yäyat. U imata, näk de naniktä äbut ba de api kwet yän unitäŋo mebäri nadänkaŋ yäk täyat. Unita näkŋa mebärina yänhäŋjira jopi nämö täk täyak. In ŋowä näka de naniktä äbuko äneŋi de api kwek yän nämö nadäk täkaŋ unita täŋguntak täkaŋ. ¹⁵ * Inä äma gupigän yäpmän danik täkaŋ. Täŋ, nähä äma nämö yäpmän danik täyat. ¹⁶ * Upänkaŋ näkä äma yäpmän danipän yäwänäku bureni yäpmän danik täyet. Imata, äma yäpmän danik-danik epän u näkŋagän nämö tänpet. Nan naniŋ kireŋpewän äpuro unitä täŋkentän naminirän bok täde. ¹⁷ * In nadäkaŋ? Baga manjin terak ŋode pätak; Äma yarätä kubä täŋo mebäri yänhäŋjirän bureni yän nadäwen. ¹⁸ * Tänpärj näk mebärina yänhäŋjira Nan, naniŋ kireŋkuko unitä udegän yänkentän namik täyak. U kawut, nek äma yarätä mebärina yänhäk täkamäk!

¹⁹ * Man ude yäweränkaŋ ŋode iwet yabänkuŋ; Nanka de? Ude yäwäwä yäwetkuk; In näka nämö nadäwä tärewäpärj nanta udegän nämö nadäwä tärekaŋ. In näka nadäwä tärewäpärj uyaku Nanta udegän nadäwä tärekäneŋ yäk. ²⁰ * Jesu kudupi enji gänaŋ ämawebe yäwetpärj yäwonjärek täŋkuko ugän Parisi äma man u yäwetkuk. Monen irona pek tänpäni käwuri u dubini-ken itkaŋ man u yäwetkuk. Tänpäkaŋ kadänini nämö keräp täŋkuko unita jide tänpärj manken tewäm.

Jesutä Juda äma jukuman yäwetkuk

²¹ * Tänpäkaŋ Jesutä ämawebe man kubä pen ŋode yäwetgän täŋkuk; Näk api tepmanpen kwet yäk. Tepmanpen kuŋjira näka api wäyäkŋeneŋ. Tänpärj wakiwakijin nikek kuŋattängän api kumneŋ. Täŋkaŋ näkä päŋku irayän tätken uken in täga nämö api kuneŋ yäk. ²² * Ude yäwänä Juda äma ekäni ekänitä yänkuŋ; Näkä päŋku irayän täyat-ken uken täga nämö api kuneŋ yän yäyak u imata yäyak? Ini gupi utpärj kumäkta yäyak ba jideta yäyak? ²³ * Ude yäwäwä Jesutä ŋode yäwetkuk; In komen äma nämö nadäkaŋ. Inä komen

* **8:9:** Mat 22:22 * **8:11:** Jon 5:14 * **8:12:** Ais 49:6; Jon 1:4-9, 9:5; Jon 12:46 * **8:14:** Jon

5:31-32; Jon 7:28, 9:29 * **8:15:** Jon 7:24, 12:47 * **8:16:** Jon 5:30, 8:29 * **8:17:** Lo 17:6, 19:15

* **8:18:** 1Jo 5:9 * **8:19:** Jon 14:7 * **8:20:** Jon 7:30 * **8:21:** Jon 7:34,36; Jon 13:33 * **8:22:**

Jon 7:35 * **8:23:** Jon 3:31

umude kāda nanik. Nähä punin unude kāda nanik. Inä kome terak nanik. Nähä kome terak nanik nāmo. ²⁴ In wakijin nikek kuṇatkä kumneṇ yāṅ tāwerat. Bureni, mebārina nākṇa itat yāṅ tāwet tāyat u nadākinik nāmo tāneṇo uwā wakijin pat tamiṇirān māt kumneṇ. ²⁵ Yāwānā iwet yabāṅkuṇ; E tāṅ, gāk netā? Yāwāwā Jesutā kowata ṇode yāwetkuk; Mebārina uku, umunitā tāwet yāpmāṅ ābāro ugān. ²⁶ * Nākā in manken tepmaṅpāṅ mebārījin yāṅahākta kehāromina nikek. Upāṅkaṅ mebārījin nāmo yāṅahāwayāṅ. Nanīṅ kireṅkuko u meni-ken nadāṅkuro ugānpāṅ kome terak ṇo yāṅahāṅpāṅ tāwet tāyat. Nanīṅ kireṅkuko unitā man bureni yāk tāyak yāk.

²⁷ Tāṅpākaṅ Nanita ude yāwerānkaṅ nāmo nadāwā tāreṅkuṇ. ²⁸ * Nāmo nadāwā tāreṅkuṇo unita Jesutā ṇode yāwetkuk; In Āma Bureni-inik yāpmāṅ aku punin peṅkaṅ mebārina nākṇa itat yāṅ api nadāwā tāreṅeṅ. Tāṅpākaṅ nākṇaken nadāk-nadākpāṅ imaka kubā nāmo tāk tāyak. Nāmo, Nantā nāwoṅāreṅkuko man ugānpāṅ yāk tāyat. U imaka, api nadāwā tāreṅeṅ. ²⁹ * Nanīṅ kireṅkuko uwā nākkāt itkamāk. Nāk kadāni kadāni imaka yāk tāyat ba tāk tāyat unita gārīpi nadāṅpāṅ nāk nāmo nepmak tāyak yāk. ³⁰ * Tāṅpākaṅ Jesutā man ude yāṅirān Juda āmawebe māyaptā nadāṅ imikinik tāṅ imiṅkuṇ.

Abraham tāṅo nanakiye

³¹ Tāṅpāṅ Juda āmawebe Jesuta nadākinik tāṅ imiṅkuṇo u ṇode yāwetkuk; In nākṇo man terakgān kuṇatnayāṅ tāṅo uwā nākṇo nāwarāntāknaye bureni-inik api itneṅ. ³² Ude tāṅpāṅ nākṇo man bureni nadāwā tāreṅirā man bureni unitā topmāk-topmākken nanik pit tamiṅpāṅ tepmaṅpān sākgāmān api kuṇatneṅ yāk. ³³ * Jesutā ude yāwerānā Juda āma ekāni ekāni unitā iwetkuṇ; Wāra! Nin Abraham tāṅo oraniye unita sākgāmān itkamāṅ yāk. Āma kubā tāṅo topmāk-topmākken nāmoinik it yāpmāṅ ābākamāṅ. Ba ābot kubāta watā epān nāmo tāṅ imiṅ yāpmāṅ ābākamāṅ. Upāṅ imata topmāk-topmākken nanik pit tamiṅpāṅ tepmaṅpān sākgāmān api itneṅ yāṅ niwetan?

³⁴ * Ude yāwāwā Jesutā yāwetkuk; Nāk bureni-inik tāwera nadāwut; In kudup waki tāṅo watā kuṇat-kuṇat āma ude itkaṅ yāk. Āma momi tāk tākaṅ uwā waki tāṅo watā kuṇat-kuṇat āma ude tāk tākaṅ. ³⁵ Tāṅ āma kubā tāṅo watā kuṅaranitā ekānini tāṅo āboriye-kāt tāga nāmo kuṅarek yāk. Nanaki uyaku nāgāt morāki unita nani tāṅo āboriye-kāt pen it yāpmāṅ ārowek yāk. ³⁶ Unita Nanaki unitāwā topmāk-topmākken nanik pit tamiṅpāṅ tepmaṅpayāṅ tāko uwā sākgāmān-inik api kuṇatneṅ. ³⁷ * E, nin Abraham tāṅo āboriye itkamāṅ yāṅ nāwetkaṅ u nadātat. Tāṅpākaṅ in mannata bitnāk tākaṅ unita kumāṅ-kumāṅ nutnayāṅ nadāk tākaṅ. ³⁸ Nāk Nantā nāwoṅārek tāṅkuko ugānpāṅ tāwet tāyat. Upāṅkaṅ inā inṅinken nanjintā tāwoṅārek tāṅkuko upāṅ tāk tākaṅ yāk.

³⁹ * Ude yāwānā iwetkuṇ; Nin tāṅo nanin u Abraham! yāk. Yāwāwā Jesutā yāwetkuk; In Abraham tāṅo oraniye yāwānāku ini bumik āworekāneṅ. ⁴⁰ Nāk Anutu-ken nanik man bureni nadāṅkuropāṅ tāwerakaṅ inā nutnayāṅ yāk tākaṅ. Abrahamtā imaka udewani kubā nāmo tāṅkuk. ⁴¹ * Unita bureni ṇode tāwera nadāwut; Inā kādet inṅinken nanjintā iwatkuko udegān iwat tākaṅ

* **8:26:** Jon 7:28, 12:49   * **8:28:** Jon 3:14, 5:19   * **8:29:** Jon 8:16, 16:32   * **8:30:** Jon 7:31

* **8:33:** Mat 3:9   * **8:34:** Rom 6:16,20; 2Pi 2:19   * **8:37:** Jon 5:18   * **8:39:** Mat 3:9   * **8:41:**

Lo 32:6; Ais 63:16, 64:8

yäk. Jesutä ude yäwänä Juda äma unitä iwetkuņ; Wa! Ninä kubokäret täņpän bäyawani nämo! Nanin Anutu kubägan yäk.

Satan täņo nanakiye

⁴² * Yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Nanjin Anutu yäwänäku näka not täņ namikäneņ. Näk Anutu-ken naniktä äput, näkñaken nadäk-nadäkna terak nämo äput. Anututä naniņ kireņpewän äput. ⁴³ * Mebäri imata näkņo mantä bänepjin-ken nämo yäput täyak? U ñodeta; Näk man yäjira in jukuin penpän täga nämo nadäk täkaņ unita. ⁴⁴ In-täņo nanjin Satan. Unitäņo kädet iwatta gäripi nadäk täkaņ. U bian äma däpmäk-däpmäk täk täņkuko unitä pen täņ yäpmäņ äbäk täyak. Uwä man bureni mäde ut imiņkuko unita bänepi-ken man bureni kubä nämoinik pat täyak. Uwä jop manman täņo mähe-mi-inik unita äma jop yäkñatta gäripi pähap nadäk täyak.

⁴⁵ Upäņkaņ nähä man bureni-inik täwet täyat unita manna bitnäk täkaņ. ⁴⁶ * Jide? Inken nanik kubätä näkņo momi täga kaņ-ahäwek? Nämoinik. Täņpäkaņ näk man bureni täwerira imata näkņo man nadäwä bureni nämo täk täkaņ? ⁴⁷ * In nadäkaņ? Äma ba webe Anututa biņam kuņat täkaņ uwä Anutu täņo man nadäņpän buramik täkaņ. Täņpäkaņ inä Anututa biņam nämo täkaņ unita mani bitnäk täkaņ.

Jesu ini ba Abrahamta yäņkuk

⁴⁸ * Ude yäwänä nadäņpän Juda ämatä koki bumta wawäpän Jesu iwetkuņ; Gäk Samaria äma! Mäjo wakitä kotawänkaņ ba yäyan! yäk. ⁴⁹ Ude yäwäwä Jesutä ñode yäwetkuk; Näk mäjotä nämo kotatak. Näk Nan oraņ imik täyat upäņkaņ inä näk nabäņ äwaräkuk täk täkaņ. ⁵⁰ * Näk wäpna biņamta nadäwätäk täņpän nämo täwet täyat. Wäpna biņam yäņahäk-ahäk u Äma kubä täņo epän. Äma unitä äma mäde ut namik täkaņ uwä api yäpmäņ daniwek. ⁵¹ * Näk bureni-inik täwera nadäwut; Äma näkņo man buramiņpän yäpmäņ kuņat täkaņ uwä paot-inik nämo api täneņ. Nämoinik!

⁵² Ude yäwänä Juda ämatä ñode iwetkuņ; Man ude yäjiri bureni ñode nadäkamäņ; Gäk mäjotä mağatak! yäk. Abraham uwä kumbuk, ba profet biani udegän kumäņ moreņkuņ. Upäņkaņ gäk ñode yäyan; Äma näkņo man yäpmäņ kuņat täkaņ unitä paot-inik nämo api täņpek yäņ yäyan! ⁵³ * Jide? Gäk oranin pähap Abraham u irepmitpän yäyan? U kumbuk, ba profet biani u imaka udegän kumbuņ. Upäņkaņ gäk jidewani unitä äma u yärepmiņpän wäpka yäpmäņ äronpän yäyan? ⁵⁴ Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näkña-tägän wäpna yäpmäņ äronjira nämo tägawek. Nämo, Nan, nintäņo Anutunin yäņ iwet täkaņ unitä oraņ namik täyak. ⁵⁵ * Anutunin yäņ iwet täkaņ upäņ mebäriini nämoinik nadäkaņ. Täņ, näkñawä nadäwa tärekaņ. Nämo nadäwa tärekaņ yäjä, imata yäwet? Jop man ude yäpän ingän äworewet. Ude nämo! Näk Nanta nadäwa tärewäpän mani biņam yäpmäņ kuņat täyat. ⁵⁶ Orajin Abraham uwä näkņo äbäkäbäk kadäni u api käwet yäņkaņ oretoret terak kuņattängän kaņpän wisikinikna! yäņ yäņkuk.

⁵⁷ Ude yäwänä Juda äma ekäni ekäni tä yäņkuņ; Wära! Gäk obaņ 50 ude nämo täreņkukopän Abraham kaņkuņ? ⁵⁸ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Näk bureni-

* 8:42: 1Jo 5:1; Jon 16:28 * 8:43: Rom 8:7; 1Jo 3:8 * 8:46: 2Ko 5:21; 1Pi 2:22; 1Jo 3:5 * 8:47: Jon 18:37; 1Jo 4:6 * 8:48: Mak 3:21-22; Jon 7:20 * 8:50: Jon 5:41 * 8:51: Jon 5:24; Jon 6:40,47 * 8:53: Jon 4:12 * 8:55: Jon 7:28-29 * 8:58: Jon 1:1

inik täwera nadäwut; Abraham nämo ahäwani-ken itkuro unitä itat yäk. ⁵⁹ * Ude yäwänä mobä yäpmänpän utnayän täjirä Jesu uwä äma itkuŋo u gänaŋ paotpenj kuŋkuk.

9

Jesutä dapuri tumbani kubä yäpän tägaŋkuŋ

¹ Kädet miŋjin kuŋtängän Jesutä äma kubä miŋji koki gänaŋ dapuri tumbanitä ahäwani u kaŋ-ahäŋkuk. ² * Kaŋ-ahänpän Jesu iwaräntäkiyetä iwet yabäŋkuŋ; Yäwoŋärewani äma, netä täŋo momita äma u dapuri tumbani ahäŋkuk? Iniken ba miŋji nani täŋo? ³ * Yäwäwä Jesutä yäwetkuk; Ude nämo. Iniken ba miŋji nani täŋo momita nämo. Anututä epän kehäromi äma ŋo terak kwawak ahäwekta Anututä inide teŋkuk. ⁴⁻⁵ * * Nadäkaŋ? Näk kome terak irayän täyat udegän komen ämawebe täŋo topän ude api iret. Täŋpakaŋ Nan, naniŋ kireŋkuko unitäŋo epän kepma irayän täyat-ken ugän täk täkäna. Bipmäŋ urani kadäni keräp täyak. Kadäni uken epän täga nämo api täne yäk.

⁶ * Jesutä ude yänpän kome terak iwit utpän awähutpewän okä täŋkuk. Okä tänpänkaŋ yäpmänpän äma dapuri tumbani u dapuri-ken gatäŋkuk. ⁷ * Gatänpän ŋode iwetpän peŋ iwetkuk; Gäk kuŋkaŋ Siloam gwägu-ken garok ŋo ärut yäk. (Siloam uwä ninin man terak peŋ iwet-pewän kwani.) Jesutä ude peŋ iweränä äma u päŋku gupi ärutpän dapun ijiwän kwäpän eŋiken kuŋkuk. ⁸ Eŋiken kuŋjirän noriye ba äma ätu ketem ba monerŋta yäŋapik täŋkuko-ken unitä kaŋpän yäŋkuŋ; U kawut! Äma imaka imakata ninken yäŋapik täŋkuko unitä ba äbätäk? ⁹ Ude yäŋirä ätutä yäŋkuŋ; Ini u! yäk. Ba ätutä yäŋkuŋ; Nämo yäk. Udewani bumik yäk. Ude yäŋirä ini yäwetkuk; Näkŋa äbätat! yäk.

¹⁰ Ude yäwänä iwet yabäŋkuŋ; Jide täŋpän dapun ijitan? ¹¹ Yäwäwä äma unitä yäwetkuk; Äma kubä wäpi Jesu unitä okä dapuna-ken gatäŋkaŋ ŋode näwerak; Gäk Siloam gwägu-ken kuŋkaŋ gupka ärut yäŋ näwerak. Näweränkaŋ näk u päŋku ume ärutkaŋ eruk dapun ijit yäk. ¹² Ude yäwänä iwet yabäŋkuŋ; Äma u de itak? Yäwäwä yäwetkuk; Näk nämo nadätat yäk.

Parisi ämatä man wärät-wärät täŋkuŋ

¹³ Ude yäwänkaŋ ämawebetä dapuri tumbani u yäŋikŋat yäpmän Parisi äma ätuken kuŋkuŋ. ¹⁴⁻¹⁵ * Kepma Jesutä okä awähutpän dapuri-ken gatäŋkuko u Sabat kadäni-ken täŋkuko unita Parisitä äma u iwet yabäŋkuŋ; Dapun jide tänpän ijin? Yäwäwä yäwetkuk; Äma u dapuna-ken okäpän gatäŋjirän päŋku ume ärutpän ukengän dapun ijit yäk. ¹⁶ * Ude yäŋjirän Parisi äma ätutä yäŋkuŋ; Äma uwä Anutu-ken nanik nämo. Uwä orekiritnin irepmitak yäk. Ude yäŋjirä ätutä yäŋkuŋ; Uwä momi äma yäwänäku imaka kudupi udewani täga nämo täyek yäk. Ude yänpän ini-tägän man wärät-wärät täŋkuŋ.

¹⁷ * Tänpän äma uwä äneŋi ŋode iwet yabäŋkuŋ; Äma dapunka täŋpewän ijino u gäkä unita netä yäŋ yäyan? Ude yäwäwä yäŋkuk; U profet kubä yäk. ¹⁸ Ude yäwänkaŋ Juda äma ekäni ekäni unitä äma u bureni dapun tumäk itkukopän dapun äneŋi ijik yäŋ nämo nadäŋkuŋ. Tänpän miŋji nani yämagut yäpmän äbuŋ ¹⁹ Yämagut yäpmän äbänpän yäwet yabäŋkuŋ; Äma ŋo nanakjek

* **8:59:** Jon 10:31 * **9:2:** Kis 20:5; Ese 18:20; Luk 13:2,4 * **9:3:** Jon 11:4 * **9:4-5:** Jon 5:17,20; Jon 11:9, 12:35 * **9:4-5:** Mat 5:14; Jon 8:12 * **9:6:** Mak 8:23 * **9:7:** 2Kin 5:10 * **9:14-15:** Luk 13:14 * **9:16:** Jon 3:2, 7:43; Jon 9:31-33 * **9:17:** Jon 4:19

bureni? Dapuri tumbani yāḡ iwet tākamān u ḡo? U jide tāḡpāḡ dapun ijik? ²⁰ Yāwāwā miḡi nanitā ḡode yāwetkumān; Uwā nanaknek yāk. Nek nadākamāk, u bian dapuri tumbani inide ahāḡkuk yāk. ²¹ Upāḡkaḡ jide tāḡpāḡ dapun ijik, ba netātā dapuri tāwirak yāḡ nāmo nadākamāk yāk. U bian tāḡaḡkuko unita ini iwet yabāwakaḡ tāwerān yāk. ²²⁻²³ * Uwā Juda āmata umuntaḡpāḡ ude yāḡkumān. Juda āma ekāni ekānitā man ḡode yāḡpāḡ uku yāḡkehārom taḡkuḡ; Āma kubātā Jesu u Kristo yāḡ yāwānā āma u kudupi eḡi ḡānaḡ ārokta api yājiwātne yāḡ yāḡkuḡ. ²⁴ * Tāḡpākaḡ āma dapuri tumbani u āneḡi ḡode iwetkuḡ; Gāk Anutu ininḡ oretpāḡ man bureni yā! Ninā āma unitāḡo mebāri nadākamāḡ. U momi āma yāk.

²⁵ Yāwāwā ḡode yāwetkuk; Uwā momi āma ba momi āma nāmo yāḡ nāmo nadāt. Upāḡkaḡ nāk ḡode nadāt; Nākā dapun tumāk itkuropāḡ dapun ijitat ḡo yāk. ²⁶ Yāwānā Juda āma unitā iwetkuḡ; Jide tāḡpāḡ dapunka tāḡpewān injin? ²⁷ Yāwāwā yāwetkuk; Nāk tāweraro u nāmo nadāḡ? Imata āneḡi niwerān yāḡkaḡ yākaḡ? Inā iwarāntākiye tāna yāḡpāḡ ba yākaḡ? ²⁸ Ude yāwānā yāḡārok man ḡode iwetkuḡ; Gākḡa uyaku iwarāntāki. Nināwā Moses tāḡo iwarāntākiye yāk. ²⁹ * Moses uwā Anututā man iwetkuko u nadākamāḡ. Upāḡkaḡ āma uwā āma jopi kubā yāk. Uken naniktā ābāk yāḡ nāmo nadākamāḡ!

³⁰ Yāḡirā āma unitā man kowata ḡode yāwetkuk; Intā ude yāḡirā inide kubā nadāt yāk. Dapunna tāḡpewān ijiro upāḡkaḡ imata āma u deken naniktā ābāk yāḡ nāmo nadākaḡ? ³¹ * Ninā ḡode nadāk tākamāḡ; Anutu uwā āma momi nitek nāmo tāḡkentāḡ yāmik tāyak. Tāḡpāḡ kubātā ininḡ oretpāḡ mani buramiwānā tāḡkentāḡ imek yāk. ³² Āma kubātā dapun tumāk ahāwani kubā dapuri tāḡpewān ijinḡkuk yāḡ biḡam udewani bian umu-kentā kubā nāmo nadāḡ yāpmāḡ ābumāḡ. ³³ * Unita āma uwā Anutu-ken naniktā nāmo āpuk yāwānāku epān udewani jide tāḡpāḡ tāḡpāḡ? ³⁴ * Yāwānā koki wawāpāḡ ḡode iwetkuḡ; Wa! Wakiinik-ken naniktā ahāwani gāk! Gāk ḡonitā manbiḡam yāḡpāḡ tāga niwoḡārewen? Ude yāḡpāḡ iwet kireḡkuḡ.

Bāneḡ bipmāḡ urani tāḡo manbiḡam

³⁵ Iwat kireḡirā Jesutā biḡam u nadāḡkaḡ kaḡ-ahāḡpāḡ ḡode iwet yabāḡkuk; Gāk Āma Bureni-inik nadāḡ imitan? ³⁶ Yāwānā āma unitā iwetkuk; Ekāni, gākā āma yāyan u netā? Nāwoḡāreḡjiri kaḡpāḡ nadāḡ imikinik tāḡpa! yāk. ³⁷ * Yāwānā Jesutā iwetkuk; Gāk nabāḡjiri man ḡāwetat ḡo nākḡa yāk. ³⁸ Yāwānā yāḡkuk; Ekāni, bureni! Nāk nadāḡ gamikinik tāyat yāk. Ude yāḡpāḡ ḡāmorik-ken gukut imāpmok tāḡpāḡ ininḡ oretkuk. ³⁹ * Tāḡirān Jesutā yāḡkuk; Nākā komen āma mebārijin kwawak yāpmāḡ danikta āpuro unita dapuri tumbanitā dapun ijik-ijik tāneḡ. Tāḡ, dapuri ijiwanitā dapun tumāk tāneḡ yāk. ⁴⁰ * Ude yāwānā Parisi āma bok itkuḡo unitā nadāḡpāḡ yāḡkuḡ; Ai! Ninta dapun tumāk yāḡ yāyan? ⁴¹ * Yāwāwā Jesutā yāwetkuk; In dapun tumāk yāwānāku momijin nitek nāmo itkāneḡ. Upāḡkaḡ nin dapun ijiwani yāḡ yāk tākaḡ unita momijin māt pat tamek yāk.

* **9:22-23:** Jon 7:13   * **9:24:** Jos 7:19   * **9:29:** Jon 8:14   * **9:31:** Sam 34:15; Sam 66:18; Ais 1:15; Snd 15:29   * **9:33:** Jon 9:16   * **9:34:** Sam 51:5; Jon 9:2   * **9:37:** Jon 4:26   * **9:39:** Jon 3:17; Jon 8:15-16; Mat 13:11-15   * **9:40:** Mat 15:14, 23:26   * **9:41:** Jon 15:22

10

Jesu uwä yawak täño mähemi tägagämän

¹ Jesutä man ude yänpäj äneji kubä ñode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut; Äma kubätä yawak täño yewa gänañ ärowa yänpäj yäma siwonjiken nämo äronpäj jopi-ken tädotpeñ äpmonpeko uwä kubo äma. ² Täñ äma yäma pewani-ken siwonji äroweko uwä yawak täño mähemi. ³ Mähemitä äbänä yewa watä äma irani unitä yäma dät imek. Yäma dät imän äronpäj iniken yawakiye wäpi terakgän gera yänjirän nadäneñ. Tänpäj dubini-ken äbänjirä yän-yäkñat yäpmäj yäman äpaman kwek. ⁴ Äpaman yäman kumanj intäjukun kuñjirän yawakiyetä mähemi kotäki nadänit iwatneñ. ⁵ Yawak u äma kudupi kubä täga nämo iwatneñ. Nämoinik, kudupi kotäk nadänpäj metäpneñ kunen yäk. ⁶ Jesutä man wärani ude yäwerirän mebäri nämo nadäwä täreñkuñ.

⁷ Man wärani täño mebäri nämo nadäwä täreñkuño unita Jesutä man yäpurätpäj ñode yäwetkuk; Näk bureni täwera nadäwut. Nähä yawak täño yäma bureni-inik. ⁸ Äma intäjukun äbänpäj yawakta watä epän täk täñkuño uwä kubo äma unita yawak u mani nämo buramik täñkuñ. ⁹ Tänpäkanj nähä yäma bureni-inik. Äma kubätä yäma näkä itat-ken ugän yewa gänañ ärokta äbayäj täko uwä äronpäj säkgämän api irek. Kuñ äbäk täñkanj ketem tägagämän api nak täppek. ¹⁰ Tänpäkanj kubo äma uwä imaka kubäta nämo äbek. U yawak kubo täñit kumäj-kumäj däpmänit täñpek. Upäjkanj nähä yawak irit kuñat-kuñat gäripi nitek yämikta äbut.

¹¹ Näk yawak täño mähemi tägagämän. Näk yawaknaye säkgämän kanj irut yän nadänpäj gupnata nämo iyap tänpäj api ininj kirewet. ¹² Tänpäkanj äma yawak watäni itkanj gwäki yäpmäk täkanj uwä mähemi bureni nämo. Anj komi kubä yawak yewayäj äbänjirän äma uwä kanpäj umuntanpeñ yawak yabä kätänpäj metäpneñ kwek. Metäpneñ kuñjirän anj komi u yawak däpmänpäj yawat kireneñ. ¹³ Imata, äma uwä yawakta gäripi-inik nämo nadäk täkanj. U gwäki yäpmäk-tagän yawak watäni it täkanj unita umuri kubä ahäj yämijirän metäpneñ kuk täkanj.

¹⁴⁻¹⁵ Upäjkanj näk yawak täño mähemi bureni-inik. Nantä näka nadän namikinik täk täyak udegän näk yawaknaye nadän yämikinik täk täyat. Tänpäj näk Nanta nadän imikinik täk täyat udegän yawaknaye tä nadän namikinik täk täkanj. Yawaknaye yänpäj gupna ininj kirekta nämo bitnatat. ¹⁶ In nadäkanj? Yawaknaye ini ño nanik-gänpäj nämo yabäj yawat täyat. Nämo, yawaknaye ätu kome ätunen itkanj. U yämagurira näkño man kotäk nadänpäj näwat yäpmäj äbänjirä äbot kubägän api yepmanpet. Yepmanpa kubä-kengän irirä mähemi kubä-tägän api yabäj yäwarek.

¹⁷ Tänpäkanj näk gupna api ininj kirewero upäjkanj äneji pengän itkuro ude api äworewero unita Nantä näka gäripi nadätäk. ¹⁸ Äma kubätä näkño irit jop nadän täga nämo nomägarek, näkña yäwakanj uyaku. Näkña-tägän gupna täga ininj kirewet. Gupna ininj kirekta ba äneji yäpmäkta u kehäromina pätak. Ude täkta Nantä kehäromi peñ naminjuk yäk.

* **10:4:** Jon 10:27 * **10:6:** Jon 16:25 * **10:8:** Jer 23:1-2; Ese 34:2-3 * **10:9:** Sam 118:20; Jon 14:6 * **10:11:** Sam 23:1; Rev 7:17 * **10:12:** Apos 20:29 * **10:14-15:** Jon 10:27; 2Ti 2:19 * **10:14-15:** Mat 11:27; Jon 15:13; 1Jo 3:16 * **10:16:** Ais 56:8; Jon 11:52; 1Pi 2:25; Ese 34:23; Ese 37:24 * **10:17:** Plp 2:8-9 * **10:18:** Jon 5:26, 14:31; Jon 19:11

19* Jesutä man ude yäjirän Juda äma ekäni ekänitä nadänpäj äneji nadäk yarä nikek injitkuj, 20* Tänpäj äma ätutäwä yäjkuj; Mäjotä magärirän nadäk-nadäki paoränkañ man ñodewä yäyak! Man yäyak u nadänejo! yäk. 21 Ude yäjirä äma ätutäwä yäjkuj; Ude nämo! Mäjotä magärirän jide tänpäj man säkgämän udewani yäwek? Äma mäjotä magäranitä äma dapuri tumbani täga nämo yäpän täganey yäk.

Juda ämatä Jesu iwan täj iminjkuj

22 Tänpäkañ Juda täjo orekirit kubä keräp tañkuk. Orekirit uwä kudupi enji kodaki tänpäj yäma bian dätkujo u nadäkta pewani. Mänit kadäniken täk täjkujonik. 23 Eruk orekirit u keräp tañirän Jesu kudupi enji gänañ äronpäj kumañ kukñi käda wäpi Solomon täjo Itpäj-nadäk Bägup ukäda päñku itkuk. 24* Uken irirän Juda äma ekäni ekänitä äbä itgwäjinpäj iwet yabäk ñode täjkuj; Gäk jidegän mebarika siwoñi api niweren? U nadäna yäjpäñ nadäwätäk terak kuñatkamäj yäk. Eruk siwoñi niwet; Gäk Kristo ba Kristo nämo?

25* Ude iwet yabäwäwä Jesutä kowata ñode yäwetkuk; Näk uku täwetkuro upänkañ in nadäwä bureni nämo täjkuj. Kudän kudupi Nana täjo wäpi terak täk täyat unitä mebarina kwawak pewän ahäk täkañ. 26* Upänkañ inä näkño yawak nämo unita nadäj namikinik nämo täk täkañ. 27* Näkño yawaknaye uwä manna nadänpäj näwat täkañ. Näwarirä yabänpäj-nadäk täk täyat. 28* Tänpäj irit kehäromi yämik täyat unita nämo inik api kumney. Ba äma kubätä ketna-ken nanik täga nämo api nomägarek. 29 Yawaknaye uwä Nanatä näka naniñ kireñkuk. Nana täjo kehäromitä imaka kuduhtagän täjo kehäromi yärepmatik unita äma kubätä yawaknaye Nana täjo kerik-ken nanik täga nämo api kubo täwek. 30 In nadäkañ? Nana-kät nek kubägän yäk.

31* Ude yäjirän nadänpäj Juda äma ekäni ekäni unitä Jesu utnayäj mobä porinjkuj. 32 Täñirä Jesutä yäwetkuk; Näk Nana täjo kudän tägatäga mäyap täj yäpmäj äbätat. Kudän jide u täñira kañpäñ nutnayäj täkañ? 33* Yäwänä iwetkuj; Ude nämo. Imaka kubä terak nämo gutnayäj täkamäj. Gäk Anutu yäjärok man iwet täyan unita täkamäj yäk. Gäk äma jopi kubä upänkañ Näk Anutu yäj niwet täyan!

34* Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In-täjo бага man kudän täwani terak man Anututä yäjkujo u nämo daniñpäñ nadäk täkañ? Uterak Anututä ñode yäjkuj; Näk täwetat, in anutu. 35* Eruk, nin nadäkamäj, man kudän Anutu täjo man terak kudän täwani kudup uwä bureniğän. Täñ, ämawebe Anutu täjo man buraminjujo unita “In anutu” yäj yäwetkuko u imaka, bureniğän. 36 Unita näk Anutu täjo nanaki yäj täwerira in imata gäk Anutu yäjärok man iwetan yäj näwet täkañ? Anututä ini näk iwoyänpäj kome terak naniñ kireñpewän äput. 37 Unita näk Nana täjo kudän bureni nämo täk täyat tänpäwä näka nadäwä bureni nämo täñpek. 38* Upänkañ näk Nana täjo epän bureni-inik täk täyat. Unita man yäk täyat unita nadäwä bureni nämo tänpäwä imaka imaka

* 10:19: Jon 7:43 * 10:20: Jon 7:20, 8:48 * 10:24: Apos 3:11, 5:12; Luk 22:67 * 10:25: Jon 4:26, 5:36; Jon 10:38 * 10:26: Jon 6:64, 8:45 * 10:27: Jon 8:47, 10:3 * 10:28: Jon 3:16, 6:39; Jon 18:9 * 10:31: Jon 8:59 * 10:33: Wkp 24:16; Mat 26:65; Jon 5:18 * 10:34: Sam 82:6 * 10:35: Mat 5:18 * 10:38: Jon 14:10-11

täjira nabäk täkaŋ unita nadäwä bureni-inik täŋput. Ude täŋkaŋ uyaku näk Nana-kät kowat kwasikorän täk täkamäk yäj u täga api nadäwä tumneŋ yäk.

³⁹ * Jesutä ude yäwänä äneŋi inŋitnayäj täŋkuŋ. Täŋkuŋopäj keru yokut täŋpän kwäpeŋ kuŋkuk. ⁴⁰ * Keru yokut täŋpän kwäpäŋ äneŋi äyäjutpeŋ kome Jontä bian ume ärut yämiŋkuk-ken Jodaŋ ume kukŋi udude päŋku itkuk. ⁴¹ Päŋku u irirän ämawebe mäyap äbä ahäj imiŋkuŋ. Ahäj imiŋpäŋ yäjkuŋ; Bureni-inik, Jontä ini kudän kudupi kubä nämo täŋjirän kaŋkumäj. Upäjkaŋ imaka äma uterak bureni api ahäneŋ yäj niwetkuko u bureni ahäkaŋ! ⁴² * Täŋpäkaŋ kome uken ämawebe mäyaptä Jesu nadäj imikinik täŋkuŋ.

11

Lasarus kumbuko unitäŋo manbiŋam

¹ * Täŋpäkaŋ äma kubä wäpi Lasarus käyäm täŋ itkuk. U Betani komeken, wanoriat Maria kenta Matakät it täŋkuŋonik. ²⁻³ * * Maria uwä Jesu kuroŋi-ken ume käbäŋi täga niked ärut imiŋpäŋ gwäki pujiŋipäj kuroŋi täŋkohoyäjku u. Täŋpäkaŋ noripaki Lasarus käyäm taŋi täŋjirän Maria kenta Matatä Jesuken manbiŋam ŋode pewän kuŋkuŋ; Ekäni, äma gäkä unita gäripi-inik nadäk täyan uwä käyäm taŋi täyak yäk.

⁴ * Eruk, Jesutä manbiŋam u nadäjpäŋ yäjkuŋ; Käyäm täyak u nämo api kumbek. Käyäm uterak Anutu täŋo wäpi biŋam api ärowek. Ba käyäm uterak Anutu Nanakitä wäpi biŋam api yäpek yäk. ⁵⁻⁶ Täŋkaŋ Jesutä Mata Maria-kät noripaki Lasarus unita gäripi-inik nadäk täŋkuko unita Lasarus u käyäm täyak yäj nadäjpäŋ bäräneŋ päŋku nämo yabäjkuŋ. Itkukken u kepma yaräkät itkuk. ⁷ Kepma yarä itpäŋä Jesutä iwaräntäkiye yäwetkuk; Eruk, Judia komeken äneŋi kuna yäk.

⁸ * Ude yäwänä iwaräntäkiyetä kikiŋutpäŋ iwetkuŋ; Yäwoŋärewani äma, ude nämo! Kome uken Juda äma ekäni ekäniä mobätä gutnayäj täŋkuŋo ukeŋo nämo nadätan? U bian nämo upäj imata äneŋi kwayäj yäyan? ⁹ * Ude yäwäwä Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Jide? Kepma kubä edaptä kadäni käroŋi, 12 auas ujeta nämo ijik täyak? Unita äma kubätä kepma täŋo peŋyäjek-ken kuŋareko uwä nämo maŋjurek. Peŋyäjek gänaŋ kwawakgän kuŋareko unita.

¹⁰ * Upäjkaŋ bipani kuŋareko uwä bipmäŋ urani unita ŋoba-ŋoba täŋtäŋ kuŋarek. ¹¹ * Ude yäjpäŋ yäwetkuk; Notniŋpak Lasarus uwä döpmon pätak. Döpmon parirän päŋku yäwa kikiŋurayäj yäk. ¹² Ude yäwänä iwaräntäkiyetä iwetkuŋ; Ima yäyan? Döpmongän patpäŋä äneŋi tägaŋpäŋ ini täga akwek! yäk. ¹³ Jesutä Lasarus döpmon pätak yäj yäjirän iwaräntäkiyetä Lasarus döpmon bureni pätak yäj nadäjkuŋ. Upäjkaŋ Jesutä ini uwä Lasarus kumak yäj nadäjpäŋ döpmon pat itak yäj yäjkuŋ. ¹⁴ Täŋpäŋ iwaräntäkiye täŋguŋtaŋ irirä Jesutä siwoŋi ŋode yäwetkuk; U kumak yäk. ¹⁵ Nin dubini-ken nämo iritna kumako unita bänep täga nadätat. Imata, näk imaka kubä täjira in kaŋpäŋ nadäjpäŋ nadäj namikinik api täneŋ. Eruk päŋku këna! ¹⁶ * Ude yäjirän Tomas wäpi kubä Didimus unitä Juda ämatä Jesu api utneŋ yäjpäŋ noriye yäwetkuk; Penta kunakaŋ kaŋ nidäput! yäk.

* **10:39:** Luk 4:30; Jon 8:59 * **10:40:** Jon 1:28 * **10:42:** Jon 7:31 * **11:1:** Luk 10:38-39
 * **11:2-3:** Jon 12:3 * **11:2-3:** Jon 11:36 * **11:4:** Jon 9:3, 11:40 * **11:8:** Jon 8:59 * **11:9:** Jon 9:4-5 * **11:10:** 1Jo 2:11 * **11:11:** Mat 9:24 * **11:16:** Mak 14:31

Kumbani-ken nanik akukakuk täŋo mebäri u Jesu

17-19 Eruk Jesu iwaräntäkiye-kät Jerusalem peŋpeŋ päŋku kädet keräpi 3 kilomitas ude kuŋpäŋ Betani yotpärare-ken ahäŋkuŋ. Ahäŋpäŋ yabäŋkuŋ; Kome uken nanik ämawebe mäyaptä äbäŋpäŋ Mata kenta Maria bänepi täŋkawataкта penta irirä yabäŋkuŋ. 20 Ude täŋirä Mata Jesu äbätak yäŋ nadäŋpäŋ Maria enjken ugän irirän ini uwa Jesu imagurayäŋ kädet miŋin päŋku kaŋ-ahäŋkuk. 21 * Kaŋ-ahäŋpäŋä iwetkuk; Ekäni, gäk ŋo itkun yäwänäku wanotna nämo kumbän. 22 Upäŋkaŋ näk nadätat, gäk imaka kubäta Anutu-ken iwet yabäŋjiri täga nadäŋ gamayäŋ yäk.

23 Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Nadäwätäk täŋpeno. Wanotka kodak taŋpäŋ äneŋi akwayäŋ yäk. 24 * Ude iweränä Matatä yäŋkuk; Bureni, kadäni pähapken kodak taŋpäŋ api akwek yäŋ nadätat. Kadäni uken ämawebe kuduŋtagän api akunen yäk. 25 Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Nadätan? Kumbani-ken akukakuk unitäŋo mebäri ba irit kehäromi täŋo mebäri u näk. Äma kubätä näk nadäŋ namikinik täŋpeŋ kuŋarayäŋ täko uwa kumbayäŋ täko upäŋkaŋ äneŋi api kodak taŋpeŋ akwek. 26 * Bureni, äma kubätä nadäŋ namikinik täŋpäŋ kuŋarayäŋ täko uwa nämoŋinik api kumbek! Mata, man yäyat ŋo nadäŋjiri bureni täyak ba nämo? 27 * Ude yäwänä Matatä iwetkuk; Ekäni, näk bureni nadätat; Gäk Kristo, Anutu täŋo Nanaki. Anututä kome terak äbäкта bian iwoyäŋkuko u gäk yäk.

28 Matatä ude yäŋpäŋ päŋku noripaki Maria u inigän yäŋikŋat päŋku teŋpäŋ jiap man terak ŋode iwetkuk; Yäŋpäŋ-yäwoŋäreк äma äbäко itkaŋ gäka yäyak yäk. 29 * Mariatä ude nadäŋpäŋä bäräŋek terakgän akumaŋ Jesuken kuŋkuk. 30 Jesuwa yotpärareken nämo ahäŋkuk, bägup Matatä pengän kaŋ-ahäŋkuk-ken ugän irirän.

31 Täŋpäkaŋ Juda ämawebe penta Maria-kät eni gänaŋ ugän itkaŋ konäm butewaki täŋ itkuŋonik. Täŋ ittäŋgän kaŋkuŋ; Maria bäräŋek terak akumaŋ yäman umu kuŋjirän kaŋkuŋ. Kaŋpäŋ ŋode nadäŋkaŋ iwat yäpmäŋ kuŋkuŋ; U wanori äneŋkuŋ-ken u korayäŋ kuyak yäŋ nadäŋkuŋ.

32 * Eruk, Maria Jesutä itkuk-ken u ahäŋpäŋä Jesu dubini-ken päŋku gukuri imän äpmoŋpäpäŋ konäm butewaki terak ŋode iwetkuk; Ekäni, gäk ŋo itkun yäwänäku näkŋo wanotna ŋo nämo kumbän yäk. 33 Ude iwerirän Jesutä Maria u ba Juda ämawebe Maria-kät äbuŋo u konäm korirä yabäŋpäŋ bänepi ägekoräpäŋ butewaki pähap nadäŋkuk. 34 Ude täŋpäŋ yäwetkuk; Eruk, in komegup de äneŋkuŋ? Ude yäwänä iwetkuŋ; Ekäni, äbäŋkaŋ ka yäk. 35-36 * Ude iweräwä Jesu konäm kotkuk. Täŋjirän ämawebe päke unitä kaŋpäŋ yäŋkuŋ; ŋo kawut! Äma kumbuko unita gäripi-inik nadäk täyak unita butewaki nadäŋpäŋ kotak yäk. 37 * Ätutä ude yäwäkaŋ ätutäwä yäŋkuŋ; Äma ŋowä äma dapuri tumbani yäpän tägaŋ yämik täyak. Upäŋkaŋ äma ŋo käyäm täŋ itkuk-ken ugän täŋkentäŋ iminaŋi täŋjirän kumbuk yäk.

Jesutä Lasarus äneŋi yäpmäŋ aku teŋkuk

38 * Täŋpäkaŋ Jesutä bänepi-ken butewaki pähap nadäŋpäŋ Lasarus äneŋkuŋ-ken u kuŋkuk. Awan u mobä taŋi kubäpäŋ äneŋpani. Täŋkaŋ mobä kubäpäŋ awaŋ meni täŋpipiwani. 39 Kuŋpäŋä yäwetkuk; Mobä awaŋ

* 11:21: Jon 11:32 * 11:24: Jon 5:29 * 11:26: Jon 8:51 * 11:27: Jon 6:69 * 11:29: Jon 11:20 * 11:32: Jon 11:21 * 11:35-36: Luk 19:41 * 11:37: Jon 9:6 * 11:38: Mat 27:60

meni täppiwani ɲo yäpmäŋ kewewut. Ude yäwänä Lasarus wanori wäpi Mata unitä iwetkuk; Ekäni, ɲo kumbänpäŋ äneŋkaŋ kepma yaräbok-yaräbok itkamäŋ unita käbäŋi wakiinik ɲo piätak yäk. ⁴⁰ * Matatä ude yäwänä, Jesutä ɲode iwetkuk; Näk pengän ɲode gäweraro u nämo nadätan? Gäk nadäŋ namikinik täppäŋä Anutu täŋo kudän kehäromi nitek ahäŋirän täga käwen yäŋ gäwerat. ⁴¹ Eruk, mobä taŋi awaŋ meni peŋpiwani u yäpmäŋ kewewäkaŋ Jesutä kunum gänaŋ dapun iŋŋepewän ärowäpäŋ ɲode yäŋkuk; Nan, gäk näkŋo yäŋapik manna uku nadäŋ namino unita gäka bänep täga nadäŋ gamitat.

⁴² * Täppäkaŋ Nan, gäk näkŋo yäŋapik manna nadäŋ namik täyan u nadätat upäŋkaŋ ämawebe itkaŋ ɲonita yäŋpäŋ man ɲowä gäwetat. Gäkä näk nepmaŋpi äput yäŋ kaŋ nadäwut yäŋpäŋ man ɲo yäyat.

⁴³ Ude yäppäŋ gera terak ɲode yäŋkuk; Lasarus, gäk akumaŋ äbi! ⁴⁴ Jesutä gera ude yäwänä, eruk äma kumbani tek keru kuroŋi ba iŋami dapun uwäk täwani nitek unitä akumaŋ äbuk. Äbänä Jesutä yäwetkuk; Tek u wärämüt imiŋpäŋ tewä kwän yäk.

Jesu utpewä kumäkta man topuŋ
Mat 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2

⁴⁵ * Jesutä ude täppänkaŋ Juda äma Mariaken äbuŋo unitä Jesutä imaka kudän kudupi täŋkuko u kaŋpäŋä nadäkinik täŋ imiŋkuŋ. ⁴⁶ * Nadäkinik täŋ imiŋkuŋo upäŋkaŋ ätutäwä päŋku Parisi äma Jesutä kudän täŋkuko u yäwetkuŋ. ⁴⁷ Täppäkaŋ bämop ämakät Parisi ämatä päŋku Juda äma ekäni ekäni u yäwetkuŋ; Äma kudän kudupi mebäri mebäri täk täyak ɲonita jide api täŋ imine? ⁴⁸ Kaŋäwaräkuk täŋitna udegän täŋ yäpmäŋ kuŋtäyon ämawebe kuduŋtagän unita biŋam täneŋ yäk. Täppäkaŋ Rom täŋo komi ämatä äbäŋpäŋ iwan täŋ nimiŋpäŋ kudupi yotkät ämawebe äbotniye api täppä waneŋ yäk.

⁴⁹ Ude yäwäkaŋ uken nanik bämop äma intäjukun täppani kubä wäpi Kaifas unitä yäwetkuk; Ude nämo! ⁵⁰ * In ɲode nämo nadäkaŋ? Ämawebe kumän-tagän paotneŋo udeta äma kubä-tägän kaŋ kumbän yäk. ⁵¹⁻⁵² * * Kaifastä man ude yäŋkuko u iniken nadäk-nadäkpäŋ nämo yäŋkuk. Nämo, kadäni uken bämop äma ude itkuko unita manitä imaka ɲode api ahäwekta yäwani u uwäk täŋkuk; Jesutä kumäppäŋ Juda ämawebe api täŋkentäwek. Täppäkaŋ Juda ämawebe täŋkentäŋ yämik-tagän nämo. Uwä kumäppäŋ Anutu täŋo nanakiye uken-uken ittäŋ kukaŋ u äbot kubägän api yepmaŋpän itneŋ. Man Kaifastä yäŋkuko uwä uwäk täŋkuk.

⁵³ * Eruk kepma uken yäput peŋpäŋ yäŋkaŋ Jesu utpewä kumäkta man epän täŋtän kuŋkuŋ. ⁵⁴ * Ude täŋirä Juda ämawebe bämopi-ken Jesu kwawak nämo kuŋatkuŋ. Kome u peŋpeŋ gägäni käda kome jopi dubini-ken yotpärare kubä wäpi Efraim uken päŋku iwaräntäkiye-kät itkuŋ. ⁵⁵ * Eruk, Juda nanik täŋo orekirit kadäni pähap kubä wäpi Pasowa u keräp taŋkuko unita ämawebe kome uken-uken nanik kuduŋtagän Jerusalem yotpärare-kengän kuŋ moreŋkuŋ. ⁵⁶ * Kuŋpäŋä Jesu kaŋ-ahäna yäŋpäŋ kudupi eŋi gänaŋ äronpäŋ ini-tägän man ɲode yäŋkuŋ; In jide nadäkaŋ? U nintäŋo orekirit kadäni ɲo nämo käwep päbä käwek yäk. ⁵⁷ Täppäkaŋ Juda äma ekäni ekäni-kät Parisi ämatäwä

* **11:40:** Jon 11:4,23-26 * **11:42:** Jon 12:30 * **11:45:** Jon 4:48, 7:31 * **11:46:** Luk 16:31

* **11:50:** Jon 18:14 * **11:51-52:** Stt 50:20 * **11:51-52:** Jon 10:16, 17:21; 1Jo 2:2 * **11:53:** Jon

5:18 * **11:54:** Jon 7:1 * **11:55:** 2Sto 30:17; Apos 21:26 * **11:56:** Jon 7:11

ɲode yājahāɲpāɲ yāwetkuɲ; Äma kubätä Jesu u uken itak yāɲ nadāɲpāɲ yājahāwānkaɲ pāɲku inɲipāɲ komi enɲi gānaɲ kaɲ tena yāɲ yāɲkuɲ.

12

Mariatä Jesu kuroɲi ärutkuk Mat 26:6-13; Mak 14:3-9

1 * Täɲpākaɲ Pasova Orekirir kadāni kepma 6 ude kerāp taɲirān Jesu Betani yotpārare-ken kuɲkuk. Betani uwä Lasarus, äma Jesutä kumbani-ken nanik wädāɲ tädotkuko unitāɲo kome. 2 * Täɲpākaɲ kome uken Jesu iniɲ oretta äɲnak-äɲnak pähap täɲkuɲ. Eruk ketem nānayāɲ Matatä ketem gwet yāmān Lasarus ba noriye ätukät Jesukät ketem penta naɲkuɲ. 3 * Naɲ irirä Mariatä päbä ume gwäki ärowani, kábāɲi säkgāmān ikekpāɲ Jesu kuroɲi-ken piɲ ibatkuɲ. Piɲ ibatpāɲ gwäki puɲiɲpāɲ kuroɲi täɲ-kohoyāɲkuk. Täɲjirān ume unitāɲo kábāɲi äma päke itkuɲo u nadāɲkuɲ.

4 * Täɲpākaɲ, iwarāntäki kubä wäpi Judas Kariot, Jesu iwan keru terak pekta yāwani unitä kábāɲi u nadāɲpāɲ yāɲkuɲ; 5 * E! Ume u gwäki ärowani, äma moner epān obaɲ kubäta täɲpāɲ yāpmäk täkaɲ ude. Ume u yāpmāɲpāɲ ämata yāmiɲkaɲ moner yāpmāɲpāɲ äma jäwärita yāmināɲi yäk. 6 Judas uwä äma jäwärita butewaki nämo nadāɲ yāmani. Uwä kubo äma unita man ude yāɲkuk. U Jesu-kät iwarāntäkiye täɲo moner watä itkaɲ kubota täk täɲkukonik.

7 * Eruk, Judastä man ude yāɲirān Jesutä nadāɲpāɲ iwetkuk; Ibeweno! Ume kábāɲi nitek inɲirako u inɲit yāpmāɲ kuɲjirān näɲɲo kumäk-kumäk kadāni ahāɲirān piɲ nabatta yāwani. 8 * Täɲkaɲ äma jäwäri uwä inkät kadāni kārōɲi api it yāpmāɲ äroner. Upāɲkaɲ nähä inkät kadāni kārōɲi nämo api it yāpmāɲ ärone yāɲ yāɲkuɲ.

9 * Täɲpākaɲ Jesu Betani komeken itak yāɲ biɲam nadāɲpāɲ äma mäyap kāna yāɲkaɲ pāɲku ahāɲ imiɲkuɲ. Täɲkaɲ Jesugān kakta nämo kuɲkuɲ. U Lasarus, äma Jesutä kumbani-ken nanik wädāɲ tädotkuko u imaka, bok yabānayāɲ kuɲkuɲ. 10-11 * Jesutä Lasarus täɲkentāɲ imiɲkuko u nadāɲpāɲ Juda nanik mäyaptä bä mop äma yabä kätāɲpeɲ Jesuta nadäkinik täɲkuɲ. Ude täɲjirä bä mop äma unitä kokwawak nadāɲpāɲ Lasarus kumāɲ-kumāɲ utta man topuɲ.

Jesutä intäjukun äma ude Jerusalem äronkuk

Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40

12 Eruk, patkuɲo yāɲewänä ämawebe bumta Pasova Orekiritta Jerusalem kuɲkuɲo u Jesu ɲo äbätak yāɲ manbiɲam nadāɲkuɲ. 13 * Nadāɲpāɲ imuk yer yāpmāɲpāɲ Jesutä kädet äbayāɲ täɲkuk-ken pāɲku itpāɲ gera ɲode yāɲkuɲ; Wisikinik! Ekāni wäpi terak äbätak ɲonita iniɲ oretna! Isrel täɲo intäjukun äma iniɲ oretna!

Man ude yāɲkuɲ.

14 Täɲpākaɲ Jesu ini uwä doɲki gubaɲi kubä kaɲ-ahāɲpāɲ uterak päro maɲitkaɲ äbuk. Ude täɲjirān manbiɲam ɲode bian kudān täwani u bureni ahāɲkuk;

15 Jerusalem ämawebe, umuntāneɲo!
Intäjukun ämajin äbāɲ tamitak ɲo.

* 12:1: Jon 11:1,43   * 12:2: Luk 10:40   * 12:3: Luk 7:37-38   * 12:4: Jon 18:3   * 12:5: Mat 19:21   * 12:7: Jon 19:40   * 12:8: Lo 15:11   * 12:9: Jon 11:43-44   * 12:10-11: Jon 11:45
* 12:13: Mat 27:42; Jon 1:49

U donki gubani terak manitkan äbätak ñol yäk.

Sek 9:9

16* Man ude kudän täwani pätkan Jesu täño iwaräntäkiyetä man uwä pengän nadäwä nämo tärenkuñ. Täñkuñopän Jesu kunum gänañ äronpän wäpi biñam ikek iränkan mäden man u nadänpän imaka ñokeno ämawebetä täñ iminjuño unitäño mebäri nadäwä tärenkuñ.

17* Täñpäkan Jesutä Lasarus awañ gänañ nanik yäñpewän akuñkuko kadäni ugän ämawebe mäyaptä kanpän nadänkuñ. Kanpän nadänkan manbiñam u yänahäntän kuñkuñ. 18 Yänahäntän kuñirä ämawebe mäyaptä kudän kudupi unitäño manbiñam nadänkan Jesu donki terak äbätak yän nadänpän känayän kuñkuñ. 19* Ude täñirä Parisi ämatä yabänpän ini-tägän yäñpän-nadäk ñode täñkuñ; Wära, u kawut! Ämawebe kuduhtagän iwatkan yäk. Injtnayän nadämäño ukeno täna wakan ubayän. Man ude yänkuñ.

Jesu ini kumäkta yänkuk

20 Ämawebe Pasova Orekiritta äbuño ukät nanik ätu Grik äma, guñ äbotken nanik. 21* Grik äma unitä pänku Filip, Galili kome, Betsaida yotpärareken nanik u kan-ahänpän iwetkuñ; Notninpak, nin Jesu känayän äbäkamän yäk. 22 Eruk, ude iweräwä Filiptä pänku Andru iweränkan bok pänku Jesu iwetkumän.

23* Täñpän Jesutä yäwetkuk; Äma Bureni-iniktä wäpi biñam yäpmäkta kadäni ahätak ño. 24* Unita näk bureni täwera nadäwut; Saguom mujipi kome gänañ peñirä nämo waweko jide täñpän kärük tädorek? Nämo. Täñ, mujipi u kome gänañ peñirä waweko uyaku kärük tädotpän äbänjirän bureni mäyap ahän bumbum täneñ yäk. 25* Ude yäñpän yänkuk; U udegän äma iniken irit kuñat-kuñarita iyaptak täkan uwä api paotneñ. Täñ, äma irit kuñat-kuñari kome terak ño mäde ut imik täkan uwä irit kehäromi, paot-paori nämo u api kan-ahäneñ. 26* Täñpäkan in kubätä watä epän ämana ude irayän nadänpänä näk kan näwarän. Ude täñpänä näk it täyat-ken bok api itde. Nadäkan? Äma täñkentän namik täkan u Nanatä api oran yämek.

27* Ude yäñpän äneñi ñode yänkuk; Bänepna-ken bäräpi pähap nadätat. Unita jide yäwet? Nan, gäk nadän namiñiri bäräpi ahän namayän täyak u äbä närepnirän yän yäwet? Ude nämo, bäräpi ude ahän namikta yäwani. Mebäri udetagän äput. 28* Unita Nan, täñpewi wäpka biñam täñi kan ahän parän! Ude yänjirän man kotäk kubä kunum gänañ naniktä ñode äpuk; Wäpna biñam täñpewa täñi ahänkuko udegän api täñpet yäk. 29* Man kotäk ude yänjirän äma päke itkunjo unitäwä iromäntä yäyak yän yänkuñ. Täñ ätutäwä Nämo yäk. Äñerotä yäyak yän yänkuñ.

30* Ude yänjirä Jesutä yäwetkuk; Man kotäk ahänjirän nadäkan u näka nämo. U intä nadäwut yäñpän yäyak. 31* Apiño Anututä kome ämawebe täño irit kuñat-kuñari yäpmän daniwayän. Täñpän kome ñonitänjo intäjukun äma u pimij manpän kwayän. 32* Kadäni keräp täñirän ämatä näk yäpmän pänaku punin api nepmanej. Kadäni uken ämawebe komeñi komeñi kudup yänporiñ

* 12:16: Jon 2:22 * 12:17: Jon 11:43-44 * 12:19: Jon 11:48 * 12:21: Jon 1:44; Luk 19:3, 23:8 * 12:23: Jon 13:31-32; Jon 17:1 * 12:24: 1Ko 15:36 * 12:25: Mat 16:25 * 12:26: Jon 14:3, 17:24 * 12:27: Sam 6:3, 42:5; Mat 26:38 * 12:28: Mat 3:17 * 12:29: Apos 23:9 * 12:30: Jon 11:42 * 12:31: Jon 9:39, 14:30 * 12:32: Jon 3:14

päbä dubina-kengän api yepmanpet yäk. ³³ * Jesutä jide täj iminjirä api kumbeko unitäno man wärani ude yäjku.

³⁴ * Eruk, Jesutä man ude yäjirän ämawebe päke itkuño unitä yäjku; Ude nämo. Nin Baga man terak node danijpän nadäk täkamän; Kristo ahawayän täyak uwä nämo api kumbek. U pen api it yäpmäj ärowek yäk. Unita imata Äma Bureni-inik kämi yäpmäj pägaku punin api tenej yäj yäyan? E, Äma Bureni-inik yäyan uwä netätä yäyan?

³⁵ * Ude yäwäwä Jesutä äneji node yäwetkuk; Penyäjek inkät kadäni keräpigän irayän täyak unita inä penyäjek uterakgän kañ kuñarut. Bipmäj uranitä in uwäk täwekta. Äma kubä bipmäj urani-ken kuñareko uwä kädet ude kuyat yäj nämo nadäjkañ kwek. ³⁶ * Unita apiño inken penyäjek itak unita penyäjekta nadäkinik täkot. Ude tänyäjän täno uyaku penyäjek täno nanakiye bureni api itneñ yäk. Jesutä ude yäjpäñ yepmanpeñ päñku käbop itkuk.

Ämawebe mäyaptä Jesuta nadäkinik nämo täñkuñ

³⁷ Täñpäkañ Jesutä kudän kudupi mebäri mebäri ämawebe injamiken täñkuko upäjkañ nadäkinik nämo täñ iminjkuñ. ³⁸ * Ude täñirä man profet Aisiaiatä node kudän täñkuko u bureni ahäwekta täñkuñ; Ekäni, nin manbijam yäjahäjitna netätä nadäwän bureni täñkuk?

Ba netätä gäkjo kehäromika kawän täreñkuk?

Ais 53:1

³⁹ * Täñkañ Jesu täno man nämo nadäj iminjkuño uwä Aisiaia täno man kudän kubä node pätak;

⁴⁰ Anututä dapuri ba bänepi täñpipinjku.

Mebäri unita, dapuritä näkjo mebärina nämo nabäwä tärek täkañ.

Ba mebäri unita bänepitä imaka kak täkañ uwä bäräneñ nämo nadäwä tärewäpäñ bänepi nämo sukurek täkañ.

Ude nämo täk täkañ unita momini nämo peñ yämik täyat yäk.

Ais 6:10

⁴¹ * Aisiaiatä man yäjku uwä, imaka u nämo ahäjirän Jesutä wäpi bijam ikek api ireko u nadäjpäñ uterak yäjku.

⁴² * Täñpäkañ Juda äma ekäni ekäni mäyaptä Jesuta nadäkinik täñ iminjkuñ. Upäjkañ Parisita umuntanjuño unita nadäkiniki käbop peñkuñ. Parisitä kudupi enji gänañ äneji ärokta ninij bitnäneñ yäjpäñ umuntanjuñ. ⁴³ * Ude täñkuño uwä ämatä wäpi bijam yäniñ oretta gäripi nadäjpäñ Anututä wäpi bijam yäpmäj akukta bitnäñkuñ.

⁴⁴ * Eruk, Jesutä gera terak node yäjku; Äma kubätä näk nadäj namijpäñä uwä näkagän nämo. U naniñ kireñpewän äburo u bok nadäj imik täyak. ⁴⁵ * Täñkañ äma u näk nabäjpäñä naniñ kireñpewän äpuro käyak ubayän. ⁴⁶ * Imata, ämawebe näk nadäj namikinik täñpäñ bipmäj urani gänañ wari nämo itneña kome terak no penyäjek ikek ude äput.

⁴⁷⁻⁴⁸ * * Täñ, äma kubätä man yäk täyat u peñpäñ kowata api yäpek. Upäjkañ näkä äma u manken nämo api wetet. Nämo, näk komen ämawebe yämagutta äput. Täñpäkañ äma näkä bitnäñpäñ näkjo man nämo buramik täkañ u yäpmäj

* 12:33: Jon 18:32 * 12:34: Sam 89:4,36; Sam 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14 * 12:35: Jon 7:33, 8:12;

1Jo 2:10-11 * 12:36: Efe 5:8 * 12:38: Rom 10:16 * 12:39: Mat 13:15 * 12:41: Ais 6:1

* 12:42: Jon 7:48, 9:22 * 12:43: Jon 5:44 * 12:44: Mat 10:40 * 12:45: Jon 14:9 * 12:46:

Jon 8:12, 12:35 * 12:47-48: Jon 3:17, 8:15 * 12:47-48: Hib 6:12

danikta äma kubä itak. Tärektärek kadäni-ken näk kome terak itkan man yäwetpän yäwoñärek täñkuro unitä äma u manken api yepmanpek. ⁴⁹ Nadäkan? Man yäk yäyat uwä näkña bänepna-ken nanikpän nämo yäk täyat. Nämo, Nana naniñ kireñkuko unitä man yäñahäwetta näwetpän näwoñärek täñjuk. ⁵⁰ * Täñpäkan näk ñode nadäk täyat; Mani biñamtä ämawebeta irit kehäromi yämik täyak. Unita man yäk täyat uwä Nanatä yäñtären naniñkuko udegän yäk täyat yäk.

13

Jesutä iwaräntäkiye kuroñi ärut yämiñjuk

¹ * Täñpän Juda täño orekirit pähap wäpi Pasova keräp täñirän Jesutä kome ño peñpeñ Nanaken kukta kadäni ahätak yän nadänjuk. Täñpän iniken iwaräntäkiyeta ban umunitä pen nadän yämikinik täñ yäpmän äbänjirän kumäk-kumäki kadäni ahänjuk.

² * Eruk bipäda uken Jesu ini ba iwaräntäkiye penta ketem nan itkun. Täñpäkan ketem kämi nänayän täñirä Satantä jukun Saimon-Kariot täño nanaki wäpi Judas, Jesu mäde ut imikta nadäk-nadäk imiñjuk. ³ * Nadäk-nadäk u imiñjirän Jesutä kanpän nadänpän nadäwätäk nämo täñjuk. Nämo, u ñode nadänjuk; Nanatä kehäromi, nadäk-nadäk ba imaka kudup ketna terak peñ moreñjuk. Ba näk Anutu-ken naniktä äburo unita äneñi iniken api kwet yän nadänjuk. ⁴ Ude nadänpän Jesutä ketem peñpän tek punin nanik yäñopmännpän tek, gupi täñ-kohoyäwani kubä yäpmännpän yabuk. ⁵ Ude täñpän üme gäpe gänañ piñkan gwetpän iwaräntäkiye kuroñi ärut yämiñpän tek gupi täñ kohoyäwani yabuko ugännpän pitpän täñkohoyän yämiñjuk.

⁶ Ärut yämiñtän äbätängän Pita kuroñi ärunayän täñirän Pitatä iwetkuk; Wa! Ekäni, gäk kuroñna ärunayän ba täyan? ⁷ Yänjirän Jesutä kowata ñode iwetkuk; Gäk näkä kädet täyat ño nämo nadäwi tumänkan. Kämi uyaku api nadäwi tumneñ yäk. ⁸ Ude yäwänkan Pitatä iwetkuk; Nämoink! Gäk kuroñna äruno. Kämi imaka, nämoink api ärut namen yäk. Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk nämo nadätan. Näk kuroñka nämo ärut gamawä gäk äbotna gänañ täga nämo api iren yäk. ⁹ Jesutä ude iweränä Pitatä kowata iwetkuk; Wära! Ekäni, gäk kuroñnagän äruno. Gwäkna ketna, gupna kumän ärut nami! yäk.

¹⁰ * Ude yäwänä Jesutä ñode yänjuk; Äma kubä gupi kudup üme ärunani uwä pakigän itak. U kuroñigän äneñi ärurek. In päke ño pakigän itkan. Upänkan kubägän nämo yäk. ¹¹ Man ude yänjukko uwä äma iwan kerit terak api peweko unita nadänpän yänjuk. Mebäri unita äbotnaye inken nanik kubätägän pakigän nämo itak yän yänjuk.

¹² Eruk, iwaräntäkiye kuroñi ärut moreñpän teki äneñi täñkan mañitjuk. Mañitpän ñode yäwet yabänjuk; In näkä täñ tamitat ñonitänjo mebäri nadäkan ba nämo? ¹³ * In näka yänpän-yäwoñärek äma ba ekäni yän näwet täkan u bureni näwet täkan. ¹⁴ * Unita ño nabäwut; Ekänijin, yänpän-yäwoñärek ämajin näkä kuroñjin ärut tamitat. Unita in udegän kowata kowata kuroñjin äruttäñ kan kuñarut. ¹⁵ * Näk jop nämo ärut tamitat. Nämo, näk kädet täga täñpän-täwoñärektä täyat. Unita näkä täñ tamitat ñodegän kan täk täñput. ¹⁶ * Unita

* **12:50:** Jon 8:26,28 * **13:1:** Jon 7:30, 12:23; Jon 15:13; 1Jo 3:16; Plp 2:8 * **13:2:** Luk 22:3; Jon 13:27 * **13:3:** Jon 3:35, 16:28 * **13:10:** Jon 15:3; Jon 6:64,70-71 * **13:13:** Mat 23:8,10
* **13:14:** Mat 20:28; Luk 22:27 * **13:15:** Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21 * **13:16:** Mat 10:24

näk bureni-inik täwetat; Epän äma kubätä Ekänini nämo irepmitpäj kuṅarek. Ba manbiṅam yāṅahāwani äma kubätä äma peṅ iwet-pewān äbeko u nämo irepmitpāj kuṅarek. ¹⁷* Eruk, apiṅo in kädet bureni u nadākaṅ unita kädet u iwatnayāṅ tāṅo uwā Anutu tāṅo oretoret terak api kuṅatneṅ yāk.

Jesu ini kumākta yāwetkuk

Mat 26:22-25; Mak 14:17-21; Luk 22:21-23

¹⁸* Tāṅpākaṅ in kudupta nämo yāyat. Äma näkṅata biṅam iwoyāṅkuro unitāṅo mebarini nadāṅ moretat. Upāṅkaṅ man kubā Anutu tāṅo manbiṅam kudān tāwani ṅode uwā bureni kaṅ ahāwān; Äma näkkät ketem bok näṅpanitā iwan tāṅ namitak. ¹⁹* Tāṅkaṅ imaka uwā bureni nämo ahāṅjirān täwet kiretat. Unitāṅo bureni uwā kami ahāṅjirān näkṅa äma u ubayāṅ* yāṅ nabāṅpāj-nadāneṅta. ²⁰* Näk bureni täwera nadāwut; Äma kubätä näkṅo epän ämana kubāta not tāṅ imayāṅ tāko uwā näka udegān not api tāṅ namek. Tāṅpāj näka not tāṅ namayāṅ tāko uwā näk naninṅ kireṅkuko unita udegān not api tāṅ imek yāk.

²¹* Eruk, ude yāwān tāreṅjirān, Jesu bānepi-ken bārāpi pähap nadāṅpāj kwawak ṅode yāṅahāṅpāj yāwetkuk; Bāmopjin-ken nanik kubätä näk iwan kerī terak nepmanpayāṅ yāk. ²² Yāṅjirān nadāṅpāj iwarāntākiyetā kowat kawān tāṅpāj netāta yāyak yāṅpāj nadāwātāk tāṅkuṅ. ²³* Tāṅpākaṅ iwarāntāki kubā, Jesutā unita gārīpi pähap nadāṅ imik tāṅpani uwā Jesu dubini-ken itkuk. ²⁴ Irirān Saimon-Pitatā inṅam wāra tāṅpāj jiap terak iwetkuk; Iwetpāj ka; Netāta yāyan? ²⁵ Ude tāṅjirān äma Jesu dubini-ken itkuko unitā Jesu tuben kuṅpāj iwetkuk; Ekāni, netāta yāyan? yāṅ iwetkuk.

²⁶ Ude iwet yabāwānā Jesutā iwetkuk; Näkä ketem morāki tokātpāj tokān gāpe gānaṅ yāputpāj imayāṅ täyat äma unitā iwan tāṅ namayāṅ yāk. Jesutā ude yāṅpāj ketem morāki tokātpāj gāpe gānaṅ yāputpāj Judas, Saimon-Kariot nanaki unita iminṅkuk. ²⁷* Iminṅjirān uterakgān Satantā Judas kotaṅkuk. Tāṅjirān Jesutā Judas iwetkuk; Imaka tāṅpayāṅ tāyan u bārāneṅ täyi yāk. ²⁸ Ude yāṅjirān äma Jesu-kāt ketem penta naṅ itkuṅo uwā Jesutā man yāṅkuko u tāga nämo nadāwā tāreṅkuṅ. ²⁹* Judas uwā iwarāntākiye tāṅo monēṅ watā äma ude itkuko unita iwarāntākiye ätutā ṅode nadāṅkuṅ; Pāṅku āṅnak-āṅnak pähap ahāwayāṅ täyak unita ketem yāpmākta kāwep iwet-pewān kuyak yāṅ nadāṅkuṅ. Tāṅpāj ätutāwā ṅode nadāṅkuṅ; Ba äma jāwārīta monēṅ yāmān yāṅpāj kāwep iwet-pewān kuyak yāṅ nadāṅkuṅ. ³⁰ Tāṅpākaṅ ketem morāki Jesutā Judasta iminṅkuko u yāpmāṅpāj uterakgān āpāmaṅ kuṅkuk. U kome bipmāj urirān tāṅkuk.

Pitatā Jesu wāpi kābop api pewek

Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Luk 22:31-34

³¹* Tāṅpākaṅ Judas āpāmaṅ kuṅjirān Jesutā ṅode yāṅkuk; Eruk, apiṅo Äma Bureni-iniktā wāpi biṅam yāpayāṅ. Tāṅjirān uterak Anututā wāpi biṅam

* **13:17:** Mat 7:24; Jem 1:25 * **13:18:** Sam 41:9 * **13:19:** Jon 14:29, 16:4 * **13:19:** Jesutā näkṅa äma u ubayāṅ yāṅ yāṅkuko u Anutu, Moses päya karāni gānaṅ mebet tāṅkuko ugānaṅ ahāṅ iminṅpāj wāpi näkṅa itat yāṅ iwetkuko unita juku piṅpāj man ṅo yāṅkuk. Ude yāṅkuko uwā näk Anutu itkurotā itat ubayāṅ yāṅ yāṅkuk. * **13:20:** Mat 10:40 * **13:21:** Jon 12:27 * **13:23:** Jon 19:26, 20:2; Jon 21:7,20 * **13:27:** Jon 13:2 * **13:29:** Jon 12:6 * **13:31:** Jon 12:23

udegän yäpayaŋ. ³²* Bureni! Anututä ini Äma Bureni-inikta wäpi biŋam imayaŋ. Täŋkaŋ bäräŋeŋ imayaŋ.

³³* Jesutä ude yäŋpän yäwetkuk; Nanaknaye, näk inkät kadäni käronji nämo api itne. In näka api wäyäkŋeneŋ. Upänkaŋ man Juda äma ekäni ekäni yäwetkuro udegän täwetat; In kome näkä kwayäŋ täyat-ken u täga nämo api kunenŋ.

³⁴* Unita apiŋo бага man kodaki kubä ŋode täwetat; In kubäkubätä notjiye ŋonita gäripi kowata kowata nadäŋ yämik täneŋ, näkä inta nadäŋ tamiŋ yäpmäŋ äburo udegän. ³⁵ Täŋpakaŋ in kubäkubätä notjiye ätu näkŋo äbotken nanik unita gäripi nadäŋ yäminayaŋ täŋo uwä ämawebetä ŋode api tabäŋpän nadäneŋ; Bureni-inik, ŋowä Jesu täŋo iwaräntäkiye äbot bureni yän api nadäneŋ.

³⁶* Täŋpakaŋ Saimon-Pita unitä Jesu ŋode iwet yabäŋkuk; Ekäni, gäk de api kwen? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Kome näkä kwayäŋ täyat-ken u gäk täga nämo api näwat yäpmäŋ kwen. Upänkaŋ kämi uyaku api näwat yäpmäŋ kwen. ³⁷ Ude yäwänä Pitatä äneŋi iwet yabäŋkuk; Ekäni, imata näk apiŋo täga nämo gäwaret? Näk gäk täŋkentäŋpän kumäkta nadätat! ³⁸ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk näk täŋkentäŋpän kumäkta bureni nämo yäyan. Unita bureni ŋode gäwera nadä; Kadäni puruptä gera yäwayäŋ keräp tarjirän gäk näka nämo nadätat yän yaräkubä api yäwen.

14

Anutu-ken kukkuk kädet uwä Jesu

¹* Jesutä iwaräntäkiye man äneŋi ŋode yäwetgän täŋkuk; In butewaki nadäwätäk pähap nämo täneŋ. Nämo, nadäk-nadäkjin Anutu-kengän pekot. Täŋkaŋ näka imaka, nadäkinik täŋ namikot. ² Imata, Nanatä enjiken ämawebetä itneŋta bägup mäyap itkaŋ. Ude bureni nämo itneŋo uwä in man ŋode täga nämo täweret. Täŋpakaŋ näk inta bägup täŋket urayaŋ kuyat. ³* Näkä päŋku bägup ket utkaŋ äneŋi päbä näkkät itta tämagut yäpmäŋ irayaŋ täyat-ken api kwet. ⁴ Täŋpän kome näkä kwayäŋ täyat-ken unitäŋo kädet uwä nadäkaŋ.

⁵ Ude yäwänä, Tomastä iwetkuk; Ekäni, kome kwayäŋ täyan u nämo nadäkamäŋ unita jide täŋpän kädet u nadäne? ⁶* Yäwänä Jesutä ŋode yäwetkuk; Näkŋa-tägän kädet. Ba man bureni täŋo mäheŋi u näk. Ba irit kodaki täŋo mäheŋi u näk. Unita äma kubätä Nanken kwayäŋ yäŋpänjä kädet kubä nämo iwarek. Nämo, Nanken kukkuk kädet uwä näk kubägän. ⁷* In näk siwoŋji nabäŋpän-nadäwä tärewäwä Nanta udegän api nadäneŋ yäk. Täŋpakaŋ apiŋo yäput peŋpän in Nan täŋo mebäri kaŋpän nadäkaŋ. Ba Nan käkaŋ yäk.

⁸ Ude yäwänä Filiptä ŋode iwetkuk; Ekäni, gäk Nan niwoŋäreŋiri kaŋpän nadäna tärewut! ⁹* Yäwänä Jesutä yäŋkuk; Filip, kadäni käronji näk inkät it yäpmäŋ äbäkamäŋ upänkaŋ gäk imata näkŋo mebärina nämo nadätan? Äma kubätä näk nabäk täyak uwä Nan kak täyak ubayaŋ. Gäk jide unita Nan niwoŋäre yän yäyan? ¹⁰* Gäk ŋodeta nadäwi bureni nämo täk täkaŋ? Näk Nan bänepi-ken itat, udegän Nan uwä näk bänepna-ken itak. Nankät nek kubägän

* **13:32:** Jon 17:5 * **13:33:** Jon 7:33-34 * **13:34:** Jon 15:12,17; 1Jo 3:23; 2Jo 5 * **13:36:** Jon 7:34; Jon 21:18-19 * **14:1:** Jon 14:27 * **14:3:** Jon 12:26, 17:4 * **14:6:** Jon 11:25; Rom 5:1-2; Hib 10:20 * **14:7:** Jon 8:19 * **14:9:** Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3 * **14:10:** Jon 12:49, 14:24

itkamäk. Täjkaŋ man täwet täyat uwä näkŋaken nadäkpäj nämo täwet täyat. Nämo, Nan näkken itkaŋ iniken epän täk täyak. ^{11*} Unita näk man ŋode yäjira in nadäwä bureni täyon; Näk Nankät nek kubägän itkamäk. Ba näkä kudän täk täyat u kaŋpäj bureni yäj nadäjpäj näka nadäkinik täj namikot.

^{12*} Näk bureni ŋode täwera nadäwut; Äma näka nadäwä bureni täjpöpäj nadäkinik täk täkaŋ uwä näkä epän täk täyat udegän api täk täneŋ. Ba näk Nanken kuyat unita epän näkä täjkuro u irepmitpäj api täk täneŋ. ^{13*} Täjkaŋ Nan täjo wäpi biŋam ärowani kwawak ahäjpäj tokŋeŋ pärekta Nanaki näkä ŋode api täjpet; Imaka kubäta näk wäpna biŋam terak yäjapinayäj täjo uwä api nadäj tamik täjpet. ¹⁴ Bureni-inik täwetgän täjpa; Imaka kubäta näk wäpna biŋam terak yäjapinayäj täjo uwä api nadäj tamet yäk.

Jesutä Kudupi Munapik äpäkta yäwetkuk

^{15*} Eruk man kubä pen ŋode täwera nadäkgän täkot; In näka gäripi-inik nadäjpäjä näkŋo man buramiŋpäj api kuŋat täneŋ. ^{16*} Ude täjirä näk Nanken yäjapiŋira täjkentäk äneŋi kubä api taniŋ kirewek. Täjkentäk taniŋ kirewayäj täyak uwä inkät tärek-täreki nämo itneŋta. ^{17*} Täjkentäk u Munapik, Anutu täjo mebäri kwawak pewän ahäwani u. Täjpäkaŋ komen ämawebetä Munapik u nämo kaŋpäj nadäk täkaŋ unita bänepitä not täga nämo täj imineŋ. Täj, inä unita nadäk täkaŋ. Bureni, Munapik uwä inkät it täyak unitä kämi bänepjin-ken api irek.

^{18*} Näkä tepmanpeŋ kuŋirawä in kodäjani ude nämo api itneŋ. Nämo, inken äneŋi api äbet. ^{19*} Kadäni keräpi itkaŋ komen ämawebetä näka api ijiwä waneŋ. Upäjkaŋ intäwä api nabäneŋ. Näk irit kodaki täjo mähe mi unita in udegän irit kodaki nitek api kuŋatneŋ. ^{20*} Täjpäj kadäni näk kumäjpäj äneŋi kodak täjpäj akumaŋ kuŋarayäj täyat-ken uken ŋode api nadäwä täreneŋ; Näk Nana bänepiken itat. Ba näk in bänepjin-ken irira inä näk bänepna-ken itkamäj yäj api nadäneŋ. ^{21*} Täjpäkaŋ äma näkŋo man iŋitpäj säkgämän buramik täkaŋ uwä näka gäripi nadäk täkaŋ. Täjkaŋ äma näka gäripi nadäk täkaŋ uwä Nanatä udegän äma unita gäripi api nadäwek. Ba näkä udegän, bänep iron täj yämiŋpäj näkŋaken mebäri kwawak api peŋ yämet yäk.

^{22*} Jesutä ude yäwänä Judas kubä (Judas Kariot u nämo), unitä Jesu ŋode iwetkuk; Ekäni, gäk imata komen ämawebetä ahäj yämikta bitnäjpäj nin-kengän ahäj nimikta yäyan? ^{23*} Ude yäjirän Jesutä kowata ŋode yäwetkuk; Äma näka gäripi-inik nadäk täkaŋ uwä näkŋo man säkgämän iwat täkaŋ. Täjirä Nantä äma ude wanita gäripi udegän nadäjirän Nankät nek äma ukät kentäjpäj bok itpäj api kuŋatne. ^{24*} Täj, äma näka gäripi nämo nadäk täkaŋ uwä näkŋo man nämo iwat täkaŋ. Täjpäkaŋ man yäjira nadäkaŋ ŋo näkŋa-kenpäj nämo yäyat. Nämo, uwä Nan, naniŋ kireŋpewän äburo unitäjo.

²⁵ Näkŋa inkät itpäj unita man ŋo täwet yäpmäj äbätat. ^{26*} Upäjkaŋ Täjkentäk unitä imaka kuduŋtagän api täwetpäj täwoŋärewek. Ude täjirän

* **14:11:** Jon 10:38, 14:20 * **14:12:** Mak 16:19-20 * **14:13:** Mat 7:7; Jon 15:16 * **14:15:** Jon 15:10; 1Jo 5:3 * **14:16:** Jon 14:26, 15:26; Jon 16:7 * **14:17:** Mat 10:20; Jon 16:13; Rom 8:26
* **14:18:** Jon 14:3 * **14:19:** Jon 16:16 * **14:20:** Jon 17:21-23 * **14:21:** Jon 15:10, 16:27
* **14:22:** Apos 10:41-42 * **14:23:** Mat 18:20; Jon 13:34; 2Ko 6:16; Efe 3:17 * **14:24:** Jon 7:16
* **14:26:** Jon 14:16

man täwet yäpmäj äburo unita api juku pinenj. Täŋkentäk uwä Kudupi Munapik, Nantä wäpna biŋam terak taniŋ kirewayäj täyak u.

27 * Näk tepmaŋpa yäŋpäj bänep kwini tamitat. Bänep kwini komen ämawebetä nadäk täkaŋ udewanipäj nämo tamitat. Nämo, bänep kwini näkŋa nadäŋpäj kuŋat täyat upäj tamitat unita butewaki nadäwätäk täŋpäj umun terak nämo kuŋatneŋ. 28 * Täŋkaŋ näk tepmaŋpeŋ kuŋkaŋ inken äneŋi api äbet yäj uku täwerira nadäj. Upäŋkaŋ in imata näk Nanaken kukta naniŋ bitnäkaŋ? In bänepjin näkken bureni pekaŋ yäwänäku Nanaken api kwet yäj täwerira nadäwä tägawäm. Nan u näk närepmetak unita täga, kuyi yäj näwetnaŋi. 29 * Imaka täwetat u kwawak nämo ahäŋjirän intäjukun täwet kiretat ŋo. Unita kämi, bureni ahäŋjirän kaŋpäjä bureni yäj api nadäneŋ. 30 * Täŋpəkaŋ näk inkät man yäŋpəŋ-nadək kadäni kəroni nämo tänayəŋ. Nämo, kome ŋonitəŋo məhemi äbayəŋ. Unitä näkŋo kehəromina kubä täga nämo yäpməŋ əpek. 31 * Upəŋkaŋ komen əmawebetə näk Nanta gəripi pəhəp nadətək yəŋ ude nadəwə təreneŋta epən man Nanatə nəwetkuko udegən täyat.

Eruk, kome ŋo peŋpeŋ kuna!

15

Jesu u wain päya, ninä kənani

1 Täŋpəkaŋ Jesutä man pen ŋode yəwetgən täŋkuk; Näk wain päya bureni-inik. 2 * Täŋkaŋ Nana uwä wain epən təŋo məhemi. Näkä terak kənani yəput peŋpəŋ bureni nämo pat täkaŋ uwä Nantä taniŋpəŋ yäpməŋ täŋpən kuk täkaŋ. Täŋpəŋ kənani bureni wädək täkaŋ uwä bureni taŋigən kaŋ wädəwut yəŋkaŋ täŋket taŋpəŋ ket utpəŋ pek täyak. 3 * Täŋpəkaŋ inä, manna biŋam täwerira nadäŋpəŋ bänepjin pak taŋkuŋ. 4 * Nadəkəŋ? Päya kənani tə kujari terak nämo gatəŋpəŋ ireko uwä bureni täga nämo wädəwek unita in näkkät kwasikotpəŋ irirä näk inkät udegən kwasikotpəŋ kaŋ ira. Näkkät nämo kwasikotpəŋ kuŋatpəŋä inŋingən imaka täga kubä täga nämo api täneŋ.

5 * Näk wain päya irira inä wain päya unitəŋo kənani ude itkaŋ. Unita əma näkkät kowat kwasikorən täŋpəŋ kuŋat täkaŋ uwä kənani təgatä ude irit kuŋat-kuŋariken bureni pəhəp api pewən ahəŋ yəmek. Upəŋkaŋ näkkät nəmowä, in imaka kubä täga nämo täneŋ. 6 * Täŋpəŋ əma näkkät nämo itpəŋ kuŋat täkaŋ uwä kənani waki taniŋpəŋ maŋpə kuk täkaŋ ude api täneŋ. Kənani u kubit tawəŋkaŋ əmatä kənani kubiri ətukät kubä-kəgən peŋpəŋ pewä ijineŋ. 7 * Unita in näkkät kowat kwasikorən täŋpəŋ manna kaŋ buramik täŋput. Ude tänayəŋ təŋo uyaku imaka u ba u yəpməkta nadäŋpəŋä iwet yabəŋjirä Anututä api tamek. 8 * Täŋpəŋ irit kuŋat-kuŋatjinken bureni pəhəp ahəŋjirən in näkŋo nanaknaye əbot təŋjirä Nana təŋo wəpi biŋam kwawak ahəŋjirən kəneŋ.

9 Täŋpəkaŋ Nantä bänep iron pəhəp təŋ namik täyak udegən näkä inta bänep iron təŋ tamik täyat. Ude təŋ tamik täyat unita näkŋo bänep iron terakgən kaŋ kuŋat täŋput. 10 * Näk bureni täwera nadəwut; In manna biŋam

* **14:27:** Jon 14:1, 16:33; Plp 4:7 * **14:28:** Jon 14:3, 16:28; Jon 20:17; Luk 24:52 * **14:29:** Jon 13:19 * **14:30:** Jon 12:31, 16:11; Efe 2:2 * **14:31:** Jon 10:18, 12:49; Mat 26:46 * **15:2:** Mat 3:10 * **15:3:** Jon 13:10 * **15:4:** Jon 6:56 * **15:5:** Jon 15:16; 2Ko 3:5 * **15:6:** Mat 7:19, 13:42 * **15:7:** Mat 7:7 * **15:8:** Mat 5:16 * **15:10:** Jon 14:15; 1Jo 2:5

buraminayäj täjno uwä näkŋo bänep iron terakgän api kuŋatneŋ, näkä Nana täjno mani buraminpäj unitäjno bänep iron terak kuŋat täyat udegän. ¹¹ * Täŋpäj nähä bänep oretoret nadäk täyat in udegän nadäk täkot yäŋpäj man ŋo täwetat. Bänep oretoret pähap u inken tokŋeŋpäj pat täyon yäj yäŋpäj täwetat.

¹² * Eruk, näk jukuman ŋode täwera nadäwut; Näkä nadäj tamik täyat udegän in notjijeta gäripi kowat nadäj imän täŋpeŋ kaŋ kuŋarut. ¹³ * In nadäkaŋ? Bänep iron kädet intäjukun-inik ŋode pätak; Äma kubätä noriye täŋkentäwa yäŋpäj iniken gupi peweko u. Bänep iron kädet kubätä kädet u nämo irepmitak. ¹⁴ * Unita ŋode täwetat; Inä näkŋo man buraminpäj kuŋarirä tabäjira notnaye bureni täneŋ. ¹⁵ Täŋpäj näk kadäni ŋoken watä ämanaye yäj warä nämo täwet täyat. Nämoinik! Näkä inta nadäwa notnaye ude täkaŋ. Imata, watä ämatä intäjukun ämani täjno bänepi-ken nadäk-nadäk pat täyak u iwerän nämo nadäwek. Upäjkaŋ nähäwä Nanaken nanik man nadäjkuŋo u kudup yähahäŋpäj täwet moreŋkuŋo unita notnaye yäj täwetat yäk.

¹⁶ Täŋpäkaŋ, intä näk inta biŋam nämo yäpmäj daniŋkuŋ. Nämoinik, näkä inä näkŋata biŋam yäpmäj daniŋkut. Täŋpäj in yäpmäj daniŋkuŋo uwä irit kuŋat-kuŋatjinken bureni ahäj tamikta in yäpmäj daniŋpäj tepmaŋkut. Täŋpäj bureni bäräŋeŋ wak täkaŋ udewanita nämo yäyat. Nämo, bureni kehäromi nitek, paot-paori nämo udewani irit kuŋat-kuŋatjinken ahäj tamikta yäyat. Ude täŋkaŋ näk wäpna terak Nanaken yähäpajirä uterakgän api tamek. ¹⁷ * Unita näk jukuman äneŋ ŋode täwera nadäwut; In notjijetakät gäripi kowat nadäj imän täŋpeŋ kaŋ kuŋarut.

Jesu iwarän täwanita iwan api täneŋ

¹⁸ * Jesutä man ude yäŋpäj ŋode yäwetkuk; Komen ämawebetä iwan täŋ tamäwä ŋode kaŋ nadäwut; Jesuta jukun täŋ imiŋkuŋo udegän täŋ nimikaŋ yäj kaŋ nadäwut. ¹⁹ * In komen ämawebe udewanigän itneŋo uyaku inkät not täŋpäj kuŋatneŋ, iniken noriye-kät not täŋpeŋ kuŋat täkaŋ udegän. Upäjkaŋ inä komen äma nämo. Nämo, näkä in komen ämawebe äbotken nanikpäj yäpmäj daniŋpäj tepmaŋpa kome täjno täktäki mäde ut imiŋkuŋo unita iwan täŋ tamik täkaŋ. ²⁰ * Näk man ŋode bian täwetkut; Epän watä ämatä ekänini nämo yärepmitneŋ. Näka iwan täŋ namiŋkuŋo unita inta udegän api täŋ tamineŋ. Täŋpäkaŋ äma ätutä näkŋo man nadäjpäj iyap täŋkuŋo uyaku intäjno man udegän api nadäjpäj buramineŋ. ²¹ * Upäjkaŋ komen äma uwä näk naniŋ kireŋpewän äpuro unita nämoinik nadäkaŋ. Täŋpäj in näkŋo näwaräntäknaye itkaŋ unita iwan api täŋ tamineŋ.

²² Täŋpäkaŋ näkä äpäŋpäj man nämo yäwetkuŋo yäwänäku, momini kwawak nämo pewä ahäkkäneŋ. Upäjkaŋ apiŋo momini käbop pekta kädet nämo pätak. ²³ * In nadäkaŋ? Äma näka iwan täŋ namik täkaŋ uwä Nanata udegän täŋ imik täkaŋ. ²⁴ * Näk äma äbot ŋo bämopi-ken kudän kudupi pähap, ämatä nämo tänaŋi u nämo täŋkut yäwänäku momini kwawak nämo pewä ahäkkäneŋ. Upäjkaŋ nämo. Kudän kudupi bämopi-ken täŋjira nabäŋpäj-nadäk täk täŋkuŋo upäjkaŋ näka iwan täŋ namiŋpäj Nanta udegän täŋ imik täkaŋ. ²⁵ Ude täŋjirä man

* 15:11: Jon 17:13   * 15:12: Jon 13:34   * 15:13: Jon 10:11; 1Jo 3:16   * 15:14: Mat 12:50
 * 15:17: Jon 13:34   * 15:18: Mat 10:22; 1Jo 3:13   * 15:19: 1Jo 4:5; Jon 17:14   * 15:20: Jon 13:16
 * 15:21: Mat 5:11; Mak 13:13   * 15:23: Luk 10:16   * 15:24: Jon 9:41, 14:11

kubä unitäño бага ман кудән тәвани терак пәтак у тәңкеһәрөм тәyak. Ман уwä һode;

Mebäri nämo, iwan jop nadäñ täj namiñkuñ.

Sam 35:19, 69:4

26 * Upäñkañ näk täj-kehäromtañ tamikta Täjkentäk, Nanken nanikpäñ api taniñ kirewet. Täjpäñ Täjkentäk uwä Munapik, Anutu täjño mebäri kwawak pewä ahäwani u. Munapik unitä äbäñkañ näkño manbiñam api täwerek. 27 * Täjpäkañ in bian näkä epän yäput peñira näkkät it yäpmäj äbäkañ unita kadäni uken näkño manbiñam kañ yähähäñpäñ yäwerut.

16

1 Jesutä man ude yähpäñ äneñi pen һode yähkuk; In nadäkinikjin pewä putäreneño udetä man һo täwetat. 2 * In nadäkañ? Ämatä käbeyä yot gänañ nanik täwat kireñpäñ äneñi ärokta api yäjiwätneñ. Bureni täwetat, kadäni keräp tañirän ämatä nin Anututa watä epän bureni täj imikamäj yäh nadäñkañ kumäj-kumäj api tadäpneñ. 3 * Ude tänayäj täkañ uwä Nankät neкта nämo nadäwä tärewäpäñ api täj tamineñ. 4 * Täjpäkañ imaka u nämo ahähirän man һowäku intäjukun täwet kiretat. Täjpäñ imaka u bureni ahäh tamiñirän jukuman täwetat һo api juku pineñ.

Kudupi Munapiktä epän jide api täjpek?

Jesutä ude yähpäñ yäwetkuk; Näk inkät penta itpäñ unita imaka umuri һo bian nämo täwetkut. 5 * Eruk, näk apiño tepmañpeñ naniñ kireñpewän äputken kwayäj. Upäñkañ in kubätä gäk de kwayäj yäh nämo näwet yabäkañ. 6 Nämo, näk man täweraro unita nadäwätäk täjpäñ bäneñjintä bäräpi pähap nadäkañ. 7 * Upäñkañ bureni täwera nadäwut; Tepmañpeñ kwayäj täyat uwä in täjkentäka kwayäj. Bureni, näk päñku Täjkentäk u iniñ kireñpewa inken api äpek. Täj, näkä nämo kwawä Täjkentäk u inken täga nämo api äpek.

8 Täjpäkañ Täjkentäk unitä äbähpäñjä komen ämawebe siwoñi nadäwut yähpäñ imaka һodeta goret nadäk täkañ u yäwetpäñ yäwoñäreki api täjpek; Momini täjño mebäri, Anutu iñamiken siwoñi irit täjño mebäri, ba yäpmäj danik-danik epän Anututä täjpayäj tәyak unitäño mebäri. 9 * Täjkañ momini täjño mebäri uwä näka nadäkinik nämo täk täkañ yäh api yäwoñärewek. 10 * Ba näk Anutu iñamiken siwoñi itat yäh kañ nadäwut yähpäñ һode api yäwetpäñ yäwoñärewek; Näk kumähpäñ Nanken api kwet. Kuñira wari nämo api nabäneñ. 11 * Täjkañ Anututä yäpmäj danik-danik epän täk tәyak unitäño mebäri һode api yäwetpäñ yäwoñärewek; Kome һonitäjño intäjukun äma waki Anututä manken uku teñkuk yäh api nadäneñ.

12 * Man mäyap täga täwerero upäñkañ in täga nämo nadäwä täreneñ. 13 * Upäñkañ Munapik, Anutu täjño mebäri kwawak pewän ahäwani unitä äbähpäñjä Anutu täjño mebäri kwawakinik nadäkta kädet api täwit tamek. Täjpäkañ iniken nadäk-nadäkpäñ nämo api täwerek. Nämo, imaka Anutu-ken nadäñkañ ugähpäñ api täwerek. Ba imaka ahäkta yäwani u imaka, api täwerek. 14 Täjpäñ Munapik, Anutu täjño mebäri kwawak pewän ahäwani unitä wäpna biñam imaka, kwawak api pewän ahäneñ. Ude täkta näkño mena jinom

* 15:26: Jon 14:26 * 15:27: Luk 1:2; Apos 1:8,21-22 * 16:2: Mat 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22

* 16:3: Jon 15:21 * 16:4: Jon 13:19 * 16:5: Jon 7:33, 13:36 * 16:7: Jon 14:16 * 16:9:

Jon 3:18 * 16:10: Apos 5:31; Rom 4:25 * 16:11: Jon 12:31 * 16:12: 1Ko 3:1-2 * 16:13:

Jon 14:26; 1Jo 2:27

yäpmaŋpāŋ api täwerek. ¹⁵ Nadākaŋ? Nanatā iniken nadāk-nadāk kumān-tagān namīŋkuk. Mebāri unita Munapiktā nākŋo mena jinom yäpmaŋpāŋ api täwerek.

Nadāŋbārāp ba oretoret tāŋo man

¹⁶ * Jesutā man ude yāŋpāŋ iwarāntākiye man ŋode yāwetgān tāŋkuk; Ātu nanak itpāŋ kuŋjira nāmo api nabāneŋ. Tāŋkaŋ ātukāt it yāpmaŋ āroŋpāŋ āneŋi api nabāneŋ. ¹⁷⁻¹⁸ Ude yāwānā iwarāntākiye ātutā ini-tāgān nāwetgāwet tāŋpāŋ yāŋkuŋ; Man yāyak ŋo jide ude? Kadāni kerāpi-tagān nāmo api kāne. Tāŋpākaŋ ātu itpāŋ āneŋi api kāne yāŋ niwetak u mebāri jideta? Kadāni kerāpi yāŋ niwetak u jideta yāyak? Ba Nāk Nanaken kwayāŋ yāŋ niwerako u jideta niwerak? Man yāyak u guŋ tākamāŋ. Nāmo nadāna tārekaŋ yāk.

¹⁹ Ude tāŋirā Jesutā nadāwātāki u yabāŋpāŋ-nadāŋkaŋ ŋode yāwetkuk; In man ŋode täweraro unita yāŋpāŋ-nadāk tākaŋ?; Ātu itpāŋ kuŋjira nāmo api nabāneŋ. Tāŋkaŋ ātukāt it yāpmaŋ āroŋpāŋ āneŋi api nabāneŋ. Man unita guŋ tākaŋ? ²⁰ Eruk, nāk bureni täwera nadāwut; Inā nāka yāŋpāŋ konām butewaki api tāneŋ. Tāŋ, komen āmawebetā wisikiniŋ, kumāntak yāŋpāŋ oretoret pēhap api tāneŋ. Bureni, in butewaki api nadāneŋo upāŋkaŋ āyāŋutpāŋ mādenā oretoret terak api kuŋatneŋ. ²¹ * In nadākaŋ? Webe nanak bāyanayāŋ komi nadāk tākaŋ. Upāŋkaŋ nanaktā ahāŋjirān kaŋpāŋ Wisikna, nanakna ahātak ŋo yāŋpāŋ oretoret pāhap nadāk tākaŋ. ²² * Tāŋpākaŋ in udegān. Apiŋo in butewaki terak itkaŋ upāŋkaŋ nāk āneŋi ahāŋ tamiŋjira nabāŋpāŋ bāneŋjintā oretoret inide kubā api tāneŋ. Tāŋirā āma kubātā oretoret u tāga nāmo api utpewān māŋpek.

²³ * Tāŋpāŋ kadāni nākā kumāŋpeŋ kunum gānaŋ ārowayāŋ tāyat-ken uken in nāk-kenā imaka kubāta nāmo api yāŋapineŋ. Nāmo, imaka kubāta nāk wāpna terak yāŋapiŋirā Nanatā ini api tamek. ²⁴ * Umunitā pābā apiŋo in imaka kubāta nāk wāpna terak nāmo yāŋapik tākaŋ. Tāŋpākaŋ apiŋotā pāŋku kāmi, in imaka kubāta yāŋapiŋpāŋā api yāpmaŋ tāneŋ. Ude tāŋpāŋ bāneŋp tāga pāhap api nadāneŋ yāk.

Jesutā kome tāŋo māhemi api urek

²⁵ * Jesutā ude yāŋpāŋ pen ŋode yāwetgān tāŋkuk; Man täwet yāpmaŋ ābātat ŋo man wārani terak täwetat. Upāŋkaŋ kāmiwā man wārani terak nāmo api täweret. Nāmo, kadāni uken Nana tāŋo manbiŋam kwawakinik api täweret. ²⁶ Bureni, kadāni ukentā pāŋku kāmi injin-tāgān nāk wāpna terak Nanken api yāŋapineŋ. Nāk inta Nanken nāmo api yāŋapiwet yāŋ täwetat. ²⁷ * Nāmo, Nantā ini inta nadāŋ tamikinik tāk tāyak. Imata, in nāka gāriŋ nadāŋ yāpmaŋ ābākaŋ unita. Ba in nāka Anutu-ken naniktā āpuk yāŋ nadāwā bureni tāk tākaŋ unita. ²⁸ Tāŋkaŋ nāk Anutu-ken naniktā kome ŋoken āpurōpāŋ kome ŋo peŋpeŋ āneŋi Nanken kwayāŋ.

²⁹ Ude yāwānā iwarāntākiyetā iwetkuŋ; Eruk, apiŋo gāk man wārani terak nāmo niwetan. Kwawakinik niwet ahātan yāk. ³⁰ * Nin nadākamāŋ, gāk imaka kuduptagān nadāwi tārekaŋ. Āma kubātā yāŋyabāk kubā tāŋpayāŋ nadāŋjirān gākā jukun kaŋpāŋ nadāŋkaŋ kowata tāga iwet ahāwen yāk. Unita gāk Anutu-ken naniktā āpān yāŋ gabāŋpāŋ-nadākamāŋ.

* **16:16:** Jon 14:19 * **16:21:** Ais 26:17 * **16:22:** Ais 66:14 * **16:23:** Mat 7:7 * **16:24:** Jon 15:11 * **16:25:** Jon 10:6 * **16:27:** Jon 14:21,23 * **16:30:** Jon 2:25

31-32 * Ude yäjirä Jesutä kowata ɲode yäwetkuk; Apiɲo nadäɲ namikinik täkaɲ upäɲkaɲ ɲode täwera nadäwut; Kadäni keräptaɲ tamitak. Kadäni uken in kubäkubä täwat kireɲpewä komejin-ken kuɲtätɲpä kuɲirä näkɲagän api ired. Eruk, kadäni u ahätak! In nepmaɲirä näkɲa kubägän irayäɲ. Upäɲkaɲ näkɲagän-inik nämo irayäɲ. Nämo, Nan näkkät it täyak udegän api itde. 33 * Eruk, man täwero uwä mebäri ɲodeta täwerat; In näkkät kowat kwasikorän täɲpäj näkɲo bänep pidäm terak kaɲ kuɲarut. Bureni, kome ɲoken bäräpi mebäri mebäri api kaɲ-ahäneɲo upäɲkaɲ ɲode nadäkot; Näk kome ɲonitäɲo mähe mi unitäɲo kehäromi yäpmäj äpäro unita nadäwätäk nämo täneɲ!

17

Jesutä inita Nani-ken yäɲapiɲkuk

1 * Eruk, man ude yäj paotpäjä Jesutä kunum dorapäj ɲode yäjkuɲ;

Nan, kadäni ahätak unita gäk ämanaye inamiken wäp biɲam kaɲ nam. Ude täɲiri näk manka buramiɲpäj epän namiɲkuno u täɲira wäpka biɲam udegän kaɲ ahäj parän. 2 * Unita näk ɲode yäyat; Gäk ämawebe kuduptagän intäjukun it yämikta kehäromi uku namiɲkun. Kehäromi namiɲkuno uwä mebäri ɲodeta namiɲkun; Ämawebe gäkä näka biɲam namiɲkuno unita irit kehäromi yämikta kehäromi u namiɲkun. 3 * Irit kehäromi unitäɲo mebäri ɲode; Ämawebetä gäk kubätagän Anutu bureni-inik nadäkinik täɲpäj näk Jesu Kristo gäkä nepmaɲpi äpuro unita imaka, bok nadäɲ namikinik täɲpäj irit kehäromi api kaɲ-ahäneɲ.

4 * Täɲpäkaɲ näk epän namiɲkuno u kumän täɲpa täreɲirä wäpka biɲam ba kehäromika kome ɲo terak kwawak kaɲpäj nadäɲkuɲ. 5 * Täɲpäkaɲ Nan, näk nadäɲ namiɲiri gäkkät bok itpäj wäpnek biɲam ikek kaɲ itda. Kome ɲo nämo yäwi ahäjirän näk gäkkät bok itkaɲ wäpna biɲam ikek itkuro udegän äneɲi kaɲ nam.

Jesutä iwaräntäkiyeta Nani-ken yäɲapiɲkuk

6 Täɲpäj ämakaye komen ämawebe bämopi-ken nanik yäpmäj daiɲpäj näka biɲam namiɲkuno ɲo gäkɲo mebärika yäwoɲäreɲkut. Mebärika yäwoɲäreɲira manka buramiɲ yäpmäj äbäkaɲ. 7-8 * Täɲpäkaɲ man näwetkuno u kudup yäwerira bänepi-ken daiɲpäj yäpmäj kuɲat täkaɲ. Daiɲpäj yäpmäj kuɲatpäj apiɲo ɲode nadäwä tärekaɲ; Imaka namiɲkuno u kudup gäkken nanikgän. Ba ɲode imaka nadäkaɲ; Näk gäkkät iranipäj gäkɲa-tägän näwetpewi äput.

9 * Eruk, ämanaye unita yäɲpäj gäkken yäɲapitat. Komen ämawebe päke unita nämo gäwetat. Nämo, äma gäkɲata biɲam iwoyäɲpäj namiɲkuno unita gäwetat. 10 * Näk nadätat, gäkɲo ämawebekaye uwä näkɲo bok. Ba näkɲo ämawebenaye uwä gäkɲo bok. Ämawebeniye unita yäɲpäj inamka-ken wäp biɲam taɲi yäpuro itat. 11 * Upäɲkaɲ näk kome ɲoken wari nämo api it yäpmäj ärowet. Apiɲo gäkken äretat. Täɲ, äbotnaye ɲowä ɲogän itnayäɲ unita Kudupi Nana, gäk watäni it yämijiri säkgämän kaɲ irut. Kehäromika terak

* 16:31-32: Mat 26:31,56; Jon 8:29 * 16:33: Jon 14:27; Rom 5:1; 2Ti 3:12; 1Jo 5:4 * 17:1: Jon 11:41, 12:23 * 17:2: Mat 11:27 * 17:3: 1Jo 5:20 * 17:4: Jon 4:34 * 17:5: Jon 1:1, 17:24 * 17:7-8: Jon 16:30 * 17:9: Jon 6:37,44 * 17:10: Jon 16:15 * 17:11: Jon 10:30, 17:21

watäni kaŋ it yämi. Kehäromi namiŋkuno uterak watäni it yämiŋiri bänep kubägän kaŋ irut, nektä bänep kubägän itkamäk udegän. ^{12*} Tänpäkaŋ näk ukät itpäŋ gäkŋo kehäromika terak watäni it yämik täyat. Bureni, kehäromi namiŋkuno uterak watä ude it yämiŋira ukät nanik kubä-tägän paotkuk, äma geŋita biŋam yäwani u. Täŋkaŋ unitä paorirän man kudän täwani u bureni ahätäk.

^{13*} Eruk nan, näk ärewayän. Upäŋkaŋ näk kome terak ŋo pen itkaŋ yäŋapik man ŋo gäwetat. Tänpäŋ äbotnaye ŋonitä bänep oretoret pähap, oretoret pähap näkä nadäk täyat udegän kaŋ nadäwut yänpäŋ gäkken yäŋapitat. ^{14*} Nan, näk man näwetkuno u kumän yäwet moreŋkut. Täŋira komen ämawebetä mäde ut yämik täkaŋ. Tänpäkaŋ näk komen ämawebe täŋo kädet nämo iwat täyat udegän äbotnaye ŋowä komen ämawebe täŋo kädet waki u nämo iwat täkaŋ. Mebäri unita komen ämawebetä iwan täŋ yämik täkaŋ. ^{15*} Äbotnaye ŋo kome terak ŋo nanikpäŋ kunum gänaŋ yämagut yäpmäŋ kukta nämo gäwetat. Nämo, gäk watä säkgämän it yämiŋiri Äma Wakitä nämo api tänpän waneŋ yänpäŋ gäwetat ŋo. ¹⁶ Tänpäkaŋ näk komen ämawebe täŋo kädet waki nämo iwat täyat udegän äbotnaye ŋowä kädet waki u nämo iwat täkaŋ. ¹⁷ Unita gäkŋo manbiŋam bureni yäweriri kome ŋonitäŋo gäripita mäde ut imiŋpäŋ gäkŋata biŋam kaŋ täŋ morewut. ^{18*} Tänpäkaŋ gäk pengän-inik komen ämawebe bämopi-ken itta kome ŋo terak näwetpewi äput. Udegän, näk ämanaye ŋonitä komen ämawebe bämopi-ken epän täkta yäwetpewa kuŋtänpä kunayän. ^{19*} Tänpäkaŋ täŋkentäŋ yämikta näk gupna nadäk-nadäkna u kuduŋtagän gäkŋata biŋam ganiŋ kiretat. Ude täŋira äbotnaye ŋowä udegän man burenita biŋamgän kaŋ tänpüt.

Jesutä nadäkinik täŋpani kuduŋta yäŋapiŋkuk

²⁰ Nan, äbotnaye ŋonita gäkken yäŋapitat. Upäŋkaŋ unitagän nämo gäwetat. Ämanaye ŋonitä näkŋo biŋam yäwetpäŋ yäwoŋärek täŋirä ämawebe näka nadäŋ namikinik tänayän täkaŋ unita bok yäŋapitat. ^{21*} Tänpäkaŋ nan, gäk täŋkentäŋ yämiŋiri ämawebe näka nadäkinik tänayän täkaŋ u bänep kubägän, nektä bänep kubägän itkamäk udegän itpäŋ kaŋ kuŋarut yänpäŋ yäŋapitat. Tänpäŋ nekkät bänep kubägän bok kaŋ it yäpmäŋ ärona. Ude kuŋarirä komen ämawebetä näka Anutu-ken naniktä äpuk yäŋ bureni api nadäneŋ. ^{22*} Tänpäŋ kehäromi ba nadäk-nadäk tägagämän gäkä namiŋkuno udegän äbotnaye ŋonita yämiŋkut. Bänep kubägän it täkamäk, udegän kaŋ irut yänpäŋ yämiŋkut. ²³ Näk ukät kubägän iritna gäk näkkät kubägän kaŋ itda. Täŋkaŋ ugän nämo. Bänep kubägän itpäŋ kuŋarirä komen ämawebetä yäbänpäŋ-nadäŋkaŋ näka ŋode api nadäneŋ; Anututä tewän äpuk yäŋ api nadäneŋ. Ba Anututä gäripi nadäŋ imiŋkuko udegän äbot ŋonita gäripi nadäŋ yämik täyak yäŋ api nadäneŋ.

^{24*} O nan, ämawebe ŋo näka biŋam iwoyänkuno u kome näkä irayän täyat-ken u bok itta nadätat. Tänpäŋ näkkät bok itkaŋ kehäromina ba wäpna biŋam nizek kaŋ nabänpäŋ-nadäwut. Kunum kenta kome nämo ahäŋirän näka gäripi nadänpäŋ kehäromi ba wäpna biŋam u namiŋkun. ^{25*} Siwoŋi

* **17:12:** Jon 6:39, 13:18; Jon 18:9   * **17:13:** Jon 15:11   * **17:14:** Jon 15:19   * **17:15:** Mat 6:13; 2Te 3:3; 1Jo 5:18   * **17:18:** Jon 20:21   * **17:19:** Hib 10:10   * **17:21:** Jon 4:11; Gal 3:28
* **17:22:** Apos 4:32   * **17:24:** Jon 12:26, 17:5   * **17:25:** Jon 8:55

nana, komen ämawebetä mebarika u nämö nadäwä tumäñkañ. Täñ, nähä gäkño mebarika nadätat. Ba ima mebarita nepmanñpi äput yäñ, äbotnaye ñowä nadäkañ. ²⁶ Täñpäkañ näk kome terak ño äpäñpän mebarika yäwetpän yäwonjäreñ täñ yäpmän äbätat. Täñkañ kämiwä, mebarika kumän-tagän api yäwonjäreñ morewet. Yäwonjäreñ moreñira gäkä näka gäripi nadäñ namik täyan udegän äbotnaye ñonitä gäripi kowat nadäñ imän api täneñ. Täñirä u kentäñpän api iret yäk.

18

Judastä Jesu iwan keriken peñkuk

Mat 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53

¹ * Jesutä yäñpik man ude yäwän täneñirän eruk iwaräntäkiye-kät kome awan pähap wäpi Kidron udude këda Olip päya epän gänäñ kuñkuñ.

² * Jesu iwaräntäkiye-kät epän uken kadäni mäyap itpäñ-nadäktä kuk täñkuño unita Judas, Jesu iwan keriken pewani unitä ñode nadäñkuk; Jesu uken käwep itak yäñ nadäñkuk. ³ * Ude nadäñpän komi äma ätukät bämop äma ba Parisi täño watä äma ätu yämaguränkañ epän uken kuñkuñ. Topän iñiñ-yäñeñpän yäpmänkañ kadä boham ikek kuñkuñ.

⁴ Täñpäkañ iwan tuän äbäñirä Jesu jide ahän imayän täñkuko uku nadäwän tärewäpän äma äbot äbuño u dubini-ken kuñpän yäwet yabäñkuk; Netä kënayän äbäkañ? ⁵ Yäwänä yäñkuñ; Jesu, Nasaret nanik kënayän äbäkamän yäk. Yäwäwä yäñkuk; Etän uwäku näkña itat ñobayän yäk. (Komi äma u bämopi-ken Judas, Jesu iwan keriken pewayän täñkuko u penta itkuñ.) ⁶ Jesutä uwäku näk ño yäñ yäwänä komi äma u mäde këda päñku kome terak bumta mañdäpuñ. ⁷ Täñirä Jesu äneñi yäwetgän täñkuk; Netäta äbäkañ? Yäwänä äneñi yäñkuñ; Jesu, Nasaret nanik kënayän äbäkamän yäñ yäñkuñ.

⁸ Yäwäwä Jesutä äneñi yäwetgän täñkuk; Etän, u näkña ñobayän. Unita näk nepmäñitnayän yäñpän ätu ño yabä kätäwä ini kut yäk. ⁹ * Jesu man ude yäñkuko uwä man bian ñode yäñkuko udegän bureni ahäñkuk; Yabän äwaräkuk täñira äma namñkuno u kubätä nämoinik api paorek. ¹⁰ * Ude yäwerirän uterakgän Saimon-Pitatä päipi pion gänäñ nanik wädäwän kwäpäñä bämop äma intäjukun täñpani unitäño watä ämani kubä ura yäkñat jukuni bure këda päñkuk. (Epän watä ämani u wäpi Malkus.) ¹¹ * Täñirän Jesutä Pita iwetkuk; Mujuk äneñi dai! Ume komi nitek Nanatä namayän täyak ini kañ näñpa!

Jesu Anasken yäpmän päñku teñkuñ

¹² Ude yäwänä komi äma täño intäjukun ämakät komi ämaniye ba kudupi eni täño watä ämatä Jesu iñitpäñ keriken pädat täñkuñ. ¹³ Keriken pädat täñpän Anasken jukun yäñikñat yäpmän kuñkuñ. Anas uwä Kaifas täño yepmani. Täñkañ Kaifas uwä kadäni uken bämop äma intäjukun itkuko u. ¹⁴ * Ba unitägän Juda äma ekäni ekäni bian ñode yäwetkuk; Ämawebe kumän-tagän paotneño udeta yäñpän äma kubä-tägän kañ kumbän yäñ yäñkuko u.

Pitatä Jesu wäpi käbop peñkuk

Mat 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57

¹⁵ * Täñpäkañ Jesu yäñikñat yäpmän kuñirä Saimon-Pitakät noripak kubä

* **18:1:** Mat 26:36 * **18:2:** Luk 21:37 * **18:3:** Jon 7:45 * **18:9:** Jon 6:39; Jon 17:12 * **18:10:** Luk 22:38 * **18:11:** Mat 26:39 * **18:14:** Jon 11:49-51 * **18:15:** Jon 20:3, 21:20; Apos 3:1; Mat 26:58

Jesu iwat yäpmäj kuŋkumän. Noripaki uwä bämop äma intäjukun täŋpani ukenjonita nadäŋkuko unita nadäj iminjirä bämop äma täŋo yewa gänaŋ Jesu-kät bok äronkuŋ. ¹⁶ Äronjirän Pita yäma-kengän itkukonik. Ude irirän noripaki ukenjonitä yäman äneŋi äpäppäj webe yäma watä itkuko u iwerän Pita yäjikŋat yäpmäj äronkuk. ¹⁷ Täŋpäj webe unitä Pita kaŋpäj iwetkuk; Äma unitäŋo iwaräntäki kubä gäk ba? Ude iweränä Näk nämo! yäj iwetkuk. ¹⁸ Mänit kadäni unita eŋi unitäŋo watä ämakät komi äma ätutä kädäp ijinpäj äŋäriŋ itkun. Äŋäriŋirä Pita imaka, penta äŋäriŋ itkun.

Anastä Jesu manken teŋkuk

Mat 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71

¹⁹ Täŋjirä bämop äma intäjukun täŋpani unitä Jesu ŋode iwet yabäŋkuk; Gäwaräntäkaye u netä-netä? Ba man jidepäj yäŋpäj-yäwoŋärek täk täŋkun? ²⁰ * Ude yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk komeni komeni kuŋatpäj ämawebe man kwawakgän yäŋahäŋpäj yäwet täŋkut. Näk kadäni kadäni kudupi yot gänaŋ ba käbeyä eŋi, Juda ämawebetä äbä kubä-kengän it täkaŋ-ken äronpäj yäwetpäj yäwoŋärek täŋkut. Ba man kubä käbop nämo yäŋahäk täŋkut. ²¹ Unita gäk imata näwet yabätan? Nadäwa yäŋpäj ämawebe näkä man yäŋpäj-yäwoŋärek täk täŋkuro u yäwet yabä. Unitä uyaku näkä man yäwet täŋkuro u nadäkaŋ yäk. ²² * Jesutä ude yäwänä komi äma kubä u itkukonitä utkuk. Täŋpäj yäŋkuk; Gäk bämop äma ŋonitäŋo man imata utan? Gäk goret täyan yäk. ²³ Yäwänä Jesutä ŋode iwetkuk; Jide? Näkä man waki kubä yäwawä yäŋahä. Täŋ, man yäro u bureni yäj nadäŋpäj imata nutan? ²⁴ Ude täŋpäj yen topuŋo u nämo pit imiŋkaŋ Anastä Jesu iniŋ kireŋpewän bämop äma intäjukun täŋpani wäpi Kaifas uken kuŋkuk.

Pita Jesu wäpi äneŋi käbop peŋkuk

Mat 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62

²⁵ Täŋpakaŋ Saimon-Pita kädäp äŋäriŋ itkuk-ken pen irirän ŋode iwet yabäŋkuŋ; Iwaräntäki kubä gäk, bure? Yäwawä yäŋkuk; Nämoinik! Näk unitäŋo iwaräntäki nämo yäk. ²⁶ * Ude yäwänä bämop äma intäjukun täŋpani täŋo watä äma kubä, Pitatä jukuni madäj täkŋeŋkuko unitä äbotken naniktä yäŋkuk; Piäken bok irirän tabäro u gäkkät irirän tabät yäk. Bure? ²⁷ * Yäwänä Pitatä yäŋkuk; Nämoinik! Ude yäwänä uterakgän purup gera yäŋkuk.

Jesu imagut yäpmäj Pailat-ken kuŋkuŋ

Mat 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Luk 23:1-5

²⁸ Täŋpakaŋ tamimaŋ-inik Juda äma ekäni ekänitä Jesu imaguräkaŋ Kaifas täŋo eŋi yäma penpeŋ Rom Gapman täŋo yäma-ken kuŋkuŋ. Täŋkaŋ ŋode nadäŋkuŋ; Uken äronpäj ä Anutu injamiken bänepnin täna wawäpäj Pasova äŋnak-äŋnak täŋo ketem täga nämo näne unita äronero yäk. Ude yäŋpäj Rom gapmantä eŋi gänaŋ nämo äronkuŋ. ²⁹ Yäman umu itsämäj irirä Pailattä äbäŋpäj ŋode yäwet yabäŋkuk; Äma ŋo mebäri imata manken tenayäj äbäkaŋ? ³⁰ Yäwänä iwetkuŋ; Äma ŋonitä imaka waki kubä nämo täŋpeko uwä gäkken ŋode täga nämo yäjikŋat yäpmäj ämne yäk. ³¹ * Yäwawä Pailattä yäwetkuk; Yäjikŋat yäpmäj kuŋkaŋ injinken бага man uterak manken manken tewut yäk. Yäwänä iwetkuŋ; Ude nämo! Nintä äma kumäŋ-kumäŋ däpmäktä yäjiwärani

* **18:20:** Mat 26:55; Jon 7:26 * **18:22:** Apos 23:2 * **18:26:** Jon 18:10 * **18:27:** Jon 13:38

* **18:31:** Jon 19:6-7; Apos 18:15

yäk. ³² * (Ude yänirä bian Jesutä ude api kumbet yän yänkuko unitä bureni täñkuk.) ³³ Ude yäwäwä Pailat äneñi eñi gänañ unu kuñkañ Jesuta yänpewän ärowänpän ñode iwet yabänkuk; Bureni? Gäk Juda äma täño intäjukun äma? ³⁴ Yäwänä Jesutä kowata ñode yänkuk; Gäkña nadäñpän man ño yäyan, ba äma ätutä näka man yänirä nadäñkun? ³⁵ * Yäwänä Pailattä iwetkuk; Jide? Näk Juda äma kubä nabätan? Nämoinik! Upänkañ gäk jide täñkunta gäkñaken äbotkät bä mop äma intäjukun täñpanitä gäk yän gäkñat yäpmän äbäkañ?

³⁶ Yäwänä Jesutä iwetkuk; Näk intäjukun äma kome terak ño ämawebe yabän yäwat täkañ udewani nämo. Näk ude ira yäwänäku epän ämanaye ämik täñpän äma kubätä näk Juda äma ekäni ekäni kerä terak täga nämo nepmanpän. Upänkañ näk kome ñonitäño intäjukun äma nämo itat. Nämo, näk kome kubä täño yäk. ³⁷ * Ude yäwänä Pailattä iwetkuk; Aha, gäk intäjukun äma kubä? Yäwänä Jesutä iwetkuk; Intäjukun äma yäyan u bureni yäyan. Näk mebäri kubätagän kome ñoken ahäñkut; Ämawebe manbiñam bureni yänahänpän yäwetta äbut. Mebäri unitä ämawebe man bureni tä gäripi nadäwanitä näka nadäñ namik täkañ yäk.

³⁸ Ude yäwänä Pailattä yänkuk; Wa! Manbiñam bureni u imatäken?

*Pailattä Jesu kumän-kumän utta yäñtäretkuk
Mat 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25*

Pailattä ude yänpänä yäman äpämañ kuñpän äma ekäni ekäni yäwetkuk; Näk äma ñoken kudän waki kubä nämo täñkuko käyat. ³⁹ Upänkañ näkä kädet ñode iwat täyat u in nadäkañ; Pasova orekirit kadäni kubäkubäken äma komi eñiken irani kubä taniñ kirek täyat yäk. Unita jide nadäkañ? Näkä Juda täño intäjukun äma ño tewa äpämañ kwek? ⁴⁰ Ude yäwänkañ gera terak yänkuñ; U nämo! yäk. Gäk Barabas tewi äpämañ kuñ nimän! yäk. (Barabas uwä ämik kubota täñpani kubä.)

19

¹ Ude täñpän Pailattä yäwet-pewän komi ämatä Jesu yänikñat yäpmän päñku bumta päripun. ² * Päripmänpän täñikñarani ñode täñ imin kuñ; Intäjukun äma täño gwäpä ude täñ imina yänpän gupmom yenpän kedon täñpän gwäki terak ähäät imin kuñ. Ähäät iminpän tek säkgämän, intäjukun ämatä täk täkañ udewani täñ imin kuñ. ³ * Ude täñpän dubini-ken tawañ itpän Jesu sära man ñode iwetkuñ; Juda täño intäjukun äma gäk ganin oretkamän! Ude täñkañ inami-kengän ut täñkuñ.

⁴ * Ude täñpän Pailattä äneñi yäman äpäppän Juda äma ekäni ekäni yäwetkuk; Kawut yäk. Näk inken Jesu yänikñat yäpmän äbätat unita ñode nadäwut; Äma ño imaka waki kubä nämo täñkuko käyat. ⁵ Yänirän Jesu gupmom yen ähäät imin kuño ba tek säkgämän täñ imin kuño u nitek yäman äpäñirän Pailattä Juda äma yäwetkuk; Äma ño waki kawut!

⁶ * Täñpän bä mop äma intäjukun täñpani ba Juda täño komi ämatä Jesu kanpänä gera yänkuñ; Päya kwakäp terak ärowän! yän yänirä Pailattä yäwetkuk; Näk mominita wäyäkñewa wakan unita injin injitpän päya kwakäp terak urut yäk. ⁷ * Yäwänä Juda ämatä yänkuñ; U inita näk Anutu täño nanaki

* **18:32:** Mat 20:19; Jon 3:14, 12:33 * **18:35:** Jon 1:11 * **18:37:** 1Ti 6:13; Jon 8:47 * **19:2:** Luk 23:11 * **19:3:** Jon 18:22 * **19:4:** Jon 18:38 * **19:6:** Jon 18:31 * **19:7:** Wkp 24:16; Jon 5:18

yāŋ yāk tāyak. Ude yāk tāyak unita kumākta biŋam tāyak yāk. Äma inita ude yāwani uwä kumākta бага man kubä pätak yāk. ⁸ Ude yāŋirä nadāŋpāŋ Pailattä bumta umuntaŋkuk. ⁹ * Umuntaŋpāŋ Jesu äneŋi yāŋikŋat yāpmāŋ päro iwet yabāŋkuk; Gäk de nanik? Yāwänä Jesutä man kowata nämo yāŋkuk. ¹⁰ Ude täŋirän Pailattä ŋode iwetkuk; Gäk man näwetta bitnätan? Ŋode nämo käwep nadätan; Näkä yāwakaŋ api iren ba näkä yāwakaŋ päya kwakäp terak api gutneŋo unita kehäromi namani yāk.

¹¹ * Ude yāwänä Jesutä iwetkuk; Jop yāk. Anutu punin ununitä kehäromi nämo gamiŋkuko yāwänäku näk nutta kehäromi nämo pat gamitek. Unita äma näk ketka terak nepmaŋkuko unitäŋo momitä gäkŋo momi irepmiŋpāŋ unitäŋo taŋi-inik yāk. ¹² * Ude yāwänkaŋ Pailattä iniŋ kireŋpewän kukta kädetta wäyäkŋeŋkuk. Upāŋkaŋä Juda naniktä gera pähap ŋode yākuŋ; Gäkä äma u kakätāŋ-pewi kwänä gähä intäjukun ämaka Sisatä not nämo api täŋ gamek yāk. Gäk nadätan? Äma kubätä inita näk intäjukun äma itat yāŋ yāweko uwä Sisata iwan täŋ imek yāk. ¹³ Ude yāŋirä Pailattä nadāŋpāŋ Jesu yāŋikŋat yāpmāŋ yāman äpāŋpāŋ bägup kubä wäpi Mobä Iriŋ Wädäwani uken kuŋpāŋ äma man yāpmāŋ daniwanitä bägup-ken maŋitkuk. (Mobä Iriŋ Wädäwani uwä Juda täŋo man terak Gabata yāŋ yāk täŋpani.) ¹⁴ Kepma uwä Pasova täŋtuŋum täktäk kadäni-ken. Täŋpākaŋ kepma bämopi täŋirän Pailattä Juda äma yāwetkuk; Kawut! In-täŋo intäjukun ämajin ŋo yāk.

¹⁵ Yāwänä gera terak yākuŋ; Yāpmāŋ kewe! Yāpmāŋ kewe! Päya kwakäp terak kumbän! Yāŋirä Pailattä ŋode yāwet yabāŋkuk; Intäjukun ämajin ŋo päya kwakäp terak utpewa kumākta nadäkaŋ, bure? Yāwänä bämop äma intäjukun täŋpanitä iwetkuŋ; Nintäŋo intäjukun ämanin mäyap ikek nämo. U Sisa kubägän! yāk. ¹⁶ Ude yāwäkaŋ Pailattä Jesu päya kwakäp terak utta yäniŋ kireŋkuk.

Jesu päya kwakäp terak utpewä kumbuk

Mat 27:32-50; Mak 15:21-37; Luk 23:26-46

¹⁷ Täŋpākaŋ komi ämatä Jesu iŋitpāŋ päya kwakäp imä buramiwänkaŋ kome kubä wäpi Gwäki Kokäp (u Juda man terak Golgota) uken kuŋkuŋ. ¹⁸ Pāŋku kome uken ahāŋpāŋ päya kwakäp terak utkuŋ. Täŋpākaŋ äma waki täŋpani yarä, bok däpmāŋpāŋ kubä kukŋi kubä kukŋi, Jesu ini uwä bämop teŋkuŋ. ¹⁹⁻²⁰ Täŋpākaŋ Pailattä yāwänkaŋ Jesu gwäki punin käda man kudän kubä ŋode täŋkuŋ;

Nowä JESU NASARET KOMEKEN NANIK,

JUDA Ämawebe Täŋo INTÄjukun Äma.

Man kudän uwä man kotäk yaräkubä, Juda, Rom ba Grik man terak kudän täŋkuŋ. Täŋpāŋ kome Jesu utkuŋo uwä yotpärare dubini-ken itkuko unita ämawebe mäyaptä uken kuŋ äbāŋ täŋkaŋ kudän u daniŋkuŋ. ²¹ Täŋpākaŋ bämop äma intäjukun täŋpani ätutä u daniŋpāŋ nadāŋkaŋ pāŋku Pailat iwetkuŋ; Juda täŋo intäjukun äma kudän täno uwä goret kudän tän yāk. Ŋode kudän tänaŋi; Äma ŋowä inita Näk Juda täŋo intäjukun äma yāŋ yāk täŋkukonik yāk. ²² Yāwäwä Pailattä yāwetkuk; Kudän täro unitägän ini irän yāk.

²³⁻²⁴ Eruk, Jesu päya kwakäp terak utpāŋä komi ämatä teki punin nanik yāŋopmäŋpāŋ yāpmāŋ daniŋpāŋ äbot 4 ude peŋkaŋ äbot kubäkubä komi äma ini-ini yāpuŋ. Täŋkaŋ teki gupä terak nanik uwä nämo yāpurärätpāŋ bupani

* 19:9: Mat 26:62-63; Mat 27:12; Luk 23:9
Luk 23:2; Apos 17:7

* 19:11: Jon 10:18; Apos 2:23; Rom 13:1

* 19:12:

unita komi amatä madänero yäj yäjkuḡ. Ude täḡpena waki täḡpek yäj yäjkuḡ. Unita närepmirek gärepmirek täḡkaḡ kubätä intäjukun täḡpäj unitä kaḡ yäpän yäj yäjkuḡ. Ude yäjirä Anutu täḡo man bian ḡode kudän täwani bureni ahäjkuḡ;

Uwä tekna yäpmäj daniḡpäj ini-ini yäpuḡ.

Ba närepmirek gärepmirek täḡpäj tekna yäpuḡ yäk.

Sam 22:18

Man ude kudän täwani uterakgän komi amatä udegän täḡkuḡ.

²⁵ * Täḡpakaḡ Jesu miḡi uwä nanaki täḡo päya kwakäp dubini-ken itkuk. Täḡkaḡ miḡi täḡo noripaki kubä, Klopas webeni wäpi Maria ukät Maria Makdala komeken nanik u imaka, penta itkuḡ. ²⁶ * Ude irirä Jesutä miḡi ba iwaräntäki kubä, Jesutä ini gäripi-inik nadäj imik täḡkuko u irirä yabäjkuḡ. Yabäjpäj miḡi ḡode iwetkuḡ; Nanakka kubä ḡo yäk. Ude yäjpäj iwaräntäki u ḡode iwetkuḡ; Webe ḡowä gäkḡo meḡka yäk. ²⁷ Täḡpakaḡ kadäni ukengän iwaräntäki uwä Jesu miḡi yäjikḡat yäpmäj eḡini-ken päḡku watäni it täḡkukonik.

Jesu kumbuk

²⁸ * Ude yäwetpäjä Jesutä Imaka kudup täḡpa täretak yäj nadäjpäj, eruk yäjkuḡ; Umeta nekaḡ yäk. Man keräpi ude yäjirän Anutu täḡo man bian kudän täwani kubä bureni ahäjkuḡ. ²⁹ * Umeta nekaḡ yäwänä wain ume jägämi, ume käbot kubä itkuko uken nanik imaka kubä yabut bumik uterak piḡ ibatkuḡ. Piḡ ibatpäj päya kubä wäpi hisop unitäḡo momi kubä terak pädat täḡpäj yäpmäj päḡaku Jesu meni-ken peḡkuḡ. ³⁰ Täḡirä Jesutä ume u naḡpäjä yäjkuḡ; Piäna täretak uba yäk. Ude yäjpäjä gwäki gurot maḡpäj kumbuk.

³¹ * Täḡpakaḡ kepma Jesu kumbuko uwä Pasova täḡtuḡum täktäk kadäni. Täḡpäj kwep ude uwä Sabat yäjkaḡ ḡode täḡkuḡ; Äma kumbanitä orekirit kadäni-ken päya kwakäp terak irirä orekirit täḡo бага irepmitne yäjpäj Juda amatä päḡku Pailat iwetkuḡ; Gäk yäwetpewi komi amatä päḡku äma päya kwakäp terak itkaḡ unitäḡo kuroḡi däpmäj tokärä bäräḡeḡ kumbäkaḡ komegup yäpmäj kewewut yäj iwetkuḡ. ³² Ude iwerirä Pailattä yäwet-pewän komi amatä päḡku äma Jesu kukuḡi kukuḡi itkumäno unitäḡo kuroḡi däpmäj tokätkuḡ. ³³ Täḡpäj Jesu kuroḡi däpmäj tokätna kumbän yäjkaḡ dorajpäj kaḡkuḡ; Jesu uku kumäjirän. Ude kaḡpäjä kuroḡi nämo däpmäj tokätkuḡ. ³⁴ Täḡpakaḡ komi äma kubätä Jesu järapi-ken bohamtä yäputkuḡ. Täḡirän uterakgän ume nägät maḡkumän.

³⁵ * (Imaka ahäjkuḡo u äma dapuritä kaḡkuko unitä ini ḡo kudän täḡirän bureni-inik täyak. Uwä nadätak; Man ḡo bureni yäk. Intä nadäkinik täḡput yäjpäj yäjahatak.) ³⁶ * Täḡpakaḡ Anutu täḡo man kudän täwani kubä ḡode pätak uwä kehärom tawän yäjpäj ude u ahäjkuḡ; Kujari kubä nämo api tokätneḡ yäk. ³⁷ * Ba Anutu täḡo man kudän täwani kubä pen ḡode pätak; Äma yäputkuḡo u api käneḡ.

Jesu äneḡkuḡ

³⁸ * Eruk ätu itkaḡ äma kubä Arimatea nanik wäpi Josep unitä päḡku Pailat Jesu täḡo komegup äneḡta iwet yabäjkuḡ. (Josep uwä Jesuta nadäj

* 19:25: Mat 27:55-56 * 19:26: Jon 13:23 * 19:28: Sam 22:15 * 19:29: Sam 69:21

* 19:31: Lo 21:22-23 * 19:35: Jon 21:24 * 19:36: Kis 12:46; Nam 9:12; Sam 34:20 * 19:37:

imani äma kubä upänkaŋ Juda äma ekäni ekänita umuntaŋpäŋ nadäkiniki kwawak nämo yäŋahäk täŋkukonik.) Unitä päŋku iweränkaŋ Pailattä yäntären imiŋkuk. Yäntären imänkaŋ päŋku Jesu täŋo komegup päya kwakäp terak nanik ketärenkuk. ³⁹* Äma kubä bok täŋkumäno uwä Nikodimas, bian bipani kubäta Jesuken kuŋkuko u. Nikodimas unitä Jesu täŋo gupi kábäŋ täwek yäŋpäŋ gakŋi kábäŋi tägagämän nikek yäpmäŋ kuŋkuk. Gakŋi täpuripäŋ nämo yäpuk. Taŋi, bäräpini uwä 30 kilogram udepäŋ yäpuk. ⁴⁰ Yäpmäŋ päŋku Josep täŋken täwänkaŋ Jesu täŋo komegup gakŋi kábäŋi tägagämän upäŋ ärut imiŋkaŋ tek pakipäŋ uwäk täŋkumän. Juda naniktä äma kumbani änek täkaŋ ude iwatpäŋ täŋkumän.

⁴¹ Täŋpakaŋ Jesu utkuŋo kome u kukŋi käda epän tobät kubä itkuk. Uken mobä gänaŋ ikek, äma äneka biŋam yäwani kubä itkuk. U gänaŋ äma kubä nämo äneŋpani, jop ini ude irani. ⁴² Unitä Sabat keräp täyak yäŋ nadäŋpäŋ äma yarä uwä Jesu gupi yäpmäŋ mobä awaŋ u gänaŋ päŋku peŋkumän. Mobä awaŋ u tuän itkuko unita u peŋkumän.

20

Jesu kumbani-ken nanik akuŋkuk

Mat 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12

¹ Eruk Sande tamimaŋ-inik, kome ket nämo yäŋeŋirän Maria, Makdala komeken nanik unitä Jesu äneŋkuŋ-ken kuŋpäŋ kaŋkuk; Mobä awaŋ meni täŋpipiwani u yäpmäŋ kewenkuŋopäŋ yäma tumäŋirän. ²* Ude kaŋkaŋ bäräŋeŋ päŋku Saimon-Pitakät iwaräntäki kubä Jesutä gäripi pähap nadäk täŋkuko ukät yabäŋ ahäŋpäŋ ŋode yäwetkuk; Ai! Jesu awaŋ gänaŋ nanik yäpmäŋ päŋku dekaken peŋ? ³⁻⁴ Ude yäwerirän Pitakät noripaki u bäräŋeŋ Jesutä patkuk-ken kakta kuŋkumän. Kuŋkaŋ noripakitä Pita irepmitpäŋ awaŋken intäjukun ahäŋkuk. ⁵ Ahäŋpäŋä papayäŋpäŋ yabäŋkuk; Tek gupi terak täŋ imiŋkuŋo u yabäŋpäŋ gänaŋ unu nämo äroŋkuk. ⁶⁻⁷* Ude täŋirän Pitatä mäden äbamaŋ awaŋ gänaŋ unu kuŋ tädot kuŋkuk. Ude kuŋkaŋ tek Jesu gupi terak täŋ imiŋkuŋo u kaŋpäŋ tek gwäki-ken pädat täŋkuŋo u säkgämän pimiŋ tokätpäŋ peŋkuko inigän parirän kaŋkuk. ⁸ Ude kaŋpäŋ irirän iwaräntäki awaŋ meni-ken intäjukun ahäŋkuko u imaka, äro yabäŋpäŋ-nadäwän bureni täŋkuŋ. ⁹* Täŋpakaŋ äma yarä u Anutu täŋo man terak man Jesu u kumbani-ken naniktä äneŋi kodak taŋpäŋ akwekta yäwani u nämo nadäwän täreŋkuŋ. Eruk kämi, nadäwän täreŋkuŋ.

Jesu Maria ahäŋ imiŋkuk

Mat 28:9-10; Mak 16:9-11

¹⁰ Eruk, iwaräntäki yarä u eŋiken kuŋkumän. ¹¹ Kuŋirän Maria ini ugän itkaŋ konäm butewaki täŋkaŋ papayäŋpäŋ awaŋ gänaŋ dapun täŋpäŋ yabäŋkuk; ¹² Aŋero yarä tek paki nikek irirän. Äma kubätä gwäkitä patkuk-ken, kubätä kuroŋi käda. ¹³ Täŋkaŋ äma u kubätä Maria ŋode iwetkuk; Wanotna, imata konäm kotan? Yäwänä iwetkuk; Ekänina yäpmäŋ päŋku deken peŋo u nämo nadätat yäk. ¹⁴* Ude yäŋpäŋ äyänutpäŋ Jesu pengän dubini-ken irirän kaŋkuk. Kaŋkuko upänkaŋ ŋo Jesutä ahäŋ namitak yäŋ nämo nadäwän täreŋkuŋ.

* **19:39:** Jon 3:1-2 * **20:2:** Jon 13:23 * **20:6-7:** Jon 11:44 * **20:9:** Apos 2:24-32; 1Ko 15:4

* **20:14:** Luk 24:16; Jon 21:4

15 Tãppãŋ Jesutã ñode iwetkuk; Wanotna, imata konãm kotan? Ba netãta wãyakñetan? Ude yãwãnã Mariatã epãn ño mãhemitã yãyak yãŋ nadãppãŋ iwetkuk; Gãkã kome kubãken yãpmãŋ pãŋku peŋpãŋã nãwerikaŋ pãŋku yãpa yãk. 16 Ude yãwãnã Jesutã iwetkuk; Maria! Yãwãnã Mariatã äyãñutpãŋ iwetkuk; Yãwoŋãrewani ämana! (U iniken man terak Rabonai yãŋ iwetkuk.) 17 * Yãwãnã Jesutã iwetkuk; Nepmãñireno, nãk Nanaken nãmo ärot. Gãk kuŋkaŋ notnaye ñode yãwet; Jesu Nani ba Anutuni-ken kwayãŋ. Ba intãño Nanjin ba Anutujin-ken kwayãŋ yãŋ yãwet. 18 Ude iwerãnã Maria, Makdala komeken nanik u äyãñutpeŋ kuŋpãŋ iwarãntãkiye yãwetkuk; Nãk Ekãni kaŋkaŋ äbãtat! Ude yãŋpãŋ man Jesutã iwetkuko u yãwetkuk.

Jesu iwarãntãkiye ahãŋ yãmiŋkuk

Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49

19 * Eruk kepma ugãn kome bimpãñirãn iwarãntãkiye eni kubã-kengãn itkuŋ. U Juda äma ekãni ekãnita umuntaŋpãŋ yãma kehãromigãn ukãt-pipiŋpãŋ itkuŋ. Ude tãppãŋ irirã Jesu pengãn bãmopi-ken ahãŋ yãmiŋpãŋ yãwetkuk; Bãnep kwini terak itkot! yãk. 20 * Ude yãŋpãŋ jibi meni kerã jãrapi-ken u yãwoŋãreñirãn kaŋpãŋ U Ekãninin bureni yãŋpãŋ oretoret bumta tãŋkuŋ.

21 * Tãñirã Jesutã äneŋi yãwetgãn tãŋkuk; Bãnep kwini terak itkot! Nadãkaŋ? Nanatã epãn tãkta naniŋ kireŋpewãn äpuro udegãn nãkã in taniŋ kireŋpewa komeŋi komeŋi api kuneŋ. 22 Ude yãŋpãŋã meni woŋ piãŋ-yãwatpãŋ yãwetkuk; Kudupi Munapik yãput! 23 * In äma kubã tãño momi peŋ iminayãŋ tãño uwã momini api paorek. Tãŋ, kubã tãño momi nãmo peŋ imãwã momini u pen api pat imek yãk.

Jesu Tomas ahãŋ imiŋkuk

24 * Eruk Jesu iwarãntãkiye ahãŋ yãmiŋkuk-ken ugãn iwarãntãki kubã wãpi Tomas (wãpi kubã Didimus) u penta nãmo itkuŋ. 25 Unita Tomas kuŋatkuko äbãnã noriyetã nin Jesu kãkamãŋ yãŋ iwetkuŋ. Iwerãwã Tomastã yãŋkuk; Ude nãmo! Nãk kerã-ken niri bãrãm u ba jãrapi-ken bãrãm u nãmo injipãŋ kaŋpãŋã nadãwa bureni nãmo tãnayãŋ yãk. 26 Tãŋpãkaŋ kepma 7 ude tãreñirãn iwarãntãkiye uwã eni bian itkuŋ-ken ugãn Tomas penta itkuŋ. Tãŋkaŋ yãma ukãt ikek itkuŋo upãŋkaŋ Jesu äbã bãmopi-ken ahãŋ yãmiŋpãŋ yãwetkuk; Bãnep kwini terak itkot! 27 Ude yãŋpãŋ Tomas iwetkuk; Nabã! Ketka ño peŋpãŋ injitkaŋ nadã. Ba jãrapna-ken jibi meni ño injipãŋ-nadã. Ude tãppãŋ bãnep yarã nitek tãyan uwã peŋpãŋ nadãkinik tã. 28 Ude iwerãnã Tomastã pengãn yãŋkuk; Ekãni Anutuna! 29 * Ekãni Anutuna yãŋ yãñirãn Jesutã iwetkuk; Gãk nabãtan unita nadãkinik tãyan. Täga tãyan upãŋkaŋ äma nãmo nabãŋkaŋ nadãŋ namikinik tãnayãŋ tãño uwã Anutu tãño oretoret terak api kuŋatneŋ.

Buk ño ima mebãrita tãŋpani?

30 * Tãŋpãkaŋ Jesutã iwarãntãkiye inãmiken kudãn kudupi mãyap-inik tãŋkuko upãŋkaŋ buk ño terak nãk kudup nãmo kudãn täyat. 31 * Tãŋ, imãka buk ño gãnaŋ kudãn täyat ño mebãri ñodeta kudãn täyat; Intã Anutu tãño iwoyãwani Kristo u Jesu, ba Jesu u Anutu tãño nanaki bureni-inik yãŋ

* 20:17: Rom 8:29; Hib 2:11-12 * 20:19: Jon 19:38 * 20:20: Jon 16:22, 19:34; 1Jo 1:1 * 20:21: Jon 17:18 * 20:23: Mat 16:19 * 20:24: Jon 11:16, 14:5; Jon 21:2 * 20:29: 1Pi 1:8 * 20:30: Jon 21:25 * 20:31: Jon 3:15; Rom 1:17; 1Jo 5:13

nadäkinik täneŋta. Täppäŋ in nadäkinik ikek kuŋatpäŋä unitäŋo wäpi terak irit kehäromi nitek itta buk ŋo kudän täyat.

21

Jesutä iwaräntäkiye 7 ahäj yämiŋkuk

¹ Täppäŋ ätu itpäŋ kepmä kubä iwaräntäkiye Taibirias* gwägu dubiniken irirä ahäj yämiŋkuko unitäŋo manbiŋam ŋode; ²⁻³ * Iwaräntäkiye ŋodetä itkuŋ; Kubä Saimon-Pita. Kubäwä Tomas wäpi kubä Didimus. Kubäwä Nataniel, komeŋi taŋi Galili, komeŋi täpuri Kana, u nanik. Yaräwä Sebedi täŋo nanakiyat. Eruk äma ukät yaräkät pentagän irirä Saimontä yäwetkuk; Näk pis wädäwayäŋ kuyat yäk. Ude yäwänä noriyetä yänkuŋ; Nin imaka, penta kupawä yäk. Ude yäppäŋ gäpe terak äromäŋ gwägu terak kuŋkuŋ. Kuŋkuŋo bipani käron pake u pis kubä nämoinik yäpuŋ.

⁴ Eruk kome yänewänä Jesu gwägu pomi-ken ahäŋpäŋ itkuk. Ahäŋpäŋ irirän iwaräntäkiyetä kanpäŋ u Jesutä ahatak yän nämo kanpäŋ nadäwä täreŋkuŋ. ⁵ * Täppäŋ yäwetkuk; Notnaye, in pis ätu yäpmanŋaŋ ba nämo? Yäwänä nämo yän iwetkuŋ. ⁶ * Ude yäwäwä Jesutä yäwetkuk; In yäk taŋi ukeŋo yäpmanŋaŋ gäpe bure käda pewi äpmonŋäpäŋ pis ätu yäpnayäŋ yäk. Yäwerän udegän täppäŋ pis mäyap yäk gänäŋ äpmonŋäpäŋ yäk u äneŋi gäpe terak wädäŋpäŋ pena yäkŋat täppä waŋkuŋ.

⁷ * Täppäŋ iwaräntäki kubä, Jesutä gäripi pähap nadäk täŋkuko unitä Pita iwetkuk; U Ekäninin! yäk. Yäwänä Pita Jesu käwayäŋ yänkaŋ, moräŋ itkaŋ epän täŋ itkukopäŋ tek äneŋi täppäŋ gwägu gänäŋ tubäpenpäŋ gwägu wenŋän gägäni-ken kuŋkuk. ⁸ Kuŋjirän noriye gäpe terak pen itkuŋo unitä gäpe täŋpewä pis yäk u wädäŋ yäpmanŋ gägäni-ken mäden äronkuŋ. Gwägu terak itkuŋ-ken unitä gägäni udude Jesutä itkuk-ken u ban nämo, 100 mitas udegän. ⁹ Eruk kuŋtänŋän gägäni udude ahäŋpäŋ kankuŋ; Kädäp kubä ijinjirän gwägu tomkät käräga ätukät kädäp gänäŋ buan ijin irirä. ¹⁰ Täppäkaŋ Jesutä yäwetkuk; Gwägu tom yäpmaŋo u ätu yäpmanŋ äbut yäk. ¹¹ * Yäwänä Saimontä gäpe-ken päŋku yäk u gwägu gägäni-ken wädäŋpäŋ abä penkuk. U gänäŋ pis mäyap, 153 udetä itkuŋopäŋ yäk u nämo däknjenkuk. ¹² Täppäŋ Jesutä yäwetkuk; Äbä ketem penta näna yäk. Ude yänjirän u Ekäninin yäppäŋ gäk netä yän iwetta umuntankuŋ. ¹³ * Täŋjirä Jesutä pis kenta käräga u yäpmanŋaŋ yämän naŋkuŋ.

¹⁴ * Jesu awaŋ gänäŋ naniktä akuŋpäŋ iwaräntäkiye kadäni yarä uku ahäj yämiŋkuk. Eruk ŋonitawä kadäni yaräkubä ude täŋkuk.

Jesutä Pita äneŋi imagutkuk

¹⁵ * Gwägu tomkät käräga u naŋ moreŋpäŋ Jesutä Saimon iwetkuk; Saimon, Jon täŋo nanaki, Notkaye ŋonitä näka nadäk täkaŋ u irepmitpäŋ gäk näka nadäkinik täk täyan? Yäwänä iwetkuk; Ekäni, näk gäka nadäkinik täŋ gamik täyat u nadätan yäk. Yänjirän Jesutä iwetkuk; Eruk, yawaknaye watäni kaŋ it yämi! ¹⁶ * Jesutä ude yäppäŋ äneŋi iwetgän täŋkuk; Saimon, Jon täŋo nanaki, gäk näka nadäŋ namikinik täk täyan ba nämo? Yäwänä iwetkuk; Ekäni, näk gäka gäripi nadäŋ gamik täyat u nadätan. Yäwänä Jesutä iwetkuk; Eruk,

* **21:1:** Wäp Taibirias uwä Galili gwägu täŋo wäpi kubä * **21:2-3:** Jon 1:45-51; Jon 20:24 * **21:5:** Jon 20:14; Luk 24:41 * **21:6:** Luk 5:4-7 * **21:7:** Jon 13:23; Mat 14:29 * **21:11:** Luk 5:6 * **21:13:** Jon 6:11 * **21:14:** Jon 20:19,26 * **21:15:** Mat 26:33; Jon 1:42 * **21:16:** Apos 20:28

yawaknaye watäni kaŋ it yämi! ¹⁷* Täŋpäŋ äneŋi pen ɲode iwetgän täŋkuk; Saimon, Jon täŋo nanaki, gäk näka nadäŋ namikinik täk täyan ba nämo? Jesutä kadäni yaräkubä ude iwet yabäŋkuko unita Pitatä nadäŋ bäräp täŋpäŋ iwetkuk; Ekänina, gäk imaka imaka kudup nadäwi tärek täkaŋ unita näk gäka gäripi nadäŋ gamikinik täk täyat u kudup nadätan! Ude yäwänä iwetkuk; Eruk, yawaknaye watäni kaŋ it yämi! ¹⁸Näk bureni gäwera nadä; Gäk gubaŋiken itkaŋ tek wädäwi ärowäpäŋ gäkŋaken gärip terak kuŋat täŋkunonik. Täŋ, gäk tagawani täŋpayäŋ täyan-ken gäk ketka yäpi-siwonŋaŋiri äma kubätä ketka bok topmäŋpäŋ kome kukta bitnäc täyan-ken api wädäŋ yäpmäŋ kwek yäk. ¹⁹* (Man Jesutä iwetkuko uwä Pitatä Anutu wäpi biŋam yäpmäŋ akukta kädet jide terak api kumbeko unita yäŋahäŋkuk.) Iwetpäŋ Pita iwetkuk; Näk kaŋ näwat!

²⁰* Ude iweränä Pitatä äyänutpäŋ iwaräntäki kubä Jesutä gäripi pähap nadäk täŋkuko u mäden yäwarirän kaŋkuk. (Iwaräntäki uwä Pasowa ketem penta naŋkuŋ-ken ugän Jesu tubeŋ kuŋpäŋ ɲode iwet yabäŋkuko u; Ekäni, netätä gäk iwan keru terak api gepmaŋpek yäk?) ²¹Eruk Pitatä noripaki u mäden yäwarirän kaŋpäŋ Jesu iwetkuk; Ekäni, äma ɲo imaka, jide iwerayäŋ?

²²* Yäwänä Jesutä iwetkuk; Gäk nadäwätäk nämo täŋpen. U kadäni käronji it yäpmäŋ äronjirän näc äneŋi abäŋjira kaŋ kumbän yäŋ nadäŋ imero u täŋpänä näcŋaken gäripna iwaret, gäkŋo gärip nämo. Täŋ, gähä näc kaŋ näwat!

²³Jesutä man ude yäŋkuko unita noriyetä ɲode nadäŋkuŋ; Notninpak uwä nämo api kumbek yäk. Upäŋkaŋ Jesutä äma u nämo api kumbek yäŋ ude nämo yäŋkuk. Nämo, u ɲode yäŋkuk; U kadäni käronji it yäpmäŋ äronjirän näc äneŋi abäŋjira kaŋ kumbän yäŋ nadäŋ imero u täŋpänä näcŋaken gäripna iwaret yäŋ yäŋkuk.

²⁴* Täŋpäkaŋ iwaräntäki manbiŋam yäŋahatak ɲo ba kudän täyak ɲo u näcŋa. U jop nämo yäwani, manbiŋam bureniŋän yäk täyak yäŋ nadäkamäŋ. ²⁵* Täŋpäkaŋ Jesutä imaka imaka täŋkuko unitäŋo manbiŋam kudän täyat ɲogän nämo täŋkuk. Nämo, imaka imaka kuduptagän ɲo kudän täyat yäwänäku man kudän unitä ahäŋpäŋ kome terak ɲo jiraŋ ude tokŋeŋ moretek.

* 21:17: Jon 13:38, 16:30   * 21:19: Mat 16:24-25; Mak 1:17; 2Pi 1:14   * 21:20: Jon 13:23-25
 * 21:22: Mat 16:28   * 21:24: Jon 19:35   * 21:25: Jon 20:30

Aposoro

Jesu tãño biñamtã komeni komeni weñ patkuko unitãño manbiñam

Jesutã Munapik iniñ kirekta yãñkuk

1-2* Eruk, äma ärowani Tiofilus, man ño gãwera nadã;

Manbiñam pengãn tãñpãñ tamĩnkuro uwã* ñode kudãn tãñkut; Imaka imaka Jesutã yãput peñpãñ tãñkuko u ba ämawebe yãwetpãñ yãwoñãrek tãk tãñkuko u kudup kudãn tãñkut. Imaka tãñkuk ba yãñ yãpmãñ äbukken unitã päbã Nanitã yãñkĩñat yãpmãñ äronkuk-ken u kudup kudãn tãñkut. Jesu uwã kunum gãnañ ärowayãñ kerãp tanjirãn äma mani biñam yãpmãñ kuñatta yãpmãñ danĩnkuko u ahãñ yãmiñkuk. Ahãñ yãmiñpãñ Munapik tãño kehãromi terak epãn man yãwetkuk. 3* Eruk komi nadãñpãñ kumbuko u punin terak kadãni mäyap ahãñ yãmiñpãñ paot tãñjirãn kepma 40 ude tãreñkuk. Ahãñ yãmiñpãñ kudãn mebãri mebãri tãñjirãn bureni-inik kodak itak yãñ nadãñkuñ. Kadãni kadãni ahãñ yãmiñpãñ Anututã intãjukun it yãmiñjirãn gãmoriken iritta man yãwet tãñkuk. 4* Tãñkañ kadãni kubã penta itkuñ-ken uken ñode yãwetkuk; In Jerusalem nãmo peñpeñ kuney yãk. Ini ugãn itkañ, iron Nantã tamikta yãñkehãrom tãwani tãwetkuro ukeñonita kañ itsãmbut. 5* Jontã ämawebe ume-inikpãñ ärut yãmik tãñkuko upãñkañ kadãni kerãpigãn itkañ Anututã Munapikpãñ api uwãktãñ tamek yãñ yãwetkuk.

6* Eruk kadãni penta itkuñ-ken uken aposoro unitã ñode iwet yabãñkuñ; Ekãni, gãk kadãni ñoken Rom gapman yãwat kireñjiri Isrel ämawebe nintã bian itkumãño ude ninin keran api itne ba nãmo? 7* Ude iwerãwã kowata ñode yãwetkuk; Intã nadãkta yãñ tamani uyaku, kepma ba kadãni Nantã iniken nadãk ärowani uterak peñkuko u nadãneñ. Upãñkañ nãmo. Kadãni ba kepma Nantã ini-tãgãn nadãtak. 8* Tãñpãkañ kãmiwã Kudupi Munapiktã inken äpãñpãñ kehãromi tamãñkañ nãkño manbiñam yãñahãk äma api tãneñ. Tãñpãñ inã nãkño manbiñam Jerusalem yotpãrare-kentã yãñahãñ yãpmãñ Judia ba Samaria komeken api kuney. Yãñahãñ yãpmãñ kuñjirã komeni komeni kudup api kuñat morewewek yãk.

9* Jesutã man ude yãwet morewãñkañ aposoro dapuri terak Anututã imagut yãpmãñ kunum gãnañ äronkuk. Äronjirãn gubamtã uwãk tãñjirãn ijiwã wañkuñ. 10* Ijiwã wawãpãñ dorãñpãñ dapun pen tãñ irirã äma yarã tek paki nikek unitã bãrãñeñ ahãñ yãmiñkumãn. 11* Ahãñ yãmiñpãñ yãwetkumãn; Galili nanik in imata kunum terak dapun kãroñ tãñ itkañ? Jesu dapunjin terak kunum gãnañ ärotak uwã ärotak udegãn ittãngãn äneñi äpãñjirãn api kãneñ yãk.

Judas tãño komenita äma kubã kañ-ahãñkuñ

* **1:1-2:** Luk 1:3; Mak 16:19; Luk 24:49-51 * **1:1-2:** Manbiñam Luktã pengãn kudãn tãñkuko uwã miti wãpi Luk * **1:3:** Luk 24:36-49; Apos 10:41 * **1:4:** Luk 24:49; Jon 14:16-17; Apos 2:33 * **1:5:** Mat 3:11 * **1:6:** Luk 24:21 * **1:7:** Mak 13:32 * **1:8:** Mat 28:19; Luk 24:48; Apos 2:32, 3:15; Apos 5:32 * **1:9:** Jon 6:62 * **1:10:** Luk 24:4 * **1:11:** Mat 26:64; Luk 21:27

12 * Tänpäkaŋ iwaräntäkiyetä man ude nadänpäŋ Olip Pom peŋpäŋ äyäjutpeŋ äpämaŋ Jerusalem kuŋkuŋ. (Olip Pom uwä Jerusalem dubinken itak, ban nämo, 1 kiromita ude.) 13 * Eruk, Jerusalem äronpäŋ yot ini irani-ken äro itkuŋ. U wäpi ŋode; Pita, Jon, Jems, Andru, Filip, Tomas, Batorom, Matiyu, Alfias täŋo nanaki wäpi Jems, Saimon Selot yäŋ iwerani, ba Jems täŋo nanaki wäpi Judas. 14 * Äma udetä kadäni kadäni äbä kubä-kengän itpäŋ Anutu-ken yäŋapik täk täŋkuŋonik. Jesu täŋo miŋi wäpi Maria ukät webe ätu ba Jesutä iniken noriye penta itkaŋ yäŋapik täŋkuŋonik.

15 Eruk kepma kubä nadäkinik täŋpanitä käbeyä täŋkuŋ. Ämawebe 150 ude bumik unitä itkuŋ. Irirä Pitatä bämopi-ken akuŋpäŋ ŋode yäwetkuk; 16 * Notnaye, bian Munapiktä intäjukun äma Devit magärirän Anutu täŋo man kudän kubä täŋkuko u Judas terak bureni ahäktä yäwani yäk. Man kudän täŋkuko udegän Judas uwä iwan yäŋ-yäkŋat päbä yepmaŋpäŋ Jesu iŋitkuŋ. 17 Judas uwä ninkät nanik kubä ba epän nintä yäpumäŋo udegän yäpuk yäk. 18 * Tänpäkaŋ äma unitä waki täŋkuko unita moneŋ yäpuk. Moneŋ upäŋ kome suwaŋkuk. Tänpäkaŋ kadäni kubä kome suwaŋkuk-ken maŋutpäŋ koki däpmäŋ weŋpäŋ koki kudup kwawak abuŋ yäk. 19 Ude täŋirän Jerusalem yotpärare-ken nanik päke unitä manbiŋam u nadänpäŋ kome u wäpi Nägät Kome yäŋ yäŋkuŋ. (Nägät Kome uwä iniken man terak Akeldama.) 20 Tänpäkaŋ man Sam kubäken ŋode kudän täwani;

Tähani u jop parirän ämatä yäpneŋtawä.

Sam 69:25

Tänpäkaŋ man kubä pen ŋode;

Äma kudupi kubätä komenita epän kaŋ yäpän yäk.

Sam 109:8

21-22 * Pitatä ude yäŋpäŋ pen ŋode yäkgän täŋkuk; Eruk, Judas täŋo kome yäpmäktä äma, nin ba Ekäni Jesu-kät kadäni käronŋi penta kuŋarani kubä kaŋ kaŋ-ahäna. Jontä ume ärut imänkaŋ epäni yäput peŋkuk kadäni uken nin niwarän täŋpäŋ kuŋat yäpmäŋ äbäŋirän kunum gänaŋ äronkuko äma kubä u kudup kaŋpäŋ nadäwani kaŋ kaŋ-ahäna yäk. Kaŋ-ahänakaŋ täŋkentäŋ nimänpäŋ Jesu kumäŋpeŋ akuŋkuko unitäŋo manbiŋami u yäŋahäŋitna kome kaŋ tokŋewän.

23 Pitatä man ude yäwänkaŋ äma yarä yabäŋ ahäŋkuŋ. Kubä Josep-Basabas, wäpi kubä Jastus. Kubä wäpiwä Matias. 24-25 * Yabäŋ ahäŋpäŋä yäŋapik man ŋode yäŋkuŋ; Ekäni, gäk ämawebe kuduŋtagän täŋo bäneŋ käwani. Unita gäk äma yarä ŋoken nanik kubä netäpäŋ yäpmäŋ danitan u niwoŋärenŋiri iwetpena Judas täŋo kome yäpmäŋkaŋ aposoro epän kaŋ täŋpän. Judas uwä epäni peŋpäŋ kome waki ini päŋku irekta biŋam yäŋ imani-ken kuŋkuko unita. 26 Ude yäŋpäŋ möbä pipiyäwani kubä yäpmäŋkaŋä kukŋi äma kubäta iwoyäŋkuŋ, kukŋi äma kubäta iwoyäŋkuŋ. Täŋkaŋ maŋpä ärowäkaŋ maŋpäŋä Matiasta iwoyäŋkuŋo unitä kwawak ahäŋkuk. Ude täŋpänkaŋ aposoro 11 ukät kuŋatta teŋkuŋ.

* 1:12: Luk 24:50-53 * 1:13: Mat 10:2-4 * 1:14: Jon 6:42, 7:5 * 1:16: Sam 41:9 * 1:18: Mat 27:3-10 * 1:21-22: Jon 15:27 * 1:24-25: Jon 2:25

2

Munapiktä nadäkinik täjpani terak äronjuk

1 * Täjppäj kepma Jesutä kumbuko unitä päbä kepma 50 ude tärenjirän Juda täjjo orekirit kubä wäpi Pentikos ahäjnkuk. Ahäjirän Jesuta nadäkinik täjpani ämawebe yot kubä-kengän irirä imaka kubä ahäj yämiñjirän nadäjnkuj; 2 Pengänä mämä tañi pähap kubä, mänit mämä pähap ude kunum gänañ naniktä yot itkuñ-ken u ahäjnkuk. Ahäjirän nadäjppäj dapun täjppäj yabäjnkuj; 3 * Imaka kubä kädäp mebet udewani unitä imätkañ äma kubäkubä terak iñij yäpmäj kuñjirä. 4 * Iñijirä Ekäni täjjo Munapiktä ämawebe kubäkubä terak äronjuk. Munapiktä ämawebe terak äronkañ meni täjpidäm tañjirän uterakgän man kotäk mebäri mebäri yäjnkuj.

5 Kadäni ukengän Juda ämawebe Anutu orañ imani mäyap kome uken-uken naniktä abä Jerusalem yotpärare-ken itkuñ. 6 Itkañ mämä pähap u nadäjppäjä Munapiktä äpä mämä täjnkuk-ken ugän abä toknej moreñkuñ. Abä toknej moreñpäñ nadäjnkuj; Jesuta nadäkinik täjpani ämawebetä ämawebe päke äbuñjo unitäño man kotäk iniken iniken terak yäjirä nadäjppäj nadäwä inide kubä täjnkuk. 7 * Nadäjppäj nadäwätäk pähap täjppäj jäkjäk yäjnkuj. Jäkjäk yäjppäj yäjnkuj; Ai! Äma ñowä Galili komeken nanikgän. 8 Upäjkañ jide täjppäj nininken nininken man terak yäjirä nadäkamäj? Ninä kome kubäken nanikgän nämo. 9-10 * Nin ätu Patia nanik, ätu Midia nanik, ätu Elam nanik, ätu Mesopotemia nanik, ätu Judia nanik, ätu Kapadosia nanik, ätuwä Pontus nanik, ätu Esia nanik, ätu Frikia nanik, ätu Pamfilia nanik, ätu Isip nanik, ätu Libia kome Sairini yotpärare-ken nanik, ätu Rom nanik yäk. 11 Rom nanik uwä Juda äma bureni ba äma ätu Juda nanik täjjo kädet iwaran. Täjppäj äma ätu Krit nanik, Arebia nanik yäk. Ninä kome uken-uken nanik upäjkañ äma itkañ ño Anutu täjjo täktäki inipärik kubä unitäño manbiñam nininken nininken man terak yäjahäjirä nadäkamäj! yäk. 12 Ude yäjppäj kikiñtupäj-nadäwätäk bumta täjnkuj. Nadäwätäk täjppäj ini-tägän man yäjppäj-nadäk ñode täjnkuj; Wära! Ño jide ahätäk? 13 Ude yäjirä äma ätutä yäjärok man ñode yäjnkuj; Ude nämo! yäk. U wain ume tañi nañpäñ nadäk-nadäki paoräkañ man ño yäkañ yäk.

Pitatä man mebäri yäjahäjppäj yäwetkuk

14 Ude yäjirä Pitakät noriye 11 ämawebe inamiken akuñpäñ Pitatä gera terak ñode yäwetkuk; Juda nanik in ba ämawebe päke uken-uken nanik äbäño Jerusalem yotpärare-ken itkañ ño in juku peñjirä imaka ahätäk ñonitäño mebäri täwera nadäwut; 15 In äma itkamäj ño wain ume nañkañ tängunñguy takamäj yäj nadäkañ, upäjkañ nämo inik yäk. 9'kirok tamimañ api inik täyak ñopäjkañ jide täjppäj tängunñguy takamäj? 16 Nadäkañ? Imaka ahäjirän kakañ ñonita profet biani kubä wäpi Joeltä ñode yäjahäjnkuj;

17 *Anututä ñode yäyak; Tärektärek kadäni-kenä Munapikna ämawebenaye kudup-tagäntä kireñ yämiñjira kudän mebäri mebäri api pewä ahänej yäk.*

Äpetjiye nanaktä näkño mena jinom yäpmäjppäj api yäjahäk tänej.

Ba gubanjitä kudän kudupi ayäbu ude api känej,

Ba ämawebe tägawanitä näkño kudän därmonken api yabäk tänej.

* 2:1: Wkp 23:15-21; Lo 16:9-11 * 2:3: Mat 3:11 * 2:4: Apos 4:31; Apos 10:44-46; Apos 19:6; Mak 16:17 * 2:7: Apos 1:11 * 2:9-10: 2Ti 1:15

18 *Bureni, kadäni uken näkñaken Munapik epän ämawebenaye terak imaka, api piñ yäbaret yäk.*

Piñ yäbarira unitä mena jinom yäpmänpäj api yäjahäk täneñ yäk.

19-20 *Täjkañ Ekäni täño kadäni pähap, iniken mebäri säkgämän kwawak pewän ahäwayäj täyak u nämo ahäjirän näk kudän kudupi mebäri mebäri kunum gänaj ba kome terak api pewa ahäneñ yäk.*

Nägät, kädäp mebet, ba gupe pähap api ahäneñ yäk. Edaptä bipmäj urani api täñpek. Ba komepaktä nägätgämän ude api peñyäjewek.

21* *Kadäni uken äma kubätä Ekänitä täñkentäj namän yäjkañ gera yäjirän Ekäni uwä imagutpäñ tewän inita biñam api irek yäk.* *Jol 2:28-32*

22* *Ude yäjpäñ Pitatä yäwetkuk; Eruk Isrel ämawebe, näkä man ätu täwera nadäwut; Jesu Nasaret yotpärare-ken nanik unita täwera yäj. Anututä kehäromi iminjirän in bämopjin-ken itpäñ epän kehäromi nikek ba kudän kudupi Anutu-ken nanik täñirän kañpäñ nadäjkuñ. Kudän täñkuko unita mebärini yäjahäjirän u Anututä iniñ kireñpewän äpuk yäj kañpäñ nadäjkuñ.*

23* *Uwä Anututä nadäjirän patkuko ude, ba yäjtäreñ iminjkuco udegän, ketjin terak äronjirän intä iwan täñ iminjkuñ. Inä Anututa nämo nadäj imanita iniñ kireñjä päya kwakäp terak utpewä kumbuk.* 24* *Upäjkañ Anututä äma uwä kumbani-ken nanik äneñ yäpmäj päñaku teñkuk. Anututä nadäwän patkuko ude kumäj-kumäjntä äma u täga injinañ nämo unita kumäj-kumäj täño komi pähap u ketäreñ iminjkuñ.* 25 *Täjkañ unitagän Devittä man ñode yäjkuñ;*

Näk Ekäni kakiniñ täñpäñ nämo kakätäk täyat.

U kadäni kadäni dubina-ken it täyak unita imaka kubätä näk täga nämo täñpewän umuntäwet yäk.

26 *Unita bänepnatä gäripi nadänpäj menatä oretoret pähap täyak yäk.*

Ba gupna imaka, Anututä täñ namayäj täyak unitagän pidäm täyak yäk.

27* *Täñpäkañ kudupi ämaka näk nabäj äwaräkuk täñjiri kumäj-kumäj komeken itpäñ nämo api parawet yäk.*

28 *Nämo inik, gäkä irit täño kädet näwoñäreñkuno unita dubika-ken itkañ bänep oretoret terak api kuñaret yäk.* *Sam 16:8-11*

29* *Notnaye, Devittä man ude yäjkuco unita oranin Devit täño manbiñam kwawak ñode täwera nadäwut; U kumbänpäj äneñkuñ. Unitäño awañ uwä ninken ño pen itak yäk.* 30* *Upäjkañ Devit ini uwä profet itkuko unita ñode nadäjkuñ; Anututä oranaye äbotken nanik kubä kañ-ahäwänkañ intäjukun äma näkä itat ude irekta api tewek yäj nadäjkuñ. Anututä ude täkta ini wäpi terak yäjkehärom tañkuko unita ude nadäjkuñ.* 31* *Ude nadänpäj mebäri-ken umu Kristo täño akukakukita yäjkuñ. Mebäri unita ñode yäjkuñ; Anututä kañ-äwaräkuk täñirän kumäj-kumäj komeken itpäñ nämo api parawek yäk.* 32* *Eruk, Jesu uwä Anututä kumbani-ken nanik yäpmäj päñaku teñjirän nin kudup dapunintä kañkumäj.* 33* *Täñpäñ äronjkuco Anutu täño keru bure*

* 2:21: Rom 10:13 * 2:22: Jon 3:2 * 2:23: Apos 4:28; 1Pi 1:20 * 2:24: Apos 3:15 * 2:27: Apos 13:35 * 2:29: 1Kin 2:10; Apos 13:36 * 2:30: 2Sml 7:12; Sam 89:3-4; Sam 132:11 * 2:31: Sam 16:10 * 2:32: Apos 1:8 * 2:33: Apos 1:4, 7:55-56

käda wäpi biŋam ikek itak. Itkaŋ Munapik ninta biŋam yäŋ nimani u Jesutä Nani-ken nanik yäpmäŋpäŋ piŋ nibatak ŋo yäk. Piŋ nibatak unitäŋo mebäri kaŋpäŋ nadäkaŋ ŋo. ³⁴⁻³⁵ Täŋpäkaŋ Devit ini uwä kunum gänaŋ nämo äronkuk. Mangän ŋode yäŋkuk;

Ekänitä näkŋo ekänina iwetkuk;

*Abä ketna bure käda iriri iwankaye äbot gämotka-kengän kaŋ yepmaŋpa yäk.
Sam 110:1*

^{36*} Unita Isrel ämawebe in kudup nadäkinik ŋode täŋput; Inä Jesu päya kwakäp terak utkuŋo u Anututä iwoyäŋpäŋ Ekäni intäjukun-inik irekta teŋkuk. Ba Jesu u Kristo, ämawebenaye yämagurekta iwoyäwani ubayäŋ yäŋpäŋ yäŋkwawa taŋkuk yäk.

Ämawebe mäyaptä bänepi sukurenkuŋ

^{37*} Täŋpäkaŋ Pitatä man yäŋkuko uwä ämawebe bänepi yäpurinik täŋpöpäŋ Pitakat aposoro ätu ŋode yäwetkuŋ; Eruk notniye, nin jide tänayäŋ? ^{38*} Yäŋjirä Pitatä yäwetkuk; In kuduptagän injin injin bänepjin sukurewäkaŋ Jesu Kristo wäpi terak ume ärut tamiŋirä momijin kaŋ paoran yäk. Ude täŋjirä Anututä Kudupi Munapik, bänep ironita api tamek yäk. ^{39*} Imata, bian Ekäni Anutunintä inŋinta ba nanakjiyeta ba ämawebe komeni komeni it yäpmäŋ kukaŋ u inita yämagurayäŋ täyak u kuduptagän Kudupi Munapik tamikta yäŋkehärom taŋkuk yäk.

^{40*} Pitatä man ätukät yäpurärätpäŋ umun man ba jukuman ŋode yäwetgän taŋkuk; Inä äma waki täŋpani äbot ŋo kowata yäpnayäŋ täkaŋ uwä yabäŋ umuntaŋ yepmaŋpeŋ äbäŋjirä tämagutnayäŋ yäk. ^{41*} Täŋpäkaŋ kepma ugän ämawebe 3000tä Pitatä Jesu täŋo manbiŋam yäwerirän nadäŋpäŋ iyap täŋjirä ume ärut yämiŋirä Jesu täŋo äbotken yäput peŋkuŋ. ^{42*} Ude täŋpäŋ aposorotä Jesu täŋo kädet niwetpäŋ niwoŋärewut yäŋpäŋ nadäkinik täŋpani päke unitä ehutpäŋ kepmani kepmani abä kubä-kengän it taŋkuŋonik. Täŋpäŋ bänep kubägän terak täŋkentäk kowata kowata täŋpeŋ kuŋatkaŋ kubä-kengän itpäŋ kārāga* nanjit Anutu-ken yäŋapik epän täŋit tāk taŋkuŋonik.

Bänep kubägän täŋpäŋ säkgämän itkuŋ

^{43*} Kadäni uken aposorotä kudän kudupi ämatä tänaŋi nämo täŋit, Anutu täŋo kehäromi kwawak pewä ahäŋjirä ämawebe mäyaptä Anututa nadäwä inde kubä taŋkuŋ. ^{44*} Täŋpäkaŋ nadäkinik täŋpani päke unitä änok kubägän itpäŋ tuŋum imaka kudup uwä nin kuduptagän täŋo yäŋ nadäŋpäŋ täŋkentäk kowata kowata tāk taŋkuŋonik. ⁴⁵ U komeni ba tuŋumi äma ätuta yäniŋ kireŋpäŋ moner yäpmäŋpäŋ noripaki kubä imaka kubäta wäyäkŋewänä täŋkentäŋ imik taŋkuŋonik. ^{46*} Täŋpäŋ kepma kepma kudupi yot gänaŋ äro kubä-kengän itpäŋ Anutu inŋoret taŋkuŋonik. Täŋkaŋ ketem ba kārāga uwä, yot kubäkubäken penta itpäŋ bänep kubägän peŋpäŋ oretoret terak nak taŋkuŋonik. ^{47*} Täŋkaŋ kadäni kadäni Anutu wäpi yäŋpäŋ inŋoret

* **2:36:** Apos 5:30-31 * **2:37:** Luk 3:10,12; Apos 16:30 * **2:38:** Luk 24:47; Apos 3:19 * **2:39:** Ais 57:19 * **2:40:** Lo 32:5; Plp 2:15 * **2:41:** Apos 2:47, 4:4; Apos 5:14 * **2:42:** Apos 20:7 * **2:42:** Kārāgata yäyak uwä Ekäni täŋo dākum naknakta yäyak * **2:43:** Apos 5:11 * **2:44:** Apos 5:12, 6:8; Apos 4:32-35 * **2:46:** Luk 24:53 * **2:47:** Apos 2:41, 6:7; Apos 11:21,24

tänkujonik. Säkgämän ude kuñarirä ämawebe kuduptä gäripi nadänj yämik tänkujonik. Tänpäkanj kepmani kepmani Ekänitä epän tänjirän ämawebe ätu bänep sukurenpänj Anututa biñam tänpäj nadäkinik tänpänitä äbotken yäpurärät tänkujonik.

3

Pitatä äma kubä yäpän täganjuk

1* Eruk kadäni kubäta Pita kenta Jon kudupi yot gänañ ärodäyäj kuñkumän. U Anutu-ken yänjapik man yäkyäk kadäni, 3*kirok bipäda kuñkumän. 2* Kuñpäjä kanjukmän; Äma kubä, miñitä inide kwäyähäneñ bäyanpäñ tewani u irirän. Äma uwä kepma kepma noriyetä yänjikjat yäpmäj päñku kudupi yot täño yäma kubä, wäpi Yäma Säkgämän uken tek tänkujonik. Tewäkanj äma unitä ämawebe kudupi yot gänañ äronjirä yabänpäj monenja ketkewat tänkukonik. 3 Eruk Pita kenta Jon kudupi yot gänañ äronjirän äma kwäyähäneñ tänpäni unitä yabänpäj monenja yänjapinjuk. 4* Yänjapinjirän Pita kenta Jontä kanj täpäneñpäñ Pitatä man ñode iwetkuk; Nibä! yäk. 5 Yäwänä äma unitä imaka kubä käwep namida yäj yäkamän yänkanj dapun täropigän yabänjuk. 6* Tänjirän Pitatä iwetkuk; Näk monenjä nämo upänkanj imaka kubä näkken itak u täga gamayänj. Uwä ñode; Jesu Kristo Nasaret nanik unitäño wäpi terak ñode gäwetat; Gäk pidäm tänpäj akuñkanj ku! yäk.

7 Ude iwetpäñ Pitatä äma kwäyähäneñ tänpäni unitäño kerä bure käda injipänj täñkentänj iminpäñ päñaku tenjuk. Tenjirän uterakgän äma unitäño gukuri kuroñi kehärom täñkuñ. 8* Ude tänpäj pidäm tänpäj akuñpäñ kuñat yabäk-yabäk täñkuk. Täñkanj Pita Jon-kät kuñkanj äma unitä täñoret terak kumañ Anutu wäpi ininj orettänj kudupi yot yewa gänañ äronjuk. 9-10 Äma u akumañ kuñatkanj Anutu wäpi ininj orerirän ämawebetä kanpäñ ñode nadänjuk; Äma ño kwäyähäneñ tänpäni Yäma Säkgämän-ken monenja yänjapiwani ukeno! yäk. Ude kanpäñ nadäwä inide kubä tänpäpäñ jäkjäk yänjuk.

Pitatä kudupi yot gänañ manbiñam yänhäñjuk

11 Tänpäkanj ämawebe päke u biñam u nadänkanj kikinjutpäñ bäräñej kumañ kudupi yot täño bägup moräki wäpi Solomon täño bägup, Pita Jontä itkumän-ken u kuñpäñ kanjuk; Äma kwäyähäneñ tänpäni unitä Pita kenta Jon kerigän yäpmäj wädänkanj irirän. 12 Ämawebetä bäräñej äbänjirä yabänpäj Pitatä yäwetkuk; Isrel ämawebe, imaka dapunjin-ken ahätak ñonita imata kikinjutpäñ-nadäwätäk täkanj? Ba dapun täñi imata nibäkanj? In nekta ñode käwep nadäkanj; Iniken kehäromi terak, ba ini äma siwoñi unita äma ño yäpän tägawäpäñ tewän kuñatka ño. Ude nämo! 13* Oranin Abraham, Aisak ba Jekop täño Anututä epän ämani Jesu unita wäpi biñam ärowani iminjuk. Iminjuko upänkanj inä äma u iwan kerä terak tenjuk. Tänpäkanj kadäni Pailattä jop tewa kwän yäj yänjirän intä nämoinik yäj yänpäñ Jesuta mäde ut iminjuk. 14 Jesu u kudupi, siwoñi-inik upänkanj intä unita bitnänpäj Pailat iweräpäñ äma kumañ-kumañ urani kubä jop tewän kuñkuk yäk. 15* Buren! Inä irit täño mähegi urä kumbukopänj Anututä kumbani-ken nanik yäpmäj päñaku

* 3:1: Apos 10:3,9,30 * 3:2: Jon 9:1; Apos 14:8 * 3:4: Apos 14:9 * 3:6: Apos 3:16, 4:10; Apos 16:18 * 3:8: Jon 5:14; Apos 14:10 * 3:13: Kis 3:6,15; Mat 22:32; Luk 23:13-25; Apos 2:23, 7:32 * 3:15: Apos 1:8, 2:36; Apos 4:10

kwawak penjirän kanġumäno u täwet ahäkamäk yäk. ¹⁶ Täppäkaŋ Jesu u, unita nadäkinik täppäŋ wäpi biŋam kehäromi terakgän äma intä kanpän nadäwani ŋokeŋo tägatak yäk. Bureni, nadäkinik Jesutä pewän ahäk täkaŋ unitä äma dapunjin-ken itak ŋo yäpän tägakaŋ.

¹⁷ * Upäŋkaŋ notnaye, in ba watä ämajiyetä mebärini nämo nadäwä tärewäpän Jesuta kädet ude täŋ imiŋkuŋ yäŋ nadätat. ¹⁸ * Ude täŋkuŋo upäŋkaŋ ŋode nadäwut; Anututä bian profet kudup meni terak iniken iwoyäwani Kristotä komi nadäŋpän api kumbek yäŋ yäŋahäk täŋkuk. Eruk, kudän intä täŋ imiŋkuŋo uterak Anututä täŋpewän iniken man biani u bureni ahäŋkuk.

¹⁹ * Unita in bänep nadäk-nadäk waki u mäde ut imiŋpän bänepjin sukurenpän Anutu-ken kut! Ude täŋirä Anututä momijin täga api ärut tamek yäk.

²⁰ Ba Ekäni ini uwä bämoŋjin-ken it tamiŋpän api täŋpidäm taŋ tamik täŋpek. Ba Jesu, Anututä äma in wakiken nanik tämagutta bian iwoyäŋ tamiŋkuko u imaka, api tamek yäk. ²¹ Täppäkaŋ apiŋowä Jesu kunum gänaŋ itkaŋ kadäni Anututä imaka imaka kudup täŋkodak takta peŋkuko, kadäni unita itsämäŋtak. Kadäni unita bian Anututä iniken profet kudupiniye u meni terak yäŋahäŋkuk. ²² * Täppäkaŋ bian profet udewani kubä wäpi Moses unitä ŋode yäŋkuk; Anutu Ekäniŋ unitä notjinpak kubä profet näk ŋodewani ahäktä api iwoyäwek yäk. Äma u ahäŋpän man kädet täwerirän nadäppän inä unitäŋo meni jinom ugän kaŋ iwarut yäk. ²³ Täŋ, äma kubätä profet unitäŋo mani nämo buramiwayäŋ täko uwä Anututä yäpmäŋ daniŋpän inigän tewän pänku kumäŋpän paotiniŋ api täŋpek yäŋ yäŋkuk.

²⁴ Bureni, profet biani Anutu täŋo manbiŋam yäŋahäk täŋkuŋo u, Samuel-ken yäpüt peŋkaŋ u mädeni-ken profet ätu ahäŋ yäpmäŋ äbuŋo u kuduptagäntä äma udewani kubä kome terak api ahäwek yäŋ yäŋkuŋ. Eruk bian ude yäŋkuŋo kadäni u ahätäk ŋo yäk. ²⁵ * Imaka tägatäga Anututä tamikta profet meni terak yäŋkehärom taŋpän oraniye-kät topmäk-topmäk kubägän täŋkuko, in u yäpmäktä biŋam täkaŋ yäk. Nadäkaŋ? Anutu uwä orajin pähap Abraham ŋode iwetkuk; Gäkŋo oraŋka kubä terak ämawebe äbot komeŋi komeŋita iron pähap api täŋ yämet yäk. ²⁶ * Eruk, Anututä epän ämani u iwoyäppän inin kireŋpewän kome ŋo terak inken jukun ahäŋkuk. Epän ämani uwä Abraham ba profet ätutä ude api ahäwek yäŋ bian yäŋkuŋo ude. Täppäkaŋ iron pähap api täŋ yämet yäŋ Abraham iwetkuko u ŋode; In kubäkubätä kädet wakiwaki u peŋpän bänepjin sukurewut yäŋpän täŋkentäŋ tamikta epän ämani u tewän äpuk yäk.

4

Pita kenta Jon komi yotken yepmaŋkuŋ

¹ * Eruk Pita kenta Jon ämawebe manbiŋam yäwerirän bämoŋ äma ätukät äma Satyusi äbotken nanikkät kudupi yot täŋo watä äma unitäŋo intäjukun äma unitä ahäŋ yämiŋkuŋ. ²⁻³ * * Äma yarä uwä ämawebe manbiŋam ŋode yäwet täŋkumäno unita kokwawak nadäŋ yämiŋkuŋ; Jesu uwä kumbani-ken nanikpän kodak taŋpän akuŋkuko unita ämawebe kumbani udegän api kodak taŋpeŋ akuŋ moreneŋ. Man ude yäwerirän nadäppän Pita kenta Jonta

* **3:17:** Luk 23:34; 1Ti 1:13   * **3:18:** Luk 24:27   * **3:19:** Apos 2:38   * **3:22:** Lo 18:15,18-19;

Apos 7:37   * **3:25:** Stt 22:18; Gal 3:8   * **3:26:** Apos 13:46   * **4:1:** Luk 22:4,52   * **4:2-3:** Apos

23:8   * **4:2-3:** Apos 3:1

kokwawak nadānpānjā manken yepmanayānj nadāņkuņopānj kome bipānpānj kwep kaņ yānpānj yepmānjitpānj jop komi yotken pāņku yepmanpā patkumān.

⁴ * Ude tāņkuņo upāņkaņ āmawebe māyaptā Jesu tāņo manbiņam nadānj morenpānj Jesuta nadākinik tāņ imiņkuņ. Tāņpākaņ kepma uken āmawebe māyap-inik Jesuta nadākinik tāņpānj Jesu tāņo ābotken yāput-peņjirā ābot u 5,000 ude tāņkuk. Tāņpākaņ ābot 5,000 uwā āma ekāni-gānpānj daniwani, webe ironjikat nāmo.

Pita kenta Jon manken itkumān

⁵ Eruk patkuņo yāņewānā Juda āma ekāni ekāni, ba watā āmakāt Parisi āma unitā Jerusalem yotpārare-ken kābeyā tāņkuņ. ⁶ Kābeyā tāņkuņo uwā bāmop āma intājukun tāņpani wāpi Anas, Kaifas, Jon, Aleksada ukāt nāgāt morākiye ātukāt kābeyā bok tāņkuņ. ⁷ * Kābeyā tāņpānj Pita kenta Jon u yāņ-yākņat pābā yepmanpānj yāwet yabāņkuņ; Ek imatāken kehāromi upāņ yāpmāņkaņ imaka u tāņkumān? Ba netā wāpi terak tāņkumān?

⁸ * Eruk, Kudupi Munapiktā Pita uwāk tāņjirān ŋode yāwetkuk; Isrel āmawebe tāņo āma ekāni ekāni ba watā āma, ⁹ in nektā āma kwāyāhāneņ tāņpani tāņkentānj imiņkumāko unita yānpānj ba niwet yabākaņ? Ba jide tāņpānj āma unitā tāgaņpeņ kuņkuko unita nadāna yānpānj yākaņ? ¹⁰ * Mebāri unita nadānayānj yāwāwā in ba Isrel āmawebe kudup ŋode tāwera nadāwut; Jesu Kristo, Nasaret nanik u wāpi terak āma kwāyāhāneņ tāņpani u tāgaņpeņ akumaņ kuko apiņo inajjin-ken itak ŋo yāk. Tāņpākaņ Jesu u intā bian injipānj pāya kwakāp terak utkuņ. Tāņkuņo upāņkaņ Anututā kumbani-ken nanikpānj āneņi yāpmānj pāņaku tenkuko kodak itak yāk. ¹¹ * Jesuta man ŋode kudān tāwani pātak;

Bek yot tāņpanitā kawā wawāpānj maņpā kuņkuņo upāņkaņ apiņo bek bāmopi kehāromi intājukun ude itak. *Sam 118:22*

Eruk bek bāmopi u Jesu. ¹² * Nadākaņ? Kome terak nanik āma kubātā waki keriken nanik tāga nāmo api nimagurek. Nāmoink! Jesu u kubāgānpānj komen āmawebe nin nimagurekta iniņ kirewani.

Āma tāņo man nāmo buramine

¹³ Pitatā ude yāņjirān āma ekāni ekāni unitā nadāwātāk pāhap tāņkuņ. Pita kenta Jon uwā nadāk-nadāk yot gānaņ nāmo ārowani. U āma jopigān upāņkaņ umunkāt nāmo, man kehāromigān yāņahānjirān yabāņpānj-nadāwā inide kubā tāņkuk. Tāņpānj bian yarā uwā Jesu-kāt kuņarirān yabāņkuņo upāņ nadānpewā kuņkuk. ¹⁴ Tāņpākaņ āma kwāyāhāneņ tāņpani u imaka, gupi tāgaņkuko u bok wādānjirān yabāņpānj kowata man kubā yāwetta wāyākņewā wawāpānj peņkuņ.

¹⁵ Kowata yāwetta wāyākņewā wawāpānj Pita kenta Jon yāņ-yāwat-pewā kābeyā peņpānj yāman pāņku irirān inigān itkaņ ŋode yānpānj-nadāņkuņ; ¹⁶ * Nin āma yarā ŋonita jide tānayānj? Kudān kudupi inipārik kubā tāņjirān Jerusalem naniktā biņam kudup nadānj morekaņ yāk. Unitā nintā nāmo tāņkumān yāņ āwo tāga nāmo yāne. ¹⁷ Man unitā kome ni kome ni kuņat moreņjirān kudup nadānj moreneņo udeta āma yarā u umun man yāwetpena āma unitāņo wāpi

* **4:4:** Apos 2:41   * **4:7:** Mat 21:23   * **4:8:** Mat 10:19-20   * **4:10:** Apos 3:6,13-16   * **4:11:**

Mat 21:42   * **4:12:** Mat 1:21   * **4:16:** Jon 11:47

terak ämawebe wari yäjahänpäj yäwetdentawä yäk. ¹⁸ * Eruk, ude yäjpäñ Pita kenta Jon yäjpewä äbänpäñ ñode yäwetkuñ; Ek Jesu wäpi terak äma äneñi yäwetpäñ yäwoñäre k nāmoinik tädeñ yäk. ¹⁹ * Ude yäjirä kowata ñode yäwetkumän; Injin kañpäñ nadäwut yäk. In täño man buramiñkañ Anutu täño man pekta Anututä nadäwän tägawek ba nämö? ²⁰ Imaka kañpäñ nadäk täñ yäpmäj äbumäko u käbop täga penañi nämö yäk. ²¹⁻²² Ude yäwänä eruk Juda äma ekäni ekänitä äma yarä u bäräpi u ba u yämikta nadäk kubä nämö yäpuño unita äneñi jop yäjiwät-inik täñpäñ peñ yäwet-pewä kuñkumän. U imata, äma kwäyähäneñ täñpani u tägawani bumik, obañ 40 ude irepmiranipäj yäpän tägañkuko unita ämawebe päke unitä kañpäñ nadäñkuñ; Nowä Anutu-ken nanik kudän kudupi kubä yäj nadäñpäñ Anutu ininoret täñkuñ.

Anutu täño äboriyetä Anutu-ken yäjapinikuñ

²³ Eruk, Pita kenta Jontä ekäni ekäni täño käbeyä-ken naniktä äpämañ äbot täñpani noriye-ken kuñkumän. Täñpäñ bämop äma intäjukun täñpani-kät Juda täño ekäni ekänitä man yäwetkuño u kumän yäwetkumän. ²⁴ * Yäwerän nadäñpäñ bänep nadäk-nadäki kubä-kengän peñpäñ Anutu-ken oretoret terak ñode yäjapinikuñ; Ekäni pähap, gäk kunum, kome, gwägu pähap ba imaka mebäri mebäri uterak itkañ u kudup yäjiri ahäñkuñ. ²⁵ Täñpäkañ Kudupi Munapikka inin kireñpewi unitä oranin pähap Devit, watä ämaka meni täñpidäm tanjirän man ñode yäjnkuk;

Äma äbori äbori imata kokwawak tanj nadäk täkañ?

Ba ima mebärita täñpäwak täkta man topmäk täkañ? Upañkañ täga nämö api täneñ.

²⁶ *Täñpäñ komeni komeni täño intäjukun ämatä käbeyä täñpäñ Ekäni ba iwoyäwani Kristota iwan täñ yämikta man yäjñpäñ-nadäk täk täkañ.* **Sam 2:1,2**

²⁷ * O Anutu, Devit täño man uwä bureni ahäñkuk. Jerusalem yotpärare ñoken Herot kenta Pailat-kät Isrel äma ätu, ba guñ äbotken nanik ätu unitä kudupi epän ämaka Jesu iwoyäñkuno u utta käbeyä täñpäñ man topuñ. ²⁸ * Täñpäkañ gäkñaken nadäk-nadäka ba kehäromikatä ude kañ ahäwän yäj tawan bian peñkuno udegän iwatpäñ täñkuñ. ²⁹ * Unita Ekäni, umun man ämatä niwet täkañ u yabäñpäñ-nadäñpäñ watä ämakaye nin ño täñpidäm tanj nimiñiri manka bätakigän yäjahäk täkana! ³⁰ Täñpäkañ kehäromika kañ niwoñäre. Gäk ketkatä käyäm ikek yäpmäj päñaku kañ yepmañ. Ba kudupi epän ämaka Jesu u wäpi terak kudän kudupi mebäri mebäri kañ tä.

³¹ * Eruk, yäjapik man ude yäjpäñ irirä yot käbeyä itkuño unitä kwainkuk. Täñpäkañ Kudupi Munapiktä äbot täñpani u kudup uwäk täñjirän u punin terak Anutu täño man gwäk pimiñpäñ bätakigän yäjahäk täñkuñ.

Äbot täñpanitä bänep kubägän terak kuñatkuñ

³² * Täñpäkañ nadäkinik täñpani kuduptagän bänep kubägän peñkuñ. Täñpäñ imaka pat yämiñkuño u näkño-gäkño yäj nämö yäjkuñ. Nämö, imaka kudup pat yämiñkuño u nin kudup täño yäj yäk täñkuñ. ³³ * Täñpäkañ aposoroniyetä Ekäni Jesu kumbani-ken naniktä akuñkuko unitäño manbiñam man ba kudän

* **4:18:** Apos 5:28,40   * **4:19:** Apos 5:29   * **4:24:** Kis 20:11; Neh 9:6; Sam 146:6   * **4:27:** Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Apos 3:13   * **4:28:** Apos 2:23   * **4:29:** Efe 6:19   * **4:31:** Apos 2:4   * **4:32:** Apos 2:44   * **4:33:** Apos 2:47

kehäromi terak yäghähj yäpmäj kuŋkuŋ. Täñjirä Anutu täñjo orakorakitä bämopi-ken tañj tokŋeñ patkuk.

³⁴ * U bämopi-ken kubätä jäwäri nämo kuŋatkuk. Epän tobät ba tuñjum ikek itkunjo u ämata yämiñpäj moneñ yäpuñ. ³⁵ Moneñ yäpmäjñpäj aposorota yämiñirä yäpmäj daniñpäj noriye ätu ketem tuñjunta wäyäkjek epän täk täñkuñjo uterakgän yämik täñkuñjonik.

³⁶ * Täñpakanj äbot u gänañ nanik äma kubä wäpi Josep, Livai äbotken nanik kubä, kome täpuri kubä wäpi Saiprus u nanik. Täñkanj aposorotä wäpi kubä Banabas yäj iwetkuñ. U ninin man terak äma bänep täñpidäm täwani. ³⁷ Täñpakanj äma unitä epäni tobät yäniñ kireñpäj moneñ yäpmäjñpäj aposorotä yäpmäj danikta kudup peñkuk.

5

Yanäpi yarätä täñjyäkñarani täñkumän

¹ Täñ, äbot täñpani u gänañ nanik yanäpi yarä wäpi Ananias Safaira u imaka, epän tobäri ämata yäniñ kireñpäj moneñ yäpumän. ² * Ude täñpäj Ananias yanäpi bänep kubägän peñpäj Ananiastä moneñ moräki inita käbop peñkanj moräki yäpmäj päñku aposoro kerik-ken peñkuk. ³ * Eruk ude täñjirän Pitatä Ananias iwetkuk; Gäk imata bänepka-ken Satan yäñikñat päbä tewi irirän epän tobätka terak moneñ yäpuno unitäñjo moräki gäkñjata käbop peñkun? U Kudupi Munapik täñjikñarani täyan! ⁴ Nadätan? Nin nämo peñ gäwetkumäj. Gäkñaken gärip terak epän tobätka ämata yäniñ kireñpäj moneñ yäpuñ. Ba moneñ yäpuno u imaka, gäkñjata biñam unita moneñ upäj imaka u ba u täñpayäj nadäñpäj täga täñpen yäk. Upäjkanj imaka nämo tänañj täkta imata nadäñkun? Nadätan? U nin nämo täñ-nikñatan, u Anutu täñjikñatan yäk. ⁵⁻⁶ Pitatä man ude yäñjirän nadäñpäj uterakgän Ananias Pita dubini-ken kumäñpäj mañ patkuk. Kumäñpäj parirän äma gubañj gubañitä manbiñam u nadäñpäj bäräñeñ äbä Ananias tektä uwäk täñpäj yäpmäj päñku äneñkuñ. Ude täñjirä ämawebetä umuri ahäñkuko unitäñjo manbiñam nadäñpäj umun pähap täñkuñ.

⁷ Täñpäj 3 auas ude tärenjirän Ananias webeni, äpitä kumbuko u nämo nadäñkanj Pitaken kuñkuk. ⁸ Päñku kawän Pitatä iwetkuk; Ek moneñ, epän tobät terak yäpumäno u kudup nimimän ba nämo? Yäwänä Safairatä iwetkuk; Ei, u kumän tamimäk yäk. ⁹ Ude yäwänä Pitatä iwetkuk; Etäj, ek imata bänep kubägän täñpäj Ekäni täñjo Kudupi Munapik täñjikñarani tämän? Ño yabä! Äma äpka yäpmäj päñku äneñpeñ äbä yäma-ken itkanj ño yäk. Gäk imaka, udegän yäpmäj päñku änenayäj yäk. ¹⁰ Pitatä man ude yäñjirän uterakgän Safaira Pita dubini-ken kumäñpäj mañ patkuk. Kumäñpäj parirän äma gubañj gubañj ukeñjonitä äneñj äbä kañpäj komegup yäpmäj päñku äpi dubini-ken äneñkuñ. ¹¹ Ude täñjirä ämawebe äbot täñpani kuduñtagän ba ämawebe gägäni ätu manbiñam u nadäñkuñjo unitä bumta umuntañkuñ.

Aposorotä kudän kudupi pewä ahäñkuñ

¹² * Täñpakanj kadäni uken aposorotä kudän kudupi mebäri mebäri ämawebe bämopi-ken pewä ahäñkuñ. Täñpäj aposoro-kät nadäkinik täñpanitä kudupi yot yewa gänañ äroñpäj bägup kubä wäpi Solomon täñjo bägup uken änok kubägän itpäñ käbeyä täk täñkuñjonik. ¹³ Täñjirä ämawebe gägänitä nadäkinik

* **4:34:** Apos 2:45 * **4:36:** Apos 11:22-26; Apos 13:2-3 * **5:2:** Apos 4:34-35 * **5:3:** Jon 13:2

* **5:12:** Apos 2:43, 14:3

tänpanita bänep täga nadänj yämik täñkuņopäj umuntänpäj bok nämo it täñkuņonik. ¹⁴ * Upäjkañ kepma kepma äma mäyaptä Ekänita nadäkinik täñpäj nadäkinik täñpani äbot ukät yäpurärätpäñ änok pähap kubägän täñkuņ. ¹⁵ Täñpäkañ biñam nadänpäj ämatä noriye käyäm mebäri mebäri nitek yäj-yäkñat yäpmäj kuņkuņ. Edaptä Pita terak yäpurirän wäranitä käyäm ikek uterak kuñirän kañ tägawut yäñpäj kädet gägäni-ken bukä ba gärañ terak yepmak täñkuņonik. ¹⁶ * Ba ämawebe änok pähap yotpärare täpuri täpuri Jerusalem dubini-ken naniktä noriye käyäm ikek ba majotä magäranu yäj-yäkñat yäpmäj äbuñ. Täñjirä aposorotä u kudup yäpä tägañkuņ.

Juda ämatä aposorota iwan täñ yämiñkuņ

¹⁷ * Aposorotä ude täñjirä bämpop äma intäjukun täñpani-kät noriye Satyusi äbotken nanik unitä yabäñpäj ninpäj nirepmiñkañ yäj nadänpäj kokwawak pähap nadänj yämiñkuņ. ¹⁸ Ude täñpäj aposoro u yepmäñitpäñ yotpärare unitäño komi yotken yepmañkuņ. ¹⁹⁻²⁰ * Täñpäkañ bipani ugän Ekäni täño aņero kubätä äbä yäma dätpäñ aposoro u yäj-yäkñat yäpmäj yäman äpmonpäj ñode yäwetkuk; In kudupi yotken kuņpäj ämawebe irit kuñat-kuñat kodakita manbiñam kudup yäwetpäñ yäwoñäreke täñput yäk. ²¹ Yäweränä mani bu-ramiñpäj kome yäñerirän kudupi yotken päñku aņerotä yäwetkuko udegän Anutu täño manbiñam ämawebe yäwetpäñ yäwoñäreñkuņ.

Yäwetpäñ yäwoñäreke täñ irirä käbeyä yot kubäken bämpop äma intäjukun täñpani-kät noriye ätu unitä yäñpewä Juda äma ekäni ekäni ba watä äma kudup äbäkañ käbeyä tañj täñkuņ. Käbeyä täñpäj aposoro yäj-yäkñat yäpmäj äbäktä komi äma ätu yäwet-pewä komi yotken kuņkuņ. ²² Komi yotken kuņpäj aposorota wäyäkñewä wañkuņ. Wäyäkñewä wawäpäñ äneñi äyäjutpeñ päñku käbeyä täñkuņ-ken ahäñpäj yäwetkuņ; ²³ Aposoro komi yotken nämo itkañ! Nin kumäño u yäma kehäromi-inik täñ-täpänewani irirän watä ämatä watä irirä yabämäj. Täñpäkañ yäma dätpäñ gänañ unu kubä nämo kamäj yäk. ²⁴ Ude yäjirä kudupi yot täño watä äma unitäño intäjukun ämakät bämpop äma intäjukun täñpani unitä nadänpäj nadäwätäk pähap täñpäj yäjkuņ; Jide ahätäk?

²⁵ Nadäwätäk ude täñ irirä äma kubätä äbäñpäj yäwetkuk; Ai, nadäwut! Äma komi yotken yepmañkuņo ukeñowä kudupi yotken kuņo ämawebe yäwetpäñ yäwoñäreke epän täñ itkañ yäk. ²⁶ * Ude yäwänä kudupi yot täño watä äma unitäño intäjukun ämatä noriye yämaguränkañ päñku aposoro yepmäñitpäñ käbeyä-ken yäj-yäkñat yäpmäj äbuñ. Komi nämo yämiñkuņ. Jop yäj-yäkñat yäpmäj äbuñ, ämawebetä mobätä nidäpneñ yäj nadänpäj.

Aposoro umunkät nämo kuñatkuņ

²⁷ Yäj-yäkñat yäpmäj käbeyä tañjiken äbäñpäj Juda äma ekäni ekäni injamiken yepmañkuņ. Yepmañjirä bämpop äma intäjukun täñpanitä ñode yäwet yabäñkuņ; ²⁸ * Nadäwut! Nin äma u wäpi terak ämawebe yäwetpäñ yäwoñärekte yäjiwät man kehäromi-inik täwetkumäño u nämo nadänkuņ ba? Upäjkañ täkañ ño kawut yäk. In nintäño man irepmiñpäj manbiñam yäñahäñtän kuñjirä Jerusalem komeken nanik ämawebe kudup nadänj morekañ yäk. Ba ugän nämo. Äma unitäño kumäk-kumäki nintä terakgän wohutta ehurani täk täkañ!

* **5:14:** Apos 2:41, 21:20   * **5:16:** Mak 6:56; Apos 19:11-12   * **5:17:** Apos 4:1-2,6   * **5:19-20:** Apos 12:7-10   * **5:26:** Mat 14:5   * **5:28:** Apos 4:18; Mat 27:25

29 * Ude yäweränä Pitakät aposoro ätutä yäjkuñ; Ude nämo! Äma täño man buramiñkañ Anutu täño man mäde utnañi nämo pätak yäk. 30-31 * * In Jesu u päya kwakäp terak bureni utpewä kumbuk. Upänkañ oranin täño Anututä kumbani-ken nanikpäñ wädäñ tädot päro ini kerä bure käda wäpi biñam ikek teñkuko itak yäk. Äma u Anututä intäjukun äma ärowani ba waki kerä-ken nanik nimagurani wäp ude imiñkuk. Täñpakañ äma unitä täñkentäñ yämiñirän Isrel ämawebetä kädet wakiwaki penpäñ bänep sukurenjirä momini api pen yämek yäk. 32 * Imaka imaka äma uken ahäj imiñkuño u dapunintä yabäñitna ahäjkuñ. Täñpäh äma unitäño manbiñam uwä Kudupi Munapiktä täñ-mehamtañ nimiñirän yäjahäk täkamäj. Nadäkañ, Kudupi Munapik u ämawebe Anutu täño mani buramik täkañ unita yäniñ kirewani.

33 * Aposorotä man ude yäjirä nadäppähñ Juda äma ekäni ekäni kubiri pähap nadäppähñ man topmäppähñ kumäh-kumäh kañ däpna yäj yäjkuñ. 34-35 * Man ude yäj irirä ukät nanik kubä wäpi Gamalieltä noriye injamiken akuñkuk. Gamaliel uwä Parisi äma täño Baga man yäwönjärewni äma kubä. Ämawebe kuduptä Gamaliel u orañ imik täñkuñonik. Eruk, Gamalieltä akuñpähñ kudupi yot täño watä äma yäwerän aposoro yäma-ken yepmañpä irirä noriye ñode yäwetkuk; Isrel ämanaye, in äma äbot ño kädet kubä yäwönjärewni yäjpäñ ket nadäwä tumbäkañ kañ täñput yäk. 36 * Äma kubä wäpi Teudas unitä bian täñkuko ukeño nadäkañ? Uwä inita näk wäpna biñam ikek yäj yäjirän äma 400 udetä mani buramik täñkuñonik. Täñpakañ gapmantä kumäh-kumäh urirä äma ukät irani umuntañpähñ kuñtäñpä kuñkuñ. Ude täñjirä unitäño wäpi biñam kwawak itkuko u paotkuk. 37 * Ba ätu itkañ gapmantä äma danik-danik kadäni-ken äma Galili komeken nanik kubä wäpi Judas, unitä gapman yäwat kirekta äma ätu yämaguränkañ ämik pewä ahäjkuñ. Täñpakañ gapmantä Judas urirä noriyetä kuñtäñpä kuñkuñ. 38 Unita ñode täwera nadäwut; Äma äbot ño imaka kubä nämoinik yäwönjärewni. Yäniñ kireñpena jop kut yäk. Nadäkañ? Kädet jide iwät täkañ uwä äma täño nadäk-nadäk terak iwät täkañ u täñpäwä ini jop täga api paorek yäk. 39 Upänkañ Anutu täño nadäk-nadäk terak täk täkañ u täñpäwä täga nämo api yäniñ bitnäniñ yäk. Anutu iwan täñ imineño udetä! yäk.

40 * Gamalieltä ude yäjirän Juda äma ekäni ekäni käbeyä täñkuño unitä man yäjkuño u buramiñpähñ yäjpewä aposoro yäman kuñkuño u äneñi yot gänañ äronkuñ. Äronjirä komi äma yäwerä pärip-päriptä däpmähñpähñ Jesu wäpi terak man nämo yäjahäkta yäniñ bitnäñkuñ. Ude täñpähñ yabä kätäñpewä äpamañ kuñkuñ. 41 * Täñpähñ aposorotä Juda täño äma ekäni ekäni u yepmañpen oretoret terak kuñpähñ ñode yäñtäñ kuñkuñ; Wisiknin, Anututä nibäwän tägawäpähñ nadäñ nimiñirän Jesu wäpita yäjpäñ mäyäk yäpmankamähñ! 42 * Täñpähñ epän täk täñkuño u nämo penkuño. Nämoinik, kepma kepma kudupi yot gänañ ba ämawebetä yotken äronpähñ Jesu täño manbiñam yäwetpähñ yäwönjärewni täñkuñ. Manbiñam Täga u ñode yäwet ahäjkuñ; Äma Anututä ämawebe inita yämagutta bian iwoyäjkuño wäpi Kristo u Jesu ubayähñ!

* 5:29: Apos 4:19 * 5:30-31: Apos 3:15 * 5:30-31: Apos 2:33-34; Efe 1:20; Hib 2:10, 12:2
 * 5:32: Apos 1:8 * 5:33: Apos 7:54 * 5:34-35: Apos 22:3 * 5:36: Apos 21:38 * 5:37:
 Luk 2:1-2 * 5:40: Apos 4:18 * 5:41: Mat 5:10-12; 1Pi 4:13 * 5:42: Apos 9:22, 17:3

6

Aposoro tãnjentãkta äma 7 yabãj ahãnjkuj

1* Eruk kadãni uken ämawebe Jesu iwarãntãkta nadãkinik tãj iminjãnj äbot tãnjpani yãpurãrãtpãnj yãpurãrãtpãnj it-pewã äbot tanji tãnjku. Tãnjirã nadãkinik tãnjpani ätu Grik man yãwani, ätuwã Juda man yãwani u bãmopi-ken yãjwawak ahãj yãmiñku. Tãnjãnj Grik man yãwanitã Juda man yãwani ñode yãwetkuj; In kadãni kadãni ämawebe ketemta jop it tãkanj u tãnjentãnj yãmik tãkanj yãk. Tãnjkanj nin nanik webe kajat u imata nãmo tãnjentãnj yãmik tãkanj? 2 Ude yãnjirã nadãnjãnj aposoro 12 unitã nadãkinik tãnjpani ämawebe yãnj-pãbã äbot kubãgãnj yepmanjãnj ñode yãwetkuj; Nintã Anutu tãnjõ man yãnjahãkta u mãde ut iminjkanj ketem yãpmãnj daniñnjãnj yãmik-yãmikgãnj tãna siwonji nãmo tãnjpek yãk. 3* Unita notniye, in bãmopjin-ken äma siwonji kuñarani 7 ude, nadãk-nadãk tãga yãpmãnj kuñarani ba Munapiktã uwãk tãwani u yabãnj ahãwãkanj epãnj kãdet ude wani yabãnj yãwatpãnj tãkta yepmana yãk. 4 Ude tãnjpãkanj nininã kadãni kadãni epãnj tãk tãkamãnj ude, yãnjapik man ba Anutu tãnjõ mangãnj api yãnjahãk tãne.

5* Ude yãnjirã ämawebe pãke unitã aposoro tãnjõ man kãdet unita gãripi nadãnjãnj äma ñodepãnj iwoyãnjãnj yepmanjkuj; Stiven, u nadãkiniki kehãromi ba Munapiktã uwãk tãkinik tãnjpani. Kubã Filip, kubã Prokorus, kubã Nikano, kubã Timon, kubã Pamenas, kubã Nikolas. Nikolas u Antiok komeken nanik, Juda äma nãmo upãnjkanj iniken äbekiye oraniye tãnjõ kãdet penjãnj Juda tãnjõ Anutu ininj oretoret kãdet u iwarani kubã. 6* Eruk äma 7 u yabãnj ahãnjãnj aposoro inãmiken yepmanjãnj aposorotã Anutu-ken yãnjapik man yãnjkanj kerã äma uterak penjãnj yãniñ kireñkuj.

7* Tãnjirã Anutu tãnjõ mantã weñ patkuk. Weñ parirãnj ämawebe mãyãptã manbijnãnj u nadãnjkanj nadãkinik tãnjãnj Jerusalem komeken nadãkinik tãnjpani äbot u äbã yãpurãrãtpãnj yãpurãrãtpãnj it-pewã bãrãnjnj äbot tanji tãnjku. Tãnjirã bãmop äma mãyãptã udegãnj Jesu tãnjõ manbijnãnj u nadãnjãnj Jesuta nadãkinik tãj iminjãnj Jesu tãnjõ kãdet ugãnj iwãtkuj.

Juda ämatã Stiven manken teñkuj

8* Eruk Stivenken Anutu tãnjõ orakoraki ba kehãromitã patinik tãnjirãnj kudãnj kudupi mebãri mebãri kehãromi nïkek ämawebe bãmopi-ken tãnjku. 9* Tãnjirãnj kanjkanj Juda äma ätutã kokwawak tãnjãnj Stiven-kãt yãnj-awãtkuj. Äma uwã kãbeyã yot kubã wãpi Friman kãbeyã yot uken kãbeyã tãk tãnjpani. Yãnjawãt irirã äma ätu Sairini, Aleksadria yotpãrãre-ken nanik ba kome tanji yarã wãpi Silisia kenta Esia uken naniktã äbã penta itpãnj yãnj-awãtkuj. 10* Eruk, Stiven-kãt yãnjawãtkujõ upãnjkanj Kudupi Munapiktã tãnjentãnj iminjãnj nadãk-nadãk tãga iminjãnj äma ekãni ekãni u Stiventã man yãnjku u tãga nãmo irepmitkuj. 11* Ude tãnjkujõ unita kãbopgãnj äma ätu Stiven jopman ñode ikñatta yãnj-yãkñãtpãnj yãmagutkuj; Nin Stiventã Moses kenta Anututa yãnjãrok man yãnjirãnj nadãk tãkamãnj. 12 Eruk äma unitã jopman ude yãnjirã ämawebe jopi-jopi, ba Juda äma ekãni ekãni ba Baga man yãwonjãrewani äma unitã nadãnjãnj kokwawak nadãnjkuj. Tãnjãnj pãnjku Stiven inijpãnj imãgut yãpmãnj pãnjku Juda äma ekãni ekãni tãnjõ kãbeyã tanjiken teñkuj. 13*

* 6:1: Apos 4:35 * 6:3: 1Ti 3:7 * 6:5: Apos 8:5 * 6:6: Apos 13:3, 14:23 * 6:7: Apos

2:41, 16:5 * 6:8: Apos 2:43 * 6:9: 2Ti 1:15 * 6:10: Luk 21:15 * 6:11: Mat 26:59-61

* 6:13: Jer 26:11

Käbeyä-ken Stiven jop iknjatta äma ätu yepmanĵuĵ. Täŋkaŋ Stiven imagut päŋku u tewäwä äma jopman iknjatta yepmanĵuĵo unitä ŋode yänĵuĵ; Kadäni kadäni äma ŋo Anutu täŋo kudupi yot ba Moses täŋo бага man unita yänärok yänjirän nadäk takamäŋ yäk. ¹⁴ ŋode yänjirän nadänĵumäŋ yäk; Jesu Nasaret nanik unitä kudupi yot u wärämutpänĵ kädet nintä iwatta Mosestä niwetpänĵ niwoŋärenĵukuko u kudup awähutpänĵ kodaki api pewek. Ude yänjirän nadänĵumäŋ yäk. ¹⁵ Yänjirä Juda äma ekäni ekäni itkuĵo u kuduŋtagäntä Stiven-gänpänĵ kaŋ-yäputkuĵ; Stiven injami dapun uwä aŋero injam dapun bumik äworeŋjirän.

7

Stiventä manbiŋam yänĵahäŋĵuk

¹ Täŋpăkaŋ bämop äma intäjukun täŋpani unitä Stiven ŋode iwet yabänĵuk; Man äma ŋonitä yăkaŋ ŋo bureni ba jop? ² * Yăwänä Stiventä yänĵuk; Nanaye notnaye, juku peŋpän man yăwayän täyat u nadăkot; Kadäni oranin pähap Abraham unitä Haran komeken nämo kuŋkaŋ ini komen Mesopotemia uken irirän Anutunin kehäromi mäheми unitä ahäŋ imiŋĵuk. ³ * Ahäŋ imiŋpänĵ ŋode iwetĵuk; Gäk komeka kujat ŋo ba ämawebekaye yepmanĵkaŋ kome näkä gäwoŋärewayän täyat-ken u kaŋ ku yäk. ⁴ * Ude iweränkaŋ Abraham Kaldia nanik täŋo kome u peŋpänĵ Haran komeken päŋku itĵuk. Uken ittänĵän nanitä kumbänä Anututä äneŋi peŋ iwet-pewän kome intä itkaŋ-ken ŋo äbuk yäk. ⁵ * Täŋpăkaŋ Anututä Abraham inita kome morăki täpuri kubä waki nämo imiŋĵuk. Upänĵkaŋ Anututä Abraham nanak kubä nämo bäyawanipänĵ yänkehäromtak man ŋode iwetĵuk; Gäk ba oraŋkayeta kome ŋo api taniŋ ĵirewet yäk. ⁶ * Täŋpăkaŋ intäjukun, oraŋkayetä päŋku äma ätutä komeken api itneŋ yäk. Ude itkaŋ kome mähem täŋo watä epän äma jopi irirä komi epän yämiŋ yäpmäŋ kuŋjirä obaŋ 400 ude api täreneŋ yäk. ⁷ * Upänĵkaŋ mäden, äma oraŋkayeta komi yäminayän täŋo uwä kowata näkä api yämet yäk. Ude täŋjira oraŋkayetä kome u peŋpeŋ kome ŋoken äbä itkaŋ api naniŋ oret täneŋ yäk. ⁸ * Täŋpăkaŋ Anututä Abraham man ude iwetpänĵ ukăt topmăk-topmăk kubăĵän pewän ahäŋĵuk. Täŋpänĵ topmăk-topmăk unitäŋo wăranita nanak ämani täŋo gupi morăk madăkta Abraham iwetĵuk. Täŋpăkaŋ mäden, Abrahamtä Aisak bäyaŋĵuk. Bäyaŋpänĵ kepma 8 ude itkaŋ nanaki täŋo gupi morăk madăŋĵuk. Täŋpăkaŋ Aisaktä tägaŋpänĵ Jekop bäyaŋĵuk. Bäyawanĵkaŋ Jekoptä tägaŋpänĵä nanakiye 12 bäyaŋĵuk. Nanaki 12 uwä Juda äma nintäŋo oraniye pähap u yäk. ⁹ * Eruk, oraniye u noripaki Josepta kokwawak nadäŋ imiŋpänĵ gwăki yäpmăkta nadänpänĵ Isip komeken watä epän jop tăkta yäniŋ ĵirewăpänĵ yänĵikŋat yäpmäŋ kuŋkuĵ. Ude täŋkuĵo upänĵkaŋ Anututä Josepta watäni it imiŋĵuk. ¹⁰ * Täŋpänĵ Anututä täŋkentän imiŋjirän kome uken bărăpi mebări mebări ahäŋ imiŋkuĵo u kumän yăreŋmit moreŋĵuk. Täŋkaŋ kadäni Joseptä Isip täŋo intäjukun äma Fero ukăt man yänpänĵ-nadăk tăk täŋkumän-ken ukenä Anututä nadăk-nadăk kädet tägagän imänkaŋ man yänjirän Fero unitä nadänĵkaŋ Josepta gărĵipi pähap nadänĵuk. Gărĵipi pähap nadänpänĵ unita Fero

* 7:2: Stt 11:31 * 7:3: Stt 12:1 * 7:4: Stt 11:31-12:5 * 7:5: Stt 12:7, 15:18; Stt 17:8; Lo 2:5

* 7:6: Stt 15:13-14; Kis 12:40 * 7:7: Kis 3:12 * 7:8: Stt 17:9-14; Stt 21:4 * 7:9: Stt 37:11,28;

Stt 39:1-3; Stt 39:21-23 * 7:10: Stt 41:37-44; Sam 105:21

uwä Joseptä Isip ämawebe täño ba iniken epän ämawebeniye täño yabäj yawat äma ekäni kubä itta iwoyänpäj tenjuk.

11 * Tänpäkan kadäni uken edap pähap ijinirän Isip kome ba Kenan kome Jekoptä itkuk-ken uken ketem kumän paot morenkuj. Paot morenirä äbekniye oraniyetä ketemta wäyäkjek epän tänpäj komi bumta nadänkuj. 12 * Ude tänkan Jekoptä Isip kome wit ketem itkan yäj biñam nadänpäj nanakiye ketem yäpmäkta Isip kome mämäram pen yäwet-pewän kuñkuj. 13 * Kuñkuño äbä ittängän äneñi kuñkuj. Kuñirä Joseptä yabänpäj noriye ñode yäwetkuk; Näk notjinpak Josep yäj yäwetkuk. Ude yäjirän intäjukun ämani Fero u imaka, Josep täño ahäk-ahäki täño mebäri nadänkuj. 14 * Ude yäwetkan Joseptä nani Jekop-kät äboriye kuduaptagan, ämawebe 75 udetä Isip kome äbäkta man pewän kuñkuj. 15 * Ude tänpäkan Isip kome äpmo ittängän Jekop kumbuk. Ba nintäño oraniye imaka udegän uken päñku ittängän kubäpäj kome uken äneñkuj. 16 * Kome uken äneñkuñopäj mäden Jekop-kät nanakiye täño kujari u äneñi yäpmäj päñku Sekem yotpärare, äma äneñpani-ken u äneñkuj. (Kome moräk, äma äneñta u bian, Abrahamtä siliwa moneñ Hamo täño nanakiyeta yämiñpäj inita yäpuko u.)

Moses täño manbiñam

17 * Tänpäkan Anututä Abraham yäjkehäromtak man iwetkuko u bureni ahäkta kadäni keräp täñkuk. Kadäni uken Jekop täño äbot Isip kome itkuño u bumta weñ patkuk. 18 * Eruk mäden Isip kome täño intäjukun äma kodaki kubä, Josep täño mebärita nämo nadäwani u ahänjuk. 19 * Tänpäj intäjukun äma unitä Jekop täño äbot, nintäño oraniye u, jop yäkñatpäj komi epän waki tanji yämiñjuk. Tänpäj nanak paki api ahäwani miñiye naniye pen yäwet-pewän yepmanpä kumäkta biñam täñkuj. 20 * Kadäni uken Moses, miñitä bäyanjuk. Moses u Anututä kanjirän nanak tägagämän kubä täñkuk. Tänpäj watäni it imiñirä nanitä yotken it yäpmäj äbänpäj komepak yaräkubä täñkuk. 21 * Täñirän mäden miñi nanitä yäman penjirän Isip kome täño intäjukun äma täño äperitä yäpmänpäj nañ towiñjuk. 22 Täñirän Moses u Isip täño nadäk-nadäk kädet kudup u iwetpäñ iwonjärek täñirä nadänpäj äma yäkyäki ba täktäki kehäromi, gäripi nikek ude ahänjuk.

23 Eruk, Mosestä täganpäñ obañ 40 ude tärenjirän noriye Isrel ämawebe kuñpäñ yabäwayäj nadänjuk. 24 * Ude nadänpäj kuñpäñ kanjuk; Isip äma kubätä Isrel äma kubäta komi imiñirän kanpäñ noripähap u täñkentänpäj kowata Isip äma u kumäj-kumäj utkuk. 25 Tänpäj Mosestä nadänjuk; Not-nayetä kanpäñ ñode api nadäneñ yäk; Anututä Moses kerä terak api täñkentäj nimek. Ude nadänjukko upänkan ude nämo nadänkuj. 26 Nämo, kepma kubäta Mosestä kuñatpäñ Isrel äma yarä ämiñirän yabänjuk. Yabänpäj ämik täñkumäno u däpmäj täñjewä yänkan kuñpäñ yäwetkuk; E! Ek injek-tägän imata ämiñ itkamän? 27 Yäwänä äma ämik yäput penpäñ täñkuko unitä Moses pimiñ manpäñ kwäpäñ yänjuk; Gäk nintäño intäjukun äma ba man yäpmäj daniwani äma ude itta nefätä iwoyänpäj gepmak? 28 Gäk kwep Isip äma

* 7:11: Stt 41:54 * 7:12: Stt 42:1-5 * 7:13: Stt 45:1-4,16 * 7:14: Stt 45:9-11; Stt 46:27

* 7:15: Stt 46:1-7; Stt 49:33 * 7:16: Stt 23:2-20; Stt 33:19; Jos 24:32 * 7:17: Kis 1:7 * 7:18:

Kis 1:8 * 7:19: Kis 1:10-22 * 7:20: Kis 2:2; Hib 11:23 * 7:21: Kis 2:3-10 * 7:24: Kis 2:11-15

kubä utpewi kumbuko ude näk nura yänkañ täyan? ^{29*} Ude yänjirän Mosestä man u nadännpänä ämetpeñ kuñkuk. Ämetpeñ kumañ Midia naniktä komeken kuñkuk. Uken pänku äbani ude itkañ webe yäpmanpän nanak ämani yarä bäyanjuk.

^{30*} Eruk, kome uken irirän obañ 40 ude tärenjirän kepma kubäta Mosestä kome ämani nämoken Sainai pom dubini-ken kuñatkuk. Kuñarirän Anutu täño anjero kubätä ahän imiñkuk. Ahän imiñkuko uwä päya täpuri kubä kånani terak kädäp mebet ijinjirän anjero u gānañ irirän kañkuk. ³¹ Tänpäkañ Mosestä u kañpän nadäwätäk pähap täñkuk. Tänpän ket tänpän käwa yänkañ dubini-ken kuñpän Ekänitā ñode iwerirän nadänjuk; ³² Näk orañkaye Abraham Aisak Jekop, unitāño Anutu yäk. Ude yänjirän Mosestä bumta kwainpän äneñi kakta umuntañkuk. ³³ Täñjirän Ekänitā iwetkuk; Kome itan uwä kudupi-inik unita gäk kuroñka ärärani u yänopmānpän pe yäk. ³⁴ Nadātan? Näk ämawebenaye Isip kome itkañ komi epän waki tañi nadän yäpman äbuño u yabänpän-nadāt yäk. Ba konäm gera täñ yäpman äbuño u nadän yämit yäk. Unita apiño u yämagura yänpän äpätat yäk. Tänpäkañ Moses, näk äneñi peñ gäwetpewa Isip komeken kañ ku yän, ude iwetkuk.

³⁵ Eruk Stiventä manbiñam u yänpän äneñi ñode yäwetgän täñkuk; Notnaye, jide? Moses u Moses kubä nämō. U Moses, Isrel ämatā bitnänpän Gäk nintāño intäjukun äma ba yäpman daniwani äma ude itta netätā iwoyänpän gepmanjuk yän iwetkuño ubayän yäk. Ude iwetkuño upänkañ Anututā Moses ugänpän intäjukun äma ba Isrel ämawebe komi-ken nanik yämagurekta anjeroni iwerän päya täpuri-ken ahän imiñpän epän man u imiñkuk. ^{36*} Tänpän iwerän pänku Isrel ämawebe yän-yäkñat yäpman äbuk. Ude tänpän Isip komeken ba Gwägu Gämäniken ba kome kuräki-ken kudän kudupi mebäri mebäri ude täñ yäpman kuñjirän obañ 40 ude tärenjuk. ^{37*} Tänpäkañ Moses unitägän Isrel ämawebe ñode yäwetkuk; Anutu uwä notjiye täño bämopi-ken nanik profet kubä näk udewani api iwoyän tamek yän yäwetkuk. ^{38*} Tänpän Moses ini uwä kome kawuki-ken äbekniye oraniye-kät kubä-kengän itkuñ. Ba Sainai pom terak anjerotā Anutu täño meni-ken man yäpman päbā irit täga täño man iwerän nadänjuk. Man u äbekniye oraniye yänjahänpän yäwetta yäpuk.

^{39*} Upänkañ äbekniye oraniyetä Moses täño man nadäkta bitnänpän Moses ini imaka, udegän mäde ut imiñpän äneñi Isip komeken kukta gäripi nadänkuñ. ^{40*} Tänpäkañ kadāni kubä Mosestä Sainai pom terak äronpän irirän oraniyetä Aron ñode iwetkuñ; Moses nin Isip nanikpän yännikñat yäpman äbuko unitā jide tänpän itak yän nämō nadäkamän yäk. Unita Aron, gäkä anutunin ätu täñ nimi. Täñ nimikañ unitā intäjukun täñ nimiñpän yännikñat yäpman kädēt-ken kañ kut yäk. ^{41*} Ude yänpän bulimakau nanaki wārani kubä täñkuñ. Tänpän anutu jopi unita gupe kábänji nikek ijin imiñkuñ. Tänpän imaka keritā täñkuño unita oretoret tänpän äñnak-äñnak pähap täñkuñ. ^{42*} Ude täñjirä Anututā mäde ut yämiñkuk. Mäde ut yämiñpän yäniñ kireñjirän guk kenta komepak, edap dapurita orañ yämik täñkuñonik. Ude täñkuño unita profet täño man kudän terak ñode kudän täwani;

Anututā ñode yäyak;

* 7:29: Kis 2:21-22; Kis 18:3-4 * 7:30: Kis 3:1-10 * 7:36: Kis 7:3, 14:21; Nam 14:33 * 7:37: Apos 3:22 * 7:38: Kis 19:3; Lo 5:5, 9:10; Apos 7:53 * 7:39: Nam 14:3 * 7:40: Kis 32:1,23 * 7:41: Kis 32:2-6 * 7:42: Jer 19:13

Isrel ämawebe, in kome kawuki-ken obarj 40 ude itkuŋ-ken u bulimakau ba sipsip däpmanpän gupe iŋkuŋo u näka nämoinik iŋkuŋyäk.

43 *Tänpän yottaba pähap tekpän täŋpani yäpmanŋkaŋ kuŋat täŋkuŋo uwä näkŋopän nämö yäpmanŋ kuŋatkuŋ.*

Nämö, uwä anutu jopi wäpi Molek unitäŋo. Ba wäbätjin Refan unitäŋo guk wärani yäpmanŋ kuŋatkuŋ.

Tänpän u inin oretna yänpän yäwik kuŋat kejima täŋkuŋo unita näk täwat kireŋpewa Babilon kome kukŋi udude pänku api itneŋyäk. Amo 5:25-27

Yottaba tekpän täŋpani täŋo man

44 * Stiventä ude yänpän pen ŋode yäwetgän täŋkuk; Täŋpakan äbekniye oraniye bian, kome kawuki-ken kudupi yottaba tekpän täŋpani yäpmanŋ kuŋatkuŋo uwä Anututä unitäŋo wärani Moses iwonärenkuko udegän täŋpani. Kudupi yottaba u gänaŋ Anututä mani bureni yäwet täŋkukonik. 45 * Eruk mäden oraniye unitäŋo nanakiyetä kudupi yottaba u yäpmanŋkaŋ Josuatä intäjukun täŋ yämiŋirän guŋ äma äbori äbori unitä komeken kuŋkuŋ. Yäpmanŋ kumaŋ kome u ahäŋirä Anututä kome mähem yäwat kireŋirän äbekniye oraniye kome u koreŋpän kudupi yottaba kome ugän täŋpän ukengän it yäpmanŋ äronirä Devit ahäŋkuk. 46 * Täŋpakan Anututä Devitta nadäwän tägagämän kubä täŋkuk. Devit uwä Jekop täŋo Anutu unita yot täga kubä täŋ imikta Anutu-ken yänapik man yänkuk. 47 * Täŋpakan Devittä ini nämö täŋkuk. Nanaki Solomontä yot u täŋkuk.

48 *Upänkaŋ Anutu Ärowani uwä yot äma keritä täŋpani-ken nämö it täyak. Unita profet kubätä bian Anutu meni jinom yäpmanŋpän man ŋode yänkuk;*

49 *Ekänitä ŋode yäyak;*

Kunum u näkŋo maŋirani bägup. Ba kome uwä kuroŋna täŋo yeŋpän irit bägupna.

Unita yot jidewani kubä täŋ namiŋirä api tägawek? Nämö!

50 *Imaka imaka päke ŋo kudup näkŋa ketnatä täŋkuk.*

Ais 66:1,2

51 * Ude yänpän Stiventä ŋode yäwetgän täŋkuk; In gwäkjin täpäni-inik! Bänepjin ba nadäk-nadäkjin uwä guŋ äma udewani yäk. Jukujin pik täŋpän Anutu täŋo man nämö nadäk täkaŋ. Täŋkaŋ äbekjiye orajiyetä bian täŋkuŋo udegän inä Munapik täŋo man wari wari ut täkaŋ yäk. 52 * In täŋo profet biani kubä netä irirän orajiyetä kudän waki nämö täŋ iminŋkuŋ? Nämoinik! Profet biani mäyaptä ŋode yänahäk täŋkuŋ; Äma kädet siwonŋi täkta yäwani api äbek yän yänkuŋ. Yänirä orajiyetä profet u kudup däpmanŋ täŋkuŋonik. Eruk, äma kädet siwonŋi täkta yäwani u bämopjin-ken ahäŋirän intä äma u iwan kerit terak peŋirä kumän-kumän utkuŋ. 53 * Bure, inä Anutu täŋo man kädet, aŋero menitä yäwani u yäpuŋo upänkaŋ nämö iwatkuŋotä apiŋo udegän nämö iwat täkaŋ.

Stiven kumän-kumän utkuŋ

* 7:44: Kis 25:40 * 7:45: Jos 3:14-17; Jos 23:9, 18:1 * 7:46: 2Sml 7:1-16; Sam 132:1-5 * 7:47: 1Kin 6:1 * 7:51: Kis 32:9; Jer 9:26; Ais 63:10 * 7:52: 2Sto 36:16; Mat 23:31 * 7:53: Apos 7:38; Gal 3:19; Hib 2:2

54 * Stiventä man ude yäwerirän kokwawak pähap nadäj iminpäy mäm täjnpäj utnayäj täjkuḡ. 55 * Upäjkaḡ Munapiktä Stiven uwäk täjirän kunum terak doranjpäy Anutu täjō peḡyäjek kudän kaḡkuk. Ba Jesu imaka, Anutu täjō kerī bure kāda wäpi biḡam ikek wädäjirän kaḡkuk. 56 * Ude kaḡpāj yäjkuḡ; Eruk kawut! Nāk kaḡjira kunum aḡeḡirän Äma Bureni-inik uwä Anutu täjō kerī bure kāda wädäjirän kāyat yäk. 57 Stiventä ude yäwänä Juda äma ekäni ekänitā man yäjuruk-uruk pähap yäjnpāj jukuni yäputpāj akuḡ-kireḡpāj bäräjḡḡ pājku Stiven bāyāj inḡitkuḡ. 58 * Bāyāj inḡitpāj yäpmāj pājku yotpārare gägäni-ken kumbän yäjkaḡ mobätā utkuḡ. Täjnpākaḡ äma pengän jop ikḡatkuḡo unitā iniken teki punin nanik yäjopmäḡpāj äma gubanjī kubā wäpi Sol u dubini-ken peḡkuḡ. 59 * Täḡkaḡ mobätā pen ut irirä Stiventä yäjapik man ḡode yäjkuḡ; Ekäni Jesu, gäk mājona yäpmāj yäk. 60 * Ude yäjnpāj gukut imäpmok täjnpāj gera kehäromigän ḡode yäjkuḡ; Ekäni, gäk äma nutkaḡ ḡonitājō momini peḡ yämisi. Ude yäjnpāj kumbuk. Utpewä kumäjirän Soltä bānep tägagämän nadäjkuḡ.

8

Yäput peḡpāj äbot täjnpanita iwan täj yämijkuḡ

1-2 * Täḡkaḡ äma Anutu inḡj orerani ätutä konäm butewaki ärowani täjnpāj Stiven täjō komeḡup äneḡkuḡ. Eruk kadäni ukengän Jerusalem yotpārare-ken nanik äbot täjnpanita yäput peḡpāj iwan täj niminpäy komi yämijkuḡ. Ude täj yämijirä metäjpeḡ kumaḡ Judia komeken ba Samaria komeken kuḡtäḡpā kuḡkuḡ. Kuḡtäḡpā kuḡjirä aposoro-tägän Jerusalem yotpārare ugän itkuḡ. 3 * Täjnpākaḡ Sol uwä ämawebe äbot täjnpanti dāpmājnpāj yäwat kireḡpāj yori gānaḡgän yäwatpāj yepmäḡit yäpmāj äpāmaḡ pājku komi yot gānaḡ yepmak täjkuḡkonik.

Jesu täjō biḡam Samaria kome weḡ patkuk

4 * Täjnpākaḡ ämawebe päke ämetpeḡ uken-uken kuḡtäḡpā kuḡkuḡo unitā kome pājku ittāj kuḡkuḡ-ken Jesu täjō manbiḡam yājahājḡtāj kuḡkuḡ. 5 Täjirä äbot täjnpanti äma kubā wäpi Filipo uwä yotpārare kubā Samaria kome uken pājku Anutu täjō iwoyäwani Kristo unitājō manbiḡam yäwet ahājḡtāj kuḡatkuḡ. 6 Manbiḡam yäwet ahājḡt kudän kudupi täjḡit täḡtāj kuḡarirän ämawebe uken nanik mäyaptä kaḡpāj nadäkinik täjkuḡ. 7 * Täjnpākaḡ Filipo uwä ämawebe mājo wakitā magārani mäyap yäwat kireḡirän mājo kāhän yājpeḡ ämawebe yabä kätäjpeḡ kuk täjkuḡ. Ba ämawebe kwäyähäneḡ täjnpanti ba gurāj tāwani mäyap yäpā tägaḡ yämik täjkuḡ. 8 Ude täj yämijirän Samaria naniktä bānep oretoret terak itkuḡ.

9 Täjnpākaḡ uken nanik äma kubā wäpi Saimon. U täjnpāwak ba kon mebäri mebäri täjnpanti. Epän u täjnpewän bureni ahājirä Samaria ämawebetä kawä inipärik kubā täk täjkuḡonik. Täḡkaḡ Saimon uwä inita nadäwän ärowani täjnpāpāj nāk wäpna biḡam nīkek yāj yäk täjkuḡ. 10 Ude täk täjirän äma ekäni ekäni ba ämawebe jopi kuduptä unitājō man nadäkta gäripi nadäk täjkuḡ. Gäripi nadäjnpāj ḡode yäk täjkuḡonik; Äma ḡonitä Anutu täjō kehäromi

* 7:54: Apos 5:33 * 7:55: Mat 22:44; Apos 2:33-34; Apos 5:31 * 7:56: Kol 3:1 * 7:58: Apos 22:20 * 7:59: Sam 31:5; Luk 23:46 * 7:60: Luk 23:34 * 8:1-2: Apos 7:58, 8:4; Apos 11:19 * 8:3: Apos 9:1,13, 22:4; Apos 26:9-11 * 8:4: Apos 6:5 * 8:7: Mat 10:1; Mak 16:17

tanj pähap yäj imani. U Anutu Kehäromi unitäño äpani yäj yäk täñkuñonik.

¹¹ Täñpäj kadäni käroni ämawebe bämopi-ken kudän udewani täñ yäpmäj äronkuko unita ämawebetä kawä inide kubä täñpöpäj nadäkinik täñ imiñkuñ.

¹² Nadäkinik täñ imiñkuño upäjkañ Filiptä Anutu täño kañiwat epän ba Jesu Kristo täño kehäromi unitäño manbiñam täga yäwerirän äma ba webe bok nadäwä bureni täñpöpäj nadäkinik täñjirä Filiptä ume ärut yämiñkuk.

¹³ Täñpäkaj Saimon imaka, manbiñam bureni nadänpäj nadäkinik täñpäj ume yäpuk. Täñkañ Filip iwarän täñjirän Filiptä kudän kudupi mebäri mebäri kehäromi nitek täñjirän kak täñkuk. Kañpäj nadäwän ärowani täk täñkuk.

¹⁴ Täñpäkaj aposoro Jerusalem itkuño unitä Samaria ämawebetä Anutu täño manbiñam nadänpäj injit-inik täñkuño unitäño manbiñam nadäñkuñ. Eruk nadänpäj Pita kenta Jon yepmañpä yäpmäj uken kuñkumän. ¹⁵ Päjku ahäñpäj Samaria ämawebe nadäkinik täñkuño unita Anututä Kudupi Munapik yäniñ kirewän yäñpäj Anutu-ken yäñpajik man yäñkumän. ¹⁶ Imata, ämawebe u Kudupi Munapik nämo yäpuño unita. Jop, Ekäni Jesuta biñam itneñta ume ärut täñkuñ. ¹⁷ * Eruk aposoro yarä unitä kerä ämawebe gwäki terak peñjirän Anututä Kudupi Munapik kireñ yämiñkuk.

¹⁸ Aposoro yarä unitä kerä ämawebe terak peñjirän Kudupi Munapiktä uwäk täñ yämiñjirän Saimontä yabäñpäj näk udegän kañ täñpa yäñkañ moner yäpmäñkañ äbuk. Äbäñpäj yäwetkuk; ¹⁹ Ek yarä ño näka imaka, kehäromi u namun yäk. Kehäromi u namänkañ näkä ketna äma kubä terak peñjira Kudupi Munapik kañ yäpän yäj yäwetkuk.

²⁰ Yäwänä Pitatä man kehäromi ñode iwetkuk; Wa! Imaka Anututä ironita jop nimani upäj monerpäñ suwayayäj yäyan? Nämoinik! Moner u gäkñakät bok geñi kañ äriwun! yäk. ²¹ * Bänepka Anutu injamiken siwonji nämo pätak. Unita gäk Anutu täño epän nintä täk takamäj ño täkta u gänäñ täga nämo äpmonjen. Nämoinik! ²² Gäk bänepka sukureñpäj nadäk-nadäk waki inñitan ño peñpäj mäde ut imi yäk. Täñkañ Ekäniken gera yäjiri bänepka-ken nadäk waki pätak, momi u käwep peñ gamek yäk. ²³ * Näk ñode gabäñpäj-nadätat; Wakiwakikatä bänepka täñpän wanñkuñ. Waki unitä gäk wakita biñam iwoyäñpäj topmäñpäj gepmäñitkañ itak.

²⁴ Ude yäwänä Saimontä ñode yäñkuk; Wära! Ek Ekäniken gera yäj namiñjirän näka butewaki nadäwän. Täñjirän imaka umuri näkñen api ahäj namek yäj yäkamän u ahäj namektawä yäj yäñkuk. ²⁵ Täñpäkaj aposoro yarä Pita kenta Jon unitä imaka Ekänitä jide täñ yämiñkuko unitäño manbiñam yäwetätäj kuñkumän. Täñkañ äneñi Jerusalem äyäjutpeñ kuñkañä Samaria ämawebe kädet miñin-miñin ittäj kwani u Manbiñam Täga u yähahäñpäj yäwet täñtäj kuñkumän.

Itiopia äma kubä täño manbiñam

²⁶ Eruk, Ekäni täño añero kubätä Filip ahäj imiñpäj iwetkuk; Gäk tuñum täñpeñ iwoni käda ku. Jerusalem kädet peñpäj Gasa yotpärare kädet kañ iwat yäk. Kädet uwä äma nämo irani-ken pätak u nadätan? ²⁷ * Iweränä Filip akumañ kuñkuk. Kuñtängän kädet yäñkuk-ken u Itiopia nanik äma kubä kañ-ahäñkuk. Äma uwä wäpi biñam nitek kubä, ini komeken nanik intäjukun webe wäpi Kadasi unitäño epän äma ärowani kubä. U webe unitäño moner yotta watäni irani. ²⁸ Äma u Jerusalem komeken Anutu iniñoretta äbuko

* 8:17: Apos 19:6 * 8:21: Sam 78:37 * 8:23: Hib 12:15 * 8:27: Ais 56:3-7

äneŋi karis terak kuŋirän. Karis terak maŋitkaŋ manbiŋam profet Aisaiatä kudän täwani u daniŋtäŋ kuŋkuk. ²⁹ Kuŋirän Kudupi Munapiktä Filip ŋode iwetkuk; Gäk äma unitä kuyak-ken dubini-ken ku yäk. ³⁰ Ude iweränä Filip bäräŋeŋ dubini-ken kuŋpäŋ nadäŋkuk; Äma uwä profet Aisaia täŋo manbiŋam u daniŋtäŋ kuŋirän. Nadäŋpäŋ yäŋkuk; Notnapak, gäk manbiŋam danitan unitäŋo mebäri nadätan ba nämo? ³¹ * Yäwänä äma unitä kowata ŋode iwetkuk; Äma kubätä manbiŋam ŋonitäŋo mebäri nämo näweränä näkŋa jide täŋpäŋ mebäri nadäwet? Ude yäŋpäŋ Filip iwetkuk; Gäk äbä näkä itat-ken ŋo maŋirikaŋ bok kuda yäk.

³² Manbiŋam daniŋtäŋ kuŋkuko u man mujipi ŋodepäŋ daniŋtäŋ kuŋkuk;

U sipsip ude, utnayäŋ nadäŋpäŋ yäŋikŋat yäpmäŋ kuŋkuŋ.

Täŋirä kwikinik itpäŋ man kubä nämo yäŋkuk. Ämatä sipsip pujiŋi madänayäŋ täŋirä kwikinik it täkaŋ ude itkuk.

³³ *Täŋpakaŋ wäpi biŋam yäpmäŋ äpäŋpäŋ kudän waki mebäri mebäri jop nadäŋ täŋ imiŋkuŋ.*

U yeri kubä nämo peŋkaŋ kumbuk. Unita unitäŋo biŋam netätä api nadäneŋ? Nämo inik, irit kuŋat-kuŋari kome terak u keräpiŋän däpmäŋ täkŋeŋ imiŋkuŋ. Ais 53:7,8

³⁴ Täŋpäŋ Afrika äma unitä man u daniŋ paotpäŋä eruk Filip iwetkuk; Näweri nadäwa. Profettä netätä yäŋpäŋ man ŋo yäŋkuk? Inita yäŋkuk, ba äma kubäta yäŋkuk? ³⁵ Ude yäwänä Filiptä man daniŋkuko uterak ba man ätu terak Jesu täŋo manbiŋam täga yäŋahäŋpäŋ iwetkuk.

³⁶⁻³⁷ * Yäŋpäŋ-nadäk täŋtäŋ kumaŋ ume kubäken ahäŋkumän. Ahäŋpäŋ äma ekäni unitä yäŋkuk; Nabä! Jesu yäpurärätta ume ŋopäŋ täga ärut naminaŋi nämo? ³⁸ Ude yäŋpäŋ karis iniŋ bitnäŋpewän itkuk. Irirän Filip-kät äma ekäni u äpämaŋ ume gänaŋ äpmoŋkaŋ Filiptä äma ekäni u ärut imiŋkuk. ³⁹ * Ärut imänkaŋ ume gänaŋ naniktä abämaŋ äbä gägäni-ken irirän Ekäni täŋo Munapiktä Filip pit kubägän imagut yäpmäŋ kuŋkuk. Ude täŋirän äma ekäni u Filip äneŋi nämo kaŋkaŋ bänep oretoret pähap terak ini kädet-ken kuŋkuk.

⁴⁰ * Täŋpakaŋ Filip uwä yotpärare kubä wäpi Asdot u ahäŋkaŋ, eruk Jesu täŋo manbiŋam yotpärare kubäkubäken yäŋahäŋtäŋ kumaŋ Sisaria komeken ahäŋkuk.

9

*Ekänitä Sol ahäŋ imiŋkuk
Apos 22:4-16, 26:9-18*

¹ * Kadäni uken Soltä Ekäni täŋo iwaräntäkiye kumäŋ-kumäŋ api tadäpet yäŋ umun man bumta yäwettäŋ kuŋatkuŋ. Täŋpäŋ bämop äma intäjukun täŋpani-ken kuŋkuk. ² Kuŋpäŋ iwetkuk; Gäk Juda äma täŋo käbeyä yot Damaskus kome itkaŋ unitäŋo watä ämata man kudän kaŋ täŋ yämi yäk. Ude täŋiri näk päŋku ämawebe Jesu täŋo kädet iwarani u täga api yepmäŋiret. Yäwänä bämop äma unitä mani buramiŋpäŋ man kudän ŋode täŋpäŋ imiŋkuk; Soltä ämawebe Jesu täŋo kädet iwarani ämawebe ätu yabäŋpäŋä yepmäŋitpäŋ yäŋ-yäkŋat yäpmäŋ Jerusalem komeken api äbek yäk.

* **8:31:** Jon 16:13   * **8:36-37:** Apos 10:47   * **8:39:** 1Kin 18:12   * **8:40:** Apos 21:8   * **9:1:** Apos 8:3

³ Man kudän ude tänpän imänkaŋ Sol Jerusalem penpän Damaskus kuŋkuk. Kuŋtängän Damaskus yotpärare keräp taŋirän uteragän kunum gänaŋ nanik penyänek pähap kubätä Sol uwäk tänkuk. ⁴ Penyänek unitäŋo kehäromitä tänpewän Sol kome terak maŋpatkuk. Ude tänpän äma kubä täŋo man kotäktä ŋode yänirän nadänkuk; Sol! Sol! Gäk imata näk tänpä wakta epäni täyan? ⁵ * Ude yäwänä Soltä yänkuk; Ekäni, gäk netä? Yäwänä unitä yänkuk; Näk Jesu, täppi wawetta epäni täk täyan ubayän yäk. ⁶ Eruk, akuŋkaŋ kumaŋ yotpärare-ken ku yäk. Kuŋiri äma kubätä gabäŋ ahänpän epän man api gäwerek. Gäweränä udegän kaŋ tä yäk.

⁷ Yänirän äma Sol-kät bok kuŋatkuŋo u bärom tänpän man kum kwikinik itkuŋ. Kwikinik itkaŋ äma bureni kubä nämo kaŋkaŋ man kotäk ugänpän nadänkuŋ. ⁸ Tänpän Soltä akuŋpän dapun ijinukko upänkaŋ dapuri bipmäŋ urani pen irirän kerigän injit yäpmän kumaŋ Damaskus yotpärare uken pänku tenkuŋ. ⁹ Tewäkaŋ ume ketem nämo naŋkaŋ dupik ikegän pen irirän kepma yaräkubä ude tärenkuŋ.

¹⁰ Tänpäkaŋ Damaskus kome uken Jesu täŋo iwaräntäki kubä itkuko u wäpi Ananias. Ananias uwä dämpmonken Ekänitä gera terak wäpi yänkuk. Yänirän Ananiastä yänkuk; Ekäni, näk itat ŋo yäk. ¹¹ * Yäwänä Ekänitä ŋode iwetkuk; Gäk akuŋkaŋ kädet kubä wäpi Kädet Siwoŋi yän yäwani u iwat yäpmän ku yäk. Kuŋtängän Judastä yotken ahänpän Tasus nanik äma kubä wäpi Sol unita kaŋ iwet yabä yäk. Äma u yot u gänaŋ itkaŋ Anutu-ken yänapik man yän itak yäk. ¹² Sol u dapuri tumbani itak upänkaŋ dämpmonken ŋode kak; Äma kubä wäpi Ananias unitä Sol dapuri yäpän tägakta yot gänaŋ äronpän keru gupi terak penirän kak yäk. ¹³ * Yäwänä Ananiastä kowata ŋode yänkuk; Ekäni, ude nämo! Äma mäyaptä äma unita man ŋode yänirä nadäk täyat; Äma u imaka wakiwaki Jerusalem komeken ämawebekayeta täŋ yämik tänpäni yäk. ¹⁴ * U bämpo äma intäjukun tänpänitä ämawebe ŋo nanik gäk wäpka terak yengämä pek täkaŋ u yepmäŋitta yänitären iminkuŋ yäk.

¹⁵ * Ude yäwänä Ekänitä ŋode iwetkuk; Gäk ku. Sol uwä näkŋo epän watä ämana ude iwoyänkut yäk. Uwä ämawebe Juda äbotken nanik nämo, ba kome kubäkubä täŋo intäjukun äma, ba Isrel nanik näkŋo manbinam u yänahänpän yäwetta iwoyänkut yäk. ¹⁶ * Tänpän näkŋo wäpnata yänpän komi bäräpi mäyap nadäwayän täyak uwä näkŋa-tägän api iwönärewet yäk.

¹⁷ Ekänitä Ananias ude iweränä kumaŋ Judas täŋo yot gänaŋ äronpän keriyat Sol terak penpän ŋode iwetkuk; Notnapak Sol, Ekäni Jesu, kädet minin ahän gaminukko unitä apiŋo näk pen näwet-pewän gäkken äbätat yäk. Gäk dapun äneŋi ijiwi kuŋirä Kudupi Munapiktä gäk uwäk tawän yänpän näk pen näwet-pewän äbätat yäk. ¹⁸ Ananiastä ude yäwän tärenirän uteragän imaka kubä äwon bumik dapuri tänpipinukko u tären maŋkuk. Maŋirän dapuri ijiwän kuŋkuŋ. Ijiwän kwäpän käron akwänkaŋ pänku Ananiastä Jesu wäpi terak ume ärut iminuk. ¹⁹ Tänpänkaŋ Sol ketem naŋpän kehäromi äneŋi yäpuk.

Solta iwan täŋ iminkuŋ

Ude tänkaŋ Sol Jesu iwarän täwani Damaskus nanik ukät kepma yarägän itkuŋ. ²⁰ Kadäni ugän yäput penpän Juda täŋo käbeyä yot kome uken itkuŋo u gänaŋ äronpän manbinam ŋode yänahäk tänkukonik; Jesu u Anutu täŋo nanaki

* **9:5:** Apos 5:39; 1Ko 15:8 * **9:11:** Apos 21:39, 16:9 * **9:13:** Apos 8:3 * **9:14:** Apos 9:1-2, 21; 1Ko 1:2 * **9:15:** Apos 25:13, 27:24; Rom 1:5 * **9:16:** 2Ko 11:23-28

ubayān yān yāk tānku. ²¹ * Ude yānjirān nadānpān āmawebe pāke unitā kikuṅṅupān yānku; Wa! Āma ḥonitā-gān Jerusalem komeken āmawebe Jesu terak yengāmā pek tākaṅ u tānpān waṅkuṅopān udegān tānpa yānkaṅ ḥo ābuk yāk. U āmawebe yepmānitpān yān-yākiṅat yāpmān bāmop āma intājukun tānpāniken kwa yānkaṅ ābuk. Ude tāk tānkuṅkopān jide tānpān Jesu tāṅo manbiṅam niwetak?

²² * Tānpākaṅ Sol nadāk-nadāk Anutu-ken nanik yāpmānkaṅ Juda āma Damaskus itkuṅo u ḥode yāḥāḥānpān yāwet tānku; Jesuwā āmawebeniye yāmagutta Anututā iwoyānpān teṅkuko ubayān. Tānpān Soltā Jesu tāṅo mebāri u kwawakinik yāḥāḥānjirān Juda āmatā u nadānpān mani wārāmutta tāḅbārāp tānpān nadāwātāk pāḥap tānku.

²³ * Soltā epān u kepma māyap tān yāpmān kuṅjirān eruk, Juda āmatā Sol utta man yānpān-nadāk tānku. ²⁴ Kābop kābop yānpān-nadānjirā utnayān yānkuṅo u Soltā manbiṅam nadānkaṅ kuṅjarirān utnayān yotpārare yewa unitāṅo yāma taṅi taṅiken kepma bipani watāni itkuṅ. ²⁵ * Ude tānjirā bipani kubāken kābop, Sol tāṅo iwarān tāwanitā Sol yānjikṅat yāpmān yotpārare tāṅo yewa kāroṅ uterak āroṅkuṅ. Āroṅpāṅā Sol iwerā yāk taṅi gānaṅ mānjirānkaṅ yāk ikek tewā komen umu āpmonkaṅ ukādagān metāṅpeṅ kuṅku.

²⁶ * Tānpākaṅ Sol kumaṅ pāṅku Jerusalem yotpārare-ken ahānpān Jesu tāṅo ābot tānpāniken yāpurārāyān yānjirān u Jesu tāṅo iwarāntāki kubā yān nadāwā bureni nāmo tānpāpān umuntaṅkuṅ. ²⁷ * Upānkaṅ Banabastā Sol not tāṅ imiṅpān yānjikṅat yāpmān aposoro ābotken kuṅpān Sol tāṅo manbiṅam ḥode yāwetku; Soltā Ekāni kādet miṅin kawānpān man iwetkuko unitāṅo manbiṅam, ba Soltā Damaskus yotpārare-ken Jesu tāṅo manbiṅam kehāromigān yāḥāḥānkuko unitāṅo manbiṅam yāwetku. Tānjirān āma kubātā nāmo inin bitnānku.

²⁸ Ude tānpānkaṅ Sol uwā Jerusalem komeken penta itkuṅ. Tānpākaṅ Ekāni tāṅo manbiṅam umunkāt nāmo, gwāk pimiṅpān yāḥāḥāntān kuṅatku. ²⁹ Tānpān kadāni kadāni Soltā Juda āma Grik mangān nadāwani-kāt Jesu tāṅo manbiṅam yānpān-nadāk tāk tānkuṅo upānkaṅ āma u Sol utnayān kādetta wāyākṅek tānkuṅonik. ³⁰ * Ude tānjirā noriyetā nadānpān Sol yānjikṅat yāpmān Sisaria komeken āpmonkuṅ. Tānpān Sisaria kome unitā tewā yāpmān kumaṅ pānku Tasus kome ahānku.

³¹ Tānpākaṅ kome uken-uken, Judia, Galili ba Samaria nanik ābot tānpāni sākgāmān, kwini terak itkuṅ. Āma kubātā waki nāmo tān yāmiṅku. Tānpākaṅ kādet siwoṅi terak Ekāni gāmori-ken kuṅjarirā Kudupi Munapiktā bānepi tāṅpidām tānpān tān-kehāromtaṅ yāmiṅjirān āmawebe kodaki māyaptā Jesu tāṅo ābot tānpāni yāpurārātkuṅ.

Pitatā kāyām ikek kubā yāpān tāgaṅku

³² Pitatā komeni komeni kuṅatkā yotpārare kubā wāpi Lida ahānpān Anutu tāṅo kudupi āmawebe uken irani ahān yāmānkaṅ penta itkuṅ. ³³ Tānpān uken āma kubā wāpi Enas ahān imiṅku. Āma uwā tāṅgurān takinik tānpān it yāpmān ābānjirān obaṅ 8 ude tāreṅku. ³⁴ Āma u parirān Pitatā kaṅpān iwetku; Enas, Jesu Kristotā gepmanpān tāgatan unita akuṅkaṅ tek

* 9:21: Apos 8:3 * 9:22: Apos 17:3; Apos 18:5,28 * 9:23: Apos 23:12 * 9:25: 2Ko 11:32-33

* 9:26: Gal 1:17-19 * 9:27: Apos 9:4,20; 1Ko 9:1, 15:8 * 9:30: Apos 11:25; Gal 1:21

ämetpäranika yäpi tågawut yäk. Pitatä ude iwerirän uterakgän akunjuk.
³⁵ Ude täñkañ kuñjarirän Lida kome mähem ba Saron komeken nanik kuduptä kanpän bänepi sukurenpän Ekänita biñam täñkuñ.

Kumbani kubä kodak täñjuk

³⁶ Kadäni uken Jopa yotpärare-ken äbot täñpani webe kubä wäpi Tabita. (Tabita u Grik man terak Dokas, ninin man terak ipmoñ.) Webe unitä kadäni kadäni kädet tägatäga täñpän ämawebe jäwäri täñkentän yämik täñjukonik.
³⁷ Täñpakan Pita Lida komeken irirän Tabita uwä käyäm täñpän kumbuk. Kumäñirän komegup ume ärut iminpän yot gänañ täñkireki kubäken yäpmän päro penkuñ. ³⁸ Täñpakan Lida yotpärare u Jopa yotpärare dubini-ken itkuko unita Jopa nanik äbot täñpanitä Pita Lida komeken itak yän nadänpän äma yarä yäwerä kumañ päñku Pitaken ahäñpän butewaki terak ñode iwetkumän; Nintä komeken bäräñeñ kuna yäñpän gämagutdayän äbäkamak yäk. ³⁹ Yäwänä Pitatä nadän yäminpän tuñum täñpänkan penta kuñkuñ. Kumañ päñku Lida yotpärare ahäñpän kumbani patkuk-ken u yänikñat yäpmän äronkuñ. Äronirä webe kajat-kajat kome uken nanik kuduptagan äbä Pita itgwäñpän konäm butewaki täñit, Tabita kodak itkan tek mebäri mebäri bipmän yämik täñkuko u iwönärenit täñkuñ. ⁴⁰ * Täñirä Pitatä pen yäwet-pewän yäman kuñ moreñirä gukut imäpmok täñpän yäñapik man yänjuk. Yäñapik man yäwän tärewäpän äyänutpän Tabita kanpän yänjuk; Tabita, gäk aku! Yäwänä dapun ijiwän kwäpän Pita kanpänä akun mañit itkuk. ⁴¹ Aku mañirirän Pitatä kerigän injitpän iwerän äku karon itkuk. Täñpänkan Anutu täño ämawebe-kät webe kajat-kajat yäñpewän ärowakan Tabita akutak ño kawut yän yäwetkuk. ⁴² Ude täñirän unitäño manbiñam Jopa yotpärare ahän parirän ämawebe mäyaptä Ekänita nadäkinik täñ iminkuñ. ⁴³ * Täñpakan Pita uwä äma kubä tom gupipän imaka imaka täk täñpani wäpi Saimon unitä yotken kadäni karoni bumik it täñkumänonik.

10

Anutu täño anjerotä Konilias man iwetkuk

¹ * Äma kubä wäpi Konilias. Konilias uwä Sisaria yotpärare uken itkan Rom täño komi äma äbot kubä 100 ude unitäño intäjukun äma it täñjukonik. Komi äma äbot u wäpi Itali Äbot yän yäwerani. ² Konilias uwä guñ äbotken nanik upänkan ini ba ämawebe ukät irani unitä Juda nanik täño Anututa nadäkinik täñ iminpän ininoret täñkuñonik. Täñpän Konilias uwä monenji Juda äma jäwäri täñkentän yämik täñjukonik. Täñkan kadäni kadäni Anutu-ken yäñapik man yäk täñjukonik. ³ * Eruk kepma kubä 3'kiron bipäda täñirän yori gänañ itkan jop dupinkan Anutu täño anjero kubätä ahän iminirän kwawakinik kanjuk. Täñpän anjero unitä iwetkuk; Konilias! ⁴ Yäwänä Koniliastä kanpän bumta umuntañpän iwetkuk; Ekäni, jide?

Yäwänä anjerotä iwetkuk; Anututä gäkño yäñapik manka nadäk täyak. Ba gäk monen tuñumka äma jäwärita yäminjiri gabäk täyak. Ude täñjiri gabänpän kädet unita gäripi nadän gamik täyak yäk. ⁵ Unita apiño ämakaye yepmañpi Jopa komeken kut. Kuñkan äma kubä wäpi Saimon, wäpi kubä Pita u imagut yäpmän äbut yäk. ⁶ * Saimon uwä äma kubä wäpi Saimongän, imaka

* **9:40:** Mak 5:40-41   * **9:43:** Apos 10:6   * **10:1:** Mat 8:5; Apos 27:1,3   * **10:3:** Apos 3:1

* **10:6:** Apos 9:43

imaka tom gupipäj täjpani unitä yotken itak yäk. Tähani u gwägu pähap dubini-ken itak yäj iwetkuk. ⁷ Ude iwerän tärewäpäj aņero Konilias teņpen kuņjuk. Kuņjirän Koniliastä watä ämani yaräkät komi ämani kubä yäjpewän äbuņ. (Komi äma u Anututa nadäkinik täjppäj Konilias-kät bok irani.) ⁸ Eruk äma yaräkubä u äbäjirä Koniliastä imaka ahäj imiņkuko u kudup yäwerän nadäņkuņ. Nadäņ morewäkaņ peņ yäwet-pewän Jopa komeken kuņkuņ.

Pitatä däjmonken imaka kubä kaņjuk

⁹ Kuņtängän kome bipänä kädet miņin patkuņ. Patkuņo yäjewänä äneņi akumaj kuņkuņ. Kuņtängän kepma bämop täjirän Jopa kome keräp taņkuņ. Täjppäkaņ Pitatä yot itkuko uwä itpäj-nadäk bägup punin unu täjpani unita Anutu-ken yäjapiwa yäjkaņ unu äroņkuk. ¹⁰ Äro irirän nakta iwäkaņ ketemta yäjjuk. Yäwänä ketem api ijinirä jop dupiņkaņ däjmonken ŋode kaņjuk; ¹¹ * Kunum aņejirän imaka kubä äpuk. Äpuko uwä tek taņi käwuri käwuri yentä topmäjppäj pewä yäpmäj kome terak äpäjirän kaņjuk. ¹² Täjppäj tek u gänaņ tom mebäri mebäri ba gämok, damaņ ba barak mebäri mebäritä irirä yabäjjuk. ¹³ Pitatä ude yabäj yawat ittängän man kotäk kubä ŋode nadäņkuk; Pita, gäk aku tom uwä däjpmäjpäņ naņ!

¹⁴ * Yäjirän Pitatä yäjjuk; Ekäni, u nämoinik näjpayäj! Tom u nintäņo бага mantä nämo nakta yäjiwärani yäk. Ämatä u naņpäj bänepi täjppä waneņ. Gäk mebärina nadätan, tom udewani kubä nämoinik nak täyat yäk. ¹⁵ * Ude yäwänä man kotäk u äneņi kubäkät ŋode yäjjuk; Ude nämo! Imaka Anututä u täga yäj yäwani u gäkä waki yäj täga nämo yäwen yäk. ¹⁶ Täjppäkaņ imaka ahäj imiņkuko u kadäni yaräkubä ude äroņkaņ äpäk täjjuk. Kadäni yaräkubä ude kaņpäj nadäwänkaņ äneņi wädäj yäpmäj kunum gänaņ äroņkuk.

¹⁷⁻¹⁸ Kunum gänaņ äroņjirän Pitatä imaka kaņkuko unitäņo mebärita nadäwätäk pähap täjjuk. Nadäwätäk täj irirän äma yaräkubä Koniliastä peņ yäwet-pewän äbuņo u Saimontä yotken ahäjppäj yäman umu itkaņ gera terak ŋode yäjkuņ; Ai, Saimon wäpi kubä Pita, yot ŋo itak?

¹⁹ * Täjppäkaņ Pitawä yot medäj terak unu imaka kudupi kaņkuko unita pen nadäwätäk täj irirän Munapiktä iwetkuk; Nadätan? Yäman umu äma yaräkubä gäka wäyäkņejtäj äbäkaņ yäk. ²⁰ Äma uwä näkņa yäwetpewa äbäkaņ unita nadäwätäk nämo täjpen. Äpmonņpikaņ bätakigän penta kut yäk. ²¹ Munapiktä ude iweränä Pita yäman umu äpmonņpäņ äma yaräkubä u yäwetkuk; Äma wäyäkņejtäj äbäkaņ uwä näk ŋo. E, ŋo ima mebärita äbäkaņ? ²² * Yäwänä iwetkuņ; Komi äma täņo intäjukun äma wäpi Koniliastä yäjpewän äbäkamäj yäk. Konilias uwä äma siwoņi. U Anutu iniņ orerirän Juda ämawebe kuduptagäntä äma unita oraņ imik täkaņ yäk. Täjppäj Anutu täņo kudupi aņero kubätä ahäj imiņpäj Konilias ŋode iwetkuk; Gäk äma kubä wäpi Pita imagut yäpmäj kuņpäj gäkņa yotken teņiri man nadätak u yäjirän kaņ nadä yäj iwetkuk. ²³ * Ude yäjirä Pitatä yämagut päņku ini yotken yepmaņpän patkuņ.

Eruk, patkuņo yäjewänä akuņpäj Pita tuņum täjppänkaņ äma yaräkubä ukät Jopa komeken nanik äbot täjpani äma ätu ukät penta kuņkuņ. ²⁴ Kuņtäko bipänä kädet miņin patkuņ. Patkuņo yäjewänkaņ äneņi yäput peņpäj kuņkä

* **10:11:** Apos 11:5-17 * **10:14:** Wkp 11:1-47; Ese 4:14 * **10:15:** Mak 7:15,19 * **10:19:** Apos 11:12, 13:2 * **10:22:** Apos 10:1-2 * **10:23:** Apos 10:45, 11:12

Koniliastä yotpärare-ken Sisaria ahänkuḡ. Uken Koniliastä iniken mähemiye ba noriye gägäni ätu yänpewän päbä kubä-kengän itsämänjirä päḡku ahän yämiḡkuḡ. ²⁵ Ahän yämiḡpän yot gänaḡ ärowayän täḡjirän kaḡpänä Koniliastä Pita gämori-ken gukut imäpmok täḡpän ininḡ orerayän täḡkuk. ²⁶ * Ude täḡjirän kaḡpän Pitatä iwetkuk; Ai! Ude imata täyan? Aku! Näk Anutu nämo, näk äma, gäk udewanigän yäk. ²⁷ Man ude näwetgäwet täḡtänḡ yot gänaḡ äronpän Pitatä ämawebe yot gänaḡ tokḡek irirä yabänkuk. ²⁸ Yabänpän yäwetkuk; Juda äma nintäḡo mebärinin ḡode käwep nadäk täkaḡ; Ninä, äma guḡ äbotken nanik in udewani kubäkät itpän yänpän-nadäk täga tänaḡi nämo. Kädet udetä yäjiwäranı yän nadäk täkamänḡ. Täḡ, Anututä däpmonken kudän ḡode näwetpän näwoḡärenkuk; Näk äma kubäta nadäwa jiraḡ täga nämo täḡpek, ba äma kubäta ḡode täga nämo nadäwet; U ninkät nanik nämo unita ukät itpän yänpän-nadäk tänaḡi nämo. ²⁹ Anututä ude näwoḡärenkuko unita ḡo äbäka nämo bitnäḡkut. E, in äma mebärita yänpewä äbätat?

³⁰ * Yäwänä Koniliastä ḡode iwetkuk; Kepma 4 gumonita bipäda 3'kirok itkamänḡ ḡodegän täḡjirän, näk yot gänaḡ itkaḡ Anutu-ken yänpik man yän itkut. Pengän, äma kubä tek paki-inik ägo wabiḡirä inamna-ken ahänkuk. ³¹ Ahän namiḡpän yänkuk; Konilias, Anututä gäkḡo yänpik man nadäk täyak yäk. Ba gäk monenḡ tuḡumka äma jäwärita yämiḡjiri gabäk täyak yäk. Ude täḡjiri gabänpän kädet unita gäripi nadän gamik täyak yäk. ³² Unita apiḡo ämakaye yepmaḡpi Jopa komeken kut yäk. Kuḡkaḡ äma kubä wäpi Saimon, wäpi kubä Pita imagut yäpmänḡ äbut yäk. Saimon uwä äma kubä wäpi Saimongän, imaka imaka tom gupipän täḡpani unitä yotken itak yäk. Tähani u gwägu pähap dubini-ken itak yäk. ³³ Äma unitä ude näwerirän eruk, bäränenḡ gäk gämagutta äma ätu peḡ yäwetpewa kuḡkuḡ. Täḡpakaḡ gäk ḡo äbäka nämo bitnäḡkuno unita bänep täga nadän gamitat yäk. Eruk, man kuduptagän Ekänitä nin niwetta gäwetkuko u niweri nadäkta, Ekäni inamiken kwawak itkamänḡ ḡo yäk.

Pitatä Jesu täḡo manbiḡam yänahänkuk

³⁴⁻³⁵ * * Täḡpän Pitatä man ḡode yäput peḡpän yänkuk; Eruk, apiḡogän bureniḡän ḡode nadätat; Anututä ämawebe uken-uken nanikta nadänjirän uterakḡän täk täyak yäk. U gupninta nadänjirän ärowani äpani nämo täk täyak. Nämo inik, äma Anutu ininḡ oretpän kädet siwonḡi iwat täkaḡ uwä Anututä not täḡ yämik täyak. ³⁶ * E, Anututä Isrel äma äbotken man bureni pewän ahänkuko unitäḡo manbiḡam in nadäk täkaḡ. Manbiḡam Täga uwä ḡode; Jesu Kristo tewän äpä man tägagämän, Anutu-kät bänep kubägän täktäk täḡo man u niwetpän niwoḡäreḡ täḡkuk. Jesu Kristo u ämawebe kuduptagäntä Ekäni it yämik täyak.

³⁷ * Täḡpakaḡ Galili ba Judia komeken imaka ahänkuko unitäḡo manbiḡam in nadäkaḡ. Jontä ämawebe ume ärutärut man yänahänpän yäwet täḡkuko u mädeni-ken Jesu Nasaret komeken naniktä Galili komeken epäni yäput peḡkuk. ³⁸ * Anututä kehäromi ba Munapik kireḡ imiḡjirän äyänutpän äyänutpän ämawebe iron täḡ yämiḡtän kuḡatkuk. Täḡpän Anututä itkentän imiḡjirän äma Satantä täḡpawak täḡ yämani u kuduptagän yäpän tägawäpän yepmak täḡkukonik. ³⁹ Täḡjirän Jerusalem yotpärare-ken ba Juda kome pähap

* **10:26:** Apos 14:13-15; Rev 19:10   * **10:30:** Apos 3:1, 1:10   * **10:34-35:** 1Sml 16:7; Rom 2:11;

Gal 2:6   * **10:34-35:** Jon 9:31   * **10:36:** Sam 107:20; Ais 52:7; Rev 17:14   * **10:37:** Mat 4:12-17

* **10:38:** Mat 3:16; Luk 4:17-20

äyäjutpäṅ äyäjutpäṅ imaka imaka yäṅpäṅ-täk täṅkuko u kaṅpäṅ nadäk täṅ moreṅkumäṅ.

Täṅtäṅ kuṅtäyön päya kwakäp terak utpewä kumbuk. ⁴⁰ * Utpewä kumbuko upäṅkaṅ kepma yarä täreṅjirän kepma kubäta Anututä Jesu kumbani-ken nanik yäpmäṅ akuṅkuk. Yäpmäṅ päṅaku teṅpäṅ äneṅi kwawak pewän ahäṅkuk yäk. ⁴¹ * Täṅpākaṅ ämawebe kudupken nämo ahäṅ yämik täṅkuk. Nämo, mani biṅam yäṅahäkta intäjukun iwoyäṅpäṅ nipmaṅpani nin-kengän ahäṅ nimik täṅkuk yäk. Täṅjirän kumbani-ken naniktä akwänkaṅ ninä ukät ketem bok naṅpäṅ yäṅpäṅ-nadäk täk täṅkumäṅonik. ⁴² * Täṅpākaṅ ämawebe wäpi biṅam yäṅahäṅpäṅ yäwetta ṅode niwetkuk; Anututä äma kubä, äma kumbani ba äma kodak irani manken yäpmäṅ danikta iwoyäṅkuko u näk yäṅ niwetkuk. ⁴³ * In nadäkaṅ? Ämawebe netä unitä Jesuta nadäkinik täṅpeṅ kuṅatnayäṅ täkaṅ uwä momini täga api ärut yämek. Burenä, Anututä Jesu wäpi terak wakini api peṅ yämek, profet kuduptä yäṅahäṅkuṅo ude.

Guṅ äbot ätutä Munapik yäpuṅ

⁴⁴ * Pitatä man ude peṅ yäṅ irirän Kudupi Munapiktä ämawebe mani nadäṅ itkuṅo uterak äpuk. ⁴⁵⁻⁴⁶ * Äpäṅjirän ämawebe guṅ äbotken nanik u man kotäk kudupi kudupi terak Anutu bumta iniṅ oretkuṅ. Ude täṅjirä yabäṅpäṅ äma Juda äbotken nanik Jesuta nadäkinik täṅpani Pitakatä penta äbuṅo u nadäwätäk täṅpäṅ kerä inpäṅ yäṅkuṅ; U kawut! yäk. Anututä bäneṅ ironi terak Munapik guṅ ämawebe ṅonita kireṅ yämik yäk. Apiṅo kaṅpäṅ nadäkamäṅ, Munapik u Juda äma ṅintagän nämo yäk. ⁴⁷ * Ude yäṅjirä Pitatä yäṅkuk; Äbot ṅo, nintä yäpumaṅo udegän, Munapik yäpmäṅkaṅ. Unita äbot ṅo ume ärut yämikta netätä täga ninṅ bitnäwek? Nämo inik! ⁴⁸ * Ude yäwänkaṅ ämawebe u Jesu Kristo wäpi terak ärut yämiṅkuṅ. Ärut yämäkaṅ ämawebe unitä Pita iwetkuṅ; Ninkät ätu it nipmaṅkaṅ kaṅ ku yäṅ iweräwä udegän täṅkuk.

11

Pitatä iniken mebarini yäṅahäṅkuk

¹ Täṅpäṅ aposoro-kät äbot täṅpani ämawebe-kät Judia komeken iranitä manbiṅam ṅode nadäṅkuṅ; Ämawebe guṅ äbotken naniktä Anutu täṅo man nadäṅpäṅ bänepi-ken iyap taṅkuṅ yäṅ nadäṅkuṅ. ²⁻³ * Ude nadäṅkuṅo unita Pitatä Jerusalem yotpärare äyäjutpeṅ äroṅjirän Juda nanik äbot täṅpani äma ätutä nadäwä nämo tärewäpäṅ man taṅi ṅode iwetkuṅ; Gäk imata Moses täṅo бага man irepmiṅpäṅ äma gupi moräk nämo madäwani, guṅ äbotken nanik unitäṅo yot gänaṅ äroṅkun? Ba imata äma udewani-kät ketem bok naṅkuṅ? U siwoṅi nämo! ⁴ Yäwäwä Pitatä imaka ahäṅkuko unitäṅo manbiṅam mebari-ken umunitä yäṅ yäpmäṅ kuṅtäṅgän ṅode yäwetkuk; ⁵ * Näk Jopa yotpärare-ken yäṅapik man yäṅ yäpmäṅ kuṅjira Ekänitä nadäk-nadäkna-ken pewän ahäṅjirä ṅode kaṅkut yäk. Kunum äneṅjirän imaka kubä äpuk yäk. Äpuko uwä tek taṅi, käwuri käwuri yentä topmäṅpäṅ pewä yäpmäṅ kome terak dubina-ken äpäṅjirän kaṅkut. ⁶ Äpäṅjirän ket täṅpäṅ yabäṅkut; Tek u gänaṅ tom mebari

* **10:40:** 1Ko 15:4-7 * **10:41:** Jon 14:19,22-24; Jon 15:27; Apos 1:8; Luk 24:42-43 * **10:42:** Apos 17:31; 2Ti 4:1; 1Pi 4:5 * **10:43:** Ais 33:24; Ais 53:5-6; Jer 31:34; Dan 9:24 * **10:44:** Apos 11:15, 15:8 * **10:45-46:** Apos 2:4, 19:6 * **10:47:** Apos 8:36 * **10:48:** Apos 2:38 * **11:2-3:** Apos 10:28; Gal 2:12 * **11:5:** Apos 10:9-48

mebäri taŋi täpuri, ba gämok ba barak mebari mebaritä irirä. ⁷ Ude yabän yawat itkaŋ man kotäk kubä ŋode nadäŋkut; Pita, gäk aku tom uwä däpmanpän naŋ!

⁸ Man ude nadäŋpän ŋode yänkut; Ekäni, u nämoinik näŋpayän. Tom u waki, nakta yäjiwäran. Ämatä u naŋpän bänepi täppä waneŋ. Tom udewani kubä nämoinik nak täyat yän iwetkuk. ⁹ Ude yäwawä man kotäk kunum gänaŋ nanik u äneŋi kubäkät ŋode yänkuk; Ude nämö yäk. Imaka Anututä u täga yän yäwani u gäkä waki yän täga nämö yäwen yäk. ¹⁰ Täppäkaŋ imaka ahänŋ namiŋkuko u kadäni yaräkubä ude äronkaŋ äpäk täŋkuk. Kadäni yaräkubä u kaŋpän nadäwakaŋ äneŋi wädän yäpman kunum gänaŋ äronkuk.

¹¹ Eruk, imaka u paorirän uterakgän Sisaria komeken nanik äma yaräkubä näk nämagutta yot itkut-ken ugän ahänkuŋ. ¹² * Ahänjirä Munapiktä ŋode näwetkuk; Gäk ukät kuŋkaŋ nadäwätäk terak nämö kwen yän näwetkuk. Ude näwerirän notniye 6 ŋo näkkät bok Koniliastä yotken kuŋkumän. Kumaŋ päŋku Koniliastä yot gänaŋ äronjitra ŋode niwetkuk; ¹³ Näkä yot gänaŋ aŋero kubätä ahänŋ namiŋpän ŋode näwetkuk; Gäk Jopa yotpärare-ken watä ämakaye ätu yäniŋ kireŋpewi päŋku Saimon wäpi kubä Pita yänjikaŋ yäpman kaŋ äbut. ¹⁴ * Äma unitä man täwerirän ket nadäŋpän Ekänita biŋam kaŋ täŋput, gäkŋa ba ämawebe gäkkät irani u kudup yäk. Aŋerotä man ude iwetkuk. ¹⁵ * Eruk, näk Anutu täŋo manbiŋam yäwet irira bian Munapiktä ninken äpuko udegän ämawebe uterak äronkuk. ¹⁶ * Täŋjirän näkä u kaŋpän Ekänitä man ŋode yänkuko u juku piŋkut; Jontä umegän ärut tamiŋkuk. Upänkaŋ inä Munapikpän api uwäktän tamet yän yänkuk. ¹⁷ Täŋpäkaŋ ninä Ekäni Jesu Kristo nadäkinik täŋ imiŋjitra iron pähap täŋ nimiŋkuko udegän Konilias-kät äboriyeta täŋ yämiŋjirän näk ŋodewanitä imata Anutu iniŋ bitnäwam?

¹⁸ * Pitatä manbiŋam ude yäwerän nadäŋpän bänepi kwitawäpän Anutu iniŋ oretpän ŋode yänkuŋ; Wäral yäk. Anutuwä guŋ äbottä bänepi sukurenpän irit kehäromita biŋam täkta yänjäreŋ yämik täyak yän yänkuŋ.

Jesu täŋo manbiŋam Antiok ahän patkuk

¹⁹ * Täppäkaŋ Stiven kumän-kumän utkuŋo uterak äma ätutä äbot täŋpani mäyap däpman yawat kireŋjirä Juda kome peŋpän Ponika ba Saiprus ba Antiok komeken kuŋtäŋpä kuŋkuŋ. Kuŋtäŋpä kuŋkuŋo uwä Ekäni täŋo manbiŋam Juda ämawebegän yänahänpän yäwettän kuŋkuŋ. Äma ätu nämö yäwet täŋkuŋonik. ²⁰ Upänkaŋ nadäkinik täŋpani ätu Saiprus Sairini komeken naniktä Antiok yotpärare-ken kuŋkaŋ Griks man yäwani ämawebe, guŋ äbotken nanik ukät yänpän-nadäk täŋpän Ekäni Jesu Kristo täŋo manbiŋam yänahänpän yäwetkuŋ. ²¹ * Ude täŋjirä Ekänitä kehäromi yämiŋjirän yäwerä guŋ äbotken nanik ämawebe u nadäŋpän mäyaptä bänepi sukurenpän Ekänita biŋam täŋkuŋ. ²² * Täppäkaŋ unitäŋo manbiŋam nadäŋpän äbot täŋpani Jerusalem itkuŋo unitä Banabas peŋ iwet-pewä Antiok kuŋkuk.

²³ * Päŋku Antiok ahänpän Anutu täŋo iron u kaŋpän oretoret pähap täŋpän bänepi täŋpidäm taŋ yämiŋpän ŋode yäwetkuk; Bänepjintä Ekäni kwasikotpän iŋit-inik täŋpän kaŋ irut yän yäwetkuk. ²⁴ * Banabas uwä äma tägagämän

* **11:12:** Apos 10:23,45 * **11:14:** Apos 16:31 * **11:15:** Apos 2:4 * **11:16:** Apos 1:5 * **11:18:** Apos 13:48, 14:27 * **11:19:** Apos 8:1-4 * **11:21:** Apos 2:41 * **11:22:** Apos 4:36 * **11:23:** Apos 13:43 * **11:24:** Apos 2:41, 6:5

kubä. Bänepi-ken Kudupi Munapik ba nadäkiniki kehäromi nikek. Täjpäkan yotpärare uken äma mäyap-inik Ekänita biñam täñkuñ.

²⁵ * Eruk ätu nanak itpäñä Banabastä Sol kañ-ahäwa yänkañ Tasus yotpärare-ken kuñkuk. ²⁶ * Päñku kañ-ahäñpäñ imaguränkañ Antiok äbumän. Äbäñpäñ äbot täñpani bämopi-ken obañ kubä ude itkañ äma bumta Ekäni täño manbiñam yäwetpäñ yäwoñärekk täñkumän. Antiok uken ämatä Jesu täño äbot täñpanita wäpi Kristen* yän mämäram yäwetkuñ.

Äbot täñpanitä täñkentäk monerj pewä kuñkuñ

²⁷ * Kadäni uken profet äma ätu Jerusalem naniktä Antiok kuñkuñ. ²⁸ * Profet kuñkuño uken nanik kubä wäpi Agabas, uwä Munapiktä peñ iwerirän komeni komeni nak jop irit ahäwayän täñkuko unita jukuman yänkuk. (Nak jop irit uwa äma wäpi Klodiustä Rom täño intäjukun äma irirän bureni ahäñkuk.) ²⁹ Nakta jop iritta yänjirän nadänkañ äbot täñpani kubäkubätä monerj pat yämiñkuko udegän yäpmän daniñpäñ Judia komeken noriye ketemta jop itkuño unita pewä kukta yäntäreñkuñ. ³⁰ * Yäntäreñpäñ monerj peñkuño u Banabas kenta Solta yämakan yäpmän päñku äbot täñpani Judia komeken irani unitäño watä äma unita yämiñkumän.

12

Herottä äbot täñpanita iwan täñ yämiñkuk

¹ Kadäni uken Herot Judia kome täño intäjukun äma ude itkañ äbot täñpani ätu komi yäma yänkañ yepmäñit päñku komi yot gänañ yepmäñkuk. ² Uwä ñode; Unitä yäwänkan Jems, Jon täño noripak päiptä madäñpewä kumbuk. ³ * Ude täñjära Juda ämawebetä kädet Herottä täñkuko unita gäripi nadäwäpäñ Pita imaka, komi yotken tewa yänkañ yäwänpäñ injtkuñ. Uwä Juda täño orekirit kadäni kubä wäpi Käräga yiskät nämo awähurani orekirit kadäni bämopi-ken täñkuk.

⁴ Eruk, Pita injitpäñ komi yotken tenpäñ komi äma 16 ude yäwerän watä it täñkuñonik. Täñpäkan Herottä ñode nadänjuk; Ittäyon Pasova orekirit kadäni täreñjirän ämawebe inamiken manken api tewet yän nadänjuk. ⁵ * Ude nadänjukuko unita Pita komi yot-kengän irirän komi ämatä watäni itkuñ. Täñpäkan äbot täñpani ämawebetäwä Pita täñkentäñ imikta Anutu-ken wari wari yänapik man yäk täñkuñonik.

Añero kubätä Pita täñkentäñ imiñkuk

⁶ * Eruk, Herottä kadäni Pita manken tekta yänkuko u keräp täñkuk. Kwep yän yänkañ bipani Pita komi yot gänañ yen kehäromitä kerä kuroñi topmäñpäñ tewä komi äma yarä bämopi-ken dämpmon pat itkuk. Täñpäkan komi äma ätu komi yot täño yämabam unita watäni itkuñ. ⁷ Täñjirän pit kubägän Ekäni täño añero kubätä komi yot gänañ ugän ahäñkuk. Ahäñjirän penjäñekitä komi yot gänañ u peñjäñepän patkuk. Täñpäñ añero unitä Pita injit täppewän akwänpäñ iwetkuk; Gäk bäräñeñ aku! yäk. Ude yänjirän yen kehäromi yarä Pita kerä kuroñi topuño u pitpäñ mañkumän. ⁸ Täñjirän añerotä Pita iwetkuk; Päñaku tek täñpäñ kuroñka ärärani tä yäk. Ude yäwänä Pita udegän täñkuk.

* **11:25:** Apos 9:30 * **11:26:** 1Pi 4:16 * **11:26:** Kristen täño mebari uwä Kristo täño tawanken nanik * **11:27:** Apos 13:1, 15:32 * **11:28:** Apos 21:10 * **11:30:** Apos 12:25 * **12:3:** Apos 4:3 * **12:5:** Jem 5:16 * **12:6:** Apos 5:23

Tänpänä aņerotä yänkuk; Mänit tekka u tänpän näk näwat yäk. ⁹ Ude yänpeņ kuņjirän Pita komi yot u peņpeņ iwatkuk. Aņerotä bureni ude täņkentän namitak yän nämo nadänkuk, dāpmonken käwep täyat yän nadänkukopän bureni ahän iminjkuk. ¹⁰ * Eruk kumaņ päņku komi äma äbot yarä watä itkuņo u äbot kubä yärepmiņpäņ äneņi äbot kubä yärepmiņpeņ kuņjirän komi yot täņo yäma taņi dätpäņ äpamaņ yotpärare-ken kwani u ini dätukuk. Därirän yarä u äpamaņ yäman umu kuņkumän. Kuņtängän kädet miņjin aņerotä Pita pit kubägän teņpeņ kuņkuk.

¹¹ Täņjirän eruk Pita uken nadāwän tumbuņ. Tänpän yänkuk; Eruk, bureniğän nadätat yäk. Ekänitä aņeroni kubä iwet-pewän äbä näk Herot keriken nanik ba Juda ämawebe täņo kokwawak keriken nanikpäņ nämagutak yäk. ¹² * Ude nadänkaņ kumaņ päņku Jon wäpi kubä Mak unitäņo miņi wäpi Maria unitä yotken ahänjkuk. Ämawebe mäyap webe unitä yotken käbeyä tänpän Anutu-ken yänpik man yän itkuņ. ¹³ Ude yän irirä Pitatä päņku yäma-ken umu kwäpkwäp yäputkuk. Ude tänpänä epän watä webe kubä wäpi Roda unitä yäma dārayän kuņkuk. ¹⁴ Kuņpäņ Pita täņo kotäk nadänpäņ bānepi-ken oretoret pähap nadänpäņ yäma nämo dätukuk. Nämo, äneņi äyāņutpeņ yot gānaņ unu kuņpäņ ämawebe päke u yāwetkuk; Pita äbäko yäma-ken itak yäk. ¹⁵ * Ude yāwänä iwetkuņ; Täņguņ taņpäņ ba yāyan yäk. Ude yāwäkaņ ehuranigän yänkuk; Nāmo! Bureni yāyat! Pita yāman umu itak yäk. Yāwänä yänkuņ; Ude nämo, Pita täņo aņeronitä käwep itak yäk.

¹⁶ Ude yän irirä Pita yäma-ken kwäpkwäp pen yāpuritkuk. Täņjirän eruk päņku yäma dätpäņ Pita ini kaņpäņ kikuņtupän yänpäņ-nadäk täņ irirä Pitatä yäniņ bitnäpän ketwära täņyäreņkuk.

¹⁷ * Ude täņkaņ Ekänitä komi yotken nanikpäņ imagut yāpmän äbäko unitäņo manbiņam yāwetkuk. Tänpän ñode yāwetgän täņkuk; In kuņkaņ Jemskät äbot täņpani ätu manbiņam ño kaņ yāwerut. Ude yāwetkaņ Pita yepmaņpeņ kukņi kända kuņkuk. ¹⁸ * Tänpäkaņ kome yāņeņirän komi äma Pitata watä itkuņo u Pitata ijiwä wawäkaņ dekaken paorak yän yänkaņ nadāwätäk pähap tänpän manbiņam Herot iwetkuņ. ¹⁹ İwerä nadänpäņ Herottä äma ätu yāwetkuk; Pitata wäyäkņeņpäņ kawut! Yāweränkaņ päņku wäyäkņeņtäņ kuņarä wankuņ. Tänpäwä komi äma Pitata watä itkuņo u manken yepmaņpäņ dāpmän-pewän kumäkta yänkuk. Ude täņkaņ ittängän Herot Judia kome peņpeņ päņku Sisaria yotpärare-ken itkuk.

Intäjukun äma Herot u kumbuk

²⁰ * Päņku uken itkaņ Herot Tire kenta Sidon ämawebeta kokwawak nadän yāpmän kuņatpäņ ketem Herottä komeken nanik yāpmäkta бага peņ nimek yän nadänkuņ. Ude täņpeko uwä ketem deken nanikpäņ api yāpne yän yänpäņ Tire Sidon ämawebe ätutä käbeyä tänpän yänpäņ-yäpä-tägawäkaņ bānep kubägän äneņi täkta uken kuņkuņ. Pengän päņku Herot täņo yot pähap unitäņo watä ämani wäpi Blastus u ahän iminjäņ ukät man yänpäņ-nadänjirä Blastustä Herot inamiken yänkentän yämekta yänkehärom taņkuk. Ude tänpän Herot-kät man yäkta kadäni peņkuņ.

²¹ Eruk kadäni peņkuņ-ken Herottä intäjukun äma täņo tek tänpän man yāwera yänkaņä intäjukun ämatä maņitpäņ man yāwani-ken kuņkuk. Uken

* **12:10:** Apos 5:19 * **12:12:** Apos 12:25, 15:37 * **12:15:** Apos 26:24; Mat 18:10 * **12:17:** Apos 13:16, 19:33; Apos 21:40 * **12:18:** Apos 5:22-24 * **12:20:** 1Kin 5:11; Ese 27:17

kuŋkaŋ man mebari mebari yawetkuk. ²² Yajiran nadajpaj amawebe pake unita gera terak nde yanjuŋ; Anutu kubä tajo meni jinom yak. U äma tajo nämo yaj yanjuŋ. ²³ * Ude yajira Herotta man u nadajpaj Anutu ärowani bureni tajo wäpi biŋam yajmäŋ akukta bitnäŋkuk. Ude tajarän uterakgän Ekäni tajo aŋero kubäta päbä utkuk. Uriran käyam waki kubä Herot terak ahäj iminjiran yamuntä naŋ äreyajpewä kumbuk.

²⁴ * Tänpäkaŋ Ekäni tajo manbiŋam kehärom tanpaj komeŋ komeŋ ahäj patkuk. ²⁵ * Ahäj pariran Banabas kenta Sol täŋkentäk monäj judia äbot täŋpanita Jerusalem yajmäŋ kuŋkumäno u yämän tärewäpaj äyäjutpeŋ Antiok kuda yanjaŋ Jon wäpi kubä Mak u imaguränkaŋ penta kuŋkuŋ.

13

Banabas kenta Sol epän man yawetkuŋ

¹ * Tänpaj äbot täŋpani Antiok irani uken nanik profet äma ba äma ätu Anututä kädet gäripi nadäk täyak u yawetpaj yawoŋjärek täkta itkuŋ. U wäpi tawaŋ nde; Kubä Banabas, kubä Simeon wäpi kubä Kubiri yaj iwerani, kubä Lusias Sairini komeken nanik, kubä Sol, kubä Manain, Herot tajo noripaki kubä. ² * Eruk, kepma kubäta äbot täŋpanitä Ekäni inioŋoret itkaŋ inita nak nämo nakta yajiwätpaj nakta jop itkuŋ. Ude täŋ irirä Kudupi Munapiktä nde yawetkuk; In Banabas kenta Sol epän kubä näkä iwoyaj yämiŋkuro u täkta iwoyajpaj yepmaŋpä yajmäŋ kaŋ kun yak. ³ * Ude yawänä nakta jop itkaŋ Anutu-ken yajapik man yajpaj keru yarä uterak peŋpaj yepmaŋpä yajmäŋ kuŋkumän.

Saiprus kome manbiŋam yajahajkumän

⁴ * Eruk Kudupi Munapiktä Banabas kenta Sol peŋ yawet-pewän Selusia komeken kuŋkumän. U naniktä gäpe terak äroŋpeŋ gwägu bämpoŋ-ken kome täpuri kubä wäpi Saiprus uken kuŋkuŋ. ⁵ * Kuŋtängän Saiprus tajo yotpärare kubä wäpi Salamis u ahajpaj Juda tajo käbeyä yot gänaŋ äroŋpaj Anutu tajo manbiŋam yajahajpaj yawetkumän. Jon-Mak imaka, bok täŋkentajpaj yawetkuŋ.

⁶ Ude täŋkaŋ Saiprus kome u gänaŋ manbiŋam yajahajpaj yawettaj kuŋtängän yotpärare kubä wäpi Pafos u ahajkumän. Uken Juda äma kubä wäpi Bajesu uwä uken itkuk. Äma uwä profet jopi, kären käwani. Grik man terak wäpi Elimas yaj iwetkuŋ. ⁷ Elimas u kome unitajo intäjukun äma wäpi Segius-Paulus unitajo täŋkentäk kubä. Tänpäkaŋ Segius-Paulus uwä äma nadäk-nadäk ikek. U Anutu tajo manbiŋam nadäwa yajpaj Banabas kenta Solta yajpewän äbumän. ⁸ * Tänpäkaŋ äma kären käwani unitä Banabas kenta Sol tajo epän u ura yanjaŋ täk täŋkuk. Tänpaj intäjukun ämani Segius-Paulus unitä Jesuta nadäkinik täŋpek yajpaj Segius ude täŋpeno! yaj iwet täŋkuk. ⁹ Ude täŋkuko upajkaŋ Kudupi Munapiktä Sol wäpi kubä Pol u uwäk tänpaj iriran Elimas dapun taŋi kaŋpaj iwetkuk; ¹⁰ Gäk Satan tajo nanaki! yak. Gäk kädet siwoŋi tajo iwan. Tänyäkjarani kädet ba nadäk wakiwaki gäkken tokŋeŋ pätak yak. Ekäni tajo kädet siwoŋi u täŋpi wanayaj täk täyan! ¹¹ * Eruk,

* **12:23:** Dan 5:20 * **12:24:** Ais 55:11; Apos 6:7, 19:20 * **12:25:** Apos 11:29-30; Apos 12:12, 15:37 * **13:1:** Apos 11:27 * **13:2:** Apos 9:15 * **13:3:** Apos 6:6 * **13:4:** Apos 15:39 * **13:5:** Apos 12:12, 13:13 * **13:8:** 2Ti 3:8 * **13:11:** Apos 9:8

nadātan? Apiŋo Ekānitā gurirān dapunka wawayāŋ yāk. Dapunka wawānkaŋ kadāni kāronŋ bumik edap dapuri nāmo kaŋkaŋ api it yāpmāŋ kwen!

Polta ude yāŋirān uterakgān gubamtā-yāŋ dapuri-ken uwāk tāŋpewān dapuri bipmāŋ utkuk. Tāŋpānkaŋ Elimastā āma yepmāŋirapāŋ kādet nāwoŋārewut yāŋkaŋ puŋ ijinŋtāŋ kuŋatku. ¹² Tāŋirān intājukun āma unitā u kaŋpāŋ Ekāni tāŋo manbiŋam nadāŋkuko u nadāwān inide kubā tāŋpānpāŋ Ekānita nadākinik tāŋkuk.

Saiprus peŋpeŋ kome kubāken kuŋkumān

¹³ * Eruk, Polkāt āma ātu penta kuŋatkuŋo Pafos kome peŋpeŋ gāpe terak āronpeŋ Pamfilia komeken yotpārare kubā wāpi Pega u kuŋkuŋ. Kuŋirā Jon-Mak yepmaŋpeŋ āneŋi Jerusalem kuŋkuk. ¹⁴ Tāŋirān ātu u Pega yotpārare peŋpeŋ ini kuroŋ kuŋtāngān Pisidia komeken yotpārare kubā wāpi Antiok u ahāŋkuŋ. Ahāŋpāŋ Sabat kadāni-ken Juda tāŋo kābeyā yot gānaŋ āro maŋitkuŋ.

¹⁵ * Āro maŋirirā Juda tāŋo āma ekāni ekāni yot gānaŋ itkuŋo unitā Moses tāŋo Baga man kudān tāwani, ba profet biani tāŋo man u daniŋ paotpāŋ Polkāt Banabas u ŋode yāwet yabāŋkuŋ; Ektā āmawebe bānepi tāŋkehārom takta man kubā yākta nadāŋpāŋā tāga yāŋahādayāŋ yāk.

¹⁶ * Yāwāwā Polta akupāŋ yāŋuruk-uruk yāneŋo yāŋpāŋ ketwāra tāŋyāreŋkuk. Tāŋpāŋ manbiŋam ŋode yāput peŋpāŋ yāŋkuk; In Isrel āmawebe ba āmawebe gāgāni ātu Anututa nadākinik tāŋ imiŋpāŋ gāmori-ken kuŋarani in ket nadāwut! ¹⁷ * Isrel ābot tāŋo Anutu unitā ābekniye oraniye, āmawebe bāmopi-ken nanikpāŋ inita biŋam yāpmāŋ daniŋkuk. Yāpmāŋ daniŋpāŋ yepmaŋpān iniken komeŋi peŋpeŋ pāŋku Isip kome itkuŋ-ken uken tāŋpewān ābot pāhap ahāŋ patkuk. Tāŋpākaŋ māden, iniken kehāromi terak Isip komeken nanik yāŋ-yākŋat yāpmāŋ āpāmaŋ kuŋkuk. ¹⁸ * Tāŋkaŋ obaŋ 40 ude kome jopi-ken itāŋ kuŋatkuŋ-ken uken mani nāmo iwatkuŋo upāŋkaŋ yabāŋ koreŋkuk. ¹⁹ * Eruk Kenan kome yāniŋ kirewayāŋ tāŋkuk-ken nanik Anututā āmawebe ābot pāhap 7 ude tāŋpān waŋkuŋ. Tāŋpān wawāpāŋ kome u Isrel āmawebeta yāniŋ kirewānpāŋ unitā koreŋpāŋ itkuŋ. ²⁰ * Imaka ahāŋkuko u kuduŋtagān obaŋ 450 u gānaŋ ahāŋ yāpmāŋ kuŋkuŋ. Eruk u punin terak Isrel āmawebetā kome u yāpmānpāŋ irirā Anututā watā āmaniye ātu iwoyāŋpāŋ yepmak tāŋtāŋ kuŋirān Samuel, profet ude itta ahāŋkuk.

²¹ * Tāŋpākaŋ kadāni uken āma kubātā intājukun it yāmekta Anutu-ken gera yāŋkuŋ. Gera yāŋirā Anututā Sol intājukun āmani itta iwoyāŋkuk. Sol uwā Kis tāŋo nanaki, Benjaminā ābotken nanik. Tāŋpākaŋ Soltā Isrel āmawebeta yabāŋ yāwat epān tāŋ yāmiŋ yāpmāŋ kuŋtāyon obaŋ 40 ude tāreŋkuk. ²² * Tāreŋirān Anututā Sol u yāŋiwatpāŋ komeŋita Devitpāŋ intājukun āma itta tenkuk. Tenpāŋ Devitta yāŋpāŋ āmawebe ŋode yāwetkuk; Nāk Jesi tāŋo nanaki Devit u kaŋpāŋ gāripi nadāŋpāŋ bānepnatā u inŋit-inik tāyat. Unitā uyaku nākŋo man kādet u kumān api iwat morewek yāk. ²³ * Eruk, Anututā yāŋkehāromtak man bian yāŋkuko udegān Devit tāŋo ābotken nanik Anututā ini āma kubā iwoyāŋkuk. Āma unitā Isrel āmawebe waki kerik-ken nanik api yāmagurek yāŋ yāŋkuk. Uwā wāpi Jesu.

* **13:13:** Apos 13:5, 15:38 * **13:15:** Apos 15:21 * **13:16:** Apos 12:17 * **13:17:** Kis 1:7, 6:6;

Kis 12:51 * **13:18:** Kis 16:35; Nam 14:34; Lo 1:31 * **13:19:** Lo 7:1; Jos 14:1 * **13:20:** Het 2:16;

1Sml 3:20 * **13:21:** 1Sml 8:5,19; 1Sml 10:20-24 * **13:22:** 1Sml 13:14; 1Sml 16:13; Sam 89:20

* **13:23:** 2Sml 7:12-16; Ais 11:1

24 * Tänpäkan Jesu epäni nämo yäput penpäñ täñtän kuñjirän Jontä Isrel ämawebe-ken manbiñam yänahänpän ñode yäwettän kuñkuk; In bäneppin sukurenjpäñ irit kuñjat-kuñjatjin yäpä-siwonj täñjirä ume ärut tamayän yän yäwettän kuñkuk. 25 * Eruk Jon epän täñkuko u tärewayän keräp täñjirän ämawebe ñode yäwet yabänkuk; Intä näka netä yän nadäk täkan? Näk äma intä itsämäk täkan, Kristo u nämo yäk. Upänkan kawut! Äma kubä mäden näwatak yäk. Näk äpani-inik unita u dubini-ken itnanji nämo yän yäwetkuk.

26 * Poltä ude yänpäñ yänkuk; Notnaye Abraham täño äbotken nanik, in nadäwut! Ba in ätu Juda äbotken nanik nämopän Anutu nadän iminpäñ gämori-ken kuñjat täkan, in imaka nadäwut! Anututä ämawebe wakiken nanik yämagutpäñ inita biñam yäpmäk-yäpmäk unitäño manbiñam u nin bämopnin-ken ahätak ño! 27 * Jerusalem ämawebe jopi ukät watä ämaniyetä Jesu täño mebäri nämo nadäwä tumbuñ. Ba profet biani täño manbiñam Sabat kadäni-ken daniñpäñ nadäk täñ yäpmän äbäk täñkuño unitäño mebäri nämo nadäwä tärenkuñ. Nämo nadäwä tärenkuño upänkan Jesu utta man yänjirä manbiñam biani u bureni ahänkuk. 28 * Äma uken goret kubä nämo kanjan manken tenpäñ utpewä kumäkta Pailat-ken man kehäromigän yänkuñ.

29 * Imaka bian profettä Jesu ude api täñ iminenj yän yäwani u kudup täñ iminkuñ. Tänpän päya kwakäp terak nanik ketärenj yäpmän päpä awañ gänañ penkuñ. 30 * Awañ gänañ penkuño upänkan Anututä äneñi awañ gänañ nanikpäñ yäpmän päñaku tewän kodak täñkuk. 31 * Tänpäkan u punin terak kepma mäyapta ämawebe Jesu nämo kumänjirän ukät Galili kome penpen Jerusalem penta kuñkuño unitä kak täñkuñ. Äma unitä apiño Jesu täño manbiñam Juda äbotken yänahäntän kuñjat täkan. 32 * Täñ, nin uwä intä nadäkta Anututä äbekniye oraniyeta yänkehäromtak man yän yäminkuko unitäño Manbiñam Täga yänahänj itkamän ño. 33 Tänpäkan yänkehäromtak man u bureni ahänkuk. Anututä Jesu awañ gänañ nanikpäñ yäpmän päñaku tewän kodak täñkuko unitä äbekniye oraniye täño äbot ninken unitäño bureni ahänj nimitak. Tänpän manbiñam udewanigän Sam 2-ken itak. Uwä ñode;

Gäk nanakna. Apiño bäyanjpäñ gepmanjat.

Sam 2:7

34 Anututä Jesu awañ gänañ nanik yäpmän päñaku tenkuko u äneñi awañ gänañ täga nämo api äpmo parawek. Uwä Anututä ini yänkuko ude;

Imaka täga Devitta biñam penj iminjkuro unitäño bureni uwä gaminjira kehäromigän api ahänj pärek yäk.

Ais 55:3

35 * Ba man kubä pen Anutu täño manbiñam terak pätak u ñode;

Gäk kan-äwarükuk täñjiri epän ämaka iwoyäwani awañ gänañ nämo api parawek.
Sam 16:10

36 * Notnaye, man biani u bureni ahänjirän käkamän. Kadäni Devit kome terak itkuk-ken uken uwä Anutu täño nadäk-gärip ugän iwarän täñkuk.

* 13:24: Mat 3:1-2 * 13:25: Jon 1:20,27 * 13:26: Apos 13:16 * 13:27: Jon 16:3; Apos 3:17

* 13:28: Mat 27:22-23 * 13:29: Mat 27:59-60 * 13:30: Apos 2:24 * 13:31: Apos 1:3,8

* 13:32: Apos 13:23 * 13:35: Apos 2:27 * 13:36: Apos 2:29

Täjnkukopäj mäden Devit kumbänä äbekiye oraniye täņo awañken äneņpăkaņ paraņkuk. ³⁷ Täj, äma Anututä awañ gānaņ nanik yāwān kirkūtukuko u komegup nāmo paraņkuk. ³⁸⁻³⁹ * * Ude yāņpāj Poltä ñode yāwetgān täņkuk; Unita notnaye in ket nadāneņ; Äma kumbuko uwä intäņo momi täga peņ tamek. Manbiņam unitagān täwetkamāj ño. Moses täņo бага mantä momijin täņo topmāk-topmāk u pit tamiņpāj siwonji ämawebe täga nāmo api täwerek. Nāmoinik. Tāj, ämawebe Jesuta nadākinik täņpeņ kuņatnayāj täņo u kudup-tagān Jesutä momini bureni api peņ yāmek. ⁴⁰ Unita in juku peņpāj ket nadāwut! Profettä man bian yāņkuņo unitä intä terak ärowekta. Man ñode yāņkuņo u;

⁴¹ *In yāņärok man yāwanitä nadāwātäk pähap täņpāj kaņ waņ morewut!*

In irirä näkä imaka kudupi kubä täņpayāj täyat unita nadāwä inide kubä api täneņ.

Täņpăkaņ ämatä unitäņo manbiņam täwerirä nadāņkaņ bureni yāņ nāmo api nadāneņ. *Hab 1:5*

⁴² Eruk, Poltä manbiņam u yāņahāj paotpājä Banabas-kät käbeyä yot peņpeņ yāman äpämaņ kudayāj täņjirän ämawebe päke unitä yāwetkuņ; Man niwet ahākamān unitäņo morāki äneņi Sabat kadāni kubäta äbāņkaņ kaņ niwerun yäk. ⁴³ * Ude yāweräkaņ äpämaņ kuņkumän. Täņjirän Juda ämawebe-kät ämawebe Juda täņo бага man iwarani guņ äbotken nanik ätutä Pol kenta Banabas yāwarän täņkuņ. Yāwarän täņjirä bānep nadāk-nadāki täņkwawa tawānpāj Anutu täņo nadāk-gärip u iwarän täņpāj unitäņo iron terak kaņ kuņarut yāņ man kwini terak peņ yāwetkumän.

⁴⁴ Eruk äneņi Sabat kadāni kubäken ämawebe yotpārare uken mäyaptä Pol kenta Banabastä Anutu täņo manbiņam yāņahājirän nadānayāj äbuņ. ⁴⁵ * Täņpăkaņ Juda äma ekāni ekānitä ämawebe mäyap u yabāņpāj kokwawak nadāņpāj Pol yāņärok iwetpāj jopman pähap yāyak! yāņ yāwetkuņ. ⁴⁶ * Ude yāņjirä Pol kenta Banabas ehutpāj man ñode yāņkumän; Bureni! Nek Anutu täņo man Juda äbotken nanik inta jukun täwet kirekta yāņ nimani. Upāņkaņ in man ñonita mäde ut imikaņ uwä injin-tägān ñode bumik yākaņ; Nin irit täga tärek-täreki nāmo unita biņam nāmo täkamāj. In ude yākaņ unita nek inta mäde ut tamiņpāj ämawebe guņ äbotken päņku Ekāni täņo manbiņam yāņahājpāj api yāwetde yäk. ⁴⁷ Ekānitä ñode peņ niwetkuk;

Näkä täņpewa in guņ äbot täņo peņyāņek ude itkaņ ämawebe komeni komeni u täņkentäj yāmirirä näkĵata biņam api yāpmāj morewet yäk. *Ais 49:6*

⁴⁸ * Eruk, ämawebe guņ äbotken nanik itkuņo unitä man u nadāņpāj bānep oretoret pähap nadāņpāj Ekāni täņo manbiņamta gärip-iinik nadāņkuņ. Täņpāj ämawebe mäyaptä manbiņam unita nadāwä bureni täņkuņ. Ämawebe Anututä irit kehāromi yāpmākta biņam iwoyāwani unitägān nadākinik täņkuņ.

⁴⁹ Täņpăkaņ Ekāni täņo mantä kome u gānaņ kumän kuņat moreņkuk. ⁵⁰ * Ude täņjirän Juda täņo ekāni ekānitä Anutu nadāņ imani webe wāpi biņam ikek ätukät yotpārare unitäņo äma ekāni ätu man yāput-yāwerirä Pol

* **13:38-39:** Apos 10:43   * **13:38-39:** Rom 10:4   * **13:43:** Apos 11:23, 14:22   * **13:45:** Apos 14:2   * **13:46:** Luk 7:30; Apos 3:26, 18:6   * **13:48:** Apos 11:18   * **13:50:** Apos 17:4,12

kenta Banabasta kokwawak nadänpäj waki täj yämiñpäj kome uken nanik yawat kireñpewä kuñkumän. ⁵¹ * Ude täñirä yarä u kugun kuroñi terak nanik däpmäj äreyäñpewän manpäkañ yotpärare u mäde ut imiñpäj Aikoniam yotpärare-ken kuñkumän. ⁵² Täñpäkañ Kudupi Munapiktä ämawebe Jesuta nadäkinik täj imani u bänepi täñpidäm täñirän bänep oretoret pähap nadäntäj kuñjatkuñ.

14

Aikoniam Manbiñam Täga u yäñahäñkumän

¹ Pol kenta Banabas Antiok yotpärare-ken täk täñkumäno udegän Aikoniam yotpärare-ken äronpäj Juda nanik täño käbeyä yot gänañ äronkumän. Äronpäj Ekäni täño manbiñam säkgämän-inik yäñahäñpäj yäwerirän Juda äbotken nanik ba guñ äbotken nanik mäyaptä Jesuta nadäkinik täñkuñ. ² * Täñirä Juda äma ätutäwä Ekäni täño man nadäktä bitnä-k-inik täñpäñ ämawebe ätu guñ äbotken nanik yäput-yäwet-pewä nadäkinik täñpanita iwan täj yämiñkuñ. ³ * Ude täj yämiñkuño upäñkañ Pol kenta Banabastä ehutpäñ ini ugän itkañ Ekäni täño man yäñahäk täñkumänonik. Ude täñkañ Ekäni täñ orakoraki täño manbiñam täñkehärom takta kehäromi yämiñirän kudän kudupi mebäri mebäri täñkumän. ⁴ Täñpäkañ äma päke yotpärare u nanik duñ-wenpäñ ätutä Juda ämakät bänep kubägän täñkuñ. Täñirä ätutäwä aposoro yarä ukät bänep kubägän täñkuñ.

⁵ * Ude täñpäñ itkañ mädenä Juda äma ätu ba guñ äbotken nanik ätukät intäjukun ämaniyetä Pol kenta Banabas iwan täj yämiñpäñ mobätä kumäñ-kumäñ däpmäktä yäñpäñ-nadäñkuñ. ⁶ * Ude täñirä biñam nadänpäj Pol kenta Banabas kome u peñpeñ Likonia komeken kuñkumän. ⁷ Uken kuñpäñ Lистра Depe yotpärare ba yotpärare tuän tuän itkuño uken Manbiñam Täga u yäñahäñkumän.

Depe yotpärare-ken manbiñam yäñahäñkumän

⁸ * Lистра yotpärare uken äma kuroñi kwäyähäneñ täñpani kubä itkuk. Äma u miñitä inide bäyañkukopäj kuñat-kuñat kubä nämo täñpani. ⁹ * Eruk Poltä ämawebe manbiñam yäwet irirän äma kwäyähäneñ täñpani uwä juku peñpäñ nadäñ itkuk. Nadäñ irirän Poltä äma uwä nadäkiniki kañpäñ Anututä u täga yäpän-täganañi yäj nadänpäj dapun kehäromigän kañkuk. ¹⁰ Kehäromigän kañpäñ gera terak ñode iwetkuk; Eruk, käronj aku! Ude yäwänä Poltä man yäñkuko uterakgän äma uwä akuñpäñ käronj kuñatkuk. ¹¹ * Poltä kudän kudupi ude täñirän kañpäñ ämawebe päke itkuño unitä ini Likonia man terak ñode yäñkuñ; Wära! Nininken uraktä äma äworenpäñ äbäkämän ño! yäk. ¹² Ude yäñpäñ anutuniye wäpi yäwetkuñ. Banabas uwä wäpi Sus yäj iwetkuñ. Täñpäñ Pol uwä man yäñahäk täñkuko unita wäpi Hemes yäj iwetkuñ.

¹³ Täñpäkañ yotpärare u dubini-ken urak Sus unitäño iniñoret yottä itkuk. Täñkañ yot unitäño watä ämakät ämawebe päke unitä Pol kenta Banabas yäniñ oretta ärawa tänayäj nadäñkuño unita watä äma unitä bulimakau ba päya irotpäj omäk meranta täñpani mäyap yäpmäj äbuk. ¹⁴ Ude täñirän aposoro yarä unitä ude tänayäj yäj yabäñpäñ bärom täñpäñ iniken tek wen täñpäñ

* **13:51:** Mat 10:14; Apos 18:6 * **14:2:** Apos 13:45 * **14:3:** Mak 16:20; Apos 19:11; Hib 2:4

* **14:5:** Apos 14:19; 2Ti 3:11 * **14:6:** Mat 10:23 * **14:8:** Jon 9:1; Apos 3:2 * **14:9:** Apos 3:4;

Mat 9:28 * **14:11:** Apos 28:6

kuŋkuŋ. Teki weŋ tãŋpã kwãpãŋ bãrãŋeŋ tãropigãn ãmawebe u bãmopi-ken ãpmonŋpãŋ yãwetkumãn; ¹⁵ * In imata ude tãnayãŋ yãŋkaŋ tãkaŋ? Nek ãmagãn, in udewanigãn! In anutu jopi-jopi mãde ut yãmiŋpãŋ Anutu Bureni irit ikek u iniŋ oretneŋta Manbiŋam Tãga tãwetkamãk ŋo. Anutu u uwã kunum kenta kome gwãgu ba imaka kudup pewãn ahãŋkuŋ. ¹⁶ * It yãpmãŋ ãbuŋo kadãni uken ãma ãbori ãbori yabãŋ ãwarãkuk tãŋjirãn kãdet mebãri mebãri pewã ahãŋkuŋ. ¹⁷ * Upãŋkaŋ Anututã mebãrini nadãneŋta not tãŋ tãmiŋjirãn iwãn ba edap iniken kadãni terakgãn ahãŋ tãmiŋjirãn ketemtã ahãŋ bumbum tãŋjirã naŋ oretoret pãhap tãŋ it tãkaŋ yãk. ¹⁸ Eruk manbiŋam ude yãwetpãŋ yãniŋ bitnãŋkumãno upãŋkaŋ ehutpãŋ ãrawa tãŋ yãmikta nadãŋkuŋ.

Pol mobãtã utkuŋ

¹⁹ * Kadãni uken Juda ãma ãtu Antiok ba Aikoniam komeken naniktã ãbãŋpãŋ Liŋtra ãmawebe peŋ yãwetkuŋ. Peŋ yãwettãko Polta iwan tãŋpãŋ mobãtã utkaŋ kerigãn inŋitpãŋ wãdãŋ yãpmãŋ pãŋku kumãŋtak yãŋ yãŋkaŋ yotpãrãre gãgãni-ken teŋkuŋ. ²⁰ Tewã parirãn ãbot tãŋpani ãtutã ãbã it gwãjĩpãŋ kaŋ irirã nadãwãn tãgawãpãŋ akumaŋ yotpãrãre-ken ãneŋi ãroŋkuk. Eruk patkuko yãgewãnã Banabas-kãt kome u peŋpeŋ Depe yotpãrãre-ken kuŋkumãn.

²¹ * Depe kome uken Manbiŋam Tãga yãwerirãn ãmawebe mãyaptã Jesuta biŋam tãŋkuŋ. Ude tãŋpãŋ ãyãŋutpeŋ kãdet kuŋkumãno udegãn Liŋtra Aikoniam ba Antiok yotpãrãre-ken ãneŋi ãbumãn. ²² * ãbã yotpãrãre tãŋi ba tãpuri uken Jesuta nadãkinik tãŋpani bãnepi tãŋpidãm taŋ yãmiŋpãŋ nadãkiniki tãŋkehãrom takta man yãwettãŋ kuŋkumãn. Tãŋpãŋ man ŋode yãwetkumãn; Nadãkaŋ? Nadãkinik tãŋpani nin komi bãrãpi mebãri mebãri nadãŋkaŋ kuŋatnayãŋ tãkamãŋ uwã Anutu tãŋo kaŋiwat yewa gãnaŋ api ãpmone yãŋ yãwetkumãn. ²³ * Pol kenta Banabastã ude yãwetkaŋ yotpãrãre u nanik ãmawebe ãbot tãŋpani watã it yãmikta watã ãma yabãŋ ahãŋpãŋ iwoyãŋpãŋ yepmaŋkumãn. Tãŋpãŋ Ekãni nadãŋ imikinik tãŋkuŋo uwã Ekãnitã tãŋkentãŋ yãmekta inita nak nãmo nakta yãjiwãtpãŋ nakta jop itkaŋ yãŋapik man yãŋ itkumãn.

²⁴ Ude tãŋkaŋ yepmaŋpeŋ kuŋkumãn. Kumaŋ pãŋku Pisidia kome irepmitpeŋ Pamfilia komeken ahãŋkumãn. ²⁵ Eruk Pega yotpãrãre-ken ãroŋpãŋ ãmawebe u nanik Ekãni tãŋo manbiŋam yãwetkumãn. Yãwetkaŋ ãneŋi yotpãrãre u peŋpeŋ Atalia yotpãrãre-ken ãpmonkumãn. ²⁶ * Kome uken gãpe terak ãroŋpeŋ kumaŋ Antiok yotpãrãre-ken ahãŋpãŋ epãni u tãŋ-tãreŋkumãn. Kome ukenã ãbot tãŋpanitã bian ãma yarã unitã Ekãni tãŋo manbiŋam yãŋahãŋtãŋ kuŋarirãn Ekãni tãŋo orakorakitã watã it yãmekta Anutu keritã terak yepmaŋkaŋ epãn man yãwet-pewã kuŋkumãn. ²⁷ * Eruk Antiok ahãŋpãŋ ãbot tãŋpani kubã-kengãn yepmaŋpãŋ Anututã tãŋkentãŋ yãmiŋjirãn epãn tãŋkumãno unitãŋo manbiŋam yãwetkumãn. Ba Anututã guŋ ãmawebeta kãdet tãwit yãmiŋjirãn nadãkinik tãŋkuŋo unitãŋo manbiŋam yãwetkumãn. ²⁸ Ude tãŋkaŋ ãmawebe ãbot tãŋpani ukãt kadãni kãroŋi bumik itkuŋ.

* **14:15:** Apos 10:26; Sam 146:6 * **14:16:** Apos 17:30 * **14:17:** Sam 147:8; Jer 5:24 * **14:19:** Apos 17:13; 2Ko 11:25; 2Ti 3:11 * **14:21:** Mat 28:19 * **14:22:** Mat 7:14; Apos 11:23, 15:32; Apos 18:23; 1Te 3:3 * **14:23:** Apos 13:3 * **14:26:** Apos 13:1-2; Apos 15:40 * **14:27:** Apos 15:4,12; Apos 11:18

15

Jerusalem kábeyä kubä täñkuñ

1 * Kadäni uken äma ätu Judia komeken naniktä Antiok kuñpäj Antiok nanik äbot täñpani ñode yäwetkuñ; In Moses täño man buramiñpäj gupjin moräk nämo madäñpäjä Ekänita biñam täga nämo api täneñ yäj yäñkuñ. 2 * Ude yäjirä Pol kenta Banabastä man u nadäwän siwoñi nämo täñpöpäj Judia äma ukät man wärät-wärät täñpäj man kowat yäwän täñkuñ. Ude täñirä äbot täñpani ämawebetä man ñode topuñ; Eruk, Pol Banabas-kät nadäkinik täñpani ätu yäwetpena päjku aposoro ba äma ekäni ekäni Jerusalem irani-kät man ño kañ yäjñpäj yäpä-siwoñ tawut yäk.

3 Man ude topmäjñpäjä Antiok äbot täñpanitä ämawebe Jerusalem kukta iwoyäjkuño u yepmañpä kuñkuñ. Kumañ päjku Ponika ba Samaria kome irepmiñpäj kome u nanik äbot täñpani manbiñam ñode yäwettäj kuñkuñ; Äma guñ äbotken nanik mäyaptä Anutu täño man nadäñpäj Anututa biñam täñkuñ. Ude yäwerirä nadäñpäj bänepitä oretoret pähap nadäjkuñ. 4 * Eruk manbiñam u yäjahäjñtäj kumañ Jerusalem ahäjkuñ. Jerusalem ahäjirä aposoro, äbot täñpani täño ekäni ekäni ba äbot täñpani ämawebe ini imaka, penta yäñiñ oretkuñ. Yäñiñ orerirä Pol kenta Banabastä Ekäni Anututä täñkentäj yämiñirän guñ äbot ämawebe-ken epän täñkumäno unitäño manbiñam yäwetkumän. 5 Ude yäwerirän äbot täñpani ätu Parisi äma itkuño unitä ñode yäjkuñ; Äbot kubäken naniktä gupi moräk madäñeño uyaku nadäna siwoñi täñpek. Äma uwä yäweräkañ Moses täño бага man bok kañ buramiwut yäk.

6 Parisi ämatä man ude yäjirä aposoro-kät äma ekäni ätukät kábeyä täñpäj man yäj-ket utnayäj täñkuñ. 7 * Man u ket utnayäj yäjkañ man epän pähap täñkuñ. Yäwä täreñirän Pitatä akuñpäj ñode yäwetkuk; Notnaye, bian Anututä in bämoñjin-ken nanik näk iwoyäjñpäj nepmañkuko u nadäkañ. U nähä guñ äbotken Manbiñam Täga yäjahäjñpäj yäwerira Ekänita nadäkinik täneñta iwoyäjñpäj nepmañkuk. 8 * Anutu, ämawebe kuduptagän bänepi-ken yabäjñpäj-nadäk täyak unitä guñ ämawebe äbot u Kudupi Munapik ninta ninij kireñkuko udegän yäñiñ kireñkuk. Ude täñirän kañpäj ñode nadäjkuñ; Anututä ämawebe u inita biñam yäpmäj danitak yäk. 9 * U ninta kädet kubä niwoyärenkañ guñ ämawebeta kädet inigän kubä nämo yäwoyärenkuk. Nämoñnik! U nadäkinik täñ imiñirä bänepi ärut yäpäñ tägawäpäj yepmañkuk.

10 * Unita in imata Anutu täño täktäki irepmiñpäj täñayäj täkañ? In бага man täño bäräpi u notniye guñ äbotken nanikta nämo kotañ yämineñ. Nämoñnik, bian äbekniye oraniye ba ninin imaka, bäräpi u täga nämo kottañkumäj yäk. 11 * Upäjkañ ñode nadäk takamäj; Ekäni Jesu täño orakoraki uterakgän Anututä nin inita biñam iwoyäjñkuko udegän notniye guñ äbotken nanik imaka, iwoyäjñkuk.

12 * Pitatä man ude yäj irirän nadäñpäj äma kábeyä täñ itkuño u kudup man bitñäñpäj Pol kenta Banabas-tagän juku peñkuñ. Juku peñirä yarä unitä Anututä kudän kudupi kudupi kerä terak guñ äbotken täñkuko unitäño

* 15:1: Gal 5:2 * 15:2: Apos 11:30; Gal 2:1 * 15:4: Apos 14:27 * 15:7: Apos 10:1-43

* 15:8: Apos 10:44, 11:15 * 15:9: Apos 10:34-35 * 15:10: Mat 11:30; Gal 3:10, 5:1 * 15:11:

Gal 2:16; Efe 2:5-8 * 15:12: Apos 14:27

manbiŋam ätu yäŋahäkgän täŋkumän. ¹³ * Eruk, manbiŋam u yäŋ paorirän Jemstä ŋode yäŋkuk; Notnaye, juku peŋpäj nadäkot! ¹⁴ * Man Saimon-Pitatä ŋode niwerak; Anututä ironi kwawa pewän ahäwäpäj guŋ ämawebe bämopiken nanik ätu inita biŋam iwoyäŋpäj yäpmäj daniŋkuk. ¹⁵ Ba profet biani täŋo man u inidewanigän. U ŋode kudän täŋkuŋ;

¹⁶ Ekänitä ŋode yäŋkuk;

Devit täŋo äbot uwä yottaba tokät maŋpani ude bumik yäk.

Upäŋkaŋ kämiwä, näkä äbäŋpäjä äneŋi yäpmäj päŋaku peŋpäj api täŋkodak täwet.

¹⁷⁻¹⁸ Ude api täŋpero unita ämawebe ätu Ekäni näk nabäŋ ahäkta epäni api täneŋ.

Burenä, ämawebe guŋ äbotken nanik näŋkata biŋam iwoyäŋkuro u näka api wäyäkŋeŋtäŋ kunerŋ.

Ekänitä bian imaka ude api ahäneŋ yäŋ yäŋkuko udegän täŋkuk.

Amo

9:11,12

¹⁹ Unita notnaye, näk ŋode nadätat. Nin notniye guŋ äbotken nanik bänepi sukurenpäj Anutu-ken kuŋ moreŋkuŋo unita bäräpi nämo kotan yämine.

²⁰ * Nämo, jukuman ŋode ugänpäj kaŋ kudän täŋpäj yämina; In wäbätta tom ketem ijŋ yämani u moräki nämo näneŋ. Ketem udewani u naŋpäj bänepjin täŋpä waneŋ. Ba kubokäret kädet u ba u nämo täneŋ. Ba tom kotäki topmäŋpäj däpmäj-pewä kumbani-kät tom nägäri nämo piwä kwani u nämo näneŋ. ²¹ * Nin nadäkamäj, bian umu-kentä päbä apiŋo itkamäŋ-ken ŋoken guŋ äbot täŋo yotpärare kubäkubäken Sabat kadäni-ken käbeyä yot gänaŋ Moses täŋo бага man u kudup daniŋpäj yäŋahäk täkaŋ. Unita Baga man yarägän ude kaŋ kudän täŋpäj yämina.

Jerusalem käbeyätä man ŋode topuŋ

²² Eruk, aposoro-kät äbot täŋpani ämawebe ba watä ämaniyetä man topmäŋpäj äma yarä Banabas kenta Polkät Antiok kukta yabäŋ ahäŋkuŋ. Äma yarä u kubä wäpi Judas wäpi kubä Basabas, kubä wäpi Silas. Yarä unitä äbot täŋpani täŋo watä äma ude itkumän. ²³ Täŋpäj manbiŋam yäpmäj kukta ŋode kudän täŋpäj yämiŋkuŋ;

Man kudän ŋo guŋ äbot Antiok, Siria, Silisia komeken nanik nadäkinik täŋpani, inta kudän täŋ tamani. U notjiye aposoro-kät Jerusalem äbot täŋpani täŋo watä ämaniyetä nintä kudän täŋ tamiŋpäj oretoret man tena äretak. ²⁴ * Eruk man kubä ŋode nadämäj; Nintä nämo nadäŋ yämiŋjitna ninken nanik äma ätutä inken kuŋkaŋ man mebäri mebäri täwerirä nadäwätäk pähap täŋkuŋ. ²⁵ Nintä u nadäŋpäj man epän täŋpäj äma yarä ŋo yabäŋ ahäŋpäj yepmana yäpmäj notniŋpakyat Pol kenta Banabas-kät ärekaŋ.

²⁶ Nin Pol kenta Banabasta gäripi pähap nadäk täkamäj. Uwä Jesu Kristo Ekäninin täŋo epän terak ini gupita nämo iyap taŋpäj bäräpi mebäri mebäri kotanŋkumän. ²⁷ Täŋpäj nin Judas kenta Silastä manbiŋam ŋo täŋkehärom takta, inken yepmana yäpmäj ärekamän. ²⁸ * Kudupi Munapik-kät nintä man yäŋpäj-nadäk ŋode täŋkumäj; Intä bäräpi ätukät kotakta bitnäkamäj. Unita in kädet ŋode-gänpäj iwatneŋ; ²⁹ * In naŋ moräk wäbätta peŋ yämani u

* **15:13:** Gal 2:9 * **15:14:** Apos 15:7-9 * **15:20:** Stt 9:4; Kis 34:15-17; Wkp 17:10-16 * **15:21:**

Apos 13:15 * **15:24:** Apos 15:1 * **15:28:** Mat 23:4 * **15:29:** Apos 15:20

nämo yäpmanjapäñ näneñ. Ba tom kotäki topmanjapäñ däpmanj-pewä kumbani ba tom nägäri u nämo näneñ. Ba kubokäret kädet nämo täneñ. Injinta watäni itpäñ imaka ño mäde ut moreñirä api tägawek. Eruk, ugän. Säkgämän kañ irut.

³⁰ Man ude kudän täñpäñ yämiñkañ yepmanjapä yäpmanj Antiok komeken kuñkuñ. Eruk kumañ päñku Antiok ahäñpäñä äbot täñpani yäñpabä yepmanjapäñ man kudän u yämiñkuñ. ³¹ Yämäkañ ämawebetä irit kuñat-kuñari täñkehäromtak man u danijpäñ nadäñkañ bänep oretoret pähap nadäñkuñ. ³² * Täñpakañ Judas kenta Silas u Anutu täño meni jinom yäñahäwani unita äbot täñpani ämawebe bänepi täñpidäm takta ba täñkehärom takta man kädet tägatäga mäyap yäwetpäñ yäwoñärek täñkumän. ³³⁻³⁴ Täñpakañ yarä u Antiok kome uken kadäni käronji bumik itkañ äbot täñpani uken naniktä bänep kwini terak äneñi yepmanjapä yäpmanj äbumän-ken kuñkumän. ³⁵ Täñ, Pol kenta Banabas uwä ini Antiok kome ugän itkumän. Itkañ äma ätu mäyap ini u nanikkät Ekäni täño man yäñahäñjit, Ekäni täño kädet täga mebäri mebäri unita yäwetpäñ yäwoñärek täk täñkumän.

Pol kenta Banabas duñ-weñkumän

³⁶ Eruk uken kadäni käronji ittängän Poltä Banabas ñode iwetkuk; Nek äneñi äyänutpeñ päñku notniyeta yabäda yäk. Bian Ekäni täño manbiñam yäñahäñpäñ yäwettäñ kuñatkumäk-ken kuñpäñ täga ba goret itkañ unita yabäda yäk. ³⁷ * Ude yäñpäñ Banabastä Jon wäpi kubä Mak u bok kukta yäñkuk. ³⁸ * Yäwänä Poltä yäñkuk; Äma uwä bian nekkät epän täkta bitnäñpäñ Pamfilia komeken niñmanpeñ kuñkuko ukeño. Unita ukät nämo kunayäñ yäk. ³⁹ Ude yäñpäñ yäñ-awätpäñ duñ-weñpäñ inigän inigän itkumän. Ude täñpäñ Banabastä Mak imaguränkañ gäpe kubä terak äronpeñ Saiprus kome kuñkumän. ⁴⁰ * Täñjirän Pol uwä Silas imaguränkañ kudayäñ täñjirän äbot täñpani ämawebe u nanik unitä Anutu kerik-ken yepmanjapäñ yäñkuñ; Ekäni täño orakorakitä watäni it tamiñirän kañ kuñarun. ⁴¹ Ude yäweräkañ yarä uwä eruk Siria ba Silisia komeken ittäñ kuñatkumän. Kome u ittäñ kuñatkumäno uwä, u käda nanik ämawebe äbot täñpani Poltä nadäkiniki täñkehärom tañ yämiñirän ittäñ kuñatkumän.

16

Timoti Pol kenta Silas-kät bok kuñatkuñ

¹ * Eruk Pol kenta Silas kuñattängän Depe irepmitkañ Listra komeken ahäñkumän. Kome uken Jesuta nadäkinik täñpani kubä wäpi Timoti. Miñi uwä Juda äbotken nanik Jesuta nadäkinik täñpani. Täñ, naniwä Grik äma, guñ äbotken nanik. ² * Täñpakañ Listra Aikoniam äbot täñpani ämawebetä Timotita u äma tägagämän yäñ yäk täñkuñ. ³ * Yäñirä nadäñpäñ Poltä Timoti-kät kuñatta gäripi nadäñkuk. Ude nadäñkuko upäñkañ Juda ämawebe kome uken iranitä Timoti nani u guñ äbotken nanik yäñ nadäñkuño unita Poltä Juda noriyetä bänep täga nadäkta Timoti täño gupi moräk madäñkuk. ⁴ * Ude täñpänkañ Polkät noriye ätutä komeki komeki kumän kuñat moreñpäñ man aposoro-kät Jerusalem äbot täñpani täño watä ämaniyetä guñ äbot nadäkinik täñpanitä

* **15:32:** Apos 11:27, 13:1; Apos 14:22   * **15:37:** Apos 12:12,25   * **15:38:** Apos 13:13; Kol 4:10

* **15:40:** Apos 4:36, 13:4; Apos 14:26   * **16:1:** Apos 14:6; 2Ti 1:5   * **16:2:** Plp 2:19-22   * **16:3:**

Gal 2:3-5   * **16:4:** Apos 15:23-29

nadänpäj iwatta topuño, u yawet täñkuñ. ⁵ * Ude täntäj kuñirä äbot täñpani ämawebe täño nadäkiniki kehärom täñkuk. Täñpäj ämawebe mäyaptä Ekänita nadäkinik täñpäj päbä äbot täñpani u yäpurärät täñirä äbot täñi täñkuk.

Poltä dāpmonken äma kubä kañkuk

⁶ * Täñpākañ Poltä Esia komeken Ekäni täño manbiñam yāñahäktä nadäñkuko upāñkañ Kudupi Munapiktä iniñ bitnäñkuk. Iniñ bitnäñpewān Polkät noriye Frikia Galesia komeken kuñatkuñ. ⁷ * Kuñattāngān Misia komeken ahāñpāj unitä Bitinia komeken kunayāj täñkuño upāñkañ Jesu täño Munapiktä yāniñ bitnäñkuk. ⁸ Yāniñ bitnäñpewān Misia kome jop irepmitpeñ Troas yotpārare-ken kuñkuñ. ⁹ Pāñku u patkañ bipani Poltä dāpmonken kubä ñode täñkuk; Masedonia komeken nanik äma kubätä Pol butewaki man terak ñode iwetkuk; Gāk Masedonia kome ñoken äbä nin täñkentāj nimi yäk. ¹⁰ Poltä dāpmonken ude kawānkañ ñode nadäñkumāj; Anututä Masedonia komeken pāñku Ekäni täño manbiñam yawetta ninta gera yāyak yāj nadäñkumāj. Ude nadänpāj tuñum täñkumāj.

Lidiatä Ekänita biñam täñkuk

¹¹ Eruk tuñum täñpeñ gāpe terak äronpājä Troas kome peñpeñ Samotres kome gwāgu bāmopi-ken kuñkumāj. Uken pāñku pätna yāñewānā u peñpeñ äneñi gāpe terak äronpeñ Neapolis kuñkumāj. ¹² U nanik-tagānā Pilipai yotpārare ninin kuroñ kuñkumāj. Pilipai uwä Masedonia kome u kāda täño yotpārare intājukun, Rom gapmantä kañ-iwarani. Uken pāñku kepma yarä ude itkumāj.

¹³ Eruk Sabat kadāni täñjirān Juda ämatä yāñapik man yākyäk bāgup kubä uken itak yāj nadänpājä yotpārare-ken naniktä äpāmañ yewa gāgāni umude ume terak äpmonkumāj. Uken kuñpāj webe äbot ätu irirä yabāñkumāj. Yabāñpāj ukät māñiritpāj man yāñpāj-nadäk täñkumāj. ¹⁴ Täñ, webe nintāño man nadāñkuño ukät nanik kubä wāpi Lidia. U Taiataira yotpārare-ken nanik. Monēta tek säkgāmān säkgāmān gwāki ärowani u peñjirān yāpmāk täñkuñonik. Uwä guñ äbotken nanik upāñkañ Anutu bureni kubāgān iniñoret täñkukonik. Täñpākañ Ekänitä bānepi täñpidām täñ imiñjirān Poltä man yāñkuko u nadänpāj iyap täñkuk. ¹⁵ * Eruk webe u ini ba äboriye unita Jesu wāpi terak ume ärut yāmiñkumāj. Ude täñ yāminakañ webe unitä äyāñutpāj niwetkuk; Intä näka Ekänita nadäkinik täyak yāj nadänpājä näkä yotken täga ämnyāj? Man ehuranigān yāñtäyon mani buramiñpāj iwatkumāj.

Pol kenta Silas komi yotken yepmañkuñ

¹⁶ * Kepma kubätä yāñapik man yākyäk bāgup-ken äpmonitna watä webe jopi kubätä nibāj ahāñkuk. Täñkañ webe u wābät ikek. Unitä äma täño mebāri yāñahäk täñkukonik. Kädet u terak māhemiyetä monēñ täñi yāpmāk täñkuñonik. ¹⁷ * Täñpākañ webe unitä nibāj ahāñpāj Polkät nin niwarān täñpāj man gera terak ñode yāñkuk; Äma ñonitā Anutu ärowani pähap unitāño epān äma itkamān yäk. U Anututa biñam täktäk kädet täwetpāj täwonāredayāj äbākamān yäk. ¹⁸ * Kepma kepma man udegān yāj yāpmāj kuñtäyon Poltä gaña täñpāj äyāñutpāj iwetkuk; Näk Jesu Kristo unitāño kehāromi terak peñ

* **16:5:** Apos 2:47 * **16:6:** Apos 18:23 * **16:7:** 2Ti 1:15 * **16:15:** Apos 16:33, 18:8 * **16:16:** Apos 19:24 * **16:17:** Mak 1:24,34 * **16:18:** Mak 16:17

gäwetat; Wäbät, gäk webe ɲo tenpen ku! yäk. Ude yäwänä uterakgän tenpen kuŋkuk.

19-20 * Eruk ude täñjirän webe unitäño mähemije monen tuŋum wädäk-wädäk kädet kawä nämo täñpöpän Pol kenta Silas yepmäñitpän yän-yäkñat pänku yotpärare bämopi-ken Rom gapman täño äma ekäni ekäni kerik-ken yepmañpän yäwetkuñ; Juda äma yarä ɲonitä nintä yotpärare-ken äbänpän ämawebe bänepi peñ awähutkamän yäk. 21 Man kädet kudupi Rom äma nintä nämo tänañipän yänahänpän niwetkamän yäk. 22 * Ude yäweräwä äma äbot pähap itkuño unitä kokwawak nadän yämiñkuñ. Ude täñjirä man yäpmän daniwani ämatä komi ämata yäniñ kireñjirä yepmäñitpän teki yänopmän yämiñpän iwänaptä bumta däpuñ. 23 Däpmänpän komi yot gänañ yepmañirä komi yot täño watä äma kubä yäma täñkehärom tañpän watäni itta iwetkuñ. 24 Iwerirä eruk komi yot bämopi-ken-inik yepmañpän kuroñiyat päya kujattä uyiñ-yepmäñitpän täñkehärom tañpän yepmañkuk.

25 Yepmañpän itkan bipani bämopi-ken Pol kenta Silas Ekäniken yänapik man yänit, iniñoret kap ätu tenjirän äma komi yot gänañ bok itkuño u nadänkuñ. 26 U nadänjirä uterakgän kenän kwaiñjirän komi yot bumta kwaiñkuk. Kwaiñjirän komi yot täño yäma päke u kudup ini jop tägenkuñ. Täñpän yen kehäromi äma komi yot gänañ irani kerik kuroñi topuño u imaka, ini jop äreyän mañkuñ. 27 * Täñpäkañ watä ämatä kikñutkuk. Kiñutpänä dapun täñpän kañkuk; Komi yot täño yäma kudup tägenkuño irirä. Yabänpän-nadänkuk; Komi yot gänañ ɲo iraño ɲokeño käwep äpämañ metäkañ yän nadänkuk. Ude nadänpän päip yäpmänpän iniken gupi urayän täñkuk. 28 Ude täñjirän Poltä gera terak ɲode iwetkuk; Ude täñpeno! Nin kuduptagan itkamän ɲo yäk.

29 Ude yänjirän watä äma unitä topänta gera yänätän komi yot gänañ äronkuk. U umuntañkañ bumta kwaiñpän Pol Silas dubini-ken mañpän äpmonkuñ. 30 * Täñpän yarä u yän-yäkñat yäpmän yäman äpmonpän yäwetkuñ; Notnapakyat, näk imapän täñjira Anututä api täñkentän nameñ?

31 Yäwänä iwetkumän; Ekäni Jesu Kristo nadäkinik täñ imikañ uyaku gäk ba webeka nanak ba ämawebe gäckät it täkañ u kudup Ekäni Jesu Kristota nadäkinik täñ imiñkañ uyaku Anututa biñam api täneñ yäk. 32 Yäwän yarä unitä Ekäni täño manbiñam äma u ba noriye unitä yotken itkuño u yäwetpän yäwoñärek täñkumän. 33 * Yäwerän nadänpän bipani ugän watä äma unitä yän-yäkñat yäpmän pänku däpuño meni ärut yämiñkuk. Täñpän yäwerän ini ba webeni nanak Jesu wäpi terak ume ärut yämiñkumän. 34 Täñkañ watä äma unitä yän-yäkñat yäpmän pänku ini yot gänañ yepmañpän ketem iññ yämiñkuk. Täñpäkañ äma u ini ba webeni nanakiye kudup Anututa biñam täñpän bänepi oretoret pähap täñkuñ.

Pol kenta Silas yepmañpä äpämañ kuñkumän

35 Eruk parä yänenirän Rom gapman täño man yäpmän daniwani äma ätutä komi ämaniye ɲode yäwet-pewä kuñkuñ; Äma yarä u yabä kätänpewä kun! yäk. Ude yäwet-pewä kuñkañ komi yot täño watä äma udegän iwetkuñ. 36 Iwerä nadänpän watä ämatä Pol iwetkuk; Näkä ek tabä kätänpewa kukta äma ekäni ekänitä man pewä äbatak. Unita ek äpämañ kuñkañ säkgämän

* 16:19-20: Mak 13:9; Apos 17:6; Mat 5:11 * 16:22: 2Ko 11:25; Plp 1:30; 1Te 2:2 * 16:27: Apos 12:18-19 * 16:30: Apos 2:37 * 16:33: Apos 16:15

itkon. ³⁷* Yāwānā Poltä iwetkuk; Ude täga nämo! Nek Rom äbotken nanik upänkañ goret ude nämo täñ nimiranpäñ jop nadäñ täñ nimirkuñ. Manken jukun nipmanpäñ mebärinek kañkañ uterak komi yotken nipmankuño uyaku tägawān! Upänkañ ude nämo täñ nimirkuñ. U jop nadäñ nidäpmanpäñ komi yotken nipmankuñ. Ude täñkuño upänkañ kábop äpāmañ kun yāñ niwetkañ? Nāmoinek! Āma ekāni u ini-tägāñ äbänkañ keran kañ nimagut yāpmāñ äpāmañ kut.

³⁸ Poltä ude yāwerānā komi āmatā äyāñutpeñ päñku man yāpmāñ daniwani āma ñode yāwetkuñ; Pol kenta Silas u Rom äbotken nanik yāk. Yāwerānkañ man u nadāñpäñ kwanikuñ. ³⁹* Kwanipäñ āma yarā uken äbāñpäñ butewaki man yāwetkuñ. Täñpäñ yarā u yāñ-yākñat yāpmāñ äpāmañ kuñkuñ. Täñkañ kome u peñpeñ kome kukñi kāda kukta man yāwetkuñ. ⁴⁰ Ude yāwerāwā yarā u komi yotken naniktā äpāmañ Lidiatā yotken kuñpāñä Jesu täño äbot yabāñ ahāñpäñ bānep täñ-kehāromtak man yāwetpeñ kuñkumān.

17

Tesalonaika kuñkumān

¹* Täñpākañ Pol kenta Silas yotpārare yarā wāpi Amfipolis ba Apolonia u yārepmitepeñ Tesalonaika yotpārare-ken ahāñkumān. Uken Juda āma täño kābeyā yot kubā itkuk. ² Eruk, u ahāñpāñä Pol uwā ini tāk täñkuko udegān Sabat yarākubā ude Juda naniktā kābeyā yot gānañ u āronpäñ Juda āmawebe ukāt Ekāni täño man yāñpäñ-nadāk täñkuñ. Ude täñkañ Ekāni täño man kudān ätu yāwetpāñ yāwonārek täñpäñ ñode yāwetkuk; ³* Kristo, Anutu täño iwoyāwani uwā kumāñpäñ āneñi akukta biñam yāwani yāk. Täñpākañ Jesu täño wāpi biñam täwet täyat uwā Kristo ubayāñ. ⁴* Man ude yāwerirān Juda āmawebe ätutā nadāwā bureni täñpāpāñ Pol kenta Silas yāwatkuñ. Täñkañ Grik nanik ätu Anutu iniñ orerani u māyaptā penta yāwatkuñ. Ba uken nanik webe wāpi biñam ikek udegān, māyap yāwatkuñ.

⁵ Täñpākañ āmawebe päke unitā Pol kenta Silas u yāwarā yabāñpäñ Juda āmatā kokwawak nadāñkuñ. Ude täñpäñ āma wakiwaki kābeyā bāgup-ken u ini-ini ittāñ kwani u māyap yāmagut pābā yepmanpä āmawebe yotpārare u nanik jop manman terak yāput-yāwettāko man yāñ täñjuruk-uruk pāhap täñkuñ. Ude täñ irirā āma wakiwaki unitā Pol kenta Silas yepmāñjit pābā āmawebe u keru terak pena yāñkañ päñku āma kubā wāpi Jeson unitā yotken bārāñeñ kuñpāñä wāyākñeñkuñ. ⁶* Päñku wāyākñewā wawāpāñ Jeson-kāt äbot täñpani ätu ugānpāñ yepmāñjit yāpmāñ kome unitāño intājukun āma u ināmiken yāñ-yākñat yāpmāñ kuñkuñ. Ude täñkañ gera terak ñode yāñkuñ; Āma komeni komeni kuñatkañ kādet wakiwaki tāk täñkuño ukeño äbāño itkan ño yāk. ⁷* Jesontā āma u yāñ-yākñat yāpmāñ ini yotken kuñkuk yāk. Nadākinik täñpani āma päke u intājukun āmanin wāpi Sisa unitāño man kādet urani. Unitā ñode yāk tākañ; Intājukun āma kudupi kubā itak, u wāpi Jesu yāñ ude yāk tākañ.

⁸ Ude yāñjirā āmawebe päke ukāt kome u nanik täño āma ekāni ekānitā man u nadāñkañ kikuñutpāñ-nadāwātāk pāhap täñkuñ. ⁹ Eruk ude täñkañ Jeson-kāt nadākinik täñpani ätu yepmāñjitkuño u yāwerā komi yotta gwāki pewākañ yāniñ kireñpewā kuñkuñ.

* **16:37:** Apos 22:25   * **16:39:** Mat 8:34   * **17:1:** 1Te 1:1,2   * **17:3:** Luk 24:26; Apos 3:18, 9:22
* **17:4:** Apos 13:50   * **17:6:** Apos 16:20   * **17:7:** Luk 23:2; Jon 19:12

Beria kome päjku epän täjkmän

¹⁰ Eruk, kome bipmäjirän, äbot täjpani noriyetä Pol kenta Silas yepmanpä yotpärare kubä wäpi Beria uken kuñkumän. Kumañ Beria kome u ahänpäjä Juda nanik täjjo käbeyä yot kome u itkuko u gänañ äronkumän. ¹¹ * Ämawebe Juda äbotken nanik Beria kome u irani unitäjo bänep nadäk-nadäki u tagagamän, Juda ämawebe Tesalonaika kome irani unitäjo yörepmitkuk. Täjpäkañ Pol täjjo man nadänpäj gäripi-inik nadäñkuñ. Ude täjkañ kepma kepma Anutu täjjo man kudän täwani u danipäj yänpäj-nadäk täk täjkuñ, Pol täjjo man ño bureni ba bureni nämo yäj nadäktä. ¹² Täjkañ Juda nanik ämawebe mäyap-iniktä nadäkinik täjkuñ. Ba Grik webe, guñ äbotken nanik wäpi biñam ikek ätu, ba Grik äma ätu imaka, udegän nadäkinik täjkuñ.

¹³ * Ude täjirä Juda äbotken nanik Tesalonaika kome irani unitä manbiñam ñode nadäñkuñ; Pol uwä Beria komeken Ekäni täjjo manbiñam yäñahänpäj yäwet itak yäj ude nadänpäjä päjku yotpärare uken ahänpäj ämawebe yäput-yäwettäko Pol Silasta kokwawak nadäñ yämiñkuñ. ¹⁴ Täjirä äbot täjpanitä Pol bäräñek-inik iniñ kireñpewä kome, gwägu pähap dubini-ken äpmonkuk. Täñ, Silas kenta Timoti uwä pen Beria kome-kengän itkumän. ¹⁵ Eruk äma Pol yäjikñat yäpmäj kuñkuño uwä Pol yäjikñat yäpmäj pen kumañ Atens yotpärare tañi uken kuñkuñ. Täjpäkañ äneñi kunayäj yäwäwä Poltä Silas kenta Timotita man ñode pewän kuñkuk; Ek bäräñeñ näkä itat-ken ño kañ äbun yäk.

Pol Atens yotpärare-ken man yäñahäjku

¹⁶ Poltä Silas kenta Timotita Atens komeken itsämäj yäpmäj kuñkuk. Täjkañ yotpärare u gänañ yäwik jopi, äma keritä täjpani mäyap-inik irirä yabäjku. Ude yabänpäj Pol bänepitä jägämi-inik nadäñku. ¹⁷ * Jägämi nadäñkuko unita Juda täjjo käbeyä yotken kuñkañ Juda nanikkät Grik äma Anutu burenitä nadäñ imani ukät man unita yänpäj-nadäk täjkuñ. Ba kepma kepma yotpärare unitäjo käbeyä bägup-ken kuñkañ ämawebe jop itkuno ukät man kowata kowata yäk täjkuñonik. ¹⁸ Täjpäkañ kome uken äma äbot yarä nadäk-nadäki ärowani wäpi Epikurian ba Stoiktä itkun. Täjpäj kadäni kubä äma nadäwani äbot yarä uken nanik ätutä Ekäni täjjo manta yänpäj yäñawätpäñ Polkät man kowat yäwän täjkuñ. Poltä Jesu täjjo manbiñam ba kumbani-ken nanik akuñkuko unitäjo man yäwetkuko unita ukät nanik ätutä ñode yäjkuñ; Äma jop manman yäwani uwä jide yäwayäj yänpäj yäyak? Yäjirä ätutä yäjkuñ; Kome ätu täjjo anutu unitäjo manpäñ käwep yäyak. ¹⁹ Ude yänpäj Pol yäjikñat päjku äma ekäni ekäni täjjo käbeyä wäpi Areopagus uken teñpäñ iwet yabäjkuñ; Gäk man kudupi yäyan u jideta yäyan? Niweri nadäna yäk. ²⁰ Gäkño man ño nadäñitna inide kubä täyak unita man yäyan unitäjo mebäri niweri nadäna! yäj iwetkuñ. ²¹ Täjpäkañ Atens ämawebe täjjo mebäri uwä ñode; Kome mähemkät äma äbani Atens kome irani-kät imaka kubä nämo täk täjkuñonik. Nämo, u kadäni kadäni käbeyä täjpäj man kudupi kudupita yänpäj-nadäk täk täjkuño unita Pol täjjo man u nadänayäj yäjkañ yäjkuñ.

²² Ude yänpäj iwet yabäjirä Poltä äma ekäni ekäni bämopi-ken itpäñ ñode yäwetkuñ; Näkä in Atens nanik äma tabäk täyat uwä anutujin yäniñ oretta gwäk pimiñpäñ täk täkañ yäk. ²³ Pengän yotpärare ño gänañ kuñattängän mobä änok pewani kubä kanjut. Mobä uterak man kudän kubä ñode

* 17:11: Jon 5:39 * 17:13: Apos 13:50, 14:19 * 17:17: Apos 18:19

kudän täwanipäj daninkut; Njowä anutu nintä nämö nadäwani kubäta täjpani. Eruk, apinjo Anutu intä nämö nadänkañ ininjoret takañ unitäño mebäri njode yänhäjnpäj täwera nadäwut;

24 * Nämö nadäk takañ uwä Anutu kunum kenta kome ba imaka imaka kome terak itkañ njo pewän ahäwäpäj kunum kenta kome täño Ekäni pähap itak. Anutu uwä yot ämatä täjnpäj kudupi yot yäj iwerani gänäñ nämö it täyak yäk. 25 * Ba imaka kubäta nämö wäyäkñek täyak. Äma nintä imaka kubä täga nämö täjñentäj imine. Nämö, ini-tägän ämata irit-kuñat-kuñat ba imaka päke u kudup nimik täyak. 26 Täjnpäkañ äma kubä täjnpäj peñkuko uken naniktä äma äbori äbori ahäj yäp್ಮäj kuñkumäj. Ahäjnpäj it yäp್ಮäj kuneta ini-tägän kadäni ba kome bagani täjñkireñpäj täjñkireñpäj peñ niminkuk yäk. 27 * Täjnpäkañ bänepnintä wäyäkñek epän täntäj kuñtängän Anutu nadäj imikinik täjnpäj kañ-ahäneta käwep, ude täj niminkuk. Upäjkañ nin kubäkubäta ban nämö it nimik täyak. 28 Nämö, unita njode yäwani; Nin unitäño nadäk kehäromi terak itkañ imaka imaka tak täkamäj. Täjkañ injinken nadäwani äma ätutä udegän njode yänkuñ; Nin urakken ahäwani yäk.

29 * Eruk, nin Anutu unitäño nanakiye unita nin njode nämö nadäne; Anutu uwä äma iniken nadäk-nadäkpäj gol ba siliwa, ba mobäpäj wäbät kujat äma keritä tak takañ udewani yäj nämö nadäne. Nämoinik! 30 * Bian ämawebetä nämö nadäwä tumbäpäj nadäk udewani nadäjnpäj täjpeñ kuñjarirä Anututä yabäj koreñkuk. Upäjkañ apinjo ämawebe komeni komeni bänep sukurekta peñ yäwet täyak. 31 * U kadäni pähap kubä ämawebe manken yepmakta iwoyänkuk. Uken äma kubä iwoyänkuko unitä kudän siwonj terak api yäp್ಮäj daniwek. Täjnpäkañ u bureni-inik api täjpet yäj niwonjärekta äma uwä kumbani-ken nanikpäj yäp್ಮäj päñaku teñkuk.

32 Täjnpäj Poltä äma kubä kumbani-ken nanikpäj yäp್ಮäj akukakuk täño man yäwerirän äma ätutä yäjärok iwetkuñ. Täj, ätutä yänkuñ; Man yäyan u kadäni kubä äneñi yäjiri kañ nadäna! 33 Ude iwerirä Pol yepmanpeñ kuñkuk. 34 Täjnpäkañ äma ätutäwä Pol iwatpäj Jesuta nadäkinik täjñkuñ u kubäwä wäpi Dionisius, äma ekäni ekäni täño käbeyä wäpi Areopagus uken nanik kubä. Ba webe kubä wäpi Damaris ukät ämawebe ätutä nadäkinik täjñkuñ.

18

Pol Korin komeken epän täjñkuk

1 Täjnpäj Pol Atens kome peñpeñ Korin yotpärare-ken kuñkuk. 2 * Kuñpäj Juda nanik äma kubä kañ-ahänkuk. Äma u wäpi Akwila, u komeni kujat wäpi Pontus. Täjnpäkañ kadäni uken Akwila-kät webeni wäpi Prisila u Itali kome peñpeñ äbumän. U imata, Rom äma täño intäjukun äma wäpi Klodius unitä Juda nanik Itali kome itkuñ u njode yäwetkuk; In kumän-tagän Rom kome njo peñpeñ kome kukñi kända kañ kut yäk. Eruk, Pol Korin kome kuñpäjä yanäpi yarä upäj yabäj ahänkuk. 3 * Pol uwä äma ukät moneñ epän mebäri kubägän, sel yot tak täjpani unita päñku ukät penta itkuñ.

* 17:24: 1Kin 8:27; Apos 7:48 * 17:25: Sam 50:12; Ais 42:5 * 17:27: Lo 32:8; Ais 55:6; Sam 145:18; Jer 23:23 * 17:29: Ais 40:18-20; Ais 44:10-17; Apos 19:26 * 17:30: Apos 14:16 * 17:31: Sam 9:8, 96:13; Apos 10:42 * 18:2: Rom 16:3 * 18:3: Apos 20:34; 1Ko 4:12

⁴ Tãñpãkañ Sabat kadãni-kenã Pol uwã Juda nanik tãño kãbeyã yotken ãronkañ man yãñpãñ-nadãk tãk tãñkuñonik. Man yãñpãñ-nadãk ba yãñpãñ-yãwoñãrek tãñjira Juda äbotken nanik ba Grik ämatã Jesuta nadãkinik kañ tãñput yãñ yãñkañ tãk tãñkukonik.

⁵* Tãñpãkañ Silas-kãt Timotiwã Masedonia penpen äpä irirãn eruk Pol uwã kadãni kadãni, epãn kubã tãñkañ nãmo, Anutu tãño manbiñamgãn yãñahãk tãñkukonik. Tãñpãñ Juda nanik man kehãromi ñode yãwet tãñkuk; Jesu u Kristo, Anututã bian ämawebeniye tãñkentãñ yãmikta iwoyãñkuko u yãk. ⁶* Ude yãwerãnkañ Pol yãñãrok man iwetpãñ mani ut tãñkuñ. Ude tãñpãwã mãde ut nimitak yãñ kañpãñ nadãkta teki terak tãpun-tãpun u dãpmãñ äreyãñ tãñpãn kwãpãñ ñode yãwetkuk; Eruk, in paot-paotta biñam tãkañ u tãñpãwã, injinken wakita api tãnen yãk. Uken nãkño waki kubã nãmo itak. Unita apiño nãk ño penpen guñ äbotken kwayãñ yãk.

⁷ Eruk Pol kãbeyã yot u penpen kumañ äma kubã guñ äbotken naniktã yot gãnañ ãronkuk. Äma u wãpi Titius, wãpi kubã Jastus. Äma uwã Anutu Burenita nadãkinik tãñpani. Tãñpãkañ äma unitãño yori uwã Juda nanik tãño kãbeyã yot dubini-ken itkuk. ⁸* Tãñ, Juda nanik tãño kãbeyã yot unitãño intãjukun äma u wãpi Krispus. Ukãt webeni äperiye nanak-tãgãn Ekãni Jesuta nadãkinik tãñkuñ. Tãñpãkañ Korin ämawebe ini uwã mãyaptã Pol tãño man u nadãnpãñ Ekãnita nadãkinik tãñjirã ume ärut yãmiñkuk.

⁹* Eruk bipani kubãta Pol imaka kubã dãpmonken bumik kañkuk. U Ekãnitã ñode iwetkuk; Gãk nãmoïnik umuntãwen. Gãk nãkño man yãñahãkta meka nãmo tãñpipiwen. ¹⁰* Nadãtan? Nãk gãkkãt itkamãk. Ba nãkño ämawebe mãyaptã yotpãrãre ño gãnañ itkañ unita äma kubãtã gãk tãga nãmo api tãñpãn wawen yãk. ¹¹ Tãñpãkañ Pol ini Korin komegãn itkañ ämawebe Ekãni tãño man yãñpãñ-yãwoñãrek tãñ yãpmãñ kuñjirãn obañ kubã itkañ änenj komepak 6 ude tãrenkuk.

¹² Tãñpãkañ äma kubã wãpi Galiotã Akaia komeken Rom gapman tãño watã äma itkuk. Irirãn kadãni uken Juda nanik ätu Polta iwan tãñ imiñpãñ manken yãñikñat yãpmãñ kuñpãñ ñode yãñkuñ; ¹³ Äma ñowã ämawebe tã Anutu iniñoretta kãdet mebãri kubã, nintãño бага mantã nãmo yãyak upãñ yãwoñãrek tãyak yãk. ¹⁴ Ude iwerãwã Poltã man kowata yãwayãñ tãñpãnã, gapman Galiotã Juda nanik ñode yãwetkuk; Äma ñonitã gapman tãño бага kubã irepmirãnã, ba kudãn waki kubã tãñpãnã, nãk intãño man tãga nadãñ tamet yãk. ¹⁵* Upãñkañ inã injinken man ba wãp ba бага ätuta äbã nãk nãwet yabãkañ. Unita uwã injin kañ yãpã tãgawut yãk. Nãk man udewani yãpmãñ danikta nãmo nepmanpani. ¹⁶ Ude yãñpãñ yãñ-yãwat-pewãn äpãmañ kuñkuñ.

¹⁷ Ude tãñpãnã eruk pengãn Juda nanik tãño kãbeyã yot unitãño intãjukun äma kubã wãpi Sostenes uwã gapman yori yãma-ken ugãn injitpãñ utkuñ. Ude tãñpãkañ gapman Galio uwã unita nadãwãtãk nãmo tãñkuk.

Pol änenj Antiok Siria kome kuñkuk

¹⁸* Tãñpãkañ Poltã ugãn kadãni ätukãt itkuk. Ittãngãn äbot tãñpani noriye yepmanpen gãpe terak ãronkuk. Ärowãnkañ gãpetã kome u penpen Siria kome kwayãñ tãñkuk. Tãñpãkañ Akwila yanãpi u Polkãt bok kuñkuñ. Kumañ

* **18:5:** Apos 17:14-15; Apos 9:22   * **18:6:** Apos 13:46,51; Apos 20:26   * **18:8:** 1Ko 1:14   * **18:9:** 1Ko 2:3   * **18:10:** Jos 1:9; Ais 41:10; Jer 1:8; Jon 10:16   * **18:15:** Apos 23:29; Apos 25:18-19; Jon 18:31   * **18:18:** Apos 21:24

pänku Senkria kome ahänpäj imaka kubä täkta Anutu-ken yänkehäromtak man yänkuko unita gwäki pujiñ kudup äriñpäj pakigän peñkuk. ¹⁹ * Eruk, u peñpeñ kumañ pänku Efesus kome ahänkuñ. U ahänpänjä, Poltä Akwila yanäpi u yepmañkuk. Täñpäkañ Pol iniwä kumañ pänku Juda naniktä käbeyä yot gänäñ äronkuk. Äro u itpäñ Juda nanikkät Anutu täño man yänpän-nadäk täñkuñ. ²⁰ Ude täñjirän Juda naniktä iwetkuñ; Gäk ninkät kadäni käroni bumik kañ itna yäk. ²¹ * Ude yäwäwä Pol bitnäñpän bänep täga mangän yäwetpän ñode yänkuk; Anututä äneñi nepmañpän äbänpänjä, uwä äneñi api äbet yäk. Ude yäwetpän Efesus kome peñpeñ gäpe terak äronpeñ kuñkuk. ²² Eruk gäpe terak kumañ pänku Sisaria kome ahänkuk. Ahänpänjä Pol gäpe terak naniktä äpämañ pänku äbot täñpani u yabän ahänpän man yänpän-nadäk täñ itkuñ. Ude täñkañ yepmañpeñ Antiok yotpärare-ken kuñkuk.

Apolos Efesus komeken manbiñam yänahänkuk

²³ Pol Antiok kome kadäni käroni bumik itkañ kuñkuk. Kumañ pänku Galesia Frikia komeken ämawebe äbot täñpani u Anutu täño man yäwetpän bänepi täñ-kehäromtak täñtäñ kuñatkuk. ²⁴ Täñpäkañ Juda äma kubä Aleksadria nanik uwä Efesus kome itkuk. Äma u wäpi Apolos. Uwä man säkgämän, gäripi nitek yänahäwani, ba Anutu täño man kudänta nadäwän tärekinik täñpani. ²⁵ * Täñpäkañ äma ätutä Apolos uwä Ekäni Jesu täño kädet iwetpän iwoñäreñkäñ täñjirä nadäkinik täñkuk. Nadäkinik täñpän Apolos bänep pidäm terak ämawebe Anutu täño man yänpän-yäwoñäreñkäñ täñkukonik. Täñpän Jesutä imaka imaka täk täñkuko unitäño manbiñam bureniñän yänahäk täñkukonik. Upänkañ Jontä ume ärut yämik täñkuko ugänpän nadänkuk.

²⁶ * Täñkañ Apolos bänepi pidäm tawäpän Juda täño käbeyä yotken päro bätakigän Ekäni täño manbiñam yänahäk täñkukonik. Täñjirän Akwila-kät webeni Prisila unitä manbiñam yänahänkuko u nadänkumän. Nadänpän yori-ken yänikñat yäpmän pänku Jesu Kristo täño kädet uwä siwoñi-inik iwetpän iwoñäreñkumän. ²⁷ * Ude täñkañ eruk Apolos uwä Akaia komeken-ken kukta nadänkuk. Täñjirän Efesus ämawebe äbot täñpani unitä Apolos täño nadäk-nadäki täñkehärom takta ñode täñkuñ; Akaia nanik äbot täñpanitä daniñpän nadäktä man kudän ñode täñkuñ; In äma u imagutpäñ not kañ täñ imut yäk. Ude kudän täñpän imäkañ yepmañpeñ kumañ pänku Akaia komeken ahänkuk. Ahänpän Apolostä kome u nanik äbot täñpani ämawebe, Anutu täño orakoraki terak nadäkinik täñkuñ u säkgämän orañ yämiñpän täñ-kehäromtäñ yämiñkuk.

²⁸ * Eruk, ude täñkañ ämawebe päke u injamiken Juda nanik täño man ba nadäk goret nadänkuñ u yäpmän äpäkta epän kehäromigän täñkuk. Täñpäkañ Anutu täño manbiñam terak kwawakinik ñode yäwetpän yäwoñäreñkäñ täñkuk; Ekäni Jesu u Kristo ubayän, äma Anututä bian ämawebeniye täñkentän yämikta iwoyänkuko u.

19

Pol Efesus yotpärare-ken manbiñam yänahänkuk

* 18:19: Apos 17:17   * 18:21: Rom 1:10; 1Ko 4:19; Jem 4:15   * 18:25: Rom 12:11; Apos 19:3

* 18:26: Apos 19:8   * 18:27: 2Ko 3:1; Kol 4:10   * 18:28: Apos 9:22

1 * Tānpākaŋ Apolos ini Korin kome-kengän itkuk. Kadäni ugän Pol uwä yotpärare täpuri täpuri yärepmittāŋ kumaŋ pāŋku Efesus ahāŋkuk. Uken äbot tāŋpani ätu yabāŋ ahāŋpāŋ ŋode yäwet yabāŋkuk; 2 * In bian nadäkinik tāŋpāŋ Kudupi Munapik yāpuŋ ba nāmo? Yāwänä kowata ŋode iwetkuŋ; Nāmo yäk. Nin Kudupi Munapik kubä ude itak yāŋ nāmoink nadāŋkumāŋ. Apinogän nadākamāŋ ŋo yäk. 3 Ude iweräwä Poltä yäwetkuŋ; E, inä käderi jide terak äbot uwä tāŋkuŋ? Ude yāwänä iwetkuŋ; Jontä ume ärut yämik-yämik tāk tāŋkuko ugānpāŋ ärutkumāŋ yäk. 4 * Yāwäwä Poltä yāŋkuk; Bian Jontä ämawebe ume ärut yāmiŋkaŋ ŋode yäwetkuŋ; In bānep nadäk-nadākjin wakiwaki u kudup peŋ morewākaŋ ume kaŋ ärut tama yäk. Tāŋpāŋ nadäkinikjin u kumän-tagän äma mäden abätak unitagän kaŋ pewut yāŋ yäwetkuŋ. Eruk, Jontä äma mäden näwatak yāŋ yāŋkuko uwä Jesu.

5 Eruk, man u nadāwākaŋ Poltä Ekäni Jesu wäpi terak ume ärut yāmiŋkuk.

6 * Ume ärut yāmiŋpāŋ kerä ämawebe gwäki terak peŋirän Munapiktä ämawebe päke uterak kumän magät moreŋkuk. Magät moreŋirän man kotäk kudupi kudupi terak yāŋit, manbiŋam profettä-yāŋ yāŋahāŋkuŋ. 7 Äma päke u 12 ude bumik.

8 Tāŋpāŋ u punin terak Poltä Juda nanik tāŋo käbeyä yot gānaŋ bätakigän Manbiŋam Täga kehäromigän yāŋahäk tāŋkuk. Tāŋpāŋ Juda äma man yäwerit nadäk-nadäki tāŋpidäm taŋ yāmiŋit Anututä intäjukun it yāmiŋirän gämoriken irit unita yäwetpāŋ yāwōŋärek tāŋ yāpmāŋ kuŋirän komepak yaräkubä ude täreŋkuk. 9 * Tāŋpākaŋ Juda ämawebe ätutäwä Poltä Jesu tāŋo manbiŋam yāŋahäk tāŋkuko unita nadäwä jopi ude tāŋpākaŋ nadäkinik nāmo tāŋkuŋ. Tāŋkaŋ ämawebe iŋamiken Ekäni tāŋo kädet siwoŋi unita u kädet waki yāŋ yäk tāŋkuŋ. Ude tāŋpewä Poltä nadäkinik tāŋpani ämawebe yāŋ-yākŋat yāpmāŋ kuŋkuk. Ude tāŋkaŋ kadäni kadäni yāŋpāŋ-yāwōŋärek tāŋpani yot kubäken Ekäni tāŋo manbiŋam yāŋahäk tāŋkuk. Yot uwä Tiranus tāŋo. 10 * Eruk, yāŋpāŋ-yāwōŋärek tāŋ yāpmāŋ kuŋirän obaŋ yarä ude täreŋkuk. Ude tāŋkuko unita Juda ämawebe ba Griik ämawebe Esia kome itkuŋo u mäyap-inik Ekäni tāŋo manbiŋam nadāŋkuŋ.

Skeva tāŋo nanakiye

11 * Kadäni uken Anututä Polken kudän kudupi inide ätu pewän ahāŋkuŋ.

12 * Ude tāŋirän kaŋkaŋ ämawebetä käyäm ikeкта tek moräk yāpmāŋ pāŋku Pol gupi terak peŋkaŋ yāpmāŋ käyäm ikekken kuk tāŋkuŋ. Ude tāŋirä Ekäni tāŋo kehäromitä tāŋpewän käyäm paorit, mäjotä käyäm ikek yabä kätāŋpeŋ kuk tāŋkuŋ.

13 * Tāŋpākaŋ Juda nanik ätutäwä monēŋ epāntawä komeni komeni kuŋatpāŋ mäjo yāwat kirek-kirek tāk tāŋkuŋ. Tāŋkaŋ kadäni kubäkubä äma uwä Ekäni Jesu wäpi terak mäjo yāwat kirenayāŋ yāŋkaŋ tāk tāŋkuŋonik. Uwä mäjo ŋode yäwet tāŋkuŋ; Jesu, wäpi Poltä yāŋahäk täyak unitāŋo wäpi terak peŋpeŋ kut yāŋ täwetkamāŋ. Man ude yäk tāŋkuŋ. 14 Tāŋpākaŋ Juda nanik tāŋo bāmpo äma ekäni kubä wäpi Skeva, unitāŋo nanakiye 7 ude unitä kädet uwä tāk tāŋkuŋ. 15 * Eruk, kepma kubä Skeva nanakiye unitä mäjo yāwat kirek-kirek tāŋirä mäjo kubätä äyāŋutpāŋ man kowata ŋode yäwetkuŋ; Näk Jesu ba

* 19:1: 1Ko 3:6 * 19:2: Apos 2:38, 8:16 * 19:4: Mat 3:11 * 19:6: Apos 8:17; Apos 10:44,46

* 19:9: 2Ko 6:14-18 * 19:10: 2Ti 1:15 * 19:11: Apos 14:3 * 19:12: Apos 5:15 * 19:13:

Mak 9:38 * 19:15: Mak 1:24,34

Polta nadätat. Täñ, in netä? ¹⁶ Ude yäñpäj äma mäjotä magärani unitä päreñ äronpäj äma 7 man yäj itkuño upäj däpmäj päret täñpän kuñkuñ. Täñpäj teki imaka weñ täñpän kuñ yämiñkuñ. Eruk ude täñpänä nägät pintäj tek moräj yot u peñpeñ kuñtäñpä kuñkuñ.

¹⁷ * Ude täñjirä Juda ba Grik nanik Efesus kome itkuño u kudup manbiñam u nadäñkuñ. Ude nadäñpäj umun pähap bumta täñkuñ. Ude ahäñkuko unita ämawebe mäyaptä Ekäni Jesu wäpi oranpäj yäpmäj kuñatkuñ. ¹⁸ Täñpäkañ ämawebe mäyaptä nadäkinik täñkañ äbä iniken iniken täktäki waki u kumän-tagän yäñahäñkuñ. ¹⁹ Ba äbot täñpani ämawebe ätu kären käwani ba kon mebäri mebäri täñpani unitäño buk kumän-tagän ämawebe inamiken kädäp pewä iññkuñ. Täñpäkañ buk unitäño gwäki ärowani, siliwa moner 50,000 udepäj pewä iññkuñ.

²⁰ * Eruk ude täñkuño unita Ekäni täño man u komeni komeni ahäñpäj weñ patkuk. Ahäñpäj weñ patkuko uwä ämawebe-ken kehäromi nikek ahäñpäjä irit-kuñat-kuñariken kehäromigän patkuk.

Efesus naniktä Polta nadäwä wanñkuñ

²¹ * Eruk Pol uwä epän täñ yäpmäj kuñtäñgän täñpän tärewäpäj Masedonia ba Akaia kome kukta nadäk peñkuk. Täñkañ u kädätä Jerusalem yotpärareken kukta imaka nadäñkuk. Täñpäj ñode yäñkuk; Jerusalem kuñkañ unitä Rom kome kañ kwa yäk. ²² * Täñpäkañ Poltä iniken täñkentäki yarä u kubä wäpi Timoti, kubä wäpi Erastus, äma yarä u yepmanpän Masedonia kome kuñkumän. Täñpäkañ Pol ini uwä kadäni käroni bumik Esia kada ugän itkuk.

²³ * Eruk kadäni uken äma ätutä Ekäni täño kädet siwoñi unita iwan täñpäj man bumta yäñkañ täñuruk-uruk mäyap täñkuñ. ²⁴ * Äma u kubä wäpi Demitrius. Uwä moner epäntawä imaka imaka siliwa kapapäj täk täñkukonik. Täñpäkañ ämawebe u naniktä yäwik webe kubä wäpi Atemis nadäj imik täñkuñonik. Täñpäj yäwik webe u inij oretta kudupi yot kubä täñkuñ. Eruk Demitrius, siliwa kapa täñpani unitä siriwapäj yot unitäño wärani täpuri täpuri täñpäj peñjirän ämawebe moner pähap imiñpäj yäpmäk täñkuñonik. ²⁵ Eruk ude täñpäj näkño moner epän mañpek yäñpäj äma epän u bok täñpani ba äma epän udewanigän täñpani kudup yäñ-yäkñat yäpmäj päbä yepmanpäj ñode yäwetkuk; Notnaye, in ñode nadäwut. Epänin täño gwäki säkgämän yäpmäk täkamäj yäk. ²⁶ * Upäñkañ u kawut! Äma Pol uwä Efesus ämawebe mäyap täño nadäk-nadäki peñawähut täyak yäk. Täñpäkañ u kome ñogän nämo täyak. Esia kome u kumän udegän bumik täyak yäk. Täñkañ ñode yäk täyak; Anutu wärani wärani injin ketjintä täñpani uwä Anutu bureni nämo yäk. Uwä yäwik jopi yäk.

²⁷ Täñpäkañ in nadäkañ; Poltä man yäk täyak unitawä nintäño moner epän ñowä täga api täñpän waner. Täñpäkañ ugän nämo. Jop man unitägän täñpewä ämawebetä yäwiknin Atemis unitäño kudupi yotta nadäwä imaka jopi kubä api täñpek yäk. Upäñkañ bianä Esia nanik ba komeni komeni päke ñowä anutu webe Atemis ugänpäj oran imik täñkumäñonik. Täñpäkañ Pol täño manbiñam unitä Atemis wäpi biñam u yäpän wanayäj täyak yäk.

²⁸ Eruk man ude nadäñpäjä äma päke uwä bänepi bumta täñpä wanñkuñ. Täñpäj gera kehäromigän yäñpäj ñode yäñkuñ; Nin Efesus nanik täño anutu

* **19:17:** Apos 5:5,11   * **19:20:** Apos 12:24   * **19:21:** Apos 23:11; Rom 1:13   * **19:22:** Rom 16:23; 2Ti 4:20   * **19:23:** 2Ko 1:8   * **19:24:** Apos 16:16   * **19:26:** Apos 17:29; 2Ti 1:15

Atemis uwä intäjukun-inik itak yäk. ²⁹* Ude yänjirä ämawebe yotpärare u nanik tänjuruk-uruk pähap kubä pewä ahäwäpäñ bäräñej kumanj käbeyä bägup-ken kuñkuñ. Täñkañ äma yarä Masedonia nanik, Polkät bok kuñarani u yepmäñitpäñ yäpmäj kuñkuñ. Yarä uwä wäpi Gaius kenta Aristakus. ³⁰ Eruk ude täñkañ irirä Pol uwä man yänjahäwa yänkañ käbeyä täñkuñ-ken kwayäj nadänjuk u upänkañ ämawebe äbot täñpanitä ininj bitnäñkuñ. ³¹* Ba kome u nanik äma wäpi nikek ätuwä, Polta not säkgämän täñ imik täñkuñ unitä Polta man kehäromi ñode pewä yäpmäj kuñkuñ; Gäk käbeyä pähap täñ itkañ-ken kwentawä yäj iwetkuñ.

³² Eruk, käbeyä-ken tänjuruk-uruk pähap täñ itkuñ. Äma päke uwä nadäk ñoba-ñoba täñkuñ. Täñjirä ätuwä gera kotäk kubägän yänkuñ. Ätuwä gera inigän kubäpäñ yänkuñ. Täñpäkañ ude täñkuñ unitäño mebäri udetä ämawebe äbot käbeyä ño itkamäj yäj nämoinik nadäwä tumbuk. ³³ Eruk ude täñpäñ Juda nanik ätutä äma kubä wäpi Aleksada injtpäñ pimiñ iwat-pewä yäpmäj käbeyä bämopi gänañ umu kwänkañ eruk, äma ätutä man mebäri yänjahäñpäñ iwetkuñ. Iweräwä Aleksadatä man kowata yäwerayäj ketwära täñkuk. ³⁴ Ude täñjirän äma ätutä äma uwä Juda nanik, Anutu kubä ininj orerani yäj kañpäñ nadänkuñ. Ude nadänpäñ unita pen gera mämä terak bumta ñode yänkuñ; Efesus nanik nintäño yäwik Atemis uwä intäjukun-inik itak! Ude yäj yäpmäj kuñtäko 2 auas ude tärenkuk.

³⁵ Täñjirä Efesus nanik täño gapman kubätä ämawebe päke u yäñinj bitnäñpäñ yäwetkuk; Efesus äma, in juku peñpäñ nadäwut yäk. Nin kudup ñode nadäkamäj. Efesus nanik nin uwä yäwik webe Atemis unitäño kudupi yot kañiwat täkamäj yäk. Ba unitäño wärani kunum gänañ nanik mañkuko unita imaka, watä it täkamäj. ³⁶ Äma kubätä man uwä utnañi nämö unita in kumän-tagän bitnäñpäñ imaka waki kubä täkta nämö tärop täneñ yäk. ³⁷ Täñpäkañ äma yarä ñowä kudupi yot täño imaka ätu nämö kubo täñkumäno upänkañ jop yäj-yäkñat yäpmäj äbäkañ yäk. Ba yäwik webenin unita yänärok man kubä nämö yänkumän. ³⁸ Täñ, Demitrius-kät epän ämaniyetä äma kubäken man kubä iränä, man yäpätägak-tägak kadäniwä itak yäk. Ba man yäpmäj daniwani äma itkañ yäk. Unitägän man yäpätägak epän api täneñ. ³⁹ Ba äma kubätä man kubä nadänpäñä, uwä käbeyä kadäni-ken ugän yänpäñ täga ket utneñ yäk. ⁴⁰ Täñ, apiño ämik pena ahätak u mebärini nämö unita nin bäräpi yäpnañi bumik yäk. Täñpäkañ käbeyä waki ñonitäño mebärita niwet yabäwäwä kowata täga nämö api yäwetne. ⁴¹ Eruk ude yäwetpäñ ämawebe päke uwä yäwerän yäpmäj kuñtäñpä kuñkuñ.

20

Pol Masedonia, Grik komeken kuñkuk

¹ Eruk kadäni Efesus ämawebetä kähän gera mämä päke yänkuñ u bitnäñjirä Pol äbot täñpanita yänpewän äbuñ. Yänpewän äbäkañä bänep nadäk-nadäki täñ-kehäromtañ yämikta jukuman ätu yäwetkañ yepmañpeñ Masedonia komeken kuñkuk. ² Masedonia komeken kuñkañ ämawebe u nanik täño bänepi täñ-kehäromtañ yämikta jukuman mäyap yäwettäj kuñkuk. Ude täñtäj kumanj eruk, Grik komeken ahänjuk. ³ Ahänpäñ komepak yaräkubä ude Grik komeken irän täreñjirän gäpe terak äronpeñ kome kubä wäpi Siria komeken kwayäj nadänjuk. Täñpäñ Juda naniktä utta man topuño u nadänpäñä

äneni äyäjutpeŋ Masedonia komeken kuŋkuk. ⁴ * Täŋpăkaŋ äma ŋodetä Polkät kuŋkuŋ; Beria komeken nanik kubä wăpi Sopate, Pirus taŋo nanaki, Tesalonaika nanik äma yarä wăpi Aristakus-kät Sekudus, Depe yotpăraren-ken nanik Gaius, kubä Timoti. Täŋpăkaŋ kome taŋi Esia uken nanik yarä wăpi Tikikus kenta Trofimus. Äma udetä Polkät bok kuŋtaŋkuŋ. ⁵ Äma uwä intäjukun kuŋkuŋo Troas yotpărare-ken ninta itsämăŋ itkuŋ. ⁶ Täŋjirä ninăwä Pilipai yotpărare-ken orekirit kadăni kubä wăpi Kărăga yiskăt nămo awăhurani orekirit kadăni, u itna täreŋjirăn găpe terak aroŋpeŋ kuŋkumăŋ. Kuŋkă kepma 5 uken eruk Troas yotpărare-ken äma intäjukun kuŋkaŋ ninta itsămbuŋ-ken u ahăŋkumăŋ. Ahăŋpăŋ yabănakăŋ kepma 7 udewă Troas yotpărare-ken itkumăŋ.

Poltä Yutikus täŋpewăn kodak täŋkuk

⁷ * Täŋkaŋ Sande kubăken äbot täŋpani-kăt kărăga năna yăŋpăŋ äbă äbot kubăgăŋ itkumăŋ. Iritna Poltă ämawebe păke u manbiŋam yăŋahăŋpăŋ yăwetkuk. Imata, kwep api yepmaŋpeŋ kwet yăŋ nadăŋpăŋ unita manbiŋam pen yăwet yăpmăŋ kuŋtăyon bipani bămopi-inik täŋkuk. ⁸ Yot u gănaŋ topăn măyaptă iŋiŋ-yăŋeŋjiră itkumăŋ. Yot uwă kăroŋi boham unuken. ⁹ Täŋkireki yarăkubă punin unu kăbeyă tăŋ itkumăŋ. Täŋitna äma gubaŋi kubă wăpi Yutikus uwă mănit yăpani kădet kubăken maŋit itkuk. Irirăn Pol manbiŋam kăroŋi păhap yăŋjwat yăpmăŋ kuŋjirăn nadăŋ ittăŋgăŋ dăpmonta täŋkuk. Täŋtăŋgăŋ eruk patkuk. Pattăŋgăŋ punin ununită kome terak umu maŋkuk. Täŋjirăn äma itkuŋo uwă iŋit yăpmăŋ akuna yăŋkaŋ äpmonpăŋ kaŋkuŋ; Kumăŋpăŋ bam täŋpăŋ parirăn. ¹⁰ * Äpmonjiră Pol imaka, yăwet yăpmăŋ äpmonpăŋ păŋku Yutikus dubini-ken gukut imăpmok täŋpăŋ băyaŋ imiŋkuk. Băyaŋ imiŋpăŋ ämawebe ŋode yăwetkuk; In nadăwătăk nămo tăneŋ. Äma ŋo nămo kumak, kodak itak yăk. ¹¹ Ude täŋkaŋ Pol äneni äromaŋ yot gănaŋ aroŋpăŋă kărăga tokătpăŋ ämawebe ukăt bok naŋkuŋ. Naŋkaŋ manbiŋam äneni yăwet yăpmăŋ kuŋtăyon kome yăŋeŋkuk. Yăŋeŋjirăn eruk yepmaŋpeŋ kuŋkuk.

¹² Kuŋjirăn äma gubaŋi äneni kodak taŋkuko u bănep oretoret terak yăŋjŋat yăpăŋ yotken kuŋkuŋ.

Pol Troas yotpărare peŋpeŋ kuŋkuk

¹³ Ude täŋjiră nin Pol ugăn teŋkaŋ găpe terak aroŋpeŋ Asos yotpărare-ken nintă jukun kuŋkumăŋ. Kuŋkumăŋo Polta itsămăŋ iritna eruk Pol ini niwetkuko udegăŋ ini kuroŋ äbăŋkă nibăŋ ahăŋkuk. ¹⁴ Äbă Asos yotpărare-ken nibăŋ ahăŋpăŋ găpe terak ärowănkăŋ eruk Mitilini yotpărare-ken kuŋkumăŋ. ¹⁵ Pătna yăŋewănă kuŋkă gwăgu bămopi-ken kome kubă wăpi Kios u dubini-ken ahăŋkumăŋ. Tami äneni kuŋkă Samos yotpărare-ken ahăŋkumăŋ. Yăŋewănă äneni u naniktă kuŋkă eruk Miletus yotpărare uken ahăŋkumăŋ. ¹⁶ * Orekirit kadăni păhap kubă wăpi Pentikos u kerăp taŋjirăn unita Pol Efesus yotpărare irepmitpăŋ kukta nadăŋkuk. Bărăŋeŋ kumaŋ Jerusalem kuŋkaŋ Pentikos orekirit u kaŋ kăwayăŋ nadăŋpăŋ unita Esia komeken kuŋtatta bitnăŋkuk.

Poltă iniken mebărini yăwetkuk

* **20:4:** Apos 19:29, 21:29; Efe 6:21   * **20:7:** Apos 2:42,46   * **20:10:** 1Kin 17:21   * **20:16:** 2Ti 1:15

17 * Miletus yotpärare-ken ahäppänjä eruk Poltä Efesus äbot täjpani täjjo intäjukun ämata man tewän kwäkañ äbä kañkuñ. 18 * Äbä kawäkañ jukuman ñode yäwetkuk; Näkä Esia komeken äbä inkät itkañ kädet jide jide tåk täjkuro u kudup injin nadäkañ u yäk. Pengän äbutken umunitä päbä äneji tepmañpeñ kuñkuro u kädet mebäri kubä nämo täjñkut. 19 * Nämo, kadäni kadäni Juda nanik näk täjppäwakta man yäppän-nadäk täjñirä nadäj bäräp tåk täjñkut. Ba täjñäkñarani ude täjñirä kadäni mäyap konäm kot täjñkut. Upänkañ näkä gupna yäpmän äpänpän kuñatkañ Ekäni täjjo epän ehutpäñ tåk täyat. 20 Ba in täjñentähta man tägatäga täwetta nämo umuntañkut. Käbeyä-ken ba injin yotken täjppän-täwoñäreka tåk täjkuro, u nadäkañ u yäk. 21 Kadäni kadäni Juda nanik ba Grik nanik bok, bänepjin sukurenpeñ Anutu-ken kuñpän Ekäninin Jesuta nadäkinik täj imikta man kehäromigän täwet yäpmän äbut.

22 * Eruk nadäkañ; Apiño Kudupi Munapiktä peñ näwet-pewän näk Jerusalem kwayän. Imaka näkä terak jide ahäj namayän täko u nämo nadätat. 23 * Ñode ugänpäñ nadätat; Komeni komeni kuñat täyat-ken Kudupi Munapiktä ñode yäñahäppän näwet täyak; Bäräpi mebäri mebäri gäka itsämänkañ yäk. 24 * Upänkañ näk irit kuñat-kuñatnata nämo iyaptak täyat. Nämo, näk kädet iwata ugänpäñ iwatpäñ epän man Ekäni Jesuken yäpuro u täjñtäreka nadätat. Epän uwä Anutu täjjo iron unitäjo manbiñam yäñahäk-yäñahäk u.

25 Eruk notnaye, nadäwut. Bian näk in bämopjin-ken itkañ Anuttü intäjukun itkañ yabän yäwat epäni tåk täyak unitäjo manbiñam täwetpäñ täwoñäreka tåk täjñkuronik. Ude tåk täjñkuropäñ apiño ñode nadätat; Kämi in kumän-tagän näk wari nämo api nabäneñ yäk. 26 * Unita näk pengän ñode täwet ahäwayän nadätat; In bämopjin-ken nanik kubätä paot-paotta biñam täjppänä, näkä terak nämo yäneñ. 27 Imata, näk Anutu täjjo nadäk-gärip kudup in täwet ahähta umun kubä nämo tåk täjñkuronik. 28 * Eruk, in injinta watä säkgämän itpeñ kuñatneñ. Ba Anutu täjjo kudupi ämawebe äbot, iniken nanakä täjjo nägäripän suwañpän yepmañkuko unita watä udegän it yämineñ yäk. Inäwä Kudupi Munapiktä Anutu täjjo yawak äbot unitäjo watä äma ude iwoyäppän tepmañkuk. 29 * Näk nadätat. Kadäni näkä tepmañpeñ kuñirawä añ ägwäritä bämopjin-ken äbänkañ yawak äbot u api täjppäwaneñ yäk. 30 * Täjñirä inken nanik ätutäwä jop manman yänkañ Anutu täjjo kudupi ämawebe äbot yän-yäkñarani täjppewä api yäwatneñ. 31 * Ude täneño ude kadäni kadäni watä säkgämän kañ it täjñput. Obañ yaräkubä unita bipani ba kepma kudän näkä täjppän-täwoñäreñkuro unita nämo guñ täneñ. Nämo, näkä umun man ba jukuman in kubäkubä täwet täjkuro u konäm butewaki terak täwetkut.

32 * Eruk, apiño Anutu kerik-ken tepmañtat. Unita inä unitä bänep iron täjñkuro unitäjo mani biñam u nadäppän injitpeñ kuñatneñ. Täjñirä bänep iron unitä in täga api täjñ-kehäromtañ tamek. Ba unitägän imaka täga kudup Anuttü ämawebeniye inäta iwoyäwanita yämik täyak u inta udegän api tamek. 33 * Näk äma kubä täjjo moneñ ba tek tunumta yabängärip nämo täjñkut.

* 20:17: Apos 18:21 * 20:18: Apos 18:19, 19:10 * 20:19: Apos 20:3 * 20:22: Apos 19:21
 * 20:23: Apos 9:16; Apos 21:4,11 * 20:24: Apos 21:13; 2Ti 4:7 * 20:26: Apos 18:6 * 20:28:
 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4 * 20:29: Mat 7:15; Jon 10:12 * 20:30: 1Jo 2:19 * 20:31: Mak 13:37; Apos
 19:8,10; 1Te 2:11 * 20:32: Apos 26:18 * 20:33: 1Sml 12:3; 1Ko 9:11-12

34 * Injin nabänpäj-nadäk täkaŋ u. Näknaken ketna ŋonitā-gän epän tänpäj näknata watā it täŋkuronik. Ba āma ātu näkkät bok it täŋkumāŋo u täŋkentāŋ yämik täŋkuronik yäk. 35 * Epän mebäri mebäri tāk täŋkuro uwā ŋode tänpäj-tāwōŋärenkut; Nin epän täktāk kādet ugānpāj täŋkehārom taŋpāj iwat tākāna. Ude täŋkaŋ uyaku āma ini gupi tāga nāmo täŋkentānaŋi udewani uwā tāga täŋkentāŋ yāmine. Ekāninin Jesutā man kubā ŋode yāŋkuko upāj nadākot; Iron kādet u kādet tāgagāmān kubā. Āma iron täŋpeko udewani tāŋo bānep oretoret unitā āma tuŋum yāpmāk-tagān nadāweko unitāŋo bānep oretoret u irepmitak yäk.

36 * Eruk Poltā jukuman ude kumān yāwet moreŋpājā Efesus ābot tāŋo intājukun āma ukāt gukut imāpmok tänpāj Anutu-ken yāŋpik man penta yāŋkuŋ. 37 Ude tänpāj intājukun āma pāke unitā Pol bumta kot ibatkuŋ. Täŋkaŋ bāyaŋ iŋitpāj iniŋ oretkuŋ. 38 * Tänpāj butewaki pāhap bumta nadākuŋ. Imata, Poltā ini ŋode yāŋkuko unita; In näk wari nāmo api nabāneŋ yäk. Ude täŋkaŋ eruk, yāŋikŋat yāpmāj gāpetā itkuk-ken u kuŋkuŋ.

21

Pol gāpe terak āronpeŋ Jerusalem kuŋkuk

1 Uken kuŋpāj ābot täŋpani tāŋo intājukun āma u yepmaŋpeŋ kukta butewaki pāhap nadāŋkaŋ gāpe terak āronakaŋ gāpe kuŋkuk. Gwāgu bāmopi-ken kome tāpuri kubā wāpi Kos u nadāŋ iwatkaŋ siwōŋigān ude kuŋkumāŋ. Kuŋitna bipmāŋpāj yāŋeŋirān kome tāpuri kubā pen wāpi Rodes uken ahāŋkumāŋ. Eruk Rodes peŋpeŋ kuŋpājā yotpārare kubā wāpi Patara u ahāŋkumāŋ. 2 Patara kome u ahāŋpāj kaŋkumāŋ. Gāpe kubā kome u peŋpeŋ Ponika komeken kwayāŋ tāŋirān. Ude kaŋpājā uterak āronakaŋ kuŋkuk. 3 Kuŋtāŋgān gwāgu bāmopi-ken kome kubā wāpi Saiprus u kaŋpāj Siria komeken kunayāŋ nadāŋkumāŋo unita kāpmāk kādagān irepmitkaŋ kumaŋ pāŋku Tire yotpārare-ken ahāŋkumāŋ. Ahāŋpāj gāpe terak nanik tuŋum ātu u penayāŋ täŋkuŋ. 4 * Peŋirā ninā kome uken nanik ābot täŋpani āmawebe u yabānayāŋ āpāmaŋ kuŋkumāŋ. Pāŋku kepma 7 ude ukāt penta itkumāŋ. Itkaŋ Kudupi Munapiktā ābot täŋpani manbiŋam yāwerirān nadāŋpāj Pol iwetkuŋ; Gāk Jerusalem kwentawā yäk. 5 Eruk gāpetā Tire kome peŋpeŋ kwayāŋ tāŋirān yotpārare peŋpeŋ kuŋitna ābot täŋpani āmawebe meŋ nanak bok nimagut yāpmāj āpāmaŋ kuŋkuŋ. Āpāmaŋ kumaŋ pāŋku gwāgu pomi terak gukutnin imina āpmonpāj Anutu-ken yāŋpik man yāŋkumāŋ. 6 * Ude täŋkaŋ butewaki man kowata kowata yāŋkaŋ gāpe terak āronitna ini yotken kuŋkuŋ.

7 Āronpeŋ eruk Tire kome peŋpāj kumaŋ Tolemes yotpārare-ken ahāŋkumāŋ. Ahāŋpāj ābot täŋpani u naniktā ābā nimagut yāpmāj kwākaŋ ukāt kepma kubā itpāj patkumāŋ. 8 * Patkumāŋo yāŋewānā Tolemes yotpārare peŋpeŋ ninin kuroŋ kumaŋ pāŋku Sisaria yotpārare-ken ahāŋkumāŋ. Ahāŋpāj kumaŋ Anutu tāŋo manbiŋam yāŋahāwani āma kubā wāpi Filip unitā yotken kuŋkumāŋ. Āma uwā āma 7 aposoro täŋkentāŋ yämik täŋkuŋo ukāt nanik kubā. 9 * Uwā āperiye 4 ude, āma nāmo yāpani unitā

* 20:34: Apos 18:3; 1Te 2:9 * 20:35: Mat 10:8 * 20:36: Apos 21:5 * 20:38: Apos 20:25

* 21:4: Apos 20:23 * 21:6: Apos 20:36 * 21:8: Apos 6:5, 8:40 * 21:9: Apos 2:17

Anutu tãño man profettã-yãñ yãjahãk tãñkuñonik. ¹⁰ * Eruk, uken kepma ätu iritna profet kubã wãpi Agabas u Judia kome penpen Sisaria komeken äpuk. ¹¹ * Äpäñpãñ ninken ahãñ nimirpãñ Pol tãño pion yãpmãñpãñ iniken keru kuroñi pädat tãñpãñ ñode yãñkuk; Kudupi Munapiktã ñode yãyak; Juda naniktã pion ño tãño mãhemi Jerusalem komeken kudãñ ñode tãñpãñ guñ äbot ätu u keru terak api penen yãk.

¹² * Yãñirãñ nin ba ämawebe äbot kome u naniktã man u nadãñpãñ Poltä Jerusalem kukta iniñ bitnãk man kehãromi yãñkumãñ. ¹³ * Upãñkañ Poltä kowata ñode yãñkuk; In imata konãm butewaki tãñkañ nãñko bãnep nadãk-nadãkna tãñpã wakañ? Nãk Jerusalem naniktã kãdet waki u ba u tãñ namikta nãmo bitnãtat. Ba ugãñ nãmo. Ekãni Jesuta yãñpãñ kumãkta pidãm täyat yãk. ¹⁴ Ude yãñirãñ Pol tãño gãripi u iniñ bitnãnañ; bumik nãmo nadãñkumãño unita ñode iwetkumãñ; Eruk, Ekãnitã imaka kubã ahãñ gamikta nadãtak u ini kañ ahãñ gamãñ.

Pol Jerusalem ahãñkuk

¹⁵ Eruk u itna tãreñirãñ Jerusalem ärokta tãñtuñum tuñum tãñkumãñ. ¹⁶ Tãñtuñum tuñum tãñpen kunayãñ tãñitna Sisaria nanik nadãkinik tãñpani ätu penta kuñkumãñ. Unitã nimagut yãpmãñ äma kubã wãpi Nason unitã yotken kuñkuñ. Äma uwã Saiprus nanik, äbot tãñpani bian yãpurãrãtkuk. Unitã yotken pãñku itkumãñ. ¹⁷ Tãñkañ eruk, Jerusalem äbot tãñpani ämawebetã bãnep oretoret terak nimagut pãñku nipmanpã patkumãñ. ¹⁸ * Patkumãño yãñewãnä Pol uwã ninkãt Jems kakta bok kuñkumãñ. Tãñpãkañ kadãni ugãñ äbot tãñpani ämawebe tãño intãjukun äma kãbeyã tãñ itkuñ. ¹⁹ * Tãñirã Pol uwã pãñku bok itkañ yãñiñ oretpãñ guñ äbotken epãñ tãñirãñ Anututã keru terak kudãñ jide pewãñ ahãñkuñu u kudup yãwet ahãñirãñ nadãñkuñ.

²⁰ * Pol tãño man u nadãñpãñ Anutu tãño wãpi yãpmãñ akuñpãñ iniñ oretkuñ. Tãñkañ iwetkuñ; Gãk nadãtan? Juda ämawebe mãyaptã Jesuta nadãkinik tãñ imiñ moreñ yãk. Tãñkañ ämawebe uwã Moses tãño бага man u pen iwarãntãkta kehãrom tãkañ yãk. ²¹ * Upãñkañ gãka manbiñam ñode nadãk tãkañ; Poltä Juda ämawebe, guñ ämawebe bãmopi-ken itkañ u ñode yãwet täyak; In Moses tãño бага man penpãñ nanakjiye tãño gupi morãk madãneñtawã, bian tãñpani ude. Ba Juda tãño tãktãki kudup kañ pen morewut yãk. Gãkã ude yãk täyan yãñ nadãk tãkañ. ²² Gãk äma udewanitã abãñ yãñ biñam uku nadãño unita nadãwãtãk tãñ itkamãñ. ²³ Unita kãdet kubã ñode gãweritna tãñpikañ gãka äma tãga yãñ kañ nadãwut. Nin bãmopin-ken äma 4 ude itkañ yãk. Äma 4 uwã Anutu inãmiken ãneñi pakigãñ itta бага man tãño kãdet kubã iwatta yãñkehãrom tãñkuñ yãk. ²⁴ * Eruk äma ukãt bok kudupi yotken kuñkañ Moses tãño бага man iwatpãñ imaka tãnayãñ tãkañ u gãk udegãñ kañ tã yãk. Ba monen penayãñ tãkañ unita ba gãkñata bok kañ pe. Ude tãñiri äma 4 u Anutu-ken yãñkehãromtak man yãwani uwã tãñ-tãrekañ yãñ nadãneñta gwãki puñiñ tãga ãriñ tãñpã kuneñ. Eruk, gãk ude tãñkentãñ yãmiñiri ämawebetã ñode api nadãneñ; Pol tãño biñam nadãñkumãño u bureni nãmo, jopi yãk. Pol uwã Moses tãño бага man iwat täyak yãñ api nadãneñ.

* **21:10:** Apos 11:28 * **21:11:** Jon 21:18; Apos 20:23, 21:33 * **21:12:** Mat 16:22 * **21:13:** Apos 20:24 * **21:18:** Apos 15:2,13; Gal 1:19 * **21:19:** Apos 15:12 * **21:20:** Apos 15:1,5 * **21:21:** Apos 16:3; Gal 2:3 * **21:24:** Nam 6:1-20; Apos 18:18

25 * Tänpäkan äma guñ äbotken nanik Jesuta nadäkinik tänpäni unitawä, manbiñam ñowäku bian yämiñkumäño u nadäkan yäk. Imaka ñodewani nämo täkta yänpäñ-nadänkumäño uwä kudän tänpäñ yämiñkumäñ; Tom anutu jopita nanimik tänpäni u nämo näneñ. Ba tom nägät ikek ba tom kotäki topmähpäh däpāni nämo näneñ yäk. Ba kubokäret nämo täneñ. Man kudän ude tänpäñ yämiñkumäñ yäk.

26 * Eruk käbeyä tänpä tärewänkan patkuño yäñewänä Pol äma Anutu-kät yänkehäromtak man yäwani 4 ukät päñku yänkehäromtak man yänkuño udegän yänkuk. Ude täñkan kudupi yot gänañ äronpäh bämop äma ñode iwetkuk; Baga man terak kudän täwani udegän, kepma 7 itna täreñirän yänkehäromtak man yänkumäño unitäño epāni u api tärewek yäh iwetkuk. Eruk, kepma 7 udetā ugän it yäpmäh kuñtäñgän yänkehäromtak man u täñ-tärektā gupe käbäñi nīkek iññkuñ.

Juda naniktä Pol iñitkuñ

27 * Eruk kepma 7 u tärewayäh täñirän Juda nanik Esia komeken naniktä abähpäh kankuñ; Pol kudupi yot täño yewa gänañ irirän. Abä ämawebe peñ yäwettäko Polta kokwawak täñ imiñkuñ. Ude tänpäh Pol iñitkuñ. 28 * Iñitpäh gera ñode yänkuñ; Isrel ämawebe in täñkentäh nimut! Äma ñonitā ämawebe komeni komeni nintäño wäpnin biñam ukät Moses täño бага man ba kudupi yot ño tänpäwakta yäwetpäh yäwönjärektäñtäh kuk täyak yäk. Ba ugän nämo! U Grik nanik ätu yäh-yäkñat yäpmäh kudupi yot gänañ äronkuk. Kudupi yot Anututä inita biñam yäwani-ken äronjirä Anutu inamiken tänpäwak täñkuñ yäk.

29 * Tänpäkan man u yänkuño uwä imata, bian yabähñirä Trofimus Efesus komeken nanikpäh Polkät yotpärare u gänañ irirän yabähkuñ. Yabähkan nadähkuñ; Poltä ini imagut yäpmäh kudupi yot täño yewa gänañ ärok yäh jop nadähkuñ.

30 Tänpäkan Jerusalem ämawebetä man u nadähpäh kikhutpäh täñ-urukuruk bumta täñkuñ. Ude täñkan Pol iñitpäh wädäh gärepmäh yäpmäh yewa kemat umude kuñkuñ. Ude tänpäh bäräñeñ kudupi yot yewa täño yäma yäputkuñ.

31 Ude täñkan Pol iñit yäpmäh äpämañ päñku ut irirä Rom täño komi äma täño intäjukun ämatä biñam ñode nadähkuñ; Jerusalem ämawebe kuduhtagän kokwawak tänpäh kowat ämiwän täkan yäk. 32 Ude nadähpäh bärähgek-tagän intäjukun äma ätukät komi ämaniye ätukät yämagurän yäpmäh äma peñawäk täñ itkuñ-ken bäräñeñkuñ. Bäräñeñ äbähñirä Juda ämawebetä yabähpäh Pol wari nämo utkuñ. 33 * Ude täñirä komi äma täño intäjukun ämatä äbä Pol iñitkan komi ämaniye yäwerirän yen kehäromi yarä yäpmäh päñku pädät täñkuñ. Ude täñkan Juda ämawebe yäwet yabähkuk; Äma ño netä? Ba imapäh täk?

34 Yähñirän ämawebe äbot päke itkuñotä yäh-täñurän yähpäh yänkuräk täñkuñ. Yähuruk-uruk pähap ude täñirä komi äma täño intäjukun ämatä mebari ket nämo nadähkuk. Tänpäh komi ämaniye yäwerän Pol iñit yäpmäh komi ämatä ini yotken kuñkuñ. 35 Iñit yäpmäh yot yäma-ken u kuñpäh komi ämatä yabähkuñ; Ämawebe päke u Pol utta yäwat-yähñirä ude yabähpäh Pol pudätpäh punin yäpmäh äronkuñ. 36 * Ämawebe äbot päke unitä yäwarän täñkan kähän gera terak ñode yähñtäh kuñkuñ; Kumäh-kumäh utpewä kumbän! yäk.

* 21:25: Apos 15:29 * 21:26: 1Ko 9:20 * 21:27: 2Ti 1:5 * 21:28: Ese 44:7; Apos 6:13

* 21:29: Apos 20:4; 2Ti 4:20 * 21:33: Apos 20:23 * 21:36: Luk 23:18; Apos 22:22

Poltä nadäkiniki täjo mebäri yäwetkuk

³⁷ Eruk komi ämatä Pol yänjikat yäpmäj yot gänäj äronayäj täjirä Poltä komi äma täjo intäjukun äma u Grik man terak ñode iwetkuk; Näk man kubä gäk täga gäwerayäj? Ude yäwänä iwetkuk; Wära, gäk näkño man kotäk nadätan? ³⁸* Näkä gäka Isip nanik bian gapmanta kokwawak täjppäj ämik pewän ahäjnkuko u yäj nadätat yäk. Äma u noriye äma komi komi 4,000 yäj-butuwän yäpmäj kome kawuki-ken ämik täkta kuñkuj. ³⁹ Yäwänä Poltä yänjuk; Näk u nämo! Näk Juda äbotken nanik, Silisia komeken, yotpärare tanji kubä wäpi Tasus u nanik yäk. Unita nadäj namiñiri ämawebe man yäwerayäj yäk. ⁴⁰ Ude iweränä komi äma täjo intäjukun ämatä nadäj iminjuk. Nadäj iminirän, eruk Poltä yot täjo yeñpej ärowani terak itpäj ketwära tänyärenirän ämawebetä u kañpäj kwikinik it yäpmäj kuñkuj. Kwikinik irirä eruk Pol ämawebe päke u iniken man kotäk Hibru uterak ñode yäwetkuk;

22

¹ Nanaye, notnaye, in juku peñpäj nadäkot! Näk imaka goret kubä nämo täjira nepmäjitkañ unitäjo mebäri yäj ahäwayäj yäk. ² Poltä iniken man kotäk Hibru uterak yäjirän unita u nadäjppäj kwikinik-inik it yäpmäj kuñkuj. Kwikinik irirä Poltä äneñi ñode yänjuk; ³* Näk Juda äma kubä yäk. Meñnatä Silisia kome, Tasus yotpärare-ken bäyañkukopäj äbä yotpärare ño itpäj tägañkut yäk. Äbekniye oraniye täjo бага man kudupta yäjppäj-näwoñärek täk täñkuko uwä Gamaliel. Uwä näkño yäjppäj-näwoñärek äma ude yäk. Ude täjirän näk intä Anutu täjo nadäk-gärip u iwatpäj täkta pipiri intä täk täkañ udegän täj yäpmäj äbut. ⁴* Näk äma Jesu täjo Kädet iwarani u täjppäwak täj yäpmäj äbut. Äma ba webe bok ätu yentä pädat täjppäj komi yotken yämagut yäpmäj kuk täñkut. Täñkañ ätu kumäj-kumäj däpmäk täñkut yäk. ⁵ Bämop äma intäjukun täjpani Ananias, ba Juda täjo äma ekäni ekäni u näkä ude täñkuro u kudup nadäkañ. Unitä täga täwetnayäj yäk. Kadäni kubäta näk Jesu täjo Kädet iwarani Damaskus yotpärare-ken itkañ u yepmäjit yäpmäj päbä komi yotken Jerusalem ño yepmakta nadäjnkut. Ude nadäjira ini ño nanik täjo äma ekäni ekänitä noriye Damaskus itkañ u Näk ude api täjpet yäj yäwet yabäkta manbiñam kudän täjppäj namiñkuj.

⁶ Kudän täjppäj namä yäpmäj Damaskus kädet kuñtängän kepma bämopi täjirän imaka kubä pit kubägän ñode ahäj namiñjuk; Peñyäjek pähap kubä kunum gänäj naniktä peñyärenppäj nabäjnkuk. ⁷ Ude täjirän näk kome terak man patkañ gera kubä ñode nadäjnkut; Sol! Sol! Gäk imata komi namik täyan? ⁸ Yäwänä näkä yänkut; Ekäni, gäk netä? Ude yäjira unitä yänjuk; Näk Jesu Nasaret nanik upäj gäkä näk täjpiwak täkañ yäk. ⁹ Täjppäkañ äma näkkät bok itkumäjo u peñyäjek ugän kañkujo upäñkañ man kotäk ahäjnkuko u nämo nadäjkuj. ¹⁰ Ude täñkañ näkä yänkut; Ekäni, unita näk jide täjpet? Yäjira näwetkuk; Gäk akuñkañ Damaskus yotpärare-ken ku! U kuñiri äma kubä uken itak. Unita epän man yäj gaminjkuro u, uken kwikañ unitä api gäwerek yäk. ¹¹ Täjppäkañ peñyäjek unitäjo ägonitä täjpewän dapuna bipmäj urirän imaka imaka täga nämo yabäjnkut. Ude täjira ämanaye dubina-ken itkujo unitä nepmäjit yäpmäj Damaskus kuñkuj.

* 21:38: Apos 5:36-37 * 22:3: Apos 5:34; Rom 10:2 * 22:4: Apos 8:3, 22:19

12 Eruk, äma kubä Damaskus komeken itkuko u wäpi Ananias. Äma uwä Anutu gämori-kengän itkan Moses täno бага man säkgämän iwarän täwani. Juda äma Damaskus itkan unitä äma u orañ imik täñkuñonik. 13 Tänpäkan äma unitä päbä dubina-ken itpän ñode näwetkuk; Notnapak Sol, dapunka äneji ijiwi kut yäk. Ude yänjirän uterakgän dapun ijiwa kwäpän kanjut. 14 Käwawä yänjuk; Äbekniye oraniye täno Anutu unitä iniken nadäk tawan u nadäkta gäk iwoyäñpän gepmanjuk yäk. Ba Siwoñi Äma u kakta ba mani kotäk nadäkta iwoyäñpän gepmanjuk yäk. 15 Unita gäk imaka kanjuno ba nadäñkuno unitäño biñam ämawebe api yäwetpän yäwoñärewen yäk. 16* Unita imata kadäni käronji itsämben? Akuñpän Ekäni wäpi yänpän ume äruniri momika kumän ärut moreñ gamayän yäk.

17 Poltä ude yäwetpän ämawebe äneji ñode yäwetgän täñjuk; Eruk, kadäni käronji kuñattängän Jerusalem ño äneji äbut yäk. Äbänpän kepma kubäta kudupi yot gänañ äronjkuro Anutu-ken yänpik man yän itkan däpmonken ude bumik Ekäni kanjut. 18* Kanjira ñode näwetkuk; Gäk bäräñej akuñkan Jerusalem u penpeñ ku! yäk. Näkño manbiñam yotpärare ñoken yänahawayän täyan u nämö nadäñ gaminayän yäk. 19* Yäwänä näkä yänjuk; Ekäni, ini-tägän näkño biñam ñode u nadäkan; Näk bian Juda täno käbeyä yot komeni komeni itkan-ken u äronpän ämawebe Jesuta nadäkinik täñpani u däpmanpän yepmäñitpän komi yotken yepmak täñjuk. 20* Ba kadäni Stiven gäkño man yänahäñtän kuñattäyon utpewä kumbuko u näk imaka, it yämiñira täñkuñ. Täñjirä yabänkan hänep täga nadäñkut. Ba äma utkuño unitäño tek käronji unita watäni it yämiñira täñkuñ. 21* Ude yäwawä Ekänitä ñode näwetkuk; Ku! yäk. Guñ äbot ban itkan uken näkño manbiñam yäwetpän yäwoñärehta ganiñ kirewayän yän näwetkuk.

Poltä näk Rom kome mähem yän yäwetkuk

22* Eruk, Poltä guñ äbotta yänjirän Juda naniktä nadäñpän man wari nadäkta bitnäñpän kähän gera yänpän yänjuk; Utpewä kumbän! Äma ñodewani kome terak itnanji nämö! 23 Kähän gera ude yänpän kokwawak terak inoken tek punin nanik yänopmän täñpä kwäpän kugun porinpän ureñ täñpä punin äronkuñ.

24 Ude täñjirä komi äma täno intäjukun äma unitä komi ämaniye peñ yäwet-pewän Pol yäpman yot gänañ äronkuñ. Yäpman äronjirä intäjukun äma unitä yäwet-pewän Polta kokwawak täñ iminjuño u mebäri nadäkta päripmäñpän iwet yabänayän täñkuñ. 25* Ude täñpän eruk Pol täno keru kuroñi pädat täñpän päripnayän täñjirä Pol komi äma kubä iwet yabänjuk; Jide? Rom gapman täno бага man terak kädet ñode kubä pätak ba nämö pätak? yäk. In näk, Rom kome mäheppän, manken nämö nepmankan imata intäjukun nutnayän täkan? Ude täkan u täga?

26 Poltä ude yäwänä komi äma unitä päñku intäjukun ämani ñode iwetkuk; Ai, jide täñpayän? Äma ñowä Rom kome mähem kubä yäk. 27 Ude iweränä komi äma täno intäjukun äma unitä Polken äbänpän iwetkuk; Gäk näwet! Gäk Rom kome mähem bureni? Iweränä Poltä Ei, näk Rom kome mähem yän iwetkuk. 28 Ude iweränä intäjukun ämatä yänjuk; Bureni? Näk Rom kome mähem ude

* 22:16: Apos 2:21 * 22:18: Apos 9:29-30 * 22:19: Apos 8:3, 26:9-11 * 22:20: Apos 8:1

* 22:21: Apos 9:15, 13:2 * 22:22: Apos 21:36 * 22:25: Apos 16:37

itta nadänpäj monej tañi dārat yāk. Yāwānā Poltā yāñkuk; Nāk nāmo yāk. Nāk Rom kome māhem ude ahāñkuro itat. ²⁹* Ude yāñirān komi āma Pol utnayāñ tājkuño u man u nadāñkañ umuntañpāj kakātāñkuñ. Tāñirā komi āma tāño intājukun āma unitā Pol u Rom nanik yāñ nadānpāj, ini imaka, umuntañkuk. U imata, komi āmaniye yāwerān pāñku yentā pādāt tāñkuño unita.

Pol Juda āma ekāni ekāni inamiken itkuk

³⁰ Eruk komi āma tāño intājukun āma unitā Juda naniktā Pol waki jide tāñkukta kokwawak nadāñ imikañ yāñ ket nadākta nadāñkuk. Ket nadāwa yāñkañ bāmop āma intājukun tāñpani ba Juda nanik tāño āma ekāni ekāni kābeyā tāñput yāñpāj yāwetkuk. Kābeyā tāñirā komi āma tāño intājukun āma u Pol pit imiñpāj yāñkijāt yāpmāj pāñku āma ekāni ekāni inamiken tewān wādāñkuk.

23

¹* Tāñirā Pol Juda tāño āma ekāni ekāni-kāt bāmop āma intājukun tāñpani dapun tañi yabāñpāj ñode yāwetkuk; Notnaye! Nāk Anutu inamiken siwoñi kuñjararo unita kādet u iwatpāj it yāpmāj abātat ñonita bānepnatā tāga nadātat yāk. Nāk imaka waki kubā nāmo tāt yāñ nadātat yāk. ²* Ude yāwānā bāmop āma intājukun tāñpani wāpi Ananias unitā āma Pol dubini-ken itkuño u yāwetkuk; Meni dāpmāj gāreput! ³* Yāwānā Poltā kowata ñode iwetkuk; Anututā gākña uyaku api gurek yāk. Nadākinikka nāmopāj tek sākgāmān sākgāmān tāk tāyan! Moses tāño бага man iwatpāj manken nepmañkañ ābāno mañit itan? Ude tāno upāñkañ бага man gākña irepmiñpāj yāniñ kireñpewi nutkañ yāk.

⁴ Yāwānā āma tuān itkuñonitā nadānpāj Pol iwetkuñ; Jide? Gāk bāmop āma intājukun tāñpani ño yāñārok man iwerayāñ yāñpāj yāyan? ⁵* Yāwāwā Poltā yāwetkuk; Notnaye, nāk āma ñonita bāmop āma intājukun tāñpani yāñ nāmo nadātat. Unita nāk goret yāt yāk. Anutu tāño mantā ñode yāyak; In intājukun āmajiye man waki nāmo yāwetneñ.

⁶* Eruk, Poltā āma pāke itkuño u ñode yabāñpāj-nadāñkuk; Ātu Satyusi āma, ātuwā Parisi āma. Ude nadānpājā gera tāñpāj ñode yāwetkuk; Notnaye, nāk Parisi āma kubā. Ba nana imaka, Parisi āma yāk. Nāk nadākinik ñode tāyat; Āma kumbanitā āneñi api akuneñ. Mebāri unita yāñpāj manken ño nepmañkañ. ⁷ Poltā man ude yāwānā Parisi Satyusi bāmopi-ken man yāñkañ bumta yāñ-awātkuñ. Tāñpāj kābeyā u duñ-weñkuk. ⁸* Imata, Satyusi āma ñode nadāk tākañ; Āma kumbani-ken naniktā āneñi tāga nāmo api akuneñ. Ba añero ba mājo nāmo itkañ yāñ nadāk tākañ. Upāñkañ Parisi āmatā man unita nadākinik tāk tākañ.

⁹* Mebāri unita yāñuruk-uruk pāhap yāñtāñ kuñkañ abāk tāñkuñ. Tāñpākañ Baga man yāwoñārewani āma itkuño u ātu Parisi ābotken nanik. Āma unitā akuñpāj Pol gārak itpāj man kehāromigān ñode yāñkuñ; Ude nāmo! Āma ñoken goret kubā nāmo kākamāj. Añero ba mājo kubātā iwerirān kāwep man ño yāyak! ¹⁰ Ude yāñtāñ kuñkañ ābāk tāñtāngān āmik bureni tāñpāj Pol gupi yāpmāj dākneñeñ yāñ nadānpāj komi āma tāño intājukun āma u umuntañkuk.

* 22:29: Apos 16:38 * 23:1: Apos 24:16 * 23:2: Jon 18:22-23 * 23:3: Mat 23:27 * 23:5: Kis 22:28 * 23:6: Apos 4:2; Apos 24:15,21; Apos 26:5 * 23:8: Mat 22:23 * 23:9: Apos 25:25

Ude nadäjpäpärj komi ämatä Pol Juda äma keriken nanik yomägat yäpämäj komi ämatä ini yotken kukta yäwerän äpmonkuj.

11 * Imagut päpku tewä parirän bipani Ekänitä Pol ahäj iminjpäpärj iwetkuk; Gäk nämo umuntäwen! Kehärom tañpärj bätakigän kuñaren yäk. Näkjo manbiñam Jerusalem yotpärare-ken yänjahätan udegän Rom komeken api tañpen yäj nadäj gamitat.

Juda äma ätutä Pol kumäj-kumäj utta man topuj

12 Patkujo yänjeñirän Juda äma ätutä käbeyä tañpärj Pol utpewä kumäkta man yänpärj-nadänpärj yänkehäromtak man ñode yänkuj; Pol bureni-inik api utpena kumbek. Pol utpena kumäkta itsämänkañ ketem ume nämooinik api näne. 13 Äma yänkehäromtak man yänkujo u 40 ba 45 udetä yänkuj. 14 Äma unitä bämpop äma intäjukun tañpani-kät Juda täño äma ekäni ekäniken ahäj yäminpärj ñode yänkuj; Nin yänkehäromtak man ñode yäkamäj yäk. Ketem täpuri kubä nämooinik nañkañ it yäpämäj kuñkä eruk, Pol api utpena kumbek.

15 * Unita inä Pol tewä yäpämäj äpäkta manbiñam pewä yäpämäj komi äma täño intäjukun ämaken kwän. Jop man ñode kañ yänjiknarut; Pol tewä äbä mebarini ket tañpärj niwerirän kañ nadäna. Eruk ude yänpewä äbänjirän, ninä kädet-ken jämjam patpäpärj api utne yäk.

16 Eruk, Pol wanori täño nanak kubä itkañ nadänjirän man u yänkuj. Yänjirä nadänkañ komi ämatä yotken kuñpärj äwänji Pol päro iwetkuk; 17 Iweränä Poltä komi äma täño intäjukun äma kubäta yänpewän äbänä iwetkuk; Äma ño man kubä yäpämäj äbätak unita yänjiknat yäpämäj intäjukun ämaken ku. 18 Ude iweränä komi äma unitä yänjiknat yäpämäj intäjukun ämaniken u kuñkuk. Kuñpärj yänkuk; Äma ñonitä man kubä gäwerayäj yäwänpärj Pol komi yotken irani unitä peñ näwet-pewän yänjiknat yäpämäj äbätat yäk. 19 Ude iweränä intäjukun äma unitä äma gubañji u imagut yäpämäj päpku inigän tenpärj ñode iwet yabänkuk; Ima man näwerayäj äbätan? 20 Yäwänä äma gubañji unitä ñode iwetkuk; Juda ämatä kwep gäkä Pol iniñ kireñpewi äpmokta äbä gäwet yabänayäj. Man topmäj itkañ yäk. Äbä jop manman ñode api yängakñatneñ; Nin Pol täño man mebari unita ket nadänayäj. 21 Ude yänayäj täkañ upänkañ gäk unitäño man nämo nadäj yämen! Äma 40 ba 45 ude unitä Pol utta jämjam itkañ yäk. Äma uwä yänkehäromtak man ñode yänkuj; Nin Pol utpena kumäkta itsämänkañ ketem ba ume kubä nämooinik api näne yäj yänkuj. Ude yänkujo apinowä gäkä kowata man jide yäwayäj täyan unita itsämänkañ yäk.

22 Eruk, komi äma täño intäjukun äma unitä jukuman kehäromi ñode iwetkañ iniñ kireñpewän kuñkuk; Man näwetan ño äneñji äma kubä nämooinik iweren yäk.

Pol Sisaria yotpärare imagut yäpämäj kuñkuj

23 Eruk, komi äma täño intäjukun äma unitä komi äma täño watä ämaniye yarä yänpewän äbänpärj ñode yäwetkuk; Ek täño komi äma 200 udekät komi äma ätu hos terak kuñarani 70 ukät komi äma boham ikek 200 ude yämaguränkañ 9'kirok bipani Sisaria komeken kukta tañtuñum täkot yäk. 24 Polta imaka, hos kubä täjket tañpärj kañ peñ imut yäk. Täñkañ eruk, watäni säkgämän itpäñ imagut yäpämäj päpku Sisaria kome täño kañiwat epän tañpani äma wäpi Feliks

* 23:11: Apos 18:9, 19:21; Apos 27:24; Apos 28:16,23 * 23:15: Apos 25:3

uken kaŋ ahäwut yäk. ²⁵ Ude yäwetkaŋ Feliksta manbiŋam ñode kudän täŋpäŋ yämiŋkuk;

²⁶ Näk Klodius Lisiastä äma ekäni ärowani Feliks unita manbiŋam ñode kudän täŋ gamitat. Kepma täga. ²⁷ * Juda naniktä äma ño injipäŋ utpewä kumbayäŋ täŋjirän näkä äma ño Rom kome mähem yäŋ nadäŋpäŋ komi ämanaye-kät päŋku täŋkentäŋ imiŋpäŋ keriken nanik yäyomägat yäpmäŋ äbämäŋ. ²⁸ * Unita näkä mebari ima terak täkaŋ yäŋ nadakta imagut yäpmäŋ Juda täŋo intäjukun ämaniyeken kut. ²⁹ * Kuŋpäŋ yäwet yabäwawä iniken бага man ätu terak wohutpäŋ yäŋkuŋ. Upäŋkaŋ manken teŋpäŋ utpewä kumäkta ba komi yotken tehta momi kubä nämo kat. ³⁰ * Täro upäŋkaŋ utpewä kumäkta man käbop käbop topmaŋo biŋam u nadäŋpäŋ unita gäkken bäräŋeŋ tewa äretak. Täŋkaŋ Juda nanik manken teŋo u yäwetpewa äreŋkaŋ u ima mebarita manken teŋo injamka-ken api yäŋjahäneŋ. Eruk, näkŋo manbiŋam gäka kudän täyat u ude. Näk Klodius Lisiastä kudän täyat.

³¹ Eruk komi äma, intäjukun ämani täŋo man buramiŋpäŋ bipani ugän Pol imagut yäpmäŋ Antipatris yotpärare-ken kuŋkuŋ. ³² Kuŋkuŋo yäŋewänä komi äma hos terak kuŋarani u Pol imagut yäpmäŋ Sisaria yotpärare-ken kuŋjirä komi äma ätuwä äneŋi äyänutpeŋ Jerusalem kuŋkuŋ. ³³ Täŋpakaŋ komi äma hos terak kuŋarani u kumaŋ päŋku Sisaria yotpärare-ken ahäŋpäŋä Klodius Lisiastä manbiŋam kudän täŋkuko u gapman täŋo kaŋiwat äma Feliks unita imiŋkaŋ Pol imaka, injamiken yäŋjiktat yäpmäŋ päŋku tewa itkuk. ³⁴ Tewa irirän Felikstä manbiŋam u daniŋpäŋ nadäŋkaŋ Pol iwet yabäŋkuk; Gäk komeka taŋi de? Yäwänä Poltä iwetkuk; Komena taŋi Silisia yäk. ³⁵ Yäwänä Felikstä kowata ñode yäŋkuk; Kwikinik iriri äma manken gepmaŋo unitä äbäkaŋ yäŋjiri kaŋ nadäwa yäk. Ude yäŋkaŋ watä äma yäwerän Pol yäpmäŋpäŋ gapman täŋo yot, Herottä täŋpani, u tewa irirän watä it imiŋkuŋ.

24

Pol Feliks kerit terak teŋkuŋ

¹ Eruk, kepma 5 ude täreŋjirän bämop äma intäjukun täŋpani Ananias ukät Juda äma ekäni ekäni ätu bok, ba gapman täŋo бага man mebari nadäwani wäpi Tetulus ukät Sisaria yotpärare-ken äbuŋ. Äbäŋpäŋ Pol manken tenayäŋ täŋkuŋo unita gapman täŋo kaŋiwat äma Feliks u ahäŋ imiŋkuŋ. ² Ahäŋ imäwä Felikstä Polta yäŋpewän äbuk. Äbänä Tetulustä Pol kowata kaŋ yäpän yäŋpäŋ Feliks injamiken ñode yäŋkuk; Ekäninin Feliks, gäk watä säkgämän it nimiŋjiri bämopin-ken ämik kubä nämo ahäk yäk. Ba täŋkentäŋ nimiŋjiri imaka mäyap goret-goret irani u täŋpäŋ yäpna tägaŋ yäk. ³ Gäkkät imaka imaka yäpna tägaŋo u yabäŋkaŋ bänep täga nadäŋpäŋ ganiŋ oretkamäŋ yäk. ⁴ Täŋpakaŋ man käronji yäŋjira gaŋa täweno udetä näk pengän ñode gäwet yabätat; Gäk nadäŋ nimiŋjiri man keräpi kubä gäwetnayäŋ. ⁵ * Nintä äma ño käkamäŋ uwä peŋawäk mebari mebari pewän ahäwani yäk. U ñode täk täyak; Juda ämawebe komeni komeni ittäŋ kukaŋ-ken man yäwetpäŋ yäwonärek täŋpewän kokwawak ba ämik bämopi-ken ahäŋ yämik täkaŋ. Ba uwä äbot ätu nin nipmaŋpäŋ äbot inigän itpäŋ wäpi Nasaret yäŋ yäwani unitäŋo intäjukun ämani ude itak yäk.

* **23:27:** Apos 21:30-33; Apos 22:25-27 * **23:28:** Apos 22:30 * **23:29:** Apos 18:14-15 * **23:30:** Apos 24:5-8 * **24:5:** Apos 17:6

6-8 * Ba ugän nämo. Kubä pen ñode; U kudupi yot täñpawakta kudän mebäri mebäri täk täñkuk. Ude täñtäyon inïtkumän. Unita gäkña-tägän iwet yabäñiri nintä manken teñkumäño unitäño mebäri ini-tägän gäwerirän api nadäwen yäk. ⁹ Ude yäñirän Juda äma ekäni ekänitä udegän Tetulus yän-kentäñpäñ Polta yäñpäñ ñode yäñkuñ; Man yäkamän ñowä bureni-inik!

Pol man kukñini yäñahñkuk

¹⁰ Ude yäñirä gapman täño kanjwat äma Feliks unitä Pol man täga yäwayän yän yäñpäñ ketwära täñireñkuri. Täñirän Poltä ñode yäñkuk; Näk nadätat yäk. Obañ mäyap ämawebe äbot ñonitäño man yäpmän daniwani äma ude it yäpmän äbun yäk. Unita man kowata gäwetta täga nadätat yäk. ¹¹ * Man ño bureni gäwera. Anutu iniñ oretta Jerusalem äbäñpäñ it yäpmän äbäñira kepma 12gän täretak yäk. Unita äma ätu yäwet yabäwikañ man yäyat ñonita u bureni yän gäwetnayän. ¹² Äma man käbeyä-ken nepmankañ ño kudupi yot gänañ ba yotpärare-ken goret kubä täñira nämo nabäñkuñ. Nämoink! Man wärät-wärät ba ämawebe bänepi täñpawak-wak kädet kubä nämo pewa ahäñkuñ yäk. ¹³ Ude täk-täyak täk-täyak yäñpäñ manken nepmankañ ñonitäño bureni kubä täga nämo gäwöñärenayän yäk. ¹⁴ * Täñpäkañ, man bureni u ñode; Näk Kädet äma ätütä U kädet waki yän yäk täkañ u iwatpäñ Anutu, äbekniye oraniyetä iniñ orerani u iniñoret täyat. Täñ, man kudup Moses täño бага man terak itkañ u ba profet bianitä kudän täwani unita nadäkinik täyat. ¹⁵ * Unita imaka kubä Juda ämawebetä itsämäk täkañ unita näk imaka, itsämäk täyat yäk. Uwä ñode; Anututä äma siwoñi ba äma waki bok kumbani-ken nanik äneñi api yäwän kikiñoneñ yäk. ¹⁶ * Mebäri unitagän näk Anutu injamiken ba ämawebe injamiken siwoñi kañ ira yän nadäñpäñ bänep nadäk-nadäknata watäni itpeñ kuñat täyat.

¹⁷ * Näk ñode täñkut yäk. Obañ ätuta kome ätuken kuñat moreñkañ näkñaken äbot gänañ äma jäwäri itkuño u täñkentän yämikta monen yäpmänkañ Jerusalem äbut. Ba kudupi yot gänañ Anutu iniñoretta gupe käbäñi nikek ijiñ imikta äbut yäk. ¹⁸ * Täñpäkañ näk kudupi yot gänañ jop nämo äronkut. Nämo, Juda täño бага mantä Anutu injamiken kuräki itta yäk täyak u jukun iwatpäñ eruk kudupi yot gänañ äronpäñ irira Juda äma ñowä nabäñ ahäñkuñ yäk. Näk ämakät nämo itkumän. Ba peñawäk kubä nämo täñira nabäñkuñ. ¹⁹ * Täñpäkañ Juda äma Esia komeken nanik, nabäwä goret täñpapäñ nepmähitkuño unitä injamka-ken ñogän äbäkañ man yänañi yäk. ²⁰ Nämo täñpäwä, äma ño yäwet yabä. Bian Jerusalem komeken Juda täño man käbeyä-ken itkuñ-ken näkken goret kubä kañ-ahäñkuñ ba nämo? Ude yäwet yabä yäk. ²¹ * Etän, käbeyä uken man kubä ñode yäñahäñkuro unita käwep nadäwä wawäpäñ nämagut yäpmän gäkken ño äbuñ. U ñode yäñkut; Näk nadäkinik ñode täyat; Äma kumbanitä äneñi api akuneñ. Mebäri unita yäñpäñ manken ño nepmankañ.

²² * Eruk, Felikstä Jesu täño Kädet unitäño mebäri bian nadäwän täreñkuko unita Poltä man yäwän tärewäkañ Juda äma ñode yäwetkuk; Komi äma täño intäjukun äma wäpi Lisis unitä äpänkañ uyaku man ño yänket utnayän yäk. Ude yäñpäñ käbeyä u yäwerän peñpeñ kuñkuñ. ²³ * Peñpeñ kuñirä komi äma täño watä äma u iwerän Pol äneñi komi yot gänañ tewänkañ iwetkuk; Noriyetä

* 24:6-8: Apos 21:28-30 * 24:11: Apos 21:17 * 24:14: Apos 24:5 * 24:15: Jon 5:28-29

* 24:16: Apos 23:1 * 24:17: Rom 15:25-26; Gal 2:10 * 24:18: Apos 21:26-27 * 24:19: 2Ti

1:15 * 24:21: Apos 23:6 * 24:22: Apos 23:26 * 24:23: Apos 27:3; Apos 28:16,30

päbä kaŋpäŋ täŋkentäŋ imikta бага nämo peŋkirewen yäk. Ba yentä nämo pädät täneŋ. Nämo, komi yot täŋo yewa gānaŋ jop täga kuŋarek yäk.

Pol obaŋ yarä komi yotken itkuk

²⁴ Eruk Pol komi yot gānaŋ kepma ätu irirän Feliks-kät webeni Drusila u äbumän. Drusila uwä Juda äbotken nanik. Äbāŋpäŋ Felikstä Pol täŋo man ätu nadāwayāŋ yāŋpäŋ yāŋpewän äbuk. Pol äbāŋpäŋ Jesu Kristota nadäkinik täktäk täŋo kädet yāŋpäŋ-iwoŋäreŋkuk. ²⁵ Ba kädet siwoŋi kuŋatpäŋ irit kuŋat-kuŋarita watäni säkgāmän irekta ba Anututä komen ämawebe yāpmāŋ daniwekta kadäni peŋkuko unita iwetkuk. Iwerirän Felikstä nadāŋkaŋ umuntaŋpäŋ yāŋkuk; Gäk ku! Kämi, kadäni ätu iränä äneŋi yāŋpewa api äben yāŋ iwetkuk. ²⁶ Täŋpākaŋ ugān nämo. Felikstä imaka kubä yāpmākta nadākgān täŋkuk. U ŋode; Poltä iniŋ kireŋpewa äpāmaŋ kukta moneŋ ätu käwep namek yāŋ nadāŋkaŋ kadäni mäyap Polta yāŋpewän äbāŋpäŋ man yāŋpäŋ-nadäk täk täŋkumānonik.

²⁷* Täŋpākaŋ Felikstä Juda ämawebetä näka bānep täga nadāŋ namut yāŋpäŋ Pol komi yot gānaŋgān teŋkuk. Tewāŋkaŋ it yāpmāŋ kuŋtäyon obaŋ yarä täreŋirän äma kubä wāpi Posius Festus unitä Feliks täŋo kome yāpmāŋpäŋ gapman täŋo kaŋiwat äma ude itkuk.

25

Pol Sisatä mani nadäkta yāŋkuk

¹ Festustä Feliks täŋo kome yāpmāŋpäŋ Sisaria kome täŋo kaŋiwat epän täŋpani äma ude itkuk. Eruk kepma yarākubä ude irän täreŋirä Sisaria kome peŋpeŋ Jerusalem kuŋkuk. ²* Pāŋku irirän bāmop äma intäjukun täŋpani ba Juda täŋo äma ekāni ekāni uken kuŋpäŋ Polta man iwetkuk. Ude täŋpäŋ ŋode iwet yabāŋkuŋ; ³* Gäk nin nadāŋ niminpäŋ äma u bārāŋeŋ iniŋ kireŋpewi Jerusalem kaŋ äbän. Pol kumāŋ-kumāŋ utta äma yepmaŋpä jämjäm parirä äbuŋo unita man ude yāŋkuŋ. ⁴ Yāwāwä kowata ŋode yāwetkuk; Nämo! Pol Sisaria komeken komi yot gānaŋ itak yäk. Ba näk imaka, Sisaria komeken äneŋi kwayāŋ. ⁵ Unita äma ekāniŋiye ätukät näkkät bok kuŋkaŋ äma unitä goret bureni kubä täŋirän käneŋo täŋpāwä Sisaria kome uken manken kaŋ tewut yäk.

⁶ Täŋpäŋ Festustä kepma 8 ba 10 ude Jerusalem itkaŋ Juda täŋo äma ekāni ekāni-kät man yāŋpäŋ-nadäk epän täŋpān tärewāpäŋ äneŋi Sisaria kuŋkuk. Kuŋkuko tamiwä man yāpmāŋ daniwani äma yāŋpewä äbä irirä komi äma yāwerän Pol imagut yāpmāŋ äbuŋ. ⁷* Äbāwä Juda äma ekāni ekāni Jerusalem peŋpeŋ äbuŋo unitä dubini-ken päbä itpäŋ Pol terak man bārāpi bārāpi peŋpäŋ yāŋkuŋ. Upāŋkaŋ ude täk-tāyak täk-tāyak yāŋ yāŋkuŋo unitäŋo bureni kubä Festus täga nämo iwoŋäreŋkuŋ. ⁸ Ude yāntäko Poltä kowata ŋode yāwetkuk; Näk imaka waki kubä nämo täŋkut yäk. Ba Juda täŋo бага man kubä nämo irepmitkut, ba kudupi yot gānaŋ täŋpāwak kubä nämo pewa ahāŋkuŋ. Ba Sisata man waki kubä nämo yāŋkut yäk.

⁹* Upāŋkaŋ Festustä Juda äma ekāni ekāni unitä bānep täga nadäkta Pol ŋode iwetkuk; Jerusalem kuŋkaŋ Juda äma iŋamiken man ŋo äneŋi yäkta täga nadāwiwä, eruk näk uken kuŋkaŋ api nadāŋ gamet yäk. ¹⁰ Yāwānā Poltä

* **24:27:** Apos 25:9   * **25:2:** Apos 24:1, 25:15   * **25:3:** Apos 23:15   * **25:7:** Apos 24:5-6,13

* **25:9:** Apos 24:27

yāṅkuk; Ude nāmo yāk. Sisa tāṅo man nadāwani yot uku itat ṅobayāṅ yāk. Unita yot ṅokengān uyaku nākṅo man nadāwen yāk. Nadātan u, nāk Juda ābotken imaka waki kubā nāmo pewa ahāṅkuk yāk. ¹¹ Tāṅ, imaka waki kubā unita kaṅ kumba yāṅ yāṅpāṅ tāṅpero tāṅpāwā, tāga api nutpewā kumbet. Tāṅpākaṅ man yāk tākaṅ u bureni nāmo tāṅpāwā u kerī terak āma kubātā tāga nanīṅ kirenaṅṅi nāmo. Unita āma ārowaninīn Sisatā ini-tāgān nākṅo man u kaṅ nadāwān yāk.

¹² Poltā ude yāwānā, eruk Festus āyāṅutpāṅ tāṅkentākiye-kāt man yāṅpāṅ-nadāk tāṅpāṅ Pol āneṅi iwetkuk; Gāk Sisa kaṅ kāwa yāṅ yāyan unita eruk, Sisaken kaṅ ku! yāk.

Festustā Polta Agripa iwet yabāṅkuk

¹³ Kepma ātu tārenjirān Juda tāṅo intājukun āma wāpi Agripa, wanori Benike-kāt Festus iniṅ oretdayāṅ Sisaria ābumān. ¹⁴ * Sisaria pābā kepma māyap u itta nadāṅkumāno unita kadāni kubā bok itkaṅ Festustā Agripa Pol tāṅo biṅam ṅode iwetkuk; Āma kubā bian Felikstā komi yotken tenjuko pen itak yāk. ¹⁵ Kadāni Jerusalem itkuro ugān bāmop āma intājukun tāṅpani-kāt Juda āma ekāni ekāni unitā nākā U waki tāṅpani yāṅ nadāṅpāṅ komi āma yāwet-pewān kaṅ urā kumbān yāṅ nadāṅkaṅ āma uterak man mebāri mebāri penpāṅ nāwetkuṅ yāk. ¹⁶ Upāṅkaṅ nākā kowata ṅode yāwetkut yāk. Rom āma nintā āma kubā jop nadāṅ utpewā kumākta kādet kubā nāmo pātak yāṅ yāwetkut. Āma kubā manken ireko uwā āma manken teneṅo ukāt itpāṅ mebāri jideta teneṅo unita kowat yāwān tāṅpāṅ kawān bureni tāṅpākaṅ uyaku tāga tāne yāṅ yāwetkut yāk. ¹⁷ Unita yāṅpāṅ nākā Sisaria ābāṅhira āma ṅo nāwat yāpmāṅ ābuṅ yāk. Ābāwā kadāni kāroṅi nāmo itkumāṅ. Nāmo, ābā patkumāṅo yāṅewānā tami man nadāwani yotken kuṅpāṅ Pol imagut yāpmāṅ ābākta yāṅkut. ¹⁸ Āma manken tenjuṅo u penta itkaṅ ṅode nadāṅkut; Kādet wakiinik kubā tāṅkuko unita kāwep yāneṅ yāṅ nadāṅkuropāṅ nāmo yāk. ¹⁹ * Judatā iniken бага man irepmīt-irepmīt ba āma kubā wāpi Jesu uterak bok wohutpāṅ manken tenjuṅ. Āma Jesu u kumbuk yāṅ yāwākaṅ Poltā āma u kodak itak yāṅ yāṅkuk. ²⁰ * Yāṅjirā nāk kādet udewani tāṅo mebāri nadāwa yākṅat tāṅpa waṅkuṅ yāk. Unita Pol ṅode iwet yabāṅkut; Jerusalem kuṅkaṅ man epān u kaṅ tāna yāṅ nadātan? yāṅ iwetkut. ²¹ Iwerira Poltā yāṅkuk; Nāmo, Sisatā ini-tāgān nākṅo man kaṅ nadāwān yāṅ yāṅkuk. Ude yāwānpāṅ komi yotken ugān tewa irirān, eruk kādet kubā kaṅ-ahāṅkaṅ Sisaken kaṅ kwān yāṅ nadāṅkut yāk.

²² Yāṅjirān Agripatā man u nadāṅpāṅ Festus iwetkuk; Nākṅa-tāgān āma u meni jinomken nadāwayāṅ yāk. Yāṅjirān Festustā iwetkuk; Kwep kaṅ nadā yāk.

²³ * Eruk, tamiwā Agripa-kāt wanori Benike āma ārowani tāṅo tek wādāwān ārowākaṅ komi āma tāṅo intājukun āmakāt Sisaria nanik āma ekāni ekāni-kāt penta kumaṅ man nadāwani yot gānaṅ āroṅkuṅ. Āroṅpāṅ Festustā komi āmaniye yāwerān Pol imagut yāpmāṅ ābuṅ. ²⁴ * Imagut yāpmāṅ abākaṅ Festustā ṅode yāṅkuk; Āma ārowani Agripa, ba āma ekāni ekāni in kudup-tāgān itkamāṅ ṅo, āma ṅonita kawut! Juda āmawebe ṅo irani, ba Jerusalem naniktā āma ṅopāṅ manken tenayāṅ ṅode yāṅkuṅ; Āma u utpewi kaṅ kumbān! yāk. Itkaṅ ārowani kudān wari tāṅpek yāṅ nāwet tāṅkuṅ. ²⁵ Ude yāk tāṅjirā

* 25:14: Apos 24:27 * 25:19: Apos 18:15 * 25:20: Apos 25:9 * 25:23: Mat 10:18; Mak 13:9

* 25:24: Apos 25:2,7; Apos 22:22

nākā āma ḥonitā kumākta waki kubā nāmo kaḥ-ahāk tāḥkut yāk. Ini-tāgān intājukun āmanin Sisatā nākḥo man kaḥ nadāwān yāḥ yāḥpewān ude kaḥ tāḥpayāḥ nadāḥkut. ²⁶ Upāḥkaḥ Āma ārowaninin Sisatā āma ḥonitāḥo mebāri nadākta manbiḥam bureni jide kaḥ kudān tāḥpāḥ pewa kuneḥ? Nadāwa nāmo tumbunḥo unita āma ārowani Agripa gāk, ba āma ekāni ekāni ātu itkaḥ ḥo in iḥanjin-ken teyat yāk. Intā kāwep tāḥkentāḥ namiḥpāḥ man tāga kubā pewā ahāwākaḥ upāḥ manbiḥam terak kaḥ kudān tāwa! ²⁷ Tāḥpākaḥ nākā āma komi yotken irani kubā Sisaken tewā kukta mebāri unita manken teḥ yāḥ siwoḥi nāmo kudān tāḥpāḥ bok pewa kuneḥo uwā siwoḥi nāmo yāk.

26

Pol Agripa iḥamiken itkuk

¹ Tāḥpāḥ Agripatā Pol iwetkuk; Eruk, man tāga yāwayāḥ yāk. Yāwānā Poltā kerī yāpmāḥ akuḥpāḥ man ḥode yāḥahāḥkuk; ² Intājukun āma Agripa, nāk Juda āmatā bārāpi nākā terak peḥo unita kowata ḥode yāwayāḥ; Gāk iḥamka-ken man yāḥahākta itat ḥonita tāgagāmān kubā nadātat yāk. ³ Gāk Juda āma nintāḥo tāktāknin u kudup nadātan. Ba imaka unita yāḥ-tāḥkarakḥeḥ yāḥawāt tākamāḥ unita imaka nadātan. Unita ude itkaḥ nadāḥ namiḥiri man ḥo yāwayāḥ.

⁴ Juda āmawebe kuduḥtagān nākḥo irit kuḥat-kuḥat unitāḥo mebāri nadākaḥ yāk. Nāk Tāsus ahāḥpāḥ itpāḥ tāgaḥkaḥ eruk māden Jerusalem kuḥkuro u nadākaḥ yāk. ⁵ * Nāka nadāḥ morekaḥ unita ini gāwetnayāḥ nadāḥpāḥā ḥode tāga gāwerirā nadāwayāḥ; Nāk gubanī-ken Parisi āma ude itkaḥ unitāḥo tāktāki kudup iwarān tāḥkut yāk. Gāk nadātan, Juda ābot ātu tāḥo бага man u pidāmi bumik upāḥkaḥ Parisi āma tāḥo бага man iwarāntākta pipiri kubā tāḥpen yāk. ⁶ * Tāḥpākaḥ nāk apīḥo manken nepmaḥpā itat ḥo. Manken itat ḥonitāḥo mebāri ḥode; Nāk Anututā bian ābekniye oraniye imaka kubā tāḥ yāmayāḥ yāḥkuko unita nadākinik tāḥpāḥ itsāmāk tāyat. ⁷ Imaka Anututā yāḥkehārom tāwani unitāḥo bureni ahāḥirān kakta Isrel āma ābot 12 ude yāpmāḥ daniwanitā ehutpāḥ kepma bipani Anutu inīḥ oretoret tāk tākaḥ yāk. Āma ārowanina, imaka bureni unita nāk imaka, nadākinik tāk tāyat. Mebāri unitagān Juda āmatā manken ḥo nāmagut yāpmāḥ kuḥatkaḥ yāk. ⁸ Unita in ātu imata Anututā āma kumbani-ken nanik tāga nāmo yāwān kikuḥtneḥ yāḥ nadāk tākaḥ?

⁹ * Intā nadāk tākaḥ, nāk bian udegān Jesu Nasaret nanik u wāpi biḥam kādet mebāri mebāri terak kaḥ tāḥpa wawut yāḥ yāḥpāḥ-nadāk tāḥkuronik. ¹⁰ Kādet ude-ude u Jerusalem kome tāk tāḥkut. Bāmop āma intājukun tāḥpanitā nadāḥ namiḥirā Anutu tāḥo kudupi āmawebe māyap komi yotken yepmak tāḥira āma ekāni ekānitā kaḥ kumbut yāḥ yāḥirā nāk imaka, tāḥkentāḥpāḥ udegān yāk tāḥkut yāk. ¹¹ Ba kadāni māyap kābeyā yot komeni komeni it yāpmāḥ kukaḥ-ken āronitāḥ kuḥpāḥ āmawebe māyap yepmāḥitpāḥ dāpmāk tāḥkuronik. Ude tāḥpewa Jesuta māde ut imiḥpāḥ yāḥārok man iwerut yāḥpāḥ, ba bānepna wakiinik tāḥpāpāḥ yotpārare banban it yāpmāḥ kukaḥ-ken u kuḥpāḥ āmawebe yabāḥ ahāḥpāḥ dāpmāk tāḥkuronik.

¹² Ude yāḥpāḥ Poltā āneḥi ḥode yākgān tāḥkuk; Unita kadāni kubāta bāmop āma intājukun tāḥpanitā nadāḥ namiḥpāḥ iniken wāpi terak nepmaḥpā yāpmāḥ Damaskus yotpārare-ken kuḥkut. ¹³ Āma ārowanina, Damaskus

* 26:5: P1p 3:5-6 * 26:6: Apos 23:6, 28:20 * 26:9: Apos 8:3

kuñtäyüwa kädet miñin kepma bämopi-ken penyänjek pähap kubä kunum gänañ naniktä näk ba notnayetä itkumän-ken u penyänjekuk. Penyänjek unitäño penyänjekitä edap täño penyänjeki irepmittuk. ¹⁴ Penyänjek täño kehärominitä nidäpman-pewän kumän-tagän kome terak mañ patkumän. Mañ patkañ Hibru man terak äma kubätä ñode näwet yabänjuk; Sol, Sol, gäk imata komi namitan? Gäk näk närepmitta pipiri täk täyan yäk.

¹⁵ Ude nadänpäj näkä yänjuk; Ekäni, gäk netä? Yäwawä Ekänitä yänjuk; Näk Jesu, komi namik täyan ubayän yäk. ¹⁶ Ude täk täyan upänkañ aku! yän näwetkuk. Jop nämo ahän gamitat. Epän ämana ude kuñarenta iwoyänpän ganiñ kirewayän ahän gamitat yäk. Unita kuñkañ imaka gäwoñaretat ño, ba kämi gäwoñarewayän täyat unitäño biñam api yäwettän kwen yän näwetkuk. ¹⁷ Näk jop gabän äwaräkuk täñira gäkña äbotken nanik ba äbot ätutä gäka waki kubä täga nämo api täñ gamineñ. ¹⁸ * Ude näwetpän ñode näwetgän täñjuk; Näk epän ñode täppenta ganiñ kiretat yäk. Kuñkañ ämawebe täño bänepi täppidäm tänpän yepmanpi bipmän urani mäde ut imiñpän bänepi sukurenpeñ penyänjek-kengän api ämneñ yäk. Ba äma waki Satan täño kehäromi penpän Anutu näk-kengän api ämneñ. Ude täñirä näkä unitäño momini peñ yämiñira ämawebe ätu näka nadäkinik tänpän kudupi äworewani u yäpurärätpäñ ukät penta api itneñ yän näwetkuk.

Pol epäni täño manbiñam yäwetkuk

¹⁹ Poltä ude yänpän ñode yäkgän täñjuk; Äma ärowani Agripa, gäk nadätan? Näk kunum gänañ nanik imaka kañkuro unitäño man nadän äwaräkuk nämo täñkut yäk. Nämoink! ²⁰ * Imaka u kañkuro unitäño biñam Damaskus nanik jukun yäwet ahänkañ Jerusalem ämawebe ba Judia kome päke u yäwet ahänkut yäk. Ba guñ äbotken imaka, yäwet ahänkut. Man ñode upän yäwet ahänjtän kuñatkut; In bänepjin sukurenpän Anututa nadäkinik täñ imineñ. Täñkañ bänepjin bureni sukurekamän yän yäwoñarekta kädet tägatäga täñpeñ kuñat täkot. ²¹ * Man ude-ude upän yänahäntän kuñattäyüwa Juda naniktä kudupi yotken nabän ahänpän nepmäñitpäñ nutnayän täñkuñ. ²² Upänkañ Anututä täñkentän namiñirän säkgämän it yäpman äbätat. Unita apiño ño itpäñ äma jopi ba äma ekäni ekäni in bämopjin-ken itkañ imaka kañkuro u yänahänpän täwetat yäk. Man inigän kubäpäñ nämo yänahätat. Man ño bian, profet ba Mosestä imaka ude api ahäwek yän yänahäwani ugänpän yänahätat. ²³ * Uwä ñode yänkuñ; Äma Anututä ämawebeniye täñkentäktä bian iwoyäwani u komi nadänpän api kumbeko upänkañ kumbani-ken naniktä intäjukun akwani ude api irek yän yänkuñ. Täñkañ Isrel ämawebe-ken ba guñ äbotken unitä Anutu täño penyänjek täño biñami api yänahänpän yäwerek. Moseskät profet bianitä ude yänkuñ.

Poltä Agripa nadäkinik täkta man iwetkuk

²⁴ Pol man pen yän irirän Festustä nadäwän wantäko man kehäromi ñode yänjuk; Pol gäk tängun täñkañ ba yän itan? Gäk nadäk-nadäk epän mäyap täk täyan unita nadäk-nadäka peñ awähurirän guñ man yän itan! ²⁵ Yäwänä Poltä iwetkuk; Äma ekäni Festus, näk nämo tängun täyat yäk. Näk nadäk-nadäka irirän man bureni yäyat. ²⁶ * Eruk, intäjukun ämana Agripa! Gäk

* **26:18:** Ais 35:5; Ais 42:7,16; Efe 2:2; Kol 1:13; Apos 20:32   * **26:20:** Mat 3:8   * **26:21:** Apos 21:30-31   * **26:23:** Luk 24:44-47; 1Ko 15:20   * **26:26:** Jon 18:20

man ŋo yājira nadātan unita nāmo umuntaŋpāŋ man tāga gāwerayāŋ yāk. Gāk nadātan, imaka ŋo kābop nāmo ahāŋkuk. ²⁷ Unita Agripa, gāk profet tāŋo man unita nadākinik tāyan ba nāmo? Nāk nadātat, gāk nadākinik tāyan. ²⁸ Iwerānā Agripatā Pol iwetkuk; Jide? Kadāni kerāpi-tagān gākā nāk tāga tāŋpewi Jesuta nadākinik tāŋ imet? ²⁹ Yāwānā Poltā kowata ŋode iwetkuk; Kadāni kerāpi ba kadāni kāroŋi unita nāk nadāwātāk nāmo tāyat yāk. Nākā Anutu-ken yāŋapik man yājira gāk ba ābotkaye man ŋo nadāŋ itkaŋ ŋowā nākgān tāga āworeneŋ. Tāŋkaŋ yentā kuroŋna pādāt tāŋpāŋ nepmaŋkuŋo ŋonita nāmo yāyat!

³⁰ Ude yāwānā eruk āma ārowani ukāt ba gapman tāŋo kaŋiwat epān āma u ba Benike ba āma itkuŋo u akuŋ-kireŋkuŋ. ³¹ * Akuŋ-kireŋpāŋ āpāmaŋ yāman kuŋkuŋ. Āpāmaŋ kuŋkaŋ ini-tāgān nāwetgāwet ŋode tāŋkuŋ; Āma ŋoken imaka waki kubā nāmo yāk. Kumākta ba komi yotken kukta bumik kubā nāmo tāŋkuk yāŋ yāŋkuŋ. ³² * Tāŋpākaŋ Agripatā Festus ŋode iwetkuk; Gāk āma ŋo iniŋ kireŋpewi tāga āpāmaŋ kunaŋipāŋ ini Nāk Sisatā nākŋo man api nadāwek yāŋ yāŋkuk yāk.

27

Pol Rom kukta gāpe terak āroŋkuk

¹ * Eruk, nin gāpe terak nīpmaŋpā yāpmāŋ Itali komeken kukta tawaŋ peŋkuŋ. Ude tāŋpāŋ Polkāt āma komi yotken irani ātu bok komi āma tāŋo intājukun āma kubā wāpi Julius u kerī terak yepmaŋkuŋ. Julius u Sisa Augustus tāŋo komi āma tawaŋken nanik. ² * Ude tāŋpākaŋ eruk, Adramitium nanik tāŋo gāpe kubā unitā Esia komeken, yotpārare tāpuri tāpuri gwāgu pomi terak ittāŋ kukaŋ-ken u kukta yāwānā uterak āroŋkumāŋ. Tāŋpākaŋ Masedonia kome, Tesalonaika yotpārare-ken nanik āma kubā wāpi Aristakus u imaka, bok kuŋkumāŋ. ³ * Kuŋtākāna kome bipuk. Bipuko eruk yāŋeŋirān Sidon yotpārare-ken ahāŋpāŋ Juliustā Poltā kādet tāga kubā ŋode tāŋ imiŋkuk; Pol iniŋ kireŋpewān noriye kome uken nanikken pāŋku ketem ba imaka imaka yāpuk. ⁴ Ude tāŋpākaŋ eruk, Sidon peŋpeŋ kunayāŋ tāŋitna mānit taŋi piāŋirān gāpetā kukta tāŋburut tāna waŋtāko Saiprus jārapi kāda, mānit taŋi nāmo piāŋkuk kāda u āyāŋutkumāŋ. ⁵ Ude tāŋkaŋ kumaŋ Silisia ba Pamfilia dubini-ken gwāgu weŋpeŋ Lisia kome Maira yotpārare-ken ahāŋkumāŋ. ⁶ Kome uken komi āma tāŋo intājukun āmatā Aleksadria nanik gāpe kubā Itali kwayāŋ tāŋirān kaŋpāŋ nadāŋpāŋā nin yāŋnikŋat yāpmāŋ u gānaŋ āroŋkuk.

⁷ Tāŋpākaŋ kuŋkumāŋ. Mānit kehāromi kunayāŋ tāŋkumāŋ kāda piāŋkuko unita kwikinik kwikinik kuŋitna kepma ātu tāreŋkuk. Gāpe tāŋo epān āma komi pāhap kubā tāŋ yāpmāŋ kuŋtāko eruk, Nidas yotpārare dubin ahāŋitna, ātukāt kukta mānittā kādet u ukāt-pipiŋkuk. Unita āyāŋutpeŋ kumaŋ Krit kome uruŋi kāda Salmore yotpārare ukādagān āyāŋutpāŋ Krit mādeni kāda kuŋkumāŋ. ⁸ Gāpe tāŋo epān āmatā komi epān pāhap kubā udegān tāŋtāko eruk kumaŋ Krit mādeni kāda Lasea yotpārare dubini-ken kome kubā wāpi Kome Tāga uken ahāŋkumāŋ.

⁹ Pipiri tāŋtāŋ ābumāŋo unita kepma māyap jop tāreŋirā gwāgu tokāt-tokāt kadāni kerāp taŋkuk unita gwāgu terak kuŋatnaŋi nāmo. Gwāgu wakiinik api tāŋpek yāŋ nadāŋpāŋ Poltā ŋode yāwetkuk; ¹⁰ * Notnaye, in nadāwut! Nāk

* **26:31:** Apos 23:29, 25:25   * **26:32:** Apos 25:11   * **27:1:** Apos 25:12   * **27:2:** Apos 19:29

* **27:3:** Apos 24:23   * **27:10:** Apos 27:22

nadätat, kadäni ñodeta kunayäj tákamäj uwä gwägu terak bäräpi wakiinik api kañ-ahäne yäk. Tuñum pena paorit ba äma ninin imaka, paotne yäk. ¹¹ Ude yäwänä komi äma täño intäjukun ämatä Pol täño man nämö nadäj imiñkuk. Gäpe mähe mi ukät gäpe täño watä äma unitäño nadäk ugän iwatkuk. ¹² Täñpakan iwän mänit tanji kadäni-ken gäpetä Lasea kome uken täga itnanji nämö bumik unita gäpe terak äma mäyap itkuño unitä kome u penñanji ehutpenj Finiks yotpärare kukta yäñpäj-nadänkuñ. Finiks yotpärare uwä Krit kome täño bure käda, pom täpuri täpuritä mänit kädet itpiwani unita u kukta nadänkuñ.

Mänit pähap kubä piñjuk

¹³ Eruk mänit bure käda äbuk. Mänit uwä kehäromi-inik nämö unita kome yänkuñ-ken u täga kune yäj nadänpäj eruk gäpe yen topuño uwä pirärenpäj Krit gägäni kädagän kuñkumäj. ¹⁴ Upänkan kuñtäkäna mänit kehäromi kubä wäpi Käpmäk Käda Mänit unitä käpmäk käda äbuk. ¹⁵ Äbä piñ-iwat-pewän gäpe siwoñgän kunayäj nadänkumäj ude täga nämö kuñkuk. Uruñ käda kuñkuk. Siwoñji kukta täñburut tawä wantäko gäpeta watä epän penñanji jop irirä mänitä tänyäkñat yäpmäj kuñkuk. ¹⁶⁻¹⁷ Tänyäkñat yäpmäj kuman gwägu bämopi-ken kome täpuri kubä wäpi Kauda u bure kädagän kuñkumäj. Kome unitä mänit kädet itpiñirän eruk gäpe täpuri gäpe tanjitä bok wädäj yäpmäj kuñarani u wädäj pewä äbäka pipiri pähap kubä täñkä eruk wädänpena äbänä gäpe täño epän ämatä wädäj päbä gäpe tanji terak punin topuñ. Ude täñkan gäpe tanjitä imärek yäñpäj yen ätu topmäj täpäneñkuñ. Ba gäpetä Afrika kome dubin mobä jirañ ume gänañ käbop itkuño uterak dāpän yewäpāj irek yāj nadänpāj umuntanñkuñ. Unita gäpe täño tek wädänpewä äpäñirän mänit täño gärip terak kuñkumäj. ¹⁸ Kuñtäkäna kome bipuk. Bipuko yäñerirän mänit pähap piñpewän gwägu wakiinik tokärirän eruk, gäpe täño epän ämatä tuñum ätu butuñpāj gwägu gänañ ureñ täñpä äpmonkuñ. ¹⁹ Äneñji kuñitna kome bipuko yäñerirän epän ämatä gäpetä iniken tuñum tuñum butuñpāj ureñ täñpä gwägu gänañ äpmonkuñ. ²⁰ Kepma bipani mäyap kome dapuri ba guk täga nämö yabänkumäj. Mänit pähap unitä piñkan nin yäpmäjpäñ ño penñen täñkuk. Ude täñtäyon ñode nadänkumäj; Nin ñode tákamäj ñowä kuduñtagän paotnayäj yäj nadänkumäj.

²¹ Ude täñkan kepma mäyapta ämatä ketem nämö nanñkuño unita mäden, eruk Poltä äma päke itkuño u bämopi-ken aku itpäñ ñode yäwetkuk; Notnaye, in näkño man iwatpäñ Krit kome nämö penñen äbumäj yäwänäku bäräpi ñode nämö kañ-ahäkäne yäk. Ba imaka tuñum tuñum ñode nämö ureñ täna äpmökäneñ yäk. ²² * Upänkan näk ñode täwetat; In bänep pidäm nadäkot yäk. Imata, äma notninpak kubä nämö api pena datneñ yäk. Gäpe-tägän api wawek yäk. ²³ Näk Anutu bureni täño äbotken nanik. U iniñoret täyat yäk. Anutu unitäño aneronitä bipani ahäj namiñpāj ñode näwerak; ²⁴ * Pol, gäk nämö umuntäwen yäk. Gäkä Sisa inamiken kukta imaka kubätä kädet täga nämö api täñpiwewek yäk. Anututä nadäj gamiñpāj äma gäpe terak itkanji ño kumän gäk ketka terak ganiñ kiretak yäk. Unita kubä täga nämö api pewi darek yäk. ²⁵ Anerotä man ude näwerako unita notnaye, bänep oretoret pähap nadäkot! Näk Anututa nadäkinik ñode täyat; Imaka näwerako udegän

* 27:22: Apos 27:10,31   * 27:24: Apos 23:11

api tãjpek. ²⁶ * Upãñkañ jop iritna mänittã piãñpewãñ gãpe kome tãpuri kubã gwãgu bãmopi-ken u gãgãni-ken pãñku api wanpãñ irek yãk.

²⁷ Eruk kepma 14 ude tãrenjirãñ bipani uken mãnit tanjitã piãñpewãñ gwãgu tanji wãpi Mediterenian u bãmopi-ken oranãtãñ kuñatkumãñ. Eruk, bipani bãmop kerãp tanjirãñ gãpe tãño epãñ ãmatã gãpe gãgãni-ken kãwep ãbãtak yãñ nadãñkuñ. ²⁸ Ude nadãñpãñ gwãgu kãronjini kanpãñ nadãkta yen pewã ãpmonjuk. Ude tãñpãñ kanjuk; Gwãgu tãño kãronjini 40 mitas ude. Eruk ãtukãt kuñpãñã yen ãneñi pewã ãpmonpãñã gwãgu tãño kãronjini 30 mitas ude kanjuk. ²⁹ Ude kanpãñ gãpetã pãñku mobã terak yãput wekwek yãñpãñ umuntãñkuñ. Unita gãpe injit tãpãnewani yarãbok-yarãbok tewã ãpmonjuk. Ude tãñkañ kome bãrãñej yãñewãñ yãñ yãñkañ yãñapik epãñ tãñkuñ. ³⁰ Tãñpãkañ gãpe tãño epãñ ãma ãtu gãpe penpen kuna yãñpãñ gãpe tãpuri ukeno pewã ãpmonjuk. Tãñkañ gãpe injit tãpãnewani ãtu pewã ãpmokañ yãñ nadãwut yãñkañ jop ude tãñ-nikñatkuñ. ³¹ * Tãñjirã yabãñpãñ Poltã komi ãmakãt intãjukun ãmani ñode yãwetkuk; ãma ño gãpe terak bok nãmo itnero uwã in kumãñ-tagãñ tãga paotneñ! yãk. ³² Ude yãwãnã komi ãmatã gãpe tãpuri tãño yen madãñ tãkñejpewã gwãgu terak manjirãñ oranã yãpmãñ kuñjuk.

³³ Eruk, kome nãmo yãñejirãñ ãma gãpe terak itkuño unitã ketem nanput yãñpãñ Poltã man ñode yãwetkuk; Kadãni kãronji sãkgãmãñ nãmo it yãpmãñ ãbãñkañ ketem nãmo nanjuk yãk. Nakta jop kepma bipani 14 ude iranã yãk.

³⁴ * Unita ñode penã tãwetat; Ketem ãtu nanpãñ tãpãnewut yãk. Nadãkañ? In kubãtã jibi tãpuri kubã nãmoinik yãpayãñ yãk. In kumãñ-tagãñ tãga itnayãñ.

³⁵ * Ude iwepãñ kãrãga kubã yãpmãñpãñ ãma itkuño u inãmiken Anutu bãnep tãga man yãwetkañ tokãtpãñ nanjuk. ³⁶ Ude tãñjirãñ ãma pãke u, unita nadãwã tãgawãpãñ ketem ãtu udegãñ yãpmãñpãñ nanjuk. ³⁷ Tãñpãkañ ãma gãpe terak itkumãño u 276 ude. ³⁸ Ketem nanpã tãgawãpãñ eruk gãpetã pidãm tawãñ yãñpãñ ketem yãk ãtu itkuño u gwãgu gãnanã ureñ tãñpã kuñjuk.

Gãpe wanjuk

³⁹ Eruk yãñejirãñ gãpe tãño epãñ ãmatã kome gwãgu gãgãni-ken u kanjukun upãñkañ kome udeken yãñ nãmo nadãñkuñ. Tãñpãkañ kome kubã gãpetã tãga ãronãñi bumik kanpãñ gãpe u tãga kãwep yãpmãñ pãñku pene yãñ nadãñkuñ.

⁴⁰ Ude nadãñpãñ gãpe injit tãpãnewani tãño yeni madãñpãñ gwãgu gãnanã ugãñ penkañ yen gãpe injit iwarani tãñkehãrom takta toponu u imaka, madãñ tãkñejkuñ. Ude tãñkañ gãpe tãño tek ãneñi pirãñejkuñ. Ude tãñpna mãnittã piãñpewãñ gãpe gwãgu gãgãni-ken kwãñ yãñ nadãñkañ tãñkuñ. ⁴¹ Ude tãñpãkañ upãñkañ gãpe kuñkã gãgãni-ken nãmo ahãñkañ mobã jiranã ume gãnanã kãbop itkuño uterak pãñku dãpãñ yewãpãñ itkuk, tãga kunanã nãmo. Tãñjirãñ gwãgu tokãtpãñ gãpe mãdeni dãpmãñ ãreyãñ tãñpãñ kuñjuk.

⁴² Ude tãñjirãñ komi ãmatã ãma komi yotken irani unitã akumanã paotpenj kunej yãñ nadãñpãñ kumãñ-kumãñ dãpmãkta nadãñkuñ. ⁴³ Upãñkañ intãjukun ãmani Julius unitã Poltã paotta bitnãñpãñ yãñij bitnãñkuñ. Yãñij bitnãñpãñ yãwetkuk; ãma gwãgu oranpãñ nadãwani uwã gwãgu gãnanã intãjukun tubãpenpenj kulknj udude kanã kut yãk. ⁴⁴ * Tãñjirã ãtuwã gãpe tãño pãya kujat morãk-morãk itkanã ño yãpmãñkañ gwãgu gãnanã tubãpenkañ uterak

* 27:26: Apos 28:1 * 27:31: Apos 27:22 * 27:34: Mat 10:30 * 27:35: Mat 15:36; 1Ti 4:4-5

* 27:44: Apos 27:22-25

kukņi udude kaņ kut yāk. Ude yāwānkaņ Juliustā yāņkuko udegān tāņpeņ kukņi udude kuņ moreņkumāņ. Tāņpākaņ notņinpak kubā nāmo tena datkuk.

28

¹ Eruk gāgāni-ken udude kudup sākgāmān ahāņ moreņpāņ ņode kaņpāņ nadāņkumāņ; No gwāgu bāmopi-ken kome tāpuri wāpi Malta. ² * U iritna kome māhementā sākgāmān kubā tāņ niminķuņ. Iwān mānit bumta tāņjirān kome māhementā kādāp ijiņpāņ yāņnikņat pāņku niņpmaņpā āņāriņpāņ kom taņkumāņ. ³ Tāņkaņ Poltā kādāp ātukāt yāpmāņ pābā pewān ijiņkuņ. Kādāp yāpmāņ ābuko u gānaņ gāmok kubā parirān nāmo kaņkaņ pewān jiwākaņ komi nadāņpāņā ābāmaņ pābā Pol kerī-ken iņgāmān pewāpāņ itkuk. ⁴ Tāņjirān āmawebe u naniktā gāmoktā Pol kerī-ken iņgāmān pewāpāņ irirān kaņpāņ ini-tāgān nāwetgāwet ņode tāņkuņ; U kawut! yāk. Āma ņowā āma dāpani kāwep! Gwāgu gānaņ nāmo kumako unita anutunin Yāpmāņ Daniwanitā nāmo kaņ-korewayāņ yāk. ⁵ * Upāņkaņ Poltā gāmok u kwarut maņpān kādāp gānaņ āpmoņpānkaņ kāyām ba bārāpi kubā nāmo ahāņ imiņkuk. ⁶ Āmawebe Pol gupi maņpān akwān kāna yāņkaņ, ba kumāņpāņ maņ parān kāna yāņkaņ irā waņkuņ. Pol gupi-ken imaka kubā nāmo ahāņjirān kadāni kāroņi irā wawāpāņ yāņkuņ; Wāra! ņowā anutu kubā! yāk.

⁷ Kome yotpārare itkuņo u dubini-ken uwā kome tāpuri itkuk. Kome uwā Malta tāņo watā intājukun āma wāpi Publius unitāņo. Āma unitā nimagut yāpmāņ ini yotken pāņku niņpmaņpāņ kepma yarākubā udeta watā sākgāmān it niminķuk. ⁸ Tāņkaņ Publius nani uwā kāyām pāhap ņode tāņkuk; Gup kādāp kādāp ba terak tākgān tāņkuk. Tāņjirān Poltā dubini-ken kuņpāņā Anutu-ken yāņapik maņ yāņpāņ kerī gupi terak peņjirān uterakgān tāgaņkuk. ⁹ Ude tāņjirān kāyām ikek kome u nanik ātutā biņam u nadāņpāņ Pol-kengān ābāņjirā u imaka, yāpān tāgawāpāņ yepmak tāņkuk. ¹⁰ Tāņpākaņ kome u naniktā imaka imaka sākgāmān tāņ nimik tāņkuņ. Sākgāmān tāņ niminpāņ kunayāņ tāņjitna kādetta imaka, tāņkentāņ niminķuņ.

Pol kuņatkā Rom kome ahāņkuk

¹¹ Kome ugān komepak yarākubā ude itna tārewāpāņ Aleksadria nanik gāpe kubā terak āroņkumāņ. Gāpe uwā kome ugān it yāpmāņ kuņjirān mānit kadāni tāreņkuk. Gāpe u iņami terak anutu jopi kubā wāpi Sus, unitāņo nanaki yarā tāņo wāranitā itkumān. ¹² Uterak āroņpeņ kumaņ pāņku Sirakus yotpārare-ken ahāņpāņ kepma yarākubā ude itkumāņ. ¹³ Itna tāreņjirān Sirakus peņpeņ kumaņ yotpārare kubā wāpi Rekiu u ahāņkumāņ. Ahāņpāņ patkumāņo yāņwānā mānit bure kāda naniktā piāņjirān kome u peņpeņ kuņkumāņ. Kuņtāngān kepma yarākubā uken kome kubā wāpi Puteoli ahāņkumāņ. ¹⁴ Yotpārare uken ābot tāņpani ātu yabāņ ahāņkumāņ. Yabāņ ahānakaņ ukāt penta itta niwet yabāņkuņ. Tāņkaņ kepma 7 ude ukāt itkumāņ. Itna tāreņjirān yepmaņpeņ ninin kuroņ kuņkā eruk Rom yotpārare taņi pāhap u dubin ahāņkumāņ. ¹⁵ Rom nanik ābot tāņpani unitā ninta ābākaņ yāņ biņam nadāņpāņā kādet miņin niāņpāņ nimagutnayāņ ābuņ. Ābāņpāņ kome kubā wāpi Apius tāņo kābeyā bāgup, ba Āma ban nanik yepmaņpani yot yarākubā itkuņ-ken uken niāņ ahāņkuņ. Niāņ ahāwākaņ Poltā yabāņpāņ bānep oretoret pāhap nadāņpāņ Anutu bānep tāga maņ iwetkuk. ¹⁶ * Eruk Rom

* 28:2: 2Ko 11:27 * 28:5: Mak 16:18 * 28:16: Apos 24:23

yotpärare äronakaŋ Rom gapmantä Pol nadäŋ iminpäŋ yot inigän kubä inin kirenkaŋ komi äma kubä watäni irekta teŋkuk.

Rom kome Jesu täŋo manbiŋam yäŋahäŋkuk

17 * Eruk, Pol Rom kome ahäŋpäŋ kepma yaräkubä ude itkaŋ Juda täŋo äma ekäni ekänita yäŋpewän äbuŋ. Äbä käbeyä täŋ irirä man ŋode yäwetkuk; Notnaye, näk imaka waki kubä äbotniye täŋo wäpi yäpmäŋ äpäkta nämo täk täyat, ba äbekniye oraniye täŋo täktäk kädet u iwatta nämo yäjiwät tak täyat. Ude nämo täk täyat upäŋkaŋ Jerusalem komi yotken nepmanpä Rom gapman keru terak itkut. 18 * Täŋpakaŋ Rom gapmantä näkŋo man u yäpmäŋ daniŋpäŋ kawänä näk imaka waki kubä kumäkta biŋam nämo täŋkut. Unita naniŋ kireŋpewän jop äpämaŋ kukta nadäŋkuŋ. 19 * Upäŋkaŋ Juda naniktä man u utkuŋ. Unita jide täŋpet yäŋ nadäŋpäŋ ŋode yäŋkut; Sisatä ini näkŋo man yäpmäŋ daniŋpäŋ kaŋ kawän yäŋ yäŋkut. Täŋ, man uwä Juda notnaye manken yepmakta yäŋpäŋ nämo yäŋkut. 20 * Eruk notnaye, mebäri imata ŋo äbätat yäŋ täwerayäŋ yäŋpäŋ inta yäŋpewa äbäkaŋ. Nadäkaŋ? Näk imaka u Isrel ämawebe nintä kakta itsämäŋpäŋ kuŋatkuŋmäŋ unita nadäkinik täyat yäk. Mebäri unitagän yäŋpäŋ topmäk-topmäkken ŋo itat yäk.

21 Yäwänä ŋode iwetkuŋ; Judia nanik äma ätutä gäka manbiŋam kubä nämo pewä yäpmäŋ äbuŋ. Ba Juda notniye kubätä gäka man waki kubä nämo päbä niwetkuk yäk. 22 * Upäŋkaŋ gäkŋa u ba unita nadäk täyan u yäŋahäŋjiri nadänayäŋ yäk. Imata, nin ŋode nadäkamäŋ; Juda äbot bämopnin-ken äbot kodaki ude ahäŋkuŋo unita ämawebe komeni komenitä yäŋpäŋ-yabäŋ yäwat täk täkaŋ yäk.

23 Ude yäŋpäŋ eruk käbeyä äneŋi täkta kepma kubä iwoyähkuŋ. Eruk kepma iwoyähkuŋ-ken uken ämawebe bumta yot Poltä itkuk-ken ugän äbä itkuŋ. Äbä iräkaŋ tamimantä päŋku bipäda käroŋ päke uwä Poltä Anututä intäjukun itkaŋ yabäŋ yäwat epäni täk täyak unitäŋo manbiŋam yäŋahäŋpäŋ yäwet yäpmäŋ kuŋkuk. Jesuta nadäkinik täŋ imut yäŋpäŋ ehutpäŋ manbiŋam ätu Moses täŋo бага man ba man profettä kudän täwani nadäwä tumäkta uterak yäwetpäŋ yäwoŋäreŋkuk. 24 Yäŋjirän äma ätutä nadäŋpäŋ Pol man siwoŋi yäyak yäŋ nadäŋkuŋ. Täŋ, ätutäwä unita nadäkinik nämo täŋ iminkuŋ. 25 * Ude täŋpäŋ ini-tägän man wärät-wärät yäŋtän kuŋkä akumaŋ kunayäŋ täŋkuŋ. Akumaŋ kunayäŋ täŋjirä Poltä pengän ŋode yäwetkuk; Kudupi Munapiktä äbekjiye orajiyeta yäŋpäŋ profet Aisaia u meni terak man bureni ŋode yäŋahäŋkuk;

26 Gäk ämawebe äbot uken kuŋkaŋ man ŋode yäŋahäŋpäŋ yäwet;

Manbiŋam kadäni kadäni nadänayäŋ täkaŋ upäŋkaŋ unitäŋo mebäri nämo inik api nadäwä tumneŋ.

Ba dapun käroŋ täŋ yäpmäŋ kunayäŋ täkaŋ upäŋkaŋ imaka bureni kubä nämo api kaŋpäŋ nadäneŋ.

27 Nämo, ämawebe uwä bänepi ukät-pipiwani unita jukuni pik täŋjirä man nämo nadäk täkaŋ, ba dapuri imaka, täŋpipiŋkuŋ.

Ijiwä kwäpäŋ imaka u kaŋpäŋ mebärini kaŋpäŋ nadäwä tumbäpäŋ uyaku bänepi äyäjutpeŋ näkken äbäŋjirä näkä äneŋi yäpa tägakäneŋ. Upäŋkaŋ nämo! Ais 6:9,10

* 28:17: Apos 25:8 * 28:18: Apos 26:31 * 28:19: Apos 25:11 * 28:20: Apos 24:15; Apos 26:6-7 * 28:22: Apos 24:14 * 28:25: Mat 13:14

28-29 * Poltä ude yänpäñ ñode yäkgän täñkuk; Juda äma in, ket ñode nadäwut; Anututä yäpätägak epän täñkuko uwä guñ äbotta biñam täyak yäk. Unitä man u nadänpäñ nadäkinik api täneñ! yäk.

30 * Täñpäkañ Rom kome uken Poltä yot kubäta gwäki peñkañ pat täñkuko ukengän it yäpmäñ kuñjirän obañ yarä täñkuk. Ude täñkañ ämatä känäyän äbäñjä yabäñkañ äbäkotgän yänpäñ yämagut täñkuk. 31 * Yämagut päbä yepmanpäñ Anututä intäjukun itkañ yabäñ yäwat epäni täk täyak unita, ba Ekäni Jesu Kristo täño manbiñam u yäwetpäñ yäwoñärek täñit täñkuk. Man u yäñahäkta umun kubä nämo nadäñkuk, ba äma kubätä nämo iniñ bitnäñkuk. Ugän.

---

* 28:28-29: Sam 67:2; Luk 3:6; Apos 13:46, 18:6

* 28:30: Apos 28:16

* 28:31: Apos 28:23

Rom

Anututä nin inita biñam nimagutta nadäk tawan peñkuko unitäño manbiñam

1* Pol näk, Anututä Jesu Kristo täño epän ämagän aposoro kubä ude iretta iwoyänpän nepmanjuk. Iwoyänpän nepmanjukko uwä Anutu täño Manbiñam Täga u yäñahänjira komeni komeni kwekta näk yäpmäñ daninkuk. 2* Täñpakañ Manbiñam Täga u api ahäwek yäñ Anututä bian profet yäwet-pewän kudän täñjirä Anutu täño man kudän kudupi uken danik takamäñ. 3* Kudän täñkuñjo u Nanaki-inik uterak bureni ahäwekta kudän täñkuñ. Nanaki komegup ikek ahäk-ahäk uwä Devit täño orani. 4* Upänkañ kumbani-ken naniktä akuñkuko unita siwoñi kuñat-kuñat täño Munapiktä U Anutu täño Nanaki, kehäromi pähap ikek yäñ kwawak niwoñaretak. Uwä Ekäninin Jesu Kristo. 5* Täñpakañ Kristotä epän täñkuko uterak, ba unitäño wäpi biñam ärowän yänpän wäp aposoro yäput. Näk ñode takta orañ naminpän iwoyänpän nepmanjuk; Näk guñ ämawebe komeni komeni Kristo unitäño biñam yäwerira ätutä unita nadäkinik täñpän gämori-ken kuñatneñta. 6 Täñpakañ Rom yotpärare-ken nanik in imaka, ämawebe ukät nanik, Jesu Kristota biñam itneñta tämagurani.

7* Eruk, man kudän ño, äbot Anututä gäripi-inik nadäñ tamani, ba siwoñi kuñatneñta iwoyäwani Rom yotpärare-ken it takäñ inta kudän täyat. Täñpakañ orakorak ba bänep pidäm Nanin Anutu-kät Ekäninin Jesu Kristo uken naniktä intä terak äroton.

Poltä Rom ämawebe yabäkta nadänjuk

8* Eruk, pengän ñode yäwa; Nadäkinikjin täño manbiñam äma komeni kometinä nadäwä täga tak täyak unita Jesu Kristota yänpän Anutuna bänep täga pähap iwet täyat. 9* Nadäkañ? Bänepna nadäk-nadäkna gupna kuduptä Anututa watä epän täñ iminpän Nanaki täño manbiñam yäñahäk täyat. Eruk, Anutu unitä nabänjirän man ño täwera nadäwut; 10* Anutu-ken yäñapik man yäk täyat uwä inta nikek wari wari iwet täyat. Täñpakañ kubä iwet täyat uwä ñode; Anutuna nadäñ naminjiri kädet kubä ahäwänä Rom äbot täñpani-ken kañ kwa yäñ iwet täyat.

11 Nadäkañ? Gäripta tañi uwä in tabäkta nadätat. Inken ärenpän iron ätu Kudupi Munapik-ken nanik täñkentän tamapän kehärom tañpän kañ irut yän nadätat. 12 Ba ñode yäwa, näk inken ärewero uwä nadäkinikin täño bureni kowat iwoñärewän täñpän bänepnin täñpidäm tak täne. 13* Upänkañ notnaye, mebärinata täñguñ täneño udetä ñode täwetat; Guñ ämawebe ätuken epän täñjira Ekänita biñam tak takäñ udegän inken ärenpän bämojjin-ken bureni pewa ahäkta wari yäk täyat. Upänkañ ärewayän täñjira imaka imaka ätutä kädet täñpipiñ namik takäñ. 14 Näk Grik ämawebe ba ämawebe kome ätuken nanik imaka, äma nadäk-nadäk ikek ba äma guñguñi u kudup, watä epän täñ yämikta yän namani. 15 Mebäri unita Rom äbot täñpani in Manbiñam

* **1:1:** Apos 9:15, 13:2; Gal 1:15   * **1:2:** Rom 16:25-26; Tai 1:2   * **1:3:** Mat 22:42; Rom 9:5; 2Ti 2:8   * **1:4:** Apos 13:33   * **1:5:** Apos 26:16-18; Rom 15:18; Gal 2:7-9   * **1:7:** Nam 6:25-26; 1Ko 1:2; 2Ko 1:1; Efe 1:2   * **1:8:** 1Te 1:8   * **1:9:** Efe 1:16; Plp 1:8; 1Te 2:5,10   * **1:10:** Apos 19:21; Rom 15:23,32   * **1:13:** Apos 19:21; Jon 15:16

Täga ɲo täwet ahäkta bänepna kädäp ijik täyak. ¹⁶ * Näk Manbiŋam Täga unita nadäɲira imaka mäyäki niked nämo täk täyak. Nämo, uwä Anutu täɲo kehäromi ämawebe wakiken nanik wädäɲ tädotpäɲ yepmak täyak. Ämawebe manbiŋam u nadäɲpäɲ iyap tänayäɲ täɲo uwä irit kehäromita biŋam api täneɲ. Manbiŋam u Juda äbotken naniktä jukun nadäɲkuɲ. Täɲpakaɲ u punin terakä guɲ äbotken naniktä nadäkta yäwani. ¹⁷ * Manbiŋam Täga unitä kädet Anututä iwatpäɲ ämawebeta siwoɲi ämawebe yäɲ yäɲtäreɲ yämik täyak u kwawak niwoɲäretak. Uwä ɲode; Anutu iɲamiken siwoɲigän itta kädet kubä nämo pätak. U nadäkiniktä nadäkinik terakgän. Nadäkinik täɲpeɲ kuɲatnayäɲ täɲo uwä Anututä äma u siwoɲi äma yäɲ api yäɲtäreɲ yämek. Unitawä ɲode kudän täwani; Ämawebe nadäkiniki terak Anututä siwoɲi ämawebe yäɲ yäɲtäreɲ yämik täyak uwä irit kehäromi yäpmäkta biŋam.

Anutu imata kokwawak nadätak?

¹⁸ * Ämawebetä Anutu mäde ut imiɲkaɲ kädet wakiwaki iwatpäɲ Anutu täɲo man bureni yejämäk täkaɲ. Unita Anutu kunum gänaɲ naniktä kokwawaki kwawak pewän ahäk täkaɲ. ¹⁹ * U mebäri ɲodeta; Anututä iniken mebäri ämawebe kudupta kwawak peɲ yämiɲkuko unita mebäri ätu ämatä nadänaɲi u nadäk täkaɲ. ²⁰ * Anutu u ämatä känäɲi nämo upäɲkaɲ kunum kenta kome pewän ahäɲkumän-ken yäpüt peɲpäɲ imaka mebäri mebäri pewän ahäɲkuɲo unitä kehäromini paot-paori nämo ba iniwä Anutu yäɲ kwawak yäɲahäɲ yäpmäɲ äbätak. Kwawak yäɲahäɲirän äma kuduptagäntä kaɲpäɲ nadäk täɲ yäpmäɲ äbuɲonitä apiɲo nin udegän kaɲpäɲ nadäk täkamäɲ. Unita äma kubätä wohut-wohut man ɲode täga nämo yäwek; Näk Anutu täɲo mebäri nämo nadätat unita käderi irepmiɲ täyat yäɲ täga nämo yäwek. Nämoinek!

²¹ * Anutu itak yäɲ nadäɲkaɲ upäɲkaɲ nadäwä Anutu nämo itak bumik täɲpöpäɲ, nämo oraɲ imik täkaɲ, ba bänep täga nämo nadäɲ imik täkaɲ. Nämo, nadäk-nadäki peɲ awähutpäɲ jopi ude täɲpäɲ guɲ bureni täɲkuɲ. Ude irirä biɲmäɲ uranitä nadäk-nadäki uwäk täɲpäɲ yepmaɲkuk. ²² * Äma udewani Nin nadäk-nadäknin niked yäɲ yäk täkaɲ upäɲkaɲ nämoinek! U guɲ itkaɲ. ²³ * Anutu paot-paori nämo unitäɲo wäpi pähap iniɲ oreɲnaɲipäɲ komenita äma ba imaka paotpaot ikek, barak, tom, gämok, gwakgwak unitäɲo wäraɲi oraɲ yämik täkaɲ.

²⁴ * Ude täk täkaɲ unita Anututä yabäɲ äwaräkuk täɲirän bänep nadäk-nadäki-ken nadäɲ gärip waki pewä ahäwäpäɲ kubokäret kädet mebäri mebäri kowat täɲpän täɲpäɲ bänepi gupi täɲpäwäk täkaɲ. ²⁵ * Täɲkaɲ Anutu täɲo mebäri kwawak itkuko u peɲpäɲ jop manmanta nadäwä bureni täɲpöpäɲ kuɲat täkaɲ. Ude täɲkaɲ Anututä imaka pewän ahäwani u yäniɲ oreɲpäɲ watä epän täɲ yämiɲpäɲ Anutu pewä ahäwani ini u mäde ut imik täkaɲ. Yäke! Ämawebe kuduptagän Anutu u wäpi wari wari yäpmäɲ akuk tänaɲi! Bureni!

²⁶ Täɲpakaɲ ämawebe Anutu mäde ut imiɲkuɲo uwä Anututä yabä kätäɲirän iniken gärip iwatpäɲ ämatä nämo tänaɲi pewä ahäk täkaɲ. Wära! Webetäwä nädapi täktäk kädet Anututä peɲ yämiɲkuko u irepmiɲpäɲ kudän nämo tänaɲi

* **1:16:** Sam 119:46; Mak 8:38; 1Ko 1:18-24; Apos 13:46 * **1:17:** Rom 3:21-22; Hab 2:4 * **1:18:** Efe 5:6; Kol 3:6; 2Te 2:12 * **1:19:** Apos 14:15-17; Apos 17:24-28 * **1:20:** Jop 12:7-9; Sam 19:1; Hib 11:3 * **1:21:** Efe 4:17-18 * **1:22:** Jer 10:14; 1Ko 1:20 * **1:23:** Lo 4:15-19; Sam 106:20 * **1:24:** Apos 14:16 * **1:25:** Jer 13:25; Jer 16:19; Rom 9:5

webe noriye-kät kowat tänpän täk täkan. ²⁷ * Tänpäkan äma ätutä udegän, nädapi täktäk kädetta bitnäppän kanjärrip täno kädäpitä tänpewän ämatä ämakät waki pewä ahäk täkan. Ude tänjirä penjawäk täno kowata iniken gupi bänepi bok tänpäwak täkan.

²⁸ Ba ugän nämo. Äma udewani uwä Anutu täno mebäri nadänkan upänkan jop nadän ärowani täj imik täkan unita Anututä mäde ut yämiñpewän nadäk-nadäki paoräpän imaka nämo tänanjipän täk täkan. ²⁹ Ude tänpän imaka waki mebäri mebäri kudup njeode täj morek täkan; Nadän-gärip waki, ämänj täktäk, penjawäk, närepmirek-gärepmirek terak kokwawak, äma kumän-kumän urut, iwan kowata kowata, yän-yäkjarani ba jopman yäkyäk unitä ahänpän toknej pätak. ³⁰⁻³¹ Ba yänpän-yabän yäwat, man kowat-ibewän, Anutu iwan täj imikimik, ärowani kudän täktäk, gup yäpmän ärokärok, waki kädet pewä ahäk-ahäk, meñnan täno man bitnäk, bänep nadäk-nadäki nämo kuñat-kuñat, butewaki nämo nadänkan komi jop yämik-yämik, ba bänep ironi nämo. ³² Anututä äma kädet udewani tänpäni uwä paot-paotta biñam täkan yän yäwani u nadänkan upänkan gwäk pimiñpän pen täk täkan. Ba ugän nämo, ätutä kädet udegän tänjirä oret yämik täkan.

2

Anututä man epän siwoñi täk täyak

¹⁻³ * Eruk, Anututä äma kädet wakiwaki udewani tänpäni unita kowata api yämek. Täñkan kowata yämayän täyak uwä siwoñi api yämek yän nadäk täkamän. Upänkan äma gäk, jide tänpän gäkñaken mebärika käbop pewen? Ämatä waki udewani tänjirä yäpmän danik täyan uwä gäkñaken mebäri imaka, kwawak pek täyan ubayän. Yäpmän danik täyan udegän gäkña täk täyan. Äma udewani tänpäni yäpmän danik täyan upänkan kudän udewanigän täk täyan unita jide? Anututä nabän korenjirän kowata api irepmiret yän nadätan? Nämoinik! ⁴ * Tänpäkan Ekänitä iron pähap tänpän bänepka äyänjut yänpän gäk gabän korenjipän kwikinik itsämäk täyak unita imata nadäwi äpani täk täyak? Gäk bänepka äyänjutta ude orañ gamik täyak u nämo nadätan? ⁵ Upänkan bänepka nämo äyänjutkan kädet waki u ehuranigän täk täyan uwä Anutu täno kokwawak kädap bukä ude täk täyan. Buñät yäpmän äronjiri Anutu täno kokwawak kadäni pähapken Anutu täno yänjärek man siwoñi kwawak ahänjirän kokwawak päke unitä ijinpän api gewän kumben.

⁶ * Njeode nämo nadätan? Kadäni uken Anututä ini ämawebe kuduptagän täktäki terak gwäki kowata api yämek. ⁷ * Äma kudän tägatäga pen täj yäpmän kuñpän irit paot-paori nämo, wäpi biñam ba orakorak ikek u kan-ahäkta gwäk pimiñpän kuñatnayän täno uwä irit kehäromi api yämek. ⁸ Täj, äma initagän nadänpän man bureni mäde ut imiñpän tänpäwak täno man buraminayän täno uwä kokwawak ba kowata komigämän api kan-ahänen. ⁹ * Anututä waki tänpäni kuduptagäntä bäräpi täñi ba komi epän pähap api yämek. U Juda äbotken nanikta jukun yämiñkan guñ äbotken nanikta imaka, api yämek. ¹⁰ Upänkan äma kudän tägatäga tänayän täno u kuduptagänta orakorak, wäp biñam ba kwini terak irit api yäpnej. U Juda äbotken nanikta jukun yämiñkan

* 1:27: Wkp 18:22; Wkp 20:13; 1Ko 6:9 * 2:1-3: Mat 7:1-2; Jon 8:7 * 2:4: Efe 1:7, 2:9; 2Pi 3:15

* 2:6: Mat 16:27; Jon 5:29; 2Ko 5:10 * 2:7: 2Te 1:8 * 2:9: Rom 1:16

gunj äbotken nanikta imaka, api yämek. ^{11*} Imata, Anutu uwä äbot wäpi terak nämo api yäpmäj daniwek. Nämo, u iniken nadäk-nadäk siwoŋi kubägän u terak Juda äbotken nanikkät gunj äbotken nanik bok api yäpmäj daniwek.

Baga man u äma bänepi-ken kudän täwani

¹² Uwä ñode; Äma äbot Moses täŋo бага man niked nämotä kuŋatkaŋ waki täk täkaŋ u kudup, бага mani nämo upäjkaŋ momini uterak api paotneŋ. Täŋpakaŋ äma äbot бага man nikedtäwä waki täk täkaŋ u kudup Moses täŋo бага mantä mebäriŋi kwawak yäŋahäŋirän paot-paotta biŋam api yäpmäj danineŋ. ^{13*} U imata, бага mantä ini täŋpewän äma kubä Anutu inamiken siwoŋi täga nämo irek. Baga man u jukunitägän nadänayäj täŋo uwä Anututä yabäŋirän siwoŋi ämawebe nämo api täneŋ. Nämo, nadäŋpäj buraminayäj täŋo uyaku, siwoŋi yäj api yäntäreŋ yämek. ^{14*} Täŋpakaŋ äma ätu gunj äbotken nanik, Moses täŋo бага man nämo nadäwanitä iniken nadäk terak бага man täŋo käderi iwatpäjä, Moses täŋo бага mani nämo upäjkaŋ бага man nadäwani bumik äworek täkaŋ. ^{15-16*} Ude täŋirä бага man bänepi-ken kudän täwani yäj kwawak niwoŋäreŋ täyak. Eruk, бага man bänepi-ken kudän täwanitä bänepi yäpüt täyak. Täŋpakaŋ kadäni pähapken bänep nadäk-nadäkitä yäpmäj äyäjutpäj täga täyan yäj ba waki täyan yäj api yäwerek. Kadäni uken Anututä Jesu Kristo iwet-pewän ämawebe bänepi-ken imaka käbop pätak unitäŋo mebäri kwawak api pewek. Bureni, biŋam man näkä yäŋahäk täyat uterakgän api ahäwek.

Juda äma bureni u äma jidewani?

^{17*} Eruk, in wäpjin Juda äma yäj yäk täkaŋ unita jide täwerayäj? Intä Moses täŋo бага man terak yengämä pek täkaŋ. Ude täŋkaŋ nin Anutu dubini-ken irani yäj biŋam yäk täkaŋ. ¹⁸ Täŋkaŋ kädet Anututä gäripi nadäk täyak u nadäk täkaŋ, ba unitäŋo бага man täwetpäj täwoŋäreŋ täŋpani unita imaka siwoŋi täkta yäwani u kudup nadäwä tärek täkaŋ. ^{19-20*} Ude täŋkaŋ ñode nadäk täkaŋ; Baga man injit täkamäj unitä nadäk-nadäk täga kudup ba man bureni kudup uwäk täyak unita nin äma dapuri tumbani täga yämagutne, ba biŋmäj uraniken irani täŋo peŋyäjek uwä nin yäj nadäk täkaŋ. Täŋkaŋ ämawebe gunjgunji, ba ironironji man bureni täŋo kädet siwoŋi u yäwetpäj yäwoŋäreŋ täga täne yäj nadäk täkaŋ. ^{21*} Eruk jide? In ude nadäŋpäj äma ätu Anutu täŋo man yäwetpäj yäwoŋäreŋ täŋkaŋ injinken bänepjin nämo yäwet täkaŋ. Kubota nämo täneŋ yäj yäwetkaŋ injin kubota täk täkaŋ. ²² Ba yanäpi täŋpanitä kubokäret nämo täden yäj yäwetkaŋ injin kubokäret kädet iwat täkaŋ. Ba anutu jopi nämoinik nadäj yämineŋ yäj yäwet täkaŋ upäjkaŋ in gunj äma täŋo kudupi yotta yabäŋgäriŋ täŋpäj tuŋumi kubota täk täkaŋ. ²³ Nin бага man nadäwani yäj biŋam yäk täkaŋ upäjkaŋ Anutu täŋo kädet irepmit täkaŋ uwä wäpi ininj iwet täkaŋ. ^{24*} Ude täŋirä Anutu täŋo man kudän täwani kubä ñode unitä bureni täyak; Juda äma intäŋo mebärita yäŋpäj gunj ämatä Anutu yäŋärok iwet täkaŋ.

^{25*} Nin gupnin moräk madäwani unita Anututa biŋam täkamäj yäj biŋam yäk täkaŋ upäjkaŋ ñode täwera nadäwut; Moses täŋo Baga man iwatpäj

* **2:11:** Efe 6:9; 1Pi 1:17 * **2:13:** Mat 7:21; 1Jo 3:7 * **2:14:** Apos 10:35 * **2:15-16:** 2Ti 2:8

* **2:17:** Jem 2:19 * **2:19-20:** 2Ti 3:5,15; Mat 15:14; Luk 18:9 * **2:21:** Sam 50:16-21; Mat 23:3-4

* **2:24:** Ais 52:5; Ese 36:20 * **2:25:** Jer 4:4, 9:25

kuŋatnayāŋ tāŋo uyaku gupjin morāk madāwani u Anututā kawān imaka bureni kubā api tāŋpek. Tāŋ, бага man kubā irepmitnayāŋ tāŋo uwā gupjin terak kudān itak u bureni nāmo, nāmo tāŋpani bumik api tāŋpek. ²⁶* Tāŋpākaŋ man unitāŋo kukŋini ŋode pātak; Guŋ āma kubā gupi morāk nāmo madāwanipāŋ бага man tāŋo kādet iwarayāŋ tāko uwā Anututā kawān gupi morāk madāwani ude api āworewek. ²⁷ Nadākaŋ? In Juda ābot Moses tāŋo бага man nīkek ba gupjin morāk madāwani upāŋkaŋ inā бага man u irepmitnayāŋ tāŋo uwā, āma gupi morāk nāmo madāwanitā бага man tāŋo kādet u iwatnayāŋ tāŋo uwā mebārijin kwawak api pewā ahāneŋ.

²⁸* Tāŋpākaŋ Juda āma bureni u āma jidewani? Ba gup morāk madāwani bureni u jidewani? Āma injami dapun Juda tāŋo injam dapun ikek u nāmo, ba gupi-tāgān Anutu tāŋo kudān yāpmāŋ kuŋat tākaŋ u nāmo! ²⁹* Nāmoink! Juda āma bureni uwā āma Juda tāŋo nadāk-nadāk bānepitā yāpmāŋ kuŋarani. Ba āma Anutu tāŋo kudān bānepi-ken tāŋpani u. Kudān uwā Munapiktā tāŋpani, бага man terak gupi morāk madāk-madāk u nāmo. Āma ude wani uwā āmatā nāmo kāwep oraŋ yāmineŋ. Upāŋkaŋ Anututā ini oraŋ yāmik tāyak.

3

Anutu nadāk siwoŋigān inŋit tāyak

1 Unita, yāŋyabāk kubā ŋode; Jide? Juda āma uwā āma gāgāni pāke ukāt uteragān itkaŋ? Ba gupi morāk madāk-madāk u imaka bureni nāmo? ²* Ude nāmo! Juda āma u imaka māyap yāniŋ kirewani. Anututā Juda nanikta iniken manbiŋam mebāri mebāri yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋpewān manbiŋam unitāŋo māhemi dākŋeŋkuŋ. ³* Upāŋkaŋ Juda ābot ātu uwā man u māde ut imiŋpāŋ Anututa nadāŋ imikinik nāmo tāŋkuŋo unita jide? Ude tāŋkuŋo unita Anututā udegān, iniken man bian yāŋkuko u nāmo iwatpāŋ Juda āma u māde api ut yāmek? ⁴ U nāmotā nāmoink! Āma kuduptagān jop manman yākyāk tāŋo māhemi itneŋo upāŋkaŋ Anutu u inipārik, yāwān bureni ahāwani māhemi itkukotā api it yāpmāŋ ārowek. Unita man kudān kubā ŋode pātak;

Gāk man yāŋjiri āmatā u man bureni-inik yāŋ kaŋ nadāwut!

Ba yāŋtārek mankatā bureniŋān api ahāwek.

Sam 51:4

⁵ Nin nadākamaŋ; Waki tāktāknintā Anutu u siwoŋi-inik yāŋ kwawak pena ahāk tāyak. Eruk, mebāri ude pātak u bureni tāŋpāwā Anututā wakinin tāŋo kowata tāga niminaŋ nāmo yāŋ tāga yāne? (Man ŋowā āma tāŋo nadāk-nadāk terak yāyat.) ⁶ Ude nāmoink yāne! Momita kowata yāmik-yāmik kādet siwoŋi nāmo pāreko uwā jide tāŋpāŋ Anututā komen āmawebe tāŋo tāktāk tāga yāpmāŋ daniwek?

⁷ Tāŋpākaŋ āma kubātā ŋode kāwep yāwek; Nākŋo jopman yākyāknatā Anutu u man siwoŋigān yāwani yāŋ kwawak pewān ahāŋirān wāpi biŋam tāŋi yāpmāk tāyak. Unita Anututā jideta nāka waki tāŋpani yāŋ nawet tāyak? ⁸* Man ude wani uwā man jopi-inik, āma kubātā ŋode yāweko ude bumik; Eruk, waki tāŋitna, kādet siwoŋi kaŋ ahāwān! Jop man u āma ātutā nākā terak wāhurirā yāŋupit tāyat. Man ude yāk tākaŋ unita kowata waki yāpmākinik tāŋirā api tāgawek!

* **2:26:** Gal 5:6 * **2:28:** Jon 7:24, 8:39 * **2:29:** Lo 30:6; Kol 2:11; 1Ko 4:5; 2Ko 10:18 * **3:2:** Sam 147:19-20; Rom 9:4 * **3:3:** Rom 9:6, 11:29; 2Ti 2:13 * **3:8:** Rom 6:1,15

Äma kuduhtagän siwoŋi kädet irepmirani

9* Unita jide? Juda äbot nintä äma äbot gägäni ätu yärepmitpäŋ ninin pärik kubä itkamäŋ ba jide? Nämoinik! Yämäŋo udegän, Juda äbotken nanik ba guŋ äbotken nanik, nin kudup wakita watä epän täk täkamäŋ. 10* Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

Äma kubätä siwoŋi nämoinik kuŋat täyak.

11 *Ba äma kubätä nadäkinik ikek nämo kuŋat täyak. Ba Anutu dubini-ken kukta epäni nämo täk täkaŋ.*

12 *Ämawebe kuduhtagän siwoŋi kädet mäde ut imiŋpäŋ wakiniäk täŋkuŋ. Wära! Kubätä imaka siwoŋi kubä nämo täk täyak. Nämoinik! Sam 14:1-3*

13* *Meni käbäŋ taräki, äma kumbani täŋo käbäŋ ude. Menitä jop mangän yäk täkaŋ. Man yäk täkaŋ uwä komigämän, gämok meni ude. Sam 5:9*

14 *Meni jinomtä man jägämi, täŋpawak man pewä ahäk täkaŋ. Sam 10:7*

15* *Täŋkaŋ ämik täkta pidämigän nadäŋpeŋ kuŋat täkaŋ.*

16 *Deken deken kuŋariä täktäk wakini unitä ämawebe täŋo irit täga u pewän paot täkaŋ.*

17 *Äma udewanitä bätaki säkgämän itta kubä nämo nadäk täkaŋ. Ais 59:7,8*

18 *Täŋpakaŋ Anututa umun kubä nämo nadäk täkaŋ. Sam 36:1*

19 Eruk, nin ŋode nadäkamäŋ; Moses täŋo бага man uwä Juda äbot ninta nimani unita nintä unitäŋo jukumani u nadäne. Baga man unitä ämawebe kudup mebärinin kwawak peŋ nimiŋirän momininta äwo täga nämo yäne. Nämoinik, äma kuduhtagän Anutu iŋamiken mominin nitek unita kowata yäpämäkta biŋam täkamäŋ. 20* Mebäri unita бага man kädet iwat-iwat unitäwä Anutu iŋamiken täga nämo yäpän-siwoŋ tawäpäŋ nipmanpeŋ. Nämo, бага man unitäwä mominin kwawakgän niwoŋäreŋ täyak.

Anutu iŋamiken siwoŋi iritta man

21* Upäŋkaŋ apiŋowä kädet Anututä iwatpäŋ ämawebe iŋamiken yäpän-siwoŋ tawäpäŋ yepmak täyak u kwawak ahätak. Ü бага man iwat-iwat kädet terak nämo. Täŋpakaŋ manbiŋam Mosestä kudän täwani ukät man profet bianitä yäŋahäwani unitä Anutu täŋo täktäk kädet ŋonita yäŋahäwani. 22* Täktäk kädet uwä ŋode; Ämawebe kuduhtagän Jesu Kristota nadäŋ imikinik täk täkaŋ unita Anututä siwoŋi ämawebe yäŋ yäŋtäreŋ yämik täyak. Uwä Juda nanikta kädet inigän kubä, ämawebe ätuta kädet kubä nämo. 23* Nämoinik, ämawebe nin kuduhtagän momi täŋpani unita Anutu peŋyäjek mäheŋi ukät kunum gänaŋ bok itnaŋi nämo. 24* Upäŋkaŋ Anututä bänep iron pähap, kowatani nämo täŋ nimiŋkuko uterak siwoŋi ämawebe yäŋ yäŋtäreŋ nimik täyak. Iron uwä Jesu Kristo täŋo kumäk-kumäki terak mominin ärut nimiŋkuk. 25* Täŋpakaŋ Anututä iniken kokwawak täŋpän bam tawäkaŋ ämawebe Jesuta nadäŋ imikinik täk täkaŋ unitäŋo momini ärut yämikta Jesu iniŋ kirewän nägäri piwän kuŋkuŋ. Kädet u täŋkuko uwä Anututä nadäk siwoŋi iwatpäŋ

* 3:9: Rom 1:18-2:24; Rom 3:23 * 3:10: Sam 53:1-3; Sav 7:20 * 3:13: Sam 140:3 * 3:15: Snd 1:16 * 3:20: Sam 143:2; Rom 7:7; Gal 2:16 * 3:21: Apos 10:43 * 3:22: Rom 1:17; Gal 2:16 * 3:23: Rom 3:9, 5:2 * 3:24: Rom 5:1; Efe 2:8 * 3:25: Efe 1:7

momi täño kowata dämpäj tärek täyak yäj kwawak niwojärenkuk. Täjppäkan bianä iniken nadäk terak Anututä ämawebe momi täjirä kwikinik itkan yabäj korej it yäpmäj äbuk. ²⁶ Yabäj korej it yäpmäj äbätängän eruk apijode ämawebe täño momini unitäño kowata dämpäj tärekta kädet siwoji kubä pewän ahäjkuj. Kädet u täjnkuko unitä ñode niwojaretak; Anutu ini uwä siwoji itkan ämawebe Jesuta nadäkinik tāk tākan uwä siwoji ämawebe yäj yäjtären yämik täyak.

²⁷* Unita äma netätä näkñaken täktäkna siwoji unita Anutu injamiken siwoji itat yäj biñam täga yäwek? Äma kubätä täga nämo. U imata, Anututä бага man iwat-iwat kädet terak siwoji ämawebe yäj nämo niwet täyak. Nämo, u Jesuta nadäkinik täktäk kädet uterakgän. ²⁸* Bureni-inik, Anutu injamiken siwoji irit u Jesuta nadäkinik täktäk u kubä-tägän pewän ahäk tākan, бага man iwat-iwat kädet uterak nämo. ²⁹* Unita Anututä äma jidewanita siwoji äma yäj täga yäwerek? Juda ämawebe ugän? Jide? Anutu uwä Juda ämawebe täjogän? U guj äbotken nanik unitäño Anutu nämo? Ude nämo! Anutuwä u guj äbot täño bok. ³⁰* Imata, Anutu bureni kubä unitägän itak. Unitä Juda ämawebe gupi moräk madäwani u ba guj äbotken nanik, gupi moräk nämo madäwani u, kädet kubä uterakgän siwoji ämawebe yäj yäjtären yämik täyak. Ämawebe äbot yarä uken nanik netätä Jesuta nadäkinik tāk tākan unita siwoji ämawebe yäj yäjtären yämik täyak.

³¹* Unita Jesuta nadäkinik täktäk kädet unita nadäjnitna intäjukun täjppänä jide? Baga manta nadäjnitna imaka jopi täjpek? Nämo Moses täño бага man u mehantäk täkamäj.

4

Anututä Abraham siwoji äma yäj iwetkuk

¹ Eruk Abraham, Juda äbot nintäño oranin pähap unita nadäna. Nadäkinikta man yäkamäj ño Abraham yäpmäntak ba nämo? ² Abraham unitä kädet täga täjirän uterak Anututä gäk siwoji äma yäj iwetkuk yäwänäku Abraham ini wäpi biñam u täga yäpmäj akwän. Upänkan Anutu injamiken siwoji itkuko uwä kädet ude terak nämo. ³* Unita Anutu täño mantä jide yäyak? U ñode yäyak;

Abraham uwä Anutu täño man unita nadäkinik täjnkuko unita Anututä siwoji äma yäj yäjtären imiñkuk. *Stt 15:6*

⁴* Nin ñode nadäkamäj; Äma epän täjppäj gwäki yäpmäk tākan unita iron yäj nämo yäk täkamäj. Nämo, epän täyak unitäño gwäki yäpmäk tākan. ⁵ Upänkan äma kubätä epän täga kubä täjirän epän täño gwäki ude Anututä siwoji äma yäj täga nämo iwerek. Unita äma u jide täjpek? U Anutu, momi ämata siwoji äma yäj yäjtären yämani unita nadäj imikinik täjpek. Ude täjpeko uwä Anututä siwoji äma yäj yäjtären imek. ⁶ Man unita Devittä yäj-kentäjpäj udegän yäjnkuk. Äma kubäkubä Anututä unitäño täktäki yabäjppän-nadäjkan nämo, siwoji äma yäj yäjtären yämiñjirän oretoret nadäk tākan unita man ñode yäjnkuk;

* **3:27:** 1Ko 1:31 * **3:28:** Gal 2:16 * **3:29:** Rom 10:12 * **3:30:** Lo 6:4; Rom 4:11-12; Gal 3:20

* **3:31:** Mat 5:17; Rom 8:4 * **4:3:** Stt 15:6; Gal 3:6; Jem 2:23 * **4:4:** Rom 11:6

7 Anututä äma kubä täño momi peñ iminjpäñ yejämähjirän äma udewani gäripi nadäwek.

8 Burenî, Anututä äma unitäño momita mäde ut iminjirän äma udewani oretoret täñpek. Sam 32:1,2

9 * Jide, oretoret ude uwä gupi moräk madäwani unitägän täga täneñ? Ba gupi moräk nämo madäwani, guñ äbotken naniktä udegän täga täneñ? Eruk man intäjukun yäro unita ket nadäna. Uwä ñode; Anututä Abraham nadäkiniki-tagän yäñpäñ siwoñi äma yäñ yäñtäreñ iminjuk. 10 Täñkañ Abraham jide irirän Anututä siwoñi äma yäñ iwetkuk? Gupi moräk madäwanipäñ ba nämo madäwanipäñ irirän Anututä ude iwetkuk? U gupi moräk nämo madäñkañ itkuk-ken ugän Anututä siwoñi äma yäñ yäñtäreñ iminjuk. 11 * Ude iweränkañ eruk mäden Anututä iwerän gupi moräk madäñkuk. Gupi moräk madäñkuko uwä wärani kubä, kwawak ñode iwonjärektä; Nadäkinik intäjukun täñkuko uterak Anututä siwoñi äma yäñ yäñtäreñ iminjuk. Unita Abraham uwä ämawebe gupi moräk nämo madäñkañ Anututa nadäkinik täñjirä Anututä siwoñi äma yäñ yäñtäreñ yämik täyak u kuduhtagän täño orani pähap. 12 * Ba Juda äma ätu gupi moräk madäwani imaka, unitäño orani pähap. Upäñkañ gupi moräk madäwani unitägän täñpewän orani pähap nämo täyak. Nämo, gupi moräk nämo madäñkañ nadäkinik Abrahamtä intäjukun täñkuko udegän täñpeñ kuñat täkañ unita yäñpäñ orani yäñ täga yäneñ.

Anutu täño yäñkehäromtak man u bureni

13 * Bian-inik Anututä Abrahamkät oraniye yäñkehäromtak man ñode yäwetkuk; Kome pähap ño inta biñam api taniñ kirewet yäñ yäwetkuk. Täñpäkañ yäñkehäromtak man yäwetkuko u Abraham бага man buraminpäñ iwarän täwani ude yäñpäñ nämo yäñkuk. Nämo inik, u Anututa nadäkinik täñkukuo u terak siwoñi äma yäñ yäñtäreñ imani unita yäñpäñ yäñkehäromtak man u yäwetkuk. 14 * Täñpäkañ бага man iwat-iwat kädät uterakgän Anututä imaka iwoyäwani u täga yäñpneño u bureni täñpänä eruk nadäkinik u imaka jopi ude täñpek. Täñjirän Anutu täño yäñkehäromtak man Abraham iwetkuko u imaka, mewuni ude täñpek. 15 * U imata, бага man uwä Anutu täño kokwawak pewän ahäk täkañ, ämatä бага u kudup täga nämo buramik täkañ unita. Täñ, бага man nämo ireko uwä бага irepmit-irepmit u imaka, nämo irek.

16 * Unita ñode yäna; Anututä imaka nimikta yäñkehärom täñkuko u, bäneñ iron terakgän api yäpneñ yäñ niwonjärektä, ba Abraham täño oraniye bureni mäden ahänayäñ täkañ u kuduhtagäntä täga api yäpneñ yäñ niwonjärektä nadäkinik täktäk kädät u pewän ahäñkuk. Ude nämo täñkuk yäwänäku, бага man täño nanakiye-tägän täga yäpmäñkäneñ. Upäñkañ nämo, imaka iwoyäwani u ämawebe kudup Anututa nadäkinik Abrahamtä täñkuko udegän täk täkañ u imaka, api yäpneñ. Unita Abraham u nadäkinik täñpani udewani kudup täño orani pähap. 17 * Unita Anutu täño man ñode kudän täwani; Näk gäk täñpewa ämawebe komeni mäden ahäñ yäpmäñ kunayäñ täkañ unitäño orani pähap ude itan. Eruk, yäñkehäromtak man uwä Anutu Abrahamtä nadäñ imikinik täñkuko u injamiken kehäromi itak.

* 4:9: Rom 4:3   * 4:11: Stt 17:10-11   * 4:12: Mat 3:9   * 4:13: Stt 17:4-6; Stt 22:17-18; Gal 3:29
 * 4:14: Gal 3:18   * 4:15: Rom 3:20, 5:13; Rom 7:8   * 4:16: Gal 3:7   * 4:17: Stt 17:5; Ais 48:13

Anutu uwä kumbani-ken nanik täjkkodak täwani, ba imaka nämo ahäwanipäj yänpewän ahäwani.

18 * Täppäkañ imaka ahähta Anututä yäjkehärom tañkuko u ahänañi nämo bumik upäjkañ Abrahamtä bureni api ahäwek yäj nadäñkañ nadäkiniki Anutu terakgän peñkuk. Mehäri unita ämawebe komeni komeni mäyap täño orani pähap itkuk. Unita imaka u nämo ahäñirän Anututä ñode iwetkuko u bureni täñkuk; Gäkken nanik yeritä ahäj bumbum api täneñ. 19 * Eruk Abraham obañ 100 ude bumik täñirän gupita nadäñirän kumbani täño bumik täñkuk. Ba webeni Saratä äruñ it yäpmäj äbäñirän nanak bäyak-bäyak kadäni täreñirän kañpäñ nadäñkuk. Upäjkañ nadäkiniki nämo pewän putäreñkuk. 20 Nadäkiniki nämo pewän putärewäpäñ Anututä imaka ude api täñ gamet yäj yäjkehäromtak man iwetkuko unita bäneñ yarä nämo nadäñkuk. Nämo inik, u nadäkiniki täñkehärom tañpäñ Anutu iniñ oretkuk. 21 Täñpäñ ñode nadäñkuk; Anutu yäjkehäromtak man näwetkuko udegän täga api täñ namek yäj nadäkinik täñkuk. 22 * Ude nadäñkuko unita Anututä Abraham täño nadäkiniki kañpäñ siwoñi äma yäj yäñtäreñ imiñkuk.

23 Täppäkañ “siwoñi äma yäj yäñtäreñ imiñkuk”, man ude kudän täwani uwä Abraham-tagän nämo yäjkkuk. 24 * Nämo, ämawebe Anutu, Jesu Ekäninin kumbani-ken nanik yäpmäj päñaku teñkuko unita nadäkinik täk täkamäj unita nitek bok yäjkkuk. 25 * Täppäkañ Jesu u momininta yäñpäñ kumäkta Anututä iniñ kireñkuk. Täñpäñ täñkkodak täñpewän akuñkuko uterak siwoñi ämawebe yäj yäñtäreñ nimani.

5

Oretoret inipärik kubä

1 * Eruk, nadäkinikninta yäñpäñ Anututä siwoñi ämawebe yäj yäñtäreñ nimiñkuko unita apiño Ekäninin Jesu Kristo terak Anutu-kät bäneñ kubägän täñpäñ nipmañkuko itkamäj. 2 * Täppäkañ Anutu täño orakoraki uterak apiño itkamäj uwä Jesutä nadäkiniknin unita yäñpäñ kädet täwit nimiñpäñ uken nipmañkuk. Ude täñkuko unita Anutu-kät kunum gänañ bok itta oretoret terak itsämäjkamäj! 3 * Ba ugän nämo. Bäräpi ahäj nimik täkañ unita imaka, oretoret täk täkamäj. U imata, bäräpi udewaniä ehutpäñ kuñat-kuñat kädet pewän ahäj nimik täkañ yäj nadäk täkamäj. 4 Täppäkañ bäräpi gänañ ehutpäñ kuñat-kuñat unitä täñpewän äma bureni äworek täkamäj. Eruk, äma bureni äworeñpäñä nadäkinik kehäromi ñode täk täkamäj; Imaka iwoyäj nimani u bureni api yäpne yäj nadäk täkamäj. 5 * Täppäkañ nadäk udewaniwä jopi nämo inik täk täyak. Nämo, unita yäñpäñ bänepnin-ken tägagän nadäk täkamäj. U imata, Anututä nadäj nimikinik täñpäñ Munapiki jop niniñ kireñkuk. Täñirän Munapik unitä Anutu täño bäneñ iron pähap bänepnin-ken tokjek-inik pewän ahäj nimiñkuk.

6 Täppäkañ nin ninin täñkentäkta kehärominin kubä nämo pat nimänpäj ämawebe wakiinik pen iritna Kristotä ninta yäñpäñ kadäni siwoñi-ken kumbuk. 7 Kristotä ude täñkuko uwä inide kubä täñ nimiñkuk, nintä tänero ude nämo. Ninken nanik kubätä äma siwoñi täñkentäkta yäñpäñ iniken gupi

* 4:18: Hib 11:1; Stt 15:5 * 4:19: Stt 17:17 * 4:22: Stt 15:6 * 4:24: Rom 15:4; 1Pi 1:21

* 4:25: Ais 53:4-5; 1Ko 15:17 * 5:1: Rom 3:24,28; Rom 4:24 * 5:2: Efe 2:18, 3:12 * 5:3: Jem

1:2-3; 1Pi 1:5-7 * 5:5: Sam 22:5, 25:20; Hib 6:18-19

kumäkta täga nämo iniñ kirewek. Ba äma tägagämän kubä täñkentäkta äma kubätä bänepi täñkehärom täñpäñ iniken gupi kumäkta käwep iniñ kirewek. ^{8*} Täñ, Kristowä nin momi äma wakiinik pen iritna nin täñkentäkta kumbuk. Ude täñkuko unitä bureni-inik ñode niwoñäretak; Anutu nadäñ nimikinik täk täyak.

^{9*} Täñpäkañ Kristo täño nägärita yäñpäñ Anututä siwoñi ämawebe yäñ yäñtäreñ nimiñkuko unita bureni-inik ñode nadäkamäñ; U täñkentäñ nimikinik täñjirän Anutu täño kokwawaki pähap täga api irepmitne. ^{10*} Täñpäkañ äneñi ñode yäkgän täñpa; Nin Anutu-kät iwan täñpäñ iritna Nanaki täño kumäk-kumäki terak ninkät Anutu inikät bämopnin-ken bänep kubägän irit kädet pewän ahäñkuk. Eruk, apiño Anutu-kät bänep kubägän kuñat täkamäñ unita imata kokwawaki-ken nanik täga nämo api nimagurek? Nämo, u bureni-inik api nimagurek, Nanaki kodak täñkuko itak unita yäñpäñ. ¹¹ Ba ugän nämo, Anututä Ekäni Jesu Kristota yäñpäñ inikät nin bämopnin-ken bänep kubägän pewän ahäñkuko unita Anututa oretoret pähap nadäk täkamäñ.

Kumäñ-kumäñ ba Irit kädet täño manbiñam

^{12*} Täñpäkañ äma kubätä momi täktäk kädet pewän ahäwänkañ unitä kome terak weñ patkuk. Täñkuko unitä kumäñ-kumäñ wädäñ yäpmäñ äbuk. Täñpäkañ kumäñ-kumäñtä äma kudup koreñkuk, ämawebe kuduptagän momi täñpani unita. ^{13*} Täñpäkañ Moses täño бага man nämo itkuk-ken uken momi täktäk kädet uku itkuk. Momi itkukopäñ бага man nämo itkuko unita kadäni uken Anututä momini kubäkubä täño wäpi nämo yäpmäñ daniñ yämik täñkukonik. ^{14*} Nämo, u Adam täño noriye unita kumbuñ. Yäput peñpäñ Adamtä itkuk-ken unitä it päbä Moses täño kadäni-ken kumäñ-kumäñtä ämawebe kudup koreñkuk. Täñpäkañ Adam uwä Anutu täño jukuman irepmitpäñ kumbuk. Täñ, ämawebe momi Adamtä täñkuko udegän nämo täñpani u imaka, kumäñ-kumäñtä koreñkuk. Unita ñode nadäna; Adam uwä äma mäden ahäwayäñ täñkuko unitäño wärani.

¹⁵ Upäñkañ Anutu täño iron pähap u ba Adam täño momi uwä kubägän nämo. Nämoinik, u inigän inigän. Äma kubä unitäño momitä ämawebe kuduptagän-ken kumäñ-kumäñ kädet pewän ahäñkuk. Ude upäñkañ iron pähap Anututä pewän ahäñkuko uwä ärowani-inik. U kumäñ-kumäñ täño kehäromi irepmitpäñ ämawebe mäyap-ken tokneñ patkuk. Bureni-inik, äma kubä wäpi Jesu Kristo unitäño iron terak ämawebe mäyap-iniktä irit kehäromita biñam täñkuñ. ¹⁶ Täñpäkañ Adamtä momi kubägän täñjirän manken iritta biñam täñkuk. Upäñkañ Anutu täño iron pähap uwä inipärik kubä. Ämawebetä momi mäyap täñ yäpmäñ äbäñjirä iron pähap u ahäñkuk. Iron pähap ahäñkuko unitä momi ämawebe u Anutu injamiken siwoñigän itta kädet pewän ahäñkuk. ¹⁷ Eruk äneñi ñode yäkgän täñpa; Äma kubätä momi täñkuko uterak kumäñ-kumäñtä äma kuduptagäntä ärowani täñ yämiñkuk. Täñ, äma kubä wäpi Jesu Kristo unitä epän täñkuko unitäño bureni u ärowani inipärik kubä! Uwä ñode; Ämawebe Anutu täño iron tokneñ yäpmäñjirä Anututä siwoñi ämawebe yäñ yäñtäreñ

* **5:8:** Jon 3:16; 1Jo 4:10   * **5:9:** Rom 1:18, 2:5,8   * **5:10:** Rom 8:7-8   * **5:12:** Stt 2:17; Stt 3:6,19; Rom 6:23   * **5:13:** Rom 4:15   * **5:14:** 1Ko 15:21-22; 1Ko 15:45

yämik täyak, ämawebe unitä Jesu Kristo täño epän terak imaka kuduptagänta intäjukun it yämiñpäñ kehäromi nitek kuñat täkañ.

18* Unita Adam täño momi kubätä ämawebe kuduptagäntä täñpäñ wawäpäñ Anutu täño manken iritta biñam täñkuño udegän, äma kubä täño epän siwoñitä momi täño topmäk-topmäk däpmäñ däkñeñpäñ ämawebe kuduptagänta Anutu injamiken siwoñi itpäñ irit kehäromita biñam itta kädet täwitkuk. 19* Ba äma kubätä Anutu täño jukuman irepmittkuko unitä ämawebe kudup momiken yepmañkuk. U udegän äma kubätä Anutu täño jukuman buramiñkuko uterak ämawebe mäyap siwoñi ämawebe yäj yäñtäreñ yämani ude api itneñ.

20* Unita Moses täño бага manta jide yänayäñ? Ñode; Momi bumta tokñeñ pätnenja бага man uwä ahäñkuk. Upäñkañ, ämawebe momi bumta täñirä Anututä momi unitäño kehäromi yäpmäñ äpäkta iniken bänep iron bumta-inik pewän ahäñkuk. Momi täktäktä Anutu täño iron u täga irepmittnañi nämo. Nämo inik. 21* Momi täktäktä kumäñ-kumäñ kädet pewän ahäñkuko unitä intäjukun itkuk. Upäñkañ Anutu täño iron pähaptä nin injamiken yäpäñ-siwoñi tawäpäñ niñmañpäñ Ekäninin Jesu Kristo täño epäni uterakgän irit kehäromi u iwoyäñ nimiñkuk. Ude täñkuko unita apiñowä Anutu täño iron tä irepmittpäñ intäjukun ärowani-inik itak.

6

Nin Jesu-kät jide ude kumbumäñ?

1* Unita man ñode täga yänañi ba nämo? Nadäkinik täñpani nin gwäk pimiñpäñ momi täñ yäpmäñ kuñitna Anututä iron täñpäñ yäpätägak epäni pen täk täyon? 2* Ude yänañi nämo. Nämo inik! Nin momi kädawä kumbani ude itkamäñ upäñ imata gwäk pimiñpäñ momi kädet ugän wari täne? 3* Unita ñode nämo käwep nadäk täkañ? Nin ume yäpumäñ-ken ukunen Kristo yäpurätkumäño udegän nin kudup kumäk-kumäki terak bok kumbumäñ. 4* Unita ume ärut-ärutnin-ken Kristo-kät bok kumäñpäñ awañ gänañ äpmonjukumäñ. U jop nämo, mebäri ñodeta; Anutu Nan iniken kehäromini inipärik kubä uterak Kristo kumbani-ken nanik yäpmäñ akuñpäñ kodak teñkuko itak udegän nin irit kodaki kudupi kubä kuñatneta kumbani-ken nanik nimagutkuk.

Nin Jesu-kät jide ude api kodak täne?

5* Nin Kristo-kät kowat-kwasikorän täñpäñ bok kumbumäñ bumik unita ninä ukät kentäñpäñ kumbani-ken nanik bureni-inik api akune, unitä kumbani-ken naniktä kodak täñpäñ akuñkuko udegän. 6* Unita nin nadäkamäñ; Bänepnin biani täño irit kuñat-kuñat u päya kwakäp terak Jesu-kät bok kumbuño u mebäri ñodeta kumbuñ; Nin momita watä epän äneñi nämo täneta irit kuñat-kuñat bänepnin biani unitäño kehäromi däpmäñ täreñkuk. 7* U imata, momi täño kehäromitä äma kumbani täga nämo imagurek.

8 Eruk, nin Kristo-kät bok kumbumäño unita ukät bok api it yäpmäñ kune yäj nadäkinik täkamäñ. 9 U imata, Kristo kumbani-ken nanik äneñi akuñkuko unita äneñi täga nämo api kumbek yäj nadäkamäñ. Bureni, kumäñ-kumäñtä

* 5:18: 1Ko 15:22 * 5:19: Ais 53:11 * 5:20: Rom 4:15; Gal 3:19 * 5:21: Rom 6:23 * 6:1: Rom 3:5-8 * 6:2: 1Pi 4:1 * 6:3: Gal 3:27 * 6:4: Kol 2:12 * 6:5: Plp 3:10-11 * 6:6: Gal 5:24 * 6:7: 1Pi 4:1

Kristo tãjo kehãromi yãpmãñ äpãkta kehãromini nãmo. ¹⁰* U kadãni kubãgãn kumãñpãñ momi tãjo kehãromi u tãñpãn wawãpãñ peñkuko itak. Tãñkañ kodak tañpãñ akuñkuko Anutu orañ imiktagãn it tãyak. ¹¹* Unita in udegãn, injinta ñode nadãneñ; Nin Jesu-kãt bok kumbumãño unita apiño momitã ärowani nãmo tãñ nimitak. Nãmoinik, nin Kristo Jesu-kãt kubãgãn itpãñ Anutu orañ imiktagãn itkamãñ. Nadãk ude injitpãñ kañ kuñarut.

¹²* Unita kome terak itkañ gupjin u momita iniñ kireñirã watã nãmo it tamek. Ude tãñirã momitã tãmagut yãpmãñ gup tãño nadãñ gãrip kãdet wakiken kwekta. ¹³* Ba in ketjin kuroñjin momita watã epãn tãñ imikta nãmo iniñ kireneñ. Nãmo, in äma kumãñ-kumãñ-ken nanik akuñpãñ kodak irani udewani unita gupjin nadãk-nadãkjin kudup Anututa biñam iniñ kireñpãñ siwoñita watã epãn ugãn tãñpeñ kuñatneñ. ¹⁴* In nadãkañ? In бага man terak nãmo itkañ. In Anutu tãño bãnep iron uterak itkañ unita momitã inta ärowani nãmo it tamek.

Kãdet siwoñita watã epãn tãk tãkamãñ

¹⁵* Eruk nin бага man gãmori-ken nãmo itkamãñ. Nin Anutu tãño bãnep iron terak itkamãñ unita jide? Gwãk pimĩpãñ momi tãga tãne? Nãmoinik! ¹⁶* Unita ñode nãmo nadãkañ? Äma kubãtã äma kubã tãño mani buramĩpãñ epãn tãñ imikta yãñpãñ iwareko uwã äma unitãño gãmori-kengãn kuñarek. Udegãn momita watã epãn tãñ iminayãñ tãño uwã unitãño gãmori-kengãn itkañ kumãñ-kumãñta biñam api tãneñ. Tãñ, Anututa watã epãn tãñpãñ gãmori-kengãn kuñatnayãñ tãño uwã Anututã mominin peñpãñ siwoñi ämawebe yãñ api yãytãreñ nimek. ¹⁷ Tãñpãkañ bian in momi tãño gãmori-ken itpeñ kuñatkuño upãñ tãgagãmãn kubã, Anutu tãño man tãwetpãñ tãwoñãrewani u buramikta gup nadãk-nadãkjin siwoñi kubãgãn peñkuñ. Unita Anutu iniñ oretna! ¹⁸* Ude tãñkuño unita Anututã momi tãño topmãk-topmãk dãpmãñ dãkneñ tamĩñpãñ siwoñi kuñat-kuñat tãño watã epãn ämawebe ude tepmañkuk. ¹⁹ (Tãñkañ man wãrani terak yãyat ño mebãri ñodeta; Man bureniñã yãwawã unita yãyak yãñ bãrãneñ tãga nãmo nadãwã tumneño unita.) Eruk, bianã inã gupjin kudup wakita watã epãn tãñ imikta iniñ kireñkañ kãdet wakitã wakiinik u tãñ yãpmãñ äbuñ. Eruk apiño udegãn, in gupjin kudup kãdet tãgata watã epãn tãñ imikta iniñ kireñkañ kudupigãn kañ kuñarut.

²⁰ In nadãkañ? Bian inã momi tãño watã epãn tãñpani ude itpãñ siwoñi tãktãk tãño watã epãn äma ude nãmo itkuñ. ²¹* Ude itkañ kãdet waki-waki unita apiño mãyak nadãk tãkañ unitã tãñkentãk kubã tãñ tamĩkuk ba nãmo? Nãmoinik, kãdet udewanitã mãhemiye kumãñ-kumãñ kãdet-ken yepmak tãyak. ²² Upãñkañ apiño Anututã momi tãño topmãk-topmãkken nanik dãpmãñ dãkneñpãñ tãmagut pãbã iniken watã epãn ämawebeniye ude tepmañkuko unitã tãñkentãk tãgagãmãn kubã tamik tãyak. Uwã ñode; Ämawebe kudupi äworeñpãñ irit kehãromi api yãpneñ. ²³* Eruk, unita äneñi ñode nadãwut; Momitã epãn ämaniyeta gwãki yãmik tãyak uwã kumãñ-kumãñ tãrek-tãreki nãmo. Tãñpãkañ Anututã iron kowatani nãmo tãñ nimik tãyak uwã Ekãninin Jesu Kristo terak irit kehãromi tãrek-tãreki nãmo u.

* **6:10:** Hib 9:26-28; 1Pi 3:18   * **6:11:** 2Ko 5:15; Gal 2:19; 1Pi 2:24   * **6:12:** Stt 4:7   * **6:13:** Rom 12:1; Efe 2:5, 5:14   * **6:14:** 1Jo 3:6   * **6:15:** Rom 6:1   * **6:16:** Jon 8:34; 2Pi 2:19   * **6:18:** Jon 8:32   * **6:21:** Rom 7:5, 8:6,13   * **6:23:** Rom 5:12,15

7

Baga mantä ninta mähe mi nämo täyak

¹ Notnaye, man yäj yäpmäj äbätat unita yäjpäj man wärani ɲode täwera nadäwut. In бага man täjə mebäri nadäk täkaɲ unita täwerira u nadäwä tärenayäj yäj nadätat. Eruk Moses täjə бага манта nadäwut. Äma kodak it täkaɲ uwä бага man terak ittäj kuɲtängän kumäjirä бага man gämori-ken irit u tärek täyak. ² Yanäpi täktäktä udegän kwawak niwonjaretak. Moses täjə бага манта ɲode yäyak; Äpitä kodak irirän webeni uwä äma unitä inita biɲam täjpek. Eruk äpitä kumbeko uwä бага man unitä wari nämo topmäjöpäj iɲirek. ³ Upäjkaɲ äpitä kodak irirän webe unitä päjku äma kubä yäpeko uwä webe u kubokäret webe yäj iwetneɲ. Täj, äpitä kumbeko uwä бага манта wari nämo topmäjöpäj iɲirek. Nämo, u äma kubä yäpayäj nadäjöpäjä täga yäpek. U kubokäret nämo täjpek.

⁴ * Unita notnaye, man wärani u mebäri ɲodeta yäjähätat; In Kristo-kät kubägän kumbuɲo uwä apiɲo бага man gämori-ken kuɲat-kuɲat kädet nämo pat tamitak. Nämo, apiɲo in äma kubäta biɲam itkaɲ. Äma uwä kumäj-kumäj-ken nanik Anututä yäpmäj päjaku teɲkuko u. Täjöpäkaɲ äma unita biɲam itkaɲ uwä Anututa yäjpäj bureni pewä ahäkta itkaɲ. ⁵ * In nadäkaɲ; Bäneɲ nadäk biani ärowani it nimiɲkuk-ken uken бага манта gupniɲ täjə nadäj gärip peɲ iwerirän kumäj-kumäj tärek-täreki nämo unitäjə watä epän täk täj kumäjönik. ⁶ * Kadäni uken бага манта topmäjöpäj nipmanj kuko upäjkaɲ kumbumäjə unita бага man topmäjöpäj nipmäj itkuko u imaka, däkneɲkuk. Unita apiɲo kädet kodaki iwatpäj Anutu oraɲ imiɲpäj watä epän täj imik täkamäj. U бага man kudän täwani uterak nämo, Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäknin täjpidäm täjirän iwatpäj täk täkamäj.

Baga man täjə epän u jide?

⁷ * Täjöpäkaɲ бага манта gupniɲ täjə nadäk-gärip peɲ iwerirän momi täj kumäjə unita бага манта ɲode täga yäne? Baga man uwä waki, momi täktäk udewanigän. Ude nämo! Unita näkɲa terak ɲode yäwa; Baga uwä täga upäjkaɲ бага манта täj kentäj namiɲirän momi täktäk kädet u kwawak kaɲpäj nadäk täyat. ɲodeta yäyat; Baga манта Äma kubä täjə tuɲum kubä kaɲgärip nämo täjpen yäj yäyak unita kudän uwä momi yäj nadätat. Täj, бага u nämo pareko uwä jide täjöpäj kaɲgärip täktäk u kudän waki yäj nadäwet? ⁸ * Täjkaɲ бага man u täga upäjkaɲ momitä бага man uterak yeɲgämä pewäkaɲ kaɲgärip nadäk kädet mebäri mebäri bänepna-ken pewän ahäjkuɲ. Täj, бага man ukät nämowä momi täktäk kädet uwä kehäromini nämo. ⁹ * Unita ɲode yäwa; Baga манта nämo nadäwa tärenkuɲ-ken, guɲi, momi nämo täjpani bumik itkut. Upäjkaɲ бага манта nadäwa-tumäjirä momi täktäk kädettä näkken weɲ patkuk. Ude täjirän näk kumäj-kumäjta biɲam täj kut. ¹⁰ * Butewaki, бага man u irit täga pewä ahäkta yäwanipäj kumäj-kumäj tärek-täreki nämo u pewän ahäj namiɲkuk.

¹¹ * Täjkaɲ momitä бага man terak yeɲgämän pewäkaɲ täj-näkɲatpäj kumäj-kumäjta biɲam nepmanj kuko. ¹² * Eruk unita Moses täjə бага манта

* 7:4: Rom 6:2,11; Gal 2:19 * 7:5: Rom 6:21 * 7:6: Rom 8:2; 6:4 * 7:7: Kis 20:17; Lo 5:21

* 7:8: Rom 4:15 * 7:9: Jem 1:15 * 7:10: Wkp 18:5; Rom 10:5 * 7:11: Stt 3:13; Hib 3:13

* 7:12: 1Ti 1:8

jide yānayāŋ? Ɲode; Ini uwā kudupi, ba бага man u gānaŋ jukuman kubākubā u imaka, kudupi siwoŋi-inik, Anutu-ken nanik. ¹³* Tāŋpākaŋ jide? Baga man tāga unitā tāŋpewān nāk kumāŋ-kumāŋta biŋam tāŋkut? Nāmo inik, momi-tāgān tāŋpewān kumāŋ-kumāŋta biŋam tāŋkut. Momitā imaka tāga kubā uterak yeŋgāmān pewāpāŋ itkaŋ kumāŋ-kumāŋ kādet-ken nāmagutkuk. Ude tāŋirān бага mantā momi tāŋo mebāri u kwawakinik Ɲode pewān ahāŋ dākŋeŋkuk; Momi tāktāk kādet u imaka wakitā waki inik.

Baga mantā nin tāga nāmo yāpān tāganeŋ

¹⁴* Unita Ɲode nadākamāŋ; Moses tāŋo бага man uwā imaka tāga kubā, Anutu-ken nanik. Upāŋkaŋ bānep nadāk-nadāk biani pen iŋitat uwā, Anutu-ken nanik nāmo. Tāŋkaŋ momitā topmāŋpāŋ watā epān āmanita nepmaŋkuko unita бага man u tāga nāmo buramik tāyat. ¹⁵* Wāra! Nākŋaken mebārina nāmo nadāwa tārekaŋ! Tāktākna tāga tāŋpayāŋ gāripi nadāk tāyat u nāmo tāk tāyat. Upāŋkaŋ tāktāk waki yāŋ nadāk tāyat upāŋ tāk tāyat! ¹⁶Tāŋpākaŋ waki unita nāmo tākta nadāt ugānpāŋ tāk tāyat unitā Ɲode nāwoŋāretak; Anutu tāŋo бага man u waki nāmo, tāga. ¹⁷Upāŋkaŋ imaka waki tāk tāyat u nākŋaken gāripi terak nāmo. Nāmo, u momi tāktāk kādet nadāk bānepna-ken itak unitā tāk tāyak. ¹⁸* Unita bānep nadāk-nadākna bianken imaka tāga kubā nāmo inik itak yāŋ nadāt. Imata, kādet tāgatāga u tākta gāripi nadāk tāyat upāŋkaŋ bureni pewā ahākta tāŋpawak tākaŋ. ¹⁹Unita imaka tāga tākta nadāk tāyat u nāmo tāk tāyat. Tāŋ, imaka waki u tākta gāripi nāmo nadāk tāyat, ugānpāŋ wari tāk tāyat. ²⁰Eruk, imaka nāmo tākta nadāk tāyat upāŋ tāk tāyat unita Ɲode nadāt; Kādet ude u nākŋa nāmo tāk tāyat. Nāmo, u momi nāk gānaŋ kābop it tāyak unitā tāk tāyak.

²¹Unita nākŋa Ɲode kaŋpāŋ nadāt; Kādet tāga tāŋpayāŋ nadāk tāyat-ken uken waki kādet unitā kādet tāŋpipiŋ namik tāyak. ²²Tāŋpākaŋ bānepnatā Anutu tāŋo бага man iwatta gāripi nadāk tāyat. ²³* Upāŋkaŋ gupnatā бага mebāri kubā iwet tāyak. Baga uwā bānepnatā бага u iwatta gāripi nadāk tāyak ukāt āmik tāk tākamān. Tāŋkaŋ бага kubā uwā momi, gupna kudup topmāŋpāŋ nepmāŋit tāyak u. ²⁴Wāra, butewaki pāhap! Bārāpi unitā nāk tāŋpewān wak inik tāyat. Netātā waki tāŋkentāŋ namānpāŋ bānep nadāk-nadāk biani kumāŋ-kumāŋ kādet-ken nāmagurayāŋ tāyak u pewet? ²⁵* Eruk nadāt! Anututā tāŋkentāŋ namayāŋ. U Ekāninin Jesu Kristo tāŋo kumāk-kumākita yāŋpāŋ api tāŋkentāŋ nameko unita Anutu bānep tāga pāhap iwet tāyiwa!

Tāŋpākaŋ Ɲode kaŋpāŋ nadāk tāyat; Nākŋawā nadāk-nadākna tā Anutu tāŋo man kādet iwatta nadāk tāyat. Tāŋkaŋ bānep nadāk-nadāk biani nākken itak unitāwā momi tāktāk kādetta watā epān tāŋ imikta nāmagut tāyak.

8

Munapik tāŋo nadāk tawaŋ u jide?

¹Eruk, man sākgāmān kubā Ɲode tāwetat; Āmawebe Jesu Kristo-kāt kowat-kwasikorān tāŋpāŋ it tākaŋ uwā Anututā momi tāŋo kowata nāmo api yāmek. ²* U imata, Kristo Jesu terak irit kodaki Munapiktā nin kubākubāta nimani unitā momi ba kumāŋ-kumāŋ tārek-tāreki nāmo unitāŋo kehāromi-ken nanik

* **7:13:** Rom 5:20   * **7:14:** Sam 51:5; Jon 3:6   * **7:15:** Gal 5:17   * **7:18:** Stt 6:5, 8:21   * **7:23:** Gal 5:17; Jem 4:1; 1Pī 2:11   * **7:25:** 1Ko 15:57   * **8:2:** Rom 7:23-24

ketärenpäṅ nipmanṅkuk. ³* Bureni, imaka бага mantä täga tänanṅi nämo u Anututä ini täṅkuk. Bänep nadäk-nadäknin bianitä бага man täṅo kehäromi yäpmän äpäñirän бага man uwä nin yäpätägakta kehäromi nämo. Upänkaṅ Anututä iniken nanaki-inik momita yäppän momi äma nin täṅo gup inam-dapun terak tewän äpuk. Tewän äpäñpäṅ momi täktäk kädet äma bänepi-ken pätak unitäṅo kehäromi utpewän manṅkuk. ⁴* Anututä ude täṅkuko unita apiṅo nibäñirän бага man täṅo jukuman siwoṅi u kudup iwet morewani täk täkaṅ. Imata, apiṅo nin bänep nadäk-nadäk biani u gämori-ken nämo kuṅat täkamän. Nämo, Kudupi Munapik täṅo nadäk tawaṅ terak kuṅat täkamän.

⁵ Unita nadäkaṅ? Äma bänep nadäk-nadäk biani iwaräntäk täkaṅ uwä bänep nadäk-gäripi uterakgän parirän iwaräntäk täkaṅ. Täṅ, äma Kudupi Munapik täṅo kädet iwaräntäk täkaṅ uwä bänep nadäk-gäripi uterakgän parirän iwaräntäk täkaṅ. ⁶* Bureni, äma bänep nadäk-nadäk kädet bianitä peṅ yäweränpäṅ iwaräntäk täkaṅ uwä kumän-kumänṅa biṅam täkaṅ uba. Täṅ, äma Kudupi Munapik täṅo bänep nadäk-nadäk kädettä peṅ yäweränpäṅ iwaräntäk täkaṅ uwä irit tägata biṅam täṅpäṅ bänep pidäm terak itkaṅ. ⁷* Mebäri ṅodeta yäyat; Bänep nadäk-nadäk biani uwä Anutu täṅo iwan uba. Nadäk-nadäk u Anutu täṅo бага man iwaräntäktä bitnä-k-inik täk täyak. Bureni-inik, u täga iwatnanṅi nämo. ⁸ Nämo inik, ämawebe bänep nadäk-nadäk bianita juku pek täkaṅ uwä imaka kubä Anututä kañirän tägawekta täga nämo täneṅ.

⁹* Täṅpäkaṅ Anutu täṅo Munapiktä in kubäkubäken bureni itak u täṅpäwä bänep nadäk-nadäkjin bianitä peṅ täwerirän nämo iwat täkaṅ. Nämo, Munapiktä peṅ täwerirän udegän iwat täkaṅ. Täṅ, äma kubä Kristo täṅo Munapiktä bänepi-ken nämo itak u täṅpäwä äma uwä Kristota biṅam nämo täyak.

¹⁰* Täṅpäkaṅ momitä täṅpewän gupnin kumäkta biṅam täk täyak upänkaṅ Kristotä bänepnin-ken bureni iränä ninä ämawebe Anututä siwoṅi ämawebe yän yäṅtäreṅ nimani itkamän unita mäjonintä irit kehäromita biṅam täkaṅ. ¹¹ In nadäkaṅ; Anututä Jesu kumbukopän äneṅi Munapiki täṅo kehäromi terak awaṅ gänanṅ nanik wädän tädotkuk. Eruk udegän, Munapik unitä inken iränä Anutu, Kristo kumbani-ken nanik wädän tädotkuko unitä gupjin kumäkta biṅam u Munapiki täṅo kehäromi terak api täṅkodak täwek.

Munapik terak Anutu täṅo nanakiye itkamän

¹² Notnaye, mebäri unita nin kuṅat-kuṅat mebäri kubä pena ahäktä yän nimani. Uwä bänep nadäk-nadäk biani u iwatta nämo yäyat. Nämo inik. ¹³* Bänep biani täṅo nadäk-nadäk waki unitäṅo kädet iwatpäṅä kumän-kumän tärek-täreki nämo unita biṅam api täneṅ. Upänkaṅ Munapiktä kehäromi tamiñirän gupjin täṅo kuṅat-kuṅat waki u utpewä manṅänä, eruk irit burenita biṅam täṅpeṅ api kuṅatneṅ. ¹⁴ U imata, ämawebe Anutu täṅo Munapiktä irit kuṅat-kuṅat täga yäwoṅäreṅ täyak uwä Anutu täṅo nanak ämawebeniye bureni. ¹⁵* Täṅpäṅ apiṅo Anutu inamiken kuṅat täkamän. Upänkaṅ Munapik, Anututä niminṅkuko unitä täṅpewän in epän watä äma jopi, Anutu inamiken umun terak kuṅat täkaṅ ude nämo itkaṅ. Nämo inik! Munapiktä täṅpewän Anututä nipmän towiwani nanakiye bureni-inik itkaṅ Munapik täṅo kehäromi terak nin Anututa gäripi-inik nadäñpäṅ Nan! Nan! yän iwet täkamän.

* **8:3:** Apos 13:38, 15:10; Plp 2:7; Hib 4:15 * **8:4:** Gal 5:16,25 * **8:6:** Rom 6:21 * **8:7:** Mat 12:34; Jon 8:43, 12:39; Jem 4:4 * **8:9:** 1Ko 3:16, 12:3 * **8:10:** Gal 2:20; Efe 3:17; 1Pi 4:6 * **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5 * **8:15:** 2Ti 1:7; Mak 14:36

16 * Täppäj Munapiktä ini-tägän mäjonin täj kentäñirän bureni-inik ñode nadäk täkamäj; Nin Anutu täjo nanakiye bureni itkamäj. 17 * Eruk, Anutu täjo nanakiye bureni ude itkamäj u täppäwä imaka tägatäga Anututä ninta biñam peñ nimiñkuko u api yäpne. Imaka tägatäga u notniñpak Kristokät penta api yäpne. Upäjkañ intäjukun, Jesutä komi nadäñkuko u moräki nintä nadänyäj täkamäj uwä, eruk kämiwä ukät wäpnin biñam ikek ba irit tägagämän u täga api yäpne.

Kämi wäpnin biñam ikek irit täjo man

18 * Wäpnin biñam ikek irit täga kämi kwawak ahäj nimayäj täyak u tägagämän-inik kubä. Unita komi apiño nadäk täkamäj unita nadäñjira jopi kubä täk täyak. 19 * Bureni-inik! Anututä nanakiye bureni kwawak pewän ahäka kadäni peñkuk. Täppäkañ kadäni u bäräñeñ ahäwänpäj kwawak këna yäjkañ imaka imaka kumän-tagän Anututä täj-peñkuko u dapun käron täj itkañ. 20 * U imata, imaka kuduptagän Anututä täj-peñkuko u pengän-inik säkgämän itkuñopäj Anututä täjpewän gapuntañ moreñkuño itkañ. U ini nadäppäj nämo; Anututä ini imaka säkgämän-inik kubäta kañ itsämbut yäjpäñ täjpewän ude täjkuñ. 21 * Eruk nadäk tawañ Anututä peñ yämiñkuko uwä ñode; Apiño imaka pewän ahäwani kuduptagän käbäj tañpäñ pärakta biñam täkañ u täj kentäj yämiñirän tägañpäñ Anutu täjo nanak ämawebeniye ninkät säkgämän-inik, bänep pidäm terakgän api itne.

22 Bureni, imaka imaka kudup Anututä täj-peñkuko u komi, webetä nanak bäyanayäj nadäk täkañ ude nadäñkañ kähän yäj yäpmäj äbäj itkañ yäj nadäkamäj. 23 * Täppäkañ imaka unitägän nämo, nin imaka udegän täk täkamäj. Anututä Kudupi Munapikpäñ iron intäjukunta ude täj nimiñkukopäj apiño moräki pat nimitak u yäpna yäjkañ bänepnintä komi nadäñkañ yäj kähän-kähän yäj itkamäj. Nin Anututä Nanak ämawebenaye yäj kwawa yäjahäñpäñ komegup täjo bäräpi-ken nanik ketäreñ nimikta itsämäjkañ dapun käron täj itkamäj. 24 * Imaka tägagämän u kämi nimikta Anututä nin inita biñam nimagutkuk. Upäjkañ imaka kämi yäpmäkta yäwani u apiño käbop itak. Täñ, unitä käbop nämo ireko uwä u yäpmäkta imata itsämne? Nämo, imaka ketnintä inçirani udewanita nämo itsämäk täkamäj. 25 Upäjkañ imaka tägagämän käbop itak u bureni api yäpne yäj nadäkinik täkamäj unita bänepnin täjkehärom tañpäñ kwikinik itsämäj itkamäj.

26 Täjkañ ugän nämo. Nin kehäromi nitek nämo iritna Kudupi Munapiktä täj kentäj nimik täyak. Täjkañ Anutu-ken imaka unita yäjapine yäj nämo nadäñkañ jop bänepnin-kengän nadäj bäräp täñitna Munapiktä bänep nadäj bäräpnin u yäpmäjkañ Anutu-ken butewaki man, ämatä täga yäjahänañi nämo, uterak yäjahäj nimik täyak. 27 * Ude täñirän Anutu, äma täjo bänep kañpäñ nadäwanitä Kudupi Munapik täjo nadäk u kawän tägak täyak. U imata, Munapiktä Anutu täjo nadäk ugän iwatpäñ Anutu täjo kudupi ämawebeniye nin täj kentäj nimikta Anutu-ken yäjapik man yäk täyak.

Anutu täjo bänep iron u täjpipinañi nämo

* 8:16: 2Ko 1:22 * 8:17: Gal 4:5-7; Rev 21:7 * 8:18: Rom 5:2; 2Ko 4:17 * 8:19: Kol 3:4
 * 8:20: Stt 3:17-19 * 8:21: 2Pi 3:13; 1Jo 3:2 * 8:23: 2Ko 5:2-4; Gal 5:5 * 8:24: 2Ko 5:7
 * 8:27: Sam 139:1; 1Ko 4:5

28 * Unita nin nadäkamäj; Ämawebe Anututa gäripi nadäk täkañ, ämawebe Anututä iniken gärip terak yämagut päbä yepmañpani u jop yabäj äwaräkuk nämo täk täyak. Nämo inik, Anututä ini täñpewän imaka kudup ahäj yämik täkañ u täñkentäj yämikta ude täk täyak. 29 * U imata, kunum kenta kome nämo pewän ahäj kumän-ken uken Anututä iniken ämawebeniye u nadäj yämiñkuk. Täñkañ ämawebe u Nanaki unitäño täktäk udegän täñpen kuñatta iwoyänpäñ yepmañkuk. Ude täñkuko unita nanak ämawebe mäyap irirä Jesutä u bämopi-ken noripaki intäjukun ahäwani ude it yämiñkukotä it täyak. 30 Täñpäñ ämawebe yäput penpäñ inita iwoyänkuko u yämagut päbä yepmañpäñ siwoñi ämawebenaye yäj yäñtäreñ yämiñkuk. Täñkañ ämawebe siwoñi ämawebenaye yäj yäñtäreñ yämiñkuko unitä irit täga kañ-ahäneñta iniken wäpi biñam yäniñ kireñkuk.

31 * Täñpakañ Anututä ude täk täyak unita jide yäne? Anututä täñkentäj nimiñirän netätä iwan täñ nimiñpäñ täga täñpän waneñ? Kubätä täga nämo!

32 * Anututä kudän inide kubä täñ nimiñkuko u nämo nadäkañ? U nin kudup täñkentäktä iniken nanaki-inik u nämo iyp täñpäñ iniñ kireñpewän äpuko unita ñode bureni täñ nimek; U orañ nimiñpäñ nanaki nimiñkuko ukät imaka kudup bureni-inik api nimek! 33 * Unita Anututä ämawebe inita iwoyänkuko u man käbeyä-ken möminita yäñpäñ netätä äma uwä siwoñi nämo yäj täga yäñtäreñ yämeke? Ude nämo! Anututä ini ämawebe unita siwoñi ämawebe yäj yäñtäreñ yämiñkuko unita täga nämo! 34 * Ba netätä Anutu täño kudupi ämawebe u geñta biñam täñput yäj yäñtäreñ yämeke? Kubätä täga nämo! Imata, Kristo Jesu ninta yäñpäñ kumbuk. Täñkañ kumbani-ken nanik yäpmäj päñaku kodak tewani unitä apiñowä Anutu nan keru bure käda itkañ nin täñkentäj nimikta iwet yabäk täyak unita ude täga nämo. 35 Eruk Kristotä nadäj nimikinik täk täyak upäj imatäken kubätä täga duñ-weñpäñ niñmañirän Kristo u inigän nin niningän api itne? Nadäj-bäräp ba komi nadänero unitä täga duñ-weñpäñ niñmañpek? Ba Jesuta yäñpäñ ämatä waki täñ nimiñeño ba naktä jop irit unitä täga? Ba jäwäri-inik itne ba umari gänañ itnero unitä täga täñpek? Ba ämatä kumäj-kumäj nidäpnayäj taneño unitä täga duñ-weñpäñ niñmañpek? Nämo inik! 36 * Bureni, Anutu täño man kudantä imaka bäräpi udewani ahäj nimik täkañ unita ñode yäñahatak;

Nin gäkñjo ämawebekaye itkamäj unita kadäni kadäni ninken nanik mäyap nidäpmäk täkañ.

Ba niñajirä tom naktä däpmäk täkañ ude täk täkamäj.

Sam 44:22

37 * Upäñkañ Jesu iron pähap täñ nimiñkuko unitä täñkentäj nimiñirän bäräpi u ba u ahäj nimik täkañ unitä bänep nadäk-nadäknin täga nämo täñpän waneñ. Nämo inik! Nin iwan u kudup irepmit-inik täk täkamäj. 38-39 Unita nadäkinik ñode täyat; Imaka kubätä Anututä ninta nadäj nimikinik täk täyak u täga ukät-pipinañi nämo. Nämo inik! Anututä nadäj nimikinik täñpäñ Ekäniñin Jesu Kristo nimiñkuko unita kumäj-kumäj ba irit, añero ba mäjo wära kehäromi nikek u, imaka apiñode ahäj nimik täkañ ba imaka kämi ahäktä yäwani u, ba imaka imaka kehäromi nikek u, ba imaka kunum terak nanik ba kome gänañ nanik ba imaka ätu kome pähap terak ittäj

* 8:28: Efe 1:11 * 8:29: Kol 1:18; Hib 1:6 * 8:31: Sam 118:6 * 8:32: Jon 3:16 * 8:33: Ais 50:8 * 8:34: Sam 110:1; Apos 7:55-56; 1Jo 2:1 * 8:36: 2Ko 4:11 * 8:37: Jon 16:33

kukan, imaka udeyani unitä Anututä ninta nadäy nimikinik täk täyak u täga tenjipinanji nämo.

9

Poltä iniken äbotta butewaki pähap nadäyruk

1-2 Notnaye, ñode täwera nadäwut; Judä ämawebenaye unita yänpän näk kadäni kadäni bänepnatä butewaki nadäwätäk pähap bumta täk täyat. U jop nämo yäyat. Nämo, näk Kristo täño äma unita manna u bureni-inik yäj nadäwut. Ba Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäkna kañ-iwarirän unita bänepnatä näk man bureni täwetat yäj nadätat. ³* Butewaki! Näk jide tänpän nägät moräknaye, Isrel ämawebe äbot u täñkentäj yämiñira Kristota biñam kañ täneñ? Kristota biñam täñput yänpän bänepna kädäp ijik täyak u ñode; Anutu täño kokwawak näkä terak ärowänkañ Kristo täño iwan äworenpän guñ ude irira Isrel ämawebenayetä näkño kome kañ yäput! yäj nadäk täyat. ⁴* Isrel ämawebe uwä äbot jopi nämo, Anututä nanak ämawebenaye yänpän iwoyänpän yepmañkuk. Ude täñkañ Ekänitä iniken mebäri yäñahänpän yäwetkuk. Tänpän ämawebe ukät topmäk-topmäk kubägän tänpän бага man yämiñpän Anutu iniñoret kädet siwoñi u yäwetpän yäwoñärenkuk. Täñkañ imaka säkgämän säkgämän täñ yämikta yäñkehäromtak man yäwetkuk. ⁵* Tänpäkañ äbot uwä oranin wäpi biñam ikek bian itkuño unitäño äbekiye oraniye. Kristo uwä komegup ikek uken naniktä ahäñkuk. Uwä Anutu bureni-inik, imaka kuduptagän täño intäjukun irirän wäpi biñam tärek-täreki nämo iniñoret täkäna! U Bureni!

⁶* Tänpäkañ apiño Isrel äbot u äbot gägäni kubä ude itkañ unita ñode täga yäne ba nämo? Anututä yäñkehäromtak man bian yäwetkuko uken bureni nämo pewän ahäñkuk? Nämo, udetä nämo yäyat! Imata, Isrel ämawebe, Jekop täño tawañken nanik päke u kuduptagän Anutu täño nanakiye bureni, inita biñam itta yäwani nämo. ⁷* Ba udegän, Abraham täño äbotken nanik u kudup u Abraham täño oraniye bureni ude nämo itkañ. Nämo, Abraham täño oraniye mäyap upänkañ Anututä Abraham ñode iwetkuk; Yäñkehärom tañkuro ude, orañkaye ahänayän täkañ u yäpmäj daniñpän nanaka Äisak täño tawañ terak nanik u yabäwa orañkaye bureni api täneñ. ⁸* Tänpäkañ man unitä mebäri ñode niwoñäretak; Ämawebe Abraham täño tawañken nanik u kudup Anutu täño oraniye bureni-inik ude nämo itkañ. Nämo, oraniye bureni-inik uwä Anututä yäñkehäromtak man Abraham iwetkuko uterak ahäñkuño ugän. ⁹* Eruk Anututä Abraham yäñkehäromtak man iwetkuko u ñode; Kadäni näkä nadätat-ken uken Sara nanak bäyanpän injirirän äneñi api äbet yäj iwetkuk.

¹⁰* Tänpäkañ ugän nämo. Rebeka imaka, nanak yarä bäyanjuk. Tänpän nanak yarä bäyanjuk u nani Äisak, oranin pähap u kubägän. ¹¹⁻¹²* Tänpäkañ Anutu iniken gärip kadäni kadäni iwatpän täk täyak udegän iwatpän äma inita biñam yäpmäj daniñpän yepmak täyak. Ämawebe epän täktäki terak nämo yäpmäj danik täyak. Nämo, ini-tägän äma yäpmäj daniñpän iwoyäk täyak. Unitä nanak yarä u kädet waki ba täga nämo täñkañ Rebeka koki-ken pen irirän Anututä Rebeka ñode iwetkuk;

* **9:3:** Kis 32:32 * **9:4:** Kis 4:22; Lo 7:6, 14:1-2 * **9:5:** Mat 1:1-16; Jon 1:1; Rom 1:25 * **9:6:**

Nam 23:19; Rom 2:28

* **9:7:** Stt 21:12

* **9:8:** Gal 4:23

* **9:9:** Stt 18:14

* **9:10:** Stt 25:21

* **9:11-12:** Stt 25:23

Nanak intäjukun nanik uwä mäden nanik täjo epän watä ämani ude api irek yäj iwetkuk. *Stt 25:23*

13* Unita Anutu täjo mantä ñode yäyak;

Näk monäni Jekopta nadäj imikinik täjkañ tuäni Isota mäde ut imirñkut. *Mal 1:2,3*

14 Unita jide yäne? Anututä ude täk täyak uwä kädet siwoñi nämo täk täyak? Ude nämo! 15 Unita Anututä Moses ñode iwetkuk;

Näkä äma kubäta bänep iron täj imayäj nadäñpänjä u bureni täj imet.
Ba äma kubäta butewaki nadäj imayäj nadäñpänjä u butewaki nadäj imiñpän *Kis 33:19*
orañ imet.

16* Unita ñode nadäna; Anututä äma täjo gärip ba unitäjo täktäk terak nämo yäpmäj daniñpän yepmak täyak. Nämo, Anututä iniken nadäk-gärip tawañ uterak iwatpän kubä kañ-korekta nadäñpänjä udegän täk täyak. 17* Unitäjo wärani kubä Anutu täjo man kudän täwani terak pätak u ñode; Anututä Isip kome täjo intäjukun äma Fero ñode iwetkuk; Mebäri ñode unita nadäj gamiñjira intäjukun äma wäp biñam yäpmäñpän itan; Gäkä terak kehäromina kwawak pewa ahäñjirän biñam nadäñpän ämawebe wäpna biñam komeni komeni api yäñahäj yäpmäj kunerñ yäk. 18* Unita manbiñam unitä ñode niwoñaretak; Anututä äma kubä kañ-korekta nadäñpänjä u udegän täj imek. Täjkañ Anututä äma kubä bänep nadäk-nadäki täjpiñimayäj nadäñpänjä iniken nadäk-gärip ugän iwatpän udegän täjpek.

19 Täjpäkañ in kubäta man u nadäñpän ñode käwep näwerek; Netätä täga kehärom täjpäñ Anutu täjo nadäk-gärip tawañ u täga irepmirek? Täga nämo upän imata äma nin ätu momininta kokwawak nadäj nimik täyak? Anutu ude uwä siwoñi nämo täk täyak yäj näwerek. 20* Täjpäkañ yäñyabäk udewani ämatä täga yänañi nämo. Gäk äma jidewani unita Anutu ude goret täyan yäj iweren? Ude yäweno u ñode bumik; Käbotinik kubäta äma u täjpeko u ñode täga iwerek? Gäk imata näk goret ude täñ? 21* Ude nämo! Äma käbot täjpani kubäta iniken gärip iwatpän gäj yäpmäñpän käbotinik yarä täjpek. Kubä säkgämän, äñnak-äñnak täkta. Täjkañ kubäwä jirañ pekta täjpek. Ude täjpeko unita goret täyak yäj täga yäwen? Nämo inik!

22 Täjpäkañ Anututä täjñkuko u udewanigän. U iniken kokwawak kwawak pewa ahäñjirän kehäromina kañpäñ nadäwut yäñpäñ ñode täjñkuk; Käbot kokwawaki yäpmäkta biñam täkañ uwä bäräñerñ täjpäñ wanañpän kadäni käroni kehärom täjpäñ kwikinik it yäpmäj äbuk. 23* Täjpäkañ udegän, iniken bänep iron tägagämän-inik u kwawak pewän ahäkta käbot butewakini yäpmäkta biñam täkañ uterak ironi u piñ yäbatkuk. Täjpäñ ämawebe uwä irit täga, wäp biñam ikek u yämikta bian yäpmäj daniñpän yepmañkuk. 24 Tägagämän kubä! Ämawebe u uwä nin Anututä ini nimagutkuko u. Täjkañ ämawebe nin Juda äbotken nanik ugän nämo, guñ äbotken nanik imaka, bok

* 9:13: Mal 1:2-3 * 9:16: Efe 2:8 * 9:17: Kis 9:16 * 9:18: Kis 4:21, 9:12; Kis 14:4 * 9:20: Ais 29:16, 45:9 * 9:21: Jer 18:6 * 9:23: Rom 8:29; Efe 1:3-12

nimagutkuk. ²⁵ Unita guŋ äbotta nadäŋpäŋ Anututä profet Hosea meni-ken ŋode yäŋahäŋkuk;

Näk ämawebe näkŋo äbotken nanik nämopäŋ Näkŋo ämawebenaye yäŋ api yäweret. Ude täŋkaŋ ämawebe nadäŋ yämikinik nämō täŋkuro unita bänepna gämäni yäŋ api yäweret. Hos 2:23

²⁶ *Täŋpakaŋ bian äma äbot u Näkŋo äbot nämō yäŋ yäwetkut. Eruk kome ude yäwetkut-ken ukengän ŋode api yäweret; In Anutu irit mähe mi näkŋo nanaknaye yäŋ api yäweret.* Hos 1:10

²⁷ *Täŋpakaŋ Aisaiatä udegän Isrel ämawebeta nadäŋpäŋ man ŋode yäŋahäŋkuk;*

Isrel ämawebe mäyap, mobä jiraŋ ume terak nanik ude ahäŋ uyina yäŋ täŋo upäŋkaŋ uken nanik yarä-gäŋpäŋ api yämaguret.

²⁸ *U imata, Ekänitä komen ämawebe manken yepmaŋpäŋ bäräŋeŋ api täŋpän waŋ moreneŋ.* Ais 10:22,23

²⁹ *Täŋpakaŋ unitagän yäŋpäŋ Aisaiatä man kubä pen ŋode yäk gän täŋkuk;*

Ekäni kehäromi mähe mitä ämawebe yerita yäŋpäŋ yarägän nämō yepmaŋkuk yäwänä Sodom Gomora paot moreŋkuŋo ude paot morenam. Ais 1:9

Isrel äbottä Anutu mäde ut imiŋkuŋ

³⁰ * Eruk man päke ŋonitäŋo mebäri jide? U ŋode; Äma guŋ äbotken nanik Anutu iŋamiken siwoŋi itta epäni nämō täŋpanipäŋ Anututä siwoŋi ämawebe yäŋ yäntäreŋ yämiŋkuk. Yäntäreŋ yämiŋkuko uwä nadäkiniki unitagän yäŋpäŋ.

³¹ * Täŋ, Isrel ämawebe uwä Anutu iŋamiken siwoŋi ämawebe itta komi epän terak Moses täŋo бага man iwatna yäkŋat täŋpä waŋkuŋ. ³² * Mebäri ŋodeta täŋpä waŋkuŋ; U Anututä yäpän-siwoŋ tawäpäŋ yepmaŋpekta nadäkiniki Anutu terak nämō peŋkuŋ. Nämō, iniken komi epäni uterak Anutu iŋamiken siwoŋi ämawebe api itne yäŋ nadäŋkuŋ. Butewaki, u mobä pähap uterak jänani yäputkaŋ maŋkuŋo bumik. ³³ * Mobä unita Anutu täŋo man kudän täwani kubä ŋode pätak;

Nadäkaŋ? Näk mobä kubä ämatä jänani yäputta Jerusalem komeken peŋkut.

Uterak jänani yäputkaŋ api maŋdäpneŋ yäk.

Täŋpakaŋ äma kubätä unita nadäkinik täŋpayäŋ täko uwä nadäkiniki täŋo bureni yäpmäkta pära nämō api täŋpek. Ais 8:14, 28:16

10

¹ Unita notnaye, näk bureni ŋode täwera nadäwut; Juda ämawebe, näkŋaken äbotnaye uwä Anututa biŋam kaŋ irut yäŋpäŋ bänepna kädäp iŋiŋirän Anutuken yäŋapik man yäk täyat. ² Unitäŋo täktäki u nadäkinik täyat. U Anutu iwatta epäni taŋi täk täkaŋ upäŋkaŋ kädet Anututä gäripi bureni nadäk täyak u nämō nadäwä tärek täkaŋ. ³ Anututä kädet iwatpän siwoŋi ämawebe yäŋ yäntäreŋ nimik täyak u nämō nadäwä tärewäkaŋ iniken kehäromi terak Anutu iŋamiken siwoŋi ämawebe itta epäni täŋpäŋ kuŋatkuŋ. Täŋkaŋ kädet Anututä iwatpän ämawebeta siwoŋi ämawebe yäŋ yäntäreŋ yämik täyak u mäde ut imiŋkuŋ. ⁴ *

* **9:30:** Rom 10:20 * **9:31:** Rom 10:2-3 * **9:32:** Ais 8:14 * **9:33:** 1Pi 2:6; Rom 10:11 * **10:4:** Mat 5:17; Jon 3:18

Kädet uwä Kristo. Kristotä äbänpäj бага man terak Anutu injamiken siwoŋi irit täŋo kädet u däpmäj tärenpäj kädet kodaki kubä pewän ahäŋkuk. Uwä ŋode; Ämawebe nadäj imikinik täk täkaŋ u kudup Anututä siwoŋi ämawebe yäj yäntären yämik täyak.

Kuduŋtagän Anututa biŋam täga tänaŋi

⁵* Tänpäkaŋ бага man iwatpäj Anutu injamiken siwoŋi irit kädetta Mosestä ŋode kudän täŋkuk; Äma kubätä jukuman бага man terak pätak u iwarayäj täko uwä бага uterak irit kehäromita biŋam api täŋpek. ⁶* Mosestä бага man iwat-iwatta ude yäŋkukopäj nadäkinik kädet iwatpäj Anutu injamiken siwoŋi itta man kubä ŋode pätak; Injin-tägän ŋode yäneŋta; Kunum gänaŋ netätä täga äronpäj Kristo imagut yäpmäj äpek? Ude nämo yäneŋ! U äpuko uba! ⁷ Ba ŋode imaka yäneŋta; Netätä kumbani yotpärare-ken täga äpmonpäj Kristo kumbani-ken nanik imagut yäpmäj abek? Ude imaka, nämo yäneŋ. U akuŋkuko uba!

⁸ Ude nämo, man unitäŋo kukŋini u ŋode kudän täwani; Anutu täŋo man u dubinjin-ken itak. U mejin-ken ba bänepjin-ken itak u. Tänpäkaŋ man uwä nadäkinik pewä ahäk-ahäk man bureni nintä yäŋahäk täkamäj ubayäj. ⁹ Bureni, mejintä Jesu u Ekäninin yäj yäŋahäjnit, bänepjintä Anututä Jesu kumbani-ken nanik yäpmäj akuŋkuko unita nadäkinik täŋ iminjirä Anututä ini api tämagurek. ¹⁰ U imata, bänepnintä Jesuta nadäkinik täŋitna Anututä siwoŋi ämawebe yäj yäntären nimik täyak, ba menintä nadäkinikin u yäŋahäjnitna inita biŋam nimagut täyak. ¹¹* Man unita Anutu täŋo man mujipi kubä ŋode kudän täwani; Äma kubätä unita nadäkinik täŋpayäj täko uwä nadäkiniki täŋo bureni yäpmäkta pära nämo api täŋpek. ¹²* Tänpäkaŋ man unitä ämawebe äbot terak nämo yäpmäj danik täyak. Juda äbotken nanik ba guŋ äbotken nanik u tägagän. Ekäni kubä unitägän ämawebe kuduŋtagän täŋo Ekäni. Unita ämawebe netätä Ekäni täŋkentäj nimi yäj yänpäj yäŋapik täkaŋ unita iron säkgämän täŋ yämik täyak. ¹³* Unitawä Anutu täŋo mantä bureni ŋode yäŋahätak; Netätä Ekäni täŋkentäj nam yänpäj gera yäk täkaŋ uwä Ekänitä inita biŋam api yämagurek.

¹⁴ Upäŋkaŋ Ekänita nadäkinik nämo täneŋo uwä jide tänpäj täŋkentäkta gera yäneŋ? Ba unitäŋo manbiŋam nämo nadäneŋo u jide tänpäj Ekänita nadäkinik täneŋ? Ba äma kubätä manbiŋam u nämo yäŋahäweco uwä jide tänpäj manbiŋam u nadäneŋ? ¹⁵* Ba manbiŋam yäŋahäkta äma kubä nämo tewä kweko uwä netätä manbiŋam yäŋahäjirän nadäneŋ? Tänpäkaŋ manbiŋam yäŋahäwani unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani; Äma manbiŋam tägagämän yäpmäj äbäk täkaŋ unitäŋo kuroŋi säkgämän yäj yawut!

¹⁶* Upäŋkaŋ waki! Juda ämawebe kuduŋtä Manbiŋam Täga u nämo iyap taŋpäj injitkuŋ, kubäkubä-tägän. Unita Aisaiatä ŋode yäŋkuk; Ekäni, manbiŋam yäŋahäjnitna netätä nadäwän bureni täŋkuk? ¹⁷* Unita nadäkinik burenita ŋode yäna; Manbiŋam yäŋahäjirä nadäk täkaŋ unitä nadäkinik pewän ahäk täkaŋ. Täŋkaŋ manbiŋam jopi kubä nämo, Kristo täŋo manbiŋam u. ¹⁸ Upäŋkaŋ Juda äma u jide? Manbiŋam uwä nämo käwep nadäŋkuŋ? Nämo, u nadäŋkuŋ! Anutu täŋo mantä unita ŋode yäyak;

* **10:5:** Rom 7:10; Gal 3:12   * **10:6:** Lo 30:12-14   * **10:11:** Rom 9:33   * **10:12:** Apos 15:9
* **10:13:** Jol 2:32   * **10:15:** Ais 52:7   * **10:16:** Ais 53:1; Jon 12:38   * **10:17:** Jon 17:20

Mani kotäktä komeni komeni kuñarirän ämawebe kuduhtagän nadänkuñ. Sam 19:4

19 Eruk, näkño yänjyabäk kubä pen ñode; Isrel ämawebe uwä guñ ämawebetä komeni yäpmañpän Anututa biñam api täneñ yän nämo käwep nadänkuñ? Nämo, u nadänkuñ! Unita bianä Anututä Moses meni-ken ñode yänjuk;

Juda äbottä näkken äneñi äbut yän nadänpän ämawebe äbot nämo täñpani, guñ äbot kubäta iron api täñ yämet yäk.

Ude täñjira Juda äbottä kañkañ bänepi wawäpän ninta täñ niminañi yän api nadäneñ. Lo 32:21

20 Täñpakan Moses täño man u yän-kentänpän Aisaiatä kwawakinik ñode yänahänjuk;

Äma näka nämo yän-wäyäkñewani u ahän yämiñpän yämagurira nabänkuñ. Ais 65:1

21 Täñpakan Isrel ämawebetä yänpän Anututä ñode yäkgän täñjuk;

Ämawebe gwäki täpäni ärowani täñ namik täkañ u yämagutta kepma käroñ ket kewatkañ it täyat. Ais 65:2

11

Anututä Juda äbot kudup nämo yepmañkuk

1 * Unita jide nadäkan? Anututä iniken ämawebeniye mäde ut yämiñkuk? Nämo inik! Näk imaka, Isrel äma ba Abraham täño nägät moräk kubä. Näk Benjamin täño äbotken nanik unita Anututä Isrel ämawebe kuduhtagän mäde ut yämiñkuk yän täga nämo yäne. 2 Unita ñode yäwa; Ämawebe äbot nämo ahänjirä Anututä inita biñam yänpän iwoyäwani unita mäde nämo inik ut yämiñkuk. Jide? In Anutu täño man kudän terak Elaija täño manbiñam unita nämo nadäkan? Elaija uwä Isrel ämawebe manken yepmakta yänpän Anutu-ken ñode yänjapiñkuk; 3 * Ekäni, ämawebe ño gäkño profetkaye däpman-pewä kumbäpän alta ganiñ oretta täñpani u kudup wärämut täñpä kuñkuñ. Täñkuño profet morek-morek näk imaka, kumän-kumän nutnayän epäni täkañ. 4 * Ude yänjirän Anututä kowata jide iwetkuk? Ñode iwetkuk; Ude nämo! Ämawebe 7,000 ude näkñata biñam iwoyänjira uwä anutu jopi Bal unita guket imäpмок nämo täñ imik täkañ yäk. Gäk kubägän nämo yän iwetkuk. 5 * Eruk, u udegän kadäni ñoken Juda äbot päke u gänäñ nanik äbot täpuri Anututä ironita yänpän inita biñam iwoyänkuko itkan. 6 * Ämawebe iwoyänkuko uwä, iniken iron terakgän iwoyänkuk, ämawebe unitäño täktäkita yänpän nämo. Nämo, täktäkita yänpän iwoyänkuko yäwänäku iron täñkuko uwä iron bureni nämo yän nadäktäkäne.

7 * Unita ñode yäna; Isrel ämawebetä Anutu inamiken siwoñi itta pipiri pähap täñkuñopän täñpä wañkuñ. Upänkañ äbot uken nanik Anututä iwoyänkuko u imaka bureni u kañ-ahänkuñ. Täñpakan ätu päke uwä Anututä iniken mani u nadäka bänep nadäk-nadäki täñpipiñkuk. 8 Unita ñode kudän täwani;

* 11:1: 1Sml 12:22; Sam 94:14; Plp 3:5 * 11:3: 2Kin 19:10,14 * 11:4: 1Kin 19:18 * 11:5: Rom 9:27 * 11:6: Gal 3:18 * 11:7: Rom 9:31

Anututä bänep nadäk-nadäki täjnpän guj tanjuj.
Tänkañ dapuri täjnpinipän jukuni yäpurän guj tawäpän yepmanjukko it yäpmäj
abäkañ.

Ais 29:10
Lo 29:4

9* Täjnpäkañ unitagän Devittä ñode yäkgän täjnkuk;

Ärawa äjnak-äjnakitä bujeptä-yäj däpmäjirän komi kañ nadäwut.

Bureni, äjnak-äjnakitä momi-ken yepmanjpankañ kowata kañ yäput yäk.

10 Täjkañ dapuri täjnewän bipmän utpäñ bäräpitä kotañ yäwarirän mädeni kañ
muget yäpmäj kut. Sam 69:22,23

Anututä guj äbot yämagutta man

11* Man ude pätak unita jide? Isrel ämawebetä Jesu mäde ut iminjpäñ manjuño u manjpäñ makinik täjkuñ ba nämo? Nämo, ini wakiwaki täjkuño unita Anutu täño yäpätägak epän bureni guj äbotken ahäjnkuk. U ahäjnkuko uwä mebäri ñodeta; Isrel äbottä ninta täñ niminañi täjnkuk yäj nadäjpän äneñi Anutu-ken äbäka Anututä guj äbot yämagutkuk. 12 U kawut! Isrel äbot täño wakiwaki unitä täjnewän imaka tägagämän kubä komen ämawebe kudupta ahäj yämiñkuk. Bureni, iron Isrel äbottä mäde ut iminjkuño unitä guj äbotken nanikta täjkenitä pähap ahäjnkuk. Eruk, Isrel täño wakini terak imaka tägagämän kubä ahäjnkupöpän Juda äma äneñi bänepi äyäjutpäñ Anutu-ken kukta yäwani u kudup Anututa biñam tänayäj täkañ-ken uken Anututä iron pähap jidewani upäj api pewän ahäwek?

13 Eruk, guj äbotken nanik nadäkinik täjnpäni, in man ño täwera nadäwut; Anututä guj äbot täño aposoro ude itta yäjpän naniñ kireñjukko unita nadäwa ärowani täjpäpän oretoret täyat. 14 Guj äbot inken epän ude täjppapän nägät moräknae ätutä kañkañ koki wawäpän bänepi äyäjutpäñ Anututa biñam kañ täjput yäj nadätat. 15 Täñ, Anututä ämawebe äbot u mäde ut yämiñkuk-ken uken ämawebe gägäni Anutu täño iwan ude itkuñopän Anututä inikät bänep kubägän itta yämagutkuk. Täjnpäkañ Anututä Juda äbot u äneñi not täñ yämayäj täko unita jide yäwet? U tägagämän-inik kubä, kumbanitä kodak tanjpäñ äneñi akuneño ude bumik. 16* Unita man wärani kubä ñode täwera nadäwut; Ketem intäjukun nanik epän kodaki-ken yäpmäjpäñ Anututa biñam peñ iminen. Ude täneño uwä epän uken nanik ketem u kudup Anututa biñam täneñ. Ba udegän, äma kubätä päya kubä täño jäwäri Anututa biñam iwoyäweko uwä kujari känani kudup u Anututa biñam täjpekk.

17* Täjnpäkañ Isrel ämawebe uwä olip päya piwani kubä ude wani upäj Anututä känani ätu tokät täjnpän kuñkuñ. Täñ, guj äbotken nanik in uwä olip päya ägwäri täño känani ude wani upäj Anututä yäpmäjpäñ olip päya piwani täño känani tokät täjnpän kuñkuño u komeni-ken yäpurärättkuk. Yäpurärättkuko unita olip päya täga unitäño umenitä känani, iniken ba in yäpurärani uterakgän tepmäñ towinjirän säkgämän it täkañ. 18* Upänkañ känani madäj täjnpä kwani unita nadäwä äpani täjnpäpän injinta nadäwä ärowani nämo täneñ. Nämo inik, in känanitä jäwäritä nämo towik täyak. Nämo, jäwäritä ume yäpmäjkañ känani in tepmäñ towik täyak.

19 Täjnpäkañ inä ñode käwep yäneñ; Anututä olip päya känani madäj täjnpän kuñkuño u komenitä nin yäpurärätta nadäjpän madäjnkuk. 20* Bureni,

* 11:9: Sam 35:8 * 11:11: Apos 13:46; Rom 10:19 * 11:16: Nam 15:17-21; Ese 44:30 * 11:17:

Efe 2:11-19 * 11:18: Jon 4:22 * 11:20: Rom 12:16

Anututä ude täñkuko upänkañ Anututä kädet ude täñkuko unitäño mebäri ñode; U nadäkinik nämo täñkuño unita madäñ täñpän kuñkuñ. Täñpäkañ inä nadäkinikjinta yänpän tämagut päbä yäpurärätük. Unita täga itkamän yänkañ biñam nämo yäneñ. Nämo, umuntäneñ! ²¹ Imata, Anututä Juda nanik, olip päya täño känani bureni ude nämo yabän koreñkuko unita in ärowani kudän ude täñpawä in udegän nämo api tabän korewek. ²² * Unita Anutu täño täktäkita ket nadäneñ; Anutu u bänep kwini kädet bok, komi kädet bok täk täyak. Unitäño mebäri ñode; Ämawebe mäde ut imik täkañ uwä komi epän kädet terak yämagut täyak. Täñpäkañ in orakoraki terak pen kuñarirä Anututä api orañ tamik täñpek. Täñ, inä ude pen nämo kuñatnayän täño uwä in imaka, api tokät täñpän kuneñ. ²³ Täñpäkañ Juda äbot madäñ täñpän kuñkuño uwä nadäkinik pewä putärewni u äneñi täñkehärom tänayän täño uwä Anututä äneñi yäpmän päbä kujarini terak api yäpurärärek. U tänañi nämo yän nämo nadäneñ. Nämo, Anututä äneñi täga api yäpurärärek. ²⁴ Imata, guñ äbotken nanik inä olip päya ägwäri täño känani päñ tokät päbä olip päya piwani terak nämo yäpurärätñañipän yäpurärätük. Upänkañ Juda nanik uwä olip päya piwani unitäño känani tokät täñpän kwani unita Anututä äneñi täga yäpmän päbä iniken kujari uterak pidämigän yäpurärärek.

Anututä Juda äbot kudup api yämagurek

²⁵ * Eruk notnaye, man kubä käbop itkuko unitäño mebäri nämo nadänkañ injinta nadawä ärowani täneño udetä täwera ket nadawut; Man uwä ñode; Isrel ämawebe bänep nadäk-nadäkita Anutu täño man nadäkta mäde ut imiñkuño u pen inidegän nämo api it yäpmän kuneñ. Nämo, Anututä guñ ämawebe udetä näka biñam kañ täñput yän nadäk täyak u täreñirän Isrel ämawebe täño bänep nadäk-nadäki u äneñi api pirärewek. ²⁶ * Kädet uterak Anututä Isrel ämawebe kudup äneñi inita biñam api yämagurek. Unita Anutu ini meni-ken nanik man kudän täwani ñode pätak;

Waki keri-ken nanik yämagurani äma kubä Saion komeken nanik api äbek.

Äbänpän Jekop täño äbottä näka peñawäk täñpani u yäpän-siwon tawäpän api yepmañpek.

²⁷ *Tänkañ momini peñ yämayän täyat-ken ugän ämawebe-kät topmäk-topmäk kubägän u api täñpet yäk.* *Ais 59:20,21, 27:9*

²⁸ Eruk, Isrel ämawebe u Manbiñam Täga u nadäkta bitnäñkuño unita Anutu täño iwan ude äworenkuñ. Ude täñkuño unitä guñ äbot ämawebe in täñkentän tamiñkuk. Upänkañ yäput peñpän Anututä ämawebe u inita biñam iwoyän yepmañkuko unita yänkehäromtak mani oraniye yäwetkuko unita yänpän pen nadän yämik täyak. ²⁹ Imata, Anututä äma inita biñam yäpmän daniwekopän äneñi mäde täga nämo ut yämek. Ba imaka tägatäga yäniñ kirewekopän äneñi täga nämo yäyomägarek. ³⁰ Täñpäkañ guñ äbot ämawebe inä bian Anututa peñawäk täñ imik täñkuñopän apiño Isrel äbottä täñirä in uwä Anutu täño butewakini yäpmänpän itkan. ³¹ Täñpäkañ Isrel ämawebe imaka, Anutu täño man peñawäk täñkuñopän Anutu täño butewaki intä yäpuño udegän yäpmäktä yäwani. ³² * Unitäño mebäri u ñode; Anututä butewakini ämawebe kudup terak

* **11:22:** Jon 15:2,4; Hib 3:14   * **11:25:** Rom 12:16; Luk 21:24; Jon 10:16   * **11:26:** Mat 23:39; Sam 14:7   * **11:32:** Gal 3:22; 1Ti 2:4

kwawak pewän ahäj yämikta nadäjnkuko unita ämawebe kuduptä pejawäk täño topmäk-topmäk terak itta yäniñ kireñkuk.

Anutu iniñoret täkäna!

33 *Yäke! Anutu täktäki ba nadäk-nadäki gwägu ude tokñek pätak, äpmonñpani pähap! U inide kubä täk täyak.*

Unitäño nadäk tawañ mebäri nadäna tärenañi nämo ba unitäño täktäki netätä kañpäñ nadäwän tärenañ?

34 * *Äma netätä Anutu täño nadäk u kañpäñ nadäwän tärewek? Ba äma netätä jukuman täga iwerek?* Ais 40:13

35 *Ba äma netätä Anututa imaka kubä intäjukun iniñ kirewänkañ unita yäñpäñ Anututä kowata imek?* Jop 41:11

36 * *Nämoinik! Anututä ini-tägän imaka imaka täñpewän ahäjkuño unita imaka imaka unitäño mebäri bureni-inik itak.*

Imaka imaka u kudup inita biñam itkañ.

Unita wäpi biñam peñyäk ikek ärowani pen pat imiñ yäpmäj kuyon! U Bureni.

12

Gupnin Anututa ärawa ude iniñ kirene

1 * Eruk notnaye, Anututä butewaki pähap nadäj nimiñkuko unita ñode peñ täwetat; Kome terak it yäpmäj kunayäj täño udegän in gupjin irit kuñat-kuñatjin kudup Anututa biñamgän ärawa ude iniñ kirek täkot. Täñkañ kudupigän itkañ kädet Anututä ini gäripi nadäk täyak ugän iwatpäñ täneñ. Kudän udewanitä Anutu iniñ oretoret kädet bureni täyak. 2 * Täñkañ komen äma täño irit kuñat-kuñat kädettä äneñi tämagureko udetä nadäj täpäneñpäñ kuñatneñ. Täñkañ bänep nadäk-nadäkjin pirärenirä Anututä nadäk kädet kudupi kubä kañ täwoñärewän. Ude täñirän irit kuñat-kuñatjin udegän kodakigän kañ ahäwän. Ude täñkañ Anutu täño nadäk kädet, imaka täga, siwoñinik, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude nadäwä tärewäpäñ täga api iwatneñ.

3 * Täñpäkañ Anututä orakorak namiñkuko uterak jukuman in kubäkubätä nadäkta ñode täwera nadäwut; Injinta nadäwä ärowani-inik nämo täneñ. Nämo, Anututä nadäkinik in kubäkubäta tamani uterak nadäk ba kehäromi jide inñitkañ u ket kañpäñ nadäwä tärewäpäñ uterakgän kuñat täkot. 4 * Imata, äma nin gupnin kubägän upäñkañ gupnin täño moräki moräki mäyap itkañ uwä epän mebäri inigän inigän täk täkañ. 5 * Udegän äbot täñpani nin imaka, ämawebe mäyap itkamäj upäñkañ Kristo terak gupnin täño moräki moräki ude, yäpurärätpäñ kubägän itkañ täñkentäk kowata kowata takta yäwani. 6 * Unitä Anututä nin kubäkubäta orakoraki terak nadäk mebäri mebäri iron ude nimiñkuk. Iron unita nämo iyap täne. Nämo, äma kubä Anutu täño meni jinom yäpmäñpäñ yäñahäkta iron imani uwä nadäkiniki jide päreko uterakgän yäñahäk täñpek. 7 Ba äma kubä äbot täñpanita watä epän täñ yämikta iron imani uwä udegän täñ yämek. Ba äma kubä Anutu täño man kädet yäwetpäñ yäwoñäreke takta iron imani uwä epän u täñpek. 8 * Ba äma kubä äma bänepi täñpidäm takta iron imani uwä udegän täñpek. Ba äma kubä äma jäwäri

* 11:34: Ais 40:13; 1Ko 2:16 * 11:36: 1Ko 8:6 * 12:1: Rom 6:11,13; 1Pi 2:5; Jon 4:24 * 12:2: Efe 4:23; Efe 5:10,17 * 12:3: 1Ko 12:11; Efe 4:7 * 12:4: 1Ko 12:12 * 12:5: 1Ko 12:27; Efe 4:25 * 12:6: 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11 * 12:8: 2Ko 9:7

tanjentäj yämikta iron imani uwä iron tanj täj yämek. Tänpäkanj äma kubätä ämawebe täno intäjukun ude itta iron imani uwä gwäk pimiñpäj yabäj yawat epän säkgämän tänppek. Ba äma kubä ämawebeta butewaki nadäj yämikta iron imani uwä bänep oretoret terak tänjentäj yämiñtäj kuñarek.

Äbot tänpäni täno irit kuñat-kuñat

9 * Tänpäkanj iron täktäk kädet u bänep nadäk-nadäk ikek täneñ. Jop gup-tägän nämo täneñ. Täñkanj kädet wakita taräki nadäñpäj kädet täga u injit-inik täk täkot. 10 * Täñkanj äbot tänpäni notjiyeta nägät moräknin yäj nadäñpäj gäripi kowata kowata nadäk täkot. Ude täñkanj injin äpami itkanj notjiye orañ yämik täkot. 11 * Tänpäj Munapik täno kädäp bäneñjin-ken iñiñirän Ekänita yäñpäj epän kehäromigän täk täkot. 12 * Tänpäkanj Ekänitä bureni-inik api nimagurek yäj nadäkinik täk täkanj unita oretoret terak kuñat täkot. Täñkanj bäräpi ahäj tamäwä kwikinik it täkot. Tänpäj Anutu-ken yäñapik man yäkta gañani nämo täneñ. 13 * Tänpäkanj Anutu täno kudupi ämawebe ätu ketem tuñumta wäyäkñek epän täk täkanj u täñkentäj yämik täkot. Ba äma yämagut yäpmäj päñku yotjin-ken iron täj yämikta pidämtak täkot.

14 * Tänpäkanj äma ätutä waki täj tamiñirä Anututä täñkentäj yämikta yäñapik täkot. Waki täj yämikta nämo yäñapineñ. Nämo, Anututä säkgämän täj yämikta yäñapik täkot. 15 * Täñkanj äma kubätä imaka kubäta oretoret tänpänä ukät oretoret bok täk täkot. Täj, äma kubätä konäm butewaki tänpänä ukät bok udegän täk täkot. 16 * Ude täñkanj ämawebe-kät bänep kubägän täñpeñ kuñat täkot. Tänpäj injinta nadäwä ärowani nämo tänpäpäj epän äpami täkta nämo bitnäneñ. Ba injinta nadäk-nadäknin ärowani nikek yäj nämo nadäneñ.

17 * Tänpäkanj äma ätutä kädet waki täwonäreñirä kowata kädet waki terakgän nämo däpmäj täreneñ. Nämo, kadäni kadäni ämawebe kudup inämiken nadäj dämiñpäj siwonigän kuñat täkot. 18 * Täñkanj injin yäñwawak tänpäj ämik täkta nämo nadäneñ. Nämo, kadäni kadäni ämawebe-kät bänep kubägän tänpäj itta epäni täk täkot. 19 * Unita notnaye, waki täj tamiñirä kowata waki nämoinik täj yämineñ. Nämo, bäräpi u Anututa iniñ kireñirä iniken kokwawakitä kowata däpmäj tärewayäj yäñpäj u ini api nadäwek. Unita Anutu täno man ñode kudän täwani; Ekänitä ñode yäyak; Kowata yämik-yämik uwä näkño epän. Kowata näkña api däpmäj tärewet yäk. 20 * Waki nämo täj yämiñkanj Anutu täno mantä yäyak udegän ñode täneñ;

Iwankaye kubätä nakta iwäwä ketem imen,

ba umeta iwäwä ume imi näñpek.

Ude täj imeno uwä iniken täktäki waki unita mäyäk nadäwek.

Snd 25:21,22

21 Tänpäkanj irit kuñat-kuñatjinta watä nämo irirä kädet wakitä intäno kehäromjin yäpmäj äpekta. Ude nämo, kädet waki täno kehäromi yäpmäj äpäkta kowata kudän täga upäj täk täkot.

* 12:9: 1Ti 1:5; 1Pi 1:22; Amo 5:15 * 12:10: 2Pi 1:7; Plp 2:3 * 12:11: Apos 18:25; Rev 3:15

* 12:12: 1Te 5:17 * 12:13: Hib 13:2 * 12:14: Mat 5:44; Apos 7:60; 1Ko 4:12 * 12:15: Sam

35:13 * 12:16: Rom 15:5, 11:20; Snd 3:7; Ais 5:21 * 12:17: 1Te 5:15 * 12:18: Mak 9:50; Hib

12:14 * 12:19: Lo 32:35; Mat 5:39; Rom 13:4; 1Te 1:6-7; Hib 10:30 * 12:20: Snd 25:21-22; Mat

5:44

13

Nin gapman gämori-ken it tākāna

¹* Äma kuduptagän gapman tājō mani buraminej. U imata, Anututä nämo iwoyäweko uwä gapman kubä täga nämo irek. Gapman tājō kehäromi uwä Anutu-ken nanik unita gapman komeni komeni yabäj yawat epän täjpäj it yäpmäj kukanj uwä Anututä iwoyäjpäj yepmanjpani. ² Mebäri unita äma kubätä gapman tājō man utpäj imaka Anututä ini pewän ahäwani u urek. Äma ude tāk täkanj uwä kowata ini yäpmäkta bijam täkanj. ³* Täjpäkanj äma irit kuñat-kuñari täga uwä äma intäjukun it yämik täkanj unita nämo umuntak täkanj. Täj, äma kudän waki tāk täkanj unita uyaku umuntänej. Unita in gapmanta täjumun-umunkät nämo kanj kuñatnayäj nadäjpäjnjä eruk imaka tägagänpäj täjpenj kuñat tākot. Imaka tägagänpäj täjpenj kuñarirä gapmantä in tabänjirän api tägawek. ⁴* U imata, gapman uwä Anutu tājō epän watä äma, inta yäjpäj iwoyäj tamani. Täjpäkanj in waki tänejo uwä gapmanta umuntänej. U imata, kowata yämikta kehäromi jop nämo yämani. Nämo, uwä Anutu tājō watä epän äma itpäj Anutu tājō kokwawak äma waki täjpani-ken pewä ahäkta yäj yämani. ⁵ Mebäri unita mani buramik-inik tänej. Täjpäkanj komi nadäwet yäj nadänkanj unitagän umuntanjpäj mani nämo buraminej. Nämo, bänepkatä gapman tājō man buramik u kudän siwoñi yäj nadäjpäj mani buraminej.

⁶ Mebäri unita in takis monej imaka, pek täkanj. Gapman uwä Anututä watä äma epän yäj yämiñkuko u gwäk pimiñpäj tāk täkanj unita epäni täjmeham takta takis monej täga yäpnej. ⁷* Unita in imaka yäwani udegän täj yämik tākot. Takis monej yämikta yäwani unitawä takis monej yämik tākot. Ba äma wäpi yäpmäj akukta yäwani uwä udegän wäpi yäpmäj akunej. Ba oranj yämikta yäwani uwä udegän oranj yäminej.

Not täjpäj bänep iron tāk tākot

⁸* Eruk, imaka kubä yäpnejo uwä kowata pengän däpmäj tärenej, kämi kanj pena yäj nämo yänej. Täjpäkanj bänep iron kowata kowata täjirä tärek-täreki nämo pärek. Kudän u uwä täga däpmäj tärenañi nämo. Nadäkanj? Äma kubätä bänep iron kädet bureni iwatpäj kuñareko uwä бага man kudup buramiwani yäj täga iwetnej. ⁹ Täjkanj бага man ñode kudän täwani; Kubokäret nämo täjpen. Gäk äma kumäj-kumäj nämo uren. Gäk kubota nämo täjpen. Gäk äma tājō imaka kubä kanjgärip nämo täjpen. Бага man u бага man ätu itkanj u kuduptagäntä ñode yäwani; Gäkñata nadäk täyan udegän notkapakta nadäwen. ¹⁰* Nadäkanj? Äma bänep iron ikek kuñat täkanj uwä noriyeta waki nämo täj yämik täkanj. Unita bänep iron täktäk kädet unitä бага man buramik-buramik kädet bureni täyak.

¹¹* Eruk, kudän ude täjput yäj täwetat uwä mebäri ñodeta; In kadäni itkamäj-ken ñonita kanjpäj nadänkanj kuñat tākot. U däpmon penpäj kodak irit kadäni. U imata, nadäkinik täjpäj yäput penpäj it yäpmäj äbänitna Anututä nin nimagutta kadäni keräp täyak. ¹²* Bureni! Bipmäj urani paorayäj täjirän kome yäjewayäj keräp täyak. Unita bipmäj urani tājō täktäk u kudup penj moreñpäj wakikät ämik täkta täjñtunum täjpäj penyäjek gänañ kuñat

* 13:1: Tai 3:1; Snd 8:15; Jon 19:11   * 13:3: 1Pi 2:13-14; 1Pi 3:13   * 13:4: Rom 12:19   * 13:7: Mat 22:21   * 13:8: Mat 22:39-40; Jem 2:8   * 13:10: 1Ko 13:4-7   * 13:11: Efe 5:14; 1Te 5:6-7
* 13:12: 1Jo 2:8; Efe 5:11, 6:11

tākāna. ¹³ * Nin kādet siwoŋi iwatpāj kuŋat tākāna, kepma tāŋo penjyāŋek gānaŋ kuŋat tākaŋ ude. Āŋnak-āŋnak kaŋ tektek tāŋpāj ume naŋkaŋ tāŋguŋguŋ nāmo tāne. Tāŋkaŋ kubokāret ba kudān ātu āmatā nāmo tānaŋi nāmo tāne. Ba āmik kokwawak man nāmo yāne. ¹⁴ * Nāmo inik, in Ekāni Jesu Kristopāj tek ude wādāwā ārowākaŋ gup tāŋo nadāŋ gārip waki u dāpmāŋ tāreka epāni nāmo tāneŋ.

14

Nadākiniki kwini ba kehāromita man

¹ * Āma kubā nadākinik ikek upāŋkaŋ nadākiniki uwā kwini, udewani māde nāmo ut yāmineŋ. Nāmo, noŋ tāŋ yāmik tāneŋ. Upāŋkaŋ man ātu tāŋo mebāri kwawak nāmo kudān tāwani unita āma udewani-kāt yāŋawāt-awāt nāmo tāneŋ. ² * U ŋodeta yāyat; Āma kubā nadākiniki kehāromi u imaka kuduptagān nakta tāga nadāwek. Tāŋpākaŋ āma kubā nadākiniki kwini uwā ketem tomkāt nakta tāga nāmo nadāwek. ³ * Tāŋjirān āma tom ketem kudup nāŋpani unitā noripaki ketem tomkāt nāmo nāŋpani unita nadāwān āpani tāga nāmo tāneŋ. Ba āma ketem tomkāt nāmo nāŋpani unitā āma tom ketem kudup nāŋpani unita waki inik tāyan yāŋ nāmo nadāŋ imek. Nāmo, Anututā āma u imaka, inita biŋam imagurani. ⁴ * Gāk āma jidewani unitā āma kubā tāŋo epān watā āmani tāŋo tāktāki yāpmāŋ daniwen? U epān tāga tāyak ba goret tāyak u epān māhemitā ini yāwek. Bureni, Ekānitā āma udewani tāga tāŋkentāŋ yāmiŋjirān kehāromigān api itneŋ.

⁵ * Tāŋpākaŋ āma kubātā kepma kubāta nadāŋjirān kudupi-inik tāŋpek, kepma ātu yārepmiŋtak yāŋ nadāwek. Tāŋ, āma kubātā kepma pāke u kudup uterakgān yāŋ nadāwek. U tāga upāŋkaŋ nadāk udewanita āma kubākubātā ini bānepiken yāpmāŋ daniŋkaŋ nadāk kubāgān yāpmāŋ kuŋatneŋ. ⁶ Nadākaŋ? Āma kepma kubāta nadāŋjirā inipārik kubā tāk tākaŋ uwā Anutu inijoretta nadāŋkaŋ ude tāk tākaŋ. Ba udegān, āma tom ketem kudup nāŋpanitā Anutu oraŋ imikta nadāŋkaŋ nak tākaŋ. Imata, ketem unita Anutu bānep tāga man iwetkaŋ nak tākaŋ unita. Tāŋ, āma ketem ātuta bitnāk tākaŋ uwā udegān, Anutu oraŋ imikta nadāŋpāj Anutu bānep tāga man iwet tākaŋ.

⁷ Unitāŋo mebāri ŋode; Bāmopnin-ken nanik kubātā irit kuŋat-kuŋarita u nākŋa-kengān yāŋ nāmo yāwek. Ba kubātā kumāk-kumākita nākŋata biŋam yāŋ nāmo yāwek. ⁸ * Nāmo, kodak itnero uwā Ekāni wāpi biŋam oraŋ imikta itne. Ba kumnero u imaka, Ekāni wāpi biŋam oraŋ imikta kumne. Unitā kodak itne ba kumnero uwā Ekāni oraŋ imiktagān tāne. ⁹ Mebāri unita, Kristo uwā āma kumbani ba kodak irani tāŋo Ekāni ude itta kumāŋpāj āneŋi kodak taŋkuk.

¹⁰ * Unita gāk, imata ābot tāŋpani notkapak kubā tāŋo nadākinikita nadāwi jopi tāk tākaŋ? Ba gāk, imata notkapak kubā inij tāwet tāyan? ŋode nāmo nadātan? Gāk ba nin kuduptagān Anutu tāŋo man kābeyā-ken api itne. ¹¹ Unita Anutu tāŋo man ŋode kudān tāwani;

*Nāk Ekāni tārek-tāreki nāmo it tāyat unitā bureni-inik ŋode yāyat;
Komen āmawebe kudup nāk-kengān ābāŋpāj gukut imāpmok api tāŋ namineŋ.*

* **13:13:** Luk 21:34; Efe 5:18 * **13:14:** Gal 3:27 * **14:1:** Rom 15:7 * **14:2:** Stt 1:29, 9:3

* **14:3:** Kol 2:16 * **14:4:** Mat 7:1; Jem 4:11-12 * **14:5:** Gal 4:10 * **14:8:** Luk 20:38; Gal 2:20;

1Te 5:10 * **14:10:** Mat 25:31-32; Apos 17:31; 2Ko 5:10; Plp 2:10-11

Tāṅkaṅ ini kubākubätä ṅode api nāwetneṅ; Gāk Anutu bureni-inik.

Ais 45:23

12* Unita ṅode nadāna; Anututā nin kuduṅtagān tāṅo mebārininta api niwet yabāwek.

Notniye tāṅyākṅatpena momi nāmo tāneṅ

13 Unita notniye tāṅo nadākiniki yāpmāṅ danik-danik kādet kaṅ pena! Peṅpāṅ nin kubākubätä nadāk kādet kubā ṅode iwarāntakta nadāk kehāromi kaṅ pena; Imaka tāga upāṅkaṅ u tāṅira notnapaktā nabāṅkaṅ nadākiniki tāṅpān waneṅo uṅda imaka uṅewani tāga nāmo api tāṅpet. 14* Tāṅpākaṅ Ekāni Jesutā nadāk-nadākna tāṅkwawa taṅjirān ṅode nadāwa tumāṅkaṅ; Imaka kubā ketem kejima uṅewani ini-tāṅān Anutu tāṅo iṅamiken āma tāṅo bānepi tāga nāmo tāṅpān waneṅ. Ude nadātat upāṅkaṅ āma kubätä imaka kubāta yājiwārani yāṅ nadāweko uwā eruk imaka u bureni yājiwārani tāṅpek. 15* Unita gāk imaka kubā jop naṅjiri notkapak kubätä gabāṅpāṅ bāneṅ nadāk-nadāki tāṅpān waneṅo uwā eruk gākṅata ṅode nadāwen; ṅode tāyat uwā notnapak unita nadāṅ imikinik nāmo tāyat yāṅ nadāwen. Nadātan? Kristotā notkapak unita yāṅpāṅ kumbukopāṅ imata jop nadāṅ ketem naknak terak notkapak tāṅo nadākiniki u tāṅpi waneṅ? 16* Nāmo, unita ket ṅode nadākot; Tāktākka unitā tāṅpewān imaka u ba unita nadāwi tāga tāk tākaṅ unita āma ātutā waki yāṅ yāneṅta. 17 Nadākaṅ, imaka jopi, tom ketem uṅewanitā Anutu gāmori-ken kuṅat-kuṅat kādet u nāmo tāṅ-mehamtāk tāyak. Nāmo, Anutu gāmori-ken kuṅat-kuṅat kādet bureni uwā siwoṅi kuṅat-kuṅat, ba bāneṅ kwini terak irit, ba oretoret Munapiktā pewān ahāk tākaṅ u. 18 Unita āma kubätä kādet u iwarān tāṅpāṅ Kristotā wafā epān tāṅ imayāṅ tāyak uwā Anututā āma unita gāripi nadāṅjirān āmawebetā imaka, kaṅkaṅ api oraṅ imineṅ.

19* Unita notnaye, nin tāktāk jide unitā bāneṅ kubāṅān irit tāṅo kādet pewān ahāk tākaṅ ba notniye tāṅo nadākiniki tāṅ-kehāromtak tākaṅ, tāktāk ugānpāṅ iwatpāṅ tāk tākāna. 20* Tāṅkaṅ imaka jopi, ketem uṅewani terak Anutu tāṅo epān nāmo tāna waneṅ. Bureni, imaka kuduṅtagān u tāga nānaṅi upāṅkaṅ nin ketem kubā naṅjitna āma kubätä nibāṅkaṅ bāneṅpitā momi tāṅpeko uwā kādet waki tāne. 21 Kādet siwoṅi uwā ṅode; Tom ketem ba wain ume naṅjira ba imaka kubā tāṅjira notnapaktā nabāṅpāṅ momi tāṅpek yāṅ nadāṅpāṅ eruk gāk kādet u warī nāmo tāṅpen.

22 Tāṅpākaṅ imaka uṅewanita jide nadāk tāyan u kwawak nāmo yāṅahāwen. Nāmo, Anutu iṅamiken gākṅa-tagān iyap taṅpāṅ nadāṅpeṅ kuṅaren. Tāṅpāṅ āma kubätä imaka kubāta tāga yāṅ nadāṅpāṅ imaka u bāneṅ nadāwātāk-kāt nāmo tāṅpeko uwā bāneṅ oretoret terak tāga irek. 23* Tāṅ, āma unitā tom ketem bāneṅ yarā nadāṅkaṅ nāṅpeko uwā Anututā goret tāyan yāṅ iwerek. Imata, u siwoṅi tāyat yāṅ nadākinik kubāṅān nāmo peṅpāṅ tāṅpek. Unita imaka kubā u siwoṅi yāṅ ket nāmo nadāṅkaṅ tāk tākamāṅ uwā momi tāk tākamāṅ.

15

Gākṅa-tagān nāmo nadāwen

* 14:12: Gal 6:5   * 14:14: Apos 10:15; Tai 1:15

* 14:19: Rom 12:18; Rom 15:2   * 14:20: 1Ko 8:13

* 14:15: 1Ko 8:11-13

* 14:16: Tai 2:5

* 14:23: Tai 1:15

¹ Eruk, äneņi ņode yäkgän täņpa; Nin kubäkubä nadäkiniknin kehäromi nitek uwä nininken gäripgän nämo iwatne. Nämo, notniye nadäkiniki kwini u täņkentäņ yämiņpäņ bäräpini kotaņ yämine. ²* Täņkaņ nin kubäkubätä notniye nadäk-nadäki ba kuņat-kuņaritä tägawekta täņkentäņ yämiņitna nadäkiniki kaņ kehärom tawut. ³* U imata, Kristo, wäpi biņam taņi upäņkaņ iniken gärip terak nämo kuņatkuk. Nämo, kädet Anutu täņo mantä ņode yäyak udegän ahäņ imiņkuk;

Ämatä yäņärok gäwetkuņo u näkä terak äroņkuk.

Sam 69:9

⁴* Nadäkaņ? Man kudup Anutu täņo manbiņam terak bian kudän täwani u nin niwetpäņ niwoņäreka kudän täwani. U Anututä bureni api tämagurek yäņ niwetpäņ niwoņäreka täyak. Täņkaņ Anutu täņo man uwä bänepnin täņpidäm taņirän gwäk pimiņpäņ kuņattängän imaka bureni u api kaņ-ahäne. ⁵ Täņpäkaņ in Jesu Kristo täņo kädet kuroņ iwarirä Anutu bänep täņpidäm taktak mäheми ba gwäk pimiņpäņ kuņat-kuņat mäheмитä in bämopjin-ken bänep kubägän irit pewän ahäņ tamik täyon. ⁶ Ude täņ tamiņirän in bänep nadäk-nadäkjin ba mejin kubägän peņpäņ Anutu, Ekäninin Jesu Kristo täņo nani u wäpi iniņoret täkot.

⁷* Unita Kristotä not täņ tamiņkuko udegän äbot täņpani notjiye kudup not täņ yämiņpäņ bänep kubägän terak it täkot. Ude täņirä Anutu täņo wäpi biņam punin-inik ärok täyon. ⁸* Unita bureni täwetat; Kristotä Juda äbot täņo watä epän äma jopi äworeņkuko uwä Anututä yäņkehäromtak man oraniye pähap yäwetkuko u bureni pewän ahäkta täņkuk. ⁹* Ba guņ äbottä butewakinita yäņpäņ Anutu iniņoretta täņkuk. Unita yäņpäņ Anutu täņo mantä ņode yäyak;

*Unita guņ äbot bämopi-ken wäpka biņam api yäpmäņ akwet.
Kap terak wäpka biņam api ganiņ oreret.*

Sam 18:49

¹⁰ Ba unitagän Anutu täņo man kubätä äneņi yäkgän ņode täyak;

*Ämawebe kome kukņi kända nanik in Anutu täņo kudupi ämawebeniye yäpurärätpäņ
oretoret bok täkot.*

Lo 32:43

¹¹ Ba äneņi kubä pen ņode yäkgän täyak;

*Guņ äbot ämawebe, komeni komeni-ken nanik, in kudup kap terak Ekäni wäpi iniņ
orerut.*

Sam 117:1

¹²* Täņpäkaņ Aisiatä man unitagän äneņi yäkgän ņode täņkuk;

*Jesitä äbotken nanik intäjukun äma kodaki kubä ahäņkaņ äma äbot komeni komeni
api yabäņ yäwarek.*

Täņkaņ guņ äbottä äma uterakgän api yeņgämä peņeņ.

Ais 11:10

¹³ Täņpäkaņ in Anutu terakgän tubeņ kuņirä bänep pidäm ba oretoret pähap inken daiwän tokņeton. Anutu, imaka bureni pewä ahäk-ahäk mäheми unitä

* **15:2:** Rom 14:19; 1Ko 9:19; 1Ko 10:24,33 * **15:3:** Sam 69:9 * **15:4:** Rom 4:23-24; 1Ko 10:11

* **15:7:** Rom 14:1 * **15:8:** Mat 15:24 * **15:9:** Apos 3:25; Rom 11:30; 2Sml 22:50 * **15:12:**

ude täñjirän Kudupi Munapik täño kehärominitä täñkentäj tamiñjirän ñode burenitä bureni-inik nadäk täkot; Anututä nimagutpäñ imaka tägatäga u bureni api nimek.

Poltä iniken mebäri yäñahäñjuk

14 Notnaye, siwoñi kädet inken tokñek pätak yäñ nadäkinik täyat. Täñkañ nadäk-nadäk Anutu-ken nanik tokñek pat tamik täyak uterak injin-tägän yäwetpäñ yäwoñarek kowata kowata täga täneñ yäñ nadäkinik täyat. 15 Ude nadätat upäñkañ ehutpäñ man ätu äneñi täñ-kwawatañ tamikta manbiñam ño kudän täyat. Bätakigän yäñahätat ñowä mebäri ñodeta; 16 * Anututä nadäñ namiñpäñ guñ äbotken Kristo Jesu täño watä epän täkta iwoyänpäñ nepmanjukko unita. Näk bämop äma ude itpäñ ämawebe guñ äbot u yämagut päbä yepmanpa Anututa ärawa täga täñ iminañi ude täñ imikta Anutu täño manbiñam yäñahäñ yämik täyat. Ude täñjira Kudupi Munapiktä täñpewän ämawebe u kudupi, Anututa biñam täk täkañ. 17 Unita näk Jesu Kristo täño wäpi terak Anutu täño watä epän täk täyat unita nadäñjira ärowani täk täyak.

18 * Täñkañ imaka ätuta yäñjira nämo tägawek. Nämo, Jesu Kristotä ketna terak epän täñjukko unitagän ehutpäñ kwawakgän ñode yäñahäñpäñ täwerayäñ; Näk guñ äbot ämawebe yäñ-yäkñat päbä yepmanpa Anutu täño man buramiwani ämawebe ude täñkuñ. 19 Ude täñkuro uwä Kristotä mena ba täktäkna täñmeham tañjirän Kudupi Munapik täño kehäromi terak kudän kudupi kehäromi nimek mebäri mebäri pewa ahäñkuñ. Näk Jerusalemtä päñku Ilirikum kome u bämopi-ken Kristo täño manbiñam yäñahäñtän päñku epän u käda täkta yäwani u täñ täreñkut. 20 * Täñpakañ nadäk kehäromi kubägän ñode nadäk täyat; Jesu täño manbiñam yäñahäk täyat uwä, guñ äbot bureni-inik, Kristo täño wäpi biñam nämo nadäk täkañ-ken ugän yäñahäkta nadäk täyat. Näk äma kubätä epän täñpani-ken u täkta nämo nadätat. 21 Nämoinik, Anutu täño mantä ñode yäyak udegän täkta nadätat;

Ämawebe mani biñam nämo yäwerani u api kañpäñ nadäwä tumneñ.

Bureni, ämawebe mani biñam nämo nadäwanitä api nadäwä tumneñ. Ais 52:15

Pol Rom kome kukta nadäk tawan peñjuk

22 * Täñpakañ epän ñonitä kadäni käroni nepmähñit yäpmäh äbähjirän in täga nämo äre tabätat. 23 Upähñ kome ño käda epän täñ paotat unita, ba kadäni käroni-inik äre tabäkta nadäñ yäpmäh äbätat unita kadäni ñoken täga käwep api äre tabäwet. 24 * Näk Spen kome kwayähñ täyat ugän äre inken jukun oretoret terak it tepmanpa täreñjirän täñkentäj namiñjirä Spen kome api kwet. 25 * Upäñkañ pengänä Anutu täño kudupi ämawebe Jerusalem käda itkañ u päñku yabähñpäñ täñkentäj yämikta kuyat. 26 * Äbot täñpani Masedonia ba Grik komeken naniktä yäñpäñ-nadähñpäñ Anutu täño kudupi ämawebe ätu Jerusalem yotpärare-ken jäwäri itkañ u täñkentäj yämikta moner peñkuño u api yäpmäh kwet. 27 * Täñpakañ moner u iniken gärip terak peñkuñ. Kädet ude täñkuño u täga täñkuñ. Imata, Juda äbottä bänepi yepmäh towikta tuñum tägagämän Anutu-ken nanik yämihkuñ. Unita kowata däpmäh tärekta Juda

* 15:16: Rom 1:5, 12:3; Rom 11:13; Plp 2:17 * 15:18: 2Ko 3:5 * 15:20: 2Ko 10:15-16 * 15:22: Rom 1:10-13 * 15:24: 1Ko 16:6 * 15:25: Apos 19:21 * 15:26: 1Ko 16:1; 2Ko 8:1; 2Ko 9:2,12; Apos 24:17 * 15:27: Rom 9:4; 1Ko 9:11

äbot täŋo gup käda täŋkentäŋ yämikta yäwani. ²⁸ Eruk moner u yäpmäŋ päŋku Jerusalem äbot täŋpani jäwäri itkaŋ unita yäma tärewänkaŋ Spen kome kwa yäŋpäŋä äre tabäŋpäŋ it tepmaŋkaŋ api kwet. ²⁹* Täŋkaŋ ŋode nadätat; Kadäni inken ärewayäŋ täyat-ken ukenä Kristo täŋo iron pähap näkken tokneŋ pätak u api duiŋ tamet.

³⁰* Unita notnaye, nin Jesu Kristota nadäŋ imikinik täk täkamäŋ unita, ba iron kädet Munapiktä nin bämopnin-ken pewän ahäŋkuŋo unita yäŋpäŋ ŋode peŋ täwetat; Komi epän täyat ŋo täŋmeham takta näka yäŋpäŋ Anutu-ken yäŋpik man yäk täkot. ³¹ Ude täŋirä Anututä äyuŋ täŋ namiŋpäŋ äma Judia komeken nanik Anutu täŋo man bitnäc täk täkaŋ u kerik-ken nanik kaŋ nämagurän. Ba in Anutu-ken yäŋpiniŋirä Jerusalem äbot täŋpani ämawebetä täŋkentäk yäpmäŋ kwayäŋ täyat unita gäripi kaŋ nadäwut. ³² Ude täŋirä Anututä nadäŋ namiŋirän inken oretoret terak äre tabäŋpäŋ itpäŋ-nadäk säkgämän täŋpäŋ kehäromi bok kaŋ yäpna.

³³ Täŋpäkaŋ Anutu bänep pidäm mähe mi unitä inkät tärek-täreki nämo it täyon. U Bureni.

16

Äbot täŋpanita yäniŋoret man

¹ Eruk man kubä nadätat uwä ŋode; In wanotnin Fibi, Senkria kome ämawebe äbot täŋpani täŋkentäŋ yämik täyak u säkgämän imagutpäŋ kaŋ oraŋ imut yäŋ nadätat. ² Anutu täŋo kudupi ämawebetä kädet ude täkta yäwani unita udegän Ekäni täŋo wäpi terak imagurirä imaka kubäta wäyäkneŋpäŋ yäŋiränä kaŋ täŋkentäŋ imut. U imata, wanotnin uwä näc ba äbot täŋpani mäyap täŋkentäŋ nimik täyak.

³* Täŋkaŋ Prisila-kät äpi Akwila, u näkkät Kristota watä epän bok täŋpani u bänep oretoret manna ŋo kaŋ yämut. ⁴ Yarä uwä näc täŋkentäŋ namikta gupita nämo iyap taŋkumän. Unita näkägän nämo yäniŋ oretat. Nämo, guŋ äbotken nanik äbot täŋpani uken-uken nanik u imaka, udegän bänep täga nadäŋ yämik täkaŋ. ⁵* Täŋkaŋ äbot täŋpani ämawebe yanäpi unitä yotken käbeyä täc täkaŋ u näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ yäwerut.

Täŋkaŋ notnapak tägagämän Epainetus u näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. U Esia komeken intäjukun-inik Jesuta nadäkinik täŋkuk. ⁶ Täŋkaŋ Maria, komi epän täŋ tamik täŋkuko unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. ⁷ Täŋkaŋ Adronikus kenta Julius unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ yäwerut. Yarä uwä nägätin moräk kubägän, komi yotken näkkät bok itkumäŋ. U aposoro yarä tägagämän yäŋ yäwerani. Yarä uwä Jesuta nadäkinik täŋirän näc mäden nadäkinik udegän täŋkut.

⁸ Täŋkaŋ Ampliatas, Kristo wäpi terak notnapak gäripi-inik nadäŋ imik täyat unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. ⁹ Täŋkaŋ Abanus, näkkät Kristota watä epän bok täŋpani unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. Ba notnapak tägagämän kubä Stakis unita imaka, näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. ¹⁰ Täŋkaŋ Apeles, Kristo täŋo epän täŋpani bureni-inik kubä unita näkŋo bänep oretoret manna ŋo kaŋ iwerut. Ba Aristobulustä äbotken nanikta imaka, näkŋo bänep täga manna ŋo kaŋ iwerut.

* **15:29:** Rom 1:11   * **15:30:** 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2Te 3:1   * **16:3:** Apos 18:2,18,26   * **16:5:** 1Ko 16:15,19; 2Ti 1:15

11 Tånkañ näkñakät nanik Herodian unita näkño bänep oretoret manna ño kañ iwerut. Ba Nasisus tånjo äbotken nanik Ekänita nadäkinik tånpani unita imaka, näkño bänep oretoret manna ño kañ yäwerut. 12 Tånkañ webe yarä Ekäni tånjo watä epän tånpani wäpi Trifinia kenta Trifosa unita näkño bänep oretoret manna ño kañ yäwerut. Ba wanotna tägagämän Pesis unita imaka. U Ekänita watä epän kehäromi tåk täyak. 13* Tånkañ bänep oretoret manna ño Rufus kañ iwerut. Rufus uwä Ekäni tånjo iwaräntäki tägagämän kubä. Ba Rufus miñi imaka, näkño bänep täga manna ño kañ iwerut. U näkño meña ude itkuk.

14 Tånkañ näkño bänep oretoret manna ño Asinkritus, Flegon, Hemes, Patrobas ba Hemas ukät notniye ätu penta it täkañ u kañ yäwerut. 15 Tånkañ Filologus kenta Julia ba Nereus yanwanori, ba Olimpes-kät Anutu tånjo kudupi ämawebe penta it täkañ unita imaka kañ yäwerut.

16* Tånpañ äbot tånpanitä tåk täkañ ude kowat iniñ orerän tåk tåkot. Tånkañ Kristo tånjo äbot komeni komeni kuduptagäntä bänep oretoret man tamikañ ño.

Jukuman tärek-tärek

17* Eruk notnaye, äma ätu tånjo mebäri täwerayån täyat unita ket nadån täpäneñpån kuñatneñ; Äma man bureni täwetpån täwoñärewani u mäde ut imiñpån äbot tånpani bämopi-ken duñ-wewek kädet mebäri mebäri pewä ahäk täkañ unita watäni it tåkot. Äma udewanitä äma tånjo nadäkiniki tånpewä putärek täkañ unita yabån umuntañ pånku injingän itneñ. 18* Nadäkañ, äma udewani Ekäninin Kristo tånjo epän nämo tåk täkañ. Nämoinik, u iniken gup tånjo nadån gärip ugånpan iwarän tånpan tåk täkañ. Ude tånkañ bänep ärik-ärik man me pidäm terak ämawebe kädet waki udewanita mebäri nämo nadäwä tumbani u tänyäkñat täkañ. 19* Tån, inä Anutu tånjo man iwarän täñirä intånjo biñam ämawebe kudup nadån moreñkuñ. Unitä näk inta oretoret pähap nadån tamitat upånkañ ñode kañ irut yån nadätat; Kudän siwoñi kädetta nadäwä tumbäpån waki täktäk kädetta nadäwä tumäkta guñ ude kañ irut. 20* Ude irirä bänep kwini terak irit tånjo mähe mi Anutu unitä ätu nanak itkañ tånkentån tamiñirän Satan yenjiwat päpmo api yenjakñitneñ. Eruk Ekäninin Jesu tånjo orakorakitä inken it tamik täyon.

21* E man kubä ñode; Näkkät epän bok tånpani Timoti unitä inta bänep oretoret man täwetak. Ba näkñakät nanik Lusias, Jeson, Sosipate u imaka udegän, täwetkañ. 22 Tånpañ äma Pol tånjo meni jinom yäpmäñpån man päke kudän täyat ño, Tetius näk imaka, Ekäni wäpi terak bänep oretoret man täwetat. 23* Tånkañ Gaius imaka, bänep oretoret man täwetak. Gaius uwä yori-ken yånñäkñat pånku nepmañpån watä it namik täyak, ba ño nanik äbot tånpani kuduptagäntä imaka, watä säkgämän it yämik täyak. Tånpañ yotpärare ñonitånjo moneñ watä irani wäpi Erastus ukät notninpak kubä Kwatus, yarä u imaka, inta bänep oretoret man täwetkamän. 24 Eruk Ekäninin Jesu Kristo tånjo orakoraki unitä in kuduptagän-ken it tamik täyon.

Anutu wäpi iniñoret täkänä!

* **16:13:** Mak 15:21 * **16:16:** 1Ko 16:20; 1Pi 5:14 * **16:17:** Mat 7:15; Tai 3:10 * **16:18:** Plp 3:19; Kol 2:4; 2Pi 2:3 * **16:19:** Rom 1:8; Mat 10:16; 1Ko 14:20 * **16:20:** Rom 15:33; Stt 3:15 * **16:21:** Apos 16:1-2; Apos 19:22, 20:4 * **16:23:** 1Ko 1:14

²⁵⁻²⁶ * Anutu wäpi iniḡoret täkäna! Anutu u nadäkinikjin täga täḡ-kehäromtaḡ tamiḡpäḡ tepmaḡpän kehäromigän itneḡ, Jesu Kristo täḡo Manbiḡam Täga, näkä täwetpäḡ täwoḡäreḡ täyat unitä yäyak ude. Manbiḡam Täga u bian käbop it yäpmäḡ äbukopäḡ apiḡo unitäḡo bureni profettä man kudän täwani terak Anututä kwawakinik pewän ahäḡkuk. Ude täḡpäḡ Anutu tärek-täreki nämo it täyak unitä ämawebe äbori äbori komeni komenitä manbiḡam u nadäkinik täḡpäḡ buramimenta peḡ niwerirän yäḡahäk täkamäḡ. ²⁷ * Täḡpäḡ Anutu kubä unitägän ini nadäwä tärek mäheḡi. Unita kudän Jesu Kristotä täḡkuko uterak epmäḡet kudän ba iniḡ oretoret pähaptä Anututa tärek-täreki nämo ärok täyon. U Bureni!

---

* **16:25-26:** Efe 1:9, 3:5,9; Kol 1:26; Rom 1:5

* **16:27:** 1Ti 1:17; Jud 25

1 Korin

Korin äbot täņpani täņo nadäk ätu yäpä siwoņtakta Poltä manbiņam ņo kudän täņjuk

¹ Näk Pol, Anutu täņo nadäk tawaņ terak Kristo Jesu täņo aposoro itat. Täņpakaņ notniņpak Sostenes-kät nektä man ņo kudän täņpāņ Anutu täņo äbot täņpani ämawebe Korin yotpärare-ken itkaņ inta peda äretak. ² *Inä Jesu Kristotä Anutu inamiken yäpän-siwoņ tawäpāņ tepmaņpani. Jesu Kristo uwä in ba nintäņo Ekäni, ba ämawebe komeni komeni Ekäninin Jesu Kristo ininoret täkaņ unitäņo Ekäni kubä ugän. Nin kudup Anututä kudupi ämawebeniye ude itta yäņpäbä niņmaņpani. ³ *Eruk Anutu Nanin-kät Ekäni Jesu Kristoken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Poltä Anutu bänep täga man iwetkuk

⁴ Kristo Jesu terak Anututä bänep iron taņi täņ tamiņkuko unita inta yäņpāņ kadäni kadäni Anutu bänep täga man iwet täyat. ⁵ Bänep täga man iwet täyat uwä ņodeta; Kristo terak iron taņi täņ tamani. Kristo uterak Anututä imaka säkgämän säkgämän inken pewän tokņeņ parirän u gänaņ it täkaņ. U täņkentäņ tamiņirän mani bureni nadäwä tärewäpāņ mejintä u yäņahäk täkaņ. ⁶ Bureni! Kristo täņo man in täwetkumäņo u bänepjin-ken jäwäri äpmoņkuk. ⁷ *Unita apiņo Ekäninin Jesu Kristotä äneņi äbäkta dapun karoņ täņ itkaņ-ken Munapik-ken nanik iron kubäta nämo wäyäkņek täkaņ. ⁸ *Täņpakaņ Kristo unitä täņ-kehäromtaņ tamiņirän nämo kwitaņpāņ it yäpmäņ äroņirä Ekäni Jesu Kristo täņo kadäni pähap api ahäņ tamek. Ude täņ-kehäromtaņ tamiņirän kadäni pähap uken momijin nämotä api itneņ. ⁹ *Täņpakaņ Anutu u man kubä-yäņ kubä-yäņ nämo täk täyak. Nämo, u nanaki Ekäninin Jesu Kristo ukät bänep kubägän itta yäņpäbä niņmaņkuko uwä imaka täņ tamikta yäņkuko u pära nämo, bureniğän api täņ tamek.

Äbot täņpani bämopi-ken duņ-wewek ahäņkuk

¹⁰ *Eruk notnaye, Ekäninin Jesu Kristo wäpi terak man kehäromi ņode täwetat; In yäņawät-awät nämo täneņ. Nämo, duņ-wewek man peņpāņ nadäk-gärip kubägän peņpāņ äbot kubägän ude kaņ irut. ¹¹ Notnaye, äma ätu notjiņpak Kloe unitä äbotken naniktä äbä ņode näwetkuņ; In bämopjin-ken yäņawät-awät terak man mebäri mebäri ņode yäk täkaņ; ¹² *In ätutä Ninä Pol iwat täkamäņ yäņ yäk täkaņ. Yäņirä ätutä Nin Apolos iwat täkamäņ yäņ yäk täkaņ. Täņ, ätutäwä ņode yäk täkaņ; Ude nämo, nin uwä Kristo iwat täkamäņ yäņ yäk täkaņ. ¹³ Wa! Ude täk täkaņ uwä Kristo kwäk duk täkaņ bumik! Jide? Pol näkä inta yäņpāņ päya kwakäp terak äroņkut? Ba näk näwaräntäkta ume yäpuņ?

¹⁴ *Nämoinik, näk in mäyap nämo ärut tamiņkuro unita Anututa bänep täga nadäņ imitat. Näk Krispus kenta Gaius ugänpāņ ume ärut yämiņkut. ¹⁵ Unita kubätä Näk Pol iwaräntäkta ume yäput yäņ yänaņi nämo. ¹⁶ *E, Stefanas

* **1:2:** 1Ko 6:11; Apos 9:14   * **1:3:** Rom 1:7   * **1:7:** Luk 17:30; 2Te 1:7; Tai 2:13   * **1:8:** Plp 1:6; 1Te 3:13, 5:23   * **1:9:** 1Jo 1:3; 1Ko 10:13; 1Te 5:24   * **1:10:** Plp 2:2   * **1:12:** 1Ko 3:4; Apos 18:24-28; Jon 1:42   * **1:14:** Apos 18:8; Rom 16:23   * **1:16:** 1Ko 16:15

äboriye imaka ume ärut yämiŋkut. Täŋkaŋ äma ätu ume ärut yämiŋkut ba nämo ärut yämiŋkuro u nämo nadätat. ¹⁷*Bureni täwetat, Kristotä ume ärutärut piä täkta nämo nepmanpän äbut. U iniken Manbiŋam Täga yänahäkta nanin kireŋkuk. Täŋpäkaŋ mani biŋam yänahäk täyat uwä kome täŋo nadäk-nadäk terak nämo yänahäk täyat. Nämo, ude täŋira Kristotä päya kwakäp terak kumbuko unitäŋo kehäromi imaka jopi kubä täŋpekta.

Anutu täŋo kehäromi u Kristo

¹⁸*Täŋpäkaŋ ämawebe paot-paotta biŋam täŋpanitä päya kwakäp täŋo man-biŋamta nadäŋirä guŋ täŋo man ude täk täyak. Täŋ, ämawebe waki keriken nanik nimagurani ninä manbiŋam u nadäŋitna Anutu täŋo kehäromi, ämawebe yäpätägakta, ude täk täyak. ¹⁹Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

Näk äma nadäk-nadäk ikek yän yäwerani unitäŋo nadäk-nadäki api pewa paotnej. Nadäk-nadäki pewa paorirä guŋ ude api itnej yäk. Ais 29:14

²⁰*Eruk u kawut! Äma nadäk-nadäki ärowani niked unita jide yänayän? Ba äma man kudän äpmonpani daniŋpäŋ nadäk täŋpanita jide? Ba äma kome ŋonitäŋo man yäkta meni pidämi unita jide yänayän? Ude nämo! Anututä kome ŋonitäŋo nadäk-nadäk ärowani täŋpewän guŋ täŋo nadäk-nadäk ude äworeŋkuk.

²¹*Uwä ŋode; Anututä iniken nadäk iwatpäŋ kädet itpiŋpewän ämawebetä iniken nadäk-nadäk terak Anutu täŋo mebäri täga nämo nadäwä tumneŋ. Unita Anututä kädet kubä pewän ahänkuko u ŋode; Ämawebe, guŋ täŋo man nintä yänahäwani u nadäŋpäŋ Jesuta nadäkinik täk täkaŋ uwä Anututä ämawebe u inita biŋam yämagut täyak. ²²*Bureni, Juda ämatä kudän kudupi kakta wari yäk täkaŋ, ba Griik ämatä kome täŋo nadäk-nadäk ärowani unita nadäkinik täk täkaŋ. ²³*Upänkaŋ ninä man ŋode yänahäk täkamäŋ; Kristo u päya kwakäp terak kumbuk! Täŋpäkaŋ Juda ämatä man u nadäŋirä nadänaŋi nämo ude täk täyak. Ba Griik ämatä man u nadäŋirä guŋ täŋo man ude täk täyak. ²⁴*Upänkaŋ ämawebe Anututä inita biŋam iwoyäwani, Juda äbotken nanik ba Griik äbotken nanik imaka, Kristo täŋo biŋam u nadäŋitna Anutu täŋo kehäromi ba nadäk-nadäk kädet bureni ude täk täyak. ²⁵*Bureni-inik, Anutu täŋo man ämatä u nadäŋirä guŋ täŋo man täk täyak uwä kome täŋo nadäk-nadäk irepmit morek täyak. Täŋkaŋ Anutu täŋo täktäki, ämatä u kaŋpäŋ nadäŋirä kwini ba jopi ude täk täyak uwä äma täŋo kehäromi irepmit morek täyak.

²⁶*Eruk notnaye, in jidewanitä irirä Anututä yänpübä tepmanpän inita biŋam täŋkuŋ? Komen äma inŋamiken inken nanik mäyaptä äma nadäwani ude nämo itkuŋ. Ba inken nanik mäyaptä äma ekäni ude nämo itkuŋ. Ba inken nanik mäyaptä udegän, äma wäpi biŋam ikek täŋo ironiniye nämo itkuŋ. ²⁷Wäpjin biŋam ikek nämo upänkaŋ komen ämatä mäyäk tawut yänpän Anututä ämawebe nadäk-nadäki guŋ täŋo bumik upän inita iwoyänkuk. Ba komen äma inita nadäŋirä kehäromi niked täŋpani unitä mäyäk nadäkta, ämawebe kwini yän yäwerani upän inita yäpuk. ²⁸Uwä ämawebe wäpi biŋam

* **1:17:** Mat 28:19; Jon 4:2 * **1:18:** 2Ko 4:3; Rom 1:16 * **1:20:** Ais 19:12; Ais 33:18; Ais 44:25;

Jop 12:17 * **1:21:** Mat 11:25 * **1:22:** Mat 12:38; Apos 17:28,32 * **1:23:** Rom 9:32; 1Ko 2:14

* **1:24:** Kol 2:3 * **1:25:** 2Ko 13:4 * **1:26:** Mat 11:25; Jon 7:48; Jem 2:1-5

ikek nāmo, upāṅ yāmagutkuk, ba āmawebe āma nadākinik nāmo tāṅpanitā unita nadāwā āpani-inik, jiraṅ ude tāk tākaṅ upāṅ yāpuk. Ude tāṅkaṅ imaka kome amatā nadāwā ārowani tāk tākaṅ u awāhutkuk. ^{29*}Ude tāṅkuko uwā āma kubātā Anutu iṅamiken iniken wāpi yāpmāṅ akukta kāderi tāṅpipiṅkuk. ^{30*}Unita ket ṅode nadāwut! Anututā ini Jesu Kristo dubini-ken tepmaṅkuk. Tāṅpākaṅ Anututā yāṅpewān Kristo uwā nintāṅo kome yāpmāṅirān Anututā nibāṅpāṅ Jesu Kristo unitāṅo nadāk-nadāki tāgagāmān ba tāktāki siwoṅi kak tāyak. Tāṅpākaṅ, Kristotā momi tāṅo kehāromi yāpmāṅ āpuko unita apiṅo momitā nāmo nimagurirān kudupi it tākamāṅ.

^{31*}Eruk, ude unita Anutu tāṅo man ṅode kudān tāwani unitā kaṅ kehārom tawān;

Āma kubātā imaka kubātā biṅam pāhap yāwa yāṅpāṅā Anutu-tagān biṅam kaṅ yāwān.
Jer 9:24

2

Kristo kumbuko unitāṅo manbiṅam

^{1*}Eruk notnaye, Anutu tāṅo man bureni, bian kābop itkuko u yāṅahāṅpāṅ tāwetta inken āreṅkuro kadāni uken nākṅaken wāpna biṅam nāmo yāpmāṅ akuṅkut. Man gāripi nikek terak, bānepjin joṅ ārika ba āma nadāwani tāṅo man terak nāmo tāwetkut. ^{2*}Nāmo, nāk ṅode nadāṅpāṅ āreṅkut; Kuṅkaṅ imaka kubā tāṅo biṅam nāmo api yāwet. Jesu Kristo-tagān, ba u pāya kwakāp terak kumbuko unitagān api yāṅahāṅpāṅ tāweret yāṅ nadāk kehāromi ude peṅkut. ^{3*}Unita āreṅpāṅ kehāromina nikek nāmo, umuntaṅkaṅ dādātna kwaiṅirā in bāmopjin-ken itkut. ^{4*}Tāṅpākaṅ manbiṅam yāṅahāṅpāṅ tāwetkuro uwā āma nadāk-nadāki ārowani tāṅo man terak, ba bānep ārik-ārik man nāmo tāwetkut. Nāmo, man tāwetkuro uterak Munapik tāṅo kehāromini kwawak ahāṅirān kaṅpāṅ nākṅo man unita nadāwā bureni tāṅkuk. ⁵Ude tāṅkuro uwā nadākinikjintā āma tāṅo nadāk-nadāk terak nāmo yeṅgāmā penenṅa tāṅkut. Nāmo, nadākinikjin Anutu tāṅo kehāromi terak yeṅ tāpānenenṅa ude tāṅkut.

Anutu tāṅo nadāk-nadāk tāga

^{6*}Tāṅ, āmawebe nadākiniki āma bureni āworewanitā manbiṅam yāṅahāk tāyat unita manbiṅam nadāk-nadāk bureni Anutu-ken nanik pewān ahāwani yāṅ nadāk tākaṅ. Tāṅpākaṅ nadāk-nadāk u kome tāṅo nadāk-nadāk nāmo, ba nadāk-nadāk kome ṅonitāṅo āma ekāni ekāni, pewā paotta yāwani unitā nadāṅpāṅ yāpmāṅ kuṅat tākaṅ u nāmo. ^{7*}Nāmoinik, nadāk-nadāk nākā yāṅahāk tāyat uwā Anutu tāṅo nadāk-nadāk kābop it yāpmāṅ ābuko u. Tāṅpākaṅ nin nadāk-nadāk uterak kunumta biṅam tāneta bian-inik, kunum kenta kome nāmo ahāṅirān iwoyāṅkuk. ^{8*}Tāṅ, nadāk-nadāk u kome ṅonitāṅo āma ekāni ekānitā nāmoinik nadāwā tumbuṅ. U nadāwā tumbuṅ yāwānāku kunum tāṅo Ekāni pāya kwakāp terak nāmo utpewā kumbān. ⁹Tāṅpākaṅ manbiṅam nintā yāṅahāk tākamāṅ unita man kubā Anutu tāṅo man ṅode kudān tāwani;

* **1:29:** Rom 3:27; Efe 2:9   * **1:30:** Jer 23:5-6; Jon 17:19; 2Ko 5:21   * **1:31:** Jer 9:24; 2Ko 10:17
* **2:1:** 1Ko 1:17   * **2:2:** Gal 6:14   * **2:3:** Apos 18:9; 2Ko 10:1   * **2:4:** 1Te 1:5   * **2:6:** Efe
4:13; Plp 3:15   * **2:7:** Rom 16:25   * **2:8:** Luk 23:34; Jem 2:1

Anututä ämawebe gäripi nadäj imik täkaŋ unita imaka säkgämän-inik, inipärik kubä täntuŋum taŋpäŋ peŋ yämiŋkuk.

U äma dapuritä nämo käwani, ba jukunitä nämo nadäwani, ba unita juku piŋpäŋ nadäwä tärenaŋi nämo. *Ais 64:4*

10* Imaka säkgämän uwä bian käbop itkukupäŋ Anututä Munapiki terak niwoŋäreŋkuk. Nadäkaŋ, Anutu täŋo Munapikitä imaka kuduŋtagän nadäwän tärek täyak. Täŋkaŋ Anutu täŋo nadäk-nadäk äpmonŋani imaka, nadäwän tärek täyak. 11* Uwä ŋode; Äma kubätä noripaki täŋo nadäk-nadäki täga nämo nadäwän tärenej. Nämo, äma u iniken mäjoni-tägän nadäk-nadäki täga nadäwek. Täŋpakaŋ Anutu udegän, äma kubätä Anutu täŋo nadäk-nadäki täga nämo nadäwän tärenej. Nämo, iniken Munapiki-tägän täga nadäwek. 12* Eruk, ninä kome ŋonitäŋo mäjo nämo yäpumäj. Nämo, Munapik Anutuken nanik yäpumäŋo u mebäri ŋodeta yäpumäj; Iron mebäri mebäri Anututä nimiŋkuko u nadäna tumäktä. 13* Unita imaka unitäŋo manbiŋam yäŋahäk täkamäj uwä äma täŋo man terak nämo täwetpäŋ täwoŋärek täkamäj. Nämo, man Munapiktä niwetpäŋ niwoŋärewani uterak täwetpäŋ täwoŋärek täk täkamäj. Bureni, Munapik täŋo nadäk-nadäkä man äma Kudupi Munapik ikektä täga nadänaŋi uterak täwetpäŋ täwoŋärek täk täkamäj.

14* Täŋ, ämawebe Kudupi Munapik ikek nämo uwä imaka Munapik-ken nanikpäŋ täga nämo yäpnej. Nämo, äma udewaniä imaka Munapik-ken nanik unita nadäwä jopi ude täk täkaŋ unita. Ba imaka udewani täŋo mebäri täga nämo nadäwä tärenej. Imata, äma Munapik ikek-tägän imaka Munapik-ken nanik täga kaŋpäŋ nadäwä tärenej. 15* Täŋkaŋ äma Munapik ikektä imaka kuduŋtagän kaŋpäŋ nadäwä tärewäpäj yäpmäj danik täkaŋ upäŋkaŋ äma Munapik ikek nämo uwä äma unitäŋo mebäri täga nämo kaŋpäŋ nadäwä tärewäpäj yäpmäj danineŋ. Man unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

16* *Komen äma netätä Ekäni täŋo nadäk-nadäki nadäwän tärewäpäj nadäk-nadäk ätu imiŋkuk?* *Ais 40:13*

Täga nämo! Täŋ, ninä Kristo täŋo nadäk-nadäk injtkamäj.

3

Äbot täŋpanita watä irit täŋo man

1* Eruk notnaye, äma Kudupi Munapik ikektä man täga yäwetnaŋi, man udewani bian in täga nämo täwetnaŋi. Nämo, äma kome täŋo nadäk pen inŋiranita täga yäwetnaŋi udegän täwetpäŋ täwoŋäreŋkut. Kadäni uken in Kristo täŋo nadäk kädet terak nämo tägaŋkaŋ nanak paki ude pen itkuŋ. 2* Unita man täwetpäŋ täwoŋärek täŋkuro u ketem kehäromi ude nämo, ketem näbäni, nonoŋ udewanipäŋ tepmäj towik täŋkut. Imata, ketem bureni nakta kehäromi nitek nämo itkuŋ. Upäŋkaŋ apiŋo inidegän itkaŋ! 3* In nadäk kädet

* **2:10:** Mat 13:11   * **2:11:** Snd 20:27   * **2:12:** Jon 16:13-14   * **2:13:** 1Ko 2:4   * **2:14:** Jon 8:47, 14:17; 1Ko 1:23   * **2:15:** 1Jo 2:20   * **2:16:** Rom 11:34   * **3:1:** Jon 16:12   * **3:2:** Hib 5:12-13; 1Pi 2:2   * **3:3:** 1Ko 1:10-11; 1Ko 11:18

biani u pen iwarëntäj yäpmañ äbäkañ. Notta kokwawak nadäk-nadäk ba yäj-ämikämik kädet u inken pen pätak. Unita in bänep nadäk-nadäk waki kädetken pen itkañ yäj bureni täwetat. Komen äma täño kudängän täk täkañ. ^{4*} In ätutäwä ñode yäk täkañ; Nin Poltä äbotken nanik. Täñirä ätutäwä Nin Apolostä äbotken nanik yäj yäk täkañ. Kädet u iwat täkañ uwä komen äma täño kädetgän iwat täkañ.

⁵ Wa! Apolos u äma jidewani? Ba näk Pol imaka, äma jidewani unita nin unitä äbotken nanik yäj yäk täkañ? Nek watä piä äma jopigän, Ekänitä piä man ini-ini nimiñkuk. Nektä piä täk takamak unitä täñpewän in Kristota nadäkinik täñkuñ. ⁶ U man wärani ñode bumik; Näkä yänat täñpakañ Apolostä ume piñ yäbat täyak. Upäñkañ Anututä ini ketem bureni pewän ahäk täkañ. ⁷ Unita äma yänat täñpani u wäpi biñam ikek nämo. Ba äma ume piñ yäbarani u imaka, wäpi biñam ikek nämo. Nämoïnik, Anutu, ketem bureni täñ pewän ahäk täkañ u kubä-tägän wäpi biñam ikek. ⁸ Täñkañ äma yänat täñpani u ba äma ume piñ yäbarani uwä mebäri kubätägän piä täk takamän. Unita piä iniken iniken uterak gwäki kowata api yäpden. ^{9*} Unita ñode täwetat; Nekä Anutu täño piäken piä kubägän täk takamak. Täñpakañ inä Anutu täño piä ude.

Ba in enji kubä Anututä täñ itak ude. ^{10*} Täñpakañ näkä Anututä nadäk namiñkuko uterak enji täkta mebäri nadäwani äma ude itkañ enji unitäño bek äneñkut. Eruk bek uterak äma ätutä enji päraiki täñ itkañ. Täñpakañ äma kubäkubä enji u täkta nadäñ dämiikinik täñkañ täneñ. ^{11*} Täñpakañ bek äneñkuro uwä Jesu. Uwä enji unitäño mebärita itak. Äma kubätä enji unitäño mebärita kudupi kubä täga nämo pewek. ¹² Upäñkañ äma ätutä bek uterak enji tänayäj täkañ uwä gol siliwa ba mobä säkgämän säkgämänpäñ api täneñ. Täñirä ätutäwä ket nämo nadäwä tumbäkañ imaka piämi ñodewanipäñ api täneñ; Päya kujat näbäni, gwängwäj kujat ba tepärapäñ api täneñ. ^{13*} Ude tänayäj täñopäñ piä tänayäj täño unitäño bureni Kristo täño Kadäni Pähapken kwawak api ahäj morewek. Kadäni pähap u kädäp ikek ahäñkañ kädäp unitä äma kubäkubä täño piäni uken api täñ-yabäwek. ¹⁴ Kädäptä täñ-yabäñirän äma kubä enji, bek uterak täñpayäj täyak uwä nämo ijiwänä äma uwä kowata täga api yäpek. ¹⁵ Täñpakañ äma kubä bek uterak täñpayäj täkopäj kädäptä kudup ijin paoränä mäyäk pähap api nadäwek. Ini uwä nämo api paoreko upäñkañ äma kädäp gänañ nanik wädäj tarupmitnero ude.

Äma nämo yäniñ oretneñ

^{16*} Eruk, äbot täñpani inta ñode täwerayäj täyat u nämo nadäkañ? In uwä Anutu täño kudupi yot, Kudupi Munapikitä u it täyak. ¹⁷ Unita äma kubätä Anutu täño enji u täñpän wanayäj täño uwä Anututä kowata udegän äma u api täñpän waneñ. Imata, enji uwä Anututä inita iwoyäwani. Täñpakañ enji uwä in ubayäj.

¹⁸ Nadäkañ? In bämopjin-ken nanik kubätä kome ño terak nadäk-nadäk ikek itat yäj nadäweko uwä iniken bänepi täñjikñarek. Eruk äma uwä nadäk udewani mäde ut imiñpäñ nadäk-nadäk komen ämatä U guñ täño bumik yäj yäk täkañ u yäpayäj täko uwä nadäk-nadäk bureni nitek api irek. ^{19*} U imata,

* **3:4:** 1Ko 1:12   * **3:9:** Mat 13:3-9; Efe 2:20-22   * **3:10:** 1Ko 15:10; 2Pi 3:15   * **3:11:** Ais 28:16; 1Pi 2:4-6   * **3:13:** 1Ko 4:5; 2Te 1:7-10   * **3:16:** 1Ko 6:19; 2Ko 6:16   * **3:19:** Jop 5:13

kome ɲonitɔŋo nadɔk-nadɔk tɔga uwɔ Anutu inɔamikenɔ guɲ tɔŋo nadɔk-nadɔk tɔyak. Man unita Anutu tɔŋo man kudɔn kubɔtɔ ɲode yɔyak;

Anututɔ tɔŋpewɔn ɔma tɔŋo nadɔk-nadɔktɔ ɔyɔɲutpɔŋ ɔma ini tɔŋpɔwak tɔkaŋ. Jop 5:13

20* Tɔŋpɔkaŋ Anutu tɔŋo man kudɔn kubɔtɔ ɲode yɔkgɔn tɔyak;

Komen ɔmawebe tɔŋo nadɔk-nadɔki u Ekɔni dapuri-ken jopi ude tɔkaŋ. Sam 94:11

21 Unita ɔma tɔŋo tɔktɔkita nadɔwɔ ɔrowani tɔŋpɔpɔŋ wɔpi biɲam yɔpmɔŋ ɔrokɔrok kɔdet u kaŋ pewut. U imata, imaka imaka pɔke u in tɔŋkentɔŋ tamikta biɲamgɔn. 22 Pol, Apolos, Pita, ba kome ɲo, ba irit ba kumɔŋ-kumɔŋ, imaka apɔŋo itkaŋ ba kɔmi api itneɲ u kudup in tɔŋkentɔŋ tamikta biɲam. 23 Tɔŋpɔkaŋ inɔ Kristota biɲam tɔŋirɔ Kristo uwɔ Anututa biɲam tɔyak.

4

Kristo tɔŋo aposoroniyeta man

1* In ninta ɲode nadɔneɲ; Kristo tɔŋo piɔ watɔ ɔmaniye, Anutu tɔŋo man kɔbop itkuko u yɔŋahɔkta piɔ man yɔŋ yɔmani yɔŋ nadɔneɲ. 2* Eruk, ɔma udewani piɔ keri-ken pewani u ɲode tɔkta yɔwani; Piɔ tɔgagɔn tɔŋirɔ piɔ mɔhemitɔ man buramik ɔma bureni yɔŋ nadɔŋ yɔmekta yɔwani. 3 Unita in ba kome ɲo terak man yɔpmɔŋ daniwani ɔmatɔ manken nepmanɲpɔŋ piɔ tɔyɔt u yɔpmɔŋ danikta nadɔwɔtɔk kubɔ nɔmo tɔk tɔyɔt. Nɔmo, nɔkɲa imaka, piɔ tɔk tɔyɔt u nɔmo yɔpmɔŋ danik tɔyɔt. 4* Tɔŋpɔkaŋ nɔkɲawɔ piɔ tɔktɔk kɔdawɔ waki kubɔ nɔmo tɔk tɔyɔt yɔŋ nadɔtat. Upɔŋkaŋ Anututɔ nɔkken momi kubɔ nɔmo kak tɔyak yɔŋ nɔmo yɔyɔt. Nɔmo, piɔ tɔk tɔyɔt u Ekɔni kubɔ-tɔgɔn yɔpmɔŋ danik tɔyak. 5* Unita Ekɔni tɔŋo kadɔni nɔmo ahɔŋirɔn ɔma kubɔ tɔŋo piɔ nɔmo yɔpmɔŋ danineɲ. Ekɔnitɔ ini ɔbɔŋkaŋ imaka biɲmɔŋ uraniken kɔbop itkaŋ u kudup kwawak api pewɔn ahɔneɲ. Tɔŋkaŋ ɔma tɔŋo bɔneɲ nadɔk-nadɔki kɔbop itak u imaka, kwawak api pewɔn ahɔneɲ. Kadɔni ugɔn Ekɔnitɔ ɔma kubɔkubɔtɔ piɔni kome terak itkaŋ tɔŋpani uterakgɔn api yɔniɲ orerek.

Kristo tɔŋo piɔ ɔmaniyeta man

6* Notnaye, Apolos-kɔt ninekta man yɔyɔt ɲowɔ intɔ nek-tɔŋo kɔdet kuroŋ u kaŋpɔŋ nadɔŋkaŋ man ɲode yɔwani tɔŋo mebari nadɔwɔ tumɔkta; Anutu tɔŋo man kudɔn tɔwani ugɔn iwatneɲ. Injinken nadɔk nɔmo yɔpurɔrɔtpɔŋ iwatneɲ. Man u nadɔkinik tɔŋkaŋ ɔma kubɔ tɔŋo wɔpi biɲam yɔpmɔŋ akuɲkaŋ kubɔ tɔŋo nɔmo yɔpmɔŋ ɔpneɲ. 7* Unita imata injinta ɔma ɔtu yɔreɲpitpɔŋ ɔrowani itkamɔŋ yɔŋ nadɔk tɔkaŋ? Ba imataken upɔŋ Anutu-ken nanik nɔmowɔ yɔpmɔk tɔkaŋ? Imaka imaka pɔke u kudup Anutu-ken nanik yɔpmɔk tɔkaŋ unita imata ninin pena ahɔk tɔkaŋ yɔŋkaŋ wɔpɲin biɲam yɔpmɔŋ ɔrok tɔkaŋ?

8* In ɲode kɔweɲ nadɔk tɔkaŋ; Imaka imaka pɔke ɲo kudup yɔpmɔŋ moreɲpɔŋ tɔgagɔn itkamɔŋ yɔŋ nadɔk tɔkaŋ. Jide? Inɔku nin nireɲpitpɔŋ

* 3:20: Sam 94:11 * 4:1: Tai 1:7 * 4:2: Luk 12:42 * 4:4: Sam 143:2 * 4:5: 1Ko 3:8
* 4:6: Rom 12:3 * 4:7: Rom 12:6 * 4:8: Rev 3:17,21

intäjukun äma tãjo wãp biñam yãpmãñkamãñ yãñ nadãk tãkañ? Ude nãmo! Bureni ude itkañ yãwãnãku nin imaka, inkãt intäjukun äma ude bok itkañ Wisikinik yãñ yãkkãne. ⁹ * Upãñkañ nãmo! Intã ninta nadãwã äpani tãk tãkañ unita ñode bumik kañpãñ nadãtat; Anututã aposoro nin, äma äpani-inik ude, mãden-inik nipmañkuk. Ämawebe ba añero ba imaka pãke u iñamiken nidãpmãñ-pewã kumãkta biñam ude bumik nipmañkuk. ¹⁰ * Bureni-inik! Kristota yãñpãñ ninta nadãñirã äma nadãk-nadãki nãmo, guñ ude itkañ yãñ nadãñkañ inñintawã nin Kristo tãjo kãdetta nadãna tumãk-inik tãñpani yãñ nadãk tãkañ. Ninã kehãrominin nãmo. Tãñ, inã Nin kehãrominin nìkek yãñ nadãk tãkañ. Ba ämatã intãjo wãpjin biñam yãpmãñ akuñkañ ninta mãde ut nimik tãkañ. ¹¹ * Nadãkañ? Bian umu itkumãñotã it yãpmãñ äbãkamãñ ño ketem umeta niñirã, ba tek dãkñeñ jukut-jukut tãñpani wãdãna ärowãkañ kuñat tãñkumãñotã pen kuñatkamãñ. Ba ämatã nidãpmãñpãñ niwat kireñirã patpat kometa wãyãkñek tãkamãñ. ¹² * Tãñkañ ketem yabãñ ahãñpãñ nakta ketnintã komi piã tãñpãñ yabãñ ahãk tãkamãñ. Tãñitna yãñãrok man niwerirã upãñkañ Anututã tãñkentãñ yãmãñ yãñpãñ yãñapik tãkamãñ. U komi piã nimik tãkañ unita tãga yãñ nadãñpãñ buramik tãkamãñ. ¹³ * Ninta man wakiwaki yãk tãkañ upãñkañ kowata man kwini yãwet tãkamãñ. Bureni-inik! Ninã ämatã jirañ ureñ tãñpã kũk tãkañ udewani. Ämawebe iñamiken jopi jãwãri, garok ikek ude itkamãñ. Ude itkumãñotã pen it yãpmãñ äbãkamãñ.

¹⁴ Man ño in mãyãk tamikta yãñpãñ nãmo yãyat. Nãmoinik, nanaknaye bureni yãñ yãñpãñ umun man kudãñ tãñ tamitat. ¹⁵ * Kristo tãjo kãdet tãwetpãñ tãwoñãreкта äma bumta, 10,000 ude it tamikañ upãñkañ nanjiye mãyap nãmo. Nãk pengãñ Manbiñam Tãga tãwerira nadãkinik tãñkuño unita Jesu Kristo tãjo Manbiñam Tãga uterak nanjin kubãgãñ ude itkut. ¹⁶ * Unita man kehãromi ñode tãwetat; In nãkño kãdet kuroñ iwatneñ. ¹⁷ * Mebãri unitagãñ yãñpãñ Timoti, Ekãni wãpi terak nanakna bureni-inik ba tãñkentãkna tãgagãmãñ, gãripi nadãñ imik tãyat u inñ kireñjira äretak. U Jesu Kristo tãjo kãdet nãkã iwatpãñ äbot tãñpani ämawebe komeñi komeñi yãwetpãñ yãwoñãrek tãk tãyat unita guñ tãneñ yãñpãñ yãñkodak tãñpãñ kañ tãwerãñ yãñpãñ inñ kiretat.

¹⁸ Tãñpãkañ in ätutã ñode nadãkañ; Tãga nãmo pãbã api nibãwek yãñ nadãñkañ gup yãpmãñ ärokãrok kudãñ tãñ itkañ. ¹⁹ * Upãñkañ Ekãnitã nadãñ namãñã nãk inken bãrãñeñ-inik api ärewet. Äreñpãñã äma gup yãpmãñ ärokãrok kudãñ tãñ itkañ unitãño mebãri api kañpãñ nadãwet. Äma uwã bureni pewã ahãk tãkañ ba mangãñ jop yãk tãkañ u api kañpãñ nadãwet. ²⁰ * Unita nadãkañ? Anututã intäjukun irirãñ gãmori-ken itkañ kuñat-kuñat kãdet u man terakgãñ nãmo, u kehãromini terak ahãk tãyak. ²¹ Eruk, kãdet jidewani u tãñjira kãnayãñ nadãkañ? Komi terak yãpãñ-siwoñ tawãpãñ kañ nipmañpãñ yãñ nadãkañ? Ba ninin kãdetnin yãpna siwoñ tawãpãñ iritna gãripi nadãñpãñ bãnep kwini terak kañ äbãñ yãñ nadãkañ?

5

Kubokãret kãdet iwarani iwat kirewut!

* **4:9:** Rom 8:36; Hib 10:33 * **4:10:** 1Ko 3:18 * **4:11:** 2Ko 11:23-27 * **4:12:** Apos 18:3; 1Ko 9:14-15; 2Te 3:8; Sam 109:28; Mat 5:44 * **4:13:** Kra 3:45 * **4:15:** Gal 4:19 * **4:16:** Plp 3:17; 1Te 1:6 * **4:17:** Apos 19:22; Plp 3:19-21 * **4:19:** Apos 18:21 * **4:20:** 1Ko 2:4

1 * Eruk, amatä intäŋo manbiŋam ŋode yäŋirä nadäk täyat; Kubokäret kädet wakiinik kubä, guŋ amatä nämo täk täkaŋ u in bämoŋjin-ken ahätak. Uwä ŋode; Inkät nanik äma kubätä iniken miŋi-kät pat täkamän. 2 Wära! In bämoŋjinken kädet udewani itak upäŋkaŋ imata nin täga itkamäj, Anutu täŋo man nadäwani bureni yäj yäk täkaŋ? Ude nämo, gup yäpmäj ärokärok kädetjin penŋpäŋ injinta nadäwä wakiinik täŋpöpäŋ konäm butewaki tänaŋi täkaŋ. Ude täŋkaŋ äma waki ude täŋpani u bämoŋjin-ken nanik yäŋiwat-pewä inigän itnaŋi täyak. 3 * Inä näka ban itak yäj nämo nadäneŋ. Nämo, gupna ban itak upäŋkaŋ bänep nadäk-nadäkna inkät itak uwä näk inkät bureni it täyat bumik. Täŋkaŋ inkät ude itkaŋ äma kudän wakiinik täŋpani uku yäpmäj danitat. 4-5 * * Unita man kehäromi ŋode yäyat; In käbeyä täŋpäj Ekäni Jesutä käbeyä inkät bok itnayäj täkaŋ unitäŋo kehäromi terak äma waki täŋpani u Satan keriken pewut. Ude täŋirä gupi täŋpän wawayäj täko upäŋkaŋ bänepi sukurenjirän Ekäni täŋo kadäni pähapken mäjoni Ekänitä inita biŋam äneŋi kaŋ täŋpän. Täŋpakaŋ bänep nadäk-nadäkna inkät bok itpäŋ käbeyä kaŋ ahäwän.

6 * Unita nadäkaŋ? Nin täga itkamäj yäŋpäj gupjin yäpmäj ärok täkaŋ uwä täga nämo. ŋode nämo käwep nadäk täkaŋ; Yis täpurigän upäŋkaŋ käräga taŋikät awähutpewä piä taŋi täk täyak. 7 * Eruk äbot täŋpani in uwä käräga ude. Unita in bämoŋjin-ken nanik yis biani u kudup täŋurenj täŋpä kut. Ude täŋkaŋ käräga säkgämän, yiskät nämo awähurani, Pasova kadäni-ken nak täkaŋ ude kaŋ irut. U imata, inä yiskät nämo awähurani äbot ude itta yäwani. Täŋpakaŋ nin ärut-paktaŋ nimanu tom bätaki kubä it nimitak, tom bätaki, Pasova orekirit kadäni-ken däpmäj-pewä kumäk täkaŋ ude. Uwä Kristo, ninta yäŋpäj ärawa ude kumbuko u. 8 * Unita ämawebe Pasova ketem näna yäŋpäj yis biani ureŋ täŋpä kuk täkaŋ, in udegän momijin ba kädet wakiwaki u kudup kaŋ penj morewut. Ude täŋkaŋ bänep siwoŋi terak, käräga yiskät nämo awähurani ude man bureni täŋo kädet iwatpäŋ kuŋat täkot.

9 * Eruk, manbiŋam kubä bian kudän täŋ tamiŋkuro uterakä in ämawebe kubokäret kädet iwarani-kät bok kuŋatta yäjiwätkut. 10 Täŋpakaŋ äma Anututa nämoinik nadäŋkaŋ kubokäret kädet, äma täŋo tuŋum yabäŋgärip täŋpani, kubo äma ba anutu jopi yäniŋ orerani ukät itpäŋ-nadäka ba man yäŋpäj-nadäka nämo yäjiwätat. Nämo, äma udewani tokŋek itkaŋ unita yabäŋ umuntaŋ päŋku deken iren? 11 * Nämo, äma ŋodewanita yäŋkut; Äma näk äbot täŋpani yäŋkaŋ kubokäret kädet, dapun-gärip kädet, anutu jopi yäniŋoret kädet, ba äma täŋo wäpi yäpmäj äpani, ba ume naŋkaŋ täŋguŋguŋ täŋpani ba kubota täŋpani, äma udewanita yäŋpäj kudän täŋ tamiŋkut. Äma udewani mäde ut yämiŋpäŋ ukät itpäŋ-nadäk ba ketem bok naknak nämoinik täneŋ.

12-13 * * Unita nadäkaŋ? Ämawebe Anututa nämoinik nadäwani u yäpmäj danikta nämo itkamäj. Nämo, Anututä ini ämawebe udewani api yäpmäj daniwek. Täŋpakaŋ ninä äbot täŋpani ämawebe yäpmäj daninaŋi. Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

Äma waki täŋpani bämoŋjin-ken nanik yäwat kireŋpewä kut!

Lo 17:7

* 5:1: Wkp 18:7-8; Lo 22:30; Lo 27:20 * 5:3: Kol 2:5 * 5:4-5: Mat 16:19; 2Ko 13:10 * 5:4-5: 1Ti 1:20; 1Pi 4:6 * 5:6: Gal 5:9 * 5:7: Kis 13:7, 12:21; Ais 53:7; 1Pi 1:19 * 5:8: Lo 16:3 * 5:9: Mat 18:17; 2Te 3:14 * 5:11: 2Te 3:6; Tai 3:10; 2Jo 10 * 5:12-13: Mak 4:11 * 5:12-13: Lo 13:5, 17:7; Lo 22:24

6

Notjiye gapman täño manken nämö yepmanen

¹ Notnaye, intäño manbiñam ñode nadäk täyat; Inkät nanik kubätä noripakita bänepi wawäpäñ ämawebe Anututa nämö nadäk täkañ u inñamiken manken yepmak täkañ. Wa! Kädet u mäyäki! Äbot täñpani notjiye bämopi-ken täga yäpä täganañi nämö? ² * Ai! Anutu täño kudupi ämawebe nintä ämawebe ba imaka imaka kome terak ba kunum gänañ it täkañ u intäjukun it yämiñpäñ api yäpmäñ danine yäñ nämö ba nadäkañ? Eruk, imaka tañi ude tänayäñ tämäño unita in injin-tägän bäräpi täpuri täpuri bämopjin-ken ahäk täkañ u täga yäpä täganañi nämö? ³ Ba nin añero kunum gänañ it täkañ u imaka, api yäpmäñ danine. Ude tänayäñ tämäño unita kome terak ñonitäño bäräpi ahäñ nimik täkañ u täga yäpmäñ daninañi! ⁴ Unita man bämopjin-ken ahäñirän imata Anututa nadäkinik nämö täñpani-ken man u yäpmäñ daniwut yäñpäñ kuk täkañ? ⁵ In mäyäk nadäwut yäñpäñ ude täwetat! Inken äma nadäk-nadäk ikektä man äbot täñpani notjiye bämopi-ken ahäwayäñ täko u yäpmäñ danikta kubä nämö itak ba? ⁶ In ude tänañi upäñkañ äbot täñpani kubätä noripaki wädäñ päñku manken teñiran äma Kristota nämö nadäwanitä man u yäpmäñ danik täkañ. Umuri pähap!

⁷ * Inä äbot täñpani notjiye manken yepmak täkañ uwä kwawak ñode niwoñäreke täyak; In kädet wakiken uku mäñkañ uba. Inä ñode täga nämö tänen? Kubätä waki täñ gameko uwä jop kwikinik täga nämö iren? Ba kubätä tuñumka kubo täweko uwä jop täga nämö käwen? ⁸ Upäñkañ ude nämö täk täkañ. Nämö, in injin buap upäñkañ kubota ba waki kowata kowata täk täkañ. ⁹⁻¹⁰ * Upäñkañ jide? Man ñode nämö nadäk täkañ? Ämawebe gwäk pimiñpäñ kädet waki täk täkañ uwä Anutu täño kañiwat yewa gänañ täga nämö api itneñ. Unita bänepjin jop täñyäkñatneñta! Kubokäret kädet iwarani, Anutu jopi yäniñ orerani, webe äpiye nikek yäwarän täwani, ämanitä ämani noriye yäwarän täwani, kubota täñpani, äma täño tuñum yabängäröp täñpani, äma ume nañkañ tängunñuñ täñpani, noriye wäpi yäpmäñ äpäc-äpäc täñpani ba äma piä mähemiyä täñyäkñatpäñ monerñ tuñumi kubo täñ yämani, ämawebe ude wani kubätä Anutu täño kañiwat yewa gänañ nämoinik api ärowek. ¹¹ * Täñpakañ inken nanik ätu kädet ude täk täñpani. Upäñkañ Anututä momijin ärutpak tañpäñ tepmanpäñ inita biñam täñkuñ. Täñkañ Ekäni Jesu Kristo wäpi terak ba Anutunin täño Munapik unitäño kehäromini terak Anututä täñpewän inñamiken ämawebe siwoñi äbot ude itkañ.

Gupjinä Anutu iniñ oretta biñam

¹² * Täñpakañ äma kubätä ñode yäwek; Kristotä nämagutkuko unita näk imaka u ba u tägagän täñpet yäk. Yäwänä kowata ñode iweret; Täga yäyan upäñkañ imaka u ba u täkta nadäk täyan u kuduptagantä kädet siwoñi iwattä nämö täñkentäñ gamek. Täñpakañ äma u ñode yäwek; Imaka u ba u kudup täga täkta naniñ kirewani yäk. Yäwänä ñode iweret; Ude upäñkañ ñode nadäwen; Imaka u ba u jop kañira närepimirän näk unita watä äma ude täga nämö iret. ¹³ * Täñpakañ äma uwä manna u utpäñ ñode yäwek; Ude nämö yäk. Kokna uwä ketem nakta biñam. Täñpakañ ketem uwä koknata biñam. Anututä yarä u

* **6:2:** Dan 7:22; Mat 19:28; Rev 2:26, 3:21, 20:4
5:19-21; Efe 5:5; Rev 22:15

* **6:11:** Tai 3:3-7

* **6:7:** Mat 5:39; 1Te 5:15; 1Pi 3:9
* **6:12:** 1Ko 10:23

* **6:9-10:** Gal 6:9-10
* **6:13:** 1Te 4:3-5

bok api pewän paotdeŋ unita nadawätäk nämo täk täyat yäj yäwek. U bureni upänkaŋ ɲode täwetat; Gupnin uwä kubokäret täkta biŋam nämo. Nämo inik, u Ekänitä inita watä piä täŋ imikta biŋam. Ba Ekänitä ini gupnin kaŋiwatta biŋam yäwani. ¹⁴* U imata, Anututä Jesu komegup ikek awaŋ gänaŋ nanik wädäŋ tädotkuk. Eruk, nin imaka udegän kehäromini terak komegup ikek api wädäŋ tädorek.

¹⁵* Jide? Gupjin uwä Kristo täŋo gupi moräk-moräktä itkaŋ yäj nämo nadäkaŋ? Ude itkaŋ unita jide? Kristo täŋo gupi moräk uwä kubokäret webekät bok kentäŋirän tägawek? Nämo inik! ¹⁶* Ba ɲode nämo nadäk täkaŋ? Äma kubätä kubokäret webekät kentäweko uwä gup kubägän täkamän. Unitawä Anutu täŋo mantä kwawak ɲode yäyak; Yarä uwä gup kubägän api tädeŋ. ¹⁷* Täŋpakaŋ äma Ekäni-kät kentäk täkaŋ uwä mäjoni Ekäni-kät kubägän ude täkamän.

¹⁸Unita kubokäret kädet kaŋumuntaŋ metäŋpeŋ kut. Imata, momi ätu täk täkamäŋ uwä gupnin punin ɲonitä-gän täk täkamäŋ. Täŋ, kubokäret kädet täk täkaŋ uwä iniken gupi ba bänepi bok täŋpä wakiinik täk täkaŋ. ¹⁹* Ba man ɲode pätak u nämo käwep nadäk täkaŋ? Gupjin uwä Kudupi Munapik, Anututä taminkuko bänepin-ken it täyak unitäŋo kudupi yot ude itkaŋ. In injinta biŋam nämo! ²⁰* Nämo inik, inä Anutu, gwäki ärowani peŋpäŋ tämagutkuko unita biŋam itkaŋ. Uita gupjintä Anutu wäpi biŋam yäpmäŋ ärok täkot.

7

Yanäpi täktäk täŋo man

¹Eruk, man kubäkubä kudän täŋpəŋ namiŋkuŋo unitäŋo kowata kudän täŋ tamitat ɲo. Inä ɲode yäŋkuŋ; Äma, webe nämo yäpneŋo uyaku täga. ²Ude täga yäk täkaŋ upänkaŋ kubokäret kädet taŋi-inik pätak unita äma kubäkubä webeni nikek, ba webe kubäkubä äpiye nikek itneŋ. ³Täŋkaŋ äma täŋo gupi uwä webenita biŋam unita nämo iyap täwek. Täŋpakaŋ udegän, webe täŋo gupi uwä äpita biŋam unita nämo iyap täwek. ⁴Unita ɲode nadäkot; Webeni ini-tägän iniken gupita mähe mi nämo täyak, äpitä webeni täŋo gupita mähe mi bok täkta yäwani. Täŋ, udegän äpi ini-tägän iniken gupita mähe mi nämo täyak, webenitä äpi täŋo gupita mähe mi bok täkta yäwani. ⁵Unita nädapi täŋpani in, gupjinta nämo iyap täneŋ. Täŋ, yäŋpəŋ-nadäk täŋpəŋ inigän inigän itpəŋ Anutu-ken yäŋapik piä kaŋ tädayəŋ nadäŋpəŋä inigän inigän täga itdeŋ. Upänkaŋ inigän inigän kadäni käronji täga nämo itdeŋ. U imata, nadäk-nadäkita watä nämo irirän Satantä tänyäkaŋat-pewän waki tädeŋo udetä äneŋi kentädeŋ.

⁶Man yäŋahätat ɲo in täŋkentəŋ tamik-tagän. U бага ude nämo peyat. ⁷* Näkä gäripi nadäk täyat uwä näkä itat udegän kaŋ irut yäj nadäk täyat. Upänkaŋ nadäk inik täŋpani kubäkubäta iron Anutu-ken nanik inigän inigän yämani. Kubätä ude itta kehäromi imani. Täŋ, kubäwä ude täkta kehäromi imani.

⁸Unita gubaŋi gubaŋi ba ämawebe kajatta ɲode yäyat; U gubaŋi näkä itat udegän itnayəŋ täŋo uyaku täga. ⁹* Upänkaŋ nadäk-nadäkna ba gupnata watäni täga nämo iret yäj nadäŋpəŋä webe ba äma kaŋ yäput. U imata, kaŋgärip täŋpəŋ kubokäret kädet iwatneŋta.

* **6:14:** Rom 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14   * **6:15:** Rom 12:5; Efe 5:30   * **6:16:** Mat 19:5   * **6:17:**

Jon 17:21-23; Rom 8:9-11   * **6:19:** 1Ko 3:16   * **6:20:** 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19; Plp 1:20   * **7:7:** Mat

19:12   * **7:9:** 1Ti 5:14

10 * Eruk, nädapi inta бага нөде peyat. Бага нөwä näкнәкен nadäk-nadäk nämo, u Ekäniken nanik. Uwä нөде; Webenitä äpi nämoinik pewek. 11 Täj, peweko uwä gubanğän irek, ba ittänğän äpikät äneңi kentäңpäj itden. Täңpakaң ämatä webeni udegän, nämoinik pewek.

12 Eruk, in ätutawä näкнәкен nadäk, Ekäni täңopäj nämo, нөде täwetat; Nadäkinik täңpani kubä täңo webeni nadäkiniki nämotä äpikät pen itta nämo bitnäweko uwä äpitä nämo yäj-iwarek. 13 Täңpakaң udegän, nadäkinik täңpani webe kubä täңo äpi nadäkiniki nämotä webeni-kät pen itta nämo bitnäweko uwä webenitä nämo yäj-iwarek. 14 U imata, äma nadäkiniki nämo uwä webeni täңo nadäkinikitä Anututa biңam itta kädet käwep api täwit imek. Ba webeni nadäkiniki nämo u äpi täңo nadäkinikitä Anututa biңam itta kädet käwep api täwit imek. Ude bureni nämo täңpawä ironjiniye Anututa biңam nämo itneң. Upäңkaң uwä kudupi itkaң. 15 * Täңpakaң nadäkinik nämo täңpani kubätä webeni ba äpi nadäkinik ikek u peкта nadäweko uwä nämo iniң bitnäneң. Nämo, teңpeң kweko uwä nadäkinik täңpani äma ba webe u nädapi täңo topmäk-topmäk terak pen täga nämo itneң. Upäңkaң нөде nadäwut; Anututä ämawebe ätukät bäneп kubägän terak itta nimagutkuk. 16 * Täңpakaң bok itdeңo uwä webe nadäkinik täңpani in äpiye nadäkiniki nämo u täңkentäj yämiñirä bäneпи käwep sukurenпäj Anututa biңam täneң. Ba äma nadäkinik täңpani in webejiye nadäkiniki nämo u täңkentäj yämiñirä bäneпи käwep sukurenпäj Anututa biңam täneң.

Anututä ude tepmaңpani unita täga nadäneң

17 * Täңpakaң Anutu täңo äbot kubäkubäta бага нөде peң yämik täyat; Ekäni Jesutä in kubäkubä inide iwoyäjпäj tepmaңkuko udegän pen kaң irut. Ba jide irirä Anututä in inita biңam tämagutkuko udegän kaң irut. 18 Uwä нөдета yäyat; Inken nanik ätu gupi moräk madäwani itkaң nadäkinik täңirä Anututä tämagutkuk. Eruk, inä jide täңpäj gupnin moräk äneңi yäpurärätne yäj nadäwätäk nämo täneң. Ba inkät nanik ätu gupi moräk nämo madäwani itkaң nadäkinik täңirä Anututä tämagutkuk. Eruk, inä gupjin moräk madäkta nämo nadäneң. 19 * U imata, kudän uwä imaka jopi. Gup moräk madäwani ba nämo madäwani u Anutu inamiken tägagän itkaң. Täj, Anutu täңo бага man iwat-iwat unitä bureni-inik täyak. 20 Unita Anututä in inita biңam tämagutkuk-ken itkuңo udegän kaң irut. 21 Gäk äma täңo piä watä äma jopi itkaң nadäkinik täңpäj Anututa biңam täңkuno täңpawä eruk, unita nadäwätäk nämo täңpen. Täj, äma täңo komi piä u peңpäj gäkнәкен gärip terak itta kädet kubä tumbänä täga iwaren. 22 * Nadäkaң? Äma kubä äma täңo piä watä äma jopi irirän Anututä imagutkuko u täңpawä eruk, äma uwä inidegän itkaң нөде nadäwek; Näk Anututä yen pit namiңpäj iniken piä täkta nepmaңpani yäj nadäwek. Täңkaң udegän äma kubä äma gämoni-ken nämo, ini jop kuңarani ude irirän Anututä imagutkuko u täңpawä eruk äma uwä inidegän itkaң нөде nadäwek; Näk Kristo täңo watä piä äma jopi ude itat yäj nadäwek. 23 Bureni-inik, Anututä gwäki ärowani-inikпäj in suwaңkuko unita äma täңo topmäk-topmäk terak nämo itneң. 24 Unita notnaye äneңi нөде yäkgän täңpa; Anututä in kubäkubä inita biңam tämagutkuk-ken uken itkuңo Anutu-kät kwasikotпäj pen udegän kaң irut.

* 7:10: Mat 5:32, 19:9   * 7:15: Rom 14:19   * 7:16: 1Pi 3:1   * 7:17: 1Ko 7:20,24   * 7:19: Rom 2:25; Gal 5:6, 6:15   * 7:22: Plm 16; Efe 6:6; 1Pi 2:16

Gubaŋjita man

²⁵ * Eruk, gubaŋji gubaŋjita kudän täwayäj. Uwä näkŋaken nadäk, Ekäni täŋo nämo upäjkaŋ Anutu butewaki nadäj naminŋkuko unita man yäyat ŋo täga nadäwä bureni täneŋ. ²⁶ Näk ŋode nadäk täyat; Kadäni wakiken itkamäj unita in gubaŋji itkaŋ udegän kaŋ irut. ²⁷ Täŋkaŋ gäk webe yäpuno u täŋpawä webe u pekta kädetta nämo wäyäkŋewen. Ba nämo yäpuno u täŋpawä yäpmäkta piäni nämo täŋpen. ²⁸ * Upäjkaŋ webe yäpayäj täno uwä momi nämo. Ba webe gubaŋjitä äma yäpayäj täko u imaka, momi nämo. Upäjkaŋ äma webe nädapi täŋpanitä kome terak ŋo bäräpi mäyap api yabäj ahäneŋo unita kädet udewani inken ahäj tamek yäppäj täwetat. ²⁹ * Nodeta yäppäj yäyat; Kadäni iwoyänkuko uku keräpi-inik täyak, kome pähap ŋo itak ŋodegän nämo api irek. Unita kome ŋo terak irit unita nadäwätäk taŋji nämo täneŋ. Mebäri unita webe nitek in nadäk-nadäkjin webejiye terakgän nämo penen. Nämo, webe nämo yäpani ude bumik kaŋ irut. ³⁰ Ba konäm butewaki terak it täkaŋ in konäm butewaki terak nämo irani ude kaŋ irut. Ba oretoret terak irani in oretoret nämo täŋpani ude kaŋ irut. Ba moneŋ piä täŋpani intä moneŋ u näkŋaken nämo yäj nadäppäj kaŋ kuŋarut. ³¹ * Ba äma kome täŋo tuŋum yäpmäj kuŋat täkaŋ in moneŋ tuŋumjin nämo ude bumik kaŋ kuŋarut. U imata, kome pähap ŋo itak ŋodegän nämo api irek. Nämo, uwä paorayäj keräp täyak.

³² Notnaye, näk intä nadäwätäk ikek kuŋatta nämo nadätat unita man ŋo täwetat. Nodet nadäk täkamäj; Yanäpi irit täŋo nadäwätäktä äma gubaŋji nämo yepmäjit täyak unita Ekäni täŋo piätägän nadäwätäk täk täkaŋ, ba Ekänitä yabäwän tägakta nadäk kädet kubägän iwat täkaŋ. ³³ Täŋ, nadäkinik täŋpani webe nitektä kome täŋo nadäwätäk terak bok kuŋat täkaŋ. Ba webeni bänepi täŋpidäm takta nadäwätäk täk täkaŋ. ³⁴ Unita nadäk yarä terak kuŋat täkaŋ, webeni nanakta watä itta ba Ekäni täŋo piä takta nadäwätäk yarä u täk täkaŋ. Täŋpakaŋ webe gubaŋji, äma nämo yäpani u Ekäni täŋo piäta nadäwätäk täk täkaŋ. U gupi bänepi kuduptagän Anututa biŋam kudupi ude ininŋ kirekta piäni täk täkaŋ. Täŋ, webe äpi nitektä kome täŋo nadäwätäk terak bok kuŋat täkaŋ. Ba äpi bänepi täŋpidäm takta nadäwätäk täk täkaŋ. ³⁵ Man yäyat ŋo in täŋkentäj tamikta yäyat. U bäräpi tamikta ba taniŋ bitnäkta nämo yäyat. Nämo, man ŋonitä täŋkentäj tamiŋirän in kudän siwonji iwatpäj bänep nadäk-nadäkjin kudup Ekäni terakgän penpäj kaŋ kuŋarut yäj nadätat.

³⁶ Unita äma gubaŋji, webe jop iwoyäj tamanipäj yepmakta nadäk täkaŋ inta ŋode yäyat; In kubätä ŋode nadäwek; Webe u nämo yäpayäj täro uwä goret täŋ imet yäj nadäwek. Ba gup nadäj gäripnata watä täga nämo iret yäj nadäppäj, ba webe u yäpnaŋi yäj nadäwek. Eruk ude nadäwayäj täko uwä iniken gärip iwatpäj webe u täga api yäpek. Täŋpakaŋ yäpeko uwä momi nämo. ³⁷ Täŋ, äma kubä gubaŋjigän itta kubätä pen iweränkaŋ nämo, ini nadäk kehäromigän penpäj gup nadäj gäripnata watä täga iret yäj nadäwek. Eruk, äma udewani uwä webe iwoyäj imani u nämo yäpeko u täga. Goret nämo täŋpek. ³⁸ Unita ŋode yäwa; Äma, webe iwoyäj imani yäpeko uwä täga täŋpek. Täŋ äma, webe u kehärom täŋpäj nämo yäpeko uwä tägagämän kubä täŋpek.

³⁹ * Eruk unita man kubä ŋode yäkgän täŋpa; Äpi kodak irirän webeni äma unita biŋamgän pen irek. Täŋpakaŋ äpi kumbeko uwä webe u äma kubä täga yäpeko upäjkaŋ Ekänita nadäkinik täŋpanipäj yäpek. ⁴⁰ Ude upäjkaŋ

* 7:25: 1Ti 1:12-13 * 7:28: Luk 21:33 * 7:29: Rom 13:11 * 7:31: 1Jo 2:17 * 7:39: Rom

nākŋa ŋode nadātat; Webe u āma kubā nāmo yāpeko uwā sākgāmān-inik irek. Tāŋpākaŋ nāk imaka, Kudupi Munapik ikek unita yāyat ŋo Munapik unitā nadāk-nadākna tāŋmeham taŋ namiŋirān yāyat yāŋ nadātat.

8

Tom anutu jopita ijin yāmanita man

1* Eruk, tom anutu jopita ijin yāmani unita kudān tāwayāŋ. Āma ātutā ŋode yāk tākaŋ; Nin kudup nadāk-nadākkin ikek yāŋ yāk tākaŋ. U bureni yāk tākaŋ upāŋkaŋ āma māyaptā nadāk-nadāki taŋita yāŋpāŋ gupi jop yāpmāŋ ārok tākaŋ. Tāŋ, ābot tāŋpanitā nadāŋ yāmikinik kowata kowata tāŋpāŋ kuŋatnayāŋ tāŋo uyaku Kristo tāŋo āmawebe kehāromini nikek api itneŋ. 2* Tāŋkaŋ āma kubātā inita nāk imaka kudup nadāwa tārekaŋ yāŋ nadāweko uwā ini bānepi jop yāŋ-ikŋarek. U nadānaŋi ude nāmo nadātak yāŋ yāne! 3* Tāŋ, āma kubātā Anututa gāripi nadāŋ imiŋpāŋ nadāŋ imikinik tāk tāyak, āma unita Anututā bureni-inik nadāŋ imitak.

4* Unita tom anutu jopita ijin yāmanipāŋ naknakta nāwet yabāŋkuŋo unita jide yānayāŋ? ŋode; Anutu jopi uwā bureni nāmo, wāranigān yāŋ nadāk tākamāŋ. Ba Anutu yarā nikek nāmo, Anutu bureni-inik kubā-tāgān itak yāŋ nadāk tākamāŋ. 5-6* Imaka unita anutu yāŋ yāwerani kunum terak ba kome terak itkaŋ, ba imaka māyapta anutu yāŋ yāk tākaŋ, ba imaka māyapta ekāninin yāŋ yāk tākaŋ upāŋkaŋ nintāŋo Anutu bureni-inik kubā-tāgān itak. U Nanin pāhap, imaka yāwān ahāwani unita biŋangān it tākamāŋ. Ba Ekāninin bureni kubā-tāgān itak. U Jesu Kristo, imaka kuduŋtagān unitāŋo kehāromi teraŋgān it tākaŋ, ba nin imaka, unitāŋo kehāromi teraŋgān it tākamāŋ.

7 Tāŋpākaŋ nadākinik tāŋpani notjiye ātu man unita nāmo nadāwā tārek tākaŋ. U anutu jopi nadāŋ yāmik-yāmik kādet bian iwat tāŋkuŋo unita pen juku piŋ itkaŋ unita ketem anutu jopita ijin yāmanipāŋ naŋkaŋā u imaka bureni-inikta ijin yāmani yāŋ nadāk tākaŋ. Anutu jopi tāŋo mebāri ket nāmo nadāwā tārek tākaŋ unita ketem u naŋkaŋ bānepitā Anutu iŋamiken goret tākamāŋ yāŋ nadāk tākaŋ. 8* Nadākaŋ? Ketemtā nāmo nimagut pāŋku Anutu dubini-ken nipmak tāyak. Nāmo, ketem u ba u nānero ba nāmo nānero unitā tāŋpewān Anutu iŋamiken tāga ba waki ude nāmo itne. 9* Ude upāŋkaŋ ket nadāwut. In nadāwā tārewāpāŋ imaka u ba u tāgagān tāne yāŋ nadāk tākaŋ upāŋkaŋ nadāk-nadāk u iwarirā notjiye nadākiniki kwinitā tabāŋpāŋ udegān tāŋkaŋ nadākiniki tāŋpā waneŋta!

10 ŋodeta nadāwut; Nadāwā tārewani inkāt nanik kubātā anutu jopi tāŋo iniŋoret eŋi gānaŋ itkaŋ tom anutu jopita ijin yāmani naŋ irirān notjinpak nadākiniki kwini kubātā kāweko uwā ŋode nadāwek; Nākŋa udegān tāga tāŋpet yāŋ nadāŋpāŋ nadākiniki tāŋpān waneŋ. 11* Wāra! Kristotā notjinpak nadākiniki kwini unita yāŋpāŋ kumbuk. Unita nadāk-nadākjin nikektā notjinpak udewani kubā tāŋo nadākiniki tāŋpewā waneŋo uwā tāgawek? Nāmo! 12 Notjiye nadākiniki kwini udewanita goret tāŋ yāmiŋpewā bānep nadāk-nadāki kehāromi nāmo u tāŋpāwak tākaŋ uwā Kristota udegān goret tāŋ imik tākaŋ. 13* Unita nin kubākubātā ŋode nadānaŋi; Ketem nākā nak tāyat unitā

* 8:1: Apos 15:29 * 8:2: Gal 6:3 * 8:3: Gal 4:9 * 8:4: 1Ko 10:19; Gal 4:8; Lo 4:35,39; Lo 6:4

* 8:5-6: Mal 2:10; 1Ko 12:5,6; Efe 4:5,6; Jon 1:3 * 8:8: Rom 14:17 * 8:9: Rom 14:13-15; Gal

5:13 * 8:11: Rom 14:15,20 * 8:13: Rom 14:21

tänpewän äbot tänpäni notnapak kubätä momi-ken manpänä eruk, tom wari nämoinik api nänpet. Nämotä nämoinik, näkä tänpewa notnapak momi tänppek yäj nadäwet.

9

Pol uwä aposoro noriye ätu udewanigän

1 * Jide? Man yäyat unita näka nadäwä äpani täk täyak? Eruk näkñata ñode täwera nadäwut; Näk äma kubä täño topmäk-topmäk terak nämo it täyat. Nämo, näk aposoro bureni kubä. Näk Ekäninin Jesu u kañkut. Ba Ekäni täño piä täk täyat unitäño bureni uwä in ubayäj. 2 * Äma ätutä näka nadäñirä aposoro bureni nämo täk täkañ. Upäñkañ intä uyaku näka aposoro bureni yäj nadäk täkañ, ei yäj? Täñkañ Ekäni täño manbiñam täwerira nadäkinik täñkuño unitä kwawak ñode yäñahatak; Näk Ekäni täño aposoro bureni kubä.

3 Eruk, äma näkño aposoro wäp ba piä yäpmäj danik täkañ unitäño jop manman u yäpmäj äpäkta ñode yäyat; 4 * Jide? Banabas-kät nektä piä täño gwäkita ketem ume täga nämo näde? 5 * Ba aposoro ätu ba Pitakät Ekäni täño noriyetä webeniye yämaguräkañ piäta bok kuñat täkañ u, nek udegän, äbot tänpäni webe ninekta yäpmäñkañ bok täga nämo kuñatne? 6 Ba jide nadäkañ? Aposoro ätutä piä gwäki yäpmäjirä Banabas-kät nek-tägän ninek gupnek täñkentäktä moner piä täga täde? 7 Ude nämo! Äma piä mebäri mebäri täk täkañ uterak gwäki yäpmäk täkañ. Ämatä ämaken piä tänpäj unita gwäki yäpmäk täkañ. Ba gapman täño komi ämatä ini-tägän ini nämo täñkentäk täkañ. Ba äma kubätä ketem piä tänpäj ketem u täga nänppek. Ba sipsip täño watä ämatä watäni itneño u gwäkita nonoñi täkätpäj nak täkañ. Watä jop nämo it täkañ.

8 Täñ, yäyat ñowä äma täño nadäk terak yäñahatak yäj käwep nadäkañ. Upäñkañ nämo, бага mantä udegän yäyak. 9 * Moses täño бага man terak ñode kudän täwani pätak; Bulimäkautä piä täñ gamiñkañ ketem moräki nänpayäj täñirän nämo yäjiwären. Man unita jide nadäkañ? Anututä bulimakauta nadäwätäk tänpäj man u yäñkuk? 10 * Nämo, u Anutu täño piä äma ninta juku piñpäj man u yäñkuk. Nadäkañ, äma kome dukduk piä täk täkañ ba äma ketem bureni puget-puget täk täkañ uwä piä u jop nämo täk täkañ. Unitäño kowata bureni ätu api näne yäj nadänpäj piäni täk täkañ. 11 * Nek udegän. Munapik täño yeri täga bämojñin-ken pik täñkumäko unita kowata intäño tunum ätu gupnek täñkentäktä yäpnañi nämo? 12 * Äma ätutä inken piä täñirä täga täñkentäj yämik täkañ unita ketjin-ken nanik aposorojin bureni nek imata tañi täga nämo yäpde?

Tänpäkañ intä ude täga täñkentäj niminañi upäñkañ in bämojñin-ken itkumäkken uken nämo peñ täwetkumäk. Nämo, intä Kristo täño Manbiñam Täga u korekta nektä kädet täñpipide yäj nadänpäj häräpi u ba u kotak takamak. 13 * Ude upäñkañ ñode nadäkot; Äma Anutu täño enjiken piä täk täkañ uwä piä uterak ketem yäpmäk täkañ. Ba äma kudupi yot gänañ alta-ken Anututa tom iñiñ imik täkañ uwä tom u ätu kowata nak täkañ. 14 * Tänpäkañ

* 9:1: Apos 22:17-18; Apos 26:16; 1Ko 15:8 * 9:2: 2Ko 3:2-3 * 9:4: Luk 10:8; 1Ko 9:13-14

* 9:5: Jon 1:42 * 9:9: Lo 25:4; 1Ti 5:18 * 9:10: 2Ti 2:6 * 9:11: Rom 15:27 * 9:12: Apos

20:34-35; 2Ko 11:9; 1Ko 13:7 * 9:13: Nam 18:8,31; Lo 18:1-3 * 9:14: Mat 10:10; Luk 10:7; Gal

äma Jesu täño manbiñam yãjahäk täkañ uwä udegän, piä uterak täga itnañi. Ekäninintä kädet u yãñkehärom tañkuk.

15 * Ekänitã kädet u peñkuko u täga iwarero upãñkañ piä gwäkita nämo yãñapik täyat. Ba intã täñkentãñ namikta man ño nämo kudän täyat. Nämo, Ekäni täño manbiñam gwäki yãpmäkta nitek nämo, jop täwet täyat unita oretoret pähap täk täyat. Äma kubätä kädet u täñpipiñ nameko uwä kumbet yãñ nadäwet. 16 * Täñpãkañ näk Manbiñam Täga yãjahäk täyat unita yãñpãñ wãpna täga nämo yãpmãñ akwet. Nämo, piä u täkta yãñ namani unita imata ehutpãñ nämo täñpet? Näk Manbiñam Täga u nämo yãjahãwayãñ täro uwä waki api kañ-ahãwet yãñ nadãtat. 17 * Täñpãkañ Manbiñam Täga u yãjahãkta näkñaken gãrip terak yãjahãwero uyaku gwäkita täga yãwet. Upãñkañ ude nämo, piä täk täyat uwä ude täkta yãñ namani unita jop, Ekänitã kädet peñ namani ude iwatpãñ täk täyat. 18 Eruk, gwäki imatãkenpãñ api yãpet? Uwä ñode; Epãnta gwäki yãpmãk-yãpmãk kädet näkña täga iwatnañi u peñpãñ Manbiñam Täga u gwäki yãpmäkta nämo, jop yãjahäk täyat unitã piãna täño gwäki ude täyak.

Pol ämawebe täño piä watã äma äworeñkuk

19 * Nadãkañ? Anututã yen pit namiñkuko unita näk äma täño yen terak nämo it täyat. Upãñkañ näkñaken gãrip iwatpãñ ämawebe kudup täño watã piä äma jopi ude äworeñpãñ kuñat täyat. U imata, äma mäyap yãmagutpãñ Anututa biñam yepmakta nadãk täyat. 20 * Mebãri unita näk ñode täk täyat; Juda ämawebe yãmagutpãñ Anututa biñam yepmakta Juda äma ude äworeñpãñ bãmopi-ken piãni täk täyat. Uwä Moses täño baga man terak it täkañ unita baga man terak irani ude äworeñpãñ täñkentãñ yãmik täyat. Näkñawã baga man terak nämo it täyat upãñkañ äma baga man terak it täkañ u Kristota biñam yãmagutta ini bumikgãñ äworek täyat. 21 * Täñkañ äma Moses täño baga man nitek nämo u yãmagutta äma baga man nitek nämo ude äworek täyat. Ude täk täyat uwä Anutu täño baga nämo irepmiñ täyat. Nämo, näk Kristo täño man kädet ugãñ iwatpãñ ude uwä täk täyat. 22 * Täñkañ äma nadãkiniki kwini ätu Kristota biñam yãmagutta, äma nadãkiniki kwini ude bumik äworeñpãñ bãmopi-ken piãni täk täyat. Bureni, äma mebãri mebãri udewani ätu Kristota biñam yãmagutta nadãk täyat unita äma mebãri mebãri u bumik äworeñpãñ bãmopi-ken piãni mebãri mebãri täk täyat. 23 Ude täk täyat uwä Manbiñam Täga u täñmeham täkta täk täyat. Ba imaka tägatãga Manbiñam Täga u pewã ahãk täyat u Ekäni täño ämawebeniye-kãt bok kañ yãpna yãñkañ täk täyat.

Gwäki bureni yãpmäkta bãrãñek täkãna

24 Täñpãkañ uwä ñode bumik; Nãrepmirek gãrepmirek-ken äma mäyaptã bãrãñeneño upãñkañ äma kubã-tãgãñ baga pewani-ken intãjukun ahãñpãñ gwäki yãpek. Eruk, in udegãñ gwäki bureni u yãpmäkta juku piñpãñ kehãromigãñ kañ bãrãñewut. 25 * Nadãkañ, äma nãrepmirek-gãrepmirek-ken bãrãñenayãñ nadãk täkañ uwä gãrip mebãri mebãri mãde ut yãmiñpãñ gupi täñpidãm takta komi piä täk täkañ. Täñkañ äma uwä gwäki paotpaot ikek yãpmäkta ude täk täkañ. Täñ, ninãwã gwäki bureni-inik, paotpaot ikek nämo u yãpmäkta bãrãñek takamãñ. 26 Mebãri unita näk dapun jopjop nämo täñkañ

* 9:15: Apos 18:3 * 9:16: Jer 20:9 * 9:17: 1Ko 4:1 * 9:19: Mat 20:26-27 * 9:20: Apos 21:20-26 * 9:21: Gal 2:3 * 9:22: 2Ko 11:29; Rom 11:14 * 9:25: Plp 3:14; 2Ti 4:7-8; 2Ti 2:4-5; Jem 1:12; 1Pi 5:4

bärəŋek täyat. Nəmo, siwoŋigän bärəŋek täyat. Ba äma ämik täŋkaŋ keru jopjop wepmät täkaŋ ude nəmo täk täyat. ²⁷* Nəmo, gupnatä gäripna ba manna iwatta ut täyat. U gupnatä gärip mebəri mebəri penjirän goret bärəŋewet yəŋpəŋ ude uwä täk täyat. Nək äma ätu Ekäni täŋo manbiŋam yäwet yəpməŋ äbäŋtäyiwa gwäki nəmo yəpayəŋ yəŋ nəwerekta!

10

Isrel äbottä täŋkuŋo udegän nəmo täne

¹* Notnaye, äbekjiye orajiye Moses iwarän täŋkuŋo uken bäräpi ahəŋ yämiŋkuŋo u ket juku piwut yəŋ nadəŋpəŋ man ŋo täwerayəŋ; U kudup gubam pähap Anututä watä it yämiŋka pewän äpuko u gənaŋ kuŋatkuŋ. Ba u kudup Gwägu Gämäni u weŋpeŋ kukŋi udude säkgämän ahəŋkuŋ. ² Gubam u gənaŋ kuŋatkuŋo ba ume weŋkuŋo u ume ärutärut bumik ude täŋkuŋ. Kadäni uken kuŋat-kuŋat kodaki yəput peŋpəŋ Moses täŋo iwarəntäkiye ude ahəŋkuŋ. ³* Täŋkaŋ ämawebe u kudup ketem Munapiktä yepməŋ towiŋkuko u nak täŋkuŋonik. ⁴* Ba u kuduptagäntä ume Munapiktä yämiŋkuko u imaka, nak täŋkuŋonik. Ume uwä möbä Munapiktä peŋ yämäni bok kuŋat täŋkuŋo uken naniktä äpəŋirän naŋkuŋ. Möbä uwä Kristo ubayəŋ. ⁵* Ude täk täŋkuŋo upəŋkaŋ ämawebe ukät nanik mäyaptä Anutu täŋo gärip nəmo iwatkuŋo unita yabəwän nəmo tägaŋkuŋ. Mebəri unita ämawebe mäyaptä kome jopi uken kuməŋ täŋpə kuŋkuŋ.

⁶* Eruk, imaka ahəŋ yämiŋkuŋo u nintä kaŋpəŋ nadäkta wärani ude ahəŋkuŋ. Unitä nin ŋode niwoŋäretak; Ninä bənep nadək-nadəkniŋ imaka wakiwaki terak nəmo pene, ämawebe biani unitä täŋkuŋo ude. ⁷* Ba anutu jopi nəmo yäniŋ oretne, äma biani ätutä täŋkuŋo ude. Unita Anutu täŋo mantä ŋode yäyak;

Ämawebe u ketem ume naŋpəŋ täŋguŋguŋ täŋkaŋ guŋ äma täŋo kap teŋpəŋ kudän waki-wakiŋik täŋkuŋ. *Kis 32:6*

⁸* Eruk kubökəret kädət äma biani u ätutä täŋkuŋo ude nəmo täne. Äma uwä ude täŋkuŋo unita kepma kubägän ämawebe 23,000 udetä paotkuŋ. ⁹* Unita ninä Anututä täga nəmo nin dəpeŋ yəŋ nadəŋpəŋ imaka u ba u täga täne yəŋ nəmo nadäne. Äma biani ätutä Anutu ude täŋ-yabəŋirä gämoktä kuməŋ-kuməŋ dəpuŋ. ¹⁰* Ba Anutu täŋo kudänta gaŋani nadəŋpəŋ yəŋkubit-kubit nəmo yäne. Äma biani ätu ude täŋkuŋo uwä Kuməŋ-kuməŋ täŋo Aŋerotä äbä kuməŋ-kuməŋ dəpuŋ.

¹¹* Notnaye, imaka ahəŋ yämiŋkuŋo u äma ätutä juku piŋpəŋ kädət kuroŋ udegän nəmo täneŋta ude ahəŋkuŋ. Täŋpəŋ unitäŋo manbiŋam uwä tärek-tärek kadäni-ken itkaməŋ nintä danipəŋ nadəŋkaŋ umuntäneta kudän täŋkuŋ. ¹² Unita äma kubätä nək kehəromi itat, wakiken täga nəmo mäŋpet yəŋ nadəŋpəŋä momi-ken mäŋpekta nadəŋ täpəneŋpəŋ kuŋarek. ¹³* Täŋpəkaŋ

* **9:27:** Rom 8:13, 13:14 * **10:1:** Kis 13:21-22; Kis 14:22-29 * **10:3:** Kis 16:35 * **10:4:** Kis 17:6; Nam 20:11 * **10:5:** Nam 14:26-30; Hib 3:17; Jud 5 * **10:6:** 1Ko 10:11; Nam 11:4,34 * **10:7:** Kis 32:6 * **10:8:** Nam 25:1-9 * **10:9:** Nam 21:5-6 * **10:10:** Nam 16:41-49; Hib 3:11,17 * **10:11:** 1Ko 10:6; 1Pi 4:7 * **10:13:** 1Ko 1:9

notnaye ñode nadäkot; Täñyabäk kudupitä nämö ahäj tamik täkañ. Nämö, ahäj tamik täkañ uwä äma ätuken ahäk täkañ unitägän ahäj tamik täkañ. Upañkañ Anututä yänkehäromtak mani iwetpäñ nämö api tepmañpek. Nämö, u tabäj äwaräkuk täñjirän täñyabäk kubä intä täga irepmitnañi nämö, udewani kubätä nämö api ahäj tamek. Nämoinik! Täñyabäk kubätä ahäj tamiñjirän Anututä kädet täwit tamiñpäñ täñyabäk u gänäñ kehärom tanpäñ itta kehäromi api tamek.

Anutu ba wäbät bok yäniñ oretnañi nämö

14* Unita notnaye tägagämän, wäbät yäniñ oretoret kädet kañumuntañ ban päñku irut. 15 In guñ nämö, nadäwä tumbani unita man täwerayäj täyat ño injin ket yäpmäj daniñpäñ nadäwut. 16* Ekäni täño wain ume näna yänpäj Anutu bänep täga man iwetpäñ nak täkamäj uwä nañpäñä Kristo täño kumäk-kumäki terak tubeñ kuñpäñ Kristo inikät bänep kubägän tänpäj it täkamäj. Ba käräga tokätpäj nak täkamäj u udegän. U nañpäñä Kristo täño gupikät kentänpäj Kristo-kät bänep kubägän tänpäj it täkamäj. 17* Eruk, käräga bureni mebari kubägän itak u kubägän nak täkamäj unita ämawebe ini-ini itkamäj upañkañ gup kubägän ude ahäk täkamäj.

18* Eruk, Juda ämawebe täño täktäkita juku piwut; Ämawebe tom ketem alta terak Anututa iñiñ imanipäj u moräki nak täkañ uwä nañpäñ Anutu-kät kentänpäj bänep kubägän tänpäj it täkañ. 19* Täñkañ man unita nadäjit anutu jopi yäniñoret-oret man täwerayäj täyat ñonita nadäwut; Imaka guñ ämatä anutu jopita iñiñ yämik täkañ u ba anutu jopi ini, unita jide yänayäj? U imaka bureni? Nämoinik! U imaka bureni nämö yäj täwetat. 20* Unita ñode yäyat; Guñ ämatä imaka anutu jopita iñiñ yämik täkañ uwä Anututa nämö, Satan täño watä ämaniyeta iñiñ yämik täkañ. Unita ketem anutu jopita iñiñ yämani nämö näneñ yäj täwet täyat uwä ñodeta; In u nañpäñ Satan täño watä ämaniyekät kentänpäj bänep kubägän tänpäj itta nämö nadätat. 21* Inä Ekäni täño wain ume nañit, Satan täño watä ämaniyekät unitäño bok täga nämö näneñ. Ba Ekäni täño käräga nañit, Satan täño watä ämaniyekät unitäño bok täga nämö näneñ. 22* U imata, ude tänayäj tämäño uwä Ekänitä kokwawak bureni api täñ nimek. Ude tänpänä nin kehärom tanpäñ Anutu täño kokwawak täga api irepmitne? Nämoinik!

Notniye täñkentäj yämikta täktäk ugänpäj täne

23* Tänpäkañ äma ätutä ñode yäk täkañ; Nin imaka u ba u tägagän täne yäk. Imaka yäjiwäranı kubä nämö, kudup u ninıñ kirewani yäj yäk täkañ. Man udewanita ñode yäyat; Täga yäkañ upañkañ täktäk kudup uwä tägagän nämö. Ba täktäk kuduptagänä täga nämö täñkentäj nimek. 24* Unita ñode nadäkot; Ninä nininta nadäwätäk nämö täne. Nämö, äma ätu täñkentäj yämikta piäni täne.

25 Eruk, ketem tom kudup ämatä gwäki peñpäñ yäpmäkta maketken pek täkañ u yäñyabäk kubäkät nämö, täga suwanpäñ näneñ. Yäñyabäk ñode nämö yäneñ; U anutu jopita iñiñ yämani ba nämö iñiñ yämani yäj nämö yäneñ. 26* U imata, unitawä Anutu täño man ñode kudän täwani;

* 10:14: 1Jo 5:21

* 10:16: Mat 26:26-28

* 10:17: Rom 12:5; Efe 4:16

* 10:18: Wkp 7:6

* 10:19: 1Ko 8:4

* 10:20: Lo 32:17; Rev 9:20

* 10:21: 2Ko 6:15-16

* 10:22: Lo 32:21

* 10:23: 1Ko 6:12

* 10:24: Rom 15:2

* 10:26: Sam 24:1

Kome ini ba imaka imaka uterak itkanj u kudup Ekäni täjogän.

Sam 24:1

27 * Unita Jesuta nadäkinik nämo täjpani kubätä ketem bok näda yäj gäwerän täga yäj nadäjpänjä ketem gwet gameko u kudup yänyabäk kubäkät nämo, ba nadäwätäk ikekät nämo, jop täga näjpen. Ketem u bänep nadäk-nadäcka täga nämo täjpan wanej. 28 * Upäjkanj ketem kubä näjpayäj täjiri äma kubätä njode gäwerek; Ketem njowä anutu jopita ijin yämani yäj gäweränä eruk, notkapak unita yäjpäj ketem u nämo näjpen. Nämo, notkapak unitä gäka nadäwätäk täjpäj goret täk täyan yäj gäwerekta! 29 Gäkña momi täjpen yäj nämo yäyat. Nämo, notkapak unitä momi täyan yäj nadäweko unita ketem u nämo näjpen.

Eruk, man unita äma kubätä kikäjtpäj njode yäwek; Wära! Näk imaka u ba u tägagän näjpet ba täjpet yäj nadätat unita imata äma ätu udegän nämo nadäk täkanj unita yäjpäj kädet u pewet? 30 * Näk ketem kubä Anutu bänep täga man iwetpäj näjpero uwä äma kubätä goret näyan yäj imata näwerek? 31 * Eruk unita njode yäwa; In ketem ba ume nänyäj, ba imaka u ba u tänyäj nadäjpänjä u kudup Anutu wäpi biñam yäpmäj akuktagän täneñ. 32 * Unita äma kubä, Juda äbotken nanik, Grik äbotken nanik, ba äbot täjpani kubä momi-ken tewet yäj yäjpäj imaka siwonji täjpenj kuñat täkot. 33 * Näkä täk täyat udegän täk täkot; Näkña täjkenkäta nadäjpänj nämo, ämawebe kudup täjkentäj yämiñira Ekänita biñam täjput yäj nadäjpänj kuñat täyat.

11

1 * Unita näkño kädet kuroñ iwat täkot, näkä Kristo täño kädet kuroñ iwat täyat ude.

Ämawebe täjjo mebari

2 Kadäni kadäni näk man kudup täwetpäj täwojärenkuro u pen juku piñ it täkanj. Täjkanj iñitpäj yäpmäj kuñat täkanj unita taniñ oretat. 3 * Upäjkanj man kubä njode täwerayäj täyat unita imaka, nadäkinik kanj täjput; Äma kuduptagän täño gwäki u Kristo. Täjpäj webe täño gwäki uwä äpi. Täjpäj Kristo täño gwäki uwä Anutu. 4 Unita äma kubätä tek ämetkanj Anutu-ken yäjapik man yäwayäj täko ba Ekäni täño meni jinom yäjahäwayäj täko u gwäki Kristota mäyäk äpi imek. 5 Täñ, webe kubätä tek nämo ämetkanj Anutu-ken yäjapik man yäwayäj täko, ba Anutu täño meni jinom yäjahäwayäj täko uwä udegän gwäki äpita mäyäk äpi imek. Webe ude täk täkanj uwä webe jopjop kuñarirä mäyäk yämikta gwäki pujiñ madäj yämik täkanj udegän äpi äworeneñ. 6 Njodeta yäyat; Webe kubätä tek nämo ämetkanj kuñareko uwä kubätä webe unitäjö gwäki pujiñ kudup kanj madäj imän. Upäjkanj u uwä imaka mäyäki unita webe uwä gwäk muyam nitek kuñatpäñjä tek ämetkanj kuñarek. 7 * Täjpäkanj ämawä tek nämo ämetkanj gwäki jopitä kuñatneñ. U imata, äma uwä Anutu täño iñam dapun ba Anutu täño epmäget moräki unita. Täñ, webe uwä äma täño epmäget moräkipäj täjpani. 8 * Äma uwä webeken nanikpäj nämo yäpuk. Webe uyaku ämaken nanik yäpuk. 9 * Äma jukun täjpäñ penkanj

* 10:27: Luk 10:8 * 10:28: 1Ko 8:7 * 10:30: 1Ti 4:4 * 10:31: Kol 3:17 * 10:32: Rom 14:13 * 10:33: 1Ko 9:20-22 * 11:1: 1Ko 4:16 * 11:3: Stt 3:16; Efe 5:23; 1Ko 3:23 * 11:7: Stt 1:26-27; Jem 3:9 * 11:8: Stt 2:21-23; 1Ti 2:13 * 11:9: Stt 2:18

webewä äma täño täñkentäki ude itta yäñpäj täñpäj pewani. ¹⁰ Mebäri unita webe uwä man buramik webe unitäño wärani uwä tek ämetpäj kuñatnej. Ude kuñatnayäj täño uwä aņero api oraņ yäminēj.

¹¹ Täñpäkaņ Ekäni-kät kowat kwasikorän täñpanitä webe inipärik, äma inipärik nämo kuñatnej. Nämo, webetä äma täño täñkentäki ude itneņ, ba ämatä udegän, webe täño täñkentäki itneņ. ¹² U imata, webe uwä ämaken nanik yäpani. Udegän ämatä webeken ahäj bumbum täk takamäj. Täñkaņ u kudup Anutu-ken nanigän.

¹³ Eruk, injin-tägän kañpäj nadäk täñput; Webe kubä tek nämo ämetkaņ Anutu-ken yäñapik man yäñirän tägawek? ¹⁴ Ba äma gwäki pujiņ taņitä kuñarirän kawä siwoņi täñpek? Nämo! Anututä kädet kubä äbekjiye orajiye-ken ñode inide pewän ahäwani; Ämatä gwäk pujiņ taņi, webe täño ude bumik yäpmäj kuñat-kuñat u mäyäki. ¹⁵ Upäñkaņ webetä gwäk pujiņ karoņi yäpmäj kuñarirä kawä tägawek. Gwäk pujiņ karoņi u webe täño epmäget moräk. Gwäki pujiņtä tek ude täñpek. ¹⁶ Täñpäkaņ äma kubätä näkņo man ño urayäj nadäñpäjä ket ñode nadäwek; Kädet ätu nämo iwat takamäj, ba Anutu täño äbot ätu komeni komeni itkaņ u kädet ugän iwat täkaņ.

Ekäni täño äñnak-äñnakta man

¹⁷ Eruk, man ño täwerayäj täyat uwä bänep täga terak nämo täwerayäj. Anutu iniņoret käbeyä täk täkaņ-ken kädet tägatäga nämo pewä ahäk täkaņ. Nämo, äma bänep yäpä wakwak käbeyä ude täk täkaņ. ¹⁸ * In-täño biņam man ñode nadäk täyat; Käbeyäta änok kubägän irirä bämopjin-ken duņ-wewek ahäj tamik täyak yäk. Ude näwerirä u bureni käwep yäj nadäk täyat. ¹⁹ * Bureni, duņ-wewek in bämopjin-ken ahäk täyak u täga nämo. Upäñkaņ jop uken, ini kaņ ahäwän. Ude uyaku inken nanik netätä kädet Anututä gäripi nadäk täyak u iwat täkaņ u kwawak api ahäwek.

²⁰ Täñpäkaņ käbeyäta änok kubägän itkaņ äñnak-äñnak täk täkaņ uwä Ekäni täño äñnak-äñnak bureni nämo täk täkaņ. Nämo inik! ²¹ In kubäkubätä injinken ketem yäpmäj päbä notjiye mäde ut yämiņpäj karoņ nak täkaņ. Täñjirä ätu nakta yeñjirä it täkaņ. Täñpäj in ätutä wain ume bumta nañpäj tängunğun täk täkaņ. ²² * Jide? In enjiņ nämo? Äñnak-äñnak injin eniken täga nämo täneņ? Ude täk täkaņ uwä Anutu täño äbot täñpanita nadäñjirä imaka jopi kubä täk täyak. Ba notjiye jäwärita mäyäk yämik täkaņ. Unita jide täweret? Kudän täk täkaņ unita oretoret man täweret ba? Nämotä nämo inik!

²³ Nadäkaņ? Man täwetat ñowä Ekäniken nadäñkuro upäj täwetat. Man uwä ñode; Bipäni Judas Kariottä Jesu iwan kerä terak teñkuko kadäni uken Jesutä ñode täñkuk; ²⁴ Uwä käräga yäpmäñpäj Anutu-ken bänep täga man iwetkaņ tokät jukutpäj iwaräntäkiyeta yämiņpäj ñode yäñkuk; Ñowä näkņo gupna yäk. Uwä in täñkentäktä iniņ kirewani. Unita näk nadäj namikta kaņ nak täñput yäk. ²⁵ * Ketem naņ paotpäj iräwä udegän wain ume yäpmäñpäj yämiņkaņ yäñkuk; Ñowä näkņo nägätna. Nägätna ñonitä topmäk-topmäk kodaki yäput peyak yäk. Unita kadäni kadäni ño nañpäjä näka kaņ nadäj namik täñput yäj yäwetkuk. ²⁶ Unita kadäni kadäni käräga ba wain ume u nak täkaņ uwä Ekänitä komi nadäñpäj kumbuko unitäño manbiņam yäñahäñpäj täk täkaņ. Ude täñ yäpmäj kuñjirä Ekäni uwä kaņ äbän.

* **11:18:** 1Ko 1:10-12; 1Ko 3:3   * **11:19:** Lo 13:3; 1Jo 2:19   * **11:22:** Jem 2:5-6   * **11:25:** Kis 24:6-8; Sek 9:11; Hib 8:8-13

27* Eruk, unita nadäkot; Ekäni täño däkum naknak u imaka jopi kubä nämo. Unita äma kubätä kädet siwoñi nämo iwatkañ Ekäni täño käräga ba wain ume näñpeko uwä Ekäni täño tohari ba nägärita nadäñjirän imaka jopi kubä ude täñjirän Ekänitä kawän momi täñpek. 28* Unita äma kubätä käräga ba wain ume u näñpa yäppäj bänep nadäk-nadäki-ken jide päreko u jukun yäpmäj daniñkañ täga näñpek. 29 Täñkañ äma kubätä Ekäni täño gupi, äbot täñpani noriye unita siwoñi nämo nadäj yämiñpäñ käräga ba wain ume näñpeko uwä ini-tägän ini gupi Anutu täño manken tewek. 30 Mebäri unita inken nanik ämawebe ätuwä kehäromini nämo itkañ ba ätu käyäm ikektä itkañ ba ätuwä kumbuj. 31 Upäñkañ nin bänep nadäk-nadäknin säkgämän yäpmäj daniñkañ nänayäj tämäño uwä Anututä manken nämo api nipmanñpek. 32* Täñ, Anututä nibäwän täga nämo täñpawä kädet siwoñi niwoñäreкта bäräpi mebäri mebäri nimik täyak. Imata, äma komen ämawebe-kät paot-paotta biñam tänero ujeta yäñpäñ täk täyak.

33 Unita notnaye, inä kubä-kengän itkañ Ekäni täño ketem bok näna yäñpäñä äma kuduptagän äbäj moreñpäñ iräkañ yäput-peñpäñ uterakgän kañ nak täñput. 34 Täñpäkañ äma kubätä nakta iwäwä intäjukun ini enjiken nañ korenkañ käbeyä-ken täga kwek. Ude tänayäj täño uyaku käbeyä nämo täñpä wawäpäñ Anututä kowata waki nämo tamek. Eruk ugän. Man moräki itak u äneñi äreñpäñ tabäwayäj täyat-ken uken api täweret.

12

Munapiktä iron täk täyak unita man

1 Eruk notnaye, Kudupi Munapiktä iron täk täyak unitäño mebärita intä guñ itneño ujeta ñode täwera ket nadäwut; 2* In bian guñ itkañ anutu jopi, man nämo yäwani uken päñku gämori-kengän itkañ unitäño nadäk kädet gwäjiwani iwatpäñ kuñat täñkuñonik. 3* Unita ñode täwera nadäwut; Kadäni uken man yäk täñkuño u man Anutu täño Munapiktä pewän ahäk täkañ u nämo. Nämoinik! Anutu täño Munapiktä äma kubäken itkañ man iwerirän ñode täga nämo yäwek; Jesu kañ wawän! Ba äma kubä Ekäni täño Munapiki nämotä Jesu u Ekäni yäj täga nämo yäwek.

4* Täñpäkañ äbot täñpani ninken Munapiktä iron mebäri mebäri pewän ahäk täkañ uwä Munapik kubä-tägän pewän ahäk täkañ. 5* Ba Ekäni täño watä piä mebäri mebäri täk täkamäj upäñkañ Ekäni kubägän. 6 Ba piä u täkta piä täktäk täño käderi mebäri mebäri upäñkañ Anutu kubä unitägän piä u kudup täkta äbot täñpani ämawebe kuduptagänta kehäromi nimik täyak. 7* Bureni, Munapiktä äbot täñpani ätu täñkentäj yämikta ämawebe kubäkubäken kehäromini pewän ahäk täkañ. 8 Uwä ñodeta yäyat; Munapiktä äma kubäta kehäromi imiñjirän nadäk säkgämän kubä Anutu-ken nanik täga yäñahäwek. Täñpäkañ äma kubätawä Munapik kubä unitägän nadäk-nadäk ätu Anutu-ken nanik ämawebe yäñahäñpäñ yäwetta kehäromi imik täyak. 9 Täñkañ Munapik kubä uterakgän äma kubä nadäkinik kehäromi täk täyak. Ba Munapik kubä unitägän äma kubätawä äma käyäm ikek yäpän-tägakta kehäromi imik täyak. 10* Täñpäkañ äma kubätawä Munapik unitägän kudän kudupi ätu

* 11:27: Hib 10:29 * 11:28: Mat 26:22; 2Ko 13:5 * 11:32: Hib 12:5-6 * 12:2: Hab 2:18-19

* 12:3: 1Jo 4:2-3 * 12:4: Rom 12:6; Efe 4:4 * 12:5: Efe 4:11 * 12:7: 1Ko 14:26 * 12:10: Apos 2:4; 1Ko 14:5

takta kehäromi imik täyak. Täñ, kubätawä Munapik unitägän Anutu täño meni jinom yäpmanpäñ yäñahakta kehäromi imik täyak. Ba äma kubätawä Munapik täño man bureni ba mäjo täño man jopi u yäpman danikta kehäromi imik täyak. Täñkañ äma kubätawä man kotäk kudupi mebäri mebäri terak yäkta kehäromi imik täyak. Täñpakañ äma kubätawä man kotäk u yäpman äyänutpewän äma ätutä nadäkta kehäromi imik täyak. ¹¹ * Kudän mebäri mebäri uwä, Munapik kubä unitägän pewän ahäk tañkañ. U iniken gärip terak äma kubäkubäta kehäromi inigän inigän yämik täyak.

Gupnin kubägän upañ moräki mäyap

¹² * Eruk gupninta nadäwut. Äma ninäwä gupnintä kubägän täyak upañkañ gupnin täño moräki wäpi inigän inigän. Täñkañ wäp inigän inigän unitäkañ gup kubägän täyak. Eruk Kristo täño äbot terak udegän pätak. ¹³ * Nin kubäkubä mäyap upañkañ Kristo terak gup kubägän ude itkamän. Nin kudup, Juda äbotken nanik, guñ äbotken nanik, watä piä täñpani jopi ba äma ekäni, nin Munapik kubägänpäñ uwäktän nimani. Munapik uwä ume bumik, nañ täpäneñpäñ säkgämän itta nimani. Täñkañ Munapik unitä täñpewän gup kubägän ude täñkumäño itkamän.

¹⁴ Unita gupnin terak man wärani ñode täwetat; Gupnin täño moräki mäyap, kubägän nämo. Uwä ñode bumik; Munapiktä nin kubäkubäta kehäromi niminirän piä ba täktäk mebäri mebäri Kristo täño äbot täñkehärom takta täk täkamän. ¹⁵ Unita kuroñnintä ñode yäwek; Näk ketka nämo unita gupka moräk nämo yäk. Upañkañ u gupnin moräk! ¹⁶ Ba jukunintä ñode yäwek; Näk dapunka nämo unita gupka moräk nämo yäk. Ude nämo! U gupnin moräk! ¹⁷ Ba jide? Gupnin kudup u dapuningän täñpeko uwä man jide ude nadäne? Ba gupnin kudup u jukuningän täñpeko uwä imaka kubä täño kábäñi jide ude yäna-kuney? ¹⁸ Upañkañ ude nämo, Anututä iniken gärip iwatpäñ gupnin täño moräki inigän inigän penirän piä iniken iniken täk tañkañ. ¹⁹ Täñpakañ gupnin moräkitä kubägän äworeñpäñ itneyo uwä gup bureni nämo! ²⁰ Nämo, gupnin täño moräki mäyap unitä gup kubägän ude täñkañ piä iniken iniken täñirä säkgämän it täkamän.

²¹ Unita dapunintä ketnin ñode täga nämo iwerek; Gäkä nämo ireno uwä piä näkñagän täga täñpet! yäk. Ba gwäknintä kuroñnin ñode täga nämo iwerek; Gäkä nämo ireno uwä näkñagän täga iret! yäk. ²² Nämoinik, gupnin moräki kubäta kehäromini nämo yän yäk täkamän upañkañ unitä nämo ireko uwä kehäromi jide ude yäpne? ²³ Ba gupnin moräk-moräkta nadäna äpani täk täkamän upañ watä säkgämän it yämik täkamän. Ba gupnin moräk kubä u mäyäkñin uwä säkgämän-inik uwäk täk täkamän. ²⁴ Täñpakañ gupnin moräki täga ätu kwawak pena it tañkañ unita ñode nadäkamän; Anututä gupnin moräki kuduhtagän penkuko gup kubägän ude itkañ. Täñkañ gupnin moräki ätuwä wäpi biñam ikek nämo bumik unita intäjukun penkuko itkañ. ²⁵ Intäjukun penkuko uwä gupnin täño moräki moräki duñ-wewek nämo täñkañ watä kowata kowata täneñta täñpäñ penkuk. ²⁶ Unita gupnin moräki kubäta komi nadänirän moräki ätu kuduhtagän komi nadäneñ. Ba kubäta wäp biñam yäpmanirän noriye kuduhtagän wäpi biñam yäpneñ.

²⁷ * Eruk, man unitäño mebäri ñode; Äbot täñpani in kuduhtagän Kristo täño gup ude itkañ. Täñpakañ in kubäkubäta gup unitäño moräki moräki

* 12:11: Rom 12:3; 1Ko 7:7

* 12:12: 1Ko 10:17

* 12:13: Gal 3:28

* 12:27: Rom 12:5; Efe

ude itkanj. ²⁸ * Tånkanj äbot tånpani bämopi-ken Anututä piä mebäri mebäri täkta äma inigän inigän ñode iwoyånþänj yepmanjuk; Intäjukun, aposoro yäpmäj daninþänj yepmanjuk. Tånþänj uterakä äma Anutu tånjo meni jinom yäpmäjþänj yånahawani. Uterakä äma Anututä kädet gäripi nadäk täyak u yäwetþänj yäwonjärewani. Ba äma ätuwä äma käyäm ikek yäpätägakta iwoyånþänj yepmanjuk. Ba ätuwä kudän kudupi täkta, ätuwä tånkentäk piä mebäri mebäri täkta, ätuwä piäta watä itta. Tånj, ätuwä man kotäk kudupi terak yäkta iwoyånþänj yepmanjuk. ²⁹ Unita jide? Äbot tånpani kudup uwä aposoro? Ba kuduptagän uwä Anutu meni jinom yån ahawani? Ba kuduptagän uwä yäwetþänj yäwonjärek piä tåk tåkanj? Ba kuduptagän kudän kudupi tåk tåkanj? ³⁰ Ba kuduptagän äma käyäm ikek täga yäpät-åganej? Ba kuduptagän man kotäk kudupi terak yäk tåkanj? Ba kuduptagän man u yäpmäj äyånjut tåkanj? Nämoinik! U piäni inigän inigän tåk tåkanj.

³¹ * Upånkanj Munapik tånjo iron kubäkubä ukät nanik intäjukun-inik itkanj u yäpmäkta gwäk pimijnþänj piäni tåk tåkot. Unita apiño kädet tägagämän kubä tånjo mebäri täwetþänj täwonjärewayän.

13

Bänep iron bureni täktäk kädet

¹ Näk äma nadäk-nadäk ikek ude itþänj äma tånjo man kotäk mebäri mebäri terak, ba kunum gänañ añero unitånjo man terak täga yäwero upånkanj bänep iron ikek nämo kuñarayånj täro uwä manna säkgämän uwä yånuruk-uruk, wagäm mämä ude api tånpek. ² * Tånþakanj näk Anutu tånjo meni jinom yäpmånkanj pidämigän täga yånahawet, ba imaka imaka kwawak irani ba käbop irani unitånjo mebäri täga nadäwa täreneño upånkanj bänep iron ikek nämo kuñarayånj täro uwä imaka jopi ude api iret. Ba nadäkinikna kehäromitä pom tånþewän ini irani-ken täga peñpeñ äpamañ kweko upånkanj bänep iron ikek nämo kuñarayånj täro uwä nadäkinikna u jopigän api tånpek. ³ * Tånþänj näk tuñumna kudup äma jäwärita täga yämet, ba Anututa yånþänj gupna paotta täga ininj kirewero upånkanj bänep iron ikek nämo kuñarayånj täro uwä täktäkna tägatäga unitä nämo api tånkentånj namek.

⁴ Eruk ämawebe bänep iron kädet bureni iwat tåkanj uwä ñode tåk tåkanj; U kwikinik itkanj äma ätu oranj yämik tåkanj. Äma u noriyetä yärepmiräwä kokwawak nämo nadäk tåkanj. Ba u inita näk äma ätu yärepmitat yån nadånþänj nadäwä ärowani nämo tåk tåkanj. ⁵ * Ämawebe bänep iron ikek uwä ärowani kudän nämo tåk tåkanj ba initagän nadäwätäk nämo tåk tåkanj. Tånþänj kokwawak bärånjeñ nämo nadäk tåkanj. Ba ämatä waki tånj yämiñirä momi u kadäni käronjita nämo yäpmäj kuñat tåkanj. ⁶ * Tånkanj wakitä äma ätuken ahån yämiñirän wi yäwatþänj oretoret nämo tåk tåkanj. Nämo, u man bureni tånjo kudän kwawak ahånjirän uyaku oretoret pähap nadäk tåkanj. ⁷ * Tånþakanj äma bänep iron ikektä äma kehäromini nämo tånj-mehantañ yämik tåkanj. Ba nadäkiniki nämo pewä putärewakanj Anututä tånkentånj yämikta itsämånþänj nämo gañatak tåkanj. Nämo, bänep iron täktäk kädet gwäk pimijnþänj tåk tåkanj.

* **12:28:** Efe 4:11-12 * **12:31:** 1Ko 14:1 * **13:2:** Mat 17:20 * **13:3:** Mat 6:2 * **13:5:** Plp 2:4 * **13:6:** Rom 12:9 * **13:7:** Rom 15:1; 1Pi 4:8; 1Ko 9:12

⁸ Bänep iron kädet bureni uwä nämo api paorek. Täñ, kädet täga ätu ñodewani u api paotneñ; Kudupi Munapik terak Anutu täño meni jinom yäñahäk-ahäk uwä kadäni keräpi-tagän. Ba Kudupi Munapik täño iron yäpmanpän man kotäk kudupi kudupi terak yäkyäk u api paorek. Ba Anutu täño nadäk yäpmanpän yäñahäk-ahäk u imaka, api paorek. ⁹ Bureni, Anutu täño nadäk kuduhtagän täga nämo nadäna tärewäpän yäñahäne, moräkigän nadänpän yäñahäk täkamän. Ba Kudupi Munapik terak Anutu meni jinom kuduhtagän täga nämo yäñahäne, moräkigän nadäk täkamän. ¹⁰ Upänkañ imaka bureni-iniktä ahänjirän imaka ket nämo nadäwani ba ket nämo täñpani u api paotneñ. ¹¹ Uwä ñode bumik; Näk ironi itkañ man yänjkuro, nadäk-nadäk piä täñjkuro ba yäpman danik-danik piä täñjkuro u ironitä-yän täk täñjkuronik. Ude itkuropan täganpänä äma ekäni äworenpan ägin kädet u penkut.

¹² * Täñ, apiño imaka imaka imaka yabänpän-nadäk täkamän u wäranigän kañuruk ikek, glas waki terak mäjonin säkgämän nämo kak täkamän ude bumik yabänpän-nadäk täkamän. Upänkañ kami inam kowat-kawän api täne. Apiño Anututa nämo nadäwa tärek täkañ. Upänkañ kadäni uken api nadäwa täreneñ, Anututä näkño mebärina nadäwän tärekinik täk täyak ude.

¹³ * Täñpakañ imaka u nämo ahänjirän imaka yaräkubätä bureni täkañ uwä ñode; Nadäkinik, ba imaka Anututä kämi nimikta yäwani unita bänep penpän itsämäk, ba bänep iron täktäk kädet. Täñkañ imaka yarä unitäño intäjukun-inik uwä bänep iron.

14

Munapiktä iron kubäkubä nimik täyak

¹ * Unita notnaye, iron kädet bureni u iwatta piäni kehäromigän täneñ. Tänpän iron Kudupi Munapiktä nimik täyak u yäpmahta imaka, piäni täneñ. Täñkañ iron tägagämän kubä ñode, Anutu täño meni jinom yäñahäkta kehäromi u yäpmahta iyaptak täkot. ² Nadäkañ, man kotäk kudupi, Munapik-ken nanik u yäkyäk täga upänkañ äma man kotäk uterak yäk täkañ uwä ämatä nadäkta nämo yäk täkañ. U Anutu-kätgän iniken man käbop nanik yänpän-nadäk täkañ. Täñjirä man kotäk uwä äma ätutä nämo nadäwä tärek täkañ. ³ Tänpäkañ äma Anutu täño meni jinom yäñahäk täkañ uwä ämatä nadäkta yäk täkañ. Man yäk täkañ unitä ämawebe täñ-kehäromtan yämiñpän nadäkiniki täñmeham tañit, bänepi täñpidäm tañit täk täyak. ⁴ Täñ, äma man kotäk kudupi terak yäk täkañ uwä inigänpän täñkentän yämik täyak. Upänkañ äma Anutu täño meni jinom yäñahäk täkañ uwä äbot täñpani kudup täñ-kehäromtan yämik täkañ.

⁵ * Unita näkño gärip uwä ñode; In kuduhtagän man kotäk kudupi, Munapik-ken nanik u yänayän täño uwä gäripä nadäwet. Upänkañ gäripna tañi-inik pätak uwä in kudup Anutu täño meni jinom yäñahänjirä ämawebe mebäri kwawak nadäneñta kehäromi tamani. U mebäri ñodeta yäyat; Äma Anutu täño meni jinom yäñahäk täkañ uwä, äma man kotäk kudupi terak yäk täkañ u yärepmi täkañ. Upänkañ äma man kotäk kudupi yänjirä äma kubätä man u yäpman äyänjurirän äbot täñpani kudup täñkentän yämayän täko uyaku täga. ⁶ Unita notnaye, ñodeta ket nadäwut; Näk inken ärenpän man kotäk kudupi terak yäwawä unitä jide ude täñkentän tamek? Nämo, bureni täñkentän tamayän nadänpänä ñode täñpet; Man kubä Anututä näwerani u

* **13:12:** 2Ko 5:7; Jem 1:23   * **13:13:** 1Te 1:3; 1Jo 4:16   * **14:1:** 1Ko 12:31; 1Ko 14:39   * **14:5:** Nam 11:29

täweret, ba Anutu täño nadäk kubä yäpmpäpän yänahänpän täweret, ba Kudupi Munapik terak Anutu täño meni jinom yänahänpän täweret, ba Anutu täño man ätu täwetpän täwojärewet. Ude tänpereo uyaku täga täñkentän tamet.

⁷ Unita imaka irit ikek nämo, mämä-mämägän tänpäni unita nadäwut; Kap kubä tewayän nadänpän uhuwep säkgämän nämo piäweno, ba gita injtpän säkgämän nämo urenno uwä jide tänpän ämatä kap upän teyak yän nadäwä tärenej? Täga nämo! ⁸ Ba womat säkgämän nämo piänjirä mebäri unita piäkañ yän nämo nadäwä tärenej. ⁹ Tänpän in udegän, manbiñam man kotäk kudupi terak yänjirä jide tänpän ämawebetä man kotäk u nadäwä tärenej? Täga nämo. Manka uwä jop piän kunej. ¹⁰ Tänpäkañ kome terak ämatä man kotäk mebäri mebäri yäk täkañ. Man kotäk u mebäri kudup kwawak pätkañ. ¹¹ Täñ, äma kubätä man kotäk näkä nämo nadäwani u yänjirän nämo nadäwa tärenejo uwä äma unita kubäken nanik yän nadäwet, ba äma u näka kubäken nanik yän udegän nadäwek. ¹² Unita Munapik täño iron kubäkubä yäpmaäta pidämtak täkañ u täga upänkañ iron äbot tänpäni täñ-kehäromtañ yämik täkañ upän yäpman kuñatta ehuranigän täk täkot.

¹³ Mebäri unita äma kubä man kotäk kudupi yäkta kehäromi imani uwä ämawebe ätutä nadäkta mani u yäpman äyänjureka kehäromi yäpmaäta Anutuken yänapiwek. ¹⁴ Imata, näk man kotäk kudupi yänpän Anutu-ken gera yäwero uwä bänepna-tägän tänpet, nadäk-nadäkna guñ parirän. ¹⁵ * Unita jide tänpet? Eruk, ñode kañ tänpa yän nadätat; Bänepnatä yänapiñirän nadäk-nadäknatä nadäwän-tärewäpän menatä yänahäk täyon. Ba kap tektek udegän. Bänepnatä kap tenjirän nadäk-nadäknatä nadäwän-tärewäpän menatä kap tek täyon. ¹⁶ U ñodeta yäyat; Gäkä man kotäk kudupi yänpän bänepka-tägän Anutuken yänapik man yänpän inij orereno uwä jide tänpän äma man kotäk u nämo nadäwanitä manka u nadäwä tärewäpän täñkehärom takta “U bureni” yän yänej? U täga nämo! ¹⁷ Inijoret man yäweno u täga upänkañ notkapak kubä gäkno man kotäk unitäño mebäri nämo nadäweko u jide tänpän manka unitä täñkentän imek? Täga nämo!

¹⁸ Nadäkañ? Näkñagän it täyat-ken uken Anutu inij oretta in kudup tärepmitpän kadäni kadäni man kotäk kudupi terak yäk täyat unita Anutu bänep täga nadän imik täyat. ¹⁹ Ude täk täyat upänkañ Anutu inijoret käbeyäken ämawebetä näkno man nadäwä tärewut yänpän man kotäk kwawani terak täga yäwetpän täwojärewet. Upänkañ kotäk kudupipän imata man käronj boham yäweret? Man käronj yänjira nadänpän mebäri nämo nadäwä tärenej.

²⁰ * Unita notnaye, ironironj ude itkañ ägin täño nadäk nämo yäpman kuñatnej. Nämo, nadäk-nadäkjin uwä Munapik täño nadäk, äma ekäni täño nadäk ude yäpman kuñatnejjo upänkañ täktäkjin uwä nanak pakitä kudän wakiwaki täkta nämo nadäk täkañ ude kuñat täkot. ²¹ Tänpäkañ Anutu täño man ñode kudän täwani;

Ekänitä ñode yäyak; Näk äma kudupi yänij kirewa äma äbot ño man kotäk kudupi terak manna biñam yäwetnayän täño upänkañ nämoink api nadän naminej.
Ais 28:11-12

²² Man unitäño kukñini ñode yäwa; Kotäk kudupi terak man yäkyäk uwä nadäkinik tänpäni täñkehärom takta pewän ahäwani nämo. Nämo, u kudän ude Anututä äma nadäkinik nämo tänpäni iniken kehäromi yäwojärek täyak.

* **14:15:** Efe 5:19 * **14:20:** Efe 4:14; Plp 3:15

Täj, Anutu täño meni jinom yäjahäk-ahäk uwä nadäkinik täjpanitä nadäкта yäwani. ²³ * Unita ñode nadäwut; Äbot täjpanitä Anutu iniñoretta käbeyä täjpäñ kuduptagän man kotäk kudupi terak yäjirä äma jopi ba nadäkinik nämo täjpani kubätä bämopjin-ken itpäñ-nadäjpäñ ñode täwerek; Täjgunguñ täjkañ yäkañ yäk. ²⁴ * Täjpäkañ äbot täjpani kuduptagän Anutu täño meni jinom yäjahäjirä äma jopi ba nadäkinik nämo täjpani unitä nadäjpäñ man nadäweko unitä bänepi yäpurirän eruk, iniken mebäri ñode kañpäñ nadäwek; Näk momi täjpani yäk. ²⁵ * Nadäk-nadäk waki bänepi-ken käbop irani u kwawak pewän ahäj imiñirän gukut imäpmok täjpäñ Anutu iniñ orerek. Täjpäñ ñode yäjahäjpäñ täwerek; Anutu bämopjin-ken bureni-inik itak yäk.

Iniñoret käbeyä-ken kudän jide täne?

²⁶ * Eruk notnaye, unita yäjpäñ kädet siwoñi jide ude iwatne? Inä Anutu iniñ oretta käbeyä täjpäñ ñode täk täkañ; Äma kubätä kap tewek. Täjpäkañ kubäwä Anutu täño man kubä täwetpäñ täwoñärewek. Täj, äma kubätäwä nadäk kubä Anutu-ken nanik yäjahäwek. Täjkañ kubätäwä kotäk kudupi terak yäwek. Yäjirän kubätä man kotäk unitäño mebäri yäjahäwek. Imaka u kudup Anutu täño äbot täjpani ämawebe täjkehärom takta täneñ. ²⁷ Ñodeta yäyat; Äma ätutä kotäk kudupi terak yäna yäjpäñä mäyaptä nämo yäneñ. Yarä ba yaräkubä-tägän yäneñ. Kubätä yäwänä kubätä yäwek. Täjkañ äma kubäkubä täjkentäki mebäri yäpmäj äyäjurani niked. ²⁸ Täj, äma kubätä man yäpmäj äyäjuranita wäyäkñewän waneño uwä käbeyä-ken kotäk kudupi terak nämo yäwek. Nämo, ini bänepi-ken, Anutu-tägän nadäкта yäwek. ²⁹ * Ba Anutu täño meni jinom yäjahäwanita udegän yäyat; Äma yarä ba yaräkubä bumik yäneñ. Yäj irirä ätutä man unitäño mebäri ket yäpmäj daniñpäñ yäjpäñ-nadäk täneñ. ³⁰ Täjpäkañ äma kubä mañirirän Munapiktä bänepi-ken man kädet jide pewän ahäjirän u yäjahäwayäj täjpanä man yäj ireko u bitnäjpäñ iränkañ äma uwä yäwek. ³¹ Anutu täño meni jinom yäjahäk-ahäk u imaka täga kubä. Unita in u täk täkañ uwä injin kubäkubätä yäjahäk täkot. Yäjahäjirä ätu juku peñpäñ Anutu täño man mebäri nadäjpäñ bänepi täj-kehäromtak täkot. ³² Imata, Kudupi Munapiktä täjpewän äma kubä Anutu täño meni jinom yäjahäкта nadäweko uwä iniken menita watäni itpäñ kubätä yäwän täreñirän täga yäjahäwek. ³³ Unita nadäkañ? Anutu uwä yäjuruk-uruk ba täjuruk-uruk Anutu nämo, u Anutu kwini pewän ahäwani.

³⁴ * Täjpäkañ äbot täjpani ätuken Anutu iniñoret käbeyä-ken webewä man kum it täkañ, inken udegän it täkot. Webetä ude täjpäñ Moses täño бага man terak yäwani ude äpami kañ irut. ³⁵ Man kubä nadäneño unitäño mebäri nadänayäj nadäjpäñä ini eñiken kuñkañ äpiye yäweräkañ kañ yäwet täjput. Webetä Anutu iniñoret käbeyä-ken yäkyäk u kädet siwoñi nämo.

³⁶ Täjpäkañ inä kädet päke yäyat u nämo iwat täkañ unita jide? Anutu täño man inken naniktä ahäjku? Ba in-tägän nadäñku? ³⁷ * Eruk, inken nanik kubätä inita nadäñirän Anutu täño meni jinom yäjahäwani, ba Munapik ikek täjpeko uwä man kudän täj tamität ñowä Ekäni täño jukuman ude nadäwän tärek täkot. ³⁸ Täjpäñ äma kubätä manna ño nadäñ äwaräkuk täjpayäj täko uwä äma udewani mäde kañ ut yämut. ³⁹ Unita notnaye, ñode nadäwut; In

* **14:23:** Apos 2:13   * **14:24:** Jon 16:8   * **14:25:** Ais 45:14; Sek 8:23; Jon 4:19   * **14:26:** 1Ko 12:8-10; Efe 4:12   * **14:29:** Apos 17:11; 1Te 5:21   * **14:34:** 1Ko 11:3; 1Ti 2:12; Tai 2:5   * **14:37:** 1Jo 4:6

Anutu täŋo meni jinom yäjahawani ude itta gwäk pimik täkot. Ba man kotäk kudupi terak yäkta бага nämo penkireneŋ. ^{40*} Upäŋkaŋ Anutu iniŋoret käbeyä täŋpänä kudän siwoŋi säkgämän täŋirä käbeyä säkgämän ahäk täyon.

15

Kristo awaŋken naniktä akuŋkuk

¹ Eruk notnaye, Manbiŋam Täga täwetpän täwoŋärenkuro u äneŋi yänkodak taŋpän täwetat. Manbiŋam u nadäŋpän injtkuŋ, ba uterak nadäkinikjin yengämä pek täkaŋ. ² Näkä Manbiŋam Täga yäjahäŋpän täwetkuro u injit-inik täkaŋ u täŋpawä wakiken nanik täga wädäŋ tädotpän api tepmaŋpek. Täŋ, nadäk kubä yäpmän kuŋatnayän täŋo uwä nadäkinikjin u jopigän api täŋpek.

^{3*} Manbiŋam doni nitek näka namani ugänpän inta tamiŋpän ŋode täwetkut; Kristo uwä wakininta kowata kumbuk, man kudän terak yäwani udegän. ^{4*} Kumbänpän äneŋkuŋ. Täŋpakaŋ man kudän terak yän imani udegän, keŋma yaräkubä täreŋirän awaŋ gänaŋ naniktä kodak taŋpän akuŋkuk. ^{5*} Akuŋpän intäjukun Kefas wäpi kubä Pita u ahäj imiŋkuk. Täŋkaŋ äma 12 yän yäwerani* u ahäj yämigän täŋkuk. ⁶ Täŋkaŋ nadäŋ imikinik täŋpani 500 ude bumik äbot kubä-kengän irirä kwawak ahäj yämiŋirän kaŋ moreŋkuŋ. Uken nanik ätu kumbuŋopän mäyap pen kodak itkaŋ. ^{7*} Nadäŋ imikinik täŋpani u ahäj yämiŋpänä Jems ahäj imigän täŋkuk. Jems ahäj imiŋpänä aposoro kuduŋtagän ahäj yämiŋkuk.

^{8*} Eruk päke u ahäj yämiŋtän äbätängän mäden-inik kädet inigän kubä terak näk ahäj namiŋkuk, aposoro ätu ahäj yämiŋkuko udegän nämo. ^{9*} Näk aposoro äpanitä äpani-inik. Näk Anutu täŋo äbot däpmän yawat kirek täŋkuro unita aposoro wäp nämo yäpnaŋi. ^{10*} Upäŋkaŋä apiŋo aposoro it täyat uwä Anutu täŋo orakorak näkä terak patkuko unitä nepmaŋpän ude itat. Ekäni täŋo orakorak näken patkuko u bureni nämowä nämo täŋkuk. Näkä piä täŋkuro u täŋ däminik täŋkut, ätu täŋo yäreŋmitak. Upäŋkaŋ imata näkŋa wäna jop yäpmän ärowet? Nämo, Anutu täŋo orakorak näken pätak unitä kehäromi namiŋirän piä u täŋkut. ¹¹ Unita näk ba aposoro ätu uwä piä mebäri kubägän täk täkamän. Nin kuduŋtagän manbiŋam mebäri kubägän yäjahäk täkamän. Yäjahäŋitna nadäŋpän nadäkinik täŋkuŋo u.

Kumbanitä äneŋi akukakukta man

¹² Kristo uwä kumbani-ken naniktä akuŋkuk, manbiŋam ude yänpän täweritna imata inken nanik ätutawä kumbani-ken naniktä akukakuk täŋo käderi nämo pätak yän yäk täkaŋ? ¹³ Kumbani-ken akukakuk nämo pätak u täŋpawä, eruk Kristo imaka, kumbani-ken naniktä nämo akuŋkuk yän nadäneŋ. ¹⁴ Täŋkaŋ Kristo nämo akuŋkuk yäwänä mani biŋam yäk täkamän u bureni nämo täŋpän, ba nadäkinikjin u udegän, jopi täŋpän. ^{15*} Ba ugän nämo. Nin Anututa ŋode yänkumän; U Kristo kumbani-ken nanikpän yäpmän akuŋkuk. Täŋpakaŋ kumbani-ken naniktä akukakuk nämo parän yäwänäku Anututä jide täŋpän Kristo yäpmän akwän? Unita man yänkumänjo u Anutu

* **14:40:** Kol 2:5 * **15:3:** Ais 53:8-9 * **15:4:** Mat 12:40; Apos 2:24-32 * **15:5:** Luk 24:34; Mat 28:16-17 * **15:5:** Äma 12 yän yäwerani yäyak u Jesu täŋo iwaräntäkiye 12 unita yäyak * **15:7:** Luk 24:50 * **15:8:** Apos 9:3-6; 1Ko 9:1 * **15:9:** Efe 3:8; 1Ti 1:15 * **15:10:** Apos 8:3; 2Ko 6:1; 2Ko 11:5,23 * **15:15:** Apos 1:22, 4:33; Apos 5:32

meni yäpurärätpäj jop manman yäwani ude tänam. ¹⁶ Unita äma kumbani-ken naniktä nämo api akunej yäj yänpäjä Kristota udegän kumbani-ken naniktä nämo akuŋkuk yäj yäk täkot. ¹⁷ Täj, Kristotä kumbani-ken naniktä nämo akuŋkuk yäwänäku nadäkinikjin bureni nämo, jopigän täyek. Ba momijin peot pat tamitek. ¹⁸ Ba Kristo nadäj imiŋpäj kumbojo u imaka, kumänpäj paot-inik tänpäm. ¹⁹ Täŋkaŋ udegän, Kristotä nin kome terak noğän täŋkentäj nimän yäwänäku butewaki äbot bureni-inik yäj niwet tākāneŋ.

²⁰ * Upäŋkaŋ ude nämo! Kristo u bureni-inik kumbani-ken naniktä äma kumbanita intäjukun tänpäj akuŋkuko itak! Ude unita äma kumänpäj kwani imaka, kumbani-ken naniktä bureni-inik api akunej. Jesu täŋo akukakukitā ude täŋkehārom taŋkuk. ²¹ * U noðe; Äma kubätä kumäj-kumäj pewän ahäŋkujo udegän äma kubä-tägän kumbani-ken naniktä akukakuk pewän ahäj nimiŋkuk. ²² Adamtä äbotken nanik kuduŋtagän kumäk täkamäj udegän Kristotä äbotken yäpurärärani u kuduŋtagäntä kumbani-ken naniktä api akunej. ²³ * Tänpäj kumbani-ken naniktä akukakuk tawaŋ noðe tänpäni; Intäjukun-inik Jesu. U mädeni-ken äbäkäbäk kadänini-ken unitäŋo äboriyetä api akunej. ²⁴ Äboriyetä akuŋjirä eruk tärek-tärek kadäni bureni api ahäwek. Kadäni uken Kristotä imaka imaka waki kehāromi nitek ba wäpi biŋam ärowani nitek u kuduŋtagän täŋo kehāromi yäpmäj äpäkinik api tänpək. Ude täŋkaŋ kome ba imaka päke yabäj yäwatpäj intäjukun it täyak u Anutu Nanta api iniŋ kirewek. ²⁵ * U imata, Kristotä intäjukun-inik itpäj kaŋiwat piä täkta yäj imani. Intäjukun-inik irirän Anututä iwan kuduŋtagän täŋo kehāromi yäpmäj äpänpäj Kristo gāmori-ken yepmaŋpänkaŋ eruk, piäni u api tänpän tärenej. ²⁶ * Tänpäj iwan ätu däpmänpäj iwan pähap, kumäj-kumäj unitäŋo kehāromi utpewän paot-inik api tänpək. ²⁷ * Unita Anutu täŋo man kubä noðe kudän täwani; Anututä imaka kuduŋtagän Kristo gāmori-kengän api yepmaŋ morewek. Täŋkaŋ man “imaka kuduŋtagän” uwä Anutu inita bok nämo yäyak. Anututä Jesu gāmori-ken nämo api irek. Nämo, Anutu unitä imaka päke u Kristo gāmori-kengän yepmaŋpani. ²⁸ Eruk, imaka kuduŋtagän u Kristo gāmori-ken yepmaŋpän irirä, Kristo ini-tägän ini Anutu gāmori-ken api tewek. Ude täŋjirän Anutu, imaka imaka nanaki gāmori-ken pewani unitä imaka kuduŋtagäntä intäjukun-inik api irek.

²⁹ Eruk, kumbanitä kumbani-ken naniktä nämo api akunejo u tänpäwä imata äma ätu noriye kumbanita kome yäpmänpäj ume yäpmäk täkaŋ? Anututä äma kumbani nämoinik api yäwän kikuŋtnejo u tänpäwä imata noriye kumbani komeŋi yäpmänpäj ume ärut täkaŋ? Unitäŋo bureni jide api ahäwek? ³⁰ * Ba ninä jide? Äma mäyaptä Kristota yänpäj kokwawak nadäj nimik täkaŋ. Unita kumbani-ken naniktä akukakuk nämo pätak u tänpäwä imata komi u gānaŋ jop nadäj wari kuŋatne? ³¹ Unita notnaye, bureni-inik täwetat; Kumäj-kumäj kepmāni kepmāni kaŋ-ahāwayäj tāk täyat. Upäŋkaŋ komi piä u imaka bureni pewän ahäk täkaŋ. Injinta nadäwut; Ekāninin Kristo Jesuta biŋam tepmaŋkuro unita oretoret pähap nadäk täyat. ³² * Näk näkŋaken gärip iwatpāj piä no tāk täyat u tänpäwä imatāken yäpmäkta nadänpäj Efesus yotpārare-ken tom ägwāri, meni komi komi-kāt ämik täŋkumäj? Ude jop nadäj

* **15:20:** Kol 1:18 * **15:21:** Rom 5:12,18 * **15:23:** 1Te 4:16; Rev 20:5 * **15:25:** Mat 22:44

* **15:26:** Rev 20:14, 21:4 * **15:27:** Sam 8:6 * **15:30:** Rom 8:36 * **15:32:** 2Ko 4:10-11; Luk 12:19-20

tänpet? Nämo inik, kumbani-ken naniktä akukakuk nämo pätak u tänpäwä nininken gärip terak kuñat täkäna! Ba man ñode yäwani täga iwatne;

Äma kubä kwep kumbeko udetä ñodetä tom ketem täñ tunum tänpäj äññaj isiwa yäj nadäwek. *Ais 22:13*

³³ Unita notnaye, in äma ätu yabäj äwaräkuk täñirä jop manman nämo yäj-täñjatneñ. In man ñode yäwani u nadäkañ? Äma wakikät not tänpäj itnayäj tämäño uwä nintäño täktäknin täga u api yäpä wanen. ³⁴ * Unita in nadäknadäkj in äneñi nadäwä tumbäpäñ momi täktäk kädet pewut. Inken nanik ätutä Anututa täñguñtak täkañ unita nadänpäj mäyäk tawut yäj yänpäj täwetat.

Kumbanitä gup kodaki yäpneñ

³⁵ * Eruk äma kubätä ñode käwep näwet yabäwek; Äma kumbani jide tänpäj äneñi api akuneñ? Ba akunayäj täkañ uwä gupi jidewanitä api akuneñ? ³⁶ Wära! Man udewani guñ täño man! Unita ñode nadäwut; Yänat mujipi kome gänañ äpmonpäñ gupi nämo paraweko uwä jide tänpäj imätpäj kodaki abek? ³⁷ Imaka mujipi pik täkañ uwä burenitä ahäktä gäripi nadänpäj pik täkañ udewani nämo. U mujipi-gänpäj pik täkañ. ³⁸ * Tänpäkañ Anututä nadäwän tärewäpäñ gupi täño wäran yäj imiñkuko udegän ahäñirän yabäk täkamäj. Mujipi uwä mebari inigän inigän ahäk täkañ. ³⁹ Gup täño mebari udegän, kubägän nämo. Äma nintäño gupnin u inigän. Tom täño inigän, barak täño inigän, gwägu tom täño inigän. ⁴⁰ Tänpäkañ kunum ba kome udegän. Kunum gänañ ba kome terak imaka imaka itkañ. Täñkañ kunum gänañ itkañ unitäño epmäget inigän. Ba kome terak itkañ unitäño epmäget u inigän. ⁴¹ Täñkañ edap täño penyäjeki inigän. Komepak täño penyäjeki inigän. Guk täño penyäjeki inigän. Tänpäkañ guk täño penyäjeki kubägän nämo, inigän inigän.

⁴² Eruk, kumbani-ken naniktä akukakuk unitäño mebari udegän pätak. Komegup änek täkamäj uwä parakta yäwani. Täñ, kumbani-ken nanik akunayäj tämäño uwä gupnin kodaki u inigän, nämo api parawek. ⁴³ * Äneñpani uwä kañoreri nämo. Täñ, akukta yäwani uwä kañoret ikek. Äneñpani uwä kwini, akukta yäwani uwä kehäromi nkek. ⁴⁴ Äneñpanitä komegup ikek, akukta yäwanitä kunum täño gup ikek. Kome täño gup itak udegän kunum täño gup itak.

⁴⁵ * Unitäwä ñode kudän täwani; Äma bian ahäwani Adam uwä iritgän yäpuk. Täñ, Adam mäden nanik uwä Munapik ikek irit kehäromi unitäño mähe mi täñkuk. ⁴⁶ Tänpäkañ Munapik ikek irittä intäjukun nämo ahäñkuk. Nämo, u mäden ahäñkuk. Komegup ikek irittä intäjukun ahäñirän Munapik ikek mädegän iwatkuk. ⁴⁷ * Tänpäj Adam biani komepäñ täñpani unita kome äma täñkuk. Täñ, Adam mäden nanik uwä kunum gänañ nanik. ⁴⁸ Kome äma täñkuko udegän kome terak nanik äboriye täkamäj. Täñ, äma kunum terak nanik udegän kunum terak nanik äboriye ude api itne. ⁴⁹ Tänpäkañ äma kome terak nanik täño gup wädäna äronkuño uwä, udegän äma kunum gänañ nanik täño gup api wädäna äroneñ.

* **15:34:** Rom 13:11; Apos 26:8; 1Ko 6:5   * **15:35:** Jon 12:24   * **15:38:** Stt 1:11   * **15:43:** Plp 3:20-21   * **15:45:** Stt 2:7; Jon 6:63; 2Ko 3:6,17   * **15:47:** Stt 2:7

⁵⁰ * Notnaye, ñodeta yäyat; Komegup ikektä Anutu tãño kanjiwat yewa gãnan tãga nãmo api ãrone. Ba imaka parakta yãwanitã irit kehãromi, nãmo parak tãyak u tãga nãmo api korewek.

Kumãñ-kumãñ tãño kehãromi u paotkuk

⁵¹ * Eruk, juku penjirã man kãbop nanik kubã tãwerayãñ; Nin kuduptagãñ nãmo api kumnero upãñkañ äyãñutpãñ gup kubã wãdãna ãronayãñ tãkañ u kuduptagãñ api tãne. ⁵² * Womat mãmã yãñirãñ u pit kubãgãñ api tãne. Womat mãmã u yãñirãñ kumbanitã akuñpãñ parak-paraki nãmo api itne. Ba parawanitã itnayãñ tãkañ upãñkañ äyãñutpãñ gup mebãri kubã kehãromi nïkek u api wãdãna ãroneñ. ⁵³ * Bureni-inik! Gup ño parakta yãwani unitãkañ irit kehãromi tãño tek ude mät wãdãna ãroneñ. Ba kumãñ-kumãñta yãwani unitãkañ irit kehãromi mät korewek. ⁵⁴ * Tãñpãkañ imaka parakta yãwanitã irit kehãromi tãño tek wãdãwã ãrowãkañ, ba kumãñ-kumãñta yãwanitã irit kehãromi korewãkañ eruk man ñode kudãñ tãwanitã api kehãrom tãwek;

Anutu u iwan irepmit-inik tãñkuk.

Tãñpewãñ irit burenitã kumãñ-kumãñ daiñkuk!

Ais 25:8

⁵⁵ *Unita kumãñ-kumãñ, gãk kehãromika de?*

Kumãñ-kumãñ gãkño kãripka de?

Hos 13:14

⁵⁶ * Unita nadãkañ? Momitã kumãñ-kumãñ tãño kãrip ude tãyak. Ba бага manta yãñpãñ momitã kehãromi nïkek tãyak. ⁵⁷ Upãñkañ Anutu uwã Ekãninin Jesu Kristo iniñ kireñpewãñ iwanïye unitãño kehãromi yãpmãñ ãpuko unita Anututa bãnep tãga pãhap nadãk tãkãna!

⁵⁸ * Eruk notnaye tãgagãmãñ, mebãri unita nadãkinikjin nãmo pewã putãreneñ. Nãmo, kehãrom tanpãñ Ekãni tãño piã kadãni kadãni gwãk pimïnpãñ tãk tãkot. Ekãnitã yãñpãñ piã tãñjirã bureni nãmowã nãmo api ahãwek yãñ nadãñpãñ tãk tãkot.

16

Äbot tãñpanita moner tãñkentãñ yãmikta man

¹ * Eruk man kubã ñode; Anutu tãño kudupi ãmawebe bãrãpi terak itkañ unita moner tãñkentãñ yãmikta yãñpãñã Galesia komeken nanik äbot tãñpani yãwetpãñ yãwoñãrek tãñkuro udegãñ tãk tãkot. ² Uwã ñode yãwetkut; In kubãkubãtã moner kañ-ahãnayãñ tãkañ u Sande Sande yãpmãñ danïnpãñ tanji tãga penãñ ude ini-ini kãbop inigãñ kañ pek tãñput. Jop ittãngãñ nãkã ãreñjira moner kañ-ahãkta pipiri tãneñta. ³ Ude tãñjirã nãk ãreñpãñã äma iwoyãnayãñ tãkañ unitãño mebãri uwã man kudãñ terak kudãñ tãñpãñ yãmakañ moner bãnep tãgata pewani u yãpmãñ Jerusalem api kuneñ. ⁴ Nãkña bok kunañ tãñpãwã bok api kune.

⁵ * Tawan ñode peyat; Pengãñ Masedonia kome kuñkañ äbot tãñpani-kät ätu itkañ inken api ãrewet. ⁶ * Inken ãreñpãñ kadãni kãronji bumik kãwep api iret. Kadãni kãronji bumik it yãpmãñ ãronjira iwãñ mãnit kadãni kãwep api tãrewek.

* 15:50: 1Ko 6:13 * 15:51: 1Te 4:15-17 * 15:52: Mat 24:31 * 15:53: 2Ko 5:4 * 15:54: Ais 25:8 * 15:56: Rom 6:14, 7:13 * 15:58: 2Sto 15:7; Rev 14:13 * 16:1: Rom 15:25-26; 2Ko 8:1-9; Gal 2:10 * 16:5: Apos 19:21 * 16:6: Rom 15:24; Tai 3:12

Irira intä kädetta täñkentäj namäkañ kome uken-uken api kuñaret. ⁷* Kadäni ñodeken päre inkät kadäni keräpigän itkañ kome ätuken kukta nämo nadätat. Nämo, kämi äreñpäñ inkät kadäni käronji bumik itta gäripi nadätat. Unita Anututä nadäj namänä ude api täñpet. ⁸Täñpäkañ apiñode Efesus komeken ño itta nadätat. Ño irira Pentikos orekirit ahäñjirän uyaku inken api ärewet. ⁹* U imata, ñoken Ekänitä piä tañi kubä täkta kädet täwit namitak. Piä täñjira bureni tañi pewän ahäkañ. Upäñkañ äma mäyaptä piä unita iwan täkañ.

¹⁰* E man kubä ñode; Timotitä inken käwep api ärewek. Äreñjirän not täñ iminjirä umun terak nämo irek. Nadäkañ, uwä näkä Ekäni täño piä täk täyat udegän täk täyak. ¹¹* Unita äma kubätä Timotita nadäwän äpani nämo täñpek. Nämo, täñkentäj iminjpäñ tewä yäpmäj bänep pidäm terak täñtäj kuñtängän äyäjutpeñ äneñi näkñaken kañ äbän. Ükät äbot täñpani ätukät äbähta api itsämbet.

¹²* Täñkañ notninpak Apolos unita ñode täwetat; Uwä äbot täñpani ätukät inken ärekta peñ iwerira nämo pidäm täyak. Kadäni ñoken nämo käwep, kadäni kubäta nadäwän tägawäwä api ärewek.

Ekäni täño piä äma nadäj yämik täkot

¹³* Notnaye, nadäjit nadäjit kuñat täkot. Täñkañ nadäkinikjin nämo pewä putärenej. Nämo, nadäj täpäneñpäñ nadäkinikjin täñkehärom tañpäñ kehäromigän kuñat täkot. ¹⁴Täñpäñ imaka kuduypatgän bänep iron terakgän täk täkot. ¹⁵* Täñpäkañ notnaye, man kubä, Stefanus ba äboriye unita yäjira nadäwut. Uwä Grik komeken unitä jukun bänep äyäjutpäñ Ekänita biñam täñkuñ. Täñkuño Anutu täño kudupi ämawebeniye in bämopjin-ken watä piä täk täkañ. Unita ñode peñ täwetat; ¹⁶* In äma u ba noriye ätu Ekäni täño piä täñpäñ komi nadäk täkañ, äma udewani täño man buramiñ yämik täkot.

¹⁷ Stefanus, Potanus, ba Akakus u näkken äbäjirä bänep täga nadäj yämiñkut. Inta nikek unitä päbä nabäjirä tägagämän nadäjkut. ¹⁸* Äma unitä in ba näka bok bänep pidäm täñ nimiñkuño unita äma udewanita nadäjirä säkgämän täk täkot.

¹⁹⁻²⁰* * Täñpäkañ Esia kome ñonitäjno äbot täñpani kuduypä inta bänep oretoret man pewä ärekañ. Täñpäñ Akwila Prisila yanäpi u imaka, Ekäni wäpi terak bänep oretoret man pewän ärekañ. Ba äbot täñpani Anutu iniñjoretta yanäpi yarä unitä enjiken käbeyä täk täkañ u, ba nadäkinik täñpani notjiye Efesus kome ñoken nanik u kudup imaka, man udegän tewä ärekañ. Täñpäkañ injin-tägän Ekäni wäpi terak not täñpäñ kowat iniñ orerän täk täkot.

²¹* Pol näkña-tägän oretoret man täwetpäñ wäpna kudän täyat ño.

²²* Täñpäkañ äma kubätä Ekänita gäripi-inik nämo nadäjpäñä kädäpta biñam täñpäñ! O Ekäni, äbi!

²³ Eruk, Ekäninin Jesu täño orakoraki inken iton. ²⁴ Irirän Jesu Kristo terakgän in ba näk kowat kwasikorän täkamäj unita nadäj tamikinik täyat. Ugän.

* **16:7:** Apos 18:21 * **16:9:** Apos 19:8-10; 2Ko 2:12; Kol 4:3; Rev 3:8 * **16:10:** 1Ko 4:17 * **16:11:** 1Ti 4:12 * **16:12:** 1Ko 1:12, 3:6 * **16:13:** Sam 31:24; Efe 6:10 * **16:15:** Rom 16:5; 1Ko 1:16 * **16:16:** 1Te 5:12 * **16:18:** Plp 2:29 * **16:19-20:** 2Ti 1:15; Apos 18:2,18,26; Rom 16:5 * **16:19-20:** Rom 16:16; 2Ko 13:12 * **16:21:** Kol 4:18; 2Te 3:17 * **16:22:** Gal 1:8-9

2 Korin

Äma ätutä Pol wäpi yäpmäñ äpäñirä Poltä iniken mebärini yäñahäñkuk

1* Näk Pol Anutu täño nadäk terak Kristo Jesu täño aposoro itat. Täñpakaan notninpak Timoti-kät nektä man ño kudän täñpäñ Anutu täño äbot täñpani ämawebe Korin yotpärare-ken itkañ inta peda ärekañ. Ba intagän nämo, Anutu täño kudupi ämawebe Grik komeken ittäñ kukañ unitä danikta bok peda ärekañ. 2* Eruk Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristoken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Anututa bänep täga man

3* Ekäninin Jesu Kristo unitäño Anutuni ba Nani iniñoret täkana! U butewaki mäheimi-inikä watä it nimiñirän bänep kwini terak it täkamäñ. 4 Unitä komi bäräpi mebäri mebäri ahäñ nimiñirän bänepnin äneñi täñpidäm tañ nimik täyak. Anututä ude täñ nimik täyak unita notniye ätu komi butewaki terak kuñatneño uwä, Anututä bänep pidäm nimik täyak udegän notniye bäräpi terak itneño u bänepi täga täñpidäm täne. 5* Imata, Kristotä komi bäräpi mebäri mebäri nadäk täñkuko unitäño moräki nintä terak tañi ahäk täyak. U udegän, bäräpi gänañ iritna Kristotä bänep pidäm bumta pewän ahäñ nimik täkañ. 6* Täñpakaan näk ba notnaye ätu komi butewaki jop nämo nadäk täkamäñ. Nämo, komi butewakinin unitä in täñkentäñ tamiñirän bänepjin äyähutpäñ Anututa biñam täñkuño bänep pidäm terak it täkañ. Ba Ekäni täño bänep pidäm ahäñ nimik täyak u imaka, jop nämo nadäk täkamäñ. Nämo, unitä täñkentäñ tamiñirän bänepjin täñpidäm tak täkañ. Täñpakaan bänep pidäm ahäñ tamik täyak unitä täñ-kehäromtañ tamiñirän komi butewaki nintä nadäk täkamäñ udegän ahäñ tamiñirän nämo kwitanpäñ gwäk pimiñpäñ kuñat täkañ. 7 Burenä notnaye, intä bäräpi u gänañ nämo api kwitanen yäñ nadäkinik täyat. U imata, nintä komi butewaki nadäk täkamäñ u inkät nin bok nadäk täkamäñ unita u udegän, Ekäni täño bänep pidäm ahäñ nimik täyak u inta bok ahäñ tamik täyak yäñ nadäkamäñ.

8* Notnaye, Esia komeken komi butewaki ahäñ nimiñkuko unitäño man-biñam nadäwut yäñ nadäñpäñ ñode täwetat; Kome uken bäräpi ahäñ nimiñkuko u tañi pähap, nintä täga kotanañi nämo. Unitä täñpewän api kumne yäñ nadäñkumäñ. 9 Burenä täwetat. Nin kumäñ-kumäñta biñam täkamäñ yäñ nadäñpäñ bänepnin pena putärenkuñ. Upänkañ u ahäñ nimiñkuko uwä nininken kehäromita nadäna äpani-inik täñpöpäñ Anutu kumbani-ken nanik yäpmäñ akwani u kubägän nadäñ imineta ude uwä ahäñ nimiñkuk. 10-11* Burenä-inik, Anutu unitä kumäñ-kumäñ-ken nanikpäñ ketären nipmanjuk. Ba äneñi api ketären nipmanpek. Man unita nadäkinik täñpäñ Anutu ugän tubeñ kuñpäñ kuñat täkamäñ. Ba inä Anutu-ken yäñapik man yäñ nimiñirä äneñi api täñkentäñ nimek yäñ nadäkamäñ. Burenä, Anututä äma mäyap täño yäñapik man nadäñpäñ täñkentäñ nimiñirän ämawebe mäyaptä api käneñ. Täñkentäñ nimayäñ täyak u kañpäñ Anutu bänep täga man api iwetneñ.

* 1:1: 1Ko 1:1   * 1:2: 1Ko 1:3   * 1:3: Efe 1:3; 1Pi 1:3; Rom 15:5   * 1:5: Sam 34:19; Sam 94:19
* 1:6: 2Ko 4:15   * 1:8: Apos 19:23; 1Ko 15:32   * 1:10-11: 2Ti 4:18

Poltä bänep nadäwätäki nämö itkuk

12 * Eruk notnaye, nininta biñam ñode yāñahāñpāñ tāwetat; Bānepnintā bureni-inik ñode nadāk tākamāñ; Āmawebe ātu ba in bāmopjin-ken man bureni ba kudān siwoñi terakgān kuñat tākamāñ. Kudān uwā Anutu-ken nanik. Uwā komeñ āma tāño nadāk terak nämö tāk tākamāñ. Nāmō, Anutu orakoraki unitāño kehāromi terak ude tāñ tamik tākamāñ. 13 Nadākañ? Man kudān tāñpāñ tamik tākamāñ uwā intā tāga danīñpāñ nadāwā tārenañi. Man ātu kābop nämö pek tākamāñ. 14 * Unita nintā nininta nadākamāñ udegān in kāmi api nadāwā tārenañ yāñ nadātat. Apiño nintāño mebārinin morākiñan nadākañ. Nadāwā tārewāpāñ Ekāni Jesu tāño kadāni pāhapken nintā Anutu iñamiken inta oretoret tānayāñ tākamāñ udegān intā ninta oretoret kañ tāñput yāñ nadātat.

15-16 * Nāk man u bānepna-ken peñkañ pengān inken päre bānep tāga man tāwetta yāñkut. Tāñpākañ päre tabāñkañ Masedonia komeken kukta yāñkut. Uken kuñatkañ äyāñputpeñ āneñi āreñpāñ ātu irira in tāñkentāñ namīñirā Judia komeken kukta nadāñkut. Eruk, in kadāni yarā ude tabāñjira oretoret kadāni yarā kañ tāñput yāñ nadāñkut. 17 Tawañ ude peñkuro upāñkañ jide? Tāñnikjarani tāñkuk yāñ nadākañ? Nāk kome tāño nadāk-nadāk yāpmāñ kuñarani unita man yāñjira kubā bureni, kubā jop yāñnikñat tāyak yāñ ba nadākañ? 18 Upāñkañ ude nämö, Anututā man bureniñgān yāk tāyak unita u iñamiken imata man bureni ba jopi bok awāhutpāñ tāweret? Nāmoinik! 19 * Tāñpākañ Anutu tāño nanaki Jesu Kristo, Silas Timoti-kāt nintā yāñahāñpāñ tāwetkumāño unita nadāwut; U man bureni ba jopi bok awāhutpāñ nämö yāk tāyak. Nāmō, u man bureniñgān yāk tāyak. 20 * Tāñkañ man bureni yāk tāyak uwā ñode; Imaka imaka Anututā tākta yāñkehārom tañkuko u kudup Jesu Kristo terak bureni ahāñkuñ ba kāmi imaka, api ahāneñ. Mebāri unita Anutu tāño manbiñam nadāñpāñ Jesu Kristo terak bureni-inik yāñ yāñkañ Anutu inīñoret tākamāñ. 21-22 * Tāñpākañ Anutu unitā in ba nin bok tāñ-mehamtañ nīmīñirāñ Kristo terak yeñ tāpāneñpāñ it tākamāñ. Ini-tāgān nin inita biñam yāpmāñ danīñpāñ wāren kehāromi-inik tāñkuk. Ude tāñpāñ imaka tāgatāga kāmi yāpmākta peñ nimani u bureni-inik api nimek yāñ niwoñärektā Kudupi Munapik bānepnin-ken peñkuk.

Pol imata Korin kome bārāneñ nämö kuñkuk?

23 * Ñode tāwerira Anututā nākño man tāñkehārom tāwayāñ; Korin āmawebe inken nämö āreñkuro uwā āreñjira nabāñpāñ māyāk nadāneñ yāñpāñ nämö āreñkut. 24 * Ninā intāño nadākinikjin kañiwarani ude itta nämö nadākamāñ. Nāmō, nadākinikjin u kehāromi itak yāñ nadākamāñ. Tāñ, nintāño gārip bureni uwā intā bānep oretoret terak kañ kuñarut yāñpāñ unita tāñkentāñ tamik tākamāñ.

2

1 * Mebāri unita nadāk ñode peñkut; Kuñjira nadāñ bārāp āneñi api tāneño unita nämö api kwet yāñ nadāñkut. 2 Inken āreñpāñ tāñpewa bārāpi butewaki nadāneño uwā netātā äyāñputpāñ nākño bānepnawā tāñpidām tāwek? Nāmō, in

* 1:12: Hib 13:18; 2Ko 2:17; 1Ko 1:17 * 1:14: 2Ko 5:12; Plp 2:16 * 1:15-16: 1Ko 16:5-6 * 1:19: Apos 18:5 * 1:20: Rev 3:14 * 1:21-22: 1Jo 2:27; Efe 1:13-14; 2Ko 5:5; Rom 8:16-17 * 1:23: Rom 1:9; 2Ko 11:31 * 1:24: 1Pi 5:3 * 2:1: 1Ko 4:21; 2Ko 12:21

kuduhtagän bäräpi nadänejo uwä jide täjppäj bänepna täjpidäm täneñ yäj nadäjkut. ³ Ude nadäjkurowa unita inken nämo äreñkañ manbiñam komi nikek in yäpän tägawäpäj tepmakta intäjukun u kudän täjppäj tamiñkut. Inken äreñpäj ämawebetä täjkentäj namiñirä bänep oretoret tänañpäj täjppewä butewaki nadäkta nämo nadäjkut. Nämo, bureni nadäk täyat uwä ñode; Näkä oretoret terak irira in udegän oretoret terak itneñ. ⁴ * Notnaye, manbiñam u jop nadäj nämo kudän täj tamiñkut. Nämo, bänepna-ken ägekot pähap ahäj namänpäj konäm terak kudän täj tamiñkut. U bäräpi tamikta nämo, u ninta gäripi pähap nadäj nimik täyak yäj nadäkta kudän täjkut.

Momi pekpek täjo man

⁵ * Eruk, notjinpak bäräpi namiñkuko ukenonita täwera nadäwut. Bureni, äma waki täjnkuko u bäräpi näka bumik namiñkuko upäjkañ bäräpi bureni intä terak äronjuk. Upäjkañ unita man jäpi yäkta nämo nadätat. ⁶ Nämo, näk komi ätukät nämo yäpuräret. Waki täjnkuko unitäjo kowata in mäyaptä täj imiñkuwo u täga. ⁷ Unita apiño momini peñ imiñpäj bänepi täjpidäm tañ imikot, butewaki pähap nadäjppäj bänepi pewän putärek-inik täjpepka. ⁸ Bureni peñ täwetat; In kudän säkgämän täj imiñirä näka bureni nadäj namikinik täkañ yäj kañ nadäwän.

⁹ * Täjppäkañ manbiñam kudän täj tamiñkurowa uwä bänepin täj-yabäkta kudän täjkut. Näkñjo jukuman u kudup täga buramineñ ba nämo buramineñ u nadäwa yäjkañ kudän täjkut. ¹⁰ Nadäkañ? Intä äma unitäjo momi peñ imiñirä näk imaka, unitäjo momi täga api peñ imet. Täjkañ äma unitä waki u ba u täj namiñkuko inta yäjppäj unitäjo momi Kristo inamiken uku peñ imiñkut yäj nadäwut. ¹¹ * Äma unita butewaki nämo nadäj imiñitna Satantä täj-nikñatpäj äma uwä inita biñam yäpeko unita ude täwetat. Satan täjo mebarini u nadäna tärekañ.

Topmäk-topmäk kodaki täjo piä äma

¹² * Täjppäkañ Kristo täjo Manbiñam Täga yäjahäkta Troas komeken kuñpäj Ekänitä piäni uken täkta kädet uku täwit namiñirän kañpäj nadäjkut. ¹³ * Ude kañpäj nadäjkurowa upäjkañ Taitusta wäyäkñewa wawäpäj nadäwätäk pähap täjkut. Nadäwätäk täjppäj Troas nanik äbot täjpani in itkot yäj yäwetpeñ Masedonia komeken kuñkut.

¹⁴ Upäjkañ Anutu bänep täga pähap nadäj imik täyiwa! U imata, u intäjukun it nimiñpäj Kristo täjo piäni täkta täjkentäj nimiñirän täga täk täkamäj. Uwä ñode bumik; Komi ämatä päñku iwankät ämik täjkañ yärepmitpäñä intäjukun ämanikät äneñi oretoret bumta täjtäj eñiken ämneñ. Udegän intäjukun ämanintä täjkentäj nimiñirän Kristo täjo manbiñam käbäñi säkgämän ude komeki komeki piäj wädäj yäpmäj kuñirän unitäjo mebari nadäk täkañ.

¹⁵ * Bureni, manbiñam yäjahäwani ninä Anututä peñ niwerirän Kristo täjo käbäñi säkgämän yäpmäj kuñat täkamäj. Täjitna unitäjo käbäjitä äma irit kehäromita biñam ba äma geñi wakita biñam u bämopi-ken piäj wädäk täyak.

¹⁶ * Geñita biñam täjpanitä nin piäj nadäjirä kumbani käbäj bumik täjirän tämapu täk täkañ. Täj, irit kehäromita biñam täjpanitä nin piäj nadäjirä irit säkgämän täjo käbäj ude piäjirän wädäj nadäk täkañ. Täjppäkañ piä u täkta

* **2:4:** Apos 20:31   * **2:5:** 1Ko 5:1   * **2:9:** 2Ko 7:15, 10:6   * **2:11:** Luk 22:31   * **2:12:** Apos 14:27; 1Ko 16:9   * **2:13:** Apos 20:1   * **2:15:** 1Ko 1:18   * **2:16:** Luk 2:34; 2Ko 3:5-6

kehäromi nitek netä? Kubä nämo itak! ¹⁷ * Äma mäyaptä monej yäpmäkta Anutu täno man jop yäj äwaräkugän täk täkañ. Upänkañ ninä ude nämo täk täkamäj. Nämo inik, Anututä niniñ kirewani unita inamiken, Kristo täno piä watä ämaniye ude bänep siwoñi terak yäjahäk täkamäj.

3

¹ * Man udewani yäjitna yäjbiñam-biñam äneñi yäkañ yäj nadäkañ? Ba ninta ñode käwep nadäk täkañ; Polkät noriye uwä äma jopi. Mebärini niwoñarekta man kudän äbot täñpani täno intäjukun ämatä kudän täñ yämani u yäpmäj kuñatta bitnäk täkañ. Ude nadäk täkañ? Ba man kudän täwani udewani kudän täñ niminayäj yäj nadäkañ? Ude nämo! Äma mäyaptä man kudän udewanita nadäwä ärowani täk täkañ upänkañ nin ude nämo. ² * Imata, inä nintäno man kudän udewani, bänepnin-ken kudän täwani. Bänepjin sukurenpäñ Anututa nadäkinik täñkuño unitä nin äma jidewani u siwoñi yäjahäjirän ämawebe kuduptä kañpäñ nadäk täkañ. ³ * Uwä ñode kañpäñ nadäk täkañ; Inä man kudän Kristotä ini kudän täwani bumik, nintä piä täñkumäño unitäno bureni. Täñkañ uwä äma keritä mobä terak kudän täwani nämo, uwä Irit Mähemi täno Munapikitä äma bänepi-ken kudän täwani.

⁴ * Piänin unita nadäkinik täkamäj. Imata, Kristotä piäni u täkta täñkehäromtañ niniñirän Anututä kawän tägak täyak. ⁵ Bureni, nininken kehäromi ba nadäk-nadäk terak piä u täga täk täkamäj yäj yänäñi nämo. Nämo, kehärominin uwä Anutu-ken nanik. ⁶ * Anutu ini uwä topmäk-topmäk kodaki täno watä piä täkta kehäromi nimik täyak. Topmäk-topmäk kodaki uterak ämawebe Anutu-kät bänep kubägän täga itneñ. Täñpäkañ topmäk-topmäk uwä бага man kudän täwani uterak yengämä pewani nämo, u Munapik täno kehäromi terak yengämä pewani. Baga man kudän täwani unitä kumäj-kumäj kädet irepmitta nämo täñkentäj nimik täyak. Täñ, Munapik uwä irit bureni pewän ahäk täyak.

⁷⁻⁸ * * Baga man uwä mobä pipiyäwani terak kudän täwani u Ekäni täno penyäjek ba kehäromi nitek ahäjkkuk. Unitä täñpewän Moses täno inami-dapun ägo paki-inik weñkuko paorayäj täñkukopänkañ ämawebetä pen ugän känäñi nämo täñkkuk. Eruk, бага man, mähemiye kumäj-kumäñta biñam yepmanñpani unitä penyäjek ba kehäromi udewani nitek ahäjkkuk. Täñ Kudupi Munapik täno watä piä ämaniyetä penyäjek ba kehäromi jidewani nitek upäj api känäñ? U penyäjek säkgämän kehäromi-inik, kädet biani täno irepmit-inik täñpani u api känäñ! ⁹ * Ba Anututa watä piä täktäk kädet biani, ämawebe mankenta biñam yepmak täyak u penyäjek ba kehäromi nitek ahäjkkuk. Täñ piä unitä ämawebe Anutu inamiken momini nämo yepmak täyak unita jide yänayäj? Uwä ñode; Piä u säkgämän-inik, Ekäni täno kehäromi ba penyäjek ikek! ¹⁰ * Bureni, ämawebetä бага man unita nadäjirä säkgämän täñkkuko upänkañ imaka säkgämän-inik, kehäromi pähaptä ahäjirän apiño imaka biani unita nadäjitna äpani, penyäjeki nämo täk täyak. ¹¹ U imata, бага man, imaka kadäni keräpi itta yäwani u penyäjek ba kehäromi nitek ahäjkkuk. Täñ imaka

* **2:17:** 2Ko 1:12; 1Pi 4:11 * **3:1:** 2Ko 5:12; Apos 18:27; Rom 16:1 * **3:2:** 1Ko 9:2 * **3:3:** Kis 24:12; Jer 31:33; Ese 36:26-27 * **3:4:** 2Ko 2:16 * **3:6:** Jer 31:31; 1Ko 11:25; Jon 6:63; Rom 7:6 * **3:7-8:** Kis 34:30 * **3:7-8:** Gal 3:2,5 * **3:9:** Lo 27:26; Rom 1:17, 3:21 * **3:10:** Kis 34:29

tärek-täreki nämo itta yāwanitā penyāṅek ba kehāromi jidewani nitek? U inipārik kudupi kubā!

¹² Eruk nin penyāṅek bureni u nāmoinik api paoreko unita nadākinik tākamāṅ unita unitāḡo manbiṅam tāḡumun-umun terak nämo, bātakigān yāḡahāk tākamāṅ. ¹³ * Nin Mosestā tāḡkuko ude nämo tāk tākamāṅ. Ḃḡo iḡami dapun-ken weṅkuko u nämo paorirān tektā iḡami-dapun tāḡpipiṅkuk, Isrel āmawebetā nadāk-nadāki imaka kadāni kerāpi-tagān penyāṅekta yāwani uterakḡān peney yāḡpāḡ tāḡpipiṅkuk. ¹⁴ * Tāḡjirān Isrel āmawebe tāḡo nadāk-nadāki mobā ude āworeṅkuko unita penyāṅek unitāḡo mebāri nämo kaḡpāḡ nadāwā tumbuḡ. Tāḡpāḡ topmāk-topmāk biani unitāḡo man daniḡpāḡ nadāk tāk tākaḡ upāḡkaḡ pen, mebāri kwawak nämo kaḡpāḡ nadāk tākaḡ. Tek u pen iḡami-dapun ba nadāk-nadāki tāḡpipiḡ itak bumik. Bureni, u nämo wārāmurani. Nämo, āma kubātā Kristota nadākinik tāḡpāḡ kwasikorirān uyaku Anututā tek u tāḡa wārāmutek. ¹⁵ Tāḡkaḡ apinoḡ imaka, Moses tāḡo бага man u daniḡpāḡ nadāk tākaḡ upāḡkaḡ tek unitā bānep nadāk-nadāki-ken uwāk tāḡjirān mebāri nämo nadāwā tumāk tākaḡ. ¹⁶ * Tāḡpākaḡ āma kubākubātā bānep nadāk-nadāki Ekānikengān peḡjirā eruk tek u wārāmūt yāmik tāyak. ¹⁷ * Tāḡpāḡ Ekānita yāyak uwā Munapik ubayāḡ. Ekāni tāḡo Munapiktā āma kubāken irirān eruk āma u бага man tāḡo topmāk-topmāk terak nämo it tāyak. Bureni, Anutu dubini-ken kukta imaka kubātā kāderi wari nämo itpipitak. ¹⁸ * Unita notnaye, nadākinik tāḡpani nininta ḡode yāwa; Tek unitā nintāḡo iḡam-dapunin nämo uwāk tāyak. Nämo, Ekāni tāḡo penyāṅek ba tāktāki sāḡḡāmān u kaḡpāḡ nadākinik tāk tākamāṅ. Ude tāḡpāḡ nintā terak Ekāni ini penyāṅek kudāni ba tāktāki u yāpurārātpāḡ yāpurārātpāḡ peḡjirān ini bumik āworeṅ itkamāḡ. Tāḡpākaḡ Ekānitā ude tāḡ niminḡ itak. Tāḡ Ekāni uwā Munapik ubayāḡ.

4

Imaka sāḡḡāmān kābot jiburani ḡānaḡ itak

¹ * Anututā oraḡ niminḡpāḡ piā u niminḡkuko unita bānepnin nämo pena putārek tākaḡ. Nämo, ehutpāḡ tāk tākamāḡ. ² * Tāḡpāḡ kudān waki māyāk ikek, āmatā kābop tāk tākaḡ u māde ut yāmik tākamāḡ. Nin tāḡyākḡarani nämo tāk tākamāḡ, ba Anutu tāḡo mankāt jop mankāt bok nämo awāhut tākamāḡ. Nāmoinik, Anutu iḡamiken man bureni inḡit-inik tāḡpāḡ kwawak yāḡahāk tākamāḡ. Ude tāk tākamāḡ uwā āmawebetā nibāḡpāḡ nadāḡkaḡ bānepitā kādet siwoḡi iwatkaḡ yāḡ nadāwūt yāḡpāḡ tāk tākamāḡ. ³ Bureni, āma ātu dapuri itpipiwanitā Manbiṅam Tāḡa nintā yāḡahāk tākamāḡ unitāḡo mebāri nämo nadāwā tumāk tākaḡ. Eruk, āma udewani uwā pewā paotta biḡam tāḡpani yāḡ nadāwūt. ⁴ * Komen āmawebe tāḡo anutu waki unitā nadāk-nadāki uwāk tāḡpipiḡjirān Manbiṅam Tāḡa tāḡo penyāṅeki ahāḡ yāmik tāyak uwā tāḡa nämo kaḡpāḡ nadāk tākaḡ. Manbiṅam Tāḡa unitā Kristo tāḡo penyāṅek ba kehāromi u yāḡahāk tāyak. Tāḡkaḡ Kristo ini uwā Anutu udegān-inik. ⁵ * Bureni-inik tāwetkamāḡ; Manbiṅam yāḡahāk tākamāḡ uwā āmawebetā wāpnin yāpmāḡ akukta nämo tāk tākamāḡ. Nāmoinik! Nin ḡode yāḡahāk tākamāḡ; Jesu Kristo u Ekāni-inik itak. Tāḡpākaḡ Jesu unitā wāp biḡam yāpān yāḡpāḡ

* **3:13:** Kis 34:33-35 * **3:14:** Rom 11:25 * **3:16:** Rom 11:23,26 * **3:17:** Jon 8:32,36; Rom 8:2; Gal 5:1 * **3:18:** Kis 16:7, 24:17 * **4:1:** 2Ko 3:6 * **4:2:** 2Ko 2:17; 1Te 2:5; 1Ko 1:18 * **4:4:** Efe 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3 * **4:5:** 2Ko 1:24

intãño watã piã ämajije ude itkañ tãñkentãñ tamik tãkamãñ. ⁶* Anututã bian ñode yãñkuk; Bïpmãñ urani gãnañ peñyãñek ahãwãñ! Eruk Anutu unitãgãñ iniken peñyãñek bãnepnin-ken pewãñ ahãk tãkañ. Peñyãñek unitã nadãk-nadãknin kwawak pirãreñirãñ Anutu tãño tãktãki ba kehãromi Kristo terak itak u kwawak kañpãñ nadãk tãkamãñ.

⁷* Upãñkañ piã tãk tãkamãñ uwã ninin-tãgãñ tãga tãnañi nãmo. Unita imaka sãkgãmãñ-inik injit tãkamãñ uwã kãbotinik jïburani gãnañ injit tãkamãñ bumik. Ude unitã kwawak ñode niwonjãretak; Manbïjam unitãño kehãromi pãhap u ninken nanik nãmo, u Anutu-ken nanik. ⁸* Komeni komeni bãrãpi mebãri mebãri yabãñ ahãk tãkamãñ upãñkañ bãrãpi unitã nin nãmo uyin-jakñit tãkañ. Nadãwãtãk tãk tãkamãñ upãñkañ bãnepnin nãmo pena putãrek tãkañ. ⁹ Ämatã iwan tãñ nimik tãkañ upãñkañ Anutu nãmo niþmak tãyak. Ämatã nidãpmãñ-pewã mak tãkamãñ upãñkañ gwãk pimiñpãñ pen kuñat tãkamãñ. ¹⁰* Kepma kepma gupnintã komi bãrãpi Jesutã nadãñpãñ kumbuko udegãñ nadãñpãñ kotak tãkamãñ. Upãñkañ jop nadãñ nãmo kotak tãkamãñ. Nãmo, ämawebetã gupnin terak Jesu, kodak tañpeñ akuñkuko unitãño kehãromi kwawak ahãñirãñ kakta komi bãrãpi u nadãñpãñ kotak tãkamãñ. ¹¹* Bureni, kodak itkamãñ upãñkañ kepma kepma Jesu tãño piã terak kumãñ-kumãñ-ken it tãkamãñ. Ude iritna Jesu Kristotã gupnin kumãkta yãwani u tãñ-kehãromtañ nimik tãyak unitã Jesu uwã kehãromi nïkek itak yãñ kwawak yãñahãk tãyak. ¹² Unita ñode tãwetat; Manbïjam yãñahãk tãkamãñ uniterak kumãñ-kumãñtã ninken ahãk tãyak upãñkañ piãnin uterak inken irit sãkgãmãñ ahãk tãyak.

¹³* Anutu tãño man kudãñ tãwani terak äma kubãtã ñode yãñkuk; Nãk nadãkinik tãñkuro unita man yãñahãñkut. Eruk, nintã bãnep nadãk-nadãk udegãñ injit tãkamãñ. Nin nadãkinik tãkamãñ unita manbïjam yãñahãk tãkamãñ. ¹⁴* Imata, nin ñode nadãk tãkamãñ; Anutu, Ekãni Jesu Kristo kumbani-ken nanik yãpmãñ pãñaku teñkuko unitã nin imaka, Jesu-kãt bok api yãpmãñ pãñaku niþmanñpek. Tãñirãñ inkãt ninkãt bok injamiken api itne. ¹⁵* Unita ñode yãwa; Komi bãrãpi nadãk tãkamãñ u in tãñkentãñ tamikta nadãk tãkamãñ. Ba uterak Anutu tãño orakorakitã ämawebe mäyap-ken weñ parirãñ ämawebe u bãnep tãga pãhap iwetpãñ Anutu wãpi bïjam inin oretinik api tãneñ.

Kunum gãnañ iritta gup

¹⁶* Mebãri unita bãnepnin nãmoinik pena putãrek tãkañ. Komegupnin uwã putãrek tãkañ upãñkañ Ekãnitã bãnepnin uwã kepma kepma tãñ-kodaktañ nimik tãyak. ¹⁷* Komi bãrãpi tãpuri, apiño-tagãñ yãwani nadãk tãkamãñ unitã imaka sãkgãmãñ-inik, tãrek-tãreki nãmo kubã api pewãñ ahãñ nimek yãñ nadãk tãkamãñ. Imaka sãkgãmãñ u komi apiño nadãk tãkamãñ u irepmit-inik api tãñpek. ¹⁸* Unita imaka dapunintã kãnañi uterak nãmo, imaka dapunintã nãmo kãnañi uterak kakinik tãk tãkamãñ. Imaka dapunintã tãga kãnañi u kadãni kerãpi-tagãñ api itneñ. Upãñkañ imaka nãmo kãnañi uwã tãrek-tãreki nãmo, pen api it yãpmãñ ärowek.

* **4:6:** Stt 1:3; Ais 9:2; 2Ko 3:18 * **4:7:** 2Ko 5:1 * **4:8:** 2Ko 1:8, 7:5 * **4:10:** 1Ko 15:31

* **4:11:** Rom 8:36 * **4:13:** Sam 116:10 * **4:14:** 1Ko 6:14 * **4:15:** 2Ko 1:3-6 * **4:16:** Efe

3:16 * **4:17:** Rom 8:17-18 * **4:18:** Kol 1:16; Hib 11:1-3

5

1* Bureni ɲode nadākamāŋ; Komegup, enj waki kome terak ɲo it tākamāŋ u wawānā kunum gānaŋ Anutu-ken nanik enj paot-paori nāmo ba āma keritā tāŋpani nāmoɲpāŋ wādāna ārowāpāŋ api itne. 2* Upāŋkaŋ kome terak ɲo itkaŋ enj kodaki, kunum tāŋo gup nīkek u jide tāŋpāŋ bārāneŋ wādāna āroneŋ yāŋ nadāŋpāŋ yāŋkähän-kähän yāntāŋ kuŋat tākamāŋ. 3 U imata, enj kodaki u wādāna ārowāpāŋ morāŋ, apiŋo kuŋat tākamāŋ ude nāmo api kuŋatne. Nāmo, u gup bureni nīkek api kuŋatne. 4* Tāŋpākaŋ komegup, kome ɲonitāŋo enj waki nīkek kuŋatkaŋ bārāpi pāhap nadāŋpāŋ yāŋkähän-kähän yāk tākamāŋ. U imata, komegup yāŋopmāŋpāŋ jop maŋpā-kukta nāmo nadāk tākamāŋ. Nāmo, nin kunum tāŋo gup, komegup punin terak wādāna ārokta gāripi nadākamāŋ. Ude tāŋitna imaka irit kehāromi nīkek unitā imaka paotta yāwani api uwāktāŋ morewek. 5* Nadākaŋ? Anututā ini irit kehāromi u yāpmāk-tagān iwoyāŋpāŋ nipmaŋkuk. Tāŋpāŋ irit u bureni-inik api tamet yāŋ niwoŋārekta Kudupi Munapiki intājukun ninin kireŋkuk.

6* Mebāri unita bānep pidām terak bātakigān kuŋat tākamāŋ. Upāŋkaŋ ɲode imaka nadāk tākamāŋ; Komegup ɲo nīkekā, Ekānitā ini komeken dubini-ken-inik nāmo itkamāŋ. 7* Unita apiŋo, imaka bureni unita nadākinik tāŋpāŋ kuŋat tākamāŋ. U kwawak irirān kaŋiwattāŋ nāmo kuŋat tākamāŋ. 8* Upāŋkaŋ āneŋi ɲode yākgān tāŋpa; Kumākta nāmo umuntak tākamāŋ. Nāmo, gāripnin taŋi uwā komegup ɲo peŋpāŋ Ekāni-kāt itta nadāk tākamāŋ. 9* Tāŋpākaŋ komegup ikek itnayāŋ tākamāŋ ba komegup peŋpāŋ Ekāni-kāt itnayāŋ tākamāŋ upāŋkaŋ nadāk kehāromi-inik ɲode pek tākamāŋ; Ekāni tāŋo gārip terakgān kuŋaritna gāripi kaŋ nadāwān. 10* U imata, Kristotā nin yāpmāŋ danikta kuduɲtagān iŋamiken api ahāne. Ahāŋitna komegup ikek itkaŋ kudān tāk tākamāŋ, tāga ba waki, uterak kowata nimikta yāwani u api nīmek.

Anutu-kāt not tāŋpāŋ kuŋat-kuŋat

11* Ekānitā ude api tāŋpeko uwā umuri pāhap. Unita nadāna tārewāpāŋ āmawebetā udegān nadākot yāŋpāŋ gwāk pimiŋpāŋ yāwetgān yāwetgān tāk tākamāŋ. Tāŋitna nin tāŋo mebārinin uwā Anututā kwawakinik kaŋpāŋ nadāŋ moretak. Tāŋ, inā jide? Bānepjintā ninta jide nadāk tākaŋ? Siwoŋi tākaŋ yāŋ kāwep nadāŋ nimik tākaŋ? 12* Notnaye, ude yāŋira iniken gupi āneŋi jop nadāŋ yāpmāŋ ārokaŋ yāŋ nadāneŋta! Ude nāmo, mebāri ɲodeta yāyat; Intā ninta gāripi bureni nadāŋ nimut yāŋpāŋ man udewā tāwetat. Ninta ude nadāŋpāŋ āma tāŋyākŋarani tāŋo jopman tāga api utneŋ. Āma uwā āma bānepi-ken jide pātak unita nadāwātāk nāmo tāk tākaŋ. Āma gupitagān, dapuritā kak tākaŋ unitagān nadāwā ārowani tāk tākaŋ.

13 Āma uwā ninta yāŋgunguŋ man yāk tākaŋ yāŋ yāk tākaŋ. Tāga, ini yāk tākot! Upāŋkaŋ man yāŋahāk tākamāŋ u Anutu wāpi yāpmāŋ ārokta yāŋahāk tākamāŋ. Tāŋ, nadāna tumbāpāŋ kuŋat tākamāŋ uwā into yāŋpāŋ kuŋat tākamāŋ. 14 Imata, Kristotā bānep iron pāhap niwoŋāreŋkuko unitā peŋ niw-erirān piāni tāk tākamāŋ. Iron pāhap tāŋkuko u ɲode kaŋpāŋ nadākinik tākamāŋ;

* 5:1: 2Ko 4:7; 2Pi 1:13-14 * 5:2: Rom 8:23 * 5:4: 1Ko 15:53-54 * 5:5: Rom 8:16,23

* 5:6: Hib 11:13-16 * 5:7: 1Ko 13:12 * 5:8: Plp 1:23 * 5:9: Kol 1:10; 1Te 4:1 * 5:10:

Sav 12:14; Rom 2:16, 14:10 * 5:11: 2Ko 4:2 * 5:12: 2Ko 3:1, 1:14

Äma kubätä ämawebe kuduhtagänta yänpäj kumbuk. Ude täjkuko unita ämawebe kuduhtagän u bok kumbumäj bumik. ¹⁵ * Täjkañ kuduhtagänta yänpäj kumbuko unita ämawebe iritta biñam uwä pen inita nadäwätäk täjnpäj nämo kuñatneñ. Nämo, u äma täjkentäj yämikta kumänpäj kodak täjkuko unitäño wäpi biñam orañ imiktagän nadäpneñ kuñatneñ.

¹⁶ Unita apiño nin ämawebe gupi-tagän, kome täño nadäk terak nämo yäpmäj danik täkamäj. Täñ, bian ninä äma täño nadäk terak Kristo kañpäñ nadäk täk täjkumäño upäjkañ apiñode uwä nämo! ¹⁷ * Apiño ñode kañdäkneñ täkamäj; Äma kubä Kristo terak kwasikot täyak uwä Anututä äma u täñpewän mebarini inipärik kubä täyak. U imaka biani pewän paoräpäñ imaka kodaki korewani. ¹⁸ * U Anutu kubä-tägän täk täyak. Nin unitäño iwan itkumäño upäjkañ Kristo terak Anututä täñpewän inikät bänep kubägän it täkamäj. Täjnpäj äma ätutä inikät bänep kubägän udegän itta piä ño niminük. ¹⁹ * Unita manbiñam ñode yäñahänpäj yäwet täkamäj; Anututä Jesu terak komen ämawebe inikät bänep kubägän itta piä täjkuk. U momini peñ yämiñpäñ momi unita wari nämo nadäk täyak. Täjnpäkañ Anutu-kät ämawebe bämopi-ken bänep kubägän pewä ahäk-ahäk täño manbiñam u nintä yäñahänta ketnin terak peñkuk.

²⁰ Unita Kristo täño meni jinom yäpmänpäj mani yäñahäk täkamäj. Yäñahäk täkamäj uwä Anututä ini ämawebeta gera yäyak ubayäj. Kristotä iniken man kehäromigän ñode yäñahäk täkamäj; Bänepjin äyäjutkañ Anutu-kät bänep kubägän itpäñ kañ kuñarut! ²¹ * Nadäkañ? Kristo u momi nämo upäjkañ Anututä nin täjkentäj nimikta täñpewän momi äma bureni äworeñkuk. Ude täjkuko u ñodeta; Nintä Kristo-kät kwasikotpäñ ini Anutu ude, siwoñi kudupi äworekta täjkuk.

6

¹ * Unita notnaye, Anutu-kät piä bok täñpani nintä man kehäromigän ñode täwetkamäj; Watä ket itpäñ kañ kuñarut! Anutu täño orakoraki yäpuño unitäño bureni nämo pewä ahäñeñta! ² * Anututä unita yäjkuko u ñode nadäwut;

Orañ tamikta kadäni näkña nadäñkut-ken uken nadäñ taminük.
Intä imaka umuri kubä irepmitta täjkentäj taminük yäk.

Ais 49:8

Notnaye, man unita ñode täwera nadäwut; Orañ tamikta kadäni iwoyäñkuko uwä apiño. Unita apiñowä uken tubenñ kuñirä waki keri-ken nanik kañ ketärenpäñ tepmañpän!

Poltä bäräpi mäyap kotañkuk

³ Nin ämatä nibäwä waki täñpöpäj piä täk täkamäj ñonitä täñpewän Anututa bitnäneño ba momi-ken mäneño udetä gwäk pimiñpäñ kudän siwoñigän täk täkamäj. ⁴ * Bureni, imaka kuduhtagän ahäj nimik täkañ uterak nin Anutu täño piä watä ämaniye bureni yäj yäwoñäreñ täkamäj; Komi bäräpi ba umun mebari mebari terak itpäñ nämo kwitak täkamäj. ⁵ * Ekäni täño piäta yänpäj

* **5:15:** 1Ti 2:6; Rom 14:7-8 * **5:17:** Rom 8:1,10; Gal 6:15; Ais 43:18; Rev 21:5 * **5:18:** Rom 5:10

* **5:19:** Rom 3:23-25; Kol 1:19-20 * **5:21:** Jon 8:46; Hib 4:15; Gal 3:13; 1Ko 1:30; Plp 3:9 * **6:1:**

2Ko 5:20 * **6:2:** Luk 4:19-21 * **6:4:** 2Ko 4:2 * **6:5:** 2Ko 11:23-27

ämatä pärip-päriptä nidäpmanjpäñ komi eniken nipmak takaj. Ba iwantä nin itgwajinjpäñ nidäpmakta tak takaj. Ba piä, wonj imätpäj tak takamäj. Ba däpmon kodak, nakta jop it takamäj.

6* Täñpakañ täktäknin uwä, siwonji kudupi kuñat takamäj. Ba nadäk-nadäk täga injit takamäj. Kokwawak bäräñej nämo täñpäj äma orañ yämik takamäj. Kudän udewanı terak nin Anutu täño piä watä äma bureni yäj yäwonjarek takamäj. Ninä Kudupi Munapik täño kehäromi terak kuñat takamäj. Ba bänep iron täktäk kädet bureni iwat takamäj. 7* Täñkañ man bureni-gänpäj yäñahäk takamäj. Ba Anutu täño kehäromi terak piä tak takamäj. Täñ, iwan täño kehäromi yäpmäj äpäkta ämik täño tuñum ketnin kukñi kukñi injit takamäj uwä kudän siwonji u. 8 Täñitna äma ätu orañ niniñirä ätutä wäpnin yäpmäj äpäk takaj. Ätu nininj oret takaj, ätu yäñärok niwet takaj. Ätutä täñyäkjarani äma yäj nadäk takaj upäj nämo, man bureni-gän yäk takamäj. 9* Äma mäyaptä piä ude täñpani yäj nadäj nimik takaj upäjkañ nadäwä äpani tak takaj. Ämatä ninta kumbani ude nadäk takaj upäjkañ nämo, kodak itkamäj! Nidäpmanjpäñ niwat kirek takaj upäjkañ nämo kumäjkamäj. 10* Butewaki nadäk takamäj upäjkañ bänep oretoret terak it takamäj. Ämajäwäri it takamäj upäjkañ äma mäyap täñkentäj yämik takamäj. Tuñumta wäyäkñek takamäj upäjkañ täñbumbum pähap ikek it takamäj.

11 O Korin nanik notnaye, man ba nadäk kubä käbop nämo pek takamäj. Nämo, inta gäripi-inik nadänpäj nintäjno nadäk kudup kwawak yäñahänpäñ täwet takamäj. 12 Nin gäripi täñ nadäj tamik takamäj upäjkañ ninta udegän nämo nadäj nimik takaj. 13* Nadäkañ? Man täwetat ño, in äpetnaye nanaknaye bureni unita täwetat. Unita nintä gäripi nadäj tamik takamäj udegän gäripi nadäj nimik takot.

Siwonji-kät wakikät not täga nämo tädeñ

14* Notnaye, ñode täwera nadäwut; Nadäkinik täñpani intä äma nadäkinik nämo täñpani-kät imaka kubä täkta bänep kubägän nämo täneñ. Ude täga tänañi nämo. In mebärijin inigän inigän. Jide nadäkañ? Siwonji-kät wakikät not täga tädeñ? Ba peñyäk kenta bipmäj urani bänep kubägän täga tädeñ? Nämo inik! 15 Ba Kristo-kät Satan, yarä u jide täñpäj bänep kubägän tädeñ? Ba nadäkinik täñpani-kät nadäkinik nämo täñpani, yarä u jide täñpäj bänep kubägän tädeñ? U täga nämo! 16* Ba Anutu täño kudupi yotkät wäbät, yarä unita jide ude täñpäj bänep kubägän tädeñ? Nadäkañ? Ninä Anutu irit mähe mi täño kudupi yot. Unita Anututä ñode yäjkkuk;

Näk in bämopjin-ken itkañ itpäñ-nadäk api täñ yäpmäj kwet. Täñpäj Anutujin irira ämawebenaye api itneñ.

Wkp 26:12

17* Mebäri unita Ekänitä ñode yäkän täñkkuk;

Unita Anututa nadäkinik nämo täñpani u yabä kätäñpeñ injingän injingän itkot. Täñpakañ imaka taräki yepmäñitpäñ-pek nämo täneñ. Ude täñirä näk not api täñ tamet.

* 6:6: 1Ti 4:12 * 6:7: 1Ko 2:4 * 6:9: 2Ko 4:10; Sam 118:18 * 6:10: 2Ko 7:4; Plp 2:17; Kol 1:24 * 6:13: 1Ko 4:14 * 6:14: Efe 5:7,11 * 6:16: 1Ko 3:16; Wkp 26:12; Ese 37:27 * 6:17: Rev 18:4

18* *Təŋkaŋ nanjin ude it tamiŋira äpetnaye nanaknaye ude tənpeŋ api kuŋatneŋ. Ekäni kehäromi mäheimitä ini man ude yäyak.*

7

1 Notnaye tägagämän, Anututä ude tən nimikta man ude tənkehärom tanjkuko unita imaka waki taräkitä gupnin bänepnin täppäwäk täkaŋ u yabä kätəŋpəŋ kuräki-inik it tākäna. Təŋkaŋ Anutu oraŋ imiŋpəŋ kudupi-inik itta gwäk pimiŋpəŋ piäni tāk tākäna.

Pol oretoret tənjkuk

2* Təŋpəkaŋ inä ninta äneŋi nadəŋ nimik təkot. Nin inken nanik äma kubäta waki nämo tən imiŋkuməŋ. Ba äma kubä tən-ikŋatpena nadäkiniki nämo pewän putärenkuŋ. Ba äma kubä jop ikŋatpəŋ imakani nämo kubo tənjkuməŋ. 3* Man ŋowä tebeŋpəŋ nämo yäyat. Nämo, man pengän täwetkuməŋo ugəŋpəŋ äneŋi täwetat; Bänepnintä inta gäripi nadäk təkaməŋ. Nämo kumnayəŋ təkaməŋ ba kumnayəŋ təkaməŋ upəŋkaŋ inta gäripi pen api nadäk täne. 4 In-təŋo nadäk-nadäkjinta bänep yarä nämo täyat. Nämo, inta oretoret täyat u inide kubä. Komi butewaki punin terak it yəpməŋ äbuməŋo upəŋkaŋ bänepna nämo pewa putärek täyak. Nämo, oretoret pähap nadäk täyat.

5* Təŋpəkaŋ Masedonia komeken ahəŋpəŋ jide tənpeŋ itpəŋ-nadäk tänam? Nämo inik. Noken ämatä ninkät bumta yəŋ-awətpəŋ komi bäräpi mebäri mebäri tən nimiŋirä bänepnin imaka, umuntəŋkuŋ. 6* Təŋitna äma bänep bäräp ikek tənpiđäm täwani Anututä bänepnin tənpiđäm takta Taitus iniŋ kireŋpewän äbuk. 7 Ba iniŋ kireŋpewän äbuko unitagän nämo. Nämo, Taitus inkät irirä bänepi tənpiđäm tən imiŋkuŋo unitəŋo manbiŋam niwerirän bänepnin piđäm tanjkuk. Nöde imaka niwerirän bänepnin təgaŋkuk; Intä bäräpi tən namiŋkuŋo unita butewaki nadəŋ namiŋpəŋ äneŋi bänep kubägän itta nadäk täkaŋ. Ba näka gäripi nadəŋpəŋ äneŋi nabäktä nadäk täkaŋ yəŋ niwetkuko unita oretoret inide kubä nadätat.

8* Näk man kudän kubä bian kudän tən tamiŋkuro uterak nadəŋ bäräp tamiŋkuk. Tənpeŋ man u tənKentəŋ tamikta kudän tənjkuro unita goret tənjkuk yəŋ nämo nadätat. Bureni, pengänä goret tät yəŋ nadəŋkuro upəŋkaŋ bänep nadəŋ bäräpjin u paotkuko unita apiŋo təga nadätat. 9 Təŋpəkaŋ apiŋo oretoret täyat uwä bänep nadəŋ bäräp nadəŋkuŋo unita nämo. Nämo, bänep nadəŋ bäräp nadəŋkuŋo unitä täppewän bänepjin äyəŋutkuŋ. Mebäri unita oretoret täyat. Anututä ude kaŋ nadəwut yəŋ nadəŋkuko udegän bänep nadəŋ bäräp u nadəŋkuŋ. Unita nintəŋo mantä in nämo tənpeŋ wanjkuk yəŋ nadätat.

10* Bänep nadəŋ bäräp Anututä ini pewän ahäk täkaŋ unitä tənpewän äma nintä bänepnin sukurek təkaməŋ. Tənpeŋ kädət uterak Anututä irit kehäromita biŋam nimagut täyak. Unita nadəŋ bäräp udewanita nadəwätäk nämo täne. Təŋpəkaŋ kome terak nanik bänep nadəŋ bäräptä äma nämo tənKentəŋ yämik täyak. Nämo, u kuməŋ-kuməŋ imagut täyak. 11 Upəŋkaŋ kawut! Bänep nadəŋ bäräp Anutu-ken nanik nadəŋkuŋo unitä inken bureni jide pewän ahəŋ tamiŋkuk? Momi täktäk kädət peŋpəŋ kädət siwonji iwatta bänepjin kädəp ijik täkaŋ. Tənpeŋ waki bämopjin-ken itkuko u utpewä makta piđäm tanjkuk. Nadəwätäk pähap tənpeŋ äneŋi kudupi itta kädətta wäyäkneŋkuŋ, ba

* 6:18: 2Sml 7:14; Ais 43:6; Jer 31:9; Rev 1:8 * 7:2: Apos 20:33; 2Ko 12:17 * 7:3: 2Ko 6:11-12

* 7:5: 2Ko 2:13 * 7:6: 2Ko 1:3-4 * 7:8: 2Ko 2:4 * 7:10: Mat 27:3-5; Hib 12:16-17

äma momi u täñkuko u yäpä-siwonj takta piäni täñkuñ, ba ninta gäripi äneñ nadäñkuñ. Waki u nämo uwäk täñkuño unita mebärijin kwawak ahätak.

¹² Bian man kudän täñ tamiñkuro uwä äma waki täñkuko unita yäñpäj nämo, ba äma bäräpi kotalñkuko unita yäñpäj nämo kudän täñ tamiñkut. Nämo, man täweritna Anutu injamiken bäneppintä näka jide nadäkanj u kwawak pewa ahäj tamikta täñkut; Bureni, in näka gäripi tañj nadäñ namiñpäj äneñ nabäktä nadäkanj. ¹³ Ude täñkuño unita bänepnin täñpidäm tañkuñ.

Ba bänepnin täñpidäm tañkuño unitagän nämo. In Taitus bänepi täñpidäm tañ imiñirä oretoret täñkuko unitä manbiñam päbä niwerirän oretoret pähap, bumta täñkumäj. ¹⁴ Bian intäño biñam Taitus iwetkuro, man u jopi täñjirän mäyäk nämo yäput. Nämo, in man täwerira bureniñgän täñkuño udegän Taitus inta oretoret man iwetkuro uwä bureni nikekgän täñkuk. ¹⁵ * Taitus inken ärenjirän umuntañkuño upäñkanj not täñ imiñpäj mani buramiñkuño unita nadäñpäj bänepitä inta gäripi-inik nadätak. ¹⁶ Unita oretoret täk täyat uwä ñodeta; In kudän siwonj terakgän api kuñatneñ yäj nadäkinik täyat.

8

Täñkentäk monen yämik-yämik täño man

¹ * Notnaye, Masedonia komeken nanik äbot täñpani ätuken iron kädet Anututä pewän ahäñkuko unita täwetat; ² Komi butewaki terak jopi jäwäri-inik itkuño upäñkanj jop waki Ekäni täño manta oretoret ärowani pat yämiñkuko unita äma ätu täñkentäj yämikta iron pähap täñ yämiñkuñ. ³ Näk dapunatä kañkuro u bureni ñode täwetat; Uwä iniken bänepitä pidäm tawäpäj kehäromi pat yämiñkuko udegän, imaka tänañj u irepmiñpäj monen tuñum tañj-inik peñ yämiñkuñ. ⁴ * Nin nämo peñ yäweritna ini-tägän man kehäromi ñode niwetkuñ; Baga nämo peñ nimiñirä äbot täñpani ätu täñkentäñpäj Anutu täño kudupi ämawebe Judia komeken nanik u kañ täñkentäj yäminal yäk. Ude täkta gäripi pähap nadäkamäj yäj niwetkuñ. ⁵ Täñpäkänj imaka täpuri käwep täneñ yäj nadäñjitna ñode täñkuñ; Pengän bänepi Ekänikengän peñkanj Anutu täño nadäk iwatpäj nintäño man buramikta pidäm tañkuñ.

⁶ Masedonia naniktä kädet ude täñkuño unita Taitus inken kädet udegän pewän ahäktä peñ iwetkumäj. Bian Taitustä in täñkentäñjirän bämopjin-ken bänep iron kädet u ahäñpäj paotkuko äneñ täñkentäj tamiñjirän iron kädet u yäpurärätpäj pen täñtän kukta peñ iwetkumäj. ⁷ * Inken Anutu täño iron bumta ñode pat tamik täkanj; Nadäkinik, manbiñam yäjahäk-ahäk, nadäk-nadäk tañj, ba Anutu täño kädet iwatta pidäm taktak u pat tamikanj. Ba ninta gäripi tañj nadäk täkanj. Eruk u udegän, äma täñkentäktä monen tuñum pekpek kädet iwatta pidäm täkot. ⁸ Peñ täwetpäj nämo yäyat. Nämo, äbot täñpani ätuken iron kädet iwatta täñpidäm-pidäm ahäñkuko u täweritna intäño bänep iron jide ude pätak unitäño mebäri niwonjärewut yäñpäj yäyat. ⁹ * Unita Ekäninin Jesu Kristo täño ironita juku piwut. Uwä täñbumbum ikektä inta yäñpäj jopi jäwäri ude täñkuk. Intä täñbumbum u korekta jopi jäwäri ude äworeñkuk.

¹⁰ Unita in ñode täñjirä tägawek yäj nadätat; Imaka obañ gumonita moräki täñpäj peñkuño u äneñj yäpurärätpäj kañ täñ yäpmäj kut yäj nadäñpäj täwetat. Kädet u bänepin pidäm tawäpäj intäjukun täñkuñ. ¹¹ Unita imaka u tänayäj nadäñpäj bänepin pidäm tawäpäj yäput peñkuño udegän imaka it

* 7:15: 2Ko 2:9   * 8:1: Rom 15:26   * 8:4: 2Ko 9:1-2   * 8:7: 1Ko 1:5; 1Ko 16:1-2   * 8:9: Mat 8:20; Plp 2:6-7

tamikaŋ uterak pidämigän kaŋ taŋ yäpmaŋ kut. ¹² * Nadäkaŋ? Äma kubätä iron täkta pidäm täweko uwä Anututä iron unita gäripi nadänpäŋ yäpek. Moner tuŋum it tamikaŋ upäŋ iron täga tänaŋi u pidämigän täŋirä Anututä kawän tägak täyak. Täŋ, imaka nämo it tamikaŋ upäŋ iron täwut yäŋ nämo peŋ täwet täyak.

¹³⁻¹⁴ * Man ŋo intä bäräpi taŋi-inik kotaŋirä ämawebe ätu säkgämän itta yäŋpäŋ nämo täwetat. Nämo. Täŋ, apiŋode in täŋbumbum terak itkaŋ unita ämawebe ätu jäwäri-inik itkaŋ u täŋkentäŋ yämiŋirä tägawek. Ude täneŋo uyaku mäden intä jäwäri iräwä unitä täŋbumbum terak itpäŋä kowata api täŋkentäŋ tamineŋ. Kädet ude terak iritjin kuŋat-kuŋatjin bok uterakgän api pätden. ¹⁵ * Unitä Anututä Isrel ämawebe kome jopi-ken kuŋarirä ketem kubä wäpi mana unita yäŋpäŋ Anutu ŋode iwetkuŋo udegän täkot;

Äma mana taŋi yäpuŋo uwä naŋ yäpmaŋ kuŋpäŋ naŋ paotnaŋi nadäŋkaŋ uterak yäpuŋ.

Täŋpäkaŋ äma mana täpuri yäpuŋo uwä äneŋi ätuta nämo wäyäkneŋkuŋ. Nämo, naŋpä koki täŋkuŋ. *Kis 16:18*

Taitus-kät noriye täŋo manbiŋam

¹⁶ Anututä Taitus bänepi täŋpidäm taŋ imiŋirän in täŋkentäŋ tamikta nintä nadäk täkamäŋ udegän nadatak unita Anututa bänep täga nadäŋ imikamäŋ.

¹⁷ Äneŋi inken ärekta iwet yabäŋitna bänep täga nadäŋkuk. Täŋpäkaŋ nintä iwet yabäŋkumäŋo unitagän nämo, ini imaka, inken äreŋpäŋ täŋkentäk piä täŋ tamikta gäripi pähap nadäŋkuk. ¹⁸ Täŋ, Taitus-kät notninpak kubä bok pena ärekamän. Notninpak uwä äbot täŋpani ätuken Manbiŋam Täga yäŋahäk-ahäk piä täk täyak unita wäpi biŋam oraŋ imik täkaŋ. ¹⁹ Ba piä u täktagän nämo. Nämo, äbot täŋpani ätutä äma u ninkät bok kuŋatta iwoyäŋkuŋ. U täŋkentäŋ nimiŋirän Judia komeken nanik äbot täŋpanita täŋkentäk moner yämikta yäwani u watäni itpäŋ yäpmaŋ kuŋat täkamäŋ. Piänin uwä Ekäni ini wäpi biŋam iniŋ oretta täk täkamäŋ. Ba ämawebe ŋode yäwoŋärekta; Äbot täŋpani bäräpi terak itkaŋ u täŋkentäŋ yämikta pidäm täkamäŋ. ²⁰ Täŋpäkaŋ ämatä yäŋpäŋ-nibäŋ niwat täneŋo udetä ämawebetä bänep irona pewani moner taŋi ŋo watäni ket itta nadäkamäŋ. ²¹ Nin kudän siwoŋi täktagän nadäk täkamäŋ. Kudän siwoŋi u Ekäni injami-kengän nämo. Nämo, ämawebetä imaka, nibäwä siwoŋi täkta yäŋpäŋ täktäknin u kwawak pena ahäk täkaŋ.

²² Täŋpäkaŋ Taitus-kät notninpak ukät kuŋatta notninpak kubä bok yepmana ärenayäŋ. Notninpak unitäŋo kehäromi ba gäripi kakta piä mebäri mebäri imiŋitna kudup täŋ morek täyak. Äma u Anutu täŋo piä gwäk pimiŋpäŋ täk täyak. Täŋ, in kudän siwoŋi terakgän api kuŋatneŋ yäŋ nadäkinik täyak unita täŋkentäŋ tamikta gäripi pähap nadatak. ²³ Täŋpäkaŋ Taitus täŋo mebäri uwä kudup nadäkaŋ. Uwä näkŋo notnapak bureni kubä, in täŋkentäŋ tamikta piä bok täŋpani. Täŋ, notninpak yarä unitawä ŋode nadäneŋ; Yarä uwä kome ŋo kädä äbot täŋpani täŋo injam dapun yäpmaŋpäŋ piä täk täkamän unitä Kristo täŋo wäpi biŋam yäpmaŋ akuk täkamän. ²⁴ * Unitä in kudän siwoŋi ugän täŋ yämiŋirä äbot täŋpani kome ätuken naniktä iron täktäk kädet inken tokŋek pätak yäŋ nadäk täkot. Ba ŋode imaka, nadäk täkot; In-täŋo biŋam yäk täkamäŋ uwä jop nämo yäk täkaŋ yäŋ nadäk täkot.

* **8:12:** Mak 12:43   * **8:13-14:** 2Ko 9:12   * **8:15:** Kis 16:18   * **8:24:** 2Ko 7:13-14

9

Äbot tänpäni notniye täñkentän yämikta man

1 * Akaia kome tañiken nanik inta man karonji nämo kudän täñ tamayär. Nämo, inä Anutu täño kudupi ämawebe ätu täñkentän yämikta monen pekpek täño käderi uwäku nadäkan. 2 In äbot tänpäni jopi jäwäri itkan u täñkentän yämikta bänepjin pidämtak täkan yän nadänpän Masedonia äbot tänpäni inamiken wäpjin biñam yäpmän akuñpän ñode yäwet täyat; Akaia nanik äbot tänpäni notjiye täñkentäk monen udewani pekta bian, obañ kubä gumonita nadäk tawan penkuñ. Piä udewani täkta intäño nadäk-gärip u yäwerira nadänpän udegän täkta mäyaptä pidäm tañkuñ. 3 Unita yäñpän notniye yaräkubä ño intäjukun yepmanpa ärekan. Yaräkubä unitä täwerä täñtuñum tañpän irirä näñjawä api ärewet. Bian intäño wäpjin yäpmän akuñpän monen uku täñtuñum tañpän penkuño itak yän yänkumäño biñam u jopigän täñpekta! 4 Nadäkan? Näkkät Masedonia äbot tänpäni ätukät intäjukun äreñpän tuñum nämo täñirä tabänero uwä in ba näk mäyäk pähap nadäne, bureni täñtuñum tañpän penkuñ yän nadänpän Masedonia ämawebe yäwetkuro unita. 5 Mäyäk ude nadäwet yän yäñpän notnaye ño intäjukun yäniñ kireñpewa äreñkan in täñkentäwäpän täñkentäk monen tañi pekta yänkehärom tañkuño u täñtuñum tañpän penjirä näk mäden api ärewet. Ude tänayän täño uyaku mebäri kwawak ñode api tabänpän-nadäne; Monen u injinken gärip terak täñtuñum tañpän penkuñ, nintä pen täweritna nämo yän api tabänpän-nadäne.

Iron, bäneptä pewä ahäk täkan unita man

6 * Nadäkan? Iron täktäk u yeri pikpik ude bumik. Unita näñño man ñonita juku piñpän kuñatnen; Äma kubätä ketem yeri ähan piweko uwä bureni yarägan pugerek. Täñpakan äma kubä ketem yeri mäyap piweko uwä bureni udegän mäyap pugerek. 7 Unita in kubäkubätä ket nadäkinik täñkan monen irona penayän yäñpänä penen, ämatä pen täwerirä nämo, ba bänep yarä nitek nadäñkan nämo. Nämo inik, Anututä äma bänep oretoret terak iron täk täkan unita gäripini-inik nadäk täyak. 8 Unita nadäkan? Anututä bänep ironi terak täñbumbum kudup täga taniñ kirewek. Ude täñ tamiñirän irit kuñatkuñatjinken imaka kubäta nämo api wäyäkñenen. Ba täñkentäk-kentäk täkta kehäromi kubäta täga nämo api ijinen. 9 * Man unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

U äma jäwärita täñbumbum täñ yämik täyak.

Unitäño orakoraki u paot-paori nämo, pen api irek.

Sam 112:9

10 * Anutu, ketem yeri pewän ahäwani ba ketem bureni nak takamän u pewän ahäwanitä inken täñbumbum udegän api pewän ahäj tamek. Täñjirän uken nanik iron tänayän täkan unitä täktäkjin täga u täñpewän ämawebe ätuken bureni bumta api ahänen. 11 * Bureni, Anutu jop nämo täñkentän tamik täyak. Nämo, täñbumbum täñ tamik täyak uwä ämawebe ätu täñkentän yämikta täñ tamik täyak. Unita intäño iron yäpmän kwayän täyat u ämawebe mäyaptä yäpmänpän Anutu bänep täga api iwetnen. 12 * Nadäkan, ironjin unitä Anutu täño kudupi ämawebe jop gupi täñkentän yämik-tagän nämo api täñpek. Nämo,

* 9:1: 2Ko 8:1-7 * 9:6: Snd 11:24, 22:9; Rom 12:8 * 9:9: Sam 112:9 * 9:10: Ais 55:10; Hos 10:12 * 9:11: 2Ko 1:11, 4:15 * 9:12: 2Ko 8:14

iron u yäpmanpänjä Anutu bänep täga man iwetpänj bänep oretoret pähap api täj iminej. ¹³ Ba ugän nämo. Iron täj yäminayänj täkañ unitäwä nadäkinikjin täjo mebäri kwawak pewän ahänjirä ämawebe mäyaptä kañpänj nadänpänj ñode api nadäner; Nadäkiniki jop meni-tägän nämo yänjahäk täkañ yäk. Nämo, Kristo täjo Manbiñam Täga u injit-inik täñpänj buramik täkañ yänj nadänpänj Anutu api iniñ oretneñ. Täñkañ iron inita ba äma ätuta täñ yäminayänj täkañ unita yänpänj Anutu wäpi api yäpmänj akunej. ¹⁴ Ude täñkañ Anutu täjo orakoraki intä terak ärokinik täñkuko unita yänpänj yänjapik man yäkyäki-ken inta gäripi nadäj taminpänj inta nikek api yäk täneñ. ¹⁵ Eruk Anutu täjo iron ärowani inipärik kubä täj niminjkuko unita bänep täga pähap iwet täkana!

10

Poltä piäni täjo mebäri yänkehärom täñjuk

¹ * Eruk notnaye, näñken mebäri yänjahawayänj. Inken nanik ätutä näka man ñode yäk täkañ; Pol uwä, kadäni ninkät it täkamänj-ken äma mäyäki ude äworeñkañ täk täyak upänkañ ban it täyak ukenä man kehäromi yäwani yänkañ man kudän mebäri mebäri täj nimik täyak. Upänkañ ude nämo. Kristotä ini bänep kwini terak täwereko ude butewaki man terak ñode täwetat; ² * Inken ärenpänj man komi nikek täga täwerero upänkañ ude täkta gäripi nämo nadätat unita injin irit kuñat-kuñatjin yäpä-siwonj tawut. Täj, inken nanik ätutä näka kome täjo nadäk terak kuñat täyak yänj yäk täkañ u nadänit kañ kuñarut. Ärenpänj bätakigän itkan man kwini nämoinik api yäweret. ³ Bureni, komen äma bämopi-ken it täkamänj upänkañ unitäjo nadäk ba kehäromi terak nämo ämik täkamänj. ⁴ * Nämo, ämik täjo tuñum nintä injit täkamänj uwä kome ñonitänjo nämo. Tuñum nintä injit täkamänj uwä Anutu täjo kehäromi nikek, iwan täjo yewa kehäromi yeywekta kehäromi nikek. ⁵ Kehäromi unitä äma iniken nadäk-nadäkita nadäwä ärowani täñpänpänj jop manman ba tänyäkñarani man mebäri mebäri uterak Anutu täjo nadäk bureni ut täkañ u wärämut täkamänj. Täñpänj äma täjo nadäk jopi utpena paoräkañ Kristo täjo nadäk ugän iwarän täwut yänpänj piäni täk täkamänj. ⁶ * Ude täñkañ intagän itsämänkamänj. Bänep äyänutpänj Kristo täjo man kudup buraminjirä, eruk u punin terak äma mannin nämo buramik täkañ u komi yämikta api pidäm täne.

⁷ Nadäkañ? Inken nanik ätu inita Nin-tägän Kristo täjo äma yän nadäk täkañ. Eruk, äma udewani, kwawak ñode nibänpänj nadäwut; Nin imaka, Kristo täjo ämagän itkamänj. ⁸ * Ekänitä ini in täñpawakta nadänpänj nämo, intänjo nadäkinikjin täñkehärom takta yänpänj wäp naminjkuk. Unita nininta biñam yäk täkamänj unita mäyäk täga nämo nadäwet. ⁹ Täñpäkañ in ñode nadäneñta; Umontanpänj kwaiwut yänpänj Pol uwä man kudän täj nimik täyak. Upänkañ notnaye, ude nämo! ¹⁰ Bureni, äma ätutä näka ñode yäk täkañ; Poltä man kudän täk täyak uwä komi kehäromi mebäri mebäri nikek. Täj, ini ahänj niminjirän kak täkamänj uwä äma jopi gañani. Täj, menitä yäk täyak u udegän, mebäri nikek nämo bumik yänj nadäk täkamänj. ¹¹ * Täñpäkañ äma man ude yäk täkañ uwä ket ñode nadäner; Kadäni nintä ärenpänj kädet iwatnayänj tamänjo uwä ban itkan man kudän täkamänj ño terakgän siwonji iwatpänj api täne.

* **10:1:** 1Ko 2:3 * **10:2:** 1Ko 4:21 * **10:4:** Efe 6:13-17 * **10:6:** 2Ko 2:9 * **10:8:** 2Ko 13:10;
2Ko 12:6 * **10:11:** 2Ko 13:2,10

12 * Äma bämopjin-ken itkaŋ guŋ yäpmäŋ ärokärok man yäk täkaŋ u nin udegän täga nämo yäpurärätpäŋ yäne. Nin täŋo täktäknin uwä unitäŋo ude-wani nämo. Äma uwä iniken mebärini yäpmäŋ danikta nadäk kubä ba imaka kubä terak kaŋpäŋ nadäŋkaŋ nämo yäpmäŋ danik täkaŋ. Nämo, u inita jop nadäŋ kubä nadäwä ärowani täk täkaŋ. Äma udewani uwä guŋ bureni-inik! 13 * Täŋ, yänaŋi ude uwä irepmitpäŋ nininta biŋam täga nämo yäne. Nämo, piä täkta бага Anututä yäŋ nimani uterakgän itkaŋ biŋam yäk täkamäŋ. Täŋpäkaŋ piä бага yäŋ nimani u päŋku in bok yäpmäŋtak. 14 Unita piä inken täŋkumäŋo unita oretoret biŋam yäk täkamäŋ uwä yänaŋi u irepmitpäŋ nämo yäk täkamäŋ. Inken piä nämo täŋkaŋ, jop nadäŋ yänero uyaku nadäŋirä waki täŋpek. Upäŋkaŋ ude nämo, nintäjukun inken Kristo täŋo Manbiŋam Täga u yäŋahäŋkumäŋo unita biŋam täga yäne. 15 * Unita ŋode yäwa; Piä ninin täk täkamäŋ unitagän biŋam yäk täkamäŋ. Äma ätutä täŋpani ukät nämo. Nämo inik. Nintäŋo gärip u ŋode; In täŋo nadäkinikjintä tägaŋirän-tägaŋirän bämopjin-ken piä ätukät täŋitna taŋi kaŋ weŋ parän. 16 * Nadäkinikjintä ude ahäŋirän eruk Manbiŋam Täga u kome ätu mädejin käda u käda u api yäŋahäŋtär kune. Nadäkaŋ? Nin kome ätu äma ätutä bian piä täŋpani-ken täŋkaŋ biŋam jop nadäŋ yäkta nämo nikaŋ.

17 * Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

Imaka kubäta biŋam yäwa yäŋpäŋä Ekänitä täŋ gamik täyak unitagän yäwen. Jer 9:24

18 * U imata, äma kubä Ekänitä wäpi yäpmäŋ ärok täyak, äma udewanita ŋode nadäk täkamäŋ; Ekänitä äma unitäŋo piä kawän tägak täyak yäŋ nadäk täkamäŋ. Täŋ, äma kubäta iniken gupi yäpmäŋ äroŋpäŋ oretoret täŋpeko uwä oretoreri uwä jopigän täŋpek.

11

Aposoro jopi täŋo täktäki

1 Notnaye, in nadäŋ namiŋirä guŋ man täpuri ätu ŋode täwerayäŋ; 2 * Näkä inta iyap takinik täk täyat uwä Anututä nadäk täyak udegän. Inä webe gubaŋ kuräki siwoŋi-inik äma kubäta biŋamgän iwoyäŋpäŋ tepmaŋkuro ude. Äma uwä Kristo ubayäŋ. 3 * Täŋpäkaŋ gämoktä Iv täŋikŋatkuko ude inken udegän ahäwek yäŋ yäŋkaŋ umuntak täyat. Äma ätutä täŋ-täŋjarirä nadäk-nadäkin täŋguŋ tawäpäŋ Kristota nadäŋ imikinik täŋpäŋ siwoŋi kuŋat-kuŋat kädetjin unita mäde ut imineŋta! 4 * U imata, äma ätutä man mebäri mebäri täwerirä mebäri nämo yäpmäŋ daniŋpäŋ nadäŋkaŋ bäräŋeŋ jop yämagut täkaŋ. Äma udewanitä Jesu täŋo biŋam täwetpäŋ täwoŋärekamäŋ yäŋkaŋ täk täkaŋ uwä Jesu bureni täŋo biŋam nintä täwetpäŋ täwoŋärewani unitäŋopäŋ nämo täk täkaŋ. Ude terak munapik intä yäpmäkta täwet täkaŋ uwä Kudupi Munapik bian yäpuŋo u nämo. Ba manbiŋam mebäri kubä täwet täkaŋ uwä Manbiŋam Täga nintä täweritna nadäŋpäŋ nadäkinik täŋkuŋo u nämo. Inä äma udewani yämagutta gäripi nadäŋpäŋ yäniŋ kireŋirä piäni waki u täk täkaŋ.

* 10:12: 2Ko 3:1, 5:12 * 10:13: Rom 12:3 * 10:15: Rom 15:20 * 10:16: Apos 19:21

* 10:17: 1Ko 1:31 * 10:18: 1Ko 4:4-5 * 11:2: Efe 5:26-27 * 11:3: Stt 3:4,13 * 11:4: Gal 1:8-9

5* Intä aposoro unita nadäñirä aposoro ärowani täk täkañ. Upäñkañ nahä unitäño gämoni-ken nämo itat yäñ nadätat! 6* Man yäñahäkta mena nämo käwep pidämtak täyak upäñkañ nadäk-nadäkta nämo wäyäkñek täyat. Näk Anutu täño nadäk-nadäkpäñ yäñahäk täyat yäñ uku kädet mebäri mebäri terak kwawak täwonjärenkumäño u.

7* Anutu täño Manbiñam Täga yäñahäñpäh täwetkuro unita gwäki nämo yäput. In orañ tamikta yäñpäh näñjata nadäñira äpani täñkuko unita jide? U momi täñkut ba? 8* Täñpakañ in bämojjin-ken piä täñkuro uwä kome ätuken nadäkinik täñpanitä moner täñkentäh naminirä täñkut. In täñkentäka ude täñkuro uwä äma uken kubota ude bumik täñkut. 9* Kadäni inkät itkut-ken uken moneräta inken nanik kubäken nämo yäñapiñkut. Nämo, moner paorirän notnaye Masedonia komeken peñpeñ Korin äbuño unitä täñkentäh naminikuñ. Unita kadäni uken kädet ude iwatkuro udegän bämojjin-ken äneñi itpäñ ugän api iwaret. Inta bäräpi kubä nämo api kotañ tamet. 10* Bureni-inik! Kristo, mani bureni bänepna-ken pätak unitäño wäpi terak ñode yäñkehärom täyat; Akaia kome päke u gänañ kudän ude täk täñkuro u kubätä täga nämo naniñ bitnäwek. Nämo, täga täñkut yäñ nadäñpäh unita biñam pen api yäk täñpet. 11 Jide? Inta gäripi nämo nadäk täyat unita kudän u täñkut? Nämo inik, Anutu inamiken inta gäripi pähap nadätat yäñ bureni täwetat!

12 Upäñkañ intäño aposoro ärowani u ini wäpi biñam yäpmäh ärokärok kädet täñpipiñ yämikta kädet ude täñkuro udegän pen api täk täñpet. Moner ketjin terak nanik yäpero uwä aposorojiye unitä ñode yäneñta; U kawut! Nintä täk täkamäh Pol udegän täk täyak yäñ yäneñta! 13* Täñpakañ aposoro u aposoro bureni nämo, u aposoro jopi, piä täñyäkñarani kädet terak täk täkañ. Kristo täño aposoro bureni täño inam dapun wädäwä ärowäpäh bämojjin-ken kuñat täkañ. 14 Ude yäñira kikuñutkañ? Nämo! Satantä ini, peñyäkñek täño añero unitäño inam dapun wädäwän ärowäpäh kuñat täyak. 15 Unita piä ämaniye imaka, siwoñi äma täño inam dapun wädäwä ärowäpäh kuñarirä yabähkañ imata kikuñutne? Ude nämo! Kämiwä gwäki, piä täk täkañ uterak api yäpneñ!

Pol bäräpi mebäri mebäri kotañjuk

16* Eruk, äneñi ñode täwetgän täyat; In näka guñ yäñ nämo nadäh namineñ. Täñ, guñ yäñ nadäñpähä, eruk guñ yäñ kañ nadäwut! Ude nadäñpäh unita nadäh naminirä guñtä täk täkañ udegän näñjata biñam täpuri yäwa! 17 Man yäyat ñowä Ekäni täño nadäk iwatkañ nämo yäyat. Nämo, äma guñtä wäpi yäpmäh akuk täkañ ude yäyat. 18 Upäñkañ jop uken! Äma inkät it täkañ uwä kome täño nadäk terak wäpi yäpmäh akukta nadäk täkañ unita näk imaka, biñam yäwa! 19 Inä nadäk-nadäkjin ärowani nitek käwep unita äma guñ äma nadäh yäminirä man täwetpäh täwonjäreñ täk täkañ! 20 Ba ugän nämo, äma udewani yäniñ kireñirä watä piäni täñ yämikta tämagut täkañ. Ba jop manman terak täñ-täkñarirä imaka imakajin kudup yäniñ kirek täkañ. Ba ärowani täñpäh etä päpä tabähkañ inamjin dapun-ken tadäpmäk täkañ. Ude täñ tamik täkañ unita gäripi käwep nadäh yämik täkañ? 21* Bureni, aposorojiye unitä nin nirepmit täkañ! Kudän täñ tamik täkañ ude nämo täñkumäño unita waki, ninä mäyäk tänañi käwep!

* 11:5: 1Ko 15:10; 2Ko 12:11; Gal 2:6 * 11:6: 1Ko 2:1,13; Efe 3:4 * 11:7: 1Ko 9:12,18 * 11:8: Plp 4:15-18 * 11:9: 2Ko 12:13 * 11:10: 1Ko 9:15 * 11:13: 2Ko 2:17; Plp 3:2 * 11:16: 2Ko 12:6 * 11:21: Plp 3:5

Yäke! Guŋ man äneŋi kubä ŋode yäkgän täŋpa; Äma kubätä iniken täktäk kwawak yäŋahäktä kehärom tawänä, eruk näk imaka, udegän täŋpawä! ²² Äma uwä Hibru nanik täŋpawä, eruk näk imaka Hibru nanik. Ba Isrel äma täŋpawä, näk imaka Isrel ämagän. Ba Abraham täŋo tawaŋken nanik täŋpawä, näk imaka Abraham täŋo tawaŋken nanikgän.

²³ * Wära! Guŋ man bureni yäŋtäŋ äbätat ŋopäŋ jop uken waki äneŋi yäkgän täŋpa! Äma uwä Kristo täŋo piä watä äma täŋpawä, näk imaka u yärepmitpäŋ Kristo täŋo piä watä äma bureni-inik itat. Ba äma unitä komi piä täk täkaŋ u näkä yärepmitpäŋ gwäk pimiŋpäŋ täk täyat. Kadäni mäyap iwantä komi eŋiken nepmaŋpäŋ bumta nut täŋkuŋ. Kadäni mäyap kumnaŋipäŋ it täŋkut. Bäräpi ude-ude terak äma unitä bäräpi kotak täkaŋ uwä näkä yärepmitpäŋ kotak täŋkut. ²⁴ * Juda ämatä kadäni 5 ude nepmäŋitpäŋ 39-39 ude näk päripmäk täŋkuŋ. ²⁵ * Täŋkaŋ Rom gapmantä nepmäŋitpäŋ kadätä nutkuŋo u kadäni yaräkubäta täŋkuŋ. Täŋ, kadäni kubä äma ätutä utna kumbän yäŋkaŋ mobätä nutkuŋ. Täŋkaŋ kadäni yaräkubä ude gäpe näkä kuk täŋkuro u imärirän gwägu gänaŋ äpmok täŋkut. E kadäni kubä-kenä gäpe waŋirän gwägu gänaŋ äpmonpäŋ kepma kubä, bipani kubä gwägu terak jop oraŋtäŋ kuŋatkut.

²⁶ * Täŋpäŋ komeŋi komeŋi kuŋat täŋkut-ken uken uwe tokätpäŋ pära nutpäŋ yäpmäŋ kuk täŋkuŋ, ba kome kubo ämatä irani-ken kuŋat täŋkut. Täŋpäŋ Juda notnaye ba guŋ äbotken nanik imaka, näk täŋpawakta piäni täk täŋkuŋ. Yotpärare-ken ba ämatä nämo irani-ken ba gwägu terak iwan terakgän äbä perok täŋkut. Täŋpakaŋ nadäkinik täŋpani notkapak yäŋ jop yäŋnäktarani kerä terak komi nadäk täŋkut. ²⁷ * Näk komi piä mebäri mebäri kädäp ikek täŋkaŋ bipani mäyap däpmon täga nämo patkut. Nakta ba umeta nenjirä it täŋkut. Ketem nakta, patpat bägupta ba tekta wäyäkŋek piä taŋi täŋkut. ²⁸ * Ba ugän nämo, äbot täŋpani komeŋi komeŋi ittäŋ kukaŋ u watäni itta kepma kepma nadäwätäk pähap täk täyat. ²⁹ * Nadäkinik täŋpani kubä täŋo kehäromi paorirän näk kehäromina udegän paotak yäŋ nadäk täyat. Täŋ, kubätä momiken maŋirän nadäŋkaŋ jägämi nadäk täyat.

³⁰ * Nadäkaŋ, näkŋaken wäpna yäpmäŋ akutat bumik ŋowä imaka imaka upäŋ kehäromina nitek nämo yäŋ kwawak täwoŋärekaŋ unitagän biŋam yäyat. ³¹ * Ekäninin Jesu unitäŋo Anutuni ba Nanitä nadäŋirän jop nämo yäyat yäŋ täwetat! Täŋ, Anutu uwä, imaka kuduŋtagäntä wäpi biŋam ärowani ugän tärek-täreki nämo iniŋoret täkot! ³² * Täŋpakaŋ Damaskus yotpärare itkut-ken uken intäjukun äma kubä wäpi Aretas unitäŋo kaŋiwat piä ämani unitä komi äma yäwerän yotpärare täŋo yämabam-ken näk nepmäŋitta watä itkuŋ. ³³ Watä ude irirä notnaye ätutä näk yäk gänaŋ daiŋpäŋ gänaŋ-kengän nepmaŋpä yäpmäŋ äpamaŋ ämetpeŋ kuŋkut.

12

Pol täŋkentäk inipärik kubä yäpuk

¹ Bureni, wäp yäpmäŋ ärokärok kädet unitä bureni kubä nämo pewän ahäk täkaŋ upäŋkaŋ kädet kubä nämo pat namitak. Unitä manna ŋo yäpurärätpäŋ

* **11:23:** Apos 16:23; 1Ko 15:10 * **11:24:** Lo 25:3 * **11:25:** Apos 16:22, 14:19 * **11:26:** Apos 9:23, 14:5 * **11:27:** 1Ko 4:11; 2Ko 6:5 * **11:28:** Apos 20:18-21,31 * **11:29:** 1Ko 9:22 * **11:30:** 2Ko 12:5 * **11:31:** 2Ko 1:23 * **11:32:** Apos 9:23-25

däpmonken kak täņkuro ba Ekänitä kwawak näwoņärenkuko unita yäwa nadäwut; ² Kristo täņo äma kubä näkä nadätat unitäņo manbiņam yäwayäņ. Bian, obaņ 14 gumonita Anututä äma u pit kubägän pudät yäpmäņ kunum yotpärare-keninik äroņkuk. Äma uwä komegup ikek äroņkuk ba komegup peņkaņ äroņkuko u nämo nadätat. Anututä nadätak. ³ Äneņi ŋode yäkgän täyat; Komegup ikek ba komegup peņpäņ äroņkuko u nämo nadätat. Anututä nadätak. Upäņkaņ ŋode nadätat; Anututä äma uwä Paradais komeken pudät yäpmäņ äroņkuk. ⁴ Uken äroņpäņ man kotäk ämatä nadäņkaņ äneņi yäņahänaņi nämo, ba nadäņkaņ yäņahäkta yäjiwärani upäņ nadäņkuk. ⁵ * Täņpäkaņ äma yäyat uwä näk. Imaka u ahäņ namiņkuko uterak wäpna täga yäpmäņ äronaņi upäņkaņ wäpna nämo yäpmäņ ärowayäņ. Nämo, imaka unitä näk kehäromina nämo yäņ kwawak täwoņäretak biņam unitagän api yäk täņpet. ⁶ * Täņ, wäpna yäpmäņ ärowayäņ nadäņpäņjä manbiņam bureniğän yäņahäwero unita mäyäk man uterak täga nämo näwetneņ. Upäņkaņ ämatä jop nadäņ näka nadäwä ärowani täneņo ujeta wäp yäpmäņ ärokärok man nämo yäwayäņ. Nämo, man yäkyäkna ba täktäkna terak nabäņpäņ-nadäņkaņ mebärina siwoņi nadäwä täreneņ.

⁷ * Täņpäkaņ imaka yabänaņi nämopäņ Anututä näwoņärewänpäņ yabäņkuro uterak näkņata jop nadäņ nadäwa ärowani täņpeko ujeta gupnata bäräpi kubä imiņkuk. Bäräpi u Satan täņo watä piä äma kubä bumik. Unitä wari wari tenäņtä-yäņ namäņpäņ nut täyak. ⁸ Ude täņirän Ekänitä u yäpmäņ keweņ namikta yäņapik man kadäni yaräkubä ude yäņkut. ⁹ * Ude yäņapiņkuro upäņkaņ Ekänitä kowata ŋode näwetkuk; Ude nämo. Näkņo orakorakna gäkä terak pätak unita imata imaka kubäta wäyäkņewen? Nadätan? Gäk kehäromika nämotä iriri näkņo kehärominatä gäkä terak kwawak ahäņ gamik täyak yäņ näwetkuk. Ude näwetkuko unita apiņo Kristo täņo kehäromi unitä näkä terak ärowän yäņpäņ kehäromina nitek nämotä itat unita oretoret täyat. ¹⁰ Mebäri unita Kristota yäņpäņ kehäromina nämotä irira äma komi namiņit, man waki näwerit, mäyäk ba bäräpi mebäri mebäri ahäņ namiņit täņirä unita täga nadäņpäņ bänep oretoret pähap terak it täyat. Imata, kehäromina nitek nämo it täyat-ken uken Kristotä iniken kehäromi namiņirän kehäromi bureni nitek it täyat.

Pol Korin ämawebeta nadäwätäk täņkuk

¹¹ * Wära! Man yäyat ŋo guņ täņo man kubäpäņ yäyat. Yänaņi nämo upäņkaņ injinken nadäk terak yäņahätat. Injin näkņo täktäkna täga unita biņam yänaņipäņ nämo yäņkuņo unita yäņpäņ yäņahätat. Bureni, näk äma jopi upäņkaņ aposoro ätu unita intä nadäņirä ärowani täk täkaņ u yärepmiit moreņkaņ itat. ¹² * Kadäni in bämoņjin-ken itkuro uken kehärom täņpäņ aposoro bureni täņo kudän mebäri mebäri mäyap pewa ahäņirä yabäņpäņ-nadäņkuņ. Kudän kudupi, imaka ämatä nämo tänaņi, ba imaka ätu Anutu täņo kehäromi nitek u täņira unitä mebärina täņkwawa täņkuk. ¹³ * Täņpäkaņ waki täņ tamiņkuro u de? Äbot täņpani kome ätuken nanikta täņ yämik täņkuro inta udegän täņ tamik täņkut. Täņpäkaņ imaka kubägän inta nämo täņ tamiņkuro u ŋode; Gupnata watä it namiikta inta bäräpi nämo tamiņkut. Ude täņkuro uwä

* **12:5:** 2Ko 11:30 * **12:6:** 1Ko 10:8; 1Ko 11:16 * **12:7:** Jop 2:6 * **12:9:** Plp 4:11-13 * **12:11:** 2Ko 11:5 * **12:12:** Rom 15:19 * **12:13:** 2Ko 11:9

jide? Momi tãnjkut ba? Butewaki, unita goret tãnj tamiñkuro tãnjpawã eruk momina u kañ peñ namut!

14 * Tãnjpakañ inken äneni ärekta nadãñ itat ño ärenjira kadãni yarãkubã ude api tãnjpek. Eruk ärenjpãñã udegãñ gupnata watã it namikta bãrãpi nãmo api tamet. Imata, nanaktã meñ-nanta imaka yabãñ ahãñpãñ yãmikta nãmo yãwani. Nãmo, meñ-nantã imaka yabãñ ahãñpãñ nanakiyeta yãmikta yãwani. Unita ñode yãwa; In-tãño monerj tuñumjin yãpmãkta nãmo api ärewet. Nãmo, inkãt nãkkãt bãnep kubãgãñ tãñpãñ itta yãñpãñ api ärewet. 15 * Unita in tãñkentãñ tamikta nãñkãkãt tuñumna pãññ taniñ kirekta gãripi nadãtat. Upãñkañ jide? Gãripi pãhap nadãñ tamiñjira kowatawã gãripi tãpurigãñ nadãñ naminen?

16 Tãnjpakañ äma ätutã tãktãknata ñode yãk tãkañ; Burenì, gupita watãni itta bãrãpi nãmo nimiñkuko upãñkañ jop manman yãñnikjatkut. 17 Nãka ude yãk tãkañ upãñkañ jide ude tãñ-tãkñjatkut? Ämanaye yãññ kireñpewa ärenjkuño uterak tãñ-tãkñjatpãñ monerj tuñumjin kubo tãñkut ba? 18 * Ude nãmo! Taitus inken ärekta peñ iwetpãñ nadãkinik ikek notninpak kubãkãt bok yepmañpa ärenjkumãñ. Eruk, Taitustã ärenjpãñ jop tãñ-tãkñjatpãñ monerj tuñumjin yãpuk ba nãmo yãpuk? Nãmo! Nek tãño nadãk-nadãk u kubãgãñ unita bãmopjin-ken kãderi kubãgãñ peda ahãñkuk.

19 Ba jide nadãkañ? Man kudup yãyat ño u in inãmjìn-ken tãktãknin u tãñkehãrom takta yãñpãñ yãyak yãñ nadãkañ? Nãmo, nin Anututã nibãñjirãñ Kristo tãño ämatã man yãnañi ude yãkamãñ. O notnaye, bureni tãwetat; Imaka kudup tãk tãkamãñ u intãño nadãkinikjin tãñkehãrom taktãgãñ. 20 * Tãnjpakañ nãk umuntãyat. Ärenkañ irit kuñat-kuñat intã kuñatta gãripi nadãk tãyat ude nãmo irirã tabãwetta. Tãñkañ ude tabãñpãñã kudãñ intã gãripi nãmo api nadãnenjo ude tãwoñãrewetta! Ärenpãñ in bãmopjin-ken kudãñ wakiwaki ñodewanitã parirã yabãwet yãñkañ umuntãyat; Yãñawãt-awãt, nãrepmirek-gãrepmirek terak kokwawak pewã ahãk-ahãk, man jãpi kowat-yãwãñ, iyapi tãktãk, äma wãpi yãpmãñ äpãk-äpãk, yãñpãñ-yabãñ yãwat, gup yãpmãñ ärokãrok ba äbot tãñpani bãmopi-ken tãñuruk-uruk pewã ahãk-ahãk. 21 * Ba ñodeta imaka, umuntãyat; Inken ärenpãñ siwoñi nãmo kuñarirã tabãwayãñ tãro uwã Anutunatã unita yãñpãñ mãyãk api namek. In bãmopjin-ken äma bian, imaka tarãki tarãki, kubokãret ba kañgãrip kudãñ wakiwaki tãk tãñpanipãñ bãnepi nãmo sukurenkañ pen tãñ irirã yabãñkañ bãnepna ägekorãpãñ konãñ butewaki tãñpet.

13

Jukuman ätu

1 * Eruk kadãni yarãkubãta inken ärewayãñ tãyat ño. Tãnjpakañ Anutu tãño mantã ñode niwetak;

Äma kubã manken tena yãñpãñã äma yarã ba yarãkubãtã äma u goret tãñjirãñ kãneño uyaku manken tãga irek. Lo 19:15

2 Tabãkta inken ärenjira kadãni yarã tãñkuk-ken uken in bãmopjin-ken äma momi tãñpani bãnepi sukurekta jukuman yãwetkut. Unita apinjo ban itkañ äma

* 12:14: 2Ko 13:1 * 12:15: Plp 2:17 * 12:18: 2Ko 8:6,16-18 * 12:20: 2Ko 2:1-4 * 12:21: 2Ko 13:2 * 13:1: 2Ko 12:14; Mat 18:16; 1Ti 5:19

unita ba ätuta bok jukuman änerj ñode täwetat; Näkä ärewayäj täyat-ken uken momi ämawebe u yabäppäj nämo api yabäj korewet. ³ In Kristotä mena-ken man yäjahäk täyak u kañpäj nadäkta gäripi nadäkañ unita ude täjira bureni yäj api nadänerj. Unita nadäkañ? Kristo in bämopjin-ken piä kehäromi nikek nämowä nämo täk täyak. Nämo, kehäromini intä kañpäj nadäkta näkä terak kwawak täwoñärek täyak. ⁴ * Bureni, päya kwakäp terak utpewa kumbuk-ken uken ämawebetä kanjirä kehäromi nikek nämo täjkuk. Upänkañ Anututä iniken kehäromi terak yäpmäj päjaku teñkuko apiño itak. Täñpäkañ nin imaka, Kristo ukät kwasikotpäñ unita kehärominin nikek nämo, äpani ude kuñat täkamäj. Täñkañ Anutu täño kehäromi terak itkañ Kristo täñkentäñpäj in täñkentäktä bämopjin-ken piä api täne.

⁵ * Unita kadäni kadäni irit kuñat-kuñatjin kañpäj nadäñpäj bänepjin ñode yäpmäj daniñpäj nadäk täkot; Nin nadäkinik ikek burenitä kuñatkamäj ba nämo? Jide? Jesu Kristo u bänepjin-ken itak u nämo nadäkañ? Täñ, bänepjin yäpmäj daniñpäj kawä nadäkinikjin nämo paränä Kristo bänepnin-ken nämoinik itak yäj nadänerj. ⁶ Täñpäkañ nininta nadäkinik ñode täkamäj; Intä nintäño irit kuñat-kuñatnin nibäñpäj nadäñpäjä uwä Kristo täño aposoro bureni yäj api nadänerj.

⁷ Täñpäkañ intä waki kubä nämo täñpäj siwonjigän kuñatneñta Anutu-ken yäñapik man yäk täkamäj. In siwonji kuñarirä ämatä ninta piä äma bureni yäj nadänerjta nämo yäyat. Nämo, ämatä ninta piä säkgämän nämo täñpani yäj nadänayäj täño upänkañ gäripnin tañi uwä intä siwonjigän kuñatta nadäkamäj.

⁸ * Imata, nin man bureni u täñpawakta piäni täga nämo täne, u täñkehärom takta uyaku täga täne. ⁹ Unita ämatä nibäñjirä kehärominin nikek nämo täñpawä u täga. Upänkañ intä kehäromigän itkañ kuñarirä tabänkañ oretoret tañi täk täkamäj. Mebäri unita inta yäñpäj yäñapik man ñode yäk täkamäj; Irit kuñat-kuñatjin ba nadäkinikjintä tägañirä-tägañirä nadäkinik bureni täñpani, kehäromigän ude kañ irut yäj yäk täkamäj. ¹⁰ * Täñpäkañ ban itkañ man kehäromi nikek ño intäjukun kudän täñ tamitat. Inken äreñpäj man jäpi terak täweretta! Bureni, Ekänitä ini piä ño naminjuko unita man komi täga täwetnañi upänkañ ude täkta nämo nekañ. Imata, Ekänitä in täñpawakta nämo iwoyähpäñ nepmanjuk. Nämo, uwä intäño nadäkinikjin täñkehärom takta nepmanjuk.

Pol täño yäñtärek man

¹¹ * Eruk notnaye, man tärek-tärek ñode täwerayäj; Oretoret täñput! Täñpäj nadäkinik täñpani kehäromigän itta piäni ehutpäñ täk täkot. Täñkañ näkño man nadäj namikinik täñpäj nadäk bänep kubägän injipäj bänep kwini terak it täkot. Ude täñjirä Anutu nadäj nimikinik täñpäj bänep pidäm pewän ahäj nimani unitä inkät itinik api täñpek. ¹² * Täñjirän äbot täñpani burenitä täk täkañ ude not täñpäj kowat iniñ orerän täk täkot. ¹³ Täñpäkañ Anutu täño kudupi ämawebe kome ñoken irani kuduptagäntä bänep oretoret man täwetkañ ño.

¹⁴ Eruk, Ekäni Jesu Kristo täño orakoraki, ba Anutu täño bänep iron, ba bänep kubägän irit Kudupi Munapiktä pewän ahäk täkañ unitä intä terak äroton. Ugän.

* **13:4:** Plp 2:7-8   * **13:5:** 1Ko 11:28   * **13:8:** 1Ko 13:6   * **13:10:** 2Ko 2:3, 10:8   * **13:11:** Rom 15:33   * **13:12:** Rom 16:16

Galesia

Anututä iniken bänep ironi terakgän nimagut täyak unitäno manbiŋam

1 * Näk aposoro Pol, äma kubätä aposoro piä ɲo täkta iwoyänpäŋ nämo nepmaŋpäŋ yäpmäŋ äbut. Nämo, näk piä man ɲo Jesu Kristo-kät Anutu Nan, Kristo kumbani-ken nanik wädäŋ tädotkuko u keriken nanikpäŋ yäput. 2 Eruk näk ba notnaye näkkät itkamäŋ ɲonitä bänep oretoret man kudän täŋpäŋ pena yäpmäŋ äbot täŋpani ämawebe äbori äbori Galesia komeken nanik inta äretak. 3 * Anutu Nankät Ekäninin Jesu Kristo täno orakoraki ba bänep pidämtä intä terak tokŋek päton. 4 * Kristo uwä nintäno momita yänpäŋ kowata Anutu Nanin täno mani buramiŋpäŋ gupi iniŋ kireŋkuk. Ude täŋkuko uwä nin kome ɲonitäno topmäk-topmäk waki uken nanikpäŋ nimagutkuk. 5 Unita Anutu wäpi tärek-täreki nämo, iniŋoret täkäna! U bureni.

Manbiŋam bureni-inik u kubägän

6 In täno manbiŋam ɲode nadäŋkaŋ kikuŋutpäŋ-nadäwätäk pähap umuri kubä täŋkut! In imata Anutu, Kristo täno orakoraki terak initä biŋam tämaguranipäŋ bäräŋeŋ-tagän mäde ut imikaŋ? Ba imata manbiŋam kubä iwarän täkaŋ? 7 * Nadäkaŋ? Manbiŋam bureni kudupi kubä nämo itak. Nämoinik. Upäŋkaŋ äma ätutä intäno nadäkinikjin täŋkuräk takta Kristo täno manbiŋam bureni u yäpmäŋ äyänutpäŋ goret käda yänpäŋ-täwoŋärek täk täkaŋ. 8 * Unita ɲode täwera ket nadäwut; Ninin-tägän ba aŋero kubä kunum gänaŋ naniktä manbiŋam kudupi kubä, nintä bian nämo täwetpäŋ täwoŋärewani udewani kubä yäŋahäweko uwä geŋi wakita biŋam kaŋ täŋpän! 9 Eruk, man ugänpäŋ äneŋi ɲode täwetgän täŋpa; Äma kubätä manbiŋam kudupi kubä intä manbiŋam bian nadäŋpäŋ iyap täwani u udewani-gänpäŋ nämo yäŋahäŋpäŋ täwereco uwä äma udewaniwä geŋi wakita biŋam täŋpek.

10 * Täŋpakaŋ ude yäyat unita in jide nadäkaŋ? Man ude yäyat uwä ämatä näka nadäwä tägawäpäŋ wäpna yäpmäŋ akukta yäyat ba Anututä nadäwän tägakta yäyat? Bian täk täŋkuro ude ämatä nabäŋpäŋ wäpna biŋam oraŋ namut yänpäŋ täk täyat u täŋpawä eruk näk Kristo täno piä äma bureni nämo!

Poltä aposoro wäp yäpuko unitäno manbiŋam

11 * Täŋpakaŋ notnaye ɲode täwera nadäwut; Manbiŋam yäŋahäk täyat uwä ämatä nämo pewä ahäwani. 12 * Manbiŋam u äma kubä meni-ken nämo yäput, ba äma kubätä nämo näwetpäŋ näwoŋäreŋkuk. Nämo, Jesu Kristo ini-tägän manbiŋam unitäno mebari näwoŋäreŋkuk.

13 * Täŋpakaŋ in bian näkno manbiŋam uku nadäŋkuŋ. Nadäŋkuŋo uwä ɲode; Juda täno bagata nadäkinik täŋpäŋ iwarän täŋkaŋ Anutu täno kudupi ämawebe äbot mäyap täŋpa waŋkuŋ. U kudup paorut yänpäŋ butewaki-kät nämo, peŋ awähuttäŋ kuŋat täŋkuronik. 14 * Täŋkaŋ gubaŋi-ken näk äbeknaye oranaye täno kädet biani kudup u nadäwa-tärewäpäŋ Juda äma bureni itta

* 1:1: Gal 1:11-12 * 1:3: Rom 1:7; Plp 1:2 * 1:4: Gal 2:20; 1Ti 2:6; Tai 2:14; 1Jo 5:19 * 1:7: Apos 15:1,24 * 1:8: 1Ko 16:22 * 1:10: 1Te 2:4 * 1:11: Mat 16:17 * 1:12: Gal 1:1 * 1:13: Apos 8:3 * 1:14: Apos 22:3

bänepna kädäp ijiwänpäj näkä jukun-jukun kehärom tänpäj iwarän täņkut. Täņpakaņ ude täņkuro unitäwä Juda nanik äma gubanji ätu näkņakät bok tägawani uwä näkä yärepmitt moreņkut.

15 * Upäjkaņ meņtä näk nämo bäyanjirän Anututä näk bian iwoyäņkuk. Täņkaņ kadäni ini nadäņkuk-ken iniken orakoraki terak piä äma ude itta yäņpäj nämagutkuk. 16 * Eruk kadäni ini nadäņkuk-ken uwä näkä guņ äbotken päņku Jesu täņo Manbiņam Täga u yäjahäkta Nanaki kwawak näwojärenķuk. Täņpakaņ näk jukuman näwerut yäņkaņ ämaken nämo yäņapiņtäņ kuņatkut. 17 Ba aposoro intäjukun ahäwani unita yabäwayäj Jerusalem nämo kuņkut. Nämo, Arebia komeken pengän kuņkuro uken kadäni karonji ittängän äneņi äyäjutpeņ Damaskus komeken kuņkut. 18 * Eruk obaņ yaräkubä tärenjirän Pitakät man yäņpäj-nadäkta Jerusalem kuņkut. Päņku kepma 15 ude u itkut. 19 * Täņpakaņ kadäni uken uwä aposoro ätuwä nämo yabäņkut. Jems, Ekäni täņo nägät moräk ugänpäj kaņkut.

20 Notnaye, manbiņam kudän täņ tamitat ņowä jopman nämo yäyat. Anutu iņamiken bureni-inik täwetat. 21 * Täņpakaņ Jerusalem u ira tärenjirän mädenikenä Siria, Silisia kome, yotpärare kubäkubä gänaņ uken kuņatkut. 22 Upäjkaņ Judia komeken Kristo täņo ämawebe äbot itkuņo u näk iņamna nämo nabäņkuņ. 23 Äma ätutä näka ņode yäk täņirä nadäk täņkuņ; Äma bian ninta iwan täņpäj nidäpmäk täņkuko, ba manbiņam bureni unita nadäkinik täņpanita bian täņpawak täņ yämiņkuko upäņkaņ apiņo manbiņam upäj yäjahäņtäņ kuņatak yäk. 24 Täņkaņ Anututä kädet jide jide näwojärenķuko unitäņo biņam nadäņkaņ wäpi biņam iniņ oretkuņ.

2

Aposoro ätutä Pol not täņ imiņkuņ

1 * Eruk, Siria Silisia kome käda kuņarira obaņ 14 ude tärenķuk. Eruk mädeniken Banabas-kät nektä Taitus imagutdakaņ Jerusalem äneņi kuņkumäj. 2 Anututä ini u kukta yäņpäj peņ näwetkuko unita kuņkut. Jerusalem kuņpäjä piä täņkuro ba täņpayäj täyat unitä jopi täņpeko udetä nadäņpäj äbot täņpani täņo äma ekäni ekäni ukätgän käbeyä täņkumäj. Käbeyä täņpäj Manbiņam Täga guņ äbotken yäjahäņtäņ kuņat täņkuro unita yäwetkut. 3 * Täņpakaņ notnapak Taitus, näkkät itkumäko u Grik, guņ äbotken nanik upäņkaņ gupi moräk madäkta aposoro uwä nämo peņ niwetkuņ. 4 * Nämo, upäņkaņ äma ätu gupi-tägän not täņpäj bämopnin-ken äbä itkuņ. Äma uwä nin Kristo terak бага man täņo komi piä mäde ut imiņkumäņo unitäņo mebäri nibäņpäj nadäkta bämopnin-ken äbä itkuņ. Äma unitäwä Taitus gupi moräk madänaņi yäņ yäk täņkuņ. Ude yäk täņkuņo uwä nin yäņ-nikņat-pewä бага man täņo watä piä äma ude äneņi irut yäņkaņ yäk täņkuņ. 5 Upäņkaņ man udewanitä Manbiņam Täga täņo kädet bureni täņpawak täkaņ. Unita Galesia ämawebe notnaye inken ude ahäwek yäņpäj nin Taitus täņo gupi moräk madäkta yäņkuņo u nämoinik nadäņ yämiņkumäj.

6 * Eruk, äbot täņpani täņo äma ekäni ekäni wäpi biņam ikek käbeyä bok täņkumäņo unitä manbiņam näkä yäjahäk täyat uniterak man kodaki kubä

* 1:15: Ais 49:1; Jer 1:5; Rom 1:1 * 1:16: Apos 9:3-6; Gal 2:7 * 1:18: Jon 1:42; Apos 9:26

* 1:19: Mat 13:55 * 1:21: Apos 9:30 * 2:1: Apos 15:2 * 2:3: Apos 16:3 * 2:4: Gal 1:7;

Gal 5:1,13 * 2:6: Apos 10:34

nämo yäpurärätkuḡ. Täḡpākaḡ äma uwä wäp biḡam ikek yāḡ yäyat upāḡkaḡ wäp biḡam ikek ba wäp biḡam ikek nämo, unita nadāḡjira inigān inigān nämo täk täyak. Imata, Anututä wäp biḡamta yāḡpāḡ äma nämo yāpmāḡ danik täyak. 7-9 * * Täḡpākaḡ äma ekāni ekāni Pita, Jems, Jon uwä man kodaki kubä nämo näwetkuḡ. Nämo, u nektä piä täḡkumäko u kaḡpāḡ nadāḡpāḡ notniye bureni-inik yāḡ nadāḡkuḡ. Ude nadāḡpāḡ Banabas-kät nek ketnek wädāḡkaḡ piānin kubāḡān yāḡ nadāḡkaḡ not täḡ nimiḡkuḡ. Uwä ḡode nabāḡpāḡ-nadāḡkuḡ; Anututä iron täḡ namiḡpāḡ näkä Manbiḡam Täga guḡ äbotken yāḡahäkta piä man namiḡpāḡ peḡ näwetkuk, Pitatä Juda äbotken manbiḡam yāḡahäkta piä man imiḡpāḡ peḡ iwetkuko udegān. Pitatä Anutu täḡo kehāromi terak Juda äbotken aposoro piä täk täḡkuk. Täḡpākaḡ näk udegān, Anututä guḡ äbotken aposoro piä täkta kehāromi namiḡkuk. Eruk, ude nabāḡpāḡ-nadāḡkaḡ Pita, Jems, Jon, äbot täḡpāni täḡo intājukun äma ude itta yāḡ yāmani unitä nadāḡ nimiḡpāḡ ḡode niwetkuḡ; Inä guḡ äbotken piä täga täḡjirä ninä Juda äbotken piä api täk täne yāḡ niwetkuḡ. 10 * Täḡpākaḡ man kubä ḡode niwetgān täḡkuḡ; In kuḡkaḡ piä tänayāḡ täkaḡ-ken u itpāḡ äma jāwāri ninken itkaḡ unita nämo guḡ taḡpāḡ täḡkentäk ätu kaḡ pewä äbäk täḡput yāḡ niwetkuḡ. Ude täkta niwetkuḡo nadäk tawaḡ uku bian nadāḡpāḡ pidām taḡkut.

Poltä Pita ibeḡkuk

11 Eruk Pita täḡo manbiḡam ḡode täwerayāḡ; Nin Antiok iritna Pita äbuk. Äbānä kudān waki kubä täḡkuko unita yāḡpāḡ iḡami-kengān iwet ahāḡpāḡ kaḡ-yāḡkut. 12 * Kudān waki u ḡode täḡkuk; Pitatä Antiok pengān äbukken ugān guḡ äbot nadākinik täḡpāni-kät itpāḡ ketem bok nak täḡkuḡ. Ude täk täḡkukopāḡ kadāni Jemstä Juda äbotken nanik äma ätu yāniḡ kireḡpewān äbuḡo ugānä Pitatä guḡ äbotken nanikkät ketem bok nak täḡkuḡo u yabāḡ umuntaḡ pāḡku inigān itkuk. U imata, äma Jemstä yāniḡ kireḡpewān äbuḡo uwä ḡode nadāwani; Guḡ äbotken nanik Jesuta nadākinik täḡpāni u kudup gupi moräk madānaḡi yāḡ nadäk täḡkuḡo unita Pitatä umuntaḡpāḡ täḡyākḡarani kudān ude täḡkuk. 13 Ude täḡjirān Juda noriye ätu bok itkuḡo u imaka, täḡyākḡarani kudān u udegān täḡkuḡ. Ude täḡjirä nadäk kädēt unitä Banabas imaka imāgutkuk. 14 Eruk, ude täḡkuḡo u Manbiḡam Täga täḡo kudāni bureni u nämo iwarirä yabāḡpāḡ näkä Pitapāḡ noriye iḡamiken ḡode iwetkut; Wa! Gäk Juda äbotken nanik kubä upāḡkaḡ Juda täḡo бага mebāri mebāri nämo iwatpāḡ guḡ äbot täḡo täktäki iwatpāḡ bok täga itkuḡ. Eruk, ude täḡ itkunopāḡ imata apiḡo guḡ äbotken nanik notkaye unita Juda täḡo бага man u iwarāntäkta yāwoḡärewen?

15 Bureni, nin uwä Juda äbotken ahāwani, guḡ äbot momi täḡpāni yāḡ yāwerani uken ahāwani nämo. 16 * Upāḡkaḡ ḡode bureni nadākamāḡ; Moses täḡo бага man iwarān täwani unita yāḡpāḡ Anututä äma kubāta siwoḡi äma yāḡ nämo yāḡtāreḡ imek. Nāmoinik. Äma Jesu Kristota nadākinik täḡpeko unita uyaku Anututä siwoḡi äma yāḡ yāḡtāreḡ imek. Unita äbot täḡpāni nin imaka, Juda äbotken nanik upāḡkaḡ Anututä siwoḡi äma yāḡ yāḡtāreḡ nimikta Kristo Jesuta nadākinik täḡkumāḡ. Baga man iwat-iwat kädēt uterak nämo. U imata, бага man iwarān täwani yāḡpāḡ Anututä äma kubä siwoḡi äma yāḡ nämo iwerek.

* 2:7-9: Apos 22:21 * 2:7-9: Jon 1:42 * 2:10: Apos 11:29-30 * 2:12: Apos 11:3 * 2:16: Apos 15:10-11; Rom 3:20-28; Rom 4:5, 11:6; Gal 3:11

17 Tãñpãkañ nin Juda äma upãñkañ Anututã siwoñi äma yãñ yãñtãreñ nimikta Jesu Kristota nadãkinik tãñkumãño unitã kwawak ñode niwoñãretak; Nin imaka, momi äma, guñ äbotken nanik udewanigãn. Ude unita ñode yãñitna tãgawek? Kristotã momi kãdet tañi ahãkta piãni tãk tãyak. Ude tãga nãmo yãne! Nãmoinik! 18 Upãñkañ ñode tãñpero uyaku momi äma bureni-inik tãñpet; Baga man iwat-iwat kãdet mãde ut imiñkuro u äyãñjutpãñ äneñi iwarãn tãwero uyaku. 19 * Nãk ñode nadãñ dãkñeñkut; Baga mantã tãñkentãñ naminiãrãn uterak Anututã siwoñi äma yãñ tãga nãmo nãwereco unita apiño nãk бага man iwat-iwat kãdet kãdatawã äma kumbani ude itat. Uwã бага mantã ini nutkuk bumik. Bureni, nãk Anututa biñam itpeñ kuñatta бага man iwat-iwat kãdet mãde ut imiñkuro u. 20 * Nãk Kristo-kãt pãya kwakãp terak bok kumbumãko unita irit mebãri kubã yãput. Unita apiño bian itkuro ude nãmo itat. Nãk nãkñaken kehãromi teragãn itat yãñ nãmo yãwet. Nãmo, Kristotã bãnepna-ken itak unitã nãkño mãhemna ude it namitak. Gupna nitek kuñat tãyat upãñkañ Kristo, nãka nadãñ namikinik tãñpãñ nãk tãñkentãkta gupi iniñ kireñkuko unitagãn nadãkinik tãñpãñ kuñat tãyat. 21 Baga man terak itat yãñ nãmo yãk tãyat. Nãmo, ude yãwero uwã Anutu tãño orakoraki u tãñpewa imaka jopi ude tãñpek. Mebãri ñodeta yãyat; Baga man iwat-iwat kãdettã tãñpewãn Anutu injamiken siwoñi äma irero u tãñpãwã Kristo u jop nadãñ kumbuk yãñ nadãne.

3

Baga iwat-iwat ba nadãkinikta man

1 Butewaki pãhap! Galesia äbot tãñpani, inã guñ bureni-inik! In Jesu Kristo u pãya kwakãp terak kumbuko u kwawakinik tãwetpãñ tãwoñãrewani upãñkañ netãtã jukujin yãpurãn guñ tañirã man burenita mãde ut imiñkuñ? 2 Unita nãk imaka kubãgãn ñonita tãwet yabãñjira nãwerut; Kudupi Munapik yãpuño uwã kãdet jide terak yãpuñ? Baga man iwat-iwat kãdet terak yãpuñ ba Manbiñam Tãga u nadãñpãñ nadãkinik tãktãk kãdet terak yãpuñ? 3 In guñ bureni tãño nadãk-nadãk pewã ahãkañ ñonita nadãwa inide kubã tãkañ! Jide? Munapik tãño kehãromi terak yãput-peñpãñ Jesu iwarãn tãñkuñopãñ apiño imata kunum kañ-ahãkta kãdet biani tãño tãktãk terak tãkañ? 4 Jesuta yãñpãñ komi bãrãpi ahãñ tamiñkuño unita nadãñirã imaka jopi tãñkuk? Wa! Ude tãkañ unita nadãwãtãk pãhap tãyat. 5 Ba jide? Anutu Kudupi Munapik tamiñpãñ kudãn kudupi bãmopjin-ken pewãn ahãk tãkañ u mebãri imata ude tãñ tamik tãyak? U intã бага man iwarãntãk tãkañ unita yãñpãñ, ba intã Manbiñam Tãga nadãñpãñ nadãkinik tãk tãkañ unita yãñpãñ tãk tãyak?

6 * Unita yãñpãñ Anutu tãño man terak Abrahamta ñode kudãn tãwani; U Anutu tãño man nadãñpãñ nadãkinik tãñirãn Anututã siwoñi äma yãñ yãñtãreñ imiñkuk. 7 Eruk, man unitã ñode niwoñãretak; Äma nadãkinik tãk tãkañ uwã Abraham tãño nanakiye bureni. 8 Imaka bureni u nãmo ahãñirãn Anutu tãño mantã kwawa ñode yãñahãñkuk; Jesuta nadãkinik tãñirã uterak Anututã guñ äbotta siwoñi ämawebe yãñ api yãñtãreñ yãmek. Unita Anutu tãño mantã Abrahamken Manbiñam Tãga ñode yãñkwawak tañ imiñkuk; Gãkã terak Anututã ämawebe kudupagãnta iron säkgãmãn api tãñ yãmek yãk. 9 Eruk Abrahamtã man unita nadãwãn bureni tãñirãn Anututã iron säkgãmãn tãñ

* 2:19: Rom 7:6 * 2:20: Jon 13:1; Gal 1:4 * 3:6: Rom 4:3

imiņkuk. Ude tāņkuko unita āmawebe nadākinik tāk tākaņ unita udegān tāņ yāmik tāyak.

10* Tāņpākaņ āma бага man iwat-iwat kādet terak yengāmā pek tākaņ uwā Anutu tāņo kokwawak yāpmākta biņam itkaņ. Unitawā ņode kudān tāwani; Āma бага man kudān tāwani u kudup nāmo buramik tākaņ uwā Anutu tāņo kokwawak yāpmākta biņam itkaņ. 11* Man uwā kwawak ņode niwoņāretak; Baga mantā tāņkentāņ imiņirān āma kubātā Anutu iņamiken siwoņi tāga nāmo irek. Nāmoinik! Uwā ņode kudān tāwani; Āma nadākinik tāņirā Anututā siwoņi āma yāņ yāntāreņ yāmik tāyak u irit kehāromi yāpmākta biņam tāk tākaņ.

12* Tāņ, бага man iwat-iwat ba nadākinik tāktāk u mebāri kubāgān nāmo. Nāmoinik! Āma бага man terak it tākaņ uwā бага man kudup sākgāmān buramineņo uyaku irit kehāromi yāpmākta biņam tāneņ.

13* Nadākaņ? Baga man iwat-iwat kādetā bārāpi pāhap ņode nimik tāyak; U kudup nāmo buraminero uwā Anutu tāņo kokwawak yāpmākta biņam tāne. Ude tānero upāņkaņ Kristotā бага man tāņo bārāpi u nintā terak nanik ketāreņkuk. U Anutu tāņo kokwawak nintā yāpnaņipāņ ninta yāņpāņ kotaņkuk. Unitawā man kubā ņode kudān tāwani; Anutu tāņo kokwawakitā āma pāya terak dāpmāņ-pewā wādāk tākaņ uterak ārok tāyak. 14 Kristotā ude tāņkuko uwā mebāri ņodeta tāņkuk; Bānep iron Anututā Abrahamta imikta yāņkehārom taņkuko uwā Kristo Jesu terak guņ ābottā tāga yāpneņ. Ba ninta Kudupi Munapik nimikta yāņkehārom taņkuko u imaka, nadākinik kādet terak nin tāga yāpne.

Baga man ba Yāņ-kehāromtak man

15 Eruk notnaye man ņo āma nininken tāktāknin terak wohutpāņ man wārani ņode yāwayāņ; Āma ātutā imaka kubā tākta yāņpāņ-nadāņkaņ bānep nadāk-nadāk kubāgān penpāņ yāņkehārom tāneņ. Eruk ude tāneņopāņ āma kubātā yāņkehāromtak man topneņo uterak kodaki kubā tāga nāmo yāpurārerek ba bureni pewān ahākta kādet tāga nāmo tāņpipiwek. Tāņpākaņ Anutu tāņo yāņkehāromtak man uwā udegān. 16* Anutu tāņo man kudān tāwani terak ņode danik tākamāņ; Yāņ-kehāromtak man Anututā bian yāņkuko unitāņo bureni uwā Abrahamkāt nanakita biņam yāwani. Uwā nanakiye oraniye pāke unita nāmo yāyak. Nāmo, u orani kubātagān yāyak. Tāņpākaņ orani kubāgān uwā wāpi Kristo u. 17* Eruk, man u mebāri ņodeta yāyat; Intājukun Anututā Abraham terak iron sākgāmān nimikta yāņkehāromtak man yāņkuk. Eruk, obaņ 430 ude tāreņirān mādeni kāda бага man uwā ahāņkuk. Unita ņode nadāwut; Baga man māden-inik ahāņkuko unitā yāņkehāromtak man intājukun ahāņkuko unitāņo bureni pewā ahākta kādet tāga nāmo tāņpipiwek. Nāmoinik! 18* Ironi u бага man iwat-iwat kādet terak tāga yāpnero u tāņpāwā, eruk yāņkehāromtak man yāņkuko u imaka jopi kubā tāņpek. Upāņkaņ Abrahamtā Anutu tāņo ironi u yāņkehāromtak mani terak yāpuk, бага man terak nāmo yāpuk.

19* Eruk, бага man ima mebārita ahāņkuk? Uwā ņode; Anututā yāņkehāromtak man Abrahamta yāņ imiņpāņā u mādeni kāda waki tāktāk tāņo mebāri kwawak pewān ahākta yāņpāņ бага man u pewān ahāņkuņ.

* 3:10: Lo 27:26 * 3:11: Rom 1:17; Gal 2:16 * 3:12: Rom 10:5 * 3:13: Rom 8:3; 2Ko 5:21; Gal 4:5; Lo 21:23 * 3:16: Apos 7:5 * 3:17: Kis 12:40 * 3:18: Rom 4:14, 11:6 * 3:19: Rom 5:20; Apos 7:38

Täppäj бага ман иват-иват кăдет у кадăни кăрôңи итта нăмо надăңкук. Нăмо, у ит япмăң куңтăyon Nanak bian ahăkta Abrahamta yăңkehăromtak man yăң imiңkuko unită kwawak ahăңirăn kaң paorăn yăң nadăңkuk. Ba ñodeta nadăwut; Baga man uwă imaka bureni-inik, kadăni kărôңи итта uyaku, Anutută Mosesta u ini keran imăn. Upăңkaң ude nămo tăңkuk. Nămo, u aңeroniyeta yămănkaң unită păpă bămop âma, Moses u keri terak peңkuң. ²⁰ Täppăkaң imaka bureni, Anutu tăño yăңkehăromtak man uwă aңero terak ba bămop âma kubă terak nămo ahăң yămiңkuk. Nămo, Anutu kubăgăn unită ini pewăn ahăңkuk.

²¹ * Eruk, ude unita ñode tăga yăne? Baga man uwă yăңkehăromtak man Anutută bian yăңkuko unităño iwan? Nămo inik! Anutută âmawebe irit kehăromita biңam yepmakta бага man nămo pewăn ahăңkuң. Nămo, бага man kubătă irit kodaki tăga pewăn ahăwăn yăwănăku âmawebe бага man iwarani uwă Anutu iңamiken siwoңи irăm. ²² * Upăңkaң ude nămo. Anutu tăño man ñode kudăn tăwani; Âmawebe kuduhtagăn momita wată piă tăңpani. Eruk, man u bureni unita iron Anutută bian, âmawebe kămi Jesuta nadăkinik tănayăң tăkaң unita yămikta yăңkehărom taңkuko u бага man iwatpăң tăga nămo yăpneң. Nămo, iron uwă âmawebe nadăkinik tăk tăkaң unităgăn tăga yăpneң. ²³ * Täppăkaң Jesuta nadăkinik tăktăk kădet nămo tumăñirăn бага mantă nin topmăppăң nipmăң irirăn it yăpmăң äbăñitna Kristota nadăkinik tăktăk kădet kwawak ahăңkuk. ²⁴ * Unita бага man uwă wată piă ñode tăң nimikta yăwani; Nin Manbiңam Tăga u nadăkinik tăñitna Anutută siwoңи âmawebe yăñtăreң nimekta бага man unită nimagut yăpmăң äbătăngăn Kristoken niпmanкuk. ²⁵ Eruk apiñode nadăkinik tăktăk kădet kwawak ahăң patkuko unita nin бага man tăño gămori-ken wari nămo itkamăң.

Anutu tăño nanakiye bureni

²⁶ * Nămo, in kudup Kristo Jesuta nadăkinik tăk tăkaң uterak Anutu tăño nanakiye ahăңkuңo itkaң. ²⁷ * Ume yăpmăppăң Kristo-kăt kowat kwasikorăn tăңkuңo uwă ină Kristo ini, tek ude wădăwă aroңkuң. ²⁸ * Unita inigăn inigăn, nărepmirek gărepmirek paotkuk. Guң äbotken nanik ba Juda äbotken nanik, piă wată âma ba âmata wată piă nămo tăңpani, âma ba webe u inigăn inigăn nămo itkaң. Nămo, in Kristo Jesu-kăt kentăppăң kubăgăn-inik itkaң. ²⁹ * Bureni-inik! In Kristo tăño tawaңken itkaң u tăңpăwă, eruk Abraham tăño nanakiye bureni-inik tăkaң unita Anutută bian imaka Abrahamta yăңkehăromtaң imiңkuko u bureni-inik api kaң-ahăneң.

4

¹ Man yăyat u yăңkwawa takta man wărani kubă ñode yăwa; Âma kubă tăño nanaki, nanită kumăñirăn nani tăño tuңumi u korewekta yăwani. U kuduhtagăn korewekta yăwani upăңkaң nanak tăpuri irirăn nani kumbeko uwă nani tăño tuңum jop tăga nămo yăpek. Nămo, nani tăño piă wată âmaniyetă itneño udegăn irek. ² U nanak tăpuri irirăn nanită nanaki u kaңiwatta âma iniң kirewani u gămori-kengăn kuңjarek. U gămori-kengăn it yăpmăң kuңtăngăn kadăni nanită bian peң imani u ahăñirăn tăga yăpek. ³ * Eruk, nintă terak

* **3:21:** Rom 8:2-4   * **3:22:** Rom 3:9-19; Rom 11:32   * **3:23:** Gal 4:3   * **3:24:** Rom 10:4

* **3:26:** Jon 1:12   * **3:27:** Rom 6:3, 13:14   * **3:28:** Rom 10:12; 1Ko 12:13   * **3:29:** Rom 4:13

* **4:3:** Gal 3:23; Kol 2:20

udegän pätak. Bian-inik bänepnintä nanak paki ude kuŋatpäŋ kome täŋo imaka jopi-jopi unita watä piä täk täŋkumäŋonik. ⁴Täŋpakaŋ kadäni Anututä ini iwoyaŋkuk-ken ukenä nanaki-inik u pewän äpuk. Pewän äpä komen webe kubätä bäyaŋkuk. Bäyawänkaŋ Juda äma, бага man iwarän täwani ude itkuk. ⁵* Ude itkuko uwä ämawebe бага man iwarän täwani nin nimagutpäŋ nipmaŋpäŋ Anutu täŋo nanakiye bureni-inik itneta täŋkuk.

⁶* Eruk, nin unitäŋo nanakiye bureni-inik itkamäŋ yäŋ niwoŋäreka Anututä Kudupi Munapiki bänepnin-ken peŋ nimiŋkuk. Peŋ nimiŋkuko itkaŋ Munapik unitä täŋpewän Anututa gäripi-inik nadäŋpäŋ Nan! Nan! yäŋ iwet takamäŋ. ⁷* Kädet ude täk takamäŋ unitä ŋode niwoŋäreka täyak; Nin piä watä äma jopi ude wari nämo itkamäŋ. Nämo inik! Anututä täŋpewän iniken nanakiye bureni-inik ude itkamäŋ. Ude itkamäŋ unita imaka tägatäga Anututä nanakiyeta biŋam peŋ yämani u bureni-inik api korene.

Pol Galesia ämawebeta nadäwätäk täŋkuk

⁸* Bian in Anutu täŋo mebärini nämo nadäŋpäŋ unita imaka jopi u anutu yäŋ yäwerani unita watä piä täŋ yämik täŋkuŋ. Upäŋkaŋ imaka uwä Anutu bureni nämo. ⁹Täŋ, apiŋo in Anututa nadäŋpäŋ Anututa not täŋ imik täkaŋ. Etäŋ goret yäyat. Bureni ŋode yäwa tägawek; Anutu in tabäŋpäŋ nadäŋkaŋ not täŋ tamik täyak. Eruk ude unita imata kome täŋo imaka jopi-jopi, kehäromini nämo u äneŋi not täŋ yämiŋpäŋ yämagutkaŋ? Unita watä piä äneŋi täŋ yämikta nadäŋpäŋ ude täkaŋ ba? ¹⁰* In Anututä nibäwän tägawut yäŋpäŋ kadäni ŋodewanita бага peŋpäŋ iwaräntäk täkaŋ; Kepma wäpi biŋam ikek, komepak kodaki ba obaŋ kodaki täŋo orekirit unita nadäŋjirä ärowani inide kubä täk täkaŋ. ¹¹Kädet ude täŋjirä näkŋo piäna bämoŋjin-ken täŋkuro unitä jopi ude täŋpek yäŋ yäŋkaŋ nadäwätäk täk täyat.

¹²Notnaye, näk täŋkentäŋ tamikta in bumik äworeŋpäŋ bämoŋjin-ken itkuro unita butewaki terak inken ŋode yäŋapitat; Nadäk näkä iŋitpeŋ kuŋat täyat udegän nadäŋpäŋ kaŋ kuŋarut. Bok itkumäŋ-ken uken näka goret kubä nämo täŋ namiŋkuŋ. Nämo! ¹³* ŋodeta juku piwut; Mämärem Manbiŋam Täga yäŋahäŋpäŋ täwetkuro uwä näk käyäm mebäri kubätä nepmäŋit-pewän inken itpäŋ manbiŋam u täwetkut. ¹⁴Kadäni ugän gupna-ken wakiinik nadäŋkuro unitä inta bäräpi taminkuk. Upäŋkaŋ in näka gaŋani nadäŋpäŋ mäde nämo ut namiŋkuŋ. Nämo, Anutu täŋo aŋero kubä imagutneŋo ude bumik nämagutkuŋ. Ba Kristo Jesu ini imagutneŋo ude täŋ namiŋkuŋ. ¹⁵Unita jide? Kadäni uken oretoret pähap nadäŋpäŋ imaka imaka pidämigän täŋ namik täŋkuŋopäŋ oretoretjin u apiŋo de itak? Kadäni uken näk täŋkentäŋ namikta gäripi pähap nadäŋpäŋ injinken dapunjin dätpäŋ näka naminayäŋ bumik täŋkuŋ. ¹⁶* Ude täŋkuŋopäŋ apiŋo jide? Näkä man bureni täwet ahätat unitä täŋpewän näka iwan täŋ namikaŋ ba?

¹⁷Notnaye, nadäkaŋ? Äma бага man kädet iwaräntäka täwet täkaŋ uwä gup-tägän not taŋi täŋ tamik täkaŋ upäŋkaŋ bureni täŋkentäŋ tamikta nadäŋkaŋ nämo yäk täkaŋ. Nämo, ude täŋpena Pol kakätäŋpeŋ nintagän gäripi nadäŋpäŋ niwarut yäŋkaŋ täk täkaŋ. ¹⁸Eruk, imaka täga kubäta gäripi nadäneŋo uyaku täga. Näk inkät irira ba inkät nämo irira udegän täneŋ. ¹⁹O nanaknaye bureni-inik, inta yäŋpäŋ komi pähap, webetä nanak bäyanayäŋ

* **4:5:** Gal 3:13   * **4:6:** Rom 8:15-16   * **4:7:** Rom 8:17; Gal 3:29   * **4:8:** 1Ko 8:4-6   * **4:10:** Rom 14:5; Kol 2:16   * **4:13:** 1Ko 2:3   * **4:16:** Amo 5:10

yänkaŋ nadäk täkaŋ ude äneŋi nadätat. Komi ude nadäŋ yäpmäŋ kuŋtäyiwa Kristo täŋo irit kuŋat-kuŋari ba täktäki unitä inken kaŋ tokŋeŋ parän. ²⁰ Inkät bok itne yäŋ nadätat upäŋkaŋ butewaki, apiŋo inkät nämo itkamäŋ. Bok itpän yäwänä man kwini terak yäp-siwontak man täga täwetet. Wära! Kädet jide upäŋ iwatkaŋ api täŋkentäŋ tamet yäŋ nadäŋkaŋ inta nadäwätäk pähap täŋ itat!

Haga kenta Sara terak man wärani yäwani

²¹ Ai, in бага man täŋo gämoni-ken kuŋatta gäripi nadäk täkaŋ u täwet yabäŋjira mebäri näwerut; Anutu täŋo бага man kudän täwanitä ŋode yäyak u nämo nadäkaŋ ba? ²² * U ŋode yäyak; Abraham täŋo nanaki yarä. Kubä uwä piä watä webe jopi wäpi Haga unitä bäyaŋkuk. Täŋpäkaŋ kubäwä webeni bureni Sara unitä bäyaŋkuk. Sara uwä webe komi piä terak nämo irani u wäp biŋam ikek. ²³ * Täŋpäŋ nanak watä piä webe unitä bäyaŋkuko u ämawebetä nanak bäyakta piäni täk täkaŋ kädet uterak bäyaŋkuk. Täŋpäkaŋ webe wäp biŋam ikektä bäyaŋkuko uwä Anutu täŋo yänkehäromtak man uterak ahäŋkuk. ²⁴ * Man unitäŋo kukŋini ŋode pätak; Webe yarä uwä topmäk-topmäk man mebäri yarä täŋo wärani ude itkamän. Topmäk-topmäk kubä Sainai pom terak ahäŋkuko unitäŋo wärani uwä Hagatä itak. Topmäk-topmäk unitä nanak pewän ahäk täkaŋ uwä piä watä äma jopigän. ²⁵ Haga uwä Sainai pom Arebia komeken itak unitäŋo wärani kubä. Ba Jerusalem apiŋo itak unitäŋo wärani kubä. U imata, Jerusalem nanik ämawebe uwä man Sainai pom terak ahäŋkuko unita watä piä täŋpani, ba nanakiye imaka, udegän täk täkaŋ. ²⁶ * Täŋpäkaŋ Jerusalem mebäri kubä punin unu itak. Uwä Sara, webe wäpi biŋam ikek ude. Uwä nadäkinik täŋpani nin täŋo meŋnin pähap. ²⁷ Unita Anutu täŋo mantä ŋode yäyak;

Webe äruŋ itan u oretoret täyi!

Nanak bäyak-bäyak täŋo komi nämo nadätan unita kap teŋpäŋ oretoret gera yäyi!
Imata, webe äpitä iwat kirewanitä webe äpi nieke irepmitpäŋ nanak bumta api
bäyaweŋ yäk. Ais 54:1

²⁸ * Eruk notnaye, in uwä Aisak ude, nanak Anutu täŋo yänkehäromtak man terak ahäwani. ²⁹ Täŋpäkaŋ nanak nädapitä nanak pewä ahäk-ahäk kädet terak ahäŋkuko unitä nanak Munapik terak ahäwani unita komi imik täŋkukonik. Täŋpäkaŋ apiŋo kädet udewanigän bämopjin-ken itak. ³⁰ * Unita Anutu täŋo mantä jide yäyak? U ŋode yäyak; Watä piä webe u nanaki bok yawat kirewut! Watä piä webe unitäŋo nanaktä webe wäp biŋam ikek unitäŋo nanak täŋo tuŋum, nanitä peŋ imani u täga nämo korewek. ³¹ * Unita notnaye, man unita ŋode nadäwut; Ninä watä piä webe unitäŋo nanakiye nämo. Nämoinik, ninä webe wäpi biŋam ikek unitäŋo nanakiye.

5

Bagä man gämoni-ken nämo itne

* **4:22:** Stt 16:15, 21:2   * **4:23:** Rom 9:7-9   * **4:24:** Rom 8:15; Gal 5:1   * **4:26:** Hib 12:22; Rev 3:12; Rev 21:2,10   * **4:28:** Rom 9:7; Gal 3:29   * **4:30:** Stt 21:10; Jon 8:35   * **4:31:** Gal 3:29

1 * Eruk apiņo nin imaka kubä tãjo komi piä terak nämo it täkamãj. Nämo inik, Kristotã komi piä u gãnaņ nanik nimagutpãņ nipmanķuk. Unita in kehãrom taņpãņ itkot. Åma kubãtã äneņi бага man tãjo komi piãken itta tämagurekta ket nadãņ täpãnek-inik tãņkaņ itkot. 2 Unita näk Poltã bureni-inik ñode täwera nadãwut; In åma gupjĩn morãk madãkta bãnepjĩn ãrik tãkaņ u nadãņ yãmiņĩrã gupjĩn morãk madãneņo uwã Kristo tãjo piãni unitã in täpuri kubã tãga nãmo täņkentãņ tamek. Nämo inik! 3 Eruk äneņi kwawak ñode yãkgãn tãņpa; Åma kubãtã Anutu inãmiken siwoņi irayãņ nadãņpãņ gupi morãk madãweco uwã, eruk kãdet kubã nãmo pat imitak, åma u бага man kudup kaņ iwarãn! 4 Bureni, Anutu inãmiken siwoņi itnayãņ nadãņpãņ бага man iwãt-iwãt kãdet iwãt tãkaņ uwã Kristo mãde ut imikaņ ubayãņ. Ba Anutu tãjo orakorakitã tãga nãmo api täņkentãņ tamek.

5 Tãņpãkaņ Munapiktã bãnepnĩn täņpidãm taņĩrãn Anuttãtä nadãkinikninta yãņpãņ siwoņi åmawebe yãņ yãņtãreņ nimekta oretoret terak itsãmãņkamãņ.

6 * Nadãkaņ? Åma Kristo Jesu-kãt kowat kwasikorãn tãk tãkaņ uwã gup morãk madãk-madãk ba gup morãk nãmo madãk-madãk unita nadãņĩrã imaka jopigãn tãk tãkaņ. Imaka bureni uwã ñode; Nadãk-nadãknĩn kudup Jesu terãkgãn penpãņ notniyeta gãripi kowat nadãņ imãn tãktãk kãdet unĩfãwã imaka bureni-inik tãyak.

7 * Bian in Kristo tãjo kãdet gãripigãn iwãt tãņkuņonik. Ude tãk tãņkuņopãņ man bureni tãjo kãdet u iwarãntãkta netãtã taņiņ bitnãņķuk? 8 Taņiņ bitnãņkuko u Anutu tämagurani unitã nãmo täņķuk. 9 * Upãņkaņ nadãk-nadãk waki täpuri-inik ireko unĩfãwã åma mãyap täppãn wanen, yis täpuritã kãrãga tãņpewãn taņi tokņeweko ude. 10 * Tãņpãkaņ in ba näk Ekãnita nadãkinik tãk täkamãņ unita inta ñode nadãtat; Nadãk inigãn kubã nãmo api inĩtneņ. Nãkņo nadãk ñogãņpãņ api inĩtpãņ iwarãn tãneņ yãņ nadãtat. Tãņpãņ netã kubãtã nadãk-nadãkjin u tãņpãn wakaņ u nãmo nadãtat upãņkaņ åma uwã waki kãdet pewãn ahãkaņ unita kowata gwãki waki api yãpek.

11 * Tãņpãkaņ notnaye, nãka ñode nadãwut; Tãņyãkņarani åma bãmoņjĩn-ken itkaņ u nãka ñode yãk tãkaņ; Pol uwã gup morãk madãkta nĩntã yãk täkamãņ udegãn yãk tãyak yãņ yãk tãkaņ. Upãņkaņ man u bureni nãmo, jopi! U bureni tãņpãwã Juda åma u imata nãka kokwawak pen tãk tãkaņ? Ba u bureni tãņpãwã åma uwã nãka bãnep tãga nadãņpãņ pãya kwakãpta yãņpãņ man yãņahãk tãyat unita nadãwãtãk tãņpãņ bãnepi tãga nãmo tãņpã wanen. 12 Eruk, åma nadãk-nadãkjin tãņpãwãk tãkaņ unita ñode yãwa; Ude tãk tãkaņ uwã gupi morãk ugãn nãmo madãneņ. Nãmo, gupi kudup madãņ dãkņeņ tãņpã kwãpãņ komi nadãwut!

13 * Tãņpãkaņ notnaye inã Anuttãtä бага man tãjo komi piãken nãmo itta yãņpãņ tämagutķuk. Ude unita ñode nadãneņ; Apiņo бага man tãjo topmãk-topmãk terak nãmo itkamãņ unita bãnep biani tãjo tãktãk waki tãga tãne yãņ nãmo nadãneņ. Nämo inik! Ñode tãneņ; Gãripi kowata kowata nadãņpãņ watã piã kowata kowata tãneņ. 14 * Unita ñode nadãkaņ? Man täpuri ñonitã бага man kudup uwãk tãyak; Gãkņata nadãk tãyan udegãn notkapakta nadãņpãņ

* 5:1: Jon 8:32,36; Gal 2:4, 5:13; Apos 15:10 * 5:6: 1Ko 7:19; Gal 6:15 * 5:7: Gal 1:6 * 5:9:

1Ko 5:6 * 5:10: Gal 1:7; 2Ko 11:15 * 5:11: 1Ko 1:23 * 5:13: 1Pi 2:16 * 5:14: Mat 5:43; Rom 13:9

iron täj imen yäk. ¹⁵ Unita jukuman ñode täwetat; In aŋ ägwäritä-yäj yäj-awätpäj iwan kowata kowata täk täkaŋ u pen täjppäjä ket nadäŋkaŋ; Injin-tägän kowat täjpä wawän täjppäj kudup paotneŋta nadäŋkaŋ!

Munapik täjo nadäk tawaŋgän iwatne

¹⁶ * Unita ñode täwetat; In Kudupi Munapik täjo nadäk tawaŋgän terak pen kuŋatnayäj täjo uwä bänep biani täjo nadäŋ gärip waki u nämo api iwat täneŋ. ¹⁷ * U imata, bänep biani täjo gäripkät Munapik täjo gärip u nin nimagutta närepmirek gärepmirek täk täkamän. Yarä uwä iwan ude täkamän unita imaka bureni täkta gäripi nadäk täkaŋ u nämo iwatpäj täk täkaŋ. ¹⁸ * Täjppäkaŋ Munapiktä irit kuŋat-kuŋatjinta watäni irayäj täko uwä бага mantä komi piäken täga nämo api tepmanpek.

¹⁹⁻²¹ * Eruk kudän bänep bianitä pewän ahäk täkaŋ uwä kwawak ñode; Kubokäret, kudän taräki täktäk, mäjo wära oraŋ yämik-yämik, ämik gäram ba äma täjppäwak kädet, kokwawak täjppäj duŋ-wewek täktäk, äma täjo tuŋum yabäŋgärip, täj-pänapäna, wäpi biŋam yäpmäkta närepmirek gärepmirek, äbot duŋ-werppäj ini-ini itkaŋ yäŋawät-awät täktäk, ba närepmiak yäŋkaŋ yäj-kokwawak nadäk-nadäk, biŋani kap tenpäj ume naŋkaŋ täjŋuŋgüŋ täktäk kädet. Bänep bianitä kudän u, ba kädet waki ätu udewanigän pewän ahäk täkaŋ. Unita jukuman bian täwetkuro udegän äneŋi ñode täwetat; Äma kudän udewani täk täkaŋ uwä Anutu täjo kaŋiwat yewa gänaŋ täga nämo api äroneŋ.

²²⁻²³ * * Täjppäkaŋ kudän bureni Kudupi Munapiktä pewän ahäk täkaŋ uwä ñode; Bänep iron täktäk, oretoret täjppäj bänep kubägän irit kädet, bäräpi gänaŋ bänep kwini terak irit, orakorak täktäk kädet, kudän tägatäga täktäk kädet, nadäk kubägän penpäj kuŋat-kuŋat, ämawebe inamiken äpani kuŋat-kuŋat ba irit kuŋat-kuŋatkata watäni itpen kuŋat-kuŋat. Kudän udewani täkta бага man kubätä бага nämo penkiretak. ²⁴ * Unita nadäkaŋ; Kristo Jesuta biŋam täjppani ämawebetä bänep biankät unitäjo täktäki ba nadäŋ gäripi u kudup päya kwakäp terak utpewä kumäŋppäj paotkuk. ²⁵ * Bureni, Kudupi Munapiktä irit bureni nimiŋkuko unita Munapik unitäjo nadäk tawaŋgän iwat täkäna! ²⁶ * Unita notnaye, nininta nadäŋitna ärowani-inik nämo täjpek, ba nadäk waki terak närepmirek gärepmirek täjppäj notniye täjo bänepi nämo täna wanen.

6

Täjkentäk kowata kowata täkta man

¹ * Notnaye, notjinpak kubätä momi kubä täjirän kaŋppäjä noriye Kudupi Munapik täjo nadäk ikektä bänep kwini terak imagutpäj yäpä-siwonŋaŋ imineŋ. Täjppäkaŋ injin imaka täjyabäk-ken mäneŋo udetä watäni ket itkaŋ.

² * Täjkaŋ bäräpi injin kubäkubä täjo u täjkentäk-kentäk terak buramineŋ. Ude tänayäj täjo unitäwä Kristo täjo бага man u api buramineŋ. ³ Täjppäkaŋ äma kubä wäpi biŋam ikek nämo upäj wäpna biŋam nikek yäj nadäŋppäj gupi yäpmäj äroweko uwä initä täjkiŋarani ude täjpek.

⁴ * Täjkaŋ wäppin biŋam yäpmäj akukta äma ätu täjo täktäki-kät gäŋaken ukät pen kentäppäj yabäŋppäj-nadäŋkaŋ näkä yärepmiat yäj nämo nadäwen.

* **5:16:** Rom 8:4; Gal 5:25 * **5:17:** Rom 7:15-23; 1Pi 2:11 * **5:18:** Rom 6:14, 8:14 * **5:19-21:** 1Ko 6:9-10 * **5:22-23:** Efe 5:9 * **5:22-23:** 1Ti 1:9 * **5:24:** Rom 6:6; Kol 3:5; 1Pi 2:11 * **5:25:** Rom 8:4 * **5:26:** Plp 2:3 * **6:1:** Mat 18:15; Jem 5:19 * **6:2:** Rom 15:1 * **6:4:** 1Ko 11:28

Nämo, äma kubäkubätä iniken täktäki waki ba täga u yäpmañ danipñañ kañpñañ nadäk täneñ. Täga täro yäj nadänpñä eruk inita oretoret täga nadäwek. ^{5*} Imata, äma kubäkubätä täktäki iniken iniken unitäño bäräpi kotaneñ.

^{6*} Täñpäkaj Anutu täño man täwetpñañ täwoñärek täñpanita ironjinta tunum pat tamikan uken nanikpñañ täñkentäj yämineñ.

⁷ Notnaye, siwoñi ñode täwera nadäwut; Gäk piäka-ken ketem yeri jidewani-pñañ piweno uwä bureni inidegän ahäwek. U täktäkjin käda udegän ahäwek. Unita ñode nämo nadäneñ; Anutu täga api täñjikjatne. Nämo, ude nadänayäj täkañ uwä injinken bänepjin täñjikjarani api täneñ. ⁸ U ñodeta yäyat; Äma kubätä bänep bianini täño nadäj gärip u iwarän täwayäj täko uwä täktäki waki unitä kudup api täñpänwan imineñ. Täñ, äma Kudupi Munapik täño täktäki iwarän täwayäj täko uwä Kudupi Munapiktä täñpewän irit kehäromi u api kañ-ahäwek. ^{9*} Unita täñkentäk-kentäk piä täkta gañani nadänetawä! Gwäk pimipñañ ude tänayäj tamäño uyaku ketem bureni puget-puget kadänikenä bureni säkgämän api yäpne. ¹⁰ Unita kädet tumäj nimiränä äma kuduaptagänta kudän täga täñ yämik täkäna! Upañkañ kudän täga u Ekäni täño äborye-ken bureni-inik täk täkäna!

Jukuman tärek-tärek

¹¹ In ketna kwainirän kudän goret täyat ño käkañ? U näñkaken ketnatä kudän täñ tamitat. ^{12*} Nadäkañ? Äma in gupjin moräk madäkta peñ täwet täkañ u Juda noriye inamiken gup käda täño täktäkta wäp biñam ikek itta nadäñkañ täk täkañ. Ude täk täkañ uwä mebäri kubäta nämo, u Kristotä päya kwakäp terak kumbuko unita nadäkinik täñpñañ kuñat täkañ yäj yäñpñañ komi nimineño udetä täk täkañ. ¹³ Upañkañ äma gup moräk madäk-madäk kudän täk täkañ u бага man kudup säkgämän nämo iwat täkañ. Nämo, u in peñ täwerirä gupjin moräk madäwäpñañ uterak wäpnin biñam kañ yäpna yäj nadäñkañ täk täkañ. ^{14*} Upañkañ nähäwä imaka unitäño biñam nämo, Ekäninin Jesu Kristo päya kwakäp terak kumbuko unitäño manbiñam u kubätagän nadänpñañ oretoret täñpñañ nadäkinik täk täyat. U imata, unitäño kumäk-kumäkitä täñpewän imaka komen ämawebetä nadäñjä rä täñkentäki ude täk täkañ, näk unita nadäñjira jopi-inik täk täkañ. Näk kumbani ude irira kome täño imaka udewanitä täga nämo täñkentäj namik täkañ. ^{15*} Äma kubä gupi moräk madäwek ba nämo madäwek unitä jideka nämo täñpek. Nämo, imaka tañj uwä Anututä äma u täñpewän kodaki-inik äworeweko unitä bureni täyak. ¹⁶ Eruk, Anutu täño bänep pidäm ba butewakitä ämawebe man kädet u iwat täkañ uterak kañ pat yämän. Ämawebe uwä Anutu täño äbot bureni.

^{17*} Eruk yäñtärek man ñode yäwa; Ñonita äma kubätä nadäj bäräp äneñj kubä nämo namek. Nämo inik, man yäñahäñtäj kuñatkut-ken äma keritä nut täñkuño unitäño bärämi gupna-ken itkañ unitä näk Jesu Kristo täño piä äma bureni-inik yäj yäñahätak. ¹⁸ Täñpäkaj notnaye, Ekäninin Jesu Kristo täño orakorakitä in kudup terak tärek-täreki nämo it täyon. Ugän.

* **6:5:** Rom 14:12   * **6:6:** 1Ko 9:11,14   * **6:9:** 1Te 3:13   * **6:12:** Gal 5:11; Plp 3:18   * **6:14:** 1Ko 1:31, 2:2   * **6:15:** Gal 5:6; 2Ko 5:17   * **6:17:** 2Ko 4:10

Efesus

Anututä iniken äbot pähap kubägän nipmak täyak unitäno manbiñam

1* Näk Pol, Anutu täno nadäk terak Jesu Kristo täno aposoro itat. Täñkañ manbiñam ñowä Anutu täno kudupi ämawebe Efesus yotpärare-ken itkañ Kristo-kät kowat-kwasikorän täñpäj nadäkinik täñ imik täkañ inta kudän täñ tamitat. 2* Täñpäkañ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristo unitäno orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Kristo terak iron inide kubä yäpümäj

3* Eruk nin Ekäninin Jesu Kristo täno Anutu ba Nani u wäpi yäñpäj inij oretna! U Kristo terak, kunum gänañ nanik imaka täga mebäri mebäri, bänep käda täno bumta nimik täyak. 4* U kunum kenta kome nämo ahäñirän nintä inamiken momi nämo, kudupi ude itneta Kristo terak inita biñam iwoyäñkuk. 5* Ba iniken ironita yäñpäj kunum kenta kome nämo ahäñirän Jesu Kristo täno piäni terak iniken nanak ämawebeniye ude itta nadäk tawañ peñkuk. U äma kubä täno nadäk terak nämo, iniken gärip ba nadäk terakgän täñkuk. 6* Ude täñkuko uwä nintä bänep ironi inipärik kubä unita yäñpäj inij oretta täñkuk. Bänep iron u nanaki bänepi gämäni uterak gwäki nämo buñät nimiñkuk.

7* Nadäkañ? Kristo täno kumäk-kumäki terak nin momi täno topmäk-topmäkken nanikpäñ piräreñ nipmanjpäñ mominin ärut nimiñkuk. U uwä Anutu täno iron inide kubä! 8-9* Iron u bumta-inik buñät nimiñkuk! Ude täñkañ nadäwän tärewäpäñ imaka Kristo terak ude api täñpet yäj nadäk tawañ käböp peñkuko u kwawak pewän ahäj nimiñkuk. Ude täñkuko uwä iniken gärip terak täñ nimiñkuk. 10* Nadäk tawañ bian-inik peñkuko u iniken kadäni siwoñi-ken bureni pewän ahäwayäj täko uwä ñode; Imaka imaka kome terak ba kunum gänañ täñ-pewani u kudup yäpmäj päbä kubä-kengän Kristo gämori-ken yepmanjpäñ iräkañ Kristotä gwäki ude intäjukun api it yämek.

11* Täñpäkañ Juda ämawebe nin imaka, Kristo uterak Anututä inita biñam bian iwoyäñkuk. Kunum kenta kome nämo ahäñirän iniken nadäk tawañ iwatpäñ nin iwoyäñkuk. Anutu u uwä iniken nadäk-gärip iwatpäñ imaka imaka kudup täñpewän ahäk täkañ. 12 Ude täñkuko uwä mebäri ñodeta täñkuk; Juda ämawebe Kristota nadäkinik intäjukun täñkumäno nintä Anutu täno täktäki ba wäpi biñam ärowani-inik u inij oretta iwoyäñkuk.

13* Täñpäkañ guñ äbotken nanik, in imaka udegän, man bureni, Anutu täno Manbiñam Täga unitä tämagutkuko unita nadäñpäñ Kristota nadäj imikinik täñkuñ. Nadäkinik täñjirä Anututä in näñjata yäñpäj Kudupi Munapik inij kirekta bian yäñkehärom täñkuko upäj wären täñkuk. 14* Täñkañ Munapik nimiñkuko uwä imaka tägatäga ämawebeniye täkämi yämikta yäñkehäromtak

* **1:1:** Rom 1:1,7; 1Ko 1:1; Kol 1:1; Apos 18:19-21; Apos 19:1   * **1:2:** 2Ko 1:2; Kol 1:2   * **1:3:** Efe 2:6
 * **1:4:** Jon 15:16, 17:24; 2Te 2:13; Efe 5:27; Kol 1:22   * **1:5:** Jon 1:12   * **1:6:** Mat 3:17; Kol 1:13
 * **1:7:** Efe 2:7; Kol 1:14,20   * **1:8-9:** Rom 16:25   * **1:10:** Gal 4:4; Kol 1:16,20   * **1:11:** Rom 8:28-29
 * **1:13:** Kol 1:4-6; Efe 4:30   * **1:14:** 2Ko 1:22

man yāwani unitāḡo kādet tāwit-tāwit. Munapik ude nimirḡkuko unita Anututā nimagut pārḡku dubini-ken nipmanḡpān oretoret terak api itnero u bureni-inik nadākamāḡ. Unita tāktāki ba kudāni siwonḡi unita wāpi biḡam yāpmāḡ akuk tākāna!

Pol Efesus ābot tāḡpanita yāḡpaniḡkuk

15-16 * * Mebāri unita nadākinikjin ba Anutu tāḡo kudupi āmawebeta iron tāḡ yāmik tākaḡ unitāḡo manbiḡam nadāḡkaḡ inta Anutu-ken bānep tāga man yāḡkurotā pen yāḡ yāpmāḡ ābāk tāyat. 17 * Kadāni kadāni inta yāḡpāḡ Anutu, Ekāninin Jesu Kristo iniḡ kirewani, Nanin penḡyāḡek māhemi uken ḡode yāḡpik tāyat; O Anutu, Munapikka yāmiḡiri unitā nadāk-nadāk tāgagāmān yāmiḡkaḡ gāḡḡo mebāri kwawak pewān ahāḡ yāmiḡirān bānepitā gāka nadākinik kaḡ tāḡput.

18-19 * * Tāḡpākaḡ inta yāḡpāḡ ḡode imaka, yāḡpik tāyat; Anututā bānep nadāk-nadāḡjin tāḡo yāma dāt-pewān tumāḡirān imaka ḡodeta nadāwā tum-neḡ; Imaka bureni kāmi yāpmākta yāḡpābā tepmanḡkuko unitāḡo mebāri, ba imaka tāgatāga Anututā āmawebenyeta yāmikta yāḡkehārom tāwani uwā imaka sākgāmān-inik, epmāḡet kudān ikek. Ba ḡodeta imaka, nadāwā tumbut yāḡ yāḡpāḡ yāḡpik tāyat; Kehāromini, nadākinik tāḡpani ninken piā tāk tāyak uwā kehāromi pāhap, inipārik kubā. 20 * Kehāromi uwā kehāromi pāhap Anututā inḡitkaḡ Jesu Kristo kumbani-ken nanik wādāḡ tādotpāḡ kunum gānaḡ yāḡiḡkaḡ pārḡku kerī bure kāda teḡkuko u udewanigān.

21 Ude tāḡkuko unita imaka kunum gānaḡ itkaḡ, imaka kehāromi nīkek, ba wāpi biḡam ārowani nīkek, apiḡo itkaḡ ba kāmi itnayāḡ tākaḡ u kudup Kristo-tāgān intājukun itkaḡ yabāḡ yāwat tāyak. 22 * Anututā imaka imaka pāke u kudup Kristo gāmori-kengān yepmanḡpāḡ iniken ābotta yāḡpāḡ imaka pāke u kuduptagān tāḡo gwāki ude irekta teḡkuk. 23 * Tāḡpākaḡ Anututā iniken ābot uwā Kristo tāḡo gupi morāki morāki ude irirā Kristotā gwāki ude it yāmitak. Ābot tāḡpani unitā pārḡku Kristo yāpurārirā Kristo-kāt kubāgān ude tāyak. Tāḡirā Kristotā imaka kudup unita yabāḡ yāwat piā tāk tāyak.

2

Kristo terak āneḡi kodak tāḡkumāḡ

1 * Bian in momiḡin ba peḡawāḡjintā tāḡpewān māḡojin kumbani ude itkuḡ. 2 * Ude itkaḡ kome ḡonitāḡo nadāḡ ḡāriḡ waki kādet u iwarān tāḡkuḡ. In aḡero ābot waki, punin it tākaḡ unitāḡo intājukun āmani tāḡo mani buramik tāḡkuḡonik. Āma waki unitā āmawebe Anutu māde ut imik tākaḡ u yabāḡ yāwatkaḡ kādet waki tākta peḡyāwet tāyak. 3 * Bureni, bian nin imaka, unitā tawāḡken itkaḡ gupnin tāḡo nadāḡ ḡāriḡ dāpmāḡ tārekta nadāḡpāḡ unita watā piā tāk tāḡkumāḡonik. Ude tāḡiḡitna āmawebe pāke u udegān, Anutu tāḡo kokwawak yāpmākta yāwani āmawebe ude itkumāḡ.

4-5 Tāḡpāḡ peḡawāknin unitā nidāpmāḡ-pewān mājonin kumbani ude itkumāḡo upāḡkaḡ Anututā bānep iron pāhap tāḡpāḡ, butewaki taḡi nadāḡ

* 1:15-16: Kol 1:4 * 1:15-16: Kol 1:3; 1Te 1:2 * 1:17: Kol 1:9 * 1:18-19: Efe 4:4; Kol 1:12
 * 1:18-19: Kol 1:11 * 1:20: 2Ko 13:4; Kol 2:12; Hib 1:3; Kol 1:16, 2:10 * 1:22: Sam 8:6; Mat 28:18 * 1:23: Efe 4:10,15; Rom 12:5; Kol 1:18 * 2:1: Kol 1:21, 2:13 * 2:2: Kol 3:7; Tai 3:3; Jon 12:31; Efe 5:6, 6:12 * 2:3: Kol 3:6

nimiŋkuko unita Kristo-kät bok täŋkodak taŋpəŋ nipaŋkuk. Bureni-inik! Anutu täŋo bənep iron unitägän waki keri-ken nanikpəŋ nimagutkuk. ^{6*} Ude täŋpəŋ Kristo-kät bok awaŋ gənaŋ nanik wädəŋ tädotpəŋ yabəŋ yəwat piä bok täkta kunum gənaŋ Kristo dubini-ken nipaŋkuko itkaməŋ. ^{7*} Ude täŋkuko uwä mebəri ŋodeta täŋkuk; Kristo Jesu terak orakorak kädət täŋ nimiŋkuko u bənep ironi ərowani inipərik kubä unitəŋo mebəri kadəni kadəni kwawak pewän ahəŋtəŋ kuneŋta ude täŋkuk. ^{8*} Unita ŋode yəwa; Nadəkinik terak Anutu täŋo bənep iron unitägän waki keri-ken nanikpəŋ təmagutkuk. U intä imaka kubä täŋirä kaŋpəŋ unita nəmo təmagutkuk. Nəmo, iniken bənep irona yəŋpəŋ jop təmagutkuk. ^{9*} Unita əma kubätä iniken wəpi biŋam təga yəpməŋ akunaŋi nəmo. U imata, intä piä täŋirä unita yəŋpəŋ nəmo təmagutkuk. ^{10*} Nadəkəŋ? Nin Anutu täŋo ket kudən, Kristo Jesu terak əmawebe kodaki ude pewän ahəwani. Upəŋkaŋ ude jop itta nəmo nipaŋkuk. Nəmo, u kädət təgatəga nintä täkta uku bian iwoyəŋ nimiŋkuko u täkta yəŋpəŋ nimagutkuk.

Kristo terak əbot kubəgän irit

^{11-12*} * Eruk, guŋ əbotken ahəwani in ŋode nadəwut; Juda əbottä inita gupnən morək madəwani yəŋ yəŋpəŋ intawä gupnən morək nəmo madəwani yəŋ təwerani. (Upəŋkaŋ gup morək madək-madəkta yək təkaŋ uwä əma täŋo gup kədətagən.) Täŋpəkaŋ inä Kristo-kät nəmo kentəwani ude itkuŋ. Ba Isrel kome məhem nəmo unita topmək-topmək kubəgän Anututä iniken Juda əmawebe-kät täŋkuko u in unitəŋo morəki nəmo. Ba imaka əmawebeniyea yəmikta yəŋkehərom taŋkuko u imaka, nəmo yəpməkta yəwani. In Anutujin nəmo, ba imaka təga kubä kəmi yəpməkta biŋam nəmo itkuŋ. ^{13*} Bian, Anutu dubini-ken nəmo, ban itkuŋo upəŋkaŋ apəŋo Kristo-kät kowat kwasikorən täŋpəŋ itkaŋ unita Kristo täŋo kumək-kuməkittä təmagut pabä Anutu dubini-ken tepmaŋkuko itkaŋ. ^{14*} Täŋkaŋ Kristotä ini Juda əbot nin, ba guŋ əbotken nanik in, u bəmopnin-ken bənep kwini terak irit kädət pewän ahəŋ nimiŋirən əbot kubəgän ude itkaməŋ. Bian ninin pərik-pərik it täŋpani upəŋkaŋ Kristotä bəmopnin-ken bəga parirən iwan kowata kowata täŋpeŋ kuŋatkuməŋo u kwinit maŋpən kuŋkuŋ. ^{15*} U əbot yarə u nəkkət kowat kwasikorən täŋpəŋ əbot kodaki kubəgän ahəwən yəŋpəŋ kumək-kuməkittä Moses täŋo bəga man ba Juda täŋo bəga təpuri təpuri kudup kwinit täŋpən kuŋkuŋ. Ude täŋirən bənep kubəgän irit kädət ahəŋkuk.

^{16*} Täŋpəŋ Kristo u, pəya kwakəp terak kumbuko uniterak iwan kädət bəmopnin-ken itkuko u kwinit täŋpən kuŋirən gup kubəgän ude ahəŋkuməŋ. Ude täŋkuko unita əbot yarə uwä Anututa iwan ude täŋpanipəŋ əneŋi nimagut pəbä dubini-ken nipaŋkuk. ^{17*} Täŋpəkaŋ Kristo unitä pəbä əmawebe kudup, Juda əbot Anutu dubini-ken irani nin, ba Anutu dubini-ken nəmo irani in manbiŋam təga ŋode niwetkuk; Iwan kädət paotak. Anutu-kät bənep kubəgän irit kädət pewa ahəkəŋ yək. ^{18*} Unita Kristo uterəkən əmawebe kudup, Juda əbot nin, ba guŋ əbotken nanik in, Munapik kubä unitägän täŋkentəŋ nimiŋirən Anutu nanin-ken yəŋapik man təga yək təkaməŋ.

* **2:6:** Kol 2:12 * **2:7:** Efe 1:7 * **2:8:** Jon 4:10; Hib 6:4 * **2:9:** 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9 * **2:10:** Tai 2:14 * **2:11-12:** Efe 5:8 * **2:11-12:** Kol 1:21; Rom 9:4; 1Te 4:13 * **2:13:** Kol 1:20 * **2:14:** Ais 9:6; 1Ko 12:13; Kol 2:14 * **2:15:** 2Ko 5:17; Kol 1:20,22 * **2:16:** Sek 9:10 * **2:17:** Ais 57:19 * **2:18:** Efe 3:12

19* Mebäri unita apiŋo guŋ äbotken nanik inä kubäken nanik bumik nämo itkaŋ. Komejin inigän nämo, Anutu täŋo kudupi ämawebe-kät komejin kujat kubägän ude itkaŋ. Ba Anutu täŋo kudupi ämawebe ukät koŋ kubägän ude täŋpäŋ itkaŋ. 20* Nadäkaŋ? Nadäkinik täŋpani in uwä enji Anututä täŋpani ude bumik. Uwä ŋode; Nin aposoro-kät profetpäŋ enji unitäŋo bek ude äneŋtäŋ kuŋkuk. Täŋkaŋ bek bämöpi udetawä Kristo Jesupäŋ äneŋkuk. 21* Unita Kristotä enji unitäŋo kujari kudup kubägän pädat täŋpäŋ yepmaŋ irirän säkgämän ahäŋpäŋ kudupi yot, Ekänita biŋam ude täŋ itak. 22* Täŋpakaŋ in imaka, Kristo-kät kowat kwasikorän täŋpäŋ irirä Anututä ämawebeniye ätukät kubägän tepmaŋpäŋ iniken kudupi yot täŋ itak ude irirä Kudupi Munapiki terak enji u gänaj it täyak.

3

Poltä guŋ äbotken piä täŋkuk

1* Mebäri unita Pol näkä guŋ äbotken nanik inta yäŋpäŋ Jesu Kristo täŋo manbiŋam yäŋahäŋjira komi eniken nepmaŋkuŋo itat ŋo. 2* In täŋkentäŋ tamikta Anututä iron täŋpäŋ piä namiŋkuko unita nämowä nämo nadäkaŋ! U nadäkaŋ yäŋ nadätat. 3* Täŋkaŋ iron Anututä namiŋkuko uwä ŋode; Nadäk tawaŋ käbop peŋkuko u kwawak pewän ahäŋ namiŋkuk. 4 Unitäŋo manbiŋam kudän täŋ tamitat ŋo daniŋkaŋ uyaku imaka Anututä Kristo terak ude api täŋpet yäŋ nadäk tawaŋ käbop peŋkuko unita nadäwa tumäk täkaŋ uwä in imaka, api kaŋpäŋ nadäwä tumneŋ. 5 Nadäk tawaŋ u Anututä ämawebe bian itkuŋo u kwawak nämo pewän ahäŋ yämiŋkuk. Upäŋkaŋ apiŋo Kudupi Munapik terak Anututä iniken kudupi aposoroniye ba profet ninken kwawak pewän ahäŋ nimikaŋ. 6* Täŋpakaŋ nadäk tawaŋ käbop patkuko uwä ŋode; Manbiŋam Täga unitä guŋ äbotken nanik in tämagut päbä tepmaŋpäŋ nin Juda nanik-kät gup kubägän ude täkamäŋ. Ude täŋkaŋ nin kudup Anututä imaka Jesu Kristo terak nimikta yäŋkehärom täwani u kudup yäpmäk täkamäŋ.

7* Täŋpakaŋ näk Manbiŋam Täga unitäŋo watä piä ämani kubä ude ahäŋkut. Piä u Anututä iniken bänep iron terak, gwäki nämo ude namiŋpäŋ täŋkehäromtaŋ namiŋkuk. 8* Näk Anutu täŋo kudupi ämawebeniye kudup täŋo äpani-inik ude itat upäŋkaŋ Anututä ironi terak nadäŋ namikinik täŋpäŋ piä namiŋkuko uwä ŋode; Näk guŋ ämawebe uken Kristo täŋo imaka imaka tagägämän-inik daninaŋi nämo unitäŋo manbiŋam yäwettäŋ kuk täyat. 9* Ba Anutu täŋo nadäk tawaŋ käbop nanik unitäŋo bureni ude ahätak yäŋ ämawebe kudup nadäwä tumäkta yäŋahäŋpäŋ yäwet täyat. Nadäk tawaŋ u Anutu imaka kuduŋtagän täŋpä-morewani unitä bian umu-kentä käbop peŋkaŋ it yäpmäŋ äbuk. 10* Ude täŋkuko uwä kadäni ŋoken aŋero ärowani ba imaka wäpi biŋam ikek punin it täkaŋ u Anutu täŋo kudupi äboriye yabäŋpäŋ-nadäŋkaŋ ŋode nadäneŋta täŋkuk; Anutu täŋo nadäk-nadäk mebäri mebäri u ärowani-inik! 11 Anututä ude ahäkta nadäk inide inŋitkuko udegän apiŋo Ekäninin Kristo Jesu täŋo piäni terak bureni pewän ahäkaŋ. 12* Täŋpakaŋ Kristo ukät

* 2:19: Efe 3:6; Hib 12:22-23 * 2:20: Mat 16:18; 1Ko 3:11 * 2:21: Efe 4:15-16; Kol 2:19; 1Ko 3:16

* 2:22: 1Pi 2:5 * 3:1: Efe 4:1; Plp 1:7,13; Plm 1,9 * 3:2: Kol 1:25 * 3:3: Efe 1:9-10; Kol 1:26

* 3:6: Efe 2:13,16-19 * 3:7: Kol 1:23,25 * 3:8: 1Ko 15:9-10; Gal 1:16; Efe 1:7 * 3:9: Rom

16:25 * 3:10: Rom 11:33; 1Pi 1:12 * 3:12: Jon 14:6; Rom 5:2; Hib 4:16

kowat kwasikorän täñpäj nadäj imikinik tāk tākamäj unita Anutu dubiniken kukta kädet tumäj nimiñirän bätakigän täga kuk tākamäj. ¹³ * Unita näk ñode peñ täwetat; Näkä inta komi nadäk täyat unita bänep yarä-yarä nadäñpäj nadäkinikjin nämo pewä putärenej. Nämoinek! Komi nadäk täyat unita nadäjirä intäjo omäk meran ude tāk täyon.

Kristotä nadäj nimikinik tāk täyak

¹⁴ Eruk, Anutu Nantä imaka imaka ude täñkuko unita gwäjin äpmonj imik täyat. ¹⁵ Uwä äbot kubäkubä kunum gänañ itkañ ba kome terak itkañ unitäjo nani ude täñpäj wäpi ini-ini yämik täyak. ¹⁶ * U gwäjin äpmonj imiñpäj inta yäñpäj yäñapik man ñode yäk täyat; Anututä ini käwut-ken imaka imaka imaka paotpaori nämo itkañ-ken u nanikpäj intä kehäromigän itta Kudupi Munapik tewän äpäñpäj bänepjin täñkehärom täyon. ¹⁷ * Munapiktä ude täñ-kehäromtañ tamiñirän nadäkinikjintä Kristo imagut päñku tewä bänepjin-ken iritinik täyon. Ba ñode imaka yäñapik täyat; Kristotä in bänepjin-ken itkañ täñpewän iron kowata kowata täktäk kädet unitä bänepjin-ken kehäromigän parirän imaka u ba u tänayäj täkañ u kädet uterakgän tāk tākot. ¹⁸⁻¹⁹ * * In ude täñit Anutu täjo kudupi ämawebe päke ukät Kristo täjo iron ärowani-inik, inipärik kubä unitäjo mebari nadäwä tärekta kehäromi pat tamiton yäñpäj yäñapik täyat. Kristo täjo iron u äpmonjani pähap, täga nämo nadäwä tärenañi upäñkañ u kañ kañpäj nadäwä tumbut yäj yäñpäj Anutu-ken yäñapik täyat. Ude kañpäj nadäwä tumäjirä Anututä iniken mebarini tokñek pätak uwä inken udegän tokñek päton.

²⁰⁻²¹ * Unita Anutu täjo kudupi ämawebeniye, Kristo Jesu-kät kwasikorani nintä Anutu u wäpi biñam yäñpäj tärek-täreki nämo iniñoret tāk tākäna! U imata, Anututä iniken kehäromi ninken piä tāk täyak uterak imaka nintä nadäk tākamäj ba unita yäñapik tākamäj u irepmiñpäj bumta täga täñpek.

4

Äbot täñpani uwä Jesu täjo gupi ude

¹ * Näk Pol, Ekänita watä piä täñ imik täyat unita yäñpäj komi enjiken itkañ man täwerayäj täyat ñonita nadäkinik tänej; Anututä inita biñam yäñpäbä tepmañpäj kädet ude kañ iwarut yäñpäj täwetpäj täwonärenkuko udegän gwäk pimiñpäj kañ kuñarut. ² * Kädet uwä ñode; In äbot täñpani notjiye gämori-ken itkañ orañ yämiñpäj bänep kwini ba bänep äpami terak irit täjo kädet iwetpäj bänep ironjin kwawak peñkañ täñkentäk kowata kowata täñpeñ kañ kuñarut. ³ * Imata, inä Kudupi Munapik täjo bänep kwinitä topmäñpäj äbot kubägän tepmañpani itkañ unita. Ude itkañ unita ehutpäj bänep kwini uterak bänep kubägän täñpäj itta piäni pen tāk tākot. ⁴ * Unita in ñode nadäwut; Äbot bureni kubägän, Munapik bureni kubägän itak. Ba imaka nintä kämi yäpmäkta Anututä iwoyäj nimani u udegän, bureni kubägän itak. ⁵ * Ba Ekäni bureni kubägän itak, ba nadäkinik bureni kubägän itak, ba ume ärutärut mebari kubägän, u Jesu yäpurärät-tagän. ⁶ * Täñpäkañ ämawebe kuduptagän täjo Anutu ba Nanin bureni kubägän itak. Ini kubä-tägän

* **3:13:** Kol 1:24 * **3:16:** Kol 1:11 * **3:17:** Jon 14:23; Kol 1:23, 2:7 * **3:18-19:** Kol 2:2

* **3:18-19:** Kol 2:10 * **3:20-21:** Kol 1:29 * **4:1:** Efe 3:1; Kol 1:10 * **4:2:** Kol 3:12-13 * **4:3:**

Kol 3:14-15 * **4:4:** Rom 12:5; Efe 2:16,18 * **4:5:** Jon 10:16 * **4:6:** 1Ko 12:6

ämawebe päke unita intäjukun täj yämik täyak. Täjkañ ini-tägän ämawebe kudup kehäromi yämik täyak. Ba ini-tägän ämawebe kudup bämopi-ken it täyak.

7* Upäjkañ äbot täjpani nin kubäkubäta Kristotä ini nadatak udegän iron yäpmäj daniñpäñ kubäkubä nimik täyak. 8* Unita yäjpäñ Anutu täjo man kudän terak ñode pätak;

U iwaniye täjo kehäromi yäpmäj äpäkinik täjpäñ punin-inik unu äronjuk.

Äronpäñ ämawebe kubäkubäta iron yämiñtäñ kuñjuk.

Sam 68:18

9* Eruk, man biani uterak man “äronjuk” unitä ñode niwoñäretak; Intäjukunä Kristo u kome terak ño äpuk. 10 Täjpäkañ äma äpuko unitägän äneñi äronjuk. U wäpi biñamtä komeñi komeñi, punin terak ba kome terak päke ño it morekta nadäjpäñ punin-inik, kunum irepmitpäñ unu äronjuk. 11* Eruk, äma unitägän äbot täjpani ämawebeta iron ñode yämiñjuk; Äma ätu aposoro piä täkta iwoyäjjuk. Ätuwä Anutu täjo meni jinom yäpmäjpäñ yäjähäk piä täkta. Ätuwä Anutu täjo manbiñam komeñi komeñi yäpmäj kuñatta. Ätuwä Anutu täjo kudupi ämawebe watä it yämikta. Ätuwä ämawebe Anutu täjo man kädet u yawetpäñ yawoñärekta iwoyäjjuk. 12* Eruk, ima mebärita äma äbot u iwoyäjjuk? U Anutu täjo kudupi ämawebeniye täjpidäm tañ yämiñirä unitä täjkentäk piä mebäri mebäri täneñta iwoyäjjuk. Anutu täjo kudupi ämawebetä ude täjkañ Kristo täjo gupi, Anutu täjo äbot kubägän u nadäkiniki säkgämän, kehäromi nitek api itneñ. 13* Eruk ämawebe äboriye nin uwä nadäkiniknin tägañirä-tägañirä nin kudup täjo nadäkiniknin mebäri kubägän api täjpek! Ba nin kuduptä Anutu täjo Nanaki Bureni-inik unita gäripi pähap nadäj imiñpäñ nadäj imikinik uterakgän api täne. Ude tänayäj tamäjjo uyaku äma bureni itpäñ Kristotä itkuko udegän api itne.

14* Eruk, Kristotä itkuko udegän itkañ ninä nanak täpuri, nadäk-nadäki äreyäwani ude wari nämo api itne. Täjnitna äma man bureni yäjkañ jop manman yäjpäñ-yawoñärek piä täk täkañ unitä yäj-nikñat-pewä nadäk-nadäknin täga nämo täjkuräk täneñ. Äma udewani uwä yäj-yäkñarani kädetta mebäri nadäkinik täjpani upäjkañ unitäjo jop manman ba yäj-yäkñarani ärowanitä nadäkiniknin täga nämo wädäj täjpäñ kuneñ. 15 Nämoinik, man udewanita juku nämo pene. Täñ, ninä not kowata kowata täjpäñ kuñat-kuñat täjo kädet ugänpäj iwarän täjpäñ kuñatkañ Anutu täjo man bureni ugän yäk täkäna. Ude täjpeñ kuñatkañ bäneñ nadäk-nadäknin, yäkyäknin, irit kuñat-kuñatnin u kudup tägañpäñ ämawebe kehäromi nitek ude it täkäna, äbot täjpani täjo gwäknin Kristotä it täyak ude. 16 Täjpäkañ Kristo uwä iniken gupi moräk, äbot täjpani kubäkubä unita intäjukun täj nimiñirän gup kubägän ude täk täkamäj. Täjnitna Kristotä gup kubägän u towik täyak. Towiñirän gup moräk-moräk kubäkubä uwä piä iniken iniken täjirä gup u iron kädet täjpeñ kuñat-kuñat ikek kehäromigän tägak täyak.

Irit kuñat-kuñat kädet kodaki iwatne

17-18** Eruk unita näk Ekäni wäpi terak ñode peñ täwetat; In guñ äbotken naniktä kuñat täkañ ude wari nämo kuñatneñ. Unitäjo nadäk-nadäki u

* 4:7: Rom 12:3,6 * 4:8: Kol 2:15 * 4:9: Jon 3:13 * 4:11: 1Ko 12:28 * 4:12: 2Ti 3:17
* 4:13: Kol 1:28 * 4:14: 1Ko 14:20 * 4:17-18: 1Pi 1:14; Rom 1:21 * 4:17-18: Efe 2:12

jopigän, bipmäſ urani udewani. U imaka kubäta nämoinik nadäkaſ. Imata, man nadäkta bitnäſpän juku nämo pek täkaſ. Unita irit täga Anutuä iwoyän nimani u täga nämo api koreneſ. ¹⁹ * Nadäſ-gärip waki u täkta mäyäk kubä nämoinik nadäk täkaſ. Irit kuſat-kuſariken waki kädet u iwattagän gäripi pähap nadäk täkaſ. Ude täſirä gäripi inide kubä ahäſirän kädet waki-wakiinik mebäri mebäri täſtäſ kuk täkaſ.

²⁰ Upänkaſ Kriſto täſo kädet täwetpän täwoſärewani u udewani nämo. ²¹ Nämoinik! Ba jide? Manbiſam bureni Jeſuken nanik täwetpän täwoſärewani unita guſ täkaſ? ²² * Man bureni täwetpän täwoſärewani uwä ſode; Apiſo in ämawebe kodaki ude itkaſ. Bian nadäkinik nämo täſpän ämawebe biani ude itkuſ. Ämawebe biani ude itpän unitäſo bäneſ ba nadäſ gärip biani iwarän täſkuſo u kakätäwut yän täwerani. Nadäk biani uwä jopi, bäneſjin täſ-täkſattagän. U iwarän täſpän waſpän wakiniſ tänayän täſkuſ. ²³ * Unita kädet biani u maſpä kwäkaſ mäjoſin ba nadäk-nadäkin kodaki inipärik, tek ude wädäwä ärokta täwetpän täwoſärewani. ²⁴ * Inä ämawebe kodaki ahäwut yän täwerani. Ämawebe kodaki uwä Anutuä täſpän pewän nadäk-gärip kodaki nikeſ, ini bumik ude ahäwani. Unitäſo täktäki uwä ſiwoſi kudupi-inik.

²⁵ * Unita yänpän in jopman yäkyäk kädet peſpän man ſiwoſi bureniſän notjiye-kät kowat yäwän täſpän kuſat täkot. Imata, nin guſ kubä täſo moräki moräki ude itkamän unita. ²⁶ * Unita kokwawak nadäſpänä, ket nadäſkaſ; Kokwawakka unitä momi täktäk kädet-ken tepmaſpekta. Unita kokwawakſin u pen nämo nadäſ yäpman kuſatneſ. Nämo, kome nämo bipmäſirän keſma ugän peneſ. ²⁷ Täſkaſ Satanta yäma nämo däſ imineſ. ²⁸ * Täſpäkaſ inkät nanik äma ätu kubota täſpani itkuſo u kubota wari nämo täneſ. Nämo, tuſum imaka imaka yäpämäkta piäni ini täſpän yabän ahäneſ. Ude täſpän yäpmankaſ inita peſit, äma jäwärita yämiſit täneſ. ²⁹ * Täſpäkaſ man yäkyäkjin-ken man waki kubä nämo pewä ahäwek. Äma täſkentän yämikta man ugänpän yäk täneſ. Ude täſirä ämatä nadäſkaſ säkgämän nadäſpän bäneſi täſkehärom täneſ.

³⁰ * Täſpäkaſ in Anutu täſo Kudupi Munapikta nadäſ bäräp nämo imineſ. Imata, Anutuä näkſaken ämawebe ude it namiſirä kadäni pähapken näkſata biſam bureni-inik kaſ yämagura yän nadäſpän Kudupi Munapik upän inä wären täſkuk. ³¹ * Unita inä kädet wakiwaki ſodewani u kudup peſ moreneſ; Iſam kumät, täſkubit-kubit, kokwawak, yänawät-awät, äma yänpän-yebek, ba täſpäwak kädet mebäri mebäri u nämoinik täneſ. ³² * Nämo, kädet ſodepän täga täneſ; Äbot täſpani notjiye ätukät not kowata kowata täſpän bäneſ kwini terak kubägän kuſatneſ. Ude täſkaſ notjiye täſo momi peſ yämik täkot, Anutuä Kriſto wäpi terak momijin peſ tamiſkuko udegän.

5

Peſyänek gänäſ kuſat-kuſat

* **4:19:** Kol 3:5   * **4:22:** Rom 8:13; Kol 3:9   * **4:23:** Rom 12:2   * **4:24:** Stt 1:26; Kol 3:10
 * **4:25:** Kol 3:8-9; Sek 8:16   * **4:26:** Sam 4:4; Jem 1:19-20   * **4:28:** 1Te 4:11   * **4:29:** Efe 5:4;
 Kol 3:8, 4:6   * **4:30:** Ais 63:10; 1Te 5:19; Efe 1:13-14   * **4:31:** Kol 3:8   * **4:32:** Mat 6:14; Mat 18:22-35; Kol 3:12-13

1* Inä Anutu täño nanakiye, bänepi gämäni unita ini it täyak udegän itpen kuñat täkot. 2* Täppäkañ irit kuñat-kuñatjinken iron kädettä intäjukun irek. Iron kädet nintä täkta yäwani uwä Kristotä ñode niwoñärenkuk; Unitä nadäj nimikinik täppäj iniken gupi nin täñkentäj nimikta iniñ kireñkuk. Ude täñkuko uwä Anututa ärawa kábäñi säkgämän-inik, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude täj imiñkuk.

3* Inä Anutu täño kudupi ämawebe unita kubokäret kädet, yabängärip waki ba äma täño tuñumta yabängärip täñirä Anutu inamiken täga nämö täñpek. Kädet udewanita yänpäj-nadäk nämoinik täk täneñ. 4* Täñkañ man kábäñi-kábäñi, me yäkyäk, ba imaka mäyäk ikeкта äräpi täktäk u inken nämö ahäwek. Nämö, inäwä Anutu bänep täga man iwet-iwet unitagän yäk täkot. 5* Täñkañ ñode unita bureni-inik yäj nadäneñ; Äma kubokäret kädet iwarani, kädet taräki täñpani ba äma täño tuñumta yabängärip täñpanitä Kristo ba Anutu täño yabäj yäwat yewa unitäño bureni nämoinik api koreneñ. Imata, kudän u uwä anutu jopi nadäj yämik-yämik kädet ubayäj.

6* Unita äma kubätä kädet waki udewani iwatta bänep ärik-ärik man täwerirän nämö nadäj imineñ. Kädet udewanita Anutu täño kokwawaktä äma mani bitnäk täkañ-ken api ahäwek. 7 Unita in äma udewani-kät not nämoinik täñpeñ kuñatneñ. 8* Nadäkañ? In bian bipmäñ urani ude itkuño upäjkañ apiño Ekäni-kät kowat kwasikorän täk täkañ unita penyäjek ude itkañ. Unita penyäjek nanak ämawebe ude itneñ. 9 U imata, penyäjektä kädet täga ba kädet siwoñi mebäri mebäri, ba man bureni yäkyäk kädet u pewän ahäk täkañ. 10* Unita irit-kuñat-kuñat Ekänitä gäripi nadäk täyak u kañ-ahäkta piäni täk täkot. 11* Täñkañ bipmäñ urani täño kädettä bureni täga kubä nämö pewän ahäk täkañ unita mäde ut imiñpäñ wakini u kwawak pewä ahäk täkot. 12 Wära! Kädet wakiwaki äma peñawäk täñpanitä kábop kábop täk täkañ u mäyäk ikek unita näkä kwawak yäñahänañi nämö. 13* Upäjkañ-penyäjektäwä imaka kudup täño täktäki ba mebäri kwawakgän pewän ahäk täkañ. 14* U imata, penyäjektä imaka kudup kwawak pewän ahäkta yäwani. Unita yänpäj man kubä ñode kudän täwani pätak;

*Ai! Kumbani komeken dāpmon pätkañ in apiño kodak täñpäñ akukot!
Ude täñirä Kristo täño penyäjek intä terak iñj-yäñeton.*

15 Unita irit kuñat-kuñatjinta watäni ket itpäñ kuñatneñ. Guntä kuñat täkañ ude nämö kuñatneñ. Nämö, äma nadäk-nadäk ikektä kuñat täkañ ude itpen kuñatneñ. 16 Apiño intä Anutu täño nadäk kädet u iwaräntäktä gwäk pimiñpäñ kuñat-kuñat kadäni. Imata, apiño kadäni wakiken itkamäj unita kepma kubä jop nämoinik tärepmirek. 17* Täñkañ nadäk-nadäkjin nämö täñkuräk täneñ. Nämoinik, Ekänitä kädet siwoñi intä iwatpäñ täkta nadäk täyak u kañ-ahäkta piäni täk täkot.

18* Täñkañ ume komi tängunñun täkta tañi nämö näneñ. Ude täñpäñ irit kuñat-kuñatjin api täñpäwaneñ. Ude unita ñode täneñ; Ume nanpä tokñek täkañ

* 5:1: Mat 5:48 * 5:2: Rom 14:15; Gal 2:20; Hib 10:10; Kis 29:18 * 5:3: Kol 3:5 * 5:4: Efe 4:29 * 5:5: 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 * 5:6: Kol 2:4,8; Rom 1:18 * 5:8: Efe 2:11,13; Kol 1:13; 1Pi 2:9; Jon 12:36 * 5:10: Rom 12:2 * 5:11: 2Jo 1:11 * 5:13: Jon 3:20-21 * 5:14: Ais 26:19, 60:1; Rom 13:11 * 5:17: Rom 12:2; Kol 1:9 * 5:18: Luk 21:34

ude Kudupi Munapik imagurá tokŋek táyon. ¹⁹* Tánŋkaŋ ábot táŋpani notjiye-kát man ŋodewaniŋ kowat yáwán ták tákot; Anutu ininŋoret kap Sam gánaŋ nanik ba ámatá yáŋtewani, ba kap kodaki Munapiktá báneŋjin-ken pewán ahák tákaŋ, kap udewani-udewaniŋŋ tenŋpáŋ báneŋjintá Ekáni ininŋoret tákot. ²⁰* Ude táŋkaŋ Ekáninin Jesu Kristo wápi terak imaka imaka aháŋ nimik tákaŋ u kudupta yáŋpáŋ Anutu Naninta báneŋp tága man kadáni kadáni iwet tákot.

Nádapi iritta man

²¹* Táŋpákaŋ in Kristo táŋo man buramiŋpáŋ oraŋ imik tákaŋ unita injin udegán, man buramik kowata kowata táŋpeŋ kuŋat tákot. ²²* Eruk webe, Kristota watá piá táŋ imikta yáŋpáŋ iná ápijiye táŋo man kaŋ buramiwut. ²³* U imata, ápitá webeni táŋo intájukun ude itak, Kristotá gupi, ábot táŋpani waki keriken nanik yámagutkuko unitáŋo gwáki itak ude. ²⁴ Unita webeniyetá ápiye táŋo man buramik-inik táneŋ, Anutu táŋo ábottá Kristo táŋo man buramik-inik ták tákaŋ udegán.

²⁵* Eruk áma, in uwá webejiyeta nadáŋ yámiklinik táneŋ, Kristotá iniken ábot nadáŋ yámiklinik táŋpáŋ unita gupi ininŋ kireŋkuko udegán. ²⁶* Kristotá ude táŋkuko u mebári ŋodeta táŋkuk; Ábot u Anututa biŋam táŋpáŋ kudupi irut yáŋpáŋ iniken manŋpáŋ umetá-yáŋ árutpak táŋpáŋ yepmanŋkuk. ²⁷* U ábot unitá ini inamiken sákgámán, kuráki-inik, bárám bárám nitek kubákát námo, dudumi-inik kaŋ irut yáŋ nadáŋpáŋ ude uwá táŋkuk. ²⁸ U udegán, ámatá iniken gupita gáripi nadák tákaŋ udegán webeniyeta nadáŋ yámineŋ. Unita áma, webeniyeta gáripi nadák tákaŋ, áma udewanita ŋode tága nadáne; U iniken gupita gáripi nadák tákaŋ yáŋ nadáne. ²⁹ Nadákaŋ, áma kubátá iniken gupita iwan tága námo táŋpek. Námo, u watáni itpáŋ ketem towik tákaŋ, Kristotá áboriye watáni itpáŋ yepmáŋ towik táyak udegán. ³⁰* U imata, nin uwá iniken gupi táŋo moráki moráki unita. ³¹* Bureni, Anutu táŋo man ŋode kudán táwani unitá náŋŋo man ŋo meham táyak; Ámatá miŋjiye naniye yabá-kátáŋ pánku webeni-kát kentáŋpáŋ gup kubágán ude táŋpáŋ api itdeŋ. ³²* Táŋpákaŋ man kudán ŋo táŋo mebári uwá ápmonŋpani. Eruk man unitáŋo bureni uwá Kristo-kát áboriye unita yáyat. ³³ Upáŋkaŋ áma kubákubá inta imaka, ŋode yáyak; Injinken gupjinta gáripi nadák tákaŋ udegán webejiyeta nadák tákot. Táŋpákaŋ webe intáwá áyáŋutpáŋ ápijiye oraŋ yámik tákot.

6

Nádamiŋi-nani iritta man

¹* Eruk ironŋironŋi, in Ekánita biŋam itkaŋ unita menjiye nanjiyeta man buramik táŋ yámiŋirá Anutu inamiken siwónŋi ták táyon. ²* U imata, Moses táŋo бага man kubá, jukuman ikek intájukun táyak uwá ŋode; In menjiye nanjiye oraŋ yámineŋ. ³* Eruk, unitáŋo jukuman uwá ŋode; Ude tánayáŋ táŋo uyaku sákgámán itkaŋ kome terak kadáni káronŋi api it yápmáŋ ároneŋ. *Lo 5:16*

* **5:19:** Kol 3:16; Sam 33:2-3 * **5:20:** Kol 3:17 * **5:21:** 1Pi 5:5 * **5:22:** Kol 3:18; 1Pi 3:1
 * **5:23:** 1Ko 11:3; Efe 1:22 * **5:25:** Kol 3:19; 1Pi 3:7; Gal 1:4 * **5:26:** Tai 3:5; Hib 10:10 * **5:27:**
 2Ko 11:2; Kol 1:22 * **5:30:** 1Ko 6:15; Efe 1:22-23 * **5:31:** Mat 19:5 * **5:32:** Rev 19:7 * **6:1:**
 Kol 3:20 * **6:2:** Mat 15:4 * **6:3:** Lo 5:16

4 * Tãñpãkañ meñnan inã nanakjiyeta kokwawak jop nadãñ nãmo tãñ yãminej. Ude tãñpãwã inta gãripi nãmo nadãñpãñ kokwawak nadãñ taminej. Unita kãdet siwoñi iwatta, kãdet Kristotã gãripi nadãk tãyak ugãnpãñ yãwetpãñ yãwoñãreñpãñ irit kuñat-kuñari yãpã-siwoñtañ yãmik tãkot.

Piã äma jopi-kãt intãjukun ämaniyeta man

5 * Eruk, äbot tãñpani in ätu äma tãño piã watã äma jopi kuñat tãkañ inta ñode yãyat; Piã tãñ yãmik tãkañ unitãño mãhemita umuntañpãñ orañ yãmiñkañ bãnep yarã tãñkañ nãmo, mani buramik tãkot. Kristo tãño mani buramiñpãñ watã piã tãñ imineño udegãñ tãñ yãmik tãkot. 6 Nãk äma tãga yãñ nadãwãñ yãñpãñ kudãñ ude piã mãhemi iñamiken ugãñ nãmo tãñyãkñatneñ. Nãmo, bãnep nadãk-nadãkjin piã uterak peñkañ Kristota watã piã tãñ imikamãñ yãñ nadãñpãñ piã mãhemi tãño man buramik tãneñ. Anututã kãdet udetawã gãripi nadãk tãyak. 7 Unita Kristota tãkamãñ, äma kubãta nãmo yãñ nadãñpãñ watã piãjin u oretoret terak tãk tãkot. 8 * Imata, Ekãnitã kowata piã wãp yãpani uterak nãmo api tamek. U piã tãga tãk tãkañ uterak api tamek.

9 * Tãñpãkañ piã mãhemi inã udegãñ, piã ämajije jopi unita kudãñ säkgãmãñ tãñ yãmik tãkot. Tãñjumun-umun kãdet tãñ yãmikta nadãk tãkañ u kudup kañ peñ morewut. Imata, Ekãni kunum gãnañ it tãyak unitã in ba piã watã ämajije bok Ekãni ude itkañ nadãk-nadãk kãdet kubã terakgãñ inã yãpmãñ danik tãyak.

Ämik tãño tuñum Anututã nimani

10 * Eruk, man tãrek-tãrek ñode tãwera nadãwut; In Ekãni-kãt kowat kwasikorãñ tãñpãñ itkañ unita kehãromini wãdãñ yãpmãñ pãbã iñitpãñ uterak yengãmã pewãkañ kehãromigãñ itkot. 11 * Tãñkañ ämik tãño tuñum Anututã tamik tãyak u kudup yãpmãñpãñ wãdãwã ärowãkañ itkot. Ude tãñkañ uyaku äma waki Satan unitãño tãñyãkñarani kudãñ waki mebãri mebãri unitã ahãñ tamiñirã tãga api kehãrom tãñpãñ itneñ. 12 * Unita ket nadãwut; Ämik tãk tãkamãñ u ämakãt nãmo tãk tãkamãñ. Nãmoinik! Uwã imaka ärowani ba wãpi biñam ikek, ba imaka imaka mebãri mebãri kehãromi nikek bipmãñ urani kome ñonita watãni it tãkañ, ba äma waki tãño añero kehãromi nikek unun kuñat tãkañ ukãt ämik tãk tãkamãñ. 13 Unita ämik tãño tuñum Anututã tamik tãyak u kudup wãdãwã ärowãkañ itkot. Ude tãnayãñ tãño uyaku ämik kadãni-ken iwankãt ämik tãñpãñ nãmo api ämetpeñ kuneñ. Nãmoinik, ämik tãñtãñ kuñtãngãñ iwan tãño kehãromi paorirãñ inã ugãñ kehãrom tãñpãñ tãga api itneñ.

14 * Tãñpãkañ kehãrom tãñpãñ itnayãñ nadãñpãñã eruk ñode tãneñ; Man bureni upãñ pion ude tãñ-tãpãnek tãkot. Tãñkañ kãdet siwoñi tãktãkjin upãñã kupãñtek ude pewã wãdãk tãkot. 15 * Tãñkañ ämatã bãrãñekta kuroñi ärãrani peñpãñ pidãmtak tãkañ udewã bãnep kubãgãñ pewã ahãk-ahãk tãño Manbiñam Tãga u ämawebe nãmo nadãwani-ken pãñku yãñahãkta pidãmtak tãkot. 16 Ude tãñkañ kadãni kadãni nadãkinik kehãromi tãñpeñ kuñarirã unitãwã kurepã ude tãñ tamik tãyon. Ude uyaku äma waki Satan unitã kuwek kãdãp

* 6:4: Kol 3:21; Lo 6:7,20-25; Sam 78:4; Snd 22:6 * 6:5: Kol 3:22-23; Tai 2:9-10; 1Pi 2:18 * 6:8: 2Ko 5:10; Kol 3:24-25 * 6:9: Kol 4:1; Rom 2:11 * 6:10: 1Ko 16:13 * 6:11: Rom 13:12; 2Ko 10:4; Efe 4:14 * 6:12: Jon 14:30; 1Pi 5:8-9 * 6:14: Ais 11:5, 59:17; 1Te 5:8 * 6:15: Ais 40:9; Rom 10:15

ikek gwäjiŋ täŋpän ämnyäŋ täŋo u täga api wenjkireneŋ. ¹⁷* Täŋkaŋ Kristotä waki keri-ken nanik tämagutkuko unita juku piŋpän kuŋarirä unitä gwäpä kehäromi ude täŋ tamik täyon. Täŋpäkaŋ Anutu täŋo man Kudupi Munapiktä tamik täyak upäjä kadä ude inŋit täkot. ¹⁸* Täŋkaŋ Kudupi Munapik täŋo kehäromi terak Anututä täŋkentäŋ tamikta yäŋapik man kädet mebäri mebäri kadäni kadäni iwet yabäk täkot. Täŋkaŋ nämo gaŋa täneŋ. Nämo, gwäk pimiŋpän Anutu täŋo kudupi ämawebe kudupta yäŋpän yäŋapik man yäk täkot.

¹⁹* Ba näk täŋkentäŋ namikta imaka, yäŋapik täkot. Ude yäŋapiŋirä man yäwayäŋ täyat-ken u Ekänitä näwerirän Manbiŋam Täga täŋo mebäri käbop itkuko u umunkät nämo, bätakigän yäŋahäk täyiwa. ²⁰* Näk unitäŋo biŋam yäŋahäwani äma. Täŋkaŋ näk komi eŋiken itat unita notnaye, Ekäniken yäŋapiŋirä yäŋ namani ude, manbiŋam u bätakigän yäŋahäk täyiwa.

Yäŋtärek man

²¹* Eruk notnaye, näk jide itat ba täk täyat unitäŋo manbiŋamä Tikikustä äreŋkaŋ api täwerek. Tikikus täŋo mebäri nadäkaŋ; U notniŋpak tägagämän, Ekäninin täŋo watä piä äma bureni-inik kubä. ²² U iniŋ kireŋpewa äretak uwä ŋodeta; Nin kome itkamäŋ-ken ŋoken jide itkamäŋ u täwerirän nadäŋpän bänepjin täŋkehärom taŋpän itneŋta yäŋpän iniŋ kireŋpewa äretak.

²³ Täŋpäkaŋ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristotä äbot täŋpani notnaye in kudupta bänep kubägän irit, ba bänep iron nadäkinik ikek tamiton. ²⁴* Täŋpäkaŋ ämawebe Ekäninin Jesu Kristota gäripi tärek-täreki nämo nadäk täkaŋ uterak Anutu täŋo orakorakitä pat yämiton. Ugän.

* **6:17:** 1Te 5:8; Ais 49:2; Hib 4:12 * **6:18:** Luk 18:1; Kol 4:2; 1Te 5:17 * **6:19:** Apos 4:29; Kol 4:3-4; 2Te 3:1 * **6:20:** 2Ko 5:20; Plm 9 * **6:21:** Apos 20:4; Kol 4:7-8; 2Ti 4:12 * **6:24:** 1Pi 1:8

Pilipai

Notniyeta oretoret terak watä piä täñ yämikta manbiñam

1 * Pol kenta Timoti, Jesu Kristo täño epän ämanigän, nektä man kudän ño kudän takamak. Täppäj Anutu täño kudupi ämawebe, Pilipai yotpärareken nanik, Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän täñpani, in ba intäjukun äma ba täñkentäkiye-kät in kudupta man ño kudän täñ tamikamak.

2 * Täñpäkañ Anutu Nanin-kät Ekäninin Jesu Kristo unitäño bänep iron ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Pol Anutu bänep täga man iwetkuk

3 * Intä nadäj namikinik täk täkañ u juku piñpäñ inta Anutu bänep täga man iwet täyat. 4-5 Yäput peñpäñ in Jesuta nadäkinik täñkuñ-kentä päbä apiño nin täñkentäj nimiñirä Ekäni täño Manbiñam Täga yäñahäk takamäj. Unita kadäni kadäni inta yäñpäñ Anutu-ken yäñapik täyat u bänep oretoret terak yäñapik täyat. 6 * Unita näk bureni-inik ñode nadätat; Anututä intä terak epän täga kubä yäput peñpäñ täñkuko u täñ yäpmäj kuñirän Jesu Kristo täño äbäkäbäk kadäni ahäñirän api tärewek.

7 Unita näk inta yäñpäñ bänep oretoret täk täyat u jop nämo täk täyat. Nämo, in nadäj namiñpäñ täñkentäj namik täkañ unita. Nadäkañ? Anututä näka nadäj namiñpäñ epän tägagämän kubä namiñkuko uwä intä täñkentäj namiñirä epän u bok täk takamäj bumik. Täñkentäj namiñirä komi yotken itat ño, täga itat. Ba Anutu täño Manbiñam Täga u bureni-inik yäj yäwetpäñ täñmeham täk täyat uwä, intä täñkentäj namiñirä täk täyat. Ude täk täkañ uwä inkät nin epän tägagämän u bok täk takamäj. 8 * Unita notnaye, in tabäktä bänepnatä kädäp ijik täyak. Anututä nadätak, Jesu Kristotä nadäj tamikinik täyak näk udegän in kuduptagänta nadäj tamikinik täk täyat.

9 Täñpäkañ inta yäñpäñ Anutu-ken ñode yäñapik täyat; Irit kuñat-kuñatjinken bänep iron kädet ahäj päton. Täñkañ Anututä nadäk-nadäk täga tamiñirän nadäk-nadäkjin kwawakinik nadäwä tumbut. 10 * Nadäwä tumbäpäñ kädet täga ba waki yäpmäj daniñpäñ kädet tägagän api iwatneñ. Iwat yäpmäj kuñirä Jesutä äbayäj täyak-ken uwä injamiken momijin nämo, siwonji pähap api itneñ. 11 * Ba kubä ñode yäñapik täyat; Kristotä täñkentäj tamiñirän kädet siwonji iwarirä irit kuñat-kuñatjinken bureni kañ ahäj parän. Ude täñirä Anutu täño wäpi biñam punin-inik api ärowek.

Komi bäräpitä Anutu täño epän täñkentäjñkuk

12 * Näk ñode täwerira nadäwä inide kubä täñpäñ. Nepmäñitpäñ komi yot gänañ ño nepmankuño unitä Anutu täño epän nämo itpipitak. Nämoinik! Uwä täñkentäjirän Anutu täño mantä pen kuñatak! 13 * Unita gapman täño komi äma u kudup, ba ämawebe päke unitä ñode nadäj morekañ; Pol uwä Kristota nadäkinik täyak unita komi yotken teñkuñ yäj nadäk täkañ. 14 Täñpäkañ

* 1:1: Apos 16:12-40   * 1:2: Rom 1:7; Gal 1:3; Plm 3   * 1:3: Rom 1:8; 1Ko 1:4   * 1:6: 1Ko 1:8; Plp 2:13   * 1:8: Rom 1:9; 2Ko 1:23   * 1:10: Hib 5:14; Plp 1:6, 2:16; 1Te 5:23   * 1:11: Jon 15:8
* 1:12: 2Ti 2:9   * 1:13: Apos 28:30; Efe 3:1

näk komi yotken ɲo irira notniye mäyap nabäñpäj bänepi ɲode täñkehärom täkañ; Pol u bätakigän itak, udegän itna yänkañ Ekäni terak yengämä pewäpäj unitäño manbiñam yänahäkta bätakigän nadäk täkañ.

15 Täñ, ätuwä näka kokwawak nadänkañ näk närepmitnayäj Jesu täño manbiñam yänahäk täkañ. Upänkañ ätutawä näk täñkentäktä manbiñam yänahäk täkañ. 16 Äma udewani uwä näka nadäj namikinik täñpäj ɲode nadänpäj manbiñam yänahäk täkañ; Anututä nadänjirän Pol u Manbiñam Täga u täñkehärom takta komi yotken itak yäj nadäk täkañ. 17 Täñpäkañ äma näk närepmitnayäj täkañ uwä nadäk siwoñi nämo injipäj ini gupi yäpmäj ärokta, Manbiñam Täga u yänahäk täkañ. Uwä ɲode nadänkañ ude uwä täk täkañ; Manbiñam yänahäjitna Poltä nadäj bäräp täyon yänkañ yäk täkañ.

18 Ude täñ namikta Manbiñam Täga u yänahäk täkañ upänkañ nadäwätäk nämo täk täyat. Nämo, nadäk täga terak yänahäneño ba nadäk waki terak yänahäneño u tägagän yäj nadätat. Imata, äma uwä manbiñam mebari kubä nämo yänahäk täkañ. Nämo! U Kristo täño manbiñam ugänpäj yänahäk täkañ unita bänep oretoret täk täyat. Täñkañ oretoret pen api nadäj yäpmäj ärowet! 19 * U imata, näk ɲode nadätat; Yänpik manjin terak ba Jesu Kristo täño Munapik unitäño täñkentäk terak bäräpi kotatat ɲonitä näk nämo api täñpän waneñ. Nämo, bäräpi unitä täñkentäj namiñirän tägagän api iret.

20 * Unita näkño gäripna bureni-inik uwä ɲode; Epän Kristotä yäj namani u säkgämän kañ täñpa! Täñpa waneñtawä! Nämo! Bänepna kehäromi-inik irirän apinonitä it yäpmäj ärowayäj täyat-ken u, irit kuñat-kuñatnatä Kristo täño wäpi biñam yäpmäj ärok täyon! Kodak irero ba nutpewä kumbero u tägagän. U ba u täñpayäj täro unitä Kristo täño wäpi biñamgän kañ yäpmäj ärowän yäj nadätat. 21 * Imaka kubäta nämo nadätat. Kristo-tagän nadäppäj kuñat täyat. Unitägän iritna täño kehäromi. Täñpäkañ kumbero uwä, tägagämän! 22-23 ** E täñ näk kodak irero uwä Ekäni täño epän pen täga täñ yäpmäj ärowet. Unita nadäk yarä nikek ɲode peyat; Kodak itta nadätat, ba kumäkta udegän nadätat. Siwoñi kubätägän nämo nadätat. Gäripi nadätat uwä komegup ɲo kakätänpen Kristoken kuñpäj uyaku säkgämän. 24 Upänkañ näkä kumbakañ netätä in täñkentäj tamiñeñ? 25 Nämo! Mebari unitägän Anututä nadäj namiñirän kodagän api iret yäj nadätat. Inkät itkañ täñkentäj tamiñpäj nadäkinikjin täñ-kehäromtañ tamiñira bänep oretoret terak api itneñ. 26 Bureni-inik! Komi yot ɲo kakätänpen päre inkät bok itnayäj takamäj uwä Jesu Kristo nadäj imikinik täk täkañ u täñ-kehäromtañ tamiñira oretoret pähap api täneñ.

27 * Täñpäkañ, inä kunum täño kome mähem ude äworenkuño itkañ unita Kristo täño Manbiñam Täga unitä kädet ude kuñarut yäj niwet täyak in udegän kuñat täkot! Manbiñam unita iwan kubä nämo täneñ. Inken api ärewet ba nämo api ärewet yäj nämo nadätat upänkañ in ude kuñarirä näk intäño Manbiñam Täga ɲode ahänjirän api nadäwet; In iwanta mäde ut yämiñpäj bänepjin nämo pewä putärekañ. Nämo, bänep kubägän peñpäj Manbiñam Täga u täñmeham täkañ. 28 Ude täñkañ iwanjiyeta nämo umuntak täkañ yäj kañ nadäwa. Nadäkañ? Bätakigän ude täñpeñ kuñat täkañ unitä iwanjiye kwawak ɲode yäwoñärek täyak; Ninä paot-paotta biñam iritna äma ɲowä Anututa biñam täkañ! 29 * Ude nadäk täkañ uwä mebari ɲodeta; Anututä nadäkinik täñpani

* 1:19: 2Ko 1:11 * 1:20: 1Pi 4:16 * 1:21: Gal 2:20 * 1:22-23: Rom 1:13 * 1:22-23: 2Ko 5:8 * 1:27: Efe 4:1; 1Te 2:12; Plp 4:3 * 1:29: Apos 16:19-40

inta imaka tägagämän kubä ɲode täj tamiŋkuk; Täga nadäŋ tamiŋjirän Kristota nadäkinik-gän nämo täk täkaŋ. Nämo, inä u komeni yäpmäŋpäj komi bok nadäk täkaŋ.

³⁰ * Tänpäkaŋ Manbiŋam Täga täŋmeham täkta komi epän täŋkuro u in apiŋo komi udegän nadäk täkaŋ. Uwä imaka kudupi kubä nämo. Inkät bok itkaŋ Anutu täŋo manbiŋamta yäŋpäj komi nadäŋkuro u nadäkaŋ. Ba apiŋo komi nadätat ɲonitäŋo biŋam imaka, nadäk täkaŋ.

2

Kristotä kuŋatkuko udegän kuŋat täkot

¹ Notnaye, injinta ɲode nadäwut; Kristo-kät kowat-kwasikorän täŋirä unitä bänepjin täŋ-kehäromtak täyak, ba nadäŋ tamikinik täŋpäj bänep nadäwätäkjin pewän paot täyak. Täŋkaŋ Munapiktä bänepjin-ken epän täŋirän äbot täŋpani notjiye-kät bänep kubägän täŋpäj kuŋat täkaŋ. Ba Anutu täŋo butewaki ba orakoraki uwä in nadäk täkaŋ. ² Unita äbot täŋpani notjiye-kät bänep nadäk-nadäk kubägän täŋpäj kowata kowata nadäŋ yämikinik täŋpeŋ kuŋat täkot. Ude täŋpeŋ kuŋarirä biŋam nadäŋpäj bänep oretoret pähap api täŋpet.

³ * Injinta nadäwä ärowani täŋirän injin-tagän nämo nadäneŋ. Nämoinek! Injinta nadäwä äpani täŋirän notjiyeta nadäwä ärowani täk täkot. ⁴ * Ba injinken epäntagän nämo nadäneŋ. Nämo, notjiye täŋkentäk-kentäk täŋpäj kuŋat täkot. ⁵ Jesu Kristotä kädet ɲode täŋpeŋ kuŋatkuko udegän-inik täŋpeŋ kuŋat täkot;

⁶ * Jesu ini uwä Anutu itkuko upäŋkaŋ wäpi biŋam ikek Anutu udegän itta nämo nadäŋkuk.

⁷ * Nämoinek! U wäpi biŋam käbop peŋpäj komen äma äworeŋpäj watä äma jopigän ude itkuk.

⁸ * Komen äma iŋam dapun terak äbäŋkaŋ inita nadäwän äpani täŋirän Nani täŋo mani buramiŋpäj kädet peŋ imiŋkuko ugän ehutpäj iwat yäpmäŋ kuŋtäŋgän kumäk-kumäki kaŋ-ahäŋkuk. Täŋkaŋ jop nämo kumbuk. U komi pähap nadäŋpäj päya kwakäp terak upewä kumbuk.

⁹⁻¹⁰ * * Ude täŋkuko unita Anututä imaka imaka kunum gänaŋ, kome terak ba kumbani mäjäotä irani-ken u kuduŋtagän gwäjiŋ äpmon iminenŋta Jesu yäpmäŋ päro punin-inik unu teŋkuk. Teŋpäj wäp ätu yärepmiŋ moreŋpäj wäp biŋam ärowani-inik imiŋkuk.

¹¹ * Unita imaka meni nikek kuduŋtagäntä kwawak ɲode yäŋahäneŋ; Jesu Kristo u Ekäni-inik itak! Ude yäŋahäŋirä Anutu Nan täŋo wäpi biŋamta punin-inik ärok täyon.

Komen äma bämopi-ken peŋyäŋek ude kuŋatne

¹² * Unita notnaye, inä Anutu täŋo man buramik täkot. Näk inkät bok itkaŋ mani biŋam täwerira buramik täŋkuŋ. Unita apiŋo inkät nämo itkamäŋ upäŋkaŋ Jesu Kristo täŋo kädetta nadäŋkaŋ gwäk pimiŋpäj man buramik bian täk täŋkuŋo udegän täk täkot. Täŋkaŋ Anututä in inita biŋam iwoyäŋkuko

* **1:30:** Plp 1:13 * **2:3:** Gal 5:26; Rom 12:10 * **2:4:** 1Ko 10:24,33 * **2:6:** Jon 1:1-2, 17:5

* **2:7:** 2Ko 8:9; Jon 1:14 * **2:8:** Rom 8:3; Jon 10:17; Hib 5:8, 12:2 * **2:9-10:** Apos 2:33; Efe

1:20-21; Hib 1:3-4 * **2:9-10:** Rom 14:11 * **2:11:** Rom 10:9 * **2:12:** Sam 2:11; 1Pi 1:17

unita nadänpäj inamiken umuntanpäj nadäj däminpäj irit kodaki täjo kädet iwat täkot. ¹³ * Nadakan? Anututä kädet ini gäripi nadäk täyak intä u iwatta bänepjin-ken gäripikät kehäromi bok pewän ahäk takan.

¹⁴ Unita imaka u ba u tänayäj takan uwä bänep täga terak täne. Mankät-mankät ba yänwawak terak nämo täne. ¹⁵ Ude tänayäj täjo uwä Anutu täjo nanakiye ude, momijin nämo, siwonigän api itne. Ude itkan komen ämawebe gwäjin ärowani, momi tänpäni u bämopi-ken penyäjek, guk ude kan irut. ¹⁶ Penyäjek ude itkanä irit kehäromi täjo man injit däminpäj kan kunarut. Ude tänayäj täjo uwä Kristo täjo äbäkäbäk kadäni-ken intä bänep oretoret pähap täga api tänpet. Imata, epän pähap inken tänkuro u täjira jopi nämo tänkuk yäj api nadäwet.

¹⁷ * Tänpäkan nägätna käwep api piwa kune. Upäjkan kumäkta nämo bitnätat. Nämo, nutpewä kumbero uwä nägätnatä intäjo nadäkinikjin-kät awähutpäj Anututa ärawa täj-imikimik ude tänje. Ude takta bänep täga nadätat unita inkät oretoret kan täna! ¹⁸ * Tänpäkan in udegän oretoret tänpäj näkä nadätat udegän bänep pidäm nadäne.

Timoti täjo manbijam

¹⁹ In jide itkan yäj nadäwa yänpäj unita Ekäni Jesutä ini nadäjrän Timoti inken iniñ kirenpewa api ärewek. Täjkan inken nanik manbijam kubä äbä näwerän nadänpäj bänep pidäm kan tänpa. ²⁰ Nadakan? Ninken äma Timoti udewani kubä nämo itak. Äma uwä inta iyap takinik tak täyak. ²¹ * Täj, äma mäyap-iniktä initagän nadäwätäk tänpäj Jesu Kristo täjo epänta nämo nadäk takan. ²² Tänpäkan Timoti täjo mehäri u nadakan. Uwä nanakiyetä naniye täjntäk täj yämik takan udegän Ekäni täjo Manbijam Täga unitäjo epän täjntäk namik täyak. ²³ Unita näkken imaka u ba u ahäwayäj täyak unita itpäñ kanjanä kämi, Timoti api iniñ kirenpewa ärewek. ²⁴ Tänpäkan Ekänitä nadäj namänä kadäni karoni nämo itkan api ärewet yäj nadätat.

Epafroditus täjo manbijam

²⁵ * Eruk, notninpak Epafroditus unita täwerayäj. Näk täjntäkta wäyäkñejira Epafroditus u iniñ kirenpewä wäpjin terak päbä täjntäj naminkuk. Täjntäk ämana unitä täjntäj naminpäj Anutu täjo man mehäm tak täyak. Tänpäkan u inken äneji iniñ kirenpewa ärekta nadätat. ²⁶ Notninpak u käyäm täjrän manbijam nadäñkujo unita inta nadäwätäk täj itak. Täjkan intä nadäwätäk tänejo udetä in tabäkta bänepi kädäp ijin itak. ²⁷ Tänpäkan käyäm ähan nämo tänkuk. Täñ tänpäj pära kumbuk. Upäjkan Anututä butewaki nadäj niminpäj täjntäj iminjirän nämo kumbuk. Kumbuk yäwänä butewaki ärowani nadäwam unita nek bok täjntäj niminkuk yäj yäyat. ²⁸ U kanpäj bänepjin tägawekta ba näk udegän nadäwätäk ikek nämo kan kunara yänpäj ñodetä api tewa ärewek. ²⁹ * Unitä ärenjirän bänep täga nadäj iminjäj Ekänita yänpäj not täj imine. In äma udewani oran yämik täkot. ³⁰ Uwä Kristo täjo epänta yänpäj gädäp kumbuk. In täjo bägup yäpmänpäj watä epän täj naminpäj gupita nämo iyap tänkuk.

* **2:13:** Jon 15:5; 1Ko 12:6, 15:10; 2Ko 3:5; 1Te 2:13   * **2:17:** Rom 15:16; 2Ti 4:6   * **2:18:** Plp 3:1, 4:4   * **2:21:** 2Ti 4:10   * **2:25:** Plp 4:18   * **2:29:** 1Ko 16:16,18; 1Ti 5:17

3

Gup kädata nadäjitna ärowani nämo täneŋ

1* Eruk notnaye, man kubä yäwa. Ekänita yänpäj bänep pidäm terak kuŋat täkot.

Ba man bian täwerani ugänpäj täwetta nämo gaŋa täyat. Nämo, man unitä watä täga it tamek. 2* Täŋkaŋ aŋta watäni itpeŋ kuŋat täkot! Uwä äma wakiinik, Anutu inŋamiken siwoŋi itta gupi moräk madäkta yäk täkaŋ. U Juda täŋo бага man u iwatpäj ude uwä yäk täkaŋ. Upäŋkaŋ nämo inik nadäŋ yämineŋ. 3* Nämo! Gup moräk madäwani bureni-inik uwä nin. Ninä Kudupi Munapik täŋo kehäromi terak Anutu inij orerani, ba Kristo Jesu terakgän oretoret täk täkamäŋ unita gup moräk madäwani bureni-inik itkamäŋ. Täŋkaŋ nin ŋode nadäk täkamäŋ; Imaka u ba u gupnintä täk täkamäŋ unitä Anutu inŋamiken täga nämo täŋkentäŋ nimek.

4* Imaka u ba u gup kädätä täŋpewän Anutu inŋamiken siwoŋi täga itne täŋpänä Pol näk Anutu inŋamiken siwoŋi-inik iram. Imata, näk gup kädä täŋo täŋkentäk udewani mäyap yäput, äma kudup yärepmitkuro uwä ŋode; 5* Näk Isrel äma bureni, Benjamin täŋo äbotken nanik. Näk ahänpäj parira kepma 7 ude täreŋirän gupna moräk madäwani. Bureni! Näk Juda äma pähap. Täŋkaŋ бага man täŋo miŋi, Parisi äma itkut. 6* Baga man unita nadäkinik tänpäj unita gwäk pimiŋpäj äbot täŋpani täŋo iwan äma ude itkut. Ba näk Moses täŋo бага man kudup iwat moreŋpäj siwoŋi-inik ude itkut. Äma kubätä Moses täŋo бага man iwatpäj Anutu inŋamiken siwoŋigän täga irän yäwänaku näk imaka, siwoŋigän itet. Imata, näk бага man u iwatta gwäk pimiŋpäj iwat täŋkuronik.

7* Upäŋkaŋ ude nämo! Bian imaka u ba unitä Anutu inŋamiken tänpewän siwoŋi itat yäŋ nadäŋkuro unita apiŋo Kristota yänpäj nadäŋjira jopi täk täyak. 8-9* Ba ugän nämo. Apiŋo näk Ekänina Kristo unitäŋo mebäri kakinik tänpäj nadäwa inide kubä täk täyak. U imaka tägagämän-inik kubä unita imaka bian yäŋkut ba täŋkuro unita nadäwa jiraŋ bureni-inik ude täk täyak. Näk Kristo yäpmäŋ wädänpäj u kwasikorayäŋ yänpäj imaka kuduptagän jiraŋ yäŋ yänpäj bitnäŋ moreŋkut. Apiŋo бага man iwatpäj Anutu inŋamiken siwoŋi irit unita nadäwa bureni nämo täk täyak. Nämo inik! Anutu inŋamiken siwoŋi irit kädet kubägän itani, u Kristota nadäŋ imikinik täktäk kädet. Kädet uterakgän Anututä ini Ämawebe siwoŋi yäŋ yäntäreŋ nimanani. 10* Tänpäkaŋ näk imaka kubäta nämo nadätat. Kristo-kät not tänpäj kuŋattagän nadätat. Ba akukakuki täŋo kehäromi näkä terak ahäŋirän komi nadäŋkuko udegän näkä yäpurärätpäj kaŋ nadäwayäŋ nadätat. 11* Ude tänpäj nadäk unitä inŋitpäj kumbuko udegän inŋitpäj kuŋattängän kumäŋ-kumäŋ-ken nanik akuŋkuko udegän äneŋi api akwet yäŋ nadätat.

Epmäget peŋ nimani u yäpmäkta bäräŋene

12* ŋode uwä näkŋata nämo yäyat; Baga pewani-ken ahänpäj epmäget uku yäput yäŋ nämo yäyat, ba Kristo-kät kwasikot-inik tänpäj kuŋat täyat yäŋ

* 3:1: Plp 2:18 * 3:2: Sam 22:16,20; Rev 22:15 * 3:3: Rom 2:29 * 3:4: 2Ko 11:18,21 * 3:5: Luk 1:59; Rom 11:1; 2Ko 11:22; Apos 23:6 * 3:6: Apos 8:3 * 3:7: Mat 13:44,46 * 3:8-9: Rom 3:21-22 * 3:10: Rom 6:3-5; Rom 8:17; Gal 6:17 * 3:11: Apos 4:2; Rev 20:5-6 * 3:12: 1Ti 6:12,19; Apos 9:5-6

nämo yäyat. Nämo, jop Kristo Jesutä näk inita nämagutkuko unita epmäget u yäpmäkta ehutpäñ kädet-ken bäräñek täyat. ¹³ Unita notnaye, näkñata epmäget u bian yäput yäñ nämo nadätat. Upäñkañ ñode uwä täk täyat; Imaka bian nadäñkut ba täñkuro u mäde ut yämik täyat. Täñpäñ imaka injamna-ken itak u yäpmäkta gwäk pimiñpäñ bäräñek täyat. ¹⁴ * Bureni! Anututä Jesu Kristota yäñpäñ kunumta biñam nämagutpäñ бага pewani-ken epmäget peñ naminjuketo u kañ-ahäwetta dapunatä kañit-kañit bäräñetat.

¹⁵ * Täñpäkañ ämawebe nadäk-nadäk täga yäpmäñ kuñat täkañ inä, nadäk-nadäk näkä yäñahätat ño udegän nadäñpeñ kuñatne. Täñ, in ätutäwä nadäk inigän kubä inñit täkañ uwä Anututä bänepjin-ken penyänjenirän api nadäwä täreneñ. ¹⁶ * Unita kädet iwat yäpmäñ äbumäño ugän kañ iwat yäpmäñ kuna!

¹⁷ * Eruk notnaye, näk intäjukun kuñkañ kädet näkä täñpäñ täwoñärek täyat ugän kañ täñput. Ba äma ätutä näkño kädet iwarirä yabäñpäñ-nadäk täkañ udegän kañ täñput. ¹⁸ * Täñpäkañ äma ätuta täwetkuro u äneñi konäm butewaki terak täwetat; U Kristo kumbuko unitäño manbiñamta iwan täñpäñ kuñat täkañ. ¹⁹ * Äma udewani uwä paot-paotta biñam yäwani. Gupi täño gäriptä ärowani täñ yämik täyak. Ba imaka mäyäk ikekta bänep täga pähap nadäk täkañ. Täñkañ bänep nadäk-nadäki imaka kome terak nanik unitagän pek täkañ. ²⁰ * Täñpäkañ ninäwä komenin kujat uwä kunum unita uken nanik Ekäni Jesu Kristotä äpäñpäñ nimagurekta oretoret terak itsämänkamäñ. ²¹ * Täñkañ Kristo unitä äma ba imaka kuduptagän yäpmäñ äpäñpäñ ini gämori-kengän äbot kubägän yepmanpekta kehäromi pat imitak. Täñkañ kehäromi unitä gupnin parawani yäpmäñ äyänutpewän iniken gupi ude, penyänjek wärani nitek api äworene.

4

¹ * Unita notnaye, näkño man u nadäñkañ Ekäni terak kwasikotpäñ kehäromigän kuñat täkot. Bänepnatä inta nadäk täyat u inide kubä. Ba in uwä gwäki tägagämän kubä Anututä namitak ude bumik unita inta yäñpäñ bänep oretoret terak kuñat täyat.

² Täñpäkañ wanotninyat Yuodia kenta Sintike, ek Ekänita yäñpäñ bänep kubägän penpäñ kuñat täkon. ³ * Täñpäkañ notnapak täñkentäk ämana, gähä webe yarä u yabäñ yäwariri siwonigän kuñat täkon. Imata, webe yarä u ba Klemen-kät notnaye ätu ukät Ekäni täño Manbiñam Täga u yäñahäkta täñkentäñ naminjukñ. Unitäño wäpi kudän, irit kehäromi täño buk terak kudän täwani.

Yäñpidäm-pidäm man

⁴ * Unita ämawebenaye, kadäni kadäni Ekänita yäñpäñ bänep oretoret nadäñpeñ kuñat täkot. Äneñi udegän yäkgän täñpa; Oretoret täk täkot! ⁵ * Täñpäkañ Ekäni täño äbäkäbäk kadäni keräp täyak unita äma injamiken äma kwini täño kädet iwat täkot. ⁶ * Täñkañ imaka u ba unita nadäwätäk nämo täneñ. Nämoinik, bänepjin-ken nadäk ba man jide pätak u Anutu-ken

* **3:14:** 1Ko 9:24 * **3:15:** 1Ko 2:6 * **3:16:** Gal 6:16 * **3:17:** 1Ko 4:16; 1Te 1:7; 1Pi 5:3

* **3:18:** 1Ko 1:23; Gal 6:12 * **3:19:** Rom 16:18; Rom 8:5-6 * **3:20:** Efe 2:6,19 * **3:21:** Rom

8:29; 1Ko 15:28; 1Ko 15:43-53 * **4:1:** 1Te 2:19-20 * **4:3:** Sam 69:28; Luk 10:20; Rev 20:12 * **4:4:**

Plp 3:1 * **4:5:** Hib 10:25,37; Jem 5:8-9 * **4:6:** Mat 6:25-34; Kol 4:2

yānahāppāy iwet tākot. Tāŋkaŋ yāŋapik maŋjin uwā bānep tāga terak yāŋapik tākot. ^{7*} Ude tāŋkaŋ Anututā bānepnin-ken bānep pidām pewān ahāk tākaŋ unitā bānep nadāk-nadākjinta watā irirān Kristo Jesu kwasikotpāy bātakigān tāga api kuŋatneŋ. Bānep pidām Anututā bānepnin-ken pewān ahāk tākaŋ uwā sākgāmān, inipārik kubā, komeŋ āmatā nadāwā tārenaŋi nāmo.

^{8*} Tāŋpākaŋ notnaye, man kubā ŋode tāwetat; Imaka tāgatāga ŋodetagān nadāŋpeŋ kuŋat tākot; Imaka bureni-inik, imaka māyāki nāmo, imaka siwonjān kudupi paki-inik, imaka sākgāmān, ba kādet mebāri mebāri unita tāgagāmān yāŋ yāk tākamāy. Nadāk-nadākjin imaka udeuwani terakgān peŋpāy kuŋat tākot. ^{9*} Ude tāŋkaŋ nāk imaka tāŋpāy-tāwoŋārek ba tāwetpāy tāwoŋārek tāŋira kaŋpāy nadāk tāŋkuŋo ugānpāy tāŋ yāpmāy kuŋat tākot. Tāŋpākaŋ Anutu bānep pidām māhemitā inkāt bok api itneŋ.

Pol bānep tāga nadāŋkuk

¹⁰ Eruk notnaye Ekānita oretoret pāhap tāyat uwā ŋode; In kadāni kāroŋi nabāy āwarākuk bumik tāŋ yāpmāy ābātāngān apiŋo nāka āneŋi nadāy namiŋpāy tāŋkentāy namik tākaŋ. Tāŋkaŋ in nāka nadāŋkuŋo upāŋkaŋ imaka tāŋkentāy namikta kādetta wāyākneŋkuŋ kāwep. ^{11*} Nākŋata butewaki nadāŋpāy nāmo yāyat. Nāmo, waki ba tāga ahāy namik tākaŋ uken nadāwātāk-kāt nāmo, bānep tāga terakgān itta epāni tāŋpāy nadāwā tārekaŋ. ¹² Unita jāwāri ba tuŋumna nīkek irero upāŋkaŋ unita nadāwātāk nāmo tāk tāyat. Ketemna nīkek ba nakta jop iret, ba tuŋumna nīkek ba tuŋumta jop irero upāŋkaŋ bānep tāgagān nadāŋpāy iret. Kadāni tāgaken ba kadāni wakiken kwikinik irit unitāŋo mebāri nadāy moretat. ^{13*} U imata? Kehāromi namani Kristo unitāŋo kehāromi terak imaka imaka tāga tāŋpet. ¹⁴ Upāŋkaŋ intā nāk komi bārāpi terak irira tāŋkentāy namiŋkuŋo unita inta sākgāmān nadātat.

^{15*} Tāŋkaŋ Pilipai ābot tāŋpani in ŋode nadāk tākaŋ; Ekāni tāŋo man yāput peŋkut-ken uken Masedonia kome pewayāy tāŋira ābot tāŋpani kome ātuken naniktā nabāy āwarākuk tāŋkuŋ. Tāŋira inkātāgān namiŋ-gamiŋ tāŋpeŋ kuŋatkuŋmāy. ¹⁶ Bureni, Tesalonaika yotpārare-ken irira in tāŋkentāy namikta nāka iron ātu pewā ābāk tāŋkuŋ. ¹⁷ Moneŋ tuŋum ātukāt kaŋ namut yāŋpāy nāmo yāyat. Nāmo, gwāki tāga kunum tāŋo kāwut-ken nanikpāy taŋigān kaŋ ahāy tamān yāŋpāy yāyat. Mebāri unita tāŋkentāk epān u pen kaŋ tāŋput yāŋ nadātat. ^{18*} Tāŋpākaŋ nāk imaka kubāta nāmo wāyākŋetat. Nāmo, notjinpak Epafroditustā iron inken nanik namiŋirān tāŋŋumbum āma ude bumik itat. Intā nāka tāŋ namiŋkuŋo unita nadāŋira Ekānita gupe kābāŋi nīkek iijŋ imani bumik tāyak. Anututā unita nadāwān sākgāmān-inik kubā tākaŋ. ¹⁹ Tāŋpākaŋ Anutunatā tuŋumi sākgāmān-inik, iniken peŋyāŋek ikek, Jesu Kristoken buŋārani uken nanikpāy api tepmāy towik tāŋpek. ²⁰ Unita Anutu nanin-ken oretoretā oretoret pat yāpmāy kuk tāyon. Bureni!

Yāŋtārek man

²¹ Eruk, in mena jinom yāpmāppāy Anutu tāŋo kudupi āmawebe Kristo Jesuta biŋam tākaŋ u oretoret manna kaŋ yāwerut. Ba ābot tāŋpani notjiye nākkāt itkamāy ŋo udegān oretoret man tāwetkaŋ. ^{22*} Tāŋkaŋ Anutu tāŋo kudupi āmawebe kuduptagān ba ābot tāŋpani Sisatā yotken epān tāŋ imik

* **4:7:** Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15 * **4:8:** Rom 12:17 * **4:9:** Rom 16:20; 1Ko 14:33; 1Te 5:23

* **4:11:** 1Ti 6:6 * **4:13:** 2Ko 12:10; 2Ti 4:17 * **4:15:** 2Ko 11:9 * **4:18:** Plp 2:25; Ese 20:41;

Efe 5:2 * **4:22:** Plp 1:13

täkaŋ u imaka, oretoret man tewä ärekaŋ. ²³Täŋpäkaŋ Ekäni Jesu Kristo täjo bänep irontä bänepjin täŋ-meham täyon.

Kolosi

Kristo ini kubä unitägän ämawebe wakiken nanik täga yämagurek

1-2 * * Näk Pol, Anutu täño nadäk terak Kristo Jesu täño aposoro itat. Tänpäkañ notninpak Timoti-kät nektä Kolosi komeken Kristo-kät kwasikorani, Ekäni täño ämawebe notniye inta man kudän ño tänpäñ tamikamak. Täñkañ Anutu nanin-ken nanik orakorak ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Bänep täga man

3 Ninä Anutu, Ekäninin Jesu Kristo unitäño nani uken kadäni kadäni inta yänpäñ yänpäñ takamäñ. In täño manbiñam nadäñkumäño unita inta yänpäñ bänep täga man wari wari iwet takamäñ. 4-5 In Kristo Jesu nadäñ imikinik tak takañ ba äbot täñpani ämawebe-ken bänep iron täñ yämik takañ unitäño manbiñam nadäñkumäñ. Ude tak takañ uwä omäk tagagämän kunum gänañ inta biñam pewani unita yänpäñ ude tak takañ. Tänpäkañ Jesu täño manbiñam bureni u inken täwetpäñ täwoñärek täñjirä imaka tagagämän unitäño manbiñam nadäñkuñ. 6 Ba in-tägän nämo nadäñkuñ. Nämo, Manbiñam Täga u komeni komeni ahäñ yäpmäñ kuñkañ bureni pewä ahäñ bumbum täñ yäpmäñ kuyak. Täñkañ bureni u inken udegän ahäk takañ. Inä Anutu täño orakorak unitäño biñam bureni u nadäwä tärewäpäñ bänepjin-ken peñpäñ yäpmäñ kuñatkuñotä pen yäpmäñ kuñat takañ. 7 Tänpäkañ Jesu täño manbiñam u notninpak bureni Epafras unitä täwetpäñ täwoñärenkuk. Notninpak uwä Kristo täño watä äma tagagämän kubä. U täñkentäñ nimiñpäñ inken epän tak täyak. 8 Tänpäkañ Munapiktä inken bänep iron kädet pewän ahäñkuñ unitäño manbiñam niwetkuk.

9 * Nin manbiñam u nadänpäñ uterakgän yäput peñpäñ kadäni kadäni Anututä täñkentäñ tamikta yänpäñ man ñode yäk takamäñ; Kudupi Munapiktä bänep nadäk-nadäkjin täñ pewän ahäñ tamiñjirän Anutu täño mebäri kañpäñ nadäkinik kañ täñ yäpmäñ kut. Ude täñkañ kädet unitä gäripi nadäk täyak u ketinik nadäwut yänpäñ yänpäñ takamäñ. 10 * Ba ñode imaka yänpäñ takamäñ; Intä irit kuñat-kuñat Ekänitä ini gäripi nadäk täyak ugänpäñ iwarirä gäripi nadäwän. Tänpäñ epän täga mebäri mebäri täñtän kuñarirä unitäño bureni kañ ahäwut. Ba Anutu täño mebäri yänpäñ-nadäk täñ yäpmäñ kuñjirä täñ kañ tagawän. 11 * Tänpäkañ Anutu kehäromini pähap inide kubätä täñ-kehäromtañ tamekta yänpäñ man yäk takamäñ. Ude täñ-kehäromtañ tamiñjirän ehutpäñ nadäkinikjin nämo pewä putärewäkañ bäräpi ahäñ tamäwä u gänañ oretoret terak kwikinik itsämneñ. 12 * Ude täñkañ nanin uwä bänep täga man iwet takot. U imata, Nanin uwä tuñum täga kämi yäpmäkta yäwani u kañ-ahänetta nin yäpän-tägawäpäñ nipmañkuko unita. Täñ, imaka tagagämän u ekäni täño ämawebe peñyäjeki gänañ kuñarani ätu ukät api kañ-ahäne. 13 * Anutu u bipmäñ urani mäheми täño kehäromi-ken nanik ketäreñpäñ nanaki bänepi

* 1:1-2: Efe 1:1   * 1:1-2: Rom 1:7   * 1:9: Efe 1:9,16,17; Plp 1:9   * 1:10: Plp 1:27; Efe 2:10
 * 1:11: Efe 1:19, 3:16   * 1:12: Efe 1:11,18   * 1:13: Luk 22:53; Efe 2:2

gämäni tãjo kañiwat yewani gänañ nipmanjuk. ¹⁴ * Nanaki unitä wakinin tãjo kowata yãpmãñpãñ mominin ärut moreñ niminjuk.

Kristo u intäjukun-inik itak

¹⁵ * Tãñpãkañ Anutu ämatä nämo kawani unitãjo injam-dapun bureni uwä Jesu Kristo kwawak ahãñkuko u. U imaka kuduptagän tãjo intäjukun äma ude kuñatkukotä pen kuñatak. ¹⁶ * Tãñkañ u keru terak imaka kuduptagän ahãñ moreñkuñ. Imaka kunum gänañ ba kome terak, imaka kënañ ba nämo kënañ, imaka ärowani, ba imaka wãpi biñam ba kehãromi nitek u kuduptagän tãñpãñ yepmanjuk. Tãñpãkañ imaka kuduptagän u keru terakgän ahãñkuñ, ba u kuduptagän watä epän tãñ imakta yãwani. ¹⁷ * Tãñkañ imaka kuduptagänta intäjukun tãñ yämik täyak ba unitãjo meham terak itkuñotä itkañ.

¹⁸ * Tãñpãkañ Kristo ini uwä nadäkinik tãñpani äbot pähap tãjo gwäki ude irirän äbot tãñpani uwä Kristo tãjo gupi ude. Tãñkañ Kristo uwä äbot pähap unitãjo doni-inik. Uwä äma intäjukun-inik kumbani-ken naniktä akwani. Ude tãñpãñ ini kubä-tägän imaka kuduptagän tãjo intäjukun ude itkukotä itak. ¹⁹ * U imata, Anututä nadãñ iminirän iniken täktäk ba mebãrini kudup u Nanakiken tokñej pätak. ²⁰ * Tãñpãkañ Anututä nadäk tawañ ñode penjuk; Nanakna terak imaka kome terak ba kunum gänañ päke u kudup näknjata biñam äneñ kañ tãñput yãñ nadãñkuk. Ude nadãñkuko unita topmãk-topmãk kubägän pewän ahãkta nanakitä päya kwakãp terak nägãri piwän kuñkuñ.

²¹ * Tãñpãkañ inä bian Anutu mäde ut iminpãñ injingän kuñat tãñkuñonik. Nadäk-nadäkjin ba täktäkjin waki unitä Anututa iwan tãñ imik tãñkuñonik. ²² * Ude tãñpeñ kuñat tãñkuño upãñkañ Kristotä gup tohari nitek ahãñpãñ päya kwakãp terak kumbuko uterak inä Anutu inikät bãnep kubägän ude kuñatta tãmagutkuk. Ude tãñkuko uwä intä injamiken kudupi kuräki, momi nämotä kuñatneñta tepmanjuk. ²³ * Ude unita in nadäkinikjin kehãromigän inñitpãñ kañ irut. Tãñpãñ Manbiñam Täga nadãñkuño unitä imaka täga ninta nimikta yãwani u bureni-inik api yãpneñ yãñ täwoñãreñirän bureni yãñ nadäk täkañ. Eruk nadäk kehãromi inñit täkañ u pewä paotneño udetã nadäkinikjin tãñkehãrom tãñpãñ itneñ. Tãñpãkañ manbiñam uwä in-tägän nämo nadãñkuñ. Nämo, äma äbori äbori komeni komeni yãwet yãpmãñ kwani. Pol näkä unita watä äma ude kuñat täyat.

Pol äbot tãñpanita yãñpãñ epän pähap tãñjuk

²⁴ * Näk intã yãñpãñ komi bãräpi punin terak kuñat täyat unita nadãñjira säkgãmän täk täyak. Imata, Kristotä äboriye, iniken gupi u tãñkentãñ yämikta komi yãput penpãñ nadãñkuko u nämo täreñkuk bumik. Ude unita Pol näkä tãñkentãñjira komi u näkä terak kañ tärewän yãñ nadäk täyat. ²⁵ * Nadãkañ? Näk Anutu tãjo man tawañ terak Kristo tãjo äbot pähap unitãjo watä kuñatpãñ inken Ekãni tãjo manbiñam kudup täwetpãñ täwoñãrek täkta yãñ namani. ²⁶ * Man u yãput penpãñ kãbop it yãpmãñ äbãñirän ämawebe bian it yãpmãñ äbuño u nämo nadãñkuñ. Upãñkañ kadãni ñokengän nadäk bian kãbop

* **1:14:** Efe 1:6,7   * **1:15:** 2Ko 4:4; Jon 1:18   * **1:16:** Jon 1:3,10   * **1:17:** Jon 1:1, 8:58   * **1:18:** Efe 1:22-23; Apas 26:23; Rev 1:5   * **1:19:** Jon 1:16; Kol 2:9   * **1:20:** Efe 1:10, 2:16; Rom 5:1; Efe 1:7, 2:13; 1Jo 2:2   * **1:21:** Rom 5:10; Efe 2:12, 4:18   * **1:22:** Efe 2:14-16; Efe 5:27   * **1:23:** Efe 3:17; Hib 3:14; Mak 16:15; 1Ti 3:16   * **1:24:** Efe 3:13   * **1:25:** Efe 3:2,7-8   * **1:26:** Rom 16:25-26; Efe 3:3-5,9-10

itkuko u Ekäni täjo ämawebeniye yäjahäppäj niwerani. ²⁷ * Bureni, iniken gäripi terak Anututä nadäk käbop itkuko u ämawebeniye kwawak yäjahäppäj niwetkuk. Täppäj nadäk bureni pähap, säkgämän-inik, guñ ämawebe äbori äbori täñkentäktä yäñkwawak täñkuko uwä ñode; Kristo u bänepjin-ken itak. Täppäj bänepjin-ken itak unita imaka imaka tagägämän kunum gänañ intä yäpmaäta iwoyäñkuko u bureni-inik api yäpneñ.

²⁸⁻²⁹ * * Mebäri unita ämawebe kuduptagän Kristo täjo mebäri yäjahäppäj yäwet täkamäj. Täñkañ man kädet mebäri mebäri iwatpäj jukuman yäwerit, bänep pidäm man yäwetpäj yäwoñäreäk täk täkamäj. Täppäkañ ämawebe u kudup Kristo terak äma bureni täñjirä Anututa iniñ kirenayäj nadänpäj unita kehäromi pähap Kristotä nimik täyak uterak ehutpäj epän u täñ-dämik täkamäj.

2

¹ Eruk ñode täwera nadäwut; In ba Laodisia komeken nanik ba ämawebe ätu inamma dapun nämo nabäwani, unita komi kwini nämo nadäk täyat. ² * Komi epän täk täyat u bänepjin täñkehärom takta ba äbot täñpani notjiye-kät bänep iron terak kowat-kwasikorän täppäj kuñatta u täk täyat. Ba intä nadäk säkgämän yäpmañjirä unitä nadäkinikjin täñ-kehäromtak täyon yäj nadäk täyat. Ba Anutu täjo man bureni käbop nanik kwawak ahäñkuko unitäjo mebäri ket nadäwä tärek täkot yäj nadäk täyat. Täppäkañ Kristo ini uwä man bureni käbop itkuko unitäjo mebäri. ³ * Ukenä nadäk-nadäk siwoñji ba nadäwä tärek-tärek Anutu-ken nanik u kudup tokñek it moretak.

Äma täjo man jopi nämo nadänej

⁴ * Täppäj äma kubätä in yäj-täkñarani täppäj bänepjin täppä waneñta man ñowä yäyat. ⁵ * Näk inkät nämo itkamäj upäñkañ bänepnatä inta juku piñpäj nadäj tamik täyat. Täñkañ in täñkentäk säkgämän kowata kowata täppäj Kristota nadäj imikinik kehäromigän täñpeñ kuñat täkañ unita bänep oretoret nadäta. ⁶ Täppäkañ in Kristo Jesutä Ekäni täñ tameäta imagutkuño unita ukät kowat-kwasikorän täñpeñ kuñat täkot. ⁷ * Ude täppäj Kristo uterak jäwänjin pewä äpmonpänpäj yeñkehärom täkot. Ude täppäj nadäkinik täktäk kädet täwetpäj täwoñäreäk täñpanitä bänepjin täñmeham täñjirän kuñat täkot. Täñkañ bänep oretoret pen täñ imiñ yäpmañ ärok täkot.

⁸ * Täppäkañ äma kubätä nadäk-nadäk jopi ba yäj-yäkñarani man terak täwetpäj täwoñäreäk täñjirän kädet siwoñji kakätäneñta nadäj täpäneñpäj kuñat täkot. Man udewani uwä ämaken nanik, äbek ora täjo kobap man. Uwä kome terak imaka kehäromi nitek uterak wohutpäj yäk täkañ, u Kristoken nanik nämo. ⁹ * Nadäkañ, Kristo tohari gupi nitek ahäñkukotä itak. Kristo uterak Anutu täjo täktäk ba mebäri-inik tokñek pat imitak. ¹⁰ * Unitä imaka imaka kehäromi nitek unita intäjukun-inik täyak. Ukät kowat-kwasikorän täñjirä Anututä irit bureni intä terak tokñek peñ tamiñkuko itak. ¹¹ * Täppäkañ Kristo tubej kuñpäj itkuñ-ken uken Juda kädet iwatpäj gupjin moräk bureni nämo madäñkuñ. Nämo, gup moräk madäk-madäk mebäri kubä yäpuñ. U

* **1:27:** Efe 1:18; 1Ti 1:1 * **1:28-29:** Efe 4:13 * **1:28-29:** Efe 3:7,20; Plp 4:13 * **2:2:** Efe 3:4,18; Kol 1:26 * **2:3:** Ais 45:3; 1Ko 1:24,30; Efe 3:19 * **2:4:** Rom 16:18; Efe 5:6; Kol 2:8 * **2:5:** 1Ko 5:3 * **2:7:** Efe 3:17; Efe 2:20-22 * **2:8:** Kol 2:3 * **2:9:** Jon 1:14,16 * **2:10:** Efe 1:21-22 * **2:11:** Rom 2:29

ɲodeta yäyat; Ämatä gupi moräk madäk täkaɲ ude, Kristotä bänep nadäk-nadäkin biani u madäɲ däknɛknuk. ¹² * Täɲpakaɲ ume ärutkuɲ-ken uken Kristo-kät kowat-kwasikorän täɲkuɲ. Täɲkuɲo unita Anututä inä Jesu-kät bok awaɲ gänaɲ äneɲknuk. Täɲpakaɲ inä Anututä Jesu awaɲ gänaɲ nanik yäpmäɲ akuɲkuko unitäɲo kehäromi pähapta nadäkinik täɲkuɲo unita kadäni ume yäpuɲ-ken uken Jesu-kät bok awaɲ gänaɲ nanik wädäɲ tädotpəɲ tepmanɲkuk. ¹³ * Bian inä guɲ, Juda täɲo бага man nämo iwarani, ba momi mäyap täɲpəɲ kumbani ude bumik kuɲarirä Anututä momijin penpəɲ Kristo-kät bok täɲpän kodak taɲkuɲ. ¹⁴ * Juda täɲo бага man kudän täwani unitä iwan täɲ tamɲknuk. Uwä momijin kubäkubä kwawak ude pewän ahäwəpəɲ mankenta biɲam tepmanɲkuk. Upəɲkaɲ Jesutä momijin бага mantä yəɲahəɲkuko u kuduɲtagän päya kwakəp terak urirän paotkuɲ. ¹⁵ * Täɲpəɲ ugän nämo; Jesutä päya kwakəp terak kumbuko uterak mäjo wära kehäromi nitek ba imaka kuduɲtagän kehäromini nitek u kehäromini kudup yäyoməgatkuɲ. Kehäromini yäyoməgatkaɲ wi yəwatpəɲ mebarini kwawak penjirän imaka jopi ude äworeɲkuɲ.

Äma täɲo бага man nämo iwatneɲ

¹⁶ * Unita äma kubätä ume ketemta jop irit ba komepak kodakita orekirit ba orek nämo itta ba Sabatta yäjiwät man täwetpəɲ taniɲ wärät täkaɲ u nämo nadäɲ imineɲ. ¹⁷ * Baga udewani uwä imaka bureni kämi ahäkta yəwani unitäɲo wärani bumikgän. Upəɲkaɲ imaka bureniwä Jesuken ahəɲkuko pätak. ¹⁸ Täɲpakaɲ äma udewani kubätä man ayäbu käda käwanipəɲ yəɲahəɲjirän ba in inɲinta äpani nadəpəɲ aɲero yäniɲ oretta täwerirän man udewanita bureni yəɲ nadəpəɲ nadäkinikjin pewä putərewəpəɲ gwäki yäpmäkta täppə wanəɲta. Butewaki, äma udewani uwä äma täɲo nadäk jopi iwatkaɲ ehäritä inita nadəɲirä ärowani täk täkaɲ. ¹⁹ * Äma udewani Kristo nämo tuben kuɲkaɲ meni-tägän jop yəɲ-täknat täkaɲ. Nadäkaɲ? Kristo uwä äbot täɲpani täɲo gwäknin pähap. Täɲkaɲ äbot täɲpani nin uwä Kristo täɲo gupi ude. Gupi u towiɲirän kehärom taɲpəɲ Anutu täɲo nadäk uterakgän taɲigän tägak täyak. Täɲ, äma udewani uwä Kristo penpəɲ iniken nadäk terak kuɲarani.

²⁰ Eruk, inä Kristo täɲo kumäk-kumäki yəpurärətpəɲ kome täɲo mäjo ba imaka mäde ut yämiɲkuɲopəɲ mebari imata kome ɲonitəɲo mäheɲi bumik täppəɲ unitäɲo бага man mebari mebari iwarəntäk täkaɲ? ²¹ Man u ɲode yäk täkaɲ; U inɲentawä! U naɲpentawä! U yəpentawä! ²² * Täɲpakaɲ imaka u ba u yäjiwät täkan uwä bärəneɲ paotta yəwani. U ämatä iniken nadäkpəɲ yəɲpəɲ-təwoɲərewani. ²³ Täɲkaɲ kaɲpəɲ ɲode nadəneɲ; Baga man udewani täga täɲkentəɲ nimek yəɲ nadəneɲ. Ba unita nadəɲirä Anutu iniɲ oretoret kädet bureni täneɲ. U gup yäpmäɲ äpək-äpək kädet bureni niwoɲərek täkaɲ yəɲ nadəneɲ. Ba u komi epän Anututä gäripi nadäk täyak unitäɲo kädet niwoɲərek täkaɲ yəɲ nadəneɲ. Upəɲkaɲ nämotä nämoinik! Imaka udewani uwä bureni nämo. Uwä gup täɲo kaɲgärip ba nadäɲ gärip kädet waki u däpmäkta kehäromini nitek nämo. Nämoinik!

* **2:12:** Rom 6:4; Efe 1:19-20; Kol 3:1 * **2:13:** Efe 2:1,4-5 * **2:14:** Efe 2:14-16; 1Pi 2:24 * **2:15:** Kol 1:13 * **2:16:** Rom 14:1-12 * **2:17:** Hib 8:5, 10:1 * **2:19:** Efe 2:21; Efe 4:15-16 * **2:22:** Ais 29:13; Mat 15:9

3

Kristo terak bänep kodaki iritta man

1* Tänpäkaŋ inä Anututä Kristo-kät bok yäpmäŋ akuŋkuko unita kunum täŋo tuŋum, Kristotä Anutu dubini-ken intäjukun itak-ken itkaŋ u yäpmäta gwäk pimik täkot. 2* Tänpäkaŋ bänep nadäk-nadäkjin kunum gänaŋ imaka säkgämän itkaŋ unitagän pewä kuk täyon, kome terak imaka itkaŋ uterak nämo penej. 3* Imata, in kumbuŋo unita. Kumäŋirä iritjin bureni uwä Kristo-kät kwasikorirän Anututä käbop peŋkuko ini watäni it täyak. 4* Eruk, iritnin täŋo mebäri bureni Kristo unitä äneŋi ahäŋirän in udegän kuduŋtagän ukät bok, iniken peŋyäjek epmäget kudän ikek api ahäneŋ.

5* Unita yänpäŋ kome täŋo irit kuŋat-kuŋat ba nadäk-nadäk waki u kudup utpärŋ kaŋ yejämbut! U ŋodeta yäyat; Kubokäret, kaŋgärip nadäŋ gärip waki, ba imaka imakata ämäŋi täktäk. Nadäkaŋ? Ämäŋi täktäk uwä anutu jopita gwäjiŋ äpmon imik-imik udewanigän. 6* Tänpäkaŋ imaka udewanita yänpäŋ Anututä kokwawak pähap api pewän ahäwek. 7* Nadäkaŋ, inä bian kome ŋonitäŋo nadäk terak itkuŋ-ken uken imaka u iŋit yäpmäŋ kuŋat täŋkuŋonik. 8* Unita apiŋo imaka päke u mäde ut yämut. Kokwawak, bänep kubit, nadäwäwak, yänpäŋ-kaŋiwat ba me yäkyäk u kudup peŋ moreneŋ. 9-10* * Tänpäkaŋ äbot tänpäni notjiye jop yäkŋat-yäkŋat nämo täneŋ. Nämoinik, inä bänep bianiŋin täŋo kudän yejämäŋ morenpäŋ bänep kodakipäŋ tek ude wädäwä äronkuŋo unita. Tänpäkaŋ bänep kodakijin uwä Anututä ini pewän ahäwani unita Anututä bänep kodakijin uwä ini bumikgän ahähta täŋkodak täk täyak. U näkŋo mebärina kaŋpäŋ nadäkinik täŋput yänpäŋ ude täk täyak. 11* Ude unita inigän inigän, närepmirek-gärepmirek paotkuk. Grik nanik ba Juda nanik, gupi moräk madäwani ba gupi moräk nämo madäwani, iwoni nanik ba bipi nanik, watä epän äma jopi ba tuŋum äma, nin kuduŋtagän Kristotä gwäknin ude itpäŋ imaka kuduŋtagän uwäk täk täyak.

12* Eruk, in Anututa biŋam tänpäni, ini-tägän bänep iron täŋ tamiŋpäŋ yäpmäŋ daniŋkuko unita kudän ŋode tänpäŋ kuŋat täkot; In notjiyeta butewaki nadänpäŋ täŋkentäŋ yämik täkot. Tänpäkaŋ inŋinta nadäŋirä äpani tänpäpärŋ notjiyeta kokwawak bäräneŋ nämo nadäŋ yämineŋ. Nämo, bänep kwini terak oraŋ yämik täkot. 13* Tänpäkaŋ bämopjin-ken yäŋwawak ahäŋirän momi pekpek täk täkot. Ekänitä momi peŋ tamiŋkuko udegän täk täkot. 14* Tänpäkaŋ bänep iron kädet bureni iwat täkot. Kädet unitä kädet päke u kuduŋtagän yärepmiŋ morek täyak. Bänep iron täktäk unitä kädet täga ätu täŋ-meham täŋirän in bämopjin-ken bänep kubägän terak säkgämän irit pewän ahäk täkaŋ. 15* Tänpäkaŋ bänepjin täŋo yäma därirä bänep pidäm Kristoken naniktä intäjukun it tamiŋpäŋ bänep nadäk-nadäkjin-ken kaŋiwat epän täk täyon. Nadäkaŋ? In bänep pidäm uterak itta Anututä yäŋ-päbä äbot kubägän tepmaŋkuk. Tänpäkaŋ imaka u ba unita yänpäŋ Anututa bänep täga nadäŋ imik täkot. 16* Tänpäkaŋ Kristo täŋo mantä bänepjin-ken tokŋek pat täyon. Kristo täŋo mantä bänepjin-ken tokŋek ude parirän nadäk-nadäk täga terak notjiye täŋo bänepi täŋkehärom takta yäwetpäŋ

* **3:1:** Kol 2:12; Mak 12:36, 16:19; Efe 1:20 * **3:2:** Mat 6:33 * **3:3:** Rom 6:2; 2Ko 5:14 * **3:4:** Plp 1:21; 1Ko 15:43; 1Jo 3:2 * **3:8:** Efe 4:25-31, 5:4 * **3:9-10:** Efe 4:22, 25 * **3:9-10:** Efe 4:24 * **3:11:** Gal 3:28 * **3:12:** 1Pi 2:9; Efe 4:2, 32 * **3:13:** Efe 4:32, 5:2 * **3:14:** Rom 13:8-10; 1Ko 13:13; Efe 4:3 * **3:15:** Plp 4:7; 1Ko 12:13, 27; Efe 4:4 * **3:16:** Efe 5:19

yäwönjäreka täñit kap mebäri mebäri tek täkot. Kap Sam terak tewani, ba Ekäni iniñ oretoret kap ätu ba kap ätu Munapiktä bänepjin-ken pewän ahäwani u Anututa bänep täga nadäñ imiñpäñ tek täkot. ¹⁷* Täñkañ imaka u ba u yäk täkañ ba täk täkañ u kuduptagän Ekäninin Jesu u nadäñ imiñpäñ täk täkot. Ude täñpäñ Jesu wäpi terakgän Anutu Nan bänep täga nadäñ imikinik täk täkot.

Näda miñi nani täño irit

¹⁸* Eruk, webe, in äpjiye gämori-kengän kuñat täkot. Ekänita biñam täñpanitä ude täñpäwä api tagawek. ¹⁹* Täñpäkañ äma, inäwä webejiyeta nadäñ yämikinik täñpäñ komi mebäri mebäri nämo yämineñ. ²⁰* Täñpäkañ ironjoroji, inä menjiye nanjiyeta man yäjirä mani buramik-inik täneñ. Ude täñjirä Ekänitä tabäwän gäripi nitek api täk täneñ. ²¹* Täñpäkañ nan, inä äpetjiye nanakjiye man jäpi ba yäniñ wärät man yäwettäko bänepi täñpä wawäpäñ nadäñ bäräp terak nämo kuñatneñ.

Intäjukun äma ba watä ämaniye jopita man

²²* Äma täño epän watä ämaniye, inä intäjukun ämajiye täño man kudup buramik täkot. Täñkañ intäjukun ämajiye inamiken epän täñpani yäj niwerut yänkañ täñyäkñarani nämo täneñ. Nämo, inamiken itkañ ba nämo itkañ, epän kehäromigän täneñ. In Ekäni orañ imik täkañ unita bänep täñkiñat-kät nämo, kadäni kadäni kudän siwoñi terak epän bureni täñ yämineñ. ²³* Täñkañ epän u ba u täk täkañ u ämata yäñpäñ nämo, Ekänita epän täyat yäj yäñpäñ gwäk pimiñpäñ täñ-dämik täkot. ²⁴* Node nadäñpäñ täneñ; Epän täk täkamäj unitäño gwäkiwä kunum gänañ nininta yäj nimani itak uwä Ekäniken mäť yäpne. Nadäkañ? Inä Ekäni Kristo täño watä äma irirä ini-tägän intäjukun ämajin bureni ude it tamik täyak. ²⁵* Täñpäkañ äma kudän wakiwaki täñpaniwä kudän waki unitäño kowata api yäpneñ. Imata, Ekänitä ämawebe kudup täño täktäki uwä nadäk kubä terakgän yäpmäj danik täyak.

4

¹* Täñpäkañ epän watä äma täño intäjukun ämaniye, inä node nadäk täkot; Nin täño intäjukun ämanin kunum gänañ itak. Unita nadäñpäñ watä ämajiye kudän siwoñi terakgän yabäj yäwatneñ.

Ekäniken yäjapik-apik täño man

²* Täñpäkañ Ekäniken yäjapik-apikta ket nadäwä tumbäpäñ gwäk pimiñpäñ kadäni kadäni yäk täkot. Ude täñpäñ Anutu bänep täga nadäñ imikinik täk täkot. ³* Täñkañ ninta imaka, yäjapinjirä Anututä iniken mani täño käderi täwit nimiñirän Kristota man käbop itkuko u yänhäk täkäna.

Man unitagän näk komi yotken itat. ⁴* Täñkañ Ekäniken yäjapik mantä mehantäj namiñjirä man pidämigän yänkwawa täñjira ämawebe komeni komenitä mebäri kañ nadäwä tumbut. Näk ude täkta yäj namani. ⁵* Täñpäkañ äma Anutu nämo nadäj imani bämopi-ken inä säkgämän kuñatpäñ Kristo täño kädet yäwönjäreka pidämtak täkot. ⁶* Ude täñkañ yäkyäkñintä gäripi

* **3:17:** 1Ko 10:31; Efe 5:20 * **3:18:** Efe 5:22 * **3:19:** Efe 5:25 * **3:20:** Efe 6:1 * **3:21:** Efe 6:4 * **3:22:** Efe 6:5-8 * **3:25:** Rom 2:11 * **4:1:** Wkp 25:43,53; Efe 6:9 * **4:2:** Efe 6:18; Plp 4:6 * **4:3:** Rom 15:30; Efe 6:19; 1Ko 16:9 * **4:4:** Efe 6:20 * **4:5:** Efe 5:15-16; 1Te 4:11-12 * **4:6:** Efe 4:29; 1Pi 3:15

gakŋi nitek kaŋ ahäwän. Täŋpakaŋ ämatä man u ba u täwet yabänayäŋ täkaŋ unita ketinik nadäŋpäŋ kowata säkgämän kaŋ yäwerut.

Äma Polkät bok irani unitäŋo man

7* Näkŋaken manna biŋam Tikikustä api täwerek. Uwä nintäŋo notninpak bänepnin gämäni, täŋkentäk ämanin ba Ekäni täŋo watä piä äma bureni-inik, man buramik täŋpani. 8* Bänepnin täŋpidäm tawut yäŋpäŋ iritnin täŋo man-biŋam täwetta notninpak u iniŋ kireŋpewa äretak. 9* Täŋpakaŋ äma tägagämän Onesimus, man buramik täŋpani notjinpak, iniŋ äbotken nanik u bok yäwera äreŋkaŋ näkä itat-ken ŋonitäŋo manbiŋam api täwetdeŋ.

10* Täŋpakaŋ komi yot ŋoken bok irani notnapak Aristakus ukät Banabas nämeni Maktä nadäŋ tamikamän. (Mak unitäŋo mebari täwetkuro unita inken äreŋjirän not kaŋ täŋ imut.) 11 Täŋpakaŋ notnapak kubä Josua, wäpi kubä Jastus u imaka, nadäŋ tamitak. Äma yaräkubä uwä Juda äbotken nanik. Juda äma ätutä Anutu intäjukun itkaŋ kaŋiwat epän täk täyak unitäŋo man yäŋahäka nämo täŋkentäŋ namik täkaŋ, yaräkubä unitägän bänepna täŋ-kehäromtaŋ namik täkaŋ.

12 Täŋpakaŋ intä äbotken nanik kubä Epafraŋ, Kristo täŋo watä piä äma unitä taniŋ oretak. U intä kehärom taŋpäŋ Anutu täŋo nadäk siwonji yäpmäŋpäŋ nadäwä-tärewäpäŋ kudup buramiŋpäŋ kuŋatneŋta kadäni kadäni Anutu-ken ehuranigän yäŋapik täyak. 13 Bureni-inik täwetat; Epafraŋ unitä in ba Laodisia ba Hierapolis yotpärareken nanik äbot täŋpani ämawebe täŋkentäŋ tamikta komi epän inide kubä täk täyak. 14 Täŋpakaŋ yäpätägak äma notninpak tägagämän wäpi Luk kenta Demastä taniŋ oretkamän. 15 Täŋpakaŋ näkä Laodisia yotpärareken nanik äbot täŋpani ba Nimfa ukät äboriye Anutu iniŋ oretta Nimfatä ini yotken ärok täkaŋ u näkŋo bänep täga man ŋo yäŋahäŋpäŋ kaŋ yäwerut.

16 Täŋpakaŋ man kudän ŋo ämawebe daniŋpäŋ yäwerä nadäŋ morewäkaŋ Laodisia äbot täŋpani uken pewä kuŋjirän unitä udegän kaŋ daniŋpäŋ nadäwut. Täŋpäŋ unita kubä kudän täŋpäŋ yämiŋkuro u imaka, tamäkaŋ kaŋ daniŋpäŋ nadäwut. 17* Daniŋpäŋ nadäŋkaŋ Akipus ŋode kaŋ iwerut; Epän Ekänitä yäŋ gamani uwä säkgämän siwonjigän kaŋ täŋ yäpmäŋ ku yäŋ kaŋ iwerut.

18* Eruk, Pol näkŋa-tägän ketnatä bänep täga man ŋo kudän täŋpäŋ tamitat. Komi yotken irani näka nadäŋ namik täkot. Eruk, Ekäni täŋo orakorakitä inken itinik täyon.

* 4:7: Efe 6:21   * 4:8: Efe 6:22   * 4:9: Plm 10-12   * 4:10: Apos 19:29, 12:12; Apos 13:13;
Plm 24   * 4:17: Plm 2   * 4:18: 1Ko 16:21

1 Tesalonaika

Ämawebe bänepi api äyäjurani täñkehärom takta manbiñam

1* Eruk notnaye, Silas kenta Timotitä täñkentäj naminjirän näk Poltä man ño kudän täyat. Kudän täñpäñ äbot täñpani Tesalonaika kome itkañ, Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän täk täkañ, inta pewa äretak. Anutu täño orakoraki ba bänep pidämtä intä terak äroton.

Tesalonaika äbot täñpani täño nadäkiniki

2* Nin kadäni kadäni yäñapik epän täñkañ inta nadäj tamijpäñ Anutu bänep täga man iwet täkamäj. 3* Nadäkinikjin täño bureni kañ-ahäk täkañ ba täñkentäk epän bänep ironjintä pewän ahäk täkañ ba nadäkinikjin Ekäni Jesu Kristo terakgän peñpäñ bänepjin täñkehärom tañpeñ kuñat täkañ unita nin Anutu Nanin inamiken kadäni kadäni nadäj tamijpäñ yäñahäñpäñ iwet täkamäj.

4* Notnaye, nin inta bureni-inik ñode nadäkamäj; Anututä nadäj tamikinik täñpäñ inita biñam iwoyäjñkuk. 5* Ude nadäk täkamäj uwä mebäri ñodeta; Mani biñam Täga täweritna man u jopi nämo täñkuk. Nämo, nin mani biñam unita nadäna bureni-inik täñpäpäñ Kudupi Munapik täño kehäromi terak täwetkumäj. Inkät itkumäj-ken uken inta yäñpäñ imaka u ba u yäñpäñ täk täñkumäjño u nadäkañ. 6* Täñjitna nintäño kädet kuroñ ugän iwarän täñkuñ. Iwarän täñpäñ Ekäni imaka, udegän iwarän täñkuñ. Täñpäkañ Ekäni täño Manbiñam Täga uwä komi ba bäräpi u punin terak Kudupi Munapiktä bänep pidäm täñ taminjirän man u bänepjinta biñam täñkuk.

7* In ude täñkuño uwä nadäkinik täñpani Masedonia ba Akaiä komeken nanikta intäjukun täñ yämiñpäñ kädet täga yäwoñäreñkuñ. 8* Täñpäkañ inken, Ekäni täño mantä tokñeñ moreñpäñ Masedonia ba Akaiä komeken kuñ moreñkuk. Täñkañ, ugän nämo. In Anutu nadäj imikinik täñkuño unitäño manbiñam uwä komeni komeni nadäj moreñkuño unita nintä yäwetnañi kubä nämo täñkuk. 9* Ini-tägän, nintä inken epän täñjitna not täñ nimijkuño unitäño manbiñam niwet täkañ. Ba intäño manbiñam komeni komeni yäñpäñ-nadäk ñode täñ yäpmäj kukañ; In anutu jopi nadäj yämik täñkuño u mäde ut yämiñpäñ Anutu irit kehäromi mähe mi bureni unitäño watä epän ämaniye ude itkañ. 10* Ba apiño in anutu jopi nadäj yämik-yämik kädet u mäde ut imijpäñ nanaki Jesu kunum gänañ naniktä äpäkta itsämähñpäñ itkañ. Nanaki u kumbani-ken nanikpäñ yäwän kikuñurani unitä täñkentäj niminjirän Anutu täño kokwawak kadäni pähap ahäwayäj täyak uwä api irepmitne.

2

Poltä Tesalonaika kome epän täñkuk

* 1:1: Apos 17:1-10; 2Te 1:1   * 1:2: Plp 1:3-4; Kol 1:3; 2Te 1:11   * 1:3: 1Ko 13:13; Kol 1:4-6
 * 1:5: 1Ko 2:4-5; 1Ko 4:20   * 1:6: 1Ko 4:16; 2Te 3:9; Apos 17:5-9   * 1:7: 1Pi 5:3   * 1:8: Rom 1:8
 * 1:9: Apos 14:15   * 1:10: Tai 2:13; Apos 17:31; 1Te 5:9

1 * Notnaye, ninä inken ahänpäj epän nämo täna waŋkuŋ. Nämoinik, epän täjnitna bureni ahäŋkuk. U injin nadäkaŋ. 2 * Ba pengän Pilipai kome nidäpmanjapäŋ niwat kireŋkuŋo u imaka, nadäkaŋ. Ude täŋ nimiŋkuŋopäj nämo kwitaŋkumäj. Nämoinik. Äma ätutä iwan pähap täŋ nimiŋirä Anutu yäpmäj wädänpäj bätakigän nadäŋkaŋ inken äreppäj Anutu täŋo Manbiŋam Täga u täwetkumäj. 3 Tänpäkaŋ manbiŋam täwetkumäŋo uwä bänepjin täŋpidäm takta täwetkumäj. U jop manman ba yäj-täknarani man nämo täwetkumäj. Ba in tänpäwakta man nämo täwetkumäj. 4 * Nämo, Anututä nibäwän tägawäpäj mani biŋam yäŋahänekta epän ŋo ketnin terak peŋkuk. Epän u täk täkamäj uwä ämatä ninta nadäwä ärowani takta nämo täk täkamäj. Nämoinik, Anutu bänepnin yäpmäj danik täyak unitä nibäwän gäripi täŋpehta täk täkamäj.

5 * Tänpäkaŋ in nintäŋo mebäri nadäk täkaŋ, ba Anututä udegän nintäŋo mebäri nadätak. In nintäŋo manta gäripi nadäwut yänpäj bänep ärik-ärik man nämo täwetkumäj ba intäŋo monen tuŋumta yabängärip tänpäj Anutu täŋo man terak yäj-täknatpäŋ yäpmäkta nämo täŋkumäj. 6 * Ba in bämopjinken ba kome kukŋi käda wäpnin biŋam ikek kuŋatta nämo täŋkumäj. Nämo, nin Kristo täŋo aposoro bureni-inik itkamäj unita täŋkentäj nimut yäj täga peŋ täwetnaŋipäj nämo peŋ täwetkumäj. 7 Tänpäkaŋ webe kubätä nanakiye watäni säkgämän itkaŋ nonoŋ yepmäj towik täyak ude bumik in bämopjinken kwini terak it täŋkumäŋonik. 8 Gäripnin taŋi inken peŋkumäŋo unita Anutu täŋo Manbiŋam Täga täwettagän nämo. Inta yänpäj gupnin inin kirekta bok pidäm täŋkumäj. Imata, bänepnintä inta gäripi pähap nadäŋkumäŋo unita. 9 * Notnaye, nintä bämopjin-ken itkaŋ epän taŋi täŋkumäŋo u nadäkaŋ. Bärapä tamine yänpäj kepma bipani gupnin mehamtäkta epän bok kädäp ikek täk täŋkumäŋonik. Ude täŋkaŋ Anutu täŋo Manbiŋam Täga uwä täwetkumäj.

10 Inken mominin nämo, kudupi-inik, bänep siwoŋi terak kuŋatpäŋ epän täŋ tamiŋkumäŋo u in nadäkaŋ. Uwä in ba Anutu imaka, penta nadäkaŋ. 11 Tänpäkaŋ kubä pen ŋode nadäkaŋ; Äma kubätä äperiye nanakiyeta täŋ yämik täyak, in kubäkubäta udegän täŋ tamiŋkumäj. 12 Intä irit kuŋat-kuŋat Anututä nadäwän siwoŋi täk täyak udegän täŋpeŋ kuŋarut yäj nadänpäj bänep täŋkehäromtak man täwerit, bänep täŋpidäm tak man täwet täŋkumäj. Ba Anututä tabäŋirän täga täŋpehta in kädet täga terak kuŋarut yänpäj kadäni ätu man kehäromi täwetkumäj. Imata, Anutu unitä kaŋiwat yewani gänaŋ, iniken wäpi biŋam ikek itta yänpäbä tepmak täyak unita.

Anutu täŋo manta jibi yäpuri

13 * Tänpäkaŋ nin Anutu täŋo man täweritna nadäwä komen äma täŋo man kubä bumik nämo täŋkuŋ. Nämoinik! Anutu täŋo man bureni-inik ude nadäŋkuŋo unitä Anutu täŋo äbot täŋpani inken epän täŋirän irit kuŋat-kuŋatjinken bureni ahäk täkaŋ. Unitä nin inta yänpäj Anutu bänep täga man kadäni kadäni iwet täkamäj. 14 * Notnaye, inä Judia komeken nanik Anutu täŋo äbot täŋpani Kristo Jesu-kät kowat kwasikorän täŋpeŋ kuŋat täkaŋ, apiŋo udegän täkaŋ. Judia äbot täŋpani uwä Juda naniktä däpmanjapäŋ komi yämik täŋkuŋo udegän in notjiye ätutä tadäpmanjapäŋ komi tamik täkaŋ. 15 * Kädet u

* 2:1: 1Te 1:5,9 * 2:2: Apos 16:19-24; Apos 17:1-9 * 2:4: 1Ti 1:11; Gal 1:10; Jer 11:20 * 2:5: Apos 20:33; 2Pi 2:3; Rom 1:9; 1Te 2:10 * 2:6: Jon 5:41,44 * 2:9: Apos 20:34; 1Ko 4:12 * 2:13: 1Te 1:2; 2Te 2:13; Gal 1:11-12 * 2:14: Apos 17:5 * 2:15: Apos 2:23, 7:52

kudupi nämo. Juda naniktä profet biani biani ätu dämpän yäpmän äbätängän Ekäni Jesu udegän utpewä kumbuk. Tänpäkañ nin udegän nidämpänpäñ komi niniñkuñ. Ude täñkuño u Anututa not nämo täñ imik täkañ ba ämawebe kuduptagänta iwan täñ yämik täkañ. ¹⁶ * Ba ugän nämo. Guñ äbotken Anutu täño man yäweritna nadänpäñ Anututa biñam täneñ yänkañ бага peñkirek täkañ. Tänpäkañ äma uwä kädet wakiwaki ude täñ yäpmän äbätäko mominitä ärowani pähap täñirän eruk, Anutu täño kokwawak ahäñ yämitak.

Tesalonaika ämawebe äneñi yabäka nadäñkuk

¹⁷ * Notnaye, kadäni keräpigän in tepmañkumäño upäñkañ tepmak-inik nämo täñkumäñ. Nämo inik. Bänepnintä inta butewaki nadäñ tamiñpäñ äneñi tabäka gäripi-inik nadäkamäñ unita inken äneñi ärekta ehut itkamäñ. ¹⁸ Inken ärekta gäripi nadäkamäñ upäñ Pol näkä kadäni kadäni inken ärekta nadäñira Satantä kädet peñpipiñ namik täyak. ¹⁹⁻²⁰ * Täñ, inta gäripi pähap nadäk täkamäñ u ñodeta; Epänin täño bureni-inik uwä in, ba nintäño oretoret ba epmägetnin uwä in, unita Ekäninin Jesu unitäño äbäkäbäk kadäni-ken injamiken inkät penta itkañ kehäromigän bänep oretoret terak täga api itne.

3

Pol Timoti iniñ kireñkuk

¹⁻² * * Notnaye, inta nadäwätäk tañi tänpäñ nek Atens yotpärare-ken itkañ Timoti iniñ kireñpeda inken ärekta man yänpäñ-nadäk täñkumäñ. Timoti, notninpak bureni ba Anutu täño epän äma ude itpäñ Kristo täño Manbiñam Täga yäñahäk täyak unitä päre Anutu täño man terak bänepjin ba nadäkinikjin täñkehärom takta iwoyäñkumäk. ³ * Komi ba bäräpitä tänpewän kwaineñ yänpäñ Timoti teda äreñkuk. In nadäkañ, Anutu täño man uwä kwini terak itpäñ-nadänekta nämo yäñ nimani. ⁴ * Nin inkät itkañ pengän man ñode täwetkumäñ; Anututa yänpäñ komi bäräpi in ba nintä terak api ärowek. Man yäñkumäño u bureni ahätak ño yäñ nadäkañ. ⁵ * Mebäri unitagän inta nadäwätäk pähap tänpäñ intäño nadäkinikjin kañpäñ nadäkta Timoti iniñ kireñpewa äreñkuk. Täñyäkñarani äma waki Satantä täñ-täkñat-pewän nadäkinikjin pewä putäreñirä epänin jop pewä paorektawä yäñ nadäñkuk.

Timoti manbiñam täga yäpmän äbuk

⁶ * Tänpäkañ Timotitä inken nanik äyänjut päbä nadäkinikjin ba bänep ironjin unitäño manbiñam ñode niwetkuk; Intä ninta gäripi pähap nadäk täkañ. Ba nintä in tabäka gäripi nadäk täkamäñ, udegän intä nin nibäka yäk täkañ. Manbiñam ude niwetkuk. ⁷ * Tänpäkañ notnaye, in nadäkinikjin ikek itkañ yäñ biñam niwerirän nadäñkumäño unitäwä nin komi butewaki terak kuñat täkamäñ unitäño bäräpi täñpidäm tañkuk. ⁸ Bureni, in Ekäni inñit-inik täñpeñ kuñarirä nadänpäñ nintäño iritninken gäripi pähap ahäk täyak.

⁹ Tänpäkañ inta yänpäñ Anutu injamiken bänep täga pähap nadäk täkamäñ unita Anutu bänep täga inide kubä iwet täkana! ¹⁰ Täñkañ nadäñ nimiñirän inken päre kowat kawän tänpäñ nadäkinikjin ätukät täñkehärom takta kepma bipani Anutu-ken gwäk pimiñpäñ kehäromigän yäñapik täkamäñ.

* **2:16:** Mat 23:32-33 * **2:17:** 1Te 3:10 * **2:19-20:** Plp 2:15-16, 4:1; 2Te 1:4 * **3:1-2:** Apos 17:15 * **3:1-2:** Apos 16:1-3 * **3:3:** Efe 3:13; 2Ti 3:12 * **3:4:** Apos 14:22 * **3:5:** Plp 2:16
* **3:6:** Apos 18:5 * **3:7:** 2Te 1:4

11* Eruk notnaye, Nanin Anutu ba Ekäninin Jesutä ini kädet täwit nimirän inken kaṅ ärena. 12 Täppäkaṅ Ekänitä bänepjin-ken epän täñirän inken bänep iron kädet tañi ahäñirän injin-tägän bänep iron kowata kowata täk täkot. Ba äma gägänita udegän kaṅ täñ yämut, nintä inta täñ tamik täkamäñ udegän. 13* Ude täñirä Anutu Nanintä bänepjin täñkehärom tañirän injamiken momijin nämo, bänep kudupi-inik kuṅat täkot. Pen udegän kuṅarirä Ekäninin Jesutä ämawebe initä biñam iwoyäwani yämagut yäpmäñ äneñi kaṅ äbän.

4

Anutu injamiken siwoñi kuṅat-kuṅatta man

1* Notnaye, Ekäni Jesuta yäñpän jukuman kubä ṅode täwetnapän nadäwut; Irit kuṅat-kuṅatjintä Anutu not täñ imikta mebäri täwetpän täwoñäreṅ täñkumäño udegän kaṅ irut. Täñkaṅ Anutu täño man u täga iwat täkaṅ upän gwäk pimiñpän ehuranigän kaṅ iwarut yäñpän täwetkamäñ. 2 Ekäni Jesu täño meni terak man kehäromi täwetpän täwoñäreṅ täñkumäño nadäkaṅ u.

3* Anututä ṅode täwet täyak; Kubokäret penpän bänep siwoñi terak kuṅat täkot. 4 Täppäkaṅ in bänep nadäk-nadäkjinta watäni itpän webejiye-kät kädet siwoñi terak kaṅ kuṅarut. 5 Kädet siwoñi terak kuṅatkaṅ ämawebe guñ, Anututa nämo nadäwanitä yabängärip täñpän kubokäret täk täkaṅ ude nämo täneñ. Nämo inik! 6* Unita in notjiye täñyäkñatpän webeniye nämo kubotäneñ. Kädet waki udewanita bian man ṅode täwetkumäñ; Ekänitä äma kädet ude täk täkaṅ uwä kowata waki api yämek. 7* Bureni! Nadäk-nadäk waki yäpmäñ kuṅatneta nämo, kudupi-inik itpän nadäk-nadäk siwoñigän yäpmäñ kuṅatneta Anututä nimagutkuk. 8* Unita äma kubätä man u mäde ut imayäñ täko uwä äma kubätä nämo, Anutu, Kudupi Munapik bänepjin-ken pek täyak u mäde api ut imek.

9* Eruk äbot täñpani ämawebenaye, Anututä ini bänep iron täktäk kädet mebäri täwetpän täwoñäreñirän bureni iwat täkaṅ upän imata bänep iron kowat täñpän täneñta äneñi jop kudän täñ tamine? 10* Nämo, inä Masedonia kome äbot täñpani ämawebe komeni komeni it yäpmäñ kukaṅ u bänep iron täñ yämik täkaṅ. Upänkaṅ pen kaṅ täñput yäñpän täwetkamäñ. 11* Täppäkaṅ man kubä pen ṅode täwetpän täwoñäreñkumäñ; Kuñ äbän täñkaṅ täñuruk-uruk nämo täneñ. Komejin-kengän it dämiñpän epän ketjin-ken pewani u kehärom tañpän kaṅ täñput. 12* Ude täñpän naktä jop kubä nämo api itneñ. Ude täñirä äma Anutu täño kädet nämo iwat täkaṅ u inta bänep täga api nadäneñ.

Jesutä äneñi äbäka man

13* Notnaye, in bämopjin-ken nanik ätu kumbuño u jide itkaṅ unitäño mebäri ket nadäwä tärewut yäñpän man ṅo täwetat. Ket ude nadäwä tärewäkaṅ guñ ämatä noriye kumäñirä nadäk-nadäki paoräpän konäm butewäki pähap täk täkaṅ in udegän nämo täneñ. Nämo inik! 14* Nin nadäkinik ṅode täk täkamäñ; Jesu kumäñkaṅ akuñkuk. Ude täñkuko unita ṅode imäka nadäkinik täk täkamäñ; Anututä Jesu inin kireñpewän ämawebe nadäñ imiñkaṅ kumbuño

* 3:11: 2Te 2:16 * 3:13: Plp 1:10; 2Te 1:7,10 * 4:1: 2Te 3:6 * 4:3: 1Te 5:23; Hib 10:10; 1Pi 1:16 * 4:6: Sam 94:1 * 4:7: 2Te 2:13-14; 1Pi 1:15-16 * 4:8: Luk 10:16; Ese 36:27; Ese 37:14; 2Ko 1:22 * 4:9: Jon 13:34 * 4:10: 2Te 3:4 * 4:11: Efe 4:28; 2Te 3:8,12 * 4:12: 1Ko 5:12-13; Kol 4:5 * 4:13: Efe 2:12 * 4:14: Rom 14:9; 1Ko 15:3-4,12

u ini-tägän yämaguränkañ inikät bok api ämneñ. ¹⁵ * Ba Ekänitâ iniken man kubäwä ñode täwetna; Kome terak kodak iritna Ekänitâ äbayäñ täyak-ken uken kodak irani nintâ kumbani nämo api yärepmitne. Nämoïnik!

¹⁶ * Ekäni kunum gänañ naniktâ äpayäñ täñirän womat mämâ api ahäwek. Täñpäj añero intäjukun täñpanitâ gera yäjirän Ekäni ini uwä gera pähap yäjkañ api äpek. Äpäñirän ämawebe Kristo nadäñ imiñpäj kumbuño unitâ jukun api akuneñ. ¹⁷ Akuñirâ kokoki yarägän kodak itnayäñ takamäj uwä kumbani yäput penakañ gubamtâ pudät päro nipmanpän punin terak Ekäni-kät kowat kawän api täne. Täñpäkañ Ekäni-kät-gän api it yäpmäj ärone. ¹⁸ Unita in man ñowä yäñpäj-nadäk täñpäj notjiye kumbanita nadäwätäk penpäj bänepjin täñpidäm täkot.

5

Ekäni äneñi pit kubägän api ahäwek

¹⁻² * * Notnaye, injin ñode bureni nadäk täkañ; Nämo nadäñirâ kubo ämatâ bipani äbäk täkañ udegän Ekäni täño äbäkäbäk kadäni täropigän api ahäj nimek. Ude nadäk täkañ unita Ekäni äneñi äbayäñ täyak uwä kadäni ba kepma uken api ahäwek yäj imata kudän täñpäj tamine? ³ * Täñpäkañ kadäni uken ämawebetâ nin säkgämän kwini terakgän itkamäj yäñjat irirâ Ekänitâ pit kubägän ahäj yämiñpäj api däpmäj paorek. Bäräñeñ ahäj yämayäj täyak uwä webe nanak koki ikektâ ittängän komi bäräñeñ nadäk täkañ ude. Imaka umuri u bäräñeñ ahäj yämiñirâ jide täñpäj api metäjpeñ kuneñ? ⁴ Upäjkañ notnaye, inä bipmäj urani gänañ nämo itkañ unita Ekäni täño kadäni, kubo ämatâ bäräñeñ ahäk täkañ ude ahäjirän nämo kikuñtneñ. ⁵ * Nämoïnik, ninä bipmäj urani ba bipanita biñam nämo, penyäjek ba kep mata biñam äbot täñpani.

Bänep kodaki it takäna

⁶ Unita äma ätu bänepi nadäk-nadäkita watâ nämo itkañ däpmon pat täkañ ude nämo täne. Nämoïnik, nadäna tumbäpäj watäni itpäj kuñat takäna! ⁷ Täñpäkañ äma däpmon pärani uwä bipmäj urani gänañ pat täkañ. Ba äma ume jägämi nañkañ täñguñguñ kudän täk täkañ uwä bipani täk täkañ. ⁸ Upäjkañ kepma täño äbot ninäwä bänep nadäk-nadäkninta watâ kehäromi itpäj kuñat takäna. Täñpäkañ nadäkiniknin ba notniyeta nadäñ yämik-iniktâ kurepä ude ukät-pipik täñ nimiñirän äma wakitâ nämo nidäpek. Ba Anututâ bureni api nimagurek yäj bänepnin ukädagän penjitna unitâ gwäpä kehäromi ude täñ nimik täyon. ⁹ * U mebäri ñode unita; Nin Anutu täño bänep wakwaki bureni kañ-ahäneta nämo iwoyäj nipmanjuk. Nämoïnik! Ekäninin Jesu Kristo täño wäpi terak irit kehäromi koreneta iwoyäjpäj nipmanjuk. ¹⁰ * Jesutâ ninta kowata kumbuko unita ukät bok täga api itne. Unita Jesu täño äbäkäbäk kadäni-ken nin kumnayäj tämäño u ba kodak itnayäj tämäño u tägagän, ukät penta api it yäpmäj ärone. ¹¹ * Eruk, inä man tägagämän u nadäñpäj man kowat iwerän täñpäj bänepjin pen täñ-kehäromtak täkot, täk täkañ ude.

Kädet Anututâ gäripi nadäk täyak ugän iwatne

* **4:15:** 1Ko 15:51 * **4:16:** 1Te 1:10; 2Te 1:7; 1Ko 15:52 * **5:1-2:** Mat 24:36 * **5:1-2:** Mat 24:42-44; 2Pi 3:10; Rev 3:3 * **5:3:** Ese 13:10; Mat 24:39; Luk 21:34-35; Jon 16:21-22 * **5:5:** Rom 13:12; Efe 5:9 * **5:9:** 1Te 1:10; 2Te 2:14 * **5:10:** Rom 14:8-9; 1Te 4:14 * **5:11:** Jud 20

12 * Notnaye, man kehäromi ñode täwetkamäj; Äma inta yäñpäj in täñkentäktä bämopjin-ken komi epän täk täkañ ba Ekänita yäñpäj intäjukun täñ tamik täkañ, ba täwetpäj täwoñärek täk täkañ u nadäj yämik täkot. 13 Täñkañ epän ude täñ tamik täkañ unita inä nadäj yämikinik täñpäj bänep oretoret terak orañ yämik täkot.

Täñpäj notjiye-kät not täñpäj bänep kwini terak it täkot. 14 * Unita notnaye, in ñode täk täkot; Äma gañani, epän nämo täñpanita umun man yäwet täkot. Ba äma täñ mäyäk-mäyäk ba umun terak kuñarani udewani täñkentäj yämiñpäj bänepi täñ-kehäromtak täkot. Ba äma kehäromini nämo täñ-mehamtañ yämik täkot. Täñpäj äma udewani täñkentäj yämikta nämo gaña täneñ. Nämo, pentagän täñkentäk-kentäk terak kuñat täkot. 15 * Täñkañ waki kowata kowata täneñta watä kehäromi itpäñ kuñat täkot. Ude täñkañ injin-tägän ba äma gägäni kuduptagän täñkentäk-kentäk kowata kowata kañ täñ yäpmäj ärowut.

16 * Ude täñkañ kadäni kadäni bänep pidäm terak oretoret täñpeñ kañ kuñarut. 17 * Täñkañ Anutu-ken yäñpik man yäkta nämo gaña täneñ. Nämo, pen yäk täkot. 18 * Ba imaka u ba u unita Anutu bänep täga man iwet täkot. Inä Kristo Jesu-kät kwasikoranitä ude kañ täñput yäñpäj Anututä peñ täwetak.

19 * Täñpäkañ Munapik täño kädäp nämo däpä kumneñ. 20 * Täñpäj äma kubätä Anutu täño mani biñam yäñahäñpäj täwerirän nadäj äwaräkuk nämo täneñ. 21 Upäñkañ man nadäk täkañ u kuduptagän nadäñpäj yäpmäj danik kañ täñput. Ude täñkañ imaka täga täñpänä u kañ yäpmäj kuñarut. 22 Ude täñkañ waki mebäri mebäri kudup mäde kañ urut.

23 * Eruk notnaye, inta yäñpäj Anutu-ken ñode yäñpik täkamäj; Anutu, bänep kwini mähemitä ini ärutpak tañpäj tepmañjirän bänep kudupi kañ täñ morewut. Ude täñjirän gupjin, bänepjin ba mäjojin kudupi parirän Ekäninin Jesu Kristo äbayäj täyak u iñamiken momijin nämo, kañ irut. 24 Täñpäkañ näk nadäta, Anutu tämagut täyak, man bureniğän yäwani unitä imaka yäyat ño inken bureni api täñpek.

25 * Täñpäkañ notnaye, in ninta nadäñpäj Ekäniken yäñpik täkot. 26 * Täñkañ äbot täñpani injin-tägän, Ekäni wäpi terak not täñpäj keräntäk täk täkot. 27 Unita näk Ekäni iñamiken man kehäromi ñode täwetat; In man kudän ño äbot täñpani kuduptagän daninpäñ yäwerirä nadäwut.

28 Täñpäkañ Ekäninin Jesu Kristo täño orakoraktä inken itpäñ itinik täk täyon. Ude.

* 5:12: 1Ko 16:18; 1Ti 5:17 * 5:14: 2Te 3:6,11,15 * 5:15: Snd 20:22; Rom 12:17; 1Pi 3:9
 * 5:16: Plp 4:4 * 5:17: Luk 18:1 * 5:18: Efe 5:20 * 5:19: Efe 4:30 * 5:20: 1Ko 14:1,39
 * 5:23: 1Ko 1:9; 2Te 3:3 * 5:25: Kol 4:3; 2Te 3:1 * 5:26: Rom 16:16

2 Tesalonaika

Bäräpi ätu bänepi api äyäjuranitä yabäj ahäk täkañ unitäño manbiñam

1* Eruk notnaye, Silas kenta Timotitä täñkentäj namämpäj näk Poltä man ño kudän täyat. Kudän täñpäj äbot täñpani Tesalonaika kome itkañ, Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo-kät kowat kwasikorän täk täkañ, inta pewa äretak.

2* Anutu Nan ba Ekäni Jesu Kristo täño orakoraki ba bänep pidämtä intä terak äroton.

3* Notnaye, kadäni kadäni yäñapik epän täñkañ bänepnintä peñ niwerirän inta yäñpäj oretoret man iwet täkamäj. Nadäkinikjin tañi pähap tokneñ ärok täyak, ba bämopjin-ken bänep iron kädet tañi ahäj pat täyak, unita Anutu bänep täga man täga iwet täkamäj. 4* Täñpäkañ Anututa yäñpäj in komi komi tamiñirä guppin komi butewaki terak itkañ nadäkinikjin nämo pewä putärewäpäñ gwäk pimiñpäj kuñat täkañ. Unita intäño manbiñam u nintä komeni komeni Anutu täño äbot täñpani yäñahäñpäj yäwet täkamäj.

Ekänitä äma yäpmäj danikta man

5* Komi butewaki ahäj tamiñirä kehärom tañpäj it täkañ uwä ñode niwoñäreke täyak; Anututä iniken kädet siwoñi iwatpäj nadäñirän bäräpi u ahäj tamik täkañ. Komi unitä inä Anutu täño kañiwat yewa gänañ kukta yäpän-siwoñtañ tamik täyak. Täñpäkañ Anutu täño kañiwat epän u täñkehärom takta epäni täk täkañ. 6* Unita kämiwä Anututä kädet siwoñi iwatpäj äma komi butewaki tamik täkañ u kowata komi butewaki udegän api yämek.

7* Upäñkañ ämawebe komi butewaki nadäk täkañ inäwä, ninkät penta komi butewaki u api ketäreñ nimek. Ketäreñ nimayäj täyak u Ekäni Jesu-kät añeroniye äbot pähap-kät kunum gänañ naniktä äpnayäj täño kadäni ugän Anutu ini ude api täñ nimek.

8* Kadäni uken kädäp mebet ikek äpä äma Anututa täñguñtak täkañ ba Ekäninin Jesu täño Manbiñam Täga u nadäj äwaräkuk täk täkañ uwä komi api yämek. 9* Kowata Anututä äma udewanita yämayäj täyak u kumäj-kumäj tärek-täreki nämo. Ba ini dubini-ken nanik ba kehäromini täño epmäget kudäniken yäwet kireñpewän päñku äneñi äbähta nämo, ukädagän api kuneñ.

10* Kadäni uken Jesutä wäpi biñam yäpmäkta kwawak api ahäwek. Ahäñirän iniken äboriye, ämawebe mani nadäñpäj bänepi-ken peñpeñ kuñarani unitä epmäget kudäni u kañpäj biñam api yäj imineñ. Täñpäkañ inä mani biñam täweritna nadäwä bureni täñkuño unita penta api käneñ.

11* Unita inta yäñpäj kadäni kadäni Ekäniken yäñapik man ñode yäk täkamäj; Anutunintä kädet siwoñi iwatta iwoyäñkuko uterakgän itneñta täñpidäm tañ tamiton. Täñkañ iniken kehärominitä mehamtäñ tamiñirän imaka tägatäga takta gäripi nadäk täkañ u täñpäj irit kuñat-kuñatjinken nadäkinikjin täño epäni bureni u kañ kañ-ahäwut. 12* Ude täñpäj irit kuñat-

* 1:1: 1Te 1:1 * 1:2: Rom 1:7 * 1:3: 1Te 1:2-3; 2Te 2:13 * 1:4: 2Ko 7:4; 1Te 2:19; Rev 1:9

* 1:5: Plp 1:28 * 1:6: Rom 12:19; Rev 18:6-7 * 1:7: Mat 25:31; 1Te 3:13, 4:16 * 1:8: Sam

79:6; Ais 66:15; Rom 2:8; 1Pi 4:17 * 1:9: Ais 2:10,19,21 * 1:10: Kol 3:4; 1Te 3:13 * 1:11: Kol

1:9; 1Te 1:2-3 * 1:12: Ais 24:15; Mal 1:11

kuŋatjintä Ekäninin Jesu täŋo wäpi biŋam oraŋ yäpmän ärok täkot. Ude tänpän Jesu täŋo wäpi biŋam äronjirän in udegän Jesu inamiken wäpjin biŋam ikek kaŋ irut. Wäpi biŋam uwä Anutunin ba Ekäninin Jesu Kristo unitäŋo iron.

2

Anutu täŋo manta iwan api ahäwek

¹* Notnaye, Ekäninin Jesu Kristo täŋo äbäkäbäk ba unitä nimagut yäpmän päbä dubini-ken api nipmanŋpeko unitäŋo manbiŋam täwera nadäwut. ² Äma ätutä ŋode api yän-täkŋatneŋ; Munapiktä ŋode niwetak; Ekäni täŋo kadäni uku ahänjuk yän api täwetneŋ. Ba meni-tägän jop api yän-täkŋatneŋ. Ba man kudän terak Poltä kudän täk yän api yän-täkŋatneŋ. Ude yän-täkŋarirä in täŋguŋ tänpän kwainkaŋ bänepjin nämo pewä putärewek. ³* Yän-täkŋat man udewani täwerirä nämo nadän yämineŋ. Ekäni täŋo kadäni keräp taŋjirän pengänä Ekäni täŋo manta iwan pähap api ahäwek. Täŋkaŋ Peŋawäk Äma, geŋita biŋam tänpäni unitä kwawak api ahäwek. ⁴* Tänpän äma uwä imaka imaka ämatä anutu yän iwetpän yäniŋ oret täkaŋ u kudup yäpmän päpä yepmanpän ini wäpi api yäpmän ärowek. Ude täŋkaŋ Anutu täŋo kudupi yot gänaŋ äro itpän inita Näk Anutu yän api yäwek.

⁵ Tänpäkaŋ näk inkät itkaŋ unita täwetkuro ukeŋo u nadäkaŋ ba nämo? ⁶ Kadäni ŋokengän ukät-pipik pätak u nadäkaŋ? U kewenirän Peŋawäk Ämatä kadäni yän imani-ken api ahäwek. ⁷ Tänpäkaŋ apiŋo Peŋawäk Ämatä epän käbop käbop täk täyak. Ude täntän kuŋattäyon ukät-pipik u kewenirän Peŋawäk Äma u kwawak api ahäwek. ⁸* Kwawak ahänpän irirän Jesutä äbänpän meni woŋ piän-iwat-pewän Peŋawäk Äma u kumänjirän eruk Jesu täŋo peŋyänjek ägonitä yäput pewän paot-inik api täŋpek. ⁹* Tänpäkaŋ intäjukun, Peŋawäk Äma u nämo kumänjirän Satantä kehäromi imänkaŋ Peŋawäk Äma u Näk näwarut yän nadänpänjä täŋyäkŋarani ba kudän kudupi mebäri mebäri api pewän ahäneŋ. ¹⁰ Ude tänpän ämawebe paot-paotta biŋam yäwani kädet waki mebäri mebäri terak api täŋyäkŋarek. Ämawebe uwä Anutu täŋo man bureni u nadänpän iyap takta bitnäk täkaŋ unita api paotneŋ. Man bureni u nadänpän iyaptak täŋkuŋ yäwänä man unitä täŋkentän yämitek. ¹¹* Upänkaŋ nämo! Man burenita nadäkinik nämo täk täkaŋ unita Anututä nadäk bureni nämo, iniŋ kireŋpewän nadäk-nadäki peŋ awähurirän jop manmanta nadäwä bureni api täneŋ. ¹² Man burenita bitnänpän imaka wakita gäripi nadäk täkaŋ unita ämawebe uwä kowata ahän yämekta Anututä kädet ude uwä api peŋ yämek.

Nadän dämiŋpän itkot

¹³* Tänpäkaŋ notnaye, Ekänitä inta nadän tamikinik täk täyak! Pengän-inik Anututä intä irit kehäromi kaŋ-ahäktä iwoyänkuko unita inta yänpän Anutu bänep täga man kadäni kadäni iwet täkäna! Tänpäkaŋ in irit kehäromi kaŋ-ahäktä iwoyänkuko uwä Munapiktä bänepjin täŋ-kodaktaŋ tamiŋjirän Jesu täŋo manbiŋam burenita nadäkinik tänpän kuŋattängän api kaŋ-ahäneŋ. ¹⁴ Tänpäkaŋ Anututä in u kaŋ-ahäktä Jesu täŋo Manbiŋam Täga nintä täweritna nadänkuŋo uterak iwoyänpän tepmanjuk. Bureni-inik, Ekäninin Jesu Kristotä

* **2:1:** 1Te 4:13-17   * **2:3:** 1Ti 4:1; 1Jo 2:18, 4:3; Jon 17:12   * **2:4:** Dan 11:36; Ese 28:2   * **2:8:** Jop 4:9; Ais 11:4; Rev 19:15   * **2:9:** Mat 24:13; Rev 13:11-13   * **2:11:** 2Ti 4:4   * **2:13:** 2Te 1:3; Jon 15:16; Efe 1:4; 1Te 4:7, 5:9

wäpi biŋam ärowani yäpayäj täyak u in ukät penta itpäŋ kaŋ yäpüt yäjpäŋ yäjpäbä tepmaŋkuk. ¹⁵ Unita notnaye, in kadäni kadäni kehärom taŋpäŋ man, kudän terak ba menintä täwetpäŋ täwoŋäreŋ täŋkumäŋo u kaŋ yäpmäj kuŋarut.

¹⁶⁻¹⁷ * Täŋpakaŋ Ekäninin Jesu Kristo ini, ba Nanin Anututä bänepjin täŋpidäm taŋpäŋ kehäromi tamiŋirän man ba epän bureni inken peŋkuko u pewä putärewektawä! Anututä nadäj nimikinik täŋpäŋ bänep ironi pähap uterak bänep pidäm, paot-paori nämo, pewän ahäj nimik täkaŋ. Täŋkaŋ nadäkinikinin täŋkehärom taŋirän imaka tägagämän kubä mät kaŋ-ahäne yäj bureni-inik nadäk takamäj.

3

Ekäniken kehäromi nimikta yäjapik täkot

¹ * Eruk notnaye, ninta yäjapik man yäk täkot. Ude täŋirä Ekäni täŋo mantä itpäŋ-nadäki nämo, inken ahäjirän nadäwä ärowani täŋkuko udegän komeŋi komeŋi kaŋ kuŋ morewän. ² Täŋpakaŋ äma wakiwaki ba äma peŋawäk täŋpani unita yäjpäŋ täŋkentäj nimikta Anutu-ken yäjapik man yäj nimik täkot. Nadäkaŋ? Ämawebe ätutä Anututa nadäj imikinik nämo täk täkaŋ. Ämawebe udewanitä iwan täŋ nimik täkaŋ.

³ * Upäjkaŋ Ekänitä imaka u ba u täkta yäk täyak udegän täk täyak. Unita waki täŋo mähemitä in täŋpän wanepjo udetä bänepjin mehamtaŋ tamiŋpäŋ watä it tamik täyak. ⁴ * Ude täŋ tamik täyak unita inta nadäwätäk nämo täk takamäj. Nämo, ŋode nadäk takamäj; Man täwet takamäj u buramik täkaŋ. U pen api buramiŋ yäpmäj kuneŋ yäj nadäk takamäj. ⁵ Ekänitä ini nadäk siwoŋi täwetpäŋ täwoŋäreŋirän Anutu täŋo bänep iron terak kaŋ kuŋarut. Täŋpäŋ Kristotä komi bäräpi gänaŋ nämo kwitaŋkuko udegän gwäk pimiŋpäŋ kaŋ kuŋarut.

Epän nämo täŋpeno uwä ketem nämo näjpen

⁶ * Notniye, Ekäninin Jesu Kristo wäpi terak man kehäromi ŋode täwetna nadäwut; Äbot täŋpani ätutä epänta gaŋa taŋpäŋ jop kuŋat täkaŋ. Äma udewani man täwetpäŋ täwoŋäreŋkumäŋo u nämo buramik täkaŋ. Unita udewani-kät penta nämo kuŋatneŋ. ⁷ * Nämoink! Nintä kädet täŋpäŋ-täwoŋäreŋ täŋkumäŋo udegän kaŋ täŋput. Ninä inken jop nämo itkumäj. ⁸ * Nin inken ketem gwäki nämo, nämo naŋkumäj. Nämoink. Ketem tuŋumta yäj-niwarani yäkaŋ, yäneŋ yäjpäŋ tamimaŋ bipani ketnintä epän kädäp ikek täŋkä komi nadäjkumäj. ⁹ * Täŋpakaŋ ude täneta nämo yäj nimani. Ninä ketem inken nanik täga yäpnaŋipäŋ in kädet täga täŋpäŋ-täwoŋäreŋitna udegän kaŋ iwarut yäjpäŋ ude täŋkumäj. ¹⁰ * Kädet täga unita inkät penta itkaŋ ŋode täwetkumäj; Äma kubätä epän nämo täŋpeko uwä, ketem nämo näjpek.

¹¹ * Täŋpakaŋ inken naniktä man ŋode äbäjirän nadäjkumäj; Äma ätu uwä epän peŋpäŋ käroŋ-käroŋ kuŋatkaŋ yot äroŋkaŋ-äpäk täŋtäŋ kuŋat täkaŋ. ¹² * U täga nämo! Äma udewani Ekäni Jesu Kristo wäpi terak jukuman ŋode

* **2:16-17:** 1Te 3:13 * **3:1:** 1Te 5:25 * **3:3:** 1Te 5:24 * **3:4:** 2Ko 7:16; Gal 5:10; 1Te 4:10

* **3:6:** Mat 18:17; Rom 16:17 * **3:7:** Plp 3:17; 1Te 1:6 * **3:8:** 1Te 2:9 * **3:9:** 1Ko 9:4; 1Te 1:6

* **3:10:** 1Te 4:11 * **3:11:** 1Ti 5:13 * **3:12:** 1Te 4:11

yäwetnapäj nadäkinik täk täkot; Komejin-ken itdämiņpäj epänjin täņirä bureni ahäwäpäj injinken ugänpäj nak täkot. ^{13*} Täņkaņ notniye, inä kädet siwoņjita gaņani nämo täneņ.

^{14*} Täņpäkaņ man kudän ņo terak täwetkamäj uwä äma kubätä bitnäņirän mebärini yäņahäņpäj kakätäwäpäj inigän itpäj kaņ mäyäk tawän. ^{15*} Iwan kaņ täņ imut yäņpäj nämo yäyat. U äbot täņpani notjinpak kubä unita yäņpäj-iwoņäreķ täņirä kädet siwoņj kaņ iwarän.

^{16*} Eruk, Ekäni kwini mähemi unitä kwini pewän ahäj tamiņirän kadäni kadäni, imaka u ba u tänayäj täkaņ-ken u kwini terakgän kaņ täņ yäpmäj kut. Täņirä Ekäni inkät kaņ irän.

^{17*} Yäņtärek man ņowä Pol näkņa-tägän ketnatä wäpna kudän täyat. Man kudän kudup näkä pewa ärek täkaņ uwä ini udegän täk täyat. ^{18*} Täņpäkaņ Ekäninin Jesu Kristo täņo orakoraktä inken patinik täk täyon. Ugän.

---

* 3:13: Gal 6:9 * 3:14: 1Ko 5:9,11 * 3:15: 1Te 5:14 * 3:16: 1Te 5:23 * 3:17: 1Ko 16:21

1 Timoti

Poltä äma gubanji kubä Anutu täño man yänjahäwani u jukuman iwetkuk

1-2 * * Nanakna Timoti, näk Pol, Kristo täño aposorotä man ño kudän täñ gamitat. Waki keriken nanik nimagurani ämanin Anutu ba Kristo Jesu, yarä unitä peñ näwet-pewän aposoro ahänkut. Kristo ini kubä-tägän kunum gänañ täga api nimagut yäpmän ärowek. Täñpäkañ Timoti, nadäkiniknek kubägän unita gäka nadäñira nanakna bureni ude täyan. Unita orakorak, butewaki ba bänep pidäm Anutu Nan ba Ekäninin Kristo Jesu uken nanik gäkä terak äroton.

Äma ätu Anutu täño man peñawähut täkañ

3 * Timoti, näk Masedonia kome kwa yänkañ gäwetkuro ude kañ tä! Efesus komeken ätukät itkañ äma ätutä Anutu täño man yänpäñ peñawähut täkañ uwä yabän yänpewi kañ pewut! 4 * Äma udewanitä imaka burenita nämo yäk täkañ. Uwä äbekiye oraniye täño kobap man yänjit äma biani umunitä it yäpmän äbuño unitäño mebärita yänpäñ-nadäk täk täkañ. Man udewanitä äbot täñpani ämawebe täño nadäk-nadäki täñpä wawäpäñ Anututa nadäñ imikinik täñpäñ kuñatta nämo täñkentän yämik täyak. Ba imaka tägatäga Anututä ämawebe bänepi-ken täkta nadätak u nämoinik täñkentän yämik täyak. Unita man jopi yäk täkañ u kañ pewut!

5 Ima mebärita man kehäromi ño yäyat? U äbot täñpani ämawebe bämpopi-ken bänep iron kädet täñmeham täkta yäyat. Täñpäkañ bänep iron kädet u jop nämo ahäwek. Nämoinik, Jesuta nadäkinik bureni täñpäñ Anutu inamiken bänep kuräki-inik itkañ bänep udewanitä kädet u siwonji yän täwet täkañ ugänpäñ iwatneñ. Ude täñira bänep iron kädet bureni u api ahäwek. 6 Upänkañ äma ätu kädet u peñpäñ man jopi, jirañ-ken nanik kañ-ahänkuño upän yäpmän kuñat täkañ. 7 * Täñkañ inita ñode yäk täkañ; Nin Juda täño бага man unitäño yäwoñärewani äma yäk. Baga man unita nadäna tärek täkañ yän yäk täkañ. Ude yäk täkañ upänkañ бага man unitäño mebäri nämo nadäwä tärewäkañ jop man yäk täkañ.

8 * Täñpäkañ ninä бага manta ñode nadäk täkamän; Uwä nadäk siwonji terak yäpmän kuñatnero uyaku бага man u imaka täga yän nadäne. 9 Baga man u äma siwonji kuñaranita yänpäñ nämo pewä ahäwani. Nämo uwä äma бага man utpäñ ärowani kädet pewä ahäk täkañ unita yänpäñ pewani. Äma udewani Anutu täño kädet mäde ut iminkañ momi täktäk kädet ba kome täño kädet ugänpäñ iwat täkañ. Täñpäñ minjiye naniye ba äma ätu kumän-kumän däpmäk täkañ. 10 * Ba kubokäret täk täkañ, ba añ täño kudän täk täkañ, ba ämawebe jop yäkñatpäñ yäpmän päñku äma ätuta watä piä täñ yämikta yänin kireñirä monen yämik täkañ. Täñkañ äma udewani jopman yäk täkañ, ba Ekäni täño wäpi yänpäñ jopman terak yänkehäromtak man yäk täkañ, ba kädet waki u ba u Anutu täño man mebäri burenitä yäjiwät täyak upän täk täkañ. 11 * Täñpäkañ man bureni mäde ut imik täkañ uwä manbinjam Anututä näkä yänjahäkta

* 1:1-2: Kol 1:27 * 1:1-2: Apos 16:1-3; Tai 1:4 * 1:3: Plp 2:24 * 1:4: 1Ti 4:7; Tai 1:14
 * 1:7: 1Ti 6:4,20; Tai 1:10 * 1:8: Rom 7:12,16 * 1:10: Tai 1:9 * 1:11: 1Ti 6:15

namiŋkuko u. U Anutu irit gäripi nikek täjo mäheми, unitäŋo manbiŋam epmäget penjänek ikek u.

Ekänitä Pol oraŋ imikinik täŋkuk

12 * Ekäni Jesu Kristotä kehäromi namiŋpäj täŋ-kehäromtaŋ namiŋkuk. Täŋkaŋ piäna täga api täŋpek yäj nadäŋ namiŋpäj watä piä täŋ imetta yäj namiŋkuk. Unita bänep täga man iwet täyat. 13 Bian it yäpmäj äbutken uken näk Kristota yäjärok man yäjit, komi imiŋit ba piäni täŋpawakta kädet mebäri mebäri pewa-ahäŋkuŋ. Täŋpakaŋ guŋ itkaŋ Ekäni täjo mebäri nämo nadäwa tumbäpäj waki täŋ imiŋkuro mebäri unita Anututä butewaki nadäŋ namiŋkuk. 14 Täŋpäj Ekäni täjo irontä näkä terak tokjek parirän Kristo Jesuken nanik bänep ironkät nadäkinik nikek ahäŋkut.

15 * Njode nadä; Jesu Kristotä momi täŋpani wakiken nanik yämagutta kome terak äpuk. Man uwä bureni-inik. U kuduŋtagän bänepnin-ken penpäj yäpmäj kuŋatnaŋi. Täŋpakaŋ waki täŋpani täjo intäjukun äma bureni u näk ŋo. 16 Kowata yäpnaŋi upäŋkaŋ butewaki pähap, unitäŋo mebäri näkä terak kuduŋtagän äroŋkuk. Täŋpäj äma momi wakiinik täŋpani näka butewaki u mebäri njodeta nadäŋ namiŋkuk. Ämawebe nadäkinik täŋpäj irit kehäromita biŋam tänayäj täkaŋ unitä kudän kudupi näkä terak äroŋkuko unitäŋo mebäri kaŋpäj nadäneŋta Kristotä ude uwä täŋ namiŋkuk. Ude kaŋpäj nadäŋpäj njode täga nadäneŋ; Polta täŋ imiŋkuko udegän ninta täga täŋ nimek. 17 * Unita njode yäwa! Irit kehäromi täjo Ekäni u ekäni pähap. Uwä kumäk-kumäki nämo ba ämatä känäŋi nämo. U Anutu pähap kubägän. Unita unitäŋo wäpi biŋam ba epmäget penjäŋeki pat yäpmäj kuŋpäj pen it yäpmäj kuk täyon. Bureni-inik!

18 * Eruk, nanakna Timoti, profet ätutä man yäjtäreŋ gamani udegän pen gäwetat. Gäk man u iyap taŋpäj Ekäni täjo man unita yäjpäj ämik kaŋ tä. 19 * Täŋpakaŋ nadäkinikka kehäromigän parirän bänepkatä kudän u siwoŋi yäj nadäk täyan ugänpäj kaŋ iwat. Äma ätutä ude nämo täŋkuŋo unita nadäkiniki pewä putärewäpäj waŋkuŋ. 20 * Äma uken nanik kubä wäpi Himeneus. Kubäwä wäpi Aleksada. Yarä u Anututa yäjärok man iwet täkamän unita Satan keru terak yepmaŋkut. Ude täŋkurowä Satantä komi yämiŋ yäpmäj kuŋirän kudän waki u kaŋ pewun yäjpäj ude täŋkut.

2

Ekäniken yäjapikta jukuman

1 Eruk Timoti, intäjukunä nadäk kehäromi iŋit täyat uwä njode gäwera; Nadäkinik täŋpanitä ämawebe kuduŋtagänta yäjpäj Ekäniken yäjapik täkot. Täŋpäj imaka u ba unita äma ätutä wäyäkŋek täkaŋ unita yäjpäj Anutu-ken yäjapinjöpäj bänep täga man iwet täkot. 2 * Täŋkaŋ kome täjo intäjukun äma ba gapman kuduŋta Anutu-ken yäjapik manpäj mehamtäŋ yämik täkot. Yäjapik man ude yäjitna watä it nimiŋirä kwinigän itpäj Anutu iniŋ orerani ude kuŋatpäj kudupi siwoŋigän kaŋ itna. 3 Ude tänayäj täkamäj unitä api tägawek. Ba waki keru-ken nanik nimagurani ämanin Anutu unitä nibäwän udegän api tägawek. 4 * Unitäwä äma kuduŋtagän inita biŋam täŋpäj man bureni

* **1:12:** Apos 9:15; Gal 1:15-16; 1Ko 15:9-10; Gal 1:13 * **1:15:** Luk 15:2, 19:10 * **1:17:** Rom 16:27 * **1:18:** 1Ti 6:12; Jud 3 * **1:19:** 1Ti 3:9 * **1:20:** 2Ti 3:17, 4:14-15; 1Ko 5:5 * **2:2:** Efe 6:18; Plp 4:6 * **2:4:** Ese 18:23; 1Ti 4:10; 2Pi 3:9; Rom 3:29-30; Hib 12:24

yäpmañpäñ bänepi-ken pekta nadäk täyak. ⁵ U imata, Anutu kubä-tägän it nim-itak. Ba bämop äma bureni kubägän, Anutu ba äma nin bämopnin-ken it täyak u äma äworewani Jesu Kristo. ⁶ * Kristo unitä kadäni iwoyäwani-ken ämawebe kuduptagän mominin täño kowata däpmañ tärekta gupi iniñ kireñkuk. Ude täñkuko uwä kwawak ñode niwoñäretak; Anutu u ämawebe kuduptagän waki keriken nanik yämagutta nadäk täyak. ⁷ * Unita näk ämawebe Manbiñam Täga u yäñahäñpäñ yäwetta ba aposoro ude iretta yäñpäñ iwoyäñpäñ nepmañpani. Täñpäkañ guñ äbotken man bureni-inik ba nadäkinik täño mebäri yäwetpäñ yäwoñärekta yäwoñärewani äma täño piä ude yäñ namani. Man uwä jop nämo, bureni yäyat!

Ämawebe täño man

⁸ Eruk, ämanita ñode yäyat; Äma komeni komeni, siwoñi itkañ Anutu-ken ket kewatpäñ kañ yäñapik täñput. Ude täñpäñ noriye-kät kokwawak ba iwan nämo täneñ. Nämo, irit kuñat-kuñari pakigän kañ kuñarut.

⁹ * Ba webeta udegän ñode yäwa; Webewä tek ähan nadäwani kañ täñpäñ yäpmañ kuñarut. Inita nadäwä äpani täñpäpäñ ämatä gäripi nibäwut yäñpäñ gupita epmäget tañi nämo täneñ. Täñpäñ gwäk puñiñ topmäk-topmäk täñpäñ nämo kuñatneñ. Ba omäk meran, gwäki ärowani nämo meran täñ yäpmañ kuñatneñ. ¹⁰ * Nämoinik. Webe, Ekäni täño gäripi terakgän kuñatnayäñ yäk tañkañ unitäwä täñkentäk-kentäk piä täñpeñ kuñarirä uyaku api tägawek.

¹¹ Täñpäñ Anutu täño käbeyä-ken webewä, kwikinik äpani itkañ juku penpäñ nadäk-nadäk piä täk täkot. ¹² * Täñpäkañ webetä ämani Anutu täño manpäñ yäwetpäñ yäwoñärek piä ude täkta ba intäjukun täñ yämikta nämo nadäñ yämimat. Uwä käbeyä-ken man kum itneñ. ¹³ * U mebäri ñodeta; Anututä Adam jukun täñkañ Iv mäden tewän ahäñkuko unita webetä intäjukun itta bitnätat. ¹⁴ * Ba Adamtä täñyabäk täño mäheми nämo nadäñ imiñkuk. Webenitä nadäñ imiñpäñ momi-ken mañkuk. ¹⁵ Upäñkañ webewä nanak bäyak-bäyak terak Anututä api yäpäñ täganeñ. Bureni, webe u nadäkinik, bänep iron ikek, bänep siwoñi ba nadäk-nadäk täga terak kuñatnayäñ täño uwä Anututä api täñkentäñ yämek.

3

Äbot täñpanita watä äma täño man

¹ * Ñode nadä; Äma kubätä äbot täñpani täño watä äma kubä ude itta nadäweko uwä piä täga täñpayäñ nadätak yäñ yäneñ. Man u bureni-inik. ² * Upäñkañ äma kubätä watä äma piä u täkta nadäñpäñ uwä ämawebe inamiken kädet siwoñi terak kuñarek. Uwä webe kubägän yäpani. U irit kuñat-kuñarita watäni itkañ nadäk-nadäk täga Anutu-ken nanik yäpmañ kuñarani. U iron terak kuñarani. U yäñpäñ-yäwoñärek piä säkgämän täñpani. ³ Täñkañ ume komita ämäñi nämo täñpani. Täñkañ ämik täñpani nämo, äma kwini, komi nämo, säkgämän-inik kuñarani. Ba moneñ tuñumta nadäñ gäripi-inik nämo täñpani. ⁴ Äma uwä iniken webe nanakta watäni säkgämän it yämiñpäñ äperiye nanakiye yäñpäñ-yäwoñärek täñirän nani orañ imiñpäñ mani buramiñpäñ

* **2:6:** Gal 1:4 * **2:7:** Apos 9:15; Gal 2:7-8; 2Ti 1:11 * **2:9:** 1Pi 3:3-5 * **2:10:** 1Ti 5:10 * **2:12:** 1Ko 14:34 * **2:13:** Stt 2:7,22; 1Ko 11:8-9 * **2:14:** 2Ko 11:3 * **3:1:** Apos 20:28 * **3:2:** Tai 1:6-9

kuŋarani. ⁵ Unita jide nadātan? Āma kubātā webeni nanakiye watā sākgāmān nāmo it yāmeko uwā jide tāŋpāŋ Anutu tāŋo ābot tāŋpani āmawebeta watā sākgāmān it yāmek? ⁶ Tāŋpākaŋ bānep apigān āyāŋurani kubātā ābot tāŋpanita watā nāmo irek. Āma udewanitā inita nadāwān ārowani tāŋjirān Anututā Satanta tāŋkuko ude, manken tewekta. ⁷ * Ba ugān nāmo. Āma kubātā watā āma piā yāpmākta nadāweko uwā āmawebe Jesuta nadākinik nāmo tāŋpani iŋamiken siwoŋi kuŋarirān āma tāga yāŋ iwerani. Tāŋ, āma udewani nāmowā āmawebetā yāŋpāŋ-kaŋiwat tāŋjirā Satantā bānepi tāŋpān guŋ tawāpāŋ buŋepen tewekta.

⁸ Ābot tāŋpani tāŋo tāŋkentāk āma imaka, āmawebe iŋamiken siwoŋi kuŋatkaŋ tāŋyākŋarani nāmo tāŋpani. Tāŋkaŋ ume komi naŋkaŋ tāŋguŋguŋ nāmo tāŋpani. Ba monerŋ āma tāŋyākŋarani tāŋpāŋ monerŋ tuŋum jop nāmo yāpani. ⁹ Tāŋkaŋ āma u Anutu iwat-iwat kādet Anututā ini kwawak niwoŋāreŋkuko u iŋit-inik tāŋpāŋ Anutu iŋamiken bānepi kurāki-inik irani. ¹⁰ Tāŋpākaŋ pengānā tāktāki ba irit kuŋat-kuŋari yabāŋpāŋ-nadāk tāŋpāŋ kāderi tāga tāŋpeko uwā, eruk piā yāmen. ¹¹ * Tāŋpāŋ webeniye udegān, āmawebeniye iŋamiken siwoŋi kuŋarani ba man āyāŋutpāŋ yākyāk nāmo tāŋpani. Uwā kwikinik itkaŋ bānepita watāni itpāŋ man bureniŋān yāŋpāŋ kuŋarani. ¹² Tāŋpākaŋ ābot tāŋpani tāŋo tāŋkentāk āma uwā webe kubāgān yāpmāŋpāŋ āperi nanak ba watāniyeta sākgāmān yabāŋ yāwarani. ¹³ Eruk, tāŋkentāk āma piāni tāŋpewā tāgak tākaŋ uwā wāpi biŋam sākgāmān ahāk tākaŋ. Ba nadākiniki kehāromigān iŋitpāŋ unitāŋo mebāri yāŋahākta bātākiŋān nadāk tākaŋ.

Anutu iwat-iwat kādet unitāŋo mebāri-inik

¹⁴ Timoti, nāk gākken bārāŋerŋ ārekta nadātat upāŋkaŋ ŋodeta yāŋpāŋ man ŋo intājukun kudān tāŋpāŋ gamitat. ¹⁵ * Ude tāŋpāŋ imaka kubātā gākken ārekta kādet tāŋpipiŋ nameko uwā, eruk man ŋo danipāŋ nadāŋkaŋ Anutu tāŋo ābot nin kādet siwoŋi u ba u tāga iwatne yāŋ ket nadāwen. Tāŋpākaŋ Anutu tāŋo āboriye nin uwā Anutu irit māhemi tāŋo ābot bureni. Nadātan? Anutu tāŋo ābot pāhap uwā man bureni tāŋo meham ba bek bāmopi ude itkaŋ. ¹⁶ * Bureni-inik, Anutu Bureni iwat-iwat kādet unitāŋo mebāri-inik u imaka taŋi pāhap kubā! Anututā ini niwoŋāreŋkuko uwā ŋode;

Āma āworeŋjirān āmawebetā kaŋkuŋ.
Munapiktā unitāŋo tāktāki u siwoŋi-inik yāŋ niwoŋāreŋkuk.
Tāŋjirān āŋerotā kaŋkuŋ.
Tāŋpākaŋ āmatā wāpi biŋam āma ābori āboriken yāpmāŋ kuŋatpāŋ yāŋahāŋkuŋ.
Tāŋjirā komeŋ āmatā nadākinik tāŋ imiŋkuŋ.
Nadākinik tāŋ imiŋjirā Anututā kunum gānaŋ yāŋjiktat yāpmāŋ āro wāpi biŋam ikek teŋkuk.

4

Āma tāŋo nadāk jopi nāmo iwatneŋ

¹ * Munapiktā kwawak ŋode yāŋahāk tāyak; Kāmiwā āma ātutā Anutu tāŋo man penpāŋ Satan tāŋo āboriye unitāŋo yāŋ-yākŋarani man ba mājo tāŋo jop manman api nadāŋ yāmineŋ. ² Tāŋpākaŋ āma man udewani yāŋahāk tākaŋ

* **3:7:** 2Ko 8:21 * **3:11:** Tai 2:3 * **3:15:** Efe 2:19-22 * **3:16:** Jon 1:14; Mak 16:19 * **4:1:** 2Ti 3:1; 2Pi 3:3; 1Jo 2:18; Jud 18

uwä jopman yäwani. U bänepitā kudān u siwoŋi yāŋ nadāk tākaŋ u nadāŋ parit tāŋpāŋ āma jop yāŋ-yākŋatpāŋ yājiwāt man mebāri mebāri ŋode yāk tākaŋ; ³* Webe yāpmākta yājiwārani yāk. Gubanŋigān itkot yāk. Ba, ketem ātu nāmo nāneŋ yāŋ yāk tākaŋ. Ude yāk tākaŋ upāŋkaŋ ketem uwä Anututā peŋ moreŋkuk. Ketem u āmawebe nadākinik ikek itpāŋ man bureni bānepi-ken pewani unitā bānep tāga man iwetpāŋ nāneŋta yāŋkuk. ⁴* Imaka kuduptagān Anutu-ken nanik ahāwani uwä tāgagān. Unita āma kubātā u nakta yājiwātnaŋi nāmo. Nāmoinek, bānep tāga man iwetpāŋ u kuduptagān tāga yāpmāŋpāŋ nāne. ⁵ Ude tāŋitna Anutu tāŋo man ba bānep tāga man unitā ketem terak āronŋirān Anutu injamiken nintā nakta biŋam tāk tākaŋ.

Timotita jukuman ātu

⁶ Eruk Timoti, gāk ābot tāŋpani notkaye man ŋo yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋpayāŋ tāno uwä Jesu Kristo tāŋo piā āmani, man buramik āmani ude api iren. Tāŋkaŋ nadākinik tāŋo man ba Anutu tāŋo man mebāri bureni nadāŋpāŋ buramiŋ yāpmāŋ ābuno unitā bānepka tāŋo ketem ude tāŋirān api kuŋaren. ⁷* Tāŋpākaŋ āma jop manman yāwani tāŋo kobap man ba Anututa nāmo nadāwani tāŋo jop manman u nadākta kaŋ bitnā. Man udewani māde ut imiŋpāŋ Ekāni tāŋo kāderita yāŋpāŋ-nadāk tāŋpāŋ nadākinikka tāŋkehārom tāyi. ⁸* Nadātan? Gupnin tāŋpidām takta tāŋoret u tāga tāŋkentāŋ nimik tāyak upāŋkaŋ bānep tāŋpidām taŋpāŋ Ekāni tāŋo kāderi siwoŋi iwāt-iwāt u imaka bureni-inik. Unitāwā kome terak ŋo, ba kāmi kunum gānaŋ bok, tāŋkentāk bureni pewān ahāŋ nimikta biŋam yāwani. ⁹* Man ŋowā bureni-inik. U āmawebe kuduptagān yāpmāŋpāŋ bānepnin-ken penaŋi. ¹⁰* Tāŋpākaŋ unitāŋo bureni yāpmākta nin nāmo gaŋa taŋkaŋ gwāk duŋduŋ piā pāhap tāk tākamāŋ. Tāŋkaŋ Anutu irit māhemi, unitāŋo kehāromi terak yeŋgāmina pek tākaŋ. Anutu uwä āmawebe kuduptagān waki kerik-ken nanik yāmagutta kehāromi pat imitak. Tāŋpākaŋ kehāromini uwä nadākinik tāŋpani nin waki kerik-ken nanik nimagutkuko ubayāŋ!

¹¹ Timoti, man gāwetat ŋo kudup yāwetpāŋ yāwoŋārek tāk tāyi. ¹²* Tāŋpāŋ gāk āma gubanŋi unita yāŋpāŋ āmawebetā gāka nadāwā āpani nāmo tāŋpek. Gāk bānep iron ba nadākinikka nikek, ba bānep siwoŋi terak itkaŋ man yākyākka ba tāktākkatā ābot tāŋpani kādet siwoŋi kaŋ yāwoŋāre. Ude tāŋiri udegān tāk tākot. ¹³ Ude tāŋpāŋ nāka itsāmāŋkaŋ Anutu tāŋo man danipāŋ yāwoŋārek tāŋit, unitāŋo mebāri bureni yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋpāŋ, kādet siwoŋi iwatta peŋ yāwet tāyi. ¹⁴* Tāŋpāŋ intājukun āmatā Munapik-ken nanik man yāŋahāŋpāŋ kerik gwākka terak peŋjirā piā tākta Anutu tāŋo iron yāpuno unita nadāsi. Iron unitāŋo bureni pewi putārewekta kehārom taŋpāŋ kaŋ yāpmāŋ kuŋat. ¹⁵* Tāŋpāŋ piāka u tāŋ-dāmiŋiri burenitā ahāŋpāŋ parirān kaŋ kawut. ¹⁶ Tāŋkaŋ gākŋaken irit kuŋat-kuŋatkata ba man yāwetpāŋ yāwoŋārek tāk tāyan unitā siwoŋi itta watāni itpāŋ kaŋ kuŋat. Ude tāŋkaŋ gwāk pimiŋpāŋ tāŋpayāŋ tāno uyaku āmawebe gākŋo man nadāk tākaŋ u, ba gākŋa bok, irit tāga api kaŋ-ahāneŋ.

* 4:3: Stt 9:3; Rom 14:6; 1Ko 10:30-31 * 4:4: Stt 1:31; Apos 10:15 * 4:7: 1Ti 1:4, 6:20; 2Ti 2:16

* 4:8: 1Ti 6:6 * 4:9: 1Ti 1:15 * 4:10: 1Ti 2:3-4 * 4:12: Tai 2:15 * 4:14: 2Ti 1:6; Apos

6:6, 8:17 * 4:15: 1Ti 5:22

5

Äbot täjpani ämawebejiye tägagän täj yäminej

1 * Timoti, äma ekäni kubätä goret kubä täjirän man jäpi nämö iweren. Nämö, yäpä-siwonjak man kwini terak iweren, gäkñaken nanka iwereno udegän. Ba äma gubañi gubañi udegän, gäkñaken notkayeta täj yämeno udegän täj yämen. 2 Ba gäkñaken menkata täj imeno udegän webe ekäni ekänita täj yämen. Ba webe gubañi gubañi udegän, gäkñaken wanotkayeta täj yämeno udegän kädet siwonji terak täj yämen.

3 Täjppäj webe kajat u orañ yämen. U webe täjñentäkiye nämö udewanita yäyat. 4 Täjppäkañ webe kajat kubä äperiye nanak ba äbekiye oraniye niked täjppäwä, yäwetpäj yäwonjärekk täjiri minji ba äbeki pähap u täjñentäj iminej. Ude tänejo uwä Anutu inij oretoret kädet bureni tänejo. Ude täjppäj kowata komi nadäjpäj watä it yämeko uwä udegän täj iminej. Ude täjirä Anututä yabäwän tägawek. 5 * Täjppäkañ webe kajat bureni-inikä, inigän-inik itkañ Anutu kwasikotpäj kepma bipani Anutu-ken täjñentäktä yäñapik täkañ. 6 Täj, webe kajat kubätä iniken gärip terak kuñareko uwä kodak itak upäjkañ kumbani yäj iwetnejo. 7 Unita Timoti, man uwä kehäromigän yäweri nadäjpäj Anutu ba ämawebe inamiken momi nämö, siwonjigän kuñat täkot. 8 Täjppäkañ äbot täjpani kubätä äboriye ba nägät moräkiye yabäjpäj nämö täjñentäj yämeko, ba bänep iron kädet nämö täj yämeko uwä äma udewanita u nadäkiniki penpäj Anutu kakätäk-inik täyak ubayäj yäj nadänejo. Unitäjjo kudän wakitä Anututa nämö nadäwani äma täjo yärepmitak.

9 Täjppäkañ webe kajat kubä webe pähap täjppäj obañ 60 ude tärewani, äma kubägän yäpani udewani äbot täjpani-ken täjñentäk yäpmäktä wäpi webe kajat täjo wäpi tawañ terak täga penenjo. 10 * Webe uwä täjñentäk piä täjpani ba nämö täjpani unitäjjo mebäri kakta äma ätu ñode yäwet yabänejo; Äperiye nanak jide ude yabäj yäwatjuk? Ba äma kudupitä ahäj iminjirä jide ude täjñentäj yämiñjuk? Ba äma Anutu täjo man yäpmäj kuñarani iron jide täj yämiñjuk? Ba äma bäräpi nikedtä täjñentäk jide ude täj yämiñjuk? Ba iron kädet ätu jide ude täjñuk? Kädet udewanita yäwetpäj nadäk täjirä tägawäpäj eruk, webe u äbot täjpani täjo täjñentäk täga yäpek.

11-12 Upäjkañ webe kajat gupi kodakitä täjñentäk yäpmäktä wäpnin tawañ terak kudän täwut yäj yänejo uwä yäjiwätnejo. Imata, kajari udewani uwä kañgäriptä täjppewän Jesu mäde ut iminjpäñ yäjkehäromtak man webe kajat wäpi tawañ terak itta yänejo u irepmiitpäñ äneñi äma kubä yäpmäktä nadänejo. Ude täjppäj man bian yänejo u utpäñ momi tänejo. 13 * Webe udewani uwä piäni nämö bumik, iniken gärip terak eni äro täpätek täñtäj kuñat täkañ. Täjppäkañ ugän nämö. U ämawebe yäjpäj-yabäj yäwat täjkañ man waki mebäri mebäri yäj-danik täkañ. 14 * Unita näk ñode yäyat; Webe kajat gupi kodaki udewani äma äneñi yäpmäjpäj nanak bäyäjpäñ eni ba ironjiniye nädananita watä piä täjpenjo kuñatnañi. Ude täjirä iwantä yabäjpäj man waki yäwetta manta wäyäkñewä wawäpäj itnejo. 15 Timoti, nadätan? Äbot täjpani webe kajat ätu kädet siwonji irepmiitpäñ Satan täjo kädet iwat täkañ.

16 Täjppäkañ nadäkinik täjpani webe kubä täjo äbotken nanik kubätä webe kajat ude ireko uwä, webe unitä kajari unita watäni täga it imek. Ude tänejo uyaku äbot täjpani ätutä webe kajat udewani watäni itta nämö api täjñäräp

* 5:1: Wkp 19:32 * 5:5: Luk 2:37, 18:7 * 5:10: Hib 13:2 * 5:13: 2Te 3:11 * 5:14: 1Ko 7:9

täneŋ. Upaŋkaŋ webe kajat inigän-inik irani uwä, äbot täŋpanitä watäni täga itneŋ.

Äbot täŋpanita watä irit täŋo man

17 * Äbot täŋpani täŋo watä äma piä säkgämän täŋpanita piä täŋo gwäki yämineŋ. Täŋpakaŋ u bämopi-ken nanik Anutu täŋo man mebäri bureni yäwetpäŋ yäwoŋärekaŋ ba yäŋahäk-ahäk kadäni kadäni täk täkaŋ äma unita gwäki taŋi yämineŋ. 18 * Unitawä Anutu täŋo man kudän täwani ŋode itak u nadäkaŋ;

Bulimäkautä piä täŋ gamiŋkaŋ ketem moräki näŋpayäŋ täŋirän nämo yäjiwären.
Ketem näŋpeko uwä piä täŋo gwäki. *Lo 25:4*

Ba man kubä ŋode;

Piä ämatä piä täŋo gwäki täga yäpek.

Luk 10:7

19 * Täŋpakaŋ äma kubä-tägän äbot täŋpani täŋo watä äma kubä manken tewa yäŋ yäweko uwä nämo nadäŋ imen. Äma yarä ba yaräkubätä yäneŋo uyaku nadäŋ yämiŋpäŋ man piä täŋpen. 20 * Täŋpakaŋ watä äma u momi täŋirän kaŋ-ahäweno uwä ämawebe iŋamiken yäpä-siwonŋtak man kehäromi iweriri äma ätu imaka, nadäŋpäŋ umuntäneŋ. 21 Täŋpakaŋ Timoti, Anutu, ba Jesu Kristo ba siwoŋi aŋero äboriye u nabäŋirä ŋode peŋ gäwetat; Jukuman gäwetat ŋo kudup kaŋ iwat. Ude täŋkaŋ äma ätuta gäripi nadäŋpäŋ täŋkentäŋ yämiŋkaŋ ätuta mäde nämo ut yämen. Nämo, kuduŋtagänta piä uterakgän täŋ yämen. 22 Täŋkaŋ äma kubätä Anutu täŋo piä täŋpayäŋ yäŋirän gäkä jukun tärop taŋpäŋ piä täkta ketka gwäki terak nämo pewen. Nämo, äma u momi pengän täŋpeko uwä momi bok tädeŋo udetä. Unita gäkŋaken bänepka gupkata watäni iriri pakigän kaŋ irän. 23-25 Nadätan? Äma ätu täŋo momi pengän kwawak ahäŋirän ämawebe kuduŋtagän kaŋpäŋ nadäk täkaŋ. Täŋ, ätu täŋo uwä käböŋ pat yämik täkaŋ uwä kämi yäpmäŋ danik-danik kadäni-ken kwawak määt ahäneŋ. Täŋpakaŋ ämawebe bämopi-ken täŋkentäk-kentäk piä udegän kwawak ahäk täyak. Täŋ, pengän kwawak nämo ahäk täyak uwä käböŋ it yäpmäŋ kuŋkä kämi määt ahäwek.

Täŋpakaŋ Timoti, kokka-ken käyäm kadäni kadäni täk täyan unita umegän nämo näŋpen. Wain ume täpuri ätu bok näŋpen.

6

Watä piä äma jopita man

1 * Timoti, gäk watä piä äma jopi, Jesuta nadäŋ imani u ŋode yäweren; In kuduŋtagän mähemjiye täŋkentäŋ yämiŋpäŋ u gämori-kengän kuŋat täkot. U imata, ärowani täŋ yämiŋirä Anutu täŋo wäpi biŋam ba unitäŋo man bureni iniŋ wärätneŋo udetä. 2 * Täŋpakaŋ watä piä äma ätu täŋo mähemije uwä nadäkinik täŋpani upaŋkaŋ ŋode yäŋpäŋ ärowani nämo täŋ yämineŋ; U notnapak unita unitäŋo mani täga uret yäŋ nämo nadäneŋ. Nämo inik! In ŋode nadänaŋi; Mähemna ŋowä Jesu täŋo äbotken nanik. Unita nadäŋ imikinik täŋkaŋ gwäk

* 5:17: 1Ko 16:18 * 5:18: 1Ko 9:9; Mat 10:10 * 5:19: 2Ko 13:1 * 5:20: Gal 2:14; Efe 5:11

* 6:1: Efe 6:5 * 6:2: Plm 16

pimiñpäŋ piä säkgämän täŋ imik täyiwa! Unita Timoti, gäk man u wari wari yäwetpän yäwoŋäreŋ täŋpäŋ kädet siwoŋi u iwatta bänepi täŋpidäm taŋ yämen.

Moneŋ tuŋumta nadäŋ gärip täŋo man

³ * Täŋpakaŋ man kubä ŋode; Äma ätutä man bureni yäpmäŋ äyänutpäŋ man inigän kubä yänpän Ekäninin Jesu Kristo täŋo meni jinom unita bitnäŋ täkaŋ. Ude täŋpäŋ unitäŋo man kädet, yäwetpän yäwoŋäreŋ täŋpani u mäde ut imik täkaŋ. Eruk äma udewanita ŋode nadäneŋ; ⁴⁻⁵ * U inita nadäwän ärowani täŋpakaŋ guŋinik täyak yän nadäneŋ. Äma udewaniwä man bureni peŋpäŋ manbiŋam jopi-jopi terak yänuruk-uruk bumta yäk täkaŋ. Ude täŋpäŋ noriye täŋo moneŋ tuŋumta nadäŋ gärip, yänpän-yabän yäk, yänätäwen-täwen ba nadäk wakiwaki, kadäni kadäni pewä ahäk täkaŋ. Äma udewani uwä bänep nadäk-nadäki paoräkaŋ man bureni nämoiniŋ nadäŋkaŋ ŋode nadäk täkaŋ; Anutu täŋo man yäpmäŋ kuŋaritna moneŋ tuŋum kaŋ ahän nimut yän nadäk täkaŋ.

⁶ * Ude nämo, upänkaŋ tuŋum Anututä ähan peŋ nimani unita nadäna tägawäkaŋ Ekäni täŋo kädet siwoŋi iwat-iwat unitä bureni-inik, imaka säkgämän säkgämän pewän ahän nimek. ⁷ * Unita ŋode nadäk täkäna; Meŋnin koki gänaŋ naniktä ketän äbumäŋo udegän kumänpänä ketän api kune. ⁸ * Unita ketem kenta tek nadäwani yäpmäk täkamän unitagän nadäk täkäna! ⁹ * Moneŋ tuŋum pähap ätukät yäpmäkta nadäk täkaŋ uwä täŋyabäk täŋo buŋep gänaŋ äpmok täkaŋ. Täŋpakaŋ imaka jopi mebäri mebärita nadäŋ gärip täk täkaŋ unitä yepmäñitpäŋ irit kuŋat-kuŋari täŋpänwak täkaŋ. ¹⁰ * Bureni-inik! Moneŋ tuŋumta nadäŋ gärip unitäwä kädet waki mebäri mebäri täŋo mebäri-inik täyak. Nadäkaŋ? Äma ätutä kädet ude iwatpäŋ Ekäni täŋo man kädet peŋ awähutpäŋ bäräpi pähap mäyap kotaŋkuŋ.

Irit kehäromi yäpmäkta gwäk pimineŋ

¹¹ * Täŋpakaŋ Timoti, Anutu täŋo äma gähä imaka udewani kaŋ-umuntaŋ uruŋ käda kuŋaren. Ude täŋkaŋ siwoŋigän kuŋatpäŋ Anutu ini bumik itkaŋ, nadäkinik, bänep iron nizek kuŋaren. Täŋkaŋ kehäromigän itpäŋ ämawebe bänep kwini terak yabän yäwaren. ¹² * Täŋkaŋ gwäk pimiñpäŋ nadäkinik bureni täŋo kädet tägagämän u iwat täyi, ämatä gwäk pimiñpäŋ närepmirek gärepmirek täk täkaŋ ude. Ba irit kehäromi kaŋ-ahäkta kehärom taŋpäŋ kuŋat täyi. Unita nadätan? Irit kehäromi unita biŋam täkta Anututä gämagutkuk. Täŋpäŋ ämawebe iŋamiken Näk Jesuta nadäkinik täyat yän yänahänkun-ken uken gämagutkuk.

¹³ * Anutu, imaka kuduŋtagän irit ikek yämik täyak u iŋamiken, ba Jesu Kristotä nämo umuntaŋpäŋ Pailat iŋamiken man bureni yänahänkuko u iŋamiken, ŋode peŋ gäwetat; ¹⁴ Gäk Anutu ba ämawebe iŋamiken siwoŋigän, momika nämo kuŋatkaŋ piä man yän gamani u iwatpäŋ täŋpeŋ kuŋariri Ekäninin Jesu Kristo kaŋ äbän. ¹⁵ * Uwä kadäni Anututä iwoyänkuk-ken uken api äbek. Täŋpakaŋ Anutu uwä irit gäripi nizek itkaŋ intäjukun irit piä täŋpani bureni-inik ini kubä unitägän it täyak. Uwä intäjukun äma täŋo Intäjukun-inik, ba äma ekäni täŋo Ekäni-inik. ¹⁶ * Anutu uwä inigän, kumäk-kumäki nämo. U peŋyäneki

* **6:3:** 2Ti 1:13; Gal 1:6-9 * **6:4-5:** 2Ti 3:8, 4:4; Tai 1:14 * **6:6:** 1Ti 4:8; Plp 4:11-12; Hib 13:5

* **6:7:** Jop 1:21; Sav 5:15 * **6:8:** Snd 30:8 * **6:9:** Snd 23:4, 28:22 * **6:10:** Efe 5:5 * **6:11:**

2Ti 2:22 * **6:12:** 1Ko 9:25-26; 1Ti 1:18; 2Ti 4:7 * **6:13:** Jon 18:36-37; Jon 19:11 * **6:15:** Lo

10:17; Rev 17:14 * **6:16:** Kis 33:20

inigän kubä u gänaŋ it täyak. Peŋyäneki u äma kubätä u dubini-ken kunaŋi nämo. Täŋkaŋ Anutu uwä äma kubätä bian nämo kaŋkuk ba apiŋode imaka kubätä täga kănaŋi nämo. Täŋpăkaŋ wăpi biŋam, iniŋoret-oret ba kehăromi păhap it imiŋkuko unită pen it yăpmăŋ ärok täyon. Bureni!

Imaka jopi terak nämo yeŋgămă peney

¹⁷* Eruk Timoti, äbot täŋpani ätu kome täŋo money tuŋum taŋi nıkek uwä ŋode yăweren; Gupi yăpmăŋ äronpăŋ imaka äbutkwani uterak nämo yeŋgămă peney. Nămoınik, Anutu, täŋbumbum pewän ahăŋ nımiŋiră unita gărıpi nadăk tăkamăŋ uterakgän kaŋ yeŋgămă pewut yăŋ kaŋ yăwet. ¹⁸ Täŋpăŋ ŋode yăwetgän täŋpen; Kădet tăgatăga ude täŋpăŋ tuŋum bureni täŋo măhemi ude kaŋ irut. Ba imaka păke it yămıkaŋ uken nanik iron täŋpăŋ ämawebe täŋkentăŋ yămineŋ. ¹⁹* Ude täŋiră tuŋum bureni kunum gănaŋ api buŋăt yămek. Tuŋum bureni unită täŋkentăŋ yămiŋpăŋ Irit bureni-inik kămi kaŋ-ahăkta yăwani u măt kaŋ-ahăneŋ.

²⁰* Täŋpăkaŋ Timoti, piă yăŋ gamani u watăni itpăŋ kaŋ yăpmăŋ kuŋat. Äma ätută Nin nadăna-tărewani yăŋkaŋ man jopi yăŋpăŋ-nadăk tăk tăkaŋ, unita măde kaŋ ut yămi. Man u Anutu-ken nanik nämo. ²¹* Äma ätu man uterak wohutpăŋ nadăkiniki täŋo kădet kakătăŋiră putăreŋkuk.

Eruk uba. Anutu täŋo orakoraktă in kudup terak äroton.

2 Timoti

Poltä Timoti täño bänepi täñpidäm takta manbiñam ño kudän täñkuk

1-2* * Eruk nanakna Timoti bänepna gämäni, näk Pol, Kristo täño aposorotä man ño kudän täñ gamitat. Anututä iniken gärip terak aposoro piä u takta näk iwoyänpän peñ näweränkañ ämawebe man ñode yäwettäj kuñat täyat; Nin Kristo-kät kowat-kwasikorän tänayäj tämäño uwä Anututä irit bureni api nimek, yäjkehärom tañkuko ude. Eruk Anutu Nan, ba Ekäninin Jesu Kristoken nanik orakorak, butewaki ba bänep pidämtä gäkä terak äroton.

Poltä Timoti täño bänepi täñkehärom tañkuk

3* Oranaye nanayetä bänep siwoñi terak Anututa watä piä täñ yäpmäj äbuño unitäño kodakini näkä udegän täk täyat. Täñkañ Timoti, gäka juku piñpäj Anutu bänep täga nadäj imiñpäj uken yäñapik man terak kepma bipani nadäj gamik täyat. 4 Täñpäj gepmañpeñ kwayäj täñira näka konäm butewaki täñkuno unita nadänpäj äneñi gabänpäj bänep täga pähap nadäkta gäripi-inik nadätat. 5* Täñpäkañ nadäkinikka bureni, äbekka Lois kenta meñka Yunis uken patkuko unitä gäkä terak päreñpäj itkukotä itak u nadätat.

6* Mebäri unita näk nadäj gamiñpäj ñode gäwetat; Ketnatä gwäkka terak peñira Anututä iron pähap täñ gamiñkuko u täñkehärom tañjiri kädäp ikek kañ ahäwän. 7* U imata, Anutu uwä täñmun-umun terak kuñatneta Munapik nämo nimiñkuk. Nämo inik, Kudupi Munapiki nimiñkuko uwä kehäromi ba bänep iron daiwän tokñej nimik täyak. Ba täñkentäj nimiñjirän irit kuñatkuñatninta watä it täkamäj.

8* Unita Timoti gäk Ekäni täño manbiñam yäñahäkta täñmäyäk-mäyäk nämo täñpen. Ba komi erñken irani näka man yäkta nämo mäyäk täwen. Nämo, Anututä kehäromi gamiñjirän uteragän Ekäni täño manbiñamta yäñpäj komi bäräpi näkä kotak täyat udegän kotakta nämo umuntäwen. 9* Täñpäkañ Anutu uwä nin waki keriken nanik wädäj tädotpäj kudupi äboriye ude itta nimagutkuk. Imaka täga kubä täñ imiñitna unita yäñpäj nämo nimagutkuk. Nämo inik! Bian-inik, Anututä imaka kubä nämo peñkuk-ken uken iniken iron täñ nimiñpäj Jesu Kristo wäpi terak nimagutta iwoyänkuk. 10* Täñpäj bian-inik nin iwoyänkuko upäñkañ apiño ironi u kwawak ñode niwoñäretak; Nimagurani Kristo Jesu uwä kwawak ahäñpäj kumäj-kumäj täño kehäromi utpewän mañpänkañ, mani biñamtä irit kehäromi kumäk-kumäk ikek nämo unitäño kudän kwawak pewän ahätak.

11* Täñpäkañ näk Anututä mani biñam täga u yäñahäkta iwoyänkuk. Täñkañ Manbiñam Täga unitäño aposoro ba yäwetpäj yäwoñärek äma ude itta imaka, iwoyänpäj nepmañkuk. 12 Täñpäj mebäri unitagän komi eni ñoken komi bäräpi nadäj itat. Upäñkañ nämo mäyäk tañpäj, nadäj imikinik täk täyat unita bänep yarä nämo täk täyat. Nämo inik, näk nadäkinik kehäromi ñode täyat;

* 1:1-2: Efe 1:1 * 1:1-2: 1Ti 1:2 * 1:3: Plp 3:5; Apos 23:1 * 1:5: Apos 16:1 * 1:6: 1Ti 4:14 * 1:7: Rom 8:15 * 1:8: Rom 1:16 * 1:9: Efe 2:8-9; Tai 3:5 * 1:10: 1Ko 15:55-57; Hib 2:14 * 1:11: 1Ti 2:7

U kehäromi nikektä piäni ketna terak penjkuko unita watä it naminjirän piä u säkgämän täj yäpmäj kuñtäyiwa kadäni pähap api ahäwek.

¹³ * Unita Timoti, man bureni täño tawañ näkä gäwetpäj gäwoñärenkuro ugänpäj iwarän täñpäj ämawebe udegän yäwetpäj yäwoñärek täyi. Ude täñkañ Kristo Jesuta nadäj iminjpäñ ba gäripka uterakgän kañ pe. ¹⁴ * Täñpäj Munapik bänepnin-ken it nimitak unitä täñkentäj gaminjirän man bureni säkgämän yäj gamani unita watäni it täyi.

¹⁵ Butewaki! Timoti, notnaye Esia komeken nanik kuduptagän nabäkätäj moreñkuño uku nadäjnkuno u. Täñpäj notnapakyat Figelus kenta Hemo-genestä udegän nabä kätäjnkumän. ¹⁶ * Täñpäkañ Onesiforustä ude nämo täñkuk. U näk komi enjiken irira näka nämo mäyäk täñpäj kadäni kadäni bänep pidäm täñ namik täñkuk. Unita näk Ekänitä Onesiforus-kät äboriyeta butewaki nadäj yämekta yäñapik man yäk täyat. ¹⁷ Äma unitä Rom komeken ahäñpäj näka gwäk piminjpäñ wäyäkñeñkä nabäj ahäñkuk. ¹⁸ * Ba ugän nämo, Efesus komeken täñkentäk pähap täñ namik täñkuko u imaka, biñam nadäjnkuno u. Unita Ekänitä kadäni pähapken butewaki kañ nadäj imän yäñpäj yäñapik man yäk täyat.

2

Timoti uwä Ekäni täño komi äma ude

¹ Eruk ironjina Timoti, Kristo Jesutä iron pähap äboriyeta täj yämik täyak u yäpmäj wädäñpäj kehärom täñpäj kuñat täyi. ² Ude täñpänä gäk ba ämawebe mäyap nadäjirä man yäñahäk täñkuro u äma ätu Anutu täño man kehäromi injtpäj yäpmäj kuñat täkañ u yäwetpäj yäwoñärek täk täyi. Täñjiri unitä äma ätu täga yäwetpäj yäwoñärekgän api täneñ. ³ * Täñpäj gäk Kristo Jesu täño komi äma täga ude itkan komi bäräpi yäpmäkta nämo gaña täwen. ⁴ Komi äma bureni täño mebäri nadätan? U intäjukun ämanatä näka täga nadäj namän yäñpäj piä, äma jopitä täk täkañ u nämo täk täkañ. Nämo, u gwäk piminjpäñ piä yäj yämani kehäromigän täk täkañ. ⁵ * Ba äma närepmirek-gärepmirek-ken bäräñek täkañ unita nadä. Äma udewaniwä noriye yärepmitpäñ intäjukun ahäñpäj gwäki yäpayäj nadäñpänä, närepmirek-gärepmirek unitäño бага man siwoñi iwarek. Baga man nämo iwatpäñ jopjop täñpeko uwä gwäki nämo yäpek. ⁶ * Ba man wärani kubä ñode; Äma kubä ketem piä täñjigän täñpeko uwä kowatawä noriye ätu yärepmitpäñ ketem täñjigän näñpek. ⁷ Unita Timoti, man gäwetat ñonita juku piñpäj kuñariri Ekänitä nadäk-nadäkka api täñkwawa täwek. Täñjirän unitäño mebäri api nadäwi-täreneñ.

⁸ * Täñpäkañ gäk Jesu Kristota nadäjnit nadäjnit kuñaren. U Devit täño oranitä kumbani-ken naniktä akuñkuk yäj mani biñam ude täwet täñkuro ukeño. ⁹ * Mani biñam unitagän yäñpäj komi pähap nadäk täyat. Täñpäkañ waki täñpani ude topmäñpäj nepmañkuño itat. Upäñkañ Anutu täño man uwä nämo topani! ¹⁰ * Unita ämawebe Anututä inita iwoyäwani u täñkentäj yämikta nadäñpäj näk bänepna täñ-täpäneñpäñ komi bäräpi ño kotañ itat. Ämawebe

* **1:13:** 1Ti 1:10; 1Ti 4:6, 6:3; Tai 1:9, 2:1   * **1:14:** 1Ti 6:20   * **1:16:** 2Ti 4:16   * **1:18:** Jud 21
 * **2:3:** 2Ti 1:8, 4:5   * **2:5:** 2Ti 4:8   * **2:6:** 1Ko 9:7,10   * **2:8:** 1Ko 15:4,20; Rom 1:3   * **2:9:**
 Efe 3:1,13; Plp 1:12-14   * **2:10:** Kol 1:24

uwä Jesu Kristo terak irit bureni itak u yäpmanpänj kämiwä Jesu-kät penjanej gänañ tärek-täreki nämo itneñta komi ño nadätat.

11 * Unita man ñode pätak u bureni-inik;

Jesu-kät bureni kumbumäño tänpawä irit kehäromi-ken Jesu-kät penta api itne.

12 * Tänpänj komi bäräpi kotanpänj nämo kwitanayänj tämäño uwä Jesu-kät yabänj yäwat piä bok api täne.

Upänkanj Jesuta äwo yänayänj tämäño uwä Jesuta kowata ninta äwo api yäwek.

13 * Tänpäkanj nin Jesu iwatta yänkehärom tanjkumäño u irepmitnero upänkanj Jesuta ude täkta yänkehärom tanjkuko u nämo api irepmirek. Nämo inik! U imata, iniken mebäri ba täktäki täga nämo irepmirek.

Piä äma Anututä gäripi nadäk imani

14 * Unita Timoti, gäk kadäni kadäni man ñowä yäwetpänj yäwoñärekk täk täyi. Tänpäkanj man jopita yänawät-awät täneñta Anutu inamiken man kehäromi kanj yäwet. Man udewanitä äma kubä täga nämo täñkentänj imek. Nämo inik, äma man u nadäk täkanj unitäño bänepi tänpänwak täkanj. 15 * Tänpäkanj Anututä nadänj gaminjirän tagawekta gwäk piminjänj piäka täk täyi. Ude täñkanj man bureni pähap siwonjigän yänahänj yäpmanj kuñjiri mäyaktä piä äma gäkä terak ärowektawä. 16 * Ba man jopi, kome täño nadäk unita yänuruk-uruk yänjirä nämo nadäwen. Ude täk täkanj uwä täñ yäpmanj kuñkä man jopi kehäromi-inik injtpänj Ekäni täño man pekinik api täneñ. 17 * Man udewani uwä paräm tokneñ äronpänj äma gupi tänpäwak täkanj udewani. Äma udewani-ken nanik kubä wäpi Himeneus, kubä Filetus. 18 * Äma yarä u man bureni penkanj ñode yäk täkamän; Ämatä kumbani-ken nanik akukakuk u bian ahänjkuko unita nin kumänpänj äneñi nämo api akune yäk. Tänpänj man udewani terak ämawebe täño nadäkiniki tänpänj wanjirä nadäkiniki pewä putärekk täkanj. 19 * Upänkanj ämatä enji tänayänj nadänpänj bek kehäromi änek täkanj ude Anututä iniken äboriye kehäromi nitek itneñta bek kehäromi äneñ-kireñjkuko pen itak. Bek uterak man kudän ñode kudän täwani itak; Ekänitä äboriye bureni-inik unita nadätak. Tänpänj man kudän täwani kubä pen ñode bek uterak itak; Ämawebe Ekäni wäpi yäpmanj kuñjat täkanj uwä kädet wakita mäde ut imineñ.

20 * Timoti, gäk nadätan? Äma wäpi biñam ikek täño enji gänañjä pärek ba käbot ätuwä gol siriwapänj tänpäni. Ba ätuwä päya kuñjat komepänj tänpäni. Imaka uwä ätu piä täga täkta biñam ba ätuwä piä jopi mebäri mebäri u täñkanj jop manpä kukta yäwani. 21 * Tänpäkanj äma kubä iniken irit kuñjat-kuñjariken wakini penpänj kuräki irayänj täko uwä käbot siliwa ba golpänj tänpäni, piä täga täkta biñam yäwani, kudupi ude api irek. Äma udewani uwä Mähemi täño piä tägatäga täkta biñam yäwani. Uwä Mähemi täño piä täkta pidämtak täyak unita Mähemitä piä man u ba u täga iwerän täñpek. 22 * Unita gäk kadäni kadäni nadäk waki gubanitä yäpmanj kuñjat täkanj u mäde ut iminjänj kädet tägatäga ñodewani u iwatta gwäk pimiwen; Täktäk siwonji, Anututa nadäkinik bureni, bänep iron, bänep kwini. Imaka

* 2:11: 2Ko 4:11 * 2:12: Mat 10:33 * 2:13: Rom 3:3-4; Nam 23:19; Tai 1:2 * 2:14: 1Ti 6:4; Tai 3:9 * 2:15: 1Ti 4:6; Tai 2:7-8 * 2:16: 1Ti 4:7 * 2:17: 1Ti 1:20 * 2:19: Nam 16:5,26; Jon 10:14; 1Ko 8:3; Ais 52:11 * 2:20: 1Ko 3:12 * 2:21: 2Ti 3:17 * 2:22: 1Ti 6:11

tāgatāga u āmawebe bānep nadāk-nadāki siwoŋitā Anutu yāpmāŋ wādāk tākaŋ u tāŋkentāŋpāŋ penta kaŋ iwarut. ^{23*} Tāŋpāŋ nadāk-nadāki gwājiwanitā jopman yāk tākaŋ unita juku nāmo peney. Nadātan, man udewanitā āmik man pewā ahāk tākaŋ. ^{24*} Tāŋpāŋ Ekāni tāŋo piā āmatā man wārāt-wārāt nāmo tāŋpek. Nāmo, u āma kuduptagān not tāŋ yāmiŋpāŋ Ekāni tāŋo man meni tāŋpidām-pidām terak ba bānep kwini terak yāwetpāŋ yāwoŋārewek. ^{25*} Tāŋpāŋ āma nadāk-nadāk gwājiwani yāpmāŋ kuŋat tākaŋ u bānep tāga terak yāwetpāŋ yāwoŋārewek. Yāwetpāŋ yāwoŋārek tāŋirān Anututā nadāŋ yāmiŋirān bānep sukurenpāŋ man burenita nadākinik āneŋi kāwep tāneŋ. ²⁶ Ude tāneŋo uwā nadāwā tumbāpāŋ Satantā iniken mani iwatneŋta buŋep pewān yepmāŋireko u dat-kwinitpeŋ kuney.

3

Kadāni bāmopi-ken wakitā api ahāŋ pārek

^{1*} Man ŋonita juku peŋpāŋ nadā! Kadāni tārek-tārekken bārāpi mebāri mebāri api ahāneŋ. ^{2*} Āmatā initagān nadāŋkaŋ money wādāk-wādākta gāripi api nadāneŋ. Tāŋpākaŋ ini wāpi yāpmāŋ aroŋpāŋ ārowani pāhap tāŋpāŋ yāŋawāt-awāt ba noriye man wakiwaki api yāwetneŋ. Ba miŋiye naniye tāŋo man api utneŋ. Tāŋkaŋ iron kādetta bānep tāga nāmo api nadāneŋ. Uwā Anutu ini ba, unitāŋo man māde api ut imineŋ. ³ Uwā āmawebe not nāmo api tāŋ yāmineŋ, ba āma kubātā waki tāŋ yāmiŋirān momini nāmo peŋ imiŋpāŋ yāŋwawak man api yāneŋ. Ba āma yāŋpāŋ-yabāŋ yāwat api tāneŋ. Tāŋpāŋ iniken gupi tāŋo gāriŋ ugān api iwatneŋ. Uwā komi tāŋpāŋ āmik bumta api tāneŋ. Ude tāŋkaŋ kādet tāgata iwan api tāneŋ. ⁴ Ba iniken noriyeta waki tāŋ yāmiŋpāŋ iniken nadāk waki tāropigān api iwatneŋ. Tāŋkaŋ inita nadāŋirā ārowani pāhap api tāneŋ. Ude tāŋkaŋ Anututa gāripi nadānaŋpāŋ kome tāŋo gāriŋgān api iwarān tāneŋ. ^{5*} Tāŋpākaŋ Anutu tāŋo kādet bureni-inik, kehāromi nīkek unita ket nāmo nadāŋkaŋ gupi-tāgān api iwatneŋ. Eruk Timoti, āma udewani yabāŋ umuntaŋpāŋ ukāt itpāŋ-nadāk kubā nāmoinik tāŋpen.

^{6-7*} Tāŋpākaŋ āma udewani ātutā webe nadāk-nadāki kwini unitā eŋiken kābop ārok tākaŋ. Āroŋkaŋ man jopi-jopi yāŋ-yākŋat-pewā nadākiniki āma uterak pek tākaŋ. Webe uwā nadāk-nadāki kehāromi nāmo unita bānep nadāŋ gāripitā momi-ken yāmagurirā nadāwātāk pāhap tāk tākaŋ. Tāŋkaŋ nadāk-nadāk yāpmākta gāripi nadāk tākaŋ upāŋkaŋ Anutu tāŋo man bureni u tāga nāmo nadāwā tārek tākaŋ. ^{8*} Tāŋpākaŋ āma kādet udewani tāk tākaŋ uwā man burenita iwan tāk tākaŋ, bian āma yarā wāpi Janes kenta Jabrestā Moses tāŋo manta iwan tāŋkumāno udegān. Āma udewani tāŋo nadāk-nadāki wawākaŋ Anututa nadākinik nāmo tāŋ imik tākaŋ. ⁹ Upāŋkaŋ tāktāki waki u kadāni kāroŋi tāga nāmo api tāneŋ. Nāmo, āmatā unitāŋo kādet u kaŋpāŋ nadāwā guŋ tāŋo bumik api tāŋpek, bian āma Janes kenta Jabres tāŋo tāktāki kaŋpāŋ nadāŋkuŋo ude. Ude kaŋpāŋ nadāŋpāŋ nāmo api iwarān tāneŋ.

Timoti, Anutu tāŋo man iŋit-inik tāyi

* **2:23:** 1Ti 4:7   * **2:24:** 1Ti 3:3; Tai 1:7   * **2:25:** 1Ti 2:4   * **3:1:** 1Ti 4:1   * **3:2:** Rom 1:29-31
* **3:5:** Mat 7:15,21; Rom 2:19-20; Tai 1:16   * **3:6-7:** Tai 1:11   * **3:8:** 2Ti 2:25; Kis 7:11,22; 1Ti 6:5

¹⁰ Upänkañ Timoti gähä bian näkkät itpäñ Anutuä kädet gäripi nadäk täyak u ämawebe yäwetpäñ yäwoñärek täñjira nabänppän-nadänkun. Ba täktäkna imaka, u nadätan. Ba imaka u ba u täk täyat u mebäri imata täk täyat u nadätan. Täñppän mebärina ñode nadätan; Näk Anutu nadän imikinik täk täyat, bäräpi gänañ nämo kwitak täyat, ämawebe iron täñ yämik täyat, ba piä ehuranigän täk täyat. U kudup nadätan. ¹¹* Täñkañ komi bäräpi täñ namiñkuño u imaka, nadätan. Antiok komeken, Aikoniam komeken, ba Listra yotpärare-ken komi namiñjirä komi pähap nadänkut. Ude upänkañ Ekänitä bäräpi u kudup ketären namiñkuk. ¹²* Bureni-inik, äma kuduhtagän Jesu Kristota yänppän Anutu täño man iwatnayän täño uwä komi bäräpi api ahän yämek. ¹³ Täñ, äma täktäki taräkkät jop yän-yäkñarani ämatä ini bänepken ba ätu täño bänepiken yän-yäkñat piä täñtäko tañi-inik ahänppän api weñ pärek.

¹⁴* Täñpakañ Timoti, gähä man bureni gäwetpäñ gäwoñärenjirä nadäkinik täñkuno u iñit-inik täñppän kañ kuñat. U imata, äma man u gäwetpäñ gäwoñärenkuño unitäño mebäri u nadätan. ¹⁵* Ba gäk ironikentä yäput peñpäñ Anutu täño man u nadän yäpmän äbätan u bureni-inik yän nadätan u. Anutu täño man u kehäromi ñodewani; U bänepka-ken peñyängek pewän ahän gamiñjirän Kristo Jesu nadän imiñppän irit kehäromita biñam täga api täñpen. ¹⁶* Täñpakañ Anutu täño man kudän täwani u kudup Anutu täño Munapiktä täñmeham tañjirän ahän moreñkuñ. Man u daniñppän nadäk täñjitna man bureni täño mebäri niwetpäñ niwoñärek täk täyak. Ba unitä ämawebe nadäk-nadäki gwäjñi ärowani yäpän-siwoñtakta yabän yäk täyak. Ba kädet gwäjñiwani yänppän yäpän-siwoñtak täyak, ba kuñat-kuñat siwoñi niwetpäñ niwoñärek täk täyak. ¹⁷ Täñpakañ Anutu täño mantä ämawebeniye bänepi-ken piä ude täñtäyon piä täga mebäri mebäri säkgämän täneñta pidämtak täkañ.

4

Timoti, Anutu täño piä gwäk pimiñppän täyi

¹* Timoti, näk Anutu iñamiken ba Kristo Jesu äma kumbani ba kodak irani bok yäpmän daniwayän täyak u iñamiken jukuman kubä gäwerayän. Kristo Jesu u äneñi kwawak ahänppän ämawebeta intäjukun it yämaying täyak unita ñode peñ gäwetat; ²* Unitäño manbiñam ehuranigän yänahänppän yäwet täyi. U kadäni kadäni, ämawebe man u nadäneñ ba nämo nadäneño u jop uken gwäk pimiñppän Kristo täño manbiñam yäwet täyi. Ude täñppän ämawebe täño nadäk-nadäki yäpi-siwoñtak täkot. Täñkañ kädet gwäjñiwani iwarani u jukuman kehäromigän kañ yäwet. Ba äma nadän bäräp ikek bänepi täñpidäm tañ yämik täyi. Piä u täkta nämo gaña täñppän Kristo täño man kädet ket täñppän yäwetpäñ yäwoñärek kañ tä.

³* Nadätan, kämiwä ämawebetä Anutu täño man mebäri bureni nintä yäwetpäñ yäwoñärek täk täkamän u nadäkta api bitnäneñ. Man burenita bitnäñkañ yäwetpäñ yäwoñärek äma bänep ärik-ärik man yäwani unita äbä niwetpäñ niwoñärewut yänppän gera api yäneñ. Man jopi ini bänepitä gäripi nadäk täkañ ugän api nadäneñ. ⁴* Man bureni peñppän kobap man api nadäneñ. ⁵Täñpakañ Timoti gähä bänep nadäk-nadäkka ba irit kuñat-kuñatkata

* **3:11:** Apos 13:50; Apos 14:5,19; Sam 34:19 * **3:12:** Mat 16:24; Jon 15:20; Apos 14:22 * **3:14:** 2Ti 2:2 * **3:15:** Jon 5:39; 1Pi 1:20-21 * **3:16:** Rom 15:4; 2Ti 2:21 * **4:1:** Apos 10:42; Rom 14:9-10 * **4:2:** Apos 20:20,31 * **4:3:** 1Ti 4:1; 2Ti 1:13 * **4:4:** 1Ti 4:7

watäni kaŋ it. Täŋpäj Kristota yäŋpäj komi ba bäräpi kotakta nämo bitnäwen. Täŋkaŋ Anutu täŋo man yäŋahäk-ahäk piä säkgämän kaŋ tä. Ude täŋkaŋ Anutu täŋo watä äma gähä piä yäŋ-gamani u kudup kaŋ täŋ more.

Pol täŋo kumäk-kumäk kadäni keräp täŋkuk

6 * Täŋpäkaŋ nähä paorayäj. Bian Anutu iniŋ oretta wain ume piwä kuŋkuŋo ude nägätna api piwä kuŋeŋ. Kumäŋpeŋ kukkukna kadäni keräp täyak. 7 * Upäŋkaŋ nämo umuntäyat. Nämoinik, äma närepmirek gärepmirek täŋkaŋ gwäk pimiŋpäj bäräŋeŋ päŋku бага pewani-ken ahäk täkaŋ näk udegän nämo kwitaŋkaŋ bäräŋeŋ yäpmäj äbätängän бага pewani-ken ahätat ŋo! Näk nadäkinikna nämo pewa putäreŋkuŋ. 8 * Unita nadätat, siwoŋi kuŋatkuŋat täŋo gwäki tägagämän u näkä yäpmäkta itak. U kadäni pähapken Ekäni, ämawebe täŋo täktäk yäpmäj daniwani äma siwoŋi-inik unitä api namek. Täŋpäkaŋ gwäki säkgämän u näkagän nämo api namek. Nämoinik, ämawebe Ekäniä äbäka bänep peŋpäj itsämäk täkaŋ unita imaka, api yämek.

Man paotpaot

9 * Täŋpäkaŋ Timoti, gwäk pimiŋpäj näkken bäräŋeŋ äbi. 10 * Butewaki pähap, notnapak Demas unitä kome täŋo gärip iwatpäj nabä kätäŋpeŋ Tesalonaika komeken kuŋkuk. Täŋpäkaŋ Kresens imaka nabä kätäŋpeŋ Galesia komeken kuŋkuk. Kuŋirän Taitus Dalmesia komeken kuŋkuk. 11 * Täŋpäkaŋ Lukkät ninekgän itkamäk. Unita Timoti, Mak yäwikaŋ bok kaŋ äbun. Unitä piä täga api täŋkentäj namek. 12 * Täŋkaŋ notninpak Tikikus uwä iniŋ kirewa Efesus komeken u äreŋku. 13 * Täŋpäkaŋ gäk äbayäj yäŋpäjä näkŋo mänit tek Troas yotpärare-ken Kapustä enjiken yäŋopmäŋpäj peŋkuro u yäpmäjkaŋ kaŋ äbi. Ba näkŋo buk kenta man kudän moräki täŋpäj pewani u imaka, kaŋ yäpmäj äbi.

14 * Eruk, Aleksada kapa-päj imaka imaka täŋpani unitä waki mäyap täŋ namiŋkuk. Unita Ekäniä kowata api imek. 15 Äma unitä man yäwetpäj yäwoŋäreŋ täŋkumäŋo u mäyap utpäj yejämək täŋkukonik. Unita udegän täŋ gamekta watäni itpeŋ kaŋ kuŋat.

16 * Nadätan? Man piäken pengän itkut-ken uken notnapak kubätä näk gäarak nämo itkuk. U kudup nabä kätäŋpeŋ kuŋkuŋ. Unitäŋo momini uwä Ekäniä peŋ yämiton. 17 * Bureni, notnayetä nabä kätäŋpeŋ kuŋkuŋo upäŋkaŋ Ekäniäwä nämo nepmaŋkuk. Nämo, u mani biŋam guŋ äbotken yäŋahäjira unitä nadäkta manna täŋmeham täŋpäj kehäromi namiŋkuk. Täŋpäj tom komi, äma yewani meni-ken nanik ketäreŋpäj nepmaŋkuk. 18 Ude täŋ namiŋkuko udegän, Ekäni uwä waki mebäri mebäri uken nanik ketäreŋpäj kunum gänaŋ irit bägupi täga u gänaŋ api nepmaŋpek. Täŋpäkaŋ Ekäni uterak epmäget peŋyäjek pen mät it yäpmäj ärowek. U bureni!

19 * Eruk, yanäpi yarä Prisila kenta Akwila ukät Onesiforus ba unitäŋo äboriye näkŋo mena yäpmäjpeŋ bänep täga man yäwet. 20 * Butewaki, notnapak Erastus u Korin yotpärare-ken itkukotä pen itak. Ba Trofimus käyäm täŋpewän Miletus komeken teŋkut. 21 Unita Timoti, iwän mänit kadäni nämo

* 4:6: Plp 2:17 * 4:7: 1Ti 6:12 * 4:8: 1Ko 9:24-25; Rev 2:10 * 4:9: 2Ti 1:4 * 4:10: Kol 4:14; Tai 1:4 * 4:11: Kol 4:14; Apos 15:37-39 * 4:12: Efe 6:21-22 * 4:13: Apos 20:6 * 4:14: 1Ti 1:20; Sam 62:12; Snd 24:12; Rom 2:6 * 4:16: 2Ti 1:15 * 4:17: Apos 23:11, 27:23; Dan 6:22 * 4:19: Apos 18:2; 2Ti 1:16-17 * 4:20: Apos 19:22, 20:4

keräp tañirän gäkä jukun kañ äbi. Täñpäkañ notkapak Yubulustä bänep täga gäwetak. Ba Prudens, Linus, Klodia ukät äma ätu Kristo wäpi terak notkaye wanotkaye itkañ u kuduptagän udegän bänep täga man gäwetkañ.

²² Eruk, Ekänitä bänep nadäk-nadäkka-ken iton. Täñkañ unitäño orakorakitä gäk uwäktäñ gamiton.

Taitus Poltä Taitus jukuman iwetta manbiñam ŋo kudän täñkuk

¹ Näk Pol, Anutu täño piä ämagän ba Jesu Kristo täño aposoro kubä ude itat. Unita ämawebe Anututä bian inita iwoyäñkuko u täñkentäñ yämiñjira Kristota nadäñ imikinik täkta naniñ kireñkuk. Ba täñkentäñ yämiñjira ämawebe unitä man bureni nadäwä tärekta naniñ kireñkuk. Man bureni uwä irit kuñjat-kuñjat Anututä gäripi nadäk täyak upäñ niwoñärek täyak. ²* Täñpakañ man bureni unitäño mebäri-inik uwä irit kehäromi pätak u bureni-inik api kañ-ahäne. Bian-inik, Anututä intäjukun imaka kubä nämo pewän ahäñjirä irit kehäromi u nimikta yäñkehärom tañkuk. Täñpakañ Anutu uwä jopman kubä nämo yäk täyak.

³* Eruk it yäpmäñ äbätängän kadäni kubä Anututä ini nadäñkuk-ken uken äma ätu irit kehäromi täño manbiñam yäñahäkta yäpmäñ daniñpäñ yepmanñkuk. Ude täñkuko uwä mani biñam kwawakinik pewä ahäñkuñ. Täñpakañ Anutu, waki kerik-ken nanik nimagurani unitä piä u näk ketna terak peñkuk.

⁴* Eruk nanakna Taitus, man ŋo gäka kudän täyat. Gäk äbot täñpani ninkät Anututa nadäkinik bok täk täkamäñ unita nanakna bureni yäñ gäwetpäñ ŋode gäwetat; Anutu nanin ba äma nin nimagurani Jesu Kristo unitä orañ gamiñjirän unitäño bänep pidäm terak kañ kuñjat.

Äbot täñpani täño intäjukun ämata jukuman

⁵ Taitus, gäk piä moräki täñ paotta ba äbot täñpani yotpärare kubäkubä täño watä äma yabäñ ahäñpäñ yepmakta Krit komeken gepmanpeñ kuñkut. Täñkañ man bian gäwetkuro unita juku piñpäñ nadä; ⁶* Äbot täñpanita intäjukun itta äma ŋodewanipäñ yäpmäñ daniñpäñ kañ yepmañ yäñ gäwetkut; Äma, ämawebe inamiken siwoñigän kuñarani, ba webe kubägän yäpani. Ba äma unitäño nanakiye uwä Jesuta nadäñ imikinik täñpäñ peñawäk ba miñi nani täño man bitnäk nämo täñpani. Äma udewanipäñ, äbot täñpanita intäjukun itta kañ yabäñ ahäñpäñ yepmañ. ⁷* Unita ŋode nadä; Äbot täñpani täño intäjukun ämata Anutu täño piäta watä it täkañ unita äma u siwoñi-inik kuñarirä ämawebetä yabäñpäñ-nadäwä momini nikek nämo täneñ. Täñpäñ äma uwä näk wäpna biñam ikek itat yäñkañ äboriye yäwetpäñ yäwoñärek kokwawak terak nämo täñpani. Ba ume nañkañ tängunguñ täñpäñ äma komita nämo täñpani. Täñkañ moneñ tuñumta nadäwätäk nämo täñpani. ⁸ Ba äma u iron täga täñpäñ kädet siwoñigän kuñatpäñ kädet täga-tagän gäripi-inik nadäwani. Täñkañ äma uwä man yäkyäki ba täktäkita watä irani. ⁹* Täñpakañ watä äma uwä Anutu täño man mebäri bureni nintä yäwetpäñ yäwoñärek täk täkamäñ udegän inñit-inik täneñ. Man bureni u inñit-inik täñpäñ säkgämän yäñahäñjirä ämawebe kädet siwoñita nadäkinik täñpäñ täga kuñatneñ, ba äma Anutu täño man bureni ut täkañ unitäño jopman uwä täga utpewä mäneñ.

Nadäkinik täñpä wawanita man

* **1:2:** Kol 1:27   * **1:3:** Efe 1:9-10; Tai 2:10, 3:4; 1Ti 1:1,11   * **1:4:** 2Ko 8:23; Gal 2:3; 2Ti 1:2, 4:10;
Rom 1:7   * **1:6:** 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26   * **1:7:** 1Ko 4:1   * **1:9:** 2Ti 4:3; Tai 2:1

10 * Täppäkanj Taitus, gäk watä äma täga-tägäpänj kanj yabänj ahäppänj yepmanj. Imata, Krit komeken äbot täppäni bämopi-ken nanik mäyaptä man burenita bitnäppänj jop manman yänj-yäkñatpänj ämawebe mäyap kädet goret käda yämagut täkanj. Äma yäyat uwä mäyaptä jopman ñode yäk täkanj; In guñ äbotken naniktä äbot täppäni-kät itta nadäppänj, eruk baga man iwatkanj gupjin moräk kanj madäwut yäk. 11 * Täppänj äma uwä mäyäk-kät nämö moneñ yäpmäktä jop manman ude yänj-yäkñat-pewä nädamiñi-nani ätu nadäkiniki pewä putärewäpänj säkgämän nämö it täkanj. Unita Taitus, gäk äma jop manman yäk täkanj u yäniñ bitnä. 12 Nadätan? Krit nanik iniken äma nadäwani kubätä ini Krit nanik ämawebeta ñode yänjuk; Krit nanik u waki, jop manmangän yäwani yäk. Uwä tom ägwäri udewani, orek patkanj ketem naktagän nadäk täkanj yänj yänjuk. 13-14 * * Täppäkanj Taitus, äma nadäwani uwä man bureni-inik kubä yänjuk. Unita gäk äbot täppäni täño kuñat-kuñari yäpä tägakta man kehäromi kanj yäwet. Yäweriri nadäkiniki äneñi täñkehärom täppänj Juda nanik täño kobap man unita nadäkinik nämö täñ yämineñ. Ba äma Anutu täño man burenita bitnäc täkanj unitäño baga man nämö nadänj yämineñ.

15 * Taitus, gäk nadätan? Äma bänepi paki-iniktä kuñat täkanj uwä imaka kuduhtagänta nadäwä tägagän täc täkanj. Upänkanj äma bänepi-ken momitä tokñek itkanj nadäkinik nämö pewän ahäk täkanj uwä imaka kuduhtagänta nadäwä wakigän täc täkanj. U imata, bänep nadäk-nadäki-ken wakitä tokñek parirä kädet siwoñi u iwatta nämoinik nadäk täkanj. 16 * Äma udewani uwä man ñode yäk täkanj; Näc Anututa nadäkinik täc täyat yäk. Ude yäk täkanj upänkanj täktäki waki unitä ñode niwoñärekc täyak; Ekänita mäde ut imani. Uwä man bitnäc täppänj kädet täga kubä nämoinik pewä ahäk täkanj. Täppäkanj kädet waki ude täñirä Anututä taräki-inik yabäk täyak.

2

Äbot täppäni ämawebeta jukuman

1 * Eruk Taitus, gähä äbot täppäni ämawebe Anutu täño man mebäri bureni ugän iwatta yäwetpänj yäwoñärekc kanj tä. 2 Täñkanj äma ekäni ekäni ba tägawani u ñode kanj yäwet; In man yäkyäkjin ba täktäkjinta watä itpäñ kanj kuñarut. Ba nadäwätäk ikec kuñatpänj Ekäni täño manbiñam ño inñit-inik täppänj iron kädet täga ugän kanj iwarut. Täppänj in bäräpi gänañ kwikinik kanj irut.

3 * Täppäkanj Taitus, äma ekäni ude yäwetkanj webe ekäni ekäni udegän ñode kanj yäwet; In Anutu inamiken siwoñi kanj kuñarut. Ume komi täñ nanjanj ämawebe yäppänj-yabänj yäwat nämö täneñ. Nämoinik! Kädet tägagän täppänj-yäwoñärekc täneñ. 4 Ude täppänj webe gubañi kädet tägatäga yäwetpänj yäwoñäreñirä äpiyeta gäripi nadäppänj nanakiyeta udegän nadäneñ.

5 * Täñkanj ämawebe gägäni ätutä Anutu täño manta man waki yäneño udetä yäwetpänj yäwoñärekc täñirä webe gubañi gubañi uwä kädet siwoñi iwatpänj kwikinik itneñ. Ini eñi-kengän itpäñ nanak ba imaka imakanita watä säkgämän itneñ. Täñkanj bänep iron kädet siwoñi ugänpäñ iwatneñ. Täppänj äpiye täño man buramineñ.

* 1:10: 1Ti 4:7 * 1:11: Jon 10:12; 1Pi 5:2; 2Ti 3:6 * 1:13-14: 2Ti 4:2 * 1:13-14: 1Ti 4:7

* 1:15: Mat 15:11; Rom 14:20 * 1:16: 2Ti 3:5; 1Jo 1:6, 2:4 * 2:1: Tai 1:9 * 2:3: 1Ti 3:11

* 2:5: Efe 5:22

⁶ Eruk Taitus, äma gubaŋi gubaŋi imaka, man kehäromi yäweriri nadäŋpäh iniken irit kuŋat-kuŋarita watäni itpäh kaŋ kuŋarut. ⁷ * Täŋ gäkŋawä kädet tägagän täŋpeŋ kuŋariri äma gubaŋi gubaŋi unitä gäkŋo täktäkka u kaŋkaŋ udegän api iwatneŋ. Ba man yäwetpäh yäwoŋäreŋ piä täk täyan unita nadäkinik täŋpäh säkgämän kaŋ tä. Jop, yän-yäkŋarani nämo yäwen. ⁸ * Nämo, man bureni siwoŋigän yänjiri ämatä man yäwayäh täyan uken goret kubä nämo kaŋ-ahäŋpäh yänpäh gabäh gawat kubä täga nämo täneŋ. Ude täjiri iwaniyetä mäyäk man niwetta kädetta wäyäkŋewä wawäpäh ini api mäyäk täneŋ.

⁹ * Täŋpähäŋ Taitus, äbot täŋpani ämawebe u gänaŋ nanik äma ätu äma täŋo piä äma jopi ude itkaŋ uwä ŋode kaŋ yäwet; In intäjukun ämajije täŋo man buramikgän kaŋ täk täŋput. Mani nämo utkaŋ piä siwoŋigän täjirä intäjukun ämajiyetä tabäŋpäh gäripi pähap api nadäneŋ. ¹⁰ * Täŋpäh intäjukun ämajije unitäŋo tuŋum nämo kubotäneŋ. Ba tänyäkŋarani kubä nämo täneŋ. Nämo, man buramikgän täjirä intäjukun ämajiyetä piä siwoŋigän täŋpani yäh api nadäh tamineŋ. Eruk in kädet siwoŋi ude iwatnayäh täkaŋ uwä Anutu, wakiken nanik nimagurani unitäŋo manbiŋam unita ämawebetä nadähjirä ärowani api täŋpek.

¹¹ Unita Taitus, kädet täga ude täŋpeŋ kuŋat täkäna. U imata, Anuttutä orakoraki kwawak pewän ahäŋkuŋ. Orakoraki u ämawebe paot-paotta biŋam täŋpani kuduŋtagän waki keri-ken nanik yämagurekta kehäromi nikek. ¹² * Täŋpähäŋ orakoraki, nin nimagutkuko uwä ŋode niwetpäh niwoŋäreŋ täyak; Kome täŋo nadäh gärip ba Anutu täŋo man peŋawäk u mäde ut imiŋkaŋ gwäk pimiŋpäh Anutu-tagän nadäh imiŋpäh siwoŋigän kuŋat täkäna. ¹³ * Täŋkaŋ Anutunin Jesu Kristo kehäromi nikek ahäwayäh täko unitagän itsämähpäh kuŋat täkäna. Jesu uwä paot-paotta biŋam täŋpanipäh nimagurani. ¹⁴ * Täŋpähäŋ Jesu uwä iniken gupi ninta kowata iniŋ kireŋpäh kome täŋo kuŋat-kuŋat wakiken nanikpäh nimagutta kumbuk. Uwä ämawebe äbot inipärik kubä inita biŋamgän itta ärutpak taŋpäh nipmanŋuk. Ba nintä kädet siwoŋita gäripi nadähpäh kuŋatta udewä täŋkuk.

¹⁵ * Unita Taitus, gäk ämawebe kuduŋtagän man u yäwet. Gäk piä ŋo täkta wäpka biŋam nikek unita ämawebe bänepi täŋpidäm taŋ yämiŋjiri man u kaŋ iwarut. Ba äma kädet täga peŋpäh goret kuŋarani u yänpäh yäpä-siwoŋ takta man kehäromi kaŋ yäwet. Täŋpähäŋ äma kubätä gäka nadähjirän äma jopigän täŋpayäh täko uwä, äma udewani nämo nadäh imen.

3

Kädet siwoŋi terak kuŋatne

¹ * Eruk Taitus, gäk ämawebe yäweriri ŋode kaŋ täk täŋput; Kome täŋo intäjukun äma ba gapman gämori-kengän itpäh mani kaŋ buramik täŋput. Täŋpäh kadäni kadäni kädet tägatäga täkta nämo bitnäneŋ. ² * Ba äma yänpäh-yabäh yäwat ba yänwawak nämo täneŋ. Bänep kwini terakgän itpäh ämawebe kuduŋtagäntä kädet tägagän täŋ yämineŋ.

* 2:7: 1Ti 4:12; 1Pi 5:3   * 2:8: 1Pi 2:15   * 2:9: 1Ti 6:1   * 2:10: Tai 1:3   * 2:12: 1Jo 2:16;
Efe 1:4   * 2:13: 1Ko 1:7; Plp 3:20   * 2:14: Gal 1:4; Kis 19:5; Lo 7:6; Sam 130:8; Ese 37:23; 1Pi 2:9
* 2:15: 1Ti 4:12   * 3:1: Rom 13:1-7; 1Pi 2:13-14   * 3:2: Plp 4:5

3 * Nadātan? Äbot täjpani ämawebe nin kudup imaka, guj kädet iwet täjnkumäjonik. Anutu täjo man mäde ut iminjpäj man bitnäc ba kädet goret-goret-gän kuñat täjnkumäjonik. Kome täjo kañgärip ba nadäñ gärip unitä ärowani täj niminjirän watä piä ude täj imik täjnkumäjonik. Nadäwäwak ba kokwawak terakgän kuñatpäj iwan kowata kowata täjpäñ kuñat täjnkumäjonik. 4 * Ude täk täjnkumäjo upäñkañ mäden, eruk yäpätägak ämanin Anututä iniken bänep ironi niwoñärepäñ oraj niminjpäñ paot-paotken nanikpäñ wädäñ tädotpäñ nipmanjuk. 5 * Nintä kudän siwoñi kubä täjnitna nämo, Anututä iniken bänep iron terak imaka umuri-ken nanik wädäñ tädotpäñ nipmanjuk. Täjpäñ unitäjo Munapikitä bänepnin ärut niminjpäñ täjnkodak täjpäñ nipmanjuk. 6 * Täjpäkañ Anututä yäpätägak ämanin Jesu Kristo iwet-pewän Munapiki tokñek-inik peñ niminjuk. 7 * Nin inikät bänep kubägän itta iron pähap ude täj niminjukko unita ñode nadäkamäj; Irit kehäromita nadäkinik täk täkamäj u it yäpmäj kuñtängän bureni api kañ-ahäne.

8 Taitus, man u bureni-inik. Unita man u kehäromigän yäweriri ämawebe Anututa nadäkinik täjkujo unitä nadäwä tärewut. Nadäwä tärewäpäñ piä täga mebäri mebäri u täktagän nadäk ba kehäromi unitagän injitnej. Kädet täga unitä ämawebe kudup bureni-inik täjkentäj yämik täyak. 9 * Täj, man jopi-jopi äma ätutä yäñahäk täkañ unita juku peñpäñ nämo nadänej; U man goret-goret yäk täkañ. Äbekjiye orajiye täjo wäpi tawarj ugänpäñ yäjpäñ-nadäk täk täkañ ba Moses täjo бага täpuri täpuri unita nadäwä ärowani täjpäkañ ämik man pewä ahäk täkañ. Täjpäkañ man yäk täkañ uwä jopigän, täjkentäk kubä nämo pewä ahäk täkañ.

10 * Täjpäkañ inkät nanik äma kubätä duñ-wewek kädet pewän ahäwayäj täko uwä jukuman kehäromi kadäni kubä ba yarä ude kañ iwet. Eruk, ude iwerikañ kädet u nämo pewänä mäde kañ ut imi. 11 * Gäk nadätan, äma uwä kädet siwoñi peñpäñ momi kädet iwarani. Täjpäkañ imaka wakiwaki täk täyak unitä ñode niwoñäretak; U warj moretak.

Man ätu juku piñpäñ kuñatta

12 * Taitus, gäkño kome yäpmäkta näk Atemas ba Tikikus yarä uken nanik kubäpäñ gäkken tewa yäpmäj api ärewek. Äreñirän gäk näk nabäkta ehutpeñ Nikopolis komeken ño äbä kañ nabä. Imata, mänit kadäni-ken näk Nikopolis kome ño itta nadätat unita. 13 * Eruk, бага manta nadäwani äma wäpi Senas ukät Apolos kädet käronj kudayäj täkamän unita ketem tunjum täjkentäj yämiñiri kädet miñin uken imaka kubäta wäyäkñedentawä. 14 * Nadätan? Nintäjo ämawebeniyyetä jopjop, iniken gärip terak nämo kuñatnej. Nämo, u kudän tägagän ba piä tägagän kañ täk täjput. Ude täjkañ äma ätutä imaka kubäta wäyäkñenayäj täjo uwä kañ täjkentäj yämik täjput.

15 Taitus, äma näkkät itkamäj ñonitä ganiñ oret man pewä ärekañ. Täjpäkañ ämawebe Ekänita nadäkinik täjpäñ ninta gäripä nadäk täkañ unita oretoret man kañ yäwet. Eruk, Anutu täjo bänep irontä intä terak äron.

* **3:3:** 1Ko 6:11; Efe 2:2, 5:8   * **3:4:** Tai 1:3   * **3:5:** 2Ti 1:9; Efe 5:26; Jon 3:5   * **3:6:** Apos 2:17-18   * **3:7:** Rom 3:24   * **3:9:** 2Ti 2:14,16,23   * **3:10:** Mat 18:15-17; 2Jo 10   * **3:11:** 1Ti 6:3-5   * **3:12:** Efe 6:21-22   * **3:13:** Apos 18:24; 1Ko 3:5-6; 1Ko 16:12   * **3:14:** Efe 4:28; Tai 2:14; Mat 7:19

Piremon

Piä watä äma jopi kubä Anututa biŋam täŋkuko unitäŋo manbiŋam

1-2 * * Näk Pol Kristota yäŋpäj komi enjiken nepmanŋpani näkä, ba notninpak Timoti-kät man kudän ŋo täkamäk. Man ŋowä ŋodeta kudän täkamäk; Notninpak Piremon, ninkät piä mebäri kubägän täŋpani gäka, ba wanotnin Apia unita, ba notninpak Akipas, Anututa yäŋpäj ämik bok täŋpani unita. Ba äbot täŋpani ämawebe Anutu iniŋ oretta Piremontä enjiken ärok täkaŋ unita imaka man ŋo kudän täkamäk. Täŋpakaŋ in kudupta ŋode täwetkamäk; 3 * Anutu Nanin-kät Ekäni Jesu Kristo unitä iron täŋ tamiŋirän iniken bänep kwini terak kaŋ kuŋarut.

Pol Piremonta bänep täga nadäŋkuk

4 * Eruk, Piremon, gäknjo manbiŋam ŋode nadäk täyat unita näk kadäni kadäni Anutu-ken yäŋapik man yänkaŋ gäka bänep täga man iwet täyat. 5 Gäk Ekäni Jesu ba Anutu täŋo kudupi ämawebe unita gäripi nadäŋpäj nadäŋ yämikinik täŋjiri manbiŋamka nadäk täyat. 6 * Täŋpakaŋ näk gäka Anutuk-ken ŋode imaka yäŋapik täyat; Gäk ba nin nadäkiniknin terak yäŋpäj-nadäk säkgämän bok täk täkamäj unitä nadäk-nadäkka piräreŋ gamiŋirän iron kädet täga mebäri mebäri Kristo-kät kentäŋpäj yäpmäk täkamäj ŋonitä pen yäpmäj yäpmäj kunayäj täkamäj unita kaŋ nadäwi tumbut. 7 * Täŋpakaŋ notnapak, gäk Anutu täŋo kudupi ämawebenyeta iron täŋ yämiŋjiri oretoret täk täkaŋ. Ude täjiri manka biŋam nadäŋpäj näk imaka, bänep oretoret pähap täŋpäj bänepna pidämtak täyak.

Piremontä Onesimus äneŋi imagutta man

8 Eruk Piremon, gäk Kristo wäpi terak notnapak ude itan unita imaka kubä gäkä täga tänaŋi u täkta täga peŋ gäweret. 9 * Upäŋkaŋ gäka nadäŋ gamikinik täyat unita piä u täkta jop gäwet yabätat. Gäk näknjo mebäriŋa nadätan; Näk tägawani, ba apiŋo näk Kristo täŋo piä täk täyat unita yäŋpäj komi enj gänaŋ itat. 10 * Unita nanakna Onesimus ŋo täŋkentäŋ imikta gäwet yabäŋjira käwep nadäŋ namen. Nadätan? Näk komi enj ŋo gänaŋ irira Onesimus uwä ahäŋ namänpäj näkä Anutu täŋo man iwetpäj iwoŋäreŋjira Anututa nadäkinik täŋkuko unita nani ude täyat. 11 Bian äma uwä piä säkgämän kubä nämo täŋ gamiŋkuk. Upäŋkaŋ bänepi yäpmäj äyäjutkuko unita apiŋo gäkkät nekta piä säkgämän-inik täga api täŋ nimek.

12 Unita apiŋo Onesimus tewa äretak. Äretak uwä bänepna gämäni. 13 * Butewaki, Onesimus u näkkät bok itnaŋi. Näk Anutu täŋo manbiŋamta yäŋpäj komi enj gänaŋ irira u gäk wäpka terak täŋkentäŋ namik täyek. 14 * Upäŋkaŋ näknaken gärip nämo iwarayäj. Gäkä täga yän yäwikaŋ uyaku bok täga itkäde. Unita apiŋo gäkken tewa äretak. Näk ŋode nadätat; Iron kädet näkä peŋ gäwerira täŋpayäj täno uwä tägainik nämo. Täŋ, gäknaken gärip terak täŋpayäj täno uyaku säkgämän.

* 1:1-2: Efe 3:1 * 1:1-2: Kol 4:17; 2Ti 2:3 * 1:3: Gal 1:3 * 1:4: Rom 1:8-9 * 1:6: Plp 1:9; Kol 1:9 * 1:7: 2Ko 7:4 * 1:9: Plm 1 * 1:10: Kol 4:9; 1Ko 4:15 * 1:13: Plp 2:30 * 1:14: 2Ko 9:7; 1Pi 5:2

¹⁵ Tānpākaŋ duŋ-weŋpāŋ Onesimus-kāt ek kadāni kerāpita inigān inigān itkumāno u mebāri ŋodeta kāwep; U āneŋi gākken ārewānkaŋ bok pen api itdeŋo unita. ¹⁶ * Uwā gākŋo piā āma jopi ude āneŋi ittagān nāmo. Nāmo inik. U irepmiŋpāŋ notkapak sākgāmān ude itta api ārewek. Nadātan, nāk āma unita notnapak bureni yāŋ nadāŋpāŋ gāripi nadātat. Tāŋ, gāhā udegān āma unita gāripi pāhap api nadāŋ imen. U piā āmaka irirān gāripi nadāŋ imayāŋ tāno ugān nāmo. U Ekāni wāpi terak notkapak bureni-inik irirān gāripi nadāŋ imikinik api tāŋpen. ¹⁷ Unita gāk nāka Ekāni wāpi terak nāgāt morākna bureni yāŋ nadāŋpāŋ, Onesimus ŋo not sākgāmān kaŋ tāŋ imi, nāka not tāŋ namayāŋ tāno udegān.

¹⁸ Tānpākaŋ Onesimustā goret kubā tāŋ gamiŋkuk ba gākŋo imaka kubā jop yāpuko tāŋpānā eruk nāweriri nākā kowata api tāŋ gamet. ¹⁹ * Nāk bureni gāwetat. Man ŋo nākŋa ketnatā kudān tāyat unita nadā; Goret tāŋkuko unitāŋo kowata nākā api dāpmāŋ tārewet. Tānpākaŋ ŋode nāmo nadātan? Gāk kumāka biŋam itkunopāŋ nākā gāwetpāŋ gāwoŋārek tāŋjira Ekānita biŋam tāyan unita gāk kowata tāŋ namināŋi bumik. ²⁰ Unita notnapak, Ekāni wāpi terak nek kubāgān itkamāk unita tāŋkentāk kubā nam yāŋ nadātat. Ude tāŋ naminjiri Kristo wāpi terak bānepna pidām tawān!

²¹ Nāk nadātat, gāk nākŋo man api buramiweno unita man ŋo kudān tāyat. Ba imaka tāŋ namikta yāŋapitat ŋo irepmiŋpāŋ sākgāmān kubā api tāŋpen yāŋ nadātat. ²² * Tānpākaŋ gāripiŋa ŋode pātak; Anututā gākŋo yāŋapik man nadāŋ gamiŋpāŋ tāŋkentāŋ naminjirān nāk gākken tāga ārewet. Unita nākā itta, enjika-ken bāgup tāŋkireki kubā kaŋ peŋ nam.

²³ * Eruk, tārek-tārek u ŋode; Epafrastā ganiŋ oret man pewān āretak. U Jesu Kristo tāŋo piāta yāŋpāŋ nākkāt komi eni gānaŋ bok itkamāk. ²⁴ * Ba tāŋkentāknaye Mak, Aristakus, Demas-kāt Luk unitā udegān gāwetkaŋ. ²⁵ Tānpākaŋ Ekāninin Jesu Kristo tāŋo bānep ironā bānepka-ken itinik tāyon.

Hibru Kristo uwä nintäño bämöp äma bureni-inik unitäño manbiñam

Jesutä Anutu täño mebäri yäñahäj nimij moreñkuk

¹ Bian-inik Anututä Juda ämawebe nintäño äbekniye oraniye iniken manbiñam moräki moräki yäwet yäpmäj äbuk. Manbiñam uwä profettä meni jinom yäpmäñpäñ kädet mebäri mebäri terak yäwetkuj. ^{2*} Täñpakañ tärek-tärek kadäni ñobayäj Nanaki-inik meni jinom terak mani biñam niwet moreñkuk. Nanaki u imaka imaka kuduptagän unitäño mähe-mi-inik täñpekta iwoyäjñkuk. Ba ukätgän kunum kenta kome pewän ahäjñkumän. ^{3*} Anututä iniken epmäget kudän penyäjek ikek, nanaki unita wädawän äron imiñkuko unita kudän ba täktäki unitä Anutu bureni ubayäj yäj yäñahäk täyak. Täñpakañ mani kehäromitä imaka imaka kuduptagän täñ-mehamtañ itak. Täñpäñ momi ärutärut piä täñ moreñkañ eruk kunum gänañ äronpäñ Anutu kehäromi mähe-mi keru bure kada wäpi biñam ikek itkukonitä itak.

Nanakitä añero yärepmitpäñ ärowani-inik itak

^{4*} Ude täñkuko unita Nanaki u añero äbot päke uwä yärepmitpäñ intäjukun-inik itak. Täñkañ Anututä wäp imiñkuko uwä añero wäpi yärepmitpäñ wäp inipärik kubä imiñkuk. ^{5*} Jide? Anututä añero kubä man ñode iwetkuk?

Apiño gäkä näkño nanakna iriri näkä gäkño nanka itat.

Nämoinik! Ba añero kubäta ñode yäjñkuk?

Näkä unitäño nani irira uwä nanakna ude api irek.

^{6*} Nämoinik! Nanaki tuäni u tewän kome terak ño äpayäj täñjirän iniken añero äbot päke u ñode yäwetkuk;

In kuduptagän gukut imäpmok täñ imut! yäk.

⁷ Täñkañ añeroniye unita man kubä pen ñodewä yäkgän täñkuk;

Näkä täñpewa piä ämanaye añero u mänit bumik, ba kädäp mebet ude äworek täkañ.

⁸ Añerota ude yäjñkukopäj nanakitawä ñode yäjñkuk;

Anutu, gäk intäjukun-inik itkunoniktä api it yäpmäj ärowen. Kanjiwat piäka u kudän siwoñi terakgän täk täyan.

⁹ Gäk kudän siwoñita gäripi nadäjñkañ kudän wakita taräki nadäk täyan. Mebäri unita Anutukatä gäk kanjiwat piä täkta iwoyäjñkuk.

Ude täñkañ notkaye yärepmitpäñ wäpka biñam ärowani pähap gamiñjirän oretoret pähap nadäk täyan.

Sam 45:6,7

* **1:2:** Sam 2:8; Mat 21:38; Jon 1:3   * **1:3:** 2Ko 4:4; Apos 2:33-34; Kol 1:20; Hib 8:1   * **1:4:** Plp 2:9

* **1:5:** Apos 13:33; Hib 5:5; 1Sto 17:13   * **1:6:** Rom 8:29; Sam 97:7

10 Tãjrpãj nanakita Anututã man kubã pen ñodewã yãkgãn tãjrkuk;

Ekãni, gãk yãput-pejrpãj kome gatãjnkun. Tãjrpãj ketkatã kunum u tãjnkun.

11 *Upãjkañ uwã wañpãj api paotdeñ. Tektã wek tãkañ ude api weñpãj paotdeñ. Tãj, gãhã paot-paotka nãmo, pen api it yãpmãj ärowen.*

12 *Kunum kenta kome u gãkã tek biani ude yãjropmãjrpãj pimij tokãtãpãj api pewen. Ude tãjrpãyãj tãno upãjkañ gãhã kudupi kubã nãmo api äworewen. Nãmoinik, gãk paot-paotka nãmo, pen api it yãpmãj ärowen. Sam 102:25*

13 Tãjrpãkañ Anututã Jesu man ñode iwetkuko ude añero kubã nãmo iwetkuk;

Gãk ketna bure kãda wãpka biñam ikek iriri nãkã gãkñjo iwankaye yepmañpa gãmotka-ken jirañ ude api itneñ. Sam 110:1

14* Eruk, ude unita añerota jide yãnayãj? Ñode; Añero u kudup mãnit ude itkañ Anututa watã piã tãj imik tãkañ. Û Anututã pej yãwet-pewãn pãjku ämawebe kunumta biñam yãwani u tãjñkentãj yãmik tãkañ.

2

Jesuta nadãjnitna äpani nãmo tãjpekk

1 Bureni, Anutu tãjjo nanakitã wãp ärowani-inik yãpuko unita man bureni niwerirã nadãjnkumãjjo uwã iyap takinik tãjrpãj yãpmãj kuñat tãkãna. Ude tãnayãj tãmãjjo uwã man u nãmo api pena paorek. 2* Nadãkañ? Baga man biani Anututã äbekniye oraniyeta añero meni jinom terak yãwetkuko u bureniãñ. Unita ämatã man u irepmitpãj nãmo buramik tãjrkunjo uwã kowata wakiinik iniken tãktãki waki uterakgãn kañ-ahãk tãjrkunjonik. 3* Eruk, бага man biani u imaka bureni kubã upãjkañ imaka burenitã bureni-inik kubã itak u ñode; Anututã nin waki kerik-ken nanik nimagutta nanaki Jesu terak piã pãhap kubã tãjrkuk. Tãjrpãkañ nin piã unita mãde ut imiñpãjã jide tãjrpãj kowata api irepmitne? Nãmoinik, Ekãni ini-tãgãn piã pãhap unita ñode yãjahãjnkuk; Ämawebe waki kerik-ken nanik api yãmaguret. Ude yãjahãjirãn äma man u nadãjnkunjo u niwetpãj niwoñãrek tãjirã nadãjnitna bureni tãjrkuk. 4* Tãjrpãkañ manbiñam u tãj-mehamtãkta Anututã kudãn kudupi ba wãrani kehãromi nikek mebãri mebãri pewãn ahãjnkun. Tãjrpãj iniken gãrip terak Kudupi Munapik-ken nanik nadãk-nadãk iron ude äma kubãkubãta yãmiñnkuk.

Jesu uwã komen äma äworejnkuk

5 Tãjrpãkañ kome punin kãda yãmãjjo u ahãwayãj tãjirãn Anututã u watãni itta añero nãmo yepmañnkuk. Nãmo, u watãni itta äma kubã teñnkuk. 6 Unita Anutu tãjjo man mujipi kubãken ñode pãtak;

Anutu, nãk nadãwãtãk ñode tãk tãyat;

Nin ämawã jidewani unita nadãj nimijpãj watã it nimik tãyan?

7 *Gãk kadãni kerãpi-tagãn añero gãmori-ken nipmañkuno upãjkañ epmãget kudãn ba wãpnin biñam ärowani nimijnkun.*

8* *Ude tãjrkãj imaka kudup ketkatã tãj yepmañkuno u watãni itneta gãmotnin-kengãn pej moreñnkun. Sam 8:4-6*

* 1:14: Sam 34:7, 91:11 * 2:2: Gal 3:19 * 2:3: Hib 10:29, 12:25 * 2:4: Mak 16:20; 1Ko 12:4,11 * 2:8: 1Ko 15:27

Man uterak ñode danipñäj nadäk täkamäj; Anututä äma gämori-ken imaka kudup yepmanjuk. Täñpñäj imaka kudup yäj yäyak u imaka päke u kudup-tagän uwäk täyak. Täñ, apiño imaka kuduhtagän äma nin gämotnin-ken nämo irirä yabäk täkamäj. ⁹ * Nämo, upañkañ Jesutä intäjukun irirän kak täkamäj! U äpñpñäj Anutu täño iron terak äma kuduhtagäntä yäñpñäj kumäkta kadäni keräpi-tagän, äpani ude, aņero gämori-ken itkuk. Täñpñäkñ apiño komi nadäñkuko unita Anututä epmäget kudän ba wäpi biñam ärowani pähap imiñkuko u kañpñäj nadäk täkamäj.

¹⁰ * Täñpñäj Anutu uwä imaka kuduhtagän täño mähe mi. Ba imaka kudup-tagäntä unitäño wäpi biñam yäpmäj ärokta itkañ. Unita nadäk tägagämän kubä iwatpñäj ñode täñkuk; Nanakiye mäyaptä näkkät bok säkgämän kañ itna yäj nadäñkañ Jesu nadäñ imiñirän komi nadäñkuk. Täñpñäj komi nadäñkuko uterak Jesu uwä ämawebe waki ker-ken nanik yämagurani äma bureni-inik äworeñkuk.

¹¹⁻¹² * Täñpñäj ämawebe täño bänepi ärut paktak täwani Jesu ukät ämawebe bänepi ärut paktak täyak uwä nani kubägän unita ämawebe u notnaye yäj yäwetta gäripi nadäk täyak. Ñode yäñkuko unita nadäwut;

Anutu, notnaye uwä gäñño mebarika api yäñahäñpñäj yäwet täñpet. Ba änok kubägän irirä u iñamiken wäpka biñam api ganij oret täñpet yäk. Sam 22:22

¹³ Täñpñäj kubä pen ñode yäkgän täñkuk;

Näk imaka, Anutuğän pen api yeñgäma peney yäj yäñkuk. Ais 8:17

Ba noriyeta yäñpñäj äneñi kubä pen ñode yäkgän täñkuk;

Nabä yäk. Näk nanak Anututä namiñkuko ukät penta itkamäj ño! Ais 8:18

¹⁴ * Eruk, nanakiye uwä komen äma unita komen äma udegän äworeñkuk. Ude täñkuko uwä mebari ñodeta täñkuk; U ini kumäk-kumäki terak kumäj-kumäj täño mähe mi Satan yeñjakñitta täñkuk. ¹⁵ Ude täñkuko uwä ämawebe kumäkta bumta umuntañpñäj kuñat täñkuño u täñkentäj yämiñkuk. Umun unitä kehäromi yepmäj irirän umun täño watä äma ude itkuñ. Upañkañ Jesu täño kumäk-kumäkita umun u yäpmäj keweñ yämiñkuk.

¹⁶ * Unita ket nadäwut! Jesutä piä u aņero täñkentäj yämikta nämo täñkuk. Nämo, Anutu täño man ñode kudän täwani; U Abraham äboriye, komen ämawebe u täñkentäj yämik täyak. ¹⁷ * Mebari unita Jesutä noriye täñkentäj yämikta noriye udegän-inik äworeñkuk. Ude nämo täñkuk yäwänäku jide täñpñäj Anutu-kät noriye täño bämop äma intäjukun ude irän? Nämo, noriye udegän äworeñpñäj intäjukun äma bätaki-inik ba butewaki nadäñ yämani ude itkañ Anututa piä säkgämän täñ imiñkuk. Piäni uwä ämawebe momi täñpani täño momi peñ yämikta komeni yäpmäñpñäj kumbuk. ¹⁸ Täñpñäkñ ini uwä täñ-yabäkken äpmonkañ komi nadäk täñkuko unita apiño ämawebe täñ-yabäkken it täkañ u täga täñkentäj yämik täyak.

* **2:9:** Plp 2:8-9 * **2:10:** Rom 11:36 * **2:11-12:** Mat 25:40; Mak 3:35; Jon 20:17 * **2:14:** Jon 12:31; 1Jo 3:8; Rev 12:10 * **2:16:** Ais 41:8-9 * **2:17:** Plp 2:7; Hib 2:14; 1Jo 2:2, 4:10

3

Jesu wäpi biñamtä Moses täño irepmitkuk

¹ Unita kudupi notnaye, kunumta biñam bok nimagurani in Jesuta nadäwut! Uwä Anututä tewän äpani, nintäño bämop äma intäjukun yäj nadäkinik täñpäj yäjahäk täkamäj. ² U piä ude täkta Anututä iwoyäj imiñkuko uwä säkgämän täñkuk, bian Mosestä piä Anutu täño äbotken säkgämän täñkuko udegän. ³ Upäjkañ wäp tañ Jesutä yäpuko u wäp Mosestä yäpuko u irepmitak. U imata, Moses uwä Anutu täño äbotken piä ämagän itkuk. Täñ, Jesu uwä äbot unitäño intäjukun äma. Uwä ñode bumik; Äbot kubä täño intäjukun äma uwä wäp biñam yäpek, äbot ini nämo. Udegän, wäp tañ Jesutä yäpuko u wäp Mosestä yäpuko u irepmitak. ⁴ Nadäkañ? Äbot kudup u intäjukun äma nikek. Täñpäkañ Anutu uwä imaka kuduhtagän täño intäjukun-inik.

⁵ * Eruk, Moses uwä Anutu täño äbot pähapken piä äma ude itkañ piä täga täñpäj imaka imaka Anututä kwawak kämi yäjahäkta nadäjnkuko u yäjahäk täñkukonik. ⁶ * Täñ, Jesu Kristo uwä piä äma ude nämo itkuk. Nämo, u nanaki tuänitä nani Anutu täño äbotta intäjukun ude it yämiñpäj piä säkgämän täñkuk. Täñpäkañ ninä Anutu täño äbot. Unita ämawebe iñamiken kehärom tañpäj imaka säkgämän kämi kañ-ahänayäj täkamäj uterak yengämina pewäpäj kuñatpäjä, Anutu täño äbot bureni-inik itkamäj yäj nadäne.

Anutu täño manta ärowani nämo täne

7-8 * Unita man Kudupi Munapiktä ñode yäk täyak unita nadäna;

Äbekjiye orajiyetä bian kome jopi-ken täñyabäk terak Anutu täño man bitnäppäj ärowani täk täñkuño u in udegän nämo täneñ. Apiño Anutu täño man nadäj parit ärowani nämo inik täneñ yäk.

⁹ Äbekjiye orajiyetä peñawäki terak täñpäj-nabäk täñkuñonik yäk. Uwä kadäni käreñi, obañ 40 ude näkño täktäk täga yabäjñpäj-nadäk täñkuño upäjkañ ärowani täñ namijkuñ.

¹⁰ Ude täñ namij yäpämäj äbäjirä kokwawak nadäjñpäj yäjkut; Nadäkiniki uruñ kädä pewä kwäpäj näkño kädet iwatta bitnäk täkañ.

¹¹ * Unita kokna wawäpäj man kehäromi ñode yäjkut; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämo inik api itne. *Sam 95:7-11*

¹² Unita nadäkinik täñpani notnaye, injinta watä ket itpäj kuñarut! In bämopjin-ken nanik kubätä bänepi täñpän wawäpäj nadäkiniki pewän putärewäkañ Anutu paot-paori nämo, u mäde ut imekta! ¹³ Momi kädettä bämopjin-ken nanik äma kubä täñjikjat-pewän Anutu mäde ut imek yäjñpäj injin-tägän täñkentäk kowata kowata täñkañ notjiye täño bänepi kañ täñkehärom tawut. Kadäni uken api paorek yäj nämo nadäkamäj unita apiñoğän yäput peñpäj kepma kepma kañ täñ yäpämäj kut. ¹⁴ * Täñpäkañ nin nadäkinik kehäromi pengän täñkumäño apiño udegän injit-inik täñpeñ kuñaritna tärek-tärek kadäni kañ ahäwän. Ude täñpeñ kuñatpäjä Kristo-kät kowat kwasikorän täkamäj yäj nadäne.

¹⁵ * Anutu täño man punin kädä yämäño ude;

* **3:5:** Nam 12:7   * **3:6:** Kol 1:23; Hib 3:14   * **3:7-8:** Kis 17:7; Nam 20:2-5   * **3:11:** Nam 14:21-23   * **3:14:** Hib 3:6   * **3:15:** Hib 3:7-8

Äbekjiye orajiyetä bian Anutu täño man bitnäjpäj ärowani täk täjkuño u in udegän nämö täneñ.

Apiño Anutu täño man nadäj parit ärowani nämoinik täneñ yäk. Sam 95:7-8

16 * Eruk jide nadäkañ? Netätä Anutu täño kotäk nadäjkuñopäj mäde ut imiñkuñ? Ämawebe päke Mosestä Isip komeken nanik yämagutkuko ubayäj.

17 * Ba Anututä netäta kokwawak nadäj yäpmäj kuñirän obañ 40 ude täreñkuk? Uwä ämawebe momi täñpäj kome jopi-ken kumbuño ubayäj. 18 *

Ba Anututä man kehäromi yäñpäj Anutu Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne yäj yäjku u netäta yäjku? Uwä ämawebe mani nämö buramiñkuño unita yäjku. 19 Täñpakañ orekirit kome uken imata täga nämö äronkuñ? U nadäkinik bureni nämö täñkuño unita.

4

Anutu täño kudupi ämawebeta orekirit kubä itak

1 Eruk, Anututä nin äbä orek inikät itta yäjkehäromtañ nimiñkuko unita ñodeta umuntäkot; Inken nanik kubätä orekirit-ken u kukta Anututä kawän kunañi nämö täñpekta! 2 Nadäkañ? Manbiñam Täga intä nadäk täkañ u äbekjiye orajiye udegän nadäjkuñ. Nadäjkuño upäñkañ bänepi-ken daiñpäj nadäkinik nämö täñpäj yäpmäj kuñat täñkuño unita manbiñam u nämö täñkentäj yämiñkuk. 3 * Unita Anututä yäjku;

Kokna wawäpäj man kehäromi ñode yäjku; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne. Sam 95:11

Upäñkañ ninawä Manbiñam Täga unita nadäkinik täk takamäj unita apiño päñku orek Anutu-kät it takamäj. Täñpakañ orekirit uwä imaka kodaki kubä nämö. Nämö, Anututä imaka imaka päke u täñpäj yepmañkañ orek itkuko kadäni ukengän iwoyäjku. 4 * Unita man ño nadäwut; Anutu täño man kubätä kepma 7 unita ñode yäyak; Piäni täñtäj kuntäñgän kepma 7 uken Anututä piä peñpäj orek itkuk. 5 * Ba man yämäño unitä orekirit unitagän ñode yäjku; Ämawebe uwä äbä orek näkkät nämoinik api itne.

6 Bureni, Isrel ämawebe Manbiñam Täga u intäjukun nadäjkuño upäñkañ man u nämö buramiñkuño unita orekirit-ken nämö kuñkuñ. Upäñkañ kädet nämö itpipiñkuk. Nämö, ämawebe ätutä päñku orek Anutu-kät täga api itneñ. 7 Jide ude nadäkamäj? Ñode; Anututä orekirit uken kukta kepma kubä iwoyäjku. Kepma u wäpi apiño. Kadäni käronji it yäpmäj kuñirän Anututä Devit meni jinom terak kepma wäpi “apiño” unitawä yäjku. Mitü mujip yämäño ukeño;

Apiño in Anutu täño man nadäj parit ärowani nämö täneñ yäk. Sam 95:7,8

8 * Eruk, man unita ñode nadäwut; Orekirit bureni Anututä iwoyäjku uwä Kenan kome Josuatä äbekjiye orajiye yämagutkuko u nämö. Kome uwä orekirit bureni yäwänäku Anututä kämi, Devit meni jinom terak kadäni kubä wäpi “apiño” u nämö yäwän. 9 Ude unita ñode nadäkamäj; Anutu täño kudupi

* 3:16: Nam 14:1-35 * 3:17: 1Ko 10:10 * 3:18: Hib 3:11 * 4:3: Hib 3:11 * 4:4: Stt 2:2

* 4:5: Sam 95:11 * 4:8: Lo 31:7; Jos 22:4

ämawebeniyetä orek itneŋta orekirit bureni kubä itak. ^{10*} Äma kubätä päŋku orek Anutu-kät irayäŋ täko uwä iniken piä peŋpäŋ orek api irek, Anututä piä peŋpäŋ orek itkuko ude. ¹¹ Unita ninä gwäk pimipäŋ Anututä orekirit iwoyäŋkuk-ken u kaŋ kuna! Äbekniye oraniye täŋo man bitnäc kädät iwatpäŋ orekirit-ken u kukta täna waneŋta!

^{12*} Nadäkaŋ? Man Anututä yäk täyak uwä mäkumi nämo. Uwä irit ikek täŋkaŋ piä kehäromi täc täyak. Uwä päraŋi-inik. Päraŋini uwä päip päraŋi, meni kukŋi kukŋi wädäwani täŋo päraŋini yärepmitak. U päraŋi-inik unita gupnin bajirok yäput-däkŋek täyak. Ba nin madäŋ jukutkaŋ yäpmäŋ daniŋpäŋ bänepnin, mäjonin ba kujatnin kudup kwawakgän pek täyak. Ude täŋkaŋ bänep nadäk-nadäknin ba nadäŋ gäripnin käbop it täkaŋ u yäpmäŋ daniŋkaŋ kwawak niwoŋäreck täyak. ¹³ Bureni-inik! Imaka kubätä Anutu inamiken käbop täga nämo irek. Imaka Anututä täŋ-yepmaŋkuko u kuduŋtagän inamiken kwawakinik itkaŋ. Täŋkaŋ Anututä nin kudup, irit kuŋat-kuŋatnin täŋo mebärita api niwet yabäwek.

Jesu uwä nintäŋo bä mop äma intäjukun-inik

^{14*} Ude unita nadäkiniknin nämo pena putäreneŋ. Nämo, u inŋit-inik täŋpäŋ kuŋat täkäna! U imata, bä mop äma intäjukun täŋpani ärowani kubä it nimitak. U Jesu, Anutu täŋo nanaki, kunum gänaŋ äronkuko Anutu dubini-ken it täyak u. ¹⁵ Bä mop ämanin Jesu u käyäpnin tägagämän. Bä nep nadäk-nadäknin u kehäromi nämo yäŋ nadäŋpäŋ butewaki bureni-inik nadäŋ nimik täyak. U imata, ini uwä kome terak kuŋarirän täŋyabäk mebäri mebäri ninken ahäŋ nimik täkaŋ udegän ahäŋ imiŋkuŋ. Upäŋkaŋ momi kubä nämo täŋkuk. ^{16*} Eruk, mebäri unita Anututa nämo umuntäne. Nämo, bänepnin pidäm tawäpäŋ Anutu orakorak mähemu u dubini-ken kuk täkäna! Kuŋitna butewaki täga nadäŋ nimek. Ba uken orakorakitä bäräpinin täga täŋpidäm tawek.

5

¹ Nadäkaŋ? Bä mop äma kudup uwä noriye bä mop-ken nanik yäpmäŋ daniŋpäŋ yepmaŋpani. Täŋkaŋ piäni uwä noriyeta yäŋpäŋ Anutu inamiken päŋku momini ärutta ketem tägatäga iron ude peŋ imiŋit tom däpmäŋpäŋ ärawa ude ijiŋ imiŋit täc täkaŋ. ^{2*} Täŋpakaŋ bä mop äma ini uwä bä nep nadäk-nadäki kehäromi nämo unita noriye täŋo mebäri nadäwä tärewäpäŋ noriye nadäk-nadäki paorani ba kädät goret täŋpani unita butewaki nadäŋ yämik täkaŋ. ^{3*} Täŋkaŋ ini uwä momi täŋpani unita ärawa täŋ imikimik piä noriye täŋo momi äruttagän nämo täc täkaŋ. Nämo, iniken momi ärutta imaka, bok täc täkaŋ. ^{4*} Täŋpakaŋ bä mop äma irit piä u wäp biŋam ikek unita äma kubätä iniken gärip terak wäp u täga nämo yäpek. Nämo inik, Anutu täŋo gera terakgän piä u yäpmäk täkaŋ, Arontä yäpuko ude. ^{5*} Täŋpakaŋ Kristo imaka, wäpi biŋam ikek itta bä mop äma irit piä u iniken gärip terak nämo yäpuk. Nämo, Anututä ŋode iwet-pewän piä u yäpuk;

Apiŋo gäkä näkŋo nanakna iriri näkä gäkŋo nanka itat.

Sam 2:7

^{6*} Ba kubä pen ŋode iwetkuk;

* **4:10:** Hib 4:4   * **4:12:** 1Pi 1:23; Efe 6:17; Rev 1:16, 19:15; Jon 12:48   * **4:14:** Hib 3:1, 10:23

* **4:16:** Hib 10:19   * **5:2:** Hib 4:15   * **5:3:** Wkp 9:7, 16:6   * **5:4:** Kis 28:1   * **5:5:** Hib 1:5

* **5:6:** Hib 6:20, 7:1,17

Gäk bämop äma tärek-täreki nämö api iren, bämop äma biani kubä wäpi
Melkisedektä itkuko ude. Sam 110:4

7* Tānpākaŋ Jesu kome terak kuŋatkaŋ Anutuä tāŋkentāŋ namān yānpāŋ yānpāpik man yäk tāŋkukonik. Anutu-tāgān kumāŋ-kumāŋ kerikēn nanik tāga nāmagurek yāŋ nadāŋpāŋ gera konām terak yānpāpik man yäk tāŋkukonik. Tāŋkaŋ iniken nadāk-nadāki māde ut imiŋpāŋ Anutu tāŋo gārip terakgān it tāŋkuko unita yānpāpiŋirān Anutuä nadāŋ imik tāŋkukonik. 8 Uwā Anutu tāŋo nanaki-inik itkuko upāŋkaŋ komi butewaki terak man buramik kādet tāŋo mebāri nadāwān tāreŋkuŋ. 9 Nadāwān tārewāpāŋ man buramik äma bureni-inik irirān Anutuä Jesu u bāmop äma intājukun-inik itta teŋkuk. Bāmop äma intājukun itkaŋ āmawebe mani buramik tākaŋ u kuduŋtagān tāŋkentāŋ yāmiŋpāŋ waki kerikēn nanik yāmagutpāŋ irit kehāromi yāmik tāyak. 10* Tānpākaŋ Anutuä Jesu uwā bāmop äma intājukun-inik itta iwoyānpāŋ teŋkuk, bian bāmop äma kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude.

Nanak bakā terak pārani ude itnetawā

11 In nadākaŋ? Man ŋonitāŋo morāki taŋi tāwerayāŋ nadātat upāŋkaŋ nadāk-nadākjin nämö nadāwā tumbāpāŋ mebāri tāga nämö nadāwā tāreŋeŋ. 12* In Anutu tāŋo manbiŋam kādāni kāroŋi nadāŋ yāpmāŋ ābātāŋgān manbiŋam unitāŋo mebāri uwā äma ātu tāga yāwetpāŋ yāwoŋārenaŋi upāŋkaŋ tāga nämö! In nämö nadāwā tumbāpāŋ nanak paki ude āneŋi āworeŋirā äma ātutā in man pengān yāŋahāwani pidāmiŋpāŋ tāwetpāŋ tāwoŋārenaŋi bumik. Butewaki! Ketem bureni nānaŋipāŋ in nonoŋ pen naŋ itkaŋ! 13 Nadākaŋ? Nonoŋ nāŋpani u nanak paki yāŋ yāwet tākaŋ. Äma udewaniä kādet siwoŋi tāŋo man mebāri tāga nämö nadāwā tāreŋeŋ. 14* Tāŋ, āmawebe ekāniwā nonoŋ penpāŋ ketem kehāromi nak tākaŋ. Äma udewaniwā man bureni uterak nadāk-nadāki yāp-siwoŋ tāwāpāŋ tāŋ-kehāromtaŋ yāpmāŋ kuŋtāŋgān waki ba tāga unitāŋo mebāri yāpmāŋ danik tākaŋ.

6

1 Unita Kristota man pidāmi intājukun nadāŋkumāŋo u wari wari nadānetawā! U penpāŋ man mebāri bureni, äma ekānitā nadānaŋi upāŋ yānpāŋ-nadāk tākāna. Ude tāŋjitna bānep nadāk-nadāknin api tāgawek. Yāput penpāŋ man ŋode nadāŋkumāŋo u imata āneŋi yānpāŋ-nadāk tāne? Bānep sukurenŋpāŋ kumāŋ-kumāŋ tāŋo tāktāk penpāŋ Anutu-tagān nadākinik tāktāk unitāŋo man imata pen yānpāŋ-nadāk tāk tākamāŋ? 2* Ba man pidāmi pidāmi, ume ārutārut tāŋo man, kon yāpmākta keritā gwāki-ken pekpek tāŋo man, äma kumbani-ken naniktā āneŋi akukakuk tāŋo man ba kādāni pāhapken kowata waki tärek-täreki nämö unitāŋo man ba man udewaniŋān imata pen yānpāŋ-nadāk tāk tākamāŋ? 3 Ude nämö, Anutuä nadāŋ nimiŋirān man udewani yārepmiŋpāŋ, man mebāri nikek, äma ekānitā nadānaŋi upāŋ yäk tākāna!

4 Tānpākaŋ ŋode nadāwut; Äma kubātā nadākiniki pewān putārek-inik tāŋpāyāŋ tāko uwā jide tāŋjitna äma udewaniä bānepi āneŋi sukurewek? U tāga nämö! Äma udewani uwā pengān penyāŋek gānaŋ kuŋarani. U kunum gānaŋ nanik tāŋo kon yāpani. Ba Kudupi Munapiktā bānepi-ken bureni āpmonpani. 5* Tāŋkaŋ pengānā bānepitā Anutu tāŋo manta nadāwā tāga tāŋpani. Ba

* 5:7: Mat 26:39-46; Plp 2:6-8 * 5:10: Hib 5:6 * 5:12: 1Ko 3:1-3 * 5:14: Rom 16:19; Plp

1:10 * 6:2: Hib 9:14 * 6:5: 1Pi 2:3

Anutu tãjo kadãni ahãwayãj tãyak unitãjo kehãromi yãpmãjãj kuŋarani. ⁶* Imaka säkgãmãn säkgãmãn u yãpani upãjkaŋ nadãkiniki pewãn putãreŋkuŋ. Butewaki pãhap! Åma udewaniãtã Anutu tãjo Nanaki pãya kwakãp terak ãneŋi utpãj ãmawebe inãmiken mãyãk imik tãkaŋ unita yãmaguritna bãnepi ãneŋi tãga sukurenãji nãmo. Nãmoinek! ⁷* Åma uwã kome udewani bumik. Kome iwãn pengãn pengãn tanjirãn ume yãpmãk tãyak ba ketem bureni piã mãhemitã pugetta pewãn ahãk tãkaŋ, kome udewani Anututã tãjkenãk bumta tãj yãmik tãyak. ⁸* Tãj, kome mup waki mebãri mebãri ugãn pewãn ahãk tãkaŋ, kome udewani Anututã waki nadãj imiŋjirãn kãdãp gãnaŋ api ijiŋ paorek.

⁹ Eruk notnaye, umun man ude tãwetat upãjkaŋ inta nadãkinik ñode tãyat; Inã kãdet tãga iwatpãj Anututa biŋam tãjirã Anututã api tãmagurek. ¹⁰* Nadãkaŋ, Anututã kudãn siwoŋi iwatpãj ãmawebe yãpmãj danik tãyak unita intã piã tãga tãjkuŋo unita nãmo api guŋ tãwek. Ba in Anututa gãripi nadãjãj ãmawebeniye tãjkenãj yãmiŋkuŋotã pen tãjkenãj yãmik tãkaŋ u tabãjãj-nadãtak. ¹¹* Unita piã tãga u tãk tãkaŋ udegãn gwãk pimiŋpãj pen kaŋ tãj yãpmãj ãrowut yãj nadãk tãyat. Ude tãjãpãã imaka kãni kaŋ-ahãkta itsãmãk tãkaŋ uwã bureni api kaŋ-ahãneŋ. ¹² Gaŋani nãmo tãneŋ yãj tãwetat! Nãmoinek, ãma biani gwãk pimiŋpãj nadãkinik ikektã kuŋatkuŋo unitãjo kãdet kuroŋ iwat tãkot. Åma uwã imaka u ba u Anututã yãmikta yãjkehãromtak man yãjkuŋo u bureni-inik yãpũj.

Anutu tãjo yãjkehãromtak man u bureni

¹³ Yãj-kehãromtak man Anututã Abraham iwetkuŋo unita nadãwut. Åma kubã Anutu irepmiãpãj inipãrik kubã nãmo itak unita Anututã iniken wãpi terak yãjkehãromtak man u iwetkuŋ. ¹⁴* U ñode iwetkuŋ; Nãk bureni-inik nadãj gamiŋpãj ãbokkaye mãyap-inik api pewa ahãj gamineŋ yãk. ¹⁵ Anututã ude iwerãnkãj Abrahamtã kwikinik itpãj yãjkehãromtak man iwetkuŋo unitãjo bureni kaŋ-ahãkta itsãmbuk. Itsãmãj yãpmãj kuŋtãngãn bureni u kaŋ-ahãjkuŋ.

¹⁶* Tãjãpãkaŋ ãma kubãtã yãjkehãromtak man yãwayãj nadãjãj iniken wãpi terak nãmo yãwek. Nãmo, u ãma kubã wãpi biŋam ãrowani nitek u wãpi yãjãj yãwek. Ude tãjãpãã ãmatã ñode nadãneŋ; Man yãyak u bureni-inik ubayãj. U wãramutnaŋi nãmo. ¹⁷ Eruk, Anututã yãjkehãromtak man yãjkuŋo u iniken wãpi terak yãjkuŋ. Tãjkaŋ iniken wãpi terak yãjkuŋo uwã ãmawebe man unitãjo bureni yãpmãkta yãwanitã u bureni api ahãwek yãj nadãneŋta ude tãjkuŋ. ¹⁸* Unita ñode nadãkamãj; Anututã kudãn udewani apiŋo pen udegãn tãk tãyak. Anututã jopman kubã nãmo yãk tãyak unita iniken wãpi terak yãjkehãromtak man yãweko uwã bureniãgãn ahãwek. Unita ãmawebe niŋ Anututã watã it nimekta dubini-ken kuŋkumãjo uwã bãnep piãdam terak imaka tãgatãga u nimikta yãjkuŋo unita itsãmãjãj nãmo gapuntak tãkamãj.

¹⁹ Bureni, imaka tãga-tãgata itsãmãk tãkamãj u Anututã bureni-inik api nimek yãj nadãk tãkamãj. Ude nadãk tãkamãj unitã nadãkinikniŋ tãjkehãromtak tãyak. Tãjãpãkaŋ bãnep nadãk-nadãknin u jopi nãmo. Nãmoinek, u kumaŋ pãjku kudupi yot kunum gãnaŋ itak unitãjo tek wãdãwani pãhap mãdeni-ken säkgãmãn kãbop it tãyak. ²⁰* Kudupi bãgũp uken Jesutã ninta

* **6:6:** Mat 12:31; Hib 10:26-27; 1Jo 5:16   * **6:8:** Stt 3:17-18   * **6:10:** Hib 10:32-34   * **6:11:** Hib 3:14   * **6:14:** Stt 22:16-17   * **6:16:** Kis 22:10-11   * **6:18:** Nam 23:19; 1Sml 15:29   * **6:20:** Wkp 16:2-3; Wkp 16:12,15; Hib 5:6

yäppäj intäjukun äronjkuko it nimitak. Äro itkaņ bämop äma intäjukun tärek-täreki nämo it täyak, bämop äma biani kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude.

7

Melkisedek u wäpi bijam ärowani nikek

¹* Eruk Melkisedek uwä kome kubä wäpi Salem unitäño intäjukun äma. U Anutu Täppämöre unitäño bämop äma kubä itkuk. Täppäkaņ kadäni Abrahamtä kome ätu täño intäjukun ämakät ämik täppäj däpmäj yawat kireņkuko komeņi-ken äneņi kuņirän Melkisedektä kädet miņin kaņ-ahäņpäj kon man iwetkuk. ²Ude täņirän Abrahamtä tuņum ämik täppäj yäpuko u äbot 10 ude yäpmäj daniņpäj äbot kubä Melkisedekta imiņkuk.

Wäpi Melkisedek unitäño mebäriwä Intäjukun äma kudän siwoņi-inik täņpani. Täppäj wäpi kubä, Salem täño intäjukun äma yäj iwet täņkuņo uwä mebäri ñode; Intäjukun äma irit säkgämän imagurani. ³* Täppäkaņ Melkisedek uwä miņi nani nämo, orani äbeki nämo, ahäk-ahäki nämo ba kumäk-kumäki nämo. Ude itkuko unita Anutu täño nanaki bumik yäj iwet täkaņ. U bämop äma intäjukun tärek-täreki nämo itak.

⁴Bureni, Melkisedek uwä äma äpani nämo! Äma äpani itkuk yäwänäku oranin pähap Abrahamtä imaka tägatäga ämik täppäj yäpuko unitäño moräki nämo imän. Imiņkuko unita äma ärowani-inik kubä itkuk yäj nadäwut! ⁵* Eruk, ñode nadäwut; Moses täño бага man terak ñode kudän täwani; Juda noriyetä tuņumi yäpmäj daniņpäj Livai täño oraniye bämop äma irit piä yäpmäk täkaņ unita moräki yämineņ. Juda äma uwä noriye bureni, Abraham täño oraniye upäņkaņ tuņumi moräki u yämikta yäwani. ⁶Täj, Melkisedek uwä Abraham täño äboriye-ken nanik nämo upäņkaņ Abrahamtä tuņumi moräki imiņkuk. Imiņirän Melkisedektä Anutu täño yäņkehäromtak man iwerani Abraham u kon man iwetkuk. ⁷Unita jide? Netätä intäjukun itak, Abraham ba Melkisedek? Äma kon man yäwanitä äma kon man yäpmäk täkaņ u yärepmit täkaņ yäj nadäkamäj. ⁸Täppäkaņ bämop äma Livai äbotken nanik, äma täño tuņum moräki yäpmäk täkaņ uwä kumäk-kumäki nikek. Upäņkaņ Melkisedek, Abraham täño tuņum moräki yäpani unitawä Anutu täño mantä ñode yäyak; U nämoinik api paorek.

⁹Unita ñode täga yänaņi bumik; Livai ba äboriye, bämop äma irit piä täppäj noriye täño tuņum moräki yäpmäk täņkuņo unitä iniken tuņum täño moräki Melkisedekta imiņkuk. ¹⁰Ude imata yäkamäj? U ñode; Melkisedektä Abraham kaņ-ahäņkuko uken Livai nämo itkuk. U nämo ahäwani-ken. Upäņkaņ u orani Abraham täño nägät-ken itkuko unita Livaitä Melkisedekta tuņumi moräki imiņkuk yäj täga yäne.

Jesutä bämop äma biani yärepmitak

¹¹Bian Isrel ämawebetä Moses täño бага man yäpuņ. Täppäj бага man uterak ñode kudän täwani; Livai täño äboriyetä bämop äma irit piä api täk täneņ. Upäņkaņ, ño kawut! Bämop äma unitäño piätä ämawebe täño bänepi u bureni täga yäpän täganeņ täppäwä, Anutu imata bämop äma mebäri kubä, Melkisedek bumikgän, Arontä äbotken nanik nämo, u kubätä api ahäwek yäj yäņkuk? ¹²Eruk bämop äma mebäri kubätä ahäwänä, man kädet mebäri kubä imaka, ahänaņi. ¹³Nadäkaņ? Man yäkamäj ño Kristota yäkamäj. U Livaitä

* 7:1: Stt 14:17-20 * 7:3: Sam 110:4 * 7:5: Nam 18:21

äbotken nanik nämo, u äbot kubäken nanik. Tänpäj iniken äbot uken nanik äma kubätä kudupi yot gänäñ alta-ken bämop äma irit piä kubä nämo tänpäni.

¹⁴* Ekäninin Kristo uwä orani Juda unitä äbotken nanik. Tänpäkañ äbot uken nanik kubätä bämop äma irit piä täkta Mosestä nämo yänhäñkuk.

¹⁵ Eruk, bämop äma kodaki kubä, Melkisedek bumik ahätak unita ñode kañpäñ nadäkamäj; Unitäño piätä Livai täño äboriyetä piä täk täñkuño u yärepmit moretak. ¹⁶ Tänpäkañ бага mantä ñode yäwani; Bämpop äma, äma kudupi kubätä täga nämo api itneñ, äma Livaitä äbotken nanik-tägän api it täneñ. Upäñkañ Jesu uwä bämop äma irit piä, бага man uterak nämo yäpuk. Nämo, u iniken irit kehäromini nikek, paot-paori nämo uterak yäpuk. ¹⁷* Anutu täño man mujipi kubätä yäyak ude;

Gäk bämpop äma tärek-täreki nämo api iren, bämpop äma biani kubä wäpi Melkisedektä itkuko ude.
Sam 110:4

¹⁸ Man unitä ñode niwoñäretak; Man kädet biani u jopi, kehäromi nikek nämotä täga nämo täñkentäj nimeko unita Anututä u awähutkuk. ¹⁹* Moses täño бага man u äma täño bänepi bureni täga nämo yäpän täganeño unita Anututä kädet kodaki tägagämän-inik kubä pewän ahäj nimiñkuk. Kädet uterak nin Anutu dubini-ken kuk takamäj.

²⁰ Tänpäkañ Anututä Jesu bämpop äma intäjukun itta iwoyänkuko uwä jop nämo iwoyänkuk. Nämo, u iniken wäpi terak yänkehärom tänpäj iwoyänkuk. Juda täño bämpop äma biani bämpop äma irit piä täkta wäp yäpuño uwä yänkehäromtak man udewani terak nämo yäpän. ²¹* U jop yäpuño upäñkañ Anututä ini yänkehärom tänpäj Jesu bämpop äma irit piä täkta iwoyänkuk. Unita Anututä ñode yänkuk;

Ekänitä ñode yänkehärom täñkuko u nämoinik api pewek; Gäk bämpop äma pen api it yäpämäj ärowen.
Sam 110:4

²²* Tänpäkañ Jesu u Anutu täño yänkehäromtak man terak bämpop äma irit piä yäpuko unita ñode nadäkamäj; Jesu täño piä terak Anututä ämawebeniye-kät topmäk-topmäk kodaki täñkuko uwä tägagämän, kehäromi-inik. U topmäk-topmäk biani u irepmit moretak.

²³ Ba kubä ñode; Bämpop äma biani uwä paot-paori nikek unita jide tänpäj piäni pen täñ yäpämäj kuneñ? U täga nämo unita bämpop äma biani paorirä kodaki ahäk täñkuñ. ²⁴ Upäñkañ Jesu uwä paot-paori nämo, u bämpop äma irit piä pen api täñ yäpämäj ärowek. Äma kubätä komeni täga nämo api yäpek. ²⁵* Unita ämawebe Jesu u wäpi terak Anutu dubini-ken kuk täkañ uwä waki keriken nanik yämagutta kehäromi nikek itkukonitä pen api it yäpämäj kwek. U imata, paot-paori nämo itkañ ämawebe täñkentäj yämikta Anutu-ken yänapik täyak.

²⁶* Unita bämpop äma Jesu uwä momi äma nin täño käyäpnin bureni-inik. Täñkañ udewani kubä nämo itak. U kädet Anututä gäripi nadäk täyak ugän iwat täyak. Uken momi kubä nämo itak. U Anutu inämiken siwoñi-inik itak. Ba momi ämakät awähutpäñ nämo, inipärik kubä it täyak. Uwä Anututä imagut

* 7:14: Stt 49:10; Ais 11:1; Mat 2:6; Rev 5:5

* 7:17: Hib 5:6

* 7:19: Hib 9:9

* 7:21: Hib 5:6

* 7:22: Hib 8:6, 12:24

* 7:25: Rom 8:34

* 7:26: Hib 3:1

päro kunum gänaŋ tewani. Mebäri unita Jesu uwä momi äma täŋo täŋkentäk bureni ude itak. ^{27*} U bämop äma ätu bumik nämo. Bä mop äma biani uwä Anutu-ken ärawa kepma kepma täk täŋkuŋonik. Iniken momita intäjukun täŋpänä äneŋi ämawebe täŋo momita täk täŋkuŋ. Upänkaŋ Jesu uwä ude nämo täŋkuk. U kämita nikek kadäni kubägän täŋkuko ubayän. Ärawa ude iniken gupi iniŋ kireŋkuk. ^{28*} Täŋpakaŋ Moses täŋo бага man terak komen äma kehäromini nikek nämotä bä mop äma irit piä täkta iwoyäk täkaŋ. Upänkaŋ, mäden Anututä iniken wäpi terak yänkehäromtak man yänpän Nanaki bureni tägagämän-inik tärek-täreki nämo itta tewani u bä mop äma intäjukun bureni iwoyänkuk.

8

Jesu uwä topmäk-topmäk kodaki täŋo bä mop äma

^{1*} Eruk, man yäkamän ŋonitänjo mebäriwä ŋode; Bä mop äma intäjukun täŋpani ude wani bureni-inik it nimitak. U Anutu, intäjukun äma ärowani kunum gänaŋ itak u keru bure käda kehäromi nikek maŋirit täyak. ² U kudupi yot bureni, kunum gänaŋ itkaŋ uken bä mop äma irit piä täk täyak. Kudupi yot bureni u Ekänitä ini täŋkuk, äma keritä täŋpani nämo.

³ Täŋpakaŋ bä mop äma kudup uwä Anututa ketem tägatäga iron ude peŋ imikta ba tom däpmaŋpän ärawa ude iŋiŋ imikta iwoyäwani. Unita bä mop ämanin Jesutä udegän iron kubä Anututa imikta yäwani. ⁴ Täŋkaŋ bä mop ämanin bureni uwä kome terak irän yäwänä bä mop äma ude täga nämo itek. Imata, kome terak bä mop äma uku itkaŋ unitä Moses täŋo бага man iwatpän Anututa iron mebäri mebäri iŋiŋ imik täkaŋ unita. ^{5*} Täŋpän bä mop äma irit piä kome terak ŋo täk täkaŋ uwä imaka bureni kunum gänaŋ itak unitänjo wäranigän täk täkaŋ. Mebäri unita Mosestä ininoret yottaba täŋpayän yänirän Anututä jukuman ŋode iwetkuk; Ket nadäwi tärewäkaŋ wäranu pom terak gäwoŋärero udegän kaŋ tä yän iwetkuk. ^{6*} Täŋpakaŋ Jesutä bä mop äma irit piä yäpuko unitä bä mop äma irit piä äma ätutä kome terak täk täkaŋ u yärepmit moretak. U udegän, Jesutä Anutu ba ämawebeniye bä mopi-ken topmäk-topmäk kodaki pewän ahänkuŋo u tägagämän-inik, topmäk-topmäk biani uwä irepmit moretak. U imata, imaka tägatäga topmäk-topmäk kodaki uterak ahäkta yänkehärom täwani u tägagämän-inik, biani täŋo u yärepmit moretak.

Topmäk-topmäk kodakitä biani irepmitak

⁷ Eruk ŋonita nadäwut; Topmäk-topmäk biani intäjukun ahänkuko u kehäromi nikek yäwänäku imata topmäk-topmäk kodaki pewän ahäwän? ⁸ Upänkaŋ topmäk-topmäk biani terak kudän täga nämo ahänkuk. Unita Anututä ämawebeniye ta nadäwän täga nämo täŋpän ŋode yänahänkuk;

Kadäni kubä iwoyänkut. Kadäni uken ämawebe Isrel äbotken nanik ba Juda äbotken nanik ukät topmäk-topmäk kodaki api pewa ahäneŋ yäk.

⁹ *Täŋpakaŋ topmäk-topmäk pewa ahänayän täkaŋ uwä biani ude nämo. Biani uwä äbekiye oraniye Isip komeken nanik kerigän yepmäŋitpän yämagut yäpman äburo ugän täŋkut yäk.*

* **7:27:** Hib 5:3   * **7:28:** Hib 5:1-2   * **8:1:** Hib 1:3, 3:1; Hib 10:12, 12:2   * **8:5:** Kol 2:17; Hib 9:23; Kis 25:40   * **8:6:** 2Ko 3:6; Hib 7:22, 9:15

Ude täņkuro upāņkaņ topmāk-topmāk unitāņo man kāderi u nāmo iwatkuņ. Ude täņkuņo unita māde ut yāmiņkut yāk. Nāk Ekānitā ñode yāyat!

10 * Eruk, kāmi Isrel āmawebe-kāt topmāk-topmāk ñode api täņpet; Man kādetna siwoņi u nadāk-nadāki-ken peņ yāmiņpāņ bānepi-ken kehāromigān api kudān tāwet yāk.

Ude täņkaņ nāk Anutuni ude irira u āmawebenaye api itneņ.

11 Täņpākaņ āmawebe kuduptagān, āpani ārowanitā Ekāni nākņo mebārina api nadāwā tāreņeņo unita āma kubātā noriye āwāņiye ñode nāmo api yāwetpāņ yāwoņārewek; Ekāni tāņo mebārinita nadāwut.

12 * Täņpākaņ āmawebe unitāņo wakini peņ moreņpāņ mominita guņ takinik api täņpet yāk. *Jer 31:31-34*

13 Anututā man ñode terak topmāk-topmāk kodakita yāņkuko unita kwawak ñode yāñahāņkuk; Topmāk-topmāk intājukun ahāņkuko u biani tāyak. Unita imaka biani, kehāromini paorani, u jiraņta biņam tākaņ.

9

Anutu inij oretoret kādet biani

1 * Täņpākaņ topmāk-topmāk biani intājukun ahāņkuko u Anutu inij oretta man kādet nīkek. Ba āmawebe topmāk-topmāk biani uterak itkuņo u Anutu inij oretta yottaba āma keritā täņpani kubā gānaņ ārok täņkuņonik. 2 * Yottaba u gānaņ täņkireki yarā. Kubāwā wāpi Bāgup Kudupi yāņ yāwani. Bāgup u gānaņ topān kāroņi u, ba bukā, kārāga Anututa biņam yāwani nīkek unitā itkuņ. 3 * Eruk, u mādeni kāda tek taņi kubā wādāņkuk. Täņpākaņ tek u mādeni kādawā bāgup kubā wāpi Bāgup Kudupitā Kudupi-inik yāņ iwerani. 4 * Bāgup u gānaņā alta golpāņ täņpani kubā itkuk. Uterak gupe kābāņi sākgāmān-inik upāņ ijik täņkuņonik. Täņkaņ topmāk-topmāk tāņo kudupi gāpe u imaka, itkuk. Gāpe u gōl pidāmiņpāņ, gānaņ umu ba punin u kudup gatāņ āyāņurāni. Gāpe u gānaņ kābot tāpuri golpāņ täņpani, Juda āma tāņo ketem biani wāpi mana u nīkek itkuk. Ba Aron tāņo āhottaba, kāruk tādotkuko u imaka, gāpe u gānaņ itkuk. Täņkaņ mobā pipiyāwani yarā, бага man 10 ude kudān tāwani u imaka, gāpe u gānaņ itkumān.

5 * Täņpākaņ gāpe unitāņo gwāpāni wāpi momi pekpek tāņo bāgup yāņ yāwani. Täņkaņ u punin terak imaka aņero bumik wāpi Serubim unitāņo wārani yarātā itkumān. Itkaņ piritā gāpe unita āyūņ täņkumān. Serubim yarā uwā Anutu peņyāņeki pāhap unitāņo wārani täņkumān. Täņkaņ imaka u ba unita yāyat ño puningān yāyat. Unitāņo mebāri-inik yāñahānaņipāņ man ātu tāwerayāņ nadātat.

6 * Eruk, eņi unitāņo tuņum u tawaņ ude irirā bā mop āmatā piāni tākta kepma kepma bāgup intājukun wāpi Bāgup Kudupi uken ārok täņkuņonik. 7 * U täņkireki kubā yot bā mopi-ken itkuko wāpi Bāgup Kudupitā Kudupi-inik, u gānaņ tāga āronaņi nāmo. Nāmoinik, bā mop āma intājukun täņpani unitāgān Bāgup Kudupitā Kudupi-inik u gānaņ ārok täņkukonik. Upāņkaņ kadāni kadāni

* 8:10: Hib 10:16 * 8:12: Hib 10:17 * 9:1: Kis 26:1-30 * 9:2: Kis 25:23-40 * 9:3: Kis 26:31-33 * 9:4: Kis 16:33; Kis 25:10-16; Kis 30:1-6; Nam 17:8-11; Lo 10:3-5 * 9:5: Kis 25:18-22 * 9:6: Nam 18:2-6 * 9:7: Kis 16:2-34

nämo ärok täŋkukonik. Nämo, u obaŋ kubä gänaŋ kadäni kubägän ärok täŋkukonik. Täŋkaŋ ketäŋ nämo ärok täŋkukonik. Nämo, bulimakau täŋo nägät yäpmaŋkaŋ ärok täŋkukonik. Nägät u iniken momi ba ämawebe täŋo momi nämo nadäŋkaŋ täŋpani u däpmaŋ tärehta Anututa piŋ imik täŋkukonik. ⁸ * Eruk, kädet unita jide yänayäŋ? Munapiktä imaka u ba u niwoŋäreŋkaŋ ŋode niwetpäŋ niwoŋärek täyak; Topmäk-topmäk biani terak ämawebe jopitä Bägup Kudupitä Kudupi-inik u gänaŋ täga äronaŋi nämo. Yot biani u ba unitäŋo täktäki irirän Bägup Kudupitä Kudupi-inik u gänaŋ ärohta kädet kubä nämo tumbuk. ⁹ * Uwä wärani ude apiŋo kwawak ŋode niwoŋärek täyak; Anututa iron peŋ imik, ba tom ijiŋ imikimiktä ämawebe Anutu iniŋoret täkaŋ unitäŋo momi täŋo nadäwätäk u täga nämo ärutpak täwek. Nämoinik. ¹⁰ * Imaka udewani uwä puningän, gup kädagän täŋo бага. U ketem ume nakta бага man ba ume ärut-ärutta бага man. Imaka udewani it yäpmaŋ kuŋjirän kädet kodakitä ahäwänä pewä paotta yäwani.

Jesu täŋo nägäritä piä täŋkuko unita man

¹¹ * Täŋpakaŋ imaka imaka kodaki tägagämän ahäŋkuŋo itkaŋ unitäŋo bä mop äma intäjukun itta Kristo äbuk. Äbäŋpäŋ yot ini ämawebe täŋkentäŋ yämikta äroŋkuko uwä Juda täŋo kudupi yot u irepmitak. U kudupi-inik, äma keritä nämo täŋpani, kome ŋonitäŋo nämo. ¹² Ba Bägup Kudupitä Kudupi-inik u kadäni kubägän-inik, kämita nikek äroŋkuk. Täŋkaŋ Juda täŋo bä mop ämatä ärawa täkta bulimakau ba meme täŋo nägät yäpmaŋkaŋ ärok täŋkuŋo ude nämo äroŋkuk. Nämoinik, Anututa ärawa täŋ imikta yäpmaŋ äroŋkuko uwä iniken nägät. U yäpmaŋ äro mominin kudup däpmaŋ täreŋ nimiŋ moreŋpäŋ inita biŋam tärek-täreki nämo itta nimagutkuk.

¹³ * Täŋpakaŋ bianä ämawebe tä бага täpuri täpuri irepmitpäŋä, uwä Anutu iŋamiken gupnin tänawakaŋ yäŋ nadäk täŋkuŋonik. Ude täŋjirä bä mop ämatä meme ba bulimakau täŋo nägäri gwetpäŋ ämawebe terak kwarut yäbat täŋkuŋonik. Ba bulimakau nanaki däpmaŋpäŋ ijiŋpewä kädäkut äworewäkaŋ yäpmaŋpäŋ ämawebe terak ureŋ yäbat täŋkuŋonik. Ude täŋjirä ämawebe u Anutu iŋamiken äneŋi gupi kuräki it täŋkuŋonik. ¹⁴ * Eruk tom täŋo nägät u kehäromi udewani nikek täŋpawä Kristo täŋo nägätta jide yäne? Nägät Kristotä piwän kuŋkuŋo u bulimakau täŋo nägät irepmitpäŋ täŋkentäk pähap täga nämo täŋ nimek? Bureni-inik, u täŋkentäŋ nimikinik täŋpek. Munapik tärek-täreki nämo uterak iniken gupi Anututa ärawa säkgämän-inik kubä ude iniŋ kireŋkuk. Ude täŋkuko unita nägäritä nin punin gupningän nämo ärut nimik täyak. Nämoinik, u mominin ärutinik täŋpänpäŋ Anutu iŋamiken bänepnin kuräki-inik it täkamäŋ. Ude täŋjirän imaka jopi Anutu bänepi täŋbätäk täkta täk täkamäŋo u peŋpäŋ Anutu paot-paori nämo u bureni gän oraŋ iniŋpäŋ täga kuŋatne.

¹⁵ * Unita ŋode yäna; Kristo uwä Anutu ba ämawebeniye bä mop-ken topmäk-topmäk kodaki pewän ahäŋkuk. Ude täŋkuko unita ämawebe Anututä yäŋpabä yepmaŋpani unitä iron tägagämän tärek-täreki nämo u täga api yäpneŋ, imaka kämi yäpmaŋta Anututä yäŋkehäromtak man yäŋkuko u. U me bäri ŋodeta täga

* **9:8:** Hib 10:19   * **9:9:** Hib 10:1-2   * **9:10:** Wkp 11:2,25; Wkp 15:18; Nam 19:11-13   * **9:11:** Hib 3:1, 10:1   * **9:13:** Wkp 16:3,14-16; Hib 10:4; Nam 19:9,17-19   * **9:14:** 1Pi 1:18-19; 1Jo 1:7; Hib 6:1   * **9:15:** 1Ti 2:5; Hib 8:6

api yäpneŋ; Ämawebe topmäk-topmäk biani terak itkaŋ momi täŋkuŋo unitäŋo kowata däpmäŋ täreкта Kristo kumbuk.

16 Eruk, yänkehäromtak man täŋo mebärita yäna. Äma kubätä näk kumäŋjira näkŋo tuŋum mäť yäpen yäŋ gäwerekopäŋ äma u nämo kumäŋjirän tuŋumi täga nämo yäpen. 17 Äma uwä kodak irirän yänkehäromtak mani täŋo bureni nämo ahäwek. Kumbänkaŋ uyaku bureni ahäwek. 18 Eruk, mebäri unita topmäk-topmäk biani uwä jop nämo pewän ahänjuk. Nämo, Mosestä tom kubä utpewän kumbänpäŋ nägäri piwän kuŋjirän bureni ahänjuk. 19* Unitäŋo käderi uwä ŋode; Pengän Mosestä ämawebe jukuman kuduptagän бага terak itkuŋo u yänahänpäŋ yäwet moreŋkuk. Ude täŋpänä bulimakau nanaki däpmänpäŋ nägäri yäpmänkaŋ umekät awähutkuk. Ude täŋkaŋ sipsip pujiŋi gämäni ba tokän kubä wäpi hisop u yäpmänpäŋ nägät umekät awähutkuko u gänaŋ pewän äpmonpöpäŋ nägät u бага man täŋo buk ba ämawebe terak kwarut yäbatkuk. 20* Ude täŋpän ŋode yänjuk; Nägät ŋowä topmäk-topmäk Anutä intä iwatta peŋ täwetkuko u täŋkehärom täyak yäk. 21* Ude yänpänä Mosestä nägät u kudupi yottaba, ba unitäŋo tuŋum päke uterak imaka, kwarut yäbatkuk. 22* Bureni, Moses täŋo man kädet terak ŋode pätak; Imaka kuduptagän bumik nägät terakgän kudupi ahäwani. Ba nägät nämo piwä kuneŋo uwä äma täŋo momi nämoinik paotneŋ.

Kristo uwä kadäni kubägän kumbuko uba

23* Unita ŋode kaŋpäŋ nadäkamäŋ; Imaka bureni kunum gänaŋ itkaŋ unitäŋo wärani kome terak ŋo itkuŋo uwä kudupi jop nämo ahäwani. Nämo, nägät terakgän kudupi ahäwani. Upänkaŋ imaka bureni kunum gänaŋ itkaŋ uwä tom täŋo nägät terak kudupi täga nämo ahäneŋ. Nämoinik, imaka kehäromi-inik kubä terak uyaku kudupi ahäneŋ. 24* Unita ŋode nadäwut; Kristo Bägup Kudupitä Kudupi-inik, bureni täŋo wärani, äma keritä täŋpani uken nämo äronjuk. Nämo, uwä ini kunum gänangän äronjuk. Äronjuko Anutu injamiken nin gärak itak. 25 Täŋpäkaŋ bämop äma kome terak naniktä täk täŋkuŋo u Kristotä udegän nämo täŋjuk. Bämop äma uwä obaŋi obaŋi ärawa täkta tom täŋo nägäri yäpmänkaŋ Bägup Kudupitä Kudupi-inik-ken ärok täŋkukonik. Upänkaŋ Kristotäwä ude nämo täŋjuk. U gupi ärawa ude kadäni kadäni nämo iniŋ kireŋjuk. 26 Nämoinik, ude täŋjuk yäwänäku kadäni kadäni kunum kenta kome pewän ahänkuŋ-kentä apiŋo komi nadän yäpmän äbäk täyek. Upänkaŋ nämoinik! Kadäni tärek-tärek ŋoken kome terak ahänpäŋ momi peŋ morekta iniken gupi ärawa ude kadäni kubägän, kämita nikek iniŋ kireŋjuk.

27* Täŋpäkaŋ ämawebe kuduptagän kadäni kubägän kumäkta yäwani. Kumänpänä täktäki yäpmän danik-danik käbeyä-ken api äroneŋ. 28 U udegän Kristotä ämawebe mäyap täŋo momi däpmän täreкта kadäni kubägän ärawa ude gupi iniŋ kireŋjuk. Täŋpäkaŋ äneŋi api äbek. Momi däpmän täreкта nämo, ämawebe unitä äbäkta dapun käroŋ täŋ itkaŋ u yämagutta api äbek.

10

Ärawa bianitä momi täga nämo ärut morewek

* 9:19: Kis 24:3,6-8; Wkp 14:4,6 * 9:20: Kis 24:8 * 9:21: Wkp 8:15,19 * 9:22: Wkp 17:11; Efe 1:7 * 9:23: Hib 8:5, 10:1 * 9:24: 1Jo 2:1 * 9:27: Plp 3:20; Hib 10:10; 1Pi 2:24

1 * Moses tãjo бага mantä imaka tägatäga Kristotä tãj nimikta yäwani u kwawak nämo, wäranigän niwojärenkuk. Baga man u iwatpãj momi däpmãj tärekta Anutu-ken ärawa pen obañi obañi tãk tãjpani. Tãjpanj ärawa ude-wanitä ämawebe Anutu iniñ oretta dubini-ken kuk tãkañ u iñamiken momini nämo, täga nämo yepmañpek. 2 Nämoink! Kädet udewani täga yäwänäku kadäni kubägän tãjpani unita pewäm. Ba u täga yäwänäku ämawebe Kädet biani iwatpãj Anutu iniñ orerani uwä bänepi kuräki-inik itpãj mominita nadäwätäk pen nämo tãk tãjpani. 3-4 * Upãjkañ nämo! Bulimäkau ba meme tãjo nägäritä momi täga däpmãj tärenañi nämo unita Anutu-ken ärawa obañi obañi tãk tãkañ uwä kadäni kadäni ñode yäwojärek täyak; Nin momi tãjpani.

5 Mebäri unita Kristotä kome terak äpãjpanj Anutu ñode iwetkuk;

Gäk momita iron peñ gamik-gamik ba tom däpmãjpanj iñj gamik-gamik unita nämo nadäk täyan.

Nämo, gäk gupna naminãjpanj nanin kirenkun.

6 *Bureni-inik, momini ärutta iron peñ gaminãjra, ba tom däpmãjpanj iñj gaminãjra yabäwi gäripi nämo tãk tãkañ yäk.*

7 *Ude yãjpanj ñode yäkgän tãjkut; Nabä! Nähä gäkño gäripka iwatta äbätat ño. Man kudän täwani biani uterak näka yãjahäwani udegän täyat ño yäk. Sam 40:6-8*

8 Eruk, man Kristotä yãnkuko unita nadäwut. Pengänä ärawa täktäk kädet Moses tãjo бага man terak pärani unita ñode yãnkuk; Gäk momita iron peñ gamik-gamik ba tom däpmãjpanj iñj gamik-gamik unita nämo nadäk täyan ba kawi gäripi nämo tãk tãkañ yãj yãnkuk. 9 Tãjpanj u punin terak man ñode yäkgän tãjkut; Nabä! Nähä gäkño gäripka iwatta äbätat ño yãj yãnkuk. Eruk, man ude yãnkuko unitä ñode niwojäretek; Momi ärutta Anututä ärawa täktäk kädet biani u awähutpãj komenita momi ärutärut kädet kodaki kubä pewän ahãnkuk. 10 * Unita ñode nadäwut; Jesu Kristotä Anutu tãjo gärip iwatpãj ärawa ude, kämita nitek, kadäni kubägän iniken gupi iniñ kirenkuko uterak mominin paorirä Anutu iñamiken kudupi-inik itkamãj.

11 * Tãjpañkañ äneñi ñode täwera nadäwut; Juda tãjo bãmop ämatä kepma kepma momita yãjpanj alta-ken käronj wädãj itkañ ärawa täktäk piä bian tãjpani udegän warì warì tãk tãkañ. Upãjkañ wakì, ärawa unitä ämawebe tãjo momi tãjpewän nämoink paot tãkañ. 12 Tãj, Kristowä kadäni kubägän, kämita nitek gupi iniñ kirenãjpanj kumbuk. Tãjkañ piä u tãjpa tärekañ yãj nadãjpanj Anutu kerì bure kada äro mañitkuk. 13 * Mañitkañä Anututä iwaniye gãmori-ken yepmañpeka itsämãj itak. 14 Burenitã bureni-inik, ärawa kubägän tãjnkuko unitä ämawebeniye Anutu iñamiken momini nämo, yepmañkuk. Tãjkañ ämawebe u kudupi itneñta irit kuñat-kuñariken yãp-siwonjtak piä tãj itak.

15 Kudupi Munapiktã mebäri u kwawak yãjahãjpanj niwetkuk. Pengänä ñode niwetkuk;

16 * Ekänitã ñode yäyak; Eruk, kämi Isrel ämawebe-kät topmäk-topmäk ñode api tãjpet;

Man kädetna siwonji u nadäk-nadäki-ken peñ yãminãjpanj bänepi-ken kehäromigän api kudän täwet.

* 10:1: Hib 8:5 * 10:3-4: Hib 9:13 * 10:10: Hib 9:12,28 * 10:11: Kis 29:38 * 10:13: Hib 1:3; Sam 110:1 * 10:16: Hib 8:10

17* Ude yānpāṅ āneṅi kubā pen ṅode yākgān tāṅkuk;
Tānpākaṅ wakini pen moreṅpāṅ mominita guṅ takinik api tāṅpet yāk. *Jer*
31:33,34

18 U kawut! Momi pen morewani unita momita yānpāṅ ārawa āneṅi kubā tānaji nāmo. Nāmoinik!

Anutu dubini-ken kuk tākāna!

19* Notnaye, mebāri unita nin bātakigān tānpāṅ Bāgup Kudupitā Kudupi-inik-ken tāga ārok tāne. U nāmo yājiwārani. Nāmoinik, Jesu tāṅo nāgāritā mominin ārut moreṅpāṅ kādet tāwit nimirukuk. 20* Bianā kādet u itpipinukuk. Juda tāṅo bāmop āma intājukun unitāgān tek wādāwani pāhap yāpmāṅ kewenpāṅ Bāgup Kudupitā Kudupi-inik-ken tāga ārok tāṅkuṅ. Upāṅkaṅ Jesu ini gupitā бага, kādet tānpipinukuko u yāpmāṅ kewen nimirān kādet kodaki, irit ikek kubā tumbuk. Kādet uterak nin kudup Anutu-ken tāga ārok tāne. 21 Nadākaṅ? Apinjo bāmop āma ārowani kubātā Anutu tāṅo āboriye ninta intājukun it nimitak. 22* Unita bānep nadāk-nadāk siwoṅi nikek tāṅkaṅ nadākiniknin tāṅ-tāpānewani nikektā Anutu dubini-ken kuk tākāna! Ninā gupnin ume sākgāmānpāṅ ārut morewani ba mominin tāṅo māyāk ārut tānpā kwani unita tāga kune!

23* Tānpākaṅ Jesutā api nimagurek yāṅ nadākinik tānpāṅ yāṅahāk tākamāṅ u inṅit-inik tāṅpen kuṅat tākāna! U imata, Anututā ude api tāṅ tamet yāṅ yāṅkehārom tāṅkuko u bureni-inik api tāṅpek. 24 Tāṅkaṅ ābot tāṅpani notniye kowat nadāṅ imān tāṅkaṅ iron kādet ba piā tāgatāga mebāri mebāri tāna yānpāṅ bānepnin kowata kowata tāṅpidām tak tākāna. 25* Tāṅkaṅ notniye ātutā Anutu inṅoret kābeyāta gaṅa tānpāṅ nāmo ārok tākaṅ u nin udegān tānetawā! Nāmo, Ekāni tāṅo kadāni pāhap kerāp tāyāk u kaṅpāṅ nadāk tākamāṅ unita kābeyā tānpāṅ kādet siwoṅi iwatta bānepnin kowata kowata tāṅpidām tak tākāna!

26* Unita ket ṅode nadāwut; Ninā Kristo tāṅo man bureni nadāna tumbākaṅ gwāk piminpāṅ momi kādet iwatnero uwā jide tānpāṅ kowata api irepmitne? Nāmo, momi u ārutta ārawa tāktāk kādet kubā nāmo pātak. 27* In āma udewani uwā bumta umuntākot! Kowata wakikāt kādāp komi pāhap, āma Anutu māde ut imanita biṅam u inta itsāmāṅtak. 28* Kādet bianita nadāwut; Āma kubātā Moses tāṅo бага man iwatta bitnāṅirān āma yarā ba yarākubātā momini yāṅahāneṅo uwā āma udewani nāmo yabāṅ koreneṅ, kumāṅ-kumāṅ dāpneṅ. 29* Unita āma kubātā Anutu tāṅo nanaki nāmo oraṅ iminpāṅ jiraṅ ude yeṅ gatāwani udewanita jide yāne? Āma udewanitā nāgāt momini ārut-paktaṅ yāmirukuko unita nadāwā āpani tānpākaṅ iron tāṅ yāmani Munapik u yāṅārok ude iwet tākaṅ. Butewaki, jide tānpāṅ āma udewanitā kowata wakinik kubā api irepmitneṅ? Nāmotā nāmoinik. 30* Anututā ṅode yāṅkuko unitāṅo mebāri nadākamāṅ; Kowata nākṅa api yāmet yāk. Ba āneṅi kubā pen ṅode yākgān tāṅkuk; Ekānitā ini āmawebeniye tāṅo tāktāki terak api yāpmāṅ daniwek. 31 Bureni-inik, kowata waki yāpmākta Anutu paot-paori nāmo unitāṅo keriken āroweno uwā imaka umuri pāhap kubā.

* 10:17: Hib 8:12 * 10:19: Hib 4:16 * 10:20: Mat 27:51; Hib 9:8 * 10:22: Wkp 8:30; Ese 36:25; Efe 5:26 * 10:23: Hib 4:14 * 10:25: Hib 3:13 * 10:26: Hib 6:4-8 * 10:27: Ais 26:11 * 10:28: Lo 17:6, 19:15 * 10:29: Kis 24:8; Hib 13:20 * 10:30: Rom 12:19; Lo 32:36; Sam 135:14

Nadäkinikjin täñkehärom tañpäj itkot

³² Eruk notnaye, bian penyäñektä pengän ahäj tamiñkuko kadäni unita juku piwut. Kadäni uken bäräpi mebäri mebäri intä terak äronkuño upañkañ gwäk pimiñpäj nadäkinikjin nämo pewä putärenkuñ. ³³ * Kadäni kubäkubä in ämawebetä tabäj mägayawut yäñpäj inamiken tepmañpäj man waki täwerit komi tamiñit täk täñkuñonik. Ba notjiye ätu komi udegän yämik täñkuño u bok kañ nimut yäñpäj pidämtak täñkuñ. ³⁴ * Täñkañ notjiye ätu komi enjiken yepmañkuño u in butewaki nadäj yämiñpäj täñkentäj yämiñkuñ. Täñpäkañ ämä ätutä inta nadäwä jirañ ude täñpöpäj turumjin kudup täyomägarirä bäräpi u oretoret terak kotañkuñ. U imata, imaka säkgämän, paotpaot nikek nämotä it nimikañ yäj nadäñkuño unita.

³⁵ Unita notnaye, kadäni uken nadäkinik kehäromi täñpäj bätakigän it täñkuño ude, apiño udegän it täkot. Ude tänayäj täño uwä gwäki pähap api yäpneñ. ³⁶ * Täñkañ kehärom tañpäj itneñ. Ude täñpäjä Anutu täño gärip u täga api iwatneñ ba imaka u ba u tamikta yäñkehärom tañkuko u täga api yäpneñ. ³⁷ Unita Anututä ñode yäyak; Kadäni keräpi itkañ ämä äneñi äbäktä yäwanitä api äbek. U itkañ nämo api äbek. ³⁸ * Täñpäkañ näkño siwoñi ämawebenayetä nadäkinik täñpäj kodakgän api itneñ.

Täj, ämawebe u kubätä nadäkiniki pewän putärewäwä unita nadäwa täga nämo api täneñ yäk. *Hab 2:3-4*

³⁹ Upañkañ ninä nadäkinik kädet u mäde ut imiñpäj paot-paotta biñam täñpani nämo. Nämoñik, ninä nadäkinik ikek kuñatpäj irit kehäromita biñam täñpani.

11

Nadäkinik ikek kuñat-kuñat täño mebäri

¹ * Nadäkinik ikek kuñat-kuñat täño mebäri ñode; Imaka dapunintä nämo yabäk täkamäj unita U bureni-inik itkañ yäj nadäk täkamäj. Ba imaka imaka kämi yäpmäktä Anututä peñ nimiñkuko u bureni-inik api yäpne yäj nadäk täkamäj. ² Ämawebe bianitä nadäkinik udewani nikek kuñarirä Anututä yabäñpäj-nadäwän täga täñkuñ. ³ * Ba ninäwä nadäkinik täñpäj ñode uwä bureni yäj nadäk täkamäj; Anututä man yäjirän kunum kenta kome ahäjnkumän. Täñpäj imaka imaka yabäk täkamäj u Anututä imaka nämo yabäwani upäj täñpewän ahäjkuñ yäj nadäk täkamäj.

⁴ * Täñpäkañ ämä biani kubä wäpi Abel unitä nadäkinik täñpäj Anututa ärawa tägagämän kubä täñjirän Anututä kawän tägañkuk. Noripaki Kentä täñkuko u irepmitpäj täñkuk. Täñpäj nadäj imikinik täñkuko unita Anututä Abel, Gäk ämä siwoñi yäj iwetkuk. Täñpäkañ Abel kumbuko upañkañ nadäkiniki terak man peñ yäj itak.

⁵ * E, ämä biani kubä wäpi Enok unitä Anututa nadäj imikinik täñkuko unita kome ño terak nämo kumbuk. Nämo, Anututä komegup ikek wädäj yäpmäj äronkuko unita noriyetä Enokta wäyäkñewä wankuñ. Täñkañ ämä unita Anutu täño mantä ñode yäñkuk; U kome terak kuñatkuk-ken uken Anututä Enok kañpäj gäripi nadäk täñkukonik. ⁶ Bureni-inik, ämä nadäkiniki nämotä jide

* **10:33:** 1Ko 4:9   * **10:34:** Mat 6:20; Mat 19:21,29   * **10:36:** Luk 21:19; Hib 6:12   * **10:38:** Rom 1:17; Gal 3:11   * **11:1:** Rom 4:18; 2Ko 5:7   * **11:3:** Stt 1:1; Sam 33:6; 2Pi 3:5   * **11:4:** Stt 4:3-10   * **11:5:** Stt 5:24

tānjirān Anututā u kawān tāgawek? Nāmoinik, āma kubātā Anutu dubini-ken kwayān nadānpājā nadākinik ḥode tānppek; Anutu u bureni itak. Ba ḥode imaka nadākinik tānppek; Āma bānepitā Anutu tāḥo mebārini ket nadānayān yān nadāk tākaḥ u Anututā kowata tāga api yāmek.

7 * Ba kubā ḥode; Āma biani kubā wāpi Noa unitā Anututa nadān imikinik tānpājā imaka umuri kāmi ahāwayān tānjukuo unita jukuman iwerirān nadāwān bureni tānjuk. Anututā imaka ude api ahāwek yān iwetkuko u nāmo ahānjirān upānkaḥ Anutu tāḥo mani buramiḥpāj gāpe pāhap kubā tānjuk. Tānpāj gāpe u gānaḥā Noa ini ba webeni nanakiye bok āronpāj sākgāmān itkuḥ. Tānpākaḥ nadākiniki bureni unitā āmawebe pāke itkuḥo unitāḥo kādet waki kwawak pewān ahān yāmiḥkuk. Tānjirān man Anututā āmawebe nadān imikinik tānpani u yāwet tāyak udegān, Noata siwoḥi āma yān yāntāreḥ imiḥkuk.

8 * Ba Abraham tāḥo nadākinikita nadāna; Abrahamtā nadān imikinik tānpāj Anututā man kubā ḥode iwerirān mani buramiḥkuk; Gāk komeka peḥpāj kome nākā gamikta iwoyāḥkut-ken u ku! Anututā man ude iwerirān mani buramiḥpāj u kuyat yān nāmo nadānkaḥ, komeni peḥpeḥ akumaḥ kuḥkuk. 9 * Tānkaḥ nadākinik tānpāj kome iwoyān imani-ken pānku yot bureni nāmo, āma ābanitā-yān yottaba tānpāj ittān kuḥat tānjukonik. Tānjirān Aisak kenta Jekop Anututā biḥam bok yān yāmani unitā udegān tānjukumān. 10 Tānpākaḥ Abraham ābanitā-yān itkuko unita nadāwātāk nāmo tānjuk. Nāmo, u yotpārare kehāromi-inik kubātā itsāmāk tānjukonik, yotpārare Anututā ini tawān peḥpāj udegān pewān ahāwani.

11 * Tānpākaḥ Abraham ini uwā tāgawani tānjirān webeni Sara imaka, āruḥ it yāpmān ābātāngān webe pāhap tānjukuo upānkaḥ nadākinik tānjukumāno unita Anututā nadān yāmiḥjirān webeni nanak bāyaḥkuk. Sara uwā ḥode nadānkuḥ; Anututā nāk nanak bāyakta yānkehāromtaḥ namiḥkuko unita nanak api bāyawet. Anutu u man bureniḡān yāk tāyak yān nadānkuḥ. 12 * Tānpākaḥ mebāri unita kumāk-kumāk kadāni kerāp tānjukuo upānkaḥ āma tāgawani Abraham uterak ābekiye oraniye daninaḥi nāmo, guk ba mobā jiraḥ ude ahānkuḥ.

13 * Tānpākaḥ āmawebe mani biḥam yāḥahātā ḥo kudup Anututa nadān imikinik tānppeḥ kuḥat-tāgān kumbuḥ. U imaka Anututā kāmi yāpmākta yānkehārom tānjukuo u kome ḥo terak nāmo yāpuḥ. Nāmo, u ban irirān kaḥpāj nadānkaḥ oretoret tānpāj ḥode yāḥahākta māyāk nāmo nadānkuḥ; Kome ḥowā komeḥni bureni nāmo, nin ābanigān yān yānkuḥ. 14 Tānpākaḥ āmawebe man ude yāwani uwā ḥode niwoḥjārek tākaḥ; U komeni burenita wāyākḥekaḥ. 15 Tānpāj komeni kuḥat peḥpeḥ ābuḥo unita yānpāj yānkuḥ yāwānāku āneḥi komeni-ken tāga kwām. 16 * Upānkaḥ komeni bianita nadānpāj nāmo yānkuḥ. Nāmo, u kome sākgāmān kubā, komeni biani u irepmitak upān kaḥ-ahāna yān nadānpāj yānkuḥ. U kunumta yānkaḥ yānkuḥ. Unita āma udewanitā Anututa U nin tāḥo Anutunin yān yānjirā Anututā nadāwātāk nāmo tāk tāyak. U imata, yotpārare kubā tānkettaḥ yāmiḥkuko itak unita.

17-18 Tānpākaḥ Anututā tānyabāk pewān ahān imiḥjirān Abrahamtā nadān imikinik tānpāj nanaki Aisak Anututa ārawa ude kumān-kumān utta pidām

* **11:7:** Stt 6:13-22; Stt 7:1; 1Pi 3:20; Rom 3:22, 4:13

26:3; Stt 35:12,17 * **11:11:** Stt 18:11-14; Stt 21:2

* **11:13:** Stt 23:4; 1Sto 29:15; Sam 39:12; 1Pi 2:11

* **11:8:** Stt 12:1-5; Apos 7:2-4 * **11:9:** Stt

* **11:12:** Rom 4:19; Stt 15:5, 22:17; Lo 10:22

* **11:16:** Kis 3:6,15; Mak 12:26

taŋkuk. Täŋkaŋ Anututä nanaka Aisak terak oraŋkaye mäyap api ahäneŋ yäŋ yäŋkehäromtaŋ imiŋkuko upäŋkaŋ nanaki tepi kubägän u ärawa ude ijin imikta nämo bitnäŋkuk. ¹⁹ * Nämo inik, u ŋode nadäŋkuk; Aisaktä kumäŋirän Anututä kumbani-ken nanik äneŋi täga yäpmäŋ akwek yäŋ nadäkinik ude täŋkuk. Täŋpakaŋ bureni, Aisak kumbani-ken nanik bumik äneŋi imagutkuk.

²⁰ * Eruk Aisak u ittäŋ kuŋtäŋgän äma ekäni täppäŋ Anututa nadäŋ imikinik täppäŋ nanakiyat Jekop kenta Iso unita imaka täga Anutu-ken nanik kämi ahäŋ yämikta kon man yäwetkuk. ²¹ * Täŋpakaŋ Jekop imaka, Anututa nadäŋ imikinik täŋkuko unita tägawani täppäŋ kumbayäŋ nadäŋpäŋ ŋode täŋkuk; Josep täŋo nanakiyat kon man yäwetpäŋ ähottaba iŋitkaŋ gwäjiŋ äpmoŋkaŋ Anutu iniŋ oretkuk. ²² * E, Josep uwä ittäŋ kuŋtäŋgän kumäk-kumäki keräp taŋirän Anututa nadäkinik täppäŋ ŋode yäŋahäŋkuk; Kämiwä, Isrel ämawebe Isip kome peŋpeŋ api kuneŋ. Ude yäŋpäŋ kujari äneka jukuman yäwetkuk.

²³ * Ba Moses täŋo manbiŋam nadäna; Moses täŋo miŋi nanitä Anututa nadäŋ imikinik täŋkumäno unita Moses ahäwänpäŋ käbop peŋirän komepak yaräkubä täreŋkuk. Miŋi nani uwä Moses nanak u kawän inide kubä täppänpäŋ Isip kome täŋo intäjukun äma wäpi Fero unitäŋo man mäde ut imikta nämo umuntaŋkumän. ²⁴ * Eruk Moses u tägaŋpäŋ Anututa nadäŋ imikinik täppäŋ Fero äperi unitäŋo nanaki ude, gäripi terak itta bitnäŋkuk.

²⁵ Täppäŋ ŋode nadäŋkuk; Imata kome ŋonitäŋo gärip kadäni keräpi-tagän kaŋ iwaret? Nämo, näk bäräpi Anutu täŋo kudupi ämawebe niye-kät bok nadänayäŋ tamäŋo uyaku täga yäk. ²⁶ * Ude yäŋkuko unitä ŋode niwoŋäretak; U Anutu-ken gwäki täga yäpmäkta nadäŋkuk. Unitä kämi ahäktä yäwani Kristota yäŋpäŋ bäräpi ahäŋ yäminayäŋ täŋo unita nadäwän tägawäpäŋ Isip täŋo tuŋum gäripi nikel u yäpmäkta nadäwän jiraŋ ude täŋkuk. ²⁷ * Täŋkaŋ Moses u Anututa nadäkinik täppäŋ Anutu nämo kak takamäŋ u dapuritä kaŋkaŋ bumik gwäk pimiŋpäŋ Fero täŋo kokwawakta nämo umuntaŋkaŋ Isrel ämawebe yämagurän Isip kome peŋpeŋ kuŋkuŋ. ²⁸ * Täŋkaŋ Moses u Anututa nadäkinik täŋkuko unita Pasova äŋnak-äŋnak yäput peŋpäŋ Isrel ämawebe sipsip täŋo nägäri eŋi yäma terak ärutkot yäŋ yäwetkuk. Ude täŋkuko unita kumäk-kumäk täŋo aŋero, nanak ämani intäjukun nanik däpani unitä Isrel ämawebe yärepmiŋpäŋ nanakiye intäjukun nanik nämo däpuk.

²⁹ * Täppäkaŋ Isrel ämawebe Anututa nadäkinik täŋkuŋo unita gwägu wäpi Ume Gämäni u kome kawuki ude irirän bämogän kuŋkuŋ. Kuŋirä Isip naniktä udegän kuna yäkŋat gwägu gänaŋ äpmoŋpäŋ ume nanpäŋ kumbuŋ.

³⁰ * Täppäkaŋ äneŋi kubä ŋode; Isrel ämawebe unitä Anututa nadäkinik täppäŋ mani buramiŋpäŋ Jeriko täŋo yewa pähap gägäni-ken kepma 7 udetä kuŋat äyänurirä yewa u tokät maŋkuk.

³¹ * Täppäkaŋ kubokäret webe wäpi Rahap u nadäkinikitä täŋkentäŋ imiŋirän Anututa mäde ut imani-kät penta nämo paotkuŋ. U imata, äma kome kaŋiwatta käbop kuŋkuŋo u yämagutpäŋ ini eŋi gänaŋ käbop yepmaŋkuko unita.

³² Eruk imata man käroŋi yäŋiwat yäpmäŋ kwet? Nämo, man kudän ŋoken bägup iränpäŋ uyaku Gidion, Balak, Samson, Jepta, Devit, Samuel ba profet

* 11:19: Rom 4:17 * 11:20: Stt 27:27-29; Stt 27:39-40 * 11:21: Stt 48:15-16 * 11:22: Stt 50:24-25; Kis 13:19 * 11:23: Kis 1:22, 2:2 * 11:24: Kis 2:10-12 * 11:26: Hib 10:34-35 * 11:27: Kis 12:51; Kis 14:13,14; Rom 1:20; 1Ti 1:17; Hib 11:1 * 11:28: Kis 12:21-30 * 11:29: Kis 14:21-31 * 11:30: Jos 6:12-21 * 11:31: Jos 2:1-21; Jos 6:21-25; Jem 2:25

biani ätu täño manbiñam täga täweret. ^{33*} Äma unitä Anututa nadäkinik täñpäj kudän mebäri mebäri täñkuñ. Äma nadäkinik täñkuño u ätutä kome ätu täño intäjukun ämakät ämik täñpäj kehäromini yäpmäj äpuñ. Täñkañ u ämawebe kudän siwoñi terak yabäj yäwatpäj imaka imaka Anututä yämikta biñam yäwani u yäpuñ. Täñpäkañ ätutäwä añ komi, äma däpani täño meni täñpipiñkuñ. ^{34*} Ätutäwä kädäp mebet pähap däpä kumbuñ, ba iwantä nadäkinik täñpani ätu kumäj-kumäj däpnayäj täñjära Anututä täñkentäj yämiñirän nämo kumbuñ. Bureni, äma uwä iniken kehäromini nämo upäñkañ Anututä kehäromi yämiñkuk. Kehäromi yämiñirän kome ätuken nanikkät ämik kehäromigän täñpäj däpmäj yäwat kireñkuñ.

^{35*} Täñpäkañ webe ätutä Anututa nadäkinik täñkuño unita nanakiye kumbani-ken nanik äneñi akuñirä yämagutkuñ. Täñ, nadäkinik täñpani ätuwä äma keru terak komi pähap nadäntängän kumbuñ. Anututa äwo yäñkuñ yäwänaku komi u täga irepmiräm. Upäñkañ ñode nadänpäj äwo nämo yäñkuñ; Kumäj-kumäj nidäpäkañ äneñi akuñpäj irit tägagämän kañ yäpna yäj nadäñkuñ. ^{36*} Täñpäkañ ämatä nadäkinik täñpani äma ätu yäjärok yäwerit päripmäñit täñkuñ. Ba ätu keru kuroñi topmänpäj komi eñiken yepmañkuñ. ^{37*} Täñ, ätuwä mobätä kumäj-kumäj däpuñ. Ba ätu yepmiñitpäj sotä kwäk duk täñkuñ. Ba ätuwä päiptä kumäj-kumäj däpuñ. Täñpäkañ ukät nanik ätutä jopi jäwäri itkañ tekta tom gupipäj täñkañ kuñarirä bäräpi mebäri mebäri yämiñkuñ. ³⁸ Ude täñ yämiñirä kome jopi-ken, pom terak, mobä kawut ba kome gänañ ittäj kuñatkuñ. Butewaki! Äma tägatäga udewani imata kome waki ño pen itneñ?

³⁹ Täñpäkañ Anututä ämawebe u nadäkiniki yabänpäj-nadäwän tägagämän täñkuño upäñkañ imaka ämawebeniya kämi yämikta yäñkehärom tañkuko u kome terak irirä pengän nämo yämiñkuk. ⁴⁰ U imata, yäput peñpäj Anututä ninta yäñpäj-nadäk tawañ tägagämän kubä ñode peñ nimiñkuk; Ämawebe biñam ikek u ninkät penta päke kubägän Kristo täño piä terak Anutu dubini-ken kuñpäj säkgämän-inik api itne.

12

Jesu täño kädet kuroñ iwat täkäna

^{1*} Eruk, u kawut! Ämawebe nadäkinik ikek päke u nin it gwäijñ nimiñpäj nadäkinik täktäk kädet bureni niwoñärekañ. Unita imaka u ba unitä wädäj niñmäñit täkañ ba momi ninken kwasikot täkañ u datären täñpä kwäpäj kädet Anututä peñ nimiñkuko uken ehutpäj bäräñek täkäna. ^{2*} Ude täñkañ intäjukun ämanin, nadäkinik kädet bureni niwetpäj niwoñärewani Jesu u kañiwatpäj kädet ugän iwat täkäna. Jesu uwä bänep oretoret pähap itsämäj imiñkuko u juku piñkañ päya kwäkäj täño mäyäk unita nadäwän mewuni täñjirän ehutpäj kotañkuk. Ude täñkañ äronjuko apiño Anutu intäjukun äma u keru bure käda wäpi biñam ikek itak. ³ Unita Jesuta nadäwut. U ämatä waki täñ imiñkuño upäñkañ kehärom tañpäj kwikinik itkuk. Unita in udegän nadäkinik kädet täga u gwäk pimiñpäj iwatta gapun täneñtawä.

Anutu uwä nanin bäyawani bumik

* **11:33:** Dan 6:22 * **11:34:** Dan 3:23-27 * **11:35:** 1Kin 17:17-24; 2Kin 4:18-37 * **11:36:** 1Kin 22:24-27; Jer 20:2, 37:15; Jer 38:6 * **11:37:** 2Sto 24:21 * **12:1:** Rom 7:21; 1Ko 9:24-25 * **12:2:** Hib 1:3

⁴ Bureni, in kubäkubätä momijin mäde ut yämikta piä ták takañ. U täga ták takañ upañkañ it yäpmäñ abäkañken inken nanik kubätä äma keru terak nägäri nämo piwän kuñkuñ. Nämo, kämi käwep api ahäj tameko unita man kubä täwera nadäwut. ⁵ Jide, Anututä in nanaknaye yäppäj bänepjin tänpidäm takta man ñode kudän täwani unita täñguñ tañkuñ?

Nanakna, Ekänitä yäpän-siwonj takta komi gaminjirän unita nadäwi äpani nämo täñpek, ba nadäj bäräp tänpäj nämo kañ-umuntañ kwen.

⁶ * *U imata, Ekänitä äma kubätä nadäj imikinik tänpäj nanakna yäj iwetpäjä irit kuñat-kuñari yäpän-siwonjañ imikta komi imik täyak. Snd 3:11-12*

⁷ * Unita bäräpi kottañpäñ kwikinik irut. U Anutu täño yäpä-siwonjak piä. Yäpä-siwonjak piä ták täyak uwä nanjiye bäyawanitä-yäj täñ tamik täyak. Nadäkañ? Kome terak naniyetä ironjiniye yäpä-siwonjak takañ. Eruk, Anututä udegän ták täyak. ⁸ Täñ, Anututä ironjiniye bureni kudup yäpän-siwonjak täyak unita in yäpä-siwonj takta komi nämo tameko uwä ñode nadäneñ; Nin kubökäret nanak, nanakiye bureni nämo. ⁹ Täñpäkañ ñode nadäk täkot; Nin ironjiken naniye bäyawanitä yäpä-siwonjak piä täñ nimirä orañ yämik täñkumäñonik. Eruk, ude ták täñkumäño unita mäjonin täño Nanin pähaptä ninken yäpä-siwonjak piä täñjirän, imata nadäna bureni-inik nämo täñpek? Nämo, komi bäräpi ahäj nimirä u kottañpäñ kwikinik itnayäj tämäño uwä irit burenita biñam api täne.

¹⁰ Täñpäkañ naniye bäyawanitä iniken nadäk terak apiñotagän yäpä-siwonjañ nimik täñkuñonik. Täñ, Anututäwä täñkentäj nimikta ba nin ini kudupi-inik it täyak udegän itta yäpä-siwonjak piä täñ nimik täyak. ¹¹ * Bureni, yäpä-siwonjak täño komi unita pengän gäripi nämo nadäk täkamäj. Nämo, u komi! Upañkañ kämi, yäpän-siwonjañ nimirän nadäna tärewäpäj kädet siwonji äneñi iwetpäj bänepnin pidämtak täyak.

Jukuman ätu

¹² * Butewaki! In ätu gapun tañpäñ itkañ. Eruk bänepjin täñkehärom tañpäñ äneñi kehäromi niked kañ irut! ¹³ * Gapun tañpäñ kuñarirä nadäkinikjin paot-inik täneñta! Unita kädet siwonji iwetpäj kehäromi niked kuñat täkot. ¹⁴ * Ude täñkañ ämawebe-kät not täñpäñ bänep kubägän terak itta piäni ták täkot. Täñkañ udegän, ehutpäñ momi täktäk kädet mäde ut imiñpäñ kudupi kañ irut. Nadäkañ? Äma kubätä kudupi nämo irayäj täko uwä Ekäni nämoinik api kañ-ahäwek. ¹⁵ * Täñpäkañ in kubätä Anutu täño orakorak pära yäpeko udetä nadäj täpäneñpäñ kañ kuñarut. Ba inken nanik kubätä tokän jägämi ude äworeñpäñ in bämopjin-ken täñpäwak pähap pewän ahäneño udetä watäni ket itpäñ kañ kuñarut. ¹⁶ * Ba in kubökäret täneño udetä irit kuñat-kuñatjinta nadäj täpäneñpäñ kañ kuñarut. Täñpäkañ in kubätä Iso ude äworeñpäñ Anututa nadäj äwaräkuk täñpekta! Iso uwä nanak intäjukun nanik unita imaka tägagämän nani keru-ken nanik täga yäpnañjipäj kepmä kubä nakta iwäpäñ monäni ñode iwetkuk; Gäk ketem ijin namikañ imaka päke nantä namayäj täyak u kudup Gäka biñam yäk. ¹⁷ * Eruk ude yäjkuñkopäj kämiwä

* **12:6:** Rev 3:19   * **12:7:** Lo 8:5; 2Sml 7:14   * **12:11:** Jem 3:17-18   * **12:12:** Ais 35:3

* **12:13:** Snd 4:26   * **12:14:** Sam 34:14; Rom 12:18   * **12:15:** Apos 8:23   * **12:16:** Stt 25:33-34

* **12:17:** Stt 27:30-40

jide nadāṅkuk? U nani-ken nanik kon man ba tuṅumi āneṅi nākṅata biṅam kaṅ tājṅpān yāṅ nadāṅkuko upāṅkaṅ nanitā Nāmo yāṅ iwetkuk. Nāmo yāṅ iwerirān konām butewaki tāṅkuko upāṅkaṅ goret pengān tāṅkuko u yāpā-siwonṅakta kādetta wāyākṅewān waṅkuṅ.

Topmāk-topmāk kodaki terak it tākamāṅ

18* Eruk, in uken it tākamāṅ yāṅ nadāk tākaṅ? In imaka ketjintā tāga iṅirani ba dapunṅjintā kānaṅi, Isrel āmawebetā kaṅkuṅo udewani-ken nāmo itkaṅ. Isrel āmawebe uwā Sainai pom mebāri-ken kuṅkaṅ kādāp mebet pāhappāṅ kaṅkuṅ. Ba kome wārāmāṅirān bipmāṅ utpāṅ mānit pāhap piāṅirān kaṅkuṅ.

19* Tāṅkaṅ womat māmā pāhap gānaṅ gera kotāk kubā nadāṅkuṅo uwā nadāṅkaṅ umuntaṅpāṅ Moses butewaki man terak ṅode iwetkuṅ; Man u āneṅi nāmo ahāṅirān nadānayaṅ yāk. 20* Tāṅpākaṅ Moses man ude iwetkuṅo uwā mebāri ṅodeta; U Anutu tāṅo jukuman ṅodeta nadāṅirā umuri pāhap tāṅkuko unita; Āma ba tom kubātā pāṅku pom u yeweko uwā mobātā kumāṅ-kumāṅ utneṅ. 21* Bureni-inik, imaka kaṅpāṅ nadāṅkuṅo uwā umuri pāhap tāṅirān Mosestā yāṅkuk; Umuntaṅpāṅ dādātna kwaikaṅ! yāk.

22* Tāṅ, intā pāṅku itkaṅ-ken uwā imaka umuri udewani nāmo. Nāmo inik, inā Saion pom, Anutu paot-paori nāmo unitāṅo yotpārare wāpi Kunum Gānaṅ Jerusalem uken kuṅkuṅo itkaṅ. Uken aṅero jiraṅ, daninaṅi nāmo oretoret pāhap tāṅ itkaṅ-ken u kuṅkuṅo itkaṅ. 23* Ba in Anutu tāṅo nanakiye intājukun nanik unitāṅo kābeyā pāhapken ābā yāpurārātkuṅo itkaṅ. Āmawebe ābot uwā wāpi kunum gānaṅ kudān tāwani. Ba in Anutu, āmawebe kuduṅtagān yāpmāṅ daniwani āma, uken ahāṅkuṅo itkaṅ. Ba āmawebe siwonṅi, Anututā momini ārut-paktaṅ yāmiṅkuko unitāṅo mājotā irani-ken ahāṅkuṅo itkaṅ. 24* Ba in Jesu, Anutu ba āmawebeniye bāmopi-ken topmāk-topmāk kodaki pewān ahāṅkuṅo uken ahāṅkuṅo itkaṅ. Ba nāgāt, Jesutā momi pekpek kādet tāwitta piwān kuṅkuṅo uken ahāṅkuṅo itkaṅ. Nāgāri uwā manbiṅam sākgāmān kubā yāṅahāk tāyak, manbiṅam Abel tāṅo nāgātā yāṅahāṅkuko ude nāmo. Nāgāt Abeltā piwān kuṅkuṅo unitā kowat-urān pewān ahāṅkuk.

25* Unita eruk, Anutu man niwet tāyak u man yāṅirān mani buramikta bitnāneṅta nadāṅpāṅ bānep nadāk-nadākṅjinta watā ket itkot. Nadākaṅ? Anututā bian Moses meni jinom terak komen āmawebe jukuman yāwetkuko upāṅkaṅ mani nāmo buramiṅkuṅ. Mani nāmo buramiṅkuṅo unita kowata waki bureni yāpuṅ. Tāṅ, apiṅo Anututā kunum gānaṅ nanik Jesu terak jukuman niwetak. Tāṅirān nin man kunum gānaṅ nanik u buramikta bitnānero uwā jide tāṅpāṅ kowata waki u irepmitne? Nāmo inik, u waki inik yāpne. 26* Tāṅpākaṅ man bian yāwetkuko unitā kome iṅitpāṅ kwaikaṅ. Ude tāṅkuko upāṅkaṅ apiṅowā yāṅkehāromtak man ṅode yāyak; Nāk bian komegān iṅitpāṅ kwaikaṅkut yāk. Tāṅ, kāmiwā kunum ba kome bok āneṅi api yepmāṅitpāṅ kwaikwa yāk. 27 Tāṅpākaṅ man “āneṅi ude api tāṅpet” yāṅ yāyak uwā ṅode yāṅkwawa tāyak; Imaka tāṅ-pewani u kuduṅtagān tāṅpewān paot-inik api tāneṅ. Upāṅkaṅ imaka kumān-tagān-inik nāmo api paotneṅ. Nāmo, imaka wakta

* 12:18: Kis 19:16-20; Lo 4:11-12 * 12:19: Kis 20:18-21; Lo 5:22-27 * 12:20: Kis 19:12-13

* 12:21: Lo 9:19 * 12:22: Gal 4:26; Rev 5:11 * 12:23: Luk 10:20 * 12:24: Hib 8:6; 10:22;

1Pi 1:2; Stt 4:10 * 12:25: Hib 2:1-3; Hib 10:26-29 * 12:26: Kis 19:18; Sam 68:8; Hag 2:6

yāwani ugānpāṅ api tāṅpewān paotneṅ. U paorirā imaka kehāromi, nāmo wakta yāwani unitāgān api itneṅ.

²⁸ Tāṅpākaṅ imatāken u api irek? U intājukun āmanin tāṅo kome ninta biṅam peṅ nimani unitāgān api ireko unita oretoret tākāna! Kome u api korenero unita iniṅoret-oret kādet Anututā ini gāripi nadāk tāyak udegān iwatpāṅ nadāwātāk terak oraṅ imiṅpāṅ iniṅoret tākāna. ^{29*} U imata, Anutunin u kādāp mebet pāhap, imaka kudup iṅiṅ paot tākaṅ udewani.

13

Kādet ātu Anututā gāripi nadāk tāyak

^{1*} Tāṅpākaṅ inā ninin buap yāṅ nadāṅpāṅ bānep iron kowata kowata tāṅpeṅ kuṅat tākot. ^{2*} Tāṅkaṅ kādet tāga ṅodeta nāmo tāṅguṅ tāneṅ; Āma kudupitā komejin-ken ābāṅirā yāmagutpāṅ eṅjin-ken yepmaṅpā pātneṅ. Āma ātu kādet ude tāṅkuṅo uwā āmapāṅ yāmagutkamāṅ yākuṅat aṅeropāṅ yāmagutkuṅ. ^{3*} Tāṅpākaṅ āma komi eṅi gānaṅ itkaṅ u tāṅkentāṅ yāmik tākot, in u bok itkaṅ bumik. Ba āma kerī terak komi yāpmāk tākaṅ u imaka, tāṅkentāṅ yāmik tākot, in komi u bok nadāk tākaṅ bumik.

^{4*} Tāṅpākaṅ yanāpi tāktāk u imaka tāgagāmān kubā unita āma kudup-tagāntā tāṅmeham tāneṅ. Tāṅkaṅ yanāpi yarātā āmawebe ātukāt jopjop nāmo kuṅatneṅ. Nāmo, ini yanāpi siwoṅi itdeṅ. Nadākaṅ? Anututā āmawebe kubokāret kādet iwarani udewani manken api yepmaṅpek. ^{5*} Tāṅpākaṅ monēṅ tuṅumta nadāṅ gārip nāmo tāneṅ. Nāmo, nadāk udewani māde ut imiṅpāṅ kukṅi kādagān kuṅatpāṅ ketjin-ken tuṅum āhan peṅ tamani unita nadāwā tāga tāṅpāpāṅ nadāwātāk terak nāmo kuṅatneṅ. Imata, Anututā ṅode yāṅkuk;

Nāk inta nāmo api guṅ tāwet, ba nāmo inik api tabā kātāwet yāk.

Wkp 31:6

^{6*} Anututā ude niwetkuko unita kwawak ṅode yāṅahāna;

Anutu u nākṅo tāṅkentākna unita imaka kubāta nāmo inik api umuntāwet.

Nāmo, āmatā nāk tāga nāmo tāṅpā wanēṅ.

Sam 118:6

Jesu iwarāntākta nāmo umuntāne

^{7*} Tāṅpākaṅ injinken watā āmajiye bianita juku piwut. Watā āmajiye uwā Anutu tāṅo manbiṅam tāwetpāṅ tāwoṅārek tāk tāṅkuṅ. Tāṅkaṅ kādet jide kuṅatpāṅ kumbuṅo unita nadāṅpāṅ kādet kuroṅ unitā tāk tāṅkuṅo udegān tāk tāneṅ. ^{8*} Nadākaṅ? Āma unitāṅo intājukun āma Jesu u tāktāki ba yākyāki ini udegān. Kwep itkuko udegān apiṅo itak, ba pen udegān api it yāpmāṅ ārowek.

^{9*} Eruk, watā ket itpāṅ kuṅarut. Anutu wāpi terak jop manman mebāri mebāri yāk tākaṅ u bānepjin āriṅpewān kādet siwoṅi peṅpāṅ kādet gwājiwani iwatneṅta! Āma tāṅo бага mantā bānepjin tāga nāmo tāṅkentāṅ tamineṅ. Ketemta yājiwāt man ba āma tāṅo man udewani māde ut imiṅirā Anutu tāṅo orakorakitā bānepjin tāṅ-kehāromtak tāyon. ¹⁰ Tāṅpākaṅ ārawa pāhap

* **12:29:** Lo 4:24, 9:3; Ais 33:14 * **13:1:** Jon 13:34 * **13:2:** Rom 12:13; 1Pi 4:9; Stt 18:1-8; Stt 19:1-3 * **13:3:** Mat 25:36; Hib 10:34 * **13:4:** Gal 5:19,21; Efe 5:5 * **13:5:** 1Ti 6:8; Jos 1:5 * **13:6:** Sam 27:3, 146:5 * **13:7:** 1Ko 4:16; Hib 6:12 * **13:8:** Efe 4:14 * **13:9:** Rom 14:17

kubä ninta biñam täñpani itak. Upänkañ unitäño bureni uwä Juda täño bämop ämata biñam nämo täyak. Nämo, bämop äma uwä kudupi yotken ärawa täktäk piä biani pen täk täkañ unita. ¹¹ * Juda täño бага man iwatpäñ bämop äma intäjukun täñpanitä momi ärutta tom däpmänkañ unitäño nägäripän yäpmänpäñ Bägup Kudupitä Kudupi-inik-ken ärok täkañ. Tom däpmäk täkañ unitäño bureni nämo yäpmän ärok täkañ. Nämo, bureni uwä yäpmän päñku yotpärare gägäni-ken pewä ijik täkañ.

¹² * Täñpakan mebari unita Jesutä udegän, mäyäk kotanpäñ yotpärare gägäni-ken komi pähap nadänkuk. Ämawebeniye nägäri piwän kuñkuño uterak kudupi-inik itneñta kumbuk. ¹³ * Unita ninä mäyäk Jesutä kotanükuko udegän kotankañ yotpärare gägäni-ken kuñpäñ Jesu tubeñ kuna! ¹⁴ * U imata, kome ño terak yotpärare kehäromi paot-paori nämo, kubä nämo itak. Nämo, ninä yotpärare mebari kubä, kämi ahän nimekta dapun käronj täñ itkamäj.

¹⁵ * Unita ämawebenaye, Jesuta nadänpäñ Anutu wäpi yänahänpäñ ininoret täkana! Ude tänayän täkamäj unitä Anututa ärawa ude api täñpek. ¹⁶ * Täñkañ täñkentäk ba iron kowata kowata täkta nämo guñ täneñ. Kudän udewani uwä ärawa Anututä gäripi nadäk täyak ude.

¹⁷ * Täñkañ watä ämajije täño mani buraminpäñ gämori-kengän kuñat täkot. Watä piä täñ tamik täkañ unita Anututä api yäwet yabäweko unita gwäk pimipän watä it tamik täkañ. Unita waki, mani buramik täkot. Ude täñirä uyaku watä piä uwä bänep oretoret terak api täneñ. Täñ, in peñawäk täñirä watä piä butewaki terak tänayän täkañ u täga api täñkentän tamineñ? Täga nämo!

¹⁸ * Unita in ninta Anutu-ken yänapik täkot. Nin kudän siwoñi täkta gäripi nadäk täkamäj unita Anutu inamiken bänepnintä nadawätäk nämo täk täkamäj. ¹⁹ Täñkañ gäripna täñi pätak u ñode; In Anutu-ken yänapiñirä ini täñkentän naminjirän inken äneñi bäräñeñ kañ ärewa!

Yäñtärek man

²⁰⁻²¹ Täñpakan inta yänpäñ ñode yänapik täyat; Anutu bänep pidäm mäheми unitä in kudän ini gäripi nadäk täyak ude täñpeñ kuñatta tuñumi säkgämän u täñkentän tamiton. Täñkañ Jesu Kristo terak nadäk-nadäk ba täktäk ini kawän tägak täkañ u irit kuñat-kuñatnin-ken pewän ahän nimiton! Ude täñ nimirän Jesu Kristo unitäño wäpi biñam ärowani inide pen it täyon. Ekäninin Jesu, Sipsip watä äma pähap unitä kumäk-kumäki terak topmäk-topmäk paot-paori nämo u täñkehärom täñkuko unita Anututä kumbani-ken nanik yäpmän akuñkuk. U Bureni.

²² Eruk notnaye, man kudän täñ tamitat ñowä käronji nämo unita man bänepjin täñpidäm takta kudän täyat ñonita nämo gaña täneñ. ²³ E man kubä ñode täwera nadawut; Notninpak Timoti u komi eñi gänañ itkukopän tewä äpaman kuñkuk. Unita näkken bäräñeñ äbänä imagurakan bok api ärede.

²⁴ Intäjukun ämajije ba Anutu täño kudupi ämawebeniye komejin-ken itkañ u mena jinom yäpmänpäñ oretoret man kañ yäwerut. Täñ, Itali komeken nanik äbot täñpani notniye imaka, oretoret man täwetkañ. ²⁵ Täñpakan Anutu täño orakorakitä inken itinik täyon. Eruk, ugän.

* **13:11:** Wkp 16:27 * **13:12:** Mat 21:39; Jon 19:17 * **13:13:** Hib 11:26, 12:2 * **13:14:** Hib 11:10,16; Hib 12:22 * **13:15:** 2Sto 29:31; Sam 50:14,23; Hos 14:2 * **13:16:** Plp 4:18 * **13:17:** Ese 3:17; 1Te 5:12 * **13:18:** Apos 24:16; 2Ko 1:12

Jems

Nadäkiniktä kudän jidewani pewän ahäk täkañ unitäño manbiñam

1 * Näk Jems, Anutu ba Ekäni Jesu Kristo täño piä watä äma. Unita näkä Anutu täño kudupi ämawebeniye komeni komeni it yäpmäñ kukañ inta bänep täga nadänpäñ man kudän ño täñpäñ tamitat.

Täñyabäk-ken kehäromigän iritta man

2 * Notnaye, inken bäräpi mebäri mebäri ahäñ tamawä oretoret inide kubä täk täkot. 3 * Imata, in ñode nadäk täkañ; Imaka udewanitä nadäkinikjin täñ yabäñirän bänepjintä kehärom tañpäñ bäräpi udewani gänañ gwäk pimiñpäñ api kuñatneñ. 4 Täñpäkañ bäräpi gänañ gwäk pimiñpäñ kuñat-kuñat unitäño bureni inken kañ ahäñ parän. Eruk, ude täñpäñ kädet täga kubäta nämo api wäyäkñeneñ. Nämo, ämawebe bureni, siwoñi kudupi api kuñatneñ.

5 * Täñpäñ in bämopjin-ken nanik kubätä nadäk kädet siwoñita wäyäkñepñä Anutu-ken yäñapiñirän nadäk kädet täga u api imek. Imata, Anutu uwä iron mäheми unita imaka kubäta yäñapiñirä äwo nämo yäk täyak.

6 * Täñpäkañ äma uwä Anututä nadäñ namek ba nämo käwep yäñ nadänpäñ, bänep yarä ude nadäñkañ Anutu-ken nämo yäñapiwek. Nämo inik. U nadäkinik täñkañ uyaku yäñapiwek. Täñ, äma bänep yarä nikek nadäweko uwä gwägutä tokät täyak ude, ba mänittä piäñirän gwägutä pom äworeñpäñ äronkañ äpäc täyak udewani. 7-8 Äma udewaniwä nadäk-nadäki äreyäwäpäñ kädet kubägän nämo iwatkañ kädet mebäri mebäri iwat täkañ. Täñpäkañ äma udewaniwä Ekäniken yäñapiñitna imaka kubä api nimek yäñ nämo nadäneñ. Nämo inik.

9 * Täñpäkañ äbot täñpani kubätä jopi jäwäri-inik itat yäñ nadänpäñ nadäwätäk nämo täñpek. Nämo inik, Anututä wäpi biñam imayäñ täko unita oretoret täk täyon. 10 * Täñ, udegän äbot täñpani kubätä tuñum mäheми täñpäñ irirän Anututä tuñumi yomägaränä nadäwätäk nämo täñpek. Imata, Anututä kome täño wäpi biñam yäpmäñ äpäñirän äma u nämo api waweko unita oretoret täñpek. Nadäkamäñ; Kome täño tuñumtä täñkentäñ nimiñirän irit kehäromi nämo api käne. Nämo inik. Kome täño tuñumtä wañpäñ wädan iroritä äreyäñ kuk täkañ ude api täneñ. 11 Unita nin ñode kañpäñ nadäk täkamäñ; Kome tañi ijiñpäñ kekeki pähap täñpäñ wädan kejima kudup yeñpewän kubit tak täkañ. Äma tuñum mäheми uwä ude bumik. Wädan irot gäripi nikek unitä äreyäñ kuk täkañ udegän moneñ piäni nämo täñ paotkañ kumbek.

Anututä waki kädet-ken nämo nimagut täyak

12 * Äma kubätä täñyabäk mebäri mebäri ahäñ imiñirä u gänañ kehärom tañpäñ irayäñ täko uwä Anutu täño bänep iron gänañ pen api irek. Äma unita gwäki uwä Ekänitä omäk meran säkgämän ude irit kehäromi paot-paori nämo api imek. Bureni, ämawebe Anututä nadäñ imikinik täk täkañ unita gwäki u yämikta Anututä ini yäñkehärom tañkuk. 13 Täñpäkañ äma kubätä waki

* 1:1 Gal 1:19; Apos 15:23; 1Pi 1:1   * 1:2 Rom 5:3-5   * 1:3 1Pi 1:7   * 1:5 Snd 2:3-6
 * 1:6 Mak 11:24   * 1:9 Jem 2:5   * 1:10 Ais 40:6-7; 1Pi 1:24   * 1:12 2Ti 4:8

kubä tänpayäŋ nadänkaŋ ɲode nämo yäwek; Anututä täŋ-näkŋat-pewän waki ɲo tänpayäŋ nadätat yäŋ nämo yäwek. Nämoink! Imata, wakitä Anutu täga täŋikŋatnaŋi nämo. Ba udegän Anututä momi täkta täŋyabäk-ken nämo nipmak täyak. ¹⁴* Upänkaŋ nininken bänep nadän gärip waki unitägän momi täkta bänepnin ärik täyak. ¹⁵Täŋpäŋ nadän gärip unitä momi täktäk täŋo kädet pewän ahäk täkaŋ. Ude täŋirän momi täktäk täŋo kädet unitä taŋi täŋpähä kumäh-kumäh täŋo kädet-ken nipmak täyak.

¹⁶Eruk, notnaye, man unita nadäwä jopi nämo täŋpek. ¹⁷* Anututä waki kubä nämo nimik täyak. Nämoink. Imaka imaka tägatäga ba bänep iron bureni u kudup kunum gänaŋ nanik-tägän ahäk täkaŋ. Täŋpäŋ Nanin, kunum gänaŋ penjänek pewän ahäwani unitä iron u nimik täyak. Ude täŋkaŋ Nanin uwä kubä-täŋ kubä-täŋ nämo täk täyak. Täktäki bian patkuko unitä api pat yäpmäh ärowek. ¹⁸* Täŋpakaŋ Anututä ini nadänkuko udegän imaka kudup pewän ahänkuŋo unita intäjukun ude itta mani burenitä äboriye nin bäyaŋ nipmanŋkuk.

Anutu täŋo man nadäŋ äwaräkuk nämo täneŋ

¹⁹Eruk notnaye näk man kubä täwerayän nadätat unita juku penpäŋ nadäkot. In äma kubätä man yäwänä jop jukugän penpäŋ kaŋ nadäwut. Ba man kowata bäräŋeŋ nämo iwetneŋ. Ba kokwawak bäräŋeŋ nämo nadäneŋ.

²⁰* Imata, äma täŋo bänep wakwaktä täŋkentäŋ iminjirän Anutu täŋo kädet siwoŋi u nämo iwarek. ²¹* Unita in kädet wakiinik mebäri mebäri ba kädet taräki taräki täk täkaŋ u mäde kaŋ ut imut. Ude täŋpähä Anutu täŋo man mujipi bänepjin-ken piwani u bänep kwini terak yäpmähpäh iyap taŋpähä kaŋ yäpmäh kuŋarut. Imata, man unitä waki kerik-ken nanik tämagutta kehäromini nitek.

²²* Täŋpakaŋ Anutu täŋo man uwä kaŋ iwarut. Jop nadäk-nadäkgän nämo täneŋ. Nämoink! Jop nadäk-nadäkgän tänayäh täŋo uwä bänepjin jop api ikŋatneŋ. ²³Äma Anutu täŋo man nadän äwaräkuk tänayäh täŋo uwä ämatä glas terak mäjoni yabäk täkaŋ ude. ²⁴Glas terak mäjonin kaŋkaŋ päŋku inamnin dapunta täŋguŋtak täkamäh ude täk täkaŋ. ²⁵* Täŋ, äma Anutu täŋo man siwoŋi-inik u ket yäppäh-nadäk täk täkaŋ uwä Anutu täŋo bänep iron gänaŋ pen it täkaŋ. Imata, äma udewanitä Anutu täŋo man u jop nadäk-nadäkgän täŋpähä nämo guŋtak täkaŋ. Nämo, u man buraminpähä kädet tägatäga täk täkaŋ. Täŋpakaŋ Anutu täŋo man unitä momi täŋo kehäromi utpewän manjirän kunumta biŋam täk täkamäh.

²⁶* Täŋpakaŋ äma ätu inita näk nadäkinik täŋpani yäh yäk täkaŋ upänkaŋ meni jinomta watäni nämo itnayäh täŋo uwä nadäkinik täŋpani yäh nadäk täkaŋ u bänepi jop api ikŋatneŋ. Täŋpähä Anutu ininjoret-oret ba nadäkiniki u jopi ude täk täyak. ²⁷Täŋ, Anutu ininjoret-oret kädet bureni Anututä kawän tägak täyak uwä ɲode pätak; Ironji kodäŋani ba webe kajat butewaki terak kuŋat täkaŋ u yabäh yäwatpähä täŋkentäŋ yämineŋ. Ba kubä ɲode; Irit kuŋat-kuŋatjinta watäni irirä kome täŋo nadäk-nadäktä nämo täŋpän waneŋ.

2

Ämawebeta iron uterakgän täŋyämän

* **1:14:** Rom 7:7-10   * **1:17:** Mat 7:11   * **1:18:** Jon 1:13   * **1:20:** Sav 7:9   * **1:21:** Kol 3:8;
 1Pi 2:1   * **1:22:** Mat 7:26; Rom 2:13   * **1:25:** Rom 8:2; Jem 2:12; Jon 13:17   * **1:26:** Sam 34:13;
 Sam 141:3

1 * Eruk notnaye, Ekäninin Jesu Kristo u tagagamän-inik. In u nadäj imik takaj unita äma kubäta nadäwä äpani tänpänkanj kubäta nadäwä ärowani nämo täneñ. 2 Näk u ñodeta yäyat; Injin käbeyä-ken äma kubä tek säkgämän epmäget porak ieketä äbänjirän äma jäwäri kubä teki weñ-gäjähurani mädegän iwarek. 3 Ude tänjirän intä äma tek säkgämän ikek u kanpäñ ñode iwetneñ; Ekäni yäk. Gäk abänkanj bägup tagaken ño it yäj iwetneñ. Tänpäkanj äma jäwäri teki wewani u ñode iwetneñ; Gäk däpi terak uken manjirisi yäj iwetneñ. 4 Eruk, intä kädet ude tänayäj täño uwä äma täño täktäki hänep nadäk-nadäkjin waki terak api yäpmäj danineñ.

5 * Unita notnaye, juku penpäñ man ño ket nadäwut! Anututä inita äma jidepäñ yäpmäj daniñkuk? U ämawebe kome terak jäwäri ude kuñat takaj uwä Anutu injamiken säkgämän itpäñ nadäkiniki kehäromi injtpäj kuñatta iwoyänjuk. Äma udewanitä kanj iwat yewani gänäñ bok itneñta iwoyänpäñ yepmanjuk. Tänpäj irit kehäromi uwä ämawebe Anututa gäripi nadäk takaj unitä kanj-ahäneñta bian yäjkehärom tanjuk. 6 Bureni! Anututä äma udewani inita iwoyänpäñ yepmankuko upänkanj inä äma jäwäri u yabäj äwaräkuk täñkanj äma wäpi biñam ieketa nadänjirä ärowani täk takaj. Ñode nadäwut; Netätä komi tamik takaj? Ba äma netätä manken tepmak takaj? Äma tuñum ikek unitä komi tamiñit, manken tepmanjit täk takaj. 7 Ba äma unitägän Mähemjin Jesu täño wäpi biñam yäpmäj äpäc takaj. Ude täk takaj upänkanj in imata äma udewanita nadänjirä ärowani tänpäpäñ äma Anututä inita biñam iwoyänjukko unita mäde ut yämik takaj?

8 * Unita бага man miñi ñode kudän täwani; Gäkñata nadäk täyan udegän notkapakta nadäwen. Kädet ude täñpeñ kuñatnayäj täño uyaku täga api kuñatneñ. 9 * Upänkanj intä äma ätu not täñ yämiñkanj ätuta mäde ut yämik takaj uwä бага man miñi u irepmiñpäñ momi täk takaj. Täñjirä бага man unitägän In бага man irepmirani yäj täwoñärek täyak. 10 * Tänpäkanj in бага man kudup iwatkanj kubägän nämo iwatnayäj takaj uwä бага man u kudup yärepmitkuñ yäj api täwerek. 11 * Unita nin nadäkamäj, Anututä bian man kubä ñode yänjuk; Kubokäret nämo täneñ yäk. Ba kubä pen ñode yäkgän täñkuk; Äma kumäj-kumäj nämo däpneñ yäk. Eruk, in kubokäret nämo tänayäj takaj upänkanj äma kubä kumäj-kumäj utnayäj takaj uwä Anutu täño бага man kudup yärepmirani api äworeneñ. 12 * Tänpäkanj man kädet kehäromi kubä pätak u nadäkanj. U бага man kuduñtagän yärepmitak. Man kädet uterak Anututä nin api yäpmäj daniwek. Uwä ñode; Anututä ninta butewaki nadäj nimiñpäñ momi täño kehäromi utpewän manjirän kunumta biñam täk takamäj. Unita Anutu täño butewakita juku piñpäñ notjiye bämopi-ken man siwoñigän yäjñit täktäk siwoñigän täñpeñ kanj kuñarut. 13 * Tänpäkanj inä ämata butewaki nadäj yämik-yämik kädet iwatpäñ nämo täñkentäj iminayäj takaj uwä Anututä udegän ämawebe yäpmäj danik-danik kadäni-ken butewaki nämo api nadäj tamek. Täñ, in ämata butewaki nadäj yämik-yämik kädet iwatpäñ täñkentäj yäminayäj takaj uwä yäpmäj danik-danik kadäni-ken umun kubä nämo api täneñ.

Nadäkinik bureni-inik ba jopita man

* 2:1: Apos 10:34; Jem 2:9   * 2:5: 1Ko 1:26-28   * 2:8: Mat 19:19; Gal 5:14   * 2:9: Lo 1:17
 * 2:10: Mat 5:19   * 2:11: Kis 20:13-14; Rom 13:9   * 2:12: Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16   * 2:13:
 Mat 5:7; Mat 18:32-35

14 * Notnaye, äma kubätä ñode yäwek; Näk Kristota nadäj imikinik täk täyat yäj yäwek. Upäjkañ äma unitäño nadäkinikitä irit kuñat-kuñariken bureni kubä nämö pewän ahäwayäj täko uwä nadäkiniki u jopigän. Jide nadäkañ? Nadäkiniki udewanitä wakiken nanik täga wädäj tädorek? Nämoinik! 15-16 * Unita inken nanik webe ba äma kubätä tek ba ketemta wäyäkñek piä täñtäñ kuñarirän inken nanik kubätä ñode iwerek; Täga yäk. Gäk kuñkañ kwikinik isi! yäk. Päjku ketem nañ tokñek täñkañ gupkata mänit täneñta tek wädäwi ärowäkañ isi yäj iwerek. Ude iwereko upäjkañ iron nämö täñkañ meni-tägän man ude iwereko uwä jide täñpäñ täñkentäj imek? Nämoinik! 17 * Täñpäkañ nadäkinikjin udegän. Nadäkinikjintä bureni kubä nämö pewän ahäwayäj täko uwä nadäkinikjin jopigän, kumbani bumik.

18 * Eruk, äma ätutä ñode nadäk täkañ; Äma ätu nadäkinik ikek. Täñ, äma ätu iron kädet täk täkañ yäk. Kädet yarä uwä tägagän yäj nadäk täkañ. Wa! U jop nadäk täkañ! Äma kubä täño nadäkinikitä täktäk bureni kubä nämö pewän ahäweko uwä jide täñpäñ nintä äma unita nadäkiniki nikek yäj nadäne? Nämoinik! Täñpäkañ täktäknin ba man yäkyäknintä nadäkiniknin täño mebäri u kwawak pewän ahäk täkañ. 19 * Täñpäkañ äma ätutä nin Anutu kubägän itak yäj nadäkinik täk täkamäj yäj yäk täkañ. Ude täga nadäk täkañ upäjkañ nadäkiniki u jopi täneñta. Nadäkañ? Mäjo wära imaka, Anutu itak yäj nadäjkañ bumta umuntak täkañ upäjkañ nadäkiniki unitä kädet täga kubä nämoinik pewän ahäk täkañ.

20 Äma udewaniwä guñ bureni täño nadäk yäpmäj kuñat täkañ! Ñode nämö käwep nadäk täkañ; Nadäkiniknintä täktäk bureni nämö pewän ahäk täkañ uwä jirañ ude. Unita Oranın pähap Abrahamta nadäwut. 21 * Anututä Abrahamta Gäk inamna-ken äma siwoñi-inik itan yäj iwetkuk. Eruk, imata ude iwetkuk? Anututä Abraham täño täktäki u kañpäñ nadäjpäñ unita ude iwetkuk. Abrahamtä Anututa nadäkinik täñpäñ nanaki Aisak Anututa gupe kähäñi nikek ijin imekta mobä bukä terak teñkuk. 22 * Unita ñode kähämäñ; Abrahamken nadäkiniki ba täktäki u siwoñi kubägän patkuk. Täñpäñ täktäki täga unitä täñpewän nadäkiniki uwä Anutu inamiken tägagämän-inik täñkuk. 23 * Ude täñjirän Anutu täño man ñode kudän täwani kehärom tañkuk; Abraham uwä Anutu nadäj imikinik täñkuko unita Anututä Inamna-ken gäk äma siwoñi yäj iwetpäñ gäk näkño notnapak yäj iwetkuk. 24 Unita ñode nadäna täretak; Anutu uwä äma kubä nadäkiniki-tagän yäñpäñ äma siwoñi yäj täga nämö iwerek. Nämö! Bureni uwä, täktäki tägata yäñpäñ äma siwoñi yäj täga iwerek.

25 * Täñpäkañ kubokäret webe kubä wäpi Rahap uwä udegän kädet täga kubä ñode täñkuko uterak Anututä webe siwoñi yäj iwetkuk. Uwä äma yarä kome kañpäñ nadäkta Josuatä yäwet-pewän kuñkumäno unita iwantä däpneñ yäñpäñ täñkentäñpäñ yepmanpäñ yäpmäj kuñkumän.

26 * Unita ñode täwetat; Gup, mäjoni nämö uwä kumbani yäj nadäk täkamäj. Udegän äma kubä nadäkinikitä täktäki-ken bureni nämö pewän ahäk täkañ uwä nadäkiniki kumbani yäj nadäk täkot.

* 2:14: Mat 7:21 * 2:15-16: 1Jo 3:17 * 2:17: Jem 2:20,26 * 2:18: Gal 5:6 * 2:19: Mat 8:29 * 2:21: Stt 22:9-12 * 2:22: Hib 11:17-18 * 2:23: Rom 4:3,9,22; 2Sto 20:7; Ais 41:8 * 2:25: Hib 11:31 * 2:26: Jem 2:17

3

Meninta watä it tākāna

¹ * Unita notnaye, man kubä täwera nadāwut; In bāmopjin-ken nanik māyaptä Anutu täño man yāwetpāj yāwoñjārek piä nämo yāpneñ. Imata, nin ñode nadākāmāñ; Man piä kābeyä pāhapken Anututä āmawebe ätu täño täktäki yāpmāj danipāj āma yāwetpāj yāwoñjārek piä täñpani nintäño yākyäk ba täktäknin u yāpmāj danikinik api täñpek. ² Täñpākañ nin kuduptagān imaka kubä täna yāknjat tänawak täkañ. Äma kubätä man goret kubä nämoinik yäk täñpān yāwānāku siwoñjān, momini nämo itek. Äma udewanitä keru gupi kuduptagān watāni täga it täyek. ³ Unita man wārani kubä ñode; Tom kubä wāpi hos u nintäño man buramiwān yāñpājñä jikon täpuri yen nikek u meniken penkañ, yen kukñi wādāñpena u kāda kwek. Ba kukñi wādāñpena u kāda kwek. Jikon u imaka täpuri-inik upājkañ wādāñpena tom tañi unitä gāripnin iwat täkañ. ⁴ Eruk, gāpe tañi gwāgu pāhap terak kuñat täkañ uwā udegān. Gāpe tañi u imaka tañi-inik, ba mānit pāhaptä piāñirān gāpe tañi u kuk täkañ upājñide täñpājñ gāpe u watä āma täño gārip iwerek? Täga tänañi nämo bumik upājkañ gāpe täño watä āmatä gāpe tañi u kāda kwān yāñpājñ jikon täpuri, inñit iwarani upājñ inñit iwat täkañ. Ude täñirä gāpe, imaka tañi pāhap unitä watä āma täño gārip ugān iwat täkañ. ⁵ Täñpākañ man wārani unitäño mebāri ñode; Äma nin täño menin uwā jikon täpuri udewani. Menin uwā imaka täpuri kubä upājkañ piä pāhap täk täkañ.

Menin uwā imaka komigāmān-inik

Nadākañ? Kome kekek täñirān kādāp pärini täpuri-inik kubä mañpi kuneño upājkañ bipi pāhap u kudup iñiñ pärek. ⁶ * Täñpākañ menin uwā kādāp mebet udewani. Unitä ketnin gupnin irepmitpāj waki intājukun täk täyak. Uwā Anutu ināmiken gupnin kudup täñpān wak täkañ. Ude täñpājñ irit kuñatkuñatnin iñiñ dākñek täyak. Ba ini uwā geñi täño kādāp. ⁷ Nadākañ? Ämatä tom mebāri mebāri, bipiken nanik ba gwāgu gānañ nanik ba gāmok kenta barak imaka, täga täñbatak täneñ. ⁸ * Upājkañ āma kubätä iniken meni täñbatak tänañi nämo. Uwā wareñ-wareñgān täñpājñ man wakigān pewā ahäk täkañ. Menin uwā ume komi nikek, āma kumāñ-kumāñ dāpani bumik. ⁹ * Täñpākañ menin unitä Ekāni Nanin inñoret täkamāñ. Täñkañ ini unitägān āmawebe Anututä iniken inñam dapun täñpani man jāgāmi yāwet täkamāñ. ¹⁰ Menin kubāgān unitägān man sākgāmān bok man jāgāmi bok pewāñ ahäk täkañ. Täñpākañ notnaye, kādet ude siwoñi nämo. ¹¹ Ume dapuri kubä-tāgān ume jāgāmi bok gāripi nikek bok ābäk täkañ ba? Nämoinik! ¹² Ba gāmam terak wāyān täga wādāwek? Ba kumip terak gāmam täga wādāwek? Notnaye, nämoinik yājñ täwetat. Gwāgu kubä-kengān ume nämo nāñpani ba nāñpani bok täga nämo nāñpen.

Nadāk-nadāk mebāri yarätä itkamān

¹³ Inken nanik āma nadāk-nadāki tāgagāmān ätu itkañ? Eruk, āma u kwini terak kuñatpājñ täktäki tāgatä nadāk-nadāki täga unitäño mebāri kwawak kañ pewā ahāwut. Äma u inita nadāwā ārowani nämo täneñ. Täñpājñ kādet täga täñpen kuñatneñ. ¹⁴ Upājkañ inä āma ätutä tärepmirirä kokwawak nadāñ yāmiñpājñ gupñin yāpmājñ āronpājñ man bureni nadākāmāñ yājñ yānyājñ täño

* 3:1: Luk 12:47 * 3:6: Mat 12:36-37; Mat 15:11,18-19 * 3:8: Rom 3:13 * 3:9: 1Ko 11:7

uwä mejintä jopman api yänej. ^{15*} Nadäk-nadäk u kunum gänañ nanik nämo yän nadänej. Nadäk-nadäk u kome terak nanik, ämaken ba Satanken nanik. ¹⁶ Unita in ätutä injin-tagän nadänpän gup yäpmän ärokärok kädet tänyänñ tñjo, ba in ätutä notjiye tärepimirä tabärpän jägämi nadänayänñ tñjo uwä, eruk dunjek ba kädet wakiinik ätu in bämopjin-ken bäränej api ahäwek.

¹⁷ Täppäkan äma kunum tñjo nadäk-nadäk yäpmän kuñat täkan uwä ñode kuñat täkan; Pengänä nadäk-nadäk siwonjigan injitpän bänep kwini terak kuñat täkan. Uwä noriye-kät ämik yäñawät-awät nämo täk täkan. Ba jop manman nämo yänkan man buramik terak kuñat täkan. Uwä ämawebe ätuta säkgämän nadän yämiñpän iron kädet iwatpän täk täkan. Täppän äma uwä nadäk mäyap ikek nämo. Unita siwonjigan kuñat täkan, bänep nadäk-nadäki ba täktäki inigan nämo. ^{18*} Nadäkan? Äma bänep kwini terak noriye bämopi-ken bänep kubägan pewä ahäk täkan uwä kädet siwonji pewä ahäk täkan.

4

Anutu gämori-kengän kuñatnej

^{1*} Inken ämik ba iwan it täyak u mebäri jideta? U bänep ärokärok ba nadän gärip bänepjintä pewän ahäk täkan unitägan. U nämo nadäk täkan? ² Imaka u ba u yäpmäkta nadän gärip täk täkan upänkan nämo yäpmäk täkan. Ude tänpä wawäwä äma kumän-kumän däpmäk täkan. Ba imaka yäpmäkta yabängärip täk täkan u nämo yäpmänpänä iwan tänpän ämik pewä ahäk täkan. Täppäkan ñode nadäwut; In Anutu-ken nämo yänapik täkan unita u ba u nämo tamik täyak. ³ Ba imaka kubä yäpmäkta Anutu-ken yänapiñirä nämo tamik täyak uwä mebäri ñodeta; In nadäk-nadäk siwonji nämo injitkan yänapik man yäk täkan unita. Injinken gärip iwattagan nadänpän Anutu-ken yänapik man yäk täkan unita Anutu iwet yabäk täkan uwä nämo tamik täyak.

^{4*} Unita ñode nadäwut; Inä webetä äpiye yabä kätänpän äma ätukät kuñat täkan ude Anututa udegän täk täkan. In ñode nämo käwep nadäkan; Kome terak imaka pätak unita not tänpän kuñatnayänñ tñjo uwä Anututa iwan api täñ iminer. Buren, kome tñjo tunum unita not tänpän kuñatnayänñ nadänpänä Anutu tñjo iwan itkan ubayän. ^{5*} Anutu tñjo mantä ñode yäyak; Anututä iniken moräki ba bänep nadäk-nadäki pen nimiñkuko unita iyap takinik täk täyak. In imata man unita nadänirä jopi ude täk täyak? ^{6*} Täppäkan Anututä iron pähap nimik täyak. Unita man kudän kubätä ñode yäyak;

Anututä äma inita nadäwä ärowani täk täkan unita iwan täñ yämiñkan äma inita nadäwä äpani täk täkan unita orañ yämik täyak. Snd 3:34

^{7*} Unita in Anutu tñjo man buramiñpän gämori-kengän kuñat täkot. Täppän Satantä yän-täkjarayän täppänä kehärom tänpän yänjatnej. Ude täñirä api tabän umuntañ kwek. ^{8*} Ude täñkan Anutu dubini-ken kuñirä Anututä udegän in dubinjin-ken kan äbän. Momi tänpäni in, ba bänep yarä nikek yäpmän kuñat täkan in bänepjin ärut paktawut, ämatä kerä garok ärut täkan udegän. ⁹ In bänep nadäk-nadäkjinta nadäwä tumbäpän nadäwätäk pähap tänpän konäm butewaki terak kuñatkot. Ba täñoret-oret penpän butewaki

* **3:15:** Jem 1:5,17 * **3:18:** Mat 5:9; Ais 32:17; Hib 12:11 * **4:1:** Rom 7:23 * **4:4:** Rom 8:7; 1Jo 2:15 * **4:5:** Kis 20:3,5 * **4:6:** 1Pi 5:5 * **4:7:** Efe 6:12 * **4:8:** Sek 1:3; Mal 3:7; Ais 1:16

terakgän it täkot. Täņkaņ wärämäņpäņ butewaki inam dapun ude ijinpäņ kuņat täkot. ^{10*} Täņpākaņ Ekäni inamiken injinta nadäwä äpani täņpāņ kuņarirä Anututä ini wäp biņam api tamek.

¹¹ Unita notnaye, in äbot täņpani notjiye yäņpāņ-yabāņ yawat nämo täneņ. Nämo, äma kubätä noripaki täņo täktäki yäpmäņ daniņpāņ yäņpāņ-kaņiwarayāņ täko uwä бага manta nadäwän jopi täņpāpāņ api iniņ wäräre. Eruk, in бага man iniņ wärätnayāņ täņo uwä in бага man buramiwani äma nämo api itneņ. Nämo, in man yäpmäņ daniwani äma ude api äworeneņ. ^{12*} Täņpākaņ бага man unitäņo mäheми, äma kubä-tägän itak. Ba yäpmäņ daniwani äma kubä-tägän itak. Ini-tägän ämawebe täņkentäņ yämiņit ba däpmäņit täga täņpek. Unita in äma jidewanitä äma notjinpak manken teneņ?

Ekänitä nadäņ nimänä imaka u ba u täga täne

^{13*} Eruk, man kubä ño ket nadäwut; Inä mejin jinomtä tärop taņpāņ ñode bumik yäk täkaņ; Apiņo ba kwep kome uken kuņkaņ moneņ tuņum piä täņira obaņ kubä täreņirän äneņi api äbet yāņ yäk täkaņ. ^{14*} Upāņkaņ, ude nämo. In kwep imaka u ba u api ahäwek yāņ nämoinik nadäk täkaņ. Gubam, kubatken kuņat täkaņ unita nadäwut. Uwä kadäni keräpigän ahäņpāņ itkaņ äbutkuk täkaņ. Kome terak kuņat-kuņatjin u udewanigän. ^{15*} Unita ñode yäwäpāņ uyaku tägatek; Ekänitä nadäņ nimiņirän nämo kumäņpāņä u ba u täga api täne yāņ yānaņi. ¹⁶ Upāņkaņ inä wäpiņ yäpmäņ akuņpāņ imaka u ba u täga api täne yāņ yäk täkaņ. Täņpākaņ ärowani kudän udewani uwä wakiinik. ^{17*} Unita in ket nadäwut. Äma kubätä täktäk siwoņi u nadäņkaņ nämo iwareko u momi täņpek.

5

Jemstä tuņum äma wakita umun man yäņkuk

^{1*} Eruk, apiņo näkä tuņum ämawebe in man kubä ñode täwera nadäwut. Inken bäräpi jide api ahäweko unita nadäņpāņ konäm butewaki pähap täk täkot. ^{2*} In-täņo tuņum u kudup käbāņ taņit, tek kejima imaka, gwakgwaktä kudup naņpä tumäņit täņpani. ³ Ba intäņo siliwa moneņ ba gol moneņ imaka, kuduptagän gämäneņ ärowani. Gämäneņ äronkuņo unitä intäņo irit kuņat-kuņatjin waki unitäņo mebäri kwawak api pewän ahäneņ. Täņpākaņ unitägän gupjin kädäptä-yāņ api teņ täyiwek. Täņkaņ tärek-tärek kadäni keräpi täyak upāņkaņ in moneņ tuņumjin pen butuņpāņ peņ bäyaņkaņ itkaņ.

^{4*} Unita in ket nadäwut! Piä ämajiyetä piäken ketem puget tamiņkuņopāņ inä täņyäktaņpāņ piä täņ tamiņkuņo unitäņo gwäki moräki peņkaņ moräkigän yämik täņkuņ. Eruk, moneņ moräki nämo yämiņkuņo unitä mebärijin kwawak yäņahätäk! Ba piä ämajije täņo konäm butewakitä Ekäni kehäromi mäheми unitäņo jukuni gänaņ äpmonkuk. ^{5*} Täņpākaņ inä kome terak ño itkaņ imaka tägatäga gäripi nitek u yäpmäņpāņ naņkaņ oretoret terak it täkaņ. Ude täņkaņ injin-tägän injin paotneņta kädet täwit täkaņ. ⁶ Täņpākaņ inä äma siwoņi manken yepmaņpāņ kumäņ-kumäņ däpmäk täkaņ. Ude täņirä inken ämik kowata kubä nämo täk täkaņ.

* **4:10:** Jop 5:11; 1Pi 5:6 * **4:12:** Rom 2:1, 14:4 * **4:13:** Luk 12:18-20 * **4:14:** Snd 27:1; Sam 39:5,11 * **4:15:** Apos 18:21 * **4:17:** Luk 12:47 * **5:1:** Luk 6:24 * **5:2:** Mat 6:19 * **5:4:** Lo 24:14-15; Mal 3:5 * **5:5:** Luk 16:25; Jer 12:3, 25:34

Bäräpi kotanpäj kwikinik itnej

⁷ * Unita, notnaye, in bänepjin täñkehärom tañpäj kwikinik itpäj Ekänitā äneñi äbäkta itsämäjkot. E, Ekänitā äneñi äbäkta itsämäjkañ uwā äma yānat piñkañ burenitā ahāwäpāj nāna yāñkañ itsämāk tākañ udegān. Äma uwā piā täñpāj yeri piwek. Piñkañ kwikinik irirān iwān tañpāj gakañi yāmiñit, edap iññpāj kehäromi yāmiñirān ärok tākañ. Äronpāj bureni ahājñpāj parirā mähemitā ketem bureni puget tākañ. ⁸ * Eruk, in imaka udegān, bänepjin täñkehärom tañpāj bäräpi mebäri mebäri ahāj taminayāj tākañ uwā kotanpāj itkañ kwikinik-inik kañ irut. Ekāni täño äbäkäbäk kadāni kerāp kerāp täyak unitā bänep nadäk-nadäkjin nämo pewā putärewek. Kehäromigān inñipāj itkot. ⁹ * Ude täñkañ in äbot täñpani notjiye ätu yāñpāj-yabāj yāwat nämo täneñ. Anututā kowata udegān manken tepmanñpeka ket nadāñkañ. In nadākañ? Man yāpmāj daniwani äma uwā yāma-ken itak.

¹⁰ Unita notnaye, in profet biani bianitā Ekāni wäpi terak manbiñam yāñahäk täñkuño u ket nadäk täkot. Iwantā wakiwaki täñ yämik täñkuño upāñkañ bänepi täñkehärom tañpāj bäräpi kotanpāj kwikinik it täñkuñonik. Unita in kädet kuroñ unitā täñpāj iwatkuño udegān kañ iwarut. ¹¹ * Täñpākañ man ñode yäk täkamāj uwā in nadākañ; Äma bäräpi kotanpāj ehutpāj kuñat täñkuño uwā Anutu inñamiken säkgämān-inik kuñatkuñ. Täñpākañ inä äma biani kubā wäpi Jop, unitājō manbiñam nadäk tākañ. Äma unitā bänepi täñkehärom tañpāj bäräpi u ba u ahāj imiñkuño uwā kotanpāj itkañ nadäkiniki nämo pewān putäreñkuk. Eruk mädenā Ekänitā äma unitā kädet täga täñ imiñkuk. Täñkañ Ekänitā ude täñkuko unita nin ñode kañpāj nadäk täkamāj; Ekāni uwā butewaki ba bänep iron mähemi.

Jop man yāñkañ bureni-inik yāj nämo yāneñ

¹² * Eruk notnaye, imaka bureni-inik ñode kañ täñput; In kunum gānañ ba kome terak ba imaka kubā wäpi terak bureni-inik yāj nämo yāneñ. “Ei” yāj yānayāj yāñpājā man keräpi “Ei”-gān yāneñ. Ba “nämo” yāj yānayāj yāñpājā, “Nämo”-gān kañ yäk täñput. Manjin yājmeham tañirā Anututā kowata waki tamekta nadāñkañ.

Äma siwoñi täño yāñapik man uwā kehäromi nikek

¹³ * Inken nanik kubätä konām butewaki terak kuñarayāj täko uwā Anutu-ken yāñapik man kañ yāwān. Ba äma kubā bänepitā oretoret täñpayāj täko uwā Anutu wäpi inñoret kap kañ tewān. ¹⁴ * Ba inñin-kät nanik kubätä käyām täñpānā äbot täñpani täño intājukun äma yāmagut päbā yepmanpān ume käbāñi säkgämān gupi terak ärut imiñkañ Anutu-ken yāñapik man kañ yāj imik täñput. ¹⁵ * Eruk, Ekänitā äma u täga yāpān täganeñ yāj nadäkinik ude täñpājā yāñapik man yānayāj tākañ uwā, Ekänitā äma käyām ikek uwā täñpewān tägawāpāj säkgämān api tewek. Täñkañ momini imaka, api peñ imek.

¹⁶ Unita säkgämān itnayāj nadāñpājā momijin kowat yāñahāwān kañ täk täñput. Täñkañ Anututā täñkentāj tamikta yāñapik man kañ yäk täñput. Eruk ude täñirā Anututā in api tepmanpān täganeñ. Nadākañ? Äma siwoñi

* **5:7:** Luk 21:19; Lo 11:14; Jer 5:24; Jol 2:23 * **5:8:** Rom 13:11-12; Hib 10:25; 1Pi 4:7 * **5:9:** Mat 24:33 * **5:11:** Kis 34:6; Sam 103:8; Sam 111:4 * **5:12:** Mat 5:34-37 * **5:13:** Kol 3:16 * **5:14:** Mak 6:13 * **5:15:** Mak 16:18

täno yänpäpik man uwä kehäromi nitek. Unitä yänpäpik man yäweko uwä ämawebe ätu täga täŋkentäŋ yämek. ¹⁷ * Unita Elaijata nadäwut; Elaija uwä äma nin ŋodewanigän upäŋkaŋ iwäntä tawektawä yänpäŋ Anutu-ken ehutpäŋ yänpäpŋjirän kadäni ukengän iwän nämo taŋkaŋ komegän ijiŋ päŋku obaŋ yaräkubä itkaŋ komepak 6 ude täreŋkuk. ¹⁸ * Ude tänpänkaŋ mäden äneŋi yänpäpik man yänpewän, iwäntä tawänkaŋ ketem piäken nanik ba imaka imaka waŋkuŋo u äneŋi ahäŋkuŋ.

Nadäkiniki pewä putärewani u täŋkentäŋ yämineŋ

¹⁹⁻²⁰ * * Notnaye, inken nanik kubätä Anutu täno man bureni-inik u peŋkaŋ jopjop kuŋarirän noripak kubätä äneŋi kädet siwoŋi-ken yäŋikŋat yäpmäŋ äbayäŋ täko uwä kädet tägagämän-inik api täŋpek. Unita in man ŋo ket nadäwut; Äma kubätä noripaki kubä waki ba bipmäŋ urani kädet-ken nanik imagut yäpmäŋ päbä kädet siwoŋi-ken tewayäŋ täko uwä täŋkentäŋ imiŋjirän äma waki täŋpani unitäno mäjoni uwä kumäk-inik nämo api täŋpek. Täŋpäkaŋ kädet ude terak Anututä momi mäyap api peŋ morewek.

---

* **5:17:** 1Kin 17:1; Luk 4:25   * **5:18:** 1Kin 18:42-45   * **5:19-20:** Gal 6:1   * **5:19-20:** Sam 51:13; Snd 10:12; 1Pi 4:8

1 Pita

Äbot täñpani komi piä gänañ irani bänepi täñkehärom takta manbiñam

1 * Man ñowä Pita näkä kudän täyat. Näk Jesu Kristo täño aposoro kubä. Täñpakan Anututä inita biñam yäpmäñ daniwani ämawebeniye komejin-ken nanik täwat kireñpewä Pontus, Galesia, Kapadosia, Esia ba Bitinia komeken kuñtäñpä kuñkuño inta kudän täñpäñ tamitat. 2 * Inä Jesu Kristo täño mani buramikta ba nägäritä bänepjin ärutpak täneñta Anutu Nantä iniken nadäk tawañ terak iwoyäñpäñ tepmañkuk. Ude täñjirän Kudupi Munapikitä täñpewän äbot siwoñi kudupi-inik it takañ. Eruk, Anutu-ken nanik orakorak ba bänep pidämtä inken tokñek päton.

Irit tägagämän kunum gänañ api kañ-ahäne

3 * Anutu, Ekäninin Jesu Kristo unitäño nani ba Anutuni, unitäño wäpi biñam iniñoret täkäna! U butewaki pähap nadäñ nimiñpäñ Jesu kumbani-ken nanikpäñ wädäñ tädotkuko uterak irit kodaki nimiñkuk. Täñpäñ irit kodaki unitä kehäromi nimiñjirän nin imaka tägatäga api nimeko u yäpmäka bämep oretoret terak itsämäñkamäñ. 4 * Bureni-inik! U nin kunum gänañ Irit täga, paot-paori nämo u yäpmäka biñam iwoyäñ niñmañkuk. Irit u säkgämän-inik, imaka kubätä täga nämo api täñpän waneñ. Imaka tägatäga u nanakiye inta biñam peñkuk. 5 * Unita Kristota nadäñ imikinik täk takañ in Anututä kehäromini terak watä it tamiñjirän säkgämän it yäpmäñ äronjirä api tämagurek. Anutu täño täñkentäk bureni unitä kadäni tärek-täreken kwawak ahäktä itsämäñ nimitak.

6 * Mebäri unita oretoret pähap nadäk takañ. Upañkañ kome terak ño kadäni keräpi-tagän nadäkinikjinta yäñpäñ bäräpi mebäri mebäri ahäñ tamiñjirä komi nadäk takañ. 7 * Täñpakan bäräpi u nadäkinikjin täñkehärom tañpäñ imaka bureni äworewekta ahäñ tamik takañ. Uwä gol ude. Gol, imaka tägagämän unitäño bureni kañ-ahäktä kädäp-ken ijik takañ. Täñpakan gol uwä paotpaot ikek. Täñ, nadäkinikjin u gol irepmitpäñ imaka tägagämän-inik kubä itak. Unita bäräpi mebäri mebäri ahäñ tamik takañ u kädäptä gol täñ-kehäromtak täyak ude nadäkinikjin täñkehärom tañpäñ kehäromigän pen itta ahäñ tamik takañ. Nadäkinik ikek it yäpmäñ äronjirä kadäni tärek-täreken, Jesu kwawak ahäñ tamiñpäñ in taniñ orepäñ wäñjin biñam tañpäñ epmäget kudän ikek api tepmañpek.

8 * Täñpakan in Kristo dapunjäntä nämo kañkuñ ba apiño nämo kak takañ upañkañ unita gäripi pähap nadäñpäñ nadäñ imikinik täk takañ. Unita oretoret pähap inide kubä, imaka paotpaot ikekta nadäk takañ u irepmitpäñ nadäk takañ. 9 * Täñkañ nadäkinikjin u jopi nämo. Nämo inik, nadäkinikjin täño bureniwä ñode nadäk takañ; Anututä api nimagurek.

Profet biani täño man u bureni ahäñkuk

* 1:1: Jem 1:1; 2Ti 1:15   * 1:2: Rom 8:29; 2Te 2:13; Hib 12:24   * 1:3: 2Ko 1:3   * 1:4: Kol 1:12
 * 1:5: Jon 10:28; 17:11   * 1:6: 1Pi 5:10; Jem 1:2   * 1:7: Jop 23:10; Snd 17:3; Ais 48:10; Sek 13:9;
 Mal 3:3; Jem 1:3   * 1:8: Jon 20:29; 2Ko 5:7   * 1:9: Rom 6:22

10* Tänpäkaŋ Anututä inita biŋam tämagutta tawaŋ peŋkuko u profet bianitä yäŋahäŋkuŋ. Iron pewän ahäŋ tamikta tawaŋ peŋkuko unitäŋo mebärita wäyäkŋek epän taŋi täŋkaŋ siwoŋigän täŋkuŋ. 11* Kristo täŋo Munapiktä nadäk-nadäki täŋpidäm taŋirän Jesutä komi bäräpi u ba u kotaŋpäŋ kumaŋkaŋ äneŋi akuŋpäŋ wäpi biŋam ikek irayäŋ täŋkuko u yäŋahäŋkuŋ. Profet unitä yäŋyabäk epän ŋode täŋkuŋ; Äma waki kerik-ken nanik nimagutta yäwani u jidegän api ahäwek, ba kadäni uken imatäken unitä api ahäwek? 12* Epän ude täŋkuŋo upäŋkaŋ profet iniken ahäkta nämo, inken ahäkta yäwani u Anututä yäŋahäŋpäŋ yäwetkuk. Tänpäkaŋ epän täŋkuŋo unitäŋo bureni uwä Anututä Kudupi Munapiki iniŋ kireŋpewän kunum gänaŋ naniktä äpäŋpäŋ Ekäni täŋo manbiŋam yäŋahäwani äma täŋkentäŋ yämiŋirän mani biŋam u yäŋahäŋpäŋ täwerirä nadäŋkuŋ. Tänpäkaŋ Anututä imaka säkgämän u inken pewän ahäkta yäŋkuko unitäŋo mebäri nadäwä täreкта aŋero imaka, gäripi nadäŋ itkaŋ.

Guŋ kädet mäde ut imikinik täneŋ

13 Unita bänep nadäk-nadäkjin täŋkehärom taŋpäŋ Ekäni täŋo epän täkta kaŋ pidäm tawut. Täŋkaŋ irit kuŋat-kuŋatjinta watä ket itpäŋ imaka säkgämän, Jesu Kristo kwawak ahäwayäŋ täyak-ken uken yäpnayäŋ täkaŋ unita nadäkinik täŋpäŋ kaŋ kuŋarut. 14* Ude täŋkaŋ Anutu täŋo nanakiye inä mani buramiŋpäŋ nadäŋ gärip waki, guŋ kadäni-ken yäpmäŋ kuŋatkuŋo u wari nämo yäpmäŋ kuŋatneŋ. 15 Nämo, in siwoŋi kudupigän kuŋat täkot, tämagurani Anututä siwoŋi kudupi-inik it täyak udegän. 16* Unita Anutu täŋo man kubä ŋode kudän täwani pätak;

Näk kudupi itat unita in udegän kudupigän it täkot.

Wkp 11:44,45

17* Inä Nan yäŋpäŋ Anutu-ken yäŋapik täkaŋ. Täŋ, Nan uwä äma ärowani äpani inigän inigän nämo yäpmäŋ danik täyak. Nämo, ämawebe kudup täktäki terakgän siwoŋi yäpmäŋ danik täyak unita kome terak ŋo kadäni keräpi-tagän itnayäŋ täkaŋ-ken uwä Anutu oraŋ imikinik täŋpeŋ kuŋat täkot. 18* In ŋode nadäk täkaŋ; In bianijiye täŋo täŋpäwak kädet iwarirä in suwaŋpäŋ waki u gänaŋ nanik wädäŋ tädotpäŋ tepmaŋkuko uwä, imaka paot-paori ikek, gol ba siliwa monëŋ udewanipäŋ nämo, inä suwaŋkuk. 19* Nämo, uwä Kristo täŋo nägäri gwäki ärowani-inik upäŋ inä suwaŋkuk. Kristo uwä sipsip nanaki gupi terak paräm bärämi nämo, kuräki-inik udewani. 20* Kadäni Anututä kunum kenta kome nämo pewän ahäŋirän uken Jesu Kristopäŋ in suwawekta iwoyäŋkuk. Tänpäkaŋ kadäni tärek-täreken itkamäŋ-ken ŋoken Anututä ninta yäŋpäŋ Kristo tewän kwawak ahäŋkuk. 21* Täŋkaŋ Kristo uterak inä Anutu, Kristo kumaŋ-kumaŋ-ken nanik yäpmäŋ akuŋpäŋ peŋyäkŋek epmäget kudän täŋ imiŋkuko unita nadäŋ imikinik täk täkaŋ. Täŋkaŋ nadäkinikjin Anutu terakgän peŋpäŋ imaka kämi yäpmäkta yäwani u bureni api yäpne yäŋ nadäk täkaŋ.

Anutu täŋo mantä täŋkodak taŋpäŋ niŋmaŋkuk

* **1:10:** Mat 13:16-17 * **1:11:** Sam 22; Ais 53; Luk 24:26-27 * **1:12:** Efe 3:10 * **1:14:** Rom 12:2; Efe 2:3, 4:17-18 * **1:16:** Wkp 11:44-45; Mat 5:48 * **1:17:** Mat 6:9; Rom 2:11; 2Ti 4:14; Rev 2:23 * **1:18:** 1Ko 6:20 * **1:19:** Apos 20:28; Hib 9:12-14; 1Pi 1:2 * **1:20:** Apos 2:23; Efe 1:4 * **1:21:** Jon 14:6; Rom 4:24, 5:1-2; Rom 10:9

22* In man bureni yänpäj buramik täjirä bänep nadäk-nadäkjin pak täjkek. Bänep nadäk-nadäkjin pak täjkuko unitä in äbot täjpani notjiye ätukät not bureni-inik täkta kädet täwit tamijjuk. Unita bänepjintä notjiye ukät topmäk-topmäk kubägän täjpen kuñat täkot. 23* Nadäkañ? Inä ahäk-ahäk kodaki bäyapäj tepmanpani. Irit kuñat-kuñatjin kodaki uwä ketem kodaki epänken ahäk täkañ ude ahäjkuñ. Upäjkañ inä yänat epänken piñirä gämäneñ äronpäñ wak täkañ udewani terak nämö ahäjkuñ. In Anutu täño man, irit paot-paori nämö uken naniktä imätpäj ahäjkuñ. 24* Unita Anutu täño man kubä terak ñode pätak;

Ämawä wädan udewani. Ba kehäromini uwä wädan irot udewani.

Wädantä gämäneñ äronjirä irori paot täkañ.

25 *Upäjkañ Anutu täño manä irit kehäromi nitek. Uwä paot-paori nämö. Ais 40:6-8*

Eruk, Manbijam Täga täwerani ukenjowä ubayäj yäk.

2

Jesu uwä bek bämopinin

1* Inä ahäk-ahäk kodaki bäyapäj tepmanpani unita in kädet wakiwaki, täjpäwak, jop manman, äma täjyäkjarani, äma täño tuñumta nadäj gärip, ba äma yänpäj-yabäj yäwat, kudän udewani u kudup kañ peñ morewut. 2* Peñ moreñkañ nanak pakitä nonoñta wakiinik yek täkañ, in udegän Munapik-ken nanik bäneppin towiwani nonoñ säkgämän unita nadäk täkot. U nañpäñ Ekäni täño man terak tägañpäñ Anututa bijam täkot. 3* Inä Ekäni täño iron uku nañpäñ-nadäjkuño unita u pen nakta gäripi pähap nadäk täkot.

4* Unita Ekäni Jesu, mobä bek pähap irit ikek u tuben kuk täkot. Bek uwä ämatä kawä wawapäj yäpmäj kewenkuño upäjkañ Anututä iwoyäwani unita kawän tägagämän täjkuk. 5* In udegän, mobä irit ikek ude irirä Anututä inä inita kudupi äbot säkgämän Munapik täño kehäromi terak itta täj-kehäromtañ tamij itak. Ude täjirän inä bämop äma, inita iwoyäwani ude itnayäj täño uwä Jesu Kristo terak Anututa ärawa säkgämän, ini gäripi nadäk täyak ude api täj imineñ. 6* Täjpäkañ unita Anutu täño man ñode kudän täwani;

Ño kawut yäk. Näkä Saion pom terak yot täño mobä bek päke unitäño intäjukunta kubä peñkuro uwä näkña iwoyäwani, bänepna gämäni yäk.

Täjpäkañ äma kubäta unita nadäkinik täjpayäj täko uwä nadäkiniki täño bureni yäpmäkta pära nämö api täjpek. Ais 28:16

7* Unita ämawebe nadäkiniki uterak kwasikot täkañ unitä äma unita nadäwä bänepi gämäni täk täyak. Upäjkañ ämawebe nadäkiniki nämöta ñode yäwani;

Mobä bek, yot täjpanitä kawä waki täjpäpäñ yäpmäj kewenkuño u mobä bek bämopi pähap, intäjukun ude itak. Sam 118:22

8* *Täjkañ mobä uterak äma mäyaptä jänani api yäputneñ ba yewä äreyäwäpäñ api*

* 1:22: Jon 13:34; Rom 12:10 * 1:23: Jon 1:13; Hib 4:12 * 1:24: Jem 1:10-11 * 2:1: Efe

4:22; Jem 1:21 * 2:2: Mat 18:3; 1Ko 3:2 * 2:3: Sam 34:8 * 2:4: Mat 21:42; Ais 28:16 * 2:5:

Efe 2:21-22; Kis 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6; Rom 12:1 * 2:6: Rom 9:33; Efe 2:20 * 2:7: Mat 21:42

* 2:8: Rom 9:33

*manđäpneŋ.**Ais 8:14*

Äma uwä ini ude täkta yäwani udegän Anutu täŋo man nämo buramik täkaŋ unita yewä äreyäwäpän manđäpmäk täkaŋ.

9* Täŋpäkaŋ inä ämawebe ude wani nämo. In Anututä inita iwoyäŋpän tepmaŋpani äbot, Intäjukun Äma täŋo bä mop ämaniye. In kudupi äboriye bureni-inik, Anututä iniken ämawebeniye. Ba in äma bipmäŋ urani gänaŋ nanik tämagutpän penjäŋeki säkgämän u gänaŋ tepmaŋkuko unitäŋo wäpi biŋam yäŋpän yäwet täŋirä ahäŋ patta iwoyäŋ tepmaŋkuk. 10* Täŋkaŋ bian, ämawebe jopi kuŋatkuŋopän apiŋo Anutu täŋo kudupi ämawebeniye ude itkaŋ. Ba bianä Anututä nämo nadäŋ tamiŋirän geŋita biŋam täŋkuŋo upäŋkaŋ apiŋowä nadäŋ tamikinik täŋirän irit kehäromita biŋam täkaŋ.

Anutu täŋo watä epän ämawebe ude kuŋatnen

11* Unita notnaye tägagämän, ŋode täwera nadäwut; Inä kome ŋonitäŋo mähe mi nämo itkaŋ, inä äbani itkaŋ unita kehärom taŋpän bänepin täŋo iwan, gup täŋo kaŋgärip ba nadäŋ gärip waki uterak nämo mäneŋ. 12* Täŋkaŋ Anututa nämo nadäŋ imani bä mop i-ken siwoŋigän kuŋat täkot. Ude kuŋatnayän täŋo uwä äma nadäkinik nämo täŋpani uwä mebariŋin kawä tärewäpän waki täŋpani yäŋ täwet täkaŋ, man u penjäpän Kristo äbayän täyak kadäni uken Anutu api iniŋ oreneŋ.

13-14* Täŋpäkaŋ Ekäni ta yäŋpän in kädet siwoŋi ŋode kuŋat täkot; Äma kome terak ŋo intäjukun it tamik täkaŋ unitäŋo man buramik täkot. Täŋpän gapman täŋo äma ärowani it täyak u ba unitäŋo epän ämaniye it täkaŋ u imaka, gämori-kengän kuŋat täkot. Äma uwä waki täŋpani komi yämikta ba äma täga oraŋ yämikta epän yäŋ yämani. 15* Nadäkaŋ? Anutu täŋo nadäk uwä ŋode; Inä kädet siwoŋi ude kuŋarirä äma nadäk-nadäki gwäjiwanitä inta man waki yäk täkaŋ uwä mäyäk nadäŋpän man waki u wari täwetneŋtawä. 16* Täŋkaŋ inä бага man täŋo topmäk-topmäk terak nämo kuŋarani upäŋkaŋ бага man irepmiŋpän kädet wakiwaki täga täne yäŋ nämo nadäneŋ. Nämo inik, Anutu täŋo watä epän ämaniye ude kuŋatpän mani buramik täkot. 17* Ude täŋkaŋ ämawebe kuduptagän oraŋ yämiŋpän äbot täŋpani notjiyeta nadäŋ yämikinik täŋpeŋ kuŋat täkot. Täŋkaŋ Anututa umuntaŋpän u gämori-ken kuŋatpän kome täŋo intäjukun äma u oraŋ imik täkot.

Kristo täŋo kädet kuroŋ iwatnen

18* Äma täŋo epän äma, in intäjukun ämajiye oraŋ yämiŋpän mani buramik täkot. Kome täŋo intäjukun äma bätaki unitagän nämo yäyat. Nämo, komita bok yäyat. 19 Täŋpäkaŋ momiŋin nä mopän jop nadäŋ komi tamiŋirä upäŋkaŋ Anutu nadäŋ imiŋpän bäräpi u kotaŋpän kwikinik kuŋarirä Anututä tabäwän api tägawek. 20* Täŋ, goret täŋpäkaŋ unita tadäpmäŋirä bäräpi u kotaŋkaŋ kuŋatneŋo uwä netätä butewaki nadäŋ tamek? Nämo inik, upäŋkaŋ kädet siwoŋi täŋpän tadäpmäŋirä bäräpi u kotaŋpän kuŋatnayän täŋo uwä Anututä tabäŋirän siwoŋi api täŋpek. 21* Nadäkaŋ? Inä kädet udegän täkta yäŋ tamani.

* 2:9: Ais 9:2; Ais 40:20-21; 1Pi 2:5; Tai 2:14; Apos 26:18; Efe 5:8 * 2:10: Rom 9:25 * 2:11: Sam 39:12; Gal 5:17,24; Jem 4:1 * 2:12: Mat 5:16; Luk 19:44 * 2:13-14: Tai 3:1 * 2:15: 1Pi 3:16
* 2:16: Gal 5:13 * 2:17: Rom 12:10; Snd 24:21; Mat 22:21 * 2:18: Efe 6:5 * 2:20: 1Pi 3:14,17; 1Pi 4:14 * 2:21: Mat 16:24; Jon 13:15

Imata, Kristo inta yäppäj komi nadäjkkuk. Ude täjkkuko uwä kädet siwoŋji kubä intä iwatta yäwani u täwoŋärenkkuk, Anutu täŋo mantä yäyak ude;

22* *U momi kubä nämo täjkkuk ba jop manman kubä nämo yäjkkuk.* Ais 53:9

23* Täjkaŋ iberpäj man wakiwaki iweräkaŋ kowata udegän nämo täjkkuk. Täjkaŋ komi imiŋirä kowata man nämo yäwetkkuk. Nämo, u man epän siwoŋji täjpani unitä watä it namiton yäj nadäjpäj kwikinik itkuk. 24* Täjkaŋ ninä wakita watä epän peŋpäj kädet siwoŋji iwatpäj tänehta nintäŋo momitä Jesu uterak äroŋirän päya kwakäp terak yäpmäj äroŋkkuk. Täjkaŋ unitäŋo jibitä nin yäpän tägaŋkuŋ. 25* Bureni, inä yawak ägwän taŋpäj kuŋarani ude täjkuŋopäj apiŋo mäjoŋin kaŋiwarani, watä ämajin pähap u iwatneŋta äneŋi tämagutkkuk.

3

Yanäpi täŋo man

1-2* Webe äppiye nitek, inta udegän yäwa nadäwut. In äppiye gämori-ken kuŋat täkot. Täjpäkaŋ äppiye ätuwä Anutu täŋo manta nadäkinik nämo täk täkaŋ uwä bänep sukurek man kubä nämo yäwetkaŋ oraŋ yämiŋpäj bänep kudupi kuŋarirä äppiyeä intäŋo täktäk siwoŋji u kaŋpäj nadäkaŋ bänepi äyäjut täkot. 3* Nadäkaŋ? Gupjin-ken ba gwäkjin-ken täjkkuraŋ-kuraŋ, gwäk puŋin topmäk-topmäk, omäk meran täktäk ba tek säkgämän, kaŋgärip ikek täktäk udewanita nadäŋirä bureni-inik nämo täjpek. 4 Nämo, inä täjkkuraŋ-kuraŋ uwä bänepjin-ken pewä ahäk täyon. Bänepjin täŋo epmäget bureni paot-paori nämo uwä bänep kwini, mämä wareŋ-wareŋi nämo. Epmäget udewanita Anututä nadäwän ärowani täk täyak. 5 Täjpäkaŋ webe kudupi biani ätu, Anutu-tagän nadäŋ imikinik täjkuŋo unitä epmäget udewani yäpmäj kuŋatkuŋ. Yäpmäj kuŋatpäj iniken äpiye oraŋ yämik täjkuŋonik. 6* Sara u webe udewani. U Abraham täŋo man buramiŋpäj ärowanina yäj iwet täjkkukonik. Täjpäkaŋ in udegän, täktäk täga täjkaŋ täŋumun-umun ba nadäwätäk nämo täjpäŋ kuŋatnayäj täŋo uwä Sara täŋo äperiye ude api itneŋ.

7* Täjpäkaŋ ämani, inta udegän yäwa nadäwut. Webejiye uwä kehäromini inigän äpani bumik unita nadäwä tärewäpäj nadäŋ yämikinik täjpeŋ kuŋat täkot. Täjkaŋ u inkät irit kehäromita biŋam penta iwoyäj tamani unita oraŋ yämik täkot. Ude tänayäj täŋo uwä imaka kubätä yäjapik manjin täga nämo api itpipiwek.

Kudän täga kowata kowata täjppäj kuŋatneŋ

8* Eruk, kuduŋtagänta ŋode yäwa; In bänep kubägän täjppäj bätakigän kuŋat täkot. Täjkaŋ nögät moräkjiye ude äbot täjpani notjiyeäta nadäŋ yämikinik täjppäj gämori-ken kuŋatpäj butewaki ba bänep kwini kowata kowata täjpeŋ kuŋat täkot. 9 Täjpäkaŋ ämatä waki täj tamiŋirä kowata waki nämo täj yämineŋ. Ba tebeŋirä kowata nämo yebeneŋ. Nämo, Anututä imaka säkgämän kubä täj tamikta tämagutkkuko unita inä äma udewanita yäjppäj Anutu-ken yäjapiŋirä kaŋ täjkentäj yämän. 10 Unita Anutu täŋo man ŋode kudän täwani;

* 2:22: Jon 8:46 * 2:23: Ais 53:7; 1Pi 3:9 * 2:24: Hib 9:28; Rom 6:2,11; Ais 53:5 * 2:25: Ais 53:6; Ese 34:5-6; Mat 9:36; Jon 10:14 * 3:1-2: Tai 2:5 * 3:3: 1Ti 2:9 * 3:6: Stt 18:12 * 3:7: Efe 5:25 * 3:8: Mat 5:44; 1Te 5:15; 1Pi 2:23

Äma kubätä säkgämän itkañ oretoret terak kañ it yäpmäñ ärowayäñ nadänpäñä
ñode täñpek;

Jop manman ba man kábäñi kubä nämo yäwek. Nämoinek!

¹¹ Kädet waki mäde ut imiñpäñ kädet täga ugän iwarek. Täñkañ kädet täga u kañ-
ahäñpäñ ämawebe ätukät bänep kubägän itta gwäk pimiñpäñ epäni täñpek.

¹² U imata, Ekäñitä ämawebe siwoñi yabäñ yäwatpäñ yäñapik man yäk täkañ u
nadäñ yämik täyak.

Täñ, äma kädet waki täk täkañ u mäde ut yämik täyak.

Sam 34:12-16

Kädet täga täñirä waki täñ yämik-yämik

¹³ In kudän tägatäga täkta gwäk pimiñpäñ täñirä netätä iwan täñ tamek?

¹⁴ * Täñpäkañ irit kuñat-kuñat siwoñi täñpen kuñarirä komi epän jop nadäñ
täñ taminayäñ täkañ unita nadäwätäk nämo täneñ. Imata, inä Anutu täño
oretoret terak kuñat täkañ. Unita ämata nämo umuntäneñ. Ba umun man
täwetnayäñ täño unita imaka, nämo umuntäneñ. ¹⁵ Nämo, bänepjintä Kristota
nadäñirä Ekäni kudupi ude täñpäpäñ orañ imik täkot. Ude täñkañ Irit täga
api yäpne yäñ nadäkinik täk täkañ unita täwet yabäk tänayäñ täkañ u mebari
kwawak yäwetta pidämtak täkot. ¹⁶ * Täñkañ jäpi terak nämo, man kwini terak
yäwet täkot. Täñkañ Anutu inämiken siwoñigän kuñarirä Kristo iwatpäñ siwoñi
kuñat täkañ unita yäñärok täwetnayäñ täkañ uwä mani waki unita mäyäk
api nadäneñ. ¹⁷ * Täñpäkañ Anututä nadäñ tamiñirän in kädet täga täñpen
kuñarirä iwan täñ taminayäñ täño uwä imaka täga kubä yäñ nadäneñ. Täñ,
waki täñirä kowata täñ tamineño unita täga yäñ nämo nadäneñ.

¹⁸ * Täñpäkañ Kristo komi udegän nadäñkuko unita nadäwut. U siwoñitä
wakijinta kowata kadäni kubägän, kämita nitek kumbuk. U siwoñitä äma
gwäjiwani in Anutu-ken tepmanpekta ude uwä täñkuk. U komegup ikek itkuko
unita utpewä kumbänpäñ äneñkuñ. Komegup utpewä kumbuko upäñkañ
Munapiktä täñpewän kodak tañkuk. ¹⁹ Täñpäñ Munapik unitäño kehäromi
terak äma kumbani täño mäjo, komi yotken irani uken äpmo Anutu täño man
yähahäñpäñ yäwetkuk. ²⁰ * Täñpäkañ kumbani täño mäjo uwä ämawebe Noa
täño kadäni-ken Anutu täño mani nämo buramiñkuño unitäño mäjo. Kadäni
uken Noa gäpe pähap täñ irirän Anutu ämawebe bänepi sukurekta itsämbuk.
Itsämäñ irirän äma yarägän, 8 udetägän, gäpe gänañ äronjirä umetä orañ
yäminkuk. ²¹ * Täñpäkañ unitäño kukñini ñode; Ume orañ yäminkuko uwä ume
ärutärut apiñode waki kerik-ken nanik tämagut täyak ude bumik. Täñ, ume
ärutärut uwä gupjin täño garok nämo ärut täyak. Nämo, ume ärutärut uwä
Anutu inämiken siwoñi api kuñaret yäñ yäñkehäromtak man. Täñpäkañ waki
kerik-ken nanik tämagut täyak uwä Jesu Kristo kumbani-ken nanik akuñkuko,
kehäromi uterak. ²² * Jesu Kristo u kumbani-ken nanik akumañ kunum gänañ
äronkuko uwä apiño Anutu kerik bure kända itkañ añero ba imaka kehäromi
nikek, wäpi biñam ikek kunum terak it täkañ u kuduhtagän intäjukun it
yämipäñ yabäñ yäwat itak.

4

Anutu orañ imiktägän kuñat-kuñat

* **3:14:** Ais 8:12-13; Mat 5:10; 1Pi 2:20, 4:14 * **3:16:** 1Pi 2:12 * **3:17:** 1Pi 2:20 * **3:18:** Rom
6:10; Efe 2:18 * **3:20:** Stt 6-7 * **3:21:** Hib 10:22 * **3:22:** Mat 22:44; Efe 1:20-21

1* Tǎppǎkaŋ Kristo uwǎ gupi-ken komi nadǎŋkuko unita nadǎk-nadǎk unitǎ inǐtpǎŋ kuŋatkuo udegǎn inǐtpǎŋ bǎnepjin tǎŋ-kehǎromtak tǎkot. U imata, ǎma gupi-ken komi taŋi nadǎwani uwǎ momi kǎdet pen iwatta bitnǎk tǎkaŋ.

2* Unita bǎnepjin tǎŋkehǎrom taŋpǎŋ kome terak ŋo itnayǎŋ tǎkaŋ uwǎ nadǎŋ gǎrip waki tǎŋo kǎdet nǎmo iwatpǎŋǎ, kǎdet Anututǎ gǎripi nadǎk tǎyak ugǎnpǎŋ kaŋ iwarut. 3* In bian, bǎnepjin nǎmo sukurenǎpǎŋ guŋ ǎmatǎ tǎk tǎkaŋ udegǎn ŋode bumta tǎk tǎŋkuŋonik; Kubokǎret, kaŋgǎrip nadǎŋ gǎrip waki, kap wakiwaki teŋit, ume komi naŋkaŋ tǎŋguŋguŋ tǎŋit, ba anutu jopi nadǎŋ yǎmik-yǎmik kǎdet waki u tǎk tǎŋkuŋonik. 4 Tǎppǎkaŋ apiŋo kǎdet udewani bok tǎkta bitnǎŋirǎ Anututa nǎmo nadǎwani ǎmatǎ kikiŋutpǎŋ-nadǎwǎ nǎmo tǎgawǎpǎŋ tabǎŋ mǎgayǎpǎŋ yǎŋǎrok tǎwet tǎkaŋ. 5* Ude tǎwet tǎkaŋ upǎŋkaŋ kǎmiwǎ Anutu inǎmiken mebǎrini api yǎŋahǎneŋ. U imata, Anutu uwǎ ǎma kumbani ba ǎma kodak irani tǎŋo tǎktǎk yǎpmǎŋ danikta pidǎmtak tǎyak. 6* Tǎppǎkaŋ ǎmawebe bian kumǎŋ tǎŋpǎ kuŋkuŋo u Anutu tǎŋo Manbiŋam Tǎga yǎwerirǎn nadǎŋkuŋ. U momi tǎŋpani kuduptagǎn ude, kumǎkta biŋam tǎŋkuŋo upǎŋkaŋ mǎjonitǎ Anutu tǎŋo irit ikek tǎneŋta manbiŋam u yǎwetkuk.

7* Eruk, imaka pǎke unitǎŋo paotpaot kǎdǎni kerǎp tǎyak. Unita Anutu-ken yǎŋpik man sǎkgǎmǎn yǎna yǎŋpǎŋ bǎnep nadǎk-nadǎkjinta, ba irit kuŋatkuŋatjinta watǎni ket itpǎŋ kuŋat tǎkot. 8* Tǎppǎkaŋ intǎjukun-inik ŋode tǎk tǎkot; Bǎnep iron kǎdet inǐt-inik tǎŋpǎŋ kuŋat tǎkot. Imata, iron kǎdet unitǎ momi mǎyap-inik yejǎmǎk tǎyak. 9* Unita yǎŋgaŋa-gaŋakǎt nǎmo, notjiye yotjinken yǎŋ-yǎkŋat yǎpmǎŋ ǎronpǎŋ iron tǎŋ yǎmik tǎkot. Tǎŋkentǎk kowata kowata ude tǎk tǎkot. 10* Nadǎkaŋ, Anututǎ iniken ironi terakinta iron inigǎn inigǎn tamiŋkuk. Unita inu kubǎkubǎtǎ Anutu tǎŋo epǎn ǎmaniye ude itkaŋ iron injinta-injinta tamani upǎŋ Anutu tǎŋo kudupi ǎmawebe tǎŋkentǎŋ yǎmik-tagǎn yǎpmǎŋ kuŋat tǎkot. 11* Nodeta yǎyat; ǎma kubǎta Anutu tǎŋo manbiŋam yǎŋahǎkta iron imaniwǎ, eruk Anutu tǎŋo meni yǎpmǎŋpǎŋ yǎŋahǎwek. Ba ǎma kubǎta tǎŋkentǎk epǎn tǎkta iron imaniwǎ, eruk, kehǎromi Anututǎ imik tǎyak uterak epǎn u tǎŋpek.

Tǎppǎkaŋ Jesu Kristo terak Anutu tǎŋo wǎpi biŋam taŋi ahǎŋ parǎn yǎŋpǎŋ imaka u ba u tǎnayǎŋ tǎŋo u kudup sǎkgǎmǎn kaŋ tǎŋput. U imata, epmǎget penyǎŋek ba kehǎromi pat imiŋkuko unitǎ tǎrek-tǎreki nǎmo api pat imiŋ yǎpmǎŋ ǎrowek. U Burenǎ.

Jesuta yǎŋpǎŋ ǎmatǎ iwan api tǎŋ taminen

12* Notnaye tǎgagǎmǎn, nadǎkinikjin tǎŋkehǎrom takta komi kǎdǎp ikek ahǎŋ taminirǎ imaka kudupi yǎŋkaŋ nǎmo kikiŋutneŋ. 13* Nǎmo, ŋode nadǎŋpǎŋ oretoret kaŋ tǎŋput; Kristotǎ komi nadǎŋkuko u tǎŋkentǎŋpǎŋ bok nadǎkamǎŋ yǎŋ kaŋ nadǎwut. Ude tǎnayǎŋ tǎŋo uwǎ Jesu tǎŋo kehǎromi ba penyǎŋeki kwawak ahǎwayǎŋ tǎyak-ken uken bǎnep oretoret inipǎrik kubǎ api nadǎneŋ. 14* Nadǎkaŋ, Kristo wǎpita yǎŋpǎŋ sǎra tǎwerirǎ tǎgagǎmǎn yǎŋ nadǎŋpǎŋ ŋode kaŋ nadǎwut; Anutu tǎŋo Munapik, penyǎŋek ikek u nintǎ

* 4:1: Rom 6:2,7 * 4:2: 1Jo 2:16 * 4:3: Efe 2:2-3 * 4:5: Apos 10:42 * 4:6: Rom 8:10; 1Ko 5:5 * 4:7: Rom 13:11-12; 1Ko 10:11; 1Jo 2:18 * 4:8: 1Pi 1:22; Jem 5:20 * 4:9: Hib 13:2 * 4:10: Rom 12:6-8 * 4:11: 1Ko 10:31 * 4:12: 1Pi 1:6-7 * 4:13: Apos 5:41; Rom 8:17; 2Ti 2:12; Jem 1:2 * 4:14: Sam 89:50-51; 1Pi 2:20

terak itak unita ude täŋ nimik täkaŋ yäŋ nadäk täkot. ¹⁵ Upänkaŋ in kubätä kädet waki kubä ŋodewani täŋpäŋ kowata komi nadäweko uwä nämo tägawek; Äma kumäŋ-kumäŋ urut, ba kubota täktäk, ba täŋyäkŋatpäŋ äma täŋo epän täŋpawak täktäk ba kudän waki ätu täktäk. ¹⁶ * Täŋ, kubätä Kristo täŋo äma ude irirän komi iminayäŋ täkaŋ unita mäyäk nämo nadäwek. Nämo, äma uwä bänepitä orepäŋ Kristo wäpi inŋat yäŋ nadäŋpäŋ Anututa bänep täga nadäŋ imek. ¹⁷ * Unita nadäkaŋ? Anututä man epäni täkta kadäni ahätak. Iniken äboriye ninken jukun pewän ahätak ŋo. Täŋ, iniken äboriyeinik-ken man epän u yäput peyak u täŋpawä ämawebe mani biŋam täga nämo buramik täkaŋ unita jide api pewän ahäŋ yämek? U komi pähap api yämek! ¹⁸ * Man unita man kubä ŋode kudän täwani pätak;

Anututä äma siwoŋi inita biŋam yepmakta komi epän täk täyak u täŋpawä, äma Anutu mäde ut imiŋpäŋ momi täk täkaŋ unita kowata jide u api ahäŋ yämek? *Snd 11:31*

¹⁹ * Unita Anututä äma kubä nadäŋ imiŋirän äma keru terak komi nadäŋpäŋä Anututä watäni irekta gupi iniŋ kireŋpäŋ kädet täga pen iwarek. U imata, Anutu uwä äma u pewän ahäwani, ba äma unitäŋo watä ämani säkgämän.

5

Äbot täŋpanita täŋo watä ämata man

¹ * Eruk, äbot täŋpani täŋo watä äma inta man kubä täwerayäŋ. Näk imaka, watä äma in udewanigän, ba Kristotä komi nadäŋkuko u dapunatä kaŋkut. Ba Kristotä penyäk ba wäpi biŋam ikek äbäŋpäŋ ämawebenyeta wäpi biŋam yämayäŋ täyak-ken uken näkkät bok api yäpne. Unita in epänjin säkgämän täkta man kädet ŋode täwetat; ² * Inä Anutu täŋo yawakiye ketjin terak pewani unita watäni säkgämän it täkot. Gaŋani terak, ämatä epän u täkta pen täwerirä ude nämo täneŋ. Nämo, bänep nadäk-gärip kubä terakgän täneŋ. Ba epän uterak moner taŋi kaŋ yäpna yäŋ nämo nadäneŋ. Nämo, bänepjin kädäp ijiwäpäŋ täna yäŋ gäripgän nadäŋpäŋ täneŋ. ³ * Täŋkaŋ in wäpjin biŋam ikek ude itkaŋ ämawebe Anututä ketjin-ken pewani u, ärowani itkamäŋ yäŋpäŋ komi epän nämo yämineŋ. Nämo, kädet kuroŋ säkgämän kaŋ täŋpäŋ-yäwoŋärewut. ⁴ * Ude tänayäŋ täkaŋ uyaku eruk Watä Äma Intäjukun-inik itak unitä kwawak ahäwayäŋ täyak-ken uken gwäki säkgämän, nämo wawani ba nämo paorani upäŋ api yäpneŋ.

⁵ * Eruk äma gubaŋi, in ekäniyiye täŋo man buramiŋpäŋ gämori-ken kaŋ kuŋarut. Täŋpakaŋ in kuduptagän äpani ude itkaŋ äpani täŋo kudän ude kowata kowata täŋpäŋ kaŋ kuŋarut. Man unita man kubä ŋode kudän täwani pätak;

Anututä äma inita nadäwä ärowani täk täkaŋ unita iwan täŋ yämiŋkaŋ äma inita nadäwä äpani täk täkaŋ unita oraŋ yämik täyak. *Snd 3:34*

* **4:16:** Apos 11:26; Plp 1:20   * **4:17:** Jer 25:29; 2Te 1:8   * **4:18:** Luk 23:31   * **4:19:** Sam 31:5

* **5:1:** Rom 8:17   * **5:2:** Jon 21:15-17; Apos 20:28; Plm 14; Tai 1:11   * **5:3:** 2Ko 1:24; Plp 3:17;

Tai 2:7   * **5:4:** Hib 13:20; 1Ko 9:25   * **5:5:** Efe 5:21; Jem 4:6

6* Unita injinken gärip penpäj Anutu Kehäromi u gämori-kengän kaŋ kuŋarut. Ude täŋpeŋ kuŋarirä ini kadäni pewani-ken api oraŋ tamek. 7* Nadäkaŋ, Anututä inta nadäŋ tamikinik täk täyak unita bäräpi ahäŋ tamik täkaŋ u kerikengän pek täkot.

8* Ude täŋkaŋ irit kuŋat-kuŋatjin ba bänep nadäk-nadäkjinta watäni itpäŋ dapun täŋpäj kuŋat täkot. U imata, Satan, intäŋo iwanjin u, aŋ ägwäri komigämän kubä udewani unitä äma yeŋpäj näŋpa yänkaŋ wäyäkŋeŋtäŋ kuŋat täyak. 9* Unita nadäkinikjin täŋ-täpäneŋpäj äma waki u yokut tärek-tärek täŋpäj kuŋat täkot. Nadäkaŋ? Äbot täŋpani notjiye komeni komeni ittän kukaŋ u komi intä nadäk täkaŋ udegän nadäk täkaŋ. 10* Komi nadäk täkaŋ upäŋkaŋ kadäni keräpi-tagän api nadäneŋ. U täreŋirän Anututä ini tepmaŋpän tägawäpäj bäneppin api täŋ-kehäromtaŋ tamek. Ude täŋ tamiŋirän kehäromigän api it yäpmäŋ kuneŋ. Nadäkaŋ? Anutu uwä orakorak mähemi. Unitä in Kristo-kät kentäŋpäj wäpi biŋam tärek-täreki nämo u yäpmäkta yäppäbä tepmaŋkuk. 11 Unita Anutu uken kehäromi pen pat yäpmäŋ kuk täyon! U Burenä.

Yäntärek man ätu

12 Man kudän keräpi ŋo Silastä täŋkentäŋ namiŋpäj kudän täyak. Silas u notninpak bureni-inik yäŋ nadätat. Täŋpäkaŋ man kudän täŋ tamitat ŋowä bäneppin täŋpidäm takta, ba kädet Anututä orakoraki bureni inta tamik täyak u täwoŋärehta täyat. Unita orakorak uterak yeŋkehärom taŋpäj kaŋ irut!

13* E man kubä ŋode; Babilon* nanik äbot täŋpanitä oretoret man, man kudän ŋo terak täwetkaŋ. Ämawebe uwä Anututä inkät bok inita biŋam iwoyänpäj tepmaŋpani. Täŋpäkaŋ nanakna Mak u imaka, inta oretoret man täwetak. 14* Eruk, äbot täŋpani notjiyekät not täŋpäj kowat iniŋ orerän täk täkot. Täŋpäkaŋ bänep pidäm, Kristo täŋo äboriye bureni intä terak ärok täyon. Ugän.

---

* 5:6: Mat 23:12; Jem 4:10   * 5:7: Sam 55:22; Mat 6:25-30   * 5:8: 1Te 5:6   * 5:9: Efe 6:11-13; Jem 4:7   * 5:10: 1Te 2:12; 1Pi 1:6   * 5:13: 2Ti 4:11   * 5:13: Babilonta yäyak uwä Rom yotpärareta yäyak käwep   * 5:14: 1Ko 16:20

2 Pita

Yän-yäkᵛarani äma täᵛo man jopi yäpā-siwonj takta manbiᵛam

¹ Man ᵛowä Saimon-Pita näkä kudän täyat. Näk Jesu Kristo täᵛo watä epän äma ba aposoro kubä. Täᵛkaᵛ ämawebe nadäkinik nintä yäpmäᵛ kuᵛat täkamäᵛ udegän yäpmäᵛ kuᵛat täkaᵛ inᵛa yänpāᵛ man ᵛo kudän täyat. Nadäkinik yäyat uwä nadäkinik Anutunin ba waki kerī-ken nanik nimagurani Jesu Kristo unitäᵛo täktäk siwonj terak yäpumäᵛo u. Nadäkinikinin u imaka jopi nämo, unita iyap takinik täk täkamäᵛ. ² * Täᵛpākaᵛ Anutu ba Ekäninin Jesu Kristo unitäᵛo manbiᵛam danipᵛäᵛ yänpāᵛ-nadäk täᵛ irirä unitäᵛo orakoraki ba bänep pidämtä inken tokᵛek-inik pat tamik täyon.

Ninä Anututä inᵛa iwoyänpāᵛ nipmanᵛkuk

³ * Jesu Anutu ude itkaᵛ kehäromini inipärik kubä unitä kehäromi niminᵛ moreᵛirän irit kehäromita biᵛam itta, ba kudän Anututä ini gäripi nadäk täyak u täᵛpeᵛ kuᵛatta nadäk kädet ätuta wäyäkᵛenaᵛi nämo. Ude kuᵛatneta mebäriᵛi käbop nämo peᵛkaᵛ wäpi biᵛam peᵛyänjek ikek kwawak niwonᵛäreᵛkuk. Uterak, ba ninta yänpāᵛ epän säkgämän kubä täᵛkuko uterak inᵛa biᵛam yänpāᵛä nipmanᵛkuk. ⁴ Ude täᵛkuko uwä imaka säkgämän-inik, gwäki ärowani nimikta yänkehärom taᵛkuko u niminᵛkuko ubayän. Täᵛirän iron uterak kome täᵛo nadäᵛ gärip ba kaᵛgärip waki äma täᵛo bänepi täᵛpänwak täkaᵛ u täga irepmitpāᵛ bänep nadäk-nadäkjin Anutu täᵛo ude bumik äworek täyak.

⁵ Mebäri unitagän kudän siwonj mebäri mebäri yäpurärätpāᵛ yäpurärätpāᵛ täᵛpāᵛ kuᵛat täkot. Nadäkinikjin nikek itkaᵛ kudän siwonj pewä ahäwäpāᵛ kaᵛ kuᵛarut. Täᵛkaᵛ kudän siwonj terak kuᵛatpāᵛ kudän siwonj Anututä gäripi nadäk täyak unita yänpāᵛ-nadäk täk täkot. ⁶ * Ude täᵛkaᵛ irit kuᵛat-kuᵛatjinta watäni itkaᵛ bäräpi gänaᵛ gwäk pimiᵛpāᵛ kuᵛat täkot. Ude täᵛkaᵛ Anututä iniken kudän siwonj u inᵛitpāᵛ ini bumikgän kuᵛat täkot. ⁷ Ude täᵛpāᵛ notjiye kowat nadäᵛ imän täᵛpāᵛ iron kädet bureni pewä ahäk täyon. ⁸ Kudän udewani koreᵛpāᵛ yäpmäᵛ kuᵛatneᵛ. Yäpmäᵛ kuᵛarirä taᵛi tokᵛenayän täkaᵛ uwä eruk nadäk Jesu Kristoken nanik yäpuᵛo uwä jopi nämo api täᵛpek. Nämo, u irit kuᵛat-kuᵛatjinken bureni ahäᵛ bumbum api täneᵛ.

⁹ Täᵛ, äma kubätä kudän siwonj udewani nämo yäpmäᵛ kuᵛarayän täko uwä Anututä kädet ude kaᵛ iwarut yän niwet täyak u nämo nadäwän tumbani yän iwetne. U äma dapuri tumbani ba dapuri waki ude bumik. U momini biani ärupak täwani unita guᵛ täyak. ¹⁰ Eruk notnaye, in äma udewani nämo äworeneᵛ. Nämo, Anututä inᵛa biᵛam iwoyänpāᵛ tämagutkuko unita gwäk pimiᵛpāᵛ iniken äbot itta epäni kehäromi täneᵛ. Ude tänayän täᵛo uyaku nadäkinikjin nämo pewä putärewäpāᵛ täᵛyabäk-ken nämo api mäneᵛ. ¹¹ Kädet ude terak Anututä Ekäninin ba waki kerī-ken nanik nimagurani ämanin Jesu Kristo täᵛo kaᵛiwat yewani paot-paori nämo u gänaᵛ ärokta api taᵛiᵛ kirewek.

Anutu täᵛo man u bureni

* 1:2: Jud 2   * 1:3: 1Pi 2:9   * 1:6: Gal 5:22-23

12 * Notnaye, man u nadäkanj. Ba Anutu täŋo man buramiŋpäŋ yäpmäŋ kuŋat täkanj u bureni-inik yäŋ nadäŋpäŋ kehäromigän injit täkanj. Upäŋkanj näk intä man u täŋguŋ takta gäripi nämo nadätat. Unita yäŋpäŋ kadäni kadäni pen api täwet täŋpet. 13 * Nöde kanj täŋpa yäŋ nadätat; Nämo kumäŋkanj irayäŋ täyat ude bänep nadäk-nadäkjin äneŋi täŋpidäm takta man u wari wari pen api täwet täŋpet. 14 * U imata, näkä kumäkta kadäni keräp täyak yäŋ nadätat, Ekäninin Jesu Kristotä näwetkuko ude. 15 Unita näk inken täwetpäŋ täwoŋärek epän kehäromi täŋpayäŋ. Ude täŋpayäŋ täro uyaku kumäŋirawä man täwetpäŋ täwoŋärek täk täyat u juku piŋpäŋ api yäpmäŋ kuŋatneŋ.

16 * In nadäkanj; Ekäninin Jesu Kristotä kehäromi nikek äbayäŋ täyak unitäŋo manbiŋam uku täwetpäŋ täwoŋärek täŋ yäpmäŋ äbumäŋo uwä äma täŋo kobap manpäŋ nämo täwetkumäŋ. Nämoinik, dapunintä Anutu täŋo wäpi biŋam peŋyäreŋek pähap ikek uterak ahäŋirän bureni kanjkumäŋo unita yäk täkamäŋ.

17 * Nin kanjpäŋ nadäŋjitna Anutu Nanintä oraŋ imiŋpäŋ wäpi biŋam iniŋ oretkuk. Täŋkanj Anutu wäpi biŋam säkgämän-inik, inipärik kubä iranitä Jesu ŋode iwerirän nadäŋkumäŋ; Nöwä nanakna bureni, näŋjaken bänepna gämäni-inik. Unita gäripi pähap nadäk täyat yäŋ yäŋkuk. 18 Man kotäk uwä, pom kudupi uterak iritna kunum gänaŋ naniktä äpäŋirän nadäŋkumäŋ.

19 Ude kanjpäŋ nadäŋkumäŋo unita man profet bianitä yäŋahäwani unita nadäkinik bureni täk täkamäŋ. Unita in imaka, manbiŋam u juku peŋpäŋ nadäŋpäŋ yäpmäŋ kuŋarirä api tägawek. Profet täŋo man u topän täŋo peŋyäreŋektä biŋmäŋ urani gänaŋ peŋyäreŋek täyak ude. Topäntä ijiŋ yäpmäŋ kuŋtäyon kome yäreŋek täyak udegän man unitä bänepjin-ken peŋyäreŋer tamij yäpmäŋ kuŋtäyon guk pähap wäpi äbayäreŋektä kanj ahäŋ tamän. 20 Täŋpakanj ŋodeta nadäkinik täŋput; Imaka kämi ahäŋta yäwani profet bianitä yäŋkuŋo u iniken nadäk terak nämo yäŋahäŋkuŋ. 21 * Nämo, profet man biani kubä ämatä iniken nadäk terak kubä nämoinik ahäŋkuk. Nämo, Kudupi Munapiktä bänepi täŋpidäm taŋ yämiŋirän Anututä man yämani u yäŋahäŋkuŋ.

2

Yäŋ-yäkŋarani ämata man

1 * Bian profet jopi ätu Isrel ämawebe bämopi-ken itkuŋo udegän in bämopjin-ken api ahäneŋ. Ahäŋkanj Anutu wäpi terak jop manman, nadäkinik täŋpawak man, u käbop käbop bämopjin-ken api yäŋahäŋtän kuŋeŋ. Ba ugän nämo, Ekäni ärowani suwarjapäŋ yämagutkuko unita imaka, mäde api ut imineŋ. Ude tänayäŋ täŋo unita Anututä bäräreŋek-inik api täŋpän waneŋ. 2 Täŋpakanj äma mäyaptä unitäŋo kädet kuroŋ iwatpäŋ kudän ämatä nämo tänaŋi u api täneŋ. Täŋjirä äma nadäkinik nämo täŋpanitä yabäŋpäŋ man bureni täŋo kädet unita yäŋpäŋ-yabäŋ yäwat api täneŋ. 3 * Täŋpakanj äma jopman yäwani unitä monerjta yabäŋgärip täŋkanj Anutu wäpi terak kobap man mebäri mebäri yäŋ-täkŋarirä monerj api yämineŋ. Ude tänayäŋ täkanj upäŋkanj yäpmäŋ daniwani ämatä manken yepmaktä kadäni bian peŋ yämiŋkuko unita itsämäŋtak. Ba yäpmäŋ daniwani ämatä täŋpawak täŋpayäŋ täko u täga nämo api irepmitneŋ.

* 1:12: Jud 5 * 1:13: 2Pi 3:1 * 1:14: 2Ko 5:1; Jon 21:18-19 * 1:16: Mat 17:1-5 * 1:17: Mat 17:5 * 1:21: 2Ti 3:16; 1Pi 1:11 * 2:1: Mat 24:11; Jud 4 * 2:3: Rom 16:18; 1Te 2:5

4 * Unita imaka bian ahāwani tāŋo manbiŋam ŋode tāwera nadāwut; Bian aŋero ātutā waki tāŋirā Anututā nāmo yabāŋ koreŋkuk. Nāmo, u genji waki, awaŋ bipmāŋ urani gānaŋ uken ureŋ tāŋpān āpmonŋpāpāŋ yen kehāromipāŋ pādāt tāŋpāŋ yepmaŋkuko kadāni pāhapta itsāmāŋkaŋ. 5 * Ba udegān āma biani biani Anututa māde ut imiŋirā nāmo yabāŋ koreŋkuk. Nāmo, yāŋirān umetā tokātŋpāŋ kudup dāpuk. Tāŋkaŋ Noa, Anutu iŋamiken siwonŋi irit kādet tāŋo manbiŋam yāŋahāwani ukāt iniken tawaŋken nanik 7 ugānpāŋ tāŋkentāŋ yāmiŋpāŋ yepmaŋkuk. 6 * Ba kubā pen ŋode; Anututā Sodom Gomora āmawebe yabāwān wawāpāŋ yotpārare yarā ukāt āmawebe kudup kādāp pewān pāŋku pat ijiwāpāŋ kādākut āworeŋpeŋ kuŋkuŋ. Ude tāŋkuko uwā āmawebe Anutu māde ut imik tākaŋ unitā kaŋpāŋ ŋode nadākta; Nintā terak udegān api ahāŋ nimek. 7 * Tāŋ, āma kubā wāpi Lot, Sodom uken itkuko ugānpāŋ tāŋkentāŋ imiŋkuk. Lot, āma tāga uwā āmawebetā kādet kābāŋi-inik u tāŋirā yabāŋkaŋ nadāŋ bārāp tāŋkuk. 8 Ini uwā āma tāga upāŋkaŋ kepma kubākubā āmawebe tāŋo tāktāki yākyāki waki u yabāŋpāŋ-nadāŋkaŋ bānepsi siwonŋi-ken āgekot pāhap nadāŋkuk, ārowani kudān tāk tāŋkuŋo unita.

9 * Eruk unita ŋode nadāwut; Ekānitā iniken kudupi āmawebeniye tāŋyabāk mebāri mebāri-ken nanik tāga tāŋkentāŋ yāmiŋpāŋ yāmagut tāyak. Tāŋ, āmawebe waki kādet iwatta gāripi nadāk tākaŋ u yabāŋ yāwat itak. Yabāŋ yāwat ittāŋgān kowata yāpmāk-yāpmāk kadāni-ken kowata api yāmek. 10 * Bureni, āma kaŋgāripi ba nadāŋ gāripi waki tāŋpāŋ kubokāret kādet āmatā nāmo tānaŋi tāk tākaŋ u, ba Anutu tāŋo man iwatpāŋ gāmori-ken kuŋatta bitnāk tākaŋ uwā kowata yāpmāk-yāpmāk kadāni-ken tāga nāmo api irepmiŋneŋ. Nāmoinik!

Āma uwā āma jop manman yāwani bāmoŋjin-ken itkaŋ. U iniken gupi yāpmāŋ āronpāŋ iniken gāripi ugān iwat tākaŋ. Tāŋkaŋ imaka wāpi biŋam ikek kunum gānaŋ irani u yāŋārok yāwetta umun kubā nāmo tāk tākaŋ. 11 * Nadākaŋ, aŋero, āma udewani yārepmiŋ moreŋpāŋ kehāromi nimek it tākaŋ upāŋkaŋ Ekāni iŋamiken itkaŋ jop manman terak nāmoinik yāniŋ wārāt tākaŋ. 12 * U kawut! Profet jopi uwā imaka nāmo nadāwā tārek tākaŋ unita man waki bumta yāk tākaŋ. U tom āgwāri bumik, nadāk-nadāki nāmo. Tom ude, iniken gup tāŋo gāripi ugān iwarāntāk tākaŋ. Tom āmatā yabāŋpāŋ dāpmākta yāwani udegān āma uwā paotta biŋam tākta yāwani. 13 * Uwā āma ātuta komi yāmik tākaŋ kowata komi udegān api yāpneŋ. Imaka unita gāripi nadāk tākaŋ uwā kābop nāmo peŋkaŋ kepma kāronŋ gāripi dāpmāŋ tārekta kudān waki mebāri mebāri wari wari tāk tākaŋ. Ba inkāt ketem bok tāŋnak tākaŋ unitā āŋnak-āŋnakjin uwā tāŋpewā imaka kābāŋ tāwani tarāki ude āworek tākaŋ. Ude tāŋpāŋ oretoret tāk tākaŋ.

14 Tāŋpāŋ ugān nāmo. U webe yabāŋgāripi tāŋpāŋ yāwarān tāktagān nadāk tākaŋ. Momi tākta gāripi nadāk tākaŋ, u dāpmāŋ tārenaŋi nāmo. Ude tāŋkaŋ āmawebe nadākiniki kehāromi nāmo udewani tāŋyākŋat-pewā momi tāk tākaŋ. Tāŋkaŋ āma ātuta nāmo nadāk tākaŋ. Nāmoinik, initagān nadākinik tāŋpāŋ iniken gāripi dāpmāŋ tārektagān nadāŋpeŋ kuŋat tākaŋ. Unita Anututā api dāpmāŋ morewek. 15 * Kādet siwonŋita māde ut imiŋpāŋ tāŋguŋguŋ tāŋtāŋ kuŋat tākaŋ. Uwā Beo tāŋo nanaki wāpi Balam unitāŋo kādet kuroŋ iwat

* 2:4: Jud 6 * 2:5: Stt 6-8, 8:18; 2Pi 3:6 * 2:6: Stt 19:24; Jud 7 * 2:7: Stt 19:1-16 * 2:9:

1Ko 10:13; Jud 6 * 2:10: Jud 7-8, 16 * 2:11: Jud 9 * 2:12: Jud 10 * 2:13: Jud 12 * 2:15:

Nam 22:7; Jud 11; Rev 2:14

takaan. Balam uwä monejta yäppäj kädet waki täkta gäripi nadänkuk. ^{16*} Ude täjntäj kuñtäyon donki, man nämo yäk takan upänkan donki kubätä ämatä-yäj man iwetpäñ Balam ñode kan-yänkuk; Täñgunñuñ kädet täk täyan u kan pe! yäk.

^{17*} Täñpäkan profet jopi uwä ume dapuri kawuk täwani udewani. Ba gubam mänittä piäj äreyäj täñpän joppop kuk takan udewani. U täñkentäk kubä täga nämo tänej. Unita äma udewanita Anututä yotpärare bipmäñ urani wakiinik kubä peñ yämiñkuko uken api itnej. ^{18*} U gup yäpmäj ärokärok man bumta yäñtäj kuñat takan. Täñkan äbot täñpani guñ äbot täño täktäk kädet waki apigän pewanipäj tänyäkñat-pewä gup täño kanğarip kädet mebäri mebäri äneñi iwat takan. ^{19*} U bänep ärik-ärik man ñode yäwet takan; Nin niwarän tänyäj täño uyaku säkgämän-inik api itnej. Ude yäk takan upänkan iniwä säkgämän nämo it takan. Nämo, u imaka täppäwak ikek unita watä epän täñ imik takan. Unita ñode nadäwut; Imaka kubätä intäjukun täñ gameko uwä, gäk unitäño watä epän ämani jopi ude iren.

^{20*} Unita äma udewanita ñode yäwa nadäwut; Bian äma uwä waki keriken nanik nimagurani Ekäninin Jesu Kristo unita nadäj imikinik täñjirä Jesutä täñkentäj yämiñpäj kome terak waki täktäk kädet kudup yärepmit moreñkuñ. Yärepmit moreñkuño upänkan äneñi äyäjutpeñ kädet wakiken irirä unita topmäñpäj yepmäñitkuk. Eruk äma udewani uwä wakiken bian itkuño u irepmitpäñ wakiinik-inik-ken itkan. ^{21*} Unita kowata wakiinik yäpmäktä biñam. Pengän Jesu täño kädet siwonjita nämo nadäwä tumbun yäwänäku täga bumik itkänej. Upänkan uwä kädet siwonjita nadäwä tumbunopäj äneñi äyäjutpeñ man kudupi yäwetpäñ yäwonjärewni u mäde ut imiñkuño unita kowata wakitä wakiinik api yäpneñ. ^{22*} Kädet u täñkuño unita man kubä ñode kudän täwani u bureni täyak; Äñtä anjek anejpäñ peñkan äneñi nak takan. Ba kubä pen ñode; But kubä ume ärut imiñpäj pewäkan äneñi kuman päñku okä näbä gänañ dumäk takan.

3

Jesu bureni-inik api äbek

^{1*} Notnaye tägagamän, bänepjin-ken nadäk siwonjita pewä ahäkta man kudän intäjukun kudän täñ tamiñkuro ukät kubä ño man bian nadäwani u äneñi yäjñkodak täñpäñ täwetat. ^{2*} Imaka kämi ahänayäj takan profet kudupi bianitä yäwani unita äneñi juku piwut yäppäj täwetat. Ba jukuman waki keriken nimagurani Ekänininintä aposoro meni-ken yäjñahäj tamiñkuko unita guñ tänej yäppäj man ño täwetat. ^{3-4**} Täñpäkan imaka täñ intä nadänañi u ñode; Tärektärek kadäni keräp täñjirän ämatä iniken gärip iwatpäñ sära man ñode api yänej; Äbäkta yäjñkuko u bureni de? Äbek oratä irä wawäpäñ kumbun-ken unitä päbä apiño itkamäj-ken imaka imaka kunum kenta kome ahäjpäñ irirän itkuño udegän itkan ño yäk. Nämo api äbek! yäj api yänej. ^{5*} Ude yäk takan uwä imaka bian ahäjkuño unita guñ täñpäñ ukenode yäj yäk takan. Upänkan bian imaka inidegän nämo itkuñ. Anutu täño meni jinom terak kunum kenta kome ahäjñkumän. Täñkan Anututä yäñpewän

* 2:16: Nam 22:28-35 * 2:17: Jud 12-13 * 2:18: Jud 16 * 2:19: Jon 8:34 * 2:20: Mat 12:45 * 2:21: Luk 12:47-48 * 2:22: Snd 26:11 * 3:1: 2Pi 1:13 * 3:2: Jud 17 * 3:3-4: 1Ti 4:1; Jud 18 * 3:3-4: Ais 5:19; Ese 12:22; Mat 24:48 * 3:5: Stt 1:6-9

kometä ume gänaŋ nanik kwawak abäŋpäj ume bämopi-ken itkuk. ⁶* Täjŋkukopäj mäden Anututä ini äneŋi yäjirän ume tokŋeŋpäj kome biani u kudup peŋ awähutkuk. ⁷ Eruk apiŋo kunum kenta kome udegän Anututä yäjirän itkamän. U jop nämo itkamän, u kädäptä ijin paotta biŋam itkamän. Yäpŋäj danik-danik kadäni-ken kunum kenta kome-kät ämawebe Anututa mäde ut imik täkaŋ u kudup api paot moreneŋ.

⁸* Unita notnaye tägagämän, imaka ŋodeta nämo guŋ täneŋ; Ekänitä kadäni nämo danik täyak. Unitäŋo nadäk-nadäkken kepma kubä uwä obaŋ 1,000 ude bumik. Täŋpäkaŋ obaŋ 1,000 uwä kepma kubä ude. ⁹* Kadäni nämo danik täyak unita ŋode yänaŋi nämo; Api äbek yäj yäjŋkukopäj bäräneŋ nämo äbätak. Eruk bäräneŋ nämo äbätak uwä mebäri ŋodeta; Ekänitä äma ba webe kubätä paot-paotta biŋam täkta gäripi nämo nadätak. Kuduptagän bänepi äyäjutpäj näkken äbut yäjpäj nadäŋ tamiŋkaŋ kwikinik itsämäŋtak.

¹⁰* Upäjkaŋ Ekäni täŋo Kadäni u, iwantä äbäk täkaŋ ude, pit kubägän api ahäwek. Täŋirän kunum mämä yäjäwat pit kubägän api paorek. Ba imaka imakani u gänaŋ itkaŋ u kädäptä api ijin morewek. Täŋkaŋ kome ini ba imaka imakani u terak itkaŋ u kudup udegän api paotneŋ. ¹¹ Kädet ude terak imaka päke u kudup api paotneŋo unita in irit kuŋat-kuŋat kädet jidewani upäj iwatneŋ? Uwä ŋode; Inäwä irit kuŋat-kuŋatjin kudup Anututa imiŋ moreŋpäj kädet siwoŋi, Anututä iniken ugänpäj iwat täkot. ¹²* Kädet ude kuŋatkaŋ Anutu täŋo kadäni pähaptä bäräneŋ ahäwän yäjkaŋ dapun käroŋ täŋpäj itsämäŋkot. Nadäkaŋ, kadäni ugän kunum api ijin paorek ba imaka imaka kunum terak itkaŋ u kudup api mutneŋ. ¹³* Upäjkaŋ ninäwä imaka Anututä nimikta yäjkehäromtak man yäjŋkuko unita itsämäŋkamäj. Uwä kunum kenta kome kodaki, irit kuŋat-kuŋat kädet siwoŋitä tokŋeŋ pärekta yäwani u.

Ket nadäŋpäj Ekänita itsämäŋkäna

¹⁴ Eruk notnaye, kadäni pähap unita itsämäŋjit itsämäŋjit Anutu inamiken momi nämo, siwoŋi kuŋatta gwäk pimiŋpäj kuŋat täkot. Täŋkaŋ Anutu-kät bänep kubägän itpäj kuŋatta epäni täk täkot. ¹⁵* Unita ket nadäwut; Anututä ämawebe bänepi äyäjutpäj inita biŋam täkta unita yäjpäj itsämäŋtak. Man u kudupi nämo. Anututä notninpak Polta man kädet u imiŋirän yäjpäj kudän täŋpäj tamiŋkuko u udegän. ¹⁶ Poltä manbiŋam kubäkubä kudän täk täyak uwä man u nikegän. Bureni, Pol täŋo manbiŋam ätu mebäri nadäna tumäkta pipiri täk täkamäj. Unita äma ätu bänep nadäk-nadäk kubägän nämo inirani, ba Anutu täŋo man burenita nämo nadäwä tumbanitä Pol täŋo man ätu yäpŋäj äyäjutpäj goret yäjähäk täkaŋ, ba Anutu täŋo man ätuta täk täkaŋ udegän. Ude täk täkaŋ uwä paotta biŋam.

¹⁷* Upäjkaŋ notnaye, kudän udewani kämi api ahäwek yäj uku nadäk täkaŋ unita injinta ket nadäŋpäj kuŋat täkot. Täŋyäkŋarani äma, Anutu täŋo man täŋpawawani unitä täŋ-täkŋarani täŋpäj man jopi täwerirä nadäkinikjin kehäromi u pewä putärewäpäj säkgämän itkaŋ u irepmitpäj wakiken äpmonenŋta! ¹⁸* Täŋpäkaŋ Jesu Kristo u Ekäninin ba waki keri-ken nanik niŋagurani. Unitä orakoraki tamik täyak unitäŋo mebäri, ba iniken täktäkita yäjpäj-nadäk täŋpäj nadäwä tumbäpäj kehäromigän kaŋ irut. Täŋpäkaŋ wäp

* **3:6:** Stt 7:11-21; 2Pi 2:5   * **3:8:** Sam 90:4   * **3:9:** Hab 2:3; 1Ti 2:4   * **3:10:** 1Te 5:2; Mat 24:29,35   * **3:12:** Ais 34:4   * **3:13:** Ais 65:17; Ais 66:22; Rev 21:1,27   * **3:15:** Rom 2:4; 2Pi 3:9
* **3:17:** Mak 13:5,33; 1Ko 10:12   * **3:18:** Jud 25

biŋam ärowani, peŋyäjek ikek ba iniŋoret man kudup Jesu Kristoken tärek-
täreki nämo it yäpmäj kuk täyon. U bureni!

1 Jon

Bänep iron kädet kowata kowata täñpeñ kuñatta manbiñam

Manbiñam Irit ikek u kwawak ahäjkkuk

¹ * Manbiñam, irit kehäromi niked unitäño mebarini yäñahäk täkamäj. Manbiñam u imaka u ba u nämo ahäjirä itkuk. Manbiñam unitä man yäjirän nadäjkkumäj. U kuñarirän dapunintä kañkkumäj. Ba ketnintä imaka, injtpäj-nadäjkkumäj. ² * Irit kehäromi täño mäheми u kwawak ahäjirän kañkkumäño u yäñahäk täkamäj. U Anutu Nankät itkumänöpäj ahäj nimiñkuko unitäño mani biñam täwet täkamäj. ³ Täñpäkañ nin Anutu Nan ba iniken Nanaki Jesu Kristo ukät bänep kubägän terak it täkamäj unita in nin yäpürärätkañ bok udegän kañ itna yäjpäñ mani biñam täwet täkamäj. Imaka dapunintä kañkkumäj ba jukunintä nadäjkkumäño upäj yäñahäjppäj täwet täkamäj. ⁴ * Bureni-inik, bänep oret-oretnin tokñek-inik pat nimitak u inken udegän tokñek-inik pat tamiton yäjpäñ mani biñam ño kudän täñpäñ tamikamäj.

Peñyäjek-kengän kuñat täkäna

⁵ * Jesutä manbiñam yäñahäjirän nadäjkkumäño u täwet ahäkamäj. Uwä ñode; Anutu uwä peñyäjek. Uken bipmäj urani kubä nämo inik itak. ⁶ * Unita nin Anutu-kät bänep kubägän täñpeñ kuñat täkamäj yäj yäjkañ bipmäj urani gänañ pen kuñatnero uwä, mannin u bureni nämo, jopman yäne. Täñkañ kädet bureni nämo iwatne. ⁷ * Täñpäkañ Anutu u peñyäjek unita nin peñyäjek-ken kuñatpäñä, äbot täñpani notniyekät nin bämopnin-ken bänep kubägän irit ahäjppäj pat täyak. Ude kuñaritna Anutu nanaki Jesu, unitäño nägäritä mominin kudup ärut-paktañ nimik täyak.

⁸ * Täñpäkañ äma kubätä momi nämo täk täyat yäj yäweko uwä man bureni äma uken nämo inik parirän bänepi jop yäj-ikñarek. ⁹ Upäjkañ mominin Anutu inamiken yäñahänawä Anututä iniken yäjkehäromtak mani u iwatpäñ kädet siwoñi ñode täñ nimek; U mominin peñ nimiñpäñ momi täño garok bänepnin-ken pätak u ärut-paktañ nimek. ¹⁰ Täñpäkañ nin momi nämo täñpani yäj yäjppäjä Anutu u jopman yäwani yäj yäne. Ba Anutu täño man siwoñi nin bänepnin-ken nämo inik irek.

2

¹ * Äpetnaye nanaknaye, intä momi nämo täneñta manbiñam ño kudän täñ tamitat. Täñ, in momi täñpäñä ñode nadäñej; Äma kubä Anutu inamiken nin gärak it täyak. Uwä äma siwoñi-inik, Jesu Kristo. ² * Täñpäñ Kristo ini kumbuko uterak Anututä mominin peñ nimik täyak. Täñpäkañ nintäñogän nämo, Jesu u komen äma kuduptagän täño momi täga ärutpak täwek.

Anututa nadäjppäjä jide kuñaren?

* 1:1: Jon 1:1-2,4; 1Jo 2:13-14 * 1:2: Jon 1:14 * 1:4: Jon 16:24 * 1:5: 1Ti 6:16; Jem 1:17

* 1:6: 1Jo 2:4 * 1:7: Jon 3:21; Ais 2:5; Hib 9:14; Rev 1:5, 7:14 * 1:8: Sam 32:5; Snd 28:13

* 2:1: Hib 7:25, 9:24 * 2:2: Jon 1:29, 11:52; Kol 1:20; 1Jo 4:10,14

³ Nin Anutu tãño бага ман надãñпãñ бураминеро uwã, eruk nininta ñode tãga nadãne; Bureni, nin Anututa nadãkamãñ yãñ tãga nadãne. ⁴ * Tãñpãkañ, ãma kubãtã Nãk Anututa nadãtat yãñ yãñkañ unitãño ман кãдет сиwoñи нãмо iwareko uwã ман bureni bãnepi-ken нãмо парирãн jopman yãwek. ⁵⁻⁶ Tãñ, ãma ehutpãñ Anutu tãño ман кãдет сиwoñи iwat tãkañ unita ñode tãga yãne; ãma u Anututa gãripi bureni-inik nadãk tãkañ. Tãñpãkañ ãma kubãtã nãk Anutu-kãt kuñat tãkamãk yãñ yãweko uwã Kristotã kãдет tãga u ba u tãk tãñkuko udegãн tãñpek. Unita nin udegãн tãñpãñã nin kubãkubãtã ñode tãga nadãne; Bureni, nãk Anutu-kãt kuñat tãkamãk yãñ nadãne.

⁷ * Nanaknaye, ман кãдет kodakipãñ нãмо тãwetat. Nãmoиник, uwã биñам bian nadãñkuño u ba бага ман pengãн nadãñkuño upãñ тãwetat. ⁸ * Bureni, ман кãдет u бiani upãñkañ kodaki. Unitãño bureni Jesu tãño irit kuñat-kuñariken kwawak ahãñjirãн kañkuñ ba in tãño irit kuñat-kuñatjinken udegãн unitãño bureni kwawak ahãtak. Bureni-inik, penyãñek burenitã äbãñpãñ bipmãñ urani iwat kirewayãñ tãyak.

⁹ * Tãñpãkañ ãma kubãtã Nãk penyãñek gãnañ kuñat tãyat yãñ yãñkañ noripak kubãta kokwawak nadãñpãñ kuñat tãyak u bipmãñ urani-ken pen itak. ¹⁰ * Tãñ, ãma noriye nadãñ yãmikinik tãñpãñ bãnep iron kãдет iwat tãkañ uwã Anutu tãño penyãñek gãnañ kuñat tãkañ. Ude kuñarirã imaka kubãtã tãñpewãн goret kubã tãga нãмо тãneñ. ¹¹ * Tãñpãkañ ãma noriyeta kokwawak nadãñ yãpmãñ kuñat tãkañ uwã bipmãñ urani gãnañ itkañ. ãma udewani uwã bipmãñ urani gãnañ itkañ dapuri itpipiñpewãн kãдет upãñ kuyat yãñ нãмо nadãwãн tumãk tãkañ.

¹² * Unita nanaknaye, Kristo tãño kumãk-kumãki terak Anututã momijin pen tamĩnkuko unita ман kudãн ño tãñ tamitat.

¹³ * Tãñpãñ nanaye, in ãma bian yãput penpãñ itkukotã itak u nadãñ imikinik tãk tãkañ unita ман ño kudãн tãñpãñ tamitat.

Ba ãmawebe gubañnaye, in ãma Wakikãт ãmik tãñpãñ kehãromini yãpmãñ ãpuño unita ман ño kudãн tãñpãñ tamitat.

Tãñpãñ nanaknaye, in Nanta nadãkañ unita ман ño kudãн tãñpãñ tamitat.

¹⁴ Ba nanaye, in ãma bian yãput penpãñ itkukotã itak unita nadãkinik tãk tãkañ unita ман ño kudãн tãñpãñ tamitat.

E, ãmawebe gubañnaye, in Anutu tãño ман bãnepjin-ken itinik tãyak unita kehãromijin nikek itkañ. Kehãromijin nikektã Satan tãño kehãromini yãpmãñ ãpuño unita ман ño kudãн tãñpãñ tamitat.

Nin kome tãño gãrip nãmo iwatne

¹⁵ * In imaka imakata komen ãmaweбетã gãripi nadãk tãkañ udegãн нãмо nadãneñ. Ba gãripjin kome tãño tuñum mebãri mebãri uterakgãн нãмо penen. Tãñkañ ãma kubãtã kome tãño irit kuñat-kuñat ba tuñum unita gãripi nadãñpen kuñareko uwã ãma unita ñode nadãne; U Anututa gãripi нãмо nadãk tãyak.

¹⁶ * Tãñpãkañ kome tãño tuñum uwã ñode; Bãnep бiani tãño nadãñ gãrip,

* **2:4:** 1Jo 1:6,8   * **2:7:** 2Jo 5-6; 1Jo 2:24, 3:11   * **2:8:** Jon 13:34; Rom 13:12; Jon 1:9   * **2:9:** 1Jo 3:10,15; 1Jo 4:20   * **2:10:** Jon 11:9; Rom 14:13   * **2:11:** Jon 11:10, 12,35   * **2:12:** 1Ko 6:11
* **2:13:** 1Jo 1:1   * **2:15:** Rom 8:7   * **2:16:** Rom 13:14; Jem 4:16; 1Pi 2:11

yabängärip ba nininta nadäna ärowani täktäk. Imaka kuduhtagän u kome täjo biñam, Anutu Nanken nanik nämo. ^{17*} In nadäkan? Kome ini ba kome täjo tunjum u kudup paot-inik api täneñ. Upäñkan ämawebe Anutu täjo gärip iwat täkan uwä kadäni käronji, tärek-täreki nämo, pen api it yäpmäj äroneñ.

Kristo täjo iwan mäde ut yämine

^{18*} Nanaknaye, kadäni pähap keräp täyak! Kadäni u keräp tañirän Kristo täjo Iwan pähap api ahäwek yäj nadänkuñ. Eruk, mäyap ahänkuño itkan unita kadäni keräp täyak yäj nadäk täkamäj. ^{19*} Täñpäkan iwan uwä äbot täñpani nin bä mopnin-ken itkuñopäj nibä kätänpeñ kuñkuñ. Nibä kätänpeñ kuñkuño unita ñode nadäkamäj; Uwä ninkät nanik nämo. Ninkät nanik bureni-inik täñpän yäwänäku, äma uwä ninkät pen itkäne. Upäñkan kuñkuño unita ñode niwoñärek täkan; U ninkät nanik nämo.

^{20*} Täñpäkan iron, Kudupi Ämatä taminkuko u inken itak unita in kudup man bureni nadäk täkan. ²¹ Manbiñam ñowä man bureni täjo mebäri täwetpäñ täwoñärekta nämo kudän täñ tamitat. Nämo, in man bureni nadäwä tärewäpäñ man bureni tä jopman nämo pewän ahäk täkan yäj nadäk täkan. ^{22*} Eruk, jop manman yäwani u netä? Jop manman yäwani uwä man ñode yäk täkan; Jesu u äma Anututä bian iwoyäjnkuko wäpi Kristo u nämo yäj yäk täkan. Äma man ude yäwani uwä Anutu ba Jesu Kristota mäde ut yämik täkan. U Kristo täjo iwan ubayäj. ^{23*} Bureni-inik! Äma Nanakita mäde ut imik täkan uwä Nani Anututa udegän täk täkan. Täñ, äma Nanakita nadäkinik täk täkan uwä Nani Anututa udegän nadäk täkan.

²⁴ Unita man bian nadänkuño u pen iyap täñpäñ injit täkot. In man bian nadänkuño ugän iwaräwä kadäni kadäni Anutu Nanak ba Nan inkät kentänpäñ api kuñatneñ. ^{25*} Täñpäkan Kristotä imaka nimikta yänkehäromtak man yänkuko uwä ñode; Irit kehäromi api tamet yäj yäjnkuk.

²⁶ Notnaye, äma ätutä in bänep nadäk-nadäkin putärekta jopman täwet täkan unita manbiñam ño kudän täñpäñ tamitat. ^{27*} Ude täñ tamik täkan upäñkan Kristotä in Munapikpäñ piñ tabatkuk. Piñ tabatkuko uwä inken pen irirän in nadäk-nadäk tägata nämo wäyäkñek täkan. Nämo, Munapiktä ini imaka kudup täwetpäñ täwoñärek täyak. Täñpäñ man täwetpäñ täwoñärek täyak uwä jopi kubä nämo, bureniñän. Unita Munapiktä täwetpäñ täwoñärek täyak udegän in Kristo-kät kentänpäñ kuñat täkot.

Anutu täjo nanakiye bureni

^{28*} Unita nanaknaye, äneñi täwera nadäwut; In Kristo-kät kentänpäñ kuñat täkot. Udegän täñ yäpmäj kuñtängän Kristo kwawak ahäwayäj täyak-ken uken nin umun nämo api täne. Nämo inik, nin injamiken mäyäk ba nadäwätäk kubä nämo api täne. ^{29*} Täñpäkan in ñode nadäk täkan; Kristo u siwoñi-inik. Ude nadäk täkan unita ñode imaka nadäk täkan; Ämawebe mani buramiñpäñ siwoñi kuñat täkan uwä Anututä bäyañ yepmanpani.

* **2:17:** Mat 7:21; 1Ko 7:31   * **2:18:** 1Pi 4:7; Mat 24:5,24; 2Jo 7   * **2:19:** Apos 20:30; 1Ko 11:19
 * **2:20:** 1Ko 2:15; 1Jo 2:27   * **2:22:** 1Jo 4:3; 2Jo 7   * **2:23:** Jon 5:23, 15:23; 1Jo 4:15, 5:1; 2Jo 9
 * **2:25:** Jon 3:15, 6:40   * **2:27:** Jon 16:13   * **2:28:** 1Jo 3:2, 4:17   * **2:29:** 1Jo 3:7,10

3

1 * Wisiknin! Nantä ninta nadäj niniņkuko u inide kubä! U nadäj nimikinik täņpäņ wäpnin Nanaknaye yäj niwerani. Bureni-inik, nin unitäņo nanakiye-inik itkamäj. Upäņkaņ komen ämatä Anututa nämo nadäk täkaņ unita ninta udegän nämo nadäwä tärek täkaņ. 2 * Notnaye, nin apiņo Anutu täņo ironiye bureni itkamäj upäņkaņ kämiwä jide api äworeņpäņ itne yäj ket nämo nadäk täkamäj. Upäņkaņ ñode nadäk täkamäj; Kristotä kwawak ahäwayäj täko uken nin ini bumik api äworene. Bureni-inik, kadäni uken Jesu u jidewanipäņ kwawakinik api kaņpäņ nadäne. 3 Täņpäņ ämawebe Kristota itsämäk täkaņ uwä, kädet wakiwaki täņo garok mäde ut imiņpäņ pakigän kuņat täkaņ, Kristotä paki, kuräki-inik it täyak ude.

4 Ämawebe momi täk täkaņ uwä, Anututa ärowani täņ imik täkaņ. Bureni, momi täktäktä Anutu täņo бага man irepmi täyak. Ba ñode imaka nadäk täkaņ; Kristo u mominin ärut täņpä kukta äpuk. 5 * Täņpäkaņ Kristo ini, momi kubä nämo. 6 * Unita ämawebe Kristo-kät kentäņpäņ kuņat täkaņ uwä momi täņo kädet gwäk pimiņpäņ nämo iwat täkaņ. Äma kubätä gwäk pimiņpäņ momi täkgän täkgän täņpayäj täko unita ñode yäne; U Kristo nämo kak täyak ba unita nämo nadäk täyak yäj nadäne.

7 * Unita nanaknaye, äma kubätä yäj-täkņatpäņ kädet goret kubä terak tämagureko unita watä ket itneņ. Kristo u siwoņi-inik, unita Kristo ude kaņ itnayäj nadäņpäjä kädet siwoņigän iwatneņ. 8 * Täņpäkaņ yäput peņpäņ äma waki Satantä momi täņkukotä pen täņ yäpmäj äbätäk. Unita äma gwäk pimiņpäņ momi täk täkaņ uwä Satan täņo nägät moräk. Upäņkaņ Anutu täņo nanaki u mebäri ñodeta äpuk; Satantä epän waki täk täyak u peņ awähutta äpuk.

9 * Täņpäkaņ Anutu täņo nanakiye bureni uwä momi täkgän täkgän nämo täk täkaņ. Nämo inik, Anututä iniken mebäri äma udewani bänepi-ken pewän ahäñirän Anutu täņo nanakiye bureni ahäņkuņo unita momi kädet täga nämo iwatneņ. 10 Unita äma netätä Anutu täņo nanakiye bureni ude itkaņ ba netätä Satan täņo nanakiye ude itkaņ yäj nadäna yäņpäņ ñode yabäņpäņ-nadäneņ; Äma kädet siwoņi nämo iwat täkaņ uwä Anututa biņam nämo. Ba äma äbot täņpani ätuta iron kädet nämo täņ yämik täkaņ uwä Anutu täņo nanakiye nämo.

Iron kädet bureni täņo man

11 * Manbiņam bian-inik nadäņkuņo uwä ñode; Nin iron kowata kowata täne. 12 * Ude täņkaņ Ken täņo kädet nämo iwatne. Ken uwä äma wakita biņam itpäņ iniken noripaki-inik kumäj-kumäj utkuk. Kentä noripaki mebäri imata utkuk? Uwä ñode; Ken u täktäki waki. Täņpäkaņ noripaki täņo täktäki uwä siwoņi.

13 * Unita notnaye, komen ämatä iwan täņ tamiņirä nadäwätäk täņpäņ nämo kikiņutneņ. Imata, u iron kädet nämo iwat täkaņ unita. 14 * Upäņkaņ nin äbot täņpani notniye nadäj yämikinik täk täkamäj unita bureni ñode nadäk täkamäj; Nin kumäj-kumäj kädet irepmiņpäņ iritta biņam täkamäj. Täņpäkaņ äma iron kädet nämo iwat täkaņ uwä kumäkta biņam pen itkaņ. 15 * Bureni-

* 3:1: Jon 1:12-13; Jon 16:3 * 3:2: 2Ko 3:18; Plp 3:21 * 3:5: 2Ko 5:21; 1Pi 2:22-24; 1Jo 2:2

* 3:6: Rom 6:1-2,14; 1Jo 3:9 * 3:7: 1Jo 2:29 * 3:8: Jon 8:44 * 3:9: 1Jo 5:18 * 3:11: Jon

13:34 * 3:12: Stt 4:8 * 3:13: Mat 5:11-12; Jon 5:18-19 * 3:14: Jon 5:24; 1Jo 2:11; Mat 5:21-22

* 3:15: Rev 21:8

inik! Äma noripakta kokwawak täñpeñ kuñat täkañ uwä Anutu iñamiken äma kumäj-kumäj däpani ude it täkañ. Täñpäñ äma udewanita ñode nadäkamäj; Äma kumäj-kumäj däpmäk täkañ uwä irit kehäromita biñam nämo.

16 * Iron kädet bureni uwä ñode kañpäñ nadäk täkamäj; Kristotä ninta yäñpäñ komi nadäkta nadäwätäk nämo täñpäñ iniken gupi inin kireñkuk. Ude täñ niminükuko unita nin udegän äbot täñpani notniyeta yäñpäñ gupnin inin kirekta nämo bitnäne. 17 * Unita äma tuñum ikektä äbot täñpani noripaki kubä imaka u ba unita wäyäkñejirän kañkañ butewaki nadäñpäñ nämo täñkentäj imeko uwä jide täñpäñ bänep iron Anutu-ken nanik bänepna-ken itak yäj nadäwek? 18 * Unita nanaknaye, nin notniyeta nadäkinik täkamäj yäj menitägän jop nämo yäne. Nämo inik, nin bureni-inik nadäj yämiñpäñ iron bureni u kwawak pena ahänej.

19 Ude täñkañ nininta ñode täga nadäne; Nin man bureni-iniktä bäyañ niñmanñpani yäj nadäne. Ude nadäñkañ Anutu iñamiken täñjumul-unun terak nämo kuñatne. Nämo inik, bänepnintä bätakigän itpäñ Anutu iñamiken säkgämän kuñatne. 20 Unita bänepnin kubäkubätä Anutu iñamiken goret täyan yäj niweräwä ñode nadäne; Anutu imaka kudup nadäwän tärewani unitä bänepnin täño nadäk-nadäk nadäwän tärek täkañ.

21 * Täñpäkañ bänepnin kubäkubätä goret täyan yäj nämo niweräwä Anutu iñamiken nadäwätäk ikek nämo, täga kuñatne. 22 * Ude täñkañ mani buramiñpäñ gäripini iwät täkamäj unita imaka kubäta yäñapiñitna nadäj nimik täyak. 23 * Täñpäñ man miñi niwet täyak uwä ñode; Nanaki Jesu Kristo unita nadäj imikinik täñpäñ iron kowata kowata täneñ, peñ niwetkuko udegän. 24 * Täñpäkañ ämawebe mani buramik täkañ uwä Anutu-kät kowat kwasikorän täñpäñ kuñat täkañ. Täñkañ nin udegän täñitna Munapik Anututä peñ niminükuko unitä ñode niwoñärek täyak; Anutu ninkät kentäñpäñ itkamäj.

4

Profet jopi-jopita watä ket itnen

1 * Notnaye, äma ätutä Anutu wäpi terak man u ba u yäñahäñpäñ täwet täkañ u bäräñej bureni yäj nämo nadäneñ. Nämo inik, man u Anutu-ken nanik ba kubäken nanik yäj nadäkta ket yäñpäñ-nadäneñ. Nadäkañ? Apiño, profet jopi-jopi komeni komeni kudup it morekañ. Unita man bureni ba man jopi niwetkañ yäj ket nadäna yäñpäñ ñode nadäneñ; 2 * Äma ätutä man bureni ñode yäk täkañ; Jesu Kristo, Anututä ämawebeniye täñkentäj yämikta bian iwoyäñkuko u äma äworeñpäñ kome terak kuñatkuk. Eruk, äma man ude yäñahäk täkañ uwä Anutu-ken nanik, Anutu täño Munapik ikek yäj nadäneñ. 3 * Täñ, äma Jesuta ude nämo yäk täkañ uwä Anutu-ken nanik nämo, Munapik bureni ikek nämo. Nämo inik, äma udewanitä man yäñahäk täkañ uwä Kristo täño Iwan unitäño nadäk-nadäki ugäñpäñ yäñahäk täkañ. Täñpäkañ Kristo täño Iwan u api ahänej yäj mani biñam bian nadäñkuño uwä kome terak ño uku ahäñkuño itkañ.

* 3:16: Jon 13:1; Gal 1:4; 1Te 2:8 * 3:17: Lo 15:7 * 3:18: Jem 2:15-16 * 3:21: Hib 4:16
 * 3:22: Mat 21:22 * 3:23: Jon 6:29, 13:34 * 3:24: Rom 8:9; 1Jo 4:13 * 4:1: Mat 7:15; 1Jo 2:18; 2Jo 7; 1Te 5:21 * 4:2: 1Ko 12:3 * 4:3: 1Jo 2:18; 2Jo 7

4 * Nanaknaye, in Anututa biŋam täŋpäj bänepjin täjkehärom täŋpäj profet jopi-jopi u nämo nadäj yämiŋpäj yärepmitpäj itkaŋ. Imata, Munapik inken itak unitäŋo kehärominitä komeŋ äma täŋo mäheŋi, äma waki unitäŋo kehäromini irepmitak. 5 * Täŋpakaŋ profet jopi-jopi uwä kometa biŋam unita mani uwä kome terakta biŋamgän. Mebäri unita komeŋ ämatä juku penpäj mani nadäk täkaŋ. 6 * Upäjkaŋ ninäwä Anutu-ken nanik unita ämawebe Anututa nadäkinik täk täkaŋ uwä mannin nadäj nimik täkaŋ. Täŋ, äma Anututa biŋam nämo itkaŋ uwä mannin nämo nadäj nimik täkaŋ. Mebäri uterak äma man niwetta äbäk täkaŋ unitäŋo bänep nadäk-nadäki täga yäpmäj danine. Äma udewanitä nintäŋo man nadäj nimineŋo uwä man bureni yäŋahäwani yäj nadäne. Täŋ, nintäŋo man nämo nadäj nimineŋo uwä man jop manman yäwani yäj nadäne.

Iron kädet bureni u Anutu-ken nanik

7 * Notnaye, bänep iron kädet bureni-inik u Anutu-ken nanik unita äbot täŋpani ämawebe in bänep iron kowata kowata täppei kuŋatnei. Ämawebe bänep iron kädet bureni iwat täkaŋ uwä Anututä bäyaŋ yepmaŋpani ba Anutu täŋo mebäri nadäkaŋ. 8 * Anutu ini bänep iron mäheŋi unita ŋode nadäne; Äma bänep ironi nämo uwä Anututa bureni nämo nadäkaŋ. 9 * Täŋpakaŋ Anututä bänep ironi kwawak niwoŋäreŋkuko uwä ŋode; Nanaki Jesu uterak irit kehäromita biŋam täŋput yäj nadäŋpäj Nanaki tepi kubägän kome terak ŋo tewän äpuk. 10 * Bureni-inik, bänep iron täŋo mebäri-inik uwä ŋode; Nintäjukun Anututa nadäj imikinik nämo täŋkumäj. Nämo! Anututä jukun ninta nadäj nimikinik täŋpäj mominin ärut täŋpän kukta nadäŋpäj Nanaki iniŋ kireŋkuk.

11 * Notnaye, bureni, Anututä iron pähap ude täŋ nimikuko unita äbot täŋpani notniyeta udegän nadäj yämikinik täne. 12 * Nadäkaŋ? Äma kubätä Anutu nämo inik kaŋkuko upäjkaŋ nin notniye kowat nadäj imän täk täkamäj unitä kwawak ŋode niwoŋäretak; Anutu u ninkät itkamäj, ba Anutu-ken nanik bänep iron kädet bureni-inik u ninken itinik täyak.

13 * Anututä iniken Munapiki nimikuko uterak bureni ŋode nadäkamäj; Anutu ninkät irirän nin udegän Anutu-kät it täkamäj. 14 * Täŋpakaŋ Nanintä komeŋ ämawebe yäpätägakta Nanaki iniŋ kireŋkuko u kaŋkumäj. Kaŋkumäjŋo unita mani biŋam u yäŋahäk täkamäj. 15 * Unita ämawebe nadäkinikitä Jesu u Anutu täŋo Nanaki yäj nadäŋpäj yäŋahäk täkaŋ unita ŋode nadäk täkamäj; Anututä ämawebe ukät irirän ämawebe u udegän Anutu-kät it täkaŋ. 16 * Täŋpakaŋ Anututä ninta nadäj nimikinik täk täyak u bureni-inik yäj nadäŋpäj bänepnin täj-kehäromtak täkamäj.

Bureni-inik, Anutu u bänep iron kädet täŋo mäheŋi. Unita ämawebe bänep iron kädet bureni u iwat täkaŋ uwä Anutu-kät it täkamäj yäj nadäneŋ. Ba Anututä ninkät itinik täk täyak yäj nadäneŋ. 17 * Nadäkaŋ? Anututä bänep iron käderi bänepnin-ken pewän ahäk täyak u inŋit-inik täŋpäjä kowata yäpmäk-yäpmäk kadäni pähap uken Anutu inŋamiken nadäwätäk ikek nämo täga

* 4:4: Mat 12:29; 1Jo 5:4-5 * 4:5: Jon 15:19 * 4:6: Jon 8:47 * 4:7: 1Jo 2:29 * 4:8: 1Jo

4:16 * 4:9: Jon 3:16 * 4:10: Rom 5:8-10; 1Jo 2:2 * 4:11: Mat 18:33 * 4:12: Jon 1:18;

1Jo 2:5-6 * 4:13: 2Ko 1:22; 1Jo 3:24 * 4:14: Jon 3:17 * 4:15: 1Jo 5:5 * 4:16: 1Jo 4:8

* 4:17: 1Jo 2:28

api itne. U mebäri ñodeta; Kome terak ñoken Jesu täño kädet kuroñ iwat täkamäñ unita. ¹⁸ Täñpakañ Anutu täño bänep iron kädet tokñeñpäj pat täyak-ken umun kubä nämo itak. Imata, bänep iron kädet säkgämän unitä umun iwat kirek täyak. Upäñkañ umun täño mebäri uwä ñode; Kowata waki käwep api kañ-ahäwet yäj nadäk täkañ unitä täñpewän umun pähap nadäk täkañ. Unita ñode nadäkamäj; Äma umun ude täk täkañ uwä Anutu täño bänep iron kädet bänepi-ken pat imikinik nämo täyak. Nämooinik!

¹⁹ Täñpakañ iron kädet iwat täkamäj u mebäri ñodeta iwat täkamäj; Anututä jukun nadäj nimikinik täñkuko unita. ²⁰ Unita äma kubätä Näk Anututa gäripi-inik nadätat yäj nadäñkañ noriyeta kokwawak nadäñpäj kuñat täyak uwä jopman yäwani. Noripak dapuritä käwani unita gäripi nämo nadäñkañ jide täñpäj Anutu dapuritä nämo käwani unita gäripi nadäwek? Nämooinik! ²¹ * Täñpakañ Jesutä jukuman ñode nimiñkuk; Äma kubätä Anututa gäripi nadäñpäj äbot täñpani noriyeta udegän nadäj yämek.

5

Anutu täño nanakita nadäj imikinik man

¹ * Ämawebe Jesu u äma Anututä ämawebeniye täñkentäktä bian iwoyäwani wäpi Kristo ubayäj nadäkinik ude täk täkañ uwä Anutu täño nanakiye bureni, Anututä ini bäyawani. Unita ämawebe Anutu Nanta gäripi nadäk täkañ uwä Nan täño nanakiyeta udegän gäripi nadäj yämik täkañ. ² Täñkañ nin Anutu täño nanakiyeta gäripi nadäk täkamäj yäj jop täga nämo yäne. Nämo, Anututa gäripi nadäñpäj mani buraminero uyaku ude täga yäne. ³ * Bureni, Anututa gäripi nadäñpäj, mani buramine. Täñkañ nintä Anutu täño jukumani u täga iwatnañi. U bäräpi nämo. ⁴ * Unitäño mebäri ñode; Ämawebe Anutu täño nanakiye bureni-inik itkañ u kuduptagän kome täño kehäromi yäpmäj äpäktä kehäromi nitek itkañ. Täñkañ kehäromi uwä nadäkiniknin. Unitä kome täño kehäromi yäpmäj äpäc täkamäj. ⁵ * Eruk, netätä kome täño kehäromi täga yäpmäj äpneñ? Ämawebe Jesu u Anutu täño Nanaki yäj nadäkinik ude täk täkañ u.

⁶ * Jesu Kristo uwä äma, ume ba nägät ikek äbuko u. Ume nikekgän nämo äbuk. Ume ba nägät ikek unitä äbuk. Ude täñjirän Munapik, man bureni yäjahäwani unitä Man u bureni yäj yäñpäj yäjahäk täyak. ⁷ Ude unita imaka yaräkubätä Jesu täño mebäri yäjahäk täkañ. ⁸ * Yaräkubä uwä ñode; Munapik ini, ume, ba nägät. Täñpakañ yaräkubä uwä yäjmeham-meham tañpäj Jesu täño mebärini kubägän yäjahäk täkañ. ⁹ * Täñpakañ amatä man yäjirä nadäj yämik täkañ. Upäñkañ Anutu u Anutu unita man bureni yäjahäk täyak. Täñkañ man bureni uwä äma täño man irepmit morek täyak. Man bureni u Nanakita yäjahäk täyak. ¹⁰ * Unita äma Anutu täño Nanakita nadäkinik täk täkañ uwä man bureni, Anututä yäjahäk täyak u bänepi-ken itinik täk täyak. Täñ, äma, Anutu täño man unita nadäkinik nämo täk täkañ uwä Anutu uwä jopman yäwani yäj nadäk täkañ.

* **4:21:** Mat 5:44-45; Mak 12:29-31 * **5:1:** 1Jo 4:15 * **5:3:** Jon 14:15,23-24; 2Jo 6; Mat 11:30

* **5:4:** Jon 16:33 * **5:5:** Rom 8:37; 1Jo 4:4 * **5:6:** Jon 1:29-34 * **5:8:** Jon 15:26 * **5:9:** Jon

5:32-37; Jon 8:18 * **5:10:** Gal 4:6

11 Tãŋkaŋ man bureni uwä ƚode; Anututä irit kehäromita biŋam nipmanpãn itkamäŋ. Tãŋpãkaŋ irit kehäromi unitãŋo mãhemi u Nanaki ubayãŋ. 12 * Ämawebe Nanaki-kät kwasikotpãŋ kuŋat tãkaŋ uwä irit kehäromita biŋam tãk tãkaŋ. Tãŋ, ämawebe Nanaki-kät nãmo kwasikotpãŋ kuŋat tãkaŋ uwä irit kehäromita biŋam nãmo tãk tãkaŋ. Nãmoinik!

Jukuman ätu

13 * Ämawebe Anutu tãŋo Nanakita nadãkinik tãk tãkaŋ, inta man kudãn ƚo mebãri ƚodeta kudãn tãŋpãŋ tamitat; Inä irit kehäromita biŋam tãkamãŋ yãŋ nadãwut yãŋpãŋ manbiŋam ƚo kudãn tãŋpãŋ tamitat. 14 * Tãŋpãkaŋ nin ƚode nadãkamãŋ; Nin imaka Anututä gãripi nadãk tãyak unita yãŋapinawä, u bureni api nadãŋ nimek. Ude nadãk tãkamãŋ unita Anutu dubiniken kuŋkaŋ imaka kubä yãŋapikta nãmo umuntãne. 15 Nãmo! Kadãni kadãni yãŋapiŋitna nadãŋ nimik tãyak. Unita ƚode bureni nadãkamãŋ; Imaka u ba unita yãŋapik tãkamãŋ uwä bureni nimik tãyak.

16 * Tãŋpãkaŋ gãk äbot tãŋpani notkapak kubätä momi kumãkta biŋam ikek nãmo udewani tãŋirãn kaŋpãŋä tãŋkentãŋ imikta Anutu-ken yãŋapiwen. Yãŋapiŋiri Anututä momini peŋ imiŋpãŋ irit säkgãmãn imek. Ama momi geŋita biŋam nimek udewani tãk tãkaŋ unita nãmo yãyat. Nadãkaŋ? Momi kumãkta biŋam ikek kubãgãn itak unita äma momi u tãŋpani tãŋkentãŋ imikta Anutu-ken nãmo yãŋapiwen. 17 Kãdet wakiwaki u kudup momi ubayãŋ. Tãŋ, momi ätu kumãkta biŋam nimek nãmo.

18 * Nin ƚode nadãkamãŋ; Anutu tãŋo nanakiye burenitä gwãk pimiŋpãŋ momi nãmo tãk tãkaŋ. Nãmoinik, Anutu tãŋo Nanaki Jesutä watãni it yãmiŋirãn Tãŋpãwak Mãhemitä äma u tãga nãmo dãpek. 19 * Tãŋpãwak Mãhemitä kome pãhap ƚo kaŋiwat tãyak upãŋkaŋ ninä Anututa biŋam bureni itkamãŋ yãŋ nadãk tãkamãŋ. 20 * Tãŋkaŋ ƚode nadãk tãkamãŋ; Anutu tãŋo Nanakita äbä nadãk-nadãknin tãŋo yãma dät nimiŋkuko unita Anutu Bureni-inik it nimitak yãŋ nadãk tãkamãŋ. Tãŋpãŋ Anutu Bureni ba Nanaki Jesu Kristo-kät kwasikotpãŋ kuŋat tãkamãŋ. Uwä Anutu Bureni-inik, Irit Tãrek-tãreki nãmo unitãŋo mãhemi.

21 * Unita nanaknaye, in anutu jopita mãde ut yãmiŋpãŋ yabãŋ umuntãŋ pãŋku inŋiŋãŋ it tãkot. Ugãn.

* 5:12: Jon 3:36 * 5:13: Jon 20:31 * 5:14: Jon 14:13, 16:23; 1Jo 3:21-22 * 5:16: Mat 12:31
* 5:18: 1Jo 3:9; Jon 17:5 * 5:19: 1Jo 4:6 * 5:20: Jon 17:3 * 5:21: 1Ko 10:14

2 Jon

Yäh-yäkjarani äma nämö täñkentäh yämine

1 * Watä ämajin näkä webe pähap yäpmäh daniwani gäk ba äpetkaye nanakaye inta man ño kudän täñpäh tamitat. Näk nadäh tamikinik täk täyat. Täñpäkañ näkñagän nämö. Ämawebe man bureni-inik nadähñpäh bänepi-ken pek täkañ u bok nadäh tamikinik täk täkamäh. 2 Man bureni unitä täñpewän not ude täñpäh itkamäh. Man bureni uwä bänepnin-ken pätak ba pen api pat yäpmäh kwek.

3 Eruk, Anutu Nan ba nanaki Jesu Kristo unitäño orakoraki ba butewaki ba bänep pidämtä bämopnin-ken pen kañ it yäpmäh ärowän. It yäpmäh äronjirän man bureniğän nadähñpäh Anutu täño bänep iron terakğän it täkäna.

4 * Täğagämän kubä nadätat! Man bureni-inik Nantä kañ iarwat yähñpäh peñ niwetkuko u äpetjiye nanakjiye ätutä buramiñpäh yäpmäh kuñat täkañ. Manbiñam ude nadähñpäh bänepnatä oretoret pähap nadäk täyat. 5 * Unita webe pähap, man kudupi nämö gäwerayäh. Nämö, bian mebäri-ken umunitä nadäh yäpmäh äbäk täñkumäño ugähñpäh gäwerayäh. Uwä ñode; Äbot täñpani ämawebe nin bänep iron täktäk kowata kowata täñpäh kuñat täkäna.

6 * Täñpäkañ bänep iron kädet täño mebäri u ñode; Nin Anututa gäripi-inik nadähñpähä unitäño mani buramine. Unita äneñi yäkğän täñpa; Man yäput peñpäh ñode nadähkuño udegän iwat täkot; Bänep iron täktäk kädet iwatpäh kuñat täkot.

7 * Nadäkañ? Yäh-yäkjarani äma mäyap it yäpmäh kukañ. Äma udewani Jesu Kristo äma äworeñpäh ahähñkuko unitäño manbiñam ut täkañ. Äma udewaniwä yäh-yäkjarani äma ba Kristo täño iwan ubayäh. 8 Unita äma udewaniwä täñ-täkñat-pewä Ekäni täño kädet iwatpäh gwäki yäpmäkta piäni täk täñkuño u paot tamekta nadähñit nadähñit kuñat täkot. Pen ude täñ yäpmäh kuñarirä Anututä kowata gwäki ärowani pähap api tamek. 9 * Täñpäkañ äma Jesu Kristo täño manbiñam säkgämän nämö inñtkañ iniken nadäk yäpurärätñpäh yähahäk täkañ, äma udewanita ñode nadäneñ; Anututa biñam nämö itkañ. Täñ, äma Jesu täño manbiñam ugähñpäh pen inñitpäh yäpmäh kuñat täkañ uwä Nan ba Nanakitä äma ukät bok it täkañ yäh nadäk täkot. 10 * Täñpäkañ äma kubätä inken kuñpäh Jesu u äma äworeñpäh kome terak kuñatkuk yäh man siwoñi ude nämö täwetpäh täwoñärewayäh täko uwä not täñ imiñpäh yotjin-ken nämö yähñikñat yäpmäh äroneñ. 11 Täñ, in kubätä äma udewanita not täñpähä jop manman yäwani täño noripaki yäh nadäkot.

12 * Nanaknaye, man mäyap täwerayäh nadätat upähñkañ mäyap nämö kudän täñ tamayäh. Ärewayäh nadätat unita kadäni ärewayäh täyat uken man yähñpäh-nadäk kañ täna. Ude täñpäh bänep oretoret bureni api nadäne. 13 Eruk, yäpmäh daniwani notkapak unitäño äperiye nanaktä bänep täga man täwetkañ ño. Ugän.

* 1:1: 1Pi 5:1; 3Jo 1 * 1:4: 3Jo 3 * 1:5: 1Jo 2:7, 3:11 * 1:6: 1Jo 5:3 * 1:7: 1Jo 4:1-3
* 1:9: 1Jo 2:23 * 1:10: Efe 5:11; 2Te 3:6 * 1:12: 3Jo 13-14

3 Jon

Äbot täņpani man bureni yājahäk täkaņ ugānpāņ täņkentāņ yāmine

1* Äbot täņpani täņo watä äma näkä notnapak Gaius gäka man ņo kudān täņpāņ gamitat. Man bureni bok nadäk täkamäk unita gäka gäripi-inik nadätat. 2 Notnapak, bānep nadäk-nadäkka täga itak udegān gup kāda kāyām täņpentawä. Säkgāmān kaņ kuņat yāņ nadāņpāņ Anutu-ken yāņapik täyat.

3* Notniye ätutä äbä gäka manbiņam ņode näwetkuņ; Man bureni nadäkinik täņpāņ buramiņpāņ yāpmāņ kuņat täyak yāņ näwetkuņ. Ude näwerä nadāņpāņ bānepnatä säkgāmān kubä nadāņkut. 4 Nadätan? Äpetnaye nanaknaye man bureni täņo kädet iwat täkaņ, manbiņam u nadāņpāņ bānep täga ärowani-inik nadäk täyat.

5 Notnapak, gäk äbot täņpani notkaye gäkņa-kät it täkaņ ugānpāņ nämo täņkentāņ yāmik täyan, äbot täņpani kudupi ätu imaka, bok täņkentāņ yāmik täyan. Kädet uwä tägagāmān! 6* Äma kudupi täņkentāņ yāmiņkuno unitä äbot täņpani ņo iņamiken gäkņo iron kädet u yājahāņkuņ. Unita äma uwä inken äneņi äbä itkaņ eruk äneņi kunayāņ täņjirä bian täņkentāņ yāmik täņkuno udegān täņkentāņ yāmi yāpmāņkaņ kuneņ, Anututä ini gäripi nadäk täyak ude. 7* Äma uwä Ekāni täņo wāpi yāpmāņ kuņatnayāņ nadāņpāņä Anututa nadäkinik nämo täņpani-ken moneņ tuņumta nämo yāņapik täkaņ. 8 Unita äma udewaniwä täņkentāņ yāmiņpāņä man bureni täņo epān bok täņpani ude äworeneņ.

9 Näk äbot täņpani ämawebeta man ätu kudān täņpāņ yāmiņkuro upāņkaņ Diotrepestä intäjukun äma ude ira yāņpāņ nin täņo man nämo nadäk täyak. 10 Unita näkä inken äreņpāņä unitäņo mebäri kwawak api yājahāwet. Uwä ninta jopman yāņpāņ nibek täyak. Täņkaņ ugān nämo. Äbot täņpani notniye kome ätuken nanik äreņjirä ini nämo täņkentāņ yāmiņkaņ ätutä täņkentāņ yāmikta udegān yājiwät tak täyak. Ba täņkentāņ yāmiņjirä in äbot täņpani nämo yāņ yāwetpāņ yāwat kirek täyak.

11* Unita notnapak tägagāmān, gähä kädet waki udewani nämo iwaren. Nämoinik! Kädet tägagān iwat täyi. Äma kädet tägagān täk täkaņ uwä Anutu-ken nanik. Täņ, äma kudān waki täk täkaņ uwä Anututa nämoinik nadäk täkaņ. 12* Täņpākaņ ämawebe kudup Demitriusta nadäwä säkgāmān täņpāpāņ unitäņo manbiņam yājahäk täkaņ. Ba Anutu täņo man burenitä Demitrius täņo täktäki imaka, yājahäk täyak. Ba nin udegān, imaka säkgāmān täk täyak unitäņo manbiņam yājahäk täkamāņ. Täņkaņ nin jopman nämo yäk täkamāņ. Nämo, intä nintawä u man bureniģān yājahāwani yāņ nadäk täkaņ.

13* Man mäyap gäwerayāņ nadätat upāņkaņ mäyap nämo kudān täņpāņ gamayāņ. 14 Imata, näk kadāni käreņi nämo itkaņ gäkken ärehta nadätat unita kadāni uken ärewakaņ man yāņpāņ-nadäk kaņ täda. 15 Eruk, bānepka kwiklinik iton. Täņkaņ notkaye näkkät ņo itkamāņ nintä oretoret man gäwetkamāņ. Täņ, gäkä notnaye gäkkät itkaņ unita udegān oretoret man kaņ yāwet.

* 1:1: 2Jo 1 * 1:3: 2Jo 4 * 1:6: Tai 3:13 * 1:7: 1Ko 9:12,15 * 1:11: 1Jo 3:6-10 * 1:12: Jon 19:35 * 1:13: 2Jo 12

Jut

Yäj-yäkŋarani äma täŋo jop manmanta jukuman

1 * Näk wäpna Jut, Jesu Kristo täŋo epän watä ämani, ba Jems täŋo noripaki u. Näkä ämawebe Anututä tämagurani inta yäjpäŋ manbiŋam ŋo kudän täŋ tamitat. Anutu Nan inta nadäj tamikinik täk täyak. Ba Jesu Kristo ini-tägän inta watä it tamik täyak. 2 * Unita Anutu täŋo butewaki, bänep pidäm ba bänep iron intä terak tokŋeŋ päton.

Anututa iwan täŋpani täŋo man

3 * Eruk notnaye bureni-inik, näk pengän Anututä nin ba in bok waki keri-ken nanik ni magutkuko unitäŋo man ätu kudän täŋpäŋ tamikta gäripi nadäŋkut. Upänkaŋ apiŋo man kubäpäŋ kudän täŋ tamikta bänepnatä peŋ näwetak. Man u ŋode; Nadäkinik kädet Anututä niwoŋäreŋkuko u iwantä täŋpä waneŋo udetä weŋkirek-kirekta pidäm taŋpäŋ kaŋ irut. Nadäkinik kädet u iniken ämawebenijeta yämiŋkuko uwä äma kubätä uterak man kodaki kubä yäpurärätŋaŋi nämo ba man moräki kubä yäpmäj täkŋenaŋi nämo.

4 * Nadäkaŋ? Äbot täŋpani nin gänaŋ äma ätu mebäri ni käbop peŋkaŋ nin yäpurärätpäŋ itkaŋ. Anututä iniken man terak äma udewanitä kowata waki yäpmäta bian yäŋtäreŋkuk. Äma udewani uwä Anututa mäde ut imiŋpäŋ kädet wakiwaki täk täkaŋ. Ude täŋkaŋ ŋode yäk täkaŋ; Anutu u iron mähe mi unita kädet waki täga täk täne yäk. Kowata waki nämo api nimek yäj yäk täkaŋ. Kädet ude täk täkaŋ uwä Anutu täŋo iron unitäŋo mebäri yäpmäj äyäjutpäŋ täŋpawak täkaŋ. U Jesu Kristo, nintäŋo Intäjukun Ämanin ba Ekäni nin kubägän unita mäde ut imik täkaŋ.

5 * In Ekäni täŋo mebäri nadäkaŋ u. Bian Isrel ämawebe Isip komeken nanik yämagutkukopäŋ äma mäde ut imiŋkuŋo u täŋpän waŋkuŋ. Inä manbiŋam uwä nadäkaŋ upänkaŋ inken udegän ahäŋ tamekta man ŋo intä nadäŋpäŋ inŋitpeŋ kuŋatta äneŋi täwetat. 6 * Ba kubä pen ŋode; Aŋero Ekäni tä epän wäp biŋam yäj yämani u irepmitkaŋ täŋpäŋ iniken kome ni kuŋat peŋpeŋ kuŋkuŋo unita Anututä yawat kireŋkuk. Yawat kireŋpäŋ aŋero uwä yentä pädat täŋpäŋ tärek-täreki nämo yepmaŋkuko bipmäŋ urani-inik gänaŋ itkaŋ. U itkaŋ Ekäni tä manken yepmaŋpäŋ yäpmäj danikta kadäni pähap unita itsämäjkaŋ. 7 * Ba bian yotpärare yarä wäpi Sodom Gomora, ba yotpärare u dubini-ken dubini-ken nanik unitä kädet aŋero unitä täŋkuŋo udegän täŋkuŋ. U kädet wakiwaki inik täŋpäŋ kubokäret kädet mebäri mebäri ämatä nämo tänaŋi waki inik upäŋ täŋkuŋ. Ude täŋkuŋo unita Anututä kadäp mebet tärek-täreki nämo u gänaŋ yepmaŋkuk. Anututä ude täŋkuko uwä ämawebe kuduptagäntä kaŋpäŋ nadäŋkaŋ umuntäneŋta ude uwä täŋkuk.

8 * Upänkaŋ äma käbop käbop äbot täŋpani nin gänaŋ äpmoŋkuŋo uwä kädet udegän iwat täkaŋ. Däpmonken mebäri mebäri täŋkaŋ uterak iwatpäŋ irit kuŋat-kuŋariken kädet waki inik ämatä nämo tänaŋi u pewä ahäk täkaŋ. U Ekäni nin unita ärowani täŋ imiŋpäŋ aŋero Anutu täŋo epmäget kudän ikek

* 1:1: Mat 13:55   * 1:2: 2Pi 1:2   * 1:3: 1Ti 1:18   * 1:4: Gal 2:4; 2Pi 2:1   * 1:5: 2Pi 1:12; 1Ko 10:5   * 1:6: 2Pi 2:4,9   * 1:7: Stt 19:1-25; 2Pi 2:6,10   * 1:8: 2Pi 2:10

kunum gānaŋ itkaŋ u yāniŋ wārāt tākaŋ. ⁹ * Ude tāk tākaŋ uwā goret-inik tāk tākaŋ. Unita aŋero tāŋo intājukun āma wāpi Maikelta nadāwut. Unitā Moses tāŋo komegupta Satan-kāt man yāŋpāŋ wādāŋ ehātkumāno uwā inita nadāwān āpani tāŋpāpāŋ āma waki u yāŋārok man nāmo iwetkuk. Nāmo inik, jop ŋode iwetkuk; Kowata Ekānitā ini-tāgān api gamek yāŋ iwetkuk.

¹⁰ * Tāŋpākaŋ āma waki nin yāpurārātkuŋo uwā ude nāmo nadāk tākaŋ. Nāmo, imaka u ba unitāŋo mebāri nāmo nadāwā tumāk tākaŋ u iniŋ wārāt tākaŋ. Uwā tom bumik, nadāk-nadāki nāmo. Gupi tāŋo nadāk-nadāk ugān iwatta nadāk tākaŋ. Kādet ude tāk tākaŋ unitā irit kuŋat-kuŋari tāŋpānwak tākaŋ. ¹¹ * Wāra! Āma ude wani komi api nadāneŋ! U āma biani wāpi Ken unitāŋo kādet ugān iwat tākaŋ. Ba āma kubā wāpi Balamtā kādet goret tāŋkuko ude, gwāki yāpmāk-tagān nadāŋkaŋ kudān waki ba tāga, tāgagān tāneŋ. U goret tāk tākaŋ. Ba Anututa ārowani, Koratā tāŋpāŋ paotkuko udegān tāŋpāŋ api paotneŋ.

¹² * Tāŋpākaŋ kadāni kadāni in ābot tāŋpani āmawebetā bānep kubāgān āŋnak-āŋnak kābeyā tāk tākaŋ-ken āma uwā bāmopjin-ken penta it tākaŋ. Upāŋkaŋ initagān nadāŋkaŋ āŋnak-āŋnak jopi kubā yāŋpāŋ māyāk-kāt nāmo, kādet mebāri mebāri terak tāŋ-urukuruk tāk tākaŋ. Ude tāk tākaŋ unita Anutu iŋamiken bānep kubāgān āŋnak-āŋnak kābeyā uwā tāŋpāwak tākaŋ. Uwā gubam iwān bureni nāmo tak tāyak ude wani, mānitā jop piāŋ āreyāŋ tāŋpān kuk tākaŋ ude bumik. Ba uwā pāya, bureni wādāk-wādāk kadāni-ken bureni nāmo wādāŋirā māhemitā dāt maŋpā kuk tākaŋ ude wani bumik. Uwā gupi bok mājoni bok kumbani. ¹³ * Āma ude wani māyāki nāmo. Kādet wakini u ume tokātpāŋ porārak gāgāni-ken tāŋpāŋ pek tākaŋ ude wani. Ba guk kāderi siwoŋi nāmo iwatkaŋ jopjop kuŋat tākaŋ ude wani. Āma ude wani unitawā Anututā kome bipmāŋ urani-inik, tārek-tāreki nāmoken pāŋku itneŋta yāŋtāreŋ yāmani.

¹⁴⁻¹⁵ * Tāŋpākaŋ Adam tāŋo tawaŋken nanik āma ekāni kubā wāpi Enok unitā āma ude wani biani-inik profet man ŋode yāŋkuk; Ket nadāwut! Ekāni aŋeroniye jiraŋ-kāt āmawebe kuduptagān manken yepmakta api āmneŋ. Ābāŋpāŋ Ekāni unitā āmawebe mani nāmo iwatkaŋ kādet ini gāripi nāmo nadāk tāyak u tāŋpani unita, ba momi āmatā Anututa yāŋārok man iwet tākaŋ unita kowata komi api yāmek. ¹⁶ * Āma ude wani uwā kadāni kadāni imaka mebāri mebāri ahāŋ yāmiŋirā kokwawak tāŋpāŋ yāŋburu-buru terak yāŋpāŋ-yebek man yāŋ ittāŋ kuk tākaŋ. Ba iniken nadāk kādet waki ugān iwarān tāŋpāŋ gup yāpmāŋ ārokārok tāk tākaŋ. Tāŋpāŋ yāŋgāripi-gāripi yāŋ-yākŋat-pewā āmatā tāŋkentāŋ yāmāpāŋ gāripi ni tārek tākaŋ.

Bāneŋjin tāŋkehārom tāŋpāŋ itneŋ

¹⁷ * Tāŋpākaŋ notnaye bureni-inik, in imaka ahāwayāŋ tāyak unita Ekāninin Jesu Kristo tāŋo aposoroniyetā yāŋahāwani unita juku pineŋ. ¹⁸ * U ŋode tāwetkuŋ; Tārektārek kadāni bāmopi-ken yāŋārok man yāwani āmatā ahāŋpāŋ itpāŋ Anutu māde ut imiŋkaŋ iniken gāripi terak api kuŋatneŋ. ¹⁹ * Āma ude wani tā ābot tāŋpani tāŋpewā duŋwek tākaŋ. U Kudupi Munapik ikek nāmotā kome tāŋo gāripi ugān iwatpāŋ tāk tākaŋ.

* **1:9:** Dan 10:13,21; Dan 12:1; 2Pi 2:11; Rev 12:7; Sek 3:2   * **1:10:** 2Pi 2:12   * **1:11:** 1Jo 3:12; 2Pi 2:15; Nam 16:1-35   * **1:12:** 2Pi 2:13,17; Ese 34:8   * **1:13:** 2Pi 2:17; Ais 57:20   * **1:14-15:** Stt 5:21-24; Lo 33:2; Mat 25:31   * **1:16:** 2Pi 2:10,18   * **1:17:** 2Pi 3:2   * **1:18:** 2Pi 3:3   * **1:19:** 1Ko 2:14

20* Upäŋkaŋ notnaye bureni-inik, in kadäni kadäni nadäkinik täga Anututä tamiŋkuko uterak yeŋgämä pewäpäŋ nadäkinikjin u kehäromitä kehäromi-inik kaŋ ahäŋ tamän. Täŋkaŋ Munapik täŋo kehäromi terak yäŋpik man yäneŋ. 21 Anutu inta nadäŋ tamikinik täk täyak unita in dubini-kengän itpäŋ irit kuŋat-kuŋatjin kudup Anututa iniŋ kirewut. Ude täŋkaŋ kadäni kadäni Ekäni Jesu Kristotä butewakini kwawak pewän ahäwäpäŋ irit kehäromi tamayäŋ täyak unita itsämneŋ.

22 In äma nadäkiniki kehäromi nämo unita butewaki nadäŋ yämiŋpäŋ täŋkentäŋ yämineŋ. 23* Äma udewani ätuwä kädäpta biŋam täkaŋ unita bäräneŋ äneŋi yämagutneŋ. Ba äma ätutawä kädet wakini udegän täŋpet yäŋ nadäŋpäŋ umunkät umunkät butewaki kudän terak yämagutneŋ. Upäŋkaŋ nadäŋ gärip täŋpäŋ momi kädet wakiwaki täk täkaŋ unita nadäwä taräki-inik kaŋ täŋput.

Anutu iniŋ oretna

24* Anututä inta watä säkgämän it tamiŋirän in täŋyabäk terak nämo mäneŋta kehäromi pat imitak. Unitä täŋtäkŋat päŋku tepmaŋpän momi kubäkät nämo, siwoŋi-inik, bänep oretoret terak, peŋyäŋek mähe mi ini dubini-ken api itneŋ. 25* U kubä-tägän Anutu bureni-inik itak. Unitägän Jesu Kristo täŋo epäni terak waki kerik-ken nanik nimagurani. Unita Ekänininin wäpi ugänpäŋ oraŋ imik täkäna! Uwä nintäŋo intäjukun äma ärowani-inik, ba imaka imaka päke ŋonitäŋo intäjukun-inik. Wäp biŋam, ba kehäromi ba peŋyäŋek tärek-täreki nämo it imitak. Bian ude itkuko unitä apiŋo udegän itak. Ba kämi udegän api it yäpmäŋ ärowek. U Bureni.

---

* 1:20: Kol 2:7; 1Te 5:11   * 1:23: Amo 4:11; Sek 3:2; Rev 3:4   * 1:24: Plp 1:10; 2Pi 3:14   * 1:25: Rom 16:27; 2Pi 3:18

(Revelesen)
Kwawak Iwonjärewni
Kristo uwä intäjukun äma bureni kehäromi nikek it
täyak

Yänkwawatak man

1 * Man nowä bian käbop itkukopän Jesutä yänkwawa tanjuk. Tänpäkan imaka kadäni keräpigän itkan ahäкта yäwani u epän ämaniye yänpän-yäwonjäreкта Anututä Jesu kwawak iwönjärenjuk. Iwonjärewänkan Jesutä imaka u aŋeroni iwet-pewän äpä epän ämani Jon näk näwetpän näwonjäreк tanjuk. 2 Ude tänjirän Anutu täno man ba Jesu Kristo täno yänkwawatak man kanpän nadänkuro u näkä nadäkinik tänpän mani biŋam yänhänjuk. 3 * Tänpäkan imaka manbiŋam no terak kudän täwani ahäкта Anututä yänkuko u keräp täyak unita ämawebetä nadäкта äma man no daniŋpän yäwet täyak uwä säkgämän it täyak. Ba ämawebe man kudän täwani no nadänpän bänepitä iyaptak täkan u imaka, säkgämän it täkan.

4 * Eruk, näk Jon, Esia komeken äbot tänpäni 7 inta man kudän no täyat. Anutu itkukotä itak ba pen api it yäpmän ärowek u, ba munapik 7* Anutu inamiken itkan u, ba Jesu Kristo unita oraŋ tamiŋirä bänep pidäm terak kan kuŋarut. 5 * Tänpäkan Jesu Kristo uwä Anutu täno manbiŋam bureni siwonjigän yänhähäwani. Unitägän kumbani-ken nanik akukakuk täno äma intäjukun-inik itak. Ba komeni komeni äma ärowani itkan unitäno äma ärowani-inik pähap kubä ugän. Tänpän ninta nadän nimikinik tänpän nägäritä momi täno topmäк-topmäкken nanikpän pit nimiŋjuk. 6 * Pit nimiŋpän irit kehäromi täno äbot ude itkan nani Anutu täno bämop äma ude kuŋatpän watä epän täŋ imineta niŋmanjuk. Unita Jesuken epmäget kudän ba kehäromi u pen it yäpmän äroton! U bureni. 7 * Dapun täkot! Jesu gubam terak äbayän täyak!

Äbänjirän ämawebe kuduŋtagän dapuritä api käneŋ. Tänpän butewaki! Äma Jesu injipän päip bohämtä yäputkuŋo, äma u imaka bok api käneŋ. Kanŋan komeni komeni äma mebäri mebäritä konäm butewaki api täneŋ. Man u bureni-inik api ahäwek!

8 * Ekäni Anututä node yäyak; Näkägän intäjukun-inik ba mäden-inik itat. Tänpämoreк näkä itkurotä itat ba api it yäpmän ärowet yäk.

Kudupi Munapiktä Jon magätjuk

9 * Eruk, näk notjinpak Jon, Jesu Kristo wäpi terak ninin buap ude itkamän yän täwetat. Näk täŋkentänpän komi bok nadäk täkamän. Ba täŋkentänpän

* 1:1: Dan 2:28-29; Rev 1:19, 22:6 * 1:3: Rev 22:7,10 * 1:4: Kis 3:14-15; Rev 1:8, 3:1; Rev 4:5,8, 5:6; Rev 11:17, 16:5; Ais 11:2 * 1:4: Munapik 7ta yäyak uwä man wärani. Juda ämatä imaka säkgämän kudupi kuräki kumänikeк unita namba 7 yän yäk tänpäni. Unita Munapik 7 itkan no u Munapik inigän inigän nämo. U Kudupi Munapik kubägän unitäno kehäromi ba täktäk siwonji u uwäk täyak. * 1:5: Jon 18:37; Kol 1:18; Sam 89:27; Rev 3:14, 17:14; 1Jo 1:7, 4:10 * 1:6: 1Pi 2:5,9; Rev 5:10, 20:6 * 1:7: Mat 24:30; Jon 19:34-37 * 1:8: Rev 1:4, 15:3; Rev 21:6, 22:13 * 1:9: Rev 6:9

Anutu tāṅo äbot ude itpāṅ kome ṅonitāṅo bārāpita nāmo umuntanṅaṅ Jesuta itsāmāk tākamāṅ. Tāṅpākaṅ nāk Anutu tāṅo man yāṅahāk tāṅkuro unita ba, Jesu tāṅo mebārini yāṅkwawa taṅkuro unita nepmāṅjitpāṅ Patmos kome gwāgu bāmopi-ken ṅo nepmanpāṅ komi epān namīṅkuṅ. ¹⁰ Eruk ittāṅgān Ekāni kadāni pāhapken Kudupi Munapiktā nāk magārīrān nadāṅkut. Mādenaken man māmā taṅi, womat ude bumik ahāṅjirān ṅode nadāṅkut; ¹¹ Imaka kaṅpāṅ nadāwayāṅ tāyan u kudān tāṅpāṅ äbot tāṅpani yotpārare 7 uken itkaṅ unita pewi kut yāk. Yotpārare 7 uwā wāpi ṅode; Efesus, Smena, Pegamum, Ta-
iataira, Sadis, Firadelfia, Laodisia.

Jontā Jesu kaṅkuk

¹² Tāṅpākaṅ nāk āma man nāwetkuko u kāwa yāṅkaṅ äyāṅjutkut. Äyāṅjutpāṅ topān sākgāmān golpāṅ tāṅpani 7 udepāṅ yabāṅkut. ¹³ * Tāṅpākaṅ topān 7 u bāmopi-ken āma kubā kāroṅ wādāṅjirān kaṅkuro uwā Äma Bureni-inik tāṅo iṅam dapun bumik kaṅkut. Äma uwā tek kāroṅi tewān wādāwāpāṅ meran golpāṅ tāṅpanipāṅ kupāṅi-ken meran tāṅkuk. ¹⁴ * Tāṅkaṅ gwāki pujiṅ kudup uwā paki-inik, gubam paki, ba notek pujiṅi ude. Tāṅpāṅ dapuriwā kādāp mebet udewani. ¹⁵ E, kuroṅiwā kurāki-inik, ägo wabiwani. Ba mani kotāk uwā ume maṅtapmak māmā ude bumik. ¹⁶ * Tāṅpākaṅ kerī bure kādatā guk 7 ude yepmāṅjitkuk. E, meni-ken nanik pāip, meni kuṅṅi kuṅṅi pāraṅi-inik kubā äbā itkuk. Tāṅkaṅ iṅami dapun edap bāmop tāṅkaṅ ijik tāyak udewani bumik ijij-yāṅjirān kaṅkut.

¹⁷ Nāk ude kaṅpāṅā kuroṅi-ken maṅpāṅ yāpa äpmonpāpāṅ kumbanitā-yāṅ patkut. Ude tāṅjira kerī bure kādatā nāk terak peṅpāṅ ṅode nāwetkuk; Gāk umuntāweno. Nākāgān intājukun-inik ba māden-inik itat. Ba irit māhemi nāk yāk. ¹⁸ * Unitā nadātan? Nāk kumāṅpāṅ akuṅkuro unitā api it yāpmāṅ ärowet. Tāṅkaṅ kumāk-kumāk ba geṅi waki unitāṅo yāma dātdāt ba yāma ukāt-ukāt tāṅo māhemi nāk. ¹⁹ * Tāṅpākaṅ gāk imaka apiṅo ahāṅjirā yabātan u, ba kāmi ahākta yāwani yabāwayāṅ tāyan u kudup kaṅ kudān tā yāk. ²⁰ * Tāṅ, gāk ketna bure kādatā guk 7 yepmāṅ irira yabāno u, ba topān golpāṅ tāṅpani 7 yabāno unitāṅo mebāri gāwera nadā; Topān 7 u äbot tāṅpani 7 u. Tāṅpāṅ udegān guk 7 u äbot tāṅpani unitāṅo aṅeroniye 7 u yāk.

2

Efesus komeken äbot tāṅpanita man

¹ * Eruk āma unitā ṅode nāwetgān tāṅkuk; Efesus nanik äbot tāṅpani tāṅo aṅeronita man ṅode kudān tā;

Äma guk 7 u kerī bure kādatā yepmāṅjitkaṅ topān golpāṅ tāṅpani 7 u gānaṅ kuṅarani unitā inta ṅode yāyak; ² * Nāk tāktākjin ba komi epāṅjin yabāṅpāṅ-nadāk tāyat. Ba bārāpi gānaṅ gwāk pimiṅpāṅ kuṅatpāṅ āma wakiwaki tāṅpanita gaṅani nadāk tākaṅ u imaka, tabāṅpāṅ-nadāk tāyat. Ba ṅode imaka tabāṅpāṅ-nadāk tāyat; Äma ätutā nin aposoro yāṅ jop yāṅjirā in jop manman unitāṅo mebāri kawā tāreṅkuk. ³ Ba in nāka yāṅpāṅ kehārom taṅpāṅ komi kadāni kāroṅi nadāk tākaṅ upāṅkaṅ nāmo kwitak tākaṅ.

* **1:13:** Dan 7:13, 10:5   * **1:14:** Dan 7:9, 10:6; Rev 2:18, 19:12; Rev 14:2   * **1:16:** Hib 4:12; Rev 1:20; Rev 2:12, 16; Rev 19:15, 21   * **1:18:** Ais 44:6, 48:12; Rev 2:8, 22:13   * **1:19:** Rev 1:1   * **1:20:** Rev 1:16, 2:1; Rev 3:1   * **2:1:** Rev 1:16, 20   * **2:2:** Rev 2:19; Rev 3:1, 8, 15; 1Jo 4:1

4 In kädet tägatäga ude täŋkuŋo upäŋkaŋ ñode unita nadäŋjira täga nämö täyak; Yäput peŋpäŋ nadäkinik täŋkuŋo kadäni uken näka gäripi pähap nadäŋkaŋ iron kädet iwatkuŋo apiŋo udegän nämö täk täkaŋ. 5 * Unita bian siwoŋi kuŋatkuŋo unita juku piŋpäŋ bänepjin äyänjutkaŋ kädet pengän iwatkuŋo u äneŋi kaŋ iwarut. Täŋ, bänepjin nämö sukurenayäŋ täŋo uwä näkä äreŋpäŋ intäŋo topän uwä api täyomägaret. 6 * Täŋpäkaŋ imaka kubä täŋjä rä nadäwa täga täyak uwä ñode; Näk Nikolas ämaniye täŋo kädetta taräki nadäk täyat intä unita udegän taräki nadäk täkaŋ.

7 * Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ño juku peŋpäŋ ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämö pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpayäŋ täko uwä irit päya täŋo mujipi, Anututä epänken nanik u nakta api nadäŋ imet yäk.

Smena komeken äbot täŋpanita man

8 * Eruk äma unitä ñode näwetgän täŋkuk; Smena nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ñode kudän tä;

Äma intäjukun-inik ba mäden-inik it täyak, ba kumäŋpäŋ kodak täŋkuko unitä inta ñode yäyak; 9 * In komi bäräpi nadäŋkaŋ ämawebe injamiken äma äpani-inik, jopi jäwäri ude it täkaŋ u tabäŋpäŋ-nadäk täyat. (Upäŋkaŋ in jäwäri nämö, tuŋum pähapjin nitek.) Täŋpäkaŋ näk nadätat, Juda äma ätutä wäpjin yäpmäŋ äpäkta sära man täwet täkaŋ. Täŋ, Juda äma uwä Juda äma bureni nämö, u Satan täŋto äbot. 10 * Täŋpäkaŋ mäden, imaka ahäŋ taminayäŋ täkaŋ unita nämö umuntäneŋ. Nadäkaŋ? Satantä nadäŋjäran inken nanik ätu yämagut päŋku komi yotken yepmanayäŋ täkaŋ. Ude tänayäŋ täkaŋ uwä intäŋo nadäkinikjin tänyabäkta kepma 10 ude api ahäŋ tamek. Upäŋkaŋ kumäŋ-kumäŋ tadäpnayäŋ täkaŋ unita nämö umuntäneŋ. Nämö, Anutu täŋo man iyap täŋpäŋ ehutpäŋ pen yäpmäŋ kuŋarirä irit kehäromi täŋo epmäget kudän api tamet.

11 * Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ño juku peŋpäŋ ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämö pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmäŋ äpayäŋ täko uwä kumäk-kumäk namba 2 uwä api irepmirek yäk.

Pegamum komeken äbot täŋpanita man

12 * Man ude yäŋpäŋ äma unitä ñode näwetgän täŋkuk; Pegamum nanik äbot täŋpani täŋo aŋeronita man ñode kudän tä;

Äma päip meni kukŋi kukŋi päraŋi-inik yäpmäŋ kuŋat täyak unitä inta ñode yäyak; 13 * Intä kome it täkaŋ unitäŋo mebäri nadätat. Kome uken Satantä intäjukun-inik it täyak upäŋkaŋ in wäpna biŋam injit-inik täŋpäŋ kuŋat täkaŋ. Satan täŋo kome uken man buramik ämana wäpi Antipas uwä kumäŋ-kumäŋ utkuŋo upäŋkaŋ nadäkinikjintä näka äwo nämö yänkuŋ. 14 * Täŋpäkaŋ täktäkin ätuta nadäwa täga nämö täk täyak uwä ñode; In bämopjin-ken Balam täŋo kädet iwarani ätu itkaŋ. Balam u nadäkaŋ. U Balaktä Isrel nanik peŋ yäwet-pewän waki kädet iwatneŋta iwetpäŋ iwoŋärek täŋkuk. Waki kädet

* 2:5: Rev 2:16,22; Rev 3:3,19 * 2:6: Sam 139:21 * 2:7: Stt 2:9; Rev 22:2,14,19 * 2:8: Rev 1:17 * 2:9: 2Ko 11:14-15; Jem 2:5; Rev 3:9 * 2:10: Mat 10:28; 2Ti 4:8; Jem 1:12; Rev 3:11 * 2:11: Rev 20:14, 21:8 * 2:12: Ais 49:2; Rev 1:16 * 2:13: Rev 3:8 * 2:14: Nam 22-24; Nam 25:1-2; Nam 31:16; 2Pi 2:15

uwä anutu jopi nadäj yämiñpäñ anutu jopita ärawa täñpani täño ketem nanñkuñ, ba kubokäret kädet iwatkun. ¹⁵ Täñpakañ udegän, in bämopjin-ken Nikolas täño kädet iwarän täwanitä itkañ. ¹⁶ Unita in bänepjin äyäjurut. Bänepjin nämö äyäjutnayäj täño uwä näk bäräñek ahäj tamñpäñ mena pärañi unitä äma udewani iwan api täñ yämet.

¹⁷ * Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täñpani yäwetak ño juku penpäñ ket nadäwut. Äma kubä nadäkiniki nämö pewän putärewänkañ iwan täño kehäromi yäpmäj äpayäj täko uwä ketem käbop nanik wäpi mana upäj api ima näñpek. Ude täñpäñ mobä paki kubä terak wäpi kodaki kudän täñpäñ api imet. Täñpakañ wäpi kodaki uwä mähemi-tägän kañpäñ nadäk api täñpek yäk.

Taiataira komeken äbot täñpanita man

¹⁸ * Eruk man ude yäjpäñ äma unitä ñode näwetgän täñkuk; Taiataira äbot täñpani täño anjeronita man ñode kudän tä;

Anutu täño nanaki, dapuri kädäp mebet udewani nikek ba kuroñi kuräkinik, ägo wabiwani nikektä inta ñode yäyak; ¹⁹ Täktäkjin kudup yabäñpäñ-nadäk täyat. Ba bänep iron täñit, nadäkinik ikek kuñarit, ba bäräpi gänäñ gwäk pimiñpäñ kuñat täkañ u kudup tabäñpäñ-nadäk täyat. Ba ämawebe-ken täñkentäk mebäri mebäri täñ yämik täkañ u imaka, yabäñpäñ-nadäk täyat. Burenä, kädet tägatäga bian täk täñkuño u yärepmitpäñ apiño säkgämän-inik täk täkañ.

²⁰ * Upäjkañ näk ñode unita nadäjira täga nämö täyak; In webe ärowani wäpi Jesebel u nadäj imiñpäñ jop kañkañ irirä näk profet yäj jop yäk täyak. Jop man ude yäwetpäñ ämanaye yäj-yäkkjat-pewän kubokäret täñit anutu jopi nadäj yämiñpäñ anutu jopita ärawa täñpani täño ketem nak täkañ. ²¹ Ude täñjira webe unitä bänepi äyäjutta itsämäj yäpmäj äbut. Ude itsämburopäj bänepi nämö äyäjutpäñ kubokäret kädet mäde ut imikta nämö yäyak. ²² Unita näk webe u täñpewa komi api nadäwek. Ba äma, webe ukät epän waki täk täkañ unitä webe u mäde nämö ut iminayäj täño uwä komi wakiinik api ahäj yämek. ²³ * Täñpäñ äperiye nanak kumäj-kumäj api däpet. Ude täñjira äbot täñpanitä näka ñode api nadäñej; U bänep nadäk-nadäknin kudup nibäñpäñ nadäwän tärewani yäk. Ba nin äma kuduhtagän täktäknin täño kowata api däpmäj tärewek yäj api nadäñej.

²⁴ Täñpakañ Taiataira nanik äbot täñpani in ätutä webe unitäño jopman u mäde ut imiñkuñ. Ba äma ätu Nin Satan täño nadäk käbop nanik u iwat täkamäj yäj yäk täkañ äma udewanita mäde ut yämik täkañ. Eruk inta äñej bäräpi kubä nämö api tamet. ²⁵ * Täñpäñ ñode kañ täñput; Kädet täga yäpmäj kuñat täkañ ugänpäj inñit-inik täñpäñ yäpmäj kuñarirä äñej api äbet. ²⁶⁻²⁷ * Täñ, äma kubä nadäkiniki nämö pewän putärewänkañ iwan täño kehäromi yäpmäj äpayäj täko uwä guñ ämata intäjukun it yämikta näkä kehäromi api imet.

Ude täñjira mana buramiwut yäjpäñ käbotinik däpmäj kärapmit täkañ ude pärip-päriptä api däpmäj kärapmirek yäk.
Sam
2:9

* **2:17:** Kis 16:4,14-15; Jon 6:48-50; Ais 62:2; Rev 3:12, 19:12   * **2:18:** Rev 1:14-15   * **2:20:** 1Kin 16:31; 2Kin 9:22; Rev 2:14   * **2:23:** Sam 7:9; Jer 11:20; Jer 17:10; 2Ti 4:14; Rev 20:12-13   * **2:25:** Rev 3:11   * **2:26-27:** Rev 12:5

Kehäromi, äma udewanita yämayäj täyat uwä kehäromi Nanatä naminꞑkuko udegän. ^{28*} Kehäromi u yämiṅpāj guk pähap wäpi äbäyäjek u imaka, api yäniṅ kirewet. ²⁹ Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täṅpani yäwetak ṅo ket nadäwut yäk.

3

Sadis komeken äbot täṅpanita man

^{1*} Eruk man ude yäṅpāj äma unitä ṅode näwetgän täṅkuk; Sadis nanik äbot täṅpani täṅo aṅeronita man ṅode kudän tä;

Äma Anutu täṅo Munapik 7 u ba guk 7 u yäpmāj kuṅat täyak unitä inta ṅode yäyak; Näk täktäkjin kudup yabäṅpāj-nadäk täyat. Ämatä tabäṅjirä kodaki bumik kuṅat täkaṅ upäṅkaṅ bänepjin kumbani. ² Unita in däpureṅpāj nadäkinikjin täpuri itkaṅ kumbayāj täyak u äneṅi täṅpewä kodak täṅpāj kehäromi nikek kaṅ irut. Nadäkaṅ? Täktäkjin Anutuna inṅamiken käwa nämo tägak täyak. ^{3*} Unita imaka tamiṅpāj taniṅ kirewani ba täwetpāj täwoṅärewani unita äneṅi juku piṅpāj yäpmāj kuṅatpāj bänepjin äyäjurur. Täṅpakaṅ nämo kikṅurawä näkṅa iwantä-yāj api tädot tamet. Näkṅo kadänina nämo nadäṅjirä api tädot tamet.

^{4*} Täṅpakaṅ Sadis äbot täṅpani in ätu itkaṅ uwä tekjin kome täṅo garok nämo yäpurä ijinṅuṅ. Äma udewani unita nadäwa täga täk täyak unita äma udewani tek paki täṅkaṅ näkkät bok api kuṅatne. ^{5*} Nadäkaṅ? Äma kubätä nadäkiniki nämo pewän putärewakaṅ iwan täṅo kehäromi yäpmāj äpayāj täko uwä tek paki udewani iniṅ kirewa täṅpāj kuṅariṅän irit kehäromi täṅo wäpi tawaṅ terak wäpi nämo api awähuret. Nämo inik, wäpi u Nana-kät aṅeroniye inṅamiken api yäṅahäwet. ⁶ Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täṅpani yäwetak ṅo ket nadäwut yäk.

Filadelfia komeken äbot täṅpanita man

^{7*} Eruk man ude yäṅpāj äma unitä ṅode näwetgän täṅkuk; Filadelfia nanik äbot täṅpani täṅo aṅeronita man ṅode kudän tä;

Imaka bureni täṅo mäheṅi, äma kudupi unitä Devit täṅo ki yäpmāj kuṅatpāj yäma däriṅän äma kubätä äneṅi yäput-pipinaṅi nämo. Ba yäma yäput pipiṅjirän äma kubätä äneṅi dätnaṅi nämo. Unitä inta ṅode yäyak; ^{8*} Näk täktäkjin yabäṅpāj-nadäk täyat. Täṅpakaṅ näk yäma dät tamiṅkuro ṅo äma kubätä äneṅi yäput-pipinaṅi nämo. Ba intäṅo kehäromijin täpuri-inik pat tamitak u nadätat. Kehäromijin täpuri upäṅkaṅ ehutpāj manna biṅam yäpmāj kuṅatpāj näka äwo nämo yäṅkuṅ. ^{9*} Unita ṅode nadäwut; Satantä äbotken nanik äma ätutä Nin Juda äma yāj yäk täkaṅ upäṅkaṅ Juda äma bureni nämo, udewani peṅ yäwetpewa inken äbäṅkaṅ gukut imäpmok api täṅ tamineṅ. Ude täṅpāj inta nadäj tamikinik täk täyat u api nadäwä täreneṅ. ^{10*} Täṅpakaṅ komi bäräpi gänaṅ nadäkinikjin nämo pewä putärewäpāj näka kwikinik itsämbut yāj man täwetkuro u bureni iwat täkaṅ. Unita ämawebe komeṅi komeṅi uken kadäni waki ahäwayāj täko uwä

* **2:28:** Rev 22:16   * **3:1:** Rev 1:4,16, 2:2   * **3:3:** Rev 2:5; 1Te 5:2   * **3:4:** Jud 23   * **3:5:** Mat 10:32; Luk 10:20   * **3:7:** Ais 22:22   * **3:8:** 1Ko 16:9; Rev 2:2   * **3:9:** Rev 2:9; Ais 45:14; Ais 49:23; Ais 60:14   * **3:10:** Luk 21:19; 2Ti 2:12

inken nämo ahäwekta api penpipiwet. Täŋkaŋ kadäni waki uwä ämawebe kuduŋtagän api tänyabäwek.

11 * Tänpäkaŋ kadäni käronji nämo itkaŋ pengän api ärewero unita imaka inŋitkaŋ u nämo pewä putärewek. Ude tänayän täŋo uyaku epmäget kudän inta biŋam iwoyäwani u äma kubätä täga nämo api täyomägarek. 12 * Nadäkaŋ? Äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmanj äpayän täko uwä Anutuna täŋo kudupi yot kujat kehäromi kubä ude api tewet. Tewakaŋ äma u kudupi yot uken api it yäpmanj ärowek. Tänpäkaŋ äma uterak Anutuna täŋo wäpi api kudän täwet. Ba Anutuna täŋo yotpärare, wäpi Jerusalem Kodaki kunum gänaŋ Anutuna-ken nanik äpäk täyak unitäŋo wäpi, ba näkŋaken wäpna kodaki äma uterakgän api kudän täwet. 13 Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot tänpäni yäwetak ŋo ket nadäwut yäk.

Laodisia komeken äbot tänpäni man

14 * Man ude yänpän äma unitä ŋode näwetgän täŋkuk; Laodisia nanik äbot tänpäni täŋo anjeronita man ŋode kudän tä;

Man bureni mäheimi-inik, kubä-yänj kubä-yänj nämo tänpäni unitä imaka kuduŋtagän Anututä pewän ahänkuŋo unitäŋo mäheimi-inik it täyak. Unitä inta ŋode yäyak; 15-16 * Näk täktäkjin kudup yabänpän-nadäk täyat. Irit kuŋat-kuŋatjin uwä ume udewani. In ume kekeki ude kuŋarirä näppa gäripi nämo tänpäkaŋ mena-ken nanik anj mäba-kunayänj täyat ŋo! In ume säkgämän, mäniri-inik ude nämo kuŋat täkaŋ, ba ume komiiniik ude nämo kuŋat täkaŋ. Mäniri-inik ude kuŋatneŋ, ba komiiniik ude kuŋatneŋo uyaku täga nadäwet. Upänkaŋ in ude nämo kuŋat täkaŋ!

17 * Tänpäkaŋ in ŋode yäk täkaŋ; Nin tuŋum äma yänj yäk täkaŋ. Imaka imaka mäyap yäpumäŋo unita säkgämän itkaŋ imaka kubäta nämo wäyäkŋek täkamän yän nadäk täkaŋ. Upänkaŋ ude nämo! In mebarijin nämo nadäwä tumäk täkaŋ. Näkä tabänjira äpani-inik, jopi jäwäri ude kuŋat täkaŋ, ba dapunjin tumbani, moränjinik kuŋat täkaŋ. 18 * Unita jukuman kubä ŋode täwera nadäwut; In näkken gol moneŋ säkgämän u yäpmanjpanj tuŋumjin nikek täkot. Ba näkken tek paki suwanpänj yäpmanjkaŋ mäyäkjin kaŋ tänpäpiwut. Ude tänpäkaŋ dapunjin yäpätägakta marasin näkken suwanpänj dapunjin-ken ärutkaŋ dapun säkgämän kaŋ ijiwä tumbut.

19 * Nadäkaŋ? Ämawebe nadänj yämikinik täk täyat unitäŋo irit kuŋat-kuŋari yäpä-siwontakta komi yämiŋjit, yabänj yänpänj yäwetpänj yäwonjäreŋ täk täyat. Unita inä ehutpänj kehärom tanpänj bänepjin äyänurut. 20 * Tänpäkaŋ näk yäma terak kwäpkwäp yäpuritat ŋo nämo nadäkaŋ? Eruk, äma kubätä manna nadänjpanj yäma däŋ namayänj täko uwä, unitä yot gänaŋ äronpänj itpänj ukät ketem bok api näde. 21 * Ba äma kubä nadäkiniki nämo pewän putärewänkaŋ iwan täŋo kehäromi yäpmanj äpayänj täko uwä näkkät wäpnek biŋam ikek bok itta api nadänj imet. U nanatä nadänj namiŋkuko udegän api nadänj imet. Näk komi epän täntänngän iwan täŋo kehäromi yomägatkuro

* 3:11: Rev 2:10,16 * 3:12: Ais 62:2, 65:15; Ese 48:35; Rev 14:1, 21:2 * 3:14: Rev 1:5, 19:11; Kol 1:15 * 3:15-16: Rom 12:11; Rev 2:2 * 3:17: Hos 12:8; 1Ko 4:8; Luk 12:21 * 3:18: Ais 55:1; Jem 2:5; Rev 3:5, 4:4; Rev 16:15 * 3:19: 1Ko 11:32; Rev 2:5 * 3:20: Jon 14:23; 1Jo 2:24 * 3:21: Mat 19:28

unita Nankät wäpnek biŋam ikek bok itta nadäj namiŋjuk. ²² Unita äma jukuni nikektä man Munapiktä äbot täŋpani yäwetak ŋo ket nadäwut yäk.

4

Kunum gänäŋ Anutu iniŋ oretkuŋ

^{1*} Imaka kudup u yabäŋpäj-nadäjkurowo u punin terak dapun täŋpäj kaŋkut; Kunum gänäŋ yäma kubä tumäŋirän. Kaŋ irira man kotäk, womat mäma bumik pengän nadäjkurowo unitägän äneŋi ahäŋkaŋ ŋode näwetgän täŋjuk; Gäk päbä imaka ahäkta yäwani ŋo gäwoŋärewa ka yäk. ^{2*} Ude yäŋirän uterakgän Munapiktä magärirän kaŋkut; Kunum gänäŋ äma ärowani täŋo mäŋirani bägup kubä itkuko uterak äma kubä maŋjirirän. ^{3*} Maŋjirirän kaŋkuro uwä gwenji gämäni bok bumik ägo wabiŋ irirän. Täŋpakaŋ maŋit irani u gwäki terakä gämok wära kudän säkgämän-inik unitä yewa täŋjuk. Gämok wära uwä mobä gwenji ägo wabiwani bumik.

^{4*} Täŋpakaŋ maŋit irani u it gwäjiŋkuŋo uwä maŋirani bägup äneŋi 24tä itkuŋ. Täŋpäj maŋirani bägup 24 uterak äma ekäni 24tä maŋit äyäjutkuŋ. Äma 24 uwä tek paki-inik yamäŋpäj gwäki-ken äma ärowani täŋo gwäpä säkgämän, golpäj täŋpani nikek unitä itkuŋ. ^{5*} Eruk maŋirani bägup bämopi-ken itkuko u gänäŋ yäpä ba iromäj mämbä pähap ahäj irirän iŋam dädän-ken topän mebet 7 ude ijiŋkuŋ. Topän mebet 7 u Anutu täŋo munapik 7 u. ^{6*} Ude kaŋpäj äneŋi, maŋirani bägup u iŋam dädän-ken gwägu säkgämän, kwawanigän, ijiwä tumäŋjuk.

Ude täŋkaŋ maŋirani bägup dubini-ken kukŋi kukŋi imaka kuŋat-kuŋat ikek yaräbok-yaräboktä itkuŋ. U uwä iŋami käda ba mädeni käda dapuri nikekgän. ⁷ Kubä uwä laion udewani. Kubäwä bulimakau ämani bumik. Kubäwä äma iŋam dapun bumik. Kubäwä siäj piäj kuŋat täkaŋ udewani. ^{8*} Imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 u piri 6 nikekgän. Ba gupi kudup, ba jiroki-ken imaka, dapuri nikekgän. Unitä kepma biŋani, tarek-täreki nämo ŋode yäk täkaŋ; Ekäni Anutu täŋpämerek, u kudupitä kudupitä kudupi-inik. Itkukotä itak. Unitägän api irek.

^{9*} Täŋpakaŋ imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 unitä irit mäheŋi mäŋirani bägup säkgämän terak it täyak u oraŋ imiŋpäj iniŋ orerit, bänep täga man iwerit täk täkaŋ. ^{10*} Ude täk täkaŋ-ken uken äma ekäni 24 unitä irit kehäromi mäheŋi maŋirani bägup terak it täyak u iŋamiken gwäjiŋ äpmoŋ imiŋpäj gwäpäni säkgämän gämori-ken peŋkaŋ ŋode yäk täkaŋ; ¹¹ Ekäninin Anutu epmäget kudän ba wäpi biŋam ba kehäromi, gäkä mäheŋi täŋjiri säkgämän täk täyak. Imata, gäkägän imaka kuduptagän u pewi ahäŋkuŋ. Ba gäkŋaken nadäk terak imaka kuduptagän ahäj moreŋkuŋo itkaŋ.

5

Netätä buk nämo pirärewni täga pirärewek?

^{1*} U kaŋpäj uterakgän ŋode kaŋkut; Äma maŋirani bägup säkgämän terak it täyak u keru bure kädatä buk wagupani kubä iŋit irirän kaŋkut. Buk

* **4:1:** Rev 1:1,10 * **4:2:** Sam 47:8; Ais 6:1; Rev 4:9 * **4:3:** Ese 1:28 * **4:4:** Ais 24:23; Rev 3:18, 6:11 * **4:5:** Ese 1:13; Rev 1:4, 8:5; Rev 11:19, 16:18 * **4:6:** Ese 1:5-10,22; Ese 10:14 * **4:8:** Ais 6:2,3; Ese 1:18, 10:12; Rev 1:4,8 * **4:9:** Dan 4:34, 6:26; Dan 12:7; Rev 4:2,10 * **4:10:** Rev 4:9; Rev 5:1,7,13; Rev 6:16; Rev 7:10,15, 19:4, 21:5 * **5:1:** Rev 4:2,10; Ais 29:11; Ese 2:9-10

uwä mädeni käda ba gämori käda kudän ikekgän. Täjpäkan buk u ämatä jop pipiyänejo udetä nämäk 7päj kehäromigän yäpmäj gatäwani. ² Täjpäj äneji anjero kehäromi kubä kanjut. Unitä gera terak node yänjuk; Äma siwonji netä unitä buk nonitänjo nämäk ketärenpäj täga pipiyäwek? ³ Ude yänjirän kunum gänañ ba kome terak ba kumbani mäjotä irani-ken kubätä buk u täga pipiyäppäj daninanji nämö täjnkuk. ⁴ Äma kubätä täga itpäj buk u daninanji nämö kanjuro unita butewaki nadäppäj konäm bumta kotkut. ⁵ * Konäm korira äma ekäni 24 ukät nanik kubätä node näwetkuk; Koreno yäk. Nadätan? Juda täño äbotken nanik Laion kubä ahänjuk. U Devit täño orani wäpi biñam ikek unitä ämik täppäj iwan täño kehäromi yäpmäj äpuko unita buk unitänjo nämäk 7 u ketärenpäj täga pipiyänañi yäk.

Tom Bätaki-tägän buk u täga pirärewek

⁶ * Ude yänjirän kanjut; Tom Bätaki kubä, kumäj-kumäj urani bumik unitä imaka kuñat-kuñat ikek 4 ukät äma ekäni 24, mañirani bägup säkgämän it äyäjutkuño u bämopi-ken käron wädänjirän kanjut. Joñani 7, dapuri udegän 7. Joñani ba dapuri 7 uwä Anutu täño munapik 7 komeni komeni yäniñ kirenpewän kwani it yäpmäj kukanj u. ⁷ * Ude kawakanj Tom Bätakitä päñku äma mañirani bägup säkgämän it täyak unitänjo keru bure käda buk u irirän yäpuk. ⁸ * Buk nämö pipiyäwani u yäpmäjkanj irirän imaka kuñat-kuñat ikek 4 ukät äma ekäni 24 unitä Tom Bätaki gämori-ken gwäjijäñ äpmonj iminjuñ. U kubäkubätä wagäm-kät gäpe golpäj täjpanipäj injituñ. Täjpäkanj gäpe u gänañ naniktä gupe käbäñi gäripi nikek abuk. Gupe uwä Anutu täño kudupi ämawebe unitänjo yänjapik man.

⁹ * Täjpäkanj äma ekäni 24 ukät imaka kuñat-kuñat ikek 4 unitä kap kodaki kubä node tenjuñ;

Getkuño unita buk unitänjo nämäk ketärektä wäpka biñam ikek itan. Gäkñjo nägätkatä komeni komeni, äbori äbori uken nanik äma gupi injam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebari mebari yäwani suwanpäj yepmanji Anututa biñam täjkuñ.

¹⁰ * Ämawebe uwä irit kehäromi täño äbot ude itkanj Anutunin täño bämop ämaniye ude kuñatneñta yepmanjun.

Ude yepmanjkuno unita kome terak intäjukun itkanj kanjwat epän api täneñ yäk.

¹¹ * Täjpäkanj äneji kanpäj nadänjkuro uwä node; Äma ärowani täño mañirani bägup säkgämän ba imaka kuñat-kuñat ikek 4 ukät äma ekäni 24 u irirä anjero mäyap-inik, 1,000 ini äbot-äbot ba 10,000 ini äbot-äbot unitä äbä it gwäjijpäj mämä pähap täjirä nadänjuk. ¹² * Täjkanj gera terak man node yänjuk; Tom Bätaki kumäj-kumäj urani u siwonji-inik unita kehäromi, täjbumbum ba nadäwä tärek ba wäpi biñam, epmäget kudän, iniñoret-oret, ba bänep täga man iwet-iwet u kumän-tagän inita biñam täyak!

¹³ * Täjpäkanj imaka kuñat-kuñat ikek kunum gänañ, kome terak, kumbani mäjotä irani-ken ba gwägu pähap gänañ itkuño u kuduhtagantä node yänjirä nadänjuk;

* 5:5: Stt 49:9; Ais 11:1,10; Rev 22:16 * 5:6: Sek 4:10; Jon 1:36; Rev 1:4, 5:12; Rev 13:8 * 5:7:

Rev 4:2,10 * 5:8: Rev 8:3-4, 14:2; Rev 15:2; Sam 141:2 * 5:9: Sam 33:3, 40:3; Sam 96:1, 98:1; Sam

144:9; Rev 14:3 * 5:10: Kis 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6, 20:6; Rev 22:5 * 5:11: Dan 7:10; Hib 12:22

* 5:12: 1Sto 29:11; Rev 5:6 * 5:13: Rev 4:2,10

Äma manjirani bägup säkgämän uterak it täyak ukät Tom Bätaki bok, ininoret-oret, wäpi biñam, epmäget kudän ba kehäromi pat yämitak udegän pen pat yämik täyon!

¹⁴ Ude yänjirä eruk, imaka kuñat-kuñat ikek 4 unitä ñode yänkuñ; U bureni-inik! Täñpakan äma ekäni 24 unitä gwäññ apmon yäminpän äma bägup säkgämän terak it täyak ukät Tom Bätaki u yäniñ oretkuñ.

6

Hos 4 unitäño manbiñam

¹ * Täñpakan äneñi ijiwa kwäpäñ kanjut; Tom Bätaki unitä buk nämäk 7päñ kehäromi yäpmän gatäwani u inñitkan nämäk kubä ketärenjuk. Ketärenjirän imaka kuñat-kuñat ikek 4 ukät nanik kubätä iromän kotäk terak gera ñode yänjuk; Abi! yäk. ² * Ude yäwänkan hos paki kubätä uterakgän äbänjirän kanjut. Hos paki uterak äma kubä itkuko uwä äpa kuek ikek. Täñpän äma ärowani täño gwäpä imakan komi äma täño kehäromi yäpmän äpani ude täñpän komi äma mäyap komeñi komeñi däpmän paotta äneñi kanjuk.

³ Täñpakan Tom Bätakitä nämäk buk uterak yäpmän gatäwani namba 2 u ketärenjirän imaka kuñat-kuñat ikek namba 2tä yänjuk; Abi! yäk. ⁴ Yänjirän hos gämäni kubätä äbä ahänjuk. Hos gämäni uterak äma itkuko u kome terak bätaki säkgämän irit wärämurirän ämatä kowata kowata äniñ kumäkta kehäromi imani. Ba kadä tanji kubä keriken pewani injirirän kanjut.

⁵ Täñpakan Tom Bätakitä äneñi nämäk namba 3 u ketärenjirän imaka kuñat-kuñat ikek namba 3tä yänjuk; Abi! yäk. Ude yäwänä uterakgän dapun täñpän kanjut; Hos kubiri kubätä äbä ahänjuk. Äma hos kubiri uterak itkuko uwä ketem täño bäräpi wohurani kubä inñitjuk. ⁶ Injirirän imaka kuñat-kuñat ikek 4 u bämopi-ken äma täño man kotäk bumik kubätä ahänpän äma hos terak itkuko u ñode iwerirän nadänjuk; Gäk pänku kome terak epän täñjiri ketem täpuri kubä suwakta gwäki ärowani-inik api peney yäk. Saguom kubäkubä gwäki tanji, 10 kina ude yäk. Täñkan olip gakji ba wain ume nämö täñpewi waneñ yäk.

⁷ Täñpakan Tom Bätakitä äneñi nämäk namba 4 u ketärenjirän imaka kuñat-kuñat ikek namba 4tä yänjuk; Abi! yäk. ⁸ * Yäwänä dapun täñpän hos puññi jänwam bumik kubätä äbä irirän kanjut. Äma hos uterak itkuko u wäpi Kumän-kumän. Äbänjirän kubä wäpi Genji Wakitä tuängän iwatkuk. Täñpakan kome terak ämawebe yäpmän daniwä äbot pähap 3 ude jop irirä äbot namba 4 uken kumän-kumän pewän ahäkta kehäromi yämani. U ämawebe äbot u kumän-kumän däpmäkta ämik, nakta jop irit ba käyäm pewän ahänkuñ. Ba ämawebe u däpmäkta tom komi komi yäniñ kireñkumän.

⁹ Täñpakan Tom Bätakitä äneñi nämäk namba 5 u ketärenjirän kanjut. Ämawebe Anutu täño manta nadäkinik täñpän manbiñam yänghänjirä däpani ätu unitäño mäjoni, alta gämori-ken irirä yabänjuk. ¹⁰ * Ämawebe uwä gera terak Anutu ñode iwet yabänkuñ; O Ekäni intäjukun-inik, yänkehäromtak mähemi kudupi, komeñ ämatä nidäpmän-pewä kumbumäño u kowata bäräññ api däpmän tärewen ba nämö? ¹¹ * Ude yänjirä tek paki ini-ini yämin moreñpän ñode yäwetkuk; Kämi. Kristo täño watä epän täñpani notjiye ätu, in

* **6:1:** Rev 4:6, 5:1 * **6:2:** Sek 1:8, 6:1-6 * **6:8:** Jer 15:1-3; Ese 5:12,17; Ese 14:21; Ese 33:27

* **6:10:** Rev 16:7; Lo 32:43; Sam 79:10 * **6:11:** Rev 3:18, 7:9,13; Rev 19:14

tadäpuŋo udegän ätu däpmäkta yäwani u däpmäkgän täjirä kowata api däpmän tärewet yäk.

12* Täjpäkaŋ Tom Bätakitä äneŋi nämäk namba 6 u ketärenjirän kenäŋ pähap kwaiŋkuk. Kwaiŋjirän edap bipmän utpäŋ käbot jiburani ude äworenjuk. Ba komepaktä nägät äworenjuk. 13* Ba guktä kunum terak nanik tärenpän kome terak maŋkuŋ, wama mujip mäniit taŋi piäŋpewän täreŋ mak täkaŋ ude. 14* Ba kunumtä udegän, tek gwäjik takamän ude ini gwäjiŋpän paotpeŋ kuŋkuk. Täjirän pomkät, kome gwägu bämpi-ken irani u kuduptagän ini iranitä akumaŋ paotpeŋ kuŋkuŋ.

15* Ude ahäŋjirän komeŋi komeŋi uken nanik äma ärowani ba epän watä äma jopi, ba komi äma täŋo intäjukun äma, ba tuŋum äma kehäromi nitek, ba ärowani äpani kuduptagän päŋku mobä gänaŋ ba mobä käwut-ken käbop itkaŋ ŋode yänkuŋ; 16* Pom ba mobä intä äpäŋpän nidäpmän-pewä paoritna äma maŋjirani bägup säkgämän terak it täyak u dapuri-ken ahänetawä! Ba Tom Bätaki täŋo kokwawak kaŋ-ahänetawä yän yänkuŋ. 17* Eruk yarä unitäŋo kokwawak kadäni pähap ahätak unita äma netä unitä täga api irek?

7

Äma damani-ken wären täjpani

1* Imaka u käwa tärenjirän eruk aŋero 4 ude yabänkut. Unitä kome gägäni 4 uken kuŋatkaŋ kome täŋo mäniit 4 ude yepmäŋitpäŋ yäniŋ bitnäŋkuŋ. Kome terak, gwägu terak ba päya terak mäniit äneŋi nämo piäwekta ude täŋkuŋ. 2 Täjirä edap abani käda aŋero kubä äbäŋjirän kaŋkut. U Anutu irit kehäromi mäheŋi täŋo wären yäpmän kuŋatkuŋ. Yäpmän kuŋatkaŋ aŋero 4 u kome terak ba gwägu terak täŋpawak täkta kehäromi yämani uwä gera terak ŋode yäwetkuk; 3* In kome, gwägu ba päya bäräŋeŋ nämo täŋpä waneŋ. Intäjukunä nintä Anutu täŋo watä epän ämawebeniye damani terak Anutunin täŋo wären tänayän yäk. 4* Ude yänkaŋ Isrel ämawebe u bämpi-ken nanik ämawebe Anutu täŋo wären ikek u kudup 144,000 yän yänjirän nadänkut. 5 Täjpäkaŋ Isrel ämawebe kuduptagän äbot 12. Äbot kubäkubä u gänaŋ nanik ämawebe 12,000-12,000 ude Anutu täŋo wären nitek ŋode yäpmän danin yepmaŋkuŋ;

Juda täŋo äbotken nanik äma 12,000.

Ruben täŋo äbotken nanik äma 12,000

Gat täŋo 12,000

6 Ase täŋo 12,000

Naptali täŋo 12,000

Manase täŋo 12,000

7 Simeon täŋo 12,000

Livai täŋo 12,000

Isasa täŋo 12,000

8 Sebulun täŋo 12,000

Josep täŋo 12,000

Benjamin täŋo 12,000

* **6:12:** Mat 24:29; Apos 2:20; Rev 8:12   * **6:13:** Ais 34:4   * **6:14:** Ais 34:4; Rev 16:20   * **6:15:** Ais 2:10,19,21   * **6:16:** Luk 23:30; Rev 4:2,10   * **6:17:** Jol 2:11; Neh 1:6; Mal 3:2   * **7:1:** Jer 49:36; Dan 7:2   * **7:3:** Ese 9:4,6; Rev 9:4   * **7:4:** Rev 14:1,3

Äma mäyap Anutu injamiken itkaŋ inij oretkuŋ

9 * Täŋpakaŋ imaka u kaŋpän nadäwa täreŋirän äneŋi kubä ŋode kakkän täŋkut; Äbot pähap-inik, äma kubätä täga daninaŋi nämo, ämawebe äbori äbori, komeŋi komeŋi, gupi injam dapun inigän inigän, ba man kotäk mebäri mebäri yäwani, äbot pähap u äma maŋirani bägup säkgämän uterak itkuko ukät Tom Bätaki u dubini-ken käroŋ wädäŋirä yabäŋkut. Äbot pähap u tek paki nikekgän, keritä imuk päham initkaŋ man gera terak ŋode yänkuŋ; 10 * Anutunin, maŋirani bägup säkgämän terak it täyak ukät Tom Bätaki, yäpätagak täŋo mäheŋi-inik itkamän.

11 Täŋpakaŋ maŋirani bägup säkgämän dubini-ken äma ekäni 24 ukät imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 u irirä aŋero kuduŋtagän itgwäjinkuŋ. Itgwäjinpän bägup säkgämän u dubini-ken kome terak injami yäp-äpmonjöpäpän patkuŋ. Ude patkaŋ Anutu inij orepän ŋode yänkuŋ;

12 * Bureni! Inij oretoret, epmäget kudän, nadäwä tärek, bänep täga man iwet-iwet, wäpi biŋam ärowani pähap, ba kehäromi u Anutunintä mäheŋi tänpän tärek-täreki nämo it yäpmän äroton! U bureni-inik!

13 * Näk ude käwa täreŋirän äneŋi äma ekäni 24 ukät nanik kubätä näwetkuk; Ämawebe tek paki nikek u netä? De naniktä äbuŋ? 14 * Ude näwet yabäŋirän kowata ŋode iwetkut; Äma ärowanina, uwä gäkä nadätan. Ude iwerawä näwetkuk; Ätu ŋowä iwan kerit terak butewaki ba komi pähap gänaŋ naniktä äbuŋ yäk. Unitäŋo teki uwä Tom Bätaki täŋo nägäripän ärutpak taŋkuŋ yäk.

15 * Ude täŋkuŋo unita Anutu täŋo maŋirani bägup säkgämän u dubini-ken itkaŋ bipani kepma unitä yotken watä epän täŋ imik täkaŋ. Täŋirä äma maŋirani bägup säkgämän terak it täyak unitä yabäŋ yäwatpän watäni it yämik täyak.

16 * Täŋpakaŋ nakta ba umeta äneŋi kubä nämo api yeneŋ. Ba edaptä komi nämo api yewek. Ba komi kädäp ikektä nämo api yewek.

17 * Imata, Tom Bätaki maŋirani bägup säkgämän bämopi-ken it täyak unitä watäni säkgämän api it yämeko unita.

Itkaŋ irit kehäromi täŋo ume dapuri-ken api yämagut yäpmän kuk täŋpek. Täŋkaŋ Anutunitä ini dapuri-ken konämi pito uwä api ärut yämek.

8*Nämäk namba 7 u ketäreŋkuk*

1 * Täŋpakaŋ Tom Bätakitä nämäk buk terak yäpmän gatäwani namba 7 u ketäreŋirän kunum gänaŋ mämäni nämo irirän kadäni käroŋi bumik täŋkuk.

2 Kum itkuŋo u täreŋirän yabäŋkut; Aŋero 7 Anutu dubini-ken käroŋ wädäŋ it täkaŋ unita ätutä womat 7 ude yämiŋkuŋ.

3 * Täŋpakaŋ aŋero kubätä alta dubini-ken äbä itkuk. U gäpe golpän täŋpani injit irirän kubätä äbä päya umumi kääbäŋi täga nikek gäpe u gänaŋ bumta piŋkuk. Piŋkuko uwä kudupi ämawebe täŋo yänapik mankät awähutkaŋ Anututa ärawa ude ijikta. Ude piwänkaŋ aŋero uwä gäpe u alta golpän täŋpani, maŋirani bägup säkgämän injam dädan itak uterak peŋkaŋ pewän ijinkuŋ. 4 *

* 7:9: Rev 3:18 * 7:10: Rev 4:2,10 * 7:12: Rev 5:12, 11:17 * 7:13: Rev 3:18 * 7:14: Mat 24:21 * 7:15: Rev 4:2,10 * 7:16: Ais 49:10 * 7:17: Sam 23:2; Ais 25:8; Jon 10:11; Rev 5:6, 21:4 * 8:1: Hab 2:20 * 8:3: Rev 5:8; Kis 30:1-3; Rev 9:13 * 8:4: Rev 5:8

Pewän ijinǎra gupe kábǎŋi nizek ukät kudupi ämawebe täŋo yǎŋapik mantä aŋero unitäŋo kerik-ken naniktä Anutu-ken äroŋkuk. ⁵* Äroŋirän aŋero uwä kädäp gäyek alta terak nanik yäpmǎŋkaŋ gäpe u gänaŋ pewän tokŋewäpǎŋ kome terak umu äreŋ täŋpǎn maŋkuŋ. Äreŋ täŋpǎn maŋjirä yäpǎ kwinitpǎŋ, iromǎŋ mǎmä taŋi yǎŋirän kenǎŋ pähap bumta kwainkuk.

Kome terak imaka imaka ahǎŋkuŋ

⁶Eruk, u punin terak aŋero 7 unitä womat injit itkuŋo u piäkta kadäni keräp taŋkuk. ⁷* Täŋkaŋ aŋero namba 1 unitä womat piǎŋirän iwän mim ikek, ba kädäp mebet nägät-kät awähurani unitä kome terak maŋkuŋ. Maŋkaŋ kome ätuken kädäp pähap ijin patkuk. Täŋkaŋ kome ätukenä päya ijin paotkuŋ. Täŋkaŋ kome terak mup kuduptagän, udegän ijin paotkuŋ.

⁸* Ijin paorirä aŋero namba 2tä womat piǎŋkuk. Piǎŋirän imaka kubä pom taŋi bumik, kädäp mebet ikek unitä gwägu pähap gänaŋ maŋpǎ äpmonkuk. ⁹Äpmonirän gwägu pähap u moräki nägät äworeŋkuk. Nägät äworeŋirän gwägu tom mäyap kumbuŋ. Täŋjirä gäpe, gwägu uterak kuŋarani imaka, mäyap imät täŋpǎ kuŋkuŋ.

¹⁰Täŋpǎkaŋ äneŋi aŋero 3tä womat piäkgän täŋkuk. Womat piǎŋirän guk pähap kubä kunum gänaŋ naniktä täreŋkaŋ topäntä-yǎŋ ijin-yǎŋeŋkaŋ kome ätuken ume gänaŋ ba ume dapuri-ken maŋkuk. ¹¹* Guk u wäpi Jarip. U ume gänaŋ maŋirän ume uwä jägämi pähap, ämatä nänäŋi nämo täŋkuk. Nänäŋi nämo täŋkuko u naŋjirä jägämi täŋpǎpǎŋ äma mäyaptä kumǎŋ täŋpǎ kuŋkuŋ.

¹²* Täŋpǎkaŋ aŋero namba 4tä womat piäkgän täŋkuk. Womat piǎŋirän edap moräki, komepak moräki ba guk ätu kehäromini yäyomägat-pewä penyǎŋeki moräki paotkuŋ. Penyǎŋeki moräki paorirä kome kukŋi kada bipmǎŋ utkuk. Ba bipani udegän, kome ätuken guk ba komepak kumkum ijinkuŋ. ¹³* Ude kaŋkaŋ uterakgän siǎŋ pähap kubä kaŋkut. Uwä punin-inik unuken piǎŋ kuŋkaŋ gera ŋode yǎŋkuk; Wära! wära! Aŋero yaräkubä womat nämo piäwanitä womat piǎŋjirä kome ämatä jide api täneŋ?

9

Käpukbam awaŋ käroŋi-ken naniktä abuj

¹* Eruk aŋero namba 5tä womat piäkgän täŋkuk. Womat piǎŋirän dapun täŋpǎŋ guk kubä kunum gänaŋ naniktä täreŋpeŋ kome terak maŋ päranipǎŋ kaŋkut. Guk unita awaŋ käroŋi boham, unitäŋo yäma dätta ki imani. ²* Unitä awaŋ käroŋi boham unitäŋo yäma därirän gupe pähap abuk. Gupe u epänken kogä pähap ijinǎra ärok täkaŋ ude. Gupe unitä äro edapkät kunum itpipiŋpewän gwägätkuk. ³* Täŋirän gupe gänaŋ nanik käpukbantä abämaŋ kome terak äpmonkuŋ. Täŋkaŋ kehäromi yämani uwä bam bumik, meni komigämän. ⁴* Täŋpǎkaŋ kome terak tepäraŋ, päya pähäm ba moyeŋ, nak yeŋ udewani täŋpǎ wanenjawä yǎŋ yäwerani. Täŋkaŋ ämawebe damani-ken Anutu täŋo wäreni nämo, u iwan täŋ yämikta yǎŋtäreŋ yämani. ⁵Täŋkaŋ kumǎŋ-kumǎŋ dǎpneŋta nämo. Jop, komi pähap yämikta kehäromi yämani. Komi pähap uwä

* **8:5:** Wkp 16:12; Kis 19:16-19; Rev 4:5, 11:19; Rev 16:18 * **8:7:** Kis 9:23-26; Ese 38:22; Jol 2:30

* **8:8:** Kis 7:20-21 * **8:11:** Jer 9:15 * **8:12:** Rev 6:12-13 * **8:13:** Rev 9:12, 11:14 * **9:1:**

Rev 20:1 * **9:2:** Stt 19:28; Kis 19:18; Jol 2:2,10 * **9:3:** Kis 10:12,15 * **9:4:** Rev 7:3

bamtä äma yek täkaŋ ude komepak 5ta nadäneŋta yäwani. ⁶* Eruk kadäni uken ämatä komi pähap nadänpäŋ kumäkta gäripi-inik nadäneŋo upäŋkaŋ kumäk-kumäk kädetta wäyäkŋewä wawäkaŋ komi pen nadäneŋ.

⁷* Täppäkaŋ kápukbam uwä hos ämik täkta tuängän tuängän itkaŋ tawaŋ kuk täkaŋ ude irirä yabäŋkut. Gwäki terak äma ärowani täŋo gwäpā golpāŋ täŋpani bumik. Täppäkaŋ injami dapun äma täŋo bumik. ⁸* Täŋkaŋ gwäki pujiŋ käronji, Juda webe täŋo gwäki pujiŋ udewani bumik. Täŋkaŋ meni uwä, laion meni udewani. ⁹* Täŋ, kupäŋteki uwä kapapāŋ täŋpani bumik. Ba piri mämāni u hos mäyaptä ämiktä bäräŋeŋkaŋ täk täkaŋ ude bumik. ¹⁰ Täŋkaŋ uyaŋi uwä tuk uyaŋi bumik. Ba meni komi uwä uyaŋi-ken itak. Meni unitä ämata komi pähap yämiŋtäŋ kuŋirä komepak 5 ude tärekta kehäromi yämani. ¹¹ Täppäkaŋ kápukbam komi unitäŋo äma ärowani kubä itak. U awaŋ käronji boham unitäŋo aŋero wäpi Täŋpāwak. Täŋpāwak u Juda täŋo man terak wäpi Abadon, ba Griik man terak Apolion.

¹²* Eruk imaka umuri kubä täretak uba. Imaka umuri yarä ahäkta yäwani unitä itkamän.

Komi äma äbot pähap ahäŋkuŋ

¹³⁻¹⁴** Eruk, aŋero namba 6tä womat piäŋkuk. Piäŋirän alta golpāŋ täŋpani Anutu injamiken it täyak, unitäŋo joŋani 4 u bämopi-ken nanik man kotäk kubä ahäŋirän nadäŋkut. Man ahäŋkuko uwä aŋero namba 6 womat injtukuko u man ŋode iwetkuk; Yufretis umeken aŋero 4 topmāk terak itkaŋ u pit yämi yäk. ¹⁵* Aŋero 4 u ämauwebe kome kukŋi kädä irani dāpmāŋ paotneŋta kadäni yāŋ yāmanita itsämāŋ itkaŋ yäk. Ude yāŋirän aŋero 4 kadäni yāŋ yāmani uwä siwoŋi ahäŋirän aŋero nabä 6 unitä päŋku pit yämiŋkuk. ¹⁶ Täŋkaŋ komi ämaniye hos terak maŋirani 200 milion ude itkaŋ yāŋ yāŋirän nadäŋkut.

¹⁷ Täppäkaŋ dāpmonken hoskät, mähemiye bok yabäŋkuro u ŋode yabäŋkut; Hos mähemiye täŋo kupäŋtek ätu gämāni-inik, ätu gwagäri, ätu jāŋwam bumik. Täŋ, hos gwäkiwä laion gwäki bumik. U meni gānaŋ nanik kädāp mebet, gupe ba mobä kädāp mebet ikek unitä abuŋ. ¹⁸ Imaka waki umuri yaräkubätä äma ätu dāpmāŋ paotkuŋ. Hos meni gānaŋ nanik kädāp mebet, gupe ba mobä kädāp mebet ikek komigämän unitägän kumāŋ-kumāŋ dāpuŋ. ¹⁹ Täppäkaŋ hos unitäŋo kehäromini uwä meni ba uyaŋi-ken nitek itkaŋ. Täŋkaŋ hos uyaŋi uwä gämok bumik, gwäki nitek. Unitä komi yämik täkaŋ.

²⁰* Täppäkaŋ äma ätu imaka waki umuri uterak kumāŋirä ätu oraŋ yämiŋkuŋo upäŋkaŋ ini bānepi nāmo sukurenkuŋ. Ba irit kuŋat-kuŋarita nadäŋirä waki kubä nāmo täŋkuk. Nāmo inik! Ätu uwä mäjo wārata nadäkinik pen täŋkuŋ. Ba yāwik gol ba siriwapāŋ täŋpani ba ain, mobä ba päya kujatpāŋ täŋpani, yabäŋpāŋ-nadäk nāmo täŋpani ba jukunitä nāmo nadāwani ba ini kuroŋ nāmo kuŋarani u mäde nāmo ut yämiŋkuŋ. ²¹ Ude täŋkaŋ äma kumāŋ-kumāŋ dāpmāk-dāpmāk, äma yārat-yārat, kubokāret, ba kubota u nāmo penkuŋ. Nāmo inik!

10

Aŋerotä buk täpuri Jonta imän naŋkuk

* **9:6:** Jop 3:21; Jer 8:3; Rev 6:16   * **9:7:** Jol 2:4   * **9:8:** Jol 1:6   * **9:9:** Jol 2:5   * **9:12:** Rev 8:13   * **9:13-14:** Rev 8:3   * **9:13-14:** Rev 16:12   * **9:15:** Rev 8:7-12   * **9:20:** Rev 16:9,11; Ais 2:8,20; 1Ko 10:19-20; Sam 115:4-7; Sam 135:15-17; Dan 5:23

¹ Eruk ude kāwa tāreṅṅirān āneṅi kubā ṅode kākḡān tāṅkut; Aṅero kehāromi nīkek kubā kunum ḡānaṅ nanīktā āpāṅṅirān kaṅkut. U tektawā gubampāṅ uwāk tāṅkaṅ ḡwāki terak ḡāmok wāra gubam terak it tāyak udewanitā yewa tāṅkuk. Tāṅkaṅ iṅami dapun edap dapuri ude, ba kuroṅi uwā kādāp mebet bumik ude tāṅkuṅ. ² Tāṅpākaṅ kerī-ken buk tāpuri kubā pipiyāṅpāṅ iṅitkuk. Tāṅkaṅ abā kuroṅi bure kādatā ḡwāgu pāhap terak yeṅkuk. Tāṅ, kuroṅi kāpmāk kādawā kome terak yeṅṅirān kaṅkut. ³ Ude tāṅkaṅ laiontā ḡāwo yāk tākaṅ ude gera pāhap yāṅkuk. Ude yāṅṅirān iromāṅ 7tā inīṅ yāṅkuṅ. ⁴ * Iromāṅ 7tā inīṅ yāṅṅirā uterakḡān nāk kudān tāwayāṅ tāṅkut. Ude tāṅṅira kunum ḡānaṅ man kotāk kubā ṅode yāṅṅirān nadāṅkut; Kudān tāweno! Man iromāṅ 7 unitā yāṅo u nadāk-nadākka-ken kābop iṅit yāk.

⁵ * Ude nadāṅpāṅ kaṅkut; Aṅero ḡwāgu pāhap ba kome terak yeṅṅirān kaṅkuro u kerī bure kāda kunum iwoṅṅareṅkuk. ⁶ * Ude tāṅpāṅ Anutu, irit tārek-tāreki nāmo, ba kunum kome, ḡwāgu pāhap ba imaka kudup uterak itkaṅ u yāwān ahāwani, u wāpi terak ṅode yāṅkehārom tāṅkuk; Kadāni kāroṅi nāmo itnayāṅ. Kadāni ahātak! ⁷ * Unita aṅero namba 7tā womat piāṅṅirān Anututā kāmi tākta nadāk kābop peṅkuko u apiṅo tāṅ-tārewayāṅ. Watā āmaniye profet bian yāwetkuko udeḡān ahāṅṅirān tārewayāṅ yāk.

⁸ Aṅero nabā 7tā ude yāṅṅirān kunum ḡānaṅ nanīk man kotāk nadāṅkuro u āneṅi yāḡḡān tāṅṅirān nadāṅkut. U ṅode nāwetkuk; ḡāk pāṅku buk tāpuri aṅero ḡwāgu pāhap ba kome terak yeyak u kerī-ken pipiyāṅpāṅ iṅitak u yāpmāṅ! ⁹ Ude yāwānā nākā pāṅku aṅero, buk u tāḡa namayāṅ? yāṅ iwetkut. Iwerawā ṅode nāwetkuk; Buk tāpuri ṅo yāpmāṅkaṅ naṅ yāk. Naṅkaṅ mekaken ḡarīpi sāḡḡāmān nadāwayāṅ, kuron doki bumik. Upāṅkaṅ kokka ḡānaṅ āpṅoṅṅirān wakiinik nadāwayāṅ yāk. ¹⁰ Ude nāwerirān buk tāpuri u kerī-ken nanīk yāpmāṅpāṅ naṅkut. Naṅkaṅ mena-ken ḡarīpi nīkek, kuron dok bumik nadāṅkut. Upāṅkaṅ kāma āpṅoṅpākaṅ kokna-ken wakiinik kubā nadāṅkut. ¹¹ Nāṅpakaṅ nāwetkuk; Eruk, āma ābot komeni komeni ba man kotāk mebāri mebāri yāwani ba intājukun āmaniye, imaka kāmi ahāṅ yāmīkta yāwani u āneṅi kaṅ yāṅahāṅpāṅ yāwet yāk.

11

Āma yarātā Anutu tāṅo meni jīnom yāṅahāṅkumān

¹ * Eruk, aṅero unitā jikon, āhottaba udewani, imaka imaka tāṅo kāroṅini peṅpāṅ kāwani nīkek kubā namīṅkaṅ ṅode nāwetkuk; ḡāk jikon ṅo yāpmāṅ pāṅku Anutu tāṅo kudupi yot u, ba unitāṅo alta terak peṅpāṅ kāroṅini kaṅpāṅ nadā yāk. Tāṅkaṅ āmawebe yot u ḡānaṅ inīṅoret epān tāṅ itkaṅ u kaṅ dani yāk. ² * Tāṅ, kudupi yot yāma-ken yewa tāṅ-āyāṅṅurani unitāṅo kāroṅini nāmo peṅpāṅ kāwen. Bāḡup uwā ḡuṅ āmawebe ābotta yāniṅ kirewani yāk. ḡuṅ āmawebe uwā kudupi yotpārare bāmopi-ken yeṅ gatāṅtāṅ kuṅṅarirā komepak 42 ude api tārewek yāk. ³ Tāṅkaṅ nākṅo man yāṅahāwani āma yarā unita kehāromi yāmiṅira nākṅo man yāṅahāṅ yāpmāṅ kuṅṅirān kadāni udeḡān, kepma 1,260 ude api tārewek. Tāṅkaṅ āma yarā uwā butewakini kwawak pewān ahākta

* **10:4:** Dan 8:26; Dan 12:4,9   * **10:5:** Lo 32:40; Dan 12:7   * **10:6:** Neh 9:6; Sam 146:6   * **10:7:** Dan 9:6,10; Amo 3:7 10:9 Ese 2:8, 3:1-3   * **11:1:** Ese 40:3; Sek 2:1-2   * **11:2:** Luk 21:24; Rev 12:6, 13:5

tek upuri nikekpāṅ api tāṅpen kuṅatden. ⁴*Āma yarā uwā olip pāya yarā u, ba penyāṅek yarā, kome pāhap tāṅo Ekāni iṅamiken it tākamān u.

⁵*Eruk, āma kubātā āma yarā u komi yāmeko uwā kādāp mebet āma yarā unitāṅo meni-ken naniktā abāmaṅ pāṅku āma iwan tāṅ yāmeko u kumāṅ-kumāṅ ijiwek. Āma udewani kādet uterak kumākta biṅam yāk. ⁶*Tāṅpākaṅ man yāṅahāwani āma yarā uwā kādāni man yāṅahādayāṅ tākamān-ken u bāmopi-ken iwān iniy bitnākta kehāromi yāmani. Ba ume dapuri tāṅpewān nāgāt āworekta kehāromi yāmani. Ba imaka waki umuri-inik mebāri mebāri kome terak iniken gārip terak tāga pewān ahāneṅ.

⁷*Tāṅpākaṅ āma yarā uwā man yāṅahāk epān tāṅtāṅ kuṅattākon tāreṅirān, tom pāhap kubā, awaṅ kāroṅi boham u gānaṅ nanik abāṅkaṅ yarā ukāt āmiṅpāṅ kehāromini yāpmāṅ āpāṅpāṅ kumāṅ-kumāṅ api dāpek yāk.

⁸*Kumāṅ-kumāṅ dāpākaṅ man yāṅahāwani āma yarā unitāṅo komegup yotpārare pāhap, Ekānini pāya kwakāp terak kumbuk-ken u bāmopi-ken api pātden yāk. Yotpārare u wāpi Sodom, ba wāpi Isip yāṅ yāwani. Wāp uwā man wārani ude bumik. ⁹Āma yarā u yotpārare bāmopi-ken parirān āmawebe ābori ābori, komeni komeni ba man kotāk mebāri mebāri yāwanitā ābā āma ātutā yarā u āneka yāniṅ bitnāṅpāṅ jop yabāṅ irirā kepma yarākubā tāṅkaṅ āneṅi kepma kubā morāki tārewek yāk. ¹⁰Tāṅkaṅ komen āmawebe unitā ṅode api yāneṅ; Āma yarā u āmawebe komeni komeni komi pāhap nimiṅkumān. Unita wisikinik kumāṅkamān yāṅ api yāneṅ. Ude yāṅkaṅ āṅnak-āṅnak tāṅit kap tenji ba iron kowata kowata api tāneṅ yāṅ nāwetkuk.

¹¹*Eruk, kepma yarākubā tāṅkaṅ āneṅi kepma kubā morāki irān tāreṅirān ṅode kaṅkut; Anututā woṅ irit nitek piāṅpewān āma yarā uken āpmoṅirān kodak tāṅpāṅ akuṅkumān. Kodak tāṅpāṅ akuṅirān yabāṅkaṅ āmawebe bumta umuntaṅkuṅ. ¹²*Umuntaṅ irirā āma yarā uwā kunum gānaṅ man kotāk gera terak ṅode yāṅirān nadāṅkumān; ṅo abun! Yāṅirān iwaniye itkaṅ yabāṅ yāwat irirā gubamtā āma yarā u oraṅ yāpmāṅ kunum gānaṅ āroṅkuk.

¹³*Eruk, uterakgān koṅ pāhap kwaiṅpewān yotpārare unitāṅo morāki awāhurirān āmawebe 7,000tā kumbuṅ. Tāṅpākaṅ āmawebe nāmo kumbuṅo uwā umun pāhap nadāṅpāṅ Anutu kunum māhemi u iniy orerirā yabāṅkut.

¹⁴*Tāṅpākaṅ imaka umuri kaṅkuro u umuri pāhap namba 2. Tāṅkaṅ āneṅi umuri pāhap namba 3 unitā ahāwayāṅ kerāp tāyak.

Aṅero namba 7tā womat piāṅkuk

¹⁵*Aṅero namba 7 unitā womat piāṅirān āmawebe kunum gānaṅ itkaṅ u gera ṅode yāṅirā nadāṅkut;

Eruk, kome pāhap ṅo kaṅiwatta Ekāninin-kāt unitāṅo iwoyāwani Kristo uken kehāromi ba wāpi biṅam apiṅo pat yāmitak. Ekāninin uwā kaṅiwat epāni tārek-tārek nāmo api tāṅ yāpmāṅ ārowek yāk.

¹⁶*Ude yāṅirān āma ekāni 24, maṅirani bāgup terak Anutu iṅamiken it tākaṅ unitā Anutu iniyoreta kuroṅi-ken iṅami yāpā āpmoṅpāpāṅ yāṅkuṅ; ¹⁷*Ekāni, kehāromi māhemi, itkunonitā api it yāpmāṅ ārowen.

* **11:4:** Sek 4:3,11-14 * **11:5:** 2Sml 22:9; 2Kin 1:10; Sam 97:3; Jer 5:14 * **11:6:** 1Kin 17:1; Kis 7:17-20; 1Sml 4:8 * **11:7:** Dan 7:21; Rev 12:17; Rev 13:1,7, 17:8 * **11:8:** Luk 13:34 * **11:11:** Ese 37:5,10 * **11:12:** 2Kin 2:11 * **11:13:** Rev 8:5, 16:18 * **11:14:** Rev 9:12 * **11:15:** Kis 15:18; Sam 10:16; Dan 2:44; Oba 21 * **11:16:** Rev 4:4,10 * **11:17:** Rev 1:4,8, 15:3

Gäk kehäromika pähap terak kaŋiwat epänka yäput peyan unita bänep täga pähap gäwetkamäj.

18 *Komen ämawebetä kokwawak wakiinik kubä nadäj yäpmäj äbuŋo upänkaŋ gäkŋa kokwawakka kwawak pewi ahäktä kadäni ahätak.

Ba äma kumbani yäpmäj danikta kadäni ahätak. Tänpäkaŋ epän watä ämakaye profet u, ba kudupi ämawebe äpani ärowani, ganiŋoret täkaŋ unita kowata säkgämän yämikta kadäni ahätak.

Ba äma kome tänpäwak täkaŋ u däpmäj paotta kadäni ahätak yäk.

19 *Ude yäwä täreŋirän Anutu täŋo kudupi yot kunum gänaŋ itak u yäma däärirän Anutu täŋo topmäk-topmäk kubägän unitäŋo gäpe kwawak irirän kaŋkut. Eruk uterakgän yäpä kwiniŋit, iromäj mäma ba äma kotäk ahäŋit, koŋ kwaiŋit, iwän mim nitek maŋirän kaŋkut.

12

Webe kubäkät gämok pähap kubä

1 Eruk, ude kaŋkaŋ äneŋi kubä ŋode kaŋkut. Kunum terak kudän inidewani kubä ahäŋirän kaŋkut; Webe kubä, edap dapuritä tek ude uwäk täwani. Täŋkaŋ gämori-ken komepaktä iränkaŋ gwäki-ken gwäpä ude guk 12 udetä iŋiŋ-yäŋeŋkuŋ. 2 * Täŋkaŋ webe uwä nanak kok itkaŋ nanaktä komi iŋirän kähän yäj itkuk. 3 * Kähän yäj irirän kunum terak kudän inidewani kubä äneŋi ahäkgän täŋkuk. U gämok gämäni pähap, gwäki 7. Eruk, gwäki 7 uterak joŋani 10 ude itkuŋ. Ba gwäki kubäkubä terak gwäpä äma ärowani täŋo udewani 7tä itkuŋ. 4 Tänpäkaŋ gämok unitä kunum terak guk kukŋi käda nanik kudup uyaŋitä päripmäŋ-pewän kome terak maŋkuŋ. Maŋirä gämok u päbä webe unitä nanak u bäyawän näŋpa yänkaŋ webe u inamiken kaŋ-gwäŋiŋ itkuk.

5 * Tänpäkaŋ nanak u ain pärip-pärip iŋitkaŋ guŋ ämawebe komeni komeni kehäromigän yabäj yäwarekta yäwani upäj bäyaŋkuk. Bäyawänä aŋerotä bäräŋeŋ pudät yäpmäj Anutu-ken ba Anutu täŋo maŋirani bägup säkgämän uken kuŋkuŋ. 6 * Yäpmäj kuŋirä webe u metäŋpeŋ kumaŋ kome jopi-ken, Anututä iwoyäj imiŋkuk-ken kuŋkuk. Uken Anututä watäni it yäpmäj kuŋirän kepma 1,260 tärekta yäwani.

7 * Eruk näk pen kaŋiwat irira kunum gänaŋ ämik pähap kubä ahäŋkuk. Ämik täŋkuŋo u aŋero täŋo intäjukun äma wäpi Maikel ukät äboriye ätukät gämok pähap ukät ämiŋkuŋ. 8-9 * Ämiŋpäŋ Maikelkät äboriyetä gämok-kät äboriye täŋo kehäromini yäpmäj äpuŋ. Kehäromini yäpmäj äpäŋpäŋ kunum gänaŋ wari itta nämo, yawat kireŋpewä kome terak ukädagän äpuŋ. Täŋ, gämok pähap uwä gämok bian-inik itkuko ukeŋo wäpi kubä äma waki, wäpi kubä Satan, komen ämawebe päke ŋo täŋyäkŋarani u.

10 * Ude kaŋkaŋ irira kunum gänaŋ gera taŋi kubä ŋode yänkuk; Eruk apiŋo Anutu täŋo yäpätägak epän täkta yäwani ukeŋo ahätak. Bureni, Anutu intäjukun-inik itak unitä kehäromini kwawak pewän ahätak. Ba unitäŋo iwoyäwani Kristo u apiŋo wäpi biŋam kwawak pewän ahätak.

* 11:18: Sam 2:1, 46:6; Rom 2:5; Rev 10:7, 19:5; Sam 115:13 * 11:19: Hib 9:4; Rev 8:5, 15:5; Rev 16:21 * 12:2: Mai 4:10 * 12:3: Dan 7:7 * 12:5: Sam 2:9; Rev 19:15 * 12:6: Rev 11:2-3 * 12:7: Jud 9 * 12:8-9: Stt 3:1,14; Luk 10:18, 22:31; Rev 20:2 * 12:10: Jop 1:11; Sek 3:1

Wisiknin! Äma waki kepma bipani Anutu injamiken notniyeta yänpän-yabän yäwat man yäwani ukeño kunum gänañ nanik yeñtareñ manpän äpnotak.

¹¹ Bureni-inik! Notniyeta äma waki täño kehäromi yäpmän äpuño uwä, Tom Bätaki täño nägäri unitäño kehäromi terak, ba Anutu täño man bureni, gwäk piminpän yänahäñtäñ kuñkuño uterak kehäromini yäpmän äpuñ. Täñkañ Anututa nadänpän gupi inin kirekta nämo iyap tañkuñ.

¹²* Unita kunum gäk, ba imaka gäkä terak itkan u kuduhtagän oretoret pähap nadäkot!

Upänkañ kome gwägu, ek butewaki pähap nadäkon! Imata, äma waki, ekken äreñkuko itak. U kadäni keräpigän irayän täyat yän nadänpän kokwawak pähap nadätak!

¹³ Tänpäkañ gämoktä kunum gänañ nanik näwat kireñpewä kome terak äpätat yän nadänpän koki wawäpän webe, nanak ämani bäyañkuko u urayän iwatkuk. ¹⁴* Ude täñirän webe nanak bäyañkuko unita siän pähap täño piri imä penkañ gämok waki u kañumuntañ piän kome jopi-ken kuñkuk. Kome uken säkgämän irirän watäni it yäpmän kuñirä obañ yaräkubä täñkañ äneñ obañ kubä moräki tärekta yäwani. ¹⁵ Tänpäkañ gämok unitä webe u utta ume dapuri meni-ken ume tokät täkañ ude abäñkañ webe u urayän täñkuk. ¹⁶ Täñirän webe u täñkentäktä kometä äneñpäñ ume pähap, gämok meni gänañ nanik äbuko u kudup kämän äpmonkuñ. ¹⁷* Kometä ude täñirän gämok u koki wawäpän webe unitäño nanakiye ätuken ämik pewän ahäktä kuñkuk. Webe unitäño nanakiye u Anutu täño man buramiwani ba Jesutä man bureni yänahäk täñkuko unita nadäkinik tänpäni.

¹⁸ Ude täñkañ gämok pähap u gwägu pomi-ken itkuk.

13

Tom umuri pähap yarä ahäñkumän

¹* Eruk u yabäñkañ äneñ kubä ñode kakgän täñkut. Tom pähap kubä gwägu pähap gänañ ahäñirän kañkut. U gwäki 7, joñani 10. Täñkañ joñani kubäkubä terak äma ärowani täño gwäpätä itkuñ. Täñkañ damani kubäkubä terak Anututa yänärok man kudän täwani. ²* Tänpäkañ tom uwä tom komigämän kubä wäpi lepat udewani. Täñkañ kuroñi uwä tom tañi kubä wäpi bea unitäño kuroñi udewani. Täñ, meni uwä laion meni bumik. Unitä ahäñirän gämok pähap gwägu gägäni-ken itkuko unitä iniken kehäromi, wäpi biñam ba komeni, tom pähap unita imiñkuk.

³* Tänpäkañ tom pähap unitäño gwäki kubä utpewä kumbuko upänkañ paräm gwäki-ken tokneñpäñ tägañkuko u bärämi pen itkuk. Täñkañ tom pähap u kañpänä komen ämawebe kuduhtagän kikuñpän jäkjäk yamänpän iwarän täñkuñ. ⁴ Iwarän tänpän inin oretpäñ yänkuñ; Wära, tom inidewani kubä kākamän yäk. Netätä ukät täga ämideñ? Ude yänkañ gämok pähap u imaka, udegän inin oretkuñ, tom pähapta kehäromini imiñkuko unita.

⁵* Eruk, tom pähap u iniken wäpi yäpmän äronpäñ Anutu yänärok iwet yäpmän kukta, ba komen ämawebeniye yabän yäwatta komepak 42 ude inin kirewani. ⁶ U Anutu wäpi, Anutu täño komeni, ba Anutu täño kudupi

* **12:12:** Ais 44:23; Ais 49:13 * **12:14:** Dan 7:25, 12:7 * **12:17:** Rev 11:7, 14:12 * **13:1:** Rev 12:3; Rev 17:3,7-12 * **13:2:** Dan 7:4-6 * **13:3:** Rev 17:8 * **13:5:** Dan 7:8,25; Dan 11:36; Rev 11:2

āmawebeniye kunum gānaṅ itkaṅ u yāṅṅārok pāhap yāwet tāṅkukonik. ⁷* Tāṅkaṅ kudupi āmawebe ukāt āmik tāṅpāṅ kehāromi yāpmāṅ āpākta kehāromi imani. Tāṅpākaṅ ugān nāmo. Āmawebe ābori ābori, komeni komeni, man kotāk mebāri mebāri yāwani ba gupi mebāri mebāri u yabāṅ yāwatta kehāromi yāpuk.

⁸* Tāṅpākaṅ komeni āmawebe kuduptagān bumiktā wāpi api iniṅ oretneṅ. Āmawebe tom pāhap u iniṅ oretnayāṅ tākaṅ uwā kunum kenta kome nāmo pewān ahāṅjirān wāpi irit kehāromi tāṅo wāpi tawaṅ terak nāmo kudān tāwani u. Tāṅkaṅ irit kehāromi tāṅo wāpi tawaṅ u Tom Bātakitā ini kudān tāwani.

⁹Eruk, in jukuṅin nikektā man ṅo ket nadākot;

¹⁰* Āma kubā komi yot gānaṅ itta biṅam yāwani tāṅpānā, komi yot gānaṅ bureni api irek.

Ba āma kubā āma keru terak kumākta biṅam yāwani tāṅpānā, āma keru terak bureni api kumbek.

Mebāri unita kudupi āmawebetā kehāromi tāṅpāṅ nadākiniki nāmo pewā putāreneṅ.

¹¹Eruk u kaṅpāṅṅā tom pāhap kubā āneṅi kakgān tāṅkut. U kome gānaṅ naniktā abuk. Joṅani yarā, api ābani, sipsip nanaki tāṅo udewani upāṅkaṅ man kotāki uwā āriṅṅ tāṅo kotāk ude. ¹²Tāṅpākaṅ tom u tom intājukun ahāṅjirān kaṅkuro u iṅamiken itkuk. Tāṅkaṅ tom yarā unitāṅo kehāromini uwā mebāri kubāgān. Kehāromini uterak peṅ yāwet-pewān komeni āmawebe kuduptagān tom intājukun ahāwani, parām bārām nikek u iniṅoret tāṅkuṅonik. ¹³⁻¹⁴*

* Tāṅkaṅ tom intājukun ahāṅkuko u dubini-ken itkaṅ kudān mebāri mebāri u tākta kehāromi imani udegān tāk tāṅkukonik. Kudān kubāwā, āmawebe kaṅjirā kādāp mebet kunum gānaṅ nanik tāṅpewān āpāk tāṅkukonik. Kudān udewani terak tāṅyākṅat-pewān āmawebetā tom pāhap intājukun ahāṅjirān urākaṅ nāmo kumbuko u iniṅoret tāṅkuṅonik. Tāṅpākaṅ kudān kudupi udewani tāṅkaṅ āmawebe ṅode peṅyāwet tāṅkukonik; In tom u oraṅ imikta yāwik kubā tāṅ imut yāk. ¹⁵* Ude yāwet-pewān tāṅjirā tom māden ahāṅkuko u kehāromi ṅode tākta imani nikek; Meni woṅ piāṅpewān āpmoṅjirā yāwik u wareṅ tāṅpāṅ man ṅode yāṅkuk; Āma nāk nāmo naniṅ oretnayāṅ tāṅo uwā kumāṅ-kumāṅ api dāpet yāk.

¹⁶Tāṅpākaṅ ugān nāmo. Tom pāhap māden ahāṅkuko u komi āmaniye yāwet-pewān āmawebe ārowani ba āpani, jāwāri ba tuṅum ikek, watā epān tāṅpani ba wāpi biṅam ikek u kudup yepmāṅjitpāṅ keru bure kāda terak ba damani terak kudān kubā dāpmāṅ gatāṅkuṅ. ¹⁷* Ude tāṅjirā āma kudān udewani nikek nāmowā ketem tuṅum kubā tāga suwanaṅi nāmo, ba āma kubātā āma uken tuṅum tāga suwanaṅi nāmo. Tāṅpākaṅ kudān uwā tom pāhap unitāṅo wāpi ba wāpi tāṅo namba. ¹⁸Tāṅpākaṅ āma nadāk-nadāk ikektā kudān ṅonitāṅo mebāri tāga nadāwān tāreneṅ. Namba damani-ken dāpmāṅ gatāwani u āma kubā tāṅo wāpi. Namba uwā 666.

14

Tom Bātaki-kāt āmawebeniye tāṅo man

¹* U kaṅpāṅṅā āneṅi dapun tāṅpāṅ Tom Bātaki Saion pom terak irirān kaṅkut. Saion pom terak irirān āmawebe 144,000 Tom Bātaki-kāt Nani tāṅo wāpi kudān,

* **13:7:** Rev 11:7 * **13:8:** Sam 69:28; Rev 3:5, 5:6; Rev 17:8; Rev 20:12,15, 21:27 * **13:10:** Jer 15:2, 43:11; Mat 26:52; Rev 14:12 * **13:13-14:** Mat 24:24; 1Kin 18:24-39 * **13:13-14:** Lo 13:1,4; Rev 19:20 * **13:15:** Dan 3:4-6 * **13:17:** Rev 14:9,11; Rev 16:2, 19:20; Rev 20:4 * **14:1:** Rev 3:12, 7:3,4

damani terak kudän täwani unitä itgwäjin irirä yabäṅkut. ^{2*} U yabäṅpāṅ gera kubä kunum gānaṅ ume tokātkaṅ māmä yäk tākaṅ ude, ba iromāntä māmä kuṅayäk täyak ude yāṅirān nadāṅkut. Ba man kotäk u āmatä wagām säkgāmān utpāṅ kap tek tākaṅ ude nadāṅkut. ^{3*} Täṅpākaṅ āmawebe 144,000 uwä Ekāni-kāt imaka kuṅat-kuṅat ikek 4 ukät āma ekāni 24 u iṅamiken itkaṅ kap kodaki kubä teṅkuṅ. Āmawebe 144,000 Anututä komen āmawebe u bāmopi-ken nanik yāmaṅkutkuko unitägān kap u tekta mebäri nadāṅkuṅ, päke ukät nāmo. ^{4*} Uwä āma kubokāret nāmo täṅpani, kudupi siwoṅṅigān kuṅarani u, ba Tom Bätakitä deken kwānā ugān iwarani u. Āmawebe u Tom Bätakitä komen āmawebe bāmopi-ken nanik suwaṅpāṅ inita biṅam yāmagurani. Uwä äbot intājukun Anutu ba Tom Bätakitä ini yāniṅ oretta biṅam iwoyāṅ yepmaṅpani u. ^{5*} U kurāki-inik, meni-ken jop manman kubä nāmo ahāwani.

Aṅero yarākubätä man yāṅahāṅkuṅ

⁶ Eruk āneṅi aṅero kubä kunum terak piāṅ kuṅirān kaṅkut. Aṅero u Manbiṅam Täga tārek-tāreki nāmo u yāpmāṅ kuṅatkaṅ āmawebe äbori äbori, komeni komeni, mani kotäk mebäri mebäri yāwani ba gupi mebäri mebäri gera terak ṅode yāṅahāṅpāṅ yāwetkuk; ^{7*} In Anututa umuntaṅpāṅ wāpi biṅam yāpmāṅ akuwut! Anututä āmawebe yāpmāṅ danik-danik kadāni kerāp täyak yäk. Unita Anutu kunum kenta kome, gwāgu pähap ba ume dapuri yāwān ahāṅkuṅo u iniṅ orerut!

^{8*} Täṅirān āneṅi aṅero kubätä noripaki u iwatpāṅ ṅode yāṅkuk; Wisikinik! Babilon yotpārare paot-inik täyak. Yotpārare u māhemi komeni komeni kubokāret wain ume komi nitek yepmāṅ towiṅtāṅ kuṅatkuko ubayāṅ yäk. ^{9-10**} Ude yāṅirān āneṅi aṅero kubätä noripak yarä yāwatpāṅä gera terak ṅode yāṅkuk; Āma kubätä tom pähap u ba yāwiki u yāniṅ orepāṅ wāpi kudän damani ba kerik-ken yāpayāṅ tāko uwä Anutu tāṅo kokwawaki umuri pähap unitä, ume komigāmāntä-yāṅ iṅtāyiniṅirān api nadāwek. Āhan nāmo api nadāwek yäk. Nāmoinik, Tom Bätaki-kāt kudupi aṅeroniye iṅamiken kädāp komigāmān ba mobä kädāp ikektä-yāṅ iṅtāyiniṅ yāpmāṅ api ärowek yäk. ^{11*} Täṅpāṅ kädāptä āma udewani komi yewayāṅ täyak unitāṅo gupeni paot-paori nāmo api ärowek. Bureni-inik, āma tom pähap u ba yāwiki yāniṅ orepāṅ wāpi kudän damani ba kerik-ken yāpnayāṅ tāṅo uwä mānit kubä yāpmäkkät nāmo, komigān pen api nadāṅ yāpmāṅ āroneṅ yäk. ^{12*} Eruk mebäri unita kudupi āmawebetä kehārom taṅpāṅ Anutu tāṅo man buramiṅpāṅ nadākiniki Jesuken pek tākaṅ uwä nāmo pewä putāreneṅ.

^{13*} Täṅpākaṅ āneṅi kunum gānaṅ gera kubä ṅode yāṅirān nadākgān tāṅkut; Man ṅo kudän tä yäk. Yāput peṅpāṅ apiṅonitā āmawebe Jesuta nadākinik tāṅpāṅ kumnayāṅ tākaṅ uwä oretoret terak it tākaṅ. Ude yāṅirān Munapiktä ṅode yāṅkuk; Man u bureni yāyak yäk. Āma Jesuta nadākinik tāṅpāṅ kumnayāṅ tākaṅ u komi epān kome terak itkaṅ tāṅkuṅo u peṅpāṅ säkgāmān kwikinik api itneṅ yäk. Imata, tāktāki säkgāmān u nitek bok api kuney yäk.

* **14:2:** Ese 1:24, 43:2; Rev 1:15, 19:6 * **14:3:** Sam 149:1; Ais 42:10; Rev 5:9, 7:4 * **14:4:** Efe 5:27 * **14:5:** Sam 32:2; Sef 3:13 * **14:7:** Rev 10:6 * **14:8:** Ais 21:9; Jer 51:7,8; Rev 17:2, 18:2,3 * **14:9-10:** Rev 13:12-17 * **14:9-10:** Stt 19:24; Sam 11:6, 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15; Ese 38:22; Rev 15:7, 16:19; Rev 19:20, 20:10; Rev 21:8 * **14:11:** Ais 34:10; Rev 13:12-17; Rev 19:3 * **14:12:** Rev 12:17, 13:10 * **14:13:** 1Ko 15:58; Hib 4:10

Kome terak ketem puget-puget kadäni

14 * Täŋpakaan näk äneŋi dapun täŋjira uterakgän gubam paki ahänkkuk. Gubam uterak äma kubä Äma Bureni-inik unitäŋo injam dapun bumik unitä maŋit itkuk. Äma unitäŋo gwäki terak äma ärowani täŋo gwäpä, golpäŋ täŋpani. Keriken päip komigämän kubäpäŋ inŋit itkuk. 15 * Ude inŋitkaŋ irirän kunum täŋo kudupi yot gänaŋ nanik aŋero kubätä äpäŋpäŋ aŋero gubam terak itkuko u gera terak ŋode iwetkuk; Kome terak epänka-ken ketem bureni puget-puget kadäni ahätä ubayän. Unita gäk päipka yäpmäŋ päpmo kome terak ketem bureni däpmäŋpäŋ yäpmäŋ yäk. 16 Ude yäwänä, eruk äma gubam terak itkuko unitä päipi wepmätpäŋ ketem bureni kome terak itkuŋo u kudup madäŋpäŋ yäpuk.

17 Ude täŋpänkaŋ kunum täŋo kudupi yot gänaŋ nanik aŋero kubätä päip, meni komigämän inŋitkaŋ äpuk. 18 * Äpäŋirän aŋero noripaki kubätä alta terak naniktä äpuk. Aŋero u uwä kädäpta watäni irani. Unitä noripaki päip komigämän inŋitkuko unita gera ŋode yänkkuk; Kome terak wain muji päi gämäneŋ morekaŋ. Unita gäk päipka unitä kome terak wain bureni madäŋpäŋ yäpmäŋ yäk. 19-20 * Ude yäwänä aŋero noripaki unitä kome terak wain bureni kudup madäŋpäŋ yäpmäŋ päŋku Anutu kokwawaki täŋo gäpe pähap yotpärare mädeni käda itkuko u gänaŋ pewän äpmonkuŋ. Pewän äpmonpäpän yeŋ käkärirän nägät pähap kubä äpuk. Äpäŋpäŋ gwägu pähap äworeŋkkuk, kukŋitä kukŋi udu 300 kilomitas bumik. Ba käroni, hos täŋo kuroŋi-ken umunitä päŋaba geŋi terak bumik tokŋeŋkkuk.

15*Komi bäräpi paotpaot täŋo manbiŋam*

1 * Täŋpakaan kunum terak kudän kudupi pähap, inipärik kubä äneŋi ŋode ahäŋirän kaŋkut; Aŋero 7tä imaka umuri 7 tärek-tärek keri-ken inŋit itkuŋ. Tärektärek yäyat uwä imaka umuri u ahäwä täreŋirä Anutu täŋo kokwawak imaka, kadäni ugän ahäwän tärekta yäwani. 2-3 * * Täŋpakaan gwägu kubä kaŋkuro uwä kwawanigän, ijiwä tumäŋ-kuk, kädäp mebet-kät awähurani bumik kaŋkut. Täŋpäŋ ämawebe mäyap gwägu unitäŋo pomi-ken itkuŋ. Uwä ämawebe tom pähap ba yäwiki ba unitäŋo wäpi täŋo namba kehärom taŋpäŋ mäde ut yämiŋkuŋo u kuduŋtagän. Itkaŋ wagäm, Anututä yämiŋkuko u inŋitpäŋ Anutu täŋo watä epän äma Moses ba Tom Bätaki, yarä unitäŋo kap ŋode teŋkuŋ;

O Ekäni Anutu täŋpämerek, gäk epän ärowani pähap, tägagämän-inik kubä täk täyan. Äma komeni komeni unitäŋo Ärowani Pähap, gäkŋo kädät u siwoŋi bureni-inik.

4 * Ämawebe kuduŋtagän api oraŋ gamineŋ. Ba äma kubätä wäpka biŋam nämowä nämo api ganiŋ oretneŋ.

Gäk kubä-tägän siwoŋi ubayän. Unita ämawebe komeni komeni gäkken äbäŋpäŋ gukut imäpmok täŋ gamut!

Täŋpakaan gäk yäpmäŋ danik-danik epän bureni täŋjiri mebäri kwawak ahäk täyak.

* 14:14: Dan 7:13 * 14:15: Jol 3:13 * 14:18: Jol 3:13 * 14:19-20: Ais 63:3; Kra 1:15; Rev 19:15 * 15:1: Wkp 26:21; Rev 15:6-7 * 15:2-3: Rev 4:6, 5:8 * 15:2-3: Kis 15:1; Rev 11:17, 16:7; Sam 92:5; Sam 139:14; Sam 145:17 * 15:4: Jer 10:6-7; Sam 86:9

Kap ude teŋirä nadänkut.

^{5*} Täŋpäkaŋ näk dapun täŋpän kunum gānaŋ Anutu täŋo yottaba, kudupi yot unitäŋo yāma tumänjirän kaŋkut. ^{6*} Tumänjirän aŋero 7, imaka waki umuri-inik 7 u yot gānaŋ nanikpän yāpmän äpuŋ. Aŋero u teki paki, ägo wabiwani. Täŋkaŋ meran golpän täŋpanipän kupäŋi-ken meran täŋkuŋ. ^{7*} Äpäŋirä imaka kuŋat-kuŋat ikek 4 ukät nanik kubätä aŋero 7 gāpe golpän täŋpani 7 ude yāmiŋtän kuŋkuk. Gāpe u gānaŋ Anutu irit paot-paori nāmo unitäŋo kokwawakitā tokŋeŋ patkuk. ^{8*} Täŋpäkaŋ kudupi yot gānaŋ Anutu peŋyāŋeki ba kehāromini, gupe bumik unitā tokŋeŋpän patkuk. Täŋkaŋ aŋero 7tä imaka waki umuri-inik 7 u täŋpewā nāmo ahāŋ moreŋjirän yot gānaŋ ärokārok täŋo kädet täŋpiŋiŋkuk.

16

Anutu täŋo kokwawakita man

^{1*} Ude ahāwänkaŋ kudupi yot gānaŋ naniktā gera kubā ŋode ahāŋjirän nadänkut. U aŋero 7 ŋode yāwetkuk; In gāpe 7 u yāpā äreyänjirä Anutu täŋo kokwawak kome terak umu piwā äpmonŋput yäk. ^{2*} Ude yänjirän aŋero namba 1 unitā ini gāpe gānaŋ nanik kome terak piwän kuŋkuŋ. Piwän kuŋjirä tom pähap täŋo wāpi kudän ikek ba yāwikita gukut imāpmok täŋ imani āmawebe u gupi terak umetumet parām tarāki komigāmān u ahāŋ yāmiŋkuk.

^{3*} Täŋpäkaŋ aŋero namba 2 unitā iniken gāpe yāpän äreyänjirä gwāgu pähap gānaŋ äpmonŋkuk. Äpmonŋjirän gwāgu pähap u tabā nāgät bumik āworeŋkuk. Ude āworeŋjirän gwāgu pähap gānaŋ tom kudup kumbunŋ.

^{4*} Täŋpäkaŋ aŋero namba 3 unitā gāpeni gānaŋ nanik piwän kuŋjirän ume taŋi täpuri kudup nāgät āworeŋkuŋ. ^{5*} Ude täŋjirän aŋero kubā ume watā irani unitā Anutu ŋode iwerirän nadänkut;

Siwoŋi kurāki itkunonitā itan, Āma waki täŋpani ŋonita kowata yāmitan u siwoŋi täyan.

^{6*} Āma ŋonitā kudupi āmawebe ba profet āmakaye dāpmän-pewā nāgät piŋkuŋo unita kowata nāgät yepmän towiŋjiri nākaŋ u tägatak.

^{7*} Ude yänjirän altatā man ŋode yänkuk;

Bureni-inik! Ekāni täŋpāmerek māhemi, momita kowata dāpmän tärek täyan u siwoŋi-inik, täga täyan.

⁸ Ude täŋpäkaŋ aŋero namba 4 unitā gāpeni gānaŋ nanik piŋpewän edap terak äpmonŋkuk. Edap terak äpmonŋjirän edaptā kädap bumik āma iijlta kehāromi yāpuk. ^{9*} Edap kädap ikek yeŋjirän āma uwā komi bumta nadänpän imaka umuri unitäŋo māhemi Anutu, man wakiwaki yänpän ibeŋkuŋ. Ude täŋkuŋo upänkaŋ bānepi sukureŋpän Anutu iniŋ oretta bitnäk-inik täŋkuŋ.

^{10*} Täŋpäkaŋ aŋero namba 5 unitā gāpeni gānaŋ nanik piŋpewän tom pähap täŋo maŋirani bäguŋ uterak äpmonŋpänkaŋ komeni kudup pit kubägän bipmän utkuk. Bipmän urirän āma ätu komigāmān nadäntänggän meberi nan

* 15:5: Kis 38:21 * 15:6: Rev 15:1 * 15:7: Rev 14:10 * 15:8: 1Kin 8:10-11; Ais 6:4; Ese 44:4

* 16:1: Ais 66:6; Rev 16:17; Sam 69:24; Jer 10:25; Sef 3:8 * 16:2: Kis 9:10; Lo 28:35; Rev 13:12-17

* 16:3: Kis 7:17-21 * 16:4: Sam 78:44 * 16:5: Sam 119:137; Rev 1:4 * 16:6: Sam 79:3; Ais

49:26 * 16:7: Sam 19:9; Rev 15:3, 16:14; Rev 19:2 * 16:9: Rev 9:20-21; Rev 16:21 * 16:10:

Kis 10:22; Ais 8:22

däkņękuņ. ¹¹ * Täņpākaņ āma u komi nadāņkuņo unita, ba parām gupi-ken tokņękuņo unita Anutu man wakiwaki yāņpāņ ibeņkuņ. Ude tāņkuņo upāņkaņ bānepi sukurenpāņ irit kuņat-kuņari waki u nāmo peņkuņ.

¹² * Täņpākaņ aņero namba 6 unitā ini gāpe-ken nanik piwān āpmonjirān Yufretis umetā kawuk taņkuk. Umetā ude kawuk taņjirān āma ārowani ārowani ba komi āmaniye bok, edap abani kāda naniktā ābākta kādet tumāņ yāmiņkuk.

¹³ Täņpākaņ nāk kaņjira gāmok pāhap u meni gānaņ nanik, ba tom pāhap u meni gānaņ, ba profet jopi u meni gānaņ nanik mājo yarākubā wirit bumik unitā abuņ. ¹⁴ * Mājo uwā Satan tāņo watā epān tāņpani unitāņo mājo wāra. Uwā kudān kudupi tākta kehāromi pat yāmani. U komeni komeni unitāņo āma ārowani peņ yāwet-pewā Anutu Täņpāmerek Māhemi unitāņo kadāni pāhapken ābāņkaņ āmik api tāneņ.

¹⁵ * Unita ket ņode nadāwut! Nāk iwantā-yāņ bārāņek-inik api ahāņ tamet yāk. Unita āma kubā morāņ kuņarira nabāneņ yāņ nadāņpāņ kodak itpāņ tekita watāni irek. Ude tāņpayāņ tāko unita nadāņjira gāripi nīkek tāyak yāk.

¹⁶ * Täņpākaņ mājo wāra yarākubā unitā komeni komeni tāņo intājukun āma yāņpābā kubā-kengān yepmaņpāpāņ kome kubā wāpi Amagedon yāņ iwerani uken kābeyā tāņkuņ. ¹⁷ * Kābeyā tāņjirā aņero namba 7 unitā gāpeni gānaņ nanik kwarut yābatkuk. Kwarut yābattāņ kuņjirān Ekāni tāņo maņjirani bāgup kudupi yot gānaņ itkuko u gānaņ nanik gera kubā ņode ahāņjirān nadāņkut;

U tāretak! ¹⁸ * Ude yāwānkaņ yāpā, iromāņ māmā pāhap ba yāņ urum-urum ahāņkuk. Ahāņjirān kenāņ pāhap kwaiņkuk. Kenāņ u bian āmatā kome terak irirā kwaiwani u kudup yārepmi moreņkaņ umuri pāhap kubā kwaiņkuk.

¹⁹ * Kwaiņpewān Babilon yotpārare imātpāņ yarākubā ahāņkuņ. Täņpākaņ guņ āmawebe komeni komeni unitāņo yotpārare uwā paot moreņkuņ. Bu-riņ, Anututā Babilon yotpārare tāņo tāktāki wakita nadāwān wawāpāņ kok-wawaki tāņo ume komi nīkek yāmān naņ paotkuņ. ²⁰ * Ude tāņpākaņ gwāgu pāhap bāmopi-ken kome tāpuri, ba pom kāroņi kāroņi uken-uken udegān paot moreņkuņ. ²¹ * Ba kunum gānaņ nanik iwān mim mobā pāhap bumik unitā maņpāņ āma dāpmāņ tāyon Anutu man wakiwaki yāņpāņ ibeņkuņ. U imata, iwān mim ikek taņkuko uwā umuri pāhap, āma kumāņ-kumāņ dāpmākta.

17

Kubokāret webe tom gāmāni terak maņitkuk

¹ * Eruk, aņero gāpe 7 u yāpmāņ kuņatkuņo u kubātā nākken ābāņpāņ man ņode nāwetkuk; Ābāņkaņ ka! yāk. Kubokāret webe pāhap ume māyap terak maņit tāyak uwā kowata ahāņ imayāņ tāyak u gāwoņārewa ka! ² * Webe unitā intājukun āma ārowani komeni komeni uken-uken nanikkāt gāripi dāpmāņ tārek tāņkuņ. Ba āma komeni komeni naniktā webe ukāt kubokāret tāņpāņ āmatā ume naņkaņ tāņguņguņ tāk tākaņ ude tāņkuņ. ³ * Ude nāwerirān Munapiktā nāk magātpāņ kome jopi kubāken nāmagut yāpmāņ kuņkuk. Täņpākaņ uken webe kubā kaņkut. U tom pāhap gāmāni kubā terak maņit itkuk. Tom

* **16:11:** Rev 9:20-21; Rev 16:21 * **16:12:** Ais 11:15; Jer 50:38 * **16:14:** Rev 16:7; Rev 19:6,15,19

* **16:15:** Rev 3:3,18 * **16:16:** Het 5:19; Sek 12:11 * **16:17:** Rev 16:1 * **16:18:** Rev 4:5

* **16:19:** Rev 14:10 * **16:20:** Rev 6:14 * **16:21:** Kis 9:24; Rev 11:19; Rev 16:9,11 * **17:1:** Jer

51:12-13; Rev 17:15 * **17:2:** Ais 23:17; Rev 14:8 * **17:3:** Rev 13:1

pähap uwä gupi terak Anutu wäpi yäpmäŋ äpäkta man waki mebäri mebäri kudän täwani. Täŋkaŋ tom unitäŋo gwäki 7, joŋani 10. ⁴* Täŋ, webe tom uterak maŋitkuko uwä tek gämäni gwagäri udewanipäŋ gupi säkgämän uwäk täŋkuk. Täŋkaŋ epmäget mebäri mebäri upäŋ meran täŋkuk. E, kerik-kenä gäpe kubä golpäŋ täŋpani upäŋ inŋit itkuk. U gänaŋ kaŋgärip ba nadäŋ gärip ba imaka wakiwaki unitä tokŋeŋpäŋ patkuk. ⁵* Dämani terak wäpi kudän mebäri nikek, käbop nanik ŋode kudän täwani;

BABILON PÄhap

KUBOKÄret TÄŋpani TÄŋo MIŋi,

BA KOMENI KOMENITÄ KUDÄn TARÄki TARÄki TÄŋpani

UNITÄŋo MIŋi NÄk UBAYÄŋ.

⁶* Täŋpäŋ ŋode kaŋkut; Webe u kudupi ämawebe, Jesu täŋo manbiŋam yäŋahäŋirä däpmäŋ-pewä kumbani täŋo nägät wain ume ude gärip nikek näŋtäŋgän täŋguŋguŋ taŋirän kaŋkut. Ude kaŋpäŋ nadäwätäk taŋi täŋpäŋ jäkjäk yäŋkut.

Tom gwäki 7 unitäŋo man

⁷* Jäkjäk yäŋira aŋero unitä ŋode näwet yabäŋkuk; Imata nadäwätäk täŋpäŋ jäkjäk yäyan? NÄk webe ŋonitäŋo mebäri, ba tom pähap gwäki 7, joŋani 10 unitä kotaŋ imitak ŋonitäŋo mebäri gäwera nadä yäk. ⁸* Tom pähap käyan u bian-inik itkuk. Upäŋ aŋiŋo nämo itak, kumbuk yäk. Kämiwä awaŋ käroŋi boham-ken naniktä äyänutpeŋ äneŋi äbäŋkaŋ paotpäŋ paot-inik täkta api kwek. Täŋpäkaŋ bian itkukopäŋ aŋiŋo nämo itak, ba äneŋi kodak taŋpeŋ api äbeko unita komen ämawebetä kaŋpäŋ nadäwätäk bumta api täneŋ. Ämawebe nadäwätäk tänaŋäŋ täŋo uwä wäpi kudän kome ahäŋkuk-kentä it päbä aŋiŋo irit kehäromi täŋo wäpi tawaŋ terak nämo kudän täwani.

⁹Ude yäŋpäŋ näwetkuk; Man ŋowä äma nadäwä tärewanitä nadänaŋi. Gwäki 7 uwä, pom 7 webe unitä uterak maŋit täyak. ¹⁰Ba gwäki 7 u intäjukun äma ärowani 7. Ukät nanik äma ärowani 5 u paotkuŋ. Täŋ, kubä itak ŋo yäk. Ittäŋgän äneŋi kubä api ahäwek. Ahäŋpäŋ kadäni keräpi-inik kuŋarekta yäwani. ¹¹Täŋpäkaŋ tom pähap bian itkuko u aŋiŋo nämo itak unitä äma ärowani 7 unitäŋo tawaŋ terak yäpurärätpäŋ namba 8 ude api täŋpek. Ahäŋpäŋ paotpaot täŋo yotpärare-ken api äpmoŋpek.

¹²* Täŋpäkaŋ joŋani 10 yabätan uwä, intäjukun äma ärowani 10gän yäk. Unitä kaŋiwat epän täkta kehäromi nämo yäpani yäk. Kämi uyaku, epäni yäput peŋpäŋ tom pähap ukät kadäni keräpi-inik, aua kubägän ude, kaŋiwat epän täkta kehäromi api yäpneŋ yäk. ¹³Täŋkaŋ u kudup bänep nadäk-nadäki kubägän peŋpäŋ tom pähap unitäŋo epän täŋkehärom takta wäpi biŋam ba kehäromini iniken iniken kudup unitagän api imineŋ. ¹⁴* Täŋirä Tom Bätaki-kät ämik api pewä ahäneŋ yäk. Ämik pewä ahäŋirä Tom Bätakitä kehärom taŋpäŋ däpmäŋpäŋ kehäromini api yäpmäŋ äpek. U imata, Tom Bätaki unitägän äma ärowani täŋo ärowani intäjukun ba ekäni täŋo ekäni intäjukun yäk. Täŋkaŋ inigän nämo api täŋpek. Nämo, ini iwaräntäkta iwoyäwani, ämawebe yäpmäŋ daniŋpäŋ yepmaŋpän nadäŋ imikinik täk täkaŋ u Tom Bätaki-kät itkaŋ ämik täŋpäŋ iwan unitäŋo kehäromi api yäpmäŋ äpneŋ yäk. Aŋerotä man ude näwetkuk.

* 17:4: Jer 51:7; Rev 18:16 * 17:5: Rev 14:8 * 17:6: Rev 18:24, 19:2 * 17:7: Rev 13:1

* 17:8: Dan 12:1; Rev 11:7, 13:8 * 17:12: Dan 7:24 * 17:14: 1Ti 6:15

Webe ukeḡonitāḡo manbiḡam

15* Ude näwetpāḡ äneḡi ḡode näwetkuk; Kubokäret webe ume mäyap terak manḡirān kāyan? Ume mäyap uwā äma äbori äbori, komeḡi komeḡi uken nanik, äma gupi iḡam dapun inigān inigān, ba man kotāk mebāri mebāri yāwani. 16* Täḡkaḡ joḡani 10 yabātan ukāt tom pähap unitā kubokäret webe u kokwawak nadāḡ imiḡpāḡ tek yāḡopmāḡ imiḡkaḡ tohari gupi naḡpāḡ kädāp pewā pāḡku api iḡiwek. 17 Uwā jop nämo api ahāwek. Nämo, Anututā ini nadāk tawaḡ peḡkuko u bureni ahākta bānepi peḡ yāwet-pewān bāneḡ kubāḡān täḡpāḡ tom pähapta watā epān api täḡ imineḡ. Watā epān täḡ imiḡ yāpmāḡ kuḡtāko man Anututā yāḡkuko u bureni ahāḡirān api penēḡ yāk. 18 Täḡpākaḡ webe kāyan uwā yotpārare pähap, komeḡi komeḡi täḡo intāḡukun äma ärowanita intāḡukun täḡ yāmik täyak u yāk.

18*Webe pähap Babilon u waḡkuk*

1 Eruk ude kāwa tärewāpāḡ äneḡi aḡero kubā kunum ḡānaḡ naniktā äpäḡirān kaḡkut. U ämawebe yabāḡ yāwatta wāpi biḡam ärowani nikek. Täḡkaḡ peḡyāḡeki pähapta peḡyāḡeḡirān kome terak kepma pähap ude täḡkuk. 2* Täḡpāḡ gera pähap terak ḡode yāḡkuk;

Wisikinik! Babilon yotpārare pähap ukeḡo paot-inik täyak! Kome u apiḡo māḡo wāra täḡo kome ude äworetak. Māḡo wakiwaki ba barak tom kābāḡ täwani nāḡpanitā apiḡo kome ḡo korekaḡ.

3* Imata, komeḡi ämawebe kuduptagān webe unitāḡo kubokäret kādetta ḡāripi pähap nadāḡkaḡ unitāḡo kādet ugān-inik iwat täḡkuḡ, ämatā wain umeta ḡāripi nadāḡpāḡ naḡkaḡ täḡḡuḡḡuḡ wakiinik tāk tākaḡ ude.

Komeḡi komeḡi täḡo intāḡukun ämatā webe ukāt ḡāripi dāpmāḡ tārek tāk täḡkuḡ. Täḡirā webe u mäyāk-kāt nämo kādet wakiwaki tāk täḡkuko uterak moneḡ ämatā moneḡ bumta wādāk täḡkuḡ.

4* Näk man ude nadāḡpāḡ äneḡi kunum ḡānaḡ nanik gera kubā ḡode yāḡirān nadāḡkut;

Ämawebenaye, in yotpārare u peḡpeḡ äpāmaḡ kut! In u täḡkentāḡpāḡ momi unitā tāk täyak udegān täneḡta. In unitāḡo kādet ugān iwatpāḡā imaka umuri-inik ahāḡ imayāḡ täyak udegān ahāḡ tamekta.

5* Nadākaḡ? Yotpārare unitāḡo momi buḡāt yāpmāḡ kunum ḡānaḡ ḡo abātak. Täḡpākaḡ kādet wakini unita Anutu nämo ḡuḡtak täyak u nadātak! yāk.

6* Unita inta kādet waki täḡ tamāḡkuko kowata ähan yāpektawā. Nämo, ätukāt uterak wakiinik kaḡ täḡ imut.

Ba täḡḡuḡḡuḡ kādet äma ätu yāwoḡäreḡkuko unita kowata täḡpewā webe u täḡḡuḡḡuḡ-inik kaḡ täḡpān. 7* Bian wāpi biḡam, ḡāripi nikek itkuk. Unita kowata waki imiḡirā komi pähap, ḡāripi terak itkuko udegān kaḡ nadāwān.

Imata, webe u inita ḡode yāk täyak; Näk intāḡukun webe ude itat yāk. Näk webe kajat nämo, butewaki kubā nämo api nadāwet yāḡ yāk täyak.

8* Ude yāk täyak unita imaka waki umuri-inik ḡode api ahāḡ imineḡ; Kumāḡ-

* 17:15: Ais 8:7; Jer 47:2 * 17:16: Rev 18:8 * 18:2: Rev 14:8; Ais 13:21; Ais 34:11; Jer 50:39

* 18:3: Rev 14:8 * 18:4: Ais 48:20; Jer 50:8; Jer 51:6,45; 2Ko 6:17 * 18:5: Stt 18:20-21; Jer 51:9

* 18:6: Sam 137:8; Jer 50:15,29; 2Te 1:6 * 18:7: Ais 47:7-9 * 18:8: Jer 50:34; Rev 17:16

kumärj, konäm butewaki ba nakta jop irit uken kepma kubägän api ahäj iminej.

Ude ahäj iminjirä kädäptä ijinpäŋ api ijin paorek. Imata, Ekäni Anutu, webe unitäŋo täktäki yäpmäj danik täyak u kehäromi-inik.

9* Ijin parirän kädäp gupe ärowän kaŋpäŋ komeni komeni täŋo intäjukun äma, webe ukät gäripi däpmäj tärek täŋkuŋo unitä konäm butewaki pähap api täneŋ. 10* Webeni pähap uwä komi pähap nadäj irirän kaŋumuntaŋ päŋku ban itkaŋ api käneŋ. Kaŋkaŋ butewaki man ŋode api yäneŋ;

Wära! Wära! Yotpärare pähapnin ŋokeŋo wäyak yäk. Kadäni käronj säkgämän gäripi terak it yäpmäj äbätängän komi pit kubägän yäpmäntak ŋo yäk.

11* Ude yänjirä moneŋ epän täŋpani komeni komeni naniktä yotpärare unita yäppäŋ konäm butewaki täŋpäŋ butewaki terak api itneŋ. Butewaki nadäŋpäŋ ŋode api yäneŋ; Wära! Tuŋumnin netätä suwaŋpäŋ moneŋ api nimek? 12* Täŋpakaŋ tuŋum tuŋumi wäpi wäpi ŋodepäŋ ämatä suwakta pewä ahäjkuŋ; Imaka imaka gol ba siriwapäŋ täŋpani, omäk meran säkgämän, tek säkgämän mebäri mebäri, täbori ba pidämi. Ba päya kábäŋi nikek ätu, ba imaka imaka tom taŋi wäpi elefant unitäŋo menipäŋ täŋpani. Ba imaka imaka gwäki taŋi, päya kujat ba kapa mebäri mebäri ba mobä säkgämän upäŋ täŋpani ämatä suwakta pewä ahäk täŋkuŋonik. 13 Ba päya pähäm kábäŋi nikek, ketem-kät awähutpäŋ näŋpani mebäri mebäri, ba imaka imaka kábäŋi nikek gupi terak ärunani ba imaka kodaki näŋpani ba ijinpäŋ näŋpani ämatä suwakta pewä ahäk täŋkuŋonik. Ba tom sipsip, hos ba bulimakau, ba imaka ämatä uterak maŋiräkaŋ hostä wädäwani u imaka, ämatä suwakta pewä ahäk täŋkuŋonik. Ba ugän nämo, ämapäŋ, tuŋum bumik ämatä moneŋ peŋpäŋ pen yäpneŋta yäpmäj kuŋat täŋkuŋonik. Täŋpakaŋ webe pähap unitä paoränkaŋ netätä tuŋumi u api suwanerj?

14 Täŋpäŋ moneŋ epän täŋpani unitä ŋode api yäneŋ; Babilon, imaka säkgämän säkgämän yabängärip täk täŋkuno u kudup gabäj umuntaŋ kuŋ morekaŋ! Äneŋi täga nämo api yämaguren! yäj api yäneŋ. 15* Ude yänpäŋ moneŋ äma tuŋumi yotpärare uken peŋjirä moneŋ yämik täŋkuŋo unitä Nin komi udegän nadäne yäŋpäŋ kaŋ-umuntaŋ päŋku ban api itneŋ. Itkaŋ konäm butewaki täŋpäŋ api itneŋ. 16* Täŋpäŋ ŋode api yäneŋ;

Wära! Wära! Webenin pähap ŋokeŋo waŋ pätak ŋo yäk. Uwä tek gämäni gwagäri udewanipäŋ gupi säkgämän uwäk täŋkuk. Täŋkaŋ epmäget mebäri mebäri upäŋ meran täŋkaŋ it täyakonik. 17* Upäŋkaŋ butewaki pähap! Tuŋumi säkgämän terak itkuko u pit kubägän waŋ moretak ŋo yäk.

Täŋpakaŋ gäpe taŋi taŋi yäpmäj kuŋarani, gäpe unitäŋo mähemikät epän ämaniye, ba äma gwägu terak kuŋatpäŋ moneŋ epän täk täkaŋ u kuduptagän ban itkaŋ Babilon api kaŋiwat itneŋ. 18* Ban itkaŋ kaŋiwarirä Babilon kädäp ijin patkaŋ gupe äronjirän kaŋpäŋ gera ŋode api yäneŋ; Yotpärare udewani bian kubä nämo itkuk yäk. 19* Ude yänpäŋ butewaki nadäŋkaŋ keŋkeŋ porinjäŋ gwäki terak ureŋ täŋpä ärowäpäŋ konäm api kotneŋ. Konäm kotpäŋ api yäneŋ;

* 18:9: Rev 17:2; Ese 27:30-35 * 18:10: Ese 26:17; Dan 4:30 * 18:11: Ese 27:36 * 18:12: Ese 27:12,13,22 * 18:15: Ese 27:31,36 * 18:16: Rev 17:4 * 18:17: Ese 27:27-29 * 18:18: Ese 27:32 * 18:19: Ese 27:30-34

Wära! Wära! Yotṗäraṅrenin pähap ṅokeṅo waṅ pätak ṅo yäk. Gwägu terak gäpe kuṅat täkaṅ unitäṅo mähemitä webe ṅo terak tuṅum mähemi täṅkuṅ. Upäṅkaṅ ṅo kawut! Imaka imaka kudup pit kubägän paot morekaṅ yäk. ²⁰* Unita kunum gänaṅ it täkaṅ, in oretoret täkot! Ba Anutu täṅo kudupi ämawebeniye, ba profet äbot, epän ämaniye in kudup bänep tägagämän nadäkot!

Webe unitä waki täṅ tamik täṅkuko unita Anututä kowata imitak yäk.

²¹* Eruk u punin terak ṅode kaṅkut; Aṅero kehäromi kubätä mobä bäräpi kubä yäpmäṅ aku maṅpän gwägu gänaṅ äpmonṅuk. Maṅpän äpmonṅpänkaṅ man ṅode yäṅkuk;

Babilon wawän yäṅpāṅ udegän api maṅpā äpmonēṅ yäk. Maṅpā äpmo paot-inik täṅjirän äneṅi nämoinik api käneṅ.

²²* Wisikinik! Babilon bämpoka-ken wagäm, uhuwep, ba womat terak kap teṅjirä mämä äneṅi nämoinik api ahäwek.

Ba bämpoka-ken ämatä epän kubä wari nämo api täneṅ. Ba ketem äṅnaṅ täṅuruk-uruk kubä nämoinik täṅjirä api nadäneṅ. ²³* Täṅkaṅ bämpoka-ken topän mebet kubä äneṅi nämo api ijiṅ-yäṅewek.

Ba ämatä webe yäpmäk-yäpmäk wari nämo api ahäwek yäk. Kome jopi äneṅi api äworewen. Monēṅ epän ämakaye täṅo wäpi biṅam komeni komeni kuṅat moreṅkuk. Kuṅat moreṅjirän gäkä kon täṅpāṅ ämawebe komeni komeni täṅyäkṅatpewi gäka nadäkinik täṅkuṅ.

²⁴* Babilon, gäkä profet ba kudupi ämawebe ätu kumäṅ-kumäṅ däpmäṅ-pewi nägäri kädet-ken piwä kuṅkuṅo unita Anutu inamiken momi pähap täyan.

Bureni-inik, kome terak äma päke ämatä däpmäṅ-pewä kumäk täkaṅ, eruk momi u kuduptagän Babilon gäkä terak ärotak yäk.

19

Anutu iniṅ oretna!

¹ Ude nadäṅpāṅṅä ṅode nadäkgän täṅkut; Kunum gänaṅ ämawebe äbot pähap täṅo mämätä bumik ṅode ahäṅjirän nadäṅkut;

Anutu iniṅ oretna! Yäpätägak, kehäromi ba penyāṅek u kudup Anutunintä mähemi täyak.

²* Man epän täk täyak uwä bureni siwoṅi-inik täk täyak. Unita Anututä kubokäret webe, komen ämawebe kuduptagän kädet waki mebäri mebäri yäwoṅäreṅkuko ukeṅo komi imiṅkuk.

Ba epän ämaniye kumäṅ-kumäṅ däpuko unita Anututä webe u kowata waki-inik imitak.

³* Ude yäṅpāṅ äneṅi gera terak ṅode yäṅkuṅ;

Ekäni iniṅ oretna! Webe ukeṅo ijiṅ parirän gupeni paot-paori nämo pen api äroṅ irek.

⁴* Ude yäṅjirä äma ekäni 24 ukät imaka kuṅat-kuṅat ikek 4 unitä gukut imäpmok täṅpāṅ Anutu, äma ärowani täṅo maṅjirani bägup säkgämän-ken it täyak u iniṅ oretpāṅ ṅode yäṅkuṅ;

U Bureni-inik! Anutu wäpi yäpmäṅ akuna!

* **18:20:** Ais 44:23; Lo 32:43; Jer 51:48 * **18:21:** Jer 51:63-64; Ese 26:21 * **18:22:** Ais 24:8;

Ese 26:13 * **18:23:** Jer 7:34, 16:9; Jer 25:10; Ais 47:9 * **18:24:** Jer 51:49; Mat 23:35; Rev 17:6

* **19:2:** Rev 6:10, 16:7 * **19:3:** Rev 14:11 * **19:4:** Rev 4:2,10

5* Ude yäŋirä äma ärowani täŋo maŋirani bägup-ken nanik man kotäk kubä ñode ahäŋkuk;

Ämawebe Anutunin täŋo mani buramik täkaŋ in kuduptagän iniŋ orerut! Ba äma ärowani äpani Anutu oraŋ imik täkaŋ in kudup iniŋ orerut!

6* Eruk ude nadäŋpäŋä ämawebe mäyap täŋo mämä nadäŋkut. Mämä u ume tokätkaŋ mämä yäk täkaŋ ude bumik, ba iromäŋ mämä ude bumik. U ñode yäŋirä nadäŋkut;

Iniŋ oretna! Täŋpämerek, Ekäni Anutunin intäjukun-inik itpäŋ kaŋiwat epäni täyak.

7 Unita nin wäpi biŋam ärowani iniŋ oretpäŋ bänep pidäm terak oretoret täk täkäna!

Tom Bätaki webeni-kät keräntäk täkta kadäni ahätak unita Anutu iniŋ oretna!

Tom Bätaki täŋo webenitä äpi kakta pidäm täyak. 8* Tek säkgämän paki-inik imiŋkuko u täŋpäŋ äpiken kuyak.

(Tek paki-inik unitäŋo mebari u ñode; Kudän siwoŋi, Anutu täŋo kudupi ämawebetä täk täkaŋ u.)

9* Täŋirä aŋero unitä ñode näwetkuk; Ñode kudän tä yäk. Ämawebe Tom Bätaki täŋo ärawa-ken kukta iwoyäwani u säkgämän, oretoret terak it täkaŋ! Täŋpäŋ äneŋi ñode yäkgän täŋkuk; Man yäyat ñowä Anutu täŋo meni jinom bureni-inik! yäk. 10 Aŋerotä ude näweränä näk gämori-ken gukut imäp mok täŋpäŋ iniŋ orerayäŋ täŋkut. Täŋira näwetkuk; Ude täŋpeno! Näk nämo naniŋ oreren! yäk. Näk epän ämagän, gäk bumikgän, ba notkaye Jesu täŋo man burenita nadäkinik täŋpani u bumikgän. Unita Anutupäŋ iniŋoret! Imata, Jesuta man bureni yäŋahäk täkaŋ uwä Munapiktä täŋkentäŋirän yäŋahäk täkaŋ. Täŋkaŋ Munapik unitägän täŋpewän profettä man bureni yäŋahäk täŋkuŋonik yäŋ näwetkuk.

Jontä Jesu-kät komi ämaniye yabäŋkuk

11* Täŋpakaŋ näk kunum aŋerjirän hos paki kubä irirän kaŋkut. Äma u punin terak itkuko u wäpiwä Nadäŋ Nimikinik Täŋpani ba Man Burenigän Yäwani. Uwä man epän täk täyak u kädet siwoŋi terakgän täk täyak ba ämik imaka, kädet siwoŋi terakgän täk täyak. 12* Täŋkaŋ dapuri uwä kädäp mebet udewani. Gwäki terak äma ärowani täŋo gwäpä säkgämän mäyap itkun. Ba gupi terak wäpi kudän täwani ini kubä-tägän täga daniŋpäŋ nadäwek. Äma ätutä wäpi u nämo nadäk täkaŋ. 13* Täŋkaŋ teki uwä nägät däpä ijiwani. Ba wäpi Anutu täŋo Manbiŋam yäŋ iwet täkaŋ. 14 Unitä kuŋirän kunum gänaŋ nanik komi äma äbori äboritä hos paki terakgän maŋitkaŋ iwatkuŋ. Teki kudup pakigän. 15* Täŋpakaŋ meni gänaŋ päip päraŋi-inik kubätä abuk. Päip unitä guŋ äma äbori äbori äpi däpek. Ude täŋkaŋ ain pärip-pärip inŋitkaŋ ämawebe uwä kehäromigän äpi yabäŋ yäwarek. Ude täŋkaŋä äma wain mujipi yeŋ käkät täkaŋ ude ämawebe u Anutu Täŋpämerek täŋo kokwawak umuri pähap uterak äpi yeŋ käkäre. 16* Täŋpakaŋ teki terak ba bakäni terak man kudän ñode pätak;

Äma EKäni TÄŋo EKäni INTäjukun,

* 19:5: Sam 22:23; Sam 134:1; Sam 135:1; Rev 11:18 * 19:6: Rev 11:15, 14:2; Rev 15:3, 21:2

* 19:8: Ais 61:10 * 19:9: Mat 22:2-3; Apos 10:25-26; Rev 22:8-9 * 19:11: Rev 1:5, 6:2; Sam

96:13; Ais 11:4 * 19:12: Rev 1:14, 2:17 * 19:13: Ais 63:1-3; Jon 1:1,14 * 19:15: Rev 1:16,

12:5; Rev 14:20, 4:8; Rev 21:22 * 19:16: Rev 17:14

BA Äma Ärowani Täjo Ärowani INTäjukun.

17 * Tänpäkan dapun tänpän anjero kubä kome dapuri-ken irirän kanjut. Itkan barak punin kun äbän tänkunjo u gera tänpän yäwetkuk; Anututä ännak-ännak pähap täyak unita äbä kubä-kengän irut! 18 Äbänkan komeni komeni täjo intäjukun äma, ba komi äma täjo intäjukun äma, ba äma wäpi binam ikek täjo gupi tohari kan nanput. Hoskät komi ämaniye täjo gupi tohari ba äma äpani ärowani, watä epän tänpäni, ba äma intäjukun tänpäni kuduptagän täjo gupi tohari imaka, kan nanj morewut!

19 * Tänpäkan näk tom pähap u ba komeni komeni täjo intäjukun ämaniye-kät komi ämaniye äbot pähaptä äbä kubä-kengän irirä yabänkut. Uwä äma hos paki terak itkuko ukät komi ämaniye-kät ämik täkta äbuñ. 20 * Upänkan tom pähap u ba profet jopi, yarä uwä kwitanjirän yepmänjtkun. Profet jopi uwä tom pähap täjo inamiken kudän kudupi mebäri mebäri täk tänkuko u. Unitä kudän kudupi täk tänkuko uterak ämawebe tänyäknjat-pewän tom pähap täjo wäpi kudän yäpmän kunjatpän yäwiki nadän iminjun. Tänpäkan profet jopi ukät tom pähap u kodak irirän yepmänjtpän gwägu pähap kädäp mebet umurinin äbäk täyak u gänäñ pudät manpä äpmonkumän. 21 * Ude tänjirä äma hos paki terak itkuko unitä yarä unitäjo äboriye päke u däpuk. U päip meni-ken äbuko unitä däpmän morenkuk. Däpmän morenjirän baraktä päbä äma däpuko unitäjo gupi tohari kudup yäpmän däknjtpän näkko koki tänkun.

20

Satantä kowata yäpmäkta man

1 * Tänpäkan näk anjero kubä kunum gänäñ naniktä äpänjirän kanjut. Anjero uwä awañ käronj boham täjo yäma dätta ki kubäkät yen kehäromi kubä injtkan irirän kanjut. 2-3 ** Unitä gämok pähap, gämok biani ukenjo, mäjo wära täjo intäjukun äma wäpi Satan u injitpän yen kehäromi unitä topmänpän obañ 1,000 ude kan irän yänpän awañ käronj boham u gänäñ pewän äpmonkuk. Pewän äpmonpöpän yäma njknjyän tänpipinjtpän päya umumitä gänäñ gänäñ kudup gatän pipinjuk. Ude tänkuko uwä äma äbori äbori bänepi tänpäwak nämo tänpakta obañ 1,000 ude irekta yän iminjun. Tänpäkan kadäni tärenjirän pit imakan äbä kadäni keräpigän jop api irek.

4 * Tänpän manjirani bägup säkgämän ätu uterak äma manjtkan irirä yabänkut. Manjtkan itkunjo uwä man yäpmän danik epän täkta yän yämani. E, ämawebe Anutu täjo man ba Jesu täjo manbinam bureni iwan gänäñ umunkät nämo yäpmän kunjirirä kotäki madän täknjtpän kumän-kumän däpujo unitäjo mäjoni imaka, penta yabänkut. Ämawebe uwä tom pähap u ba unitäjo yäwiki nämo inijoret tänpäni, ba tom pähap täjo wäpi kudän damaniken ba keriken nämo yäpmän kunjirani. Tänpäkan ämawebe kumbujo uwä gupitä kodak tänpän Kristo-kät intäjukun äma täjo kanjwat epän täñ yäpmän kunjirä obañ 1,000 ude tärenjuk. 5 Uwä kumbani-ken naniktä intäjukun akukakuk. Täñ, äma kumbani päke uwä nämo kodak tänkun obañ 1,000 u tärenjirän akukta itsämänpän patkun. 6 * Tänpäkan ämawebe intäjukun

* 19:17: Ese 39:17-20 * 19:19: Sam 2:2 * 19:20: Rev 13:12-17; Rev 20:10,15; Ais 30:33

* 19:21: Rev 19:17-18 * 20:1: Rev 9:1 * 20:2-3: Rev 12:9 * 20:2-3: Jud 6 * 20:4: Dan

7:9,22,27; 1Ko 6:2; Rev 13:17 * 20:6: Rev 1:6

akukakuk u gānaŋ yāpurārātkaŋ uwā oretoret, bāneŋ tāga terak kudupi-inik itkaŋ. Kumāŋ-kumāŋ namba 2tā āmawebe ude wani tāga nāmo dāpek. Nāmo inik! Āma uwā Anutu ba Kristo tāŋo bāmop āmawebe ude itpāŋ Kristo-kāt intājukun āma tāŋo kaŋiwat epān tāŋ yāpmāŋ kuŋjirā obaŋ 1,000 u api tārewek.

⁷ Eruk, obaŋ 1,000 u tāreŋjirān Satan pit imānkaŋ komi yotken naniktā āneŋi api āpāmaŋ kwek. ⁸ * Āpāmaŋ pāŋku āma ābori ābori kome kuŋŋi ba kuŋŋi, unude kāda ba umude kāda itkaŋ wāpi Gok kenta Magok, u jopman terak bāneŋi api tāŋpān guŋ tāneŋ. Bāneŋi tāŋpān guŋ tawāpāŋ āmik pāhap tākta yāŋ-bāyaŋ pābā kubā-kengān yepmaŋpayāŋ tāko uwā mobā jiraŋ ude, tāga daninaŋi nāmo. ⁹ * Āmawebe komeni komeni uwā akuŋ kireŋkaŋ ābā Anutu tāŋo kudupi āmawebe ini yotpārare tāŋpāŋ itkuŋken u it gwājikuŋ. It gwājikuŋo uwā yotpārare Anututā gāripi nadāk tāyak u. Ude tāŋkuŋo upāŋkaŋ kunum gānaŋ nanik kādāp kubātā maŋpāŋ kudup ijiŋpāŋ paot-inik tāŋkuŋ. ¹⁰ * Ba āma bāneŋi tāŋpān guŋtak tāŋkuko Satan uwā gwāgu, kādāp mebet umuri-inik ābāk tāyak, tom pāhap-kāt profet jopi u maŋpā āpmoŋkumān-ken ugān maŋpā āpmoŋkuk. Uken kepma bipani komi tārek-tāreki nāmo māt nadāŋ yāpmāŋ kuŋeŋ.

Āma kumbani yāpmāŋ danikta man

¹¹ Ude kaŋpāŋā maŋjirani bāgup pāhap sākgāmān kubā, paki-inikpāŋ kaŋkut. Āma u punin terak itkuko u iŋamiken kunum kenta kome kaŋumuntaŋ paotpeŋ kuŋkumān. ¹² * Paotpeŋ kuŋjirān āmawebe kumbani ārowani āpani kudup, āma maŋjirani bāgup uterak itkuko u iŋamiken irirā yabāŋkut. Eruk ude irirā aŋerotā buk mebāri mebāri pipiyāŋkuŋ. Kubā pipiyāŋkuŋo uwā irit kehāromita biŋam tākta yāwani unitāŋo wāpi kudān tawaŋ. Ude tāŋjirā āmawebe kumbani, kodak itkaŋ kudān tāk tāŋkuŋo unitāŋo manbiŋam buk terak kudān tāwani uterakgān yāpmāŋ daniŋkuk. ¹³ * Tāŋpākaŋ kadāni uken gwāgu pāhaptā kumbani patkuŋo u yabā kātāŋpewān yāpmāŋ āroŋkuŋ. Ba Kumāŋ-kumāŋtā āma kumbani yāniŋ kireŋpewān kuŋkuŋ. Ba Geŋi Wakitā āma kumbani yabā kātāŋpewān kuŋkuŋ. Ude tāŋjirā āmawebe kumbani kuduŋtagān uwā tāktāki terak yāpmāŋ daniŋkuk. ¹⁴ * Ude tāŋpāŋ wāpi Kumāŋ-kumāŋ ba Geŋi Waki u, gwāgu pāhap kādāp mebet ikek u gānaŋ maŋpā āpmoŋkumān. Gwāgu pāhap kādāp mebet ikek u wāpi kumāŋ-kumāŋ namba 2. ¹⁵ * Tāŋpākaŋ āma, irit kehāromita biŋam tākta yāwani unitāŋo wāpi tawaŋ terak wāpi nāmo itkaŋ uwā gwāgu pāhap kādāp mebet ikek u gānaŋ yepmaŋpā yāpmāŋ āpmoŋkuŋ.

21

Kunum kenta kome kodaki api ahāden

¹ * Tāŋpākaŋ nāk kunum kenta kome kodaki ahājirān yabāŋkut. Kunum ba kome biani u paotkumān. Ba gwāgu pāhap udegān paotkuk. ² * Paorirān kudupi yotpārare, Jerusalem kodaki u, kunum gānaŋ, Anutu-ken naniktā āpāŋjirān kaŋkut. Kaŋkuro uwā webe gubaŋi kubā āma biŋam yāŋ imanipāŋ āpiken tenayāŋ epmāget tāŋ yāmik tākaŋ ude bumik tāŋpanipāŋ kaŋkut. ³ *

* **20:8:** Ese 38:2,9; Ese 38:15-16 * **20:9:** 2Kin 1:10; Ese 39:6 * **20:10:** Stt 19:24; Sam 11:6; Rev 19:20, 21:8 * **20:12:** Dan 7:9-10; Mat 25:31-46; Apos 17:31; 2Ko 5:10; Rev 13:8 * **20:13:** Rom 2:6; 1Pi 1:17; Rev 2:23, 22:12 * **20:14:** 1Ko 15:26,55 * **20:15:** Rev 13:8, 19:20 * **21:1:** 2Pi 3:13 * **21:2:** Ais 52:1, 61:10; Hib 11:16, 12:22; Rev 3:12 * **21:3:** 2Sto 6:18; Sek 2:10; 2Ko 6:16; Rev 7:17

Tɔŋpɔkaŋ maŋirani bɔgɔp sɔkgɔmɔn uken nanik gera kubɔ ɔɔde yɔŋirɔn nadɔŋkut; Kɔyan? Apɔŋo Anutu ini ɔmawebe-kɔt it tɔyak. Bɔmɔpɔgɔn irirɔn ɔmawebeniye ude api itneŋ. ⁴* Anutu ini-tɔgɔn bɔmɔpi-ken itkanɔ konɔmi pito api ɔrut yɔmek. Tɔŋirɔn kumɔŋ-kumɔŋ, konɔm butewaki ba komi nadɔk-nadɔk, nɔmo api ahɔŋ yɔminɔŋ. Nɔmoinik, kɔdet biani u kudup paot morekan yɔk.

⁵* Ude nɔwetpɔŋ ɔma maŋirani bɔgɔp sɔkgɔmɔn uterak itkuko unitɔ ɔɔde nɔwetgɔn tɔŋkuk; U yabɔ! Nɔk imaka kudup tɔŋpewa kodakigɔn ahɔŋ morekan yɔk. Ude nɔwetpɔŋ yɔŋkuk; Man ɔwɔ burenɔ-inik, nadɔnpɔŋ iyap tɔnanɔ unita kudɔn tɔyi!

⁶* Ude nɔwetpɔŋ ɔnenɔ ɔɔde nɔwetgɔn tɔŋkuk; Eruk, u tɔretak! Nɔkɔgɔn intɔjukun-inik ba mɔden-inik itat. Ba imaka yɔput-pekpek ba tɔrek-tɔrek u nɔkgɔn. ɔma kubɔtɔ umeta iwɔwɔ nɔkɔŋa Irit tɔŋo ume dapuri-ken ume gwetpɔŋ kowatani nɔmo mɔt imet. ⁷* Unita ɔma kubɔtɔ nadɔkiniki nɔmo pewɔn putɔrewɔkan iwan tɔŋo kehɔromi yɔpmɔŋ ɔpɔyɔŋ tɔko uwɔ imaka u api korewek. Tɔŋirɔn nɔkɔ Anutuni it imiŋira unitɔ nɔkɔŋo nanakna ude api irek. ⁸* Tɔŋ, ɔmawebe nɔk nɔwatta umuntɔpɔŋ nɔkɔŋo man penkan kudɔn taraki taraki tɔk tɔkan, ɔma kumɔŋ-kumɔŋ dɔpmɔk-dɔpmɔk, kon tɔktɔk ba ewat waki, kubokɔret, anutu jopi nadɔŋ yɔmik-yɔmik ba jop manman yɔkyɔk ba kɔdet waki ɔtu mebari mebari yɔpmɔŋ kuŋat tɔkan, ɔma udewani gwɔgu pɔhap kɔdɔp mebet umuri-inik ɔbɔk tɔyak, ukenta yɔwani. Uwɔ kumɔŋ-kumɔŋ namba 2.

Jerusalem yotpɔrare kodaki

⁹* Ude yɔwɔn tɔrewɔkan eruk kanɔkut; Aŋero 7 gɔpeni kudup, imaka waki umuri-inik tɔrek-tɔrek unitɔ tokɔjewɔkan iŋitkan itkuŋo uken nanik kubɔtɔ ɔbɔ nɔk ɔɔde nɔwetkuk; ɔbikanɔ pɔŋku Tom Bɔtaki tɔŋo webeni biŋam yɔŋ imani gɔwɔŋɔrewa yɔk. ¹⁰* Ude nɔwerɔkan Munapiktɔ nɔk magarirɔn pom tanɔ kɔronɔ kubɔ itkuko uken yɔŋnɔkɔŋat pɔro kudupi yotpɔrare Jerusalem u kunum gɔnanɔ, Anutu-ken naniktɔ ɔpɔŋirɔn wɔrani ɔɔde nɔwɔŋɔrenɔkuk; ¹¹* Yotpɔrare u Anutu tɔŋo penyɔŋek pɔhaptɔ penyɔŋɔŋpɔŋ patkuk. Unitɔŋo penyɔŋeki uwɔ inide kubɔ, sɔkgɔmɔn-inik. Mobɔ gwagari, kawɔ tumɔŋ-kuk kubɔ, edaptɔ yɔpurirɔn ɔgo wek tɔkan ude bumik penyɔŋɔŋkuk. ¹²* Tɔŋkan mobɔ yewa pɔhap, kɔronɔ boham, yotpɔrare u it ɔyɔŋutkuk. Yewa u yɔma 12. Yɔma unita watani aŋero 12 udetɔ watani it yɔpmɔŋ kuŋkuŋ. Tɔŋpɔkan yɔma 12 u kubɔkubɔ terak Isrel ɔma ɔbot 12 unitɔŋo wɔpi kudɔn kubɔkubɔ it yɔpmɔŋ kuŋkuŋ. ¹³ Ude tɔŋkan yotpɔrare yɔma kɔda, mɔdeni kɔda, jɔrapi kukɔji ba kukɔji yɔma yarɔkubɔ-yarɔkubɔ udetɔ itkuŋ. ¹⁴ Tɔŋpɔkan yotpɔrare unitɔŋo yewa uwɔ mobɔ pɔhap 12 uterak tɔŋpani. Tɔŋkan mobɔ pɔhap 12 u kubɔkubɔ terak Tom Bɔtaki tɔŋo aposoro 12 unitɔŋo wɔpi kudɔn kubɔkubɔ it yɔpmɔŋ kuŋkuŋ.

¹⁵* Aŋero wɔrani u nɔwɔŋɔrenɔkuko uwɔ jikon kubɔ, golpɔŋ tɔŋpani, namba nitek iŋitkan irirɔn kanɔkut. Jikon upɔŋ yotpɔrare yɔmani ba yewani u kudup tɔŋo kɔronɔni penpɔŋ yabɔŋkuk. ¹⁶ Tɔŋpɔkan yotpɔrare tɔŋo yewa unitɔŋo

* **21:4:** Ais 35:10; Ais 65:19 * **21:5:** 2Ko 5:17; Rev 4:2,10 * **21:6:** Sam 36:9; Jer 2:13; Jon 7:37; Rev 1:8,17; Rev 22:17 * **21:7:** 2Sml 7:14 * **21:8:** Mat 25:41; Hib 10:38-39; Rev 19:20, 21:27; Rev 22:15 * **21:9:** Rev 15:1 * **21:10:** Ese 40:2; Rev 21:2 * **21:11:** Ais 60:1-2,19 * **21:12:** Ese 48:30-35 * **21:15:** Rev 11:1

käwuri yaräbok-yaräbok. Täñkañ gägäni kukñi yaräbok-yaräbok käronjini uter-akgän. Täñpakañ aņero unitä jikoni penpän kawän 2,200 kilomitas ude täñkuk. Täñkañ gägäni kukñi yaräbok-yaräbok unitäño käronjini ba mebäri umunitä miñgupi unu uterakgän itkuk. ¹⁷ Täñkañ yewa uwä täbori-inik. Aņerotä jikoni uterak penpän kawän 70 mitas ude täñkuk. Täñpakañ man mitas uwä kudupi nämo. U nin ämatä imaka kubä penpän käronjini kanpän mitas yäk täkamän udewanigän.

¹⁸ Täñpakañ yotpärare täño yewa uwä mobä säkgämän kubä wäpi jaspä upän täñpani. Täñkañ yotpärare ini uwä golpän täñpani säkgämän, kuräki-inik.

¹⁹ * Täñkañ yewani täñkehärom takta mobä pähap 12 uwä mobä säkgämän säkgämän mebäri mebäri, ägo wabiwani, uwä wäpi ñode; Mobä pähap kubäwä jaspä, uwä mobä gämäni. Kubäwä sepaia, uwä mobä kubiri. Kubäwä aget, uwä mobä paki. Kubäwä emeral, uwä mobä gweñi. ²⁰ Kubäwä onik, uwä mobä kubiri-inik. Kubäwä kanelian, uwä mobä gämäni. Kubäwä krisorit, uwä mobä jänwam. Kubäwä beril, uwä mobä jänwam bumik. Kubäwä topas, uwä mobä jänwam-inik. Kubäwä krisopes, uwä mobä paki. Kubäwä jesinit, uwä mobä gwagäri. Kubäwä ametis, uwä mobä gwagäri. ²¹ Täñkañ yewa unitäño yäma 12 uwä omäk kubä wäpi konep, gwäki täñi-inik, upän täñpani. Yäma päke u udegän udegän täñ yäpmän kwani. Täñpakañ yotpärare unitäño kädet uwä gol säkgämän-inik, kwawani, ijiwä tumäj-kuk, upän täñpani.

²² * Täñpakañ yotpärare u gänañ kudupi yot kubä nämo kanjut. Nämoinik. Ekäni Anutu täñpä-morewani ukät Tom Bätaki unitä kudupi yot ude it yämik täkamän. ²³ * Uken komepak kenta edapta nämo yäk täkañ. Nämo, Anutu täño epmäget kudantä yotpärare unitäño penyäñek ude it täyak. Ba Tom Bätaki uwä yotpärare unitäño topän mebet ude it täyak. ²⁴ * Täñpakañ ämawebe äbot komeni komenitä yarä unitäño penyäñek gänañ api kuñatneñ. Ba komeni komeni täño intäjukun ämatä tuñumi säkgämän säkgämän yäpmän päbä yotpärare u gänañ api penen. ²⁵ * Yotpärare u gänañ kome nämo api bipek. Kepmagän irayän täyak unita yotpärare unitäño yäma inide pen api tumäj itneñ. ²⁶ * Tumäj irirä ämawebe komeni komeni naniktä tuñumi säkgämän säkgämän yotpärare u gänañgän mät yäpmän ärok täneñ. ²⁷ * Upänkañ imaka taräki taräki yotpärare u gänañ nämo inik api yäpmän äroneñ. Ba äma imaka mäyäk ikek täñpani ba jop yän-yäkñarani kädet wakiwaki iwarani udewanitä yotpärare u gänañ nämo inik api äroneñ. Yotpärare u gänañ ämawebe Tom Bätaki täño buk terak irit kehäromi yäpmäktä yäwani wäpi tawan itkan unitägän api äroneñ.

22

Irit kehäromi täño ume ba päya

¹ * Täñpakañ aņerotä irit täño ume täñi näwojärewan kanjut. Ume uwä paki-inik, kwawani. U Anutu ba Tom Bätaki unitäño mañirani bägup mebäri-ken naniktä äpatak. ² * Unitä äpämañ yotpärare bämopi-kengän kuyak. Täñkañ ume gägäni kukñi kukñi irit kehäromi täño päya it yäpmän kukañ. Päya unitäño mujipi mebäri kubägän nämo. Uwä mujipi mebäri mebäri 12 ude wädawanitä

* **21:19:** Ais 54:11-12 * **21:22:** Rev 15:3 * **21:23:** Ais 60:19-20; Rev 22:5 * **21:24:** Ais 60:3,5

* **21:25:** Ais 60:11 * **21:26:** Sek 14:7; Rev 22:5 * **21:27:** Ais 52:1; 1Ko 6:9-10; Rev 13:8, 21:8

* **22:1:** Ese 47:1 * **22:2:** Jol 3:18; Sek 14:8; Stt 2:9; Ese 47:12; Rev 22:14,19

komepak komepak ahəŋkaŋ gämənek təkaŋ. Təŋkaŋ əma komeŋi komeŋitə pəya unitəŋo pähəmi naŋpəŋ api təganeŋ. ³ Təŋpəkaŋ yotpərare uken imaka tarəki, Anutu iwan təŋ iminaŋitə nāmoinik api irek. Nəmo, Anutu ba Tom Bətaki unitəŋo maŋirani bəgup-təgən irirən əmawebeniyeətə Tom Bətakita watə piə api təŋ imineŋ. ⁴ * Təŋirə Ekənitə iniken wəpi kudən damani-ken api təŋ yəmek. Təŋirən Anutu təŋo inam dapun kaŋtəŋ api kuŋatneŋ. ⁵ * Təŋpəkaŋ yotpərare uken bipməŋpəŋ yəŋek nəmo, topən əgo ba edap təŋo penyəŋekta nəmo api yəneŋ. Ekəni Anututə ini penyəneŋ yəmiŋirən əmawebeniye intəjukun əma ude itkaŋ wəpi biŋam ikek tərek-təreki nəmo api itneŋ.

⁶ * Aŋero unitə ude nəwoŋəreŋkaŋ man ŋode nəwetgən təŋkuk; Man u bureni-inik! Ba unita nadəkinik təneŋ. Ekəni Anutu, profet biani təŋo məhemi unitə aŋeroni nək peŋ nəwet-pewən epən əmaniye in imaka kəmi ahəkta yəwani u təwetpəŋ təwoŋəretat ŋo.

Jesu uwə api əbek

⁷ * Jesutə ŋode yəyak; Nək kadəni kəroŋi nəmo itkaŋ bərəneŋ api ahəŋ tamet yəŋ yəyak. Unita əmawebe buk ŋo terak man yəŋahəwani u iyap taŋpəŋ yəpməŋ kuŋat təkaŋ uwə oretoret terak it təkaŋ yək.

⁸ * Təŋpəkaŋ Jon nəkə imaka ŋo kudup yabəŋpəŋ-nadək təŋkut. Təŋkaŋ aŋero imaka kudup u nəwoŋəreŋkuko u iniŋ orerayəŋ gukut iməpmok təŋ imayəŋ təŋkut. ⁹ Təŋira aŋero u yəjiwətpəŋ ŋode nəwetkuk; Ude təŋpeno! Nək nəmo naniŋ oreren! Nək piə watə əma, gək bumikgən, ba poropet notkaye u bumikgən. Ba əmawebe man buk ŋo terak nadəŋpəŋ buramik təkaŋ udewanigən yək. Unita Anutupəŋ iniŋoret! ¹⁰ * Ude nəwetpəŋ yəŋkuk; Kadəni kerəp təyak unita gək buk ŋonitəŋo man bureni, kəmi ahəkta yəwani u kəbop nəmo pewen. ¹¹ * Unita yabə kətəwə waki təŋpani ini pen ude təŋpeŋ kuŋatkot. Ba əma bənepi-ken imaka tarəki yəpməŋ kuŋat təkaŋ unitə ini ude kuŋat təkot. Təŋ, əma siwoŋi kuŋat təkaŋ unitə siwoŋigən kuŋat təkot. Ba bənepi kurəki kuŋat təkaŋ unitə bənepi kurəki gən səkgəmən kuŋat təkot.

¹² * Təŋpəkaŋ Jesutə ŋode yəyak; Nək pengən ərewayəŋ yək. Nək gwəki nizek əreŋkaŋ əmawebe təŋo təktəki təga unitəŋo kowata uterakgən api yəmet. ¹³ * Nəkəgən intəjukun, nəkəgən məden. Yəput pekpek ba tərek-tərek u nəkəgən. ¹⁴ * Təŋpəkaŋ nək əmawebe teki ərut-paktak təkaŋ unita nadəŋira gəripi nizek tək təyak. Udewani u peŋ yəwetpewa irit kehəromi təŋo pəya mujiŋi u api nəneŋ. Təŋkaŋ yotpərare uken pəro api itneŋ.

¹⁵ * Təŋpəkaŋ yewa mədeni kədə itnayəŋ təkaŋ uwə aŋ. Uwə əma gərəm ba kon mebəri mebəri təŋpani, kubokəret təŋpani, əma kuməŋ-kuməŋ dəpani, məjo wəra nadəŋ yəmani, ba jopman yəpməŋ kuŋatpəŋ unita gəripi nadəwani. Əmawebe udewani kudup yewa məde kədəta biŋam.

¹⁶ * Təŋpəkaŋ Jesu nəkə aŋerona iwetpewa əbot təŋpani əmawebenaye inta man ŋo yəŋkwawa təŋkuk. Nadəkaŋ? Nək Devit təŋo gukŋi ba nək guk pəhap, irəyəŋek u yək.

¹⁷ * Eruk, Munapik ba Jesuta webe biŋam yəŋ imanitə ŋode yək təkaŋ; Gək

* 22:4: Sam 42:2; Mat 5:8; Rev 3:12 * 22:5: Dan 7:18,27; Rev 5:10, 20:6; Rev 21:23,25 * 22:6: Rev 1:1 * 22:7: Rev 1:3, 2:16 * 22:8: Rev 19:10 * 22:10: Rev 1:3, 10:4 * 22:11: Dan 12:10 * 22:12: Ais 40:10; 2Ko 11:15; Rev 2:16,23 * 22:13: Rev 1:8,17,21:6 * 22:14: Rev 22:2 * 22:15: Rev 21:17 * 22:16: Nam 24:17; Rom 1:3; Rev 2:28, 5:5 * 22:17: Sol 8:14; Rev 21:6

äbäsi! Ude yäŋjirän ämawebe nadäk täkaŋ unitä udegän yäk täkot; Gäk äbäsi! Äma ba webe kubätä umeta iwäwä ŋo äbäk täyon. Ba ume nakta nadäŋkaŋä äbäŋpäŋ irit kehäromi täŋo ume, gwäki nämo näyon.

Jontä jukuman yäŋkuk

¹⁸ * Eruk, buk ŋo gänaŋ kudän täwani daniŋpäŋ nadäk tänaŋäŋ täkaŋ u in ŋode täwera ket nadäwut! Äma kubätä iniken man kotäk kubä yäpurärätpäŋ yäwayäŋ täko uwä Anututä yäŋjirän imaka waki umuri-inik buk ŋo gänaŋ kudän täwani u äma uterak api ahäŋ imineŋ. ¹⁹ * Ba äma kubätä man kämi ahäktä yäwani ŋo kubä peŋ awähurayäŋ täyak uwä Anututä irit päyata man ba siwoŋi yotpärareta man buk ŋo terak kudän täwani u äma unita biŋam iwoyäŋ imani u api awähut imek yäk.

²⁰ * Äma, man yäŋahätat ŋo täŋ-mehamtäk täyak unitä ŋode yäyak; Eruk! Näk pengän ärewayäŋ yäk.

Bureni! Ekäni Jesu, äbäsi!

²¹ Eruk, Ekäni Jesu täŋo orakoraki inken paton. Bureni-inik!

* 22:18: Lo 4:2, 12:32; Rev 15:1,6

* 22:19: Rev 22:2

* 22:20: Rev 2:16